De Hollandsche Lelie. Jaargang 26

bron
De Hollandsche Lelie. Jaargang 26. L.J. Veen, Amsterdam 1912-1913

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_hol003191201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

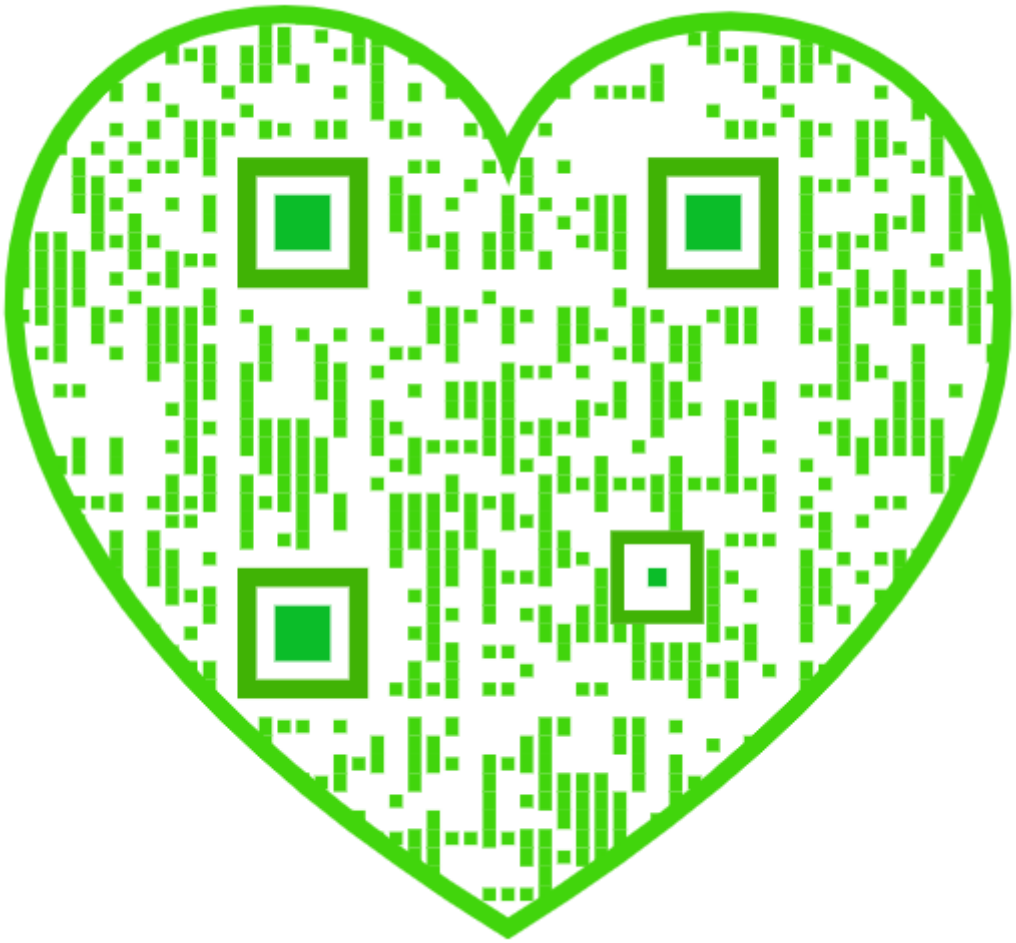

3 Juli 1912
26ste Jaargang.
No. 1

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Het Instituut Jaques Dalcroze in Hellerau bij Dresden.
Iets over de bedoelingen daarvan.

‘Höchstes Glück der Erdenkinder ist doch die Persönlichkeit’.

De heerlijke fiere woorden van den meester Goethe, die ik als motto hierboven schreef, kwamen telkenmale mij weer voor den geest, als ik Jaques Dalcroze aan het werk zag te midden zijner leerlingen, terwijl hij hun uitvoeringen leidde, die uit den bodem der klassieke schoonheid gesproten, toch iets geheel nieuws zeggen, verkondigen en belichamen. Iets nieuws, dat in overeenstemming is met den geest van onzen tijd. Wat Dalcroze voor den geest staat, wat hij voor een groot deel reeds verwezenlijkt heeft, en wat hij in nog veel grooter mate hoopt te realiseeren, is iets

heel eigenaardigs. Het in onze dagen te versleten en daardoor welhaast reeds beruchte woord ‘Hervorming’ zou hier op zijn plaats zijn als het niet door veelvuldig mis-

bruik en dwaling een te slechten klank gekregen had.

Daarom wil ik er liever van afzien hem onder te brengen in een bepaalde klasse of rubriek, maar alleen pogen te verklaren wat Dalcroze, met zijn methode wenscht te bereiken. Naar ik hoor is hij in Nederland ook reeds in wijden kring bekend geworden door de opvoeringen van leerlingen en daarom waag ik te hopen, dat deze kleine schets, dat deze opmerkingen de aanhangers, die hij daar reeds gewonnen heeft, zullen interesseeren, en dat zij nieuwe sympathieën voor hem mogen winnen.

Het doel, dat Dalcroze voor den geest staat, de gedachte, die aan zijn absoluut nieuwe en oorspronkelijke methode ten grondslag ligt is: den mensch ook naar geest en ziel te veredelen door het lichaam te dwingen tot gehoorzaamheid aan de wetten van den rhytme.

De rhytme, zooals hij dien zich voorstelt moet een beleving zijn.

Door de rhytmische gymnastiek, waarop zich de geheele Dalcrozemethode baseert, wordt de toon beweging. De leerlingen voeren bij heel eenvoudige melodieën gymnastische oefeningen uit van den meest verscheiden en uiteenloopenden aard, en steeds, hetzij nu dat de beweging een rhytmisch loopen is, of een haastig heen en weer rennen, of een dansen, steeds heeft men den indruk, dat dezen leerlingen de rhytme om zoo te zeggen in vleesch en bloed is overgegaan. Zij hebben uit hun lichaam een instrument gemaakt en daarop spelen zij met meesterlijke zekerheid. De meest verscheiden oefeningen worden uitgevoerd met een gratie die men voorbeeldig mag noemen. Maar naast deze rhytmische gymnastiek, worden ook vlijtig gehooroefeningen gemaakt en het onderwijs in de Solfège-klasse verlangt van de leerlingen praestaties, die een uitnemend geschoold oor verlangen en zelfs - zooals Dalcroze eens bij gelegenheid van een zijner voordrachten glimlachend deed opmerken - aan oude geroutineerde dirigenten dikwijls moeilijkheden bereiden. Maar al deze leerlingen van de kleinsten tot de grootsten schijnen, door het genie van den meester aangevuurd, al deze moeilijkheden baas te worden met een gemak als ware het spel.*)

Deze verrassende resultaten zijn natuurlijk in de eerste plaats te danken aan de absoluut geniale methode van onderwijs. Men behoeft slechts eenmaal een dergelijke les te hebben bijgewoond, om het geheel te kunnen begrijpen, hoezeer de invloed, die van Dalcroze uitgaat, suggestief is en de leerlingen aanvuurt. In hem zien wij de belichaming eener opvoedende en synthetische kracht. Dalcroze heeft er bij talrijke lezingen steeds weer de aandacht op gevestigd, dat de vorming, die aan zijn leerlingen ten deel valt, niets heeft van het schematische, dat aan een muzikale vorming in den regel eigen is. Hij wijst er bij voorkeur op, dat veeleer door de leerlingen te gewennen aan scherpe rhytmiek, zooals die hier integreerend bestanddeel van het lichaam wordt, het vermogen snel een besluit te nemen en de energie wordt verscherpt en vergroot, en dat aldus zeer in het bijzonder de psychische ontwikkeling van deze jonge menschen op de beste wijze wordt bevorderd.

Dit beginsel, dat Dalcroze, zooals gezegd, zoo vaak hij over zijn methode spreekt als eerste op den voorgrond stelt, wordt op ongewone wijze bevestigd door een van

*) De normale cursus omvat drie jaren en is bestemd voor die leerlingen, die zich willen voorbereiden op het onderwijs-geven in deze methode. Zij hebben per week vijf uren les in rhytmische gymnastiek, vijf uren solfège, twee uur improvisatie, zes halve uren gymnastiek, een uur anatomie, twee uur koorgezang en vier uren plastiek, in het geheel dus twee en twintig uur per week.

den meester totaal onafhankelijk oordeel, dat reeds lang voordat hij op den voorgrond trad werd uitgesproken door een Duitsch geleerde. De bekende nationaal-econoom Karl Bücher heeft door een onbevangen onderzoek en het vergelijken van een reeks van feiten vastgesteld, welk een geweldigen invloed de rhytme op de ontwikkeling der menschheid tot nu toe heeft gehad:

Hij publiceerde in 1896 in de Dissertaties van de Koninklijke, Saksische Maatschappij van Wetenschappen een geschriftje met den titel 'Arbeid en rhytme', en betoogt daarin, dat alle arbeid op de eerste ontwikkelingstrap van het menschdom reeds rhytmische vormen aanneemt, en dat het de rhytme is, die alle menschelijke energie-uitingen tot een eenheid samen doet smelten.

Het staat boven allen twijfel, dat in deze absoluut moderne ontwikkeling een factor is, die voor de toekomst dingen van onschatbare waarde in zich besluit. In het vermoeden dat ze ook voor den lezer van dit blad van waarde zijn citeer ik hier eenige oordeelen van zeer beroemde kunstenaars en schrijvers, enz., die men ook in Nederland kent, en laat o.a. Leo Blech, Karl Hauptmann, Hugo von Hofmannsthal, Prof. Max Schillings en Generalmusikdirektor Steinbach aan het woord:

Leo Blech.

Dalcroze's bedoelingen en de door hem bereikte resultaten ken ik uit eigen aanschouwing. Mijn indruk was eerst de vreugdigste verbazing en uiterste verwondering en ging over in absoluut onbeperkte geestdrift. Ik ben er vast van overtuigd: hier wordt iets groots en fundamenteels voor de toekomst geschapen.

Karl Hauptmann.

De groote idee van uw onderwijsinstituut heb ik met mijn eigen zinnen beleefd. Voor de dansen in de Dalcrozeschool stond ik als in een opgegraven tempel, waarin de antieke lichamen weer levend waren geworden.

Het feit, dat in onze moderne lichamen de schoonheid alleen maar begraven ligt, dat men voor den gebonden mensch van heden enkel de banden der conventie behoeft los te maken en hem vrijheid behoeft te leeren, om voor hem de eeuwige gratie van bezielde bewegingen en gebaren te herwinnen, heeft mij met bliksemsnelheid aangegrepen, en dat doorhuiverde mij als een verrukkelijke openbaring.

Veel geluk bij deze heerlijke onderneming! Gij hebt daarmede een meer levend werk ondernomen dan enkel het uitgraven van een oude stad. Als gij dat werk door jaarlijksche feesten bekroont en het op grooteren afstand zichtbaar maakt door de hernieuwde successen en voortdurenden vooruitgang, dan zal aan u langzamerhand de deelneming van geheel het Duitsche volk geworden.

Hugo von Hofmannsthal.

Het streven van de school van Dalcroze schijnt mij gericht op vereeniging der zielskrachten, schijnt mij noodzakelijkerwijze tot iets hoogers te moeten leiden, daar het aan den mechaniseerden geest van den tijd tegengesteld is en daarom in elk opzicht ondersteuning waard.

Professor Max Schillings.

Uit alle kracht mede te werken aan de ondersteuning van het instituut Jaques Dalcroze in Hellerau is de plicht van ieder, die gelegenheid had de beteekenis van deze artistieke onderneming in te zien. Daaronder mag ik mij rekenen. Voelde ik mij reeds door de bedoelingen van Jaques Dalcroze aangelokt, op het eerste oogenblik, dat ik daarvan hoorde, zoo is mijn vertrouwen in dezen zeldzamen kunstenaar en genialen paedagoog toegenomen met zijn langzaam maar zeker groeiend succes, en sedert ik verleden zomer de openbare lessen en opvoeringen der school kon bijwonen ben ik zoo innig als slechts mogelijk overtuigd van de belangrijke zendingstaak dezer onderneming. De voorstelling droeg nog - voor zoover ze niet de praestaties der leerlingen betroffen - het karakter van een experiment, van de eerste expeditie in een vruchtbaar, nieuw

land, die nog geen gebruik kon maken van alle mogelijkheden, die de nieuwe verovering bood; alleen hetgeen waarop het aankwam kon den nadruk krijgen, de stijl kon vastgelegd worden. Als nu evenwel in het nieuw gebouwde artistieke tehuis alle elementen van harmonische samenwerking zich zullen laten vereenigen dan ben ik zeker van een onverwachte geestdrift-wekkende uitwerking. Ieder, die aan de ondersteuning der 'feestelijke spelen' materieel deelneemt, zal rijk loon vinden door verbreeding en vermeerdering van zijn artistiek gevoelen.

Generalmusikdirektor Fritz Steinbach.

Toen na afloop der overgangsexamens en eindexamens van het instituut het vorig jaar Jaques Dalcroze mijnen collega's en mij, die uitgenoodigd waren als examinatoren te fungeeren, verraste met een opvoering, die aan ons, kenners der rhytmische opvoedingsmethode iets totaal nieuws bracht en ons diep ontroerde, toen was het ons duidelijk, dat zich hier een zelfs niet mogelijk geacht uitzicht bood op de ontwikkeling van een nieuwe uitbeeldende kunst. Daarom begroet ik uw voornemen schoolfeestspelen in de speciaal daarvoor gebouwde feestzaal in Hellerau te organiseeren met groote vreugde. Aan het conservatorium, dat onder mijn leiding staat is de rhytmische opvoeding naar de methode Jaques Dalcroze sedert twee jaren ingevoerd als verplicht vak. Ik kan dus den zegenbrengenden invloed van de op de juiste wijze onderwezen en op de juiste wijze toegepaste methode op de artistieke ontwikkeling der leerlingen het best beoordeelen en kan ook constateeren, dat de leerlingen zich elk jaar met grootere vreugde wijden aan de oefeningen. Dat deze oefeningen nu een grondslag vormen voor de ontvouwing van natuurlijke vrijheid en schoonheid in de uitbeeldende kunst, zullen ons de feestspelen in Hellerau bewijzen, die op vele, ja de meeste bezoekers wel den indruk zullen maken eener openbaring.

Nadat voor de onderwijsmethode van Jaques Dalcroze de daadwerkelijke belangstelling van vele kunstlievende vrienden gewonnen is, is het langzamerhand gelukt de middelen te vergaren om in Hellerau bij Dresden het instituut een vaste woonplaats te geven. De inrichting daarvan mag voorbeeldig genoemd worden. In de school bevindt zich behalve een aantal groote zalen, die dienen voor het onderwijs, een geweldig groote zaal voor opvoeringen, die 49 Meter lang, 16 Meter breed en 12 Meter hoog is. De inrichtingen buiten de eigenlijke school herinneren in menig opzicht aan de gewoonten van de klassieke oudheid. Zoo bevinden zich in het bijzonder naast de onderwijszalen, waarin de gymnastische oefeningen worden gedaan, zeer ruime, uitnemend ingerichte garderobes met bad- en douche-inrichtingen, die na elke les door de leerlingen gebruikt worden.

Als ik hieraan nu nog toevoeg, dat met deze voorbeeldige schoolruimte organisch verbonden is een woonhuis, dat evenzeer, zoowel materieel als idieel in elk opzicht voldoet aan de eischen, die een dergelijk instituut stelt, dan geloof ik een tamelijk overzichtelijk beeld over de naderbij gelegen en verdere bedoelingen, en den huidigen stand van het ondernemen van Dalcroze te hebben gegeven.

Het woon- of liever pensionhuis is een buitengewoon vroolijk gebouw, dat zoowel van binnen als van buiten op even liefdevolle als vernuftige wijze is aangepast bij de bedoelingen en de behoeften van zijn bewoners. Het gebouw wijkt in ieder opzicht af van wat traditioneel en smakeloos is, en sluit zich met zijn luchtige, vriendelijk-artistieke zalen en kamers waardig aan bij het overige.

Wie denkt aan het in zijn klassieke gestrengheid toch feestelijk aandoende gebouw op de hoogte van Hellerau, en daarin als spiritus rector den meester omgeven door zijn talrijke scholieren - de school herbergt op het oogenblik ongeveer honderd leerlingen van alle nationaliteiten, waaronder ook een aantal Hollandsche meisjes en jongelui -, wie er zich rekenschap van geeft, dat al deze van leeftijd, nationaliteit, en sociale positie zoo principieel verschillende elementen door èèn gedachte worden bezield en gedragen, die kan hierin de levendigste beteekenis van het slotkoor der negende vinden.

Deine Zauber binden wieder
Was die Mode streng geteilt
Alle Menschen werden Brüder,
Wo dein sanfter Flügel weilt.

ELSE OTTEN.

Einde en Eeuwigheid.

Wanneer wij bij een open graf,
Vol smart en bange pijn,
Zoo eenzaam en zoo diep bedroefd,
Zoo héél verlaten zijn.

Dan - toen het stil werd in ons zelf,
En stil ook om ons heen,
Was 't vaak, of, alle bitterheid

Uit onze ziel verdween.

't Was of iets moois, een helder licht,
Ging troostend ons voorbij,
We voelden door de droefheid heen,
Het eeuwig' ons nabij.

We voelden anders onze smart,
De leegte, het gemis:
Een heimwee, eindloos groot en sterk,
Maar.... licht in duisternis.

We voelden: alle einde lost
Zich op, in eeuwigheid;
Waar alle heimwee wordt gestild
In blijde werkelijkheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Nooit te veel liefde.

Als de verzoener is gekomen,
De bleeke engel van den dood,
Dan.... wat ons griefde, zijn nooit liefde
En teederheid, oneindig groot.

Maar nijd en afgunst, liefdeloosheid
Vervullen dan met bit'tre smart
En diep berouw, nooit goed te maken
Ons eens zoo weinig liefd'rijk hart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Ter bespreking toegezonden.
Door duisternis tot licht. Gedachten van Raden Adjeng Kartini.
N.V. Electrische Drukkerij
Luctor et Emergo den Haag. (2e druk.)

- Men behoeft het allerliefste portret der jong-gestorven vrouw, - waarmede deze uitgave is versierd, - slechts aandachtig te bekijken, nog vóór men één harer brieven heeft gelezen, om te zien reeds dááraan, dat men hier te doen heeft met een buitengewoon

iemand, met een diergenen, die, juist dáárom, door hun een afwijkende, dieper-dóórdenkende persoonlijkheid zijn, als het ware zijn vóórbestemd tot méér lijden, méér zielesmart, méér desillusie, dan het gros van het menschdom is beschoren.

Immers, hoe meer men nádenkt, hoe dieper en waarachtiger men voelt, hoe meer veroordeeld tot minder gelukkig zijn men daardoor is op deze van zooveel tegenstrijdigheden en onrechtvaardigheden en niet op te lossen raadselen overvolle aarde. Daarom ben ik er dan ook van overtuigd, dat het vroegtijdig heengaan dezer blijkens hare sympathieke brieven zoo hoogbegaafde Javaansche niet kan genoemd worden voor haar-zelve een ongeluk. Zij is weggerukt midden in haar bloei, midden uit den arbeid dien zij nauwelijks had aangevangen; daardoor is zij een dier bevoorrechten, die het gespaard is gebleven de onvermijdelijke teleurstelling mee te maken, ontgoocheld te worden door de realiteit.

En, voor haar volk? Is haar dood daarvoor zulk een ramp als het schijnt?

Zou de ontwikkeling, de betere opvoeding, die zij zich droomde als het ideaal van de toekomst, wezenlijk zulk een zegen zijn als zij 't meende voor de Javaansche vrouw? Ik voor mij geloof het niet. Het leven-zelf van Raden Adjeng Kartini is immers dáár, sprekend tot ons uit deze van onvervuld heimwee smachtende brieven, om ons te bewijzen, dat al deze ontwikkeling, al dit vele lezen, al deze kennismakingen met de onbekende vrouwenbeweging ginds, geenszins hebben bijgedragen tot haar zich bevredigder of opgewekter gevoelen. Integendeel. Van welk een droefgeestigheid, een diepe neerslachtigheid zelfs, getuigen al deze aan hare hollandsche vrienden in vertrouwen geschreven ontboezemingen! Zij heeft gegeten van den boom der kennis, en de vrucht heeft haar een bitteren, o zoo bitteren nasmaak gelaten! Haar eigen leven, van dochter van den Javaanschen Regent, kan haar niet meer voldoen. Zij droomt, - o niet van Europeesche- worden of dergelijke ijdelheid, - daarvoor is zij veel te echt-verstandig - maar van brengen een grootere, hoogere ontwikkeling aan hare eigene rasgenooten. Om hunnentwille lijdt zij; om hun te helpen wil zij zelve onderwijzeres worden, wil haar leven wijden aan de toekomst der Javaansche vrouw. Van háár standpunt, een mooi, een edel doel! Maar, vraagt men zich af, wáártoe dient dat alles, waartoe nut dat streven; want, wanneer het reeds bij een zoo buitengewone vrouw als deze Raden Kartini-zelve leidt tot zulk een diep en innig lijden, om de niet te veranderen levens-toestanden, wat zal dan eerst de uitwerking zijn dezer zoo hooggeroemde ontwikkeling op hare *niet*-buitengewone rasgenooten? Deze zullen, zonder te bezitten de goede nobele eigenschappen, die Raden Kartini zoo ver doen uitblinken boven het gewone peil, van blanke zoowel als van Javaansche vrouw beide, daardoor vernemen van een haar gebrachte beschaving en ontwikkeling zullen zich ontevreden en verongelijkt gaan voelen, gaan verlangen naar een hollandsch leven, gaan neerzien op haar eigen ras, en nog zoo veel meer van dien aard, dat m.i. steeds onvermijdelijk verbonden is aan de ‘ontwikkeling’ van weèk soort menschen ook, - als massa-genomen.

Raden Kartini was - ieder harer brieven getuigt het - een idealiste. Zij had een ongemeen rijke, teergevoelige ziel, het leven bracht haar in aanraking met hollanders, die deze ziel wisten te begrijpen en te waardeeren, die haar innig lief kregen, en zich voor haar warm interesseerden, en zoo is zij geworden eene over alle vraagstukken van den dag helder en verstandig oordeelende, zich in de toekomst van haar volk met innige liefde verdiepende, maar - door hare omstandigheden van Regents-dochter - van alle lèvens*werkelijkheid* geheel en al verre staande vrouw, wier brieven, over

b.v. de vrouwenbeweging, dientengevolge ademen een onzaggelijk verlangen naar bevrijding, een ongeschokt geloof in de heerlijkheden van het leven als moderne vrouw (dat ze niet kent, niet kàn kennen noch vermoeden zelfs, door haar Javaansche zijn,) een droomen in een woord van een volmaakte toekomst, die nooit, noch voor de Europeesche, noch voor de Javaansche, noch voor welke vrouw ook, wáárheid zal kunnen worden.

Dat zij, bij de gróóte onbepaalde aanmoediging, die zij van alle zijden ondervond bij deze toekomst-plannen, geen oogenblik het spoor bijster is geraakt, en daardoor ontaardde in een zich zelf vergodende, ijdele praalster, dat is voor mij-persoonlijk het allermerkwaardigste en allersympathiekste aan deze ziels-uitingen, die, integendeel, steeds getuigen van een eerlijken, verstandigen kijk op de kleinheid der menschen, een kijk waarom menig 'hoogontwikkelde' haar zou benijden. Schrijft zij b.v. niet, als men haar van alle zijden bewondert en haar met belangstelling overhoopt:

‘*Men vindt eene hollandsch schrijvende Javaansche vrouw interessant*, *ziedaar het geheim van het goedkoope succes!’*

En elders:

‘*O*, *de menschen zijn dikwijls zoo in-bespottelijk*, *en doen allerdwaast. Denkt u niet, dat zeer velen*, *die nu roepen om de Inlandsche kunst, er niet over uitgepraat raken*, *het slechts doen om mee te doen*, *en niet omdat zij-zelf er wat voor voelen? Eenige voornamen interesseeren er zich voor, en, iedereen dweept er mee.*

Denkt u dat we niet weten waarom de.... gaarne stukken van ons plaatst, *al zijn we nog zoo onnoozel? Brieven van eene echte dochter van het Oosten*, *van een* “*heusch Javaansch meisje”*, *gedachten van zoo'n half-wilde*, *en dan door haarzelf in eene Europeesche taal gevat*, *o*, *hoe vréése lijk interessant. En*, *als wij wanhopig onze ellende uitschreiden in het Hollandsch*, *dan is het weer zoo innig* “*interessant*”. *En - God moge het verhoeden - als wij eens mochten sterven aan gebroken harten om ons vermoord ideaal*, *dan zal het o zoo machtig interessant zijn.*’

Blz. 276.

Heb ik geen gelijk, dat eene, die zóó juist blikte in de menschelijke kleinzieligheid dat zij, ondanks al dergelijke haar steeds méér overweldigende wierook van haar ‘interessant’ vindende menschen, zoo nuchter de wáárheid doorzag, dat zoo-eene te eeniger tijd *moest* ontgoocheld, bitter-teleurgesteld worden; ware haar een lang leven beschoren geweest, zij zou, - om haar eigen woorden hierboven te gebruiken, - stellig hebben *moèten* sterven aan een vermoord ideaal. Is het dan niet beter, en voor haar-zelve gelukkiger, dat zij, in plaats daarvan, werd weggenomen midden uit haar blijdschap van aan de volheid des levens mogen aanzitten, rijke echtgenoote, gelukkige aanstaande moeder, in het bezit van ziels-gemeenschap met velen, en geloovend nog in de pas-aangevangen, nog maar beloften, géén oogst gevende taak, van vrouwen- en kinderen-opvoedster!

Want immers, waar zij ter eenerzij zoo merkwaardig scherp dóórblikte, daar, gelijk ik reeds hierboven zeide, belette haar opvoeding en haar omgeving haar anderzijds de meest-gewone levens *werkelijkheid* te weten. Vandaar haar diep-geschokt zijn, als zij, gelijk zij zelf schrijft, voor 't éérst ontdekt wat het Europeesche gezelschaps-leven waard is:

Tot voor eenige jaren kwamen wij zeer weinig met Europeanen in aanraking. De eerste keer dat wij ons in een Europeesch gewoel bevonden was ter gelegenheid der kroning van Hare Majesteit. O, *hoe U onze ontroering te beschrijven*, *toen wij voor 't eerst leerden beseffen welk een bewonderenswaardige hoogte het comediespelen in de Europeesche wereld*, *buiten het tooneel, heeft bereikt. 't Was op dat feest*, *dat mijn roerende vereering voor Europeanen doodelijke steken ontving. We zagen twee dames in druk gesprek*, *innig gearmd*, *vertrouwelijk tegen elkaar aanleunend*, *wij hoorden lieve woorden over en weer. Goede vriendinnen dachten we. Een heer kwam het tweetal scheiden*, *en we hoorden de aangezochte tot hem zeggen: Zoo'n kat! Terwijl de overblijvende tot eene andere dame zeide*: *Dat malle mensch, om zich zoo bespottelijk toe te takelen. Even te voren verklaarde zij innig dat die ‘lieve’ zoo allerliefst was gekleed.*

Blz. 274.

Iemand, die zoo'n ‘roerende vereering’ voelde voor den Europeaan moèst wel - als zij eene zoo zuiver-voelende ziel had daarenboven als deze Raden Kartini -, hoe ouder zij werd hoe bitterder teleurgesteld worden. Gelijk ik zeide, zij stond te vèr af

van de werkelijkheid van het groote leven, - eene uiting als de bovenstaande bewijst het afdoende, - daarom kon zij nooit m.i. een goéde baanbreekster zijn geworden voor haar volk. Het mooiste en edelste bedoelende, zou zij, zonder hen te helpen, alleen zelve zijn ten onder gegaan in den strijd. Dat is steeds het lot trouwens van alle strijders voor een niet te verwezenlijken ideaal-toestand. - Echter, leest men hare brieven enkel uit oogpunt van persoonlijk genot, van blijdschap en roering des harten, om te genieten van een fijnbesnaard gemoed, van een hooggestemde ziel, welk een rijkdom bieden zij dan niet van edele, diepe weemoedig-ware, wonderschoone gedachten. Lees b.v. het liefdelied, dat zij, kort voor haren dood, uitjuicht aan eene harer vertrouwden, en dat bewijst hoe fijn dit Javaansche hart voelde, waar het de hoogste en heerlijkste vrouwenzaak geldt, die der liefde:

'*Geen bittere doffe wanhoop doet de snaren trillen, liefde*, *vol en zwaar*, *ruischt in de accoorden.*

.... De liefde is het meeste. Zij is het rijkste, *als zij geeft.*

En ik kàn geven, *en ik zàl geven, als eens rijken Vaders kind*, *met volle hand, liefde om mij heen.'*

(*Blz. 333.*)

En hoor elders dezen lofzang op hare moederweelde, te aandoenlijker, omdat het is tevens hare zwanenzang:

Mij wacht een groot, zoet geluk. Zoo God het wil komt tegen het einde van September een Godsgezant ons reeds mooi leven mooier maken, de band nog nauwer, vaster toehalen, die ons nu reeds aan elkander bindt.

.... Hoe ik mij gevoel, nu dra een zieltje, uit ons beider zielen geboren, mij moeder noemen zal!

'Maar eene Javaansche' heeft deze schoone woorden, die van zulk een rein en mooi voelen van de beteekenis van het kind getuigen, geschreven. 'Een zieltje uit ons beider zielen geboren'. Kan het lieflijker en poëtischer worden uitgedrukt die geestelijke gemeenschap tusschen een man en een vrouw, waardoor alleen hun zinnelijke daad wordt iets heel-teer-heerlijks voor beider toekomst: een kind!

Neen, zoo eene, eene zoo rijkbedeelde, is het best afgeweest, dat zij hèénging éér de droeve werkelijkheid haar den sluier van de oogen afrukte, vroeg of laat.

Mijn man is mijn echtgenoot niet alleen, doch hij is óók mijn geestesvriend. Al wat ik heb gedacht, is door hem gedacht, en veel door hem tot daad gemaakt. Ik heb mij een rijk leven voorgesteld als baanbreekster voor de rechten en vrijheid der Javaansche vrouw - als echtgenoote van een hoogstaanden man, in wien ik een krachtigen steun vind bij de bevestiging der idealen, die mij steeds voor oogen gezweefd hebben; nu heb ik beiden èn een rijk èn een vol leven.

Uw beider Javaansch vriendinnetje met haar woeligen geest is dus in veilige haven aangeland.

De volmaaktheid is niet van deze aarde. Geluk is een te broos ding om hierbeneden te duren! Zij, die, na een jonge-meisjes-bestaan nu reikhalzend naar de vervulling harer idealen, na een lang lijden en voortdurend strijden dáárvoor, thans aan hare trouwste vrienden zóó blijde mocht schrijven ná haar huwelijk, zóó volmaakt-verzoend met àlles, zóó zonder wenschen meer, zij was rijp om te worden gemaaid door dien grooten maaier, die bij voorkeur juist die korenhalmen zoekt voor zijn oogst van wien de achterblijvenden zich met een traan in het oog afvragen: Waarom, waarom? Wij hadden hen zoo gáárne nog wat behouden bij ons. - Voor hen daarom, die haar persoonlijk liefhadden, moet de tijding van haar aldus weggerukt zijn, midden uit haar gezin, vreeselijk zijn geweest, wij echter, die haar niet persoonlijk gekend hebben, die met stillen eerbied deze schoone brieven lezen, wij zeggen: Voor haar-zelve was 't misschien 't beste zoo. Zij heeft de volheid gekend. Wat daarna kwam *moest* daarom teleurstelling baren te eeniger tijd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P.S. In het door mij aangehaalde stukje, waarin Raden Kartini zich zoo juist uitlaat over de reclame-zucht der Bladen, die met hare brieven willen pronken als 'interessant!', zegt zij óók: 'De red. der Holl. Lelie stelde hare kolommen voor mij open.' Ik leg er allen nadruk op, dat *ik* dit niet ben geweest, daar ik nimmer heb gecorrespondeerd, noch direct, noch door middel van anderen, met Raden Kartini. - Van welk jaartal deze hare uiting is, weet ik trouwens niet. Waarschijnlijk is dat aanbod dus geschied door mijn voorgangster.

Aan de Poorten van Oost-Europa.

I.
In de Adriatische Zee.

Het is eene reeds zoo meermalen, speciaal op het gebied van reizen en trekken geuite klacht, dat onze landgenooten bij voorkeur het schoone en het goede trachten te zoeken en veelal ook schijnen te vinden over de grenzen van het eigen vaderland heen, dat deze werkelijk niet behoeft herhaald te worden. En nog, afgescheiden van de bekendheid dier klacht, mag ook gevraagd worden of zij in alle opzichten te billijken is, of niet ook *tegen* die klacht wat te zeggen valt? Inderdaad, voor wie het schoone in de natuur aantrekkingskracht biedt, is het geenszins eene noodzakelijkheid om via Essen, via Keulen of via Osnabrück zoo spoedig mogelijk de eigen grenzen te overschrijden; de elf provinciën van Nederland bieden elk naar haar eigen genre en elk naar haar eigen geschiedenis zoodanige natuurlijke heerlijkheid voor het oog, dat die elders wel anders kan zijn, maar voor een onbevooroordeeld beschouwer niet gezegd kan worden te zijn overtroffen. Doch zelfs voor dengene, die deze elf provinciën tot de kleinste uithoeken wil onderzoeken, voor wie een gids heeft als de aardige Rudolf van Brederode zich toont in dat grappige reisverhaal van Williamsons ‘Motorboot’, dat het voordeel geeft

eenigszins te doen begrijpen hoe sommige vreemdelingen onze meest karakteristieke merkwaardigheden beschouwen; zelfs voor dezen wordt de nu eenmaal ingenomen oppervlakte niet grooter, zelfs voor dezen blijft ons land een verrukkelijk laagland met de kleurrijkste en meest onverwachte afwisseling, maar tenslotte een laagland, dat alleen door bijzondere tinten een enkele maal kan imponeeren. En

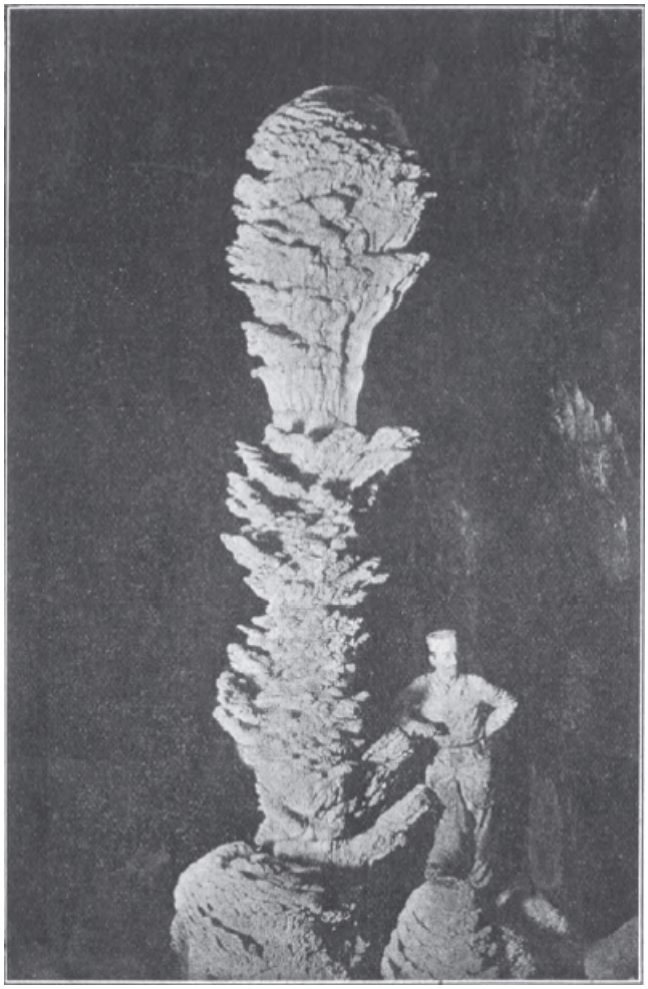

In de reuzengrot boven Triëst.

dan, wie als tourist naar buiten gaat, wil ervaren, dat de wereld grooter is dan Nederland alleen, wil vreemde menschen en vreemde steden zien; wie voor ontspanning naar buiten gaat, zoekt niet alleen rust en natuurschoon, maar zoekt eene omgeving, waarin hij geheel vrij is, waarin hij andere woorden hoort en andere menschen ziet dan dagelijks om zich heen; dat vindt hij slechts over de grenzen, dikwerf zeer ver over de grenzen. Dat onze landgenooten een groot contingent leveren tot het aantal der reizenden, groot zeer zeker, wanneer men dat aantal neemt naar het bevolkingscijfer, kan eigenlijk niet anders doen dan onzen trots streelen, omdat de lust naar reizen toch ook een zekere lust naar ontwikkeling in den goeden stijl verraadt; dat echter ook onze landgenooten zich bij de keuze van het doel voor hunne reizen bij voorkeur laten raden door den algemeen geldenden smaak, die grillig dan op dit dan op dat land zijn aandacht vestigt, is een veel ernstiger grief.

Zwitserland is als toeristenland nog immer het meest bezocht; het is echter niet meer *het* uitverkoren plekje voor ieder die reizen wil gelijk het enkele tientallen van

jaren geleden was; Tyrol, Beieren, de Saksische Schweiz en andere streken zijn gekomen om ons te vertellen, dat ook daar verheven berglandschappen zijn te vinden, dat ook daar het oog door woeste natuurtafereelen kan worden getroffen. In de latere jaren zijn het vooral de Italiaansche meren met het bijbehoorende uitstapje tot Venetië toe, en de Noordelijke landen geweest, die veler aandacht van Zwitserland hebben afgeleid, en in allerlaatste instantie mag wel de reis, die langs de Noordelijke kusten van Afrika naar Marseille of Genua voert, in denzelfden geest genoemd worden. Op deze in hoofdzaak vaststaande programma's richt men zijne oogen; men werkt ze af naar een min of meer getrouw gevolgd systeem, en de vraag of er daarbuiten in de wereld iets te zien valt, dat voor alles gezien moet worden, gezien vooral, omdat het een eigen en zelfstandig karakter heeft, die vraag laat zich zoo zelden hooren.

Het reizen is te gemakkelijk geworden, het is een klacht, die meer dan eens geuit wordt van de lippen dergenen, die aan reizen avonturen verbonden willen zien. Het reizen is te gemakkelijk geworden ook in dezen zin,

dat men zich geen al te groote moeite behoeft te geven om een reis-programma op te stellen, tenzij men juist iets wil doen, dat niet ieder Uwer kennissen vóór U gedaan heeft. Een toer, die ons voerde langs de boorden der Adriatische Zee, en die ons deed doordringen in het heerlijk mooie van Dalmatie en in het oorspronkelijk wild-woeste van Montenegro, heeft ons in deze meening slechts versterkt. Het is waar, de Adriatische Zee ligt vrijwel aan den oostenlijken uithoek van Europa, strekt zich uit tot den uiterst-zuidelijken grens van het werelddeel, maar toch kan een reis daarheen niet zooveel verder gaand geacht worden dan de gewone reizen,

Het Madonnabeeld aan de promenade te Abazzia.

die zoo talloozen jaarlijks voor enkele weken ondernemen. Maar evenals slechts Londen, Parijs, Berlijn behooren tot de metropolen van Europa, die men ‘moet’ gezien hebben, terwijl Weenen daarentegen een merkwaardigheid blijft, waarvan men naar eigen verkiezing kan genieten; evenzoo behoort Dalmatië met zijn interessant achterland niet tot die streken waarheen, uit het Westen althans, de groote schare van bezoekers trekt. Men laat het land voorloopig nog over aan de Italianen en aan de Oostenrijkers, die dit schoonste en zuidelijkste der kroonlanden van Frans Josef in volle pracht weten te waardeeren.

Want het is daar zoo schoon, zoo verrukkelijk schoon aan de boorden van de Adriatische Zee, welker innig blauwe kleur een zoo vaste lijn teekent langs de grillige kusten; die lijn, die in den uitersten noordelijken hoek bij Fiume en Abazzia een niet te weerspreken stempel van charme en poezie drukt op geheel de omgeving. Het is er zoo schoon, en de toegang daarheen loont reeds de moeite. Men kan tot Dalmatië komen over land en over zee; over land met een grooten omweg vanuit het Balkangebied door Bosnië of de Herzegowina; over zee met een der snelvarende booten der Oostenrijksche Lloyd, die van Triëst vertrekken, of een der uitnemend ingerichte salonbooten welke de Ungaro Croatalijn vanaf Fiume in de vaart brengt. Triëst reeds met zijn tegen de heuvelen opgebouwde rijen van huizen en van villa's, met zijn vroolijk wit scherp afgeteekend tegen den donkeren achtergrond van het sombere hooggebergte, dat aan geheel het armoedige en verlaten Istrië zulk een somberen tint ook geeft; Triëst met zijn uitgestrekte havens en kaden, waarop van den vroegen morgen tot den laten avond het drukke en werkzame leven hoogtij viert, schilderachtiger hier dan elders, omdat zoovele der exotische nationaliteiten in hare

exotische kleederdracht hier samenkomen; Triëst, dat als in het midden ligt van een stuk kustland, dat eenerzijds

zijn armen uitstrekt tot aan het fraaie Capodistria, aan den anderen kant tot het meer en meer luxe-badplaats wordende Grano, waarheen de weg voert langs het helwitte kasteel Miramar, dat schitterend temidden van dichte bosschen gelegen paleis, waaraan voor de Habsburgers van deze eeuw slechts herinneringen van droefenis en tragiek zijn verbonden; Triëst alleen reeds loont de moeite van een bezoek om de stad en om hare schilderachtige omstreken. En niet minder mag Fiume met het daarbij als het ware behoorend Abazzia, hetwelk zijn voortzetting vindt in Lovrano en Draga geroemd worden als een parel van schoonheid; men spreekt hier van de Oostenrijksche Riviera in navolging van het weelderig en plantenrijk kleed waardoor deze kuststreek het oog boeit gelijk de Fransche en Italiaansche Riviera dit evenzoo doen, doch de vraag zou gewettigd zijn, indien tusschen twee natuurschoonheden eene vergelijking te maken ware, welker dezer beide Riviera's de palm der eere te reiken, en welke dezer beide Riviera's wel het meest zich baden voelt in schitterende bladerpracht en in onvergetelijk heerlijke zonneschijn. Abazzia is voor het westelijk deel van Europa een badplaats, waarvan men weet, dat zij de badplaats bij voorkeur is der Weener en Buda-Pester aristocratie, waarvan men weet dat de vroegere kroonprinses Stephanie en de tegenwoordige koningin Elisabeth van Rumenië bij voorkeur en ten allen tijde hare beschermvrouwen zijn geweest, maar waarheen men niet denkt zelf te gaan gelijk men dit doet naar Nizza, naar Beaulieu, naar Menton. Abazzia is terra incognita voor het reizende deel der West-Europeanen gelijk Triëst hen slechts bekend is als een groote havenstad met levendig verkeer, en het schiereiland Istrië, dat door de verbindingslijn tusschen deze beide plaatsen met een rechte streep doorsneden wordt, slechts bekend is van naam en van uiterlijke gedaante. Geheel die streek verdient zooveel meer en zooveel beter!

* * *

Wanneer men Fiume, dat 's avonds vanuit Abazzia gezien, met zijn tallooze lichtjes zich tooverachtig weerkaatst in den vlakken spiegel der Adriatische Zee, heeft verlaten, wanneer men vanuit de verte een blik kan werpen op het in het groen geheel ingesloten Abazzia, waarboven zich dreigend de top van den fieren Monte Maggiore verheft, dan zijn het allereerst de stille wateren van de Quarnerolo, die men doorvaart. In het Canale di Mezzo heeft men vervolgens het lang uitgestrekte eiland Cherso aan zijn rechter, het meer ineen gekrompen eiland Veglia aan zijn linkerhand; over de lage bergtoppen van dit eiland heen krijgt men reeds het gezicht op het Velebit-gebergte, dat zich in lange lijn als evenwijdig met de kust van Dalmatie tot bijna bij Spalato uitstrekt. Verder rechts doemt het evenzoo langwerpige eiland Lussin op, waarop men op verren afstand flauw witte gevels van de badplaats Lussinpicolo onderscheidt; aan de linkerzijde zijn het de eveneens langgetrokken eilanden Paho en Maon, die hier van de Dalmatische kust afscheiden, en die in het gezicht blijven totdat de boot het Canale di Zara instoomt om korten tijd daarna in Zara zelf de eerste aanraking met het kustland te geven.

Meestentijds is de vaart, die eerst op het einde in het open deel der Adriatische Zee voert, maar die tot Spalato en soms zelfs verder, tusschen de eilanden doorgaat en daardoor rustig water biedt, zonder eenig gevaar en zonder eenige aandoening tot zeeziekte, zelfs bij de meest zwakken op dat punt; en wanneer men daar zonder

stooten of zwenken over den gladden waterspiegel voortglijdt, de lage eilanden ziet in al de pracht van schitterenden zonneschijn en kleurend groen, dan kan men zich bijna niet denken, dat het op deze zelfde zee kan spoken als nergens anders ter wereld; dat de Sirocco, die van het Zuid-Oosten zijn warme en voor velen onverdragelijke luchtlagen overbrengt, kan worden afgelost door de droge en harde Bora, de doodenwind genaamd, die zijn vreeselijk geweld niet te pletter slaat tegen de rotsklippen en de bergen, maar die in zijn aanraking daarmede als het ware nieuwe kracht vindt om met nog grooter heftigheid in de zee terug te slaan. Wanneer men bij avond, met den zachten en helderen maneschijn, die aan geen zilveren glans op het water doet denken, maar die het water hult in een mystiek waas van opkomende ochtendschemering, in een wit en helder licht, dat men aan het resultaat van een halven zonsondergang zou toeschrijven; wanneer men daar heenvaart in rechte lijn met het kalkgebergte aan de kust, dat vooral in het Noorden kaal en onvruchtbaar is, ruw en onvriendelijk naar de zee afvalt, zelfs al baadt het in zonneschijn; wanneer men den zachten maanglans ook op dit onherbergzaam

en zeker niet lieflijk landschap zijn tooverachtigen invloed voelt uitoefenen, en wanneer men zich vol verrukking aan de droomen overgeeft en aan gedachten van een ver verleden, die dit landschap onwillekeurig opwekt - dan denkt men er niet aan, dat de avonden en de nachten talrijk zijn, waarin de lichten aan de kust, welker poëtisch effect men thans slechts beoordeelt, vurig verwachte en erkende reddingsbakenen zijn voor wie weten, dat die verradelijke wind maar al te dicht in de nabijheid kan brengen van deze meedoogenlooze klippen en rotsen!

* * *

Van een land met een eigen karakter spraken wij in den aanhef, en zeker mag Dalmatië aldus genoemd worden. Reeds de eigenaardige vorm van dit zuidelijke kroonland, dat zich bijna 600 K.M. lang langs de Adriatische Zee uitstrekt, en naar het Westen al spoedig stuit op de Noord-Albanische Alpen bij het Skutari-meer in het zuiden, de Dinarische Alpen en het Velebitgebergte meer naar het noorden, geeft aan het land voor wie het bereist iets karakteristieks, heeft ook invloed gehad op zijne ontwikkeling en zijn bewoners. Want door de geringe breedte, die het inneemt, is het aangewezen op het steile en rotsachtige kunstgebergte, heeft het in dat kalksteenachtige en dus waterarme grondgebied moeten vinden wat andere landen uit een zooveel rijker bedeelde natuur verkrijgen. Als andere kalklanden is het dan ook grootendeels boomen cultuurloos; en slechts de moeizame vlijt der bewoners heeft de bergvlakten tot ontginning weten te brengen en met wijnstruiken, vijgen, olijven en mandelboomen kunnen beplanten, terwijl in de latere jaren van bekendheid zijn de pyrethrum en de crysanthemum, waaruit men op eilanden het bekende insectenpoeder bereidt. Arm aan flora mag Dalmatië eens geweest zijn; thans zijn het zoodoende de schoonste rosmarynen, oleanders, myrthen, granaten en achaven, die elkander verdringen, meer en meer naarmate men het zuiden van het land nadert. Tot Spalato toe *schijnt* het niet alleen, wanneer men vanuit de zee de kust gadeslaat, dat het een kaal land is, hetwelk achter de hooge kruinen der bergen wordt verborgen, een land, arm en rots- en steenachtig gelijk Montenegro zonder evenwel de trotsche schoonheid en verlatenheid van het Rijk der Zwarte Bergen te kunnen evenaren; na Spalato, en niet alleen op de Middel- en Zuid-Dalmatische eilanden, maar ook op het vasteland zelf, vormt zich langzamerhand die wonderbaar levenskrachtige vegetatie, die meer aan Sicilië en Griekenland herinnert dan aan datgene wat met het westersche Europa in verband staat, dan aan datgene wat zelfs aan Italië herinnert. Dalmatie doet het sterk gevoelen, dat men hier de poort tot het Oosten van Europa binnentreedt; dat de Adriatische zee door de eeuwen heen dit Oosten is blijven scheiden van de veldwinnende gewoonten van het Westen, zonder dat daarmede gezegd is, dat het aan de cultuur in geestelijk opzicht van dat land schade heeft gedaan.

(*Wordt vervolgd.*)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Galerie der Moden heisst das Programm einer anmutig und praktisch zugleich gedachten Ausstellung, die im Hohenzollern-Kunstgewerbehaus (Friedmann & Weber), Berlin, für den Herbst dieses Jahres vorbereitet wird.

Sie will zeigen, dass unser Modebild nicht so durchaus aller künstlerischen Schönheit und aller Natur fremd zu sein braucht, wie es heut leider geworden ist. Was in den alten liebevoll und mit künstlerischem Geschmack ausgestatteten Modejournalen an reizenden Bildchen zu sehen war, soll hier zu exquisiten Stücken vereinigt werden, in diesen graziösen und reizend colorierten Figürchen stecken für Künstler und Laien die reichsten Anregungen. Aus öffentlichen Instituten und privaten Sammlungen, aus der Praxis, Industrie und dem Material unserer Verleger sollen kaum gekannte Schätze hier ans Licht gebracht werden. Dazwischen sollen, um gleichsam die Modefigürchen aus ihren Rahmen treten zu lassen, alte historischen Trachten und moderne gewählteste Stücke sich einfügen, um zusammen mit Costümpuppen und niedlichen kleinen alten und modernsten Interieurs zu zeigen, dass die Betrachtung der Mode nicht für den Bedarf, sondern für das ästhetische Geniessen Anregungen bietet.

Das unten aufgeführte Comité, dem es obliegt, die bunte Menge anmutiger Bilder zusammenzustellen und das Arrangement der Ausstellung zu treffen, gibt in seiner Zusammensetzung die Gewähr, dass hier durchaus ernsthaft versucht wird, aus alter und neuer Zeit das Beste zu vereinigen.

Arbeitskomitee.

Max v. Boehn, Kunstschriftsteller, Dr. Döge, Kgl. Kunstgewerbemuseum, (Lipperheide 'sche Kostümbibliothek) Dr. Oskar Fischel, Kunsthistoriker, Ernst Friedmann, Architekt für Innendekoration (i. Fa. Hohenzollern-Kunstgewerbehaus), Hermann Freudenberg (i. Fa. Hermann Gerson), Fritz Gugenheim, Kgl. preuss. Kommerzienrat, (i. Fa. Michels & Cie), Elsa Herzog,

Modeschriftstellerin, Oscar Heymann, Vorsitzender des Verbandes der Textildetaillisten (i. Fa. R.M. Maassen), Fritz Hoflman (i. Fa. Hermann Hoffmann), Dr. Paul Kraemer, Herausgeber der Zeitschrift 'Elegante Welt', Anna Meier-Graefe-Paris, Gabriel Mourey- Paris, Kunstschriftsteller, Professor Bruno Paul, Direktor der Unterrichtsanstalt am Kgl. Kunstgewerbe-Museum, Karl Schnebel, Maler (Künstler. Beirat des Verlages Ullstein & Co.), Dr. August Schestag-Wien, Kustos am K. u. K. Oesterr. Museum für Kunst und Industrie, Fritz Stahl, Kunstschriftsteller, Margarete von Suttner, Modeschriftstellerin, Herman Weber (i. Fa. Hohenzollern-Kunstgewerbehaus), E.J. Wimmer-Wien (Wiener Werkstätte), Fritz Wolff, Maler, (Künstler. Beirat des Verlages August Scherl.)

Meesteresse en dienstbode.

Een spiegelbeeld van de verhouding tusschen meesteresse en dienstbode uit vroegere eeuwen kan waarde hebben voor onzen tijd, temeer wijl veelal het dienstboden-vraagstuk bijna alle verdere onderwerpen in de dagelijksche conversatie onzer huisvrouwen overtreft in omvang en heftigheid.

We zullen daarbij meer raadgevingen laten hooren dan verzuchtingen slaken; meer het beeld in 't licht plaatsen, dan de schaduwpartijen te veel te laten spreken.

Trotto in 1583 sprak een waar woord toen hij den raad gaf aan.... de meesteressen om beminnenswaardig te zijn tegenover hare dienstboden. Daardoor kon het gezag gehandhaafd worden, en werden zij bemind om hare goedheid. Vooral moesten zij zich niet te veel familariseeren, want deze afdaling had eene slechte uitwerking, even als bij de ezels die achteruitslaan naar hen, die ze liefkoozen. Toch moest men niet te hooghartig zijn, want dienstboden hebben den huid van een varken, dat steekt indien men het tegen den draad op borstelt.

Men moet het juiste midden kiezen, en aan de dienstboden geen andere dingen opdragen dan die, welke mogelijk en behoorlijk zijn.

Van de zijde der dientboden moet de meesteresse beurtelings behandeld worden als dochter en als moeder; liefhebben en eeren. Zij moeten zindelijk zijn, ook op lijf en kleeren, en zich niet bemoeien met de zaken van man en vrouw, en zwijgen als de man eens afdwaalt. Voor de kinderen moeten zij alles zijn. Voorzichtigheid wordt der dienstboden aangeraden bij het dienstnemen bij een ongehuwden Heer.

Het loon was niet groot. Michel Angelo betaalde Mona Lorenza gemiddeld 10 gulden s' jaars; zij was eene dagmeid. In 1527 liep een meid bij hem weg; in 1548 betaalde hij een kroon per maand, doch hij hield het loon in, toen zij ziek werd. In 1553, zoo teekent hij aan, betaalde hij tien 'giuli' per maand.

Van 1547 is een dienstboden-contract op zijn naam bekend. 'Qu'il soit connu et manifeste à qui lira les présentes que Mona Caterina, fille de Guiliano florentin se place chez messer Michelangelo Bonaroto florentin au prix de dix carlins par mois; elle aura le droit de filer pour son usage personnel; messer Michelangelo s'oblige à garder chez lui une enfant qu'elle a. Ledit Michelangelo a payé quatre écus d'or en or à Agnolo, voiturin qui a amené Caterina.'

Om de onzedelijkheid tegen te gaan werden dikwerf strenge straffen vastgesteld. Om haar te voorkomen werd somtijds bepaald, dat alleen gehuwde dienstboden of weduwen mochten dienen.

Te Florence was de Heer des huizes verplicht de opvoeding van het kind te bekostigen. Dat hielp niet veel, en daarom werd gedreigd met ophangen, totdat de dood er op volgde. Andere staten en steden waren tevreden met eene groote boete.

Het wegloopen der dienstbode werd gestraft met boete en ban. Men mocht haar slaan, maar niet zóó hard dat zij wonden opliep.

Ook omtrent het toilet der dienstboden werden bepalingen gemaakt, waartoe min of meer als grondslag diende wat zoo juist geschreven is over kalen opschik in den heerlijken menschkundigen roman van Graham Travers, getiteld: Mona Maclean, medisch studente.

Mona is als logeé tijdelijk winkeljuffrouw bij eene nicht, en zij vertelt van haar debuut.

We schrijven de aardige bladzijde af; het is eene uitstekende lectuur voor onzen tijd.

'... nu bleek de klant een dienstmeisje te zijn. Ondanks de sjovele, opgeschikte kleeding, werd Mona door haar gelaat ingenomen; 'Wat is er van uw dienst?'

Ik moet een nieuwen hoed hebben.

'Weet u al, wat u hebben wilt, of wilt u eerst eens zien wat we hebben'

Ik wil liever eerst eens zien.

'Moet het een Zondagsche hoed zijn of een voor den dag?'

Voor den Zondag. Een poosje geleden had juffrouw Simpsson (de winkelierster) wat roode rozen voor het raam. Ik dacht dat een paar rozen, wel goed bij deze veer, - te eeniger tijd was dit voorwerp een struisveer geweest,

maar nu had het meer van een haringgraat, - zouden staan.

‘Ja die veer zou opgekruld moeten worden maar vindt u het niet jammer om een veer en rozen op een hoed te hebben?’

Deze veer is alleen wat dun, maar als ze half met bloemen bedekt werd zou het gekleeder staan.

‘Is u dienstmeisje?’

Ja.

‘Hier in Borrowness?’

Neen, ik ben vandaag bij moeder; ik ben werkmeid op 't kasteel

‘Op 't kasteel! Luister eens, een Londensche dienstbode van den eersten rang zou het beneden zich vinden om veeren of bloemen te dragen. Zij zou zoo'n net eenvoudig hoedje dragen als dit en zij zou het heel eenvoudig laten opmaken met een stukje goed lint of fluweel.’

(Mona draaide een lapje fluweel in elkaar, plaatste dat voor op den hoed en zette hem toen zelf op.)

't Is heel mooi, en het zou zeker veel goedkooper zijn.

‘Neen; voor 't oogenblik zou het niet goedkooper komen, als je goed stroo neemt maar hij zou net zoo lang duren als zes andere hoeden met bloemen en veeren. Zie je, je denkt zóó; je wilt er uitzien als de dames op het kasteel. Nu, dat is heel natuurlijk, wij lijken allen wel graag op de menschen die wij bewonderen. Die dames hebben goede, degelijke dingen, en een groot aantal; maar daarvoor moet men geld hebben; en degenen van ons die geen geld hebben moeten zich tevreden stellen met op een van de twee manieren op hen te gelijken; óf wij moeten goede dingen hebben òf een groot aantal dingen. Een gewone dienstbode koopt goedkoop satijn, bloemen en kant die er na een week reeds kaal uitzien. Niemand zal haar voor eene dame verslijten, en ze ziet er niet uit als een goede dienstbode. Een goede dienstbode koopt eenvoudige kleeren, die lang duren en zij ziet er veel meer als een dame uit dan de andere.’

‘Ik zal dien hoed nemen. -’

We zouden nu nog het een en ander kunnen mededeelen over het getal der dienstboden, maar de bekende vervloeking: ‘ik wensch U veel boden’, heeft ten allen tijde te veel waars bevat dan dat we het over de quantiteit ook nog zouden hebben, waar de qualiteit veelal te wenschen overlaat.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Varia.

Reistijd.

Wie onzer doet tegenwoordig niet aan reizen; arm en rijk, voornaam en niet-voornaam, ieder onzer bijna wil ten minste èéns in 't jaar een uitstapje maken.

Maar... daarbij komt een heele boel kijken, - van goede adressen van hôtels, van indeeling van de reis, van gebrek aan gezelschap als men alleen is, enz. enz.

- Nu kan ik, uit eigen persoonlijke ervaring, met den grootsten nadruk aanbevelen in al deze opzichten het reisbureau *Lindeman*, *den Haag*, *Plaats 10*, als zijnde een bureau, waar men in al deze dingen uitstekend terecht wordt geholpen. - Hoevelen zijn er niet, die niet graag alleen reizen, en die niet altijd iemand weten te vinden bereid partij te maken. Welnu, 't reisbureau Lindeman organiseert gezelschapsreizen

naar Berlijn, Londen, de Italiaansche meren, wáárheen men maar wil, welke in de eerste plaats 't genoegen bieden dat men aansluiting vindt aan anderen, in de tweede plaats van alle zorg voor eigen bagage, voor dag-indeeling, enz. ontheffen. Een boekje met getuigenissen van velen, zeer velen, die over de aldus opgedane ervaringen hoogst tevreden zijn, is aan het bureau verkrijgbaar.

De ‘reis-coupons’ van het reisbureau Lindeman is een onlangs door deze actieve firma aangevangen nieuwigheid, waarvan ik persoonlijk kan getuigen dat zij mij zéér voldeed. Men koopt van het bureau een boekje met hôtel-coupons, die men vertoont in het hôtel waar men afstapt, (een lijst van de hôtels in verschillende landen en plaatsen, die deze coupons aannemen, is op aanvrage Plaats 10 verkrijgbaar). Bij het voldoen der rekening wordt dan 5% afgetrokken van de geheele som, en ik kan U verzekeren dat dit een heel aardig meevallertje is telkens, en dat de hôtels, waar ik er dezen winter van gebruik maakte, first rate en uiterst beleefd waren.

Onnoodig lijkt het mij te zeggen - wat immers bij een goed reisbureau van-zelf spreekt - dat alle mogelijke gewenschte inlichtingen, samenstellingen van reizen, biljetten, enz. steeds worden verstrekt Plaats 10, van welken aard ook. Maar, niet overbodig is het er nog bij te voegen, dat de wijze waarop die inlichtingen gegeven worden uitmunt door beleefdheid, en aangename dienstvaardigheid, reden waarom het mij

persoonlijk steeds een wezenlijk genoegen is op Plaats 10 de een of andere reis-inlichting persoonlijk te gaan vragen. Ook bagage kan men daar verzekerd krijgen, en zichzelf voor ongelukken gedurende de reis verzekeren; in één woord: deze up to date hollandsche inrichting is een ‘Cook’ in Nederlandschen zin. En ik leg er allen nadruk op dat ik dit uit eigen ondervinding, van veel jaren reeds, durf getuigen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De firma P.J. Cramwinckel.

Reeds vroeger had ik gelegenheid in dit blad een en ander te vertellen van den plaat- en kunsthandel, spiegel- en lijstenfabriek, enz., den Haag, Piet-Heinstraat 36. Thans heeft deze firma mij in de gelegenheid gesteld, door eenige photo's, een denkbeeld te geven in dit Blad van hare gróóte beteekenis. Volgens een der afbeeldingen

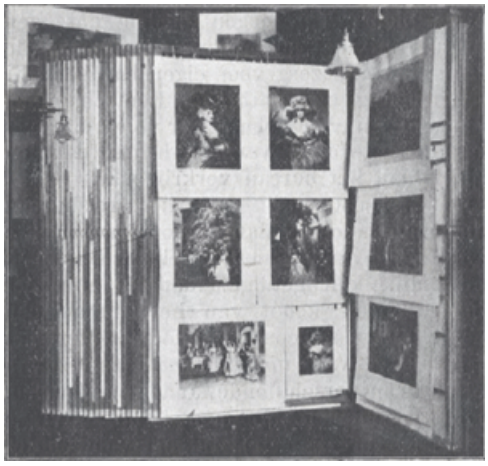

kan men zien dat niet minder dan 100 deuren zijn behangen met de mooiste reproductiën naar beroemde oude- en moderne-meesters. Op de andere deuren vindt men gravures naar oude meesters, vervolgens naar Israëls en anderen. De gravures, in zwart en in gekleurd, zijn genomen naar Hollandsche, Fransche en Engelsche meesters. De voorstellingen zijn van den meest verschillenden aard, interieurs, vrouwenfiguren, romeinsche baden, religieuze voorstellingen, te veel om op te noemen.

Een specialiteit zijn de leuke Amerikaansche en Engelsche platen.

Reeds op zichzelf beschouwd is het der moeite waard zoo'n inrichting te gaan bezichtigen, waar zóò veel te zien valt, echter kan men bovendien ook terecht wat het encadreeren van eigen platen aangaat, enz.

Geen wonder dan ook dat deze firma uitmunt in relatiën met Indië, waarheen de verzending van ‘breekbare waar’ zoo lastig is; geen wonder óók dat zij vele getuigenissen van tevredenheid heeft van hare begunstigers.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap-kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Mej. Zeldenrust, **N. Heerengracht (Amsterdam?)** - - Gij vraagt, zéér naïef, of de reden van mijn stilzwijgen soms kan zijn, dat gij ‘met de conditiën

van mijn blad heelemaal niet op de hoogte zijt, om rede (!) gij geen abonnée zijt.' Juist, mejuffrouw, gij hebt daarmee den spijker op den kop geslagen. Ik heb namelijk *niet* gezwegen, maar U wel degelijk beantwoord, *in* de correspondentie van dit blad. Het is dus niet mijn schuld, nietwaar, dat gij het niet leest, maar het toch wèl vereert (?) met Uw gedichtjes, 'die gij gaarne wenscht gedrukt te zien in eenig tijdschrift'. Ik heb reeds herhaalde malen geantwoord aan dergelijke lastposten voor redactieën als gij, dat ik 't niemand euvel duid als hij de Lelie niet leest, hem of haar alléén beleefd verzoek, in zijn eigen belang, die dan ook niet te vereeren (?) met zijn of haar pennevruchten om de zeer eenvoudige reden dat ik *niet* particulier antwoord aan dergelijke eerst-beginners, terwijl zij mijn correspondentie-antwoorden niet onder de oogen krijgen, en dan het zichzelf gaan lastig maken met brieven aan mij te schrijven, die natuurlijk onbeantwoord blijven, den uitgever opbellen, enz, enz. Zooals ik U hierboven zeide, ik heb U lang geleden in de Lelie geantwoord, onder Uw voorletters, of onder een door mij gekozen pseudoniem, dat kan ik me niet meer herinneren, en ik weet er nu ten slotte geen beter middel op dan U met Uw naam en adres voluit te beantwoorden, dan zal er wel de een of ander Uwer kennissen zijn, die U op deze correspondentie zal attent maken. - Neen, Uw gedichtjes worden niet geplaatst, en evenmin teruggezonden, zooals dat bij mij gebruikelijk is waar het dergelijke geheel ongevraagd-ingezonden copie geldt, van geheel-onbekenden.

Mevr. van M. - G. - Hartelijk dank voor Uw lief schrijven, dat mij naar hier is doorgezonden. Het doet mij altijd zoo goed wanneer er met mij velen zijn, die de partij trekken van het mishandelde, aan zijn lot overgelaten dier. Uw schrijven was een waar woord van instemming met mijn correspondentie aan Box in de vorige Lelie. Heb ik ook geen gelijk erin dat dergelijke 'hondenliefhebbers' veel erger en onsympathieker nog zijn, dan zij die hunne antipathie of onverschilligheid openlijk erkennen! Van dat laatste soort weet je ten minste wat je er aan hebt, en kunt er je maatregelen tegen nemen. Maar dergelijke *quasi*-van-honden-houdende egoïsten, die ze wegschoppen als oud vuil zoodra zij er genoeg van hebben en iets anders verlangen, die zijn 't méést gevaarlijk, want zij spelen een valsche rol, waarvan zoo'n ongelukkig in hunne handen vallend dier dan 't slachtoffer wordt. Daarin hebt U wèl gelijk, dat er behalve egoïsme ook nog een groote domheid bijkomt, bij de meerderheid van 't menschdom. Maar, dat is 't 'm juist, die domheid is zoo ongeneeslijk-erg dat je je, hoe ouder je wordt hoe beslister, met walg afwendt van de groote meerderheid; - aan den anderen kant de goede uitzonderingen ook te hooger leert waardeeren. - Hartelijk dank nogmaals, en veel groeten.

Tip. - Hartelijk dank voor Uw lieve belangstellende kaart. Ik heb een slechten winter achter den rug, en moest daarom de kuur hier weer herhalen; ik moet haar dan ook bijzonder voorzichtig doen dit jaar. Genezen kan ik nu eenmaal niet; daarin moet ik berusten. - Het artikel: 'Waardeer wat gij hebt,' uit de voorlaatste Lelie, dat gij met zooveel instemming hebt gelezen, werd mij daardoor dan ook in de pen gegeven, door mijne overtuiging dat er, bij alle leed, ook nog altijd zooveel te waardeeren overblijft indien wij daarbij méér stilhouden, bij 't leed van anderen namelijk, en bij eigen vóórrechten *ondanks* leed, inplaats van juist omgekeerd te doen. Want, gelijk ik in dat artikel schreef, dat lot van die 23-jarige is zóó in-treurig, dat ik, vergeleken bij haar, immers niet mag klagen. En zulke voorbeelden en waarschuwingen kan

ieder onzer vinden in eigen omgeving, als hij maar *wil* zien en *wil* opmerken - in plaats van steeds zichzelf te beklagen om wat hij mist.

Da Costa. - Ik heb nog steeds geen gelegenheid gevonden U te antwoorden. Laten wij elkanders denkbeelden eerbiedigen. Gij hebt m.i. groot gelijk, als gij een onberedeneerde ‘hondentrouw’ voelt voor die persoon, die te *blijven* koesteren, indien U dat aangenaam is. Ik vraag alleen maar voor mijn een andere denkwijze hebben dezelfde vrijheid van gevoelens.

Of *ik* Louis Botha een ‘ideaal’ vind? Lieve Da Costa, hoe komt gij er bij? Dat heb ik in de Lelie meer dan eenmaal krachtig *anders* gezegd, namelijk, dat ik hem integendeel een laffeling vind, die zich door de Engelschen heeft laten omkoopen met eerebaantjes.

Indien het U ‘ergert’, dat men ons land aan Duitschland ‘aanbiedt’, zooals gij 't noemt, dan moet het U toch óók, dunkt mij, ergeren, dat hetzelfde geschiedt jegens Frankrijk. Want gij zult toch wel evengoed weten als iedereen, dat achter al die fraaiigheid, van dat bezoek in Parijs der Koningin, niets anders stak dan staatkunde. Ik voor mij vind, dat de Nederlanders meer stamverwant zijn met de germaansche duitschers dan met de latijnsche franschen, - ik ben zelf een mengelmoes van de beide rassen - maar de groote meerderheid der Nederlanders zijn pure germanen, evenals de Duitschers.

Gij vraagt mij: Helpt ons met Uw invloed het kroegloopen te bestrijden. - Lieve da Costa, indien er iets is waarin ik 't met U ééns ben, dan zeker dáárin. Immers, ik vind dronkenschap een van de afschuwlijkste ondeugden, die ik ken, iets zóó walgelijks, dat het mij altijd woedend maakt wanneer de menschen op een dronken vent het woord ‘dierlijk’ toepassen. Alsof ooit een dier zichzelf zóó verlaagde als de van den drank ontoerekenbaar gewordene mensch het doet. Ik herinner mij eens in de H.... courant een walgelijk geestig (?) verhaaltje te hebben gelezen, van iemand die op straat dronken was met de daaraan verbonden smerige weerzinwekkende gevolgen. De schrijver van dat gemengde-nieuws-berichtje vond blijkbaar z'n beschrijving héél ‘leuk’, terwijl zij in waarheid een schande en een oneer was voor hem-zelf, neven den betrokken dronken man, die de openbare straat verontreinigde. En het is een treurig iets, - en iets dat iedereen die veel reist ook met mij zal getuigen - in *ons* land, waar de jenever de vloek is der bevolking, ziet men veel meer ruwe smerige dronkenschap dan in Duitschland, 'tZuiden van Frankrijk, Zwitserland. In Parijs is de absinth een even groote vloek als de jenever bij ons, en in Engeland wordt van whiskey

't grootste misbruik gemaakt in alle standen, maar in de bovengemelde landen gebruikt men den landwijn, die licht en zuiver is, en niet leidt tot de walgelijkheid van het kroegloopen. Op Scheveningen, waar de bevolking uitmunt in zóógenaamde vroomheid, is zij 't overige gedeelte van den Zondag, dat zij niet in de Kerk zit, stomdronken. Ja zelfs bij de huwelijks-inzegeningen moet de predikant openlijk tegen die liefhebberij waarschuwen. Ik herinner mij, dat ik, toen de Juliana-feesten waren, troepen dronken vrouwen heb zien opduiken uit de Scheveningsche sloppen, midden op den dag, waarvoor 't woord walgelijk nog veel te zacht was.

Over Luther denk ik precies als gij. Ware hij, de ex-monnik, niet getrouwd, dan zou ik zijn standpunt zoo veel zuiverder vinden. Toch is hij mij oneindig sympathieker dan Calvijn, die voor mij de dweep- en heerschzucht, zonder iets van den *wezenlijken* Jezus-geest, verpersoonlijkt, wiens geheele zoogenaamde godsdienstigheid bestaat in het nommer één willen zijn in Genève, met vertrapping van alle vrijheid van denken van anderen; (denk maar aan zijn misdadig gedrag ten opzichte van Servet).

Ja, 't geen gij schrijft omtrent de overeenkomst in onze karakters stem ik U toe. Want dat gevoel van: ‘'t Is immers niet der moeite waard, alles gaat toch voorbij’, wordt ook bij mij van jaar tot jaar sterker. Lieve God, hoe is het mogelijk dat men zich zoo veel moeite geeft om wat meer of wat minder aanzien op aarde, om wat meer of wat minder voornaamheid, om mooie meubels, om bluf met geld, wat niet al! Een kist van planken is immers voor goed, en zoo gauw al, 't einde.

Weet ge wat mij echter steeds bij dat alles liever en dierbaarder wordt, dat is de mooie natuur. O 't zingen van de vogels 's ochtends, en 't lachen van de zon, en de tinten van 't groen, en de wondere heerlijkheid van bloemenweelde! Dat alles kan ik zoo als indrinken om me heen. Dat is voor mij in wáárheid een Godsgave!

Uw brief overlezende vraag ik mij af of gij daarmede bedoelt, dat gij aan de gedachtenwisseling wenscht deel te nemen? Die staat voor U open. Hoe dat zij, voor Uw hartelijke wenschen aan het slot van Uw brief dank ik U innig.

Ernst. - Gij vraagt mij of ik het ‘vreemd’ vind, dat een man in den tegenwoordigen tijd er tegen opziet te trouwen, ‘waar 't hedendaagsche meisje zoo hooge eischen stelt aan de beurs van haren echtgenoot’. En dan noemt gij op haar gebrek aan huishoudelijke kennis, waardoor zij veel bediening noodig heeft, haar uithuizigheid en genotzucht, haar begeerte mooi en duur gekleed te gaan, enz. En gij eindigt Uwe beschouwing met de zeer juiste opmerking: ‘op die wijze wordt een ‘wettige’ vrouw een *luxe*-artikel, dat maar heel weinigen zich kunnen permitteeren, terwijl zij hunne man begeerten veel goedkooper, en dikwijls prettiger ook, kunnen stillen langs den zoogenaamd clandestienen weg. Zeker, waarde Ernst, om die door U aangevoerde redenen vind ook-ik het niets ‘vreemd’, dat een man zich liever in een zoogenaamd scharrelpartijtje schadeloos-stelt, inplaats van zich de handen te binden door een wettig huwelijk, dat hem schatten kost en aan de vrouw een leven van ledigloopen verschaft, waarbij zij zich nog daarenboven maar al te dikwijls onttrekt aan hare huwelijks-plichten van intiemen aard óók nog. Maar, *treurig* vind ik die hedendaagsche toestanden wèl. Want, een ongetrouwde man, die ouder wordt, is voor zich-zelf een onding, een aan huishoudsters overgeleverd slachtoffer, en een ongetrouwde losloopende juffrouw is meerendeels óók alles behalve gelukkig in hare eenzaamheid. De oorzaak zit 'm m.i. daarin, dat wij heden ten dage bij alles wat

opvoeding aanbelangt enkel genot en eigenbelang op het oog hebben, vooral waar het de vrouw geldt.

Want, wat heeft de hedendaagsche meisjesopvoeding te maken met voorbereiding tot huisvrouw en moederschap! 't Hedendaagsche meisje wordt grootgebracht, al fietsende, tennissende, zichzelve mooi-kleedende, voor haar eigen-ik levende. En, trouwt zij, dan kan zij noch hare meiden onderrichten, noch met hen omgaan, noch heeft ook maar eenigen lust daartoe. Komt het kind, en daarmede een noodzakelijke periode van *niet*-alles-kunnen-meedoen, die haar te méér doet terugverlangen naar haar jonge-meisjes-bestaan, en te beslister doet besluiten: Nooit een tweede bevalling. Dat alles is zóó zonneklaar-treurig, dat men er alleen zich over kan verwonderen, dat er toch nog mannen den moed hebben zulke meisjes te huwen. Maar de er op volgende echtscheidingen zijn dan ook aan de orde van den dag. En menig leelijk en misdeeld, maar in den grond zeer tot huwen geschikt meisje blijft zitten, omdat zij uiterlijk geen man aantrekt. Dat is zoo de onrechtvaardigheid der natuur waartegen niets valt te doen. Elken man kan men niet genoeg aanraden goed uit zijn oogen te kijken, maar - als de verliefdheid komt, dan wordt hij toch blind.

Voor Uw hondenliefde dank ik U hartelijk. Uw woorden dienaangaande deden mij goed.

Mevr. W.W. - Dank voor Uw instemming met mijn artikel in de voorlaatste Lelie: ‘Waardeer wat gij hebt.’ En hartelijk gegroet.

L. - Over de photo zal ik mijn gedachten laten gaan.

Vele abonne's. - Ook gedurende mijn verblijf in Nauheim beloof ik U, dat ik U niet zal vergeten in de Lelie, en U telkens iets zal geven van mijn hand.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

10 Juli 1912
26ste Jaargang.
No. 2

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Schijn.

Een droom was 't, toen ik je wederzag
En ik hoorde je stem en je heldere lach;

Ik zag weer je oogen vol levenlust,
Ik voelde je mond, door den mijnen gekust.

Je handen, ze streelden zoo zacht m'n hoofd
En ik heb weer aan trouw en aan liefde geloofd...

O droomen van leugen... o wreede schijn
Waarom toch moet liefde zoo smartelijk zijn?

CLÉOPATRA.

Aan de Poorten van Oost-Europa.
(*Vervolg van No. 1.*)

Dalmatië is oostelijk in het uiterlijk zijner landschappen, in den bouw zijner huizen, in den aanleg zijner straten en wegen, in de kleuren van zijn land, in de kleederdracht zijner bewoners. Men ziet hier nog de mannen met de kleine roode muts, de kapa, met de linnen vesten en het

zilver gestikte jacera, met den mantel van grof doek en den roodwollen band, met den lederen gordel om mes en pijp in te steken; men ziet er de vrouwen met de sandalen, met het blauw of wit onderkleed, en het linnen of wollen (van voren open) overkleed, met het kleine lijfje en het coquette schort; men ziet er de kinderen in een zonderlinge vermenging van beide, maar in de oogen van ons, die aan zoo weinig schilderachtige kleederdracht gewend zijn geraakt, nimmer leelijk, misschien ook wel daarom, omdat de kleuren nimmer stootend zijn tegen elkander. Er is overeenstemming, stilzwijgend misschien maar niettemin te constateeren, tusschen de dracht der bewoners en de plantengroei van het land; de eene schijnt niet voltooid zonder de andere, en men behoeft slechts eens zoo een Dalmatisch landschap gezien te hebben om ook hier te begrijpen hoezeer de natuur een ontzaglijken invloed op alle onze gewoonten door alle eeuwen heen heeft doen gelden.

Dalmatië is een land met een eigen karakter en toch is dat karakter gemengd gelijk het gemengd moet zijn geworden door de bewogen geschiedenis van dit veel bezochte land. In de alleroudste tijden onafhankelijk wist Augustus het als de provincie Illyrikum bij zijn ontzaglijk rijk te voegen; later achtereenvolgens door de Gothen, de Avaren en de Slaven bezet, bleef het dusgenoemde hertogdom Dalmatië onder Hongaarsche heerschappij totdat het zich aan de hoede van de destijds machtige Venetiaansche Republiek vertrouwde. De Dogen van Venetië bleven er in naam als beschermers, inderdaad als heerschers gebieden twee eeuwen achtereen na het jaar, waarin de groote Enrico Dandolo op zijn kruisvaart zijn Dalmatische veroveringen had gemaakt; in dezelfde jaren, dat Lodewijk de Groote naar het Zuiden van Italië trok, in dezelfde jaren ook, dat Rienzi Rome trachtte te verheffen, was Dalmatië het verbitterde slagveld tusschen de Venetianen en de Hongaren, om een eeuw later de overvallen der Turksche ongeloovigen te weerstaan, toen deze tot de muren van Spalato doordrongen. In dezelfde eeuwen, dat in het westen van Europa gevochten werd tegen de Fransche overmacht, zag steeds opnieuw Dalmatië zich door het Turksche juk bedreigd en met groote krachtsinspanning slechts is toen telkenmale de Oostenrijksche invloed er in geslaagd het bezit hier te behouden. Van 1797 tot 1805 was Dalmatië Oostenrijksch Hertogdom; de volgende vijf jaren behoorde het tot het Koninkrijk Italië; van 1810 tot 1814 was het het onafhankelijk Ilyrisch gebied, om daarna voorgoed deel uit te maken van de kroonlanden der Habsburgers; slechts Ragusa, hoog en veilig gelegen op zijn rots tegenover de Zuid-Dalmatische eilanden, heeft van deze lotswisselingen zich niets aan te trekken gehad, is dank zij heldhaftigen strijd, wel door de dichters van het land, maar nimmer door een der groote dichters van het Westen naar verdienste bezongen, vrijgebleven alle eeuwen door, vrijgebleven tegen de Turken en de Oostenrijkers, vrij slechts niet tegen Napoleon I, die het in 1808 bij Ilyricum voegde. Van al deze perioden vindt men de gedenkstukken in het land terug, verspreid, veronachtzaamd grootendeels en toch iets beter verzorgd dan tientallen van jaren tevoren, sedert onder de keizerlijke bescherming de Dalmatische Verein werkzaam is om hare krachten te geven aan het economisch en algemeen herstel van deze provincie. Men vindt er in de monumenten, vooral in het binnenland, de teekenen van den Romeinschen tijd terug; men ziet er in den bouw der steden den invloed der Venetianen; men gevoelt er in geheel het leven der bevolking den overgang naar het Oosten met zijne kleuren en zijn kleurrijke gewoonten, tot Italië, waarvan het slechts gescheiden is door de zee. Men gevoelt er niets, dat spreekt van het bezit der Duitsche Habsburgers, men hoort er in de havensteden Italiaansch en

in de binnenlanden Servisch en Kroatisch spreken; men herkent er de Oostenrijksche heerschappij slechts in het geld, dat er gebruikt wordt en de sterke legermacht, die hier in de sterke vestingen herinnert aan de uitbarstingen, welke in het Balkanvraagstuk nu eenmaal elk oogenblik te verwachten zijn.

Zara is de eerste havenstad van Dalmatië, welke men bereikt; het is tevens de hoofdstad van het kroonland, waar het burgerlijk en militair gezag haar zetel heeft, en waar alles, in het klein natuurlijk, de geur ademt van het meer vormelijke, dat residentiesteden nu eenmaal eigen is. Langs de haven, die naar behoefte uitnemend is geoutileerd, strekt zich de Riva Nuova met hare witte huizen uit, die zoodra de avond gevallen is, de promenade vormt voor geheel de stad; midden in de Riva Nuova buigt zich naar het binnenste der stad de straat, die onmiddellijk toegang geeft tot wat men het hoofdplein zou willen noemen, de Piazza delle

Erbe, schilderachtig gelegen met aan de eene zijde het aartsbisschoppelijk paleis, aan de andere zijde typisch oude huisjes, welke overschaduwd worden door een hoogen zuil, die in schitterenden Corinthischen stijl aan lang vervlogen tijden van grootheid en macht herinnert. Het aartsbisschoppelijk paleis herinnert er aan, dat hier ten tijde van Keizer Karel de Groote de wijze Donato leefde, de kerkvorst,

De kerk San Donato te Zara.

die voor de vredesonderhandelingen heel in het Westen van Europa werd geroepen; in de vroegere kerk van Donato, thans een museum, dat onmiddellijk aansluit bij het aartsbisschoppelijk paleis, is het voornaamste te vinden wat aan zijn leven herinnert. Aan de San Donato sluit zich de nieuwe Dom in Romaanschen stijl aan, een eerwaardige kerk, die haast te groot schijnt voor het kleine stadje, dat zij tot godshuis dienen moet. En van den Dom uit gaan door de geheelestad, eenerzijds naar de Piazza dei Signori, anderzijds naar de Piazza della Colonna, die wonderbare nauwe straatjes, die aan de ingesloten kwartieren van Venetië herinneren, die doen denken aan de onmiddellijke omgeving van het vorstelijk paleis te Monaco, vreemd aandoend daar gelijk ook hier, kleiner nog schijnend door de verlatenheid dier straatjes, welke door de weinige voorbijgangers, die men er aantreft, den indruk geven als wandelde men over een of ander uitnemend verzorgd tooneel. Het was markt op de Piazza della Erbe toen wij er aankwamen en wij hadden ruimschoots gelegenheid om, terwijl de zon haar laatste stralen zond de boogramen van de eerwaarde San Donato, de kleuren

te bewonderen van de Kroatische bevolking, die vanuit het binnenland elke week een dag hier samentreffen.

Er is niets verzuimd om Zara, dat reeds uit den Romeinschen tijd heet te stammen, al zijn de sedert in wandelplaatsen veranderde vestingwallen daarvoor het eenig bewijs, aangenaam en vriendelijk van uiterlijk te maken: aan den uitersten oostkant waar de Piazza della Colonna de resten van een goed geconserveerden Romeinschen triumphboog toont en een heerlijk uitzicht toestaat over geheel het omliggende land, reeds daar vol romantische en wilde schoonheid, bevindt zich de Giardino Publico met het daarachter gelegen groote park, dat het zuidelijkst punt der stad vormt. Geheel de stad is, en dat is wel haar groote beteekenis als vesting ten allen tijde geweest, een stad op een eiland; zoowel aan den oostkant als aan den westkant bevindt ze zich afgesloten door het Canale di Zara en door de daaruit ontwikkelde haven. Het is een echte zomerstad, die men hier geniet; parken zijn er in overvloed en schilderachtig liggen tusschen deze parken de meerendeels witgekleurde huizen, die bij

het naderen als het ware langzaam uit dit omhulsel opstijgen. En Zara is voor hen, die Dalmatië in zijn innerlijk willen leeren kennen, een der meest belangrijke punten. Want vandaar is het gemakkelijkst te bereiken het bekende Sebenico, dat den toegang vormt tot de Kerkäfällen, de watervallen, welker naam men niet te hoog stelt wanneer men dezen vergelijkt met de Trolhättan, zonder welken een beeld van Zweden niet voltooid is. Vanaf Sebenico is het een weg zonder eenige schaduw, die recht op de Dinarische Alpen door het onaanzienlijk dorpje Gullin voert; daar is het geen weelderige plantengroei dien men te bewonderen heeft, daar is het de meest dorre en verlaten

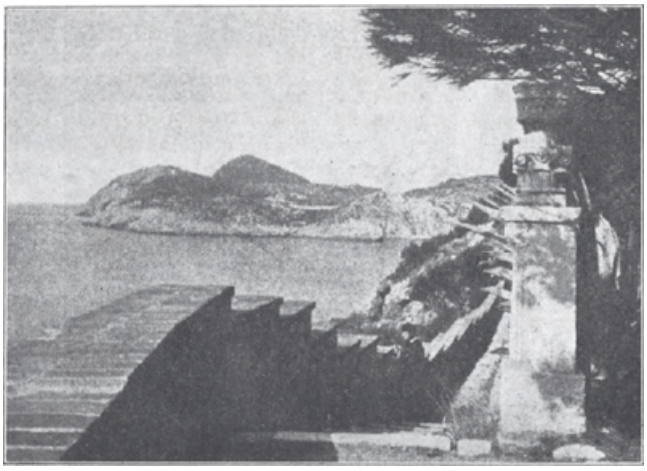

De kust van Lapad.

eenzaamheid, maar eenzaamheid die verheven is door het sombere kleed, waarin zij is gestoken. Eerst in de onmiddellijke nabijheid van de watervallen, eerst wanneer men Scardona nadert, dat geheel in het groen van den oever op een heuvel gelegen is, verandert het landschap van kleur en van tint, en temidden van een omgeving, die boschrijk mag geheeten worden, storten de Kerkäfällen zich in een cascade, de hoofdval in een vijftal sprongen van 100 M. breedte, vanaf eene hoogte, die bijna de helft van deze breedte bedraagt. Zeker is de gang naar de watervallen wel de mooiste tocht, dien men via Sebeneco vanuit Zara kan ondernemen, maar vergeten raag niet worden de zoo interessante tocht naar het voormalige kassteel Sante Michaele, en nog minder de aardige vaart met een inheemsch bootje naar het eiland Grosso, die een drupsteengrot doet bewonderen, welke terecht geroemd wordt, al zijn hare figuren ook niet zoo schitterend als die welke de Adelsbergegrot te aanschouwen geeft, en al is hare hoogte gering vergeleken bij de ontzagwekkende diepte, die men in de Reuzengrot hoog boven Triëst afdaalt. Het is het noordelijkste deel van Dalmatië, dat men hier te genieten krijgt; Spalato vormt het middendeel en Regusa doet overgaan tot het zuiden, om in de eilanden van dit deel sterke herinnering op te wekken aan Corfu of aan Capri.

De vaart van Zara of van Sebenico, vanwaar men ook per spoor naar Spalato kan gaan, geeft voortdurend schilderachtige gezichten op de vrijwel verlaten kuststreek, en voert aan de rechterhand voorbij eilanden, waarvan het schijnt als zou zelfs Robinson Crusoë er zich niet geheel en al thuis voelen. Eerst op het laatste oogenblik, wanneer men het Canale di Trau met het daaraan gelegen stadje van dien naam is voorbijgegaan en tot den zuidpunt van het eiland Bua is gekomen, doemt eensklaps Spalato voor de oogen van de reizigers op. En tegelijk, wanneer men Spalato, dat

ook voornamelijk in de lengte langs de haven en de zee ligt uitgestrekt, aanschouwt, valt het oog op datgene, wat

niet slechts een merkwaardigheid, maar een wereldberoemdheid mag heeten van deze grootste stad van Dalmatië, het oude paleis van Diocletianus. Dit meest merkwaardig erkende bouwwerk van Dalmatië uit den Romeinschen keizerstijd heeft een lengte van 215 M. bij een breedte van 175 M; het diende den grooten Diocletianus tot rust en verblijf nadat hij van den troon in werkelijkheid afstand had gedaan. In dit paleis is, nadat het door zijn keizerlijken bewoner was verlaten, langzaam aan de oude stad geheel ingebouwd geworden; de muren van het paleis dienden tot muren der stad; de poorten van het paleis, de statige Porta Aurea en de kleinere Porto Ferrea, tot poorten voor de stad; de groote gangen, die in de gansche lengte en de gansche breedte het paleis doorsneden, werden de hoofdstraten der stad. Thans is deze oude stad, die niet minder dan een zevenduizend inwoners op een zoo kleine oppervlakte bergt, een wonderlijk en zeker nergens gezien geheel van nauwe straatjes, waarin aan vervoer met rijtuigen natuurlijk niet te denken is, waar zelfs voetgangers moeite hebben elkander te passeeren. Nu is de voorgevel geheel ingenomen door winkels, welker helgroene kleuren eigenaardig afsteken bij het waardig overblijfsel der oude muren; nu is dat deel, hetwelk eens werd ingenomen door de woonvertrekken van den Keizer, een samenstel van huisjes en huizen, waarin tallooze families leven; nu is een der grootste ruimten van het voormalige paleis ingenomen door het marktplein, waarop het sierlijke raadhuis van Spalato zich verheft en waar het 's avonds meest druk bezochte café der stad is, hetwelk aan het geheel een indruk geeft als bevond men zich op een of andere tentoonstelling in een tijdelijk ingericht oud en grappig stadje; nu is het vroegere Peristylum het Domplein, waar de slanke bouw van de Campanile zich verheft tot hoog boven de muren der omringende stad, en rustig neerziet op het onderliggende koepelvormige Domgebouw met de mooie granieten en porfieren zuilen en op het Battistero, waar de eerste bisschop van Spalato, Johannes van Ravenna in zijn marmeren sarkophaag is ter ruste gelegd. Wij hebben op een laten avond, met een helderen maneschijn en schitterende sterren aan den hemel, dit oude stadje doorwandeld; wij zijn er, hoewel ons uiterlijk en onze kleeding ons duidelijk als vreemdelingen aanwezen, niet alleen door niemand lastig gevallen, maar zelfs door niemand aangegaapt. Wij hebben er staan luisteren naar de heerlijke zoete klanken van zuidelijke muziek, die er kwamen uit het kleine wijnhuis, dat vroeger de badkamer van den Keizer vormde; wij zijn er de massieve Porte Aurea ingegaan en hebben er gedwaald zonder te kunnen vinden, dat iets in deze poppenstad, die niettegenstaande haar armoedig en onvriendelijk aanzien geen enkele gedachte wekte van vrees of afschuw, op elkaar geleek. En tenslotte hebben wij de maan in volle pracht zien neerschijnen op het kleine stadhuis, en op het plein voor den Dom; wij hebben de maan zien tooveren rust, vergetelheid en ongekende poëzie te midden van deze schouder aan schouder gebouwde huizen en huisjes, temidden van deze verzameling van menschen, die geen hoekje grond binnen de vier muren ongebruikt lieten. Men moet op reis nooit te voren de mooie oogenblikken vragen; die oogenblikken moeten onverwachts komen en zichzelf voordoen als zonder opzet; zulke oogenblikken hadden wij in Spalato.

Spalato laat in het midden-gedeelte van Dalmatië heerlijke bergtoeren toe; Spalato mag ook in zooverre het centrum van dit Oostenrijksch kroonland genoemd worden, wijl van hieruìt bijna al de spoorwegen beginnen, die in het binnenland voeren, de baan naar Knin, die het grootste Promina-gebergte doorsnijdt en een interessant kijkje op het Kroatisch volksleven vergunt, en de baan naar Sinj, die zeer dicht in de

nabijheid van de bekende Jaderbron voert. Spalato vergunt om per rijtuig den tocht te maken naar Almissa, waarbij men door de vruchtbare campagne van Dalmatië gaat, en de streken, waaruit de beste producten der bekende Marachino komen, ziet; Spalato is de onmiddellijke toegang tot de Cetinja-watervallen, die zeker minder groot zijn dan de Kerkäfällen, doch een kijkje gunnen in de machtige Cetinja-Schlucht; Spalato eindelijk is het beste punt om uitstapjes te maken naar de Midden-Dalmatische eilanden, naar Brazza, naar het heerlijke Lesina, en naar Lissa en Curzola, welke beide niet alleen in den naam, maar ook door meer dan een gedachtenis er aan herinneren, dat hier in deze rustige wateren in 1866 de vreeselijke zeeslag tusschen de Italiaansche en Oostenrijksche vloten werd geleverd.

Eerst nadat men Spalato verlaten heeft, en tusschen al deze lieflijke eilanden, die zoo verschillend van karakter zijn met het

deel der Kust dat men gadeslaat, is doorgevaren, verkrijgt de kuststrook voor het oog van den toeschouwer een geheel ander aanzien dan het voorgaand deel had; eerst bij het Canale della Narenta, hetwelk intusschen de snelstroomers der Oostenrijksche en Hongaarsche lijnen niet aandoen, en later bij het Canale di Calamota, wordt de Zuidelijke kust aan de Noordelijkste van Europa's kusten gelijk, wordt het een afwisseling van meer en minder diepe fjorden, wordt het ook hier als het ware alsof de zee heeft ingebeten in het land, doen zich ook hier de inhammen voor, waarvan men vanaf zee de diepte onmogelijk kan schatten, omdat elke bocht daarin voor een nieuwe verrassing stelt. Dat bemerkt men wel bij het naderen van Gravosa waar men de Bocca Grande invaart, die in weerwil van haar grootschen naam zeker niet de grootste en ook niet de meest beroemde der Dalmatische bochten is. Toch biedt de nadering van Gravosa, dat geheel achter in den hoek van dezen inham als verscholen ligt en dat bij de nadering niet meer schijnt dan een streep langs het hooge en steile gebergte, dat zijn heerlijke groene tuinen kleurig en fleurig doet afsteken tegen de somberheid dier bergen, een verrassend schouwspel, 't welk door een vaart naar Cattaro binnen enkele uren nog zal worden overtroffen, maar dat thans bij deze eerste kennismaking wel het beste schijnt, dat men zich denken kan. Gravosa is op zichzelf een juweeltje van voorname rust, biedt al wat het oog maar denken kan, en wanneer men dit plaatsje eigenlijk niet geheel au sérieux neemt onder de Dalmatische oorden van verblijf, dan komt het, omdat het voor de touristen slechts de entrée is tot het zoo veel meer imponeerende en tot het zooveel meer genoemde Ragusa. De weg daarheen, die voor een deel onmiddellijk langs de kust loopt, en die zeker niet minder bewondering wekt dan de hooge weg langs het Lago di Garda, voert van verrukking tot verrukking en wanneer men als eindpunt daarvan het zoo schilderachtig gelegen Ragusa zelf bereikt, mag inderdaad gesproken worden van een juist aangebrachten climax. Ragusa toch met die schitterend oude gebouwen, die aan Romeinsche en Venetiaansche grootheid tegelijk herinneren; met zijn overleveringen van fieren strijd en met zijne historische herinneringen tot aan de maarschalken van den Grooten Napoleon; met zijne typische nauwe straatjes en zijn weelderigen plantengroei, die tot het nog zooveel verder gelegen Oosten vooruit voert; met zijn nergens zoo streng volgehouden volksdracht, Ragusa is inderdaad een kleinood aan de kroon van Dalmatië, dat waard is bezocht te worden, en dat zeker niet alleen van een touristen-vermaardheid, waarvan men dikwijls de oorzaak noch het ontstaan weet, haar grooten naam dankt.

Op een steilen rots ligt het onmiddellijk aan de kust; van de landzijde voeren nu gemakkelijk toegankelijke wegen tot de vroegere zoo sterke vesting; en evengoed als men het kan begrijpen, dat eertijds de Grimaldi, de waarachtig onafhankelijke heerschers van Monaco, zich in hun arendsnest tegen vreemde aanvallen wisten te weren, evengoed begrijpt men het ook hier, dat het Ragusa was, dat langer dan eenig ander stukje van Dalmatië aan de Turken en de Hongaren weerstand bood en zijne vrijheid verdedigde teneinde toe. Ragusa waar men meer dan elders het overgebleven nationaal karakter dezer streek verstaat, is het middenpunt van Zuid-Dalmatiê, het uitgangspunt ook voor de kleine en lieflijke Zuid-Dalmatische eilandjes, die in sierlijke groepeering voor de kust zijn gelegen en die met haar bloemen- en plantenschat toch slechts de voortuinen schijnen van wat in Ragusa zelf te genieten valt. Lacroma met zijn erica en zijn myrthenboomen, waarin het klooster San Marco, dat vroeger aartshertog Maximiliaan tot paleis diende, geheel schuil gaat, is wel het

schoonste van deze eilanden, en nevens een uitstapje daarheen in een der aardige landelijke bootjes mag vooral een tocht in het schaduwrijke Ombladal en een rit naar Zelenika, die voor een groot deel langs de oevers voert, als een der beste gelegenheden om de zee vanaf het land en Dalmatië vanaf zijn eigen kust te zien, geroemd worden.

De groote salonbooten vervolgen evenwijdig met de kust haar weg; vanaf Gravosa is het 't schiereiland Lapad, waarvan Ragusa het middenpunt uitmaakt, hetwelk omstevend wordt; bij het niet minder schilderachtig gelegen Ragusavecchia, zijn het de rotseilanden Bobara en Merhan, die 't vaarwater van de kust afscheiden. Langzaam, en terwijl steeds in het kustgebergte de klippen en fjorden zich diep afteekenen en zoo nu en dan een schilderachtig kijkje vergunnen tot mijlen ver in het daarachter gelegen land, komt de Punta d' Ostro, de

lichttoren, die den uitersten voorpunt van de Bocche di Cattaro vormt, in het gezicht; nog ziet men niets van den diepen inham, die daar in het land door de zee zelve is gemaakt, nog kan men niets vatten van de natuurpracht, die daarachter verscholen ligt, en toch is men reeds onmiddellijk daar bij.

De bocht van Cattaro met de daaraan gelegen plaatsen en plaatsjes is Oostenrijksch grondgebied, de forten daaraan zijn Oostenrijksche verdedigingswerken, maar toch is het hier iets van de Montenegrijnsche kleur, van den Montenegrijnschen adem, dien men gevoelt, meer dan dat men ze ziet. Het is de overgang tot een ander land, de overgang voor West-Europeanen ook tot een eenigszins andere wereld!

(*Wordt vervolgd.*)

Overzicht van de week.

I.
Zoo moet het gaan.

Hoe dikwijls heb ik 't niet herhaald in de Lelie, dat alleen dan de pers en de politie zal gelieven notitie te nemen van het schandelijk woest en levensgevaarlijk rijden van auto's, wanneer de slachtoffers daarvan gaan behooren tot de aanzienlijken in den lande.

Dat feit is treurig, maar wáár.

Dagelijks kunt gij lezen dat een onbekende oude man of dito vrouw, of een arm kind, om van honden en katten niet te spreken, is *vermoord* doof de opzettelijke onvoorzichtigheid van een of anderen auto-bezitter,... en, met dat gemengde-nieuwtje-berichtje, zonder eenige commentaar zijdens 't Blad, dat het meedeelt, kunt ge het voor lief nemen, - als gold het de gewoonste zaak ter wereld.

Doch ziet, nu is in den Haag een oud-burgemeester, een meneer van bekendheid, op dezelfde onverantwoordelijke wijze om zijn leven gekomen. En ziehier wat nu ‘het Vaderland’ schrijft, - *precies* 't zelfde wat ik reeds jaren zeide in de Lelie:

Waarschijnlijk zal het geval tot een vervolging van den chauffeur leiden, en dan zal uit het onderzoek wel blijken welke lezing de juiste is.

Afgescheiden van dit tragische geval nemen de klachten over onbesuisd rijden door automobielen hand over hand toe, en wordt herhaaldelijk geklaagd, dat de politie zoo slap tegen de woeste rijders optreedt.

Juist zòò is het. Ik herinner me verleden jaar nog precies ditzelfde over de politie in den Haag te hebben geschreven in de Lelie, 't geen mij een woedend tegenartikel op den hals haalde in, ik weet niet meer welk, zijdens de politie uitgegeven blaadje. Welnu, thans verklaart ‘het Vaderland’ eindelijk òòk, dat de politie ‘slap’ optreedt. Nog nóóit zag ik haar een auto, die te snel reed, bekeuren. Van 't seinpost-duin zag ik onlangs een zeer bekenden dokter met zulk een duizelende vaart naar beneden stuiven per auto, dat, ware iemand onder zijn bereik geweest, een ongeluk niet zou hebben kunnen worden vermeden. Bekeuren, ho maar. Zoo gaat het telkens, in navolging van Parijs, (waar thans Le Matin een zeer nuttige campagne is begonnen tegen dat roekeloos gedoe, door elken dag een lijst te geven van de ‘écrasés’ door auto's), en in tegenstelling van het door de politie zoo wèlgeordende Berlijn, waar in de stad elke auto zeer langzaam rijdt.

't Is een voor hem zelf diep te betreuren feit dat de heer B.E. te Z., een man van nog geen 60 jaar, hier het slachtoffer nommer zoo veel is. *Moet* er echter een vallen, dan is 't maar gelukkig dat het er een is uit een klasse, die de Pers eindelijk den moed geeft te getuigen *tegen* de politie en *tegen* de bestaande willekeurigheid op dit auto-gevaargebied.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Bah!

De duitsche kroonprins heeft, zooals mijne lezers zich wel zullen herinneren, zichzelf geamuseerd met een dier 'jacht'-reizen in Indië, waarin tegenwoordig vorsten uitmunten, en die daarin bestaan, dat weerlooze dieren worden opgejaagd ten hunnen behoeve en wreed door hen vermoord. Wie onzer herinnert zich niet de vele platen, die hem voorstelden, staande op zijn 'jachtbuit', van zoo en zoo veel olifanten, tijgers, enz.!

Nu is hem dat nog niet 'eer' genoeg, en heeft hij ook nog een boek uitgegeven om zijn 'jachtavonturen,' zoowel die van ginds als die van Duitschland-zelf, te vertellen aan het groote publiek.

Onnoodig te zeggen dat speciaal de 'democratische' pers, óók ten onzent, het uitjuicht hierover van devote bewondering. Want, wat is kruiperiger en vorstenlikkeriger dan een 'democratische' pers, en een 'democratische' bevolking! Echter, voor wie een eerlijken onbevangen kijk heeft op de dingen is het wèl

een treurig verschijnsel, dat de navolger van dienzelfden Frederik de Groote, die het jachtvermaak *verachtte* als een een vorst *on*waardig tijdverdrijf, zichzelf prat doet op 't éénige zoowat wat hij tot nu toe in deze wereld uitrichtte, namelijk op... 't doodmaken, onder martelende omstandigheden, van dieren, - die hij daartoe opzettelijk ging opzoeken om ze aldus te plagen en te kwellen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Weer 'n nieuwe Comedie.

Nauwelijks had ik m'n laatste artikel geschreven over de onderzeesche ontploffing van de fransche oorlogsboot, die vijf en twintig menschen 't leven kostte, en die met phrasen over hun ‘heldendood’ wordt overspreid, of, ziedaar, een nieuw ongeluk wordt door 't militairisme teweeggebracht, opnieuw aan boord van een andere boot, waar kruit ontploft, en dientengevolge wéér sterven verscheidene manschappen, soldaten en officieren.

En wéér ijlt een admiraal er heen, en deelt lintjes en bevorderingen uit aan de stervenden, of reeds gestorvenen.

En wéér staan de fransche bladen vol van nonsens, over de voor hun ‘plicht’ en hun ‘vaderland’ gestorven ‘braven’.

En men vraagt zich daarbij af: hoe lang, hoe lang nog, zal 't volk, de geheele wereld door, zóó dom zijn, van zich dit vreeselijk stelsel van gedwongen militairisme te laten opdringen, - een militairisme dat *niets* te maken heeft met *wezenlijke* vaderlandsliefde.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Beschaving?

‘*Z'n oog zit dicht*’ - *roept een bewonderaarster van Carpentier - op 't oogenblik waarop het linkeroog van Klaus zich sluit onder een zwelling. Carpentier haast zich dubbel hevig het gelaat te treffen*, *twee*, *driemaal.*

Ziehier een kort uittreksel uit den boxwedstrijd tusschen Carpentier en Klaus, waarnaar, zooals uit 't bovenstaande blijkt, óók vrouwen, ‘dames’, met welgevallen zitten te kijken. (prijs van 20-100 francs per plaats); een wedstrijd waarin de beide wereld-kampioenen elkaar zóó verminkt hebben, dat ze beiden, met bloed en wonden overdekt, gescheiden moesten worden ten slotte, terwijl Le Matin een walgelijk plaatje geeft van beider verminkt uiterlijk na dien edelen(?) kamp.

En ook het ‘beschaafde’ Excelsior, zoowel als alle andere bladen, houdt zijn lezers bezig in lange kolommen met de verschillende phasen van deze weerzinwekkende mishandeling, en de heele beschaafde wereld schijnt dit soort van mensch-onteerende ‘sport’ buitengewoon interessant te vinden, want zij verlangt zulke lectuur.

En dan verbeelden we ons nog dat we iets beter zijn dan in de dagen van 't Romeinsche keizerrijk, en zijn afschuwelijke worstelkampen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Zedelijkheids-Apostelen
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 51.)
(*Zie vorigen Jaargang.*)

Den volgenden dag al in de vroegte was Nannie Eduma bij Joosje Hooph-Huyghens, haar nichtje:

'Wat is er nou gebeurd? - - Is 't waarachtig wàár van je man?' - - wou ze weten.

Joosje wierp 't hoofd in den nek. Met haar jong gezicht, jong figuurtje, en 't kind, dat ze, bij wijze van gepast-aandoenlijken achtergrond, bij zich in de kamer hield, neven zich, zag ze er roerend-jong uit:

'M'n man is onschuldig. 't Is niets dan politieke knoeierij' - antwoordde ze, grootpapa napratend. 'Hij mag dan onvoorzichtig gespeculeerd en onzen eigen boel opgemaakt hebben, hij heeft zich nooit vergrepen aan 't geld van 'n ander, zooals die lamme voogd van Dorrit ten Have beweert. O, Dorrit-zelf spijt het nu achterna óók genoeg dat ze er hem in gekend heeft, want ze gelooft Piet en m'n man heelemaal, maar, 't was toen al te laat, toen 'r voogd er eenmaal van wist. Enfin, je zult zien dat de Heer de Zijnen helpt!'

't Was namelijk verbazend zoo spoedig als Joosje, ondanks haren wuften, wereldschen uitgang-aard de Eduma-rol van bijbelvaste vroomheid wist te spelen, nu die haar te pas kwam. De bijbelteksten rolden haar zoo maar van de lippen:

'Wij moeten alles aannemen, ook 't kwade, uit Gods' hand' - vervolgde zij - -

Nannie haalde er de schouders om op, minder gewoon zich onder ons in te houden:

'Ach wat - Grootpapa zal je er wel uitdraaien' vertroostte zij, met dezen in hare

oogen veel meer afdoenden troostgrond dan de hoop op den bijstand van den Onzienlijke daarboven. ‘Maar dan. Wat doen jullie dan?’

‘Dan gaan we naar Indië. Daar zal grootpapa Paul wel aan 'n baantje helpen.’ - Joosje verried door hare kalmte hoe volkomen bedaard zij reeds de zaak had onder de oogen gezien, ondanks 't schijnbaar onverwachte van den donderslag, die nu was gevallen, toen mr. Hooph-Huygens plotseling werd gevangen gezet.

De waarheid immers was dat de justitie, met den besten wil ter wereld, niet aan den machtigen Excellentie in ruste deze schande had kunnen besparen, omdat de knoeierijen van de failliete firma Hooph-Huyghens al te in het oog loopend waren geworden; maar tegelijkertijd had men nochtans reeds onder de hand te kennen gegeven dat 't wel op een vrijspraak zou uitloopen. Was mr. Vermeulen immers niet nog steeds minister van Justitie? Was het niet van algemeene bekendheid óók dat althans twee van de rechters hunne benoeming in den Haag indertijd hadden te danken aan de voorspraak van den met hunne families bevrienden Jhr. Mr. Eduma de Witt, oud-minister. En, wat de toekomst aangaat, was niet de gouverneur generaal van Nederlandsch Indië een streng-gereformeerd man, uitgezonden door 't rechtsche kabinet!

Joosje Hooph-Huyghens bestelde er zich daarom dan ook geen japon minder om, omdat haar man duizenden in den lande had ongelukkig gemaakt. Maar zij ging wèl met een zeer zedig gezichtje op straat, en wekte daardoor 't diepste medelijden van de buurt: een zoo voornaam opgevoed jong vrouwtje, en die thans zoo'n vreeselijk ongeluk overkwam. En dat arme kindje, wier vader in de gevangenis zat! Maar 't meest van allen werd de oude Excellentie beklaagd, die deze hem van God opgelegde beproeving zoo roerend-waardig droeg, dat hij, te midden daarvan, 's lands belangen geen oogenblik vergat, en ook nu, in de Kamer, redekavelde over de Eere Gods dat het 'n aard had, en kibbelde met z'n tegenstanders over politieke haarkloverijen, als bestond er niets anders voor hem dan 's lands belang, waaraan hij zijn eigen op aandoenlijke wijze ondergeschikt maakte.

Ja, de Eduma de Witt's dat waren je nog eens vromen in den lande! Dat zei iedereen. Als de oue heer rechtop en statig uit de Kerk kwam, nevens hem zijn even statige en even recht-op-gaande tweede vrouw, dan was er niemand in den Haag, die niet onder den indruk was van zoo'n eerbiedwaardigen ouen dag, en van de rechtschapen wijze waarop hij het hem overkomen schandaal met zijn kleinzoon Hooph-Huyghens gelaten en Gode-onderworpen droeg.

- - Z'n zoon Sjoerd ook, volgend 's vaders voetspoor, was sinds lang 'n steunpilaar van allerlei Haagsche inrichtingen van nuttigen en zedelijken aard, en collecteerde in de fransche kerk, ja leidde zelfs bidstonden voor de evangelisatie in Indië.

Maar 't meest vroom van de heele familie deed z'n dochter, de douairière Stinia, bij wie de dominees het geld weghaalden voor alles waaraan ze lust hadden, zoowel voor hun eigen gebruik als voor Gedachtenis-kerken en liefdadige inrichtingen. Als er geen dominee bij haar op de stoep stond, dan zat er minstens al vast een bij haar binnen. Ze lieten de prooi, die ze voor hen was geworden sinds de zelfmoord harer dochter Ellen, geen oogenblik los.

Echter, bij haar was de vroomheid geen opgeplakte gelegenheids-huichelarij, zooals bij haar vader, maar slechts een vorm van te laat zelfverwijt, van God willen omkoopen om haar heur jeugd-zonden te vergeven, door liefdewerken. De overeenkomst in dit opzicht tusschen de leer van de orthodoxie en van het

Roomsch-Katholicisme werkte bij haar dóór. Ze voelde instinctief, dat ze God moest ‘verzoenen’, wilde ze in den hemel komen, en, omdat ze te dom was om te begrijpen dat men haar exploiteerde, liet ze zich daarom door de dominees afzetten ten hunnen eigen bate, in de meening dat ze er een goed Godewelgevallig werk mee verrichtte hun te geven blindelings. Dominee deze kreeg van haar een jaargeld, Dominee die had z'n vrouw op haar afgestuurd, om haar te overreden 't uitzet van hun dochter, die ging trouwen, te betalen, dominee gene wist haar naam te verkrijgen met een kolossale gift, welke prijkte boven aan de lijst van bijdragen voor een nieuw pension op christelijken grondslag, - waarvan zijn betrekkinglooze broer en schoonzuster de leiders zouden zijn.

Geerte Stinia verliet, sinds den dood van haar eenige dochter, zelden anders haar huis dan om naar de kerk te gaan, log en dik geworden, altijd in 't zwart gekleed, heel weinig en moeielijk zich bewegend, haar aardsche vertroosting zoekend in veel en lekker eten en drinken.

Echter toen ze van het ongeluk had gehoord dat haar aangetrouwd en neef Hooph-Huyghens, en, door hem, haar vader, had getroffen, nam ze terstond een rijtuig en liet zich naar diens huis brengen.

Freule de Wevere, die haar 'n dikke gift voor 't, sinds 't schandaal met dominee Wijck wel wat in discrediet gebrachte Gesticht voor verloren meisjes was komen afbedelen, had het haar 't eerst geïnsinueerd:

‘De hand des Heeren drukt wèl zwaar op uw Huis,’ - had zij, met kwalijk verborgen Schadenfreude, gezegd: ‘Hij slaat ieder onzer op onzen beurt.’

Geerte, die, over 't algemeen, zich minder gemakkelijk geld liet afzetten door freule de Wevere en andere particulieren, dan door hare vrienden, de dominees, die zij als hemelladders beschouwde, en die daarom tot hiertoe wat weerspannig was geweest in 't teekenen op de haar vóórgelegde lijst, schrikte ervan:

‘Wat bedoelt U - - Wat is er nu weer’? - vroeg zij, altijd dadelijk zenuwachtig sinds dien vreeselijken schok, die haar was toegebracht in dien nacht van Ellens' dood.

Freule de Wevere - steeds blij als ze 'n ongeluksbode kon zijn - sloeg de handen theatraal ten hemel - -

‘Wéét U 't dan nog niet’? - jeremieerde ze, quasi-begaan. -

‘Wat? - Ik weet niets. - - Wat is er?’ - - Geerte Stinia sprak haar vader en familie weinig meer sinds ze zich zoo geheel had geïsoleerd. - -

‘Ach lieve - - lieve - - mevrouw. - - Hoe vréése lijk dat *ik* U dan 't eerst zoo'n Jobstijding moet brengen! - - Had ik dat maar geweten - - dat U 't nog niet hebt gehoord! Enfin, U moet maar denken, 't is de wil des Heeren, die schande, die Uw naam treft, dat Uw eigen neef, in de - - in de - - hoe *zal* ik 't zeggen - - in de gevangenis zit.’ - -

‘Ber?’ - - riep Geerte - - Volkomen overtuigd dat Ber eindelijk zich zelf er had ingewerkt met z'n gedurige historietjes van onzedelijken aard - -

‘O foei - - mevrouwtje - - hoe komt U erbij - -?’ Freule de Wevere was veel te lief met de de Greveres, om van hun schoonzoon iets kwaads te willen hooren. Wel neen, ik bedoel natuurlijk den man van Uw nichtje Joosje, meneer Hooph-Huyghens. U weet toch zeker wel dat de boel in de war is allang? - - Nu, en nu schijnen er klachten te zijn ingekomen, van schuldeischers - enne - - enfin, - hij is in hechtenis genomen - -’

Geerte zag haar stom aan, niet in staat dadelijk den omvang van de ramp te begrijpen. Dat gaf der freule de aangename satisfactie, dat ze de bedienden er ook nog in kon mengen door aanstellerig te schellen, en, druktemakerig, om water te roepen, ‘omdat mevrouw zoo was geschrokken van die nare geschiedenis, jullie begrijpen me wel.’

De bedienden begrepen er inderdaad alles van, haalden, op Geerte's snikkend uitgebracht bevel, dadelijk een rijtuig om naar haar vader te gaan. Niet echter alvorens freule de Wevere haar in der haast de verlangde handteekening voor eene ruime gift voor ‘Zoekt het Verlorene’ had afgedwongen.

‘De Heer laat zich niet bespotten’ - had zij daarbij dreigend gezegd. - ‘Wij maaien allen wat wij zaaien - ‘En, ik vréés, ik vréés, dat Uw neef niet geleefd heeft zoo als het een Christen past.’ - -

‘Ach ja - natuurlijk niet’ - - In een behoefte de zonden van haar familie te helpen afboeten, teekende Geerte hierop gewillig voor duizend gulden. Aan wien zou zij ook immers haar groote fortuin nalaten, nu haar eenig kind was gestorven.! Wat kon zij beter doen dan het reeds hij haar leven geven aan Gode welgevallige dingen! - -

Bij haar vader, die juist een artikel zat te maken bestemd voor een ander christelijk blad tegen het Vaandel, waartegen hij geniepig werkte in den laatsten tijd, uiterlijk nochtans met den leider samengaande in de politiek, kwam Geerte heelemaal zenuwachtig in zijn studeerkamer:

‘O God - wat 'n ellende nú weer’ - - zei ze, hem om den hals vallend.

Het strakke uitgestreken diplomaten gezicht van den ouen heer veranderde nauwelijks. Hem zat z'n politieke jaloezie op den leider, die méér invloed had in de partij dan hij, dieper dan welke familie-ellende ook - -

‘Waar kom jij van daan - - Wat is er?’ - - vroeg hij verstrooid - - Toen, haar bedoeling begrijpend: - - ‘O ja - - je meent natuurlijk die vervelende historie van Paul - - Ik heb 't lang genoeg zien aankomen - - Enfin - - 't ligt er nu eenmaal toe - -’

‘Maar 't is toch vréése lijk - vréése lijk voor Joosje - - en voor U - - O, ik heb zóó met U vooral te doen - - daarom ben ik dadelijk gekomen’ - huilde Geerte.

Maar haar vader bleef onbewogen. ‘Ik moet het aannemen van Gods hand’ - zei hij ook voor háár z'n gewone gelegenheidsphrase op, die hem tot 'n tweede natuur was geworden. ‘Ik buig me gewillig onder wat de Heer me oplegt - - En, voor de rest, 't is héél lief van je, Geerte, dat je mij bent komen opzoeken, maar ik ben zóó gepresseerd, er is zoo'n haast bij dit artikel, dat ik 't in elk geval nog per expresse moet verzenden. Anders komt het niet meer bijtijds, vóór de arbeidswet wordt behandeld. En 't is zoo'n insinuasie, die streek, die de leider me heeft gebakken, met z'n Vaandel-artikeltje gisteren, na mijn amendement. -’

Geerte begreep het al dat haar meelijden onnoodig was. Ze was dat immers van kind af gewend dat haar vader, in zijn eerzucht-leven, zich in 't geheel niet bekommerde om zijn huiselijke aangelegenheden. Die cynische onverschilligheid ging bij de buitenwereld

door voor een bewijs van zijn Gods-overgegevenheid, terwijl het in waarheid niets anders was dan 't meest verregaand egoïsme, van enkel vervuld zijn met eigen plannen om in de politiek een hoofdrol willen spelen, waardoor zijn vrouw, zijn kinderen, hunne belangen, bij hem volkomen op den achtergrond werden gedrongen. -

'En - - Paul?' - - vroeg zij nog, reeds gereed heen te gaan. - -

'Paul!' 't Harde gelaat van haar vader werd nog harder. 'Paul heeft wat hij verdient. Met hem heb ik niet 't minste medelijden. Niet 't minste. Maar natuurlijk, terwille van onzen naam zal ik wel zorgen dat hij vrijuit gaat.' - -

'Natuurlijk,' beäamde Geerte - - 'U kunt alles gedaan krijgen.' - -

Het compliment vleide haar vader zóó, dat even zijn koud gelaat overtoog met een zonniger uitdrukking:

'Alles - - daarvan kan je op aan' - zei hij, welverzekerd. 'Ik zal ze wel toonen in den lande dat *ik* er nog ben, al denken ze in 't Vaandel dat ze niet meer met mij behoeven te rekenen. - - De Leider, godverdomme, die is nog ouder dan ik, en daarenboven doof - - en....' - - -

Z'n gedachten waren alweer bij zijn eerzucht. Geerte ging heen, bijna zonder dat hij 't merkte. - Ze zond dien avond, om harerzijds te doen wat zij kon voor 't heil harer familie, een extra bijdrage aan de presidente van de zending in Indië, en eveneens eene voor de verbreiding van 't evangelie onder de Joden. -

Aan háár zou 't niet liggen, dacht ze daarbij met een soort van domme eigengerechtige voldaanheid, als de zonden der Eduma's werden afgekocht aldus Daarboven.

(Wordt vervolgd).

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.
Amsterdam, 21/6 1912.

Geachte Freule,

Naar aanleiding van de vraag van ééne uwer abonnées, om eenige oude jaargangen ter lezing te hebben, meld ik U, dat de bewuste dame van mij te leen kan krijgen den jaargang 1906 (ingebonden).

Mejuffrouw A. GORRIS, Rokin 111.

II.
Groningen, 23/6 1912.

Hoog WelGeb. Vrouwe,

Naar aanleiding eener vraag in de Holl. Lelie om ter lezing te ontvangen de jaargangen 1906-1909, deelen wij U mede, dat een onzer abonné's bereid is deze jaargangen *gratis* af te staan.

Indien U dus in de gelegenheid bent ons het adres van de vraagster op te geven, dan zal toezending van het verlangde wel volgen.

Hoogachtend:

Uw dw. dr.
P. NOORDHOFF.

III.
Hondenliefde contra Menschenliefde.

Zeer Geachte Redactrice. Als 'n bewijs dat hondenliefde niet altijd met menschlievendheid gepaard gaat, mag het volgende dienen.

Een hartstochtelijk hondenliefhebster hier ter stede, een dame van aanzienlijken stand, bezit zeventien honden, meest fox-terriers. Heel haar tuin is er op ingericht, tegen welks schutting fraaie hokken zijn gebouwd en op welks paden fijn zand gestrooid is voor de pootjes dier beesten. Onlangs had één ervan jongen geworpen. Toen werd midden in den tuin, door timmerlieden, een groote koepel gemaakt, ter grootte van een flink tuinhuis. Madam ordonneerde dat 's nachts in die koepel, waarin de kraamvrouw-hond, met jongen, verpleegd werd, een petroleumlamp moest branden. Maar de eerste nacht de beste liep dit spaak. Want 's morgens, toen men zich van den welstand der kraamvrouw ging overtuigen vond men het hok van binnen zwart van den walm en de dieren allen gestikt. Nu is het bekend dat een petroleumlamp, waarvan het katoen bij aansteken op goede hoogte staat, later vanzelf te hoog kan opstijgen. Maar wat gebeurde? De dienstbode, die de lamp had aangestoken, werd op staanden voet ontslagen. Zij was er vijf en twintig jaar geweest.

DIXI.

NOOT RED.
De inzender deelde mij particulier den naam der dame mede. Deze is m.i. géén honden*liefhebster*, maar eene bekende ijdele *exposante* van honden, op tentoonstellingen. Dit verklaart, àlles. Met honden*liefde* heeft *ijdelheid* van *pronken* niets te maken. Het ontslag der dienstbode is *schandelijk.*

Over Kleeding, Schoonheid en Gezondheid.
(*Vervolg van No. 52.*)
Zie vorigen Jaargang.

Een zeer slechte gewoonte van vele vrouwen is, draden met de tanden af te bijten; dit heeft dikwijls tengevolge dat kleine stukjes afbrokkelen en op den duur grootere. Zeer verkeerd is ook te bijten op harde voorwerpen: noten, enz.

Wanneer *de tanden los voelen,* zooals soms het geval is na een ziekte, moet het tandvleesch bestreken worden met vlugzout, door middel van een borsteltje van kameelen-haar. Men moet er echter voor oppassen dat het vlugzout niet in aanraking komt met de lippen, of blaren zullen het gevolg zijn.

Los, *gezwollen tandvleesch* heeft een zeer

verderfelijke uitwerking op de tanden. Wanneer de eerste sporen van gezwollenheid of een neiging tot optrekken van het tandvleesch wordt waargenomen, moet er een samentrekkend watertje in gewreven worden, 's avonds en 's morgens, totdat een verbetering heeft plaats gehad. Een zeer goed samentrekkend middel is samengesteld uit looizuur (tannine), bast, en myrrhe. Elke goede apotheker zal deze ingrediënten vermengen in hun juiste verhouding, wanneer men hem zegt voor welk doel zij vereischt worden. Met een watje er op doen.

Elke tand moet op zich zelf gereinigd worden, voorkant, achterkant, en zijkanten; maar al te dikwijls worden de voorkanten wel verzorgd, maar de achter en zijkant geheel verwaarloosd. Deze kleine voorzorgen voor het tegengaan van bederf zullen wonderen uitwerken, en u de tanden tot op vergevorderden leeftijd doen behouden.

Kalk op of achter de tanden is een kwelling die soms veroorzaakt wordt door nalatig reinigen, somtijds door overtollig gebruik van vet voedsel of zoetigheden. In elk geval is het zeer onaangenaam en kan gemakkelijk worden weggenomen door een weinig magnesia. Doe een beetje op den borstel en wrijf den tand of dat gedeelte der tanden waarop de kalk verschijnt, en na twee of drie toepassingen zal het verdwijnen.

Vuile tanden, van welke oorzaak ook, moeten behandeld worden door een beetje fijngemalen puimsteen; dit moet vochtig gemaakt worden en op de tanden gebracht met een oranjetakje, dat goed over de vuile plekken strijkt. Het moet daarna afgeborsteld worden en de mond gespoeld met een antiseptisch watertje. Puimsteenpoeder is een van de beste middelen om de tanden in goeden staat te houden, wat haar kleur betreft, en zal, indien niet te vaak toegepast, geen kwaad doen.

Tandpoeders en tandwaters zijn er vele. Zorg moet er evenwel gedragen worden bij het kiezen. Poeders, die de tanden wit maken, doen dit gewoonlijk ten koste van het émail, waarmee ze bedekt zijn, en zaaien op die wijze het zaad voor hun toekomstig bederf,

Een goed tandpoeder-recept is het volgende: Meng goed dooreen 60 gram elk van gemalen iriswortel en met kamfer doortrokken krijt. Voeg erbij twaalf droppels eucalyptus-olie en meng dit door elkaar. Bewaren in een luchtdicht blikje, indien mogelijk.

Een ander eenvoudig tandpoeder is met kamfer doortrokken krijt, goed en geregeld over de tanden geborsteld, met helder water nagespoeld. Of borax-poeder, opgelost in lauw water, waarbij een weinig tinctuur van myrrhe is gevoegd, indien gewenscht.

Aangestoken tanden of kiezen moeten bijtijds aangepakt, en een goed tandarts onmiddellijk geconsulteerd worden; want ofschoon de kunst tegenwoordig veel vermag, ten opzichte van kunsttanden, kan een valsche tand toch nooit wedijveren met een eigen. Goud-vulling op het juiste oogenblik heeft menige tand in goede, werkende conditie gedurende jaren gehouden en daardoor veel pijn, ongemak en uitgaven bespaard.

De oogen.

Om het oog helder en vroolijk te houden, moet het niet aan onnoodige inspanning worden blootgesteld. Niets is nadeeliger voor de oogen dan het gezicht in te spannen door lezen of werken in een schemerlicht. Lees nooit in halfdonker en laat het licht altijd van achteren op het boek vallen. Stel de oogen niet bloot aan de schittering van

het scherpe zonlicht of van een lamp. Velemenschen leiden aan een constante oogonststeking.

Een goed oogwater in een geval als dit is een mengsel van borax en kamfer-water (geen kamferspiritus). De verhoudingen moeten zijn 75 milligram borax op 30 gram kamferwater. Altijd, wanneer men zich wascht, moet men zorgvuldig de oogen betten. Wanneer de oogen zwak zijn, is er geen beter en onschuldiger middel dan ze te betten in verdunde, koude thee.

De handen.

De handen vereischen, na het gezicht, de meeste zorg, vooral in den winter. Welk een zeldzaamheid is het een vrouw te zien met werkelijk mooie handen! De hoofdoorzaak, die de handen leelijk maakt, is slecht wasschen en drogen. Het water moet warm noch heet, noch koud en òf zacht òf kunstmatig zacht gemaakt zijn. Een klein beetje fijngemalen havermeel is zoowat het beste voor de handen, want het is noodzakelijk de bestanddeelen van elke cosmetiek te kennen voordat men ze gebruikt.

Een uitstekend en eenvoudig middel om de handen wit en glad te houden, bestaat in het wasschen van gelijke deelen azijn en water. Het is goed om een flesch ervan klaar te maken en in de keukenkast op te bergen. Wasch de handen eerst heel goed in lauw water, wrijf ze droog en spoel goed in het mengsel na. Hetzelfde middel is ook goed om vlekken van de handen te verwijderen.

Gebruik handschoenen bij het huiswerk, wanneer maar mogelijk. Draag bij het stoffen b.v. een paar gemslederen handschoenen, in de winkels verkocht onder den naam van dienstboden-handschoenen; ze kosten weinig en duren lang, en houden de handen en nagels mooi.

Om de *handen wit te maken*, is het volgende een goed middel: twintig druppels benzoïne-tinctuur opgelost in 30 gram eau de cologne. Voeg daarbij 280 gram vlierbloesem-water en het gefiltereerde nat van een citroen. Schud dit goed iederen dag gedurende een paar weken, ín een flesch, en wrijf het op de handen, des avonds na het wasschen, met een zacht stukje flanel of sponsje en laat het indrogen.

Als een *voorbehoedmiddel voor gesprongen handen* is niets beter dan een mengsel van rozenwater en glycerine goed in de handen te wrijven. De handen moeten gedeeltelijk gedroogd, dan met glycerine en rozenwater ingewreven, en daarna elke vinger afzonderlijk gedroogd worden. De heelende eigenschap van glycerine, wanneer ze maar goed met rozenwater verdund is, is onwaardeerbaar, en voorbeelden zijn zeldzaam waar ze de handen nog rood hield.

Een ander uitstekend middel ervoor is, ze direct na het wasschen in lauw water in te wrijven met een mengsel van half vaseline, half lanoline, dat er flink in te wrijven en ze daarna te bepoeieren met fijn gemalen havermeel. Wanneer de handen reeds erg gesprongen zijn, neemt men een paar druppels zuivere glycerine in de palm van de eene hand en wrijft die goed in de andere hand. 's Nachts een paar ruime handschoenen dragen. Het toepassen van zuivere glycerine op de handen, die erg gesprongen zijn, is een eenigszins heldhaftig middel, maar het is meer afdoende dan iets anders. Alle sporen van ruwheid zullen verdwijnen na verloop van een of twee toepassingen. Een goed idee is het een kamfer-bal op uw waschtafel te hebben, en dien over uw handen te wrijven, voordat gij ze droogt. Zorg er voor *nooit* zonder handschoenen uit te gaan.

Winterhanden zijn zeer lastig in den winter voor veel menschen en zeer leelijk. De volgende oplossing, indien toegepast in het vroegste stadium, zal in het algemeen een permanente genezing bewerkstelligen. Neem 180 milligram kopersulfaat op 30 gram water, terwijl gelijke deelen zeepliniment en belladonna zullen helpen de prikkeling te verzachten.

Een ander goed en eenvoudig middel is dit: neem een stuk aluin ongeveer ter grootte van een walnoot, en los het op in ruim ½ Liter heet water. Week de handen in het vocht, voor het naar bed gaan gedurende tien à twaalf minuten, waarna zij bedekt moeten worden met handschoenen *zonder* eenig vet. 's Morgens moeten de handen geweekt worden in een oplossing bestaande uit ruim ¼ Liter rozenwater 10 cM.^{3} vitriool en dezelfde hoeveelheid myrrhe.

Een ander middel: elk gewricht van elken vinger moet gemasseerd worden door den duim en vinger van de eene hand om den vinger van de andere hand te draaien, in een soort van kurkentrekkerbeweging. Nog voordat de koude optreedt, moet men met inwrijvingen van kamferspiritus beginnen. Wanneer gij toch nog last van winterhanden krijgt, en de vingers niet open zijn, kunt gij de aangedane plekken met kleurlooze tinctuur van jodium bestrijken.

De armen, (hetgeen van belang is, nu de korte mouw zooveel gedragen wordt) moeten altijd beschermd worden voor het weer. Wanneer blootstellen aan de lucht

onvermijdelijk is, zal een goede inwrijving met coldcream (zie hieronder) en daarna poeieren met fijngemalen havermeel het ruw worden van de huid voorkomen.

(*Wordt vervolgd*).

Varia.

Mona Lisa.

'Zeep is de aanvang van de beschaving -' zegt een bekend woord.

Daarom is er dan ook wel geen artikel dat de mensch zóó noodig heeft om zichzelf rein te houden als zeep.

En nu is het zeker heel overbodig alsnog de aandacht te vestigen op een ten onzent zóó wijdvermaarde en zoo hare sporen verdiend hebbende firma, als die van de gebroeders Dobbelmann te Nijmegen, welke firma reeds acht maal is bekroond, en wier zeepen iedereen kent en.... waardeert.

Echter, met haren tijd meegáánde, en gedachtig aan de aandacht welke de verdwenen Mona Lisa uit het Louvre heeft gevestigd op dat meesterstuk, hebben de heeren Dobbelmann een nieuwe zeepsoort in den handel gebracht, 'Savon Mona Lisa', die, versierd op

het doosje met een afbeelding van de beroemde schoone, een aardig welriekend cadeau biedt, en daarenboven 't voordeel heeft van een zéér nuttig en zeer aangenaam geschenk tevens te zijn. Ook de *Preciosa*, bijzonder fijn verpakt, kan ik als een even welkom als praktisch geschenk iedereen aanbevelen. Echter, wat zeg ik: geschenk? We hebben, zooals ik begon met te zeggen, allen immers *nóódig* zeep, in goedkoope en in duurdere soorten, als ze maar voor en boven alles *zuiver* is van ingrediënten! Dáárom, om die laatste reden, is het juist zoo noodig zich te vervoegen bij een vertrouwden, eerlijken fabrikant, en niet maar bij den eersten den besten. Reeds in 1733 opgericht, is de firma van de gebroeders Dobbelmann eene die er in dat opzicht kan en durft wezen. Haar telegram-adres is *Pierriette*, en wie zich tot haar wendt zal bij haar de meest uitgebreide keuze van zeepen vinden, en zonder twijfel nauwkeurig worden bediend.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap-kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Mevr: van B. - Uw briefkaart uit Zwitserland ontvangen, in veel dank. Ja, al die streken, waar gij reist, zijn ook mij bekend, èn sympathiek. - Luzern is goddelijk gelegen nietwaar? De waterval bij Schaffhausen viel mij tegen toen ik die den eersten keer zag, vermoedelijk omdat ik er te véél van had gelezen en gehoord. Gaat gij ook naar 't Berner Oberland? - Dat spant voor mij zelfs de kroon boven St. Moritz, ofschoon 't Engadin natuurlijk veel grootscher is. Van Geneve houd ik niet. Misschien

wel omdat het de stad is van Calvijn. Als ik 't oude Geneve zie krijg ik een rilling van afschuw. Lief van U om aan mij te denken op uw reis.

A.S. te Apeldoorn. - Ofschoon ik vermoed dat deze regels U niet onder de oogen zullen komen, daar mijn adres U blijkbaar onbekend was, en Uw brief, op goed geluk geadresseerd, dus, dank zij de post, in mijn handen kwam, wil ik U beleefdheidshalve even antwoorden, namelijk om U te zeggen dat ik Uw langen brief, na kennisneming van den aanvang, niet verder las, zoodra ik daaruit zag dat gij een ‘bekeering’ aan mij op het touw zet, niet omdat gij een boek-zelf van mij hebt gelezen, maar omdat gij *over* dat boek een recensie, van een paar woorden, hebt onder de oogen gekregen, die er den inhoud van meededen. Indien gij zoo oppervlakkig zijt van te oordeelen niet naar wat iemand-*zelf* schrijft, maar naar 't geen ‘men’ van hem vertelt, geloof me, dan loont het zich niet voor mij om mij met U in te laten. Lees eerst zelf het boek, en vertel mij dan, als gij er lust toe gevoelt, welken indruk het op U heeft gemaakt, *dan* wil ik gaarne naar U luisteren, indien gij U dan *nog* verplicht voelt mij te bekeeren. Nu echter kunt gij niet oordeelen over mijn denkwijze, zoolang gij die niet kent uit mijn *eigen* werk, maar alleen gelooft wat een of ander partijdig christelijk blaadje daaromtrent liegt. Dus, ik heb Uw bief niet verder gelezen, dan den aanhef, en verklaar mij alleen dan bereid U nogmaals te antwoorden indien gij kennis neemt van mijn *eigen* denkbeelden en niet van die van anderen *over* mij.

1813. - Ofschoon het recht prettig voor mij is van U te hooren, spijt het mij dat gij zooveel Pech hebt in den laatsten tijd, vooral met die ziekte. Kiespijn is een van de meest-ondragelijke pijnen die er bestaan, maar, mij dunkt, als het zoo blijft ondanks het trekken, dan moet de oorzaak toch ergens anders liggen. Kan het geen aangezichtspijn zijn? Die is even ondragelijk, en zit in de zenuwen van 't gezicht, niet in de kiezen of tanden.

Wat bestaat er dikwijls veel overeenkomst tusschen U en mij! Mij gaat het namelijk evenzoo als U, wat het buiten-zijn des avonds aangaat. Dan word ook-ik, door de doodelijke stilte, overmand van een grooten weemoed, om het vergankelijke van alles. Een zomer-avond buiten is voor mij prachtig, maar tegelijk overweldigend van melancholie; als 't licht weggaat, en alles spreekt van de rust voorgoed, van het afscheid voor altijd. Alle droeve herinneringen en verleden dingen komen dan daardoor ook uit hun graf oprijzen, en zingen een weemoeds-lied in mijn ooren. Ik heb er nog over gedacht, alvorens wij hierheen gingen, den zomer door te brengen precies in de buurt waar gij nu zijt, te B. namelijk. Ik vond het daar overdag beeldig, maar ik zag te veel op tegen die stille avonden. Als ik terug ben op S., bij Uw komst, dan beloof ik U dat ik U zal ontvangen. Maar ik vrees dat ik nog niet terug ben dan. Ik kan niet tegen de lucht daar, vanwege de vocht en den wind. Daar, waar gij nu gehuurd hebt, waait het óók bijzonder steeds, vind ik. Dat is zoo jammer van S. - Heerlijk dat gij lid werdt van de Dierenbescherming. Hoe

meer menschen dat zijn, hoe beter 't is. Hartelijk 't beste gewenscht met Uw lieve zieke, en heel veel groeten.

T.C.M. den Haag. - Uw opmerking is zóó weinig ‘raak’. dat ik U op mijn woord van eer kan verzekeren haar van U 't éérst te hooren, niettegenstaande het door U bedoelde artikel reeds *maanden* geleden verscheen in de Lelie. Met alle genoegen wil ik Uw vertrouwen op mijn eerlijkheid beantwoorden, door U terstond in te lichten dat gij geheel en al de plank misslaat. Gij verwijt mij namelijk, dat ik in het bewuste artikel (boekbeschouwing zie Lelie van 14 Febr. No. 33) den vertaler van het door mij besproken boek er op wijs hoe dwaas het is zich te noemen *Jhr.* Op ten Noort, want, zegt gij: gij-zelve noemt U op het omslag van de Lelie: Jonkvrouwe Anna de Savornin Lohman. Waarde heer, dat is immers volstrekt niet hetzelfde. Op het *omslag* van de Lelie *staat voluit mijn adres ten behoeve van al degenen die zich met mij, in mijn qualiteit van redactrice, wenschen in te laten.* Tot dit adres behoort dus óók mijn titel van Jonkvrouw, in onderscheiding van mijne voorgangster, die eene mevrouw was, of van eene mejuffrouw, of van een meneer. *In* de Lelie echter zult gij geen mijner stukken ooit anders onderteekend vinden dan met enkel Anna de Savornin Lohman, en eveneens geef ik mijn boeken uit, als geschreven door Anna de Savornin Lohman, zonder praedicaat. Het *volledig* adres van redacteur of redactrice opgeven op het Blad is iets noodzakelijks, waarbij het vanzelf spreekt dat men zijn volledigen naam, plus den titel dien hij heeft, vermeldt. Indien men echter een boek schrijft of vertaalt, dan geeft men immers niet zijn *adres* op op het titelblad, nietwaar? Ik hoop dat gij mij nu beter hebt begrepen?

B.K. te B. - Ik vreesde reeds, toen ik Uw voorlaatsten brief ontving, dat gij U-zelve niet hadt herkend in mijn antwoord aan U, maar uit den hedenochtend ontvangen tweeden brief zie ik met genoegen, dat gij inmiddels tot de ontdekking zijt gekomen hoe ik wel degelijk aan Uw verzoek voldeed.

Ja, dat ik met iemand samenwoon, die mij zoo liefheeft en die ik zoo liefheb als mijne vriendin en ik 't elkaar doen, dat is inderdaad een wonderschoon voorrecht, en een waarvoor ik nooit dank baar genoeg kan zijn. Als er een derde tusschen komt, zooals in Uw geval, dan is het toch nooit het rechte geweest, zou ik zeggen. Neen, ik geloof niet dat zij, die genoeg hebben op egoïste wijze aan eigen ik recht kunnen genieten. Zij hebben zonder twijfel minder verdriet dan zij die anderen liefhebben, maar ook veel minder vreugde. Althans dat heb ik honderden malen in mijne omgeving opgemerkt. Ik heb zelve een zeer warme natuur, en ik heb daardoor mij heel veel dingen aangetrokken van *anderer* leed, waarover menig ander koud heenglijdt, maar, daar staat tegenover dat ik ook veel, veel intenser genieten kan van kleinigheden, dan zulke egoïsten genieten van het geluk en van het meeleven met anderen. Neen, ik zou daarom met koude menschen niet willen ruilen van karakter. Maar gij hebt gelijk dat dezulken veel ergernissen bespaard blijven. Want, dat U b.v. de hondenkarren ergeren, dat kan ik mij zoo innig goed begrijpen. Die maken mij ook woest, als zoo'n lammeling van een gezonden man daarop zit. En wat het lot aangaat van dien armen Box, waarover ik schreef in de Lelie van 19 Juni l.l., Uw verontwaardiging op die vrouw is wèlverdiend. Ik was eenvoudig woedend toen ik haar brief las, en, had ik haar bij mij gehad, ik zou haar met alle genoegen een pak slaag hebben gegeven, en ik gun haar alle kwaads: dat verdient zij. Waarom bemoeit

zij zich met zoo'n ongelukkig schepsel, als zij hem nu in eens verstoot? Zoo iemand is zelve een onding op aarde.

Weet gij wat mij hier in Nauheim op dit oogenblik een dagelijksche ergernis is? Een half verlamde dame, met een pleegzuster, die *elken* dag lekker gaat koffiedrinken en gebakjes eten in een conditorei, en de vrouw, die haar wagentje schuift, dan al dien tijd laat **staan**, haar noch iets meegeeft, noch zelfs een stoel aanbiedt. Tegenwoordig brengen *wij* die vrouw een kopje thee en een koekje uit medelijden, daar de conditorei in onze buurt is, maar op straat kan men dat ten hemel schreiend schouwspel telkens zien, van meneeren en dames die in een wagentje worden geschoven, en dan, als zij ergens rusten, hun doodmoeden schuiver *niet* toestaan op een bank te gaan zitten, maar dwingen te blijven staan of heen en weer te wandelen. Zulke zieken gun *ik* dat ze nooit beter worden, integendeel véél lijden.

Wat Uw slotvraag aangaat, neen, ik geloof niet dat een vriendin, wier vriendschap ophoudt omdat de andere geëngageerd raakt, ooit eerlijk hield van de andere, maar wèl dat zij jaloersch is geweest van haar. Vooral waar beiden nog jong zijn geloof ik dat er van geen *ernstige* vriendschap sprake is geweest, wanneer iets zoo natuurlijks als een aanstaand huwelijk de eene, de niet-geëngageerde, voor goed scheidt van de andere. Mijne vriendin en ik wonen al tien jaren reeds samen, en kennen elkaar nog veel langer, en nooit heeft de mogelijkheid van een engagement onze gevoelens voor elkaar verflauwd. Toen wij veel gingen reizen, zei een mijner kennissen tot mij, bij wijze van waarschuwing, ‘Als nu juffr. R. eens daardoor geëngageerd raakt?’ Ik zeide haar: ‘Dan zal ik haar, hoe vreeselijk ik haar zou missen, dat geluk van harte gunnen indien zij een man ontmoet dien zij lief krijgt, en die haar waard is.’ Dat spreekt, vind ik, van zelf, dat huwelijksgeluk gaat boven welke vriendschap ook. En, als 't engagement nu uitraakt òòk nog, en de andere blijft dan toch koel, dan is zij m.i. enkel jaloersch geweest, en heeft m.i. geen flauw begrip van èchte, ware, zelfopofferende vriendschap

Ik ben blij dat ik uit Uw laatsten schrijven nu weet van Uw levensomstandigheden. Uw betrekking lijkt mij heel loonend, en eigenlijk veel sympathieker dan die eerste, die gij hadt gekozen.

Dierenliefde heeft *niets* te maken, goddank, met al of niet getrouwd zijn. Onder mijne correspondenten heb ik een menigte getrouwde vrouwen, en óók die kinderen hebben, wier liefde tot hunne honden of katten even groot is na als voor hun huwelijk. En ook ken ik vele getrouwde

en ongetrouwde mannen, die over de dieren precies zoo denken als ik. - Ik ken de stad uwer inwoning, daar ik er vroeger wel heb gelogeerd, en ik vind de omstreken er beeldig. Maar tegenwoordig ga ik weinig dien kant uit. Hartelijk gegroet, en, schrijf zoovéél gij wilt.

Chor. - Hartelijk dank voor Uw lief schrijven over mijn stukje: Waardeer wat gij hebt (zie Lelie van 19 Juni 1912). Inderdaad zoo is het als gij nu 't zelve òòk schrijft: met dat al maar door piekeren over niet meer te veranderen dingen maakt men en zichzelf en anderen ongelukkig, zonder dat men er iets verder meekomt, nietwaar? En 't is óók zooals gij schrijft: ‘Een mensch is nóóit dankbaar genoeg.’ Heusch, ik vind dat ik-zelve zoo ontzettend véél reden heb tot dank, en toch, als ik me vergelijk met anderen, dan kan ik óok zeggen dat ik vreeselijk veel tegenspoed heb gehad, en nog heb, van allerlei aard. En zoo gaat het de meesten onzer, als we onze oogen wijd open doen Daarom is het toch immers veel verstandiger de zonzijde op te zoeken inplaats van in de schaduw te *willen* blijven treuren. - Ja, mijne gezondheid is nu eenmaal zooals zij is, daaraan is niet veel meer te veranderen. Wat de hondenjongens aangaat, ik heb ze namens U lief toegesproken, maar ik moet er bijvoegen dat dit niet bepaald iets buitengewoons is voor 't tweetal, omdat ik ze den heelen dag lief toespreek, zoo zelfs dat onze Marie wel eens lachend zegt: Ik geloof dat U op hen niet boos *kan* worden. 't Geen ook zoo *is*. Heel veel dank voor Uw lief schrijven, dat mij goed deed.

'**t Kan Verkeeren**. - Wat spijt mij dat *vreeselijk!* In de eerste plaats om U. Maar, eerlijk gezegd, óók om mij, omdat ik zoo heel veel houd van bloemen. Onze Marie is ons nagereisd, en zal dus reeds weg zijn geweest vóór Uw bloemen kwamen, daar zij van niets weet. 't Huis is gesloten. Wie is dus eigenlijk de grootste Pechvogel, U, of ik? Eigenlijk, vind ik, wij allebei. Intusschen hartelijk, hartelijk dank voor uw bedoeling. Kunt U niet eens schrijven aan den bloemist, hoe het is gegaan er mee?

't Versje heb ik aangenomen en reeds naar de drukkerij gestuurd.

Aangaande 't geen gij schrijft omtrent Agnita doe ik U opmerken, dat er een diepgaand verschil bestaat tusschen U en haar. Gij begrijpt mij? Ik durf dat hier niet nader aanduiden, om U niet te verraden. Maar ik kan zeer goed begrijpen dat *U* 't vergeven moeielijk viel. Háár echter, bij hare gevoelens, moet dunkt mij, 't vergeven al heel licht vallen. Liefde valt immers vergeven zoo licht. Vindt gij zelve dat niet met mij? - Lieve mevrouw, ik wil mij liever niet belasten met het doorzenden van brieven van correspondenten onderling aan elkaar. Ik vind dat ik daardoor op mij den schijn laad van een soort geheime briefwisseling te bevorderen, die, hoe onschuldig ook, toch strijdt legen mijn eigen opvattingen van eerlijke openbaarheid Wat in de Lelie gedrukt staat, kan ieder lezen, nietwaar? Kunt U daarom Agnita niet in de Lelie schrijven? Dan heb *ik* geene verantwoording. Maar, zend ik brieven dóór aan haar, dan vind ik dat ik min of meer mij schuldig maak aan, geheimnistuerei’, zooals de duitschers zeggen. Kunt U voor die opvatting niets voelen?

Ik vind het altijd zoo heerlijk dat U Uw hond bij U houdt. Toen ik dien brief kreeg over Box (zie Lelie van 19 Juni) dacht ik dadelijk aan U, die alles overhad voor Uw hond. Ik denk altijd dat hij zoo iets zal zijn als mijn Bennie, zoo uitgelaten, vroolijk, en opgewonden. U moest dien hier zien in Nauheim, waar hij zooveel mee uitgaat, en iedereen hem herkent, net als in Menton. Hij kent hier een Russische familie, die

enkel Russisch spreekt, en met teedere gebaren hare liefde voor hem uitdrukt, meneer, mevrouw, twee dochters. Zij waren er verleden jaar ook, en 't was een vreugdevol weerzien, waarbij de dames zich in 't minst niet bekommeren om hare fijne toiletjes. Want Ben zijnerzijds heeft dáárvoor gansch geen mededoogen. - Nogmaals, weest hartelijk, hartelijk gedankt voor Uwe attentie, die mij van U zoo bijzonder trof om 't spontane ervan.

A.B.C. - Hartelijk dank voor Uw reisbriefkaart. De Harz ken ik gansch niet. Wat zegt gij daarvan? Zij trekt mij nu eenmaal niet aan, naar wat ik er van hoorde. Waarschijnlijk zou ik 't er ten slotte misschien heel mooi vinden, als ik er tòch kwam. Heerlijk dat gij zoo geniet, en dat doet van uw eigen verdiende geld. En dat gij zoo gelukkig zijt steeds, verheugt mij zoo! Dat lees ik zoo graag. Veel liefs.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Wie van de abonné(e)s kan mij helpen (desnoods tegen vergoeding) aan de nummers 27 - 28 - 33 - 34 - 35 - 36 - 37 - 38 en 39 van den **24^{en}** jaargang. Brieven worden gaarne ingewacht bij:

L.J. VEEN, Keizersgracht 485
Amsterdam.

17 Juli 1912
26ste Jaargang.
No. 3

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Denkende dieren.

Hooggeachte Redactrice,

Sedert eenigen tijd ontvang ik uw blad in de tijdschriftenportefeuille. Een openhartige manier van schrijven als de uwe ontmoet men te zelden om niet te lezen wat u elke week te zeggen hebt, al kan men het er ook soms niet mee eens zijn.

Zoo interesseert mij wat u schrijft over uwe honden en in 't algemeen over de rechten der dieren. Tot mijn gezin behoort een niet geheel raszuivere fox, die ook door ons als gevoelend en eenigermate denkend wezen wordt beschouwd. Immers dat de hooger staande zoogdieren en vogels gevoelen en eenigermate denken, dat neemt men bij intuïtie aan.

Dogmatisch geloof kan maken dat in het dier slechts een zielloos wezen wordt gezien. Maar ook de wetenschap heeft tot dusverre niet uitgesproken dat men

gerechtigd is ergens in de dierenwereld een met dat van den natuurmensch overeenkomend bewustzijn te veronderstellen.

Tegenover de menschen-physiologie staat de menschen-psychologie, terwijl tegenover de dieren-physiologie als tegenwicht een dieren-psychologie tot nog toe zoo goed als geheel ontbreekt. De taak der physiologie is immers het geven van *mechanische* verklaringen voor de verrichtingen van levende wezens, en het is

denkbaar dat alle handelingen van dieren, evenals trouwens die van de menschen, tenslotte aldus zullen kunnen worden verklaard, dus zonder gebruik, te maken van eenig daarbij wellicht opgetreden bewustzijnsverschijnsel. Alle bewustzijn wordt daarbij als bijzaak beschouwd. Een paar voorbeelden van het overwicht der physiologie, van de somtijds bestaande onmogelijkheid om bewustzijnsverschijnselen - voorstelling of wil - als oorzaak van bepaalde handelingen aan te nemen:

1°. Een bepaalden tijd nadat genoemde fox - het is een zij - en chaleur geweest is en daarbij huisarrest heeft gehad, komt er een geringe zwelling der melkklieren. Dan gaat fox lange mijngangen graven in den tuin en ook de mand wordt dan voor het beest een voorwerp van voortdurende zorg en niemand mag die mand aanraken. Die handelingen kunnen niet veroorzaakt zijn door een voorstelling. Men kan alleen aannemen dat produkten van klieren, periodiek inwendig afgescheiden, in het bloed uitgestort en door de bloedcirculatie verspreid worden. Dan zouden deze produkten op bepaalde hersengedeelten prikkelend gaan werken en zoo het dier, dat nog nooit gejongd heeft, doen handelen alsof het jongen had. Misschien gaat dat wel gepaard met een eigenaardigen drang of gevoel, maar dat is bijzaak omdat we daarvan niets weten. Bij andere soortgelijke verschijnselen is het bestaan van dergelijke afscheidingsprodukten en hunne werking in dergelijken zin reeds aangetoond.

2°. Onlangs is het voorgekomen dat iemand zich, door een schot, de groote hersenen, zooals ook later bij de sectie bleek, in die mate vernield had, dat het zeker was dat alle gevoel en alle andere bewustzijnsverschijnselen totaal waren verdwenen. Toch leefde hij nog eenige dagen en kon slikken. Toen bij de voeding een druppel melk de lippen bevochtigde, veegde hij dien af en draaide daarna schijnbaar zorgvuldig zijn knevel op zooals hij dat vroeger gewoon geweest was. Hier kon men niet zeggen dat de man den druppel voelde - hij was immers totaal bewusteloos -, hier moet men zeggen dat de zintuigelijke indruk (de op de lippen vallende druppel), door werking in de nog behouden gebleven zenuwsubstantie, de handelingen ten gevolge had.

De uitwerking van de zintuigelijke indrukken *van nu* (die we bij den mensch waar we bewustzijn aannemen: zien, hooren, voelen, enz. noemen) en *van vroeger* (bij den mensch geheugen genoemd), en de uitwerking van in het bloed overgaande afscheidingen van allerlei soorten kliercellen zouden voldoende verklaring kunnen geven voor het handelen van de dieren, en volgens de meeste onderzoekers ook voor dat van den mensch.

Geen wonder dus dat, bij het ontbreken van een dieren-psychologie, de het bewustzijn op den achtergrond dringende physiologie heer en meester is in de dierkunde, en dat daardoor de wetenschappelijk denkende mensch er afkeerig van is bij dieren een met het onze overeenkomend bewustzijn te veronderstellen.

Dat *ik* bewustzijn heb staat vast. Door het waarnemen van de geheel met de mijne overeenkomstige uitingen van andere menschen, door hunne mededeelingen, kan ik bovendien aannemen dat ook die andere menschen een aan het mijne soortgelijk bewustzijn hebben. Maar dat de mededeelingen die de dieren ons omtrent zich zelven hebben gegeven voldoende zijn om bij hen het bestaan van een met het onze overeenkomstig bewustzijn te kunnen veronderstellen, dat wordt nog algemeen ontkend.

En nu kom ik tot de aanleiding van mijn schrijven en daarmee tot de hoofdzaak. Het kan zijn dat het boek van **Karl Krall:** *Denkende Tiere* (F. Engelmann, Leipzig) u nog niet bekend is. Misschien weinig verrassend voor de in hoofdzaak intuïtief denkenden, is het boek voor de anderen een openbaring. Wat er in staat is voor wetenschappelijk gevormden zoo ongehoord, dat zij in zich zelf heel wat weerstanden hebben te overwinnen: 1°. om na het eerste inzien kennis te nemen van den inhoud, 2°. om na de lezing te bekennen dat er niets van belang tegen de vermelde feiten kan worden aangevoerd, en 3°. om anderen in vollen ernst op dat boek te wijzen als op een der grootste openbaringen die geduldig en nauwgezet wetenschappelijk onderzoek ons heeft geschonken. En toch zal, als ik mij niet ten zeerste bedrieg, de wetenschappelijke wereld daartoe moeten overgaan.

Het gaat over drie paarden die *door onderwijs* geleerd hebben: te lezen, het eenvoudig menschelijk gesprek te verstaan, die door kloppen met de voorpooten en andere overeengekomen bewegingen hebben geleerd in woorden zich verstaanbaar te maken, die op die wijze in staat zijn verstandige antwoorden te geven op geschreven of gesproken vragen en ook uit zich zelf van verstand getuigende vragen en mededeelingen doen in de menschelijke taal en verder bewijzen een rekenkundige en mathematische begaafdheid te bezitten zoo groot als die bij natuurvolken in den regel niet is aangetroffen.

Wanneer u, geachte Redactrice, voortaan schrijft over het zieleleven van uwe honden en opkomt voor het recht der dieren, dan hebt u nu in dat boek een wetenschappelijken grond onder de voeten. Het kan zijn dat u, met een groot deel uwer lezers, daaraan weinig behoefte gevoelt, maar in elk geval zullen de wetenschappelijk denkende lezers - voorzoover ze op de hoogte zijn - uwe manier van schrijven over uwe honden, over het jachtvermaak en verdere dierenmishandelingen met andere oogen aanzien. Wellicht zullen zij in 't vervolg wat meer dan tot dusverre respect hebben voor het intuïtief denken dat, à la barbe van geloof en wetenschap, in dezen de waarheid heeft gekend.

Met dank voor de opneming uw dw. dn.

DR. R.A. REDDINGIUS.
(Den Haag.)

Overzicht van de week.

Als Christus nog leefde! Hoe zou hij zulke farizaeërs uit den Tempel geeselen!

Een lezeres, die ik daarvoor hartelijk dank zeg, zendt mij, met begrijpelijke verontwaardiging, 't onderstaande uit het Sch. Dagblad, van 6 Juli:

Volgens een biljet, *namens een comité onderteekend door ds. H.J. de Zwart en mevr. L. Keuchenius-Roorda*, *is er in de Badkapel elken Zondagnamiddag godsdienstige samenkomst*, '*uitsluitend voor kinderen van goeden huize van 6-13 Jaar.'*

Is het niet kostelijk dat zóó'n dominee en zoo'n mevrouw zich durven noemen 'christenen', navolgers dus van Hem, die vóór en boven alles predikte dat wij allen gelijk zijn voor God, dat wij allen kinderen zijn van Hem, rijk en arm beide, dat wij broeders en zusters zijn, en dát diegene, die de minste onder ons zal wezen, zal worden de meeste in 't Koninkrijk der Hemelen.

'*Uitsluitend voor kinderen van goeden huize'.* Let wel, lieve lezers, dat de niet tot deze bevoorrechte klasse behoorenden dus geen godsdienst, geen hemel, geen Zondagprediking van noode hebben, tenzij... àpart, in 't armeluis-hoekje, op 't armeluis-uurtje. Dominee de Zwart c.s. denkt zich zeker straks een Hiernamaals eveneens verdeeld in een eerste afdeeling, 'uitsluitend voor hen die van goeden huize zijn', en eene andere, waarheen de armelui worden verbannen.

't Is walgelijk, nietwaar?

't Is precies een dito staaltje van Haagsche vroomheid als 't verhaal dat ik deed in mijn 'Herinneringen', van den Haagschen dominee, die mijn nichtje aannam, bij welke gelegenheid mijne tante ons toevertrouwde, hoe 'lief' 't van hem was geweest, te hebben gezorgd dat zij niet met meiden en burgermeisjes maar 'louter met kennisjes-freuletjes' aan den Avondmaal-disch was komen te zitten.

Een paar vragen nog.

Wie maakt uit welke kinderen 'van goeden huize zijn'?

Doet dat ds. de Zwart? Is die zelf van zoo'n deftige afkomst? Hm Hm!

En óók, stelt deze dominee zich voor soms, dat *hij* Hiernamaals komt in de hierbovengenoemde afdeeling van 'menschen van goeden huize'?

In dat geval zou hij zich wel eens leelijk kunnen vergissen.

Ik stel mij voor ten minste, dat onze lieve Heer hem noch daar, noch zelfs in de armeluisafdeeling onder dak brengt, maar veeleer hem den hemel uittrapt, terug naar 't doleerende Scheveningen, om er in de Badkapel 'kindertjes van goeden huize' op te leiden in 'christelijke' deugden, - óók, veronderstel ik 'van goeden huize' - als daar zijn, hoogmoedig op den naaste neerzien, achter de schermen geniepig knoeien, achter de schermen onzedelijk zijn, achter de schermen den naaste bestelen, enz. enz. al te maal christelijke deugden, waarin 'christenen van goeden huize' uitmunten, en waarin ds. de Zwart c.s. hen dus niet vroeg genoeg kan grootbrengen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kleine Zonnestralen.

Uit eigen ervaring iets kunnen vertellen vind ik dat altijd zooveel meer beteekent voor een ander, dan hem met preekjes in algemeenen zin van: ‘Zoo moet je doen,’ aan boord komen. Daarom heb ik er behoefte aan U ditmaal iets te verhalen van een weinig prettigen dag, dien ik onlangs doorbracht - maar die toch eindigde in een vriendelijken zonnestraal, waaraan ik dientengevolge voortaan méér zal terugdenken dan aan de onprettige rest. - Onze Marie vierde namelijk haar verjaardag. Wij waren van plan dien met haar, en een jong meisje dat dezen zomer ook bij ons is, gezellig te vieren door een rijtoertje. Maar helaas, zooals 't zoo dikwijls gaat, mijne gezondheid stak een spaak in 't wiel, - ik lag te bed ten slotte, en zij beiden moesten dus alleen gaan, zonder ons.

Als 't buiten heel mooi weer is, als je héél veel houdt van rijden, en als je je niet eigenlijk ziek voelt, alleen maar gedwongen wordt door hartzwakte tot liggen inplaats van je mogen bewegen, dan is het niet altijd gemakkelijk zich in zoo'n teleurstelling te schikken. Zoo ging het mij ook.

- - Maar weet ge wat mij ten slotte nochtans de herinnering aan dezen dag, die anders al een heel weinig opgewekte uit mijn leven zou zijn gebleven, voor altijd mooi zal maken?

Het is de vriendelijke attentie waarmede onze jarige, en hare gezellin, thuiskwamen voor ons, ieder met een souvenirtje, dat ze voor ons hadden meegebracht, uit het stadje waarheen de rijtoer ging.

‘Maar een vod’ - - zei eens een van mijn kennissen tot ons, toen we haar een dergelijk souvenirtje lieten zien, dat wij, mijn vriendin en ik, elkaar op een reis, als aandenken aan een gezellig dagje, gegeven hadden.

Inderdaad, 't bewuste ding kostte maar enkele francs; 't bezit geen kunstwaarde hoegenaamd. En de kennis in quaestie, die ik gráág mag, om hare prettige oprechtheid van de dingen leuk te zeggen, zei het zoo ‘drollig’, - zooals de duitschers 't noemen - dien smadelijken uitroep: ‘Maar een vod,’ dat wij beiden in lachen uitbarstten, 't haar in 't minst niet kwalijk namen.

Ons huis echter - ik erken het met blijdschap, - is vol van dergelijke ‘vodden’, die voor ons-zelf gróóte innerlijke beteekenis hebben, omdat ze ons iets *zeggen*, iets *herinneren.*

Wij nemen namelijk van elk uitstapje, van elk prettig dagje, van elk reisje, photo's of reis-souvenirtjes mede, omdat die ons voortdurend vertellen, als we weer thuis zijn, van samen in vreugde gesleten uren en van onvergetelijke oogenblikken van gesmaakt natuurgenot.

Voor ons zijn daarom die kleine, elkander aldus geschonken dingen, die wij zelf kochten, zelf met elkaar uitzochten als zoovele teedere banden, die ons te inniger aan elkaar binden, en die ons daarom liever zijn dan koude, dure, beteekenislooze pronk.

Zeker, als men rijk genoeg is elkaar kostbare schilderijen, echte juwelen, enz. te geven, op diezelfde wijze, dan ook kan dáárin poëzie schuilen, evengoed. Echter, de overgroote meerderheid van 't menschdom moet zich tot minder kostbare geschenken bepalen. En ik erken volmondig dat mijn beurs noch die van mijn vriendin ook maar in de verste verte zoo ver reikt. Voor ons is echter niet het cadeau om zijn waarde van geld of van kunst, maar om de *beteekenis,* die erin ligt, van innerlijken zin. -

En daarom begon ik met te vertellen hoe deze verjaardag onzer Marie voor mij ten slotte een lieflijke herinnering zal blijven, in plaats van een onaangename, - omdat de liefde, waarmede zij en hare gezellin ons beiden, gedachten, die thuis moeten blijven, ruimschoots vergoedt ten slotte de teleurstelling daarvan.

Nooit zal ik straks in ons ‘home’ 't bloemvaasje uit Friedberg, de photo van het Schloss daar, - de beide door hen meegebrachte souvenirs, - aanzien, of ik zal mij dan herinneren niet in de eerste plaats den langen vervelenden dag te bed, maar wèl de hartelijkheid van Marie en van ons ander tijdelijk huisgenootje, die aan mij dachten, mij vertroosten wilden, en dat bewezen met een vriendelijkheid.

Welnu, van zulke zonnestralen is ons huisje vol, en ik verklaar volmondig dat die mij veel meer verwarmen, dan zelf-aangeschafte dure kunststukken 't zouden doen. Want het zijn zonnestralen, die vertellen van samen geleden leed, zoowel als samen genoten vreugde, zonnestralen die voor altijd hun licht werpen in de schaduw van het dagelijksche leven dat dikwijls je dagen somber maakt.

Ik geloof dat er zoovelen zijn, die zoo arm zijn aan *zulke* zon, die er geen voor stelling van hebben hoe warm die je hart kan maken, die voortleven in eenzame koude pracht, of ook in gierige zelfgenoegzaamheid, zonder eenig begrip van de beteekenis, van de heerlijkheid, van geven en van ontvangen, niet om het *hebben*, het *krijgen*, maar *enkel* om den *zin*, de *beteekenis*, die ligt in het gegevene of ontvangene als zoodanig.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Van Eeden's ‘Lioba’ op ‘Duin- en Kruidberg’

Van de levende en doode tachtigers is mij Frederik van Eeden het meest sympathiek. Hij is de eenige, die zich, verguizing en smaad ten spijt, heeft staande gehouden niet alleen, doch die voller, rijper, edeler is geworden, in dezelfde verhouding waarin zijne tijdgenooten (dit tijdgenoot bedoeld uitsluitend als een uit de 80er beweging voortgekomen) zijn ten onder gegaan.

Daar hebt ge Kloos, den grooten Kloos, die zoo fier zich durfde te noemen ‘een God in 't diepst van zijn gedachten’ kan hij op een *oeuvre* wijzen als dat van den dichter van den kleinen Johannes? Wat is er, behalve een, laat ons royaal zijn, paar dozijn gedichten, die voor het meerendeel superieur zijn? Nu ja, hij is dè literaire Criticus, hij is de drager nog steeds van den Nieuwen Gidsnaam, maar ‘Lioba’ en ‘de kleine Johannes’, ‘Het Lied van Schijn en Wezen’ en ‘de Broeders’, - zij staan hem verre. Hij zat te veel ‘in 't binnenst van zijn ziel ten troon’.

Van Deyssel, - de geniale scheldbaas, voor wien jeugdige talentjes in diepe, eerbiedige hulde neerzonken, - die donderend zijn woordenklanken deed rollen, - wat is er van hem

dat beklijft? Zijn stijl is meesterlijk, zijn beelden dikwijls origineel, zijn woorden puntig en geestig. Maar mijn hemel, dat is dan toch waarachtig ook al het allerminste wat men van een auteur zeggen kan. Maar overigens: litéraire essais eenmaal, litéraire essais andermaal - een paar afschuwelijke sonnetten in de XXe Eeuw', - voilà tout. Van Deyssel is de notaris-afroeper, die onder kwinkslagen de spullen voor zijn meester tracht op te drijven.

Of liever dat wás Van Deyssel in zijn zoogenaamde beste jaren. Zijn weergalooze brutaliteit heeft hem beroemd gemaakt. De menschheid stond perplex. Thans is hij kalm geworden en zoekt zijn fort in Kleinmalerei: 'Adriaantjes' e.t.q.

Gorter: met van Eeden een der allergrootsten, opgegaan in den partijstrijd, zooals, tot voor kort, Roland Holst, die thans weer een hevige, fèl-voelende dichteres is geworden, stellig een onzer allergrootsten.*)

Zoo zouden wij door kunnen gaan, ver boven het bestek en doel van dit artikel uit.

Maar van Eeden: hij heeft de teedere ziel van een kind, de duistere zegging van den wijsgeer, het mystieke geloof van den ziener, de dolende ziel van den dichter. Hij bewandelt de oneven paden van het gedachtenleven. Hij heeft het rijke idealisme en het geloof in de menschheid, onverwoestbaar, trots waldendeceptie en - bespotting. Hij is geweldig in zijn forschheid, tot schreiens toe week in zijn teederheid. Hij is de dichter van Gods genade.

Van Eeden, de veelzijdige! Van Eeden, de gebenedijde!

'Groene boomkikvorsch' heeft Van Deyssel hem gescholden, een jaar of 10, 12 geleden, bij een gezamenlijken uitval van heeren tachtigers tegen Van Eeden. 'Ik weet dat ik een zondig mensch ben', antwoordde Van Eeden, 'maar uw schelden deert mij niet.'

Men heeft hem verweten, dat hij kameleon was, dat hij veranderde van meeningen, dat hij de socialist was der 'heeren'-proletariërs.... het deerde hem niet, immers, had hij zijn Ellen niet laten zingen:

'Hoog boven menschen en hun klein bestaan
Zweeft er een vlucht breed-vleugelige accoorden....

.... Menschen zijn klein, hóog is der Lied'ren baan,
Zij kunnen hen niet vatten, noch vermoorden.'

Dit zoeken naar eene levensoplossing, deze eeuwigdurende strijd, - is het niet juist de consequentie van van Eedens grooten geest?

'Ik heb op aarde wonderlijk
Gewankeld her en der,
Toch lichtte mij bizonderlijk
Een vaste stille ster,

Nu wijst die mij genadiglijk
Evenwichts licht begin,
Nu vaart mijn schip gestadiglijk
Stormlooze havens in.'

zingt de ten doode gewijde Lioba.

*) Gorter's nieuwste gedicht: 'Pan' is mij niet bekend.

Want zoekende gaat de dichter door 't leven. Met de fijne voelhorens zijner ziel betast hij de dingen, ze loslatend als hij niet vindt de schoonheid.

Subtiel is het gevoel des dichters, en fijn, rag fijn, zijn de draden zijner ziel.

In de hoogheid der hemelen wandelt zijn geest, ‘ver boven menschen en hun klein bestaan.’

Wie spreekt daar van eerzucht? Van een zich aan den duivel verkoopen[1)], van een poseeren als Jezus-figuur en Bevrijder der menschheid, zooals hem verweten werd bij de verschijning van ‘De Broeders.’ Eerzucht is een van de mooie hoog-menschelijke eigenschappen. Laat vrij het socialisme hem strijd hebben gebracht; anderen dan hij gingen in den partijstrijd ten onder (Roland Holst, Gorter) of kozen den anderen weg (Heyermans, Quérido, die trouwens niet tot de tachtigers behooren). Zeker, in ‘de Broeders’, en we komen er straks nog even op terug, poseert hij voor God, maar nooit heeft hij zelfverheerlijkings-sonnetten gemaakt als vriend Kloos (‘Ik zal mooi dood gaan, als een vlammend vuur’, ‘Wanneer ik dood ben, lief, en iemand zegt, Dat ik zoo niets was’ enz.), hij bleef de eenvoudige, en in zijn eenvoud groote dichter van Gods genade. De gebenedijde zanger, wiens ziel gedragen wordt op het zachte rhythme zijner verzen.

Wie, die hem, als wij, ten vorigen jare door Bussum's straten zag gaan, fietsende van Walden komende of winkelende met zijne dames, en dus in het meest alledaagsche doen van zijn dagelijksch leven, wie zag dan niet de verheerlijkte gelaatsuitdrukking, getuigend van grooten innerlijken vrede? Van den vrede, die gekomen is, nadat de stormen gewoed hebben en aan de fundamenten der

1) ‘Van E. was, met v. Deyssel, de man in wien het socialisme de meeste strijd heeft gebracht.... Door groote eerzucht gedreven zijn gaven vruchtbaar te maken, trad hij eerst op als verstandelijk middelaar van de ‘moderne kunst’, toen hij op dien weg het socialisme ontmoette, dat de vloek van zijn leven werd. Zoo van één der tachtigers dan is het van hem te bejammeren, dat hij verkeerd koos en zijn ziel aan den duivel verkocht?
C.S. ADAMA V. SCHELTEMA.
Grondslagen eener nieuwe Poëzïe.

ziel gewrikt, die hechter zijn geworden in den taaien kleigrond waarin zij wortelden.

Wat kan van Eeden nog deren, die duizend dooden gestorven is:

> For he who lives more lives than one
> More deaths than one must die.
>
> (OSCAR WILDE).

* * *

Van zijn werk - en ik zonder 'de Kleine Johannes', dat iets geheel aparts is, uit, en dat mijns inziens evengoed als welk klassiek werk ook, als Dante of Homeros, tot in eeuwigheid zal blijven bestaan, - is mij, behalve van enkele verzen 'Lioba' altijd de liefste schepping geweest. Menschelijker en daardoor natuurlijker dan het ietwat arrogante 'Broeders'.

Terecht heeft men van Eeden verweten zijn poseeren als Godsfiguur: een goddelijk recht schiep hij zich haar bekrompen-menschelijk, zij het dan ook dichterlijk denkbeeld, en pijnlijk doet het aan die 'goddelijke' rechtspraak te lezen. Wat zijn anderen werken betreft, - het is hier de plaats niet eene parallel te trekken; ze zijn zeer uiteenloopend en veelzijdig: van de prachtige zielsstudie van Hedwig Marga de Fonteyne (van de koele meren des doods) tot de 'Blijde wereld'-lezingen, zij wijzen op een hoogstaand, universeel figuur.

In 'Lioba' heeft de dichter - zooals hij in eene verklaring, die bij deze opvoering werd rondgegeven, mededeelt, - willen uitbeelden 'de huwelijkstrouw', zooals die begrepen en gevoeld wordt door de vrije en zuivere vrouwenziel, zooveel mogelijk buiten invloed van conventie of vooroordeel. De gevoelens van Lioba zijn zoo min mogelijk gebonden aan de bizondere opvattingen van een historisch tijdvak, zoo min mogelijk onder invloed van economische toestanden. Zij gelden nog evengoed thans als voor duizend jaar. De vrouw blijft zich gebonden voelen, ook waar ze zich eens onwetend gaf, en als Tancolf, de minnaar, voor wien ze ware huwelijksliefde is gaan voelen, haar door den dood van den koning, haar eersten echtgenoot, vrij acht, daar wijst zij hem juist verontwaardigd van zich af. Hiermede is niet een moraal of zedeles bedoeld, maar enkel de artistieke vaststelling van een menschkundige waarheid. Zoo deed, en doet, de zeer hoogstaande vrouw, schijnbaar onlogisch, maar gehoorzamend aan motieven waarvan zij zelf den oorsprong niet kent.

'Schijnbaar onlogisch.' Gebrek aan logica is juist hetgeen de man der vrouw verwijt. Dit gebrek aan logica is - hoe paradoxaal het ook moge klinken, - zeer logisch. Want de vrouw is ímmers de verpersoonlijking van het gevoelsleven, terwijl de man de 'verstandsmensch' bij uitnemendheid is(!). En door het schijnbaar onlogische gehoorzaamt Lioba aan motieven, waarvan zij den oorsprong zelve niet kent, doch die uit haar gevoel voortkomen.

Ontdaan van alle rhetorica, is de eenvoudige stelling deze: Lioba is 'de' vrouw, en 'de' vrouw is liefde[1]. Zeer dichterlijk dus en menschelijk. En tegen het brute mannengeweld, tegen de kuiperijen van Fastrade en Horic handhaaft Lioba haar stelling: trouw aan den echtgenoot, tot in eeuwigheid. Simpel en ontroerend, zooals al het mooi-menschelijke eenvoudig en ontroerend is.

Een andere figuur is Fastrade, Tancolfs' moeder. 'Niet van natuur kwaadwillend of boosaardig, maar in haar zielsbewegingen ondergeschikt aan de overdreven liefde

1) Lioba is het oud-Duitsche woord voor 'Liebe'.

tot haar zoon'. Zoo zegt het de dichter, waarschijnlijk een mondain, onwetend publiek ten gerieve.

Fastrade is de moeder, of laat ik het zoo mogen uitdrukken: het moeder-dier. Minder hoogstaand dan Lioba, is haar eenzijdige liefde blind voor de prachtfiguur van Lioba. Zij kent slechts één wensch, één verlangen: Tancolf gelukkig te maken, Tancolf, haar zoon, haar trots, haar oogappel en dies schroomt zij lage middelen niet.

Wat de verdere figuren betreft, - Harald, de vorstelijke koning - er zijn inderdaad ook on-vorstelijke koningen - en Tancolf, de ridder, die voor Lioba sneeft, Horic en Hemming, wij zullen ons met hen niet verder bezighouden: in het drama van Trouw was Lioba de figuur, die den dichter inspireerde en al het andere is illustratie.

Het spreekt vanzelf, dat van Eeden, toen hij in 1896, op 36 jarigen leeftijd zijn dichtwerk schreef, niet aan eene mogelijke opvoering gedacht heeft. Het stuk wil zijn een dichtstuk en dat de schrijver den dramatischen vorm koos is van bijkomstige beteekenis.

Slechts éens is, voor zoover wij weten, eene poging gedaan één bedrijf van 'Lioba' ten tooneele te voeren. Het was in 1901, in het aardige, intieme zaaltje van mejuffrouw Esser op de Weteringschans, dat hare leerlingen het eerste bedrijf opvoerden. Het was een waagstuk op een klein tooneeltje als het

daar aanwezige, Koning Harald met zijn paard binnen te leiden, maar mejuffrouw Esser durfde het aan.

En zoo spreekt het ook vanzelf, dat, wil men 'Lioba' ten tooneele voeren, er coupures gemaakt en mise-en-scènes veranderd moeten worden. De te lange monologen zouden een publiek vervelen en den speler vermoeien. En bovendien is het drama, zooals het daar ligt, niet wel uitvoerbaar.

Tooneel-critici zullen spreken van foutieven technischen bouw, zullen hier wat op aan te merken hebben en ginds eene verandering wenschen. Maar het doet allemaal niets aan het dichtwerk an sich af. Als gedicht heeft van Eeden het bedoeld, niet als drama, althans voor opvoering bestemd drama.

Doch nu is dan de eerste poging gedaan! Eene poging door beschaafde en hoogstaande menschen, die met eerbied voor het schoone dichtwerk getracht hebben zooveel mogelijk in den geest des Meesters te werken. Laat ons thans zien of hunne poging geslaagd is.

* * *

Het landgoed 'Duin- en Kruidberg' is zeer uitgestrekt. Ge vindt er bosschen en duinen, lange lanen en intieme plekjes, en de huizinge ligt, als een kasteel uit een sprookje, aan den vijver, schilderachtig tusschen groen.

Voorbij een paar lakeien, die me inlichtten: 'volgende ingang, mijnheer', kwam ik aan een heel beleefd jongmensch bij het tweede hek, die mijn biljet afscheurde, en me passeeren liet. Een lange oprijlaan afgefietst, en weldra bereikte ik een fietsenrek, waar men mij een nommertje gaf en ik te voet den verderen weg had af te leggen. Een alleraardigst smal slingerpaadje, steeds stijgend, volgend kwam ik aan een plateau, als het ware eene soort van duinkom, gevuld met banken en stoelen. Ter rechterzijde laag hakhout, waar meer naar voren, de 'kleedkamer' der artisten en het orkest was en meer naar achteren een grasveldje tusschendoor schemerde. Links een duinrand, zacht glooiend, beplant met sparren. Vóór het tooneel: eene verhooging van het plateau, ongelijk en hobbelig, maar horizontaal, vanwaar links een langzaam stijgend pad omhoog ging, de kam van het duin op. Rechts een dergelijk pad, maar met natuurlijke treden, dus een trap vormend. Ging het linker pad zijwaarts omhoog, de trap ter rechterzijde bevond zich nagenoeg recht tegenover de toeschouwers.

Men kon nu van het tooneel, hetzij links of rechts, de duinkam bereiken en ter andere zijde weer afdalen. De linker weg gaf goede gelegenheid met paarden af te dalen.

Een omgevallen boomstam, dat was eigenlijk het eenige dat men aan requisiten had. Waar het noodig was, zooals in het voorlaatste tafereel, waarin koning Harald sterft, had men een eenvoudig baldakijn te voorschijn gebracht, dat weer zóó opgenomen kon worden. Uiterst primitief en daardoor zich aanpassend aan den tijd waarin het drama speelt[1].

Eenige in den grond gestoken bloemen vormden den 'hof om het klooster Eijke aan de Maas', waar Lioba stond in haar 'bloemenvolk'.

Lioba was, volgens de groote pers, waarvan de verslaggevers vooraan gezeten en het dus wel geweten zullen hebben, - een lieve Rotterdamsche, in het witte

1) Ik ga van de veronderstelling uit, dat mijne lezeressen het werk kennen. Net als die jonge dame, een paar banken achter me, die tegen een vriendin zei: 'Natuurlijk ken ik het haast van buiten.'

kloosterkleed met smaakvolle, eenvoudige bandversiering. Van de lange monoloog waarmee ze opent, werd een groot deel, dat betrekking had op niet aanwezige bloemen of andere dingen, ongezegd gelaten, doch de wijze waarop Lioba aan haar verrukking uitdrukking gaf, was over 't geheel genomen uitstekend, ofschoon men wel wat langzamer spreektrant had gewenscht. Toen de reiger gewond in den Kloostertuin neerviel, verschenen boven op den duinrand eenigen van Koning Harald's jachtgezelschap, die, in hun kleurige en fleurige kleedij, een aardig effect maakten. Daar de dichter, die, zooals wij boven zeiden, aan eene mogelijke vertolking ten tooneele wel nimmer gedacht zal hebben, geen enkele aanwijzing voor den regisseur heeft gegeven en deze dus geheel aan zichzelf overgelaten was kan men deze vondst een gelukkige noemen. Ook die van Koning Haralds vloot. De afwezigheid van water was geen beletsel voor den vindingrijken regisseur van Lioba; hij plantte boven, in het duin, eenige lange masten, liet die bewegen, en... de zwarte draak Landeida, Haralds baander was klaar. Inderdaad verrassend gevonden!

Koning Harald zelve was erg galmend. Vooral in de meer ‘teedere’ gedeelten, om het zoo eens te noemen, was hij te forsch, te krachtig. Waar hij tegen Lioba zegt:

> ‘O gij deemoedig, teeder maagdelijn,
> Dat wilt zoo zacht een wilden vogel koest'ren,
> Zoudt gij niet al zoo lief een moeder zijn
> En een zacht kindje voest'ren?’

daar hadden wij zijn stem, zacht en smeekend verlangd, héel innig en têer, tot schreiens toe ontroerd. Niets van dat alles: hoog en rustig zat de koning op zijn paard en galmde Lioba de woorden toe. Zie-je, dat stelt dan wel wat te leur....

Mooi was Lioba in haar ‘Reigerken is dood’ - slot van het eerste tafereel. Vooral in deze, zuivere lyrische stukjes was Lioba prachtig: in het innige liedeke van de ‘Reeën, gij luchtige stoet’. Het liedje ‘Haar hart was vol geneuchten’ - vertaling van een gedichtje van Novalis was door Willem Landré van stemmingsvolle muziek voorzien, die zeer suggestief werkte.

In het derde tafereel verrasten ons de duin-elfen; - een schaar van keurige jonge meisjes, in eenvoudige wit-met-paarsche kleedjes, die prachtig harmonieerden met de omgeving. Een maneschijn kon natuurlijk niet gesuggereerd worden. Hun danspassen, ingestudeerd onder leiding van mejuffrouw Jacoba van der Pas uit den Haag, en de begeleidende muziek maakten dit tooneeltje tot een van onvergetelijke schoonheid. Of liever deze tooneeltjes, want het tafereel sluit ook met het elfenlied.

De raadzaal op Schaltheim - een groote fauteuil, met wat kussens en kleeden gedrapeerd, waarop Harald troonde ‘ten zwaar beraad’ met zijne edelen. Hemming, een prachtfiguur, met eene stem als een orkaan, was in zijn hoogste oogenblikken magnifiek van houding en van dictie, en imponeerde geweldig.

Jammer was het, dat in het 5e tafereel Lioba's gansche monoloog moest vervallen. Wat een dankbare verzen om te declameeren:

> ‘De morgen heeft geen meelij meer, - de nacht
> Schrijdt zonder deernis op den dooden dag’.

Maar 't werd te lang, - ook mèt de coupures duurde de voorstelling 3½ uur; mondain publiekje mocht niet langer gekweld worden.

Prachtig stierf koning Harald. Prachtig ook was hij in zijn smart, toen Lioba hem van haar liefde voor Tancolf vertelde.

> ‘Er lag een kristenkoning op den dood,
> Toen vroeg zijn vrouw, zijn schoone, trouwe vrouw,
> haar minnaar bij zich om haar man te redden,
> te redden van den dood.’

Zie, dat was dramatiek! Dat was kunst, een Louis Bouwmeester waardig!

Van goeden smaak getuigde, dat onmiddellijk na Harald's sterven, als Lioba zich onder den uitroep! ‘Mijn man! mijn man!’ (zij deed wel wat héel erg tragisch) op zijn lijk wierp, de muziek inviel, héel zacht en teer, en dat Fastrade's commentaar wegbleef.

Maar o, zie in het volgend tafereel de kinderen die den dooden koning eer bewijzen.

> Vorst Harald heeft geleden
> den dood voor onzen goed,
> nu komen wij getreden,
> bedroefde kinderstoet,
> den goeden Heer
> te brengen eer
> en eenen lesten groet.

Dit was een indrukwekkend oogenblik, waarbij de ontroering opsteeg en een floers de oogen verduisterde...

Heel mooi was ook Lioba's antwoord:

> Gaat, kinders, hier met zachten gang,
> hier ligt uw Heer verscheiden,
> komt rustig nader, weest niet bang,
> de dood is vree, geen lijden.

En overweldigend schoon was het te zien, hoe deze blonde feeërieke kinderen, in de lichte gewaden, op 's dooden koningsbaar de witte bloemen strooiden.

> Wilt, God, nu hem gedenken
> in goedertierenheid....

Het was van een ontroerende naïeveteit.

Wat gaat er, zoo vraag ik mij bij zulke tooneelen steeds af, op dit oogenblik om in 's dichters ziel? Geniet hij opnieuw de scheppingsvreugden, die hem in een roes van geestelijke bedwelming brachten toen hij, woord voor woord, en zin voor zin, de gedegene verzen aaneenreeg? Of is zijn genot intensiever geworden, nu èn componist èn vertolkers de schepping tot een volmaaktheid opvoerden, die u huiveren doet van genot.

Zie, de stille natuur rondom, - de slanke sparren die zich ten hemel heffen, de geurige dennelucht, een enkele vogel, een zacht - bewogen twijgje, - de hooggestemde menschen daar op het tooneel, - en daarboven de ontzaglijke hemel met de wijde uitgestrektheden, die de klanken opvangt en ze van sfeer tot sfeer terugvoert naar den aanvang van alle dingen, - de hooge, wijdluchtende hemel met de versluierde zon, die zich tot luisteren terugtrok achter den wolkenmuur, - de volheid van den zomer die was opgebloeid in heerlijkheid, - wat was er stemmingsvoller en plechtiger dan dit?

Wat zullen wij verder nog zeggen? Zeker, volledigheidshalve dient nog te worden vermeld, dat in de pauze keurige afternoon-teas en ververschingen verkrijgbaar waren. Jonge meisjes boden trosjes kersen aan en met smaakvolle bloemguirlandes waren de tafels voorzien.

Prins Hendrik, die aanwezig was, begaf

zich in de pauze naar deze plaats waar hem door een bediende van den heer Cremer eene verversching aangeboden werd.

Vatten wij alles samen, dan blijkt, dat deze opvoering, wèl voorbereid, zorgvuldig gerepeteerd, getuigde van een liefde en vereering voor den meester en zijn kunstwerk, die den dichter ongetwijfeld zeer gestreeld moeten hebben. Er was natuurlijk geen kwestie van een souffleur, maar alles ging zóó vlot en zonder haperen, ook, waar coupures en tekstveranderingen waren gemaakt, dat het een genot was te luisteren.

Wat de muziek betreft, ze sloot zich goed aan bij de woorden, en vooral de elfendansen waren geheel in overeenstemming met he geheel.

Moeten wij nog spreken over zoo veler belangelooze medewerking? Over de bloemen en kransen, die aangeboden werden, het gejuich en geroep dat door Duin- en Kruidberg schalde, lang nadat wij den uitgang bereikt hadden? Over het verschijnen van Van Eeden zelve op het tooneel en het bewierooken, een van God begenadigd dichter onwaardig?

Laat ons zwijgen. Deze valsche, afschuwelijke vertooning hebben wij niet gezien en maar heel vaag gehoord. 't Is zoo 'n mode geworden voor kunstenaars te applaudisseeren; wanneer ach! wordt daar eens voor goed mee gebroken?

J. BROUWER.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
De tijd is nu verstreken.

De lezers zullen zich naar ik hoop herinneren dat ik, in Sept. van het vorige jaar, in polemiek met den hr. J.B. Naaktgeboren, een manifest aanhaalde, verspreid door een katholieke vereeniging in Spanje tijdens het conflict van de Spaansche regeering met het Vatikaan. Uit dat manifest deed zich op zéér onverholen wijze de *revolutionaire* gezindheid der katholieken in dat land kennen, immers: katholieken en Jaimisten werden opgewekt den strijd aan te binden tegen de 'vervloekte liberale regeering'. In dien strijd waren 'alle wapenen goed', 'de dolk, zoowel als de browning-revolver'.

Woordelijk eindigde genoemd strooibiljet:

'*Men moet ze keeren* (*die wapenen*) *tegen al degenen*, *die liberale ideeën hebben*, *want het zijn ketters*, *die de aarde verderven willen en in de hel versmoren zullen. Katholieken en Jaimisten*, *laat u door den dood niet afschrikken! God zal u in den hemel met open armen ontvangen en gij zult in eeuwigheid het loon ontvangen voor het offer*, *dat gij terwille van uw godsdienst hebt gebracht. De Paus zal u uit Rome zijn zegen zenden. Valt de liberalen aan*, *vervolgt ze; roeit hen uit*, *die kloosters in brand steken en vrouwen schenden. God helpe u!'*

Ik haalde dit manifest aan om de Clericale Pers (inzonderheid de katholieke) te antwoorden op haar gejammer over 'de terreur' tijdens de zeeliedenstaking te Amsterdam; om haar er aan te herinneren dat háár Partij den stakers in dat opzicht geen verwijten behoeft te maken; immers, zij doet nog veel erger. Haar aanhitsen van de politie om de leiders gevangen te zetten die 'opruiende redevoeringen hielden' heb ik gekwalificeerd als huichelarij.

Ik neem dat woord niet terug.

Ja, men zal zich indertijd wel zeer beklaagd hebben over mijn onverzoenlijke, ‘blinde’ haat tegen het katholicisme en men heeft mij zelfs verweten de scherpte mijner woorden, - maar kon men hier ooit tè scherp zijn?

Ik vraag een anderen naam voor een houding als die der katholieke Pers, wier Partij zelf zooveel op haar kerfstok heeft staan. Er is geen andere.

Werd Ferrer niet vermoord als ‘oproermaker’? En juichte de geheele Clericale Pers dat ‘vonnis’ - die moord! - niet toe?

En wat doen de katholieken in datzelfde land?

Of mogen dezen alles doen, omdat zij zich verzekerd hebben van God's hulp en 's Pausen zegen?

De katholieke heer Th. Kwakman, Voorzitter van het Informatie-bureau der Apologetische Vereeniging ‘Petrus Canisius’, te A'dam, antwoordde mij door mij te sommeeren de herkomst van het manifest op te geven. Hij noemde mijn stuk toen ‘niet van ernst getuigend’ en eindigde met de veronderstelling ‘dat ik niet wist wat ik deed’. Dit is de laatdunkende, alle ernst-en-wijsheid-in-pacht-hebbende toon, waarop de klericale heeren hun tegenstanders plegen af te maken.

Ik heb hem toen onmiddellijk *Land en Volk* genoemd; in dat blad was het vertaalde manifest opgenomen, naast een even opruiende redevoering van een aanzienlijk katholiek geestelijke.

Tot nog toe ben ik zonder bericht zijnerzijds gebleven.

Ik neem daarom de vrijheid hem bij dezen te herinneren aan zijn belofte:

Ik verzoek den heer Sch. vriendelijk, *nauwkeurig aan te geven*, *wáár dit manifest verschenen en verspreid is; in welk betrouwbaar orgaan het is te vinden. Dan is ons bureau in staat de waarheid van deze beschuldiging te contrôleeren. De uitkomst van het onderzoek zal ik hem in dit blad mededeelen.*

Blijft de hr. Kwakman nog in gebreke zijn woord te houden, dan mogen wij veilig aannemen dat het manifest *echt* was en dat mijn stuk dus wel degelijk een voor zijn partij zéér **ernstige** en **ware** beschuldiging inhield.

Dit feit wensch ik even vast te nagelen.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

II.
Pontianak, *8 Juni 1912.*

Geachte Freule,

Vergun een trouw lezer der 'Hollandsche Lelie' U, naar aanleiding van de 3e alinea van Uw antwoord aan *Maris Stella* in No. 41 van dit jaar van bovengenoemd tijdschrift, een uitknipsel uit het Bataviaasche Nieuwsblad van 25 Mei j.l., handelend over hetzelfde onderwerp, ter lezing en c.q. ter overname aan te bieden.

Met beleefden groet
hoogachtend
Uw. dw.
v.W.

Een Tegenvaller. - De fransche roomsche pers maakt grooten ophef van een brief, dien de te Le Mans terechtgestelde moordenaar Tisseau kort vòòr zijn dood ter publikatie aan zijn advokaat ter hand gesteld had. Tisseau was met een kameraad, evenals hij soldaat, ter dood veroordeeld wegens een gruwelijken moord op een boerin. In den ter publikatie bestemden brief geeft hij de schuld van zijn val aan het door hem in zijn jeugd op school genoten onderricht, waarbij hem geleerd zou zijn dat alle menschen gelijk moesten zijn, dat er geen armen en rijken moesten zijn en dat diefstal onder bepaalde omstandigheden niet af keurenswaardig was. Ten slotte wordt dan in den brief gezegd, dat een priester den moordenaar kort voor den moord in zijn cel tot betere gedachten bracht, en dat de brief tot leering moge strekken aan andere jongelieden, die zich evenals hij door leugenachtige denkbeelden lieten bedriegen.'

Wat is nu echter gebleken? Vooreerst dat de brief van den ongelukkige door den priester gedikteerd en hem met allerlei bedreigingen af geperst is. En voorts dat de jongen tot zijn twaalf de jaar op een partikuliere katholieke school te Angers geweest is, daar met groot schandaal weggestuurd is en daarna slechts een jaar de openbare school bezocht heeft.

Die bom is dus precies verkeerd gesprongen.

Aan de Poorten van Oost-Europa.
(*Vervolg van No. 2.*)
II
In Dalmatië en Montenegro.

Het laatste deel der Dalmatische kust heeft zeker wel de meest sterke overeenkomst met de Noorweegsche kust; overeenkomst intusschen slechts in den vorm der rotsen en niet in de kleur, die tegen het zachte blauw der Adriatische golven in, zoo geheel anders is, althans schijnt, dan tegen het veel hardere en ook veel koudere blauw van dat deel van den Atlantischen Oceaan. Maar overeenkomst vooral sterk in gedaante, want ook hier aan de Dalmatische kust kan men tot vlak voor den ingang van een der diepste fjorden, die hier dan Bocche geheeten worden, komen zonder dat men bijna bemerkt, dat er de rotsenrij afgebroken is en een inham naar het land toelaat.

Zelfs de Bocche di Cattaro en de verschillende deelen, waaruit deze golf bestaat, een geheel dat te zamen de plaats van een klein meer inneemt, blijft voor het oog verborgen totdat men misschien niet meer dan tien of vijftìen minuten varens daar vandaan is; en nog zou men dan zoo zeker niet zijn eindelijk aan het lang gewenschte punt te zijn gekomen, indien niet de vuurtoren op den uitersten hoek van misverstand vrijsprak.. Hier bij Castelnuovo eindigt de eigenlijk gezegde Dalmatische kust; wel is waar heeft zij nog een klein verlengstuk tot San- Stephano en Spizza, maar zij biedt in dat deel zoo weinig bijzonders, dat slechts diegenen, die naar Corfu doorgaan en daar den heerlijken Griekschen sfeer binnentreden, het de moeite waard kunnen achten er hunne aandacht aan te wijden. De Dalmatische kust vindt als het ware haar vervolg en haar einde in de bocht zelf!

Men vertelde het ons te voren, en de reisgidsen hadden het ook reeds verhaald, dat de bocht van Cattaro wondermooi is, dat daar door de natuur goedertieren een schat van haar schoonste schoon schijnt te zijn opgestapeld zonder dat iets van dit schoonste zoodanig is, dat het de harmonie met het meer nederige komt verstoren. En inderdaad, zoo wondermooi is dit stukje oppervlak van de aarde. Er is ook hier in den vorm en in geheel de formatie van deze bocht overeenstemming met de stille fjorden van Noorwegen, en toch is het direct zoo heel anders; hier is niets hard en wreed en scherp, hier schijnt alles zonnig en mild en vriendelijk, zelfs al is de zon er niet om met haar gouden stralen het geheel te overgieten en dat kenmerkend onderscheid tusschen de zwarte bergen, die in de groep der Orjen haar hoogsten kruin opsteken en de plantengroei daaronder, te doen uitkomen. Maar ook hier evenals in Noorwegen, hangt een soort van mystiek waas over geheel de natuur; een waas, dat men niet ziet en dat de zon dus ook niet vaneen kan rijten, maar een waas dat men gevoelt; een waas, dat in Noorwegen spreekt van het ondoordringbaar en somber-ernstig karakter van de bevolking, een waas, dat hier ons dadelijk herinnert aan het mystieke en het onzegbaar-verborgene der Slavische volkeren, waarvan wij hier bij den ingang tot het Oosten den indruk begrepen gelijk wij dien den nacht te voren gehoord hadden, toen de in Spalato ingescheepte miliciens der Dalmatische provinciën op het voordek, half liggend

half slapend, hunne eentonige gezangen, toch niet dreunend, deden weerklinken. In Ragusa ging de eene helft dier miliciens van boord om het sterke slot te bemannen, waar zoo eeuwen achtereen tegen de Turken is wacht gehouden en waar nu de Oostenrijksche regeering een anderen aanval uit het Oosten wil weren.... met soldaten, die meer aan het Oosten verwant zijn dan men in Weenen schijnt te gelooven; in Castelnuovo verliet ons het tweede deel, en met de zware kisten of pakken van huis op den nek, zagen wij de forsche en flinke figuren den steilen weg naar het fort daarboven opgaan, een voor een verdwijnen achter de bronzen poorten, opgewacht en glimlachend gemonsterd door de oudere soldaten.

Castelnuovo, dat verblindend wit bijna afstak tegen het blauw van het water; dat ligt recht tegenover den ingang van de bocht naar zee en met zijn forten dien ingang geheel beheerscht; dat het meest Oostersche plaatsje in geheel Dalmatië ons toescheen; Castelnuovo werd even spoedig verlaten als het genaderd werd. Zuidelijk, en slechts zeer in de verte een blik vergunnend op Zelenika, vanwaar de spoor rechtstreeks naar Gravosa gaat, kwam de boot in de dusgenoemde baai van Teodo, in het midden slechts door een steile landstrook gescheiden van de baai van Traste, die onmiddellijk aan de zee ligt. En nu weer den steven wendend, en scherp naar het oosten varend, ging het de bergen van Montenegro, met hare dreigende hoogten reeds ver uitblikkend over de groene en laaglijkende oevers van het landschap, tegemoet, de Catene in, de nauwe vaart, waarin men vroeger vanuit Lepetane den doorgang met kettingen kon versperren; vandaar werd de eigenlijke golf van Cattaro bereikt, die juist tegenover den uitgang der Catene, aan den voet van den steil-afdalenden Cassonberg, Perasto gelegen ziet. Rechts van Perasto is de kleinere golf van Risano, het kleine vanuit den Romeinschen tijd dagteekenend stadje, dat zoo wonderschoon ligt achter de beide eilanden, die het lang voor het oog verbergen; links ging het op de wijde baai van Cattaro aan, die zich vanaf Perasto in grootsche natuurpracht doet zien, en die met een enkelen blik doet omvatten Pesagno, Mulla, Dobrota en al die kleine plaatsjes aan de wederzijdsche kusten, die evenzoovele daar ter wille van het natuurschoon neergezette verzamelingen van huisjes schijnen te zijn. Nauw ingesloten, aan alle kanten door de bergen begluurd, achter zich de steile rots, die de Catene afsluit, lag daar voor ons de baai van Cattaro, zoo rustig alsof daar nimmer een storm kon woeden; en toch wisten wij het, dat niet alleen de woede der menschen en de strijd der menschen ook hier heeft geheerscht, maar dat meer dan eens de natuur zich hier in haar onbedwongen kracht heeft doen kennen en slachtoffer op slachtoffer heeft gemaakt.

Cattaro, het Kroatische Kotor, door de Romijnen als Ascrivium aangeduid, ligt in den uitersten oosthoek van de bocht aan den voet van de steil boven het stadje opgaande, wilde bergen van Montenegro, op de uiterste landtongen van den hier mondenden bergstroom, de Skurda. De vestingwallen, die on middellijk bij de Riva beginnen, sluiten zich als het ware aan bij de donkere bergen, en zetten zich voort in de twee of drie forten, die daar hoog boven de stad op de meest uitstekende punten der rotsen zijn gebouwd, en vandaar thans gemakkelijk dood en verderf kunnen brengen aan alles wat zich tegen den zin zijner bezetting op dit vreedzame blauwe water zou vertoonen. Vlak nabij de landingsplaats, dezelfde, waar in 1860 de vader van den tegenwoordigen Montenegrijnschen vorst aan een moordaanslag ten offer viel, en die zoo smal is, dat het schijnt als zal de boot tegen de bergen oploopen, is de Montenegrijnsche markt, waar de inwoners van Montenegro hunne inkoopen

komen doen om evenwel, willen zij verder Cattaro binnentreden, hunne wapenen aan de poorten te moeten afgeven; een maatregel, die men zich van Oostenrijkschen kant kan begrijpen, wanneer men gevoelt, dat er in dit stadje meer Montenegrijnsch dan Oostenrijksch bloed spreekt. Cattaro is een aardig en is een interessant stadje met een oude kathedraal, met kleine smalle straatjes, die aan Napels en aan Constantinopel tegelijk herinneren, met een Waffenplatz, die een mooien, ouden klokketoren vertoont; met interessante wandelingen naar de naaste omgeving. Van Cattaro zijn het twee wegen, die tot het binnenland van Montenegro voeren; de eerste van de twee is de oudste en dateert reeds van 1822, toen Oostenrijk haar in niet minder dan zes en zestig slingers hoog tegen de bergen liet aanbrengen; de tweede weg is de vernieuwde weg, die nog slechts van enkele tientallen jaren te voren dagteekent, die op zichzelf misschien minder schilderachtig moge zijn, dit in allen deele vergoedt

door de schitterende uitzichten, die men er steeds naar alle kanten heeft, door de gemakkelijkheid, waarmede hij omhoog stijgt en dit stijgen bijna niet doet bemerken. Men zegt, dat de Montenegrijnen zelven een voorkeur hebben voor den ouden weg, die inderdaad tot Krstc een niet onbelangrijk eind verkort, men moet echter wel een zoon of een dochter van het land der bergen zijn om het minder onschuldige plaveisel van dezen weg geheel te kunnen weerstaan. En ook op het eerste deel van den weg ontmoet men toch al spoedig de troepjes Montenegrijners, meest het huisgezin met wie daarbij

Een groep van Montenegrijnen uit het binnenland.

behooren bij elkander; de vrouwen zwoegend onder de zwaarste lasten, de mannen trotsch vooruitloopend, of nog liever gezeten op een paard of muildier, tegen de zon opgehouden de parapluie, die niet noodzakelijk schijnt om ook de vrouwen tegen hare verzengende stralen te beschutten. Men behoeft slechts eens zoo'n groepje van Montenegrijnschen bodem te zijn tegenkomen om onmiddellijk een indruk te krijgen van den volksaard, en van de eigenaardige, zoo geheel tegen alle West-Europeesche begrippen in gaande verhoudingen van het mannelijk en vrouwelijk deel van het huisgezin. De vrouwen in Montenegro zijn schoon, al is het veelal een schoonheid, die onze Westersche oogen niet ten volle kunnen waardeeren; spoedig echter vergaat die schoonheid, wat geen wonder is, wanneer men het leven ziet, dat de vrouwen in Montenegro lijden. Het moge met de jaren beter zijn geworden, de werkelijk civiliseerende invloed van de tegenwoordige dynastie moge zijne resultaten niet hebben gemist, veel is er in Montenegro evenals er veel in Dalmatië is, dat nog aan honderden jaren terug herinnert, doet denken aan begrippen, die wij gelukkig slechts kennen uit de geschiedboeken. De vrouw is het lastdier; reeds vanaf het oogenblik dat zij verloofd is, wordt zij meer als eigendom van den man beschouwd dan als zijn zelfstandige metgezellin door het leven; na het huwelijk is de man de onaangevochten huistyran, die beveelt en gehoorzaamd moet worden door een ieder, maar in de allereerste plaats door zijn vrouw; die toeziet als de vrouw werkt; die haar alleen toelaat om met hem te *deelen* in de echt Montenegrijnsche liefde voor gevaar en voor emotie-volle inspanning.

Men behoeft eveneens maar een schrede in Montenegro gezet te hebben, althans in dit meer westelijk deel, om tot de overtuiging te komen dat het een arm land is hetwelk men betreden heeft, maar de inwoners van

dat arme land zijn trotscher dan men het ergens anders zal aantreffen; en die trots spreekt uit hunne trekken, spreekt uit hun taal, heeft invloed op hunne houding tegenover de vreemdelingen. Men gevoelt het direct, de onschuldig reizende vreemdeling heeft hier niets te vreezen, zoolang hij ongestoord zijn gang gaat; men heet hem niet welkom, maar men bemoeilijkt hem evenmin den toegang, en vraagt hij gastvrijheid, dan kan hij die verkrijgen zonder dat men te zijner eere van de oude vaderlandsche gebruiken zal afwijken. Slechts zelden zal men den Montenegrijn, dien men op den verlaten

Aan de haven van Antivari.

weg tegenkomt, het eerst een groet zien wisselen met den vreemdeling; hij zal teruggroeten, wanneer deze aandacht aan hem schenkt, maar groeten met een gebaar, dat zoo onvergelijkelijk trosch en toch in geen enkel opzicht komisch is, al doet het hem ook voorkomen als de beheerscher van het stuk grond, waarop hij staat. En niettegenstaande de eenzaamheid, die wel de hoofdtrek is van het Montenegrijnsche landschap, niettegenstaande die weinig en schijnbaar onvriendelijke menschen, die men er ontmoet, geeft niets er den luguberen onherbergzamen indruk aan, dien wij in meer bewoonde oorden van dit werelddeel meer dan eens hebben verkregen.

De weg van Cattaro naar Cettinje is een weg, die eenig is in geheel Europa. Bij het kleine cypressen-kerkhof van Cattaro vangt hij aan tegen de bergen op te stijgen; in een lange, zonnige allee gaat hij recht op het begin van de eigenlijke bergstraat af; en van nu af aan is het een voortdurende stijging, die men weet niet te zullen beëindigen voordat men gekomen is daar hoog boven op den top, waar een niet geheel duidelijke lijn de onderscheiding van weg en bergen aangeeft. Serpentine-strasse heet deze weg in de reisgidsen en op de briefkaarten, welke er van bestaan, zij het slechts in zeer bescheiden mate, en Serpentine-strasse is zij inderdaad. Hoe hoog men ook opziet tegen de bergen, waarlangs men rijdt, steeds ziet men dien weg boven zich kronkelen, en steeds heeft men op een hoogte van niet meer dan 8 à 10 M het volgende deel van dien weg naast en boven zich; wij hadden aan boord kennis gemaakt met een Engelsch journalist, een correspondent van de ‘Times’, wiens gang in het innerlijk Montenegrijnsche wij in ons innerlijk van politieke intrigues niet vrijdachten, en wij wisten dat hij kort na ons per rijtuig uit Cattaro zou vertrekken; wij hebben hem al zeer spoedig achter ons aan zien komen en meermalen hebben wij het

gehad, dat wij misschien een half uur op hem voor waren en toch slechts door zoodanigen afstand van hem gescheiden, dat wij met eenige moeite een gesprek hadden kunnen voeren; wij wisten ook, dat enkele uren na ons de auto's voor het passagiersvervoer en voor den postdienst naar Cettinje zouden vertrekken, en wij hebben ook deze kunnen volgen, rondom haar witte gedaanten stof opwerpend langs alle wegen, en pijlsnel als voortglijdend door de bochten van den weg dien onze paarden met lustigen draf gingen, slechts nu en dan, wanneer de straat in een breeden bocht zich om een zijsprong van het gebergte waagde, voor enkele minuten aan het oog onttrokken. Het is een wonderwerk deze weg, misschien niet van ingenieurskunst, maar een wonderwerk van taaien ijver en volharding, gelijk wij er zoovelen hebben gezien in dit land van hooggebergten en van dalen, die komen tot op de diepte der zee. Geheel Montenegro kent geen enkelen tunnel die onder in het kolos der Zwarte Bergen is doorgestoken; overal, waar twee lager gelegen deelen van het land van elkander gescheiden zijn, zijn zij slechts wederzijds te bereiken door over de hoogste toppen dier bergen heen te komen.

Er is, dit wetend, iets vermoeiends in het opgaan van dezen wonderschoonen weg; men ziet hem voor zich, uren lang met zijn voortdurende kronkelingen en wendingen; men ziet hoog op naar boven, en men weet dat men al draaiend en wendend, soms met een groote, soms met een kleine bocht, moet komen tot dat hoogste punt om vandaar weer af te dalen tot de aan den anderen kant gelegen diepte. De weg gelijkt over het algemeen niet steil, de paarden schijnen er aan gewend, want met lustigen draf namen zij de vrij korte hoogten, waaruit elk deel van dien weg bestaat. Aan de eene zijde zijn het muurtjes, die het onmogelijk maken langs de wanden af te zien; aan den anderen kant daarentegen zijn het de rotsen, hard en ondoordringbaar, van buiten zwart en van binnen rood-grijs, waartegen men opziet, al minder hoog naarmate men meer den top nadert. En steeds hooger, dat men komt, steeds schooner het uitzicht.

Niet lang nadat wij Cattaro verlieten, blikten we reeds over het laagomliggend bergland tot aan de Adriatische Zee, en steeds opnieuw was het een deel van den bocht met zijn tallooze kleine golven en inhammen, dat aan het oog ontrold werd, totdat we eindelijk, bijna 1000 Meter boven de zee gekomen, het grootsche panorama in alle pracht aanschouwden, geleund tegen den uitersten punt van het echt Montenegrijnsche gebergte der Lovcen neerzagen op de grillige kunstvormen, waarlangs het oog ging tot uren ver terug: neerzagen over de breede en trillende watervlakte, die den Balkan van Italië scheidt. Met elke wending, die de weg maakt, scheen het alsof een nieuwe blik op het natuurtafereel daar onder werd vergund en met elke wending werd die blik schooner en verrassender. Men kan het zich denken, dat de Montenegrijnen in gedachte althans hun kleine land niet teneinde rekenen bij de eenvoudige grenspaal, die op het hoogste punt van dezen weg het Oostenrijksch gebied aanduidt; men kan het zich begrijpen, dat de uit den vreemde wederkeerende Montenegrijnen als wij er een in Jesto Ajastiaos in Wald-Zedwitz' roman ‘Die Rose von Cettinje’ ontmoeten, hier op dezen weg meenen Montenegro reeds te gevoelen en de lucht van zijn vaderland te ademen; wij kunnen het ons begrijpen, dat de Montenegrijnen van de Bocche denken wat hun tegenwoordige Koning met zijn dichterlijken aanleg heeft neergelegd in de versregelen, die hij aan het bezit van Antivari wijdde:

Sei gegrüszt, gewalt'ges Meer!
Wie sich deine Wogen dehnen!
Endlos bist du, und du bist,
Seit wir athmen unser Sehnen.

Sei gegrüszt in deiner Pracht!
Selig will das Herz mir pochen;
Doch dein Anblick mahnt mich auch,
Was die Welt an uns verbrochen.

Hält sie denn nicht Zwei getrennt,
D'rauf noch freie Herzen schwellen,
Zwei, die beide hehr und grosz;
Meine Berge, deine Wellen?

Und ich flehe: Werde mein!
Mag der Herr dafür sich hegen,
Deine Perlen auf dem Grund,
Deine Fischlein, die sich regen.

Werde mein, so tief du bist,
Mein in deiner ganzen Weite
Mein mit deinem wilden Hang,
Mein mit deinem Zorn und Streite.

Mit den Schifflein werde mein,
Mit den Schiffern, die du schaukelst,
Mein mit deinem Farbenspiel,
Wenn im Licht du schimmernd gaukelst.

Werde mein, gewalt'ges Meer!
Schäum' an meinen Fels in Wonne,
Bis zum Untergang der Welt,
Bis dich ausgeschöpft die Sonne!

Montenegro is het land van de Zwarte Bergen, aldus meer genaamd, omdat dat land

in zijn verlatenheid en in de betrekkelijke kaalheid van bijna geheel zijn oppervlak een dreigend en woest aanzien heeft, omdat de bergen zoo somber en woest naar beneden schijnen te zien, dan omdat deze bergen, al zijn ze inderdaad van zeer donkeren tint, bepaald zwart kunnen genoemd worden. Is men eenmaal den weg van Cattaro tot het hoogste punt opgestegen, heeft men bij het blokhuis van Krstc een laatsten blik geworpen op het grootsche panorama der Adriatische zee, dan slaat de weg over de pas landwaarts in, en het is een geheel ander landschap dat zich aan het oog vertoont; wel het landschap, dat het oudste deel van Montenegro typeert, dat de bodem doet zien, waarop slechts en dan nog met moeite, de onontbeerlijk Krtola, de aardappel, wil groeien. Soberheid spreekt hier tot in de kleur van den weg bijna en soberheid was het, die ons aanblikte den korten weg tot Njegus toe, het Montenegrijnsche grensplaatsje, waar een zeer welwillend douane-ambtenaar de bagage visiteerde en onze passen trachtte te ontcijferen; waar de paarden een weinig rust namen, terwijl hun last zich in het met den grootschen naam van Grand Hotel aangegeven herbergje een glas afschuwelijken Montenegrijnschen landwijn trachtte te verwerken.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Odillon. - Hartelijk dank voor den langen brief. Ik voel me altijd zooveel schuldiger dan gij, in het niet gauw beantwoorden. - Ik heb hier zoo ontzaggelijk veel dienst

van uw cadeau; omdat ik hier zooveel in een langen stoel op het balcon lig. Nogmaals hartelijk dank. Wat een geluksmensch zijt gij, dat 't warme weer U zoo aangenaam aandoet! Voor hartlijders als ik is het juist altijd dubbel aangrijpend. - Vroeg opstaan doe ik hier ook, om de baden, maar daarna moet ik weer rusten. 't Is zooals gij schrijft, zoo heeft ieder onzer wat. Uw kwaal is ook lastig, èn kostbaar. Dat zijn de meeste kwalen trouwens. Ik ben altijd zoo dankbaar als ik bedenk dat ik geen erge pijnen behoef te lijden. Mijn grootste angst is voor een benauwd sterf bed, omdat men dat van hartlijders zoo dikwijls hoort, als zij aan benauwdheden lijden, zooals ik ook doe. Enfin, heel velen zijn er ook ineens uit, wat echter weer voor de omstanders akelig is.

Nu Uw vraag over 't reisje. Ja, de Rijn is heel aardig. Maar m.i. is 't in September reeds te laat er voor. En dan heb ik ook tegen een séjour aan den Rijn, dat al die plaatsen liggen in de zon aan de rivier, en niet veel natuur bezitten. Wat dunkt U van Dusseldorf? Of Bonn? In Dusseldorf is goed: Breitenbacherhof, in Bonn: hotel Royal. Dan komt ook in aanmerking Coblentz: Zum Riesen. En Rüdesheim. (Ik kan mij daar op dit oogenblik niet den naam van 't hotel, dat ik er ken, herinneren; informeer echter bij Lindeman, Plaats 10 den Haag). Dichterbij is Godesberg aan te bevelen. Daar weet ik geen hotel. Maar waarom neemt gij niet liever Wiesbaden? Dat is in September voor iedereen geknipt. Vier Jahres-Zeiten, tegenover Nassauerhof; neemt Lindeman's coupons. 't Is een uitstekend first-class hotel. Zeg dat *ik* U recommandeerde, dan wordt gij zeker goed bediend. En gij kunt van daaruit immers terug langs den Rijn gaan. Ik voor mij zou in September niet meer in een plaatsje daar willen zitten; de zomergasten zijn dan óók weg. In een hotel als 't Nassauerhof of als Vier Jahres-Zeiten heeft men geen ‘duitsche keuken’ maar een fransche. Neen, *ik* houd niet van 't fransche volk, 't is mij te blufferig. Ik houd van 't duitsche, en in veel opzichten óók van 't Engelsche. En ook van 't Zwitsersche, 't Italiaansche, en van de Russen uit den besten stand. Ik drink nooit wijn, mag het niet drinken, en geef er ook niets om. In Rudesheim, en over 't algemeen aan den Rijn, vindt gij uitstekende wijnen, voor minder geld dan bij ons. Als *ik* U was, dan ging ik veel liever een week pretmaken in Parijs. Voor een weekje pret is Parijs mijn ideaal-stad. Hartelijk gefeliciteerd met den goeden uitslag van de examens. Wat dat antwoord aan U van dien meneer aangaat, eerst wilde ik het niet opnemen om den toon, later dacht ik dat het onpartijdiger was het toch te doen, daar hij 't onderteekende met zijn vollen naam. Ik vind het Rechthaberei van hem. - Ik zal U precies schrijven, wanneer ik weer thuis ben, dat beloof ik U. Wat gij mij vraagt omtrent dat familie-lid van mij, laat zich natuurlijk niet in de Lelie beantwoorden. 't Is alles zoo als gij zegt, en 't is wèl treurig vind ik. Ik wil trachten U particulier te schrijven van hier. Veel liefs.

M.R. - (pseudoniem van het artikel Rob.) Ik ben bereid het stukje op te nemen, met een

woord van aanbeveling mijnerzijds voor het goede doel, als gij het met Uw naam wilt onderteekenen inplaats van met een pseudoniem. Immers, waar ik noch U, noch de betrokken familie persoonlijk ken, vind ik het verplichtend dat gij-zelf U met Uw eigen naam waarborg stelt voor wat gij vraagt, namelijk medehulp en finantiëelen steun. Vindt gij-zelve dit niet met mij? Antwoordt mij s.v.p. omgaand.

Agnita. - Hartelijk dank voor Uw lief schrijven. Gij hebt dat stukje van mij: Waardeer wat gij hebt, van 19 Juni 11., gelezen en zijt toen zelve tot de conclusie gekomen dat gij 'ondankbaar' zijt. Mag ik U nu eens ronduit iets antwoorden op Uw verdere verzuchting, dat gij nochtans steeds weer tot de conclusie komt: ''t Leven is voor mij lang niet zoo mooi als het vroeger was'. Mijn antwoord is namelijk dit: Gij hebt het *te* goed gehad, lieve Agnita, *te* lang goed, en daardoor heeft het leven U verwend. En nu heeft het U eindelijk een gróót verdriet gedaan. En, in plaats van nu te zien op 't zeer, zeer vele wat U bleef, blijft gij maar steeds zuchten en klagen over dat ééne leed dat U is overkomen. Zeg eens zelve of ik daaraan geen gelijk heb? - Geloof mij, zij, die als ik, en zoo ken ik er velen, véél leed doormaakten, zij weten de vreugden van het leven veel beter te waardeeren, dan zij die door dat zelfde leven te lang zijn bedorven geworden. Vroeg of laat heeft ieder ons een kruis op zich te nemen. En, hoe jonger wij het leeren dragen, hoe williger onze schouders worden. Althans, zoo is het mij gegaan. Kunt gij U nu niet eens, in plaats van U in het verleden te verdiepen maar steeds, indenken een toekomst straks waarin b.v. Uw man wellicht U wordt ontnomen? Zoudt gij dan niet bitter U beklagen om de thans met onnoodige zuchten doorgebrachte uren? Zoudt gij hem niet duizend maal terugwenschen, en vóórtdurend verlangen hem te kunnen vergeven, van ganscher harte *vergeven?* Bedenk dat gij hem nu nog *bezit.* Hoe lang nog? Wie weet dat?

En dat Uw vertrouwen in hem weg is, dat begrijp ik, eerlijk gezegd, niet; omdat m.i. Uw man dat vertrouwen, door zijn vrijwillige bekentenis, dubbel en dwars verdient. Indien hij U had bedrogen achter Uw rug om, of gij hadt hem betrapt, dan zou ik mij Uw wantrouwen beter kunnen indenken. Maar nu hij U ruiterlijk, ongevraagd, zijn fout bekende, nu heeft hij juist daardoor getoond Uw vertrouwen ten volle waard te zijn, en een eerlijke loyale natuur te bezitten. En o Agnita-lief, wat draaft gij dóór, als gij zegt: 'op het man-zijn kan men toch niet alles schuiven; men mag toch niet alle lusten botvieren'. Heb *ik* dat dan beweerd? Of heeft Uw man dat gedaan? Is het 'alle lusten botvieren', wanneer iemand éénmaal zich oogenblikkelijk vergeet? Bedenk toch eens welk een verschil dat maakt met voortdurend onzedelijk zijn in het geniep. Dat laatste noem *ik*: 'alle lusten botvieren'. - 't Kan wel zijn dat Uw man U vroeg om te blijven, omdat hij tegen de ongezelligheid opzag, en niet omdat hij vreesde te zullen bezwijken voor de verzoeking. Maar die ongezelligheid kan hem ten slotte tot de verzoeking gebracht hebben, evengoed als menig man, wiens vrouw nooit thuis is, begint met voor de gezelligheid naar de societeit te gaan, en eindigt, onbewust, daardoor een 'dronkaard' te worden. Zoo'n voorbeeld, van een hoogstaand man, weet ik van nabij. - Gij schrijft naar aanleiding mijner correspondentie aan Chor, die mij over U schreef, dat gij ''t in haar eer getast zijn eener getrouwde vrouw, omdat haar man haar bedroog,' evenals ik, niet het ergste vind, maar dat gij zoo lijdt, omdat hij U zoo tegenviel er door. Ziet gij, dat kan ik wèl begrijpen. Het is hard als iemand, dien men heel hoog stelt, iets doet wat ons ontzettend in hem teleurstelt. Maar, doen we dit niet allemaal, ieder op onze beurt, tegenvallen? En, als iemand nu ruiterlijk schuld bekent, vrijwillig, wischt hij

dan niet véél uit van de vlek die hij wierp op zijn karakter, door zijn begane fout? Mijn vriendin en ik houden zoo ontzettend veel van elkaar. Maar, gelooft gij niet dat zij en ik elkaar ook wel eens wat hebben te vergeven over en weer? Is dat niet 't zelfde in elke intieme verhouding, van vriendschap en van liefde? Hoe ouder ik word, hoe meer ik weet dat zij, die ik 't hoogst stel, toch óók dingen doen soms, die mij tegenvallen. Dat doe ik op *mijn* beurt immers ook wat hen betreft. Wie onzer is volmaakt? - Ja, dat geval van dien dominee E. heb ik gelezen in de couranten, en, gelijk gij zelf schrijft, 't heeft niets met 't Uwe te maken, goddank. Toch begrijp ik wel dat gij op dat oogenblik een vrij gesprek erover prettiger hadt gevonden dan een gedwongen stilzwijgen. Maar in dat opzicht zult gij U blijkbaar aan dat stilzwijgen moeten gewennen, juist *omdat* Uw man zichzelf schuldig voelt. - Wat gij tegen Uw gedachten moet doen, vraagt gij, aan 't slot. Gij moet U-zelf voorhouden, wat de wáárheid is, namelijk dat gij een beste, goede man hebt, die, volgens Uw eigen getuigenis, verbazend attent is voor U en Uw kind, en alles doet om 't U gezellig te maken, die van U houdt, en dien gij liefhebt. Als gij U-zelve al die onschatbare zegeningen vóórhoudt wanneer die pijnlijke gedachten komen over U, als gij dan tegelijk bedenkt hoe gauw de dood of ziekte al dat geluk kan veranderen in droefheid, en eindelijk, als gij Uw *rijk* lot vergelijkt met dat van duizenden en tienduizenden van getrouwde en ongetrouwde vrouwen om U heen, mij dunkt dan kunt gij niet anders dan glimlachen om Uw eigen zwaartillendheid en.... er U een beetje voor schamen, dat gij niet veel, veel dankbaarder zijt. - Och toe, ik vind het zoo jammer dat iemand, die zoo rijk is, haar groot geluk niet vasthoudt, met beide handen vasthoudt, en, in plaats daarvan, het zóólang betast, en bevoelt, om dat ééne scheurtje er in, tot het stellig geheel en al breekt voorgoed. *Waardeer wat gij hebt*, beste Agnita, voor *U* geldt dat stukje van mij zeer zeker in de eerste plaats. Nogmaals hartelijk dank voor Uw schrijven en Uw vertrouwen in mij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

24 Juli 1912
26ste Jaargang.
No. 4

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Berichten.

I.

Naar aanleiding van een ontvangen briefkaart deel ik mede, dat het mij volkomen is bekend hoe het artikel: *De Vrouw* door X., (zie Lelie van 17 April No. 42) is vertaald, - en óók waaruit het is vertaald.

II.

Een abonnée sinds haar 14de jaar is zoo vriendelijk, naar aanleiding van mijn noot, onder aan de boekbeschouwing in No. 1 van den nieuwen jaargang, (van 3 Juli 1912) te schrijven:

In Uw stuk over Raden Adjeng Kartini schrijft U dat U nimmer met deze dame gecorrespondeerd hebt. Ik, als zeer oude abonnée, herinner mij zeer goed dat in een ouden jaargang der Holl: Lelie, onder redactie van mevr: van Wermeskerken, een lang stuk heeft gestaan over Raden Kartini, met wie mevr: van Wermeskerken toen

correspondeerde, en ik méén zelfs dat er in dezen tijd een of meer brieven van deze Raden Kartini zijn gepubliceerd. Het was lang vóór U de redactie op zich nam. Toevallig herinner ik mij dat, daar die stukjes indruk op mij maakten.

Mijn hartelijken dank aan de lezeres.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoofdartikel
Onmacht.
(Vervolg van No. 46.)
(*Zie vorigen Jaargang.*)
Poeloe Traperdoeli, Mei 1912.

In ons vorig artikel betoogden wij de wenschelijkheid dat de Gouverneur-generaal door een persoonlijk bezoek te brengen aan Suma-

tra's Oostkust, een einde zou weten te maken aan den onhoudbaren toestand in dat Gewest, waar aanvallen en moorden op assistenten en mandoors van daar gevestigde ondernemingen nog steeds à l'ordre du jour zijn. Zoo werd volgens onderstaand bericht een Engelsch assistent, de heer Gurner, het slachtoffer van een aanval, terwijl op de Gouvernements-Caoutchouc-onderneming, te Langsa, gelegen in Atjeh, maar ongeveer grenzende aan Sumatra's Oostkust, een Javaansch mandoor reeds den eersten dag van zijn optreden als opzichter door een Madoereeschen koelie vermoord werd.

Nog een aanslag op een assistent.

Op de onderneming Soengei Brohol van 'The Bah Lias Tobacco & Rubber Est. Ltd.' in Batoe Bahra, is een Engelsch assistent, de heer Gurner, door een Javaanschen koelie, dien hij terechtwees, op den 17en dezer aangevallen. De assistent kreeg een tjangkolslag op den arm.

De dader stond, volgens de Sum. P., slecht aangeschreven; hij werd al eens wegens bonvervalsching vervolgd.

6/5 '12.

Moord op een gouvernementsonderneming.

6/5 '12.

Men schrijft uit Langsa aan de Sum. P.:

Op 16 dezer is op de Gouvernements-caoutchouc-onderneming een Javaansche mandoer, op den eersten dag van zijn optreden als opzichter, door een Madoerees op het werk vermoord. Het slachtoffer kreeg vier messteken in den rug.

Bij zijn arrestatie wist de moordenaar geen aannemelijke reden voor zijn daad op te geven.

In het kort gezegd: overal waar met contract-koelies gewerkt wordt - het uitvaagsel der inlandsche bevolking van Java en Madura - hebben voortdurend aanvallen en moorden plaats, zonder dat de Indische Regeering in staat schijnt te zijn op afdoende wijze daaraan een eind te maken.

De thans te Deli zijnde gewapende politie blijkt geheel onvoldoende te zijn om orde te handhaven en moest onlangs wegens het veroorzaken van opstootjes gedeeltelijk in de gevangenis geïnterneerd worden, - van zulk een ongedisciplineerde bende is niets te verwachten; daar, waar men te doen heeft met contract-koelies - voor het meerendeel personen die 'pour cause' hun geboorteland hebben verlaten - zijn alleen goedbetaalde Europeesche politiedienaren bruikbaar en geen inlanders van welken landaard ook, daar men gerust kan aannemen, dat behoudens een enkele uitzondering, geen één inlander hetzij als contract-koelie of als politiedienaar naar Deli gaat of er is een luchtje aan. -

Wij vragen ons af of de Indische Regeering dan hoegenaamd niet begrijpt welke groote finantiëele belangen er te Deli op het spel staan, de geheele uitgebreide tabakscultuur, waar millioenen in zijn vastgelegd, loopt gevaar, wanneer eindelijk

door de onmacht der Regeering om verandering te brengen in deze onhoudbare toestanden, geen een Europeaan zal te vinden zijn als assistent naar Deli te gaan. Want dààr *moet* het heen, gèèn Europeaan zal de kans willen loopen naar een land te gaan waar hij iederen dag in gevaar is zijn leven te verliezen, en geen een levensverzekeringmaatschappij zal de groote risico willen aanvaarden een verzekering aan te gaan op het leven van iemand die zulk een gevaarlijke betrekking heeft. -

Dat de Indische Regeering op haar eigen initiatief maatregelen zal nemen om in de onhoudbare toestanden ter Oostkust *met spoed* verandering ten goede te brengen, is zoo goed als *ondenkbaar*; de Regeering zal zich bepalen tot het vragen van consideratiën en adviezen, en wij weten allen wat dat beteekent, er zullen riemen papier worden volgeschreven, maar voorloopig - d.i. in jaren - komt er geen verbetering.

Er is maar één middel dat die *wèl* komt; gelukkig toch zijn de Delische belangen ook Nederlandsche; tal van invloedrijke Nederlanders, Kamerleden, enz., enz., zijn finantiëel geïnteresseerd in Delische ondernemingen, zij moeten zich en bloc tot de Tweede Kamer wenden en *eischen* dat de Indische Regeering *direct* afdoende maatregelen neme om verbetering te brengen in de treurige Delische toestanden, dàn eerst kan men verwachten dat die verbetering komt, alléén pressie uit Nederland kan die bewerken, met andere woorden: de Indische Regeering moet daartoe *gedwongen* worden, want uit haar eigen doet zij niets. -

Van de voorgenomen reis van den Gouverneur-Generaal naar de Molukken, zooals indertijd door het dagblad ‘de Expres’ werd bericht, om aldaar zendingsposten te inspecteeren, werd niets nader vernomen en willen wij ook hopen dat voor zulk een belachelijk doel geen 's Landsgelden zullen misbruikt worden. Dat de ‘Expres’ zulk een gerucht heeft kunnen publiceeren is alleen toe te schrijven aan des Landvoogds ijver op godsdienstig, of juister uitgedrukt op christelijk gebied, zich uitende o.a. door de publicatie

der beruchte Zondags-circulaires, speciaal deze, waarin Z.E. den wensch te kennen gaf, dat de Mohamedaansche bevolking geen pasar (markt) op Zondag moest houden. Wij vinden deze wensch al zeer inpolitiek in een kolonie met een geheel Mohamedaansche bevolking: de Zondag toch is slechts als rustdag van Christenen te beschouwen, waar Mohamedanen geheel buiten staan. Door hen te willen beletten op Zondag pasar te houden en dus dien dag als rustdag aan te nemen, wordt hen een Christelijk gebruik opgedrongen, hetgeen in strijd is met artikel 119 van het Regeerings-reglement, dat luidt als volgt: Ieder belijdt zijne godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid, enz., enz.

Te meer heeft deze wensch zeer de aandacht getrokken, omdat de tegenwoordige Landvoogd doorgaat als een zeer bekwaam man te zijn. Welnu wij willen hopen, de Zondags-circulaires buiten beschouwing latende, dat de Landvoogd werkelijk die bekwaamheden heeft, en dit zal moeten blijken in de 2½ jaar die Z.E. nog resten als Gouverneur-Generaal van deze Gewesten

(*Wordt vervolgd*).

A... Z.

Droomen.

In 't gezellig schemeruurtje
Turende in der vlammenrij,
Trekken duizende visioenen
Aan mijn geestesoog voorbij.

Beelden uit het grijs verleden
Vriendelijk lachend, stralend blij,
Maar ook sombere, grauwe wolken
Doemen uit die vlammenrij.

'k Droom nog eens die schoone droomen
Van mijn onbezorgde jeugd,
Toen slechts rozen mij omgeurden,
Gouden tijd van liefde en vreugd.

Hooger stijgt de gloed der vlammen,
Sombere beelden tooveren zij,
'n Rouwvisioen van smart en tranen,
Ach, mijn droomen zijn voorbij.

NELLY HOEKSTRA-KAPTIJN.

Edam, *1912.*

Van vroeger.

Onze liefde komt van vroeger,
Van héél lang geleên,
't Is of wij elkaar reeds kenden,
In het grijs verleên.

Hoe zou het ook anders wezen,
Liefste, liefste mijn?
Onze liefde kan niet enkel
Van het heden zijn!

't Moet reeds vroeger zijn geboren,
In een ander rijk,
Onze zielen voelden anders
Zich niet zóó gelijk!

Er ligt vreugde in dit denken,
Liefste, liefste mijn!
Onze liefde komt van vroeger,
Zal ook láter zijn!

CH. HEYMANS.

Overzicht van de week.

I.
Ter navolging.

Wanneer zal het bij ons ook eens zoo ver komen?:

Begraafplaats voor dieren.

De Charlottenburger vereeniging voor dierenbescherming heeft kortgeleden besloten, zich tot de betreffende autoriteiten te richten, met het verzoek in de verschillende deelen van Groot-Berlijn begraafplaatsen voor dieren toe te laten.

Naar aanleiding daarvan wordt gemeld, dat Berlijn reeds lang een dierenbegraafplaats bezit. Deze ligt in het noorden, aan het einde der Müllerstraat. Slechts weinigen Berlijners is het bestaan dezer begraafplaats bekend, en nog minder bewoners der hoofdstad hebben haar gezien. Zij ligt naast de dierenkliniek van Dr. Wernicke, en is door een groen geverfd hek omgeven. Er bevinden zich daar meer dan 200 graven, de meeste met zerken, in vele gevallen van marmer, met opschriften. Alle zijn echter rijkelijk met bloemen versierd. Boven een der graven verrijst een prachtige rozenstruik. Het is de laatste rustplaats van een geleerden poedel, die eens in het circus-Schumann oud en jong met zijn kunsten vermaakte. Ook andere circus- en varieté-kunstenaars uit het dierenrijk rusten daar.

De zorg, die aan de graven besteed wordt, de rijke bloementooi, doen onwillekeurig aan menige begraafplaats van menschen denken, welker verwaarloosde graven bewijzen, hoe spoedig menschen vergeten worden. De meeste opschriften, die aan de 'trouwe', 'onvergetelijke', 'inniggeliefde' Polly, Waldi, Jenny, Minka, enz. gewijd zijn, lijken in het eerst komisch. De glimlach verdwijnt echter, wanneer men een op-

schrift leest als het volgende: 'Hier hebben wij ze ter aarde besteld, onze goede kleine Vera, die ons, toen menschen in gebreke bleven, in liefdevolle aanhankelijkheid en trouw tot haar laatsten ademtocht toegewijd bleef.'

De meeste zerken dragen de nauwkeurige opgave van den geboorte- en den sterfdag der begraven lievelingen.

Daarentegen ontbreken bijna overal de namen der bezitters. De wachter, die toezicht op deze eigenaardige begraafplaats houdt, vertelt dat dagelijks 'achtergeblevenen' de graven komen bezoeken. Op de geboorte- en sterfdagen brengen de menschen bloemen en kransen.

De stichter van deze begraafplaats, Dr. Wernicke, deelde mede, dat hij het stuk grond ten algemeenen nutte had gepacht, op geenerlei wijze echter propaganda voor de zaak wenschte te maken. 'Er zijn vele menschen, zei hij tot een verslaggever, die veel van hun dieren houden. Sterft er een, dan hebben zij een begrijpelijken tegenzin, om de lijken aan den vilder af te staan. Rijke lieden kunnen hun lievelingen in hun tuinen op hun landgoederen laten begraven. Dengenen echter, die geen grondbezit hebben, wilde ik in de gelegenheid stellen hun dieren te kunnen begraven. Het zijn meest eenzame menschen of kinderlooze echtparen, die op deze wijze hun trouwen, viervoetigen vriend hun dank betuigen, en het is een onschuldige piëteit, die men hun wel gunnen mag. Menigeen zal daarover glimlachen; de dierenvriend echter begrijpt deze gevoelens. Ik ken een kunstenaar, wiens hond hier begraven ligt. De man trekt door de heele wereld, maar, als hij in Berlijn komt, is zijn eerste gang naar het "hondenkerkhof". Deze naam is evenwel niet geheel juist, want er zijn niet alleen honden, maar ook vele katten, ja zelfs een duif en een kanarievogel hier begraven.'

Dat Parijs in dit zelfde opzicht sinds lang vóórging is overbekend. Indien ik mij niet zéér vergis telt ook Londen onder zijne begraafplaatsen er eene voor dieren.

En, waarom ook niet?

Is het niet weerzinwekkend, indien gij geen eigen tuin bezit, 't overschot van een lieveling, die jarenlang Uw leven vermooide door zijn liefde, aanhankelijkheid, gezelligheid, trouw, wat dan ook, - laat het kat, hond, vogel of paard zijn, 't doet er niet toe - te moeten wegwerpen voor oud-vuil, in den meest-letterlijken zin?

Juist den Haag telt heel veel hondenbezitters en hondenliefhebbers. En daarom verwondert het mij dat de vereeniging voor dierenbescherming nog steeds er niet toe is gekomen in dit opzicht in waarheid te voorzien in een 'dringende behoefte'. Ik ben overtuigd, indien zij een lijst laat circuleeren onder hare leden, dan zal zij spoedig genoeg het geld bijeen hebben tot aankoop van het benoodigde terrein. Want, immers, niet alleen Haagsche leden, maar ook die uit de provincie kunnen met alle gemak hunne afgestorven dieren naar een begraafplaats bij de residentie doen vervoeren; de kleinheid van ons landje maakt in dezen die zaak al heel gemakkelijk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Iets voor den heer Marcellus Emants.

Die Wahrheit schrijft, - en 't is volkomen óók toepasselijk op Haagsche toestanden:

Der Deutsche hat eine fast 'perverse' Vorliebe für alles Fremde, gleichviel, ob es gut oder schlecht sei, und das ist seine historische Schwäche. Und Berlin ist der

Mittelpunkt der 'Ausländerei'. Seine Bürger sprechen gern in einem entsetzlichen Mischmasch der englischfranzösisch-deutschen Sprache. Die Zeitungen strotzen von Anzeigen, die in dieser hässlichen Sprache abgefasst sind, und man sucht die Kunden anzulocken, indem man ausdrücklich darauf hinweist, dass die angebotenen Waren nicht deutsch sind. Ich greife zu einer grossen Berliner Tageszeitung und lese die Annoncen. 'Ein Smoking-Anzug aus französischer Seide nach englischer Mode, elegant, schick!' Oder: 'Englische Zigaretten' oder: 'Krawatten, wie König Georg V. sie trägt'. Selbst in den Arbeitervierteln, die nie ein Fremder betritt, ist alles 'englisch' oder 'französisch'. Die Deutschen opfern mit Vergnügen Tradition und Echtheit für irgend einen ausländischen, grossartig klingenden Ausdruck. Das grösste Café heisst 'Picadilly'. Die Lauf jugendgesellschaft schreibt über jede Tür ihrer Filialen auf englisch 'Messenger Boys'. Und als jetzt in einer der grössten Strassen eine prächtige Hotelpension nach Newyorker Muster errichtet wurde, suchten die Unternehmer nach einem eleganten und fremden Titel, und fanden den schönen englischen Namen 'Boardinghaus'. - Und diese Ausländerei beschränkt sich nicht auf England, sie will auch 'französich' sein. Kleidung, Einrichtung, das häusliche Leben, strotzen von verstümmelten französischen Worten. Was in Berlin nicht englisch ist, ist französisch. Aber dieses Französisch wird ein Franzose im Laden schwerer verstehen, als ein reines Deutsch.

Diesen Mangel an Achtung vor der eigenen Kultur ist das Haupthindernis für die Ausbreitung des deutschen Einflusses. Er ist auch wohl der Grund dafür, dass die germanische Rasse, die einst Europa von der iberischen Hallbinsel bis zum Schwarzen Meer beherrschte, heute auf ein schmales Gebiet in Mittel-Europa beschränkt ist...'

Indien men voor Duitschland en Berlijn schrijft: Holland en den Haag, dan heeft men hier een zeer juist spiegelbeeld van de ook ten onzent heerschende *bespottelijke* toestanden.

De highlife, zoo zij niet er de voorkeur aan geeft gansch en al Engelsch te koeterwalen, spreekt het Nederlandsch uit zóó geaffecteerd alsof het een schande ware de moedertaal duidelijk en juist te accentueeren, en, bovendien doorspekt zij dit gebrabbel met Fransche en Engelsche zinnetjes.

De winkels adverteeren in een zinneloos door elkaar gehaspel van hollandsch, fransch en engelsch en kondigen bij voorkeur in deze laatste taal aan dat zij 'royal' hoflieverant zijn van dit of dat artikel.

De koningin zelve trouwens geeft het voorbeeld - zooals ik voor eenige weken schreef - door er zich niet voor te geneeren hare galatoilletten in Parijs te bestellen. Geen wonder dat reeds dit feit alleen voldoende is om alle aristocratie, en niet minder alle would-be aristocratie, tot de overtuiging te brengen dat een fransch airtje veel dichter bij 't Hof brengt dan een pur-sang Hollandsch.

Ook het slot van de door mij aangehaalde woorden uit *Die Wahrheit* is evenzeer treurigwáár als de rest. Een volk dat zich zelf respecteert doet als de Engelsche natie, en stelt er een eer in de eigen taal, de eigen gebruiken, de eigen gewoonten en kleedij te handhaven, maar een dat zich den ondergang nadert, zoekt zijn kracht in domme imitatie van andere natiën en in zich inbeelden dat het nadoen van 'n ander deftiger en voornamer aandoet dan het zich zelf zijn.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Vermakelijk.

In een vroegere Lelie heb ik 't eens gehad over de verregaande kinderachtigheid van Van Eeden, die in zijne, met zijn toestemming, gepubliceerde brieven, na tien jaar, zich niet schaamt den volke daarin mee te deelen, hoe by 's nachts niet kan slapen van een onbenullige naamlooze 'critiek' over zijn werk, in 't een of ander onafhankelijk (?) blad, - van een jaloerschen kunstbroeder.

Wel, de man schijnt nog steeds aan diezelfde kwaal van zelf-overschatting, en daarmee gepaard-gaande verbittering op ieder die afkeurend over zijn 'kunst' oordeelt, te lijden. Getuige zijn vermakelijke brief in 'de Amsterdammer' naar aanleiding der ongunstige critieken over de opvoering van Lioba:

'*Vanwaar dan die afbrekerij in de dagbladen? zul je vragen. Daarvoor moet je de psychologie hennen van wat de Nederlandsche dagblad-kritiek heet. Bij hen ontbreekt nog geheel het respect voor mijn dramatisch werk. Mijn prestige als dramaschrijver bestaat in Holland niet. Daarom wordt het onder allerlei onzinnig en volstrekt onredelijk gevit weggemoffeld, daarom wordt een schitterend succes beknabbeld en beduimeld.*'

Heeft Van Eeden wel eens gehoord van 't spreekwoord: Eigen lof stinkt? Voelt hij-zelf nu heelemaal niet, hoe belachelijk het aandoet dat *hij* optreedt als de lof-criticus van zijn eigen werk, - alleen omdat de andere critici het afbrekend bespraken? Om wèlke partijdige jaloezie-redenen ook ze dat doen, doet er niets toe. Daaraan geloof ik gaarne, ik, die achter de schermen kan zien. Maar, dat is geen excuus voor dergelijk zich-zelf-opkammen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Zedelijkheids-Apostelen.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 2).

'Zoodat... als *U* een goed woordje voor me wou doen, meneer, och meneer-lief - U kunt toch alles - als *U* 't wilt - - meneer Vermeulen zei óók dat hij er niet tegen had me terug te nemen. - Meneer Vermeulen heeft me altijd een goed hart toegedragen' - -

't Oue menschje, met het ouelijke capotehoedje op, de ouwerwetsche rood-zwarte shawl over de even rood-zwarte japon, snikte 't zachtjes uit.

Zij, de weduwe Gerbrandts, de ex-directrice van het Gesticht: 'Zoekt het Verlorene', die er, met behulp van haar overigens waarlijk niet bijzonder hoog salaris, steeds burgerlijk-netjes had uitgezien, naar heur stand bescheidenfatsoenlijk gekleed, was, sinds haar niet alleen die jaarlijksche toelage, maar ook meteen de vrije kost en inwoning waren ontvallen, steeds meer geraakt aan lager wal. Wonend op een klein achterkamertje, bij menschen in

huis, die het verhuurden met ontbijt, en recht tot zelf koken op een petroleum-toestel, scharrelde ze van den eenen dag op den anderen voort, zoekend steeds in alle advertenties naar een of andere voor haar nog passende betrekking, stuitend steeds dan, als ze zich aanmeldde, op haar reeds gevorderden leeftijd, en haar slecht getuigenis bovendien door haar uit haar vorige positie zoo smadelijk ontslagen zijn. Alle schuld had men, niet zoozeer om dominee Wijck, als wel om het door hem gescheurde godsdienstvernis van Haagsche vroomheid over te polijsten, geworpen op háár, de verantwoordelijke leidster van alles, die, inplaats van te zorgen dat de aan haar toevertrouwde jonge zielen niet werden besmet, die voortdurend in aanraking had gebracht met een zinnelijke, begeerige natuur als die van dominee Wijck, die, zijnerzijds, daardoor was bezweken voor de hem dagelijks aangeboden op zijn weg geworpen verzoeking.

Aldus, heel handig, had de met het pleidooi belaste advocaat, de opvolger van Vermeulen, die diens praktijk had overgenomen, sinds deze geheel in de politiek was gegaan, de zaak voorgesteld. Tevergeefs had dominee Wijck zelf, eerlijk en berouwhebbend, geprotesteerd tegen dit aldus de schuld werpen van zijn schouders op die der oude gebogen vrouw in de getuigenbank. 't Lag in de bedoeling van het Bestuur van het Huis, en van freule de Wevere, en in die van de Rechters-óók, beïnvloed door het christelijk ministerie, om den dominee, den drager van 't Haagsche christelijkheidsbeginsel, dat door hem tot een schandaal voor andersdenkenden was geworden, te sparen ten koste van de onbekende, voor niemand van beteekenis zijnde weduwe Gerbrandts, van wie het daardoor zoo gemakkelijk viel een zondebok te maken. - Gestreng had men haar ondervraagd, haar in de war gebracht door kruisverhooren, totdat zij, verschrikt, en in de war, alles onderteekende wat van haar werd verlangd, bang daarenboven iets onder eede te bevestigen, dat verzwarend zou klinken voor den nog steeds haar moederlijk meelijden opwekkenden dominee, dien zij niet extra wilde aanklagen óók nog, waar hij-zelf ruiterlijk schuld bekende; daardoor echter twijfelachtig in haar antwoorden, zich zelve den schijn gevend dientengevolge als had zij werkelijk geen geheel zuiver geweten. - In haar confrontatie met de getuige freule de Wevere, wierp die haar heur een ‘ontrouwedienstmaagd-des-Heeren-zijn-geweest’ brutaal voor de voeten. De geïmponeerde weduwe wist zich niet te verdedigen, zweeg erop met betraande oogen, vroeg ten slotte, in hare naïveteit, meenend dat het haar helpen zou om genade te erlangen en haar baantje terug te krijgen, der freule om vergiffenis, in tegenwoordigheid van den ondervragenden recher. 't Gevolg was dat zoowel de advocaatverdediger als de aanklager-openbaar-miniterie háár beide de hoofdschuld toewezen, haar openlijk, bij de behandeling der zaak, verweten de zeer-weinig-betrouwbare rol door haar gespeeld in het aan haar zorgen toevertrouwde Gesticht, waardoor alleen, - door hare nalatigheid natuurlijk - zulke handelingen mogelijk waren geworden. Zijzelve had die nalatigheid immers onder vier oogen erkend. En, toen ze, hoogelijk verbaasd, daartegen wilde protesteeren, werd haar haar vergiffenis-vragerij aan freule de Wevere voorgelezen, door haar-zelve onderteekend - als een vaststaand feit. De weduwe, met de onnaspeurlijke wegen des Gerechts en deszelfs eigenaardige verhooren geheel onbekend, begreep er niets van, boog het hoofd, liet al de verwijten verder stom over zich heengaan; eerst toen het vonnis vas uitgesproken, en des avonds in de couranten stond, eerst toen haar broer haar heftig toevoegde, dat zij zijn naam bijna ‘onteerd’ had, eerst toen werd

het haar eenigszins duidelijk, dat onder de ‘verzachtende omstandigheden’, door de rechters bij hun vonnis tot eenige jaren tuchthuisstraf aangenomen, óók behoorde de verzoeking waarin dominee Wijck dagelijks was gebracht door de onverantwoordelijke wijze waarop hem in het Gesticht ‘Zoekt het Verlorene’, daartoe de gelegenheid was geboden tengevolge van de volslagen nalatigheid en oppervlakkigheid der ex-directrice ervan, reden waarom het Bestuur deze dan ook onmiddellijk had ontslagen.

Arme juffrouw Gerbrandts bleef ervan, stom, dat zooiets nu ‘allemaal in de krant' stond’, van háár, van háár, de tot hiertoe onbesprokene, eerzame weduwe Gerbrandts.

Haar broer, toen zijn eerste toorn wat was bedaard, moest het haar tweemaal achtereen vóórlezen. Want hare eigen oogen, achter haar brilleglazen, stroomden over, telkens opnieuw!

‘Hoe was het mogelijk! Gods ter wereld mogelijk! Neen, neen, immers. Dat zou zij zelve erkend hebben, wat daar stond! Gelogen. Gelogen.’ -

Haar broer haalde de schouders op. ‘Je bent toch vóór geweest,’ - legde hij uit, gewichtig. ‘Bij dien rechter, die je later met freule de Wevere samen heeft verhoord. En ze hebben je voorgelezen wat je toen hebt gezegd. En je hebt het zelf onderteekend.’

‘Ja, wat moest ik dan anders doen, toen de meneer dat me bestelde, die dat papier afraffelde, en zei dat ik daaronder m'n naam nou moest zetten’? - vroeg zijn zuster naïef.

‘'k Was er toch al zoo confuus van, van die heeren, en van de freule, en ik begreep er niets van, van wat die meneer ineens vóórlas.’ -

‘Wat je zelf hebt erkend, las hij vóór’, - - leeraarde de broer. ‘Je eigen verhoor.’ -

't Dwarrelde dooreen in de eenvoudige hersenen der burgervrouw, die, voor 't eerst van haar leven, was in aanraking gekomen, op dien ochtend van 't verhoor, ‘met het Gerecht’, die, bij dat bloote denkbeeld reeds, geheel en al van streek was geraakt, en die door het barsche, partijdige ondervragen van den rechter zoo in de war was geworden, dat hij haar alles liet antwoorden wat hijzelf haar in den mond gaf.

Ze had haar naam gezet. - Dat stond vast. En op dat oogenblik had ze geenszins vermoed, dat die argelooze daad haar zou kosten later haar reputatie ‘in de krant,’ door dit vonnis met verzachtende omstandigheden, die háár in een slecht daglicht stelden.

Den volgenden dag was ze naar Mr. Vermeulen gegaan.

‘Of daar nou niets aan te doen viel?’ - had ze jammerend gevraagd.

Hij, vergeefs, had haar trachten aan 't verstand te brengen dat de zaak nu uit was, bepáálde uit, dat dominee Wijk, schuldbewust en berouwhebbend, in zijn vonnis berustte, en dat er dus geen tweede behandeling van 't gebeurde zou plaats hebben. Toen hij zag dat ze hem niet begreep, had hij haar ten slotte afgescheept met mooie praatjes:

‘Hij zou een goed woordje voor haar doen - trachten haar in haar betrekking teruggeplaatst te zien te krijgen. Hij was immers bestuurslid van 't Gesticht. Als ze berouw bléét toonen aan de freule, dat was eigenlijk veel verstandiger van haar, dan die tegen zich innemen door opnieuw lawaai te gaan schoppen over een haar zoogenaamd afgedwongen getuigenis. Heusch, ze moest veel liever zijn raad volgen, gedwee zijn, tegen de freule in de eerste plaats, en dan ook tegen al de andere heeren van 't Bestuur. Dan namen ze haar misschien wel weer terug, als hij, mr. Vermeulen, een goed woordje voor haar deed.’

- Gepaaid met die belofte, die hij trouwens op dat oogenblik méénde, was ze naar huis gegaan, van daar naar haar broer, op wiens aanraden ze den machtigen Ex-Excellentie, óók immers een Bestuurslid, thans om zijn voorspraak kwam vragen.

Maar, de Excellentie-in-ruste, hoog tegen ‘mindere menschen’ - als hij die niet nóódig had voor zijn belangen, was hij altijd hoog, - stond op, en koeltjes: ‘U moet op mij niet rekenen’ - zei hij, door zijn opstaan haar als de deur wijzend: ‘Ik zeg U eerlijk dat *ik* m'n stem al heb vergeven aan Uw opvolger, een man van grooten verreikenden invloed, die beter de tucht zal voeren dan een vrouwenhand dat kan’. -

Juffrouw Gerbrandts ontstelde zóó dat ze bléét zitten, den wenk niet begreep. -

‘M'n opvolger’ - herhaalde ze dof - - ‘m'n opvolger - - o God - o God -’

Ze wou gaan snikken opnieuw. -

Maar de Ex-Excellentie, ruw bijna, pakte haar bij den arm:

‘Geen scènes als je blieft’ - - zei hij, en schoof haar naar den gang: ‘Aan mij zijn die niet besteed.’ -

Toen, in een van zijn plotseling goedhartige opwellingen meenend goed te maken, haalde hij zijn portemonnaie uit, zocht, edelmoedig, een tientje! ‘Goeden dag’ mompelde hij - en stak de hand uit. - -

De weduwe liet het goud, toen ze het voelde, vallen. Zóó ver was het dus met haar gekomen dat ze werd aangezien voor een bedelares, eene die men afscheepte met een aalmoes, zij, die in hare echtelijke dagen ‘mevrouw’ had geheeten, zoogoed als thans nog hare schoonzuster zich zoo noemde! - -

Zij antwoordde geen hooghartige weigering. Zij zei niets beschamends voor de Excellentie. Zij liet alleen maar, als iets dat van zelf sprak, het beleedigende tientje vallen, wankelde naar de deur, met een dof gevoel dat nu alles uit was - alles.

Eduma de Witt zijnerzijds raapte 't versmaad-geworden goudstukje weer op, borg 't weg. Hij was ook altijd dadelijk zoo royaal dacht hij met eigengerechtige zelfvoldoening. Wat wist hij eigenlijk van dat mensch af, al zag ze er wat versjofeld uit. 't Zou wel eigen schuld zijn. - In elk geval, kon *hij* 't helpen dat die meneer Halm, en die Ida van Hechteren samen, van louter ‘reinheid’, een kindje hadden in de wereld geschopt, reden waarom ze nu ten spoedigste hadden moeten trouwen, en aan een betrekking hadden moeten worden geholpen. Ieder is zijn eigen 't naast nietwaar.? Ida van Hechteren was nu eenmaal een intieme vriendin van zijn kleindochter Joosje. En meneer Halm was nog in de verte geparenteerd aan zijn tegenwoordige vrouw. Maar, in elk geval, de Van Hechterens behoorden tot een familie die ontzien moest worden, die, speciaal in juristenkringen, veel leden bezat. Die te believen was dus vóór alles zaak, nu hij zat met dat onplezierige geschiedenisje van Paul in de gevangenis.

Een breede spot-glimlach grijnsde even om zijn koud-wreed gesloten mond, bij de herinnering aan dat tooneel, dat zich hier in deze zelfde kamer had afgespeeld, toen mevrouw Van Hechteren hem, buiten zichzelve van

ontzetting, had om raad gevraagd wàt ze moest doen, wànt, want dat Ida -...

Ze kon niet uit hare woorden komen, jammerde tegen mevrouw Eduma de Witt, die mèt haar was binnengekomen:

'Zeg jij 't maar - Jij weet het van me - O God - O God' - -

'Ida heeft zichzelve vergeten met meneer Halm' - had mevrouw Eduma de Witt de tweede toen gezegd, op een toon zóó gestreng als ware zij aangewezen om 't laatste oordeel uit te spreken straks. De jaren namelijk hadden haar opgesmukte huichel-vroomheid doen overslaan ten slotte in een zelf-aanbiddende eigengerechtigheid van zich, om haar braven levenswandel, nu wezenlijk ter goeder trouw een Gods-uitverkorene gelooven.

(*Wordt vervolgd.*)

Aan de Poorten van Oost-Europa.
(*Vervolg en slot van No. 3.*)

Van Njegus, waar de vreemdelingen, die van Cattaro naar Cettinje gaan en omgekeerd, veelal schijnen samen te komen, ging het opnieuw tegen vrij steile hellingen, onmiddellijk onder het oude slot, dat het stamslot van het tegenwoordige vorstelijk geslacht is, door verder den weg naar Cettinje op; meer en meer begon de avondschemering te vallen en bedekte de donkere bergen met een nog donkerder mantel van onvriendelijk uitzien, zonder daarom evenwel te slagen het land onguur of onheimisch te maken. En weldra vertoonde zich de maan in volle pracht, en het was in haar schijnsel, dat wij dat punt van den weg bereikten, waarop men het eerst, door het overgaan van den nieuwen, thans op 1100 M. hoogte gelegen pas, een blik kan werpen naar het Oosten: de hooge toppen der Noord-Albanische Alpen, niet besneeuwd maar verlatener uitziend dan de Zwitsersche Alpen met hare hotels temidden van hare sneeuwvlakten, aanschouwden en tusschen de bergen heel in de verte de maan zich zagen weerspiegelen in het witte water van het meer van Skutari. Al lager en lager zonk nu de weg; diezelfde Alpen, die een oogenblik tevoren nog op gelijke hoogte hare toppen verhieven, staken nu reeds dreigend boven ons uit, en hoog op de Lovcen schitterende in grootsche eenzaamheid aldra het graf-monument van den vorst Peter II, den held, den dichter en den vrijheidveroveraar van Montenegro; den man, die aan dit land zijn beschaving gaf, welke het tot on dit oogenblik had gemist, den man die zonder een grondbreed te schenken aan zijne vijanden, aan zijn volk, door de eeuwen van strijd ruw, hard en moorddadig geworden, vele van zijn oude bloeddorstige gewoonten ontnam, het ging opvoeden tot een klein maar weerbaar volk, dat met andere beschaafde natiën kon samenspreken, dat door tractaten kon worden erkend en zelf tractaten kon erkennen. Lager nog voerde de weg ons, en bracht ons in een meer vruchtbaar deel van Montenegro, vanwaar weldra geheel uit de verte de vele lichtjes van Cettinje ons tegenschitterden en ons met de ligging in een smal en zeer diep dal, welke zoo eigenaardig is voor deze kleinste der Europeesche hoofdsteden, deden kennis maken. En terwijl onze koetsier voor een van die Montenegrijnsche hutten, die men eigenlijk geen woningen voor menschen kan noemen, maar die meer hokken lijken, welke meestal slechts met stroo tegen de invloeden van buiten zijn afgedekt, waar geen afvoerbuizen de rook uit het vertrek naar buiten voeren, een oogenblik halt hield en zich verpoosde, konden onze blikken

ongestoord rusten op dit wonderschoone landschap; landschap misschien daarom voor ons wel het schoonst en het vreemdst, omdat het zoo weinig, zoo heel weinig sporen van menschelijke nabijheid vertoonde.

Eenzaamheid, een sobere en grootsche eenzaamheid en tegelijkertijd eene, die niets beangstigends had; stilte, alles beheerschende stilte en toch ook al weer een stilte, die niets benauwends en niets drukkends had; ziedaar naar onze indrukken de meest sprekende symptonen van het Montenegrijnsche landschap; ziedaar misschien ook de redenen waarom voor ons Westersche naturen, die het gewend zijn elk hoekje van den aardbodem dubbel en driedubbel gebruikt te zien, dit landschap aandeed als een droom, en zeker niet als een booze droom.

Cettinje reden wij binnen langs de geheel het stadje doorsnijdende hoofdstraat, de dusgenoemde Katunska-Ulica, die al direct een blik vergunde op de winkels van deze nog geen 5000 zielen tellende hoofdstad. Cettinje heeft dan ook niets wat aan een stad doet denken, ware het niet, dat het paleis van den vorst er gevestigd was. Het heeft zijn Grand-Hotel, dat aan vrij matige eischen voldoet, en dat torenhoog staat boven de zeer bescheiden herbergzaamheid der overige Montenegrijnsche stadjes; het heeft zelfs een tweede hotel, waarvan de waard door Bae-

deker als bijzonder attent wordt aangeduid. De mooiste huizen in Cettinje zijn de villa's van de ambassades der vreemde mogendheden. Italië, Oostenrijk, Engeland en Duitschland munten uit door massieve gebouwen, die, luxueus van binnen en van buiten, tuinen rondom zich hebben, waarvan men het wel kan bemerken, dat hier een anderen prijs van bouwgrond geldt dan in Londen of Parijs, zelfs in Amsterdam of den Haag. Cettinje is dan ook ruim uiteengebouwd, de straten zijn er breed, de huizen laag; zelfs het nieuwe paleis, dat nog niet zoovele jaren bestaat en door den tegenwoordigen koning Nikita werd gebouwd, heeft niet meer dan twee verdiepingen.

Recht daartegenover vindt men het oude paleis, dat in de geschiedenis van Montenegro heel wat merkwaardiger is, dat in den volksmond nog altijd de Biljarda heet, thans de zetel is voor het opperste gerechtshof, voor het gymnasium en voor het meerendeel van de zes ministeriën; dat de oude ontvangstzaal van den koning geheel heeft zien veranderen, en dat waarschijnlijk ook weldra zijn grootste glorie, den standaard, dien Montenegro eens op het Turksche heir veroverde, aan een speciaal nationaal museum zal moeten afstaan. Achter het oude paleis ligt het nog veel eerbiedwaardiger gebouw, dat de grondslag van het onafhankelijk Montenegro en van Cettinje mag heeten; het oude klooster, waar eens de edelen woonden en waar de bergbewoners hun godsdienst wanhopig verdedigden tegen de aandringende Turken; het klooster, waar vroeger de vorsten verblijf hielden en waar thans Peter Petrovic in eeuwige rust sluimert. Slechts enkele meters hooger dan het klooster ligt de ronde toren, die grenst aan den monumentalen grafkapel van Danila I, de toren, die zoo jaren achtereen het symbool was van Montenegrijnsche bloeddorstigheid en onbeschaafdheid, de toren, die rondom behangen was met schedels van overwonnen Turken, die donker en dreigend in den nacht hunne grimmige aangezichten over de omgeving lieten schijnen. Het verwijderen van deze schedels was meer dan een symbolieke daad, die alleen een Peter II kon volbrengen; het was een ingrijpen in de ellendigste tradities uit het hart van een nobel en goed volk; het was het openen van nieuwe banen voor de ontwikkeling van dat volk, welk werk door de beide opvolgers van den vorst met vrucht is voortgezet en door den tegenwoordigen Koning, die naar buiten eerbied voor de strijdhafte Montenegrijnen wist te verkrijgen, en innerlijk nog steeds voortgaat onvermoeid de hoognoodige beschaving aan zijn land te brengen, met energie en ijver hebben voortgezet.

Cettinje, dat vriendelijk ligt te midden van de bergen, die aan alle kanten zwaar en dreigend zich opwaarts verheffen, Cettinje is meer dan de hoofdstad van het land alleen, het is zijn centrum, zijn middenpunt voor de ongeveer 250.000 zielen, die zijn ruim 9000 K.M^2 gebied bevolken, het is het uitgangspunt van alle voorname wegen naar alle richtingen. Van hier gaat de weg naar Podgoritza, dat hoog boven op de bergen aan het Skutari-meer ligt, waar eens in de middeneeuwen de wilde Servische bergstammen den Turken een gevoelige nederlaag toebrachten en waar ook in den laatsten Balkankrijg meer dan een verwoed gevecht woedde; van hier gaat de weg naar het Oosten met zijne groote wouden, die reiken tot op de toppen van den Dormitor en van de Krukiçon, hooger dan de hoogste der Alpentoppen, den Montblanc uitgezonderd; hier is ook de markt voor geheel het land en vereenigt zich de handel van invoer en uitvoer. En van Cettinje is het ook de weg, die door het vrij vruchtbare dal van Rjeka, dat eenvoudig haven beteekent, gelijk ook Fiume voor de Serven en voor de Kroaten niet anders dan Rjeka is, over het Skutarimeer naar de

havenstad Antivari, eene vertbinding met motor-post, boot en spoor, die door de Compagnie de Antivari in het leven is geroepen.

Ook naar Rjeka was het een weg, die in eindelooze kronkelingen afwaarts voerde en ons er weer aan herinnnerde, dat Cettinje al mochten wij het ook uit de hoogte zijn genaderd, toch nog 600 M. boven de zee ligt; ook hier was het weer een weg, waarvan wij den uitnemenden staat van onderhoud bewonderden, tegelijk dat wij opblikten tegen de wegen in de omgeving die als het ware voor 't oog zich vastklampten aan de omringende bergen en in onze gedachten eene begrooting maakten voor den waterstaatsdienst van dit kleine koninkrijk; ook hier was het weer het karakter van het land, dat het karakter van het volk voor ons opende en ons deed gevoelen hoe dit volk zich heeft moeten vormen met moeite en met strijd, zich nog vormen moet bijna dagelijks. Maar de lange rit werd ons meer dan beloond in Rjeka zelf, dat wij binnen-

kwamen door iets wat meer geleek op een achterstraat, maar waar ons bij het omslaan van een hoek eensklaps het uitzicht werd geopend op den havendam zelf, die een schouwspel gaf zoo schilderachtig en zoo typeerend, dat wij aan dat schouwspel denken, wanneer ons slechts de naam van Montenegro wordt genoemd. Het was Zondag, en het was de verjaardag van den vorst; geen huisje in Montenegro of de landskleuren hingen er buiten, geen Montenegrijner of Montenegrijnsche of zij waren getooid in het mooiste wat dit mooie nationale costuum geeft, heerlijk in elkander overgaande kleuren vermengd met veel wit, met goud en met zilver. Aan den havendam, onder de breede boomen, was het al leven en beweging, een schittering van kleuren voor het oog; en temidden van allen zat daar kalm en gemoedelijk gelijk wij het van den vorst zelf ook hooren, maar helaas in deze dagen niet konden zien, het allerhoogste gezelschap van den in Rjeka vertoevenden en 's winters resideerenden kroonprins met een tweetal zijner adjudanten en met enkele der voornaamste buitenlandsche attaché 's. En ook bij het verlaten van Rjeka, dat een smalle, lange vaart heeft tot aan de uitmonding van die vaart in het meer van Skutari zelf, was het een schilderachtig en echt typeerend tooneeltje, dat ons oog kon genieten toen in wilde vaart een te laat komend Montenegrijnsch reiziger op zijn paard kwam aanstormen en met vereende krachten toch nog tijdig aan boord werd gebracht.

Rechtstreeks ging het op het meer aan; temidden van tallooze bochten, die het kleine riviertje hier maakt tusschen de hooge bergen, bergen, trotsch ook hier weer in hare verlatenheid, slechts een enkele maal vertoonend een paar hutten of iets wat daarop gelijken moest, stoomde het scheepje, waarvoor een eenvoudige havenstoomboot op den Amstel met minachting de schouders zou hebben opgehaald, op het meer van Skutari aan. Het door 't warme zonlicht ook hier blauwgekleurde water van het riviertje scheen zich af te scheiden, met een duidelijk zichtbare grens, van het water van het meer, dat een wonderschoon groenen tint vertoonde met een bijna ivoorwitachtigen ondergrond; een tint zooals wij dien nooit van water gezien hebben dan misschien op de plaatjes van de boeken der Duizend en Een Nacht. Was het deze wonderbare tint; was het de absolute verlatenheid van de rotsen rondom; was het de wijde blik over die evenzeer verlaten rotsen; was het de legende van de veste van Iwan Cernojevic die voor ons, op een enkele rots in 't water opdoemde, welke aan het uitzicht, dat zich breed voor ons opende, zulk een ongekenden luister gaf? Geen luister van kleuren, geen luister van tinten, slechts luister, die het gemoed kon waardeeren, luister die sprak tot ons innerlijk als iets heel vreemds, als van iets heel wonderlijks. Ver over het meer gleden onze oogen als wilden zij daar gansch in de verte Skutari ontdekken, de hoofdstad van Albanië en misschien de meest schilderachtige stad van het schilderachtige Turkije; aan de zijden stuitten ze af op de hooge rotswanden, waartegen ook hier de witte slingerpaden te herkennen vielen en over welks top als naar beneden de enkele plaatsjes kwamen kijken. Men denkt zich in het algemeen den Balkan als één veld van wilde woeste bergen met niets dan donker uitziende en wilde woeste menschen; maar dit meergezicht, waarbij de blik in het water slechts een heel enkelen keer werd onderbroken door de kleine bootjes, schitterend van de kleuren van het Montenegrijnsch costuum, had zoo iets zachts en tegelijk zoo iets verheffends, alsof het niet van deze wereld was!

Virpazar, beroemd, omdat hier in 't begin der 18e eeuw de Montenegrijnsche vesper jegens de belijders van den Islam weerklonk - was de tweede Montenegrijnsche haven, welke wij aandeden; tegelijk of liever gezegd nadat een Turksche boot vanuit

Skutari in de kleine haven gemeerd was. Na eindeloos en met veel moeite, voor ons onverstaanbaar onderhandelen in Turksch en Servisch dialect, was het ons vergund aan land te komen, en ook hier de zeer welwillende wijze gade te slaan, waarop de Montenegrijnsche douanen inkomende reizigers inspecteeren. Wij meenden maar weinig tijd te hebben om den trein te krijgen, die ons verder naar Antivari moest brengen; maar onze haast bleek ongegrond, omdat de trein met meer dan een uur vertraging vertrok om een reden, die voor ieder, zelfs voor den stationchef in het duister scheen te liggen!

De 44 K.M. lange weg, die Virpazar verbindt met Antivari, de havenstad, welke Montenegro door het tractaat van 1878 en de daaraan voorafgegane vlootdemonstratie der Mogendheden verkreeg, is de eenige tunnel, die tot nu toe het Montenegrijnsch hooggebergte doorsnijdt; maar hij is in zijn soort een meesterstuk van aanleg en een werk, dat

bewondering afdwingt voor de stoutmoedigheid van den bouw en voor de stoutmoedigheid, waarmede daar met een vrij langen trein en zonder eenig ander hulpmiddel dan stevige remmen, scherpe bochten genomen worden onmiddellijk langs de steilst afhangende rotsen. Het was een volle trein en met een gezelschap, dat in Italianen, die van uit Turkije de wijk namen, wees op den toen juist uitgebarsten oorlog, maakten wij de reis in een benauwd warme coupé, welke door de eigenaardigheden van sommige der reizenden, die het uitwendige van den wagen minder kwaad hadden gedaan dan ze nu het inwendige deden, er niet frisscher op lieten worden. In den aanvang was de hinder hiervan niet groot; in ruime bochten ging de trein over Limljani, waar wij ons konden verkwikken aan inlandsche vruchten, totaan den hoogen Sutormanpas; telkens weer heerlijke gezichten openend op het hier groene en vrij vruchtbare landschap van het minst woeste gedeelte, dat Montenegro kent; toen evenwel moesten de ramen gesloten en gingen de walmende petroleumlampen aan, want vijf minuten achtereen zouden wij in het donker doorbrengen in den tunnel. Nauw was deze verlaten, of reeds opende zich het gezicht op de kust en op de Adriatische zee; nu nog geheel in de diepte zagen wij de reede van Antivari, en tegen de omringende zwarte bergen het witte paleis van prins Mirko, bij wien heden op zijn naamdag de Koning was. Met groote bochten, waarbij wij ook nu den spoorweg tot meters beneden ons zagen liggen, en als het ware naast het stuk weg reden, dat wij onmiddellijk daarna zouden volgen; in bochten die ons deden denken aan dat kleine stukje, dat men aan de oevers het Garda-meer heeft, onmiddellijk wanneer men Arco heeft verlaten en de Loppio-see wil bereiken, of aan den kronkelenden weg, waarlangs de electrische baan van Les Avants naar Montreux afdaalt, kwamen wij al nader en nader tot de vlakte, al was het toch een weg van ruim anderhalf uur, die wij met zijn kleine stationnetjes te doorsnijden hadden, alvorens werkelijk, tegelijk dat de eerste duisternis intrad en overal de lichten ontstoken werden, Antivari bereikt was.

In het havenstadje zelf heerschte vreugde en leven; wij reden door tot aan den steiger, waar onze boot reeds gemeerd lag en slechts enkele stappen voor ons te doen waren. Lang wachten werd niet toegestaan; spoedig lichtte de boot hare ankers, en het was eerst toen, dat wij de reede van Antivari in hare volle schoonheid konden waardeeren. Ook nu was de maan in vollen glans aan den hemel verschenen, en ze goot een werkelijk zilveren licht uit over het rustige water van de golf en over de als langzaam in 't rond opstijgende bergen, die haar omringen; bescheiden schitterde hier en daar het licht van een hut of van een verzameling van hutten; fel tegenover deze bescheiden lichtjes straalde de glans van de prinselijke villa met zijne koninklijke gasten; en op de reede waren het een paar van die schilderachtige Adriatische Chioggen-booten, die men in Triëst ziet en in Venetië, in Ancona en in Bari, welke in hare groote en breede zeilen de stralen opvingen van het maanlicht, en dobberden op de golven, die ons schip maakte.

Zoo was onze laatste indruk van Montenegro. Slechts enkele dagen zijn wij in Dalmatië en Montenegro geweest; slechts betrekkelijk oppervlakkige indrukken hebben wij er van den Balkan, of wat wij zouden willen blijven noemen: den toegang tot den Balkan, opgedaan. Maar die weinige oogenblikken waren voor ons een geheel, dat tot nu toe en waarschijnlijk voor altijd een droom gebleven is van wondervolle indrukken; een droom, waaraan de herinnering onmogelijk zal kunnen worden verbroken, zelfs niet, al zou een later bezoek aan die streken ons zeer waarschijnlijk

moeten ontnuchteren. Een droom was het van kleuren en van wondere dingen; een droom van een volk, zooals wij er in West-Europa geen kennen en zooals er in West-Europa ook geen zou kunnen bestaan. Een droom van natuurlijke en grootsche poëzie en van ongesmukte woeste romantiek. Ontmoet op een dier afgelegen bergwegen van Montenegro een inwoner van het land, en zie hem tevoren aankomen met zijn trotschen, vasten en fieren stap, zijn zonnescherm hoog gehouden, dan zult ge moeten erkennen, dat een Montenegrijner zich niet anders kan bewegen, maar dat deze houding ieder ander dan een Montenegrijn belachelijk zou maken, althans zou misstaan. Reeds toen een twintig jaar geleden de Saksische reiziger Kohl de eerste vreemde was, die op uitgebreide schaal een tocht door dit land ondernam, kon de toenmalige vorst er hem met voldoening op wijzen dat zijn land veiliger was dan eenige andere Balkanstaat; veiliger misschien, zeer zeker ten opzichte van bedelarijen en het aanbieden van ongevraagde diensten, dan menig land

in het Westen van Europa; en deze veiligheid vindt het voor een niet gering gedeelte juist in den trots van zijn bewoners, terwijl ook deze trots der mannen de vrouwen mag doen beschouwen als minderwaardigen, doch haar doet eerbiedigen in het heiligste, dat zij heeft. Wanneer wij dien reeds genoemden roman van Wald-Zedwitz lezen en er lezen ook van Atinka, de 'Roos van Cettinje - een roos, zooals er maar een in Cettinje bloeit, gelijk de Oostenrijksche luitenant Gigi, later haar verloofde, fluisterend tot haar zegt - dan krijgen wij uit dit eenige der boeken, die in romantischen vorm aan het land der Zwarte Bergen gewijd is, den indruk als ware het een volk, dat onbeschaafd is en onbeschaafd moet blijven, hetwelk deze dalen bewoont. Maar die schildering is niet eerlijk; die schildering berust meer op fantasie en op ingebeelde begrippen dan op waarachtige waarheden. De Montenegrijner moge dan niet de vrucht zijn van wat men in zijne ontwikkeling zou kunnen noemen een waarlijk nationaal volk, hij moge stamverwantschap hebben over geheel den Balkan, hij is er niettemin om van een eigen onafhankelijk geslacht. Montenegro heeft eeuwen achtereen temidden van zijne duistere bergen in duistere afzondering en duistere toestanden verkeerd; eerst sedert enkele tientallen van jaren is een vorstengeslacht gekomen, dat aan deze duisternis een einde wilde maken en het land begiftigen met de beste instellingen der beschaving, met scholen en met een burgerlijk wetboek; dat een uitnemend geordend leger heeft gekweekt uit de vroeger zoo wild en schijnbaar ongeordende troepen, die roofden en plunderden en nimmer den overwonnen vijand respecteerden. Het *karakter* van den Montenegrijn is niet onbeschaafd, maar de cultuur ontbreekt eraan. Men kan zich verheugen, dat deze cultuur zal komen, en toch mag men zich tegelijk bijna angstig afvragen of die cultuur zal laten bestaan het nobele volk der bergen, dat een vrij volk wil blijven, vrij naar buiten en vrij naar binnen; het trotsche maar ook innerlijk trotsch-eerlijke volk, dat een landsvader, doch geen eigenlijken vorst in zijn midden duldt.

Met een gevoel bijna van weemoed hebben wij afscheid genomen van een land, waarvan de naam reeds onherbergzaam klinkt; en dat anders is, misschien heel anders dan vele landen, doch misschien daarom wel zoo heel mooi. In de maneschijn lag de reede van Antivari; nu reeds hoog tegen de bergen in het Oosten slingerde als een groote slang de trein, die naar Virpazar terugging, en steeds verder en verder lieten wij dit tooneel achter ons, steeds meer zilver gekleurd water van de Adria verwijderde ons ervan, tegelijk dat het ons toegestaan werd weer opnieuw een blik te werpen op de rotsachtige kust van Dalmatië, die zich naar beide kanten uitstrekte. En waren wij met onze uitnemend ingerichte Hongaarsche salonboot van Fiume in verschillende gedeelten tot Cattaro gekomen, met een even goedgebouwde en voortreffelijk loopende, doch innerlijk naar echt Italiaanschen trant onderhouden en in echt Italiaanschen stijl bediende boot, voeren wij van Antivari naar Bari over. Het was oorlog, en Turksche torpedo-booten waren gesignaleerd op de Adriatische Zee; wij waren op Italiaansch privaten bodem en in een tijd, waarin de beschaving het nog niet over zich heeft kunnen verkrijgen het privaat bezit in den oorlog onaantastbaar te verklaren; wij konden dus alles vreezen. Maar in dien helderen en rustigen maneschijn werd er niet gedacht aan torpedo-booten en aan mijnen, werd droomerig gestaard op het zeewater, gelachen en gepraat en werd rustig geslapen totdat, een volgenden morgen, de opgaande zon ons Bari met zijne witte huizen en kaden vertoonde.

En over Italië, langs Napels, langs Rome, langs Florence, is toen via de Riviera de terugweg gegaan.

HENRI VAN DER MANDERE.

Over Kleeding, Schoonheid en Gezondheid.
(*Vervolg van No. 2 en slot.*)

De nagels.

Eens per week moeten de nagels geknipt en netjes gerond worden, zoowel de nagels der vingers als der teenen. Het is in het geheel niet noodig een manicure te nemen, hoe gefortuneerd men ook moge zijn. Week de handen en de voeten voor ongeveer tien minuten in warm zeepwater, waarin een paar droppels citroensap zijn opgelost, voordat men de operatie begint. Dit zal de huid zacht en losmaken. Wanneer het knippen en neervijlen gedaan is, waar het noodig is aan de hoeken, neemt men een oranjetak en duwt het vel van elken nagel weg. Doop de punt van de tak in een stukje citroen

en maak de nagels schoon, waarna ze met een beetje vaseline gewreven moeten worden. Veeg de vaseline er af met een zacht lapje en poets met poeder en de nagel-polijster. Manicure-garnituren kunnen in alle prijzen verkregen worden en moeten op geen enkele slaapkamer ontbreken. De nagels der voeten hebben evenveel zorg noodig als die van de handen.

De voeten.

Niemand kan met mogelijkheid gezond zijn, die de voeten niet zorgvuldig schoon houdt. In het voorjaar en den zomer, wanneer het warme weer voortdurende transpiratie veroorzaakt, is het niet te vaak de voeten elken avond vóór het naar bed gaan te wasschen. Dit moet geschieden in koud water, behalve in gevallen, dat dit den bader geen goed doet en lauw water kan genomen worden. Een tachtig-jarige vertelde mij eens, in antwoord op mijn vraag, hoe ze zulk een wonderbaarlijke gezondheid op haar hoogen leeftijd, had, dat zij haar voeten geregeld, zonder onderbreking, elken avond, gewasschen had sinds ze een kind was en dat zij aan dat feit, en aan het dragen van zachte, goed-passende schoenen, toeschreef dat zij door het leven was gegaan zonder ziekte. Er is niets dat pijnlijke, vermoeide voeten zoo verzacht als een onderdompeling in lauw water en ze worden versterkt wanneer er een beetje zeezout aan toegevoegd wordt.

Blaren aan de voeten zijn altijd pijnlijk. Die, welke daaraan lijden, geef ik den raad te dragen zachte, goed-zittende merinos sokken of kousen, en 's avonds te nemen een klein beetje Russische talk, dit in koud water te doen, het op de palm van de hand te wrijven met een paar druppels brandewijn en dit op de blaren te smeren. Dit heeft een verzachtende en heelende uitwerking.

Likdoorns en eelt. Hiervoor is een goed recept het volgende, te bestellen bij uw apotheker. In 3½ c. M^3 absolute alcohol lost men op en mengt 2,5 gr. salicylzuur en 400 milligr. extract van Ind. hennep; wanneer dit alles goed vermengd is, neemt men 30 gr. collodium elasticum en vermengt dit weer geheel en al. Voordat gij dit op uw likdoorns of eelt doet, moet gij uw voet weeken in heet water, waarin gij een stuk gewone soda hebt opgelost, droogt ze en smeert elke likdoorn of het eelt er mee in. Herhaal het geheele proces elken avond, totdat de likdoorns verdwijnen, maar reeds na den eersten avond moet gij het smeerseltje er af trekken, voordat gij de voeten baadt of terwijl gij het doet. Op die wijze kunnen likdoorns verdwijnen, en ze zullen niet weer opkomen, wanneer de voet geregeld behandeld wordt en goed-passende schoenen gedragen worden Bedenk echter dat het even slecht is te wijde schoenen te dragen als te nauwe; in het eerste geval zijn likdoorns veroorzaakt door wrijving, in het tweede door drukking.

Schoenen en kousen moeten altijd heel gemakkelijk zitten; de menschen begaan dikwijls de fout te denken, dat harde, nauwzittende schoenen alleen de oorzaak zijn van likdoorns; schoenen en laarzen, die te ruim zijn, zijn eveneens in staat ze te veroorzaken. Alle schoeisel moet volmaakt passen, niet te nauw en niet te wijd. Het is weer een fout, waarin vele vrouwen vervallen, om dikke wollen kousen in den winter te dragen. Deze soort van kousen maakt den voet warm en veroorzaakt veel transpiratie. Cachemir is oneindig ver boven dikke wollen kousen te verkiezen, en kan goed doorgedragen worden tot in den zomer, tot katoen, of gesponnen zijde

gedragen worden. Men moet er altijd voor oppassen dat de kousen niet rimpelen en plooien, daar dit ook de huid hard maakt en ten zeerste likdoorns bevordert. Hetzelfde gebeurt wanneer zware leeren schoenen of laarzen gedragen worden, en het is goed, om als men nieuw schoeisel van welke soort ook, koopt, zacht leer te nemen, en indien mogelijk de allerbeste. Dit, ten slotte is de grootste zuinigheid. Slecht schoeisel is een verschrikkelijk gezicht voor iedereen die er naar streeft goed gekleed te zijn of er goed uit te zien.

Lichaamsbeweging.

Lichaamsbeweging moet het toilet aanvullen, lichaamsbeweging van elke soort en voor de spieren en ademhalingsorganen. Speel in den zomer golf, tennis, enz. en vooral, leer zwemmen, want er is geen beter middel om de borst te ontwikkelen dan deze aangename gezonde sport. Een flinke wandeling, geregeld en in de zuiverst verkrijgbare lucht genomen, helpt zoo wel de dikken dun worden als de abnormaal dunnen zich te ontwikkelen.

Wandelen wordt gewoonlijk alleen een uitstekende beenoefening beschouwd.

Het is meer; wandelen bevordert op krachtige wijze de werking van het hart en de longen, die op hun beurt de borst doen uit-

zetten. Men moet niet langzaam en lusteloos wandelen, maar met een opgewekten stap, met de armen zwaaien en lang en diep ademhalen. Begin met dagelijks een kleine wandeling te maken en ga door elke week een K.M. meer te nemen, totdat gij dagelijks een paar uur kunt volhouden. Vervang hooge hakken onder uw schoenen door lage, en neem laarzen met breede zoolen, waardoor gij het zwikken en verrekken van de enkels zult voorkomen. Draag een korte wandelrok en vooral geen belemmerende kleeding.

En dan, maak lichaamsoefeningen elken morgen en zoo vroeg als gij kunt. Zeg niet dat ge geen tijd hebt, maar maak tijd; richt uw rust en uw werk er naar in. Uw goed uiterlijk en opgewektheid zullen uw blijvende belooning zijn. In elke stad of dorp is er wel een gymnastiekleeraar die u in één of twee eenvoudige lessen kan leeren wat gij noodig hebt; de hoofdzaak berust toch noodzakelijkerwijze bij u zelf. Ik beveel voornamelijk aan oefeningen voor de armen, den romp en de beenen en.... dansen. Niets bevordert meer de gratie dan dansen. Wanneer gij kinderen hebt, laat hen dan met evenveel conscientieusheid als gij hen nu wiskude laat inpompen, leeren op de teenen te dansen.

Zenuwachtige vrouwen voornamelijk hebben oefeningen noodig, maar zij moeten beginnen met het a-b-c ervan. Vijftien minuten per dag is genoeg voor haar in 't begin. De dikke vrouw moet zich oefenen 's morgens bij het opstaan, plat op den vloer te gaan liggen.... maar ik kan u niet in een paar woorden inlichten. Laat dit babbelpraatje echter voldoende zijn u er toe te brengen een paar lessen te nemen. Doe het, doe het, DOE HET. Gij zult, wanneer gij die conscientieus opvolgt, in het bezit komen van een mooie huid, een mooi lichaam en wat het voornaamste is... een heerlijke gezondheid.

Magerheid.

Magerheid kan in vele gevallen overwonnen worden door het verbeteren van de algemeene gezondheid en door een voedzaam en overvloedig dieet van vleeschvormend voedsel, zooals cacao, melk, room, levertraan, suiker, aardappelen, boter, maar niet veel vleesch. Lichaamsbeweging moet niet overdreven worden en oververmoeidheid vooral vermeden; zooveel frissche lucht als mogelijk is, is van 't grootste belang, vooral voor een bloedarm persoon. Een van de beste middelen om een mooien hals en volle buste te krijgen is door middel van ademhalingsoefeningen. Om zich hiervan te overtuigen lette men maar op bijna alle zangeressen die onveranderlijk in het bezit zijn van een mooien hals zonder holten. Neem hiervoor een paar lessen.

Ademhalingsoefeningen.

Tien minuten achtereen 's morgens, en eens overdag, òf buiten, òf voor een open venster, gewijd aan correct ademhalen, werken in een zeer korten tijd wonderen ten goede voor een bloedarm persoon en de gezondheid in 't algemeen. Men moet, voordat

men begint, het corset en alle banden en ceintuurs, die min of meer drukken, losmaken, het venster wijd open zetten en er voor gaan staan, met de hielen aaneen gedrukt en de schouders goed naar achteren geworpen, en diep ademhalen, langzaam en geregeld, door den neus, totdat de borst rijst en de longen zoo vol voelen als ze maar kunnen. De adem moet minstens 2 seconden ingehouden en dan met kracht door den mond uitgestooten worden, ongeveer zes maal. Nadat de longen geheel geledigd zijn, moet men een paar seconden pauze maken, voordat men verder gaat. Sluit nu het eene neusgat en haal driemaal adem door het andere en herhaal dit met de andere zijde. Deze oefeningen doen de keel bijzonder veel goed en houden de neusgangen in uitstekenden toestand.

Zeer zwakke personen zullen deze oefeningen in het begin misschien vermoeiend vinden, zij moeten bij 't begin der kuur gaan liggen, b.v. in den zomer op een kleedje op het gras, in den winter op den vloer vóór het open raam, en met een kleed de deur afsluiten om tocht te voorkomen. Zeer zwakke menschen, vooral die, wiens hart is aangedaan, moeten de longen vullen met korte ademhalingen in het begin, en als de longen sterker worden, kunnen ze zonder vermoeidheid verlengd worden. Deze oefeningen zijn ook een uitstekend middel voor het voorkomen van verkoudheid. ‘Health and quiet breathing’, om Keats te citeeren, zijn schoonheids kostbaarste geheimen.

Rust en slaap.

Rust is ook een der voornaamste factoren voor het bevorderen van schoonheid. Ga nooit met uw werk of uw genoegen door, totdat gij geheel ‘op’ zijt. Neem den noodigen slaap en herinner U het oude gezegde, dat een uur vóór middernacht op weegt tegen

twee daarna. Acht uren slaap is bepaald noodig voor de vrouw, die den bloei der jeugd wenscht te behouden. Het is veel minder nadeelig te slapen in een koude kamer met het raam open dan in een vertrek verwarmd door een olie- of een gaskachel, waarin weinig of geen lucht is. Tenzij de slaap geregeld en in voldoende mate verkregen wordt, is hij van geen nut. Slapeloosheid is de wreede verwoester van schoonheid. Hier is een middel er voor: Voordat men naar bed gaat, plaatse men de voeten op een werkelijk heete waterkruik, neemt in teugjes een groote kop heete melk, chocolade of bouillon - de eene avond het eene en den anderen avond het ander - en bindt daarna een doek, doorweekt met gelijke deelen gedistilleerde spiritus en koud water, om het voorhoofd, zoodat beide slapen bedekt zijn, doet het licht uit, waarna de slaap *zeker* zal komen.

Indien mogelijk, moet gij tien minuten per dag volkomen rust nemen. Werp u in uw volle lengte op een rustbank, met alle spieren ontspannen, en tracht aan niets te denken. Deze tien minuten, ofschoon slechts van zoo korten duur, zijn van veel meer belang dan de meesten willen gelooven, mits de rust een absolute rust is. Een andere gouden regel is: Tob niet, zie altijd de vroolijke zijde van de dingen en kweek vroolijkheid aan. Alle getob is fataal voor jeugd en schoonheid.

Wanneer gij een gevoel van vermoeidheid gevoelt na de een of andere buitengewone inspanning, moet een kleine rust, indien mogelijk, genomen worden. Al de kleeren moeten losgemaakt en een kwartier doorgebracht worden in absolute rust, met elke spier ontspannen. Daarna kan een warm bad genomen worden met ruim ½ Liter toiletwater of eau de cologne door het water.

Na het bad een geheele afwrijving met een beetje cold-cream en een goede zachte handdoek, gevolgd door een bepoeiering van iriswortel-poeder. Nadat men zich weer aangekleed heeft, zal een heerlijk gevoel van frischheid uw loon zijn.

Zelfgemaakte coldcream.

Het volgende recept is betrouwbaar en ver te verkiezen boven de onbekende mengseltjes, die meestal onder pretensieuse namen verkocht worden. Neem 30 gram goede witte was, en 15 gram spermaceti. Los dit zeer geleidelijk op door het te plaatsen, ondergedompeld in 60 gram olijfolie, in een kom bij het vuur. Koel het af tot het zich samen vermengt en roer er in 3 droppels oranjebloesemwater of rozenolie, om het te parfumeeren en zet het weg in een dichtgesloten pot of kom voor het gebruik. Het is een verrukkelijk uitwendig verzachtend middel, geheel vrij van irriteerende eigenschappen.

Parfum, tevens geschikt tegen de mot.

Neem van kruidnagelen, nootmuskaat, karwijzaad, tonkaboontjes, foelie en kaneel elk 30 gram en voeg daarbij evenveel Florentijnsche iriswortel als gelijk is aan de hoeveelheid der anderen te zamen. Maal alles fijn tot poeder en doe het in kleine zakjes tusschen uw goed.

Om sponzen schoon te maken.

Het is een belangrijk iets om de bad- en andere sponzen zacht en schoon te houden. Een oud middel was: ze gedurende vele uren in koude karnemelk onder te dompelen, en ze daarna in helder water uit te wasschen. Een beter middel is ze te weeken in schoon frisch water, waarin het nat van een citroen is uitgedrukt. Bij het koopen van sponzen bedenke men, dat de duurste de goedkoopste zijn.

Om kammen en borstels schoon te maken.

Men doet in een kom met koud water een eetlepel vol geest van salmiak en doet de borstels alleen met de haren (*niet met het hout*), steeds kloppende, in die oplossing en spoelt met schoon water na.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

B.K. - Ik dank U zeer voor Uw vriendelijk schrijven. 't Spijt me dat een ziekte U belette mij eerder te antwoorden. Daar ik intusschen van huis ben gegaan kan ik aan Uw verzoek Uw schetsje nog eens opnieuw door te willen lezen niet voldoen, want ik heb het niet hier. Echter herinner ik mij heel goed, hoe ik U reeds in die vorige correspondentie schreef, dat het stukje dáárom niet tot plaatsing is geschikt, omdat het niet *boeit.* Als men een zoo eenvoudig werkelijkheids-gegeven (dat geen verhaal is, maar slechts een feit) wil beschrijven zóó, dat het leesbaar en interessant is voor anderen, dan moet men, door een boeienden stijl en een boeiende inkleeding, van een onbeduidend gegeven een interessant geheel weten te maken. Begrijpt gij nu beter wat ik bedoel? Zooals gij ziet laat ik U niet lang wachten. Beterschap met Uw gezondheid.

Abonnée sinds haar 14de jaar. - Ik dank U hartelijk voor Uw mededeeling naar aanleiding van mijn noot in No. 1 van den nieuwen jaargang (van Juli l.l.) waarin ik schreef, onder aan een bespreking van het mooie boek van Raden Kartini, hoe *ik* nimmer heb gecorrespondeerd met haar. 't Doet mij zooveel genoegen van U te hooren, dat gij de Lelie steeds graag leest, en dat ook mijn romans erin U bevallen. Hartelijk dank voor Uw moeite. Zie de berichten in dit nummer.

Mevr. B. de J.v.d.W. te A. - Geachte mevrouw, naar aanleiding van Uw vraag of ik een thuis voor Uw hondje zou weten, verwijs ik U naar mijn verontwaardigde correspondentie aan Box (zie Lelie van 19 Juni N°. 51). Ik schreef aan dat schepsel, dat háár min gedrag mij voor altijd heeft genezen van het ontmoedigend werk om bij mij geheel onbekende menschen ‘een goed thuis’ voor een dier te zoeken. Box heeft bewezen wat men op zulke ‘goede thuizen’ aan kan. Een mij-*persoonlijk* bekende dierenvriend, die een hond wil aannemen, weet ik niet op dit oogenblik en met onbekenden laat ik mij, na de ondervinding met Box (en na hetgeen ik reeds meermalen zijdens mij persoonlijk onbekende zóògenaamde ‘dierenvrienden’ ondervond) liever niet in. Gij zult de Lelie wel in handen krijgen, daar U hem ‘geregeld leest’; want ik antwoord niet particulier dan bij uitzondering.

Bello. - Ik heb U nog altijd te danken voor Uw lief schrijven van reeds lang geleden. - Gij schrijft daarin over Jezus, op een wijze, die èn de modernen èn de orthodoxen ter harte mochten nemen. En óók Uw verlangen met Kerstmis, naar een weinigje ‘Vrede op aarde’ waar het onderling gekibbel en geruzie geldt, deel ik volkomen. Ik houd niet van menschen die koud redeneeren; ik vind dat die bijna steeds egoïst zijn door die gemakkelijke leer van hen: Houdt je er liever buiten.

Ja, Benjamin is inderdaad aschkleurig; eigenlijk nog lichter. Zijn kop is wit, mooi geteekend, met aschkleurige ooren. Ook heeft hij een mooi wit borstje, dat ik zijn ‘overhemd’ pleeg te noemen. Hij is niet raszuiver, maar stamt wèl bepaald van een raszuiveren vader, en van een straathondjes-moeder. Dat kan men hem aanzien. En ik verzeker u dat die combinatie tot een snoes van een kereltje heeft geleid, ofschoon, wij, toen wij hem uit medelijden tot ons namen, vermoedden dat hij tot een monstertje

van leelijkheid zou opgroeien, zoo mismaaktpotsierlijk-dikkoppig zag hij er toen uit. Ja, hij-òòk merkt 't dadelijk als je bedroefd bent. Hij wil dan steeds troosten, door elken traan weg te zoenen, en, daar ik-persoonlijk niet gauw huil, alleen maar stil en afgetrokken ben als mij iets hindert, merkt hij dit òòk evengoed op, en kijkt mij dan steeds aan met zijn heldere vragende oogen, die als zeggen: Kan *ik* je niet helpen.? Als ik dan doe of ik hem niet zie, stoot hij mij ten slotte zachtjes aan, en vleit zijn kop tegen mijn knie, met een aandoenlijke uitdrukking van trouw, als om te vertellen: *Mij* heb je toch tot je troost. - Hoe heerlijk schrijft gij over Uw eigen thuis, en over ècht geloof. Zeker, zulke ècht geloovigen zijn er. Maar *die* heb ik niet op het oog nietwaar, als ik het *gehuichel*, uit eigen belang, schilder van Haagsche orthodoxe en aristocratische kringen. Politiek, en gekruip om eerebaantjes worden er aangewend onder de vlag van het woord *Christen.* Hoe vindt gij b.v. dat staaltje dat ik meedeelde in de Lelie van de vorige week, van 17 Juli: Overzicht van de Week.? - Over Uw tegenwoordig thuis durf ik niets antwoorden uit vrees U te verraden. Maar ik mag U wèl feliciteeren dat gij het daar zoo prettig hebt, nietwaar? Hartelijk dank voor Uw brief.

G.W.G. - Voor Uw vriendelijke woorden van instemming dank ik U hartelijk. Het is prettig te lezen dat de Lelie bij U en de Uwen zooveel sympathie vindt. ‘Waarheid en oprechtheid maken U vijanden’ - schrijft gij - ‘maar ook véle vrienden.’ Inderdaad, in de jaren waarin ik de Lelie redigeer heb ik in dat opzicht niet te klagen. Ik wil U gaarne antwoorden op Uw vraag aangaande vrouwen-kiesrecht. Persoonlijk begeer *ik* voor mij 't kiesrecht niet, maar ik vind het, waar de positie der vrouw thans is zooals zij nu eenmaal is, in maatschappelijk opzicht, een groot *onrecht* haar het kiesrecht te onthouden, in alle die gevallen waarin zij een onafhankelijke betrekking bekleedt, of optreedt als hoofd van een gezin. M.i. spreekt het van zelf, uit een rechtvaardigheidsgevoel, dat men der onafhankelijke vrouw 't kiesrecht niet mag weigeren; echter ik herhaal, mij-persoonlijk laat het bereiken van het doel geheel onverschillig.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

31 Juli 1912
26ste Jaargang.
No. 5

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Onmacht.
IV.

Onveiligheid.

Geklaagd wordt over de onveiligheid in Gang Kaliwangsa (Klenteng), waar Bantamsche koelies een soort schrikbewind uitoefenen.

Kleine diefstallen en straatrooverijen zijn aan de orde van den dag.

31/5 '12

De Bataviasche politie.

Te Blandongan was iets schoons te zien.

Een inlandsche ugent kortte zich daar, liefst in zijn diensttijd, den tijd met vliegers te helpen oplaten..

1/6 '12

Een brutale aanranding.

Aan mevrouw C., te Soerabaja, is een buitengewoon avontuur overkomen, meldt het Soerab. Handelsblad.

Zij reed met een dogcart langs Pegirian en werd daar onverwacht aangehouden door drie Madoereezen, die den koetsier van haar voertuig op onmenschelijke wijze mishandelden. Ten einde raad greep mevrouw C. de teugels; zij slaagde er in weg te rijden, den zwaargewonden koetsier meenemend. Eindelijk ontmoette zij een agent van politie, die haar naar een Europeeschen politiebeamte geleidde. Deze vertelde zij wat haar overkomen was en hij zorgde voor de overbrenging van den bewusteloozen koetsier naar het Stadsverband. De politie doet thans

onderzoek naar de brutale aanranders, doch heeft er geen enkele van te pakken gekregen.

Drie moorden.

Gedurende de beide Pinksterdagen werden hier ter stede niet minder dan drie moorden gepleegd.

Gisterenmiddag werd de tweede wijkmeester van Pintoe Ketjil, Bo San, door een landgenoot, A Tjin geheeten, dood geschoten met een geweer dat de moordenaar had geleend van een zekeren R., te Petodjo.

Bij huiszoeking in de woning van R. werden aldaar niet minder dan drie geweren gevonden, waarvoor de bezitter geen vergunning der politie bezat. Voor het wapen, waarmede de moord werd gepleegd, bestond echter wel een dergelijke vergunning.

De dader werd onmiddellijk gevat en heeft reeds bekend.

De aanleiding zou een oude veete zijn, waarover den vorigen dag reeds woorden waren gevallen, bij welke gelegenheid de vermoorde zijn vijand met den dood zou hebben bedreigd.

Zondagmorgen werd te Petodjo het lijk gevonden van een Europeeschen cavalerist, dat sporen van geweld droeg.

Bij onderzoek bleek dat de man was vermoord; de drie vermoedelijke daders, inlanders, werden reeds gearresteerd.

Te Pegansaën vermoordde een sadokoetsier in koelen bloede zijn vrouw.

Ik sprak zooeven over de vele veediefstallen alhier; de politie schijnt daar niets aan te kunnen of te willen doen.

Maar hoe het ook zij, de toestand is op den duur onhoudbaar. De dessa-bevolking, welke het kind van de rekening is, heeft dit waarschijnlijk ook ingezien tenminste, nu de politie hen niet helpt, helpen zij zichzelf n.l. door zelf voor politie en rechter te spelen.

In de dessa Brangkal werd in den laatsten tijd veel gestolen zonder dat de politie de dieven te pakken kon krijgen; de bewoners besloten toen zelf wacht te houden.

Enkele nachten geleden werd een veedief in bovengenoemde dessa gesignaleerd; het volk kon hem duidelijk zien, daar de maan zeer helder scheen. De schavuit werd onmiddellijk omsingeld, plotseling van alle kanten besprongen en toen hij goed was gekneveld, vreeselijk mishandeld.

De dessabewoners waren razend, alle haat, lang in hun binnenste opgekropt, ontketende zich, stortte zich uit over den weerlooze daar aan hunne voeten.

Hij werd getrapt, geslagen, gebeukt met stukken hout en ijzer. Eindelijk toen de storm eenigszins was bedaard en de meesten der beulen zich hadden verwijderd van de executie-plaats, kon de deerlijk mishandelde opgenomen en naar het Stadsverband worden getransporteerd, waar hij echter spoedig bezweek aan de bekomen wonden.

Correspondentie uit Modjokerto, uit het Nieuws van den Dag van 7 Mei 1912.

De onmacht der indische politie blijkt wel uit deze entrefilets, die men bij tientallen zou kunnen aanvullen, indien men *alle* berichten uit de couranten zou willen overnemen, melding makende van moorden, brutale aanrandingen en diefstallen. Waar moet het heen vragen wij ons af, waar zelfs in de hoofdsteden op Java de onveiligheid zoo groot is dat een europeesche dame, in een bevolkte wijk rijdende, door roovers wordt aangerand en de politie zelfs niet in staat is een enkele der schurken te arresteeren.

Terwijl te Batavia 3 moorden in 2 dagen plaats hebben en in een andere wijk van de hoofdstad Bantamsche koelies zulk een schrikbewind uitoefenen dat diefstallen en straatrooverijen aan de orde van den dag zijn. De Bataviasche politie schijnt dan wel onder den Hoofdcommissaris Ruempol het toppunt van onbenulligheid te hebben bereikt, waar een inlandsche agent - liefst in zijn diensttijd - zijn tijd verbeuzelt met het oplaten van vliegers!!

Hoe het met de veiligheid gesteld is in de binnenlanden van Java en elders, leert ons den onhoudbaren toestand in de afdeeling Modjokerto, waar overal vee wordt gestolen, zonder dat de politie bij machte is aan deze rooverijen paal en perk te stellen, en de dessabewoners ten slotte verplicht werden zelf voor politie en rechter te spelen, bij welke gelegenheid de veedief zóó werd mishandeld dat hij tengevolge van de opgeloopen verwondingen bezweek.

Waarschijnlijk zullen de daders nu wel wegens moord vervolgd en gestraft worden, maar wij stellen de vraag of dit wel billijk is, daar door de machteloosheid der politie de inlanders wel genoodzaakt werden zelf hun eigendommen te beschermen.

Nu zal men wel zeggen dat niemand zijn eigen rechter mag zijn, doch wanneer de dessabevolking, maar steeds het kind van de rekening is tengevolge van de onmacht der politie, dan zal iedereen begrijpen dat zij eindelijk radeloos worden, en zich niet ont-

zien een dief te mishandelen, wanneer ze het geluk hebben die op heeter daad te betrappen.

En au fond hebben ze groot gelijk, wanneer het Bestuur *in gebreke* blijft hen bescherming te verleenen, daar alle ingezetenen van Nederlandsch-Indië volgens Artikel 108 van het Regeerings-Reglement, *aanspraak hebben op bescherming van persoon en goederen.* Daar nu inlanders, zoowel als Europeanen die toegezegde bescherming van persoon en goederen thans *niet* hebben, kan men hen bezwaarlijk schuldig noemen wanneer zij zelf het recht in handen nemen, en is de eenige schuldige de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, die niet in staat schijnt te zijn maatregelen te nemen de politie op zoodanige wijze te verbeteren, dat ingezetenen in deze gewesten wèl bescherming van persoon en goederen genieten, waarop zij volgens het Regeerings-Reglement aanspraak hebben.

Wij willen den treurigen toestand waarin de indische Politie verkeert eens nader beschouwen.

Vaak wordt de meening verkondigd dat de Javaan lui is, dat hij van den eenen dag op den anderen leeft en dat hij het geld dat hij verdient niet weet te besparen in geval van misoogst of ziekte.

Behalve dat de Javaan lui zou zijn, hetgeen wij *niet* beamen, is het vorenstaande volkomen juist en is de economische toestand van den Javaan zeer treurig.

De Regeering tracht dien dan ook te verbeteren, ten eerste door de oprichting van loemboeng-dessa, waar hij een klein gedeelte van zijn padi-oogst moet brengen om op die wijze voldoende zaad-padi te hebben als hij zijn velden moet beplanten en ten tweede wordt hij uit de handen van woekeraars gehouden door de oprichting van landbouwcredietbanken, waar hij voor aankoop van ploegvee, gereedschappen of anderszins geld kan leenen. - Verder wordt hij door zijn hoofden, die daarin het voorbeeld moeten geven, onderhouden, om zijn geld niet al te zeer te verknoeien bij gelegenheid van trouwpartijen, begravenissen en tal van andere gelegenheden hem door zijn godsdienst of adat opgelegd.

Men ziet hieruit duidelijk het streven der Regeering dat de inlander moet leeren sparen, dat hij wat kapitaal vormt voor den kwaden dag, wanneer hij bij ziekte of misoogst weinig of geen verdienste heeft. Maar nu vragen wij ons af, waar moet de Javaan, die eindelijk tot het besparen van een gedeelte van zijn inkomsten is gekomen, zijn spaarpenningen *veilig* bewaren? Het te beleggen op de postspaarbank is alleen mogelijk indien hij woont in de onmiddellijke nabijheid van een postkantoor, maar zelfs dàn zal een dessa-man daar zelden toe overgaan, omdat er te veel formaliteiten aan verbonden zijn, en woont de man ver van het postkantoor dan is er natuurlijk geen sprake van. - Er is dus niet anders op, dan zijn bespaarde gelden te bewaren in zijn bamboezen woning, waar - dank zij de indische politie - roovers, ketjoes, of hoe men die bandieten ook noemen wil, wel zullen zorgen dat hij geen last meer heeft van zijn spaarpenningen.

Men ziet hieruit dat het streven van de Regeering, om den economischen toestand van den inlander te verbeteren, hoegenaamd geen gunstige gevolgen *kan* hebben zoolang er *geen goede politie* is. Een inlander zou wel dwaas zijn geld te gaan besparen, als hij bijna zeker is dat dieven daarvan alleen zullen genieten.

Een afdoende reorganisatie der politie en geen lakwerk moet het eerste streven der regeering zijn, al kost dit ook duizenden; is de tegenwoordige Landvoogd in staat die verbetering tot stand te brengen dan zou Z.E. tevens daarmede blijken van

bekwaamheid geven en toonen dat het werkelijk de bedoeling is de welvaart van Nederlandsch-Indië naar zijn vermogen te bevorderen, zooals door den Landvoogd - zie art:4 van het Regeerings-Reglement - bij de aanvaarding zijner betrekking beloofd werd. Zonder goede politie toch is geen welvaart mogelijk.

Tot slot kunnen wij niet nalaten het laatste schandaal op koloniaal gebied te vermelden. Het is wel het toppunt van godsdienstwaanzin dat de Regeering 120 neutrale gouvernementsscholen, alsof het eene levering van bruine boonen betrof, durft uit te besteden aan een Zendelinggenootschap.

Batavia 10/6 '12.

Nederlandsch-Indië

Het Sangir en Talaut-comité van het Nederlandsche Zendinggenootschap heeft aan de regeering medegedeeld, dat het genegen is 120 gouvernementsscholen over te nemen De vrije keuze tusschen Zendingsschool of landschapsschool is vervallen. Uit Taboekan, Taroena, Menado en de Minahassa zijn verzoekschriften aan de regeering ingediend, om het gouvernements-onderwijs te behouden.

Waar is de grens van zulk een onzinnigen maatregel? Morgen zal misschien het Bestuur van de geheele residentie Menado aan zendelingen worden toevertrouwd! Op de verzoeken der inlandsche bevolking om het gouvernements-onderwijs te mogen behouden zal wel eene afwijzende beschikking komen, zulks is te verwachten van een Landvoogd die zijn regeering begon met de publicatie van Zondags-ciculaires, en thans deze blijk geeft van zijn 'bekwaamheid'

Wij zijn nu met den tijd in Indië teruggegaan en leven niet in de 20ste, maar in de 14e eeuw.!!!

Poeloe Traperdoeli, Juni 1912.

A... Z.

(*Wordt Vervolgd.*)

De eerste schoolfeesten in het Instituut Jaques Dalcroze.

In het instituut Jaques Dalcroze, in Hellerau, hebben de eerste schoolfeesten plaats gehad. Die beteekenen een mijlpaal op den weg van deze jonge onderneming, die blijde verwachtingen wekt en den kiem harer ontwikkeling in zich draagt, en allen, die voor het heerlijke systeem van Dalcroze symphathie en bewondering hebben - en dat zijn er zeer veel! - zullen met blijdschap het feit constateeren, dat het facit dezer voorstellingen een succès is.

Gemeten met den norm, dien men aan 'Festspiele' pleegt aan te leggen kon wellicht (in het bijzonder den eersten avond), niet alles ten volle tevreden stellen. Maar daar de leiding van het instituut deze avonden in verstandige zelfbeperking als 'schoolfeesten' had aangeduid, legde men onwillekeurig een andere maatstaf aan. Dalcroze wilde, - nadat hij, door minder groote voorstellingen in bijna alle Duitsche steden, reeds zijn begínselen aan de openbare critiek had onderworpen - nu ook aan breede kringen gelegenheid geven, de resultaten van zijn onderrichtsmethode in het kader van officieele avonden te beoordeelen. Ontelbaren hadden aan zijn roepstem gevolg gegeven, - kunstenaars, dirigenten, musici, de vertegenwoordigers der binnen- en buitenlandsche pers - en zoo vulde dan een publiek in de stemming van goede verwachtingen het feestelijk gesierde huis, waarin de emotie van iets totaal nieuws trilde door de lucht.

De zaal maakt in zijn eenvoudige gestrengheid een eigenaardig plechtigen indruk. En deze indruk wordt nog versterkt door de ongehoord mooie lichteffecten, die door een totaal nieuwe en moderne belichting worden verkregen. Wanden en plafond zijn geheel met een dunne, lichte stof bespannen, waarachter de gloeilampen verborgen zijn. Zoo stroomt het licht van alle kanten aan - van boven, van de zijden - men ziet alleen de uitwerking daarvan, niet de bron, en dat maakt een zeldzaam fantastischen indruk, streng en een weinig prikkelend tegelijkertijd.

De eerste avond werd, als alle andere ook (de schoolfeesten bestonden uit negen avonden, telkens drie op elkaar volgende dagen) door rhythmisch-gymnastische oefeningen - groepen-oefeningen en gebaar-oefeningen - ingeleid. Over de nauwkeurigheid, en over de artistieke volkomenheid, waarmede Dalcroze, dank zij zijn paedagogische genialiteit, al deze verschillende oefeningen laat uitvoeren door

zijn leerlingenschare, is te dezer plaatse reeds gesproken. Ik behoef er dus slechts nog aan toe te voegen, dat de leerlingen van Dalcroze, aangevuurd door de extase van hun meester en door het zeldzame fluidum, dat van elke groote menigte uitgaat, zichzelf op deze avonden overtrof in enkele nummers. Naast deze oefeningen bracht het program echter ook veel anders en daarbij zeer bekoorlijke dingen. Zeer in het bijzonder zou ik de meisjesdansen willen vermelden, die in hun liefelijke bekoring van meesleepende betoovering waren, en een plastische uitvoering van het praeludium en de fuga in E-moll van Mendelssohn-Bartholdy.

Ondanks de lyrische opvatting, die met het karakter van dit werk in overeenstemming is, was deze volmaakt doorwerkte praestatie van strenge geslotenheid en precisiteit, en oefende daardoor een bijna monumentale werking uit.

Bijzondere belangstelling wekte, vooral in tooneelkringen, den tweeden avond, de opvoering van een scène uit het tweede bedrijf van Gluck's Orpheus. De Orpheus werd door Emmy Leissner uit Berlijn gezongen. De zangeres bood in beweging, houding en opvatting, veel goeds, en wist zich met groote vaardigheid aan te sluiten bij de groepen der geschoolde leerlingen van Dalcroze. Het als antwoord op de zich voortdurend herhalende klacht van den zanger scherp uitgestooten ‘neen’ van het koor, en de met steeds grootere hartstochtelijkheid naar Orpheus opdringende groepen van larven, furiën en schimmen, waren van enorme uitwerking door het sterke

leven, dat daarin school. En men kan er wel nauwelijks meer aan twijfelen, dat het beginsel van Dalcroze zich op zeer gelukkige wijze laat toepassen op de groepenverdeeling en massale beweging der moderne koren, en dat zich door het gebruik maken daarvan de oude, smakelooze sleur, die zich vooral in onze moderne opera dikwijls zeer onaangenaam doet gelden, met succès zou laten bestrijden.

Het publiek, dat in de pauzen op het feestelijk gesierde plein voor het schoolgebouw, in gesprek op en neer liep, voerde opgewonden discussies over de klassieke schoonheid en de moderne toepassing daarvan, over succèssen van heden en toekomstmuziek, over de hervorming van het operakoor en over duizend andere mogelijkheden en utopieën. De eenen geloofden aan een weldra te verwachten totale ommekeer op het gebied van de uitbeeldende kunst, andere, meer sceptisch gestemde gemoederen, twijfelden daaraan, zooals temperament en aanleg ieder ingaf. Alles bijeen echter moest de onbevangen toeschouwer den indruk krijgen, dat alle bezoekers zonder uitzondering waren geïnteresseerd en geboeid, en dat het organiseeren dezer avonden de jonge onderneming, waaraan men een *daadwerkelijke* belangstelling van breede kringen van harte toe zou willen wenschen, den weg heeft bereid tot een inderdaad zeer sterken bloei.

ELSE OTTEN.

Marie C.C. Gehner.
Na tien jaren.
1 Aug. 1902 - 1 Aug. 1912.

Er is zooveel ‘dienstboden-nood’ tegenwoordig. Waarlijk niet het minst juist onder de rijkste,'t méést-betalende klassen. Talloos zijn de vereenigingen die dientengevolge in den laatsten tijd zijn gesticht om op de een of andere wijze in die steeds grooter wordende moeilijkheid te voorzien, talloos zijn de ingezonden stukken waarmede de couranten worden overstelpt van tevergeefs naar een oplossing smachtende huisvrouwen, talloos ook zijn de brochures die telkens verschijnen van menschen, welke meenen die oplossing te hebben gevonden door 't stichten van volkskeukens, gemeenschappelijke woningen, wat dan ook van dien aard.

Niet daarover wil ik 't echter hebben thans. Ik haal dit maar aan omdat het dus een feit is dat wel niemand mij zal tegenspreken, wanneer ik durf zeggen dat heden ten dage iemand, die tien jaren lang je ‘trouw en eerlijk’ heeft gediend, wel een openlijke lofspraak wáárd is, en, meer dan dat, een woord van innigen dank.

Welnu, zij wier naam ik boven dit opstel schrijf, viert op 1 Augustus den gedenkdag van haar tienjarig dienstbode-zijn bij mij en mijne vriendin, en, dat ik haar in de Lelie herdenk heeft nog een bijzondere reden ook, want die maakte 't mij mogelijk haar het voorstel te doen geheel en al bij ons in dienst te treden, waar zij tot hier slechts eene half-uitwonende was geweest. Immers, het is eveneens tien jaar geleden dat de heer Veen mij de redactie aanbood van de Holl: Lelie, welke ik aanvaardde onder voorwaarde eerst den 1 Aug: in plaats van den 1sten Juli, bij den aanvang van den nieuwen jaargang, mijn taak te zullen aanvaarden. De verandering daardoor gebracht in mijn finantiëele omstandigheden en in mijn levenswijze maakte, dat Marie zich van toen af voortaan geheel en al aan onzen dienst verbond. En nu, na tien jaren, na tien jaren waarin ik dienstbodenbonden en mevrouwenbonden heb zien tot stand

komen bij de vleet, waarin ik mijn kennissen heb hooren zuchten, klagen, jammeren, beschuldigen, onredelijk zijn soms, en soms zeer te recht verontwaardigd, na tien jaren, waarin ik getuige ben geweest in menig gezin van o zoo veel ondank en van o zoo veel veeleischendheid, van o zoo weinig liefde en van o zoo veel ‘rechten’ van weerszijden, nu is het mij een oprechte behoefte, mede uit naam mijner vriendin, hier een welverdiende hulde te brengen aan de onverdroten zorg en toewijding en hartelijkheid, waarmede onze Marie lief en leed met ons deelde tien jaren lang, niet alleen als onze dienstbode, maar, in de eerste plaats, - gode zij dank is dat ons aller opvatting, - als onze *huisgenoote,* van wier liefde voor ons wij verzekerd zijn, zooals zij 't is van de onze. Het is hier niet de plaats om in uitvoerige bijzonderheden te treden over alles wat zij voor ons deed. Één herinnering alleen wil ik releveeren uit vele, namelijk het oogenblik ver weg in het buitenland, in den vreemde, waarop de dokter ons zeide dat ik in hoogsternstige mate door typhus was aangetast, en het niet zou kunnen stellen, ondanks al de toewijding mijner vriendin, zonder eene verpleegster òòk nog, daar dag en nacht achtereen

bij mij waken voor één persoon natuurlijk niet zou zijn vol te houden. Ik sprak toen van de hulp onzer Marie, en de dokter, een geheel vreemde voor ons, haalde de schouders op, overtuigd dat wij zelf 't onmogelijke van den toestand alleen met haar gauw genoeg zouden erkennen.

Na een week echter was hij-zelf de eerste die zijn bewondering uitsprak voor een zoo onverdroten toewijding en bereidwilligheid harerzijds, oneindig méér waard dan betaalde, zij het dan ook ‘geoefende’ verpleegsterhulp. Voeg hier nog bij dat Marie nimmer de typhus gehad had, dat de aard ervan zeer besmettelijk was, en

dat zij-zelve geen seconde 't anders *wenschte* dan mij te *mogen* oppassen - - mij dunkt, dan zult gij 't wel met mij eens zijn dat ik hier niet veel woorden meer behoef bij te voegen, dat het hier boven door mij meegedeelde *feit* reeds genoeg zegt. -

Zal ik U nu nog vertellen van al mijn andere ongesteldheden, waarin onze Marie ons onmisbaar is geweest, en is, of van hare minachting voor de dienstboden, die ‘maar tot acht uur willen werken’, waar zij voor ons nog tot 's avonds laat, in den nacht soms, doet wat wij haar vragen: een extra stuk strijken, iets wat niet klaar was afmaken, last not least, de expresse van de Lelie-drukproeven wegbrengen, zelfs als er geen tram meer gaat naar den Haag, en zij geheel te voet moet loopen den langen, eenzamen, ouden Scheveningschen weg. Neen, ik zou bladzijden vol moeten schrijven als ik in al die bijzonderheden ging treden, alleen nog dit: er zijn er misschien die denken: O natuurlijk, die Marie verdient een hóóg loon, dan kan je wel alles gedaan krijgen. In de eerste plaats, ook voor een hoog loon, - vraag het maar rond - kan je tegenwoordig al hèèl *weinig* gedaan krijgen. Integendeel. Maar bovendien, Marie verdient géén hoog loon, maar omgekeerd integendeel een zeer bescheiden, veel

minder zelfs dan de meeste meiden-alleen heden tendage eischen en - ontvangen. Zij weet namelijk dat wij niet meer kunnen betalen, en zij vindt toch zelfs nog steeds gelegenheid ons met cadeautjes te verrassen.

- Heeft zij dan geen gebreken?

O ja, zeer zeker. - Zoo zeker als ik-zelve ze heb, en zoo zeker als mijne vriendin òòk die heeft. - Gebreken hebben wij allen. 't Ware misschien goed als vele meesteressen die óók eens bij zichzelve opzochten, en niet alléén bij hare ondergeschikten.

Want, het is niet altijd een gemakkelijk lot, mevrouw of mejuffrouw, die zelve niets van 't huishouden afweet, en prettig uitgaat, en U-zelve buitenshuis amuseert, om Uw ondergeschikte te zijn, en te zorgen dat gij alles precies zoo vindt als gij 't hebben wilt, en als gij 't hadt besteld. Verplaats U er eens in hoe gij 't vinden zoudt thuis te moeten werken in hare plaats, gij, die, tien tegen een, ouder, minder knap zijt dan zoo'n jong dienstmeisje. En het is ook niet altijd een gemakkelijk lot de ondergeschikte te zijn van die andere categorie van meesteressen, die wèl weten hoe 't hoort en hoe het in een huishouden moet toegaan, en die dientengevolge den ganschen dag hare dienstbode commandeeren, achterna loopen, op de vingers zien, bekijven, bevitten. Alweder, verplaats U eens in haar lot, of *gij* altijd zooveel belang zoudt stellen in dat stoffen, wrijven, boenen, schuren, schoonmaken, indien 't den vreemden inboedel Uwer ‘mevrouw’ gold, in plaats van Uw eigen. Daarom wil het mij voorkomen, waar er aan zoo vele ‘vrouwen van beteekenis’ dagelijks hulde wordt gebracht voor dit of voor dat, door haar gedaan op maatschappelijk

of kunst-gebied, of in welk opzicht dan ook, dat het plicht is in de eerste rij hen niet te vergeten, die, op een bescheiden plaats, trouw en eerlijk uithouden in lief en leed, doende wat hare taak is, dag in dag uit, week aan week, jaar aan jaar, niet uit winstbejag, niet uit egoïste redenen, maar uit die mooiste van alle drijfveeren: uit liefde tot een ander.

Er zijn zoovele slechte dienstboden, - aan wie de schuld is laat ik in het midden, - maar in elk geval dat er heden ten dage vele, zeer vele slechte *zijn*, dat is een feit. Laat ons daarom de goede, die er, gode zij dank, óók nog zijn, de eer geven die zij verdienen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Overzicht van de week.

I.
Een waar woord.

Naar aanleiding van een critiekje in 't Vaderland, waarin werd geklaagd, dat het cabaret-zaaltje op Scheveningen geen Parijsch cachet heeft, schreef de ondernemende leider van dat cabaret, de bekende heer Pisuisse, een antwoord in het Vaderland, te lang om hier over te nemen, maar waarvan ik het zéér ware slot hier citeer:

Maar....!

Met 'n ijzeren kogel van honderd kilo kun je nu eenmaal niet gracielijk raketten....

En je ouwe tante van 't zelfde gewicht krijg je niet in beweging voor 'n élégante 'twostep'....

Evenmin breng je in Nederland, waar een Nederlandsch publiek zich in den band van Nederlandsche wetten, Nederlandsche bouwverordeningen, Nederlandsche brandweervoorschriften, Nederlandsche politiereglementen.... o, en vooral van Nederlandsche degelijkheid, Nederlandsche ingetogenheid en Nederlandsch fatsoen.... op z'n Hollandsch amuseert, een Fransch of Duitsch Cabaret tot stand.

wg: Jean Louis Pisuisse.

De gespatieerde woorden zijn van mij, omdat zij m.i. zoo bijzonder goed teekenen den Nederlandschen aard bij zulke gelegenheden. Wat de heer Pisuisse iets te voren in dit zelfde stuk durfde beweren, dat namelijk de door hem en zijn mede-artisten geboden cabaret-kunst niet grof en ordinair, maar licht en gracielijk is, dat onderschrijf ik, voor zoover mijn eigen ondervinding gaat van het bij hem en de zijnen gesmaakte genot, *volkomen.* Maar ook onderschrijf ik volkomen, dat niets 'Nederlandscher' is in den door den heer Pisuisse hierboven bedoelden zin dan de aanblik van het preutsigdoende, stijf-gekleede, met wat op het tooneel geschiedt in flagranten strijd zijnde, verlegen met zijn houding publiek. Cabaret-kunst in den besten zin, zooals Pisuisse ze geeft, gaat heusch boven 't peil van dat Nederlandsch publiek - dat cabarets bezoekt - in de massa genomen ten minste.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
'Bedenk dat het een vrouw is'.

In de zaak der bekende vrouw Roerdinkholder, wier grootste misdrijf daarin bestaat, dat zij het op straat der politie lastig maakt door samenscholingen te verwekken, is door het openbaar ministerie geëischt het *maximum* van straf, namelijk één jaar gevangenis-straf. - Aan 't verslag der terechtzitting ontleen ik uit de Telegraaf:

Toen de vrouw daarop het bewuste bord weer om den hals wilde hangen, gelastte de president haar verwijdering. Door rijks- en gemeentepolitie werd zij gillend de zaal uitgedragen.

Op de publieke tribune begon een man te schreeuwen: 'Bedenk dat het een vrouw is, bedenk dat het een vrome is.'

Mij dunkt, niemand zal mij beschuldigen van te behooren tot hen, die voor mijn eigen geslacht zachte uitzonderings-maatregelen eischen, als dit geslacht aanleiding geeft, door haar eigen gedrag, tot het toepassen van straffen. - In dit geval echter vind ik, dat deze man op de tribune méér 't hart op de rechte plaats toont te hebben dan de subst. officier van justitie, die verklaarde: 'nooit heb ik met meer gerustheid het maximum gevraagd, dan voor deze beklaagde.'

Een dergelijke énormiteit kan alléén worden ingegeven door den angst van de bezittende klasse voor alles wat zweemt naar socialisme. Immers, deze zich met borden met roode strikken tooiende, gillende, lawaai-makende vrouw uit het volk is veel meer haarzelve tot last, dan wien ter wereld ook, en, indien men verstandig te werk ging, dan zou men haar met rust laten, totdat zij van-zelf kalmeerde. In dat opzicht mocht men ten onzent een voorbeeld nemen aan de wijze en bezadigde manier van optreden van de Engelsche politie en de Engelsche rechters, waar het de dwaze manifestaties der suffragettes geldt. In Engeland begrijpt men namelijk

zeer goed, dat deze ‘dames’ reclame maken willen, en het best worden getemd, indien men zoo weinig mogelijk notitie neemt van hare schandalen, en haar zoo gering mogelijk straft. De Nederlandsche subst. officier echter, die, in vrouw Roerdinkholder, 't socialisme zoekt te treffen, bereikt in de eerste plaats daarmee geenszins zijn doel, omdat hij van haar belachelijkheid maakt een ernst, waardoor zij de rol gaat spelen van slachtoffer van ‘de zaak’, maar in de tweede plaats toont hij zich ook vreemd aan alle gevoel voor de verzachtende omstandigheden, die hier ruimschoots aanwezig zijn, en welke de tribuneman zeer juist uitdrukte door zijn uitroep: ‘Bedenk dat het een vrouw is.’ Indien men tegenover de hardheid, waarmede openlijk behandeld wordt deze uit hare betrekking ontslagen, daardoor 't hoofd verloren hebbende, roode strikken tentoonspreidende, overspannen vrouw uit het volk, stelt de fluweelen zachtheid, die de Haagsche Rechtbank aan den dag legde waar het gold onlangs het zedenmisdrijf van Leidsche studenten, van jongelui dus uit de *eigen* kringen, (maar wier verantwoordelijkheidsbesef, juist *om* die reden, grooter behoort te zijn, dan dat van eene vrouw Roerdinkholder, terwijl daarentegen hun misdrijf van een veel minder onschuldigen, integendeel van een beslist weerzinwekkenden aard was), zie, dan rijst de vraag: Is de justitie *werkelijk* zoo blind als zij wordt afgebeeld, òf... kijkt zij met één oog, ja met anderhalf zelfs, uit naar den kant van macht en voornaamheid en sluit de rest voor die der *rechtvaardigheid?*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Letterkundig Overzicht.

De drie dames Cnussewinckel
door
Minca Verster-Bosch Reitz.
Uitgave Moderne-Bibliotheek van Holkema en Warendorf, Amsterdam.

Lieve lezers, ditmaal wil ik 't nu eens hebben over 'n aardig boek!

O, niet meer dan 'n aardig, 'n gemoedelijk-áárdig boek. Geen hooge kunst. Absoluut niet!

Toch, met dat al, misschien steekt er méér kunst in om 'n heel-onbeduidend, heelongebeurlijk oude-jonge-juffrouwen-bestaan levend-van-de werkelijkheid afgezien geestig te teekenen, zóó dat het anderen amuseert, zonder nochtans hatelijk te worden, dan menig ‘groot artist’ begrijpt, maar zou ondervinden zoo te zijn tot z'n eigen schande en zelfkennis, zoo hij-ooit zich eens ‘verlaagde’ tot het verzinnen van een gewoon humoristisch verhaal in den geest van de drie dames Cnussewinckel.

- De drie dames Cnussewinckel presenteeren zich aan den lezer in 'n zeer smakelijk-uitziend bandje, in 'n prettigen vorm om in de hand te houden, grootte en dikte van 'n Tauchnitz-editie, maar steviger gebonden, en op veel mooier papier en met beteren druk, en daarbij kosten zij slechts 90 cts. In onze dure tijden óók een aanbeveling.

Indien de Moderne-Bibliotheek, die al hare deeltjes aldus, goed en smakelijk verzorgd naar het uiterlijk, de wereld inzendt, nu ook maar zorgt dat ze naar den inhoud dezelfde voordeelen bieden aan den lezer, die 'n uitspannings-lectuur zoekt, als de drie dames Cnussewinckel, dan ben ik er vast van overtuigd dat de uitgever

met deze nieuwe uitgave veel succès zal hebben, want - -, er is behoefte, dringend behoefte, aan iets, dat de geest ontspant in plaats van inspant.

De realistische platheden-literatuur heeft haar tijd gehad. Ze is te vulgair, te veel jan-en-alleman-terrein geworden, om er zelfs ondanks 't grootste marktgeschreeuw nog in te willen bij diegenen die koopen om te *lezen.* Een Querido, met z'n laatste pennevrucht, uit de Jordaan gehaald, ziet zich genoodzaakt, als 'n marktventer, in het 'Volk' zijn eigen waar aan te prijzen met de mededeeling, dat hij 'al de vloeken uit de Jordaan kent', omdat hij er expresselijk is gaan wonen voor z'n 'epos'.

Vergeefsche moeite: de Jordaan-menschen zelf koopen geen dure boeken, lachen hem uit, degenen echter die tuk zijn op romannetjes lezen, die 'n boek 'cadeau vragen,' die vinden geen smaak in Jordaan-taal noch volks-vloeken, maar zoeken nog steeds hun heil bij 'n Couperus, 'n Borel, 'n Reyneke van Stuwe, enz. -

Ongelukkig echter zijn al die boeken duur, dat is 'de' groote grief van het hollandsch publiek tegen onze uitgevers; en daarom is de Moderne-Bibliotheek, met 'n negentig-cents uitgave, 'n heel-verstandige gedachte. Als nu de verdere deeltjes maar beantwoorden aan de verwachtingen, welke de drie dames Cnussewinckel hebben opgewekt, althans bij mij!

Neen, zij zijn geen overdreven-geschilderde per-sé belachelijk-voorgestelde mallooten, van wien men zich, schouderophalend, zegt: Zoo

zijn er geen! Ze behooren wel tot 'n uitstervend geslacht, in onzen tijd van nuttige en ontevreden en ieder den eigen weg gaande ‘onafhankelijke’ vrouwen. Toch, zoo als zij zijn er nòg, nog vele, vooral in de provincie! - In Amsterdam opgevoed, achtergebleven met een vrij groot fortuin, bijeengegaard door een winkelier-zaken-mensch vader, die nooit verder kwam of dacht dan zijn winkel, besluiten de drie zusters, als haar de woning op de Prinsengracht wordt opgezegd, om voortaan naar 't Gooi te verhuizen, en er een eigen villa te gaan huren. De verschillende wederwaardigheden, die zij op die villa dóórmaken, vormen de verschillende hoofdstukken van het boek. En, ik herhaal, om al deze kleine, geheel onbeteekenende, dagelijkscheleven dingen aldus te beschrijven dat zij den lezer telkens een glimlach ontlokken om het natuurlijke en toch kluchtige ervan, om dat áárdig te kunnen doen, moet men beschikken over méér talent dan ‘de’ critiek der onbekende schrijfster zal toekennen, omdat zij immers geen oogenblik aanspraak maakt op kunst, eenvoudig maar ‘schrijft’, zonder meer. - Zij heeft de drie verschillende karakters van de verschillende zusters heel consequent volgehouden in hare teekening, Fine, de oudste, degene die regeert, die 't huishouden doet, die de baas is, die onwillekeurig nog steeds de beide anderen imponeert als hoofd des gezins; Bertha, de midden-zuster, als zoodanig de minst-getelde, degene die nu met deze dan met die harer zusters meepraat, en Louise de jongste, de artistieke, de reeds door den nieuwen tijdgeest beroerde, die daaraan ontleent dichterlijke en literaire neigingen, die als zoodanig wordt ontzien en geëerd door de twee ouderen, maar die met dat al toch steeds blijft de jongste, het kind.

Een van de in dat speciale opzicht wel het best-gelukte hoofdstukken is dat, waarin bovengenoemde Louise hare late liefde bezingt tot den gewaanden zoon van neef Sander, in wien zij ten slotte ontdekken een franschen Cabaret-zanger. De tegenstelling tusschen de sonnetten-dichtende oude juffrouw, aan hare schrijftafel in de huiskamer, met de beide andere zusters, die 't zich druk maken over de ruiende kanarie, hare niet vlottende vers-regels, afgewisseld met de jammerklachten van Fine en Bertha, omdat zij ‘Piet's’ ongesteldheid maar niet kunnen uitvinden, ziedaar 'n stukje levens-humor, dat volstrekt niet zóó is gechargeerd van uitwerking om te zeggen: Wat 'n onzin, wat 'n gewild-grappig willen zijn! Integendeel, kostelijk van wáárheid, van echt-typische oude-juffer-preutsigheid is de uitval van Fine, wanneer zij ontdekt hoe Louise den zondigen caberet-zanger, vurig, maar, natuurlijk, anonym heeft bezongen in hartstochtelijke liefdeklachten: ‘Dat je artist bent vinden we immers best - en dat je verzen maakt ook - maar - altijd in “'t fatsoenlijke”...’

‘'t Fatsoenlijke!’ Heusch, 't speelt in de bekrompen-hollandsche burger-kringen nog zoo'n typische rol! In dat opzicht zijn de dames Cnussewinckel heusch typisch van ware vinding, en kan Minca Verster-Bosch Reitz zich zeker en stellig op één lijn stellen in talent met Top Naeff of Cornelie Noordwal. -

Ook in de scène van 't ruien van de kanarie, die, volgens de veel meer zaakkundige dienstbode, de pip heeft, - hetgeen echter óók al weer 'n met het- ‘fatsoendelijke’ hoogst-strijdige kwaal is in de oogen harer meesteressen, komen dientengevolge leuke tooneeltjes voor, al spreekt het vanzelf dat de auteur, evenals iedereen die vóórtdurend moet aardig zijn, wel eens wat te eenzijdig blijft in haar voortborduren op éénzelfde terrein. Daarentegen had zij ongetwijfeld van het slot van haar verhaal, het zenuwlijders-pension der familie Tuythoorn, nog veel meer kunnen maken dan zij deed, indien niet blijkbaar hier het haar waarschijnlijk door den uitgever bestelde

aantal bladzijden ware volgepend geworden, reden waarom zij er vermoedelijk van heeft afgezien zich nog meerdere moeite te geven voor 't zelfde geld. Immers, dat het haar aan talent heeft ontbroken haar pension Tuythoorn nog wat meer uit te werken, geloof ik geenszins. Juist alles wat zij van deze zenuw-patienten en de door hen gestichte verwarring beschrijft, doet amusant aan, ècht van onzen hedendaagschen tijd afgezien tot in de puntjes. En heel niet overdreven is hier ook weer de ‘fatsoendelijkheid’ der goede dames Cnussewinckel, die alle vreemdsoortigheden der ‘freules von Retichem’ en van den geleerden ‘student’, voor lief nemen, omdat ze het zoo'n deftige conversatie vinden, totdat ze opeens ontdekken, dat die ‘logé's’ harer vriendin Tuythoorn niet anders zijn dan betaalde pensiongasten, - welk geheel nieuw licht opeens verduistert het tot hiertoe ‘een huisgezin zijn’ der familiën Cnussewinckel en Tuythoorn.

- - Ik beken het eerlijk, toen ik, met het beëindigen dezer vriendschap, tegelijk

beëindigde mijn lectuur van de dames Cnussewinckel, toen speet mij dat oprecht, nam ik met leedwezen afscheid van Fine, Bertha en Louise, juist omdat zij, bij al hare eigenaardigheden, en typische oude-juffrouw-achtigheden, toch 'n drietal goedmoedige, goedhartige, rechtschapen zielen zijn, behoorend tot dat soort vrouwen, dat de vroegere generatie opleverde, en dat meer goed deed misschien dan ooit is begrepen, dat gauw medelijden heeft met hunne naasten, dat er willig wat voor over heeft die te helpen, dat wel zich laat leiden door allerlei bekrompen opvattingen en ideeën van ‘fatsoen’, maar waarvan toch 't hart zit op de rechte plaats. De geschiedenis van het in pension nemen der arme kinderen, die van de bestelde luiermand voor het ten onrechte van eene bevalling verdachte dienstmeisje, beide zijn daar om te bewijzen, dat er, ondanks het uitwendig belachelijke, toch 'n goede kern schuilt in zulke oude-juffers van 'n anderen tijd dan den onzen. Daarom, zoo dit boek blijkbaar niets anders wil, noch bedoelt, dan den lezer een aangenaam uurtje bezorgen, is het toch geenszins een flauwe charge, een met alle werkelijkheid strijdige overdrijving. Zoo even vergeleek ik de schrijfwijze van de auteur met die van Top Naeff en Cornelie Noordwal, maar, wat de laatste aangaat, deze is dikwijls in hare tot in twee deelen uitgesponnen aanhoudend-geestig-willende zijn romans, vermoeiend van druk-doen en woorden-aaneenrijgen; zij zou waarlijk een voorbeeld kunnen nemen aan de zelfbeheersching die Minca Verster-Bosch Reitz zich integendeel oplegt. Deze laatste wil niet meer namelijk dan zij kan. Zij vertelt grappig, maar zij tracht niet, als Cornelie Noordwal, U te overstelpen door haar niet te remmen woordenvloed. Daardoor is het een feit dat Cornelie Noordwal U heel dikwijls ongeduldig maakt, met een weeïg gevoel van: houdt nu eindelijk eens even op, waar integendeel Minca Verster-Bosch Reitz bij U 't gevoel opwekt: ga nog maar wat vóórt. Jammer dat het nu al uit is. Bijzonder trof mij, als goed gelukt, hare wijze van de zusters opvoeren als zij tot elkaar spreken. 't Onderling gekibbel, elkaar telkens aanvallen, elkaar ongeduldig antwoorden bij elk meeningsverschil, om toch terstond één lijn te trekken als het geldt een vreemde die er zich inmengt, hem op zijn plaats te zetten, en het gemeenschappelijk terrein te verdedigen tegen 'n indringer van buiten, het is zoo recht afgezien van zuster-samenleven van dergelijke bedaagde juffers. Zooals Minca Verster-Bosch Reitz de dames Cnussewinckel teekende, zoo zie ik, zoo zien velen onzer, dunkt mij, een paar dito dames uit de eigen kennis-kring vóór zich, in het knusse, volgepropte, keurig-nette, smakeloos-met-vodden-versierde villatje, met de zonnige serre, met den lakenschen kip als eier-warmer, met de zijdelingsche blikken naar elkaar als de dienstbode binnenkomt, en dit niet mag hooren en dat niet, met den enghartigen angst voor- 't fatsoen, en de kleinzielige vereering voor deftige conversatie, met het stille ontzag voor 't afkeurend oordeel van neef of oom, en die geheel uit het evenwicht zijn gebracht voor een ganschen tijd door zoo schokkende gebeurtenissen als 'n onverwachte logé bij de buren of 'n brutale onverwachte schel in den avond.

Ik herhaal, m.i. is er tusschen al het poehaai en de zelfbewustheid van zich als kunstwerken komende aanmelden boeken, die verlangen ‘ernstig’ te worden genomen, ook wel eens behoefte, véél behoefte, bij het lezend publiek, aan 'n gewoon-prettig-zich-lezend, amusant boek, vertellend van gewone menschen, gewone toestanden.

- Ziedaar, waarom ik de dames Cnussewinckel aan de lezers ter kennismaking kan aanbevelen. Voor jaren heb ik van niemand minder dan den nu overleden beroemden

Deen: Herman Bang, - te midden zijner zoo geheel andere zwaar-ernstige boeken - een aardig novelletje gelezen, dat 'n pension-leven aan de Deensche kust alleraardigst beschreef. Daaruit ziet men dat ook de groote artisten 't niet altijd beneden zich vinden ‘geestig’ te zijn. Dat novelletje was m.i. lang niet 't minste wat Herman Bang ooit schreef. Welnu, in dienzelfden oppervlakkigen, luchthartigen, maar tòch niet àl te would-be-grappigen stijl schreef Minca Verster-Bosch Reitz haar: De dames Cnussewinckel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

Hooggeachte Freule,

Na hetgeen U in 44 en 45 schreeft over ‘de aanstellerij’ met het lied: ‘Nearer to God’, zou ik U willen zeggen: Laat U niet zoo verstoren door wat uiterlijk zich als stuitend voordoet. Behalve dat de doorsnêe Hollander zich nu eenmaal schaamt om gevoel te toonen en voor niets zoo bang schijnt dan om met zuiver gekozen woorden te *spreken* - als hij iets zal weergeven

dat hem ontroerde, *brabbelt* hij en zegt er eenige keeren ‘verdomd’ tusschen door - maar mij zal het onvergetelijk zijn, dat toen de klokken dat lied speelden, er onder de duizenden die dat hoorden, honderden gedurende die oogenblikken waarlijk *Nader bij God* waren, en dat honderden anderen, vèraf als ik, zich in dienzelfden gedachtegolf voelden omhooggevoerd. Wees overtuigd, dat machtige gedachtestroomen als deze, een sterke hulp en troost zijn voor de verbijsterden onder de heengegane zielen! En doet de blijdschap van dit inzicht niet alle ergernis te niet? - Zelfs tegenover de *pretjes* die de ‘groote Wereld’ er uitslaat, wijkt droefheid toch, als ik bedenk dat die nog zoo vluchtig en onnadenkend daarheenlevenden óók een oogenblik de aanraking hebben gevoèld van het Waarlijk Groote in den mensch en hoezeer zij (uit angst voor dat Groote?) den indruk dier aanraking nu ook verliezen willen in *pret*, toch *blijft* die indruk en elke volgende aanraking maakt dien dieper; tot hun heil!

Waarlijk, *indien* ‘het Zoodje dat Wereld heet, een Mesthoop is geworden, dan dragen allen, zònder uitzondering hun deel der verantwoordelijkheid en elk, zònder uitzondering, moet dan aanvangen (door eigen leven schooner te maken) mee te werken deze tot een bloemenheuvel te doen worden.

Met vriendelijke groeten en beste gedachten,
Steeds gaarne Uw dienstw. dien.
W.D. VAN ANDEL.

Kunsten en Wetenschappen.

Smeedkunst van edele metalen.

De bearbeiding van edele metalen is, in de 16^{e} en 17^{e} eeuw vooral, tot zulk eene kunsthoogte opgevoerd, dat van *handwerk* in de enge beteekenis van het woord haast geen sprake meer is.

Zelfs door de goudsmeedkunst tot het gebied der kunstnijverheid te brengen doet men afbreuk aan eene kunstuiting welke in alle bescheidenheid zich heeft voorgedaan, maar den mannen, die het vak beoefenden, tot kunstenaars heeft gestempeld.

Door niets kan men zoozeer tot het besef der groote kunstwaarde geraken van de beroemde gouden en zilveren voortbrengselen van vroegere eeuwen, dan door de werken te doorloopen, die als monographieën hun lof verkondigen.

Kan men veel reizen, en daardoor de voornaamste musea bezoeken, dan is men in de gelegenheid om tal van die voorwerpen te bewonderen, maar de huiszittende mist dat geluk, en hij kan alleen op de hoogte worden gebracht door de werken, waaraan de kunstvoorwerpen van de goud- en zilversmeedkunst het aanzijn hebben gegeven, en dan nog moeten de illustraties den tekst aanschouwelijk maken.

Zoo heeft Professor Dr. Richard Graul, de directeur van het museum van kunstnijverheid te Leipzig, een werk ondernomen, dat een volledig overzicht biedt van de oude Leipziger goudsmidskunst, waaronder gebracht zijn de voorwerpen in 't bezit van kunstverzamelaars in de stad Leipzig.

Aanleiding tot dit werk gaf eene in het jaar 1907 gehouden tentoonstelling in die stad, waaruit bleek, dat zij op veel meer goed werk harer goudsmeden kon bogen, dan men aanvankelijk had gedacht.

Het werk geeft ook de kunst der Leipziger goudsmeden, hun werken en meesterteekens, waarvoor de stedelijke archieven de bron was, en de stedelijke archivaris Professor Dr. Gustav Wustmann de zegsman.

Om een denkbeeld te geven van de vele werken, welke op het gebied der goudsmeedkunst licht verspreiden, noemen we enkele, welke evenzeer de bijzondere aandacht vragen. Van Von Czihak voor Pruisen, van Hintze voor Breslau, van Pollack voor de 'klassischantieke Goldschmiedearbeiten', van Paul Flindt, van Aug. Demmin, van Odobesco, enz., doch zulk een dorre opsomming is allerminst aanlokkelijk, waarom we liever nog eens op een dier vele werken terugkomen.

'Ludwigsburger'.

De Keramische kunst begint te herleven.

Delft gaf door de wedergeboorte van de 'Porseleinen flesch' den toon aan. Den Haag met 'Rozenburg' volgde, dan Gouda, en tal van andere steden!

Deze herleving van een tak der kunstnijverheid, waardoor Delft beroemd werd, komt de kunsthistorie der Keramiek ten goede.

Telkens en telkens worden nieuwe werken over de Keramische kunst uitgegeven, en al heeft Henry Harvard voor ons land het veld vrijwel afgestroopt, toch blijft er voor de andere landen nog zooveel stof over, dat we nog niet Salomo's uitspraak: 'van veel boeken maken komt geen einde' behoeven te weerspreken.

Leo Balet hield zich het laatst bezig met de Ludwigsburger porselein-manufactuur, voornamelijk in 'Figurenplastik'.

Stuttgart bezit eene uitgebreide verzameling, welke in twee hoofdgroepen te verdeelen zijn. Figuren uit de mythologie, en 'Genres-zenen', en daarna onderverdeeld kunnen worden naar hun modelleurs en hun stijl.

Deze collectie nu is door Leo Balet geordend en in schrift en beeld weergegeven.

Daar niet altijd merken en namen bekend waren, moest een critisch vergelijken aan een onmisbaren speurzin gepaard gaan, vooral ook ten opzichte van in denzelfden tijd parallel loopende porseleinen-figuren uit andere oorden, waardoor Balet den invloed kon volgen, welke andere porseleinfabrieken op het Ludwigsburger gehad heeft.

Zijn werk is van het grootste belang, vooral door de afbeelding van 326 figuren, welke zoowel voor de geschiedenis van de porseleinsoort van groote waarde zijn, alsdat zij een blik geven in de kultuur uit den tijd, dat de Ludwigsburger-porselein-manufactuur bloeide en zich ontwikkelde.

Kunstnijverheid.

Een tijd lang is zij dood geweest, maar thans is de wederopstanding nabij.

Dat heeft een redelijke grond.

Den tijd lang, dat de kunstnijverheid dood was zag men niet om naar hetgeen vroeger op dat gebied geschapen was; vroeger toen de kunst op haar hoogsten trap stond, en ieder kunstgevoel bezat, ten minste smaak en schoonheidsgevoel om zich te omringen, ook in het dagelijksche sleur-leven van voorwerpen, welke door den adem van den meester gewekt waren ten kunstleven.

Juist dat niet omzien naar de vroegere uitstekende voorbeelden deed de kunstnijverheid den doodslaap slapen.

Dat is anders geworden; dat is beter geworden, zij het ook, dat dit betere ontaard is in een modeziekte, welke, zoo niet getemperd, tot een tweeden dood kan leiden.

In 't midden der 19^{e} eeuw begon men te zien te genieten, te waardeeren *de* groote kunst, bewaard gebleven uit vorige eeuwen; men sloeg het oog op wat andere landen, zelfs de Oostersche volken, op het gebied van kunstnijverheid, - kunst en kunstnijverheid zijn verwanten van de beste soort, - hadden gepresteerd, en toen zag men den wansmaak, welke in onze huizen was binnengedrongen.

In het verleden ligt de waarborg voor het heden, en daarom juichen we iedere poging toe, welke dient om de aandacht te wekken wat dat verleden ons heeft gebracht.

Vooral voor de kunstnijverheid is dit hoog noodig, en daarom maken we gaarne melding van de *Illustrirte Geschichte des Kunstgewerbes* met 1100 afbeeldingen in den tekst, buiten en behalve de 200 meerendeels gekleurde platen.

Ons oog moet zien; daartoe helpen de Musea mede; ons oog moet leeren zien en onderscheiden; dit kan ons een dergelijk geïllustreerd werk geven. Door aanschouwing moet men leeren, en die aanschouwing vinden we in het bovengenoemde boek, en zijne broederen.

We bevelen niet één boek aan; er bestaan er verscheidene.

We schreven deze regelen slechts om het nut er van aan te toonen.

Weef- en naaldkunst.

Soms is het om jaloersch te zijn op het Buitenland, ware het niet, dat dankbaarheid voor alles wat het ons brengt, onze ontstemming wegneemt.

Daar heb je nu bij voorbeeld, om maar eens een greep te doen, zoowat een tiental werken over een zeer speciaal onderwerp, welke in één adem genoemd kunnen worden, en waar tegenover wij niets kunnen stellen. We noemen de titels: Verneuil, Etoffes Japonaises, die Wiener Spitzenausstellung 1906, Sophie Davydoff, la dentelle Russe, Morgenländische Stoffe, Stickereien aus dem Orient, Figurale Persische Stoffe aus dem Zeitraum 1550-1650, Die Persischen Prachtstoffe im Schloss Rosenborg in Kopenhagen, Sammlungen aus dem Orient in der Allgemeinen Kunst- und Industrie-Ausstellung zu Stockholm 1897.

We weten wel, dat de Kunst-Nijverheidsschool te Haarlem, die eerst zachten drang heeft uitgeoefend, later een stuwende kracht geworden is, om ook de Nederlandsche vrouw op te wekken den naaldarbeid en de kunstweverij te doen herleven, maar er kan immers geen sprake nog zijn van het in het licht doen verschijnen van zulke werken.

Hoe veel tijd zal er nog heen gaan eer er geld genoeg bijeen is om ook aan het Buitenland te toonen dat wij wat *kunnen.*

Maar hoeveel exemplaren zullen dan van zoo'n duur boek, want laag in prijs kan 't nu eenmaal niet zijn, verkocht worden?

In ons land draait een dergelijke verkoop meerendeels om dezelfde personen. Enkele Musea hebben geld genoeg om te steunen, maar de meeste moeten er zich van onthouden.

En dan nog de zoogenaamde recensie-exemplaren, die allicht door perslui in tweede hand worden verkocht.

Och laten we ons maar aan het Buitenland houden. Nederland kan toch niet mede!

Naaldwerk.

Onder onze Musea in den lande is zeker het Kunst-Nijverheidsmuseum, te Haarlem, te noemen als het meest medewerkende om de kunstindustrie een stap verder te brengen.

Meer nog dan eenig ander Museum, weet de directeur-conservator, niet alleen zijn school, maar ook zijn Museum een bijzonder reliëf te geven.

Dit blijkt niet alleen uit de hoogst belangrijke verslagen van de verrichtingen der beide instellingen, maar ook voornamelijk door de speciaal-tentoonstellingen welke de Heer von Saher zoo dikwerf organiseert.

Zoo is er thans, - misschien sedert eenigen tijd, - verschenen een werk, getiteld: 'Moderne Kunst-Nadelarbeiten', waarin afgebeeld zijn de voornaamste nommers der in de maanden November en December 1904 in het museum, te Haarlem, gehouden tentoonstelling 'für Kunststickerei'.

Wij zeggen deze woorden in het Duitsch, om duidelijk aan te toonen, dat deze bespreking geldt een Duitsch boek[1)].

Een min of meer gevleugeld woord zegt: Nederland is groot in 't kleine, maar te logenstraffen is het niet, dat het kleine Nederland al heel klein kan zijn, waar 't groote geboden was.

Kon zulk een boek niet in Nederland verschenen zijn? Mejuffrouw Elisabeth M. Rogge schreef den tekst; de Heer von Saher de voorrede. Het is toch treurig, dat Nederland alleen wereldberoemd kan worden, indien het buitenland dit wil. Was er in Nederland voor zulk een werk geen uitgever te vinden? Kon de Nederlandsche regeering zoo'n Nederlandsche uitgave, met, desnoods een Duitsche vertaling van den Nederlandschen tekst, niet steunen of geheel bekostigen? Voor alles is er geld, maar om onze kunstnijverheid tot het volk te brengen wordt weinig of niets gedaan.

Een opwekking daartoe te schrijven is vrijwel monnikkenwerk. We meenden het echter onze plicht te zijn, om er 't licht op te laten vallen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Het Dagboek van tante Jeannette.
(Vervolg van No. 39).
Den Haag, 26 Juli 1912.

Lieve Mevrouw Clara.

Ja zeker, ik lééf nog, en mijn schoonzuster en de nichtjes óók. Die hebben 't thans héél druk met de inrichting harer nieuwe woning, en ik wil gaarne aan Uw verzoek voldoen, en U een volgenden keer een en ander van hun en mijn wedervaren daarbij vertellen. Ditmaal echter wil ik beginnen met vóór alles Uw vraag te beantwoorden, want, zeker, mijn belofte, onlangs gedaan in de Lelie, dat ik inlichtingen, enz. wil geven aan allen die 't verlangen, blijft steeds van kracht, óók voor het vervolg.

1) Het kwam uit bij Hierseman, te Leipzig.

Ziehier dan mijn antwoord. De door U bedoelde chemische wasscherij heet: ‘De rijzende Zon’, Stoom-Ververij en chemische Wasscherij, te Gouda (telefoon 196). U kunt daar inderdaad van alles op wasch- en verfgebied laten doen, ook handschoenen en tapijten laten reinigen. De fabriek is voorzien van de nieuwste uitvindingen van stoom- en electrische machines, voor uitstoomen en verven, chemisch reinigen, enz., van alle soorten goederen, dames-, zoowel als heerenkleeding, uniformen, struisveeren, de meest uiteenloopende zaken in één woord.

En inderdaad, U kunt er óók alles laten verven, en behoeft dus volstrekt niet voor Uw verschillende wenschen in zake wasschen en verven twee verschillende adressen te zoeken.

Vraagt U voor het laatste doel even het stalen-boek ter inzage. En vraagt U dan met-een een prijs-courant, want, uit plaatsgebrek, kan ik onmogelijk alles hier vermelden; wel wil ik U een klein uittreksel geven:

	VERVEN.	UITSTOOMEN.
Japonnen, katoen, halfwol, wol,	1,30 á 2,40	1, - à 2,25
Japonnen, halfzijde,	2,20 á 3,50	1.85 à 2 75
Japonnen, zijde,	2,40 á 5,-	2, - á 3,50
Costumes, katoen, halfwol, wol,	2, - á 3,50	1,80 à 2,75
Costumes, halfzijde,	2,75 á 4,50	2,50 à 4,-
Costumes, zijde en fluweel,	3,25 á 6,50	3, - á 5,-
Rokken van wol, ongevoerd,	0,90 á 1,75	0,70 à 1,50
Rokken van wol, gevoerd,	1,20 á 2 50	0,90 à 2,-
Rokken van fluweel,	2,50 á 5,50	2, - à 4,-
Blouses van wol of katoen,	0,40 á 0 90	0,35 à 0,75
Blouses van zijde of fluweel,	0,75 á 1,50	0,65 à 1,25
Mantels van wollen stof, klein formaat,	0,70 á 1,75	0,60 à 1,25
Mantels van wollen stof, groot formaat,	1,75 á 3,50	1,20 à 2,50
Mantels van kant of zijden stof, klein formaat,	1,50 á 2,50	1, - à 1,75
Mantels van kant of zijden stof, groot formaat,	2,50 á 5,-	1,75 à 4,-
Mantels van pluche of fluweel, klein formaat,	2,25 á 3,50	1,75 à 3,-
Mantels van pluche of fluweel, groot formaat,	2,50 á 6,-	3, - à 5,-

Regenmantels, per stuk,	1,20 á 2,75	1, - à 2,-
Wollen doeken, per □ el,	0,15 á 0,25	0,12 à 0,20
Lint en kant, naar breedte, per el,	0,05 á 0,20	0,03 à 0,15
Parasols, per stuk,	0,50 á 1,20	0,30 à 1,-
Pelterijen, { een mof of boa, } het uitstoomen zuivert ze tevens van de mot.	1, - á 4,-	0,50 à 2,-
Pelterijen, { een mantel, } het uitstoomen zuivert ze tevens van de mot.	4, - á 12,-	2,50 à6,

Mocht het voor U lastig zijn de te verven kleedingstukken bij U aan huis te laten uit-tornen, dan kan dit op uw wensch aan de fabriek zelve geschieden; ook maak ik U nog speciaal attent op het gemak van een abonnement, waarvan U de speciale voorwaarden wel wilt aanvragen. Mijn nichtje Dora, van wier plan een eigen woning te huren nu eindelijk is gekomen, heeft het voornemen zoo'n abonnement te nemen. Zij laat alles in ‘de rijzende zon’ wasschen en draagt mij op U te vertellen, dat ook een speciale inrichting voor glansmangelen en opmaken aan deze zaak is verbonden. Dus, U ziet, uw vriendin heeft U geen slechten raad gegeven toen zij U naar ‘de rijzende zon’ verwees, en óók voor de kleeding van uw zoontje en van uw man kunt u zich dáár vervoegen, wat het chemisch reinigen daarvan aangaat.

Weest U nogmaals vriendelijk gedankt voor Uw hartelijke belangstelling in mijn raadgevingen. Zooals ik U beloofde in het begin van mijn brief, ik vertel U graag eens wat naders van Dora en de meisjes, zij hebben een ‘dol’ zomertje gehad tot hiertoe. Maar nu is het óók een aardig werkje om 't eigen nestje in orde te maken. En daarmee hebben zij 't volhandig. - Hebt U gezien dat de firma Phaff, Plaats 24, den Haag, speciale aanbiedingen heeft van uitverkoop-artikelen?

En wat *ben* ik blij dat U in De Duif, Veenestraat, den Haag, zoo uitstekend slaagde! Nu, ik zal U een volgenden keer eens een en ander vertellen van de pracht-koopjes die Dora en ik dáár deden. Geen wonder dat U er graag staat te kijken; in die groote uitstalramen komt alles zoo uitstekend tot zijn recht.

Maar nu voor ditmaal genoeg. Steeds tot Uw dienst.

Uw dn:

Tante JEANNETTE.

pour copie conform:

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij. die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Het huwelijk van Constance W. - Onder den naam van deze novelle beantwoord ik U, om U te zeggen dat ik het stuk met veel belangstelling las, en het gaarne als feuilleton wil plaatsen. Reeds de lengte sluit uit dat ik het anders dan aldus zou kunnen opnemen. Ik vind het gegeven goed-gedacht, maar het slot is zwak uitgewerkt, de verandering is te spoedig, heeft te weinig dieperen grond om van blijvende kracht te kunnen zijn; 't zelfde geldt óók voor de verzoening. Daarentegen is de langzame vervreemding, met de natuurlijke oorzaken daarvan, zeer goed nagevoeld; jammer, dat gij te weinig gesprekken en levendige tafereeltjes invoert, en U te véél bepaalt tot vertellen zonder meer. Alles saamgenomen vind ik er veel goeds in, maar toch is 't geheel nog zwak, verraadt den eerstbeginner. Meldt mij nu nog even of gij 't goed vindt dat ik het stuk plaats als feuilleton? Geef mij dan s.v.p. meteen nog eens nauwkeurig Uw adres op.

Thelma. - Eindelijk ontvangt gij dan het beloofde antwoord, dat wèl naar Uw zin zal zijn, omdat ik niet alleen Uw werk aanneem, maar ook er bijvoeg dat ik het zoo veel beter uitgewerkt en levendiger van stijl vind dan vroegere bijdragen van U. Ook het onderwerp is gevoeliggedacht, echter hebt gij m.i. 't slot wat oppervlakkig behandeld. Er zit te weinig nog in, om zoo te zeggen. Echter ik herhaal, dit schetsje beviel mij veel beter dan alles wat ik ooit vroeger van U onder de oogen kreeg. Indien gij goed vindt, dat ik het als feuilleton plaats dan kan het zeer spoedig aan de beurt komen. Prefereert gij echter beslist de Lelie-zelve, dan zult gij veel langer moeten wachten. Meldt mij dus s. v p. nog hoe gij in dezen wilt.

Uw vriendelijk schrijven deed mij veel genoegen; zooals gij daarin zelve zeer terecht opmerkt, heb ik in den loop der laatste jaren een overstelpend groote correspondentie gekregen, gevoegd bij mijn overigen arbeid voor de Lelie, en daardoor is het met den besten wil ter wereld niet mogelijk, om altijd alle bijdragen zoo spoedig te beantwoorden als de inzenders 't wel zouden wenschen. - Ja, inderdaad, onze villa op Scheveningen hadden we, met toestemming van den verhuurder, verdoopt naar Benjamin; echter zullen we dezen winter naar den Haag verhuizen moeten, omdat de vocht en de wind op Scheveningen voor mijn gestel te nadeelig zijn gebleken op den duur. - Ook ik heb een foxje gehad in vroegere jaren, zoodat ik van het verstand en de trouw van dit soort honden alles afweet. Hij

stierf echter reeds na drie jaren; - ik heb hem herdacht in een boek van me, onder den titel ‘Moosje’, zooals hij óók heette in de werkelijkheid - en na dien tijd vind ik het akelig, als het ware, een opvolger van hem te hebben van hetzelfde ras. - Nietwaar, is het niet schandelijk, dat sommige eigenaars van honden zoo'n arm beest achter de tram laten aanloopen, op voortdurend gevaar dat hij overreden wordt! Het is afschuwelijk als men dat bijwoont; er moest boete op staan. Indien onze wetten in zake dierenbescherming ook maar eenigszins goed waren ingericht, dan zou dat zoo zijn.

Ik moest glimlachen om Uw verwijt, dat in mijn romans geen enkele ‘goede man’ voorkomt, want gewoonlijk wordt mij immers juist het tegendeel verweten, namelijk dat ik de mannen te goed voorstel nevens de vrouwen, en hen te veel ‘verdedig’. M. i. lieve Thelma, zijn er geen ‘goede’ en geen ‘slechte’ menschen in zulke scherpe tegenstellingen. Iedereen is een mengsel van beide. En in de christelijk-aristocratische kringen, die ik in de romans in de Lelie teeken, komen in de werkelijkheid des levens geen ‘goede mannen’ (noch goede vrouwen) vóór in den door U bedoelden zin. In b.v. den broer van de weduwe Gerbrandts toekende ik een oprecht geloovig burgerman-christen, en in Henk van den Bevelaer een van huis uit niet onoprechten, zonder huichelarij opgevoeden zwakkeling, die door het Haagsche politieke-christelijke-huichel-leven wordt verstrikt. Enz., enz. Gij schijnt te behooren tot de zeer vele roman-lezers, die met de personen van den roman zóó meeleven, dat zij als het ware hunne partij trekken, als bestonden zij werkelijk. Van daar Uw wensch: ‘Ik hoop dat die Dorrit nu eindelijk eens een liefdehuwelijk zal doen, en niet om de een of andere reden dien Piet ten Have zal nemen’. Ik erken dat ik een dergelijk met de schepping van den auteur meeleven altijd voor dezen zeer vereerend vind, want het bewijst dat zijn werk *boeit.* Nu, wacht maar af. In elk geval deed Quips Weerdema immers een liefde-huwelijk, door Henk van den Bevelaer af te trekken, enkel door hare lieve onschuld, van Nannie de Grevere, liever-gezegd mevrouw Eduma de Witt. - Vriendelijk gegroet.

P.V. te Koog a.d. Z. - Ik las Uw vriendelijk schrijven naar aanleiding van mijn uitroep in de Lelie van no. 45: Wat een mesthoop. In dat schrijven spreekt gij ervan, dat het goed zou zijn, indien er een blad bestond, gewijd aan de belangen van allen, die er prijs op stellen te willen ‘leven zooals het mag, als het moet, en als het kan’. - Wel, ik zou zeggen, dat de Holl. Lelie in dit opzicht zeer zeker voldoet aan Uw wenschen. Er is wel niemand in het land, die zoo onafgebroken strijdt voor rechtvaardigheid, onafhankelijke levensopvatting, en 't recht zichzelf te zijn, en die zoo moedig vooroordeelen en domme begrippen van: dit durf ik niet, en dat kan niet om 't ‘fatsoen’ geeselt, als de ondergeteekende. Dat de Lelie niet op Zaterdag maar op Woensdag uitkomt, is nu eenmaal sinds zoovele jaren reeds 't geval, dat de uitgever waarschijnlijk niet ineens daarin een verandering kan brengen. Ik zou trouwens ook zeggen: wat doet het ertoe, want, wie abonné is, die kan immers 't Blad wegleggen tot den rustdag van Zondag, en, wie het leest in een leesportefeuille, die is toch immers aangewezen op den dag, waarop die bij hem wordt omgewisseld. Vriendelijk dank voor Uw schrijven. Mocht gij lust hebben tot verdere correspondentie, dan ben ik steeds gaarne daartoe bereid.

Inzender van een paar bijdragen, waaronder eene over Bremen (naam niet duidelijk leesbaar). Wegens plaatsgebrek verzoek ik U beleefd mij geen inzendingen te willen doen toekomen. Particulier wordt door mij niet geantwoord; van daar dat Uw brief kaarten vergeefs waren.

Walda. (Ned: Indië) - Ik schrijf hier maar als pseudoniem den naam van Uw hond, daar gij geen pseudoniem opgeeft. Gij en Uw vrouw deden mij buitengewoon veel pleizier door mij die allerliefste photo's te zenden; ik waardeer het buitengewoon. Ook Uw begeleidend schrijven vind ik leuk. Gij hebt gelijk, 'op dit aardsche tranendal' is 't voor een hond lang niet altijd gemakkelijk, zoodat Walda's nommer 9 maar gelijk had het bijtijds te verlaten. Zijn of haar acht broertjes en zusjes hebben het echter, blijkens de mij gezonden beeltenissen, alles behalve slecht. Die, waarop zij allen hun maaltijd nemen, is verrukkelijk. Ik beschouw alle menschen, die van honden houden, en zoo sympathiek er over schrijven als gij 't doet, als geestverwanten, maar die welke in Ned: Indië wonen zijn mij in dat opzicht dubbel lief, omdat ik weet dat honden daar zoo slecht behandeld worden over 't algemeen. Ook Uw vrouw dank ik zéér.

Maris Stella. - Toevallig hoorde ik door kennissen - gij kunt misschien zelve wel nagaan hoe - dat gij reeds zoo lang naar antwoord van mij uitzaagt, en daarom in de vrees verkeert, als zou ik een of ander 'kwalijk hebben genomen'. Lieve Maris Stella, juist zooals die meneer 't U reeds zeide - en die kent mij goed - zoo *is* het: *Als* ik iets kwalijk neem, dan zeg ik 't ronduit. Maar, zeg nu eens zelf, wat ter wereld zou ik *U* kunnen kwalijk nemen? Immers niets. 't Eenige wat mij belette U tot hiertoe te antwoorden, is de overstelpende toevloed van correspondentie, gevoegd bij plaatsgebrek in de Lelie. Er zijn er velen, die nog veel langer reeds wachten dan gij, en, had ik niet door dien meneer van Uw vrees gehoord, ik zou U waarschijnlijk nog niet aan de beurt hebben laten komen. Nu echter vind ik dat gij daartoe 't recht hebt, te meer waar ik hoor dat gij weder zoo lijdende zijt. Gij-ook zijt iemand wier lot voldoende U het recht geeft een ander toe te voegen: Waardeer wat gij hebt. Want Uw lijden is wèl zwaar op Uw leeftijd. Vooral dat gij nooit meer kunt genieten van de natuur, van de buitenlucht, dat vind ik vreeselijk voor U. Ik heb nooit zoo gevoeld hoe lief ik de natuur heb, dan na tijden van lang thuis moeten zijn. Nu juist nog deze afgeloopen week moest ik eenige dagen, met een aandoening van gewrichtsrheumatiek, te bed liggen; ik kan van uit mijn bed het groen zien, de boomen van het Kurpark, en ik smachtte er zóó naar weer daaronder te kunnen wandelen, dat ik niet dankbaar genoeg kan zijn op dit oogenblik weer zoo ver

te zijn sinds eenige dagen. Maar laat ik U nu eerst eens een standje maken over Uw voorlaatsten brief. Ja, heusch, dat verdient gij. Om dien aanhef namelijk waarin gij zegt, dat het in Uw hart zou zijn mij '*lieve* freule Lohman' te noemen, maar dat gij, om mijn stand, het gepaster vindt te schrijven: 'zeer geachte'. Ten eerste, wat is stand? Voor mijn gevoel niets dan een vorm. Ik beschouw innerlijke beschaving als iets van oneindig veel meer waarde dan de toevallige voorrechten van geboorte en titel. Maar bovendien, kent gij *mij* nu nog niet genoeg uit mijn boeken, uit de Lelie, uit alles, om niet te begrijpen dat het mij veel meer waard is, wanneer iemand van mij *houdt*, dan wanneer men mij toespreekt met het vormelijk: 'geacht'. - Ziezoo, dat is mijn standje. Nu ga ik over tot de rest van Uw schrijven. Inderdaad, als gij in U de stof voelt tot een nieuw boek, dan zou ik 't zeer zeker trachten te schrijven. Hebt gij reeds antwoord? Ook dat is eenigszins een reden wáárom ik Uw brieven nog niet beantwoordde, omdat ik eigenlijk éérst bericht van U daaromtrent tegemoet zag. - Ja, gij kunt natuurlijk zeer goed oordeelen over de quaestie van R.K. verpleging, en Uw oordeel is trouwens 't zelfde van iedereen; men kan er nooit genoeg goeds van zeggen vind ik. En het is mijn vaste overtuiging, dat de R.K. Kerk *de* beste oplossing vond voor het ongehuwde vrouwenleven, door hare instelling van kloosterorden van den meest verschillenden aard, waarin dientengevolge allerlei soorten van 'nuttigheden' zich kunnen oefenen en vormen tot heil van anderen, terwijl de tucht, waaraan allen onderworpen zijn, belet het zich verbrokkelen, uiteenspatten, eigen tijd en talenten vermorsen, waaraan protestantsche, vergaderende, en daarna kibbelende, op eigen eer bedachte ongehuwde jufferen meestal te gronde gaan. De R.K. Kerk verstaat de kunst de vrouw in het klooster die leiding te geven, die zij nu eenmaal - behoudens een enkele uitzondering - nóódig heeft in haar leven. En het ontbreken van deze leiding onder de protestanten leidt tot zooveel verdwaasde mallooten als wij tegenwoordig overal zien optreden in de vrouwenwereld. - Hoe ik over de Titanic-ramp denk hebt gij natuurlijk al sinds lang in de Lelie gelezen. Zij is een ontzettend staaltje van het afschuwelijk egoïsme, waartoe de gelddorst de maatschappijen heeft gebracht, gelddorst, gepaard aan snelheids-woede. Een dood op zee heeft ook mij steeds iets vreeselijks toegeschenen, vooral omdat ik zoo dikwijls heb gehoord, dat men door de dieren in den oceaan wordt verslonden of aangebeten, nog eer men verdrinkt. Vooral zij, die redding-gordels dragen, zijn aan dit gevaar blootgesteld. Ja, ik-ook denk bij zulke massa-rampen altijd evenals gij, aan de vele jonge levens, nog dierbaar aan anderen, die dan te gronde gaan, waar, tegelijkertijd onnutte, zich-zelf tot last zijnde, of broodsgebrek lijdende stumpers letterlijk *veroordeeld* blijven tot leven, tot op hun heel ouden dag. Dat zijn van die raadselen, die mij-persoonlijk steeds de vraag op de lippen leggen: *Kán* er een *liefderijke* Almacht zijn, die zulke toestanden wil en regeert zooals geloovige menschen aannemen? Ik heb echter in dat opzicht met den twijfel afgedaan, ik wacht kalm af. Spoedig genoeg weet ik meer dan nu:

> 'Een korte tijd en beter dan
> Gij hier, weet *ik* er 't fijne van' -

Dat woord geldt voor ons allen; voor ieder onzer op zijn tijd. -

In Uw tweeden en laatsten brief schrijft gij dat gij niet vóór Juli antwoord op Uw vraag tegemoet ziet. Dus, gij zult dat nu reeds hebben wellicht. Uw verlangen er naar kan ik best begrijpen. Ik weet nog zoo goed hoe ik zelve verlangde naar antwoord

van den heer van Kampen op mijn eerste manuscript: Miserere. Nu, die heeft het goed met mij gemaakt. Want hij had mij zoowat binnen een maand antwoord beloofd. En dat deed hij ook. Maar o, toen ik dien brief zag met zijn naam er buiten op gedrukt! Hoe had ik toen wel door den grond willén zinken van schaamte! Zóó zeker was ik dat hij zou schrijven: Niet aangenomen. En zie, daar stond het tegendeel. En óók, dat hij mij een behoorlijk honorarium óók aanbood tegelijk. Dien nacht kon ik niet slapen van blijdschap. - Zeker, mocht gij bij den eersten uitgever niet slagen, waarom 't dan niet bij een ander geprobeerd? Dat gaat dikwijls zoo. - Ja, dat heb *ik*-ook geschreven - herinnert gij 't U niet - in *mijn* boekbeoordeeling van Marie Claire dat het haar eenigste werk zal blijven van beteekenis, omdat het haar eigen levensgeschiedenis is. Want vele vrouwen hebben *die* inspiratie in zich, en hebben dáártoe de gegevens voor een boek, maar zij missen inderdaad de fantazie, en het voorstellingsvermogen, om een schepping te maken die zij ontleenen geheel en al aan wat zij opmerken rondom zich. - In mijn roman Zedelijkheids-apostelen hebt gij mijn bedoeling volkomen gevat. Inderdaad schuilt er onder die quasi-vroomheid en preutschheid zooveel venijnigheid en wangunst bij dergelijke jaloersche, ongehuwde freules, als ik teekende in mijn freule de Wevere. - Over Marie Corelli moet ik een anderen correspondent, die reeds héél lang op antwoord wacht, uitvoerig antwoorden. Daarom zal ik op Uw opmerkingen omtrent haar werken niet ingaan. In hoofdzaak ben ik 't met U eens. Wat aangaat de behoefte om nuttig te zijn, ik begrijp dat gij, in Uw omstandigheden, die behoefte dubbel voelt. Toch geloof ik, dat het nuttig zijn veel meer zit in het in *eigen* kring licht en vreugde verspreiden, dan in het een of ander werk tot stand brengen. En die eerste manier van nuttig zijn is in 't bereik van ieder onzer. Gij kent de vertaling van Rückert, door de Genestet?

> Kweek maar ieder vroom en blij zijn geluk op aarde,
> Tooit de roos zichzelve, zij siert meteen de gaarde.

Er is daarin véél waarheid, mits men het ‘vroom en blij’ opvatte in den goeden zin, want anders zou het ontaarden in grof egoïsme. Lieve Maris Stella, ik zend U tegelijk met dezen óók een briefkaart particulier, om U te zeggen hoezeer het mij spijt dat gij zoo lang vergeefs uitzaagt naar antwoord, Mocht die dus *niet* in uw handen komen, dan weet gij dat ik het heb geprobeerd. Schrijf mij maar spoedig eens hoe het U gaat, en of gij reeds antwoord hebt, en wees hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

7 Augustus 1912
26ste Jaargang.
Nº. 6

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Geluk en Genot.

Sedert dat de menschen zich tot volksstammen aaneensloten, en de geschiedenis ons hunne daden en gedachten wedergeeft, bevinden wij dat twee tegengestelde begrippen zich de zielen betwisten, haar belovend het geluk te bereiken door *tegenovergestelde* middelen.

De eerste leer is deze:

Geniet zooveel mogelijk van het leven; bekommer je niet om wetten, geef de voorkeur aan eigen vreugde boven die van anderen.

Noem dit epicurisme, (leer van Epicurus) paganisme, (heidendom) zedeleer der meesters (leer van Nietzsche)! De naam verandert er niet veel aan, het is alles niets anders dan: overlegd egoïsme, genot voor zichzelf.

De tweede leer is deze:

Verdraag het ongeluk. Geef niet toe aan uwe verlangens. Vergeet Uw eigen. Zoek het geluk van anderen. De vreugden, die ons het uiterlijk leven bieden, zijn niet de moeite waard om nagejaagd te worden, het zijn leugens Het innerlijk leven is alleen uwe pogingen waard.

Noem dit stoïcisme, de leer van de meeste der godsdiensten (van het Christendom, Boedhisme, enz.) of de zedeleer der slaven (leer van Nietzsche); in één woord, de leer van stelselmatig *altruïsme.*

Dit zijn de twee polen der wijsbegeerte over het geluk. Gelijk de aardrijkskundige

polen, zijn zij voor het meerendeel der menschen onbewoonbaar.

Slechts bij uitzondering zullen er karakters zijn, die leven kunnen, hetzij uitsluitend in zelfzucht, hetzij in godvruchtigheid en ascese (onthouding). Het meerendeel der menschheid voelt zich meer op zijn plaats in de meer gematigde streken der zedeleer!

Het streven naar geluk is ons echter allen ingeschapen, en al wat leeft, heeft behoefte om gelukkig te zijn.

Doch hoevelen, velen onder ons zoeken het geluk op de verkeerde plaats! Hoevelen wenden zich blindelings van het geluk af, dat soms zoo nabij ligt, en zoeken, zoeken altijd door, zonder ooit iets van het ware geluk te beseffen. Evenals 's zomersavonds talrijke insecten om de lamp fladderen, en het zonlicht zoeken, waar het niet te vinden is, evenzoo fladderen zoo velen onzer doelloos door het leven, zich verstrooiend van het ééne genot in het andere - en och, - het diepe, inwendige geluk vinden zij nooit.

O! hoe zou ik hen allen willen toeroepen: ‘Genot is nooit geluk. Het geluk ligt diep begraven in uw eigen ziel. Het geluk is iets veel mooiers, veel verheveners, veel zaligers dan uwe tijdelijke genietingen!’

Het *genot* is een dauwdruppel, schitterend in den zonneschijn, maar weldra verdroogd. Het *genot* is een bontgekleurde kapel, die ons vroolijk omfladdert, maar ons weldra verlaat, een golfje dat ons even overstroomt, een windvlaagje, dat ons afkoelt!

Het *genot* komt - en gaat. Hoeveel moeite wij ook doen om het vast te houden, het verlaat ons zonder medelijden; zonder zich om onze tranen te bekommeren, vliegt het weg, ontsnapt het ons, en slechts blijft ons een vage droom, van wat ons zoo verheugd had.

Hoe oneindig, verhevener, schooner en zaliger is het *Geluk*, steeds wonende in ons eigen ziel, onafhankelijk van uiterlijke genietingen. Gelukkig, de eenvoudigen van harte, want zij weten het geluk te vinden!

En *ieder*, *ieder* mensch heeft het ware geluk in zich, indien hij slechts luisterde naar de inwendige stem zijns harten, indien hij slechts gehoor gaf aan den Goddelijken drang in zich. De meesten verstikken dezen drang, richten hunne gedachten op uiterlijke genoegens, tot zij eensklaps - getroffen door smart en leed - tot bezinning komen. *Dan* gevoelen zij de nuttelоosheid van hun doelloos leven, hun leven van ijdelheid der ijdelheden, hun leven van aaneengeschakelde genietingen, hun leven van zelfzucht!

En velen, gelouterd door het leed, dat hen de oogen opende, veranderen zich ten goede, en danken God, die hen den weg wees tot het Geluk - doch anderen, zij luisteren wel even naar de inwendige stem huns harten, doch na de geleden smart, vervallen zij weer in hun oude levenswijze, zonder bevrediging, zonder geluk, zonder te hebben gekend de vrede des harten.

Behoef ik U nog te zeggen, dat zij die de ‘*eerste leer’* volgen, nooit een greintje begrip zullen hebben van het ware geluk?

Want het *ware geluk* van den mensch bestaat in liefde geven en zelfverloochening.

Het *ware geluk* bestaat in werken.

Het *ware geluk* bestaat in te leven voor zijne naasten met alle kracht die in ons is.

Gelukkig is men, als men elkander gelukkig maakt.

Gelukkig zijn zij, die zich zelf vergeten, om voor anderen te leven.

Gelukkig zijn zij die door liefde- of vriendschapsdaden anderen het leven veraangenamen.

Gelukkig zijn zij, die *arbeiden.*

Prof. Hilty zegt in zijn bekend werk ‘Glück’ ongeveer het volgende:

‘De gansche natuur van den mensch wijst op *arbeid*, en hij wreekt zich ernstig, zoo hij hierin willekeurige verandering wil brengen.

Iedere werkelijke arbeid, die niet enkel een spelletje is, dus iedere *vruchtdragende arbeid* bezit de eigenschap van belangwekkend te worden, zoodra de mensch er zich ernstig in verdiept.

Het is *niet* de aard van het werk, die geluk en bevrediging geeft, maar wel de vreugde van het scheppen en slagen.

De werkeloozen zijn inderdaad de werkelijk ongelukkigen in het leven, en daarom moest er bestaan een “*Recht op Arbeid*”, het is zelfs het meest oorspronkelijke van alle menschenrechten.

Zij allen zijn het gelukkigst, die zich geheel en al aan hun werk geven, hetzij zij kunstenaars, geleerden of arbeiders zijn.

De landbouwer en de handwerksman zijn veel tevredener dan de fabrieksarbeider, doordat zij zelf de vruchten van hun arbeid aanschouwen. De reden waarom het werk aan machines, in het algemeen de werktuigelijke arbeid, het vervaardigen van slechts gedeelten van een te leveren voorwerp, zoo

weinig voldoening schenkt, is, dat de arbeider te weinig van het resultaat van zijn arbeid ziet. De machine werkt, hij is slechts haar minderwaardig werktuig, of wel hij dient slechts om voortdurend het een of andere wieltje te vervaardigen, maakt echter nooit een horloge in zijn geheel. Zulk een geestdoodend werk is in strijd met het gevoel van menschenwaarde, en kan nooit voldoen. Zij allen zijn dus het gelukkigst, die zich geheel aan hun werk kunnen geven, zij allen hebben het gevoel - objectief genomen wellicht ten onrechte - dat zij arbeid leveren, werkelijk nuttigen, voor de maatschappij noodzakelijken arbeid, en velen hunner bereiken te midden van zulk een voortdurend inspannende en wellicht voor het lichaam weinig gezonde werkzaamheid, den hoogsten ouderdom, terwijl de niets-doende, aristocratische heertjes en modedametjes, voortdurend bezig zijn hun zwakke gezondheid op te lappen.' (Prof. Hilty).

Werkt voor anderen, voor eene goede zaak, of voor eene beweging uit plichtsgevoel en uit liefde. Geeft liefde. De eer en het genot, waardoor men steeds een van derden afhankelijken slaaf blijft, moet men vervangen door de Liefde, die men steeds tot eigen vrije beschikking heeft. Tot eiken prijs en om zichzelfs wille moet men trachten, uit gewoonte alle menschen lief te hebben, zonder te onderzoeken, of zij het al of niet waard zijn, wat trouwens veel te moeilijk valt om steeds juist te bepalen. (Hilty).

Geeft liefde aan hen, die ze het meest van noode hebben, aan de armen, aan de ongelukkigen, aan de misdeelden, aan de door het noodlot tot onverschilligheid verstokten, aan de diepstgezonkenen onzer maatschappij. Helpt hen met woord en daad! Geeft hun allen een kruimeltje Uwer liefde!

Troost hen die lijden, want Uw Liefdewoord zal zijn als een dronk water voor den dorstigen. Zoekt de eenzamen, zoekt hen die alleen staan, die nooit liefde ontvangen en die alleen door dit leven worstelen; wint hun vertrouwen, hoort hun leed aan en raadt hun, en uw Liefdewoord zal hen verkwikken als een koesterende zonnestraal, uw liefdewoord zal hun ziel verwarmen en doortrillen, uw liefdewoord zal hen gelukkig maken.

En *dat* te zien, *dat geluk,* door *U zelf* teweeggebracht, dat maakt *U* gelukkig: dat is het *Geluk.*

A.I.G.

Zedelijkheids-Apostelen.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 4).

De oue Excellentie smakte er zich nog van om de lippen van pret, als hij terugdacht aan 't rechtvaardige gezicht zijner vrouw, toen zij die vreeselijke mededeeling deed dat Ida van Hechtern zich zoo maar, als 't eerste 't beste dienstmeisje, had laten nemen door den 'reinen' secretaris van de Vereeniging opgericht tot bevordering van de vergeestelijking der liefde.

'Zóó' - - - had hij lang-gerekt, nieuwsgierig, gevraagd - - 'Enne'? - - -

Zijn oude sluwe oogen drukten daarbij uit: ‘Jullie hebben toch zeker 'n heimelijk doel daarbij dat je aan mij dat zoo ineens komt opbiechten, die val van freule Ida?’ - -

En inderdaad snikte mevrouw van Hechtern ook, recht op haar doel afgaande:

‘En ze moeten trouwen - - ze moeten; - dat begrijpt U toch - - maar, als 't niet *te* veel zal uitlekken, dan moet Halm gereleveerd worden, à tout prix gereleveerd, - dat ook begrijpt U toch?’

‘En nu had *ik* zoo gedacht’ - was hierop mevrouw Eduma de Witt de bij haar heur troost gezocht hebbende moeder in de rede gevallen, ‘dat we daarom aan meneer Halm de betrekking moesten aanbieden van directeur van het Gesticht: “Zoekt het Verlorene.” - Als hij namelijk zoo'n positie krijgt, zoo'n positie van vertrouwden, en op dit speciale gebied, dat drukt alle praatjes den kop in - dat trotseert den laster als het ware.’ - -

‘Want - er gáán praatjes’ - - jammerde mevrouw van Hechtern. - ‘Och God, ik begrijp niet dat een meisje als Ida zoo wars van trouwen, zóó opgevoed als ik haar heb grootgebracht... zóó iets heeft kùnnen doen...’

‘En in háár positie en stand, - dat is het ergste, 't onvergefelijkste,’ vulde mevrouw Eduma de Witt aan, uit de hoogte, genoeg vrouw om te kunnen begrijpen Ida's weeke overgave na haar lange onnatuurlijke zinnen-onthouding, maar tegelijk vóór en boven alles aristocrate, wier hartstochten nooit luider spraken dan haar vereering van haar ‘stand.’

‘Vertel er mij nu toch eerst eens 't rechte van’ - had haar man, zich begeerig geprikkeld om détails te hooren, tot luisteren neergezet:

‘Wat is er nu eigenlijk gebeurd? Iemand als meneer Halm, die met een freule van Hechtern gaat trouwen, kan toch geen

baantje aannemen, dat de weduwe Gerbrandts, een burgermenschje, tot hiertoe waarnam! Hoe komen jullie erbij?'

Maar zijn gewikste vrouw had het alles al van te voren klaar gemaakt in haar hoofd, eer ze hem ermee kwam lastig vallen. 't Feit, dat meneer Halm nog uit de verte aan haar geparenteerd was, maakte 't namelijk voor haar tot een eere-zaak zijn reputatie, en die van Ida, een meisje uit háár kringen, te redden, coûte que coûte.

'Natuurlijk moeten éérst de statuten gewijzigd worden', - zoo zette zij haar plan uiteen. 'Jullie, de bestuursleden, moeten daartoe een extra-vergadering uitschrijven, waarin je dat alles in orde brengt, dat het Gesticht voortaan een uitwonenden directeur krijgt, met een onder-directrice onder zijn bevelen, een man van beschaving, van overwicht, die takt en ondervinding heeft om met de meisjes te spreken.'

'Nu, ondervinding heeft hij in èlk geval getoond op dit gebied te bezitten', kon Eduma de Witt niet laten er spottend tusschen te werpen, niettegenstaande de tegenwoordigheid van mevrouw van Hechtern.

Zijn vrouw keek hem streng aan om hem aan 't ongepaste van zulke grapjes, op dit oogenblik, te herinneren. 'Mevrouw van Hechtern is bereid', - ging zij voort, zonder van zijn woorden notitie te nemen, - 'een zeer ruime gift te schenken aan het Huis als de zaak in orde komt op die wijze. En ik ben er zeker van dat freule de Wevere daardoor volkomen zal bereid gevonden worden in zoo'n verandering van statuten toe te stemmen, terwijl, wat het Bestuur aangaat, jij en Vermeulen zijn de twee meest invloedrijke leden ervan, en dien laatsten neem ik voor mijn rekening, - en desnoods de overigen ook.'

Oue-Excellentie keek schuin naar de grijsharige, energieke, koud-kalme vrouw, die, jaren geleden, hem-óók had voor 'hare rekening genomen', toen het gold haren eersten man uit de klem te redden, en hem een mooie positie te bezorgen inplaats van die welke hij had verspeeld door zijn al te in het oog-geloopen minnekoozerijen. - Met hare coquette maniertjes, en een verleidelijk beloven harer mooie oogen van iets wat ze zich wel wachtte te geven ten slotte, had ze hem toen gemaakt tot haar willigen slaaf! Dat was het geheim immers harer berekeningtaktiek, dat zij, zonder ooit zich-zelve weg te werpen aan hen, de mannen uit hare omgeving wist te bekoren en in te pakken. Daarmee, met dat charme, dat haar tot op haar ouden dag was bijgebleven, wist ze te regeeren achter de schermen, méér daadwerkelijk te regeeren dan menigéén van de heeren van 't christelijk kabinet, in hàre omgeving, zelf begreep.

- 'Ja, daar twijfel ik niet aan, dat jij je zin wel zult krijgen' - antwoordde hij dan ook met een mengeling van bewondering voor haar heerscher-talent, en van naijver erop tegelijk, omdat zij hem-zelf in dat opzicht bijna naar de kroon stak. Toen echter, met een behoefte om tot loon voor zijn bereidwilligheid nu ook wat van het confidentieele gedeelte te hooren te krijgen, wou hij nader weten:

'Maar ik begrijp nog altijd niet, hoe Ida Ietje - - er bij kwam? - - Zegt U nu eens zelve, mevrouw, hoe het mogelijk was dat...?'

'Ik begrijp 't nog véél minder - -' zuchtte de moeder, onnoozel-dom. - 'Toen de dokter 't mij zei - want U moet weten, ze heeft 't zelf niet eens gemerkt - ik dacht dat ik door den grond zonk - -'

'Ze heeft het zelve niet gemerkt. - De dokter - - heeft die dus gezegd dat - -?' Eduma de Witt's oogen glotsten begeerig naar zijn vrouw, smeekend om méér, méér détails.

En die kende haar man genoeg om hem die niet te onthouden. Als hij haar zin deed, en haar hielp 't schandaaltje smoren, dan verdiende hij immers ook zoo'n belooning. Dat kwam hem dan toe - -

'Ja, de dokter is er bij te pas gekomen' - zei zij, met zedig neergeslagen oogen. 'Ida voelde zich niet recht wel in den laatsten tijd. - En, - er waren verschijnselen natuurlijk - enfin, je begrijpt me - die mevrouw van Hechtern deden denken dat het beter was eens met den dokter te spreken. En toen is alles uitgekomen, - 't kind-zelve was er vreeselijk van overstuur, dat 't dat was - -'

'Wanneer is 't gebeurd - -?' - Over zijn schrijftafel heen leunde Excellentie, een en al oor, als een duitsche dame op een Kaffeeschlacht, terwijl de twee vrouwen tegen hem over aan den anderen kant zaten, mevrouw van Hechtern steeds snikkend, en met haar figuur verlegen, mevrouw Eduma de Witt met de eigengerechtige gestrengheid van de rechtvaardige die over de zonde vertelt:

'Op huisbezoek - terwijl ze samen fietsten - ze weet zelve niet precies - ze schijnt ineens te zijn geraakt heelemaal onder de bekoring van dien man, - - heelemaal haar eergevoel te hebben vergeten - vergeten wat ze aan zichzelve verschuldigd was.' -

- 'En verschuldigd aan mij, haar moeder, in de eerste plaats' - - kwam het verongelijkt van den stoel, waarop mevrouw van Hechtern zat. -

't Was er mee geëindigd dat Eduma de Witt, natuurlijk de belofte van zijn mede-

werking tot ‘het goede doel’, zooals zijn vrouw de eerherstelling van Ida en meneer Halm noemde, had gegeven.

‘'t Was daarom heusch’ - overlegde hij thans bij zich-zelf - ‘zijn schuld niet, dat hij nu die oue weduwe moest weigeren haar als directrice terug te nemen. Als onderdirectrice óók zou meneer Halm haar waarschijnlijk niet meer willen hebben, want die zou zich veel te veel geneeren immers voor haar. Enfin, wat dat betreft, die Halm had eigenlijk niets te willen, die mocht al blij zijn, dat hij er zoo mooi werd ingehaald, op een hoog salaris, en met daarbij eigenlijk niets te doen dan wat administratie voeren. Maar neen, 't zou tòch níet gaan, tegenover de meisjes, en 't Gesticht niet. De weduwe Gerbrandts wist te véél nu, van wat er gebeurd was achter de schermen. En zij zou dus met de meisjes gaan babbelen misschien. Lieve God nee, - er was niets aan te doen - dat menschje konden ze, hoe gráág hij ook had gewild, niet meer gebruiken - wèl jammer voor haar, maar 't ging nu eenmaal niet anders. Ieder is zich zelf 't naast. - En God voor ons allen.’

Hij nam zijn pen weer op, om zijn betoog in de nieuw-opgerichte christelijke courant, die, in 't geniep, tegen 't Vaandel harrewarde, maar er uiterlijk samen mee streed ‘vóór Christus tegen de liberalen’ te hervatten. - Maar 't gesprek met de weduwe Gerbrandts had in hem de herinnering aan dat ‘eervergeten’ freuletje, dat in zijn man-oogen daardoor getoond had méér temperament te bezitten dan de meeste dametjes van haar en zijn kring, al te levendig gemaakt. - Hij trachtte zich die Ida te herinneren. ‘Toch wel 'n appetytlijk snoetje, als ie 't goed zich te binnen bracht! Ja, ja die Halm zou wel geweten hebben wat ie dee.’ - En 'n idee kwam in hem op ineens.

Hij moest haar bij zich laten komen, haar ‘vaderlijk’ wijzen op wat ze had misdreven, en tegen God en zijn gebod, en tegen hare familie; - dat kon wel aardig worden voor 'n keer, waarachtig wel. Daar had ie wel lust in’ -

Ida van Hechtern, in 'n lossen reismantel, die volkomen verborg nog alles wat er niet aan haar in den haak was op maagdelijk gebied, stond voor hem, enkele dagen geleden eerst thuisgekomen. Op het zeer korte engagement was gevolgd een zeer spoedig huwelijk. Daarna de huwelijksreis. En nu woonde 't jonge paar in bij de moeder van haar, totdat de benoeming als directeur in het Gesticht: ‘Zoekt het Verlorene’ zijn openlijk beslag zou hebben gekregen. 't Was een belóófde zaak, waarvan iedereen wist dat zij nog slechts wachtte op enkele formaliteiten. Heel den Haag had er pret over gehad, eerst over dat ongelukje in christelijk-aristocratischen kring, van reinheidsmenschen, ongelukje dat reddeloos was uitgelekt, ondanks alle pogingen van de familie van Hechtern het te ontkennen, door dienstboden-gebabbel en spionnage, daarna, niet minder, over den nieuwen zedelijkheids-apostel, die daardoor voor de gevallen meisjes van het Gesticht: ‘Zoekt het Verlorene’ was opgestaan in den ‘reinen’ meneer Halm. - Op de Witte en de Besogne-kamer smoezelden ze wel een week lang tegen elkaar erover wat die Eduma en die Vermeulen toch 'n paar oue uitgeslapen slimmerds waren, om op zoo'n manier te willen trotseeren 't door iedereen geweten feit dat Ida van Hechtern en meneer Halm zelf 'n voorbeeld waren van de in de gevallen meisjes in dit zelfde opzicht zoo hoogelijk gewraakte zondigheid. -

‘Daarvoor moest je toch maar hooren tot zulke high-life-kringen om je zoo'n brutaliteit te durven veroorloven,’ werd er met afgunst gehoond. - ‘Als 't nu eens niet de dochter des huizes maar de dienstbode van mevrouw van Hechtern ware geweest,

die zichzelve zoo had “vergeten”, dan zou je diezelfde menschen eens gehoord hebben. Dan was zoo'n ongelukkig meisje natuurlijk meedoogenloos gestopt in 't Gesticht-zelf, waarvan nu de schoonzoon-verleider zedelijkheids-directeur werd. 'n God vergeven knoeiboel toch.’ -

- ‘Maar 'n verduiveld handigen zet,’ - daarover waren de heeren aan de bittertafel 't allemaal eens. ‘Je moet er die lui van Om de Eere Gods en van de nieuwe zedelijkheidswetten voor zijn, om zóó iets handigs uit te zinnen.’

En dan, achter de hand, de roode kale hoofden, met den meesttijds jenever-stinkenden adem, naar elkaar toegebogen, fluisterden ze elkaar vuile moppen toe, van die en van die uit dienzelfden kring - ‘Weet je wel’ - ‘En van toen dat zaakje met dien eersten man van mevrouw Eduma de Witt, den toenmaligen minister Horstenboer,’ - enz., enz.

‘Hé! - weet je dat niet? - Nou, ik kan daaruit óók wel zien dat je een heel stukje jonger bent dan ik. - Enfin’ -

En er werd grinnekend een nieuw vuiligheidje opgehaald, tot weer een ander vroeg ‘hoe of de heeren die dan wel vonden van Ber Eduma, die al als schooljongen naar Delft had gemoeten, omdat-ie de dienstmeisjes van z'n vrome mama niet met rust wou laten.?’ -

‘Nou, die past daarmee net goed bij z'n vrouw - die zich met dien Van den Bevelaer zoo afficheert. 't Was al aan den gang bij 't leven nog van z'n meisje, en nu die dood

is, nu geneeren ze zich heelemaal niet meer. - Neemt niet weg, dat ze toch allemaal Zondags hooggehoed en met gladde gezichten naar de kerk gaan, en er God bidden om de bekeering van zondaars. - En dat de Koningin in hen ziet, in haar niet beter weten, de dragers van het christelijk beginsel, de christen-regeering, die Nederland terugbrengt tot "Onzer Vaadren God".

"Den God van Nederland en Oranje." - Ja, ja, we worden godvruchtig geregeerd, door vrome en vroede vaderen' - - - - - - - - - - - - - - - - - -

- - - - Ida van Hechtern stond voor den oud-Excellentie. Ze wist wel dat er praatjes van haar gingen door den Haag. 't Kon haar niet schelen. Er was een trek van groote bitterheid, niet van geluk, om haar scherp-geworden mond gekomen. Ze was 't slachtoffer geworden van den veel ouderen Halm, en ze had niet begrepen wat ze eigenlijk precies deed vóór 't te laat was. Toen had hare moeder haar onder heete tranen bezworen dat ze geen andere keuze had dan, natuurlijk, dien man, die haar had verleid, trouwen. 't Deed er niet toe dat ze zei thans achterna een hekel aan hem te hebben, bang te zijn zich aan hem te binden voor-goed. Ze had zich immers onteerd. Ze *moest* dus trouwen. Voor dat fatsoens-argument was ze, heelemaal in stands-vooroordeelen opgevoed, gauw genoeg bezweken. Wat moest er van haar, ongehuwde-moeder-freule, worden als ze 't niet deed?

Even had ze een andere oplossing gewaagd:

'Ze kon toch naar 't buitenland gaan; een anderen naam aannemen. Niemand behoefde te weten wie ze was. - - Als mama maar wilde zorgen voor een toelage - ze had niets geleerd om voor zichzelve te zorgen. -'

Mevrouw van Hechtern echter wierp het 'onteerend' denkbeeld verre van zich. 'Als Ida dien man, die haar had verleid, niet trouwde, als zij deze tweede zonde stapelde op de eerste, dan was zij dood voor haar eigen familie voortaan. De broers zeiden óók dat het haar plicht was aan hen.' -

'Natuurlijk, als de broers het óók zeggen' - had Ida bitter geantwoord. - - 'Dan weet ik al genoeg.'

En daarop was zij, heel maagdelijk, getrouwd met oranjebloesem in 't haar, en op haar japon. En met hare kleine nichtjes als bruidsmeisjes. En de dominee had het huwelijk ingezegend op de meest aandoenlijke wijze, had lief mevrouw van Hechtern beklaagd, omdat hare laatste dochter haar nu ontviel, 'getrokken door dien lokkendsten van alle banden, die der liefde. Wat God vereent zal de mensch niet scheiden. 't Was hard voor haar, de moeder. Maar, nietwaar, 't geluk van haar kind - en Gods wil. -'

En mevrouw van Hechtern had daarbij gehuild, met een krampachtig-lief gelegenheidsgezicht. En Ida van Hechtern-zelve had erbij, juist zoo zedig-onnoozel gekeken als het een onschuldige bruid uit hare kringen past. En meneer Halm had zijnerzijds een uitgestreken-reinheids-gezicht getrokken, alsof hij in 't geheel niet wist wat eigenlijk trouwen en ten huwelijk geven beteekende in zinnelijk opzicht. -

En de heele gemeente, al Ida's vriendinnen, en al de saamgestroomde nieuwsgierigen, hadden gezongen volop uit de borst:

> Dat 's Heeren zegen op U daal -
> Zijn gunst uit Zion U bestraal -

En daarop was men uiteengegaan en had een pret gehad van belang, om zoo'n welopgevoerde comedie, - waarvan nochtans niemand de dupe was geweest dan de 'kleyne luyden.'

- Maar Ida van Hechtern was van hare huwelijksreis teruggekomen als een in veel dingen plotseling zeer veel wijzer gewordene mevrouw Halm. En zij keek daardoor thans meneer Eduma de Witt bijna brutaal aan, zonder gebruik te maken van zijn uitnoodiging te gaan zitten, en zei onvriendelijk:

'U wou mij graag spreken. Ik moet zeker komen "bedanken", dat U mijn man wel hebt willen benoemen in dat Gesticht?' - -

Oue Excellentie vond dat ze niet meeviel. Hij herinnerde zich haar dikker, jonger, geaffecteerd doende een beetje met hare reinheids-principes, maar overigens veel minder bij de hand dan nu. 't Maakte hem wat verlegen met zijn figuur. Nee, waarachtig, daarvoor had hij haar niet bij zich genoodigd op visite, om tegen hem zoo'n bitsig gezicht te trekken.

'O bedanken' - weerde hij af. - 'Ik deed het met alle liefde. Waar berouw is - nietwaar - daar moet de reddende hand worden uitgestoken; - dat is onze plicht tot elkaar, als christenen.' - -

Hij wou haar met dat gezegde even herinneren aan haar dubbelzinnige positie, en dat ze dus wel een toontje lager mocht zingen. -

Maar ze keek nog brutaler:

'Berouw - waarover?' - vroeg ze onbeschaamd. 'Omdat ik gedaan heb wat in den bijbel staat; dat moet *U* dan toch, als Christen, wel toejuichen dat ik niet onvruchtbaar ben gebleven, dat ik mijn bestemming heb gevolgd.' -

Neen, maar nu werd het Eduma de Witt toch àl te machtig.! De uitdagendheid van zoo'n toon maakte hem wrevelig.

‘U schijnt nog altijd niet te begrijpen wat U gedaan hebt’ - zei hij hoog-wordend. ‘Anders zou U wèl voelen, dunkt mij, mevrouw Halm, dat dit waarlijk geen zaak is om gekheid over te maken, en Gods woord te bespotten, maar eene waarmee U Onzen Hemelschen Vader, en allen die Hem liefhebben, hoogelijk hebt bedroefd.’ -

Ida nam nu den stoel, dien zij tot hiertoe had laten staan. 't Was dus dien man niet te doen om haar bedankje, zooals zij had gedacht, maar om haar de les te lezen. Goed, dan zou zij hem dienen. Daarvan kon hij verzekerd zijn. Al de opgekropte bitterheid van de laatste ondervindingen sprak uit haar toon, toen zij antwoordde: -

‘Als ik God heb bedroefd - zooals U dat zoo goed schijnt te weten, meneer Eduma, - dan is het de schuld van mijn moeder en van mijn heele familie - en niet van mij.’ -

‘O, lieve mevrouw’ - weerde hij af. - 't Speet hem alreeds dat hij haar had laten komen, er was immers toch niets leuks en interessants aan haar, zooals hij had gehoopt - en dus verviel hij maar weer gauw in 'n zedeles-toon, dan zou ze wel 't spoedigst opstappen. - ‘Hoe kunt U zooiets over Uw lippen krijgen.! Waar het geldt Uw lieve, godvruchtige mama, die U heeft opgevoed naar de leer van God, en naar Zijn richtsnoer!’ - -

Maar Ida liet zich niet van haar stuk brengen. - ‘Mama heeft me *niet* opgevoed’ - viel zij hem heftig in de reden. - ‘Zij heeft mij op mijn kop in mijn ongeluk laten loopen, en, toen 't te laat was, toen ik ineens zat met de gevolgen, toen moest ik natuurlijk vóór alles denken aan 't fatsoen en aan wat de wereld ervan zeggen zou. God! - Morgen brengen.! - Onder vier oogen is er niet gesproken over God - alleen maar over 't fatsoen.!’ -

Excellentie Eduma de Witt stopte zich de ooren ervan dicht. -

‘Mevrouw. - - Spaar me de bijzonderheden. - Heusch; ze strekken U zoo weinig tot eer’ - protesteerde hij.

- Maar zij:

‘U zult ze tóch hooren; want U zult tenminste weten dat ik U *niet* dankbaar ben en aan meneer Vermeulen niet, en aan niemand, al geeft U duizendmaal genadig die betrekking aan m'n man, omdat ik nu eenmaal tot Uw kring hoor. Want daarom alleen gebeurt het immers. 't Is immers niet om mij te redden - als ik een van de gevallen meisjes was uit het Gesticht - of zoo eene als die Bettie, de kamenier van Nannie, of als haar zusje - ja, dan zoudt U géén van allen een vinger uitsteken om mij te verontschuldigen, en voor de schande te bewaren! Dan werd ik meedoogenloos de deur uitgegooid, net als die arme schepsels. Maar nu ben ik freule van Hechtern. En mijn broers hebben staatsbetrekkingen, en moeten gespáárd worden voor “de schande” - en - en -’

Zij raakte achter adem van opgewondenheid. Eduma de Witt maakte ervan gebruik om haar bij de hand te vatten, en naar de deur te dringen:

‘Mevrouw - ik heb waarlijk geen tijd - - en geen lust ook. - - Als 't niet om Uw moeder, en om Uw man ware, waarlijk, ik zou zeggen, 't is beter dat we U alsnog aan Uw lot overlieten.’

Thans lachte Ida smadelijk. ‘Maar dat doet U niet. Om m'n moeder en m'n man doet U 't niet - en omdat we allemaal hooren tot Uw eigen côterie - daarom benoemt U hem toch als directeur. - En dan kraait er geen haan meer na, wat iezelf op z'n geweten heeft aan mij. O wees U maar gerust - hij zal wel een heel voorbeeldige

directeur zijn, net zoo prachtig zedepreeken over “reinheid van zeden” als hij 't tegen mij heeft gedaan. Dat kan ie immers zoo goed’....

Ineens begon ze heftig te schreien - snikte in een reactie: -

‘Ik meende het toch *werkelijk* dat ik dàcht, ter goeder trouw, een afkeer te hebben van al die dingen. Ik heb zooveel viezigheid en proza gezien, - in de huwelijken van m'n broers en zusters, waar ik altijd voor pleegzuster moest spelen als er weer een kindje kwam. Ik geloofde oprecht en eerlijk dat ik in een atmosfeer van heel andere enkel geestelijke gevoelens leefde, toen m'n neef Edward, - Edward Oort, U weet wel - die vereeniging stichtte met dien gekken naam’: - haar snikken sloeg nu weer over in een even zenuwachtig lachen - ‘Tot Bevordering van geestelijk leven en Beteugeling der Zinnen’. - Wist *ik* het toen, in mijn onnoozelheid, dat dat allemaal onnatuur is, die zichzelf wreekt later, - en dat mijn ergernis bij de bevallingen van mijn zusters is geweest niets anders dan een onbewuste jaloezie van hen misschien. - Begrijpt ooit een jong-meisje zichzelf op zulke punten?’ -

Nu sprak ze niet meer tegen den Excellentie, maar als tot zichzelve, zichzelve verdedigend, uitleggend haar eigen gedrag.

Hij had haar laten uitpraten, nu weer nieuwsgierig geworden, hopend op ‘onthullingen’.

Maar nu die verder uitbleven, vond hij 't méér dan genoeg; z'n gezicht nam weer de strakke diplomaten-uitdrukking aan. ‘Een vrouw, die zich-zelve respecteert, weet altijd wat haar te doen staat op dit speciale punt,’ - beweerde hij preekerig. ‘Weet u wat de grondoorzaak is van alles ten slotte, dit, dat

U en Uw man zijn doordrongen geweest van moderne begrippen, in plaats van U vast te houden aan den Bijbel. Al die moderne afwijkingen leiden tot zonde en tuchteloosheid. Enfin, Uw man, meneer Halm, heeft tenminste zijn dwalingen volkomen erkend in onze bestuursvergadering, heeft openlijk beleden zijn schuld voor God, en zijn wensch uitgesproken naar verzoening met Hem.' -

'Ja, dat weet ik' - beaamde Ida, treurig; - 'ik weet dat hij een huichelaar is geworden - om 't "fatsoen". - - Ik ook ben overigens niet beter dan hij, - ik huichel immers óók - ik heb hem dus niets te verwijten.' -

Zij had haar heftigheid van het begin verloren - ziende vóór zich hare troostelooze toekomst van Haagsche christelijke huichelaarster, waaraan ze toch niet den moed had zich eerlijk te onttrekken - dat voelde ze wel. -

- En, met een gebogen hoofd, voor zichzelve zich schamend, - ging ze de kamer uit - nam de haar tot afscheid geboden hand tòch aan - niet sterk genoeg om zichzelve te wezen, die te weigeren.

't Gaf Eduma de Witt een satisfactie. Hij was overtuigd dat hij toch wèl indruk had gemaakt ten slotte op dat harde gemoed. -

(*Wordt vervolgd.*)

Het Heilgeheim.

O smart en lijden, strijd des levens,
Van droomen, hoogste werklijkheid,
Van idealen, de vervulling,
Hoewel ge' een donk're schaduw spreidt,

In 't ware heilgeheim des levens
Hebt gij tot priesters ons gewijd;
Ontplooiing van ons zieleleven,
Gij sterkt de ziel, ook waar zij schreit.

O smart, gij opent tot verblijden
Den weg ons, door een nacht van lijden,
In bangen, donk'ren levensstrijd.

Het graan moet in de aarde sterven,
Wil 't eenmaal rijke vrucht verwerven,
En leven tot in eeuwigheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Walda en hare kinderen.

I.
WALDA (Ned.-Indië) met hare pleegmoeder.

II.
WALDA (Ned -Indië) als moeder, en met hare pleegmoeder.

III.
WALDA (Ned.-Indië) bij het diner met hare kinderen, en met hare pleegmoeder.

Ziehier een mij door een lieve lezeres toegezonden bijdrage, die bewijst, dat er in Ned.-Indië óók honden zijn, die het goed hebben, - héél goed zelfs.

De lieve lezeres en haren man mijn dank.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De Ideale en Practische Inrichting van een Huishouden.

In de huishouding komt het, als in elke betrekking, in de eerste plaats aan op gezond verstand, wat zich ten duidelijkste openbaart in de wijze, waarop alles georganiseerd is. Evenmin als in een zaak, zal ze met goed succès gedreven worden, kan in een huisgezin organisatie en systeem gemist worden. Een systematische indeeling van de huishoudelijken arbeid geeft niet alleen veel grootere resultaten, maar vergt ook veel minder inspanning van de persoon, die dien arbeid verricht. Een huisvrouw moet er echter niet aan denken zelf te koken, omdat haar gezond verstand haar toelaat, dit zuiniger te doen, of zelf den vloer te vegen, omdat dit wat nauwkeuriger zou geschieden, maar dit door een dienstbode laten doen. Wat men aan tijd en geld uitspaart, is een kleinigheid, vergeleken bij wat van haar gezondheid en humeur gevergd wordt. Een dienstbode, die voor dat doel is aangeschaft, kan koken, wasschen, 't huiswerk doen en daarbij gezond en opgewekt blijven: zij heeft bepaalde, voorgeschreven plichten, die, na volbracht te zijn, aan haar verantwoordelijkheid een einde maken. Iets anders echter is het voor een vrouw, die echtgenoote en moeder is, wat op zichzelf reeds een haar meesten tijd in beslag nemende roeping is.

Laat ons voor de vrouw, moeder en huishoudster als eerste gebod stellen: Wees gezond! Zonder gezondheid is ze tot niets in staat; in plaats van een hulp voor haar man en kinderen, zal ze een last voor hen zijn. Ten tweede: Wees kalm! Ten derde: Denk helder, regel alles practisch en verstandig! Ten slotte: Wees beminnelijk, waarmee ik niet bedoel zwak toegevend. In 't geheel niet. Laat haar zoo Spartaansch zijn als ze wil, maar laat haar kalm blijven. Een vrouw, die zichzelf niet kan beheerschen, is onge-

schikt over anderen te heerschen. Een vrouw, die uitvaart tegen dienstboden, kan niet klagen, als ze haar brutaal antwoorden. Een vrouw, die opvliegt en haar kinderen om de ooren slaat, omdat ze lawaai maken of lastig zijn, moet niet verbaasd zijn, als ze haar met weinig respect behandelen. Een vrouw, die zich veroorlooft, haar man stekelige antwoorden te geven, kan van hem verwachten dat hij zijn societeit boven haar gezelschap verkiest.

Veronderstellen we nu, dat onze huisvrouw gezegend is met eene goede gezondheid, gezond verstand en een goed humeur - hetzij aangeboren of aangeleerd - dan kunnen er nog hoedanigheden ontbreken, noodig om een ideaal tehuis te vormen. Het aesthetische element moet niet over 't hoofd worden gezien. Laat het huis mooi zijn! Hiermede heeft geld weinig uit te staan. Dat wat noodig is, is smaak. Een groote verbetering zou het zijn, indien de menschen, in plaats van elkaar na te volgen als een kudde schapen, bij de inrichting van hun huis hun eigen persoonlijken smaak lieten spreken en ook op hun kleeding den stempel van individualiteit wilden drukken. Al wat individualiteit heeft, heeft leven; al wat conventioneel is, is dood en onvruchtbaar en daardoor onschoon.

De omgeving en vooral de vrouw des huizes is het, die dat onbekende iets vormt, wat men ‘atmosfeer’ noemt, en ofschoon een moeielijk iets om uit te leggen, is het een van de machtigste factoren voor een gezellig tehuis. Maar al te dikwijls wordt zij, met een onontwikkeld gevoel voor schoonheid, een slachtoffer van de ‘koopjes’ en vooral van de zoogenaamde goedkoope ‘quasi-kunst’. Ze drapeert haar muren met guirlandes van zijde; ze legt onbruikbare kussens op even onbruikbare canapé's; zij maakt ‘cosycorners’, die niemand coit ‘cosy’ kan vinden; ze fabriceert krukjes en fantastische meubeltjes; kortom, ze propt alles vol met goedkoope prullen, totdat de indruk van rust het laatste is, waaraan haar vermoeide echtgenoot ooit zal denken, terwijl haar kennissen haar inrichting smakeloos in plaats van artistiek zullen vinden. Ze zondigt zoowel tegen haar echtgenoot als tegen haar kinderen. De echtgenoot heeft recht op comfort en rust, als hij vermoeid 's avonds huiswaarts keert en met al die goedkoope prullen is dat eenvoudig onmogelijk. De kinderen hebben recht op vrijheid van beweging, maar voelen in een kamer, opgepropt met nuttelooze meubelen, den dwang, die hun daardoor wordt opgelegd. Geen enkel meubelstuk heeft recht van bestaan, tenzij het in de eerste plaats nuttig is. Daarna pas moge het zoo artistiek zijn als de smaak en de handigheid van den maker slechts kunnen verzinnen. Een vrouw, die met weinig geld moet rondkomen, moet vóór alles bij de inrichting van haar woning eenvoud betrachten. Haar huis behoeft daarom niet leelijk te zijn, integendeel, het kan even gezellig, ja zelfs gezelliger zijn dan dat waar veel meer geld aan is ten koste gelegd.

Omring u, zoo mogelijk, met schilderijen en kleine beeldhouwwerken, die niet alleen de woning verfraaien en opvroolijken, maar tevens bronnen van opvoeding en beschaving zijn, en behalve als wandversiering nog een nuttig doel hebben en dus met groote zorg gekozen moeten worden. De werken van groote meesters zijn wel het meest te verkiezen, maar door hun kostbaarheid, slechts voor enkelen bereikbaar. Goede copieën van beroemde schilderijen echter kunnen voor weinig geld in bijna ieders bezit komen: smaakvol omlijst zullen ze een bron van genot en beschaving vormen voor allen, die in haar omgeving leven; want de geest der boeken, die we lezen en der schilderijen, die we kennen, wordt een deel van onzen geest en helpt ons karakter vormen.

Nog iets anders is noodig. Maak uw huis zonnig en vroolijk. Kweek vroolijkheid aan. Maak er een godsdienst van. Het kost niet veel moeite uw huisgenooten vroolijk te doen zijn. Wees zelf slechts opgeruimd, en echtgenoot en kinderen zullen onfeilbaar de stemming van vrouw en moeder overnemen. Indien zij geneigd is, zich te laten beïnvloeden door het weer, een beetje pijn, een kleine teleurstelling, dan zal haar huis geen gelukkig tehuis zijn. Houd uw kleine zorgen voor u. Zelfs de groote en ernstige moeten heldhaftig alleen gedragen worden.

Dit is een van de vele lessen, die we van het Oosten zouden kunnen leeren, indien we slechts ruim genoeg van opvatting waren, om die over te willen nemen. Onder de Japaneezen is opgeruimdheid een der vormen van beleefdheid. Al moge een Japansche vrouw ook pas van het sterfbed van haar eenig kind gekomen en haar hart bijna gebroken zijn, toch zal ze U met een glimlach begroeten. Door hierin te kort te komen, zou ze zich aan onwelopgevoedheid schuldig

maken, terwijl wij van onzen kant eveneens door het nalaten ervan te kort zouden schieten in onzen plicht jegens onze medemenschen, die van ons eischt, hun de particuliere zorgen te helpen dragen door het handhaven van een voortdurende uiterlijke vroolijkheid. Er ligt hierin geen gebrek aan gevoel, of gebrek aan sympathie van de zijde der anderen. Integendeel, de Japaneezen zijn een bij uitstek gevoelig volk. Het is alleen een aangenomen axioma bij hen, dat smart iets persoonlijks en heiligs is, dat in uw eigen hart opgesloten moet blijven. Door smart te toonen, ontheiligt men haar.

Onder de Japaneezen zijn zachtheid, geduld en gelijkmatigheid van humeur - welke eigenschappen zoo weinigen van ons bezitten - bijna algemeen. Kinderen wordt reeds van hun vroegste jeugd af ingeprent, dat door driftig te worden, men aan zijn waardigheid te kort doet. Slechts van de laagste en onwetendste koelie zou men dit kunnen verwachten; van iemand, die ook maar de geringste aanspraak op beschaving wil maken, zou het ondenkbaar zijn. De hoffelijkheid der Japaneezen is geen buigen voor meerderen of afdalen tot minderen; zij blijft zich steeds en overal gelijk.

Bedienden, kinderen, minderen, ja zelfs huisdieren, worden op de hoffelijkste wijze aangesproken, zonder die kortafheid of familiariteit, welke zoo dikwijls eigen is aan ons. Een gevolg daarvan is, dat de betrekking tusschen werkgever en ondergeschikte ideaal is, er geen ‘meidenkwestie’ bestaat in dat gelukkige land en kinderen niet van hun vroegste jeugd af in de gewone vormen der beleefdheid gedrild of herhaaldelijk voor hun lompheid gestraft behoeven te worden. Kinderen imiteeren wrat zij zien en hooren; maar al te dikwijls is de ruwheid onzer kinderen een toepassing van de woorden en uitdrukkingen, door ouderen jegens hen gebezigd. Behandel een kind steeds met hoffelijkheid en het zal anderen op dezelfde wijze behandelen.

Een ander gewichtig punt is het aandeel, dat de moeder in het verstandelijke leven van de familie moet nemen. Een ernstige fout is het van haar, de kennis, in vroegere jaren verworven, te verwaarloozen of zóó op te gaan in huishoudelijke bezigheden, dat er geen tijd meer overschiet voor lezen, schrijven en zich ontwikkelen. Geen vrouw kan het verdragen haar prestige in 't oog harer kinderen te verliezen, en niet genoeg nadruk kan gelegd worden op 't feit, hoe het voor een vrouw van het grootste belang is, de verstandige, op elk gebied met man en kinderen meelevende echtgenoote en moeder te zijn.

Om te recapituleeren: Drie eigenschappen hebben we genoemd, noodig voor een goede huisvrouw: gezondheid, gezond verstand en een goed humeur. Wanneer ze die eigenschappen bezit en trouw is aan het beste dat in haar is, dan zal ze, daarvan zijn we overtuigd, haar huis tot een mooi, vroolijk en intelligent tehuis maken.

Wat nu de financieele zijde van het huishouden betreft, nemen wij aan dat er een trouwe kameraadschap, wederzijdsch vertrouwen en de mogelijkheid van een verstandige coöperatie tusschen de echtgenooten bestaat. Onnoodig te zeggen: ‘Geef nooit meer uit dan gij bezit!’ Dit moet een vanzelf sprekend iets zijn. Schulden zijn de vloek van tallooze families. Het crediet- en afbetalingssysteem hebben duizenden tot ondergang gebracht. Met ontzetting heb ik dikwijls opgemerkt, welk een afmeting deze gewoonte van schulden maken heeft aangenomen, en versteld gestaan over het gebrek aan geweten, waarmee personen, en die zich als handhavers van het recht of steunpilaren der kerk beschouwen, op crediet koopen, zonder het minste vooruitzicht

ooit te kunnen afbetalen, of in te zien, dat het verschil tusschen hun methode en die van den bedrieger slechts denkbeeldig is.

Laat ons aannemen, dat wij van ons inkomen moeten leven, al wat we koopen, contant betalen en geen rekeningen maken - wat op zichzelf een groote economie is - hoe moeten we onze uitgaven dan verdeelen?

De prijzen verschillen zoozeer in stad en dorp, dat de getallen slechts bij benadering zijn aan te geven. Ik geef ze echter als gevolg van mijn eigen ervaring, die nogal uiteenloopend geweest is. Ik heb gewoond in 't Oosten, in 't Westen, in 't Noorden en 't Zuiden, in steden en dorpen, en bevonden, dat, terwijl in sommige plaatsen het eene artikel duurder was, in andere het omgekeerde het geval was, zoodat de totaal-uitgaven ongeveer op 't zelfde neerkwamen.

Ik neem een familie, bestaande uit vader, moeder en vier kinderen, met een jaarlijksch inkomen van *f* 4000. - tot *f* 6000.-.

Laat ons eerst het minimum inkomen nemen. Van de *f* 4000. - per jaar kunnen we *f* 3000. - voor huishoudelijke uitgaven,

f 750. - voor kleeding en de rest, *f* 250. -, voor onvoorziene uitgaven besteden. De laatste post is de lastigste, en meest teleurstellende, omdat die de meest bedriegelijke is. Hiervan moeten n.l. de tandarts- en doktersrekeningen, de kerkcontributie en de schoolboeken, de kerst- en verjaringsgeschenken en tallooze andere kleinigheden, die voortdurend in een huisgezin voorkomen, betaald worden. Het is die post, welke onophoudelijk inbreuk zal maken op gelden, voor andere doeleinden bestemd en eene, waarbij de huisvrouw het meest het ongeriefelijke van een klein inkomen zal gevoelen en de grootste mate van overleg moet in acht nemen. De verstandige huismoeder zal f 100. - van haar kleedgeld ter zijde leggen, om het ontbrekende bij voorkomende gelegenheden mee aan te kunnen vullen.

Zoo zal het ook veel handigheid en overleg vereischen een familie van *f* 750. - per jaar te kleeden, maar onuitvoerbaar is dit niet. Dure naaisters en kleermakers moeten eens voor al worden afgezworen. De echtgenoot en vader moet zich met confectie-pakken tevreden stellen en de vrouw en moeder zal in 't voor- en najaar een weeklang een huisnaaister moeten nemen en 't overige zelf doen. Bovendien is kleeding goedkoop tegenwoordig en met eenige handigheid in wasschen, keeren en veranderen kan men wonderen verrichten.

Veel kan men uitsparen door het vermijden van katoen of zoogenaamde flanel in plaats van wol voor onderkleeren; want niet alleen is 't eerste heel onsterk, maar dikwijls een bron voor kouvatten, tering of longontsteking. Eveneens door 't gebruik tegen regen, modder en natte sneeuw, van goede gummi-mantels en -schoenen, die een ‘waterproof’ beschutting verschaffen, in plaats van dure wollen mantels en leeren schoenen, die, ofschoon goed tegen kou, geen weerstand tegen water bieden, terwijl de kosten, verbonden aan het telkens laten verzoolen, aanmerkelijk grooter zijn dan die van het slijtage van goede gummi.

Kinderen hebben het recht, wanneer ze naar school gaan, op zoodanige wijze gekleed te gaan, dat ze niet de aandacht trekken of opmerkingen aan andere kinderen zullen ontlokken. Ditzelfde geldt voor hen, wier ouders meer stoffelijk bevoordeeld zijn, want waarlijk, de laatste hebben dikwijls op dat gebied nog meer te lijden. Ook in deze kwestie hangt alles van de handigheid en den smaak der moeder af. Haar vingers zullen dikwijls bij het fatsoeneeren van kleedingstukken die der huisnaaister tegemoet moeten komen, ja zelfs zal ze somtijds als hoedenmaakster moeten optreden. De kleeren kunnen in huis voor den halven prijs van dien in de winkels gemaakt worden. Onderkleeren echter kunnen goedkooper gekocht worden.

De goede smaak der moeder is van evenveel belang als haar handigheid in 't naaien. De verleiding bestaat anders maar al te dikwijls, hare kinderen met goedkoope imitaties van dure dingen op te sieren, of hen met linten en kanten en bloemen en veeren, omdat die zoo goedkoop zijn, op te takelen.

Met *f* 250. - in de maand voor de huishouding kan men heel goed rondkomen. Ik zelf heb een huishouden op dezelfde basis, - en niet zonder succès, naar ik meen, - gedurende vele jaren bestierd.

Een tabel van de voornaamste posten van uitgaven maandelijks zal als volgt luiden:

Huishuur	*f* 62.50
Brandstof	*f* 10.-
Dienstbodenloon	*f* 12.50

Gas	*f* 7.50
Voeding	*f* 100.-
Belasting	*f* 30.-
	———
Totaal	*f* 222.50

De wijze, waarop men de resteerende *f* 27.50 gebruikt, hangt van omstandigheden af. Zoolang de kinderen klein zijn, zou ik ten sterkste aan raden een gedeelte te besteden als loon voor een kindermeisje, dat, als de kinderen grooter worden, afgeschaft kan worden, welk sommetje men dan kan bestemmen als huur voor een grooter huis of in een deftiger buurt, of het voor onvoorziene uitgaven ter zijde leggen.

Indien mogelijk, besteed het dan als premie voor een levensverzekering, want het spreekt vanzelf, dat geen man zijn vrouw en kinderen bij zijn overlijden onverzorgd mag achter laten.

De soort van economie, die onze grootouders er op nahielden, komt zelden meer voor in de huishouding van heden. De man, die met een jaarlijksch inkomen van *f* 2500. - een familie van acht kinderen met groot succès groot brengt en zich daarenboven een gezellig nestje voor zich en zijn vrouw op hun ouden dag weet te verschaffen, is een ongekend iets in onzen modernen tijd. De tijden en ook onze idealen zijn veranderd, dat is waar, en er bestaat in ons moderne leven een economische factor, welke die ver-

andering van idealen heeft mogelijk gemaakt. Waar onze grootmoeders, met voortdurend de mogelijkheid van een onverzorgd weduweschap voor oogen, elken overgespaarden cent angstvallig ter zijde legden als een appeltje voor den dorst, is dat heden ten dage door het bestaan van verzekering-maatschappijen volstrekt niet meer noodig. Tegenwoordig denkt men in de eerste plaats aan een verzekering-polis en daarna pas aan de huishoudelijke uitgaven. Elke huisvader, die nu *f*2500. - verdient, en een verzekering heeft gesloten, verteert verder rustig al zijn inkomsten, terwijl het vooruitzicht van op zijn ouden dag verzorgd te zijn, hem een soort van prikkel geeft bij het telkens weer betalen der polis. De grootte der som, die hij van 't jaarlijksch inkomen voor een verzekering-maatschappij afzondert, kan eenigszins van zijn temperament afhangen. In sommige families, die hun kinderen gaarne een goede opvoeding willen geven, wordt op hen een polis genomen, waardoor ze b.v. op volwassen leeftijd - laat ons zeggen *f*2500. - uitbetaald krijgen.

Een groote fout is het, op het loon eener dienstbode uit te zuinigen. Ik ken menschen, die slechts acht à negen gulden maandelijks voor een dienstbode betalen, van wie men verlangt, dat ze kookt, wascht en strijkt en 't huiswerk doet. Het gevolg is, dat ze zich met een onervaren meisje moeten tevreden stellen, dat maandenlang haar kost nauwelijks waard is en alles geleerd moet worden. Daarna volgt er misschien een tijd van gemak, maar al spoedig denkt ze, als bekwame meid meer te kunnen verdienen, en, menschelijk zijnde, gaat ze waar ze 't krijgen kan, haar meesteres in den steek latende, die nu opnieuw het vervelende proces moet doormaken.

Voor *f*150. - loon daarentegen zal men een dienstmeisje kunnen krijgen, dat eenvoudig kan koken, wasschen en strijken en 't huiswerk doen. Zij zal, wanneer gij haar 't leven wat aangenaam maakt, zich bij U tevreden gevoelen en zich door de kleinigheden, welke gij haar met geduld nog hebt bij te brengen, niet in diè mate verbeterd gevoelen, om naar een voordeeliger dienst uit te zien.

In een familie, wier jaarlijksch inkomen niet heel groot is, kan zoo goed als niets van het werk buitenshuis geschieden en moet het grootste gedeelte onder toezicht der vrouw - met behulp van de dienstbode - indien niet door haar eigen handen en die harer kinderen, verricht worden. Reeds vroeg kan en moet elk lid des huisgezins een aandeel en eenige verantwoordelijkheid hebben in de richting van 't geheel en gekend worden in quaesties, die onder zijn of haar bevatting vallen. Veel ongenoegen zou kunnen voorkomen worden, indien de ouders hun kinderen niet als geheel van hen afhankelijke, maar als eigen persoonlijkheden wilden beschouwen.

Wij moeten fierheid in onze kinderen aankweeken. Het is niet goed, dat de moeder alles aan de kinderen uit de handen neemt. Zij moeten niet steeds bediend worden, maar zichzelf bedienen. Zij moeten leeren de handen uit de mouw te steken. Ieder heeft plichten te volbrengen, die vermeerderen, naarmate zij ouder worden en beter in staat zijn het werk, dat van hen geeischt wordt, te verrichten. De kleine thuis kan zijn eigen speelgoed beheeren, een kleine hulp voor moeder en een zonneschijntje voor allen zijn; het meisje, dat naar school gaat, kan voor haar eigen kleeren zorgen, ze netjes opvouwen en wegbergen en moeder of zuster bij het tafeldekken helpen of voor een bouquetje zorgen. De oudere broer kan vader bij het vuur aanmaken en moeder bij haar boodschappen van dienst zijn, terwijl de oudere zuster kan leeren koken en naaien en andere huiselijke bezigheden verrichten, waardoor 't werk van moeder verdeeld zal worden en haar tijd wordt gegeven voor lezen, zich ontwikkelen, bezoeken afleggen en ontvangen.

Om de kinderen een prikkel te geven, zou men hun een kleine geldelijke belooning kunnen toestaan, die met een weinig oordeelkundigen lof hen tot nog meer ijver en opgewektheid bij 't volbrengen dier bezigheden zal aansporen. En dan, er is geen beter middel kinderen in een goed humeur te houden dan hen bezig te houden.

De moeder moet geen enkelen dienst van welk der leden des huisgezins ook, aannemen, zonder de persoon, die den dienst bewijst, daarvoor te bedanken. Dit is een blijk van erkentelijkheid, die tevens een heimelijk over 't hoofd zien van betaalde diensten, wanneer dit namelijk het geval is, insluit. Vriendelijke gezegden en waardeerende woorden zijn de muntstukken, waarmee wederzijdsche diensten in den familiekring betaald worden. Geen huishouden kan aanspraak maken op werkelijk fijngevoelige beschaving, waar deze ontbreken. Aangeboren beschaafde menschen zullen dit nooit uit het oog verliiezen.

De post brandstof zal natuurlijk variëeren en afhangen van 't klimaat en den tijd van 't jaar. Veel kan hierop gespaard worden, door een petroleumstel in den zomer te gebruiken. Voor brandstof betalen de armen bijna tweemaal den prijs, dien de rijken voor dezelfde hoeveelheid zouden geven. Kolen, in groote hoeveelheden gekocht, zijn aanmerkelijk goedkooper dan bij aankoop in 't klein.

Uit eigen ervaring ben ik overtuigd, dat een familie goed gevoed kan worden op f 100. - per maand. Ongetwijfeld kan het voor minder gedaan worden, maar ik geloof niet dat het verstandig is, hierop te bezuinigen. Met een beetje overleg kan men voor deze som een afwisselend en smakelijk menu klaarmaken.

Om elken dag tijd uit te sparen voor 't bedenken van een menu, kunt ge een lijst opmaken van elken maaltijd gedurende veertien dagen, ze zoo variëerende, dat dezelfde hoofdschotel zich niet binnen een week herhaalt. Dit zal uw vervelende oogenblikken besparen en uw tafel minder eentonig maken.

De economie in voeding vereischt overleg en vóór alles een goede plaats voor 't bergen van groote hoeveelheden levenswaren, een gemak, dat bijna alle moderne en kleine huizen ontbreekt.

Vleesch, in zijn geheel gekocht, voor 10 à 15 cent, kost bij verkoop in 't klein 25 à 50 cent per pond, waarbij dan nog vervallen veel van de vette en meest voedende bestanddeelen, die van zoo groot nut bij gezonde voeding zijn, zoowel voor de longen als om de warmte en kracht, die ze aan het lichaam mededeelen. Een familie van vier personen b.v. kan, door het vleesch in zijn geheel te koopen, haar maandelijksche vleeschrekening tot op de helft terug brengen.

Bij het bezuinigen op voeding moet men echter vooral in het oog houden, dat grootendeels van de hoeveelheid en verscheidenheid der spijzen de werk- en denkkracht der familie afhangt. Een onvoldoende of vegetarische voeding staat in nauw verband met den omvang van ons denkvermogen. De vegetarische landen - Eng. Indië en China - hebben de minste uitvindingen gedaan en missen denk- en werkkracht.

Een wenk in deze richting werd gegeven door een onderwijzer van arme kinderen, die ontdekte, dat de goedgevoede kinderen vlugger van begrip waren dan die welke onvoldoende gevoed waren. Hij bezocht ze in hun eigen woning, won het vertrouwen der moeder en overtuigde hen van het feit, dat graan en melk voor een kinderontbijt even goedkoop zijn als zwart brood en bittere koffie. De uitslag van het veranderde dieet was eenvoudig verrassend en onmiddellijk waarneembaar.

In de vruchtenlanden kan een huisvrouw vruchten goedkooper zelf inmaken dan ze koopen.

Al deze overdenkingen en practische bezuinigingen zullen voor de vrouw des huizes een groote mate van overleg en een strijd met kleinigheden kosten, om den uitslag tot een overwinning te maken. De man, die van f 4000. - jaarlijks moet leven, leidt geen ander leven dan die welke tweemaal dat inkomen heeft. Zijn kleeren zijn minder mooi en zijn sigaren goedkooper, dat is waar, maar overigens gaat hij 's morgens naar zijn werk en komt 's avonds terug, alles op volmaakt dezelfde wijze. Het is de vrouw, die er voor moet zorgen, dat alles vlot van stapel loopt en ze haar inkomsten niet te buiten gaat. Vóór alles moet ze voor het fysieke welzijn der haren zorgen: er is echter geen gebied, waarop de moeder in 't algemeen, en dit heeft niets met de grootte van 't inkomen te maken, zoo dikwijls faalt als op dat der fysíeke zorg voor haar kinderen. Ze schijnt niet de waarde van frissche lucht, noch van

lichaamsbeweging en eenvoudig voedsel geleerd te hebben. Het zou werkelijk niet verworpen kunnen worden door den meest enthousiasten voorstander van het onderwijs, indien de bladzijden in de leerboeken, nu aan den slechten invloed van alcohol en tabak gewijd, alleen voor de jongens bestemd zouden blijven en in plaats daarvan aan de meisjes eenige wenken zouden worden gegeven, hoe goede zorg voor een baby te dragen. Wanneer men meisjes van het groote belang van frissche lucht elken dag en nacht kon overtuigen, zouden er vele dokters-rekeningen vermeden en het genot van een goede gezondheid aan hun kinderen, wanneer zij op haar beurt huismoeders worden, verzekerd kunnen worden. Wanneer de moeders eenvoudig, voedend voedsel aan hun kinderen wilden geven en op meer beweging in de frissche lucht wilden aandringen, zouden de kinderen een rooder, frisscher en gezonder kleur krijgen dan de kalkachtige, teere complexie, die we nu zoo dikwijls in een schoollokaal aantreffen. Indien de toekomstige moeders zich iets over de eenvoudige behan-

deling van de gewone kinderziekten wilden laten leeren, zoodat ze wat meer vertrouwen in haar eigen oordeel zouden krijgen, zouden ze menigen gulden aan den dokter kunnen besparen. De school is dit verplicht aan het huisgezin, want zij vraagt voortdurend meer van het zenuwgestel harer leerlingen en moet daarom de huismoeders de beste methode, om daaraan bij de kinderen tegemoet te komen, aan de hand doen.

Zij dient met zorg uit te kiezen en na te gaan al wat haar huis binnenkomt aan voeding, kleeding, meubelen of speelgoed en altijd het beste te koopen, wat ze bekostigen kan. Het is nooit verstandig, goedkoop materiaal te koopen, omdat het goedkoop is; men merkt vaak later, dat het zoowel nutteloos als goedkoop is.

Veel kan ze op het onderhoud van muren, vloeren en meubelen uitsparen door ze zelf te onderhouden. Het vereischt geen technische opleiding vernis en verf handig aan te wenden. Alle hout, voornamelijk van stoelen, deuren, tafels, stijlen en schilderijen, moet tenminste eens per jaar met ammoniak, bijna of geheel zuiver, gewasschen worden, al geschiedde dit alleen maar uit een oogpunt van zindelijkheid. Goed toegepast, zal dit aan alles een nieuwen glans geven. De veeren stoffers der diensboden moeten, behalve voor de kleeden en gordijnen, afgeschaft worden. Ze jagen het stof op in de eene plaats, om het weer neer te laten op een andere. Om het radicaal weg te krijgen, moet men het in de wateremmer verdwijnen.

Goede karpetten van Axminster, moquette of Brusselsch, moeten als ze vuil zijn, evenals een houten vloer, met water en zeep geschrobd worden. Wol is in haar wijze van groeien gelijk aan een plant en heeft, evenals het menschelijk haar of het gras, vocht noodig, om haar kracht, en een zeepsopje om haar glans te geven.

Een goede boekhouding is beslist noodzakelijk in een goed-ingericht huishouden. Wanneer het geld nauwkeurig is ingedeeld, en men zich stipt daaraan houdt, kan men gemakkelijk nagaan, als er een tekort plaats heeft, in welke afdeeling men besnoeien moet. Anders is het niet onmogelijk, dat de huisvader over een goedkooper huis zal beginnen te denken, terwijl de extra-uitgave op de tabak- of bierrekening of in de kleeding te zoeken is.

Vertrouw nooit op uw geheugen, wanneer het iets van het huishouden betreft. Houd in uw memorandum- of dagboek een halve bladzijde voor ‘de dingen die noodig zijn,’ en een andere helft voor ‘de dingen om te doen’. Breng den volgenden dag op de volgende bladzijde over de dingen die niet gedaan zijn en aan het dikwijls moeten overbrengen, zult gij uw eigen neiging tot uitstellen kunnen afmeten.

Met zoo'n klein inkomen en zoo'n groote familie moeten vader en moeder zich natuurlijk vele genoegens ontzeggen, totdat hun omstandigheden beter zijn geworden. Een zomerreisje of een verblijf aan zee en alle dure vermakelijkheden moeten vermeden worden. Dat sluit echter een goed concert, een mooie lezing of comedie nu en dan niet buiten: ‘alleen werk en geen vermaak maakt van Jack een vervelende jongen.’ Die kleine, sporadische uitgangetjes zullen het leven opvroolijken en een nieuwen prikkel geven aan het werk, dat u morgen weer wacht.

En dan, ofschoon die publieke vermakelijkheden tot de zeldzaamheden moeten behooren, men behoeft het gezelschap van zijn vrienden toch niet te missen, maar kan ze nu en dan eens ten eten vragen, of een klein speel- of muziekavondje voor hen aanrichten. Denk er echter niet aan, het noodzakelijk te vinden een kookster of knecht voor het dineetje te huren, of 't souper van den kok te laten komen. Het getuigt altijd van slechten smaak zijn gasten de moeite, die gij voor hen genomen hebt, te

laten merken. Gewen uw meid of meiden er aan, op alle tijden alles netjes en smaakvol te verrichten en ge hebt geen angsten uit te staan, als onverwachts een gast komt binnen vallen of een formeel diner gegeven wordt. Maak zoo weinig mogelijk verandering in uw dagelijksche gewoonten en alles zal van een leien dakje gaan. Hebt ge gastvrijheid ondervonden van menschen, wier middelen grooter zijn dan de uwe, denk er niet aan U verplicht te gevoelen, hen op denzelfden voet terug te ontvangen. Het is de geest van gastvrijheid, die genoegen geeft, niet de uitgave van een groote som. Dit alles klinkt heel afgezaagd, maar wordt niettemin te veel vergeten.

Meer dingen zijn er die nagelaten moeten worden. Boeken kan men maar weinige aanschaffen; de meeste zal men uit de bibliotheek moeten laten komen. De openbare leesbibliotheek, zelfs in kleine steden tegenwoordig opgericht, is echter een groote zegen voor een familie, die van een klein inkomen moet leven, vooral wanneer men er een goed

boek van mee naar huis kan nemen; wordt dit niet toegestaan, dan is ze van twijfelachtige waarde. Het kind zal dan dikwijls, aan zich zelve overgelaten, juist in zijn opgroeiende jaren, boeken lezen, die voor een rijper leeftijd bestemd zijn en waarschijnlijk meer tot zijn zinnen dan tot zijn artistiek gevoel zullen spreken. Kinderen hebben een leidende hand bij hun lectuur noodig, om hen te behoeden voor onreine literatuur, evengoed als voor 't gebruik van te veel tabak, en deze leidende hand moet die der ouders zijn. Heeft de moeder of de vader op dit gebied niet den juisten tact, dan zal het beter zijn het kind geheel en al de openbare bibiotheek te ontzeggen. Maar zelfs met zorg uitgekozen, zijn die boeken niet te vergelijken met diè welke in een huisgezin aanwezig behooren te zijn. De invloed op kinderen van de boeken, meegebracht van school, zondagsschool of openbare bibliotheek, zal vergankelijk zijn, vergeleken bij dien van de weinige, gezien door onze kinderjaren heen in de boekenkast of op de tafel. Zin voor geschiedenis of wetenschap zal op deze wijze in hen aangekweekt worden, terwijl b.v. een aantrekkelijk boek over de studie der vogels wonderen voor hun oogen zal tooveren.

Naast die huisboeken hebben de ouders tijdschriften onder hun bereik, die het beste op gebied van literatuur, geschiedenis, kunst, economie en levenswijsheid bevatten. We hebben tijdschriften met een verscheidenheid van goede lectuur, die zelfs de meest kieskeurige moeder voor slechte tendenzen of invloeden bij haar kinderen niet bevreesd behoeft te doen zijn. Maar zelden zal ze er iets in aantreffen, dat ze liever niet aanwezig zou zien. Goede tijdschriften in groote hoeveelheid zijn echter duur. Als acht families, die de waarde van tijdschriften in het huisgezin weten te schatten, elk een wilden aanschaffen en onder elkaar laten circuleeren, zal dit voor ieder maar weinig onkosten veroorzaken. Door die tijdschriften zullen de kinderen tevens hun artistieke opvoeding beginnen, hun smaak leeren ontwikkelen en door het telkens weer zien van goede illustraties, na verloop van tijd het werk van onze allerbeste artisten leeren schatten. Ge moet niet denken, omdat het kind zijn waardeering niet laat merken, dat de plaat geen indruk op hem maakt. Jongens vooral worden altijd als ongevoelig voor die dingen, en elke omgeving als goed genoeg voor hen beschouwd. Dit nu is uiterst verkeerd. Voordurende aanraking met goede kunst zal juist van grooten invloed op hen zijn en het is door de tijdschriften vooral, waardoor men met beperkte middelen van kunst kan genieten.

De kinderen zullen publieke scholen moeten bezoeken en niet naar de academie kunnen gaan, tenzij ze zoo gelukkig zijn een beurs te verkrijgen of energie en volharding genoeg bezitten hun eigen weg door 't leven te slaan.

Natuurlijk zal, wanneer de echtgenoot en vader het noodig vindt te rooken en te bitteren - het doet er niet toe op welk een bescheiden schaal, - dit ten koste van een vrij belangrijk deel der onvoorziene uitgaven geschieden. Mijn eigen meening - ofschoon ik niet verwacht veel menschen te vinden, die mij in zoo iets radicaals gelijk zullen geven - is, dat een man, die vier kinderen in de wereld heeft gebracht en niet meer inkomen heeft dan *f* 4000. - 's jaars om hen te verzorgen, zich niet de weelde van tabak en bitter mag veroorloven.

Met al deze, zoowel kleine als groote opofferingen behoeft het leven echter niet bekrompen of vervelend te zijn. Onze groote steden verschaffen gelegenheden te over, om zich voor bijna geen geld, zoowel op geestelijk als aesthetisch gebied te ontwikkelen. Buiten is het moeilijker in contact met de wereld te blijven, maar met couranten en tijdschriften kan hierin veel tegemoet worden gekomen. Liefde, werk,

beschaving, intellectueele ontwikkeling, het genot van een mooien zonsondergang en 't openspringen der knoppen in 't voorjaar - dit alles is onder ieders bereik. Hierbij vergeleken zijn alle menschelijke genoegens hol en onbeduidend, uiterlijke kleinigheden, die niet meetellen ‘in making up the sum of life’.

Tegen den tijd, dat het inkomen *f* 6000. - bereikt heeft, kan men een wat royaler manier van leven invoeren.

(*Slot volgt.*)

Bericht.

Wegens de groote ruimte, welke de roman in beslag neemt, moesten deze week de correspondentie en de andere bijdragen van de hand der redactrice blijven wachten tot den volgenden keer.

L.J. VEEN.

14 Augustus 1912
26ste Jaargang.
No. 7

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Bericht.

Tot mijn leedwezen heb ik tot heden nog niet de drukproeven terug ontvangen van de corr: aan Cora, Maris-Stella, e.a., noch van ‘het dagboek van tante Jeannette’. Een en ander zal dus in het a.s. nommer verschijnen.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Onmacht.
V.
Poeloe Traperdoeli, medio Juni 1912.

‘There is something rotten....’

Als men in Indië ambtenaar is wacht U er dan voor de waarheid te verkondigen, verdraai de feiten, lieg desnoods, maar wees nimmer zoo dom ronduit uw meening te zeggen en de feiten mede te deelen zooals zij werkelijk gebeurd zijn, want òf ontslag uit 's Lands dienst òf overplaatsing naar een gat waar geen land meer achter ligt, is uw voorland!

Het is wel treurig dat wij verplicht zijn aan ambtenaren dezen raad te moeten geven, maar als men eenmaal eene Regeering dient die de *Waarheid niet hooren wil* en men zelf het kind der rekening wordt, indien men zoo vermetel is de waarheid toch te durven verkondigen, dan heeft men in Indië tusschen twee zaken te kiezen: òf men liegt er op raak en heeft kans als ambtenaar een hooge en vooral hoog gesalarieerde positie te verkrijgen, òf men rapporteert de zuivere waar-

heid.... en wordt er de dupe van met opoffering van zichzelf en zijn gezin.-.

De keus welken weg men moet volgen, hangt dus geheel af van de finantiëele positie waarin men verkeert, en daar het meerendeel der indische landsdienaren geen gefortuneerde personen zijn, blijft hen niets anders over, dan het in hunne rapporten aan de Regeering, niet al te nauw met de waarheid te nemen, willen zij niet als ambtenaar hunne carrière bederven.

Dit alles is zeer treurig maar waar, en *voor de zooveelste maal* ondervond dit de ambtenaar van Chineesche Zaken, de Heer Henri Borel, te Soerabaya, toen hij *naar waarheid* der Regeering een rapport indiende naar aanleiding van de Chineesche troebelen te Soerabaya in Februari 1912, en daarbij de vermetelheid had dit rapport niet eerst ter lezing aan den Resident van Soerabaya te geven.

Deze vermetelheid van den Heer Borel is dan ook ongehoord, men stelle zich voor een hoofdambtenaar te passeeren, iemand die nog weinige jaren geleden zich nergens in publiek vertoonde zonder gouden pajong, en thans nog steeds als vertegenwoordiger van het Gezag een gouden pet draagt!!

De heer Borel schijnt dan eenvoudig lak te hebben gehad aan 's Residents gouden pet, en wetende dat zijn rapport - ingediend aan den Resident - zeer waarschijnlijk het lot zou hebben gedeeld van zoo vele geschriften, d.i. dat ze onder het welbekende indische loodje komen te liggen, heeft de heer Borel het zekere voor het onzekere genomen en zijn rapport direct naar Batavia opgezonden. Het verstaat zich dat een ambtenaar, die de waarheid durft te zeggen, daarvoor in Indië gestraft moet worden, dit is nu in deze schoone gewesten eenmaal niet anders; intusschen is de heer Borel er nog betrekkelijk goed afgekomen; als straf voor zijn vermetelheid van de waarheid te durven zeggen *werd hij slechts overgeplaatst*, waar een ander wegens ongeschiktheid uit 's Lands dienst wordt verwijderd, wij willen hiermede maar zeggen dat de heer Borel bijzonder geboft heeft, blijkbaar wend hij onder een gelukkig gesternte geboren.

De Heer M. van Geuns, hoofdredacteur van het Soerabayasch Handelsblad, schrijft in zijn blad naar aanleiding van deze quaestie o.m. het volgende, wat wij hier eenigszins verkort weergeven:

'Tijdens de jongste chineesche troebelen hier ter plaatse is de Resident J. Einthoven op de proef gesteld en, zooals te verwachten was, is hij te kort geschoten. Niemand, behalve misschien een van zijn satellieten, die hem naar de oogen heeft te zien, valt er aan te wijzen, die den resident Einthoven zelfs maar zwakjes verdedigt. Geen der gewestelijke bestuurshoofden in Oost-Java zou het opstandig gedoe van een troep Chineezen, waardoor het economisch leven zoo gevaarlijk werd gestoord, met zulk een einthovensche placiditeit hebben aangezien. Zij zouden de beleedigers van het gezag hun vuist hebben doen gevoelen. Maar de heer Einthoven is te veel hoveling en te weinig man-van-de-daad om anders te hebben kunnen optreden, dan hij gedaan heeft. Geen redelijk mensch zal het gevestigd gezag euvel duiden, dat dit zich doet gelden, desnoods gestèund door machtsmiddelen, maar de resident van Soerabaya moest door een - ten rechte of ten onrechte - ontstemden hoofdofficier tot handelen gebracht worden. -'

'Die chineesche rumoerigheid kwam den resident leelijk te onpas. Hij bezit niet genoeg zelfkennis, om erkentelijk te zijn voor het bemachtigen van de gouden pet. Hij wil hooger stijgen, wetend dat de vice-president van den Raad van Indië hem bij den klimtocht de stevige hand reikt en dat de gouverneur-generaal, om wien hij

verleden jaar als een volleerde hoveling heeft heengetold, hem door *gebrek aan onderscheidingsvermogen*[*)] goed gezind is.'

'Daar kwam de chineesche fureur met zijn leelijk figuur. Tot allen prijs wilde hij dit figuur redden.

Wat zijn taak verzwaarde, was de klucht waarin de hoofd-commissaris van politie Don Quichotte de la Mancha de hoofdrol speelde: de opsluiting in een chineesche toko in den avond van 17 Februari 1912. Dit heeft zoowel den resident als wijlen den assistent-resident Waleson in groote ongelegenheid gebracht. Het hoofd van de politie, een man bekleed met heilig gezag, nog wel gekozen door den resident, was anderhalf uur lang door verachte Chineezen gevangen gehouden en door dezen uitgelachen!'

'Men vond dit, om er zich over te schamen en *tegenover verschillende personen heeft de heer Einthoven zich uitgelaten dat hij het een leelijk geval vond.*'

'Maar in officieele stukken moest de diplomatie het woord hebben. Den heer van Geuns werd

*) Deze cursieveering is van ons.

eenige dagen later de fabel opgedischt, dat van opsluiting geen sprake was geweest: de hoofd-commissaris was vrijwillig den winkel binnengaan om een diefstal te onderzoeken.'

'Al heel spoedig werd echter door *tientallen getuigenissen* bevestigd, *onomstootelijk bevestigd*, dat de heer de la Mancha zoo stellig mogelijk was opgesloten en dat het verhaal van het diefstalonderzoek een fabeltje was,' - aldus vervolgt schrijver.

'Nu is het ongelukkige, dat zelfs een resident van Soerabaya het niet in zijn macht heeft van leugen waarheid te maken. In zijn rapport aan de regeering nam de heer Einthoven een relaas op ten betooge, *dat de hoofdcommissaris niet opgesloten was geweest.* Ook werd de tokohouder, die - overigens zonder te weten met wien hij te doen had - Don Quichotte de la Mancha van zijn vrijheid had beroofd, slechts een lichte politie-straf opgelegd. -*)'

'De leugen heerscht echter nergens ter wereld ongestoord. Het voor den heer Einthoven onaangename toeval wilde, dat behalve de resident van Soerabaya ook de ambtenaar voor chineesche zaken te Soerabaya een rapport over de troebelen uitbracht, niet rechtstreeks aan den gouverneur-generaal, maar aan den directeur van justitie. De heer Borel is heelemaal geen diplomaat; zinkt voor een gouden pet niet op de knieën; voelt niets voor fabeltjes; mint slechts de waarheid. Na een deugdelijk onderzoek, dat hij zeker in staat was in te stellen, relateerde hij de feiten zooals die ter zijner kennisse waren gekomen. Hij gaf de waarheid, *zooals die aan tientallen menschen bekend is'*.

'De heer Borel toonde een gebrek aan inschikkelijkheid en diplomatie door zijn rapport niet aan den resident voor te leggen, alvorens hij het naar Batavia zond. In regeeringskringen was men hoogst verbaasd. De resident werd om nadere inlichtingen verzocht. Een vrij drukke correspondentie volgde. -'

'Nu wete men, dat de resident naar Buitenzorg en Batavia is geweest om mondeling verslag te doen. Men bedenke verder dat zijn begrippen omtrent waarheidsliefde zeer ongewoon zijn. Ten slotte, dat zijn goede naam, zijn toekomst op het spel stonden. Het is geen wonder, dat hij ten slotte door allerlei voorstellingen het pleit won. En zoo moest de ambtenaar voor Chineesche Zaken, Borel, die bekend staat als een rechtschapen, waarheidlievend man, springen. Hij moest een eindje uit de buurt om het nobele spel van Soerabaya's resident niet te hinderen'....

'Men herinnert zich den onsterfelijken "Tartarin de Tarascon," den opsnijder in het vreedzame Rhône-stadje, die eens "bijna" een groote reis naar Shanghai had ondernomen, om daar geplaatst te worden bij een handelszaak, die eens door "Tartaren" was aangevallen. Door aldoor over die "bijna" onder nomen reis te spreken, geloofde hij er ten slotte zelf aan.... "Alors, je fais armer mes commis, je hisse le pavillon consulaire, et pan! pan! par les fenêtres sur les Tartares." -'

'De resident, de heer Einthoven de Tarascon, begint óók zoo langzamerhand vast in het verhaal van de onschuld van Don Quichotte de la Mancha te gelooven. Men zou den man het genoegen gunnen, als het zoo onschuldig was als de fantazieën van Tartarin de Tarascon. -'

'Maar dat is het niet. De gebeurtenissen te Soerabaya in Februari 1912 vormen de oorzaak van een politieke wrijving. *Wanneer onze regeering met leugens gaat werken*, *dan verzwakt zij hare positie.* Zij behoeft zich niet te verbeelden, dat men te Peking geen rapport van het gebeurde uit eigen bronnen zal ontvangen! Niets kan dus

*) Natuurlijk, om zoo weinig mogelijk éclat aan die zaak te geven.

onverstandiger zijn, dan de Chineesche regeering een verhaal op te disschen, waarin de waarheid wordt te kort gedaan. -'

'Laat de gouverneur-generaal dit wel bedenken! En tevens dat, als men voortgaat met geloof te hechten aan de woorden van monsieur Einthoven de Tarascon, de indische regeering op een kwaden dag in een der groote in China verschijnende bladen *een artikel van mijn hand zal vinden*[*)], - aldus eindigt de heer van Geuns, - waarin de toedracht der Februari-relletjes en wat er op gevolgd is zuiver zal worden gerelateerd.' 'Vóór alles willen wij in regeeringsdaden waarheid, willen wij de publieke moraliteit hooggehouden zien!'

Jawel, morgen brengen, waarheid en publieke moraliteit zijn denkbeelden die door de tegenwoordige indische regeering niet in toepassing worden gebracht!!

Wij willen nu de personen die in deze treurige en beschamende aangelegenheid een hoofdrol hebben gespeeld eens nader beschouwen.

*) De cursieveering is van ons.

De resident van Soerabaya heeft zich doen kennen als een ambtenaar, die als resident niet op zijn plaats was, handelend durfde hij niet op te treden, hij moest daartoe door een ander gedwongen worden. Wat hem aan flinkheid ontbrak, trachtte hij goed te maken door zich te ontpoppen tot een pluimstrijkend hoveling; door het gebrek aan onderscheidingsvermogen van onzen 'bekwamen' Gouverneur-generaal, wist de resident diens goede gezindheid te verwerven. Wij gelooven dat de man zelf verblind was door de glans van zijn gouden pet, maar zelfs daarmede was hij niet tevreden, hij wilde hoogerop, rekende op invloedrijke protectie te Batavia en op de goede gezindheid van den gouverneur-generaal verkregen door goed geslaagde pluimstrijkerij.

Toen kwamen de Chineesche relletjes, en weg was alle illusie!!

Om zijn positie te redden betoogde hij in een rapport dat de hoofdcommissaris van politie *niet* was opgesloten geweest, maar in die Chineesche toko was binnen gegaan om er een diefstal te onderzoeken. Dit was nu wel een fatale leugen, maar dit was bijzaak, de hoofdzaak was en bleef het redden van zijn positie. - Maar nu komt het ernstig geknoei. Den Chineeschen tokohouder werd slechts een lichte politiestraf opgelegd, maar voor welk feit?? Van diefstal kan hier geen sprake zijn, daar door *tientallen van getuigen onomstootelijk kan bevestigd worden* dat de hoofdcommissaris op den 17^{en} Februari 1912 gedurende 1½ uur in die Chineesche toko opgesloten werd. De Chineesche tokohouder kan dus alleen *voor dat feit* gestraft zijn geworden, maar dan moest hij ook een veel zwaardere straf hebben gekregen, want men heeft dan te doen met het feit: beleediging van een ambtenaar in de uitoefening van zijn functie.

Maar menschen, zal men in Holland zeggen, onderzoek dan de zaak, opdat de waarheid aan het licht kome! Neen! zegt men in Indië, dat doen wij juist niet, want wordt de zaak onderzocht dan zou de resident ongelijk krijgen; het is immers veel eenvoudiger om het rapport van den heer Borel als onwaar te beschouwen en hem als straf van Soerabaya over te plaatsen, een kniesoor die daarop let; den drager van een gouden pet voor een leugenaar uit te maken! neen dat nooit!

Intusschen hebben de resident, de politierechter en de hoofdcommissaris op hun manier de zaak bekonkeld, in het kort gezegd een schandelijk geknoei, een vuil indisch zaakje!! - De houding van den hoofdcommissaris is almede allertreurigst; hier heeft men een ambtenaar die zich verlaagt tot willoos werktuig van den resident. Na gedurende 1½ uur tot spot en vermaak van de Chineesche en inlandsche omstanders in een toko opgesloten te zijn geweest, waardoor hij in de uitoefening van zijn functie belemmerd en beleedigd werd, *eischt* hij niet eens dat de dader volgens alle gestrengheid der wet gestraft werd, ja, neemt hij er zelfs genoegen mede dat de resident rapporteert dat hij *niet* werd opgesloten, hoewel tientallen van getuigen kunnen bewijzen dat dit *wèl* het geval was.

Deze hoofdcommissaris was officier van het Indische Leger, heeft hij te gelijk met zijn degen ook zijn eergevoel aan de kapstok gehangen?

Van den heer Borel kunnen wij slechts zeggen, dat hij als ambtenaar zijn plicht deed. Na de zaak grondig onderzocht te hebben rapporteerde hij aan den directeur van Justitie, men bevond dat zijn rapport niet overeenkwam met dat van den resident, een drukke correspondentie volgde, de resident toog naar Buitenzorg, met diens

ongewone begrippen omtrent waarheidsliefde won die het pleit, en.... de heer Borel werd het kind der rekening.

Dit is zoo de gewone loop van zaken in Indië, de heer Einthoven heeft een hoogere positie dan de heer Borel, *dus* heeft hij gelijk, de zaak wordt niet verder onderzocht, evenmin de getuigen gehoord die de heer Borel zou kunnen voorbrengen.

Maar nu komen wij tot het meest ernstige in deze quaestie: de gebeurtenissen te Soerabaya in Februari 1912 vormen de oorzaak van een politieke wrijving met China. Het rapport dat de resident van Soerabaya heeft ingediend - gebaseerd op onwaarheid - zal de basis zijn van een aan te bieden rapport aan de Chineesche regeering; zooals de heer van Geuns terecht schrijft, *verzwakt onze positie wanneer onze regeering met leugens gaat werken*, maar de heer van Geuns gaat verder, feitelijk zegt hij dit tot den gouverneur-generaal:

Probeer het eens een rapport in te dienen dat op leugens is gebaseerd en gij zult nader van mij hooren, *ik*, *van Geuns* zal dan middels de Chineesche pers te Peking een rapport publiceeren, waarin de waarheid *niet wordt te kort gedaan*, ge zijt dus gewaarschuwd!

Wij hebben dus thans in Indië een gouverneur-generaal onder contrôle van den heer van Geuns; wel beleven we in Indië rare

dingen, maar dit is toch bepaald iets nieuws onder de zon, zoo iets is nog niet voorgekomen. Wij betwijfelen ook of het wel met de waardigheid van gouverneur-generaal is overeen te brengen, dat die door dreigementen van een dagbladredacteur tot plichtbesef moet worden gebracht.

In hoeverre de gouveneur-generaal Idenburg zich in deze Einthoven-Borel-zaak geblameerd heeft, laten wij aan de beoordeeling van het Publiek over, maar wij vermeenen dat hij een blijk van verstand zou geven door als gouveneur-generaal af te treden. - Wellicht is de heer Idenburg ook lijdende aan overspanning van zenuwen, hooggeplaatste personen in indischen dienst lijden vaak aan die ziekte, vooral als zij vermeenen belangrijke zaken tot stand te hebben gebracht.

Een eventueel vertrek van den heer Idenburg zal natuurlijk wel te betreuren zijn, en velen zullen het apprecieeren de heer Borel en anderen in het bijzonder - dat de heer Idenburg zich wel heeft willen opofferen met het aanvaarden van zijn hooge betrekking.

Tot slot moeten wij den *derden* moord op op een europeaan in de gevangenis te Glodok vermelden.

De moord in de boei te Glodok.

Woensdagmiddag 5 dezer heeft volgens de 'Java Bode' in de strafgevangenis aan het Glodokplein, Batavia, een moord plaats gehad, welke zich als volgt heeft toegedragen:

De europeesche wachter Van Heumen had 14 dagen geleden een chineeschen dwangarbeider met een rottan geslagen. Gistermiddag zat Van Heumen in een der werkplaatsen op een stoel te dutten, wat tegen zijn orders was, waar hij ter bewaking der werkplaatsen heen en weer had moeten loopen. De dwangarbeider, die door hem was geslagen, was uit een andere werkplaats geslopen, naderde hem van achteren en gaf hem met een hakbijl twee slagen.

Een kwam in de hartstreek terecht, maar werd door het borstbeen tegengehouden. De andere trof de maag.

De moordenaar vluchtte, achtervolgd een oogenblik door den getroffene, vervolgens door den chef der werkplaatsen, die zonder te weten wat er aan de hand was, den Chinees had zien wegloopen. Van Heumen beduidde den chef, dat hij den vluchteling moest volgen.

De vluchteling rende door de zagerij, maar werd hier tegengehouden door een piekenier en den mandoer-dwangarbeider der Chineezen. De laatste greep hem van achteren beet, maar een korte worsteling ontstond nog tusschen den chef der werkplaatsen en den moordenaar, die den chef wilde aanvallen.

De man werd overweldigd en in de boeien geslagen.

De gewonde werd naar het militaire hospitaal vervoerd en daar geopereerd. De operatie mocht evenwel niet baten, Van Heumen stierf denzelfden avond laat.

Sumatra Bode 15/6 '12.

Eerst Franke, dáarop Meijer en nu van Heumen.... wie volgt?

A... Z

Naklank.

Nu ben je heengegaan, de plaats waar je vertoefde
Is verlaten. En doffe leegte drukt mij.
Doet zóó de smart zich gelden? Ik, die je nauw'lijks kende
Heb toch beseft, dat zacht, onzichtbre draden
Van ziel tot ziel zich sponnen.
Hebt gij dat ook gevoeld?
Gewis! maar na slechts korten tijd
Verflauwt herinn'ring weer en zal ik je vergeten.
Daarvoor, in rustloos jagen, zorgt de tijd!
En toch: ik weet als je gebleven waart
Wij zouden alles voor elkaar geworden zijn...
Hoe raadselachtig vreemd is 't korte menschenleven!
Van wijd en zijd ontmoeten zij elkaar
De zwervers; toeven even slechts,
En trekken, vluchtig groetend verder
Naar Noord en Zuid, om nimmer weer te keeren.
Slechts waar twee Zusterzielen samenkomen,
Daar wordt in 't hart een teere snaar getroffen,
Die altijd ijler, zachtkens na blijft trillen
Om dan, onmerkbaar stille, weg te sterven.
Naar het Duitsch.

C. ENTHOVEN.

Droomen-land.

Ik zocht 't land, waar slechts m'n ziel vertoefd'
In droomrig peinzen zich daarheen begeven,
Weg-vluchtend van 't wreede en harde leven
Dat mij zoo-vaak deed schreien, stil-bedroefd
En dat mij hield omkneld met ijzren hand.

Och, droomen-land, waarom moest ik u zoeken,
Daar, waar de grijns grimt van 't koelverstand?

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Gave.

Mijn kind, en als ik bij jou ben geweest,
Dan is er mijn harte zoo rustig,
Dan is er mijn ziele zoo vredig te moe
En gaat er mijn liefde zoo teer naar je toe,
En zingt er mijn hartje zoo lustig.

En leg ik mij zachtkens ter ruste dan neer,
Zoo droom ik van heel zoete dingen,
En als ik ontwaak, neem ik j' overal mee
Je beeld maakt mij krachtig en goed en tevree,
En is er door niets te verdringen!

Zoo is heel mijn leven aan jou slechts gewijd!
Zoo kan ik in Jou slechts gelooven,
Als 't goede, dat in heel mijn hart is gedaald,
Vergeving, nadat ik een tijd had gedwaald,
Als gave, o Liefde, van Boven!

CH. HEYMANS.

Verlangen.

Ik zou zoo graag een vogel wezen
met vleugels, breed en groot en sterk,
die ik met vlugge wiekslag spreidde,
en gansch bedekte□ik 't grijze zwerk.
Boven de golven zou ik dan vliegen,
boven de groote, bruischende zee,
Stoeiend zou ik met hen spelen,
Joelend bruischte ik met hen mee!
En altijd verder zou ik vliegen,
En nieuwe golven kwamen aan,
Versierd met woest geschuimde koppen....
En altijd verder zou ik gaan!
Dan, plots, zou ik me vallen laten
Met groote vaart in 't bruisch-gewoel,
En zou ik meedoen met hun spelen,
En boven àl klonk mijn gejoel!

Ik zou zoo graag een vogel wezen,
Dan zou ik vliegen boven zee,
En boven al die machtige baren....
O, golven, golven, neem me mee!
Ik zou graag dwalen in de duinen
  Dwalen, altijd door,
Ik zou graag klimmen, rollen, dwalen,
  Altijd, altijd door,
En moede, zou 'k me eindelijk vleien
  Temidden viooltjes teer,
Groeiend op de witte zanden
  Wiegend heen en weer!
'k Zou met hen fluisteren, streelen, koozen,

Zeggend geheimpjes zacht,
En 'k zou slapen, omringd door viooltjes
Houdend trouw de wacht!
O, Lief, mijn ziel is vol verlangen,
Naar machtige zee, en bloem en duin,
Naar Zomer, Kleur en Licht en Warmte,
Naar heel des Aardrijks Schattentuin!

O, Lief, mijn ziel is vol verlangen,
Naar Jou, en heel mijn hart zegt mee:
In Jou lost op èn zalige zomer,
èn duin èn bloemen èn de zee!

CH. HEYMANS.

De keerzijde (?) van het huwelijk.

'**T**rouwen is goed; niet trouwen is beter.'

Dit bijbelwoord, dikwerf aangehaald om het ongehuwd blijven te verdedigen of te vergoelijken heeft geen zin.

De natuur, onze almoeder, leert het tegendeel, en wie er zich tegen verzetten wil of de aandrift er toe ontkent, handelt als een dwaas.

Een huwelijk kost echter geld, dat de man moet verdienen, en daarom kan het 'niet-huwen' voor hem gerechtvaardigd zijn, eveneens als de vrouw recht heeft om te zeggen: ik kan toch niet alleen huwen.

Dit alles is jammer genoeg; dit alles is tegen de natuur; dit alles rukt de maatschappij uit zijn verband.

Maar al ziet men, en kent men, volkomen het kwaad, wie zal het middel tegen de kwaal aanwijzen. Niemand, want tot den natuurstaat kunnen we niet terugkeeren, en tegen de maatschappelijke eischen zondigen zij die het 'tweeling is de mensch geschapen, en toch in zijn tweeheid een' buiten de burgelijke wetten, en kerkelijke verordeningen om, toepassen.

De ongehuwden moeten dus maar eenvoudig berusten in den niet-gehuwden staat, zooals die voor hen is weggelegd, en tevreden zijn met de meening van Paulus hiervoren aangehaald.

Bovendien is er misschien evenveel tegen het huwelijk te zeggen, als er voor, en daar de ridicule kant van eene zaak dikwerf den melancholicus bekeeren kan, of eene gewenschte afleiding geven, willen we bij enkele schrijvers ter school gaan, en hunne denkbeelden in dictaat brengen.

Bovenaan staat Bartolomeo Corsini. Hij schreef in de 17^{e} eeuw, en als men weet, dat in die eeuw veelal de huwelijken op jeugdigen leeftijd werden gesloten, en weduwen en weduwnaars, als hun het lot on-

gelukkig was, tot in het oneindige hertrouwden, dan mag het wel bevreemden, dat er toen zulk een hardnekkige bestrijder van het huwelijk bestond.

Uitgaande van het latijnsche woord uxor (echtgenoote) ontleent hij daaraan een eigenaardig woordenspel, als symbool van alle huwelijksgevaren, door den vorm van elk letterfiguur met dien van een voorwerp in verband te brengen: 'car l' **U** figure un gibet renversé, l' **X** une croix, l' **O** une roue et l' **R** une hache, en sorte que l'on est prévenu pertinement qu'en se mariant on court au gibet, à la croix, à la roue, à la hache.'

Vóór hem had Roviglione ook reeds een waarschuwende stem doen hooren, door de gevaren op te sommen van verschillende huwelijks-eigenschappen, zelfs in hare tegenstellingen.

'Il est également dangereux de prendre une femme belle ou laide, parce que belle elle appartient à d'autres qu' à son mari, et laide son mari ne lui appartient pas; riche ou pauvre, parce que riche elle sera toujours hautaine, et pauvre elle sera hargneuse; noble ou vilaine, parce que noble elle ne sera pas sans arrogance, et vilaine elle sera sans éducation; jeune ou vieille, par ce que jeune elle sera encliné aux déportements, et vieille aux emportements; saine ou maladive parce que saine, elle sera trop hardie, et maladive trop larmoyante.'

Trots al die waarschuwingen komt hij tot de conclusie: 'dat eene mooie vrouw den man een hemel op aarde schenkt, en eene leelijke den hemel doet winnen, na zijn verscheiden'.

Francesco Petrarca was met al zijne verliefdheid op zijne Laura toch nog een onverbiddelijk tegenstander van het huwelijk.

Dit blijkt voornamelijk uit zijn 'Traité des remèdes de l'une et de l'autre fortune[1)], waarin hij de vrouw in al hare phasen bekijkt, als: de forma corporis eximia, de conjugie claritate, de uxore formosa, de gratis amoribus, de filiae castitate, de importuna uxore, de raptu conjugis, de impudia uxore, de filia impudica, en inzonderheid waarschuwt in het hoofdstuk: du rapt et de la tromperie.

Eenige zijner uitspraken willen we er aan ontleenen.

'Tu me dis que tu as épousé une femme de condition; c'est à ce coup que j'aimerais mieux que tu eusses à la maison non seulement des pies et des perroquets mais encore des orfrays et des hiboux car au moin ils chanteraient au lieu qu'elle ne fera que quereller; ils t'annonceraient peut-être quelque chose de funeste, mais elle l'exécutera; il te serait permis de les chasser où il faut que tu la gardes. - Le somme du lit conjugal est fort rare et fort léger, le repos n'y trouve jamais de place. - Si tu souris trop froidement à une femme qui rit, si tu viens à saluer une voisine, ou à louer la beauté d'une autre personne, si tu reviens tard au logis, bref si tu dis ou fais quelque chose qui te rende suspect du crime de leze-majesté d'amour, il faudra rendre compte le soir à un juge insuportable qui sera assis ou couché auprès de toi.

'Or si vivre de la sorte s'appelle vie, je ne sais pas ce qu'on doit appeler mort. - Une femme impérieuse et qui gouverne les actions de son mari, est l'écueil des amitiés. - C'est une chose fâcheuse à dire et plus encore à penser, et très fâcheuse à souffrir qu'une hôtesse non pas d'un jour, mais de toute la vie. - Apprends qu'avec l'amour, la jalousie, les soupçons et les plaintes entrent dans une maison. - Quand on te plains de l'enlèvement de ta femme tu ne sais pas combien tu es redevable au ravisseur. Peut-être que des grands soins ou des querelles qui ne se videraient jamais autrement,

1) Vertaling in 't Fransch van 1523; ook van 1673.

bref mille dangers qui te menaçaient, sont sortis de ta maison avec ta femme. Au surplus, si ta femme s'en est allée par force, tu lui dois pardonner, si c'est de bon gré, dans une seule action tu peux trouver une double vengeance pour toi. Sache qu'une rare pudicité rend les dames impérieuse'.

Bijaldien, trots dit alles, niet tegen een huwelijk werd opgezien, en er waren er zóóvelen, zoo niet ontelbaren, dan diende men toch rekening te houden met mogelijke ongeluksdagen.

Vooral meende men, dat geen huwelijk gesloten moest worden op Woensdag:

> 'L'épouse du mercredi est pire que la geleé blanche.
> L' épouse du mercredi conduit son mari à la ruine.
> L' épouse du mercredi ne jouit pas de la courtine.'

In Venetië ging men alleen op Zondag in den echt. Op de andere dagen was het gevaarlijk: 'les époux du lundi devenaient fous, ceux du mardi tournaient mal, ceux du mercredi et du jeudi étaient également ménacés d'un mauvais sort, ceux du vendredi mouraient avant qu'il fût marié longtemps, et le samedi était réservé aux veufs', en de Meimaand deugde er in 't geheel niet voor; denk maar

aan Ovidius, die dit geleeraard heeft: ‘Les mauvaises femmes se marient en mai.’

Laat u dit alles nu gezegd zijn, en.... stap vergenoegd in 't huwelijksbootje, zoodra de gelegenheid zich aanbiedt. Het is nooit te vroeg en nooit te laat. Blijft er eenigen twijfel over, steek dan een riem onder 't hart door te lezen en te overwegen W. Watheley's ‘Houwelycks Predicatie’. Onder den titel ‘Cana-Galileae’ werd zij in 1633 ‘neerghestelt om de bittere wateren daermede den houwelycken staet veeltydts besprenght wordt, te versoeten, ende in wijn te veranderen.’ Amen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Overzicht van de week.

I.
Schandelijk.
Ingezonden door een abonné.

- Haagsche snorders. Een mededeeling omtrent het verkeerswezen in Den Haag, die niet van belang ontbloot is, doet S.W.H. in een artikeltje in het Weekbl. voor Dierenvrienden.

Volgens hem zijn er in Den Haag meer dan vijftig koetsiers, die zonder nummer rondrijden. Koetsiers, die van gemeentewege geen nummer hebben, mogen niet stationneeren. De paarden mogen geen oogenblik stilstaan, zelfs niet om gevoerd te worden.

Artikel 45 van de Algemeene Politieverordening verbiedt het rondrijden van rijtuigen (die geen nummer hebben) met 't doel die te verhuren. En toch zijn er, volgens den schrijver, méér dan vijftig. Die verordening schijnt dus geheel ontdoken te kunnen worden. Daarbij komt nog bovendien, dat de meeste rondrijders geen beroepskoetsier zijn. Ik sprak met verscheidene van die rondrijders en informeerde naar hun toestand. Een er van zeide mij, dat hij overdag sleeper was. Hij bezat één paard, dat nu voor zijn rijtuig stond. Het dier was dampig. Het zag er uitgeput en ellendig uit. Hij vertelde mij, dat dit dier 's morgens te vijf uur voor een wagen werd gespannen om sleepersdiensten te verrichten, ook o.a. menigmaal naar Wassenaar, enz, om afval van visch weg te brengen, waarmede de landerijen dan bemest icorden. Dan kwam hij te zes uur 's avonds weer thuis en spande zijn paard af om het dan te zeven uur (dus één uur later) weer voor zijn rijtuig te spannen, waarvoor het ongelukkige dier dan tot drie uur 's nachts moest dienst doen en dan.... begon het weer 's morgens te vijf uur opnieuw. Dus twee uur rust. De man reed nu 's avonds rond, en als hij een vracht had en dan weer terug was, mocht hij met zijn rijtuig niet stilstaan, want 't had geen nummer. (En nummers worden maar tot een bepaald aantal uitgegeven, daar men beweert, dat er geen standplaatsen genoeg zijn.) Altijd maar door stappen zonder een oogenblik rusten.

Indien deze mededeelingen juist zijn - en zij maken daarvan helaas wel den indruk - dan is het hoognoodig dat tegen dezen vorm van dierenmishandeling met doortastendheid worde opgetreden.

Juist zoo!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Net goed.

Een aviateur, die zijn leven waagt voor een nieuw soort sport, moet zelf weten wat hij doen wil met zijn lichaam. Onder omstandigheden kan men hem mal-roekeloos en mal-eerzuchtig vinden, onder andere eerbied-afdwingend van wezenlijke bravoure, en eerlijke doodverachting waar het geldt zijn enthousiasme voor een nieuwe uitvinding. - In elk geval echter gaat zijn wagen met zijn eigen lichaam niemand aan dan hem-zelf.

Een aviateur echter, die zijn geblaseerdheid van alles, òòk van de luchtsport, tracht te vergeten door in de verre wildernissen dieren te gaan mishandelen, en hen te kwellen met vreeselijke wonden, zoo'n lammeling van een karakter verdient, dat men zich innig verheugt als hij-zelf 't slachtoffer wordt van zijn eigen laagheid, en *wordt* vermoord in plaats van te moorden!

Ziedaar waarom *ik* - toen de couranten, - de fransche vooral, want Latham is een franschman, - zich uitputten in jammer-kreten over den ontijdigen dood van den veelbelovenden aviateur, ginds in Afrika, mijnerzijds mij heb verkneukeld van genot erin, en een hartgrondig 'net-goed' heb geslaakt. Immers, Latham, een door een overzeeschen vliegtocht zeer bekend geworden, rijke, fransche meneer, had dezen winter ook van deze laatste liefhebberij, schijnt het, genoeg gekregen, was daarom naar Afrika gegaan om er zich aan het edel (!) tijdverdrijf te wijden van olifanten en buffels doodschieten. - - Ach, ware 't dat maar: doodschieten. Maar 't blijft in menig geval bij enkel verwonden van zoo'n arm dier, dat dan, onder vreeselijk lijden, rondzwerft, eerst na dagen ellendig sterft in de wildernis, terwijl zijn dappere(!) moorde-

naar ondertusschen ergens prettig campeert, in een met allen comfort uitgestoffeerde tent, en, straks in Europa teruggekeerd, bluft op zijn ‘jacht-avonturen’. - Intusschen, van tijd tot tijd achterhaalt de gerechte straf zoo'n mispunt, en slaagt het aangevallen dier erin op zijn beurt zijn lafhartigen belager te dooden. Dat is ook geschied met Latham, gelukkig, drieduizendmaal gelukkig. Telegrammen berichtten onlangs reeds, dat een buffel de wereld heeft verlost van dezen laffen wreedaard, en nu brengt ons de New-York Herald een omstandig relaas van het ‘noodlottig gebeuren’. De held (!) had zooeven een olifant aangeschoten (let wel, lieve lezers, *niet* gedood, maar *aangeschoten* slechts), toen een wilde buffel plotseling op het terrein verscheen, en hem zoo'n trap gaf dat hij met èèn kreet dood bleef, op de plaats-zelf. (Nog een vèèl te zachte en te spoedige dood voor zoo'n mispuntig wezen, dien ik 't had gegund, dat hij-ook, op zijn beurt, had moeten lijden, uren en dagen achtereen, zonder hulp hoegenaamd, zijn eten en drinken zichzelf zoekend, zooals een gewond wildernisdier dat moet doen.)

Zoolang men eenerzijds abattoirs opricht voor 't gevoelloos-doodmaken van ter voeding gebruikte dieren, zoolang aristocratische dames er een eer in stellen voor onze zang-vogels ijverig partij te trekken, terwijl men anderzijds de vorsten en de high-life toejuicht, die, enkel voor hun plezier, op de jacht en in de wildernis de dieren gaan *martelen*, zoolang noem ik dergelijke quasi-dierenbescherming een *schijn* en een *aanstellerij*, en zoolang òòk zal ik daarom mij verheugen in den dood van elkeen, die valt en sterft, (hoe pijnlijker en hoe langzamer hoe beter,) aan de gevolgen van zijn eigen wreedheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter bespreking toegezonden.
I.
Verhoudingen van Man en Vrouw, door B. Veth.
Schrijver van ‘Het Leven in Nederlandsch-Indië’. Uitgever Prakke, Nijmegen.

De schrijver van ‘Het Leven in Nederlandsch-Indië’ heeft met dat, indertijd óók door mij besproken bock, niet bepaald lauweren behaald in Insulinde, waar hem zijn cynische en veelal eenzijdige opmerkingen vrij kwalijk zijn genomen, evenzeer trouwens als in ons vaderland-zelf.

In hoeverre het daarom een aanbeveling is van zijn thans verschenen werk, dat hij het der wereld inzendt met die herinnering op het titelblad aan zijn vroegere begane literaire zonden staat te bezien.

De meeste menschen lezen namelijk zoo ontzettend partijdig. Zoodra iemand, om 't een of andere denkbeeld door hem in druk verkondigd, bij hen niet deugt, wordt al het andere wat hij verder beweert óók meedoogenloos afgekeurd. Liever-gezegd, de meeste lezers zijn dan niet meer in staat, schijnt het, een volgend denkbeeld, door hem geuit, te beschouwen of te beoordeelen op nuchtere, zakelijke wijze, afgescheiden van zijn vroegere pennevrucht. Wat hij eens vroeger heeft gezegd, al heeft het ook niets te maken met wat hij nù zegt, dat wordt door zulke partijdigen tegen hem aangevoerd tot in het oneindige, ja het is heel dikwijls zelfs voor dezulken een reden

dat men niet eens meer wil kennis nemen van zijn volgende theorieën, die ongelezen verwerpt ‘omdat 't immers door dien meneer geschreven is, die toen en toen *dat* schreef’. Dus, ik twijfel er niet aan, dat heel velen, bij wien de heer Veth 't eenmaal voorgoed heeft verkorven door zijn aanvallen op Ned.-Indië, daarin een reden zullen vinden om zijn nieuwe boek òf ongeopend ter zijde te leggen òf het per-sé af te keuren. Ik persoonlijk heb het gelezen, niet omdat het mij zooveel nieuws vertelde, dan wel omdat ik het curieus vind nà te gaan hoezeer de tegenwoordige lectuur en en de tegenwoordige menschen zich richten steeds meer, en steeds onomwondener, op dat ééne waarom ten slotte in den grond alles in de natuur draait: de verhouding der geslachten tot elkaar. De tijd is voorbij, waarin de vrouwenbeweging zich ervan afmaakte, van die alles beheerschende quaestie van de verhouding tusschen man en vrouw, door te doen alsof die quaestie eigenlijk alleen maar bestond voor de enkelen, de zóógenaamde uitzonderingen, en alsof de meerderheid, de vergeestelijkten, de kunstzinnigen, daarboven, boven dat vleeschelijke, ware verheven. Heden ten dage erkent elk niet door misdeeldheid of jaloezie opzettelijk verblind, en daardoor onoprecht-geworden menschenkind, man en vrouw beide, dat ten slotte, welke ook de richting zij waarin men de vrouw ontwikkelde en rechten geve, en hoezeer men haar ook met den man gelijk moge

stellen in maatschappelijken zin, zij met dat al toch blijft naar heur innerlijk wezen *vrouw*, vrouw die wordt begéérd, en die zelve heimelijk óók begeert, en met wier eigenschappen van dien aard men dientengevolge vóór en boven alles heeft rekening te houden, wil men over haar, en den invloed dien zij uitoefent, een ook maar eenigszins juist oordeel vellen. 't Natuurlijk gevolg dezer meer eerlijke erkentenis van daadzaken, welke vroeger werden verzwegen als gold het voor ons een schande, is dat heden ten dage alles bij den naam wordt genoemd, tot het allerintiemste toe, waarover tot voor zéér weinige jaren de geheimzinnige sluier lag van ‘het fatsoen'. Karin Michaëlis, met haar ‘Gevaarlijke leeftijd’, heeft in dat opzicht eigenlijk meer beloofd, door haar reclametitel, dan de vrij-oppervlakkige inhoud van haar romannetje gaf. Toch is, dank zij haar, die titel een soort gevleugeld woord geworden, waarmede thans openlijk worden aangeduid toestanden, die men vóór dien tijd niet zou hebben durven insinueeren zelfs van te bestaan. Dit heeft zijn kwade zijde zoowel als zijn goede. De kwade zijde is, gelijk vanzelf spreekt, dat heel wat onreine nieuwsgierigheid wordt gewekt, dat heel wat onsmakelijke geestigheden worden verkocht; de goede zijde daarentegen zit 'm in het dankbaar te waardeeren feit, dat er nu door velen éérlijk rekening wordt gehouden met intieme daadzaken, welke immers nu eenmaal zoo zijn, waar zij vroeger diezelfde daadzaken niet durfden onder de oogen zien, er zich bijna voor schaamden. De bekende fransche auteur Willy, van wien men moet erkennen dat hij op het punt vrouw, bij al zijn cynisme over haar, toch heel wat menschenkennis dikwijls toont, zegt ergens (ik geloof in Maugis en ménage), bij monde van dezen Maugis: ‘De vrouwen zijn drie dagen van de maand ontoerekenbaar, en de overigen gek’. Deze laatste uitval is een van die boutades, waarin Willy uitmunt, en die men niet ernstig behoeft te nemen, maar het eerste gedeelte van dit zinnetje bevat in veel opzichten onomstootelijke waarheid, en eene die het in het belang is der vrouwzelve onder de oogen te zien, in plaats van er mee verstoppertje te spelen, als gold het een angstvallig te ontkennen schande. Wat de natuur zoo gewild heeft strekt ons m.i. nooit tot schande; wij kunnen het niet helpen, dat zij ons zóó maakte, en niet zus, en m.i. zou er daarom heel veel teleurstelling, ziekte, pijn, misverstand, boosheid, wat niet al, kunnen worden voorkomen, indien de vrouw, inplaats van over deze dingen angstvallig heen te glijden, ze flinkweg onder de oogen zag, en eerlijk besprak met hare omgeving. Vraag het den zenuw-artsen maar eens, hoe voorzichtig zij, juist op dat punt, vele hunner damespatiënten, voornamelijk de ongetrouwden, moeten aanpakken, haar wat moeten op de mouw spelden, waar immers de genezing zooveel spoediger en volledíger zou zijn, wilde de patiënte eerlijk erkennen, dat haar lichaamstoestand op dat speciale punt van vrouwelijk gestel bepaaldelijk verband houdt met hare kwalen, van nerveusen en zielsaard.

Nu, men kan het den heer B. Veth niet verwijten, dat hij, zijnerzijds, poogde over zijn veelomvattend onderwerp een doekje te breiden van: dit durf ik niet zeggen, en dat wil ik niet te duidelijk aanduiden. Maar m.i. maakt hij zich, bij 't vele ware en eerlijke dat hij hier en daar zegt, toch schuldig aan diezelfde twee groote fouten, waarin eigenlijk allen vervallen die over ‘de vrouw’ schrijven, hij generaliseert, èn hij beschouwt haar eenzijdig van zijn bekrompen standpunt van haar zien. In een soort inleiding vertelt hij, dat men, om zulk een onderwerp als dit te bespreken, vòòr alles moet gelééfd hebben, in elken zin gelééfd. Dat geef ik hem gaarne toe. Maar, met dat al voelt men uit zijn geheele geschrift, dat hij blijft ronddraaien in een eng kringetje van vrouwen-omgeving, en dat hij niet in staat is zich los te maken van zijn

eigen man-zijn, als hij tracht haar na te voelen. 't Sterkst komt dat uit waar hij 't heeft over 't moederschap, waarvan zijn triviale, beleedigende, platte voorstelling zoo hemelsbreed verschilt van de ideale moederrol, door Zola toebedeeld aan de vrouw, in zijn Fécondité. Men moge vinden dat deze laatste daarin wat te veel idealiseert, m.i. is hij diens ondanks veel dichter bij de natuur-waarheid dan Veth, die van het moeder-worden niets anders maakt dan het leelijke, het pijn-lijden, in één woord, de onvermijdelijke schaduwzijden ervan. - De diepere oorzaak van dit verschil van opvatting zit 'm daarin, dat Zola in de vrouw niet ziet de ‘ik-heid’ van een Ibsen, maar de algemeenheid, tot vruchtdragen, tot telen vóórbestemd, die, onverschillig of dit haar persoonlijk bevalt of niet, als zóódanig heeft mede te arbeiden aan het groote scheppingswerk. B. Veth daarentegen

is geheel en al een ‘moderne’, wat aangaat zijn zienswijze van de rechten der vrouw. Voor hem is zij een individueel iemand, eene die hij gelijk stelt met den man, wat aangaat hare aanspraken op levensgenot, op vrijheid, op liefde of schoonheid, of op wat ook. Van daar dat hij haar beurtelings beklaagt en verdedigt, en met groote onpartijdigheid erkent het zeer vele dat haar lot beklagenswaardiger maakt dan dat van den man, óók zelfs onder voorspoedige omstandigheden, - enkel dóór haar vrouw zijn. Waar hij het heeft over de rol die gevallen meisjes en publieke vrouwen spelen komt deze onpartijdigheid sterk uit, omdat hij, noch overdreven sentimenteel doet, noch cynisch, uit de hoogte, veroordeelt. In het tweede gedeelte dezer beschouwing wensch ik zijne eigene woorden in deze verschillende opzichten onder de oogen van de lezers van dit blad te brengen. Veel wat hij zegt lijkt mij namelijk wèl der moeite waard het aldus te bespreken - gelijk ik hierboven reeds zeide, misschien minder omdat hij zulke nieuwe dingen vertelt, dan wel omdat hij ze onomwonden en éérlijk zegt. Over 't algemeen namelijk zijn wij vrouwen in de laatste jaren op dit speciale punt veel openhartiger geworden dan de mannen 't zijn. De laatsten schrijven wel over ons, o, bladzijden en brochures vol, maar zij zwijgen meestal over zichzelf ten onzen opzichte. B. Veth maakt er wat dit betreft geen geheim van, hoe de vrouw, het meisje, reeds van heel jongs-af, een rol speelt in het mannen-leven, en dat op zeer verschillende wijzen, al naar gelang hij ouder, en daardoor minder onschuldig wordt. 't Trof mij, hoe veel van wat hij vertelt omtrent zijn jongens-gevoelens, ten opzichte van het vriendinnetje uit dien tijd, geheel overeenkomt met watik-zelvesteeds heb opgemerkt dat het bakvischje beteekent in het leven van den aankomenden jongen. Zij namelijk is dan reeds naar hare zelf-innerlijkheid volwassen, ondanks haar nauwlijks vijftien of zestien jaren; zij berekent daardoor reeds, weet reeds voor zich-zelve, dat haar toekomst straks niet die zal zijn van trouwen met dezen zelfden knaap met wien zij nu zorgeloos vrijt, maar van zoeken ‘de goede partij’, die haar rijk zal maken, en eer en aanzien moet bezorgen in de wereld.

Hij echter zijnerzijds is nog naïef genoeg huwelijksplannen te maken in vollen ernst, te rekenen met de nog verre dagen waarin zijn aangebeden heimelijk verloofde van thans, zal zijn 't wettig vrouwtje van zijn thuis dat hij nog moet scheppen. Totdat de werkelijkheid hem ontgoochelt, hem zijn eerste gróóte erkentenis brengt van wat de vrouw wáárd is, in algeméénen zin, van hare valschheid en oppervlakkigheid, - als zij -, achttien of twintig geworden, opgegroeid meisje, - hem die dan nog maar 'n werker is voor de toekomst, 'n student, 'n kantoorklerk, 'n adelborst, 'n onderofficier, 'n in één woord nog niet tot trouwen finantieel geschikt iemand, verrast met de koele mededeeling, dat zij dezen of dien, veel ouder dan haren tegenwoordigen minnaar van de kalverjaren, heeft geaccepteerd als toekomstigen echtgenoot; omdat het immers van-zelf-spreekt dat zij niet kan wachten op hem, dien zij haar backfisch-jaren wijdde, - ‘'n goeie-partij,’ moet doen immers.

Ik zeg niet dat àlle meisjes zoo berekenend zijn op dien jongen leeftijd. Ik ken er, die wel degelijk gewacht hebben. Evengoed als ik jongens ken, die 't meisje, dat op zijn beloften eerlijk wachtte, dat gelóófde in zijne woorden van gymnasiast of burgerschool-leerling, laaghartig in den steek lieten later voor een gefortuneerder bruid, die hem ineens in den stijgbeugel hielp. Maar, 't feit in 't algeméén-genomen, is zooals B. Veth het beschrijft: de jongen is, op dien bakvisch-leeftijd, onschuldiger, goedgelooviger, idealer aangelegd dan het meisje, het kind bijna nog, dat dan met hem flirt, en dat, ondertusschen, reeds droomt van toekomstige *blijvende* veroveringen

van geheel anderen aard. Gevolg: éérste groote désillusie bij hem. Bij haar, die nimmer de ware liefde vóór het huwelijk kende, komt het ontwaken eerst daarna, als de man, dien zij om bijredenen trouwde, haar niet voldoet, en zij, met ontwaakte zinnen dóór haar huwelijk, hem vergelijkt met andere mannen uit hare omgeving. In een vroegeren tijd werden zelfpijnigingen en zelfverwijten dan zwijgend afgespeeld; heden ten dage echter legt zoo'n zeer-jong-gehuwd vrouwtje zich minder discretie op, en gaat liever over, hoe eer hoe beter, tot een echtscheiding, om eerst dan, door de ervaring wijs geworden haar eigenlijke liefde-leven te beginnen, hetzij in een tweede huwelijk, hetzij daarbuiten, in een gescheiden-vrouw leven, met daaraan verbonden vrijheden van het hedendaagsch bestaan.

(*Slot volgt.*)

Over Vrouwenkleeding.
I.

Voor Cora.

Naar aanleiding van een stukje: 'Onder de Streep' voel ik mij geroepen er eenige gedachten met U over te wisselen. Ik zal dit gedeelte aanhalen:

De moeders, eenmaal hun eigen kroost zoogend, zullen de zeden uit zichzelf doen omkeeren. En het natuurgevoel zal weer in alle menschenharten terugstroomen. De Staat zal zich weer bevolken. Ja, dat eene punt zal alles weer bijeenbrengen.

- - Hoe zal nu eene zoo gekleede vrouw een echte moeder kunnen zijn? Wanneer de vrouwen het vrouwenkiesrecht willen hebben, moeten zij tevens strijden voor kleeding die haar niet in hare bewegingen en moederplichten belemmert.

Lieve Cora, toen ik den sympathieken brief van U, waaruit ik hierboven een gedeelte citeer, had gelezen, en daarin uw gerechte aanklacht tegen de hedendaagsche moeders, wier kleeding een bespotting is van alle gezondheidsmaatregelen, toen kwam mij onwillekeurig in de gedachten, in verband met mij-zelve, de U-zeker wel bekende scène uit de familie Stastok uit de nooit volprezen Camera Obscura, wanneer de ongehuwde Koosje een waarachtig gevoel toont te hebben voor de voordracht van Hildebrandts': 'Als 't kindje binnenkomt', een gevoel dat der zure wèlgehuwde juffrouw van Naslaan de terechtwijzing over de lippen brengt:

'Ik vind altijd dat men 'n moeder moet zijn om van dergelijke dingen 't rechte te voelen'.

'Koosje was géén moeder' - zegt de schrijver ironisch. - Want immers, toch is hij ervan overtuigd, dat juist zij 't lieflijke gedicht van Victor Hugo waarachtig in zich had opgenomen - - n'en déplaise alle mogelijke welgehuwde juffrouwen van Naslaan en andere moeders van dit soort.

Ook de 'Koosje', die dit artikel schrijft, - anders gezegd Anna de Savornin Lohman - is geen moeder. En toch, lieve Cora, vertrouwt gij - zelve de moeder van eene straks reeds op hare beurt in het huwelijk tredende dochter, - mij toe dat ik gevoel voor en verstand heb van de zaak die U, als een rechtgeaarde vrouw, innig aan het hart ligt, de zaak van het toekomst-geslacht, dat geschaad wordt - het kan niet anders - door een zoo weinig practische en zoo enkel op het effect van slank-zijn berekende kleedij als die van de tegenwoordige dames.

Laat mij U voor alles danken voor Uw vertrouwen op mijn gezond oordeel en oprechte belangstelling in dezen. Inderdaad, gij hebt U niet vergist, ik deel Uw verontwaardiging volkomen - - Maar - - maar -

Er is hier namelijk een 'maar' waarop ik U vóór ik verder ga wil wijzen. - - De ongehuwde vrouw namelijk. Bij onze tegenwoordige maatschappelijke verhoudingen is deze in zoo grooten getale aanwezig dat men óók over haar afzonderlijk moet spreken als men 't heeft over vrouwenkleeding. Immers - ik heb dit mijn standpunt reeds dikwijls uiteengezet, - *elke* vrouw is oorspronkelijk bestemd tot vruchtdragen, verliest dus haar eigenlijk doel van geschapen-zijn wanneer zij onvruchtbaar blijft. Voor mij, die zelve ongehuwd ben, staat dit feit zoo onomstootelijk vast, dat ik het volkomen erken, in tegenstelling met bijna elke andere onvruchtbaar-blijvende vrouw. En, uit dat oogpunt dus beschouwd, zijn wij allen aan onszelven verplicht moeder te worden. Echter, omstandigheden van allerlei aard, waarover thans uit te wijden

hier niet op zijn plaats zou zijn, maken het tot een onomstootelijk feit, dat een zeer groot deel van de hedendaagsche vrouwenwereld deze haar grond-bestemming niet bereikt, niet omdat zij-zelve niet wil, maar in hoofdzaak door de te groote finantieele eischen die heden ten dage worden gesteld aan een huwelijk, en die een massa jongelui ervan terughouden zich met de zorg voor een gezin te bezweren. Tengevolge hiervan loopen er een menigte meisjes rond, die, ongefortuneerd, genoodzaakt daardoor haar eigen brood te verdienen, dikwijls leelijk of ziekelijk ook nog, weten van jongs af dat ze niet zullen worden ten huwelijk gevraagd langs wettigen weg, en te 'fatsoenlijk' zijn om zich te geven langs den onwettigen. Deze hoofd-categorie wordt vermeerderd met die andere die ongehuwd blijft, of omdat zij den éénen man harer keuze niet kreeg, of hem verloor door den dood, of om welke andere reden van ongelukkige liefde dan ook; en eindelijk met die derde, die der geëmancipeerden, die er een eer in stellen het huwelijk, het gezins-leven, speciaal het moederschap, te verachten, en zichzelven gelijk en gelijkvormig te maken aan den man door zijn vermaken en levenswijze te deelen. -

Welnu, mag men nu aan al deze, om welke redenen dan ook niet voor het moederschap

in aanmerking komende vrouwen dezelfde eischen stellen op het gebied kleeding als aan de draagsters van een toekomst-geslacht, zoowel de toekomstige draagsters ervan als zij die reeds bevrucht zijn?

M.i. neen.

Het is een groot, een onschatbaar voorrecht te wezen de voortplantster van een nieuw leven, te vervullen daardoor de schoonste vrouwenroeping, die er bestaat, de éénige waarom wij-vrouwen er zijn. Zulk een voorrecht legt echter óók verplichtingen op - evenals elke groote verantwoordelijkheid van welken aard ook, dat doet. Zij legt op de verplichting om boven alles het eigen lichaam en het eigen begeeren in elk opzicht willig dienstbaar te maken aan de toekomst en het welzijn van het onder het hart gedragen kindje. Welke moeder, die zich maar eenigszins hare taak bewust is, zal dus weigeren durven ter wille van dat kindje haar kleeding los en practisch te maken, zichzelve het enge corset te ontzeggen, van de beëngende banden en gecompliceerde sluitingen, waaruit een hedendaagsch up to date toilet bestaat, afstand te doen!

Helaas, men zou zeggen, niet één enkele, die in dat opzicht zóó ontbloot zal zijn van gezond-verstand en gevoel beide, om haar egoïsme te stellen boven de toekomst straks van haar kind! Maar het tegendeel is nochtans het geval. En dat komt in de allereerste plaats daardoor dat het moederschap in *verachting* is geraakt bij onze hedendaagsche generatie.

Wel verre van het zoo te beschouwen als ik het doe, als waarlijk een eere en een voorrecht, is het heden ten dage juist de gehuwde vrouw zelve, die er zich op toelegt deze opvatting (gemakshalve) te bespotten en te vertrappen, als eene harer onwaardig. Geslachts-omgang, o ja dat wil zij wel, en, zij weet, in ons land althans is daartoe het 'wettige' huwelijk voor haar onmisbaar, wil zij niet 'geschandvlekt' heeten. Maar de gevolgen! Die zijn haar in haar egoïsme hoogst onaangenaam. Zoo ze niet geheel en al er aan kan ontkomen, dan toch, in elk geval, reduceert zij die tot eene, hoogstens twee bevallingen. En die door haar gedragen worden, o, niet als een blijdschap, maar als een oneere, iets dat vermomd moet blijven zooveel mogelijk, à tout prix, omdat het - o vreeselijkheid - de jonge-meisjes-slankheid van vóór het huwelijk bederft, en daarom coûte que coûté onzichtbaar gemaakt moet worden. Getrouwd-zijn, met den man geslachts-omgang hebben, maar overigens, zoowel naar de kleeding als naar de levenswijze en genoegens, alle voorrechten en onbezorgdheid blijven deelen van het jonge-meisjes-bestaan - ziedaar het ideaal der tegenwoordige 'moeder' - - die, helaas, dien schoonen naam tot een bespotting heeft gemaakt door zulk gedrag. -

- Zonder dat ik in de verste verte de tegenwoordige excessen der méér dan wansmakige vrouwenkleeding, zooals speciaal de Parijsche modes ze aanprijzen, wil toejuichen, dient er daarom toch m.i. op te worden gewezen, dat hetgene wat het jonge meisje zich onder zekere omstandigheden kan en mag veroorlooven, datgene wat ook de ongehuwde vrouw van middelbaren leeftijd het recht heeft te dragen zoo zij dat verkiest, géénszins dikwijls nog een geoorloofde dracht kan zijn ook zelfs voor de mooiste en jeugdigste en slankste aanstaande *moeder,* enkel dóór dat feit van haar aanstaand moederschap. Het is daarmede m.i. als met elk vrouwenleven dat dóór het huwelijk hare ware bestemming bereikt. Zoo'n vrouwenleven namelijk behoort niet meer zichzelve toe; het is, dóór een ander, gemaakt tot een tweeheid, die het alle recht ontzegt voortaan boven en vóór alles aan eigen-ik te denken, óók op het punt toilet. Daarentegen, de alleen-geblevene, op eigen onafhankelijkheid

aangewezen vrouw ontleent aan dat twijfelachtig voorrecht ook deze vrijheid van aan niemand verantwoording schuldig te zijn waar het geldt de vraag hoe zij zich wil tooien. Wil zij vervallen in de extravagances van al te groote opzichtigheid en overdreven modieusheid, zij schaadt er evenzeer alleen zichzelve door als door het zich belachelijk maken in het andere uiterste van te groote verwaarloozing, en te in het oog vallende smakeloosheid. Het feit van haar hare bestemming niet vervullen, onvruchtbaar zijn, maakt haar óók in dit kleeding-opzicht tot een nul in 't cijfer. Anders daarentegen de moeder, zij, die straks het toekomst-geslacht helpt grootbrengen. Aan háár de grootsche taak van de gezondheid van haar kind hooger stellen dan eigen ijdelheid, van al hare lichaamskrachten sterken en ontwikkelen ten behoeve van dat kind, om het, óók lichaamlijk, te kunnen helpen en verzorgen, in ziekte en in gezondheid, ervan te zijn de beschermster, 't voorbeeld, de leidsvrouw in èlk opzicht, óók naar het uiterlijk. -

Het moeder-ideaal, gehuld in het hedendaagsche vrouwentoilet ‘naar de mode’ - ziedaar een zoo ten hemel schreiende belachelijkheid, dat het geen wonder is wanneer dientengevolge de hedendaagsche moeders, die met ‘de mode’ willen meedoen, maar liever geene moeders meer zijn willen, liever verzaken hare hoogste, heerlijkste vrouwenroeping, die verzaken voor 'n nieuwerwetsch toilet

Lees er meneer B. Veth (De Verhouding tusschen Mannen en Vrouwen, uitgegeven bij Prakke, Nijmegen) maar eens op na, lieve Cora, dan kunt gij eens zien hoe de hedendaagsche *man* haar in deze opzichten aanmoedigt.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Wordt vervolgd*).

De Ideale en Practische Inrichting van een Huishouden. (*Vervolg en slot van No. 6.*)

We zullen dan de volgende tabel krijgen:

Huishoudelijke uitgaven.	*f* 3500.-
Kleeding	*f* 1000.-
Verzekering-premie	*f* 450.-
Depositie op de Bank	*f* 450.-
Zomerreisje	*f* 200.-
Onvoorziene uitgaven	*f* 400.-
Totaal	*f* 6000.-

De huishoudelijke uitgaven en huishuur kunnen meer bedragen; twee dienstboden permanent worden afgeschaft. Kleine luxes of een zomerreisje kan men zich veroorloven; een huis met een tuin gehuurd worden. Of een muziekinstrument aangeschaft worden. Geen huisgezin is eígenlijk compleet, zonder eenig muziekinstrument. Toont een kind smaak en aanleg voor muziek of teekenen, stel hem in staat dien te ontwikkelen. Heeft voor een ander een microscoop of camera meer bekoring, voldoe aan dien wensch; het zal uw jongens 's avonds thuis, hen in ledige uren bezig houden en tevens hun oogen openen voor de wonderen der wereld, waarin wij leven.

Soms zal de wensch de kinderen een academische opleiding te geven, of zooveel te sparen, dat men een eigen huis kan koopen of laten bouwen, er toe leiden, de oude leefwijze te blijven volhouden. Dit is gemakkelijker als het inkomen plotseling van *f* 4000. - op *f* 6000. - is gekomen, dan wanneer dit langzamerhand stijgt.

Zoolang de kinderen jong zijn en de broodwinner in zijn volle gezondheid en kracht is en redelijke vooruitzichten heeft, zijn inkomen in de toekomst eerder te vermeerderen dan te verminderen, en bovengenoemde redenen voor sparen niet bestaan, zou ik niet weten, waarom dit niet geheel en al gebruikt mag worden,

*) Zie de boekbespreking in dit nommer *en* in het volgende.

aangenomen altijd, dat het bedrag voor onvoorziene omstandigheden stipt ter zijde wordt gelegd.

De bezoekers van ons huis moeten met liefderijke zorg, behandeld worden. Er moet rust en stilte zijn voor diegenen, welke haar noodig hebben en gezelschap en publieke vermakelijkheden, geheel onzelfzuchtig gekozen, met wegcijfering van onze eigen wenschen, voor die, welke daar genoegen in scheppen. Een gastvrij huis geeft oneindig veel meer dan eten en drinken en logies; het geeft de bekoring en het behagelijke van een eigen tehuis, zonder zijne moeite en lasten. Uwe bezoekers zullen de schoonheid en nuttigheid van uwe organisatie inzien en de geest van liefde en opgewektheid, die daar heerscht, zal hen bezielen die in hun eigen tehuis en dat van vele anderen toe te passen.

Nog een paar algemeene raadgevingen laat ik hier volgen, voor ik tot een andere belangrijke quaestie overga.

Neem bij 't verrichten der huiselijke bezigheden de uiterste nauwkeurigheid in acht en geef elke afdeeling niet meer tijd dan men haar bij de indeeling heeft toegeschreven. Wat hersteld moet worden, moet onmiddellijk hersteld worden; een kleine lek is spoedig gestopt, een kleine scheur spoedig hersteld, maar aan zichzelve overgelaten, vormen zij een bron van ellende. Veroorloof elk lid des huizes verbeteringen aan te geven, die hij noodig vindt en de wijze waarop die uitgevoerd moeten worden; of den titel op te geven van een boek, dat hij als een aanwinst voor de huiskamer beschouwt, en meer andere dingen. Breng die raadgevingen dadelijk ten uitvoer, indien ze van practisch nut zijn bevonden; dit zal hem, die dien wenk gaf, aanmoedigen en een verbetering te weeg brengen. Al wat tot de schoonheid van het huis bijbrengt, draagt tot zijn invloed bij en netheid, reinheid en orde zijn de eerste elementen van schoonheid.

Naast de zeer belangrijke quaestie van uitgaven komt in een huishouding den om-

gang met dienstboden en kinderen in aanmerking.

Het is opmerkelijk, hoe weinig vrouwen voor die taak geschikt zijn. De opvoeding van kinderen, is een te veel-omvattend onderwerp om hier behandeld te worden, maar een paar practische wenken wil ik laten volgen, die waarschijnlijk onzen omgang met dienstboden ten goede zullen komen.

We hebben niet alleen plichten tegenover de leden van ons eigen gezin, maar eveneens jegens de vreemde, die onder ons dak woont. Een dienstbode, die wij in ons huis hebben opgenomen, om ons met de huishoudelijke bezigheden te helpen, kan aanspraak maken op de hoffelijkheid en sympathie van elk lid der familie, die, voor zoover 't mogelijk is, voor haar comfort en gezondheid moet zorgen.

Verwacht niet alle deugden en bewaamheden voor *f.* 12. - per maand en van haar niet meer geduld of zelfbeheersching, dan gij zelf in dergelijke omstandigheden aan den dag zoudt leggen. Doe nooit, behalve natuurlijk in geval van ziekte, het werk voor haar. Gij zult er niet alleen geen dank voor krijgen, maar waarschijnlijk (zoo beperkt zijn de grenzen der menschelijke natuur) zal ze een beetje respect voor U verliezen. Sta niet naar haar te kijken, als ze haar werk doet, dat zal haar niet aanstaan en haar zenuwachtig en ontevreden maken. Geef haar de noodige instructies en ga dan uw gang, het als vanzelf sprekend beschouwende, dat ze die ten uitvoer zal brengen. In de meeste gevallen zal uw vertrouwen niet beschaamd worden.

Koester nooit het minste wantrouwen in een meid 's eerlijkheid of waarheidsliefde, tenzij, ge absolute zekerheid van het tegendeel hebt en van plan zijt haar te ontslaan. Zelf-respect is een te heilig iets om afhankelijk gesteld te worden van de gril eener meesteres en zelf-respect kan niet met wantrouwen samengaan. Verwen geen dienstbode. Vind het niet noodig om 's maandags de borden voor haar te wasschen of uw echtgenoot bloot te stellen aan een koud middagmaal, alleen omdat de wekelijksche wasch gedaan moet worden. Laat haar er meer tijd voor nemen, indien noodig, maar breng de huishouding niet in de war om haar. Brom nooit, als ge dingen niet gedaan vindt, die gij zelf niet voorzien en niet opgegeven hebt te doen. Geef niet te veel bevelen op eens, maar laat eenvoud U bij 't uitdeelen daarvan steeds leiden. Denk aan het gezegde van Stanley, dat men in Afrika een neger steeds maar één ding tegelijk kon opdragen. Laat dit ook uw principe zijn.

Eisch volmaakte netheid en reinheid op haar persoon, en geef haar daarin steeds een voorbeeld. Ik heb in mijn huishouden altijd maar één dienstbode gehad, die, wanneer er ook gebeld werd, onberispelijk voor den dag kwam, met mutsje en wit schort, en 't blaadje in de hand. Aan de waschtobbe droeg ze een baaien schort, dat oogenblikkelijk voor het naast haar hangende witte verwisseld werd, terwijl gelijkertijd de opgestroopte mouwen naar beneden werden getrokken.

Verbied uw dienstbode niet 't gewone menschelijke genoegen haar vriendinnen 's avonds bij zich in de keuken te zien, maar beding er bij, dat geen luid gelach of gepraat tot u mag doordringen en dat de keuken op een passend uur gesloten moet worden. Sta er op dat uw kinderen de dienstboden altijd met beleefdheid behandelen en omgekeerd; als de kinderen echter het hunne doen, zal dìt van de dienstboden geen moeite kosten.

Leg u er op toe uw tafel altijd keurig gedekt te hebben en eisch elken dag even volmaakt bediend te worden, alsof gij al de gekroonde hoofden van Europa aan uw tafel verwachttet. Onberispelijk tafeldienen maakt een eenvoudig maal zelfs smakelijk. Vlekkeloos linnen en een aardig servies zijn tegenwoordig onder ieder's bereik,

terwijl het zomers gemakkelijk is een bouquetje in 't midden op tafel te zetten, dat in den winter vervangen kan worden door varentjes of distels, die gij zelf van een wandeling in 't bosch mee naar huis hebt genomen.

Er is een aantrekkelijke en een onaantrekkelijke wijze om alles te doen, vanaf het opdienen van varkenslapjes met aardappelpurée tot het vormen der karakters van uw kinderen.

We mogen een mooi huis, een uitgebreide en kostbare bibliotheek, mooie schilderijen bezitten, alles mag met zorg en zuinigheid zijn ingericht, en toch geen waar tehuis zijn. Welke ook de uiterlijke of innerlijke omstandigheden mogen zijn, zonder sympathie en harmonie zal het meest volmaakt ingericht huis koud en ongezellig zijn; geen tehuis zal een tehuis zijn, waar liefde en goede voornemens ontbreken en waar niet elk lid met geest van liefde en onzelfzuchtigheid bezield is.

Maar bovenal van den tact en smaak der vrouw en moeder, en niet van den inhoud

van haar beurs, hangt het af, of het huis alleen maar een toevluchtsoord is, waar echtgenoot en kinderen komen te eten, drinken en slapen, of een centrum van vroolijkheid en liefde, waar elk lid voelt dat het zijn tehuis is, in welks verantwoordelijkheid en succès hij een aandeel heeft.

Een tehuis zooals dit, zal een middenpunt zijn van invloed, waaruit zullen voortkomen mannen en vrouwen, die een zegen van hun geslacht zullen zijn.

Vertaald door MAX.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle Brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Thelma. - Ik dank U hartelijk voor Uw schrijven, en ik zal aan Uw verlangen voldoen, inzake Uw bijdrage. Ja, dat is een groote verandering voor U, en eene die mij niet prettig lijkt wat de verandering van woonplaats aangaat.

Christiaan. - Getrouw aan mijn stelregel plaats ik ook die stukken, waarmede ik het niet of slechts gedeeltelijk ééns ben, wanneer ik den inhoud ervan acht van algemeen belang. Ofschoon ik dus niet alles wat gij schrijft in Uw artikel beaam, neem ik het nochtans gaarne op. Ik kan zeer goed navoelen Uw lust om over dat bepaalde onderwerp, (waarover gij een boek wilt schrijven), U te uiten. Echter, het is zóó veelomvattend, dat het iemand overweldigt. Toch gaat iets dergelijks sinds lang om in mij-zelve. Alleen, ik geloof, *als* ik het schrijf, dan is 't heele, preutsche, enghartige, niets-ronduit-zeggende, in zulke dingen achteraankomende Nederland nog veel meer in haar en zijn wiek geschoten, dan toen Het Eene Noodige verscheen. - Over die ‘fatsoenlijkheid’, in verband met geslachtelijken omgang als wordende

alleen toegestaan ‘aan slechte vrouwen’, heb ik hartelijk gelachen. Ja, dat hóórt er zóó bij in zulke kringen. Ik ken een misdeelde, voor 't manlijk geslacht geheel ongenietbare oude juffer, die, te goeder trouw, meent hare zedigheid en ‘fatsoenlijkheid’ niet beter te kunnen accentueeren, dan door een beweging van afschuw te maken, telkens als zij hoort van een meisje dat eerlijk erkent verliefd te zijn, of van een bevalling, of zelfs maar van een zoen tusschen een meisje en een man. Het goede menschje verbeeldt zich blijkbaar dat zij ‘hoog’ staat door deze, in hare oogen laagstaande behoefte aan zingenot niet te kunnen navoelen. Ik voor mij geloof namelijk wel, dat zij inderdaad zóó zeer een misdeelde is, dat zij werkelijk niet eenmaal begrijpt de normale aantrekkingskracht van de geslachten tot elkander, niet begrijpt de vrouwbestemming. Echter, wel verre van zich daardoor een misdeelde te begrijpen zelve, acht zij zich te hoogerstaand daardoor. En juist *dat* is het wat haar, de bijna gebochelde, in elk opzicht volmaakt van vrouwelijke bekoorlijkheid gespeende, zoo *belachelijk* maakt.

Om op uw plan terug te komen. Ja-zeker, gij *zult* het kunnen, dat zie ik aan 't geen gij *mij* er over schrijft. Maar.... zult gij den *moed* er toe hebben *alles* te zeggen? Ziedaar wat ik mijzelve afvraag. Ik ken geen enkel boek dat die moed *volkomen* heeft. En in 't Nederlandsch eerst rècht niet. Ons land is zóó klein, en iedereen kent elkaar zóó, dat de vréés steeds de pen terughoudt. En bij de meesten óók het gebrek aan temperament. Bij U vrees ik dáárvoor niet, maar wèl voor 't eerste. Wat mij aangaat, ik geloof niet dat ik mij door de vrees voor wat ook zou laten tegenhouden. Wie weet wat er dezen winter gebeurt. Ook in mij ‘broeit’ het reeds lang.

Neen, ik lijk niets meer, geloof ik, op het portret in Vragensmoede. In mijn gezicht, en mijn figuur ben ik veel magerder geworden. Toch zijn er nog velen die zeggen: Je houdt toch altijd dezelfde uitdrukking in je oogen, van toen je nog heel jong waart al. Men kan over zichzelf zoo slecht oordeelen. Myn vriendin heeft een portret van mij op haar schrijftafel staan, dat zij (en ik) geflatteerd vinden, een veel te lief ‘fantasietje’. Onlangs zag een goede kennis het, en zei: Zet dat leelijke portret van je weg, zóó vinnig kijk je nooit in de werkelijkheid als je hierop uitziet! Dus, daaruit ziet gij alweer, dat de een een heel anderen blik heeft op een portret dan de ander. Ik durfde Uw brief niet al te uitvoerig beantwoorden, uit vrees U te zullen verraden, maar hij deed mij heel véél plezier. Omdat gij een *karakter*, een *iemand* zijt; dat voel ik er uit.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

21 Augustus 1912
26ste Jaargang.
No. 8

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Moeder zijn.

Ik droom....

Ik verbeeld mij weder kind te zijn en te staan aan moeders schoot. Het is een innig-gelukzalig gevoel wat mij doortintelt en ik voel me stil-vroom.

Geen heerlijker tijd, dan die der jeugd en geen begenadigder kind, dan dat verzorgd werd door een moederlijke moeder.

Stil nu.... nu wil ik niet denken, maar droomen. Droomen, dat het wederom schemer is en dat wij allen aan moeders schoot staan. Hoort! zij vertelt sprookjes! Klinkt er geen muziek door haar? En is haar dierbaar zacht gezicht niet stralend?

Alles om me zie ik met bekende duidelijkheid. Hier aan 't raam moeders groote stoel. Daar achter dat lieve ouderwetsche kastje met z'n geheimzinnige laadjes en groote verborgenheden. Op den schoorsteen het klokje waarop zoo'n grappig kinderkopje. Uren heb ik stil daar naar liggen kijken. Me verbaasd dat er zulke mooie gezichtjes zijn konden. Het is alles zoo prettig, zoo behaaglijk om me.

Buiten valt de zwarte duisternis.

Dáár ben ik bang van. Ik houd niet van donker. De dagen dat 's avonds licht opgestoken is zijn me het liefst. Zoo koud, zoo troosteloos is het buiten.

Hier binnen heerscht intieme gezelligheid.

Vertel moedertje, vertel! Vertel van goede en kwade menschen. Vertel van een hemel en hel. Vertel van God en zijn engelen en van dien slechten afvallige! Vertel wat in uw lieve hoofd opkomt. Wat onbegrijpelijk

is voor ons kinderverstand gaat ons voorbij..,.

Wat tot ons spreekt nemen we op, zóó dat we 't nooit weer vergeten kunnen.

Ik hóór weer uw stem.... Ik zie uw lippen bewegen... Ik zie uw heerlijk zacht gezicht.....

Moeder! moeder! ik bèn geen kind meer. Ik ben uit uw huis gegaan. Ik heb van nabij leeren kennen, dat waar gij van vertelde. Moeder! uw nààm schrei ik uit. Mijn hoofd zou ik willen verbergen in uw schoot en ik zou willen vergeten àlles, behalve dat ik kind ben weer, en sta in uw gezegende nabijheid.

En ik schrei het uit, woest en onbedaarlijk mijn verlangen naar U. Moeder! mijn moeder!

Om mij is het ook nu duister geworden. Het duister waar ik zoo bang voor ben. Dat *duister*, dat mij zoo'n stervensangst ingeeft. En ik steek de lamp op.

Nu word ik rustiger. Dit is mijn eigen huis. Dit is de kamer, waar mijn kleintjes en ik het meest zijn. Ook hier vind ik het gezellig!

Dáár zit mijn jongste! Ze speelt met de pop. Met lieve, teere bewegingen zingt ze een liedje en fluistert zachte woordjes. Een klein, klein moedertje!

Kijk, hoe ze haar lieveling in slaap sust en spreekt heel zacht, dat de pop niet bang moet zijn, dat mama goed zorgen (òpzorgen zegt ze) zal.

Eindelijk dan slaapt haar kind. Nu komt ze bij me en twee ernstige oogjes staren diep in de mijne.

Vertellen, maatje....

Zeide ik U niet, dat ik zooeven droomde? *Dit is werkelijkheid.* Dit is vleesch van *mijn* vleesch.... bloed van *mijn* bloed.

En nòg wel schreit het in me, het verlangen naar vroeger, toen ik stond aan moeders schoot.... en nòg is het me of dien naam een plechtige mooiheid uitdrukt. Maar hier zijn twee andere lipjes, die óók moeder zeggen.

En 't is me of er ook muziek doordringt.

En 't maakt m'n wilde opstandige bloed kalmer.

Nu vertel *ik.*

Als het uit is komt er een diepe zucht. Ze heeft het prachtig gevonden, maar is toch vermoeid. En nu neem ik haar op en draag haar naar bed en 't is bijna zonder bewustzijn dat ze nog stamelt: Wil alle slechte menschen beter maken....

Slaap wel, lieveling, droom van alle mooie dingen, maar óók van moeder.

* * *

Nu ben ik alleen. Maar nu wil ik niet *droomen*, maar *denken.* Ik denk er aan hoe mijn allereerste groote schok was, het lezen van ‘Hilda van Suylenburg’.

Ik was opgegroeid in een omgeving, die ons weinig deed kennen van de buitenwereld. Maar eindelijk kwam ook voor mij de tijd om te werken, om te vertoeven tusschen allen, die dagelijks hun leven moeten leven en waarvan slechts enkelen, in oogenblikken dat ze alleen zijn, zoeken naar mooie dingen, ernstige levenszaken en naar het waarachtige menschelijke.

En toen las ik ‘Hilda van Suylenburg’. Er was wel altijd een sterk rechtvaardigheidsgevoel in me geweest en al vroeg had ik mijn vragende aandacht gevestigd op tal van dingen, die mij wondervreemd waren.... Maar ik was jong, ik was vroolijk en 't leven vóór mij, (die aan den ingang daarvan stond) zoo rijk en vol

en 't beloofde zooveel en verborg zooveel schatten in zijn schoot en in heel begrijpelijk egoïsme leefde ik als een onbezorgd vlindertje, dag aan dag.

Doch zoo nu en dan kreeg ook dat onbezorgd kindergemoed schokken, die uiterst pijnlijk waren en waarvan ik de blauwe plekken nog lang na kon speuren.

En vaak, moeder, heb ik U vermoeid met een vragend martelend 'waarom'?

Er is zooveel òm je, wat verbetering vraagt dringend, dringend.... Er is zooveel boven en beneden een mensch dat veranderd moet worden en de oproerige stemmen in ons banen zich een uitweg, en willen gehoord worden zoo luid maar kan.

Wat een verontwaardiging in me tot uiting kwam, toen ik dat werk las, ik zou het U willen zeggen, doch kàn niet. De jaren, die later gekomen zijn, hebben m'n mooiste, innigste *ik* geduwd en gekneusd en m'n stem den helderen reinen klank ontnomen. De jaren die later gekomen zijn, hebben mij zooveel moois ontnomen, óók het geloof in de menschheid en hebben me wantrouwend gemaakt. O, 't is lang geleden in mijn verbeelding, dat wij jonge meisjes liepen, wandelden en zoo zeker waren van 't leven. 't Is lang geleden, dat we meenden de wereld te kunnen hervormen en mee konden helpen tot verbetering. Dat we overtuigd waren van ons slagen! Wat een mooie gedachten werden toen door ons geuit. Wat een prachtige

denkbeelden waren in ons. En het leven dat naderde met regelmatigen stap, verschrikte ons niet. Alleen werd ons verlangen grooter om mee te loopen in zijn rijen. En ik hèb meegeloopen.... en *nu* heeft mijn ziel veel van zijn zekerheid verloren en meer van een arme blinde, die tast en tast om den weg te vinden en toch het spoor bijster raakt. Er is bitterheid in mijn ziel gekomen en ik heb het 'waarom' woester, heftiger, ook wel eens kermender uitgestooten.

Wat baatte het of ik voelde zooals ik deed?

'Hilda van Suylenburg' heeft in mij mijn diepste verontwaardiging gewekt. 'Hilda van Suylenburg' heeft me toegeroepen: strijdt mee aan der vrouwenzaak, de mooiste beweging der heele menschheid. En toch was het gegeven zoo eenzijdig.

Maar in mij is een groote dankbaarheid gebleven tegenover háár, die den toèn zoo geduchten moed had om dat boek de wereld in te sturen en die de storm van verontwaardiging van allen, die opgeschrikt werden uit hun klein wereldje met de laag bij de grondsche opvattingen van: 'het is altijd zoo geweest en zal altijd zoo blijven,' zóó durfde trotseeren.

Mannen werden onrustig! God bewaar je voor zoo 'n vrouw, zullen ze elkander toegeroepen hebben en ze gingen in de houding staan. Ze begrepen wel dat het niet bij één stoot blijven zou. Ze wilden tegenhouden, bespottelijk maken. Maar ze begingen een groote fout. Ze meenden iets te kunnen terughouden. Ze begrepen niet hoe het in die vrouwenziel gekookt moest hebben van edele verontwaardiging, vóór en aleer deze uitgave geschiedde. Ze vergaten dat er òm en vóór en àchter deze ééne schrijfster nog vrouwen moesten staan, die haar niet alleen begrepen en toejuichten, maar vastberaden waren om spot en minachting te dragen voor hunne heilige vraag om menschenrechten. Er werd veel over gesproken. Er werden brochures geschreven. Het was een onderwerp van den dag. En met ieder woord, dat gesproken en geschreven werd, groeide de sympathie voor onze vrouwenbeweging.

Vele mannen gingen het leven van hun moeders en zusters na en vonden veel waars in dat geschrijf. Ze hadden het voorheen wel niet meer dan billijk gevonden, dat *zij* de éérsten waren. Dat hun sokken door de teere zustervingertjes gestopt werden, dat die zusters hun dienende waren, maar tòch, hun eerlijkheid dwong hen tot erkenning van het eeuwenlange ònrecht tegen moeder en zusters.

Er waren mannen, die kort en brusque zeiden: Niets van dat alles in *mijn* huis. Bemoei jij je maar met keuken en huishouding.

Er waren vrouwen, die zuchtten onder hun afhankelijkheid. Er waren er, die geslagen door het leven, **dat leven**, dat ze zich zoo mooi gedacht hadden, voortsleepten als een last, met diep in zich een lust tot sterven, een verlangen naar den dood: dien grooten verlosser van pijn en kwalen en ellende.

Er waren vrouwen, die verbitterd waren, en duidelijk blijk gaven daarvan, door hun onvrouwelijk willen heerschen over hare omgeving.

Er waren nog andere vrouwen, met kleine, kleine zielen. Zij misbruikten hun macht. Tegenover het geweld van den man stelden zij list. Uiterlijk bleven zij de overheerschten. In werkelijkheid waren ze overheerschers. Zij zetten hun kleine voetjes op den nek van den man. Zij lieten hem voor zich kruipen. Zij lieten hem zich ruïneeren en dan.... dan bespotten ze hem. Zij hebben vele mooie, edele zielen vermoord door hun kleine gedoe. *Zij* zijn onze grootste tegenstandsters geweest.

En ouderen van dagen gingen heen. Nieuwe menschen werden geboren en onder hen waren er die zich ook schaarden onder de vrijheidsvlag der vrouw.

Langzamerhand zijn we sterker en sterker geworden. Het dagelijksche leven gaat door. Liefde en haat beheerschen de wereld. Hoogmoed en ootmoed vinden wij. Waarheid en leugen strijden om de overwinning.

Maar onze beweging is groeiende gebleven. In onze vrouwen werd hoe langer hoe meer onafhankelijkheidszin geboren. We hebben boeien afgesmeten. Vooroordeelen zijn we ontgroeid. We hebben ons vastberaden aangegord tot de overwinning.

Wanneer zal deze ons zijn?

Als ik nu terugkijk tot de dagen van toen en nu.... Als ik nu vergelijk het aantal vrouwen, die openbare ambten bekleeden. Als ik nu de vele onafhankelijke vrouwen zie, die niet alleen voorzien in eigen levensonderhoud, maar ook in ouderlijke gezinnen, dan kan ik niet anders dan dankbaar zijn, dat er zóóveel door ons verkregen is in een betrekkelijk klein aantal jaren. En ik ben ook dankbaar. En er komt minachting in

me als ik denk aan die talrijke schare mannen en vrouwen, die in dommen hoogmoed dachten een beweging tegen te houden, die groeiende was òmdat ze groeien moest.

Hoog boven hun hoofden houden wij de banieren van Vrijheid. Zegevierend ontrollen wij onze vaandels en donderend klinkt onze vraag door de heele wereld, onzen eisch om algeheele gelijkstelling met den man in den staat en voor de wet.

Waar we fluisterden in 't begin, zijn we al luider en luider gaan vragen. Lang, heel lang nog, zijn we deemoedig gebleven. Al te lang hebben we den man gesmeekt om meerdere rechten, hem gevráágd betere moeders te mogen worden, gezegender vrouwen.

Onze stem was die eens ‘roepende in de woestijn’.

Kinderen in onduldbare smarten het leven geven mochten we. We mochten niet meespreken over wetten, die beslissen zouden over heel hun leven.

Moeders hebben *lichamelijk* geleden toen hun kinderen geboren werden. Moeders hebben soms in zulke oogenblikken den dood aangeroepen om verlossing uit dat onmenschelijk lijden. Zij hebben hun lichaamskracht geofferd voor het nageslacht. Zij hebben geestelijk jaren en jaren onduldbarer ellende ondervonden als ze moesten toezien, hoe mannen die teere kinderzielen onmeedoogend behandelden. Als ze àl hun mooie gevoel bestempelden als sentimentaliteit. Als vrouwen moesten aanzien hoe wetten haar beslist elke stem in aangelegenheden van heur kind ontzegden. Als wetten haar geklemd hielden in ijzeren band en slechts een fluisterend: ‘Hoe lang nog Heer?’ hun bleeke mond ontvlieden kon.

Er is bitter geleden onder de vrouwen. Er is hevig door hun gehaat. Zij hebben ontzaggelijk liefgehad. Er is veel door hen vergeven.

Maar nog immer klinkt het: Hoe lang nog?

Toch is het een forscher geluid geworden. M a n n e n zijn naast en tusschen hen gaan staan. Er is een mooie vereeniging tot stand gekomen. Er is nu hoop in de harten en meerdere vreugde in de oogen. Er is vastberadenheid in de lijnen om den mond. Fierheid in 't dragen van 't hoofd. Er is hoop op spoedige vrijheid. En waar vroeger zuchtend deze bede bleeke lippen ontgleed, daar is het nu iets ongeduldigs. Talrijke vrouwen, jong en sterk, die dagelijks hun krachten geven in hun werk voor de menschheid, verlangen met mooi ongeduld het oogenblik dat hun leven zal kronen. Als algeheele gelijkstelling zal plaats hebben. Als man en vrouw elkander in hun leven op aarde zullen aanvullen. Als mannenkracht en vrouwenzachtheid zullen ineensmelten tot prachtig geheel. Als waarachtige mooie huwelijken zullen gesloten worden. Als in man en vrouw de wetenschap zal zijn van het ernstige wat het leven van hen vragen zal en den vasten wil om, ondanks het gebrekkige der uitvoering, tòch mee te werken aan den prachtigen levenseisch.

Hoo lang nog Heer? klinkt ook in mij.

Hoe lang nog zullen er mannen zijn die, evenals Paulus, voortgaan hun verzenen tegen de prikkels te slaan en in dommen eigenwaan verhinderen zooveel mooi vrouwenleven te laten uitbloeien.

Hoe lang nog zullen zij ziende blind en hoorende doof zijn? Hoe lang nog zal in hen het egoïsme de overhand hebben en hoe lang nog zal door hen onbegrepen blijven het prachtige **ik** der vrouw, ontdaan van list en onwaarheid, stralend van absolute reinheid en liefde. En in mij klinkt een zacht ruischend: Kom haastiglijk.

* * *

In eenzame uren, wanneer veel en velerlei me door 't hoofd gaat. Wanneer oude bekende klanken hun harmonisch lieflijk geluid voor mij opklinken. Wanneer zachte stemmen tot mij spreken en ik met grooten eerbied luister, dan gebeurt het me dat ik zonde en oneer, leugen en smart en tijden van duldeloos lijden vergeet. In zulke eenzame uren kan het gebeuren, dat ik me zèlve weer onbewust denk, zoo vèrre van 't ruwe leven daarbuiten en er enkel in mijn ziel plaats is voor mooie gedachten. Ze zijn niet talrijk die eenzame uren. Te dikwijls is het onmogelijk zich zèlve zoo te vergeten, dat men zich weer waant het onwetende kind van vroeger, de moedige, onschuldige vrouw.

Maar toch.....

Toch kloppen ze soms aan. Toch dwingen ze soms tot opendoen als wij beschaamd over alles wat ons leven leelijk maakte, de ooren zoo gaarne zouden toestoppen, de oogen zoo gaarne zouden sluiten. En dan, wanneer zij ondanks onzen tegenstand toch binnenkomen en zij ons omstrikt houden door hun zachte betoovering, klinkt hun: Weet ge nog? ons zoo lieflijk in de ooren.

Weet ge nog dit? Weet ge nog dat?

En ondanks onze overgave is er verwondering in ons. Hebben wij zoo gedacht? Zijn we zoo rein, zoo onbesmet geweest, vroeger? En dan, in een hartstochtelijk terugverlangen naar dien tijd, luisteren we vol wellust naar die oude, welbekende, zoo lang vervlogen klanken.

Het leven is niet altijd even gemakkelijk. Er zijn menschen wier leven gelijkt op een voortkabbelend beekje. Er zijn er wier oorsprong begint bij een heel kleine bron, doch onbarmhartig voortgejaagd worden naar hun eindpunt: de zee. Wier leven één strijd, één vallen en opstaan is en soms hun levenshulk zonder stuurman doen vergaan op de klippen achter de branding.

Er zijn vrouwen, die hun heele leven, van de wieg tot aan hun sterven, beveiligd worden voor schande en oneer. Er zijn er, die meedoogenloos de zonde tegemoet gedreven worden.

Ik heb veel en velerlei gezien. Mijn leven heeft me voortgejaagd van 't een naar 't ander. Er is veel onrust in me geweest. Vragen zijn door me gesteld, die nooit beantwoord zijn geworden en nog immer gaat het leven door met zijn werk om mijn ziel sterk te maken, zoodat ik eens zal leeren, dat *niet* het *leven* leelijk was, maar de *menschen,* die moesten arbeiden voor 't leven. We zuchten zoo spoedig en berusten zoo gauw. We worden zoo vreemd aangekeken in onze omgeving. Bespottelijk vindt men het om zich zoo druk te maken, om zich de moeite te geven om zich recht te verschaffen. En ook, 't is zoo veel gemakkelijker om niets te doen blijken van al wat in je ziel stormt. 't Is beter, denken we vaak, om te verbergen het mooie in ons. En uiterlijk zijn we als anderen. We dwingen ons tot een lach om een geesteloos, zouteloos gesprek. We glimlachen om een bewonderende blik, een adoratie. 't Is veel gemakkelijker om toe te geven aan het gevlei daar buiten. Om bij het neerbuigende van een mannengesprek dat geestelijk vèr, ver beneden ons staat, bewonderend te kijken. Om hun te doen denken, dat we holle vaten zijn, onbruikbaar zaagsel.

Maar dan later komt de schaamte, die ons onbarmhartig ons kleine zijn toonde en ons folterde door zijn nauwgezetheid. Er is bewondering in mannenoogen, die vernedert. Maar waar mannen zijn die dieper zien en vrouwen met krachtigen handslag inlijfden in hun vriendenkring, daar is de gedachtenkring rein, de atmospheer zuiver.

Ik zeide het U: Mijn leven is niet geruischloos voortgegleden. Er hebben zware stormen gewoed. Afgronden, die ik niet vermoedde hebben zich geopend. Winden hebben gewaaid en de regen heeft gekletterd en soms heb ik me zoo machteloos gevoeld om te strijden, om vol te houden tot het einde.

En toch....

In eenzame uren, als alle reinheid, al onze mooie gedachten van vroeger weer aankloppen, als het ons is of de oude, fiere jeugd terugkeert en we weer mee kunnen arbeiden aan den levenstaak.

Dan....

Dan ruischt er heel vaak mooie, lieflijke muziek door onze zielen....

En komt weer in ons een vasten wil.... een sterken durf....

* * *

En nu vraag ik me af! Kan ik moeder zijn en toch meestrijden voor onze rechten?

En het antwoord is kort en duidelijk: ja.

Omdat ik moeder ben, heb ik meerdere plichten dan de ongetrouwde vrouw. Omdat ik moeder ben en vrouw, wéét ik welke wetten zoo schandelijk slecht voor ons zijn.

O, de onmondigheid der vrouw is iets wat me bitter maakt, maar ook opstandig.

Ik kreeg laatst mijn belastingbiljet thuis. De ambtenaar, die het weer ingevuld afhaalde, gaf zijn twijfel te kennen of mijn handteekening wel geldig zou zijn. Mijn geld wel, mijn handteekening als vrouw niet.

Straks zal ik mijn meisjes uitsturen. Hoe veel lichter zou het mij zijn, indien ik de wetten beter vond. Indien ik wist dat de wet ook mijn dochters zal beschermen evenals onze zonen. Indien ik wist, dat zoo zij huwden en wrat God verhoede een ongelukkig huwelijk ingingen, dat ze niet zoo totaal afhankelijk waren van den man. Geen méérdere zou ik mijn dochters willen maken. Ik zou zóó het leven voor hen wenschen, dat ze het leven van den man aanvulden, zoolang liefde in beide was, maar *rechten* konden doen gelden, als ze vertrapt werden. En ik voel in me dat geen opoffering me te groot zijn zou om háár leven mooi te maken. Moeder!!

Hoe vaak wordt die heilige naam misbruikt? Hoe vaak worden vrouwren moeder, die absoluut ongeschikt zijn voor die mooie taak?

Een oogenblik van wellust....

Een overschillige overgave....

Een berekende toeleg....

Een getrouwd willen zijn....

Maar onvermijdelijk is het gevolg: een kindje.

Gelooft ge toch werkelijk, dat elke vrouw moeder kàn zijn?

Voor elke betrekking: moeilijk of onbeduidend, veeleischend of machinaal, wordt voorbereiding geëischt. Maar voor moeder zijn meent elke vrouw zich geschikt. En niemand denkt zich dan ook voortreffelijker, minder te vervangen dan moeders.

Maar juist dáárom zijn er geen vrouwen, scherper tegen elkaar, meer kleingeestig, meer jaloersch, dan moeders.

Laatst zei iemand tegen me: Ik heb geen tijd om me te bemoeien met andere dingen. Ik heb genoeg met m'n kind te doen. Dat zou héél mooi zijn, als 't waar was. Want wat doet die moeder als ze haar huis overdreven poetst? Als ze àlle gezelligheid van haar kind bant, juist door haar overdreven poetszucht? Wat doet die moeder als ze haar noodige kletsvisites maakt? Wat doet die moeder, die alleen zorgt voor schoone hemdjes, kousjes, broekjes, enz.? - Ze verwaarloost de ziel van haar kind. Ze heeft geen tijd op zijn vragen te antwoorden. Ze heeft geen tijd om hem te leiden, te steunen en te helpen. Warm zullen zijn kleertjes zijn. Koud zijn hartje.

Wat doet de moeder, die meent te moeten helpen aan het heil van de menschheid? Wat doet de moeder, die 's morgens haar lezing moet klaarmaken, 's middags moet vergaderen en 's avonds kunst-imitatie-tentoonstellingen moet bezoeken? Zij verwaarloost haar kind. Zijn uiterlijk èn innerlijk. Wat zal eens haar loon zijn? Een minachting, een onverschilligheid, een vervloeking misschien.

Wanneer de vrouw, die nu haar kind verwaarloost, ómdat zij het zoo druk heeft met vergaderingen èn de vrouw die hetzelfde bedrijft, ook al houdt ze zich verre van dit alles, eens wisselen konden. Zoudt ge dan denken, dat één van beide meer voor haar kind was?

Neen!

Maar de geboren moeder, die niet alleen zorgt voor kleeding en anderszins, maar ook tracht te begrijpen het innerlijk en leiding zal willen geven aan onrijpe gedachten, aan mooie, edele denkbeelden, maar onuitvoerbaar zoo verstandiger, rijper overleg, ze niet in de juiste richting stuurde, zij zal immer en altijd **moeder** zijn, óók al bemoeit zij zich met dingen die buiten haar huishouden liggen. Zij zal verstandig zijn en tijd voor zichzélve gebruiken, die haar kind niet noodig heeft. Wij behoeven niet bang te zijn voor het uitsterven der echte moeders. Zoolang gij Uw dochters volle, verstandige, opofferende liefde geeft en leert te geven, zoolang zullen er vrouwen zijn, die heilig zijn òmdat ze kinderen baren.

Zoolang zal het moeder-zijn meer verheven, meer idealer, meer moeielijker zijn dan wat anders ook. Maar juist als moeders voelen in zich dat heilige vuur, dat men noemt menschenmin, maar juist als vrouwen gedreven zullen worden om óók te arbeiden vóór en áán anderen. Juist als barmhartige liefde in haar zal zijn. Juist dán zal ze waardig zijn **moeder** genaamd te worden. Juist dàn zal ze óm haar kinderen, door háár goedverzorgd, trachten het *zijn* van andere, minder-bevoorrechte, te vermooien.

Dàn zal nog steeds gezongen worden:

O, selig, wie selig, ein Kind noch zu sein.

En zal steeds de naam **moeder** mooier zijn dan wat òòk ter wereld en onze kinderen sterker staan voor den levensstrijd.

Mevrouw G.C. VAN DER HORST-VAN DOORN.

UTRECHT, 4 Juli.

Impressie.

Als eenmaal 't Leven heengevloden
En 't ziel-loos lichaam, roerloos, koud,
Na aardschen weg van lach en smarte
Daar ligt in hoog verheven rust...

Dan daalt er troost - want ònbewust
Omhuift ons Vrede door den Dood,
Als 't marmer-kleed gebeeldhouwd is
Voor eeuw'ge, ónverstoorb're rust.

Daar staan we dan.... in plechtig zwijgen
En zie! in stillen eerbeid nijgt
Zich 't hoofd - in 't bijzijn van den Dood,
't Mysterie - waar we *stil* voor staan.

Toch zal de fijn-besnaarde ziele
Te fijner nu het wonder voelen,
Want door het sneeuw-blank ziele-kleed
Ziet zij, wat *hier* mysterie heet.

ANNIE NAUTA.

Juli 1912.

Vraag.

Ach vrouwen, ik begrijp U niet
dat gij gelijk wilt gaan
Met mannen in deez' maatschappij.
Zoudt gij dan lager staan?

Zijt gij als *Moeder* en als *Vrouw*
niet hooger dan de Man?
Is dàt niet 's Levens hoogste taak
die ooit er wezen kan?

Wat is hun kennis en hun recht,
Hun rijkdom en hun macht,
Bij 's Levens grootste, rijkste kroon
Versierend Uw geslacht?

Ach vrouwen, ik begrijp U niet
dat gij gelijk wilt gaan,
Met mannen in deez' maatschappij.
Staat gij niet bovenaan?

CH. HIJMANS.

Ter bespreking toegezonden.
II.
Verhoudingen van Man en Vrouw, door B. Veth.
Schrijver van 'Het Leven in Nederlandsch-Indië'. Uitgever Prakke, Nijmegen.
(*Vervolg en slot van No.* 7.)

In mijn vorig artikel sprak ik van de triviale, leelijke, platte wijze waarop B. Veth spreekt over het moederschap, waarin hij blijkbaar niets anders ziet dan het onaangename gevolg van een prettige handeling, onaangenaam gevolg dat de vrouw-alleen heeft te dragen, reden waarom hij haar goedmoedig-genadiglijk beklaagt:

De jubel van onze ziel, die de onvolkomenheden der natuur ontstijgt, wordt een klaaglied bij het ondervinden van de gebondenheid dier ziel aan de stof. Dat noodlot treft vooral de vrouw. De vrouw is de aan-de-natuur-gebondene, door constitutie, door zwangerschap, door moederschap.

- Waar man en vrouw 'zich in liefde vermengen', beiden vol illusies, vol van zieleverrukking, kan de man ongestoord voortleven in deze heerlijkheid, maar de vrouw, de-aan-de-natuur-gebondene, zal op geregelde tijden eraan herinnerd worden, dat ook in de liefde het animale recht van spreken heeft en haar vernedert, zal ondervinden dat de ideëele liefdedaad gevolgen heeft, die vèr afstaan van het ideaal, gevolgen, die een bevruchtingsproces voortgang doen nemen als zij ziet bij de dieren, en waarbij hare ziel moet zwijgen. -

Ik heb nevens deze schoone tirade met rood potlood de aanteekening gemaakt: Nonsens. Immers, m.i. moet men al een heel-verdraaide, onnatuurlijke, verwrongene

levensbeschouwing bezitten, om te durven spreken van '*vernederen*', waar het geldt het moederschap, en te durven noemen het bevruchtingsproces een toestand 'waarbij de ziel moet zwijgen.'

Wat dit laatste aangaat herinner ik aan de zoo mooie woorden door Raden Kartini*) - die het moederschap met den dood betaalde - geschreven in een harer brieve aan hare hollandsche vrienden, waarin zij, lichamelijk ziek, en lijdend onder haar toestand, toch een zoo heerlijken lofzang zingt op de bezegeling der liefde in de komst straks van het kindje. Wel een bewijs dat de ziel niet behoeft te zwijgen, al is het lichaam onderworpen aan die onvermijdelijke, dikwijls onverkwikkelijke lijdens-periode, die gepaard gaat met allerlei heel-nuchtere verrichtingen en bijzonderheden van 'dierlijken' aard. Bovendien trouwens, niet alleen bij 't moeder worden, maar bij elken aardschen toestand doet zich heel veel voor van trivialen, onpoëtischen aard; al schrijft B. Veth daarom ook nog zoo mooi en zoo verheven over de 'zielsverrukking' van man en vrouw, hij weet nochtans even goed als ik dat, ook zonder de bevruchting, 'het ongestoord voortleven in deze heerlijkheid' eene onware phrase is en niets anders, omdat de man, even goed als de vrouw, is een 'aan-de-natuur-gebondene', die dientengevolge, zoo min als zij, geen halven dag met haar kan samenzijn, of er doen zich bij hem zoowel als bij haar allerlei heel 'dierlijke' en heel weinige poëtische behoeften voor, die ik hier nu maar niet nader zal omschrijven, maar waarbij de 'ziel moet zwijgen', nog veel beslister dan bij 't in zich voelen geboren worden van een nieuw leven.

Neen, van alle mooie doekjes ontdaan, komt deze heele hierboven afgedrukte tirade op niets anders neer dan op grof egoïsme. De vrouw is een genotmiddel, in de oogen van B. Veth, voor den man, en, hoe 'zieleverrukter' zij-zelve zich daarbij gevoelt, hoe

*) Zie de boekbespreking in No. 1 van dezen jaargang.

méér zij voor hem blijft begeerlijk en aantrekkelijk, want, een passievolle, temperamentvolle vrouw heeft meer bekoorlijks voor den hartstochtelijken man dan eene die zich lijdelijk aan hem geeft. Echter, vanaf het oogenblik waarop hare bevruchting aanvangt wordt zij voor dit man-genot onbruikbaar, eerst tijdelijk, dan, als zij meerdere moederschappen achter den rug heeft, voorgoed, door haren lichamelijken achteruitgang, daaruit voertvloeiende.

En, daar B. Veth nu eenmaal niets anders en hoogers in haar ziet dan een bevrediging van oogenbllkkelijke lusten, vindt hij zoo'n consequentie bejammerenswaardig, en schrijft dientengevolge leugenzinnen als de volgende:

Wat een onderdompeling in de krotten van de lage cel-natuur moet een vrouw ondergaan in zoo'n periode!

Welke beschaafde vrouw, *met teer gevoel en fijne sensatie*, *met een ziel*, *die louter geniet van pure schoonheid*, *kan over haar zwangerschap en haar bevalling, in haar aesthetisch wezen*, *anders dan met walging denken!*

Stel tegenover deze alle natuur-waarheden in het aangezicht slaande phrasen-makerij, dat verrukkelijke tooneel uít Zola's Fécondité, als de aanstaande vader, op een Parijschen Zondag, uit wandelen gaat met zijn reeds in verren staat van zwangerschap verkeerende vrouw, en de vier hem reeds door haar gegeven kinderen. De Parijzenaars - door wien 't éénkinderen-stelsel immers zoo wordt vereerd - glimlachen spottend hierover, maar de vrouw, die straks der wereld een nieuw menschenkind zal geven, die in zich draagt de bezegeling van de liefde welke haar en haren man vereenigt, heft trotsch het hoofd op, weerstaat, met een fierheid in haar oogen, dat den spotters ontwapent, dat smadelijk-meelijdend blikken naar haar vruchtdragend lijf - dat háár roem is!

Op een andere plaats in ditzelfde Fécondité schildert Zola de moeder-gewordene als zijzelve haar kind de borst geeft, terwijl haar man werkt op het veld. Weinig auteurs hebben het gezonde, natuurlijke, eerlijk-eenvoudige geluk van twee menschenkinderen zoo uitnemend nagevoeld als de geniale franschman het deed in dit tafereeltje, van den man, den onderhouder van 't gezin, arbeidend in het rijpe koren, onder de blauwe zonnige lucht boven hem, terwijl de grootere kinderen daarbij spelen in de vrije natuur, en de moeder, onder een boom gezeten, haar jongste voedt, de mooie blanke borsten ontbloot, zwellend van hare moedermelk, welke het jongske gretig-blij indrinkt. -

Wanneer men de vrouw beziet uit dit hoogere mooie oogpunt van draagster van een toekomst-geslacht, dan is zij als zoodanig veel ‘aesthetischer’ voor wie goed dóórdenkt, dan wanneer men in hare toevallige oogen blikkelijke handeling met den man niets anders ziet dan 'n puur-zinnelijke bedwelming. Meneer Veth moge dat over-vernissen met de mooie phrasen van ‘ziele-verruktheid’ en van ‘pure schoonheid’, maar hij weet evengoed als ik dat hij daardoor de waarheid in het aangezicht slaat, want dat er, juist in het lààtste geval, enkel sprake is van een gedrag ‘als bij de dieren’ - 't welk hem zoo onschoon voorkomt.

Het is een niet te loochenen feit, waarover alle tegenwoordige natiën zich ongerust maken, dat de geboorten afnemen. In Frankrijk is in dit opzicht de statistiek angstwekkend, maar ook in Pruisen heeft zij dit jaar vastgesteld dat er een bedenkelijke afname is in het geboren worden van kinderen. In Australië is men reeds zoover, dat men zich genoodzaakt ziet aan élke moeder, die een kind ter wereld brengt, een premie aan te bieden. Dergelijke feiten bewijzen meer dan vele woorden.

Zij bewijzen namelijk dat de leer van B. Veth die is, welke heden ten dage met voorliefde wordt gehuldigd: wel 't plezier van de zinnenbevrediging, maar niet de lasten van 't vrucht-dragen. Après nous le déluge. Nu, alles wel beschouwd, een wereld die aldus zichzelve doemt tot den ondergang, door gebrek aan bewoners, is dan ook als zoodanig rijp tot vergáán. Dat de vrouw, zooals zij nu eenmaal *is,* heden ten dage, afwijkt, hemelsbreed, van datgene waartoe de natuur haar oorspronkelijk bestemde, dat kan iedereen rondom zich opmerken; de tijdstroom, die niet is te keeren, heeft haar gemaakt niet meer tot de levensgezellin van den man, de opvoedster van een gezin, maar tot zijn mede-strijdster in de maatschappij die, tusschen genot en arbeid door, zich en-passant bevredigt met hem wat hare vleeschelijke lusten aangaat. Et voila toút. In zulke onnatuur-toestanden is geen plaats voor kinderen, mitsgaders de last dien zij meebrengen.

Wil men, na het staaltje dat ik gaf van 's heeren Veth denkbeelden omtrent de moederliefde, nu ook nog eens hooren hoe hij-zelf denkt, als man, als toekomstige vader? 't Is wel der moeite waard:

Ach, *waarom staat de liefde van den man zoo volkomen buiten de door hem verwekte vrucht*, *sluimerende in den schoot der geliefde vrouw?*

Want door de aan de natuur gebondenheid van de vrouw, *en door die zwangerschap der vrouw, bestaat een kloof tusschen beiden*, *tusschen man en vrouw....*

En de man, *die één was met de vrouw*, *leeft*, *fysiek althans*, *onaangeroerd onvervaard*, *met de faculteit opnieuw zich in liefde te vermengen met een andere vrouw*, *onder dezelfde illusies*, *onder dezelfde hartstochtuitingen als voor háár golden,* haar, *die draagt*, '*de vrucht zijner liefde*'.

Kan het cynischer en egoïster! En.... 'dierlijker'? Over welk láátste feit meneer Veth zich tegelijk zoo minachtend uitlaat. Voor hem is de handeling an und für sich alles, is wat er voortvloeit, het kind, geen band die twee menschen voortaan door eene mooie verantwoording vereenigt, maar slechts een 'kloof', zij die hen scheidt voortaan.

Hier geldt wat ik begon met te zeggen in mijn eerste artikel over dit boek: ten slotte komt alles neer op een persoonlijke opvatting, en gaat het niet aan te generaliseeren. Er zijn vrouwen te over heden ten dage, die dergelijke m.i. weerzinwekkende stellingen van meneer Veth van harte toejuichen, die - nog pas sprak ik er zoo eene, jong mooi vrouwtje, - tot géén prijs een tweede kindje zouden willen ná de eerste bevalling. En er zijn er ook vele anderen, voor wien juist het moederschap 't hoogste is, de bezegeling van de daad, ja die zelfs zoo ver gaan van in den man slechts de toevallige nevenzaak te zien, onmisbaar om die gewenschte bevruchting te verkrijgen, maar wiens persoon en wezen er eigenlijk minder toe afdoet, vrouwen (en mannen ook) die om deze laatste reden eigenlijk niet gelooven aan zoo iets als èchte liefde tot een bepaalden man wat de vrouw aangaat, maar slechts zien in wat zij houdt voor *liefde* tot hem haar instinctbehoefte aan paring, aan geslachtelijken omgang, om daardoor te samen vervullen het éénige doel van haar bestaan.

'*Wie nuchter de moderne samenleving aankijkt*, *kan niet anders dan concludeeren dat in de meeste gevallen de vrouw òf een kweekmachine is in het huwelijk*, *òf een wellust streeling der mannen*, *òf een mislukte*, *en zelden de geliefde*, *vertrouwende deelgenoot.*

Ziedaar een waarheid waartoe Veths beschouwingen hem leiden, die mij zeer juist gezien voorkomt. 't Spreekt vanzelf - anders zou B. Veth niet zijn de prediker van socialistische toekomst-verwachtigen die hij is - dat hij aan de hand van zijn 'stelsel' allerlei mooie oplossingen verwacht voor de vrouw en voor de liefde en voor het huwelijk in toekomst-dagen, waarin 't socialisme zal heerschen. Ik voor mij geloof niet aan die schoone toekomst-oplossing, omdat ik niet geloof dat mannen en vrouwen, in de massa genomen, ooit anders zullen worden, hoe ook de maatschappij verandere, dan zij nu eenmaal zijn. Verdraai en vervorm een vrouw-natuur zooveel gij wilt, de vrouwaard blijft er in den grond toch in, en 't zelfde geldt voor den man. Beiden hebben elkaar nóódig, wat geslachtsomgang aangaat, de eene op deze manier, de andere op gene, maar de behoefte *is* er. En, wordt aan die behoefte voldaan, of niet voldaan, in beide gevallen trekt de vrouw meestal aan 't kortste eindje, en de man aan 't langste. Dat zijn natuurwaarheden, die op gene wijze zijn te veranderen of uit te vlakken. Daarentegen echter heeft de vrouw andere compensaties, die 't mij te ver zou voeren hier thans in den breede uit te meten.

Wat zij namelijk door zwakheid inboet, dat herwint zij door list. Haar lichaam wordt door den man gebruikt en misbruikt, maar het is haar in menig geval óók een middel om alles van hem gedaan te krijgen, om hem te brengen tot elke daad die zij wenscht. M.i. is zij daarom eerst dan het sterkst, als zij zich deze macht bewust wordt, in plaats van zich te werpen op een tegennatuurlijk in zijn politieke rechten en knoeierijen te willen dringen neven hem, als zijn gelijke. De fransche moderne vrouwen, à la de advocate Mlle Mirapolsky, die met haar vrouw-zijn veel meer coquetteert dan zij werkt met hare juridische kennis, hebben dit zeer goed begrepen. Vandaar dat zij veel onbeperkter heerschen in Parijs, op elk gebied, dan de brave, solide Engelsche suffragettes 't doen in Londen, ondanks al hun lawaai, of dan de Duitsche, Hollandsche Noorsche vrouwen, met haren zwaarwichtigen, onbevalligen ernst, van de vrouwenquaestie diepzinnig behandelen.

'De verhouding tusschen man en vrouw,' óók meneer Veth heeft haar m.i. niet juist gezien, ondanks al zijn schoone uiteenzettingen, want zij is eene die niet is te definieeren, juist omdat zij neerkomt in den grond op een harerzijds zich weten te verbergen naar haar diepste innerlijk, - waarvan meneer Veth, met al zijn gewaande levenskennis, evengoed de dupe is als welke man ook.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kunsten en Wetenschappen.

Een merkwaardig Instituut.

Het Pruisisch Historisch Instituut te Rome geeft ten tweeden male een bewijs van zijn nuttigen arbeid, waar het geldt Italië's kunsthistorie, in bijzondere monographieën, naar voren te brengen. Eerst verscheen van de hand des Graven zu Erlach-Fürstenau de Manfredbijbel, en nu de Plastiek der 11e en 12e eeuw in Apulië, door Martin Wackernagel.

Beide werken doen het 'Instituut' alle eer aan en geven het bewijs hoezeer zulk eene instelling ten goede komt aan de nasporingen op kunsthistorisch gebied.

De *Manfredbijbel* is een merkwaardig document. Het werd geschreven voor Manfred van Hohenstaufen, en inzonderheid verdient de ornamentatie der initialen de aandacht, wijl een vergelijkend onderzoek aan het licht bracht, dat de Fransche boekdrukkunst op de techniek ervan heeft ingewerkt.

Hoewel eene korte beschrijving van oudere bijbel-illustraties, vooral uit de 12^{e} en 13^{e} eeuw, van groot belang is, treedt in het werk het meest naar voren de ontleding van de illustratie, welke in beeld brengt de wijding en schenking van het boek aan Manfred von Hohenstaufen.

De uitgever wijst zelfs nauwe overeenkomst aan tusschen het Vatikaansche handschrift over de Valkenjacht, waarvan eene herhaling gevonden wordt in een Fransch handschrift, dat nevens het Vatikaansche de inwerking ondervond van een verloren geraakt voorbeeld.

Voornamelijk voor de geschiedenis der kleederdrachten uit het laatste tijdperk der Hohenstaufen is de bijbel-illustratie van gezag.

Ter wille der bijna totale onbekendheid met de *Kunst van Apulië en Basilicata* richtte Wackernagel zijn blik naar die Italiaansche provincies, en hij vond een vruchtbaar veld ter bearbeiding.

Hij grasduinde in het vele wat hij aldaar uit de 11^{e} en 12^{e} eeuw vond, en kon bestatigen dat het Byzantijnsche Grondelement, tot het einde der 11^{e} eeuw alleen voorkomende, van lieverlede zich vermengde met oostersch-arabische elementen, welke de Noormannen uit Saraceensch Sicilië medebrachten, om ten slotte den invloed der Noord-Italiaansche-Fransche kunst te ondergaan.

We hebben het al meer gezegd, dat de vele illustraties in zulke werken den verkoopprijs onmiskenbaar verhoogt, maar de lichtzijde daarvan is, dat het *zien* juist het zijne toebrengt om ze bruikbaar en nawerkend te doen zijn.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Schaduw.

Zij komen, zij komen! Eindelijk!

Zoo juichte en jubelde het in den huize Wijkers. De gezichten van moeder en kinderen straalden. Na jaren en maanden waren de weken geteld, toen de dagen en nu bleven nog slechts uren over.

't Was zoo hard geweest dat afstaan der oudste dochter aan den man harer keuze, die haar mee voerde naar het verre Indië - neen! dat was nog zoo'n ouderwetsch gezegde - Indië is niet ver meer tegenwoordig, en dan voor zoo'n korten tijd - zes jaar op zijn langst.

Het werden er tien en toch - toch nu het wederzien naderde, begreep men niet waar de tijd gebleven was, 't leek nauwelijks een maand toen in dien grauwen November zoo'n echte afscheidsavond vol tranen en zuchten - dan buiten van wind en regen - O, men kon er nu veilig aan denken de gloed der nabije vreugd deed zelfs het zwart van dien dag van ellende licht en rozig schijnen.

Toen had men telkens zich getroost:

- Goddank! dat Vader het niet beleeft.

Nu omwolkten zich even de blije oogen.

- Wat zou Vader gelukkig zijn geweest!

En voor 't eerst wellicht, durfde men dat wreede, laatste afscheidsmaal herdenken, voor dat Lida en Adriaan met den nachttrein zouden vertrekken naar Genua, toen ieder zoo gaarne vroolijk en gewoon deed en niemand iets door kon slikken van het goede eten, toen de stémmen zoo vreemd en ver klonken met zulke wonderlijke trillingen en verraderlijke kikken - toen moederlief telkens opstond - even om te zien hoe 't in de keuken toeging en dan terugkwam met nog rooder oogen en bleeker wangen en heescher stem. Frans, de oudste broer had het druk met Adriaan over reisbilletten en bagage en restauratiewagens en de schoonheden van Genua en de vuilheid van Italië - zij lachten soms druk en schel, maar zwegen dadelijk, voelend hoe valsch die vroolijkheid door het sombere der kamer sneed en hoe zij de wonde zielen der anderen schrijnde.

Zacht drukte Adriaan dan de hand van zijn vrouwtje, die zoo moedig leed ter liefde van hem - en zij plette het zakdoekje nog vaster tegen de ontstoken oogen.

Hij deed zijn best in den toon te blijven maar inwendig wel verzuchtte hij:

'Waren wij maar uren ver weg. Al dat grienen en drensen helpt toch niet. Zij is van mij nu, niet meer van hen.'

Genadig wilde hij haar nu laten aan hun liefde en hun verdriet. Straks zou hij haar alles doen vergeten, als zij maar samen waren, alléén als 't ware op Gods groote aarde. Een oogenblik dacht hij er aan een woordje te zeggen. Moeder te danken voor den schat, dien zij hem toevertrouwde, mooie beloften af te leggen, hoop te doen gloren van blij wederzien in niet te ver verschiet - maar het was beter zwijgen - de harten waren tot barstens vol - een woord zou alle leed doen ontsnappen - hen weerloos maken tegen hun smart.

'Kom Liefje! drink eens wat, een drupje.'

Ongeduldig schudde zij het hoofdje en toen luid snikkend viel het tegen moeders schouder. De lieve vrouw deed bovenmenschelijke pogingen om sterk te blijven, de trillende lippen weigerden elk woord, zij sloeg den arm om haar dochter, drukte haar tegen zich aan met teere gebaren, eindelijk haast onhoorbaar fluisterend:

'Houd je flink, kind! 't Is voor ons àl zoo zwaar!'

'Julllie bent boffers!' plaagde Piet, 'hier zoo'n hondenweer en daar ginds mooie zon, warmte. Juist het seizoen voor de Roode Zee!'

'Jongen, houd je stil! Niemand luistert naar je wijsheid,' bitste kleine Jeanne, die ook al rood zag.

En intusschen gleden de oogen van ieder tersluiks naar de pendule, de wijzer kende geen rust, hij schoof maar te snel voort, onverbiddelijk, onherroepelijk...

'Kinderen!' sprak moeder met hortende stem, toen het schijnmaal was afgeloopen, 'laat ons bidden, voor Vader's zielerust, drie Wees gegroeten, dan een Onze Vader, opdat wij elkander mogen terugzien zooals wij thans zijn, één in Liefde en... één in Geloof!'

Zij bogen de hoofden - Dora, die op Lida volgde, bad voor, haar stem dik van tranen, nu en dan afgebroken door gesnik, de anderen min of meer hoorbaar antwoordend.

En nu was het een stil wachten op het rijtuig, Adriaan moest in den gang nazien of de valiezen wel goed waren gesloten, hij vroeg gom voor de adressen, die iets waren losgegaan. Frans en Piet bleven bij hem staan, hielpen een handje, die vrouwen waren zoo sentimenteel - deden niets dan huilen. Lida lag in Moeders armen, Betsie snikte in een hoek der kamer, Dora ruimde werktuigelijk de tafel op - plots voelde moeder de tengere gestalte in haar armen schokken, daar buiten rolden wielen - Tijd!

En toen kwam Adriaan aan de deur.

'Vrouwtje!'

Bescheiden was die roep, als vergeving vragend:

En toen eerst barstte de met zooveel moeite ingehouden smart geheel en al los, alle beperking verbrekend, spottend met alle beheersching en wat nu volgde aan hartverscheurend snikken en jammeren aan eindelooze omhelzingen en lange kussen, alles verdween in een nevel van tranen.

'God zegen je!' was het laatste wat Lida van haar moeder hoorde, 'vergeet ons niet en vooral niet Onzen Lieven Heer. Denk aan je belofte! alle dagen! Tot weerziens!'

Adriaan droeg zijn vrouw als het ware in de vigelante, hij stapte na haar in, links, rechts handen drukkend, haastig er mee gedaan makend, hij zelf had zoo goed als geen familie, begreep maar half die onstuimige emotie. Frans en Piet stegen na hem in - het laatste zagen zij in den hel verlichten gang de meiden hard huilend, de boezelaars tegen de oogen.

En nu kon men blijde zijn, tien jaar en geen noemenswaardige verandering in den familiekring. Betsie religieuse geworden, Frans getrouwd, wonend in Rotterdam. Dora en Jeanne nog thuis, moeder een beetje grijzer, maar nog flink en ree. Ja, er was alle reden tot dankbaarheid!

Waarom dofte soms een schaduw over moeder's oogen, waarom als zij met de meisjes druk sprak over het komendegeluk, zweeg zij even en scheen verstrooid? Dora, merkte zij het en gleed zij er over heen door een vluchtig grapje of een haastige vraag? Beiden zeiden het niet in woorden en toch soms ontmoetten elkander hun blikken en als in plotseling begrijpen wendden zij ze snel af.

De vraag zwevend op hun lippen werd nooit gehoord.

‘Zijn zij dezelfden nog, zijn wij niet vervreemd?’

O, neen! zij waren niet veranderd het

kon niet zijn. Moeder had er zoo vurig om gebeden - de lange brieven van den eersten tijd waren korter geworden, en schaarscher, maar de band was toch altijd blijven bestaan. Lida had het zoo druk, het vreemde van een Indisch huishouden en drie kinderen - ô die kleinkinderen. Grootmoeder werd er stil van als zij aan hen dacht, kinderen van haar dochter - Frans had ook aardige, lieve jongentjes, maar de twee meisjes en hetzoontje van Lida dat was nog heel iets anders. De kinderen van je dochter schijnen Grootmoeder veel nader - 't is dwaas, maar wat kan je er aan doen - zij hadden zoovele kiekjes van hen in allerlei houding, allerlei kleeding - 't waren snoesjes, dotjes. Dora was er reeds dol op, Jeanne, die een lastig humeur had, omdat zij ziekelijk was of omgekeerd, vond ze wat raar uitzien, zij zouden zoo'n bekijk hebben en als er een baboe meekwam, had je de kleinsteedsche jongens niet van de ramen.

'Och! 't Geeft toch teleurstelling en die herrie in huis brengt Ma's zenuwen heel van streek, van mijzelf praat ik maar niet. Dat komt er minder op aan. Ik ga maar wat meer achteruit nu er zoovele vóórkomen.'

Zij ergerde zich een beetje aan alle overleggingen en beraadslagingen en schikkingen reeds maanden te voren én toch werd zij zóò gespaard, zij mocht haar kamertje houden, blijde had Dora het hare opgeofferd, ging vroolijk naar zolder, moeder zelfs stond haar mooie, groote kamer af, die werd het huisvertrek van de jongelui.

'Kunnen zij dan niet beneden bij ons zitten?' vroeg Jeanne, vinnig.

De groote logeerkamer kregen zij immers er bij om te slapen, ja het zou er gezellig zijn, zij moeten zich thuis voelen, geen lust krijgen zich ergens anders te vestigen.

'Indische lui willen profiteeren van groote stadspretten, zij zullen zich doodkniesen in dit nest.'

'Ja, maar Lida had hier nog zoovele kennissen, die zich verheugden op haar terugkomst. Zij was de ster geweest der zangvereeniging, prefect van de Congregatie, secretaresse van den monstrans.'

'De Oostersche zon heeft al die liefdadigheidsbloemen reeds lang doodgebrand', snipte Jeanne hoogwijs.

Noch moeder, noch zuster luisterden naar haar, zij gingen voort de kamer te versieren en te verfraaien, nieuwe meubels vervingen de oude, het gordijnen-systeem werd gemoderniseerd; de mooie spreien, waaraan moeder jaren werkte, lagen op de hagelwitte bedden - het groote beeld van O.L. Vrouw van Lourdes prijkte op den schoorsteen, de groote rozenkrans, dien Dora, toen zij als infumière de processie naar het Genadeoord had vergezeld, voor moeder medebracht, lijstte het kruisbeeld aan den muur, de wijwaterbakjes vulde Dora voorzichtig, boven de bedjes der kinderen.

'Je zult zien hoe spoedig ze leeg zijn,' spotte Jeanne, 'in Indië zijn ze dat gewoon.'

En vader's portret hing zoo beschermd, zoo vertrouwelijk, zoo vriendelijk boven het cylinderbureau; voor alles was gezorgd: papier, pennen, lak, cachet voor Adriaan, mooi gereedschap, eau de cologne voor de vrouw...

Wat volgde ze de scheepsberichten. Dora ging die dagen, vóór den bepaalden dag van aankomst naar Rotterdam, je kunt nooit weten - 't schip kon eer binnenkomen, dat was wel meer gebeurd.

Heel verstandig van de jongelui door te stoomen, niet in Genua of Marseille aan wal te stappen, zoo'n lastige reis en dan met kinderen en baboe en bagage.

Gemakkelijk ook dat Frans ze dadelijk kon halen en het lieve gezicht van Dora, was 't eerst wat Lida aan huis herinnerde en verwelkomde - 't was wel pijnlijk wachten hier als je wist dat zij al in Holland waren, de laatste loodjes wegen het zwaarst - maar toch het was beter en prettiger thuis komen voor hen, als moeder ze hier begroette - maar hen dadelijk hier brengen hoor! Geen nacht overblijven. Wij wachten met het diner, dat kan best, de trein van 5.40, dan eten wij om half zeven.

Toen op dien afscheidsdag had men het etensuur moeten vervroegen voor den trein!

't Zag er zoo gezellig uit in de huiskamer, de deuren wijd open op den groenen tuin, blij van kleurige bloemen, rood doorglansd van de middagzon - wat was die wijzer nu traag, hij wist van geen vooruitgaan - de bel.. o, zeker de pasteitjes of croquetjes, daar hield Lida zoo van... neen, een telegram... wat zou het zijn, gelukwensch - welkomstgroet van goeie vrienden?

Gauw het reçu geteekend, de enveloppe opengescheurd.

- Zij komen niet - Lida overmoe - morgen zelfden tijd - zij staarden elkaar aan in niet-begrijpen. Morgen - nog 24, neen 26 uur.

‘Ook lief, om te laten zitten - juist

iets van Ans, (de schoondochter) altijd moe zij het eerste snufje hebben,' pruttelde Jeanne.

'Kom, kom', lacht Piet, 'je kunt ze lang genoeg hebben, als Lida moe is kon zij niet beter doen. Had mij maar laten gaan, ik had ze hier wel gebracht - regelrecht van de boot, maar nu krijgen wij een door de rust opgeknapte familie - dat is ook wat waard.'

''t Ergste is het eten - daar denken zij niet aan,' bitste Jeanne.

'Gelukkig is de mayonnaise nog niet gemaakt en het vleesch - ja - dat moet maar in den ijskelder.'

'Zij had toch niet gegeten, als zij moe was,' snikte moeder, ''t is misschien beter zoo, maar 't is nog lang - als ik 20 jaar jonger was, ging ik van avond nog naar Rotterdam. Hoe komen wij dien dag en nacht door?'

'Wij zijn die tien jaar wel doorgekomen!'

't Eten gaf niets, de serredeuren werden toegemaakt, de mooie avond buitengesloten. - Indische menschen houden van frissche lucht, maar moeder was bang voor rheumatiek en Jeanne voor haar maag. 't Eten ging triestig voorbij. Zoo heel anders dan men zich had voorgesteld.

Moeder vroeg naar boven, hoe eerder zij sliep, hoe gauwer het morgen werd, meende zij. Jeanne deed de bloemen uit de vazen in het water, dan konden zij morgen nog dienen - zij vond die drukte niets prettig, zij voelde niet zoo veel voor de oudere Lida als moeder en Dora, buitendien was zij wat afgunstig van aard - voor mij zouden zij zoo'n bereddering niet maken, mompelde zij - al kwam ik ook van de Noordpool terug - en zij haatte elke inbreuk op de dagelijksche orde in huis en aan kinderen had zij een hekel. Die zaten overal aan met hun vingers, zij kenden het geheim ouderen altijd in den weg te staan - zij wist dat zij hoogst waarschijnlijk nooit zou trouwen en gaf dus bij voorbaat altijd af tegen alle ongemakken en lasten van den huwelijksstaat - vervelend dat moeder zich zoo druk maakte en er nu slecht van uitzag en teleurgesteld, verdrietig naar bed ging, dat gaf weer een slechte nacht - zij zelf sliep toch nooit goed, slecht of in het geheel niet - en honger of trek had zij evenmin - zij was een echt sukkeltje en anderen soms, maar zichzelf altijd, tot last.

Intusschen sloop moeder nog eens door de kamers voor de gasten bestemd - och! die bedjes van de kinderen, wat stonden zij daar vredig blank en rein. Ze streelde ze met langen, liefdevollen blik. Wat had zij gehoopt, de lieve blonde of bruine kopjes in de met kant omzette kussens te zien duiken, Oma, Oma roepend en dan zou zij zich over hen buigen ze lekker er onder stoppen. - Indische kindertjes krijgen het zoo licht koud en dan een kusje op de bolle wangen en op 't voorhoofd een kruisje, zooals zij met haar eigen kinderen steeds deed, toen zij nog jonge moeder was en gelukkige vrouw.

Tranen glipten haar uit de oogen, was het alleen uit herinnering aan vroeger, aan den jong gestorven man, aan dood geluk en bange zorgen, alleen gedragen of uit spijt dat de bedjes leeg waren of was het er weer die vage angst, die onbestemde vrees, waarover zij met niemand sprak, zelfs niet met de kinderen - iets dat al het geluk zou verduisteren van den komenden dag, dat haar zelfs verlichting gaf bij de gedachte, hoe het nog niet komen kon, vandaag, dat haar misschien dankbaar stemde voor elk uitstel, want o, als het er zou zijn dan ware het wellicht beter ze niet terug te zien, dan gaf hun bijzijn slechts schrijnend leed, dan zou de groote vreugde niets

brengen dan teleurstelling, disharmonie, vervreemding telkens en telkens weer stooten met uitspreken, wat men denkt, denken en voelen wat men niet uitzegt....

(*Slot volgt.*)

Het Dagboek van tante Jeannette.
(Vervolg van No. 5).
Aug. 1912.

Vandaag was ik bij Julie. Voor de zooveelste maal heb ik me weer eens aan haar geërgerd. Want, dat ze ‘koopjes’ afloopt, en daartoe benut het einde van elk seizoen, dáárin vind ik dat ze, bij haar bescheiden beurs, groot gelijk heeft. En ik erken volmondig de snoezige tailleur die ze zich bij Maison Phaff, Plaats 24, den Haag, had weten uit te pikken was ‘geen geld’, vergeleken bij 't geen ze er in 't voorjaar voor zou hebben moeten betalen, terwijl de witte blouses en de wit linnen jacquettes voor Scheveningen, waarmee haar backfischjes-tweelingen overgelukkig waren, gekocht in ‘De Duif’ in de Veenestraat, den Haag, weer voor de zooveelste maal getuigenis aflegden van den chic, en de groote keuze in uitstekende gemaakte goederen, die dáár voorzit.

Maar, wáárom toch moet Julie haar zuinig-

heid zoeken in een quaestie, waarin ze niet *mag* zuinig zijn, namelijk in die van 't corset? Lieve hemel, wanneer zullen hollandsche dames toch eens leeren inzien dat het een plicht is, aan haar-zelve en aan hare kinderen, te zorgen voor een goed-zittend corset onder een goed-zittende japon! - Een plicht van gezondheid en van goeden smaak beide!

De nieuwe kleeren werden ter mijner eere aangepast. En ik moet zeggen èn de blauwe-fantasie-tailleur van Phaff, en de witte blouses met wit-linnen rokken en wit-linnen jacquettes van De Duif deden mijn oog weldadig aan, van soberen gedistingueerden eenvoud Maar 't viel me op dat Amy, de langste van de tweelingen, maar steeds trok en schoof aan haar aardige blouse, alsof haar iets niet gemakkelijk zat, iets hinderde.

- 'Kind' - zei ik eindelijk, daardoor nerveus, 'Wat heb je toch, wat is er niet in orde met je toilet?'

Zij kleurde, en keek verlegen naar haar moeder.

En Julie, 'n beetje uit haar humeur er over, viel toen uit:

'Och, 't is 't oude liedje met Amy, namelijk 'r corset! Dat kind kan nu nooit eens een krijgen, schijnt het, dat haar prettig past; 't is altijd klagen dat het hier drukt, of dáár te lang is, of weet ik wat. Ik, zeg maar: die mooi wil zijn, moet pijn lijden! Wat zeg jij, Nini? -'

Dit laatste werd gezegd tot het andere kind. Ik deed een uitroep van verontwaardiging:

'O, Julie, schaam je, wat een schandelijke leer!' En met medelijden keek ik daarbij meteen naar Nini, die veel meer een nufje is dan Amy, en dientengevolge heel recht en stijf, als een soldaat, vóór me stond gepend in haar corset, - zonder eenige elegantie of gratie echter.

'En vindt je dat dan "mooi"? Die onnatuurlijke houding van Nini?' - kon ik dan ook niet nalaten er nog bij te voegen.

Nini keek beleedigd. Amy lachte ironisch, overgelukkig met mijn hulp. En Julie trachtte, achter hen om, haar hoofd tegen mij te schudden van:

Zwijg toch - Zwijg toch. -

Hard-op zei ze: 'Meisjes, ga jullie nu maar naar boven, en trek je nieuwe pakjes uit, en je daagsche spulletjes weer aan - mevrouw en ik moeten nog wat samen bepraten'.

Toen de kinderen daarop afgetrokken waren, kreeg ik den wind van voren:

Hoe *kon* ik haar nu zoo in 'tnauw brengen?!

Ik wist toch wel dat zij 't niet zoo ruim kon doen, dat ze erg met kleedgeld moet overleggen, om haar groot gezin netjes voor den dag te laten komen, daar de meisjes nu al heele dametjes worden. Ze had toch al zooveel te stellen met de pretensies van Nini, en als *ik* nu óók nog mee deed en die van Amy ging aanmoedigen... Enz., enz.

'Maar, lieve menschje', viel ik haar in de rede, 'wie moedigt hier "pretensies" aan? Als Nini pretensies heeft, dan zou ik ze, in jou geval, dadelijk den kop indrukken, hoe eer hoe beter: hoe eenvoudiger en onopgemaakter een heel jong meisje er uit ziet, hoe aardiger en liever zij anderen aandoet. Maar, wat heeft *dat* te maken met de corsetten-quaestie, die er in de eerste plaats eene is van gezondheid en dáárdoor van schoonheid óók.! Indien Amy's corset haar niet gemakkelijk zit, dan deugt het niet, en dan benadeel je haar gezondheid. Waar heb je 't vandaan?'

Julie noemde een goedkoop koop-adresje, van een mij onbekend magazijn van den zooveelsten rang. Om mijn antwoord af te snijden zei ze al dadelijk:

'Aanmeten is mij te duur. Dat doe ik *niet*'. - 'Dat hoeft ook *niet*' - accentueerde ik op mijn beurt haar na. 'De hoofdzaak is m.i. dat je je wendt tot iemand die *verstand* heeft van corsetten, iemand die wordt gerecommandeerd door doktoren, die lust heeft in het vak, en die er goede dingen in levert, óók op koop-gebied.'

'Ja - ik weet wel wien je bedoelt - Huyser, Heiligenweg 4-6 Amsterdam' - glimlachte Julie, vriendelijker wordend. 'Je ziet dat ik het adres goed weet in elk geval. Wel, ik heb er mijn eigen corset immers ook gekocht, op jou raad. En 't *is* een feit dat het magnifique past, als een handschoen. Maar 't is me heusch te duur om nog eens met de twee meisjes naar Amsterdam te reizen. Want je begrijpt, wat Amy krijgt wil Nini óók hebben.' -

'Hoeft ook niet,' stelde ik haar gerust. 'Jij schrijft aan meneer en mevrouw Huyser wat je zoekt, en zij zenden je dan een zichtzending naar welke plaats je maar wilt, en, als 't noodig is, komt mevrouw Huyser-zelve over om aante passen, en te kijken wat er veranderd moet worden. Zeg nu zelve eens of zoo'n goedzittend zaakkundig behandeld corset niet méér waard is èn voor hare gezondheid èn voor haar mooi figuur, dan alle mogelijke toilet-kunstjes, of aardige japonnetjes, als ze ondertusschen

haar borst of haar maag of haar lijf beknelt of beschadigt of verwringt. Geloof me, je zoudt eens zien hoe heel anders, hoe veel gracielijker, je mooie Nini zich zou weten te bewegen, indien ze niet dit corset droeg, dat haar zichtbaar dwingt zich onnatuurlijk recht-op te houden, omdat het haar borstkas anders belemmert.'

't Spijt mij dat ik 't zeggen moet, maar Julie behoort tot het soort moeders dat nog eerder is te winnen door de verlokking van meerdere schoonheid dan door die van meerdere gezondheid. Wat daarom mijn pleiten voor Amy's lichaam niet had vermocht misschien, dat werd terstond uitgewerkt door mijn aanmerking op Nini's stijfheid van houding, (enfin, in dit geval komt het *beide* meisjes ten goede), en zij sprak dus ten slotte met mij af, dat zij naar den heer Huyser zal schrijven om uitvoerige inlichtingen. Zoodra zij die heeft ga ik dan naar haar toe; want ik stel er een eer in te zorgen dat die kleine Amy, die ik veel liever en eenvoudiger vind dan haar mooier tweeling-zusje, over een paar jaar een gezonde en welgemaakte echtgenoote en moeder zal zijn, - en daartoe is het noodig dat zij wordt gered voor 't figuur-bederven door slechte, dom-gemaakte corsetten.

(*Wordt vervolgd.*)

Uw dn:

Tante JEANNETTE.

pour copie conform:

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel, tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Cora. - Uw brief deed mij natuurlijk bijzonder veel genoegen. Ik ben van plan in meer dan één artikel (zie het voor U bestemde stuk in het vorige nummer) de quaestie der vrouwenkleeding te bespreken. Daarom ga ik er op deze plaats niet verder op in. - Dat de mannen ook in dit speciale opzicht veel op ons vóór hebben, spreekt vanzelf. Wat hebben zij niet vóór op ons! Ik vind het daarom altijd zoo dwaas van een vrouw te willen ontkennen dat een man het in elk opzicht prettiger en gemakkelijker heeft, dan wij. Daaraan valt niets te veranderen, 't is nu eenmaal zoo. En, ook in zake kleeding geloof ik, dat onze ijdelheid en behaagzucht te véél ingeboren vrouwelijke eigenschappen zijn, dan dat men die ooit kan wegdenken van het gewone vrouwen-type. Immers, denk U een vrouw zonder eenige behaagzucht, enkel maar gesteld op haar gemak en op hygiëne, enz.; gij krijgt dan onvermijdelijk een onbekoorlijk schepsel. Zelfs de van nature zeer-mooie, zeer-goed-gebouwde vrouw kan zich op die wijze leelijk en onaantrekkelijk maken door totale afwezigheid van goeden smaak en van oog voor zich gracielijk te kleeden. Zulke voorbeelden zult gij-ook, - evenals iedereen in zijn omgeving - wel kennen. Stel daar tegenover de man, in 't zelfde geval verkeerend, van slecht-gekleed gaan, van zich-zelf verwaarloozen, dan sluit dat in zijn geval nochtans geenszins in, dat hij daardoor on-manlijk en onsympathiek wordt, iets wat de zich slecht-kleedende, zich-verwaarloozende vrouw onvermijdelijk krijgt. En, wat zijn voorrechten aangaat, in zake kleeding, in de mééste opzichten heeft hij ook daarin alles vóór op ons. Maar toch moet ik U er aan den anderen kant op wijzen, hoe m.i. de lichte, luchte stoffen, die wij vrouwen tegenwoordig dragen - ook de oudere onder ons - practischer zijn dan de zware fantasiestoffen, waartoe de man in de grootste hitte zelfs veroordeeld blijft; zelfs de meest verwijfde dandy brengt het niet verder dan tot wit of gestreept flanel, en dan nog alleen voor den ochtend, waar wijvrouwen katoen, linon, kant-stof, wat niet al, tot onzen dienst hebben beide voor ‘gekleed’ en voor ‘ongekleed’. En dan de dikke en lange mouwen van zoo'n heerenjas, waar wij een heeldun neteldoeksch blousetje dragen, met een kort mouwtje, even over den elboog. Dan ook is een man steeds aangewezen op den onberispelijken hoogen halsboord, terwijl de vrouw zich, in zake haar hals-garneering, alle mogelijke vrijheden en luchtigheden kan permitteeren, en des avonds gedecolleteerd verschijnt, op hetzelfde diner, waarop haar man zich moet hullen in den zwarten rok of den smoking.!

De rest van Uw brief behandel ik in de volgende artikelen. Alleen nog moet ik de hoop uitspreken, in een volgenden brief van U eens te mogen vernemen, *wie* U precies zijt, want wèl ken ik, natuurlijk, èn Uw meisjesnaam en dien van Uw echtgenoot zeer goed, maar ik herinner mij niet U-zelve-persoonlijk. En waar gij dus zegt U wel mij te herinneren, interesseert mij dat natuurlijk zeer. Hartelijk dank nogmaals.*)

M.H.S. - Uw bijdrage gaarne aangenomen.

*) Lees s.v.p. de boekbeschouwing in dit nummer.

Ik vind deze bijzonder mooi-gevoeld en -gezegd. Ja, dat wat gij over Uw tegenwoordigen werkkring schrijft, begrijp ik zoo goed. Als ik U eens ontmoet zullen we daarover stellig gelijk denken. Elk woord dat gij er over schrijft bevestigt mijn eigen meening daaromtrent. Maar ik mag U niet verraden, daarom zwijg ik verder. Hartelijk dank, dat gij mij niet vergeet onder al dat nieuwe, dat U thans omgeeft.

Maris Stella. - Zooals gij ziet geef ik U nu omgaand een beurt, omdat ik vind dat het hier U aangaande, een bijzonder geval geldt. Wat is de wereld toch klein, nietwaar, dat gij en ik nu zoo toevallig dien gemeenschappelijken kennis blijken te bezitten! Ik leerde hem door mijne vriendin kennen, en, daar hij U zooveel van ons heeft verteld, zult gij misschien ook wel vernomen hebben hoè? Wat hij u vertelde van ons beider vriendschap tot elkaar, is wèl wààr en dikwijls zeg ik dan ook tot mij-zelve, dat zulk een groot voorrecht wààrd is te moeten worden betaald met vele zorgen van anderen aard. Want immers, niemand onzer kan alles tegelijk bezitten op aarde, de een heeft dit de ander dat, en mijn lot is in elk geval rijk aan liefde vergeleken bij dat van zoovele, óók gehuwde, vrouwen! - Gij behoeft nimmer excuses te maken dat gij niet dadelijk antwoordt (zooals in dit geval van die briefkaart), want niemand beter dan ik kan voor de gebiedenheid van het niet-kunnen, door moeten-liggen, meevoelen. Zoo menigen dag moet ook-ik liggen, maar haal dan den volgenden de schade weer in; als ik dan Uw lot van steeds daartoe gedoemd zijn, vergelijk daarbij, dan heb *ik* enkel reden tot dankbaarheid, en tot innig medelijden met U. - Gij herinnert U nog hoe ik onlangs in de Lelie schreef (zie Lelie van 19 Juni 1912) een stukje, getiteld: ‘Waardeer wat gij hebt’, en hoe ik daarin vertelde van een drie-en-twintigjarige, veroordeeld tot een levensgevaarlijke operatie - of tot blindworden. Zij is geopereerd - en overleden. En men schrijft mij dat dit misschien, met het oog op hare toekomst later, nog de meest wenschelijke oplossing is geweest! Is zoo iets niet een ernstige waarschuwing voor ons allen? Eén maand juist vóor zij stierf vierde zij haar verjaardag, volkomen gezond en wel nog![*)] Ik kan mij daarom zoo kwaad maken als ik al het gejeremieer en gezucht hoor van zoo vele met kleine rampen en kleine kwalen steeds pralende en te koop loopende menschen, die heusch 't vele goede, dat hun deel is, niet verdienen, omdat zij er nooit bij schijnen stil te staan hoe veel zij vóór hebben boven menigeen hunner naasten. Alles wat gij schrijft over Uw opvatting van nuttig-zijn is precies de mijne. Nuttigheid in het verborgene is misschien iets van veel méér waarde dan het zich in het openbaar aan 't een of ander werk wijden. En in dien eersten zin kan ook de meest lijdende en hulpbehoevende zich nuttig maken, al ware het alleen maar door, zooals gij-óók schrijft, steeds een opgewekt en vroolijk gelaat te toonen aan de omgeving Ik kan mij zoo volkomen die opmerking, die gij mij herhaalt, begrijpen, als ik U vertel van eene dame, die ik gekend heb en die er zich op te goede deed, hoe zij zich expresselijk in Bronovo had laten verplegen, niet omdat zij zoo ernstig ziek was, maar ‘omdat zij daar 's nachts 't recht had zoo dikwijls te schellen als zij verkoos’. Een dergelijke opvatting van ziek-zijn, als men in een zieken-inrichting is, getuigt zoo terstond van den egoïsten geest, die den patiënt bezielt, - en die, helaas, den meesten zieken eigen is.

*) Eene andere, volkomen-gezonde, in alle opzichten rijk-bevoorrechte abonnée schreef mij over dat stukje zoo innig waardeerend. En.... stierf vóór een paar dagen inééns.

Ik durf op het zakelijke gedeelte van Uw brief niet nader ingaan, uit vrees U te zullen verraden. - Zoo eenigszins mogelijk, schrijf ik U particulier. Gij zult U, vrees ik, op teleurstellingen moeten voorbereiden, want gij hecht blijkbaar nog te veel waarde aan dergelijke recensiën, als die door U aangestreepte uit dat tijdschrift. Indien namelijk zoo'n uitgever, als den daarin aangevallenen, om de een of andere reden niet in den smaak valt van den ‘recensent’ (naamlooze meneer dikwijls), dan scheldt deze diens uitgave uit voor ‘prulboek’, uit *wraak.* B.v. is het zeer goed mogelijk, dat bedoelde uitgever van hem (recensent) een boek *niet* wilde uitgeven, of niet hoog genoeg naar zijn zin wou honoreeren - om van de persoonlijke twisten en den naijver onder tijdschrift-redacties en uitgevers niet eens te spreken. Geloof mij, een dergelijk vonnis beteekent daarom *niets* tegen den uitgever in quaestie, die een zeer bekenden naam heeft, en van jonge onbekende auteurs dikwijls reeds iets accepteerde. Houdt U stéédS voor oogen, dat uitgevers *niet* vragen naar kunstwaarde, maar rekenen met den verkoop van het boek, met de winst of het verlies, die het afwerpt voor hen. Uitgeven is *handel.* Soms verrekenen zij zich, zooals door meer dan één uitgever is gedaan ten opzichte van Hilda van Suylenburg, dat, na verscheidene malen te zijn geweigerd, eindelijk werd geaccepteerd door nommer zooveel, en waarvan ten slotte finantieel de resultaten schitterend waren. Omgekeerd zijn er óók die zich laten verlokken door den schijn eener gunstige recensie van een vriendje van den auteur, en die dan blijven zitten met de nadeelen voor hun eigen zak, als 't ‘kunstwerk’ geenszins valt in den smaak van het publiek en dus niet wordt verkocht. De eene uitgever heeft in dat opzicht méér zakenkennis, of ook méér durf, dan de ander. En ook zijn er velen, juist onder de meest-bekende, die hunne vaste goede auteurs hebben, die bij hen uitgeven, en die zich dus niet graag wagen aan nieuwelingen. Laat U daarom niet ontmoedigen. Zoo mogelijk hoort gij nog van mij particulier. Vriendelijk dank nogmaals.

Nora. - Dit is slechts een voorloopig woord van dank voor de toezending van dien brief bij Uw kaart. Want, ik heb van U nog meerdere brieven ter beantwoording, en hoop dat de volgende week te kunnen doen. Ik vind het een hartelijke, lieve attentie van U mij dien brief te zenden. Hartelijk dank. En, tot de volgende week.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

28 Augustus 1912
26ste Jaargang.
No. 9

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Het Evangelie.
[Vervolg op: 'Vóór-Christelijke Ritualen en Symbolen' zie No. 13 van 27 September, jaargang 1911.]

De Messias. De vedische mythe, die, als de roode draad door de scheepstouwen der Engelschen, loopt door alle religies der arische wereld, bezielt bijna alle symbolen, ritualen en formulieren, die het zinnelijk waarneembare deel dezer godsdiensten vormen.

De leer van den Messias, den zoon Gods, die komt om de wereld te redden, heeft haar oorsprong in de vedische lofzangen. Van daar drong zij door in de Apokryphon van Alexandrië en Palestina en tot de joodsche sekten, die, sedert de Babylonische gevangenschap, onder arischen invloed waren ontstaan. Het Boeddhisme, dat door

zijn zendelingen reeds in de Grieksch-Romeinsche wereld was doorgedrongen, droeg er veel toe bij, om den stichters van het Cristendom de elementen te leveren voor hunne leer[1].

Het bestaan van een persoon, dien men den naam Jezus Christus heeft gegeven, is

1) Bijna drie eeuwen vóór Chr. schrijft de boeddhistische koning Asoka over de grieksche Koningen Antiochus Ptolemaens en Antigones, als zouden bij hen aanhangers van den Boeddha wonen. Onder Keizer Augustus wordt te Athene een boeddhistzendeling Zormano Chegas genoemd. Alleen de stichting van Parthiën in 250 v. Chr., waar door koning Arsakes de vuurdienst werd ingevoerd, vormde een muur, die heeft verhinderd, dat het Boeddhisme het geheele westen veroverde. In de 2e eeuw spreekt Theophilus van Boeddhistische sekten: in de volgende eeuw Tertullianus eveneens. Ook Clemens van Alexandrië kende ze.

twijfelachtig gebleven. Er wordt van hem geen enkele handeling beschreven, die niet vroeger in de Mythologie geboekt staat op naam van een of anderen God. Hij wordt in een hol geboren evenals Adonis en Mithra. Zijne moeder is eene maagd, bevrucht door den geest (luchtstroom), evenals de Apisstier werd geboren uit een door den geest bevruchte vaars; evenals Mithra en Bacchus, zoon van Semele, werden geboren. Zijne moeder heet Maria, bij de Egyptenaren Mâ, bij de Indiërs Maya. Hij is blond als Apollo en doet diens wonderen na. Ook Apollo heette Sotér, d.i. de Heiland. Evenals Prometheus bemint hij de menschen, en hij sterft evenals deze en Adonis dat voor het menschdom deden. Geen enkel document van tijdgenooten noemt hem. Eerst in de tweede eeuw schrijft Tacitus, dat een zekere Christus werd veroordeeld door den landvoogd Pontius Pilatus en dat zijne aanhangers zich Christenen noemen. Ernstige onderzoekers verklaren echter, dat deze mededeeling er veel later is tusschengevoegd.

Philo van Alexandrië, die 40 na Chr. schreef, was een der scheppers van de Christelijke metaphysika. Geen letter zijner werken rept over de zending van Christus. Een brief van Plinius aan Trajanus spreekt er over, doch bleek later te zijn vervaardigd in het tijdperk der Renaissance.

Uit 54 apocrieve evangeliën zijn door de Kerk uitgezocht die van Matheus, Markus en Lukas. Het evangelië van Johannes is van lateren tijd en van gnostischen oorsprong. Het oudste evangelie-manuscript is nog meer dan 300 jaren na den dood van Christus opgeteekend. In die eeuwen zeker voldoende tijd om sagen te verzamelen en te groepeeren. De geschiedschrijver Josephus noemt Christus geheel terloops op eene plaats, die mede wordt gerekend tot de vrome vervalschingen. Zelfs stemmen de Evangeliën niet overeen wat den datum der geboorte en zijn levensduur betreft.

Volgens de legende werd hij 30 jaren oud, terwijl Irenaeus van 50 jaren spreekt, en Johannes ook zegt: ‘Gij telt nog geen 50 jaren en wilt Abraham hebben gekend?’ Dit is onzinnig, wanneer de schrijver niet aanneemt, dat Jezus ongeveer 50 jaren oud was.

Misschien heeft een der zeer vele profeten, die telkens optraden, en die zich uitgaven voor den beloofden messias, in een der boeddhistische kloosters de vedische leer geleerd en deze verkondigd. Later deden de apostelen hetzelfde. Waarschijnlijk hebben zij via de zendelingen geput uit de heiligdommen van Indië, terwijl zij al het verzamelde legden in den mond van den Joodschen profeet Jezus. Zij dichtten een legende van hem, stelden hem voor als een nieuwe verpersoonlijking van Agni en maakten een levensbeschrijving naar het model van die van Boeddha, er bijvoegende den kindermoord te Bethlehem (een zonnemythe, die tot historisch feit was vervormd,) de vlucht naar Egypte (ontleend aan de geschiedenis der maagd Isis, die met het kind Horus vlucht uit Egypte,) enz. Trouwens ook in Indië leefde deze legende. In het museum Guimet kon men God Krischna zien, die in een biezen mandje drijft naar den anderen oever der Dschamna, om te ontkomen aan den door koning Kamça bevolen kindermoord. Een fresco te Pompeji toont ons Isis en Horus op een ezel, dat in geen enkele Roomsche Kerk anders dan als Marie met het kindeken zou worden opgevat.

Het is zeker, dat het leven van Christus, zooals de Evangeliën dit vermelden, één doorloopende legende is. Bijna alle bestanddeelen zijn reeds vroeger te vinden in de vedische mythe: het tweevoudig zoon-zijn van Jezus, het maagdelijke van Maria, de timmerman Joseph, de heilige geest, zijne wonderbare ontvangenis, de geboorte door

een ster aangekondigd, zijn geestelijk zoo vroeg-rijp zijn, zijn verheerlijking, zijn hemelvaart en vereeniging met den vader, waaruit hij ontstaan was, tot Heiland der menschheid - in 't kort, de geheele christelijke legende.

De evangeliën hebben zoo duidelijk betrekking op den vuur-dienst, dat de eerste slavische vertalingen (9e eeuw) het woord resurrectio (opstanding) vertaalden als *Jeskres*, dat letterlijk ‘opstijgen *van het vuur*’ beteekent.

Het zou te ver voeren om hier alle gebeurtenissen van Jezus' leven stuk voor stuk te toetsen, laten we daarom slechts zijn ontvangenis en geboorte bespreken.

We hebben reeds gezien dat de holte in het Swastika, Maya genaamd, bevrucht werd door den luchtstroom en het vuur deed geboren woorden. Welnu, in de meest verschillende godsdiensten worden de godheden geboren uit een maagd, bevrucht door den luchtstroom, den geest. Alleen de namen zijn verschillend. De ontvangenis van Maria is

letterlijk in de boeddhistische mythe te vinden, en deze gaat weer terug tot een ouderen vorm. Jupiter nam den vorm eener duif aan en maakte de maagd Phthia tot moeder, evenals Leda, Antiope, Europa en Alkmene. Bij de Atheners gold Plato als zoon eener door Apollo bezochte maagd. Bacchus en Mithra werden op dezelfde wijze verwekt.

In China werd Fo-hi op wonderlijke wijze ontvangen van een jonkvrouw. Codom werd uit een maagd geboren, die bevrucht was door zonnestralen. In Korea ontstond Archer, in Mexico Haitzilipotzli op deze wijze.

De Babyloniërs aanbaden een maagd, die eveneens moeder was. In Egypte bestaat dezelfde mythe van koning Amenophis III (Amenthotep). Dit is uitgebeeld op een der wanden van den tempel te Luxor, waar we zien Maria Boodschap, Ontvangenis, de Geboorte en Aanbidding, alles uitgebeiteld achttien eeuwen vóór Christus, het evangelie van Lukas in steen, zelfs de drie koningen uit het Oosten, beladen met geschenken, ontbreken niet.

De evangelisten herhaalden dus een oude legende herkomstig van de vedische vuurmythe. Ze pasten deze aan de omgeving aan, en in hetgeen zij er daarvoor aan toevoegden zijn de tegenstrijdigheden gemakkelijk te ontdekken.

Er bestond een joodsche legende, dat de messias moest zijn uit het huis van David, en men maakte daarom een geslachtslijst. Jezus moest daarom ook geboren worden in Bethlehem, de geboorteplaats van David. Daarom werd de volkstelling uitgevonden, die Maria daarheen voerde vóór de bevalling. De historie echter weet niets van deze volkstelling, terwijl de indische legende Krischna onder gelijke omstandigheden laat geboren worden. De stamboomen bij Matheus en Lukas lijken niet op elkaar, terwijl Marcus en Johannes dit voorname punt niet eens aanroeren. Volgens Lukas stamt Jezus af van Nathan [een anderen zoon van David] en heet Josephs vader Eli. Mattheus wil Joseph doen aansluiten aan de Koningen, doch vergeet dat de Koningsgenealogie namen bevat, die heel slechte voorbeelden waren. De overspelige verbinding van David met Bathseba, moeder van Salomo, zou dus ook een schakel zijn in de reeks, die het heil der wereld bracht. Lukas voelde dit, en maakte een andere genealogie.

Beiden vergeten dat Jezus ‘naar den vleeze’ niet van David kàn afstammen, daar dat niet in overeenstemming is met de onbevlekte ontvangenis door den heiligen geest. Zij hadden dus eigenlijk Maria ‘naar den vleeze’ moeten verbinden met David. Toch zwijgen alle evangelisten over haar voorouders. Zij konden niet anders. Haar geschiedenis was van geenerlei belang zoolang het mannelijke geslacht alleen maatgevend was. Volgens de opvattingen van zijn tijd was Jezus dus de zoon van zijn vader en niet van zijne moeder. ‘Vrouw, wat heb ik met U te maken?’ zeide hij tot haar. Als zoon van den vader erfde men in Israël. Om iets goed te maken besloot men in de zesde eeuw om Maria's moeder Anna, haar vader Joachim te noemen.

Dezelfde overwegingen, die den stamboom van Jezus deden uitvinden, waren aanleiding dat men hem met twee namen ging noemen. Jezus, d.i. Heiland, was de naam van alle joodsche profeten, die als messias optraden. Daardoor kon men aan alle oud-hebreeuwsche tradities aanknoopen. Door den naam Christus, d.i. gezalfde, bewaarde men den waren aard der vedische mythe, want Christus is de oude naam van Agni, den Heiland der wereld, wiens nieuwe belichaming Jezus was. Terwijl men eindelijk de voornaamste tijdvakken in het leven van Jezus in overeenstemming bracht met den loop van zon en maan, erkende men, dat zij een astronomischen uitleg toelieten. Alle feesten der oudheid, vervangen door christelijke feesten, waren

verbonden aan de hoofdfeiten van den zonneloop, de beide solstitiën en de dag-en nachteveningpunten.

Men zag oudtijds minder verdienste in het offeren van eigen leven, dan in dat van een geliefd iets, bijv. van een kind, een zoon. De dood van Iphigenia is er een voorbeeld van. Bij de Phoeniciërs offerden tijdens misgewas of rampen de koningen hun meest geliefde kinderen. In Karthago liet de verwekker van een opstand zijn zoon ophangen, om de goden voor zijn plan te winnen. Genesis verhaalt, dat God aan Abraham beval om zijn zoon Izaak te offeren.

De gedachte, dat een middelaar door zelfverminking of dood de godheid kon winnen en het heil van anderen bewerken, was bij de heidenen algemeen. Prometheus had zijn leven geofferd tot heil der menschen 'Wie weet het niet', zegt Lucianus, 'dat Prometheus, omdat hij te veel liefde voor de menschen koesterde, op den Kaukasus werd gekruisigd'. Ook Bacchus was verlosser-god geweest. Orpheus sprak tot hem: 'Gij zult

de menschen bevrijden van harden arbeid en ellende'. Hamilkar stortte zich gedurende den slag in de vlammen van een brandstapel om de zege te erlangen. De beide broeders der Philaeni lieten zich levend begraven tot heil van Karthago.

In een Elegie van Tibullus hakt de priesteres der aziatische Bellona zich een arm af om het beeld der godin te besprenkelen met haar eigen bloed. Apulejus verhaalt, dat de priesters der godenmoeder hun bloed sprenkelen op de vergaderde geloovigen. Juvenalus toont ons een matrone, die zich op bevel eener priesteres tijdens een boetetocht de knieën bloedend slaat. De geheele oudheid toont ons vromen, die zich verminken om den goden te behagen. De vereerders van Cybele sloegen zich wonden om den hemel te verdienen. De Baalspriesters kerfden zich met messen voor het altaar van hun god zoodat het bloed vloot bij stroomen.

Deze boetedoeningen, waarbij de betrokken persoon of een priester als plaatsvervanger optrad, waren in den Romeinschen tijd algemeen gebruikelijk. Niemand twijfelde er aan, dat de gunst der godheid was te winnen, wanneer een heldhaftig mensch zijn leven gaf als zoenoffer voor de zonden zijner naasten. De evangelisten volgden dus het voorbeeld van Prometheus en gaven ons een dramatische voorstelling in de Passie, die geheel overeenstemde met de begrippen van dien tijd.

Het geloof, dat menschelijk bloed de kracht had om zonden uit te wisschen, schijnt de eerste Christenen gebracht te hebben tot offerwaanzin. Volgens Origenes is de dood van een martelaar, evenals Christus'dood, in staat om het heil der menschheid te bewerken. Vele Christenen der eerste eeuwen *zochten* naar een gelegenheid om te sterven, opdat zij hun eigen offer konden vereenigen met dat van den zoon Gods.

De Moraal. De moraal, dat zijn de gezamenlijke voorschriften voor onze levenswijze, komt overeen met een zekeren trap van ontwikkeling der religies. Oorspronkelijk waren zij slechts van sanitairen aard. Toch waren zij toen van groote beteekenis, want zij droegen er toe bij, dat het volk de hygiënische voorschriften, ontstaan door ervaring en waarneming, ook volgde. Men moet zich den oorspronkelijk wilden toestand der menschen voorstellen, evenals hun ingeboren neiging om alles wat moeite of inspanning eischt, na te laten. Eerst dan zal men de waarde der religies van vroeger juist kunnen schatten.

Oorspronkelijk waren moraal en eeredienst nauw verbonden. Hun voorschriften bestonden uit hygiënische levensregels, door ritus en ceremonie vastgelegd. Zij begeleidden den mensch van de wieg tot het graf, en betroffen zijn persoon, zijn huis, zijn voedsel en zelfs zijn vee.

Zoo werd bijv. in het Mazdeïsme voorgeschreven, dat het kind terstond na de geboorte moest worden gewasschen, en den derden dag dompelt de priester het in welriekend water. De grondgedachte van het Mazdeïsme is reinheid, zindelijkheid. Zijn heilige schriften zijn vol van voorschriften hieromtrent. Onrein zijn zij, die gegeten hebben van het lijk van een hond of een mensch; onrein zij, die water of vuur hebben bezoedeld met eenig lijk; die een lijk tot ontbinding laten overgaan op de aarde of in de lucht. Het bevat voorschriften omtrent reiniging der kleederen, stoffen, gereedschappen, die in aanraking kwamen met het lijk. Bij het kammen of knippen van het haar en het knippen der nagels mag niets op den grond blijven liggen, doch moet het begraven worden en de vloer met water gereinigd.

Bewonderenswaardig zijn de voorschriften der Aresta, die handelen over de huisdieren, vooral over den hond.

‘De hond’, zegt Ormuzd, bezit acht karakters: dat van een priester, een krijgsman, een landbouwer, een bediende, een dief, een roofdier, een veile deern, een kind. Hij heeft behoefte aan weinig voedsel, evenals de priester, verdedigt het huis als een krijgsman, is waaksch als een landbouwer, in het donker is hij een dief en roofdier, enz.

‘O Zarathustra, ik Ahure Mazda, heb den hond geschapen, die voorzien is van eigen kleeding en schoeisel, die waakzaam is en een scherp gehoor heeft, die zijn voedsel krijgt van den mensch om de kudden te hoeden. Wanneer hij wil waken, kan geen wolf of dief daaraan schade toebrengen. Daarom wee dengene, die een hond doodt, slaat of slecht voedt. De ziel van hem, die een waakhond doodt, gaat van deze naar de andere wereld vol angst en vrees.’

Er staat straf op elke beschadiging van den hond. Te harde botten, te warme spijs voor hem wordt veroordeeld. Een drachtige teef slaan, wegjagen of doen schrikken, wordt groote zonde genoemd.

Strenge voorschriften zijn bekend betreffende de keus van vleesch als voedsel, den toestand der privaten, waarvan de inrichting tot in de kleinste bijzonderheden is voorgeschreven.

Op een meer gevorderd standpunt der moraal neemt deze ook sociale plichten in zich op, plichten van den mensch tegenover zijn gelijken, zijn familie, zijn stam, de samenleving. Men weet op hoe hoog standpunt in Rome en Griekenland het wijsgeerig onderwijs stond van een Cicero, Epictetus, Socrates, Apollenius van Tyana, Plotinus en van de Stoïci. Deze laatsten waren zelfs gewetens-onderzoekers, werkelijke kapelaans, die door deze school werden geleverd aan rijke families, en die de kinderen daarvan moesten opvoeden in beoefening der wijsgeerige deugden. Zij zelf gaven tegenover onrechtvaardigheid en dood het voorbeeld van een opofferend heroïsme.

De moraal der Egyptenaren was niet minder rein.

In het 125e hoofdstuk van het beroemde 'Doodenboek' las men: 'Ik heb niemand achter zijn rug eenig leed toegevoegd. - Ik heb mijn naaste niet ongelukkig gemaakt. - Ik heb geen kwaad gedaan. - Als werkgever heb ik nooit laten arbeiden boven de noodzakelijke grenzen van duur. - Ik heb niemand vreesachtig, arm, lijdend of ongelukkig gemaakt. - Ik heb nooit toegelaten, dat een meester zijn slaaf mishandelde. - Ik heb niemand laten honger lijden. - Ik heb niemand doen weenen. - Ik heb niemand gedood, noch verraderlijk laten dooden. - Ik heb nooit gelogen. - Ik heb geen valsch gewicht gebruikt. Ik heb niet de melk genomen uit den mond van den zuigeling. - Ik stal geen vee, en damde het water niet af tijdens de overvloeiïng [van den Nijl]. - Ik ben rein....' Als dit alles kon worden bevestigd van den doode, mocht hij een eerlijke begrafenis hebben. Namens Osiris werd dan gezegd: 'Wat hij gedaan heeft, wordt door de menschen verkondigd, en de goden verheugen zich daarin. Hij heeft God gunstig weten te stemmen door zijn liefde. Hij heeft de hongerigen gespijsd, de dorstigen gelaafd, de naakten gekleed. Hij heeft hem, die geen bootje had, er een gegeven.'

Kan men zich een hooger moraal denken dan die welke blijkt uit een brief van den schrijver Ani aan zijn zoon Knons-Hoptu: Vergeet nooit de smarten, die uwe moeder om uwentwille heeft gedragen bij de geboorte, en de vele moeiten, die zij zich voor U heeft getroost. Zorg er voor, dat zij er nooit spijt van heeft, dat zij nooit de handen moet opheffen tot de godheid om over U te klagen....

'Eet niet in tegenwoordigheid van iemand die staan blijft, zonder hem brood aan te bieden. Spreek zacht tot hem die grof tegen U is, dat is een middel om hem te doen bedaren.

'Houd uwe gedachten geheim tegenover iemand, die een kwade tong heeft, opdat hij geen gelegenheid krijge ze te misbruiken. Een woord den mond ontglipt, wordt snel door de tong verder gedragen. Herhaalt gij het, dan zult gij vijanden krijgen. De val des menschen hangt af van zijn tong, wacht u voor den val....'

Een Egyptische papyrus uit den tijd der Ptolemeërs [300 v. Chr], berustend in de Bibl. Nat. te Parijs, bevat de volgende geboden:

Neem geen booswicht tot makker.

Handel niet volgens raad van dwazen.

Mishandel geen ondergeschikten. Acht de eerwaardigen.

Bespot geen lager-staanden.

Bederf het reine hart van uw vriend niet.

Red uw leven niet ten koste van een ander.

Maak dat nooit bitterheid kome in het hart eener moeder.

Mishandel uwe vrouw niet, die zwakker is dan gij.

Laat haar een beschermer in u vinden.

Laat uw kind niet lijden als het zwak is, steun het.

Duld niet den omgang van uw zoon met een gehuwde vrouw. - Op een graf uit de zesde dynastie, onlangs door Schiaparelli te Assoean ontdekt, leest men als volgt:

'Ik heb mijn vader een woning gebouwd .... ik heb hem gehoorzaamd, ik heb gedaan wat aan mijn moeder aangenaam was, ik was tegenover al mijn broeders goedig, ik gaf brood aan de hongerigen, kleedde de naakten, gaf schalen vol bier aan de dorstigen.'

Deze lessen zijn meerdere duizendtallen jaren ouder dan het Christendom.

In China was de moraal der wijsgeeren evenzoo rein. Mencius (ruim 300 v. Chr.) zeide tot zijn jongeren:

'De mensch is van nature goed, evenals van nature het water vloeit van hoog naar laag.... Wat de natuur van den hoogeren mensch uitmaakt: menschenliefde, billijkheid, beleefdheid, verstand, dat alles wortelt in het hart.... De natuur van den mensch

gelijkt op den buigzamen wilgentak, terwijl dan de billijkheid en rechtvaardigheid een mond gelijken; immers uit de natuur van den mensch ontstaat menschenliefde en rechtvaardigheid, evenals de korf zijn ontstaan dankt aan de wilgenroeden... Wanneer men al zijn krachten inspant om anderen te behandelen zooals men zelf wil behandeld worden, zal men het naaste zijn tot de menschenliefde'.

Confucius (500 v. Chr.) herinnert aan dit gebod van een zijner voorgangers: 'Wie oprecht is van harte en voor anderen niet minder voelt dan voor zichzelf, die zal niet afwijken van de plichten ons door het verstand voorgeschreven. Hij zal geen ander toevoegen, wat hij voor zichzelf niet zou wenschen te ondergaan'.

Het Boeddhisme bracht de wereld de roerende legende van Boeddha, zijne eenvoudige pakkende vertellingen, zijne leeringen van een alles-omvattende barmhartigheid. Een groot aantal spreuken schrijft voor: mildheid, welwillendheid, duldzaamheid. Boeddha, en vóór hem Brahma, zeiden: 'Doe uwen naasten niet wat uzelf zou mishagen. Dit is in 't kort de Wet. Al het andere is uitvloeisel der lusten'. Boeddha schrijft de barmhartigheid voor, zelfs tegen vijanden; ziekenbezoek, loskoopen van gevangenen, streven naar waarheid, reinheid in gedachten, woorden en daden, vergeven van krenkingen, bescherming van alle niet-schadelijke dieren, gelijkheid van armen en rijken.

De christelijke zedelessen, die in den vorm van vertellingen en gelijkenissen het hoofddeel der drie eerste evangeliën vormen, kunnen in twee soorten gesplitst worden, van welke de eene heilzaam en vruchtdragend, de andere vernielend werkt.

De eerste soort is de neerslag der leeringen van de Grieksche wijsbegeerte, der Egyptenaren en van het Boeddhisme. Meerdere gelijkenissen zijn aan dit laatste ontleend, bijv. die van den zaaier en van het mosterdzaad (te vinden in de Lalita Vistora). De christelijke zedeleer staat niet zoo hoog als de boeddhistische in zooverre, dat zij slechts barmhartigheid eischt tegenover geloofsgenooten, doch ze steeds weigerde tegenover niet-geloovigen en ketters. Voor hen niets dan haat. De geheele kerkgeschiedenis levert hiervoor het bewijs. Het aanschouwen van de folteringen der verdoemden is zelfs een der genietingen voor de uitverkorenen (Spreuken 1-26). Het evangelie eischt gebed en godsvertrouwen. Boeddha daarentegen eischt persoonlijk handelen. Het christelijk ideaal van het 'Rijk Gods' noemt Boeddha het 'Nirwana', d.w.z. dien toestand van gelukzaligheid die door den mensch bereikt wordt, wanneer hij de hartstochten en slechte gedachten geheel uit zijn binnenste heeft verdreven.

Het geloof aan een komend einde dezer wereld is als specifiek christelijk beschouwd geworden. Toch is dit onjuist, daar dit geloof zijn oorsprong vindt in de oude wereldbeschouwingen, en gemeen was aan alle volkeren van Klein-Azië, Syrië en Egypte. Hesiodus kondigt den ondergang der wereld door vuur aan. De keltische priesters leerden, dat dit door vuur en water zou geschieden. Volgens de Avesta moet de wereld vergaan om plaats te maken voor een andere. De boeken Daniël, Henoch en andere sibyllijnsche boeken vormen de joodsche uitdrukking dezer opvatting. De Stoïci geloofden, evenals de Iraniërs en Skandinaviërs aan een algemeenen wereldbrand. Cicero, Lucretius en Virgilius hadden dit geloof omhelsd. Seneca nam een komenden algemeenen zondvloed aan en heeft er een verschrikkelijk beeld van geschilderd: 'Quum fatalis dies venerit....' (Quest. natur. III 27).

De Apostelen ontwikkelden deze algemeen verbreide leer en zij trokken daaruit de uiterste consequenties, door het aan de religie der Parsen ontleende jongste gericht

er aan toe te voegen. Het einde der wereld is nabij, het thans levende geslacht zal het nog zien. ‘Waarlijk, waarlijk, ik zeg U, dit geslacht zal niet ondergaan, alvorens dit alles vervuld zal zijn’.[1)] Jezus zelf zal terugkomen, zittend op zijn troon, omgeven door de twaalf hoofden der stammen van Israël, om de wereld te richten. Alle deugden zijn dus in twee samen te vatten: afstand doen van alles en versterving of zelfkastijding. Om een grooteren indruk te maken, hadden de apostelen, erg onvoorzichtig, het tijdstip van den ondergang bepaald. Toen dit niet uitkwam, verschoof men het tot het jaar 1000. Men vervaardigde daartoe een valschen brief van Petrus uit Babylon, waarin de woorden ‘dit geslacht’ werden uitgelegd als ‘dit 1000-tal jaren’. Toen het jaar 1000 naderde, gebruikten de priesters de algemeene vrees om alle goederen aan de Kerk te doen overdragen. Wat de

1) De Egyptenaren geloofden aan de opstanding des vleezes Volgens het ‘Doodenboek’ (Hoofdstuk 89) komt later de ziel weer in het lichaam terug. Vandaar de balseming om het lichaam zoolang mogelijk te bewaren.

Kerk er na een algemeenen ondergang aan zou hebben, is niet duidelijk, maar.... de Kerk kreeg aldus een derde van geheel Frankrijk in bezit. Sedert het einde der 7e eeuw leest men in schenkingsoorkonden de formule 'mundi termino appropinquante' (daar het einde der wereld nadert) en zelfs nog na het jaar 1000 komt dit voor.

In plaats van, zooals de Stoïci deden, de deugd geheel onbaatzuchtig te beoefenen, wekt het Christendom het egoïsme op door eene hoop op belooning en eene vrees voor straf. Op deze opvatting der deugd is het monnikenwezen gegrondvest; een leven van kuischheid en gebed, waarbij arbeid, hygiëne, liefde, persoonlijk initiatief en de rede geheel op den achtergrond geraken. Alles is samen te vatten in een Anathema tegen het menschelijk leven, als tegen een vanitas vanitatum.

Het lijf is onrein. Boetedoening, vasten, geeseling en kastijding doen bloedledige hersenen en hallucinaties ontstaan. Vandaar de algemeene geestelijke verwarring, waanzin en hysterie, waaronder de middeleeuwen zoozeer leden, het celibaat der priesters, dat door het omkeeren van de leer der teeltkeus de verjonging der toenmalige intellectuals onmogelijk maakte, en eindelijk de vervolgingswaanzin, die door den arm der Inquisitie de barbaarsche zoenoffers in vele menschen-hekatomben deed herleven.

Hierbij komt nog de metaphysica, die in het evangelie van Johannes optreedt en in de Apokalypse den hoogsten graad van duisternis bereikt.[1)] Uit dien bron schepten zij de grondstoffen voor haar eindelooze twisten over erfzonde, genade, verlossing, voorbeschikking, drieëenheid, transsubstantiatie, vereering en aanbidding, hypostasen en andere transcendentale droomerijen. 'Wanneer twee menschen twist hebben zonder het eens te kunnen worden, gaat het zeker over een metaphysische kwestie', zei Voltaire. Deze nuttelooze denkarbeid in de leegte van het onbegrijpelijke, onkenbare, van het mysterie en van de abstractie [die herinnert aan de schim van den bediende van Scarron, die de schim van een rijtuig poetste met de schim van een borstel] hield honderden jaren den gehypnotiseerden menschengeest bezig met het zoeken naar de oplossing der raadsels, door de eerste kerkleeraars opgegeven. Om uit deze ziekelijke verdooving te geraken, had men den krachtigen stoot der Renaissance en der Reformatie noodig, die nieuw leven gaven, doordat zij het vrije onderzoek brachten aan de rede, en de methode der waarneming aan de wetenschap.

Toen zij machteloos bleek in haar strijd tegen dit geestelijk ontwaken, heeft de Kerk, onder handige leiding der Jezuïten, de oude metaphysica gelijdelijk vervangen door de gemakkelijke probabiliteitsleer, door de theorie van de werkzaamheden der goede werken, door uiterlijke oefeningen, wonderen en alle praktijken van een modern Fetischisme.

TACIUS.

Brieven van Java.
III.

1) Er bestaat een andere opvatting van het Evangelie van Johannes, o.a. door Ed. Schuré in zijn Initiés gehuldigd, als zou het bevatten de esoterische leer van Christus, daarbij aannemende de latere redactie en de symbolieke strekking van dit evangelie. Clemens van Alexandrië, een der zeer weinige christenbisschoppen, die den sleutel tot het algemeen esoterisme bezaten, heeft het Evangelie van Johannes genoemd het 'Evangelie van den Geest'.

Drie onderwerpen hebben o.m. in den jongsten tijd de gemoederen hier beroerd; twee daarvan gaven den woordvoerders in de pers aanleiding het tegenwoordig bestuur te hekelen, het derde er zich te dien opzichte ingenomen mee te toonen. Het waren deze: het drijven naar 'Zondagsheiliging', het verlangen eener kleine partij naar 'scholen met den bijbel', de moord op een Delisch tabaksassistent door een chineeschen koelie gepleegd en beschouwd als uitvloeisel der 'arbeidsinspectie'. In zake laatstgenoemd geval werd met ingenomenheid vermeld dat de tegenwoordige Gouv. Gen., als calvinist, voorstander is der doodstraf en bij ter doodveroordeeling geacht kan worden geene gratie daarvan te zullen schenken.

Een en ander geloof ik wel een beschouwing waard.

Misschien hebben de mail-berichten der dagbladen mijnen lezers in Patria reeds doen vernemen welke ontstemming hier te lande gewekt is door de uitvaardiging der 'wenschen des Landvoogds, dat Gouvernementsdienaren zich onthouden zouden van deelname aan openbare feestelijkheden op Zondag, door het intrekken der Zondag-avond muziekuitvoeringen der Stafmuziek op het Waterlooplein, te Weltevreden, door de aangeduide richting om Zondagschen arbeid bij Gouvernementsinstellingen (pandhuisdienst met name), waar mogelijk, af te schaffen en, bovenal, door de z.g. 'passar-circulaire'. -

Nu zal het in geen mensch, van welken staat ook, afgekeurd worden als hij verklaart: op dien dag der week (ter keuze van hem zelf) laat ik geen arbeid verrichten en zij die in vasten dienst bij mij zijn hebben dien dag vrij; elke schade, daaruit voortkomend, aanvaard of vergoed ik. Anders wordt het reeds als hij gezag oefent over arbeiders die door derden, dan wel door de gemeenschap worden betaald; dan heeft hij die vreemde of gemeenschappelijke belangen te overwegen, moet hij nagaan wat het zwaarste weegt en *alleen* wanneer de belangen van loongevers en loontrekkers in evenwicht zijn mag hij eigen beginsel *naar keuze* in de eene of de andere schaal leggen. Doch oefent hij gezag uit over volken en bijwoners die hèm vreemde godsdienstvormen aanhangen, dan mag hij allerminst *de heiliging* eener dag die geen hùnner heilig is tot motief nemen van maatregelen die hunne belangen raken.

Maar nu:

Moèst door de besproken circulaires, noodzakelijkerwijs ‘de Godsdienstvrede bedreigd’ worden en staat Z. Ex. reeds schuldig aan ‘roekeloos bedrijf’? - Geenszins! - De persmannen zullen hierop zeggen: ‘Dat hebben wij voorkómen; de passar-circulaire is “nader toegelicht” op eene wijze die *intrekking* beduidt en de G.G. is voorzichtiger geworden!’ en dit kan waar zijn, maar in elk geval: van de tot heden bevolen en aanbevolen gedragingen, ware alleen kwaad te wachten, uit overdrijving bij de toepassing door strevers naar gunst en door opruiïng.

Deze factoren-overdrijving en opruiïngmoeten door een bestuurder stellig voorzien worden en door zijnen woordkeus zooveel mogelijk voorkomen, wat niet steeds en ieder gelukken zal.

Wat is geschied? Op Gouvernementsbureaux bestond officieel nimmer zondagschen-dienst, maar wel werd hier en daar vrijwillig op dien dag werk ten bureele verricht - 't zij om uit achterstand te komen, 't zij uit betoon van ijver, 't zij uit vrees voor minder gunstige beoordeeling -. Zoo was een misbruik ontstaan en dat dit, middels verbod, werd beëindigd was tot opluchting van allen die het enkel deden om niet te worden voorbijgestreefd, door aanstellers en door-de-weeksche-lijntrekkers. Algemeen werd dit verbod dan ook als goed erkend. - Verder: de gewenschte onthouding van ambtelijke deelname aan openbare feestelijkheden op Zondag (dat jeugdige luitenants) bij den aanvang der Zondag, klokke 12 van een bal zouden moeten eclipseeren om verklikkers-blikken te ontgaan - als ik ergens zag gefantaiseerd - heb ik er niet in kunnen lezen; waarom liet de grappige causeur hen niet een alibi-register aanleggen, om secuur te gaan, met herderlijk paraaf voor kerkbezoek. Glossen zijn niet duur; dat verzoek-bevel zoo men wil - behoefde ook niet de ergernis te wekken dien het gaf, al is het sectarisch te noemen. Staking der onbetaalde dienstpraestaties van de Stafmuziek - 't blijft geoorloofd ze in te huren - op open plein, zonder tent, werd later toegeschreven aan den Legercommandant. Batavia dávert zondagavonds van (betaalde) militaire muziek! - En nu de beruchte ‘passar-circulaire’: wenschen, om bij het openen van nieuwe marktplaatsen (passar's) nièt den Zondag tot marktdag te kiezen en voorts in elk gewest na te gaan wèlke bezwaren er mogelijk konden zijn, om bestaande marktdagen, die op zondagen vielen, te verschuiven. -

Hiertegen zie ik alleen aan te voeren dat er bestendige markten zijn, die koopers en verkoopers gelaten moeten worden, en ook vijfdagenlijksche markten, op een vasten dag der oud-Javaansche (vijfdaagsche) week gehouden. Elke vijfendertig

dagen valt dus dezelfde Javaansche weekdag samen met denzelfden Europeeschen weekdag en zoo ware dus plaatselijk overal na te gaan of onze Zondag, in samenvalling met eenigen Javaanschen dag, in eenig opzicht gunstiger heet voor den handel dan een der vier en dertig andere combinaties (wat onraadzaam kon maken tot verandering te besluiten*); voorts of er schaden te voorzien waren en of die geheel waren te ondervangen door tegemoetkoming (het slijten van waren aan spoedig bederf onderhevig). Want den niet-Calvinisten (ruim dertig millioen) schaden te berokkenen en te ergeren, ten genoege van misschien dertig Calvinisten en, stel, drieduizend voorstanders van Zondagsrust, dàäraan denken *hoogstens* drie fanatieken (waartoe ik den G.G. niet reken). Wanneer nu dit alles beperkt bleef tot de Europeesche nederzettingen en de dessa's ongemoeid gelaten werden, dan zou het eenig gevolg zijn iets van

*) De namen der Javaansche dagen zijn: Païng, Pou, Wagé, Kliwon en Legie. Legie staat op zichzelf reeds als ‘gelukkigen dag’ te boek en inzonderheid waar hij met den Vrijdag samenvalt. Djoemaäh-Legie brengt naar 't volksgeloof stellig welslagen voor wat dien dag aangevangen werd.

Zondagskalmte in onze kotta's en dajeuh's. Toch waarlijk geen schrikbeeld! -

* * *

Over scholen-met-den-bijbel is te Weltevreden eene lezing met debat gehouden. Naar de verslagen, die ik er van las, was de lezing wéloverdacht, en de dupliek hield zich bij de zaak tegenover een der repliekvoerders die, zacht gezegd, ondoordacht te keer ging. Hij beweerde te spreken uit naam der 'vrijdenkers'! - à propos: hoe kan éénige gedachte *vrij* zijn, waar zij gewekt en bepaald wordt door tallooze verhoudingen tot wat voorafging en wat ons ter stonde omringt? - Andere opponenten spraken als Theosoof en, tegenover het sectarisch standpunt van den inleider, deed de eene opmerken dat 'het licht nooit door één venster binnenvalt', terwijl hij, als hoofd eener openbare school, weersprak dat de onderwijzers zulker scholen geene gelegenheid zouden hebben om den leerlingen te geven van 'het beste dat in hen is', terwijl de andere een ruimer begrip van 'christendom' ontvouwde.

Met den besten wil echter bleek ook hier de kloof tusschen Sectarist en Theosoof niet te overbruggen (Dat reeds Paulus berispte het zeggen: 'ik ben van Paulus, ik van Cephas' wordt steeds vergeten en heet nu: 'ik volg Calvijn, ik Luther'). - Theosophie zegt: God, volmaakt zijnde in Wijsheid en in Liefde, heeft elk schepsel op de voor hem juiste plaats gesteld en leidt het langs wegen die voor hèm, in zijn stadium van ontwikkeling, de meest dienstige zijn. Sectarisch Christendom zegt: Buiten *mijn* weg is alles verderf. 't Is jammer van dat overgroot aantal zielen dat verloren gaat, maar ze zijn zoo verblind omdat God hen haat en er is niets aan te doen, tenzij door 'genade' die hen tot *ons* inzicht voert.

Wij hèbben 'de genade'; wij allen zijn Gods kinderen. -

Vraagt ge mijne meening?

Den ouders is het kind toevertrouwd, dit zal niemand weerspreken hetzij hij er Goddelijken of menschelijken wet in erkenne; voorts, wat den eenen belastingbetaler recht is is den anderen ook recht. Geeft dus den ouders keuze tusschen *openbare* scholen (neutrale en christelijke en joodsche). Maar laat de christenen niet onbekwaam blijken te doen wat de Boeddhisten van Ceylon konden doen voor hùnne scholen en wat door het Britsch-Indisch bestuur is aanvaard: het opmaken van eenen *grondslag des geloofs,* waar geen der secten bedenking tegen had en die dienen kon bij het onderwijs.

* * *

Het navolgende bood ik een tweetal Indische couranten als 'ingezonden' aan, alleen de Preangerbode nam het op. - Voor mijne Nederlandsche lezers bracht ik enkele noodzakelijk schijnende wijzigingen aan bij wat hen anders onduidelijk zou zijn.

De moord op den Heer Haitsma Mulier heeft - ook door bijkomstigheden der arbeidstoestanden op Deli - veel ontroering gewekt; afschrikwekkende bestraffing van den moordenaar is gevorderd en de eisch van den Landraad - de doodstraf door ophanging - schijnt alom voldoening te geven; dat van den tegenwoordigen Landvoogd geene wijziging der straf zou te wachten zijn - twintig jaren dwangarbeid 'in den ketting' (een halsband) kon anders ook nog schikken - vermeldde ik reeds.

Ziehier het geval:

Een assistent eener tabaksonderneming keurt eene partij slecht gesorteerde tabak af en schopt die dooreen. De Chinees wien dit aangaat heeft - naar hij bij 't verhoor

verklaart - niets tegen dat afkeuren, dat hem 5 of 6 centen schâ doet, maar wrokt over de manièr van doen: het dooreen schoppen en opspelen. Hij zegt niets, maar als de assistent weer in de schuur komt en hem voorbij is gegaan, steekt hij dezen een mes in den buik; deze sterft na kort verloop en de moordenaar, verre van berouw te toonen, betuigt voor den Landraad zich voldaan over den daad en gaat, na den eisch, ‘druk bewerend’ tusschen zijne bewakers weer naar 't gevang.

Nu heet de wijze waarop de arbeidsinspectie in Deli werkt - ik onthoud mij van oordeel daarover - ‘onhoudbare toestanden’ te veroorzaken. Het gezag der planters zou vernietigd worden doordat de Inspecteurs de vrij lage menschentypen, die daar als koelie komen, druk van hunne ‘rechten’ op de hoogte brengen - waar die nog voorshands meer van *plichten* moesten doordrongen worden - en daarbij veelal tactloos te wrerk gaan. Naar al wat ik las schijnt mij deze voorstelling van zaken juist te zijn en werkt men daar met eene bende, die allerminst met ethische beginselen is in toom te houden. Ontzettende schanddaden worden af en toe bericht waarvan Chineezen de daders zijn. Of ze lager staan dan de beest-menschen wier gruwelen in Europeesche landen voorvallen,

of ze dooreengenomen misdadiger aanleg hebben dan het schuim onzer Europeesche samenlevingen schijnt mij noch te bewijzen noch tegen te spreken. Men bedenke echter wel dat de bewering als zou het thans erger met hen te stellen zijn dan vóór de arbeidsinspectie, nader bewijs behoeft. Men is, verblind door hartstocht, en vrees voor èigen veiligheid, gaan spreken van 'tegenwoordige toestanden' waar ook tevoren gruwelstukken te berichten vielen.

Maar nu zonder hartstochtelijkheid.

Afschrikwekkende straffen, voor een slag van menschen, ongevoelig voor wat ons *treffen* zou als straf ('dwangarbeid', die erg gemoedelijk wordt opgenomen): redelijk noem ik dit. Maar heeft ophanging verschrikking voor hen? - Men zou meenen van niet, gezien het feit dat een Chinees zich ophangt als wraakuiting jegens anderen - misschien ook zich voorstellend dien na zijnen dood te zullen kwellen. - En is terdoodbrenging eene bestraffing? Neen, het is wraakneming of uit-den-weg-ruiming, die naar veler overtuiging (er zijn die zeggen van *waarneming* te kunnen spreken) het doel van *onschadelijkmaking* geheel mist; daar het misdadigers ego, gewelddadig uit het lichaam verdreven, invloed uitoefent op de gedachten van levenden met misdadigen aanleg. Tal van nieuwe misdaden vloeien, naar hunne overtuiging, uit dien invloed voort. - Trouwens, de gevolgtrekking daartoe is telkens en door een ieder te maken, na den ten uitvoerlegging van doodvonnissen en het wachtwoord 'Vive Liaboeuf' moge ons doen nadenken. Ook de z.g. 'besmettelijkheid' van zelfmoord wijst in die richting. -

Bloedige terechtstelling, welke de Oosterling stellig vreest, vooral als het hoofd van het lichaam gescheiden blijft, is uit ons strafstelsel gebannen; terwijl folteringen, bij alle cultuurvolken, schande brengen over hen die ze toepassen of doen toepassen of ook maar toelaten en ze uit hunne strafstelsels verdwenen zijn. Ware ons inzicht zoover nog niet gevorderd, dan zouden wij met folteringen onzen wraaklust botvieren en wedijveren in helsche bedenksels van scherpste pijnigingen die ten langste verduurd konden worden. Maar onze beschaving staat in den daad daarboven en van de gedachten er aan wenden wij ons huiverend af; wie ons bedenksels van dien aard dorst voorstellen zou algemeen afschuw wekken, de redeneering 'dàt alleen wekt hun ontzag' is ten dezen opzichte reeds geheel ongangbaar.

Er zijn echter voor ons nog slechts weinige stappen noodig om óók te komen tot de verwerping van elken vorm van terdoodbrenging. Het zoeken naar meest pijnlooze wijzen van afmaking deed de eerstre schreden daartoe en als de laatste stap gedaan is zal de gemeenschap ze tot géén prijs en in géén geval weer willen toepassen. Dan zal even grooten afschuw wekken wie haar als 'straf' - eerlijker: *opruimingsmiddel* of *wraak* - over eenig misdadiger inroept als wie nu folteringen zou voorstellen.

Het is een telkens wederkeerend en overal zich voordoend verschijnsel, dat zij die ook bij de ontzettendste misdaden in den vreemde (Solleiland o.a.) den grond van hun beginsel helder blijven zien, verblind worden door ontroering en haat, zoodra in eigen omgeving een slachtoffer valt. Hoe begrijpelijk dit ook zij, toch is het niet goed zijne eenmaal klare inzichten te laten vertroebelen door hartstocht of vrees. Wie heeft geene minachting gevoeld voor Fallières, dien tegenstander der doodstraf, zich door wraakgehuil rondom liet vervoeren tot onderteekening van een doodvonnis! - Waarlijk, het is te betreuren als zij die overtuigd zijn van verwerpelijkheid der doodstraf, zich door eenig ontroerend geval van de wijs laten brengen en de andere partij gaan steunen. - Dat zij aandringen op meer afschrikwekkende vrijheidsstraffen:

harden arbeid, *onder strengste tucht bij sobersten kost*, *zonder genotmiddelen; waar noodig met verscherping van straf door strenger opsluiting!* De ervaring zal ons en volgenden geslachten wel gaandeweg toonen wat de beste middelen zijn om de ontwikkeling van misdadigers tot zelfbeheerschte menschen te dienen; wie de opvoedende kracht van geregelden arbeid en tucht aanneemt - evenzoo wie overtuigd is van het nut der lijfstraffen - prijze ze aan. Maar zoeke tevoren wèl naar den grond zijner overtuiging.

Door sommigen zal worden aangevoerd, dat waar in een geval als dit ons 'rechtsgevoel' (*wraakgevoel? veiligheidsgevoel?*) onvoldaan blijft, bij oplegging van dwangarbeid als hier te lande toegepast, het 'maar goed' is dat de doodstraf nog bestaat. Doch wie gelegenheidsredenen huldigt, verloochent zijnen beginselgrond.

Dat deze moord, naar òns begrip, in koelen bloede is gepleegd maakt ons den moordenaar meest weerzinwekkend; maar de Oosterling

kent een langdurig ‘panas’, eene stille woede, onder steenkoud masker! Daarom moge ons vooral tot leering zijn wat door den moordenaar werd opgegeven tot verklaring van zijnen wrok: het dooreen *schoppen* van zijn werk.

In zeer jonge jaren berokkende ik mij, zonder opzet tot krenking, eene tegen-beleediging door een slapenden Menadonees middels *lichte aanraking* met den voet te wekken. Toen ik later als jong employé bij de Cultures in de Preanger kwam en aan een koelie iets op den grond *aanwees* met den voet, vermaande mijn chef mij dat nooit weer te doen, daar het door den Soendanees als diepe beleediging wordt gevoeld en grofheid kan uitlokken - zooals daartegenover zijne diepste nederigheidsbetuiging is, het sembah brengen aan onzen schoen en het zich figuurlijk stellen ‘onder uwen schoen’. - Als nu reeds het *wijzen met den voet* - wellicht ièderen Oosterling - als beleediging treft, hoeveel dan niet te meer het dooreen schoppen van iets dat hem betreft. (Ook een Europeesch werkman zou dat krenkend vinden en al naar zijn temperament zou hij reageeren.) Moge hierop meer acht gegeven worden, dan voorkomt men weer iets dat te voorkomen ìs.

v. A.

This paper in the Cosmopolitan deals with the care of young children between birth and the age of six years. Literally hundreds of able manuscripts have been received from mothers and physicians in this competition. Of those of the greatest merits, each involved some points not contained in the others, making the task of selection extremely difficult. The paper of Helen O. Anderson, which is here presented, is well worth the attention not only of every mother, but of every young woman who contemplates marriage.

Voor Moeders en Toekomstige Moeders. De lichamelijke verzorging van Jonge Kinderen. Vertaald uit het Amerikaansch.

Gezondheid erven is een groot legaat erven. De groote meerderheid der menschen echter is, zoowel wat gezondheid als geld betreft, erfgenaam van een zeer matig bedrag. Maar ofschoon weinig geërfd moge zijn, toch kan er dikwijls veel verkregen worden door verstandige verzorging gedurende de kinderjaren, waarin lichamelijke kracht, evenals interest op een kapitaal, opgestapeld moet worden, om aan de toekomstige eischen der gezondheid te voldoen. Gelukkig degene, die stoffelijke goederen erft; dubbel gelukkig hij, wiens verstandige moeder weet hoè te gebruiken en uit te breiden het erfdeel van den jonggeborene, zij het veel of weinig.

De meeste ouders vergeten het feit, dat kinderen, geen kleine mannetjes en vrouwtjes, miniatuur-copieën van hen zelve, en hun anatomische en physiologische conditie, hun hygiënische behoeften geheel en al verschillend van de hunne zijn.

Een paar van deze verschillen moeten goed onder oogen worden gezien, wil men precies weten, wat goed en wat verkeerd is in de verzorging van jonge kinderen.

Het kind heeft minder bloed in verhouding tot zijn gewicht, en zijn bloed bevat minder fibrine, minder zouten, minder eiwit en minder hemaglobine, de

rood-kleurende stof, dan dat van volwassenen. Dit gebrek aan fibrine en zouten verklaart, waarom het bloed van kinderen minder spoedig stremt dan dat van volwassenen en waarom lichte bloedingen, zelfs neusbloedingen, dikwijls gevaarlijk zijn bij kinderen.

De zenuwcellen van een kind zijn meer prikkelbaar en minder stabiel dan de zenuwcellen van volwassenen, en de hersenen en het ruggemerg van een kind zoo zacht als de dunste gelei. Het lawaai van een boek, dat valt, of het snappen van een deur brengt een evengroote verandering in het zenuwstelsel van een kind teweeg als het bulderen van een kanon in het onze.

Al de weefsels zijn zacht en vol bloedvaten, zoodat voortdurende drukking op eenig lichaamsdeel stoornis in de voeding van dat deel en onevenredigheid of misvorming zal veroorzaken.

De fysieke ontwikkeling van het kind zal bepaald worden door twee hoofdfactoren - *erfelijkheid* en *omgeving.* Voeding, kleeding, lucht, zonlicht, rust en lichaamsbeweging zullen hieronder behandeld worden als bestanddeelen van 'Omgeving'.

Volmaakte voeding voor elk organisme moet bestaan uit eene samenstelling, die gemakkelijk door het lichaam opgenomen en in vleesch omgezet wordt en al de bestanddeelen bevat, die in zijn weefsels voorkomen.

De volgende dertien bestanddeelen zijn de voornaamste, deeluitmakende van de samenstelling van het menschelijk lichaam: koolstof, waterstof, zuurstof, stikstof, zwavel, phosphor, chloor, jodium, kalium, natrium, calcium, magnesia en ijzer. Deze dertien

bestanddeelen moeten vertegenwoordigd zijn in het voedsel van het kind, in verhouding niet veel afwijkende van die, waarin zij in zijn lichaam voorkomen. Het voedingsmateriaal, dat deze bestanddeelen bevat, is in drie klassen te verdeelen:

1. Stikstof-bevattende voeding: vleesch, melk, eieren, gelatine, eiwitstof, enzoovoort. Dit zijn grootendeels de bestanddeelen van de werkweefsels, zooals van spier-, zenuwen klierweefsel.
2. Niet-stikstof-bevattende voeding - voeding, geen stikstof bevattende, maar rijk aan koolstof, waterstof en zuurstof: vet, suiker, zetmeel, dextrine, enzoovoort. Deze dienen tot de weefselvorming, en zijn van waarde bij de vorming van de lichaamswarmte.
3. Anorganisch voedsel: water en zouten. De zouten worden in ruime mate verkregen uit water. De kalk- en magnesiazouten zijn hoofdbestanddeelen van de weefsels; sommige helpen het bloed stremmen, andere hebben oplossende kracht.

Het voeden van een kind is niet eenvoudig maar een volproppingsproces, maar sluit in: het zorgvuldig uitzoeken van voeding van bekende samenstelling, die volkomen beantwoordt aan de behoeften van elk afzonderlijk kind. In ziektegevallen moet de voeding geregeld worden door den dokter; bij de behandeling van ziekten bij kinderen is voeding van het allergrootste belang en de moeder of de verpleegster moet alle aanwijzingen, in verband met voeding, even zorgvuldig opvolgen als die in verband met de geneesmiddelen. De portie voedsel, die aan het kind gegeven wordt, moet in verhouding tot zijn vitaliteit staan.

Van alle voedsel is melk bijna het meest volmaakte en volkomene en moedermelk natuurlijk het allerbeste voor de behoeften van het kind. Koemelk, de meest gebruikelijke plaatsvervangster ervan, is verhoudingsgewijze geheel verschillend in hare samenstelling, zooals men uit onderstaande tabel zal zien:

Samenstelling van Melk.

Moedermelk (naar Chapman)		Koemelk (naar Cameron)	
Water	903.717	Water	870.000
Vet	25.000	Vet	40.000
Caseïne	29.000	Caseïne	41.000
Suiker	37.000	Suiker	42.000
Lacto-proteïne	1.000	Zouten	6.200
Zouten	4.283		
	1.000.000		1.000.000
Totale hoeveelheid vaste bestanddeelen	92.283	Totale hoeveelheid vaste bestanddeelen	130.000

Wanneer de moeder voldoende melk heeft, moet het kind geen ander voedsel dan moedermelk hebben, totdat het zes of zeven maanden oud is. Het moet elke twee uur gedurende de eerste maand gevoed worden, welke tusschenruimte langzamerhand vergroot kan worden, zoodat aan 't einde van de derde maand het slechts eens in drie uur gevoed behoeft te worden. Te vaak voeden is een van de voornaamste oorzaken van maagkwalen bij jonge kinderen; vele moeders houden ten onrechte elk traantje voor een van honger, waardoor gedurende het eerste jaar het kind gewoonlijk lijdt aan over-voeding, gedurende het tweede aan ongeregelde voeding, en voor altijd daarna aan ongeschikte voeding.

Als de voorraad moedermelk onvoldoende is, moet het kind als toevoeging hebben een of twee keer per dag een portie koe- of geitemelk of room.

Gedurende de eerste week:		Na de eerste maand:	
Room	10 55 c.M^3. (of gr.)	Room	14 c.M^3. (of gr.)
Melk-suiker	3.55 c.M^3. (of gr.)	Melk	70 c.M^3. (of gr.)
Gekookt water	42. - c.M^3. (of gr.)	Water	28 c.M^3. (of gr.)
Kalkwater	1.77 ½ c.M^3. (of gr.)	Kalkwater	7.10 tot 14.20 c.M^3.
Pasteuriseeren.		Pasteuriseeren.	

Vergroot de portie als het kind ouder wordt.

Tenzij een dokter het voorschrijft, moet een kind, voordat het zeven maanden oud is in geen geval eenig meel, arrowroot, sago of ander meelachtig voedsel, gegeven worden.

De moeder kan gedurig haar eigene melk vermeerderen, door een glas warme melk, een half uur voordat zij het kind gaat zoogen, te drinken. Het is echter onverstandig en zelfs gevaarlijk voor haar, op ongeregelde tijden, overmatig, of ongeschikte voeding te eten; alcoholische dranken moeten in 't geheel niet door de zoogende moeder gebruikt worden, daar die ten zeerste het sensitief zenuwstelsel van het kind aantasten. Haar voedsel moet eenvoudig en voedend zijn; haar werk tot een minimum teruggebracht worden, om de overmatige vertering van voedsel door krachtsinspanning en warmte te voorkomen.

In geval de moeder haar kind in 't geheel niet voeden kan en een min niet genomen wordt, moet het kind niets dan warm water (gesteriliseerd) gedurende de eerste vier en twintig uren hebben. Het is onmogelijk, zelfs voor den meest bekwamen dokter, een feillooze voeding voor te schrijven, maar wanneer kunstmatig voedsel gebruikt moet worden, is het in het algemeen zoowel verstandig als passend, met melk te beginnen.

Voldoende formules voor het toebereiden van room en melk zijn reeds gegeven. De voorraad voedsel, door het kind per dag vereischt, zal varieeren tusschen vijf honderd en zestig en zevenhonderd c.M.^{3} gedurende de eerste, tot ongeveer duizend c.M.^{3} bij 't begin der zesde maand.

Het voornaamste bezwaar tegen koemelk als het uitsluitende voedsel voor jonge kinderen is een eigenaardigheid van haar kaasvorming, die, onder den invloed van maagsappen, veroorzaakt dat een zeer taaie, harde, geronnen massa gevormd wordt. Deze geneigdheid wordt ten deele uit den weg geruimd door de toevoeging van een alkali. Voor dit doel moet frisch of normaal kalkwater bij de melk gevoegd worden, een halve theelepelvol bij elke dertig c.M.^{3} melk.

De melk, die voor kindervoeding gebruikt wordt, moet onmiddellijk na het mengen met het water en de melksuiker gepasteuriseerd worden. Prachtige pasteuriseer-toestellen voor kinderkamergebruik zijn nu, zelfs in de kleine steden, tegen matigen prijs verkrijgbaar.

Moeders en verpleegsters moeten leeren inzien dat de kindersterfte, die ons hart bedroeft en onze beschaving beschaamd maakt niet de ‘Voorzienigheid van God’ is, maar het directe gevolg van haar schuldige zorgeloosheid in de bereiding en toedienen van het dagelijksche voedsel. Zelfs gezonde melk is zeer licht aan bederf onderhevig en biedt in ongekookten toestand alle gelegenheid voor het zich ontwikkelen van vele soorten bacteriën; de chemische producten van dezen bacterialen groei mogen wel niet door het pasteuriseeren vernietigd worden, zooals de bacteriën zelve, maar daarom is het toch goed de melk te behandelen zoo spoedig mogelijk nadat ze van de koe is gekomen en ze, totdat ze noodig is, in schoone flesschen, gesloten met een prop wat, te bezwaren.

Elke boer zal het feit bevestigen, dat kalveren, gevoed met melk uit een emmer, zelfs indien toegediend aan 't einde van het melken, altijd lijden aan diarrhée. Dit is een meer dan afdoend bewijs, dat melk, blootgesteld aan de lucht, gedurende een uur of langer, een geheele verschillende substantie is van melk, versch van den uier, en bewijst eveneens, dat vergiftige stoffen, het lichaam van het jonge dier binnendringende, onmiddellijk het slijmvlies van het voedingskanaal aantasten.

In eenige der groote openbare kinder- en gewone ziekenhuizen in Parijs worden de babies, gevoed met ezelinnemelk, door de verpleegsters opgetild tot aan den uier van de ezelin, en zuigen zij de warme, zoete melk langzaam en natuurlijk in. Zij worden grootgebracht als Romulus en Remus of als Mowgli, kind van de wildernìs.

Ons probleem van het instandhouden van het kinderleven is niet ongelijk aan dat van Frankrijk, daar in beide landen kunstmatige voeding bijna regel is geworden en in beide landen gemiddeld één-achste van al de kinderen, die onder de vijf jaren sterven, in hun eerste levensjaar aan ingewandsziekten sterven.

Tenzij haar bron absoluut boven alle verdenking verheven is, is het raadzaam alle melk, die door kinderen onder de vijf jaar gedronken wordt, te pasteuriseeren, en dit in geen geval gedurende den zomer te verzuimen. Wanneer, na eene verstandige proefneming, gebleken is, dat noch koemelk, noch geitemelk, door de jonggeborene verteerd kan worden, moet gecondenseerde melk, verdund met vier of vijf deelen gekookt water, en een weinig kalkwater, geprobeerd worden.

De beste melkflesch is de ouderwetsche rechte flesch, met een zachte caoutchouc speen, zonder buis. Wanneer het kind zijn maal geëindigd heeft, moeten de flesch

en de speen door en door gewasschen en in schoon koud water gelegd worden, totdat ze weer noodig zijn. Eens per dag moeten de flesschen en spenen in warm zeepsop, waarin een weinig natrium carbonaat is opgelost, afgewasschen worden. Uiterst zorgvuldige, absolute reinheid moet bij het verzorgen van het voedingstoestel in acht worden genomen, eene reinheid, gelijk aan die van een bacteriologist die een bijzondere proef doet.

Een nieuw geëmailleerd pannetje moet gebruikt worden voor het koken van het water, dat noodig is voor het verdunnen van voedsel, welk pannetje nooit voor eenig ander doel mag dienen. Een afzonderlijk bakje moet aangeschaft worden voor het afwasschen van baby's lepels, flesschen, enzoovoort.

Wanneer het kind door de moeder gevoed wordt, mag het, als vijf of zes tandjes te voorschijn zijn gekomen, een of twee maaltijden per dag van het een of ander bekende kindermeel hebben, om het langzamerhand voor te bereiden op het spenen, dat geleidelijk moet plaats hebben. De juiste tijd voor het spenen wordt het best door de conditie

van moeder en kind aangegeven, gewoonlijk wanneer het kind tien of twaalf maanden oud is. Men kan het kind dan veilig de lichte meelspijzen: sago, arrowroot, goed wit brood en aardappelpurée, als aanvulling van melk geven. Hierbij kan men gedurende het tweede jaar, zacht gekookte eieren, en jus volgen.

In huishoudingen, waar verscheidene kleine kinderen zijn en waar economie in tijd, arbeid en geld moet toegepast worden, is het volgende voedsel bijna ideaal: Rooster matig oudbakken wit brood van goede qualiteit; plaats de stukken in een aarden pot of het binnenste van een 'bain-marie' (dubbelkoker); bedek ze goed met versche melk en zet ze achter op de kachel, waar een temperatuur van 140° tot 160° Fahrenheit *gedurende drie of vier uur toegepast mag worden.* Deze langzame, aangename warmte zal de melk steriliseeren, de harde korstjes van het brood week maken en de heerlijke smaak van het opgeloste zetmeel, gevormd door het roosteren, over de brij verspreiden. Het kan met een klein beetje suiker en aan de oudere kinderen met een beetje boter, een soupçon notemuskaat of kaneel gegeven worden.

Van twee tot zes jaar moet het kind vier maaltijden per dag hebben; lang vasten leidt tot te veel eten, want het hongerige kind zal schrokken in het eerste het beste dat hem gegeven wordt.

Het is een groote fout jonge kinderen 'precies hetzelfde wat de ouders eten', te geven. Kinderen en volwassenen zijn even verschillend in hun hygiënische behoeften als twee zeer uiteenloopende geslachten. Thee en koffie zijn aangename dranken voor volwassenenen, maar vergif voor kleìne kinderen. Rauwe vruchten zijn gezond en werken dikwijls genezend bij volwassenen, maar verkeerd bij kinderen onder de drie jaar. Rauw fruit voor kinderen onder de acht jaar kan verstandiglijk beperkt worden tot frissche rijpe appelen, peren en druiven, ontdaan van schilletjes en pitten, en nu en dan een dadel, vijg of zachte sinaasappel.

Voor de maaltijden van de kleine kinderen kan men een keuze doen uit de volgende voedingslijst, een lijst geschikt voor gezonde kinderen tusschen twee en zes jaar:

Ontbijt: Van zeven tot acht uur:
Geroosterd brood en melk.
Een van de goede meelpappen, (gekookt twee en een half tot drie uur, met suiker, melk en een beetje room.)
Zachtgekookt ei, met brood, boter en melk.
Diner: van elf tot twaalf uur:
Rundvleesch, schapevleesch of kip.
(fijngehakt in 't begin, naderhand in kleine stukjes gesneden).
Het vet van gebraden ham.
Kabeljauw, gekookt of gebakken.
Rijst of aardappelpurée met jus.
De een of andere eenvoudige zoetigheid, zooals appelmoes, gekookt fruit.

Eenvoudige pudding; of brood met honig of siroop.
's Namiddags drie uur:
Glas warme melk met brood en boter.
Gemberkoek of zelfgebakken koek.
Rauwgeklopt ei.
Melk- of meelschoteltje.

Kop slappe chocolade.
Een stukje chocolade.
Souper: zes uur:
Ei, tarwebrood en melk.
Biscuits en melk.
Kop soep of bouillon met brood en boter.

Kinderen moeten veel water, en vooral tusschen de maaltijden en vóór het naar bed gaan, drinken. Dit zal zoowel constipatie voorkomen als genezen.

De gewone kindervoeding van wit brood en boter, aardappelen en saus, en gekookt of rauw fruit, is geheel ongeschikt voor de behoeften van het groeiende kind; het is de voornaamste oorzaak van de bleeke gezichtjes, lustelooze oogen, traagwerkende hersenen en prikkelbare zenuwen, die ouders en doctoren zoo dikwijls bij kinderen betreuren. Ik geloof, dat het gezegde: 'Brood is het zout des levens' is en is geweest de bron van veel kwaad. Arm aan eiwitstoffen (zes á zeven procent), vet, en kalk- en ijzerphosphaten, is brood op zichzelf verhongeringsmateriaal. Er was eens een Deensche wet, die een bepaalde soort misdadigers tot een diëet van brood en water gedurende vìer weken veroordeelde, en er bestaat geen enkele overlevering, waarin vermeld is dat iemand dit voorschrift overleefde.

Om de behoeften van bijna constante, lichamelijke activiteit en snellen groei bij kinderen tegemoet te komen, moet de voeding van kleine kinderen vrij rijk aan gemakkelijk verteerbare eiwitstoffen zijn en ik ben overtuigd, dat zelfs in de armste families elke economie, in zoowel de quantiteit als de qualiteit van melk en voedsel, voor de kinderen bestemd, een valsche economie is.

Goed tarwebrood moet met wit brood bij kindervoeding afgewisseld worden; het is iets rijker in eiwitstoffen en vet en het bevat een goede verhouding van phosporzuur en alkalinephosphaten, die werken op de kalkzouten in het lichaam, aldus vormende de kalkphosphaten, noodig voor de beenderen-

en tandvorming. De grove brooden van ongebuild meel, zijn niet geschikt voor jonge kinderen, daar de voorraad afval, in verhouding tot de hoeveelheid voedingsdeelen, zeer groot is, en daardoor onnoodige uitzetting van de ingewanden veroorzaakt. De ruwe deeltjes noodzaken het voedsel in het voedingskanaal tot een te vluggen doorgang om geheele vertering en opneming in het lichaam te doen plaats vinden, terwijl bestendige wrijving van deze ruwe deeltjes diarrhée veroorzaakt, die chronisch kan worden.

Vet, zoowel als eiwitstoffen, moeten in ruime mate toegediend worden. Spieren bestaan uit drie percent vet; hersens uit acht, het zenuwstelsel uit twee en twintig percent. Van de volmaaktheid der zenuwvezels hangt de nauwkeurigheid en vlugheid van beweging, en de vlugheid in het ontvangen van gevoelsindrukken, af, en deze volmaaktheid is grootendeels afhankelijk van de hoeveelheid vet, die het lichaam krijgt. Moedermelk is betrekkelijk veel rijker aan vet dan koemelk, welk feit voldoende de behoefte van het kind aan deze substantie aantoont. Zoete room of onvervalschte boter moet deel van elken maaltijd uitmaken; sommige kinderen zijn buitengewoon dol op olijfolie, op heet-gekookte, lichtelijk gezouten rijst.

(Wordt vervolgd.)

Schaduw.
(*Vervolg en slot van No. 8.*)

Zij zuchtte op, wreef zich met de hand over het voorhoofd als om die gedachten, gonzend als lastige insekten, te verdrijven, neen, geen zorg voor den tijd, wat deed haar vreezen - kleinigheden, uitdrukkingen in de brieven, alleen de fijne voelhorens van haar ziel konden die tasten - zij was overdreven, zij wilde verstandig zijn. Al waren zij ook veranderd door het vreemde land, de eigenaardige omgeving, geheel vervreemd konden zij niet zijn - zij hadden toch geen andere zielen gekregen - 't diepste van hun wezen was hetzelfde gebleven - en toen vouwde zij de handen en bij de leege bedjes bad zij om kalmte en om wijsheid, om geduld en tact.

Morgen kwam vol zon en licht - weer een telegram maar nu van blijde verrassing - zij kwamen reeds om 3.10, nog een paar uren te doorworstelen en dan - dan....

'Die Flagge der Liebe mag wehen' zong Piet met zijn valsche stem uit de Freischutz, wat hem op een berisping te staan kwam van de krimpvisch - zoo noemde hij tamelijk onbarmhartig zijn zuster Jeanne, die vandaag haar slechten dag had en telkens kromp van de pijn. Dan was zij lastiger en humeuriger dan anders, niemand kon iets goed doen, zelfs moeder durfde niets zeggen - bij elke opmerking, hoe bescheiden ook, bood zij aan alles maar neer te gooien, de anderen konden het immers veel beter.

De meid griende in de keuken en moeder keek berustend. - 't Is waarlijk of het prinsen en prinsessen zijn - bromde zij en u zal zien hoe weinig zij het waardeeren. Die lui zijn, 't heel anders gewoon, wij kunnen het hun nooit naar den zin maken, de Majesteiten - aï, aï.

Moeder raadde haar aan wat te gaan rusten.

'Daar heb ik nogal tijd voor.'

‘Ik zal het wel doen.’

‘En u afbeulen, als u ziek wordt heb ik dubbel werk, aï, aï - o, dat zwarte mensch, ik griezel als ik er aan denk, - wat dat geven moet - die over huis.’

‘Och Jeantje’, zuchtte moeder, ‘wees zoo knorrig niet, je bederft al ons plezier.’

‘U moest eens voelen, wat ik voel, aï, aï! Heeft Sientje gezorgd voor de badkamer - dat is bij hen n° 1, als ik niet om alles denk, aï, aï!’

- Geduld! dacht mevrouw Wijkers, geduld! Die arme Jeanne kan het niet helpen, zij heeft zooveel goeds, een parel van een huishoudstertje - flink, reê - als zij gezond was zou zij heel anders zijn.

Ging de wijzer dan niet vooruit? Stond de klok stil, tien minuten pas sinds daar straks, dat was toch onmogelijk, er zit lood in - eindelijk half vier wandelde Piet naar het station - er kwam weer een telegram - nieuwe schrik: Neen, het was een welkomstgroet van Bets, het nonnetje.

Zij bleven turen in de spionnetjes, Jeanne altijd bleeker en pijnlijker krimpend - moeder bad stil den rozenkrans - daar rolde een rijtuig.

‘Wel neen! daar is geen impériale op,’ verzekerde Jeanne, het reed dan ook voorbij

- Nu was het hoog tijd, de minuten vlogen nu, ja. Zij hadden al hier kunnen zijn, waar bleven ze toch? Vertraging, ongeluk?

- Daar, daar!

- Werkelijk, daar kwamen zij.

‘Wat 'n koffers,’ hoorde moeder Jeanne nog zeggen, toen niets meer, ô, dat hart, wat

klopte en joeg het, zij kon geen stap meer doen, nu begreep zij ineens, hoe je van blijdschap kunt sterven, 't waasde haar voor de oogen, zij voelde omhelzen, kussen, sprakeloos gaf zij ze terug - in de verte kinderstemmen.

Eindelijk liet Lida haar los.

'Non, daar is Grootma, waarom huilt Sinjo toch? en Baboe, breng zus hier.'

De kinderen werden haar in de armen gelegd en toen begonnen de verdoofde oogen pas te zien. Ja, dat was haar dochter, vroeger zoo slank en fijn, nu zwaar, bijna log geworden en Adriaan, die haar nu ook kwam groeten - wat zag hij geel, ongezond, broodmager, hij had ook verlof wegens leverziekte.

Twee kinderen hingen aan moeders rokken, Baboe droeg de jongste, Cieltje of Non keek neuswijs rond, Njo drensde, wilde niets weten van zoenen of handjes geven, de kleinste sliep.

't Was een drukte en verwarring, onbeschrijflijk, vóór men zich wat had geïnstalleerd en opgefrischt.

Een half uur later zou men aan tafel gaan. Dora scheen te willen toonen, dat zij reeds heel op haar gemak was met de nieuwelingen, of zij al vriendschap had gesloten met de kinderen, die eigenlijk niets van haar wilden weten. Jeanne vergat haar pijn om zoo lief mogelijk te doen.

'Vindt U mij niet veranderd?' vroeg Lida.

'Nou òf,' antwoordde Piet vol overtuiging.

'Je ziet er gezond en flink uit,' ontweek Moeder.

'U en en Dora zijt zoowat dezelfde gebleven, iets grijzer en magerder en Jeantje...'

Zij zocht een geschikt woord.

'Is mooier geworden,' vulde Jeanne gewild grappig aan.

'Heb je ook last van de lever,' vroeg Adriaan.

'Neen, galsteen.'

Zij spraken druk over hun kwalen en Piet vroeg aan Lida:

'Jij bent toch zeker heel gezond, want je ziet er kapitaal uit.'

Zij haalde de schouders op.

'Je hadt mij vóór een jaar moeten zien, na mijn laatste bevalling, toen leek ik wel een geest, maar Dokter zei dan ook, nu moet het uit zijn - je gaat er door ten onder.'

- Adriaan mengde zich in het gesprek.

'Mij dunkt het, wij hebben ons best genoeg gedaan. 't Zet je achteruit zoo'n brandal - (roover). Die kleine gladakker (boefje) heeft ons leelijk bedot - dat was een ongelukje, maar toen zeiden wij tegen mekaar - dat is eens en nooit meer.'

De verwelkte wangen van Moeder rooiden.

'Laat ons aan tafel gaan,' noodigde zij.

'He,' riep Cieltje uit, wijzend naar een kruisbeeld aan den muur, 'wat hebben jullie hier toch rare dingen - zoo'n leelijke, naakte man aan een stuk hout, jasses! en daarboven op jou kamer Moeder, een juffrouw in een witte kabaja met een blauwe slendang om en rozen op haar sloffen - zoo gek vindt Non.'

'Maar heb je dan nooit een kruis of een Mariabeeld gezien?' vroeg Jeanne.

'Kom, laat ons bidden' en moeders stem trilde, o, die leegte plotseling in haar. Even stilte. Tusschen haar gesloten oogen, merkte moeder hoe Lida vluchtig, als ving zij een vlieg, een kruis maakte, hoe Adriaan het te druk scheen te hebben met zijn Vichy-poeders om mee te doen, terwijl ineens het schille stemmetje van Jo de stilte brak.

‘Moeder, - waarom die menschen allemaal doen dicht de mattà (oogen). Gaan zij slaapjes doen?’

Lida kleurde.

‘Och! U moet er U maar niet aan storen. Je krijgt in Indië zoo 'n heel anderen kijk op zulke dingen en je vindt het niet noodig aan jonge kinderen allerlei te leeren, waarvan zij toch geen begrip hebben.

Godsdienst bestaat niet in uiterlijkheden,’ kwam Adriaan hoogwijs, ‘dus moet U er je niet aan ergeren, dat wij niet vroom zijn. U heeft uw kinderen op uw manier opgevoed en wij doen het op de onze, hoe meer men elkander principes eerbiedigt, hoe beter. Indië is het land van de breede, ruime opvattingen, van de verdraagzaamheid....’

‘Of van de onverschilligheid,’ duidde Piet aan -.

Niemand scheen het te hooren.

Moeder sprak geen woord - de kinderen zagen alleen haar magere handen trillen - zij was nog iets bleeker geworden.

Over haar groote blijdschap was schaduw gevallen - haar zoetste droom zag zij sterven. Zij had haar lievelingen terug - maar alleen hun lichamen - hun zielen waren verder van haar dan toen de wreede Oceaan hen scheidde.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Onderwijs in de **NED. STENOGRAFIE,** per brief. - **VOORBEREIDING VOOR EXAMENS** - *f* 25. -, bij vooruitbetaling; recht op 52 weekbrieven.

(23*a*)

Met de kennis der sten. slaagt men in een goede betrekking. - Zij leert de gedachten vlug op papier brengen.

JOH. G. SCHIPPÉRUS, *Noordpl. 54*, *Rotterdam.*

4 September 1912
26ste Jaargang.
No. 10

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Lijkverbranding.

> Das ist die erhabene Schöpfung von der wir täglich Zeugen sind, die nichts veralten und nichts vermodern läszt, so das Luft und Pflanzen, Tiere und Menschen, sich immerwährend reinigen, verjüngen, entwickeln, veredeln, sodasz jedes Einzelwesen nur der Gattung zum Opfer fällt, dasz der Tod selbst nichts ist, als die Unsterblichkeit des Kreislaufes.
> MOLESCHOIT.

Hoewel Nederland de beweging voor lijkverbranding reeds sinds 1874 gaande is; hoewel alle adressen aan Kroon, Tweede Kamer en Ministers gericht, zonder resultaat bleven, heeft de 'Vereeniging voor facultatieve Lijkverbranding' niet stil gezeten. Met groote moeite, en na veel teleurstellingen is het bouwkapitaal van ruim *f* 71000.- bij elkaar gekomen.

Op een duin, naast de begraafplaats Westerveld bij Haarlem, wordt het Crematorium met Columbarium gebouwd, en dit kan waarschijnlijk nog in 1913 klaar zijn.

Het zal aan een groote behoefte voldoen, want het aantal crematies uit Nederland neemt jaarlijks toe, en hoewel een lijkverbranding, op zichzelf, niets duurder is dan een gewone teraardebestelling maakt het dure transport van de lijken in zinken kisten dit zoo kostbaar.

Is het dus geen eisch van onzen tijd, en zal de regeering er niet toe moeten overgaan toestemming te geven tot lijkverbranding die aan alle hygiënische eischen voldoet?

Dat onze kerkhoven gevaren opleverden wordt bewezen door het verbod van begraven in kerken; later van begraven om de kerken, en eindelijk het gebod, de begraafplaatsen buiten de kom der gemeente aante leggen.

De gevaren bestaan in de verspreiding van schadelijke bestanddeelen, hetzij gassen, opgeloste stoffen of bacteriën, door lucht en grondwater ontstaan.

Met zekerheid kan beweerd worden: een begraving *kan* onschadelijk zijn, een verbranding *is* onschadelijk.

Sinds de vroegste tijden wordt elk menschelijk lichaam waarin het leven uitgedoofd is, aan een der vier elementen, lucht en

water, aarde en vuur overgeleverd. In de zeer droge binnenlanden van Afrika en Zuid-Amerika werden door enkele volksstammen de lijken op hooge boomen aan de lucht blootgesteld, zoodat deze verdorden.

In Engelsch Indië worden de lijken in de Ganges geworpen.

De op de groote zeeschepen gestorvenen worden in zee neergelaten.

Uit de oudste berichten over de cultuur der Grieken in hun heldentijd blijkt dat de lijken verbrand werden.

Homerus beschrijft in zijn heldendichten de verbranding van Patrocles, Hektor, Achilles, e.a.

In dien tijd kon alleen hout tot verbranding benuttigd worden, en werden de lijken dus op brandstapels verbrand.

Het gevolg hiervan was, dat, hoe meer de bosschen gesloopt werden, de verbranding duurder werd, en eindelijk alleen de aanzienlijken tot verbranding hunner betrekkingen overgingen, terwijl de minderbedeelden hun toevlucht zochten in een begraven onder de aarde om dezen te beschermen voor verscheurende dieren.

Plutarchus beschrijft de verbranding van Solon, Alcibiades, Pyrrheus, e.a. Een balseming in was of honig wordt verhaald van Agesilaus, koning van Sparta, van Alexander de Groote, e.a. Bij de Semitische volkeren, de Assyriërs, de Babyloniërs en de Joden stond de lijkverbranding in hoog aanzien. Dit blijkt in het Oude Testament, uit de verbranding van Saul en zijne zonen 1 Sam. 31 v. 11 en 12, en de weigering van verbranding aan Koning Joram 2 Kr. 21 v. 19. Ten tijde van Christus was een begraving onder de aarde of bijzetting in holen of kunstig gemaakte rotsholten in gebruik.

Van sommige zeevarende volksstammen uit Germania en Scandinavië, vooral bij de Vikingen, werden de lijken op een schip gelegd, en met zuidelijken wind aan de golven overgelaten, na dit in brand gestoken te hebben.

Door de uitroeiing der bosschen in West-Duitschland was de lijkverbranding aldaar

reeds vóór de invoering van het Christendom niet meer in gebruik, terwijl in Oost-Friesland en Litauen deze tot de 13de eeuw gebruikelijk bleef.

De eerste Christenen hechtten geen waarde meer aan de wijze van begraven; stamden ze van de Joden af dan begroeven ze hun lijken, en verbrandden deze als ze van Heidensche afkomst waren. Toch zijn in de katakomben van Rome later urnen met asch gevonden met het teeken van het kruis.

Karel de Groote schreef de doodstraf voor aan hen, die het lijk van een mensch, naar het gebruik der Heidenen, door vlammen lieten verteren. Van dat tijdstip af werd een

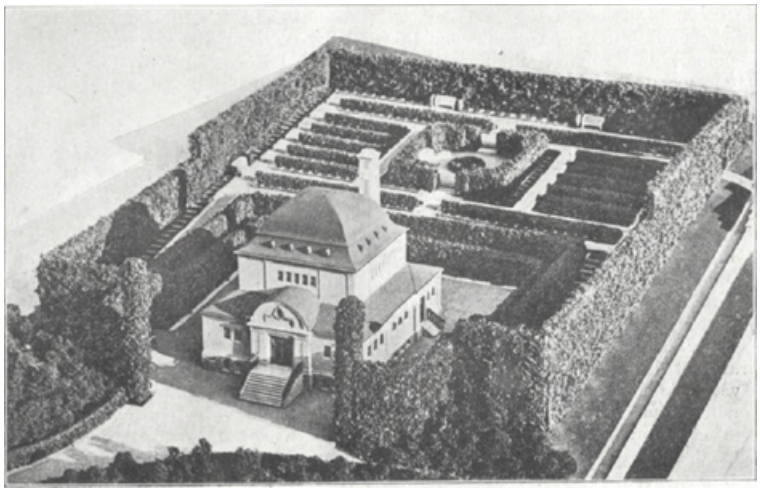

Krematorium mit Urnenhain, Baden-Baden.

teraardebestelling een Christelijke plechtigheid. De Christelijke kerk had er belang bij, daar de kerkhoven hun eigendom waren. Door dien strengen maatregel kwam in bijna 1000 jaar de lijkverbranding niet meer voor, bij de beschaafde volkeren van Europa. Toch is het getal van levend verbranden in dien tijd zeer groot geweest, niet alleen van ketters en heksen, doch ook van verlichte mannen zooals Wiclef, Hus, Savonarola, Giordano Bruno, die allen den brandstapel moesten beklimmen. In Posen werd in 1793 de laatste heks verbrand, en de laatste ketter, de philosoof Cajetan Ripoll, in Valencia in 1826.

In de Middeleeuwen vond de lijkverbranding plaats bij de cultuurvolken in Indië, en overal waar Boeddhisten woonden; ook in Japan, en zijn tot 1700 de meeste keizers en keizerinnen verbrand, totdat de leer van Confucius meer ingang vond, en begraven voorgeschreven werd. Tegenwoordig wordt echter het grootste deel der Japansche afgestorvenen wederom verbrand. Gedurende den Silezischen oorlog in 1741 had Frederik de Groote aan zijn staatsminister een schrijven achtergelaten met het bevel, dat als men hem doodde, zijn lijk op Romeinsche wijze verbrand, en zijn aschurn in Rheinsberg bijgezet moest worden. Dit bevel is niet nagekomen, daar men zich hield aan zijn schrijven ‘als men mij doodt’, terwijl hij den natuurlijken dood gestorven was.

Tot het midden der 17de eeuw zijn verschillende gevallen van lijkverbrandingen bekend na veldslagen, na een pestplaag in Venetië en na aardbevingen.

De stoot tot de nieuwe beweging gaf Jacob Grinun door zijn voordracht, gehouden in de Koninklijke Academie van Wetenschappen, in 't jaar 1849 over de aesthetische waarde van een verbranding. Hem volgden Jacob Moleschott, de beroemde

Nederlandsche physioloog, professor te Rome, de groote professor Rudolf Virchow, e.a.

Een der meest voorkomende tegenkantingen

tegen lijkverbranding zijn wel die der justitie. Deze meent daardoor verhinderd te zijn en de gelegenheid tot opgraving afgesneden bij een onderzoek naar een vergiftigingsproces. Ten eerste behoort zulk een geval tot de uiterst zeldzame, en dan nog is dit moeilijk uit te maken.

Op een begraafplaats in Lyon meende men, door een toevallige ontdekking van arsenik bij vele lijken, op het spoor te zijn van een groote giftmoord. Bij nader onderzoek bleek echter dat overal op de begraafplaats arsenikverschijnselen gevonden werden, en dat dit gift door regenwormen, enz. op de lijken overgebracht, waarschijnlijk ontstaan was door koperen sloten aan de kisten, of door groene metaalkransen.

In de maand Juni woonde ik een lijkverbranding, of liever een lijkdienst bij in het Crematorium van Baden-Baden, en was door deze plechtigheid zoo getroffen, dat ik onmiddellijk besloot in de Hollandsche Lelie er iets over mee te deelen.

Op een warmen zomermiddag begaf ik mij naar het Crematorium, op eene hoogte gelegen vlak bij het oude kerkhof. De met kransen en bloemen bedekte kist stond in de kapel in een katafalk, omringd door palmen, groene bladplanten en bloeiende planten.

Zoodra de familieleden en vrienden gezeten waren werd op het harmonium een gezang gespeeld. Daarna hield een predikant een toespraak tot de weduwe en zoons. Een deputatie van drie studenten der Heidelbergsche Universiteit trad in groot ornaat naar voren, spraken een laatsten groet aan hun ouden korpsbroeder uit, en legden zijn ordelinten op de kist. Met gestrekt vaandel en getrokken sabels bleven zij eerbiedig stilstaan, terwijl de kist onder plechtig harmoniumspel langzaam en stil ‘als door Engelen gedragen’ naar beneden zakte.

De opening sloot automatisch, de plechtigheid was afgeloopen, handen werden gedrukt, een ieder ging zijns weegs.

Bijgaande cliché's geven een indruk weer van het Badensche Crematorium van buiten en van binnen. De mooie rozenhaag om den tuin, de kleine graven met gras begroeid waarboven een zuil met urn, of gebeeldhouwde steen in marmer of graniet staat, maken een rustigen indruk.

Vergelijken we nu daarbij onze teraardebestellingen op de kerkhoven? Het laten zakken van de kist in de groeve is een afschuwelijk oogenblik om aan te zien, en ging tot voor korten tijd soms met groote moeite gepaard. Een nieuwsgierig publiek dat zich opdringt, en oneerbiedig over de dichtbij gelegen graven loopt is weerzinwekkend. Bij storm, regen of koude staan de heeren blootshoofds voor 't geval kou te vatten, en haast men zich weg te komen. Is dat ‘de poëzie van 't graf’ of ‘de eeuwige rustplaats’ van den doode op den Godsakker?

Dit bestaat toch slechts in de phantasie door bloemen te planten om het graf, en zoo in gemeenschap van gedachten te blijven met de gestorvenen. Niets staat ons echter in den weg de asch ook aan de aarde af te staan.

Bij de meeste Crematoria zijn Columbaria gebouwd of een urnenhalle of urnenhain.

Het verbrandingsprocès duurt een kleine 2 uren bij eene hitte van 1000° C. Een 4 à 5 uren zijn noodig om den oven witgloeiend te stoken.

Voor de inbrenging van het lijk wordt de schoorsteenklep wijd opengezet, evenals alle andere ventilators, waardoor een totaal reuklooze aschvorming ontstaat. Door deze hooge temperatuur blijven alleen de onverbrandbare stoffen (kalkzouten) der

beenderen als zoogenaamde asch over. Deze asch is niet zoo poedervormig als die van hout of sigaren, doch korrelvormig en blijft eeuwen goed.

In oorlogstijden zouden transportable ovens van groot nut kunnen zijn.

In 1871 zijn de bij Sédan gevallen soldaten en paarden, welke de gansche omgeving dreigden te verpesten, op een hoogst primitieve wijze verbrand moeten worden door teer en petroleum over de lijken te gieten, en deze aan te steken.

Nu zou het zelfs mogelijk zijn binnen weinige dagen ovens te bouwen uit baksteen met een groot aantal verbrandkamertjes, waarbij piëteit beter gewaarborgd is dan bij de tot nu toe gebruikelijke begraving onder den grond van massa's lijken.

Van een oeconomisch standpunt bezien bespaart de lijkverbranding veel onkosten. De kerkhoven kunnen veel kleiner zijn door de kleine ruimte welke de asch inneemt, en het oneerbiedige opruimen na 7, 10 of 20 jaren is onnoodig.

De poëzie van een kerkhof blijft bestaan, en deze aesthetische, ethische gezondheidsmaatregel heeft alles voor.

Mocht het schoone woord overal waarheid worden:

Friede seiner Asche!

Frau Else Dormitzer-Doru, uit Neurenberg heeft een propagandablaadje aan de duitsche vrouwen gericht, waarin zij haar oproept mede te werken de idee der lijkverbranding overal ingang te doen vinden: ‘in eigen gezin, bij vrienden welke er nog koud en onverschillig voor zijn, enz. Als de vrouw met haar warm hart, haar welsprekendheid, haar taktgevoel en energie als helpster optreedt dan komt nieuw leven in de beweging. Dan zal spoedig de dag aanbreken, waarnaar we allen verlangen, de dag waarop de facultatieve lijkverbranding vrij zal zijn voor alle landen en voor alle menschen!’

Daarom gij vrouwen op voor de propaganda!

Te 's-Gravenhage worden inlichtingen, statuten en reglementen op aanvrage verstrekt door het Algem. Secretariaat der Vereeniging voor facultatieve Lijkverbranding, Waldeck-Pyrmondtkade 119. Interc. telefoon 1789.

De contributie voor leden is *f* 1.50, *f* 0.50 voor de buitengewone. Ook is de gelegenheid opengesteld zich de kosten, uit een crematie voortkomende, te verzekeren 't zij door storting van een som ineens, 't zij door betaling van jaarlijksche premiën.

Het Reglement van dit fonds, bevattende de volledige opgaven der tarieven, is op aanvrage ook aan het Algemeen Secretariaat gratis te verkrijgen.

In haar laatste jaarverslag dringt het Hoofdbestuur bij alle voorstanders ten sterkste op deelneming aan.

De vergrooting van het rentelooze voorschot als versterking van het rente-garantiefonds blijft nog steeds zeer wenschelijk.

DRÉ.

Herfst.

't Was stil in het bosch, want de zomer was dood
En het dorrende loof, dat den boomen ontvlood
Weefde over de aarde een bladertapijt,
Het droevige kleed der vergankelijkheid,
Dat het graf van den zomer omsloot.
En het sombere woud, in zijn herfstkleed aanschouwd,
Leek een graftombe wonderlijk wijd,
Door God op het kerkhof van zomer gebouwd.
En aan al wie daar kwam, werd de weemoed ontvouwd
Van het beeld van den wis'lenden tijd.
Daar boven de hemel met wolken als lood,
Wolken, zacht schreiend, want zomer was dood....

WIM KOLLE.

Korenbloemen.

Blauwe bloempjes tusschen 't koren
Weet ge wel, hoe mooi ge zijt?
Hoe je een vlinder kan bekoren,
Die voor jou z'n vlerkjes spreidt?

Weet je bloempjes tusschen 't koren
Hoe mijn ziel je soms benijdt?
Gij in louter goud geboren

Liefde kennend zonder strijd?

Blauwe bloempjes tusschen 't koren
't Leven vliedt zoo kalm voor jou,
In het blonde graan verloren
En daarboven 't hemelblauw.

Neen, ik wil je niet benijden
Blauwe bloempjes tusschen 't graan.
Moet een menschenziel niet lijden
Wil zij 't leven recht verstaan?

WIM KOLLE.

Kindergebed.

't Blonde kopje in moeders schoot,
Blanke knietjes neergebogen,
Kinderlipjes zacht bewogen,
Biddend kindje aan moeders schoot.

Teeder licht in moeders oogen,
Zachtjes streelend met haar blik,
't Woelig hoofdje neergebogen
In haar schoot een oogenblik.

En haar zieleblik glijdt verder
Naar het wijde toekomstland,
Zachtjes bidt ze: 'Trouwe Herder
Leid mijn kind aan Uwe hand.

Nog in mijmerij verzonken
Ziet ze plots twee oogen lonken,
Lachend' oogen vol van leven
Guitig naar haar opgeheven.
Kindje's zilveren stemgeluid:
'Moederlief, 't is lang al uit!'

WIM KOLLE.

Zedelijkheids-Apostelen.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(*Vervolg van No. 6 en slot*).

'De Godzaligheid is tot alle dingen nut'....

De rechtzinnige Haagsche aristocratie, die vandaag zich opmaakte om de inzegening bij te wonen van het huwelijk tusschen Jhr:

Piet ten Have en zijn nichtje freule Dorrit ten Have geeft daarvan, in hare stichtelijke eendrachtigheid, van alle vieze schandaaltjes ‘onder ons’ gesmoord te hebben, weer 'n schitterend bewijs.

Daar is in de eerste plaats onder 't vrome gehoor de oude, statige, nog steeds kranige ex-Excellentie Eduma de Witt. Heeft hij niet dat pijnlijk incident, van de voorloopige inhechtenisneming van zijn kleinzoon mr. Hooph-Huyghens, 't hoofd geboden met een aristocratische fierheid, gepaard aan christelijken deemoed van: 't is Gods wil, die hem aller nederige achting afdwong. Heeft hij, dank zij 't rechtsche ministerie, en zijn daarvoor onmisbaren invloed 't niet weten gedaan te krijgen niet alleen de vrijspraak van den van bedriegelijken bank-breuk beschuldigde, maar tevens ook, door diens benoeming tot een voordeelig baantje in Ned.-Indië zijn rehabilitatie (Gouverneur generaal rechtsch en calvinistisch pursang, dus...). En den onbescheiden uitval van het socialistisch kamerlid, die zich, naar aanleiding van die eigenaardige benoeming, een schimpscheut veroorloofde in 's lands vergaderzaal, tot schrik en ontsteltenis van alle laffe en de voornaamheid naar de oogen ziende journalistjes, heeft hij dien niet beantwoord met de onaantastbare zelfgenoegzaamheid van den een ‘onkreukbare politieke loopbaan’ achter zich hebbenden staatsman, gedoubleerd met het zuivere geweten van den Christen-getuige voor zijn beginselen, en omstraald bovendien door den martelaar-krans van den voor een twijfelachtigen kleinzoon nobel-lijdenden grootvader!

Zie hem daar zitten, op een van die dure plaatsen der eere, waarvan óók in het Huis Gods de voorname Christenen allerminst afkeerig zijn, al heeft ook de Christus, naar wien zij zich noemen, gepredikt steeds opnieuw dat wij allen gelijk zijn voor God, vóór zich den grooten deftigen bijbel, 't impassible koele gelaat in den plooi van strengen harden godsvrucht, den calvinist-pursang eigen, ongebogen, noch door den last der jaren, noch door dien van het leven, dat hem inwendig trof in meer dan één slag, van dood en van schande beide, maar uiterlijk hem kroonde met eere en onderscheidingen zonder einde, minister van Staat, ridderorden in alle soorten, politieke macht, gunstbewijzen der Koningin, fortuin, voorspoed van zijn kinderen en kindskinderen! - -

Zoo iemand in den Haag, dan in de eerste plaats hij, Jhr. Mr. Eduma de Witt, de stamvader der Eduma de Witt-grootheid in den lande, vertegenwoordigt er voor alle rangen en standen de vroomheid pur-sang, den godsdienst zonder blaam, het: Aangaande mij en mijn huis wij willen den Heere dienen.

Wat nood dat een thans half versufte dochter is opgeofferd aan zijn eerzucht, dat een in zijn eerlijke bedoelingen geloovenden schoonzoon door hem werd bedrogen en om den tuin geleid tot het zijn geluk vernietigde; wat nood dat hij zijn carrière heeft gemaakt in leugen en bedrog, onbekommerd om wat er werd achter de schermen van een verwaarloosde vrouw, van wuft-grootgebrachte kinderen, van onvervuld-gebleven beloften, en van uit zelfzucht gegeven onverdiende gunsten! Over dat alles zal misschien - zoo Hij er is van Wien de dominee op den kansel zoo hoogdravend leutert - Die God Daarboven straks eerlijker oordeelen dan nu de menschen het doen, - voor hen, voor de aardsche wereld, is Jhr. Mr. Eduma de Witt de verpersoonlijking van 't oprechte geloof, ten hunnen opzichte is hem in waarheid de godzaligheid tot alle dingen nut geweest. -

En daar is ook de vader van den bruidegom, den zich op lateren leeftijd - gelijk alle ten Have's - ‘bekeerd’ hebbenden oudofficier Jhr. Frederik ten Have.

Wat komt een onnoembaar jongelui-leven van zich aan alle geoorloofde en ongeoorloofde vermaken beide te buiten gaan er op aan in de Haagsche high-life wereld, als men zich maar intijds verandert in een steunpilaar der maatschappij, die teekent op alle liefdadigheidslijsten voor christelijke doeleinden, die zich afficheert als iemand die beroùw heeft van zijn ‘pad der zonde’, en die daarom wordt aangewezen met den vinger als een voorbeeld van Gods, genadige leiding! Ook bij ten Have heeft de godzaligheid zijn nut gehad uit een wereldsch oogpunt. Zijn zoon Piet is van de rechterlijke vervolging vrij uitgegaan, voert straks in in de vaderlijke woning-zelve een jonge knappe bruid, want, niet waar, is dat niet juist het ‘lieve’ van dit huwelijk, dat de schoonouders een groot huis, een groote villa dicht bij den Haag, zijn gaan -bewonen voortaan, opdat Dorrit, die immers reeds zoolang voor hen was eene dochter des huizes, hen ook na haar huwelijk met hun zoon niet behoeft te verlaten. Zij en haar man in den eenen vleugel, de ouelui in den anderen, zoo heeft zij-zelve 't gewild, in overleg met haren schoonvader, terwijl haar schoonmoeder, als altijd, niets had in te brengen, 't ja en amen er toe kon zeggen. Wat nood alweer, dat ‘men’ durft glimlachend-dubbelzinnig fluisteren hier en daar over deze ‘lieve’ schikking, dat men weet te vertellen hoe Piet, de bruidegom, minder verliefd schijnt te zijn op Dorrit dan zijn eigen vader, en reeds nu, in de bruidsdagen, is gezien in Leiden met een oude vlam van hem uit zijn studenten-jaren. Geen hoed minder gaat daarom af voor den algemeen-gezienen, tot een der oudste en invloedrijkste geslachten van den Haag behoorenden Jhr.

Frederik ten Have, geen buiging minder wordt erom gemaakt voor de van een vreemdzenuwachtig-opgewondene aandoening bewogen bruid, in haar quasi-onschuld-kleed van wit, haar hoofd gekroond met de bloem der onschuld.

Sjoerd Eduma de Witt, met zijn echtgenoote, wier Indische half-bloed afkomst sinds lang is overwischt door 't kroontje van haar man, en hun zoon Ber, met zijn aristocratische mooie vrouw Nannie, gravin de Grevere, zijn er ook. Allen eendrachtelijk, gelijk het betaamt aan kinderen die gesproten zijn uit een zoo bij uitstek christelijk geslacht als dat der Eduma's. Iedereen weet het wel hoe Sjoerd, de indertijd voor niets deugende zoon van den Exellentie in ruste, zijn spinnige, zoohoogmoedig uitziende vrouw, die te koop loopt met hare dweepziekige extreme orthodoxie, indertijd heeft gehuwd enkel om haar ontzettend-groot Indisch fortuin, dochter van een liberalen-vrijmetselaar-vader, opgevoed in ultra moderne beginselen, overgegaan om haar huwelijk mogelijk te maken tot de Engelsche kerk, in quasi plotselinge geestdrift daarvoor. Alweder, wat nood! Geld is almachtig. Met het fortuin van die vrouw doet meneer Sjoerd Eduma de Witt immers o zoo veel goed aan allerlei christelijke instellingen en gestichten, betaalt hij verkiezings-campagnes voor rechterzijdekamer-leden, draagt hij ruimschoots bij in het onderhoud van christelijke scholen, - wat niet al waardoor men wordt in den lande ‘een christen bij uitnemendheid,’ ‘een ijveraar voor de goede zaak,’ ‘een strijder voor de eere Gods.’ En, dat zijn zoon Ber 't nog veel verder bracht in onzedelijkheid achter de schermen dan de vader, dat hij bijna met den strafrechter in aanraking kwam door zijn bij voorkeur azen op minderjarige slachtoffers, en dat alleen de verreikende invloed van grootpapa Eduma de Witt hem aan een vervolging in dat opzicht onttrok, ook dat wordt door 't christelijk den Haag bereidwillig door de vingers gezien èn ter wille van dien lieven, braven, algemeen-geachten grootpapa Eduma de Witt, èn ter wille van den kamerheer in buitengewonen dienst, den persoonlijken vriend der Koningin-Moeder, graaf de Grevere, wiens dochter, Ber's vrouw, om die reden een zoo onaantastbaar-hooge positie inneemt, dat zij 't zich kan veroorloven er -een van elkeen-geweten liaison op na te houden met Mr. Hendrik van den Bevelaer.

- - Nietwaar, van een getrouwde vrouw uit een nederigen stand tolereert men zoo iets niet in ons deugdzaam-zedelijk Nederland! Van die verwacht men, dat zij zich ‘fatsoenlijk’ gedraagt, en, op zijn allerminst genomen, zorgt hare zonden van echtelijke ontrouw in 't verborgen en achter de schermen af te spelen. Maar, als je eene geboren Comtesse de Grevere bent, als je-zelve, mitsgaders je heele familie, hoffähig zijt, als je dan nog bovendien behoort tot den machtigen kliek der met hunne rechtzinnigheid 't land en de Koningin regeerende Eduma's, dan kan je je de luxe veroorloven van brutaal naast je man in de kerk te durven zitten, onder 't gehoor van een bij uitstek rechtzinnigen predikant, aan je anderen kant je openlijk geweten minnaar, die je onderhoudt, zoowel je eigen luxe als die van je man, met wien je je openlijk overal vertoont, en die, even openlijk, je man de hand drukt, en met hem wordt gezien op de societeit. Dat zijn dan alles van die dingen geworden, die in het Haagsche high-life der christelijke aristocratie stilzwijgend worden toegestaan, maar waarvoor diezelfde aristocratie gevallen-meisjes-tehuizen opricht, wanneer ze gebeuren in andere, minder bevoorrechte standen dan de eigene.

De nieuw-benoemde directeur van het groote Haagsche Gesticht ‘Zoekt het Verlorene’, de ex-secretaris van de Vereeniging tot Beteugeling der Zinnen en Vergeestelijking der Liefde, thans, sinds zijn benoeming aan het Gesticht, overgegaan

tot een geprononceerd orthodox Christen, zit neven zijn echtgenoote, geboren freule van Hechteren, in dezelfde bank als zijn beschermster, freule de Wevere, wier strak onbeminnelijk oudejuffrouw gezicht de harde eigengerechtige uitdrukking draagt van het: Ik dank U Heer dat ik niet ben gelijk deze, telkens wanneer haar speurend oog de tegenwoordigheid ontwaart, ginds in een hoekje, heel achteraf, van een vuil-armoedig, sjofel-gekleed vrouwtje, de weduwe Gerbrandts, welke het zich niet heeft laten nemen getuige te zijn van iets zoo ‘deftigs’ als 'n huwelijk uit die voorname kringen waarvoor zij, ondanks 't haar door hen aangedane onrecht, nog altijd heeft de het volk ingeboren slaafsche aanbidding van den arme voor den rijke. Is immers ook niet aan haar broer, diaken Gerbrandts, het hooge voorrecht ten deel gevallen bij deze gelegenheid te zijn aangewezen tot collecteeren! Straalt er niet iets af daardoor, van dien glans, op háár, op de door deze rotte menschen, wier rotheid zij niet ziet, verongelijkte ongelukkige? Dankbaar-nederig aanvaardde ze zooeven 't ‘minzaam’ knikje, waarmede niemand minder haar onderdanigen groet wel wilde beantwoorden, dan de minister van justitie, Mr. Vermeulen, in hoogst-eigen persoon, toen hij langs haar ging, en ze half opstond, om diep voor hem te buigen, voor hem, die, jaren geleden, haar man - een uitstekende werkkracht - placht te protegeeren, en dien zij daarvoor steeds simpel dankbaar is gebleven, zonder eenig begrip van 't nuchtere

feit, dat de rijke, met veel arbeid overladen advocaat de kundige, schrandere kennis van zijn klerk hoognoodig had en slechts gering betaalde met een ruimschoots verdiend klein salaris, plus wat welwillende woorden en vage beloften. In al die jaren is Mr. Vermeulen zich-zelf gelijk gebleven, dezelfde schijnbaar beminlijke, in den grond vóór alles op eigen voordeel bedachte, 't leven en 't Christendom naar zijn eigen zin verplooiende, oppervlakkige natuur, spelend met alles, niets ernstig nemend dan alleen zichzelf, vertrappend wat hem hinderde in zijn eigen eerzucht, dat wèl jammer vindend, och ja, wèl heel treurig voor 't slachtoffer, maar: zoo is 't leven nu eenmaal; ieder voor zich zelf, God voor ons allen.

En zijn collega's vinden hem een zoo'n prettigen omgang, een zoo plooibaar, alle oneffenheden gladmakend Christen. En de Kamer luistert graag naar zijn gladde overtuigende stem van phrasenmaker. En de mondaine wereld profiteert van zijn diners, zijn feesten, zijn open beurs voor elk goed doel. Zijn ongelukkig-gebleven oudste zoon is sinds lang gehuwd, - mannen met en zonder geld kunnen altijd wel trouwen als ze willen, hoe ongelukkig van lichaam ook; - de tweede, 'n nakomertje, is gezantschapsattaché, verteert veel geld, wordt, als goede partij bij uitstek, onafgebroken beloerd en belegerd door alle mogelijke, in zijn kring verkeerende Haagsche mama's met huwbare dochters. En mevrouw Vermeulen, na jarenlang vergeefs worstelen tegen het onvermijdelijk lot van oud-en-leelijk-worden, heeft eindelijk, na een in dit opzicht afdoende pleuris, het ‘goede deel gekozen’ zooals Geerte Stinia het goedgeloovig noemt, en vertoont zich tegenwoordig neven deze bij alle godsdienstige samenkomsten en op alle zendings-bidstonden, nu ze geen opgang meer kan maken in de groote wereld ten minste nog dáár een eerste viool spelend, door haar onberispelijke élégantie van gedistingueerde vrouw, die alle burger-jongens-zendelingen, en dito dominees, dientengevolge bewonderend aangapen en verafgoden, als zijnde het voor hen onbereikbare ideaal eener vrouwelijke verfijndheid van wezen, waarvan zij in hun eigen kring van grove in handenarbeid ondergaande, slechtgekleede echtgenooten, moeders, en zusters geen begrip vermogen te hebben. -

Maar er zijn er óók die ontbreken in dezen kring van ‘kinderen Gods’, zooals deze schijn-vromen zichzelf steeds durven betitelen. Bettie b.v., 't ex-kameniertje van Nannie Eduma de Witt, zij die eens in deze zelfde Kerk stond als Aannemelinge, die er werd toegesproken door ds. Wijk, en wier jonge schuldbeladen hart ineenkromp toen onder den last eener in halve onwetendheid begane zonde, totdat de verantwoordelijkheid haar te zwaar werd, en ze beleed haar fout in een eerlijk verlangen naar verzoening met God. Bettie is sinds dien tijd geworden een uitgestootene in de maatschappij, eene met den vinger nagewezene, aan wie geen andere keuze overbleef ten slotte dan ginds, in nederige betrekking, als dienstbode, in Amerika, haar brood te gaan zoeken. Wie zou haar, de ‘gevallene’, na dat schandaal met dominee Wijk immers nog hebben willen in huis nemen, wie in ons ‘fatsoenlijk’ Nederland? De schande harer daad volgde haar overal, rondgebazuind door de deugzame verontwaardiging der brave christenen, van het Haagsch-aristocratisch-orthodox gehalte waaronder ze heeft gediend. En ook dominee Wijk, wiens eerlijk schuld-erkennen beter is voor God dan de huichelarij van velen, die geroepen waren hem te veroordeelen, en die thans hier zitten als ‘steunpilaren der maatschappij’, hij-ook boet af wat hij misdeed, aan die maatschappij die geen haar beter is dan hij-zelf, en die alleen het toeval, de meer-gunstige omstandigheden,

bewaarde voor de schande en het vonnis van onzedelijkheid aan hem ten deel gevallen. Bettie's nichtje, Anna Doesborg, en haar man ook, zijn verweg, in Indië, waar hij eindelijk vrij naar het innerlijk, vrij zich zelf te zijn, maar ten koste van een bevlekt verleden, zich een ruim bestaan verdient als redacteur van een liberaal, het rechtsche gouvernement bestokend dagblad. En in datzelfde Indië, maar behoorend tot de overzijde, geheel en al aangesloten aan de rechtsche partij, leven Joosje Hooph-Huyghens en haar vrijgesproken Paul, door den rechtzinnigen gouverneur-generaal (die immers zijn benoeming dankt aan den Ex-Excellentie) met ophef in 'eere hersteld', genoodigd daarom op zijn intieme partijen, zich er opnieuw een fortuin bijeengraaiend na het eerste, roekeloos door hen verspeelde van zichzelf en anderen.

Maar tot de 'verlorenen' naar de wereld, tot hen naar wien het troostelooze, koude, hopelooze Gesticht: 'Zoekt het Verlorene' tevergeefs zijn helpende (?) armen uitstrekt, behoort Bettie's jong, al te vroeg door 'de fatsoenlijkheid' losgelaten zusje, die, kind nog half, werd op straat gegooid door de zedelijkheid en de christelijkheid van den Haag, in zijn schijn-vroomheid van quasi-verontwaardiging om het gebeurde met dominee Wijk. De ex-mevrouw Horstenboer, die de vuilighedentjes van haar minister-echtgenoot, op zedelijkheidsgebied, zoo handig wist te verbergen, zoo lief wist te vergeven, toen het gold haar en zijn voordeel, van de voorname positie coûte que coûte willen behouden, ze heeft het meedoogenloos geëischt

immers van haar jonge en onervarene domme kleindochter Joosje, dat deze het ‘radelooze’ kindermeisje 't huis uitzette onmiddellijk, zonder pardon, omdat zij immers zich-zelve had onteerd met dien dominee, zich, o gruwel, had laten verleiden tot zonde door dien veel ouderen man. En het kind-kindermeisje is gegaan, - verbitterd en vereenzaamd - gescholden en veroordeeld door bekrompen, in hun verdriet eenzijdig oordeelende ouders, - is gegaan, - weg uit dat te strenge, te vreugdelooze deugdzame thuis -, den breeden, lichten, blijen weg op, die jonge, mooie, levenslustige meisjes lokt en vreugde belooft - en die voor haar eindigt in ellende en ziekte en armoede meestal.

Bettie's zusje is zóó begonnen, vanaf haar eersten dienst al. En de freules de Wevere schudden met afgrijzen 't hoofd over ‘zoo eene’.

En Mientje ook, de ongehuwde moeder, wien men haar voor haar vaderloos kind willen zorgen, haar blijven liefhebben van dien eenen man, die ervan de vader is, òòk ondanks zijn haar niet willen trouwen, heeft aangerekend als een onvergefelijke onzedelijkheid, zij-ook is thans voorgoed een verworpene in de oogen der vrome Christenen van den Haag, eene die het daarom niet eenmaal waagt haar oogen op te slaan naar die wereld van schijn en huichelarij, die de eerste oorzaak is van haar ondergang, die zichzelve bewust blijft haar ‘zonde’ en haar ‘schande’, en die sluipt daarom met gebogen hoofd, als eene van God en de menschen verlatene, langs diezelfde Kerk, waaruit de lofzang stijgt ter eere van dit in vuil en onreinheid gesloten ‘wettige’ door een rechtzinnig predikant aandoenlijk-vroom-ingezegende huwelijk:

> Dat 's Heeren zegen op U daal,
> Zijn gunst uit Zion U bestraal.

's Heeren zegen? - De dominee, de man met de ronde brilleglazen en de uitgestreken huichelarij-tronie, die den zondigen dominee Wijk is opgevolgd - strekt plechtig de handen uit over de eerbiedig staande gemeente, als kon hij werkelijk dien zegen verschenken, van Hem, Die de farizeeërs uit den tempel geeselde, en zijn leven wijdde aan en doorbracht met tollenaren en zondaren.

's Heeren zegen? Inderdaad, indien met deze aarde alles voorbij is, dan werkelijk wordt deze ruimschoots in ons christelijk-rechtzinnig Nederland uitgestort over onze rechtzinnige regeering, over de Eduma's de Witt, en hunne vertakkingen.

Maar daarna?!

Daarna? Wie zal het zeggen? Wie zal zeggen hoe het zijn zal Hierna, wanneer Christus gezegd heeft dat er niet zal worden gehuwd, noch ten huwelijk worden gegeven, en dat we allen gelijk zullen zijn voor God. Wie zal het zeggen, of dan niet eene vergeving zal zijn voor allen, die hier op aarde ‘vielen’, voor de dominees Wijk, en de Betties, en de Mientjes. Maar óók - - een: Ga heen, ik heb U nooit gekend voor de Eduma's de Witt en de ‘Christenen’ van hun soort.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Den Haag, 21 Augustus 1912.

Geachte Redactrice,

In de Hollandsche Lelie van 14 dezer no. 7 komt onder den titel *Onmacht* en onderteekend A.... Z., eene correspondentie voor over de zaak Einthoven-Borel, waarin op hoogst beleedigende wijze gesproken wordt over den waarheidszin van de Indische Regeering en ambtenaren. Dat stuk begint aldus:

'Als men in Indië ambtenaar is, wacht U er dan voor de waarheid te verkondigen, verdraai de feiten, lieg desnoods, maar wees nimmer zoo dom ronduit uwe meening te zeggen en de feiten mede te deelen zooals zij werkelijk gebeurd zijn, want òf ontslag uit 's Lands dienst òf overplaatsing naar een gat waar geen land meer achter ligt, is uw voorland!

Het is wel treurig dat wij verplicht zijn aan ambtenaren dezen raad te moeten geven, maar als men eenmaal eene Regeering dient, die de *Waarheid niet hooren wil* en men zelf het kind der rekening wordt, indien men zoo vermetel is de waarheid toch te durven verkondigen, dan heeft men in Indië tusschen twee zaken te kiezen: òf men liegt er op raak en heeft kans als ambtenaar een hooge en vooral hoog gesalarieerde positie te verkrijgen, òf men rapporteert de zuivere waarheid.... en wordt er de dupe van met opoffering van zichzelf en zijn gezin. -'

Op die vriendelijke wijze wordt wat doorgegaan; dan wordt verkort weergegeven, hetgeen het Soerabayasch Handelsblad over de aangelegenheid bevatte, en ten slotte worden eenige lieflijkheden gericht aan het adres van den Gouverneur-Generaal Idenburg.

Het heeft mij zeer getroffen dat U, die niet schroomt de dingen bij hun naam te noemen, maar dan ook altijd royaal voluit onderteekent, hetgeen U zegt, zulk een kwetsend artikel hebt willen opnemen, zonder te eischen dat de schrijver er zijn *naam* onder zet.

Wie een groot deel van zijn leven in Indië sleet, het land lief heeft gekregen en tal van ambtenaren heeft leeren hoogachten, mag al dat geschimp niet onopgemerkt laten voorbijgaan. Want allicht zou de Europeesche lezer, de toestanden in Indië niet kennende, gelooven hetgeen de schrijver van *Onmacht* hem gelieft op te disschen over de waarheidszin der ambtenaars-wereld. Ik ben dan ook bereid dien schrijver te beantwoorden, mits hij de door hem geuite beschuldigingen preciseert en *voluit* noemt zijn

naam, *kwaliteit* en *woonplaats.* Doet hij dit niet, dan mogen we het er voor houden dat hij, als hij Indisch ambtenaar was, al lang ‘een hooge en vooral hoog gesalarieerde positie’ zou bekleeden.

Hoogachtend heb ik de eer te zijn,
Uw dienstw. dienaar
DE KOCK.
Oud O.I. Hoofdambtenaar.

Noot RED.
Ik maak er den geachten inzender op attent dat ik, met den besten wil ter wereld, niet altijd anderen kan dwingen mijn eigen goed voorbeeld te volgen, en te onderteekenen met den eigen naam. Aan den heer, Jhr: de Kock, breng ik met grooten dank de hulde, die hij verdient in dezen, en aan A-Z beveel ik zijn woorden ter overdenking aan.

II.
Scheveningen, Antwerpschestr. 12.

Hooggeachte Freule,

Eerst nu kwam mij een ex. van de Holl. Lelie in handen, waarin U een opmerking maakt over eene advertentie uit een Schev. Blad, waarin medegedeeld wordt, dat in de Badkapel een Zondagsschool is opgericht voor kinderen ‘van goeden huize’. Deze laatste woorden wekten uwe verontwaardiging op en omdat op de circulaire, die voor dit doel wordt rondgezonden, o.m. ook mijn naam staat, ben ik zoo vrij U hierover een enkel woord te schrijven.

Uitgaande van de gedachte, dat men het een voorrecht acht, als een kind, arm of rijk, reeds vroeg met het Evangelie in aanraking komt en op bevattelijke wijze Gods Woord leert kennen, moet men het dikwijls betreuren, dat juist kinderen uit den beschaafden stand, (wilt U zelve de uitdrukking invullen, die U het minst hinderlijk vindt), dat juist zulke kinderen veel minder van het Evangelie hooren, dan kinderen uit de volksklasse.

Toen wij jaren geleden collecteerden voor den bouw van de Regentessekerk, trof het ons, hoe in de rijkere buurten er heele straten waren, waar bijna huis aan huis ons werd gezegd: ‘Mijnheer of Mevrouw doet niet aan godsdienst’, of: ‘hier wordt nooit naar de kerk gegaan’. En heel waarschijnlijk is het, dat kinderen uit zulke gezinnen weinig of niet met Gods Woord in aanraking komen en hooren zij er later opmerkingen over, dikwijls in minder gunstigen zin, dan is het over een boek, dat zij zelf niet kennen. Zulke kinderen te bereiken, dat was het doel van de oprichting eener Zondagsschool in de Badkapel. Nu leert de ondervinding echter, dat een Zondagsschool tegelijk voor kinderen uit de volksklasse en den meer gegoeden stand, nu eenmaal niet gaat; komen de eersten dan blijven de laatsten weg. Voor de eersten zijn Zondagsscholen in overvloed te Scheveningen, voor de laatsten, voor zoover wij weten niet, en in deze behoefte wenschten wij te voorzien.

Hoogachtend,
Uwe dw.
A.H. v. HEYST.

Kermispret in Apeldoorn.

Voor 'n dubbeltje waren ze er. Het concert-terrein kostte een kwartje. Nou, daar hadden ze glad maling 'an. 't Was toch maar 'n ouwe-wijve-boel daar, die kerels allegare, met 'n glaasje melk 'an d'r smoel. Nee 'oor, daar moesten ze niks van. En meteen schoven ze het woelige kermisterrein op, gearmd met z'n zessen, drie kerels, met hooge, zijden polderjongenspetten en drie boerenvrouwlui, zich mengend in het spontane gejoel van schreeuwende boerenkinkels, van draaiorgels en kermisdrukte, dat daar opeens de landelijke stilte van den deftigen Deventerweg vervangen had:

Wij zijne de jongers die de klare wel lusten!
Falderalderiere, falderalderiere!
Wij zijne de jongers die de klare wel lusten!
Fal, fal, falderalderalderaldera!

Even hielden ze hun vaart in, dansend nog met gracieuse polderjongensbewegingen, de kerels met de schouders naar omlaag, het hoofd op de borst bungelend, de meiden springend met het bovenlijf naar achteren, het hoofd in den nek geworpen - één lange, bewegelijke slingerslang. Ze hadden kennissen gezien. En dansend met ongure sprongen, een halven cirkel vormend, zwierden ze op hen aan.

‘Hoera! Hoera! Hoera!-’

‘Val dood, kerel, ben jij daar?!’

‘Hallo, potverblomme!’

‘Ha, Trien, hoe gaet 't?’

‘Goed 'oor, mit oe ook?’

‘Kom deur, jongers, dan gaen we saemen. Vooruit, naer de malle-meulen!’

En voort ging 't, nu met z'n twaal'ven:

We gaene verhui-ui-zen, wie gaet 'r mee?
We gaene verhui-ui-zen, wie gaet 'r mee?
We gaene verhui ui zen, wie gaet 'r mee?
En we nemen de heele permetasie mee.

Daar lagen ze dan in de groote wiegelbakken van Tewe's stoomcaroussel, zingend, schreeuwend, gillend en gierend in elkanders armen. Kees Koem haalde de jeneverflesch uit z'n zak, zette die met breede zwaaibeweging aan zijn mond en presenteerde daarna zijn ‘sweetheart’. Toen, verhit, opgewonden door de uitwerking van al het genotene sloegen ze de armen weer om elkaar heen, keken elkaar peilend in de oogen met dolle dronkemanspassie-blikken. O, ze hielden zoo veel van elkaar. De handen tastten, de lippen splitsten zich.

Alleen Trijn Verbrugge was nog niet goed

op gang. Ietwat schuchter verweerde zij zich tegen de al te groote spontaniteit van haar cavalier. Maar Jan Verolme gaf 't niet zoo gauw op.

‘Toe dan ma'r. Vooruit. D'r steekt toch niks in. Vooruit. Alles in 't fersoenlijke. Kiek dan naer hulder! Kiek Kees Koem dan 's, met Jans Verweyde. Allo, vooruit dan meid!’

Maar ze bleef zich verweren.

‘Schei uut noe! Noe is 't genogt! Schei uut; wat hé je d'r an?’

Ze geneerde zich voor de menschen, die rondom de caroussel toezagen; de heeren, de dames, die zich blijkbaar met hen vermaakten. Ze was altijd wat verlegen. Dat vond ze zelf akelig, maar ze kon er niets aan doen. Misschien zou 't straks beter gaan, als ze eerst maar 's goed op gang was, als ze een paar kroegen in geweest waren.

Maar Jan Verolme begreep 't wel. Dat zou niet veel geven. Ze was altijd zoo stug. Hij had haar maar gevraagd, omdat hij op 't oogenblik geen ander had kunnen krijgen. En met verbittering bedacht hij hoe Kees Koem 'm vóór geweest was, hoe die 'm de mooie zwarte Jans Verweyde had ‘of'esnoept’. Die mooie, levendige Jans, met d'r donkere oogen en zwarte haren.

En ineens was z'n vroolijkheid weg. Hij zag hoe Jans met Kees stoeide, hoe haar vol, gloeiend gezicht tegen zijn hals lag, hoe ze met hem zat te vrijen, hoe ze hem zoende, met hem stoeide. En onwillekeurig keek hij even naar de magere, dooie Trijn Verbrugge, met haar verlept, schuchter gezicht. Hé jasses! Hij wou wel dadelijk van haar af. Kon hij nog maar ‘een andere meid’ krijgen...

De caroussel stopte.

‘Ik bluuf nog 'n rondje zitten,’ zei Jan. Hij voelde zich ellendig en bitter. Maar hij had zijn plan nu gemaakt. Hij zou de club stil door laten gaan en met Trijn blijven zitten. Dan, als de anderen weg waren, zou er wel 'n gelegenheid zijn haar ‘te loozen’. En dan zou hij de club weer opzoeken, quasi vragen of ze Trijn ook gezien hadden, zeggen dat hij ze in de drukte kwijtgeraakt was en dan zich aansluiten bij de club en zoo bij Jans zien te komen. Dan had Kees Koem ze tenminste niet alleen.

‘Gaan jullie nie' mee, Jan Verolme?’

‘Nee, we bluven nog wat!’

‘Och, kom, laten we maar meegaan,’ vond Trijn. Ze wilde liever niet alleen met hem blijven.

‘Nou, ga jij dan ma'r. Ik bluve nog wat.’

Maar Trijn was niet doortastend genoeg om alleen te besluiten en terwijl de caroussel zich in beweging zette zag ze de club al de tent uithossen. Ook Jan zag het. Hij had alleen oogen voor Jans Verweyde. Hij voelde ze, hij dacht ze, hij zag ze, tot ze met de anderen de tent was uitgehost en de laatste woorden van haar vroolijke stem een dreun werden in zijn hoofd....

> We gaene verhui-ui-zen, wie gaet 'r mee?
> We gaene verhui-ui-zen, wie gaet 'r mee?....

Ze waren weg.

Even wachtte Jan tot de molen in vollen gang was. Toen sprong hij er uit en liet Trijn in den steek.

Buiten gekomen haalde hij even flink adem in de frissche lucht. Daar ginder was de club. Hij haastte zich er heen.

‘Hallo, jongers, hebben jullie m'n meid ook 'ezien?’

‘Wat is 't? Is je meid kwiet?’

‘Jae, in de drukte ben 'k 'r kwiet 'eraekt.’

‘Nou, vooruit jongers!’

Ze begonnen al op te dringen, de clubluidjes. Jan maakte van dat oogenblik gebruik zich maar aan te sluiten aan den rechterarm van Jans Verweyde. Zij verzette zich niet, maar een nijdige blik trof hem van Kees Koem, maar hij lette er niet op en reeds was de club in vollen gang en dreunde het met zware dronkemanscadens:

> Neen, nooit van m'n leven
> Geen huzaar meer aan mijn zij!

't Ging er vroolijk toe. En 't was vol geworden op 't kermisterrein. Ze wilden wel naar ‘Oud-Gelderland’' om Cocadorus te hooren. Maar 't kostte een extra-dubbeltje, waar je nog niets voor had. En 't was daar zoo vol aan den ingang dat ze er bijna niet door konden, vooral omdat twee van de zes meiden mank waren en bijna weggesleept moesten worden.

‘Vooruit dan Mie, je hangt zoo 'an m'n erm!’

‘Hé! Hola! Wat 's dat voor 'n spul?’

Voor 'n groote tent stond in reusachtige, gothische karakters:

‘The Américain Cakewalkroad.’

‘Ha, jongers, dat is de “kakewalk!”’

‘Kiek ze daar noe staen te dansen!’

‘Vooruit, daer motte we wezen, vooruit!

Ik gae d'r niet in, 'oor; ik doe 't niet! protesteerde de kromme Mie Roffel. Ze had van buitenaf door het spiegelglas de buitelende en struikelende bezoekers gezien.’

‘Ik bedank er ook glad voor om m'n nek te breken!’ kwam haar zuster haar helpen.

Maar er hielp niets aan. De meerderheid was er vóór. Ze moesten mee of ze wilden of niet,

Op de gladde, door electriciteit in beweging gebrachte, heftig schuddende vloerplanken hadden ze 't hard te verantwoorden, Mie en Kaat Roffel.

Maar de anderen hadden plezier. Vooral de mooie Jans Verweyde. Haar knap, frisch boerenmeidengezicht gloeide hoog-rood; haar dikke, zwarte haarknoet was van lieverlede losgeraakt en fladderde in zware vlokken langs rug en schouders, haar volle roode lippen lachten vol bekoring en haar koolzwarte oogen deden mooi zonder het te willen.

Bons! daar rolde de dikke Mie Roffel over de bewegelijke vloerplanken. Jans proestte het uit maar bukte zich dadelijk over haar heen om haar overeind te helpen. Maar op 't zelfde oogenblik buitelde ook het kreupele Kaatje. Met een ongelukkige duikelbeweging schoot zij Kees Koem tusschen de voeten die nu op zijn beurt het evenwicht verloor en met 'n smak tegen Jan Verolme aankwakte.

Dat was de vonk in 't buskruit, de druppel die 't vat deed overloopen. Jan Verolme, den heelen avond geprikkeld door de duidelijk sprekende preferentie die Jans voor Kees aan den dag legde, had al een uur lang op wraak gebroed, met boerenkoppigheid. Met één greep van z'n groote vereelte handen smeet hij Kees Koem over de brugleuning. Toen wilde hij gauw even Jans inpalmen, maar zij rukte zich los, gaf 'm een slag in het gezicht die klonk als 'n klok.

'Loeder! riep ze. *Raek* me niet 'an!'

Kees Koem was intusschen weer op de been. Hij voelde vasten grond onder de voeten maar snelde dadelijk naar de dansende brug, z'n stalen tabaksdoos in de hand. Hij zòu 'm even!....

Met z'n drieën rolden ze toen over de springende planken, Jan, Kees en Jans Verweijde, die als 'n andere Kenau Hasselaar dapper meevocht. Met z'n beiden kregen ze Jan er onder, sloegen 'm dat hij kikhalsde, totdat een paar veldwachters het trio uit elkaar trokken.

Toen, ruziemakend en dreigend nog, gingen ze uit de tent, ieder op zichzelf, Kees en Jan met bebloede koppen, Jans als een furie, met opgezet gezicht, verfomfaaiden hoed en finaal verscheurde rokken, nagejouwd door de deelnemers van de weer in vollen gang zijnde Cakewalk:

O-ho-ho, wat is er met die arme meid?
O-ho-ho, wat is er met die meid?
En d'r hoed staat scheef,
En d'r rok zakt af
En d'r bloesje is gescheurd;
En wat is er met die arme meid,
Met die arme meid gebeurd?

Ontnuchterd, afgerost door zijn favoriet, strompelde Jan Verolme de tent uit en als een bittere satyre schetterde het hem van den clown aan den uitgang tegen:

Und die Vorstellung geht weiter....

Apeldoorn, 12 Aug. 1912.

H. VISSER.

Huize '*Boschoord*'

Boschweg.

De kleinste eiland-badplaats der Noordzee: Helgoland.

Grün ist das Land
Rot ist die Kant
Weiss is der Sand
Das sind die Farben von Helgoland.

We kwamen vanuit de Oostzee; we waren den nacht het bewondering wekkend, maar overigens vrij eentonige Noord-Oostzeekanaal doorgevaren, waar het dank zij de onafgebroken electrische verlichting, dag voor ons was gebleven; en wij waren in den vroegen morgen de breede Elbe-monding uitgevaren, naar het Noorden op Helgoland toe. Spoedig was nu niets dan zee rond ons; de kust was verdwenen voor het oog. Alleen in de verte recht voor ons, daar wisten we Helgoland en allen tuurden wij en tuurden wij tot onze oogen moe werden en wij bijna alleen dat zagen wat de verbeelding ons ingaf. Want Helgoland is op de groote zee daaromheen eigenlijk zoo een klein stipje, dat men wel vlak nabij moet zijn voordat men het kan waarnemen.

Maar eindelijk zagen wij het dan toch en bijna tegelijkertijd ook kwamen zijn omtrekken duidelijk voor ons uit, waren wij reeds in de directe nabijheid. De ligging van Helgoland is eigenlijk een heel bijzondere; natuurlijk, het ligt rondom in zee, het wordt dus aan alle kanten door de zee bespoeld, maar de indruk, dien men ervan verkrijgt wanneer men het vanuit zee ook nadert, is toch wal meer dan dat. Er zijn zoo weinig eilanden, en zeker in onze naaste omgeving, die zoo klein zijn, dat men ze geheel met één blik kan overzien; van de meeste eilanden weten wij het, dat ze aan alle kanten door de zee worden bespoeld, maar noch wanneer men er aankomt is de indruk een andere dan wanneer men op het vasteland aankomt, noch wanneer men er

vertoeft gevoelt men zich eigenlijk anders dan men zich gevoelt op het vasteland. Helgoland daarentegen is een rots in zee, is niets meer, maar ook niets minder. Onwillekeurig denkt men aan St. Helena, dat veel grooter is maar dan ook vele mijlen meer van de naaste kust verwijderd ligt; dat dan ook wordt bespoeld door de onmetelijke wateren van den Atlantischen Oceaan. Men denkt daarom minder om het eiland zelf dan wel om den grootsten bewoner, dien het heeft gehad in den persoon van Napoleon, dien men slechts hier veilig bewaard rekende, wiens gevaarlijk genie de Europeesche Mogendheden slechts door het te scheiden door

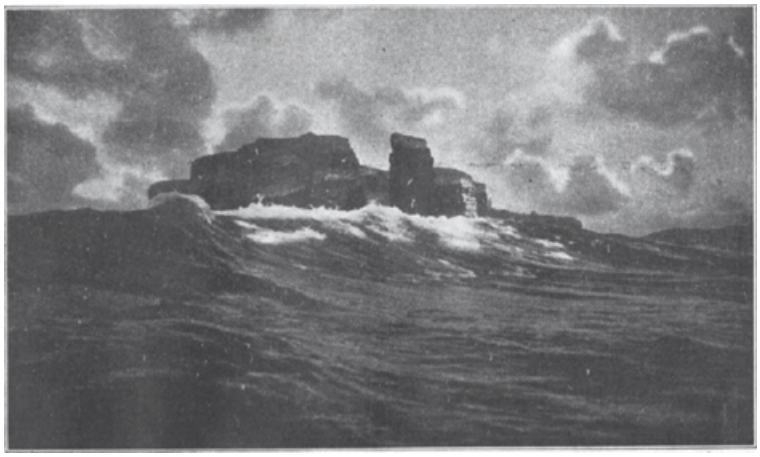

Golven op de kust.

middel van een onafzienbaar watervlak, voor goed overwonnen achtten.

Gustav Frenssen heeft ons Helgoland, niet in zijn tegenwoordigen vorm, maar in den tijd zijner oorspronkelijkheid zoo goed mogelijk doen kennen in zijn 'Hildilgelei', waarin hij ons verhaalt van den vreeselijken strijd dien hier eenmaal in 1545 de zeeroover Wieben Peters streed tegen de Ditmarschen die hem tot op Helgoland vervolgden en die hem eindelijk in de kerk van het eiland, dezelfde kerk die er nu nog altijd staat te midden van de kleine huizen, insloten en vermoordden. Hij heeft ons daarmede getoond het kleine eiland dat zijne geschiedenis sedert eeuwen heeft, sedert de elfde eeuw reeds bekend was, toen de Duitsche geschiedschrijver Adam, Domheer van Bremen, van dit oord getuigde dat het bij alle schippers in hooge eere stond, maar wel in het bijzonder bij zeeroovers! Vanwaar het eiland dan ook zijn oorspronkelijken naam van Heiligland heeft ontvangen is moeilijk uit te maken, maar dat neemt niet weg dat het reeds in vele vroegere eeuwen erkend werd als een interessant en een aantrekkelijk eiland!

Inderdaad, er gaat een zekere suggestie uit van dit kleine stukje wilde en rood getinte rots. Suggestie die spreekt naar alle kanten van het eiland, misschien het sterkst nog geheel in het noorden, waar het meest onbewoonbare deel zijn puntige rotsen in de zee steekt. Het is vooral in de laatste eeuw geweest, dat Helgoland in den strijd tusschen de Mogendheden meermalen is genoemd; twee geweldige zeeslagen werden er geleverd: in 1849 tusschen de Duitsche en de Deensche vloten; in 1864 tusschen de Deensche en de Oostenrijksche vloten, waarbij de dappere admiraal Von Tegetthof de aanvoerder der laatste was. Toen was Helgoland Engelsch grondgebied; de Engelschen veroverden het in 1807 en maakten er tot 1812 een punt van, van waaruit over geheel de Duitsche en Deensche kunsten de smokkelhandel

zich verzette tegen den boycot door Napoleon over alle Engelsche waren uitgesproken.
Zij bleven er genesteld totdat Duitschland, min-

der het eiland wenschende voor eigen krachten dan wel het gevaar voorziende zoo onmiddellijk nabij den mond der Elbe een Engelsch vlootstation gevestigd te hebben, een zware Afrikaansche concessie deed, teneinde zich het bezit van dit eiland te verzekeren.

Of op dit oogenblik die concessie, gelijk toen ter tijd vooral geschiedde, nog als eene gerekend wordt waarbij het voordeel uitsluitend aan Britschen kant was, het valt ten zeerste te betwijfelen en of op dit oogenblik Engeland nog even groote voldoening zal gevoelen over den destijds aangeganen ruil, ook daaromtrent is een vraagteeken niet

De 'Schildwache' aan den Noordpunt.

geheel ongepast. En dit te meer omdat Duitschland zich in de laatste jaren niet er mede tevreden heeft gesteld zich met het bezit van Helgoland van een Engelsch steunpunt in de onmiddellijke nabijheid zijner kusten te hebben bevrijd, maar omdat het met grooten ijver en energie bezig is zich in deze rots midden in zee een natuurlijke vesting te verschaffen, welker kracht eenmaal groote beteekenis kan hebben. Geheel Helgoland is op dit oogenblik niet veel meer dan één uitgebreide vesting. Het onderland, dat aan de zuidzijde zich voor de rotsen uitstrekt is voor deze vesting van geen beteekenis en is dus met rust gelaten, maar geheel het bovenland is ingenomen door de batterijen en door de batterijen in wording; door de versterkingen van verschillenden aard. Om alle scherpe punten der rotsen gluren de vuurmonden; geheel het midden van het boveneiland ligt daar nu omwoeld en ontgraven om naar nieuwe verdedigings-plannen te worden ingericht. Beneden, onmiddellijk aan den voet van de rots is men bezig de haven te bouwen, die veilige ligging moet verzekeren; en zoowel daar als hier zijn het niet alleen de borden met het imperatieve opschrift dat niet mag worden gephotographeerd of geteekend, welke van het gewicht der stellingen overtuigen, maar zijn het veel meer de argusblikken der schildwachten, die waken in de directe nabijheid en die waken van verre, zonder door den bezoeker gezien te worden, met verrekijkers, welke er gevoelig den nadruk op leggen dat men in staat is het verbod te handhaven.

De vesting Helgoland is wel bezig aan het eiland Helgoland veel van zijn natuurlijke beteekenis te ontnemen. Het Helgoland, dat vroegere eeuwen daar gekend hebben, kan men er toch niet meer waardeeren; het is reeds tientallen van jaren achtereen badplaats, in zekeren zin mondaine badplaats boven alles. De geschiedenis van het badleven van Helgoland dateert reeds van 1826 toen de dusgenoemde 'Aktien

Gesellschaft Seebad Helgoland', die op initiatief van den scheepsbouwer Jacob Andressen Siemens tot stand was gekomen, de eerste vier badkarren op de dusgenaamde Düne

en tegelijkertijd op het strand van Helgoland liet rijden. Toen kon niemand zich denken, dat het armoedige eiland eens zou groeien tot een welbekende badplaats en het denkbeeld dat aan het initiatief van den ondernemenden Siemens ten grondslag had gelegen om langs dezen weg het eiland economisch op te heffen, scheen geen succesvollen uitslag te mogen verwachten.

HENRI VAN DER MANDERE.

(Wordt vervolgd.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

J.D.B. (**Hond).** - Ik hoop, dat gij U-zelf herkent ouder Uw voorletters en met deze bijvoeging er nog bij, daar ik geen gelegenheid heb U particulier te antwoorden. Met innig leedwezen vernam ik uit Uw brief het lot dat Uw hondje te wachten staat, want ik vind het eerlijk gezegd wreed dat hij moet achterblijven. Het is waar, dat het vervoer naar Indië duur is en lastig, maar het is niet onmogelijk, want ik weet van meer dan een eigenaar, die zijn hond meenam naar Holland terug, en omgekeerd. - Intusschen, ik vrees dat mijn pleidooi ten zijnen gunste niet helpen zal; indien de trouwe lieve oogen van Uw foxje niet vermogen U van besluit te doen veranderen, wat zal het dan geven of ik voor zijn blijven-bij-U pleit! Echter, waar gij, naar aanleiding van Uw Lelie-lectuur, weet dat ik een innige dierenvriendin ben, zal diezelfde lectuur U toch ook reeds geleerd hebben hoe ik er genoeg van heb voor de honden van anderen ‘een goed thuis’ te zoeken bij mij-zelf onbekende menschen.

De geschiedenis met Box (zie Lelie van 19 Juni 1912) heeft mij in dit opzicht - na reeds vele dergelijke ondervindingen helaas - geleerd hoe een dergelijk door zijn eigenaar aan zijn lot overgelaten beest nog beter af is misschien wanneer men hem pijnloos afmaakt, dan wanneer men hem de wijde wereld injaagt bij zóógenaamde dierenliefhebbers, die hem, als hij hun, om de meest onbillijke redenen meestal, niet bevalt, verschoppen als onnut gevoelloos huisraad. Indien ik niet zelve de zorg voor 5 honden had, dan zou ik zeggen: zendt haar naar mij. Maar, noch mijn voortaan zeer kleine woning, noch mijn finantiën laten dit toe. Dus, als gij 't over U kunt verkrijgen om een dier, waarover gij zoo hartelijk schrijft als gij 't doet, aan zijn lot over te laten, dan moet gij-zelf dat verantwoorden en kan ik U niet helpen. Met U ben ik 't geheel eens, dat het een mishandeling zou zijn haar in een asyl te stoppen. (Maak haar dan veel liever pijnloos dood). Indien gij haar voor geld kunt onderdak brengen ergens, dan is er m.i. nog meer kans, dat zij het, om die reden, goed heeft, dan wanneer gij haar gratis weggeeft aan den een of den ander, dien het te doen is om voor niets een mooi hondje te hebben, maar die haar, als zij hem verveelt, misschien na Uw vertrek gemakshalve de straat opjaagt. Nogmaals, overdenk goed wat gij doet. Blijkens Uw eigen brief hebt gij van het arme dier zooveel liefde, trouw, gezelligheid, aanhankelijkheid, wat niet al, ondervonden, dat het m.i. Uw *plicht* is haar bij U te houden, ook al kost U dat geld en omslag. Vergeef mij, dat ik zoo openhartig met U spreek. Uw brief over Uw hond doet sympathiek aan. Juist daarom wil ik niet nalaten een laatste beroep te doen op Uw gevoel voor haar.

H.V. - Vriendelijk dank voor Uw briefkaart. Uw artikeltje nam ik aan.

Wed. J. te U. - Uw brief vertelde mij niets wat *mij* kan verwonderen van dat familielid van mij, dien ik immers van zóó nabij ken. Het spijt mij zeer voor U, dat gij zoo zijt behandeld. Maar wat wilt gij dat *ik* er aan zal doen? Ik verwijs U, wat mijne opvatting van de behandeling van en omgang met ondergeschikten aangaat, naar de Lelie van 31 Juli j.l., waarin gij een stukje zult vinden gewijd aan Mej. M.A.A. Gehner, die reeds 10 jaren de trouwe dienstbode en hulp is van mijne vriendin en mij.

E. M. de V. - (Ik hoop dat ik Uw pseudoniem juist heb gelezen?) Ja-zeker, Uw expresse-brief heb ik indertijd ontvangen. Maar ik was toen juist op reis, en had daardoor geen gelegenheid U terstond ervoor te danken. Hij is mij nagezonden, want ik was inderdaad reeds uit S. vertrokken toen. Hartelijk dank ik U voor de vriendelijke gedachte, die U dezen nieuwen brief ingaf voor mij, naar aanleiding van het stukje over onze Marie; brief waarin gij mij komt gelukwenschen met het tienjarig redactrice-schap van de Lelie. Inderdaad, als ik op die tien jaren terugzie, dan mag ik met dank en blijdschap zeggen, dat ik heel wat goeden raad heb kunnen geven, en daardoor menige voldoening ondervond van mijn werk, en ook mag ik getuigen dat zijdens de lezerskring heel veel liefde en vriendschap en belangstelling mijn deel was, tenge volge waarvan zich uit de toenmalige Lelie dan ook een geheel andere heeft ontwikkeld op een vrij wat krachtigeren grond, dan de bodem waarop de eerste is ontloken. - Zulke warme hartelijke woorden van vriendschap als de Uwe reken ik zeer zeker tot de ondervindingen, die mij lust en moed geven mijn werk te blijven doen in

oprechtheid en eerlijkheid, zonder aanzien des persoons. Nogmaals hartelijk dank. Den eersten brief beantwoord ik nog.

Leo. - Was dit niet eertijds Uw pseudoniem? Uw artikel neem ik gaarne aan. Ja, mej. K. lichtte U juist in, wij gaan inderdaad verhuizen naar den Haag, daar ik voor mijne gezondheid niet op S. kan blijven wonen. Zoodra ik in mijn nieuwe woning ben vermeld ik natuurlijk het juiste adres op het Lelieomslag. Hartelijk gegroet.

H.W.S. - Vriendelijk dank voor de toezending der couranten. Dergelijke in groote bladen reeds opgenomen berichten leenen zich niet voor herdruk in de Lelie, wegens plaatsgebrek. Intusschen heb ik eruit gezien, met veel waardeering, dat er op dat congres is gestreden voor dierenbescherming. In Frankrijk heeft een der kamerleden een openbaren brief gericht tot den minister van binnenl. zaken, om zijn medewerking te vragen in het tegengaan van de gruwelijke mishandelingen, waaraan de dieren blootstaan. De minister van binnenl. zaken haastte zich, in een uitvoerig schrijven, zijn volle sympathie te betuigen met dit voornemen. 't Ware te wenschen dat ook onze ‘christelijke’ regeering in dezen eens een voorbeeld gaf ten goede, in plaats van de meest mogelijke onverschilligheid te bewaren ten opzichte dezer toch óók ‘door God geschapen’ schepselen.

No. 72. - Ik hoop dat onze wederzijdsche vriendin, aan wie ik een kaart schreef, U mijne blijdschap over Uw schrijven reeds overbracht? Ik was namelijk zóó verrast en verheugd door Uw brief. Want, eerlijk-gezegd, ik dacht: de kennismaking is zeker *niet* meegevallen. Natuurlijk verheug ik mij dus bepaald op Uw komst als wij in den Haag zijn.

Anna, **te Hilversum**. - Hartelijk dank voor Uw lieven gelukwensch! Gij geeft geen nieuw pseudoniem op, daarom neem ik maar weer het oude van vroeger.

Tip. - Neen, dat begrijp ik, dat gij hierheen geen bloemen zoudt kunnen zenden. En, wees ervan overtuigd, dat ik uw lieve bedoeling evenzeer waardeer als ik het de daad zou gedaan hebben. Daarom, wees vriendelijk gedankt voor Uw lieve hartelijke kaart.

Nora. - Het lijkt mij onder deze omstandigheden zoo koud Uw vroegere brieven te beantwoorden. Het leven moet U, dunkt mij, op dit oogenblik zoo anders, zoo vreemd, voorkomen, alsof al hetgeen tot hiertoe is geschied is afgedaan. Althans, zoo stel ik mij Uw gewaarwordingen voor, na zulk een plotselingen ramp. Vergeef mij daarom dat ik niet den moed heb die vroegere, in geluk en vroolijkheid geschreven uitingen van U thans ter hand te nemen. Zij schrijnen te zeer tegen de U zoo inééns geslagen wonde. Ik ben U zoo dankbaar dat gij zoo vriendelijk waart mij terstond, op mijn verzoek, zoo uitvoerig te antwoorden. Ja, dat kan ik mij voorstellen dat gij-zelve toen, in het eerste oogenblik, niet wist wat er voorviel. Eén groot geluk is daarbij toch Uw deel geweest, dit namelijk dat gij Uw lieve moeder juist toen bij U hadt. En daarbij brengt deze ramp ook raar de uiterlijke omstandigheden zoovele veranderingen voor U mede! Goddank dat gij Uw lievelingen medeneemt. Die zullen U nu een dubbele troost zijn, òòk om de herinneringen aan den overledene. Deze zomer brengt mij veel treffends in droeve opzichten. Het: Gedenk te sterven, klinkt op allerlei

manieren om mij heen in den laatsten tijd. Lieve Nora, ik wilde dat ik U iets kon zeggen van 't geen er voor U is in mijn hart, iets van 't groote medelijden dat ik voel met Uw lot. Maar woorden zijn daartoe onmachtig. Schrijf nog eens, als gij 't kunt.

Odillon. - Ja, dat is gezellig, dat gij een zoo langen brief schreeft over al Uwe wederwaardigheden. Gelukkig dat zij van nogal vroolijken aard zijn. Ik zal U een kaart zenden, en daarop een en ander particulier beantwoorden. Hartelijk gegroet.

Ch. H. - Hartelijk gelukgewenscht. Wil dat ook overbrengen aan Uw aanstaande vrouw.

Mej. A.H. van H. - Ik begreep niet uit Uw schrijven of de bedoeling ervan is, dat het wordt opgenomen in de Lelie.? In elk geval echter lijkt mij dat wenschelijker, omdat ik juist in dit opzicht geen schijn zelfs op mij wensch te laten rusten van onrechtvaardigheid of partijdigheid. Tegelijk met Uw onderteekenden brief ontving ik er nog een over 't zelfde onderwerp, die een aaneenrijging bevatte van bijbelteksten en vrome praatjes en... zich niet durfde onderteekenen. Van zulk anonym geschrijf walg ik (ofschoon het in dit geval volstrekt niets hatelijks of beleedigends voor mij bevatte, enkel maar een algemeen vroom gebazel inhield), terwijl ik U daarentegen de hand bied voor Uw verdediging van wat gij recht acht. Intusschen moet het mij van het hart dat gij mij geenszins hebt overtuigd. M.i. is en blijft de bedoelde advertentie een slag in het aangezicht van den waren Christus-geest. Ik kan mij voorstellen, dat gij, als leek daarbij misschien niet genoeg stil hebt gestaan. Maar ik vind dat een predikant, die dagelijks ‘het Woord Gods’ bestudeert, in dit opzicht zichzelf van een beter gehalte moest toonen, moest weten hoe *zulke* pogingen om ‘kindertjes van goeden huize’ tot christenen te maken leiden tot huichelarij en hoogmoed en *niet* tot wezenlijke godsvrucht.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moet het vervolgstukje voor Cora: ‘Over vrouwenkleeding’ blijven wachten.

REDACTRICE.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Onderwijs in de **NED. STENOGRAFIE,** per brief. - **VOORBEREIDING VOOR EXAMENS** - *f* 25. -, bij vooruitbetaling; recht op 52 weekbrieven.

(23*a*)

Met de kennis der sten. slaagt men in een goede betrekking. - Zij leert de gedachten vlug op papier brengen.

JOH. G. SCHIPPERUS, *Noordpl. 54*, *Rotterdam.*

11 September 1912
26ste Jaargang.
No. 11

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Hoe verwacht en verzorg ik mijn eerste kindje?

Tot het beantwoorden dezer vraag kunnen onderstaande brieven, oorspronkelijk voor slechts één moeder bestemd, misschien nog aan meer aanstaande moeders goede diensten bewijzen.

A. DE GRAAFF-WÜPPERMANN.

I.

Beste Emmy,

Je gezelligen brief, waardoor ik me zeer vereerd voel, ontving ik vanmorgen. Ja, heusch, ik voel me wel eens zoo'n deftige huismoeder na je verzoek.

Je bent ook een slimmerd, zeg! Je hebt bij jezelf gedacht: ‘Eerst een complimentje over de kinderen, daar is iedere moeder gevoelig voor, en 't is waar, dat ik 't aardig vond te lezen, dat je mijn drietal ‘toonbeelden van gezonde, goed verzorgde kinderen’ vindt. Verder schrijf je - wacht, ik leg je brief naast me -: ‘en de handige inrichting van alles toen ze nog babies waren, heb ik altijd bewonderd.’ Toe maar! - Daarna komt het verzoek om je, nu de ooievaar zich aangemeld heeft, ‘in alles te raden’.

Ja - Em, dat je nu je moeder zoo mist kan ik me begrijpen en voor zoover het in mijn macht ligt, wil ik haar in dit geval graag vervangen. Maar voordat ik als mentor optreed, wil ik je één ding zeggen.

Ik verbeeld mij niet, dat ik de wijsheid

in pacht heb en kan je alleen in alle nederigheid vertellen, hoe ik mijn kinderen behandelde en hoe ik ze naar mijn idee 't meest practisch kleedde.

Mijn wijsheid op 't gebied der hygiënische verzorging heb ik grootendeels van onzen huisdokter; ik schreef op zoodra mij iets inviel wat ik graag wilde weten en kwam hij eens, dan kwam 't lijstje te voorschijn en werd van a-z behandeld. Maar op dat punt geef ik alleen mijn raad ten beste zoover 't de hygiëne betreft; is je kindje ongesteld, dan behoor je medische hulp te hebben en verder niemands raad te volgen. Al vindt je je dorpsdokter nu ook een beetje oud en vrees je daarom, dat hij ook ouderwetsche opvattingen heeft - dat behoeft ten eerste nog niet samen te gaan en ten tweede heeft hij door zijn langdurige practijk toch veel ondervinding. Heel verstandig vond ik alvast, dat hij je geen bijzonderen raad gaf omtrent jezelf. Om je gezond te blijven voelen is nu niets beter dan in je gewone doen te blijven. Je fiets berg je natuurlijk op, en omdat je de eerste maal nog niet weet, wat je al dan niet verdragen kunt, zou ik den eersten tijd wat oppassen voor schokkende voertuigen.

En om je kindje gezond te doen zijn, besluit je nu alvast om 't zelf te willen voeden, dan ben je al een eind op den goeden weg. Merk je, dat ik al aan 't optreden ben als raadgeefster?

Maar nu is mijn praatje voor vandaag uit. De volgende week gaan we in den Haag logeeren en daar zal ik eens naar een paar kinderwinkels gaan, om mijn geheugen op te frisschen; wie weet wat er in acht jaar tijds weer voor nieuws is bijgekomen. 't Eerste, waar je je gedachten over zult moeten laten gaan, is toch het uitzetje; een aardig plan om daar veel zelf aan te doen. Je hebt er den tijd voor en 't is misschien ouderwetsch, maar naar mijn idee is er meer poëzie in een zelf gemaakte, dan in een kant en klaar bestelde luiermand. Begin maar vroeg; onze grootmoeders zorgden met zeven maanden alles gereed te hebben en geloof me maar, dat onze moderne tijd nog wel eens bij hen in de leer kon gaan!

Nu werkelijk adieu, wees hartelijk gegroet door je

DORA.

II.

Lieve Em,

Ziezoo, nu kan ik je op de hoogte helpen van het eigenlijke uitzetje. Eerlijk gezegd, dacht ik in de Wekker een echte reformuitzet te vinden en was ik benieuwd, hoe de bezwaren, die ik aan mijn baby-kleeding vond, opgelost zouden zijn. Maar neen, 't eenige verschil was, dat de kleedingstukjes van de slappe, poreuse reformstof gemaakt waren; verder vond ik al mijn eigen modelletjes terug. De directrice vertelde mij, dat er althans bij haar nooit nabesteld is van het stel reformkleertjes, dat indertijd op de tentoonstelling voor Vrouwenarbeid was geëxposeerd. De flanelletjes (met alle naadjes aan den buitenkant gemaakt) die evenals de hemdjes achter met een enkel bandje gesloten worden voor 't gemak, waren dus inplaats van zooals de mijne van fijn Fransch flanel en katoen, vervaardigd van reformstof. Daar en in andere winkels kan men die per meter krijgen.

De navelbandjes, die niet veel mogen rekken, raad ik je zeker van gewoon flanel te nemen 40 à 50 c.M. lang, 12 à 14 c.M. breed, dus gewone rechte lappen, die je met een wijd festonsteekje met waschzij omwerkt, en die met veiligheidsspelden bevestigd worden.

De nachtponnetjes laat je achter open; onderjurkjes laten veel menschen niet dragen, maar ik vind het erg gemakkelijk, wanneer men 't kleintje eens geen jurk, maar een blousetje of truitje en schortje aan wil trekken. Over jurken zou ik me maar niet bezwaren, Em; voor je eerste wordt je daarvan gewoonlijk ruim voorzien. De poreuse stof vind ik ook voor jurkjes niets ‘gekleed’, hoewel ik aardige modelletjes zag in de Wekker, zonder al die lastige strookjes, die vooral aan 't halsje zoo hinderlijk zijn.

De wollen luiers uit de Wekker zijn heerlijk licht en warm en komen nog goedkooper dan mijn baaien. Je laat ze een heelen tijd 's nachts en den eersten tijd ook overdag dragen, daarna komen voor 's winters de lekkere gebreide luierbroekjes van witte wol aan de beurt en voor 's zomers die van reformstof.

Bloote voetjes of kousjes? Ja, Em, dat hangt, als nog zooveel meer, van 't individu af. Gek, om van dat kleine ding te spreken als van een individu, hè? En toch komt ieder kind weer ter wereld met andere eischen en zul je met je zoon of dochter

weer andere ondervindingen opdoen dan ik met de mijne. Zoo hadden ze bij mij gauw koude voetjes en daarom liet ik ze zachte wit wollen kousjes dragen, gedachtig aan den regel: ‘de zuigeling moet, zonder te transpireeren, behagelijk warm aanvoelen en vooral geen koude voetjes hebben.’ Een van de weinige algemeene regelen bij de kinderverzorging, die alle doctoren wel zullen onderschrijven! Die luierbroekjes kun je ook krijgen met kousjes eraan; daarmee voorkom je 't bevestigen der kousjes, dat anders met twee veiligheidsspelden moet gebeuren en natuurlijk nooit met een elastiekje om 't beentje.

Een artikel, dat je in overvloed dient te bezitten is: luiers. Ik had er honderd, en hoewel je 't natuurlijk met minder schikken kunt, is 't toch een heel prettig gevoel er royaal in te zitten. De reformstof absorbeert prachtig, er bestaan zware en minder zware qualiteiten voor 't begin en later. Badhanddoekenstof voldoet minder door de moeilijke reiniging; ook zijn de vierkante luiers, die je zelf in een driehoek vouwt, gewilder dan die reeds een driehoekvorm hebben.

Het zal me een waar feest zijn, van oud servetgoed, dat ik helaas reeds bezit, 24 kleine handdoekjes voor je te maken; ik zet ter onderscheiding op 12 ervan een rood kruisje.

Groot gelijk om het kinderwaschje aan huis te nemen. Ik houd voor dat fijne goed, dat met het teere huidje van ons kindje in aanraking komt, niets van bleekers met hun bleekpoeder en jij met je bleekveldje in den tuin kunt dat zeker missen. 't Maakt natuurlijk ook een verschil met de getallen, als je 't goed wekelijks schoon hebt; me dunkt, dat je 't stellen kunt met: 100 luiers, 4 à 6 wollen luiers, 8 flanelletjes, 8 hemdjes, 12 navelbandjes, 6 onderjurkjes, 8-12 nachtponnetjes, 6 wollen en 6 dunne luierbroekjes, 6 paar kousjes; voor wieg en bedje ieder 6 onder- en 6 bovenlakentjes, 6 sloopjes en 6 molton onderleggers, 8 sluitlakens.

Voor je eigen waschje van de eerste 9 dagen maak je vooraf een afspraak met je bleeker; ik betaalde *f*9 en kreeg dan dagelijks alles geheel opgemaakt thuis.

Prettige dingen om onder 't kindje te leggen in de wieg of op schoot zijn molton piqué sloopjes van ± 40 c.M. in 't vierkant, waarin men een zeiltje schuift. Een borduurseltje er omheen, dan heb je een keurig zeilhoesje.

Nu kun je aan 't werk, Em; kan ik stalen of modellen voor je bestellen dan zeg je 't maar, iedere winkel is tot zending bereid. Binnenkort ga ik mijn licht eens opsteken in een winkel van wiegen, waschtafeltjes en dergelijke kinderartikelen. Spoedig dus meer van je

DORA.

III.

Beste Em,

Volgens belofte bracht ik gisteren een bezoek bij Simonis. Als bepaalde nieuwigheid zag ik er alleen een aardige vervanging van de vuurmand, waarmee onze moeders de kilte van ons goedje verdreven. Al is die heel terecht met z'n atmosfeer-bedervende houtskool in den ban gedaan, de luiers komen even kil uit de kast als vroeger en ik hing ze voor 't gebruik in 't zonnetje of 's winters gedurende den nacht in een kamer

waar de vulkachel brandde. Maar bij Simonis zag ik een keurig wit geëmailleerde emmer met dubbele kanten en bodem, ingericht op de manier van de warmwaterborden; kokend water wordt in de buitenste emmer gegoten, waardoor 't in de binnenste lekker warm wordt; 't goed wordt in korten tijd daarin uitgewasemd. De prijs is *f* 6.50, dus wel geschikt voor een extra cadeautje!

Verder zag ik er een menigte wiegen in alle prijzen; als je die zelf opmaakt komt 't je veel economischer uit; maak dan een losse binnenbekleeding met de overhangende strook eraan vastgenaaid. Je kunt 't dan dagelijks gemakkelijk uitkloppen. Voor de slaapkamer worden eigenlijk altijd houten of ijzeren ledikantjes met opklaphekjes genomen; 't bezwaar dat een kind er zoo ‘verdwaald’ in ligt, onderving ik door twee kapokrolletjes te maken, zoo breed, dat als ze ieder tegen een kant van 't ledikantje aan lagen, in 't midden een behagelijk nestje overbleef voor de kleine peuter. Groeit het kleintje, dan heb je toch de eerste jaren geen nieuw bedje aan te schaffen. Gladde witte bekleeding van de kanten en dito gordijntjes zijn goed voor rust en tocht.

De tegenwoordige ledikantjes hebben staaldraadmatrasjes, zoodat je maar één bovenmatrasje noodig hebt; ik had dat gevuld met zeegras, maar omdat ik 't zoo hard vond, legde ik er een dubbele onderdeken op. Met een kapok matrasje ben je, dunkt me, beter uit, maar ik liet me indertijd raden door een winkelheertje, dat beweerde dat kapok ‘broeide’. Van de hooggeroemde varen kus-

sentjes hadden onze oudsten altijd kale rondtetjes achter op 't bolletje; voor No. 3 had ik er met een stevig kapok kussentje nooit last van.

Op het matrasje komt 't onderlakentje, daarop een flink zeil, dat bedekt wordt door een molton onderlegger; vervolgens 't bovenlakentje en een of meer lichte, warme wollen dekentjes die niet precies pas, doch flink groot moeten zijn, zoodat een woelwater zich niet al te gemakkelijk kan blootschoppen; voor de wieg geldt deze zelfde regel.

Zeil en beddegoed doe je 't best van eerste qualiteit te nemen, duurkoop is hier goedkoop. Daarentegen kun je evengoed je kleintje baden in een doodgewoon teiltje, als 't maar apart gehouden wordt, als in een beelderig badje op standaard, waarin Simonis ook ruim voorzien is, en zal je het evengoed aankleeden op een matrasje op de huiskamertafel als op zijn keurige aankleedtafels, voorzien van uitschuifbladen, laden en kastjes.

De wekelijksche weegpartij vereischt een weegschaal; op die ik bij Simonis zag, ingericht met gewichten, verschuifbaar langs een staaf met schaalverdeeling, kun je tot op ongeveer 5 à 10 gram nauwkeurig wegen. Ik leende de weegschaal indertijd van een kennis; 't is een groote uitgave, misschien weet je ook wel iemand, die je haar schaal te leen wil geven.

De kindermandjes, waarin je alle kleinigheden bijeenlegt, en die al of niet op voet te krijgen zijn, vind ik nog altijd onmisbaar. Je legt daarin klaar:

1°. 2 sponsjes voorzien van onderscheidingsteekens,

2°. een stukje ongeparfumeerde zeep, waarvoor iedere vette zeep van goede kwaliteit kan dienen; den eersten tijd gebruikte ik Dobbelman's Roodkapjeszeep,

3°. een zacht haarborsteltje, } Netjes bij elkaar passend in wit celluloïd te krijgen.

4°. een zeepbakje, } Netjes bij elkaar passend in wit celluloïd te krijgen.

5°. een doosje met veiligheidsspelden in drie verschillende grootten, } Netjes bij elkaar passend in wit celluloïd te krijgen.

6°. een poederdoos, gevuld met talkpoeder en een prop verbandwatten, ter vervanging van de onhygiënische poederkwast. Ook wordt veel een peperbus met poeder gebruikt, } Netjes bij elkaar passend in wit celluloïte krijgen.

7°. een badthermometer,

8°. een tube lanoline,

9°. een tinnen kruikje en een kruikezakje,

10°. een caoutchouc lavementje met aparte slappe canule.

Nu ik toch zoo bezig ben aan wat je noodig hebt als de groote dag daar is, noem ik meteen maar wat iedere dokter graag klaar vindt staan: 1°. verbandwatten, 2°. hydrophilegaas, 3°. een pannetje om 't een en ander uit te koken, 4°. een nagelborstel, 5°. een of ander ontsmettingsmiddel, b.v. een literflesch lysolof sublimaatoplossing, 6°. een nikkelen schaar met stompe punten, 7°. een stukje smal wit veterband.

En de zuster vindt graag bij de hand: 1°. twee steenen of geëmailleerde waschkommetjes, als je niet in 't bezit bent van een baby-waschtafeltje met middenschot, 2°. een klein kommetje met deksel, dat je gevuld met gekookt water en watpropjes, vóór iederen maaltijd van het kindje noodig hebt, 3°. een kleedmatrasje,

4°. een zeil voor je eigen bed, 5°. een ondersteek, 6°. een koortsthermometer, 7°. een flesch met slaolie en een met boorwater, en 8°. een irrigator (geen absoluut vereischte).

Als je nu nog een zakje of mandje voor 't vuile kindergoed en een aparte teil voor luiers hebt, dan ben je mooi ingespannen en geloof ik niet dat er iets ontbreekt.

Veel liefs van je

DORA.

(Wordt vervolgd.)

Overzicht van de week.

I.
Zedelijk of... onzedelijk?

Volgens een mij toegezonden courantenuitknipsel beweert de Haagsche Courant, dat dezer dagen in den Haag een dame een pop kocht voor haar meisje, welke laatste dit 'kindje' in haar natuurstaat, dus zonder kleertjes, over de straat droeg, totdat.... een agent de moeder gelastte het 'onzedelijk' schouwspel onder haar eigen mantel te verbergen. Want, een 'nakende' pop, fi-donc, dat geeft den braven hedendaagschen zedelijkheids-apostelen aanstoot! - 't Blad, dat uit de Haagsche courant dit 'historisch' verhaaltje overnam, teekent hierbij smadelijk aan, dat het zeker weldra ook verplichtend zal worden gesteld onze hondjes broekjes en jurkjes aan te trekken op straat, enz.

Wel, wat zal *ik* dan in de gratie komen bij de zedelijkheids-apostelen van bovenstaand gehalte! Mijn Frits en Benjamin namelijk dragen reeds lang jasjes, - door de Scheveningsche bevolking bij voorkeur met de benaming 'broekies' betiteld. (Maar heusch, *ik*

laat het hen niet doen voor de zedelijkheid maar puur en simpel voor de kou).

Doch ter zake. - In hoeverre de Haagsche courant hier opsnijdt dan wel der waarheid getrouw is kan ik niet beoordeelen. 't Lijkt bijna ongelooflijk van onzin, dat zóó iets idioot-achtigs inderdaad zou gebeurd zijn. Echter, in hoogen ernst, als een vaststaand nieuwtje, meldt in ditzelfde zinverband een andere courant, hoe eenige Haagsche ingezetenen de betrokken overheid hebben in kennis gesteld met het 'aanstootelijk' feit van een ergens in de Molenstraat tentoongestelden mannenkop die, bij nauwkeurige beschouwing, andere vormen vertoont, en daardoor onkuische gedachten kan opwekken!

Kan het viezer en huichelachtiger? En is het niet treurig dat wij wetten hebben, die tot zulke viesheid en huichelarij bepaalde aanleiding geven, deze maken tot een schijnkenmerk van 'kuischheid'!

Want immers, in de eerste plaats, reeds 't feit zelf dat zulke berichtjes de rondte doen in de couranten, is een veel meer op de 'onkuischheid' werkend iets dan deze aan slechts enkelen in de Molenstraat bekende étalage. Juist dat feit van openbaarheid prikkelt tot gaan zien, tot onkuisch beschouwen van andere, op zich-zelf misschien dood-onschuldige uitstallingen, maar waarin opzettelijk opgewekte onreine nieuwsgierigheid altijd wel iets, 't een of ander, kan vinden dat dubbelzinnig aandoet, en de zinnen prikkelt op verkeerde wijze. Bovendien echter, wat zijn dit voor een eigenaardig soort braven en kuischen, die zich zóó ijverig verdiepen in een oogenschijnlijk niets anders dan een mannenkop voorstellend voorwerp, dat het hun eindelijk gelukt er iets stuitends aan te ontdekken, en die dan achterna hun zedelijkheid moeten gaan luchten met requesten aan de bevoegde overheid; (nu wij een rechtsche regeering hebben kom je met zulke aanstellerij per-sé in een goed blaadje). - Een wezenlijk kuisch mensch, *als* hij zoo iets onreins opmerkt, gaat voorbij, ziet er verder niet naar, - en daarmee uit. Tien tegen een echter merkt hij 't niet eens op. 't Gaat daarmee als met den meneer die, per ingezonden stuk, in een Amsterdamsche Courant, geloof ik, zoo hevig ontdaan was over de opgevulde kousen en beenen in corsettenwinkels, en die over deze quasi-reinheid en zijn eigen smerig-overprikkeld gestel er danig en welverdiend van langs heeft gekregen van anderen. - 't Gaat daarmee als met de kuische dames, die niet kunnen zien dat een hond op straat zijn natuurlijke behoeften volgt, en die, met behulp van 'reinheid'-boekjes, volledig op de hoogte zijn van alle vuile tegennatuurlijke geheime zonden die er maar bestaan, - alles uit louter 'kuischheid'.

Heusch, zoolang men den 'Koninginnedag' niet beter weet te vieren voor 't volk, dan met jenever en laat in den avond open kroegen, zoolang de societeiten volzitten van rood-koppige, bitterende heeren, zoolang is er voor 't publiek veel méér aanstootelijks te zien in 't openbaar, en onverholen, aan gulzige blikken en onbeschaamde loer-oogen en handtastelijke dronkenmanstooneelen, dan het ooit kan worden aangeboden door opzettelijk-*gezochte* aanstootelijkheid van uitstallingen of platen, - om van zooiets belachelijks als een 'nakende' pop niet eens te spreken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Gij zult niet dooden
of

Wat is ‘Vaderlandsliefde?’

Voor een páár jaar was ik aan de fransche Riviera, op de Promenade des Anglais te Nice, te zamen met kennissen, die in één enthousiasme waren over de voorbij-trekkende corps der daar en in den omtrek in garnizoenliggende jagers, met hun aardige vlugge uniformen, en luchtige bérets, en voorop de vroolijke opwekkende marsch-muziek. 't Was inderdaad een aardig gezicht, een weldadige aanblik, oppervlakkig beschouwd, al die jonge, gezonde, levendige, krachtige mannen, met recht vertegenwoordigend als zoodanig de ‘hoop des vaderlands’. En, omdat het groote publiek nu eenmaal nooit anders oordeelt dan oppervlakkig, daarom juichte het dan ook geestdriftig toe deze ‘vaderlandsverdedigers’, en verlustigde zich aan den aanblik hunner fiere, flinke verschijning. En zij hunnerzijds voelden dat, namen die spontane hulde aan, met 't welgevallen aan zichzelf elken franschman en elken militair nog veel meer eigen dan 't overige menschdom. -

Wat mij betreft, ik heb 't enthousiasme rondom mij, en van mijn kennissen, niet kunnen deelen. Ik namelijk moest bij dat alles denken aan 't *doel* waarvoor die jonge lieden werden afgericht, 't afschuwelijk *doel,* van menschenmoorden, van zelf-gemoord-worden,

of op 't slagveld, of door de begeleiders van den oorlog: pest, en cholera, en typhus.

En de gedachte daarbij dat *vaderlandsliefde* niets met zulke oorlogen te maken heeft, omdat deze gemaakt worden door beursspeculaties, en door de eerzucht van enkelen, deed mij een walg krijgen op dat oogenblik, èn van die geestdriftige toeschouwers en van die domme soldaat-spelers, die, in plaats van de wapens als één man neer te gooien, zich willig laten gebruiken tot zoo'n leugen, welke hun kost alles, en hun geeft niets, - dan een ijdele lofspraak achterna van ‘voor 't vaderland te zijn gesneuveld’.

Weinig dacht ik toen dat aan diezelfde corps, die ik zoo kort geleden daar in Nice zag, in blijden vredestijd, mijn droeve voorspelling zoo vreeselijk bewaarheid zou worden. Want immers, nu zijn zij ingescheept dezer dagen voor die onrechtvaardigste van alle oorlogen die er bestaan, die welke gevoerd worden in de koloniën, om er een ander volk te berooven van het eigen grondgebied, onder 't motto ‘beschaving’ brengen. - Marocco is de prooi, die Frankrijk zich verkoos, en die Duitschland wijselijk losliet. En voor de Maroccanen, de *wezenlijke*-vaderlands-verdedigers in dit geval, komt het er niet op aan dat *zij* in waarheid zoo iets bezitten als liefde tot hun eigen land. Wel neen, al de phrasen en mooie woorden, over vaderland en geboortegrond, enz., waarmede elke beschaafde natie om zich heen gooit, tot walgens toe, zij worden te niet gedaan, zoodra het geldt ‘onbeschaafde’ volkeren te berooven van wat *hun* dierbaar is, *hun* land, *hun* vrijheid, *hun* vorst, *hun* onafhankelijkheid. Maar zulke veroveringen kosten bloed, stroomen bloed, van weerszijden. Zij eindigen natuurlijk altijd in den ondergang van de niet met de volmaakte Europeesche legerinrichtingen gelijken tred houdende ‘onbeschaafde’ volken op wien het gemunt is. Echter niet zonder een wanhopigen, een eerbied-afdwingenden, tot op het uiterste gestreden strijd dezer laatsten.

Zoo ook in Marocco.

Terwijl de Fransche bladen, de ‘Matin’ natuurlijk vooraan, zich laf amuseeren door den afgetreden sultan van dat land belachelijk te maken gedurende zijn verblijf in Frankrijk, voeren de in opstand zijnde gedeelten van Marocco een strijd op leven en dood tegen de Fransche overmacht. Al meer offers worden daardoor geëischt, al méér bloed moet vloeien, al méér dooden moeten worden uitgedragen uit de met lijken overvulde hospitalen van 't Fransche leger, waarvan de verdienstelijke chef-directrice, een schoondochter van wijlen Octave Feuillet, na de scheiding van haren man verpleegster geworden, ook reeds is overleden als een slachtoffer méér uit zoo velen van dezen onrechtvaardigen, ten hemel schreienden strijd.

En zoo is dan nu óók de beurt gekomen aan de knappe, jonge, vroolijke, ijdele, levenslustige jagers, die zoo kranig marcheerden langs de nooit volprezen blauwe Middellandsche Zee, waar een chic publiek van nietsdoeners uit alle landen ter wereld hun toejuichte, als ware heel het leven één parade, één spelletje van mooie uniformen en mooie kleeren met een mooien achtergrond van lucht en zee en wegglooiende rotsen. Nu is alles ineens vreeselijke ernst! Nu zullen er o zoo weinigen weerkeeren van die daar in Marseille zijn ingescheept bedwelmd met een wierook van mooie woorden en van aangeboden bouquetten, de meesten niet-beseffend welk lot zij tegemoet gaan, en die 't beseffen, niet anders kunnend.

Ze zullen vallen door Maroccaansche, werkelijke vaderlandsverdedigers, of wel, de pest, de cholera, de typhus zal hen weghalen uit een Lazareth van ontbering en ellende. En dan?

Dan zullen er ‘welgezinde’ lieden te over worden gevonden, die bereid zijn grafreden te houden over hun ‘vaderlandsliefde’ en om hen te prijzen dat zij ‘blijde daarvoor stierven’, enz., enz. Maar zij, die in werkelijkheid hun vaderland liefhebben, die het in werkelijkheid verdedigen, die er in werkelijkheid goed en bloed voor over hebben, de Maroccanen, zij worden veracht en geminacht. Want.... zij zijn de *prooi* waarom het te doen is.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I.
Onmacht?

Geachte Redactrice,

In Uw blad van 8 Mei 1912, No. 45, kwam onder bovenstaanden titel (zonder vraagteeken) eenige beschouwingen van A... Z, over Gevangenistoestanden, die van A tot Z onjuist zijn, of waar zij gebaseerd zijn op een *schijn* van waarheid, tendensieus zijn voorgesteld.

Ik vraag mij af of A... Z wel ooit een der groote centrale gevangenissen (Glodok, Wel-

tevreden, Semarang - een drietal -, Solo, Djokja, Soerabaia) heeft bezocht. Heeft hij dat gedaan dan moet ik constateeren, dat hij willens en wetens *onwaarheid* heeft gesproken, en heeft hij het niet gedaan, dan moet gevraagd worden, vanwaar A... Z den durf haalt, om over iets te oordeelen, waar hij geen greintje verstand van heeft.

Maar laat ik ter zake komen, en, het betoog van A... Z zooveel doenlijk op den voet volgende, *de waarheid* vermelden.

In Soerabaia zouden worden toegepast verschillende 'knoeierijen en trucs' in de ateliers der gevangenis, en er zou 'veel te hooge taxaties van balken en planken tot den inventaris behoorende' zijn geschied. Een en ander met het doel om het bedrijf in de gevangenis productief te doen *schijnen.*

Ziehier wat gebeurd is:

In den beginne was uit den aard de arbeid binnen de gevangenismuren zeer beperkt. Daardoor was het niet noodig bepaalde magazijnsboeken aan te leggen, om de te verwerken voorraden te boeken. De aangekochte en verwerkte grondstoffen werden echter verantwoord in een maandelijks aan het Departement van Justitie in te dienen werkstaat, die tevens de resultaten van den arbeid aangeeft.

Het bedrijf breidt zich echter ieder jaar uit, en nu werd de Stock zóó groot, dat de behoefte, een magazijnboek aan te houden, zich deed gevoelen.

Bij de inschrijving (boeking) van de voorraden in dat magazijnboek werd de aanwezige Stock opgenomen, en toen bleek dat er meer was dan de werkstaat aangaf.

Een bekrompen magazijnmeester, wien te Soerabaia het boeken dezer voorraden was opgedragen, dacht op dien grond dat er sprake was van 'knoeierijen' en toen hij, wegens totale onbekwaamheid voor zijn betrekking, werd ontslagen, trachtte hij zich te wreken, door in een request aan het Hoofd van het Gevangeniswezen den gevangenisdienst te Soerabaia in een kwaad daglicht te stellen. Een onderzoek volgde en zonneklaar bleek, dat van de verdachtmakingen titel noch jota waar was, evenals er niets waar bleek van de eveneens in dat bezwaarschrift geuitte beschuldiging, als zouden voorwerkers gebruikt worden voor particuliere diensten.

Wat nu deze categorie van personen betreft, zij zijn vrije Inlandsche-Ambachtslieden die in de strafinrichtingen, waar de gevangenisarbeid eerst korten tijd bestaat, zijn belast met het geven van onderricht in het ambachtswerk aan gevangenen.

Zelf doen ze *geen* werk, maar dat zij soms aan een afgewerkt stuk hunner leerlingen hier en daar een schaafje opleggen, zooals ieder onderwijzer uit het werk zijner leerlingen kleine fouten haalt, ligt voor de hand.

De administratie, van hetgeen de gevangenisarbeid den Lande opbrengt, geschiedt op zuiver commercieelen grondslag.

Reeds in den loop van 1910 drong het hoofd van het Gevangeniswezen, naar aanleiding der verdachtmakingen door een ontslagen gevangenis-ambtenaar, in couranten gelanceerd, er bij de regeering op aan, het bedrijf door een accountant te laten nagaan. De Regeering beloofde dit en het onderzoek door den gouvernements-accountant zou reeds lang hebben plaats gehad, indien dringender werk, dezen Hoofdambtenaar tot nu toe niet had belet aan de opdracht gevolg te geven.

Ook hieruit blijkt, hoe slecht ingelicht A... Z is, of als hij beter op de hoogte was, hoe hij *met opzet* de zaken verkeerd voorstelt.

Het spreekt vanzelf dat er strenge orde en tucht in de strafinrichtingen moeten heerschen. Juist daarom is de gevangenisarbeid ingevoerd. Maar men vergete niet, dat waar de gevangenissen jaren en jaren achter elkaar zijn verwaarloosd, men niet op stel en sprong een einde kan maken aan ongewenschte toestanden. Te velen toch hebben er belang bij, dat deze gehandhaafd blijven.

De verdienste van het tegenwoordige Hoofd van het Gevangeniswezen is het, dat hij sedert zes jaren tracht aan rotte toestanden in het gevangeniswezen een einde te maken. Met een durf, een toewijding, een ijver en een hoog humaniteitsgevoel, die bewondering wekken, tracht hij de Indische gevangenissen te maken, tot wat zij zijn moeten: 'Gestichten, waarin getracht wordt den gevallen mensch weder op te richten.'

Maar de hervormingen eischen geld, véél geld, en dit is nu de groote oorzaak, waarom het jaren duurt voor de door het Hoofd voorgestelde verbeteringen werkelijkheid worden.

Voor de moorden, wel eens een enkele keer in de gevangenissen op het bewakingspersoneel gepleegd, dat Hoofd verantwoordelijk te stellen is evenzeer onbillijk als den Minister van Justitie verantwoordelijk te willen stellen, voor een ergens in Nederland gepleegden roofmoord.

En hiermede meen ik *de waarde*, aan het geschrijf van A... Z te hechten, tot de juiste proporties te hebben teruggebracht.

U beleefd dankzeggend voor de verleende plaatsruimte, teeken ik mij:
Hoogachtend
J.G.C. GASTER.
Inspecteur v/h Gevangeniswezen.
1 Augustus 1912.

II.

Geachte Redactrice,

In het nummer van 8 Mei 1912, No. 45 van de 'Hollandsche Lelie', opent A... Z een reeks artikelen met het doel om de oogen van het Nederlandsche Publiek te openen voor de misstanden in verschillende takken van den gouvernementsdienst in Nederlandsch-Indië.

Merkwaardig is het middel, dat de schrijver daartoe aanwendt, namelijk zooals hij het noemt, '*feiten* aanhalen uit de Indische bladen'.

Is de schrijver die, te oordeelen naar de wijze waarop hij de schaar weet te hanteeren, zoo al niet tot de *dagbladschrijvers*, dan toch tot de knip-journalisten moet gerekend worden, onbekend gebleven met het Hollandsche spreekwoord:

'Kranten en Almanakken
Zijn Leugenzakken'?

En deze oogenopener wil, aan de hand van *feiten* uit de Indische dagbladen, het Nederlandsche Publiek voorlichten; klakkeloos vooropstellende, dat de door hem gesignaleerde berichten inderdaad *feiten* vermelden.

Dergelijk geschrijf dat, naarmate de schaar veelvuldiger gehanteerd wordt, tot een respectabele reeks kolommen kan worden uitgebreid, kan alleen dienen om het Nederlandsche Publiek op een dwaalspoor te brengen.

Kritiek uitoefenen op daden van regeerings-persoon of -ambtenaren moge goed zijn, maar niet aan de hand van couranten-berichtjes; is die manier al bijzonder gemakkelijk voor den schrijver, zij is op zijn zachtst uitgedrukt zeer oppervlakkig.

Maar het ergste is de conclusie, die de schrijver al terstond gereed is te trekken.

In zijn eerste artikel zijn alvast twee hoofdambtenaren afgemaakt, de Directeur van het Mijnwezen en het Hoofd van het Gevangeniswezen; zoo doorgaande zal spoedig het geheele corps hoofdambtenaren z'n ontslag bekomen hebben, - gelukkig voor hen, alleen van A... Z.

Het geschrift zal die ambtenaren niet deren, trouwens de Nederlandsch-Indische pers heeft hen gelegenheid gegeven zich te harden, maar daar dergelijke producten van Indischen bodem, nu al ge-exporteerd worden naar Holland, wordt het noodig dat er eens een ernstig woord van protest worde gesproken.

Het treurige van de zaak is, dat quasi-schrijvers als A... Z, verdienstelijke hoofdambtenaren, wier werkkring, doen en laten, absoluut buiten hun beoordeeling vallen, aan het Nederlansche Publiek (met de hoofdletters) als onbekwaam, enz durven voorstellen.

U dankzeggend voor de mij verleende plaatsruimte, teeken ik mij
Hoogachtend
HUEBER.

Inspecteur van het Gevangeniswezen.
Batavia, Augustus 1912.

Voor Moeders en Toekomstige Moeders.
De lichamelijke verzorging van Jonge Kinderen.
Vertaald uit het Amerikaansch.
(*Vervolg en slot van No. 9.*)

Of het kind voor hem geschikte voeding krijgt, blijkt zoowel uit zijn groei als uit den bouw van zijn lichaam; wanneer hij in gebreke blijft de gemiddelde lengte voor een bepaalden leeftijd te bereiken, of besliste afwijking van den typisch kinderlijken vorm van zijn lichaam op een zeker tijdstip vertoont, moet dit terecht ouderlijke onrust baren.

Een kind kan tijdelijk door ziekte in zijn ontwikkeling achterblijven, maar zoo groot is de elasticiteit van een kind, dat de herstellende spoedig terug zal winnen wat verloren is gegaan, wanneer de verstorende invloed van niet al te langen duur is geweest. Onvoldoende voeding en armoedige omstandigheden werken gewoonlijk belemmerend op zijn groei en wanneer een lid van 't huisgezin slechts een klein

rantsoen kan krijgen, laat het dan een volwassene zijn; tenzij hij buitengewoon harden arbeid te verrichten heeft, zal hij geen blijvend nadeel ervan ondervinden.

Even belangrijk als de voedingkwestie is die van frissche, zuivere, levengevende lucht, het zuurstofvoedsel van het lichaam. Wanneer we onze kachels beter willen laten trekken, openen wij de deurtjes en staan aldus de lucht toe vrijer in contact met de brandstof te komen; wanneer wij de zuurstofprocessen vlugger en krachtiger in het lichaam willen doen plaats hebben, zooals b.v. gedurende den groei, bij hersenarbeid of lichaamsbeweging, moeten we eveneens den voorraad zuurstof vermeerderen. Dit kan gedaan worden door lucht, meer overvloedig beladen met zuurstof, of een groote hoeveelheid gewone lucht, in te ademen. Goede ventilatie is noodig voor het eerste, goed ademhalen voor het tweede.

Een kind's behoefte aan zuurstof is verhoudingsgewijze grooter dan die van een volwassene, en de ziekelijke bleekheid van de bovenhuis-baby wordt gewoonlijk niet minder door slechte lucht dan door slechte voeding veroorzaakt.

Wanneer het eenigszins mogelijk is, moet een aangename, vroolijke, op het zuiden gelegen, kamer voor kinderkamer uitgekozen en de lucht van deze kamer warm en frisch gehouden worden. Vrij van stof, tabakslucht, slechtriekenden adem en de lucht van de verbrandingsproducten van kachels en lampen.

Na de eerste twee maanden moet een baby zooveel buiten zijn als mogelijk is, maar men moet daarbij niet vergeten, dat drukte, veel menschen, vochtigheid en uiterste koude vermeden moeten worden. Het ochtendslaapje mag gerust in een beschut portaal of bij mooi weer, onder een schaduwrijken boom genomen worden; zuivere, zachte, zonnige lucht is een van de beste geneesmiddelen voor kinder-bloedarmoede. Wanneer er verscheidene kinderen in één huisgezin zijn, is een groote linnen tent, open aan één zijde, en beschut voor alle winden, zoowel genotvol als weldadig.

Gewoonlijk ademen kinderen goed, dat wil

zeggen, door den neus, maar als een gevolg van roodvonk en sommige vormen van catarrh, worden zoowel de voorste als achterste neusgaten de zetel van adenoïden, die ernstig het ademhalen door den neus en daardoor de gezondheid benadeelen. De neusweg verwarmt, bevochtigt en filtreert niet alleen de lucht, voordat zij de luchtzakken bereikt, maar door hem kan een vierde meer lucht de longen bereiken dan door den mond.

Kinderen, die aan verstopping in den neusweg lijden, hebben een eigenaardige, gapende uitdrukking, waarbij de mond gewoonlijk half open staat; zij lijden aan oorpijn en duizeligheid en snurken 's nachts. Omdat zij maar vier-vijfde of minder dan vìer-vijfde inademen, en niet genoeg lucht binnen-krijgen, zijn hun longen maar gedeeltelijk uitgezet en blijven abnormaal klein; de aderen van hun voorhoofd en hals zijn blauw en opgezwollen. Zij lijden zuurstofgebrek - en zonder noodzaak -, want het wegnemen van de adenoïden ís een eenvoudige, pijnlooze en weinig kostbare operatie.

Zonneschijn, zoowel als frissche lucht, is noodig voor een kind, en een ideaal kinderkamer moet vóór alles een breed, zonnig venster, met een marquise als bescherming voor de namiddag-schittering der zon, hebben. Gedurende de eerste vier of vijf maanden van zijn leven moeten de oogen van het kind tegen overdreven veel licht, beschut worden, maar na dien tijd zullen de zonnestralen zijn beste speelmakkertjes zijn.

De essentieele bestanddeelen van kinderkleeding zijn lichtheid van gewicht, warmte en gemakkelijke snit. On wetendheid is geen geschikte gids voor smaak en nadenkende moeders zijn gelukkig begonnen in te zien, dat werkelijk mooie kleeding hygiënische kleeding moet zijn. Zoowel zeer lange rokken als zeer korte zijn abominabel. De eerste belemmeren door hun gewicht de vitaliteit van het kind; de tweede geven onvoldoende beschutting tegen koude.

Van zeventig tot negentig c.M. van den hals tot den zoom schijnt mij een geschikte lengte voor de eerste of ‘lange kleeren’ van een kind. Deze kleeren moeten van zachte wollen stof, van een poreuse, donsachtige soort, en van een dusdanig model gemaakt zijn, dat ze gelijke beschutting aan het geheele lichaam bieden, zonder overtollige plooien, die vervelende afdrukken op den hals, het armsgat, den pols of het middel maken. Smalle kant, liever dan prachtig gesteven borduursel, is een geschikte garneering. De onderkleeding moet van zachte wol, of wol vermengd met zijde, gemaakt en van voren dichtgeknoopt worden. Wanneer de wol het kind schijnt te kriebelen, mag een klein ‘flanelletje’ van zacht linnen er onder gedragen worden.

Een band van flanel, schuin geknipt, zeven en een half tot tien c.M. breed, voldoende om den maag en de ingewanden te bedekken, moet door een kind dag en nacht gedragen worden, vanaf de geboorte tot dat het drie jaar oud is. Hij kan door banden, bretels over de schouders of kleine veiligheidsspelden vastgemaakt en gedurende den zomer door een van lichte wol of gebreid katoen vervangen worden. In een zeker hospitaal, waaraan ik langen tijd verbonden was, werd deze band altijd ‘the life preserver’ genoemd; hij is, naast geschikte voeding, de meest afdoende bescherming tegen ingewandsziekten.

De kinderluiers moeten van dun flanel of katoenen oogjes-goed gemaakt worden, terwijl voor toevallig gebruik, ingeval van roos of anderen lichten huiduitslag, voor een paar linnen gezorgd moet worden. Aan die van caoutchouc moet niet gedacht worden.

De nachtkleeding moet niet wezenlijk verschillen van de dagkleeding, behalve dat ze, indien mogelijk, nog eenvoudiger, losser en warmer is.

Een kindermutsje moet los en eenigszins licht, van zijde of mousselien vervaardigd zijn; gedurende het eerste jaar mag het kind een klein eenvoudig nachtmutsje van Zwitsersch borduursel of point d'esprit dragen; dit kleine nachtmutsje is regel in Frankrijk; het is een beschutting tegen tocht, het houdt de ooren plat en flatteert het lieve, slapende gezichtje.

Het jaargetijde, het kind's vitaliteit en zijn klaarblijkelijke wensch om te schoppen en zijn beenen te oefenen, zal vanzelf den geschiktsten tijd aanwijzen voor het verwisselen van lange in korte kleeren. Nadat deze verandering gemaakt is, moet het kind lange kousen van zachte wol en sandaaltjes van wol of leer of zeer zachte schoentjes dragen. De schoenen moeten op geen enkel tijdstip de vrijheid van beweging of den groei van het kind belemmeren en het zou, geloof ik, een bepaalde aanwinst zoowel in gratie, als in gezondheid zijn, wanneer kinderen tusschen vier en tien jaar werd toe-

gestaan blootsvoets door alle, behalve zeer guur weer, te gaan.

Combinatie-onderkleeren van natuurlijke wol zijn uitstekend zoowel voor meisjes als voor jongens van twee tot zes jaar; ze moeten in drie soorten aangeschaft worden; zeer zware voor den winter, middelsoort voor de lente en het najaar, en lichte (gaasgewicht) voor den zomer. Deze onderkleeding moet maar een enkelen dag gedragen, door zijn maat vervangen en den geheelen dag in open lucht gelucht worden; op deze wijze zal het kind elken dag het voordeel van een frisch kleedingstuk genieten, een kleedingstuk gewasschen door het zonlicht en de zuurstof.

In den laatsten tijd schijnt de mode te hebben voorgeschreven, dat kleine jongens van vijf en zes jaar in de onhygiënische horreurs, die door hun vaders gedragen worden, gekleed zullen gaan. In stijve boorden, donkere jassen en lange broeken zien ze er onbehagelijk en leelijk uit. De Schotsche rok en het gewone matrozenpakje van flanel of serge met een losse kraag en een pet voor buiten, zijn beide gemakkelijk en schilderachtig en het is de vurige hoop van de schrijfster, dat de smakeloosheid van de mode deze beide costumes zal sparen.

De kwestie betreffende het baden van jonge kinderen is van het levendigst belang. Bij kinderen heeft de huid een activiteit niet ongelijk aan die van sommige zacht-huidige, ongewervelde dieren, die ademhalen door de huid, voeden door de huid en uitwerpen door de huid.

Gedurende de eerste twee jaar van zijn leven moet een kind elken dag een soort van bad, zoo mogelijk het tobbe- en het spons-bad afwisselend elken morgen, in een warme kamer, in zacht lauw water, hebben. Wanneer men een sponsbad geeft, is het het beste, het kind op een gevouwen deken op het bed te plaatsen en elk deel van 't lichaam zorgvuldig na het sponzen te drogen en te bedekken. Bij elk bad moet aan het hoofd en het gezicht de eerste aandacht geschonken en de oogen zachtjes met helder water en de mond zorgvuldig met een prop wat of een zacht stukje linnen, gedrenkt in gedistilleerd of gekookt water, gewasschen worden. Dit dagelijksch schoonmaken van den mond zal gewoonlijk het spruw, waaraan vele kinderen lijden, voorkomen. Een zachte, ongeparfumeerde, of flauw-riekende zeep moet voor 't wasschen van het hoofd en de andere gedeelten van het lichaam gebruikt worden.

Na het bad moet het geheele lichaam zachtjes beklopt of gewreven worden om het evenwicht van de bloedcirculatie weer te herstellen en de elasticiteit en den groei van de spieren te bevorderen.

Eens of tweemaal per week kan een heel klein beetje cacao-boter of goede olijfolie op borst en rug gewreven, en als er schaving of roodheid is waar te nemen, moet dat gedeelte met een fijn poeier of eenvoudig poeder-stijfsel bestrooid worden.

Wanneer het kind van zwakke vitaliteit is, moet het tobbe-bad minder vaak plaats hebben, maar het spons-bad, de massage en de dagelijksche verwisseling van kleeren moet in geen geval nagelaten worden.

Wanneer de verwisseling van dag-in nachtkleeren gemaakt is, moeten het lichaam en de ledematen zachtjes met de warme hand gewreven, gelegenheidsbaden, indien dit noodig is, gegeven worden, en de moeder geheel zeker zijn dat elk artikel van het nachttoilet door en door gedroogd en geluchtis.

Tusschen den leeftijd van twee en zes jaar, moet het volle bad slechts om den anderen dag gegeven worden; wanneer het kind sterk en dol op het bad is, mag het water langzamerhand koeler gemaakt en een milde douche in plaats van de spons

gebruikt worden; maar in elk geval moet men er voor zorgen na het bad door en door te drogen en zacht te wrijven.

Men kan zich geen juist oordeel aanmatigen wat betreft het precies aantal baden en de temperatuur ervan; het beste is alles te beproeven, totdat men geleerd heeft hoe het kind zal reageeren op den prikkel. Sommige kinderen gedijen het beste met juist genoeg water om reinheid te verzekeren; andere worden opgewekt door het dagelijksch bad. Wanneer het kind de badkuip verlaat, rozig, lachende en goedgehumeurd, is het goed voor hem geweest; verlaat hij het echter blauw, huiverende en knorrig, dan is het slecht voor hem geweest, en moet het baden gestaakt worden.

Gedurende den slaap hebben herstel en groei van weefsels snel plaats; om die reden moet een kind toegestaan worden te slapen zooveel het wil, maar geen sussende middelen, om den slaap te bevorderen, moeten gegeven worden. Gewoonlijk moet een slapend kind niet gewekt, noch in zijn slaap door lawaai, luid spreken of lachen gehinderd worden. Het zou een groote aanwinst, zoowel op

geestelijk als lichamelijk gebied zijn, wanneer het namiddagslaapje van een uur of meer, als een gewoonte, totdat het kind naar school gaat, gehandhaafd werd. Kracht wordt verkregen door rust. Tusschen den leeftijd van vier en zes jaar moet een kind van dertien tot vijftien uur slapen.

Elk kind moet zijn eigen bed, met een paardehaar- of kapokmatras, een lichte wollen donzigen en een lichte katoenen deken, gevoerd met satinet, hebben - daar lichtheid altijd met warmte samengaat. Als de kinderen zwak zijn, zijn wollen dekens voor winter en voorjaar raadzaam en als de slaapkamer tochtig is, moet een kleine hemel, met sits of cretonne gegarneerd, aan het hoofdeneind van het bed gemaakt worden. Deze sits of cretonne moet even dikwijls als de lakens gewasschen worden, daar ze anders een bron van bederf zal worden, door dagelijks in hare vouwen stof, kiemen en menschelijke uitwasemingen op te nemen.

IJzeren ledikanten, die gemakkelijk en spoedig gedesinfecteerd zijn, zijn uitstekend voor een ziekenhuis; maar voor de kinderkamer zijn die van hout of riet verkieselijker, niet alleen om hun lichtheid, maar ook omdat ijzer, een goede warmtegeleider, de blootgewoelde lichaamsdeelen, die er tegen rusten, afkoelen.

Behalve in noodzakelijke omstandigheden, moeten kinderen nooit samen of samen met volwassenen slapen; de kinder-kribbe kan dicht genoeg bij moeder's bed geplaatst worden om het kind zorgvuldig en gemakkelijk onder het moederlijk oog te hebben.

Een rieten wieg doet ons denken aan de zwaaiende boomtoppen, waarin onze op boomen levende voorouders hun kleinen nestelden, maar dit interessante en poëtische overblijfsel van ons verleden is tot spoedige uitsterving gedoemd. Moderne babies kunnen zelfs niet tegen schommelen. Mijn ondervinding in een kinderziekenhuis en in een vrij groote dagverpleging heeft mij versterkt in de meening, in 't algemeen gekoesterd door de doctoren, maar versmaad door moeders, dat hoe minder schommelingen en stooten een kind krijgt, hoe beter dit voor hem is. Moeders beschouwen het spelen op de knie enzoovoort als een soort van sport, waarvan het kind geniet; het is in werkelijkheid echter een soort van overprikkeling, die een kind moge genieten, juist zooals sommige mannen de overprikkeling, door alcohol opgewekt, genieten, maar, evenals alle vormen van overprikkeling, wordt deze gevolgd door een reactie. Na het luidruchtige en heftige spel (dat, geloof ik, zeer verfrisschend voor papa is geweest) wordt het kind gewoonlijk knorrig en prikkelbaar, wil niet slapen en schreit dikwijls met stuiptrekjes. De les is er gemakkelijk uit te trekken: - kinderen en wel alle kinderen onder de vier jaar, moeten zoo rustig mogelijk gehouden worden; de uiterste zachtheid moet in den omgang met hen gehandhaafd worden; de eenvoudigste spelletjes, door moeder bedacht, en de zachtste wiegeliedjes zullen hun voldoenden geestelijken prikkel en hun spontane, lichamelijke activiteit, hun voldoende lichaamsbeweging verschaffen.

De quaestie van de school voor kinderen van vier tot zes jaar, zal, veronderstel ik, wel altijd een open quaestie blijven. Persoonlijk verkies ik stoeien, buiten, met goednagegane kinderen, die aangenaam in den omgang zijn, als de voornaamste bezigheid gedurende drie jaren. Spelletjes in de open lucht zijn voldoende en afwisselend genoeg om hun al hun spieren te laten oefenen en ze zullen het kind een natuurlijke en prettige jeugd geven.

Even belangrijk als de geheel lichamelijke verzorging, die hierin is aangegeven, is de ontwikkeling van de zedelijke en geestelijke natuur, van het kind waarmee reeds direct na de geboorte een aanvang moet genomen worden.

Want het juweel moet het foudraal waard zijn.

Idealen.

Om idealen te waardeeren,
Moet men niet nuchter redeneeren,
Maar met een hart, heel warm en rein,
Zelf vol van idealen zijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

De kleinste eiland-badplaats der Noordzee: Helgoland. (*Vervolg en slot van No. 10*).

Eerst toen in 1834 de Engelsche regeering de rente der aandeelen waarborgde, kwam de maatschappij tot grooter ontwikkeling en kon zij breeder de wieken uitslaan; vanaf dat oogenblik ook was de opkomst van het eiland verzekerd. Helgoland dat in 1826 niet

meer dan 104 badgasten telde, had er 30 jaren later reeds 2218; en in 1888: 8320. Duitschlands invloed heeft dat aantal echter wel zeer doen stijgen, want in 1899 waren er reeds 20.669 badgasten; in 1911 zelfs 35.043.

Zij zijn er allen, het spreekt wel bijna vanzelf, slechts betrekkelijk korten tijd, want hoe of alle deze duizenden, vermeerderd nog met de Helgolandsche bevolking zelf, daar op die kale rots geherbergd zouden moeten worden, hoe of die allen er ook op dit zoo afgesloten gebied âlle behoeften voor zich zouden vinden, het zou een raadsel mogen heeten. Inderdaad, wanneer men hoort van een eiland, dat men kan afzien, meent men niet geheel aan de letterlijke beteekenis van het woord te moeten vasthouden, en toch is dit hier het geval. Men vaart het eiland rond, daarbij op eerbiedigen afstand van de kust blijvende, in nog geen half uur tijds. Men loopt het rond in misschien het dubbele van dien tijd en dan nog zonder zich te behoeven te vermoeien. Als men de platen van Helgoland ziet, genomen meestal met het gezicht op het meest bewoonde zuidelijk deel, waar het onderland en bovenland vlak bij elkaar zijn en zich tot een geheel hebben ontwikkeld, dan ziet men de kale rotsen met een enkelen blik af en men vraagt zich af wat er eigenlijk op het eiland is behalve het kleine stadje met zijn eigenaardige nauwe straatjes en zijn grappige poppenhuisjes. Inderdaad er is weinig; maar er is de heerlijke natuurlijke zeelucht; er is de rustige afgeslotenheid van de overige wereld; er is de symptoom van leven buiten een andere maatschappij dan de drukke en gejaagde, die wij zoo goed kennen en welke hier valt te vergeten, gelijk nergens elders. Op Helgoland is men vrij behalve dan tegenover zijn mede-badgasten; op Helgoland kan men elken dag, zelfs meer dan eens per dag, dìenzelfden weg wandelen over de rotsige kanten van het eiland zonder dat deze ooit verveelt, zonder dat deze dezelfde schijnt, omdat men er steeds de zee ziet in eene voor het oog telkens andere belichting en omdat de rotsen egen die zee steeds waar te nemen zijn in grauwe, grillige vormen van een roode, brokkelige omgeving. Dat is juist het aantrekkelijke van Helgoland, het in zekeren zin natuurlijke en tegelijk het miniatuurachtige van zijn wereld. Men moet Helgoland zien, wanneer eenmaal per dag de booten van Hamburg en van Wilhelmshaven de nieuwe badgasten aanbrengen: aan de pier, waar dan de kleine motorbootjes ankeren, staan hier in dubbele rij de reeds met het eiland vertrouwd geraakte badgasten opgesteld om de nieuw aangekomenen te monsteren en te bespreken. Het genoegen van den ‘Lasterallee’ gelijk men dezen natuurlijken weg heel aardig heeft gedoopt, behoort al spoedig tot de grootste van het Helgolandsche badleven, dat in zijn betrekkelijke eentonigheid wel het bewijs in zich draagt, dat zij die hier komen, er komen voor gezondheid, er komen voor genezing, meer dan voor genoegen alleen.

Helgoland is zeker, al behoort het ook tot de oudste der Noordzeebadplaatsen, niet de eerste en de voornaamste in deze eilandenreeks; integendeel, het staat eenigszins op zichzelf, zoowel door den aard van zijn badleven als door zijne ligging en het dankt aan dit isolement enkele voordeelen, maar het wijt er ook aan een zekere afzondering, welke velen afschrikt. Norderney is een badplaats van een gansch ander karakter; beslist de voornaamste in de reeks, waarbij ze zich onmiddellijk aansluit; ze is ook veel meer mondain dan Helgoland, waar men betrekkelijk weinig gelegenheid heeft om vermaken te genieten of door uiterlijkheden van toilet en anderszins te schitteren. Zelfs Sylt, dat ook niet door overmaat van wereldschheid geplaagd wordt, neemt een andere plaats in dan Helgoland; het is in zekeren zin het centrum van de noordelijkste groep dezer kleine eilanden; het ligt veel dichter bij de

kust, het is grooter en biedt daardoor meer variatie. Als Helgoland dan ook zoo aantrekkelijk is, gelijk wel blijkt uit het steeds vermeerderend aantal zijner bezoekers, dan komt dit juist door zijn kleinheid; dan is het motief daarvoor te vinden in het feit, dat Helgoland een wereldje op zichzelf vormt, waarin men zich slechts met elkander bezig houdt. De badgasten, die er zijn, ontmoeten er elkaar meermalen op denzelfden dag; de oppervlakte, waarover zij zich hebben te bewegen, is zoo gering dat dit niet kan uitblijven. De bevolking heeft haar eigen en eigenaardig karakter door den loop der eeuwen heen vrijwel behouden; de Helgolanders trouwen onder elkaar, nu misschien niet meer zoo streng als vroeger, maar toch nog steeds met vrij groote vasthoudendheid. De Helgolanders worden daarom geprezen als een volk, waarin een bekend ethnoloog als Dr. Schäfer, van alle Noordzee-eilanders het meest sprekend het typisch Germaansche, het echt

Friesche karakter terugvindt, zoowel in de uiterlijke verschijning als in de taal. Die taal heeft, men kan het aan sommige klanken duidelijk opmerken, een sterke verwantschap met onze eigene taal; evenals in het Mecklenburgsche dialect klinken ook hier bekende tonen in de woorden door. Geheel die taal is overigens klankrijk, welluidend, wanneer men er slechts even aan gewend is en ze onderscheidt zich door een groote hoeveelheid van vocalen. De Helgolanders hebben langen tijd de typische kleederdracht behouden; die der mannen naar het echte in vele opzichten nu verouderde visscherstype met den schilderachtigen zuidwester; die der vrouwen sierlijk en in elk geval bont gekleurd. Aartshertog Ludwig Salvator van Oostenrijk, als tourist welbekend, heeft in de serie van de reisboekjes van Woerl, over Helgoland geschreven en uit zich zeer sympathiek over deze typen van echte visschers met wie hij uren achtereen op zee bij de vischvangst, aan het strand bij het waarnemen van de golven, heeft doorgebracht. Zij missen volkomen, zoo erkent hij, de romantiek van de visschers der Adriatische zee, maar zij hebben een klaar inzicht in vele dingen, dat de meest beschaafden en de meest ontwikkelden hen zou kunnen benijden. Frischheid van geest en van moraal spreekt uit wat zij zeggen; frischheid straalt er ook uit de personen zelf en uit de woningen in het dorpje, die, hoe klein ze ook mogen zijn, van een blankheid en van een reinheid zijn, die vooral ons Hollandsch hart aangenaam aandoet. Somwijlen is het in Helgoland als vertoeft men op Marken, alleen met een verschil van kleuren en van spraak, een verschil ook nog van geoefendheid in het jagen op de eigenaardigheden der vreemdelingen, maar ook hier overal in de vertrekjes oud porselein, ook hier veel oud koper. Doch op Helgoland is men met den verkoop dier voorwerpen niet zoo gul; evenals de bloemen voor de vensters dienen zij voornamelijk om het innerlijk behagelijk te maken.

Helgoland is meer dan een interessant eiland; het is voor een ieder die de planten-en dierenwereld bestudeert ook een merkwaardig eiland Want rijker en menigvuldiger dan op eenig ander punt van de Duitsche kusten ontplooit zich hier het natuurlijk leven der zee en meer dan elders kan men hier te midden der menschen aantreffen de zeevogels van geheel verschillende pluimage, welker nesten hier zorgvuldig beschermd worden door degenen, die geroepen zijn om de wet te handhaven. Dat hier trouwens onmogelijk andere invloeden dan de meest onvermengde van de zee in het spel kunnen zijn toont de kleine rondvaart om het eiland, die tevens een kijk geeft op de afwisseling welke deze oogenschijnlijk zoo gelijkvormige maar tegelijk zoo grillig gevormde kust geeft. Al spoedig, nadat men van de pier is afgevaren, bereikt men een vrijstaande hooge rots, die geheel van roode kleur doortrokken met witte zandsteen is; de Helgolanders noemen deze rots de Mönch en de veel kleinere die daarnevens ligt de Nonne, te zamen vormen zij een geheel dat imponeert door het onverweerbare dier rotsen, aan welks voet men thans bezig is de haven te ontwerpen, maar waartegen niettemin den geheelen dag door bruischend de golven opspatten. Zij zijn minder élégant van uiterlijk dan de Needles op Wight, hoorden wij eenmaal en zeer terecht opmerken, maar zij passen geheel in deze omgeving; zij zouden niet anders kunnen zijn. Zij zouden dan te veel afsteken bij de onmiddellijk volgende Hoyshorn, die nevens de andere donker en kaal daar breed in zee ligt en op welke de lichttoren in het bijzonder zijn hel schijnsel laat vallen; elegantie in deze rotsen zou ook te zeer afsteken tegen de verwilderde massa, die daar als dooreen gesmeten nog altijd ligt sedert in den vroegen morgen van 10 Juni 1865 de Mörmerstack met donderend geraas in zee storte.

Hier vooral zijn het de verschillende holen, die zich in de rots teekenen. Van hieruit gaat ook die lange rij van klippen, welke zoo gevaarlijk is en in welks onmiddellijke nabijheid zich zulk een opgewekt zeevogelen-leven heeft ontwikkeld. Vele van deze breede rotsen zijn wereldjes op zichzelf, waarop men de kleuren der natuur in grillige vormen kan bewonderen en waartusschen de meest eigenaardige diertjes rondspartelen. En dan komt men aan die rotsen, die elk voor zich in geweldigen omvang naar voren treden; aan den Pastor en aan Frau Pastorin; aan den Kanzel en aan de Seligerhorn, die allen zoover naar voren uitsteken, dat het bijna onmogelijk is hier het wijde uitzicht van elders te genieten, terwijl alleen op de grootste deelen dezer rotsenformatie de vogelwereld te bereiken is, welke zich ook daar heeft gevestigd. Onder aan den voet van de nu volgende Trichterhorn vindt men nog de overblijfselen van het deel, dat in 1857 in

zee stortte; dan komt men geheel aan het Noordpunt, waar de aldus genoemde Schildwache post heeft gevat; tenslotte is er de Oostkust, die een kleine strook strand open laat, waarop men zich echter niet geheel en al zonder gevaar kan begeven, omdat steeds en soms op het alleronverwachtst stukken steen, groote of kleine, naar beneden storten. En dat moet gezegd, zoowel van bovenaf, wanneer men langs het hekwerk dat er voor een groot deel langs den rand is geplaatst, naar beneden ziet, zoowel als vanuit de zee, wanneer men tot de geweldige rotsen opziet, is het gezicht veel mooier en veel imposanter dan wanneer men aan den voet dier rotsen staat, al gevoelt men zich dan ook eerst

Typen van Helgolandsche visschers.

klein gelijk de mensch is.

Het eigenlijk Helgoland mag gerekend worden te bestaan uit drie deelen. Eén daarvan behoort niet meer tot het rotseiland, het is de dusgenaamde ‘Düne’, een zandplaat die zich onmiddellijk voor Helgoland uitstrekt, eenmaal, tot in de 18e eeuw toe, met het eiland was verbonden, maar thans daarvan is gescheiden door een breede strook water, waarin de grootste stoombooten gemakkelijk kunnen ankeren en door welke het zelfs aan de snelvarende motorbooten van het eiland een kwartiertje kost om geheel dien afstand te overschrijden. De ‘Düne’ is de eigenlijke badplaats van Helgoland; ze wordt niet bewoond, maar geregeld trekken er elken dag de badgasten heen, vinden er een heerlijk strand, dat aan alle kanten als wegzinkt in de zee en waarop een tweetal goed ingerichte restauraties voor den lunch zorgdragen. Men baadt dus niet op Helgoland zelf, evenmin als men met eenig stoomschip van beteekenis tot in de onmiddellijke nabijheid van het eiland kan komen. De kleine motorbootjes, welker dienst uitnemend is ingericht, voeren echter met groote snelheid de passagiers naar de pier; zij is het middenpunt van het Helgolandsche badleven; in staat om groote stormen te doorstaan schijnt ze niet, maar dat is ook niet noodig. Geheel aan het einde van de pier verheft zich het gebouw, dat het Kurhaus zou kunnen heeten, doch dat hier den maan van Konversations-haus draagt; hier is de groote veranda, waar men 's middags naar de vrij goede Kurmuziek kan luisteren, terwijl het oog staart over de blauwe golven. In het westen ziet men het eigenlijke visschersdorp, waar de booten der visschers op het strand worden getrokken en waar het visschersbedrijf er in al zijn natuurlijkheid welig bloeit; aan den zuidelijken spits van dit deel van het eiland, dat zich tegen de rotsen heeft opgebouwd, staat een eenvoudig monument ter eere van Hoffmann von Fallersleben, die hier zijn bekend

gedicht: ‘Deutschland, Deutschland über alles’ heeft gewrocht. Hij is niet de eenige, die door de Helgolandsche eenzaamheid tot dichten werd geïnspireerd; ook Wilhelm Jordan, de groote dichter der Nibelungen heeft hier vertoefd

en heeft van het eiland deze dichtregelen doen voortleven:

Die Nordsee schläft um Helgoland
Und harft im Traum am Felsenstrand
Ein sanftes Risseltöden.
Die Trümmer, die sie stürmend schlug,
Versucht ihr Schlummeratezug
Wie struichelnd zu versöhnen.

Die wunderbare Sommernacht
Verdoppelt ihre Sternenpracht
Im spiegelglatten Meere
Und leicht dem Eiland so den Schein,
Es schwebt als Weltfragment alleiu
Im Mittelpunkt der Sphäre.

Het Konversations-haus is het aanhalingspunt

Een Hoekje van het Bovenland.

van al wat tot het eigenlijk badleven behoort. Onmiddellijk daarbij heeft men het établissement voor warme baden met een groot zwembassin; naast zijn veranda gaat de z.g. Kaiserstrasse, die midden door het dorpje van het onderland voert.

Men vindt er het gemeentehuis en het bureau der bad-maatschappij; men vindt er het nieuw-gebouwde postkantoor en het in het oude gebouw van het Kurhaus

ondergebrachte Noordzee-Museum, waar zich behalve interessante preparaten en vondsten van het biologische station van Helgoland ook de zeer bezienswaardige verzameling van meer dan 500 zeldzame exemplaren van den ornitoloog Gätke bevindt. En dan wordt de straat smaller, wordt het eigenlijk geen straat meer, maar een vrij breede steeg, waarop weer minder breede steegjes uitmonden. Het onderland is voorzoover dit deel betreft een verzameling van aardige poppenhuisjes, waarvan het grootste deel het badleven demonstreert in de rijke verscheidenheid van souvenirs, welke hier te krijgen zijn, alles samengebracht in even poppig uitziende straatjes, die het geheel vooral van boven, vanuit het bovenland aanschouwd, het aanzien geven van een opgezette speelgoeddoos. Als men daar op den rand van het bovenland staat, ziet men loodrecht neer in die straatjes daar beneden; aan den eenen kant de heel eenvoudige en nederige visscherswoningen en aan den anderen kant de grootere huizen der meer gegoeden, der winkeliers. En men ziet daartusschen door de menschen krioelen, die men voor een groot deel kent, zoo niet van naam dan toch van uiterlijk, en men beseft eerst recht hoe het hier een wereldje op zichzelf is.

Aan het einde van het onderland is de kunstmatige trap, die het verbindt met het derde deel van Helgoland, het dusgenaamde bovenland; men kan de vele treden van deze trap ontgaan door zich met de lift naar boven te laten brengen en dan is men onmiddellijk op de dusgenaamde Falm, die gewezen wordt op de villa Belvedère, die in 1841 als badgast ingeschreven zag de later zoo beroemden generaal von Moltke, voorwien het verblijf op dit eiland zeker niet zonder gewicht was, daar hij van hier ging na zich te hebben verloofd met Mary von Burt, die in de nabijheid in een eigen woning verblijf hield. Van de Falm gaat eenerzijds een breede weg naar buiten, waar men spoedig stoot op den rand der

rotsen en vanwaar men verder zijn weg kan vervolgen naar de vormen, die de rotsen aangeven. Aan den anderen kant gaat het nauwe straatje te midden van de huizen, die hier op het bovenland gebouwd zijn, hetwelk al spoedig voert tot het rustig, naast het kerkhof gelegen kerkje, dat de aandacht trekt door zijn bont gekleurde zoldering, door de miniaturen van Helgolandsche visschersscheepjes en door de zilveren altaarluchters, welke Adolf IV van Zweden bij zijn verblijf in 1811 aan het eiland ten geschenke gaf. Over de Schuleplatz komt men dan tot de geheel in het groen gestoken villa, waar Hoffmann von Fallersleben woonde, en als men verder wandelt ziet men aan weerszijden in het innerlijk van het werkelijk dorp een paar danshuizen, die tot de meest bezochte behooren, waar de Helgolandsche bevolking geregeld samenkomt en tot vermaak en genoegen van de vreemdelingen niet karig is de nationale danswijze te toonen, waarin de dans 'Slim mien möderken' wel den voorrang heeft. Spoedig is men buiten het eigenlijke dorp en als men het huis der keizerlijke commandatuur heeft verlaten, is men spoedig geheel buiten. Hier verrijst de oude lichttoren en daarnaast de meer moderne vuurtoren, die bakenen in zee in zoo vele stormende nachten, welke het ons telkens weer opnieuw doen gevoelen hoeveel grooter gevaren de zeevaart voor onze voorouders had, al mogen de moderne inrichtingen en typen der schepen die gevaren naar onze zijde ook vermeerderd hebben.

Op het bovenland van Helgoland is alles vlak, is alles kaal. Meestal waait er een ijzig koude wind, die het dan ook alleen mogelijk maakt om hier aardappelen te telen en die al het hooger zich verheffende met zijn ijzige koelte neerslaat. En zelfs gras is hier zoo karig, dat men de kudden elken dag op een ander deel van het eiland moet brengen om ze genoeg te kunnen doen grazen. Maar heerlijk frisch en met prachtige uitzichten is hier de wandeling rond het eiland, die gaat tot den uitersten noordpunt en dan weer terug totdat men bij den Mönch aan de haven is aangekomen. In den vroegen ochtend, wanneer de zon helder straalt over de golven; in den middag wanneer zij verblindend haar gouden schijnsel werpt; in de vallende schemering, wanneer de duisternis al op komt zetten; in den helderen sterrennacht - steeds is het hier prachtig en is het hier stil; hoort men slechts de stemmen der natuur, denkt men slechts aan de eeuwigheid. Zoowel wanneer een wolkelooze lucht zich uitstrekt boven de kabbelende golfjes der blauwe zee, als wanneer woest en somber donkere wolken zich samenpakken boven de onstuimige massa's, die pletterend slaan tegen de roode rotsen, gevoelt men de onmetelijke schoonheid der natuur en geniet men elk oogenblik van nieuwe kleuren, van nieuwe gezichten, van nieuwe variaties. En men kan er staren en turen tot uren ver; men kan er zien de oneindige zee, leeg en somber, of ook opgevuld met schepen van allerlei aard, steeds heeft men er gelegenheid tot andere gedachten, tot andere richting dier gedachten.

Een verblijf op Helgoland is heilzaam voor den badgast, want niet ten onrechte wordt het geprezen als de badplaats in Europa, waar men uit den aard der zaak het meest voortreffelijk de gunstige invloeden van het eiland en de zee moet genieten; niet ten onrechte wordt het geprezen als brengende door zijn klimaat frischheid en gezondheid; niet ten onrechte ook wordt het de badplaats genoemd voor de arme hooikoortsleiders, die hier zeer zeker niet behoeven te vreezen voor overmatige grasvlakten. Het is als een schip midden in zee, heeft een bekend arts gezegd en hij heeft gelijk. Maar ook in zooverre, dat Helgoland gezondheid kan brengen voor de zieken van ziel, omdat hier alle aandacht wordt afgeleid van het gewone wereldsche,

omdat men zich hier afhankelijk gevoelt van de natuur en de elementen, afhankelijk elken dag dat men er is en bij al wat men er gadeslaat. Helgoland is niet alleen een klein wonderland op de kaart, maar ook in werkelijkheid.

Helgoland, Juli 1912.

HENRI VAN DER MANDERE.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Onderwijs in de **NED. STENOGRAFIE,** per brief. - **VOORBEREIDING VOOR EXAMENS** - *f* 25. -, bij vooruitbetaling; recht op 52 weekbrieven.
(23*a*)
Met de kennis der sten. slaagt men in een goede betrekking. - Zij leert de gedachten vlug op papier brengen.
JOH. G. SCHIPPÉRUS, *Noordpl. 54*, *Rotterdam.*

18 September 1912
26ste Jaargang.
No. 12

Berichten.

Lieve Lezeressen en Lezers,

Sinds eenige weken ben ik lijdend aan een ernstige gewrichtsrheumatiek, die deze afgeloopen week het gebruik van mijn rechterhand mij totaal onmogelijk maakte. Vandaar dat gij niets van mij-zelve vindt in dit nommer. Intusschen zijn de koorts en de ernstige verschijnselen thans verdwijnende, zoodat ik spoedig hoop hersteld te zijn.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Ongecorrigeerd geplaatst).*

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Over den Noorderfjord.

Ons bootje glijdt, zoo droom'rig stille,
Over den Noorderfjord.
En 't is mij of ik door de golven
In slaap gezongen word.

Het zonneglanzen over 't water

Is als een vreugdelied,
Dat altijd verder wordt gedragen
In eindeloos verschiet.

De wolken, eerst omrand met zilver,
Staan nu in gouden gloed;
De toppen van de bergen gloeiën:
Een laatste zonnegroet.

De kusten zijn zoo schilderachtig,
Vol grootsche, wijdsche pracht,
De gletschers staan als stille wachters,
Heel licht, in donk'ren nacht.

De schemering weeft zil'vren sluiërs,
Spint weefsels overal,
En vrede, heilige□avondvrede
Heerscht in het stille dal.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Visnäs, 8 Aug. 1910

Wereldvrede.

'k Zie uit in de stralende wereld
Van 't Norenland,
Heel ver over groen-blauwe fjorden,
Aan 't woeste strand.

Een wereld betoov'rend van schoonheid,
Zoo wit en rein,
Den nacht van den helderen zomer
En maneschijn.

'k Hoor vogelgekweel in de boomen,
Zoo zielsverblijd;
En eindeloos welft zich de hemel
In eeuwigheid.

Reeds gingen de bloemen ter ruste,
Haar kelkjes dicht,
Zacht wiegend op teedere steeltjes,
Een droom van licht.

Een zwijgen, vol sagen en sprookjes,
Ligt overal,
En vrede - o vrede op aarde
Droomt in het dal.

'k Zie uit in een schitt'rende wereld,
Den lichten nacht,
Waar lang nog de zonne bleef toeven
In volle pracht.

'k Zie uit in die wereld, met heimwee,
Oneindig groot,
Ver, vèr over droefheid en zonde
En graf en dood.

En 't is of ik klokjes hoor luiden
Wel overal,
Op bergen en fjorden en stroomen
En in het dal.

Het dal, waar nog vast ligt te sluim'ren
In toekomstschoot,
De vrede, die ééns zal ontwaken
Bij 't morgenrood.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

De Eeredienst.

[Vervolg op: 'Het Evangelie,' zie N°. 9 van 28 Augustus, jaargang 1912.]

Kerstmis. De oorsprong en de ontwikkeling der rites en der liturgie is niet minder belangrijk dan de oorsprong en de ontwikkeling der leer. De eeredienst was slechts de symbolieke uitdrukking der sterrekundige of wetenschappelijke mythen, waarop de religies berusten. Daarom vindt men in het Christendom de ceremonies terug, die vroeger, de uiterlijke, symbolieke voorstelling waren der vedische mythe.

Zooals we reeds zagen, vierde men elk jaar de geboorte van Agni op het tijdstip van den winterzonnestilstand, wanneer de zon een nieuw leven schijnt aan te vangen. Deze dag werd aangekondigd door een ster, wier verschijnen aan het uitspansel samenviel met den laagsten stand der zon. Volgens de vedische mythe zijn vuur en zon gelijke wezens, en vierde men dus op den geboortedag der zon ook dien van het vuur. Deze verbinding van zon- en vuurmythe vinden we ook terug in de andere oude religies.

Bij de Romeinen vierden de broederschappen van Bacchus, Mithras, Venus en Isis elk jaar op 25 December de geboorte van den zonnegod. In het geheele rijk droeg men in processie rond het beeld van den jonggeboren, in zijne wieg liggenden god, zooals we dat nog zien op een antieke terracotta. Ceres, moeder van Bacchus, heette ook ‘heilige jonkvrouw’.[1)]

Met den kreet ‘Evoë Bacchus’ vermengden zich het ‘Annouel’ of ‘Noël’! d.w.z. ‘een God is ons geboren’.

Bij de Isisbroederschappen droegen de in witte koorhemden gekleede, getonsureerde priesters het beeld van den kleinen Horus in processie rond, zooals thans nog in Italië de San Bambino (het Kerstkindje) wordt rondgedragen.

Mithras ‘de onoverwonnen zon’, had eveneens zijn feest op 25 December. Dit feest was tevens begin van het nieuwe jaar, de dag der ‘nieuwe zon’, *sol novus*, zooals men te Rome zeide.

Deze algemeen gevierde dag werd door de Kerk aangenomen als geboortedag van Chris-

1) Alle zonnegoden, Agni in Indië, Mithras in Iran, Osiris in Egypte, Thammuz, Adonis, Bacchus, Appollo in Syrië, Phoenicië en Griekenland, Manu en Boeddha, allen worden geboren uit een maagd op 25 December. Zij genazen ziekten, wekten dooden op, stierven.... de cirkelgang der door nacht en winter periodiek overwonnen zon.

tus. ‘De Christenen’, aldus in een syrisch document, ‘nemen aan alle feesten en spelen deel, gehouden op den dag der nieuwe zon. Toen de geleerden der Kerk dit merkten, besloten zij de viering van de geboorte des Heeren op dezen dag te stellen’.

Op 25 December verschijnt aan den horizon het sterrebeeld der Jonkvrouw of Maagd. Het nieuwe jaar werd geboren. Oorspronkelijk vierden de verschillende christelijke secten den geboortedag van Christus verschillend: de Basidilianen op 24 April, anderen op 25 Mei, bijna de geheele Oostersche kerk op 6 Januari. In 353 vierde nog bisschop Liberius het kerstfeest, op 6 Januari, voor het eerst het volgende jaar op 25 December. In Konstantinopel gebeurde dit niet vóór 379. Eerst paus Julius I [gestorven 377] verklaarde 25 December als de juiste dag.

In de christelijke symboliek vindt men de wieg terug waarin de jongeborene naast de moedermaagd, de mystieke koe en den mystieken ezel der vedas rust.[1)] Zelfs ontmoet men meermalen den kleinen waaier, die bij een wintersch feest onzinnig is, tenzij men hem verklaart door de oude mythe, waarin hij een gewichtige rol speelde, daar de priester er de eerste vonk in het Swostika mee aanwakkerde tot de vlam was ontstaan. Deze karakteristieke trek toont ons den werkelijken oorsprong der christelijke legende. Men vindt hem op een bas-relief van het St. Agnes-kerkhof te Rome, verder op meerdere oude gedenkteekenen, welke vóór het kindeke een figuur plaatsen, die heen en weer zwaait met den waaier [Burnouf].

Op een beeld der geboorte in de Mariakerk te Milaan ziet men een uit de wolken rijzend figuur met een waaier in de hand. Op een kelk, gevonden op het Kalixtus-kerkhof, beweegt een figuur den waaier voor het Jezuskìnd, dat op Maria's schoot zit. De voorzijde van een altaar uit de 12e eeuw in de St. Marcuskerk te Venetië stelt Christus in het graf voor. Naast hem staan twee cherubs, die ieder een waaier dragen aan langen steel.

In symbolieke navolging beeldde men zelfs den waaier af op voorstellingen der moedermaagd, zooals dit te zien is op een grieksch schilderij in het museum van het vatikaan.

De waaier der vedische mythe komt zelfs voor in de oudste liturgie, volgens welke hij gedurende den dienst vanaf de offerande tot de communie boven het altaar heen en weer bewogen moet worden, evenals bij de oude offers, zooals een assyrische cylinder bewijst.

Dit gebruik bleef in de Roomsche kerk bestaan tot in de 14e eeuw, en nu nog bestaat het in den Griekschen en Armenischen ritus. Op een kopergravure in het prentenkabinet te Parijs, voorstellende de geboorte van Christus, ziet men de zonnestralen [die het vuur doen ontstaan] met den als duif voorgestelden heiligen geest [de luchtstroom] op de kribbe neerdalen, waarin het kind [zinnebeeld van het vuur] wordt geboren, hetgeen wordt bevestigd door de inscriptie ‘Lux vera in tenebris lucens’. [Het ware licht, dat in de duisternis schijnt]. Deze voorstelling is op menige andere plaats eveneens te vinden. Op anderen plaatst men een symboliek lam, wiens hoofd een stralenkrans draagt, aan de voeten van het kind, als wilde men hierdoor zeggen, dat het hier gaat om een herhaling der oude mythe van Agni.

1) De spelonk van Betlehem was een oud Mithraeum, een spelonk, waarin god Mithra werd geboren onder dezelfde omstandigheden als Christus. In deze spelonken vierde men op 25 December de geboorte van Mithras, en heette deze dag daarom ‘dies natalis (Noël) invicti solis’ - geboortedag der onoverwonnen zon.

Paschen. De met den vuurdienst nauw verbonden zonnedienst gaf ook aanleiding tot feesten op den lentedag, wanneer dag en nacht even lang zijn, de zon dus begint te winnen op de duisternis. Men vierde dan den dood en de opstanding der zon. Bij de heidenen duurden de feesten een week, de ‘heilige week’.

De ouden vierden dit natuurverschijnsel door een driedaagschen rouw, als zinnebeeld der drie wintermaanden, en nog heden wordt de ‘heilige week’ astronomisch geregeld, aanvangende op den Zondag na den veertienden dag, volgende op de eerste volle maan na de dag- en nachtevening.

In Gallië was de heilige week gewijd aan den dienst der godenmoeder. Men vindt er den cyclus der lijdensgeschiedenis en opstanding terug. Op 24 Maart vierde men den ‘dies sanguinis’, de passie, en op 25 Maart de ‘Hilaria’, de opstanding, als vreugdefeest.

Bij de Phoeniciërs was een dag der heilige week gewijd aan klachten over den dood van den zonnegod Adonis. Evenzoo zijn nog heden op den heiligen Donderdag de ‘tenebrae’, een herdenking van den dood van den lichtgod. Men dooft één voor één alle kaarsen uit op één enkele na, de paaschkaars, die men achter het altaar plaatst en eerst weer

te voorschijn haalt op den dag der opstanding.

Gedurende den tweeden dag, wanneer om Venus werd getreurd, werd op het altaar geen offer gebracht, en men bezocht in de tempels den op zijn doodsbed rustenden god Adonis. Nog heden laat men Christus op een Vrijdag [dies Veneris], den Venusdag, sterven, waarbij het misoffer vervalt. Nog heden bezoekt men Christus in de rouwkapellen op den Goeden Vrijdag.

Het gebruik der voetwassching is afkomstig van het wasschen van het Venusbeeld, dat op dien dag door de oude matrones geschiedde, waarna zij zelven een wassching en reiniging ondergingen.

Den volgenden dag veranderde de rouw in vreugde en men vierde de opstanding der uit de kwalen der wintermaanden verjongd herboren zon. Vreugdekreten [Halleluja!] kondigden dit aan. Te Rome werd het heilige vuur op het altaar opnieuw ontstoken, zooals nu nog de Paaschkaars terugkeert als beeld der zon. Dit oude feest, dat ons Paaschfeest werd, is het feest van de overwinning der zon op den winter.

In de Roomsche kerk is de ceremonie der opstanding van het vuur op Goeden Vrijdag een duidelijke navolging van den vedischen ritus. Men vindt er het ontstaan van het niet-aardsche vuur door een vuursteen in de plaats van het houten vuurkruis. Het aldus ontstane vuur dient om de Paaschkaars te ontsteken. De in het wit gekleede priester neemt een rietstengel, het Vetasu der vedische hymnen, met drie daaraan bevestigde kaarsen, die overeenkomen met de drie figuren van den vedischen cirkel, en ontsteekt ze door het nieuwe vuur, terwijl hij bij elke kaars zegt: ‘het licht van Christus’. Dan ontsteekt hij de paaschkaars, wier was is de offerboter, de ‘moeder-bij’, de heilige koe der Indiërs, en wier pit het hout is van den heiligen haard. De paaschkaars geeft geen anderen oorsprong, en het bij deze gelegenheid gezongen loflied begint met de karakteristieke woorden ‘Per lignum crucis’ [Terwille van (of: bij) het hout des kruises]. Het geheele gezang komt met dat der Veda overeen.

Eindelijk verschijnt Christus onder den naam Agnus [het paaschlam], den verlatijnschten vorm van het Indische Agni. Een zeker aantal der gebeden van dezen dienst klopt woordelijk met de vedische hymnen, wanneer, men slechts de namen ‘Arya’ en ‘Dasyû’ vervangt door ‘Hebreeuwen’ en ‘Egyptenaren’.

Oudtijds begon het jaar op den lentedag. Men vierde overal de opstanding der zon door ceremoniën, die herinnerden aan den symbolieken dood van dit hemellichaam, en tot slot gaf men zijn vreugde te kennen over haar terugkeer. Het feest begon met de maan van Maart, als de zon trad in het teeken van den steenbok [lam genoemd]. Het christelijke Paaschfeest is een voortzetting dezer oude gebruiken. Zelfs het feest van Quasimodo doet een oud-heidensch feest doorschemeren. Het volk noemt dit ‘witte Paschen’ volgens den kerkelijken naam ‘dominica in albis’. Quasimodo is op den dag van het heidensche Ceresfeest, dat *witte* kleeding voorschreef:

> Alba decent Cererem; veneres cerealibus albas
> Sumite; nunc pulli veneris usus asbest.

d.w.z. Bij Ceres passen witte kleederen; kiest dan voor de Ceresfeesten liefelijke witte kleederen; zwarte kleederen zouden nu niet staan.

Op denzelfden dag schrijft de Roomsche kerk voor den priester een wit kleed voor, en het kerkelied.

> Nunc, ergo, laetas vindici

Grates rependamus Deo;
Agnique mensam candidis
Cingamus ornati solis.

hetgeen zeggen wil: Daarom, laat ons blijden dank aan God, den bevrijder, brengen; en laten wij ons om den disch van het lam scharen geheel in het wit gekleed.

Mis. In het begin van het Christendom was het Avondmaal slechts een symbolieke, der oude vedasche rites nagevolgde ceremonie, waarbij de geloovigen brood en wijn gemeenschappelijk nuttigden. Brood en wijn waren het mystieke lichaam van Agni, daar het vuur [de zonnewarmte] in beide stoffen aanwezig heette. Niemand dacht er aan, er menschelijk vleesch en bloed in te zien. Bij de Mazdeërs ook moesten de aanhangers minstens eens in de maand brood en wijn aannemen uit handen der priesters, die het dagelijks wijdden op het offeraltaar.

Op dit verheven, gedachtenrijk symbool werd later een der laatste uitloopers van de Anthropophagie geënt. Het dogma van de lichamelijke tegenwoordigheid is een teruggaan geweest tot de primitiefste denkwijzen.

De eerste menschen hebben uit behoefte menschenvleesch gegeten, en nu nog bestaan er Kannibalen. De religie trachtte dit op te heffen door het gebruik te heiligen, maar tevens te leeren, dat men het slechts ter

eere der goden mocht doen. De menschenoffers kwamen daarna slechts bij feesten voor. De Gonds in Indië deden het bijv. slechts ter eere der godin Bera. Op de Fidschi-eilanden waren menschenoffer-maaltijden slechts bij inwijding der tempels toegestaan. De priesters sloegen hun offer met een bijl dood, zochten zelf een malsch stuk uit en lieten de rest aan het volk over.

De Godsdienstige wijding gaf aan dit kanibalisme het karakter van een zoenoffer voor de godheid, aan welke men menschelijke hartstochten, neigingen en wenschen toeschreef. Terwijl men de menschen-eterij regelde en beperkte, maakte men ze zeldzamer en bereidde zich voor op de uitroeiing. Een belangrijke stap voorwaarts was hun vervangen door dierenoffers. Te Olympia ontdekte men een in brons gegraveerde wet van Elis [600 v. Chr.] die menschenoffers verbiedt en bestraft. Zoolang dus bestond dit gebruik nog bij de Grieken. Bij de Boeddhisten is in naam der barmhartigheid en liefde elk offer [ook van dieren] verboden.

De tempels werden slachthuizen, waar het bloed van ontelbare dieren over de altaren stroomde. Het slechtste was voor de goden: ingewanden en karkas; het vleesch voor priesters en geloovigen. Doch ook het dierenoffer hield geen stand; het werd vervangen door symbolieke beelden. Bij de Mexicanen werd het beeld van god Quetzalkoat gevormd van meel en bloed. Bij de Egyptenaren kende men hosties van brooddeeg, die geofferd werden aan Serapis; bij de Chineezen verbrandde men beelden van papier; de Romeinen gebruikten kleine figuren, de oscilla, een soort ronde broodjes, die het model leverden voor de hostie. Ook op Java, Guyana, in Nieuw-Caledonië, Siam, Siberië maken enkele stammen menschenvormen van deeg. In Poitou bestaat dit gebruik nog steeds en in Kevelaar kan men als offers dagelijks zien: armen, beenen, rompen, hoofden en geheele lichamen van was.

De vedische ritus stemt hiermee overeen, n.l. het oude offer was vervangen door het symbolieke zoenoffer van het avondmaal. Meerdere Kerkvaders, als Origenes en Tertullianus, beschouwen het avondmaal slechts als symbolieke handeling. In de derde eeuw nog verklaart Clemens van Alexandrië, dat de aan Christus toegeschreven woorden: ‘Neemt en eet dit, want dit is mijn lichaam’, slechts figuurlijk kunnen worden opgevat. Nog tegen 't eind der vijfde eeuw (496) leerde de paus, dat de grondstoffen na de wijding niet van aard veranderen, doch brood en wijn bleven. Eerst in de zevende eeuw drong het geloof aan de werkelijke tegenwoordigheid van vleesch en bloed in brood en wijn door, dat daarna op het concilie van Nicea (787) werd vastgesteld.

Deze nieuwigheid had talrijke protesten tengevolge. In de 12^{e} eeuw voerde bisschop Brenno van Angers en de aartsdeken Berengarius er een hevigen strijd tegen.

Het Concilie van Tridente vond het noodig het nog eens vast te stellen, en vervloekte ieder die anders dacht.

Het misoffer herrinnert tot in kleinigheden aan de oude heidensche offers, waarbij de in 't wit gekleede priester eerst den tempel en dan de geloovigen reinigde, door ze met gewijd water te besprenkelen, waartoe een wijwaterkwast van paardenhaar (aspergilium) gebruikt werd. Deze kwast is nog net zoo als hij wordt afgebeeld in den Isistempel te Pompeji. De vazen, die bij de tempeldeur stonden, zijn vervangen door de wijwaterbekkens. Bij de Mithras-mysteriën doopte de priesters een tak [symbool van den Phallus] in melk en besprenkelde tot driemaal toe de aanwezigen, om de zaadstorting [symbool der algemeene vruchtbaarheid] aan te duiden. Ook de

wijwaterkwast is symbool van den Phallus; ook hiermede besprenkelt de priester driemaal.

De ceremonie werd voortgezet door het zingen van lofliederen op de zon en het vuur, waarvan nog sporen zijn te vinden in den Introïtus:

'Emitte lucem et veritatem tuam; nemini dixi, sed tibi, soli deo'. [Doe uw licht en waarheid uitstralen; aan niemand heb ik het gezegd, behalve aan U, soli deo]; de twee laatste woorden beteekenden voor de ingewijden 'den zonnegod', en niet den 'eenigen God', daarom zijn zij ook in de meeste boeken vervallen.

En in de aanroepingen: Kyrie eleison; tu solus dominus, tu solus altissimus; Gloria in excelsis deo, enz. [Heer, heb medelijden, Gij alleen zijt de allerhoogste; eere zij God in den Hooge, enz]. De kerkezangen zijn vol van aanroepingen der zon en van het vuur, bijv. 'O luce qui mortalibus lates inaccessa Deus.' [O God, Gij die verborgen zijt in het voor stervelingen ontoegankelijke licht]; of de hymne:

O splendor acterni patris,
Tu, Christe, qui verus dies,
Et vera lux de lumine

hetgeen zeggen wil: O glans (afschijnsel) van den eeuwigen vader, Gij, O Christus, die de ware dag (het ware Licht) zijt en het ware licht van het licht.

Hierna legde de priester brood op het hoofd van het offer. Dit noemde men de immolatio. Dit brood, deze hostie, verving later het geheele dieroffer, en noemde men dit het 'Keus-offer'. Alvorens de priester nu den wijn offerde, wiesch hij zijne handen. Dit was een formeel voorschrift. Hesiodus bood aan Zeus wijn aan, doch wiesch eerst zijne handen. Het Lavabo is een oud gebed uit den tijd van Orpheus, dat gebeden werd tijdens de handwassching in de mysteriën. De waschkan der Roomschen is nog een trouw afbeeldsel der antieke tempelkruiken, bij de wassching in gebruik.

Een kruik (gutturium) diende om water op de handen te gieten, een andere (guttus) om wijn te schenken op de offerschaal. De priester zei gebeden op, verzocht de godheíd het offer te zegenen, evenals in den Miscanon. Voor de ingewijden deed hij nu ter eere van Jupiter Secretus een bijzondere ceremonie, waarvan een spoor overbleef in het 'geheime gebed' dat de priester spreekt voor het offer. Dan wierp zich de priester ter neer, stond weer op, hief de handen ten hemel, breidde ze uit over de hostie, wendde zich tot de geloovigen, verbrandde wierook, bood brood en wijn aan de goden door ze driemaal aan te roepen [in de R.K. Mis het Sanctus en Agnus Dei]. Na afloop der aan Isis gewijde mysteriën gebruikte men een formule, die 'wegzenden van het volk' heette. Bij de Romeinen zei de priester 'ite, missio est'. Uit dit missio maakte men missa, de Mis, en de priester zei en zegt nog: 'ite, missa est'.

[Gaat, het ophouden is er, m.a.w. Gaat heen, het is afgeloopen].

De Rites. Terwijl de ondergrond der religies onveranderlijk blijft, zijn de uiterlijke handelingen onderworpen aan voortdurende veranderingen. De religies gelijken op een weefsel, waarvan de inslag steeds nieuwe vormen en kleuren vertoont. Nieuwe rites komen bij de oude; deze laatste verdwijnen langzamerhand, omdat de voortschrijdende ontwikkeling ze als onvereenigbaar met den tijdgeest gaat beschouwen. De kerkgeschiedenis levert hiervoor meerdere voorbeelden. De heilige geest bijv. is zachtjes aan achteraf gesteld en heeft zijn plaats moeten afstaan aan Maya, die bijna tot godheid is geworden. De gloed der hel is erg verbleekt. De duivel, die in de middeleeuwen iedereen schrik aanjoeg, is voor de ontwikkelden nog slechts een voorwerp van spot, en de duivelbanners komen nog wel eens in functie, doch schamen zich al voor hun werk.

De Kerk ontleende bijna haar geheele rituaal aan het Boeddhisme. De zendeling Huc, die een missiereis naar Thibet ondernam, was verrast door de gelijkheid van rites, die hij er vond, en beschrijft monstrans, klokken, wierookvat, wijwaterkwast, bisschopsstaf, dalmatika, den zegen met uitgestrekte rechterhand, heiligendienst, paradijs, hel, vasten, processie, litanieën, wijwater, duivelbanning, enz. Niets ontbrak er, zelfs niet de oorbiecht en de sacramenten. Het boek van pater Huc werd echter op den Index geplaatst. Een ander zendeling, pater Georgi schrijft: 'Toen ik zag, dat dit volk reeds aanbad een god, uit den hemel neergedaald, geboren uit een maagd, gestorven voor het heil der menschen, toen werd mijn ziel onrustig en verward'. Hij zette deze bekentenis op papier in de Latijnsche taal, doch werd er te Rome streng over onderhouden.

De hebreeuwsche eeredienst, waaraan men trachtte aan te sluiten door een genealogischen band [den stamboom van David] en door den naam Jezus, heeft niets geleverd dan het tabernakel en de wazige mythe van het paaschlam.

De gebeden, behalve de psalmen en bijbelsche aanhalingen, dragen een niet-semitischen stempel; velen ervan zijn naar vorm en inhoud arische gezangen, waarvan de origineele teksten thans bekend zijn. (Burnouf).

Geheel anders is het met het heidendom gesteld, dat evenals het Boeddhisme veel heeft afgestaan aan den Roomschen eeredienst.

Kleeding. De zwarte soutane met den gordel was het kleed der Mithrapriesters, die naar de kleur ook Hierocoraces, d.i. Raven-priesters werden genoemd.

De mis- en koorhemden herinneren aan het gewaad der Isispriesters, wier witte kleedij ook al door de temperatuur van Egypte werd gevorderd. Op de fresco's van Pompeji ziet men Isispriesters met de tonsuur, met glad gezicht en in misgewaad. Volgens Baronius droegen de heidensche priesters bij het offeren koorhemd, ring, mijter en misgewaad. Ook Ovidius beschrijft ze aldus in de Fasti. Eveneens werd de schouderdoek gedragen om den

hals te bedekken. Bij de Phoeniciërs was het precies eender. Van Numa Pompilius dateert het voorschrift, dat de Romeinsche priesters in navolging der Egyptische het witte kleed, de *alba*, moesten dragen. Hieroverheen werd een gekleurde tunica gedragen met zilveren borstschild. De Stola herinnert aan de strook die om den nek der offerdieren werd gelegd om ze naar het altaar te voeren. De pelzen, die de kanunniken dragen, met de vacht naar buiten, zijn ontstaan uit de vellen der offerdieren, die door de offerpriesters werden omgeslagen.

Het gladgeschoren gezicht was bij alle oude priesters gebruikelijk. In de babylonische kunst, duiden haar en baard het beeld van een god, een held, een vorst, een krijgsman en een herder aan, de priesters zijn steeds glad. Oorsprong van dit gebruik komt met dat der tonsuur overeen. In de oudste tijden geloofde men, dat in de haren een magnetische kracht school. De sage van Simson wijst eveneens hierop. In vele oude religies was het offer van een deel of van het geheele haar gebruikelijk. Aldus wijdde zich het individu aan God door een deel van zichzelf symboliek op te offeren. Bij de Isispriesters werd een schijf kaalgeschoren op het hoofd, een karakteristiek symbool van den zonnedienst dat nog leeft.

De zwarte vierkante baret, waarmede geestelijken in functie zich het hoofd bedekken, is precies gelijk aan die der priesters van Jupiter [flamines] te Rome, welke eveneens versierd was met een kwastje van wol [flammeum]. Er zijn bronzen figuren van 500. v. Chr. geheel als onze priesters gekleed.

De mijter der bisschoppen is ontstaan uit de hoofdbedekking der assyrische priesters, die een visschenkop voorstelde, zooals zij o.a. ook in Egypte wordt gevonden op beelden van priesters en van enkele goden (Horus).

De kromstaf, de oude staf der stam-aanvoerders, het teeken van macht en heerschappij, werd reeds in handen der assyrische priesters afgebeeld. Ook op gallische munten komt hij voor.

In de oudste tijden van het Christendom was de bisschopsstaf de correcte navolging van den staf der Auguren. In de 13^{e} eeuw werd hij iets gewijzigd door hem te verlengen, nog later versierde men de krul met edelgesteenten en lofwerk, die tot de 16^{e} eeuw geleidelijk talrijker worden.

De kleedij der pausen is, evenals die der overige priesters, ontleend aan de heidenen. De babylonische koningen droegen een gouden zegelring, pantoffels [die door onderworpen vorsten werden gekust], een witten mantel, een gouden tiara met twee afhangende linten. Aldus het beeld van den assyrischen koning Samsi-Phoel (835 v. Chr.) dragende een gelijkarmig kruis op de borst, in elk onderdeel het beeld van den paus.

Gebeden. De oudste volkeren schreven aan het woord een bijzondere kracht toe op de geheimzinnige natuurkrachten, hiermee kon men ze tot bedaren brengen of aan zich dienstbaar maken. Uit deze gedachte ontstonden Magie en tooverij. De vergoddelijking van het woord, die goddelijke macht legde in handen van den priester, was voor dezen het middel om heerschappij te krijgen.

'Het gebed', zegt A. Lefèbre, 'dit hardnekkige bedelen van een naïef egoïsme, heeft zooals de ex-votos aantoonen, één enkel en steeds hetzelfde doel op het oog: het verkrijgen eener bepaalde gunst. Het begunstigt de rol van den priester of toovenaar als middelaar en vertrouwde der godheid, die de voorwaarden vaststelt

zonder daarbij zijn eigen voordeel uit 't oog te verliezen. Ten slotte is *hij* het, die, evenals de zonen van Eli, de vetste brokjes krijgt. Het oude geloof aan de macht van het noodlot is zoo vast geworteld in het menschelijk bewustzijn, dat zelfs zij, die innig overtuigd zijn van den samenhang tusschen oorzaak en gevolg, nog plaats vinden voor de gedachte: er konden eens in deze universeele toepassing der natuurwetten hiaten zijn, waardoor men aan de algemeene orde kan ontsnappen, dus'...

De gebaren, die het gebed vergezellen, zijn ontleend aan heidendom en Boeddhisme, de handen met het vlak tegen elkaar gelegd zien we op oude beelden. De boeddhisten-priester knielde daarbij tevens en de Egyptenaar deed niet anders. Het vooroverliggen met de handen op den grond, het gelaat ter aarde (proskynese) was gebruikelijk in Babylonië en Assyrië. Het handopleggen en de zegenende handbeweging stammen af van het in slaap brengen der zieken in de heidensche tempels.

De vormen der hoofdgebeden, zooals het Pater noster, het Confiteor en het Credo zijn ontleend aan het Mazdeïsme, terwijl dit ze overnam uit de vedische leer. De Mazdeërs kenden de oorbiecht en zeiden het volgende Onze Vader op:

'Ik aanbid U en prijs uwe macht, heer

der heeren, koning aller koningen, schepper, die uwe schepselen van dag tot dag de noodige spijs doet toekomen. Groote en machtige God, gij die er zijt van alle eeuwigheid, barmhartige, vrijgevige, goede God, die ons voedt, onderhoudt en behoudt. Uw rijk blijve eeuwiglijk. Ik heb berouw over mijn zonden, al mijn zonden; ik doe afstand van alle booze gedachten, het booze woord, de booze daad.'

Het vele malen herhaalde gebed deed den Rozenkrans ontstaan. Boeddhisten vonden hem uit, de H. Dominicus vergrootte hem tot 150 gebeden, om dien der Boeddhisten van 106 kralen te overtreffen. Toch staat de Roomsche rozenkrans nog ten achter bij de gebedsmolens der Boeddhisten, die door een windrozet gedreven alle spreken overbodig maken.

Het ethnographisch museum van het Trocadero bevat onder no. 27030 een rozenkrans uit den lateren tijd, die het onuitroeibare van het bijgeloof teekenend illustreert. Aan dezen rozenkrans, gevonden in een 16e eeuwsch graf, nabij Sens, hangen een antiek amulet in den vorm van een cirkel met kruis en een in goud gevatte pijlspits uit de steenperiode. In het Campana-museum van het Louvre bevinden zich twee etruskische gouden halsbanden, die dergelijke in goud gevatte pijlspitsen dragen. Eerstgenoemd amulet was als een heilig voorwerp van eeuw op eeuw overgegeven tot het aan den rozenkrans kwam om zijn kracht te vergrooten.

Litanieën. Dit zijn eenigszins gewijzigde antieke tooverformulieren, zooals zij o.a. in Babylonië werden gebruikt om daemonen te verdrijven, de gunst der goden te erlangen of genezing te vinden van ziekten. De oude olympische goden werden in heiligen veranderd, de woorden of het doel wijzigden weinig of niets.

Volgens de Babyloniërs waren ziekten het werk van daemonen. De geneeskunde was bij hen een soort magie, eene kunst om daemonen weg te jagen door aanroeping van goden. Ziehier een brokstuk eener litanie meer dan 2000 jaar ouder dan onze jaartelling, opgeteekend op bevel van koning Assurbanipal:

Geest des Hemels,	wil het U herinneren
Geest der Aarde,	id
Geesten, gij heeren der aarde,	id
Geesten, gij heeren der sterren,	id
Geesten, gij vijanden v.h. kwade, enz.	id

Eene litanie uit 28 aanroepingen diende in 't bijzonder tot genezing van zweringen, ziekten der ingewanden, pest, koliek, koorts en vergiftiging. Onze hedendaagsche litanieën zijn volgens dat voorbeeld ingericht.

Ook bezaten de Babyloniërs litanieën tot bescherming tegen gevangenschap, tegen ongevallen, vorst, hitte, enz. Om booze geesten uit te drijven riep men: 'de kwade geest verwijdere zich'! en de Roomsche Exorcist zegt hetzelfde.

Zelfs leverden de oude eerediensten woordelijk veel aanroepingen aan den Roomschen eeredienst.

Zoo werd:

Isis, hemels koningin	tot Regina coeli

Isis, onbevlekte maagd	tot virgo immaculata.
Isis, moeder Gods	tot virgo dei genetrix.
Isis, godin der kuischheid	tot Mater castissima.
Isis, met torens gekroond	tot Turris eburnea.
Isis, draagster der vaas (symbool der Nijlwateren)	tot { Vas electionis
Isis, draagster der vaas (symbool der Nijlwateren)	tot { Vas honorabilis
Isis, draagster der vaas (symbool der Nijlwateren)	tot { Vas laetitiae.
Isis, troosteres der bedroefden	tot Consolatrix afflictorum.
Frigga, koningin der maagden (in de Edda)	tot Regina virginum
Maagd, die baren zal (bij de Druïden)	tot virgo paritura
Ceres, Al-moeder (Grieken)	tot Mater admirabilis
Ops, met den hemelsleutel	tot Janua coeli.
Hekate, gekroond met de mystieke roos.	tot Rosa mystica
Juno, olympische koningin	tot Regina angelorum.
Urania, ster der zee	tot Maris stella.
Phoebe, morgenster	tot Stella matutina.

Deze voorbeelden zijn voldoende om ook het meest verrassende toeval buiten te sluiten.

Processies. Ovidius schetst ons in de Amores een omgang ter eere van Juno: ‘Een altaar is opgericht voor de gebeden en den wierook. Daarheen beweegt zich de jaarlijksche processie op het door een fluit gegeven teeken, over de met kleeden belegde straat. Overal, waar de godin voorbij komt, bedekken jongelingen en jonge meisjes den weg met kleeden. Het haar der meisjes is met gouden sieraden bedekt. Gekleed in het wit gaan zij vooraf, terwijl zij de voorwerpen van den eeredienst dragen, en het volk eerbiedig zwijgt. Eindelijk verschijnt achter de priesteressen de godin zelf.’

In zijne Metamorphosen schildert ons Apulejus de processie van Diana als volgt: ‘In feestelijken omgang werd zij rondgedragen. Wit gekleede vrouwen gingen vooraf, den grond bestrooiend met bloemen. Daarachter een talrijke menigte met kaarsen en toortsen; dan de muziek, hoofdzakelijk fluiten en trompetten; eindelijk een koor van bruidjes in 't wit, die schoone verzen opzegden. Nukwamen de opperpriesters en priesters, in witte sluiers gehuld, die *met hun tonsuur* gelijken op de

sterren der aarde, *de heilige relikwieën* der almachtige goden. Anderen, gekleed als zij, droegen de altaren. Daarachter de goden; dan de heilige kist der mysteriën (Hista, Arca), die alles, wat ons van onze verheven religie moet verborgen blijven, bevat. Een ander droeg in zijn gelukkigen schoot het vereerenswaardig beeld der almachtige godin. Overal kleeden, en op de kruiswegen rustaltaren, waarop de godin in haar omgang halt maakte.

De Quatemberprocessie der Romeinen, om regen of goed weer te krijgen, verschilt zeer weinig van de praktijken der 'regenmakers' bij de kaffers. De Quatember kwamen in de plaats der vier groote Neomeniën (Nieuwe-maan-feesten), die gevierd werden bij het begin der vier jaargetijden. De Rogatia, bestemd om den hemelschen zegen over het land te bewerken, zijn een voortzetting der oude landelijke feesten der Ambarvalia. Zij hebben plaats op denzelfden tijd in Mei, met dezelfde processies op de velden en met vrijwel dezelfde gebeden.

Het zomerzonnestilstandspunt (24 Juni) werd oudtijds eveneens gevierd. Oorspronkelijk kreeg de zon menschelijke brandoffers, later dierenoffers. In de middeleeuwen verbrandde men nog te Lyon, Parijs en Lotharingen katten, die in een zak of rieten kooi waren opgesloten. De St. Jansvuren zijn er nog overblijfsels van. De offers zelf zijn vervangen, sedert de 13e eeuw, door de processie op den Sacramentsdag, wanneer in feestelijken ommegang de monstrans wordt rondgedragen, precies zooals op hetzelfde tijdstip in Athene onder een baldakijn het beeld van den zonnegod werd gezdragen, die halt maakte op versierde rustaltaren.

Het gebruik om het baldakijn, waaronder het sacrament wordt gedragen, door snoeren aan elke zijde gespannen te houden, herinnert aan voorstellingen op antieke gedenkteekens, waarbij knielende personen de zon vasthouden met snoeren. Layard heeft in zijn 'Monuments' zulk een groep afgebeeld. In het Britsch-Museum berust een steen, afkomstig van een sanctuarium op Samos, waarop de zonnegod door twee personen wordt vastgehouden aan snoeren.

Meerdere eeuwen vóór Christus droegen de Boeddhisten bij hun processie banieren, die eenvoudig door de Roomsche kerk zijn nagevolgd.

De oude volken vierden de vier hoofd-phasen der zon. Zoo de geboorte der zon op den kortsten dag, 25 December, en op 24 Juni, de zon op haar hoogste punt. De Christenen noemden dit Kerstmis en Johannes den Dooper, zich beroepend op het door dezen van Christus gezegde: 'Hij moet aangroeien en ik afnemen.' Werkelijk neemt ook de dag toe vanaf Kerstmis, en af vanaf 24 Juni, zoodat blijkbaar beiden astronomische feesten zijn.

Gezangen. De heilige gezangen der Roomsche kerk zijn met uitzondering der instrumentatie bijna doorloopend antieke melodieën. Het heerlijke gezang *Lauda Sion* heeft precies de melodie eener strophe van Pindarus. De dorische muziek heeft de melodie geleverd voor de *In exitu Israel.* Het *Te Deum* en begin der mis zijn eveneens reproducties naar beroemde Grieksche gezangen.

De toonaarden en Cantilenen der Roomsche liturgie zijn gewijzigde overblijfselen der Grieksch-Latijnsche muziek. Uit dezen kerkezang, die in de middeleeuwen, behoudens eenige nationale gezangen, de geheele muziek van het christelijke Europa uitmaakte, ontwikkelde zich geleidelijk onze profane muziek.

Tijdens de heidensche offers weerklonk muziek. 'Er wordt niet geofferd zonder muziek', zegt Galenus. Volgens Strabo werd gedurende de Cybele-offers gespeeld

op fluiten, cymbalen en trommels. De eerste kerkleeraars konden niet genoeg spotten over deze heidensche gebruiken. ‘Zijn uwe goden soms muziekliefhebbers?’ vraagt Arnobius. ‘Hebben zij plezier aan cymbalen en trommels? Voelen zij zich geëerd als men voor hen een dansje speelt? Kalmeert gij daarmeê hun toorn?’

Ten tijde van Arnobius kende men dan ook in de christelijke tempels nog geen orgels, geen strijk- of blaasinstrumenten, geen cymbalen en trommen. Sedert is er heel wat ingelascht.

Kaarsen. Het is een heidensch gebruik om op klaarlichten dag op de altaren gedurende de ceremonies kaarsen, fakkels en lampen te branden. Naar de Isisdiensten ging ieder met een kaars of fakkel, om hierdoor het licht, den schepper der zon en der sterren, eer te bewijzen. Voor de godenbeelden brandden steeds lichten, evenzoo voor de nissen op kruiswegen. Een inscriptie in den Diana-tempel te Rome vermeldt als offergave een eeuwig licht ter verkrijging van de bescherming der godin.

De kerk vervloekte eerst dit bijgeloof. Nog in de 3^{e} eeuw spot Lactantius er over. De

volksvasthoudendheid aan het oude was echter sterker dan vloek en spot. Na vier eeuwen vechtens moest de kerk het gebruik overnemen, en weldra was zij het heidendom hierin verre de baas.

Beelden. Evenzoo ging het met de beelden van goden en godinnen. Deze anthropomorphe eeredienst werd langen tijd door de kerk verboden als afgodendienst. De kerkvaders Clemens van Alexandrië, Tertullianus, Origenes verwierpen hem eenstemmig. De vijandigheid der eerste christenen tegenover de beelden was zoo groot, dat de kerk het doopsel weigerde aan kunstenaars en beeldhouwers, als zijnde 'beeldenmakers'. Het Concilie van Spanje (305) verbood beelden in de kerk 'opdat niet het voorwerp van onzen eeredienst en onze aanbidding worde afgebeeld op de wanden'. In 393 verweet de heilige Epiphanes aan de Karpokratianen, dat zij zilveren beeldjes hadden van Jezus Christus. Hij vernielde het beeld in een Syrische kerk toen het volk er voor knielde, en verklaarde dat de kerk zulk bijgeloof verbood. Nog in de 8e eeuw verbood het Concilie van Hyeria bij Constantinopel, bestaande uit 338 bisschoppen, elke beeldenvereering als afgodendienst.

Niettegenstaande dit alles ging het volk voort de beelden te maken en te aanbidden, die het gewoon was te beschouwen als voorstelling der godheid. De kerk moest weer wijken voor de macht der gewoonte en nam de beelden over. In 787 werd door het Concilie van Nicaea officieel de eeredienst der beelden van Jezus en de heiligen toegestaan onder den naam van Dulie (vereering), terwijl men de Latrie (aanbidding) reserveerde voor God. Dit besluit, door 305 bisschoppen onderteekend, werd door Karel den Grooten hevig bestreden in zijn beroemde *Carolini Libri* tegen het Concilie. Toch werd Karel heilig verklaard, hoewel door een tegenpaus, zoodat in den tegenwoordigen roomschen kalender dan ook zijn naam niet voorkomt.

Men beeldde Maria en de heiligen af in dezelfde houding en met dezelfde gelaatstrekken als de goden en godinnen van vroeger, en vergat zelfs niet ook de offerbus bij deze beelden van de heidenen over te nemen. Type voor Maria was Isis, de zwarte maagd, vooral waar zij met het kindeke is afgebeeld. Ook gebruikte men daarvoor beelden van Artemis van Ephesus, de onbevlekte maagd; van Artemis van Chrysos; van de zwarte Isis, die in Egypte symbool was van de duisternis, die aan het licht voorafgaat. [De zwarte madonna's in Italië zijn allen beelden van Isis, die in haar armen god Horus draagt. Zij zijn gekleed evenals al onze madonna-beelden.] Verder nam men tot model het beeld uit een Diana-tabernakel van den Jupiter-tempel te Alexandrië; godin Demeter, van welke men meerdere duizenden beeldjes vond nabij den tempel van Neptunus, te Paestum; en Juno, die de borst reikt aan haar zoon Mars.

De heidensche godenbeelden, die een lichtkrans, een aureool, om het hoofd droegen, dienden tot model voor de heiligen. Oude goden en godinnen werden aangebeden onder andere namen: bijv. Astarte werd Margaretha. De monniken der abdij van St. Evre vereerden een beeld van keizer Germanicus als dat van den evangelist Johannes, en lieten het plaatsen op de reliquie-kist der heilige Apronia. Zoo werd een camée van Keizer Caracalla voorgesteld als Heilige Petrus en bevestigd op een evangelie-boek der 11e eeuw, dat door Karel V werd geschonken aan de Sainte Chapelle te Parijs. Merkwaardig is ook de ontdekking op een beroemde reliquie-kist in de hoofdkerk te Chartres, o.a. bevattende het hemd der maagd Maria. Deze kist

was versierd met een camée, die St. Jan voorstelde, bij wiens voeten een arend zat. Eeuwen lang was dit beeld vereerd geworden, toen het tijdens de revolutie werd overgebracht naar het munt-kabinet, waar bij onderzoek bleek, dat het een antieke afbeelding was van God Jupiter. In dezelfde kerk stond een beeld van Maria, dat een oud Druïden-afgods-beeld bleek te zijn. Deze voorbeelden zijn met verscheidene te vermeerderen.

De oude goden werden vaak met vleugels afgebeeld, aldus Mercurius, Amor, Cupido, de genieën, de godinnen van den zege, Diana, de sfinx, enz. De Epyptenaren beeldden immers de zon-zelf ook reeds af als een schijf *met vleugels.* In Chalcedon en Assyrië-Babylonië werden de goden voorgesteld in menschengedaante en van vleugels voorzien, vandaar het visioen van Ezechiël, waarin hij zag vier dierenhoofden, en cherubs elk met vier vleugels, waaronder menschenhanden te voorschijn kwamen. Deze cherubs waren nauwkeurig volgens het model der assyrische godheden, die eveneens vier vleugels en menschenhanden hadden. De dieren uit het evangelie zijn de vier sterrebeelden, die op

het winterzonnestilstandspunt stonden in de vier hemelsrichtingen, en eens het gevolg uitmaakten van den zonnegod.

In het Musée Guimet kan men de wijziging nagaan van een oud-indischen god, die ‘het Woord’ voorstelde en was afgebeeld met een vinger *bij* den mond. De Egyptenaren maakten er den god der kindsheid van: Horus met den vinger *in* den mond. De Grieken legden den vinger *op* den mond en maakten hem tot god der stilzwijgendheid. De Romeinen zagen er in den god van het voedsel, die juist een bete in den mond bracht. De Christenen eindelijk noemden hem den heiligen Johannes als kind, terwijl in de Schrift slechts van hem als volwassene sprake is.

De gevleugelde engelgedaanten zijn slechts reproducties der amoretten, genieën en victoria 's. Bij de Romeinen had iedere woning haar beschermende *Laren* en *Penaten.* Dit waren de beelden der voorouders en vergoddelijkte *Manes*, die deelnamen aan het familieleven en aan volksfeesten. Behalve Laren en Penaten vormden de genieën de geleiders der levenden, die later werden verchristelijkt tot beschermengelen. De uitdrukking ‘mijn goede genius’ is zelfs thans nog meer algemeen in gebruik dan ‘mijn beschermengel’.

De beeldendienst, d.w.z. de vereering van een stoffelijk voorwerp, is een vorm van het oudste Fetischisme. In Afrika dragen de negers gesneden stukken hout, botjes, kralen, witte kiezelsteentjes en andere door de Fetisch-priesters gewijde voorwerpen, om zich te beschutten tegen onheil en ongeval. Alle religies hebben dit bewaard. De boeddhistische rozenkrans werd oorsprong van de vele roomsche rozenkranzen [er zijn er van de H. Brigitta, van onzen Heer Jezus, van het kostbaar bloed, van de 5 wonden, van de onbevlekte ontvangenis, van het heilig hart, van den goeden dood, het Rosarium]; het koord der Brahmanen van dat van den H. Joseph, van den H. Thomas van Aquino, van het kostelijk bloed. Al deze dingen, alle blauwe, witte, bruine en roode scapulieren, alle medailles van Heiligen hoe ook genaamd, de heilige rozen en harten, kortom het geheele arsenaal van het moderne bijgloof is overblijfsel van den oerouden Fetischdienst, een christelijke vervorming van de amuletten en talismans der negers.

Op het gebied van het bijgloof bestaat er niets nieuws. Al zijn de namen veranderd, het bijgloof bleef hetzelfde. Te Metapontus in Griekenland vertoonde men de werktuigen waarmêe het paard van Troje was vervaardigd; in Phaselis bewaarde men de lans van Achilles, in Nicomedië het zwaard van Agamemnon en in meerdere steden tegelijk het echte Palladium van Troje. Men had Minerva-beelden die de lans konden schudden, schilderijen die kleurden, beelden die zweet vertoonden, sanctuaria en reliquie-kisten in ontelbaar aantal.

Tout comme chez nous.

TACIUS.

Hoe verwacht en verzorg ik mijn eerste kindje? (*Vervolg en slot van No. 11.*)

IV.

Lieve Emmy.

Een baker of verpleegster? Weer een nieuwe vraag die zich opdoet, en geen, die moeilijker in 't algemeen is te beantwoorden, omdat alles van de persoon afhangt. In

elk geval zou ik, nu er tegenwoordig terecht zooveel waarde gehecht wordt aan deskundige verzorging van kraamvrouw en kind, iemand nemen, die een opleiding heeft genoten. Bij alle drie heb ik een andere verpleegster gehad door toevallige omstandigheden. Gedurende eenige dagen had ik, omdat onze jongste mij 14 dagen te vroeg kwam verrassen, een kraamverzorgster. Wat is 't verschil, zul je vragen.

Een verpleegster krijgt eerst, nadat ze, in 't bezit van haar gewoon diploma, nog een jaar een speciale opleiding genoten heeft, na afgelegd examen haar diploma voor kraamverpleging. Vier jaar is daar dus minstens mee gemoeid.

De kraamverzorgsters (de mijne was afkomstig uit Haarlem, waar Dr. Th. van de Velde deze dienst georganiseerd heeft) zijn gedurende 8 maanden werkzaam in arme gezinnen, en volgen een theoretischen cursus over de verpleging van moeder en kind. Eerst mogen ze afkijken, hoe een reeds verder gevorderde leerling te werk gaat, dan zelf de verzorging in handen nemen, alles onder leiding en toezicht van een gediplomeerd verpleegster, die op haar beurt weer onder contrôle van Dr. van de Velde staat.

Er is dus een groot verschil tusschen de opleiding en zijn er complicaties, dan zal wel iedere dokter een gediplomeerd verpleegster verkiezen, maar voor een normale bevalling zijn bepaald de kraamverzorgsters,

die men eigenlijk goed onderlegde bakers kan noemen, voldoende.

Van de mijne kan ik tenminste zeggen, dat ze in geen enkel opzicht, wat aseptische verpleging en hygiënische verzorging betreft, achterstond bij een van mijn vorige verpleegsters. Mijn ondervinding is ook, dat zij beter wist te roeien met de riemen die ze had, zoo b.v. vertelde een kennis van mij, dat ze zich daar bij gebrek aan een irrigator, voor afspoelingen behielp met een uitgekookt melkkannetje. Dat is een voorbeeld uit velen hoe zij zich wist te redden; m.i. een natuurlijk gevolg van haar opleiding. Toevallig vond ik bij haar ook de meeste toewijding maar dat is natuurlijk individuëel; jammer voor jou dat ze getrouwd is!

'k Heb vandaag weinig schrijftijd, maar nu weet je althans van een en ander af en raad ik je de quaestie spoedig met je dokter te bespreken. Wie weet kan die je niet dadelijk een geschikt iemand aanraden en dan is het zaak er gauw bij te zijn, daar de goede gewoonlijk vroeg zijn besproken. Een kus en hartelijken groet van

DORA.

V.

Lieve, *beste Em*,

Wat was ik blij met den brief van je man, waardoor mijn nieuwsgierigheid, die zijn telegram met den heerlijken inhoud: ‘flinke zoon, alles best’, opgewekt had, bevredigd werd. Onze gelukwensch zal je wel ontvangen hebben, nu van mij nog een heel speciale voor kleinen Frits met zijn moedertje, dat zulke goede plannen heeft om zelf alles voor haar zoon te zijn.

We hebben geschaterd om de vraag van den nieuwbakken vader naar een recept van kandeel voor de kraamvisite; die vraag komt natuurlijk van jou en als je me nu maar belooft de eerste week niet over bezoek en de eerste paar weken niet over den officieelen bezoekdag te denken, dan wil ik je dat recept wel geven. Er wordt veel thee gepresenteerd tegenwoordig, maar wil je de oude traditie in eere houden en kandeel met kaneelkoekjes geven, dan is 't volgende recept goed: 4 eierdooiers worden met suiker naar smaak geklutst, al kloppend een flesch Rijnwijn en een flesch witte wijn toegevoegd en dit alles met een stukje pijpkaneel al roerend heel langzaam verwarmd tot het tegen de kook aan is. 't Mag niet koken. Als het gebonden is, neemt men 't af en presenteert het koud in kopjes. 't Wordt uit een melkketeltje geschonken. Ziedaar kandeel, die iedere baker met neepjesmuts trotsch geweest zou zijn te schenken. De tijden veranderen.... twee mijner verpleegsters bedankten voor de eer! ‘Hun ponteneur’ zei mijn dokter lachend.

Ik verlang erg om je in je nieuwe waardìgheid te zien en over een weekje hoop ìk eens te komen; je hebt nu genoeg te doen met naar je jongen te kijken en heerlijk verwend te worden. Is de traditioneele 9^{e} dag voorbij en mag je weer opzitten, dan kun je vast beginnen aan 't dagboek van den kleinen baas. Al behoef je daar niet dagelijks in te schrijven, 't is zoo aardig voor later als je alles opschrijft; daarvoor stuur ik je nevensgaand een gewoon dik schrift, want de ingedeelde boeken, die voor dat doel bestaan, zijn zoo onpractisch. Voor de aardigheid heb ik een los linnen overtrek gemaakt en daar zijn naam op geborduurd; 't lag al lang klaar, maar alleen met den voorletter moest ik wachten of er een Frits of een Hannie verscheen.

Prettig dat je 't goed met de zuster getroffen schijnt te hebben. Bedank haar voor haar complimentje, mij door je man overgebracht, dat ze voor een eerste kind nog nooit alles zoo in orde had gevonden! Dag Em, nu maar niet te vlug en te knap willen zijn! 't Beste, ook wat de voeding betreft, wordt je hartelijk toegewenscht door je

DORA.

VI.

Beste Emmy,

Vanmorgen kreeg ik je brief. O, Em, 't was of ik mijn eigen ondervindingen weer doorleefde. Zoo onder het oog van de zuster eens een kindje aankleeden als je alles klaar vindt staan, is nog heel wat anders dan de geheele verantwoording te hebben en niemand beter dan ik begrijpt, dat 't je een beetje bezwaart en je 't gevoel hebt alles nog beter te moeten regelen.

Met alle plezier wil ik voldoen aan je verzoek en je een dag beschrijven zooals ik die met Willem ingericht had. We zijn altijd vroeg bij de hand, zooals je weet, en als ik om half 8 aangekleed was, ging ik hem helpen, maar niet baden, want dat zou op dat uur te gehaast, moeten gaan. Tegen achten ging Willem in zijn nachtponnetje mee naar beneden, waar ik 't wiegje den vorigen avond klaar gemaakt had. Wij ontbeten en had ik dat weggeruimd, dan begon ik alles bij elkaar

te halen voor het badje, dat schoongemaakt en omgekeerd weggezet wordt en vóór 't gebruik omgespoeld. De bodem is zoo glad en daarom legde ik er voor 't uitglijden altijd een schoone luier of handdoek in. Als je evenmin als ik een onderstel rijk bent, komt 't badje op een stoel vlak naast de tafel te staan, 't kleedmatrasje met den badhanddoek op tafel, daarnaast de waschkommetjes, zeep en handdoekjes; 't kruikje vulde ik vast opnieuw en wikkelde de kleertjes in volgorde daaromheen, zoodat ik alles zoo maar voor 't grijpen had. Aan 't begin der week nam ik twee stel kleertjes tegen elkaar, die je 's morgens en 's avonds verwisselt, de andere hang je frisch uit te waaien, liefst in 't ontsmettende zonnetje.

Want zon en lucht - maar daarover hoef ik niet uit te weiden, want ik weet, dat je net zoo'n frissch luchtmensch bent als ik en er bij jou in huis nooit van die geurtjes hangen, die je bij sommige menschen doen snakken naar een open raam!

Maar nu ons badje. Je legt nog een paar stevig in elkaar gerolde vochtige watjes klaar voor neus en oortjes en is het een weegdag, dan staat de weegschaal gereed met den wollen luìer om Fritsje toe te dekken, die je er altijd bij laat liggen en waarvan je 't gewicht eens voor altijd aftrekt.

Is 't 10 uur en 't warme water in 't badje, dan controleer je met den thermometer of de temperatuur 36° Celsius is en dan kan de pret beginnen. Ik waschte eerst alle apartigheidjes, bol, oortjes, neusje, ook de oogjes met een watje met gekookt, liefst geen boorwater. Dat vinden ze heel vervelende experimenten, maar in 't badje worden ze toch dadelijk zoet. Over het reinigen van 't mondje loopen de meeningen van de geleerden uiteen; ik voor mezelf vind een menschenvinger met nog een gaasje of watje erom gewikkeld veel en veel te grof voor zoo'n teer kindermondje en voordat er tandjes waren liet ik met goedvinden van den dokter en met goed succes de reiniging achterwege.

Voordat Willem in 't badje ging, zeepte ik hem in; een groot genot is het gespartel in 't bad en 't is een overwinning om ze eruit te nemen. Hoe je Fritsje in je linkerarm vast moet houden kan ik je niet beschrijven, maar dat zul je wel afgekeken hebben.

Daarna volgt een rustig poosje voor je als de maaltijd volgt; hoe lang Frits werk heeft om genoeg te krijgen, zul je wel door ondervinding leeren; de eene keer hebben ze meer trek dan de andere. De eerste maanden verdeel je meestal zeven maaltijden over de 24 uur, dan zes, nog later vijf. Drie uur tusschenruimte moet er zijn en 's nachts wacht je van half 11 tot half 5.

Na 't badje slapen ze meestal vast tot den volgenden maaltijd en zoo heb je een rustig koffieuurtje met je man. Dat is altijd een lastig ding, Em, om den gulden middenweg te vinden en je man niet voor je kindje te veronachtzamen; gelukkig denk ik zoo goed over je echtgenoot, dat ik wel geloof dat hij begrijpen zal hoeveel tijd de eigenhandige verzorging van zijn stamhouder in beslag neemt. Wederzijds schikken kan alles zoo gemakkelijk maken. Laat hem deze tirade maar eens lezen!

Na den maaltijd van half 2 ging ik met den wagen uit en haastte mij naar een of anderen grindweg buiten de stoffige stadsstraten te komen. Ik kan me begrijpen, dat wanneer die buitenwegen onbereikbaar zijn, menige dokter den raad geeft, den wagen liever in den tuin, op 't balcon of in een kamer met open ramen te zetten, dan door de straten te hotsen in stof en drukte, zooals je maar al te dikwijls ziet doen. O, die ongelukkige manier van rijden met kinderwagens! Let eens op, hoe dikwijls je ze van de stoepen ziet bonken, in den scherpen wind rijden, of, 't ergste van alles, hoe

met den kap neer, 't kindje op den rug, met totaal onbeschermde oogjes in de felle zon ligt te kijken. Probeer 't zelf eens! -

Wil je met de kap neer rijden, omdat 't daaronder heusch soms broeierig warm kan zijn, dan kun je met zeer geringe kosten van teen een geraamte voor een zonnekap laten maken en dit zelf met niet te lichte stof, overtrekken. Als je b.v. donkergroen neemt en daarover wit mousseline met een afhangende strook van enkel mousseline dan heb je een élégant geheel, dat toch zeer goed aan het doel beantwoordt.

Je hebt dus een wagen-sportkar aangeschaft; je ziet tegenwoordig haast niet anders. De lage houten trekwagens zonder veeren, hoe gezellig voor later, zijn totaal onbruikbaar voor babies, doordat ze alle stof naar binnen krijgen, die door degene die trekt wordt opgejaagd. Tegen de opening, die zich gewoonlijk tusschen kap en wagen bevindt speldde ik een geborduurd lakentje; dat staat aardig en belet het doortochten.

Om half 5 alweer etenstijd; je wascht en verdroogt hem natuurlijk vooraf en poedert

hem al of niet. Ik vind, dat poeder als het nat wordt, korreltjes vormt en dat deze juist de huid irriteeren. Is er eens eenige quaestie van roodheid, dan helpt wat lanoline en mocht 't erger zijn, (dat kun je met een darmcatarrh soms niet voorkomen) dan is perubalsem met verbandgaas en watten een toovermiddel.

Bij 't uitkleeden om 7 uur houdt je weer groote waschbeurt; of je hem dan met koeler water moet afsponsen moet je dokter je zeggen in verband met 't gestel van je jongen. De een bekomt het goed, de ander niet. Wel verwissel je de onderkleertjes met 't frissche stelletje en in z'n nachtpon gaat de kleine vent naar zijn bedje. De wieg haal je af, slaat alles even buiten uit en laat 't beddegoed afgehaald liggen achter 't kamerscherm tot je naar bed gaat, wanneer je den wieg klaar maakt voor den volgenden ochtend. Om half 11 komt hij het laatst bij zijn moedertje, die daarna hoop ik een rustige nacht tegemoet gaat. Tot half 5 moet er nu rust zijn. Gemakkelijk gezegd, hè? En hiermee zijn we aan de vraag van 't 'door laten schreeuwen' gekomen.

Schreeuwen is in de eerste levensmaanden de eenige manier, waarop een kind zijn behoeften kenbaar kan maken en óók het eenige middel waardoor 't zijn zinnetje door kan drijven.

De groote zaak is dus, te leeren onderscheiden aan de manier van huilen, of er een of andere behoefte, of misschien reeds verveling bestaat, of dat 't enkel is omdat 't kleintje reeds heel vroeg iets begrijpt van oorzaak en gevolg en weet, dat het door te schreeuwen, uit de wieg wordt genomen. 'Stoutigheid' dus, zooals de meeste menschen zeggen.

Vlieg niet zenuwachtig naar de wieg als hij eens schreeuwt, rustig optreden werkt goed, nerveuse haast slecht op een kind. Wacht eens een oogenblikje af en houdt het schreien aan, ruim dan alle denkbare oorzaken uit den weg, doe hem een schoone luier aan, keer zijn kussentje eens om, en leg hem eens heelemaal opnieuw in de wieg; tegen hem praten doe je natuurlijk vanzelf. Dikwijls helpen deze maatregelen en geeft 't niet en is je kindje overigens gezond, dan kan 't huilen op zichzelf geen kwaad. Zonder toezicht liet ik ze dan echter nooit, dikwijls praatte ik eens kalmeerend, dat ze vooral niet 't gevoel van verlatenheid hadden; wie zal uitmaken of onbestemde angst misschien een rol speelt? - Het navelbandje, dat ik wel drie maanden liet aanhouden, doet goeden dienst; als bij het schreeuwen 't buikje uitzet moet het sluitend zitten. Denk eraan t nooit te stijf om te doen, dat zou juist een breukje kunnen veroorzaken; heb je last van opschuiven dan kun je er een lus op naaien en hierdoor de onderste punt van den luier halen.

Heerlijk dat je goede eetlust hebt, ga die nu maar niet bederven met plassen melk tusschentijds, wil je behalve je gewone liter of 1½ L. melk nog een extra bijvoeding, gebruik dan liever dagelijks wat room. Verder eet je maar alles wat een verstandig mensch eet, pap is goed en alcohol natuurlijk verboden.

Ik verpraat mijn tijd vandaag met je; schrijf eens spoedig of je al met een luchtig hart voor je schat zorgt aan je

DORA.

VII.

Lieve Emmy,

Zeker, nu je kleine Frits zoo gezond is, is er veel voor, het inënten reeds nu hij vier maanden is, af te doen. Tanden plagen hem nu nog niet en bovendien is in October de warmte al over en 't jaargetijde dus ook geschikt. Als de pokjes goed aan 't opkomen zijn, baadde ik de kinderen niet meer, omdat droog houden beter is. Krijgt hij roode, dikke armpjes die erg jeuken, dan poeder je ze maar flink en doet er desnoods een gaasje omheen, maar begrip van krabben op de juiste plaats ontbreekt nog, niet waar, dus alweer een voordeel van vroeg vaccineeren. Je kunt dan ook gerust zijn, dat hij naar school mag!

Wat is hij 's nachts mooi op regel; van dat middel dat de dokter je aanraadde, een Priesnitz verbandje om het buikje, hoorde ik ook wel eens als een middel tegen slapeloosheid voor grooteren. Gelukkig dat je er al gauw succes mee hadt en 't af kon laten, toen je merkte dat zijn huidje geïrriteerd werd; als je voortaan voor waterverbandjes gekookt water neemt met een scheutje boorwater erdoor, zal je daar geen last meer van hebben.

Ja, een lavementje gaf ik ook op aanraden van den dokter van gekookt water met een theelepeltje zout erin; sommigen geven 't van Spaansche zeep. Denk eraan, voordat je 't geeft altijd de vloeistof op te duwen tot die bovenaan de canule is, anders blaas je lucht mee naar binnen, die er toch maar weer uit moet. Voor 't gemakkelijk inbrengen doe je wat slaolie aan de canule.

Lieve Em, wees nu toch niet bezorgd, als hij eens een week minder aankomt! Houd daarvoor nu eens niet krampachtig vast aan een of andere tabel uit een boek voor kinderverzorging, maar wees blij dat Fritsje geregeld vooruitgaat in gewicht, en er gezond uitziet en rustig is. Je hebt immers weken van 3 ons op je lijstje te noteeren gehad,

wat wil je meer? Als ze ouder worden, komen ze geregeld minder aan.

Ik zend aan 't adres van Frits een gutta percha poppetje waar ik echter 't piepmachine uithaalde; 't is uit een goeden winkel, dus kluift mijnheer er eens op, dan kan 't geen kwaad en 't is ook vatbaar voor uitkoken, wat ik geregeld 's avonds even deed.

Je vraagt me nog, of die paar schilfertjes op zijn bolletje ‘berg’ kan zijn en wat dat eigenlijk is. Berg is een verzameling van stof en afscheiding van de huid en je kunt in geen geval kwaad met 't een nachtje in de slaolie te zetten, 't den volgenden morgen goed schuimend in te zeepen en met schoon gekookt water alle zeep verwijderen. Blijft 't, laat 't dan liever even aan den dokter zien, ik kan het uit de verte niet beoordeelen.

Ik zie het weer voor me, als ik je beschrijving lees van dat even wachten, terwijl ze aan het drinken zijn, je aankijken en lachen, en dan weer voortgaan. En dan 't handje, dat je vastknijpt of 't je nooit weer los wil laten. Begrijp jij dat er moeders zijn, die voor 't gemak liever flesschenkinderen hebben? Ik niet. Dag!

DORA.

VIII.

Wat een kranige kerel is die zoon van jullie, Em! 6 Maanden en een tand! Dat is vlugger dan bij mij, waar ze gemiddeld 9 maanden waren. Nu zal de tweede ondertand ook wel gauw verschijnen, dat gaat meestal zoo paarsgewijze. Je vondt hem dus ook een paar dagen wat huilerig. Ofschoon 't niet aangaat alle ongesteldheden maar op ‘de tandjes’ te schuiven, is mijn ondervinding toch met alle drie dat het proces van tanden krijgen invloed uitoefent en b.v. met de zindelijkheid in verband staat. Voordat ze alle kiezen hadden, kon je bij de onzen nooit op geheele zindelijkheid rekenen.

- Je zult, nu 't eerste halfjaar voorbij is eens zien hoe gauw het opschiet; wat vond ik Frits een flink, goedgehumeurd kindje en wat gaat hij nu blijkbaar dagelijks vooruit. Bij mijn bezoek was er nog geen sprake van zelf gaan zitten en nu schrijf je dat hij zich al zoover opricht, dat je heusch al aan een tafelstoel gaat denken. Nu, daar kun je nog wel wat mee wachten; je krijgt eerst nog de periode, dat hij in de wieg zit, daar heeft hij dan toch gelegenheid om te gaan liggen zoodra hij moe is. Gaat hij klauteren, dan komt eerst nog de baby-box oftewel het loophek aan de beurt. Je kent die hekken, 1 M. in 't vierkant en 60 à 70 cM. hoog, zeker wel? Het mijne gaf ik weg, ze zaten er nooit graag in, maar ik zou 't nu ook practischer inrichten en het hek inplaats van van hout, van stevig mandenwerk laten maken. Je bent dan niet genoodzaakt, hun uitzicht (?) weg te nemen en 't van binnen geheel te bekleeden om te beletten dat ze zich tegen het harde hout stooten, maar kunt volstaan met een bekleeding van ± 25 cM. ter wering van tocht. Op den grond zou ik een dikke gladde deken leggen, geen gecapitonneerd matrasje, want daarop staan de voetjes niet recht en die worden nog zoo licht vervormd. Over de deken een zeil voor mogelijke gebeurlijkheden en daarop een waschbare laag, van molton b.v. Ziedaar mijn ideale baby-box.

De tafelstoel zou ik met losse zeildoek kussentjes nemen en dan kun je meteen een riem aanschaffen, die om 't middel gaat en met twee smalle riempjes achter aan

stoel, wagen of wieg is bevestigd. In den tafelstoel zit natuurlijk een bekend voorwerp betreffende de zindelijkheid, dat ik er echter uit verwijderde, omdat 't niets helpt tot vroegtijdige zindelijkheid of je de kinderen daar uren lang op laat zitten en bij geluk eens wat opvangt. Wel moet je nu beginnen met op vaste uren Frits op schoot op 't potje te zetten en trachten hem tot 't besef te brengen, waar dat voor dient. Lukt het eens, dan doet je vroolijke prijzende toespraak hem prettig aan en gauwer dan je denkt brengt hij verband.

Wat was het aardig om onlangs toen ik bij je was, die weerspiegeling op zijn snoetje te zien van je vroolijk gepraat en hem diepzinnig te zien kijken toen je hem ernstig sprak over zijne verplichtingen aan zijn ‘correspondentie-moeder.’

'k Moet zeggen, dat je een mooien titel voor me bedacht hebt, maar wat helpen tien correspondentie-moeders en 't lezen van honderd boeken over kinderverzorging, als je niet zoo'n conscientieus moedertje als jij bent erbij hebt!

Neen, lieve Em, die tand op zichzelf is nog geen reden om Frits ander voedsel te geven; als jij je flink voelt en hij komt geregeld aan, dan hield ik het nog een poosje zoo, en moet hij er wat bij hebben, vraag dan aan je dokter hoe je dat aan zult leggen. Dag Emmy, groeten van ons allen, je

DORA.

IX.

Beste Emmy,

Nu is 't dus zoover, dat Frits nog wat anders verlangt! Nu, je mag tevreden zijn: ‘8 maanden lang uitsluitend moedermelk is een schat voor zijn leven’, zei onze dokter me indertijd. 't Is maar weer aanwennen en afwennen als je nu nog met de flesch begint; ik legde ze iets achterover in mijn linkerarm en begon ze dadelijk uit een handig

kroesje als een groot mensch te laten drinken en al is dat de eerste keeren een knoeipartij, 't went al gauw en een zeildoek slabbetje onder zijn gewone servetje houdt veel tegen. Maak de melk een beetje zoet de eerste malen, dat hij 't lekker vindt.

Je dokter is dus ook niet voor al te vroeg pap en wil de eerste week de koemelk met gekookt water verdunnen. In 't begin maak je voor 't vermorsen liever wat meer klaar dan 150 gram per maaltijd. Later spelen ze 200, nog later 250 gram zonder morsen naar binnen! Je blijft natuurlijk een poosje op eenmaal per dag; ben je aan tweemaal, dan geef je nooit twee koemelkmaaltijden na elkaar. Sommige doctoren zijn voor vlug spenen, anderen voor langzaam.

Je moet dus aanschaffen: een kroesje, een melkkoker, die apart blijft voor de bereiding van de melk van Frits, een melkkan, een kan voor gekookt water, twee gazen dekseltjes, een glazen melkmaat. Desnoods kun je je behelpen met apothekersfleschjes van verschillende inhoudsmaat.

Op een kelderplank maak je een vast plaatsje vrij, waar je na het koken direct de melk neerzet, zoodat ze niet dan hier, dan daar te zoeken is.

En nu een voornaam ding: zorg voor alles eigenhandig, voor 't koken van de melk en voor 't afwasschen, dan pas ben je verantwoord en mocht het dan trots de meest nauwgezette zorg nog eens tot een ingewandsaandoening komen, dan ben je van allen twijfel ontheven, of 't voedsel wel met de noodige zorg bereid is. Mocht 't drinken heelemaal niet lukken, ze zijn soms zoo onhandig, dan kun je beginnen met de melk bijwijze van pap met een lepeltje te voeren. Vraag eens aan den dokter of je melksuiker toe mag voegen, dat zou misschien heel goed helpen, waar Fritsje neiging tot constipatie heeft; als je over een poosje aan pap toe bent, geef dan om die reden geen griesmeel of gemalen rijst, maar Knorrs havermeel. Met de voeding kun je zooveel regelen, onze tweede, die een heel ander gestel had, kreeg dagelijks eikelcacaopap. Voor Frits is zeker sinaasappelsap heel goed.

Wat een practische raad van je dokter om met het glycerinespuitje wat sla-olie in te spuiten als de ontlasting zoo hard is; ik wilde wel, dat ik dat onschuldige mìddel gekend had. Zoo zie je, dat een moeder van drie kinderen nog altijd wat kan leeren! Goed succes met je drinkproeven en beste groeten van

DORA.

X.

Lieve Em,

Vanmorgen kreeg ik het allerschattigste portretje. Wat een aardig idee om te zorgen, dat familie en vrienden 's morgens van zijn eersten verjaardag, als ieder natuurlijk den kleinen jubelaris gedenkt, zijn portretje krijgen. Jullie hebt eer van je zoon, en nu is de beurt aan mij om je je complimentje terug te kaatsen en te verklaren dat ik hem vind: ‘een toonbeeld van een gezond, goed verzorgd kind.’ Aan wie anders de eer dan aan zijn moeder? - Ik ben 't heelemaal eens met zijn vader, dat je je niets behoeft aan te trekken van 't bezoek van je vooruitstrevende kennis, bij welke gelegenheid zij er schande van sprak dat je niet aan maatschappelijk werk doet. Je

doet je plicht tegenover de maatschappij, hoor, als je al je zorgen besteedt aan de geestelijke en lichamelijke opvoeding van dat schattige, kleine burgertje.

Onze kinderen verheugen zich zoo op je aanstaand bezoek, er is juist een nieuwe zandbak gekomen met een deksel erop voor katten en regen; ze hopen dat Frits daar al plezier in zal hebben. Wel, natuurlijk kan hij dagelijks baden, dat hield ik ook vol tot ze geheel zindelijk waren. Of je moet geen kinderen te logeeren vragen òf je moet zorgen dat hun levenswijs en voeding precies eender blijft als thuis, daarvan hangt voor die kleine peuters te veel af. Daarom doe je mij groot plezier met me vooraf te melden of onderstaand lijstje in orde is:

Pap, melk, spinazie en worteltjes door de zeef, gestoofde abrikoosjes of pruimen, soep van kalfspaulet. Ben ik op de hoogte van zijn menu? Nu na het jaar krijgt mijnheer zeker een boterhammetje en een eitje? Dan mag hij zelf zijn ei uit 't kippenhok halen, of loopt hij nog niet buiten? Haast je maar niet met dat loopen, dat komt vanzelf wel, ik las eens ergens: ‘Er bestaat geen mensch op de wereld, die niet loopen kan, omdat zijn moeder vergeten heeft het hem te leeren.’

En nu basta; je zult mijn felicitatie al gekregen hebben, maar ik wilde toch gauw even over 't portretje schrijven. Groet je man en geef je jarige schat een kus op zijn lieve mopneusje

van je DORA.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Onderwijs in de **NED. STENOGRAFIE,** per brief. - **VOORBEREIDING VOOR EXAMENS** - *f* 25. -, bij vooruitbetaling; recht op 52 weekbrieven.

(23*a*)

Met de kennis der sten. slaagt men in een goede betrekking. - Zij leert de gedachten vlug op papier brengen.

JOH. G. SCHIPPÉRUS, *Schieveenstr. 26*[a], *Rotterdam.*

25 September 1912
26ste Jaargang.
No. 13

Berichten.

Daar ik door zeer hooge koortsen zeer ben verzwakt, en geheel bedlegerig ben, moet ik tot mijn leedwezen voor deze week nog allen arbeid staken. Mijn vertrek van hier is daardoor vertraagd. Echter ben ik nu bijna herstellende, en hoop begin October thuis te zijn.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Onmacht.
VII.
Poeloetraperdoeli, Juli 1912.

De Borel-Einthoven-quaestie wordt nog steeds door bijna alle indische dagbladen behandeld. Of het Kamerlid, die daaromtrent inlichtingen vroeg aan den Minister van Koloniën, genoegen neemt met wat hem werd medegedeeld, is ons onbekend,

maar wel waarschijnlijk, daar men moet aannemen dat de M.v.K. de inlichtingen heeft gegeven zooals die ontvangen werden van den Gouverneur-Generaal. Toch geven wij bedoeld Kamerlid in overweging over deze quaestie de 'Hollandsche Lelie' eens in te zien, dan zal hij zien dat de zaak zich anders heeft toegedragen dan hem ter goeder trouw door den Minister werd medegedeeld. De schuld ligt dus niet bij den Minister, maar bij den Gouverneur-Generaal, die *zonder behoorlijk onderzoek* het rapport van den Resident voor 'waar' aannam.

De heer van Geuns zeide dan in zijn blad dat de waarheidsliefde van den Resident van Soerabaya 'van een zeer eigenaardige kwaliteit was', en zegt verder in zijn blad het volgende:

'*Toen in den morgen van 24 Februari kolonel Doorman had opgemerkt dat vóór het gebouw der Soe Poo Sia de Nederlandsche vlag lager hing dan de Chineesche vijfkleur, ver-*

langde hij van den hoofdcommissaris dat deze die vijfkleur zou neerhalen, daar dit anders door militairen zou geschieden; de kolonel had het eskadron cavalerie en de bergartillerie reeds doen uitrukken of er orders toe gegeven.

Later verklaarde nu de resident dat het uitrukken der troepen **met zijn medeweten en goedkeuring** *was geschied.*

En de cavalerie was (*Nota Bene*,) *reeds op weg, toen de hoogedelgestrenge heer daarvan iets vernam!*'

'Over het ontstaan dier 'animositeit' is de heer Borel niet gehoord! Zij was **de schuld van den resident!** *Maar de regeering heeft zich met dit cardinale punt niet bezig gehouden! Moet de lagere ambtenaar die den hoogeren ambtenaar ontstemt*, **per se** *in 't ongelijk worden gesteld? vraagt het blad. Dient geen beginsel van rechtvaardigheid het richtsnoer te zijn voor de handelingen een er regeering?*

Wij vinden deze vraag van den Heer van Geuns nog al naïef, vooral van iemand die zoolang in Indië is, hij moet toch in de eerste plaats wel weten dat bij een quaestie tusschen een hooggeplaatst ambtenaar en een landsdienaar, die lager op de ambtelijke ladder staat, laatstgenoemde *altijd* het kind van de rekening wordt, en al kon hij ook honderd getuigen bijbrengen, die onder eede kunnen bewijzen dat hij gelijk heeft, welnu dan weigert men eenvoudig die getuigen te hooren, want dit is het gemakkelijkste, de hooger-geplaatste ambtenaar krijgt onder alle omstandigheden *steeds en altijd* gelijk.

Het Soerabayasch Handelsblad zegt verder dat elk Indisch officier en ambtenaar machteloos staat tegenover willekeur van hooger hand, en als remedie tegen dit kwaad wenscht de heer van Geuns eene regeling van de rechtspositie van landsdienaren en instelling van scheidsgerechten, die den schuldigen straffen kunnen opleggen. Het denkbeeld is te mooi om zelfs te kunnen denken dat de Regeering ooit uit haar eigen daartoe zou overgaan, alleen kan Zij daartoe door omstandigheden gedwongen worden.

Laat iedereen weigeren in Indischen Dienst te treden nu men is blootgesteld aan willekeur, dan eerst zal de Regeering genoodzaakt zijn de rechtspositie van haar dienaren bij de Wet te regelen, en kunnen ouders en voogden ten minste de zekerheid hebben dat hun kinderen of pupillen niet het slachtoffer worden van heeren met gouden petten, wier waarheidsliefde van verdacht allooi is.

Dat de heer Borel alle reden had een rapport in te dienen aan den directeur van justitie, blijkt wel uit onderstaand entrefilet uit het Nieuws van den Dag voor N. Indië van 20 Juni 1912.

De kwestie Borel-Einthoven. *2016 '12.*

De Red. van het Soer. Hbl. geeft de volgende uiteenzetting, *wáárom de ambtenaar voor Chineesche zaken Borel ten slotte een rapport heeft opgesteld en aan den directeur van justitie verzonden. Genoemd rapport is gedateerd van 22 Maart*, *terwijl de relletjes vielen tusschen 17 en 24 Februari. Niet animositeit is de beweegreden tot dit rapporteeren geweest*, *maar de ontdekking dat de officieele lezing onwaar was*.

In de Sjanghaïsche en andere bladen was nl. opgenomen een 'official note', door den consul-generaal voor de Nederlanden te Sjanghai van onze regeering ontvangen en handelend over de relletjes (disturbances) onder de Chineezen te Soerabaya.

Deze nota nu was onjuist; daarin werd naar blijkt in het Soer. Hbl., eene lezing gegeven van het gebeurde, die niet met de waarheid strookte. Het oproer droeg geen 'anarchistisch karakter' - zooals het in de nota luidde, - en kwam heelemaal niet neer op 'een opstootje onder Chineezen, waarmee de politie zich bemoeide ten einde de Chineezen bescherming te verleenen en de orde te herstellen!', gelijk daarin óók al werd verteld.

'Er is zeker geen normaal denkende sterveling, zegt de Heer Van Geuns, die het den heer Borel euvel zal duiden dat hij, door waarheidszin gedreven - en niet door animositeit, want dan zou hij veel éérder hebben gerapporteerd! -, de regeering de juiste toedracht der ongeregeldheden en het verband tusschen de feiten heeft meegedeeld. Integendeel, men zal het in hem prijzen en van oordeel wezen dat de regeering reden heeft hem erkentelijk te zijn'.

Zoo is het, en wij mogen wel vragen: Waartoe héét de Regeering dan toch ambtenaren, wanneer zij niet wenscht dat die rapport uitbrengen over zaken welke speciaal aan hun toezicht zijn onderworpen?

Het Kamerlid Hugenholtz zal nu kunnen beoordeelen, welke waarde kan gehecht worden aan de inlichtingen, hem door den Minister van Koloniën verstrekt.

Intusschen blijft het thans in Indië een gevaarlijke zaak naar waarheid te streven,

dan wordt men er gewoonlijk de dupe van, dit ziet men weer uit onderstaand telegram:

Soerabaya, 2 Juli 1912.

De gewichtige taak der Justitie in Indië.

(*Soer. Hbl.*) *De officier van Justitie te Soerabaya overweegt het instellen eener vervolging tegen het Soer. Hbl, ter zake de actie van het blad in geschil tusschen den Resident Einthoven en den heer Henri Borel.*

Men zal zich herinneren dat wij in een vorige correspondentie melding maakten van het haast ongeloovelijk plan der Regeering, om de Gouvernementsscholen voor inlanders in de residentie Menado aan de Zending uit te besteden, en dat de inlandsche bevolking zich daartegen heeft verzet, zooals blijkt uit aan den Landvoogd gerichte requesten, waarin zij verzoekt de Gouvernementsscholen te mogen behouden. Ook de heer Viersen, meer dan 20 jaar hoofd der Nederlandsche school voor aanzienlijke inlanders, te Menado, heeft zich tegen die onderwijs-conversie verklaard. Van zijn opinie in een zaak die hij toch als onderwijzer bekend met land en volk, zeer zeker als deskundige kan beoordeelen, werd natuurlijk niet de minste notitie genomen en als *straf*, dat hij zoo brutaal was niet mede te gaan met deze christelijke regeering, werd hij overgeplaatst naar een klein schooltje op Java. De heer Viersen, inziende dat het absoluut nutteloos is in Indië recht te zoeken, heeft de wijste partij gekozen en zijn ontslag genomen. De Sumatrabode van 21 Juni 1912 bericht hieromtrent het volgende:

Trappen. *Een ongehoord feit heeft zich voorgedaan. De heer Viersen, hoofd der Nederlandsche school voor aanzienlijke inlanders te Menado, is wegens zijn ijveren tegen de onderwijsconversie in de Minahassa door de regeering bij wijze van straf met terugstelling naar een kleine school in Java's binnenlanden, naar Ponorogo overgeplaatst. Men durft thans reeds veel! Men tracht het openbaar onderwijs te vermoorden, stap voor stap. Zal het gelukken? Met overtuiging durven we voorspellen van neen. Want dat zal het ontwikkelde en vrij-denkende deel van Insulinde's bevolking zich niet laten bieden.*

Het eenige wat de regeering met de propaganda voor haar christelijkheid tot nog toe heeft bereikt, is een felle opleving van de mohammedaansche propaganda met veel succes.

Onze hoop is, dat de verkiezingen in 1913 het clerikale bewind mogen wegvagen.

De 'gemaszregelde' onderwijzer Viersen is reeds sedert 1883 in indischen dienst en reeds langer dan 20 jaren te Menado geplaatst, waar hij wegens zijn goede eigenschappen zeer gezien en bemind is. Ja.... Men durft! Hoelang nog?

Sumatra Bode, 21 Juni 1912.

Deze vraag willen wij hier wel beantwoorden.

Daden van willekeur der indische regeering zullen zoolang duren, tot zij gedwongen zal worden de rechtspositie van ambtenaren bij de wet te regelen. Zoolang die regeling er niet is, blijft elk ambtenaar aan willekeur bloot staan. Daarom aanstaande rechters,

controleurs, onderwijzers, commiezen, enz, enz. treedt *niet* in indischen dienst of uwe rechten moeten bij de wet verzekerd zijn. *Tegenover Uwe plichten moeten gelijkwaardige rechten staan.*

Reeds meermalen hebben wij in deze correspondentie gewag gemaakt van de ergelijke toestanden, die nog steeds bij de indische politie voorkomen en als gevolg hiervan de steeds toenemende onveiligheid in geheel Ned. Indië.

Hierbij eenige staaltjes, gepubliceerd in het Nieuws van den Dag van 17 en 25 Juni j.l.

Steeds erger.

Vroeger gebeurde 't wel, dat buiten de stad of in stille afgelegen straten menschen werden aangevallen en beroofd, maar sinds de Soerabayasche apachen er achter zijn gekomen, dat onze politie onmachtig is om tegen hen iets te doen, worden zij steeds stoutmoediger, schrijft het **Soer. Nwsbld.** *Nu durven ze al op een druk uur in het hartje van de stad een aanval in vereeniging te doen.*

Gisterenavond omstreeks 8 uur, werd een kossongkoetsier voor het restaurant Hellendoorn door 3 Javanen aangevallen, waarvan er één den koetsier met een ijzeren voorwerp aan den rechterslaap verwondde. Op het hulpgeschreeuw van den aangevallene schoten eenige politieoppassers toe, aan wien het gelukte één der aanvallers te arresteeren, terwijl de twee anderen door een overhaaste vlucht wisten te ontkomen. Ofschoon de koetsier pertinent beweerde een revolver in het bezit van den gearresteerde te hebben gezien, werd het vuurwapen bij visitatie niet op hem gevonden. Vermoedelijk heeft één der ontsnapten het schiettuig weten mede te nemen.

't Gaat al heel aardig in de richting der Parijsche autobandieten.

Over eenigen tijd wordt midden op den dag het geheele politiebureau gestolen zonder dat iemand op dat bureau er van ontwaakt.

17 Juni 1912.

Mishandeling door een hoofdagent.

Vrijdagavond merkte de heer L., te Soerabaya, toen hij door Passar Besar huiswaarts reed, dat de lantaren van zijn rijwiel uit was gegaan. Van zijn fiets stappende, haastte hij zich, de lamp weer aan te steken, toen hij aangesproken werd door een europeesch hoofdagent, die hem mededeelde, dat hij hem zou verbaliseeren wegens het rijden zonder licht. De man maakte volgens de **N. Soer. Crt.** *den indruk van méér dan lichtelijk aangeschoten te zijn.*

De heer L. protesteerde tegen de verbalisatie, doch werd door den agent gedwongen met fiets en al in een kossong te stappen en met hem mede te rijden naar den commissaris van de bovenstad. Onderweg diende de hoofdagent den heer L. nog een paar gevoelige slagen toe met zijn gummistok, één over den schouder en één over de hand, waarvan de striem nog zichtbaar is, en toen de heer L. hem zeide, dat die slagen hem duur te staan zouden komen, greep de agent hem in zijn woede bij de keel en worgde hem bijna.

Ook schijnt het heerschap zijn arrestant gedreigd te hebben, hem in de kali te zullen smijten, indien hij niet vooruit beloofde, de kossong te zullen betalen.

De commissaris van politie liet, na den heer L. gehoord te hebben, deze weer loopen, na hem beloofd te hebben werk van de zaak te zullen maken.

De heer L. is voornemens den officier van justitie in kennis te stellen met de door hem ondervonden mishandeling, meldt het blad.

Wij wenschen den Heer L. veel succes, maar als de aangeschoten 'rust'-bewaarder met zijn ambtseed tegen hem op de proppen komt, vreezen wij dat zijn beklag hem niet veel zal helpen.

De ambtseed van dronken, brutaal en onbetrouwbaar canaille-in-uniform geldt hier in Indië nu eenmaal méér dan het woord van geachte, rustige ingezetenen.

25 Juni 1912.

Wij vragen ons af of het niet oneindig beter zou zijn dat de Gouverneur-Generaal eens eindelijk afdoende maatregelen neme om aan deze schandelijke toestanden een einde te maken, instede van tijd en geld te verknoeien met het doen van onnoodige reizen in Oost-Java. Zooals in een der Indische dagbladen wordt betoogd - en deze opinie deelen wij geheel - ziet de Goeverneur-Generaal op zulk een reis alleen slechts die zaken, die de ambtenaren hem *willen laten zien,* maar de bevolking is het kind van de rekening, daar op elke plaats waar Z.E. komt, de wegen een extra beurt krijgen, eerepoorten worden opgericht, enz., enz.; honderden inlanders worden gewoonlijk daarvoor opgeroepen en te werk gesteld, maar men verneemt niet, dat voor al het extra-werk, verbonden aan de komst van den Landvoogd, een cent wordt te goed gedaan.

Anders is het wanneer de Gouverneur-Generaal voor een bepaald doel een residentie bezoekt, bijvoorbeeld een reis naar Deli zou gemotiveerd zijn, indien Z.E. in overleg met den Resident, bestuurs-ambtenaren en administrateurs van landbouwondernemingen eens afdoende maatregelen nam om paal en perk te stellen aan de tuchteloosheid van contractkoelies, waarvan het gevolg is moord en doodslag, hetgeen nog in Deli herhaaldelijk à l'ordre du jour is.

Elke uitgaaf, hoe belangrijk ook, die verbetering kan brengen in het politiewezen van Ned. Indië in het algemeen en van Sumatra's Oostkust in het bijzonder is gemotiveerd, dit is de meest urgente aangelegenheid, waarin onmiddellijk voorzien moet worden, alle andere zaken kunnen desnoods wachten, maar de Gouverneur-Generaal is in de eerste plaats verplicht zorg te dragen voor veiligheid van personen en goederen. Wat geven maatregelen om de welvaart van den inlander te verhoogen, zooals b.v. oprichting van landbouw-credietbanken, irrigatiewerken, demonstratie-velden, enz., enz., als de inlander zelfs geen dag zeker is van zijn bezit?

Een inlander zou wel dwaas moeten zijn geld te besparen als hij bijna zeker is dat het hem ontroofd zal worden.

Hebben wij reeds meermalen in deze correspondentie het een en ander medegedeeld omtrent de tuchteloosheid van dwangarbeiders, in Atjeh is de toestand zóó, dat men er aan begint te twijfelen of Ned. Indië wel een land is waar een europeesch bestuur is. - Men leze eens onderstaand bericht uit Kotaradja:

Sumatrabode, 5 Juli 1912.

Dwangarbeid in Atjeh. *Uit Kota Radja wordt aan de 'Expres' geschreven:*

Zooals ieder wel weet, staan de dwangarbeiders in Atjeh onder militair bestuur.

Nu is het eigenaardig dat deze kettingberen, die doorgaans allen een 10 of 20-jarigen dienst voor den boeg hebben, na 6 uur 's avonds niet achter slot en grendel zitten.

Op Atjeh's hoofdplaats zal dit misschien niet

zoo zijn, doch op de posten daarbuiten gebeurt het zeker.

Zoo hebben deze dwangarbeiders, zoowel in als buiten dienst, steeds messen (pisau blatis) en klewangs bij zich; zij houden er zelfs vrouwen op na, in de nabij gelegen kampongs. Voorts storen zij zich in het geheel niet aan de voorschriften omtrent hun kleeding en loopen in een pakje rond, dat veel mooier is dan menige cranie koopen kan. Dat mag dan ook geen wonder genoemd worden als men weet, dat eenigen onder hen zoo iets van f 1000. - op de postspaarbank hebben staan.

Men moet eens zien, hoe zoo'n bende de rustige kampongbewoners besteelt en lastig valt. Ze mogen namelijk elken dag z.g. de kampongs in voor 'dienst', ten rechte om te rooven en te plunderen.

Ook zijn zij huisjongens bij officieren en minderen en doen voor hen inkoopen.

Van bestuurswege wordt hiertegen niets gedaan omdat..... dat bestuur bang is voor relletjes, b.v. dat zoo'n bende het kampement in brand steekt (historisch). Het verdient eenige aanbeveling, dat het militair bestuur van dien aanhang verlost wordt.

Op sommige buitenposten komt het dus voor dat de boeven na 6 uur 's avonds *niet* achter slot en grendel zitten, dat ze *steeds* gewapend loopen, dat ze *geen* gevangeniskleeding dragen, dat ze de kampong in mogen gaan en dan daar gaan rooven, vandaar dat het mogelijk is dat eenigen onder hen zoo iets van *f* 1000. - op de postspaarbank hebben staan, en ten slotte - en *dit doet de deur dicht*, dat kettingberen bij *officieren* en minderen zelfs *als bedienden fungeeren.* -

Men zou kunnen vragen waar dienen dan de Inspecteurs van het Gevangeniswezen voor, op een tractement van minstens *f* 700. - 's maands plus een daggeld van *f* 8. - als ze op reis zijn?

Zijn zij niet de aangewezen ambtenaren die zorg hebben te dragen, dat dergelijke rotte toestanden niet kunnen voorkomen, of bepaalt zich hun 'dienst' tot het zorgvuldig opstrijken van hun tractement en het opmaken van hun reisdeclaratie? Nederlandsch-Indische-Regeering Uw naam is **ONMACHT!!!**

Tot besluit het volgende entrefilet uit het Bataviasch Handelsblad van 7 Augustus 1912.

Gevangeniswezen. *Op een vraag van den heer Bogaardt, of de minister van koloniën bereid is zijn tusschenkomst te verleenen om de bedrijfsrekeningen van het gevangeniswezen in Ned.-Indië over het afgeloopen dienstjaar door een ervaren accountant te doen onderzoeken en te bevorderen, dat het rapport daarover zoo mogelijk bij de in te dienen stukken van de indische begrooting voor 1913 worde overgelegd, heeft de minister van koloniën geantwoord, dat hij den Gouverneur-Generaal zal verzoeken een accountants-onderzoek van het indische gevangenis-bedrijf over het afgeloopen jaar te doen instellen. Het komt den minister echter niet waarschijnlijk voor, dat het betrekkelijk rapport reeds bij de stukken nopens de indische begrooting voor 1913 zal kunnen worden overgelegá.*

Bat. Handelsblad 7/8 '12.

De vraag van het Kamerlid Bogaardt om de bedrijfsrekening van het afgeloopen dienstjaar door een ervaren accountant te doen onderzoeken ter indiening van dat rapport bij de in te dienen stukken van de indische begrooting voor 1913, zal wel

een vrome wensch blijken te zijn, daar zulk een lijvig rapport niet tijdig zal ingediend kunnen worden.

Het onderzoek der gevangenis-rekeningen *alleen* over het afgeloopen dienstjaar 1911 is trouwens monnikenwerk, wil de Regeering *werkelijk* weten hoe het met die gevangenis-rekeningen staat, dan diene men *alle* rekeningen te doen onderzoeken vanaf het dienstjaar 1906 tot en met 1911 en zal het resultaat zijn, indien *alle* uitgaven in rekening worden gebracht, die vóór 1906 niet bestonden (vooral *verhoogde* tractementen van ambtenaren en salarissen van inspecteurs, die vóór dien niet bestonden), dat de gevangenisarbeid schatten heeft verslonden en de verkregen resultaten nihil zijn. -

A.... Z.

De Wereld behagen.

O land vol sprookjes-poëzie
En wondervolle sagen,
't Is of mijn ziel de vleug'len voelt,
Waar dichters van gewagen.

En hier in alle□weelde□en pracht
Van gouden zomerdagen,
Is 't, of die sterke vleug'len mij
Heel zacht naar boven dragen.

En vèr van alle klein-gedoe
Moet ik verwonderd vragen:
Of het wel ooit de moeite loont
De *wereld* te behagen?

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Noorwegen, Aug. 1910.

Levenswijsheid.

De levenswijsheid wordt gedragen
Niet door geleerden schijn,
Maar door reeds hier in ons te voelen
De volheid van het *Zijn.*

De wijze draagt hier in zijn handen
Door denken, hoog en wijd,
Zijn levenslot, een blijden glimlach
Tot in alle□eeuwigheid.

Ten doode toe kan niets hem wonden,
Hij heeft een metgezel gevonden,
Getrouw hem overal;

Die in de hooge kerk van 't leven
Zijn ziele wijding heeft gegeven,
En voor haar zingen zal.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Naar een proza-idee uit ‘la Sagesse et la Destinée’ van Maeterlinck.

Waarheid.

Wij zoeken hier naar waarheid
En tasten eeuwig mis,
Al denken wij ook dikwijls,
Dat zij gevonden is.

Laat waarheid ons bezielen!
Maar... 't zoekend menschenkind
Bedenke, dat *de* waarheid
Op aarde niemand vindt.

De waarheid zendt haar stralen
Wel vele, vele malen
Op aarde, telkens méér.

Zij wil de geestlijk' armen
Verlichten en verwarmen,
Maar daalt nooit zelve neer.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
De Inlandsche Ambtenaar.

Zonder mij te willen mengen in de hoofdzaak uit de artikelen van A - Z in no. 47-50 van den vorigen jaargang, wensch ik op te komen tegen enkele uitspraken van A - Z omtrent de Inlandsche ambtenaren. Ik zal de laatste zijn, die zal willen beweren, dat deze menschen *wel* betrouwbaar zijn, zelfs durf ik verder gaan en zeggen betrouwbaar zullen worden, ook al blijven de a.s. ambtenaren nog 100 jaar leerlingen van opleidingsscholen. Maar aan wie de schuld? Heusch niet aan de tegenwoordige Christelijke Regeering, maar aan ons geheel koloniaal bestuur van vroeger en nu. De schrijver en menig ander zal er bij zijn met te zeggen 'het ligt in den aard van het beestje,' en A - Z vaart met al dezen in hetzelfde schuitje. Staat U mij toe enkele eenvoudige voorvallen mee te deelen, al toelichtende komt de zaak wellicht in een ander licht.

Een landbouwer, die zijn velden in de nabijheid eener machtige suikerfabriek heeft, staat als zeer onhandelbaar aangeschreven; dit beteekent dat hij niet verkiest zijn land voor een appel en een ei af te staan en heer en meester op eigen grond wil wezen. Deze man moet voor familieredenen op reis, maar daar het in den huurtijd is, waarschuwt hij zijn vrouw voorzichtig te zijn met den toean blanda = Hollander. Deze, een echt Javanen-tyran, verneemt al spoedig van den burgemeester dat de 'lastige' er uit is. In minder dan geen tijd zijn alle (kwade) machten aan het werk gezet en de vrouw, bang als alle Jav. dessa-vrouwen zijn voor toean blanda en Inl. Bestuur, teekent een stuk, waarin zij al het land voor 1½ jaar verhuurt voor de kapitale som van *f* 75.-. Men stelle zich de woestheid voor van den armen man, toen hij thuis kwam. Zijn 'lastige aard' kwam dadelijk te voorschijn en het gelukte hem met veel moeite zijn land terug te krijgen? O, neen, dan vergist men zich. Het eenige, wat hy bereikte was een meerdere uitkeering en verder had hij te zwijgen. De burgemeester, die er een aardig duitje aan verdiend had, kreeg eervol ontslag en de Inlandsche hoofdambtenaar, die, in stede van voor zijn landgenoot op te komen, geholpen had hem er onder te werken, kreeg van de suikerfabriek een aardig douceurtje en van de Regeering, ja ik weet niet of hij geen medaille heeft ontvangen, maar straf volstrekt niet. Een heel eenvoudige geschiedenis, zooals er hier honderden plaats hebben. De Javaan is en wordt nog geknepen en de Inlandsche ambtenaren, die het durven wagen knijpen tegen te gaan, worden in een hoek geduwd, mogen zien rond te komen met een inkomen als een koelie. Doch wie helpen wil bij dat uitknijpen, mag ook een druppeltje opvangen. Men behoeft geen Javaan te zijn, om liever goed te eten en lekker te liggen, dan van honger om te komen.

Een dorpshoofd, een autocraat in den dop, heeft geen andere inkomsten dan die hij zich door zijn invloed op zijn dorpsgenooten weet eigen te maken. Heeft hij velden, dan zorgt hij zulke maatregelen te nemen, dat hij ze op zijn voordeeligst kan exploiteeren. Klagen durft de dessa-man niet, want vele ambtenaren houden niet van klachten, houden zich liever te goed vriend met grooten en kleinen Inlandschen ambtenaar, dat voorkomt gezeur en de dorpsman leert af te klagen. *Voor hem bestaat in de meeste gevallen geen recht.* Goed, dus de Inl. ambtenaar is onbetrouwbaar, niet waar? Ja, maar aan wien de schuld? Hier is een weduwe, haar dorpshoofd heeft haar het land ontnomen, dat zij een half leven bezat; zij kan haar land niet terug krijgen. De Bestuursambtenaren weten het, maar recht

krijgt de weduwe niet, ja voor straf is haar al haar land ontnomen; het klagen heeft zij verleerd. Maar, als de Eur. Bestuursambtenaren waren opgetreden, dan hadden alle Inl. ambtenaren, die aan de knoeierijen hadden meegedaan, gedesavoueerd moeten worden en zij hebben deze te veel noodig, willen ze niet van de ladder tuimelen, die naar hooger eer, grooter salaris, voornamer ambt voert. Liever doen ze dus een oogje dicht, want ook te Batavia ziet men liever 'laissez faire, laissez aller' toegepast, dan gedwongen te zijn, weer geschrijf te hebben. Er zit op dit oogenblik aan mijn voeten een arme boer; op zekeren dag kwam zijn dorpshoofd zijn rijst wegmaaien, want de soort deugde niet en daarom vond hij het voor de gezondheid van dezen man beter zelf de rijst op te eten. Hij vraagt mijn hulp om recht te erlangen, want hij zocht die tevergeefs bij hen, die zijn beschermers moesten zijn. Dat zoo iets kan plaats hebben, bewijst het niet, dat de daders rekenen op straffeloosheid, demonstreert het niet de onmacht of onwil van de Eur. ambtenaren? Overal, waar de hoogst-bevoegden het recht met voeten laten treden, ontstaat corruptie, niet alleen op Java, niet enkel bij Javaansche ambtenaren. Kort en goed recht door Eur. ambtenaren, die de taal van het volk kennen, die door gevoel voor rechtvaardigheid alleen beïnvloed worden, geef ze Java gedurende 25 jaar, verzeker ze van eerlijke beoordeeling, alleen naar hun daden, niet naar hun paperassen en ge zult zien dat Javaansche ambtenaren wel betrouwbaar zullen worden. Het bestuursstelsel, dat door schoon uiterlijk den voozen inhoud tracht te dekken, dat is grootendeels schuldig aan de onbetrouwbaarheid van den Javaan. Men kent de scène uit 'De Bruid daarboven!', waar de brutale Fransche huisknecht, slagen krijgt, als hij liegt en klappen, omdat hij niet liegt. Zoo is het met de Javaan eveneens. Voor hem geldt, gold en ik vrees zal nog langen tijd gelden: 'Barbertje moet hangen.' Is het wonder, dat hij liegen leert; waar de ondervinding van zijn grootvader en vader, van zijn vrouw en zichzelf hem geleerd heeft, dat de boei vooral goed is voor menschen, die de waarheid liefhebben. Europeaan, wie ge ook zijt, zwijg van de onbetrouwbaarheid der Javanen, want gij, gij alleen hebt hem dat gemaakt. De Inlandsche ambtenaar onbetrouwbaar, het doet pijnlijk aan, dat iemand uit de cultures het durft zeggen. Naast de laksche houding der B.B. ambtenaren is er geen bron van bederf voor den Inl. ambtenaar dan de industrie, vertegenwoordigster van den geldhonger in Nederland geleden. Te Paree was een controleur, ik meen de Hr. Blanken. Hij wilde rechtvaardig zijn en eerlijk en toen de suikerfabrikanten den Javanen hun land voor een appel en een ei wilden ontnemen, verscheurde hij de contracten en eischte de werkelijke waarde. Dat was dom van dien controleur, want nu kan hij geen contracten meer verscheuren, omdat hij is weggewerkt. Ik zou meer dergelijke voorbeelden kunnen noemen.

Wie van den B.B. ambtenaar niet wil helpen den suikerheeren het land in handen te spelen, wie het durft wagen op te komen voor de belangen van het volk, hij gaat er uit, onverbiddelijk, onvoorwaardelijk en wat het ergste is, niet omdat de Regeering te Weltevreden of Buitenzorg er zoo op tegen is, maar die o, zoo eerlijke, echt betrouwbare Nederlandsche bezitters van suikerpapieren. *Die* regeeren in Nederlandsch-Indië, die maken den Inl. ambtenaar onbetrouwbaar. Deze wordt omgekocht, om den suikerfabrikant te helpen de bevolking te bestelen. Wellicht meent U, dat ik overdrijf? De Heeren zijn **onbeschaamd** genoeg voor die laagheid uit te komen. Laat ik dus het woord aan hen zelf laten!

Met een bedrijfszekerheid van als regel twee oogsten kan zij geen genoegen nemen, en zij ontziet zich dan ook niet om door exploitatie van de zwakste eigenschappen der bevolking en van hare hoofden - voorschotten en hoofdenpremies - een anders niet te verkrijgen bedrijfszekerheid af te dwingen.

Geknipt uit een bespreking.

Maar in waarheid geldt niet de stem der overheid, maar de wil van de industrie, welke door voorschotten en grondhuren laag houdt en een deel van het te weinig betaalde uitkeert aan de inlandsche hoofden als loon voor den door hen op de bevolking geoefenden dwang tot grondverhuur. Het misbruik is een levensvoorwaarde voor de suikerindustrie geworden en de overheid durft er niets tegen doen, omdat de suikerindustrie een zeer groot koloniaal belang is.

Maar van deze dwaasheid is mede een gevolg, dat de inlandsche landbouwende bevolking nagenoeg machteloos is overgeleverd aan de samenwerking van de eigen onderdrukkers en de alleen commercieel bezielde suikerindustrie. De economisch zwakkeren in het moderne Westen kunnen kracht tegenover kracht plaatsen; zij hebben hun vakorganisatie en hun invloed in het parlement. Maar hier hebben zij alles te wachten van bescherming der overheid, eene bescherming, welke nog niet zelden teloor gaat in de omkoopbaarheid van de eigen hoofden en in de persoonlijke gezindheid van de Europeesche ambtenaren.

Men kan onmogelijk eerlijker en gemeener eischen. Nog slechts enkele maanden terug heeft de suikerfabriek hier ± *f* 15000. - betaald voor dergelijke hulp. De Regent *f* 5000 -. de pati *f* 2000. - en de wedono *f* 1500. - de 5 ass. wedono's elk *f* 1000. -, alles in enveloppe.

Zoo zou ik kunnen voortgaan honderden voorbeelden te noemen van geoorloofd onrecht, van geziene en ongeziene berooving, van gedulden diefstal, waarvan alleen de oorzaak schuilt bij den Europeeschen *Beschaver.* Ja, mijnheer A - Z, U hebt gelijk, verduistering door den lageren ambtenaar is aan de orde van den dag. Maar lezers, stelt U voor, dat ge na 4 uur niets meer te doen had; dat ge te arm zoudt zijn, om een boek te koopen, dat ge den verderen avond steeds zoudt moeten doorbrengen in niets doen bij een walmend lampje in een kaal vertrek; want ze moeten leven van 10 à 20 gulden per dag? pardon, 20 heele guldens per maand met vrouw en kinderen, en *f* 20. - is veel. Van de week werd er een betrekking geadverteerd voor

opzichter à *f* 20. - per maand, mits de sollicitant goed Hollandsch kende. Jawel, de Javaan leeft goedkoop, o, zoo goedkoop, ja zoo goedkoop, dat in dit heerlijk, gezegende land geen dag voorbijgaat, waarop geen Inlander, dan hier, dan daar, crepeert van honger en gebrek. Het land, dat duizendvoudig voortbrengt, ziet zijn eigen kinderen sterven van ellende. Een Javaan wil ook genieten van het leven, en de olie is duur, 20 cent een Liter, de rijst doet 10 cent per pond, en de suiker 14 cent, met een productieprijs van 4½ cent. Maar lezer, laat ik U niet vervelen met die eentonige huishoudelijke praatjes. Ja, de Javaan houdt er zelfs van een beetje netjes gekleed te gaan en de vrouwen der ambtenaren mogen niet werken, wel hongeren.

Lezers, stelt U voor een ambtenaar levende van 50 centen daags, man, vrouw en kinderen. Dessa-onderwijzers verdienen zegge 10 à 15 gulden 's maands, een hoofdagent van politie *f* 12.50; een koelie van de suikerfabriek zelfs *f* 6. -. Zes heele guldens per maand. Ik lees daar, dat die meneer De Groot 2000 gulden per maand verlangt, waarom niet, de Javaan is er goed voor, de menschen kunnen best nog meer belasting betalen, want zij zijn hoog aangeslagen. Wie 1, zegge een heele gulden in de week verdient, *moet* al betalen of de kast in. Waarom de duimschroeven niet nog wat aangezet; laat ze maar betalen als ze al 75 cent per week verdienen, waarom niet, als het ze niet bevalt, crepeeren ze maar, gemakkelijk genoeg. Meneer A. - Z. spreek niet meer zoo smalend over die onbetrouwbaarheid, over de uitzuigerij der Inlanders door hun onbetrouwbare hoofden, de employé, die het meest kan meedoen aan die uitzuigerij, die het best den geplaagden Inlander het vuur na aan de schenen weet te leggen, hem op zijn goedkoopst zijn grond weet af te troggelen, dat is je ware, die krijgt de hoogste percenten, die wordt in goud gezet, ter wille van de zoo edele, zoo hoogst betrouwbare bezitters van goede papiertjes in patria. Als de Inlandsche ambtenaren dieven zijn, dan zijn de cultuurmenschen diefjesmaat en als zij bevreesd zijn, dan is het alleen omdat de rem, de Eur. ambtenaar, er niet is.

Want Goddank, mogen we dit erkennen, de ambtenaren dulden veel, omdat ook voor hen dikwijls de hongerzweep klapt, maar wat directe voordeelen behalen betreft, staan ze te hoog, al doet hun goed geduld hen wel eens een prachtige vendutie maken. Bekend is wel de handelwijze van resident v. Wijck. Toen deze zijn woning zou betrekken, vond hij het geheel gemeubeld; hij liet toen bekend maken, dat wie niet binnen 24 uur zijn barang teruggehaald had, gestraft zou worden wegens poging tot omkoop. Zulke mannen hebben we hier van noode, niet een, maar honderden.

Als een B.B. hier een mooie vendutie maakt, hetzij door Europeanen of Chineezen, zeg dan maar gerust dat heeft de arme Javaan, naast en behalve zijn belasting betaald, want lastige, d.w.z. eerlijke, volkomen eerlijke ambtenaren maken geen mooie vendutie, die worden er uit gep - st. Het is zoo jammer, want de Javaan is goed. Ja, wat lui, maar hoeveel Europeanen zouden niet lui zijn, als ze een klimaat en een bodem zouden bezitten, die al maar door, zonder onderbreking van jaargetij, zou opbrengen, wat het lichaam aan voedsel behoeft. De Javaan is goed, meesmuil maar, gij Indische cultuurman, ik herhaal u, de Javaan is goed en vol vertrouwen. Maar wees dan zelf eerlijk, zelf goed, zelf vol vertrouwen, niet een dag, niet een maand, maar steeds door.

Dan bedriegt hij u niet, zoo min als de doorsnee Nederlander, wees eerlijk, betaal hem wat hij verdient, beknibbel hem niet, sta hem bij als hij ziek is, scheld hem niet de huid vol, als hij eens verkeerd heeft gehandeld, en ge zult zien, dat hij vertrouwen met vertrouwen, eerlijkheid met eerlijkheid, hulp met kinderlijke dankbaarheid zal

beantwoorden. Ik was op een middag thuis gekomen, moe en met hoofdpijn en ging in de achtergalerij op een stoel liggen en viel in slaap. Toen ik wakker werd, lag ik op een kussen, met een wollen deken over me; het was doodstil in mijn anders levendige omgeving. De bedienden zaten met bedrukte gezichten bij de keuken. Ja, dit zou ik vergeten, wees goed voor de kinderen van uw bedienden, dat treft hun het meest; en de kinderen waren nu weggestuurd, sebab toewan sakit. Ik ben nimmer meer vertroeteld dan die paar dagen door mijn Javaansche bedienden.

Ik eindig hier en geef den raad: Wees ook voor den Javaan een mensch en zonder rechtsscholen, zonder speciale rechters zult ge nooit meer durven, nooit meer behoeven te spreken van den luien, onbetrouwbaren Javaan.

Z - A.

II.

Geachte Redactrice,

Het zij mij vergund mijn hartelijke instemming te betuigen met Uw afkeuring van de stuitende poging om een ‘deftige’ zondagsschool op te richten. (Zie N°. 3 van 17 Juli.) Dit streven lijkt mij niet slechts huichelachtig in verregaande mate, maar geheel strijdig met alle godsdienstig besef - een fatale bespotting van al wat naar godsvrucht lijkt.

Het Christendom toch dringt op verband, op aaneensluiting, op solidariteit, wijst op een gemeenschappelijken oorsprong en op de toekomst van *één rijk.*

De opmerking van mej. van Heyst, (zie N°. 10 van 4 Sept.) dat de betere standen eenvoudig niet *willen* komen waar de mindere standen zijn, bewijst wel de realiteit van den klassenstrijd, maar wijst tevens op een mate van hoogmoed die alle zondagsschoolarbeid met onvruchtbaarheid zou slaan. Immers aan zulk een hoogmoed mag men - vooral bij kinderen - allerminst concessies doen en toegeven. In de kerk - dus bij volwassenen - wordt dit zelfs niet gedaan.

't Wil mij dan ook voorkomen dat deze poging voortspruit uit denzelfden geest, die den farizeën in Jezus' tijd deed vragen: ‘Is deze niet de zoon van Jozef, **den timmerman**?’

Ook toen werd hun hoogmoed geen concessies gedaan. Ook toen zeide Jezus niet: ‘als mijn

nederige afkomst U hindert zal ik een deftig heer, een aristokraat voor U laten optreden.'

Hoogachtend,
Uw dw.
DIXI.

Een bijzonder plekje van rust en landelijke intimiteit: De Holsteinsche Schweiz.

Wie aan Kiel denkt en wie den naam van deze stad reeds hoort, denkt zeer zeker ook in de allereerste plaats aan de oorlogshaven; ziet voor zich een uitgebreid complex van verdedigingswerken, dat deze haven beschermt, ziet voor zich de machtige zeekasteelen, die ten allen tijde gereed liggen om Duitschland's macht te toonen. En wanneer men hoort van Lubeck, dan ziet men voor zich oprijzen de oude Hanze-stad, zeker van de drie vrije steden van het Duitsche rijk wel degene, welke het oude en karakteristieke het sterkst en het meest stijlvol in geheel de stad doet voortleven; gevoelt men zich voornamelijk getrokken tot het schilderachtige, dat van deze stad uitstraalt, tot de poëzie der historie welke ze schijnt weer te geven. En naast de oorlogshaven in Kiel mag men vermoeden een groote en riante moderne stad; naast het oude en karakteristieke in Lubeck, hetwelk herinnert aan zooveel dat nu bijna dood is, moge men gelooven aan veel nieuws en leven-wekkends; in het geheel niet en zeker niet voornamelijk gelooft men noch in Kiel, noch in Lubeck te behoeven te denken aan waarachtig natuurschoon, dat het oog kan boeien en den meest verwende een landstreek kan voortooveren, welke evenzeer aantrekkelijk als oorspronkelijk is.

Voor Duitschers is het geen geheim, dat tusschen Lubeck en Kiel in een vruchtbare streek zich uitstrekt de Holsteinsche Schweiz, die geheel het schiereiland inneemt, hetwelk de Lubecker en Kieler bochten van elkander scheidt; voor een Duitscher is het geen verrassing hier, ten Oosten van de hoofdstad van het Holsteinsche land, een streek te kunnen doorkruisen, waarin men de figuren van Gustav Frenssen elk oogenblik in levenden lijve denkt tegen te komen; waar men kan verwachten den echten Jörn Uhl te ontmoeten. Voor den vreemdeling daarentegen, die Duitschland kent, zooals het nu een maal niet anders mogelijk is een vreemd en uitgebreid land oppervlakkig te kennen, is geheel deze streek een verrassing aan beide zijden, welke kort samengevat wordt onder den veel-zeggenden naam van 'Holsteinschen Schweiz'. eene, die tot een voortdurenden voortgang, tot voortdurend genieten van werkelijke natuur noopt.

Indien er iets is wat voor het bijzonder rijke natuurschoon, hetwelk de Schepper aan het kleine Zwitserland heeft geschonken, pleit, dan is het wel de zoo populaire aanwijzing van menige streek, die als het plaatselijk Zwitserland wordt genoemd. Wij hebben een Saksischen Schweiz; wij hebben in het Engelsche merendistrict een Engelschen Schweiz; wij hebben den Franschen Schweiz, niet te verwarren natuurlijk met het Fransche gedeelte van Zwitserland; wij hebben in Stiermarken en naaste omgeving van berglanden een Oostenrijkschen Schweiz; wij Hollanders kennen ook in ons land het heerlijk plekje, dat ons Zwitserland is. Maar wij mogen in dien

Franschen en Saksischen Schweiz terugvinden de werkelijk verheven bergtoppen van het echte Zwitserland; wij mogen in den Engelschen Schweiz genieten van die eigenaardige vorming van meren en omgeving, welke Zwitserland mede karakteriseert; wij mogen in den Oostenrijkschen Schweiz herkennen het gezonde pittige leven en de gemoedelijkheid der Zwitsersche bergbewoners; in den Holsteinschen Schweiz, evenmin als in ons Hollandsch Zwitserland, is er iets, dat ons door de natuur een oogenblik doet denken aan het land van Tell en van Winkelried. Tenzij men het dan hierin wil zoeken en ook kan vinden, dat dit Holsteinsch Zwitserland afwisseling biedt, gelijk het echte Zwitserland; dat het in zijn genre even mooi en even eenvoudig imposant is als het echte Zwitserland overweldigt door de grootschheid en de onmetelijke kracht van zijn natuur.

Want het is niet genoeg gezegd, dat deze Holsteinsche Schweiz mooi en lieflijk is, men kan van hem zeggen, dat hij bekoort en inneemt. Wanneer men Kiel verlaat om zich naar den Holsteinschen Schweiz te begeven, dan kan men dit doen langs drieërlei weg. De eerste, allicht de snelste, maar tegelijk de minst verkieslijke, is dat men zich in den trein zet en midden door het lieflijk landschap heenstoomt. De tweede, die de minst snelle, maar misschien de meest verkieslijke is, leidt daarheen, dat men zich in een motorboot de vriendelijke Schwentine-rivier, welke in de haven van Kiel uitmondt, laat opvaren en de gekozen boot eerst verlaat, waanneer men midden in het Holsteinsche groen is aangekomen. En de derde weg, dien wij

ons voor deze gelegenheid moesten kiezen, doet per rijtuig of nog liever per auto, Kiel uitrijden en over een vrij vlakken weg tot aan het kleine Preetz, maar daarna over hoogten en door dalen, het werkelijk Holsteinsche landschap ingaan. Neemt men dezen weg, dan gaat men Kiel niet uit om het van den meest rianten kant te leeren kennen. Men gaat langs de handelshaven, waar het morsig is en vuil; men gaat langs het fraaie nieuw-gebouwde station met de rangeerterreinen, die zich daarnevens langs de handelshaven uitstrekken, en men gaat vervolgens bijna door de verschillende deelen der reusachtige Germania-werf, die hier de firma Krupp exploiteert, zoowel voor den aanbouw van oorlogs- en handelsschepen als voor dien van machines; men hoort er minuten tevoren reeds het rusteloos geklop en gehamer en ziet er tot op verren afstand de reusachtige omtrekken der machines. De weg, die vanuit dit deel van de Kielsche voorstad Gaarden naar het vlakke veld voert, is in den aanvang van eentonigheid niet vrij te pleiten. Hij vertoont een beeld van den vlakken straatweg nabij de groote stad, zonder iets meer en zonder iets beters. Maar spoedig wordt het anders; langzaam stijgende, laat men Kiel in de laagte achter zich en heeft al spoedig een prachtig gezicht op de uitgebreide stad, op hare havens, op de zee en op de kusten van het schiereiland. Ook de afwisseling aan weerszijden wordt grooter; dan weer zijn het groene weiden, die glooiend omhoog gaan, waartegen men opziet; dan weer zijn het boschpartijen, welke geheel in de diepte door zacht kabbelende beekjes worden doorsneden. Soms schijnt het als vertoeft men in dat deel van Gelderland, dat onmiddellijk aan Duitschland grenst en dat in karakter reeds tot het Duitsche landschap overhelt; slechts een oogenblik later meent men een karakteristiek van Friesland te aanschouwen, doch met minder frissche groene weiden als daar zijn; dan weer denkt men aan Limburg met zijn zwaar geboomte, hier en daar met zijn schilderachtige afwisseling; en slechts een oogenblik later geeft het vlakke land, overwelfd door een grijs getinte en eenigszins sombere lucht, aanleiding om te spreken van het gure, koude Groningsche landschap, dat zoo zelden in toon en stemming eenige vriendelijkheid verraadt. Waarlijk, het is alsof daar voor ons oog afwisselend de verschillende provinciën van ons land voorbijtrekken, elk met haar eigen kenmerk, elk met haar eigen gedachte, elk met haar eigen historie van zoo verschillenden strijd in de afgeloopen eeuwen; tot zelfs Zeeland incluis meenden wij er waar te nemen op het oogenblik, dat het ons door een bocht van den weg mogelijk werd weer de zee te zien schitteren en een paar hooge dijken leidden tot aan den gemiddelijken rand van het schiereiland.

En het bijzondere is, dat in al die landschappen, zij mogen doen denken aan die van onze provinciën, tegelijk waarneembaar blijft diezelfde trek, die ze aan elkaar verbindt en die ze van elkaar scheidt; dien eenen trek van het echt Holsteinsch landelijke, van het Holsteinsche ook in een zich trouw blijven aan traditie en aan gewoonte. Men mag er zien over de groene weiden, waar het Holsteinsche vee staat te grazen; men mag er zien in de dichte bosschen met oude en oer-oude boomen; men mag er varen op de meren, die evenals op het eiland Rügen, ook aan dit schiereiland, wanneer men het in zijn geheel overziet, zoo weinig bewoonbare plaats overlaten: overal is er de Holsteinsche eenvoud, de Holsteinsche rust, die zelfs door de jagende auto niet kan worden verbroken, die als lachend en verwijtend tegelijkertijd vraagt, waarom ge met dit moderne vervoermiddel die rust komt verstoren. Van den kant van Kiel komende en tot tweemaal toe de spoorbaan van Lubeck passeerende, waar een trein met echt lokale gemoedelijkheid minuten lang op zich doet wachten,

is Preetz het eerste plaatsje van eenig belang, dat men aandoet; ook wanneer men per boot de Schwentine is opgevaren, moet men in Preetz belanden, dan echter niet dan na bij de wandeling door het dorpje Rosenfeld een paar idyllische dalen te zijn doorgetrokken. Preetz heeft geheel het voordeel van de ligging aan het riviertje en het door deze gevormde meer; het is bekend, men mag waarlijk zeggen beroemd, om de oude kerk, welke men hier aantreft en om het klooster, welks rijkdommen zich eens uitstrekten tot over geheel deze vruchtbare streek; een klooster, hetwelk thans gebruikt wordt als instituut voor adellijke jonge dames, die er wonen te midden van een uitgebreid en prachtig park. Preetz is een aardig en karakteristiek stadje, met grappige smalle straatjes, waar blijkbaar veel schoenmakers wonen.

Men moet het stadje geheel door om den grooten weg naar Plön te vervolgen. Vanaf

Preetz laat de weg aan belangwekkendheid en aan schoonheid van uitzicht evenmin als aan afwisseling iets te wenschen over; en het meest is dit wel het geval, wanneer men de romantische Wielenersee is gepasseerd en de Plönersee, de meest uitgestrekte van geheel den Holsteinschen Schweiz, die tot uren ver voor tamelijk groote jachten bevaarbaar is, in het oog krijgt. Plön, een klein stadje, dat misschien nog geen vier duizend inwoners heeft, ligt zoo schilderachtig mogelijk op de kleine landengte, die het groote en het kleine deel van de Plönersee van elkaar scheidt; geheel het samenstel der kleine huisjes wordt als het ware beheerscht door het kasteel daarboven, dat eens de residentie was van de Hertogen van Holstein, dat Plön daarna in de vorige eeuwen den Deenschen koningen tot zomerverblijf deed dienen en thans als Academie voor de

De Plöner See met op den achtergrond de toren en het kasteel - thans Cadettenschool - van Plön.

kadetten de eer heeft genoten al de tegenwoordige prinsen onder zijn bewoners te mogen begroeten. In de onmiddellijke nabijheid van het slot vindt men het z.g. kleine slot, hetwelk sedert 1896 den naam van

Prinszenhaus draagt, omdat daar het werkelijk verblijf der Pruisische prinsen in de jaren van hun militairen opleidingstijd is gevestigd geweest. In het stadje zelf bemerkt men er weinig van deze militaire opleiding zoo onmiddellijk nabij: Plön met zijn aardige markt, die bijna vierkant is en geveltjes toont uit vele vroegere eeuwen, zou een beeld kunnen worden genoemd van landelijke onschuld, met slechts natuurlijk versierde velden, met reine watervlakten, met vergezichten, die in geen enkel opzicht door eenig merkteeken der moderne cultuur worden onderbroken. Plön is niet, wat men zoo menigmaal verkeerdelijk denkt, het hoofdpunt van den Holsteinschen Schweiz, maar het is bijzonder gunstig gelegen aan de Plönersee, die met zijn motorboot-diensten de verschillende deelen van dezen Schweiz verbindt, en het heeft in zijn bescheiden geschiedenis meer achter zich dan eenig ander stadje in deze landelijke omgeving.

Vanuit Plön gaat de weg, die naar Lubeck voert, rechtstreeks aan op Grenzmühlen en Malente, beide kleine dorpjes, die het slechts aan het ontwikkelend verblijf van hotelgasten te danken hebben, dat zij in de laatste jaren tot eenigszins grooter omvang zijn gekomen. Thans is het aan weerszijden heerlijk geboomte, welks schaduw men geniet en zijn het daaronder kleinere meren, die aangename koelte over geheel het landschap verspreiden. Van Haidschloss komt men spoedig aan de Diecksee en aan zijn schoonste punt, dat met den Holm aanwezig mag worden geacht; inderdaad het

is hier een boschbedekking, die opvalt door de dichtheid van haar bladerendak, maar meer door de suggestie als bevond men zich werkelijk onder het dak van een natuurlijken dom, de opmerkzaamheid tot zich trekt Vlak langs het meer met kleine aanlegplaatsen, die overal aanwezig zijn voor de motorbootjes, slingert zich de weg bevallig door tusschen de huizen met groote tuinen en tusschen enkele hotels met parkaanleg; hier stijgt de weg, daar daalt hij, maar overal blijft hij zijn intiem karakter behouden en blijft er over geheel de omgeving liggen een zekere gewijde stilte, die vooral in de avonduren in dit verrukkelijk oord waarneembaar is. Van de Dicksee komt men door het dorp Grenzmühlen, met een landelijk station, en door het dorp Malente, hetwelk met zijn moderne winkelstraatjes niet schijnt te passen in deze omgeving, op de Kellersee uit, het meest bezochte meer van den Holsteinschen Schweiz; het plekje ook, welks voornaamste hotel, het dusgenaamde Kurhaus, den naam van Holsteinschen Schweiz in zich draagt.

Het is een vrij omvangrijk complex van gebouwen, geheel in een schaduwrijk park gelegen, onmiddellijk begrensd door den grooten straatweg en met vlak voor zich de Kellersee in al hare uitgestrektheid. Het uitzicht hier alleen reeds is verrukkelijk; tot zoover het oog maar volgen kan, strekt zich

het rusteloos kabbelende water uit, binnen de oevers gehouden door het lachende landelijke landschap, hetwelk in niets de gejaagdheid der groote stad, maar in alles de rust van het stadje buiten vertolkt. Er kunnen hier tal van menschen bijeen zijn en toch is het hier rustig in deze koelte, onder deze groote boomen. Er is hier afwisseling in overvloed; men kan er zich wijden aan sport en men kan er varen met sierlijke motorbootjes, maar niets prikkelt tot deze afwisseling en misschien daarom maakt men er zooveel gebruik van. Richard Vosz, die Holsteiner was van geboorte, van wien men in Eutin meer vindt dat er op wijst hoezeer men in zijn geboorteland zijn herinnering heeft bewaard, heeft voor de Kellersee een gedachtenis geschreven, die hier in steen is gegrift en welker waarheid men kan vaststellen, zoowel wanneer

Het mooiste deel van de oevers der schilderachtige Diecksee.

op den zonnigen dag de blik dwaalt over dit meer en over de tal van andere groote en kleine meren, welke men van hieruit tusschen de bosschen zich ziet uitstrekken, als bij avond, wanneer somwijlen het maanlicht dit alles hult in een mystiek en tooverachtig schijnsel. Men moet niet denken, dat er geen natuurschoon te denken is, dat de Kellersee niet zou evenaren, dat geen landstreek met den Holsteinschen Schweiz in schoonheid zou kunnen wedijveren, maar men vindt hier iets wat men tegenwoordig zoo zelden meer vindt, hetzij in de moderne badplaatsen, hetzij op het z.g. platteland: rust en koelte in de natuur. Voor hem, die werkelijk rusten wil, schijnt het hier een ideaal plekje.

En daarbij komt, men behoeft zich hier niet te vervelen, wat anders met rust in de natuur zoo licht wordt gelijk gesteld; wel verre van dat, men kan hier talloos veel uitstapjes maken in de naaste omgeving. De gids van het Kurhaus somt er niet minder dan acht en twintig op, op het laatst echter met weinig variatie meer. Zeker een der mooiste is wel, wanneer men over den Brühnskoppel - het hoogste punt der omgeving, vanwaar men steil neerziet op de kleine Krummensee, vanwaar men in de onmiddellijke nabijheid bijna het oog laat rusten op het Prinzenholz en de Kellersee, en ver naar voren uitblikt op den Eutiner kerktoren en bij helder weer zelfs op de spitsen van Lubeck - den weg gaat naar Silback, vanwaar men zonder eenige moeite het romantisch plekje bereikt dat wordt aangeduid door den wegwijzer die het opschrift draagt: Zum Uglei. Daar vindt men het reeds in 1843 gevestigde Gasthaus, dat er staat in de schaduw van een 600-jarigen eik; daar vindt men de frissche boorden der Ugleisee.

Geheel in het rond door eerwaardige en donkere wouden omsloten, gaan de oevers van het meertje tot op een hoogte van 50 Meter, de schaduwen van de boomenrijen weerspiegelen zich in het water en vormen voor hem, die daar on middellijk aan den rand voortloopt, een natuurlijk groen bladerdak. Vrede is het, die uit deze omgeving spreekt; stilte, die tot nadenken stemt; een plaats bijna, waar men zou wenschen te spreken over goede en grootsche dingen, waar men een sprookje met lichte kleuren en heldere tonen zou willen brengen voor ieders oog. Het mooist is het hier geheel in den ochtendstond, wanneer de heldere stralen der opkomende zon nauwelijks door het dichte bladerdak heenbreken, of in de eerst vallende avondschemering of bij helderen maneschijn. En het meest nog geniet men hier, wanneer men er vaart over de kalme oppervlakte van dit meer en geheel de omgeving ziet in poëtische en romantische rust. Dan denkt men dat, wat niemand minder dan Emanuel Geibel van dit heerlijk plekje gezegd heeft:

‘Von Hügeln dicht umschlossen, geheimnisvoll
Verhüllt in Waldnacht dämmert der Uglei See,
Ein dunkles Auge, das zur Sonne
Nur um die Stunde des Mittags aufblickt.
Weltfremdes Schweigen waltet umher, es regt
Kein Hauch des Abgrunds lauteren Spiegel auf.
Nur in des Forstes Gipfeln droben
Wandelt, wie ferner Gesang, ein Brausen.’

De omgeving van de Uglei See sluit zich geheel bij het meer zelf aan, overal is het vredig en stil, overal spreekt er natuur in volle natuurlijkheid. Men kan er wandelen, uren achtereen, zonder kans te hebben bijna iemand te ontmoeten, men kan er, fietsen over wegen, die nog eenige natuurlijke moeilijkheid te overwinnen laten; en men kan er op den Bungsberg, die niet minder dan 158 Meter boven den zeespiegel ligt, het beste uitzicht genieten, dat heel Holstein geeft; men overziet er het Holsteinsche land met al zijn meren en bosschen, met ziet er Kiel, Lubeck en Rostock, men ziet er de Deensche eilanden, de Segeberger bergen en de Mecklenburgsche velden en bosschen. Het is een echt Duitsch, maar nog meer Holsteinsch landschap, dat men er aanschouwt.

Eutin is, op dit

Terzijde van den weg naar Grenzmühlen en Malente.

oogenblik althans, in alle opzichten de hoofdstad van den Holsteinschen Schweiz te noemen. Eutin is het wat de ligging betreft, wat de grootte betreft en het allermeest misschien wat het verleden van het stadje aangaat. Evenals Plön ligt het tusschen twee meren in, die als de groote en de kleine Eutiner See bekend staan; Eutin zelf wordt bij voorkeur genoemd als rozenstad. Zij is de residentie van den Groothertog van Oldenburg en de zetel van zijn regeering; daardoor is zij geheel geworden tot dat beeld van een kleine Duitsche residentiestad, hetwelk wij zoo goed kennen uit de werkelijkheid, uit de boeken van vele Duitsche romancières of uit... de operettes. Eutin verbindt echter namen, die in de geschiedenis der cultuur voor zichzelf spreken, aan zich; het is de geboorteplaats van den componist Karl Maria von Weber; het is tevens de plaats waar jaren achtereen de vermaarde philosoof Trendelenburg, de schilder Tischbein, die daarna aan het hof van Prins Willem V zulk een belangrijke rol speelde, en de dichter Johan Heinrich Vosz, de laatste als rector van het Gymnasium, langen tijd leefden. Eutin heeft zich nimmer de moeite gegeven op een groote stad te willen gelijken of het ook maar te schijnen; wie het plaatsje overziet, ziet het liggen vredig en stil met zijn roode daken en het groen van zijn tuinen en omringende bosschen. Geheel ingesloten in den slottuin ligt daarin het midden het groot-hertogelijk slot, een vierhoekige, met torens aan alle kanten versierden baksteenen bouw, die thans met klimop bijna geheel omslingerd is. Niet ver vandaar het even voorname, zij het ook in afmetingen veel kleinere

Stolberghaus, dat in het begin der vorige eeuw den regeeringspresident, graaf Frederik Leopold Stolberg, bekend vooral als vriend van Goethe, tot woning diende.

Eutin heeft nog schilderachtige winkels in ouden trant, en, tegenover de nieuwe en weinig oorspronkelijke, zijn er poëtisch van architectuur, die men er kan aantreffen, en zijn het ook hier vooral deze oude geveltjes, welke belangstelling wekken. Men heeft slechts te denken aan het wevershuis en de prachtige hof-apotheek en aan het dusgenaamde Voszhuis, welks geschiedenis in zijn naam voldoende spreekt en welks bestemming thans die van een hotel is. De tuin van dit hotel geeft onmiddellijk toegang tot het heldere water van de groote Eutiner See, die het wel met zijn dicht begroeide oevers in het bijzonder is, welke aan het stadje een zoo geheel eigenaardig karakter schenkt. Roei- en zeilbooten scheren er over de watervlakte, welke in het midden haar fazanteneiland heeft, de trots van het stadje. En naar het Oosten ziet men voor zich uitstrekkende heerlijkste dennenbosschen, die tot het jachtgebied van den Groothertog behooren; die doorsneden worden door de uitnemend onderhouden Oldenburger chaussée, een die te midden van het hoog en eerwaardig geboomte, dat de dadelijke gedachte wakker roept aan een echte, in Holland bijna onbekende Kerstmis-omgeving, leiden naar het niet voorname en niet imponee rende, maar voor alles echt landelijke jachtslot Lensahn, mede een der meest bekende

punten van den Holsteinschen Schweiz.

De beide meren, die Eutin omgeven, zijn niet de grootste meren van den Holsteinschen Schweiz; aan de Plöner See komt daarvan onverdeeld de eer toe. Evenmin hebben zij een overwegende beteekenis in het verkeer van deze landstreek, daar zij zich niet veel verder uitstrekken dan tot de naaste omgeving en niet, zooals met de Plöner See wel het geval is, door de Schwentine verbonden zijn met Kiel en door andere riviertjes met de meeste meren van het land. Maar wel kan van deze beide meren gezegd worden, dat zij het eigenaardig karakter van al de Holsteinsche meren tot in de volmaaktheid weergeven. Zij toonen een watervlak, dat geheel omringd is van afwisselend geboomte, een watervlak kalm en rustig, wijd uitgebreid en waarover de blik kan gaan tot in de verre verte, een watervlak van diep

Een bekoorlijk en landelijk plekje aan een der uiteinden van de Kellersee.

blauw, dat slechts bij heftigen wind witte koppen begint te vertoonen. Een beeld voor alles van voorname en tegelijk landelijke rust, een beeld dat men niet zou verwachten zoo in de onmiddellijke nabijheid van een moderne stad als Kiel en van een meer antieke plaats als Lubeck, welke vanzelf aan levendigen bandel en groot verkeer de gedachte wakker roept. Als er bootjes glijden over deze watervlakte, zijn ze sierlijk en gaan ze kalm en bedaard huns weegs; rust is het ook in hun gang, die vooral opvalt. De natuur is hier lieftallig, is natuur gebleven zonder in het minst wild te zijn; daar waar deze natuur door menschelijke handen is aangevuld, is voor alles getracht het in den geest der natuur zelve te doen. In elk deel van het jaar oefent het Holsteinsche meer zijn tooverkracht uit; in de lente door het ontluikende groen, in den zomer door het warme en schitterende zonnelicht, in den herfst door het bruin getinte der afvallende loovers, in den winter waarschijnlijk het meest door het witte sneeuwkleed, dat dan alles omhult. De landwegen, die ongemerkt van het bosch in de vlakte voeren, zijn zoozeer aaneengeschakeld, dat het soms gelijkt of men is in 't bosch gebleven, en men kan het zich begrijpen dat voor een dichterlijke en ook wel eenigszins schwärmerische natuur als die van Johann Heinrich Vosz was, menig plaatsje in dezen Schweiz het tooneeltje voor een idylle kon worden. Men denke slechts aan zijn ‘Luise’, waarin niet de onaardigste tooneeltjes hier afgespeeld worden; men denke ook aan andere kleine gedeelten uit zijn boeken, die intusschen deze Holsteinsche omgeving, welke het Holstein der bosschen en niet het Holstein van het vlakke land is, honderd jaren tevoren waarschijnlijk heel anders zagen dan wij het nu zien.

Eutin is in zooverre ook een plaatsje van beteekenis, omdat het tegelijkertijd toegang geeft tot het werkelijk Holsteinsch gedeelte van dezen Schweiz en tot het onmiddellijk daaraan grenzende Oldenburgsche gedeelte, hetwelk geheel op zichzelf staat, al blijft er in de landstreek nog wel veel over van het karakter, dat in het andere deel is opgemerkt kunnen worden. Van het jachtslot Lensahn voert de weg naar Oldenburg zelf; en vandaar gaat het naar den uitersten punt van het schiereiland, waar zich de badplaats Heiligenhafen bevindt en waar slechts een smalle strook land het eigenaardige eiland Fehmarn met het vasteland verbindt. Aan den anderen kant gaat de weg langs een boschrijke en meerrijke omgeving onmiddellijk naar Lubeck, of, Oostwaarts afbuigend, naar de badplaats Neustadt, welke daar in de laatste jaren aan den Lubecker bocht is verrezen en welke een geheel van kleine badplaatsjes om zich heen vereenigd heeft.

Bijzonder mooi is de weg, welke van hier langs de zee gaat naar Niendorf, waarbij men de uitloopers van de Himmelsdorfer See overgaat, welke door een strateeg als Napoleon I zoo bijzonder geschikt werden geacht voor den bouw van een oorlogshaven. Van Niendorf heeft men een niet minder mooien

weg naar Travemünde, de oudste badplaats dezer streek, gelegen aan den ingang van het Wiek, dat toegang geeft tot de Trave en langs de Trave ons brengt tot de natuurlijke haven van Lubeck. En ten slotte, wanneer men van Eutin naar Kiel wil terugkeeren en niet ten tweeden male den weg over Grenzmühlen en Plön wil nemen, ligt daar de omweg over Lutjenburg open, die bijna dadelijk brengt aan de Holsteinsche kust, bezaaid met kleine plaatsjes, die echter in geen enkel opzicht, althans nu nog niet, tot badplaatsen zijn ontwikkeld.

Bij dezen omweg ziet men het, dat dit Oostelijk deel van Holstein nog meer het landelijk karakter van de oude streek vertoont dan het meer Westelijke, dat tot nu toe doorkruist is; op een geheel ander deel van de Oostzee dan in de directe omgeving van Preetz, op het vlakke land van Oldenburg en dat zoo eigenaardig gevormde eiland Fehmahru, heeft men hier een schitterend uitzicht. Van Lutjenburg komt men aan Hohwacht, dat het eenige onder de kleine Holsteinsche havenplaatsjes is, dat tot nu toe moeite heeft gedaan om zich eenigszins tot badplaats te ontwikkelen; het is in zooverre ook het meest bevoorrechte, omdat er door de recht daartegenover liggende monden van den grooten Belt voortdurende waterstrooming en golfslag aanwezig is. Het is ook daarom bevoorrecht, omdat zich hier betrekkelijk dichtbij het mooie buitengoed Neudorf bevindt; omdat zich hier dichtbij uitstrekt het landgrafelijke Hessische bezit Panker met den dusgenaamden Hessenstein, die een blik vergunt over de Oostzee, waarbij op heldere dagen 't zelfs mogelijk is iets waar te nemen van de Zweedsche kust. De Solentersee is het meer, dat in het Oostelijk deel van Holstein het meest beteekenende is; om dit meer heengaande kan men in het echt landelijk deel, in de dusgenaamde Probstei komen, welke zich tot aan de kust onafgebroken uitstrekt; kan men echter ook door het dusgenaamde Lilienthal, welks intiem karakter zich reeds in den naam uitspreekt, rechtstreeks op Preetz terugkomen en vandaar naar Kiel gaan.

Hij, die in den Holsteinschen Schweiz natuurtooneelen van overweldigende schoonheid wil zoeken en deze er denkt te vinden, zal bedrogen uitkomen, maar hij, die er zich mede tevreden kan stellen om een stukje land te vinden, waaruit voor alles spreekt de heerlijke rust en de weldadig aandoende kalmte, die men tegenwoordig, als men het groote-stadsleven voor een tijd wil ontvluchten, zeker in de moderne badplaatsen niet vindt, ook in weinige als landelijk aangeprezen landstreken zich slechts kan denken, zal werkelijk in den Holsteinschen Schweiz zich thuis gaan gevoelen, al is hij er slechts een korten tijd. Voor de Duitsche toeristen, die bij voorkeur al wandelende hun land leeren kennen, die rondtrekken, vroolijk en welgemoed met den ‘Rücksack’ beladen, behoort de Holsteinsche Schweiz tot het uitverkoren gebied en, indien iets misschien zijn stemming karakteriseert, is het wel dit.

Slechts in groote trekken hebben wij hier pogen weer te geven wat er in den Holsteinschen Schweiz te zien, te genieten, te ondervinden valt; men moge er kort blijven of lang, men zal er iets opdoen van den verfrisschenden adem der echte en onvervalschte natuur, welke door geheel dit landschap waait. Wanneer men in het woord Schweiz nog altijd onwillekeurig meent terug te vinden de klank van onbedorven natuur, de klank van een echt landelijk leven, dan is die klank voor den Holsteinschen Schweiz de meest juist gekozene en vertolkt zij geheel het gevoel, dat een bezoek aan deze zoo bevoorrecht gelegen streek zeker schenkt.

Eutin, Juli 1912.

HENRI VAN DER MANDERE.

Kunsten en Wetenschappen.

‘Maggs Bros’.

Het opschrift is maar niet voor ieder zoo gemakkelijk te ontraadselen, en toch wijst het heen naar een bekend antiquariaat in Londen, dat we aldus willen omschrijven: ‘Maggs Brothers, Dealers in Fine and Rare Books, Prints and Autographs, 109, Strand, London, W.C., England.’

We hebben van die firma den 278^{en} Prijs-Catalogus voor ons liggen, en daar het meerendeel dier Catalogussen geïllustreerd is, is het steeds een lust om ze te doorbladeren. Al is men zelf geen verzamelaar, dan haalt men er toch altijd wat wetenswaardigs uit.

Deze Catalogus is gewijd aan ‘rare and interesting Autograph Letters, Signed Documents and Manuscripts.’

De fraaie reproductie van handschriften van de Koningin van Italië, van ‘Carmen Sylva’, van Paolo Toste en van Puccini (de beide laatsten in notenschrift) wijzen al dadelijk heen naar een hoogst belangrijk nommer,

zijnde de collectie van 200 eigenhandig geschreven brieven, gedichten, gedachten, enz., van letterkundigen en kunstautoriteiten, benevens tal van in notenschrift toegezonden bijdragen van de voornaamste musici. Voor 195 pond sterling kan men eigenaar worden. Heel deze unieke verzameling ontstond in 1908, toen Messina zoo zeer werd geteisterd door eene aardbeving. Zelfs de ramp van Pompeji en Herculanum trof niet zoo zeer heel de wereld als deze.

Men moet niet vergeten, dat men in deze collectie de origineelen vindt; de reproducties verschenen in boekvorm ten voordeele van de ramp.

Carmen Sylva schreef: 'Il faut une foi plus grande que les montagnes, plus profonde que l'océan, plus impétueuse que les volcans, plus inépuisable que toutes les rivières, plus bienfaisante que toutes les rosées pour ne pas douter de Dieu, même quand Il permit à sa création de se détruire avec tout ce que le génie et l'amour y ont mis de beauté.'

De Catalogus bevat 100 bladzijden met ruim 500 nommers, en niet één bladzijde of zij geeft de belangrijkste zaken. Zoo o.a. bladz. 9, waarop voorkomt een handschrift van George Bizet (1838-1875) over het geven van een naam aan zijn opéra Leila of Les Pêcheurs de Perles, welke in Sept. 1863 in het Théatre Lyrique te Parijs werd opgevoerd.

Doch waartoe meer te noemen? De firma zal zeker gaarne op aanvrage één Catalogus zenden, en dan zullen mijne lezers zien, dat het de moeite waard was er op te wijzen.

Kunstgeschiedenis.

Om een begrip te krijgen van den omvang der litteratuur betreffende de kunst en de kunstgeschiedenis moet men maar eens doorbladeren den prijs-catalogus, nommer 400, van de firma Hiersemann te Leipzig.

Men krijgt dan onder zijn oogen ruim 2500 titels, systematisch gerangschikt, en de boeken en tijdschriften, welke deze titels dragen, vormen slechts een gering deel van wat er nog meer over dit onderwerp is geschreven. Het is ontzagwekkend en 'desalniettemin en evenwel nochtans' is de kunstkennis bij millioenen onzer aardsche bewoners al zeer gering. Kunstbegrip, kunstbesef, kunstuiting zijn voor den mensch, in gewonen zin, slechts frasen.

Vijf en twintig honderd nommers, hoofdzakelijk de bibliotheken vormende van de verzorgers der kunstverzamelingen van het Museum te Weimar en van het Kunsthistorisch Seminarium te Munchen, dus van slechts twee verzamelaars, en wat zullen dan de de 'Bibliotheken' nog geven!

Om een goed overzicht te krijgen van deze litteratuur moge de verdeeling in rubrieken gekend worden.

Het spreekt vanzelf, dat de Middeleeuwen leveren de Oud-Christelijke Kunst, de Byzantynsche, Oud-Slavische, Romaansche en Gothische Kunst. Dan hebben we het Renaissance-tijdperk, waarachter volgt een derde rubriek: de miniatuurschilderkunst uit de Middeleeuwen en de Renaissance.

Twee rubrieken worden gevormd door de 17^{e} en 18^{e}, en de 19^{e} en 20^{e} eeuwen. Daarna komt de portretkunst, terwijl in de 7^{e} tot en met de 9^{e} rubriek zijn opgenomen:

a. Algemeene werken, Handboeken en Kunstenaarswoordenboeken, *b.* Catalogi, en *c.* Tijdschriften. Alleen deze laatste afdeeling bevat niet minder dan 139 nommers.

Zoo'n prijs-catalogus is een gewichtig naslaboek. Wie op kunsthistorisch gebied arbeidt moet er dikwerf in naspeuren wat hem bij zijn studie nuttig kan zijn.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Spoed-correspondentie.

Mabé. - Het adres van de dame, die het gedicht uit het duitsch vertaald heeft, getiteld: Naklank, is mevrouw C. Enthoven. Aldus onderteekent zij zich openlijk. Maar ik mag, zonder hare toestemming, haar adres niet opgeven. Misschien wil zij zelve dat doen, als zij leest dat gij haar gedicht zoo mooi vindt. Hartelijk dank voor Uw lieve woorden omtrent de Lelie.

ANNA DÉ SAVORNIN LOHMAN.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

Onderwijs in de **NED. STENOGRAFIE,** per brief. - **VOORBEREIDING VOOR EXAMENS** - *f* 25. -, bij vooruitbetaling; recht op 52 weekbrieven.

(23*a*)

Met de kennis der sten. slaagt men in een goede betrekking. - Zij leert de gedachten vlug op papier brengen.

JOH. G. SCHIPPERUS, *Schieveenstr. 26a*, *Rotterdam.*

2 October 1912
26ste Jaargang.
No. 14

Berichten.

Langzaam vooruitgaande, ben ik nog niet in staat mijn gewone werkzaamheden te hervatten. Allen belangstellenden hartelijk dank.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Vondel als Hekeldichter.[1)]

Wie Vondels Hekeldichten voor 't eerst en zonder voorafgaande studie ter hand neemt, wordt licht in zijn verwachting teleurgesteld. Hij ergert zich aan den voor onzen tijd platten en ruwen toon, die hier en daar zelfs tot grove onkieschheid overslaat, hij vindt gezochtheid waar hij bloot scherpheid verwachtte en bemerkt dat hij, om ze volkomen te begrijpen, en te kunnen waardeeren, geheel moet doordringen in den politieken en kerkelijken toestand van het Amsterdam en Holland der zeventiende eeuw. Maar ervaart hij, dat gezochtheid een algemeen euvel was bij de dichters van dien tijd, heeft hij zich laten inlichten hoe de hoofdstad in snellen groei al haar krachten ontplooide, is hij overtuigd, dat de wel steeds toenemende beschaving toch geen gelijken tred kon houden met de verbazingwekkende uitbreiding van den handel en den daaruit voortspruitenden overvloed, die de bewoners in het blijde,

1) Zie de derde noot bij dit artikel.

zelfbewuste gevoel hunner pas bevochten vrijheid vaak tot dartele brooddronkenheid deed overslaan,

erkent hij tevens den krachtigen invloed van het geloof op geest, gemoed en karakter onzer vaderen en is hem daardoor de hooge positie van den predikant duidelijk geworden, wiens haan moest koning-kraaien - leeft hij dus in het Holland en Amsterdam der zeventiende eeuw, voelt hij zich thuis in de woelige drukte der levendige handelsstad, wier voorspoed haar zelve schier over 't hoofd wies, dan boezemen hem de onderwerpen belangstelling in, dan begrijpt hij, dat het innig geloof gepaard ging met een forsche zinnelijkheid en er gebrast en gezwelgd en gescholden en verketterd werd, dan ziet hij in Vondels Hekeldichten een beschaafder uiting van het volksleven van die dagen en verkneukelt hij zich in de fijne zetten en geestige vonden van den onovertroffen satiricus. Want Vondel was een kind van zijn tijd. Had hij anders hekeldichter kunnen zijn?

Slaan we dus even een blik in de bladen der historie. De kennis van den toestand dier dagen is de sleutel, die ons het terrein der hekeldichten ontsluit.

Amsterdam was ‘geus’ geworden in het jaar 1578. Antwerpens val en Portugals onderwerping deden den handel snel opbloeien en de stad breidde zich verbazend uit. Tusschen 1585 en 1685 verzevenvoudigde het aantal harer inwoners, zoodat in 1680 de schilderachtige Heeren- Keizersgrachten, thans nog haar trots, in vollen luister prijkten. De handel leverde ruime winsten op, de eenvoudige kooplieden werden rijk. In 't begin der zeventiende eeuw woonde de toen twaalfjarige Joost met zijn ouders reeds eenige jaren te Amsterdam. Op den leeftijd, wanneer 't gemoed 't meest ontvankelijk is voor indrukken en de rijpende geest geleidelijk zich rekenschap leert geven van de verschijnselen der buitenwereld, was hij getuige van de opkomst der handelsstad, overal zag hij krachtigen aanwas en weligen groei. Zijn ontwikkeling hield gelijken tred met haar wassenden bloei en omvang. Met klimmende belangstelling nam hij deel aan het bedrijvige, woelige leven en streven om hem heen, als gelegenheidspoëet greep hij al ras naar de lier om in vloeiende klanken op gevoelvollen toon de belangrijkste voorvallen en stichtingen te bezingen; als waar dichter, wien de heldenmoed in 't bloed zat, slingerde hij de vlammende bliksems van zijn toorn tegen allen, die Hollands koningin, de Vrijheid, naar de kroon staken, vooral ook tegen de bulderende Contra-Remonstransche predikanten, die de schare beheerschten door den invloed van 't geloof en soms als echte hanen oproer kraaiden tegen de door Vondel als van God ingestelde hoogvereerde wereldlijke machten. En waar zijn bliksems soms krachteloos mochten blijken, daar verwondde hij zijn vijanden met de vlijmend scherpe pijlen van zijn bijtend vernuft, soms helaas naar den wansmaak dier tijden moedwillig gedoopt in ‘zwaveldamp en vuilnisstank,’ om de toegebrachte wonden bovendien ‘nog walgelijk te maken.’

De twee zaken, die de nijvere burgerij naast hun middel van bestaan het dichtst aan het hart lagen, waren de godsdienstaangelegenheden en de vrijheid, die ze met nauwlettende en soms kleingeestige angstvalligheid bewaakten. Nadat de oude regenten door de burgers waren afgezet, hadden de schutterijen de nieuwe aangesteld, 't volk had partij gekozen vóór of tegen Leicester; aan de burgerij waren de vlugschriften gericht vóór of tegen het sluiten van het twaalfjarig bestand, op ruwe maar eenvoudige en kinderlijke manier betuigde het volk openlijk zijn ingenomenheid met den éénen of zijn mistrouwen jegens den anderen regent en maakte een van hen zich schuldig aan slimme of oneerlijke praktijken in de uitoefening van zijn handel of beroep, dan zweefde weldra een spot- of scheldnaam op aller lippen of werd er

luide een liedje van gezongen langs de straat. Zoo laat Bredero de woelige menigte den schout toeroepen:

> '- bin je ien Schout/ ien Schout/ en doe je sulcke dinge/
> De Jonges sullen nou wel een lietje van jou singen/
> Indien dat ghij iens wort op lelijkheijdt betraept.'

De regenten immers waren, als zij, mannen uit het volk, pas gisteren nog stonden ze gelijk met Jan en alleman. Men wees elkaar hun eenvoudige huizen of die van hun ouders, waar de vijzel of de gouden reael[1)] prijkte en naar welke opschriften of zinnebeelden ze soms werden vernoemd. De tijd was nog ver af, dat de regenten aan het volk waren ontwassen en de rijkgeworden Hans Mulder en Klaas Bakker zich hun nederige afkomst niet meer konden herinneren. Nog betaalden zij de kwinkslagen van het volk met gelijke munt; zoo las Hooft als jongen van zeven jaar in den Leicesterschen tijd aan de pui van het Stadhuis het volgende rijmpje van den achtbaren Magistraat:

1) Laurens Jacobsz. Reael.

‘Oft' er verraed/ oft' oproer quaedt/ wierde vernomen/
Men zal/ tot baet/ geschut op straet/ hier uyt doen komen’.

Maar meer nog dan de rechten van schutterij, overheid, stad en staten, werden de hoofden en harten bezig gehouden met de godsdiensttwisten. In 1578 hadden de Hervormden getriomfeerd en de vroegere verdrukten maakten in 't eerst een bewonderenswaardig gematigd gebruik van hun overheersching over de Roomschen. Bij de aanhangers der nieuwe leer evenwel was het geloof een te belangrijke zaak dan dat niet spoedig de vervolgden van voorheen wraak namen op hun vroegere verdrukkers. En weldra ontglom ook het vuur der verdeeldheid tusschen de Hervormden onderling. Verdraagzaamheid gold meestal voor onverschilligheid, Leicesters verblijf rakelde het sluimerende vuur der tweedracht op en de oneenigheden tusschen Arminius en Gomarus bliezen het aan tot een laaie vlam. De oude Geuzen zelve, de eigenlijke kern der bevolking, namelijk zij, die in hun jeugd als ballingen hadden rondgezworven en den vrijheidskamp hadden meegestreden, of wier vaders, moeders, zusters, broeders of andere dierbare verwanten als slachtoffers van de Spaansche dwingelandij waren gevallen, splitsten zich in twee partijen. De vele vreemdelingen, van elders naar Amsterdam gekomen om de geloofsvervolging in hun woonplaatsen te ontschuilen, meestal nog blakende van godsdienstig vuur, aangeblazen door den storm der geloofswoede, omhelsden innig de leer der Contra-Remonstranten (Gomaristen); tot in de laagste kringen drong de verbittering door. Elk koos partij. De dogma's waren niet voor de godgeleerden, maar voor 't volk Aan 't volk werden alle kwestiën voorgelegd. De verdraagzaamheid der Libertijnen heette onverschilligheid en werd welhaast voor godsdienstloosheid uitgekreten. Het wreede lot van den ouden van Oldenbarnevelt had de Arminianen bitter gestemd en wederkeerig waren de Prinsengeuzen met afgrijzen vervuld van hun tegenstanders door Groenevelts en Stoutenburgs misdadigen aanslag op Maurits' leven. Men gaf elkaar van weerszijden in bitterheid niets toe. Geen laster, hoe vuil ook, werd gespaard. En beide partijen richtten zich om strijd tot het volk. In spot- en schimprijmpjes werd het aangestookt tot plundering der Arminiaansche woningen, liedjes op bekende wijsjes werden verspreid om den Remonstranten moed in te spreken of de leerstellingen der strenge Calvinisten te bespotten. Dichters en predikanten hielden niet op met dit onzalig twistvuur aan te blazen.

De meer verlichte Amsterdammers, ook indien zij niet bepaald Remonstrantschgezind waren, stelden het gezag der Regeering boven alles, zij vormden de partij der Politieken, maar de meerderheid der predikanten was van een geheel tegenovergesteld gevoelen. Onophoudelijke twisten over allerlei kleinigheden tusschen de Regeering en de Kerkelijken hadden ten gevolge dat de kerkeraad zich hoe langer hoe meer losmaakte van den invloed der burgemeesters; in 1612 reeds klaagde Hooft, dat de oude voorstanders der vrijheid langzamerhand uit het bestuur der kerk verdreven en van buiten-ingekomen vreemdelingen in den Kerkeraad werden opgenomen. Maar 't baatte niet, de partij der geestelijkheid klom in macht, de predikanten oefenden grooten invloed op de Regeering, en op de verkiezing der overheidspersonen, tot het eindelijk der Regeering te erg werd en zij het volle beheer over alles wat de kerk betrof aan zich trok.

De kerkelijke partij met de heftige Contra-Remonstrantsche predikanten aan het hoofd vond haar vurigste bestrijders in Costers Academie en bovenal in haar lid

Vondel. Het was volstrekt niet vreemd volgens de zeden dier dagen, dat de kerkelijke geschilpunten in de Academie ter sprake kwamen. Zoo zond dit genootschap in 1631, naar aanleiding van een geschil over den eed der schutterijen en het vervolgen der plunderaars van de Arminiaansche vergaderplaatsen, een vinnig vraagdicht in 't licht, dat niets dan haat en bitterheid kweekte; de voorzichtige Hooft noemde het heel aardig en juist: ‘een van die krijgsgranaten, die zwanger met doodt en bederf, niet en baren, om ter wereld te brengen, maer om daer uyt te helpen’.[1)] En de tegenpartij liet zich niet onbetuigd; de predikant Cloppenburg kaatste den bal terug: hij schold Vondel op zijn beurt voor een Sociniaanschen wederdooper en noemde zijn geschrift ‘meer dan Turksche lasteringen van den Wederdooperschen Geest, tegen de Dryeenigheyt Gods’.

Onder de predikanten nu waren er voornamelijk twee, die door hun hardnekkig ijveren voor het kerkelijk gezag Vondels spot-

1) Zie Vondels Hekeldichten, Klassiek Letterkundig Pantheon, Nos. 2 en 3, bl. 40. Nieuwe Uitgave door Dr. J. Bergsma, Zutphen, W.J. Thieme en Cie.
Vondel is de dichter van dit meer gekuischte vraagdicht.

lust gaande maakten, namelijk Adriaan Smout, ‘Haentje dikkop van de Maze’, en Jacobus Trigland, om zijn blozende kleur, zijn geestelijken hoogmoed en triomfgekraai door Vondel in zijn ‘*Rommelpot in 't Hanekot*’ ‘'t kalkoensche Haentje’ gedoopt. Adriaan Smout was een heftig kampioen voor de kerkelijke partij. Zijn manier van zeggen en zijn zware gestalte stempelden hem tot volksredenaar en volksleider. Zijn preeken waren steeds toepasselijk op 't geen er juist plaats vond, hij ontzag zich niet de platste uitdrukkingen te bezigen om voor zijn denkbeelden ingang te vinden bij de ruwe volksmassa, de ‘grauwe geuzen’, die hij eenmaal noemde: ‘Instrumenten, die God gebruikt en aandrijft tot dit gansch noodige werk, (bedoeld wordt de plundering van de Remonstrantsche vergaderplaatsen), de verstoring der ketterij.’ Toen de Spanjaarden een inval hadden gedaan op de Veluwe, en een talrijke schare zich in de biddagspreek onder zijn gehoor bevond, las hij den aanwezigen regenten aldus de les: ‘Gij zijt de oorzaak met uwe proceduren, dat God Almachtig den vijand op de Veluwe heeft doen komen. Gij acht ons te klein en te gering, dan dat gij met ons correspondentie zoudt houden. Men acht ons voor kootjongens. Men leent zijne ooren veel liever aan een hoop poëeten, orateurs, juristen en politieken, dan aan ons. Dit is verkeerd. Zij halen hunne dingen uit redevoeringen, uit de keizerlijke rechten, enz. Wij zeggen blootelijk: *de Heere zegt het.* Wij hebben Gods Woord; hoort derhalve, wat wij u zeggen.’ Tijdens het beleg van Rochelle kraaide hij ‘op den Keunink, op den Haen, die zit in top, Mit een kroontjen op zen kop’[1] op deze wijze: ‘de oorzaak waarom dat de Landen en de Steden geplaagd en gestraft worden is, dat men nu lieden trekt en dringt in de Regeering, die voorstanders zijn van het Pausdom. De exempelen en vruchten ziet men dagelijks in de staten, die hunne schepen gezonden hebben voor *Rochel*, om de ware Gereformeerde religie te verdrukken en te assisteeren het kind der verderfenis, het kind der duivelen, den draak, den eersten tak, daar de antichrist uit gesproten is, daar de hoer van *Babel* op het beest met zeven hoofden zit. En opdat gij moogt weten, van wien dat ik spreke, ik meen den Koning van *Frankrijk*, Louis den XIII, zoon van Hendrik den IV, den Apostaat. Wat macht heeft toch de Koning van Frankrijk? Wat kan hij doen? 't Is wat, hij heeft ons in 't voorjaar laatstleden een deel duivels gezonden. Wat vrucht hebben die gedaan? Niets, zij zijn al te zamen voor den duivel gevaren’. Wegens zijn oproerige redenen werd Smout gedagvaard voor burgemeesteren, doch hij dreigde hen nog scherper met de ongunst van 't volk en de straf des Hemels. Nu stelde zich de Kerkeraad voor hem in de bres, zoodat de Regeering, hier geen steun vindende, op eigen gezag besloot Smout de stad te ontzeggen. Hij ging naar 's Gravenzande.

Een verstandiger en minder ruwe, maar daarom nog meer gevreesde voorvechter van de Contra-Remonstranten was Smouts eerzuchtige ambtgenoot Jacobus Trigland. Van kindsbeen af in het Roomsche geloof grootgebracht, misschien zelfs tot priester bestemd, was hij later uit overtuiging tot den Hervormden godsdienst overgegaan en al spoedig als predikant te Amsterdam beroepen. Geleerd en vurig in 't geen hij de zuivere leer achtte, wist hij de hem eigene ernstige gestrengheid, die zetelde op zijn sterk sprekend gelaat, met verstandig beleid te verzachten doorwaardige en gematigde taal, zooals aan een leeraar betaamde. Niettemin was hij een ijverig voorstander van de onafhankelijkheid der Kerk. Vier en twintig jaren lang bleef hij zijn ambt en invloed uitoefenen en was hij een stevige steun van de Contra-Remonstrantsche partij. De politieken en Arminianen ontzagen zich dan ook

1) Uit Vondels Rommelpot, bl. 21 uit de Hekeldichten.

niet zulk een geduchten tegenstander met alle in dien tijd geoorloofde wapenen te lijf te gaan. Vandaar de spotnaam 't *Kalkoensche Haentje* en het vertelsel dat zijn blozende gelaatskleur een voor de hand liggende reden had. Dronkenschap was toen trouwens een algemeen voorkomende ondeugd.

Uit deze omstandige mededeeling over de predikanten Smout en Trigland ziet men, hoe scherp de partijen tegenover elkaar stonden. De godsdienst en de vrijheid, om welker bezit de strijd was aanvaard en ter wille waarvan Amsterdam zich voor den Prins had verklaard waren de kleinooden van het volk, gemeengoed van allen en iedereen. Disputeeren over geloofszaken, zij het ook zonder oordeel, was het dagelijksch werk van den burger, de handelingen der regenten nagaan en gispen, toezien dat de bestuurszaken behoorlijk werden behartigd, scheen elks recht en plicht.

Midden in het kamp der politieken en verlichten stond Joost van den Vondel, met Dr. Samuel Coster, den stichter der Academie, nauw verbonden in den strijd tegen de over-

heerschende Geestelijkheid. Wat den eerste ontbrak, vulde de tweede aan. Bezat Coster al de hoedanigheden en eigenschappen, die hem maakten tot een geducht partijhoofd, Vondel miste daarvoor de zelfstandigheid en volgde meer, al was het vaak dralende, de richting en den weg, dien anderen hem wezen. Dr. Coster was een opgeruimde persoonlijkheid, een gezellig prater, terwijl Vondels gelaat reeds vroeg den stempel droeg van een diepe zwaarmoedigheid, die den wenkbrauwboog als een somberen sluier over de van vernuft fonkelende oogen had neergetrokken; Dr. Coster streed met een hem helder bewust en tastbaar doel in de blijde verwachting der te behalen zege, Vondel met een noodlottige, ongedurige prikkelbaarheid, die hem nimmer rust gunde, noch hem ooit vrede deed vinden met de omstandigheden. Maar als dichter en als oprecht godsdienstig mensch stond hij hoog boven Coster. Zoo diende deze groote geest door de onzelfstandigheid van zijn karakter, vrucht van een zwakke, weifelende overtuiging, als genieën en onder hen vooral dichters vaak eigen is, den practischen wereldwijze met al zijn vernuft en de schitterende gaven van zijn werkzamen geest. Want practisch was Vondel niet, hij was dichter, gevoelsman, hij luisterde enkel naar de stem in zijn binnenste, naar de stem van waarheid en recht, en zijn plicht, zijn roeping was 't haar naar buiten te doen klinken, al moest hij daarvoor ook boeten met geldelijke schade en smadelijke verguizing. Hij zelf schildert ons dien gemoedstoestand met de bekende woorden in den '*Roskam aan den heer P.C. Hooft':*

> '- waerheyd (dat 's al oud) vind nergens heyl nocht heul;
> Dies roemt men hem voor wijs, die vinger op den mond leyt,
> O, kon ick oock die konst: maar wat op 's harten grond leydt,
> Dat weltme na de keel: ick word te stijf geparst,
> En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de spon uytbarst'

Hoe kon dan deze voorvechter der verdrukte Remonstranten, deze vurige strijder voor hun leer, zijn geloof verzaken en in zijn later leven tot het Katholicisme overgaan? Was misschien de ongedurige rusteloosheid, die hem in den strijd tegen zijn vijanden tot steeds scherper aanvallen aanzette, een blijk, dat hij geen vrede vond voor zijn dichterlijk, aesthetisch gemoed in de dorre dogma's der Hervormden? Zeker moesten hem de twisten tegen de borst stuiten, die den boezem der Doopsgezinde zoowel als van de Gereformeerde Gemeenten verscheurden. Hoopte hij in den schoot der Moederkerk de ruste te vinden, die hij zijn geheele leven van werken en strijden ook innerlijk had gederfd? Stellig droegen de uiterlijke omstandigheden, als b.v. de invloed van zijn toevallig meest Katholieke omgeving, er het hare toe bij om den volgzamen, voor indrukken zoo toegankelijken dichter een geloof te doen omhelzen, dat althans bevrediging kon schenken aan zijn dorst ook naar uitwendige schoonheid en praal. Hoe het zij, niemand die de geschriften van *Vondel* met aandacht leest kan ongevoelig blijven voor de innige vroomheid, den waren godsdientzin, die hem uit al zijn werken tegenstraalt. Als Doopsgezinde stond hij de kerkelijke zoowel als de burgerlijke vrijheid voor en koos hij dus in den strijd tusschen *Oldenbarneveld* en *Maurits* de partij der Provinciale Staten, al vroeg behoorde hij tot den kring, die den Oud-Burgemeester *Hooft* als voorbeeld van Hollandsche burgerdeugd vereerde, en was hij door banden van dankbaarheid voor verleende bescherming innig verknocht aan het geslacht van dezen eerwaardigen grijsaard; in dezen kring vond hij geestverwanten, die *Hoofts* staatkundige beginselen

aanhingen en verspreidden, als de *van Beuningens*, de *Burgs*, de *Bickers*, de *Vlooswijcken*, de *Graefs.*

Maar niet bij anderen in de eerste plaats behoeven wij te zoeken wat immers hoofdzakelijk in *Vondels* geest en gemoed zelf te vinden is. Weliswaar had hij elders het levenslicht gezien, maar hij was toch uit Nederlansche ouders geboren, en ofschoon hij niet met eigen oogen het lijden op den vaderlandschen bodem had aanschouwd, was evenwel het brood der ballingschap zijn deel geweest. In zijn prille jeugd hadden zijn ouders hem uit het oord der ballingschap jubelende medegevoerd naar het beloofde land, dat zij een poos met tranen hadden moeten ontberen; hier was hij getuige hoe de Republiek haar wieken uitsloeg; in de levenwekkende bezieling van het krachtig streven moest de dichter het verlangen in zich voelen ontwaken, met haar op te groeien tot vollen wasdom, zijn roem te paren aan haar stijgende grootheid.

De vrijheid was met de grootste inspanning vermeesterd: de in den hoogsten nood uitgewekenen waren teruggekeerd uit de naburige vluchtplaatsen; de welvaart sloeg haar tenten op in de vrijgevochten steden, toen helaas! inwendige twisten de kracht verzwakten, en wantrouwen, haat en wraakzucht de plaats innamen van de vroegere eensgezindheid. Dat was, om met onzen dichter te spreken:

‘Het onweer, dat het roer vermande,
Toen 't grootste schip van Holland strande.’

En Vondel toornde hierover. Hij was niet de man om dit zwijgende aan te zien.

't Moet zijn eerzucht streelen, als hij zag hoe zijn scherpe pijlen wondden, en de vervolging, die hij moest lijden, prikkelde zijn humeur en zette hem tot nog grooter scherpheid aan. De aanzienlijksten van zijn partij zagen in Vondel het scherpste wapen, waarmee zij hun vijanden konden treffen, en vleiden den dichter, die uit den haat en de vervolging, den hoon en de boeten, die hij zich op den hals haalde, telkens nieuwe kracht putte om zijn belagers steeds vinniger te hekelen, die zich zelfs bitter beklaagde, dat hij zijn hefstigste hekeldichten in een oogenblik vol gevaar in 't vuur had geworpen, toen hij in het huis van zijn zuster schuilde om aan de nasporingen der Overheid te ontkomen.

Niemand, hoe hoog hij ook in beschaving boven zijn tijdgenooten moge staan, kan zich geheel aan hun invloed onttrekken, hoeveel te minder dan een dichter, die leefde in en met het volk, die dichtte vóór het volk. Wanneer Vondel zijn vijanden in de meest verschillende dichtvormen aanvalt en hen zelfs in het vrije straatlied aan de openbare bespotting prijs geeft, moet hij den volkstoon bezigen om bij het groote publiek een willig oor te vinden. Het kan ons dus niet verwonderen, dat Vondels gedichten hier en daar tot het grove en platte, ja soms tot het walgelijke afdalen, hoewel op menige plaats uit zijn andere geschriften blijkt, hoezeer de dichter de kieschheid eerbiedigde en reinheid van woorden aan kuischheid van gedachten wist te paren. Maar diezelfde straatliedjes zijn meestal meesterstukjes van fijne luim en scherts, van geestigen spot en satire. Vooral de ‘*Rommelpot in 't Hanekot*’[1] schittert van de spranken van 's dichters dartel vernuft. De predikanten Smout en Trigland worden daarin op vermakelijke wijze in hun heerschzuchtige hanennatuur tentoongesteld. ‘*Een Otter in 't Bolwerck*’[2] ‘gemaekt om op de brug te singen’, op de wijze van het toen algemeen bekende: ‘Betteken voer na Maryemont’ steekt op grappige wijze den draak met het razen van den predikant Otto Badius tegen de Academie: ‘o jeemy, o jeemy,’ wat schrobt hij d'Academy’. ‘*Het Sprookje van Reintje de Vos*’[3] geeft den Oud-Burgemeester Reinier Pauw aan de bespotting ten prijs, Hooft en Reael lazen het met bizonder veel genoegen, wellicht ook, omdat het een ijveraar voor de Contra-Remonstrantsche partij en de belangen der Stadhouders gold. In geest en schalkschheid komt het den *Rommelpot* bij lange na niet nabij.

Doch waar het onderwerp te ernstig of te treurig is om stof te geven voor een geestig schimpdicht, is Vondels toon waardig en plechtig: Het aangrijpend treurspel van van Oldenbarnevelts terechtstelling heeft den dichter tot in het diepst van zijn ziel gegriefd en ontroerd, maar hoe ook zijn gemoed van haat moge zijn vervuld tegen de zegevierende partij, niet in krijschend schelden en schimpen geeft hij lucht aan zijn verontwaardiging, een toon van diepen rouw over het grijze slachtoffer van partijhaat en een ernstige aanklacht tegen zijn vervolgers geeft getuigenis van den goeden smaak des hekeldichters.

1) Zie bl. 21 uit de Hekeldichten.
2) bl. 72 uit de Hekeldichten.
3) bl. 29 uit de Hekeldichten.

In deze ernstige gedichten op van Oldenbarnevelt bereikt zijn kunst wellicht haar toppunt, vooral in het lied de *Geuse-Vesper*[4] met zijn gevoeligen, diep tragischen toon;

‘Hadt hij Hollandt dan gedragen
Onder 't hart,
Tot syn afgeleefde dagen,
Met veel smart,
Om 't meyneedigh swaert te laven
Met syn bloet,
En te mesten kray en raven
Op syn goet?’

Maer waerom den hals gekorven?
Want syn bloet
Was in d'aders schier verstorven:
In syn goet
Vont men noyt de Pistoletten
Van 't verraet,
Uitgestroyt, om scharp te wetten
's Vollecx haet.

Gierigheyt en wreetheyt beyde,
Die het swaert
Grimmigh ruckten uyt der scheyde,
Nu bedaert,
Suchten: Wat kan ons vernoegen
Goet en bloet?
Och, hoe knaecht een eeuwig wroeghen
Ons ghemoedt!

Weest tevreen, haelt Predikanten
West en Oost:
Gaet en soeckt by Dortsche santen
Heyl en troost:
't Is vergeefs, de Heer koomt kloppen
Met syn woord,
Niemandt kan de wellen stoppen
Van die Moort.’

Minder vloeiend door stroever maat, maar even dichterlijk en aandoenlijk is het *Jaer-*

4) Blz. 86 uit de Hekeldichten.

getijde van wijlen Joan van Oldenbarnevelt.[1] 't Is waar, ons hindert daarin eenigszins de gekunstelde vorm, die jacht maakt op beeldspraak, maar men kan geen schoonheid ontzeggen aan de woordspelingen op *bank*, *sant* en *hooft* en welk een verheven, aandoenlijken en hartelijken indruk maakt het slot.

Onder de epigrammen munt vooral uit het bijschrift op: *Het stockske van Joan van Oldenbarnevelt.*[2] Hier ook weer hetzelfde spelen met eigenlijke en overdrachtelijke uitdrukkingen, benevens herhaalde alliteraties, maar het eenmaal gekozen beeld wordt volgehouden en breed uitgewerkt. 't Is een lyrische ontboezeming, in weerwil van de eenheid der gedachte en de kortheid der uitdrukking, die het tot een puntdicht stempelen.

Volgens de opvatting van onze beschaafde eeuw oordeelen wij het ongepast iemand in 't openbaar de zonden van zijn jeugd te verwijten en ons gevoel komt in opstand tegen de wreedheid van met een ter dood veroordeelde te spotten, 't lijkt ons daarom zonderling, dat zelfs de beschaafdste lieden en daaronder ook de dichters uit de zeventiende eeuw, ja zelfs de hoofsche Hooft hierin rijke stof vonden voor schimp en smaad. De epigrammen op Trigland,[3] Boogaart[4], Karel Lenertsz[4] en Teeling[5] zijn naar onzen smaak plat en grof. En ofschoon we aan het '*Nieuwjaar voor Smout*'[6] geen boertige luim kunnen ontzeggen, vinden wij dezen schimp zeer onedelmoedig. Maar 't walgt ons te zien, dat zelfs de rampzalige zelfmoordenaar wordt gehoond en in zijn graf niet eens veilig is voor Vondels bijtend sarcasme. De wansmaak dier tijden moge den volksdichter verontschuldigen, hem geheel vrijspreken kan hij niet. Hoeveel spelend vernuft valt er overigens te genieten in het: *Grafschrift op een Musch*[7].

In 1631 tastte Vondel in zijn '*Decretum Horribile*'[8] de leer der Voorbeschikking van de Contra-Remonstranten aan of 't geen hij geloofde dat Calvijn onder dit leerstuk verstond. De dichter was misschien niet volkomen thuis in de spitsvondigheden der toenmalige kerkleer, maar dat God het eene onschuldige kind reeds bij zijn geboorte tot verdoemenis en het andere tot zaligheid zou hebben uitverkoren was te veel voor zijn rechtsgevoel. In dit heftige gedicht vaart Vondel uit tegen Calvijn en gloeit de verontwaardiging over den 'Gruwel der verwoestinge.' Aangrijpend, hoewel stuitend is de aanblik van de moeder van tweelingen in 't kraambed, wanhopig razende over 't lot van het éene der twee kinderen, dat tot verdoemenis zal zijn bestemd. Maar aan 't slot giet hij balsem in de gewonde ziel, 't is als de kalmte na den storm: 'Mijn' kraem-siel! sijt getroost', enz., een verkwikking ook voor den lezer na de schildering van de wanhoop der moeder.

De '*Harpoen*' en de '*Roskam*' gispen zonder bepaalde namen of feiten te noemen de zeden van dien tijd. In de '*Harpoen*'[1] schrijft Vondel aan Heer Landeslot (de Staten des Lands) over twee denkbeeldige predikanten Godefried en Wolfaert, de

1) bl. 87 in de Hekeldichten.
2) bl. 10 in de Hekeldichten.
3) Zie bl. 75 en 76 in de Hekeldichten.
4) Zie bl. 35 in de Hekeldichten.
4) Zie bl. 35 in de Hekeldichten.
5) Zie bl. 124 in de Hekeldichten.
6) Zie bl. 36 in de Hekeldichten.
7) Zie bl. 117 in de Hekeldichten.
8) Zie bl. 79 in de Hekeldichten.
1) Zie bl. 49 in de Hekeldichten.

eerste schetst op eenvoudige en vloeiende wijze den volmaakten, de andere den twistzieken en heerschzuchtigen predikant. De beeldspraak in dit gedicht is zwak en slecht volgehouden. Veel hooger staat de '*Roskam*'[2] gericht aan den drossaard Hooft, wiens vader de Oud-Burgemeester, het ideaal is, waarmee hij anderen vergelijkt. Maar de aanklachten zijn algemeen, er worden geen namen genoemd; onbekwame regenten, weelde en heerschzucht vormen den inhoud van dit duidelijke en levendige gedicht. De beeldspraak is nergens duister of gezocht. Vooral de schildering van Cato, d.i. Cornelis Pietersz. Hooft, den Oud-Burgemeester, is een voorbeeld van exquise portretteering.

* * *

Vondel had zijn gebreken, hij was heftig, bitter en partijdig, maar misschien waren juist deze fouten de oorzaak, dat hij hekeldichter was. Wij kunnen zijn heftigheid niet misprijzen, waar de slagen, die hij toebracht, steeds zoo geducht raak waren; wij danken aan zijn sarcasme de vlijmende scherpheid van zijn pen, en willen zijn partijdigheid voor een deel op rekening schrijven van de rustelooze vervolging waaraan hij blootstond.

C. GROUSTRA.

2) Zie bl. 43 in de Hekeldichten.

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen.
Oud-Gemeente-archivaris.
XLIV.
Maria Louisa aan haar moeder.

Een enkel woord om een brief in te leiden van eene Vorstin, die als tweede echtgenoote van Napoleon I, wereldbekend is geworden.

Maria Louisa, Aartshertogin van Oostenrijk, was opgelegd Keizerin van Frankrijk en Koningin van Italië te worden, ten koste van Josephine de Beauharnais, van wien Napoleon I zich liet scheiden, omdat hun echt onvruchtbaar bleek.

Een wettigen zoon en troonopvolger te bezitten woog bij Napoleon meer dan alle mooie en jonge vrouwen te zamen. Hij kende alleen glans en glorie, roem en eer, en hij wilde die alle doen voortleven in een mannelijken afstammeling. En in den beginne zag hij ook daarin zijn eerzucht bekroond.

Na in 1810 gescheiden te zijn mocht Napoleon's tweede vrouw, Maria Louisa, reeds op 28 September 1811 uit Laeken aan haar moeder gewagen van hun zoon, den Koning van Rome, die toen zeven maanden oud was, dat de soep hem smaakte.

De brief heeft bijzondere waarde door zijn treffenden eenvoud.

'Il y a déja bien long tems, ma chère Maman, que je n'ai pas reçue de vos nouvelles. J'espère que votre santée n'en est pas cause, et que malgré vous ne m'écrivez pas, vous ne m'aurez pas entièrement oubliée. Je pense bien souvent à vous, et désire bien vivement le moment au je pourrois vous dire moi même combien je vous suis tendrement et respectueusement attachée. Ma santée est excellente, je suis depuis 8 jours à Bruxelles, ou j'attends bien tristement le moment ou je pourrais aller rejoindre l'Empereur à Bruxelles, vous savez, ma chère Maman, qu'une première absence est bien pénible. Elle est d'autant plus douloureux pour moi que je suis aussi séparée de mon fils; les nouvelles que l'on me donne de lui sont excellentes, il commence à manger, et il trouve sa soupe excellente. Nous, avons un tems horrible qui m'empêche d'aller voir les environs, j'espère que vous aurez un meilleur pour aller à Paris; je m'entretiens bien souvent de vous avec M^{de} de Saint Sauveur qui est à Bruxelles. Je vous prie d'agréer les sentiments de tendre attachement avec lesquels je serais toute ma vie

Votre très attachée et très obéissante fille

LOUISE.'

Een biographie leveren we niet. Het was ons alleen te doen om den brief, welke voor zichzelf spreekt.

Ter illustratie zouden we gaarne gegeven hebben eene wedergave der eigenaardige gekleurde portretten van de briefschrijfster en haar echtgenoot naar Desrais, die bovenal voor het kostuum waarde hebben.

We zouden er dan bij voegen willen de afbeelding van den kleinen koning van Rome, omstreeks 1812, naar de gekleurde prent van Benoist Jeune, naar Goubaud.

Typisch is de achtergrond, waarop de St. Pieter te Rome zichtbaar is.

De kleine jongen is naakt afgebeeld, en trekt minder aan door zijn mollig lichaam en het groote hoofd, dan wel door den praal en luister, waarmede hij in zijn *wieg* ten troon zit.

Deze drie portretten komen voor onder de ‘Rare Engravings’, een prijslijst der firma Maggs Brothers te Londen van October 1911.

Ten slotte een anecdote omtrent dit tweede huwelijk van Napoleon.

In October 1911, van Utrecht naar Amsterdam rijdende langs den mooien straatweg, trof zijn oog een eereboog, waarop prijkte:

Napoléon n'a pas fait de sottise en se mariant avec Marie Louise.’

Hij vroeg, stilhoudende ter verwisseling van paarden, aan den Burgemeester die hem complimenteerde, ‘Qui a fait cette sottise?’ Op het onnoozele antwoord: ‘Moi, Sire’, begon Napoleon te lachen en gaf den waardigen burgervader zijn snuifdoos ter gedachtenis aan dat roemrijk feit.

Hun Trouwdag
door Stella Mare.

A...., Februari 19..

Lieve Truus,

Je moet me helpen, kindlief. Ik zit er vreeselijk mee in, en ten einde raad schrijf ik in alle haast maar joù, lieve zus. Of ik ziek ben, of Frits soms? Neen, hoor zòo erg is het gelukkig niet. Maak je maar niet ongerust.

De zaak is zoò:

Aanstaanden Maandag is er bal masqué. Ik heb Frits stellig beloofd met hem er heen te gaan, en het was ook mijn heilig plan om mijn belofte te houden. Als bewijs... (tenminste als je van je zuster nog eenig bewijs verlangt,) kan mijn costuum dienen, dat kant en klaar in al zijn behoorlijkheid op het bed van de logeerkamer ligt uitgespreid. Maar, de mensch wikt, en God beschikt, of eigenlijk dezen keer Frits zelf.

Je weet toch wel, Truus, dat het den 18^{den} onze trouwdag is. Nu heb ik nog steeds de slechte.. en o zoo ouderwetsche, en wellicht in de oogen van alle moderne derde-geslachts-vrouwen o, zoo bespottelijke gewoonte om mijn goeden lieven Frits elk jaar met een cadeautje te vereeren uit... pure dankbaarheid... lach nu maar niet, Truusje... dat hij op dezen dag voor zoò veel jaar met me is getrouwd.

O, ze zullen het bespottelijk, overdreven vinden, die tegenwoordige jonge vrouwtjes, die zoo'n liefde nog na vier jaren mal vinden, maar heusch, overdreven is het niet. De Frits is toch zoo'n schat, en ik ben zoo innig gelukkig met hem, in het bewustzijn, dat, nu in den tegenwoordigen tijd, waar zooveel fin-de-siècle-cynisme en geringschatting voor het huwelijk heerscht, er niemand beter aan toe is dan je getrouwde zus, die dag aan dag vòelt den werkelijken zegen, dien haar boven duizenden en nog eens duizenden misschien oneindig mooiere, geestigere, en lievere meisjes dan ik zelf ben, werd geschonken.

O, Hemeltje, wat laat ik me daar weer gaan. Ik zie je spottend lachje al in gedachten en hoor je al zeggen: ‘Daar begint het weer, Fie is op haar stokpaardje!’

Nu goed, ter zake dan.

Als ik Frits iets geef moet het altijd een eigen gemaakt cadeau zijn, anders vindt hij het niet aardig. Dat herinner je je nog wel, hè, Truus?

Natuurlijk maak ik dolgraag een handwerkje voor hem.

Tot nu toe wist ik niets voor hem te bedenken. Gisteren vertelde hij mij toevallig, dat hij bij een van zijn collega's zoo'n beeldig mooi kleedje onder de schrijftafel zag liggen, een vachtje met een op laken geborduurden rand er omheen.

Ik beloofde Frits voor onzen trouwdag een mooi tijgervel voor onder zijn schrijftafel maar jawel, daarover was mijnheer beleedigd, want, juist ter eere van het mooie handwerk, wilde Frits het vachtje hebben.

Ik ben nog gisterenmiddag naar een handwerkwinkel gegaan en vond toevallig nog precies zulk een schrijftafelkleedje als waarvan Frits me had verteld. Maar die rand er om heen! O Truus, o Truus het is een wanhoop! Stel je voor, lieve kind, op die rand moeten allerlei kronkels met dikke chenille, en met zijde worden geborduurd. Ik weet doodeenvoudig geen raad hoe ik die klaar krijg. Ik werk me een ongeluk. Natuurlijk ben ik er dadelijk mede begonnen, maar ik geloof niet, dat het cadeau klaar komt, want bij dag heb ik mijn bezigheden in huis, je weet het, Jaantje is nu eenmaal niet een van de vlugsten - en ik moet haar geregeld dan dit, dan dat uit de handen nemen, wil zij haar werk afkrijgen.

Die paar uurtjes, die ik 's middags voor mezelf heb, terwijl Frits naar zijn kantoor is, gaan o zou gauw om; daarbij komt nog, dat ik nog 's middags al dikwijls aanloop heb.

Ik wil er natuurlijk niet aan werken als Frits het ziet, dan is de aardigheid eraf, want ik zei hem, dat ik heel graag voor een volgende gelegenheid het bewuste kleedje

eens voor hem zou maken. Dus, Truus, nu begrijp je er wel alles van. Je moet me helpen. - Wij zijn even groot. - Het gaat dus best. *Ik* blijf den heelen avond werken, en jij, lieve zus, gaat naar het bal masqué - Dol veel plezier zal je er hebben, dat weet ik zeker. Voor jou is zoo'n pretje een uitstekende afleiding in die droge studie. Jij, knappertje, zult er toch wel 'door' komen en voor dat eene daagje verlet, werk je de volgende week maar één uurtje langer. Je doet het toch, hè? Je helpt me wel, hè Truus?

Kom dan Maandagmiddag. Het bewustzijn dat je je zus zulk een grooten dienst kunt bewijzen, moet dunkt mij, wel echt streelend voor je zijn.

Frits mag er natuurlijk niets van weten. Het eerste geheimpje voor hem!

Ik zal wel zorgen dat hij er niets van merkt.

Antwoord *onmiddellijk*, dan kan ik morgenochtend al een brief van je hebben.

Tot Maandag! Doen hoor!

Met een hartelijken zoen

Je je liefhebbende

FIE.

Mevrouw Sophie Westerman gaf een diepen zucht van verlichting toen zij met de ver-

korting van haar doopnaam den brief aan haar zuster eindigde. ‘Het is het eenige dat ik erop weet. Wat er van komt, dat komt ervan,’ lachte zij in zichzelf. Ze belde het dienstmeisje, gaf haar den brief en zei haar dezen zoo gauw mogelijk naar de bus te brengen.

Vanaf het oogenblik, dat Fie den brief had verzonden, dacht zij bijna aan niets anders dan aan het antwoord van Truus.

Als Truus nu maar dadelijk schrijft! - Och, och als die goede Frits eens wist welke plannen zij in het schild voerde. Verraad was het eigenlijk - maar het leukste van de grap was, dat Frits nooit een steek van het verraad zou merken. Later natuurlijk wel - maar vóór het démasqué heelemaal niet.

Wat een geluk toch en hoe gemakkelijk om een zuster te hebben, die geheel je dubbel-gangster is.

Dit en nog veel meer warrelde Fie den heelen dag door het hoofd.

Ze kon den volgenden dag bijna niet afwachten, want alleen na een toestemmend antwoord van Truus kon ze pas al die vage plannen, die nu rusteloos door haar brein zweefden, tot een vast en gedecideerd plan verwerken.

‘Kindlief, vrouwtje, wat heb je toch? Je bent den heelen avond zoo verstrooid,’ vroeg Frits, die zijn vrouw al eenige malen dezelfde vraag had gedaan, zonder dat zij het had gehoord.

‘Wat zit je toch te soezen, Fie. Ik geloof bepaald dat je het bal-masqué in je hoofd hebt.’

‘Ja, Frits, dat raadt je nu eens precies. Ik denk er den heelen tijd aan,’ lachte Fie ondeugend.

‘Ik vind het natuurlijk heerlijk, maar... een klein beetje zie ik er heusch wel tegen op.’

‘Hoe zoo, lieveling?’

‘Wel, zie je, Frits, we kunnen toch niet den heelen avond samen dansen. Jij zult natuurlijk ook wel eens een ander moeten vragen, en, ik, arme, blijf daar dan zoo zielig zitten als een versmaad muurbloempje.’

‘Jij, zitten blijven. Jou domme, malle Fie, hoe kom je nu in 's hemelsnaam aan zulk een onzinnige gedachte?’ - en Frits keek vol verrukking naar zijn jong vrouwtje, dat er met haar groote, blauwe, zonnige kinderoogen, het eenvoudig opgemaakte zware blonde haar, en bovenal door haar slank en tenger jong-meisjes-figuurtje zoo in-jeugdig en frisch uitzag, dat hij niet kon laten even zijn eigen bekoorlijk kind-vrouwtje eens flink te kussen.

‘Jij zitten blijven. Fietje? Vechten zullen ze om je. Een queue van aanbidders zal naar den eer dingen om met mijn Fie te mogen dansen’, lachte Frits uitgelaten, maar toen opeens quasi heel ernstig wordend, vroeg Frits, op kluchtigen spottoon: Ben je nu werkelijk zoo bang dat niemand je zal vragen, muurbloempje?’

Sophie knikte.

‘Goed, hoor kindje, ik zal morgen bij ál mijn collega's en bij de heele Balie een verzoekschrift indienen, om ze te smeeken, of ze.... natuurlijk louter uit opoffering, en ter wille van mij, mijn vrouwtje ten dans willen vragen. Is dat goed? - Ja? Maar, dan moet ik ook weten in welk costuum mijn wederhelft zal verschijnen.’

‘Neen, Frits, dat vertel ik je niet. Dat is een verrassing.

Zorg jij maar voor dansers. De rest vindt zich wel.’

‘Best. Ja, Fie, dat is waar ook, ik had je bijna heelemaal vergeten te vertellen, dat Van der Does hier komt.’

‘He, Van der Does? Wat gezellig voor jou, Frits, je ouden vriend weer terug te krijgen. Ik herinner me hem nog heel goed van vroeger. Wat zal Truus dát leuk vinden.’

‘Truus?’ Maar, kind, wat heeft die er toch mee te maken, of komt ze soms gauw bij ons logeeren?’

‘Welneen, Truus heeft het altijd veel te druk met haar studie’, zei Fie op eenigszins gejaagden toon, want ze bedacht opeens, dat zij zich leelijk aan het verspreken was.

Goede hemel, hoe kon ze nu toch zòo dom zijn?

Om zich eene houding te geven, begon ze opeens, alsof niemand ter wereld haar meer belang inboezemde dan de nieuwbenoemde Mr. Van der Does, allerlei inlichtingen betreffende hem te vragen.

Frits begreep niets van die groote belangstelling. Dat Van der Does vroeger veel bij Sophie's ouders was gekomen en ook later met hemzelf bevriend was geworden, dit kon toch voor Sophie onmogelijk als reden gelden, om nu zoo precies alles van zijn later leven te willen weten.

‘Waaraan heeft die Van der Does zoo'n plotselinge belangstelling te danken?’ vroeg Frits sarcastisch.

‘Zijnerzijds is die belangstelling toch waar-

lijk niet zoo héél groot geweest. Weet je wel dat hij in de laatste jaren heelemaal niets meer van zich heeft laten hooren, Fie?'

Sophie, die moeielijk kon zeggen, dat ze dolblij was, dat die Van der Does haar op een ander chapitre had gebracht, bloosde van verlegenheid.

Dat blosje stond haar alleraardigst, dat moest Frits eerlijk bekennen. Maar toch - dat blosje beviel hem niets.

Wat drommel had Fie om dien jongen griffier te kleuren. Er moest iets achter steken.

Zeker een liefdesgeschiedenis van vroeger.

In stilte wond Frits zich hoe langer hoe meer op.

Enfin, - hij was op het ergste voorbereid. Nu wilde hij er ook *alles* van weten, en ongewoon barsch vroeg hij zijn, zich op dit punt van niets kwaads bewust vrouwtje:

'Zeg eens, waarom vraag jij zoo naar Van der Does? Trekt die kerel jou zoo aan?'

Sophie, vreemd opkijkend en opeens voelend dat Frits misschien jaloersch was, zei op vroolijk-lachenden toon: 'Ja zeker dat doet hij!'

'Nu, Frits, kijk maar niet zoo boos, mannetje. Het is een compliment voor jou, want het is alleen omdat hij zoo veel van jou heeft.

Hetzelfde postuur, hetzelfde donkere haar, en ook die donkere oogen. Jelui kunt best voor elkaar doorgaan.'

Frits' donkere, sombere trekken ontspanden zich: 'Dus dàt is het?' vroeg hij heelemaal opgelucht.

'Ja, Frits, toen ik jou voor het eerst zag, viel het me later op, dat jij me soms aan Van der Does deed denken, en nu je weer van hem spreekt, denk ik er weer aan hoe verbazend jij en hij toch op elkaar gelijken.'

'Hè, daar breng je me nu heusch op een idee!'

'En dat is?' vroeg Sophie verwonderd.

'Och neen, - ik denk maar aan iets, wat mij invalt, het is niets - - tenminste, - - niets bizonders,' verontschuldigde Frits zich, nu op zijn beurt verlegen en niets op zijn gemak.

Voor het eerst sedert hun huwelijk haperde er wat aan.

En Frits en Sophie voelden beiden, dat er een klein, vluchtig, onbeduidend iets tusschen hen beiden was geslopen.

Dien avond waren zij alle twee heel wat stiller dan anders.

Telkens stokte het gesprek. Geen lachje weerklonk in de intimiteit van de gezellige huiskamer met haar warm, rood behangsel, en haar deftig eikenhouten ameublement.

Maar iets wat noch man, noch vrouw in de verste verte vermoeden kon, was wel dit, dat zij zich beiden met dezèlfde gedachte, met dezèlfde vraag bezig hielden, en wel, dat zij beiden peinsden en zonnen hoe elkaar het best te kunnen misleiden, om dien bewusten avond niet naar het bal masqué behoeven te gaan.

'Kom, Van der Does, dien vriendendienst mag je me niet weigeren. We kennen elkaar al van vroeger en jij bent de eenige, die me kunt helpen!'

Van der Does, de nieuwe griffier, had aandachtig geluisterd, en wachtte met antwoorden, tot Mr. Frits Westerman, heelemaal klaar was met zijn betoog.

Toen antwoordde hij met eenig ongeduld in zijn stem:

‘Hoor eens, kerel, jij hebt goed praten, maar wat jij me daar vraagt is gewoonweg niet te doen. Ik ken hier zoo goed als niemand. Ik weet wel dat ik best voor het bal masqué een introductie kan krijgen, maar juist omdat ik hier bijna niemand ken, had ik niet den minsten lust er gebruik van te maken.

Daarbij komt nog dit, Westerman, als ik gehoor geef aan je verzoek, zou ik niet alleen het heele gezelschap, maar wat nog erger is, je eigen vrouw bedriegen, terwijl.... Zie je, kerel, het ligt natuurlijk niet op mijn weg, om je te vragen, wat je dien avond vóór hebt, maar.... er moet wel een buitengewone reden voor zijn, dat jij je met alle geweld aan de verplichting wilt onttrekken om met je vrouw naar het bal masqué te gaan.

Ik wil hier niet den zedemeester uithangen, maar je moet het me niet kwalijk nemen, als ik herhaal, dat ik het heel vreemd vind, dat je je dien avond vrij wilt maken van je vrouw. Bovendien is het ook wel wat gewaagd om je jong mooi vrouwtje toe te vertrouwen aan den eersten, den besten cavalier, die toevallig op je lijkt, en dan nog wel een jongmensch, dat haar van vroeger kent,’ zei Van der Does schertsend.

‘En toch zou je mij er een groot genoegen mee doen’, herhaalde Frits op dringenden toon.

‘Nu vooruit dan maar, kerel, maar... wat ervan komt is voor jou. Enfin, een mensch is maar ééns jong. Als jij je nu maar precies aan de afspraak houdt, zal ik je in 's hemels naam maar eens uit den brand helpen, maar denk eraan, kerel... zorg, dat je je precies aan de afspraak houdt, om op tijd, vóór het démasqué in de zaal te zijn. Als je me toch een gek figuur laat slaan, vergeef ik het je nooit hoor.

‘All right, amice.’

‘Dus afgesproken!’

Ze reikten elkaar de hand en gingen ieder huns weegs.

‘Domme kerel, toch’, dacht Van der Does onder het naar huis gaan. Die speelt met vuur. Wie laat nu zoo'n snoezig vrouwtje alleen aan de zorg van een jongmensch over. Maar hij moet het zelf maar weten. Wie weet waar hij zijn avond zoek brengt. Ach, ach en dan zoo kort nog pas getrouwd!

En Van der Does liep te philosopheeren over de onbestendigheid der liefde en over het onlogische van Vondels: ‘Waar werd oprechter trouw’, totdat een kennis op straat naar hem toe kwam en hem in zijne overpeinzingen stoorde.

Met lichten tred en nog lichter gemoed ging Frits Westerman van de Rechtbank naar zijn kantoor. Zie zoo, nu was alles in orde. Hij zou dien avond vrij zijn, en zijne vrouw zou tenminste naar het bal gaan.

Misschien was het wat gewaagd, maar in godsnaam dan maar.

Hij bedroog zijn vrouw tenminste met edele bedoelingen, en dat maakte veel goed.

Merken zou Sophie het stellig niet.

Hij had zijn costuum, dat van een kardinaal, aan Van der Does laten sturen. Dezen, die zijn costuum uitstekend vond, had hij nog eens op het hart gedrukt vooral zijn stem te veranderen en wat slepend en zalvend te sprekend.

Nog slechts een paar dagen, en het balmasqué zou plaats hebben.

Hoe meer die dag naderde, des te meer vermeden Fie en Frits het erover te spreken.

Frits had zijn kantoor in het drukste gedeelte van de stad, daar hij buiten, in zijn bescheiden huis, geen voldoende ruimte had, om er een wachtkamer en een spreekkamer af te nemen.

Zijn zich steeds meer uitbreidende praktijk bewees dat hij als advocaat geen beteren stand had kunnen kiezen.

Na wat heen en weer gepraat sprak Frits met zijn vrouw af, dat hij om tijd te sparen zich op zijn kantoor zou kleeden om dan heel deftig tegen half acht zijn vrouwtje per rijtuig voor het bal af te halen.

Ze hadden nog niets van elkaars costuum gezien en de verrassing zou er des te grooter om zijn vond Frits, en Sophie klapte verheugd in haar handen bij dat aardig verzonnen voorstel.

‘Wat zijn we toch nog kinderachtig met ons beiden. Net een paar groote kinderen’, lachte Sophie, maar ze dacht ondertusschen: ‘Hij moest eens de waarheid weten.’

Frits plaagde haar, verlucht en opgeruimd omdat zij zijn plan had goedgekeurd, en lachte zijn lief kind-vrouwtje vol liefde toe.

Eindelijk, eindelijk was dan de groote dag aangebroken. Den heelen dag lag er een geheimzinnig waas over het huis, en telkens had Sophie wat te fluisteren met Bet, de oude meid, die ze vanaf haar trouwen als meid-alleen had gehuurd.

Bet was de eenige deelgenoot in mevrouw's snoode plannen, die Sophie zonder haar hulp niet ten uitvoer kon brengen. Frits lachte zijn vrouwtje uit, omdat zij hem had verzocht dien dag een uurtje vroeger te eten, maar ‘au fond’ willigde hij haar verzoek gaarne in, en vroeg plagend of ze wel tijd genoeg had, om zich van halfzes tot halfacht te kleeden.

‘Mag ik heusch niet eerder dan halfacht komen, vrouwtje?’ vroeg Frits plagend.

‘Neen, Frits, stellig niet. Je moogt me niet zien voor ik klaar ben, al brandt je ook nog zoo van verlangen en nieuwsgierigheid.’

Ze kusten elkander tot afscheid.

Frits riep haar nog toe: ‘Zorg maar, dat je mooi bent en dat ik trotsch op mijn vrouwtje kan zijn, want ik heb de heele Rechtelijke Macht op je afgestuurd, dat was toch immers de afspraak?’

Lachend liep Sophie hem tot de deur na. Nog een zoen en de deur sloeg dicht.

Als een schoolkind vloog Sophie de trap op naar boven en opende haastig de logeerkamerdeur, waarvan ze den sleutel in de zak droeg.

Toen zij binnen was, barstte zij in lachen uit en viel in de armen van Truus, die een geruimen tijd verstopt was geweest achter het hooge ledikant op een stoel, waar ze al dien tijd, in afwachting tot Frits naar zijn kantoor was gegaan, zat te lezen.

Zij pakte Truus om haar middel en danste als een uitgelaten schoolkind een paar malen met haar de kamer door.

'Houd je nu goed,' fluisterde Sophie, even voor het rijtuig kwam, haar zuster toe, die er als 'Sneeuwklokje' boven beschrijving liefelijk uitzag.

Op haar zijden baljapon waren hier en daar sierlijke ruikertjes sneeuwklokjes gehecht en de witte stukjes opgenaaide watten, bestrooid met diamantpoeder, schitterden als dauwdroppels in den zonneschijn. Hier en daar schenen ze versch gevallen sneeuwvlokken. Op een allerbekoorlijkste wijze had Truus de voorstelling van 'Sneeuwklokje' weten weer te geven.

Het zware, lange haar hing los als een mantel over haar schouders.

Ook daarin hingen sneeuwvlokken, en de ontluikende sneeuwklokjes, die losjes in het haar bevestigd waren, schenen er over gestrooid te zijn. 'Neen, onschuldiger en be koorlijker dan Truus kon er niemand dien avond uitzien,' dacht Sophie met voldoening, toen het rijtuig was weggereden en ze met koortsachtigen ijver aan het kleedje voor Frits begon te werken.

Had Van der Does met moedwil zijn kostuum van kardinaal gekozen? Moest hij voortdurend aan de gelofte, die de geestelijken afleggen, herinnerd worden? Had hij een waarborg noodig? Wel had Frits veel van hem gevraagd.

Dwaas vond hij zichzelf, om aan zulk een wensch gehoor te hebben gegeven.

Wat allerbekoorlijkst zag Frits zijn vrouwtje er uit. Ja, zij was de verpersoonlijkte lentebode, een sneeuwklokje dat de lente inluidt.

Hij kon haar maar niet genoeg aankijken, al was haar gezicht ook met een wit halfzijden masker bedekt, waarvan de witte kant slechts gedeeltelijk het mooie mondje en het mooie kinnetje deed raden.

Ze hadden in het rijtuig over elkander plaats genomen, omdat Sneeuwklokje bang was, dat haar costuum zou verkreukelen.

Ze kon nu juist haar zwager eens goed opnemen. Een flinke gestalte toch.

Dit kwam juist vooral zoo uit in zijn lang roodzijden priestergewaad.

Zijn donker haar was met het roode mutsje der geestelijke waardigheid bedekt en kleedde hem bizonder goed.

Op zijn borst hing als zinnebeeld van zijn geloof de breedgeschakelde ketting.

Tallooze paren bewogen zich in de schitterend verlichte balzaal.

Natuurlijk ontbraken er de noodige Zeeuwsche, Scheveningsche en Oud-Beierlandsche boerinnetjes al evenmin als de Fransche bloemenmeisjes, de pleegzusters en de madames de Pompadour, maar over het algemeen had een ieder zich bizonder veel moeite gegeven eens met iets heel nieuws voor den dag te komen.

Bij het binnentreden, - de meeste menschen waren er reeds, - viel het nieuwe paar bizonder in het oog en vele blikken wendden zich naar de forsche gestalte van den kardinaal en het allerliefste figuurtje van het Sneeuwklokje.

Men behoefde slechts heimelijk de vragen der heeren te hooren, om zich een denkbeeld te geven hoe betooverend Truus er uit zag.

Meer dan eens hoorde men op fluisterenden toon zeggen:

'Wie is toch die allerliefste blondine? Voor zulk prachtig haar en zulk een snoezig figuurtje offer ik graag mijn leven op!' 'Liet dat sneeuwklokje zich maar plukken!'

Ook Van der Does was in weerwil van de gelofte, die hij zich in overeenstemming van zijn geestelijk gewaad had gedaan, in een en al verrukking over zijn gezellin.

Haar natuurlijke ongekunsteldheid en de eigenaardigen humor, die haar zoo goed stond, bracht hem haast in vervoering, en toen hij al dansende met haar door de zaal zweefde, drukte hij haar inniger aan zich, dan het juist van een kardinaal tegenover een getrouwd vrouwtje wel paste.

Sneeuwklokje zelve leefde als in een droom.

Aan dansers ontbrak het haar niet, maar toch was ze het gelukkigst als ze in de armen van den kardinaal door de zaal zweefde.

Zij hield zich volkomen goed, en viel geen oogenblik uit haar rol, ja sprak zelfs over huiselijke bezorgingen, en over Bet, de meid, die zeker wel vroeg naar bed zou gaan.

Voor haar cavalier was het verbazend moeilijk om dien slependen toon vol te houden, soms maakte Truus hem wel eens een aanmerking over zijn vreemd teemend, en gerekt spraakje, dat zoo heel anders klonk dan gewoonlijk. Dan lachte hij vroolijk, en maakte er zich met een grapje af.

Soms ook, 't was natuurlijk heel vreemd en gek van haar en ze zou het niemand

durven bekennen, verbeeldde Truus zich, dat ze in plaats van haar zwager Frits, een heel anderen in de armen hield.

Frits was wel precies zoo groot, maar een heel klein, haast onmerkbaar lispelen in de uitspraak van de ‘s’, dat Frits niet had, merkte ze duidelijk bij haar cavalier op.

Bij wien had ze dat meer gehoord?

Ze dacht en dacht en liet alle heeren in haar verbeelding de revue passeeren, maar ze kon zich niemand van haar kennissen herinneren, waarbij ze ooit dit kleine spraakgebrek had opgemerkt.

Ze werd in haar overpeinzingen gestoord door professor Röntgen, die haar voor den volgenden dans kwam afhalen.

Zijn middelmatig-groote gestalte was in een toga gehuld, waarvan de breed fluweelen kraag en de lange fluweelen revers, die tot op den grond hingen, versierd waren met de resultaten, die hij door middel van zijn X-stralen had verkregen.

Het waren onbescheiden kijkjes in maag, hersens en hart van vorstelijke en politieke personen, en de gedichtjes die bij de afbeeldingen stonden, gaven den innerlijken toestand van de personen weer.

Sneeuwklokje las met aandacht de geestige woorden en bekeek de aardige teekeningen, waarop het resultaat der X-straalproeven waren afgebeeld.

Zij bewonderde de gouden X-stralen, die rijkelijk op toga en baret waren geborduurd.

Professor Röntgen zelf scheen een goede kennis van de familie Westerman te zijn.

Hij was uiterst innemend en vriendelijk tegen het vrouwtje van zijn collega.

Hij vertelde haar, dat hij al geruimen tijd naar haar had gezocht en haar zooeven eerst aan haar spraak had herkend.

Dat Westerman en de kardinaal één waren, had hij natuurlijk dadelijk aan diens flinke gestalte gezien.

Hij maakte Sneeuwklokje een compliment over haar smaakvol gekozen costuum en begon toen over allerlei onderwerpen te spreken.

Truus had er niet het minste idee van, wie eigenlijk haar cavalier was, en uit vrees zich te verraden babbelde zij er maar lustig op los.

Opeens vroeg haar cavalier haar: ‘Heeft de griffier, Mr. van der Does, al een visite bij u gemaakt, mevrouw Westerman?’

‘Van der Does?’ zei Truus verlegen.

‘Ja, juist - misschien kent u hem nog niet, maar dan zal hij zich wel gauw bij u komen voorstellen.’ Arm Sneeuwklokje! Ze wist niet wat ze moest zeggen! Waarom had Sophie haar dan ook niet van te voren een beetje uitvoerig over alle menschen ingelicht?

Maar gelukkig vervolgde de professor, zonder haar antwoord af te wachten: ‘Nu, u zult hem wel spoedig bij u zien. Het is een hoogst sympathieke jongen, zoo ongeveer het voorkomen van uw man’, en professor Röntgen keek al sprekende de richting uit van den kardinaal, die gearmd met een Italiaansche schoone door de zaal wandelde.

‘Ik zou haast zeggen’, lachte de professor, dat die twee heeren veel van elkaar hebben, en dat schijnen er meer te vinden, want herhaaldelijk worden zij voor elkaar aangesproken.

Droomde Truus? Ze wist het niet, maar één ding was zeker, dat ze zich vreemd te moede voelde, toen de kardinaal haar voor een volgenden dans kwam halen.

Ja, nù wist ze opeens, bij wien ze vroeger dat lispelend uitspreken van de ‘s’ had gehoord.

Ze herinnerde zich ook dien langen, forschen student, die vaak in de vacantie bij zijn familie, kennissen van haar moeder, in den Haag kwam logeeren.

Ze noemde hem altijd hoogst oneerbiedig als zij van hem sprak ‘dien langen, uitgerolden, slungelachtigen Rob.’

Och wat hadden Sophie en zij hem altijd geplaagd met zijn nauw-hoorbaar lispelen, dat zij zoo aanstellerig en gemaakt van hem vonden.

Later kreeg hij een plaats in Assen bij de Griffie en ze hoorden niets meer van hem, hoewel Truus nog wel eens vol spijt dacht, dat ze hem wel wat àl te veel had geplaagd, terwijl ze hem toch altijd zoo in-leuk had gevonden.

Het was kwart voor twaalven.

Om twaalf uur, dus over een kwartiertje zou het démasqué zijn.

Aan de balzaal grensde de waranda.

Het was een alleraardigste inval van het feestcomité om de waranda in verscheidene Japansche boudoirtjes te herscheppen.

Oudere heeren vonden er een rustig hoekje om eens te midden van die carnevals-poëzie over politiek te praten.

Jonge meisjes rustten er uit in coquette, onachtzame houding, en onderhielden zich al flirtend met haar cavaliers. Tusschen het

gebladerde der wuivende palmen zat Truus op het gekleurde canapeetje, waarvan de bont Japansche draperie zoo aardig afstak tegen het vele groen en de massa planten, die overal waren neergezet. Ze rustte uit, zonder maar een oogenblik te vermoeden hoe allerbekoorlijkst haar gestalte tegen al die sprekende kleuren uitkwam.

Ze was moe, doodmoe van het vele dansen in die snikheete zaal en ze trachtte nu een beetje tot haar zelve te komen.

Naast haar zat de kardinaal, genietend van haar aanblik en van het laatste kwartiertje, dat hem het recht gaf den man van dat allerliefste vrouwtje te zijn.

'Ben je moe, liefste?' vroeg hij meer teeder dan bezorgd.

'Ja, Frits, wel een beetje, ik zou hier nog zoo graag wat blijven.'

'Leun dan maar tegen me aan, wijfje'. Hij liet haar even in zijn armen uitrusten.

Dat mocht wel. Hij moest immers Frits geheel vervangen.

Een oogenblik gaf hij zich vol ongekende zaligheid over aan de weelde, om haàr, dat teedere, lieve vrouwtje in zijn armen te houden

Toen....

Hoe het precies gebeurde, wisten ze later geen van beiden, maar opeens drong tot hen door, in de innige intimiteit van het Japansche boudoirtje, een zwarte domino.

Onwillekeurig getroffen door hetgeen hij zag, bleef hij bij den ingang staan.

Als het donkere, dreigende noodlot stond hij daar. De kardinaal uitte een lichten kreet. Hij voelde, dat het Westerman moest zijn.

Met één sprong vloog hij van de canapé op.

Wat nu te doen? Hier viel niet te ontkennen. Het vrouwtje, dat zijn collega aan zijn zorgen had toe vertrouwd, vond hij in de armen van zijn vriend weer.

Doodsbleek strekte hij de handen uit als om vergeving te vragen, maar de zwarte domino barstte plotseling in een schaterend lachen uit en riep vroolijk: 'Kostelijk! kostelijk!'

Wat mankeerde die Westerman?

Was hij stapelgek geworden?

Als een beeld van wanhoop, even wit als de sneeuw van de zijde van haar japon, zat Truus, ten einde raad, als vastgenageld op de canapé.

Maar de zwarte domino nam de zaak heel anders op, want hij bleef nog maar steeds lachen.

Het sloeg twaaf uur.

'Démasqué!' klonk het in de ruime danszaal en de nagalm drong door tot het Japansche boudoirtje.

'Goddank, vrij,' dacht Van der Does. Nu behoefde hij, Westerman, hem niet langer meer te sparen, en....

Drie ontmaskerde gezichten keken elkaar vragend en vol bevreemding aan.

Sneeuwklokje sloeg in hevige verlegenheid en gloeiend blozend de oogen neer.

Ze stond op het punt in tranen uit te barsten, maar de zwarte domino, die het trillende lipje van zijn schoonzusje, en het sombere gelaat van den kardinaal zag, zei op jovialen, geruststellenden toon: 'Kom, het was heusch zoo erg niet.' En toen heel ernstig: 'maar laat ik jelui eerst aan elkaar voorstellen, want het kan zijn, dat je elkaar in al die jaren vergeten zijt. Mr. Robbert Van der Does, mejuffrouw Geertruida Gorter, mijn schoonzusje.'

'Je schoonzusje? kerel, wàt zeg je daar?'

‘Ja zeker, stel je gerust, mijn schoonzusje is het en niemand anders. Een grappig idee en wel heel toevallig, dat mijn vrouwtje en ik precies hetzelfde plan hebben gehad.

Truus en zij zijn tweelingzusters en hoeveel zij op elkander lijken heb je vanavond wel gezien, waar iedereen in de heilige overtuiging is, dat Sneeuwklokje niemand anders is dan mevrouw Westerman-Gorter in eigen persoon.’

De kardinaal was nog maar altijd niet bekomen van den schrik, en van de heerlijke verrassing.

En Truus ging het evenzoo.

Zij staarden elkaar telkens gelukkig verlegen en stralend van vreugde aan, toen Frits onder het naar huisrijden de heele toedracht der zaak vertelde.

‘Hij had als geschenk op hun bruiloftsverjaardag voor zijn vrouwtje een groot portret van haar moeder geteekend.

Nu wilde hij een avond vrij zijn om het portret, dat van zijn kantoor naar huis werd gebracht, een goed plaatsje te geven.

Dit moest den avond van het bal-masqué, den vooravond van zijn trouwdag zijn. Dank zij Van der Does, die zijn plaats als cavalier van zijn vrouw had willen innemen, waarvan hij zich uitstekend heeft gekweten’, vervolgde Frits met een spottend, plagend lachje in zijn stem, ‘kon hijzelf gerust thuis blijven.

Om acht uur kwam hij thuis.

Bet was natuurlijk weer in het complot.

Even daarna kwam de kruier met het portret en de staffelei. Een half uurtje bracht hij met zoeken door naar een geschikte plaats ervoor in de woonkamer.

Daarna bleef hij een uurtje lezen.

Om half tien ging hij naar zijn kamer om zich wat op te frisschen.

Toen zijn zware voetstappen door de gang dreunden, meende hij een lichten kreet te hooren.'

In ieder geval scheen er beweging in de logeerkamer te wezen. Hij draaide den deurknop om, want voor de zekerheid wilde hij eens zien of hij zich niet had vergist.

Hij rukte aan de deur, maar deze bleek van binnen gesloten te zijn.

Nu leed het geen twijfel meer.

Er moest zich iemand in de kamer bevinden en met donderende stem riep hij: 'Maak open die deur', en beukte toen met alle macht op de deur.

Een doordringende gil - een doffe slag als van een zwaar voorwerp, dat valt.

Om er niet dadelijk een politiezaak van te maken, probeerde hij eerst een paar sleutels om het slot te openen.

De tweede paste.

Hij sloot de deur open, en....

Neen, het was alsof hij droomde.

Daar lag bewusteloos op den grond, zoo bleek als een doode, zijn eigen lief vrouwtje.

Iets verder lag een voetenkleedje, waaraan ze zeker had gewerkt, en dat ze, evenals allerlei strengen gekleurde borduurzijde en chenille, die in chaotische verwarring over den grond lagen verspreid, in haar val had medegesleept.

En nu begreep hij opeens alles.

Zijn goed, lief vrouwtje was thuisgebleven om aan een kleedje voor hem te werken. Neen maar, die was goed.

Voor elkander waren zij thuis gebleven.

Voor elkander hadden zij elkaar bedrogen.

Hij schaterde het uit van het lachen, terwijl hij haar vol teedere zorgen van den grond opnam.

Angstig sloeg ze de oogen op.

In plaats van de gevreesde dieven zag Sophie in het dierbare gelaat haren Flits voor zich.

Hetgeen nu volgde laat zich denken.

Er viel heel wat te praten en te vertellen, en dien avond werd er niet meer aan het voetenkleedje gewerkt.

Telkens lachten zij beiden om het gebeurde, en herhaaldelijk vroegen zij zich af hoe Truus en Van der Does, het wel zouden maken die ten slotte de dupe van hun trouwdag waren.

Westerman was klaar met verslag geven, maar kon niet nalaten spottend te zeggen: 'Nu, ik voor mij geloof, dat jelui het met je beidjes niet zoo héél, héél erg vond?' waarop beiden uit de volheid huns harten verklaarden: 'O neen, integendeel!'

Het voetenkleedje was door de wederwaardigheden van den vorigen avond niet klaar gekomen.

Maar in weerwil daarvan werd de trouwdag van Sophie en Frits feestelijker dan ooit gevierd.

Van der Does was voor dien dag uitgenoodigd, ‘als belooning voor de schitterende wijze waarop hij Frits had vervangen...., en tot niet geringe vreugde van Truus.

Dat de bruiloftsverjaardag van Sophie en Frits, de verlovingsdag van Truus en Van der Does werd, - daarover was nòch Sophie, nòch Frits verbaasd!

Niet vóór zij ons gezegend hebben.

God's Englen kloppen dikwijls
In vreugde en smart
In lichte en donk're dagen,
Stil aan ons hart.

En orgeltonen ruischen,
Zoo wonder-zacht; -
Ze trillen door de ziele
In stillen nacht.

Ze zingen om ons henen,
Zoo'n blij gezang,
En stemmen ons zoo vreedzaam,
Het hart vol dank.

Zijn wij toch onverschillig
En twijf'lend niet,
En luist'ren wij aandachtig
Naar 't Eng'lenlied.

Wij zullen dan hun boodschap
Gewis verstaan:
En *zij* niet vóór z' ons zeeg'nen
Weer van ons gaan.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

9 October 1912
26ste Jaargang.
No. 15

Berichten.

Ik ben zéér ernstig ziek geweest; door een intijds te hulp geroepen professor ben ik gered van gróóte hartzwakte, en nog veel meer. Nu nader ik mijn herstel, **en daardoor meteen mijn spoedige thuiskomst**. **Ik moet echter mijne lezers om nog wat geduld vragen**; **ik heb zelve niet geweten**, **dat het zoo ernstig met mij stond tot voor korten tijd**, **en daardoor gemeend eerder te zullen kunnen hervatten mijn arbeid**.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie te redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Iets over Zelfmoord.

> Are you so diseased in your spiritual perceptions as not to know, beyond a doubt, that this world is but the shadow of the other World awaiting us?

[1] *Sorrows of Satan.* M. CORELLI.
I was a ship without compass or soundingline, and had no way of knowing how near the harbour was. 'Light! give me light', was the wordless cry of my soul,.... and the light of love shone on me.
[2] HELEN KELLER.

'**Z**e is haar roer kwijt'. Het was een druk bezochte 'jour', dat ik binnenkomende deze woorden opving.

Het gesprek ging over een dame, die

1) Zijt gij zóó krank, zoo geestelijk krank, om niet te weten, buiten eenigen twijfel, dat deze wereld slechts de schaduw is der andere Wereld, die ons wacht?
2) Ik was een schip zonder kompas of roer en kon niet weten, hoe nabij de haven was. 'Licht! geef mij licht,' was de stille bede mijner ziel..... en het licht der liefde bescheen mij.

na den dood van haar man vreemde dingen deed en veel over zich liet spreken. De stem, die ik hoorde, was scherp en snijdend, hard en onaangenaam, de klank trilde na in mijn ziel wreed en meedoogenloos, maar het beeld, het levensbeeld was wáár... maar ál te waar.

Een schip zonder roer. Hoevele, hoe ontelbaar vele van die schepen zonder roer dobberen rond op den wijden oceaan. Zwakke, gehavende schepen, broos en wrak, her- en derwaarts geslingerd door alle winden, geteisterd door ruwe stormen, een speelbal der woeste, dreigende golven.

Arme schipbreukelingen op de groote levenszee, geheel doelloos, zonder taak, zonder plichten, laten ze zich gaan, ze *leven* niet ze *laten* zich leven. Ze weten niet waarheen, want de geest die geen bepaald doel heeft, verdwaalt; ze weten ternauwernood, waar ze zich bevinden, want men is nergens als men overal is.

Waaraan toch toe te schrijven die diepe moedeloosheid, lusteloosheid, zedelijke verslapping, die levensmoeheid, ja levenswalging, die men tegenwoordig vindt onder alle rangen en standen, bij oud en jong?

Jong? Zijn er eigenlijk nog wel jonge menschen, want de doopcedel noemt velen jong, die héél, heel oud zijn. Ontzenuwde, oude mannen en vrouwen in hun 20ste jaar gaan vermoeid door de wereld heen.

We kennen jonge menschen, kinderen nog haast, en we verbazen ons hoe oud ze zijn. Vroegrijpe oude menschjes met knikkende knieën, kromme ruggen en hangende hoofden, slap en energieloos, op de hoogte van veel, waarvan ze nog niets moesten weten, spottend met gevoel, met alles wat mooi is en rein, edel en goed. Het prachtige, heerlijke kleinood hunner jeugd werpen ze weg in losbandigheid en zonde. Onverschillig voor alles, zonder idealen, zonder plichtgevoel, maken ze zich warm over niets, of ja... misschien over dit ééne: wat ze zullen eten en drinken, want morgen sterven zij. Wanneer ze verzadigd zijn, tot walgens toe van eten en drinken en zingenot, dan... waarom zouden ze niet een einde maken aan het leven dat hun een last is?....

Een mijner kennissen, een weduwe, vertelde mij, dat haar huisdokter, een zeer bekend Haagsch geneesheer, tegen haar gezegd had: ‘Ik veroordeel zelfmoord niet, het is geen zonde. Wanneer het leven, waarom wij niet vroegen, ons tot een last wordt, zie ik niet in, waarom wij er geen einde aan zouden maken.’

Arme materialist, arme, zieke geneesheer, zieker dan al uw patiënten te zamen, levensgevaarlijk, gevaarlijk voor u zelf, gevaarlijker nog voor anderen, want uw krankheid is besmettelijk óók in hooge mate.

Zou het geen zaak zijn de bordjes te ververhangen en u zelf te laten genezen door uw patiënten? Gij hebt er velen (arme patiënten!) zouden niet eenigen of één enkele misschien, daartoe bereid en in staat zijn?

Knappe geneesheer met al uw kunde, hoe onwetend! Met al uw wijsheid en geleerdheid hebt ge de eerste beginselen, het A.B.C. nog niet geleerd van de beteekenis van het leven. Dan zoudt ge weten, dat het een volslagen onmogelijkheid is, zich dat leven te benemen. Het eenige, wat men vermag, is: zich van zijn lichaam te ontdoen, en zelfs dat slechts tot zekere hoogte.

Wanneer de zoogenaamd ontwikkelden, de beschaafden op deze wijze denken en spreken, wat kan men dan verwachten van het volk? Wanneer de toonaangevers het geesstelijk leven in den mensch ontkennen, alle hooge bezieling, levensernst en

idealen missen, wat dan te verwachten van de schare, de tienduizenden, die altijd volgen dezen of genen leider?

Toen ik eenigen tijd geleden in een tijdschrift las, dat de statistieken bewezen, dat zelfmoord zoo onrustbarend toenam, herinnerde ik mij de woorden van dien geneesheer, telkens en telkens weer moest ik er aan denken: ‘Als het leven ons tot een last wordt, waarom er geen einde aan te maken?

In dat tijdschrift werden als hoofdoorzaken van zelfmoord genoemd: drank en spel, maar zou de werkelijke oorzaak niet veel dieper schuilen? Zou de levensbeschouwing van dien geneesheer ons niet den sleutel geven?

De hoofdoorzaak, de grondoorzaak van zelfmoord is materialisme, godsdienstloosheid.

Toegegeven, dat niemand, die de daad pleegt, op dat oogenblik geheel normaal is, dat tijdelijke krankzinnigheid dus meestal zeer terecht als reden wordt opgegeven, dan nog is materialisme de *grond*oorzaak.

Het bezoedelde vaandel van 't materialisme wordt omhoog geheven, steeds brutaler, steeds hooger en wie zich er onder scharen hebben den naam van ‘zeer ontwikkeld’.

Maar waar dat vaandel wordt ontplooid is de aarde woest en ledig, want Gods adem

gaat niet meer over de wateren, ruischt niet meer in de koeltjes en God's stem: ‘daar zij licht’, wordt nooit meer gehoord.

Het heelal koud en donker, en woest en ledig; God een Niets, het Leven een Niets, waarom, als dat leven, dat een Niets is, ook nog een last wordt, waarom zou men dan van zichzelf ook geen Niets mogen maken?

Nietwaar de theorie, de levensbeschouwing van bewusten geneesheer schijnt logisch en praktisch? *Schijnt*, maar is zij dat inderdaad, is zij wààr?

Het is ons spiritualisten niet te doen om een of ander dogma als waarheid aan te nemen, maar om de waarheid zelve. Daarom, omdat wij weten, dat zelfmoord, om het zachtste woord te gebruiken, onmogelijk, geheel nutteloos is, strijden wij met al wat in ons is, tegen 't materialisme. Daarom zullen we niet rusten voor we dat bezoedelde vaandel naar beneden hebben gehaald en aan flarden gescheurd. Het vaandel, dat een leugen is en een vloek.

Arme, arme tienduizenden, die hongeren naar geestelijk voedsel, en... erger dan steenen, deze theorieën, deze levensbeschouwing krijgt voor brood.

Zonde, wanhoop, wroeging en berouw in deze wereld; geen sympathie, geen reddende hand, nergens uitkomst, geen hoop, geen geloof in een volgende wereld; is het wonder, dat de ziel, haar evenwicht verloren, tracht aan al die ellende, aan zichzelf te ontkomen? Arme, bedrogen slachtoffers van het materialisme, een heftig verlangen naar bevrijding van zichzelf, naar niet-meer-zijn is waanzin geworden; ze snellen naar de grens, naar den uitersten rand en denken zich te storten in het Niets.... O, het ontwaken!....

Hoe dat ontwaken is? Wie, die séances houdt of bijwoont en mededeelingen ontving over of direct van zelfmoordenaars, voelde zich niet bewogen, aangegrepen tot in 't diepst zijner ziel? Het lijden en de strijd, die voorafgingen, de wanhoop, de waanzin, die eindelijk tot zelfmoord voerde, duizendmaal erger en zwaarder en banger gemaakt door de daad zelve.

Ik wil hier liever geen gebruik of misbruik maken van wat zelfmoordenaars ons op onze séance mededeelden, daar deze communicaties allicht eenigszins persoonlijk zijn. Slechts dit: geen mededeelingen van gene zijde, op welk gebied ook, zijn zoo geheel met elkaar in overeenstemming, zoo gelijkluidend als juist deze. Ze verschillen in niets van het volgende dat Oxon schrijft in ‘Spirit Teachings’, op de vraag: ‘Is hij ongelukkig?’

‘Hoe zou hij gelukkig kunnen zijn? Hij sloeg zijn heiligschennende hand aan zijn eigen lichaam, dat de Almachtige zijnen geest tot woning gegeven had om daarin vooruit en tot ontwikkeling te komen. Hij stiet de gelegenheid van zich en vernielde voor zoover hij dat doen kon, den tempel, waarin de Goddelijke vonk, die hem was toebedeeld, woonde. Alleen en zonder vrienden ondernam hij de reis naar eene wereld, die hij niet kende, en waar nog geen plaats voor hem bereid was. Op een goddelooze wijze trad hij den grooten Vader tegemoet. Hoe zou hij gelukkig kunnen zijn? Zonder God, ongehoorzaam, moedwillig heeft hij zich in den dood gestort; zorgeloos, ijdel, zelfzuchtig bij zijn leven, en nog zelfzuchtiger in zijn ontijdigen dood, waardoor hij zijn aardsche betrekkingen verdriet en moeite bezorgde. Hoe zou hij rust kunnen vinden?

Ellendig, blind en onontwikkeld, daar is geen rust voor zulk een geest vóór het berouw gekomen is en wroeging hem veranderen doet. Hij is een rampzalige....

Toen de aardsche levensdraad was afgesneden, was alles om hem heen donkerheid en ellende. Gedurende langen tijd was hij niet in staat zich van het lichaam los te scheuren. Hij bleef er bij omdolen, zelfs nadat het graf het lichaam dekte, dat hij geweld had aangedaan. Hij wist niet waar hij was, kon zich niet van de plaats verwijderen, voelde zich machteloos, gewond, benauwd. Hij had geen rust en vernam geen welkomsgroet in de wereld, die hij ongeroepen was binnengetreden....

Wij spiritualisten, we willen geen partijschappen vermeerderen, geen secte vormen. We willen opwekken tot blij vertrouwen en niemand beletten te gelooven wat hem vrede geeft. We verbeelden ons niet, dat de waarheid slechts is waar wij ons bevinden. De waarheid zendt haar licht, haar millioenen stralen overal, naar alle richtingen.

Wat wij ons echter wèl verbeelden, omdat wij het voelen, dat de straal der waarheid, die ons beschijnt, héél warm en helder en schitterend en leven-wekkend is. Gedragen voelen wij ons, en gezegend boven velen! We zouden het niet willen missen ons heerlijk geloof, voor niets ter wereld, maar zelf

gezegend, willen we trachten een zegen te zijn voor anderen. Het is ons niet te doen om proselieten te maken, maar ieder, die een geestelijken schat heeft ontvangen, voelt zich door liefde gedrongen er anderen mee te verrijken.

Langzaam, langzaam maar zeker, rijst het hooger, het gezegend vaandel van 't spiritualisme. Wie zich er onder schaart, verwerft geen eereprijs voor knapheid, en ontwikkeling - hij heeft dien ook niet noodig, hij is tevreden met dit eene: 'Er is geen Dood'. -

Er is geen dood, slechts verandering. Wanneer we sterven veranderen we, of liever onze toestand verandert; de ziel, de persoonlijkheid verandert natuurlijk niet. De verandering is geen dood, maar overgaan tot het Licht, tot het Leven. Het leven op aarde is slechts één schakel in de ons toegedachte oefenschool. Het ligt aan ons zelf wat wij er van maken, want het leven is de schepping onzer ziel.

Wee ons als we met ruwe hand die schakel vernielen! De keten is gebroken, de volgende schakel buiten, boven ons bereik; we moeten van voren af aan beginnen om de eerste beginselen van de beteekenis van het leven te leeren verstaan.

Wat toch maakt de eeuw waarin we leven zoo treurig, zoo kleurloos, zoo beroofd van hoop en vrede, terwijl er toch met veel ophef gesproken wordt van: 'onze verlichte eeuw?' Kennis en wetenschap gaan vooruit, er is vooruitgang op elk gebied, zegt men, maar is dit wel wààr? Zoo ja, dan gaan we vooruit in de verkeerde richting, dan zijn we afgedwaald van den rechten weg, want zelfmoord is niet de weg, die naar den hemel leidt en ten slotte is toch de eenige vooruitgang dien weg te vinden.....

De aarde woest en ledig en donker, want een wereld zonder God is een wereld zonder licht, het leven een bestaan zonder doel, een drukkende last, en de mensch, geschapen naar God's beeld, door God's adem bezield, een vonk - zooals Dante zegt - uit het hartevuur van God, de mensch een schipbreukeling op de levenszee!

Het materialisme, de donkere, ijskoude, winter welft zich over de aarde en verlamt de vreugde over het leven; zonder God in de wereld, zonder idealen, zonder geloof, zonder vrede, zich blind starend op het vergankelijke, slechts levend voor de aarde, het tijdelijke. Zelf stof, slechts wroetend in de stof, om tot stof weder te keeren en te vergaan. Één doel slechts heeft het leven: rijk zijn, geld maken, schatten verzamelen om te kunnen genieten, om zingenot te kunnen smaken, want dit is levensgeluk. Geld, geld, dat *is* iets, dat is tast- voel- en grijpbaar, maar de ziel?.... O, lange, droeve klanken trillen door die bedorven weelde heen, en onder al die schijnvreugde weent de smart. Ja, wèl is het heelal ledig geworden en in stikdonkeren, ijskouden nevel gehuld.

Bedorven, o, hoe bedorven is dat goud, zijn die schatten, gekocht en betaald met menschen waarde! Hoe zedelijk laag is die zichtbare wereld, hoe laag al dat streven, al dat zweren bij materie!

Maar het lichaam, de materie *is* niet de mensch, de persoonlijkheid, het lichaam is niet de werkman, maar het werktuig der ontsterfelijke ziel. 'En de ziel' - zegt niemand minder dan Shakespeare - 'kan de liederen der onsterfelijkheid niet hooren, wanneer het modderige kleed der ontbinding haar zoo nauw omsluit.'

Het is een beleediging voor de ziel zooveel van het lichaam te maken. Men kan haar nooit dieper verlagen, krenken, dan door het lichaam te verheffen tot het allerhoogste.

Toch, omdat het materialisme een leugen is, kunnen we moed houden, want juist daardoor draagt het in zichzelf zijn eigen ondergang.

Zooals de winter de lente is, die sluimert, zoo is de waarheid eeuwig in alle leugen en .... de lente ontwaakt. De gure winter stierf weg in de stralende jeugd der lente en wat koud en bevroren was ontdooit en herleeft. Zacht als een ademtocht ruischt zij over de aarde en vreugdetrillend in vollen glans van voorjaarsweelde kust zij alles ten leven.

Zij brengt een heerlijk koeltje mee van frischheid, en nieuwe, jonge kracht, een liefdestreeling uit hooger sferen. Er is een zingen in onze ooren als van zegevierende stemmen, die zich verheffen tot een machtig lofgezang, een hymne aan het leven, het eeuwige, onsterfelijke leven. En de ziel, die verloochend werd, de gekerkerde ziel, die dreigde onder te gaan in diepe duisternis, ze hoort dat zingen en ze luistert..... en ze hoort zich roepen zachtjes, heel zachtjes in den zonneschijn, en ze zet haar vensters open, wijd, wijd, en de lente zendt haar koesterende stralen naar binnen.

Met een oneindig gevoel van veiligheid en een blijde opflikkering van hoop voelt ze zich

losser worden, altijd losser van: 'het modderige kleed der ontbinding.' Heimwee, eindeloos heimwee vervult haar, een trilling van vage verwachting, van heiligen ernst bezielt haar, de drukkende last wordt van haar genomen, kluisters en boeien worden verbroken..... de ziel is vrij, zóó vrij althans als God gewild heeft, dat een menschenziel, een menschenkind zou zijn in het aardeleven.

Zoo, wederom staande in de vrijheid, waarmee de Zoon des menschen ons allen eens heeft vrijgemaakt, wordt de mensch zich bewust van zijn eigen, ware zelf, van zijn innerlijk wezen, zijn geestelijke natuur. Een overweldigend gevoel van rijkdom doorstraalt hem. Door al het eentonige gebeuren, het leven van grijsheid en sleur, komt het mooie, het nooit uit te roeien mooie van het leven even om een hoekje kijken, en maakt al het gewone vol glans en klaarheid. Dan, bij dat licht, ziet hij duidelijk, dat de wereld nog iets beter is dan een duistere chaos vol zwarte koortsvisioenen. Sluimerende vermogens ontwaken en hij wordt zich bewust, heel duidelijk, dat het zondigen is tegen God, tegen goddelijke wetten, zondigen ook en vooral tegen zijn eigen, ware zelf, wanneer men zijn geestelijke natuur ontkent, wanneer men de ziel, dat is: zichzelf, verloochent. Er zijn oogenblikken in een menschenleven - en dit is er één - enkele seconden soms, dat de sluier van het Eeuwige zich een weinig opheft. In die oogenblikken doen we kracht op voor moeielijke dagen - jaren soms - van smart en lijden; in die oogenblikken wordt heel ons leven doortrild van hooger doel. In die oogenblikken schijnen de aardsche dingen vèr, ver weg en de hemelsche zeer nabij. In die oogenblikken voelen we, dat slechts de gedachte aan het eeuwige waarde en diepte schenkt aan het vergankelijke en is het geestelijke leven ons meer werkelijk dan het aan de stof gebondene.

De materialisten, die het goddelijke in den mensch ontkennen, kunnen noch den mensch, noch het leven begrijpen. Het leven hier op aarde is geen doel, zooals zij denken, maar middel tot een steeds hooger, beter, reiner bestaan. Waar het aarde-leven doel is, daar is het leven geheel doelloos, daar leeft men zonder doel, zonder bestemming, en juist dàt maakt onverschillig, energieloos, levensmoe. We mogen het leven niet laten wegebben, niet door onze handen laten glijden, we moeten het *leven* en dat kunnen we eerst wanneer we de bedoeling begrijpen. Dan gaan we werkelijk vooruit en.... omhoog. Dan vorderen we niet slechts in wat wij beschaving noemen, maar we worden geestelijk wijzer!

Wanneer we weten, waarheen de weg leidt, gaan we met vasten tred, omdat we het einde kennen.

Het leven moet inhoud hebben, veel werk, veel plichten; vooral een taak om te volbrengen. Het is niet altijd even gemakkelijk ons werk, het kan zoo eentonig, zoo alledaagsch, zoo schijnbaar nietig zijn, zoo heel zelden is het geheel naar eigen keuze, volmaakt in overeenstemming met onze persoonlijkheid. Maar het leven is niet spelevaren op een effen meer. Vol raadselen en teleurstellingen, is het niet altijd gemakkelijk den rechten weg te vinden. Voor velen is het slechts jagen en zwoegen en werken en tobben en weer anderen slaan hun tijd, den kostbaren tijd, dood uit verveling, bij gebrek aan beter. Zooveel machten in het leven zijn sterker dan wij, in plaats dat wij over het leven heerschen, beheerscht het ons. Wij hechten ons aan het vergankelijke, zelfs terwijl wij weten, dat het vergankelijk is, en ziende door de mistige lucht van een nevelachtig gemoed ontdekken wij slechts loodkleurige tinten en troebele nevelen. Het licht is weggenomen van onzen kandelaar en plichtgevoel

gaat onder in diepe moedeloosheid. O die grijs-grauwe levensmachten, die over ons kunnen komen, hoe ontstaan ze toch?

Zou het soms zijn omdat de zwakke mensch vergeet zijn zwakheid, vergeet dat hij bij brood alleen niet leven kan, dat het leven voedsel, geestelijk voedsel noodig heeft en hij zelf hulp en steun.

Het treurige in deze wereld is: niet meer te voelen den spoorslag van het ideale, de inwerking van een betere wereld; aan die wereld en haar inwerking zelfs niet te gelooven, nooit iets te bespeuren van een macht, een reine, heilige macht, die ons ten goede dringt, ook al verzetten we ons..... nooit meer God's stem te hooren boven en te midden der stormen des levens.

Ik weet wel, dat voor velen in onze dagen God een vraag is geworden zonder antwoord, en toch de vraag naar God is een *levensvraag*.

Diep in ons hart is een ledig, dat alleen de Oneindige kan vullen. Ons innig, onleschbaar verlangen, ons heimwee is het leven onzer ziel, is de liefde, die verlangt naar God, maar.. God kan zoo vèr zijn, zoo oneindig ver.

Zou de Hemelsche Vader ons, Zijn kinderen, niet nader komen, wanneer we minder redeneerden, minder twistten over zijn Wezen, en meer alle vensters der ziel openden voor Zijn liefde?

Wie God is in zijn diepste Wezen, het is een vraag, waarop geen sterveling het antwoord vinden kan; God begrijpen zal nooit iemand kunnen, hoe zou het menschlijke het goddelijke kunnen begrijpen? De slotsom van alle mijmeringen over dit ondoorgrondelijk mysterie zal altijd blijven wat Vondel zong:

> ‘U zoo te kennen, als Gij waart,
> Der eeuwigheden glans en ader,
> Wien is der glansen glans verschenen,
> Wien is dat licht geopenbaard?

En Victor Hugo:

> Een Godsbegrip! o waan! Wie vindt Gods Wezen uit?
> Hij is! Dit ééne, dat een wereld in zich sluit,
> Zij u genoeg, o mensch! 't In stelsels pasklaar maken
> Is ijdel. Open 't oog, *zie*daar uw licht, uw baken.
> Neem waar den diepen hemel in u, Ziel geheeten;
> Dàár, in diens Zenith, blinkt een licht, voor 't weten
> Een ongenaakbre kern van waarheid; sla dat ga!
> Het schittert buiten u, als in u voor en na.’

Zou echter een scherp afgebakend Godsbegrip ons werkelijk beter en gelukkiger maken? Zou God ons daardoor nader komen?

Neen,:

> 't Is het hart en niet het hoofd,
> Waaraan 't meeste werd beloofd’*)

zoo troost Longfellow ons en Schiller:

> ‘Wat geen vorschend verstand ooit bereikt of bevroedt,
> Ontdekt zich aan d' eenvoud van 't reine gemoed’.

Waar ons verstand niet begrijpt, daar voelt ons hart. Waar ons verstand dwaalt en in het onzekere, het duister rondtast, daar begrijpt ons hart, omdat dáár de liefde woont, die den weg wijst, want liefde is de meeste overal èn hier èn daar. Liefde is de stralenkrans, de polsslag van ons leven, het licht van onze ziel, het licht der wereld. Liefde geeft wijding aan alles, want liefde is de verheffende kracht van ons leven. Ook aan gene zijde is liefde de reddende, onsterfelijke invloed, die in ons werkt, om ons te veredelen en te bezielen, die voert tot al het hooge en reine, tot God zelf. Want, God zoeken met liefde, met sterk verlangen is: God vinden, God bezitten in ons leven, in harmonie zijn met Hem, God, het goddelijke dragen in de ziel. Slechts, wanneer we de mystieke beteekenis des levens niet begrijpen, God niet *voelen* in ons, gaat alles verkeerd, dobberen we als schepen zonder roer, gaan we onder in den strijd des levens.

*) It is the heart and not the brain,
That to the highest doth attain.

Voelen is meer dan begrijpen, slechts wat men heeft *gevoeld*, *door*voeld in zijn leven, kan komen tot onze ziel, is ons werkelijk eigendom. Begrijpen maakt knap en geleerd misschien, voelen maakt rijk, met dien overvloedigen rijkdom, die ons geheele wezen doortintelt en ons ijskoud zieleleven verwarmt.

Spiritualisten, geestverwanten, slechts wanneer we God voelen in ons, slechts als Zijn kinderen, door Zijn liefde gedragen, zullen we sterk zijn in de wereld, hebben wij een machtig wapen tegen materialisme en zelfmoord.

Laat ons hooghouden het vlekkelooze vaandel van waarachtigen eerbied voor het Ongeziene, de banier van het reine spiritualisme. Laat ons het materialisme bestrijden onder welke vormen het zich ook vertoont, waar we het ook aantreffen in de wereld.

Het materialisme predikt: dood, zelfvernietiging, zelfmoord; het spiritualisme predikt zelfverloochening en eeuwig, onsterfelijk leven.

Laat ons het bestrijden in de eerste plaats niet door woorden, maar door daden, door onze persoonlijkheid, door ons leven. Laat ons het bestrijden, niet heftig; niet alsof we de wijsheid, de waarheid in pacht hebben, maar met zachtmoedigheid, geduld en liefde.

'De zachtmoedigen zullen het aardrijk beërven' en ons vaandel hoog houden overal, het vaandel, dat de wereld zal behoeden voor zedelijken ondergang, want waar dat vaandel wordt ontplooid kan zelfmoord niet voorkomen. Spiritualisten weten, dat zelfmoord onmogelijk is, omdat hun geloof steunt op bewijzen, op feiten, omdat zij meer hebben dan zwevende toekomstbeelden en droomen.

Laat ons het bestrijden met tact, met de toewijding van iemand in wien het sterk verlangen leeft de wereld mooier en de menschen gelukkiger te maken.

Daarom, ons hart openen wijd, vol innig deelnemen, mede-lijden en liefde. Laat ons het bestrijden door het als 't ware eenigszins in ons op te nemen, ik bedoel door te trachten het te begrijpen. Het materialisme *is* een leugen, maar de waarheid is eeuwig in alle leugen en misschien zullen wij, wanneer we zoeken met groote liefde en geloof, sterk geloof vooral, bij veel materialisten vinden een sprankje, een vonkje geestelijk leven, dat, heel voorzichtig aangeblazen, kan worden tot een groote vlam.

Dan, - evenals de lente uit den winter

geboren - zal die vlam een licht worden, helder en stralend, verwarmend en levenwekkend! Dan zullen steeds meerderen zich scharen onder ons vaandel. Dan zal dat vaandel geheven worden hooger en hooger en dus altijd reiner; altijd reiner en dus nader, steeds nader en dichter bij God.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Ter bespreking toegezonden.
Het huwelijk van Eefke Briëst door Theodor Fontane.
(Vertaling uitgegeven bij Meulenhoff & Co., Amsterdam).

Reeds de beroemdheid an und für sich van den gestorven duitschen auteur geeft voldoende aanleiding deze vertaling van een zijner meest bekend-geworden romans uitvoerig te bespreken - ook al ademt de stijl, de denkwijze, de inkleeding, een verleden tijd, een die ons ‘ouderwetsch’ aandoet.

Er is echter nog een andere reden die mij noopt op dit juweeltje de aandacht te vestigen. Immers, ook al hadde ik nimmer gehoord nog van Theodor Fontane, dan nog zou de inhoud van Eefke Briëst mij ontroerd en getroffen hebben als het werk van een ongewoon iemand en om 't buitengewoon-teere waarmee het gegeven is behandeld.

Het gegeven namelijk is dat van elken franschen roman bijna, een jong, *te* jong-gehuwd meisje, dat wordt uitgehuwelijkt aan een ouderen man van positie, aan een ‘goede partij’, dat zich in haar huwelijk vergeet een oogenblik en wier levensgeluk daardoor wordt gebroken voor altijd....

Maar de uitwerking! Dáárin zit 't 'm!

Reeds na de eerste bladzijden van Eefke Briëst, als het huwelijk wordt bedisseld - want die bladzijden zijn bovendien lang niet de beste, en behooren tot het meest ouderwetsch geschreven gedeelte van het verhaal - weet je wat er komen moet, natuurlijk. Zelfs de titel, ‘'t huwelijk van Eefke Briëst’ zegt je immers reeds dat om haar echt zich zal weven de intrigue van den roman. Ik erken het volmondig dat ik met een soort verveling vooruit zag wat nu komen moest: de ontrouw, de ontdekking daarvan van den echtgenoot, de straf zijnerzijds.

Alles schon dagewesen! In hoevele romans al! Wel, Theodor Fontane verstond de kunst dit onderwerp te behandelen, zóó kiesch, zoo zonder eenige détails, en toch zoo, wat het zielkundige gedeelte aangaat, grondig uitgewerkt, dat men zijn boek geniet als een kostelijke lafenis, na al de gekruide realistische spijzen, die ons dagelijks worden geboden. - Met een ontledings- en waarnemingsvermogen, die de blik van den menschenkenner verraden, heeft hij de verhouding tusschen den ouderen verstands-mensch Instaedten en het naïeve kind-vrouwtje Eefke uitgebeeld, zonder een van beiden eenige schuld te geven van het gebeurde, omdat hun vervreemding inderdaad niet anders was dan een logisch gevolg der omstandigheden waaronder zij leefden. Instaedten heeft zijn vrouw lief; maar op de reeds ietwat nuchtere, het eigenbelang daarom geenszins verwaarloozende manier van den rijperen leeftijd. Zij harerzijds weet nog niet wat liefde is, is eerlijk van plan dientengevolge haar man gelukkig te maken, maar blijft zich, ondanks haar goede voornemens, aan zijn zijde een vreemde, een op-zich-zelf aangewezene voelen. - Totdat, och niet eens *de* groote

liefde als een lichtstraal in haar leven valt, och neen, totdat ze een vrouwen-veroveraar ontmoet, die ook met haar een beetje flirt, óók met haar een kortstondig geluksmoment doorleeft, zooals met zoovele anderen vóór haar - een dat zij harerzijds spoedig genoeg berouwt, om terug te keeren ‘op het pad der deugd’, maar dat haar nochtans kost haar geheele toekomst van echtgenoote en moeder.

Een franschman zou uit al die détails een scabreus verhaaltje gedistilleerd hebben, waarin zoowel het aan Instaedten niet genoeg hebben van Eefke, als hare samenkomsten met den verleider zóó werden geschilderd, dat den lezer niets meer er zich bij te denken overbleef.

De duitsche auteur daarentegen laat al die bijzonderheden van de handelingen raden, ontleedt met meesterhand *hoe* het zoo komen moest als vanzelf, en zonder dat noch Instaedten, noch Eefke, noch de majoor von Crampas eigenlijk in het minst zijn wat men noemt slechte of lichtzinnige menschen. Vandaar dat zijn boek zoo rein aandoet, dat men het elk jong-meisje gerust in handen kan geven. De ziel, 't innerlijke wezen van Eefke (ongelukkige vertaling voor ‘Elfie’) is na haar ‘schuld’ even onbevlekt als daarvóór. Dit kind-meisje wist niet wat zij deed toen zij huwde, zij wist óók niet wat zij deed toen zij zich inliet op een gevaarlijk

sentimenteel spelletje met den majoor. Toen zij het begreep, toen was het te laat, maar toen berouwde ze ook terstond haar fout, wist de tegenwoordigheid van haren minnaar manmoedig te ontvluchten, wijdde zich, in een nieuw leven op een andere plaats, geheel en al aan haren plicht, met dien eerbied voor dat woord, (dat allesbehalve, insluit geluk) eigen aan die vroegere generatie van mannen èn vrouwen beide, waartoe Theodor Fontane behoorde. Dientengevolge is er iets onbeschrijfelijk-roerend-waars in hare levensgeschiedenis, zonder eenige schokkende gebeurtenissen bijna naar buiten, maar waarvan ge het voelt en tast dat er zich duizenden en duizenden op die wijze zwijgend afspelen, ongeweten van anderen. Ge voelt medelijden met die kortzichtige ouders, die, meenend hun kind een goede toekomst te verzekeren, er niet bij dachten, dat zij haar onderhandsch met dat al verkoopen aan een dien zij niet kent, medelijden met hen, omdat zij haar op hunne wijze - die van duizenden werkelijkheids-ouders - eerlijk liefhebben. En medelijden voelt men evenzeer met den bekrompen-deugdzamen, opvoedkundige lessen uitdeelenden ambtenaar von Instaedten, wien het geen oogenblik invalt, dat een jonge onwetende vrouw veel eerder wordt bekoord door een lichtzinnigen potsemaker, die haar complimentjes zegt, dan door al te veel droge braafheid zonder poëzie. En medelijden in de allereerste plaats wekt deze door het leven zoo wreed bedrogen kleine Eefke, die op hàre wijze zoo dapper hare fout wilde goedmaken, en die er toch voor moest boeten, reeds toen zij er reeds lang niet meer aan dacht, in de zekerheid van hernieuwden vrede, zoo al niet hervonden geluk.

In den aanvang van dit artikel zei ik reeds dat dit boek allerminst treft door een bijzonderen stijl of door boeiende in-elkaarzetting. Wat het echter zoo uitnemend doet zijn, dat is de teergevoeligheid, waardoor elk karakter op zichzelf is nagevoeld tot in zijn innerste wezen. Neem b.v. het weerzien tusschen Eefke, de van haren man gescheiden echtgenoote, en haar kind Annie. Hoeveel auteurs hebben reeds uit dergelijke scènes iets sentimenteel-aandoenlijk gemaakt, geheel strijdig met de werkelijkheid, waar integendeel Theodor Fontane den moed had deze meedoogenloos in het aangezicht te zien, en te schilderen onomwonden de onvermijdelijke vervreemding tusschen moeder en kind, tengevolge der omstandigheden.

Eefke snelde op het kind toe, *hief het in de hoogte*, *en kuste het.*

'*Annie*, *mijn lief kind, wat ben ik blij*, *kom vertel mij.*' *Zij nam Annie bij de hand*, *en liep naar de sofa om daar te gaan zitten.*

Annie bleef kaarsrecht staan, *en greep*, *terwijl zij hare moeder nog steeds verlegen aankeek*, *met de linkerhand een punt van het neerhangend tafelkleed.'*

Nietwaar, men ziet dit tafereeltje vóór zich, de verheugde moeder, en het door een onwilligen vader en onwillige dienstboden tegen haar ingenomen, door den tijd van haar vervreemd geworden kind, dat niet weet wat te zeggen, dat, werktuigelijk aangrijpt het eerste het beste wat haar in de handen komt, zonder blijdschap des wederziens, niet op haar gemak - zooals alle met een onaangenaam bezoek verlegen menschen.

Dan volgt een meesterlijke dialoog, waarin Eefke harerzijds het woord voert, 't kind overstelpt met vragen, terwijl deze van haar kant de koele, afwerende houding bewaart, die haar is ingeprent, en die de arme moeder méér grieft dan welke vijandelijke behandeling van haar man 't ook had kúnnen doen. Maar bovenal zit 'm 't fijne van dit meesterlijke tafereeltje in de teekening van de uitwerking die het naar het innerlijke heeft op Eefke. Tot hiertoe heeft zij met een roerenden onschuldigen

eenvoud alléén gezien haar eigen fout. Zij heeft niet, op de nieuwerwetsche roman-manier voor zich-zelve de tallooze gerechte excuses bijeengebracht, die er voor haar schuld waren te vinden: haar zóó jong, kind-nog, uitgehuwelijkt dóór hare ouders, haar eenzaam stil leven in een achterhoek, de koele deugdzaamheid van haar man, zonder hartstocht. Al die oorzaken, die haar zich aan Crampas geven in een onbewaakte flirtation zoo héél natuurlijk en vergefelijk maakten, zij heeft ze voor zich-zelve geen oogenblik aangevoerd; integendeel, met de beminnelijke plichts-getrouwheid eigen aan een geslacht vóór ons, heeft ze slechts getracht goed te maken door diepe zelf-veroordeeling, eerst in haar huwelijk, toen haar man nog niets wist, later na hare scheiding evenzeer. Maar nu, nu door deze betrekkelijke kleinigheid, gaan hare oogen open voor 't kleine en bekrompene van hem, voor wien standen fatsoen-begrippen alles waren steeds, zóó dat hij er zijn vrouw nimmer door navoelde, zóó dat hij, der goedige ministersvrouw, die hem verzocht het kind een paar

uurtjes bij de moeder te zenden, dat niet weigeren durfde om hare hooge positie, terwijl hij echter achter de schermen zich daarvoor schadeloos stelt door het kind te waarschuwen, achterdochtig te maken, tegen de moeder vijandig te stemmen. In de wijze, waarop Theodor Fontane karakteriseert het kleine, bekrompene, naar de wereld deugdzame, maar naar een ruimere opvatting zoo héél bekrompene en enghartige van dezen von Instaedten, komt hij den door hem verworven roem - waarop een jonger geslacht ietwat laatdunkend neerziet - volkomen te verdienen.

Eefke Briëst is een juweeltje, niet van vinding, noch van stijl, maar van innerlijke ontleding van een dagelijksch voorkomend gebeuren, een ongelukkig huwelijk, waarvan de schuld niet ligt aan bepaaldelijk slechte onsympathische menschen, maar enkel aan een elkander niet voldoende begrijpen. - Waar een franschman van dit gegeven iets grof sexueels zou hebben gemaakt, 't zich niet gehéél geven van een jonge, niet bevredigde vrouw, aan den eersten den besten, dien op haar weg komt, daar is de duitscher erin geslaagd alle détails van dien kant te vermijden om ons enkel te laten stilstaan bij de verfijning van Eefke's ziel, die lijden moest onder een ouderen en voor haar ongeschikten, drogen echtgenoot, zóó lijden, dat het gevolg daarvan werd haar bijna onbewust een handeling begaan, die zij van stonde af aan berouwt, en tracht goed te maken door moedig de verzoeking te ontvluchten. En iets heel tragisch is dit verloren gegane menschenleven, omdat het een geschiedenis van verloren gaan schildert, zooals er dagelijks in de wereld duizenden te gronde gaan onder de vrouwen, getrouwde en ongetrouwde, door de schuld naar de diepste oorzaak van 't goed meenende maar domme ouders. Zeker, een opvoeding als die van Eefke Briëst moge wèl specifiek duitsch zijn, duitsch in ouderwetschen zin, toch is het handelen zoogenaamd in 't belang van 't kind, zonder te denken aan verdere en dieper-gaande belangen dan haar uiterlijke omstandigheden, zoo heel veel vaders en moeders nog steeds een domme behoefte, waarvan de gevolgen zich bijna altijd later bitter wreken, op deze of op die wijze.

Eefke Briëst is een juweeltje, in den besten zin, een opvoedkundig boek; ouders kunnen er hun voordeel mee doen, en jonge vrouwen niet minder, juist heden ten dage, waarin er alleen geschermd wordt met rechten, en de plichten buiten rekening blijven. Immers, een groote fout begaan, zichzelve iets heel ernstigs hebben te verwijten, ieder ònzer kan dat overkomen zonder dat wij daarom iets minder zijn dan de ‘deugdzamen’ om ons heen; de wijze echter *waarop* men zijn onrecht erkent, dáárin zit 'm m.i. 't onderscheid tusschen den een en den ander; daarin onderscheidt zich de eenling, de superieure mensch, van den grooten hoop. Eefke Briëst was maar een heel gewoon, eenvoudig jongmeisje, haar huwelijk was een gewone gedachtenlooze daad, en haar val bevat niet eenmaal 't excuus van te zijn geïnspireerd door een groote passie. En toch toont zij zich een ver boven 't gewone peil staande natuur, door hare wijze van kalm-moedigafboeten tot den einde, eerst in haar huwelijk-zelf, dan, als de scheiding is uitgesproken, stoïcijnsch accepteerend 't zoo zijn van 't leven, niet de schuld werpend op hare ouders, - die 't toch goed met haar meenden, al deden ze dom - maar zonder klagen zich buigende voor de gevolgen van de eigen daad.

Ja, Eefke Briëst is een juweeltje. En aan den dooden Theodor Fontane kunnen daarom nog vele levenden een voorbeeld nemen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De Zwijndrechtsche Nieuwlichters.

Ten allen tijde is de Nederlander liefhebber geweest van theologiseeren. Niet in de eerste plaats de beschaafden en ontwikkelden, maar vooral de menschen uit de lagere standen, ongeleerd en onontwikkeld, hebben zich steeds bezig gehouden met het zoeken naar het ware geloof en talloos zijn de vormen, waaronder de Godsvereering plaats vindt en vond. Waar maar een eenvoudig mensch, begaafd met gezond verstand en scherpzinnigheid, een nieuwe leer bedacht, waren er onmiddellijk volgelingen en ontstond een secte.

Onder die vele secten trof mij die der Zwijndrechtsche Nieuwlichters door hun eenvoud, ernst en waarheidszin en door de deugd en zelfverloochening der belijders; vooral de persoon van den stichter dezer broederschap verdient de aandacht van allen, die belang stellen in het wezen van den mensch en den Godsdienst.

Deze stichter is Stoffel Muller en naar hem heeten de aanhangers en beoefenaars zijner leer ook wel Mullerianen.

Stoffel Muller werd den 16 Februari 1771 geboren te Puttershoek. Zijn vader was schipper en gaf hem een streng godsdienstige opvoeding. Zijn moeder was een zonderlinge vrouw, die zich weinig bekommerde om de opvoeding van haar eenig kind. Zoo reisde de jongen meest met zijn vader per schip en kwam al vroeg in aanraking met allerlei menschen en vreemdsoortige gezelschappen.

In dien tijd toch waren er velen, die geen heil vinden in de zoete prediking van de dominees, steviger kost verlangden en dit trachtten te vinden in de ‘vromelui's gezelschappen’.

Naar de gewoonte van 't mindere volk nam de vader den jongen Stoffel mee naar zulke vereenigingen. Hoewel hij er geen voedsel opdeed voor zijn kinderlijk hart en verstand, leerde hij er den Bijbel kennen en zijn latere geschriften geven dan ook blijk van groote bijbelkennis.

Hij huwde met Helena Groenendijk en na den dood van zijn vader werd hij voor eigen rekening schipper. In den wintertijd, wanneer zijn schip stil lag, las hij veel en vooral in den Bijbel. Innig godsdienstig van gemoed bevredigde hem de theologie van zijn tijd niet, maar nog minder vond hij zich thuis in de bekrompen denkbeelden der oefeningen (vromelui's gezelschappen).

Begaafd met een helder verstand en met aanleg tot diep en ernstig nadenken, vormde hij zich een eigen overtuiging.

In de oefeningen noemden zich de vromen met zelfverheffing ‘de uitverkorenen Gods.’ Dit stuitte Muller tegen de borst, in zijn gemoed wortelde een ruime opvatting van Gods liefde en genade en zoo kwam er dikwijls botsing. Het was te voorzien dat Muller eenmaal zou breken met zijn verleden.

Hoewel hij zich niet kon voegen in de bestaande denkbeelden van Godsvereering, was hij echter nog niet gekomen tot een eigen heldere opvatting. Maar steeds, op zijn reizen staande aan 't roer of in de lange winteravonden thuis, peinsde hij over de verhouding van den mensch tot God, over 't wezen der zonde, waarom zij bestond, of zij was naar Gods wil en zoo niet, waarom God haar dan liet bestaan. En:

‘Eens na een avond van tegenspraak en verguizing ('t was op een der oefeningen) kon geen slaap het gespannen zenuwgestel tot kalmte brengen. Zijn legerstee verlatend, stootte hij de vensters open en door het vriendelijk maanlicht naar buiten gelokt, dwaalde hij door velden en akkers. Zoover hij om zich heen zag, scheen gras en kruid in zwaren damp begraven, als wachtende op de levenwekkende zonnestralen, die er den sluier van zouden aflichten; en terwijl in het oosten de heldere dageraad reeds aanbrak, ondervond ook zijn omneveld brein een kracht, die de laatste sluiers verscheurde. Een bijbelwoord, menigmaal gehoord en gelezen, maar nooit in zijn volle diepte verstaan, komt hem met nieuwe kracht voor den geest: “Uit Hem, door Hem en tot Hem zijn alle dingen”, zoo moet ook de zonde, dat groote raadsel in 't heelal, *uit*, *door* en *tot God* zijn. Geen hellevrucht, uit Satans macht geboren, maar werktuig in Gods hand om ons tot hem te doen vluchten.’

(Gedenkschriften van Maria Leer, over wie later).

Zonder van de aanleiding te gewagen, verhaalt Muller zelf:

‘De waarheid bleef onverwinbaar in mijne ziel tegen alle bedenkingen en listen staan niet alleen, maar eensklaps op zekeren tijd naar buiten gaande uit mijn huis, om, was het mogelijk mij er van te ontlasten, nadat het naar mijn weten, verscheiden weken in mij te doen was geweest; och, toen overwon, ja onverwachts zegepraalde de waarheid zoo in mijn ziel, dat er van al de tegenbedenkingen niets overbleef, in

welk oogenblik het voor en in mij was alsof ik naar een afgrond nederzonk, met die erkentenis in mijn ziel: nu is het in uwe handen Heer! ziende mij (hoewel ik het hoe daarvan niet beschrijven kan) zelve uit mij zelve uitgegaan, en toen dat geschiedde, werd ik de ware vrede met God in mijne ziel gewaar.....' (Handschrift van prof. Heringa, bl. 19 en 20)

Dit was in 't 34e jaar van Mullers leven, in 1805, maar eerst in 1816 ging hij over tot de stichting zijner secte. In dat jaar kwam hij met geestverwanten in aanraking.

Hij was toen in de kracht van zijn leven, een goed schipper, die voordeelige reizen deed en met oppassende vlijt in goeden doen was gekomen. Gezond van gestel, een krachtig man, kort en gezet van postuur, aangenaam in den omgang, was hij om zijn voorkomende vriendelijkheid en oprechte goedheid bij allen welkom en algemeen geacht en gezien.

Inderdaad bezat hij een hart van goud.

Hij was niet alleen in naam leider, maar de ziel en de band van de later gestichte broederschap, door allen erkend en geëerd. Zijn woord gold. Als Stoffel Muller 't gezegd

had, was 't goed en weerstreefde niemand.

Bij de oprichting der secte verliet Muller zijn vrouw en kinderen, daar zij 't niet met hem eens waren, en sloot hij een ‘huwelijk’ met Maria Leer. Al zijn bezittingen stortte hij in de kas der gemeenschap. En zoo groot waren de liefde en de eerbied, die zijn kinderen voor hem koesterden, dat zij hem in weerwil van deze feitelijke onterving en den smaad hun moeder en hun zelven aangedaan, bleven liefhebben en eeren.

Een van de kleinkinderen verklaarde: ‘mijn vader kon nooit voorbij Varik varen, zonder met een traan in 't oog te spreken over grootvader, die daar begraven lag.’

'n Echte van God-geleerde, mijnheer!’ zei een ander tot dominee G.P. Marang, wiens academisch proefschrift mijn hoofdbron is voor deze verhandeling, ‘ik hoop dat je zoo'n dominee worden mag als Stoffel Muller.’

Volgens ‘Uit God, door God en tot God zijn alle dingen’ oordeelde Muller dat eenmaal na de aanstaande voleindiging[1)] der wereldgeschiedenis alle knie zich voor Hem zou buigen; de zonde is niet anders dan een middel tot volmaking, door God ingesteld, eemaal worden allen zalig.

Uit God zijn alle dingen, de levende en de onbezielde schepping. De mensch allermeest uit God, levend in God, alle menschen dus elkanders broeders en zusters. Alles is *tot* God, daarom moet ook het zedelijk beginsel van ons leven Gode waardig zijn: de mensch moet zijn zondige natuur verloochenen in en door onvoorwaardelijke overgave aan God, opdat wij door het verliezen van ons zelven, ons voor eeuwig in God terugvinden.’

Ver zijn de menschen afgezonken van 't ware Christendom, oordeelde Muller, 't is een naamchristendom, de levensregelen van Jezus worden verzaakt en eigenliefde is 't eenig leidend beginsel. Daarom wil Muller in de eerste door hem te stichten Christen-gemeente 't ideaal verwezenlijken: een leven van onderlinge liefde en in gemeenschap van goederen.

Want die goederen zijn niet van den mensch, alles behoort den Heer en hij heeft ze gesteld ten algemeenen gebruik.

In zichzelf is hij een voorbeeld van dit daadwerkelijke Christendom. Op Mullers erf vindt elke arme zwerver beschutting voor den nacht en 's morgens vertrekt geen gast zonder eerst een kop warme koffie te hebben gedronken. Zoolang hij brood heeft, gaat er niemand hongerig van zijn deur. En altijd is er wat over voor anderen, want hijzelf is weinig-eischend, alleen 't noodzakelijke vindt men in zijn woning, geen sieraad of opschik, opdat waarheid worde wat er staat boven de deur van zijn woonkamer:

‘In deze woning
Is Jezus Heer en Koning.’

Jezus predikte: ‘Hebt uwe vijanden lief’ en dit bracht Muller in practijk. Toen hij eens bespot werd en gehoond om zijn prediking van broederliefde, ging een welmeenend bijstander den beleediger met een riethaak te lijf, maar Muller ving den slag voor den bespotter op en werd daarbij gewond. Doch zachtmoedig voegt hij zijn verdediger toe: ‘Steek uw zwaard in de scheede, want allen, die het zwaard nemen, zullen door hetzelve vergaan’.

1) De Mullerianen meenden dat de tijden weldra vervuld zouden zijn en de dag van 't laatste oordeel aanstaande was.

Reeds vroeger uit de kringen der vrome gezelschappen gestooten, wordt hij nu gehoond en bespot om woorden en daden. Schuw ontwijkt men hem en 't smartelijkst moet wel voor hem geweest zijn, dat in zijn eigen gezin zijn ‘nieuwe licht’ geen sympathie vond.

Doch Muller was de man niet om 't geen hij goed achtte, prijs te geven. Al varende predikt hij en eindelijk vindt hij een geestverwant.

* * *

Dit was Dirk Valk, sinds Januari 1815 schout en secretaris van de gemeente Waddingsveen. ‘De almachtige God van hemel en aarde had hem in den tijd, dat hij bovengemelde functie waarnam, believen te bekeeren van een naam-Christendom tot een dadelijk (= daadwerkelijk) of anders: van een kind des duivels tot een kind van den levenden God: en dat wel zoodanig, dat hij door de goddelijke kracht was genoodzaakt geworden, om zijn leven te moeten gaan inrichten naar het voorschrift en de leer van Jezus... gelijk de eerste Christenen en geloovigen, te lezen in de Hand. der Apostelen, hoofdstuk 2:41 tot 't einde en het 4e hoofdstuk van vers 31-35.’

Reeds hadden zich eenige geestverwanten bij Valk aangesloten, o.a. Arie Goud, geboortig uit Puttershoek, zijn vrouw Saartje Wulfsen, Cornelis Verdoes en zijn vrouw Geertrui Versluijs.

Voor Muller de eerste maal Valk bezocht, beoefenden de schout en zijn vrouw Helena van der Gijp de practische broederliefde. Wij lezen: ‘Schout Valk stelde zijn huis en

tafel open voor zijn geloofsgenooten. Maar juist dit, dat al, wie als Nieuwlichter zich aanmeldde, in de Schoutswoning onthaal en herberg vond, deed de ergernis toenemen. Een deputatie uit den kerkeraad kwam hem over zijn onkerkschheid en zijn bescherming van geestdrijvers bestraffen. Men dreigde, dat het burgemeesterschap, waarvoor hij stond benoemd te worden, hem door dien omgang ontgaan zou; maar Valk gaf bescheid met zijn Bijbel in de hand; 'Weet gij niet, dat Jezus het arme en onedele heeft uitverkoren, dat al, wat wij aan den minste zijner broederen doen, door den Heer gerekend wordt aan Hem gedaan te zijn?' En wat het burgemeesterschap betreft, het ambt, dat Jezus hem opdroeg, was hem meer waard, dan dat wat de koning hem schenken kon. Zulke oneerbiedige, halsstarrige taal was natuurlijk olie in 't vuur; en toen kort daarna een ander tot schout en burgervader van Waddingsveen benoemd werd, moesten Valk en zijn vrouw trachten op andere wijze in hun levensonderhoud te voorzien.' (Anagrapheus, bl. 38).

Vooral Valk, van wien overigens weinig bekend is, en zijn aanhang verwachtten zeer spoedig de vestiging van Gods rijk op aarde. Deze gedachte vormde den grondtoon van zijn geloof: de gemeente moet als een reine bruid haren Heer ontvangen.

* * *

Na de ontzetting uit zijn ambt moest Valk een ander middel van bestaan zoeken. Muller, die Valk en zijn aanhangers te Waddingsveen dikwijls bezocht, stelde voor oude schepen te koopen, deze te sloopen en de afbraak te verkoopen, 't geen velen werk en brood zou verschaffen.

Valk ging op dit voorstel in en zoo bevonden zich beiden voor dit doel in de lente van 1817 te Amsterdam en hier had de ontmoeting plaats met Maria Leer, die later zoo'n belangrijke rol speelde in de Broederschap.

Anagrapheus heeft haar leven naar haar eigen aanteekeningen beschreven. Hij zegt: 'men beschouwe het als een proeve van het denken, zoeken en strijden onzer kleine burgerij, en als een bijdrage tot het godsdienstig leven in Nederland in de eerste helft onzer (negentiende) eeuw.' En als zoodanig heeft het veel waarde.

Maria Leer werd den 10 Juni 1788 te Edam geboren. In 1794 verloor zij haar vader en haar moeder bleef armoedig achter. Zij was een vrome vrouw, die haar kinderen verstandig opvoedde en al vroeg opleidde in de vreeze des Heeren. 'Dien God liefheeft, kastijdt Hij;' dit woord zou Maria haar geheele leven onthouden.

'In het woonvertrek achter den winkel stond een ouderwetsch kabinet, waarin zoo 't een en ander geborgen was, erfstukken genoemd. Daar lag onder anderen een bundeltje prenten, meerendeels Bijbelsche voorstellingen, met harde kleuren afgezet. Moeder haalde die van tijd tot tijd op een Zondagmiddag voor den dag, en 't was een waar feest voor de kinderen, als ze aan moeders schoot de prenten mochten bekijken en luisteren naar de vertellingen en verklaringen, die er aan vastgeknoopt werden.

Daar had je Adam en Eva in 't paradijs en den verboden boom met de slang.

Maar wat beteekende toch dat groote wijd-opengespalkte blauwe oog in een gelen driehoek boven in de lucht? 'Dat is Gods alziend oog' zei moeder, 'dat oog, kinderen, gaat altijd over je en ziet alles wat je doet.' Maria huiverde. 'Maar in den kelder, moeder, hoe kan God me dan zien?'

'O kind, God is overal. Zijne oogen doorloopen de gansche wereld. Hij ziet je 's nachts zoowel als bij dag, op zolder zoowel als in den kelder.'

‘Iederen avond, voordat zij ter ruste gelegd werden, knielden de kinderen met gevouwen handen aan moeders schoot. Een oud gebed, ook een erfstuk, had Maria reeds van buiten geleerd, en al begreep zij er niet veel van, als zij op moeders voorbeeld om genade bad, toch vervulde een heilig ontzag haar hartje.’

Maar ook in de practische toepassing van de Godsvrucht oefende de vrome moeder haar kinderen.

‘De zesjarige Marie had reeds een steekje leeren breien en was niet weinig grootsch op een paar eigenhandig gebreide polsmofjes. Daar komt aan de deur der arme weduwe een nog behoeftiger vrouw met een halfverkleumd kind. Een stuk brood had vrouw Leer altijd voor een arme vrouw over, maar nu voegt zij er bij: ‘Hier Mietje, geef die mofjes aan dat arme kindje, voor je zelve kan je een paar andere breien.’

Mietje deed het, maar 't ging niet van harte. En toen zij nu even later aan tafel stond te pruilen en te klagen over haar weggegeven schat, vroeg haar moeder: ‘Zeg Mietje, zou je met dat kindje, dat nu je polsmofjes heeft, willen ruilen?’

‘Neen moeder.’

‘Nu kind, kijk dan maar altijd naar je minderen, dan heb je zelf nog overvloed.’

April (of even voor) 1796 overleed ook de moeder en nu stond de nog geen 8-jarige Marie alleen op de wereld.

Zij werd met haar 11-jarig broertje Coenraad opgenomen in het ‘Arme-Weeshuis’ te Edam.

Hier kreeg zij een behoorlijke opvoeding. De weesvader was een verstandig man, die wist wat een kind toekwam. Marie's grootste genoegen was bij Vader den Bijbel te lezen en gaarne onderwees deze zulk een ijverig en schrander leerlingetje.

Marie had een levendig en flink karakter, zij scheen als het ware voorbestemd later een groote rol te spelen. Zij was eerlijk en rondborstig op het brutale af, en soms zeer overmoedig.

Eens waren de meisjes aan het touwtjespringen. In haar overmoed, gehoorzamende aan een plotselinge valsche gril, trok Maria ineens het touw strak en een vriendinnetje, dat juist sprong, viel achterover met het hoofd op de steenen. ‘Geen schreeuw werd gehoord, geen bloed gezien, maar bewusteloos en bleek wordt het arme kind bij Vader binnengedragen. Maria wrong zich de handen - 't was hare schuld - en o God! wat zou er nu van worden? Ettelijke dagen verliepen er, voordat het ongelukkige meisje tot bewustzijn kwam. 't Was een vreeselijke tijd voor Maria; geen straf, haar opgelegd, was haar te zwaar, en de nachten bracht zij schreiend door. In dien zenuwachtigen toestand zag ze haar moeder voor zich staan; zij sprak van hemelvreugde voor de uitverkoren schare, maar tevens van hellepijn voor verstokten. “Ja moeder”, riep ze, “ik ben afgedwaald op den weg der zonde; maar ik wil boete doen en moge God mij genadig zijn!”

Zij was waard door God verdoemd te worden. Mocht zij nog hopen op genade?

Wanneer de kinderen weer gingen touwtjespringen, ontzegde Maria zich dit genot en vroeg zij: “Vader, mag ik maar liever bij u komen?”

Dan las ze in den Bijbel. Daardoor hoopte zij tot genade en wedergeboorte te zullen komen.

De weesvader was vroeger catechiseermeester geweest en had een streng orthodoxe opvatting van zonde en verlossing, die op Maria diepen indruk maakte. Wanneer zij door het overmoedige in haar natuur telkens weer verkeerde dingen deed, “vond haar gemoed slechts troost in de leer der erfzonde en van het schulddelgend offer van Christus.”

Als zij, diep neerslachtig gebogen lag onder de zwaarte van haar verdorvenheid, wist Vader haar steeds op te beuren: “God,” zei hij dan, “weet wat maaksel wij zijn; zijn genadeverbond kan niet wankelen, en voor al onze zonden is vergeving en verzoening te bekomen ter wille van het offer op Golgotha, als wij maar vaststaan in het geloof en pleiten op onzen Borg.”

Zoo werd de leer der erfzonde Maria tot troost en hierin is misschien wel een der oorzaken van een minder strenge opvatting der zonde, waaruit weer te verklaren is haar latere geringschatting van 't kwaad.

Den 3 Mei 1808 verliet Maria Leer het weeshuis en nu volgde voor haar een zwerftocht vol avonturen; haar innemend voorkomen, haar handigheid en durf verschaffen haar overal toegang, maar haar onbezonnenheid en bemoeizucht doen telkens spoedig alle deuren achter haar sluiten.

Eerst diende zij in een Roomsch gezin, waar zij flink haar werk verrichtte. Maar zij kon niet nalaten voor haar geloofsovertuiging te ijveren en de “paperij” te bestrijden. Zoo werd haar spoedig de dienst opgezegd.

Daarna was zij dienstbode bij een Protestantsche familie. Hier ergerde zij zich aan de onverschilligheid in geloofszaken en trok daartegen te velde, zoodat men haar weldra wegzond.

Eindelijk zocht zij haar toevlucht te Amsterdam om er met naaiwerk den kost te verdienen.

En terwijl zij zoo zwierf van den een op den ander en soms niet wist hoe zij zich door de wereld moest slaan, verontrustte dit haar minder dan de twijfel omtrent haar geloof. “Sta ik zelf wel vast genoeg in de genade, om anderen den weg te kunnen wijzen?” vroeg zij zich af. In dezen gemoedstoestand kwam zij in aanraking met een “vroom gezelschap” en nu - brak het licht bij haar door. Zij zag in een droom Jezus, die de handen naar haar uitstrekte en haar toeriep: “Ik heb u in mijn handpalmen gegraveerd,” en achter Jezus las zij haar lange zondenlijst en daaronder stond met bloed geschreven: “Ik heb ze tenietgedaan.”

Jubelend gaf Maria in den vromen kring

getuigenis van haar verlossing en allen omhelsden haar met blijdschap.

Toch verliet zij ook weldra dezen kring.

Christus had, oordeelde Maria, door zijn bloed voor de zonden der menschheid betaald, en daarom kon zij zich op den duur niet vereenigen met de betuigingen van verdoemelijkheid, die zij telkens hoorde uit den mond van ware geloovigen. Zij achtte de schuldvergeving hooger dan het schuldgevoel; de blijdschap van de geloofsovertuiging: de schuld *is* vergeven in Christus, wij *zijn* gereinigd in onzen Heiland, was zoo groot in haar, dat zij optrad tegen het herhaalde "wee" en "ach," met de verzekering: "zoo is er nu geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn". (Rom. 8:1).

"Maar" - zoo oordeelden de anderen in, den kring - "heeft Jezus niet gebeden als dagelijksche smeeking: vergeef ons onze schulden? En zou dan de zondebelijdenis gebannen mogen worden? Dat was hoogmoedige praat", meenden zij.

"Die in Hem blijft, zondigt niet," mag niet omgezet worden in de stelling: (welke Maria later tot de hare maakte) "alles is geoorloofd voor hem, die in Christus is."

Hierin ligt de kiem der verdorvenheid, die later de Broederschap deed te gronde gaan: "terwijl gij met den Geest begonnen zijt, voleindigt gij met het vleesch."

Maar, wat er later van worden zou, toen was Maria vol van een ideale levensopvatting: "een iegelijk, die den naam van Christus neemt, sta af van ongerechtigheid. Wij moeten ons geloof nu toonen in onze werken - dit is de wille Gods: uwe heiligmaking;" zoo sprak zij tot de leden van den vromen kring.

In de blijdschap van haar gevonden geloofszekerheid bezocht zij haren vroegeren leeraar Dr. Boomkamp, te Edam, om hem deelgenoot te maken van haar geluk. Maar de dominee schudde bedenkelijk het hoofd, toen Maria sprak van haar ideaal. Ergerde dit haar reeds eenigszins, daarna gebeurde er iets, dat hem heelemaal bij haar in ongenade deed vallen. De dochter van den dominee kwam haar een kop koffie brengen. Maria's oog viel dadelijk op het smaakvol morgengewaad en de menigte papillotten, die haar al te wereldsch toeschenen.

Zij bedankte vriendelijk, dronk haar kopje uit, zette het op de tafel en zei toen tegen dominee:

"Wat is de Christelijke gemeente toch afgeweken van de instelling der Apostelen! Paulus zegt, dat een opziener zijn huis in onderdanigheid moet houden en zijne kinderen in alle stemmigheid opbrengen tot een voorbeeld voor de gemeente en ziet uwe dochter eens; - uw huis is geen voorbeeld van stemmigheid, maar van hoogmoed!"

Dit staaltje van haar optreden kenschetst Maria.

't Is te begrijpen dat zij met deze haar eigen vrijpostigheid moeite had in haar onderhoud te voorzien. Maar met naaiwerk thuis verdiende zij dan toch voldoende om te leven en hield zelfs nog zooveel geld over dat zij haar broer te Utrecht kon bezoeken, waar zij wilde blijven, als ze daar beter den kost kon verdienen.

Deze broer bleek echter den verkeerden weg te zijn opgegaan. Hij verkeerde met lieden van 't minste allooi, de heeren leefden van roof. Zij ontstalen Maria haar spaarpenningen en brachten haar kleeren naar den lommerd. Haveloos, van alles beroofd, stond zij op straat.

Wat nu te beginnen? Er bleef haar geen andere uitkomst over dan een dienst te zoeken bij menschen, die niet zoo nauw keken. Eerst kwam zij in een bordeel terecht,

maar bemerkte dit nog juist bijtijds om te ontvluchten en vond een betrekking als dienstmeid in een “nacht-ponshuis”.

“Deze huizen waren geen bordeelen. 's Avonds kwamen er mannen eten en drinken - en het ging er soms wel wat ruw maar niet onzedelijk toe.”

Met veel moeite werkte zij zich nu langzaam weer naar boven. Van 't nacht-ponshuis kwam zij in een netter dag-ponshuis en toen zij met vlijt en spaarzaamheid weer wat in de kleeren was gekomen en een weinigje bespaard had, ging zij terug naar Amsterdam waar zij opnieuw met naaiwerk den kost verdiende.

Hier bezocht zij weer de vrome gezelschappen. Maar evenmin als vroeger kon zij zich met de zienswijze omtrent het schuldbesef vereenigen. En eens, toen de broeders en zusters Ps 130: “Uit diepte van ellende” zongen, bleef Maria met gevouwen handen zwijgend zitten en zei, nadat het lied was uitgezongen: “Menschen, menschen! hoe kan jelui je eigen zoo veraffronteeren en Jezus te kort doen in zijn verlossingswerk? Hij heeft ons vrijgemaakt van de zonde en het voorbeeld nagelaten van een heiligen levenswandel; als we Zijn voetstappen volgen, dan

komt het niet te pas, je zoo wanhopig aan te stellen; want de mensch, die uit God geboren is, kan niet zondigen." Daar ging een geschreeuw op: dat was gezegd van het nieuwe deel in den mensch, maar de oude Adam in ons, die zondigde altijd door en dat kon niet anders, daarom moesten ze allen schuld belijden en vergeving vragen'. (Anag. bl. 35).

En nu, bezield met deze gedachten, kwam zij in aanraking met Muller, die juist met Valk naar Amsterdam was gekomen, om oude schepen te koopen.

* * *

Beiden, Muller en Maria hadden als ideaal: een Christelijke samenleving, rustende op de eischen van een leven in Christus.

Maria Leer kon niet loochenen dat ook in 't hart van den waarachtig geloovige de neiging tot zonde bestond, al ontkende zij dit in haar beweringen. Muller stelde haar hieromtrent eenigszins gerust. 'Och,' zei hij 'wij moeten ons niet afmartelen met murmureering over de zondigheid onzer natuur, want er valt niets te bedillen aan Gods werk. God heeft de wereld geschapen om te volmaken.... en Christus is in de wereld gekomen om ons te leeren, dat God, wel verre van vertoornd te wezen, ons bemint en voornemens der genade met ons heeft.' (Anagr. bl. 39).

Nog kwam Maria deze beschouwing vreemd, ja stootend voor, maar zij noodigde Muller uit om zijn meening in het vrome gezelschap dien avond uiteen te zetten.

In den loop van den dag waarschuwde men haar tegen de leer van 'dien schipper'. En nu was het weer als maakten de oude opvattingen, die zij zelf vaak krachtig bestreden had, zich van haar hart meester.

'Mocht zij,' zoo mijmerde Maria, 'nu maar te weten komen, waaraan een echte profeet van een valsche te onderkennen is! Zij ging weer naar een paar hoofden van het vrome gezelschap om hen te raadplegen. ''t Was wartaal,' zeiden dezen. Maria meende, het kon wel liggen aan de voorstelling, die zij hun van Mullers opvatting gaf en voegde er daarom bij: 'van avond kun je hem zelf hooren.' 'Laat ie maar wegblijven,' riepen ze, 'want al z'n mooie praat slaan we dood met het schriftwoord: zal een moorman van huid veranderen of een luipaard zijn vlekken, zoo zult gijlieden goed kunnen doen, die geleerd zijt kwaad te doen.'

's Middags onder haar naaiwerk zat Maria hierover te peinzen en met dien tekst achtte zij zich wel in staat Muller des avonds te verslaan.

Moedig liep ze de Warmoesstraat af en de trap op naar de bovenkamer, waar de meeste leden van het gezelschap reeds tegenwoordig waren. Even daarna kwam de schipper met zijn twee vrienden, Valk en Bezemer.

De president had de drie mannen nauwelijks gezien of hij stond van zijn zetel op en vroeg: 'wie heeft jelui hierheen gestuurd?' - 'God', antwoordde Muller. - 'Nu, dan zegt dezelfde God je door mijn mond, dat je weer heen kunt gaan.'

Toen stond Maria op en voegde den verbaasden Muller toe: 'Schipper, de Heer heeft mij in één dag meer geopenbaard dan ik in drie jaren ben te weten gekomen. Gij zegt, dat men hier op aarde zonder zonde kan leven en in Gods woord lees ik: "Zoo min een moorman zijn huid kan veranderen, evenmin kan een mensch, die in zonde geboren is, goed doen," - gij spreekt de taal van die valsche profeten, die leeringen verkondigden om Israël te verderven.'

De kamer dreunde van 't handgeklap en de toejuichingen, vooral daar het Maria was, die zoo sprak, zij, die zoo vaak deze opvatting bestreden had, welke zij nu verdedigde. Men verdrong elkander tot aan de trap en het drietal werd met vereende krachten naar omlaag geduwd.

Maria echter raakte hierdoor geheel van streek. Dat rumoer, dat ruwe opdringen en buiten de deur zetten, zonder dat Muller tijd gelaten werd tot antwoorden, stuitte haar eerlijkheid tegen de borst. ‘Wat had ze gedaan?’ Ze had wel kunnen schreien. En toen ze nu den president hoorde waarschuwen tegen den omgang met die menschen, op straffe van als een afvallige uit het gezelschap te worden gestooten, toen rees de maat van haar schuldgevoel tot buiten de perken. ‘Er was onrecht gepleegd, zelfs geen misdadiger werd veroordeeld zonder gehoord te zijn; wat haar aanging, ze zou dien schipper te woord staan.’

Zij zocht Muller op en het kostte dezen weinig moeite haar bedenkingen te weerleggen:

‘Het aangehaalde Godswoord had geen andere beteekenis dan dat de mensch in zichzelven onmachtig is zijne zondige natuur te veranderen; maar wat bij de menschen onmogelijk is, was mogelijk bij God. Niemand kan tot hem komen dan getrokken

door Zijne liefde; maar alle middelen staan Hem dan ook ten dienste, en zoo moeten onze misstappen, dwalingen en zonden ook beschouwd worden als middelen in Gods hand om ons tot Hem te brengen.'

Een nieuw licht scheen voor Maria op te gaan en toen hij haar sprak van zijn plannen tot vestiging eener Christelijke broederschap, ontvlamde haar verbeelding voor dit vriendelijk droombeeld.

Maria had beslist: zij zou Muller volgen.

* * *

Valk reisde vooruit naar Waddingsveen en Muller en Maria volgden met de schepen. Men zou deze te Puttershoek sloopen, doch onderweg enkele dagen te Waddingsveen overblijven.

Gedurende de vaart hadden Muller en Maria gelegenheid rustig met elkaar te spreken over hun geloof en hun idealen. En weldra stond het bij beiden vast: zij moesten samenwerken tot het vormen van een geordende gemeenschap, met de voorschriften van Jezus tot grondwet.

Maar zeker gevoelden zij zich ook tot elkaar getrokken door de aantrekking, welke een man en een vrouw wederkeerig op elkaar uitoefenen. Niet lang toch waren zij bijeen of het gesprek kwam op het *huwelijk* in zulk een te stichten Broederschap. God was meer dan de overheid, oordeelde Muller, een huwelijk in God bond vaster dan de band uitwendig gelegd door den wereldlijken staatsambtenaar. En daar beiden zich tot elkaar voelden aangetrokken, achtte Muller zich voor God en zijn geweten gescheiden van zijne echtgenoote; deze had hem van zich gestooten en de eenheid des geestes, de samenstemming in godsdienst en levensopvatting was, naar Mullers meening, het een en het al, dat man en vrouw te zamen verbindt; waar dat ontbrak, achtte hij naar 1 Cor 7:15: 'Indien de ongeloovige scheidt, dat hij scheide' de banden des huwelijks verbroken. Hij vond zich dus gerechtigd, een nieuw huwelijk aan te gaan.

Maria vereenigde zich met deze opvatting en in de toekomstige Broederschap zouden zij innemen de plaats van man en vrouw.

Met dit besluit kwamen zij aan te Waddingsveen en hier had nu de stichting plaats van de Broederschap: 'het nieuwe Godsrijk op aarde.'

Maria Leer verhaalt als volgt - hetzelfde in hoofdzaak, maar gekleurd met het verhaal van wonderen, geeft Valk:

'Na twee dagen varens waren Muller en Maria in den morgenstond te Waddingsveen aangekomen; Valk en zijn geestverwanten ontvingen hen vriendelijk.

Juist op dien dag zou de begrafenis van een der vrienden plaats hebben; diens weduwe had in den geest een lijkstatie gezien, waarbij Stoffel Muller en een vreemde vrouw met palmtakken in de hand vooraan gingen.

Muller en Maria moesten nu natuurlijk ook vooraangaan in den begrafenisstoet en naast elkander zitten bij het begrafenismaal.

Uit Warmond en omstreken waren vele geloofsgenooten toegestroomd; een lange tafel was in de open lucht aangericht: men bad, at en dronk, zong en danste en omhelsde elkaar - tot laat in den nacht.

Het volk vernachtte in de schepen. Muller en Maria logeerden bij Valk. Den volgenden morgen waren aan het ontbijt in Valks huis ook Arie Goud met zijne vrouw. Sprekend over hunne plannen, geraakten de vrienden in geestvervoering en

opspringende van hunne zitplaatsen zwoeren zij, plechtig de handen in elkaar leggend, een eed van trouw.

Door het verbond van dit zestal (Valk en echtgenoote; Muller en Maria; A. Goud en echtgenoote) kan deze dag beschouwd worden als de geboortedag van de Broederschap.

Een groote toeloop van geestverwanten kwam er, de geestvervoering bleek aanstekelijk en de opgewondenheid steeg ten top, toen de weduwe van den overledene, in extase, Muller en Maria als echtpaar begroette. Met hangende haren, opgeheven armen en verwilderde oogen ging zij vlak voor Muller en Maria staan: 'In een droom had ze hen gezien als Adam en Eva in den Hof van Eden, met een eerekroon boven hun hoofd', en de opgewonden broeders riepen hen uit als: 'het eerste paar van een nieuwen hemel en eene nieuwe aarde.'

'Na het aftrekken van den rumoerigen troep werden de schikkingen over de Broederschap gemaakt. Gemeenschap van goederen en gelijkheid (ook uiterlijk in de kleeding) zouden worden ingevoerd.'

De Broederschap kreeg later den naam van Zwijndrechtsche Nieuwlichters, toen zij na smaad, vervolging, armoede en lijden eindelijk te Zwijndrecht tot rust, veiligheid en betrekkelijke welvaart kwam, vooral door het toetreden van enkele welgestelden: bakker Ketel uit Krommenie, schoenmaker Heijstek uit Middelburg en den chocoladefabrikant Mets uit Vlissingen, die zijne fabriek van Zeeuwsche chocolade naar Zwijndrecht verplaatste (1827).

(*Wordt vervolgd*).

16 October 1912
26ste Jaargang.
No. 16

Berichten.

Het gaat met mij thans goed vooruit; ik hoop spoedig de terugreis te mogen aanvaarden, dan ook mijn werk te hervatten, ben echter nog zeer zwak.
Red: Holl: Lelie.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
De oorsprong van het huwelijk.*)

'**P**hilosopheerende' menschen zijn 't er nog niet over eens of alles in 't leven draait om 't geld of om de liefde. De materialisten zeggen 't geld en de idealisten verheerlijken de liefde. Liefde zonder geld is 't huis zonder meubilair en er zijn wel menschen, meen ik, die 't te meubileeren weten met de ijle meubeltjes hunner fantasie, zoolang het duurt! In elk geval heeft de liefde diepere beteekenis en is haar ingrijpen

*) Na te slaan het Proefschrift ter verkrijging v.d graad van Dr in de rechtwetenschappen op gezag van den rector magnificus, Dr. J.C. Kluyver, op Dinsdag 8 Maart 1910, door Paul Henri Louis Lamberts Hurrelbrinck. Leiden. Gebr. v.d. Hoek, 1910.

in 't menschelijk bestaan gezegender dan dat van 't geld. Ik wil 't huwelijk en zijn oorsprong thans niet beschouwen vanuit het standpunt der liefde, dit toch zou een al te droefgeestigen arbeid

worden, maar meer uit een juridisch-historisch oogpunt. De kultuur in de eerste plaats heeft ontzaggelijken invloed uitgeoefend, het christendom, de maatschappelijke omstandigheden, steeds gewijzigd en meer gecompliceerd, brachten telkenmale verandering in de verhoudingen en het huidig huwelijk, als schijnbaar product der beschaving wil ons niet of noode in doen zien hoe in den eersten stand de mensch van 't dier maar weinig heeft verschild. Dat is een feit, de eeuwen door bevestigd. Ook nu sluipt 't dier - la bête humaine - onder de schoonste schijnbeschouwing door. In den oorsprong was in den mensch dus niets anders aanwezig dan de paringsdrang en kon van 't begrip liefde niet gesproken worden, eigenlijk was 't liefdebegrip identiek met 't verlangen der paring. 't Was ethisch en aesthetisch tegelijk. Toen kwam de menschelijke moraal die scheiden ging. Daar kwam de beschaving. Liefde en hartstocht werden tegenover elkaar geplaatst, waarmede ik niet zeggen wil dat de liefde een door de beschaving toegevoegd begrip is. 't Was eigenlijk een chemisch probleem. Door toegieten van den moraal ontstond er een neerslag en men filtreerde. Nù is liefde vaak wèl een verfijnd beschavingsbegrip, het huwelijk is een wettelijk instituut geworden - de verhoudingen zijn omgekeerd - niet uit 't verlangen der paring voor de instandhouding van 't geslacht ontstaat de liefde, maar omgekeerd. Oogenschijnlijk is dit geen triomf voor de moraal maar een sanctioneering door den mensch van 't dierlijke in zijn wezen. De moraal en het Recht hebben de beschaving ontwikkeld. Het Recht is niet anders dan de geïndificeerde strijd der maatschappij tegen de grondinstincten der menschelijke natuur*) en daarom is 't aan te nemen dat de tegenwoordig algemeen erkende monogamie *geen* oorspronkelijke instelling is. De beschaving riep de monogamie in 't leven en bij alle natuurvolkeren van alle streken der aarde is 't uit hun ontwikkeling gebleken en blijkt bij enkele bestaanden nòg, dat de monogamie is toegevoegd en vòòr deze ongebonden verhoudingen bestonden. Uit het werk der oudste schrijvers blijkt het - en ook bij de Hindoes vinden we het - dat in de oudste tijden verschillende mannen het bezit van ééne vrouw hadden. In den oertoestand heerschte dan ook de volkomen agamie. Gelijke of gelijksoortige toestanden vinden wij nu ook nog bij de levende onbeschaafde volkeren van Afrika en Australië. Ook uit de mythen der Grieken vinden we dat in den vóórhistorischen tijd de agamie er heerschend was. De Indische sagen zeggen dit voor de oude Hindoes. De liefdesverhoudingen werden kortstondig en de kinderen uit deze verhoudingen geboren gingen niet onder den druk der schande, maar in hoogste eer draagt de overlevering hun namen in 't nageslacht voort.

De Grieken van Homerus stonden op een hoogeren trap, maar 't duurde lang eer de beschaving het zedelijkheidsgevoel had ontwikkeld. Als een eer gold het door vele mannen bemind te worden. En nu is 't eigenaardig even te overzien hoe steeds in 't leven, in de menschelijke ontwikkeling, 't oude nieuw, 't nieuwe oud wordt, dat steeds de natuur zich herstelt en herhaalt. Eeuwen der beschaving zijn gegaan, het Recht heeft een ongekende hoogte, welhaast een volmaking bereikt. 't Staat misschien al wel op den hoogsten trap en... we zijn al weer op de laagste. Het huwelijk is *het* instituut van de wet geworden, en nu komt de wisselwerking weer. 't Ware euphonistisch nù van agamie te spreken, niettemin - au fond - met het maîtressen- en mainteneeën-stelsel van thans. In den tijd van Calvijn bestond de doodstraf op overspel. Calvijn wilde dat. Eilasie nù, zou dag en nacht en nacht en dag de galg arbeid hebben.

*) Zie noot op vorige bladzijde.

Talrijke omstandigheden zijn hier de oorzaken van. Daar is - door 't verkeer - een internationalen omgang gekomen en ieder land haast heeft zijn eigen huwelijkswetten. Het streven der ‘International Law Society’ heeft nog niets bereikt in zijn gedachte van één algemeene huwelijkswetgeving.*) Het hedendaagsche haastige leven heeft overal de huwelijksbanden losser gemaakt. Tal van invloeden werkten mede, de vrije opvattingen der hedendaagsche vrouw is er één uit de vele. De moraal heeft een schijn-vlucht genomen. En de natuur - zooals ik daareven zeide - gaat zich herhalen. De monogamie eischt de wet - maar buiten de wet om is bigamie, in zekeren zin ook de agamie - geen zeldzaam verschijnsel. Ook nu zijn de liefdesverhoudingen kortstondig en gaat het buiten-echt geboren kind niet meer zóó gedrukt onder de schande. De overtalrijke

*) Een zeer lezenswaardig geschrift over de regeling van 't civiele en 't kerkelijke huwelijk verscheen van de hand van Dr. Jur. Elem'r Balog. - ‘Die Eheformvorschriften’, 1910 - Stuttgart, verlag von Ferdinand Enke.

echtscheidingen brengen het heilig liefdebesef geheel aan het wankelen. De wet staat er als een forna agent die toe moet zien. Men trouwt, men scheidt - men trouwt weer - behalve de liefdesavonturen. In naam bestaat wettelijk de monogamie, maar in daad? Vaak is er een ongebonden geslachtsverkeer; ondanks alle moraal en hooggeprezen zeden van dezen tijd steekt zich den kop van 't bête humaine steeds meer onder 't zijden doekje uit. Onze regeering echter deed iets in de goede richting; om een vergelijk der huwelijkswetten te treffen riep hij in 1900 een internationale conferentie bijeen - na den beiden in Den Haag gehouden congressen van 1893 en 1894. Tegenover de bordeelen toont zij zich machteloos.

Het euvel ligt in de maatschappelijke wanverhouding - in 't haastige leven dat veel te veel naar buiten uitgaat. De microbe der echtscheiding vernietigt meer en met langer gevolg dan pest of cholera.

Maar tot de historie terug te keeren, nauw verbonden met de agamie was het matriarchaat, 't moest er het onvermijdelijke gevolg van zijn. De moeder was steeds de hoofdpersoon, de vader heeft de rol van ‘noodzakelijk verwekken’, enkel bij een vaste huwelijksband is met groote zekerheid de afstamming van vaderskant te benaderen. De moeder is het die men in de uren van gevaar aanroept. De smart van Niobe over den dood harer kinderen heeft kunstenaars bezield, maar den vader heeft het tragisch einde der kinderen niet getroffen. In den strijd om 't bestaan, in de zucht naar zelfbehoud, werd men zich ernstig bewust van 't belang van een goede instand-houding van 't geslacht, hoe verstandig onze samenleving ook is, hoe analyseerend en egoïstisch, op het punt van de instandhouding van 't geslacht is ten eenenmale - ondanks den zwaren strijd om 't bestaan en een zorg voor zelfbehoud - onverstandig.*)

Bij de Romeinen is ook het matriarchaat aan het patriarchaat voorafgegaan. Bloedschande bestond toen niet, alleen 't huwelijk tusschen kinderen uit dezelfde moeder ontsproten gold voor oneerbaar. Ook het oude testament geeft hier voorbeelden van, die een dergelijk vermoeden wettigen kunnen. Bij de Germanen volgde het patriarchaat ook het matriarchaat op. (Nibelungensage!).

Pasgeboren kinderen werden gedood of te vondeling gelegd en enkel die bleven bestaan, die de kracht van weerstaand beloofden aan de ontberingen van het bestaan der jagende en nomadiseerende volkeren. Dit was óók een gevolg der agamie. In Rome bestonden regels voor het te vondeling leggen - ook in den Koran leest men er van. Bij de oude Germanen was kindermoord evenmin misdadig (Gudrun!). Ondanks de agamie werd het roofhuwelijk nu noodzakelijk. Omdat de stammen de vrouwelijke kinderen vooral hadden gedood - daar deze hen in lichaamskracht niet zouden versterken, moesten vrouwen van andere stammen in den stam worden binnengevoerd. Dit moest door roof gebeuren. De nu nog onbeschaafde natuurvolkeren hebben óók de vrouwenroof. Voor de Romeinen had deze vrouwenroof grooten invloed op hun latere zoo hooge ontwikkeling. Tal van veeten moesten hierdoor ontstaan. Vinden we in ons eigen Indië - door de Europeesche beschaving laf veracht hier nog niet vele voorbeelden van? Hoe beschouwt de Europeaan de inlandsche vrouw? In 't oude Skandinavië verbood men een tijd-lang minne-dichten te maken - ze waren immers de aankondigingen van krijgs-gezangen. Van de vrouwen-roof

*) Wel wil ik vergoelijkend opmerken dat vroeger de kracht in den strijd om 't bestaan de lichaamskracht was, en thans de kracht van den geest. Maar dan moet er toch een gezonde moraal zijn. Een evolutie-geloof geeft hier wel schoone beloften.

spreekt Cats nog en hier en daar in Limburg en Friesland vinden we nog verloopen gebruiken van deze oude instelling. In Amerika is 't karakteristiek hoe bij die stammen de vrouwen zich nog van een andere taal bedienen. Aanvankelijk waren dus de geroofde vrouwen er, om aan den drang der paring te voldoen. Maar toen de jacht in landbouwbestaan overging en er werkkrachten noodig werden, kregen de vrouwen waarde als arbeidsters. Ook de kinderen werden het eigendom van den man. Zoo ging het matriarchaat in het patriarchaat over. De Romeinen leenden de vrouwen uit of ruilden ze en ze beschouwden echtbreuk dán alleen als een ondeugd, wanneer dit buiten voorkennis van den echtgenoot geschiedde. Lycurgus veroorloofde den grijsaards hunne echtgenooten tijdelijk aan jonge, krachtige mannen over te geven. Werd het aantal kinderen een bron van welvaart dan moest de waarde der vrouw als moeder stijgen. Daarnaar werd ook inderdaad haar waarde bepaald. Door het eigendom - door de economische waarde - krijgt het Recht een vasten zetel. Er ontstaan wetten, het eigendomsrecht van

man, vrouw en kinderen regelend. Onder Keizer Justinianus krijgt de bloedverwantschap haar volledige rechten - het eigendomsrecht wordt verdrongen. (Aanvankelijk was er een vermogensrechtelijke band tusschen den vader en het gezin - familie - familia = dienaar). Onder matriarchaat heerschten de wetten der natuur, vanaf het begin tot den Dood - de natuurlijke grenzen - onder patriarchaat komen de wetten van het Recht, die op verschillende tijdstippen van 't Leven aanvangen of eindigen. Het begrip Liefde begon te overwinnen op de strakke logica. Bij de Germanen was het familie-recht aanvankelijk gelijk aan dat der Romeinen. De verbranding der weduwe op denzelfden brandstapel als 't lijk van den echtgenoot bewees hoe zij beschouwd werd als een zuiver bezit bij hem, (tot voor kort in Indië.)

In den agamistischen tijd staat de vrouw gelijk gerechtigd tegenover den man. Bij enkele negerstammen thans willen de vrouwelijke leden der aanzienlijkste geslachten niet door een huwelijk eigendom van den man worden, maar liever in volle vrijheid agamistisch leven. 't Is in ònze maatschappij zoo hier en daar niet anders! Wij echter zijn het wel bewust dat tegenover plichten, rechten staan en dit is dan zeker een der zegeningen van onze verhoogde moraal. Na het roof-huwelijk was het logisch dat het koop-huwelijk ontstond en bij bijna alle volkeren vinden we dit dan ook. Kon men geen geld geven, zoo gaf men zijn arbeid. En is het bij ons - wij met al ons geroep over de heiligheid der liefde, over haar poëzie, over haar onbaatzuchtigheid - anders gesteld? Wat verlangt iedere vader veelal op de eerste plaats van den aanstaanden schoonzoon? De polygamie echter werd niet door het koop-huwelijk belet. Wie geld genoeg had kon mèèr koopen. En meer - hoe is 't bij ons nu - bij de rijken, die koopen kunnen, vrouwen en liefde! En hoe lijdelijk is de rol van de wet![*)] En hoe valsch grinnikt dan onze ‘hooge moraal’ ons tegen! Overal en ten allen tijde dus heeft de economie het huwelijk begeleid. De economische beweegredenen waren vaak de helpers, vaak waren ze evenzoovele bezwaren. De kerk alleen is lof te schenken voor haar strijd tegen de polygamie. Hoe ook onze beschouwing en ons leven is verfijnd en veredeld - door alles door werkt de natuur, rein en kuisch maar vervuild en verlaagd door overspannen moraal en - ik zou haast zeggen - misdadige analyse. Het verlangen der ziel naar eenheid schept 't ideaal van de éenige Liefde in 't éenige Leven - maar al de afwijkingen nog van dit ideaal moeten niet worden verzacht en vergoelijkt en bedekt worden door zoogenaamde beschaving en zoogenaamde moraal. Onze moraal moet gezuiverd worden door een hoog besef van Schoonheid, 't geen de Liefde ten goede komt en hier is de taak van een waarachtige kunst in de eerste plaats, een gode gewijde.[*)]

JOHAN KONING.

*) Heeft men geld genoeg dan kan men desnoods nog een andere naam koopen voor het buiten-echtelijk kind, waardoor zijn weg weer vrijer wordt en polygamie - buiten de wet en door de wet in de hand gewerkt wordt.

*) De ‘International Law Society’ wil zooveel mogelijk gelijkheid in de wet - in de eerste plaats gelijkgestelde leeftijden, waarop het aangaan van een huwelijk veroorloofd is. Merkwaardig is het ook zòo verschillend deze leeftijden zijn Zoo in Duitschland voor mannen 21 j. en voor vrouwen 16 jaar, in Hongarije, Nederland, Frankrijk, Rusland en Zwitserland v.m. 18 j. en voor vr. 16 j., in Griekenland Croatië, Spanje en Engeland 14 j voor m. en 15 j. voor vr., in Denemarken en Noorwegen 20 j. voor m. en 14 j. voor vr., in Zweden 21 j voor m. en 17 j voor vr., in Finland 21 j. voor m. en 15 j. voor vr., in Servië 17 j. voor m. en 15 j. voor vr

Ongeloovigen.

Gij moogt mij kinderachtig noemen,
Wijl 'k als een kind ìn God geloof,
Maar... niemand, die mijn oogen 't weenen,
Den vreugdelach mijn lippen roof.

Ik kan niet tot uw hoogte rijzen,
Waar niets dan koude sterren staan;
De groote zon heb ik van noode,
Daar heeft mijn ziel behoefte aan.

Ik hoor, dat gij u wilt beroemen,
Dat velen hier u heid'nen noemen;
Maar.... heid'nen zagen toch hun God

In zon en maan, in storm en regen,
Geloofden Hem toch allerwegen
Bestuurder van hun levenslot.

Eenigszins gevolgd.
J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Het Leven.

Zij ging door het Leven. - - - En alles was schoon - - - want droefheid bestond voor haar niet.
Zij had alles even lief. -
De vroege ochtenden, als de bloemen hun

teere kopjes uit den slaap opheffen en drinken de dauw die op hun lippen ligt; en de grashalmen zich heen en weer wiegen en zachtkens elkaar influisteren hun nachtelijke droomen; - dat uur had zij lief. -

De vogeltjes nog ongestoord door menschenblikken, zingen dan hun zoetste zangen. -

Zoo jong was zij - nog onbekend met 't Leven, dat als een tooverland, vol ongekende genietingen voor haar lag. - - -

De *morgen* is het uur van kracht, van de pas-geboren kracht, die zich tot alles in staat voelt, omdat zij nog niet weet wat het Leven eischen zal. -

Hoe had zij den heerlijken zonnigen morgen lief! -

De blauwe oogen schitterden zoo overmoedig, zoo vroolijk, zoo zeker was zij van zichzelf en van hare kracht. De zon kuste de lange wimpers, als die zich even sloten in zuiveren wellust.

O, te weten, haar heerlijke, jonge Leven daar voor haar lag, om er van te maken, dat waarvan men droomt; - de vage gevoelens die haar ziel beheerschten te beleven. En zooals de *morgen* nog frisch en ondoorleefd zich uitstrekt over de aarde - zoo ook ging zij vol vertrouwen het Leven tegemoet, verwachtende een groot Geluk, een groote Liefde. - - -

En dit dacht zij 't Leven. -

Maar 't Leven is het kennen van de groote, diepe Smart en ook het kennen van het ten hemelrijkend Geluk; die beide moeten doorgedrongen zijn tot diep in onze ziel; het Leven moet ons wonden geslagen hebben, wonden te diep om onder woorden te brengen, daarna pas is onze ziel gevoelig en ontvankelijk om 't Geluk tot zich te nemen - om 't Geluk geheel te kunnen omvatten. - -

De Jeugd kent noch Droefheid noch Geluk - de jeugd kent alleen de Vreugde; want geen Droefheid is mogelijk, indien men niet heeft gekend het wondere Geluk, dat een naglans in onze oogen legt, die door geen smart meer verduisterd kan worden. De Jeugd kan alleen zich verheugen in den heerlijken zonneschijn en gouden morgens en het genieten in het heden - maar Geluk gaat dieper - veel dieper, daar waar de Vreugde niet komen kan -; 't Geluk kent men pas als de Smart ons diep in de oogen heeft aanschouwd.

En zoo licht gingen haar voetjes, over de met dauw-beparelde landen, en zoo glansrijk was haar gestalte - als uitstralende hare gedachten - een en al verwachting en verlangen naar het heerlijke Leven. -

Zij bukte zich en kuste de bloemen en aanbad al 't schoone van de aarde. - - -

En langs haar kwam een vrouw, die moeitevol haren weg vervolgde - den moeilijken weg van den levensberg.

De hooge top straalde wit-glanzend van zonneschijn - en daaromheen schemerden de dalen - in het duister niet-weten, want alleen daarboven wordt de waarheid - gevonden. In het Dal staan zoo vele, vele voetstappen; sterke voetstappen van menschen die zich reppen naar 't Geluk en wankele indrukken slechts van de moede zielen, die - gezien hebben de Vrouwe Smart; maar allen laten zij hun sporen staan - zooals ook geen leven geheel ongemerkt voorbij gaat. -

De vrouw leunde op een stok en schreed langzaam voort, het bleeke gelaat doorgroefd door 's Levens meedoogenlooze hand - en droef staarden haar oogen het jonge Gelukskind aan. - - - Maar zij zag deze vrouw van smart niet en luchtig gingen

de voetjes voort - en gleed zij langs de vrouw henen - en blikte omhoog naar den heerlijken Levensberg - die wenkte, wenkte met honderden onzichtbare vingeren en haar lokte den top te bestijgen - om 't Leven te aanschouwen in volle pracht. - -

Haar witte kleed beroerde de vrouw en de zongouden haren glansden verblindend - doch zij zag haar niet, want de lachende *oogen*, stralend van geluk, blikten *hoog* over alles heen. -

En zoo reisde zij vele, vele jaren voort en weder liep zij door zonnige landen. - - - -

Hooger stond de zon, de aarde en hare kinderen brandend met gloeiende stralen. -

Den pelgrims viel de weg lang, maar voort moesten zij - voortgestuwd als 't ware door een ontzichtbare kracht, die hen voerde waar 't Leven hen brengen wilde. -

Hoog boven den Levènsberg had zij gedacht te vinden, de volmaking van hare Idealen - de volmaking van hare Genietingen en van hare Vreugde - het glanspunt van haar jonge Leven. - - - En in haar was een groot verlangen gerezen - het verlangen naar Liefde. - - - Veel had zij daarboven ontdekt en gevonden - maar niet datgene wat zij uitging om te zoeken. - - -

Zij had er gevonden den Ernst van 't Leven. - -

Die had diep in hare oogen geblikt en diep in hare ziel - en had daar achtergelaten een groote schat - het Begrijpen. - -

Hare oogen weerkaatsten bij oogenblikken nog wel de gouden zonnestralen - maar soms ook, sloot zij ze, als moe zijnde, van 't vele wat 't Leven haar wilde leeren. -

En de Ernst van 't Leven nam haar zachtkens bij de hand en geleidde haar naar vele plaatsen. Soms lichtten hare oogen in reinen glans en soms weende zij; - want de Ernst voert ons waar wij anders geblinddoekt langs zouden gaan. Dan vulde zich haar ziel met een grooten angst en wendde zij zich van het vele smartelijke om haar heen af en bedekte het gelaat met haar beide handen. -

Maar de Ernst wilde haar 't Leven laten zien, zooals het is - niet zooals zij het zich gedroomd had; - en rijk werd zij in 't meevoelen van veel Leed en veel Geluk. -

Haar blauwe zon-doorflikkerde oogen waren donkerder geworden; doch helder als een bergmeer weerspiegelden zich de smarten van de menschen in hun diepten, menschen die eveneens den moeilijken levensweg beklommen. -

Velen gingen de tallooze wegen, die voeren naar 't Geluk en naar de Smart; breede wegen en smalle wegen, moeilijke en effen, waarlangs een menigte bloemen groeiden in een rijkdom van pracht. -

Een zwarte schaduw viel schuin over den weg, en benam er alle zonneschijn. -

En het jonge Gelukskind met haar oogen van Ernst blikte op en ditmaal zag zij de vrouw, de vrouw die Smart heette; een groote donkere angst kwam in haar oogen, een vage ontzetting en snel trok zij haar witte kleed te zamen, om niet in beroering te komen met dit vreeselijke, deze Smart. Hare ziel waarin het Begrijpen gekomen was - wilde niet aannemen en tot zich nemen deze Vrouwe van Smart. - -

Een angstkreet klonk door de ijle lucht - want dit kon het Leven toch niet van haar eischen - dat zij zou gaan tot deze smart-vrouwe. -

Een groote onrust kwam in haar ziel. - Moest zij prijsgeven haar jacht naar Geluk en volgen deze vrouw, die haar wenkte om mede te gaan?

En het eeuwige ‘waarom’ rees op haar lippen - en zij wendde hare oogen af en *wilde* niet zien - wat het Leven van haar eischte. -

Verder strompelde de vrouw - met even een lichtstraal op haar gelaat - maar haar doffe oogen befloersten zich weder, toen zij zag dat men zich van haar afwendde. -

- - - - - - - - - - - - - - -

Nogmaals verliepen er lange jaren. - En nog steeds lichtte en schitterde de bergtop even verleidelijk en vervulde met glans het geheele dal. -

En de Ernst die daarboven woonde leek voor de menschenkinderen, die den steilen weg beklommen, een witte gedaante van Vreugde en Genietingen en met vluggen tred gingen ze verder - en zagen niet op dien verren afstand, de diepe oogen, waarin niet de Vreugde woonde, zooals ze dachten, maar de Ernst des Levens, die vol weemoed naar de menschen neerzag - wetende dat men slechts door Haar, zich werkelijk kan voelen leven. -

Telkens rijst er op de lippen van die velen, die Haar op den Berg ontmoeten, de vraag ‘waarom?’ - -

Waarom men slechts door de Ernst kan bereiken Geluk en Smart? -

En zoovelen knielen voor Haar neder en bidden om door te mogen gaan om te grijpen het gouden Geluk, dat hen vanuit de verte toelacht. - - - - -

En soms laat de Ernst hen dan gaan. - Doch zij wéét dat het *ware* Geluk slechts door Haar bereikbaar is. -

En het blonde Gelukskind, dat door de Ernst had leeren begrijpen, ging verder - steeds verder.

En zij weende. - -

Zij weende veel -; want het leed van velen drukte haar. - -

En het 'waarom', dat steeds door als een eeuwige litanie door ons leven zingt, rees telkens en telkens op hare lippen - -

De avond daalde. - -

De onbeschrijflijke rust van den avond - als alle hartstochten moeten ondervinden de groote macht en de groote allesomvattende vrede, die er van den avond uitgaat. -

Het teere, blauwe waas dat als een allesbedekkende Troost, de landen en onze onstuimige zielen in slaap sust. Alles drong diep in hare ziel door, de geheimvolle woorden die op de nachtelijke stilte tot haar spraken.

Iets van de Hoop was uit haar oogen gebluscht, want zoolang liep zij reeds, zoekende naar 't Geluk - 't Geluk door de Liefde; de

Liefde die haar op zou heffen en maken van haar eene Vrouw. - De Liefde, die in ons leven *moet* komen, willen wij niet ten onder gaan door ons eigen ik. -

En moeizaam vervolgde het menschenkind haren weg. - -

Er lagen diepe schaduwen onder haar oogen -; hun blauw was verdonkerd tot een intenser kleur - wisselend - waar alle Smart en alle Geluk zich in weerspiegelen konden. -

Diep slingerde hare weg zich door de bergen; achter zich omziend zag zij den Levensberg; niet meer lichtend en verlokkend wenkend als weleer, maar omgeven door het teere avondwaas, alles door de groote Vrede tot lijnen van Harmonie gebracht. -

En hoog daarboven stond de Ernst glimlachend, met oogen van diep Geluk, wetend dat dit jonge menschenkind, eenmaal door de Smart, zou komen tot de groote alomvattende Liefde. -

Want Liefde is leven. -

Leven is de ziel te voelen trillen, steeds door de klanken ervan te hooren; hoe smartelijk die ook mogen zijn of hoe juichend zij ook ten Hemel mogen stijgen. - Maar als geen trillingen onze ziel meer beroeren - is zij wel dood voor het werkelijke Leven. - -

Hoog boven de menschenkinderen spande zich het hemelsche kleed, met gouden sterren, die alle verlaten zielen troostten door hun heerlijken glans. - O, de 'heerlijke onsterflijke sterren', die daar steeds door even trouw voor ons de wacht houden en al moge de Hemel zich verduisteren, wij *weten* dat ze er zijn, dat niets ze van ons weg kan nemen. - -

En het menschenkind keek hoog naar boven - en een groote kracht kwam in haar; een kracht om met het Leven te kampen en te overwinnen. - -

En ten derde male kwam langs haar henen de Vrouw die Smart heette. - - Doch ditmaal aarzelde zij niet, zij ging tot de vrouw en kuste haar, kuste haar moede gelaat - en kuste haar door tranen befloerste oogen. -

En de groote vrede daalde in haar hart neder. -

Heel in de verte kwam een lichtende gestalte - één en al licht en verblindend van schoonheid, die al naderde - al naderde. - -

Zij sloot de oogen - vol angst -; niet wetende wat het Leven weder van haar eischen zou. - -

Een groote wind voer door de boomen en een verzengende gloed voelde zij door haar leden varen. - -

En zij wist niets meer. -

En zij begreep niets meer. -

De gestalte naderde, naderde en sidderend vouwde zij de handen. -

En op hare lippen voelde zij een brandende kus. - -

Haar oogen openende zag zij de Liefde, de alles-omvattende Liefde; de Liefde, die haar zou maken tot vrouw, de Liefde, die haar zou brengen tot het groote Geluk. - -

Het Geluk dat gekend heeft de Ernst des levens en door de Ernst en de Smart heeft leeren begrijpen wat de Liefde van ons wil. -

DABODA.

Bastaard.
Vertelling van een jong hondje door C. Rückert-Broese.

Rijk-gemeubeld is de kamer, waarin mijne moeder altijd is, vertelde een klein, zwartharig hondje aan een zijner vriendjes dat ook ‘maar’ een ‘bastaardje’ was.

‘Als ik binnenkom zeg, dan zakken m'n pootjes heelemaal weg in het dikke, zachte kleed op den grond en heerlijk warm is 't daar; echter heel veel kom ik er niet hoor, een heel enkel keertje maar, en als Trui de meid weg is uit de keuken en de deur staat op een kiertje open, dan ga ik heel stilletjes naar de kamer waar m'n moeder ligt en ik snuif heel hard onder de deur; ik luister dan heel aandachtig met één oor of er niemand anders in de kamer is, en denk ik dat m'n moeder alleen is, dan spring ik twee, driemaal flink tegen de deur op totdat ze vanzelf opengaat en vlieg dan zoo vlug mogelijk naar de mand van mijn moeder.

Och, mijn moedertje is dan zoo blij dat ze me ziet, ze zoent me telkens en zegt niets dan: mijn kind, ben je toch hoor en mijn moeder kijkt o zoo treurig uit haar oogen, net of ze diep meelijden met me heeft. Ik doe dan altijd mijn best haar op te vroolijken en vertel haar dan dat Trui zoo goed voor mij is en dat moeder nu niet meer moet treuren, omdat ik niet binnen mag zijn.

Mijn meesteres is trotsch; ééns was ik weer naar de kamer mijner moeder gegaan en juist lag ik zoo heerlijk tegen haar aangevleid toen

mevrouw binnenkwam; heel statig liep ze en 't leek precies of de wind zacht in de kamer suisde, zoo ruischend was haar tred; eerst zag ze mij nog niet, toen eensklaps ze zich hoog oprichtte en riep: ‘wat, jij hier, ga heen, je hoort in de keuken, bastaard’.

Toen vatte ik nog niet wat ‘bastaard’ beduidde, ik wist heusch niet wat ik voor kwaads had gedaan en begreep haar niet direct; daarna kwam ze met een dun stokje, ik voel de pijn nog als ik eraan denk en zei; ‘ongehoorzaam ook nog, vooruit jij, 't is nog mooi dat we je hier houden, leelijk beest,’ en druipstaartend trachtte ik te ontkomen aan 't zweepje dat hard op m'n ruggetje neerkwam.

Mijn moeder wilde met me mee, likte mij nog, maar met hooge stem beval mijne meesteres ‘in je mand Tartaud’ en mijn moeder ging onderdanig liggen.

Ik ging naar de keuken, waar nog niemand was en legde me in de mand; 't was zoo stil om me heen en ik bedacht wat toch de reden kon zijn dat iedereen zoo stug en onvriendelijk tegen mij was, tot de kinderen toe; ik trachtte hen weleens te verwelkomen, gaf hen dan zoentjes, maar altijd weer moest ik naar mijn mand en werd afgesnauwd met de woorden: ‘in je mand, bastaard’. ‘Bastaard’ wat beteekende dat toch en ik peinsde en dacht, maar ik kòn 't niet vinden.

Ik wist zeker dat ik mijn moeder nu in tijden niet zou zien; voorloopig durfde ik niet meer naar de kamer waar zij was. Wel zag ik haar van verre; als m'n baas ging rijden, mocht m'n moeder naast hem op de bank van 't lichte dogkarretje zitten; ik merkte wel, hoe moeder dan omkeek en met haar oogen mij zocht, maar ik hield me weg, bang als ik was dat zij naar mij toe zou komen en zoodoende een standje of klappen zou oploopen.

Tot op een morgen Trui en Jan de huisknecht zaten koffie te drinken en Trui mij weer riep om lekkere hapjes te geven.

‘Ik vind toch dat hij veel op z'n moeder lijkt, hoor, al heeft hij tot vader een gewonen straathond gehad, en bovendien vind ik 't toch laf van de menschen om 't lieve beest zoo af te snauwen. Wat doet 't er nou toe of hij nu niet van echt ras afkomstig is; “bastaards” kunnen toch ook aardig zijn en hij is zoo aanhankelijk’.

Toen ging me een licht op, ik begreep m'n vader was maar een arme straathond en daarom duldde mijn meesteres mij niet en m'n kleine hartje klopte sneller bij de gedachte dat ik zoo afgesnauwd werd om iets waar ik zelf heelemaal geen schuld aan had. O! wat bitter verdriet had ik, ondanks mezelf kwamen er leelijke, jaloersche gedachten in me op tegenover andere honden, die buiten hunne schuld van zulk een ‘edel ras waren en werden geliefkoosd en vertroeteld.

Ik schreide bittere tranen en wenschte zelfs dood te zijn, maar plotseling nam Trui me op haar schoot, streelde me en sprak op zachten toon:

‘Mijn hond ben je hoor! Al noemen ze je dan een “bastaard”, mijn zoete Ben.’

Toen was ik weer wat getroost, maar toch 't woord bastaard ging mij door merg en been.

En hoe meer ik nadacht, hoe meer 't mij een raadsel was hoe 't toch kwam dat die knappe, groote menschen zoo bekrompen konden denken; waarom moesten ze toch zoo hard tegen mij zijn en moest ik boeten voor iets waar ik geheel *onschuldig* aan was en terwijl ik m'n best deed zoo *lief* en *hartelijk* mogelijk te zijn.

Ach, sinds ik wist wat bastaard beteekende was ik niet vroolijk meer en als me nog maar toegestaan was om m'n moedertje eens te zien, o ik herleefde als ik veilig bij haar was en soms bedroefde 't mij te zien dat Mevrouw Baby zoo knuffelde en liefkoosde; dan kwamen zoo vaak gedachten bij mij op van verzet; waarom mocht

mijn moeder mij ook niet vertroetelen; heeft een hond dan zulk een ander gevoel dan een mensch, hadden wij deze behandeling enkel en alleen te danken omdat wij *honden* waren?

Ik trachtte nog zoo vaak lief te zijn tegen de kinderen, de enkele keer dat ik Mevrouw zag sprong ik tegen haar op als om te smeeken ‘och geef me een beetje liefde, ik wil altijd heel trouw en hartelijk zijn, maar stoot me niet af.’

Maar ruw duwde ze mij met haar hand weg en scherp als een mes vlijmde 't woord: ‘bastaard, ga weg’ door m'n ziel.

Ik gevoelde me ellendig, had geen lust in 't leven meer en dagen lang lag ik in m'n mandje zonder me om iets te bekommeren. Eten noch drinken deed ik. Trui, de goede Trui kwam van tijd tot tijd aan m'n mand, legde dan m'n kop in haren schoot en ik hoorde haar fluisteren:

‘Arm beest, hebt je verdriet, je kunt toch niet helpen dat je niet “echt” bent.’

Even toonde ik m'n dankbaarheid en likte haar, ik begreep niet dat Trui, die toch lang

zoo geleerd niet was als mijn baas en Mevrouw, verstandiger redeneerden dan zij.

Even kwam m'n moeder binnen. Ze likte me en keek me aan met oogen alsof ze zeggen wilde: ‘moed houden ouwe jongen, misschien komen er eens andere tijden.’

Ik werd echter ziek - zwaar ziek; ik zag dat Trui ééns een traan wegpinkte en hoorde hoe Jan uitviel - ‘zeg, hoe heb ik het nou, huil jij om een hond - een hond?’ en lachend sloeg hij met de groote hand op z'n knie.

Nooit heb ik Trui zoo boos gezien, ik weet nog hoe ze zei dat beesten dikwijls veel beter en trouwer waren dan de menschen; dat deze laatste alles deden om geld en aanzien en dat er bijna geen waren die je trouw bleven, wanneer je in de ‘narigheid’ kwam.

Dat een beest trouw kan zijn en je altijd liefde bewees wanneer ook, och ik hoorde nog veel meer, maar 't stemde mij zoo droef; ik weet nog dat ze zei: ‘Mevrouw te zullen vragen om een veearts, want dat zij hield van mij al was ik een bastaard, haar kon 't niet schelen en al deed Mevrouw 't niet dan ‘riep’ zij om den dokter; ja, ik houd van je trouw dier hoorde ik haar nog zeggen en toen was 't of ik droomde....

En ik zag mezelf in een mooie, groote mand met zachte kussens, heel veel kinderen, allen in 't wit gekleed en bloemkransjes in blond haar, stonden om me heen en riepen: ‘Ben, Ben, ouwe jongen, waar ben je dan; kom hier;’ één voor één liefkoosden en kusten ze mij.

Ik kreeg een mooien halsband met zilveren klokjes en als ik liep was 't net hemelsche muziek om me heen - toen zag ik opeens een gestalte in 't wit, een zacht, lief gelaat keerde zich tot mij en een stem zoo rein en zuiver zong meer dan dat ze sprak: ‘kom Ben, kom tot ons, nu ben je in 't rijk waar geen booze menschen wonen, die alleen oogen hebben voor uiterlijk en herkomst, kom hier jongen, leg je neer in m'n armen - zóó, en ik voelde een teer-zachte hand strijken over m'n ruggetje; geen wanklank, geen leelijk woord werd gehoord, de zon scheen zoo helder en nogmaals sprak de stem: ‘hier is de wereld van verdraagzaamheid, van trouw en aanhankelijkheid, hier zult je je gelukkig voelen, arme jongen, die zóó lang bij dwaze, koude menschen was, kom bij me, hier bestaat alleen het innerlijke leven, 't uiterlijke verdwijnt....’

En steeds sliep ik, sliep ik tot ik opeens een harde stem hoorde ‘bastaard’. Ik ontwaakte, ik wist niet zoo gauw waar ik was en ik zag een vreemde man voor mij staan met Trui. Ik hoorde hem woorden zeggen als ‘melancholiek’, ‘verkwijning’ en ik zag Trui met een lip van haar schort de oogen uitvegend.

‘Wat kan er aan gedaan worden, vroeg Trui,’ en de vreemde man sprak:

‘'t Diertje heeft wellicht heimwee, waar is hij vandaan?’

Toen vertelde Trui alles; de man vond 't noodig dat m'n moedertje een paar keer 's daags bij mij was, ik moest afleiding en vertier hebben...

O, ik kon ondanks al m'n ellende juichen, ik likte den man uit dankbaarheid en duidelijk sprak hij:

‘Ziet ge, een lief, aanhankelijk dier; geloof me, ze hebben vaak dieper zieleleven dan menig mensch; waarom is dat beest zoo afgezonderd van alle huisgenooten, omdat het “bastaard” is?’ Even kreunde ik, 't woord deed me pijn.

's Middags kwam m'n moedertje, o die vreugde van haar en ik - ik gevoelde me zulk een ander wezen, 't was of er werkelijk een wonder geschiedde, ik gevoelde iets van dien droom in me....

Toen kwam m'n meesteres binnen en keek even naar mij. ‘Je zoudt zeggen,’ sprak ze tot Trui, ‘dat een beest zóó gevoelt en dan nog wel zoo'n bastaard.’ Weer kreunde ik, voor mij lag in dat woord een verwijt opgesloten dat ik toch niet verdiende.

Even streelde ze mijn kop, o die gewaarwording van mij, ik dankte, dankte haar...

De vreemde man kwam terug en vond me veel verbeterd. ‘Komt de moeder hier vaak?’ vroeg hij.

Juist trad Mevrouw binnen.

‘Nu Mevrouw, 't gaat best hoor; ja zoo gaat 't, menschen vatten zoo heel weinig van 't gemoedsleven der dieren.

Ik kan het nog haast niet voorstellen dat een beest zoo kwijnen kan.’

‘Heeft U kinderen Mevrouw’? vroeg de man.

‘Ja,’ antwoordde ze, ‘vier’.

‘Stel U nu eens voor dat een Uwer kinderen in eene omgeving geplaatst wordt waar weinig liefde en hartelijkheid is, waar U nooit komt; waar 't kind bijna door iedereen verstooten wordt, dan ondervindt U 't zelfde met Uw kind.’

De man ging heen.

Mevrouw bleef alleen bij mij achter; toen zag ik iets als een wonderverschijnsel, een traan blonk in haar oogen. ‘Arm, arm beest, hebben we je zoo verkeerd begrepen?’ -

Ze streelde me, nam me op en drukte haar wang zacht tegen m'n kop.

Al m'n verdriet was heen; ik gevoelde geen verwijt, slechts alleen likte, likte ik uit dankbaarheid; voortaan mocht ik ook binnen zijn, 't vreeselijke woord heb ik nooit meer gehoord en ik was gelukkig, omdat de menschen begrepen dat ik als ‘bastaard’ ook een gemoedsleven had. -

De Zwijndrechtsche Nieuwlichters.
(*Vervolg en slot van No. 15*).

't Zou al te uitvoerig worden, indien ik de geheele geschiedenis van de Broederschap meedeelde. 't Was mijn doel te laten zien hoe de eenvoudigen van geest steeds zoeken naar de waarheid, hoe krachtig hun overtuiging is en hoe deze vrome lieden niet schroomden hun leven in te richten naar 't geen zij door God en Christus geboden achtten.

Daar zij in gemeenschap van goederen leefden, werden zij beschuldigd van communisme en *Quack* maakt dan ook van hen melding in zijn werk *De Socialisten.* Toch waren zij geen revolutionairen. Immers het stond hun vrij *onder elkaar* in gemeenschap van goederen te leven.

Omdat zij enkel huwelijken sloten in God en niet voor den burgelijken ambtenaar, waren de kinderen, uit deze verbintenissen gesproten, onecht en moesten dus de jongens allen dienen als milicien. Maar juist dit, het dragen van het zwaard, mocht niet volgens hun leer. Om die reden gaven de ouders de geboorten niet aan bij den burgerlijken stand. Zoo kwamen zij in botsing met het wereldlijke recht en werden herhaaldelijk gevonnist en gevangen gezet.

Evenwel, toen de overheid bemerkte hoe vredelievend en ordeminnend deze brave vromen waren, begon zij hen met minder strengheid te oordeelen en werd aan de miliciens van deze secte, zoo dit maar eenigszins mogelijk was, emplooi gegeven in de hospitalen of in de keukens der kazernes. Want steeds weigerden de miliciens de wapenen te dragen, al moesten zij daarvoor herhaaldelijk streng gevonnist en met gevangenschap gestraft worden.

Ter illustreering van de vervolgingen in 't begin en van de blijmoedigheid, waarmee de smaad, om Christus wille geleden, gedragen werd, volgt hier één geval, - medegedeeld door G.P. Marang in zijn academisch proefschrift:

Den 3 Juli 1817 kwamen de schepen te Puttershoek.

Alles liep uit om de aken te zien; de eerste vraag was: ‘wat moet jelui daarmee uitvoeren?’ - ‘Die zullen we sloopen en 't hout hier verkoopen’. - ‘Die rotte schuiten? ze deugen net zoo min als jelui zelf’, roept er een uit den hoop. In de woordenwisseling, die nu volgde en waarbij zij voor dwepers en vrijdenkers werden gescholden, kreeg Muller een slag in het aangezicht; maar, zichzelven bezittend, zeide hij: ‘Wat heb ik U misdaan, waarom slaat gij mij?’

Den volgenden dag gingen Muller en Marie weer aan den wal; hij zou naar de neven Visser gaan, die er ook een smederij op nahielden, en Maria zou zich bij zijne moeder, die een winkel deed, van het noodige voorzien.

Daar kwamen twee dienders op haar af, die haar bij 't verlaten van het huis vroegen naar haar pas. - ‘Die heb 'k niet,’ was haar antwoord. - ‘Dan volg je me maar naar Dordt.’

Aan den Dordtschen wal gekomen, vertoefden de dienders met haar in een kleine herberg. Er kwam een oploop van volk. ‘Ja menschen’, riep Maria, ‘ziet me maar aan! - een mensch, die niemand kwaad heeft gedaan, wordt zoo maar gevangen genomen, en dat is het werk van Christenen!’

Op het stadhuis werd haar een verblijfplaats voor dien nacht aangewezen; honger behoefde zij niet te lijden, want een pond roggebrood werd haar toebedeeld; ze hield er nog een stuk van over, dat zij meenam, toen zij des anderen daags vandaar naar het ‘Blauwhuis’ (toen krankzinnigengesticht en tevens huis van bewaring voor lichte gevangenen, tegenwoordig Zuidafrikaansch Museum) werd overgebracht. Met het stuk roggebrood in de opgeheven hand riep Maria tot het samengestroomde volk: ‘Ziet, hoe waarachtig en getrouw God voor Zijn volk is; ziet, hoe mijne vijanden mij zelf moeten spijzigen’.

De cipier bracht haar in een vertrek bij nog zeven andere gevangenen, terwijl hij zeide: ‘Hier breng ik je bij nog wat Engelen’ - en, haar met een duw naar

binnen schuivende, smeet hij de deur achter haar dicht.

Op de tafel lag een Bijbel. Maria ging er op af, vouwde de handen en dankte God, dat zij dien schat van waarheid hier in de duisternis mocht vinden.

'Gods liefde,' zoo sprak zij tot hare medegevangenen, 'had haar hier te zamen gebracht om haar allen aan zichzelve te openbaren'.

Zij sloeg den Bijbel open en las de tien geboden voor; 'ieder zou voor zichzelve wel weten, tegen welke geboden zij gezondigd had. Toch had God haar allen lief; in datzelfde boek, waaruit zij die wet haar had voorgelezen, stond ook Jezus' bemoedigend woord: "Uwe zonden zijn u vergeven, ga heen en zondig niet meer."

De indruk, dien Maria's woorden op de vrouwen maakten, beantwoordde niet aan hare verwachting. Ze meenden met een krankzinnige te doen te hebben. Later werd het beter en er ging een kracht ten goede uit van Maria's eenvoudige evangelieprediking.

Natuurlijk kon men haar niet gevangen houden, ze was alleen als zwerfster opgepakt - en daar de berichten uit Amsterdam haar niets ten laste legden, zou zij naar hare woonplaats worden teruggebracht en dan op vrije voeten worden gesteld.

We willen haar nog een oogenblik op de reis volgen, om te zien, hoe onbeschroomd die eenvoudige vrouw toch elke gelegenheid aangreep om van haar geloof getuigenis af te leggen.

Buiten de "Blauwpoort" lag de marktschuit naar Rotterdam.

"Wel man!" - zoo sprak Maria tot den begeleidenden "diender" - "jelui schijnt hier wel alles blauw te hieten; als God Zijn licht nog eens in je ziel laat schijnen, zal je daar altijd een blauwen en helderen hemel zien, zooals ik, bid daar maar om!"

Te Rotterdam zou men overnachten. Ze werd daar geplaatst in een allerakeligst dompig vertrek met nog zestien andere gevangenen.

Dorstig en vermoeid, vroeg ze, of er geen water was; men wees haar een ledige kruik; ze hadden zelf al om water gevraagd, maar niets, zelfs geen antwoord ontvangen. Dat was iets ongehoords! Ze nam de kruik en hield niet op er mee op de deur te kloppen. Eindelijk kwam de cipier door het spieluikje gluren en vragen, wat er te doen was. "Man", zei ze, "je schijnt wel harder van gehoor dan de rots, waarop Mozes maar eens had te kloppen om zijn heele volk te laven; geef ons toch water."

"Jelui hebt", klonk zijn antwoord, "van ochtend je portie gehad, en als je het verroekeloost, dan wacht je maar tot morgen."

Marie ging vlak voor het tralieluik staan, glinsterende oogen staarden hem onversaagd in het gezicht: "Stug mensch - 't zal je op den Oordeelsdag nog vergaan als dien rijke, die Lazarus nog geen druppel van zijn overvloed gunde!"

Er kwam water - allen schoten er op toe - maar Maria stond er triumfantelijk bij en sprak er eerst een zegenbede over uit: "Dit water was het beeld van het levend water, dat God in hunne harten wilde uitstorten."

Ziek kwam Maria te Amsterdam aan, maar toen zij na vier weken het gasthuis mocht verlaten, werd zij op vrije voeten gesteld. Vurig verlangend om te weten, wat er van haar man en de plannen te Puttershoek geworden was, ging ze naar Waddingsveen en vond daar Stoffel ten huize van Dirk Valk.

Kort daarna werden allen weder gevangen genomen en Maria zelfs 10 weken gevangen gehouden.

De Broederschap verhuisde naar Polsbroekerdam en verdiende het levensonderhoud met het vervaardigen en verkoopen van zwavelstokken. Vanhier de naam: "*het*

zwavelstokkengeloof," één der scheldnamen. Andere betitelingen zijn nog: "*Vadersgoedje*" of "*Lieve-Vadertjesgoed*", omdat ze geen persoonlijk bezit wilden erkennen en alles als s'Vaders goed' beschouwden; zelf noemden zij zich: '*gemeenschap der Heiligen*' of '*Apostolische Broedervereeniging*'. Sommigen hunner noemden zich bij voorkeur: '*de Godskerk op aarde*' of in apocalyptische taal: '*de Bruid*' of '*het Wijf des Lams*'. Min of meer officieel heette de Broederschap evenwel: '*De Christelijke Broedergemeente.*'

Onder voortdurende vervolging van het gerecht en dagelijks gekweld door de bespotting en den smaad van het gemeen, sleepten zij te Polsbroekerdam hun armoedig leventje voort. Toch kon het gerecht hun niets ten laste leggen en de veroordeelingen geschiedden alleen op grond van 'landlooperij', hoewel zij nooit bedelden en ijverig arbeidden voor hun sober levensonderhoud. Maar omdat men hen niet begreep, hen schold voor dwepers en oproermakers, *zocht* men een beschuldiging in 'landlooperij'.

Hun eigenaardige manieren en zegswijzen waren ook niet geschikt de menschen voor hen in te nemen. God alleen was Heer, een mensch, zelfs een overheidspersoon, werd aangesproken met ‘Vriend!’ Den Koning weigerden zij den titel ‘Majesteit’, dien alleen God toekwam. De mannen ontblootten het hoofd alleen voor den Heer. Ziehier een staaltje van Mullers optreden voor de Utrechtsche rechtbank:

‘Binnengelaten, nam Muller, zonder af te wachten, dat men hem ondervragen zou, het woord. Zonder het hoofd te ontblooten, keek hij de heeren vrijmoedig aan, en zei, onder het voor-den-dag-halen van zijn protest: “Ik heb een boodschap aan ulieden van God, die meer gehoorzaamd moet worden dan de menschen”; en zonder zich te storen aan 't kloppen met den hamer van den president of aan de dienders, die hem op bevel van den voorzitter de muts van het hoofd namen, begon hij het stuk voor te lezen’.

Op een anderen keer begon Stoffel zijn verdediging voor de rechters met de woorden van den berijmden Ps. 58:1:

‘O, gij vergadering, gezeten
Om recht te doen, spreekt gij het recht?
Wordt alles billijk aangelegd?
Kwijt ieder zich naar zijn geweten?
En vonnist gij wel inderdaad
Zooals met recht en wet bestaat?’

En tot slot van deze afdeeling den volgenden brief, terecht als curiositeit bewaard:

Aan den Burgemeester van de Gemeente Zwijndrecht.

Daar ondergeteekende bevel ontvangen heeft van den Almachtigen, die zegt: ik zal zijn die ik zijn zal, U Burgemeester zijnen Eeuwigen wil bekend te maken, als dat wij van heden en voortaan van geen Jong geborene kinderen meer Aangifte kunnen doen, zoo geven wij U als Burgemeester, bij dezen daar kennis van, zooals wij daarvan ook berigt aan den Governeur dezer Provincie gezonden hebben. - en verwagten van U Burgemeester de U gegeven bevelen uit de tans bestaande wetten voortvloeiende, wegens het niet Aangeven van Jong geborene kinderen, met de zoo veel mogelijkste stilte voor de gemeente van Zwijndrecht te willen uitoefenen ter bewaring van de rust voor de gemeente.

't Welk doende, ABRAHAM BOSCH.

Zwijndrecht, den 11 Maart 1835.

‘Verzoeken’ konden en wilden zij niet.

* * *

Te Zwijndrecht kwam daarna de Broederschap tot den grootsten bloei. Stoffel Muller was de nauwgezette, vrome en ernstige beheerder, onder wien de grootste orde en tucht heerschten zonder dat hij ooit tot krasse of harde maatregelen zijn toevlucht behoefde te nemen.

‘Rustig werkte men te Zwijndrecht voort, ordelijk en arbeidzaam. De gemeente groeide aan tot een getal van 150 zielen, maar er was overvloed van werk en brood.

Was vroeger de zwafelstokken-nering de voornaamste bron van inkomsten - nu werd het de chocoladefabricatie.

Met kleine schuitjes voer men den geheelen omtrek er mee af; 't was de, velen nog welbekende, Zeeuwsche chocolade in de pakjes van oud-Hollandsch papier met het Zeeuwsche wapen - den zwemmenden leeuw - en de A's.

De Broedergemeente bereikte in deze jaren haar bloeitijdperk.

De geest van Muller had zijn stempel gedrukt op de godsdienstige opvattingen van de Broederschap - zoowel hun gemeenschapsleven als hunne leer hadden nu vaste vormen aangenomen.

Er heerschte over 't geheel een goede orde.

Gehoorzaamheid gold als de eerste wet - de kinderen werden streng opgevoed.

We kunnen ons begrijpen dat het huizen in den “keulenaar” (Keulsche aak, die zij voor woning gebruikten) aan de buitenwereld stof gaf tot dubbelzinnige gesprekken, maar zoolang Muller leefde, stond de zedelijkheid op een goed peil.

Met het krieken van den dag stond men op en dan begaf ieder zich naar de eetzaal, waarvoor de ruime danstent was ingericht. Nadat er appèl was gehouden, om te zien of allen bijtijds present waren, werd er een vers gezongen (meestal de morgenzang) en ging een der broeders of zusters voor in 't gebed.

Onder den maaltijd werd er een hoofdstuk uit den Bijbel gelezen en naar aanleiding daarvan een gesprek gevoerd - anders werd het maal zoowat stilzwijgend genuttigd.

Elke maaltijd werd ook weer met dank en gezang besloten. Een lievelingsvers was Gezang 29:6.

Van de velden, uit de stroomen
Uit de diepten van de zee,
Uit de wolken, van de boomen
Deelt G'ons milden zegen mee;
Jaren, maanden, dagen, stonden,
Altijd, Vader! ondervonden
Wij Uw liefde, wij Uw' macht;
Eeuwig zij U eer gebracht.’

's Avonds kwam men samen na het volbrengen van de dagtaak en besprak de belangen der Broederschap of las een boek; en, zoo de afgeloopen dag over een der leden stof tot klagen gegeven had, werd de overtreding in 't openbaar besproken en bestraft.

De avondmaaltijd werd besloten met een korte godsdienstoefening en het zingen van een Avondzang (Gez. 180 meestal) en vroegtijdig gingen allen weer ter ruste.

's Zondags stond de arbeid stil en werden er *openbare* godsdienstoefeningen gehouden, waarin Muller en na diens dood Arie Goud en Mets voorgingen. Men had een orgel - zong veel en bracht dan verder den dag met gezang of gesprekken door.

Toch, al hielden zij den Zondag in eere, in beginsel was hij voor hen niet heiliger dan een gewone dag. Meen echter niet, dat zij dezen dag neerhaalden tot het niveau der gewone dagen, omgekeerd, zij wilden, dat alle dagen op de hoogte van den Zondag zouden komen. En zij beschouwden hem ook slechts *als rust*dag onderscheiden van de andere dagen; rustdag, als profetie van het duizendjarige rijk, dat komen zou.

De grondtoon bij een begrafenis was: ‘wij zijn niet droevig, dat God ons uit dit aardsche tranendal in een vreugdevol, zalig leven overvoert.’ Op den weg naar het kerkhof zong men b.v.: ‘Hoe zalig is het volk, dat naar Uw klanken hoort,’ of ook Gezang 20.

De kleeding was zeer eenvoudig: de mannen hadden meest de gewone schipperskleeding, de vrouwen droegen een soort van uniform: een zwart kapje, dat om het hoofd sloot en geen enkele blonde of bruine ‘vlechtinge des hairs’ liet ontsnappen; daarbij een donkerbruin jak en rok van zeer grove stof.

Ook te Mijdrecht bestond een afdeeling der Broederschap.

Muller gaf o.a. een ‘beschouwing over de handelwijze van J.C.J. van Speijk uit een Godsdienstig oogpunt,’ waarin hij deze zoogenaamde heldendaad afkeurt en protesteert tegen de algemeene bewierooking van deze ‘zelfopoffering’: ‘Zich zelven te dooden is strijdig met Gods wet en wordt door God zelf vervloekt. Anderen, ja vrienden en vijanden, met zichzelve te dooden, is insgelijks van God vervloekt; want de wet zegt: ‘*gij zult niet dooden!*’

Ooggetuigen, zoowel tegenstanders als vrienden, getuigden gunstig van de leden der Broedergemeente. Hoe flink zij zich weerden, waar het hun overtuiging betrof, allen verzekerden van hen: zij sloegen niet terug, zij scholden niet weder. ‘Je kon over d'r lijf loopen!’ zei een.

‘Je kon in d'r snijden!’ verzekerde een ander.

* * *

Den 3 Augustus 1833 stierf Stoffel Muller op reis met zijn schip. Hij was met zijn vrouw scheep gegaan om van de Ruhr steenkolen te halen en werd onderweg ziek. ‘Varik kwam in 't gezicht en Maria besloot voor die plaats het anker te laten vallen, nog weinig denkend dat het voor haar man de vallei der eeuwige ruste stond te worden’

Samen spraken zij over de Broederschap.

‘De zegepraal der waarheid zal in haar volheid wel voor de eeuwigheid bewaard blijven, waar wij elkander hopen weer te zien’, zei Muller, terwijl hij Maria als om instemming vragend aanzag.

Maar Maria kon zich in den laatsten tijd steeds minder met deze voorstelling van haar man vereenigen. Zij had zich met Mullers hulp aan de orthodoxe begrippen van haar jeugd ontworsteld, was daarna met vrouwelijke voortvarendheid verder gegaan en had ook het geloof aan een weerzien na den dood laten varen. En nu, hoewel haar man doelde op een spoedig overlijden, wilde zij niet veinzen, maar haar hand op de zijne leggende, antwoordde zij hem:

'Och, mijn lieve man, komt dat oude leerstuk weer bij je op? Je waart het immers met me eens, dat het kwade zijn straf en het goede zijn loon krijgt in dit leven. En wat zou dan nog van een persoonlijk voortleven en eeuwige straf of loon na den dood te vreezen of te hopen blijven? Je doet God te kort, als je het schepsel een eeuwig zelfstandig voortbestaan toeschrijft; want dan zou Hij ophouden alles te zijn; - en jezelven doe je ook te kort, want je geest is leengoed en keert tot God terug. Bij hem terecht gekomen, ben je een deel der Godheid en houdt je stand in het eeuwige leven, dat Hij zijne schepselen inblaast, om van zijne Alomtegenwoordigheid getuigenis af te leggen....'

Muller wendde zich wat meer tot haar. Haar woorden maakten diepen indruk op hem. 't Geen er nog van het oude geloof in hem was achtergebleven, had zij in haar helder brein verwerkt en te niet gedaan. 'Zou de leerlinge de meerdere zijn geworden van den meester?' vroeg hij zich af.

Intusschen sprak Maria voort:

‘Ik ben en blijf in God, zoowel bij mijn leven als bij mijn sterven. Als ik mij niet van Hem afkeer, behoef ik niet weer tot Hem te gaan. Ik mag er niet aan denken, dat er iets buiten Hem zou zijn, dat ik, al was het ook maar voor een oogenblik, van Hem gescheiden zou zijn. Ik roem er in, dat ik in die grootheid sta, waar niemand en niets mij van kan losrukken. Alles en alle menschen heb ik er door lief; in alles, waarin het mij tegenloopt, berust ik, tot zelfs in de tekortkomingen en afdwalingen van die dwaze menschen, die de geestelijke dingen nog niet kunnen verstaan. Als we ons zoo met God één voelen, dan hebben we een schild voor onze borst en een licht voor onzen voet, al is het rondom stikdonker.... Rekenden de menschen maar niet op hun eigen voortleven en het weerzien in den hemel, dan zouden ze van het heden wat nuttiger gebruik maken, en elkaar er te liever om hebben en tevreden zijn.’

Maar Muller was dit in zijn stervensure niet voldoende, hij sprak nog eens zijn hoop op een weerzien uit.

Marie vroeg: ‘Is 't al niet veel, dat we elkaar hier op aarde vonden en nog bij elkander zijn? Ik ben je altijd dankbaar geweest voor je leeringen; ik heb je altijd in mijn hart gedragen en liefgehad, of het voor de eeuwigheid was.’

Gesteund door de hand zijner vrouw strekte hij op 't onverwachtst zich op de peluw uit en voor de laatste zucht zijn veegen mond ontsnapte, verstond zij de woorden: ‘Ik blijf nog woning in je houden.’

‘Deze laatste woorden van haar stervenden vriend maakten een diepen indruk op haar, en terwijl zij onder vele tranen bij zijn lijk zat en hem nog, of hij haar verstaan kon, telkens bij zijn naam riep, was het, alsof de ontbonden geest zich waarlijk aan den hare sloot en de mannelijke kracht van Mullers beste jaren zich in haar overstortte. Zij voelde zich met een moed bezield, gelijk nog nooit te voren. En die opgevoerde stemming bleef haar nog bij, toen het stoffelijk overschot van haren vriend in Variks kerkhof werd ter ruste gelegd en zij het lijk op zijn weg daarheen volgde.’ (Anagr.: Maria Leer's gedenkschriften, bl. 97-99).

* * *

Na Mullers dood ging de Broederschap spoedig te niet. Zijn krachtige hand en liefdevolle leiding alleen waren in staat haar voor ondergang te behoeden.

Een van de grootste oorzaken van de ontbinding der Broederschap is het ergerlijk levensgedrag van Maria Leer, voortspruitende uit de ontaarding van haar communistische denkbeelden, waardoor zij tot de vrije liefde en de gemeenschap der vrouwen en mannen kwam.

't Volgende uit een Copieboek geeft licht:

‘Den 8en Maart 1834 zijn te Zwijndrecht met eene schuit aangekomen Broeder en Zuster Valk en Broeder en Zuster Verdoes, terwijl zij voornemens waren om naar Klundert te varen.

Bij hunne aankomst te Zwijndrecht werd hun door Broeder Teunis van den Broek geïnformeerd, wat er bestond tusschen Zuster Maria Leer en Broeder Maarten Wulfsen.’ In de vergadering 's avonds is ‘ter tafel gebragt, dat Zuster Maria Leer met Broeder Maarten Wulfsen op hunne reis naar de Roer, met het schip genaamd *de Walvisch*, een gemeenschappelijk leven, evenals man en vrouw gehouden hadden, welke gemeenschap zij beiden voor goddelijk wilden houden en dezelve namelijk de *gemeenschap* der vrouwen, bij de Broeders en Zusters verder wilden invoeren, waarover breedvoerig gesproken zijnde bevonden is, dat zoodanig eene levenswijze

geheel strijdig zoude zijn tegen eenen goeden geordenden, kuischen en christelijken handel en wandel', enz.

Maria echter bekende geen schuld. Integendeel: 'Hoe zouden wij tot één lichaam kunnen geraken', schrijft zij, 'als wij mannen of vrouwen voor ons zelven kunnen bezitten?' Natuurlijk verdacht men haar dat zij haar onkuischheid met *gehuichelde* godsdienstige motieven trachtte te dekken.

Nu verliep de zaak, te meer nog, wijl Broeder Maarten Wulfsen door de mand viel en verklaarde dat hij het leven als man en vrouw van hem en Maria Leer meer beschouwde als wellust dan als uiting van godsdienst.

De Broederschap werd ontbonden, bezittingen verdeeld en ieder lid was vrij om te gaan waar hij wilde. Maria Leer bracht haar verdere levensdagen door op een hofje te Leiden. Zij stond later met de vrijdenkers in betrekking, stelde veel belang in het spiritisme en ontwikkelde zeer vrijzinnige gedachten in een brief aan 'De Dageraad', die in dit blad werd opgenomen. Zij naderde tot het pantheïsme, dit was bij haar een voortzetting van de toepassing der stelling: Door, uit en tot God zijn alle dingen.

Zoo kwamen de denkbeelden der Nieuwlichters ook in veel opzichten overeen met het ‘Nouveau Christianisme’ van St. Simon, door Enfantin aldus uitgedrukt:

‘Dieu est tout ce qui est;
Tout est en lui, tout est par lui.

Nul de nous n'est hors de lui;
Mais aucun de nous n'est lui.

Chacun de nous vit de Sa vie
Et tous nous communions en lui
Car il est tout ce qui est!’

De Groningers, met Prof. Hofstede de Groot aan de spits, hadden met geleerde bespiegelingen hun godsdienstige richting afgebakend en treffend is de overeenkomst in de resultaten, waartoe zij komen, met de leer van Stoffel Muller, den eenvoudigen, ongeleerden turfschipper.

Na de opheffing der Gemeenschap te Zwijndrecht heeft nog een poosje de zusterafdeeling te Mijdrecht bestaan. Predikant E. Cats Wor deelt van haar o.a. mede:

‘In mijne eerste gemeente, Mijdrecht, vond ik een veertigtal menschen, die op een klein, vervallen landgoed samenwoonden... Het waren Communisten, die zelfs gemeenschap van vrouwen goedkeurden. De waardige burgemeester van Mijdrecht had hen echter met zachtheid van redenen overtuigd, dat dit niet aanging en van die lieden de belijdenis verkrijgende, dat ieder toch de voorkeur gaf aan eene vrouw, met wie hij leefde, hen er toe gebracht, om ter wille van deze, die zij liefhadden, door een burgerlijk huwelijk den liefdeband te bezegelen...

Hun geloofsleer, één met de zedeleer, was zeer kort: God is liefde voor iederen mensch, zelfs voor den diepst gevallene. Daaruit vloeide noodwendig voort, dat er geen eeuwige verdoemenis wezen kon. Liefde is het eenige, wat God wederkeerig van den mensch verlangt...

Schoone grondstellingen voorwaar, thans gemeen goed van de eenigszins verlichte Christenen. Doch in dien tijd, ik wil het bekennen, kon ik er mij niet geheel in vinden.

Tegen de bewering, dat er geen eeuwige vergelding kon zijn, wierp ik mijne bedenkingen op, genomen uit den Bijbel.

Mijn vriend, dien ik hiermede bekampte, antwoordde mij, dat hij wel geloofde aan eene hellepijn in de eeuwigheid, doch deze zou hierin bestaan, dat, als een verhard zondaar na zijn dood ontwaakte en moest inzien, hoeveel liefde Gods hij had versmaad, dit gevoel hem ondragelijke smart zou veroorzaken, die echter allengs door het besef der zelfde liefde Gods zou worden gelenigd.

‘Later, en niet veel later, heb ik zelf in dezen geest gepredikt.’

En elders:

‘Eens, toen bovengemelde schipper bij mij zat, bood ik hem - ik kon nimmer iets aan hem of de zijnen slijten - naar de gewoonte dier dagen een pijp aan. Hij wees die niet alleen af, maar zeide mij ook, dat hij en de zijnen het rooken zonde achtten. Na een historische inleiding, zoo gij wilt, dat een hunner voorgangers, een groot liefhebber van een kort pijpje, op een goeden nacht eene openbaring van God had ontvangen, waarbij hem werd aangezegd, dat rooken zonde was - dat de man toen in den morgen zijne broeders om zich had vereenigd, na mededeeling der openbaring, een laatste trekje gedaan en het zwart berookte stompje voor goed weggelegd had,

welk voorbeeld door de broeders werd gevolgd - gaf hij aan mijn verzoek om bewijzen te geven gehoor. ‘Wel’ - zoo sprak hij in zijn eenvoudigheid - ‘toen gij het rooken aanleerdet, verzette uwe natuur er zich tegen.... het is dus een verkeerd, met de natuur strijdend aanwendsel. Het bederft daarbij uwe maag en uwen eetlust. Het maakt den dampkring in uwe kamer voor u zelven en anderen onfrisch. En daarvoor geeft gij geld uit, dat gij zooveel beter, ten behoeve van anderen, zoudt kunnen gebruiken.’

Maar 't schoonste van alle getuigenissen is zeker, dat de leden der Broederschap in den meest ruimen zin in practijk brachten: Heb uw naaste liet als u zelven. Arm en behoeftig als zij meestal waren, deelden zij toch al wat zij hadden met wie om hulp en onderstand tot hen kwamen. Hierover is maar één roep bij allen, die van hen gewagen.

Ik kan niet nalaten hier een kleine aanhaling te geven uit de ‘Inleiding van Gods vrijmagt’, van Stoffel Muller:

Jes. 58:1. ‘Roept uit de keel en houdt niet in! Verkondigt mijn volk hunne zonden! Verheft uwe stem als eene Bazuin!’ En dan Muller:

‘Wee U, o Regters en Overheden! als gij wetten onderhoudt en handhaaft, die tegen de wet, van God bovenal en Uwen naasten als Uzelven lief te hebben, aanloopen...

Wee U, o Schriftgeleerden! en gij Leeraars! die op dienzelfden grond bouwt...

Wee over U, gij Rijken, geweldigen... die,

hoewel niet strafbaar voor het gerigt van deze wereld, de armen doet hongeren...

Wee over U, die tot de minderen en middel-klasse behoort, die, van de Rijken afhangende, hen als Goden eert... en naar uw vermogen voor uzelven alleen werkt... met bedrog en ingeslopene ongeregtigheden in alle beroepen en hanteeringen...

Wee ook gij armen!... die werkt door ongeoorloofde middelen en wegen, overeenkomstig uwen stand en lust.

Wee ook mij, en die met mij de waarheid zijn toegedaan, voor zooverre diezelfde gronden in ons liggen... het oordeel begint van het huis Gods. Een iegelijk beproeve hem zelven!

Het is niet genoeg te zeggen: Heer! Heer! den wil des Vaders, die in den hemel is, moet gedaan worden.'

* * *

Afstammelingen van Stoffel Muller leven nog te Puttershoek en elders.

Enkele nakomelingen en aanhangers van de Broederschap zijn later naar Amerika vertrokken in de meening, dat zij in de secte der Mormonen gelijkgezinden zouden aantreffen. Deze meening bleek een dwaling te zijn. Een paar hebben zich slechts bij de Mormonen aangesloten, o.a. een zekere T. Mets, die omstreeks het jaar 1891 als Mormoonsch zendeling in ons land moet zijn geweest; de anderen bleven de leer van Muller trouw.

Behalve in dit opstel genoemde werken bestaan er nog over de Broederschap:

Stoffel Muller: 'Iets ter openbaarmaking der waarheid.'

Stoffel Muller: 'Iets over het nieuwe licht.' (Utrecht, P. Mongers).

Stoffel Muller: 'Zamenspraak tusschen Jezus en de akkerlieden.' (Rotterdam, J. Hendriks).

Stoffel Muller: 'De hoofdgronden van de Christelijke godsdienst.'

Stoffel Muller: 'De Wet, van God lief te hebben boven al en onze naasten als ons zelven.' (Rotterdam, J. Pippijn).

Stoffel Muller: 'Het Eeuwig Evangelie' (Dordrecht, J. de Vos en C. ie, 1834). (Na Mullers dood door Valk uitgegeven).

Prof. Jod. Heringa: 'Afschriften en Uittreksels uit onderscheiden opstellen van Stoffel Muller en Dirk Valk' (Universiteitsbibl., Utrecht).

Een vraagboekje van 42 bl. zonder eenige aanduiding; Copieboeken van brieven; Een paar werkjes van A. Goud; Een vraagboekje van W. Heystek: 'De ware leer der zaligheid,' Dordrecht, 1834; 'Zwijndrechtsche en Groninger Godgeleerde Wetenschap', opgedragen aan de Studenten in de Theologie, vermoedelijk geschreven door A. Capadose.

C. GROUSTRA.

Kunsten en Wetenschappen.

Roomsch.

Ons weten van het Roomsche geloof is een zeer oppervlakkig iets. In het algemeen staat de mensch er tegenover, zelfs al is hij Roomsch, als een onwetende. Alleen de geleerden, en de mannen van studie, zijn de aangewezenen om er het wezen van te

doorgronden. Als leek echter moeten we ons weten uit oppervlakkige geschriften halen.

Jozef Leute heeft in die leemte voorzien door het licht te doen zien aan een werk, getiteld: Der Ultramontanismus in Theorie und Praxis.

Dit boek geeft nu eens alles om het wezen der Roomschheid te leeren kennen en doorgronden.

Wij leeren er uit: de oorsprong en ontwikkeling der 'Kerk', - want dat is toch maar de hoofdzaak. 'De Kerk' beslist, 'de Kerk' is de macht, 'de Kerk' is de hoofdzaak. Zeer zeker heeft dit alles eene goede zijde; de éénheid, de macht en de kracht blijft er door bewaard. Die in 'de Kerk' niet gelooft, moet er uitgaan of hij wordt er uit gebannen. Elke afwijking maakt den Roomschen mensch onmogelijk, brengt hem buiten 'de Kerk'.

Ik zeg dit alles niet om kwaad te spreken, want Godsdienst is wederom heel iets anders; daaronder versta ik het willen leven naar een humaniteitsprincipe, welk ook.

In onze taal bestaan er monographieën van de '*voornaamste godsdiensten;* misschien zijn zij verouderd. De wetenschap is vooruitgegaan. De Archieven hebben op vele punten licht laten vallen.

Daarom is het van harte toe te juichen, dat onze *nieuwe* tijd ook *nieuw* licht verspreidt.

Haat of tweedracht mogen zulke boeken niet geven. De wetenschap kan verdeelen, maar de hoofden en harten moeten er koel bij blijven. Zelfs dan wanneer de vraagstukken, welke ter beantwoording liggen, kwesties zouden kunnen uitlokken, moèt men ze onder de oogen durven zien en naar recht en reden trachten te beantwoorden. Wie licht schuwt blijft in nacht en duisternis gehuld.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

23 October 1912
26ste Jaargang.
No. 17

Berichten.

Ik hoop van professor Schott in deze of in de volgende week verlof tot de terugreis te ontvangen. Aangaande al de belangstellende vragen en brieven mij gezonden, beloof ik zoo spoedig mogelijk te antwoorden. Nu ben ik daartoe nog niet in staat. Alleen dit kan ik U alvast zeggen, dat ik mijn redding dank aan de hulp van professor Schott, wiens naam trouwens zóó bekend is, dat dit feit niemand zal verwonderen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
De Heiligen.
[Vervolg op 'De Eeredienst', zie No. 12 van 18 September, jaargang 1912.]

Oorsprong en herkomst. Het Christendom, zooals het door de Apostelen werd verkondigd, had ten doel de zedeleer en kende slechts de voorlezing van het evangelie en het allegorische avondmaal. In de evangeliën is geen sprake van ritus of kerkelijke organisatie. De tempels der eerste Christenen hadden geen versierselen, geen beelden. Dit gebruik werd vernieuwd in de Protestantsche kerk en is zij als zoodanig *ouder* dan de Roomsche. Lactantius deelt mee, dat, toen in het jaar 303 de prefect van het praetorium op bevel van keizer Diocletianus binnendrong in den grooten Christen-tempel van Nicomedië, om hem te verwoesten, hij daar geen enkel voorwerp van eeredienst vond behalve de Schrift, waaruit juist werd voorgelezen.

Deze eenvoud van den nieuwen dienst stak scherp af bij den ingewikkelden dienst der heidenen en de realistische praktijken van het Fetischisme, doch was tevens oorzaak zijner onmacht. Juist om zijn superioriteit was hij veroordeeld onbegrepen te blijven en weer te verdwijnen. De apostelen waren hun tijd meer dan vijftien eeuwen vóór.

Een onvoorzien feit echter bracht voor het Christendom groote levenskracht. Waren de apostelen de vaders geweest der leer, thans werd Konstantijn grondvester der Kerk, - hij, de moordenaar van zijn vader, van zijn vrouw, van zijn zoon, van zijn zwager en neef, een man, even lafhartig als bloeddorstig, even bijgeloovig als wreed, die voor geen enkele misdaad terugschrok.

Aan den vooravond van een veldslag riep hij de *Goden* der Christenen aan, wier hoofdlieden hem vleiden om tot het hof te worden toegelaten. Het toeval diende hem, hij versloeg Maxentius, en als dank gaf hij aan de Christenen, die hij als goede werktuigen beschouwde, de opdracht zijn bevelen uit te voeren. Allereerst gelastte hij ten voordeele van den Staat belastingen te heffen van vele heidensche tempels, en andere in beslag te nemen. Deze diensten werden rijk beloond door hetgeen daarbij werd geroofd. De goederen der Arvalen werden later eveneens ten voordeele der Christenen ingetrokken en de heidensche Sanctuaria veranderd in Christenkerken. De haat, dien de nieuwe secte toonde tegenover keizer Justinianus, kwam hiervandaan, dat hij aan de heidensche tempels wilde teruggeven hetgeen hun onder Konstantijn door de Christenen was ontnomen.

Maar al heeft Konstantijn de Christenen begunstigd, Christen is hij nooit geworden. Zijn bekeering is een legende. Door de souvereine macht, die hij bekleedde, was hij de beschermer, de bisschop van alle in zijn rijk bekende godsdiensten geworden.

Krachtens dezen titel greep hij in alle twisten der Christenen in, en zijn beslissing was wet. Hij was even weinig onderworpen aan het christelijke als aan eenig ander dogma. Hij was souvereine scheidsrechter. Door de christenen te gebruiken voor fiscalen arbeid, verrichtte hij uitsluitend een politiek werk. Hij was zoo weinig christen, dat hij in de apotheose, die hem werd toegekend onder zijn zoon, wordt voorgesteld op de gedenkpenningen bekleed met den mantel der heidensche priesters, zittend op den zonnewagen. De paarden voeren hem naar den hemel, en als teeken van vereeniging steekt de zonnegod hem de rechterhand toe, om hem te doen plaats nemen aan zijne zijde.

Het verval der Romeinsche samenleving was in vollen gang, waardoor de ontwikkeling van het Christendom gemakkelijker werd. Zijn verbreiding werd begunstigd door de opvolgers van Konstantijn, en uitte zich vooral in het vernielen of in gebruik nemen der heidensche tempels. Maar niettegenstaande vele bloedige vervolgingen, in het leven geroepen door de dekreten der christenkeizers en vooral door den Codex van Theodosius, bleef de massa getrouw aan den ouden eeredienst. Het heidendom, dat vast geworteld was in de harten van het volk, kon wel worden verdrukt maar niet vernietigd. Langs omwegen drong zelfs het heidendom weer door tot zijn vervolgers, en verdrong veel van hun eigen leer. De opvoeding was heidensch gebleven en gedurende meerdere eeuwen was het Christendom niet in staat zich een eigen onderricht te scheppen. Zoo zijn nog thans bij de Slavische volken alle gebruiken, zeden, gewoonten, volksverhalen, bijgeloof, uitsluitend en onveranderd heidensch, met het eenige verschil, dat de afgoden zijn omgedoopt in heiligen.

Door doodzwijgen meende men het heidendom te hebben uitgeroeid, maar geloofsvoorstellingen en oude, ingewortelde tradities zijn noch dood te zwijgen, noch met geweld te vermoorden. De religies zijn, evenals elke andere menschelijke inrichting, onderworpen aan de ontwikkelingswet. Om bij het volk ingang te vinden *moest* de nieuwe kerk de oude ceremoniën, rites en superstities overnemen. Meerdere

eeuwen kerkgeschiedenis bieden ons het schouwspel aan van dit langzame opslorpingsproces.

Toen de kerk inzag, dat zij niet bij machte was de heidenen te bekeeren, besloot zij zelf tot het heidendom terug te gaan. De historie van Mohammed en den berg.

Daar de heidensche Olympus voortleefde in het geheugen en de vereering des volks, moest men met zijn weerbarstige dooden rekening houden. Niet bij machte ze te onderdrukken, moest men goed- of kwaadschiks de goden en godinnen laten voortbestaan. Zij werden ondergebracht in het christelijke Pantheon; al naar hun attributen, natuur of karakter trof hen een verschillend lot. Eensdeels, zooals Jupiter, Mars, Janus, Diana, Neptunus, Minerva, Mercurius, werden er demonen van gemaakt en naar de hel verwezen, anderdeels kregen ze als heiligen een plaats in het paradijs. Le tour est fait.

In de 7e eeuw verbood de heilige Eligius in een herderlijk schrijven het aanroepen van den naam der ‘demonen, zooals Neptunus, Diana, Minerva en den genius’. Hij verbiedt den vrouwen amulettenzakjes om den

hals te dragen en ‘Minerva *en andere booze geesten* aan te roepen.’

In de 6e eeuw bande de heilige Gallus den geest uit een berg en uit het water als demonen. Volgens Gregorius van Tours bezitten Mars en Mercurius ‘meer een magische dan een goddelijke macht.’

De door de kerk in de onderwereld geplaatste heidensche goden wreekten zich over deze standplaats door van tijd tot tijd op aarde te verschijnen en de menschen te plagen.

Diana speelde meerdere eeuwen lang een belangrijke rol in de nachtelijke bijeenkomsten der toovenaars. Sulpicius Severus vertelt in vollen ernst, dat de heilige Martinus vaak Jupiter, Venus, Mercurius en Minerva zag verschijnen in den vorm van demonen.

In de 12e eeuw schrijft nog Gulbertus van Nogent over een monnik der abdij te Flavigny, die bezoek kreeg van een duivel om hem een boek te brengen ‘namens Jupiter’. Ook Venus zet nog haar helsche vervolgingen voort. De christelijke mythologie heeft ze zelfs evenals Belzebub en Cerberus (de helhond) verheven tot ‘vorsten der duisternis’. We lezen dit nog uitvoerig in een vroom boekje [La France au pied du Saint Sacrément, Paris 1872] omtrent een bezetene: ‘God stond toe, dat de drie duivels-vorsten Belzebub [God der vliegen], Astaroth [te Tyrus werd Venus onder den naam Astarte aangebeden] en Cerberus, met een legioen lagere demonen bezit van haar namen, zoodat aller opmerkzaamheid werd gevestigd op dit eenvoudige en vrome meisje’.

Herhaald verbod was noodig om, zelfs na hun inlijving bij het helsche leger, de eeredienst der heidengoden te onderdrukken. Nog in 556 verbood het Concilie van Tours de vereering van Janus op 1 Januari, nog in 589 dat van Narbonne de vereering van Jupiter op Donderdag [Jupitersdag = Donarsdag].

In de feesten der middeleeuwen worden christendom en heidensche mythologie dooreengeworpen; daarin sloten Hercules met St. Christoffel, Bellerophon met den heiligen Michael broederschap. Olympus en paradijs bestonden als gelijken naast elkaar.

In de landen waar wijnbouw plaats had, werd Bacchus vereerd onder den naam van heiligen Tortus (= scheef, hellend) omdat hij zijne volgers deed scheefloopen of tuimelen. Het beeld van dezen heilige werd, onder toezicht van een daartoe aangewezen geestelijke, geplaatst boven op de wijnpers. Wie dan niet knielde, werd gestraft. Dit wijnfeest was een voortzetting van het grieksche Anthesteriënfeest en van de latijnsche Brumalia. Om het te onderdrukken verving de kerk Bacchus door St. Vincentius, en zoo is het tot heden gebleven.

In Aix ging aan de processie op Sacramentsdag tot het einde der 16e eeuw een stoet van mythologische personen vooraf. Pluto en Proserpina waren omgeven van een menigte vrouwen en dryaden; Pan en Syrinx begeleidden Bacchus op de ton; Maro en Minerva, Apollo en Diana sloten zich aan bij de koningin van Saba; Venus volgde den wagen van de genieën der vreugde, der spelen en der vroolijkheid.

Het voortleven der volksoverleveringen en religieuse voorstellingen is zoo taai, dat nog heden het stadswapen van Nantes het heidensche opschrift draagt: Favet Neptunus eunti [Neptunus zij den schipper genadig].

De in duivels herschapen olympische goden vormen slechts de minderheid, daar de meesten werden verklaard tot heiligen, soms zonder eenige naamsverandering. Deze wijziging had ook vroeger reeds plaats gehad. Toen het Grieksche Pantheon

in het Romeinsche rijk binnendrong, werden Hermes, Aphrodite, Athene, Apollo, Artemis, Demeter, Hades, Persephone in het Romeinsche Pantheon opgenomen, onder de nieuwe namen Mercurius, Venus, Minerva, Diana, Ceres, Pluto en Proserpina. De in Rome ondergebrachte oostersche godheden ondergingen een dergelijke naamswijziging.

De handelwijze der Kerk, om de vreemde goden te maken tot eigen heiligen, is dus op zichzelf ook weer een voortzetten van een heidensch gebruik. De ouden hadden den hemel bevolkt met helden en tot goden verheven keizers. Deze goden van den tweeden rang, vergeleken bij de sterren, die de zon omgeven, waren een voorwerp van een bijzonderen eeredienst onder den naam van *divi* of Heiligen. Een Grieksche inscriptie te Sidon gevonden, dagteekenend uit het jaar 47 v. Chr. bevat de opdracht aan een ‘Heilige’. Dit gebruik drong echter eerst laat in den nieuwen dienst door. Niet voor 880 geschiedde de eerste heiligspreking of canonisatie door paus Hadrianus, en hiermee begon de officieele wijziging van het aangenomen heidensche gebruik.

Deze canonisatie verving de oude apotheose. De overeenstemming was van dien aard, dat

in het middeleeuwsche latijn de christelijke heiligen worden genoemd met den naam der heidengoden: *divi.* Om de overeenkomst nog grooter te maken gaf men hun de sterrengloriool, die de heiden-divi ook droegen, doch die vóór dat jaar nooit voorkwam bij apostelen of martelaren. Op schilderijen der 6e eeuw, in de kerk der heiligen Cosmas en Damianus te Rome, ontbreekt deze krans, eveneens op een middeleeuwsch mozaïekbeeld in de St. Clemenskerk aldaar. De lijkkransen, een uitvloeisel derzelfde idee, waren reeds in het oude Egypte gebruikelijk. Het boek der dooden verklaart ons hun beteekenis.

Het getal der door traditie en legende geschapen heiligen is onberekenbaar. In de 15e eeuw reeds werd het jaar onvoldoende verklaard om alle feesten te vieren, zelfs al wilde men elke minuut een ander beginnen. Om niemand over te slaan, stelde men, naar het voorbeeld der Atheners, een altaar op, gewijd aan de onbekende goden. Het Allerheiligenfeest is eenzelfde afleider voor de wraak van gepasseerde divi.

De Bollandisten probeerden de heiligen op te teekenen, en gaven 53 folioboeken met 25.000 levensbeschouwingen. Het loopt van 1 Januari tot 14 October, toen gaf men het op. Hoe moeielijk het was voor iederen heilige een wonder te vinden blijkt uit het feit, dat daarin 62 gevallen voorkomen van personen, die zich blind en dood hielden, en door de heiligen met werkelijke blindheid en dood werden begiftigd. Zeven kerksleutels worden in zee geworpen, doch komen terug. Negen bisschopsringen worden door visschen opgeslokt en teruggevonden. De bloedige wonden (stigmata) van den heiligen Franciscus komen negenmaal voor. De wonderstaf van St. George, die wortels krijgt en tot een boom opgroeit, ontmoeten we dertig keer, enz.

Een zeker aantal heiligen is uitsluitend afkomstig van oude Egyptische legenden en ontleend aan koptische schrijvers. Deze legenden drongen tot het westen door en werden als waar aangenomen, zooals het leven van Sint George, schutspatroon van Engeland, al heeft hij nooit bestaan. Dit verhaal, n.l. van het dooden van den draak is ontleend aan de mythe van Horus, die Typhon doodt. Een oud basrelief in het musée du Louvre stelt Horus voor in krijgsgewaad, te paard zittend, terwijl hij met een lans een krokodil doorsteekt, die zich tusschen de beenen van het paard kronkelt. Dit stelt voor den mythischen strijd van Horus (sperwer) met Set (krokodil). De beelden van St. George op de Engelsche goudstukken en St. Michael boven de kerkdeur te Zwolle stellen hem precies eender voor. Ook de mythe van den strijd tusschen Perseus en den draak is hieraan annex. Ouder dan al deze mythen is die der Babyloniërs, betreffende den kamp tusschen Mardoek en Tiamat [Zonnegod met den Chaosdraak; voorjaarszon met den winter; ochtendzon met den nacht], die meer dan waarschijnlijk de oorspronkelijke is.

Dergelijke legenden zijn vele: Minerva doodt de slang Eygies - de Jonkvrouw Maria zet haar voet op den kop der slang. Hercules doodt draken, de aartsengel Michael doodt den helledraak. De legende der heilige Martha van Tarascon is slechts een herhaling der legende van Martha, tijdgenoote van Marius. De Syrische Martha leefde 100 jaren vóór Chr. Zij droeg een muts van kemelshaar met twee lange, tot op den grond reikende banden. Zoo ziet men ze afgebeeld op een beeld van Marius, op het punt een monster te dooden. Toen men ze in de middeleeuwen verchristelijkte, werd haar vreemde hoofdtooi gemaakt tot middel om het monster vast te binden, de Tarasque, waarvan zij heet Avignon te hebben verlost.

De heilige Joasaph (ook Josaphat), wiens leven volgens de Boeddha-legende is naverteld, is in het begin der 7e eeuw bekend gemaakt door een griekschen monnik van het klooster Sint Saba, bij Jeruzalem; volgens anderen door den kerkvader Johannes van Damascus, die in de 8e eeuw leefde. Om de tusschengevoegde veelbeteekenende parabelen was het boek Barlaam en Josaphat in de middeleeuwen naast den Bijbel het meest verspreide. Boeddha werd slechts omgedoopt. Het Sanskriet-origineel, het Lalita Vistara, dat reeds bekend was 3 eeuwen vóór Chr., bestaat nog. De Sanskrietnamen zijn vervangen door Syrische woorden, anders niets. Aldus is Boeddha verklaard tot heilige der Roomsche Kerk en werd hij vereerd op 27 November als heilige Joasaph.

De legende der heilige Veronica is ontstaan als volgt: De overlevering verhaalde dat, terwijl Jezus zijn kruis droeg, een vrouw tot hem ging om hem het zweet van zijn aangezicht te vegen. Hierdoor zou een afdruk van zijn gelaat op den zweetdoek zijn ontstaan*). Ter herinnering aan deze legende

*) De alleen-echte zweetdoek is op drie plaaten tegelijk: te Rome, Turijn en Jaen (Spanje). Men heeft er toen op gevonden, dat het een driedubbele doek is geweest en het afdrukken door de 3 lagen heen is geschied. De deeling in drieën heeft later plaats gehad. Men vergeet daarbij, dat èn grootte èn soort van stof dan to h zouden moeten overeenkomen, doch men staat geen onderzoek toe.

beeldde men het hoofd van Jezus af op een doek, die door een engel of vrouw uiteen werd gehouden. Daaronder stond in het toenmalige latijn: *Vera iconica*, d.i. waar beeld. [Men denke slechts aan de *Icons* of heiligen-prenten, waarmeê de Russen tegen de Japanners zijn opgetrokken]. In de middeleeuwen lazen weinig kundige monniken dit als één woord, als één naam en aldus ontstond *Veronica.*

Een zelfde vergissing ondergingen twee heilige vrouwen, Xynoride genaamd. De eene is, volgens het Martelarenboek van Kardinaal Baronius, te Antiochia als martelares gestorven. Baronius las n.l. in een homilie van den heiligen Johannes Chrysostomus bij den naam Antiochia het grieksche woord *Xynoris*, dat tweespan beduidt. Hij nam dit op als een eigennaam, en nu verklaarde hij een biographie der twee Xynoriden 'van welke ééne wordt genoemd door den H. Chrysostomus in zijn vierde homilie, terwijl de jongere, uitblinkend door haar adel en de glans harer deugden, wordt genoemd door den H. Hieronymus in den achtsten brief aan Demedrias'.

Eene bul van Gregorius XIII stelde het feest der H. Xynoride vast op 24 Januari. Later ontdekte een geleerd Hellenist de vergissing en bewees, dat er in de bedoelde teksten geen sprake was van twee heilige vrouwen, maar van een wagen met twee paarden. De kardinaal liet, beslist overtuigd, zijn martelaarsboek vernietigen, doch in de bibliotheken te Brugge en te Chambéry is het bewaard gebleven.

Voorbeelden van dit soort zijn in groot aantal te geven. Zoo zijn o.a. de woorden *emethere* (aankomen) en *chelidonia* (Zwaluwfeest), waardoor de aankomst of terugkeer der zwaluwen in de lente werd aangeduid, geworden tot een H. Emetherius en een H. Chilidonia. Op 3 Maart, wanneer een der visschen van den dierenriem ondergaat, was in de oude kalenders opgeteekend het woord *marin astr.* (marinum astrum). In het martelaarsboek vond men daarvoor: '3 Maart. De heilige martelaren Marinus en Aster'.

De oorsprong der moeder-Gods met de zeven smarten is niet minder belangwekkend. De godin Diana werd in Griekenland evenals de babylonische Istar afgebeeld met een koker, waaruit de pijlen steken als kwamen zij uit den rug. In de middeleeuwen nam men het beeld van Diana ook als Mariabeeld over. De pijlen, die van achter den rug uitstaken en de borst schenen te doorboren, werden tot zwaarden, omdat in Lucas 2, 35 stond: Een zwaard zal uwe ziel doorboren. Er waren zeven pijlen, dus ook zeven zwaarden en zeven weeën of smarten van Maria. Geleidelijk wijzigde men de voorstelling; de borst werd ontbloot en men plaatste daarin een hart met zeven zwaarden. Deze madonna kreeg later haar bijzonderen feestdag. Kerken werden onder haar hoede gesteld, gebeden, beelden, scapulieren en rozenkransen hiervoor afzonderlijk vervaardigd.

De uitbeelding ging echter nog verder. Tegenover de zeven smarten behoorden zeven vreugden, daarop volgden de zeven smarten en zeven vreugden van den H. Joseph, waaruit de zeven aan hem gewijde zondagen ontstonden en het zevenknoopige koord van dien heilige.

Dit vermenigvuldigen van een symbool met steeds nieuwe namen was reeds in het antieke pantheon regel. De heidensche godheden kregen al naar de wonderen of weldaden, waarmee zij een bepaalde plaats hadden bevoorrecht, afzonderlijke namen. De God van Delphi, van Delos, van Tyrus, enz. was een en dezelfde

Ook Maria kennen we als gesplitste godheid met den naam: Moeder-Gods van Lourdes, van La Salette, van Kevelaer, van barmhartigheid, van medelijden, van het veld, van goeden raad, van het goede huwelijk, van den goeden dood, enz.

Eenmaal werd Bacchus gevierd op vele plaatsen, die allen meenden de geboorteplaats van den God te zijn, en die het hol toonden, waar dit had plaats gegrepen. Evenzoo vertoonden vele steden het lichaam van eenzelfden heilige, en werd er gevochten om den voorrang.

Alle heidengoden, die de natuurverschijnselen, geneeskracht der wateren, planten en mineralen verpersoonlijkten, alle goden die men niet kon doen verdwijnen, werden tot heiligen verklaard.

In den tijd van het jaar, die met onzen Januari overeenkwam, vierden de Grieken ter eere van Hermes (Mercurius) en van Nican (de Zon) feesten. Deze feesten staan nog in den Roomschen kalender op de namen van een *heiligen* Hermes en een *heiligen* Nikanor. Ook de datum bleef gelijk.

In Februari werd Bacchus gevierd als Soter (heiland) en Apollo als Ephoibios (Phoebus Apollo). Deze namen en feesten leven voort als *heilige* Soter en *heilige* Ephebus.

In April en October vierde men het feest van Dionysos, griekschen naam van Bacchus, en daags daarna dat van Demetrius. Beiden vindt men met behoud der dagteekening op 8 en 9 April als feest der *heiligen* Dionysius en Demetrius.

Op 4 April staat het feest van den heilige Isidorus, een naam die letterlijk beteekent 'geschenk van Isis'. Op den volgenden dag dat van den heilige Hegesippos, d.w.z. 'paardenmenner'. Welnu, de Romeinen vierden op 5 April het feest van Apollo als menner der zonnepaarden.

De blonde (flava) Ceres valt op 6 Mei en werd tot H. Flavius; de ingetogen, kuische (pudica) Diana van 19 Mei werd tot H. Pudens; het Palladiumfeest van Athene (Minerva) van 24 Mei werd gemaakt tot H. Palladia.

In Augustus vierde het oude Rome de Saturnalia. Dit heidensche feest werd door de Roomsche kerk gezet op 22 Augustus als feest van den *Heiligen* Saturninus. De Appolinarische spelen werden tot H. Apollinarius, en het feest der Aphrodisiaca (Venus) tot H. Afrodisius en H. Afrodisia. De dag van het sterrebeeld der Maagd, 15 Augustus, wanneer Astraea weer opstijgt in het sterrebeeld van de zwaan, werd tot hemelvaart van Maria.

In October zijn volgens oud voorbeeld de feesten van de heiligen Dionysius en Demetrius herhaald. In dezen tijd werd Bacchus ook als Dionysos en Elentherios op de *landelijke* feesten aangeroepen. Dit was oorzaak dat in October nog een feest van den H. Dionysius werd gevolgd door de feesten van den H. Elentherius en den H. *Rusticus* (landelijk, boerachtig).

Het feest der Gorgonen, 9 December, der helsche godheden, die de langste duisternis van het jaar symboliseerden, werd omgedoopt tot feest der H. Gorgonia.

Na de bruiloft van Bacchus met Zephir, den zachten wind, vierde men de nimf *Aura placida* (zachte lucht); dit werd verdeeld in een *Heilige* Aura en een *Heilige* Placida.

Een ander Bacchusfeest werd in December gevierd en heette Dionysiaca; de heiligenkalender stelt op 15 December de heilige Dionysia.

De heidensche formule rogare et donare (bidden en schenken) werd tot de heiligen Rogatianus en Donatianus; evenals flor et lux (bloem en licht) het aanzijn gaf aan de heiligen Flora en Lucia. De bijnaam van Jupiter (Zeus) was Nikephorus en werd tot H. Nicephorus, die van Juno (Hera) was Pelasgia en werd tot H. Pelasgia. Athane (Minerva) heeft den H. Athanasius, en Apollo den H. Apollonius en de H. Apollonia geleverd.

Het Heidensche jaar begon in Maart. In de eerste week dier maand werd dan ook gelukgewenscht met de woorden: 'perpetuam felicitatem'. Deze woorden deden twee heiligen ontstaan, nl. de H. Perpetua en de H. Felicitas (7 Maart).

De zonnegod Helios werd tot Elias, en de kapellen van Helios, op bergtoppen opgericht, werden voor den H. Elias behouden.

De Slaven der Oostzeekust aanbaden god Swantewit, die tot Sint Vitus (Veit) werd vervormd. Daar men echter het geloof niet zoo licht kon wijzigen als de naam, bleven de Slaven steeds St. Vitus vereeren met den oud-heidenschen eeredienst. In zijne kroniek schrijft de abt Helmond: 'Deze heilige Vitus, dien wij voorstellen als martelaar en dienaar van Christus, wordt door de bewoners van Rügen als god vereerd. Zij hebben aan hem een tempel gewijd en men stroomt daarheen uit alle Slavische landen, om het orakel te raadplegen en jaaroffers te brengen'. De Slaven vereerden dus nog steeds St. Vitus als den ouden god Swantewit.

Zelfs de honden hebben een heilige, en wel St. Guinefort, die sedert de 13e eeuw te Villeneuve de Dombes (Ain) wordt vereerd. Deze heilige was tijdens zijn leven een hazewind, die door zijn heer wreed werd gedood. Toen naderhand het kasteel werd verwoest, zagen hierin de boeren een vinger Gods en bewezen voortaan den hond Guinefort goddelijke eer. De moeders droegen zieke kinderen naar zijn graf, waarbij wonderen gebeurden. Tevergeefs liet de monnik Stephanus van Bourbon het geraamte opgraven en verbranden op een brandstapel, het volksgeloof veranderde niet. Nog thans is de *Heilige* en martelaar Guinefort te Villeneuve schutspatroon der kerk en geneest hij er zieke kinderen.

Zijn eeredienst is tot in Bretagne doorgedrongen, waar hij een afzonderlijk heiligdom bezit te Lamballe. In hopelooze gevallen roept men hem aan met de woorden: 'Heilige Guinefort - het leven of de dood!'

De verbeeldingskracht van het volk heeft op dezelfde wijze als de kerk een reeks Heiligen gemaakt, eenvoudig door overeenkomst in klank der woorden. Zoo is bijv. in Frankrijk bekend Saint Genou voor zieke knieën, Saint Marcoul voor keelziekten (mal de cou), Saint Mains voor zieke handen. Saint Cloud voor de sleutels, Saint Ladre tegen

roof, Saint Briard om de kinderen niet te doen schreeuwen, enz. En al deze phantastische heiligen vinden hun vereerders.

Geneeskundige eeredienst. Ook de heilgoden leverden een aanzienlijk aantal heiligen voor het nieuwe pantheon. De ouden geloofden aan de realiteit der droomen. De slaap en de schaduw deden het geloof aan geesten en aan een ziel ontstaan, en zoo ontstond het animisme, de primitiefste metaphysika. De willekeurig opgewekte slaap was een der belangrijkste ontdekkingen der oude geneeskunde. Hij werd toegepast in den tempel van Asklepios, een der meest bezochte heiligdommen van Griekenland. Bij de opgravingen van Epidaurus heeft men onlangs talrijke inscripties ontdekt, die verhalen van wonderbaarlijke genezingen door hulp van den god verkregen, onder wiens toezicht de behandeling geschiedde.

De Asklepiostempel had, evenals die van Serapis, die van Minerva midica, van Chalcas, van Podalirios en andere heilgoden, als nevengebouw een hospitaal, waarin de zieken aan een bijzondere behandeling werden onderworpen. Daar ondergingen zij een vijftiendaagsch streng diëet, werden minerale baden, massage, zalving en dampbaden toegepast. Hierbij kwam de suggestie, ontstaan door de verhalen van wonderlijke genezingen, muziek, bloemengeur en reukwerk. Zoodra de zieken er aan geloofden beval hun de priester, door plechtige handbewegingen en handopleggen, te gaan slapen. Op dit oogenblik, zegt Galenus, commandeerde de priester als een veldheer zijn soldaten doet, en vele genezingen kwamen voor. Hierdoor worden de tallooze bedevaarten naar deze heilige plaatsen verklaard. Strabo, die er eene van beschrijft, n.l. naar den tempel van Kanopus, laat ons de 120 stadiën lange wegen zien, bedekt met een bonte menigte van etende en zingende mannen, vrouwen en kinderen, nu op de maat voortschrijdend, soms rustend om te luisteren naar verhalen van wondergenezingen. Het ging er dus toe... comme chez nous, en de genezingen waren niet minder talrijk, zooals blijkt uit de ontelbare ex-votos, te Epidaurus gevonden. De ouden waren ons slechts hierin vóór, dat de geneesheeren zorgden, dat de god zich niet vergiste in zijn raadgevingen, terwijl thans deze werkkring geheel aan onbevoegden is overgelaten.

In den tempel van Minerva te Cobardiacum in Italië vond men onder de Ex-votos twee zilveren ooren van Ballidius primus tot dank voor de genezing van zijn doofheid. Te Rome vond men in een anderen Minerva-tempel een groot aantal ex-votos van genezenen.

De Isis-kapellen in Egypte waren beroemd om hun wonderlijke genezingen, en talrijke pelgrims stroomden er heen. De Isis-tempel in Pompeji bevatte een kapelletje, waarin 's nachts de ingewijden sliepen, om in den droom raad te ontvangen.

De ouden kenden aan de verschillende goden bijzondere krachten toe: zoo genas Apollo de pest, Hercules de epilepsie, Juno Lucina de onvruchtbaarheid. De Roomsche kerk nam dit gebruik over en riep hiervoor aan den H. Rochus, den H. Valentijn en de H. Margaretha. Diana, godin der jacht, genas de hondsdolheid in haar tempel te Rocca; op denzelfden voet is men voortgegaan bij den H. Hubertus der Ardennen, hoewel thans Pasteur een geduchte concurrent is geworden.

Te Rome droeg men zieke kinderen naar den kleinen tempel van Romulus aan den voet van den Palatijnschen heuvel.

Deze tempel is vervangen door een kerk aan den H. Theodorus gewijd, die nu de kinderen geneest en elken Donderdagmorgen zijn specialen zegen uitdeelt.

Het oude geloof in droomen en voorgevoelens overleefde het heidendom. ‘Tijdens den slaap’, zegt Tertullianus, ‘wordt de eer die den mensch wacht, hem getoond; tijdens den slaap worden heilmiddelen meegedeeld, diefstal onthuld, schatten ontdekt’. De geheele christelijke letterkunde is vol van droomen en verschijningen. Een gemeenschappelijke trek van alle oude en nieuwe verschijningen ligt in het optische bedrog, dat de verschijnende gedaante steeds sterk vergroot, en omgeven is met een lichtschijn of krans. Dit karakteristieke verschijnsel komt overal in de heiligen-levens - en martelaargeschriften te voorschijn.

De tempelslaap was vroeger algemeen in toepassing, om voorspellende droomen te krijgen. Den uitleg kreeg men van de sibyllen, die bijzondere droomboeken hadden, waarin elk verschijnsel verklaard werd. Deze boeken, gedurende eeuwen overgeleverd, zijn nog heden bekend als ‘Orakel der vrouwen’, ‘Droomuitlegger’, enz. De gekerstende heidenen geloofden natuurlijk verder aan orakel en sibyllen. Zelfs de H. Augustinus verklaart, dat de Erythraeïsche sibylle de komst van Christus heeft voorspeld. [Zie de sibyllen der sixtijnsche kapel; de kerk bracht het tot

12 sibyllen, als pendant van de 12 kleine profeten, die de komst van Christus hebben voorspeld].

De profetes Isebel, van welke de openbaring van Johannes spreekt, was eene heidin, een chaldeesche sibylle, wier bestaan wordt bevestigd door een inscriptie te Thyatira. Dit geloof bleef zoo vast bestaan, dat het volk steeds heeft getracht in de kerk te slapen. Gregorius van Tours verzekert dat de nieuwe divi, de heiligen, evenals vroeger de heidensche goden, verschijnen in den droom.

De stad Aegaea in Cilicië bezat een beroemden tempel van Asklepios, waarheen 's nachts de zieken gingen, om in den droom het geneesmiddel te vernemen. Daar de heiligen Cosmas en Damianus in deze plaats waren gestorven, kregen zij de nalatenschap van Asklepios. Zij genazen alle ziekten in den slaap en werden beschermers der heelkunde.

Nog in de 16e eeuw kwam men van zeer ver naar de kerk van den H. Antonius te Padua, om aldaar in den droom openbaringen te ontvangen. Dit gebruik bestaat nog steeds in den Griekschen archipel op Lesbos, waar de zieken in de kerk gaan slapen, om in den droom het geneesmiddel te leeren kennen.

Naarmate de Heelkunde buiten den tempel meer bekend raakte, minderde dit gebruik en eveneens de toepassing van den door suggestie opgewekten slaap. Een zwak spoor zien we er nog van in enkele ritueele handbewegingen, b.v. bij het opleggen der handen en den zegen. Eerst betrekkelijk kort geleden kwam de wetenschap er op terug, en noemde het hypnotisme.

Het handopleggen ging steeds vergezeld van het aanroepen der godheid. Zulk een aanroeping van den zonnegod, een babylonisch-liturgisch formulier, luidt: ‘Groote Heer, gij die straalt in het midden van den hoogen hemel! In de hooge hemelen bij Uwe schatten, naderen U de hemelsche geesten vol eerbied en vreugde; zij verhoogen Uwe kroon, zij verheffen U feestelijk. In de rust Uws harten rollen de dagen daarheen’.... Dan volgt de bijzondere aanroeping ten gunste van den zieke: ‘Gij, bij Uw komen geneest gij de kwaal van zijn hoofd; Gij, die den vrede bevestigt, doet aldus en geneest zijne ziekte; neem zijn ziekte weg.... zon, bij het opheffen mijner hand, verschijn op mijn roep; want op Uw bevel zal zijn kwaal verdwijnen, zal hij genezen zijn!’....

De bovennatuurlijke kracht, die men aan het woord toeschreef, deed bezwerings- en tooverformules ontstaan. De Babyloniërs hadden er ontelbare. Elk werk, elke onderneming ging gepaard met een bepaalde aanroeping of vervloeking. Men vindt ze in contracten, op beelden, amulets, zegels. Voor elke ziekte bestond een bezwering. Elke ziekte werd door een onzichtbaar wezen veroorzaakt, dat den zieke kwelde of waarvan hij bezeten was.

Vandaar de bezweringsformulieren van alle Europeesche, Klein-Aziatische en Amerikaansche volken, die deels gesproken, gedeeltelijk gezongen worden. Zij moeten het wezen door hunne kracht of door overreding of dreigement bewegen den zieke te verlaten. De priester-dokters maakten gebruik van dit bijgeloof door in de aanroeping in te lasschen de diagnose en het aan te wenden geneesmiddel.

De wateren. Ook buiten den tempel bediende zich de geneeskunde van de religie, om de kennis van de nuttige eigenschappen van zekere natuurprodukten te verspreiden. De bronnen, die geneeskracht bezaten, zooals de zwavel-, ijzer-, arsenic-,

ammoniachoudende wateren, en dergelijke, werden geplaatst onder de bescherming eener godheid, van wien zij hun kracht ontleenden. Bij Tivoli, nabij Rome, was een zwavelbron, de aquae albulae, door de nimf Albunea gepersonifieerd, wier orakel men om raad vroeg. Dezelfde dienst komt bij de oude Grieken voor.

Vooral de plattelandsbewoners hielden vast aan deze overleveringen. De kerk heiligde ze des te eerder, daar zij reeds doopwater, wijwater, heilige olie, avondmaalswijn en reinigende wateren in de Liturgie had opgenomen. Men veranderde de nimfen en beschermgoden der bronnen in mannelijke en vrouwelijke heiligen. De dienst der bronnen werd door Rome gesteld onder den heiligen Pons, wiens naam niets is dan een wijziging van *Sancta Fons*, d.i. heilige bron.

De talrijke bronnen aan den H. Ulrich gewijd, waren reeds lang vóór het Christendom voorwerp van eenzelfden eeredienst. De H. Ulrich nam de plaats in van den watergeest der heidenen, vandaar de visch in zijn linkerhand. Te Saint-Romain (Côte-d'Or) bevond zich een oude Druïdenbron, waarin de moeders hun kinderen dompelden om ze gezond te maken. De Romeinen vervingen dezen eeredienst door dien van Pluto en Neptunus, welker beelden zij boven de bron plaatsten. Deze werden door de kerk

vervangen door de Heiligen Ploto en Nepo. ‘Nog voor 20 jaren’, schrijft Gandelot in 1772, ‘aanbaden de boeren de beelden van Neptunus en Pluto onder de namen van Nepo en Ploto, en van vijf mijlen in 't rond droeg men de zieke kinderen of hun lijfgoed naar de bron voor de onderdompeling.’

Te Salins bij Mauriac bevindt zich een bron, wier water schurft of hoofdzeer genas, en reeds door de oude Galliërs werd vereerd. Voor elke genezing wierp men een geldoffer in de bron. Deze oude Druïdenbron werd omgedoopt tot Martinsbron, en de eeredienst bleef onveranderd bestaan, met dit onderscheid, dat het Concilie van Autun (585) bepaalde, dat het offergeld niet meer in het water geworpen mocht worden, doch den priester ter hand gesteld.

Le Braz stelde een lijst samen van 200 Bretonsche heiligen, en constateert, dat ieder eene speciale ziekte geneest, dat ieder zijn eigen heilige bron heeft, en dat men feitelijk meer de bron vereert dan den heilige. Wat Le Braz vond voor Bretagne, is in geheel Frankrijk aldus het geval, en zonder veel moeite zijn overal de heidengoden te vinden, door heiligen vervangen. Een zekere Madonna volgde een heiden-heilige op, deze nam den eeredienst over die vroeger alleen de bron gold. De religies hebben elkaar opgevolgd, zooals de kalklagen der bronnen elkaar hebben gevolgd en bedekt, doch bleef de traditie gelijk.

Een der merkwaardigste therapeutische maatregelen was de uitvinding der heilige kaars van Arras. Volgens de legende is deze kaars in 1105 in den hemel gemaakt geworden en door de Maagd op aarde gebracht, om voor elkeen de onmiddellijke genezing van de belroos mogelijk te maken. Daartoe laat men een druppel was van deze kaars in water vallen en wascht hiermede. De geheele groep van ziekten, die men eens noemde ‘heilig vuur’, ‘Sint Antoniusvuur’, ‘belroos’, enz. al deze ontstekingen en zweren, van welke de wetenschap ons heeft verlost, waren gevolgen van ellende en vuilheid. De kuur, die de geloovigen dwong zich te wasschen, gaf natuurlijk goede resultaten. Het succes was zoo groot, dat dergelijke kaarsen, waarin een stukje was van de oorspronkelijke was gesmolten, in talrijke kerken van Noord-Frankrijk en België, te Saint-Pol, Lille, Donai, Aire, Courtrai, Despres, Brugge, enz. werden gebruikt. De onbekende priester of ordebroeder, die deze kaars uitvond, heeft een groot humanitair werk verricht. Toegevende aan voorstellingen en bijgeloof van zijn tijd, heeft hij bijgedragen tot een vooruitgang, waarvoor we hem nog dankbaar kunnen zijn.

De heilige steenen. Met den dienst der steenen ging het al net als met dien der bronnen. Het is thans een als geschiedkundig erkend feit, dat de eeredienst der Grieken begon met de Litholatrie, de vereering van heilige steenen. Alvorens godenbeelden te maken werden steenen aangebeden, wier merkwaardige cylindrische, kegel- of piramidevormige gedaante deed denken, dat zij door de goden waren op aarde geworpen.

Bij de Hebreeuwen was de steendienst zeer uitgebreid. In vele bijbelteksten is sprake van heilige steenen. Jesaja laakt Israël, omdat hij zijn vertrouwen heeft gesteld in de steenen der stortbeken.

Vele dolmen (keltische steenen) werden genoemd naar den eeredienst, wiens voorwerp zij waren. Aldus heeten vele dolmen in Vienne nog thans Zonne-steenen. Een bewegelijke steen in de provincie Como heette Sasso della luna (Maansteen).

Na vele vruchtelooze pogingen om dit bijgeloof uit te roeien, zooals de talrijke besluiten der Concilies van Arles in 452, Tours 567, Nautes 658, Toledo 681 bewijzen, besloot men het over te nemen.[1)]

Tot dit doel werden zelfs wijdingsformulieren gegeven, die niets anders zijn dan een aanpassen aan de heidensche Liturgie. De kardinalen Pitra en Del Sotto hebben hun tekst gepubliceerd.

Niettegenstaande de verchristelijking behield deze dienst nog zeer lang zijn oorspronkelijk karakter. In enkele streken, zooals het dal van Larboust in de Pyreneën, worden de heilige steenen ook nu nog zoodanig vereerd, dat de bevolking in opstand geraakt, wanneer men ze vernielt, en de stukken verder blijft vereeren als tevoren. Men vertelt zelfs dat een arbeider, die een kruis moest plaatsen op een dezer steenen, gedood werd door den vertoornden beschermgod daarvan; de man werd door den bliksem getroffen.

Niet overal was de tegenstand evengroot. Meestal stond men toe, zooals reeds Theodosius

1) Karel de Groote verbood in zijn Kapitulariën de steenen boomvereering. Sporen bestaan nog, b.v: La Roche aux fées, la Grotte des fées, la Cabane des fées, la Troule de las fades, le Pont des fées, la Motte aux fées. In Lotharingen zijn vele Feeënsteine, in Bretagne: Pierres des fées.

II beval, dat een kruis ernaast werd geplaatst en soms er op. Zoo werden de meeste megalithische gedenkteekenen van Bretagne gekerstend. In het departement Yonne liet de geestelijkheid de kruisen op de steenen plaatsen, en bracht men een Mariabeeld aan op een draaisteen. In Mayenne staat een groot kruis naast den duivelspreekstoel. In een menhir van Hoedic bracht men een nis aan voor een Mariabeeldje, evenals bij een anderen steen in Maine-et-Loire. In Spanje bouwde men om de dolmen kerken, hetgeen in de 12e eeuw ook gebeurde in St. Germain-de Vienne (Charente). Plouaret (Côtes-du-Nord) maakte van een dolmen de kapel der zeven heiligen, terwijl Le Mans zijn grooten steen in de hoofdkerk deed sleepen.

Een merkwaardig voorbeeld is de heilige steen van Fabié te Fraïsse (Herault). Deze menhir draagt de sporen der verschillende eerediensten. Een tamelijk grof, gelijkvormig kruis dicht bij den grond dateert van den oudsten tijd, terwijl daaraan een modern latijnsch kruis in 1881 is toegevoegd. Vreedzaam naast elkaar zien we dus hier eenzelfde symbool van Heiden- en Christendom.

Het oude bijgeloof leeft nog. Nog steeds hebben doorboorde steenen geneeskracht. Te Kerongalet (Finisterre) steekt men de zieke lichaamsdeelen door het gat in een steen en te Draché (Indre-et-Loire) hetzelfde. Te Fouvent-le-Haut (Doubs) beschermt men de pasgeborenen door ze te schuiven door de opening in een menhir. De doorboorde steen te Fraves (Haute-Saône) verricht wonderen, en op St. Jan en Kerstdag worden hierbij kaarsen gebrand. Op Cyprus heeft men heilige steenen, waarvan er een 'het heilige gat' heet. In de Landes zijn kerken, waarin tusschen twee pijlers van den muur openingen zijn gelaten, waardoor moeders en kinderen klimmen om te genezen. Doorboorde geldstukken hebben voor eenvoudige lieden, vooral voor spelers ook, bijzondere waarde als talismans.

Een opsomming van honderden gelijke gevallen laten wij achterwege, het zij genoeg om aangetoond te hebben, dat het Christendom nog niets heeft kunnen veranderen in dit algemeene bijgeloof.

Een der vreemdste legenden, gevolg van den steendienst, is die van de melk der maagd Maria. Meer dan 69 kerken bezitten deze kostbare vloeistof als reliquie. Men vindt Mariamelk in Napels, in Padua, in Rome, in Venetië, in Parijs, Reims, Aix, Toulon, Genua, Berre, Chelles, Le Mans, Sonlac, Toledo, Poitiers, St. Denis, Bouillac, Soissons, Evron. 'Er is geen plekje zoo gering', zegt Calvijn, 'geen monniken- of nonnenklooster zoo klein, of men toont er in grooter of kleiner hoeveelheid melk der moedermaagd. Had Maria heel haar leven lang gezoogd, dan had zij nog niet zooveel kunnen voortbrengen.'

Te Nantes heet de reliquie Notre-Dame-de-Crée-lait, omdat ze moeders, die niet kunnen zoogen, aan melk helpt; te Ste-Radegonde de Pommiers vinden we hetzelfde. De melk van Chartres werd door Maria zelf gegeven aan den H. Fulbertus, die keel- en oogziekte had. Tijdens de kruistochten was deze melk een uitgebreid handelsartikel, en kreeg de eeredienst ervan zelfs een bijzondere Liturgie met wisselzangen en gebeden, die volledig bewaard zijn in een manuscript der bibliotheek te Toulouse. Uit Bethlehem werd ingevoerd een melk*poeder*, dat ontstaan zou zijn, toen Jezus eens de melk teruggaf en Maria den doek, waarin die was opgevangen, tegen den muur had geworpen. Men verkoopt dan het poeder dat aldoor op dezen muur ontstaat, doch het is niets anders dan gemalen Galaktiet, een salpeterzure kalkverbinding, die men in gewelven en grotten vindt, en eenigszins samentrekkend werkt. De Galaktiet werd in hoog aanzien gehouden.

Boetius schrijft in 1647: ‘de Galaktiet geeft een zoete melkachtige vloeistof. De Duitschers noemen ze ‘Maanmelk’. Vermengt men ze met water, dan gelijkt zij precies op melk; men verkoopt ze te Lucerne in de apotheken. De doktoren gebruiken ze bij zweringen, om ze te doen opdrogen. Velen geven ze aan zoogende vrouwen, om de melk te vermeerderen.’

Lang te voren had Plinius reeds de eigenschappen dezer steensoort aldus beschreven: ‘De Galaktiet komt van den Nijl. Bij het breken komt er een melkachtig sap uit. Zoogenden gebruiken hem om meer voeding te krijgen.’ Reeds ten tijde van Orpheus waren zijn eigenschappen bekend, die ze in zijn ‘Lithika’ roemt met deze woorden: ‘Ik biedt U een steen aan, gunstig voor hen, die hun gebeden tot de goden richten; hij is vol goddelijke melk...., men heeft hem Galaktiet genoemd, omdat, wanneer hij gebroken wordt, zijn binnenste melkachtig verhardt. Wanneer gij de uiers der schapen slap en dun ziet hangen, wat doet gij dan, lief kind?.... Reik dan der jonge moeder een zoeten drank, waarin Galaktiet is ge-

mengd, en zij zal het jong voeden en terugbrengen.'

Om den oorsprong van dit bijgeloof te ontdekken, moeten we tot het oude Egypte teruggaan, waar de Galaktiet in hoog aanzien stond, 'en de melk der vrouwen deed toenemen.'

Dit is de geschiedenis van het beroemde 'melkpoeder', dat onder den naam van 'Melk der moedermaagd' als reliquie wordt vereerd. Haar identiteit met het Galaktiet is zoo beslist, dat zelfs een bisschop (Barbier de Montault) erkende, dat de Maria-melk 'slechts een steen is die onder dezen naam wordt aangebeden'. Ter verontschuldiging zegt hij, dat deze steensoort werd gevonden in de grot te Bethlehem en vandaar het eerst meegebracht. -

De heilige voetstappen. De dienst der steenen voert tot dien der afdrukken in steen. Het geloof, dat de holten in heilige steenen ontstonden door den voet van godheden, kan worden gevolgd tot in de hoogste oudheid. De Grieken vereerden de voetstappen van Peleus, Theseus, Orestes, Amphion, Hercules. In Indië vereert men de voetafdrukken van Boeddha, Vischnoe en Siwa. Op Ceylon wijst men den reiziger de voetstappen van Gautama (Boeddha), terwijl de vereerders van Siwa hem aan dezen, die van Vischnoe aan Brahma, de Moslems aan Ali en de Christenen hem aan Adam of den H. Thomas toeschrijven. Het bijgeloof is overal gebleven, slechts de namen zijn naar behoefte veranderd.

In het departement Corrèze toont men den afdruk der schoenen van Satan; in Saône et Loire dien zijner klauw, in Bretagne dien van zijn staart, in Nottonville dien van zijn wijwatersketel, in Marnézie dien van zijn stoel. Te Hambers (Mayenna) bevond zich een in 1812 gebroken steen, die de 'duivelskansel' heette en den afdruk van zijn lichaam, handen en voeten vertoonde. In een kerk te Poitiers draagt een aan de H. Radegunde gewijden steen den voetafdruk van Jezus, die in de 6e eeuw kwam om de gemalin van Chlotarius te bezoeken. Boven dezen steen is een gedenkplaat aangebracht met het opschrift:

> Gedenkteeken van Gods voetstap.
> Den 3en Augustus 587 verscheen onze Heiland aan de H. Radegunde.
> Na zijn heengaan bleef een afdruk achter van zijn rechtervoet, ingedrukt
> in den steen waarop hij had gestaan.

Te Rome in de San Lorenzo is dezelfde afdruk te vinden, waarover prof. Bolland reeds schreef. Hetzelfde wordt vertoond te Arles, Soissons, Jeruzalem, en in deze laatste plaats eveneens de afdruk van Mohammeds tulband.

Voetstappen van Maria zijn te Meneac, die van een engel in de Kathedraal te Fécamp. Deze engel bracht er een druppel bloed van Christus.

Naar het aantal voetstappen van St. Martinus te oordeelen, moet deze heilige wel altijd op reis zijn geweest. In het Departement Creuze vindt men tegelijk de voetstappen van het paard, den muilezel, de muilezelin, den ezel en zelfs de sporen der wielen van St. Martinus' wagen. Gregorius van Tours bericht, dat dit alles reeds in zijn tijd werd vereerd. Van St. Martinus zijn verder nog afdrukken te Brèches, Viabon, Ligugé. Nabij Chambois in Baume staat op eenzelfden steen een voetstap der feeënkoningin en een van St. Maarten. In Palalda werden op de kerkdeur op de voetstappen van St. Maarten's paard hoefijzers aangebracht.

In bekendheid moet echter Martinus onderdoen voor Gargantua, den edelen zoon van den gallischen god Belenus, wiens legende door geheel Gallië en Groot-Brittannië verspreid was. Zijn aandenken behoort aan een geheel ras, waarvan de sporen te vinden zijn op talrijke megalithische gedenkteekenen. Nu eens ziet men de schoenen van Gargantua, dan weer zijn voeten, zijn pink, zijn tanden, zijn soepbord, zijn slijpsteen, zijn kopje, zijn kap, zijn werpschijf, zijn graf, enz.

Behalve deze heidensche reuzen en den H. Martinus hebben nog vele andere heiligen overal hun sporen achtergelaten. Op Malta b.v. kan men den voetafdruk van den apostel Paulus zien, te Damascus dien van Mozes. Te Jeruzalem bezit men zelfs een afdruk der vijf vingers van den aartsengel Gabriël.

De Phallusdienst. Bij den steendienst sluit zich aan de Phallusdienst. Niettegenstaande de kerk de voortplantings-functies, evenals alle hygiënische lichaamsverzorging, door een overspannen mysticisme en reactie tegen het naturalisme van den ouden eeredienst, verachtte, zag zij zich toch gedwongen meê te gaan met de vereering, die de ouden hadden voor de geheimzinnige voortplantingsdaad. Deze eeredienst strookte, evenals die der zon, met de idee van het behoud onzer soort. Men vindt dezen eeredienst bij alle oude volkeren.

Hoe de Kerk tegen reinheid te werk ging,

blijkt uit het verbod voor mannen om zich te baden, door den H. Clemens van Alexandrië gegeven. De H. Athanasius leerde, dat maagden, die zich aan God hadden gewijd, *nooit* andere lichaamsdeelen mogen wasschen, dan voeten, handen en gezicht, en deze nog slechts met ééne hand. De H. Hieronymus roemt den H. Hilarion als voorbeeld, omdat hij gedurende zijn geheele leven eenzelfde boetehemd droeg. Dit vormde den kloosterregel. Is het wonder, dat in de middeleeuwen zoo vaak pest, epidemieën en endemische ziekten heerschten?

Zooals gezegd, vond men den phallusdienst bij alle oude volken. Voor den tempel van Tyrus stonden twee Phalli van zes meter hoog. De dienst heerschte in Griekenland en Egypte, bestaat in Japan nog thans, en men heeft meer dan eens hiertoe gebracht de twee zuilen vóór den Salomonischen tempel.

De godheid der paring werd bij de Romeinen gesymboliseerd door den Phallus, en kon wegens zijn nuttigheid niet naar de hel worden verwezen. Het volk zou in een dergelijke wijziging niet hebben berust. Men moest er dus een anderen weg op vinden en verhief god Phallus tot heiligen Phallus, H. Phallianus of H. Phallier. Ook achter den heiligen Genitur en den H. Futi, Futinus en de Heilige Futina gaat hij schuil. Het volk zwoer zelfs bij den H. Futinus, zooals nog bij Rabelais te vinden is. Te Geiles (Puy-de-Dôme) is zelfs een vulkanische rots, die als Phallus-monument gold, omgedoopt tot rots van den H. Futinus.

De Futinus, die evenals Faustinus slechts een naamswijziging is van den heidenschen voorganger Futines, maakt in Varages nog de vrouwen vruchtbaar en geneest geheime ziekten. Te Viviers heet hij Saint Foutin de Cruas. Te Embrun vernielden in 1585 de protestanten den Phallus van den H. Futinus, die zich bij de reliquieën der kerk bevond. Hetzelfde gebeurde in 1562 met een phallus in de kerk van Saint-Eutrope te Orange. Te Gironet bij Sampigny bewerkt een beeld van den H. Futinus vruchtbaarheid. Niet ver daarvandaan staat op een berg het beeld der H. Lucia, vervangster der godin Lucina godin der bevallingen, wier attributen de Heilige heeft overgenomen. Anna van Oosstenrijk, gemalin van Lodewijk XIII, deed een bedevaart daarheen. De door de Galliërs vereerde Venus werd aldus de H. Venise, die vooral geslachtziekten genas Tot de heiligen van phallischen oorsprong behooren ook Sint Guignolet, Sint Greluchon. De namen Guignolé, Guinolé, Gunols, Vennolé, Guingalais, Guegan, Guchan, Gilles, Guilles komen allen van het Latijnsche woord *gignere* (verwekken), en de heiligen, die deze namen dragen en de eigenschap hebben om onvruchtbaarheid te genezen, zijn slechts verchristelijkte heidengoden der vruchtbaarheid.

De Phallusdienst muntte uit door aanroepingen van bijzondere lichaamsdeelen, b.v. de lendenen (les reins), en hieraan hebben de H. Regnaud en Renatus hun ontstaan te danken. Te Anjou wordt de H. Renatus door kinderlooze vrouwen aangeroepen onder ceremoniën, die duidelijk het gewenschte doel verraden.

De Phallusdienst is onder de meest uiteenloopende vormen bewaard gebleven. In het departement Finisterre heeft de menhir van Plouarzel aan beide zijden op meterhoogte een ronde, tepelachtige verhevenheid. Jonggetrouwden gaan er heen op de bedevaart om een vruchtbaar huwelijk te krijgen. Talrijke menhirs verrichten overal hetzelfde werk. Lenormant zegt, dat hij in 1852 te Rouaan kleine priapische figuren kocht, die men *gargans* noemde, die door de meisjes in hun corsage werden gedragen om gemakkelijker een man te vinden. Léon de Vesly schonk aan het museum te Rouaan een glazen beeldje, dat voor eenzelfde doel was bestemd. De

beeldhouwwerken van portaal en koorstoelen in menige kerk dragen onmiskenbare sporen van dezen eeredienst. Een Ciborie der Sacristie van Saint-Ouen te Rouaan is met oude munten met priapische voorstellingen versierd.

De Reliquieën. De reliquie-dienst sluit nauw aan bij dien der heiligen en is een overblijfsel van het Fetischisme. Hij werd door de priesters begunstigd om de reusachtige voordeelen die hij afwerpt. De geschiedenis der middeleeuwen biedt ons vele voorbeelden van twist tusschen kerken en kloosters, die elkaar bedrog verwijten. Men kent het woord van den abt van Marolles, die, toen hij in de kathedraal van Amiens het hoofd van Johannes den Dooper kuste, daarbij uitriep: 'God zij geprezen, dit is het zesde hoofd van den Dooper, dat ik in mijn leven heb mogen kussen.'

Ludovic Lalanne gaf een lijst van reliquieën uit, die aantoont hoever het bedrog kan gaan. Daarin komen voor:

Van den H. Andreas:	5 lichamen,	6 hoofden,	17 armen, beenen en handen.
Van den H. Antonius:	4 lichamen,	1 hoofd.	
Van de H. Anna:	2 id.	8 hoofden,	6 armen.
Van de H. Barbara:	3 id.	2 id.	
Van den H. Basilius:	4 id.	5 id.	
Van den H. Blasius:	1 id.	5 id.	
Van den H. Clemens:	3 id.	5 id.	
Van den H. Eligius:	2 id.	3 id.	
Van den H. Stephanus:	4 id.	8 id	
Van Sint. George:	30 complete	lichamen.	
Van Johannes den Dooper:		10 hoofden.	
Van de H. Juliana:	20 lichamen,	26 id.	
Van de H. Leodegorus:	5 id.	10 id.	12 handen.
Van de H. Pancratius:	30 id.		
Van den Apostel Lucas:	8 id.	9 id.	
Van den H. Philippus:	3 id.	18 id.	12 armen.
Van den H. Sebastiaan:	4 id.	5 id.	13 armen.
enz. enz. enz.			

De abt Deregnaucourt verzekert in zijn ‘Geschiedenis van het diocees Arras’, dat de abdij Flines in haar reliquieschat bezit: een stuk van het echte kruis, haar van de Maagd Maria, groote stukken van den zweetdoek der H. Veronica, kleedingstukken van Jezus, de heilige spons, de heilige lans, een doorn van de heilige kroon, een druppel goddelijkbloed, een rib van Sint-Nikolaas, een vinger van Sint-Hubertus, enz.

In April 1905 schreef, naar aanleiding der inventarisatie, in Frankrijk een zeer goed ingelicht medewerker van Le Matin: ‘dat hij, na ernstig onderzoek der officieele documenten, tot de overtuiging was gekomen, dat de Fransche Roomsche kerken de grootste wonderen der wereld herbergen. Uit de huidige rapporten (alle zijn nog niet

opgemaakt wegens het bekende verzet) blijkt nu reeds, dat St. Blaise 8 armen moet hebben gehad, St. Jacobus 18, de heilige Thecla 9. Johannes de Dooper had waarschijnlijk 60 vingers en 20 kaken, terwijl van de heilige Agatha minstens 6 borsten werden vertoond. - De Cathedraal van Reims is in het bezit van een steen, waarop Jezus zich moet hebben neergezet tijdens zijn omwandeling op aarde, en zelfs wordt er in het Westen een kerkje gevonden waar men zorgvuldig, in een doosje, de ademtocht van den Christus bewaart'.

De verzameling eener kerk te Aire bevatte gebeenten van allerlei soort, van mannelijke en vrouwelijke heiligen, van de elf apostelen, van de tienduizend martelaren, van de 'onschuldige' heiligen, drie stukken van het echte kruis, een doorn der doornenkroon, een druppel bloed van Christus, een tand van den H. Petrus, een arm van den H. Hadrianus, een been van Sint-Victor, den schedel van Johannes den Dooper.

De collectie eener kapel in Saint-Omer was nog belangrijker. Zij bevatte volgens een oude lijst: Een stuk van het echte kruis en van de lans; meerdere stukken manna 'dat uit den hemel viel', een stuk van Christus' graf, een stuk van het gewaad der H. Margaretha, een stuk der steenen tafel, waarop God met zijn vinger de wetten van Mozes schreef, een druppel zweet van Christus, een stuk van den staf van Aäron en van het altaar, waarop Petrus zong. Een stuk van de bloem door Maria aan Jezus gegeven. Een stuk van het venster, waardoor de aartsengel Gabriël binnentrad, om de maagd Maria te begroeten.

Een klooster te Jeruzalen bewaakt een vinger van den H. Geest. De kostbaarste verzamelingen waren die, welke van Jezus afkomstig waren. Zij zijn zeer talrijk. Zijn rok is tegelijkertijd te Moscou, Trier, Argenteuil en Rome, en hier zelfs tweemaal. Zijn tranen, zijn bloed, zijn zweet, zelfs zijn praeputium (voorhuid) wordt vereerd. De heilige lans is in haar geheel te Nürnberg, Parijs, Moscou, Praag, Krakau, Rome, Antiochië en in meerdere kerken en abdijen in Frankrijk, o.a. in de Sainte-Chapelle te Parijs. Spijkers van het kruis zijn er meer dan 200, sponsen zijn ontelbaar, evenzoo doornenkronen. Van het kruis-hout, zeide Calvijn, is wel een scheepslast aanwezig.

In 1489 besliste de theologische faculteit te Parijs, dat men aan het kruis dezelfde '*aanbidding*' schuldig was als aan Christus zelf, en dat '*vereering*' alleen onvoldoende was.

De dienst van het kruis heeft een zoo duidelijk fetischistisch karakter, dat mond en kin van den bronzen gekruisigde in de Kerk San Giuseppe te Rome zijn weggekust. Een gelijk lot onderging de zilveren statue der Madonna in San Augustino te Rome, de voet van het bronzen Petrusbeeld in den Sint Pieter te Rome en de voet van Christus in de Kerk Quo vadis Domine.

De reliquie-dienst had aanvankelijk eenig nut, door het verzwakken van het grove bijgeloof der middeleeuwen. Langzamerhand werd dit middel erger dan de kwaal, en het bleef gehandhaafd om zijn geldelijk voordeel. De hervorming wierp al dit onkruid overboord, de revolutie deed het hare door haar besluit van 1790, waarvan een christelijk schrijver zegt: 'Alles heeft zijn bestaansvoorwaarden. Men mag den storm niet aanklagen, wanneer hij een vermolmden boom omverwerpt, die wortel noch blad meer heeft.... Toen de constitueerende vergadering op 13 Febr. 1790 haar

beroemd dekreet gaf, dat het monnikendom omverwierp, deed zij niets anders dan dat ze een reeds innerlijk vergane ruïne deed tuimelen, en dus sanctie gaf aan een besluit der voorzienigheid'. [P. Lorain. Histoire de l'abbaye de Cluny].

Voor het Frankrijk van onze dagen zijn deze woorden nog zeer belangrijk. L'histoire se répète. -

TACIUS.

Had liefgehad?

Het lief gelaat werd bleek en mager,
De oogen kwijnend, dof en mat,
De laatste strijd was uit-gestreden;
Zij ging, die 'k zóó had liefgehad.

Had liefgehad? zou 't mogelijk wezen,
Kan liefde sterven? groote God,
Hebt Gij dan liefde niet geschapen
Voor eeuwig, kroon van 't menschenlot?

Is liefde dan een bloem, wier geuren
Men hier op aarde slechts geniet,
En weder wegwerpt, onverschillig,
Als zij verflenst is, - anders niet?

O God van liefde, trouwe Vader,
Der liefde bron en ziel en ader,
Wij voelen, dat Gij Liefde zijt;

Dat Liefde liefde slechts kan geven
Voor eeuwig, héél het groote leven,
In aller eeuwen eeuwigheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Materialisme en.... Materialisme.

Er zijn weinig woorden te bedenken waar in den loop der tijden meer behoefte heeft bestaan om een ongunstige beteekenis te geven dan aan het simple woord 'Materialismus.'

Met de toenemende ontdekkingen op natuur-, scheikundig en biologisch gebied, kwamen er al spoedig geleerden, die beweerden dat er niet langer een afzonderlijke zoogenaamde levenskracht (vitalisme) behoefde aangenomen te worden om de levensverschijnselen te verklaren, maar dat dit moest geschieden langs den gewonen physisch-chemischen weg. Ze leerden dat kracht en stof niet ieder afzonderlijk bestaanbaar zijn maar een onverbreekbare éénheid vormend en dat ook

zielewerkzaamheid alleen tot stand kan komen zoolang bepaalde deelen van de schors der groote hersenen voor prikkeling vatbaar zijn. Zonder hersenen dus geen bewustzijn en zoo zijn er tal van ernstige onderzoekers, 'die geen reden meer hebben kunnen vinden tot het medeaanvaarden van de opvatting, dat er eenig verschil zou bestaan tusschen het donkere niet der oneindigheid vóór de geboorte en een even donker niet van de oneindigheid na den dood'. Ze trachten de dingen te nemen zooals zij zijn en niet zooals ook *zij* die wellicht liever zouden wenschen, maar bukken voor het onvermijdelijke, dat is, berusten ín het vooruitzicht der vernietiging. - Dit is de hoofdpretentie van het *wijsgeerig* of *wetenschappelijk materialisme.*

Trouwens in het ontkennen van persoonlijke onsterfelijkheid staan de wetenschappelijke materialisten niet alleen. Om bij de cultuurvolkeren te blijven, mag het bekend heeten dat de Israëlieten vóór de Babylonische ballingschap vermoedelijk niet aan persoonlijke onsterfelijkheid hebben geloofd. Het Nirvana van het Boeddhisme (een der wereldgodsdiensten) is de toestand van verlossing, waarin men verstoken is van wereldsche smarten en hemelsche vreugden, kortom van alle aardsche herinneringen, met een algeheele opheffing der persoonlijkheid. Ook Confucius, wiens leer door millioenen Oosterlingen aangehangen wordt, liet de onsterfelijkheid in het midden, maar gaf den raad zóó te leven alsof men steeds gadegeslagen wordt door onzienlijke wezens, die getuigen zijn van onze verborgen daden en gedachten.

Moedwillig echter verwarren de geloovigen het wijsgeerig of wetenschappelijk materialisme met het door henzelf geschapene *practisch* of *ethisch materialisme*, dat is met de leer der Sadduceërs 'laat ons eten, drinken en vroolijk zijn, want morgen zijn wij dood'. Maar zelfs al ware dit zoo, dan nog mag niet vergeten worden, dat de stichter van het christendom niet op verzoek der Sadduceërs, maar door den haat en de ongenade der Farizeërs en schriftgeleerden aan het kruis genageld is geworden, gelijk in onzen tijd in figuurlijken zin nog dagelijks geschiedt.

Wil de eerlijke mensch met alle geweld een moraal aan het wetenschappelijk materialisme verbinden, dan mag het slechts deze zijn: de deugd moet beoefend worden terwille van haarzelve, niet uit vrees voor straf, noch op hoop van belooning, want reeds de doodgewone ervaring leert dat, althans in de meerderheid der gevallen, de levens, die door een dergelijke opvatting van het begrip 'deugd' geleid worden, het nuttigst voor anderen en het minst teleurstellend voor zichzelf zijn.

P. VAN BEUZEKOM.

II.
Jacht.

Met weerzin zie ik en zien velen met mij in dit seizoen een toename van artikels en kiekjes betreffende de jacht in de sport- en andere bladen. Werkelijk 't wordt tijd, in 't belang van ons ras, 't welk men eindelijk weer moedig en krachtig maken wil, dat front gemaakt wordt tegen 't jagen. Jagen is voor onze physiek niet aan te bevelen en voor ons karakter de pest.

Physiek zijn de ontberingen, 't langen tijd loopen in vocht en kon, vaak in natte kleeren of schoenen en de groote vermoeienissen, te overdreven voor wie de overige maanden van 't jaar een rustig leven lijdt, gebruikmakend van 't geen 't moderne

leven aan beschuttends en vergemakkelijkends geeft. Door van beide uitersten iets te nemen bewandelt men geenszins den middenweg.

Matige lichaamsoefening, matig harden 't geheele jaar door is gezond. Tien maanden lang zich laten vertroetelen en bedienen en twee maanden zich aan weer en wind blootstellen en zich ópwerken, is hoogst nadeelig en de oorzaak van heel wat ziekten en kwalen.

Voor ons *karakter* werkt 't moderne jagen allerbedroevendst. Niets kweekt zoo zeker lafaards als 't achtervolgen met schietgeweer en hond van weerloos, volkomen *weerloos*, ongevaarlijk, kunstmatig instand gehouden, ja vaak 'gefokt' wild, dat in de veilige maanden minder schuw geworden en gejaagd met vérspreidende geweren zelfs niet in staat is met succès te vluchten. Iedereen veroordeelt den straatjongen, die 'n klein hondje sart en schopt, de 'jongeheer', die in 'n diergaarde 'n opgesloten dier tergt, doch dit zijn in al hun lafheid nog helden, vergeleken met den jager. Zoo'n hondje *kàn* bijten, 'n voorbijganger *kan* 'n oorveeg toedienen, 'n oppasser *kan* procesverbaal opmaken, altemaal gevaren aan welke de veilig werkende jager niet blootstaat.

'*n Kind* dat met opzet vliegen of spinnen doodt of martelt, wordt terecht gewezen en bij sterke neiging voor abnormaal gehouden. De jager, 'n *volwassen man*, doodt uit wellust dieren en martelt ze eveneens - of ligt nooit wild lang aan wonden te sterven, of vlucht door hagel getroffen?

't Moderne jagen heeft niets verheffends meer, 't is **ordinair** en **goedkoop** dus **onsportief**. Er is geen schijn van partij, van spanning, van gevaar. Het is gemakkelijk dooden uit moordbegeerte.

't Heerscher zijn over den dood van andere levende wezens *zonder schijn van gevaar* kweekt lafaards, zoo goed als gevaar trotseeren (b.v. in vechtsport en in luchtvaart, eenigszins in alle sporten) moed geeft. Tevens ontwikkelt dit machtig zijn zonder verantwoording den tiran in ons.

Dat drijfjachten en hertenjachten nog excessen zijn van wat ik boven zei is duidelijk.

Men jaagt in ons land om vier redenen:

1°. Voor zijne gezondheid.

2°. Uit sleur.

3°. Om voor 'n heer versleten te worden.

4°. Uit genot.

De categorieën sub 1°. en 2°. mogen wel overdenken wat ik schreef van de nadeelen voor hun physiek en psyche, trouwens ieder, die iets weet van ethiek of zelfs maar 'n uur bij avond alleen in de vrije natuur geloopen heeft, weet wel, dat niemand door anderen leed te doen geluk verkrijgen kan.

Wandelen, paardrijden, wielrijden, roeien, tennis, golf, lawnbowl, lichaamsoefeningen helpen beter.

De sub 3° genoemden, ja, daarvoor weet ik geen raad, die stumperds beproeven toch reeds *alles* om voor 'heer' gehouden te worden en ik kan hun niets anders leeren.

Bij hen hooren ook aristocraten, die, minder hoog ontwikkeld dan hunne standgenooten, 't jachtgedoe 't eenige onderwerp van gesprek, zelfs middel tot excelleeren gelooven. Voor hen is 't niet zoo erg als 't jagen gestaakt wordt. Op allerlei gebied worden zooveel domheden verkocht met veel succès, dat ook zij wel slagen zullen, buiten de jacht. De categorie sub 4° genoemd is gelukkig 'n uiterst kleine minderheid, die ik - dit zonder eenige hatelijkheid - beklaag.

Hun hartstocht is moeilijk te verbeteren en zij zullen wel de laatste jagers blijven. Zorgen wij, dat 't jonge geslacht voor dit lijden bespaard blijft.

Voor 'n enkele naïeve, die meent te moeten jagen omdat anders de kool der arme boeren door 't wild wordt verorberd, deze - natuurlijk voor 99% mijner lezers - overbodige toelichting: Als ér geen jagen en zijne jachtwetten bestonden, was in korten tijd elk gevaar voor den boer verdwenen, door dat hij zelf zijne diefjes dooden zou. Dat men dieven, die zijn oogst bedreigen, doodt, is te vergeven, dat 't den boer verboden is zijn land te beschermen tegen de dieven omdat gefortuneerden 'n wellust zijn gaan voelen voor dit dooden, is schandelijk. Onze jachtwetten houden 't wild kunstmatig in leven, eigenaars van jachtvelden brengen er van elders wild in, deze ‘gefokte’ dieren vreten der boeren akkers kaal, van enkele dezer *door den jager* gefokte dieren ‘bevrijdt’ hij den boer.

Indien men U een huis te huur aanbood, waarop 't servituut rustte, dat Gij de daarin levende muizen *niet* mocht dooden of verontrusten, ja zelfs dat men 't recht had daarin muizen aan te brengen van elders op welke knaagdiertjes af en toe Uw huisheer kwam jagen, Uw huis overhoop halend, ge zoudt weigeren, maar vele boeren moeten zoo hunne akkers pachten aan welke zij zaad moeten toevertrouwen en welke zij zwaar moeten bewerken.

Vrienden van den mensch, vrienden van het dier, laat ons front maken tegen 't jagen.

X.X.

Andere bladen worden verzocht dit stukje over te nemen.

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen.
Oud-Gemeente-archivaris.
XLV.
‘Goeje Jan’ uit Huygens' ‘Scheepspraet’.

Wij kennen allen, geheel of gedeeltelijk, Huygens' ‘Scheepspraet’, gemaakt ‘ten overlijden van Prins Maurits’, en dus geschreven in 1625, na den dood-datum 23 April.

Zeker is de ‘Scheepspraet’ een der geestigste gedichten van onzen Constanter, en hoewel hij het gedicht deed bestaan uit tien coupletten, deed hij er slechts zeven van drukken.

Huygens' handschrift bestond echter, en de uitgever van die merkwaardige bron voor de

geschiedenis van Huygens' letterarbeid onthield ons de *drie* onuitgegeven coupletten niet.

Herinneren wij ze even.

Prins Frederik Hendrik, schrijft Huygens:

..... stond so dra an 't stuer niet,
Tscheepje vlootte niet so dra,
Off de doot die altijd suer ziet,
Treffen him mit nieuwe scha.
Goeye Jan die all syn heul was,
Die hem nergens en begaff,
Die syn weinich en syn veul was,
Viel van voor syn voet in 't graff.

Tquam hem wonder ongelegen
Jan te delven in een kerck,
Juyst in 't dichtste van de regen
Van syn ongeweune werck,
Jan kon schrijven, Jan kon lezen,
Jan kon rekenen met kryt,
Jan was minnelick van wesen,
Voll van trouw en sonder spyt

Goeye Jan was alle dingen
En nou was hij nimmendall;
All die Heintjes haert begingen,
Treurden over 't ongevall
Heintje self uyt syn beleeftheit,
Voor syn leste en beste loon.
Tuygde dat hy vroon eleeft heit,
Met een traentgien op syn koon.'

Dr. Worp, Huygens' uitgever, veronderstelt dat het gedicht niet af is. In deze zaak zullen we niet voor of tegen pleiten, maar we willen wel erkennen, dat de coupletten aan 'Goeje Jan' gewijd eigenlijk gezegd niet bij het gedicht behooren; we zouden zoo zeggen, zij wijzen op een Catsiaansch niet-uitgepraat-komen.

Toch zouden wij ze niet gaarne gemist hebben, want een verdienstelijk man mag gekend worden ook eeuwen na zijn dood, en als een Vorst, als Prins Frederik Hendrik, hem uitluidt op zulk eene wijze, mogen wij hem niet vergeten.

'Goeje Jan.' Het zegt veel, het zegt alles, en het zegt niets, want zonder nadere aanduiding dan allerlei goede eigenschappen, die hem tot *goed* stempelden, kunnen wij hem niet, wat zijn laatste naam betreft, tot een aangewezene voor een Nederlandsch *pantheon* promoveeren.

Gelukkig is de beoefening der genealogie, welke hulp-wetenschap der geschiedenis reuzenschreden doet, ter hulpe gesneld, en kunnen we thans den 'goeje(n) Jan noemen **Jan Tuning**.

Dr. Worp wees hem als zoodanig aan, en noemt hem in zijn qualiteit als Secretaris van den Prins, die juist Stadhouder was geworden toen Tuning stierf.

De Prins stond aan zijn sterfbed, en Huygens spreekt over den overledene in zijn *Sermones de vita propria*, in het Nederlansch aldus overgezet:

'Toen hij (Frederik Hendrik) in zijn goedertierenheid de dienaars zijns broeders op hetzelfde traktement aan zich verbonden had, was zijn huis mij (Huygens) niet

ongenegen, maar stond met al zijn schatten voor mij open. Een bewijs daarvan is, dat gij met vriendelijk gelaat mij tot uwe dienaren hebt willen rekenen van het oogenblik af, dat de dood u Tuning ontrukte, een man u bekend door langjarige ondervinding en van beproefde eerlijkheid. Maar de pest die zich steeds in het leger uitbreidde en hem wegrukte, kon, met uwe groote doodsverachting, niet noodzaken zijn huis te verlaten, zoo min als de vrees uwer vrienden of hun overredingskracht.'

Nu wij den familienaam kennen kunnen we eenige genealogisch-biographische mededeelingen omtrent hem doen.

Jacob Gerritz. (Tuning), een schipper in goeden doen te Leiden, was de vader van onzen 'goeje(n) Jan.'

Hij komt al voor in 1581. Dan wordt hij vermeld in het kohier van het 'Hoofdgeld,' en als zijn huisgenooten worden opgegeven: Niesgen Gerritsd^{r} 'syn wyf,' en de kinderen Stijntje, Jan en Annetje. Jan pareert tusschen zijn beide zusters, maar hij had nog een ouderen broeder, Gerardus genaamd.

Deze broeder had betrekkelijk een avontuurlijk leven. Hij werd in 1566 te Leiden geboren en werd klerk bij een advokaat te Enkhuizen. Op 17-jarigen leeftijd vertrok hij met handelsplannen naar Lissabon, doch een storm wierp hem naar zijn Vaderland terug en toen ging hij te Leiden (ingeschreven 13 Mei 1584) studeeren, en wel met zulk een succes, dat hij in zijn geboortestad in 1590 professer werd. Hij overleed ongehuwd te Brussel op een verlofreis in 1610 en werd in de St. Catharinakerk begraven.

Jan werd eerst als student ingeschreven in 1593, en uit een perkamenten leenbrief van 8 September 1622 blijkt, dat hij voor Prins Frederik Hendrik, stadhouder is van den Leenhove van Naaltwijk.

Jan schijnt een kruiwagen gehad te hebben en een stevigen kruier.

Misschien zaten er kruiers onder zijn vrouws familie Brand. In elk geval bezat zij verwanten met invloed.

In 1630 vinden we haar, toen weduwe, als regentesse van het Burgerweeshuis, dat zij bleef tot 1633.

Onze 'goeje Jan' leve ook in zijn vrouws liefdadigheidswerken voort.

30 October 1912
26ste Jaargang.
No. 18

Berichten.

Ik ben reeds op mijn terugreis, moet echter nog eenige dagen te Frankfürt a/M. blijven, onder behandeling van professor Schott, maar hoop einde dezer week, of begin volgende, mijn werkzaamheden te kunnen hervatten, en thuis te zijn.
Redactrice Holl. Lelie.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Godsdienst of Kerk?

De uitdrukkingen ‘Godsdienst’ en ‘Kerk’ als één begrip is een fout, die vaak voorkomt en voortdurend aanleiding geeft tot veel misverstand. Er wordt n.l. niet nauwkeurig getrokken en in 't oog gehouden de grens der begrippen Godsdienst en Kerk, zoo men wil de goede Kern der Kerkleer en die Kerkzelf als naar universeele macht strevend politiek genootschap. Trachten we dus te definieeren en te begrenzen de beide begrippen: Godsdienst en Kerk.

Lang geleden is reeds op dit aambeeld gehamerd, o.a. door den Lombardischen geleerde Bianchi Gisvini, die in al zijn werken nimmer een enkel woord uitte tegen den godsdienst, maar zich fel tegenstander toonde der Kerk en van het pausdom. De Belgische geleerde 'Dom Jacobus', doorkneed in de kerkelijke geschiedenis, handelde evenzoo.

Waar de Roomsche clerus alles wat tot de *Kerk* behoort aanmerkt als tot den *Godsdienst* te rekenen, daar past alleen de geschiedkundige methode van Hoensbroeck, die den Godsdienst geheel onbesproken laat, maar wijst op al het lage en platte dat daarvoor in de plaats is gekomen, en de gewichtige woorden sprak: 'de groote vijand van den Godsdienst is de Kerk'.

Voor die Kerk en haar Geschiedenis

vragen we thans de aandacht om daarmee iets bij te dragen tot verheffing en vrijmaking van ware godsdienstige beginselen.

Toen op de ruïnes der Romeinsche wereldheerschappij het Christendom optrad, luidde zijn grondstelling: ‘aan hunne *vruchten* zult gij ze kennen’.

Van Kerk was daar geen sprake, alleen de zedewet werd voorgehouden ter navolging; heidensche tempels en altaren werden vervangen door het gebod der liefde; elke afbeelding van het Opperwezen werd verboden; van een priesterstand was geen sprake. De gemeente koos zelve haar opzieners en deze waren gehuwd [de eerste bisschoppen]. Ziedaar het uitgangspunt.

Eerst met het scheppen van een geestelijken *stand* ontstond de *Kerk* naast den Godsdienst, en reeds de heilige Hiëronymus klaagde, dat al het kwaad aan de Kerk toe te schrijven was: dat hare priesters het volk bedierven. Reeds het concilie van Laodicea (364) maakte de opmerking, dat de geestelijkheid zich in strijd met de voorschriften van den godsdienst overgaf aan baatzucht, en de heilige Cyprianus verwijt aan de bisschoppen, dat zij de aalmoezen, die voor de armen worden gegeven, gebruiken voor hun genoegens.

De heilige Chrysostomus noemt de priesters ontvreemders van erfenissen; de heilige Justinus scheldt ze uit voor kerkroovers; de heilige Augustinus zegt, dat de kerk zich aan brasserij overgeeft.

Sinds het Christendom tot staats*godsdienst* [lees staats*kerk*] werd verklaard, openbaarde zich het verderf der Kerk sneller en sneller. Reeds in 366 gaf de twist over de opvolging van den apostel Petrus op den heiligen stoel [dien hij nooit innam] tusschen Damasus en Ursicinus aanleiding tot een bloedigen strijd te Rome.

De laatste baande zijn weg over een berg lijken heen, en de Kerk bidt hem als een heilige aan. De Kerk kreeg al spoedig het overwicht op den Godsdienst, het verworpen heidensche materialisme werd met vernieuwden ijver door de christen-priesters in toepassing gebracht. Reeds keizer Valentinianus moest verbieden aan de priesters legaten te schenken, en de heilige Hiëronymus klaagt, dat de geestelijken vrij wat schraapzuchtiger waren dan de lichtekooien.

Reeds in de 6^{e} eeuw werd door het concilie van Myan een bisschop wegens onkuischheid afgezet; evenzoo handelde het concilie van Chalons en in 656 in de kerkvergadering van Toledo werd Paus Symmachus zelf door een kerkvergadering wegens concibinaat aangeklaagd.

Uit de brieven van Paus Gregorius den Groote blijkt, dat deze den Godsdienst hoog hield, en om die tot recht te doen komen, achtte hij zich dan ook verplicht de Kerk te hervormen. Hij klaagt, dat de monniken als getrouwde mannen leven, dat priesters zich schuldig maken aan allerlei zonden, dat de bisschop van Tarente leeft in een schandelijken echt, enz, enz.

Het tweede concilie van Nicea (787) verbood de vereeniging van mannen- en vrouwenkloosters onder eenzelfde dak en geeft daartoe krachtige redenen op. Op het concilie van Aken (836) werd geklaagd, dat de nonnenkloosters waren geworden tot holen van ontucht. Ook de geldzucht der Kerk bracht den Godsdienst*) in een kwaden renk. De priesters kochten de voordeeligste ambten, zelfs paus Johannes II gaf in 532 aan den Senaat te Rome aanleiding om zulk een handel nadrukkelijk af te keuren, want destijds koos de stad Rome haren bisschop nog zelf, terwijl hij later eerst werd

*) [Kerk en Godsdienst stellen we aldoor tegenover elkaar.]

verklaard ‘uit het getal der Kardinalen verkoren door den Heiligen Geest, tot plaatsbekleeder Gods op aarde’.

Nochtans kocht paus Virgilius, nadat hij zijn voorganger had laten ombrengen, de driedubbele kroon.

Gregorius III was het, die voor de Kerk de winstgevende uitvinding deed der gebeden voor geld, tot aflaat voor helsche straffen. Deze missen voor dooden brengen de Kerk ontzaggelijke schatten aan en onderhouden duizenden geestelijken, die den spot drijven met de heilige eenvoudigheid der geloovigen, die dit voor Godsdienst houden.

Keizerin Irene, die haar broeder had vergiftigd en haar man had laten ombrengen, werd tot heilige verheven, omdat zij de aanbidding der beelden weer in zwang had gebracht. De heilige Cyvillus liet de schoone Hypatia vermoorden, omdat de roem van geleerdheid, dien zij had, hem naijverig had gemaakt.

Van Godsdienst, zooals de stichter ze begrepen had, van de zedewet was geen sprake meer; integendeel - de zonde werd een middel om de Kerk te verrijken.

Een uitstekend Italiaansch geleerde, schilder, schrijver, staatsman, generaal en minister, graat Azeglio te Turijn, zeide in zijn aanklacht

van het pausdom: ‘Gij hebt het geweten, waarmee de natuur den mensch begiftigde, vervalscht.’

Voor geld kocht men vergeving van alle zonden. Het recht om te binden en te ontbinden, dat de paus zichzelf toekende, legde aan de eeuwige gerechtigheid het zwijgen op tegenover de absolutie van een priester.

Bianchi Giovini, levensbeschrijver van Paolo Sarpi en van de geschiedenis der pausen tot aan de 13e eeuw, geeft een omstandig verhaal van de sleutels van den heiligen Petrus, in het Lateraan neêrgelegd ter aanbidding, door een lateren paus in den Tiber geworpen. Giovini stelt de vraag, hoe zij weer ter aanbidding konden worden neergelegd, daar nergens iets is te vinden omtrent het terugvinden. Ongetwijfeld zijn er nieuwe gemaakt. Dit komt overeen met 's pausen macht. Waar de hemel een door hem tot heilig verklaarde moet accepteeren, daar mag hij toch wel een reliquie maken of namaken en ze tot echt verklaren. Dat gebeurde en gebeurt nog dikwijls genoeg. Wanneer een nieuwe kerk een reliquie noodig heeft, laat de paus uit de katakomben een geraamte of een deel ervan halen en geeft daarbij een verklaring van echtheid. In Italië is men daaromtrent niet zoo geloovig als hier. Alberto Gazzera zegt in zijn geschiedenis der christelijke oudheden van Piemont, bij de vermelding van een opschrift uit de 3e eeuw, dat zich in de kerk te Stresa aan het Lago Maggiore bevindt: ‘Deze steen werd met het gebeente van den achtjarigen martelaar door Paus Pius IX aan den stichter dezer kerk, den wijsgeer Rormini, als uit de katakomben van Rome afkomstig, geschonken; doch het is aan twijfel onderhevig of deze achtjarige heilige wel een christen geweest is, want de letters B.M., die vóór zijn naam staan, komen bij vele klassieke heidenen voor en beteekenen niets dan: *bona memoria*, al zijn zij ook later voor *beatus martyr* gebruikt geworden.’

Hoe meer macht de Kerk kreeg, des te slechter stond het met den Godsdienst; zijne zedewet geraakte onder den invloed der eerste gedurig meer in verval. De heilige Ceritus stelde koning Gondebald van Bourgondië gerust ten opzichte van den moord zijner broeders, daar hij de Kerk goed bedacht, en koning Sigismund werd tot een heilige verheven, ofschoon hij zijn zoon had laten ombrengen. De Kerk gaf in haar pausen het voorbeeld, vooral in de 10e eeuw, zoodat de zeer rechtzinnige Baronius van de beruchte Theodora en hare dochter Morozia zegt, dat zij hare minnaars tot pausen, tot plaatsbekleeders Gods, tot opperhoofden der Kerk aanstelden.

In de geschiedenis der pausen Sergius III, Johannes X, XI en XII spelen bloedschande en echtbreuk een gewichtige rol. Bonifacius VI liet zijn voorganger worgen, Johannes XIV verhongeren. Johannes XVII werd door Johannes XVIII vergiftigd en deze stierf zelf ook door vergift. Benedìctus VIII was bekend om zijn wreedheid. Benedictus IX liet zijn voorganger Clemens II vergiftigen, enz., enz.

In zulke handen was de Kerk, toen het aan Gregorius VII gelukte om haar nog meer overwicht op de wereldlijke heerschappij te geven, hetgeen voor den Godsdienst nu weer het tegenovergestelde van voordeelig werd.

Het was een bloedverwant van den Duitschen keizer, Mathilde van Toscane, die het haar door den keizer in beheer gegeven land aan de Kerk schonk, nadat zij met de Duitsche ridders had toegezien, hoe Hendrik IV zich te Canossa vernederde.

De Duitsche bisschoppen hadden op een kerkvergadering te Worms nog zooveel Godsdienst, dat zij daar durfden zeggen: ‘de paus maakt zich schuldig aan echtbreuk en bloedschande.’ De kerkvergadering te Lissabon (1080) beklaagde er zich over,

dat het den geestelijken geoorloofd was in een ongeoorloofden echt te leven, mits zij den bisschop daarvoor een zekere som betaalden. Te Clermont werd in 1102 bepaald, dat de onechte kinderen der geestelijken in eene geestelijke orde moeten opgenomen worden, terwijl Urbanus III verbood, dat zulke zonen het geestelijk ambt huns vaders kregen. Op een kerkvergadering te Keulen werd in 1260 bepaald, dat de geestelijken de bruiloften hunner kinderen niet mochten bij wonen, maar hij werd om dit voorstel van de Kerkvergadering te Parijs verdreven, en in 1212 werd het aldaar aan de priesters veroorloofd in concubinaat te leven, mits daarvoor betalend; dit bracht een Franschen bisschop per jaar 20.000 gulden op, ofschoon ieder slechts 2 gulden betaalde.

Chateaubriand verhaalt, dat in Spanje in de 14^{e} eeuw evenveel kinderen van geestelijken leefden als van leeken. Dat al deze feiten eerlijk staan opgeteekend, is verklaarbaar: men had nog niets te vreezen van de Hervorming, en deelde ze mee naar waarheid.

Zonder twijfel zijn er ten allen tijde welmeenende mannen geweest, die een hervor-

ming der Kerk voor noodzakelijk hielden. Reeds de heilige Bernhard zei: ‘Mocht ik vóór mijn dood de Kerk zien, zooals zij oorspronkelijk geweest is!’ Hij wilde, dat de *Godsdienst*, niet de *Kerk*, de hoofdzaak zijn zou; hij had begrip van het onderscheid, dat er tusschen beiden bestond.

Zulke waarachtig vrome geestelijken wendden echter tevergeefs pogingen aan tot hervorming der Kerk, zoodat de wereldlijke macht zich genoopt voelde in te grijpen. Het parlement te Parijs stelde in 1535 een onderzoek in, waaruit bleek, dat geestelijken aan ouders hunne dochters met geweld ontroofden. In Oostenrijk bleek uit een dergelijk in 1563 door de regeering ingesteld onderzoek, dat kloosters vol bijzitten en kinderen van monniken waren.

Alle pogingen om de Kerk te hervormen werden verijdeld, zelfs die welke door de conciliën werden aangewend. De poging van paus Marcellus mislukte: hij werd vergiftigd. Ook bisschop Carlo Borromeo van Milaan wendde vruchtelooze pogingen daartoe aan: tweemaal werd een moordaanslag op hem gedaan, zelfs een zijner domheeren verwondde hem. Eindelijk hief hij de orde der Humiliaten op. De geschiedenis dezer orde, door den geschiedvorscher graaf Dandolo, is zeer belangrijk. Een moordaanslag door een lid der orde werd slechts door toeval verijdeld.

Wanneer men op de jaartallen let, zal men vinden een doorloopende reeks van het begin onzer jaartelling af tot het midden der 16^{e} eeuw. Laten we thans eenige feiten aanstippen uit de laatste tientallen van jaren.

In 1475 was Paus Sixtus IV de eerste oprichter van bordeelen te Rome, en onder Pius IX kwamen in 1850 in den Kerkelijken Staat 1000 echte geboorten voor tegen 2560 buitenechtelijke. Professor Eriedrich, een volkomen betrouwbaar persoon, bericht in zijn dagboek, gehouden tijdens het Vaticaansch Concilie 1873, dat onder Pius IX een professor in de moraal te Rome een bordeel voor geestelijken hield.

Er was in die vier eeuwen niets veranderd.

In 1560 gaf Pius VII een bul uit, waarin hij aan alle meisjes en vrouwen, die door haar biechtvaders verleid waren, gelastte, hen aan te klagen. Een groot aantal grootwaardigheidsbekleeders der inquisitie werd gemachtigd, die aanklachten in ontvangst te nemen. Men nam 't eerst een proef te Sevilla, een der voornaamste steden van Spanje. Dadelijk na de uitvaardiging der bul was het getal vrouwen die tegen hare biechtvaders optraden zoo talrijk, dat de 60 aangewezen notarissen en inquisiteurs niet in staat waren alle aanklachten in den daarvoor bestemden tijd op te nemen. Er werden 30 dagen verlengtijd toegestaan, die nog weer belangrijk werd verschoven. Ten slotte bleek, dat het aantal beschuldigde priesters zoo groot was, dat men ze onmogelijk allen kon bestraffen. Het onderzoek werd en is nòg gestaakt, en de schuldigen liepen vrij.

Dit is weliswaar 3½ eeuw geleden, doch veranderd is er niets. Keizer Napoleon gelastte in 1807 een dergelijk onderzoek in Duitschland tusschen Keulen en Aken. Tengevolge van dat onderzoek, geleid door den staatsraad le Clercq en prof. Sall, werden zoovele priesters gecompromitteerd en tevens zooveel dames van hoogen stand, dat de keizer geen kans zag dien Augiasstal te zuiveren. Hij liet ook het onderzoek staken en alles bleef bij het oude.

Herhaaldelijk verzochten de priesters opheffing van het celibaat, maar de vrees dat zij dan zouden worden ‘meer onderdanig aan den landvorst dan aan den paus’,

en dat liefde voor vrouw en kind hen te veel belang zou doen stellen in het eigen land en diens wel en wee, heeft dit verzoek steeds doen afwijzen.

Dat ten koste van de rust van millioenen geloovigen door evenvele geestelijken een onchristelijk leven wordt geleid laat de Kerk koud, òmdat de Kerk niets gemeen heeft met Godsdienst.

Echtbreuk gold als zoozeer onzedelijk, dat de godsdienstige Roomsche het huwelijk als een sacrament, dus als onverbreekbaar beschouwde. De Kerk dacht er anders over, liet het sacramenteele bestaan, maar voerde daarnaast in echtbreuk onder kerkelijke goedkeuring. Een voorbeeld uit velen:

Op 15 November 1845 huwde de Beiersche Margaretha Kerth met den heer J. Schopp. Op 7 Februari 1857 verklaarde de vrouw voor den bisschop te Rio, dat zij tot de Roomsche Kerk wenschte over te gaan [zij en haar man waren protestant]. De bisschop verklaarde daarna, dat er geen kerkrechterlijk beletsel was tegen een huwelijk van deze vrouw met den heer Lima. Haar huwelijk met den heer Schopp was nietig, als ‘gesloten in strijd met de bepalingen van het concilie van Trente’, dat n.l. verbood echtvereeniging van Roomschen met ketters.

Ziedaar de eerbied der Kerk voor het hu-

welijk, haar hooghouden van zedelijkheid.

Het klassieke Rome gaf groote macht aan den vader over de zijnen, de Kerk ging daarin veel verder. De kerkvergadering te Mainz (813) bepaalde dat iedereen, al is hij ook tegen zijn wil monnik geworden, zijn gansche leven lang dit moet blijven, en de nonnen evenzoo.

Een concilie van Worms bepaalde in 868, dat kinderen, die in een klooster worden opgevoed, het niet mogen verlaten, ook al zijn zij meerderjarig geworden. Waar de Staat zich hiertegen niet beslist verzet, bestaat deze praktijk nog steeds. De Kerk stelde gelijk of iemand door eigen wil of door vroegere belofte der ouders aan het klooster beloofd was.

De Kerk heeft zich op deze wijze niet alleen geestelijken, maar ook koorzangers door den wil der ouders verworven. Liguori zegt in zijn zedekundige godgeleerdheid, dat het aan de ouders niet kan belet worden om hun zonen door castratie meer geschikt te maken voor den dienst der Kerk; want de meerdere welwillendheid der stem draagt bij tot de liefelijkheid van het kerkgezang.

Zooals de ouders vrij over hun kinderen mogen beschikken, wanneer dit in het belang der Kerk is, zoo mogen omgekeerd de kinderen geheel tegen den wil der ouders ingaan, wanneer datzelfde belang dit meebrengt.

De Kerkvergaderingen van Toledo en Milaan verboden aan geestelijken te rouwen over den dood der ouders; die te Trente vermaande de priesters om zooveel mogelijk [*quam mexime protest*] alle natuurlijke liefde voor ouders en bloedverwanten te verzaken, want reeds de heilige Hiëronymus zegt: ‘Een groote liefde van den geestelijke voor zijne ouders is een groote zonde tegen God’.

Welk een zedeleer voor ouders en kinderen.

Een moeder is verplicht om haar kind zelf te zoogen, behalve wanneer zij van adel is, maar nooit mag zij een Jodin tot min nemen. Een onecht kind kan voor de deur van een gasthuis of op een publieke plaats worden neergelegd; maar wanneer de ouders rijk zijn, moeten zij aan de inrichting, die het opneemt, een schadevergoeding doen toekomen.

Genoeg om aan te toonen, dat de Kerk een vijandin is der zedelijkheid; thans haar verhouding tot de wetenschap.

De *Kerk* leeft van onkunde, de *Godsdienst* wil verlichting. We zouden kunnen verwijzen naar de statistieken die aantoonen dat, waar verlichting hoog staat, het aantal misdaden veel lager is dan in landen waar de Kerk machthebbende is.

De Stichter van den christelijken Godsdienst zei: ‘ik ben het licht der wereld’, en zijn plaatsvervanger schreef in den syllabus ‘vervloekt zij de moderne beschaving en wetenschap’. Reeds de Kerkvergadering te Carthago (398) verbiedt aan de bisschoppen zich met de studie van de klassieke werken der heidenen bezig te houden. Het heet daarin: ‘Wilt gij geschiedenis leeren, leest dan de boeken der Koningen in den bijbel; wilt gij wijsbegeerte, leest de spreuken van Salomo; wilt gij een heldendicht, leest dan Job; wilt gij lyrische gedichten, leest de psalmen; wilt gij oudheidkunde, leest het eerste boek van Mozes; wilt gij wetten en zedeleer, leest dan het Nieuwe Testament’. Origenes vergelijkt de wetenschappen met de plagen van Egypte; Tertullianus verdoemt de natuuronderzoekers, die willen doorgronden hetgeen met wijsheid voor den mensch verborgen gehouden is.

Zoodra de Kerk in het Romeinsche Rijk tot heerschappij kwam, werden de wetenschappen vervolgd en verspreidde zich de duisternis allerwege; wie niet geloofde

wat de Kerk voorhield, werd vervolgd. Reeds Theodosius II veroordeelde de heidenen in 426 tot den dood. Daarentegen beveiligde een barbaar, de Goth Theodorik, de overblijfselen der oude kunst te Rome en vermaande tot verdraagzaamheid. De oude bibliotheken werden verbrand, oude handschriften opgeschrapt om er kerkeliederen op te schrijven, zoodat Gibbon kon zeggen: ‘De Noordsche barbaren hebben aan de wetenschap niet meer nadeel berokkend dan de Kerk’.

Gelukkig trokken zich de Arabieren de wetenschap aan en onderscheidden zich door hun verdraagzaamheid in het godsdienstige. Dit mishaagde de Kerk, die gedurende meerdere eeuwen den oorlog tegen hen predikte. Alleen in Spanje hadden zij 70 bibliotheken, van welke die te Cordova 600.000 werken bevatten. Kardinaal Cisneros liet daar 100.000 handschriften verbranden, Torquereda 5000, enz.

Toen de bloem der ridderschap op den kruistocht Constantinopel veroverde, verbrandden zij er een prachtige bibliotheek. Eenige handschriften werden als buit meêgebracht, maar de Kerk verbood de lezing ervan, en een Latijnsche vertaling der Metaphysica van Aristoteles werd op een plein te Parijs openlijk verbrand.

Later maakte de Kerk zich meester van de wijsbegeerte van Aristoteles, omdat zij toen kon dienen om den voortgang der beschaving tegen te gaan. De hoogleeraar Ramus, die zich daartegen verzette, werd het offer van den Bartholomeusnacht. Declaves, Villon en Bétaut werden in 1624 om dergelijke redenen uit het land verbannen, en de universiteit te Parijs verbood op straffe des doods, iets te onderwijzen wat met de leer van Aristoteles in strijd was.

Savonarola, Arnold van Brescia, Sylvester van Florence boetten met hun leven de pogingen om den Godsdienst te verlossen uit de boeien der Kerk. Abelardus werd vervolgd, Vaninini en Giordano Bruno verbrand, Camponella werd zevenmaal gepijnigd, den wijsgeer Baco werd het schrijven verboden, Descartes werd verbannen.

Bonifacius VIII verdoemde in 1571 de ontleedkunde; de leer van den bloedsomloop heette een even groote ketterij als die van de beweging der aarde; de leer van Harvay werd verboden.

't Is niet te verwonderen, dat de Latijnsche landen slechts tijden van bloei kenden, wanneer de Kerk tijdelijk was onderdrukt, dat zij tot den laagsten trap zonken, zoolang de Kerk hare macht kon uitoefenen. Waar is het Spanje der Arabieren gebleven? Een vernederd, dom volk is er over, dat al zijne koloniën moest prijsgeven, dat bijna tot geen enkele energieke daad meer in staat is. Vergelijkt eens de toestanden in den Kerkelijken Staat met die van het latere Italië. En wat ons land betreft, men controleere eens de leerwijze en de boeken der dogmatische scholen, die voor de eenheid van ons volk een groot gevaar opleveren. Men verlieze niet uit 't oog, dat kort geleden nog een Leuvensch professor moest erkennen: ‘ja zeker, onze Kerk is onverdraagzaam, òf ze is niet’, en dat alle verdraagzaamheids-praatjes niet kunnen wegnemen de juistheid van Veuillot's program:

‘Waar wij (de Kerk) staan naast andersdenkenden, eischen wij van hen, krachtens *hun* beginselen, vrijheid voor ons; om daar waar we daartoe de macht hebben gekregen, hun alle vrijheden te ontnemen krachtens *onze* beginselen.’

Het huiselijk leven, de banden der natuur, zijn door de Kerk vergiftigd. Hoe de moeder haar gevoel voor het komende kind als zonde moet beschouwen, is bekend, daar de kinderen ‘zonder den doop slechts geboren zijn ter eeuwige verdoemenis’. Bij moeielijke bevallingen of gevaar voor levenlooze geboorte vloeit hieruit voort de toepassing van de keizersnede door geestelijken, het opofferen der moeder door Roomsche doktoren. Dat dit laatste gevaar niet denkbeeldig is, moge blijken uit de geschriften over deze operatie door Thirion in België (1836), door Dr. Meurive voor de academie verdedigd. Nog in onzen tijd en in ons land doen zich dergelijke gevallen voor.

Zoodra het kind geboren is, komt de Kerk met haar rechten en dwingt de ouders het te laten doopen. Hoever dit recht gaat, bleek in Frankrijk, waar de staat (1685) de kinderen der Hugenoten in beslag nam om ze te doopen, en hetzelfde feit in Oostenrijk bij de contrareformatie, waar de ouders werden verdreven, doch de kinderen moesten achterblijven. Een kind kan op zijn verzoek buiten en tegen den wil der ouders gedoopt worden en daarna aan die ouders ontnomen, om te voorkomen dat het afvallig wordt. Het eerste komt in ons land nog telkens voor, het laatste alleen in Roomsche landen.

Het kind groeit op en moet naar school, de priester zorgt voor den aard van het onderwijs [België levert er jaarlijks het voorbeeld van], en zooveel meer, dat Paul Louis Coussek kon zeggen: ‘Zendt Uwe dochters liever naar een huzaar, die met

haar trouwen kan, dan naar een man, die de gelofte van kuischheid heeft afgelegd.' Deze waarschuwing gold den geestelijke als onderwijzer èn als biechtvader, en was evenzeer gericht tot de vrouwen en moeders als tot de dochters.

Bij dat alles is door de Kerk de vrouw laag en klein gehouden. De heilige Cyprianus noemt ze: 'slangen en de pest'. Het concilie van Carthago (398) verbiedt aan vrouwen de kerk te bezoeken, en zij mochten nooit als leeraressen optreden.

Het: mulier taceat in ecclesia' [de vrouw moet in de kerk zwijgen] der latere tijden is bekend.

De Roomsche keizers waren billijker ten opzichte der vrouwen. Antonius Pius veroorloofde den echtgenoot niet zijn vrouw wegens echtbreuk te vervolgen, wanneer hij zichzelf aan een dergelijke misdaad had schuldig gemaakt. Daarentegen geeft de Kerk aan de vrouw in den biechtvader een vertrouweling, dien zij meer dan haren man vertrouwen moet en die het recht heeft om vragen tot haar te richten, die menigen

geneesheer zouden doen blozen. 't Is mogelijk, dat daarom de geestelijken de huwelijken gemakkelijk hebben gemaakt, terwijl de priester bij het sacrament des huwelijks volstrekt *niet* de handelende persoon is. Terwijl de zes andere sacramenten door den geestelijke uitgedeeld worden, is bij het sacrament des huwelijks de verklaring der beide echtgenooten, zelfs tegen den wil van den pastoor, voldoende. De leeraars van het kerkrecht zeggen, dat de priester het bruidspaar zelfs vervloeken kan, terwijl het sacrament toch volkomen geldig is. Het concilie van Trente heeft dit bekrachtigd, terwijl het reeds op dat van Toledo in 400 was vastgesteld.

Nog niet lang geleden is ditzelfde door den paus met ronde woorden uitgesproken.

Koning Frederik Willem III verwonderde zich, toen hij in de voordrachten tot bevordering van officieren bij de namen von Ziethen, von Luck en von Mandelslohe opmerkte dat zij als Roomschen waren opgegeven, ofschoon hij wist, dat hunne ouders allen tot adellijke protestansche familiën behoorden. Volgens de wetten van het land moesten de kinderen worden opgevoed in den Godsdienst *des vaders* en gaf hij dus zijn verontwaardiging te kennen. Men antwoordde dat alleen de moeders Roomsch waren, maar dat de geestelijken het huwelijk niet hadden willen voltrekken zonder de belofte, dat de kinderen tot de Kerk *der moeder* zouden behooren. De gezant te Rome werd opgedragen met den paus in onderhandeling te treden. Geen der ministers waagde het de bescheiden opmerking te maken, dat het 't natuurlijkst zou zijn om de vaders, die generaals waren, als zoodanig te ontslaan, omdat zij gehandeld hadden in strijd met de wetten des lands. De toenmalige gezant te Rome, de geleerde Bunsen, had vrij wat moeite om deze zaak overeenkomstig de wenschen van zijn vorst ten einde te brengen. De toenmalige paus Pius VIII was zoo toegevend, dat hij veroorloofde, dat de pastoor, in geval de gevorderde belofte niet werd afgelegd, zich met de *assistentia passiva* moest tevreden stellen.

Dit beteekende: dat voortaan, zoo de belofte om de kinderen Roomsch te maken niet van een niet-Roomsch echtgenoot kon worden verkregen, de priester toch het huwelijk mocht voltrekken, mits hij zich onthield van alle woorden en teekenen, waaruit men zou kunnen besluiten tot de toestemming der Kerk. Een vertooning dus, een schijn-huwelijk hoewel gebrandmerkt als concubinaat, toch in en door de Kerk voltrokken. Dat is de eerbied voor de sacramenten.

Laten we intusschen de Kerk eens bekijken van een ander standpunt.

De Kerk maakt er aanspraak op de humaniteit te bevorderen en onder meer de slavernij te hebben afgeschaft.

Ja, de *Godsdienst* leert dat alle menschen gelijk zijn, en het gebod luidt: doet den ander wat gij wilt dat U gedaan worde. Dus theoretisch geen standsverschil, geen adel, geen slaaf. Die leer is bovendien niet specifiek christelijk. Reeds Grieksche wijsgeeren waren daarvoor opgekomen, reeds Esseërs en Therapeuten huldigden die leer, en de Joodsche wijsgeer Philo leerde ten tijde dat Johannes begon te doopen, dat de slavernij onrechtvaardig en in strijd is met de natuurlijke rechten van den mensch. De Kerk echter huldigde een tegenovergestelde gevoelen.

De Kerkvergadering te Elvira (303) bepaalde, dat een christelijk slavenbezitter aan de slaven hun heidensche afgodsbeelden mocht laten behouden. De heilige Augustinus bevestigt dit, en onder Constantijn hielden de priesters reeds slaven. De Kerkvergadering te Orleans (541) beval dat slaven, die in de kerk vluchtten, aan hun heer moesten worden teruggegeven. Het concilie van Narbonne (589) veroordeelt elken slaaf, die op Zondag werkt, tot honderd stokslagen. De Kerkvergadering te

Toledo (633) verbood alleen aan Joden het houden van Christen-slaven. De heilige Thomas van Aquins leert, dat de Joden door de Kerk tot eeuwige slavernij verdoemd zijn. Te Orleans werd in 511 bepaald, dat een burger die een meisje verleidt, slaaf der kerk wordt. De onechte kinderen der geestelijken worden slaven der Kerk, bij welke de vader een ambt bekleedt, ook wanneer de moeder een vrije vrouw is, en een rechter, die aan een slaaf der Kerk de vrijheid schenkt, wordt in den ban gedaan (Toledo 658, Pavia 1012).

Nog in de 13e eeuw bepaalde een kerkvergadering te Iglesias op Sardinië, dat de kinderen van een geestelijke, door dezen bij zijn eigen slavin verwekt, niet aan hem behooren, maar ten bate der Kerk verkocht moeten worden. De kinderen, door hem bij een vreemde slavin verwekt, worden tusschen de Kerk, bij welke de vader als priester aangesteld is, en den heer der moeder verdeeld.

Onder den heiligen Karel de Groote, overwinnaar der Saksen, wiens gebeente rust bij de reliquieën te Aken, nam de slavernij der-

mate toe, dat volgens Montesquieu, het 3e deel van alle bewoners van het herstelde Romeinsche rijk tot den slavenstand behoorde. Talloos zijn de oorkonden, waarin het heet: ‘tot redding mijner ziel, tot boete voor mijn zonden, enz., lever ik hierbij over aan de Kerk.... zooveel slaven’. Hoe groot het aantal was blijke uit het feit dat Alcuinus, die in het bezit van vier abdijen was, 20.000 slaven bezat. Het bisdom Parijs had er in de 9e eeuw 160.000.

De Kerk draalde het langst met de afschaffing der slavernij. De vrije burgers van Florence deden het reeds in de 13e eeuw, terwijl in de monarchieën en onder den druk van het leenstelsel de slavernij en slavenhandel op christelijke markten voortduurden.

De republiek Ragusa, die zich onder bescherming der Turken moest stellen, was de eerste staat, die den slavenhandel afschafte.

Nog in de 13e eeuw lieten de domheeren van de Notre Dame te Parijs al hun slaven uit het dorp Chatenay in de gevangenis verhongeren, en op het hun van regeeringswege gedane verwijt antwoordden zij, dat zij recht hadden over leven en dood.

Clemens VIII deed in den oorlog, dien hij in 1597 met den hertog van Ferrara voerde, dezen in den ban, en veroordeelde alle krijgsgevangenen tot slavernij. Het eiland Malta, in het bezit der vrome Maltezer ridders, telde in 1710 meer dan 10.000 slaven. Uit een proces, te Mechelen gevoerd, blijkt, dat de bisschop van Doornik nog in 1650 een slaaf had.

Sedert de ontdekking van Amerika werd de slavenhandel in het groot gedreven, en waar dit niet het geval was ontstond de leenroerigheid en de lijfeigenschap. Nog zijn er in Duitschland gewesten, waar de edelman is de burgerlijke gemeente, evenals Lodewijk XIV zich den staat noemde.

De lijfeigenschap en leenroerigheid droegen wel is waar niet den naam van slavernij, maar waren toch in werkelijkheid niets anders. De dorpsbewoner mocht de hem aangewezen plaats niet verlaten en moest zooveel diensten doen, dat hem ternauwernood tijd overbleef om het land te bebouwen, dat hij tot zijn onderhoud mocht gebruiken. Over zijn kinderen beschikte de heer en deze had het recht om de dochters zijner onderhoorigen in zijn dienst te nemen, en als deze in het huwelijk wilden treden, een losprijs te bedingen. Ook kon hij haar het trouwen geheel weigeren, zoodat de zaak eigenlijk geheel dezelfde slavernij onder een anderen naam bleef. Tot deze tijden wenscht de Jonkerpartij in Duitschland terug te keeren, een partij, die eigenlijk niets is, niets heeft, niets kan.

In Oostenrijk werd de slavernij door Jozef II afgeschaft, maar waar, zooals in Frankrijk, de Kerk meester was, kwam er niets van in. Op 4 Augustus 1789 echter deed de wetgevende vergadering daar, wat de Kerk niet wilde doen; zij schafte de slavernij af. Pierre Loriguet zei daarvan: ‘de afgevaardigden moeten zeker een roes gehad hebben’. De Amerikaansche republieken volgden dit voorbeeld, zoodra zij zich van de christelijke hoofdsteden hadden vrijgemaakt: Mexico in 1810, Chili in 1818, Peru in 1821, Rio de la Plata in 1828, Guaternale in 1823, Bolivia in 1825, Venezuela in 1834. Engeland betrachtte deze heilige plicht der menschelijkheid ten opzichte van zijn koloniën in 1834, maar in het aller-christelijkste Frankrijk was daartoe een tweede editie der republiek van 1689, die van 1848, noodig. Zonder revolutie kwam het bijna nergens tot afschaffing.

En overal bleek de Kerk de zekerste beschermster der slavenhouders. Spanje en Portugal hadden bij het verlies hunner koloniën in Amerika daar nog heel wat slaven. Zij hielden er het langste aan vast, want beide landen waren streng paus-kerkelijk gezind.

Alleen bukkende voor de overmacht, door een bloedigen oorlog gedwongen, gaven de Kerksche landen toe aan de menschelijke eischen der anderen. Zoo iemand, dan heeft de Kerk haar uiterste best gedaan om de opheffing te voorkomen. Had het aan haar gelegen, dan bloeide de slavenhandel nog overal.

Deze waarheid stellen we tegenover de leugenachtige bewering, die steeds herhaald wordt. Nog steeds hoort men n.l., dat de kloosters veel goeds hebben gesticht. Zelfs al is dit waar, dan nog is dit geen verdienste der Roomsche Kerk, want het is niet deze Kerk, die ze uitvoert. De Boeddhisten hadden reeds vroeger hun kloosters en de Romeinen hun Vestaalsche maagden. De gelofte van Kuischheid kwam reeds in den klasssieken tijd der Grieken voor. Men verhaalt, dat de monniken in de Europeesche landen den landbouw hebben ingevoerd, maar men vergeet, dat zij aan de slavernij de grootste uitbreiding gaven. Men prijst hen, omdat zij de wetenschap onder hun bescherming

namen, maar men vergeet, dat zij de klassieke werken verbrandden of de perkamenten afschrapten om op de werken der groote mannen van den grijzen voortijd de bewijzen te schrijven van den teruggang, dien de beschaving ondergaan had, - wanneer men de werken dier mannen tenminste niet geheel verbrandde, omdat zij volgens de meening der monniken ketterij behelsden. De geleerden van onzen tijd, die wenschen, dat de wetenschap tot het oude moet terugkeeren, staan achter in onpartijdigheid bij enkele priesters. Zoo zeide de bekende geleerde priester Fleury: 'Het monnikenwezen heeft aan de Christenheid onberekenbaar veel kwaad berokkend. De leeken zouden recht hebben te zeggen: wanneer diegenen, welke toonbeelden van volmaaktheid moesten zijn, zich zulke dingen veroorlooven, dan kunnen wij ons nog meer veroorlooven; wanneer zij zulke dingen niet voor zondig houden, dan behoeven wij niet nauwgezetter van geweten te zijn. Uit deze bron is sedert de laatste eeuwen het verval der zedelijkheid voortgevloeid, want de bedelmonniken hebben zich veel met casuïstiek afgegeven; maar de bedelaars zijn een groote last voor hen, van wie zij hun onderhoud ontvangen. Daarbij werden twee middelen gebezigd om de neiging tot het kwade aan te kweeken, en wel in de eerste plaats dit: dat men de meeste misdaden verontschuldigde en de absolutie gemakkelijk maakte. Het bijgeloof heeft er toe bijgedragen om den afschuw van misdaden te verminderen. Men kan een ordekleed dragen, alle dagen den rozenkrans afbidden, en toch zijn vijand niet vergeven, onrechtmatig verkregen goed niet teruggeven of zijn betrekking tot een bijzit niet afbreken. Daarvoor wil men liever voor de gewijde hostie knielen, haar aanbidden, aan processies en bedevaarten deelnemen, dan deugdzaam leven.'

Zoo spreekt de priester Fleury, want deze bezat *Godsdienst.*

Niet alleen in het wezen der Roomsche Kerk ligt het om het volk van den vooruitgang terug te houden - hetzelfde kan worden gezegd van landen en tijden, waarin een dogmatisch protestantisme hoogtij vierde.

De verordening op het protestantsche Lager Onderwijs in Pruisen van 1854, onder minister von Raumer b.v. bevat het volgende: 'De verhouding van den onderwijzer tot den leerling moet nevens het onderwijzende ook het stichtelijke element vertoonen. De onderwijzer moet daarom zorgen, dat hij steeds in de boete en in de genade vasta, opdat hij krachtig kunne bidden en op de verhooring zijner gebeden staat maken. De opgewektheid tot zulk een gebed zal voor den onderwijzer een bewijs zijn, dat hij ook een heer is, naar de ordonnantiën Gods en volgens diens wil over arme menschenkinderen gesteld, die *geregeerd* moeten worden. Want dat is het ware leven der christelijke school, dat zij, zich onder zijne tucht stellende, een inrichting is, die nuttig is tot leering, tot bestraffing en tot kastijding'.

Zoo bedient men zich van den Godsdienst der liefde ter wille van hen, die door Gods genade tot bevelen geboren zijn.

Daarnaast staat heel duidelijk: 'Onderwijs in denken en oordeelen is op de school niet op zijn plaats.'

Het reglement op de protestantsche kweekscholen van hetzelfde jaar bevat dit schoone product: 'Het streven om in de kweekscholen den kring der wetenschap zoo ver mogelijk uit te breiden en veelzijdige kennis te bevorderen is in strijd met onze bedoelingen. Bij het onderwijs in de taal moet de klassieke litteratuur buitengesloten worden. Algemeene wereldgeschiedenis is slechts oorzaak van verwarring van begrippen en overbeschaving. Bij de natuurkunde dient godsdienstige richting een voorwaarde te zijn.'

Ook hier dus, waar een ijskoude kerkleer de plaats innam der religie, dezelfde gevolgen. De Kerk verstikte den Godsdienst. Tegen alle verdraagzaamheidspraatjes in kunnen alleen de bevechters der dogmatische Kerken worden aangemerkt als voorstanders en beschermers van religie en Godsdienst. Zoo ergens, dan geldt het hier in den strijd der religie tegen de Kerk: Wie niet met mij is, die is tegen mij.

CHRYSIET.

Van Menschenleed.

Negen uur in den morgen. Ik zit nog aan m'n ontbijt. Daar gaat met schokjes de bel over en gelijktijdig doet gestommel tegen de voordeur en het neersmakken van een voorwerp op de stoep me haastig opstaan. Ik doe open. Voor me staat een oude, heerachtige, propergekleede man, met ontsteld gelaat.

Tegen de deur ligt een aan 'n riem bevestigde kist of mars, die de oude heer nu opent en waarin allerlei artikelen: als messen,

scharen, kammen, lepels dooreen liggen. In laadjes er onder, die de man nu open trekt, zijn garen en band, naalden, spelden, vingerhoeden, broches, colliers, benevens andere luxe-artikelen naast en over elkaar, tot den rand, vrijwel ordelijk opgestapeld.

Bij 't afladen van z'n mars, door hem op den rug gedragen, is de riem hem ontglipt en de kist tegen de deur gebonsd.

Hij: ‘Dat zal je niet gedacht wezen; zesenzeventig jaar en dan met zoo'n zware kist op je schouders te sjouwen!’

Ik: ‘Zeker is dat erg; maar goeie man, ik heb niets noodig, ik....’

Me in de rede vallende:

‘Niet?... Ja, dat dacht ik wel. Ook al niets noodig. Snauw 'n oue man van 76 jaar maar af, stuur 'm maar weg...’

‘Ik snauw u toch niet af! Maar men kan niet van alle menschen koopen; er komen zóóveel... ik wil u echter wel 'n paar centen geven; dat is m'n gewoonte.’

‘Daar vraag ik niet om, maar als u ze geven wil, asjeblief dan... ik ben vanmorgen nuchter van Amsterdam gegaan. Ik ben niet bij 't venten opgebracht, ik handel nu drie jaar; maar ik had geen cent meer in huis, ik moest wel...’

‘Ja, er wordt veel armoe geleden. Alle menschen, die hier aan de deur komen, klagen. U vraagt echter bij de verkeerden. Wij burgers moeten zelf werken voor ons brood en als we overal aan zouden geven, wat een beroep op onze beurs komt doen, zouden we zelf ook niet staande kunnen blijven. U moet bij de wèlgezetenen vragen, die kùnnen geven.’

‘Och’, zegt ie weer verbitterd, ‘daar hoef je heelemaal niet te komen, daar wordt je weggestuurd. Bij ons in Amsterdam staat aan de deurpost op 'n mooi blauw of zwart plaatje met gouden letters: ‘Liefdadigheid naar Vermogen’. Dat wil zeggen: ‘Wij koopen en geven niet aan de deur’. Néé, als ik nog wàt verkoop of krijg, dan is 't bij de burgers of bij den werkman... die hebben nog hart... die kunnen van hun beetje nog eer missen dan de groote heeren...’

Ik had m'n portemonnaie intusschen voor den dag gehaald, maar ziende, dat ik geen losse centen had, vroeg ik: ‘hebt u van 'n dubbeltje terug?’

‘Welnee... ik heb geen cent op zak... niemendal; nuchter van huis gegaan.’

Reeds wilde hij den riem weer om de schouders slingeren en heengaan.

‘Geef me dan maar iets, 'n stukje band of zoo...’

De mars werd weer neergezet en ik zocht wat uit; 'n stukje band van 7 centen, met het plan hem het dubbeltje dan maar te laten.

‘Ik heb niet voor u terug, neemt u dan dàt stukje, dat is beter en kost een dubbeltje.’

Ik zag wel, als ik dit nam, de stakker nog niets verdiende, want het was goede kwaliteit en groot, terwijl het andere van slecht gehalte was, maar soit...

‘Nee, geef me dat van 7 centen en houd het dubbeltje dan maar.’

Nu eensklaps aangedaan, de bittere toon vervangende door een van impulsieve blijdschap en dankbaarheid:

‘M'n goeie dame, dat is te erg... ik...’

‘Nee, laat het maar zoo.’

‘O, o... god zegen je... och, och, 't is m'n handgeld... misschien heb ik nou wel 'n goeie dag... dank u duizendmaal!’

Er blonk iets in z'n ooghoeken.

Snel sloot ik de deur, want het werd me te machtig, ik voelde iets kramperigs om m'n oogkassen.

Een beetje ontsteld, bestormd door allerlei gedachten, zette ik mij neer aan de ontbijttafel, maar m'n halve boterham bleef staan.

Zonderling geval. Die zoo net gekleede man; hij droeg zwarte broek en vest, grijs jasje, goed schoeisel en 'n knap hoedje. Alles onberispelijk, zonder vlek of rafel, heldere boord en dan een mars om z'n zesenzeventigjarigen nek.

Voor welk raadsel stond ik hier? Zou hij een winkel of winkeltje in Amsterdam hebben, waar niets meer omging?

Was ie mogelijk een drankslaaf? Doch daar teekende zijn uiterlijk niet naar, wel doorgroefd van ouderdom, doch krachtige, klare oogen.

Was 't wellicht een ontslagene uit het tuchthuis?

Nu goed dan. Hij mocht zijn wat ie wilde... maar 't was 'n mensch en dan nog wel een hoogbejaarde... een mensch die leed en honger had. 't Kon me niet schelen, waardoor ie zoover gekomen was om 'n aalmoes te moeten aannemen, hij voelde zich ongelukkig, kampte wrokkend tegen 't lot en ik was blij, dat ik - al was 't voor 'n oogenblik - z'n leed verzacht had. Het hoe of waarom, zoo het zijn eigen schuld mocht wezen, zou al straf genoeg voor hem zijn; ik had alleen te helpen. Dat was mijn plicht.

‘Toch ook 'n rare man, zei een van m'n

kennissen, die ik het vertelde,... zoo te zeggen: “Snauw 'n oue man van 76 jaar maar af,” en dan zoo dwars te wezen’.

‘Dat kan ik wel billijken, was m'n antwoord, is het wonder dat ie verbitterd was, wie weet hoe wij zouden wezen’.

‘Maar als het nu eens 'n tuchthuisboef is geweest...’.

‘Dan is het 'n reden te meer om te helpen en niet te rechten. Je weet toch ook wel, dat de maatschappij het dikwijls zoo iemand onmogelijk maakt om eigen verdiend brood te eten. Vraag liever, welk drama er weer achter dat zesenzeventigjarige leven zou schuilen, dat wellicht alles zou rechtvaardigen en... vergeef!’

Een tweede ervaring trof mij 'n paar dagen later:

Op 'n bescheiden belletje openende, zag ik 'n ongeveer vijftigjarige habitué, met 'n kwasie-negotie, die ik nu eens wel, dan eens niet geef, omdat ik mij niet zooveel verplichtingen op kan leggen.

Ik sloot even de deur, om 'n giftje uit m'n beurs te nemen en bleef er alzoo achter staan.

Toen hoorde ik den armen zwerver, meenende dat ie niets kreeg, door de opening van de brievenbus zeggen, op 'n toon van diepe verzuchting:

‘Och heere!’

Dadelijk opende ik nu weer en gaf hem iets.

Deze nu, nam heel nederig z'n oud, vaal hoedje af als 'n onderworpene en ging heen. Ditmaal voelde ik iets als schaamte. Met welk recht, zei ik tot mezelf, kan ik geven als ik wil en moeten deze ongelukkige medemenschen het van mij vragen?

Nu kan ik wel, heel dankbaar voor 't geen ik nog heb, dat ik weliswaar met hard werken verkreeg, waardeeren, maar wie zegt me of zij ook niet gewerkt hebben of althans gewild, doch door het noodlot tot ongeluk gedoemd zijn.

Mijn gedachtengang bracht mij verder tot de conclusie, dat ik beamen moest wat Shakespeare reeds voor drie eeuwen beweerde: ‘There is something rotten in the State’, en dat de toestanden der menschen onderling eigenlijk niet veel veranderd zijn sedert de middeleeuwen, toen het feodale stelsel ze in heeren en knechten verdeelde.

Monnikendam.

RARDA LIEFTINK.

Brieven van Java.
III.

Beste J. Voor wie pas in Indië komt, levert de Maleische taal steeds groote moeilijkheden op. Zoodra men voet aan wal heeft gezet te Batavia, en koelies komen om Uwe bagage van de boot naar 't station te Tandjong Priok te brengen, vragen zij U in 't Maleisch welk loon gij van plan zijt hun te geven. Zij hebben natuurlijk al dadelijk gezien, dat gij een nieuweling zijt, dus een gelegenheid om een extra winstje te behalen. Hebt ge nu al zooveel Maleisch geleerd, dat ge hun te woord kunt staan, en hebt ge het loon bepaald, dan houdt ge voet bij stuk, ook al vragen ze meer, want overvragen doen al deze menschen op een vreeselijke manier. Verkieslijk is het altijd zich aan te sluiten bij menschen, die reeds in Indië bekend zijn, die zullen U gaarne terecht helpen. Toch raad ik je aan, je eenigszins op het Maleisch toe te leggen vóór

ge in Indië zijt, dan leert ge het later gemakkelijker, wánt zoolang ge nog te Batavia zijt, waar zooveel nieuwelingen dagelijks aankomen, is het niet zoo lastig, als men de taal niet verstaat, daar vele inboorlingen tegenwoordig Hollandsch verstaan en zich er van bedienen tegenover den orang bahroe (nieuweling), die dat natuurlijk heel aangenaam vindt. Dat dit Hollandsch spreken op Uw beurs neerkomt, zult ge gauw genoeg leeren begrijpen. Komt ge verder het binnenland in, dan hoort ge niets anders dan Maleisch, Javaansch, Soendaneesch door de bevolking spreken, en moet ge dus ook trachten U verstaanbaar te maken.

Meestal verneemt men te Batavia, wáár men geplaatst wordt. Iedere nieuw-aangekomene moet zich melden bij den chef van den tak van dienst waarvoor hij is uitgezonden. Daar wordt U medegedeeld waarheen gij geplaatst zijt en wanneer en met welke gelegenheid (spoor of boot) gij moet vertrekken. Te Batavia zijn verschillende hotels, het eene natuurlijk duurder en deftiger dan het andere. Zeer goede hotels zijn het hotel des Indes, het hotel der Nederlanden, het Java-hotel, hotel Wisse. Deze hotels rekenen *f* 6. - à *f* 7. -, ook *f* 5. - voor kleinere kamers, per dag. Natuurlijk zijn er ook goedkoopere hotels. In den prijs per dag is alles begrepen. Soms is het zoo vol te Batavia, dat men van het eene hotel naar het andere gezonden wordt, en het heel wat moeite kost om een kamer machtig te worden. Daarom verdient het aanbeveling

om een kamer te telegrafeeren vanuit Singapore of Padang. Reeds lang is er sprake van een groot modern hotel te Batavia bij te bouwen, doch veel verder dan plannen schijnt men tot nog toe niet te komen. De prijs van *f* 5. - tot *f* 7. - per dag, is, in aanmerking genomen alles wat men er voor geniet, zeer billijk te noemen. Bij langer verblijf en voor families worden in den regel schikkingen getroffen. Zoodra ge nu in 't hotel zijt, het vervoerloon van Uw bagage betaald en die in ontvangst hebt genomen, rust ge in Uw voorgalerijtje uit onder 't genot van een kop thee of een verfrisschenden drank. Heel lang duurt die rust gewoonlijk niet, want telkens komen er kooplieden met allerhande dingen, die zij probeeren U tegen de hoogste prijzen aan te smeren. Dit is het rechte woord, want meestal is het minderwaardig goedje wrat zij brengen. Toch zijn er soms wel mooie dingen bij, maar, als ge wat koopen wilt, houdt dan voor regel steeds te beginnen met ⅓ te bieden van hetgeen ze vragen. Geven zij het niet na lang loven en bieden, doe er dan iets bij als ge het bepaald hebben wilt. Dikwijls spreken ze een onmogelijk Hollandsch, zeer tot vermaak van de gasten, vooral van de oud-gasten, die reeds de comedie van verre gade slaan. Want comedie spelen ze als de beste acteur van beroep. Soms gaan ze tot 3 maal toe het erf af, doende alsof ze woedend zijn, en gij alreeds het gevoel krijgt hen zwaar beleedigd te hebben, om na een oogenblik terug te komen met het verlangde voorwerp bij zich, dat zij U dan zullen geven omdat gij het zijt. Kijk het dan vooral eerst goed na, want heel dikwijls is het vlug geruild tegen een dat défect is. Slaat ge echter nu dadelijk toe, blijde dat ge het krijgt, dan is de koopman met het ontvangen geld er vlug van door. Naderhand, als ge het voorwerp nakijkt, bemerkt ge dat ge handig bedrogen zijt. De koopman, die weet, dat gij maar tijdelijk in 't hotel zijt, laat zich de eerste dagen daar niet meer zien. Maar beetgenomen worden (koopjes krijgen en geven, zooals men zegt) is het lot van alle orang bahroe (nieuwelingen). Natuurlijk gaat ge Batavia eens bekijken, rondtoeren en 's avonds U een beetje verpoozen in een van de groote restaurants op Noordwijk. Maar na enkele dagen is het uur van vertrek al weer daar en gaat ge nu voorgoed naar Uw bestemming. Wat ge bij nader inzien nog noodig hebt, koopt ge te Batavia. Reist ge per boot, dan vertrekt ge weer van Tandjong Priok, anders van Weltevreden per spoor. Soms duurt de spoorreis 2 of wel 3 dagen als ge ver van Batavia wordt geplaatst. Maar men mag de reis afbreken. Ambtenaren en officieren krijgen de reis vergoed. Dit noemt men déclareeren. Hoeveel dat bedraagt, kunt ge te Batavia op het ‘groote huis’ hooren. Dit is echter het werk van de heeren. De dames bemoeien zich in den regel niet met deze dingen, tenzij onderwijzeressen, die natuurlijk ook wel worden overgeplaatst en dus als ambtenaar gerekend worden. Ook wordt daarop een voorschot verleend. Ambtenaren, die worden overgeplaatst, krijgen enkele maanden traktement als voorschot, bedienden vragen voorschot, werklui vragen voorschot, waschlui, naaisters, kleermakers, allen vragen voorschot. Nu zult ge natuurlijk zeggen: wat is dat en waartoe dient dat? Dat zal ik je eens vertellen. Ambtenaren en officieren, die overgeplaatst worden, hebben kosten te maken voor inrichting, kleeren, enz. en niet iedereen schikt het, dat zoo maar dadelijk te doen, ook het reizen kost geld, daarom komt het gouvernement hen daarin tegemoet. Ook nieuw-aangekomenen krijgen een voorschot voor inrichting, enz. Hebt ge het niet noodig, dan neemt men het toch, want het gouvernement geeft het voorschot renteloos. Men kan het geld op een bank brengen en krijgt daarvan zijne rente, zoo heeft men dus een winstje. De eerste drie maanden behoeft men nog niet terug te betalen, doch de 4de maand begint het gouvernement U maandelijks een

zeker bedrag in te houden; alles wordt in 12 maanden afbetaald. Daarom heeft men de typische uitdrukking van ‘in de korting zijn.’ Wat dat beteekent, weten alle oud-gasten. Hierbij zal ik het deze keer laten, de volgende keer vind ik je op de nieuwe standplaats weer. Goede reis.

v. A.

Kunsten en Wetenschappen.

Japansch schrift.

De Japansche kunst is tegenwoordig in de mode. Ik wil haar daardoor geen lak opleggen, maar toch is het sollen met haar wel een beetje te erg, dan dat niet te beweren valt, dat er veel van Sint Anna onder loopt. Zeker er is veel moois in die kunst, en zij is krachtig genoeg om te rechtvaardigen al wat er over geschreven wordt, en al wat er van te kijk wordt gesteld, maar de mode doet er toch het hare toe, even als aan alle kunstuitingen, die in den loop onzer eeuw als over-

schot der 19e eeuw, die de revue hebben gepasseerd en nieuw leven zijn ingeblazen, meerendeels recht van bestaan hebben verkregen door *navolging*, - en wat is mode anders dan navolging. Daarom is b.v. de harembroek (de jupe cullotte) de mode voorbijgegaan.

Doch laten we dan al de Japansche kunst hare waarde doen behouden, het is noodig, dat de ware liefhebbers en bewonderaars het Japansche letterschrift kennen om in het doolhof der 'beteekeningen' een weg te vinden.

Daartoe kan medewerken een boek als van A. Seidel, getiteld: Die Chinesisch-Japanische Schrift; het is wel geschreven voor den handel, maar de handel vormt toch ook den achtergrond van de Japansche kunst; zonder handel, zou die kunst geen mode zijn geworden. Het zaken doen, geld verdienen, rijk worden brengt en leidt en voert tot zoo'n mode. Als we dat nu maar altijd in 't oog houden! Het middel leidt echter tot een goed doel.

Kostbare uurwerken.

Pierpont Morgan heeft het overschot der Marfelsschen uurwerkverzameling, ongeveer 14 hoogst zeldzame uurwerken, gekocht voor een millioen francs.

Het is de hoogste prijs welke ooit voor zulke voorwerpen is betaald, maar 'te begrijpen, als men weet dat die 14 hommers een uitgelezen geheel vormen van goudsmeedkunst en emailschilderkunst. De voornaamste nommers zijn een kruis-uurwerk, uit de 16e eeuw, in cloisonné-email, heerlijk van kleuren-harmonie; een achtkantig uurwerk van bergkristal met goud-email, werk uit het midden der 16e eeuw en een unicum; toch worden deze zeldzame stukken overtroffen door een ring met uurwerk erin, van ongeveer 1570. Het wordt gedragen door zeer fijn en kunstig bewerkte cariatiden van goud-email. Indien men het deksel van het deurtje opent ziet men een sierlijk vleugel-altaar, waarop in email-schildering de kruisiging van Christus is afgebeeld.

De wijzerplaat, minitieus saamgesteld in goud-email, doet denken aan het beste werk van een Benvenuto Cellini.

Pierpont Morgan deed reeds uit de Marfelssche verzameling een veertig uurwerken aankoopen voor ongeveer anderhalf millioen francs.

Voor Duitschland, omdat deze uurwerken meerendeels Duitsch werk zijn, is het een groot verlies. Tusschen den bezitter Marfels en een museum werd indertijd eene onderhandeling aangeknoopt tot aankoop van de volledige verzameling, maar de onderhandeling leverde geen resultaat. Daarom gaat alles naar Amerika.

Een Byron-reiiek.

Byron heeft veel lief gehad, en daaraan hebben we het misschien te danken, dat Byron **Byron** is geworden. Op die lijn voortwerkende zouden we geneigd zijn aan

hem vast te schakelen: Goethe, Heine, Alfred de Musset, ‘Multatuli,’ en zoovele anderen.[1)]

Waarom deze gedachte ons uit de pen vloeit wordt duidelijk, indien we de Byronreliek, waarover we een paar regelen willen zeggen, nader beschouwen, want die reliek staat in verband met twee zijner minnarijen, en wel die met de gravin Guiccioli, en Caroline Lamb.

Zij wordt beschreven in den autographen-catalogus van de firma Maggs Brothers te Londen, en twee afbeeldingen moeten haar toelichten.

Op de eerste plaat zien we de drie miniaturen, gevende de portretten van Byron en van de Dames Lamb en Guiccioli en daarnaast de haarlokken van dezelfden. Iets sentimenteels ligt in zoo iets, maar we moeten niet vergeten, dat het sensueele, het hartstochtelijke zelfs in die tijden, min of meer vermomd werd door een schijn van Platonische liefde, maar in werkelijkheid even goed oplaaide als nu. De vormen moesten bewaard worden. Het gevoel barstte dikwerf in de zedelijkshoekjes des te heviger los.

Vergeten we ook niet, dat *haarwerk* toen in de mode was gekomen, zij het ook, dat reeds in 1674 gesproken wordt van ‘ouvrages en cheveux’ in den gildebrief der Parijsche kappers.

Prudhomme in zijn *Miroir de Paris* zegt: ‘L'artiste compose des chiffres amoureux, des noeuds, des arabesques, des devises avec une perfection qui rivalise avec la peinture. Les petits noeuds alimentent la tendresse, et sont chers à la fidélité.’

Met of zonder haarwerk, als herinneringsof aanbiddingsvoorwerpen mag geconstateerd worden, dat Byron veel lief heeft gehad, en dat hij op tal van aanbidsters heeft mogen bogen.

Alle namen te noemen zou eenvoudig on-

1) Of is 't nietwaar, dat Orpha in Frederik van Eeden's 't Paleis van Circe’ voor het genie ‘telkens nieuw opvlammende nieuwe liefden tot op hoogen ouderdom, als bij Goethe’ bedingt?

mogelijk zijn, want het was immers vroeger mode, - en is nu nog alzoo, - dat beroemde mannen somtijds nog beroemder werden door de vrouwen die hen aanbaden.

Aan al die verliefdheid, - vice versa, - is de reliek te danken, welke thans in 't bezit is van de firma Maggs Brothers te Londen, en welke voor 250 pond sterling te koop is.

Zegt het voort.

Italiaansche Cassone's.

De ‘goede oude tijd’ was voor de kunst een schutsengel. Zelfs het eenvoudigste meubelstuk was in meerdere of mindere mate met kunst omkleed. Daar heb je nu b.v. de koffers of kisten onzer voorvaderen. Hoe menigmaal hebben deze overigens plompe voorwerpen een artistieken vorm, of werden zij door fraai beeldhouw- of inlegwerk tot kunststukken gestempeld, waaraan tevens ook de eerste meesters in de schilderkunst hun penseel wijdden. Vooral was zulks het geval in Italië. We kennen er een drietal. Twee ervan werden onlangs verkocht te Brussel; een te München. Pietro Della Francesca, gezegd Pietro Borghese (1410-1494) beschilderde een der Cassone's, versierd met de wapens van de Gherardesca's van Florence; hij koos tot onderwerp: de muziek en het spel.

De beschildering van de andere kist wordt toegeschreven aan Dello, werkende ongeveer 1372-1421. Die kist is een historisch stuk, en behoorde eenmaal aan de Pazzino's dei Pazzi. Een hunner is een bekend persoon uit de kruistochten, en men weet niet wat meer is te betreuren, dat zulke geslachten zijn ondergegaan, of dat zoo'n historisch prachtkoffer nu wellicht de woning moet opluisteren van een Amerikaan-parvenu. Trouwens wat is dat met veel Italiaanschen luister het geval!

De derde kist (München) is een minderwaardig stuk. Zij behoorde eenmaal aan de Collectie Adelman te Würzburg. De afbeelding is te vinden in de Antiquitäten-Zeitung van 24 Mei 1911.

De twee andere zijn ook afgebeeld in den Catalogus van de Collectie M.J. Mathys*). Dat hebben nu afbeeldingen voor. Zonder dat is eene dorre beschrijving niet geschikt om eenig denkbeeld te geven van de kunstwerken, waarop we meenden de aandacht te mogen vestigen.

Er is gelukkig nog veel mooi en echt goed, zij 't ook dat de namaakfabrieken er de klad inbrengen. We moeten echter maar moed houden. Evenals in lichaamskwalen moeten we in de cultuur ook veel doorzieken.

Raphaël's gebeente.

Thans is het stoffelijk overschot van den grooten meester voor de derde maal bijgezet, nadat twee maal gespeurd was naar zijn gebeente.

Op 6 April 1630 overleden, werd zijn lijk kort daarna begraven. Eerst in 1833 begon men naar zijn graf te *zoeken*, en werd het ontdekt, maar toch bleef de plaats niet voldoende in herinnering, zoodat men in 1911 opnieuw moest zoeken om den

*) Verkooping Brussel 18 Dec. 1911.

grootsten kunstenaar nu zoodanig te begraven, dat men slechts den naam behoeft te noemen, om door gids of opzichter voor de grafplaats te worden gebracht.

De doode heeft misschien wel zelf schuld aan het sollen met zijn lijk, want zijn uiterste wil was, dat op kosten zijner nalatenschap in de 'Santa Maria Rotonda' een Heiligen-nis moest worden gerestaureerd en een Altaar met het beeld van de Moeder Gods moest gebouwd worden, waaronder Raphaël zou rusten.

We weten allen, dat Goethe voor een *zoogenaamden* Raphaël's schedel langen tijd in diep gepeins stond. Twijfel aan de echtheid van het vertoonde borrelde al spoedig bij den mensch-twijfelaar op, en nu ging men op een onderzoek uit, dat in 1833 geschiedde, en de Romeinen (heel Rome) snelden toe om het stoffelijk overschot van Raphaël te aanschouwen. De drang was zoo groot, dat met een hek het Altaar der 'Madonna del Sasso' moest afgesloten worden.

Men was zoo gelukkig geweest de grafplaats bloot te leggen en het goed bewaarde skelet van den kunstenaar kwam te voorschijn.

Thorwaldsen en Overbeck waren onder de vele kunstmannen, die de ontgraving bijwoonden.

Gregorius de Zestiende schonk voor dit gebeente een marmeren omhulsel en Antonio Tebaldeo dichtte het opschrift:

> 'Hille hic est Raphael, timuit quo sospite vinci
> Rerum magna parens et moriente mori.'

In de Antiquitäten-Zeitung[1)] vindt men deze Duitsche vertaling:

'Dieser hier ist Raphaël; als er lebte, fürchtete die grosse Mutter der Dinge, - die Natur, - übertroffen zu werden, als er starb, mit ihm zu sterben.'

1) Van 28 Juni 1911.

Alles werd in den ouden toestand teruggebracht, en ook topographisch of historisch vergeten, totdat men in 1910 op het denkbeeld kwam om voorgoed het graf blijvend aan te wijzen, terwijl men meteen het marmeren altaarbeeld der Moeder Gods ontdeed van de snorrepijperijen, waarmede zij was opgepronkt. Gelukkig, want maar al te veel maakt men op die wijze de kunst belachelijk.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Varia.
Zonnestraaltjes.

Nico was een kleine broekeman van pas 4 jaar. Voor het eerst in zijn jonge leventje was hij met zijn ouders buiten gelogeerd.

Op de wandeling door weiden en bosschen, kwam er geen eind aan het vragen, ‘wat is dit’ ‘wat is dat’ en ‘waarom’?

Verrukt had Nico gestaan toen Moeder hem gezegd had: ‘Kijk eens Nico, wat daar groeit, dat is allemaal boerenkool.’

Zijne bruine kijkers schitterden bij 't zien, van zoo'n groote hoeveelheid van zijn lievelingskost.

Den volgenden morgen maakten vader en moeder een fietstocht en kreeg ik Nico op bezoek. 'k Nam hem mee op de wandeling die langs 't boerenkool-veldje liep. 'k Wist dat zijne moeder hem gister verteld had, dat daar zijn lievelingsgerecht groeide en wilde nu eens weten of hij 't goed onthouden had. Zoo vroeg ik hem: ‘Wat groeit daar Nico?’ ‘O’, roept hij weer met verrukking, ‘dat is allemaal boerenkool met worst en spek’.

Aan de ontbijttafel zitten: vader, moeder en Joopie, een kleine blauwoog van drie jaar. Als de huiskamerklok half negen slaat, staat vader op en zegt: ‘kom aan den arbeid’.

‘Wat gaat U doen?’ vraagt Joop.

‘Wel kleintje, vader gaat brood voor moeder en Joopie verdienen’.

Een paar dagen later, als de klok weer half negen slaat, ziet Joopie vader van zijn stoel opstaan. Zij zelf zit op haar hoog stoeltje bij de tafel, op haar bordje ligt 't onaangeroerd sneedje brood, vanmorgen heeft ze heelemaal geen trek in haar boterham en vader ziet ze al opstaan - hij gaat weer brood verdienen - denkt ze. ‘Och’ vraagt Joopie, haar oogjes van 't bordje naar vader opslaande, ‘zou je vandaag eens 'n pudding willen verdienen?’

In een volle tram zitten: vader, moeder en Jantje; deze driejarige peuter heeft moeder op schoot genomen.

De tram stopt en 'n dame stapt op 't achterbalkon. ‘Alleen staanplaatsen’, zegt de conducteur. Vader, dit hoorende, staat zijn plaats aan die dame af, 't geen Jantje doet vragen: ‘waarom doet U dat?’

Thuis vertelt vader aan den kleinen vent, dat de heeren zoo beleefd hooren te zijn hun plaats af te staan aan 'n dame, als er voor haar geen zitplaats meer is.

Goed onthoudt Jantje die woorden, want, na eenige dagen, zit hij met vader in een volle tram en weer stapt een dame binnen. ‘Geen plaats binnen’, zegt de conducteur en meteen springt Jantje van zijn plaats op en zegt: ‘Dame wilt U mijn plaats?’ Groote hilariteit onder de passagiers, want.... Jantje zat op vaders knie.

Tijdens een vreeselijk onweer klimt kleine Piet op moeders schoot en vraagt angstig: ‘wie doet dat toch?’ Moeder die geen trek heeft in 't vragen- en antwoord-spelletje zegt: ‘Onze lieve Heer’. ‘Daarboven’, vraagt Piet nog eens. ‘Ja’, is 't korte antwoord.

Moeder staat eenige dagen later voor 't raam en zegt: ‘wat 'n hondeweêr.’ Kleine Piet haalt zijn stoeltje van tafel, zet 't naast moeder voor 't raam, klimt erop, en draait met zijn warme handjes moeders gezicht naar zich toe: ‘zeg eens, dat doet zeker ook ons lief mannetje daarboven’.

Als Anneke en Miesje, twee kinders van zeven en acht jaar, 's avonds door moeder naar bed gebracht zijn, is 't vaders gewoonte zich nog een oogenblik naar zijne dochtertjes te begeven en hun te vertellen van God en den bijbel. De oudste, ‘Anneke’, denkt altijd zeer na over 't geen vader dan vertelt, maar hare kinderhersentjes kunnen alles niet vatten en goed begrijpen.

Eens op 'n avond was Anneke zeer verwonderd geweest over vaders woorden ‘God is almachtig, God kan alles’.

‘Alles, alles’, had Anneke geroepen, ‘dat kan niet vader’. ‘En toch Anneke, 't is waar, alléén God, kan en vermag alles’.

't Kind had dien avond lang liggen nadenken over dien wonderlijken God; 't geen dan ook 's morgens aan 't ontbijt bleek. Allerlei vragen deed ze vader, of God dit kon, of God dat kon en vader had steeds gezegd: ‘ja, God kan 't wel, mijn kind’.

Doch den volgenden morgen komt Anneke triomfantelijk beneden, ze heeft vader weer iets te vragen. ‘Nu weet ik toch iets dat God niet kan vader’. ‘Maar Anneke, ik zeg je immers: God kan alles - alléén, Hij kan 't toch’

‘Neen vader, maar hoort dan, - kan God met één hand zijn broek vast maken’?

Vader pakt gauw zijne brieven op, ziet op 't horloge en met saamgeknepen lippen loopt hij haastig de kamer uit.

Hoe gezellig zitten ze daar aan 't strand. Grootmoeder genietend van 't dartele spel van haar kleinzoon Hansje. Zijne kousjes, schoentjes en hoed, liggen bij moeder Greta. Oom Jan en tante Mies spelen om beurten met 't aardige kereltje. Ze hebben een hooge berg zand gemaakt, en Hansje zit er boven op. Daar komen drie kindertjes aan en Hansje weet hun gauw tot speelmakkertjes te maken. Oom Jan zit weer bij zijn familie en allen luisteren naar zijn geestig verhaal. Hansje zoekt met zijn nieuwe speelkameraadjes schelpjes - vuile en schoone, enkele en dubbele, alles is van hun gading als de zakjes maar vol komen, eerder zijn ze niet tevreden.

Oom Jan is aan 't eind van zijn verhaal, ze lachen luidruchtig vroolijk. 't Is ook zoo heerlijk aan zee, zoo gezellig en zoo gezond - vooral zoo gezond voor Hansje.

‘Hansje, waar is 't kind, ziet U hem Mama’? vraagt moeder Greta.

‘Gunst neen kind, hij is er niet bij’.

Oom Jan is reeds opgestaan, hij kijkt rond, maar ziet geen Hansje. Greta loopt naar de schelpjeszoekende kinderen, ze weten niets van Hans te vertellen.

Grootmoeder beslist direct: Jan gaat links 't strand af, Greta en Mies rechts, ik blijf hier wachten.’

Ruim een kwartier gaat voorbij eer Greta en Mies zonder 't kind terugkomen, ook oom Jan komt alleen van links en wanhopig vragen ze: ‘wat nu’. Moeder Greta stelde voor, dat Jan en Mies bleven zoeken, ‘Mama U blijft hier, en ik ga direct naar 't politiebureau’.

Hansje was zingende op zijn bloote voetjes langs 't strand geloopen, steeds meer links, zoodat hij bij de tentjes, waar vlaggen en scheepjes waren, uitkwam.

Een scheepje had hij even met zijn vingertje aangeraakt en gevraagd, of dat echt kon varen. De juffrouw nam 't scheepje in haar handen, en liet 't het kind bewonderen. ‘Vraag maar aan moeder of jij zoo'n scheepje mag’, zegt de juffrouw.

‘Ja, dat zal Hansje aan mammi vragen’ en hij doet twee pasjes naar rechts, twee naar links en roept dan: ‘Mammi waar ben je?’ Een dame die 't ventje daar ziet staan en aan zijne moeder hoort roepen, neemt zijn kleine handje waar nog twee schelpjes in zitten vast en al liefkozend over zijn krullebol strijkend: ‘vanwaar kom jij mijn jongen?’ ‘Van mammi en oti en oom en tante’.

‘Waar zijn ze dan?’ ‘Dat weet Hansje niet’.

De vriendelijke dame nam den kleinen kerel op hare armen en liep de trap van de boulevard op. Daar stond een agent, aan wien ze vertelde waar ze 't kind gevonden had en dat hij zijn moeder uit het oog verloren had.

‘'t Beste is, dat ik hem meeneem naar 't bureau, hier in die drukte is 't moeielijk zoeken.’ Gewillig liet Hansje, die zonder schoentjes, kousjes en hoed was, zich van de dame aan den agent overgeven.

In 't bureau werd hij op een stoel neergezet, waar hij rustig 't kamertje ging zitten opnemen. ‘Wel broer, vertel me eens hoe je heet’, vraagt een agent met 'n grijzen baard.

‘Hansje heet Hansje de Meer, Emmastraat, den Haag, ben vrij van sterken drank en pruim niet’. Lachend kneep de agent hem in zijn gezonde, roode wangetjes: ‘Groote kerel hoor’.

Direct werd getelefoneerd naar de politiepost Bezuidenhout en na tien minuten kwam 't antwoord, dat daar wel 'n familie de Meer woonde, 't huis was gesloten, maar 't buurmeisje vertelde, dat Mevrouw met hare familie en den kleinen jongen naar Scheveningen was gegaan.

‘Dan blijft Hansje nog wat bij ons’, zegt weer de agent met den grijzen baard.

‘Graag, lieve Sint Nicolaas, maar heb je ook plaatjes voor Hansje te kijken?’

‘Zeker, mijn vriendje, maar zal je dan niet weer bij je moeder wegloopen?’

‘Nee Niclaas, Hansje is niet weggeloopen, Hansje komt Niclaas een bezoek brengen’.

Veel was er op 't bureau beleefd, maar voor St. Nicolaas hadden ze daar nog nooit gespeeld.

Hans babbelde vrijuit, tot groot vermaak der agenten. Ongeveer een twintig minuten zat Hansje daar, toen haastig de deur geopend werd en zijne Moeder binnen kwam. ‘Hansje, mijn kind’, riep ze - en wat waren Hansjes eerste woorden? ‘Mammi wat heb je me lang laten wrachten!’

MARTHA DOZY.

6 November 1912
26ste Jaargang.
No. 19

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Caricaturen.

> Men moet altijd in zijn hersenen een hoekje openlaten voor de denkbeelden van anderen.
> TAINE.
> Openbaar uw geloof in uwe daden Laten uwe daden de teekenen zijn van de goddelijke kracht, die in u woont en die de wereld herschept.
> *Vrij, naar psalms of the West.*

Nieuw bekeerden, onverschillig waartoe, zijn doorgaans zeer onverdraagzaam, liefdeloos en heftig tegenover andersdenkenden.

Dit is een gewoon verschijnsel. Wanneer wij zelf nog niet zoo heel vast in onze schoenen staan, valt het niet altijd even gemakkelijk onze zienswijze te verdedigen.

Zij is dan nog niet duidelijk en scherp omlijnd, maar zwevend en vaag. Terwijl we trachten anderen te overtuigen, hebben we zelf nog te strijden tegen ongeloof en twijfel.

Ons geloof - ‘nog als een stroohalm, zwak en teeder’ - mist die vastheid van overtuiging, die het alleen langzamerhand door diepere levenservaring verkrijgt.

Ja, levenservaring, zooals de Genestet zingt: ‘'t Leven alleen is de school van het leven, Levens-ervaring het heilige boek.....’

Het heilige boek, dat ieder moet lezen, al doen ook geen twee menschen het op dezelfde wijze, dat invloed heeft op ons allen, al is die invloed ook zeer verschillend; het heilige boek zoo droef en blij, vol weemoed en hoop, vol duistere raadsels en pijnlijke vragen, moet menschen van ons maken; kinderen van één Vader.

‘Hoe we mogen spreken,
In wat tong of taal,
Kinderen van één Vader
Zijn wij allemaal’.

Wij lezen in dat boek, o zoo duidelijk, dat het er minder toe doet wàt iemand gelooft, àls hij maar gelooft; als hij maar gelooft, wat hem vrede geeft en beter en gelukkiger maakt. Het heilige boek riep ons toe met grooten ernst van het begin tot het einde: ‘liefde is de meeste, weest verdraagzaam en liefdevol voor andersdenkenden.

Wanneer gij wilt, dat anderen uw geloof eerbiedigen, begin met eerbied te hebben voor het hunne.

O, ik hoop, dat, nadat we ernstig hebben gelezen in ‘het heilige boek, God door Uw wijzenden vinger geschreven’, dat we nooit willens en wetens onverdraagzaam zijn en heftig en liefdeloos tegenover andersdenkenden.

Vele jaren is het nu reeds geleden, dat het spiritualisme voor ons doorbrak als een heldere ster in donkeren nacht. Dat het tot ons kwam als de Trooster door Jezus beloofd, vriendelijke bode van liefde, licht en eeuwig leven.

Wiè, toen we bang waren voor het leven, omdat het in ons stormde, omdat de levenszee donker was en dreigend, omdat we geen vasten grond voelden onder onze voeten, geen hemel zagen boven onze hoofden, wie heeft ons toen een sterk vaartuig gewezen, een zekeren weg, een veilig pad?

Toen onze ziel bedroefd was in ons en de eenzaamheid groot, toen we gebogen gingen onder leed, omdat geloof ons niet droeg, wie heeft ons toen opgebeurd uit het stof der aarde en ons herinnerd - wat we vergeten waren - dat we vleugelen hadden. Wie heeft die vleugelen kracht gegeven om zich te ontplooien in den warmen zonneschijn, opdat ze ons op zouden voeren hoog boven het aardsch gebeuren?

Wie heeft den donkeren sluier weggetrokken, die zwaar hing en ondoordringbaar tusschen ons en het Leven? De donkere sluier, die ons belette te *zien* dat hemel en aarde niet zijn gescheiden, maar eeuwig één, die ons belette te *hooren* de heerlijke, troostende stemmen, die zingen in onze ziel, belette te *voelen* den stroom van warmte die trillend en bezielend door het Leven heengaat?

Heerlijk spiritualisme! Geen wonder dat ik het liefheb, met al wat in mij voelen kan.

Nietwaar, wanneer men iets of iemand zoo héél liefheeft, dan doet het pijn, als dat iets of die iemand, door het slijk wordt gesleurd, of - wat nog erger is - zichzelf verlaagt.

Dan, als we verontwaardigd zijn en bedroefd, kan van onverdraagzaamheid en liefdeloosheid geen sprake zijn. Integendeel, onverschilligheid zou juist zijn gebrek aan liefde.

Ik bedoel hier niet goedkoope spotternijen, laffe aardigheden, die bij grove onontwikkelde, onbeschaafde naturen voor geestigheden doorgaan. Och, die kunnen ons niet deren. Trouwens de tijd heeft uitgediend, dat het spiritualisme hieraan blootstond. Bij hooge uitzondering hoort men nog wel eens een enkele maal van die ‘geestigheden’ aan ons adres, en dat is natuurlijk, dat kan niet anders. Evengoed als sommige menschen hun tijd vooruit zijn, gaan anderen niet met hun tijd mee. Ze reizen met trekschuit en diligence, waarmee ze altijd gereisd hebben en zullen blij ven reizen tot het einde. Hoorende-doof, en ziende-blind, weten ze volstrekt niet, wat er in het leven te koop is.

Een medelijdend glimlachje hoogstens, voor den achterlijken, ‘geestigen’ spotter, maar dat is ook alles; het spiritualisme wordt er niet door geschaad, ons hindert het evenmin.

Wat ons echter wèl hindert, wel verdriet doet, dat is: als iemand blijkbaar ernstig, ter goeder trouw het spiritualisme onbillijk beoordeelt.

Vooral doet dit pijn, omdat we moeten erkennen, dat de spiritualisten, velen onder hen, hiertoe dikwijls zelf aanleiding geven.

Eenigen tijd geleden las ik zoo'n onrechtvaardig oordeel. De schrijver spotte niet, hij was zeer ernstig, hij gaf mij den indruk eerlijk te meenen elk woord, dat hij schreef. Hij meende klaarblijkelijk zijn plicht te doen door het spiritualisme zoo zwart mogelijk te maken, door het voor te stellen als een groot kwaad, een groot gevaar, waarvan het onvermijdelijk gevolg zou zijn voor alle beoefenaars: krankzinnigheid.

De groote ernst en waardigheid, waaronder het geschreven was, maakte dat ik het nog eens overlas.

Toen, na de tweede lezing, was alle droefheid verdwenen. Het drong tot mij door plotseling met groote vreugde, met blijde zekerheid: wat daar zoo wordt afgebroken, doorgehaald, en veroordeeld is niet het spiritualisme, is slechts een caricatuur.

Om mee te beginnen noemde hij het spiritualisme bovennatuurlijk. Er is geen bovennatuurlijk. Natuurwetten worden nooit verbroken. Onnatuurlijk, ja dat bestaat.

Het is onnatuurlijk een natuurverschijnsel bovennatuurlijk te noemen, omdat het volmaakt natuurlijk is, dat wij niet alle natuurwetten kennen.

Camille Flammarion zegt: ‘wonderen hebben nooit plaats gehad.’ Wonderen, wel te verstaan in de beteekenis, die men er doorgaans aan hecht. Wanneer men wonderen noemt, alles wat men niet begrijpt, dan is de gansche schepping, heel ons leven een wonder, dan gaande en voortgaande van de wieg naar het graf, zijn we door wonderen omgeven, door wonderen omstraald.

> Wij leven alle in 't Wonder:
> Als wie slaapwandlend droomt te waken,
> Loopen we ons droomwijs te maken,
> Dat 't Leven gewoon is; - maar 't is bizonder.
>
> VERWEY.

Maar voor alle natuurverschijnselen, zelfs de wonderbaarlijkste - wat de modernen niet schijnen te begrijpen - is altijd een natuurlijke oplossing.

Goethe zegt: ‘Het allervoortreffelijkste, wat te voorschijn treedt, het allermerkwaardigste, wat men ontmoet, wordt zoolang ontkend, als mogelijk is. Deze waanzin van onzen tijd is veel bedenkelijker dan toen men het buitengewone, wijl het geschiedde, gedwongen erkende, en aan den duivel toeschreef.’

Omtrent het bedrieglijke onzer zintuigen, waarbij het ‘gezond verstand’ zoo gaarne zweert, zei hij: ‘de grootste waarheden weerspreken meestal de zinnen, ja bijna altijd. Wat bijv. is voor ons oog ongerijmder dan de beweging der aarde om de zon?’

Verder wordt het spiritualisme door den schrijver gebrandmerkt, geheel verworpen en in de ban gedaan als een groot gevaar.

Niemand is zóó doordrongen van de waarheid, dat er gevaren verbonden zijn aan de beoefening van het spiritualisme, als juist de ernstige spiritualisten zelf.

Wij staan slechts op den drempel. We weten, dat we hier te doen hebben met natuurkrachten, wier werking we niet, of zeer onvoldoende kennen.

Geldt ditzelfde echter niet altijd en overal bij elk onderzoek, op bijna elk gebied?

Kan, *mag* dit een reden zijn om dat onderzoek te staken?

Bovendien vinden we niet overal voetangels en klemmen? Zijn we niet telkens omringd door gevaren van allerlei aard? Kan niet elke zegen veranderen in een vloek?

Onbekend maakt onbemind; de schrijver, die het spiritualisme als een gevaar veroordeelt, mocht eigenlijk niet oordeelen: hij kent slechts bastaardvormen.

Slechts wat men *kent*, kan men beoordeelen

Men kent iets naarmate men het liefheeft en daarom durf ik hier als mijn oordeel uitspreken: het spiritualisme is *slechts* gevaarlijk voor hen, die het misbruiken.

Waar gebruik onschadelijk is, kan misbruik gevaarlijk worden. Wat goed is voor volwassenen, kan schadelijk, ja gevaarlijk zijn voor kinderen, voor onbevoegden. Men laat geen kinderen met vuur spelen, onbevoegden onthouden zich van praktisch onderzoek, nemen geen deel aan séances.

Wat de séances in 't algemeen betreft, mijn heilige overtuiging is, dat de grootste helft meer kwaad doet dan goed. Ik, voor mij, keur *publieke séances onder alle omstandigheden altijd af.*

Wat de séances aangaat in eigen kring door onbevoegden gehouden, zijn ze nooit onschuldig, doorgaans veel gevaarlijker dan men vermoedt.

Wie hier onbevoegden zijn? Och zóó velen, zoo talloos velen, werkelijk te veel om op te noemen. Laat ik mij liever tot de minderheid bepalen en zeggen wie wèl séances kunnen houden, zonder zichzelf of anderen te schaden.

Ernstige onderzoekers, die niet op het physieke standpunt der verschijnselen blijven staan. Onderzoekers, die liefde, piëteit, bewondering en eerbied gevoelen, niet voor het *bovennatuurlijke*, maar voor het ongeziene, voor een wereld, waarvan de zinnen niet de organen zijn, voor het boven*zinlijke.*

Niet die zoogenaamd wetenschappelijke menschen, die zoo dogmatisch mogelijk voor onmogelijk verklaren, wat niet in hun kraam te pas komt, - wetenschap is nog geen gezond verstand - maar eenvoudige menschen met heldere hoofden en warme harten. Zij, die met onzelfzuchtige liefde en belangelooze toewijding naar waarheid zoeken, waarheid, die met haar heldere, schitterende stralen licht zal ontsteken in de duisternis. Zij, die het leven mooier en rijker willen maken, de wereld beter en de menschen gelukkiger. Zij eindelijk, die zekerheid willen hebben voor zichzelf en voor anderen in plaats van theorieën en zwakke hoop en verwachtingen, en daarom zoeken met geduld en vertrouwen naar het antwoord op de vraag: - waarop geen enkele godsdienst nog heeft geantwoord - ‘wat is leven, wat is sterven?’

De schrijver in kwestie, al vergiste hij

zich, al noemde hij spiritualisme, wat in de verste verte dien naam niet verdient, heeft ons een grooten dienst bewezen. Hij streed niet om gelijk te hebben, hij beoogde de waarheid, en het welzijn der menschen, evenals wij.

Wij zijn hem dank verschuldigd, wij erkennen hem als vriend, veel meer dan die zoogenaamde spiritualisten, die hun eigen ruiten inslaan en de onze er bij. Spiritualisten, die zelf oorzaak zijn dat het spiritualisme wordt miskend en verlaagd, omdat zij zelf het niet hoog en heilig houden. Door mèt ons te strijden - niet tegen het spiritualisme, zooals hij ten onrechte meent -, maar tegen caricaturen en bastaard vormen, die hij niet strenger kan veroordeelen dan wij het zelf doen, propageert hij, meer nog dan wij, het geloof, dat ons lief is.

O, wie weet, als hij en zoovele andere eerlijke bestrijders het *spiritualisme* leerden kennen - geen caricaturen - in al zijn heerlijkheid, wie weet of zij van zoogenaamde tegenstanders geen geestverwanten zouden worden.

Zijn ze dit eigenlijk niet reeds veel meer dan velen, die zich zoo noemen.

Zij toch bestrijden en veroordeelen hetzelfde als wij, alleen ze doen het buiten en niet binnen onze rijen.

Hoe welkom, hoe hartelijk welkom zouden ze zijn in onze gelederen.

Ernstige mannen en vrouwen, die het leven geen spel vinden, maar ernst, heilige ernst, mannen van karakter, die verkondigen, wat ze als waarheid voelen, zonder zich te laten weerhouden door de vrees verkeerd te worden begrepen.

Van hen gaat kracht uit, die der menschheid ten goede komt.

Mozes Hull, de in Amerika algemeen bekende methodistische predikant, was vele jaren achtereen een ernstig bestrijder van het spiritualisme. Zooals alle eerlijke bestrijders, - die niet a priori ontkennen, wat ze onaangenaam vinden, wat niet in hun kraam te pas komt, wat ze niet begrijpen, omdat ze het zelf niet onderzoeken, maar wien het om waarheid te doen is, - werd hij ten laatste overtuigd spiritualist. In zijn boek het 'Contrast', blz. 134 schrijft hij het volgende, wat ik aan den 6^{den} jaargang van 'Het toekomstig leven' ontleen.

'Na afloop van een mijner heftigste lezingen, gehouden te Allegon, tegen het spiritualisme, waarin ik alle pogingen had aangewend om de onzedelijke strekking van het spiritualisme aan te toonen, stond een der toehoorders op en vroeg mij, hoe ik zijne ervaring van eenige weken geleden, met zijne beweringen in harmonie kon brengen. Deze man vertelde die ervaring aldus:

'Korten tijd geleden woonde ik een séance bij. Na eenige belangrijke mededeelingen, zei een medium in diepe trance tot mij: 'Ga in de straat (die genoemd werd) en gij zult een vrouw vinden in een verlagend gesprek met een man. Zij is behoeftig, geef haar eenig geld.'

Ik ging en vond de vrouw, zooals gezegd was en overhandigde haar een hoeveelheid, die ik meende, dat zij noodig had. Zoodra zij het geld ontvangen had zeide zij: 'Mijnheer gij hebt mij gered. Deze som moet ik heden avond betalen of mijn huisgezin wordt morgen-ochtend op straat gezet. Ik kon de huur niet betalen. Ik was niet gewend aan arbeid vóór mijn echtgenoot sneuvelde in den oorlog. Nu sta ik alleen in de wereld en heb de zorg voor vier hulpelooze kinderen. Ik heb alle eerlijke middelen beproefd om in mijn onderhoud te voorzien, maar tevergeefs. Ik heb geworsteld en gebeden, dat mij een weg geopend zou worden om op eerlijke wijze te kunnen leven. Ten einde raad, had ik het voornemen, en zou er toe gedwongen

zijn geworden, mijn deugd te verkoopen om mijn kinderen brood te kunnen geven en mijn huishuur te betalen.'

Zelf ondervond Mozes Hull later een soortgelijk geval, wal hij aldus beschrijft: 'Een medium in trance te Worcester gaf mij twee dollars, zeggende, dat ik die zou geven aan een klein meisje, dat blootsvoets liep en ik ontmoeten zou, om een paar schoenen te koopen. Den avond van dienzelfden dag 8 Maart 1864 ontmoette ik een bedelaarster in de stad Lynn, die tot mij zei: 'Ach mijnheer geef mij 5 cents (= 12½ Hollandsch) om een kaars te koopen. Mijn vader is dood, mijn moeder ziek en wij hebben geen melk voor de kleine zuigeling.' Ik opende mijn zakboek om het kind 5 cts te geven, toen ik het twee-dollars-billet zag liggen. Dit bracht mij de geesten-opdracht in herinnering. Ik bemerkte nu, dat het kind barrevoets was, hoewel het sneeuwde.

Ik gaf haar het billet en voegde er de 5 cts. bij om een kaars te koopen.

'Is dit allemaal voor mij?' vroeg zij.

'Ja', hernam ik, 'het is alles voor jou'.

'O goede, goede, goede!' riep zij. 'Ik

heb genoeg om een paar schoenen te koopen.'

Dit kleine meisje was voor de eerste maal in vele maanden gelukkig en ik heb mij nimmer zoo aangenaam gevoeld, als op dat oogenblik en alleen door het feit, dat ik de tusschenpersoon geweest was om het tweedollars-billet aan haar te overhandigen.'

Spiritualisten, wij allen, die ons zoo noemen, laat ons trachten het te *zijn.*

Het spiritualisme is een *levenszaak*, het kostbaarste kleinood, dat wij bezitten. Laat ons het rein en onbesmet bewaren, niet bezoedeld door het slijk der aarde.

Verschil van neiging en roeping zal altijd blijven bestaan, altijd, overal, niet slechts onder tegenstanders, maar eveneens onder geestverwanten. Dat hindert niet. De waarheid is veelzijdig, zij kan niet worden ondergebracht onder één bepaald étiquet. Laat ons niet aan andersdenkenden het recht van bestaan betwisten, maar hun geven, het beste, dat leeft in onze ziel.

Laat ons nooit vergeten dat wij voor velen staan, als een opgericht teeken, als de proef op de som.

Door ons leven moeten we toonen, dat de som goed is, dat het spiritualisme is: een schitterende straal der eeuwige waarheid.

De waarde, de kracht van ons geloof moet blijken uit den invloed, dien het uitoefent, uit de vruchten, die het draagt.

Niet door woorden, maar door daden, niet door preeken, maar door een goed voorbeeld, door ons gansche leven kunnen we beletten dat voor spiritualisme wordt aangezien, wat slechts is: *leelijk*, *verfijnd materialisme.*

Op deze wijze, beter dan op elke andere, propageeren wij het geloof, dat voor ons is: licht in 's levens duisternis, steun in 's levens strijd, troost in 's levens smart.

Op deze wijze maken wij, dat ernstige hoogstaande mannen, als bijv. mijn vroegere leermeester, wijlen P.H. Hugenholtz Jr., voorganger der Vrije Gemeente te Amsterdam, niet blijven zeggen, wat hij jaren geleden verklaarde: 'Ik ken het spiritisme niet genoeg om het grondig en afdoend te kunnen beoordeelen. Maar wat ik er van zag, lokt mij niet tot nadere kennismaking uit.

Heeft het inderdaad een nieuw evangelie te brengen, gaat er werkelijk kracht van uit, welnu dan zal 't zich ook een baan breken, dan zal 't uit de kleine en verborgen kringen, waarin het tot dusver wegschuilt, aan het licht treden en, *zich losmakende van de parasieten, die het verontreinigen,*[1] zich als een ernstige beweging doen kennen.'

Niet wat blinkt, maar wat blijft is ons doel. Niet het stoffelijke, maar het geestelijke heeft waarde. Het kind der aarde moet sterven, - o wordt de morgenschemering niet reeds gezien aan de kimmen? -- het kind der aarde moet sterven, opdat het kind van God kan ontwaken en wassen en leven... leven in alle eeuwigheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Avond.

Op onhoorbre wiekenslag
Komen schad u w e n gevlogen,
Weven saâm een zwarte vlag,
Die de lijkbaar heeft omtogen
Van den pas gestorven dag.

1) Ik cursiveer. J.v.R.

Plechtig gaat de hemel open,
En een zilvren sterrenschaar
Komt heel zachtjes aangeloopen,
Dan verdwijnt de zwarte baar,
Door het sterrenlicht gedragen,
Naar het kerkhof van de dagen,
Waar de blijde naast de droeve
Rusten in éénzelfde groeve,
't Graf bestemd voor 't doode jaar.

WIM KOLLE.

Iets over Kunst.
Futurisme - Larsson - Edström.
door C. Arntzenius.

Hoe dikwijls gebeurt het, als er iets nieuws te voorschijn wordt gebracht, dat de menschen zoo iets bespottelijk vinden en aan 't afkammen gaan, zoo hard als ze kunnen, daarbij zeggende: '*'t Is klinkklare nonsens*', enz., enz.?

Hoe dikwijls komt het voor, dat menschen, die het een en ander niet begrijpen, dadelijk klaar staan met de woorden: 'dat is **onzin!**' Is 't dan wel rechtvaardig om zoo te handelen en is 't niet erg dom, om iets, wat men niet begrijpt, dadelijk weg te gooien?

Zijn wij, stervelingen, dan niet verschillend van karakter, van aanleg, van opvoeding, van '*zien en voelen*' van de dingen in dit ondermaansche?

Is de een niet fijner bewerktuigd en fijner besnaard dan de ander en last not least, voelt de een niet anders dan de ander?

Er is iets nieuws aan den horizont gekomen; er is een nieuwe ‘uiting’ van de ziel in de schilderswereld, nl. het futurisme.

Er was een tentoonstelling daarvan; men toog er heen, er werd braaf gelachen en men schudde het hoofd over zooveel ‘onzinnigs’, zooals velen het betitelden.

De futuristen zijn in deze eeuw van snelheid bezield met de onrust van onzen tijd; ze willen alles tegelijk, veel toestanden tegelijk laten zien, ze letten minder op het teekenen dan op de kleur en bovenal, ze *voelen* 't meest.

Het teekenen wordt geheel en al onderste boven gegooid, alleen de kleur en de idee blijft; als men aanschouwt ‘een nachtvisioen,’ (één der schilderijen) zal men wel verbaasd staan over het daarop voorkomende mannen-figuur, dat op niets lijkt en zelfs geen armen bezit, maar de *kleur* en de omgeving!

Automobilisme, telefoon, draadlooze telegrafie, enz., enz., alles wijst op snelheid, op onrust en de futuristen willen niet onderdoen. Zij willen alle musea weg hebben, de Rembrandts, v. Dijcks, enz., alle verbranden, ze willen iets nieuws, al dat oude gedoe moet weg. - - - Ze willen ook ‘die verachtung des Weibes,’ waarom? dat is mij gansch onbegrijpelijk.

Deze nieuwe uiting wordt vergeleken met de ‘Nieuwe Gids’-periode, waar ik heel goed in komen kan. Wat werden die menschen niet uitgelachen indertijd en nu? Wel, nu niet meer, ze worden nu beter begrepen en zij tellen nu veel aanhangers zelfs.

Laten wij iets ‘nieuws’ niet dadelijk als ‘gek’ of ‘onzinnig’ bestempelen! Laten wij liever trachten ze beter te begrijpen.

In alle gevallen, meenen de futuristen 't ernstig met hun streven; moeten we dat niet eerbiedigen?

De futuristische literatuur is ook al verschenen; met slechts weinig woorden worden alle gedachten achter elkaar voorgesteld, zoodat men met een paar blaadjes papier een heel boekdeel zou kunnen maken.

Alles komt hierop neer: ‘time is money’, zooals alles tegenwoordig in een roes voortholt. -

In de Larensche kunsthandel exposeert Carl Larsson, de man van ‘das Haus in der Sonne’. O, wat heb ik genoten daar van zijn werken, ze zijn zoo riant, zoo zonnig! Wat zijn die huiselijke tooneeltjes mooi weergegeven, zoo natuurlijk, zoo zonder eenigen zweem van mooidoenerij en aanstellerij. En wat weet Larsson dikwijls het ècht komische uit den toestand te pakken! Hem werd verweten dat er geen ziel sprak uit zijn werk, maar dat doèt het wel, al gaat alles niet al te diep! Wat moet hij zijn huisgezin liefhebben en wat moet hij er één meê voelen, als hij al die tooneeltjes zoo innig en fijn kan weêrgeven? En de kleuren, die hij gebruikt, al zijn ze soms wat hard, dat doet er niets toe, het zijn *zijn* kleuren, de kleuren, die *hem* toebehooren en die geen ander *goed* zal kunnen gebruiken, dunkt me.

Carl Larsson is op dat punt oorspronkelijk, heel apart met die kleuren; wat zijn deze altijd fijn en nergens doen ze onaangenaam aan. ‘De gele bloemen en de zwarte kater,’ wat is dat niet prachtig gedaan! ‘Het bruidsmeisje’ is een juweeltje en de naaktstudie, goed van lijn en kleur! Een schilderij van Larsson in de kamer moèt blijheid geven, men voelt in alles de Zon, men moet er aldoor naar kijken, laten wij hem noemen: de schilder van de Zon! -

Tegelijk met hem exposeert een beeldhouwer, Edström. Dezen zoude ik willen noemen, de man van de droefheid. Zijn werken zijn prachtig maar heel somber. Ziet eens ‘de Ellende’! Men hoeft 't niet te weten, men *ziet*, dat 't ‘Ellende’ is, die vrouw

met dat uitgemergelde lichaam en die uitpuilende oogen, daarnaast, die vreeselijke hand, die haar vastgrijpt, om niet meer los te laten. - ‘Rhapsodie’ is prachtig gemodelleerd, wat fijn, wat 'n uitdrukking zit er in! Men moet er steeds op staren! Wat een macht om dat brons zóó te krijgen! Edström is een groot kunstenaar; de self-made man heeft het *ver* gebracht, al heeft hij ook veel tegenspoed gehad.

Deze contrasten, Larsson en Edström, *moesten samen* exposeeren; is dat niet typisch?

Zij vonden ‘te veel zon’ blijkbaar niet geschikt voor de menschheid.

Amsterdam, 19 Sept. 1912.

Brief uit Oost-Java.

Als een reusachtige hangende tuin, waarin tusschen de palmen-groepen verspreid de witte woningen droomen als de oorden van poëzie, ligt het district Bondowoso tusschen de omringende berggroepen. Temidden hiervan ligt de plaats van gelijken naam, de hoofdplaats en zetel van den Resident der residentie Bezoeki. In den vroegen morgen van den

18^{den} October bewoog zich een dichte menschenschaar langs den grooten postweg die door de Kota leidt en langs de vele zijwegen die van 't gebergte af rechtstreeks de Kota bereiken of op den postweg leiden. Talrijke paardjes in snellen draf met de verschillende dessa-hoofden reden naar de plaats, even in hun voorbijgaan de dichte menschenhoop klievend. En op het mooist gekleed in die kleurige kleedij van het Oosten, met de kleurigste baatjes, de na-pracht nog van de telassa, bleven lang, onafgebroken in eene stoet de inlanders zich voortbewegen van de verst verwijderde dessa's naar de hoofdplaats, waar vier dagen lang feest zou worden gevierd, en waar de zoo arm aan levens-vreugd zijnde Madoerees, zijn vreugde voor maanden lang oogsten zou. Ieder die Indië kent weet hoe de inlander opziet tot den Regent van zijn district en hoe hij dezen als een vorst kan eeren. Zoo was 't te verwachten dat geen inlander in den Kampong blijven zou toen 't bekend geworden was dat feestelijk de nieuwe Regent in de hoofdplaats zou worden geïnstalleerd. En Raden Toemenggoeng Pandjo Sastro Prawiro, zoo luidt de naam van den nieuwen Regent, was als patti van het district Djember, dat aan 't Bondowososche grenst, reeds gezien en bemind om zijn deugden als bestuurder en mensch. Een uitgebreid programma was vastgesteld, voor vier dagen feest achtereen. Hier volge het:

17 Oct.-	's middags 4 uur - 6 uur, wedstrijd van versierde Ajikarveers voor Inlanders.
18 Oct.-	's morgens 9.30 installatie van den Regent.
	10-12 uur, adoean sapi.
	's avonds 7 uur, receptie bij den Regent.
	's avonds 9 uur, tandakpartij van de Inlandsche ambtenaren.
19 Oct.-	's morgens 8-12 uur Kerapan sapi.
	's middags 1-6 uur adoean sapi
	's avonds Sroenen Komidi Stambool Bioscoop.
20 Oct.-	's morgens 8-12 uur. Telwedstrijd voor paarden (Inlanders en Chineezen).
	Wedstrijd voor het mooist gebouwde paard.
	's Middags 1-6 uur adoean sapi.
	's Avonds Sroenen Komidi Stambool Bioscoop.

Voor den Europeaan, die een dergelijk feest nog niet meemaakte, zijn de opgenoemde festiviteiten even interessant als tot bewondering-dwingend. En vooral voor hen, die in de residentie Bezoeki maar tijdelijk verblijven, is de adoean sapi, het stierengevecht, buitengewoon belangwekkend, wijl dit, voor zoover mij bekend,

in geen ander deel van Java gehouden wordt. De spanning van zoo'n strijd kan ook enkel den robusten en temperamentvollen Madoerees emotioneeren, waar zijn psychische constitutie zoo veel afwijkt van den meer droomerigen Javaan. De opening der feestelijkheden was alzoo de wedstrijd van versierde wagentjes, die in groote getale, ik telde er honderd negentig, wat voor 't Bondowososche een zeer groot aantal is, waren opgekomen. Die kleine, tweewielige wagentjes waren vol zorg versierd. Daar waren er enkele, die geheel een gedaante-wisseling hadden ondergaan, zooals we de electrische tramrijtuigen hebben kunnen zien bij de groote feesten in Holland bij Juliana's geboorte. Daar was er een, die dan ook den uitgeloofden prijs bekwam, die in een boot was omgezet met een pijp waaruit rook kwam, helaas is de schuit in vlammen opgegaan. Maar al de wagentjes, de paardjes incluis, waren uitgedost met talrijke gekleurde linten en papieren bloemen, liefst zoo fel mogelijk van kleur, een opkomend schoonheids-bewustzijn, misschien nog slechts een instinct bij den inlander. En de volgende dagen reden de tjikars in hun vroolijk aanzicht de Kota door en naar de dessa's in den omtrek, de vele feestgangers vervoerend - of dit al niet vroolijk en feestelijk stemde, de lachende inlander, trotsch in zijn oogenstreelende kleeding in den versierden wagen, in het licht van de zon! De clou was natuurlijk de installatie van den Regent en de receptie ten zijne huize. Zooals de meeste Indische plaatsen zijn gebouwd, zoo ligt ook in 't midden der Kota, de aloeng aloeng, een groot vierkant ruim grasveld, waarop in 't midden de heilige waringinboom. Rondom de aloeng aloeng bevinden zich de woning van den Assistent-Resident, het gebouw van den landraad, de woning van den Regent. Vanaf de dessa Nangkaän waar ik woon, op den avond vóor den grooten dag komend naar de Kota, waar ik den laatsten tijd niet was geweest, kon ik mij de aloeng aloeng naderend, nauw voorstellen in den geïsoleerden oosthoek van Java te zijn. Ik meende te komen op een Hollandsche Kermesse d'été, op een zomeravond, met den indruk van de vele lichtjes, de bewegende menschenmassa, het drukke en toch stille beweeg te midden van het omringend duister. Dat zijn van die indrukken van gemêleerde schoonheid, die men vast zou willen houden om hun zeldzame pracht eens klaar bewust te mogen worden. Op het ruime veld was een bioscoop-tent gebouwd, die, met 't blauwe schijnsel van de electrische lampen, de omgeving reeds fantastisch verlichtte. Ge kunt begrijpen wat een bioscoop voor den inlander beteekent. Dat is weer een van die

wonderen van den blanken man die hij niet doorgronden kan en waardoor hij met zooveel ontzag naar hem opziet. Rondom den bioscooptent waren talrijke kraampjes opgericht, waarin uitstallingen van allerlei aard, loterij-gelegenheden, die zoo in den smaak zijn van den op spel belusten inlander. En daartusschen de kraampjes door, in dat fantastisch schijnsel der lampen, bewogen zich duizende inlanders. Den volgenden dag zouden op de aloeng aloeng de adoean sapi worden gehouden.

Het huis van den Regent staat terzijde van den weg, naar binnengebouwd, met voór de woning, op het erf, een ruime pandok waar de vergaderingen en zittingen van 't inlandsch bestuur worden gehouden. In dezen pandok, met guirlandes van groen versierd, had de plechtige installatie plaats. Daarbij waren tegenwoordig, behalve de noodige autoriteiten, de meeste Europeanen van de plaats, de administrateurs en employé's van de cultuur-ondernemingen in den omtrek, en een lange rij van dessahoofden, de Resident, de Assistent-Resident, de controleur, allen in vol ornaat aan de eene zijde van de tafel, de Regent, eveneens in volle statie aan de andere zijde staande. De maleische toespraak van den Resident, waarin gewezen wordt op 't geen verwacht wordt van den ‘jongeren broeder’, een toespraak terug van den Regent, zacht-vloeiend van taal in dat Italiaansch van het Oosten. En toen bij 't heffen van 't champagne-glas, het ‘Wilhelmus’ werd gespeeld, de schare van inlandsche hoofden mee-zong het vaderlandsche lied, zie, dan voelt de Europeaan-Hollander een edele trots van zijn natie, dan voelt men iets plechtigs, iets grootsch in dat gebeuren zoo ver van 't vaderland af. Zooals gezegd waren alle inlandsche hoofden tegenwoordig. Maar daar waren ook het hoofd der Chineezen, de luitenant-Chinees, en het hoofd der Arabieren. En alles in hun typische kleedij. Ik moet bekennen dat het boven mijn macht gaat deze natuur-getrouw te beschrijven. Daar ligt zoo-iets fantastisch, daar ligt zooveel mystiek in deze kleeding dat ik die toch met woorden niet over kan brengen. De Kapella Arab, het arabieren-hoofd, heeft mijn oogen aanhoudend gebonden. Een forsche gestalte in 't lange witte gewaad met den rooden omslagmantel met paars afgezet. Een trotsche figuur, een figuur der klassieken, een eerbiedwaardig grijs hoofd, met oogen waarin iets wereld-beheerschends lag, oogen die niet zien *naar*, maar zien *in* wat ze aanschouwen. Een trotsche, eenzame figuur in een geweldige overtuiging van zijn geloof. Eenzaam - dat is hij. Hij bewoog zich stil door de velen heen en richtte geen woord tot iemand. En wanneer een Europeaan hem naderde en aansprak, dan was 't een oogenblik dat hij antwoordde, en ging dan weer enkele stappen terzijde, als was 't genoeg reeds; zijn volk zou denken kunnen dat hij meeging met de Christenen. In zijn prachtigen hoofddoek, de kleur - het groen - van Mahomed, een rechtstreeksche afstammeling van den grooten profeet.

En bij de inauguratie - rede van den Resident, waarbij alle inlandsche hoofden -- (ook de hoogsten onder hen, als de patti van Djember, die zoo vloeiend en mooi Hollandsch spreekt dat ge afgunstig erop kunt zijn, wanneer ge nog dialect door uw taal hoort loopen,) - neerhurken - was het die imponeerende figuur, de Kapella Arab, die trotsch en eenzaam staan bleef, geleund tegen een der pandokdragers, strak het gelaat en verheven, de oogen vol van gedachten eener wondere gemoedswereld.

Een opvallende figuur ook was de djakra, het hoofd van de rechtspraak, met een gezicht waarop een hooge beschaving zich afteekende, oogen vol intellect, een pijnlijke trek om den mond als viel 't hem in zijn individueele kracht, gevolg zijner ontwikkeling, moeilijk mee te gaan in het massale doen der inlanders. Men vertelde

mij dat hij gekeerd was tegen de Europeesche ambtenaren, om redenen die ik wel begrijpen kan. Hij is echter verre van fanatiek als wijlen een familielid van hem, Regent van een district in 't uiterste van den Oosthoek. Daar werden, wanneer de Europeesche gasten waren vertrokken, de glazen en kopjes die door hen gebruikt waren, vernietigd. Maar geheel anders is de nieuw-benoemde Regent; die zal met zijn anderen broeder het wel vinden kunnen. Na afloop der installatie, toen de lange rij van auto s en wagens was afgereden, hadden de stierengevechten plaats op den aloeng aloeng, vóór het huis van den Regent.

De Madoerees, nog sterk in bijgeloof, waant dat ziekte en onheil over de streek zullen komen wanneer een belangrijk feest niet wordt opgeluisterd door een adoean sapi. Ge moet nu niet denken aan Spaansche toreadoren, aan woest stierengebrul, aan bloed dat rijkelijk vloeit. Veel kwaadaardigs zit niet in de madoereesche stierengevechten.

In den vroegsten morgen had men langs den weg reeds kleine optochten kunnen zien van de bewoners eener zelfde dessa met in 't midden hun eigen vecht-stier. Hij zal de eer der dessa op moeten houden, en dit beteekent veel voor den inlander. Aan twee tegenovergestelde hoeken van het vierkant worden de stieren losgelaten, die op elkander inloopen en zich treffen op ongeveer het midden van 't terrein. Zij worden omstuwd door een vijftal der dessa-bewoners, die met schreeuwen en gebel de vechtlust aanwakkeren. Van tevoren is gewed geworden welke der beide als overwinnaar uit zal treden. Aan dit wedden doen ook de Europeanen mede. De koppen der beesten naar voren, dringen zij op elkander in, de spieren der forsche halzen gezwollen, en het wordt een duwen en dringen van kop tegen kop, totdat een der beide het op een loopen zet. Dan is er een aan krankzinnigheid grenzende dolheid onder de bewoners van de dessa die den overwinnaar bezit, dan wordt er een dolle, wilde apachendans gedanst rond den stier, met armen en beenen wordt gezwaaid, en met hoofddoeken, een wild gekrijsch als van Papoea's die een geroosterde verslinden. De stier wordt getooid met strikken en slendangs, en de dansende dessa-bewoners voorop, steeds dolkrijschend en springend, de stier achterop, gaat de optocht naar de dessa terug, waar het beest wel een maand lang op lekker eten wordt onthaald. Het is ongelooflijk zoòveel enthousiasme er heerscht onder die duizenden van inlanders, in dichte drommen rond het weiland, hoog in de boomen rond de aloeng aloeng, in de waringin die in 't midden staat, die deze adoean sapi bijwonen. Voor den inlander zijn deze gevechten wel de clou der feesten. Even belangwekkend voor den Europeaan is de Kerapan sapi, wat aan romeinsch wagenrennen doet denken. Het is een wedren van sapi-spannen aan een boom gespannen, waarop een inlander, in den stand der romeinsche wagenrenners, zich in evenwicht heeft te houden. De kunst is: in den wedren niet van dezen boom te vallen.

's Avonds had ten huize van den Regent de receptie plaats. Ook hier waren talrijke Europeanen in 't zwart met hunne dames aanwezig; ook de vrouw van den Regent, waaraan we werden voorgesteld, troonde nu ook in haar rijke, weelderige kleedij van hooge inlandsche vrouwe. De receptie werd opgeluisterd door strijkmuziek, afgewisseld met spel op den gamelang, een der volmaaksten die ik nog hoorde. De Regent bewoog zich gemakkelijk onder de vele gasten en 't treft te zien hoe goed hij de vormen en plichten van den gastheer kent. Gedurende de receptie werd vuurwerk afgestoken in 't schemer-schijnsel, waardoor men de duizenden zag, die zich op de aloeng-vloering verdrongen. Om acht uur was de receptie afgeloopen; de heeren brachten de dames thuis, om zonder hen, ten negen ure weer te verschijnen tot bijwoning van de tandakpartij van inlandsche ambtenaren. Bij het tandakken toch worden - mogelijk uit een oogpunt van kieschheid - geen dames toegelaten. In den breeden kring van Europeanen en inlandsche hoofden verschenen drie inlandsche schoonen, de tandakvrouwen, sierlijk uitgedost. De schoone leden in een fijn gevineerd keurslijf gedragen, een kostbare saroeng, die afhing van de heupen, een slendang van even kostbare zijde sierlijk om de bloote schouders. Terwijl de grootste der drie vrouwen zong, begeleid door den gamelang, danste zij met de beide anderen een dans, die eene streeling geeft van lijnen voor het oog; 't leek een droomendans, exotisch, van een plastiek die alle bewondering afdwingt, niet éèn lid dat in rust verkeert, en alles in tegengesteld rhytmiek, de voeten, de handen die sierlijk traag bewegen, de leden der vingers zelfs nog, die in beweging zijn. Ik geloof, wat zinnebeeldige uitdrukking betreft van dezen dans, Isadora Duncan en haar school

aan deze tandakdansen nog een lesje kan nemen. Ik betreur het alleen dat veel van de symboliek der dansen voor ons Europeanen verloren moet gaan. Het amusement verder van een tandakpartij is, dat, wanneer de drie vrouwen een poosje alleen hebben gedanst, de beurt komt aan alle aan wezigen om met deze vrouwen den dans uit te voeren. Een kostbare slendang wordt op een zilveren blad door een der vrouwen het eerst den Resident geboden met de beleefdheid, zoo vol poëzie van deze inlandsche volkeren. De Resident geeft een geschenk in geld en neemt een der hoogste ambt-bekleeders onder de inlanders om voor hem te dansen. Dan, van achter de ruimte, langzaam aan in die prachtige plastiek naar voren komt, tot dicht bij den Resident, wordt de dans herhaald door al de inlanders die door de Europeanen worden aangewezen of verzocht het te vervangen, want aan al de Hollanders wordt intusschen de slendang aangeboden. Halverwege in den dans komen

de Europeanen met een glas wijn het op dat moment tandakkende inlandsche hoofd tegemoet en klinken en drinken met hem het glas ledig. Natuurlijk is er veel verschil te merken in het dansen der verschillende inlandsche hoofden. Zoo was de Regent zelve een der knapste dansers, en ook de patti van Djember dwong mijn bewondering af met de gevallige plastiek, die hij in al de bewegingen van zijn lichaam wist neer te leggen in harmonie met al de bewegingen der om hem dansende drie inlandsche schoonen. Tot laat in den nacht duurde deze tandakpartij voort, voornamelijk, of liever, uitsluitend onder de hoofden; men vermaakte zich met de vrouwen, die ook wel niet van de hoogst moreelen zullen zijn, (ze waren *zeker* opiumschuifsters), terwijl de Europeanen aan speeltafeltjes zich hadden gegroepeerd om nu en dan te onderbreken met een dronk op een der voorname hoofden die aan 't tandakken was. Ondertusschen werd een keurig ‘loopend souper’ rondgediend met de noodige verfrisschingen. En op de aloeng aloeng was 't reeds stil geworden toen de Resident opstond en wegreed onder het zingen van 't ‘Wien neerlands bloed’ van alle aanwezigen, begeleid ook door den door inlanders bespeelden gamelang.

Ik heb U van deze feestelijkheden een verslagje willen geven - héel onvolkomen, omdat een ‘stemming’, een ‘atmosfeer’, in zulk een kort verslag: een opsomming van 't gebeurde, zoo moeilijk is over te brengen. Van kritiek heb ik me willen onthouden, van kritiek op toestanden en situaties, bovenal hierop, vooral ook in den Oosthoek wel degelijk kritiek kan worden uitgeoefend. Want rozengeur; en maneschijn is 't niet alles onder de inlanders en de verhouding der Europeanen tot hen.... maar laat ik hier nu niet verbitterd worden.

* * *

Nog even wil ik U verhalen van een bezoek onlangs aan den broer van den luitenant-Chinees, een rijken tabakshandelaar, van wien één der zes huwbare dochters in 't huwelijk was getreden en welke gebeurtenis feestelijk gevierd werd, tot de viering waarvan ook een aantal Europeanen met hunne dames waren uitgenoodigd. Het was een avondreceptie. De ruime groote woning ligt in 't midden van het Chineesche kamp, dat maar een armoedig aanzien heeft. De receptie had - zooals gewoonte schijnt - nà 't huwelijk plaats, kort vóór de receptie waren de jonge man en 't jonge Chineesche meisje getrouwd. Bij de ontmoeting der beiden had ik gaarne tegenwoordig willen zijn. Immers de gewoonte ook is dat de ouders het huwelijk beslissen en tot op den dag der vereeniging de a.s. echtgenooten elkander niet hebben gezien, laat staan, gesproken. Dat er ook nog weinig intiems leefde tusschen beiden was wel merkbaar op dien receptie-avond. Achter in de tusschengallerij - op de plaats waar anders de Chineesche geloofsbeelden staan en de bewaarplaats is van de asch der voorvaderen - zaten temidden van bloemen: de bruid en bruidegom, pardon, de beide echtgenooten als.... vreemden naast elkander. 't Jonge Chineesche vrouwtje, sierlijk gekleed, met een collier om ter waarde van - zonder Haagsche bluf - van twintig duizend gulden, daarnaast de jonge man, keurig in 't zwart. En hoe ook 't vuurwerk knalde dat men afstak in het kamp, hoe ook de beide muziekgezelschappen speelden en de toeloop was van gelukwenschende gasten, geen spier van beider gelaat vertrok, geen woord, geen blik werd tot elkander gericht. 't Trof me ook daar, hoe de zoon van 't Hemelsche Rijk een zeer beschaafden indruk maakt, wanneer hij in rok of smoking verschijnt, hoe vol intellect zijn oogen zijn en hoe hij zich met een

bijna Westersche beschaving weet te bewegen. De eetbare vogelnestjes waren smakelijker dan ik ooit had durven vermoeden.

Bondowoso, Oct. '11.

JOHAN KONING.

Nietszche's Lijden.
L'Erreur n'est rien.

> Une porte épaisse et lourde, la porte de notre prison - nous masque notre grand amour; elle nous en dérobe quelquefois jusqu'au souvenir..... Mais tout à coup l'horizon apparaît, large et profond, lointain, chargé d'éclairs, ruisselant de feu. Emporté par la parole et la lumière, enlevé sur les ailes croisées de ces deux aigles, l'Art a passé - il a traversé, il a détruit; le mur s'est écarté, déchiré par la puissance impondérable, par la vapeur d'encens comme une nuée, ouverte par la foudre.
>
> ERNEST HELLO.

Nietszche's lijden was Nietszche's liefde, die hij, temidden van alle verwarring, trouw bleef tot het einde.

Wagner rept met geen woord in zijn Autobiografie over zulk een groote verschijning als Nietszche was - eens zijn liefste vriend. Hoeveel edeler doet de dichter-wijsgeer aan met deze klacht:

‘Ich leide abscheulich wenn ich der Liebe entbehre, und durch nichts kann es mir ersetzt werden, dasz ich in den letzten Jahren die Sympathie Wagners verlustig bin. Wie oft träume ich von ihm!... Es scheint mir so thöricht Recht haben zu wollen um den Preis der Liebe....’

Toch werd dit immermeer zijn schuld: ‘Recht haben zu wollen’ - en alles te verliezen wat de prijs der liefde waard was. God schonk ons hart en geest, opdat de warmte van het hart het koel en streng bedenken van den geest zou temperen. De dichter is het hart, de geest de wijsgeer. De filosoof verdrong den dichter - toch in zijn filosofie kan Nietszche slechts dichter zijn. De ware filosofie is aan profetie verwant. Zonder poëzie en fantasie, zonder intuïtie en geestelijke clairvoyance, geen hoogere wijsheid. Nog in zijn laatste werk, zijn ‘Ecce homo’, op de grenzen van den waanzin bedacht - en soms daarover - uitte Nietzsche nog voor het laatst de klacht om dit verlaten zijn.

‘Diese schauerliche Stille die man um sich hört - diese Einsamkeit!... Man kommt zu Menschen, man begrüsst Freunde: neue Oede! - kein Bliek grüsst mehr. Im besten Falle eine Art Revolte.’

De toenemende krankheid van dezen waanzin was, dat Nietszche niet meer met anderen voelen kon. Profetisch beschreef hij dezen toestand na een opstaan uit lange krankheid.

‘Ich war oft krank an mein eignes böses Spiek. Alle Reiz, alle Duft ist verschwunden...’ In tergende nuchterheid zag hij menschen en dingen. Uit eigen kranke ziel beschouwde hij de vermeende krankheid om zich heen. Het wras juist de wreede gezondheid der menschen die wegvluchtte van zijn waanzinnigheid. Niet meer de heilige waan van zijn dichten, maar de duistere waan van zijn krankheid. De nuchterheid der normalen, het weinige medelijden, het niet doorvoelen, noch begrijpen van zulk een toestand. Een enkel liefdegevend en opofferend hart had hem kunnen redden - een onuitputtelijk geduld - de verdraagzaamheid, de mildheid, het ontzag voor het lijden, dat de afschijn van vroegere pracht behield in zijn verwarring. In verbijsterende raadsels, door niemand op te lossen, ook niet meer door hem zelf, ging dit heerlijk leven in onvruchtbaar leed ten gronde. Hij, die alles verstond eenmaal - en nu niet meer verstaan werd. Wie heeft als hij doorvoeld het lijden van een Christus, van den Verlosser die sterven *wilde* om de ongenoegzaamheid der menschelijke liefde. Christus, die kwam om het hoogste te schenken, in liefdewijding en goddelijke zending van Zijn Vader, - niet werd begrepen, bespot, miskend, veracht...

‘Wer dies um die menschliche Liebe weisz - *sucht den Tod*’.

Uit liefde sterven om de ziel der liefde te bevrijden - vluchten in een ideale liefde - boven dit leven, op deze aarde niet verstaan.

Het genie dat zich geeft aan anderen sterft in dit leven duizend dooden. Die groote geesten zijn onzegbaar arm en ontzaglijk rijk. Alle smarten worden immensiteiten omdat het rijk van het genie onmetelijk is. Reusachtig in omvatten en begeeren, belast met het gewicht eener sublieme zending, doordrongen van de heerlijkheid van het geheim, dat zij gezonden zijn te openbaren. Het Mysterie dat symbool moet blijven - om niet te worden miskend, en gedwongen te worden de vlucht te aanvaarden naar de sfeer, waaruit het is neergedaald. Het heilig geheim dat op hen den stempel drukt, het gewijde zegel der onaantastbaarheid - het is voor den oningewijde de ontzaglijke schaduw, die het wezen van het genie aan zijn oog onttrekt. De

bizarrerieën, aanziet de nuchterheid met bevreemding, het ongewone, het buitenmaatsche - dat juist het kenmerk is van het buitengewone. Daarop wordt de nadruk gelegd om de aandacht niet te wijden aan hetgeen daar boven gaat. Het breed gebaar, het vreemd gedragen - de onhoudbaarheid der theorieën tegenover het practische, het afgesloten zijn, en toch zich verdeelen, verkwisten, zichzelf verschenken - de wereld kan dit niet begrijpen - en is gedwongen dit alles af te keuren en te loochenen - wil zij zichzelve niet veroordeelen.

Van schenken waren Nietszche's handen leeg geworden, en op deze aarde zou hij den dank daarvoor niet oogsten. Nu begint hij zichzelf te verwijten dat hij te gemeenzaam was met al die menschen, te ‘menschenfreundlich, leutselig, redselig.’ Nog in later jaren zou een blos hem naar het gelaat stijgen als hij bedacht hoe familiaar vriendschappelijk hij tijdens zijn ‘Baseler Professur’ omging met zijn collegianten. De grilligheid en de hoogmoed van den waan doen hen wonden voelen, waaraan hij vroeger niet heeft gedacht. Het was juist zijn eenvoud, zijn waar-

heid en menschenliefde, waardoor hij hoog stond boven anderen. Maar hij wilde dit later niet meer inzien. ‘Koud, onbarmhartig, hoog en streng’ had hij willen wezen tegen die allen, die hem nu verlieten, nu verachten - die niet waardig waren in zijn schaduw te treden, en voor wie hij had nagelaten het schoonste werk dat sinds eeuwen werd geschreven. Voor zijn vrienden de Zarathustra; - tègen zijn vrienden, en ook tegen zichzelf - zijn Ecce homo. Geen mensch in evenwicht was Nietszche meer, toen hij dit laatste werk uitklaagde. Een studie voor psychiaters, voor den ‘Irren-artz’ een oplossing van sommige raadsels. Krank was hij aan zichzelf - en helderziend voor anderen, met dien kouden alles doordringenden blik der désillusie. De schoone waan der gezondheid, het teeder waas over alles heengeworpen, voortkomende uit de liefde en schoonheid van eigen ziel - het was verstoord, het was verwoest; het bestond niet meer voor den ijskouden blik der ontnuchtering.

‘Ik had moeten zwijgen om nu niet al mijn reden tegen mij te zien optorenen.’ In torenhoogte stapelden zich zijn grieven op dat hij de menschen dus had vertrouwd, hen veroorloofd had te lezen in het diepst zijner ziel - en daarvoor had geoogst: wantrouwen, spot, verdenking, ‘Entfremdung.’

‘Die krank is moet maar in de woestijn trekken. Der Kranke ist ein Parasiet der Gesellschaft.’

In zijn ‘unzeitgemässe Betrachtungen’ belacht Nietszche reeds die zoogenaamde gezondheid der gezonden. ‘Der gesunde Meister Zettel’ - voor wiens aanblik de nymphen en feeën verschrikt in de bosschen wegvluchten’....

De nuchterheid, die de Poëzie aanziet met ontstelde, afkeurende blikken. De koude realiteit, die den Droomer uitwerpt. De gezondheid, die de heilige krankheid van het genie niet begrijpt. De buitensporigheid der droomen, het onmetelijke der droefheid, door een menschenhart in eenzaamheid niet meer te dragen.

Het is de droom, die vervolgd wordt door die klaar wakker zijn. Jozef de droomer werd door zijn broeders veracht, vervolgd en bijkans gedood ter wille van zijn droomgeest ‘Komt, laat ons dien droomer dooden’.

O stem der wereld - hoe hebt ge toch door alle tijden heen geklonken. Hoe verraadt gij u zelf! ‘Laat ons dien droomer dooden - dien waarzegger’ - die tot niets nut is. Maar de droom en de profetie reiken elkaar de hand in een hoogere werkelijkheid. Zij putten troost uit wederkeerige voorspelling. De profetie en de droom omstrengelen elkaar zoo dicht in het rijk der openbaring - zij dragen hetzelfde gelaat en dezelfde schitterende kleeding - zij hebben denzelfden blik - oogen van glans en van mysterie - die het hoogste hebben geschouwd. -

De ziel in haar aardsch hulsel, haar beklemmende gevangenschap droomt zich krank aan eigen schoonheid, zij zingt zich moede aan haar klacht en heimwee naar het Ideaal.....

Immer meer begon Nietsche zich af te wenden van wat eens zijn liefde was - zijn droom, zijn ideaal. Het paste niet meer in het kader van zijn alles-verneinende filosofie. Om dezen geest der vernietìging en der opbouwing van nieuwe systemen trouw te blijven - moest hij noodwendig verdelgen wat hij eens zelf had opgebouwd. Het altaar waarvoor hij geknield gelegen had moest hij omverwerpen - de joden uit den tempel verdrijven - en zelf plaats nemen op dien leeggeworden troon. Want iets moet de mensch aanbidden, zijn fijnste essence - zijn diepste diepte vraagt aanbidding. Dan aanbidt hij maar zichzelf.....

Het gemis aan liefde, de ijskoude, die hij door zijn leden voelde sluipen, de ijzeren hand die zijn lijdend hart in fellen greep hield, het waren uitingen van een hopelooze krankheid, het eind van een ziekteproces waaraan de dood slechts leniging kan verleenen.

De wanhoop om het langzaam uitdooven, verdorren, sterven van het hart....

In hooger stijgenden waanzin nog het laatste vertreden van wat de ziel zoo vurig had bemind....

Keerde een oogwenk de Rede weder dan was het zachter gevoel, het intense liefhebben van voorheen ook weer daar.

'Ach om liefde! om verstaan te worden! Ware het slechts één mensch die ons begrijpt.

'Wir brauchen den frohen, ermuthigenden Zuruf. Die Einsamen werden sonst düster, und vertieren die Hälfte ihrer Tüchtigkeit, und ihre Werke mit ihnen. - Ermuthigung ist nur unbedingt nöthig.'

Dit wist hij in heldere oogenblikken, maar in het duistere dacht hij het licht daarboven te grijpen door immer hooger te stijgen in zijn ijsregionen. Hij die eens aan zijn vriend Dühring schreef 'dasz seine Isolation ihn zu

Grunde richtete.' Hij waande nu zelf het recht te hebben deze isolatie uit te breiden, tot waar niemand hem meer volgen kon.

In dreigend broedend denken gingen nu zijn dagen voorbij. Het heilige lachen, dat zoo schoon hij eens bezong, had hij nu zelf verleerd. Het lachen over zichzelf en over den ernst van alle 'Trauerspiele' hier beneden. Het heilige lachen, waarmede men zelfs de dooden verlost, die onder hunne steenen slapen. De blijmoed van het leven, de hoogere wijsbegeerte, die hen doet zien over kortstondige treurnis naar het einde aller dingen - het ware doel van het Leven: wederzien, hereeniging, eeuwig voortbestaan...

Zich gezond lachen aan de ongewichtige, gewichtige dingen van deze voorbijgaande komedie op aarde. Niets is zoo gewichtig dan het gewicht van het ongewichtige.

'Ihr lerntet nicht spielen und spotten, wie man spielen und spotten musz. Ein Wurf misrieth euch! Aber ihr Würfelspieler was liegt daran: Wohlan! Wohlauf!'

De geneesmeester kon zichzelf niet meer genezen, de hoogste uiting der ziekte: seinen Nutzen nich mehr zu finden.' Alles wordt duister bedenken, duister dreigend tegen die ons eens liefhadden en verstonden.

'Dèr - liebte nicht genug - sonst hätte er auch uns geliebt, die Lachenden.'

Nu folterde hem de felle en dwaze lach daar beneden van het niet begrijpen van de boosheid, den nijd en den laster.

'Geht aus dem Wege solche Unbedingten. Sie haben schweren Füsse und kalten Herzen. Sie wissen nicht zu tanzen.'

Hoonlachen, dat verstaan zij, maar niet het kinderlijk lachen, het dansen: 'Hinwegtanzen wie auf gefegtem Eise. Ja ich würde nur an einen Gott glauben, der zu tanzen verstünde.'

Klinkt vele levensverachters zulke taal als godslastering, toch moet het een God van Schoonheid en Liefde - van Levensvreugde zijn - die alles zoo heerlijk schiep. Wat maken de menschen van hunne godheid?

De geest der Schoonheid - die de vreugde schiep - de heilige lach, de kinderlijke blijdschap - de dankende levensvreugde. De vreugde om dit schoon bestaan alleen, om den humor, het lichte en bevallige van het leven. Ligt niet in het kleinste diertje nog de lust 'zu spielen und zu tanzen?' Over alles heen lacht mild de zon, bloemen kleuren de donkere aarde; liefdevolle menschen, lieve dieren maken deze wereld vol en rijk aan hartelijke bekoorlijkheid. Ja het hart wordt bekoord, ook tegen willen en weten in.

Hoe lief had de Dichter in hem alle schoonheid! Het Leven zag hij op zich aanzweven in de gestalte eener jonge vrouw, met rozen op het blonde haar, in goudgeel gewaad gehuld. Morgenlicht lachte uit haar kinderlijke oogen, zilverlicht straalde uit haar genezende handen. Zij sloeg de armen om hem heen, en zeide iets dicht aan zijn oor, dat hij haar verwonderd aankeek en vroeg hoe zij deze geheimen kende. Maar het *niet*-ontsluieren van dat geheim was hare wetenschap. Om gelukkig te leven, om te kunnen handelen, 'gehört das umschleiert-sein durch die Illusion.' Het absoluut Wahnlose doet de ziel sterven aan heimwee naar illusie. Het allesverneinende behoort tot het gebied van den allerongelukkigste. De hoogmoedswaan wil zich op dat vernemen nog verheffen, denkt alleen te kunnen staan hoog boven anderen - 'er stürzt zusammen auf seiner Hôhe' - zooals de kranke

geest verbroken werd van den grootsten dichter, die in den laatsten eeuw geleefd heeft.

Maar zijn eigenlijk zelf, het hooger Ik bleef in weerwil van zijn krank miskennen alle schoonheid en leven beminnen.

Werd niet de eerste aandacht op z'n krankzinnigheid gevestigd, toen hij op straat een paard omhelsde, het kuste op de neusgaten, zacht als fluweel? Met tranen omhelsde hij dit dier, als weende zijn ziel van geluk en wedergevondene liefde.

'Alles is verkettet, verfädelt, verliebt' - en zag hij maar ergens 'ein Pelzgezottel, ware het van een wild beest', dan werd zijn wonderhart reeds getroffen met een alles aanvaardende teederheid.

Tranen van geluk schreide hij op zijn eenzame rots boven het meer - toen hij op het water een armen visscher zag in zijn Kahn en de avondzon zijn roeispanen verguldde.

...'So dasz auch der ärmste Fischer noch mit goldnem Ruder rudert.,. Ich konnte der Thränen nicht satt werden im Schauen'.

Alles was liefde in dit groote hart, maar de kranke geest verneinde het; deze maakte van de puinhoopen zijner illusiën een troon en zat daarop, en keek minachtend neder op het leven dat hij eens zoo had bemind.

Dat was zijn smart, dat was zijn krankheid: het langzaam afsterven aan zichzelven.

'O, Ariadne, hätte ich dich gefunden, aber Niemand weisz wer Ariadne ist...'

Zij die hem verstaan zou hebben als geen andere, die hem had verdragen, geleid, hem opgeheven boven zichzelve - hij vond haar nooit - of wilde haar niet vinden - daar hij aan niemand iets te danken wilde hebben - en alléén wou staan. Hij waande zichzelven een 'Zon' - die wel anderen kan verwarmen, maar geen warmtelicht van noode heeft. Terwijl toch iederen zon haar licht ontleent aan een groot en onbekend Centrum, waarvan alleen Licht en Leven uitgaat.

De dagen waren voorbij dat hij het Leven liefhad in de gedaante eener jonge vrouw met rozen getooid. De vrouw 'dieses feinere, süssere, wildere - van wie hij verlangde dat zij zijn zou 'heiter und tief, wie ein October-nachmittag - berauschend, ausgelassen, zärtlich - voll Holdseligkeit und Anmuth -'

De dagen waren voorbij dat hij alles liefhad, 'was flìegt und fleucht. Alles Leichte und Schwebende dasz den Himmel sucht...

Darum bin ich den Vögeln so hold...'

'Der Geist der Schwere' de stille tyrannie der krankheid 'der nur sich selbst behaupten will' drukte hem neder. Hij verging van een ijskoud vernietigende hoogheid, van een pruilende boosheid, hij die eens gelachen had als geen ander 'heimlich hinter Rosenhagen' of met den juichenden lach der vrijheid op hooge bergen.

Niet meer kon hij lachen en juichen zooals in de gewijde dagen van zijn vriendschap met Wagner. Vriendschap? - dit woord is te koud - het was goddelijke liefde, vereering van het hoogste dat God in den mensch gelegd heeft om Hem in zichzelven te verheerlijken....

Maar zij die zeggen dat Nietszche zelfs dit hoogste in zijn leven ontrouw werd, hebben hem niet begrepen. In zijn laatste werk, zijn Ecce Homo, betuigt deze op de grens der waanzin wankelende geest:

'Ich suche heute noch nach einem Werke von gleich gefährlichen Fascination, von einer gleich schauerlichen und süssen Unendlichkeit wie der Tristan. Ich suche in allen Künsten vergebens.... Alle Fremdheiten Leonardo da Vinci's entzaubern sich beim ersten Tone des Tristan... Ich weiss keinen Untersohied zwisschen Thränen und Musik zu machen.'

Maar die tranen louteren en verheffen - zij doen ons ingaan in het rijk waar geen klachten meer wezen zullen. In de extase der schoonheid, waar de ziel haar God aanschouwt...

Tot in het laatst van zijn lijden bleef Nietszche zijn hoogste liefde trouw. In deze liefde zal hij geoordeeld worden - en vrijgesproken in zijn krankheid.

Zijn godloochening was een zoeken naar een hooger godheid, dan die de mensch geschapen heeft - een God van schoonheid en liefde - van Liefde's-Extase. Het ophouwen van een nieuwen tempel waar, door de bogen, purpere en witte bloemen zouden wuiven, het godlijk licht zou naar beneden stroomen. De hoogste Muziek zou ruischen in der godgewijde kathedraal. De tempel, opgericht in het hart van ieder mensch, die de Schoonheid aanbidt; van dit leven zoekt te maken het beste, voornaamste en hoogste, in weerwil van alle smarten en teleurstelling. Het oog dat opziet - heenziet - over het toevallige - om het Eeuwige te begroeten. De hand, die naar het fijne, zeldzame en heilige grijpt om dit 'umzugestalten' in eigen schoonheidsdroomen -; de voet, die gereed is zich te verheffen boven deze aarde, 'zu schweben, zu tanzen' - hoog boven alle zwaarte en neerslag, en blinden waan van menschen....

‘Ich wurde nur an einen Gott glauben, der zu tanzen verstünde.’

Levensblijdschap is levensliefde - en niemand kan ons van deze gelukkigste aller gaven berooven.

JOSEPHINE GIESE.

De Moeder.

Tot nu toe had Mies er geen flauw besef van gehad dat ze anders was als andere kinderen....

En nòg begreep ze maar niet dat ze dit was, omdat haar moeder.... zoo'n slechte vrouw was.

Want dat hadden ze haar verteld. Eerst met voor 't kind onbegrijpelijke blikken en gebaren, met achter haar rug stiekem gefluister en minachtende blikken, toen openlijk brutaal haar de droeve waarheid openbarend: je moeder is 'n gemeen wijf, een laag schepsel, 'n hoer.

Och, wel begreep ze niet de volle beteekenis van 't woord, maar dat 't iets heel slechts was, dat voelde ze, dat liet men haar voelen, elken dag, want: ‘we magge niet meer met je spele’ kwamen haar vroegere speelgenootjes haar gewichtig aanzeggen, ‘me moeder hèt 't me verbooie, omdat jou moeder zoo'n slechte vrouw is; we magge alléén met nètte kindertjes omgaan....’

- Gut kind, dan láte jullie 't; ga dan maar weg', had ze fier daarop geantwoord, - ''k heb je heusch niet noodig, hoor; 'k kan best alléén spele....'

Maar alléén-gebleven was ze gaan schreien, meer nog om wat ze haar verteld hadden van haar moeder, dan om 't onrecht waaronder zijzèlf moest lijden nu, zij die zich van niets schuldigs bewust was.

Als 'n striemende zweepslag was 't op haar neergekomen, had 't haar teere, onbedorven kinderzieltje geraakt, nalatend 'n brandendfelle pijn. Háár moeder 'n slèchte vrouw.... haar moeke, die immers altijd zoo goed voor haar was en waarvan ze zoo innig veel hield! Hoe kon haar moeke nu slecht zijn, zóó slecht, dat alle schoolvriendinnetjes haar, Miesje, nu vermeden en kwaad spraken en giegelden achter haar rug? Wat had Moeke dan toch gedaan?

Ze begreep het niet en piekerde.

Duidelijk had ze juffrouw Wols, de moeder van Marietje, tegen 'n andere juffrouw hooren zeggen: - 'Maar *ik* zal m'n kind verbiejen met dat hoere-kind om te gaan. Laat ze 't hart niet hebben dat ze d'r mee loopt; 'k sla d'r ziel uit d'r lichaam.'

En toen hadden die juffrouwen allebei met opgetrokken neuzen naar haar gekeken.

Duidelijk had ze 't verstaan: ze was 'n hoere-kind. En dáárom mocht niemand meer met 'r spelen.

Een hoere-kind! Maar wat was dat dan toch? Zoodra ze dien dag thuis kwam was ze naar den spiegel geloopen, om te zien hoe ze d'r uit zag. Maar ze zag niets bizonders aan zichzelf. Alléèn vond ze haar kleeren veel mooier dan die van de andere kinderen.

Toen was ze op het denkbeeld gekomen 't aan moeke zèlf te vragen. En ze zou 't aan moeke zeggen, dat de kinderen niet meer met haar spelen mochten.

En toen was ze maar met de deur in huis gevallen:

- 'Moeke, wat is 'n hoere-kind?'

Met verschrikte oogen, wijd-geopend, had de moeder haar 'n oogenblik aangestaard.

- 'Kind! gilde ze, - 'hoe kom je dáár in eens an!'

Groote God.... hoe wist 't kind....

Maar opeens begreep ze 't. Immers, de heele buurt wist 't. En nu had de heele buurt op haar kind, 't onschuldig schaap, gewroken 't beleedigd fatsoen. Woedend balde zij de vuisten: dat fatsoenlijk, gevoelloos rapalje!

Miesje, ziende dat iets haar moeder had pijn gedaan, misschien wel haar vraag, kwam zich tegen haar aanvlijen.

- ''t Is 'n leelijk woord, niet moeke? Juffrouw Wols heeft 't tegen 'n andere juffrouw gezegd en niemand mog meer met me spele, omdat u zoo slecht bent, zeggen ze, maar u bent immers niet slecht, is 't wel moeke?'

Een felle, harde vloek kwam Anna op de lippen, een vloek die ze niet uitsprak, om haar kind. En schreiend bergde zij 't gelaat in de handen. Wat ze zoolang al met angst had zien aankomen was nu gebeurd. Nog wist 't kind wel niet alles, nog was het te jong om te beseffen hoe diep-gezonken zij was, maar er was iets in dat zieltje wakker geschud dat niet meer tot rust te brengen zou zijn. 't Had nu gevráágd - en 't zou blijven vragen, vragen en steeds meer gaan begrijpen van haar duister leven. O, ze hadden 't haar niet kunnen laten, 't recht zèlf 't oogenblik te kiezen om haar kind de vreeselijke waarheid te openbaren, als het zou begrijpen, alles, àlles, en... vergeven. Ze waren haar vóór geweest, de juffrouwen van boven, achter, onder en voor, de fatsoenlijken. Ze had 't wel verwacht dat ze haar niet met rust zouden laten, dat ze haar uit hun midden zouden uitdrijven als 'n melaatsche, - 't zij vroeg of laat. Al lang

had ze de oorlogsverklaring gelezen in de verfoeiende, gruwende blikken, waaruit zoo duidelijk het ‘o heer, wat ben ik dankbaar dat ik niet ben als zij’ sprak; ze had die begrepen uit de fluisterend saamgestoken hoofden, uit 't opmerkelijk druk bezoek, den godganschen dag, bij den kruienier aan den overkant.

Maar dat ze haar aldus in haar kind zouden treffen, zooveel ziele-laagheid had ze niet kunnen indenken.

- ‘Waarom huil u nou moeke?’ vroeg Miesje, met angstig stemmetje, trillend van opkomende tranen; - ‘u ben immers niet slecht?’

Snel droogde Anna haar tranen.

- ‘Ik... ik weet 't niet, kind’, zei ze dof.

- ‘Ben ik dan ook slecht?’

Haars ondanks moest Anna glimlachen. Ze zag in de heldere, vragende oogen van 't kind. Als dat waar was, waren Gods engelen allemaal óók slecht, dacht ze.

- ‘Nee kindje, jij ben niet slecht hoor,’ troostte ze.

- ‘Maar waarom noemen de menschen u

dan slecht, moeke?' bleef Mies aanhouden.

- 'Omdat... omdat ik jou niet wil laten verhongeren en omdat ik... niet ben zooals juffrouw Wols en de andere juffrouwen uit de buurt.'

Plotseling sloeg Mies de armen om haar moeders hals en kuste haar hartstochtelijk.

- 'U ben mijn goeie Moeke,' fluisterde zij.

- 'Dus jij vindt me niet slecht?' vroeg Anna eenigszins bitter.

- 'Nee, ik vind u goèd, ik hou heel, héél erg veel van u.'

Anna antwoordde niet, maar zoende geroerd het blonde kopje. - Toen ze 't kind dien avond naar bed had gebracht, zat ze bij de lamp nog lang na te peinzen. De onverwachte vraag van haar kleine lieveling was als bijtend zout gevallen in haar gewonde ziel. Die pijn hield haar wakker; allerlei wanhoops-gedachten gingen er in haar om. Haar eigen kind zou haar later verachten als 'n slet - vervloeken misschien als 't verleden harer moeder haar eigen geluk in den weg zou staan. Nu - ja nu besefte 't nog niet alles - maar later! Nu was 't nog 'n onbezorgd, dartel wezentje, dat niet wist van de poelen der maatschappij, waarin de menschen elkaar met 'n duivelsch genoegen neerslingeren; 't vroèg niet waarom moeder 's avonds zoo dikwijls uitging...

Eens zou 't wéten en haar veroordeelen misschien, even wreed als de fatsoenlijke menschen, die staande waren gebleven, nu deden.

En toch - had ze anders gekund? Anders, nadat ze gestruikeld was en de fatsoenlijke menschen haar 't opstaan belet hadden?

Onwillekeurig dwaalden haar gedachten terug naar 't verleden.

De 'nette jongen' met wien ze 'n 'eerlijke verkeering' had gehad, de vader van Mies, was nu gehuwd en 'n eerzaam burger geworden, 'n steunpilaar der maatschappij. Z'n deftige ouders, bij wie ze had gediend en waar ze hem had leeren kennen, waren gestorven en hadden hem 'n aardig duitje nagelaten. Daarvan leefde hij nu, netjes, braaf, ingetogen, fatsoenlijk, zaken-doend.

Háár hadden de deftige ouders, toen 't hun bekend was dat hun zoon zich had 'verslingerd' aan 'n dienstmeid en dat dit 'gevolgen' had gehad, met 'n paar papiertjes op de keien gezet. Ze had 't zich láten doen, onnoozel en gedwee als ze toen nog was, wat men noemt ''n handelbaar' schepseltje, niet opgewassen tegen de brutaliteit der deftige familie, die haar wist te overtuigen van haar slechtheid en dat zij de schuldige was, dreigend met allerlei.... De zoon had zich maandenlang laf schuil gehouden, z'n ouders ''t zaakje' laten 'opknappen'. Toen was ze gegaan....

De geboorte van 't kind had haar schier 't leven gekost.... O, was ze toen maar dood gegaan, zij en 't kind! Maar ze herstelde en verliet volkomen gezond 't hospitaal met 't kind-van-de-zonde in haar armen.

Niemand had haar toen meer willen kennen.

Ze was 'n slet - dat gaf men haar te verstaan waar ze kwam. Ze hoorde niet meer thuis in de fatsoenlijke wereld.

Toen had ze de tanden op elkaar geklemd en was de vlakte opgegaan....

En nu.... O God, hoe verfoeide ze zichzelf, hoe háátte ze de menschen. Geen dag ging er voorbij of ze spuwden haar in 't aangezicht, ze hoonden, treiterden, judasten haar. Ze joegen haar op, dreven haar voort van de eene plek naar de andere. 't Beleedigd fatsoen is onverzoenlijk.

Straks zou ze ook van hier moeten vertrekken, want ze zouden haar niet met rust laten, de loerende, glurende, kletsende buren.

Godbetert, ze noemden haar '*'n meissie van plezier*'!

- Eerloos of gewetenloos, eerloos of harteloos, mompelde ze voor zich heen, - wat zou slechter zijn? -

Den volgenden dag begon ze bijeen te pakken alles wat het hare was.

Ze moest hier vandaan, wèg, en zoo gauw mogelijk. Verderop maar weer. Ze zou haar kind niet laten bevuilen met 'fatsoen'.

Mies zag verwonderd haar moeder begaan.

- 'Moeke, wat gaat U doen?' vroeg ze nieuwsgierig.

- 'We gaan verhuizen kind. Moeke kan hier niet blijven.'

- 'Om juffrouw Wols en de andere juffrouwen niet? Hebben ze U kwaad gedaan, Moeke?'

- 'Ja, Mies.'

- 'Is juffrouw Wolters een brààf mensch?'

- 'O ja! een héél brààf mensch.'

- 'En de àndere juffrouwen?'

- 'Datzijn ook allemaal èrg bráve menschen.'

't Kind begreep de ironie niet. 't Dacht een oogenblik na en drukte toen vertrouwelijk 't blonde kopje tegen de moeder aan.

- 'Moeke,' zei ze toen, angstig naar haar opziende, als wilde ze haar met haar sprekende blauwe oogen om bescherming smeeken, - 'ik houd niks van brave menschen....'

Juli 1912.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

13 November 1912
26ste Jaargang.
No. 20

Berichten.

Het adres der redactrice is voortaan:

DEN HAAG, HUGO DE GROOTSTRAAT 64.
De volgende week wordt het redactrice-schap door freule A. de Savornin Lohman hervat.
L.J. VEEN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Geloof
door Thelma.

Langzaam wandelde hij den zonnigen straatweg af, dicht langs de huizen loopend, om een beetje schaduw op te vangen. Af en toe veegde hij met zijn' zakdoek zijn verhit voorhoofd af en streek de haren weg, die er op kwamen vallen.

Het was te warm vandaag, geen windje was er te bekennen en hij verhaastte zijn' stap om gauw bij de pastorie te zijn, die even buiten het stadje gelegen was.

Wat was de wereld toch mooi, wat had hij niet een heel leven nog voor zich, een leven, dat hij zou wijden aan de menschheid, om hun het goede te leeren.

Wat voelde hij eene kracht in zich en eene groote liefde voor al zijne medeschepselen. Wat zou hij ze gelukkig maken, als hij later dominee was, wat zou hij eene liefde geven aan al die ongelukkige stakkerds, die niet veel zon in hun leven hebben. Wat zou hij ze boeien door zijne preeken, zoodat de menschen van alle oorden naar hem toe zouden stroomen, om naar hem te luisteren. Hij wilde een tweede Jezus worden, leven zooals Hij deed met zijne discipelen, met voorbijzien van zichzelf, alles geven en niets nemen.

Hij voelde zich zoo sterk en opgewekt.

Hij zou wat willen zijn in de wereld, hij zou niet willen leven in de dagelijksche sleur, preeken omdat het moet, goed doen aan de armen, omdat hij dat als dominee verplicht zou zijn. Neen, hij wilde alles uit overtuiging doen, uit roeping, de menschen als het ware omstrengelen met zijne liefde, zoodat er geen haat en tweedracht meer zou zijn. En als hij dan eene lieve vrouw had, die net zoo dacht als hij, zoodat ze samen konden werken, dan zou zijn geluk volmaakt zijn.

Even kwam er eene schaduw op zijn knap, mannelijk gezicht, die zijne oogen, die kort te voren nog glansden, ineens dof deden worden. Neen, hij moest er niet aan denken, dat Annie hem zou weigeren, hij hield van haar, van dat mooie levenslustige kind met haar' altijd zonnigen lach. Maar toch, al was ze jong, 22 jaar, toch was er een wil en eene geloofsovertuiging in haar, die haar misschien nooit zouden doen wankelen.

En hij kon geen vrouw hebben, die niets geloofde, dat kon geen domineesvrouw zijn, die met hem zou meeleven en meevoelen. Maar misschien veranderde ze nog wel, als zij ook van hem hield.... ‘Zoo, Dolf, waar loop jij zoo over te peinzen, we zijn vlak bij je en je ziet ons niet eens’, hoorde hij opeens eene vroolijke stem en opkijkend zag hij Annie Verheul met hare getrouwde zuster, bij wie ze sedert den dood harer ouders in huis woonde, voor zich staan. ‘Je kijkt zoo ernstig en dat op zoo'n mooien dag met dat warme weer, kom ga mee, dan draaien we hier rechts af, dat paadje in, dat naar het bosch gaat, dan maken we eene heerlijke wandeling. Of was je soms van plan heel alleen verder te loopen mijmeren, dan keeren Mien en ik om’, vroeg Annie plagend, terwijl ze hem met hare ondeugende, donkere oogen schalks aankeek. ‘Ach, dat weet je wel beter, kleine coquette, hier probeer eens me te pakken’, antwoordde Dolf en weg holden ze als twee kinderen, stoeiend en lachend, twee mooie menschenkinderen, beiden optimistisch en vol idealen. En toch zuchtte Mien, terwijl ze langzaam volgde en zich languit in het mos liet vallen, starende naar den blauwen hemel boven zich. Wat moest er van die twee worden, ze hielden van elkaar, dat geloofde ze vast.

Hij studeerend voor dominee en zij, die niets geloofde, letterlijk niets, dan kon ze toch nooit zijne vrouw worden, dat was onmogelijk. Maar misschien dat Annie zou veranderen, als Dolf eens met haar sprak. Zij zelf was ook niet zoo geloovig geweest als nu, toen Henri, toen ook studeerend voor dominee, haar vroeg. Maar hij had haar alles uitgelegd en haar zoo overtuigd dat ze nu alles geloofde. Maar Annie was zoo heel anders, die was nooit te overtuigen, wat die eenmaal geloofde, daar was ze nooit van af te brengen. Het zou nog heel wat strijd geven en ze zou zoo graag alle verdriet van haar af willen houden, ze hield zoo zielsveel van haar mooie zusje, ze was altijd zoo lief en behulpzaam ook met kleinen Wim. Want daar deze erg wild was en zij niet zoo sterk, vond ze het heerlijk als Annie eens met hem uitging en hem eens naar bed bracht. Ze had het ook altijd druk met armbezoek om soepjes en versterkende middelen voor alle zieken klaar te maken. Want er waren er heel wat in het stadje. En ze deed het met hart en ziel; ze hield van die ongelukkige stumperds.

Daar had je vrouw Smit, wier man metselaar was en die al maanden lang op het ziekbed lag met een aandoening aan de longen, het was wel niet bepaald tering, maar als ze niet volkomen rust hield, werd het dat. En ze kon niet altijd rust houden, ze had drie kleine kinderen, waarvan de oudste net 4 jaar was en dan haar man niet altijd werk... Dan Leentje van baas Plukker, die niet loopen kon, haar eene been zou misschien afgezet moeten worden. Verder Nellie, het eenigste kind van haar tuinbaas,

een snoezig meisje van 5 jaar, dat met zware koorts te bed lag en dat waarschijnlijk wel sterven zou en.... zooveel anderen. Ze vroeg zich wel eens af, waarom God al dat verdriet op de wereld deed zijn, waarom toch, maar dan wierp ze die gedachte van zich, want Hij zou alles wel doen wat goed was.

Ondertusschen waren Dolf en Annie verder geloopen, dan ze dachten. Ze waren nu diep het bosch ingegaan, waar het heerlijk koel was onder de groote boomen, die geen enkel zonplekje doorlieten. Ze had haar hoed afgezet en het zachte windje deed hare krullende haren rond haar gezicht wapperen. Dolf keek met bewondering naar haar. Wat was ze mooi met die goudbruine krullen, die donkere oogen en die blos van jeugd en vroolijkheid op haar gezicht. 'Waarom zeg je niets, Dolf,' verbrak ze de stilte. 'Ach, alles is te mooi om te spreken, ik heb zin om te droomen en te peinzen over Gods goedheid.' Een trek van onwil en spotternij kwam dadelijk om haar mond spelen.

'Wat heeft jouw God daar nu mee te

maken, of jij gelukkig bent of niet en of het hier mooi is,' viel Annie heftig uit. 'Omdat het nu toevallig prachtig weer is en het hier eenig is, daarom is de heele wereld niet mooi en goed'. 'Jawel, Annie, de wereld is wel goed, zie maar eens om je heen, die natuur, hoor die vogels zingen, het is alles zoo rein en....' 'Is alles zoo rein en mooi', viel Annie hem spottend in de rede, 'juist niet, alles is akelig en vuil, de heele wereld, alles. Alles is ellende en verdriet. Kijk maar eens om je heen, er is haast geen mensch gelukkig. Overal ziekte, dood en andere nare dingen. Waarom moeten de menschen verdriet hebben, waarom moeten b.v. ouders een kind verliezen, dat hun dierbaar is of een man zijne vrouw, of omgekeerd. Zie in onze stad zelf, al die ellende, de kleine Nellie van Miens tuinbaas, die zeker morgen sterven zal. Al die epidemieën, oorlogen, waar menschen, die elkaar nooit gezien hebben, elkaar doodschieten. Al die schipbreuken, alle spoorwegongelukken, kortom te veel om op te noemen, ik vraag je, waarom is er dat alles, waarom? Waarom is alles niet mooi en goed, waarom zijn alle menschen niet braaf en liefderijk, waarom is de heele wereld niet één lusthof?

Waarom, als jouw God de menschen schiep waarom schiep hij ze niet goed, heelemaal goed, zonder iets slechts in hen, waarom? En dan zeggen jullie nog dat het een God van liefde is, neen, als er een God is, dan is het een God van haat'. 'Annie', gilde Dolf meer dan hij sprak, 'Annie, kom tot jezelf, hoe durf je zoo spreken, hoe durf je God te belasteren, mijn God', en groote tranen welden er in zijne oogen op. Ineens was Annie kalm, ze ging naast hem op de bank zitten en terwijl ze zijne hand nam, zei ze bewogen: 'Ach, Dolf, ik wilde je geen verdriet doen, het kwam als vanzelf, maar je weet, dat ik niets kan gelooven, dat weet je.' 'En zou ik je niet kunnen overtuigen, als ik je alles uitlegde en lang met je sprak?'

'Neen, Dolf, nooit'. En in dat eene woordje nooit, voelde hij zijn vonnis, voelde hij, dat hij alleen zijn' weg zou moeten gaan, dat hij haar nooit zijne vrouw zou mogen noemen. Hij zuchtte diep en terwijl hij haar vol bezorgdheid aankeek, zei hij bewogen, terwijl hij hare slanke vingers vasthield: 'Zou je het niet kunnen probeeren, Annielief. Ach kind, je zoudt me zoo gelukkig maken. Mag ik je niet eens wat boeken over godsdienst sturen, dat je eens wat leest er over en misschien tot andere gedachten komt?'

'Maar Dolf, ik begrijp eigenlijk niet, wat het jou kan schelen, wat ik geloof, ik begrijp niet, waarom dat jou zoo'n verdriet doet,' zei Annie vragend. 'Begrijp je dat niet, kind, begrijp je dat niet? Weet je dan niet, dat ik je liefheb, nameloos liefheb met geheel mijn naar liefde hunkerend hart. Dat moet je toch zeker gemerkt hebben, is het niet lieveling,' vroeg hij, terwijl hij haar hartstochtelijk aankeek. Een gloeiende blos had bij die woorden haar gelaat overtogen. Was het heusch waar, hij Dolf, de knappe aardige man beminde haar.

Hoe kon het waar zijn, dat hare jonge meisjesdroomen werkelijkheid werden. Want reeds van den eersten dag af aan, dat ze hem leerde kennen, toen hij eene visite kwam maken bij haar zwager en hij haar aankeek met zijne mooie donkere oogen, die zoo'n bijzonderen glans van grootheid en majesteit in zich hadden, voelde ze, dat ze hem liefhad. En die liefde was gebleven, was aangegroeid tot eene hoogte van reinheid en opoffering. En nu had hij haar ook lief.... 'O, Dolf, je maakt me zoo gelukkig, ik hield al zoo lang van je, alleen het denkbeeld, dat je me liefhebt is genoeg voor mij, want je weet, dat ik nooit de vrouw van een' dominee kan worden.' 'Ach, lieveling, zeg dat niet,' riep Dolf wanhopend uit, 'zeg dat toch niet, je maakt me zoo

ongelukkig, ik kan niet meer leven zonder jou, jij zoudt juist zoo'n goede vrouw voor me zijn met je groot liefhebbend hart. Ik heb zoo'n behoefte aan liefde, ik heb het nooit gekend in mijn leven, daar mijne ouders, zooals je weet, beiden vroeg stierven. Moeten we dan allebei eenzaam leven? Laat ik dan veel met je spreken, dan verander je misschien wel, net als je zuster.' Zij schudde van neen. Spreken kon ze niet, haar keel was als toegeschroefd, als ze één woord gezegd had, was ze in tranen uitgebarsten en dat wilde ze niet, ze wilde sterk zijn voor hem, hij mocht niet weten hoe een verdriet ze had, hoe haar eerst zoo zonnige leven haar nu donker en somber toescheen. Maar ze wilde haar best doen, ze wilde veel boeken lezen en met hem er over praten, maar ze voelde in haar binnenste, dat niets haar ooit overtuigen zou, te gelooven in het bestaan van een' God, die geen God is, die niets voor de de menschheid doet, die zijn' naam ten onrechte draagt en die iedereen maar aan zijn lot overlaat, onverschillig wie het ook zij.

Gezellig zong het theewater in den koperen ketel aan de bouilloir, die op de theetafel gezet was, waar Mien met kleinen Wim op eene bank bij zat, bezig hem voor te lezen. 'En at die reus nu heusch dat meisje op, moeder, heelemaal?', vroeg het ventje, terwijl hij met zijne groote blauwe kijkers zijne moeder vragend aanzag. 'Neen, schatje, hoor maar', en terwijl Mien verder las van een mooien, blonden prins, die het meisje verlossen kwam, terwijl hij den reus in eene tor veranderde, die hij doodtrapte, hoorde zij voetstappen op de grind kraken en kwamen Dolf en Annie terug.

'Zoo, zoo, daar zijn ze eindelijk, ik ben maar naar huis gegaan, ik dacht, ze zullen wel komen. Willen jullie een kopje thee of liever limonade?' 'Ik limonade, Mien', antwoordde Annie, terwijl Wim naar haar toesprong en beide armpjes om haar hals sloeg.

'Dag, lieve tante, moeder leest me zoo'n mooi verhaal voor van een reus en die wou een meisje opeten en toen kwam er een prins en toen....'

'Toe, Wim, laat tante eerst wat uitblazen', viel zijne moeder hem in de rede, die zag hoe warm en vermoeid Annie er uitzag. 'Je blijft zeker eten en slapen, Dolf, anders moet je dat zonnige eind weer terug en Henri vindt het altijd zoo gezellig, als je er bent en wij natuurlijk ook, hé Annie', voegde Mien er bij, terwijl ze haar zusje vragend aankeek. 'Ja, zeker', gaf deze verstrooid ten antwoord en voegde er bij: 'ik ga even wat liggen boven, Mien, ik ben zoo moe.'

En terwijl ze zich verwijderde en Dolf, die de uitnoodiging had aangenomen, zich naast de laatste op de bank zette en kleine Wim de kippen was gaan voeren, stortte de jonge man zijn hart bij haar uit.

Mien hoorde hem zwijgend aan en een innig medelijden met deze twee menschen beving haar.

Toen hij eindigde bleven ze eene poos in gedachten verzonken zitten, eindelijk verbrak hij de stilte. 'Wat vind je, Mien, wat moet ik doen, ik ben er diep rampzalig onder, ik houd zoo dolveel van haar, ik kan het denkbeeld niet verdragen haar te moeten missen.' 'Ja maar missen behoef je haar ook niet, al kunnen jullie niet trouwen, daarom kan je toch goede vrienden blijven en wie weet of ze niet verandert onder jouw goeden invloed. Ik heb een plan, Dolf, weet je wat je doet, kom hier een paar weken logeeren, dan zijn jullie iederen dag samen, kunt lange wandelingen maken en veel met elkaar over alles spreken. Ik geloof, dat je colleges gauw zijn afgeloopen, dan ben je vrij en kan natuurlijk als je zin hebt hier eene poos zijn.'

'O, Mien, je bent eene schat, hoe zal ik je ooit danken, je bent net als eene zuster voor me. Ik hier en iederen dag met Annie, den heelen dag haar zien, al hare bezigheden gadeslaan, het is haast ongelooflijk en te mooi.' 'Nu, ik ben blij, dat je het aanneemt', antwoordde Mien vroolijk, 'zetten jullie nu alle sombere gedachten op zij, God zal alles wel ten beste schikken, dat geloof ik zeker, kijk, daar komt mijn brave echtvriend ook aan. Dag, man, heb je hard gestudeerd, zeker gauw een kopje thee, hè', en terwijl ze hem een' zoen gaf en hij Dolf vroolijk begroette, schonk ze gauw een kopje in. Hij was een lange, rijzige man met een prettig, innemend gezicht en joviale manieren, altijd klaar om iedereen te helpen, om de armen te steunen en de zieken troost te brengen, rechtvaardig en oprecht. Hij was ook zeer geliefd in het stadje, iedereen kwam altijd om raad bij hem en klaagde hem zijn nood en altijd wist hij te troosten en moed in te spreken. Hij had het daardoor natuurlijk erg druk, studeerde veel, zoodat Mien het altijd heerlijk vond, als hij zijn kostbaren tijd eens een poosje aan haar gaf. 'Je blijft zeker eten, hè Dolf, wat gezellig, ik heb het

vanavond niet druk; misschien dat ik nog even word geroepen voor de kleine Nellie van baas Stappers, die zoo ziek is. De ouders zijn kapot en de dokter, die ik vanmorgen sprak, gaf niet veel hoop meer.

Het is ontzettend voor die menschen. Eerst verlangden ze zoo erg naar een kind en kregen het niet en toen eindelijk na een paar jaar hunne hoop verwezenlijkt werd, zullen ze nu hun schat weer moeten missen.' Groote tranen stonden er in Miens oogen, als ze aan haar eigen lieveling dacht, die ze niet zou kunnen missen, ze zou het nooit overleven, dat wist ze zeker, hij het zonnetje in huis, die buiten haar man al hare gedachten in beslag nam, waar ze mee speelde en wandelde, als ze hem moest missen. Zoo dikwijls had ze God gebeden om een tweede kindje, daar verlangde ze zoo vurig naar, zoo'n wiegekindje met die snoezige, kleine handjes en voetjes, een speelpopje voor Wim. Het zou zoo goed voor hem zijn' een zusje of broertje te hebben, te weten, dat niet altijd alles voor hem was. Want alhoewel hij een gemakkelijke jongen was, altijd

tevreden en vroolijk, was ze toch wel eens bang, dat hij egoïst zou worden en dat zou ze vreeselijk hebben gevonden.

Ze had de heeren aan hunne godsdienstige gesprekken gelaten en was de kamer binnen gegaan, om te kijken of Annie er al was om aan tafel te gaan. En weldra zaten ze gezellig in de eetkamer en praatten en schersten druk door elkaar. Annie had alle sombere gedachten voor een poosje op zij gezet en plaagde Dolf, die naast haar zat, door aan zijn' arm te trekken, als hij een' hap in zijn' mond wilde steken. De kleine Wim gilde het uit van plezier. ‘O, tante, wat is U toch grappig, U moet het bij mij ook eens doen, ja tante, doet U het?’ En één keer voor de grap deed ze het. Toen het dessert op tafel was gezet, kwam de meid even daarna met een ernstig gezicht binnen en fluisterde den dominee iets in het oor. Deze stond haastig op; met de woorden ‘wacht maar niet op mij, ik moet naar baas Stappers,’ ijlde hij de kamer uit. Allen waren plotseling stil geworden, ze waren met hunne gedachten bij het zieke kindje, ze leefden mee met het verdriet der arme ouders en waren bedroefd, alsof het hunne eigen familie was. Ze stonden zwijgend van tafel op en Annie ging met Dolf en Wim naar den tuin, terwijl de laatste vroeg: ‘Wat is er, tante, waarom is vader weggegaan’? ‘Naar een ziek kindje, lieveling; kom zullen we eens kijken of de kippen al slapen en of Hector zijn eten al heeft’. Hector was zijne lieveling en zijn grootste vriend. Het was een Hollandsche herdershond, een mooi donker beest met prachtige staande ooren en lieve verstandige oogen. Hij was ook dol op zijn klein baasje en niemand zou Wim eenig kwaad moeten doen als hij er bij was, want met zijne sterke tanden zou hij iedereen verscheuren, die te dicht in zijne nabijheid kwam. Wat zijn honden toch trouw, wat zijn ze hartelijk, als men goed voor ze is, hoe blij zijn ze, als ze mee uit mogen en hoe verwijtend kunnen ze kijken, als ze thuis moeten blijven. Het zijn echte, ware vrienden.

Terwijl even later, Mien Wim naar bed bracht en Dolf ging kijken of Henri al thuis was, ging Annie in het priëel zitten en volgde in gedachten eene spin, die dicht bij haar haar web spon. Niet lang zat ze alleen, want Dolf kwam met een ernstig gezicht naar haar toe en zei langzaam: ‘de kleine Nellie is dood’.

‘Ach, die arme ouders, die arme beroofde menschen’, riep Annie snikkend uit, ‘ik ga dadelijk naar ze toe. Ik hield zooveel van dat kleine ding, wat sprong ze altijd naar me toe, als ik langs kwam, hoe aanhalig en lief klonk haar stemmetje, als ik haar mee uit nam of met haar speelde. En nu dood, ik kan het me niet voorstellen’, en snikkend verborg ze haar hoofd tegen Dolfs schouder. ‘Ga je mee er even heen?’

‘Neen, lieveling, laten we dat liever morgen doen, laten ze met hunne eerste, diepe smart alleen zijn, samen met hun kindje’, antwoordde Dolf ernstig. ‘Morgenochtend vóór ik naar de kerk ga, gaan we er even heen en dan zullen we trachten ze te troosten’.

‘Ja, trachten, maar dat lukt je toch niet. Denk je, dat ze naar je zullen luisteren, als je gaat vertellen, dat het Gods wil was en dat God alles voor hun bestwil doet.

Krankzinnig zul je hen maken, zij die eens zoo geloovig waren, zullen God vervloeken, dat Hij hun dat aandoet, dat groote, groote verdriet. Dat kindje, eerst zoo lang op gewacht, ze waren er gek mee, ze aanbaden dat kind om zoo te zeggen. En nu weg, waarom, o waarom? Vraag jij nu eens aan jouw God, waarom hij die menschen zoo'n verdriet aandoet, die menschen zoo goed en zoo braaf, die geen vlieg kwaad zouden doen, die altijd hun plicht deden, trouw naar de kerk gingen en daarbij ook als echte christenen leefden. Ik kan er niet aan denken’, en groote tranen vielen

uit hare mooie ernstige oogen, die anders altijd zoo vroolijk en guitig konden schitteren. Dolf zei maar niets, hij wist, dat er nu toch niet met haar te praten viel, ze was veel te opgewonden en zenuwachtig.

Hij nam alleen haar klein handje in zijne groote, krachtige hand en drukte die vol sympathie. Zoo zaten ze langen tijd zwijgend, tot de schemer begon te vallen, de zon onder ging en de maan tusschen de boomen kwam kijken en met zijn ernstig, kalm gezicht neerkeek op de aarde, op al de menschen daar beneden, de een een beetje meer, de ander een beetje minder verdriet, maar toch niemand volmaakt gelukkig.

En den volgenden morgen gingen ze er heen, Annie met een grooten bos witte rozen. Het was er zoo stil, toen ze het huisje naderden, geen vroolijk stemmetje weerklonk, noch vlugge voetjes stapten op het grasveld, het was eene beklemmende, drukkende stilte. En toen ze binnentraden en de vrouw bij het doode kindje zagen zitten, zeiden ze niets, maar legden stil de witte rozen om het lijkje

heen, terwijl Annie op de knieën zonk en snikkend naar het geliefd gezichtje opkeek. Vrouw Stappers zei geen woord, ze scheen geheel versuft en staarde maar op Nellie met een angstigen, verwilderden blik. Baas Stappers zat bij de tafel te snikken als een kind en Dolf, die Annie had moeten beloven niets over God te zeggen, ging naar hem toe en drukte zijne hand vol sympathie en medelijden, 'Kon mijne vrouw ook maar eens huilen', zuchtte hij door zijne tranen heen, 'maar ze zit maar suf te kijken en geeft heelemaal geen antwoord, als ik iets tegen haar zeg. Als ik haar ook nog moest verliezen, ik zou het niet kunnen dragen.' Zwijgend gingen Annie en Dolf even later weg, beiden treurig te moede door het pas geziene leed, niet in staat om te helpen en het onheil, dat den man boven het hoofd hing, door zijne vrouw krankzinnig te zien worden, te bezweren.

Nu volgde een gelukkige tijd voor de bewoners van de pastorie. Dolf was, zooals hij beloofd had bij de Vermeulens komen logeeren en Annie, die aan niets dan aan het tegenwoordige dacht, genoot van zijn bijzijn, wandelde of fietste met hem en ze waren uitgelaten als twee kinderen, die het volle, rijke leven genieten, zonder aan iets anders te denken. En ze wilden ook niet denken, ze wilden genieten van hunne jeugd, zooals men dat maar ééns in zijn leven doen kan.

Ze zouden vanmiddag gaan fietsen met Corrie Vermeer en haar' broer. Zij was eene vriendin van Mien, nog uit hare schooljaren. Ze woonde met haar' broer samen, dicht bij de pastorie. Zijn meisje Meta Vervoorde zou ook mee gaan, dus hadden ze een gezellig troepje bij elkaar. Vroolijk scheen het zonnetje uit den wolkenloozen hemel toen ze gereed stonden om op te stijgen.

'Jammer, dat Henri niet mee kon', zei Corrie tot Mien.

'Ja, die arme man', zuchtte deze, 'en dan met dat mooie weer. Maar hij heeft ook zooveel te doen, er zijn zooveel zieken en ongelukkigen, daar heb je geen denkbeeld van. En hij leeft er zoo geheel in mee, hij kent alle menschen en alle kinderen en luistert altijd met het grootste geduld naar al hunne klachten en beslommeringen. Ik geloof, dat er geen tweede man meer zoo bestaat. Wat hij maar eenigszins kan weggeven, geeft hij. Hij wil ook nooit op reis, dat geld kunnen we beter voor de armen besteden, zegt hij. En ze hangen ook aan hem, alsof hij eene godheid was, het is bepaald aandoenlijk om te zien hoeveel ze van hem houden.' 'Ja, maar, je man is ook eene godheid, tenminste dat versta ik er onder. Je weet, ik ben niet godsdienstig, maar onder een' God versta ik zoo iemand als je man, dat is je ware Christen, die alles voor zijne medemenschen over heeft, geen vlieg kwaad zou doen, rechtvaardig en belangeloos lief voor zijne vrouw en kind'. 'Ja, Wim en ik houden ook zielsveel van hem', antwoordde Mien bewogen. Vroolijk trapten ze verder, ze zouden in een klein restaurant gaan koffiedrinken, en moesten nog ongeveer een uur fietsen, eer ze er waren. Maar ze kenden het allen goed, gewoon als ze waren, om met elkaar tochtjes te maken.

Toen ze eindelijk de plaats hunner bestemming bereikt hadden en ze zich op het gras neervlijden, waren ze toch blij even te kunnen uitblazen. 'Ik ga dood van de warmte', riep Meta uit, terwijl ze haar gezicht afveegde. 'Ach, doe dat nu niet, het leven is veel te mooi, om dood te gaan', riep Hans Vermeer quasi wanhopig uit, terwijl hij een gemakkelijk plekje voor zijn meisje uitzocht. 'Kom hier nu liggen, hier is het een paradijs onder dezen prachtigen kastanjeboom, dan zal ik bij je zitten als een trouwe ridder, die zijne jonkvrouw bewaakt voor reuzen en draken.'

‘Jammer, dat je niet in uniform bent, dan hadt je meteen een wapen bij je, om iedereen dood te slaan, die haar te na kwam, dan deed het nog eens dienst ook’, voegde Dolf erbij. ‘Nu, ik ben blij dat het geen dienst doet, die afschuwelijke oorlog, laat die maar nooit komen’, hernam Annie ernstig.

‘Er is niets meer onchristelijk dan oorlogvoeren, dat menschen, die elkaar nooit gezien hebben, elkaar maar moedwillig gaan doodschieten. Het is gewoon belachelijk, dat officieren en soldaten, om de hebzucht van koningen of keizers te voldoen, moordenaars worden.’ ‘Maar Annie’, kwam Hans hier tusschen in. ‘Ja, zeker, moordenaars, anders zijn ze niet te noemen. Als je buiten een oorlog maar één mensch doodschiet, word je in de gevangenis gestopt, maar als het oorlog is, is alles geoorloofd en worden er, ik weet niet hoeveel huisgezinnen ongelukkig gemaakt. Het is een schandaal, en dan noemen jullie je christenen en gaat alles onder de hoede van jullie God, ik zou....’ ‘Kom, menschen, het is veel te warm om

nu zoo'n ernstig gesprek te voeren', viel Mien hare zuster in de rede, 'laten we broodjes en alles bestellen, we zijn nu weer opgefrischt en hebben honger gekregen ook. Wie gaat er met moeder Mien mee', en lachend holde ze het grasperk over naar de veranda. Hans gaf Annie nog een standje, dat ze zoo afgaf over officieren, maar weldra voegden ze zich ook lachende en stoeiende bij de anderen, die al een plaatsje hadden uitgezocht.

'Wat is het hier toch mooi, Dolf', zei Annie. 'Kijk de zon eens door die boomen kijken en dan daar verderop die weilanden met die koeien, het is hier echt, wat Hans zei, een paradijs. Hé, kon het maar altijd zoo blijven, zooals het vandaag is, zoo echt idyllisch en mooi'. 'Nu, dat kan wel', antwoordde Dolf vroolijk, 'alles zal zich wel ten beste keeren, geloof me, Annie, de menschen zijn zoo goed en alles is zoo heerlijk'. 'Ach jij met je optimisme, die je alles zoo rooskleurig doet inzien, wat ben jij toch gelukkig'. 'Kom menschen, niet zoo fluisteren hier als 't je blieft, doorgeven, pak eens aan broodjes met ham of kaas, wat willen jullie', en Mien maakte een einde aan hun gesprek. 'Waar is Wim vandaag?' vroeg Corrie aan Mien. 'Die is bij ons', gaf Meta ten antwoord, 'uit spelen bij zijne vriendin Ada Vervoorde. Ja, dat is eene heele vriendschap tusschen die twee, als het zoo doorgaat en we zijn een jaar of 15 verder, dan kan je daar nog wat van beleven. Maar het is goed voor Ada, Wim heeft een goeden invloed op haar, want ze is een vreeselijk verwend poppetje, eigenzinnig en driftig. Ach, dat is altijd zoo met die nakomertjes, een moeder heeft er dikwijls niet veel plezier van. En ik doe zoo mijn best om haar op te voeden, maar ze weet heel goed, dat moeder haar altijd verwent en ze van dien kant alles gedaan kan krijgen. Het is gewoon wanhopig, want je zult zien, wat een onuitstaanbaar kind het zal worden, zoo jammer en daarbij komt nog, dat ze zoo mooi is, zoodat....'

'Net als hare zuster', viel Hans zijn meisje geestdriftig in de rede, 'kom, ik zou me maar niet te druk er om maken, want jij bent toch ook 15 jaar lang eenigst kind en verwend geweest. En kijk nu eens menschen wat een voorbeeld van deugd, liefde en trouw daaruit gegroeid is, hiep, hiep hoera voor het liefste en mooiste aller meisjes'.

En terwijl ze allen in de handen klapten en luid bravo riepen, verborg Meta haar gloeiend gezichtje in hare handen en holde weg, achtervolgd door Hans, die toen hij haar te pakken kreeg, haar stevig in zijne armen sloot en haar hartstochtelijk toefluisterde: 'Mijn lieveling, wat ben ik toch gelukkig jou te bezitten, houd je evenveel van mij als ik van jou?' Tot eenig antwoord gaf Meta hem zijn kus terug en keek hem met hare mooie oogen zoo vol liefde aan, dat Hans overgelukkig haar nog eens en nog eens in zijne armen sloot, totdat ze door het geroep der anderen er aan herinnerd werden, dat zij niet de eenigste menschen op de wereld waren, maar dat er nog meer menschen waren die recht op hunne vriendschap en liefde hadden. Ze stegen weer op en fietsten nu door een dennenbosch, waar het heerlijk koel was. Dolf was door het dolle heen en voerde allemaal kunsten uit op zijn fiets, tot schrik van de anderen.

'Dat kan je later ook niet meer doen, als je dominee bent,' riep Corrie lachend uit. 'Ach kom, waarom niet, ik blijf die ik ben, hoor. Een dominee is toch een gewoon mensch, maar geen marionet, die, als je aan een touwtje trekt, kunsten gaat vertoonen; ik zal altijd zoo blijven als ik ben.' Annie keek hem aan met zoo iets droevigs in hare oogen, dat hij de zijne neersloeg en zijn hart bonsde onrustig niettegenstaande zijne vroolijkheid. Want zij en ook hij begrepen heel goed, dat er eens een tijd zou komen, dat ze beiden diep ongelukkig zouden zijn, gescheiden door den godsdienst, dacht

Annie bitter. De godsdienst, die inplaats van de menschen te verheffen en te veredelen ze niets dan ellende en tweedracht brengt. Hoe vele oorlogen waren er niet om gevoerd, hoe vele menschen ongelukkig en schijnheilig gemaakt, want onder den dekmantel van godsdienst gebeuren er heel wat dingen. En nu was zij er weer een slachtoffer van, mocht zij den man niet toebehooren, die haar alles op de wereld was, omdat hij dominee was, omdat hij geloofde in iets, waar zij niet in kon gelooven. Ze deed er zoo haar best voor, ze zou zoo dolgraag gelukkig willen zijn, ze kon niet buiten Dolf en toch zou het moeten, toch zou ze hem moeten missen....'

'Kijk Wim daar eens aardig staan met Ada,' riep Mien verrukt uit, 'net een plaatje.' En Annie, die niet begreep dat ze er nu al waren, werd uit hare overpeinzingen opgeschrikt en sprong vlug van haar' fiets, terwijl Wim juichend en lachend om de menschen heensprong.

‘O, moeder, we hebben zoo'n pret gehad, we hebben bellen geblazen, maar toen werd Ada stout en moest in den hoek en toen..’ ‘Ja, ja schat, maar niet klikken hoor, dat weet je wel,’ vermaande Mien hem rustig. ‘Komen jullie nu mee, dan drinken we wat limonade en mogen jullie ook ieder een glaasje.’ Mevrouw Vervoorde had zich ook er bij gevoegd en pratende en lachende kwam het troepje in de pastorie, waar Henri hen tegemoet kwam. Wim klauterde op Miens schoot en vertelde honderd uit over het prettige dagje. Ada was wat zeurig en hangerig van de warmte, zoodat Meta haar een sprookje ging vertellen, waar zich ook weldra Hans en Wim bijvoegden. ‘Hé, heerlijk, die sprookjes,’ zuchtte Hans, ‘daarvoor alleen zou ik nog kind willen zijn, om al die boeken te lezen van betooverde jonkvrouwen en draken met zeven koppen’. ‘Nu, ik zal je op je verjaardag zoo'n boek geven’ hernam Meta plagend, ‘en later als we getrouwd zijn en je bent ook stout, net als Ada, dan zal ik je er uit voorlezen net zoolang tot je weer zoet bent’.

‘Hé, ja, dolgraag, ik zal altijd ondeugend zijn, dan kan je me den heelen dag voorlezen met je zilver stemmetje en je ernstig gezichtje en dan knus samen voor de kachel.’ ‘Houd je toch stil, malle jongen,’ viel zijn meisje hem in de rede, ‘als je zooals je plan laatst was nog detacheering in Indië wilt aanvragen, dan hebben we geen kachel noodig, dus die idylle gaat al verloren.’ Maar eensklaps werd ze in de rede gevallen door een koor van stemmen, die allen riepen: ‘Wat, naar Indië, daar wisten we niets van en waarom en Wat saai,’ zoodat ze pas konden antwoorden, toen de eerste storm wat bedaard was. ‘Ja, zie je, menschen,’ antwoordde Hans plechtig, ‘als we trouwen willen en dat willen we natuurlijk, dat begrijpen jullie toch ook wel, dan is daar geld voor noodig en dat hebben we helaas niet’. Allen proestten het uit om zijn komisch bedroefd gezicht. ‘Te wachten tot ik kapitein ben,’ ging Hans voort, ‘daar hebben we geen zin in, dat duurt nog zoo'n tijd, want ik ben net 1e. luitenant.... dus wat moeten we doen. Het is voor Meta wel verdrietig hare moeder en voor mij mijn lief zusje te moeten missen, maar het kan niet anders. Meta ziet er ook het noodzakelijke van in; ze moet natuurlijk kiezen tusschen de twee menschen op de wereld, die haar het liefst zijn’. ‘Maar we blijven er toch ook niet ons heele leven, we komen later weer terug, hé moeder’, viel Meta hem in de rede, terwijl ze mevrouw Vervoorde stevig omhelsde. ‘Het is maar voor een tijdje, dan komen we beiden dik en wel weer in Holland terug en doen niets dan rijsttafel eten en Maleisch spreken’, zoo bracht ze op ieder gelaat weer een' glimlach, zooals de zon door de wolken breekt en de regendroppels als diamanten doet schitteren.

En de dagen vlogen om in een' roes van groot geluk. Het was of Annie en Dolf voor het laatst nog eens van alles wilden profiteeren of ze gelukkig wilden zijn, niettegenstaande de donkere toekomst. En de zon scheen een contract met hen te hebben gesloten om eens extra voor hen te verschijnen, want het was haast iederen dag mooi weer. Zij wandelden dan ook of fietsten met de anderen of alleen en het liefst waren ze zoo met hun beidjes alleen in de bosschen, waar ze honderd uit spraken of Dolf haar voorlas over alle mogelijke vraagstukken, maar nog was Annie niet veranderd, ze kon niet, hoe of Dolf ook sprak. ‘Het kan niet, er kan geen God bestaan’, was telkens haar antwoord.

‘Als er een was, dan moest de wereld mooi zijn, dan moesten alle menschen goed en braaf zijn, want je begrijpt toch wel, dat Hij alleen volmaakte menschen zou geschapen hebben en niet met allerlei ondeugden. Dan had Hij ze toch gemaakt naar

zijn beeld, even goed en groot, waarom dan al die slechte menschen, waarom dieven, moordenaars, ja te veel om op te noemen, ik vraag je, waarom? Waarom moeten de menschen 's avonds angstvallig de knippen op de deuren doen, uit angst dat er een naar binnen zal komen, waarom zijn de menschen niet eerlijk? Eenvoudig, omdat er geen God bestaat en nooit bestaan heeft'. 'En Jezus dan, dat was toch Gods zoon', hernam Dolf ernstig. 'Hoe kan je zoo iets zeggen, Jezus was een gewoon mensch, van Jozef en Maria, hij was Jozefs zoon, hoe kan je nu twee vaders tegelijk hebben. Neen, Jezus was alleen een volmaakt mensch, een door en door goed mensch, zooals iedereen behoorde te zijn; Jezus heeft niets met God te maken. Hij was een gewoon kind, toen hij geboren werd, maar was volmaakt goed. Ach, goede, lieve Dolf, wij worden het heusch nooit eens, ik kan geen domineesvrouw worden, het is onmogelijk en toch houd ik zoo van je, je bent zoo lief en onzelfzuchtig, ik zal nooit een'

anderen man trouwen, dat zweer ik je', en snikkend wierp ze zich in zijne armen en samen huilden ze, het waarachtige, diepe verdriet van twee jonge menschen, die elkaar niet kunnen toebehooren. Dolf had er haar al eens over gesproken zijne loopbaan te laten varen, maar daar had Annie nooit iets van willen hooren. 'Neen, dat is jouw roeping, waar je zoo heelemaal al in opgaat en natuurlijk nog meer, als je eenmaal dominee zult zijn en die zou *ik* verstoren, dat zou *ik* op mijn geweten hebben, neen, dat nooit, jij moet predikant worden, dat is je roeping en liefde dat is maar bijzaak'. 'Neen, liefde is hoofdzaak, het andere is bijzaak', had Dolf toen geantwoord, maar zij had er niet verder over willen spreken en was van onderwerp veranderd.

Nu liep hij den volgenden morgen al heel vroeg in den tuin eene cigaret te rooken. Hij had haast geen oog dicht gedaan dezen nacht en was dus maar vroeg opgestaan en liep den tuin eens rond, waar de zon al in al hare majesteit stond te schijnen. Heerlijk, zoo 's ochtends vroeg, als alle bloemen en bladeren nog als met een' sluier zijn overtogen, die de zon weg moet scheuren, als men niets hoort dan het zingen der vogels, als alles nog slaapt en rustig is. Wat is de natuur dan rein en mooi, het is alsof zij nog niet bezoedeld is door den adem der menschen en alles nog zoo frisch groen is, nog niet bedekt met stof. Peinzend ging hij in het prieël zitten, hij zou straks na het ontbijt met Henri meegaan op armbezoek. Hij wist niet, hoelang hij daar gezeten had, hij had maar zitten denken en de wereld was als het ware voor hem weggevaagd, zoo diep waren zijne gedachten.

Plotseling werd hij opgeschrikt door het kraken van de grind en opkijkend zag hij baas Stappers, die met hark en schop gewapend naderbij kwam. Wat was die man oud geworden, wat was hij veranderd van een' vroolijken, jongen man in een' door smart gebogen, ouden kerel.

Dolf voelde zijn hart week worden en overvloeien van medelijden. 'Zoo, baas Stappers, kom je den tuin weer wat opknappen, heerlijk weertje, hé? 'Ja, mijnheer, het is iedere dag even mooi, het is alleen maar jammer, dat een mensch als ik er niet van genieten kan, die om zoo te zeggen met het leven heeft afgedaan, die niemand heeft om hem lief te hebben, het is hard, heel hard. En dan praten ze, zooals hier de dominee, ook nog over God.

Neen, zie je, mijnheer, dan word ik toch zoo akelig, dan zit het me tot in mijne keel van woede en moet ik me omkeeren om niets te zeggen, want dat zou mij niet passen, vooral niet tegen onzen lieven dominee, waar ik anders zoo veel van houd en die zoo goed voor ons is. Maar ik heb heelemaal afgedaan met God, ik was vroeger zeer geloovig en ging iederen Zondag trouw naar de kerk, maar sedert God ons dat groote verdriet heeft aangedaan door ons kindje, onze oogappel weg te nemen en dan nog daarenboven mijne vrouw krankzinnig te maken, neen mijnheer, sedert dien dag kan ik niet meer gelooven, kan er geen God meer bestaan, die zoo iets zou doen.'

'Ja, maar God doet alles voor je bestwil, heusch, dat zal je later wel begrijpen,' antwoordde Dolf met overtuiging.

'Ach, mijnheer, hoe kan U dat nu zeggen, mijn leven verandert toch niet meer, ik blijf ongelukkig en mijne vrouw wordt ook nooit meer beter, zegt de dokter.'

'Hoe is het met je vrouw?' 'Ongelukkig, ongelukkig, ze zit maar den heelen dag te suffen voor het bedje van onze lieveling en wil daar niet vandaan, ze praat haast niets en als ze wat zegt is het over Nellie. Ze denkt dan, dat ze nog leeft en in haar

bedje ligt en praat dan met haar. Het is zoo'n stakkerd en zoo jong nog, pas 28. Ik zelf ben ook nog geen 30, maar ik voel me als 50. De dokter wou haar eerst naar een krankzinnigengesticht sturen, maar dat wilde ik niet, dan zit ik heelemaal alleen. Ze mocht dan bij me blijven, maar als ze wild werd, moest ze weg, maar dat denk ik wel niet, ze is net een kind, ik moet haar uit- en aankleeden en eten geven.... Nou mijnheer, ik moet eens aan mijn werk'. 'Dag, baas Stappers', en uit innig medegevoel gedreven nam hij zijne groote, ruwe werkmanshand en drukte die stevig, terwijl hem de tranen in de oogen sprongen. Toen het ontbijt was afgeloopen en Mien en Annie, gevolgd door Wim naar den tuin gingen, liepen Henri en Dolf het hek uit en den straatweg af naar het dorp. Het was broeiend heet alsof er een onweer zou komen en zij veegden hunne verhitte gezichten af en liepen te blazen als locomotieven. 'Je zult veel ellende zien, Dolf', sprak Henri ernstig, 'maar het is goed voor je, als je zelf klaar bent. Hier maar eerst bij vrouw Smit, die arme stakkerd wordt ook

niet meer beter, die ligt al maanden en maanden en dan vier kleine kinderen, haar man metselaar, die ook niet altijd werk heeft en dan daarenboven nog drinkt.' Ze traden het huisje of liever het krotje binnen, want het was maar eene kamer, die tegelijk slaapkamer, keuken en huiskamer was en waar het heele gezin in moest wonen. Het was er dan ook meer dan vuil, toen we binnenkwamen. De kinderen kwamen dadelijk naar Henri toe, daar ze wisten, dat zijne zakken altijd van alles bevatten.

'Hoe is het, vrouwtje, nog altijd hetzelfde', vroeg hij deelnemend.

'Ja, dominee, de dokter zeit, dat ik het niet lang meer zal maken, dat het buurvrouw me verteld en wat mot er dan van die stumperds van kinderen worden en dan me man, die altijd zuipt, die haast nooit nuchter is'. 'Voor je kinderen zal gezorgd worden, dat beloof ik je, hoor; mijne vrouw komt vanmiddag met de soep, houd je maar goed', en onder zegewenschen van de vrouw gingen ze weer verder. Niet ver behoefden ze te wandelen of daar kwamen ze bij een vrouwtje wier man net gestorven was.

Dat was een hartverscheurende aanblik. Het waren heele jonge menschen, pas eene maand getrouwd. De man werkte in een nabijgelegen fabriek, was van de hoogste verdieping gevallen en onmiddellijk dood. Toen zij aankwamen gingen de menschen eerbiedig ter zijde en zij traden binnen in een keurig frisch kamertje, waar voor een bed de jonge vrouw hartstochtelijk te schreien lag.

Toen Henri haar aanraakte en opbeurde, riep ze woest: 'O, dominee, het is niet waar, dat hij dood is, zegt u hem, dat hij wakker moet worden, u moet bidden, dat hij weer ontwaakt, het kan niet waar zijn, God kan zoo wreed niet zijn', en snikkend wierp ze zich aan Henri's borst, alsof hij haar redder was. Maar zij zagen dadelijk, dat er niets meer aan te doen was en de inmiddels gekomen dokter kon ook alleen den dood bevestigen. Daar lag hij, een knappe, jonge man in den bloei zijner jaren, plotseling van het leven afgesneden. Het was een ontzettend treurig gezicht en Dolf moest zich beheerschen om zich niet door zijn gevoel mee te laten slepen. Henri had het jonge vrouwtje bij de hand genomen, samen knielden ze bij het bed neer en zonden een mooi gebed ten hemel voor heil voor den gestorvene.

Het was of ze nu kalmer werd, want ze stond op, veegde haar gezicht af en ging naast het bed zitten, terwijl ze de hand van den doode zachtjes streelde. Henri sprak nog een' langen tijd vertroostende woorden tot haar en Dolf stond er bij en luisterde.

Wat kon hij toch mooi praten, wat hielden de menschen van hem, wat wist hij overal eene rust en kalmte te verspreiden, wat hingen ze aan zijne lippen. O, zoo te worden als hij, wat zou dat heerlijk wezen. En daarbij dacht hij aan Annie en was blij, dat ze niet hier was. Want wat zou zij wel zeggen, als ze al dat treurigs aanschouwde. Dan zou ze natuurlijk weer zeggen, dat er geen God was, die zoo iets wreeds toeliet. En hij wilde zijn geloof vasthouden met beide handen, hij voelde het die hoogere macht, hij had die noodig in zijn leven. Toen ze weer weg gingen, nadat Henri haar beloofd had zijne vrouw naar haar toe te zenden, waren ze beiden onder den indruk. 'Dat arme vrouwtje', zei Henri, 'wat heb ik medelijden met haar, pas eene maand getrouwd, het is eigenlijk nog een kind en nu al alleen, want ouders heeft ze ook niet meer. En ze is zoo netjes en fatsoenlijk, ze diende hier als tweede meisje bij den burgemeester, ja het is hard, vreeselijk hard, als ze haar geloof nu maar behoudt'. Dolf dacht weer aan wrat Annie zou zeggen: 'Geloof, wat heb je daar aan, daar krijg je toch je dooden niet mee terug', en hij zuchtte.

‘Nu even naar baas Plukker, vragen naar Leentje; de dokter zou gisteren beslissen, of haar been er af moet; ik geloot, dat het kanker is’. Al pratende naderden ze het huisje en kwam de baas zelf met den dokter er uit.

‘Ach, dominee, niet alleen één, maar beide beenen moeten er af, dat arme schaap en ze is altijd zoo vroolijk en speelt en vliegt zoo graag, mijne vrouw is er kapot van’.

Ook hier dus weer ellende en Dolf was blij, toen ze weer buiten kwamen, nadat Henri hen zoo goed mogelijk getroost had.

Verder kwamen ze bij twee menschen, die altijd dronken waren. Nu ook lagen ze beiden op den grond, terwijl ze binnen traden in een kamertje, waar haast geen huisraad stond en in eene bedstee vol lompen twee kleine kinderen aan het huilen waren. Het was een afgrijzelijk gezicht, twee jonge menschen in zoo'n toestand.

Toen Henri ze bij hunne namen riep, keken ze verward op en terwijl de vrouw opstond, stamelde ze verlegen: ‘U hier, dominee, ja ik heb geslapen, ik was zoo moe.’

‘Zeg liever, dat je weer dronken waart, kijk je kinderen daar eens liggen, je moest je schamen, je hebt me zoo beterschap beloofd den laatsten keer, het me zoo heilig beloofd en kijk nu eens, hoe je je belofte nakomt.’

‘Ach, dominee’, begon ze hartstochtelijk te huilen ‘hij verleidt me, hij dwingt me iederen keer om te drinken, en als ik het niet doe, slaat hij er op en dan loopt hij naar andere vrouwen, naar dat gemeene soort, alleen maar om me te plagen, het is zoo'n treiter, u weet het niet, al zijn geld verzuipt ie en toch kan ik niet van hem weg, toch houd ik zoo van hem, als hij nuchter is en zoo zacht en aanhalig kan doen.’ ‘Maar denk dan aan je kinderen en zweer me nou, dat je het drinken zult laten, wat moet er van je kinderen worden? Kom vrouw Timmers, geef me nou de hand en beloof het dan, ik kom aldoor naar je kijken en als je nu weer je belofte niet houdt, dan trek ik mijne handen van je af en kom hier nooit meer, denk er aan.’ ‘Ach nee, dominee, als u zich ook al niet meer met ons bemoeit, wat moet er dan van me worden, als je blieft niet, ik zal oppassen, heusch’, en snikkend wierp ze zich op den grond en huilde of haar hart zou breken.

Nu hadden ze voor vanochtend genoeg gedaan en ze stapten weer in het heerlijke zonnige weer naar huis. Uit de verte zagen ze Mien, Annie en Wim, die in den tuin zaten zandvormpjes te maken. Wat een vredig, gezellig tooneel na al die ellende. Het deed hen goed in zoo'n reine atmosfeer te komen en Dolf dacht bij zichzelf wat Henri toch gelukkig was met zoo'n thuis. Wat heerlijk zoo'n vrouwtje om je weer op te vroolijken en al je sombere gedachten weg te nemen en zoo'n kindje met z'n aardig gebabbel en ongekunsteldheid, het was zoo mooi als een droom.

‘Wat ben jij te benijden, Henri’, zuchtte hij onwillekeurig. ‘Ja, mijn geluk is groot, God geve, dat het altijd zoo zal blijven’, hernam Henri ernstig, ‘ik zou haast zeggen, het is te groot, te overweldigend, we zijn te gelukkig’. ‘Neen, zeg dat niet, een mensch kan nooit te gelukkig zijn en we hebben het geluk zoo noodig, we moeten zon hebben, willen we ons in het leven staande houden.’ Toen Annie 's avonds met Dolf nog wat wandelde, vertelde hij haar van zijne ervaringen 's ochtends. ‘Ach ja, al die ongelukkige menschen, dat vind jij nu heel natuurlijk, dat doet jouw God allemaal. Waarom heeft hij ze geboren laten worden, als ze toch een ellendig leven moeten hebben, het was veel beter, als ze nooit geleefd hadden. Gisteren las ik nog in de courant dat in Indië zoo de cholera heerscht en in China de pest, waar honderden menschen aan sterven en altijd rijst bij mij de vraag op: ‘waarom, waarom?’

‘Ach kindje, ik zie het wel, je bent niet te overtuigen’, antwoordde Dolf verdrietig, ‘ik heb deze weken zoo mijn best gedaan en je al het goede in de wereld onder de oogen gebracht, dat mijne krachten uitgeput zijn. Ik zie het in, Annie, lieveling, dat ik maar geen dominee moet worden, dan kunnen we samen trouwen’.

‘Neen, dat nooit, nooit zou ik je vrouw willen worden als je voor mij je roeping niet hadt gevolgd, daar zou ik altijd aan moeten denken, dat je je voor mij opgeofferd hadt en dat zou ik niet kunnen verdragen. Als je geen dominee werd om mij, werd ik toch je vrouw niet’.

‘Ach, wat ben je wreed, als ik je nu zweer, dat ik jouw liefde stel boven mijne werkkring, geloof je me dan niet? Toe, lieveling, ik kan niet buiten je, ik ben deze weken nog eens zooveel van je gaan houden, ik kan je niet missen. Over eene week moet ik weer weg en ik kan niet werken, dat voel ik, met zoo'n leegte in me’.

‘En toch moet het Dolf, we moeten ieder onzen eigen weg gaan en we zullen beiden flink werken, om ons door het leven te slaan. Jij hebt een' grooten troost, dat

is God, en omdat je weet, dat het zijn wil is, moet je er in berusten. Maar ik, ik heb niets, ik ga eenzaam door het leven en als we beiden oud en grijs zijn geworden, kom ik bij jou als huishoudster'.

'Ach, schei toch uit, ik wil niet eenzaam zijn, ik moet geluk hebben, ik moet zon hebben, daar kan ik niet buiten. Laten we samen ver weg gaan en een nieuw leven beginnen, toe lieveling, ik houd zooveel van je', en hartstochtelijk trok hij haar naar zich toe en drukte vurige kussen op haar' mond.

En Annie had zoo graag toegegeven, ze kon ook niet buiten hem. Maar als zij er aan dacht, hoe 'n verdriet hij zou hebben, als hij zijn domineeschap opgaf, waar hij nu al zoo met hart en ziel aan gehecht was en dat hij zoo echt de man er voor was, zoo edel en goed, dan kon zij niet, dan ontrukte ze zich aan haar' heerlijken droom en

keek het leven weer vol in het gezicht, het leven, dat hard was en wreed en waarin ze met stormen zou te kampen hebben, maar waaruit ze zich zou opheffen en niet zich door de windvlagen neer zou laten slaan.

De zomer was zoo mooi geweest en ook de Septembermaand beloofde het te worden. Enkele stormdagen waren er geweest, die de boomen een beetje van hun' bladerschat beroofd hadden, maar toen was het wat bedaard en kwam het zonnetje weer zijne stralen werpen over de heerlijk bruin- en geel-getinte boomen en werd het zoo kalm en heerlijk buiten, alsof de lente inplaats van de winter in aantocht was.

Mevrouw Vervoorde was bezig met Meta en de naaister nog eene laatste hand te leggen aan haar uitzet, want morgen zouden ze aanteekenen en niet lang daarna zou het huis leeg zijn zonder de vroolijke stem van hare oudste lieveling. Ze kon er niet aan denken haar al zoo gauw te moeten missen en iederen avond schreide ze zich in slaap. Want overdag hield ze zich goed en toonde altijd een opgeruimd, lachend gezicht, maar Meta zag wel, dat die vroolijkheid niet echt en haar lach niet gul gemeend was en ze had medelijden met haar moedertje. Ja, Ada bleef wel over, maar die was niet altijd aardig, zoo nukkig en verwend. Ook zij zag erg tegen het afscheid op, ze hield zoo dolveel van haar goed moesje, ze waren net twee vriendinnen samen, maar aan den anderen kant, had ze haar' Hans en daar kon ze niet buiten.

‘Zoo, zit je weer te naaien, je lijkt wel eene edelvrouw, die ze in een' burcht gevangen houden, zoo zit je den heelen dag in huis’, schalde plotseling Hans' vroolijke stem door de kamer. ‘Hé, je doet ons schrikken’, zei mevrouw ‘we hadden je niet aan hooren komen’. ‘Neen, ik heb expres heel zachtjes geloopen, om jullie gedachten niet te storen, want jullie naaiden niet, maar zaten zoo in gedachten en keken zoo ernstig, dat ik me een tijdje schuil heb gehouden, om eens te zien, hoe lang die pauze zou duren!’ ‘Ach, wat ben je toch een plaag, ondeugende jongen, je bent niet ernstig genoeg om te trouwen; weet je wel, dat het morgen onze aanteekendag is?’ zei Meta, terwijl ze opstond en hem met hare mooie oogen ondeugend aankeek. ‘Natuurlijk weet ik dat, zottinnetje, maar je moet me niet zoo aankijken, want dan neem ik je op en draag je weg’, en onder geschreeuw van Meta en gelach van de anderen nam hij haar in zijne sterke armen en droeg haar den tuin door, waar ze beiden ademloos in het priëel neerploften.

Het zou maar eene stille bruiloft zijn, ze hadden er niet veel zin in, met het oog op het weggaan.

Toch zouden ze morgen na het aanteekenen een pic-nic houden, omdat het weer nog zoo mooi was. ‘En Ada en Wim gaan ook mee’, zei Meta, ‘ze vinden het heerlijk en zijn er nu al opgewonden van; als het maar mooi weer is’. Maar den volgenden dag was het weer niet zoo prachtig als anders, er woei een koude wind, die den naderenden herfst aankondigde. Toch tegen den middag klaarde het op en besloten ze toch te gaan, gewapend met mantel en parapluies. Mien deed Wim een jas en hooge kousen aan en zoo stapten ze allen in den grooten tentwagen, om in het bosch te gaan pic-niccen, na eerst onder luid hoera en gelukwenschen de bruid en den bruigom afgehaald te hebben. De kinderen waren uitgelaten van plezier en babbelden honderd uit. Ook de anderen plaagden en gekscheerden met elkaar, totdat ze het bosch hadden bereikt en besloten om alle mogelijke spelletjes te doen. Eerst stuivertje verwisselen’, riep Meta uit, ‘dat vinden de kinderen ook leuk’, en gauw holde ze

naar een' boom, totdat allen er een hadden behalve Hans, die nu deerlijk geplaagd werd.

'Ja, lach maar, wie het laatst lacht, lacht het best', riep hij uit; 'als ik jouw boom en daarenboven ook nog jou te pakken krijg, bruidje, dan kom je er niet levend af, denk er om'. Maar ze was hem te slim af en hoe hij ook zijn best deed, hij kreeg wel een' anderen boom, maar niet den haren. Na dit volgde blindemannetje en kreeg Ada, Wim te pakken. 'Nu jij Wim', zei Mien, toen ze hem den doek voorbond, maar je moet je niet zoo warm maken, kerel, niet zoo hollen, hoor, dan vat je kou'. 'O, wat donker', riep Wim uit, 'moeder, waar ben je', en met zijne handjes vooruit loopend probeerde hij de menschen te pakken, totdat hij mevrouw Vervoorde beet had en deze het op haar beurt was. Zoo vloog de middag voorbij, het weer had zich goed gehouden en opgewekt werd de terugtocht aanvaard.

'Wat moet je al gauw weg, Dolf', zei Annie, toen ze 's avonds even met hun beidjes in de huiskamer zaten.

'Ja, lieveling, over een paar dagen, dan is onze mooie droom voorbij. Wat is het

een heerlijke tijd geweest, wat ben ik Mien er dankbaar voor, dat ik hier heb mogen logeeren en zoo van jouw bijzijn heb mogen genieten. Daar moet ik nu mijn heele verder leven op teren, dat is de oase in de dorre woestijn des levens, waar ik altijd aan denken en naar verlangen zal. En wat ga jij doen, als ik weg ben, je hadt eens iets gezegd van verpleegster worden, ga je daar nog voor leeren?' 'Ja, dat doe ik stellig, want als Wim nu gauw naar school gaat, heb ik hier niet meer zooveel te doen en ik moet werken, ik zou anders versuffen hier zonder jou met al onze herinneringen. O, waarom hebben we elkaar ooit ontmoet? Ik was vroeger zoo gelukkig hier bij Mien en Henri, mijn leventje ging zoo kalm en gezellig voorbij en nu, ik kan niet meer dankbaar zijn; ik voel zoo'n leegte in me, als ik jou niet meer iederen dag zal zien. O, liefste Dolf, laat ik het je nog eenmaal zeggen, hoe innig lief ik je heb, hoe ik alles van je bewonder, je mooie karakter, alles, hoe je stem in me is doorgedrongen en ik de klanken ervan in me zal bewaren, als ik tusschen de zieke menschen sta en het leven me soms wat moeilijk mocht vallen.' 'Mijn lieveling', was alles wat Dolf vermocht te zeggen en hij drukte haar aan zijn hart, terwijl heete druppels uit zijne oogen vielen, die hij tevergeefs poogde weg te dringen.

Den volgenden morgen was Wim wat hangerig en koortsig, zoodat Mien hem in bed hield en zichzelf de bitterste verwijten deed, dat hij misschien gisteren kou had gevat.

'Maar, lief vrouwtje, maak je toch niet dadelijk zoo ongerust, het is misschien een beetje kou, die morgen wel over zal zijn', zei Henri bemoedigend, terwijl hij Wims heet handje in de zijne nam, 'zal ik even dokter Hoevers halen, dan ben je gerust.' Maar toen de dokter kwam en hem onderzocht had, trok hij een ernstig gezicht. 'Erge kou, mevrouw, hij klaagt zeker over zijn buikje,' en toen Mien bevestigend had geknikt, zei hij: 'Ik kan er nu nog niets van zeggen, ik kom vanmiddag terug, doet u maar precies wat ik u gezegd heb van die compressen,' en toen ging hij heen en liet Mien in de grootste ongerustheid achter. Annie en Dolf kwamen ook binnen en met hun vieren stonden ze voor het bedje, waar Wim te woelen lag.

'Ik begrijp het niet', klaagde Mien bedroefd, 'wat het ineens is, gisteren was hij nog zoo vroolijk en goed en nu... O, het is mijn eigen schuld, hij heeft gisteren zeker kou gevat, mijn lieveling', en snikkend wierp ze zich voor het bed. 'Kom, zusje lief, hij zal wel weer gauw beter worden, je zult zien, het is een gevatte kou en over een paar dagen is hij weer de oude', hernam Annie bemoedigend.

Maar Dolf, die even de kamer uit was gegaan, om aan Henri te vragen, wat de dokter gezegd had, kwam terug en knikte droevig achter Miens rug om naar Annie, zoodat deze onder een of ander voorwendsel de kamer verliet en naar haar' zwager ging, die met groote passen zijne studeerkamer op en neer liep. 'O, Annie, de dokter vreest voor buikvliesontsteking, hij zou vanmiddag met dokter Dammers terugkomen, o mijn ventje, als ik hem moest verliezen'. 'Kom, kom', zei Annie, 'het zal zoo'n vaart niet nemen, hoe kan hij nu ineens zoo ziek zijn, hij mankeert nooit iets', maar ze kon zich niet meer inhouden en ze ging de kamer uit, om hare tranen niet te laten zien. En 's middags kwamen de twee doktoren terug bij het bedje, waarin Wim wild te ijlen lag. Hij herkende niemand meer en ze stonden er allen machteloos bij, die vreeselijke ziekte aan te staren. Mien en Henri lagen voor het bedje te bidden, dat hij beter moest worden en nooit is er inniger gebed naar den hemel gezonden, dan van deze twee menschenkinderen, biddend om het behoud van het eenigste, wat ze op de wereld bezaten.

Maar ach, wat ze ook vroegen en klaagden, het werd niet verhoord, want 's avonds, nog vóór de dokter kwam, sliep hij zacht en kalm in, een wezentje minder op de aarde, een kindje voor verder verdriet en zorgen behoed, zelf misschien gelukkig, maar een eeuwigdurend verdriet achterlatend voor de menschen die van hem hielden. Mien en Henri, die het bedje niet verlaten hadden en het vreemd vonden hem ineens zoo stil te zien liggen, bogen zich over hem heen en terwijl ze hem angstig bekeken riep Mien uit: ‘O, Henri, hij is er niet meer, hij is dood. Wim, lieveling, kijk me aan, ik ben het, je moeder, je moet wakker worden, ik kan je niet missen; o Henri, nu hebben we niets meer’, en snikkend wierp ze zich in zijne armen en huilden zij samen hunne eerste, diepe smart.

Annie en Dolf kwamen ook boven en ze kon het niet gelooven, dat nu alles uit was, dat ze haar kleine neefje nooit meer zou

zien, zijn vroolijk stemmetje nooit meer zou hooren. ‘Laat ons bidden voor zijn zieltje’, zei Henri met gebroken stem. Maar wild verhief Mien zich.

‘Wat, wil je me nu spreken over God, er is geen God, er kan geen God zijn, ik zie het nu in, waarom ons anders zoo'n groot leed aangedaan? Annie heeft gelijk er bestaat niet iemand, die ons al dat leed aandoet, dat is onmogelijk, dat zou een onmensch moeten zijn, ik zweer God af, ik geloof niet meer’, en half gek van smart wierp ze zich op het lijkje, dat al koud begon te worden, terwijl Annie bij haar knielde en met haar meehuilde. Henri stond een oogenblik als verslagen die vreeselijke woorden aan te hooren. Geen God, neen dat kon niet, maar waarom, waarom dan. En ook bij hem herrees de twijfel, hoe had zijn God dat kunnen doen, hoe had Hij dat hem aan kunnen doen.

Had hij dan niet goed geleefd, had hij soms iets gedaan waarvoor hij nu gestraft werd en angstig ondervroegen zijne oogen Dolf, die naast hem stond en zijne hand krachtig drukte. En ze keken elkaar aan in die mooie, reine spiegels der ziel en ze wisten dat ze, niettegenstaande alles, geloofden, dat hun geloof zoo vastgeworteld zat, dat ze bleven gelooven, wat er ook zou gebeuren.

Eene maand was verloopen. Meta en Hans waren naar Indië en in de pastorie, waar het nu zoo stil was, dat het leek of er niemand woonde en waar Hector al maar zijn kleine baasje bleef zoeken, zat Mien dagen aan dagen achtereen stil voor het raam met hare handen in haar' schoot gevouwen, terwijl Corrie Vermeer over haar zat en haar door verhalen trachtte op te vroolijken.

Alle energie en levenslust waren van hare trekken geweken, ze had nergens meer lust in, ze ging niet meer uit, hare zieken had ze in de steek gelaten en daar Henri voor hare geestvermogens vreesde, woonde deze oude schoolvriendin, die een' goeden invloed op haar had, nu voor goed bij hen in. Annie was in Amsterdam in het groote ziekenhuis om voor verpleegster te studeeren. Ze had zich als het ware los moeten scheuren uit de pastorie, ze kon niet weg en toch ze moest, ze voelde, dat ze ten onder ging en dat het voor Mien ook heelemaal verkeerd was altijd eene treurende zuster bij zich te hebben. Ze werkte hard, ze kon 's avonds niet meer, ze was op van vermoeienis. Maar ze wilde werken, ze wilde alle herinneringen weg zien te drijven.

Straks zou ze naar Mien en Henri reizen, om vannacht bij hen te zijn en morgen weer terug. Ze verlangde zoo naar Wims grafje. Met Dolf hield ze briefwisseling, ze had geschreven dat ze naar H. ging en toen ze 'smiddags uit den trein stapte, zag ze het ernstige, mooie gezicht van Dolf naar haar uitkijken. ‘Jij hier’, en nauwelijks hare tranen bedwingend, liep ze vlug met hem het station uit en den straatweg af, die naar het kerkhof leidt. ‘Wat lief van je te komen,’ was al wat ze zei en hij nam haar' arm en samen liepen ze het hek door en kwamen op het stille, vredige kerkhof en knielden neer bij Wims grafje, terwijl Annie bloemen neerlegde. Toen keken ze elkaar aan met hunne mooie, droevige oogen en zonder een woord te zeggen, wierp ze zich aan zijne borst en samen huilden ze hunne smart uit, het groote verdriet van beminnen en elkaar niet toe te kunnen behooren.

Schemeroverpeinzing.

Op schaduwvoeten lang en smal,

Zoo stil, dat niemand 't hooren zou,
Schrijdt langzaam voort de schemervrouw,
Omhuld door sluiers, als van rouw
Die hangen blijven overal,
Waarlangs haar voetstap glijdt.

Vertrouw'lijk komt ze mij omringen,
Ik ken haar al zoo'n tijd,
Zij fluistert van vergeten dingen,
Van vriendlijke herinneringen,
Totdat de druk der levensdingen
Met 't wijdend licht verglijdt.

Zij voert mij zachtjes aan haar hand
Naar tijden lang vervlogen,
Toen 'k nog door moeders zachte hand,
Mijn kinderleed liet drogen.
En verder schemervrouw mij leidt
Mijn blijde jeugd voorbij.
Nu komt een tijd van zorg en strijd,
Och schemervrouw heb medelij,
En ga het droeve gauw voorbij,
Zie hoe mijn ziele lijdt.

Geen moederhand kon tranen drogen,
Die 'k in den vreemde heb geschreid,
Door 's levens ruwheid wreed bedrogen,
Omdat 'k op zooveel schijn en logen,
Door moeder niet was voorbereid.

Neen moeder, 'k meen hier geen verwijt,
Grij zelve waart oningewijd,
Slechts reinheid straalde uit uw oogen,
Als teedre glimlach uit den Hooge,
Hebt ge eens mijne kinderziel bewogen,
Och, dat mij God bewaren moge,
Welk leed m' ook in de toekomst beidt,
Dat 'k nooit beschaamd het hoofd gebogen,
Uw reine moederblik vermijd.

WIM KOLLE.

Liefde-hand.

Wat and're menschen ondervinden
Leert ons niet veel;
Maar wat in eigen ziele-leven
Door liefde-hand wordt neergeschreven,
Vormt ons geheel.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Geneeskundig onderzoek vóór het huwelijk door A.J. Servaas van Rooijen.

In de laatste dagen wordt eene beweging wakker geschud, die haar oorsprong vindt in eene wet, welke in een der Amerikaansche Staten sedert eenige jaren bestaat, en het geneeskundig onderzoek voor het huwelijk verplichtend stelt.

Indien ik mij niet vergis is deze zaak hier te lande voor het eerst ter sprake gebracht in eene vereeniging van pleegzusters; daardoor werd het standpunt van den inleider door de couranten bij velen bekend, en zoo kwam het dan ook dat zich een comité vormde, waarin de predikant Dr. Cramer zitting nam, en werd zelfs Maandag l.l. onder leiding van Ds. A. Klaver, Remonstrantsch predikant te Hoorn, Voorzitter van de Rein Leven-beweging eene vergadering gehouden, welke ten doel had een comité van actie te vormen, ten einde eene wijziging in de Nederlandsche huwelijkswetgeving voor te bereiden.

Zeer zeker kan ik mij voorstellen, dat de geneeskundige faculteit zich met dergelijke vraagstukken onledig houdt, maar het bevreemdt mij, dat predikanten zich in dergelijke kiesche zaken mengen, en hun ambt daarbij de stormram zal moeten zijn om velen tot eene overtuiging te doen overhellen, die toch waarlijk wel tijd van beraad en een zorgvuldig wikken en wegen vordert.

Indien ik vóór de zaak was zou ik onmiddellijk aan de zijde der geneesheeren staan, omdat zij medisch denken en voelen, maar de predikant mag alleen den moreelen kant bekijken, en dan mag bij zoo'n gewichtig vraagstuk diens ambt geen gewicht in de schaal leggen.

Wijziging in de huwelijkswetgeving heet het bij den predikant, maar dat is doekjes winden om een zaak, welke toch wel in haar geheel gekend mag worden voor dat er propaganda voor wordt gemaakt. ‘Geneeskundig onderzoek vóór het huwelijk’, dat

is de ware naam, en de toepassing van het systeem haalt meteen de ideëele zijde van het huwelijk neder en brengt dat instituut tot niets meer of minder terug dan tot eene overeenkomst om het geslacht voort te planten.

Daarom bevreemdt het mij zoozeer, dat predikanten propaganda kunnen maken om het huwelijk, dat bij de Roomschen een Sacrament is, en bij vele andere Christenen toch met een kerkelijk ceremonieel, onder leiding van een predikant, wordt ingezegend, tot een louter sexueele daad te degradeeren.

Neem een voorbeeld.

Denk u de kennismaking tusschen een paar jongelieden van beiderlei kunne, hetzij door een flirt, hetzij door eene sympathie, die geheel buiten de zinnen ligt.

Er ontstaat bij beiden liefde, welke tot een huwelijk leiden zal, na een korter of langer 'engagement'.

Er wordt allerminst aan eene nakomelingschap gedacht, maar zoodra het huwelijk bepaald is, zal volgens de wet eene *keuring* plaats moeten hebben, en het paar vol idealen van huiselijk geluk zal de kans loopen beiden (of een van beiden) *afgekeurd* te worden om te zamen het voortplantingsleven te leven. Precies gelijk de hengst gekeurd wordt, of de stier, voordat hij tot het vrouwelijke dier wordt toegelaten.

De wet doet de verbintenis, - zij kan dit op grond van de keuring - verbreken, en hetzij dat de man, hetzij dat de vrouw is afgekeurd, zal die afgekeurde als een ongelukkige eenzame in de menschenmaatschappij ronddolen.

Vóór het huwelijk! Als men iets wil doen, begin dan vóór de kennismaking, vóór de flirt. Laat ieder der beide seksen op huwbaren leeftijd keuren, evenals voor de mannen voor de militie geschiedt, en laat de goedgekeurde een merk van voldoende keuring dragen, evenals de honden een penning voor betaalde belasting.

Van de Spartanen hebben we veel gehoord; zelfs meer dan 'Spartaansche' dingen, maar tot een onzin als eene huwelijkskeuring zijn zij niet gèkomen. De onvoldoend levens-

krachtige kinderen werden eenvoudig van kant geholpen. De voortplanting werd niet door eene keuring tegengehouden.

Ik heb de zaak onkiesch genoemd en terecht. Willen aanstaande echtparen zich geneeskundig laten onderzoeken, goed, dat moeten zij zelve weten, maar officieel, dat is openbaar, zulke paren te dwingen tot de *keurkamer* in te gaan, vind ik hemeltergend.

Wil zulk een wet kracht hebben dan moet zij gehandhaafd worden, en we zien nà den ambtenaar van den Burgelijken stand den predikant zich reeds blind kijken op het *keuringsbriefje*, - 'dat meegebracht moet worden', - voordat hij zijn inzegening aanvangt.

Ik zie al in mijne gedachten naast het Bureau van den Burgerlijken Stand in de Raadhuizen twee deuren, waarop *Vrouwen* en *Mannen*, en daarboven in een accolade het weidsche opschrift:

Bureau voor den Huwelijkskeuringsdienst!

Een nieuw feestje zal kunnen gegeven worden vóór den ondertrouw. Een *keurings*maaltijd. Toasten zullen geslagen worden op het flinke physiek van het aanstaande jonge paar, en op de kracht en gezondheid welke van hen zal uitstralen in hun nakomelingschap. Wat zal er gespeechd en gejubeld worden, met toespelingen op het voortplantingsleven der jongelui.

De bruiloftsgedichten van onze 17^{e} en 18^{e} eeuwsche dichters zullen er rein en onschuldig bij zijn, en dezen durfden toch al heel wat zeggen.

Ik kan mij zeer goed voorstellen, dat in sommige gevallen, het goed zou zijn, dat er geen geslachtelijke gemeenschap plaats had, voornamelijk bij geheime ziekten, tusschen een stel minnenden, maar dat zijn uitzonderingen. De regel is, dat de nakomelingschap er niet door geschaad wordt, want meisje en jongman, plus hun ouders, zijn toch wel zooveel mans om over en weêr kennis van elkaars constitutie te nemen, en waar gevaar schuilt door ziekten, in levensgedrag, enz., de verbintenis intijds te verbreken.

Ik heb eenigszins scherp deze voor ons land nieuwe beweging gecritiseerd, opdat de propaganda geen voortgang moge hebben zonder de noodige gedachtenwisseling.

'*s-Gravenhage*, 6/11 1912.

'Niets bijzonders'.

'**J**uffrouw, wat is dat daar voor een oploop?' en ik wees naar een troepje menschen, dat langzaam naderde.

'O, dat is niets bijzonders, het is maar een dronken man,' en de aangesprokene vervolgde kalm haar weg.

Ligt er in dit antwoord niet iets ontzettend droevigs?

Wij zijn zoo gewend geraakt aan het gezicht van iemand, die zich aan misbruik van sterken drank heeft overgegeven, dat wij in zoo'n ongelukkige 'niets bijzonders' meer zien.

En toch, al zijn *wij* er aan gewoon geraakt, al vinden *wij* er 'niets bijzonders' meer in, weet ge wie er nooit aan went? Zij, die voor de woorden 'een' dronken man', de beide woorden 'ik heb', moet zetten: die bleeke vrouw daar met haar vier kinderen,

zij ziet in dien dronken man wel iets bijzonders, voor haar vertegenwoordigt die ongelukkige een wereld van ellende.

Geholpen door eenige kameraden, heeft hij zijn huisje bereikt.

'Hier, vrouw D., daar heb je je man,' en blij, dat zij van hun last bevrijd zijn, gaan zij heen. De jonge vrouw staat haastig op, nog juist heeft zij den tijd het jongste kind, een aardig meisje van twee jaar, van den grond te tillen en in een hoek der kamer te zetten: de vader had er anders op getrapt.

'Niet huilen Jan,' zegt zij zachtjes op eenigszins angstigen toon tot een ventje van omstreeks zes jaar, wiens groote, blauwe oogen reeds vol tranen staan: zij weet hoe haar man in dien toestand daar niet tegen kan, en deze keer heeft hij het erg beet.

Met een' vloek gaat de man zitten en roept met schorre stem om eten. Zwijgend zet de vrouw eene schaal met aardappelen en groenten op tafel en drukt zacht een kus op het blonde hoofdje van haar kleinen jongen, die zijn gezichtje in de plooien van moeders japon verbergt.

Een oogenblik is alles stil in het vertrek, maar het is eene stilte, die den storm voorafgaat. 'Heb je niets anders,' en hier volgt een vloek, 'dan die kost, ik wil vleesch hebben.'

'Ik zal probeeren het je morgen te geven, vandaag had ik er geen geld voor... tranen beletten haar verder te gaan en met huivering keert zij zich af van die roode, beloopen oogen, die haar onheilspellend aanstaren.

'Morgen zal je het mij geven? nu vandaag zal ik jou eens wat geven,' en vóór dat de arme vrouw er op bedacht is, wordt de schotel haar naar het hoofd gegooid.

Een donkere bloedstreep duidt maar al te goed aan dat het voorwerp doel heeft getroffen, maar de man bekommert er zich niet om: hij staat op en gooit zich op bed om zijn roes uit te slapen.

'Moesje', klinkt het zachtjes, 'heeft vader u erge pijn gedaan? wil Jan het afkussen?' en een paar kinderarmpjes worden om den hals der ongelukkige vrouw geslagen.

De moeder waakt uit hare verdooving op. Krampachtig drukt zij den kleinen trooster tegen zich aan en vanuit het diepst van haar hart rijst de bede: 'Heer, laat dit kind nooit worden als.... zijn vader.'!

A.H.v.H.

20 November 1912
26ste Jaargang.
No. 21

Berichten.

Het adres der redactrice is voortaan:
DEN HAAG, HUGO DE GROOTSTRAAT 64.
Ben echter deze week nog afwezig. Vandaar dat ik de correspondentie nog niet hervat.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijlen, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Aan mijn lezers.

Lieve lezers. Daar hebt gij mij weer terug; dat wil zeggen, ik ben nog niet thuis, maar kan de redactie weer aanvaarden. Vóór alles een eere-saluut aan professor Schott, den bekenden hart-specialiteit in Bad-Nauheim, aan wien ik het dank, dat ik van een maandenlang met mij rondknoeien, en ten slotte van den dood bijna, ben gered. Niet voor niets hebben 'bad-doktoren' een slechten naam, als het aankomt op wezenlijke *wetenschap.* De mijne kon de bad-verordening invullen, maar, toen het er op aankwam mij bij gewrichtsrhumatiek, hóóge koortsen, en vreeselijke hartzwakte, te behandelen, greep hij gemakshalve naar morphine en nog eens morphine, in groote hoeveelheden, totdat ik, bijna dood, de goede hulp inriep van den bovengenoemden professor.

Maar ik ga liever over tot het dankbaarder onderwerp van hier met-één te vertellen, hoe ik door dit geval, voor het eerst van mijn leven, ben in aanraking gekomen met meer dan ééne pleegzuster, die mij moest komen helpen, en... hoe ik slechts *lof* en

dank over heb voor de wijze waarop zij dat gedaan hebben. Men leert in ziekte en nood het kwade onderscheiden van het goede. Ik heb het kwade ruimschoots ondervonden van den zóógenaamden ‘man der wetenschap’, die mij met zijn morphine-inspuitingen, en zijn verkeerde diagnose, (hij ontdekte een ‘gezwel’ van ‘levensgevaarlijken aard’, dat nergens bestond, toen anderen in consult kwamen), bijna heeft doodgemaakt. Maar, evenzeer ondervond

ik het goede van de zijde van professor Schott, wiens ingrijpen intijds mij van doodelijke hartzwakte, en van nog zooveel meer ellende redde, en ik leerde, last not least, een nieuwe en blijde ervaring opdoen, waar het gold verpleegsters, omdat ik, ondanks de trouwe hulp mijner vriendin, en onzer Marie, niet zonder nog méér bijstand kon blijven, en van harte wil getuigen: Al degenen, die ik gehad heb, in het bijzonder eene Roode-kruis-zuster, zijn mij innig lief geworden om wat zij, met zachtheid en goedheid, voor mij deden, in zware uren.

En dan bovendien al de vriendschap en liefde en goedheid, die ik van U-allen, en van mijn particuliere vrienden, ondervond, óók van den uitgever van dit Blad, wiens geduld in mijn lange ziekte ik nóóit genoeg kan waardeeren! Dat zijn de lichtzijden van zulke moeilijke tijden, dat zij ons véél liefde leeren hoogschatten, die wij ons bewust waren vroeger nooit zóó gewaardeerd te hebben.

Hartelijk dank allen! Ik wil hopen dat dezen winter 't mij mag gegeven worden onverdroten in te halen wat ik in den zomer te kort schoot aan U.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

> Ik acht het in het belang van de vélen, die Bad-Nauheim bezoeken, mij volkomen bereid te verklaren particulier alle mogelijke verlangde inlichtingen te geven. Want, niet iedereen wordt, zooals ik, *bijtijds* gered. Gaarne zal ik dus naam, enz. van den zeer bekenden arts in quaestie opgeven.

De Stroom.

De helling volgend, van de bergen,
Zacht naar beneen,
Heel onbekommerd, vroolijk murmelend,
Ging hij daarheen.

En vriend'lijk zei hij ieder bloempje,
Al wat hij zag,
't Eenvoudigst plantje aan zijn oevers,
Steeds goeden dag.

Is rijker leven immer denkbaar
En mooier droom,
Dan 't vrije, blije, frissche leven
Van zulk een stroom,

Die - op de bergen hoog, geboren,
Eens ruischen zal
Door donk're wouden, vruchtb're landen
In 't stille dal?

Een Julidag, zoo stralend heerlijk,
Van zomerweer,
Zette eens een Fee zich aan de oevers
Van 't stroompje neer.

Lief stroompje, met uw zacht gemurmel,
Hoor eens naar mij,
Waaròm toch zingt gij alle dagen
Zoo jong en blij?

Waar haalt gij vreugde en lust in 't leven
Dan toch vandaan?
Veel beter, vóór de zorgen komen,
Is sterven gaan.

Hoog in de bergen, bij den aanvang
Der levensbaan,
Daár ziet men nog met onschulds-oogen
De wereld aan.

Maar verderop, - o laat u raden -
De groote stroom
Bezoedelt u, bederft uw leven,
Verwoest uw droom.

Gij moet door dorre, kale landen
In donk'ren nacht,
Door wereldsche, bedorven steden,
Soms héél verdacht.

Jong sterven is een groote weldaad;
Ach, luister nu,
O stroom, de hemel, die u liefheeft,
Zendt mij tot u.

Dood is geen dood maar blij ontwaken
Na droeven nacht,
En leven, eind'loos rijk en heerlijk,
In volle kracht.

Ik, met mijn tooverstaf, kan geven
U, onbewust,
Al wat gij wenscht van liefde en blijheid
En vrede en rust.

Het aardsche leven is een raadsel,
Begrijpt niet één;
Kom, 'k sla mijn armen, vriendlijkstroompje,
Zacht om u heen.

Zoo sprak de Fee, en 't stroompje peinsde
In grooten nood:
Want, als het leven is een raadsel,
Wàt is de dood?

Plots hoorde hij een teeder bloempje
In 't lange riet,
Van dorst versmachtend, angstig roepen:
'Vergeet mij niet.'

Wat zou van bloem en plant en struiken
En gras en boom,
Wat zou er van hen allen worden,
Vroeg zacht de stroom.

Als ik mijn oevers ging verlaten,
Zou van verdriet,
En dorst naar mij, niet alles sterven?
Dat màg toch niet.

De Tooverfee sprak: láát ze sterven,
Wat zou dat nog?
Wat waarde heeft zoo'n nietig plantje
En bloempje toch?

En... met zijn stem, zoo zacht en murm'lend,
Sprak 't stroompje toen:
Och lieve Fee, noem 't onverstandig,
Ik kàn 't niet doen.

Ik weet, dat gij mij overdreven
Gevoelig vindt,
Maar 'k kàn niet gaan, zoolang één bloempje
Mij nog bemint.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

(*Vrij gevolgd naar het Fransch.*)

In 't land der Dolomiten.

O eeuwig Licht, hoe heerlijk duid'lijk
Spreekt hier Uw heil'ge stem tot mij;
Hier, waar natuur een lichtend sprookje,
Een droom is, wonder teer en blij.

Ik hoor Uw stem, vol liefde en leven,
In duizend stemmen, overal;
In 't donk're woud, hoog in de bergen,
Aan 't blauwe meer, in 't stille dal.

De vogels jub'len tusschen 't loover,
En in de diepte der vallei
Hoor ik een klokje vriend'lijk luiden:
Vermoeiden komt, och komt tot mij.

De dennen zingen zacht en teeder
Hun lispelend, hun suizend lied,
Zij geuren mij gezondheid tegen
En troost in lijden en verdriet.

En frisch als 't voorjaar stormt het beekje
Steeds zingend, zingend naar beneen,
Het drenkt het mos, streelt bloemen, planten,
En kust ze wakker één voor één.

Als langzaam daalt de zon ter kimme,
Omstraald van gouden, purp'ren gloed,
Dan trillen vonkjes goudlicht teeder
Een laatste zonne-afscheidsgroet.

En overal heerscht schemerzwijgen
Het donkert weldra wijd en zijd,
Maar als muziek de stemmen klinken
In heil'ge stilte en eenzaamheid.

O eeuwig Licht, ik hoor Uw stemme
In hoorb're stilte, meer en meer;
Als een belofte, vol van vrede,
Daalt ge in mijn dorstend harte neer.

De Stem der stemmen spreekt zoo duid'lijk
In stilte en diepe duisternis;
Maar... wie kan ooit de woorden vinden
Voor al wat boven woorden is?

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.

Traam van de kamer waar we ontbijten is half opgeschoven, en laat de onfrissche geuren van de stadsstraat hinderlijk toe te bezwadderen ons smakelijk-uitziend echt-hollandsch ontbijt van koek en kaas en versch brood en eieren en een typisch ouderwetsch theeblaadje, met 'n theelichtje onder den zilvren trekpot. Want, al heeft tante in zooverre moeten toegeven aan de nieuwerwetsche modes dat ze 's middags, bij de onvermijdelijkgeworden ‘afternoon-tea’, en 's avonds als er visite komt, 'n tea-cosy gebruikt - en hoevele daarvan hebben hare nichtjes er niet voor haar gewerkt als zoovele offers voor haar tanteschap - met de taaie volharding van een echt-hollandsche ouderwetsch-*willend* zijnde dame houdt ze onder vier oogen vast aan de gewoonten waarin ze is opgegroeid. Hetgeen óók een dagelijkschen strijd geeft met hare Haagsche gedienstige. Immers, tante is van de vroegere leer dat deze genoegen moet nemen met door haar gesmeerde, en met koek, vleesch of kaas belegde boterhammen, terwijl de verschillende dienstmeisjes, die onophoudelijk bij haar wisselen, den bekenden residentie-eisch stellen, van zooveel geld voor dit en zooveel geld voor dat, enz.

‘*Ik* geef ze 't veel beter. Zie nu zelf eens

aan' - pleegt tante woedend tot mij te zeggen: 'Zit de boter er niet duimdik op? Is 't vleesch niet prachtig? Nou vraag ik je?'

't Is wààr wat ze zegt, maar ze begrijpt niet dat hare Haagsche dienstmeisjes nu eenmaal kinderen zijn van een anderen tijd dan zij, er op gesteld voor zichzelve te zorgen, òòk al hebben ze 't er slechter door. Tante begrijpt den tijd niet. Dat kan zij ook al niet helpen. Dat is niet hare schuld.

Zij heeft haar bril op, en leest, met een eigenaardig-eentonige, dreigende stem voor uit den Bijbel, vóór we aan 't ontbijt beginnen mogen. Ik zit tegen haar over. En, in een hoek van de kamer, op den expresselijk daartoe meegebrachten keukenstoel - als ware ze melaatsch - zit het dienstmeisje. Ook al een christelijke gewoonte die mij, die ook een kind ben van den tegenwoordigen tijd, verbazend hindert, dat de meid aldus op een afzonderlijken stoel en op een afzonderlijke plaats wordt neergezet juist op het oogenblik waar het geldt de voorlezing uit het Boek, dat predikt gelijkheid van ons allen voor God.

Echter, een gewoonte die in alle deftige, aristocratische 'christelijke' gezinnen heerscht.

'Maar de meeste van deze drie is de liefde' - heeft tante juist gedreund uit het mij zoo welbekende hoofdstuk van Paulus, - waarmee de modernen zoo graag coquetteeren, en waartegen de orthodoxen dagelijks zondigen, - als zij zichzelve onderbreekt om, met een geheel andere, natuurlijke en verontwaardigde stem tegen mij uit te vallen:

'Houdt 'm - houdt 'm - hij springt er uit. - -'

Ik schrik op, heb nog juist den tijd de groote kat, die op dit oogenblik tante's logé is, van hare vriendin - en, o God, wat voor 'n vriendin - bij den staart te grijpen, op het moment waarop zij van plan is uit de vensterbank te wippen door het geopende raam. Tante, ofschoon zij niet houdt van katten, heeft zich deze logé door hare vriendin, die zij in alles gehoorzaamt, laten opdringen. Zij leeft daardoor in één vreeze dat het beest haar ontkomt. De meid bijt zich op de lippen om niet te lachen. Ik-ook. Maar tante ziet het niet, heeft nu den Bijbel dichtgeslagen, zoekt in een ander boek naar het bij het door haar voorgelezen hoofdstuk behoorende dag-preekje, van den dominee, die 't leuterboek schreef.

Juist is zij weer begonnen te lezen, met dezelfde onnatuurlijke, droge, zalvende, heelemaal niet bij haar levendige natuur passende gelegenheids-stem:

'En daarom, geliefden in den Heere en in onzen Heiland Jezus-Christus, bestaat er geen grooter en heerlijker gebod voor ons Christenen, dan het elkander liefhebben,'... als de bel overgaat, de meid opspringt, en men een oogenblik later aan de deur 't gekijf hoort tusschen haar, en een zijn levensmiddelen verdedigenden groentenboer....

Tante neemt er den bril voor van haar oogen, en luistert met beide ooren. 'Die vent wil me nou altijd beethebben,' - oordeelt ze tegen mij. En roept dan door 't raam:

'Hoeveel zijn de worteltjes vandaag?'

Volgt een heen en weer loven en bieden, een onderhandelen òòk nog, over postelein die morgen moet worden geleverd. De meid komt vervolgens met de groenten binnen, laat ze zien, zegt òòk hare meening. Eindelijk, als ook deze stoornis is afgedaan, wordt het liefdehoofdstuk ten einde gelezen. Als ware er niets alledaagsch tusschen gekomen, zoo gewoon neemt tante de onderbroken lezing weer op, zet zich de dienstbode opnieuw op den voor hare dienstbaarheid bestemden melaatschen-stoel.

Ik voor mij luister niet, heb al mijn aandacht noodig om de kat stevig vast te houden, dat ze niet voor de tweede maal weer uit 't raam wipt. 't Kan me trouwens ook niet schelen wat die dominee leutert over Paulus' onvergelijkelijk hoofdstuk. Hij maakt het niet mooier, maar leelijker. Wat de kat betreft, ik houd van dieren, maar deze is mij onsympathiek alleen, omdat ze toebehoort aan die huichelachtige vriendin van tante, dat toonbeeld van vrome aanstellerij en aristocratischen hoogmoed, en die tante regeert als haar slavin....

Maar ik heb nog niet eens gezegd, wie ik ben. En dat wil ik toch vóór alles doen, omdat ik-ook behoor tot de Eduma de Witt-familie en tot dien Haagschen kring, dien freule de Savornin Lohman heeft te boek gesteld in hare romans: ‘Om de Eere Gods’, ‘Uit Christelijke Kringen’, en ‘Zedelijkheids-apostelen’. Ik weet er nog veel meer van dan zij, ik, die immers een eigen nichtje ben van Jhr. Mr. de Brienne Steinberg, den minister, zoo goed als de anderen, van dien naam, alleen, ik heb 't ongeluk gehad arm te zijn geworden, terwijl de anderen rijk bleven. En ik heb nog 'n ander ongeluk ook, ik ben anders dan de rest. O groote zonde, die ik pas van lieverlede ben gaan beseffen, *anders* te zijn dan 'n gewone, 't dagelijksche sleurgangetje gewende ‘jonge dame’, te durven denken, dóórdenken, er een eigen meening op nahouden, en die durven uitspreken! - Reeds toen ik nog 'n kind was voelde ik onbewust en vaag dat ik niet was als de overigen; ik kende toen de woorden niet: individualiteit en karakter en temperament. Ik wist dus niet dat ik al de ‘gevaarlijke’ eigenschappen bezat. Ik merkte enkel met 'n soort vreemde verbazing hoe de anderen rondom mij kalm bleven bij onrecht,

als 't maar niet hunzelf gold, hoe ze logen, knoeiden, huichelden, om hun zin te krijgen. En ik herinner me nog zoo goed m'n woeste driftbuien, als m'n oudste broer weer voor de zooveelste maal had gelogen, en als ik de schuld dan kreeg van onze ruzie daarom, omdat ik een uitval tegen hem had gedaan, want dan was ik de schuldige, ik, 't meisje, dat immers zachtzinnig en lieftallig behoorde te zijn, en uit wier mond zulke leelijke, heftige woorden dubbel slecht klonken. Zoo spraken mijn ouders, en zagen niet hoe hij zich er uit redde met valsche leugens, met achter hun rug om gezichten tegen mij trekken, om mij op te hitsen. Maar ik wil niet afdwalen, ik schrijf een anderen keer wel eens over die lang-vervlogen jeugd-dagen. Nu wil ik u alleen maar vertellen wie ik ben: Catherina de Brienne Steinberg, 't nichtje van den minister, en de dochter van zijn broer, die zijn fortuin verloor. Wat doet het er toe hoe dat is gebeurd. Ik wil niet over mijn ouders schrijven. Ik wil van mezelve vertellen, en van m'n aristocratische christelijke familie, die zoo braaf naar de kerk gaat, en zoo vroom vette baantjes inpalmt, en zich er zoo handig bovenop werkt in de maatschappij. Onder hen was ik maar 'n nul in 't cijfer, 'n lastige ‘arme bloedverwante’, met wie ze niet goed wisten wàt aan te vangen. Kon ik niet dìacones worden - heeft een van m'n andere tantes me voorgesteld. ‘Er is zoo'n gebrek aan meisjes uit den beschaafden stand, want de meeste diaconessen zijn van huis uit meiden. Je zoudt eens zien hoe gauw je directrice werdt, als je maar zoudt willen.’ - Ik vind verplegen 't prachtigste wat er bestaat voor 'n ongetrouwde vrouw, de mooiste vrouwenroeping die er is. Maar, om geld te verdienen, om een baantje deelachtig te worden, neen, dààrom kan ik 't niet doen, ik *kan* niet. Ik voel dat ik gemeen en slecht zou zijn als ik om zoo'n reden diacones werd. Diacones nog wel, waarbij je òòk nog de christelijke deemoed moet vóórwenden. Maar zooiets kan ik tante niet in haar verstand krijgen. Voor haar was mijn weigering niets dan ‘vleeschelijke hoogmoed’. Tante Johanna de Brienne Steinberg, de vrouw van oom Egbert, den minister, harerzijds, wou me naar Parijs zenden. ‘Ze wist van zooveel meisjes’ - zei ze, - ‘die 't was gelukt daar 'n man op te doen. De dochter van een verarmde vriendin van 'r had óòk op die manier 'n onderdak gevonden.’

Ik heb tante Johanna gevraagd of 't er dan heelemaal niet op aan kwam *wàt* voor 'n man, en of ik hem liefhad.

Toen zei ze uit de hoogte: ‘Arme meisjes hebben niet zoo kieschkeurig te zijn, moeten al blij wezen als iemand om haar komt.’

Tante Johanna heeft zelve verscheidene dochters. Eene heeft ze gelukkig onder dak gebracht, met de anderen wil 't nog maar niet recht lukken. Ook iets waar ik over schrijven wil, namelijk over m'n nichtje Mary de Brienne, en haar mislukte manspeculaties. Maar nu moet ik tante helpen 't ontbijt verstoppen voor de meid. Jawel, heusch, dat is een van tante's eigenaardigheden, dat de meid over niets mag gaan, zoolang zijzelve de deur uit is. Zij stopt alles weg, zet alleen de steeds tot vijandigheden aanleiding gevende boterhammen klaar, en reikt mij dan goedgunstig den sleutel van de provisiekast, opdat ik mijzelve een twaalfuurtje kan bezorgen, terwijl zij harerzijds helpt bij freule de Wevere als een vrijwillige bijstand in het Gesticht: Zoekt het Verlorene.

(*Wordt vervolgd*).

Overzicht van de week.

Gaarne voldoe ik aan het verzoek van sommige mijner lezers om te beantwoorden het niet zeer duidelijk gestelde artikeltje in het Vaderland, getiteld: ‘freule de Savornin en de Roomsch-Katholieke Geestelijkheid.’ Mijne lezers weten dat het niet mijn gewoonte is op aanvallen tegen mij gericht te antwoorden. Ik zou het daarom ook ditmaal niet gedaan hebben, ware het niet dat het bedoelde Vaderland-artikeltje aanleiding hadde gegeven tot velerlei vragen aan mij, en verzoeken ‘de Roomsche Geestelijkheid eens op den kop te geven.’

Dit laatste nu zal ik niet doen, om de zeer eenvoudige reden dat ik hare houding volkomen doorzie. Jarenlang heeft zij gehoopt mij te maken tot een bekeerlinge tot hare kerk. Gelijk het Vaderland-zelf opmerkt, mijn eerlijk erkennen het zeer vele goede dat de R.K. Kerk vóór heeft op het protestantisme heeft haar in de meening versterkt, dat ik, - eene zoekende ziel, - wel te eeniger tijd zou overgaan tot hare kudde. Een geheele correspondentie van R.K. priesters is in mijn bezit, die poogden mij daartoe over te halen; te goeder trouw, daaraan twijfel ik geen oogenblik - maar, in plaats daarvan, ben ik mijn standpunt van *de waarheid onomwonden zeggen* getrouw gebleven. Het spreekt vanzelf, dat dit de R.K. geestelijkheid, die immers méédoet aan het politieke geknoei der Rechterzijde, woedend heeft gemaakt. Reeds een paar jaar geleden heeft men mij gewaarschuwd voor hare ‘wraak.’

Zij heeft zich niet ontzien de weinig faire onderkruiperij te begaan van een R.K. Blad op te richten waarvan de naam bijna gelijkluidend is aan die van de Holl: Lelie, zoodat verwarring voor de hand ligt. Pastoor Jonckbloedt spreekt in zijn brochure - ik wil hopen ter goeder trouw - de besliste **leugen** uit, dat ik vrije liefde predik. Terwijl ieder mijner lezers weet dat ik daartegen steeds *waarschuw,* niet uit een godsdienstig oogpunt, maar omdat ik vrije liefde beschouw als een nadeel voor de positie der vrouw. Door dergelijke tactieken schaadt men niet mij, integendeel: men maakt reclame voor mij, maar men schaadt wèl zichzelf.

Ziedaar wat ik dus op al die meer of minder fatsoenlijk-gestelde aanvallen zijdens de R.K. Kerk heb te antwoorden. Niemand kan mij persoonlijk van een ‘onzedelijke’ daad beschuldigen. Mijn zeer moeilijk leven van alleen-staande, sinds hare jeugd midden in den strijd van het leven geworpen vrouw ligt open en bloot voor iedereen, als een bewijs dat ik nimmer ‘onzedelijk’ leefde noch handelde. Ik geloof *niet* dat de R.K. priesters dat van eigen leven altijd kunnen getuigen. De voorbeelden van hun struikelingen op zedelijk gebied zijn vele, zéér vele. *Ik* veroordeel hen daarom niet, want ik geloof dat de verzoeking voor hen groot is, in hunne omstandigheden van gedwongen onthouding. Maar ik glimlach om hunne quasi-verontwaardiging om mijne zóógenaamd ‘onzedelijke boeken’ - waarvoor zij bang zijn, omdat die de *eerlijke* waarheid zeggen *hoe* het toegaat in de *zoogenaamd* christelijke kringen. En voor de rest, zonder mij met Jezus Christus op één lijn te stellen, ik durf wel zeggen dat ik mij, wat dergelijke beschuldigingen aangaat, bevind in Diens gezelschap. Immers, werd Hij óók niet veroordeeld door farizeeërs en schriftgeleerden (de *toenmalige* geestelijkheid) wegens zijn ‘onzedelijkheid’, waar het gold eene Maria Magdalena te vergeven, en aan te zitten met tollenaren en zondaren, en de huichelaars uit den tempel Gods te geeselen. Zoo is het ten allen tijde geweest. Wie den moed heeft de waarheid te zeggen, en den leugen van het *zoogenaamde* fatsoen en de *zoogenaamde* zedelijkheid in het aangezicht te slaan, die wordt gesteenigd, juist door hen die zelf in dit opzicht zich het meest te verwijten hebben. De R.K. Kerk van onze dagen heeft even weinig gemeen met de *wezenlijke leer* van Christus als het protestantisme van deze dagen. *Ik* heb den moed dat te zeggen, en daarom word ik uitgescholden en belasterd. Mijnentwege. Het zal mij geen oogenblik weerhouden mijn achting voor de opoffering van R.K. zendelingen en nonnen te *blijven* uitspreken. Evenzeer als ik er bij blijf, dat geen Kerkgenootschap beter is georganiseerd dan de R.K. Kerk, uit een oogpunt van eigenbelang en beleid. Maar... daarom mij laten overhalen tot een reclame voor die Kerk als ‘bekeerlinge’, merci.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Desillusie.
door E. Overduyn Heyligers.

Ze liepen al eenigen tijd te zoeken: Henk, jongblond Hollandsch officier, in uniform, met lange overjas, en Mary, zijn vrouw. En ze tuurden op de witte naambordjes, die glimmerden op de smalle deuren van de van Speijkstraat.

- ‘Hier moet 't zijn, ik heb 't zelf genoteerd, 't is 158’, zei Mary, al wat ongeduldig, om het niet kunnen vinden van den opgegeven naam.

- ‘Ja, hier staat wel 158, maar ze wonen bij Joostens, en hier lees je toch duidelijk de Vries.’

- ‘Laten we maar 's aanbellen....’ raadde Mary.

Henk drukte op het schelknopje, en wachtte....

Geheimzinnig klakte het deurslot, en, als bewogen door onzichtbare handen, week langzaam de deur.

Henk gaf een duw er tegen, dat ze openkierde, en liep naar binnen. Een donkere silhouet boog zich over de leuning, begrabbelde een smoezelig touw, dat schurend heen en weer bewoog.

- ‘Woont hier luitenant Doorens?....’

- ‘Luitenant Doorens?....’ Geërgerd klonk een krachtige stem van boven.

- ‘Ja, die met verlof is uit Indië?.... Hij woont hier toch met zijn familie op kamers?....’

- ‘Op kamers?....’

- ‘Ja, natuurlijk....’

- ‘Gut mensch, we verhuren niet eens, en dan an Indische!.... Je ben verkeerd.’

- ‘Ja, dat geloof ik eigenlijk ook.... hm....’ - ‘Zou u me misschien niet kunnen inlichten waar de familie Joostens woont?.... 't is in deze straat....’

- ‘Nee, ik heb nooit van dien naam gehoord;.... maar as ik me dochter 's effe vraagt.... die weet nog al veel....’

- ‘Neen, dank u,’ viel Henk in de rede. En norsch, met tegenstreven in zijn gansche figuur van jongen blonden man, liep hij naar buiten.

- ‘Verkeerd, net als ik dacht....’

Mary, jong blond vrouwtje, van een frêle schoonheid, zag teleurgesteld hem naar buitenkomen.

- ‘Nog 's kijken, voor alle zekerheid....’ zei ze, en zocht in haar taschje, haalde een verfrommeld papiertje eruit.

- ‘Zie je, 't is 185....’

- ‘Nou, je zei toch 158.’

- ‘Ja, ik heb me vergist in de plaats van de 5 en de 8.’

Ze moesten er beiden om lachen.

- ‘Nou maar overgestoken, en regelrecht er op af. Je kunt nooit sekuur genoeg zijn. Ze zullen al op ons wachten....’

- ‘Ja, ellendig....’ zuchtte Mary.

Al spoedig vonden ze het juiste nummer, en met een blij ‘gelukkig’ liep Mary naar binnen, zoodra de deur aan het touw werd opengetrokken.

- ‘Pas op, 't zal wel donker zijn, loop niet ineens de trap op’, waarschuwde Henk.

Tastend, toch wat bang de witte handschoenen te besmeuren, strompelden ze naar boven, zoodra met een smak de deur achter hen dichtviel.

Nu stonden ze in het halfduister....

Boven wachtte een klein dienstmeisje, het slonzige haar, van een twijfelachtig blond, in een klein toetje gedraaid, dat rustte op een reuzen strik van twee vleermuisachtige zwarte lussen, die rechtstandig achter haar ooren omhoog staken.

Wat bedremmeld stonden ze nu, in het kerstmisdonker te zamen gedrukt: Henk, Mary, en het dienstmeisje met den giganten strik, die dreigend wiekte, en waarmee ze Mary bijna in de oogen stak.

Even schenen dezelfde gedachten door hun brein te schieten. Het meisje stond boven aan de trap, volgde Mary, dan Henk....

't Was nu de kunst de plaatsen zoo te verwisselen, dat het meisje bij de complex van deuren kwam waarvoor Mary stond en geen weg wist.

Dat ging in het smalle gangetje niet gemakkelijk.

Eindelijk toch, even snel als de gedachte, leek er een ongezegde overeenkomst te ontstaan. In draaiende beweging, allen denzelfden kant uit, voorzichtig voortschuifelend, kwam het dienstmeisje op haar plaats, voor de deur van de woonkamer, Mary nog even rakend met de nachtvogelen-vlucht van den zwarten strik.

Het meisje, wat verlegen lachend, toch wel goed gedresseerd, tikte op een der deuren.

Er werd van binnen open gemaakt, en Henk en Mary stonden in een kleine vierkante kamer, ruchtig begroet: ‘O zijn jullie daar eindelijk!’....

Te komen uit het donker, in het plotse licht, leek hun een openbaring.

En in dat licht zag Mary haar oude vriendin Corrie van Wel, die haar onstuimig in de armen sloot.

Wat minder luidruchtig was de begroeting van de heeren.

Henk ontmoette voor het eerst den pas tot kapitein bevorderden luitenant Doorens van het Indische leger.

- 'Mijn man', presenteerde Corrie, even lachend kijkend in het open, flinke gezicht van Henk, met wien ze vroeger bij Mary's huwelijk kennis had gemaakt.

- 'Kom, vent geef jij nou's een stoel', verzocht Corrie. - 'Jullie moeten niet rondkijken, we zitten in een rommel. Over veertien dagen gaan we weer terug naar Indië, en er is nog zooveel te doen.'

Mary zag in een hoek een naaistertje opduiken.

- 'Ja, dat kan niet anders, we hebben maar twee kamers', verontschuldigde Corrie, die meteen naar een anderen hoek in de kamer wees, waar een eenvoudige wieg stond, de gordijntjes stijf gesloten.

- 'Wat is dat?'.... vroeg Mary.

- 'Ja, verbeeld je. En net in den verloftijd. Ik heb altijd thuis kunnen blijven, ze is nu vandaag twee maanden.'

De dames lachten...

- 'Gaan jullie toch zitten'.... noodde Doorens, wees naar de stoelen, rond de groote tafel.

Een kleine jongen, in matrozenpakje, stak zijn hoofd door de deur naar binnen.

- 'Zoo, ben jij ook al wakker? Kom 's even een handje geven'.

Schuw verlegen, half onwillig gehoorzaamde het kind, stak naar Mary en Henk zijn groezelig handje uit.

- 'Een flinke jongen,' prees Mary.

- 'Ja, vindt je niet? Kom Wim, ga jij

nou maar in de slaapkamer zoet spelen, of vraag of je bij Lydia mag'.

Lydia was het meisje met den giganten strik.

- 'Nee', zei het kind, - 'ik wil niet'.

- 'O, wil je niet? Doe dan de deur maar dicht'.

Wantrouwend rondkijkend, zag het beurtelings Henk dan Mary aan, het volkomen negeerend dat Mary haar hand naar hem uitstak om een gesprek met hem te beginnen.

- 'Kan je niet netjes naar mevrouw gaan?'....

Doorens' commandostem klonk dreigend en streng.

't Hielp, want hoewel onwillig, schoof hij langzaam naar Mary toe.

- 'Zeker wat verlegen', vergoelijkte Mary.

- 'Wat is het een tijd geleden sedert wij elkaar gezien hebben, ik vind 't heerlijk, dat jullie ons komt opzoeken, nu je voor een een paar dagen in den Haag bent. Je bent nog precies dezelfde gebleven', zei Corrie met een bewonderenden blik naar haar elegante vriendin, die met haar eenvoudigen tailleur en den breedgeranden hoed met struisveeren vreemd deed in het schamele milieu.

- 'Mij vindt je zeker veel veranderd? Veel dikker he?'

Bijna met angst in haar stem en een beetje verlegen zei Corrie dat, al bang dat ze weer den hinderlijken uitroep: 'O wat ben je dik geworden,' zou hooren.

Weg in haar denken zat Mary haar aan te staren, plots gestoord door die vraag in haar gesoes, schrok ze op.

- 'Dik?... Ja, wel wat dikker dan vroeger... Maar het staat je goed'.

- 'Ach ja, zie je, in Indië, door dat indolente leven, komt dat zoo vanzelf. Iedereen heeft er last van, 't komt misschien wel door 't goeie leventje, he vent?'

Dat vent klonk Mary wat vreemd.

- 'Hoe heet je man met zijn voornaam?'

Met een tevreden lachje naar Doorens, die in druk gesprek was over het onuitputtelijk onderwerp: 'de dienst', antwoordde Corrie: 'Karel, maar ik zeg altijd maar vent. Dat doen we bijna allemaal in Indië.'

Mary vond het hoogst eigenaardig, en probeerde bij zichzelf hoe het haar af zou gaan, als ze Henk ook vent zou noemen.

Corrie bemerkte het niet, ging door, op haar langzamen, zekeren toon, te vertellen van haar wedervaren aan boord...

En terwijl ze daar zat, bezag Mary haar vriendin met kritischen blik, viel het haar op, hoe slecht haar japon zat, met den veel te wijden slordigen boord, 't malle oudmodische corset, dat hare zware buste opdrong, en haar het aanzien gaf of ze dreigde te stikken.... het donkere haar over een veel te lichten *bouffant*, die er aan alle kanten brutaal uitgluurde. En van haar-zelf uitgaande die sfeer van burgerlijkheid, van zich te voelen zoo, zooals ze was, heerscheres daar, in dat milieu van bekrompenheid, dat Mary tegenstond. Doorens met zijn sedert dagen niet geschoren gezicht, dat hem ouwelijk maakte, en onfrisch deed uitzien als een teringlijder, gaf, lang en mager als hij was, den indruk van onverzorgdheid.

Niets herinnerde bij Corrie meer aan het vroegere Haagsche nufje.

Doorens leek Mary wel een flink officier, een dienstdoener, met op zijn borst de militaire Willemsorde; maar in zich de gave alles te nivelleeren, te brengen tot zijn eigen niveau van burgermans zelfgenoegzaamheid.

In den beginne had Corrie nog wel gepoogd een zekere distinctie in haar huis te handhaven; probeerde ze haar man over te halen zich 's avonds wat te kleeden, en in

hun voorgalerij samen bezoeken af te wachten, hun huisje tot het middelpunt van gezelligheid te maken van de kleine plaats, waar ze woonden.

Maar, eerst willig, daarna al trager had Doorens daarin toegestemd, tot het hem begon te vervelen en hij op een avond, toen ze in hun voorgalerij zaten, hij met het bezwijmend boordje om zijn hals, Corrie met het steeds in omvang toenemend lichaam, geprangd in een te nauw corset, tot haar zei: - 'Ben jij er nou zoo dol op om hier elken avond zoo te zitten?'

Ze had het voelen aankomen, die vraag, die telken avond dreigde. Maar nu was zij uitgesproken, moest ze hem er een antwoord op geven.

En hoewel noode, gaf ze toe, dat zij ook vond, dat ze er niets aan hadden, en het prettiger zou zijn om in de achtergalerij, in gemakkelijke kleeren, op hun luie stoelen te liggen lezen, zich te laten gaan in weldadige gemakzucht.

En ze bracht dit offer wel gaarne, want ze had hem lief, dien eenvoudigen man, die haar plaagde om haar zelfmartelingen, van te willen hebben een mooi figuur en dure kleeren, daar je au fond niets aan had, en waaraan de costumiers handen vol geld ver-

dienden, om er later een lekker leventje van te nemen in Europa, terwijl zijzelf zich daarvoor opofferingen moesten getroosten.

En Corrie als volbloed Hollandsche, te weinig bekend met de geheimen van het Indische toilet, streed niet langer tegen het *laisser aller*, dat zich van haar begon te vermeesteren.

Zij ging nu meer voelen voor den materieelen kant van het leven, verraste haar man eens met een lekker schoteltje dat ze zelf bereid had, en waaraan hij smulde, en waarvan hij nu hoog opgaf tegen Henk....

Neen, hij verlangde hard terug naar Indië, hij was nu kapitein, 'n goed traktement, en met zoo'n klein kind in Holland....

- 'Jammer, dat je dat maar niet een beetje hebt uitgesteld, dan had je meer kunnen profiteeren van je verloftijd,' zei Mary.

- 'Ja, dat is wel zoo, maar we zullen er ons wel doorheen slaan. Het ergste is al geleden, ik kan verlangen naar de zeereis. Wij zijn het leven in Holland ontwend,' beweerde Doorens.

- 'Een zeereis moet heel interessant zijn, ik zou die ook wel eens willen maken, jij niet Henk?' vroeg Mary.

- 'O ja, als ik maar weer terug kon; het leven in Indië zou mij niet bevallen, ik heb behoefte aan de Europeesche maatschappij, aan kunst, aanraking met anderen; het materieele bevredigt mij niet,' zei Henk.

Een medelijdende blik van Corrie ging even naar Mary. O, hoe beklaagde ze haar vriendin.

- 'Komen jullie naar boord als we vertrekken,' noodde ze, om een andere wending aan het gesprek te geven.

- 'O ja, dol graag! Jij kunt best een dag verlof krijgen, niet Henk? Ik zou 't dol vinden eens een zeeboot te zien. Wanneer vertrekken jullie?'

- 'Over veertien dagen. Het is juist aardig als er kennissen aan boord zijn, en met de twee kinderen vinden we het makkelijker om maar van Rotterdam af te reizen. Dat lang in een spoor zitten verveelt de kinderen zoo gauw. En Doorens heeft een detachement.

- 'Je kleintje is anders erg zoet, mag ik het eens zien?' vroeg Mary.

Met moederlijken trots sloeg Corrie het gordijntje weg van het geïmproviseerde wiegje

Een klein rood molletje, met het speentje in het telkens aanzuigend mondje, de handjes gespreid over het dekentje, dook op tusschen de lakentjes.

- 'Vind je 't geen snoes?' en Corrie zag met een liefkozenden blik op haar kindje.

- 'Ja, een dot.'

- 'Heb jij geen kindje?

- 'Neen, gelukkig niet,' voorkwam Henk het antwoord. - 'Wij kunnen zoo'n handenbindertje niet gebruiken; ik vind kinderen heel lief, als ik ze zelf maar niet hoef te hebben.'

- 'En jij, Mary?'

- 'O, ik wel....'

- 'Een heele last en zorg zoo'n klein kind over zee,' onderbrak Henk het plotse stilzwijgen. Maar Doorens met zijn optimisme lachte hem uit. - 'Dat schikt zich allemaal vanzelf; we hebben een baboe genomen, ze komt al over een paar dagen, dan is Wim vast aan haar gewend.'

- ‘Kan je op zoo'n mensch rekenen’ vroeg Mary.

- ‘Natuurlijk, we geven de hoogste markt; ze heeft haar cadeau al beet. Ze moest veertig gulden hebben, dat hebben we haar maar gegeven. 't Zou veel te druk zijn voor Corrie, al help ik haar wel een handje,’ blufte Doorens.

Henk en Mary zagen elkaar even veelbeteekenend aan. Het werd nu heusch hun tijd.

- ‘Tot over veertien dagen, ik reken er op, dat jullie aan boord komen,’ animeerde Doorens bij het afscheid nemen.

- ‘Je hebt zeker veel bezoeken gehad, je hebt zooveel kennissen in Holland,’ vroeg Mary.

- ‘In het begin nogal, zie maar eens wat een kaartjes er liggen.... van de van Leeuwens, van de Barnaarts, en van verscheiden anderen; maar we konden meestal niet ontvangen en toen is het er bij gebleven. Je begrijpt in mijn omstandigheden. De laatste dagen hopen we nu nog eens te profiteeren. Als we in de binnenlanden zitten is het weer voor een heele poos uit.’

- ‘Dweep je nog altijd met de Siegfried?’ Mary zag ondeugend naar Corrie.

- ‘Neen, heelemaal niet meer, wat waren we toch echte zottinnetjes, he....’

Bij de trap namen ze afscheid, een lichtplek helderde de gang in.

Het meisje met de vleermuisstrikken werd naar voren geduwd door haar mevrouw, die bezig was het middagmaal te bereiden voor haar commensalen. Weer kierde de deur, die Henk, toen ze op straat stonden, met een klap achter zich dicht trok.

Buiten haalden ze diep adem, snoven gul-

zig de versche lucht op, en bleven even besluiteloos staan.

- 'Dien kant op naar de laan van Meerdervoort', wees Mary.

Toen ze den hoek om waren vroeg ze: 'Hoe vond je ze?' En angstig zag ze naar Henk.

Hij trok met de schouders - 'Burgerluidjes'.....

- 'Ik geef Indië de schuld van alles', aarzelde Mary gedesillusioneerd,....

- 'Ik niet. 't Is mij altijd opgevallen, dat de Indische dames zich met zooveel zorg kleeden, en bijna zonder uitzondering hebben ze mooie figuurtjes. Ik beschouw het meer als zielsverwantschap tusschen die twee. Ze gaan in elkaar op, met voorbijzien van alle uiterlijkheid. En ze zijn, geloof ik, heel gelukkig'.....

Mary liep zwijgend door, overwoog, dat haar elegante verschijning niet den minsten indruk op Doorens gemaakt had. En even vlijmde het in haar, dat Henk, zelfbewust, gewend was, te kijken naar elke vrouw, die er een beetje goed uitzag, of door haar kleeding de aandacht trok... Hoe geheel anders was haar leven, vergeleken bij dat van Corrie.

Corrie, totaal opgaande in haar man en kinderen, en zij.... mooi elegant vrouwtje, ijverig het hof gemaakt door Henks collegaas...

Die hulde vergoedde haar niet het gemis aan toewijding van Henks kant. In haar mondain leventje zag ze nu plots het onvolkomene. Ze was er aan gewoon geraakt zich te laten gaan in de dagelijks weerkeerende beslommeringen, en verplichtingen van mondaine menschen.

En ze had er zich in geschikt, zonder zich veel te verdiepen in het leven van anderen, dat haar leek volkomen gelijk aan het hare.

Ze zou zich Henk niet gewenscht hebben als Doorens, die zich plaatste boven conventie, en maatschappelijke mooidoenerij. Maar nu ze Corrie gezien had, in haar algeheel opgaan in haar man, voelde ze plots heel sterk, dat haar iets ontbrak.

Het intieme, rustige, van een bestaand geluk, dat gaf aan Corrie die zelfbewustheid, die zij miste.....

Wat was ten slotte de adoratie van haar kennissen, vergeleken bij het mooie samenleven van Corrie met Doorens.....

- 'Er is heel wat anders geworden van het Haagsche nufje', onderbrak Henk haar gedachtengang.

- 'Je zou ze niet eens meer kunnen presenteeren in onze kringen. Hoe kan zoo'n verfijnd freuletje zoo afdalen, en zich aanpassen aan een man als Doorens. Ik vind zijn gezelschap irriteerend'.

- 'Ik had hem ook wel wat meer gesoigneerd gewenscht; maar hij schijnt daarboven verheven, het werkelijk oorlogvoeren maakt van de Indische officieren toch wel wat anders dan van de Hollandsche', zei Mary, en liep zwijgend door.

Henk voelde zich geërgerd door die opmerking van zijn vrouw, mokte wat over het banale van zoo'n huwelijk als hij dat van de Doorens beschouwde. - 'Goed voor burgermenschen', zei hij. En hij ergerde Mary door zijn lachen om het heelemaal opgaan van Corrie in haar man, met zijn bourgeois manieren, een man waaraan Corrie zich had geassimileerd, was geworden van hem. Met hem een onafscheidbaar geheel.

Veertien dagen later gingen Henk en Mary al vroeg op den trein, om het afgesproken bezoek aan het vertrekkend schip te brengen.

Het was een mooie dag in Januari. Hoog verijlde het want van de vele booten en schepen in den aether, waaroverheen koepelde een strakke blauwe lucht.

Het bedrijf aan de haven was in vollen gang. Dreunend knarsten de kettingen bij het laden en lossen der goederen, die opgestapeld aan de kade hun bestemming wachtten. Soms doorsneed een schel gefluit het geraas van den rusteloozen arbeid, en wolkten zwarte rookpluimen van een wegstoomend vaartuig boven den chaos van masten en touwen, die leken zich te verwarren in een vaste omstrengeling.

Even bleven Henk en Mary staan kijken, geboeid door de majesteit van het grootsche schouwspel.

- 'Daar ligt de Sindoro,' zei Henk, en wees een eind van zich af naar een reuzenboot, nog overtroffen in grootheid door een stoomer van de Amerika-lijn. Kleine launches, met zenuwachtig getik van hun motors, schoten als grillige dwergen er tusschen door, staken het water over, wijkend hier en daar voor lichters, die, onder zware vrachten langzaam voortbewogen. Ze liepen haastig voort, telkens uitwijkend, voor de in werkzwoeg gehaaste werklieden.

Aan het dek van de Sindoro stond Doorens hen al op te wachten, wenkte hen toe, met gezwaai van zijn uniformpet.

- 'Je treft 't niet, de baboe heeft ons in den steek gelaten, en nu moet Corrie bij het

kleintje blijven in de hut, zei hij, ondanks deze teleurstelling, opgewekt en vroolijk lachend.

In zijn marschtenue, dat hij als geleider van het detachement moest dragen, maakte Doorens een gansch anderen indruk dan toen Henk en Mary hem in de kleine kamer van de van Speykstraat zagen.

- 'Toch wel een kranig officier'.... dacht Mary, hem haar hand toestekend.

Ze gingen het eerst naar beneden, waar Corrie hen wachtte in de hut, in ongeduld om het kleintje, dat maar niet slapen wilde en haar verplichtte beneden te blijven.

- 'Heb je 't al gehoord van de baboe?' vroeg Corrie. 'Voor alle voorzichtigheid zijn we gisteravond maar aan boord gegaan, om het ons een beetje gemakkelijk te maken. Ik weet heusch niet hoe we ons er doorheen moeten slaan; als het schip erg schommelt ben ik niet in staat me met iets te bemoeien. En ik had er me juist zooveel van voorgesteld vandaag eens een prettig uurtje met jullie door te brengen.'

- 'Als het kind slaapt kunnen we het gerust alleen laten, tot zoolang zullen we elkaar maar afwisselen, vrouwtje. Ik begin met een rondgang door het schip, in dien tusschentijd zal Mientje wel tot rust gekomen zijn. En wie weet verrast de baboe ons in dien tusschentijd.'

Corrie vond het goed, maakte Mary opmerkzaam op enkele bijzonderheden van de inrichting der hutten.

- 'Vreeselijk leuk die kleine kamertjes, precies een boudoir', lachte Mary, en volgde Doorens door de smalle gangen, waar ze op de deuren de verschillende naamkaartjes las van de passagiers, die de reis mee zouden maken.

Vandaar kwamen ze in de eetzaal, de kajuit genoemd. - 'Hier gaan we aanstonds lunchen, dan zien we de inrichting vanzelf.'

Henk wees Mary op de keurig gedekte tafels, waarboven een menigte electrische gloeilampjes in fijne, teedere kleuren 's avonds hun zacht schijnsel uitgoten.

- 'Het moet hier vooral 's avonds heel gezellig zijn....' Henk zag met welgevallen naar de mooie inrichting van den salon.

- 'Jij voelt je dadelijk aangetrokken tot het schoone', plaagde Doorens, en ging hen voor den koperbeslagen trap op naar het dek, om in de rookkamer even te toeven, en van daaruit te kijken naar het rustelooze heen en weer geloop der passagiers.

De meesten gingen te Marseille aan boord; maar kwamen toch eerst een kijkje nemen op het schip, om zich een beetje te oriënteeren.

In de rookkamer werd zelfs met eenigen kennis gemaakt, en Mary voelde zich alsof ze zelve straks de reis mee zou maken.

Het was Corrie eindelijk gelukt haar kleintje in slaap te krijgen, en nu kwam ze met Wim aan haar hand naar boven, voegde zich bij de anderen.

Henk ging met Doorens naar de machinekamer, waar de eerste machinist hun een kijkje veroorloofde in die geheimzinnige complex van ijzeren raderen, en giganten wielen, nu nog in hun massale kracht tot rusten gedoemd; maar, die straks het reuzengevaarte weer tot nieuw leven zou wekken, als de dreunende polsslag ging trillen in wat nu energieloos droomde, stil temidden van de vele reeds tot uitvaren gereede booten, die hun uittocht vierden met schaterend gefluit, als wilden ze de wereld hun blij herleven te allen kant verkonden.

De lucht stond strak, maar een koude Noordenwind blies scherp door het want, belette een lang toeven op het dek.

De etensbel voor de lunch deed haar welkom geklingel hooren. En nu stroomde te zamen de velen elkaar vreemden, om zich te schikken, tot een gemeenschappelijken disch.

Een klein gedeelte van de passagiers zou te Rotterdam aan boord komen, en toch waren de plaatsen aan de groote eettafels in de kajuit alle bezet.

Doorens, als detachementscommandant kreeg een plaats aan het hoofd van de tafel, naast den gezagvoerder. Dra knalden champagnekurken. De glazen werden gevuld tot den afscheidsdronk, en in groote harmonie zaten, de voor enkele oogenblikken elkaar nog vreemden, thans genoeglijk bij elkaar.

Met zorg gekozen gerechten werden gepresenteerd, en de gasten deden alle eer aan de gastvrijheid van de Rotterdamsche Lloyd.

Een hartelijke dronk werd uitgebracht op den gezagvoerder, en toen er ook op de voorspoedige reis was gedronken, maakte men aanstalten om weer naar boven te gaan.

Over eenige oogenblikken zou het bevel ‘allen van boord’ weerklinken, en met eenige spanning zagen de meesten dat tegemoet.

Henk en Mary gingen nog even in de hut met Doorens en Corrie om naar het kleintje te zien, dat rustig sliep, toen namen ze Wim

mee naar het dek, om vandaar het plechtige oogenblik van ankerlichten bij te wonen.

Corrie en Mary omhelsden elkander, en de heeren wisselden een handdruk. - ‘Tot weerziens’, klonk het van alle kanten.

Aan de kade bleven Henk en Mary tusschen de menigte wachten. Het dek was nu ontruimd, en slechts weinigen bogen zich over de verschansing, om naar den wal te blijven kijken. Onder die enkelen bevonden zich Doorens met Corrie, het kleine ondeugende matroosje tusschen hen in.

(*Wordt vervolgd.*)

Volkshumor.

Het Type van den volkshumorist is Sam Weller, Pickwick's bediende. Bijna elk woord dat hij spreekt, is een grap. Altijd op zijn gemak, weet hij met onverstoorbaar goed humeur in alle omstandigheden tegenover allen en iedereen een aardigheid te debiteeren en doet zelfs de advocaten verbluft staan en 't publiek bij de rechtzitting schudden van 't lachen. Onuitputtelijk is zijn voorraad komische vergelijkingen, 't aantal zijner aardige zetten en geestigheden bedraagt honderden.

In de tegenwoordige literatuur wordt de volkshumor verwaarloosd. De schrijvers hebben het te druk met het ontleden van mesthoopen en zijn bovendien veel te ernstig om gewoon amusant te zijn. Ook zijn er velen onder het hedendaagsche jonge geslacht, die den neus optrekken voor de geestigheden van 't volk; 't schijnt dat de ware zin voor humor velen ontgaat, hoe dikwijls hoort men niet in antwoord op een geestigen kwinkslag: hè, hoe flauw! En toch hoort men onder het volk allerlei werkelijk geestige zetten. Gelukkig degeen, die een grap, een kwinkslag, een geestige woordspeling weet te waardeeren en te genieten.

Hier volgt een rij van aardigheden, ten deele aan anderen ontleend.

‘De dag is mij gunstig’, zooals de schuldenaar zei, die 's Zondags wandelde, wijl ze hem dan niet gijzelen mochten (Sam. Weller).

‘Ik deed het met de beste bedoeling’, zooals de man zei, die zijn vrouw en kinderen liet zitten. (Id.)

‘'t Is een troost, dat u dit maar eens kan gebeuren’, zooals de Turken zeggen, als ze iemand onthoofden. (Id.)

‘Alle beetjes helpen en alle vrachten lichten’, zei de schipper, en hij smeet zijn vrouw overboord. (Volkshumor)

‘Alle beginselen zijn zwaar’ zei de dief, en hij begon met te stelen - een aanbeeld. (Id.)

‘Alles met maten,’ zei de snijder, en hij ranselde zijn vrouw met een el. (Id.)

‘Wie kan ook om alles denken?’ zei de boerin, en ze ging zonder emmers uit melken. (Id.)

‘Wat doet een mensch al niet, die in gedachten zit?’ zei Joris, en hij at mosterd zonder ham. (Id.)

‘'k Moet eens zien, of mijn famielje al slaapt,’ zei Jorden, en hij keek in 't varkenshok. (Id.)

‘'k Heb wel eens voor heeter vuren gestaan,’ zei Lammert, en hij zakte tot zijn keel door 't water. (Id.)

‘Daar is doorzicht in,’ zei Stoffel, en hij keek door een plank met een gat. (Id.)

‘Dat smaakt delicaat,’ zei Flip, en hij at kruisbessen met een mosterdsaus. (Id.)

‘Alles wordt slechter,’ zei Jurriaan, die doof was geworden, ‘vroeger kraaiden de hanen nog, maar tegenwoordig gapen ze maar.’ (Id.)
(Deze zijn alle van Laurillard overgenomen)

‘Van onderen!’ riep van Schaffelaar, en sprong uit den toren.

‘Dat is een ongewoon draadbericht’, zei de professor, toen hem bij stormweer een telegraafdraad op 't hoofd viel.

‘Wie vaart, leert bidden’, zei de schippersknecht, en leerde het Onze Vader van buiten.

Verkeerd verstaan spreekwoord:
‘De beste stuurlui gaan aan wal’, zei de loods, en zette 't schip op 't zand.

‘'t Is 't beste maar geen voet te verzetten’, zei de schipbreukeling, die op een leeg vat in zee dreef.

‘Ik geloof dat ik maar op zal staan’, zei de man, die in bed lei, toen zijn huis in brand stond.

‘Ik begrijp niet, dat het regenscherm niet nat wordt’, zei de professor, die met de paraplu op in den zonneschijn liep te wandelen, 't regent er zeker door heen’.

‘Wacht even!’ zei de jager tegen den haas, dien hij gemist had, ‘tot ik mijn geweer weer geladen heb’.

‘Als ik dat geweten had, was ik niet naar boven gegaan’, zei de juffrouw, toen zij van de trap viel.

‘Geen nood!’ riep de leidekker, toen hij van het dak viel; want hij had zich met Zam Buk ingesmeerd.

‘Wij moeten elkander liefhebben’, zei de schoorsteenveger, en zoende de koningin.

‘Wij zitten zoo vroolijk te zamen en hebben elkander zoo lief’, zong de boer, die varkens naar de markt reed. (Volkshumor)

‘Ieder zijn meug’, zei Christiaan, en hij at vijgen met stroop. (Id.)

‘Dat noemen ze nu den vasten wal!’ zei de matroos, toen hij tot de keel in 't moeras zakte.

‘Ik zou er maar niet langer over piekeren’, zei de bedelaar tegen den bankier, die zijn geheele vermogen verloren had, ‘ik heb het er mijn heele leven al zonder gedaan’.

‘Dan is 't bij stormweer op zee toch veiliger’, zei de scheepskapitein, toen hij onder een afwaaienden schoorsteen bedolven werd.

‘Ik heb toch gezelschap’, zei de matroos, die bij stormweer met den grooten mast over boord sloeg.

‘Ik moet eens zien of mijn huisgenooten al gelegd hebben’, zei Jurgen, die kippen in 't achterhuis hield.

‘'t Begint al aardig op te klaren’, zei de reiziger, toen een helle bliksemstraal zijn donker pad verlichtte.

‘Dat je nou met zoo'n ding het weer regelen kunt!’ riep de knecht uit, toen zijn heer den barometer gelijk zette en zei dat het mooi weer worden zou.

‘De wind moet zich nu maar naar mij regelen’, zei de verroeste windwijzer en bleef pal noord wijzen.

‘Loopt toch rechtuit!’ zei moeder Krab tegen haar kindertjes. ‘Doe 't ons dan eens voor, moeder’, verzochten de kleintjes (Uit een Engelsch tijdschrift).

Een professor viel uit een hoogen toren. ‘Ach’, klaagde hij, ‘hoe jammer! ik had mijn testament nog willen veranderen. Nu zal 't waarschijnlijk te laat zijn’.

Een bedelaar vroeg een heer om een aalmoes en hield hem zijn hoed voor om er een kleinigheid in te werpen. ‘Schaamt zoo'n gezonde, sterke man zich niet om te bedelen?’ vroeg de heer. - ‘Heeft Franklin niet gezegd, mijnheer’, antwoordde de bedelaar, ‘met den hoed in de hand komt men 't best door 't land?’

Dokter Mijnlieff, te Werkendam, reed eens langs den Merwedijk van Werkendam naar Sleewijk om een typhuslijder te bezoeken. Hij zag dat een schipper zich gereed maakte rivierwater te putten en liet den koetsier stilhouden, toen de schipper de puts reeds naar den mond bracht om te drinken. ‘Drinkt ge ongekookt rivierwater, vriend?’ riep de dokter hem toe, ‘Zijt ge niet bang voor de microben en bacillen?’ - ‘Daar heb ik wel eens over hooren praten, meneer’, antwoordde de schipper, ‘maar als die er in zijn, dan zijn ze natuurlijk al lang verdronken’. En de schipper dronk kalm zijn puisje leeg.

Eens ging ik met het trambootje van de Noord-Hollandsche tram (van Edam naar Amsterdam) over het IJ naar de aanlegplaats vóór 't Centraalstation. Er woei een stevige bries. ‘Is er gevaar, schipper?’ vroegen de ongeruste passagiers. ‘Ja, gevaar is er altijd bij, wat zeit u, meneer?’ antwoordde de gevatte schipper.

‘Doe wel en zie niet om’, zei van Speyck, nam een lont, ging regelrecht naar de kruitkamer, stak de lont in 't kruit en vloog met vriend en vijand de lucht in.

‘Laat maar waaien!’ zei de kapitein, toen de storm de zeilen over boord sloeg

Merkwaardig, hoe slecht sommige Hollanders spreekwoorden verstaan.

Een kaalhoofdig heer kwam eens bij den haarkundige Cerati, te Amsterdam, om te vernemen of deze hem den weelderigen haardos zijner jongelingsjaren kon terug bezorgen. De haarprofessor onderzocht hem en zei toen: ‘Ik zou er maar geen gras over laten groeien, mijnheer’. ‘Gras!? riep de ontstelde patiënt uit, ‘neen kapper, daar hebt U gelijk in, dan heb ik nog maar liever een kaal hoofd.’

‘Dat ik dat nog beleven moest!’ zei Albrecht Beiling, toen hij levend begraven werd.

‘Wind!’ zei de schipper, en blies in 't zeil.

‘Dat gekakel moet maar eens ophouden!’ zei Korstiaan, en draaide zijn kippen den nek om.

‘Nu is 't uw beurt!’ zei de beul, en sloeg den veroordeelde het hoofd af.

‘Een professor in de astronomie (sterrenkunde) was bij onweer naar zijn observatorium (sterrentoren) geklommen om weerkundige waarnemingen te doen. Als gewoonlijk had hij zijn groote groene paraplu bij zich. Boven gekomen scheen hij vergeten te zijn, waarom hij hierheen gegaan was en zette hij zijn paraplu op, daar 't begon te regenen. In gedachten verdiept liep hij op en neer, lette er niet op waar hij de voeten zette, stapte mis en viel van den toren. Maar de groote paraplu werkte als parachut. Zwevende kwam de geleerde, die meer geest dan vleesch en been was, op het asphalt neer. Ondertusschen was de regen een stortregen geworden. ‘Hoe gelukkig!’ riep de professor uit, terwijl hij aan de deur van zijn huis belde om binnengelaten te worden, ‘hoe gelukkig! dat ik mijn paraplu op had, anders was ik nu doornat geweest’.

In de Middeleeuwen werd een jonge man, die zijn vader en moeder vermoord had, veroordeeld om levend verbrand te worden. Volgens gewoonte werd hem gevraagd een laatsten wensch te uiten, die, zoo dit eenigszins mogelijk was, verhoord zou worden. - ‘Edelachtbare Heer’, zei de ongelukkige, ‘ik verzoek U en de andere heeren rechters, die allen veel knapper en geleerder zijt dan ik ben, mij na te doen 't geen ik hun voor zal doen’. - ‘En wat is dat?’ vroeg de President. - ‘Levend uwe eigen begrafenis bij te wonen’, luidde het antwoord.

In dien ruwen tijd werkte deze galgenhumor den lachlust op der heeren rechters, en daar geen van hen neiging voelde dit verzoek in te willigen, schonk men den misdadiger gratie.

‘Sta eens stil!’ zei de jager tegen den haas, ‘anders kan ik je niet onder schot krijgen’.

‘Doe er nog maar wat koffieboontjes bij’, zei de klant tegen den winkelier, omdat hij nauwelijks zijn gewicht kreeg. - ‘Jawel’, zei de winkelier, terwijl hij langzaam nog een paar boontjes één voor één in den papieren zak liet druppelen, ‘maar de laatste loodjes wegen het zwaarst, weet je?’

‘Wat doe je toch met dat mooie weer in huis?’ vroeg Jan, die buiten stond, aan Klaas, die binnen voor 't open raam zat. ‘Ik kijk er naar’, zei Klaas.

Een professor had zijn driemaandelijksch traktement gebeurd en dit in zijn broekzak gestoken. Twee dagen later vroeg zijn vrouw hem om huishoudgeld. ‘Ge hebt toch traktement gebeurd!’ zei ze. De professor keek op den kalender en zei toen: ‘ja, den eersten, dat was eergisteren’. - Hij zocht in alle kasten, laden, kisten, maar vond nergens geld. - De familie leefde eenige weken op de pof, tot men den prof niet meer borgen wilde en 't gezin 't eindelijk zelfs zonder middagmaal moest stellen.

Den dag daarna stond de professor college te geven en daar hij op 't bord voor de studenten een stelling wilde demonstreeren, tastte hij in den broekzak naar een stuk krijt. Hij voelde daar papieren, haalde die er uit en bekeek ze. 't Waren banknooten.

‘Mijne Heeren’ zei de geleerde, ‘ik dank U voor deze vriendelijke attentie, ik zal Uw geschenk aan mijn vrouw brengen, want die zit er erg om verlegen’.

En de professor liet de verbaasde jongelui alleen en spoedde zich naar zijn vrouw om haar met de welkome gift te verrassen.

C. GROUSTRA.

‘Zij, die niet sterven mogen.’
Roman van Marie Diers.
Uitgekomen bij Max Seyfert, Dresden.

Een roman in brieven? De titel trok mij, de vorm van uitgave niet. Doch al dadelijk werd ik bij de lezing geboeid, en kwam onder de bekoring van Marie Diers' supérieur talent. ‘Zij, die niet sterven mogen’. 't Verhaal is zoo eenvoudig, zoo sober verteld, zonder kunstig gezochte zinwendingen of dwaze woordenpraal. Maar hoe levend en waar staan de karakters in dit boek voor ons, vooral dat der schrijfster van de brieven, die ons steeds sympathieker wordt, die wij beklagen en blijven liefhebben tot in haar zwakheid toe.

Een getrouwde vrouw, die in 't geheim briefwisseling voert met den geliefde, die 't wreede leven haar niet gunde, zulk een daad is niet te verontschuldigen, en toch...

Thérèse Gölle leert Kaspar Büchen als jong meisje kennen, en krijgt hem lief als hij haar, met een liefde tot in den dood. 't Paartje verlooft zich in stilte, want niemand mag weten, dat Thérèse hand en hart beloofde aan den armen schilder, die zijn naam nog maken moet. Er zweeft een treurig geheim over Thérèse's ouderlijk huis. Haar vader, professor Gölle, is door droeve familieomstandigheden aan den drank geraakt; zijn vrouw en kinderen doen alles om dit vreeselijke geheim voor de buitenwereld te verbergen. Thérèse heeft haar vader innig lief, doch beeft vol afschuw van hem terug als ze hem in zijn vernedering ziet. Vader mag niet langer aan de Hoogeschool blijven; ieder oogenblik kan ontdekt worden wat de familie zoo vurig wenscht te verbergen. Een oud, beproefd vriend biedt uitkomst. Hij heeft Thérèse lief; wanneer zij zijn vrouw wil worden, kunnen allen op zijn landgoed wonen, en haar vader in 't gezonde buitenleven herstel vinden.

En Thérèse offert haar jonge liefde, en trouwt Albrecht von Kolb, met de wanhoop in 't hart. Want Kaspar is arm als zij, en kan haar ouders niet helpen in hun bitteren nood. Op den avond van haar trouwdag schrijft Thérèse heimelijk aan haar liefsten vriend: ‘Mijn man weet, dat ik zijn stille, ernstige liefde niet kan beantwoorden. Maar hij weet niet, dat jij tusschen ons staat, en hoe bitter en hard ik zal moeten strijden om hem niet te onthouden waarop hij recht heeft, en dat jij bezit. Schrijf mij niet meer, laat ons ieder onzen weg gaan. 'k Kan je niet vaarwel zeggen, betreur mij als een doode.’ -

Dertien jaar later hervat Thérèse de briefwisseling met Kaspar. In 't begin is deze kalm en bezadigd, maar al spoedig vlamt de oude liefde tusschen beiden weer op. Thérèse heeft geen geheimen voor haar diersten vriend.

Zij kan er immers absoluut zeker van zijn, dat geen andere oogen dan de zijne de regels zullen lezen, waarin zij hem haar intiemste gedachten openbaart, toegeeft, dat haar liefde voor hem nooit gestorven is. Jaren achtereen is die heimlijke briefwisseling Thérèse's stille vreugde, ze geeft waarde aan haar bestaan; is haar kruis en haar kroon beide.

‘Als liefde zonde is, dan ben ik een groote zondares’, klaagt ze droevig. ‘Wat moet ik toch doen? Albrecht en de kinderen niet langer liefhebben, of mijn groote, heilige liefde voor jou verstikken? In bitteren nood heb ik dit jaren lang beproefd; 't ging niet.’

En naast haar eigen ‘bitteren nood’ heeft Thérèse te strijden tegen Kaspars' wenschen en heet verlangen. Dikwijls schrijft hij hard en wreed, eischt gebiedend, dat zij haar vrouwenwaarde met voeten treden zal, of poogt haar met zoeten dwang te overreden hun liefde tot zwakheid en zonde te maken.

Doch Thérèse blijft sterk voor hen beiden al kost 't haar bittere hartepijn

Ze vindt afleiding in haar werk, want langzamerhand heeft haar schrijfsterstalent zich geniaal ontwikkeld, en ze behoort nu tot Duitschland's meest bekende en gevierde romanschrijfsters.

De jaren komen en gaan; de briefwisseling tusschen Thérèse en Kaspar wordt kalmer, de hartstocht, in hun groote diepe liefde, vervloeit tot zuivere vriendschap.

Albrecht, Thérèse's brave man, gaat heen, vanwaar niemand wederkeert, hare kinderen groeien op tot volwassen menschen. Nu vullen de wederwaardigheden in 't leven van haar zoon en zijne zusters, de dichtbeschreven velletjes, die Thérèse haar vriend toezendt. Als vroeger vertrouwt zij hem alles toe wat haar verheugt of bezwaart, spreekt vrij uit haar oordeel over al de haren, in 't zeker bewustzijn, dat dit alles veilig bewaard is bij haar Kaspar.

Haar zoon Werner heeft geen gemakkelijk karakter, en, straks als hij trouwt, brengt hij haar een schoondochter, die zij niet kan liefhebben. Doch 't kleinzoontje, Hassilo,

vergoedt haar dit verdriet. Hij is haar zonneschijntje, 't liefste en beste wat zij als oude vrouw aan 't hart koestert. En, Hassilo vereert grootmoeder als een heilige. ‘God geve, dat ik dien “heiligenschijn” immer voor hem behoude moge’, schrijft zij, ontroerd.

In haar laatste levensjaren smaakt Thérèse de groote vreugde met haar vriend in dezelfde stad te wonen, zoodat hij een dagelijksch bezoeker kan zijn in haar huis, waar zij, als beroemd geworden vrouw, een grooten kring van ontwikkelde menschen om zich heen verzamelde. En, als haar afscheidsuur gekomen is, slaapt ze rustig in, tot 't laatst toe vol zorgende liefde voor den ouden man, met wien zij een nog gelukkigen levensavond sleet. ‘Kom heden niet, oude Kaspar’, luidt haar voorlaatste briefje, ‘ik ben een beetje ziek. Maak je niet ongerust hoor! dat zou onzin zijn’. En op den morgen van haar sterfdag: ‘Kom vanmiddag, ik moet je zien. Ach, 't is zoo heerlijk ziek te zijn, en allen, die je 't meest bemind hebt, om je heen te hebben.’

Dat zijn Thérèse's afscheidswoorden.

En nu komt 't diep-tragische.

Kaspar kan niet scheiden van Thérèse's brieven, al weet hij hoe verkeerd en gevaarlijk 't is deze niet te vernietigen. Hij neemt ze overal met zich, en wanneer hij, als afgeleefd, hulpbehoevend man, bij zijn zuster intrekt, bewaart hij zijn schat in een afgesloten vak van zijn schrijftafel. Kaspar heeft veel geld verdiend met den verkoop zijner schilderijen. Het gezin van zijn zuster, (zij zelve met haar twee kinderen) leeft geheel op zijn kosten. Om dien reden verdraagt men 't gezelschap van den stompzinnig geworden grijsaard, laat hem aan tafel eten, en verzorgt zijn gebrekkigen ouderdom.

De kinderen, een waanwijze zoon, Herbert, mislukt schrijvertje van den tienden rang, de dochter Hella, verwelkt en verbloeid, verbitterd op 't leven, dat haar niet gaf wat zij ervan verwachtte, duldden den half-idioten oom maar noode, wrokken en mokken onder 't eeuwig geldgebrek in huis.

Oom Kaspar sterft, en als de ongelukkige met zijn laatsten levensadem nog 't woordje ‘verbranden, verbranden,’ hijgt en stamelt, begrijpt niemand, dat dit betrekking heeft op de brieven van Thérèse von Kolb. Kaspar had niet mogen sterven zoolang ze niet vernietigd waren. Want Hella ontdekt de bundel bij 't opruimen der papieren, en toont deze aan Herbert, die dadelijk begrijpt welk een vondst ze daarmee in handen hebben. Brieven! liefdesbrieven van Thérèse von Kolb, de beroemde schrijfster, van de getrouwde vrouw aan den man, dien ze met een ongeoorloofde liefde beminde, welk een sensatie zal de openbaarmaking hiervan geven, ieder zal ze willen lezen. Goud zijn ze waard!

Zonder één gedachte te geven aan de lage, onkiesche daad, die zij hiermede begaan, wordt de geheele vergeelde bundel uitgegeven door broer en zuster. Hella vraagt nog even, of 't wel mag, al die familie-intimiteiten onder de oogen van 't groote publiek te brengen. Doch Herbert oordeelt geen schiften of ziften noodig. Thérèse von Kolb is immers dood, haar man ook, dus.... Maar Elizabeth, Thérèses beminde zuster, en Hassilo, zij die zuster en grootmoeder zoo innig liefhadden, als een heilige vereerden, zij leven nog.

Aangrijpend is 't te lezen, hoe smartelijk beiden getroffen worden door Herbert's en Hella's wreede daad.

In Elizabeth's brief aan Hella, klaagt de oude vrouw zoo diep bedroefd: ‘U wist niet wat u deed, juffrouw Mohn, anders had u 't zeker niet gedaan.

Zie, nu is vaders geheim, dat wij steeds zoo angstig hoedden, waarvoor Thérèse haar levensgeluk offerde, aan de openbaarheid prijsgegeven, en zijn goede naam gebrandmerkt.

't Offer, dat mijn arme zuster bracht, is dus geheel nutteloos geweest. Familieomstandigheden, die eeuwig begraven hadden moeten blijven, zijn wreed ontsluierd.

Wat moet Hassilo van zijn grootmoeder denken, die hem tot dusver 't ideaal was van vrouwendeugd en hoogheid?

Hoe teleurgesteld zullen de velen zijn, die Thérèse als romanschrijfster hoog stelden en liefhadden, en met welk een genot zullen zij, die mijn begaafde zuster haar roem niet gunden, nu haar goeden naam door 't slijk halen!

Nog eens, hadt u geweten welk een ellende u zoudt veroorzaken, lieve juffrouw Mohn, u hadt mijn zusters brieven zeer zeker vernietigd.'

Ja, dat iedereen die brieven van afgestorvenen in t licht wil geven, zich van te voren nog wel eens goed bedenke.

Er is m.i. altijd iets onkiesch's en unfair's in. De dooden kunnen zich niet meer verdedigen, verklaren en uitleg geven, waar ze verkeerd begrepen worden.

We lezen bijzonderheden, die niet voor onze oogen bestemd waren, en maken dikwijls geheel verkeerde gevolgtrekkingen.

Wie verstandig is, verbrande zijn brieven ná lezing, doch wie onzer komt daartoe, wanneer de hand, die ze schreef, ons boven alles dierbaar is of was?

MARIE OVINK-SOER.

Den Haag, November 1912.

27 November 1912.
26ste Jaargang.
No. 22

Berichten.

Daar de proeven van den Roman en het Overzicht van de week te laat waren, verschijnen deze niet in dit nummer.

L.J. VEEN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Het oude en nieuwe in Keizer Karel's stad: Nijmegen.
I.

Ver weg, althans als men in ons kleine land van ver kan spreken, zeer nabij de grenzen van Duitschland, strekt zich het vruchtbare Rijk van Nijmegen uit, in welks midden aan de oevers van de Waal en statig tusschen donkere bosschen en werkelijk welige landauwen, zich verheft de stad van Keizer Karel, het oude Noviomagum, het nog ouder Oppidum Batavorum, thans reeds lange jaren voor ontelbaar velen in den lande, een lokkend lustoord, en telkenmale voor nieuwe scharen van vreemdelingen schoonheid uitspreidend. Nauw heeft men Arnhem verlaten of reeds worden de tinnen van de oude veste zichtbaar over de vruchtbare Betuwvlakte; uitgestrekte akkers en groene weilanden, vriendelijke tuinen, fraaie villa-parken, wisselen elkander af totdat ten slotte Lent met zijn boomgaarden wordt bereikt, waar men reeds onder de rook der stad is. Dan nog enkele seconden en de trein ratelt den massieven spoorbrug over; snel gaat het achtereenvolgens door de drie reuzenbogen, waarvan de pijlers

belemmerend werken op een panorama, dat men geniet, gelijk er slechts weinige in ons land zijn. Tegen de heuvelen opgebouwd amphitheaters-gewijze als Genua of Edinburgh, strekken zich langs den Waalstroom de rijen der typisch roodbruingekleurde huizen en huisjes uit; hooger, steeds hooger gaat de dicht aan-

eengedrongen steenmassa, welke eindigt in het zomers geheel in groenen dos gestoken Valkhof, dat zich in zijn ouden middeneeuwschen burchtvorm verheft als een wachter boven de stad gelijk de machtige keizerlijke burcht van Buda als het ware dreigend neerblikt op het aan de overzijde gelegen Pest. En aan den rechterkant ziet men de rivier afwaarts vloeien naar zee, ziet men den nieuwen havenaanleg vol leven en beweging. Men moet dit schouwspel genieten op een heerlijken zomeravond, wanneer het electrisch licht zijne stralen uitzendt over de Waalkade, overal in de huizen de kleine lichtjes flikkeren, en op de rivier zelve groote en kleine strepen zich in het maanlicht tegen den rustigen stroom afteekenen; wanneer de sterren flikkeren en op den achtergrond slechts nauw zichtbaar laten de donkere bosschen en heuvelrijen, dan eerst ziet men Nijmegen zooals het kan zijn op zijn schoonst, dan gevoelt men wel wat dr. Edward B. Koster dichtte:

O stad van licht, met zilver-gouden gloor
Op 't spieg'lend water, dat vlak uitgespreid,
In nachtvreê, tot ontvangenis bereid,
Uw peilend glans-getril in zich verloor!

En opwaarts slingert zich de straat, waardoor
Geel-roode stippen gloeien; Majesteit
Omgeeft het Valkhof, droomend van den tijd
Toen Keizer Karel daar zijn rust verkoor.

Laag hangt de maan, een oogstmaan rossig-goud,
Al langzaam nederdalend op de stad
Terwijl zij ernstig in het water schouwt.

Hoog rijst de hemelwelving, blauwig-teer,
Die wolkloos toont haar ganschen sterrenschat
En 't water kaatst hen alle lieflijk weer.

De trein heeft de overkapping van het ruime stationgebouw boven zich gekregen en Nijmegen is bereikt. Over de breede perrons van het inderdaad voor een toekomst van jaren ingerichte station gaat het naar buiten en reeds de eerste kennismaking met deze stad aan Nederlands Z. Oostelijke grenzen moet den vreemden bezoeker wel in staat stellen het eigenaardig cachet op te merken, dat haar in zoo hooge mate eigen is en waaraan zij haar indruk van een zekere deftige voornaamheid, doch gepaard aan lieftalligheid, dankt. Men ziet het direct, dat men hier is in een natuuroord, waar nog niet de bouwgrond met centimeters wordt afgemeten en waar geen massale huurkazernes het uitzicht kunnen belemmeren. De Stationsweg met zijn aardig plantsoen, de breede Spoorstraat met haar hooge boomen geven beiden een aangenamen toegang tot de stad en voeren allereerst naar het ruim aangelegde Keizer Karelplein, waar in het midden een klein park met klaterende beekjes tot niet geringe verfraaiing strekt. Maar afgezien van die zorg, welke de gemeente in zoo groote mate aan de verfraaiing van hare openbare wegen besteedt, vormen deze door den aanleg alleen reeksen paden, welke tot een wandeling uitlokken. In alle buitenwijken treft deze bijzonderheid steeds weer; bij de breede avenues of singels, zoowel als bij de minder breede zijstraten; alles blijkt er op berekend om geheel de buitenstad te maken tot een grooten tuin.

De bouw van de villa's, de bouw ook van minder groote huizen is daarmede zooveel mogelijk in overeenstemming gebracht en wanneer alles in den zomertijd onder groen en bloemen verscholen is, is er geen stad te denken, die in dat opzicht met Nijmegen kan wedijveren. 's Avonds ziet men dan, in de tuinen voor de huizen, de familiën buiten zitten en de lampjes van het theeblad schitteren tusschen het groen door als even zoo vele lichtjes. Er spreekt uit dit alles een karakter van gezelligheid en vertrouwelijkheid, hetwelk toch nooit afdaalt tot een onaangenaam, al te vertrouwelijk provincialisme.

Geografisch gesproken, is zeker het Keizer Karelplein niet het middenpunt van de stad. Integendeel, het ligt veeleer in een der uithoeken. Sociaal is het in zekeren zin wel een middenpunt, omdat aan het Keizer Karelplein gelegen is het Societeits-gebouw, dat de grootste, hoewel daarom nog niet de gezelligste en de meest aantrekkelijke concerten schouwburgzaal in zich bevat. Maar een middenpunt is het zeker in dien zin, dat van hieruit als even zoovele stralen van een boog de wegen gaan, die naar de schoone omstreken voeren, welke een niet belangrijk onderdeel van Nijmegen's aantrekkelijkheid uitmaken. Langs den reeds genoemden Stationsweg en vervolgens langs den Kronenburger Singel, zeer sierlijk aangelegd ter linkerzijde van het langwerpige Kronenburgerpark, waarin de oude Kronenburger toren, welke het Rijk voor de somma van *f* 1. - jaarlijks aan de stad verhuurt, zich spiegelt in het water van de vijvers, die zoo artistiek tusschen het groen zijn aangelegd geworden - gaat het naar Hees, een aardig plaatsje met tal van villa's en naar Neerbosch waar men de groote en welbekende weesinrichting aantreft, welker bloei zeker niet is achteruitgegaan, nadat voor een acht-

tal jaren de Schiedamsche predikant Dr. Schrijver van den ouden heer van 't Lindenhout het bestuur overnam. Langs den breeden zoogenaamden Graafschen weg, den ouden heirweg, gaat het voor een deel tusschen de polders van het Rijk van Nijmegen door, naar de oude vestingstad Grave, en vandaar Brabant in. Langs den St. Annaweg, temidden van de kwartieren, die speciaal uitverkoren schijnen voor Indische en andere gepensioneerden, gaat het allereerst over de Mookerheide, vanwaar men een werkelijk eenig vergezicht heelt over de omgeving, dan langs den Plasmolen met zijn uitgestrekte bosschen, naar Gennep en verder Limburg in, den weg op naar Maastricht, de oude route voor den bekenden wegwedstrijd Maastricht - Nijmegen en terug, waarop eenmaal Cordang zijn eerste lauweren plukte. Langs den Groesbeekschen weg, den meest heuvelachtigen, dien men zich denken kan, wordt men gevoerd naar Groesbeek, een eigenaardig dorp, dat in geheel zijne samenstelling de Duitsche nabuurschap verraadt, en vanwaar men midden door het dichte en dikke Reichswald kan trekken naar Kleef, bij Nijmegenaars bekend als ware het een onderdeel van hun eigen stad. Langs de Bisschop Hamerstraat, waar zich aan den ingang het door Schaepman onthulde monument van den in Nijmegen geboren Missionaris bevindt, die in China als een slachtoffer van zijn geloofsijver viel, voert de breede Molenstraat stadwaarts, eigenaardig als een trechter naar beneden toeloopend en aan het einde nog maar juist toegang gevend tot de zooveel nauwere Broerstraat. En ten slotte is er de Oranjesingel, een van de meest luxueus aangelegde singels der gansche stad, en een aaneenschakeling vormend van smaakvol ontworpen villa's, die voert op de wegen naar Berg en Dal en Beek; naar Beek, eenigszins als het onderlangs onmiddellijk grenzend aan de lage weilanden van de Ooy en vooral in de vroege lentemaanden een wonderbare natuurpracht gevend; naar Berg en Dal als bovenlangs, over heuvelen en tusschen de bosschen van de Meerwijk door.

Berg en Dal zelf vormt hier het einde, doch juist in de onmiddellijke omgeving daarvan strekt zich misschien het schoonste deel der Nijmeegsche omstreken uit. De bosschen daarachter, die reiken tot over de Duitsche grenzen en den smallen schilderachtigen weg naar Kleef nauw insluiten, zijn van kleine oppervlakte, maar bijzonder mooi. En zoowel eene wandeling naar het kleine, mooie meertje bij den Duivelsberg, zoo droevig bekend geworden na den moord van het Luiksche meisje in 1905, als de wandeling, die over heuvelachtige terreinen van Berg en Dal naar Beek voert, geeft eenerzijds boschgezichten, anderzijds panorama's te genieten, die niet overal in gelijke pracht worden aangetroffen. En alleen de opsomming van de stralen van dezen boog mag voldoende heeten om eenigszins een indruk te geven van wat Nijmegen heeft aan omstreken

Nijmegen zelf is een zomerstad op ende op; de ligging der stad heeft haar daarvoor als uitverkoren en vooral in die richting heeft men hare schoonheid ontwikkeld. Nog in 1852 mocht de Nijmeegsche historicus Van der Brugghen klagen over de knellende banden, waarin de vestingmuren Nijmegen gevat hielden; vestingmuren die van geen beteekenis meer waren, die grond ongebruikt lieten, welke de meest kostbare en voor de stad de meest waardevolle was; in 1874 evenwel kwam de aldus genaamde Uitleg tot stand, en wist de gemeente zich door hare overeenkomst met het Rijk, de rechten te vermeesteren, die haar toestonden Nijmegen binnen korten tijd zoodanig te verfraaien, dat het de eerste onder hare zusteren werd. Met zeldzaam logisch en tegelijk artistiek talent is deze Uitleg aan alle kanten gelijkmatig aangevangen en voortgezet. Doch niemand zal het ontkennen, dat deze zijn hoogtepunt heeft bereikt

aan den noordelijken kant der stad; waar de hooge oevers van de Waal in niet geringe mate medewerken om dit schoon te bevorderen.

Men schildert als zeer bijzonder en bekoorlijk - en niet ten onrechte - het panorama, dat men geniet vanuit de serre van Hotel Groot Berg en Dal, en dat panorama is niet de geringste aantrekkelijkheid voor het daar des zomers opgediende, in den regel uitstekende diner; maar een veel schooner panorama kennen wij toch in Nijmegen zelf, op den hoek van den Sterrenschansweg en den Batavierenweg. En verrassend is menigmaal het gezicht geweest van een vreemdeling, dien wij naar dit plekje voerden, en die dan eensklaps het heerlijke en onbelemmerde uitzicht kreeg over den breeden Waalstroom zooals deze zich daar kronkelt tusschen de Betuwe aan den eenen kant en de Ooy vlakte aan den anderen kant, bijna na te gaan tot op het punt, waar hij uit den Rijn zich af-

scheidt; als hij dan dat vergezicht ziet ontrollen, dat een der schoonste provinciën aan zijn oog vertoont en dat op een helderen dag doet zien tot aan de torens van Arnhem. En dan verder gaande, eerst den Batavierenweg langs, met steeds datzelfde panorama, dat den blik onafgebroken en als betooverd geboeid houdt, door het Hunerpark, komt men aan dat deel van Nijmegen, dat in de onmiddellijke nabijheid de drie straten telt, die de namen levendig houden van de mannen, die zooveel voor het nieuwe Nijmegen hebben gedaan: van Graadt van Roggen, van Francken en van Terwindt, straten, welke mede tot de aangenaamste der stad mogen gerekend worden en welke wel doen zien, dat in dit kwartier niet de 'Under ten' bij voorkeur huizen. Alles is hier ruim en breed opgevat; alles spreekt hier van een zekere, doch niet overdadige weelde en van gevoel voor symmetrie in deze zomerstad. Alles spreekt hier van de welvaart, die Nijmegen ook stoffelijk mag genieten en doet gevoelen, dat het eene nijvere bevolking is, welke hier gehuisvest is.

Het is ook in dit deel, dat de Vereeniging van Oud en Nieuw, de aanpassing van het zorgvuldig bewaarde van vroegere dagen aan het geheel in den stijl van het tegenwoordige opgetrokkene, het beste uitkomt en zich het sterkst doet gelden. De oude wal, welke eenmaal diende om de oude Hunerpoort te verbinden met het Valkhof, is thans de achtergrond, met klimop begroeid in zijn zware bogen, van het Hunerpark, en over dezen wal heen, waar vroeger in de rumoerige oorlogsdagen de wachters gingen met zwaren tred, is nog de wandeling geopend naar den toren, dien de landvoogd Alexander Farnese Hertog van Parma oprichtte, om vandaar uit den omtrek te overzien en welke thans voor den rustigen toerist dienst doet als Belvédère. Onder aan den voet van dezen toren slingert zich de Voerweg, vroeger een berucht kwartier van Nijmegen, thans door het sloopen der daaraan gelegen huizen geheel van deze beruchtheid vrij gemaakt, en overbrugd door een toegang naar het Valkhof. Ook hier is het oudste en nieuwste van Nijmegen in zeldzame eendrachtigheid vereenigd. In zekeren zin is de geschiedenis van Nijmegen innig samengegroeid met de geschiedenis van het Valkenhof, gelijk het eertijds heette; niet het minst, omdat Keizer Karel de Groote, die aan Nijmegen zijn naam van Keizer-Karelstad schonk, er bij uitstek gaarne vertoefde, liever nog dan te Ingelheim en te Aken. Hij was het die van hier uit de Saksers tot onderwerping bracht, die hier in den Karolingischen kapel zijn gebeden kwam storten en die de eerste fundamenten legde voor het uitgebreide complex, dat later als het Valkenhof bekend zou staan. Een lange rij van vorstelijke en beroemde personen heeft aan het Valkenhof herinneringen bewaard, te veel om op te noemen. Barbarossa toefde er veel

De Romaansche kapel op het Valkhof, dateerend uit den tijd van keizer Barbarossa.
Foto: Wilhelm Ivens, Nijmegen.

en aan zijn verblijf dankt men de Romaansche kapel, waarvan nog slechts een zeer geringe ruïne over is; de hertogen van Gelre vestigden er na 1248 hun vaste heerschappij en het is ook op het Valkenhof, dat de aandoenlijke geschiedenis speelt van Eleonore, de gemalin van Reinout II. Keizer Karel V toefde er enkele dagen in 1546 en Margaretha van Parma werd hier het eerst welkom geheeten in Nederland. Prins Willem V, de ongelukkige erfstadhouder, hield op het Valkenhof verblijf in de rumoerige patriottische dagen van 1787 en '88, en van hieruit ondernam zijne gade haar tocht naar de Goejanverwellensluis; hij was de laatste vorstelijke gast, want in 1794 werd het Valkenhof door het bombardement der Franschen zoodanig geschaad, dat de regeering besloot het gebouw te doen sloopen. Verzet van hen, die dit ‘alleroudst en vermaardst gebouw op den Bataafschen grond’ wilden behouden, baatte nìet en in den aanvang van 1796 werd de burcht voor ruim *f* 90.000 toegeslagen. Op de plaats, waar de burcht stond, is thans de fraaie wandelplaats die vooral in de latere jaren tot eene der fraaist denkbare is gemaakt en welker aanleg amphitheatersgewijze alweer als bijzonder gunstig mag worden geroemd.

In de Karolingsche kapel kwam Keizer Karel de Groote zijne gebeden doen en vooral met Paschen verzuimde hij zelden op zijn geliefd Valkenhof te zijn. Het is vandaar, dat een der dichters van het treurspel ‘Keizer Karel de Groote’, oorspronkelijk Nijmeegsch werk, voor enkele jaren opgevoerd, mocht dichten, en een van des Keizers edelen mocht doen zeggen:

> ‘Maar dan die klok - wat wil dat klokgelui?’
> ‘'t Is op bevel des Keizers, dat zij luidt!
> Wanneer hij op deez' oude burcht vertoeft,
> en het Paaschfeest voorbereidt; dan knielt
> hij 's avonds, na volbrachte taak en dankt
> zijn God, voor wat hem werd geschonken,
> en bidt zijn God om kracht en wijs beleid.
> Van 's morgens vroeg arbeidt hij uur aan uur,
> regeert het land, dat vrede en welvaart bloeie,
> en waar gevaar dreigt, gordt hij aan het zwaard.
> Zoodra de zonnewijzer het uur vermeldt
> van d' ondergang der zon, trekt zich de Keizer
> terug in 't bidvertrek en bidt een half uur lang.
> Dan luidt van 't slot de klok. - De goede burgerij
> vreedzaam vereenigd in haar huizen langs de Waal
> weet dan, dat het uur gekomen is, waarin de Keizer
> zich nederbuigt voor den Vorst, die aller Keizer is.
> Gansch Nijmeegs burgerij weet dat en keert naar huis
> voordat de klok haar eerste slag doet hooren.
> En het volk noemt haar de Keizer Karels Klok.’

En ook nu nog, nu eeuwen en eeuwen zijn verstreken, luidt van half negen tot negen uur de klok, die inderdaad de Keizer Karels klok nog altijd wordt genoemd. Of de legende waarheid bevat of verdichting, het is niet uit te maken. Wel is het zeker, dat de bevolking van deze traditie al even ongaarne afstand zou doen als het enkele jaren geleden

De Karolingische kapel op 't Valkhof, 't oudste, nu geheel gerestaureerde deel, van de Keizerlijke Burcht
Foto: Wilhelm Ivens, Nijmegen.

geschiedde, toen zij haar torenwachter moest missen.

Vóór de Karolingische kapel, op de plaats waar naar Tacitus' aloude verhaal, eenmaal Claudius Civilus stond, en den brandenden toorts naar beneden wierp, heeft men het schoonste uitzicht, dat van het Valkhof te genieten valt. Ook hier ziet men de Waal af tot op verren afstand; ook hier kan de blik gaan over de Betuw-vlakte, doorsneden door den spoorweg, welks treinen witte rookwolken boven de weilanden

doen opstijgen; maar hier heeft men bovendien het schilderachtig gezicht in de oude stad, in de kronkelende kromme straatjes van die oude stad, die voor een deel evenwijdig met de oude Waal loopen, voor een deel loodrecht daarop liggen. Hier, voor de Karolingische kapel, die het uitgangspunt is geweest voor de onderzoekingen naar de vroegere samenstelling van het Valkhof - onderzoekingen, die dank zij den onverdroten ijver van den gemeente-architect den Heer Weve en andere historie-vrienden, juist in den laatsten tijd zoo gunstige resultaten hebben opgeleverd - hier kan men weer van een schoon uitzicht genieten, hier kan men zich aan de poëzie van droomen van het verleden overgeven, aan Nijmegen denken in al de glorie van wat het achtereenvolgens geweest is, aan de bonte mengeling van conflicten, welke het eenmaal heeft opgeleverd.

En dan mag men het den zanger nazingen, die van Nijmegen getuigde:

> Een ander moge vrij op Uw gebreken smalen,
> Mij blijft Ge dierbaar als mijn moeder, grijze stad,
> Als toen Ge Grooten Karels vorstenglans bezat,
> En, Rijksstad, met zijn vorstelijk paleis mocht pralen.
>
> Steeds blijf ik van Uw roem, uw deugd, uw schoon verhalen
> Al d'eeuwen door bleeft G'op uw recht en vrijheên prat,
> Zelfs in uw ouderdom zijt Ge niet moe of mat
> Maar zendt uw dankbaar kroost nog zonnestralen.
>
> De banden, die U eeuwen knelden, zijn verbroken;
> Een gordel van bevalligheèn omvat U teer
> Waar eens den Oorlogsgod de wierook werd ontstoken!
>
> Het enge keurslijf van uw wallen wierpt Gij neer
> Thans prijkt G'opnieuw gelijk een bloeme pas ontloken.
> Uw weduwrouw heeft uit - Karolus leeft thans weer!

Het is treurig te bedenken, dat de nieuwe brug, die men voor een vaste verbinding vanuit het Hunerpark heeft geprojecteerd, voorgoed dit heerlijk vergezicht zal vernielen. Alsof waarlijk de spoorbrug niet al genoeg een leelijke sta-in-den-weg is!

In het laatst der 18^{e} eeuw was het Valkhof, gelijk reeds gezegd, zetel van het Prinselijk Hof, in de benarde dagen van patriotten en prinsgezinden. Op den 7^{en} November 1786 namen de hooge gasten hun intrek op den Burcht, en den volgenden dag ging de Magistraat zijn compliment maken ‘op den gerecipieerden voet.’ Van het leven van den Stadhouder in zijn goede stad Nijmegen is weinig

bekend, daar er destijds daar geen courant bestond. ‘De aloude burcht’, leest men in de Gedenkschriften van een voornaam Nederlansch beambte, ‘welker muren in lang verloopen eeuwen zoo dikwijls van vorstelijke, zelfs keizerlijke feesten weergalmd hadden, maar die nu voorlang eenzaam en verlaten neerzag op het heerlijk landschap, dat zich onder haar uitbreidt, scheen plotseling weder door den vroegeren luister omstraald.’ Ook nu ontbrak het niet aan hoffeesten, waartoe met vele aanzienlijke en notabele ingezetenen, ook de talrijke Geldersche adel, meerendeels Prinsgezind, genoodigd werd. Bovendien bracht de vorst nu en dan bezoeken aan plaatsen en streken waar hij wist dat zijn persoon en gezag nog geëerbiedigd werden. Daarbij herhaalde uitstapjes naar het geliefkoosde Loo, waar hij zich geheel kon overgeven aan die uitspanningen, waarin hij het meest genoegen vond, wandelritten in de lommerrijke bosschen, de visscherij in het Uddelermeer, toen van veel grootere uitgestrektheid dan thans, en de daarmede gepaard gaande partijen en rijkelijk met Bourgogne besproeide maaltijden. De jonge prinsen wisselden druk bezoeken met de Pruisische huzarenofficieren, op de grens gelegerd, terwijl Hollandsche officieren en staatsbeambten, onder wie de dichter Bilderdijk, voortdurend heen en weder reisden, om den Stadhouder op de hoogte te houden, van al wat er in den lande omging.

Het is daar ter stede nog bij overlevering bekend, dat Willem V een trouw kerkganger was, en bij elk bezoek een ducaat in het armenzakje liet glijden. De vorstelijke familie placht de diensten bij te wonen, in die overdekte bank vóór den preekstoel, de vroegere Gedeputeerdenbank, waar het wapen van Gelderland boven prijkt, en die met de bank er voor, nog steeds het Prinsengestoelte genoemd wordt. Somwijlen werd ook de Luthersche kerk bezocht. Bij een dier gelegenheden verkondigde Ds. Lungstrass, de toenmalige Luthersche predikant, dat hij niet begreep hoe er lieden konden bestaan, die den Prins niet liefhadden: ‘Solche Menschen’, zeide hij, ‘verdienen ja den Namen nicht von Menschen, sondern eher von zerfleischten Teufeln.’ Er bestaat nog in handschrift een soprano solo, gecomponeerd door den organist Wilm. Gotlieb Hauff, voor ‘Z.D.H. den Prins van Oranje, bij zijn intrede in de Luthersche Kerk te Nijmegen’, die bij zulke gelegenheden gezongen werd. Verder herinnert aan het verblijf op den Burcht eene gravure în de Gemeenteverzameling, naar een teekening, gedateerd Nijmegen 1784, voorstellende een manege; op den voorgrond ziet men Prins Willem Frederik, later Koning Willem I, en zijn vader Willem V. Uit raadssignaten blijkt verder, dat bij alle voorkomende gelegenheden, geboortedagen, sterfgevallen, enz. de Magistraat steeds aanbood, een commissie naar het Hof te zenden om Z.D.H. te complimenteeren, en geregeld ten antwoord ontving, dat Hoogstdezelve bereid was, den wil voor de daad te nemen en de moeite niet wilde vergen!

Nijmegen is eens genaamd de stad met een rijk verleden; stad ook met eene schoone toekomst. Inderdaad en in meer dan een opzicht mag gezegd worden, dat zij deze toekomst verdient. Want Nijmegen moge veel gebreken hebben, die gebreken zijn van haar gemeentebestuur en van haar bevolking, één gebrek heeft ze niet en dat is ondankbaarheid, tegenover degenen, die het in de laatste tientallen van jaren groot en fraai maakten. De namen van de drie mannen, die hieraan hunne beste krachten gaven, de namen van Graadt van Roggen, Francken en Terwindt, ze leven voort als die van eene onsterfelijke drieëénheid. De toegang tot het Valkhof is hun ter eere gewijd, een regentenstuk van Anton van Wely hangt te hunner eere in het Raadhuis

en al is nog steeds het standbeeld niet verrezen, dat men hen eens heeft toegedacht, grooter eere nog genieten zij door de wijze waarop voortdurend hun werk wordt aangevuld.

Zoo is waarlijk het nieuwe Nijmegen zeker niet het minste van de drie Nijmegens, welke wij kennen.

* * *

Nijmegen is, en terecht, trotsch op hare geschiedenis; ze noemt zich bij voorkeur de stad van Keizer Karel, maar hare historie gaat terug tot veel ouderen datum, dan die van den grooten keizer der Franken, en haar ontstaan wordt door bijna evenveel eeuwen daarvan gescheiden als thans ons eeuwen scheiden van het bloeitijdperk van den Leentijd. Reeds in de derde eeuw was de oude stad bekend als Noviomagum, maar van tevoren, toen Julius Caesar in ons land kwam, was zij er het Oppidum Batavorum, waarvan Tacitus de in-brandstichting verhaalt. De Romeinen vestigden hier het tiende legioen met geheel zijn aanhang van zoetelaars, kooplieden, werklieden en slaven; en uit den

aard der zaak bracht aller verblijf handel, bedrijf en levendigheid met zich, ontwikkelde de vroeger zoo eenvoudige Geldersche vesting zich tot eene plaats, voor dien tijd van groot belang.

Een groote weg tusschen Keulen en Nijmegen werd aangelegd, en bewijzen de talrijke vondsten van Romeinsche antiquiteiten, welke dagelijks nog in Nijmegen zelf en in de omstreken worden gedaan - de bekende verzamelaar, de heer Kam, liet bij zijne villa op den Berg-en-Dalschen weg een museum daarvoor inrichten - dat inderdaad hier van eene belangrijke Romeinsche vestiging sprake is geweest; de oude kronieken, welke Pontanus, Arkstee en In de Betou ons hebben gebracht, geven de bewijzen te over van den voortdurenden bloei, waarin Nijmegen zich mocht verheugen. In de onmiddellijke nabijheid van het Oppidum Batavorum heeft zich de laatste strijd van Claudius Civilus afgespeeld; later waren het de Franken, die de macht der Romeinen overnamen en medewerkten tot den bloei der stad. De invallen der Noormannen mochten ook haar niet ontzien, zij richtte zich op na de ontvangen slagen en reeds in den aanvang der Middeneeuwen is ze het belangrijk centrum van handel en verkeer. Wie hare geografisch gunstige lìgging beschouwt, begrijpt al dadelijk dat dit niet anders kon; wie de ligging goed ziet, vindt daarin ook het geheim van hare tegenwoordige snelle ontwikkeling, vindt daarin terug wat de bevolking in de laatste tientallen van jaren zichzelf heeft herinnerd.

Nog altijd neemt voor Nijmeeg's verkeer de Waal zijn oude plaats in; maar de Waalkade mag tot de belangrijkste gedeelten der stad behooren, mag haar belang vooral hebben doen gevoelen in de dagen der hooge overstroomingen, toen men niet de beschikking over haar had, het schoonste deel der stad is zij in geen enkel opzicht meer, het beste zeker evenmin. Het mag in vroeger tijden zijn geweest, dat de brave kooplieden zich bij voorkeur aan de Waal zelf vestigden, om het uitzicht te hebben op den stroom, die hun het directe verkeer met het rijke Duitsche achterland toestond, thans is de tijd reeds lang uit; wat Rotterdam in groote mate heeft doen zien, leert Nijmegen in het klein. Het zijn thans pakhuizen, bergzolders en koffiehuizen van beter of geringer gehalte, welke zich daar in bonte mengeling uitstrekken met daar tusschenin nog een enkel woonhuis, welks naamplaat onmiddellijk spreekt van een oude Nijmeegsche familie. Maar vanaf het begin tot het einde, vanaf den spoorbrug tot aan het Valkhof is er drukte en beweging. Men moet dit zien op de marktdagen, wanneer vooral vanuit de Betuwe de boeren en boerinnen in de eigenaardige kleederdracht der Gelderschen naar den overkant komen of op de jaarlijksche paardenmarkt, die mede heel wat drukte geeft. Dan mag de goede oude pont, die zich met den naam van ‘Zeldenrust’ heeft bestempeld, inderdaad haar naam gerechtvaardigd achten; dan echter tegelijkertijd doet zich sterker dan ooit de behoefte gevoelen aan dat, wat dank zij het krachtig initiatief van enkele vooruitstrevende Nijmegenaars in de laatste jaren als een dringende noodzakelijkheid is gevoeld voor de zich ontwikkelende stad: een brug over de Waal, die een vaste verbinding geeft voor het verkeer, dat al grooter en grooter wordt sedert onder meer voor de automobielen hier de rechtstreeksche verbinding met Brussel en Parijs is te zoeken; die brug, die er nu werkelijk zal komen, maar gaan de aangenomen plannen door, tegelijk zal bederven het schoonste wat Nijmegen heeft: het uitzicht op en langs de Waal. Misschien echter was de behoefte des winters nog duidelijker, want dan wordt bij den ijsgang de brug met ‘Zeldenrust’ te zamen in de haven opgeborgen uit vrees voor erger; en dan kan men het schouwspel zien, dat op de bekende schilderij ook

in de raadzaal aanwezig, zoo voorhistorisch schilderachtig zich voordoet: de overzetting van geheel de familie met het paard erbij in een roeiboot. Inderdaad met ‘Zeldenrust’ zal, nu waarlijk de millioen gulden voor een hangende of de anderhalf millioen voor een gewone vaste brug zijn gevonden, een werkelijk stukje Nijmeegsche geschiedenis verdwijnen; een stukje geschiedenis, dat verder teruggaat dan velen denken, maar een vrijwel onmogelijke toestand voor eene zoo moderne stad als Nijmegen, zal ook ten einde zijn gebracht. En kennend de energie van de achtste stad van ons land, mocht inderdaad tevoren betwijfeld worden, dat dit lang zou duren nadat men eenmaal de hand aan den ploeg sloeg!

* * *

Veel ìs er, dat in Nijmegen aan heel oude dagen herinnert, veel dat reeds op eeuwen terug wijst. Maar veel ook, in de stad en hier aan de Waal, dat toch meer moderne geschiedenis lijkt. En zeker wel met het beleg

van Nijmegen, dat in 1591 door de merkwaardige reductie der stad beëindigd werd, betreedt men zonder terughouding het terrein der moderne historie.

Het wapengekletter, de doffe knallen der nog zeer onvolmaakte vuurmonden brengen den toeschouwer midden in den tachtigjarigen krijg, dien de voorvaderen tegen de Spaansche overheerschìng streden, in dat gedeelte van dien oorlog, dat de jeugdige prins Maurits, na den moord op zijn vader Stadhouder geworden, als schier onverwinbaar veldheer door de Nederlanden trok en achtereenvolgens vestingen van de sterkte Sluis, Steenwijk, Coevorden, Groningen, Breda, aan zich onderwierp. Reeds bijna zes jaar lang zag ook Nijmegen zich belegerd, vanaf hare overgave aan den Spaanschen landvoogd Parma in 1585 werd de stad vanuit de Schans Knotsenburg, aan de zijde van Lent opgeworpen, op de plaats waar nu een landhuis van dien naam staat, door Staatsche en Engelsche troepen bedreigd. Wel slaagde de Nijmeegsche bezetting er in om eenmaal die Schans te verwoesten, maar kort daarop werd zij opnieuw bezet en vandaar uit eene beschieting geopend op de stad, die in 1590 zoo eene uitwerking begon te verkrijgen, dat op alle punten de huizen in brand vlogen, het bovenste gedeelte van den toren werd afgeschoten, het Raadhuis en de Waag ernstig werden bedreigd, het Spinhuis in de Huchterstraat zelfs in vlammen opging. Het garnizoen, omtrent drie vendelen sterk, werd door de slechte betaling, die de heerschende stilstand in handel en welvaart uitlokte, tot voortdurende baldadigheden gedreven en kon slechts met moeite door den gouverneur Geleyn in bedwang worden gehouden. De toevoer aan levensmiddelen, die voortdurend kon plaats hebben, omdat de stad aan de landzijde nog niet was ingesloten, werd steeds minder. Kortom, het waren donkere dagen voor Nijmeeg's ingezetenen, maar nog erger beproeving zou hen wachten.

In 1591 verscheen Prins Maurits zelf voor Nijmegen om door eigen inspanning de veste te veroveren, die ging meetellen in het beknopte Europeesche staatsbeleid dier dagen. Verschrikt door deze tijding, richtte de magistraat zich met dringende beden om hulp tot Parma, die al dien tijd in Spa vertoefde, daar heilzoekend voor zijn rheumatiek en temidden van zijn kuur blijkbaar weinig gevoelende voor de nooden der burgerij, die ter wille der religie zoo trouw voor den Spaanschen Koning had stand gehouden. Eindelijk verscheen hij met een groot gevolg en een talrijk leger, was een dag te gast bij burgemeester Kelffken in het huis op den hoek van Platenmaker- en Snijderstraten, dat nog thans in wezen is, en trok vervolgens de Betuwe in. Echter zonder er eenigen roem te behalen, want niet alleen verdedigde de bezetting van Knotsenburg zich onder aanvoering van Gerhard de Jonghe zoo dapper, dat de Schans niet te nemen viel, maar in een treffen tusschen Elst en Ressen brachten de stoutmoedige ruiterkapiteinen, Marcelles Bacx en zijne beide broeders den Spanjaarden zulk een heftigen slag toe, dat wijken over de Waal in allerijl noodzakelijk was. Parma, gegriefd door de onheusche begroeting, die de bevolking hem bij zijn terugkeer bereidde, reisde weder weg naar de genezende bronnen en liet slechts een klein leger achter, dat evenwel, toen men het in Nijmegen zelf niet wilde herbergen, op Grave aftrok.

Nu scheen het lot der veste spoedig beslist. Prins Maurits, met een leger van 72 vendels infanterie en 17 vendels ruiterij aan de zijde der Betuwe aangekomen in gezelschap van een staf, die mannen als de Friesche Stadhouder Willem Lodewijk, den Rijngraaf van Solms, Groeneveld, Hortinga, Sir Francis Vere onder zijne leden telde, liet onmiddellijk een schipbrug slaan over de Waal, een weinig boven de plaats,

waar thans fort Krayenhoff ligt. Tegenover de Hoenderpoort en in de Ooy, tegenover den Lappentoren, en langs geheel de benedenstad werden de mortieren dreigend in stelling gebracht. En hoewel niet zoo spoedig kans bestond voor het schieten van een bres, werkten toch deze toebereidselen op het hart der Nijmeegsche bevolking dermate beangstigend, dat in haar midden al meer en meer stemmen voor de overgave zich deden hooren. Trouwens, hulp van buiten kon zij niet verwachten, binnen verschrikte haar de muiterij der hongerige Spaansche troepen, voortzetting van het beleg beteekende voor haar een algemeen verlies van welvaart en nijverheid; wie kon het haar ten kwade duiden. dat zij terugdeinsde voor een bombardement, hetwelk haar stad tot een puinhoop zou maken? Toch gaf de veste zich zoo spoedig niet gewonnen. Den eersten keer dat Prins Maurits haar liet opeischen, bekwam hij het antwoord, dat hij was een jong vrijer en de stad eene vrijster, waaraan hij echter zoo licht niet zou raken

of hij moest daarvoor meer moeite doen. Een tweede maal vernam de sommeerende trompetter, dat de Stadhouder de stad al zes jaren kwijt was en dus om één dag geen haast behoefde te maken. Doch eindelijk, overigens slechts zes dagen na Maurits' komst, verklaarde men zich tot onderhandelen bereid en werden van weerszijden de gezanten afgevaardigd, die de acte van reductie tot stand brachten. Den 21sten October 1591 had de capitulatie plaats en trokken de troepen der Staatschen met wapperende Oranjevaandels de veste binnen, die tevoren de Spaansche bezetting onder krijgsmanseer had verlaten.

Na dien dag, de korte Fransche perioden van 1672 en 1810 uitgezonderd, is Nijmegen niet meer in vreemde handen geweest!

* * *

Hetzij langs den steilen Lindenberg met het terzijde gelegen oude klooster, hetzij langs de niet minder steile en zich eenigszins kronkelende Grootestraat, hetzij ten slotte langs de rechthoekig gebogen en meest karakteristieke Priemstraat, bereikt men vanaf de Waalkade de bovenstad. De markt, de lange en korte Hezelstraat, de lange en korte Burchtstraat, de Broerstraat, de Houtstraat en ten slotte de Molenstraat met de merkwaardige stichting, die mede van Nijmeegsche geschiedenis is, het Oud Burgeren Gasthuis, vormen te zamen het echte stadscentrum. Men moet daar op een zomerschen en drukken marktdag verkeeren, daar in de over het algemeen nauwe straten botsingen weten te vermijden met de niet alleen figuurlijk goedronde Brabantsche en Geldersche boeren en boerinnen, bij voorkeur de laatste althans, met een breede mand aan de armen; dan eerst ziet men dat Nijmegen niet alleen een stad is, maar ook het centrum van een breede strook omliggend platteland. Hier is men reeds in het oude Nijmegen; in de Broerstraat, waar het huis van Canisius staat, jaren achtereen een restaurant, welks inrichting eenigszins herinnerde aan dat Hotel in Lausanne, waar de diners hooger in prijs zijn, wanneer men ze gebruikt in dat deel van de zaal, waar de Engelsche philosoof Gibbon, eenmaal de eigenaar van dit huis, naar der traditie wille heeft gearbeid, dan wanneer men datzelfde diner krijgt in het deel van het vertrek waarin hij niet heeft gezeten; in de Burcht- en Hezelstraten, waar zich de huizingen bevinden, die in 1678 de ambassadeurs der Mogendheden tot verblijfplaats strekten en onder haar dak de verschillende vredes geteekend zagen; in de kleine en groote Gassen, waarvan een het huis bevat, waar Brugman is gestorven. Maar geen van die straten heeft meer iets overgehouden van haar oude karakter; men moet de geschiedenis der huizen en straten kennen om het oude te gevoelen; alles in deze winkelstraten is vernieuwd, en nieuw leven spreekt uit deze straten dan ook tegen. Hier, men behoeft er de winkels slechts aan te zien om het te gevoelen, hier is een krachtige middenstand die niet allereerst zijn heil heeft gezocht in steun van stad of staat, maar zelf de handen aan den ploeg heeft geslagen op eene wijze, waarop hij nog trotsch kan zijn.

Temidden van dat nijvere Nijmegen verheft zich de zetel van het stadsbestuur, het oude en mooie stadhuis, een waardig overblijfsel uit de dagen van vroeger, een waardig stuk historie op zichzelf. De bekwame kenner van Nijmegen's geschiedenis, tevens de archivaris der stad, de Heer van Schevichaven, heeft aan het stadhuis een der werkjes van zijn hand gewijd, welke er zooveel toe hebben bijgedragen om de kennis van de historie der stad te vermeerderen en de lust naar deze aan te wakkeren. En hij heeft het ons doen zien, wat er al niet binnen deze muren is afgespeeld, welke

gewichtige en mingewichtige gebeurtenissen er hebben plaats gehad, welke drama's er zijn voleindigd tot aan het doodvonnis van een van de hoofden der partij, die door de tegenpartij in het stadsbestuur werd overwonnen.

Nijmegen is een innig-mooie en eene interessante stad!

H. VAN DER MANDERE.

Desillusie,
door E. Overduyn Heyligers.
(*Vervolg van No. 21*).

Ze staarden naar de kade, waar nog was af en aan geloop, en gedrang van menschen, en over de loopplank werd in ijlende haast nog gauw een passagier aan boord geholpen.

De commandant, van zijn brug, riep commando's, en woedend holde de eerste officier naar het dek. - ‘Altijd die menschen, die tot het laatste oogenblik wachten met aan boord gaan.....’

- ‘Kom ouwetje, je was d'r net bijna te laat.....’ grapte een matroos, de valreep inhalend.

Een klein ineengeschrompeld vrouwtje kon er nog juist even over, werd nu omsingeld door een troepje van de bemanning, die zich om haar heen drong, haar bij het doorloopen tegenhield.

- 'Allah! laat mij toch door, ik baboe van kapten Doorens.....' riep ze met tranen in haar stem, en schuw rondkijkend, tusschen al de vreemde gezichten rond haar heen.

Corrie, in een uitroep van blijdschap, herkende haar, liep dadelijk naar haar toe.

- 'Waar kom je zoo op het laatste nippertje vandaan?'.... vroeg ze het oudje wantrouwend aanziende.

- 'Ah, mevrouw niet boos ja? Baboe eerst afscheid nemen van een vriend....'

- 'Je hadt toch geen veertien dagen noodig om afscheid te nemen van een vriend?....'

Neergehurkt op het dek, het kleine figuurtje in deemoed gebogen, begon baboe met zachte schokjes van haar tengere schouders, te schreien. 'Mevrouw wil baboe toch niet gelooven,... maar 't is toch waar. Baboe haar vriend wou eerst baboe haar horloge niet teruggeven, dat baboe hem geleend heeft. Pas toen mevrouw baboe door de politie liet zoeken is hij bang geworden, dat hij opgepakt zou worden. La illah lah!... een dief is die vriend van baboe.....'

Eenige matrozen vroegen om ruim baan, schoven met een tros langs baboe heen.

Schuw kroop het oudje naar de verschansing.

- 'Ga jij nu maar dadelijk naar de hut, je weet den weg op de boot nog wel', gebood Corrie.

De machine deed het eigenaardige korte gedreun voelen dat velen een schok geeft, als zich even in hen verlevendigt, het onherroepelijke, en het gevoel van, wie weet voor hoelang, misschien wel voor altijd, Europa's kusten vaarwel te zeggen.

Dan komt het elkaar verdringen der passagiers die een goed plekje aan den kant zoeken, vanwaar ze het best, en het langst nog hun geliefden kunnen nastaren....

Met een paar forsche slagen der machine week de boot een paar meters van de kade.

Baboe gleed onhoorbaar de trappen af naar beneden, waar ze zich de hut van kapitein Doorens liet aanwijzen. En Corrie's oogen vluchtigden over de menigte aan den wal, om Henk en Mary te zoeken. O ja, daar waren ze nog!....

Mary knikte haar veelbeteekenend toe, wuifde met haar zakdoekje.

- 'Zou ze het nog gezien hebben, van de baboe?.....'

- 'Ja, ja, zie je wel hoe Henk wuift, met zijn arm in de hoogte....'

- 'Gelukkig voor Corrie, nu heeft ze tenminste hulp gedurende de reis,' - zei Mary al maar naar boven kijkend, waar over het dek van het groote schip de menschen zich verdrongen. Een beklemmend gevoel scheen allen den adem te benemen. Beneden bleven de handen werkeloos, was het of alles plots tot onbeweeglijkheid was gedoemd....

Het was het oogenblik, dat de sirene haar langgerekte tonen uitjubelde, en de verbinding van het schip met den wal werd verbroken....

Met ontbloote hoofden, in de hand hoed of pet, de vrouwen een zakdoek, waren aller blikken thans gericht naar het zachtjes van de kade afdeinende schip, waar de bemanning aan het achterdek geschaard, met plechtig gebaar de mutsen afnam tot vaarwel....

Onderdrukt gesnik verbrak de plechtigheid....

O dat imponeerende oogenblik, als een schip de steven wendt, en wij voelen het onherroepelijke van de scheiding, we zien ze daar in stomme geslagenheid van ons heen gaan, die we zoo lief hadden! En te weten, dat niets meer in staat is die scheiding te overbruggen.

Iets van dien weedom doorvoer Mary, toen ze om zich heen zag, naar de smartverwrongen gezichten van velen, die daar hun liefste betrekkingen zagen heengaan....

Zouden ze elkaar ooit weer terugzien?...

Strak bleef haar blik geboeid aan de al kleiner wordende figuurtjes, daar langs de verschansing.... ze was wèg, door het imponeerende van het oogenblik.

Och hoe zouden ze elkaar niet lief hebben, die daar heengingen naar het verre land, waar ze slechts elkander zouden hebben, waar ze elkander zouden moeten troosten over het gemis aan zooveel liefs, dat ze hier achterlieten....

Toen Mary om zich heen zag was alles aan den wal uit de plotse verstarring ontwaakt. Langzaamaan herleefde het gewoel en gesjouw. De bootwerkers hervatten hun arbeid, en zij werden opgenomen in het volle leefgewoel van die machtige haven, waar men nauwelijks opmerkte de vrijgekomen ruimte, die straks weer door een ander ging worden ingenomen.

Mary en Henk stonden er nog, toen de boot al kleiner geworden, als een notedop scheen weg te drijven, weldra zou opgelost worden in de oneindigheid.... der verten.

Ze zagen menschen langzaam heengaan, het hoofd gebogen in diepe smart, in hen den weedom van het onherroepelijke....

En het was Mary, of er iemand, die haar heel dierbaar was, van haar was afgescheurd... En dagen daarna bleef de herinnering haar bij....

Ze stelde zich voor, hoe Doorens met Corrie hun leventje van gemakzucht zouden aanvangen, hoe ze zouden opgaan in hun liefde voor elkander,.... en dat gaf Mary even een gevoel van jaloezie.

Hoe tevreden kan men zijn in onwetendheìd, peinsde ze wel eens, als ze nadacht, dat door haar bezoek aan Corrie een horizon voor haar was opengegaan, waarvan ze zich vroeger onbewust was.

Ze vond zich dikwijls in gemijmer verzonken, als Henk naar den dienst was, en haar de lust ontbrak naar het tennisveld te gaan... Dan kwam een heel sterk verlangen in haar opleven naar iets onbewusts, iets waaraan ze geen naam kon geven, maar dat haar droomend vervulde heel den dag lang.

Als Henk thuis kwam van de soos, verhit door spel en drank, deed ze haar best in zijn stemming te komen, belangstelling te toonen in de dingen waarvoor hij voelde. Dan schroefde ze zich op om vroolijk te schijnen.

Henk merkte niets van den apathischen toestand, die zijn vrouw hoe langer hoe meer beheerschte.

Hij vond zijn huishouden goed bestuurd, zijn kamers gezellig, als hij er in binnentrad, en hij leefde zijn leven van zelfgenoegzaamheid. Het viel hem niet in, dat Mary andere eischen aan het leven stelde dan hij, en dikwijls irriteerde hem haar lange stilzwijgen, als hij opgewonden thuis kwam, en Mary eens niet meeging met zijn stemming.

Over Corrie en Doorens vermeden ze beiden te spreken. Mary, omdat Henk haar dadelijk den mond snoerde met haar vriendin belachelijk te maken, en Henk, omdat het hem onaangenaam was telkens Mary's speldenprikken te voelen over Doorens superioriteit. Hij, Henk, vond hem een onbenulligen kerel, net goed voor Indië, maar heelemaal niet geschikt voor de Hollandsche samenleving. Het was wel mogelijk, dat hij een flink officier was, maar dat belette hem niet een vervelend collega te zijn.

't Was zomer. Een van die eerste warme dagen in Mei, als de zwellende knoppen openbarsten, en de milde lucht te allenkant het sluimerende leven tot nieuwen bloei heeft gewekt. ‘Een groene Mei’ zei men tot elkander. En de bloesemende boomen, hier en daar hun kruinen opstekend boven de muren van de stadstuintjes uit, glorieden in een overvloed van rose en wit. Wit, waar de peer in lentetooi stond, en rose, waar zich aan een vroeg appelboompje de eerste bloesemblaadjes tusschen het vroege groen weefden. In de plantsoenen stonden de heesters in vollen bloei: late ribus, van het donkerste rood, en de vogelkers met de fijne wassige bloesems. En overal daar tusschendoor, de belovende knoppen van seringen en gouden regen.

De keurig onderhouden perken in de plantsoenen stoofden in de koesterende stralen van de lentezon, en zachte geuren, even bedwelmend van honingzoetheid, stegen zacht omhoog.

Witte kapellen dartelden boven den bloemenschat, puurden honing uit de frisch ontloken kelken of fladderden, in hun korten liefderoes van een enkelen dag,

droomend in de zonnekoestering. Mary had de serredeuren, die toegang gaven tot haar klein tuintje, opengezet.

O, als die eerste milde dagen weer aanbraken, en het weeldegevoel van nieuw ontluikend leven, het bloed met snellere slagen door de aderen doet jagen!.... Dan was het Mary of ook in haar de drang naar het leven, naar geluk, zich sterker deed voelen, dan in de troostelooze mistigheid van den grijzen winter....

Henk was sedert eenige maanden bij de grenadiers geplaatst in den Haag, waar ze een aardig huis met tuintje bewoonden in het nieuwere gedeelte.

Mary had met Henk ontbeten, en hij was, na haar vluchtig gegroet te hebben, naar zijn dienst gegaan.

Vlug deed Mary eerst haar huiselijke bezigheden af, zorgde voor de verschillende boodschappen.

Ja, 's morgens leek het wel een bestorming, zoo kwam alles tegelijk haar aandacht vragen

En juist in de vroegte wou ze zoo graag met haar gedachten alleen zijn, wat ronddolen in haar klein tuintje, waar ze haar bloemen zelve verzorgde, en de lieve voorjaarsboden bij de eerste zonnestalen uit de nette kleine perkjes de teere kopjes omhoog staken.

O, ze had er altijd wat te verzorgen, en ze wist heel zeker waar ze het eerst naartoe moest loopen om te zien of er een bloempje ontloken was.

Maar eerst de huiselijke zorgen....

Niemand zou kunnen veronderstellen, dacht ze wel eens, dat zij in haar kleine huishouden nog zooveel te doen had.

De verschillende leveranciers had ze allen weggeholpen: den bakker, den melkboer, den groetenman.... 'o ja, nu nog den slager', zei ze tot het binnenkomend dienstmeisje, dat haar een huishoudboekje bracht.

Wat zouden ze vandaag voor vleesch nemen.... 'Weet jij niks te verzinnen Sientje?....' Sientje lachte verlegen. Dat was nou ook iets van mevrouw, ze wist van het koken al zoo weinig af, hoe zou ze nog wat moeten verzinnen ook....

'We zullen maar biefstuk nemen', zei Mary, blij met deze uitkomst van haar gepieker. Dat was meteen makkelijk, en gauw klaar....

Met wrevel dacht ze er aan, dat ze elken middag in de keuken moest gaan, om naar het koken te kijken, zooals het heette, maar eigenlijk, om heelemaal te koken. Want liet ze het aan Sientje over, dan konden ze met hongerige maag van tafel gaan, wat Henk, die door zijn werkzaamheden in de buitenlucht altijd een goeden eetlust had, uit zijn humeur bracht.

Ze gingen dan meestal buitenshuis nog wat eten, maar dat kon ook al niet te dikwijls gebeuren, want daar was Mary's huishoudgeld niet op berekend.

En zoo had Mary zich er maar aan gewend elken dag het middagmaal zelf te koken. Als ze Sientje, die overigens een goede meid was, er om weg deed, zou ze misschien met een ander niet veel beter af zijn.

Op dit gebied had Mary al veel ervaringen opgedaan....

Zoovaak ze om getuigen was geweest, kreeg ze de beste inlichtingen, ook van Sientje, die zich als kennende koken verhuurd had, en van wien de getuigen luidden, dat ze een 'flinke' burgerpot kon koken....

Mary was in dien tijd ziek, en verzocht zeer dringend haar juiste inlichtingen te willen geven.

Vreemd keek ze op, toen Sientje den eersten middag haar kunst ging toonen, en het vleesch verbrand, de groenten niet gaar op tafel kwam. Aanvankelijk woedend, omdat ze meende bedrogen te zijn, wijzigde zich haar stemming, naarmate ze zelve kalmeerde.

En Henk, die al blij was, dat er hulp kwam voor zijn zieke vrouw, vond het geval lang niet zoo tragisch, als Mary het wel opnam. 'Jij denkt maar dadelijk, dat de menschen je willen bedriegen,.... Je weet hoe er algemeen gezegd wordt, dat men in den Haag zoo slecht eet. Kan nou zoo'n meisje het helpen, als haar meesteres niet weet wat behoorlijk koken is....'

't Is alles een kwestie van appreciatie. Misschien kan je het dit kind leeren.....

Mary, nog heel zwak, na een *fausse couche,* kreeg de tranen in haar oogen.

Hoe zou dat alles moeten gaan, terwijl de dokter haar volslagen rust voorgeschreven had, en het meisje niet eens in staat was een kop bouillon, of een bord soep voor haar klaar te maken....

Gelukkig herstelde Mary vlugger dan ze gedacht had, en, door Sientjes lief karakter ingenomen, nam ze zich voor geduld met haar te hebben.

En een enkelen maal, als ze zich bij Henk beklaagde, zei Henk ironisch: 'Jij kunt je heelemaal niet indenken hoe het leven hier in den Haag is. Hier maken de menschen

niet veel werk van hun diner, daarmee zouden de diaphane figuurtjes van het tooneel verdwijnen, en het mooie gevoel voor kunst geschaad worden.'

Mary, zelve blond frêle persoontje, ergerde zich om dien scherts van haar man. Henk had goed praten, als hij maar 's middags zijn lekker maal, door haar bereid, op tafel kreeg...

Met een zucht van verlichting gaf Mary het slagersboekje over. 'Daar Sientje, zorg jij nou, dat je de groenten lekker klaarmaakt, dan kom ik vlak voor het eten de biefstuk bakken.'

Toen spoedde ze zich naar achteren, naar haar tuintje.

Een heerlijke weelde vond Mary daar. Wat waren ze toch dankbaar voor een beetje zorgen... heel anders dan de menschen, die nooit tevreden zijn, wat je ook voor hen doet..... En ze bezag met liefde haar plantjes.

Blauwe druifjes, fijne narcissen, die in geur en materie aan gardenia's deden denken, wat verder in het tuintje de gebroken lierbloem,.... en daar, ondereen jasmijnstruik, staken de lelietjes van dalen hun eerste knopjes al uit het groen.....

Goddelijk.... dacht Mary, ze liefkoozend bekijkend. Zou ze er enkele van plukken, en die binnen in een van haar fijne vaasjes

zetten..... ze bedacht zich even..... Neen, zonde, ze waren hier zoo lief, en ze bleven veel langer goed in den tuin dan in de kamer..... vanuit de serre had ze er immers heerlijk het gezicht op.....

Ze zette zich op een rieten fauteuiltje met een boek, dat ze uit de portefeuille genomen had. Zou ze nu eindelijk weer eens wat aardigs te lezen hebben?... Ze kon er naar verlangen een boek te hebben, dat geheel haar aandacht in beslag nam. O... wat was dat al lang geleden, dat ze zich zoo heelemaal in een boek kon verdiepen.. Dat was eigenlijk ook meer in haar jongemeisjestijd.. toen alles voor haar nog met dien mysterieuzen sluier bedekt was. Toen kon ze gretigen naar elk boek, dat haar wat van het leven vertelde.... En nu... had het dan nu geen aantrekkelijkheid meer voor haar..?

Ze verviel in gemijmer nog voor dat ze het boek geopend had, haar beide fijne handjes er omheen geslagen.. En zoo, met haar oogen half geloken, lag ze achterover in haar stoel, staarde onder de lange blonde wimpers voor zich uit.

De zwoelte buiten verloomde haar. Ze zou in haar denken zijn weggedroomd, als niet het plots zeer luide overgaan der schel haar uit haar gemijmer had gewekt.

'Wat is dat nou.....' zei ze wat geschrikt, en luisterde of Sientje ging opendoen.

Een heldere mannestem klonk vroolijk de gang in: 'Is mevrouw thuis?....'

Mary sprong uit haar stoel, en liep naar den spiegel om haar kapsel wat te ordenen. Met dat tuinieren, waarbij ze altijd een grooten hoed opzette, was het haar een beetje slordig gaan zitten.....

Ze was nog niet klaar met zich voor den spiegel wat op te knappen, toen Sientje aan de deur tikte, en een van haar kennissen, een luitenant van de Cavalerie, binnenliet.

'O Dolf, ben jij 't.....?' kwam ze hem vriendelijk tegemoet. 'Je komt zeker om Henk?....'

'Neen, dezen keer heelemaal niet., 't is me nou speciaal om jou te doen....'

Dolf, met zijn gladgeschoren gezicht, kort stevig inelkaar gedrongen ventje, nog heel jong, gaf den indruk van volkomen gezondheid, en tintelenden levenslust. Hij zag Mary vroolijk aan met zijn donkere, guitige oogen.

'Zeg op, wat je te vertellen hebt.... Ik zie wel aan je gezicht, dat 't niet heel ernstig is....'

'Zou je niet willen gaan zitten? Of is de zending zoo gewichtig, dat je die bepaald staande wilt volvoeren:.....'

'Nee, waarachtig niet, zeg..... ik kan er evengoed bij gaan zitten. En ik zal je nieuwsgierigheid niet langer op de proef stellen en je maar dadelijk vertellen waar het om te doen is. We zijn van plan een dansclub op te richten, ze hebben mij in de commissie gezet en.... nou.... kwam ik eigenlijk eens vragen, of jullie lid zoudt willen worden.....'

Even gloorde voor Mary een visioen van prettige avondjes, en veel afleiding, maar dadelijk weer voelde ze die apathie over zich komen...

'Hoor eens Dolf, ik moet er eerst eens met Henk over spreken, ik weet natuurlijk nog niet of hij wil'.

'Ja, die zaak is in orde, Henk wil als jij wilt.....'

Even dacht Mary na, vond het vreemd, dat Henk er haar niets van gezegd had.

'Om het even, we moeten het eens samen bepraten, je komt zoo met de deur in huis vallen.....'

'Toe, doe 't maar, je zou er mij een heel groot genoegen mee doen.'

‘Ja,.... dat begrijp ik,... jij als lid van de commissie zou je dood schamen als je niet een groot aantal leden aanbracht. Om jou zou ik 't dan ook wel willen.... maar, overigens....’

‘Nou,.... wat is er eigenlijk tegen?..... We organiseeren om de zooveel weken een feestavond. De twee eerste uren gaat alles heel netjes, volgens de regels van de kunst, dan is er een dansleeraar, om ons de nieuwste dansen te leeren....., en daarna is het gewoon bal’.

‘Denk je, dat je genoeg lui bij elkaar zult krijgen?.....’

‘O, zonder twijfel..... Wil je mijn lijst eens zien?.....’

‘He, ja, graag, dan kan ik meteen eens zien wie en wie er mee doen.’

Dolf haalde uit zijn borstzak een groot vel papier, waar een lange rij namen en handteekeningen op stonden.

Mary vluchtigde nieuwsgierig het papier door, gaf het Dolf dan weer terug.

‘Ja, er staan er al heel wat op....’

‘Doe jij nou ook maar mee.... drong Dolf, we zouden het zoo prettig vinden’.

‘Nou, als Henk er niet op tegen heeft, schrijf dan maar op....’

Dolf maakte fluks van de verkregen toestemming gebruik, vulde dadelijk in. ‘Nou moet je teekenen ook, anders is het niet geldig.’

Mary zette haar handteekening naast den door Dolf ingeschreven naam.

‘Zoo, nou is de zaak in orde. Ik ben erg blij, dat je hebt willen meedoen....’ En Dolf zag Mary met zijn ondeugende kijkers dankbaar aan.

‘Het is anders niets voor ons,’ zei Mary wat nukkig.

‘He,... waarom niet?... Ik zou denken juist wel.... En ze doen het allemaal zeg. 't Wordt bepaald een leuke jool.... Als het je niet bevalt kan je later toch nog bedanken...’

‘Dat is wel zoo, maar dat doe je zoo licht niet, als je er eenmaal in zit.’

‘'t Zal je best bevallen, en wij vinden het allemaal heel pleizierig, dat jij meedoet.’

Mary lachte verlegen. ‘Malle jongen....’

‘Waarachtig, zeg, op mijn eerewoord.. als jullie niet meededen zou de aardigheid er voor mij af zijn.’

‘Dat kan ik me voorstellen. Weet je wel, dat je een heel ondankbare jongen bent?...’

‘Nee, wat heb ik nou weer gedaan?’

Dolf zette een arme-zondaars gezicht, dat Mary het plots uitproestte.

‘Ik heb de van Dierens niet op je lijst zien staan.. die heb je natuurlijk vergeten...’

‘Ja bij ongeluk! Maar ik zal ze er nog op zetten, als ik je daarmee genoegen kan doen’, en Dolf trok het weggestoken papier weer uit zijn borstzak.

‘Neen, voor mij hoeft 't niet; maar ik dacht, dat het zulke dikke vrienden van je waren...’

‘Ja, waren,.... Die tijden zijn voorbij. En tegen jou kan ik 't wel zeggen, je praat er toch niet over, hé?...’

Mary schudde het hoofd.

‘Wel nee...’

‘We vinden ze een beetje bu,... zij een echt huissloofje.’

‘Ta, ta, dat is ook pas sedert kort, dat je meening zoo gewijzigd is.’ Plots veerde zij op. ‘Ik ga Sientje bellen, dan zet ik een kop koffle voor je, Henk zal ook wel gauw komen.’

Dolf maakte tegenwerpingen, maar Mary was al opgesprongen en de electrische schel klaterde door het huis.

‘Wat heb je een aardig tuintje...’ zei Dolf.

‘Ja leuk, vindt je niet? Ik hou dol van bloemen; 't is eigenlijk mijn eenige afleiding..’

Dolf zag haar vragend aan, stond, toen Sientje het koffieblad binnenbracht, snel op en deed een paar passen den tuin in.

Er was dan toch wel wat van aan, waar in den laatsten tijd over gemompeld werd, dat Henk zijn vrouw een beetje negligeerde.

Onbegrijpelijk, peinsde Dolf, met zijn oogen Mary's kalme bewegingen, waarmee ze in het kleine koperen kannetje koffie zette en de kopjes recht schikte op het blad, volgend.

‘Nou moet 't nog even trekken,’ zei Mary plots naar hem toekomend. ‘Laat mij je nu eerst mijn plantjes laten zien in het kleine tuintje.’

‘Daar staat een citroenkruidje, dat loopt heel mooi uit, zie je wel? Het is nog een stekje, dat ik jaren geleden van grootmama kreeg. Die hield ook zooveel van bloemen, een familietrek. Arme grootmama, ze is al verscheidene jaren dood, en 't plantje leeft nog.’

‘Je hield zeker veel van d'r’, vroeg Dolf, die zag, dat Mary's smalle gezichtje betrok.

‘Ja, ik werd door haar opgevoed, ik verloor al vroeg mijn ouders. 't Is niet prettig, als je zoo alleen op de wereld achterblijft. Jij hebt 't heel anders met je vele broers en zusters.’

Dolf voelde zich onhandig verlegen nu 't gesprek zulk een ernstige wending had genomen.

‘Je bent nu toch niet alleen, je bent getrouwd, en hebt je eigen huishoudentje...’

Mary knikte zwijgend, en 't ontging Dolf niet, dat zij even pijnlijk haar mondhoeken vertrok.

(*Wordt vervolgd.*)

Volendam.

In Holland geweest te zijn zonder Volendam, het typische dorp aan de Zuiderzee bezocht te hebben, staat gelijk met in Rome te zijn geweest zonder den Paus te hebben gezien.

Inderdaad trekt dit zeedorpje, bij Edam gelegen, steeds meer en meer de aandacht van de geheele beschaafde wereld. Het is verbazend in trek bij touristen, en daar is reden voor.

Dit interessante plaatsje met in-typische huisjes, en stoere zeemannen, mooie blanke vrouwen, en aardige typische kindertjes, allen in nationaal costuum, is 'n kijkje waard, en voor hen die het voor 't eerst zien bepaald zeer belangwekkend.... Vanaf Amsterdam kan men de reis per stoomtram naar Edam maken, of, - dit is verreweg aan te bevelen

en 'n mooier reisje - met een van de groote booten, die alle keurig ingericht, en van het noodige voorzien zijn om den inwendigen mensch te versterken, - die aan de de Ruijterkade liggen. Zoo'n zeereisje bij warm, zonnig weer is zeer aan te bevelen, boven 'n doffige, warme stoomtram. In Edam, het oude stadje, beroemd van oudsher om z'n kaas, aangekomen kunnen we genieten van de typische geveltjes der huizen, de nette lommerrijke grachtjes, de mooie lanen om 't stadje heen, dat daar als in 'n gordel van groen gelegen is. In tien minuten kan men van Edam de reis per lokaaltreintje Edam - Volendam maken, doch oneindig aardiger is het de reis met de ouderwetsche trekschuit, gondels geheeten, te maken. Langzaam door schipper Slot, of Nierop getrokken drijven we naar het doel onzer reis: Volendam.... Daar aangekomen staan we een oogenblik verbaasd, als verblind door de vele kleurschakeeringen die ons oog aanschouwen.... Kleine kleuters, met aardige trissche snoetjes, ook al in de wijde pofbroek gestoken, de kleine meisjes met het traditioneele kanten mutsje op, dat zoo verbazend flatteert, laten hun ‘Good bye’, ‘Good bye’ hooren. De slimmerdjes houden hun handjes op, ze weten wel dat ze niet tevergeefs 'n beroep doen op de vriendelijke vrijgevigheid der reizigers, en menig klein muntstukje valt in het bruine handje van broer of zus, die dan verheugd op klepperende klompjes naar huis loopen, om 't moeder voor de spaarpot te geven, ‘dan kriegen ze mit karremis 'n nije (nieuwe) broek, of de maidjes 'n nije doek veur onder 't jakkie.’ Want vader, de stoere visscher, verdient maar juist genoeg om al die monden open te houden.

De Volendammers hebben allen zonder uitzondering heele groote gezinnen, en daar er 's winters niet verdiend wordt komt er heel wat kijken om den boel rond te houden, temeer daar er zich ieder jaar een nieuwe wereldburger aanmeldt.

De kinderen (kynders, zegt men te Volendam) moeten er dan al vroeg op uit om wat mee in te brengen. Garnalen pellen, anzichten of klompjes verkoopen, of zooals de heele kleintjes doen, hun ‘Good bye,’ laten hooren, den ganschen dag.... Wij kijken nu onze oogen uit naar die leuke, kleine huisjes, waar kleine kleuters naast moeder de vrouw, over de typische onderdeurtjes hangen, waar stoere visschers, met bruin verweerde koppen, het doorgerookte pijpje in den mond, die ons onverschillig voorbijloopen, gewoon als ze zijn aan vreemdelingen op hun dorp. Mooie meiden met frissche kleuren van den zeewind, sommige met de breikous in de hand, passeeren ons; ze loopen ons met een air de dédain voorbij, en babbelen honderd uit: Gais, Herman en Teunis, die op zee zijn, en Zaterdag bij leven en welzijn weer op 't dorp komen.

Tusschen de typische visschershuisjes, de meeste oud en bouwvallig, doen de moderne gebouwen, meest winkels, heel vreemd aan.

Naast 'n klein vervallen hutje, verrijst 'n banketbakkerij met groote spiegelruiten. Naast 'n verweerde smederij, 'n antiquiteitenwinkel, die vooral de Engelsche touristen doen watertanden, want er is van alles te koop.... We stappen de dorpsstraat door, waar ons oog overal geboeid wordt, door 't zeldzame en vlinderachtige dat dit plaatsje biedt. We bereiken ‘Hotel Spaander’ waar boven den ingang het ‘Artist treed binnen’ prijkt. Dit wereldberoemde hotel, geheel naar de eischen des tijds ingericht, met 'n prachtige veranda aan zee, waar men 'n heerlijk panorama geniet, is bij alle schilders, zoowel in binnen- en buitenland bekend; geen groote artist van naam of hij heeft eenigen tijd in Hotel Spaander vertoefd. Hier maakte wijlen Paul Rink zijn beroemde zeegezichten, hier waren Russische, Belgische, Fransche, Engelsche schilders en

allen lieten een herinnering, 'n aquarel of muurschildering ter gedachtenis na. Hier zette Emil Salo 'n forsche handteekening in 't vreemdelingenboek, naast Koningen en Prinsen van den bloede. Hier vertoefde Neerland's grootmeester der tooneelspeelkunst Louis Bouwmeester. Hier gebruikte H.M. de Koningin Moeder in gezelschap van burgemeester Calkoen de lunch. Hier bracht Alice Roosevelt 'n bezoek, en nog spreekt men met ingenomenheid over de lieve gracieuse verschijning van deze Amerikaansche ex-presidents dochter. Hier worden we bedìend door Spaander's aanvallige jongste dochterkens; de oudste zijn allen heel goed getrouwd. Deze meisjes antwoorden u in alle moderne talen; 't zijn echte bijdehandjes, ze weten levendig en onderhoudend te babbelen.

Geen schoteltje, hoe fijn ook, of in Hotel Spaander is het te verkrijgen. Twee koks weten alles, ook voor de meest exquise smaak, te bereiden. De bediening is vlug en net, zoodat ieder graag in Hotel Spaander is, en dat Leendert Spaander gezien is bewijzen

wel de 700, zegge 700 kaartjes, die hij uit alle oorden der wereld op Nieuwjaarsdag ontving. Evenals de visschers te Volendam heeft Spaander een heel groot gezìn. De jongste kinderen zijn genoemd naar de artisten, daar logeerende gedurende de blijde gebeurtenis bij Mevrouw Spaander.... Naast dit hotel mogen we het nieuwe, pas-gebouwde zeer fraaie hotel ‘Van Diepe’ gerust noemen; dit hotel trekt meer en meer de aandacht der artisten, en krijgt ook 'n deel in het vreemdelingenbezoek...

Willen we eens nader kennis maken met de typische huisjes en de bewoners, open gerust 'n deur en treedt binnen. In hun eigenaardige taal staan ze u te woord, vriendelijk en eenvoudig zonder complimenten. Eigenaardig is het dat de Volendammers allen 'n bijnaam hebben, zooals: ‘Platvoet, Bokking’, enz. enz., de meeste kennen de bewoners niet eens van naam, daar bijna altijd de bijnaam gebruikt wordt.. 't Meest is een bezoek op Zondag aan te raden, dan zijn de visschers thuis, en liggen de scheepjes en loggers in de Haven, 't geen een zeer interessant schouwspel is.

Dan kuieren (wandelen) ze bij drommen door het dorp, de mooie meisjes op hun paaschbest, met de kanten mutsen, de bloedkralen en 't fleurige kleurige jakje en doekje, de vrijers in de beste spullen, dan passeeren ze elkaar, geven lonkjes en knipoogjes, ‘tot van avond’. Dan komen ze samen in de herbergen, dan dansen ze op de muziek van de harmonika, drinken een brandewijntje, en genieten het weerzien, denken ‘mit smart an murge as 't ie weer weg moet naar zee,’ dan zingen ze lustig, en slechts noode keert men huiswaarts, ‘want murge mot 't ie nar de logger en 'n paar uurtjes slaap mag 't ie gerust wel hebben.’

En Gais, tevreden dat 't ie de maid weer zien heit, en braaf in de rondte weest is, neemt met 'n paar klappende zoenen afscheid ‘Nou tot de aare week mor weer maidje, 't gaat je goed’.

.... En dan gaan ze heen de stoere zonen der zee, dan trotseeren ze storm en wind, om ons de visch te bezorgen bij 't middagmaal, visch, die zoo duur betaald is, en menig menschenleven kost....

Maandag in de vroegte zeilen de loggers uit, en gaat het leven te Volendam z'n gewone gang, z'n sleurgangetje, de kinderen naar school, en tusschen de schooltijden naar de bootjes niet vreemdelingen, kijken of er nog 'n centje te verdienen is. Moeder de vrouw aan de waschtobbe, sloven en werken tot 's avonds laat, want er komt wat kijken met zooveel levenmakers. 't Is hen onverschillig welke grootheden hun huisje voorbij gaan, als de kinderen maar gezond zijn, 'n stuivertje voor de spaarpot inbrengen, en vader Zaterdagavond maar gezond en wel met de buit binnenkomt, want daar moet de schoorsteen van rooken. Wat er daar buiten op 't dorp gebeurt, daar breken zij het hoofd niet mee, ‘'n mensch heit genog met z'n eigen bedoening te stellen.’

.... Aan allen, die dezen zomer 'n interessant reisje willen maken, raden we aan dit typische zeedorp, dat vanaf Amsterdam zoo gemakkelijk te bereiken is, eens te bezoeken. Zij zullen zich dit reisje niet beklagen: Volendam is een kijkje waard.

NELLY HOEKSTRA-KAPTEIJN.

Edam, 1912.

Mijne doode lusten.

Laat rusten mijn' dooden, ach laat ze toch rusten,

Mijn' dooden, dat waren mijn' lief-blije lusten.
Nu liggen zij bleek, o zoo bleek en zoo stil,
In lijkwâ zoo blank, o zoo koud en zoo kil.

De bloemen, ze kwijnen in matbleeke kleuren,
Laat af met dat harde, weeklagende treuren.
De bloemen, de reinen zij zijn 't zich bewust.
Eerbied'gen der dooden hun' vredige rust.

De menschen, ze klagen of ze mijden de plek:
‘Waarom zoo gedraald in een doodenvertrek?’
Buiten is 't feest en wie niet zijn op 't festijn,
Vergapen zich hunk'rend aan schitt'renden schijn.

Ze wilden met valsche, bereek'nende listen,
Mijn' dierbare dooden te spoedig al kisten.
‘'t Verleden is dood en het Heden, dat leeft!’
Maar de Toekomst mij mijne dooden niet geeft.

Laat rusten mijn' dooden, ach laat ze toch rusten,
Mijn' dooden, dat waren mijn' lief-blije lusten.
Nu liggen ze bleek, o zoo bleek en zoo stil,
In lijkwâ zoo blank, o zoo koud en zoo kil.

JEANE VAN LAKERVELD BISDOM.

4 December 1912
26ste Jaargang.
No. 23.

Berichten.

De redactrice bericht mij, dat zij Donderdag 5 December weer in Den Haag zal zijn.
L.J. VEEN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Het oude en nieuwe in Keizer Karel's stad: Nijmegen.
(*Vervolg en slot van No. 22.*)
II.

In het Nijmeegsch Stadhuis ligt een heel stuk geschiedenis van deze merkwaardigste aller Hollandsche steden gesloten!

Wij bewonderen er den monumentalen ingang van het gebouw; wij bewonderen het groote ruime portaal met de beroemde Vierschaar, waarin tallooze vonnissen zijn uitgesproken; wij bewonderen de fraaie Raadszaal, waar de voornaamste der Nijmeegsche overeenkomsten van 1678 werd gesloten en waar weleer de woorden meer en beter overdacht werden dan misschien tegenwoordig het geval is; wij bewonderen de schitterend mooie trouwzalen met gobelins; wij bewonderen ten slotte en zeker niet het minst, het museum dat voor een deel in het Raadhuis was

gevestigd, nu elders is ondergebracht.[1)] Nog steeds beheerscht het Stadhuis de stad en wij kunnen het verstaan, dat de dichter van een ander Nijmeegsch drama, zijn held, den burgemeester Thomas van Triest[2)] - die volgens het oude recht der stad bij het

1) H.D.J. van Schevichaven. ‘Het Stadhuis van Nijmegen,’ met historische toelichting omtrent alle vertrekken en gebeurtenissen.
2) Het drama ‘Burgemeester Thomas van Triest,’ in November 1905 door de Nijmeegsche Tooneelver. ‘Vondel’ met succes ten tooneele gebracht, nadat deze in 1904 reeds het drama ‘Keizer Karel de Groote’ had vertoond. In 1906 bracht ze het derde en voorloopig laatste dezer Nijmeegsche drama's ten tooneele; het was ‘Het Beleg van Nijmegen’. (1591).

bezoek van Keizer Karel V in 1546 het vonnis der stedelijke regeering velde over een keizerlijken lijfwacht, die zich misdragen had en die toen tegen den Keizer het stoute woord durfde spreken, het woord vol echte regententrots: ‘Ick ben de heer van deze stad’, - in een gesprek met den keizerlijken veldmaarschalk Maarten van Rossum, het raam der Raadszaal doet openen, dat uitzicht geeft op de Burchtstraat, en hem dan doet zeggen:

> En dan, ziet Ge deez' menigte als saamgepakt en staande
> Man aan man langs heel de Burchtstraat! Hoort ge dat stemgeroes,
> Dat ophoudt nu men mij aan het venster ziet verschijnen en wacht
> Eene verklaring van Uw te spa bemerkt bezoek. Eu durft ge nu nog zoo
> Eene bewering uiten als Ge mijn volk daar ziet; zoo opgesteld tot aan
> Den blauwensteen, dienzelfden blauwensteen, Heer Maarschalk,
> Waar Prins Philips, de Zoon van uwen Keizer, slechts voor een tweetal jaren
> Nog naar het oud gebruik de rechten al te zaam van onze stad
> Bezwoer onder 't fakkellicht, bij het trompetgeschal en bij het vreugde-juichen
> Van gansch de burgerij. Ik noem U feiten hier, die voor mijn
> Zeggen pleiten; ik haal U rechten aan, die alle eeuwen zijn van kracht geweest.

Op de Markt, thans ook geheel gemoderniseerd en alleen in den vorm nog toonend iets van het oude, verheft zich het karakteristieke Waaggebouw, welks vroegere bestemming niet nader behoeft aangeduid te worden, en dat thans den dienst van hoofdbureau van politie doet. Ook hier schuilt een stuk Nijmeegsche historie onder een eenvoudig dak; ook hier is in een gebouw, waarvan alleen de hooge trappen de herkomst van jaren bewijzen, zooveel mogelijk het oude bewaard gebleven. Maar de Waag staat vrijwel op zichzelf en de Markt sluit niet meer aan bij al wat in haar directe of indirecte omgeving vernieuwd en veranderd is geworden; herinnert niet aan datgene wat in Brussel in zoo sterke mate opvalt, datgene wat de Brusselsche markt zelfs voor den minst oudheidlievenden bezoeker onmiddellijk doet herkennen als iets van bijzondere kwaliteit. Datzelfde wat hier, ware in vroeger jaren dezelfde geest werkzaam geweest van thans, zoo gemakkelijk had bereikt kunnen worden, dat is hier thans niet te aanschouwen. En nu voor korten tijd de electrische tram hare intrede heeft gedaan en er veel gemak heeft gebracht, nu deze zelfs op marktdagen midden tusschen de hoeren en boerinnen haar gevaarlijken weg kiest, nu zal ook Nijmegen het eigenaardige verschil opleveren, dat onze tijd tusschen oud en nieuw in zoo ruime mate te aanschouwen geeft.

Het begint nu waarlijk moeite te kosten zich het oude Nijmegen voor te stellen gelijk het geweest moet zijn, toen daar op de Markt de schilderachtige taveernen stonden; de Zwaen, waar eens Maarten van Rossum verbleef; het Roode Hert, waar Alva logeerde toen hij hier kwam met de bruid van zijn Koning Philips II. Zich te denken het Nijmegen der jaren van 1676 tot 1679 toen de ambassadeurs der Mogendheden, de fine fleur der diplomatie van Europa, er verblijf hield en er door de nauwe straten ging in de karossen met vier of zes paarden! Zich te denken het Nijmegen der middeleeuwen met het Hof van Egmond[1)] in de Burchtstraat in volle

1) Het Hof van Egmond, thans winkelhuis, was immer een der voornaamste woningen van de voorname Burchtstraat. De Egmonds oefenden er macht uit, ook in de dagen van Adolf en Arnold van Gelre; het Hof zag in 1678 mede een der voornaamste tractaten van vrede onder zijn dak sluiten.

glorie; de machtige burgerpartij met hare namen, die den Gelderschen adel in trots nabijkwamen![2)]

Tot de merkwaardigste bladzijden in de geschiedenis der stad Nijmegen behooren daarbij ongetwijfeld die, waar in de zestiende eeuw de wederstand geboekt staat tegen de heerschzucht en dwingelandij van Hertog Karel van Egmond. Dat tijdperk geeft ons het schouwspel van een vorst, ‘die keiser ende koningen, hartoughen ende greven, heren, joncheren, lande ende luden tot een vracht was’[3)], getrotseerd in zijn heillooze plannen en aanmatigingen door de onverschrokken en onbuigzame bevolking eener kleine stad. Nijmegen toch, waar de geest van onafhankelijkheid sterker was dan in eenige andere Geldersche stad, waakte voortdurend ijverzuchtig voor haar rechten en privilegiën en was steeds bereid daarvoor in de bres te springen, wanneer de trouwlooze vorst, niettegenstaande zijn eeden, daar de schendende hand aan dreigde te slaan. Bijna twintig jaren lang duurde de strijd tusschen de wakkere burgers en den ‘snaphaen prins’ zooals een tijdgenoote hem noemt[4)]. Tijdelijk smeulde de onmin somwijlen, maar voortdurend barstte zij weder uit in lichte laaie.

Wat was 't hier toen heel anders en wat ligt er meer dan een afstand van eeuwen

2) H.D.J. van Schevichaven. ‘Oud-Nijmegen's straten en markten.’
3) Woorden van Alphert van Till, kerkmeester van Zutphen
4) Uit een gedicht van Anna Bijns, de Antwerpsche dichteres der ‘Refereynen.’

tusschen toen en nu. De jongere zoons van den adel uit de omstreken, die zich in de stad gevestigd hadden, zoo leert ons in een zijner schitterende studiën de stadsarchivaris, de heer Van Schevichaven, wiens hart niettegenstaande z'n ouderdom warm blijft kloppen voor deze stad, leverden burgemeesters, schepenen en raadslieden. Maar daar deze betrekkingen karig bezoldigd waren (men deelde toen reeds de zienswijze van Thorbecke, dat de eer een gedeelte van de bezoldiging van den ambtenaar uitmaakt), moest er iets anders bij gedaan worden, teneinde het huishouden gaande te houden. Daartoe boden de handel en de scheepvaart de beste gelegenheden. De talrijke vrijheden van land- en watertollen, vroeg in de 14e eeuw aan de Nijmegenaars geschonken, toonen, dat de stad toen reeds een uitgebreiden handel moet bezeten hebben. Vrijdom van Rijkstollen te water en te land werd reeds in 1230 verleend. Op de Maas had de stad sedert onheuglijke tijden vrijheid van tollen en andere lasten, van Gorcum tot Mézières in Frankrijk. Dientengevolge was de handel met Brabant en Vlaanderen bijna uitsluitend in handen der Nijmegenaars. Langs de Maas brachten zij Fransche wijnen herwaarts, alsmede zijde, suiker, olie en alle producten van het Zuiden, die door de Genueezen en andere Italianen te Brugge, Gent en Antwerpen in rijken overvloed werden aangebracht. Deze, benevens hier vervaardigde lakens en bieren, alsmede haring, stokvisch en kaas, voerden zij den Rijn en zijn zijstroomen op, om vandaar weder terug te komen met ladingen van hout, Rijnwijnen, cement, steenen, zout, leien, aardewerk, molensteenen en andere Duitsche voortbrengselen. Daartoe had de stad reeds in 1278 een verdrag gesloten met Keulen, waarbij de beide steden wederkeerig beloofden, elkanders burgers ‘als onse medeburgers vrij en veilig te laten handelen en wandelen in onse stad, zelfs indien een krijg tusschen onse wederzijdsche landsheeren mocht ontstaan.’

Nijmegen moet dan ook reeds in de 14e eeuw in het buitenland een welbekende handelsstad geweest zijn, die naast het bloeiende Dordrecht kan genoemd worden. Uit de onderhandelingen van hertog Reinald met de gevolmachtigden van Eduard III van Engeland, in 1337, over de afbetaling van door den Hertog voorgeschoten gelden, die gedeeltelijk in wol zou geschieden, wordt Dordrecht of ‘Nymay’ (Nijmegen) voorgesteld, als de plaats, waar die wol zou geleverd worden. Twee jaren later bekende Eduard *f* 52.750 aan hertog Reinald schuldig te zijn, en verbond zich bij brief, die som in Nyemeghen te zullen betalen. Bleef hij in gebreke, dan zou hij zes van zijn beste ridders (chivaliers destatet la nation de chivalerie) naar genoemde stad zenden, om aldaar in leisting te blijven, totdat de som betaald zou zijn. Toen in de 13e eeuw het Hanzeverbond werd opgericht, was Nijmegen een der tachtig steden, die zich daarbij aansloten; ook zond deze stad in 1369 afgezanten naar Stralsund, om een vredesverdrag te sluiten tusschen Koning Waldemar van Denmarken en de Hansa. Bij de zittingen der Hansa, gedurende de geheele 15e eeuw, zat Nijmegen aan het hoofd der Nederlandsche steden. In 1450 komen zelfs na twee andere steden, onmiddellijk Nijmegen en de andere Nederlandsche steden, Arnhem eerst in de achtste plaats.

Het lijdt geen twijfel, dat Nijmegen toenmaals bepaald een rijke stad geweest moest zijn, waar veel beschikbaar was[1]. Den 23 Mei 1441 bekende hertog Arnold van de stad in leen ontvangen te hebben een som van 13.800 Overl. Rh. gl., voor dien tijd geen kleinigheid. Toch kochten de Nijmegenaars twee jaren later nog den tol van Batenburg af, teneinde aldaar vrijdom te verkrijgen te water en te land. Maar

1) H.D.J. van Schevichaven. ‘Nijmegen in de latere Middeleeuwen.’

de grootste financieele onderneming van die tijden moet wel geweest zijn het uitleggen der stad, ‘dat onse stat ind voirt onsen gemeynen burgeren ind ingesetenen, tot groten, swaren cost gecamen ys’, zegt een raadsbesluit van den Zondag na Oculi 1463. Daarvoor moest men beginnen met alle akkers op te koopen, die er omheen lagen; vervolgens moest men de oude muren en torens sloopen, nieuwe muren, torens en poorten bouwen en, weinige jaren later, achter die muren aarden wallen opwerpen. Daar moeten groote sommen mede gemoeid zijn geweest. Hoe men zich die verschafte, kunnen wij, bij totaal gebrek aan bescheiden, niet meer nagaan. Alleen weten wij, dat elk klooster in en om de stad verzocht werd, ‘enen kleynen penninck’ van 100 postulaetguldens bij te dragen. De Mariënberg en de Regulieren in de Molenstraat weigerden aan dit verzoek te voldoen, waarop de Raad 24 Oct. 1459, na rijp beraad, besloot, dat men deze ‘conventen ende ver goede, buten noch bynnen onser stadt, tot gheenre tyt verantwoorden, beschudden noch

verdedigen en will; ende oick dat men heur onser stat vrijheden an den tollen nyet en will laten genyeten enigerwijs.'

Zoo leert ons de heer Van Schevichaven in enkele bladzijden over vroeger, hoe Nijmegen ten allen tijde niet alleen een mooie, maar ook een nijvere stad was.

* * *

Het nijvere Nijmegen is echter nog nijver niet alleen in naam. Het heeft zijn buitenstad gemaakt tot eene zomerstad; zomerstad niet alleen voor zijn bewoners, maar zomerstad ook voor hen, die van verre komen om haar schoonheid te zien. Geen stad dan ook waar men meer het belang begrijpt van een groot feest, van congressen, van tentoonstellingen met al den aankleve van dien. Men behoeft slechts te herinneren aan de schitterende ontvangst van het Letterkundig Congres in 1902; aan het Congres van de Openbare Gezondheidsregeling in 1904, toen de sprookjesachtige verlichting van het Valkhof een wonderbaar effect maakte; aan de Landbouwfeesten van 1906 en wat al niet meer, niet het minst aan de gastvrijheid, die buitenlandsche automobilisten daar vonden om de bewijzen te geven, dat Nijmegen is een gastvrije en hartelijke stad, waar mannen van initiatief gaarne de hand aan den ploeg slaan, ook al staan zij dikwijls zonder overgrooten officieelen steun, om voor hun stad te spreken en tegelijk hun stad te dienen.

En toch, ondankbaar als we zijn voor 't goede, dit is niet 't Nijmegen, waaraan we het eerst en het liefst denken.

Er is eene derde stad Nijmegen, die slechts heel weinigen kennen, maar welke die weinigen, die haar kennen, ook onverdeeld waardeeren. Het is het oude Nijmegen, dat niet in den smaak valt van de toeristen die er slechts heel kort komen, hen ook aldaar wordt getoond. Thans is het voor het grootste gedeelte, oppervlakkig althans, niet het schoonste wat Nijmegen kan geven, en zeker moet men eenigermate met de geschiedenis van dit oude Nijmegen bekend zijn, om het niet alleen interessant, maar ook werkelijk mooi te vinden en ervan te houden zooals het waard is, dat ervan gehouden wordt. Dat oude Nijmegen strekt zich uit tusschen de Burchtstraat en de Waalkade; het zijn die boven elkander gebouwde straten, welke aan de stad vanaf de overzijde haar amphitheatersgewijze gebouwd uiterlijk geven; en vervolgens achter het St. Stevens kerkhof terzijde van de Groote straat, vindt dit oude Nijmegen hare voortzetting. Het is dat Nijmegen, waarin onze bekwame romancière Mevrouw Bosboom-Toussaint haar 'Media Noche' doet spelen, het Nijmegen met zijne hellende en kronkelende straten, die in 1678 en de voorgaande jaren zoovele gevaren opleverden voor de statige koetsen der ambassadeurs[1]. Het is het Nijmegen, dat met trots zijne Waalkamers toonde, van waaruit men over de onderliggende straten het gezicht had op de breede rivier; het Nijmegen met de deftige koopmanshuizen, die steeds moeilijker terug te vinden zijn; het Nijmegen, waarvan Willem Graadt van Roggen, geboren en opgevoed

1) 'Media Noche' is vooral interessant te lezen als men Nijmegen goed kent. De schrijfster heeft de détails uitnemend uitgewerkt, wat op meerdere punten merkbaar is. Men bedenke bij het lezen, dat de Zweedsche Mediateur woonde in het vroegere hoofdpostkantoor in de Hezelstraat; de Franschen in de Burchtstraat en de Spanjaarden voor een deel in de Houtstraat.

De Belvédère, met gezicht op Waal en Betuwe.
Foto: Wilhelm Ivens, Nijmegen.

in de tradities van de oude stad, eenmaal dichtte:

> Te staren van het verbrokt Bastion
> Naar het traag vervallen van de zon,
> Den nacht zien komen.
> En dan te hooren nachtgeluid,
> Dat als een damp de velden uit
> Komt overstroomen.
>
> Als dan zoo stil de avond komt,
> Zoo laat door een verlaten straat,
> Der oude stede,
> Dan is de rust zoo teeder stil
> Of heel de stad nog vrede wil....
> Al het leed geleden....

Van de Groote Markt komt men onder de kleine boog, een laatste overblijfsel van dezen vleugel der markt, die in den ouden tijd, geheel in denzelfden stijl de Lakenhal samenstelde, op het rustige en nederige St. Stevens kerkhof; de onmiddellijke omgeving der Groote Kerk. En rechts heeft men dan

ook den hoofdingang van het kerkgebouw, dat sedert Prins Maurits de stad in 1591 voor goed veroverde, in Protestantsche handen is. De St. Stevenskerk valt op door hare ruime gewelven, doch het meest opvallend wel is de tombe die in het koor staat, de tombe van Katharine van Bourbon, de even avontuurlijke als hartstochtelijke en ongelukkige gade van Hertog Adolf van Gelre, die zijn naam en die van zijne moeder schandvlekte door zijn gedrag jegens zijn vader Reinout; de moeder van den achtsten en laatsten hertog van Gelderland, Karel, den roemzuchtigen man, door zijne landgenooten zeer bemind en in den vreemde geëerd. Wie haar leven in dichterlijke opvatting wil begrijpen en wie tegelijkertijd een mooi stukje Nijmeegsche geschiedenis wil lezen, kan het boek van Huf van Buren, dat van de Kroon van Gelderland gewaagt, warm worden aanbevolen[1]. Het is in hare onmiddellijke nabijheid, dat Maarten Schenk, de Overste in Staatschen dienst, die verdronk bij eene poging om in 1589, vanuit de Schenkenschans, Nijmegen te overrompelen, wiens lijk door de verwoede bewoners werd gevierendeeld, maar later door Prins Maurits in 1591 met groote statie hier werd bijgezet, rust; en niet ver van daar, ligt de jonge Graaf Adolf van Nassau, die bij Xanthen in 1602 sneuvelde, begraven. De kerk, in 1273 ingewijd en staande op denzelfden Hundersberg, waar Karel de Groote een eerste kapel stichtte, heeft een kunstig, in hout gesneden preekstoel en doophek; heeft een klein vertrekje terzijde, waarvan de brandvrije dikke muren wijzen op het vroeger gebruik van het stadsarchief; heeft een kunstig van 1774 dateerend orgel, door een Keulenaar gemaakt en kort te voren gerestaureerd, dat in den zomer wekelijks wordt bespeeld. De kerk wordt bekroond door eene niet hooge maar sierlijke spits, een toren die natuurlijk ook zijne geschiedenis heeft. De eerste toren, van 1284 dateerend was de hoogste, maar in 1429 brandde hij af; en in 1566, het jaar van den Beeldenstorm, dreigde eenzelfde lot den nieuwen toren. Het klokkenspel, dat in 1738 geheel vernieuwd is, en dat door Luiksche en Leuvensche klokkengieters werd aangebracht is nog immer voortreffelijk en laat zijn fraaie klanken hooren, De klank der stille Keizer Karels klok is intusschen voor de Nijmegenaars de meest geliefde.

Ter linkerzijde van de St. Stevenskerk wordt het voormalig kerkhof ingenomen door een eerwaardig gebouw, dat zijn stichtingsjaar 1544 boven de hoofddeur draagt, de vroegere Latijnsche School. De gevel daarvan is versierd geweest met twaalf beelden, die de Apostelen voorstellen, doch deze zijn zoo geschonden, dat er geen figuren meer uit te herkennen zijn; de ijzeren ankers aan het gebouw zijn van schitterend smeedwerk; terwijl de breede lijst langs het geheele gebouw een elfregelig latijnsch vers te lezen heeft gegeven, dat in het kort den inhoud der tien geboden bevatte, maar dat door het vandalisme van verfkwast en dergelijken vrijwel onleesbaar is geworden. Voor velen is de Latijnsche School het mooiste oude gebouw dat Nijmegen heeft, het is thans feitelijk niet meer in gebruik, het dient voor de stedelijke kostelooze muziekschool op sommige avonden en op andere avonden repeteeren er liefhebberij-tooneelgezelschappen, totdat hunne manoeuvres met licht en dergelijke zoodanig brandgevaar opleveren, dat zij door den gemeente-architect daaruit worden verwijderd. Daarnaast heeft het St. Stevens kerkhof niet veel moois meer; geheel zijn indruk is er echter een van een soberen eenvoud en van ongekende rust. Als 's winters de sneeuw daar wit op de daken ligt, als de maan schijnt in deze stille eenzaamheid, als alles hier rust en vrede is, en daartusschen door zacht de klok klept,

1) Huf van Buren: 'De Kroon van Gelderland,' welks lezing het Nijmegen dier dagen doet kennen en begrijpen.

dan is hier een stadsdeel aanwezig, dat als een prentje is ter illustratie van een oud-Hollandsch verhaal. Dan mag Brunswijk zijn oude gevels hebben, Frankfort zijn Römer en Neurenberg zijn Henkersteg, dan wint het Nijmeegsche St. Stevens kerkhof het aan intensiteit.

De Latijnsche school is wel de moeite waard er nog even bij stil te staan. We laten nogmaals den heer Van Schevichaven aan 't woord[1]. De nieuwe school, aldus vertelt hij, bezat ruime zalen, waarvan die op de eerste verdieping misschien oorspronkelijk de geheele lengte van het gebouw besloeg, want eerst op 18 Sept. 1646 werd een memorie ingediend door den stads metselaar, ‘in watvoeghen de classen in de Latijnsche school, met een muyre gesepareert ende van elkander onderscheyden’ konden worden. Dat ruime vertrek werd tot allerlei doeleinden gebruikt. Jaarlijks hadden daar acht dagen voor Pinksteren de verkiezingen plaats van de meesters van ‘Sinter

1) H.D.J. van Schevichaven. ‘Een en ander aangaande de Apostolische- of Latijnsche school’.

Claas.' Dan werd er rijkelijk gegeten en gedronken op stadskosten. In 1665 zaten 328 personen aan, à 4 st. per hoofd voor den maaltijd; 260 gasten namen deel aan het feest in 1567, à 5 st. per persoon, en verdelgden zeven ton bier, 2 amen wijn (360 onzer flesschen), benevens 21 kwarten. De glazen werden gehuurd en in de opgewonden stemming werden er niet weinige gebroken, 31 in 1570; in sommige jaren voegt het Rekenboek er bij: 'ende gestolen.' Dergelijke feesten werden opgeluisterd door de muziek van de stadsspeellieden en door 'damesbediening': 12 st. betaald 'aen de mechde, voer haer onley und moeten' (onlede, last und moeite). Enkele personen kregen hun maal thuis gezonden, waaronder de beul, de twee kliksteenen, het Melatenhuis, de torenwachters, en anderen. Tijdens de godsdiensttwisten van 1566, hielden de katholieken hun vergaderingen in deze zaal en waakten daar 's nachts. Vandaar deden zij een tijdigen uitval in den nacht van 25 September op het beeldstormende gespuis, dat zich gereed maakte zijn schendende hand aan het Christusbeeld op het kerkhof te slaan. Later werden daar vaak troepen gehuisvest in tijd van nood, wanneer er elders geen plaats was; als in 1573 een bataljon Spaansche soldaten, op doormarsch uit het Z. naar het beleg van Haarlem. Hun bezoek kwam den glazenmakers ten goede, daar 'die glasen ende raemen in de Schoell, van die Spaengers zeer verdorven waeren.' In 1672-74 lagen er Fransche soldaten, die het gebouw in zulk een staat van walgelijke vuilheid achterlieten, als alleen een Rekenboek uit dien tijd kan wagen in woorden uit te drukken. Niet veel beter gedroegen zich de burgerwachten, die daar een paar jaren later hun wachten betrokken en het gebouw, blijkens raadsbesluit, van 10 en 25 Mei 1676, zoo beschadigden zooveel 'ongelegenheden' bedreven, dat men besloot om te zien naar een andere plaats voor hen.

Zolders en kelders waren al even ruim; de eerste werden in de 16e eeuw in tijden van schaarschte door de stad gebruikt om haar voorraad van rogge te bergen. De kelders werden aanvankelijk verhuurd, in de 15e eeuw tot een stadsvleeschhuis ingericht, met ingang in de Hezelstraat. Maar reeds in 1582 verzochten de vleeschhouwers een andere localiteit om hun vleesch te verkoopen, daar zij het in het vleeschhuis onder de school, niet 'onverderflick konden halden', waarop de St.-Janskerk tot een vleeschhal werd ingericht. In 1593, toen de toren gerepareerd werd, na afgeschoten te zijn door de Staatsche troepen van uit het fort Knotsenburg, te Lent, werd daar de steen gehouwen, noodig voor het herbouwen. In 1601 werd de kelder ingericht tot ruiterstallen, en diende nog als zoodanig in 1612, toen de ruiter-corps-de-garde onder die school met klinkers geplaveid werd.

Ruim als de schoollokalen waren, toch moeten ze naar onze begrippen van hygiëne, te bekrompen geweest zijn voor het aantal leerlingen, dat er plaats in moest vinden. Dat de school in de 16e eeuw duizend leerlingen zou geteld hebben, zooals de vertaler van Guicciardini's[1)] reisbeschrijving: 'Deserittione di Tutti i Paesi Bassi' mededeelt, mag als een mythe beschouwd worden; in het oorspronkelijke is geen woord daarvan te vinden. Wel waren de Latijnsche scholen oudtijds drukker bezocht dan thans, daar zij bijna de eenige scholen waren, en er ook onderricht gegeven werd in lezen en schrijven.

* * *

1) Guicciardini kwam in Alva's gevolg in Nijmegen en vertelt er veel merkwaardigs, maar ook veel eigenaardigs van.

Van het St. Stevens-kerkhof, hooger gelegen dan de overige stad, voeren hoogst eigenaardig de trappen naar het lagere stadsgedeelte, waardoor men tot de Waalkade geraakt; de trappen staan onder dezen eenvoudigen naam bekend en ook zij leveren op den laten avond, zelfs overdag, vandaar opziende naar den forschen toren, een kijkje zooals in maar weinige steden te vinden is. Men bereikt al spoedig de smalle Priemstraat, vanwaar men op den achterkant der op het kerkhof gebouwde huizen een minder antiek dan wel schilderachtig gezicht heeft, en waar men tevens staat tegenover de enkele voortuinen langs de Waal, welke sommige aanzienlijke families hier hadden. Men gevoelt hier het oude, misschien meer nog dan men het ziet, in deze ook niet van nieuw vrij gebleven omgeving; in de smalle, ook op- en afgaande zijstraten welke daarop uitloopen. Aan de rechterhand van de nu volgende Groote straat zijn het niet eerste-rangs kwartieren, welke men naast zich laat, hoezeer de Groote straat, vroeger veel door taveernen ingenomen, ook toont door welgestelden te zijn bewoond; aan den linkerkant komt men daarentegen door de kleine Munsterstraat in een wijk, waar nog tal van forsch gebouwde huizen van

vroegere grootheid getuigen en waar ook nu nog een zekere welstand heerscht, die zich onmiddellijk onderscheidt van het overige oude Nijmegen. Ook in deze huizen is heerlijk het uitzicht op de Waal, dat men kan bewonderen. En het lijkt gansch niet onbegrijpelijk, dat zij, die hier gewoon zijn, de rust van deze stille straat verkiezen boven het drukkere rumoer van de buiten-kwartieren met de stof van automobielen of motorfietsen.

En wel in 't bijzonder eene straat, de Ridderstraat, vraagt hier aandacht. Zij loopt evenwijdig met de Waalkade, doch ligt veel hooger dan deze en heeft daarom juist hare schitterende panorama's. De bekendste geslachten uit Nijmeeg's verleden woonden hier; in de dagen van inkwartiering van 1672 en 1811 waren het de schitterendste krijgslieden, die er intrek namen; ook Marmont vertoefde er. Van den lateren tijd zijn er de namen van deftige familiën, ver buiten de stad bekend. Een huis is er, dat aller aandacht trekt, het huis van den bekenden burgemeester Roukens, den talentvollen magistraat der 18e eeuw. Het huis naast Roukens, strekkende tot den hoek van de Stockumstraat, thans de Place Royale genaamd, werd in 1690 door Johan Vermeer, raadsvriend, voor 7000 gl. verkocht aan François van der Lijnden. Na hem was het eigendom van den stadsrentmeester Beeckman, die het in 1727 verkocht aan den ambtman S.B. baron van Randwijck. Het bleef in het bezit dier familie tot Georg, graaf van Randwijck, het op 3 April 1782 voor 8350 gl. verkocht aan mej. Alida of Aletta Nijgh. Deze maakte er een logement van, en reeds in een protocol van 10 Febr. 1792, leest men van ‘het huis en erf aan de Mugter- of Ridderstraet, thans genaamd de Plaats Royaal, en bij juffr. Aletta Nijgh bewoond wordende.’ Daartoe werden er nog in 1795 voor 2415 gl. 1 st. 8 d. veranderingen door haar in aangebracht. In 1806 was het eigendom van Ps. Nobel. In den tijd van postrijtuigen was dat hotel de eerste of laatste étappe van alle grootheden, die over de stad naar Duitschland en het Noorden reisden, of vandaar kwamen. De geheele Almanach de Gotha van die tijden heeft in levenden lijve onder dat gastvrij dak gerust. Ook verscheidene paladijns van Napoleon vonden, toen deze eeuw nog jong was, ‘in de herberg Place Royal’ een onderkomen. Daartegenover was in den Franschen tijd en ook later, de koninklijke paardenposterij. Vóór de stad een schouwburg bezat, werden er menigmaal bals, concerten, en tooneelvoorstellingen in de groote zaal van dit logement gegeven. Die tijd is nu wel uit[1)]!

* * *

En dan ten slotte wandelt men langs de Waalkade. Men vangt aan bij de Boddelpoort, als eene soort van pieuse reliquie omlijst met een hekwerk, vroeger onmiddellijk begrensd door de Hezelpoort, die weer met een kort bastion aansloot aan den forschen Kronenburger toren, waarin men nog een

1) H.D.J. van Schevichaven. ‘Om Nijmegen's straten en markten,’ in welk boek bijna elk huis van beteekenis getrouw wordt beschreven.

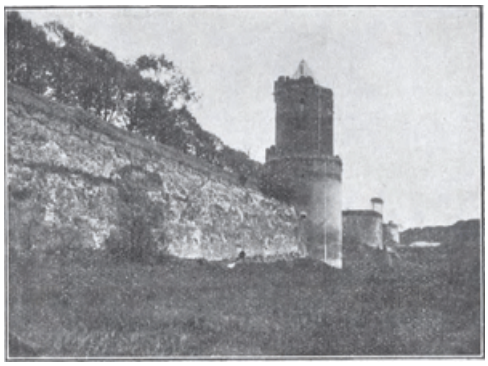

De oude Kronenburger toren met wallen, waarvan elk deel thans nog in het Kronenburger park te zien is.
Foto: Korfmacher, Nijmegen.

poortje aanwijst, van waaruit in 1672 tijdens het beleg der Franschen een moedige uitval werd gedaan. Eene wandeling langs de Waalkade brengt ons achtereenvolgens bij het huis, waar Maarten Schenk in 1589 zijn overval aanving, en waar de onverwachte bruiloftspartij hem midden in den nacht de verrassing bezorgde, die zijn aanval verijdelde en hem na fellen strijd op de Lagemarkt het leven kostte; brengt ons langs veel van wat herinnert aan de overblijfselen der oude machtige vestingstad die zelfs een stedendwinger als Prins Maurits niet dan na moeite wist te veroveren. De wandeling brengt ons ten slotte aan den voet van het oude Valkhof, aan den voet van de oudste huizen der stad, nu begroeid met groen en bloemen, nu voor een groot deel ook veranderd in terrassen, die met aardige slingerpaden tot bovenop het Valkhof voeren; die in den afgeloopen zomer zoo mooi terrein gaven voor de reproductie

van het oude Heidelberg! En van het Valkhof leidt de weg, hetzij naar boven, naar den Hunerberg; hetzij landwaarts de Ooi in, naar Persingen met de schilderachtige kerk en zijn romantische historie, vanwaar men Nijmegen ziet als het begin eener heuvelenrij, die aan het Luiksche doet terugdenken; hetzij naar Beek en naar Ubbergen, waar de weg de vriendelijke villa's aaneenrijt en voert langs het kleine Kerkhof, dat Beets bezong, toen hij er zijn besten vriend ten grave droeg.

Heerlijk is hier het vergezicht. Het zal wel zeer verminderd worden als die afschuwelijke vaste brug, die het oude Nijmegen tot verder bloei had kunnen doen opleven en het nu door hare bespottelijke ligging tot een doode stad gaat maken, vanaf het Hunerpark zal zijn geslagen, dit prachtpark zal vernielen en het heerlijk Valkhof uitzicht zal doen verdwijnen voorgoed; dit alles, ten gerieve van een Minister, die slechts naar 't Rijksbelang vraagt en een Raadsmeerderheid, die een brug wil hebben, waar en hoe dan ook. Maar op den Beekschen weg zal het mooie uitzicht gedeeltelijk blijven; want hier zal men altijd uitzien naar de Ooi.

Die vruchtbare Ooi was reeds in vroegere tijden bewoond; blijvende woonplaatsen kon men zich alleen inrichten in de hoogere gedeelten, of op kunstmatig opgeworpen hoogten; immers weleer werd deze gansche landstreek gewoonlijk jaarlijks in den winter door het wassen van de Waal onder water gezet, in welken toestand het veelal den ganschen winter bleef. Dit is dan ook de reden waarom er in deze streek hoofdzakelijk weiland wordt aangetroffen, hetwelk tengevolge van het vruchtbare bezinksel van het rivierwater buitengewoon mooi en overvloedig gras placht op te leveren, waarin het vee tot aan den buik kon baden. Smetius schreef (1644) dat de Ooi fourage in overvloed opleverde, niet alleen voor de 8 à 12 kornetten ruiterij, die hier ter stede in garnizoen lagen, maar daarenboven bleef er dan nog genoeg over voor het vee der ingezetenen en voor de ossen, die vetweiders naar Keulen, Luikerland en Brabant uitvoerden. Van heinde en ver, vooral uit Denemarken, plachten magere ossen te worden naar de Ooi gezonden om daar gemest te worden, zoodat men in een officiëele opgave van 1571 schatte, dat er jaarlijks niet minder dan 20,000 ossen van Arnhem naar Nijmegen gedreven werden.

En ook bij dit uitzicht valt er te peinzen over verleden dagen van strijd en leed. Het was, zoo leert Van Schevichaven dan ook, een merkwaardig geslacht, dat der heeren van Ooi. Reeds in vroege tijden behoorden zij tot de voornaamste dagnasten van Gelre. Daargelaten die heeren de Oye, Oyes, enz., die in de 11de en 12de eeuw voorkomen welke van Spaen, Sloet en anderen tot de Nijmeegsche van Ooi's rekenen, doch die, naar zijne meening, tot het Limburgsche geslacht van Oyen moeten behoord hebben, wordt met zekerheid Bertold van Ooi, in een oorkonde van 1254 als leenman van het Duitsche Rijk genoemd, voor den burcht en de heerlijkheid van Ooi. Diens vader Gerard van Ooi komt voor in 1233 onder de edelen, als getuige in de oorkonde waarbij graaf Otto het vlek (oppidum) Arnhem tot stad (civitas) verheft. In de volgende eeuwen treft men voortdurend leden van dit geslacht aan, als bekrachtigende getuigen der Geldersche vorsten in belangrijke oorkonden. Bertold van Ooi was heer dier heerlijkheid in 1329, burggraaf van den Nijmeeschen burcht in 1343. In het volgende jaar trok hij uit met het Geldersche leger, dat, evenals de Brabanters, Engelbert van der Mark, bisschop van Luik, te hulp kwam tegen diens oproerige onderdanen. Den 21sten Juli v.d.j. had een treffen plaats nabij Luik. De strijd was hevig; de Luikenaars verdedigden zich aanvankelijk met groote hardnekkigheid; zij

hielden echter geen stand tegenover de Brabantsche ridders, geraakten in wanorde, en werden geheel verslagen. Luiksche schrijvers laten het aantal gesneuvelden tot 32.000 en zelfs nog hooger klimmen; maar ook de overwinnaars hadden zware verliezen geleden, vooral hadden de Gelderschen de zege duur gekocht. Verschillende leden van den hoogsten adel: Culemborgh, van Arkel, van Bronkhorst, heer tot Batenburg en anderen waren gevallen, zoo ook de burggraaf Bartold van Ooi, met niet minder dan zeven leden van zijn geslacht. Andermaal verloor Nijmegen een burgemeester van dezen naam, Jan van Ooi, strijdend aan het hoofd zijner burgers, in het bloedige gevecht van 1 Dec. 1417, waarbij Jacoba van Beijeren, bijgestaan door den Bisschop van Utrecht, Gorinchem aan de Gelderschen ontweldigde[1)].

Otto van Ooi werd beleend met de heerlijkheid van 1531, doch overleed kinderloos in hetzelfde jaar. Zijn broeder Seiffart was ridder van de Duitsche Orde, in Syfland,

1) H.D.J. van Schevichaven. De Ooi.

weshalve hertog Karel den Hoogmeister dier Orde verzocht, Seiffart, als zijnde de laatste van zijn geslacht, uit de Orde te willen ontslaan. Toen dit veroorloofd werd, trad Seiffart nog in datzelfde jaar in het huwelijk met Sophia van Bloedbergen, dochter van Johan, heer van Ubbergen. Seiffart's achterkleinzoon, Herman Gerard, werd beleend met Ooi in 1622, maar stierf in 1633, als laatste der mannelijke linie. Zijn zuster Margaretha Judith werd nu beleend met de bezittingen. Zij trouwde Roeleman van Bijlandt, heer van Reidt, waardoor niet alleen de heerlijkheid Ooi, maar ook Persingen en Palsterkamp aan dit geslacht kwamen. Op de Bijlandt's volgden de Van Zuylen's van Nijevelt, aan wien in 1848 de heerlijke rechten toekwamen.

Wanneer het kasteel in de Ooi gesticht werd, is niet bekend. Wat er nog van stond in de 18de eeuw, was, volgens Arkstee, grootendeels uit tufsteen opgetrokken. Maar dit bewijst niets voor de hooge oudheid van dat gebouw, daar men in Gelderland in de 15de, misschien ook wel in de 16e eeuw, nog steeds met dat bouwmateriaal werkte[1]. Ten jare 1553 verklaarde graaf Otto van Gelre, dat Bertold, heer van Ooi, hem zekere waard in leen had opgedragen. Voor een aanzienlijke som had de Roomsch-Koning Willem in 1241 aan graaf Otto de stad en het Rijk van Nijmegen verpand, en nu beleende hij dien Graaf in 1254, ‘met al wat de edele heer Bertold van het Duitsche Rijk gehouden had en nog hield.’ Dientengevolge ging het dominium directum van het leen Ooi over aan den graaf van Gelre, en werd dus de heer van Ooi diens leenman, achter-leenman van het Duitsche Rijk. Daarmede schijnen deze heeren hun titel van ‘edele heere’ verloren te hebben, althans hij komt na dien tijd niet meer voor.

Andermaal had een verandering plaats in 1282, toen Gerard, heer van Ooi, zijn kasteel, een zoogenaamd open of ledig huis maakte van den Graaf van Kleef. Daardoor verbond hij zich, dat zijn kasteel steeds zou openstaan voor den Kleefschen Vorst, door wien het ook tegen diens vijanden, den Keizer van Duitschland uitgezonderd, mocht gebruikt worden; zonder verlof van den Graaf van Kleef mocht hij het slot niet verkoopen, noch verpanden. De aanleiding tot dit verbond kan geweest zijn het feit, dat de heeren van Ooi destijds uitgebreide bezittingen in Kleefland hadden, die natuurlijk, bij de voortdurend voorkomende twisten tusschen Gelre en Kleef, steeds in gevaar verkeerden. Nogmaals verklaarde een van Gerards nazaten, heer Reiner van Ooi, in 1473 zijn kasteel tot open huis van den Hertog van Kleef, toen deze Vorst zich met Karel den Stouten in den krijg tegen Gelre verbond. Toen de Bourgondiër Nijmegen in datzelfde jaar belegerde en de Klevenaars de stad vanuit Lent bestookten, bevond de heer van Ooi zich in het leger van zijn leenheer. De Nijmegenaars waren daarover zoo gebelgd, dat zij Reiners woonhuis, onder aan de Boddelstraat plunderden en verwoesten. Nijmegen gaf zich over op 24 Juli en weinige weken later, op 9 October, deed Reiner van Ooi den leeneed aan Karel van Bourgondië als hertog van Gelre. Maar zijn huis in de Boddelstraat liet hij niet herstellen; 't bleef als een bouwval staan, totdat het jaren later, omstreeks 1480 gekocht werd door heer Reinier van Oss, kanunnik van St. Stevenskerk, die het tot Fraterhuis inrichtte.

* * *

Er is, en dat is het beste wat Nijmegen geven kan, poëzie in alles wat de stad en hare omgeving betreft; poëzie, opgewekt door een verleden dat spreekt van kracht en van liefde voor dat verleden, poëzie ontwikkeld door het dienstbaar maken van

1) Er bestaat overigens omtrent dit kasteel eene oude legende, die aan Bartha van IJselstein herinnert. Maar 't is een legende!

de natuur aan den schoonsten stadsaanleg. De nieuwe stad is waard bezocht te worden; de nijvere stad heeft recht bewondering te vragen; maar de oude stad kan eischen bewaard te worden als het kostbaarste wat Nijmegen bezit. En kostbaar vooral daarom, omdat voor een deel dit bezit nog gaaf is en iets schenkt wat anderen niet hebben.

October 1912.

H. VAN DER MANDERE.

Aan mijn moeder.

Zóóals 'k eens met moeders oogen
't Beeld van onzen Heiland zag,
Door der zondaars last gebogen,
Door Zijn eigen volk bedrogen,
Dat in Hem geen koning zag,
Nochtans met dat volk bewogen,
Was zijn voorspraak in den Hooge.
Voor zoo groot een mededoogen,
Lag mijn kinderziel gebogen
In aanbidding vol ontzag.
Zie, het was met moeders oogen,
Dat ik naar den hemel zag.

Maar ik ben geen kind gebleven.
Van het pad, dat voor mij lag,
Door mijn moeder aangegeven,
Dwaald' ik reeds den eersten dag,
Dat 'k het zelfzucht-eischend leven
Met mijn eigen oogen zag.
't Beeld, dat eens mijn ziel deed beven
Van ontroering en ontzag,
't Beeld van Jezus, zoo verheven,
In zijn onzelfzuchtig streven,
Die zijn leven heeft gegeven,
Omdat 't kwaad door ons bedreven,
Hem zoo na aan 't harte lag,
Zie een sluier kwam 't omzweven,
Toen 'k met eigen oogen zag.

Moeder! 'k ben wel afgedreven,
Van het pad, dat gij mij weest,
't Eenig pad, dat leidt ten leven,
Zoo g' als kind mij onderweest,
Dwaal 'k in voor U vreemde dreven.
'k Heb niet alles prijsgegeven!
Wat gij leerdet van Zijn geest,
Voel 'k soms leidend mij omzweven,
Moeder! hoe ook afgedreven,
Ben ik eens Zijn kind geweest,
Uw kind ben 'k altijd gebleven,
Dat zijn blikken opgeheven,
In Uw moederoogen leest:
‘Bede, dat mijn ziel geneze,
Dat mij leide Christus' Geest,
Langs den weg m' als kind gewezen
Naar het heilig Opperwezen,
Dat elk zoekend hart geneest!’

WIM KOLLE.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 21).
II.

Tante heeft 'n avondje....

Tante is een uitstekende huishoudster, en, ik geloof, ware zij bijtijds getrouwd, zij zou misschien hare eigenaardigheden afgelegd hebben. Nu is zij het type van de nergens rust vindende, altijd bezigheid (natuurlijk ‘christelijke’) zoekende oude vrijster, vervuld met allerlei vooroordeelen en preutsche opvattingen, en die hare onbevredigde rusteloosheid wreekt in de eerste plaats aan haar slachtoffer-dienstmeisje.

Hoevele van die slachtoffers heb ik niet reeds zien komen en gaan; ik zou het onmogelijk kunnen optellen. ‘Heele’ en ‘halve’ gedienstigen, ‘dagmeisjes’, ‘werkvrouwen’, enz., wisselen elkaar voortdurend af. Op dit moment hebben we een door freule de Wevere aanbevolen heel jong ding, dat zich verbaasd de oogen uitkijkt van het moois en deftigs om haar heen, en dat van al de standjes, die zij voortdurend krijgt, hoe langer hoe schutteriger en onhandiger wordt.

Zij brengt den keurig-gepoetsten koperen ketel binnen, zet hem op de theestoof, en krijgt terstond den uitbrander:

‘Die theestoof moet vandaag niet links staan maar rechts!’

Waarop zij zóó schrikt, dat zij den met kokend water gevulden ketel bijna over zich heen laat vallen, hetgeen een nieuwe uitbarsting tengevolge heeft:

‘Je wordt hoe langer hoe onhandiger. Ik zal 't wel zelf doen.’

Door deze tante's liefhebberij van alles zelf willen doen vliegt zij tot op het laatste oogenblik toe heen en weer, hier stof afnemend, daar een schotel met koekjes neerzettend, ginds een fauteuil aanschuivend voor ‘den’ gast bij uitnemendheid, den onuitstaanbaren dominee met de uitpuilende oogen en de brilleglazen en het huichelachtig gezicht, die in den Haag op dit oogenblik de groote hoofdrol speelt van extra ‘christelijkheid’.

Haar eenvoudige zwarte zijden japon, met de ouderwetsch-gezette juweelen broche, heur gladgestreken haar, en haar absoluut gebrek aan chic, dat alles geven haar iets typisch hollandsch-oude-dame-achtigs, maar waarin men toch tegelijkertijd onmiddellijk herkent de vrouw van geboorte en distinctie.

Midden in de kamer staat de ronde mahoniehouten tafel, bedekt met een fluweelen tafelkleed; in een hoek bij 't raam prijkt tante's schrijftafeltje, waarop een verzameling van photo's van aangebeden dominees en zendelingen, en daartusschen in, natuurlijk, het portret van de onvermijdelijke vriendin. In een anderen hoek staat een mooie secretaire. Alle meubelen zijn gezellig-deftig-ouderwetsch, erfstukken meestal, zonder een zweem van pogen met den tijd mee te gaan, stijf-gerangschikt, toch cachet-gevend.

Ik-zelve heb de beste japon aangetrokken, die ik bezit, een blauwe serge rok met een blauwe zijden blouse, want ik ben immers arm. En daarom komt het er ook niet op aan hoe ik er uitzie. Ik ben immers toch eenmaal het zwarte schaap, èn omdat ik een vader had, die geen geld naliet of het oppotte zooals mijn ooms en tantes, èn omdat ik niet ‘christelijk’ genoeg ben. En vooral, niet ‘nederig’ genoeg in mijn armoede.

Tante is diens ondanks heel goed voor mij, nu ik toevallig enkele dagen bij haar logeer.

Maar ik voel toch voortdurend mijn minderwaardigheid van arm nichtje.

't Eerst komt freule de Wevere binnen. Freule de Savornin Lohman heeft deze ‘christin’ reeds afdoend beschreven in haren roman ‘Zedelijkheids-apostelen’. Zij is rood en verhit, want zij heeft weer zoo juist een conferentie achter den rug - vertelt zij - met den commissaris van politie over een ‘schandelijke geschiedenis’.

Daar ik die, als ‘jong meisje’, niet hooren mag wordt deze geschiedenis, quasi-fluisterend, aan Tante toevertrouwd op de gewone geheimzinnige, zich er in den grond aan verlekkerende manier. ‘Verbeeldt je, lieve Christine, die bekende kapperszaak, je weet wél. Nu, die heeft een achter-uitgang waar de heeren binnenkomen, en rendez-vous hebben met die slechte schepsels. De politie zal er werk van maken; dat heeft de commissaris mij stellig beloofd. Alleen, 't is een bezwaar dat meneer Isterdeel, die toch een anti-revolutionair kamerlid is, er óók schijnt te komen. Je begrijpt, 't gaat niet tegenover de Eduma's en de Vermeulens en onze eigen familie, om dien te verraden.’

‘Meneer Isterdeel, wàt zeg je!’ - roept Tante luid, in eerlijke verontwaardiging. Maar freule de Wevere wijst naar mij, en begint opnieuw te fluisteren. - - -

Meneer en mevrouw Ster Veltman! Mevrouw, geboren freule van Waveringen, is ‘de’ vriendin. Ik geloof wel wezenlijk dat meneer een eerlijke ‘steunpilaar van de kerk’ is, bekrompen partijman, maar in elk geval oprecht. Maar o zijn vrouw Helene! Van al de ooms en tantes, om van mijn eigen vader en moeder niet eens te spreken, weet ik hoe zij, als jong-meisje, dochter van een vuilpoetsigen weduwnaar-vader, coquetteerde en flirtte, en 't hoofd op hol bracht ten slotte van mijn neef, den tegenwoordigen hofdignitaris, toen nog maar 'n povere maar knappe luitenant, van der Hooph. In stilte was zij met hem geëngageerd, had hem, daar zij-zelve schatrijk is, haar jawoord tot een huwelijk gegeven. Totdat ze opeens den rijken, een invloedrijken positie innemenden meneer Ster Veltman ontmoette, en hèm nam, die haar in den Haag een deftig leven kon verschaffen, van in christelijke kringen toon-aangevende aristocrate, beschermster spelend van allerlei liefdadige inrichtingen, en haar heerschzucht daardoor ruimschoots botvierend. Een ‘bekeering’ was natuurlijk noodzakelijk, omdat meneer Ster Veltman een onvervalschte anti-revolutionair is. Maar dat was geen bezwaar voor de tot hiertoe zoo wereldsch mogelijk levende, in haar provinciestad veel besprokene freule. Ze werd ineens een dweepzieke christin. En ze brak haar woord aan neef van der Hooph, van wien zij toen immers weinig vermoedde dat zijn knap uiterlijk hem zou maken tot den adjudant en later tot den gunsteling van onzen nu overleden koning en diens weduwe.. Had ze dat vóóruit geweten! Op haar valsch gezicht ligt altijd de ontevreden uitdrukking van eene, die niet vond wat ze zocht, die daarom te méér intrigueert, als om zich-zelve te bedwelmen in vergeten. Tante is vanaf beider jonge-meisjes-tijd haar nederige slavin geweest, die zich, al kwam zij daardoor bijna in opspraak met den vuilpoetsigen vader, toch niet liet afhouden van dagelijksche bezoeken bij haar, en die nog steeds, nu beiden in den Haag wonen, haar blindelings gehoorzaamt, en bang is voor haar, - tot ergernis der geheele familie de Brienne Steinberg, voor wie deze vriendschap steeds een doorn was en is in het oog! Maar tante, heel vroeg weeze geworden, deed en liet wat zij verkoos, zonder dat iemand haar dat kon beletten.

Meneer Ster Veltman, die altijd min of meer in hoogere sfeeren leeft, weet bij de begroeting nauwlijks wie ik ben. Mevrouw des te beter. Zij kijkt mij met hare valsche

oogen scherp aan, zegt dan, quasi-lief, als zij ziet dat ik Ibsens' ‘Gespenster’ vóór mij heb liggen:

‘Kind, lees je zulke gevaarlijke lectuur? Je moest liever Gods Woord onderzoeken.’

‘Ik lees liever Ibsen’ - zeg ik strak.

't Valsche gezicht wordt nog valscher. Ik ben overtuigd dat zij mij tot mijn straf achter mijn rug om een poets gaat bakken tegen tante, die nooit van Ibsen heeft gehoord, zich er toe bepaalt mij verwijtend-vragend aan te zien:

‘Is dat zoo'n nieuwerwetsch slecht boek?’ - vraagt zij dan, onzeker.

Mevrouw Ster Veltman, met haar half kortgeknipt haar en valsche oogen onsympathieker dan ooit, ofschoon zij voor mannen-oogen knap schijnt te zijn, antwoordt meewarig:

‘Zulke lectuur brengt Gods' kinderen op een dwaalspoor.’ En dan, stekelig: ‘Maar je nichtje Kate is immers zoo verlicht, dus...’

Ik voel dat ik voor tante heb afgedaan voor vanavond. Ik geef 't mensch, de vriendin, geen antwoord meer. Dat is zij mij niet waard.

En nu komen ook de andere gasten: oom en tante Egbert en Johanna de Brienne Steinberg, en oom en tante Adriaan en Maria de Brienne Steinberg, 't eerste echtpaar gedistingueerd-koud-diplomatisch, zooals dat past voor een minister van de rechterzijde, 't andere, wat tante Maria aangaat, vulgair en lomp, en, wat oom betreft, nietig en onderdanig en jaloersch van zijn beroemden broer. Hij heeft

een hooge rechterlijke betrekking, maar wat beteekent dat neven den ver-reikenden, gevreesden politieken invloed van zijn handigen minister-broer, die daarenboven een vrouw heeft, die hem in elk opzicht weet te helpen en te steunen, terwijl tante Maria, die niet *is* getrouwd door oom, maar 't *hèm* hééft gedaan, telkens hare burgerlijke afkomst en opvattingen verraadt.

Tante Johanna heeft een paars zijden japon aan, en had roodachtig haar oorspronkelijk, maar dat geel werd door 't gebruik van looden kammen. Ze spreekt geaffecteerd om hare afkomst uit het Noorden niet te verraden, 't geen oom Egbert trouwens óók doet. En ze vertelt op haren kouden verstandstoon, hoe mijn nichtje Mary, hare tweede dochter, weer heelemaal haar stem kwijt is van zenuwen, en hoe m'n oudste neef, haar zoon, gedurig sukkelt Dat alles bespreekt ze als gold het vreemde kinderen inplaats van hare eigene. Dat is immers ook het geheim van haar jong blijven, dat ze zich niets van't leed der wereld diep aantrekt.

Tante Maria overschreeuwt haar: ‘Ik zou onze Frances zoo graag meegebracht hebben’, pocht ze. ‘Maar die is geen avond thuis. Ze is letterlijk dezen winter la reine, overal.’

Niemand antwoordt. Frances is zoo uitgesproken misdeeld-leelijk, hare pogingen een man op te doen mislukken zoo onophoudelijk, en tante Maria doet zóó dwaas in het voortdurend uitgillen van dergelijke bespottelijkheden, dat we eigenlijk allemaal een beetje meelijden hebben met oom Adriaan, die zich zichtbaar geneert voor den onzin van zijn vrouw. En die toch te bang is om iets te zeggen dat haar tot zwijgen zou brengen, laat staan tegenspreken.

‘Dominee zal toch wel komen?’ oppert tante, angstig naar de klok kijkend. ‘Hij heeft het zóó beloofd.’

‘Maar hij heeft het zóó druk in 's Heeren Wijngaard’ - zegt mevrouw Ster Veltman zalvend. ‘Men kan daarom nooit vast op hem rekenen.’

Maar dominee Hulst Heelman weet te goed wáár de lekkere beetjes zijn te vinden, en waar hij wordt aangebeden, om in een kring als dezen weg te blijven. Er wordt gescheld, en 't eerst komt hij-zelf binnen, in zijn burgerlijke gebrekkigheid van manieren, dan daarna pas zijn vrouw, met haar peervormig hoofd en uitgestreken gezicht van nederige, dankbare wederhelft van een ‘dienaar Gods.’

De uitpuilende oogen achter de brilleglazen kijken speurend rond, of het aanwezige gezelschap ook loont de eer van Dominee's bezoek.

Maar hij is meer dan voldaan. De beroemde minister de Brienne Steinberg, diens broer, die dan toch óók een jonkheer is in elk geval, en óók een ouderling daarenboven van de Ned. Herv. Kerk, en dan de rijke, zoovéél gevende meneer Ster Veltman! Met zulke grootheden is hij tevreden. Walgelijk-nederig-kruiperig buigt hij voor deze ‘mannen met twee namen,’ eer hij hun de hand durft schudden. Dan eerst krijgt tante hare beurt, met een genadig-vriendelijk: ‘Hoe maakt U het lieve freule de Brienne’? Freule de Wevere maakt zich hierop dadelijk van hem meester om hem luide fluisterend de kapper-zonde-geschiedenis te vertellen, die haar geheel vervult met onreine voldoening. Wat mij aangaat, ik word aan hem en aan zijn vrouw met haar peer-gezicht voorgesteld door tante, zoo terloops, zooals je dat doet met een arme bloedverwante, die niet in tel is. En ik krijg van den burgerman dan ook een terloopschen groet, die zooveel uitdrukt als: ‘O jawel, ik begrijp het, je bent de dochter van den eenigen der de Briennes Steinberg, die geen geld bij mekaar hoopte, noch

knoeide in politieke christelijkheid. Dus.... je bent de moeite van mijn belangstelling niet waard.'

Tante Johanna en mevrouw Ster Veltman zitten op de met rood trijp overtrokken ouderwetsche canapé, door tante bij de tafel geschoven. De dierbare hemelladder mag zich in den gemakkelijksten fauteuil warmen bij de kachel. Tante Maria en tante Christine en freule de Wevere en de dominees-echtgenoote zitten in fauteuils, ik moet mij met een gewonen stoel vergenoegen, en de twee ooms en meneer Ster Veltman hebben eveneens gemakkelijke zetels, en beginnen onder elkaar den Leider af te kammen, - op wien ze allemaal jaloersch zijn, en dien ze toch niet kunnen den rug toedraaien openlijk, ondat ze hem nóódig hebben.

'Hij wordt met dat al mooi doof' - zegt oom Egbert met Schadenfreude.

'En als je bedenkt dat hij alles te danken heeft aan Groen van Prinsteren - en dat hij nu leeft als 'n groote meneer, dien de knecht de brieven binnen brengt op een zilveren blaadje, bespottelijk in één woord', komt oom Adriaan zuur uit den hoek. Hij heeft als jong rechtelijk ambtenaar zich laten trouwen door de geheel onbemiddelde tante Maria, in het provincie-stadje waar hij toen woonde, en dientengevolge moet hij alléén leven van zijn eigen fortuin en verdiensten, en is continueel jaloersch van al de Haagsche grootheden, waarmede hij door zijn stand en positie verkeert, maar die rijker zijn dan hij.

'Men moet toch erkennen dat hij groote gaven bezit,' erkent meneer Ster Veltman eerlijk, met zijn droge, vervelende stem. 'Er

is waarheid in dat de mantel van Groen van Prinsteren op hem is gevallen.'

- Dominee Hulst Heelman, die van allerlei gaven afhaalt van de dochters van den Leider, ofschoon hij in zijn hart niet op diens hand is, houdt het voor 't voorzichtigst te zwijgen, kijkt daarom diepzinnig vóór zich. Als de freule de Wevere hem dwingt zijn meening te zeggen, door de vraag: 'Wat zegt U ervan Dominee?' dan geeft hij het ontwijkend antwoord:

''s Heeren wegen zijn niet de onze. Wat Hij doet is wel gedaan.'

Al de dames zijn verrukt van zoo'n godsdienstig gezegde, kijken hem bewonderend aan als een soort heilige. Ondertusschen propt hij zich vol met wijn en gebakjes, en vooral wijn.

Intusschen is deze inmenging van freule de Wevere slechts een voorbijgaande. Zij en al de dames zijn nog steeds vol onreine belangstelling in de kappers-gelegenheid met achter-uitgang. Mevrouw Ster Veltman wil zuur-jaloersch weten of er werkelijk mooie meisjes onder waren, onder die zóógenaamde juffrouwen van den coiffeur in quaestie.

Freule de Wevere antwoordt hierop natuurlijk dadelijk dat ze allemaal leelijk zijn. Tante Johanna, verstandig, glimlacht, begrijpt de mannen. Tante Maria ergert er zich bovenal aan dat 'zulke schepsels' de oorzaak zijn dat 'meisjes van goeden huize niet trouwen.' Hare oogen schieten vuur van ergernis, omdat zij blijkbaar denkt aan hare Frances daarbij.

Van mij neemt niemand notitie. Alleen de twee gehuwde tantes hebben zich verwaardigd genadiglijk, uit de hoogte, aan mij te vragen hoe het mij gaat, en wat ik voortaan denk te doen. 't Geen zooveel beteekent als: 'Je zult toch *ons* niet ten laste vallen!'

Ik geef het vage antwoord dat ik 't nog niet weet. Ik weet het wèl. Maar ik heb geen lust het hun te zeggen. Ze zullen 't gauw genoeg hooren.

Mevrouw Ster Veltman insinueert hierop: 'Ik vind altijd dat 'n meisje moet aanpakken wàt ze maar kan, al is het ook nog zoo nederig naar de wereld.'

Ik zou haar kunnen schoppen. Zij woont in een magnifique villa, houdt eigen rijtuig, kan zich elke luxe veroorloven.

Maar 't peer-gezicht beaamt bewonderend: 'Ja, mijn man zegt òòk altijd aan al de vele jonge meisjes, die bij hem komen om raad: Nederig blijven voor God. Elken weg, die ons gewezen wordt, volgen, hoe bescheiden ook!'

- Het is bekend dat dominée Huist Heelman merkwaardig graag jonge meisjes, en deze liefst alleen, bij zich op zijn studeerkamer ontvangt om haar van raad te dienen. Eens is hij zelfs daardoor in opspraak geraakt, maar werd vrijgesproken door den rechter. Maar 't peer-gezicht vindt alles wat haar hemelladder doet even natuurlijk en eerbiedwekkend. Zij kijkt mij dus bij hare woorden met een zekere bedoeling aan, als om mij uit te noodigen òòk den raad van haar echtgenoot te komen inwinnen.

Ik doe of ik 't niet zie; ik verveel me vreeselijk.

(*Wordt vervolgd.*)

Overzicht van de week.

I.
De oorlog.

Men heeft mij reeds zoo dikwijls gevraagd mijn meening te zeggen over den afschuwelijken Balkankrijg. En zeker zou ik dat reeds eerder gedaan hebben, ware ik door mijn ernstige ongesteldheid niet verhinderd geweest in de Lelie te schrijven. Trouwens, mijn lezers weten hoe ik denk over den gruwel van den oorlog -, en die zich nog wel durft tooien in dit geval met de phrase dat het gaat om het christendom tegenover 't mohamedanisme. Grooter huichelarij dan b.v. de ‘plechtige lofdienst’, gehouden door Ferdinand van Bulgarije, om God te danken voor de overwinning, is wel niet denkbaar.

Alsof niet iedereen, die eerlijk is, wéét hoe het hier alleen gaat om 't vuigste eigenbelang van de Balkan-staten, hoe het geldt een jarenlang met zorg vóórbereiden aanval van Bulgarije, uitgevoerd op het moment waarop Turkije, door de onrechtvaardige Tripolis-inbezitneming van Italië, in een buitengewoon ongunstige positie stond.

En de ‘christelijke’ mogendheden van Europa, de duitsche keizer, de fransche republiek, Rusland, 't vrome Engeland, al de groote natiën, die 't hier in hun macht hadden deze onteerende menschenslachterij te verhinderen, nemen een ‘onzijdige’ houding aan, uit eigenbelang, en, neven de offers welke de kanonnen eischen, wordt het oorlogsterrein bezaaid met duizenden en duizenden choleralijken, en de typhus en de pest houden mede hun vreeselijken intocht, en ondertusschen bereidt men zich bij ons in den Haag prettig-gezellig voor op al de feesten en voordeelen en eerebaantjes van de inwijding van 't ‘Vredespaleis’ - dat, zoo het ergens voor dient, alleen daar staat als een monument te méér van menschelijke huichelarij en leugenachtigheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Geven.

Neen, ik voel niets voor onze uitzendingen van ambulances, van het roode kruis, enz. Ik heb het diepste medelijden met al die ongelukkige verminkten en stervenden, en ik hoogacht degenen, die de droeve taak is opgelegd hen te verzorgen en te helpen. Zij zijn in geheel dit afschuwelijke misdrijf de eenigen voor wien men werkelijk eerbied en sympathie kan hebben, *niet* voor de wreedheden begaande zóógenaamd 'heldhaftige' officieren en soldaten; - of ze overwinnaars zijn of overwonnenen doet er niet toe. Maar ik kan niet inzien, waar er in eigen land vóórtdurend de grootste nood wordt geleden, door honderden en honderden, de plicht van het zich plotseling gaan bemoeien met een ons niets aangaanden onwaardigen oorlog; ik vind het daarvoor geld-inzamelen, en er met de noodige drukte, van uitgeleide door deze en gene grootheid heentrekken, en briefjes erover in de courant zetten (en liefst nog briefjes over 't goede eten in 't hospitaal, en geen woord van verontwaardiging of medelijden), ik vind dat allemaal aanstellerig, een aangrijpen van een gelegenheid om van zich te laten spreken, en bij de Koningin op visite mogen komen, en een groote drukte maken, terwijl ondertusschen, als het geldt in stilte te geven aan de armen in eigen land, of menschlievend op te treden als arts of verpleegster voor derde-klas-patiënten, plotseling al deze edelmoedigheid verdwijnt, en plaats maakt voor de grootste hartelooshеid en onverschilligheid. Indien de Balkan-staten zichzelf willen onteeren door dezen schandelijken krijg, dan hebben zij-zelf te zorgen voor verplegers en artsen. En, zoo er hulp uitgezonden moet worden, dan zeker in de éérste, en *niet* in de laatste plaats, naar het ongelukkige, door de cholera geteisterde, oneerlijk behandelde, en niet met behoorlijken hospitaal-dienst voorziene Turkije.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Hoe men 'helden' maakt.

Op dit oogenblik nog in Duitschland zijnde, ontmoette ik een jong duitsch officier, die vol jeugdige onbezonnen geestdrift voor 't grootsche van den oorlog mij liet lezen een artikel uit de *Tägliche Rundschau*, dat hij 'prachtig' vond, en waarin op de ruwste en onomwondenste wijze wordt gepredikt het krijgvoeren als een 'opvoedingsmiddel'. Duitschland heeft al véél te lang gewacht, - zoo heet het - 't is méér dan tijd dat het zich opmaakt, en de 'groote deugden', die de oorlog meebrengt, weer in praktijk gaat brengen. Enz. enz. En met zulke zóógenaamd 'vaderlandslievende' lectuur winden deze jongelui, halve kinderen nog, al dragen ze hun luitenants-uniform nog zoo trotsch, elkaar op in 't officiers-casino, en verbeelden zich te goeder trouw, dat ze een nobele levensopvatting hebben door zulke *lage* instincten te verdedigen met de phrase: vaderlandsliefde. *Simplicissimus*, een blad dat, al gaat het in veel opzichten te ver wat sommige opzichten betreft, in elk geval steeds onomwonden 't verachtelijke van het elkaar beoorlogen aantoonde, is - juist om die reden - in de geheele duitsche armee verboden ter lezing. Dat heet 'ongezonde' lectuur. Maar dergelijke verachtelijke

ophitserij van den eenen medemensch tegen den anderen wordt mooi gevonden en toegejuicht. Zoo'n blad heet: ‘wèlgezind’.

Heeft Ibsen, de onvergelijkelijke Ibsen, niet gelijk als hij telkens opnieuw zijn onbeschrijflijke minachting uitspreekt voor phrasen, voor de ‘Schlagwörter’ waarmee, een volk, een massa, wordt ‘opgevoed’, door de zóógenaamd 't goed bedoelende pers bovenaan! Phrasen en leugens regeeren de wereld; 't gros der menschen is te dom om de waarheid in 't aangezicht te zien, haar te begrijpen. Ware dat niet zoo, dan zou er geen mensch ter wereld gevonden worden, zóó dom van zich door een oorlog te laten meeslepen tot geestdrift. Integendeel, dan zou elke natie als één man de wapens neergooien, en tot de beurs-speculanten en de politieke knoeiers, die alléén belang hebben bij een krijg, zeggen: ‘Vecht zelf’. In de eerste plaats tot de *vorsten* en de diplomaten, - die achter hun schrijftafel zitten, buiten alle levensgevaar, terwijl 't volk zich doodvecht voor hen, zonder zelfs te begrijpen wáárom 't gaat meestal.

- Maar - - zoolang de wereld bestaat zullen de phrasen haar blijven regeeren. Helaas.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Een waar woord.

Toen vóór eenige jaren Jong-Turkije zich vormde behoorde het tot de in Constantinopel ingevoerde hervormingen - waarover natuurlijk gansch Europa heel voldaan was

- dat de vele in die stad losloopende honden op de wreedste wijze werden vermoord en afgemaakt. Dat was een bewijs van ‘beschaving’ en van ‘hygiëne.’ Nu onlangs schrijft Gustave Tery, de dagelijksche causeur in *Le Journal*, een zéér waar en mooi woord dienaangaande in zijn rubriek: Les jours se suivent... Hij ziet de geesten van al die afgemaakte en gemartelde honden vóór zich, en voert hen sprekende in als een bewijs van de goddelijke rechtvaardigheid. Immers, waren zij er thans nog geweest, zij zouden 't vuil, en daardoor de vreeselijke cholera-plaag, verre gehouden hebben. Zij waren als het ware de straatreinigers van Constantinopel:

‘*Wij waren het die de straten zindelijk hielden*, *de lucht zuiverden. .... En ziedaar hoe wij gewroken worden. Reeds zijn 100.000 Turken gedood. Zou dit een der groote lessen zijn*, *die Allah soms toedient aan de beesten in menschengedaante*, *om te trachten van hen te maken waarachtige menschen? Zou thans de cholera gezonden zijn om ons te wreken?*

Dat alles zouden wij misschien zeggen als wij menschen waren, maar wij zijn maar arme honden, *en*, *zoo onze geesten wanhopig zwervend verzuchten in den nacht*, *dan is het omdat wij 't betreuren er niet meer te zijn om onze beulen te kunnen redden.*

Is vooral dit slot niet treffend mooi, omdat het zoo recht uitdrukt 't edele van een hondenziel? Ik druk in gedachten Gustave Tery, - die mij anders niet sympathiek is - de hand voor dit eerlijke en moedige getuigenis. En ik ben overtuigd dat ten onzent geen courant den moed zou vinden zulk een flink stuk onder haar redactioneel gedeelte op te nemen. In dat opzicht geven de fransche Bladen een voorbeeld van groote onafhankelijkheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Willekeur.
De gehuwde onderwijzeres in de school en beperking van het arbeidsveld der vrouw
door H.B.

Het streven der vrouwen van onzen tijd hoe weinig wordt het nog vaak begrepen.

De Heer C. Arntzenius noemde het in een hoofdartikel in de Hollandsche Lelie een onbillijkheid dat de Gemeenteraad van Amsterdam, een gehuwde bewaarschool-onderwijzeres, wegens huwelijk geen ontslag had gegeven.

De Wet kent alleen ontzetting van een ambt op grond van wangedrag, onzedelijkheid, verregaande achteloosheid of plichtsverzuim. Zou het dus te rechtvaardigen zijn, een onderwijzeres om het feit dat zij wil huwen en niet aanstonds haar werkkring, waarin zij veel nut sticht, wenscht op te geven, daarom alleen haar te straffen met ontzetting van haar ambt, dus zonder dat er van wangedrag of plichtsverzuim sprake is, ja zelfs bij een onberispelijk gedrag en de loffelijkste plichtsvervulling?

Zou dit niet veel meer een onbillijkheid, ja zou het niet een groot onrecht zijn?

De gehuwde vrouw hoort bij haar kinderen thuis. Dit is nog een oudbakken redeneering. Ten eerste, als de vrouw haar ontslag krijgt bij haar huwelijk, dan is er nog geen sprake van kinderen. Het is waar dat een vrouw, die aan het hoofd van een

huisgezin staat, reeds een moeilijke taak te vervullen heeft. Maar niet is dit het geval in een jong huishouden, want dan weet de jonge vrouw vaak geen weg met haar tijd. Er zijn dan immers nog geen huishoudelijke plichten, nog geen kinderen te verzorgen (men weet zelfs niet eens of er wel ooit kinderen zullen komen); dàn wordt nog niet al haar tijd in beslag genomen door haar huisvrouw-zijn, integendeel, het jonge huishouden vult het leven der vrouw niet.

Dit schijnt men niet eenmaal te bedenken!

En dan is er meer. De vrouwelijke onderwijzeres (ambtenaar), die in het huwelijk treedt, zal in den regel wel niet uit weelde haar betrekking willen blijven waarnemen. In de meeste gevallen zal zij dit om finantieele redenen wenschen te doen. En op welken grond zou men haar het recht hiertoe moeten ontzeggen? Waarom gevergd dat zij ongetrouwd blijve; als de inkomsten van den man niet voldoende zijn, waarom haar dan het recht ontzegd van haar arbeidskrachten, wellicht van een bijzondere gave juist tot onderwijs geven, gebruik te maken ten einde haar leven aangenamer te maken, den strijd om het bestaan van haar echtgenoot te verlichten? Wilde men dit en wilde men tevens consequent blijven, dan zou men evengoed den man het recht moeten ontzeggen om buiten zijn betrekking extra geld te verdienen, omdat hij daarmede anderen het brood uit den mond kan nemen!

Werkelijk, in den regel zullen de vrouwen

zelf bij het aangaan van een huwelijk haar betrekking wenschen neer te leggen om zich onverdeeld aan haar nieuwe taak te wijden, maar er kunnen toch omstandigheden zijn, vooral bij de tegenwoordige maatschappelijke verhoudingen, die het voor haar gewenscht maken de geldelijke voordeelen van haar betrekking te blijven genieten.

Men denke bijvoorbeeld aan de vrouwen, die een oude moeder ondersteunen of aan haar, die van een jonger zusje of broertje de opvoeding helpen bekostigen. Moeten zij voor de harde keuze worden gesteld tusschen eigen geluk prijsgeven of het dierbaar familielid opofferen? Zal dit de belooning voor jaren van trouwe plichtsbetrachting zijn? Dat zij gelijk worden behandeld als degenen die voor wangedrag, onzedelijkheid of plichtsverzuim op grond der wet worden ontslagen?

En waarom zou deze maatregel alleen de gehuwde onderwijzeres of vrouwelijke ambtenaar gelden? Of als men wellicht meent alle vrouwen, die buitenshuis werk verrichten, (dus ook de vrouwelijke dokter en advocaat,) te kunnen treffen, hoe dan met de vrouwen die thuis nevens haar taak van huisvrouw een andere waarnemen? Met haar die thuis lessen geven, die er arbeid op het gebied van kunst, letteren of wetenschap verrichten? Zou men dit wel blijven billijken? Waarom die willekeur?

Kunsten en Wetenschappen.

Rudolf Ouanter.

Deze schrijver is een compilator van het eerste water, en toch verdient hij lof voor zijne vele werken, vooral over criminaliteit.

Er wordt zooveel gecompileerd, maar van den eenen schrijver, - zouden we haast niet zeggen van den eenen Compilator, - is het compileeren doorzichtiger dan van den ander, en is elk ‘goed gedocumenteerd’ werk, waarvan met lof gewaagd wordt, niet eveneens een soort compilatie? We willen daarom niet laag neerzien op dezen Quanter en liever dankbaar aanvaarden, wat hij ons al zoo heeft gegeven.

Misschien is het meest lezenswaardige wel zijn: ‘Weib in den Religionen der Völker unter Berücksichtigung der einzelnen Kulte’, maar voor velen zal dit boek een zedelooze gruwel zijn, omdat het de *naakte* waarheid zegt, en *de* waarheid wordt tegenwoordig in de diepste duisternis teruggedrongen. We willen zoo gaarne fatsoenlijk en netjes schijnen!

In dezelfde richting is geschreven zijn ‘Sittlichkeit und Moral im heiligen römischen Reiche deutscher Nation.’

Beide werken zijn geïllustreerd, - rijk geïllustreerd, zooals de geijkte term luidt, - en daartegen hebben juist velen bezwaar: lezen is zoo erg niet, maar *zien!* Foei. De discuswerper geeft zelfs aanstoot. Hoe dan niet Lidia met de zwaan!

Op crimineel gebied liggen voor ons: ‘Die Folter in der deutschen Rechtspflege sonst und jetzt’, en ‘Deutsches Zuchthaus - und Gefängniswesen.’

Onze haren rijzen daarbij ten berge, vooral door de folter-afbeddingen, maar toch is het goed nogeens in het verleden terug te leven om een les in de humaniteit te krijgen, al moge niet ontkend worden dat het misschien nuttig kon zijn om in de plaats van de strooming: ontoerekenbaarheid eene andere te brengen, welke lijfstraffen mede voerde.

Daardoor zou misschien voorkomen worden, dat onrecht recht wordt, zooals nu wel eens lijkt. Als de mensch voor geen zijner onrechtmatige daden aansprakelijk wordt gesteld, dan is 't met het recht gauw uit.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Een 26 jarige Parisienne, een eenvoudig, vriendelijk, degelijk meisje van goeden huize, thans tijdelijk in betrekking bij ondergeteekende, doch vrij tegen **15 Juli** a.s., had gaarne **een betrekking in Holland** als **institutrice bij kinderen, als leerares in een pensionaat of in een familie als huisgenoote.** Ze is in 't bezit van een acte en geeft ook litteratuur-, conversatie- of grammaire-lessen. Verdere inlichtingen te bekomen bij:

(26*a*) Mevrouw BEEKHUIS - KRANENBURG, *Bolsward.*

11 December 1912
26ste Jaargang.
No. 24.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit Beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Bericht Correspondentie.

I.

Bij mijn thuiskomst heb ik een zoo overstelpende massa van brieven, postpakketten, manuscripten, enz., op mij wachtende gevonden, dat ik nog steeds bezig ben die te ordenen, en diegenen, die dus misschien reeds sinds eenigen tijd op antwoord wachten, vriendelijk verzoek nog eenig geduld te hebben, of zich nogmaals aan te melden, indien er haast is bij den inhoud van hun schrijven. Ik hoop a.s. week de Corr: weer te hervatten; onder deze omstandigheden moet ik, vóór alles, eerst alles nagezien en geordend hebben wat ik hier wachtend vond.

RED. HOLL. LELIE.

II.
Een woord van dank.

Zooveel doenlijk heb ik voor al de vele lieve blijken van belangstelling en verwelkoming, in het bijzonder voor de vele mooie bloemen, die ik ontving van

allerlei zijden, reeds particulier mijn dank betuigd. Ik wil het echter hier nogmaals herhalen: na een tijd van veel tegenspoed en ziekte is zooveel hartelijkheid met recht een ‘pleister op de wonde’, waarvoor ik iedereen ten zeerste mijn innigen dank betuig.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoofdartikel
Onmacht.
VIII.
Poeloe Traperdoeli. Nov. 1912.

Maakten wij in onze correspondentie van April j.l. melding van het feit, dat er op het Hoofdbureau van het Mijnwezen te Batavia ambtenaren moeten zijn die belang hebben bij het verdwijnen van stukken, uit het onderstaande zal men zien dat in alle takken van dienst thans in Indië ambtenaren zijn van verdacht allooi, en, wat het sterkste is,

de Gouverneur-generaal schijnt zelfs van die meening te zijn, zooals blijkt uit de circulaires gepubliceerd in verband met de proef met 'dienstpostzegels'.

Deze proef - genomen gedurende één jaar - en begonnen op 1 October 1911, heeft tot doel vast te kunnen stellen hoeveel per jaar aan 'dienstporti' ten laste van de begrooting dient gebracht te worden. Daarvoor werden twee seriën dienstpostzegels ingevoerd, de gewone postzegels van nu en ook nog een oudere editie - met de beeltenis der Konningin als kind met hangend haar - met opdruk 'dienst' daarover. - Deze nieuwe dienstpostzegels hebben groote waarde voor philatelisten, en er werd dan ook den Koning van Engeland een complete serie van beide soorten aangeboden.

Er werd verder bepaald dat alle ambtenaren en colleges, gerechtigd tot het verzenden van dienstcorrespondentie, het vermoedelijk aantal benoodigde dienstzegels rechtstreeks zouden aanvragen bij het Hoofdbureau van den Post- en Telegraafdienst.

Maar jawel, het misbruik begon al, want men deed zulk bespottelijk hooge aanvragen, dat bij circulaire van den 1sten Gouvernements-secretaris werd medegedeeld dat nieuwe aanvragen moesten worden ingediend en wel, zoo luidt verder de circulaire 'door tusschenkomst van dàt post- of hulppostkantoor, binnen welks ressort de op vrijdom van briefport aanspraak hebbende gevestigd is.' M.a.w. men verlangde contrôle uit te oefenen door het betrokken postkantoor, omdat men de aanvankelijk gedane aanvragen zoo hoog vond, dat men er aan twijfelde of zulk een groot aantal dienstzegels werkelijk benoodigd was.

In dezelfde circulaire leest men verder het volgende:

'*De landvoogd acht het voorts noodig het verbod om dienstpostzegels te verkoopen of weg te schenken in herinnering te brengen*, *terwijl Z.E. vertrouwt*, *dat ten aanzien van de opberging en het gebruik daarvan zóódanige voorzorgen zullen worden genomen*, *dat zij tot géén ander gebruik*, *dan tot frankeering van dienstcorrespondenties kunnen worden aangewend*'.

De Landvoogd toont hiermede, volgens het 'Nieuws van den Dag voor N.-I.' zijn luidjes te kennen, door in herinnering te brengen dat het den ambtenaren verboden wordt postzegels te verkoopen of weg te schenken. Of Z.E. zelf verzamelaar van postzegels is, en alzoo de waarde kent der nieuwe dienstpostzegels, is ons onbekend; het is mogelijk dat de Landvoogd vernomen heeft dat reeds in postzegelvakbladen Indische dienstzegels te koop worden aangeboden voor 100 Mark per complete serie, en daarom in de circulaire er speciaal op gewezen wordt dat er ten aanzien van de opberging en het gebruik zóódanige voorzorgen zullen worden genomen, dat de postwaarden alléén worden gebruikt tot frankeering van dienstcorrespondentie.

Maar zooals het met meer Indische circulaires gaat, schijnen eenige ambtenaren er eenvoudig lak aan te hebben, want hoe is het anders mogelijk dat postzegel handelaren die voor 100 Mark per serie kunnen aanbieden en ze brutaal voor het raam in hun winkel als zeldzaam étaleeren, terwijl thans in geen Indische postzegel album de dienstpostzegels, zoowel ongebruikte als gebruikte, ontbreken.

Ongebruikte dienstzegels kunnen toch *alleen* door ambtenaren, die daar recht op hebben, aangevraagd worden, terwijl *alle gebruikte* aan den Postdienst moeten ingeleverd worden.

Men komt dus tot de conclusie dat duizende postzegels eenvoudig verkocht of weggeschonken zijn geworden, maar de ambtenaren zullen nu zeggen dat die postzegels 'in het ongereede zijn geraakt.'

De redactie van het Nieuws van den Dag, die in het nummer van 3 September aan deze postzegel-quaestie een hoofdartikel wijdt, geeft den postdienst in overweging in het verslag van deze belangwekkende proef, om vooral op deze - de voornaamste - punten het volle licht te laten schijnen:

a. *Hoeveel postzegels (gespecificeerd van elke soort*) *zijn door middel van* '*opdruk*' *vervormd tot* '*dienstpostzegels*'*?*

b. *Hoeveel zijn daarvan als* '*ongebruikt*' *of als* '*restant*' *weer ingeleverd?*

c. *Hoeveel* '*gebruikte*' *dienstpostzegels zijn in totaal ingeleverd? Verschilt dit aantal aanmerkelijk van het theoretisch noodzakelijk aantal* '*a-b*'*? Zoo ja*, *hoeveel tientallen malen is het ingeleverde aantal te klein?*

Wordt op bovenstaande vragen onomwonden geantwoord, *dan zien wij eerstdaags het intègre korps ambtenaren*, *officieren*, *enz.*, *officieel uitgemaakt voor* '*een troep postzegeldieven*'*...*

Wij kunnen niet nalaten onze verontwaardiging uit te spreken over de bewoordingen waarin de circulaire van den 1sten Gouvernements-secretaris is gesteld; de Landvoogd heeft *niet het recht* ambtenaren en officieren in herinnering te brengen dat dienstpostzegels

niet *verkocht* of *weggeschonken* mogen worden. Al blijkt het nu ook dat duizende zegels zijn verdwenen, dus niet voor het doel gebruikt zooals de circulaire voorschrijft, toch blijft het hoogst beleedigend voor de vele ambtenaren, die zich *niet* aan diefstal hebben schuldig gemaakt, dat de Gouverneur-generaal al vast begint hen daarvan te verdenken. Wij geven den Landvoogd in overweging meer tact te toonen in de bewoordingen van circulaires; het gebrek aan ambtenaren is al groot genoeg, het is ongewenscht dat er nog meer ambtenaren den dienst verlaten, wat onvermijdelijk zal gebeuren, wanneer de Gouverneur-generaal zich niet geneert zelf de meest achtenswaardige landsdienaren van diefstal te verdenken.

In onze correspondentie van Februari j.l. maakten wij melding van het overhoop steken door veroordeelden van de Europeesche Cipiers Franke en Meijer in de gevangenis Glodok (Batavia), terwijl als 3de slachtoffer viel de Europeesche cipier van de strafinrichting te Bangkalan (Madoera). Wij hoopten dat het Hoofd van het Gevangeniswezen eens eindelijk aan dezen onhoudbaren toestand een einde zou weten te maken, door zulke afdoende maatregelen te nemen, dat dergelijk verzet tegen orde en tucht, vooral zoo dringend vereischt in een inrichting waar moordenaars en ander gespuis is geïnterneerd, onmogelijk zou zijn.

Maar men moet in Indië niet verwachten dat *met spoed* rotte toestanden worden verbeterd, het Hoofd van het Gevangeniswezen is daar niet toe in staat, terwijl de tegenwoordige Directeur der gevangenis te Glodok, de heer Ophof, vroeger als zoodanig te Soerabaya geplaatst, al zeer weinig benul schijnt te hebben van het handhaven van orde en tucht, zooals blijkt uit onderstaand bericht:

Moordaanslag in de gevangenis.

Donderdagmorgen, melden de Batavia-bladen, pleegde een dwangarbeider op den cipier Brucs in de gevangenis op Glodok (Batavia) een moordaanslag met een scherpen beitel. De cipier kreeg verscheidene diepe en gevaarlijke wonden in buik, borst en rug.

Een mandoer kwam den aangevallene te hulp en schoot op den aanrander, met 't ongelukkig gevolg, dat niet de moordenaar, maar een achter hem staande mandoer doodelijk in den buik getroffen werd.

Sumatrabode van 24/9 '12.

Deze moordaanslagen op gevangenisbeambten zullen aanhouden zoolang er personen bij het Gevangeniswezen zijn geplaatst - en wel de Chef in de eerste plaats, - die niet voor hun taak zijn berekend en, daar de Gouverneur-generaal evenmin afdoende maatregelen neemt ter verbetering dier ergerlijke toestanden, nemen wij de vrijheid de aandacht der Volksvertegenwoordiging daarop te vestigen.

In de Indische dagbladen van 18 September lezen wij een telegram uit den Haag, waarin wordt gezegd, dat bij de opening der Staten-Generaal in de uitgesproken Troonrede dankbaar wordt geconstateerd, dat de toestand in Indië reden tot tevredenheid geeft.

De Landvoogd moet wel tal van onjuiste - om niet te zeggen geheel onware - berichten naar den Minister van Koloniën hebben gezonden, dat het mogelijk is dat in de Troonrede verklaard kan worden dat die toestand reden van tevredenheid geeft.

Een Troonrede, die de toestand weergeeft zooals die naar waarheid is, zou aldus moeten luiden:

De toestand van het Leger is minder gunstig, door de toenemende vergrijpen tegen de discipline, veroorzaakt door vele socialistische elementen, die in het Leger zijn gekomen. Hetzelfde kan gezegd worden van de Zeemacht.

De gezondheidstoestand in Ned. Indië is over het algemeen ongunstig; op de 3 hoofdplaatsen van Java is men nog niet geslaagd door afdoende maatregelen de cholera te bedwingen, terwijl de regeering, ondanks de groote geldelijke offers daaraan ten koste gelegd, geheel onmachtig blijkt te zijn de pest te bestrijden; het laat zich aanzien dat deze ziekte op Java zal blijven, volgens de laatste berichten toch breidt de pest zich in Oost-Java uit, en zijn er zelfs gevallen te Soerabaya geconstateerd.

Belangrijke uitbreiding der particuliere land- en mijnbouw-industrie, en daarmede gepaard gaande ontwikkeling der Buitenbezittingen, kan niet verwacht worden. Zoowel Nederlandsch als vreemd kapitaal trekt zich terug, daar door de toenemende bureaucratie, gebrek aan ambtenaren, vaak ook hun onbekwaamheid, aanvragers van land- en mijnbouw-concessiën, maanden lang, ja zelfs jaren moeten wachten alvorens de Regeering een antwoord geeft op hunne verzoekschriften. Dit blijkt uit onderstaand entre-filet uit het Nieuws v/d Dag van 1 November 1912.

Met verzoeken tot erlanging van erfpachtsgronden valt dezelfde lakschheid te constatee-

ren; op requesten tot de Regeering gericht in November en December 1910, is *nu* op het eind van 1912 nog geen beschikking genomen. Zoolang de Regeering niet in staat is, uiterlijk binnen 6 maanden tijd aanvragen te behandelen, is geen uitbreiding van land- of mijnbouw op groote schaal te verwachten.

Mijnbouw-vergunningen.

Eenigen tijd geleden vestigden wij er de aandacht op, dat een vergunning voor het doen van mijnbouwkundige opsporingen was aangevraagd den 15den Januari 1910, en dat door het betrokken Gewestelijk Bestuur die aanvrage pas werd bekend gemaakt onder dagteekening van den 28sten Augustus 1912.

Ruim twee en een half jaar was er met die aanvrage gesold, vóórdat kon worden geadverteerd dat zij was ingekomen! Wij meenden derhalve dat het Gewestelijk Bestuur, in casu dat van het Gouvernement Celebes en Onderhoorigheden, in deze wel wat actiever had kunnen zijn.

Naar men ons nu mededeelt, ligt in deze, en in de meeste dergelijke zaken de schuld niet waar men die in den regel zoekt. Het Gewestelijk Bestuur ontvangt weliswaar de aanvragen, maar alvorens die worden gepubliceerd, moet 'het Mijnwezen' er zijn licht over laten schijnen; dat heeft te onderzoeken of de aanvrage in den vorm is. En zulk een onderzoek duurt wel eens lang! Soms zelfs héél lang.

Zoo noemde men ons een vergunning die half Augustus 1910 bij het 'Mijnwezen' arriveerde, en waarop eerst in den aanvang van September 1912 advies werd uitgebracht. Het Gewestelijk Bestuur krijgt dan de schuld, doch deze ligt uitsluitend bij de uiterst trage manier waarop bij het Mijnwezen de zaken worden... behandeld zullen wij maar zeggen, al is 'handelen' een veel te mooi woord voor zulk sammelen en zeuren als daar geschiedt.

Het gebrek aan ambtenaren in alle takken van dienst is zorgwekkend, verhooging van inkomsten maar alléén in de *lagere rangen* zal niet kunnen uitblijven, maar vooral is het gewenscht dat hun rechtspositie bij de wet worde geregeld, zoodat landsdienaren niet langer aan willekeur van Chefs worden blootgesteld.

De toestand waarin het Politiewezen verkeert is en blijft allertreurigst, alle verbeteringen aan dien belangrijken tak van dienst ten koste gelegd is tot nu toe als lapwerk te beschouwen. Ketjoe-partijen, brandstichting van suikerrietvelden, inbraken, diefstal van vee, zelfs aanrandingen op den publieken weg op Europeanen blijven à l'ordre du jour; wij zullen ons echter onthouden al die bewijzen van machteloosheid der Regeering hier te melden, wij zouden dan wel eenige vellen vol kunnen schrijven, hetgeen de ons toegestane ruimte in de Lelie niet zou toelaten.

Wij willen hier alleen slechts aantoonen, dat de inlander - vooral op Java - *geen dag zeker is van het bezit* van zijn goederen, zoolang de toestand van het Politiewezen niet afdoend wordt verbeterd. Onder die omstandigheden zijn alle kosten door de Regeering besteed om den economischen toestand van den inlander te verbeteren, als weggeworpen geld te beschouwen Irrigatie, oprichting van landbouwcredietbanken, demonstratie velden om den inlander te leeren de opbrengst van zijn sawahs te verhoogen, verbeterd onderwijs, enz., enz. hebben alle ten doel het bezit aan goederen van den Javaan te vermeerderen. Wij vragen ons echter af: wat heeft de Javaan er

aan als hij meer product van zijn sawahs krijgt en daardoor in staat is zijn veestapel door aankoop van vee te vergrooten, wanneer hij groote kans loopt dat zijn bezittingen door diefstal weder verloren gaan en hij bij ondervinding weet, dat de dieven zelden of ooit gestraft worden. Dit is niet alleen onze meening, maar de Javaan zelf denkt er ook zoo over, als regel bespaart hij dan ook geen cent voor den kwaden dag, veel liever verteert hij zijn geld door het geven van feesten of koopt prullen die onnoodig zijn, alleen uit vrees dat zijn geld den eenen of anderen dag hem ontstolen wordt. En daar niet een enkele, maar duizende Javanen zoo denken, vermeenen wij dat alle uitgaven om den economischen toestand van den inlander te verbeteren als weggeworpen geld is te beschouwen; men deed beter al die uitgaven te staken en dat geld alleen en uitsluitend te gebruiken om in de eerste plaats de politie te verbeteren: zonder dat is geen verhoogde welvaart van den inlander denkbaar.

Toch durft de Regeering den algemeenen toestand in Indië bevredigend noemen. Het is maar wat men bevredigend noemt.

A....Z.

Een Mosroos.

Een teeder rozeknopje,
In zacht-groen mos,
Door warme zon beschenen,
Zag peinzend om zich henen,
In 't stille bosch.

Als God mijn blaadjes opent
Zoo lang reeds dicht,
Hoe zal ik mij verblijden,
En zien naar alle zijden
Het volle licht.

O kon ik dan eens geven
Van vreugde mijn
Aan velen om mij henen,
Nooit warm en licht beschenen
Door zonneschijn.

* * *

Hoog op een zolderkamer,
Benauwd en klein,
Ging 't zieke kindje sterven,
Dat warmte en licht moest derven
En zonneschijn.

Maar, vlak bij 't bleek gezichtje
Lag rein en teer,
In zachte rose kleuren,
En wondervolle geuren,
Een mosroos neer.

De kinderoogjes straalden
Het roosje toe,
In nameloos verblijden
Ging 't zieke kindje scheiden,
Van 't leven moe.

De roos, met open blaadjes,
Zag 't volle licht;
Zag iets van rijker leven,
De kinderziel gegeven:
Gods aangezicht.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Vrij gevolgd.

De Tuin van het Verleden.

Mijn levens-herfst is haast verdwenen,
De winter nadert snel,
En veel, dat mij eens toebehoorde,
Zei ik reeds lang vaarwel.

Maar in den tuin van het Verleden
Toef ik nu menig keer,
Ik wandel weer langs stille paden,
Zie dier'bre plekjes weer.
'k Zie doornen weer en distels groeien,
Maar ook veel schoone rozen bloeien,
Zacht geurend, wijd en zijd.

Herinnering is mij gebleven
Van lente- en van zomerwegen,
Voor kouden wintertijd.

J. VAN REES- VAN NAUTA LEMKE.

De klokken luiden.

De klokken, de wondere klokken,
Ze luiden weer blij, overal;
Ze zingen als vogeltjes jub'lend
In 't woud en op berg en in dal.

De klokjes van koeien en geiten,
De klokken der kleine kapel,
Ze zingen in koor, en ze luiden
Ons droevig een laatste vaarwel.

Maar, o wie geluisterd heeft stille
Naar iedere klok, die er luidt,
Vergeet nooit de wondere klokken,
En weet wat het luiden beduidt.

Die hoort uit Tirol weer het luiden
Der klokken in 't eenzame woud,
Het neuriet zacht na in zijn ziele,
Zoo teeder en innig vertrouwd.

O klokken, o wondere klokken
Die vrede luidt, vreugde en smart,
Uw zilveren tonen weerklinken
Vol weemoed in 't luist'rende hart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Mendola, Juli 1912.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 23).

Ziezoo, nu wordt de vrouwenquaestie behandeld - - van een ‘christelijk’ standpunt natuurlijk!

Dat er zoo iets bestaat als de natuurlijke, in heel de schepping zich botvierende, paringsbehoefte, iets waarmede dientengevolge - indien men eerlijk is - rekening moet worden gehouden, - in dezen aristocratischen kring van onoprechte huichelarij

en quasi-fatsoen zal men zich wèl wachten zoo iets ook maar met een woord aan te duiden. Daarenboven, - zitten Tante en freule de Wevere er

niet bij als twee ongehuwden, die nooit zoo iets als de natuur-wet in dit opzicht zouden willen toegeven, uit louter angst dat men haar zou verdenken van ‘niet te hebben kunnen trouwen’.

Dominee Hulst Heelman voert, op meesterachtigen toon, het opperste woord. Hij wil, genadiglijk, de ongehuwde vrouw toestaan een maatschappelijken werkkring, op christelijk gebied, en onder christelijke leiding van Broeders in den Heere, als Wijk-zusters, b.v. of Diaconessen, of, - hier krijgt freule de Wevere een zalvend-lief knikje - om zich te wijden aan het moeilijk en ondankbaar reddingswerk der ‘gevallenen’ in den poel der zonde. En voor de rest geeft hij óók welwillend toe dat ‘een beetje literatuur, een beetje kunst, van schilderen of muziek’, niet ongepaste bezigheid behoeft te zijn voor een christelijke jonkvrouw. Maar.... vooral binnen de grenzen - vooral binnen de grenzen -’.

Mevrouw Ster Veltman knikt hem goedkeurend toe, zegt dan, met een gift-blik naar mij:

‘*Dat* is 't 'm juist, dominee, de grenzen, dáárop komt het aan! Zoudt *U* b.v. *Uw* dochters toestaan Ibsens' Gespenster, een van zijn onzedelijkste drama's nog wel, te lezen?’

Dominee Hulst Heelman heeft Gespenster nóóit gelezen, - laat staan begrepen - daarvan ben ik zeker, maar hij heeft den gift-blik opgezogen, en weet dus wat hij antwoorden moet om in de gunst te blijven:

‘Nooit’, - zegt hij daarom plechtig. - ‘Nooit. Dat verhoede God’.

Ik kan tante's gasten in haar eigen huis niet beleedigen, daarom grijp ik naar m'n zakdoek, om 't niet uit te proesten, - en doe alsof ik mijn neus moet snuiten.

Oom Egbert komt er nu óók tusschen, om, op zijn hooghartig-afdoende manier van alles-alleen-meenen-te weten, te zeggen, dat die nieuwerwetsche prullaria niet haalt bij wat de klassieke literatuur beduidt, bij een Goethe, een Schiller. b.v.

Ik wil iets antwoorden over Heinrich Heine, maar er zijn dingen, die je te heilig zijn om er over te spreken met menschen, die er op smalen, zonder te willen begrijpen. Daaronder behooren voor mij de verzen van Heine. Ik weet immers al vooruit wat Oom Egbert's hatelijke opmerkingen daarover zijn zullen. Maar, als hij een oogenblik later Vondel te berde brengt, bij 't voortzetten van z'n smalende critiek op ‘die nieuwerwetsche denkbeelden’, dan kan ik toch niet laten hem voor de voeten te werpen:

‘Vondel heeft anders den moord op Van Oldebarneveldt, waarvan iedereen weet dat Prins Maurits hem op zijn geweten heeft, gegeeseld op 'n manier, die toch wel niet in den smaak zal vallen van Uw Oranjelievendheid. U kent het toch van hem:

> Had hij Holland dan gedragen,
> Onder 't hart,
> Tot zijn afgeleefde dagen
> Met veel smart. - -’

Oom Egbert kijkt even beleedigd. Hoe durf *ik* 't wagen 'n opinie te hebben tegen den zijnen in, - die van 't almachtig hoofd onzer familie! -

Dan, met een gestrengen blik, word ik door hem terechtgewezen: ‘'t Oordeel over zulke dingen is niet aan ons, maar aan God. Prins Maurits is de van God verordineerde redder van ons vaderland geweest; natuurlijk kleefden ook hem menschelijke

zwakheden aan, zoo goed als aan iedereen, maar God, Oranje en Nederland behooren te zamen, dat is zeker'.

Eerbiedig algemeen stilzwijgen, nu 't almachtig invloedrijk familie-hoofd, - van wien al de de Brienne's en hunne vertakkingen de vette baantjes krijgen moeten, - heeft gesproken.

Ik wist het immers ook al vooruit dat de Schlagwörter van 'Door God verordineerd' en 'God, Oranje en Nederland behooren te zamen' zouden weerklinken. Oom Egbert, de calvinist-pur-sang, weet precies wat God heeft 'verordineerd', voorheen en thans, en hij imponeert er de Kamer door, als hij aan 't redevoeren slaat, met zijn phrasen van dien aard.

Mevrouw Hulst Heelman betreurt het intusschen blijkbaar, dat door deze afdwaling de welsprekendheid van haren hemelladder is tot zwijgen gebracht, en maakt gebruik van de stille zwijgende afkeuring, die op ieders gelaat ligt uitgedrukt over mijn onbeschaamdheid van iets ten nadeele van Prins Maurits durven zeggen, om op te merken:

'Maar met dat al zijn wij afgeraakt van ons uitgangspunt: de hedendaagsche vrouw, - nietwaar, man?'

Dominee kijkt haar goedkeurend aan, omdat zij hem zoo respectvol helpt aan een nieuwe gelegenheid zijn redenaars-wijsheid te luchten.

'Ja,' beaamt hij, terwijl tante hem weer een nieuw glas wijn inschenkt, 'inderdaad, de hedendaagsche vrouw, en vooral het hedendaagsche jonge meisje, en de ongehuwde vrouw, zij staan bloot aan velerlei, velerlei verlokkingen. Meer dan ooit gaat Satan om, zoekende wien hij kan verslinden. Daar is b.v. de mystiek, die haar verlokt, die gevaarlijk op de zinnen werkt, en deze meesleept'....

Bij 't woord zinnen slaat de quasi-vergeestelijkte freule de Wevere eerst hare oogen zedig neer, en dan aanstellerig hemelwaarts. Vervolgens zucht ze, en versmacht:

‘En al de ijdelheden die heden ten dage medewerken om zulke schepsels op den slechten weg te helpen! Alles wat in mijn tijd duur was, en daardoor alleen in aanmerking kwam voor onzen stand, dat wordt nu goedkoop nagemaakt tegen spotprijzen. En die schepsels dirken er zich daardoor mee op als dames, met jabots en kapsels, en voiles, en weet ik wat, dat voor hen heelemaal geen pas geeft.’

‘Waarom niet? Zij zijn toch óók jong en mooi, zoo goed als andere vrouwen’, - wil ik van haar weten. In mij is namelijk de geest des wederstands gevaren, ondanks mijn oorspronkelijk voornemen mij buiten alles te houden. - Nu is het tante Johanna, die mij te woord staat:

‘Omdat God ieder onzer zijn of haar eigen plaats op aarde heeft aangewezen, waarop wij moeten blijven staan, zooals Hij 't nu eenmaal heeft gewild’ - zegt zij vast, als ware zij nooit van huis uit de levenlustige, begaafde, veel-uitgaande Johanna Wellaert geweest, de dochter van den gastvrijen liberalen professor, bij wien alle studenten aan huis kwamen, en wier engagement met den eerzuchtigen, drogen Jhr. Egbert de Brienne eigenlijk eenige verbazing bracht, omdat men van háár een andere, lichtzinniger keuze had verwacht. Maar de uitkomst heeft bewezen dat zij goed zag, dat zij juist de vrouw was voor een zoo handigen levensdraaier als mijn oom, voor wien zij zich van lieverlede ‘bekeerde’, zooals hij 't zelf óók deed, van een sleur-geloovige tot een vrome calviniste, wiens denkbeelden zij niet alleen napraat, maar ook uitwerkt met groote handigheid, terwijl zij tegelijkertijd haar eigen dochters verkwanselt aan de meest ongeloovige jongelui ter wereld, en ze laat uitgaan zooveel en waarheen ze maar willen, altijd op zoo'n manier echter, dat de buitenwereld er de dupe van blijft, oom Egbert niet aansprakelijk stelt voor wat zijn kinderen, zoogenaamd tegen zijn zin in, doen.

Tante Maria beaamt ten volle de uitspraak harer schoonzuster, ziet mij daarbij veelbeteekenend aan, als om nog eens nadrukkelijk mij te doen begrijpen, dat God mij tot armoede heeft ‘verordineerd’, en dat *mijn* plaats dus voortaan die is van het arme nederig-doende nichtje.

Met een vollen mond voegt ze mij nog toe: ‘Ik begrijp niet waar je al die zonderlinge denkbeelden vandaan haalt, die wij, de Briennes, geen van allen er op na houden.’

Bij dat ‘wij-de Briennes’ kan ik niet nalaten het vulgaire vollemaans-gezicht van Oom Adriaan's aangetrouwde, tot den zeer gewonen middenstand behoorende echtgenoote uit de hoogte aan te zien. 't Is voor haar, tante Maria, een gróóte voldoening dat ze tegenwoordig óók aan 't Hof komt, door Ooms rechterlijke-macht-positie. Maar dat heeft toch niets te beteekenen vergeleken bij de intimiteit waarin oom Egbert en tante Johanna zich mogen verheugen wat de koninklijke hofgunst betreft. Haar eigen familie bestaat niet meer voor tante Maria, als zijnde niet deftig genoeg; alleen de de Brienne's Stemberg, met wien ze zich vermaagschapte, beschouwt ze als de eer van den omgang met haar waardig, en ze heeft zich ook zoo met hen vereenzelvigd, in haren vulgairen hoogmoed, dat ze steeds spreekt, zooals nu, van: Wij, de de Brienne's.

‘*Ik* begrijp 't ook niet’ - antwoord ik op haar aanval - ‘of, liever gezegd, ik begrijp 't wèl, ik voel me namelijk heelemaal geen de Brienne, - ik voel me een *eigen* persoonlijkheid.’

Tante Maria begrijpt zoo'n gezegde niet in haargrofbesnaardheid. Oom Egbert heeft echter mijn uitval opgevangen, en wijst mij terecht:

‘Dat is juist *de* groote fout in je karakter, Kate, dat je niet begrijpt de macht van de familie-eenheid, daarvoor noch zin noch eerbied schijnt te voelen. Een geslacht is alleen dan sterk als het samenhoudt à tout prix’.

‘Wel mogelijk’ - zeg ik onverschillig - ‘maar als ik daarvoor mijn eigen persoonlijke, eerlijke meening moet prijsgeven, dan doe ik 't toch niet. U hebt het calvinistische spoor aangewezen, waarin de andere de Brienne's zich hebben te bewegen om vooruit te komen in de wereld, en aan ons is het nu U te volgen, nietwaar? Of we er eerlijk zoo over denken of niet als U, doet er niet toe.’

‘Kind, bedenk tegen wien je spreekt’ - roept Tante verschrikt. Oom Egbert, geërgerd, maar zich groothoudend, draait zich met een schouderophaling van mij af. Mevrouw Ster-Veltman kucht bedenkelijk, als om uit te drukken dat haar van mijn verdorvenheid niets meer verwondert. En 't peervormige dominees-vrouw-aangezicht straalt van blijden trots op *hare* dochters, terwijl zij het eenigszins pijnlijk stilzwijgen verbreekt door, liefdoenerig, met een nederigen, bewonderenden blik naar haar man geworpen, te zeggen:

‘*Mijn* meisjes hebben nooit een andere meening, gode zij dank, dan die van hun vader. Zij zijn er zóó van doordrongen, dat vader den rechten weg weet naar 't Vaderhuis Hierboven, al is die weg ook smal.’ -

't Geeft een algemeene opluchting, want al de tantes, en mevrouw Ster-Veltman en freule de Wevere eveneens, zijn bereid om de groote nederigheids-eigenschappen en de vrome deugden der beide dochteren Hulst Heelman, die met mijn nichtjes Frances en Mary op de

cathechisatie gingen, genadiglijk te erkennen.

‘God heeft U wèl rijk gezegend met zulk een voorbeeldig familieleven’ - zegt freule de Wevere, en voegt er, den dominee aanbidderig-aankijkend, bij: ‘maar niet iedereen is ook het onschatbare voorrecht beschoren om in eigen man en vader 't beste voorbeeld te bezitten van den weg naar Boven.’ -

Onwillekeurig kijk ik naar het grauwig-opgeblazen gelaat van den dominee, die zoo precies weet te wijzen het ‘smalle pad’.... aan anderen. Vóór hem staat het zooveelste glas lekkere wijn. Hij rookt een fijne sigaar, want, omdat *hij* er is mag heden gerookt worden, en een lekker taartje, ik weet niet 't hoeveelste, ligt op zijn blauw-porcelein gebakschoteltje. Achter de ronde brilleglazen puilen de oogen uit, loerend en zoekend, met een quasi-nederige uitdrukking. - En ik denk aan de Farizeërs en de Schriftgeleerden, die Jezus Christus - naar wien deze man zich noemt - kruisigden, en die in diens tijd waren de *toenmalige* dominees en hemelladders.

Als 't gezelschap opbreekt, en ik met een opvallend koel afscheid door iedereen word op zij gezet, heeft tante een gefluister-afscheid apart met mevrouw Ster-Veltman, iets, waaraan onze heele familie trouwens zoo voortdurend gewoon is, dat niemand er veel notitie wan neemt. Wanneer dan eindelijk allen zijn vertrokken, komt tante stijfjes naar mij toe, en zegt, mij een klein pakje in vloeipapier gevend:

‘Dat heeft mevrouw Ster-Veltman expresselijk voor je meegebracht, van haar Kerstboom onlangs. - Zij had het zelve je willen geven, maar je liet je zoo vreemd uit over de Oranjes, - zei ze - dat ze niet wist of 't geschenk je aangenaam was. Ik moet zeggen, kind, ik legde geen eer met je in...’ - Gelukkig wordt hare strafpredicatie - ik houd van tante Christine, omdat zij tenminste eerlijk is - onderbroken door de binnenkomst van het dienstmeisje, dat, slaapdronken, vanavond langer dan anders moest blijven, om nog te helpen afwasschen en opbergen. Natuurlijk heeft zij zooveel verkeerd gedaan, in tante's oogen, en heeft deze thans zooveel met haar te beredderen, en maakt zij het zich zóó druk met 't angstig-zorgvuldig afwasschen van de kostbare ouderwetsche glazen, de lange lijzen, en de oud-blauw-gebakschoteltjes, dat ik alle gelegenheid heb ongemerkt naar mijn kamer te verdwijnen.

Ik maak het vloeipapiertje los, en aanschouw een vodderige buste van onze Koningin, uit een vijf en twintig-cents-bazaar. O ja, nu herinner ik 't me, hoe tante, toen ik pas bij haar was, Kerstfeest is gaan vieren bij de Ster-Veltmans, en hoe zij mij heeft verteld later van den prachtigen Boom en de de prachtige cadeaux aan de kinderen en de gasten, en hoe zij-zelve een beeldige gouden broche meebracht als háár geschenk. *Ik* was niet meegevraagd. 't Kon me ook niet schelen; ik heb dien avond doorgebracht in den vrede van alleen-zijn, zonder 't onophoudelijk onrustig gedoe van tante, en 't knorren op 't dienstmeisje. Met mijn boeken en mijn theeblaadje had ik 't op die manier oneindig gezelliger dan in de huichel-atmospheer van mevrouw Ster-Veltman's Kerstfeest-viering. Maar dit vijf en twintig-cents-geschenk achterna, deze aalmoes, doet mij het prul stuktrappen onder mijn voet.

Dan eerst bedenk ik wat tante zeggen zal, als zij 't gruis ziet, en ik ga een blikje en veger zoeken om het op te vegen.

Den volgenden dag, over de post, krijg ik een tekst-kaart: ‘Zalig zijh de nederigen van harte’. Zij is aan mij geadresseerd door de hand van mevrouw Ster Veltman. Tante vindt het ‘allerliefst’ van haar; net iets voor haar, om zoo ‘kiesch’ terecht te wijzen! - Zoodra tante de deur uit is, verscheur ik ook dit vod.

En dan, met een soort verruiming, ga ik naar mijn nichtje Dolly, want tante zal dezen dag, tot laat in den namiddag, in het Gesticht van freule de Wevere blijven helpen. Ik ben dus vrij.

(*Wordt vervolgd.*)

Overzicht van de week.

I.
Voor Zieken en Gezonden.

Een man, die ziek is, heeft het - als de ziektetoestanden overigens gelijk zijn, - heel wat gemakkelijker dan een vrouw, reeds in de eerste plaats omdat deze laatste altijd door haar eigenschap van vrouwelijk lichaam beïnvloed en gehinderd wordt op bepaalde tijden. Maar, niet dààrvan wil ik nu spreken, maar van een andere, voor de vrouw niet weg te redeneeren moeilijke quaestie, die van het toilet. Zeker, zoolang er nog maar quaestie is van een paar uurtjes, als zieke, opstaanmogen, zoolang kan de eenigszins op haar uiterlijk gestelde vrouw zich even snel aankleeden met het gemakkelijk, maar toch elegante négligé, de tea-gown, 't déshabillé, - hoe men 't noemen wil - als haar medelijder, de man, dat doet, wanneer hij een kamerjapon of een ochtendjasje aantrekt bij zulke gelegenheden. Ik geef zelfs toe dat in dit éérste-genezings stadium de vrouw zichzelve gauwer aantrekkelijker kan maken, ook zonder in buitensporig dure uitgaven te

vervallen, dan de man, die meestal in een négligé er op zijn onvoordeeligst uitziet; waar integendeel die, welke heden ten dage voor de vrouw worden vervaardigd, van de goedkoopste tot de meest chique modellen, toch meestal uitmunten door goeden smaak, en door een met kanten en strikjes een zekere elegantie gevende aardige afwerking, - die meestal ‘voldoet’ op een herstellende patiënte.

Maar nu komt de tweede periode, die van het eigenlijk herstel, waarin het uitgaan wordt hervat, de dagelijksche plichten, en daarmede ook de gewone kleeding worden hernomen. - Voor den man blijft de toilet-quaestie ook dan vrijwel 't zelfde, wat zijn gemak aangaat, voor de vrouw echter verrijst - vooral indien zij geopereerd werd, of een vrouwenkwaal heeft, maar ook bij hartkwalen en andere inwendige ongesteldheden - de gròòte vraag: Durf ik weer, zooals vroeger, een goedzittend corset gaan dragen? En, wáár vind ik er een, dat mij niet alleen een goed figuur teruggeeft, maar óók, na lange zwakte-tijden, nergens kwelt, hindert, of bedrukt?

Zeker, 't is héél gemakkelijk om te zeggen: Laat Uw corset voortaan dan maar weg! Maar, om nu eens niet eens van het léélijke van reform-toiletten (die dan ook geheel en al afgedaan hebben, gelukkig), te spreken, ook de finantieele quaestie doet zich in zoo'n geval dringend gelden. Immers, voor iemand die gewoon was een corset te dragen vóór hare ziekte, zou het weglaten van dit kleedingstuk daarna beduiden: een *ganschelijke vernieuwing van geheel hare garderobe*, ondergoed incluis, en, ik behoef wel niet te zeggen dat de meesten onzer, juist na de kostbare uitgaven verbonden aan een langdurige ziekte of operatie, alles behalve gestemd zijn tot dergelijke gróóte onkosten, die, daarenboven, inplaats van onze schoonheid te verhoogen, ons die voorgoed zouden doen opofferen óók nog. Immers, het is eigenlijk onnoodig dit nog te herhalen, waar het nu reeds sinds eeuwen op de meest-afdoende wijze is bewezen, en het schipbreuk-lijden der laatste reform-kleeding-beweging daarvan óók een schitterend bewijs te méér is geworden: slechts héél enkele, en dan meestal nog zèèr jonge vrouwen zijn zóó volmaakt gebouwd, dat zij aangesloten vrouwenkleeren - of wat daarop ook maar eenigszins lijkt, - kunnen dragen zonder eenig corset, willen zij er niet afschuwlijk lomp en leelijk uitzien.

En hiermede kom ik nu waar ik wezen wil. Immers, mijne lezeressen zullen zich nog wel herinneren, hoe ik, reeds jaren geleden, toen de reform-kleeding-wansmaak haar hoofd opstak, heb verteld van de uitstekende, niet genoeg te waardeeren corsetten van *Madame Marie Derwel*, *Anna Pauwlona straat 19, Den Haag*, welke corsetten reeds toen - in die dagen, waarin vele jonge doktoren een verwoeden strijd aanbonden tegen het corset - door medici van naam en invloed als absoluut-hygiënisch, en voor 't vrouwelijk lichaam bepaald dienstig, werden aanbevolen. Welnu, waar mijn eigen langdurig ongesteld zijn dezen zomer vanzelven aanleiding gaf, dat andere lijders of lijderessen mij hunnerzijds hun nood klaagden, en ik daardoor -, speciaal óók in zake hartlijden, - veel heb te hooren en te lezen gekregen van slecht-zittende of drukkende corsetten na ongesteldheden, en van vragen: ‘Wat doet *U* in zoo'n geval?’ - ‘Vindt U het niet lastig een corset te dragen na ziek-zijn?’ - ‘Móógt U het dragen?’ enz., enz., daar wil ik nog eens opnieuw vertellen van de juist door doktoren zoo speciaal-aanbevolen, uitstekend-gemaakte corsetten van madame Derwel, welke tegelijkertijd toch het figuur de moderne lijnen geven. Een enkel voorbeeld van haar succes zij hier aangehaald. Een dame, die dezen zomer verschillende malen werd geopereerd, moest, na haar herstel, van den haar behandelenden professor het zeer natuurlijke verhoor ondergaan: *Welk* corset zij voortaan dacht te dragen?

Toen zij hem hierop zeide, dat zij gewoon was haar corsetten bij madame Derwel te bestellen, antwoordde hij: ‘Dan behoef ik het niet eens te zien, *die* corsetten zijn *goed*.’

Een familielid dezer zelfde dame geraakte in het buitenland ongesteld, in een der meest fashionable duitsche badplaatsen, en de haar daar behandelende beroemdheid maakte haar een compliment over haar uitstekend, *insgelijks door madame Derwel aangemeten corset*, en voegde er bij: ‘Indien al mijne patiënten zulke uitstekende corsetten droegen, dan zouden er heel wat minder vrouwenkwalen zijn.’

Inderdaad, een goed, en toch fraai-zittend corset is, uit een hygiënisch oogpunt, voor een door het een of andere lichaamslijden gekwelde vrouw een levensvraag. Vandaar dat ik begon met op déze practische zijde van de corsetquaestie te wijzen. Maar, niet zonder reden zette ik boven dit artikel: Voor zieken *èn* gezonden. Immers, ook voor

de laatsten is er bij madame Derwel heel wat te vinden, dat bekóórt. Natuurlijk, 't corset is óók voor deze benijdenswaardige categorie der volmaakt-gezonden een quaestie van overwegend belang. Maar hoe verleidelijk zijn daarenboven de blouses, de costumes, de mantelpakken, op de vervaardiging waarvan madame Derwel zich in de laatste jaren eveneens met groot succes toelegt. Ik hoop daarvan nog wel eens nadere bijzonderheden te vertellen, in een volgend artikel. Nu wilde ik vóór alles voldoen aan den wensch van zoovelen mijner lezeressen, die mij, naar aanleiding van mijn roet haar mede-kunnen-voelen op het punt ziek-zijn, zoo dikwijls geschreven hebben over die netelige corset-quaestie. Ik durf haar allen gerust aanbevelen zich te wenden tot madame Marie Derwel, 19 Anna Pauwlownastraatalhier, en, wie weet, of de aanblik van al het moois, dat daarenboven daar valt te zien, niet menige gezonde vriendin, die begeleidt, er toe brengt eerst óók een corset aan te schaffen, en dan nog een costuum of een blouse bovendien. Ik mag hier, tot slot, nog bij voegen dat ik, madame Derwel uit persoonlijke ervaring kennende, wéét hoe zij, ondanks haar nu reeds sinds jaren in onze residentie wonen, nog stéédsvereenigt den Franschen chic en de Fransche elegantie van haar geboorteland met een aangeboren distinctie en hoffelijkheid van omgang, die het dubbel-prettig maakt tot hare clientèle te behooren.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Handel naar mijn woorden, maar niet naar mijn daden.

'*t Eenige puntje van wat belang*, *dat nog aan de orde kwam*, *was het concubinaat in het leger. De heer Ter Laan had er over gesproken*, *en toen stond de minister op*, *om te zeggen hoe hij er over dacht.*

En hoe dacht hij er nu over?

Verklaarde hij, *dat de kanker van het concubinaat in het leger - waartegen door zijn vrienden zoo vaak in heftige artikelen is gevochten - zal worden uitgesneden? Ach neen! Hij stond daar in precies dezelfde houding*, *die een minister van volkomen anti-Calvinistische gezindheid aannemen zou. Eerstens - zei hij - moeten we onderscheiden tusschen de Mohammedaansche en de Europeanen en christen-inlanders in 't leger. Het concubinaat onder de Mohammedanen wil de minister niet bestrijden. Want - zij achten het volkomen geoorloofd en stellen het zelfs min of meer met het huwelijk gelijk. Ziedaar dus een volkomen lijdelijke houding des ministers. Wat de Europeanen betreft wil hij de vergunning voor onderofficieren*, *om een concubine in het kampement te houden*, *meeren meer intrekken*, *en aldus het huwelijk aanmoedigen. Maar het geldt hier* '*historisch-gewortelde toestanden*', *die niet door een bevel of een ordonnantie uit te roeien zijn. - Is dit niet volkomen de taal van ieder ander minister*, *ongeacht welk etiket hij draagt? Ja*, *Excellentie*, *mooie zedelijkheids-redevoeringen zijn vrij gemakkelijk te houden. Maar de daad - die is moeilijker.*

(*Telegraaf*)

2de Kamer overzicht van 6 Dec.

Juist zoo. Dat is van dezen dagbladschrijver waar-gezegd. Die ‘historisch-gewortelde toestanden’ deden mij denken aan een dergelijke uitspraak, waarmede een bekend familielid van me, politieke leider der partij, mij steeds den mond snoerde als ik protesteerde tegen de algemeen bekende onzedelijke levenswijze van zoovele onzer historische personen uit de geschiedenis, op wien nochtans het merk is gedrukt van bij uitstek ‘christelijk’ te zijn geweest. ‘Tegen de historie mag je niet opkomen’ (altijd namelijk zoo lang het in den kraam der christenen van dit soort te pas komt). En daarom vindt de minister van het christelijk kabinet het dan ook maar 't gemakkelijkst zich bij het concubinaat in het leger neer te leggen als een ‘historisch-gewortelde toestand.’

- 't Is vooral amusant te lezen hoe het protest tegen het concubinaat hier uitging *niet* van de zich zoo over mijn *zoogenaamde* vrije-liefde-stelling bedroevende Roomsch-Katholieken, maar van den heer Ter Laan, die geenszins tot de rechterzijde behoort. Dezelfde menschen die, zooals de Telegraaf-auteur het noemt, ‘mooie zedelijkheids redevoeringen houden’ vinden, nu ze aan de minister-tafel zitten, de volgens de christenen ongeoorloofde onzedelijke toestand van 't concubinaat plotseling een ‘historisch-gewortelde toestand.’ En daarmee doen ze er 't zwijgen verder toe. Want, ze weten heel goed, als ze getuigden van hun geloof wat *de daad* - ‘die moeilijker is’ - zegt de Telegraaf-auteur, dan zou hun geen andere weg open blijven dan eerlijk af te treden als ‘eerlijke’ menschen. Maar dat.... tot geen prijs. Dan hadden ze immers 't vette baantje en den eeretitel niet langer waarom het hun allèén te doen is geweest bij hun

politieke knoeierij. En dan konden ze noch zichzelf noch hun familieleden en protégés helpen aan den vetpot des levens. Daarom, veel liever transigeeren met de zóógenaamde geloofsovertuigingen. En 't concubinaat concubinaat laten blijven. 't Christelijke kiezersvee is toch altijd nog stom genoeg om 't niet eens te merken hòe het voor den gek wordt gehouden, door de ‘christenen’ op wien zij stemmen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
St. Nicolaasgeven op straat.

Wij ontvingen een klacht over ruw optreden van de politie tegen dames, die gisterenmiddag in de Passage aan Minderen lekkernijen uitdeelden.

De zijde, vanwaar de klacht komt, geeft ons reden om aan te nemen, dat inderdaad, ruw werd opgetreden, en dit verdient natuurlijk afkeuring.

Maar aan de andere zijde zouden wij iedereen toch wel in overweging willen geven, dergelijke dingen, hoe vriendelijk ook gedacht en bedoeld, toch niet te doen op een plaats waar het zoo vol is, als dezer dagen in de Passage, de Spuistraat, de Veenestraat, en nog enkele andere straten meer.

Als men de menschenmenigte ziet, die zich daar in de nauwe ruimte, lichaam aan lichaam, schuifelend voortbeweegt, nu en dan nog terzijde gedrukt door een langzaam voortschuivende automobiel of rijtuig, dan vraagt men zich toch af, hoe het mogelijk is, dat er geen ongelukken gebeuren.

Op zulk een plaats uitdeeling van Sint-Nicolaaslekkernijen te houden is onverantwoordelijk, en de politie is volkomen in haar recht indien zij dit niet toestaat.

Wij maken dus melding van de klacht voorzoover deze tegen ruw optreden van de politie gericht is, maar geven iedereen in overweging uitdeeling van lekkers aan arme kinderen zeker niet dáár te houden.

‘*Vaderland*’.

Niet zonder ergernis nam ik kennis van den inhoud van dit stukje. Daar ik zelve eerst 4 Dec. uit Berlijn terugkeerde, hebben noch ik noch mijne vriendin dit jaar gelegenheid gehad onze gewone uitdeelingen van lekkers, *speciaal* in de in dit stukje genoemde straten, te houden. Maar ik mag toch wel aannemen dat de menschenmassa dit jaar niet anders of grooter is geweest dan b.v. verleden jaar, toen wij, - tot in de allerlaatste dagen vóór St. Nicolaas toe - ik-zelve ook nog op dien dag - voortdurend in de gelegenheid waren, bepaaldelijk in de Spuistraat, de Veenestraat en de Passage tot laat in den namiddag lekkers uit te deelen aan geheele troepen van zich in een oogwenk om ons heenscharende, uit alle sloppen en stegen samenstroomende arme kinderen, zonder dat ooit de menschenmassa daarbij ook maar één moment ons stoorde, of gestoord werd. Integendeel, ieder afzonderlijk uitgaande, deden wij steeds eenzelfde ervaring op, namelijk dat èn de kinderen-zelven èn de menschen, die ons omringden, zich kenmerkten door een prettige, vriendelijke houding aan te nemen. Meermalen hebben wij arme stakkerdjes. die schuchter toekeken, zonder eenig pogen zich vooruit te dringen, naar ons toe moeten roepen om hun te geven. Anderszijds gingen degenen, die reeds wat gehad hadden, daarvoor ook steeds gewillig ter zijde. Nooit hebben wij iets bemerkt van overlast noch zijdens het publiek, noch zijdens

de arme stumperdjes, aan wien wij gaven. Maar wel heb *ik* eens, in de Passage, een agent, die een troepje kinderen dat ik lekkers gaf, *ruw* wilde uiteenjagen **zonder dat daartoe eenige reden bestond**, verzocht zich met zijn eigen zaken te bemoeien. En de dappere dienaar der Gerechtigheid droop daarop toen onmiddellijk af, en liet mij ongemoeid voortgaan.

Waar ik met blijdschap las in dit stukje, hoe ditmaal anderen dan wij ons voorbeeld in het lekkers geven volgden, schijnt het, daar ergerde ik mij te méér aan den onbillijken en egoïsten raad van het Vaderland om ‘geen lekkers uit te deelen in de Veenestraat, de Passage, de Spuistraat, en enkele straten meer’, want, m.a.w. wil dit zooveel zeggen als: Geeft niet. Immers, ten eerste komen dergelijke dames, die, al boodschappen doende uitgaan, nergens anders dan juist in bovengenoemde *winkel*straten, en ten tweede is het, tegen St. Nicolaas en Kerst-tijd, ook juist dáár dat zich de arme kinderen **ophoopen** voor de mooie uitstallingen, de lunchrooms en de banket-bakkerijen.

Voor deze kleine misdeelden van *alle* levensvreugde is *dat* het eenige genot wat *zij* hebben van den algemeen tentoongestelden rijkdom van feestgeschenken en uitgezochte lekkernijen. Dientengevolge ziet men dan ook juist in dezen tijd in de bovengenoemde straten bleekneuzige kinderen en verarmde gezichtjes opdagen, die men daar 't overige gedeelte van het jaar nimmer ontmoet. En het is juist om dezulken althans één moment van blijdschap, van mede-leven met al dat moois te schenken,

dat wij, en anderen met ons, trachten, temidden van de feestdrukte in die woelige straten, dergelijke diep-beklagenswaardige wezentjes op te diepen en hen één kort oogenblik gelukkig temaken. - Door den zelfzuchtigen raad van 'Het Vaderland', op te volgen brengt men het zoover als dezer dagen de Vrije Socialist meldde: de veroordeeling tot gevangenisstraf van een arme, die zich had vergrepen aan 't stelen van een doos borstplaat. Zeker, 't ophitsen van de Vrije Socialist over zoo iets keur ik af, want, het spreekt vanzelf, dat men het stelen noch van kleine noch van groote dingen ongestraft kan laten in principe. Echter, wanneer de zelfzucht zoo groot wordt, dat zij alle menschelijke meegevoel voor den minder-bedeelde uitsluit - en dergelijke raden als de hierboven aangehaalde getuigen van zoo'n zelfzucht - dan kan men het heusch den armen niet kwalijk nemen dat zij stelen wat zij pakken kunnen. Integendeel, mij verwondert het alleen, wanneer ik zulke 'menschlievende' alleen op de gegoede klasse 't oog hebbende stukjes lees, dat de volksmassa niet als één man de winkelramen stuktrapt, en zich-zelf voorziet ruimschoots, en nog méér dat zij niet aanvangt met het ramen stukslaan bij dergelijke dagblad-schrijvers als den hierboven aangehaalden.

Maar 't is wáár ook, *die* blijven *anonym*! Die kunnen rustig zelfzucht prediken. Hun naam staat er toch niet onder.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

'1913'

Men maakt zich op om heel Nederland in het volgende jaar door feestvreugde op stelten te zetten; èn door onze blijdschap uiting te geven, dat we vóór 100 jaar verlost werden van het gehate Fransche juk, èn omdat het 'Vredespaleis' zal ingewijd worden. Ik heb er niets op tegen, maar blijf voorloopig voor beide feiten zoo koud als 't maar zijn kan.

Ik vind het eerste feit op dit oogenblik zoo inconsequent mogelijk. In 1863 was 't nog heel iets anders. Nu we echter op dit moment zoo *chaud* zijn met de Fransche *Republiek*, en er, met de schitterende ontvangst van haar President, zooveel schatten zijn opgeofferd, lijkt het mij eene dwaasheid toe om te jubelen, dat we de Fransche overheersching kwijt zijn geworden; aldus een klap gevende op de eene wang van Marianne, nadat we haar van te voren op de andere hartelijk hebben gekust. Ik zie nog onze Koningin aan den arm van den President! Monarchie en Republiek! Een contraditie van de ergste soort. Maar sla ik in deze zaak den bal mis, dan vind ik het toch bespottelijk, dat men zooveel geld zal uitgeven om het *volk* te laten feestvieren, nu in deze dure tijden, bij stijgende belasting, zooveel te meer bespaard moest worden. En bovendien als men volksfeesten organiseert, dan kost het 't *volk* toch geld, want met *zien* alleen is de groote massa niet tevreden. Zij heeft alles voor niets, draagt niets bij, maar moet altijd verteren, en dat in een tijd, nu er steeds geklaagd wordt over te weinig loon, en de ontevredenheid toeneemt. Heeft de massa niet genoeg, aan alles, wat er voor haar gedaan wordt? Ik zou zeggen ja, maar ik wil vragen wat wordt er voor den middenstand gedaan? De hooggeplaatsten en de autoriteiten zijn uit den aard hunner betrekking overal gratis bij tegenwoordig. Bespottelijk genoeg![*)]

*) Onder 't corrigeeren ontving ik de Circulaire der Finantieele Commissie, als uitnoodiging tot het schenken eener geldelijke bijdrage voor de Haagsche feesten. Het blijkt, dat ik niets

't Is waar zij dragen ook bij, maar daarvoor bezetten zij dan ook de eereplaatsen, maar de middenstand, die eveneens naar vermogen bijdraagt, kan plaatsen '*koopen,* of anders achteraan staan.'

Toen ik Voorzitter van de Vereeniging 'die Haghe' was, heb ik steeds met hand en tand volgehouden en verdedigd, dat bij hare feesten, niet één autoriteit werd *genoodigd.* Men kan immers lid worden of donateur, en bovendien welk recht geeft een uniform, militair of civiel, om *gratis* te genieten of aan te zitten. Steekt dat recht in dat 'pak'?

Voor het 'Vredespaleis' voel ik al even weinig. Men verluidt, dat de Keizer aller Russen tegenwoordig zal zijn bij de wijding. Wat zal zulk een ontvangst 'een geld' kosten, en wat zullen de niet-autoriteiten van al dat moois ziens?

Niets hoegenaamd. Den ganschen dag van het bezoek zal het publiek misschien in hun huizen worden geconsigneerd, want er mocht onder de kijkers van nabij, eens een anarchist loopen.

Ik ben in geenen deele socialist, noch minder anarchist, maar ben ten volle van meening, dat heel die Vredespaleis-beweging een opschroeverij is, een onding, waar de groote

te veel heb gezegd Het comité bestaat uit *ruim* 200 leden Eer dezen met Dames (en kinderen?) plaats hebben gekregen, schiet voor de niet-comitéleden niet veel ruimte over. En waarom zijn b. v Leidenaars lid? Geeft Leiden (en Delft) geen feesten? Dit *breede* Comité geeft de proef op de som!

mogendheden gewapend zijn tot hare tanden, en die gewapendheid voortdurend crescendo gaande, millioenen, milliarden verslindt. Het is eene parodie van een Vredespaleis te spreken, als heel Europa leeft, en zelfs buiten Europa geleefd wordt op een krater.

Arbitrage huldig ik; er kunnen geschillen tusschen de regeeringen der staten voorkomen, - maar waarom moet het leven van de kern der mannelijke bevolking opgeofferd worden aan hunne beslechting; een oorlog is m.i. gelijk aan een duel. Wat bewijst de uitslag? Niets ter wereld.

Ik heb gemeend in dit vrouwenblad mijne overtuiging te mogen ontwikkelen. Van de vrouw toch *moet* de beweging uitgaan om te *voorkomen*, en niet te *genezen* als de wonden *geslagen* zijn.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Desillusie.
door E. Overduyn Heyligers.
(*Vervolg van No. 22*).

'Ja, dat is waar, dat heb ik....'

'En 't is hier toch een boel beter dan in een klein garnizoen....'

Ze knikte zwijgend.

Een vogeltje streek neer van de tuinschutting in den seringenboom, en floot een vroolijk meideuntje, en een musch, vlak bij hen, was bezig het fladderend kroost te voeren.

Ze keken er beiden naar, en Dolf zag, hoe een zonnestraal even glimpte in Mary's weelderig blond haar, ten deele bedekt door haar grooten tuinhoed.

'Ik geloof, dat de koffie nou wel goed zal zijn', zei ze, en wipte vlug naar binnen.

Ze deed al het mogelijke, om eenvoudig vroolijk te doen, alsof geen smart haar terneerdrukte. Wat had ze ook eigenlijk, dat haar hinderde.... 't was gewoon belachelijk .... en ze wilde niet dat Dolf er iets van merkte.

Dolf zag naar binnen, naar het bedrijvige tengere figuurtje, zooals Mary daar in de gratie van haar kwijnende bewegingen voor hen beiden inschonk.

Wel mooi is ze.... peinsde Dolf.... Maar zoo broos,.... zoo broos.... Een ademtocht zou haar kunnen.... breken....

En iets als medelijden welde heel onbewust in den stevigen robusten jongen.

'Hier heb je een kop koffie, als ze nu maar goed smaakt.... En ga jij nu weer zoet zitten, anders beschadig je mijn plantjes ....', zei Mary, hem zijn kopje aangevend en zelve plaats nemend in haar kleine serre, waar ze Dolf een stoel aanwees.

De koffie verspreidde een heerlijken geur.

'Heel lekker hoor.... dank je wel', zei Dolf, en dronk met kleine teugen uit zijn fijn porceleinen kopje.

Hij vond het een genot daar zoo rustig naast Mary neer te zitten, zich vertroeteld te weten door haar. Hij, de zoo weinig verwende jongen, gewend aan het kamerleven, waar zijn hospita geen bijzondere zorg wijdde aan zijn koffie en thee.

'Wacht, zal ik jou kopje ook even weg zetten?'.... bood hij aan, toen hij zag, dat Mary's kopje leeg was, dit van haar overnemend.

'Zet maar binnen op tafel, Dolf....'

Heel voorzichtig liep hij met de twee kopjes naar binnen....

Buiten weerklonk het *Angelus* van een nabije kerk.

‘Twaalf uur....’, zei Dolf, toen hij weer buiten kwam, en zag op zijn horloge.

‘Blijf maar déjeuneeren....’, bood Mary aan.

‘Heel vriendelijk van je, maar ik krijg zelf bezoek....’

‘Neen, dan gaat 't natuurlijk niet....’

Hij stak Mary zijn hand toe. ‘Tot onze eerste avondvergadering.... Mag ik je dan als bewijs van mijn bijzondere hoogachting een bouquet sturen....?’

Mary voelde zich lichtelijk blozen, en tegelijk doorvoer haar een groote blijheid?

‘He, Dolf, vreeselijk lief van je,.... maar....’

‘Kom, geen maren.... ik doe het toch.... Ik geloof, dat je veel van rozen houdt... Roode rozen dan maar, is dat goed....?’

‘O, ja, graag....’

Ze drukten elkaar de hand, en Mary belde Sientje om uit te laten.

Ze ging in de suite aan het venster staan, en Dolf keek nog even naar haar om, groette vormelijk met de hand aan zijn pet.

Mary bleef eenige oogenblikken, in gedachten verdiept, voor zich uit staren.... tot Sientje haar stoorde in haar overpeinzing, en klopte aan de deur. ‘Mag ik komen klaar zetten mevrouw....?’

‘Ja, 't is goed, Sientje....’

Plots met een slag viel de voordeur in het slot.

Mary kreeg een schok. ‘Dat was Henk, met zijn onaangename gewoonte de deur zoo hard dicht te slaan’.

‘Wat ruikt 't hier al lekker,’ zei Henk zonder zijn vrouw te begroeten.

Mary was daar al aan gewoon geraakt, merkte het niet eens meer op.

‘Ja, Dolf Verberne is er eventjes geweest, ik heb een kopje koffie voor hem gezet.’

‘Zoo galant ben je voor mij nooit....’, norschte Henk.

Mary voelde het verwijt. ‘Alsof jij ooit voor koffietijd thuis bent....’, schamperde ze, en sprak er overheen.

Ze was gewend aan Henk's speldenprikken den laatsten tijd, en ze had zich aangewend te zwijgen, als hij, in zijn norschheid, die gewoonte was geworden, haar krenkend toesprak.

Wanneer ze probeerde zich te verdedigen, was er altijd een onaangename scène gevolgd, lokte het eene woord het andere uit, en het eind was, dat ze dagen lang tegen elkaar boudeerden.

‘Wat kwam Verberne doen zoo vroeg....?’ informeerde Henk zich aan tafel zettend, waar hij dadelijk begon zich een broodje te smeren.

Mary, bezig nieuwe koffie te zetten, zag hem even vragend aan.

Hij kwam vragen of wij lid wilden worden van de dansclub, die ze opgericht hebben.

‘Je hebt natuurlijk gezegd, dat we daar niet aan meededen....?’

Het was of een voorgevoel Mary op deze vraag voorbereidde. Heel onverschillig, zonder zich in het minst verrast te toonen zei ze: ‘Neen, ik heb gezegd, dat we wel meededen, jij wou ook wel, zei hij’.

Met een ruk stond Henk van tafel op.

‘Dacht ik het niet?... Bij jou komen ze altijd met die malle dingen terecht’.

‘Heb je dan niet zelf....?’

‘Ja, ik heb wel gezegd, dat ik het goed vond... maar ik dacht natuurlijk, dat jij er niet voor te vinden zou zijn. Bovendien is dat al een heele poos geleden.... en.... en.... ik zal 't je maar zeggen....’

Hij liep met groote passen de kamer op en neer. ‘Eigenlijk convenieert het mij heelemaal niet zulke buitensporige dingen te doen. 't Kost allemaal geld.’

‘Ja, natuurlijk, maar toch zooveel niet, 't is een bagatel over een heel jaar. Dat zullen we toch wel kunnen betalen....’

‘Dat kan jij net zoo min beoordeelen als iedere andere vrouw, wat kan, en wat niet kan. Jullie denken altijd maar, dat alles van een leien dakje gaat. Maar wij mannen hebben de verantwoording. Je moet er maar op rekenen, dat we ons moeten verminderen. Op dezen voet kunnen we onmogelijk blijven voortgaan. Jij bent niet gewend je ergens in te bezuinigen,.... dat moet veranderen....’

Mary's handen bleven werkeloos. Met groote oogen zag ze Henk aan.

‘Ja, kijk me nou maar niet zoo onnoozel aan,.... 't is allemaal waar, wat ik je zeg...’

‘Maar hoe kan 't Henk....? We hebben nu al zooveel jaren op deze manier geleefd. Zooveel verteringen maken wij niet. En met wat ik had, en jou tractement, hebben we ons nooit moeten bekrimpen....’

‘Tot nu toe niet, maar nou heb ik een leelijke klap gehad....’

Mary werd doodsbleek.

‘Je hebt toch niet gespeculeerd Henk...?’

Henk trok wrevelig met de schouders. ‘Gespeculeerd.... Ik heb natuurlijk geprobeerd eens wat te verdienen.... dat doet iedereen.... Nou, en dat is mislukt. 't Is

of de drommel er mee speelt, anderen hebben telkens eens een buitenkansje gehad. Maar bij mij schijnt het niet te willen.

Ik heb bij elke daling bijgekocht, dat is de eenige manier om in te halen. Eens zouden die lamme dingen toch wel omhooggaan....'

Sprakeloos bleef Mary hem aanzien,.... 't was of de vreeselijke waarheid nog maar niet tot haar kon doordringen. Zij voorvoelde iets vreeselijks, en begon over haar heele lichaam te beven.

Henk nam er geen notitie van, en ging op zijn metalen toon voort: 'In plaats van te stijgen, zooals iedereen verwachtte, bleven ze voortdurend kelderen.... totdat.... totdat ik niets meer had om bij te koopen. Nu zullen ze vandaag of morgen de boel weg doen....

'En zijn die dingen dan maar zoo opeens niets meer waard?' vroeg Mary ongeloovig.

'Neen, niets meer waard niet; maar dat komt er eigenlijk niet op aan. Ik heb ze op prolongatie.'

Henk besefte, dat hij Mary, die van financieele zaken absoluut geen verstand had, een uitlegging verschuldigd was, en dat maakte hem nog kregeliger dan hij al was.

'Zie je, op prolongatie dat gaat zoo.... dan kan je koopen voor geld van den kassier, die het effect in bewaring houdt. Nu moet er als dekking een of ander effect in pand gegeven worden.... tien of vijftien procent van wat op prolongatie gekocht werd....

Rijst de koers dan laat je verkoopen, en je hebt in korten tijd je effect weer terug, *plus* de winst, die je gemaakt hebt.... Natuurlijk gaat er een kleinigheid af, voor onkosten van het leenen. Gaat de boel daarentegen terug, dan wacht de kassier net zoolang met verkoopen, als hij nog gedekt is door het effect, dat in pand werd gegeven. Verwacht je, dat er binnenkort verbetering in den koers komt, dan zorg je, dat je suppleert, en kan je het weer een tijdje uitzingen. Met mijn pech, dat ze bij mij niet anders deden dan terugloopen .... heb ik telkens moeten suppleeren, totdat ik nou niets meer heb.... Nu wordt natuurlijk vandaag of morgen de boel verkocht, want er is geld noodig om te kunnen aanhouden. Als ik nog maar wat had was het niets, de zaak is goed, en die zal mettertijd ook wel weer terecht komen... Maar daar zijn we nu niet mee geholpen. Als die oorlog er niet tusschen gekomen was, dan waren we er nu al lang uit.'

Bleek als een doode liet Mary zich in een stoel zakken. 't Was of nu pas het gewicht van de feiten tot haar doordrong.

'O Henk, en je had me zoo beloofd nooit te speculeeren..... Waarvoor wilde je meer geld hebben?.... Ik begrijp nu je humeurigheid van den laatsten tijd... Sedert we in den Haag zijn, is alles veranderd....' En zacht snikkend verborg ze haar vertrokken gezichtje in de beide handen. 'Je had 't me niet moeten beloven Henk, als je niet van plan bent geweest je woord te houden,' snikte Mary.

'Beloven.... beloven.... Dat was die kinderachtige tijd toen we pas getrouwd waren.... nonsens..... Zulke beloften doe je in je onwetendheid. Als je later wat meer van de wereld gezien hebt, dan besef je het belachelijke ervan.... Toen we trouwden was jij een kind, en ik niet veel meer.... Hou nou maar op met dat gegrien.... Daar win je niks mee, en krijgen we het geld niet mee terug.'

Mary stoof op van haar stoel alsof ze door een adder gestoken was. 'Ophouden met dat gegrien.... dat is heel gemakkelijk, als ik niet wist, dat je mij ook voor mijn toekomst geruïneerd had; ik heb van niemand meer iets te wachten, en als jij eens komt te sterven.... of....'

'Of....?' beet Henk haar toe.

'We zouden eens scheiden,.... dan sta ik op straat....'

'Wat heb jij toch rare dingen in je hoofd tegenwoordig! Waarom zouden wij scheiden?.. Wat voor reden is daarvoor?'

Mary zag Henk wantrouwend aan. 'Ik weet niet welke reden ervoor is, Henk, maar een feit is 't, dat er bij ons iets niet in den haak is.. En, zooals ik je zei, wanneer we tot een scheiding zouden overgaan, zou ik niets meer bezitten....'

(*Wordt vervolgd*).

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Roode Kruis naar Turkije.

In het Nieuws van den Dag van een dezer dagen, waarschijnlijk ook in andere dagbladen, komt onder het opschrift van: 'Een beroep op onzen billijkheidszin', een artikeltje voor, waarin gelden worden gevraagd voor de uitzending van een afdeeling van het Roode Kruis, ook naar de andere zijde van de oorlogvoerende partijen in den Balkan, m.a.w. naar den Turk. Terecht zegt het o m : 'Bovendien zijn het onze

medemenschen, die in nood verkeeren, en het is onze plicht als Christenen in den nood zooveel mogelijk te voorzien; in casu door uitzending van Roode Kruis materiaal en indien mogelijk en gewenscht van personeel.

Aldus voorgesteld lijkt de zaak al heel eenvoudig. Er is nood, er wordt een beroep gedaan op onzen Christelijken zin om den nood te lenigen. Beziet men echter de zaak scherper, dan blijkt zij lang niet zoo eenvoudig te zijn als zij wel schijnt; want de vraag mag gesteld worden, wie zullen aan dien oproep gehoor geven?

Israëlieten? Een beroep op den Christus zal bij hen niet veel uitwerken. Doch al was dit juist niet zoo bedoeld, kan van hen verwacht worden dat zij eenige sympathie zullen gevoelen, voor een natie, die aan de spits staat van volkeren, bij welke de gruwzame Ghetto nog onverzwakt bestaat, waar in ellende op gehoopt leven hunne geloofsgenooten, waar de Mohamedaan bij elke gelegenheid vrij mag plunderen en moorden. Dit is wel anders in Istamboel of Konstantinopel en in de Europeesch-Turksche steden, maar daar voelde de Mohamedaan de druk van Christelijk Europa. Was het anders in Tripoli of in Marokko?

Roomsch Katholieken? Dus voor zuiver water moet het wel als een hoon klinken dat hulpgevraag Voor aanhangers van een leer, die den zwaarsten dam heeft opgeworpen tegen het voortschrijden van de alleen zaligmakende kerk, die als verfoeielijk verwerpt het geloof aan de Drie-eenheid, en die de schouders ophaalt voor den Maria-dienst. “Lah-ilaha-illallah”. Er is geen God dan God, is direkt gericht tegen hun den Roomschen Godsdienst.

Protestanten, die van den rechtervleugel? Is van hen hulp te verwachten voor Mohamedanen; waar zij als voor geloofsgenooten staande aan den linkervleugel niets dan onverdraagzaamheid en vijandschap koesteren. Zoo'n Mohamedaan

moet hen wel een erger kind Baäls zijn dan een lid van den Protestantenbond.

Protestanten aan den linkervleugel en andere vrijzinnige Christenen? Zeker, bij hen zullen geloofsoverwegingen weinig gelden. Maar zullen bij hen niet andere overwegingen zwaar wegen? Als daar zijn: de matelooze ellende, waaronder de Balkanvolkeren gebukt gingen onder Turksch wanbestuur en Turksche laatdunkendheid; het niet te weerspreken feit, dat, waar de Islam heerscht, het gras verschroeit, bronnen verdwijnen, rivieren uitdrogen; kortom dat bloeiende landouwed in dorre woestenijen worden terug gebracht. Wat heeft de Turk gemaakt van Kanaän, dat land overvloeiende van melk en honig, wat van Tripoli, weleer de graanschuur van de Middellandsche Zee. Was Algiers niet vroeger een roofstaat; is Marokko, behoorende tot de rijkste landen der wereld, niet verdord onder den Islam Heeft de Islam Perzië niet verschroeid; heeft het Klein-Azië de bakermat onzer geheele beschaving niet verwilderd?

Is men het nu al vergeten de gruwelijke slachting door Koerden, waaraan de Turk den Armeniers prijs gaf, na hen eerst weerloos gemaakt te hebben door verbod van wapenbezit; toen mannen, vrouwen en kinderen jongeren en ouden van dagen neergesabeld en gespiest werden ten getale van over de 20000, zonder dat de Turksche overheid een vinger verroerde?

Doch zelfs als men historie het zwijgen oplegt, doet zich de vraag voor, wien zal men helpen? De beschaafde Turk, de jong-Turk verdient stellig onze sympathie; hij wilde niet anders dan zijn vaderland een waardige plaats bezorgen in de rij der beschaafde Europeesche volken; voor de verwezenlijking van dit ideaal heeft hij goed en bloed feil gehad. Maar is de jong-Turk de verpersoonlijking van het Turksche volk? Het lijkt er niet naar, die is de Sjeich nl. Islam, die zoo lang niet na de Turksche revolutie decreteerde dat de Turksche vrouw evenals weleer zou hebben te verschijnen het hoofd en het gelaat bedekt met den zwaren ondoorzichtigen sluier en niet, zooals van lieverlede onder Europeeschen invloed in zwang was gekomen met de doorzichtige voile van de Europeesche dame.

Aan de zijde van den sympathieken jong-Turk, strijden de oud-Turk, die den Christen slechts duldt. Zal men hem helpen? Misschien omdat hij in Europa geboren is. Maar ook de Koerden, Tjerkessen, Bascheboezoeko en meer dergelijke wilde Asiaten, voor wie moord en doodslag en plundering een tijdverdrijf is, vooral wanneer het geldt den Christenhond?

Het antwoord luidt dat de roeping van het Roode Kruis alleen is, leniging te brengen in den oarlog tusschen beschaafde natiën en niet wanneer een der oorlogvoerenden bestaat uit horden wilde volkeren. Stond de Turk alleen, er zou over vele bezwaren heen gestapt kunnen worden om hem de gevraagde hulp te verleenen; maar daar het niet aangaat hem te helpen met voorbijgang van den Baschiboezoek en tutti quanti, moet hij hetzelfde lot deelen als deze, d.i. hij moet zich zelf trachten te redden.

Wordt daartegen aangevoerd dat de Baschiboezoek even goed als de Turk zijn vaderland verdedigt, dan is de vraag gewettigd, waarom werd geen Roode Kruis gezonden aan de Tripolitanen, en aan de Marokkanen. Ging het bij hen niet om de onafhankelijkheid van hun vaderland? Er is ook een ziekelijke philantropie, waarvoor men zich te wachten heeft.

In het hierbedoelde artikeltje staat nog: Nederland, dat 30 milioen Muzelmansche onderdanen telt, heeft in deze nog speciale verplichtingen te vervullen, wil het zich

niet schuldig maken aan grove en uit een politiek oogpunt o. i, noodlottige nalatigheid.'

Wij betreuren het dat deze regels zijn geschreven en verkondigd; want hiermede is antithese gebracht tusschen de gevoelens der Nederlandsche natie en die van de Muzelmansche bevolking in ons Oost-Indië. Kan het onhandiger? De Nederlander als individu kan weinig sympathie gevoelen voor den vijand der Balkanvolkeren, maar daarmede is niet gezegd dat hij niet ziet dat op de Ned. Indische Regeering de taak rust om aan den vijand de hierbedoelde hulp te verschaffen en wel om politieke redenen. Dit te eer, omdat zij, die Regeering zoo onmiskenbaar heeft getoond te streven naar de verkerstening dier Oost-Indische volkeren; een streven zoo onzalig dat het al kwaad bloed heeft gezet, en dat al tot verlevendiging van het Islamisme heeft geleid. Zij, die Regeering is zelfs daartoe verplicht, nu het den schijn heeft alsof aan den zwaarsten steunpilaar van het Mohamedaansche geloof de laatste mokerslagen worden toegebracht tot hare omverwerping. Meer dan ooit is zij thans geroepen te toonen dat zij is een macht niet vijandig staande tegenover het Mohamedaansche geloof. Had zij dien toeleg tot verkerstening niet aan den dag gelegd; dan ware dit misschien niet noodig geweest; nu wel. Zij vatte de haar aangewezene taak op, zoo ostensief mogelijk op.

Het kan zijn dat onder de Nederlandsche vrouwen er zijn, die, gedreven door de echt vrouwelijke eigenschap om leniging in lijden te brengen, gehoor zouden willen geven aan den hier bedoelden oproep, en zich zouden willen laten inschrijven als pleegzuster bij de Turken. Haar mag wel onder het oog gebracht worden, dat 100 tegen 1 zij geen beschaafden jong-Turk te verplegen zal krijgen; maar er een van oud Moslamsch geloof, die in den volgeling van Christus niet anders ziet dan den Christenhond; hoogst waarschijnlijk een wilde uit Klein-Azie, die een vrouw als minwaardig mensch beschouwt, als een stuk vleesch voor pleizier; als een lust en lastdier. Men heeft het gezien daar in die streken, dat naast een ezel de vrouw trok voor een ploeg. Bij zulk soort lieden zal zij niet veel voldoening smaken in de vervulling van haar zware taak, hoogstens kan zij een uitnoodiging uitlokken, om toe te treden in een harem. Bij den echten Mohamedaan bestaat geen vrouwenwaardigheid; zijn respect voor haar reikt niet verder dan het respect voor den man onder wiens hoede zij staat, of in wiens bezit zij is.

Apeldoorn.

G.A. RÖMER.

P.S. Door de afwezigheid der redactrice is dit stuk eerst heden in hare handen gekomen.

18 December 1912
26ste Jaargang.
No. 25.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nurnmers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Oost-Java.

Fabricius heeft onlangs in een der groote bladen propaganda voor Indië, in 't bizonder voor Java gemaakt - een opwekking aan de Hollanders, een verwijt in zekeren zin. Kostbare vacantie-reizen worden in Europa gemaakt, maar nooit denkt men er aan een misschien minder kostbare reis nog, en zèker mooiere reis naar 't schoonste eiland der aarde te maken, een eigen bezitting, tegenwoordig zoo snel en gemakkelijk te bereiken. Hoe zou dit 't land niet ten goede komen, nauwer de banden aantrekken van moederland en kolonie! Ieder die lang in Indië vertoefde acht propaganda overbodig! Vaak, in 't moederland weêr gekeerd, lokt onweerstaanbaar dat land van Zon en stilte om weèr te komen en hoe bij velen ook 't moederland nog trekt, een scheiding voorgoed van 't schoone Java valt velen moeilijk nog. Vaak is 't wel droef te constateeren hoe weinig bewust de Europeaan zich is van de schoonheid van 't

hem omringend land. De oorzaak hiervan is mogelijk wel te zoeken in de materialistische motieven die hem hierheen hebben geleid en in de haast van zijn arbeidsleven, want dat in Indië de arbeidsuren zwaar en vele zijn, weet ieder die er was. De uren zijn er dan ook, voor velen, helaas maar schaarsch, waarin men de schoonheid van 't land en zijn stemmingen kan gevoelen, en

waarin men dieper en vooral onbevooroordeelder kan dringen in de psyche van den inlander. Maar met de tegenwoordige evolutie-begrippen mogen we misschien spoedig een verandering verwachten in 't organische der bevolking van Java, zoo al niet een evolutie nu reeds een verren voortgang maakt.[1)]

Voldoende literatuur bracht 't moederland reeds op de hoogte van 't land en het volk, van de mooiste gedeelten van 't land - ja - kunnen we tegenwoordig al niet in de bioscoop een reisje maken door den Preanger? Minder bekend is 't oostelijk deel van Java, buiten het centrum gelegen, geïsoleerd nog in 't binnenland, ofschoon de spoorbaan ook dit gedeelte van Java reeds doorsnijdt en de inlander zijn schuwheid prijs moet geven sedert de auto's behalve over den grooten postweg ook reeds over de binnenwegen snorren. De roep over de bevolking van dit gedeelte van Java is nu niet precies gunstig. De Madoerees staat eenmaal bekend als te zijn zeer driftig, kort aangebonden en de moorden onder het volk zijn dan ook nog legio - zoo zeldzaam is 't ook nog niet dat geëmployeerden op de talrijke cultuurondernemingen in den Oosthoek door 't mes van den driftigen Madoerees zijn gevallen. Daartegenover staat dat het volk een groot rechtvaardigheidsbewustzijn of mogelijk - instinct bezit en dat de meeste aanvallen op Europeanen of rasgenooten 't gevolg zijn van een onrechtvaardige behandeling. De Madoerees is te veel gebonden aan zijn land en aan zijn gewoonten dan dat hij ze lichtelijk prijsgeven kan of wijzigen. Hij stak van zijn eiland naar de bergstreek van den Oosthoek over, maar vond er geen voldoende ‘thuis’, zoodat hij, indien maar eenigszins mogelijk, ieder jaar een tocht naar zijn eiland onderneemt. Dit gebeurt steeds in de dagen van Javaansch nieuwjaar dat ditmaal in September valt. In de z.g.n. poeasa-week is geen Madoerees te weerhouden. De Oosterspoorlijnen geven het inlandsch personeel verlof en in de culturen blijven de Madoereezen weg ook buiten mogelijk toe te wijzen verlof om. De eenigszins gegoeden trekken naar Madoera, ze worden onweerstaanbaar getrokken. Uw bedienden, hoe goed ze 't bij U hadden, gaan heen, al hebben ze reeds een halve maand gewerkt. Op de passar wemelt het van volk als op een Hollandsche kermis. Daar worden ontelbare inkoopen gedaan, inkoop van kweh-kweh niet in 't minst. Over het inlandsch nieuwjaar wil ik een volgend maal meer schrijven, tegelijk over een inlandsche comedie die ik binnen kort in de gelegenheid ben bij te wonen.

De Madoereesche taal is een der lastigste inlandsche talen; de woorden zijn verbasterd, de uitspraak is verwaarloosd Maleisch of. Javaansch. Een Madoerees heeft veel ontzag voor u, waanneer ge zijn taal goed spreekt. Hij heeft neiging voor het komische, en hun onderlinge omgang, vanuit een schuilhoek gezien, geeft een aangenamen indruk. Maar de grens, hoe vèr men met grappen komen kan, is scherp getrokken, even die grens over, en zijn mild bloed kookt en hij trekt zijn wapen. Iedere Madoerees toch draagt een groot mes bij zich, 't zij een grasmes, kromgebogen, of een boetoeng, een soort sabel, en hij is niet karig in 't gebruik van zijn wapens. Zijn eerbied voor den Europeaan is niet zoo groot als de Javaan dezen heeft, toch zijn de meesten goede werkkrachten die wel, met tact, te leiden zijn. Die tact echter ontbreekt hier veelal. De Europeanen op Java, en hier in den Oosthoek weet ik bij ondervinding, beschouwen den inlander nog steeds als zeer minderwaardig, enkel geschikt voor werkkracht, en met 't doel zich zooveel mogelijk te verrijken, uitzuigen

1) Tjipto Mangoenkoesoema schrijft in zijn artikel: moet de Javaan geestelijk immobiel blijven? (Het Tijdschrift 1 Sept. 1911).: ‘Boven allen twijfel staat, dat het huidige Indië een bizonder gepregneerd evolutie-tijdperk doormaakt.’

zou misschien 't goede woord nog zijn, hoewel de Europeaan zichzelf 't niet als zoo slecht bewust is. De inlander heeft eerbied, zei ik zooeven, beter is 't, heeft *vrees* voor zijn blanken mensch-broeder. Een erf-angst is onder hen, die van geslacht op geslacht schijnt over te gaan. De beschaafde Europeaan toont zich al te vaak maar zeer onbeschaafd, niet zelden toont de inlander fijner van gevoel te zijn. ‘'t Leven van een inlander heeft geen waarde,’ hoorde ik een hooggeplaatst Hollander zeggen en ik kan niet nalaten hem te antwoorden hoe mooi, maar hoe zwaar onze plicht dan was zooveel mogelijk waarde aan hun leven te geven. Het is de groote fout dat men den inlander oordeelt met de maten waarmee wij onszelven oordeelen. Het volk is nog in 't eerste stadium van ontwikkeling en hun eigenaardigheden en gebruiken behooren daarbij. En een stam, waarin gevoels-leven is, ontwikkelt zich zeker en snel. Daar ligt veel gevoel in de ziel van den Madoerees. Zijn kinderlijk geloof is gevoel, al beseffen wij

dat niet ineens en moeten we niet in de gemeene fout vervallen hun voelen met 't onze te vergelijken. Hij voelt voor iets wat mooi is en liefde kan hij ook gevoelen. De Madoereesche vrouw trouwt op twaalf-, neen, tienjarigen leeftijd; natuurlijk is 't zinnelijk element nog domineerend in hun liefde. Ook een verlangen en de weemoed van een verlangen kennen ze. Ik hoorde van een familie, die een inlandsch weesje tot zich genomen had, zoo uit de Kampong, waar haar ouders stierven, hoe 't meisje tegen den avond, wanneer ze 't geluid hoorde in de dessa van het stampen der paddie, stil naar de achtergalerij sloop, tegen een deurpost leunde en zacht voor zich uit te huilen begon. Eigenlijk moesten we een ontzaggelijk medelijden met den inlander hebben, in stede van ruw en bruut tegen hem op te treden - want, 't is wel hard te zeggen van eigen landgenooten, zij beschouwen den inlander nauwelijks als mensch - laat staan als broeder uit een christelijk standpunt. Ik heb een zendeling hooren zeggen dat in den Oosthoek het zendingswerk het meest in den weg wordt gestaan door de Europeanen. Zeggen de inlanders zelve niet onder elkaar, zoo er een vloekt: hij vloekt als een blanke. En ligt er niet iets heèl zuivers in de volgende redeneering van een Hadji, dien hij voor mij hield. 't Is bekend, niet waar, de ingewortelde haat, die de Hadjis, de Mohammedanen die Mekka bezochten - dragen tegen de blanken? Ze beschouwen ons als vreemdelingen, die ingedrongen zijn en, erger nog, overheerschen in 't land dat niet het hunne is. ‘Maar gelooft u - aldus de Hadji - dat de haat tegen uw landslieden ongemotiveerd is? Zie, wanneer ik met u spreek over mijn geloof, en u spreekt mij van 't uwe, dan weet ik dat wij één zelfden God hebben, we gaan samen één weg, tòt de splitsing. Maar wij eeren hoog den God en dulden geen smet. En wij hooren door u den God vloeken, den God zien wij loochenen, we zien in ontucht u leven met òns volk. En zou dat niet verbitteren? Hij sprak over den kleinen God, die de menschen hebben gemaakt, die Multatuli in zijn waarachtigheid heeft afgezworen, maar daar is een God, geen maaksel van menschelijk vernuft en egoïsme, een God die schiep, waarvan de mensch het maaksel is.

't Werk van den zendeling in den Oosthoek is niet licht. De Madoerees heeft zijn eigen overtuiging en hij komt daar open voor uit. Vraagt ge hem naar de beste deugden van den mensch, dan spreekt hij van geduld en rechtvaardigheid; den cultuur-Europeanen zijn beide deugden vaak vreemd! zij denken niet aan de menschelijke waarde van den inlander, kunnen geen gemoedsleven veronderstellen bij hen, waar dit bij henzelven ontbreekt. De Javaan is gemoedelijker, meegaander, hij geeft zich gauwer gewonnen. Maar wat treft in zijn groote droomoogen is meer dan een glans van geestelijk licht en leven. Het bestaat inderdaad. Hij vindt ons blanken kranen: we spreken van Oost naar West, langs een dunne draad, we hebben voertuigen zonder zichbare trekkracht, hij acht ons zeer groot, maar - op materialistisch gebied. Hun leven is meer op 't geestelijke gericht, daardoor, dat velen argwanend zijn zoo we met geestelijke hoogheid aankomen - dan blijven ze gesloten, schoon uiterlijk meegaande. De Madoerees, eenmaal Christen, is sterk propagandist van zijn geloof. Hij weet - is niet de taal het volk - zijn rasgenooten in 't hart met 't juiste woord te treffen. Een bekeerde Madoerees stak in Panneroekan met een prauw over naar Madoera om op 't eiland bijbels te verspreiden. De boot zat vol Madoereezen, die in ontuchtige taal spraken, opium schuifden - oogenschijnlijk een onverbeterlijke bende. Hij zocht naar een aanknooping, vreemd als hij daar alleen was met 't licht van zijn ziel in 't duister der onwetendheid. Weet ge - zoo begon hij - jullie die nu allen in deze prauw zit - wie 't eerste schip heeft gemaakt? Er was er

niet een die 't wist. Dat was Noach - ging hij voort en vertelde 't verhaal van den zondvloed en noemde een groot aantal van hùn zonden op. Gindsche berg is hoog, maar hooger zijn mijn zonden - zei er na een wijle een, en gij moet mij helpen. En nauw was de kust van Madoera bereikt of daar was licht ontstoken in 't hart dier onwetenden. Zoo is de ziel van den Madoerees gevoelig en daar zit veel meer schoonheid in dan wij vermoeden, vooral dan vermoed wordt door die Europeanen, wier levensstreven uitsluitend heengericht is op materialistische belangen. De Madoerees denkt zuiver, zelfs waar het de waarheid betreft - zijn geloof. Hij redeneert tegen den zendeling die hem bekeeren wil.

Ik ken ook de profeten, zooals gij ze kent, antwoordt hij. Daar was Adam en Abraham en Mozes en David en Jezus en Mohammed. Adam was groot, maar Abraham was grooter en grooter was Mozes en grooter was David

en grooter dan hen allen was Jezus. En toen kwam Mohammed, de grootste onder hen. Daarin gelooven we. En zoo er nà Mohammed een groòter profeet komt, zoo gelooven we in hem. Daar ligt iets in van de leer der evolutie, nietwaar, en scherpzinnig zal de zendeling zijn antwoord moeten stellen. De profeten die gij noemt, zal hij antwoorden, leefden, zij stierven, ge weet de plaats van hun graven, is uw verlangen niet te gaan naar 't graf van Mohammed? Maar waàr wijst ge aan het graf van Jezus? Ge kunt dat niet, wijl hij niet stierf, maar leèft onder ons, en we hebben met de levenden te leven en niet met de dooden. 't Zendingswerk in den Oosthoek van Java is zeèr belangrijk, werd dit al niet uitgemaakt op het Zendelingencongres, te Idenburg gehouden - ik meen in 1904. En zoo we nu eens nagaan, dat op de 30 millioen bewoners van Java en Madoera 22.000 Christenen zijn, in heel den archipel 475.000. Ik wil U ter gelegener tijd meer over 't werk van den zendeling in den Oosthoek vertellen, omdat ge daardoor het gemoed zult begrijpen van den inlander, van den Madoerees in 't bizonder. De Madoerees van Madoera, die geloovig is of wordt, verlaat zijn eiland en gaat naar Oost-Java. Want dor en kaal is 't land waarvan hij zijn naam heeft en groei en bloei heeft hij van noode. Zoo wil ik U een volgend maal eerst schrijven over de natuur in dit deel van het land, van het licht en de stilte. -

JOHAN KONING.

Een Moeder.

Een moeder draagt haar klein mysterie
Heel innig, driekwart jaar;
Zij draagt het koest'rend in haar armen,
Het eerste levensjaar.
Zij draagt haar kind'ren door het leven,
Met liefde, wonderbaar.
Zij draagt ze teeder in het harte,
Voor eeuwig, - hiér en dáár.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Eenigszins gevolgd.

De Wieg.

Zelf wou ze 't kamerwiegje maken,
De moeder, voor haar eerste kind;
Heel zacht en donzig moest het wezen,
Licht rose zij, en rose lint.

Zij droomde, àl de negen maanden,
Van niets dan 't kindje dag en nacht;
't Zou slapen in zijn rose bedje,
Zoo heel gerust en warm en zacht.

Arm moedertje, wat is gekomen,
Van al haar mooie, reine droomen?
Wel kwam het kindje opzijn tijd,

Maar 't lag nooit in zijn wiegje neder. -
De vader heeft het lijkje teeder
In 't kleine kistje neergevlijd.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Vrij gevolgd.

Wie denkt er aan?

Wie denkt er aan, dat ruwe, lompe schreden
Vaak over menig bloempje gaan,
Dat het vertrapt wordt en vertreden,
Wie denkt er aan?

Wie denkt er aan, dat in den strijd des levens
Zoovele strijders òndergaan;
Dat zij den bergtop niet bereiken,
Wie denkt er aan?

Wie denkt er aan, dat velen zwaar-beladen,
Vermoeid zijn op de levensbaan,
Zoovelen, die een steun behoeven,
Wie denkt er aan?

Wie denkt er aan, dat dikwijls, stil en eenzaam
Geweend wordt menig bange traan;
De tijdstroom snelt er over henen,
Wie denkt er aan?

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Eenigszins gevolgd.

Rust en Onrust.

De storm giert, davert om mij henen,
Loeit in het groote, donk're woud,
Suist vol geheim door dennen, sparren,
En buldert door het eikenhout.

Onstuimig is het meer bewogen,
De golven bruisen op mij aan,
En hoog ook voel ik 's levens golven
Mij door het ziele-leven gaan.

En 't maakt mij jong en frisch en moedig
En krachtig in den levensstrijd;
De wereld *in* mij wordt zoo stille,
De horizon zoo breed en wijd.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Een Heilige Tempel.

'k Zag in mijn droom een reuzen-tempel -
   En alle poorten open staan,
En ieder op zijn eigen wijze,
   Langs eigen weg naar binnen gaan.

En 'k volgde stil de breede schare;
   De tempel scheen zoo ruim en wijd,
Zoo zonder muren, zonder grenzen,
   En hoog tot in oneindigheid.

O, zou 't geen heil'ge tempel wezen,
   Vol vrede en liefde-zonneschijn,
De tempel met zijn vele poorten,
   Die steeds voor allen open zijn?

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Overzicht van de week.

I.
Wat den man tot eer strekt.

Opgedragen aan Een die gráág voor zijn pleizier wilde zwijnen doodt' - - -

't Bekende, overal ter wereld veel-gelezen fransche Tijdschrift Femina, dat er roem op draagt òòk in handen van vele vorstelijke personen te komen - bood het ons niet menigmaal een interview met de een of andere vorstin, die dan bij zulk een gelegenheid den journalist, welke haar namens Femina bezocht, als compliment meedeelde, hoe zij dit welverzorgde, en voor geen onkosten terugdeinzende tijdschrift steeds met belangstelling leest in hoogst eigen persoon, - Femina schenkt ons ook dit jaar, evenals bij elk Kerstfeest, een zeer rijkversierd en door bekende fransche auteurs, als b.v. Jules Claretie, met bijschriften voorzien ‘Noël’-nommer. Er is onder de daarin opgenomen verhalen een - van Paul Reboux - dat ik al dengenen, die gedachtenloos het afschuwelijk jachtvermaak genieten, en er niets in vinden wanneer de couranten melden: de Prins heeft zoo en zooveel wilde zwijnen gedood, ter lezing *en* overdenking aanbeveel.

‘Monsieur Massacrant’, - aldus is deze van zoo waarachtig gevoel getuigende schets getiteld. Monsieur Massacrant - een plaat, hem als jager voorstellend, vergezelt de novelle met het onderschrift: ‘Qu'il était beau, lorsqu'il partait pour la chasse’ - kent in zijn bureau-leven, van dag aan dag op een ministerie werkend ambtenaar, slechts één passie: die van de jacht. Hij wordt Zaterdagochtends reeds onrustig als hij denkt aan den avond, die hem zijn vrijheid zal hergeven voor een ganschen langen Zondag van jachtgenot. Met een paar vrienden heeft hij in de nabijheid van Parijs een jachtterrein gepacht; vrouw noch kinderen binden hem aan een thuis; voor hem bestaat geen grooter levensvreugde dan het, bij welk weder ook, door velden en bosschen omdwalen, om zich te verlustigen aan het opjagen en doodschieten van 't

wild, en dan des avonds, bij een lekkeren maaltijd, met zijn vrienden zich te verdiepen in de jachtavonturen van den achter hem liggenden dag.

Totdat opeens hem een onverwachte erfenis te beurt valt, welke hem maakt tot rijkgrondbezitter, eigenaar van een groot landgoed, met daarbij behoorend jachtterrein, ginds in de provincie, ver van Parijs.

Slechts één kleine schaduw verduistert het felle licht van de gelukszon, die hierdoor den zoo onverwacht-vrij-geworden ambtenaar beschijnt: - de jachttijd is juist voorbij. Hij zal dus nog eenige maanden lang moeten wachten, eer zijn levenswensch, van zich de geheele week dóór aan de jacht kunnen wijden, in vervulling geraakt.

Wat nood! Monsieur Massacrant doet, zooals hier in ons land is geschied met de wilde zwijnen, - zooals bij elke vorstelijke jacht gebruikelijk is, - zooals b.v. die Silezische landeigenaar handelde toen hij Keizer Wilhelm bij zich op visite kreeg, en daarvoor extra 500 fazanten aanschafte, opdat zijn Keizerlijke bezoeker deze arme dieren alsdan zou kunnen moorden ‘op de jacht’, zonder als het ware hen te *kunnen* missen bij een zoo groot aantal, - hij gebruikt die lange maanden van tot niets doen veroordeeld zijn om zijn jachtterrein op alle mogelijke wijzen te bevolken. Onder de kundige leiding van den jachtopziener gelukt dat ook uitnemend. Allerlei jonge dieren worden aangekweekt, aangekocht; - 't belooft een uitstekend jacht-seizoen straks te zullen worden.

- - - Maar dan! Paul Reboux heeft hier met meesterhand getoond wáár, ook bij den man, het *wezenlijke echte* gevoel voor den dag komt. Dan, van lieverlede, ontdekt Monsieur Massacrant hoe de stilte en de eenzaamheid der natuur hem van lieverlede leerden diezelfde dieren, die hij eens gedachtenloos doodde, *lief* te hebben. Bij zijn omzwervingen over zijn terrein heeft hij de taal van de schepping, die tot hiertoe voor

hem een gesloten boek was, verstaan. De nachtegaal, welke des avonds zingt, brengt hem de tranen in de oogen; overal om hem heen ontwaakt het nieuwe leven, óók in die blijde dierenwereld, door hem expresselijk aangekweekt om haar straks wreed te gaan uitmoorden. Monsieur Massacrant begrijpt voor 't eerst van zijn leven dat het niet 'manlijk', noch 'edel', noch 'aristocratisch' is een lafhartig *vermaak* te scheppen in het opzettelijk martelen, door hen doodsangst aan te jagen bij het vervolgen der honden, en verwonden en dooden van onschuldige, daartoe opzettelijk aangekweekte, weerlooze beesten. Monsieur Massacrant schäämt zich. En, als de dag van de opening der jacht komt, dan zorgt hij ten slotte dat zijn daartoe expresselijk door hem bestelde drijvers het wild niet *op*jagen ten bate zijner overgekomen Parijsche jachtvrienden, maar het vóóraf *ver*jagen uit hun bereik, en in veiligheid brengen. -

Straks zullen de Kerstklokken luiden. Dan is het ook Kerstfeest voor onze Koninklijke familie, want, in 't bijzonder sinds we een duitschen Prins-Gemaal bezitten, wordt ten Hove het Kerstfeest in hooge eere gehouden. En dan zal er ook gezongen worden van: Vrede op aarde, en het Vorstelijk echtpaar zal naar de een of andere godsdienst-oefening gaan, en er worden toegesproken en worden gecomplimenteerd door een buigenden, zich hoog-vereerd voelenden Evangelie-Dienaar.

Maar, *wie* zal den moed hebben dan onder de Kerstgeschenken óók dit Femina-Kerstnommer te schuiven, en het jacht-artikel erin van Paul Reboux aan te strepen met groote roode potlood-strepen.?

En, welke Evangelie-dienaar zal straks in de kerk het Vorstelijk bezoek durven toeroepen, dat noch Roode Kruis-uitzendingen, noch Vrede op aarde-gezangen kunnen goedmaken voor Gods-oog het vrijwillig, zonder eenige reden hoegenaamd, dooden van weerlooze, opzettelijk daartoe bestemde dieren, - die immers ook zijn 'schepselen Gods!'

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Oorlogs-berichten.

De Koning van Servië is ziek na den oorlog; zijn oudste zoon, de veelbesproken prins Georg, die afstand deed, is het óók, en de tegenwoordige kroonprins Alexander insgelijks. Zoo iets doet je hart nog eens goed, geeft je een gevoel dat er nog zoo iets bestaat zoo nu en dan, dat lijkt op vergelding

- Jammer maar dat ze onze ambulances niet schijnen van noode te hebben om hen te verplegen! De leiders daarvan weten ten minste voor alles tijd te vinden, behalve tot datgene waarvoor zij zijn uitgegaan.... zieken-verzorgen en -helpen. De couranten wemelen van hun zoutelooze briefjes over zeeziekerig heid en vereerende ontvangsten, doorspekt met naïeve bekentenissen dat ze eigenlijk nog geen werk hebben kunnen vinden.... omdat niemand is gediend van hun hulp. - En daarvoor, voor zulk nutteloos, dwaas gedoe, wordt ondertusschen het geld met hoopen bij elkaar gebracht[1)], en met

1) Niet ten onrechte schreef ik in het vorige nommer dat de 'liefdadigheid', die zich hiervoor brullend uit, nu het geldt ambulances in te richten om den Prins te believen, en zichzelf te eeren, te kort schiet waar gewaagd wordt in stilte, voor eigen landgenooten, ongeweten van anderen, te geven.
Lees maar deze advertentie uit de Telegraaf van Zondag l.l.

groot reclame-geschreeuw uitgegeven! - Is het niet volkomen juist gezien, wat dezer dagen - ik méén de Standaard - opmerkte, dat men toch in elk geval wijzer zou handelen door *van te voren* zich te verzekeren wáár, en òf hulp gewenscht is, alvorens dergelijke kostbare ambulances-genoegens (dit woord is van mij) zich te veroorloven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Express de Genève.

Iemand heeft mij (waarom anonym?) 'n paar nommers toegezonden van de Express

Van de Arme Friesche Reide.
Onze Tuberculoselijder.
Een der locale bladen uit onze omgeving klaagt: 'Waar voor 'n armen tuberculoselijder na herhaalde bede om hulp nog geen f 100. - was bijeen te brengen, daar deed het ons bitter aan, dat zoo maar op één dag f285. - werd gecollecteerd voor nood in den vreemde'.
Bedoeld werd voor de slachtoffers van den Balkan-oorlog.
(Cursiveering van mij).
En hoe zal het dan gaan met onzen tuberculoselijder en zijn arm gezin, zijn vrouw en 4 kindertjes op de Arme Friesche Heide?
Verleden jaar ging het best. Vanaf Aug. 1911 tot nu toe hebben we hen kunnen helpen en den armen man 3 mnd. doen verplegen in het Sanatorium. Nu kunnen we niet meer, onze kas is uitgeput. Maar er zijn nog volle beurzen en reddende handen. En zoolang die er zijn, geven we voor dit arme gezin den moed nog niet op. Lezers van 'De Telegraaf' komt dan en helpt vlug als de telegraaf deze menschen op de arme Friesche Heide, door een gave te zenden aan een der ondergeteekenden:

Jonkvrouwe E.P.A.E. MARTINI,
Het Regelink. Hengeloo. (Geld.).
Mevrouw A. LOOIJEN - STRANG,
Gorinchem.
GERKE E. VEENSTRA. Penn,
Surhuisterveen. (Friesl.).
H. BAKKER, Evangelie-dienaar onder de Arme Friesche Heidebewoners te Surhuisterveensterheide. (Friesl.).

de Genève, met een rood-aangestreept hoofdartikel: ‘L'autre cloche’, welk artikel met warmte en klem betuigt, dat den Turken wordt onrecht aangedaan, dat zij ons medelijden verdienen, en eindigt met de woorden:

De Turk is onder de oorlogvoerenden er het ongelukkigst aan toe. Hij heeft het meest van allen hulp noodig, en, zelfs vooropgesteld dat hij de schuldigste ware, dan nòg mogen wij thans alléén denken aan zijn ellende. Is óók hij dan niet onze naaste? Maar tot op heden hebben wij hèm geen barmhartigheid betoond.

Ik ben het hiermede volkomen ééns. Maar het behoort er nu op het oogenblik bij, wil men in de mode zijn, om zich ‘christelijk’ verontwaardigd aan te stellen over de gruwelijke mishandelingen den christenen ginds door de Turken aangedaan, en den schijn aan te nemen als ware Ferdinand's hebzucht-oorlog een ‘heiligen kruistocht’, begonnen in naam van het Kruis. Ferdinand van Bulgarije liefst! *Die* man als kruisridder, wiens eigene eerste vrouw zichzelve doodtreurde, omdat hij haar wilde dwingen, uit politiek belang, haren godsdienst te verloochenen! Er zullen ondertusschen nog steeds goedgeloovige zielen zijn, die zich te goeder trouw inbeelden, hoe het hier werkelijk gaat om de christenen ginds. Ik heb nog onlangs zoo eene gesproken, in Duitschland, een met edele oprecht christelijke gevoelens bezielde vrouw, die van de heele misdadige politieke knoeierij niets begreep, en hardnekkig geloofde aan de schanddaden der Turken, en aan de noodzakelijkheid van den oorlog, als een bescherming der christenen, wier lot dezen krijg volgens haar rechtvaardigde.

Lekkere ‘christenbescherming’! Lees maar eens hoe de Bulgaren, de Servieërs, de Montenegrijnen, hunnerzijds hunne overwonnenen behandelen. Denk aan het verschrikkelijk lot van de in hunne handen vallende Turksche vrouwen uit de harems! Never mind! *Zij* hebben ‘'t recht aan hunne zijde.’ En zij danken immers God ook zoo recht vroom, met lof- en eere-diensten, bij hunne overwinningen! Mein Liebchen was willst du noch mehr? In naam van den God der liefde elkaar doodslaan, berooven, uitplunderen, dat is ten allen tijde het ‘christelijk kenmerk’ van ‘christen’-natiën geweest.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Een merkwaardige bekentenis van een R.K. geestelijke, naar aanleiding van mijn: Overzicht van de Week, voorkomende in No. 21 van de Holl: Lelie j.l.

Mijn lezers zullen zich herinneren hoe ik, in het hierboven bedoelde overzicht, met een kort woord antwoordde aan al de velen, die i zich terecht verontwaardigd toonden over de R.K. schrijverij over en tegen mij, door sommige R.K. bladen. Naar aanleiding nu van dit mijn antwoord vond ik onder de op mij wachtende, hier opgehoopte correspondentie óók een brief van een reeds meermalen zich schriftelijk tot mij gewend hebbenden R.K. geestelijke - aan wiens oprechtheid ik, zoolang ik het tegendeel niet weet, overigens niet twijfelen wil. Welnu, deze geestelijke schrijft mij o.a. woordelijk:

Zeker heeft menig Katholiek, zoowel geestelijke als leek, gehoopt U tot Onze Kerk te zien toetreden. De voornaamste oorzaak hiervan was dat U ons onder verschillende opzichten sympathiek waart. U gaaft ten opzichte van de Katholieke Kerk blijk van die eerlijkheid en onpartijdigheid, welke wij van andersdenkenden niet gewoon zijn.

Ook is het zeker, althans hoogstwaarschijnlijk, dat men, om wille der straks genoemde hoop, van Katholieke zijde niet zelden heeft gespaard, bezorgd is geweest om U niet te stooten, en daarom niet tegen U is opgetreden gelijk men anders zou gedaan hebben. Niet minder zeker is dat men van katholieke zijde wel eens pogingen heeft aangewend, - misschien niet altijd verstandige - om U tot een gewenschten stap te brengen....

Op de eerste plaats ligt het voor de hand, dat, nu de reden, welke vroeger min of meer tot zwijgen drong, blijkt niet te bestaan[*)], *men nu tegenover U gaat doen wat reeds langen tijd plicht was.*

Op de tweede plaats heeft U, bijzonder in den laatsten tijd, artikelen opgenomen welke een waarschuwing onzerzijds tegen uw tijdschrift meer dan ooit noodzakelijk maakten, bijv. de stukken van Tacius.

Commentaar is hier bijkans overbodig. Immers erkent niet deze R.K. geestelijke volmondig, hoe er dus *opzettelijk* gezwegen is door zijn Kerk, in de *hoop* dat ik Roomsch-Katholiek zou worden, hoe men, om die hoop, de 'plicht' van tegen mij te getuigen verzaakte, en, eerst als men inzag dat ik er geen plan hoegenaamd op had mij à la Laura Marholm te laten gebruiken, het masker afwierp om mij eenstemmig te gaan uitschelden dat het een lust is voor Geestelijken, dienaren van den 'God der liefde.'

En wat te zeggen van dit slot, waarin de schrijver-zelf erkent hoe men mij om mijn

*) Noot van de redactrice.
Mijn gehoopte bekeering namelijk tot het R.K. geloof wordt hiermede bedoeld.

onpartijdigheid bestrijdt. Ik, Anna de Savornin Lohman, - aldus getuigt hijzelf in den aanvang van zijn brief - ben eerlijker on onpartijdiger ten opzichte der R.K. Kerk dan deze het gewoon is van andersdenkenden. Maar, dat ik diezelfde eerlijkheid en onpartijdigheid óók betracht ten opzichte van protestanten en Israëlieten en mohamedanen, *dat* mag niet. Diezelfde Tacius, om wiens artikelen *ik* thans word uitgescholden - getuige dezen merkwaardigen brief.... heeft indertijd een heftige Lelie-gedachtenwisseling uitgelokt met een zekere Regina, een tot de R.K. Kerk overgegane protestante, die, uiterst dweepziek, in lange artikelen haren geloofsijver voor haar nieuw geloof uitte, aan welke artikelen ik immer daartoe plaats afstond, óók voor hoofdartikelen over het R.K. geloof, evengoed als aan Tacius, zoodat meer dan één heftig protestantsch-gezind lezer of abonné zich daarom aan mij ergerde, en bedankte voor zijn of haar abonnement. - *Dat* was de tijd waarin de R.K. Kerk waarschijnlijk de 'hoop' koesterde waarvan de R.K. priester spreekt in den boven-aangehaalden brief, de hoop namelijk mij te zullen 'bekeeren.' Die hoop is niet verwezenlijkt. In plaats van nu eerlijk te zeggen dat het om *zijne*, Tacius die van, en om nog andere in de Lelie verschenen stukken, van andere hand dan de mijne, gaat, word *ik* er in het openbaar voorgeschoven als de zondige, heet *ik* een onzedelijke, een vrije-liefde-aanbeveelster, en andere *leugens* van dien aard.... uit teleurstelling.

Wees gerust, hoogweleerwaarde heer, die het eigenlijk zoudt verdienen dat ik Uw naam openlijk afdrukte onder Uwen brief, ('t geen ik niet doe, omdat ik U voor een waarachtiggeloovig priester houd, al ken ik U niet persoonlijk), wees gerust, ik zal niet veranderen, noch in mijn eerlijkheid, noch in mijn onpartijdigheid ten opzichte Uwer Kerk. Ik zal - hoezeer zij 't ook in haar voordeel moge achten mij, nu ik de coalitie-kringen openlijk bestrijd, uit te schelden - mijnerzijds nooit ophouden te erkennen dat m.i. het R.K. geloof van veel meer waarde is voor de zielerust dan het vage protestantisme. Ik zal nooit ophouden den lof te zingen van Uw nooit volprezen liefdezusters op elk gebied, van Uwe elk eerlijken mensch eerbied afdwingende, geen dood of gevaar of pest of melaatschheid vreezende missionarissen. Ik zal nooit ophouden ook, mijn achting uit te spreken voor de vele oprechte en toewijdende priesters die Uw Kerk telt in alle landen ter wereld. Ik voeg er zelfs eerlijk en oprecht bij: ik benijd elkeen die het R.K. geloof bezit als een voór zichzelf onomstootelijke wáárheid; want alleen zulk een geloof geeft een waarachtige houvast. En met het politiek geknoei, en het daarmede gepaard-gaande mij-uitschelden Uwer partij-bladen en hunne schrijvers heeft *dat mooie* R.K. geloof - gelukkig voor Uw Kerk - niets te maken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Behandel de dieren met zachtheid.

'**B**ehandel de dieren met zachtheid' staat op vele publieke wegen aangeplakt. Dierenbeschermers, zendt uwe plakkaten naar de tooneelen in groote steden. Honderden menschen waren samengekomen in het theater om het nummer '*Mr. et Mme. Bartzeni*, *met hun uitstekend gedresseerde leeuwen*, *o.a.*. ''*n Drama in de Leeuwenkooi*' te aanschouwen, en vroolijk te genieten van de wonderlijk-suffe gedweeheid der ééns zoo fiere woestijnhelden.

Wij waren toevallig ook aanwezig, geheel onbekend met het programma van dien avond, en, niettegenstaande ik veel meegeleden heb met de arme alles-verdragen de beesten, is er nu tòch in mij een stille vreugde, dàt ik gekomen was, om dat dit mij in staat stelde, de stomme gevangen dieren te helpen tegen de wreedheid der onnadenkende menschen, die er een laag genoegen in stellen, de dikwijls met veel zweepslagen en brandwonden verkregen dressuur te aanschouwen en toe te juichen.

Maar als de meeste menschen beter nadachten en inniger meevoelden, zouden ze ook opmerken de smartelijke weemoed en de onuitgeweende tranen, die glanzen in de treurige oogen van alle gedresseerde dieren, en hunne angstige beweging van pooten en staart.

De zes leeuwen, die we zagen lijden onder de monsterlijke wreedheid van Mr. Bartzeni, schenen ons eenigszins versuft en kwamen uiterst gedwee en lijdzaam de kooi op het tooneel binnenloopen, sprongen ieder op de voor-hen-bestemde zitplaats en sidderden met angstige loering in hunne halftoegeknepen oogen voor elke beweging van hunnen meester, die ruw en onverhoeds zijnen onderdanige beesten gevoelige, onverdiende stompen toebracht met een dikke ijzeren staaf.

En de arme dieren krompen ineen van smart en vermeten zich, even een onderdrukt gegrom te laten hooren, dat slechts in de verte herinnerde aan hun voormalig majestueus gebrul, toen zij nog gelukkig in vrijheid leefden, en niets afwisten van het vreeslijke juk der menschelijke beschaving.?

Arme koningen der woestenijen!

En zijn de menschen nu wezenlijk nog zoo ònbeschaafd, dat zij er iets heerlijks in vinden kunnen, te zien naar de makke, slaperige beesten, die juist, òmdat ze, om ongevaarlijk te zijn, eerst versuft gemaakt zijn, en daarna op de ellendigste wijze ge tergd en gepijnigd worden, om even den

toeschouwer te doen opmerken, dat het wezenlijk wilde monsters zijn, die kunnen brullen en verslinden, en op die manier te doen gelooven, welk een held hun meester, de dierenbeul is?

En toch waren er heel veel menschen, die uitbundig lachten, of in stil genot verzonken zaten bij 't aanschouwen van het gevecht tusschen den angstigen, zijn leven verdedigenden leeuw en den wreeden onrechtvaardigen mensch, die onophoudelijk de ijzeren kooi rond-jaagde, zwaaiende met z'n ijzeren roede, links en rechts gevoelige geeselslagen uitdeelende aan de niets-vermoedende, hun-plicht-doende leeuwen, alleen, om ze even te doen trillen in machtelooze woede, wel wetend, dat er op iederen hoek, verdekt opgesteld voor de zaal-menschen, een oppasser stond met geladen revolver, gereed, om bij de eerste ernstig-gemeende aanvallende beweging het dier oogenblikkelijk neer te schieten.

En hoe meer de beul tergde hoe doordringender het gebrul der door-angst-weerlooze beesten klonk, des te uitbundiger daverden de toejuichingen uit de zaal.

En ik, het moge òn-christelijk schijnen, wenschte op dat oogenblik bijna, dat de gekrenkte leeuwen zich van hunne vorstelijke macht bewust werden en plotseling tegelijk zich op het menschelijk monster van wreedheid wierpen, om op hem hun rechtvaardige dierenwraak te koelen.

Een groot gedeelte van het publiek genoot, en zat in aanbiddende bewondering op te zien naar den mensch den moedigen?? koning der leeuwen.

O, Amsterdam, die toch den hoofdzetel bergt der vereeniging tot dierenbescherming, kunt gij gedoogen, dat in uwe zalen ten aanschouwe van vele, vele menschen, arme dieren, die toch al ongelukkig genoeg zijn door hun gevangenschap, op dergelijke wijze mishandeld worden?

O publiek, als gij beter nadenkt en in hunne kreten het ontzettende leed der arme gemartelde woestijnhelden voelt, kunt gij dan nog eenig genoegen? scheppen in het wreede, mensch-onteerende vermaak van dierendressuur?

SALOME.

Actualiteiten
door A.J. Servaas van Rooijen.

I.
‘Nationaal.’

Nu Nederland zich opmaakt om met warme patriotische gevoelens bezield (?) het jaar 1913 in te gaan, en 365 dagen (korte en lange, en lange en korte), - want over de nachten laten we liefst den sluier van den nacht vallen, - in een roes van patriotisme voort te hollen, mogen we wel eens een zeventig jaar terug gaan, en het spiegelbeeld doen zien van een tijdperk, dat, in elk geval zoozeer nabijgelegen is het jaar onzer teruggewonnen onafhankelijkheid, en nog dichterbij 1830-1831, toen de éénheid der Nederlanden werd verbroken, en men doldriftig was, over de overwinningen door Noord op Zuid behaald, en die ons gevoel van nationaliteit in één eeuw ten tweede male konden prikkelen.

In December 1842 namelijk verscheen te Utrecht een ondeugend tijdschrift, meerendeels door studenten geschreven, van wie aan 't eind van den tweeden jaargang kon gezegd worden:

> ‘Drie onzer doodgedokterd,
> drie verdronken!’[1)]

Dit tijdschrift telde een ‘Roskammer’ onder zijne medewerkers, en in zijn *tweede onderhoud* houdt hij een ‘Praatjen over ons hedendaagsch patriotisme’.

Daar het in vele opzichten op onzen tijd past, zal zeker de belangstelling voor dit gedicht niet minder zijn, dan toen het verscheen in No. 3 van 1 Januari 1843.

‘*Och, goede vriend, wij zijn van 't eerste schoolbankje af*
Tot ons het vijfde jaar een dubb'len eerprijs gaf,
Zóó op de Liefde tot het Vaderland gewezen,
En zóó er in doorzult en zóó er om geprezen,
Dat wij nu zoo precies niet weten wat zij is.’
Ge ontkent haar ons alzoo? Wel foei, wat slaat gij mis!
Wie onzer leest niet graag van ‘vrij gevochten slaven’,
Van ‘tachtig jaren strijd’, de ‘moedige *Bataven,*
Ons voorgeslacht,’[2)] te forsch voor Roomschen ketenprangk?
Wie heeft geen **Helmers** op zijn eiken boekenplank
In Engelsch linnen? wie de *Vaderlandsche Mannen*
En Vrouwen niet van 't Nut? Wij vloeken de tyrannen:
Vooral Napoleon,[3)] den bloedhond! Ja, geen land
Is vaderlandscher, als **Bellone's** fakkel brandt
Gij twijfelt? waag het lijf! beklim de zolderingen
Der Boekverkoopers! tracht de bergpas in te dringen
Der ‘*op's!*’ en ‘*zegt*, *waarheen's?*’ waarvoor geen kooper kwam,
Sints **Hollands** Leeuw opnieuw een middagslaapje nam.
Ge erinnert u gewis 't jaar dertig, 't jaar der Perzen
En Meders, en vooral de Overwinningsverzen!
Ja, de eerste burger, die 't niet met ons eens is, heet

1) 2e Jaarg. bl. 81, ‘Weeklagt van den laatsten der Bragianen.’
2) Volgens de vrij algemeene dwaling (Braga).
3) 1912. Laatste modestijl: *Empire*, en een Napoleon in beeld.

Een *aterling*, plus 't een of ander epitheet,
Bij voorbeeld *vloekbaar, vuig* of *duivelsch*, dat hem dadelijk
Bekeert, of - niet bekeert. Ook zijn wij onverzadelijk
Aan toasten *op de kaas* (de Hollandsche!) op den *bloei*
Van Land en Koning, op *de vrijheid*, op *den groei*
Der Neêrlandsche Industrie, *fabrieken en tafrieken*,
En wat dies meer zij! Hoort het vroege morgenkrieken
Niet vaak 't *Wilhelmus* of het *nieuwe-haringlied*
Dat onder 't glaasjen puns ons *vol* gemoed ontschiet?
We kennen **Lamartine,** en ware ons de oude spelling
En de eeuwge zedenpreêk geen eeuwge bron van kwelling,
We kenden vader **Cats** van buiten op een prik.
En wat een **Albert** raze, ik durf beweeren, ik
Die *abonné* ben met mijn vrouw en kroost, wij hèbben
Een *nationaal tooneel!* en wou de vloed wat ebben
Der lokkende opera's, 'k ging stellig tweemaal 's weeks
Mijn oog verlustigen aan de eindelooze reeks
Verdietschte **Kotzebue's** en lieve **Alex-van-Raytjens**,
Dat meesterstukjens zijn, zoo aardigjens en fraaitjens,
Dat wis, wat zeden en wat taal betreft, niet één
(De autheur der *Neven* zelfs!) ooit in zijn spoor zal treên!
De oorspronkelijkheid is nul bij zulk een *translateeren!*
'*Maar onze kleeding?*' wij chausseeren en coëffeeren
Adoniseeren en pinceeren ons, precies
Naar buitenlandsch model, 'k beken het, - maar - 't zegt niets
Wijl de ondervinding meer dan overtuigend leerde,
Hoe bitter weinig ons een kleederdracht flatteerde,
Die nationaal moest zijn. 't Is iets *absurds*, een zoon
Van Neêrland *nationaal*, in kleederdracht. Gewoon
Aan 't keurs van vreemden, mòèt hij dobbren op de golven
Der mode en 't plaatjen der Parijsche naaisters volgen.
Maar o wat zegt dit? Want rijst niet, aan d'andren kant,
Statue en eerzuil op, tot roem van 't Vaderland?
De Ruyter is (in steen) te Vlissingen herboren!
De Zwijger zal het Plein[1)] bewoonen! En waar gloren
Ter waereld zoo veel lints en kruisen? 't geen ons leert
Hoe onder ons 't getal geniën steeds vermeêrt!
Wij bluffen op 't verleên; want hoeveel stralen taanden,
Ze zijn er toch geweest! Wij steken alle maanden
't Belastingouter aan, tot stijving van 's lands kas
(Een Danaïdenvat schoon 't eens gebodemd was!)
En zweeren in het fransch, duitsch, engelsch, alle talen:
'Geen tong der aarde kan bij 't krachtig Neêrlandsch halen!'
Nu vraag ik vriend, is dat geen nationaliteit?
'*Concedo! 'k dwaalde! Wilt ge amende?*[1)] *ik ben bereid!*'

Gerne hätt' ich fortgeschrieben,
Aber es ist liegen blieben.

's GRAV. 27/11 1912.

II.

1) Te 's *Gravenhage* (Braga).
1) *Amende honorable* (Braga).

Ommuurd.

Ik wil aannemen, dat het Vredespaleis te 's-Gravenhage alleszins voldoet aan den goeden smaak en bevredigt het kunstgevoel; ik wil aannemen, dat architectonisch niet één fout is begaan; ja, ik wil aannemen, dat het doel, met de stichting beoogd, in alle opzichten bereikt zal worden, maar dan moet ik vragen: ‘waarom zooveel schoons, zooveel degelijks, zooveel edels weg te stoppen achter een dikken muur?

Schaamt men zich den bouw? Men zou 't haast gelooven, want de steenen muur, welke men aan de achterzijde aan het bouwen is, ontsiert het geheel zoozeer, dat men onwillekeurig aan heel wat anders moet gaan denken, dan aan eene gewone afsluiting van den weg.

Het is waar men houdt hier in den Haag van muren en schuttingen, getuige de muur langs den Koninklijken tuin aan den Prinsessewal, en moest indertijd ons degelijk raadslid Van der Kemp er niet op wijzen, dat men er op bedacht moest wezen de tuinen niet verder aan 't oog te onttrekken, maar daarom dient het geen regel te worden, en bij het Vredespaleis allerminst, waar dit steeds moet spreken tegen de massa.

Bovendien zinkt het Vredespaleis bij dien muur geheel weg; het geheele aspect is verloren gegaan. Lag het gebouw op den weggegraven heuvel dan kon men nog vrede hebben met dien muur, maar nu?

De muur is misschien een symbool. Van den beginne af heeft men alles van het Vredespaleis ommuurd.

Niets mocht men zien; het traliewerk, waardoor men kon pinkeloogen, werd afgeschut; alles was een geheimzinnig gedoe, en nu nog, vóór dat de parkaanleg is gereed gekomen, bouwt men een muur, zoo massief, alsof 't een marinewerf als die van Bremerhaven gold.

Bovendien, men ijvert voor het behoud van natuurschoon, maar kijk nu aan de zijde van ‘Bronovo’, naar 't schoonste gedeelte van het Zorgvlied-park; het is om te rillen, en men moet wel tot de verstoksten onder de verstokten voor natuur- en kunstschoon behooren, indien men niet ach en wee roept over zooveel verminking.

Aan en in het Vredespaleis wil men alles

aanbrengen wat tot de kunst in haar heerlijkste uiting behoort, waarom dan, in plaats van den kloostermuur, niet een sierlijk hek geplaatst, waaruit het artistiek voelen voor onze herlevende ijzer-smeedkunst zou kunnen blijken.

Laten we toch eens wat meer naar het buitenland kijken; ik herinner mij niet één gebouw, met park, 'afgemuurd' door opeengestapelden baksteen.

Heb ik 't mis? Men wijze mij op mijne dwaling.

III.
Een Koninklijke spreekstandaard.

Ik wil niets afdingen op de Hoffähigkeit van den Heer Bernard Canter; ik wil zelfs aannemen, dat hij dagelijks gelegenheid heeft om onze Koningin te hooren spreken, maar daar gaat het niet om, nu hij in 'Neerlandia'[1)] propaganda maakt om Haar spreektaal als norm te doen dienen voor de uitspraak onzer Nederlandsche taal. Zie hier wat hij volgens de N.R. Courant, met het opschrift 'Een Koninklijk voorbeeld', moet geschreven hebben:

De heer Bernard Canter vraagt in Neerlandia of het niet van belang voor den Nederlandschen stam zou zijn om tot eenheid van uitspraak van onze taal te geraken? Maar hoe aan een standaard-uitspraak te komen?

Hij meent een goede oplossing te hebben gevonden. Hij heeft meermalen H.M. de Koningin hooren spreken. Zij spreekt het Nederlandsch volmaakt uit. 'Zou het nu niet mogelijk zijn', vraagt hij, 'de uitspraak van het Nederlandsch te richten naar de standaard-uitspraak van H.M. Koningin Wilhelmina? Wellicht, indien de wensch algemeen bleek, zou H.M. wel, in 't belang van onze taal, bereid gevonden worden, een rede in de grammophoon te spreken. Op deze wijze zouden de afdeelingen van het Alg. Ned. Verbond, de hoofden van inrichtingen van onderwijs, de balie, de geestelijkheid, de redenaars, de tooneelisten, kortom, allen die veel voor de uitspraak van het Nederlandsch kunnen doen, in 't bezit van een standaard-uitspraak kunnen komen, naar welke allen van Nederlandschen stam, onverschillig waar zij gevestigd zijn, voortaan zooveel mogelijk ook de eigen uitspraak, zouden kunnen richten.'

Zijne bedoeling zal wel zijn, dat hij als persman herhaaldelijk onze Koningin hare redevoeringen, groot en klein, heeft hooren *voorlezen*, maar dan mag ik daartegenover wel de bedenking maken, dat *voorlezen* heel iets anders is dan *spreken.* Indien men ieder beschaafd mensch een goed in stijl gebracht stuk laat voorlezen, zal de uitspraak wel even zoo volmaakt zijn als van de Koningin, want alleen bij het voor de vuist spreken of in een gesprek zal de uitspraak zich wijzigen naar invloeden van dialect of van vreemde talen.

Wat men voorleest kan niet anders dan zuiver Nederlandsch zijn. Men leest de woorden, en de zinnen er door gevormd, met de noodige rust, waar de leesteekens dit aangeven. Leest men niet meer, maar zegt men het te lezene op, dan komt de neiging tot verkorting, verminking of verwaarloozing van verbuiging en uitgangen al gauw in botsing met het zuiver gestyleerde Nederlandsch.

Hoe dikwerf geven onze tooneelisten daarvan niet blijk! Zouden wij nu voor de akelige keelgeluiden, die de gramaphoon doet hooren, den belanghebbende tot zuiver

1) Overgenomen in de N.R. Ct. van 5 Nov. 1912 Avondblad A.

Nederlandsch spreken moeten brengen? Denk maar eens aan onze eminente mannen Mesdag en Borgesius, en zouden we onze Koningin moeten vermoeien om, als leerlinge van Louis Bouwmeester, den belanghebbende per gramaphoon les te geven? Waarlijk, dat is te veel gevergd! Laat de Heer Canter zich eens een paar uren oefenen om zijn eigen geschrijf, dat flink van stijl is, *voor te lezen,* en hij zal zien, dat hij zuiver Nederlandsch spreekt, waar hij anders mogelijk in te kort schiet.

IV.
'Langs den meer en meer gebruikelijken weg'.

Dit is eigenlijk maar een titel, een aanloopje, want ik wil over heel iets anders schrijven dan over den *vorm* der huwelijks-advertenties, of wel over deze flauwe manier om er iemand in te laten loopen, of over het nog veel flauwer karakter van een man die op deze wijze een vrouw zoekt. En toch is er misschien indirect verband tusschen een huwelijks-advertentie en wat ik ga zeggen.

De echte huwelijks-advertentieplaatsers zoeken meerendeels *geld*, plus eene vrouw, en nu komt het mij zoo voor, dat men van de op deze wijze gevormde huwelijken van een man met het geld der vrouw, plus zij zelve, de afspiegeling ziet in de advertenties van eene 'zoogenaamde' verloving, het huwelijk, ('ondertrouw' en 'trouw') en zelfs van de bevalling.

Misschien heb ik 't heelemaal mis, en dan roep ik met luider stemme: peccavi; toch wil ik spreken.

Ik stel de vrouw hoog, heel hoog zelfs. Dit zij in volle ernst gezegd, maar nu wij eenmaal een Burgerlijk Wetboek bezitten, waarin de man het hoofd van 't gezin wordt geacht te zijn, moeten we daarin berusten.

Wordt eenmaal bepaald, dat de vrouw dit zal zijn, ik zal er niet tegen protesteeren. Het kan best zijn, dat die toestand een ideale zal wezen.

Wat heb ik nu eigenlijk te zeggen?

Dit, dat ik mij al sedert geruimen tijd aan 't ergeren ben over de advertenties, welke met het huwelijksleven in verband staan, en waarin de vrouw *eerst*, en daarna de man genoemd wordt, zelfs als die mannen hoogstaande betrekkingen bekleeden.

We nemen de eerste de beste courant ter hand. Doch waarom zouden we copiëeren. en namen noemen? Wat heeft tot die vooropstelling geleid? Misschien wel de nieuwe manier van 'gearmd' loopen in den 'engagementstijd'. Dat is zeker 't begin. Immers een reus van een man hangt aan den arm van een teer meisje en duwt haar op, en steunt daarbij op haar lichaam,[1)] alsof *hij* dien steun behoeft.

Dat zichzelf in alle nietigheid wegdenken wordt al uitgebeeld in de verlovings-advertentie.

Is men eenmaal zoover gekomen, dat het een huwelijk wordt, dan ziet men 't bespottelijke der huwelijks-advertentie, dat de vrouw (nommer een) en de man samen huwen, maar, en dat is 't gekste, een paar regels lager daaronder wordt volmondig erkend, dat de man moet voorgaan, want onmiddellijk volgt dan 'de Heer en Mevrouw.... betuigen, enz.'

Nog gekker wil men het.

Onlangs las ik eene geboorte-advertentie, waarin een zoon was geboren van de vrouw en van den man. Op deze wijze werd de geboorte bericht: *Ons*, - 'vrouw en man' - is door 'Gods goedheid' een zoon geboren!

Zou er, - zoo vraag ik, - misschien verband bestaan tusschen de geldmacht en dit wonderlijk zoetsappig-sentimenteel gewauwel? Ik hoop, dat ik den bal ver missla, maar dan zal 't wel uit den vrouwenhoek tegen mij bulderen en stormen. Nu, ik ben niet bang, maar ik wil toch wel verklaren, dat ik *de* vrouw zeer zeker nog hooger stel dan al de mannen, die in de couranten zoo openbaarlijk te kennen geven, dat zij zich de *minderen* gevoelen.

s'GRAV. 25/10 1912,

Brieven uit Brussel.

Lieve Emmy.

Daar zit ik nu met dit afschuwelijke weer in Brussel. Ten spijt van al de beweringen van weerkundigen en van menschen, die om het klimaat uit Holland weggingen, en in Brussel gingen wonen, verzeker ik je, dat 't hier even koud en guur is als daar.

Ik woon in het Grand Hotel, en elken dag verheug ik er mij opnieuw over dat ik me niet heb laten bepraten in een pension te gaan. Wel zou me dat wat voordeeliger zijn uitgekomen, en zou ik zelfs wel in een billijker hotel terecht kunnen dan in het Grand Hotel. Maar ik voel me hier zoo heelemaal *chez moi,* dat ik me door geen geldelijke overwegingen van mijn keuze laaf afbrengen.

Als ik 's avonds van het theater thuis kom en nog even met een paar kennissen in het restaurant, dat aan het Grand Hotel behoort, een glas kummel heb gedronken, dan is het een zaligheid zoo van den Boulevard Anspach in den *cour d'honneur* te stappen, even een halven slag door de tochtdeur heen te draaien en terecht te komen in het kleine kamertje, dat de lift is, en waar het vriendelijke gezicht van den

1) Een oogenblik vertrouwelijk zóó te loopen, in tuin of promenoir zal ik niet wraken, maar je 'meisje' zelfs een stad door te sjorren, vind ik belachelijk.

liftmeneer of van den goedigen neger, je verkleumdheid al dadelijk weldadig ontdooit. Zonder dat je 't merkt kom je op je étage, waar je al wat uitgerust uitstapt, en de heerlijke warmte je overal tegemoet komt.

Ik neem mijn kamersleutel van het sleutelbord en ga regelrecht naar mijn kamer, draai 't electrische licht op, om na 't me wat gemakkelijk gemaakt te hebben, - ik neem altijd een kimono en kamermuiltjes mee op reis - nog een uurtje te gaan zitten en de couranten te lezen, die me uit Holland worden toegezonden, en die ze 's morgens onder mijn deur doorschuiven voordat ik nog aan opstaan heb gedacht.

Het Grand Hotel heeft een groote verbetering ondergaan: robinets met koud en warm water op de slaapkamers, waar de waschtafels door keurige lavobo's zijn vervangen, en 't verbruikte water dadelijk wegstroomt. Bij je slaapkamer is een badkamer en *last not least* een telefoontoestel op den schoorsteenmantel, zoodat je op je gemak kunt converseeren en afspraakjes maken voor den volgenden dag met vriendinnen en kennissen zonder zelfs je kamer te verlaten, wat vooral met slecht weer altijd te apprecieeren valt.

In het théatre de la Monnaie woonde ik een opvoering van Beethovens Fidelio bij, die heel goed geslaagd mag heeten en de *première* van *Les enfants roi* van Humperdinck.

Bij het laatste frappeerde mij vooral de opvoering. Zoodra het scherm opging kwam de ganzenhoedster op het tooneel met een twaalftal witte ganzen, die men geruimen tijd voor echte ganzen aanzag, zoo natuurgetrouw waren ze gemaakt, en waren hun bewegingen.

Humperdinks muziek was ook zeer bekoorlijk en men had voor deze *première* en voor den Fídelio Lohse als dirigent uit Leipzig laten komen.

De toiletten in de loges.... vielen me tegen, waren soms brutaal voyant; en de *aigrettes* achter afhangend aan het kapsel kunnen mijn goedkeuring maar matig verwerven.

Dear me, wat me het meest opvalt is de langzame verdwijning der groote hoeden. Op zeer enkele uitzonderingen na waren de hoeden klein, zeer klein zelfs, en de *pleureuses*.... hebben ook afgedaan. Die ze heeft draagt ze nog; maar in de magazijnen worden ze niet meer verwerkt. De hoeden worden diep in de oogen gedragen, zonder hoedenpen, en zijn in langwerpigen vorm, achter langer dan van voren.

Natuurlijk behooren bij die kleine hoeden *voiles*, die men strak over het gezicht trekt, veelal wit, zwart, of wit en zwart gemêleerd.

Lange fluweelen of bonten mantels zag je overal en als *boutonnière* daarop een roode of witte camelia. Die heel mooi wilde zijn droeg een fluweelen chrysante van couleur évêque. Als nieuwste nieuwtje moet ik je nog vertellen, dat de *garçons* in de restaurants heel weinig meer met '*garçon*' worden aangesproken, men zegt nu: 'Monsieur' wat veel van 't intieme, dat zoo'n fransch restaurant met den gemoedelijken snel toeschietenden garçon had, wegneemt. De bediening is nu niet meer zoo goed en snel. Die nog niet weten, dat er geen *garçons* meer zijn in Frankrijk en België, worden heel langzaam, soms in 't geheel niet bediend, totdat 't modernisme tot hun brein is doorgedrongen.

Ik luisterde naar een verhaal van mijn tafelbuurman, die beweerde zich nooit door tegenspoed van weer of anderszins in het leven te laten ontmoedigen. 'Ik neem alles maar van den besten kant....'

'Ja, *la vie en rose*' zei ik, waarop een '*monsieur*' mij heel schalks antwoordde: '*non*, *du chou-croûte garni*, *madame*,' en mij een portie zuurkool met spek en worst voorzette. Zoo zie je is de humor bij die heeren er nog niet heelemaal uit, als je maar niet tegen den *bon ton* zondigt.

Over toiletveranderingen valt niet veel te zeggen. Altijd nog de nauwe rok, soms met een paar vastgehechte plooien, de mantel als een heeren-jaquet.

Paniers, waarover ik vroeger heel slecht te spreken was, zag ik op de planken heel mooi dragen, n.l. van voile de Ninon, die heel mooi sluik afhing en volstrekt niet breed maakt.

De kapsels hebben groote verandering ondergaan; kort geknipt voorhaar *de rigueur*, 't behoort ook bij Botticelli en het *Fontange*-kapsel, dat in luchtige groote golven, *ondulation Marcel*, het heele hoofd bedekt, en dat werkelijk een verademing is na de zware krullen en vlechten, waaronder tot nu toe ons hoofd schuil ging. Mais brisons là dessus.

Later wat meer uitgebreid over de coiffures, ik mag niet abuseeren van de plaatsruimte.

In treuer Liebe
JOSEPHINE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Chr. H. - Gij geeft geen pseudoniem op, maar zult U-zelf, hoop ik, wèl herkennen in dit antwoord. In de eerste plaats dank ik U recht hartelijk voor Uw vriendelijke woorden en gelukwenschen naar aanleiding van mijn lange ziekte buitenslands; in de tweede plaats heb ik U bovendien oprecht te danken voor Uw mij toegezonden, voor de Lelie bestemd artikel, naar aanleiding van het R.K. geschrijf. Ik waardeer Uw bedoeling van aldus mijn partij te trekken ten zeerste, maar ik vind het beneden mij en de Lelie om dáárop in te gaan, waar het dergelijk schelden en lasteren betreft, als het door U aangehaalde stuk. Laster heb ik altijd beneden mij gevonden; die onteert niet mij, maar de verspreiders ervan. En, komt hij van ‘christelijke’ zijde, onverschillig of het van chr: historische of R.K., of van welke soort ‘christelijkheid’ ook is, dan veroordeelt hij, dóór die zoogenaamde ‘christelijke’ belijdenis, den bedrijvers van het kwaad in dubbele mate.

Nogmaals, hartelijk dank.

A.I.G. - Hartelijk geluk gewenscht met de hier gevonden aankondiging. Zoo is dan alles nu weer zonneschijn, na zoo langen tijd van schaduw. Ik verheug er mij van harte in.

Salome. - Ik heb bij mijn thuiskomst Uw briefje en bijgaand artikel gevonden, en het laatste, dat ik met groote instemming las, terstond naar de drukkerij opgezonden.*) Maar, weet ge wat ik betreur? Dat gij Uw naam niet hebt gezet onder Uw protest. Gelooft gij-zelve niet met mij, dat er van zoo'n artikel zooveel méér kracht uitgaat - in de eerste plaats onder Uw eigen bekenden-kring, - wanneer gij-zelve den moed hebt uit te komen voor Uw overtuigìng,

*) Intusschen gewerd mij Uw tweede toezending, die ik nog moet lezen Ik hoop dat Uw boekhandelaar U thans de Lelie zond. Wendt U anders direct tot den uitgever.

dan wanneer een naamloos persoon zoo iets zegt? Gij ziet, ik wil Uw artikel ook onder pseudoniem graag plaatsen, maar, waar gij voor 't vervolg meerdere artikelen aankondigt, wil ik U er op attent maken, dat de moed der eigen-overtuiging, door het eigen-naam-durven-noemen, m.i. juist bij zulke onderwerpen als het hier door U behandelde vaak veel grootere waarde bijzet aan den inhoud van het stuk. Zeker, er zullen er óók wel zijn, die U uitlachen, of 't niet met U eens zijn, maar.... een artikel waarmede iedereen 't ééns is, dat is gewoonlijk zóó onbeduidend, dat het evengoed in de prullemand had kunnen gaan. Waar het geldt voor 't verdrukte partij openlijk te trekken, daar is het héérlijk daarvoor óók smaad te moeten lijden, - een smaad die niet ons, die partij trekken vóor, maar alleen de laffe tegenstanders-zelf, onteert en naar beneden trekt.

M.L.B. te H. - Twee brieven heb ik hier gevonden van U. Een ouderen, van vroegeren datum, èn Uw boekgeschenk, ontving ik nog in Bad-Nauheim; ware mijn ziekte er toen niet kort daarop tusschen gekomen, gij zoudt natuurlijk reeds lang zijn bedankt door mij voor de toezending van dat boek. Maar gij hebt nu intusschen zelf gelezen hoe ik vele weken lang niet in staat was, door mijn zeer ernstige ongesteldheid, om de redactie te voeren. Ziedaar dus de reden van mijn schijnbare onbeleefdheid. Ik begin nu maar eerst met Uw twee hier door mij gevonden brieven te beantwoorden, en geef dan later nog dien ouderen een beurt, zoodra ik het daarbij gezonden boek heb gelezen. Want daarvan is natuurlijk ook niets gekomen tot hiertoe. Overigens vergist gij U in de veronderstelling, dat ik altijd ‘omgaand’ beantwoord per corr:. Wel heb ik dat zooveel mogelijk betracht, maar de corr: is zoo overstelpend-druk, de plaatsruimte in de Lelie, daar er zooveel actueele stukken dikwijls zijn, waarvan de plaatsing niet kan worden uitgesteld, zoo beperkt, dat ik niet altijd in staat ben aan mijn wensch in dezen gevolg te geven, zoodat de corr: zich telkens, vóór ik 't kan verhinderen, toch weer ophoopt.

Gij schrijft over 't Roode Kruis en de Hooge Autoriteit die bij 't vertrek dier ambulance aanwezig was. Ja, gij zult reeds in een der vorige Lelies hebben gelezen dat ik-ook mij aan die pralerij erger, liever-gezegd er om lach, want dat laatste is eigenlijk verstandiger. Daarvoor moet men m.i. bij ons in het democratisch en vrijzinnig Nederland zijn, om zóóveel aanbidders van groote-lui te zien kruipen en buigen, als hier steeds 't geval is bij al dergelijke gelegenheden. In alle groote landen zijn de ambulances zonder eenigen ophef, en zonder eenig cachet van grootdoenerij op zich te drukken, *ten spoedigste* vertrokken. Alleen ten onzent moet er aldoor ge-afscheid, gebidstond, aan het station uitgeleide gedaan worden, enz., enz. Waardoor wij als èchte Hollanders, 't láátst van allen arriveerden. Zoo straalt op elk der Hollandsche Krämer-Seelen, - zooals de duitschers ons noemen - ten minste een afschijntje néér van ‘vorstengunst’. En, gelijk gij terecht zegt, dat gaat dan den volgenden dag weer prettig op de jacht, en doodt zoo en zooveel opgejaagde dieren;... uit louter moordzucht. Neen, noem *dat* toch niet eenmaal: ‘op de jacht gaan.’ Want het jagersgenot, het rondzwerven in veld en bosch om het wild op te sporen, die éénige verontschuldiging, zij bestaat niet eenmaal in dit geval. In dit geval worden de wilde zwijnen opzettelijk, voor de moord-begeerte, *geteeld* en aangekweekt, en dan *opgejaagd*, om door ‘'t hooge gezelschap’ op die wijze weerloos afgemaakt te worden. Dat is een ‘vermaak’ - waarvoor ik 't rèchte woord hier niet zal neerschrijven, maar waarmede het stichten van Roode-Kruis-vereenigingen inderdaad, zooals gij

terecht schrijft, in afschuwelijken tweestrijd is; gij hebt daarin volmaakt gelijk, en ik druk U in gedachten warm de hand voor Uw woorden.

Gij schrijft in dezen zelfden brief over die dame, die honden tentoonstelt, naar aanleiding van een daarover indertijd in de Lelie opgenomen ingez: stuk. Natuurlijk, indien gij haar persoonlijk kent, en weet dat zij houdt van hare honden, dan zijt gij bevoegd tot oordeelen. Maar ik voor mij ben altijd wat twijfelziek, waar het menschen betreft, wier hondenliefde zich uit in het hen tentoonstellen; omdat m.i. daaruit spreekt een groote mate van ijdelheid en van zucht naar pronken met raszuivere exemplaren, waarvan de dieren-zelf het slachtoffer zijn. M.i. zijn er onder de zoogenaamde dierenliefhebbers velen van dit ijdele zelfzuchtige soort, die, als het er op aankomt iets voor hen over te hebben, blijken alleen aan eigen praalzucht, om een *waardevollen* hond te bezitten, te hebben gedacht, en voor wien de quaestie *ras* veel meer beteekent dan de trouw of de liefde van het dier, of zijn goed en prettig leven om zijns zelfs wil. Gij-zelf hebt mij indertijd zoo heerlijk geschreven over Uw eigen hond, dat ik weet hoe gij in dit opzicht denkt en voelt. En het is ook zoo waar wat gij nu weer schrijft: ‘van de liefde van je hond kan je altijd zeker zijn, terwijl er, wat de menschen aangaat, zelfs al heb je elkaar heel lief. zoo licht dingen van buiten af kunnen komen waar tegenover je machteloos staat.’ - Inderdaad, dat heb-ik-zelve ook wel eens ondervonden; een mensch is in al die opzichten van vriendschap en liefde wankelbaar en onbetrouwbaar dikwijls, waar een hond integendeel aan je blijft hangen, in lijden en in nood even trouw en eerlijk als in voorspoed dagen. Zoo dikwijls heb ik dat dezen zomer weer ook gedacht, toen onze Benjamin niet anders meer dan heel even in de kamer mocht komen, omdat ik te zwak was om hem of Frits om mij heen te verdragen. Frits is altijd bedaarder dan Bennie, maar deze laatste is en blijft nu eenmaal zoo'n levendig en opgewonden kereltje. En toch was het als verstond hij toen heel goed, dat hij niet uit willekeur, maar om een ernstige reden werd ter zijde gehouden. Zijn lieve, trouwe oogen zagen mij zoo vragendwijs aan, terwijl hij dood-stil wachtte totdat Marie hem weer kon meenemen, als zij weer gelegenheid had om op hem te passen. En er is ook geen quaestie van, dat zoo iets, - dat je hun immers niet kunt uitleggen - hen daardoor vervreemdt van je. Integendeel, zij zijn dadelijk weer even lief en blij en teeder als altijd, nu zij mij weer terug hebben.

Dat stukje: ‘Slechts 't huwelijk geeft geluk’ was, als ik mij niet vergis, vertaald. Dat van mijn eigen hand: ‘Waardeer wat gij hebt,’ schreef ik toen ik nog weinig vermoedde hoe

ik-zelve spoedig daarna een zóó grooten lijdenstijd zou tegemoet gaan. Gij vraagt mij of ik den wonderdokter de Haas ken. Neen. Ik heb echter veel over hem hooren vertellen, ook door familie-leden van mij. Ik zie niet in waarom een 'wonderdokter' niet evengoed iets zou mogen weten van medicijnen dan een gestudeerden arts. Ervaring is in zake geneesmiddelen soms nog méér waard dan theorie.

En nu moet ik U danken, heel, heel hartelijk danken, voor Uw vriendelijke woorden van verwelkoming bij mijn herstel en terugkeer in den Haag. Ziet gij, zulk een warme, hartelijke toon doet iemand zoo goed, en geeft lust zich opnieuw aan den arbeid te wijden. Ik meest glimlachen om Uw dichtelijke toespeling op hartkwalen, die ik ànderen veroorzaak. Het is zeer vleiend door U uitgedrukt op die manier. - Nietwaar, gewrichtsrheumatiek is een ellendige ziekte, en eene waarop ons klimaat al hèèl nadeelig werkt. Dáárover althans zijn alle geleerde heeren het eens, die mij behandeld hebben dezen zomer. Want - dit in antwoord op uw vraag - ik heb die ziekte, waaraan ik als heel jong meisje ook reeds ernstig geleden heb, in Nauheim in zeer hevige mate gekregen, met zeer hooge koortsen ten slotte, en levensgevaarlijke hartzwakten en hartbenauwdheden. Hartelijk dank nogmaals voor Uw belangstelling. Ik hoop nu maar, dat Uw medelezer U spoedig de Lelie opzendt, en verheug er mij in, dat gij haar weldra terstond na haar verschijnen leest, door Uw eigen abonnement.

'**Marie**. - Ik herinner mij zeer goed dat gij vóór mijn ziekte een gedicht inzondt, en dat ik later weer een kaart van U ontving, waarin gij een andere onderteekening daaronder wenschtet, bij eventueele opname. In de eerste plaats kan ik onmogelijk met al dergelijke verzoeken, naderhand gedaan, rekening houden, in de tweede plaats spreekt het, bij mijn daarop gevolgd zijnde lange ziekte, vanzelven, dat ik U tot hiertoe geen bericht gaf, omdat ik immers, dóór die ziekte, de geheele correspondentie heb moeten staken. Gelieve dus s.v.p. geduld te hebben.

Tip. - Voor de briefkaart bij mijn thuiskomst gevonden, en de daarop uitgesproken goede wenschen, dank ik U recht hartelijk.

Hondenvriend Purmerend. - Hartelijk dank. Maar... waarom anonym?

Mevr. C. de Zw. - P. te S. (Ned.-Indië). - Toen ik bij mijn thuiskomst hier ter stede Uw brief vond, vond ik tegelijk onder de overige correspondentie een anderen van Uw zuster, die mij meldde, dat zij reeds was geslaagd. Daarmede vervalt dus de reden van Uw schrijven. Intusschen deel ik U mede dat ik steeds gaarne bereid ben U van dienst te zijn waar ik kan.

Mevr. E. van B. te B. - Hartelijk dank voor Uw lief schrijven. Ja, ik heb een zeer ernstige ziekte achter mij, en zal dezen zomer en herfst niet rekenen onder mijn aangenaamste levensherinneringen; ofschoon, zij hebben mij, dóór den tegenspoed, ook de bewijzen gebracht van veel liefde en goedheid en hartelijkheid, zoowel van persoonlijke vrienden als van mij-persoonlijk onbekenden, in allerlei opzichten.*)

Mevr. C. H F.W. - de C. te Rotterdam. - Gij hebt omtrent Uw novelle 'Mary Charfield' uitvoerig antwoord ontvangen, lang vóór mijn ziekte, per correspondentie-rubriek. Aan U werd daarin o a. uitdrukkelijk verzocht mij te willen meedeelen, of gij het goedvondt dat het stuk werd opgenomen als feuilleton. Daar gij niets van U liet hooren, heb ik Uw stilzwijgen, na ruim twee maanden wachten, als een toestemming beschouwd. Thans, nu het feuilleton reeds lang is verschenen, komt gij nog naïef informeeren naar mijn oordeel over de al- of niet-aanname ervan.

*) Deze corr: aan U was reeds afgedrukt, toen ik Uw briefje ontving. Mag ik U daarop in het volgend nommer antwoorden? Ik kreeg erdoor een groot gevoel van erkentelijkheid aan U!

Uit een en ander blijkt dus dat gij geen abonnée noch lezeres zijt. Dus is het niet mijne schuld, maar alleen Uw eigene, dat gij nog steeds in het onzekere verkeert omtrent het lot van ‘Mary Charfield’.

Iras. - Gelieve s.v.p. mijn antwoord aan *Marie* te lezen. Ook voor U geldt in hoofdzaak 't zelfde.

B.K. - Zoodra ik daartoe den tijd heb zal ik Uw indertijd geweigerd stukje opzoeken voor U, en het U terugzenden. Gij moogt zeer zeker een gedichtje inzenden ter beoordeeling. Hartelijk gegroet.

E.A.B. te U. - Zooals gij ziet tracht ik U omgaand aan de beurt te doen komen, om U mijn goeden wil te toonen in het raadgeven. In Uw geval echter is dat voor mij heel moeielijk, waar gij mij in 't geheel niet opgeeft wáártoe gij eigenlijk 't meest geschikt zoudt zijn. 't Weinige wat gij daaromtrent meldt is, dat gij de zorg voor een huishouden op U zoudt willen nemen, maar, zooals gij reeds hebt ondervonden, door Uw niet met succes bekroonde advertenties, betrekkingen van dien aard zijn niet heel gemakkelijk te vinden, vooral voor iemand van Uw nog betrekkelijk jeugdigen leeftijd. Waar gij schrijft tot de doopsgezinde gemeente te behooren, die, meen ik, rijk is, rees in mij de vraag, of de dominee van Uw kerkgenootschap U niet kan recommandeeren, 't zij persoonlijk, 't zij door ambtsbroeders, bij rijke gemeenteleden van hem elders, die een juffr. van gezelschap, kinderjuffr., of zoo iets zoeken. Ook schijnt mij voor iemand, die een huishouden verstáát te doen, een betrekking in een of ander liefdadige inrichting altijd nog een wenschelijke oplossing; ik bedoel als directrice, onder-directrice voor 't linnengoed en de wasch, of zoo iets. Indien gij mij wat méér vertèlt van Uw bekwaamheden en neigingen, dan zou ik U misschien beter kunnen raden. In Uw toestand mij verplaatsen kan ik mij zeer goed. Wees dáárvan overtuigd. En daarom wil ik U ook graag helpen, indien ik maar wist hòe. - Vriendelijk dank voor Uw lieve woorden, naar aanleiding van het verstoken zijn gebleven van werk van mijn hand in de Lelie.

Frederica. - Ik begin met U hartelijk dank te zeggen voor Uw vertrouwen, en, in de tweede plaats, zou ik U wel dadelijk en, dat vóór alles, willen toeroepen: Gij maakt U-zelve onnoodige zorgen, lieve Frederica, want gij kwelt U met een overdreven voorstelling van ‘ontwikkeling.’ - Om U de waarheid te zeggen, ik kreeg zoo den indruk, toen ik Uw schrijven las, dat vrouwelijke jaloezie op Uw goed-voorkomen U 't

slachtoffer maakt van in dit opzicht op U naijverige dames, die U nu trachten te overbluffen door hare quasi 'ontwikkelde' gesprekken.

Eerlijk gezegd, de 'ontwikkelde' gesprekken van avondjes en van gezelschappen zijn namelijk zóó verschrikkelijk oppervlakkig, dat iedereen, die een beetje gezond verstand heeft, zich daar weet dóór te slaan. Wat gij echter bezit, is iets dat veel meer wordt gewaardeerd tenminste door de mannelijke aanwezigen, ik bedoel Uw goed-uiterlijk. Indien gij, zonder gek-coquet te doen, van dit voorrecht van Uw uiterlijk schoon profiteert, en overigens U-zelve natuurlijk en gewoon gedraagt zonder eenig pogen van op de hoogte te willen schijnen van dingen, waarvan gij in werkelijkheid niet weet, dan zult gij veel meer een àparte karaktervolle *persoonlijkheid* zijn, dan wanneer gij, door lesnemen en door een gedwongen en U-zelven onbegrijpelijke lectuur, Uw hersenen gaat volstoppen met voor U onverstaanbare kost. - Ik heb zoo iemand gekend, uit eigen aanschouwen, een allerliefste vrouw overigens, maar die zich verbeeldde dat ze altijd over het nieuwste modeboek, en den nieuwsten modegodsdienst, en de nieuwste kunstdoenerij hier in den Haag moest kunnen meespreken, nu zij hier kwam te wonen ineens. Gevolg: een zichzelve onnatuurlijk inspannen, waardoor haar conversatie iets onbeschrijflijk-vermoeiends en aangeleerds kreeg, dat voortdurend verried, hoe zij slechts napraatte wat zij in deze recensie had gelezen, uit die courant had opgevangen, van dien bekenden meneer of deze feministische mevrouw als de hoogste wijsheid zich had laten vóórzeggen. Nooit een *eigen* meening, altijd: 'Die zegt', 'Daar heb ik gelezen dat', 'Op die lezing heb ik gehoord hoe' - Enz., enz. - Ten slotte, waar zij overigens sympathiek aandeed, lachte men haar achter haar rug uit, om haar zoo zichtbaar geforceerd 'ontwikkeld' willen heeten. Les-nemen? Maar, lieve Frederica, waarin? Inderdaad, *ik*-ook zou dat in Uw geval 'idioot' vinden, evengoed als die ander U zoo vindt, dien gij mij noemt - Neen, indien gij iets niet begrijpt uit de courant, praat er dan niet over mede, zeg veel liever kalm-weg: Dit of dat begrijp ik niet. Zoo'n eerlijk antwoord *is* reeds een bewijs van ontwikkeling, van die ware ontwikkeling namelijk, die getuigt van eigen-karakter, eigen persoonlijkheid. Zoo gij met menschen verkeert, die op 't eene of andere punt speciale neigingen hebben, b.v. op literair gebied of op dat van muziek, dan kunt gij natuurlijk trachten U, zooveel in Uw vermogen staat, van hun smaken op de hoogte te stellen. Maar, alweer niet méér dan Uw eigen begripsvermogen toelaat. Ik bedoel hiermede dat gij b.v., als gij van lezen *houdt*, in 't eerste geval kunt trachten de boeken te lezen waarover rondom U wordt geredeneerd, en er een eigen oordeel over te vormen. Houdt gij echter *niet* van lezen, dan doet gij veel verstandiger Uw smaak niet te forceeren, en eerlijk te zeggen: Ik houd niet van lectuur. Dat doe *ik* b.v. op het punt muziek. Ik ben niet muzikaal genoeg om zware muziek te kunnen bevatten, en ik zeg dat ronduit wanneer ik met èchte muziekliefhebbers in aanraking ben. Ik erken ook volmondig dat ik slechts bij uitzondering naar die enkele opera's ga, zooals Tannhäuser, die mij genot geven; omdat ik, in 't algemeen genomen, niet houd van opera's, en ik kom er rond voor uit dat ik mij bij iets zóó zwaars als b.v. Tristan und Isolde afschuwelijk verveel, en er naar zit te snakken dat Tristan zich eindelijk heeft doodgezongen. Eindelijk! Goddank! Voor muziekkenners is zoo iets heiligschennis. Maar ik voor mij zeg liever eerlijk de waarheid, die namelijk, dat ik Tristan und Isolde voor mij te zwaar vind, dan afgezaagde critiek-phrases na te bouwen, van 'Goddelijk' - 'Onvergelijkelijk', enz. enz. En nu, lieve Frederica, eindig ik zooals ik begon: gij zijt m.i. 't slachtoffer van dames-jaloezie op U. Nu gij er goed

uitziet, nu wil men U onzeker van U zelve maken, door U aan Uw eigen ‘ontwikkeling’ te laten twijfelen. Ik zou wel eens willen hooren achter de schermen hoe *ècht* de ‘ontwikkeling’ is van die der andere aanwezigen? Er zijn zoo heel weinig menschen ècht-ontwikkeld, in groote en kleine steden beide. En wat is bovendien onbeduidender en geestdoodender dan gezelschaps-conversatie over ‘kunst’ en ‘literatuur’ enz, enz.! Iemand die er goed uitziet, Uw leeftijd heeft, en beschikt over een natuurlijk gezond verstand, kan zich heusch heel gemakkelijk in alles van dien aard er doorheenslaan, indien zij maar vermijdt flaters te maken door iets anders te willen *schijnen* dan zij *is*. Juist in *die* fout echter zoudt gij vervallen, indien gij nu nog U-zelve gingt forceeren tot ‘lesnemen’, en tot ‘ontwikkeling’. - Voor Uw vriendelijke wenschen aan 't slot van Uw brief dank ik U hartelijk. Ik kan in zooverre niet beter worden, daar dit bij mijn hart-toestand is uitgesloten. Dezen zomer echter had ik een acute rheumatische ziekte met hooge koortsen en levensgevaarlijke hartzwakten; dat alles is nu natuurlijk geweken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Tip. - Benjamin en Frits danken U rècht hartelijk voor het welkome St: Nicolaas-geschenk! Zij zouden 't U wel per briefje hebben gedaan, maar ik weet Uw juist adres niet. Onnoodig te zeggen, dat gij er *mij* evenveel genoegen mee deedt, als mijn hondenjongens. Hartelijk dank nogmaals!

Mevr. van der M. - Voor alle zekerheid - want ik hoop dat U vóór a.s. Woensdag mijn particulier schrijven zult hebben ontvangen - dank ik U óók langs dezen weg voor die beelderige bloemen-verrassing. Gij hebt wèl mijn smaak getroffen in kleur en vorm van het potje, en ook de tint der anjelieren doet zoo warm aan tegen dat mat-blauw. Maar bovenal dank ik U en Uwen man voor Uw lieve attentie, die erin lag opgesloten, en waarvoor ik innig gevoelig ben.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

De door mij hier-gevondene, op mij wachtende correspondentie wordt, zoo snel mogelijk, het éérst door mij afgedaan. Daarna komen de vele, gedurende en door mijn ziekte nog op antwoord wachtende brieven en manuscripten aan de beurt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

25 December 1912
26ste Jaargang.
No. 26.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Kerstfeest.

> ‘Ich glaube wir sollen so handeln dasz wir uns immer mehr dem Zeitalter nähern wo kein Mensch in Wohlbehagen und Ueberflusz leben soll, während ein Anderer leidet und darbt’
> HELEN KELLER.
> Stretch out your hand! - let no human soul wait for a benediction.
> CORELLI.

Zacht en dicht had de sneeuw zich gelegd over de aarde. En die reine, witte wade voerde, als zoo dikwijls reeds, mijn ziel terug naar lang vervlogen dagen.

Terug naar een kouden Decemberdag, toen we nog kinderen waren. Terug naar het stille kerkhof, zoo rustig en vol geheim te midden van het eenzame bosch.

O, dat vriendelijke kerkhof met zijn vele weemoedige herinneringen!

Het had reeds dagen achtereen gesneeuwd en nog altijd was de hemel zwaar en donker. Kleine, fijne vlokjes als schitterende diamanten, dwarrelden dooreen en donsden neer, onhoorbaar en zacht.

Dichter, altijd dichter verspreidden zij zich over de aarde, het stadje en het bosch met het kerkhof en de heide, de eindeloozè heide daarachter.

Alles scheen te rusten en te sluimeren in onbeschrijflijk teedere pracht. Alles was geborgen en gedekt door één glinsterend wit in ongerepte reinheid en droomende stilte.

En eindelijk op een morgen dicht bij Kerstmis brak de zon zich baan en zij fonkelde en glansde over de sneeuw en zij bleef schijnen dien ganschen, korten winterdag. En toen zij onderging gloorde de sneeuw in gouden glans in 't laatste avondrood.

Ik staarde in dien vlammengloed en over de eenzame heide tot de vlammen langzaam verbleekten en verdwenen aan den verren horizon.

Het was verblindend mooi, stralend en heerlijk, een sprookje, heel teer en fijn, om nooit te vergeten.

Nooit te vergeten ook dat heerlijke gevoel van rust en vrede en veiligheid, ik zou haast zeggen een vóórgevoel van iets moois, dat komen zou. Een kerststemming, niet te beschrijven, maar die mij bij is gebleven mijn leven lang.

Professor Muller heeft eenige jaren geleden niet zonder waardeering over het spiritisme gesproken. Toch zei hij: ‘het is mijn vaste overtuiging, dat niemand door het spiritisme een geloovige zal worden, dat het niet tot Christus zal leiden.’

Omdat mijn persoonlijke ervaring zijn overtuiging logenstraft, is dit gezegde mij bijgebleven.

Hoewel ik hier ook voor anderen zou kunnen spreken, doe ik dit liever niet en bepaal mij geheel tot mijzelve. Wat men zelf heeft ondervonden, dóórleefd, heeft meer waarde, is sterker bewijs dan een overtuiging, die niet rust op eigen innerlijke ervaring.

Wát het spirit(ual)isme voor mij gedaan heeft, voor mij is geworden gaat alle beschrijving te boven.

Och, ik denk, dat het allen hier gaat zooals mij. Inwendig kan alles zoo duidelijk zijn, maar juist wanneer men iets heel diep voelt dan *tracht* men wel het onder woorden te brengen, maar.... de geheime, de diepste woorden der ziel, die hoort niemand. Want - zooals Paul Jäger zegt - ‘*Spricht* die Seele, so spricht schon die *Seele* nicht mehr. Alles was so aus dem warmen Leben herauskommt, beschlägt sofort und ist dann schon das nicht mehr was es in der Seele war.’ -

Maar van dit ééne ben ik volkomen zeker, vóór, door en in alles heeft het mij juist tot Christus geleid. De bron waaruit het spirit(ual)isme ontspringt, de reine, kristal-heldere bron, de grond waarin het wortelt onwrikbaar vast, *is* Jezus Christus.

‘Een spirit(ual)isme zonder Christus moest reeds eeuwen achter ons liggen’ zegt mevrouw van Calcar. Eigenlijk kan ik mij niet indenken, hoe het ooit heeft *kunnen* bestaan zonder hem.

Het is de bevestiging, de bekrachtiging van al wat hij leerde. O het heerlijke, het allermooiste van het spirit(ual)isme is, dat het klokgelui der wondere kerstklokken er eeuwig doorheentrilt, dat het wordt gedragen door Engelen-zangen en verlicht zoo helder en stralend en warm door Bethlehem's ster.

Door traditie, opvoeding en omgeving, door iets in de atmosfeer ín en óm mij, heb ik altijd gehad, ook als kind reeds, een heerlijk, rustig, ernstig gevoel met Kerstmis, maar vaag en onbestemd.

Onlangs vroeg ik een jonge weduwe, die veel naar het kerkhof ging: ‘troost het je?’

Haar antwoord luidde: ‘ja, maar ik moet er niet bij nadenken.’

Zoo eenigszins was, geloof ik, mijn kerststemming.

Als jong kind had ik een vriendinnetje, dat eens tegen mij zei: ‘weet je wel dat het groote zonde is, als je niet het allermeest van Jezus houdt, veel meer dan van iedereen?’

Ik herinner mij, hoe dat altijd een onoplosbaar raadsel voor mij was, dat ik dikwijls dacht en vroeg: maar hoe kan dat nu?

Dat vriendinnetje is jong gestorven en voelde misschien toen reeds, wat ik eerst zou ervaren na vele jaren.

Niet tot Jezus leiden?

Maar het grootste verschil van toen en nu *is* juist, dat het mij gevoerd heeft in zijn armen, *is* juist, dat hij voor mij geworden is de verheffende kracht van mijn leven, *het* ideaal, het mooiste, het heerlijkste, het grootste, dat ik mij denken kan, een openbaring van het goddelijke, de heiligste openbaring van liefde, van God.

Ons spirit(ual)isten wordt wel eens verweten, dat we genoeg hebben aan 'onze geesten' en Hem niet noodig hebben, dat we geen kerstfeest kunnen vieren.

Geen kerstfeest vieren! O met droefheid en berouw erkennen we, dat veel Engelenzang om ons heen ruischt, zonder dat we het hooren, dat veel licht schijnt in de duisternis zonder dat we het zien, dat veel liefde en warmte ons omringt, zonder dat we het voelen, dat het kerst-evangelie voor ons wordt verduisterd, maar.... dat komt niet, omdat we spirit(ual)isten zijn, veel meer doordat we het *niet* zijn, al noemen wij ons zoo. Dat komt omdat we maar al te vaak onze ziel verloochenen, slechts leven door en voor ons

lichaam, omdat we aardsch zijn, materialisten, die niet slechts *in* de wereld leven, maar *voor* en *van* haar. Dat komt omdat we arm zijn in liefde, arm in gemoedsleven, omdat we slechts waarnemen met onze zinnen, onze stoffelijke organen en dus ziende blind zijn en hoorende doof.

Wij, spirit(ual)isten, we zouden Hem niet noodig hebben den Heiland, het Licht der Wereld! We zouden het Kerstlicht kunnen missen, het Evangelie, de blijde boodschap van den grooten Godsgezant, die de volheid der godheid in zich droeg!

En de volheid der godheid is liefde! Niets anders, niets minder dan sterke, door niets te veranderen, onsterfelijke liefde.

In niemand heeft ooit de Vader zich aan Zijn menschenkinderen geopenbaard zoo volkomen in zijn grenzenlooze liefde als in Jezus Christus. In *dien* zin is Jezus de Middelaar, het Medium tusschen God en ons.

Daarom, in dien zin, kan hij naar waarheid getuigen: 'Die mij ziet, ziet den Vader. Ik en de Vader zijn één, niemand komt tot den Vader dan door mij.' Neen.... niemand, 'want God is liefde en de liefde is uit God en een iegelijk die liefheeft is uit God geboren. Wie in de liefde blijft, die blijft in God en God in hem.'

Dáárom, omdat hij in den Vader was en de Vader in hem, omdat de liefde in hem was, daarom voelde hij, dat liefde is de alpha en de omega, het eenige noodige, hier op aarde en in alle eeuwigheid. Daarom vatte hij de gansche Mozaïsche wet samen in dit ééne gebod, deze eenige wet: God liefhebben boven alles en den naaste als zichzelf.

God liefhebben en het goddelijke in den mensch gaat samen, 'want wie niet liefheeft zijn broeder dien hij ziet, hij kan niet liefhebben God, dien hij niet ziet'. 1 Joh: 4:20.

Waarom toch hebben de menschen van het Evangelie, de blijde boodschap der liefde, zoo'n caricatuur gemaakt?

'Het Evangelie,' zegt Böhme 'is als een prachtige stof, die voor ons ligt uitgebreid en die voldoende is voor een zondagsmantel voor de gansche menschheid. Maar de menschen weten er niet anders mee te doen dan er vilten pantoffels, dassen, decoratie-schoteltjes en stokken van te maken. Zij draaien uit de kostelijke grondstof pillen, waarmede velen hun maag bederven en velen zich vergiftigen. Wat louter heil en zegen en vreugde kon en moest worden, dat wordt in de harde, onhandige menschenhanden vergift en vloek en gal.'

Och zoo menig leven dreigt onder te gaan, ook nu nog, door twijfel en ongeloof, en angst en vrees, door liefdeloosheid, en.... 'Vreeze is daar niet in de liefde' 1 Joh: 4:18.

En toch luiden de kerstklokken door het luchtruim zoo jubelend blij en zingen de Engelen nog altijd, ook in droeve menschenharten: God heeft in menschen welbehagen, want God is liefde. O, als we slechts luisteren in de stilheid onzer ziel dan *moeten* we het hooren. En de dag komt nader, altijd nader, dat we ons zullen verblijden en gelukkig zijn, door anderen lief te hebben en gelukkig te maken. De Dag, de heerlijke, zonnige dag, waarop vrede zal wonen op aarde en diep in onze ziel.

Ik geloof in liefde, in haar reuzenkracht en macht met al wat in mij is. Waar alle andere middelen falen, daar overwint zij.

De Bergrede *is* niet onpraktisch. Velen beweren het, maar zij vergissen zich. Zij is niet slechts het mooiste, het meest ideale, maar het meest praktische dat bestaat. Zij is goddelijk en menschelijk wáár.

Eens, wanneer uit de nevelen is verrezen de stralende, lichte Dag, zal dit worden erkend door allen.

Victor Hugo was van die waarheid doordrongen en daaraan hebben wij ‘Les Misérables’ te danken.

Jean Valjean, een ontvluchte misdadiger, vraagt een onderkomen aan den bisschop. Deze verleent hem gastvrijheid zeggende: ‘deze woning behoort niet aan mij, maar aan Jezus Cristus. De deur van Zijn huis wordt geopend, niet voor hen, die er recht op hebben of meenen te hebben, maar voor hen, die bedroefd zijn en vermoeid en beladen en ongelukkig.’

Eenige uren daarna is Jean Valjean verdwenen met de zilveren kandelaars van den bisschop.

Hij wordt achterhaald en weder bij den bisschop gebracht.

De bisschop erkent, dat de man recht heeft op de kandelaars, dat ze hem toebehooren, omdat de gansche woning hem toebehoort.

Als de gendarmen vertrokken zijn gaat de bisschop naar hem toe, legt de hand op zijn schouder en zegt: ‘Jean Valjean, ik heb uw ziel gekocht, ik zuiver haar van onreine gedachten en slechte daden en geef haar aan God.’

Nietwaar, die bisschop had den grooten

Meester begrepen, was zijn discipel in woord en daad. ‘Gij hebt gehoord, dat gezegd is oog om oog en tand om tand. Maar ik zeg u, dat gij den booze niet wederstaat. Maar zoo wie u op de rechter wang slaat keer hem ook de andere toe. En zoo iemand uw rok neemt, laat hem ook den mantel.’

Jean Valjean *kon* het vertrouwen van den goeden bisschop niet beschamen. Hierin juist schuilt de kracht der Bergrede dat vroeg of laat liefde *altijd* zegeviert. Hij struikelde nog wel eens en viel, maar o, daarna die zelfverachting en wroeging!

Liefde had de ziel in hem wakker gemaakt en het kleine vonkje, dat lag te smeulen, aangeblazen tot een heldere vlam.

Door boete en berouw gelouterd, werd hij langzamerhand een der grootste, edelste mannen, die op aarde hebben geleefd.

Van het praktische der Bergrede heeft eigenlijk iedereen in zijn eigen omgeving wel eens de waarheid ondervonden.

Een gewezen politieagent, nu reeds op leeftijd, vertelde mij onlangs het volgende:

Eens, lang geleden, moest hij een veroordeelde, geboeid, per trein vervoeren naar de gevangenis in een andere plaats.

De veroordeelde beloofde den agent zich niet te verzetten, kortom niets onwettigs te zullen doen, als hij hem niet boeide.

De agent was aansprakelijk voor hem, hij waagde zeker *iets*, misschien veel, maar hij gaf toe en alles ging goed.

Jaren daarna moest diezelfde agent een inbreker opsporen. Hij had inlichtingen bekomen, dat hij een zeer slecht-bekend-staand koffiehuis was binnengegaan, waarop hij er ook heenging.

Het was een dronkemanstroep en verscheidene ruw uitziende mannen wilden hem te lijf. Plotseling klonk boven het geraas en getier een stem: ‘laat af van hem, die hem kwaad doet krijgt met mij te doen, *hij is goed voor mij geweest.*’

De agent herkende den gevangene, dien hij jaren geleden niet-geboeid had vervoerd.

Neen, liefde is nooit verspild, al schijnt het soms zoo.

Ik heb eens een roman gelezen, waarvan de intrige mij is ontgaan, maar daar ik altijd onthoud, wat mij bijzonder treft, herinner ik mij het volgende:

Het handelde over een gehuwd paar met één of meer kinderen. De moeder was een plicht-machine, stond vroeg op, ging laat naar bed, draaide elk dubbeltje tweemaal om, want ze waren arm, sjouwde en sloofde - met een martelaarsgezicht -, zorgde voor de stoffelijke belangen van haar gezin, was streng voor zichzelve en streng, neen, hard voor anderen.

De vader was - o ik wéét dat ik van hem hield zooals men soms van idealen kan houden, - schijnbaar zwak en droomerig, maar feitelijk zoo goed en sterk, zoo geduldig en verstandig en liefdevol.

De moeder wordt ziek en de vader past haar op met eindelooze teederheid en onuitputtelijk geduld. Maar 't is of ze reeds ver, ver weg is van de aarde, onbereikbaar ver voor man en kinderen. Met wijd-geopende oogen ligt ze voor zich uit te staren, zonder rust te kunnen vinden.

Eindelijk in doodsangst klinkt haar stem: ‘ik kan ze niet vìnden.’

‘Vrouwtje, wat kan je niet vinden?’

Langen tijd bleef alles stil, toen klonk het radeloos: ‘Ik zie Jezus boven de zwarte wateren en hij vraagt mij....’

‘Wat vraagt hij je, lieveling?’

‘Hij vraagt mij... de werken mijner liefde, en... o, ik kan ze niet vinden.’

‘Al ware het, dat ik de talen der menschen en der engelen sprak, en de liefde niet had... zoo ware ik een klinkend metaal of luidende schel geworden. En al ware het, dat ik al mijne goederen tot spijziging der armen uitdeelde, en al ware het dat ik mijn lichaam overgaf om verbrand te worden en de liefde niet had... zoo zoude het mij geen nuttigheid geven.

En al ware het, dat ik de gave der profetie had, en wist al de verborgenheden en al de kennis, en al ware het dat ik al het geloof had, zoodat ik bergen verzette en de liefdeniet had... *zoo ware ik niets*’. 1 Cor.: 13:1 - 3 + 2.

Het geboortefeest van Hem, die liefde was en liefde gaf, die een liefdeleven leefde en een liefdesterven stierf, o laat ons het vieren als *Zijn* discipelen.

‘Hieraan zal men zien, dat gij mijn discipelen zijt, zoo gij liefde hebt onder elkander.’

Laat ons toonen, dat wij het *kunnen* vieren, door in Zijn geest te handelen, in Zijn geest te leven, door blijheid en vrede en liefde en geluk te verspreiden om ons heen.

So many gods, so many creeds,
So many paths that wind and wind,
When just the art of being kind
Is all the sad world needs.

G. MASSEY.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Geen plaats voor den Christus!

Bijna 20 eeuwen zijn er verloopen sedert de Christus geboren werd in een stal, omdat er voor Jozef en Maria ‘geen plaats was in de herberg’, zooals de legende zegt.

‘Géén plaats’! En thans?

Twintig eeuwen snelden heen - en nog steeds is er voor den geest van den Christus geen plaats. Geen plaats voor den geest der waarheid, rechtvaardigheid en naastenliefde!

In onze maatschappij, die onrechtvaardig, stom-egoïstisch en leugenachtig is, is geen plaats voor recht, waarheid en vrede. Haar grondslag is de diefstal, haar steunpilaren zijn geweld, roof en moord. Diefstal in den vorm van den privaten eigendom, die de uitbuiting en slavernij van den arbeider met zich brengt, geweld in den vorm van militairisme, klasse-justitie en gevangenissen.

Ziedaar een verpesten bodem, die nimmer iets goeds kan voortbrengen.

Zie den mensch! Hij is een verknoeid, verdraaid, onnatuurlijk wezen. Volg den levensloop van den ‘doorsnee-mensch’ van de wieg tot het graf en vraag u dan af: is dat een leven, den Mensch waardig? - De private eigendom verdeelt de menschheid, zoo onnatuurlijk mogelijk, in twee klassen: bezitters en niet-bezitters, rijken en armen, heeren en knechten. Wel heeft de Christus om de gelijkheid voor God in den hemel gepredikt en wel predikt de Natuur ons de gelijkheid op aarde, maar in onze samenleving geldt noch het goddelijk, noch het natuurlijk gebod: daar heerscht de schandelijkste ongelijkheid. De eene klasse is onderworpen aan de andere, die meesteres over de gansche aarde ‘en hare volheid’ is en alzoo beschikt over het wel en wee, ja over het leven der onderworpen klasse. De slavernij afgeschaft? Vraag het den arbeider, wiens maag hem met handen en voeten gebonden overlevert aan zijn broodheer! Dit is de slavernij in den meest geraffineerden vorm - doch niettemin slavernij!

Die slavernij is het, die van een overgroot deel der menschheid een massa leugenachtige, huichelachtige en slavenzielige stumpers maakt. Wáár-zijn beteekent in de meeste gevallen voor hen: broodeloos-zijn. De eerste voorwaarde tot wáár-zijn, tot zichzèlf-zijn, ontbreekt bij hen: de vrijheid, want het is onbewistbaar, dat de waarheid de dochter der vrijheid is. ‘Wiens brood men eet, diens woord men spreekt’, - ‘zoo heer, zoo knecht’, - ziedaar twee spreekwoorden die den toestand der onderworpenen zeer juist typeeren. Zoo leert de arme reeds van zijn geboorte af zijn individualiteit te onderdrukken, zijn Ik te dooden, om des te bruikbaarder werktuig te zijn voor zijn heer en meester: de kapitalist, die zijn winsten en dividenden zuigt uit *zijn* arbeid, en die winsten ziet stijgen naarmate zijn werkvolk williger, slaafscher, gehoorzamer is. Het besef, dat zijn patroon het in zijn macht heeft hem broodeloos te maken, waardoor niet alléén *hij*, maar daarbij zijn geheele gezin in de diepste ellende zou verzinken, dat afhankelijkheids-gevoel maakt van hem den gedweeën, diep voor zijn heer en meester in het stof buigenden slaaf, die zichzelf klein en nederig houdt om zijn broodheer te behagen en met welgevallen vanuit de hoogte zijner geldmajesteit op hem te doen neerzien. - Zóó is de doorsnee-arbeider, als gevolg van zijn onafgebroken afhankelijkheid. O, zeker, er zijn uitzonderingen, die tot elken prijs hun fierheid wenschen te behouden, zichzelf willen blijven - maar hoe vergaat het dezulken? Men hoort het hen zoo vaak verwijten ‘dat zij met het hoofd door de muur willen loopen’ en het ‘nooit ver zullen brengen’; inderdaad is hun leven bitterder

dan dat van den doorsnee-arbeider, die, gehoorzaam en buigzaam van ruggegraad als hij is, een bruikbaar werktuig is in de handen van den patroon. Niet zelden worden zulke ‘onbruikbare’ elementen, die in een gezonde maatschappij de ‘natuurlijke edellieden’ zouden zijn, tot mislukking gedoemd en gaan zij jammerlijk ten onder in de levenszee - óf worden tot rebellen, die de gansche maatschappij en haar z.g.n. ‘orde’ den oorlog verklaren: een oorlog, kort van duur gewoonlijk, maar schrikkelijk in zijn felheid en eindigende met den dood van den rebel, op het schavot, aan de galg, of in de gevangenis!

De klasse der niet-bezitters verkeert alzoo in een toestand van onderwerping, van slavernij in den méést letterlijken zin des woords, een toestand die even onnatuurlijk en mensch-onwaardig als onrechtvaardig is en lijnrecht in strijd met de leer van gelijkheid en broederschap door den Nazarener gepredikt, maar door onze maatschappelijke ‘orde’ tot een bespotting gemaakt.

Het prediken van Jezus' leer in onze huidige maatschappij en aan het huidige menschengeslacht dat dóór die maatschappij grooten-

deels dóór en dóór bedorven en ontaard is, krijgt dan ook meer en meer het karakter van idiotisme.

Predik vrede, broederschap, waarheid, gerechtigheid in een waterdroppel! Want als een waterdroppel, waarin millioenen diertjes elkaar bevechten en verslinden, is onze maatschappij. Zij is het tooneel van een waren verdelgingskrijg van allen tegen allen, waarin steeds de zwaksten het onderspit delven en vertrapt worden. Het recht van den sterkste heerscht onbeperkt - wie geld heeft heeft macht, wie macht heeft heeft recht en de leuze is dan ook: *verrijkt u*, verrijkt u, ten koste van wat en wie ook! Vertrap, opdat gij zelf niet vertrapt worde!

Het onverbiddelijke: 'Spaart vrouw noch kind!' wordt zoo meedoogenloos mogelijk in toepassing gebracht.

Geld! geld! geld! Dàt is de god, het gebed, de eeredienst van onze maatschappij.

Legio zijn de krantenberichten van diefstallen en andere misdrijven, begaan *om in de gevangenis te komen;* van moeders die hun kinderen worgen; van wanhopigen die zich het leven benemen - om niet te spreken van het stille, ongeweten lijden van de duizenden die 'fatsoenlijk' krepeeren.

Toch wordt telkenjare de kerstleugen herhaald van vrede op aarde en God's 'welbehagen' in de menschen! Toch spreekt men in de kerken van vrede en liefde en broederschap!

Er is geen plaats daarvoor!

Vrede! in 'n maatschappij als deze!

Liefde! als men gedwongen wordt elkander te vertrappen!

Belachelijk is het al die mooie preeken en verzen te hooren in dezen tijd, die meer dan ooit staat in het teeken van den broederhaat! Absurd is het, de schare het 'vrede op aarde!' te hooren galmen, terwijl moord en plundering aan de orde van den dag zijn!

Naast de schoone frazen van het christendom hoort men brutaalweg, juist in de kerken en kerkelijke bladen, den moord prediken. - Maar dat gaat te vèr, zal men mij verontwaardigd tegenwerpen; geen christen zal moord prediken!

Eilieve! meent ge van niet?

Maar hoe moeten we dan noemen het aandringen der christelijke pers op versterking van het nederlandsche militairisme, op een verbond met België, om het voorbeeld der Balkan-staten te volgen? Voor mij is het prediken van militairisme het prediken van moord, niets anders! Want wat heeft het militairisme tot taak? Moorden. Waarvoor dienen de torpedo's, kruisers, dreadnoughts? Om te moorden. Waarvoor dienen de sabels, geweren, kanonnen, bajonetten, bommen, enz.? Om te moorden.

- Maar het vaderland moet toch verdedigd worden en dat is toch geen moord te noemen?

Zeer juist: 'het vaderland' moet verdedigd worden... Atjeh! In Marokko, Tripolis, Perzië.. Dáár moeten die diverse 'vaderlanden' verdedigd worden. Tegen wie? Tegen alles wat zich verzet tegen de 'vaderlandsche' roofpraktijken!

En óók moet het 'vaderland' verdedigd worden tegen hen, die in hun 'vaderland' uitgebuit en uitgezogen worden en af en toe dreigend het gerammel hunner slavenketenen doen hooren.

Een soldaat is een moordenaar, dat wascht het water van de zee niet af. Door zijn aanvaarden van het militaire pak en de wapenen die daarbij behooren, aanvaardt hij het militairisme. En militairisme, ik herhaal het, is moord. - Tot de zeldzaamheden

behooren de christenen die, zich beroepende op het christus-woord, *weigeren de wapenen te dragen.*

Hoe behandelt de 'christelijke' overheid dezulken? Gewetensbezwaren of niet - zij gaan als misdadigers de gevangenis in. De eenzame cel wordt dan gebruikt als dwangmiddel om hen te dwingen te handelen tegen hun overtuiging, tegen hun consciëntie in*). Zóó worden de èchte christenen behandeld door de schijn-christenen, die alleen christelijkheid huichelen om te komen tot macht en aanzien, om des te beter te kunnen opklimmen tot het gestoelte der eere.

Oprechte christenen gaan de gevangenis in!

En als Christus eens op aarde wederkeerde en toornen ging zooals voorheen tegen de verrotting, de onzedelijkheid, de ontaarding onzer maatschappij - men zou onmiddellijk een leger politiemannen op hem afzenden om hem te arresteeren als een gevaarlijk revolutionnair, die de grondslagen der maatschappij wou ondermijnen en door zijn oproerige redevoeringen het volk in beroering bracht.

Voor hem zou geen andere plaats zijn in onze samenleving dan... *de gevangenis*!

Zingt dan van vrede, o 'christen'-schare, spreekt van broederschap en naastenliefde

*) Als straks het 'vrede op aarde' opgalmt uit de kerken der 'christenen', heeft Jan Kaay, de dienstweigeraar, ongeveer 1½ maand al gezeten.

en zet dan in 1913 de kroon op uw huichelwerk door het houden van een ‘vredes’-congres in het ‘Vredes’-paleis!

De duivel lacht!

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 24).

- ‘Dolly is mijn nichtje.... -

Hoè zij precies dat is, weet ik niet. Als men 't nauwkeurig onderzoekt zijn namelijk alle Nederlanders min of meer familie van elkaar, want er valt in ons kleine landje altijd wel een gemeenschappelijken neef in den zooveelsten graad, of een achternicht, of een aangetrouwden oom of tante op te rakelen, die een brug vormt tot ‘nog met elkaar verwant zijn, om die reden’. Het is daarbij vermakelijk na te gaan, hoe angstvallig zij, die een tree hooger op den maatschappelijken ladder staan, dengenen, waarop zij als zoodanig neerzien, trachten naar beneden te duwen met de verzekering, dat het hun voorgeworpen gemeenschappelijk familielid ‘eigenlijk heelemaal niet is in *hun* familie’, terwijl omgekeerd de minst bevoorrechten op maatschappelijk gebied zich met het tot de voornaamheid toegang-verleenende familielid in quaestie versieren, als met een daardoor op hen-zelf-afstralende eer, van óók tot dit of dat deftige geslacht behooren.

Wat ons betreft, Dolly en ik hebben een overgrootvader of zoo iets gemeen. Dolly heet óók de Brienne, als ik, maar het Steinbergtoevoegsel komt haar niet toe, en óók 't kroontje ontbreekt aan haar naam. Reden genoeg voor mijn christelijk-aristocratische familie om hooghartig en bekrompen vol te houden, dat ‘*die* de Briennes heelemaal niets met ons te maken hebben.’

Dolly is daardoor in een geheel anderen kring opgevoed dan wij allemaal, is noch orthodox, noch hoffähig, en leidt een eenigszins afgezonderd, maar persoonlijk heel vrij bestaan, van zelfstandig haar eigen gedachtenleven leidend, door een ouden vader in geen enkel opzicht in haar doen en laten belemmerd meisje. Haar moeder is vroeg gestorven, haar vader, veel met zijn boeken en wetenschappelijke studies bezig, heeft zich nooit ernstig met haar innerlijk leven bemoeid. Hij is er mee tevreden dat zij het naar het uitwendige goed en gemakkelijk heeft, dat er, als zij ongetrouwd mocht achterblijven bij zijn dood, finantieel genoeg voor haar overschiet om op denzelfden voet als nu te kunnen blijven voortleven. Dat dit voor háár niet voldoende is, in haar vrouw-bestaan, dat zij in stilte smacht en hunkert naar het groote Onbekende, dat begrijpt hij niet. Voor hem is zij een vriendelijke gelijkmatig-gehumeurde dochter, zoo iets als een geschikte gezelschap-juffrouw óók zou kunnen zijn; want, haar zieleleven is hem vreemd. Hij zou misschien, ja hoogstwaarschijnlijk, schrikken als hij wist hoe het in dat zieleleven uitziet. Hoevele menschen, die elkaar liefhebben, gaan aldus, onwetend van elkaars innerlijk, het grootste deel van den levensweg neven elkaar dag aan dag! Bij den weemoed van die gedachte voel ik, die zoo jong reeds heel alleen sta, mij altijd eenigszins getroost.

Wij twaalf-uren in de ouderwetsch-gemeubelde eetkamer, die er nog net zoo uitziet als bij 't leven van Dolly's zoo lang reeds gestorvene moeder. Geen nieuw meubelstuk is aangeschaft. Dolly gebruikt haar moeders schrijftafeltje, haar moeders werktafeltje, zit in den ouderwetschen stoel, die eens door haar moeder werd ingenomen. Niet uit piëteit, maar uit onverschilligheid doet zij dat. Als zij 't gewild had, zou zij 't heele huis hebben kunnen moderniseeren; haar vader zou er zijn toestemming wel toe gegeven hebben. Maar, Dolly beweegt zich tusschen al deze doode dingen uit het verleden met de van haar-zelve onbegrepen lusteloosheid van iemand, die zelve 't leven nog vóór zich heeft, ervan hoopt iets anders, iets nieuws, iets moois - waardoor hare energie eerst dan zal ontwaken tot doen.

'Neef' - zooals ik meneer de Brienne, die daaraan zéér hecht, juist omdat mijn ooms hem negeeren als familielid, natuurlijk steeds noem - komt uit zijn studeerkamer met een courant in zijn hand, vraagt, zoodra ik hem heb gegroet, aan Dolly, of zij 't Kamerverslag heeft gelezen. -

'Ja' - zegt Dolly, die plichtmatig zorgt op de hoogte te zijn van wat haar vader interesseert. - 'Ik weet al wat U bedoelt; U ergert zich aan den godsdienstigen speech van minister van der Helst.' - -

Neef de Brienne, overigens een bedaarde, ouderwetsche meneer, slaat met zijn vuist op de tafel van kwaadheid. - 'Knoeiers, huichelaars!' - zegt hij heftig.

Dan licht hij mij in:

'Die van der Helst, kind, moet je weten, - die door jouw oom Egbert wordt in bescherming genomen, omdat ze voor 't Kabinet geen ànderen minister konden vinden met zooveel geld als voor buitenlandsche zaken noodig is, - dien heb ik nog heel goed aan de academie gekend, en 't is volkomen wáár wat de socialisten van hem gezegd hebben, namelijk dat hij net even weinig orthodox is, hij, noch wie ook van zijn familie, als b.v. ik-zelf 't ben. De van der Helsten

en orthodox! Je hadt zijn grootvader moeten kennen, en zijn mooie, levenslustige, wereldsche moeder! Zij heeft altijd takt gehad van in de wereld een voorname rol te spelen. Haar zoon moest daartoe gezantschaps-attaché worden! En toen, toen hij door zijn huwelijk nog buitengewoon veel fortuin erbij had gekregen, toen geliefde het hem zich te laten gebruiken tot orthodox minister van buitenlandsche zaken. Omdat je oom Egbert en zijn kliek niemand anders bij de hand hadden voor dat bijzonder veel fortuin-eischende baantje geschikt.'

Beleefdheidshalve doe ik of 't mij heel erg interesseert, ofschoon ik 't feit al méér heb gehoord.

'Oom Egbert zegt dat ieders particuliere leven buiten de Kamer moet blijven' - herhaal ik spottend diens handige theorie in dat opzicht. - 'Hij noemt het "fransche zeden" als je zoo iets durft te zeggen over een minister, als die socialist deed, die het verleden van meneer van der Helst aantastte.'

Neef de Brienne haalt minachtend de schouders op. 'Welzeker, dat is 't gemakkelijkst' - antwoordt hij, nijdig. 'Op die manier kan je de heele week de kat in 't donker knijpen - als de ergste godloochenaar, - wanneer je maar zorgt dat je in 't openbaar, in de Kamer, in 't partij-verband blijft en de anti-revolutionnaire beginselen belijdt. - Groote God wat een leugenboel!'

'Maar papa' - - komt Dolly wat verlegen tusschenbeiden, ''t is toch de oom van Kate' -

'Ik denk er net zoo over als U,' - stel ik den ouden man, die wat verschrikt naar mij kijkt, ineens zich herinnert mijn verwantschap met oom Egbert, gerust. - 'Oom Egbert doet zelf in zeker opzicht precies zoo, als U daareven zei. Als je hem in particuliere gesprekken hoort praten over den Leider, dan hoor je heel wat anders dan in de Kamer. Dààr durft hij niet, en gaat, schijnbaar, openlijk mede met dienzelfden man over wien hij een zoo scherp oordeel weet te vellen achter diens rug - zoodra het partijbelang er niet mede is gemoeid.' -

Maar neef de Brienne is door Dolly's opmerking eraan herinnerd, dat ik-ook eene de Brienne Steinberg ben, eene van dat door hem gehaat geslacht, dat hem verloochent. En waarmede 't verleden, doorgebracht in eenzelfde provinciestad, en de band van het bloed misschien óók, hem toch als het ware nog steeds bindt.

Hij begint mij daarom bijzonderheden te vragen naar dezen oom, en naar die tante, en genen neef. En, terwijl ik hem inlicht, valt het mij op, hoe stil en afgetrokken Dolly er neven zit - als eene die met haar gedachten ver-weg is - ver-weg.

Zoodra neef is weggegaan, en zij en ik alleen zijn, sla ik de armen om haar hals, en vraag zacht:

'Is er iets nieuws - Dolly?'

Zij knikt, zwijgend, laat zich dan neerglijden van haar stoel, vóór den ouderwetschen haard, kijkt stil in de vlam - - met een uitdrukking van stille verzaliging in hare droom-oogen -

'Wie?' - - vraag ik?

'Ik heb schilderles bij hem. Met nog een paar anderen erbij. O, Kate, en hij is zóó ongelukkig - - -'

Dolly's liefden vallen bijna zonder uitzondering ongelukkige mannen toe, of tenminste, zij houdt hen daarvoor, totdat ze, op een gegeven moment, te laat, hare vergissing ontdekt, en zichzelve moet bekennen, dat ze idealiseerde een die dat niet verdiende. Reeds meer dan eenmaal heeft ze aldus gedweept met den een of anderen

door haar in een te mooi licht gezienen man, dien zij in hare gedachten zóó maakte als ze hem wenschte te zijn. Dan, na enkele maanden van verrukking, kwam de ontgoocheling, de ontgoocheling van hare vergissing. Eens zelfs is het tot een engagement in stilte geraakt. ‘Hij’ was beneden haar, in beschaving, in opvoeding, in manieren, in alles. Dat vergeestelijkte zij tot ‘eenvoud’; het maakte hem voor haar des te begeerlijker, omdat de vrouwelijke behoefte zich te offeren in hare liefde bijzonder sterk in haar spreekt. Maar toen ze samen plannen maakten voor de toekomst, toen in al zijn wenschen zich openbaarde 't kleinzielig-bekrompene van den, door een huwelijk met een ‘dame,’ zich vereerd voelenden burgerjongen, toen werd het haar reeds van lieverlede te moede als een ontgoocheling. En toen, - met een soort afschuw heeft ze het mij later verteld, - toen zag ze hem eten! Hij had haar overgehaald hem in Amsterdam te ontmoeten; samen zouden ze gaan lunchen ergens. Neef was op reis. Ze was alleen thuis. Ze deed het. Ze zou immers toch later zijn vrouw worden, als haar vader terug was, en zij hem alles zou vertellen, en zijn vermoedelijken tegenstand zou weten te overwinnen. O dat eten! Dat smakken van z'n mond! Dat gulzig bestellen van lekkere porties! Dat zwaaien in de lucht met z'n vork, z'n mes! - En toen dat hooghartig-schreeuwerige tegen den kellner: ‘Betalen’, het hem z'n fooi toegooien, als 'n vernederenden aalmoes!

Op dat oogenblik voelde m'n arme Dolly dat die man, - die haar had aangetrokken door zijn uiterlijk, zonder dat ze 't zelf had begrepen - naar zijn innerlijk nooit iets anders zou worden dan 'n laag bij den grondschen ploert, - voor wien ze zich zou schamen. En nog dienzelfden avond bedankte ze hem,

liet hem woedend achter, na een standje op straat tusschen hen beiden, zoodat de menschen bijna naar hen keken.

Zoo is Dolly altijd, altijd idealiseerend, zoekend, niet vindend, wachtend op iets héél moois, dat komen moet. -

Nu is het dus die schilder!

'Wáàrom is hij ongelukkig?' - wil ik van haar weten.

'Hij is getrouwd. - Hij heeft een vrouw, die niet bij hem past - dat kan je aan alles merken. - En Kate - - zij is roomsch katholiek, hij niet - daarom zal zij nooit willen scheiden.'

'Zijn jullie dan al zóó ver?' - vraag ik wat verbaasd.

Zij schudt het hoofd - lacht zenuwachtig.

'God neen - hij weet niet eens *dat* ik van hem houd - maar ik voel dat hij 't doet van mij - ik voèl het - - En dat van zijn vrouw heb ik van de anderen gehoord.' - -

Zij is mooi, zooals zij daar voor 't haardvuur ligt, soepel en elegant, met bijna zwart haar, krullend om een mat-bleek gezicht.

'Arme Dolly' - zeg ik onwillekeurig.

Maar zij wil niet beklaagd worden. 'Zeg liever dat ik rijk ben' - antwoordt zij, bijna boos er om geworden. 'Alle bezitten geeft immers óók leed. Dat kan niet anders. Maar het is toch zoo oneindig heerlijker dan niet-bezitten. Jij, die niets hebt, jij bent arm... ik niet.'

Ik voel dat er waarheid is in haar woorden - ze heeft gelijk - ik ben arm, wèl arm. -

Samen leunen we tegen elkaar aan.... in de gròote, somber-gemeubelde, onvriendelijke achterkamer. 't Valt geen van ons beiden in, om Dolly's eigen boudoir op te gaan zoeken. Want dáár is het even ongemoedelijk als hier. Haar muziek, haar schilderdoos, haar boeken, alles staat en ligt er door elkaar. Zij ruimt nooit op. Zij heeft er den tijd niet toe. Haar zieleleven is zoo bezig dat zij zich geen moeite geeft iets vrouwelijk-gezelligs aan haar eigen interieur te geven, er als het ware het merk op te drukken van haar eigen persoonlijkheid. Als onbewust ligt in die onverschilligheid uitgesproken haar overtuiging, dat ze hier slechts tijdelijk is geïnstalleerd, dat het eigenlijke leven, - dat waarin ze zich naar haar eigen smaak blijvend zal inrichten, - nog komen moet, na haar huwelijk. Wat kunnen haar nu, in haar zoekenden toestand, gordijnen, kleeden, kasten, bureautjes, al die levenlooze dingen schelen! Die laten haar koud! Al haar warmte straalt van binnen in uit haar, den Onbekenden tegemoet, op wien zij steeds wacht.

Zal het de schilder zijn, de getrouwde schilder?

Arme Dolly!

En toch is zij rijker dan ik. -

(*Wordt vervolgd.*)

Overzicht van de week.

I.
Ergerlijk.

In het Vaderland van 14 Dec. geeft een meneer W. - die niet eens den moed heeft aan Jan en alleman openlijk zijn naam te noemen (alleen de ingewijden weten wie

deze ‘criticus’, die zich onder de letter W. verbergt, is), zijn wekelijksche, meestal zoetsappige letterkundige beschouwing, ditmaal handelend over ‘*Multatuli's Brieven*, bijdragen tot de kennis van zijn leven’. Gerangschikt en toegelicht door M. Douwes Dekker-Hamminck Schepel. (2de herziene uitgave), Amsterdam: Maatschappij voor Goede en Goedkoope lectuur,

Ziehier het einde van deze ‘critiek’, van den dwerg W over den bij hèm vergeleken in èlk geval een reus-zijnden Multatuli:

*Hier, heb ik altijd gemeend - ligt de oorzaak dat een positieve ideëele schoonheid steeds meer in het werk van Multatuli is gaan ontbreken; dat werk, dat al vrij spoedig in een compositieloozen chaos van snel neergeworpen ‘ideeën’ verloopt. En vol is van rap-en-raak teekenende uitdrukking; van helder-intellectueele gewaarwording.... Aan ‘de schrijverij’ had hij 't land; hij had, zoo ge wilt, te veel haast om te zeggen wat hij te zeggen had; te weinig toewijding om zin voor harmonie te bezitten. Dat wil zeggen: hij wilde liever al*s ‘*denker*’ gelden dan zich verliezen in de schepping van schoonheid.

Zonder zelve in het minst een onbepaalde Multatuli-vereerster te zijn, wil ik 't toch gevraagd hebben, of het niet even ergerlijk als komisch is hier een ‘criticus’, die nooit zelf nog ook maar één enkel *nieuw* bruikbaar ‘idee’ heeft verkondigd, op zoo'n pedant-hoogen toon te hooren veroordeelen ‘den compositie-loozen chaos van Multatuli's snel neergeworpen ideeën’, waarin diens werk zich - volgens den criticus W. - ‘verloopt’. - Zeker, dááraan heeft hij, meneer W., volkomen gelijk, dat Multatuli 't land had aan ‘de schrijverij’ (precies die schrijverij namelijk in den geest van W., en van de hedendaagsche critici en kunstdoeners van diens *onbeduidend* soort). Multatuli had wat te *zeggen*, was een *denker*, stelde zich niet aan over ‘de schepping der schoonheid’ in zijn werk, maar gaf zichzelf, en zijn gewonde ziel, en zijn aparte persoonlijkheid in alles wat hij deed of schreef. *Dat* is het

waardoor *hij* zal blijven leven in zijn werken lang nadat de ‘letterkundige beschouwingen,’ enz., des heeren W., en de door dezen opgevijzelde nieuwe-kunst-werken van ‘positieve ideëele schoonheid’, zullen zijn verdwenen ter plaatse waar zij thuis behooren, namelijk in de papiermand.

Waarlijk, wanneer men zulke ergerlijke wijsheid leest, van iemand die zelf niets vermag voort te brengen dat ook maar lijkt op een *enkel* idee in den geest van Multatuli, dan krijgt men lust zoo'n kwajongen, - met of zonder grijze haren, of met in 't geheel geene, doet er niet toe, - op zeker lichaamsdeel een kastijding toe te dienen. Misschien zou hem dat tot het besef van zijn wáre grootte als ‘criticus’ terugbrengen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Bah!

Iemand (waarom anonym?) zendt mij toe *‘de Nederlandsche Jager’* (uitgever de Kluwer te Deventer, hoofd-redacteur L. Smelt Woodland, te Bussum). Uit dit hoogst onsympathieke blad neem ik over uit een artikel getiteld: *Van de drijffjacht:*

Schieten op te grooten afstand is aasjagerij, *en dus altijd af te keuren. In het bijzonder op drijffachten dient men den afstand*, *waarop geschoten wordt*, *te beperken*, *want niet steeds is er dadelijk een ferme hond bij de hand*, *zooals bij het jagen voor den voet*, *om een aangeschoten stuk wild te bemachtigen en uit zijn lijden te verlossen. Het is ook steeds gewenscht*, *de tweede patroon niet te sparen*, *als daar voor u een aangeschoten konijn of haas nog in zijn doodsstrijd wegkruipt. Zulk een genadeschot op het zwaar-zieke wild strekt den weidman tot eere.*

Lezer, is het niet de moeite waard zulke schandtaal onder de algemeene aandacht te brengen? Getuigt het niet van de meest mogelijke laagstaandheid en minheid van ziel genoegen te scheppen in een vermaak(?), waarvan de eraan deelnemenden aldus zelf getuigen, dat zij een stuk aangeschoten wild uit *zijn lijden moeten verlossen,* dat een *aangeschoten haas* of *konijn in zijn doodsstrijd wegkruipt*, *zoodat een genadeschot op het zwaarzieke wild den weidman tot eere strekt.*

Dat slotzinnetje is kostelijk! 't Zou den ‘weidman’ - ik bedoel niet den *beroepsjager*, maar de *plezierjagers*, waarvoor dit Blad gansch en al is bestemd - nog tot oneindig meer ‘eere’ strekken, indien hij in de allereerste plaats die laffe, wreede moord-drijfjachten, en overigens alle jachtgenoegens, gansch en al beneden zich achtte, en zich bezighield met iets van meer edelen en van meer *wezenlijk* manlijken en aristocratischen aard.

Onnoodig te zeggen, dat deze courant niet vergeet melding te maken van al de door den prins, en het adelijk gezelschap, dat hem vergezelde, vermoorde wilde zwijnen, de namen dezer laatsten opsomt, (ik bedoel niet de zwijnen maar de menschen), en niet nalaat mee te deelen, hoe deze edele dagdoorbrenging werd besloten met een fakkeloptocht, waarbij de gemoorde dieren werden bezichtigd, plus een feestmaaltijd ter eere van den moord.

Bah!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Couranten-likkerij.

In de Telegraaf van 14 December jl: geeft de Berlijnsche correspondent zijn hart lucht over onzen onlangs te New-York overleden consul-generaal Planten. Hij beschrijft zijn eerste kennismaking met dien heer, en voegt er dan aan toe:

Ik heb zooveel staaltjes van zijn edelmoedigheid gehoord, dat ik er een paar exemplaren van ons blad mee kon vullen. Toen van de idee gewaagd werd om een kopie te sturen van het scheepje '*De Halve Maan*' *zei hij mij: Laat ze die 100.000 gulden besteden voor de* '*Vereeniging van Liefdadigheid.*'

Dit is het *éénige* staaltje, dat de correspondent meedeelt van die 'edelmoedigheid', met de voorbeelden waarvan hij verklaart eenige ex: van de 'Telegraaf' te kunnen vullen. Jammer dat hij dan niets anders wist aan te voeren tenslotte, dan de nogal gemakkelijke wijze van liefdadigheid uitoefenen, die bestaat in het houden van een *praatje* over 't geld van *anderen. Die* soort liefdadigheid beoefenen we allemaal gaarne, welke er op neerkomt te zeggen: Als die en die 't betalen willen, dan zal ik er veel goeds mee doen aan mijn naaste. - Men versta mij wel, niet om den overleden meneer Planten - van wien ik nooit iets had gehoord tot op de lezing van dit Telegraaf-stuk, noch ten goede noch ten kwade, - iets leelijks na te zeggen, schrijf ik dit. De man *is* misschien heel liefdadig geweest; best mogelijk. Mijn opmerking geldt echter alleen 't oppervlakkige van zulke couranten-berichtjes, van de hand van pennelikkers, die U op hoogen toon komen vertellen dien of dien heel goed te kennen, zóó goed dat ze Telegraaf-nommers

vol kunnen vullen met staaltjes van diens edelmoedigheid, terwijl het er op neerkomt dat ze *niets* weten mee te deelen van den persoon in quaestie dan 'n los, onbenullig gezegde, dat niets te maken heeft met edelmoedigheid met de daad en uit eigen zak.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Zoo is het.

Er zijn er meerderen dan ik die beginnen te getuigen tegen het weerzinwekkend knoeìen der ‘christelijke’ partijen in den tegenwoordigen tijd. De heer Bichon, het nieuwe Kamerlid voor Ommen, - de opvolger van Kuyper als zoodanig, - is er één van. In zijn maidenspeech heeft hij gesproken op een zoo eerlijke en onomwonden wijze over zijn eigen onafhankelijke houding ten opzichte der Kuyper- en coalitie-kringen, dat de overzicht schrijver van het Handelsblad dientengevolge schrijft:

Want de heer Bichon heeft heden gesproken als het geweten der Christelijk-Historischen - dat in de Kamer allengs door den jarenlangen coalitiedruk tot zwijgen was gebracht. Zooals hij heden sprak over het Kuyper-régime, zoo denken de meeste Christelijk-Historischen..... maar zij durven het niet te zeggen, uit vrees voor den banbliksem uit de Kanaalstraat[1)]*. Ja zij zeggen het uwel, doch in particuliere gesprekken, onder vier oogen - en dàn heel wat feller dan de heer Bichon het deed, met heel wat meer Kuyper-haat. In 't openbaar.... zwijgen zij.*[2)]

Daarom was deze rede zoo belangrijk, hoewel ze door iemand werd uitgesproken die geen partij achter zich heeft. Ze was veel belangrijker dan de rede des heeren Lohman, waarachter wèl een partij stond. De heer Lohman echter heeft niets meer dan het aantal *achter zich; hij is, met zijn politiek van grenzenloos opportunisme, dat vandaag stemmen doet voor wat gisteren werd bestreden, de vertegenwoordiger van het groote, onder den coalitiedruk verslapte en verpapte lichaam der Christelijk-Historische richting. Doch de heer Bichon, die heel alleen staat in de Kamer, die heeft tòch meer achter zich dan de heer Lohman. Want hij heeft den ouden Christelijk-Historischen* geest. *En daarom was de rede van dezen Christelijk-Historischen ‘wilde’ van meer politiek gewicht dan die van den Christelijk-Historischen leider.*

Er is in lange jaren niet zulk een echt Christelijk-Historisch woord gesproken in de Kamer als heden door den nieuwen afgevaardigde van Ommen.

Inderdaad, deze overzicht-schrijver heeft het bij het rechte eind. Maar... hoe lang zal 't duren of de rechtsche Kamer-atmospheer heeft ook den onafhankelijken heer Bichon besmet? Niemand komt ongestraft in aanraking met een politiek, die zich tooit met de vlag van Om de Eere Gods; of die politiek christelijk-historisch, roomsch-katholiek, of anti-revolutionnair zich noeme, 't is alles uit den duivel, *omdat* zij zich durft binnensmokkelen in den naam van God. Politiek is van de aarde. En,

1) Noot red:
Bedoeld wordt hiermede de woning van dr. Kuyper, Kanaalstraat den Haag.
2) Noot red:
Spatieering is van mij.

wie haar wil dienen wordt dientengevolge een huichelaar, als hij er God en het Evangelie en Christus en den Bijbel bijhaalt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Actualiteiten
door A.J. Servaas van Rooijen.

Perslikkerij.

Een ergerlijk staaltje daarvan vindt men in het Zondagsblad v.h. Dagblad v. Zuid-Holland en 's-Gravenhage van 14 December 1912.

Onder eene afbeelding van vier officieren van het Nederlandsche Leger vindt men een onderschrift, dat aldus begint: ‘De Hollandsche *helden* (ik cursifeer) van....’

Ik schrijf den zin nog niet verder af, want ik geef iedereen te raden van ‘wat’ die afgebeelden, *helden* zijn. Ik doe den officieren zeker een dienst door er op te wijzen, daar het hun zeer zeker ook tegen de borst zal stuiten zoo goedkoop aan den naam van *held* te komen.

Welnu, het Zondagsblad zegt het u: ‘van... het Concours Hippique in New York’. De helden ‘hielden den roem van Holland's naam eervol op’. Tegen die laatste bijvoeging heb ik niets te zeggen. Er behoort beleid, oefening, zelfs bravoure toe om het paard zoozeer onder zijn wil te krijgen, maar wordt men daardoor een *held*?

Men zou afkeurend kunnen spreken van roekeloosheid, en vergoelijkheid van doodsverachting en onverschrokkenheid, maar waar

't geldt een springconcours moet men het epitheton *held* achterwege houden.

Maar zulke dwaasheden begaat de pers in haar ijver om op te hemelen, als zij niet in een ander uiterste valt en aan 't afbreken gaat.

Ik herinner mij nog zoo'n paar staaltjes. Toen Wijnmalen, onze vlieger, een stout vliegstuk uithaalde vonden wij hem afgebeeld met zijne vrouw of echtgenoote. De pers (een geïllustreerd blad) sprak van 'zijne *Gemalin*', en toen er sprake was van de kleur van een *jurkje*, onzer Prinses Juliana, werd van *teer* wit gesproken.

Kijk dat zijn nu dingen waarvan men walgt. Juist zulke overdrijvingen werken nadeelig. Zou de persman meenen, dat 'wit', door een Prinses gedragen, afwijkt van wat die kleur eigen is? Haast zou men het meenen, want zoodra er van de vorstelijke familie sprake is, komen de bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden in de pers uit alle hoekjes en gaatjes te voorschijn. Toen de Koningin 500 gulden schonk voor het Roode Kruis (oorlog Balkan-staten) werd gesproken van eene *Koninklijke* gift, en toen later een dame een geheel vermogen, duizenden, wegschonk, heette het een *vorstelijke* gift.

Trouwens de pers houdt van mooi-doende woorden.

Van eene begrafenis of teraardebestelling spreekt zij van *uitvaart*, dat heel iets anders is, en alleen voorkomt bij de Roomschen.

Begrafenis voor hoog-geplaatsten schijnt haar te *ordinair*, daarom dan maar het likkerig *ledige* woord *uitvaart.*

Men zou zoo voort kunnen gaan, doch voor ditmaal genoeg. Ik stel mij voor de pers bij gelegenheid nog wel eens op de vingers te tikken.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

's Gravenhage, 15/12 1912.

II.
De Nederlandsche vlag.

'Die banen van rood, wit en blauw, hoe plooien en kronkelen zij zich, dan op- en dan nederwaarts; hoe harmonisch stemmen die kleuren overeen met de oranjevlaggen, die hier en daar tusschen de golvende driekleurmassa in, als blijken van bijzondere hulde en verknochtheid aan het Oranjehuis, of als toonbeelden van ouderwetsche, weder nieuw geworden denkbeelden, verspreid zijn.'

Zoo ongeveer werd geschreven in 1863, en na vijftig jaar zijn die woorden nog van kracht. Ik ten minste, ken geen fraaier versiering van een stad dan de gewone vlaggentooi, voornamelijk indien de vlaggen *uitgehangen* zijn, zooals vroeger het geval was. Nu is men er op bedacht om den vlaggestok langs den gevel schuinstaande te plaatsen, zoodat er van flink uitwaaien bijna geen sprake meer is, en de ineengeplooide vlag veel minder het blijde, opwekkende der vlaggen-vroolijkheid van weleer weerspiegelt. Wil men de vlag hijschen, laat het dan geschieden van den nok, dan ook heeft zij gelegenheid flink uit te waaien.

Het is misschien uit gewoonte, maar ik ken geen mooier vlag dan de Nederlandsche. Wandel op een nationalen feestdag door de straten van den Haag, Rotterdam of Amsterdam, als ook de buitenlandsche vlaggen medewerken in het kleurenspel, en men behoeft niet bevooroordeeld te zijn om onze vlag (het rood, wit en blauw) den palm der overwinning te schenken, en als men enkele buitenlandsche steden in

feestdos heeft gezien, dan valt die vlaggentooi in kleurschakeering en opwekkend aanzien geheel af bij het schoon der Nederlandsche vlag.

Juist daarom dienen wij haar hoog te houden, en daarin moest het hoofd van den Staat ons voorgaan. Ik herinner mij nog met vreugde den Koninklijken standaard (rood, wit en blauw) die van het Paleis in het Noordeinde woei, als de Koninklijke familie het *Staatsgebouw* had betrokken. Trouwens het is het Paleis der Natie, (wel een beetje armoedig) en het Hoofd van den Staat heeft daar zijn zetel genomen, juist omdat het 't Paleis der Natie is.

Thans is dit sedert eenige jaren anders geworden. De raadslieden der Koningin hebben een *familievlag* verzonnen, en dat kleine, leelijke, vierkante lapje (bij storm is het nog kleiner: dan is het een stormbal) vervangt voortaan onze heerlijke *nationale* driekleur.

Er heeft een uitdeeling van die familievlag, gewijzigd naar den graad van verwantschap, plaats gehad:

Prins Hendrik der Nederlanden, Prinses Juliana, de Koningin-Moeder; zelfs de overleden Vorstin von Wied, geb. Prinses Marie der Nederlanden kreeg een familievlag.

Gelukkig heeft het Hare Majesteit de Koningin-Moeder behaagd om voor Haar Paleis in het Lange Voorhout nog steeds de *nationale* driekleur in den Koninklijken Standaard te behouden.

Ik weet niet wie de armzalige gedachte in het hoofd kreeg om den Koninklijken Nationalen Standaard te vervangen door het in-leelijke blauwe lapje; ik weet niet wie de bedenker of aanstichter is, maar indien in zijn hart het vaderlandsch gevoel had geklopt, had hij moeten bedenken, dat hij de traditie van het bijna honderdjarig Koningschap niet had moeten opofferen aan een zucht om iets nieuws te bedenken, dat niet de *Koningin* van *Nederland* huldigde, maar een lid der *familie Oranje-Nassau.*

De Nederlandsche vlag is de landsvlag. Wie het vaderland lief heeft houde haar hoog. Het is ook te vorderen van de eerste en hoogste burgeresse van onzen Staat!

's GRAVENHAGE, December 1912.

Het Dagboek van tante Jeannette.

Mevrouw van der W.-P. den Haag. - Inderdaad, velen, zeer velen, vragen mij het Dagboek van tante Jeannette, en mijn aanbevelingen van goede adressen, enz., te willen hervatten. Het ligt zeer zeker in mijn plan dat te doen nu in dezen, dan in dien vorm. Maar ik kan niet terstond voor alles tegelijk plaats en tijd vinden. Intusschen wil ik U alreeds voorloopig, op Uw verzoek om raad, antwoorden, dat gij in de Holl. Lelie, Plaats, den Haag zeer zeker zult slagen naar Uw wensch, omdat ik zeker weet dat men zich daar speciaal óók toelegt op niet al te dure en tòch voor uitgaan en partijtjes geschikte, en véél-vertoonende avondjaponnetjes, in het bijzonder ook voor jonge meisjes. Ik zag er o.a. een wit japonnetje van kantstof, met motieven van kant in den rok, waarin blauwe nuances waren verwerkt, dat zoo ècht, jeugdig en eenvoudig aandeed, en geheel en al in den prijs was, door U genoemd. - Bij madame Derwel, Anna Paulownastraat 19, den Haag, zag ik een japon voor U-zelve in aanmerking komend, fluweelen overkleed, met roodzijden onderrok, een ècht fransch chic model. - De volgende week, naar ik hoop, méér over dit onderwerp. - (De Duif, Veenestraat, den Haag, houdt reeds opruiming. Gij vindt daar ook steeds 't een of ander in den door U bedoelden geest.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de

correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Mevr. J.v.d.H. te R. - *Ik* heb geen schuld aan de helaas zéér dikwijls storende drukfouten; zetters schijnen in dat opzicht aan een ongeneeslijke ziekte te lijden. *Corrector*-arbeid geschiedt evenmin door mij. Uw klacht zond ik op ter drukkerij. Klachten van dien aard moet gij tot den uitgever richten;*) gij doet mij daarmede genoegen overigens, want het getuigt van juist en opmerkzaam lezen.

Wed. dr. B.K. - V. te A. - Het spijt mij zéér dat ik Uw intusschen reeds door mij geretourneerd stukje niet kon aannemen, maar het is al te eenvoudig van in elkaar-zetting en verhaal-vorm voor de lezers van een Blad als de Holl. Lelie. Een goede strekking, zooals gij er mee bedoelt, kan, wanneer men den schetsvorm tot dat doel van tendenz kiest, niet al het andere goedmaken wat voor dien vorm noodig is: stijl, inkleeding, verteltrant, enz. Het door U bedoelde stukje, dat U den moed gaf het Uwe aan te bieden, heb ik niet zonder aarzeling, of ik 't aannemen zou, geplaatst, maar ik vond het onderwerp in dat bijzondere geval van bijzonder veel belang, omdat het een zoo groot maatschappelijk kwaad geldt, en bovendien was de lengte zoo gering, dat het niet eenmaal onder den naam schetsje zich kwam aanmelden. - Mag ik U, waar gij mij zoo vriendelijk vertelt van het groote en zoo begrijpelijke verdriet dat U aanleiding werd tot schrijven, een anderen raad geven? Blijkbaar ontbreekt het U niet aan *denkbeelden* om anderen op te wekken tot goed handelen aan hunne naasten. Welnu, tracht dan liever die denkbeelden te verwerken in een *artikel*, dat ik als zoodanig zou kunnen opnemen, en *niet* in een verhaal-vorm. Het is veel, oneindig veel moeilijker tendenz-verhalen te schrijven, dan 't geen men over een of andere sociale quaestie of zaak denkt te uiten in artikel-vorm. Wilt gij dat laatste niet eens beproeven? Gaarne zal ik eventueel zoo iets beoordeelen. Ik antwoord niet anders particulier dan wanneer daartoe zeer bijzondere redenen bestaan, maar in elk geval léést gij de Lelie blijkens Uw schrijven. Voor Uw vriendelijke woorden, bij mijn herstel uit mijn lange ziekte dezen zomer, dank ik U recht hartelijk.

Anna M. - (Ik vind geen pseudoniem), hoop dat gij U-zelve hierin zult herkennen? Gij verwisselt zoo dikwijls van pseudoniem dat ik -

*) Zie den aanhef van èlke Lelie.

niettegenstaande gij tot mijn trouwe corresponten behoort - nochtans geen enkele Uwer vorige ps. mij herinner op dit moment. Voor Uw briefkaart, en de daarop geuite vriendelijke wenschen voor een prettiger tijd, dan ik nu achter den rug heb, dank ik U zeer hartelijk. Inderdaad heb ik dezen zomer veel hartelijkheid en liefde ondervonden in die moeilijke dagen, en inderdaad is Uw veronderstelling juist: in de allereerste plaats van mijn vriendin en van onze Marie, die menigmaal in den nacht beiden bij mij waakten, wanneer Marie telkens, voor een plotselinge hartzwakte, naar dokter of apotheker of om ijs - bij zulke gelegenheden een éérste vereischte - de deur uit moest midden in den nacht. Marie begint zoo van lieverlede 't ziekenverplegen heel aardig te leeren. Neven ons is in hetzelfde huis een meneer gestorven, die des Zondags, nog heel gezond schijnbaar, met zijn vrouw had gewandeld, en Dinsdags reeds overleed. Hij werd dien Zondag-middag met een soort hart-beroerte thuis gebracht, en, daar hij hardnekkig weigerde een verpleegster te nemen, boden wij, ik-zelve was toen reeds ziek maar had in elk geval toch mijn vriendin bij mij, aan zijn vrouw aan onze Marie te hulp te roepen, indien zij zich niet kon redden, want haar man was een zware, dikke, niet meer jonge duitscher. Nu, van die hulp heeft zij ruimschoots gebruik gemaakt, en Marie heeft bij dien doodsstrijd urenlang geholpen, in den nacht den dokter gehaald, enz. Ik vertelde onlangs reeds in de Lelie hoe ik-zelve dezen zomer niet buiten vreemde hulp kon blijven, daar ik inspuitingen moest hebben een tijdlang, en hoe ik zoowel de Roode-kruis-zuster in Bad-Nauheim, als die in Frankfort, die dit deden, niet genoeg kan loven en dankbaar zijn voor hare hulp, zachtheid en vriendelijkheid. In Berlijn echter - waar ik in een kliniek van een beroemdheid eenige dagen in de Charité moest vertoeven - is het lot der ‘station zuster’, de *éénige* zuster die er is want de kliniek telt slechts enkele kamers, al heel gemakkelijk. Met de zieken bemoeit deze zich absoluut *niet.* Zij deelt alleen de door den dokter voorgeschreven medicijnen uit. Voor de rest wijdt zij hare bekoorlijkheden geheel en al aan de talrijke assistenten van dit reusachtig hospitaal, want zij is volkomen vrijgesteld van het *verplegen* van de zieken, die daarvoor onvoorwaardelijk zijn aangewezen op de hulp van een meid en een huisknecht. Ik-persoonlijk had natuurlijk van dit alles geen last, omdat mijne vriendin bij mij was, maar ik moest eenmaal, bij een zeer gecompliceerde inwendige onderzoeking met Röntgen-stralen, een tweede hulp hebben, en, niettegenstaande die onderzoeking nog apart - liefst met 30 mark - moest worden betaald, ging nochtans niet de ‘zuster’ maar de meid mede tot dat doel, naar de Röntgen-stralen-kamer. Toen ik van haar, de meid, afscheid nam, onder het in de hand drukken van de gebruikelijke fooi, zeide ik haar dan ook dat ik haar méér dan de eigenlijke ‘zuster’ met dien naam betitelde, daar zij op de andere kamers, bij de alleen-liggende patiënten, *alle* diensten, van verbanden aanleggen, inspuitingen, tot de intiemste toe, óók bij de mannen, (als de huisknecht er niet was) verrichtte. Men versta mij daarbij wel, dat hier van geen onwettig-inkruipsel sprake is, maar van een aldus door het hoofdbestuur geregelden, wettelijken toestand, welk hoofdbestuur de zusters - enkel gunstelingen en familieleden van de leden ervan, - aldus aan een goed baantje (en aan een man) helpt, door haar in te smokkelen, op een goed salaris, in een door tallooze jonge doktoren-assistenten dichtbevolkt hospitaal, zonder dat zij daarvoor iets behoeven te presteeren van wat van andere pleegzusters wordt gevorderd. De reusachtige ‘Charité’ bestaat namelijk uit een groot hoofdgebouw, waarin de kostelooze patiënten worden opgenomen, en zij die op straat een ongeluk krijgen; en daarneven uit een

onnoemelijk aantal van groote en kleine bijgebouwen, waarin allerlei beroemde professoren en Geheimräte hunne eigene klinieken hebben voor betalende patiënten. Het hoofdbestuur echter heeft, wat de zusters en de administratie betreft, geheel en al de macht over alles, ook over deze particuliere, alleen voor 1ste en 2de klasse bestemde klinieken, in eene waarvan ik eenige weken moest zijn.

Gé. - Hartelijk dank voor Uw 'welkom in 't Vaderland.' Mijn entrée was in elk geval een zéér vriendelijke, dank zij de hartelijke verwelkoming van onze Marie, en van nog zooveel andere trouwe vrienden. De kamer zag er, door Marie met het ontbijt gedekt, want wij kwamen met den nachttrein aan, zoo feestelijk uit door al die bloemen waarmede men mij van zoovele zijden had bedacht. Inderdaad, leed heeft althans die troostrijke zijde, dat het ons véél verborgen liefde en nooit-geweten-vriendschap soms openbaart. Ik hoor dat van velen, dat zij mijn werk zoo zeer missen in de Lelie, als ik eens niet aanwezig ben onder de medewerkers. Natuurlijk is dat voor mij een aangename wetenschap, bij mijn inderdaad hoe langer hoe veel omvattender wordenden arbeid. - Uw 'treurige tijding' las ik met groote deelneming, want ik vind niets akeliger dan 't wegraken van een dier. Toen Marie's Gé in Zwitserland was zoekgeraakt hebben wij dat veel erger gevonden, dan wanneer hij voor onze oogen ware overreden of gestorven. Moge het met Uw poes zoo goed afloopen als met hem, en zij weer eveneens voor den dag komen op de een of andere manier. Maar ik vrees daarvoor, omdat een poes zoo gedurig wegloopt, en bovendien blootstaat aan het gevaar van te worden opgevangen om haar velletje. - Wij hebben hier een door de vorige bewoners achtergelaten snoezig poesje gevonden. Die ellendelingen - die ik 't gun dat zij nog eens tot armoede en honger vervallen - hebben twee zulke arme dieren aan hun lot overgelaten, maar een harer is terstond door een medelijdenden werkman tot zich genomen. Toen onze Marie, - die van uit Nauheim hierheen ging - hier kwam, vond zij 't andere poesje verlaten op de binnenplaats. Medelijdende buren gaven haar uit een bovenraam te eten. Onnoodig te zeggen dat Marie haar terstond tot zich nam, tengevolge waarvan zij nu zich geheel en al thuis voelt, en bij ons in de kamer rondwandelt als ware zij al haar leven bij ons geweest. Benjamin echter dankt voor zulke nakomertjes. Hem moet ik van haar afhouden, meer eigenlijk uit vrees voor *zijn* oogen, bij een eventueel gevecht, dan om haar. De anderen verdragen zich heel goed met

haar; die hebben kalmer, noordscher, tragervloeiend bloed dan ons zuider-kindje Benjamin. Laat mij nog eens weten hoe het met uw lieveling is afgeloopen, en geef Uw kleinen vent in gedachten een zoen voor mij, omdat hij zoo lief is voor dieren.

Mevrouw A.C.F.G. - Uw stuk ontving ik; het zou zich tot artikel geleend hebben, indien de vorm anders ware geweest, maar zooals gij 't begin hebt aangevangen valt het meer onder de rubriek Gedachtenw., waaronder ik 't gaarne plaats. Hartelijk dank voor Uw vriendelijk begeleidend schrijven. Ja, ik ben heel ernstig ongesteld geweest, door het levensgevaarlijke van de hartzwakte bij de koorts, maar het is eigenlijk eerst van lieverlede zoo ver gekomen, zoodat wij-zelf het in het begin ook niet zoo inzagen als op het oogenblik-zelf. En ik geloof dat, wanneer professor Schott niet intijds had ingegrepen, dan behoorde ik nu op dit oogenblik allang onder de velen, die in Nauheim genezing zoeken; - en er blijven voor goed. Geleden heb ik inderdaad ook zeer veel, door hevige pijnen, en niet minder door die hart-benauwdheden, die misschien nog 't ergst van alles zijn tenslotte. - Ik ben Uw man dankbaar voor zijn instemming met mijn woorden over den Balkan-oorlog in het overzicht v.d. week van het vorig nommer. En met hem ben ik het óók eens, dat die arme slachtoffers van zoo'n onrechtvaardigen krijg diep, diep te beklagen zijn. Maar ook in ons land heerscht ziekte, armoede, gebrek. En wanneer men dan ziet hoe het geld zoo ruimschoots vloeit voor liefdadigheid in de verte (maar die meebrengt een heele boel reclame-gedoe voor eigen-ik), dan ergert men zich wel eens heel ernstig aan het verstoken-van hulp-blijven van de misdeelden in eigen kring - alleen omdat zij, die dezen behóóren te helpen, weten hoe er van hun naam en hun in stilte weldoen geen voordeel of eerbetoon voor eigen ik valt te verwachten. Om diezelfde reden erger ik mij ook steeds zoo innig aan het weldadigheids-gedoe in het openbaar voor aardbeving-slachtoffers, enz., vèraf. Met die menschen zelf heb ik het diepste medelijden, maar het is den gevers in zulke gevallen veel meer te doen om in de courant te komen, en als liefdadig bekend te staan, dan om werkelijk te helpen. De voorbeelden van de hardheid en meedoogenloosheid in eigen kring van juist zulke liefdadigheids-menschen zijn overbekend. - Gij spreekt van een vorig briefje. Echter, dat heb ik beslist *niet* ontvangen, noch hier, noch in Nauheim. Kan het zijn zoekgeraakt? Want ik heb nu alles nágezien. Waarheen, en wanneer, hebt gij het gezonden? Nogmaals hartelijk dank.

Ida. - Dat doet mij genoegen van U-ook weer eens te hooren. Ik moet nog een vroegeren brief van U beantwoorden, waarin gij wat down waart. Herinnert gij U nog wáárover? Ik kan daarop hier geen toespelingen maken, maar, daar gij in dit Uw schrijven er niets meer van zegt, noch dat het weer in orde is, noch het tegendeel, hoop ik eens spoedig van U te zullen vernemen of die schaduw is weggevaagd. Ik constateer in dezen brief dat gij een nieuw adres hebt. Ook daaromtrent schrijft gij overigens niets. - Uw brief dateert van 9 Nov:, waarin gij de hoop uitspreekt dat ik, bij de verschijning van het volgend nommer, weer thuis zal zijn; doordien ik echter nog zooveel langer in Berlijn werd opgehouden, dan ik oorspronkelijk dacht, ben ik eerst 4 Dec: thuisgekomen tenslotte. - Ja, ik herinner mij dat bij Uw vorigen brief òòk een bijdrage was, maar ik geef er de voorkeur aan nu maar eerst de hier-gevondene, op mij wachtende corr: af te doen, vóór ik die vroegere een beurt geef. Hartelijk dank en hartelijk gegroet.

P. - Dat deed mij zooveel genoegen na zoo langen tijd weer eens van U te hooren. Want, al was ik lang ziek, daarom vergat ik toch geen mijner Lelie-correspondenten. Integendeel, in die lange uren van stil-liggen, en niets anders kunnen doen dan denken, hebben mijne gedachten zich zoo vaak beziggehouden met menigeen, die mij zijn of haar leed of levenslot had toevertrouwd, en van wien ik mij afvroeg: hoe zal het alles zich ontwikkelen? Eerlijk-gezegd dacht ik dat ik niet meer voor U bestond, en nu vind ik hier integendeel zulk een hartelijken lieven brief. Inderdaad, gij hebt volkomen gelijk dat het heerlijk is zooveel liefde en vriendschap te mogen ontvangen bij zulke gelegenheden als deze mijne ziekte. Ik erken volmondig dat ik daarvóór zeer gevoelig ben, en dat het mij lust en kracht geeft mijn arbeid te doen, wanneer ik telkens opnieuw ondervind hoe zoo velen mij noodig hebben. En natuurlijk, - zooals gij terecht schrijft - dezulken als ik hebben daardoor óók vele vijanden. Dat kan niet anders. Zonder valsche bescheidenheid durf ik gerust Uw woorden overnemen: 'Hoe hooger men staat, hoe meer afgunst men moet ondervinden, en daaruit voortvloeiende vijandschap'. Zeker, er zijn óók hoogstaande menschen, wier leven in het verborgene blijft, en die daardoor minder de algemeene aandacht trekken, maar het is een feit dat het openbare leven niet anders kan dan vijandschap meesleepen voor dengene die, als ik, den moed heeft steeds onversaagd te strijden voor recht en waarheid en eerlijkheid zonder aanzien des persoons. Juist omdat dit van-zelven spreekt is Uw vooronderstelling volkomen juist dat dergelijke soort vijandschap mij dan ook in 't minst niet deert. - Gij spreekt van een vorigen brief van U. Ik heb van U niets liggen dat nog niet is beantwoord. *Indien* die brief dus is terecht gekomen, dan zoudt gij hem moeten hebben geschreven vóór ik naar Nauheim ging, en dan is hij ook reeds behoorlijk in de corr-rubriek behandeld. Dat gij het met Uw studie héél druk hebt verwondert mij niet. Overwerk U-zelve echter niet; zooiets wreekt zich altijd later, en, wat gij beschrijft van dat zóó laat opblijven, moet op den duur voor Uw gezondheid schadelijk zijn. - Met bijzondere belangstelling vernam ik alles wat gij schrijft omtrent de armenschool. Want een zeer goede kennis van mij is óók onderwijzeres geweest op een armenschool, en vertelt altijd hoe zij hare latere betrekking, aan eene school van gegoede kinderen, veel minder prettig vond, omdat deze laatsten zoo dikwijls ingebeeld, nuffig, en hoogmoedig waren, waar integendeel de arme stumperdjes met de kleinste kleinigheid tevreden en dankbaar zich toonden, en dikwijls aandoenlijke staal-

tjes gaven van hunne gehechtheid aan haar, omdat zij voelden dat zij van hen hield en medelijden met hen had. - Wat gij vertelt van dat armekind, dat de pook trof, door moeder bedoeld voor een ander slachtoffer onder haar kroost, is weer een bewijs te meer, hoe hoognoodig toch eigenlijk 't zou zijn, dat de kinderen méér beschermd werden door de wet tegen de ouders. Het is misschien niet altijd slechtheid maar ook onverstand waardoor deze zoo handelen en mishandelen. Zoo weet ik b.v. een gezin, waarin de ouders vlijtige, oppassende lieden zijn, maar die bij 't minste vergrijp van hun jongens hun toevlucht nemen tot de meest-wreedaardige straffen: opsluitingen van uren-lang in den donker, zonder eten, 's avonds laat hen buiten de deur sluiten, hen slaan, stompen, schoppen, enz. Dikwijls heb ik mij afgevraagd of ik de politie niet met zoo iets moest in kennis stellen, maar iedereen, dien ik om raad vroeg, antwoordde mij steeds, dat zulke gevallen geheel en al buiten het bereik van inmenging van politie liggen. Is dat niet treurig?

Nu heb ik U nog niet eens gemeld dat ik Uw gedichtjes alle drie heb aangenomen, en dat ik ze veel beter vind van vorm dan vroegere van U. - Wat dien innerlijken tweestrijd aangaat, die U kwelt, gij zijt op een leeftijd en in omstandigheden, waarin dat alles zoo heel natuurlijk is. Gij moet dien tweestrijd met U-zelve uitvechten, tenzij een plotselinge stoot van buiten U ineens in een andere nieuwe richting leidt. Gràag wil ik dat gij er mij over blijft schrijven. Ik heb reeds menigeen kunnen raden en helpen in zulke opzichten juist, die mij later schreef: ‘U weet niet hoeveel U mij toen geholpen hebt. Dat zie ik nu eerst, van achteren, in.’ - Wanneer men langs zoo vele wondere paden is gegaan, door het leven, als ik, dan leert men daardoor een diepen kijk krijgen in vele verborgene toestanden van menschen-lief en leed. Dus, gij zult in mij altijd een gewillige en belangstellende vriendin van U vinden.

Houd ik nog van hem? - Ik koos de kern waarom het gaat in Uw brief tot pseudoniem voor U. Nu zult gij U-zelve herkennen, en toch niet herkend worden. Uw brief komt terwijl ik aan de correspondentie bezig ben, en ik beantwoord hem dadelijk, omdat ik begrijp dat gij 't nóódig hebt aan U-zelve ontdekt te worden. Want, ja-zeker, gij houdt nog van hem. Dat staat voor mij vast. Uw heele brief handelt immers over hem. Maak U-zelven, uit verkeerden trots, toch niet wijs dat gij nu ineens dien ander liefkreegt. Terwijl gij mij dat vertelt, komt gij in denzelfden zin reeds weer terug op dien eersten, en op Uw triomf-gevoel tegenover hem, dat gij hèm nu toont hem te kunnen missen. Dat kunt gij niet. Dat is mij zoo duidelijk mogelijk uit den heelen toon van Uw brief. En ik zou ook zeer zeker denken, dat alles nog best in orde kan komen, indien gij U niet vergist ten minste in zijn gevoelens, en hij werkelijk U mèènt. Wààrdoor is die verwijdering gekomen? Gij legt dat niet zeer duidelijk uit. In elk geval staat het voor mij vast dat *gij* op dit oogenblik, waarop gij Uw brief hebt geschreven aan mij, nog van hem houdt, en daarom een groote vergissing zoudt begaan door U aan een ander te binden, een overijlde daad, waardoor gij wellicht Uw geluk voorgoed zoudt verspelen, omdat een zoo ondoordachte handeling U voor altijd van den eersten zou gaan scheiden. Schrijf mij nog eens opnieuw, en vertel mij alles uitvoerig. Ik ben overtuigd dat gij op dit oogenblik dubbel lijdt door Uw trots, die U ingeeft de houding aan te nemen alsof gij niets meer om hem gaaft. Waartoe echter? Dat is enkel het U-zelve dubbel zwaar maken. Vriendelijk dank voor Uw groot vertrouwen. Ik kan mij begrijpen dat gij in die jaren véél hebt gezien en ondervonden, en dat gij daardoor een geheel anderen kijk op de dingen kreegt dan

toen gij de Lelie laast op zooveel jongeren leeftijd. Schrijf mij maar steeds alles, zooveel gij wilt. En kies dan zelve een pseudoniem. Overigens kunt gij gerust zijn, ik noem nooit den naam mijner correspondenten, noch in de Lelie, noch aan anderen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Spoed-correspondentie.

Cora. - Uw lieve brief ligt vóór mij; door plaatsgebrek kon ik hem nog niet in dit nommer beantwoorden. Zoo spoedig mogelijk hoop ik tevens de U beloofde artikelen in zake vrouwenkleding voort te zetten.

Mevr. E. van B. te B. - Ik kreeg Uw laatste schrijven juist nadat ik Uw vroeger briefje had beantwoord in de vorige Lelie. Gij hebt mij met den warmen, innigen toon van die gelukwenschen zoo bijzonder getroffen. Zou het niet komen omdat ik *mij-zelve* geef in de Lelie, dat zij voor U en zoo vele anderen zoo aantrekkelijk is? Ik wéét dat ik dat doe. Ik geef mijn gansche ik er aan en in mijn werk, en ik geloof dat gij en degenen, die mij, als gij, begrijpen en navoelen, mij daardoor hebben liefgekregen met mijn goed en kwaad beide. Want het is zoo zelden dat een mensch den moed heeft zichzelf te zijn, zichzelf te geven zooals hij *is*. Maar het doet zoo goed die waardeering zoo uitgesproken te zien als gij het deedt, in niet véle, maar zoo blijkbaar uit Uw hart gewelde woorden. Ik dank U daarvoor heel oprecht.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Weet iemand ook een geschikt verblijf *vlak* aan zee (pension, hôtel of gemeubileerde woning) voor twee volwassenen en 4 jonge kinderen, van 15 Juni tot 15 Augustus?

-

Gaarne met prijsopgave.

A.B.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de **Gedachtenwisseling** door **A.C. Furnée - Govers**, tot een volgend nommer blijven liggen.

REDACTRICE.

1 Januari 1913
26ste Jaargang.
No. 27.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Gedenk te Sterven.

Ik zou wel eens willen weten hoe velen onder ons den moed hebben zich dat woord, - dat zoo onophoudelijk om ons heen klinkt in duizenderlei waarschuwingen - voor oogen te houden. Met gesloten oogen, niet willende zien, loopen de meesten, verreweg de meesten onzer, langs den afgrond, waarin ze weten dat ze straks, vroeg of laat, maar éénmaal zeker, zullen verdwijnen. Hoe ouder ze worden, hoe angstvalliger ze het woord doodgaan, het spreken over sterven, over ziekte en levenseinde, vermijden. En, als voor hen-zelf de eerste aanmaningen komen, van verval van krachten, van toenemende ongesteldheden, van niet te loochenen bewijzen dat de slooping voorgoed zich voorbereidt, dan nog willen ze niet begrijpen, houden zich angstvallig vast aan de vage beloften van geneesheeren, aan de troostwoorden van pleegzusters, en de uitvluchten van omringende familie-leden en kennissen.

Dat alles is me altijd zoo'n raadsel geweest. Waarschijnlijk omdat mijn recht-af-op-het-doel afgaande, waarheidslievende natuur mij altijd heeft doen onder de oogen zien van jongs-af: '*Es muss*,' - er is niets aan te doen. Wat helpt het zichzelf willen blinddoeken voor wat komen moèt?? Want immers, ook zelfs al is men een beslist-overtuigd-geloovige in een leven hiernamaals, dan nog is er iets weemoedigs in van alles wat ons hier beneden lief is afscheid te nemen, om het onbekende tegemoet te gaan. - En daarenboven, hoevelen onzer hebben dat geloof, die zekerheid? De meeste hedendaagsche menschen leven in twijfel, in ongewisheid, leven zonder veel levensvreugde in dit leven en zonder stervensmoed óók. Zij leven, omdat zij moeten leven; en zij zijn bang om te sterven. Zij weten, kort gezegd, hoe zij 't hier op aarde hebben, en niet hoe zij 't hierna krijgen zullen. En daarom hebben zij angst voor dat Hierna. En daarom willen zij er liefst zoo weinig mogelijk aan denken dat het komen *moet*, onherroepelijk.

Dàárin zit 'm m.i. de diepste oorzaak van de weeïg flauwe, kinderachtige, platte, laag bij den grondsche, ruwe, smakelooze, en weerzinwekkende 'vermakelijkheden', waarmede de overgroote meerderheid van het menschdom zichzelf bedwelmt in hare ledige oogenblikken - alleen maar om niet te behoeven te denken. Zichzelf het denken beletten, daarin wortelt het levensdoel van de overgroote massa, die voortzeult een zichzag-gangetje van om het dagelijksch brood werken, en de rest van den tijd doodt met zelfbedrog, van de nuttelоosheid van dat alles niet onder de oogen durven zien.

O 't nuttelooze van leven! Voor hen althans, die niet de vaste overtuiging met zich omdragen (en hoe weinigen hebben *wezenlijk* die overtuiging) door God op hun plaats op aarde te zijn gesteld. 't Nuttelooze van alles, van allen vooruitgang, en alle beschaving, en alle menschengedoe! Daar is slechts één ding dat zulk leven dragelijk maakt, dat is: het weten lief te hebben om zijn zelfs wil, om elk mooi moment dat het geeft, van liefde, van geluk, van natuurschoonheid, van poëzie die men er uit haalt voor zichzelf. Ik geloof dat slechts heel enkelen op die, alleen van hen-zelven geweten wijze, verstaan te genieten van het leven. Om zóóver te komen namelijk moet men zich éérst hebben losgemaakt van alle aardsche bekrompenheden en vooroordeelen, moet men staan op het standpunt van zichzelf zijn, zichzelf *durven* zijn, onvoorwaardelijk, onbekommerd om wat deze vindt, of die denkt, of gene belachelijk voorkomt, of nommer vier misschien vreemd moge toeschijnen. - Echter, wie zóóver is, zóó alleen staat, die leert daardoor, als een onvermijdelijk gevolg van zijn leven-durven en leven-kunnen, óók sterven-durven en sterven-kunnen.

Ik heb dikwijls gedacht, als ik verreweg het grootste aantal mijner persoonlijke vrienden en bekenden gadesla, dat ik met geen hunner zou willen ruilen, omdat zij geen van allen zoo intens kunnen *genieten* als ik. Zij bekommeren zichzelf namelijk om zoo oneindig veel nietigheden en kleinigheden en vormen en menschelijke opvattingen, waarvan ik los ben, absoluut los. En zij verstaan dientengevolge niet de blijdschap, die ik, ondanks zorgen en tegenspoeden en ziekte en pijn, in mij voel *om* het leven als zóódanig, *omdat* ik leef, en de zon zie, en de bloemen, en de boomen, - en de liefde ondervind van hen die ik liefheb.

Maar daarneven, - juist omdat ik heb afgedaan met allen schijn, - daarneven zie ik óók het: 'Gedenk te sterven' onder de oogen, als iets waarmede ik heb geleerd mij van jongs-af vertrouwd te maken, als met allen levensernst. Elk jaar zien we de kring onzer oude vrienden kleiner worden; nu valt er hier een uit, daar ginds een ander. Niet die naar den leeftijd 't eerst aan de beurt zouden zijn gaan vóór; telkens en telkens

opnieuw treft een onverwachte, als een donderslag uit een helderen hemel vallende, plotselinge slag door een geheel ineens afsterven. Hij of zij, die van uw eigen leeftijd was, misschien jonger dan gij, en veel sterker, veel gezonder scheen dan gij, werd opgeroepen, 't zij onmiddellijk, 't zij na wat korter of wat langer lijden, gij bleeft nog, en gij vraagt U-zelve af met een soort verbaasde ontsteltenis: Hoe is het mogelijk, dat ik er nog ben? Waarom dezen, en niet ik-zelf? En dan tracht gij weder te vergeten, wilt de waarschuwing van U zetten, wilt U opnieuw bedwelmen. - -

Waartoe o mensch? - Waartoe? Reken éérst af met het leven, maak eerst de som op van Uw geluk en Uw ongeluk, en zie wat U overblijft, en tracht daarna U vertrouwd te maken met die wetenschap, die voor ons allen zoo onmisbaar-noodig is, die wetenschap, dat op het leven volgt de dood. Elke minuut van Uw bestaan zou er U te

kostelijker om worden, gij zoudt bang zijn het te verkwisten en te vertreuren met zorgen om niets, met stilstaan bij kleine teleurstellingen, twisten, haarkloverijen, kleinzielige jaloezieën, eerzucht, kinderachtigheden. En, aan den anderen kant, 't onder de oogen zien van de waarheid zou U leeren haar niet meer te vreezen, haar te durven accepteeren als een noodzakelijk iets, als een onvermijdelijke oplossing van het groote raadsel waarin gij wandelt, van den dag af uwer geboorte, en dat heet: leven. - 'Dood, waar is Uw prikkel, Hel waar is uwe overwinning,' - heeft de apostel Paulus uitgeroepen. Ik geloof, wie met zichzelf in het reine is gekomen, die durft hem dat nazeggen; die weet -, om met de Genestet te spreken:

.... Een klok van scheiden luidt rusteloos door het dal,
En leerde zich bereiden, bereiden voor 't geval.

Zich leeren bereiden! That is the question. Benijdbaar, wie 't kan door 't omhelzen van een vast onwrikbaar geloof in de eeuwige zaligheid. Maar, ook voor hen die dat geloof niet hebben, is zich bereiden een levenseisch. Zich bereiden is vermijden zichzelf te blinddoeken en te bedwelmen. Zich bereiden is den moed bezitten de waarheid te aanvaarden, is, in de éérste plaats, den moed bezitten het leven te durven leven, niet in enghartige vormen en zorgen en kleinzieligheden, maar zooals het ons geschonken werd oorspronkelijk, als een vrij, zelfstandig, tot genieten bestemd bezit.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Overzicht van de week.

I.
Alphabetische terugblik op 1912.

A is de *Aanvang*, die nu werd verleden,
B is de *Balkan*, waar wreed wordt gestreden.
C is de *Coalitie*, waartoe mijn Oom Lohman behoort,
D is de *Doofheid* - waardoor Abraham Kuyper slecht hoort.
E is *Engeland* - waar over den vrede men praat,
F is *Ferdinand* van Bulgarije, met zijn duivels-gelaat,
G is *Garros*, de fransche vliegenier, - ginds in Rome geëerd,
H is *Hector Treub*, die in Amsterdam heeft gejubileerd,
I is *Indië*, - dat thans wordt geteisterd door pest,
J is *Juliana*, de éénige Oranje die ons rest.
K is dr. *Kuyper* - voor 't láátst in de Kamer gehoord,
L is dr. *Lingbeek*, onlangs op de N.R. Ct. zeer verstoord.
M is *Mackay* - berucht thans door Ommen,
N is de *Nederlander* - geschreven voor dommen.
O is mijn *Oom*, - die achter de schermen regeert,
P is zijn en mijn neef - *Professor*, die in Utrecht doceert.
Q is *Querido* - alleen door zichzelf hóóggeprezen,
R is 't *Roode-Kruis*, dat de wonden des krijgs ging genezen.
S is de *Standaard* -, dr. Kuyper's lijfcourant,
T is mr. *Troelstra*; die staat aan den tegenovergestelden kant.
U is 't *Uiterste Uurtje*, - dat sloeg, - of straks slaat;
V is 't *Vredespaleis* - dat, - tot spot van elkeen, - er thans stáát.
W is de *Waarheid*, - die nimmer klinkt zacht,

X is 't *Groote Onbekende*, dat altijd ons wacht.
Y is de '*IJver* voor Christus,' van 't Rechtsche Kabinet;
Maar **Z** is de *eindpaal*, die God allen zet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
'Vrede op Aarde'.

A i, z i e t! h o e g o e d, h o e l i e f l i j k!.... - In de Protestantsche *R'damsche Kerkbode* kwam heden een advertentie voor, van een protestantsche anti-coalitie-vereeniging, waaruit wij de volgende liefelijke ontboezeming wippen, gericht aan het adres der coalitie-broeders:

'*De coalitiemannen zeggen*, *dat zij strijden voor* "*de eere Gods*", *doch hun geweten zegt hun wel*, *dat dit* "*een leugen*" *is; zij strijden niet voor* "*Gods eer*", *maar om hun* "*kerkelijke heerschzucht te doen zegevieren*". *En*, *om dit te bereiken*, *trachten zij de Herv. Kerk* - "*hun vijand*" - *dood te drukken; het is immers* "*de valsche Kerk*", *en zij hebben* "*de ware Kerk*". *Rome had nooit een ander doel*, *dan den zegen der Hervorming te* "*vernietigen*", *en de nieuw-gereformeerden verkleinen dit Goddelijk werk, of plaatsen het in een valsch licht*, *om de Roomsche vrienden te vleien.*'

Ai, ziet, hoe goed, hoe liefelijk is 't, als zonen van 't zelfde huis als broeders samenwonen!

Vrede op aarde!...

Hebt liefde onder elkander!...

(Overgenomen uit de Vrije Socialist).

De hierboven, bij deze 'christelijke' adver-

tentie afgedrukte opmerkingen van ‘de Vrije Socialist,’ zijn zoo raak, dat *ik* er niets aan heb toe te voegen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Zoo is het.

In de ‘Vrije Socialist’ vind ik het onderstaande versje, - voor zoover ik weet uit het duitsch vertaald:

De oude Jacob stierf vannacht -
Zij hebben hem vroeg in den morgen
Zes planken voor een huis gebracht
En hem daarin geborgen.

Een simpel huis! Men geeft in 't graf
Den veldheer toch den veldheersdegen; -
Waarom ook niet den bedelstaf
Op deze baar gelegen?

Dien degen heeft hij trouw gevoerd,
Nooit rustte 't zwaard aan zijne zijde,
Tot hem de dood heeft aangeroerd
En van den strijd bevrijdde.

Hij was de wereld, zij hem zat. -
Met twaalf in één armoedig kluisje! -
Och, Lente, strooi een enkel blad
Op 't zwarte plankenhuisje.

Als had hij nooit iets groots gedaan,
Wordt hij door geen gedicht geprezen.
Geen paap heft 't mislied voor hem aan;
Waarvoor zou 't noodig wezen?

De penning, dien men wierp in 't zand
Uit d' equipages van de grooten,
Was al wat hij van ‘'t vaderland’
Als gunst ooit heeft genoten!

Wie hem van 's Hemels heerlijkheid
De schoonste dingen logen,
Zij zochten 't aardsche goed om strijd; -
Zoo wordt het volk bedrogen!

Rust zacht, al moet gij zonder hemd
Bij 't laatste oordeel u vertoonen,
Geen vorst kan, als 't bazuinlied stemt,
Schoon linnen meer vertoonen.

HERWEGH.

Zoo is het: '*Wie hem van 's Hemels heerlijkheid de schoonste dingen logen, zij zochten 't aardsche goed om strijd; - Zoo wordt het volk bedrogen.* - Zie maar eens rondom U, of de hedendaagsche Christenen - of zij zich protestantsch, Roomsch Katholiek, of hoe ook noemen doet er niet toe - ook maar iets *doen* van al datgene wat Christus, naar wien hun godsdienst zich héét, leeraarde. Wie onder hen beschouwt, behandelt, den arme, den bedelaar, de gevallene, *metterdaad* als zijn 'broeder', zijn 'zuster'? Uit de hoogte, met een: 'Ik dank U Heer dat ik niet ben gelijk deze,' een aalmoes toewerpen, ziedaar waartoe zich 't hedendaagsche Christendom bepaalt. En, voor de rest: voor zichzelf 't 'aardsche goed' naar zich toehalen, met beide handen! Zie maar rondom U hoe 't christelijk kabinet in dit opzicht voor zichzelf en familie en kennissen zorgt! En hoe dientengevolge iedereen, die deze heeren noodig heeft, om tot eere en aanzien te geraken, zich van lieverlede 'bekeert', - tot een rechtzinnig man, of een geloovige vrouw. *Dat* is namelijk op dit oogenblik 'de' weg naar den vetpot des levens. - En dan de oorlog, die, onder de goedkeuring van alle groote mogendheden, is gevoerd op den Balkan, - in naam liefst van het kruis! O ten hemel schreiende bespotting! En onze eigen Atjeh-wreedheden! En het concubinaat in het leger in Indië, waarvan een 'Christelijk' minister gemakshalve zegt, (zonder dat één der rechtzinnige Christenen protesteert), dat hij aan zoo'n 'historisch-ingewortelden toestand' moeielijk iets kan veranderen! Alles leugen, leugen, leugen, wat geschiedt zóógenaamd in naam van Christendom en beschaving, in waarheid alleen om eigen-ik te bevoordeelen. Alleen de zelfzucht regeert; de grove *zelfzucht.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Naar aanleiding van 'Herinneringen' door Anna de Savornin Lohman.
Uitgave Van Kampen, Amsterdam.

Jonkvrouwe Anna de Savornin Lohman.

Hooggeachte Freule Lohman.

Uw boek '*Herinneringen*' heb ik gelezen thans. 't Is 't eerste boek, na '*Vragensmoede*' dat ik van U las. Na het eerste (Vragensmoede) vond ik het zonde zou gauw weer iets anders te lezen. Ik moest de indrukken een wijle op mij laten inwerken, en er zoodoende langer van genieten. Ook dit boek bevalt mij zeer. Ik wil U er toch even over schrijven, wat aangaat een eigenaardige passage over de Ned. Herv. Kerk, zooals gij die teekent op bldz. 45 en 46. Het is m.i. *onjuist* 'dat de Ned. Herv. Kerk er belijdenis-schriften op nahoudt op papier, welke door moderne predikanten niet worden gehandhaafd'. Wat is de kwestie? Dit: De Ned. Herv. Kerk

houdt, als *instituut*, niet *formeel*, de hand aan het artikel dat in formeelen zin de tucht handhaaft (Art. 15 Reglement voor Kerkelijk Opzicht en Tucht). Zij handhaaft als *geestelijk* lichaam de tucht *in geestelijken zin*, maar acht zich niet geroepen tot de uitvoering van dit artikel, zooals Afgescheidenen (1834) en Doleerenden *dit opvatten.* Zij gaat hierbij uit van de gedachte dat de Kerk een *geestelijk* instituut is, waarvan in dezen het bijbelwoord geldt, wat de tucht in formeelen zin betreft: '*Laat ze te zamen opwasschen tot den dag des oogstes, opdat gij misschien met het onkruid ook de tarwe niet uittrekt.*'

De tucht wordt evenwel gehandhaafd *in de conscientie*, door predicatie, enz. enz. enz. Dat de herv. kerk hierin haar dienaars vrij laat is alweer om dezelfde reden. Bindt men ze, dan kweekt men bovendien huichelaars. En ook gaat men van de stelling uit, dat predikanten zoo goed als leeken voor Hooger Autoriteit verantwoordelijk zijn.

Intusschen geef ik U gaarne toe, dat de Afgescheidenen op meer geestelijke motieven konden bogen in 1834. De Doleerenden gingen zich te buiten door revolutie te gaan maken, in plaats van met hun klachten en bezwaren tot de wettig gekozen Synode te gaan. Hiervan gaf indertijd de *Utrechtsche Courant* een merkwaardig overzicht, in een artikel, dat ik even voor U wil overschrijven, daar het U misschien (men weet nooit) kon te pas komen. 't Luidt als volgt:

'Er is te Amsterdam een *vereeniging van kerkeraadsleden*, welke geheel bestaat uit volgelingen van Dr. Kuyper, en die steeds, zoo dikwijls dit noodig is, vòòr de openbare kerkeraadsvergaderingen bijeenkomt, en daar vaststelt hoe men in den kerkeraad spreken en stemmen zal. Aangezien de leden dezer vereeniging, die geheel een particulier karakter draagt en ten huize van Dr. Kuyper vergadert, over de meerderheid in den kerkeraad beschikken (80 tegen 20), zoo zijn de kerkeraadsvergaderingen slechts zittingen, waar de vonnissen worden uitgesproken, die in die "*particuliere vereeniging van kerkeraadsleden*" geveld zijn.

Wat was nu in de maand December (1885) in een dezer geheime zittingen besloten? Men zou aan de kerkvoogden de vrije beschikking geven over den dienst in de kerkgebouwen, zoodat zij van den predikstoel zouden kunnen weren, ieder die hen goeddacht. De opdracht was, daarop niemand anders toe te laten, dan zulke predikanten, die echt gereformeerd waren, volgens het gevoelen van Dr. Kuyper. Aangezien nu de heer Kuyper c.s. zoowel in de kerkvoogdij als in den kerkeraad de macht in handen heeft, wilde men eenvoudig de macht van het laatste lichaam overbrengen bij het eerste college, omdat de kerkvoogdij geen enkele autoriteit boven zich heeft, terwijl de kerkeraad altijd onder de hoogere besturen staat, en daardoor niet kon doen wat hij wilde.

Nu is er een bepaling in het reglement van den Amsterdamschen Kerkeraad, dat behalve de voorstellen, die op de agenda staan, ook onderwerpen mogen worden ter tafel gebracht en afgedaan, die door een bepaald aantal leden worden voorgesteld.

Wat was nu in een geheime vergadering der bovengenoemde kerkeraadsleden besloten?:

Op de kerkeraadsvergadering, te houden op den 21 Dec., onder voorzitterschap van Ds. v.d. Horst, zou, staande die vergadering, aan den voorzitter worden overhandigd een couvert, waarin het bovengenoemde voorstel, om alle macht over kerk en godsdienstoefeningen in handen te stellen van kerkvoogden. Het aantal onderteekenaars was meer dan voldoende en de meerderheid zou gereedstaan, om

alle voorstellen, uit die enveloppe te voorschijn komende, dadelijk *en bloc* aan te nemen.

Alvorens echter de leden dier geheime vergadering zoo de macht uit handen gaven, hadden de kerkvoogden, die ook leden der vereeniging waren, hun plan de campagne aan hunne trawanten medegedeeld. De revolutie zou onmiddellijk beginnen. Aan de drie moderne predikanten te Amsterdam, de heeren Laurillard, Ternooy Apel, en Berlage, zou dadelijk het recht ontzegd worden, om als dienstdoende predikanten de kerkgebouwen binnen te treden. Zonder complimenten zouden ze buiten de deur gezet worden. Iets beleefder zou men een 9-tal andere heeren behandelen, die wel tot de orthodoxe partij, maar meer tot de irenische (vredelievende) richting behooren, waaronder de predikanten De Graaf, Van Marken, Hogerzeil, Ten Kate, Vos, Adriani, Posthumus Meyjes en Westhoff. Men zou aan dezen kennis geven, dat men van hen liever niet meer gediend was en dat men hen daarom vriendelijk verzocht: zich voortaan te onthouden van het voorgaan bij godsdienstoefeningen, daar men op andere

en betere wijze in die behoefte zou voorzien. Dat waren er weer 9 op fatsoenlijke wijze aan den dijk gezet.

Eindelijk zou aan eenige broeders, die wel gereformeerd zijn, volgens het college van kerkvoogden, maar toch niet als makke schapen blindelings den leidsman wilden volgen, worden medegedeeld, dat ze in de kooi mochten blijven, mits absolutie vragende voor hunne zonden, en gehoorzaamheid belovende aan vader Abraham. Hiertoe behoorden ds. van der Horst, praeses van den kerkeraad, en ds. v.d. Dussen.

Men zou zoodoende 12 predikanten te kort komen, doch voor dezen waren reeds 12 plaatsvervangers aangeworven uit buitengemeenten. De lijst dier heeren bestaat reeds en, wat meer is, zij hadden zich reeds bereid verklaard, dadelijk op te treden wanneer alles in orde zou zijn.

Doch, o verdorvenheid van het menschdom, er was onder de schare, die in die geheime vergadering dit plan zoo kunstig had ontworpen, één Judas, die zijn broederen verried.

Het geheim kwam ter oore van het Classicaal Bestuur, vóórdat de bedoelde kerkeraadsvergadering gehouden kon worden, en de voorzitter, ds. v.d. Horst, was gewaarschuwd, welke dynamiet-bom voor hem zou worden neergelegd. Welke maatregelen genomen waren, om te waken, dat de inhoud van het gewichtige pakket, dat zulk een gevaarlijke brandstof inhield, schadeloos zou blijven, is een geheim van het classicaal bestuur, want ds. v.d. Horst, de voorzitter, pareerde den slag, door, toen op den bepaalden tijd nog enkele leden ontbraken aan het getal, vereischt om wettige besluiten te nemen, de vergadering onmiddellijk een week te verdagen.

In dien tijd nam het classicaal bestuur de noodige maatregelen om den coup *d'état*' te verijdelen, en de aanslag mislukte. Het bewuste besluit kon niet tot stand komen, en de heeren ontwerpers werden geschorst. De wereld werd daardoor, helaas, beroofd van een treffend schouwspel om te zien: Een kudde (van gereformeerde dominé's), en één herder (vader Kuyper), grazende in de vette weiden der kerkelijke goederen van Amsterdam.' - -

Geachte Freule, dit stuk, dat indertijd (in 1885) zooveel gerucht maakte, geeft een zuiver historische beschouwing van feiten. En de tachtig kerkeraadsleden, waaronder Kuyper en nog meer predikanten, die toen werden geschorst, strooiden het valsche gerucht uit onder de goedgeloovigen, dat zij *om hun geloof* werden vervolgd. Zij lieten den termijn, die hen was gesteld om terug te keeren van hun revolutionairen weg, door te erkennen dat zij berustten in het Besluit der Synode, waarbij de bedoelde geheime besluiten werden nietig verklaard, verstrijken, en zetten het 'vrome' maar 'domgehouden volk' op allerlei onchristelijke manieren tegen de wettige besturen op.

Het streven van Kuyper c.s. was niet van geestelijken aard, maar een zuiver politiek streven. Kuyper zelf had zich, als lid van het classicaal bestuur, steeds verzet tegen de voorstellen der ethischen om art. 15 Regl. van Kerkelijk Opzicht en Tucht te handhaven in formeelen zin. Hij zag in, dat dan de oorzaak om aktie te zoeken verviel. Later, na zijn schorsing, deed hij het voorkomen als ging de kwestie juist om de Tuchtzaak, in plaats van om het Beheer. Dit alles beweegt zich binnen het terrein der feiten. Nochtans ontving ik onlangs, op een ingezonden artikel in de Nederlander, naar aanleiding van de benoeming van Prof. Noordzij, waarin ik deze feiten opsomde, het volgend afwijzend briefje van den (doleerenden) redacteur, den heer de Savornin Lohman:

‘Geachte Heer! Hoe gaarne het hoor en wederhoor ook toepassend, kan ik uw artikel niet plaatsen, als bevattende een volmaakt in verkeerd daglicht gestelde voorstelling van feiten die 26 jaren geleden hebben plaats gehad, en waarover nu geen discussie meer kan worden toegelaten.
Indien het u interesseert ben ik gaarne bereid persoonlijk u beter in te lichten.’
Met achting
Uw dw.
(*get.*) A.F. DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik heb natuurlijk van dit ‘welwillende’ aanbod geen gebruik gemaakt. Immers, wanneer de heer Lohman wel bereid is iemand *persoonlijk*, onder vier oogen, in te lichten, waarom kan hij 't dan niet *in 't openbaar?* Trouwens, wat hij mij zeggen zou, laat zich gemakkelijk gissen. Ge moet uitgaan van de hypothese, dat: *a.* Christus de koning is van zijn kerk, *b.* alleen zij tot de ware kerk behooren, die de ultra-calvinistische leer onderschrijven, *c.* deze, volgens het gevoelen dezer heeren ‘*per excellence gereformeerden*’, in hunne hoedanigheid van ‘volk van God’

souverein zijn, en zich niet behoeven gebonden te achten aan de reglementen en voorschriften der Synode (al is die Synode wettig als zoodanig gekozen, en al hebben die vromen ook bij de aanneming en bevestiging die Synode gehoorzaamheid beloofd).

En, als we nu weten, dat de grondslag van de beginselen en het staatsbeleid dier ‘gereformeerden’ berust op Romeinen 8: ‘Er is geen macht dan van God, en de machten die er zijn, die zijn van God verordineerd’, dan geloof ik, dat er meer reden is te zeggen: dat juist de belijdenisschriften dezer gereformeerden (doleerenden) slechts op papier bestaan, en niet practisch worden ingeleefd, dan zulks te beweren van de Ned. Herv. Kerk, die de Tucht, van haar standpunt bezien - (d.i. in geestelijken zin, in de conscientie) - steeds in eere hield. Bij de gereformeerden en afgescheidenen ontaardt de evangelie-prediking in een prediking van menschelijke leerstukken, o a. die van de Duitsche heeren Ursinus en Olivianus (Heidelb. Catechismus), de polemiek tegen de Remonstranten, de door de dominé's der Dordsche Synode saamgelapte wijsgeerige dogma's, enz. enz. Men kan er alles hooren behalve den Bijbel. Er bestaat in die kerken geen leervrijheid, maar ieder predikant kan *den Bijbel* verknoeien zooals hij wil, wanneer hij 't maar doet met 'n beroep op Calvijn en de belijdenis.

Misschien, geachte Freule Lohman, vindt gij deze regelen niet belangrijk genoeg voor opname in Uw bij uitstek zoo actueel blad. In dat geval neem ik er genoegen mee dat *Gij* ze tenminste leest. Want, daar Uw levensloop, zooals ik in ‘Herinneringen’ mocht lezen, mij diep heeft geroerd, kon ik het van u niet onopgemerkt laten, waar Gij op bldz. 45 de voorstelling geeft, als zou de Ned. Herv. Kerk, waartoe ook ik behoor, verraad plegen aan haar eigene belijdenisschriften.

Met veel hoogachting
Uw. Dw.
Den Haag, 25 Dec. '12.
H. VISSER.

Den hierboven afgedrukten brief van den geachten inzender acht ik zeer zeker belangrijk genoeg, om hem onder de algemeene aandacht te brengen. In de eerste plaats dank ik hem voor zijn hartelijke slotwoorden, die getuigenis afleggen van, een warm medegevoel, waarvoor ik oprecht erkentelijk ben. In de tweede plaats zij hier met een enkel woord opgemerkt, dat het hier gaat om feiten die - gelijk uit het in dezen brief voorkomend particuliere briefje van mijn oom, Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, blijkt - 26 jaren geleden, toen ik nog een kind, was zijn voorgevallen, en die ik dus minder *beredeneerde*, dan wel pijnlijk *voèlde*, met mijn onbedorven geloofsleven van eene heel-oprecht God en den Bijbel liefhebbende jonge ziel. Dat gevoel nu werd onophoudelijk gekwetst door den fellen haat tusschen zoogenaamde ‘broeders in den Heere’ waarvan ik, - juist in die dagen waarin ik mij zou moeten voorbereiden om te worden aangenomen als een lid van de Kerk van Christus, - getuige was. Zij, die niet zooals ik zijn opgevoed in dien orthodox-christelijken atmospheer van toenmaals, zullen 't zich niet meer herinneren hoe de toenmalige predikanten van de Ned. Hervormde Kerk en de Kuyperianen elkaar openlijk, en van den kansel, *uitscholden*, in den letterlijksten zin, in alle mogelijke zoogenaamd godsdienstige bladen en couranten, tot zelfs des Zondags op den preekstoel. Zij zullen 't zich niet meer herinneren hoe mijn oom, 't Kamerlid, en mijn neef, zijn zoon, 't tegenwoordige Hooge-Raads-lid, de zaag in het Kerkgebouw hanteerden, en ‘gesmaad’ werden, gelijk het heette, ‘om Christus' wille’. Dat alles is lang sinds oversausd nu door een ‘broederlijk’ samenknoeien in de hedendaagsche politiek. De

doleerenden en de afgescheidenen en de orthodoxen die tot de Ned.-Herv. Kerk behooren staan nu niet meer als kemphanen tegen elkander over, zooals in die dagen, 26 jaren geleden, toen Dr. Kuyper en Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, mijn oom, 't Kamerlid, nog één van ziel en zinnen waren, als zijnde toenmaals beiden mannen van een partij, die er nog *komen* moest, en die daarom elkaar nog noodig hadden, in plaats van, zooals later 't geval werd, elkaar 't Leiderschap te misgunnen. In die dagen, waarvan ik spreek, heb ik mijn eigen familie verdeeld gezien door een geloofshaat, die mij nu - nu ik zooveel ouder ben - *komiek* én weerzinwekkend voorkomt, maar toen mij diep in de eigene nog zoo jonge ziel wondde. Daar was eenerzijds een oom, die de zaag en de bijl hanteerde, in naam der doleantie; daar was anderzijds een andere oom voor wien integendeel de Ned.-Hervormde Kerk het heilige Huisje was waaraan niet geraakt mocht worden; daar was hier een tante die haar toevlucht zocht bij de afgescheidene gemeente, en dientengevolge met haar meest intieme strenggeloovige vriendin nooit over de daar-gehoorde Zondag-preeken durfde spreken, omdat

deze laatste, tot de Ned.-Hervormde Kerk behoorend, dan met haar aan het twisten sloeg; daar was ginds een andere tante, wier gelaat reeds in vuur en vlam ontstak van toorngloed, als zij den naam van Kuyper maar hoorde, en die zich angstvallig vasthield aan alle door haar aangebedene Haagsch-orthodoxe dominees.

En ziet, die broeders en zusters uit één zelfde gezin, kinderen opgevoed in één zelfde bijbelgeloof van ‘Ai ziet hoe goed, hoe lieflijk is 't als broeders samen-wonen’, zij konden niet langer dan tien minuten bij elkaar wezen, zonder dat ze zich over en weer hadden driftig gemaakt, en bittere verwijten tot elkaar gericht hadden, over die quaestie van 't al of niet lid blijven van de Ned.-Herv. Kerk, waartoe allen van huis uit behoorden, althans tot het onderdeel ervan: de ‘fransche’ gemeente. Tallooze neven, nichten, en andere bloedverwanten, deelden vinnig in dien familiestrijd. Ik behoor namelijk nu eenmaal tot een geslacht, waarin de godsdienstigheid wordt betracht meer met onder elkaar vechten er over, dan met onder elkaar vergeven en liefhebben. Is het wonder dat ik, die dat alles aanhoorde, en die zocht, éérlijk zocht, *vrede* voor mijn ziel, mij met afkeer afwendde van een kerkgenootschap, dat zulk een weerzinwekkende verdeeldheid kon doen ontkiemen, dat ik, evenals mijne afgescheiden-gewordene tante, hierboven bedoeld, wenschte een toevlucht te vinden bij een kerkgenootschap dat niet innerlijk tegen zichzelf was verdeeld? Het nuchtere, koude, calvinistische van de afgescheidene godsdienst-oefeningen, waarheen ook mijn vader, zonder zich nochtans aan te sluiten, zijn toevlucht nam, verkilde mij echter. Ik had iets meer stemmends noodig dan het valsche schreeuwen, dat in de afgescheidene gemeenten doorgaat voor zingen, dan de lange, dikwijls gansch en al talentloos in elkaar gezette toespraken van dorpsdominees, die een paar uur lang uitrekten, als een kokinje, een of anderen bijbeltekst waarover zij gedurende dien bepaalden tijd *moesten* preeken.

Welnu, dat stemmende, dat de ziel machtig-ontroerende vond ik, een paar jaar later, nog steeds niet aangenomen, in die kleine duitsch-evangelische gemeente in den Haag, waarvan ik in mijn Herinneringen spreek, en waarbij zich later ook mijn vader heeft aangesloten. Ik vond dáár den vrede en de eendracht, die ik in mijn familiekring zag ontbreken door de toenmaals heerschende godsdiensttwisten over de doleantie en de Ned.-Herv. Kerk. Die vrede en die eendracht heeft zich onder hen, onder mijn familie, eerst weder hersteld toen de Kuyperperiode van eere en aanzien begon, en daarmede de weleer door velen onder mijn naaste bloedverwanten geminachte Vrije-unìversiteit-professor en doleerende dominee ineens opklom tot minister en tot een bij vorstelijke hoven rondreizenden voornamen diplomaat. Plotseling heb ik toen dezelfde ooms en tantes en neven en nichten, die vroeger zelfs zijn naam niet hooren wilden, voor dezen zoo hooggeklommen dr. Abraham Kuyper zien buigen, en vleien om de eer van een bezoekje van hem en zijn gezin. En, omgekeerd, heb ik diezelfde doleerenden, die eens geen voet zelfs in een Ned. Herv. Kerk wilden zetten om er ook maar een doop- of trouw-plechtigheid van anderen bij te wonen, hunne eigene dochteren en zonen zien uithuwelijken aan heel wat minder godsdienstige lieden dan Ned. Herv. menschen, namelijk aan ongeloovigen en liberalen, ja bekend-onzedelijk-levenden-zelfs; en de zegen Gods werd over die huwelijken afgesmeekt *in* de Ned. Herv. Kerk en *door* Ned. Herv. dominees. Politiek, alles politiek, en, geen geloof - ik zeg het den geachten inzender van harte na. Voor 26 jaar bracht die politiek mee zus te doen; thans brengt ze mee zoo te handelen. En, wat zijn vraag aangaat: ‘wanneer Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman wèl inlichtingen

onder vier oogen wil geven, waarom kan hij het dan niet in het openbaar doen'?, ik antwoord hem daarop: ik-zelve wéét, uit eigen ondervinding, dat Jhr: Mr. A.F. de Savornin Lohman onder vier oogen inlichtingen geeft, die hij in het openbaar *niet* uitspreekt. Waarom hij dat doet, dat moge hij-zelf verantwoorden, als Christen. *Ik* wensch niet in zijn schoenen te staan in dat opzicht.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nog eens de R.K. Kerk, en ik.

Voor Si-Arnoe.

Naar aanleiding van mijn Overzicht van de week in de Lelie van 18 December, getiteld: 'Een merkwaardige bekentenis van een R.K. geestelijke, naar aanleiding van mijn Overzicht van de week, in de Lelie van 20 November j.l.,' mocht ik dezer dagen den volgenden brief van een abonné ontvangen:

Aan

Freule Anna de Savornin Lohman, Den Haag.

Mejonkvrouw,

Oprechte belangstelling in Uw moeielijken arbeid, *instemming met zooveel wat aan Uw*

eigen ziel in de Lelie de lezers tegemoet treedt, ziedaar de bronnen waaruit het ondervolgende voortvloeit.

In Uw zoo raak antwoord aan dien R.K. priester (Lelie No. 25 van 18 j.l.) troffen mij enkele uitdrukkingen en wel deze:

'*dat m.i. het R.K. geloof van veel meer waarde is voor de zielerust dan het vage protestantisme,' en iets verder:*

'*ik benijd elkeen die het R.K. geloof bezit als een naar zichzelf onomstootelijke waarheid.'*

Ik waag de onderstelling dat deze appreciatie een gevolg is 1°. van eenigszins oppervlakkige indrukken, 2°. van Uw aard als vrouw, bij wie immers als regel mag worden aangenomen dat het hart heerschappij voert over het hoofd? Ik trek geen partij voor het protestantisme. Heine zegt ergens: 'als er in de prot. kerken geen orgels waren, dan was het protestantisme: gar kein Religion.'

Ik ben geen Christen en verlang evenmin het te worden, maar de levensleer, die Jezus den menschen voorhield, vind ik een der schoonste, en het is juist om het schril contrast tusschen deze en de moraalleer der R.K. Kerk dat mij Uwe boven aangehaalde woorden troffen.

Het zij mij daarom vergund U hierbij aan te bieden een tuiltje (onwelriekende) bloempjes, geplukt in den hof der R.K. moraal-theologie.

Definitie van het huwelijk:

'*Het huwelijk is het sacrament der gedoopten, volgens hetwelk man en vrouw elkander wederkeerig hun lichaam aanbieden tot eene voortdurende levensgemeenschap, tot het verwekken van kinderen en tot stilling der zinnelijke begeerte*'.

Kan het platter, grover, Freule? Dit is dus de opvatting van het huwelijk van.... de bruid van Christus! Te benijden is de goede Nazarehner niet, te feliciteeren met zoo'n engagement, evenmin.

En verder:

'*Het is geoorloofd de waarheid bedachtzaam te verbergen door op eene of andere wijs iets voor te wenden*'. - -

'*Als het misdrijf geheel geheim is, kan de getuige, ja is hij er zelfs toe verplicht, voor de rechtbank te zeggen, dat de schuldige de daad niet gepleegd heeft. Hetzelfde kan de schuldige, als er tenminste geen halfgeldend bewijs voorhanden is*'. - -

'*De behoeftige kan, als hij het voor zijn levensonderhoud noodige verborgen heeft, zeggen, dat hij niets heeft.*

Evenzoo kan een erfgenaam die, als er geen inventaris is opgemaakt, goederen verborgen heeft, mits hij daarvan geen schuldeischers te voldoen heeft, den rechter antwoorden, dat hij niets verborgen heeft, als hij daarbij denkt: waarvan ik schuldeischers zou moeten betalen

Evenzoo kan hij, die huwelijksbelofte heeft gegeven, maar zonder dat hij ertoe verplicht wenscht te zijn, die belofte ontkennen, n.l.: in den zin dat hij haar zou moeten houden'.

'*Wie slechts naar den vorm zweert, zonder bedoeling om zijn eed gestand te doen, is niet aan zijn eed gebonden*'. - -

Ik wil het plukken hierbij laten, doch er staat anders nog heel wat, en erger, in den tuin die door de Jezuieten gemaakt is tot een mesthoop.

Uwe tegenwerping dat naar eene moraalleer der Jezuieten niet de R.K. kerk aansprakelijk wezen kan, meen ik voldoende te kunnen ontzenuwen, door het feit dat deze kerk die leer tot de hare heeft gemaakt.

Het bovenstaande toch is ontleend aan de Moraal-Theologie van den 'heiligen' Dr. A.M. De Liguori, door de pausen Gregorius XVI, Pius IX en Leo XIII ex cathedra als richtsnoer voor de R.K. kerk gesanctioneerd.

Pius IX wenschte zelfs dat de geschriften van Dr. Liguori openlijk in gymnasiën, academiën, scholen, colleges, bij voordrachten, twistgesprekken, uitleggingen, in kerkvergaderingen, en bij alle kerkelijke studiën en christelijke (!) oefeningen zullen aangehaald en voorgedragen worden.

Naar mijne meening is eene kerk met zulk een moraal-leer een gevaar èn voor den Staat èn voor het individu. Voor de vrouw zelfs in dubbele mate, lettende op de voorschriften voor het sacrament der biecht, van dezen heiligen doctor. Daarover zal ik maar zwijgen.

Ik zal niet langer beslag leggen op Uw tijd, maar wensch alleen te herhalen dat slechts belangstelling in Uw werken en streven en voor het grootste deel instemming daarmede, mij het bovenstaande in de pen gaven.

Omdat het hier gaat om een zoo belangrijke, allen lezers en lezeressen interesseerende zaak, nam ik dezen brief hier in zijn geheel over, want inderdaad heeft de geachte correspondent gelijk in zijn vooronderstelling: ik heb van de R.K. godsdienstleer te weinig studie gemaakt, om van de hier door hem meegedeelde, inderdaad *stuitende* leerstellingen op de hoogte te zijn, en ook stem ik hem volkomen toe, dat mijn *vrouw*natuur zeer zeker wordt beïnvloed door het oneindig meer 'stemmende' van de R.K. godsdienstoefeningen vergeleken bij die van de

calvinistische en afgescheidene en orthodoxe protestanten, waaronder ik ben opgegroeid. Op een andere plaats in dit Blad heb ik in mijn antwoord aan den heer Visser, reeds verteld van het koude en nuchtere dat ik, van jongsaf voelde in de ellenlange preeken en zalvende gebeden, waarmee orthodoxe en speciaal calvinistisch-gezinde en gereformeerde predikanten een paar uren lang den tijd *rekken.* Ik ken niets afstootenders dan een protestantsch kerkgebouw, met zijn van alle poëzie ontbloote nuchtere banken, z'n de hand voor een fooi ophoudenden koster, z'n kale, naakte muren. Al kan ik-persoonlijk niets voelen voor heiligen-beelden en schrille kleuren, van mindersoortige schilderijen in gewone Roomsch-Katholieke kerken, toch begrijp ik volkomen hoe het gewone volk zich daaraan méér laaft, dan aan de nietszeggende witte wanden van onze protestantsche Kerken. Maar, kom nu eens in Rome, in den Dom in Keulen, in den San Marco in Venetië, en, indien het U gaat als mij, dan kunt gij niet anders dan U dáár, in die van zooveel piëteit getuigende heerlijke wonderwerken uit het verleden, voor een oogenblik ‘nader bij God’ voelen. Ik herinner mij, van vele jaren geleden, hoe de toenmalige duitsch-evangelische predikant in den Haag zijn gemeente opwekte, bij te dragen tot het verschaffen van gekleurde kerkramen, (want in de duitsch-evangelische gemeente heerscht veel méér zin voor ‘uiterlijkheden’, van altaar, altaarkleed, enz., dan in onze Ned. Hervormde Kerk), en hoe hij bij die gelegenheid de woorden gebruikte: ‘Gij zult allen gewillig zooveel geld mogelijk uitgeven om Uw aardsche woning zoo mooi en gezellig als maar mogelijk is te maken; waarom wilt gij dan aan het Huis van God ontzeggen wat gij voor Uw eigen thuis wèl noodig vindt?’ Die woorden, die mij, om de waarheid ervan, troffen, zoovele jaren nu reeds geleden, zij worden door de R.K. Kerk in praktijk gebracht. En zonder twijfel gaat dientengevolge van haar godsdienstoefeningen een bekoring uit, die de vrijzinnige protestanten *trachten*, door de jaloezie wakker geschud, er bij hun kerkgenootschap weer in te brengen, met koorgezang, enz. -

't Geen niet gelukt.

Waarom niet? M.i. komt dit door datgene waarom het gaat in mijn door U aangehaald zinnetje, waar ik zeg, dat ik den Roomsch-Katholieken hun geloof benijd. Zij hebben namelijk een *geloof.* De vrijzinnige protestanten hebben dat *niet.* Daarom gaat er van hen geen kracht uit. Zij vormen geen eenheid. De een gelooft voor zichzelf dit; de ander wat anders; nommer drie in 't geheel niets. En toch noemen ze zich allemaal te zamen ‘vrijzinnige protestanten.’ Daarentegen heeft de R.K. geloovige voor zichzelf een zeer beslist *zeker weten.* Nog dezer dagen heb ik van een R.K. priester dienaangaande een brief ontvangen, die mij weder versterkte in mijn overtuiging, dat zulk een geloof benijdbaar is. Daaruit echter volgt geenszins dat *ik* het zou kunnen omhelzen. Juist *omdat* ik daarmede dan ook zou moeten goedkeuren dergelijke leerstellingen, als die welke Si-Arnoe hierboven aanhaalt, heb ik zelfs nooit den lust gevoeld mij in de quaestie van persoonlijk tot den R.K. godsdienst overgaan ook zelfs maar te verdiepen. Geloof en Kerkgenootschap zijn m.i. twee zoo héél verschillende dingen. Geloof is benijdbaar; en, van alle ‘gelooven’ vind ik het R.K. geloof verreweg het benijdbaarste. Maar een Kerkgenootschap is een *aardsche* instelling. Uit een aardsch oogpunt nu is de R.K. Kerk m.i. zoo handig, zoo verstandig, en zoo menschkundig ingericht als geen ander ter wereld. Vandaar dat de protestanten haar haten; vandaar dat zij, diens ondanks, stand houdt, eeuw in eeuw uit. Maar, vandáár ook dat zij zich schuldig maakt aan zulke schandelijke, met

den Bijbel en de leer van Jezus in flagranten strijd zijnde leerstellingen als die welke Si-Arnoe hier meedeelt, en als zij er vele, zeer vele telt. - Ik hoop dat ik mij nu duidelijk heb uitgedrukt. Uit een aardsch oogpunt beschouw ik de R.K. Kerk als een meesterstuk van macht en kracht, waartegen het in zichzelf verdeelde protestantisme in de verste verte niet op kan, maar tegelijk als een instelling, die met de zuivere leer van Jezus *niets* meer heeft te maken. Het geloof echter, het R.K. *geloof*, dat priesters en leeken, alle eeuwen door, bracht en brengt tot daden van zoo groote zelfopoffering en naastenliefde, als geen andere geloofsovertuiging ter wereld ze vermag voort te brengen, dat geloof heeft met het Kerkgenootschap niets te maken. Dat *geloof* benijd ik.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Zie Corr:*)

Gedachtenwisseling.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

‘Het Evangelie een kracht Gods.’

Met verwondering las ik, in verband met het opschrift, ‘het Evangelie’, den inhoud van het hoofdartikel in de Hollandsche Lelie van 28

Aug. Critiek uitoefenen op den eigenlijken inhoud ligt buiten mijn bereik en zou ook tot niets leiden; trouwens de schrijver zelf zegt ook bij het begin van zijn vorig artikel, alleen den inhoud weer te willen geven van eenige werken zonder critiek te willen uitoefenen. Toch vroeg ik mijzelf af na lezing met welk recht dit artikel 'het Evangelie' genoemd wordt.

De vergelijkende studie over de herkomst van namen en van benamingen van godsdienstige of kerkelijke begrippen, te zamen genomen met de studie over de afkomst van eenige zedelijke voorschriften, als zoodanig of in gelijkenissen, vormen toch niet samen de studie over 'het Evangelie'.

Het Evangelie is in zijn wezen toch iets anders dan godsdienstige benamingen en zedelijke voorschriften.

'Het Evangelie is een kracht Gods tot zaligheid een ieglijk die gelooft' (Rom 1:16). En dit nu niet alleen omdat Paulus het heeft gezegd, maar omdat er door alle tijden heen tot nu toe menschen gevonden worden, die het uit hebben kunnen spreken: ook voor mij was het Evangelie die kracht Gods.

Als de discipelen van Johannes den Dooper tot Jezus komen en vragen: 'zijt gij degene, die komen zou, of verwachten wij een ander' krijgen zij tot antwoord: 'boodschapt Johannes, wat gij hoort en ziet:,.... aan armen wordt het Evangelie verkondigd.' Hierin moet dan voor Johannes het bewijs liggen dat Jezus is de van God gezondene, omdat in dit aan God gewijde leven, waarin de waarheid heerscht, God werkt met zijn krachten en zich als liefde openbaart.

Ware dit leven van Jezus aan tijd en plaats gebonden gebleven, wetenschappelijke onderzoekingen zouden voor ons aan de beteekenis van die boodschap voor Johannes de kracht hebben kunnen ontnemen.

Nu echter op Paaschmorgen dit leven in Jezus geopenbaard op is gegaan over de geheele menschheid voor alle tijden, zijn er altijd menschen geweest, die hebben mogen getuigen, die boodschap is nog van kracht, zij zegt ons hetzelfde als eens aan Johannes den Dooper. Op de vraag 'is Hij degene die komen zou', hebben zij met het oog op zichzelf kunnen antwoorden: Hij is het, want 'aan armen wordt het Evangelie verkondigd.'. Zij zijn arm geweest aan liefde, aan levensmoed en levenskracht, het leven heeft hun een verloren zaak toegeschenen. Niet wetende waar het te zoeken, hebben zij, vertrouwende in het Evangelie van Gods liefde, in Jezus geopenbaard, zich in hun nood tot God gekeerd. Hij heeft dat vertrouwen niet beschaamd, Hij heeft hun laten zien, dat zij op eigen kracht vertrouwend den eigen weg waren gegaan, dat zij niet trouw waren geweest in 't gehoorzamen aan zijn wetten van waarheid en liefde, dat de zonde de oorzaak was van hun ellende. Hij heeft hun den rechten weg gewezen en geholpen dien te gaan. Zoo werd het Evangelie hun de kracht om met blijdschap het leven weer in te gaan en het voortaan God te wijden door het waar te maken en bovenal het te geven in liefde tot den naaste; daarin hebben zij hun levenstaak gezien. Het gevoel: 'God heeft toch ook mij lief en wil mij in zijn dienst gebruiken' heeft weer waarde aan hun leven gegeven en is hun de kracht geworden tot hun levensblijheid. Een 'gaat heen en zondig niet meer,' is in zijn vrijspraak een kracht geworden in hun leven om de zonde te overwinnen veel meer dan allerlei zedelijke voorschriften dit zouden hebben kunnen bewerken, van welken oorsprong ze dan ook waren.

Zij hebben zoo goed kunnen begrijpen, dat Jezus kwam om te zoeken, wat verloren was. Hij kende geen uiterlijke beperkingen. Hij genas den knecht van een heìdensch

hoofdman, Hij predikte het Evangelie aan een Samaritaansche vrouw, de tollenaar en de zondares beiden deelden in zijne liefde. Zij allen geloofden in Hem en het Evangelie werd hun een kracht Gods. En nog roept Jezus het ieder zonder onderscheid toe: ‘Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop’.

Het geheele wezen van Jezus, zijn geheele persoonlijkheid predikte Gods liefde. Hij zeide dan ook: ‘Wie Mij gezien heeft, die heeft den Vader gezien.’ Daarin lag en daarin ligt nu nog de kracht, die er van het Evangelie, door Jezus gebracht, uitgaat. Doordat wij weten, hoe Jezus de menschen aanzag tijdens zijn leven, kunnen wij weten hoe God ons aanziet. Van Jezus staat telkens geschreven: ‘Hij werd met innerlijke ontferming bewogen.’ Hoevelen voelen zich ook nu getroost en voelen den levensmoed terugkeeren, als het tot hen doordringt: ‘dan ziet God ook mij met ontferming aan.’ Bij hoevelen heeft het geen weerklank gevonden dat bekende: ‘Komt tot Mij, die vermoeid en belast zijt en Ik zal u ruste geven.’ Zij hebben zoo goed kunnen begrijpen, dat er eens op Jezus het woord van Jesaja werd toegepast: ‘het gekrookte riet zal Hij niet verbreken en de rookende vlaswiek zal Hij niet uitblusschen.’

Hoe nauw het geloof in Gods liefde en het geloof in Jezus samen gaan, ervaart men zoo goed, als door de een of andere omstandigheid dat geloof in Gods liefde wordt geschokt; dan is ook Jezus weg uit de levenssfeer en omgekeerd als Jezus weg is, is 't vertrouwen in Gods liefde weg, men voelt zich eenzaam, verlaten en veroordeeld. Alle energie is weg, er is geen toekomst, er is geen levensdoel. Het geloof in het Evangelie van Gods liefde, in Jezus geopenbaard, het geloof in Jezus zelf geeft de levenskracht en de levensblijheid. Voor wie dat heeft ondervonden, doet het er niet toe, wat de critiek uitmaakt, Jezus blijft Jezus en het Evangelie, het Evangelie. De werking, die er van 't Evangelie uitgaat, de kracht die de mensch er door ontvangt is het bewijs voor de echtheid.

Een Nirwana, als toestand van gelukzaligheid, die door den mensch bereikt wordt, wanneer hij de hartstochten en slechte gedachten geheel uit zijn binnenste heeft verdreven, komt voor den christen dan ook in zijn beteekenis niet overeen met het koninkrijk Gods. Jezus ging het land door predikende ‘het Evangelie des Koninkrijks.’ Jezus heeft om zich heen die sfeer geschapen, Hij heeft in zijn persoon dat Koninkrijk gebracht, waarin liefde en waarheid heerschen, waarin het heet, ‘draagt elkanders lasten en volbrengt alzoo de wet van Christus’ en dat niet op hoop van belooning, maar ‘de liefde van Christus dringt

ons', zooals Paulus zegt. Liefde is daar de drijfveer om Gods wil te doen. En op het doen van dien wil komt het aan. 'Niet wie zegt Heere, Heere, zal ingaan in het Koninkrijk der hemelen, maar die *doet* de *wil* mijns Vaders', en weer elders 'zoo gij dan deze dingen weet, zalig zijt gij, zoo gij dezelve *doet.* Ieder, die met zijn geweten rekening houdt, kan ook nu de waarheid van deze uitspraken ondervinden, zij zijn niet aan tijd of plaats gebonden.

Als ons leven in strijd is met den wil van God, met Gods wetten van waarheid en liefde, is de band tusschen God en ons verbroken, we zijn niet in de sfeer, waarin Jezus ons brengt en er is geen sprake van een 'zalig zijt gij'.

Eerst als wij, op Jezus ziende als openbaring van Gods liefde, ons aan die liefde hebben toevertrouwd, met den eerlijken wensch Gods wil te doen en ons door Hem te laten reinigen van het zondige in ons, als liefdegeven, als dienen ons een levensbehoefte is geworden, is er sprake van een 'zalig zijt gij.'

Geen wetenschappelijk onderzoek kan dit feit te niet doen. Dat onderzoek moge dan ook uitmaken wat het wil omtrent den inhoud en de herkomst van de boeken van het nieuwe testament, hoogstens kan het vormen aantasten, die gedurende eeuwen de dragers waren van goddelijke waarheden, er zullen, en misschien juist door dat aantasten der vormen, steeds meer stemmen opgaan, die openlijk verklaren: 'en toch wordt aan armen het Evangelie verkondigd en tòch is *het Evangelie* ook mij gebleken te zijn *een kracht Gods*'.

A.C. FURNÉE-GOVERS.

den Haag Sept. 1912.

Ter bespreking toegezonden.

De uitgever L.J. Veen, Amsterdam heeft niet mijn smaak geraadpleegd, maar *wel* dien getroffen, toen hij voor 't omslag van zijn gewone jaarlijksche uitgave, ditmaal **Het jaar 1913**, koos een afbeelding van den grooten Napoleon.

Verschillende voorstellingen uit het leven van Napoleon versieren den inhoud, die als verhaal grootendeels bestaat uit een levensschets van hem, door C. Joh. Kievit: Een Corsicaansche jongen. Verder bevat dit handige boekje, behalve een inhoudsopgave van de vele uitgaven op allerlei gebied van dezen bekenden uitgever, een gemakkelijk post- en telegraaf-tarief, een dito kalender voor 1913, waarbij men kleine notities kan maken, alsmede een overzicht van den belangrijken inhoud van het insgelijks door den heer L.J. Veen uitgegeven tijdschrift: Onze Kunst.

De Molen. Kalender van de Meulenhoff-editie voor 1913. (Uitgave van Meulenhoff en Co., uitgever Amsterdam). Onder den titel 'Waarom' geeft de aanvang van dit nette boekje een zeer goed denkbeeld van 'Waarom en Wat de Molen maalt'. Hij heeft namelijk het doel de werkzaamheden der uitgevers, en hunne plannen, aan het publiek bekend te maken. In het bijzonder voor het uiterlijk van het boek wil deze firma veel zorg dragen. Onder de in voorbereiding zijnde werken noem ik: *Vrouwen in Napoleon's* omgeving, waarvan de heer Geerke de bewerker zal zijn. Een andere toekomstige uitgave is eene Galerij van 'bekende fransche tooneelspelers'. Maeterlinck's **'Monna Vanna'** zal, door Fr. Mijnssen vertaald, spoedig het licht zien. Enz. enz. Ook op het gebied romanlectuur beweegt zich deze firma, die in dit opzicht nieuw werk aankondigt, of herdrukken, van van Hulzen, Anna van

Gogh-Kaulbach, e.a. Enkele uittreksels uit de uitgaven, versierd hier en daar met portretten, vullen den overigen inhoud.

De Elf provinciën, uitgever Voorhoeve, Zwolle, is een elk jaar terugkeerende, zich daardoor burgerrecht-veroverd-hebbende uitgave, - gelijk thans reeds overbekend is, omdat men haar zoo veelvuldig ziet, versierd met de wapens der elf provinciën, en bevattende, boven elke week-opgave, een of andere aardige afbeelding uit ons land. Ook ditmaal is het schild in blauw en goud getint, en doet daardoor zeer fijn aan.

Van den **Internationalen Kalender** van W.J. Thieme & Co., Zutphen, heb ik reeds zoo dikwijls en zooveel goeds gezegd, dat ik vrees in dezelfde woorden te zullen vervallen, wanneer ik opnieuw mijn vreugde uitspreek over de verschijning van dezen goeden ouden vriend. Het gaat met hem als met een levenden vriend van dien aard. Je kunt op hem rekenen. Je weet wat je aan hem hebt. Hij geeft je niet steeds alles van één richting, maar de gedachten en de ideeën van verschillende mannen en vrouwen uit verschillende landen, en juist daardoor is hij zoo aantrekkelijk.

Neerlandia 1913. Uitgever Voorhoeve, te Zwolle, is een met plaatjes aardig-versierde luxe-uitgave. 't Schild, naar Mesdag, is een ècht-hollandsch zee-gezicht, terwijl elke datum vergezeld gaat, niet alleen van een afbeelding van een kasteel of gezicht uit ons land, maar ook van een daarbij behoorende beschrijving, die òf den lust opwekt een kijkje te gaan nemen, òf oude herinneringen verlevendigt. Ook deze kalender heeft zich een blijvende plaats veroverd,

gelijk zijn telken jare verschijnen bewijst. En dat verdient hij dan ook.

Groot Vegetarisch Kookboek, door **Mevr. Cathenius-van der Meijden**, (uitgevers Nygh en van Ditmar, Uitgevers-Maatschappij Rotterdam). - Mevrouw Cathenius-van der Meijden is in het algemeen genomen geen onbekende meer, en in het bijzonder is zij dat niet, voor de lezers van dit blad, waarin ik indertijd een over den omgang met dienstboden handelend boek, van de hand dezer zelfde schrijfster, uitvoerig besprak, en aanbeval. - Er is iets sympathieks in - bij al het nuttigheids-gedoe van vele mevrouwren -, hier eene huisvrouw en echtgenoote te zien bewegen op zoo zuiver-huishoudelijk-vrouwelijk terrein, als dat van dienstboden en koken enz. De nuttige dames zijn zoo talrijk, die over de sociale nooden en de opvoeding op de school en de gevaren van drankmisbruik prachtig weten te redeneeren, maar die daarbij gansch en al uit het oog verliezen, hoe deze gróóte kwaden dikwijls kleine oorzaken hebben, in het gebrek namelijk aan gezelligheid, comfort, enz., thuis. Een vrouw, die haar man steeds ontvangt met klachten over de dienstboden, eene moeder die haar kinderen slecht-toebereid eten voorzet, zij dragen veel meer bij tot de ondeugden en kwalen der maatschappij, waarover zij hartverheffend weten te redeneeren, dan zij misschien zelve inzien, in haar bekrompen zelf-aanbidding. Juist daarom is het goed dat mevrouw Cathenius-van der Meijden aan het door vele hedendaagsche gehuwde vrouwen, of die 't worden willen, zoo verachte koken de eere geeft, die daaraan toekomt, en, in niet minder dan 1001 recepten, den vegetariërs speciaal, - maar ook voor hen die 't niet zijn, bevat het boek een menigte recepten van groenten-toebereiding, taarten, pastei-korsten, dessert-gerechten, enz. - een welkome gelegenheid geeft tot ‘afwisseling’ in de dagelijksch terugkeerende, dikwijls zoo eentonig-toebereide maaltijden.

In het bijzonder de inleiding wil ik hier nog even ter kennismaking aanbevelen, - de recepten moet ieder voor zichzelf beproeven - maar de inleiding trof mij als zeer verstandig-gesteld, vrij van dat ‘drijven’ dat zoo vele ‘systemen’ aankleeft. Mevrouw Cathenius-van der Meyden namelijk zegt zeer terecht, dat zij zooveel mogelijk de Vegetarische leefwijze aanbeveelt, aan den anderen kant echter zelve rekening moet houden met het reeds min of meer aan vleesch-gewoon zijn van haar leeftijd. - Zoo gaat het velen onzer, die, om de een of andere reden, gráág vegetariër *willen* zijn, en 't niet kunnen doen toch. Zelve deel ik de zienswijze van de schrijfster, ofschoon ik-voor-mij veel meer voel voor 't vegetarisme uit een oogpunt van dierenliefde, van het: ‘Gij zult niet dooden’ ook aan den dierenwereld in praktijk-willen brengen, dan omdat ik vleesch-eten voor per-se schadelijk houd. ‘Dit vegetarische receptenboek beschouwe men voornamelijk als een overgang voor de velen, die tot het vegetarisme *willen* overgaan’. Ziehier een zin uit de inleiding, die het karakter van dit uitgebreide, met groote zorg samengestelde Kookboek geheel en al teekent. - Ik voeg er nog bij voor Indische dames - en hoevele Indische dames telt ons vaderland niet, en ons den Haag in 't bijzonder - dat voor hen een aanhangsel is bijgevoegd: De Indische tafel in Holland. Vergis ik mij niet, dan is de schrijfster zelve bekend, uit eigen ervaring, met Indië. In elk geval zal ik op dit speciale terrein van kookkunst niet wagen een oordeel uit te spreken. Want ‘de Indische tafel in Holland’ is voor mij een gesloten boek, en mag dat, naar wat ik er in Indische hotels van ondervond, blijven óók.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het Dagboek van tante Jeannette.

Mevrouw van der W.-P. den Haag. - Ik beloofde U in het vorig nommer eenige meerdere inlichtingen, kan echter wegens plaatsgebrek nog geen uitvoerig artikel geven in deze Lelie. Gij zult in Maison Phaff, Plaats 24, stellig first rate slagen voor het door U bedoelde costuum. Ga gerust daarheen en overtuig U met eigen oogen, dat gij daar in een first-class huis zijt. Madame Derwel, Anna Paulownastraat, 19, den Haag, is tot 6 Jan. afwezig; de zaak is tot dien datum gesloten.

Neen, de heer Huyser, dien ik steeds aanbeveel voor corsetten, insgelijks uit eigen ervaring, en over wiens zaak ik meermalen met den grootsten lof in de Lelie schreef, woont *niet* in den Haag, maar in Amsterdam.

De zaak Huyser in den Haag heeft niets met de zijne uit te staan. Zijn adres is Heiligenweg 4-6 Amsterdam.

Ziedaar een voorloopig antwoord, wegens plaatsgebrek.

Uw dn:

Tante JEANNETTE.

pour copie conform:

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Mijn Liefde.

Hoe teer en mooi is mijn liefde,
Hoe mooi en teer en rein!
Zoo rein kan het stroomende water,
De blanke sneeuw niet zijn.

Hoe groot en sterk is mijn liefde,
Hoe machtig, sterk en groot!
Zoo sterk als de stroom van de bergen,
En macht'ger dan de dood.

Hoe zacht en goed is mijn liefde,
Hoe teeder, goed en zacht!
Zoo zacht als het slapende kindje,
Dat in zijn droomen lacht.

Hoe woest en wild is mijn liefde,
Hartstocht'lijk, woest en wild!
Zoo wild als een laaiende vuurgloed,
Als honger, nooit gestild.

P.

's Avonds.

s Avonds, dan ben ik alleen met jou,
's Avonds en 's nachts in m'n droomen;
Over 't rits'lende blarenbed
Hoor ik je, zie ik je komen!

Zachtekens neem je me tegen je□aan,
Zegt mij zoo wondere dingen....
'k Kan haast van weemoed wel schreien gaan,
'k Wou van geluk welhaast zingen.

Plekje in het bosch, waar de gouden zon
Schijnt door de dichtgroene boomen,
Jij weet zooveel van ons mooi geluk,
Heimelijk hebt het vernomen.

In al mijn droomen ben ik steeds daar,
'k Ben er in al mijn gedachten.
Mocht je verlangend eens tot mij gaan,
'k Zal je daar altijd verwachten.

P.

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnes

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Si-Arnoe. - Ik heb de vrijheid genomen Uw brief in zijn geheel af te drukken, omdat ik hem belangrijk van inhoud vind. De quaestie Roomsch-katholiek of protestant vindt - als alle godsdienstquaesties in Nederland - steeds een overgroote belangstelling. Ik verwijs U naar mijn antwoord in het in dit nommer voorkomende artikel. Ter dezer plaatse wil ik U bovendien nog hartelijk danken voor Uw vriendelijk schrijven. Eerlijk-gezegd, daar Uw naam en positie voluit op den achterkant van Uw brief waren vermeld, dacht ik, hem openend, een scherpe veroordeeling te zullen lezen van mijn schrijven in de Lelie op een geheel ander gebied (gij zult vermoedelijk wel begrijpen wat ik bedoel). En het was mij uiterst aangenaam integendeel in U een abonné, en een 'die voor een groot deel instemt met wat ik schrijf,' te mogen begroeten. Ik betuig U mijn beleefden dank.

John. - Hartelijk dank voor Uw gelukwenschen bij mijn herstel. Indien gij mij in Augustus geschreven hebt voor de eerste maal, sinds gij de Lelie leest, dan zijt gij inderdaad nog een onbekende voor mij, want ik lag vanaf den 1sten Aug. te bed, en ben gedurende die maand steeds ernstiger ongesteld geworden, zoodat de toen aankomende brieven natuurlijk niet door mij konden worden behandeld. Ik zal den reusachtigen stapel uit dien tijd nazien, om den Uwen, en het daarbij behoorende stukje, op te zoeken, maar ik begin met U nu terstond op dit laatste schrijven te antwoorden, om U een levensteeken te geven. Maar nu krijgt gij eerst even een 'standje', om Uw onnoodige inleiding dat er 'moed' toe behoort mij te schrijven. Ik kan immers niet genoeg herhalen, dat ik 't integendeel zéér waardeer, wanneer mijn abonnés en lezers mij door hunne brieven toonen, dat zij voeling met mij wenschen. Dat bewijst immers dat ik hun iets *zeg* door de Lelie. En *dat* is voor mij de grootste voldoening op mijn werk. In het bijzonder geeft *gij* mij ook die voldoening, om hetgeen gij schrijft over mijn 'Overzichten van de Week':

'*Die de oogen vaak open doen gaan voor veel, waar anders niet op wordt gelet. Tenminste ik leerde er door meer aandacht te wijden aan vele dingen, die me*

van-zelf-sprekend voorkwamen, en bij nader inzicht en doordenken soms als heel afkeurenswaardig waren te beschouwen.'

Ik neem die woorden, met dank aan U, over; omdat zij een bewijs zijn hoe goed gij mijn bedoeling hebt begrepen.

Toen ik die nieuwe rubriek opende was *dat* namelijk juist mijn wensch, van die uitwerking te hebben ermee, die mijn uitingen op U hadden: tot nadenken brengen over zoo vele 'kleinigheden', waarover zoo dikwijls wordt heen gelezen, of die groote dagbladen opzettelijk verzwijgen, of die een ander dan ik niet durft behandelen, in het openbaar, en met den eigen naam eronder.

Uw brief handelt verder grootendeels over de duitsche discipline, die gij nuttiger acht voor 't algemeene welzijn dan onze zoogenaamde vrijheid. Ik ben dat volkomen met U eens. Het behóórt er bij ten onzent, te schimpen op de duitsche strengheid der wet, maar ik, - die zoo veel, en zoo dikwijls, en zoo lang soms, - in Duitschland heb gewoond, in allerlei verschillende provinciën, Pruisen inbegrepen, kan U de verzekering geven dat ik nooit last heb gehad van eenige beperking mijner persoonlijke vrijheid en integendeel steeds heb geconstateerd, evenals die meneer in Uw tram, dat de duitsche politie-verordeningen vrij wat beter worden gehandhaafd, in het belang van het algemeen, dan de onze. Waarvan een direct gevolg is dat men aan de duitsche politie iets héét; er op stáát kan maken. Maar toch, of 't inderdaad alleen dááraan ligt dat *onze* straatjongens zoo veel brutaler en lastiger en scheldachtiger zijn dan die in Duitschland? Ik betwijfel dat, Ik geloof veel eer dat het ligt aan onzen volksaard, die, helaas, in dat speciale opzicht bij ons treurig-onhebbelijk is. Immers, in Zwitserland heeft men bijna in 't geheel geen politietoezicht, en toch is daar nooit quaestie van najouwen of onhebbelijkheden op straat. 't Zelfde geldt ook voor de fransche Riviera, en voor Italië.

Nooit, hoe vele dwaze, opgetakelde, vreemdsoortige menschen men ook in die streken moge zien, valt het der straatjeugd in om een van dezen nà te roepen, of met op- en aanmerkingen te vervolgen. Nooit ook ziet men daar het dierenplagen op straat, waarin ten onzent veel straatkinderen uitmunten, zonder dat voorbijgangers of politie zich daaraan in het minst storen. Integendeel, komen de eersten bij ons tusschenbeiden, dan ondervinden zij nog niet eens steun zijdens de agenten, die altijd grif verklaren: ‘Ik kan er niets aan doen’. - Op Scheveningen, waar de christelijke scholen bloeien, en de visschers en dorpskinderen zonder uitzondering worden grootgebracht ‘in de vreeze des Heeren’, bij het bijzonder christelijk onderwijs, is de wreedheid, ruwheid, onhebbelijkheid en scheldtaal van de straatjeugd een algemeen bekend ergerlijk feit; hier in den Haag is het in dat opzicht veel beter; maar daarentegen schijnt ook Amsterdam een bijzonderen roep te bezitten wat de ongemanierdheid van straatkinderen betreft. Gij deelt het staaltje mede van een R.K. priester, die zich in een ten Uwent uitkomend Blad beklaagt over op de straat te zijn lastig gevallen, en die vindt dat de onderwijzers zich daarmede meer moesten bemoeien. En gij voegt daaraan uwerzijds toe: ‘*Mij dunkt dan moet het op een chr: school wel een ideaaltoestand zijn; daar toch wordt de naastenliefde enz., als 't ware eringepompt, maar juist over die schooljeugd wordt 't meest geklaagd.* - In verband met deze Uwe zeer juiste opmerking verwijs ik U naar wat ik hierboven schreef over de straatjeugd op Scheveningen, welke zonder uitzondering bij ‘christelijk onderwijs’ wordt grootgebracht, en elkaar stompt, trapt, slaat, en vèrvloekt, dat het een lust is.

- Ik hoop dat gij aan Uw voornemen zult gevolg geven mij te schrijven nu en dan; ik stel het werkelijk stééds op prijs van mijn correspondenten te hooren. Dank voor Uw groeten aan mijn hondenjongens. Benjamin zou voor 't stoeien met U wat graag te vinden zijn, maar Frits wordt te oud voor zulke jeugdige vermaken.

Illusie, - Terwijl ik dezen zomer en herfst mijn deel van levenslijden kreeg, hebt gij 't Uwe gehad, - zie ik met leedwezen uit Uw brief. En daarbij blijft gij steeds even energiek, en gaat niet bij de pakken neerzitten. - Ja, de mannen der wetenschap vergissen zich nogal eens. Gij hebt dat met Uw patiënte ook ondervonden. Gelukkig dat het nu vooruitgaat. Nu over de zaak waarover gij schrijft. Gij kunt er zeker van

zijn, dat ik, in geval gij slaagt, er dadelijk in de Lelie over zal spreken. Maar gij moet U niet te veel ‘illusie’ maken van slagen. Want zoo iets is en blijft voor dengene, dien gij noodig hebt, een *finantieele* quaestie, van er voor zichzelf al of niet voordeel in zien, en niet eene van talent of kunst. Of gij lang of kort op antwoord zult moeten wachten hangt geheel en al af van ieder dezer heeren persoonlijk. Gij hebt volkomen gelijk, dat de qualiteit niet mag lijden onder de quantiteit, maar, juist het feit *dat* zoovele uitgevers zoo en zooveel woorden verlangen is immers een bewijs voor wat ik U hierboven zeg, namelijk dat het hun niet te doen is (natuurlijk niet) om talent, maar om het publiek te believen, en daardoor met voordeel te verkoopen. 't Publiek nu verlangt gewoonlijk in de éérste plaats een ‘dik’ boek voor den te betalen prijs. Let maar eens op, hoe sommige bekende auteurs, die ik U niet nader behoef aan te duiden, steeds twee deelen precies weten vol te pennen, nooit minder. Dat is het echte bestel-werk, dat wordt àfgeleverd als een aangenomen karwei. En waartoe juist zulke, eenmaal eenigen naam of bekendheid veroverd hebbende auteurs zich 't meest leenen. Natuurlijk zijn er uitzonderingen; 't hangt alles af van den uitgever. Wéét hij, dat het boek kan rekenen op gelezen-zullen-worden, dan legt hij zijn schrijver niet aan zulke banden van zoo en zooveel woorden. Mij b.v. is dat nog nooit gevraagd. Maar bij een eerstbeginnende is en blijft het voor den uitgever altijd een kansrekening. Zoodat deze eerstbeginnende zich moet tevreden stellen met wat de uitgever hem kan bieden in billijkheid. Gij zijt zeer zeker bij iemand terecht gekomen, die een eerste kracht is, en in zijn vak uitmunt. - Neen, *ik* kan daarin niets voor U doen. Juist *omdat* het hier een quaestie is die geheel en al uit het oogpunt zaak wordt beschouwd door hem. Dat weet ik positief. Maar ik wil 't met alle genoegen eerst lezen. Ik kan mij best voorstellen, U kennende uit Uw brieven, dat *gij* iets goeds kunt maken, en in elk geval wat wezenlijks te zeggen zult hebben. Maar de vraag is of gij den goeden vorm vindt, die lezers boeit. Ik moest lachen om die slotbeschrijving in Uw brief. Die is zoo raak. Ik ook ken van die beminnelijke menschen, van wien je als het ware vóóraf weet door hun gezicht, of inleiding,: Nu komt er een hatelijkheid, die voor mij is bestemd. - Gij hebt niet zoo spoedig antwoord gekregen als ik had gewild. Maar er is zoovéél. Die correspondente, die Uw vers mooi vindt, is eene die mij dikwijls schrijft. Hartelijk gegroet.

C.B. Ik vind van U geen pseudoniem, maar vertrouw dat gij U-zelve wel zult herkennen. Want gij hebt immers van en over mij gehoord door Uw vrienden, die weer bevriend zijn met de mijne, - bij wien ik zou hebben gelogeerd; hetgeen ten slotte niet geschiedde. Dat laatste zult gij ook reeds vernomen hebben, denk ik. Ik moest nog zoo veel langer in Berlijn blijven dan ik gedacht had, en daardoor kon onze Marie onze nieuwe woning hier bewoonbaar maken vóór onze thuiskomst. Terwijl ik het aan den anderen kant veel gemakkelijker vond - bij mijn vele achterstallige werk - terstond in mijn eigen kamer te kunnen arbeiden, in plaats van alles mee te moeten sleepen naar anderen. Het speet ons overigens zéér, want wij vonden het een zoo gezellig vooruitzicht met hen samen te zijn, en wij kwamen hier natuurlijk aan in een nog niet gezellige omgeving, al had Marie, bijgestaan door vele vriendelijke bloemgeschenken, alles gedaan om het zoo feestelijk en vriendelijk te doen uitzien als maar mogelijk was. - 't Deed mij plezier te lezen in Uw brief, dat ik dien letterkundige, dien gij hebt hooren ‘lezen’, zoo juist heb beoordeeld in mijn door U aangehaalde boekbeschouwing in de Lelie van eenige jaren geleden. Ik herinner mij den inhoud daarvan nog zeer goed. Neen, ik ken hem niet persoonlijk; heb hem zelfs nóóit gezien. Gij ziet dus dat mijn oordeel geheel en al objectief was, enkel tengevolge van den indruk van enghartige bekrompenheid, die zijn boek maakt. Wij bezitten zoovele van die soort auteurs in ons land, burger-schooljongens, die niets van de wereld weten of zagen dan 't Amsterdamsche kleinburger-leven met de daarbij behoorende nietigheden, en vuiligheden, van nachtpleziertjes van den tienden rang. Welke ‘auteurs’ zich dan neerzetten tot het schrijven van boeken, en zich te goeder trouw inbeelden, dat ze ook maar iets *begrijpen* van 't groote, breede, veelzijdige, mooie, ruime, - van Amsterdamsche en hollandsche burgerlijke ideetjes zoo oneindig ver-afstaande - wereld-leven! Och arme!

Neen, lieve C.B., gij hebt inderdaad in heel, heel lang niets van U laten hooren, in zóó lang niet, dat ik de hoop had opgegeven ooit nog een brief van U te zullen ontvangen. Toen ik verleden jaar in Menton was heb ik nog dikwijls aan U gedacht, omdat kennissen van mij logeerden in het hôtel waar gij toen zijt geweest, welk hôtel is veranderd en verbouwd en geheel nieuwerwetsch en first-class is geworden. Dezelfde ondervinding, die gij opdeedt met het Louvre in Menton, is ook mijn deel geworden toen. Ik had vanuit den Haag de kamer besteld, en erbij geschreven dat ik vanuit Marseille den dag van onzen aankomst zou telegrafeeren. Ik bezat het telegram van de directie, dat alles in orde was, en toch vond ik, in Menton gearriveerd, onze kamer weggegeven. Een zoo weinig nette behandeling is geen recommandatie. En, daar gij 't zelfde hebt ondervonden, en ik U indertijd dat hôtel aan de hand deed, wil ik U nu meteen meededen dat gij gelijk hadt indertijd met Uw beklag. - Ik ben blij dat gij de Lelie nog steeds even gaarne leest. Wat mijn vriendschap voor dieren betreft, ik hoorde onlangs een zeer beroemd man in Duitschland zeggen, naar aanleiding van Simplicissimus: ‘Wat goed is, wordt altijd vervolgd’. En zoo gaat het ook met hen die de partij van de dierenwereld trekken. De laagstaanden in de wereld hebben de meerderheid, en daarom reken ik het mij tot een eer tot de minderheid te behooren. Met Ibsen zeg ik: *Die Mehrheit hat niemals das Recht auf ihrer Seite. Wer bildet denn die Mehrheit der Bewohner eines Landes*, *die Klugen oder die Dummen? Ich denke*, *darin sind wir alle einig dass die Dummen die geradezu überwältigende Majorität bilden*, *rings um her auf der ganzen weiten Erde. Die Mehrheit hat die Macht - leider - aber das Recht hat sie nicht - Die Minderheit hat immer Recht. -*

Dat de meeste menschen veel te oppervlakkig zijn, om zelfs voor elkander te kunnen *voelen*, - laat staan dus voor dieren - daarin hebt gij volmaakt gelijk. Juist dààrom laat *mij* 't oordeel van ‘de meerderheid’ in al deze dingen dan ook steeds zoo koud als een steen. -

Ten slotte nog even een antwoord op Uw vraag: waar zijt U ziek geweest? Hoe het komt dat gij ‘de Lelie van a-z leest, en dan toch nog niet begrepen hebt, wáár ik ziek lag’, - kan ik evenmin verklaren als gij. Want het stond er toch, bij wijze van ‘bericht’, steeds in. Natuurlijk lag ik ziek *in* Nauheim. Naderhand ben ik nog, op den uitdrukkelijken wensch van professor Schott te Nauheim, die, toen het zoo ernstig werd, er bij is gehaald, naar Berlijn gegaan, naar een andere specialiteit dáár. Et voilá! - Het verwondert mij niet, dat gij de villa Benjamin niet vondt. Want zij ligt niet vlak aan den weg, maar achteraf, tegenover het paviljoen Wied. Hartelijk dank voor Uw brief. Stel een volgenden niet weer zoo lang uit als ditmaal.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mej. B. - Ik schrijf het aan Uw ziekte toe - Uw briefkaart komt uit een Ziekenverpleging - dat gij mijn stukje in de Lelie van 25 Dec. 1912 No. 26: ‘Couranten-likkerij’ zoo onjuist hebt gelezen. In dat stukje zeg ik immers uitdrukkelijk, dat ik het *niet* heb over den heer Planten - van wien ik nooit heb gehoord - maar over 't likkerig-oppervlakkige van dat artikel *over* hem. Gaarne breng ik ten overvloede hiermede ter algemeene kennis hoe gij uit *persoonlijke ervaring* getuigt dat de heer Planten *uitmuntte* door edelmoedigheid en beminnelijkheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest het vervolg van Desillusie blijven wachten; ook de rubriek Actualiteiten van den heer Servaas van Rooijen en een Gedachtenwisseling van den heer Joh. G. Schippérus moesten daardoor deze week overblijven.

8 Januari 1913
26ste Jaargang.
No. 28.

Berichten.

Ik mocht bij den aanvang van 1913 zoo vele bewijzen van belangstelling van allerlei aard ondervinden, dat ik begin met voorloopig langs dezen algemeenen weg daarvoor hartelijk te danken.

Waar zoovelen mijner lezers mij toewenschen, dat ik nog lang aan de Lelie mag werkzaam blijven, omdat zij mij dezen zomer zoo gemist hebben in het Blad, daar kan ik hun oprecht verzekeren, dat die zoo telkens geuite sympathie voor mij den besten steun is, om mijn werk vol te houden, en tot mijn inderdaad zeer drukken werkkring kracht en lust te vinden. Ook mijnerzijds wensch ik allen het beste toe.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Kerst-nabetrachting.

Zie zoo, nu is de jaarlijksche comedie die 't Christendom viert weer achter den rug! 't Vrede-op-aarde is uitgejubeld door duizende en duizende kelen, en de Kerstbommen hebben gebrand ter eere van de geboorte van Hem die gepredikt heeft, zijn gansche leven lang: Zegent hen die U vervloeken, Zoo wie U op

de rechterwang slaat dien draai ook Uw linker toe, Hieraan zult gij herkennen dat gij mijne discipelen zijt, zoo gij liefde hebt onder elkander, enz., enz. En de dominees en de priesters hebben van die ‘blijde boodschap’, van dat evangelie van liefde, o zoo stichtelijk en zoo hartroerend gesproken, en gebeden opgezonden tot den God der liefde, en de geloovige (?) gemeente en de geloovige (?) ministers, en de Koningin en de Prins, allen hebben zich op den 1sten Kerstdag opgemaakt om 't ‘Woord Gods’ te hooren verkondigen.

En ondertusschen liggen ginds in Turkije de slachtoffers van den krijg, en van de cholera, en roepen ten hemel om bloedige wraak, om wat er aan hen werd misdaan, in naam van den Christus, door zich naar Christus noemende volken, en onder het goedkeurend stilzwijgen van de groote mogendheden van Europa.

Wat nood! Toch zijn al die vorsten, die dat misdrijf toelieten, ‘Christenen’. En hunne ‘ministers’ zijn het. En hun volk-zelf noemt zich ook aldus. - En in Griekenland viert de oude Koning George zijn zooveelsten verjaardag, op zijn oude, wankele beenen, en 't opperhoofd van de kerk, de patriarch, die Christus als het ware vertegenwoordigt op aarde, durft hem gelukwenschen ‘met het roemrijkste jaar van zijn regeering; dat waarin hij, met de wapenen in de hand, de Christenen bevrijdde’. - En de Illustrirte Zeitung brengt ons, in hetzelfde Kerstnommer dat de ‘Heilige nacht’ naar een schilderij reproduceert, en een artikel geeft getiteld: ‘Vrede op aarde,’ een stuitend-wreede voorstelling van den Christen-Keizer van Duitschland op de jacht, op 6 Dec. l.l., mooi-opgedirkt met zijn jagershoedje met veertjes en zijn pelsjas, fier staande naast de lijken van zoo- en zooveel voor zijn moordlust expresselijk-opgejaagde herten, allen netjes aaneengereid door de slavenzielen die de hofhouding vormen. - En 't Oostenrijksche Keizershuis wascht, van louter christelijken deemoed, de voeten van twaalf arme mannen en vrouwen uit een armenhuis, - en ondertusschen is heel Europa in opschudding van de toebereidselen tot een moorddadigen krijg, die ditzelfde Oostenrijk maakt, omdat het Servië te lijf wil. - En in Duitschland hitsen juist de zóógenaamd wèlgezinde bladen, de christelijke nog 't méést en 't heftigst, op tot een grooten oorlog straks tegen 't voorjaar, in naam van ‘God en Vaderland’. - En de vrome Engelsche natie doet, ‘onder biddend opzien’ natuurlijk, precies 't zelfde harerzijds, bij monde van hare geheele pers, en zaait, al vrede op aarde zingend, voortdurend vijandschap tegen Duitschland. - En de Koning van dit zoo bij uitstek in vromen ‘cant’ afgerichte volk weet, op den 2den Kerstdag, als hij ziek is geweest, niets beters te doen dan zijn herstel onmiddellijk te gaan vieren met het laffe jachtmoord-genot; welk aller-christelijkst en aller-interessantst feit per telegram in alle mogelijke bladen werd wereldkundig gemaakt. En in ons eigen vaderland zien de christelijke ministers en de christelijke regeering weer met voldoening terug op den arbeid, waarover ze elk jaar, in de troonrede, zoo plechtig-oprecht ‘Gods zegen’ inroepen, inbegrepen in dien arbeid het laten uitmoorden van Atjeh, het laten sneuvelen en omkomen van honderden jonge mannen in ons eigen leger daar; (zooeven doe ik de courant open, en lees weer een telegrafisch ontvangen doodsbericht van een aldaar gesneuvelden 2den luitenant); inbegrepen óók het jeneverdrinken en den opiumhandel en de concubinaattoestanden (waartegen een *christelijk* ministerie dan toch absoluut moest bezwaar maken uit een *christelijk oogpunt*); inbegrepen óók 't broederlijk elkaar uitschelden van de christelijke regeerders achter de schermen, de heeren Kuyper en Lohman, c.s.

Wat nood dat alles! We zijn en we blijven toch immers ‘Christenen’. Openlijk, in het liberale dagblad ‘Het Vaderland’, raden de voorlichters van het volk het publiek aan, toch vooral niet gedurende de feestdagen in de drukke winkelstraten te geven aan armen en kinderen. Dat kon eens een oogenblikje last van gedrang, van gevaar, (verbeeldt je zoo iets,) geven voor de rijkeren, voor hen die inkoopen kunnen doen voor St. Nicolaasfeest en Kerstboom. Laat die armen maar met platgedrukte neuzen en sjofele kleeren staan hunkeren buiten in de kou, naar wat er daar binnen te zien is van heerlijke lekkernijen, van stralende Kerstboomen, van warm- en mooi-aangedane meneeren en mevrouwen en juffers. Gij, die tot de laatste categorie behoort, gij moogt, - op gezag van 't ‘Vaderland’ - gerust meedoogenloos binnen gaan, en U-zelf te goed doen, en volproppen met thee en lekkernijen, zonder aan dien armen naaste voor de winkelruiten te denken. Want, als gij hem iets gááft, iets méégaaft van Uw rijkdom aan die misdeelden daarbuiten, dan zoudt gij immers een oogenblikje de goede orde kunnen verstoren, (wie weet,

misschien moet de Vaderland-redacteur van dat Christelijk artikel dan wel midden op de straat wachten zoolang). - Zoo iets doet een fatsoenlijk welgekleed 'Christen' niet: 'de orde verstoren', door zoo maar op straat aan den eersten den besten te geven, die ook wel wat zou willen hebben van al dat moois en lekkers en prettigs en warms wat er rondom hem is uitgestald. Een fatsoenlijk welgekleed Christen onderzoekt éérst *of* zoo'n arme 't wel 'verdient'. 't Woord van Jezus Christus: 'Zoo wat gij aan den minsten mijner broeders of zusters gedaan hebt, dat deedt gij aan mij,' dat bestaat niet voor hem. Jezus Christus maakte bij die woorden geen bepaling, of de zondaars en de tollenaars 't wel 'verdienden'. Zij echter, die zich naar hem noemen, onderzoeken dat zoo lang en zoo ijverig, tot ze met een gerust geweten *niets* geven, want, er is immers altijd zoo verbazend véél 'zondigs' aan te merken op 't uitschot der maatschappij. 't Recht tot ongestraft zondigen, tot onzedelijk leven, tot zichzelf verrijken ten koste van anderen, enz., enz., dat verkrijg je eerst als je op een zekeren tree van voornaamheid staat op den maatschappelijken ladder. Hoe voornamer en hooger, hoe 'rechtvaardiger' je blijft, al steel en bedrieg en lieg je er dan ook nog zoo lustig op los. Want, dan doe je al die gemeenigheid in naam van God en Vorstenhuis en Vaderland, om 's lands belang, om de Eere Gods, enz., enz. O! Christen-zijn is heden ten dage zoo'n mooie, winstgevende, vette betrekking in de wereld geworden. Dezer dagen vertelden alle couranten 'het schandelijk' feit van den 'woesteling', die in Turkije op een onzer Nederlandsche adelborsten schoot in drift. Met heerlijk-aanstellerige, christelijke zelfvoldoening juichten ze het alvast vóóraf uit, hoe de 'woesteling' zeker straks de straf voor zijn 'schanddaad' niet zal ontgaan! Verbeeldt je ook zóó iets! Wij, op 't sleeptouw voor de andere mogendheden, komen naar Turkije om er soldaatje te spelen; wij, de Christenen, zijn zoo genadig van te gaan naar dat verachtelijke onchristelijke Mohammedaansche Turkije, omdat de allerchristelijkste Balkan-staten zich aan dat land een prooi hebben uitgekozen, die ze willen opslokken in hun allerchristelijkste muilen. En nu durft zoo'n van God noch zijn gebod wetenden, half-verwilderden herder schieten op een van onze 'helden' (want de man draagt 's lands uniform en is dus een 'held'). Dáárvoor is geen pardon. Zoo'n man is 'n 'woesteling.' Die moet z'n 'welverdiende' straf hebben. In de heilige Kerstweek was er, ondanks de christelijkheid, een algemeen wraakgeroep daarover. Dat wij-zelf ondertusschen de Atjehers op de meestgemééne manier in hun eigen vaderland vermoorden, lieve hemel, *dat* doet er niet toe. *Wij* zijn immers 'Christenen.' Wij brengen hun daar immers de 'beschaving'. En, niet te vergeten, het Evangelie!

En dan zijn wij óók nog zoo allerchristelijkst in 't uitzenden van een Roode-Kruis-ambulance naar dien allerchristelijksten oorlog ginds. Want, zie je, dáármee verdien je een plasdankje, (wat zeg ik, wel tien) bij den Prins! Maar dat daarginds, in ons eigen Indië, de pest woedt, och dàt komt er niet op aan. Daarheen gaan noch pleegzusters, noch doktoren, en geen comité van 't allerchristelijkste crême de la crême in den Haag tracht dáárvoor geld bijeen te brengen, zooals het dat wèl deed op den 2^{den} Kerstdag, met een concert, ten behoeve van 't zoo plotseling tot eere en aanzien gekomen Roode Kruis van den Prins. -

Mijn pen begint te weigeren nog meer allerchristelijkste dingen van de afgeloopen dagen op te sommen. Er is te véél. Wij kunnen de toekomst met een goed geweten tegemoet gaan na een zoo schoon huichel-feest. De kerstklokken hebben uitgeluid.

't Oude jaar ligt achter ons. Wees gegroet 1913, ik ben benieuwd hoeveel huichelarij en leugen en kunst en kool gij, op uw beurt, ons weer brengen zult.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 26).

- - - Ik lig in mijn bed, in de duistere, holle kamer, zonder nachtlicht, de dekens dicht over me heen getrokken, want er brandt geen vuur. In al dergelijke ouderwetsch-hollandsche spartaanschheden munt tante uit. O, niet uit gierigheid; geenszins! Maar, omdat het nu eenmaal bij hare opvattingen behoort, dat vuur op de slaapkamer en een nachtlichtje van die 'nieuwerwetsche gekheden zijn, die een mensch niet noodig heeft.' - -

Gelukkige tante, die, als ze een dagje heeft

geholpen in 't Gesticht van freule de Wevere, om gevallen meisjes op te rapen, daarna, met een even gerust geweten, haar eigen dienstbode 't leven zuur maakt door onophoudelijke op- en aanmerkingen en bitsige uitvallen, - zoodat je het je zoo heel best zoudt kunnen begrijpen, dat zoo'n jong levenslustig schepsel onder die omstandigheden zich verslingert aan den eersten den besten man, die lief tegen haar doet, en haar heur vreugdeloos bestaan verheldert met een paar mooie beloften, en een uitgangetje samen, stiekem; - en die dan, na zulk een dagbesteding van volkomen handelen in strijd met elk woord dat Christus heeft geleeraard, lichamelijk-moe, en geestelijk-zelfverzekerd, haar hoofd kalm kan neerleggen, om te slapen den slaap des rechtvaardigen. -

Is het omdat ik zooveel 'zondiger' ben dan m'n overige brave, rechtvaardige, calvinistische, familie, dat ik van kinds-af een afschuw heb gehad, een angst voor 't liggen in donker, voor de wijde, wijde duisternis om me heen, - die me altijd deed denken aan een gapend graf?! - -

O, ik ben erin grootgebracht om niet bang te zijn voor 't graf. Ik wist immers, zoo heel zeker, van jongs-af, dat er is: een opstanding des vleesches. En dat het graf maar een doorgang is tot de eeuwige zaligheid Hiernamaals.!

Neen, daarom was 't ook niet eigenlijk het graf als zoodanig dat mij verschrikte; het was het: Daarna, - de Eeuwigheid!

O welk volwassene bedenkt, vermoedt de gedachten, de hersenpijnigingen van een kind! - Wie heeft ooit geweten, wie onder de menschen om mij heen, wat ik heb doorgeleden wanneer ik mij, als klein meisje, uitmaalde in mijn denkensmoede hersenen de beteekenis van het begrip: Eeuwigheid! - - - - - - - - - - - - - - - - - -

- - - Gij weet het, mijn groote tuin, mijn stille zwijgende lanen, mijn 'bergje' ginds, met het donkere bladerdak gekroond, met het verwilderde plekje, waar ik zocht naar de eerste, spaarzaam-voor-den-dag komende sneeuwklokjes, - gij zwijgende getuigen, gij alleen weet het wat het kleine meisje benauwde en drukte, en 't hart toeschroefde, van louter angst voor sterven moeten! Niet de geheimzinnigheid van den dood! Maar 't moeten herleven daarna in een eeuwigheid, waarvan ik niets wist, niets begreep dan dat ééne, dat we er Hallelujah zouden zingen. O hoe heb ik mijn arme, jonge, onnoozele hersenen afgepijnigd met dat vergeefsche pogen, van mij-zelf uit te denken het eindelooze begrip van een voortbestaan zonder einde. Zien zij, die een kinderziel voortdurend bezighouden met die bovenaardsche voorstellingen, van dood en straf en hel en zonde en schuld en een God der wrake, zien zij 't zelf niet in, hoe wreed zij daarmee een jeugd, die toch reeds zoo kort is, verflensen, hoe ze met eigen hand een wolk schuiven voor de zon, die 't leven-zelf reeds zoo gauw doet schuil gaan?....

Met mijn kinder-angst heb ik afgerekend - - lang sinds. Maar de duisternis van den nacht haat ik nog steeds. Dan komt al het oude, het vergetene, het gestorvene op je af, en roept je toe: Weet je nog wel, - Weet je nog wel - -? Als worg-engelen gaan de schimmen van het weleer dan op je zitten, en kijken je aan met hunne stomme, wreede, doorborende blikken: 'Dat is voorbij', - roepen zij je toe, - 'En dit komt nooit weer terug', - 'En gene zal nimmer meer weerkeeren uit het land waarheen hij is heengegaan', - 'En deze schoone hoop is ijdel gebleken', - 'En gindsche lieflijke illusie was een waan, niets anders'. - - - - - - Straks licht de dag. Straks moet je weer vooruit in 't drukke, nooit rust-overlatende, altijd spoed-gebiedende leven! Dan is er geen plaats, geen tijd meer, voor droomen, en beelden, en gestalten uit het nevelachtig-ver Voorheen. Dan eischt en heerscht het Heden. - - -

Maar in den nacht voel ik me zoo zwak - - zoo zwak; - - dan zou ik willen schreien, willen klagen: ik ben maar 'n eenzame, alleen-op-eigen-ik aangewezen vrouw - - met de steunlooze, naar hulp-smachtende ziel van een vrouw. - - En er is niemand - niemand - die mij hoort. -

Overdag werp ik het hoofd in den nek, en ga degenen minachtend voorbij, die mij, met hun koud egoïsme van rijke familie, welke zichzelve tegoed doet aan haar eigen vermeende rechtvaardigheid voor God, zouden willen leeren hoe ik - de arm-gewordene, de daarom tot 'nederigheid'-gedoemde, - mij volgens hen zou hebben te gedragen. - Overdag lach ik hem uit, Oom Egbert met zijn diplomaten-tronie, en zijn om de Eere-Godspolitiek-geknoei, en tante Johanna, met haar geel haar, en haar er bovenop geplakte vroomheid, en Oom Adriaan, die zoo bang is voor tante Maria, en die voor alle Haagsche aristocraten buigt en kruipt dat zijn kleine nietige figuur er nog kleiner door lijkt, en tante Maria, die opzwelt van trots, omdat ze een jonkheer trouwde, en bij de Koningin op visite mag komen. God, o God, hoe armzalig klein, en nietig, en huichelachtig, en dom vind ik overdag alle de Brienne Steinbergs! -

Maar 's nachts vergeet ik hen. 's Nachts ben ik weer 't kleine meisje in den grooten tuin, waar het violenperk was met de geheimzinnige bloemen-gezichtjes; 't kleine meisje ben ik dan, dat aan vaders hand trippelde over de bruine, eindelooze, stille heide, - en dat geloofde in de eerlijkheid

van dien Oom Egbert, in zijn een strijder zijn voor ‘de zaak des Heeren’, dat geloofde óók in de voornaamheid, en de deftigheid, en het van God op hunne aanzienlijke plaats gesteld zijn van het geslacht de Brienne Steinberg, waartoe zij-zelve behoorde. - -

.... Nu zie ik weer een ander beeld. Ik zie dat kleine meisje groot geworden, en ik zie haar geknield liggen aan een sterfbed!

Het is hare moeder, die sterft.

De dood is niet wreed met deze reizigster naar zijn land.

Heel langzaam, heel voorzichtig, snijdt hij den levensdraad af. 't Ademhalen gaat al langzamer, al flauwer.... Een snik.... een kort geluid.... Het meisje heeft geen moeder meer....

.... In de kamer is een petroleum-lamp, die men vergeten heeft te vullen. Zij flikkert, knettert, wordt onzeker, dooft langzaam uit, eindelijk. - -

Zooals het leven daarginds op het bed uitdoofde, langzaam, met korte snikjes. -

Na dien tijd heb ik nooit meer een petroleumlamp kunnen zien zonder aan dat oogenblik - waarin ik voor 't eerst den dood zag van nabij - terug te denken. - - -

‘Gekheid’ - zegt tante, wier heele huis vol staat van ouderwetsche, geërfde petroleumlampen, die ze om die reden niet weg wil doen. ‘Gekheid; men moet zich tegen zulke dingen weten in te zetten.’ - - - - -

Och ja, - heeft ze niet gelijk eigenlijk!? 't Leven dwingt je immers je tegen zoovéél in te zetten, dagelijks; dagelijks je gevoel te verscheuren, je ziel tot zwijgen te brengen... Alleen - den een valt dat gemakkelijker dan den ander. Want, de een vindt dat alles ‘gekheid’. Maar de ander schreit er om.... in duistere nachten....

Ik behoor tot de laatste categorie...

De andere de Brienne Steinbergs tot de eerste...

(*Wordt vervolgd.*)

Actualiteiten, door A.J. Servaas van Rooijen.

I.
Feesttuin in den Haag!

Geen theetuin of speeltuin, maar feesttuin *en petit comité* voor de stad 's Gravenhage.

Het heerenhuis in de Javastraat, tegenover de Alexanderstraat, behoort sedert eenige jaren aan de gemeente 's Gravenhage.

Niemand zal dit wraken, want *gouverner c'est prévoir*, en, als eenmaal het Alexanderveld een huizen-kwartier wordt, dan is in de eerste plaats noodig een breede verbindingsstraat met de Laan Copes van Cattenburg. Dat ligt wel ver in de toekomst, doch de toekomst kan somtijds al heel gauw het *heden* worden.

Er valt ook niets tegen te zeggen, dat het huis tijdelijk is ingericht voor het houden van Raadsvergaderingen. De vroegere raadzaal heb ik eens ‘doodkist voor de levenden’ à la Cats genoemd, en het is heel goed, dat de Heeren daar niet meer bijeenkomen, hunne gezondheid opofferen en misschien *domperige* besluiten nemen, waaromtrent te zeggen zou zijn: ‘Wat dorperheid is dat?’ Alleen zou men kunnen vragen, waarom niet vroeger verhuisd, en aan die zaal gelapt en nog eens gelapt, en duizende guldens weggegooid die tot niets hebben geleid?

We hebben het echter over de tegenwoordige Raadzaal, en niet over 't *lapwerk* der gemeente 's-Gravenhage. Begon men daaraan, dan kwam men aan geen einde.

Het heerenhuis, waarvan hier sprake is, is steeds bewoond door aanzienlijke menschen die bij stand en fortuin veel menschen ontvingen, diners gaven, recepties hielden en hooggeplaatsten moesten ontvangen. Daarom had deze woning alle allures van te zijn geschikt voor feestelijke ontvangsten. Dit schijnt veranderd te zijn; de woning schijnt door de Raadzaalbestemming ingeboet te hebben hare vroegere bestemming, en omdat het stadsbestuur van 's-Gravenhage niet *vooruit* heeft gezien en *vooruit* heeft gedacht, komt men nu aandragen met 3 × een som, noodig voor de *feestelijke* inrichting, noodig voornamelijk in 1913, het feest- en jubeljaar bij uitnemendheid!

Ook dit 'Jan-achter-an'-werken kan nog te vergoelijken zijn, en al zal de oppositie in den gemeenteraad misschien een beetje pittig reageeren, het voorstel van B. en W, zal door het vóórstemmen der vaste klanten, wel aangenomen worden.

Nu moet echter ook de tuin opgeknapt worden en daarvoor wordt door B. en W. een som gevraagd van ongeveer zevenhonderd gulden. Ik weet wel, dat 700 gulden een druppel is in den emmer der noodige en onnoodige uitgaven der gemeente 's-Gravenhage, maar op den langen duur holt een druppel den steen uit, en een druppel van 700 gulden maakt langzamerhand de gemeentekas ledig.

Wat zal die tuin moeten worden? Een feesttuin voor een avondfeest, met giornoverlichting, enz., na afloop der officieele

diners en raouts; een theetuin voor de afternoonteas bij recepties; of een speeltuin voor de kindertjes der genoodigden?

Le ridicule tue, en ik hoop dat door de raadsleden ingezien zal worden, dat die 700 gulden nog wel voor wat beters gebruikt konden worden dan tot inrichting van een tuin, die wel zóó erg niet vervallen zal zijn, dan dat hij niet met wat heesters en wat bloeiende planten, als geraniums en begonia's - en wat doet men al niet voor 25 gulden, - in een Flora's-hof zou kunnen veranderd worden!

Zegt het voort!

's Grav. 22/12 1912.

II.
Perslikkerij.

Van Dale-Manhave, in hun Woordenboek der Nederlandsche taal (1884), omschrijven het woord *Gebiedster* als volgt: *heerscheres*, *meesteres, bevelvoerster.*

Dit mag wel eens gevreten worden door de redactie of directie, of een van beiden, van 'de Prins der Geïllustreerde Bladen', **vereerd**, - en daarop leg ik nadruk, - 'vereerd met de inteekening van H.M. de Koningin en H.M. de Koningin-Moeder'.

In het nommer van 28 December 1911 komt een portret voor van onze Koningin en in de *aan*kondiging daarvan op de *achter*zijde wordt gesproken van onze 'beminde Koninklijke Gebiedster'.

Nu heeft men daarmede iets heel onderdanig-moois willen zeggen, maar men heeft vergeten, dat het onwaar is, en haast beleedigend voor de Koningin.

Onze Koningin is niet onze *heerscheres*, kan zijn *meesteres* van haar hooger en lager personeel, en *moet* zijn *bevelvoerster* van haar leger, niet als Koningin, maar in den hoogsten militairen rang, indien zij daartoe geroepen is.

Heeft men iets vriendelijks bedoeld, zooals men in dichterlijken zin tot zijn beminde of uitverkorene spreekt, als b.v. 'gij zijt de *gebiedster* van mijn hart,' dan had het adjectief *bemind* achterwege moeten blijven. *Beminde gebiedster*, is 'een dubbele porte-brisée met openslaande deuren'.

Waartoe het lik-gevlei toch al niet den mensch brengen kan. Ik wraak niet het *beminde*, maar zou Koningin als substantief, met dit adjectief verbonden, niet voldoende hebben uitgedrukt wat 135000 abonnés van 'de Prins' voor onze Koningin gevoelen? Ik wil niet verder op de aankondiging ingaan, hoewel er nog wel iets anders te zeggen zou zijn, maar dat 'beminde Koninklijke *Gebiedster*' kan waarlijk niet door den beugel.

III.
Doodzwijgen.

De critiek heeft twee kankerachtige uitwassen: het opkammen en afkammen.

Stelselmatig alles mooi te vinden wekt walging bij den buitenstander; stelselmatig alles af te keuren hangt samen met kliek-en clubgeest en is moordend.

Waarom kan de *critiek* niet zijn en blijven wat zij eigenlijk is, een beoordeeling, eene toetsing, een waardeerend opbouwen, een richtsnoer voor iedereen.

Critisch te werk gaan, criticus zijn, critiseeren geven in hunne beteekenis reeds te kennen, dat het grondwoord zijn oorspronkelijke goede zijde heeft ingeboet.

Doch het gaat hier niet om critiek, maar om een anderen vorm, beter gezegd uiting, van hatelijk, allerhatelijkst beoordeelen: dat is het doodzwijgen.

Ik heb daarover niet te klagen; men heeft mij bij tijd en wijle afgekamd, ter wille van de joyeuse zucht tot afkammen, maar ik wist op mijn beurt terug te slaan, want al schermende leert men schermen, en deelt men met liefde degenstooten en sabelhouwen uit. De mensch is bedacht op tegenweer. Sluipmoord heeft men echter nog niet op mij gepleegd, en daarom mag en kan ik 't zeggen, dat de laagste manier van critiek *is* het doodzwijgen.

Ik ken een schilder van goeden naam en faam, die lang niet is een der minderen onder de ouderen; die niet hardnekkig is blijven vasthouden aan wat velen stereotiep scheen; die met zijn tijd is mede gegaan, doch zijn tijd niet vooruit loopt; die kunst heeft geleverd, welke kan wedijveren met die zijner in naam meest bevoorrechte collega's; en die toch zelden of ooit genoemd wordt, laat staan geroemd.

Och, het deert hem niet, want hij gaat stil zijn weg, en hij is te bescheiden om zich bij de zwijgende critici, op hoop van zegen, in te dringen, maar het ergert mij, dat de critiek op deze wijze hem voor dood verklaart.

Is zij met zijn werk niet ingenomen, dat zij dan het waarom der dingen zegge, met staving door argumenten. Wie zal dit recht aan de critiek euvel duiden? Niet noemen,

voorbijgaan, niet naar zijn werk omkijken, er niet over spreken bewijzen een tegeningenomenheid of een nonchalant verwerpen, waaraan geen naam is te geven.

Denk niet, dat het den *mensch* geldt; o, neen, het is de beminnelijkste man der wereld, maar zijn kunst wordt niet geteld naast zijne steeds *op*gekamde kunstbroeders, wie de critiek nooit genoeg lofs kan geven, en die niet aangedurfd worden, en naast de jongeren die tot de kliek of de club behooren, en zich door de vrienden dankbaar laten likken.

Critikasters, herziet u zelf; bedenkt dat uwe anonimiteit reeds een moordtuig kan zijn, maar dat uw *doodzwijgen* zeer zeker *doodend* werkt, en den delinquent duizend dooden doet sterven.

IV.
Hoe nu?

'Spuistrater' en zijne vrienden houden in *de Hofstad*[1] het gewone 14-daagsche praatje, waarin, als teeken van een goed jaar, voor 1913, genoemd wordt, omdat in de tweede plaats in Den Haag het *internationaal Vredescongres* bijeen komt.

'- Nou, dat zit nog! betoogde een van de ambtenaren, want de regeering heeft geen zin in dat congres, dat bij eene vorige gelegenheid niet vreedzaam schijnt te zijn verloopen.'

'"- Alle congressen zijn vreetzaam! viel Dirksen (een der vrienden) in, vanwege de congresdiners."'

'- Splinternieuw!'

'"- Weet jij wat beters?"'

Toen ik deze samenspraak gelezen had, kwam mij toevallig een blad van de Nieuwe Rotterdamsche Courant (N° 352 van dit jaar) in handen, waarin ik met een in vette letters bedrukt hoofdje: **Vredescongres** las, dat o.m., naast een breed comité van *aanbeveling*, en een niet minder breed comité voor *nationale propaganda*, een eere-comité *was* samengesteld. De samenstelling heeft dus plaats gehad, en wie vindt men nu *à la tête* van de reeks namen? Niet minder dan Mr. Th. Heemskerk, minister van binnenlandsche zaken, tijdelijk voorzitter van den ministerraad, dus onze premier, onze regeering.

Hoe nu? vroeg ik mij-zelven af; 'wie reimt sich das zusammen?'

De Nederlandsche regeering is tegen het Internationale vredescongres; de Nederlandsche regeering is voor het Internationale Vredescongres; dat is Janus met twee aangezichten! Dat is Demokriet en Herakliet, want mij dunkt, als men mede gaat eten en feestvieren, dan moet het toch wel hard zijn, als men met den eenen mond moet toasten en jubelen, en met den anderen den terugstootenden politieker moet vertoonen.

Ik heb niet al de gedrukten bij de hand, die mij gelegenheid zouden geven tot citeeren, maar men zal mij wel willen gelooven, als ik zeg, dat de regeering vreemd doet. Geen subsidie geven is niet te wraken, want meerendeels komt dit alleen ten goede aan eene feestelijke ontvangst, gepaard met feestelijkheden, en het geld is tegenwoordig duur, maar eerst een vroeger congres te hekelen om daardoor het

1) van Zaterdag 21 Dec. 1912 (Hoofdblad)

volgende des te gemakkelijker te kunnen nieeren of negeeren, en dan toch *à la tête* te staan van het eere-comité, als eerste regeeringspersoon, is minstens raadselachtig.

Wil Mr. Th. Heemskerk als de persoon van dien naam, - 't is toch altijd vreemd - een zaak steunen, die hij in zijn qualiteit als regeeringspersoon niet kon steunen, of *mocht* steunen, dan kan dit nog door den beugel, maar vooraan te staan, en vooraan te *zitten* als minister van binnenlandsche zaken, als premier, als de regeering, bewijst weêr, dat zulke vereeringen den autoriteiten steeds zeer welkom zijn.

Gedachtenwisseling.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Daar moet het heen!
(Het optreden der Fransche arbeiders tegen den Oorlog).

Het was een week vóór Kerstmis, dat de dagbladen berichten gaven die schrik òf vreugde en hoop verwekten - schrik bij de internationale bourgeoisie, maar vreugde en hoop en vertrouwen op de toekomst bij het internationale proletariaat. Ik bedoel de berichten over het optreden der Fransche arbeiders tegen het drijven der regeeringen naar een Europeeschen oorlog.

De feiten zullen den lezers bekend zijn. De dagbladen toch hebben er op meer of minder uitgebreide wijze gewag van gemaakt. Reeds dagen te voren was het bericht verspreid over de gansche 'beschaafde' wereld, dat de Fransche Arbeidersbond den 16^{len} December een algemeene proteststaking zou proklameeren, een staking die 24 uren zou duren en den regeeringen een waarschuwing zou zijn dat het proletariaat niet langer lijdelijk zal aanzien hun gewetenloos kapitalistisch drijven naar den oorlog, hun afschuwelijk spel met menschenlevens, maar alle

mogelijke middelen zal aanwenden om den oorlog te verhinderen.

Het onfeilbaarst middel daartoe, dat de arbeidende klasse in handen heeft, is de *algemeene werkstaking.* De algemeene werkstaking en massale dienstweigering in geval van oorlog is de idée, reeds jaren geleden door Domela Nieuwenhuis geopperd en waarvoor hij uitgelachen en bespot is door de sociaal-demokraten, die hem een droomer, een dweeper, een utopist noemden en zijn denkbeeld: 'algemeen onzin'. (Tusschen haakjes zij hier even gewezen op het allermerkwaardigst feit, dat diezelfde algemeene werkstaking, als 'anarchistische mikmak' en 'algemeene onzin' door de sociaal-demokraten verworpen, door henzelf met liefde wordt omhelsd onder den naam van 'politieke massa-staking', waarmee zij de regeeringen het algemeene kiesrecht hopen 'af te dwingen', als andere middelen, b.v. groote Haagsche optochten - 'Roode' Dinsdagen - niet blijken te baten.)

Welnu, het denkbeeld der algemeene werkstaking wint, hoe 'algemeen-onzinnig' ook, méér en méér veld, vooral in de hoofden en harten der Fransche proletariërs. Getuige het de staking van 16 December. Meer en meer gaat men inzien dat het oorlogsspook niet bezworen wordt alléén door 'daverend toegejuichte' redevoeringen, door krachttermen en frazen in volksvergaderingen en kongressen, maar dat de daad en de dáád alleen den oorlog kan verhinderen.

De macht van het woord, o, we onderschatten haar niet en ontkennen haar evenmin, mits dat woord slechts gevolgd word door **de daad**.

En de Fransche arbeiders hebben getoond ook voor daden niet terug te deinzen als het moet. Het Fransche proletariaat heeft dreigend opgeheven de grove vuist en der regeering in het gelaat geslingerd de waarschuwing: 'oorlog of revolutie'!

Of de staking gelukt is?

Als men de bourgeois-pers zou willen gelooven is zij jammerlijk mislukt! En ten deele is dit waar. Ook de arbeiders waren niet zoo naïef te gelooven, dat de eerste poging de beste schitterende resultaten zou afwerpen, dat de staking werkelijk algeméén zou zijn, dat het ekonomisch leven volkomen tot stilstand zou worden gebracht.*)

Deze staking was een proef - en 'n éérste! -; meer niet. En de uitslag, ik herhaal het, wekt hoop en vertrouwen op de toekomst bij het internationale proletariaat! Eenmaal toch zal de tijd komen dat het machtig genoeg zal zijn elken oorlog te verhinderen. Moge het spoedig zijn!

Het oordeel van twee bekende socialistische leiders over deze staking zal den lezers allicht belang inboezemen. Volgens *Het Volk* schrijft *Marcel Sembat*, daags na de staking, in de *Humanité:*

'*Voor de eerste maal is een gemeenschappelijke beweging in het werk gesteld, om aan den volkswil tegen den oorlog uiting te geven. Afzonderlijk beschouwd, was ieder onderdeel van de demonstratie zonder veel belang. Maar het geheel overziende, blijkt dat wij te doen hadden met de aktie van een voorhoede: wij hebben nog slechts de hoofden van de kolonnes onder de oogen gehad.*

De proteststaking opent een reeks dergelijke gebeurtenissen, die in omvang en beteekenis zullen toenemen. Men bedenke wel dat de krisis die met oorlog dreigt,

*) Het aantal stakers te Parijs en in het departement van de Seine bedroeg meer dan 110.000 man. Over geheel Frankrijk staakten er ruim 600.000 Dat de politie weer in-gemeen is opgetreden spreekt vanzelf. Dat is haar taak tegenover het proletariaat. Er hebben tal van huiszoekingen en arrestaties plaats gehad. (S.)

ons reeds beter voorbereid heeft gevonden dan eenige vroegere. De vredesbeweging onder het proletariaat is thans sterker dan zij was in den zomer van 1911. Zoo groeien wij in kracht, totdat wij zullen kunnen overwinnen.'

En J a u r è s :

'*Als waarschuwing*, *het valt niet te loochenen*, *heeft de betooging van 16 December waarde gehad.*

Men bedenke goed het volgende: het arbeidende volk gevoelt zulk een hevigen afkeer van den oorlog, *dat het groote moeite heeft zich de mogelijkheid van oorlog voor den geest te stellen. En*, *als reeds thans, tegen een gevaar*, *dat juist wegens zijn ontzettenden aard*, *verwijderd en hersenschimmig schijnt*, *het proletariaat zich begint te verzetten door een daad*, *- wat zal het dan zijn op den dag dat de werkelijkheid van den krijg al de bekende maar onberekenbare ellende van dood en vernieling over het land zal hebben uitgestort. De revolutie*, *het kan niet anders*, *zal uit de aldus bevruchte akkers ontspringen...*

De regeerders, *dus*, *mogen zich in acht nemen deze eerste en nog zwakke teekenen*, *het aarzelende voorspel van den arbeidersopstand, niet te belachen of te verachten.*

Het zijn ernstige verschijnselen, *ze bevatten een gewichtige waarschuwing. Iedere oorlog is of zal spoedig worden een burgeroorlog tevens. En dan zal geen politiemaatregel*, *als nu weer toegepast*, *bij machte zijn de regeerders en hun klasse te beveiligen voor den storm*, *dien zij zelf zullen hebben ontketend.*'

Ik achtte deze gebeurtenis ook voor de lezers van dit blad niet van belang ontbloot. Mogen er zich velen onder hen bevinden, die, evenals ik, geestdrift en strijdlust eruit kunnen putten en er zich door opgewekt gevoelen mede te strijden aan de zijde van het proletariaat den heerlijken strijd voor **vrede en broederschap!**

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

II.
Strijen, 2 Januari 1913.

Geachte Redactrice,

Naar aanleiding van het schrijven van den hr. Visser uit 's Gravenhage over de Ned. Herv. Kerk zou ik, met toestemming, ook wel een enkel woordje willen zeggen. Ik laat daar de quaestie der doleantie, aangezien daarover veel te schrijven herkauwen wordt tot vervelens toe van wat van beide zijden dienaangaande is gezegd reeds vroeger.

Ik voor mij acht het gewenscht, hoewel dezelfde leer aangaande den Bijbel toegedaan als dr. A. Kuyper, om te *blijven* in de Herv. Kerk.

Doch dan te meer stip ik even aan den treurigen toestand, waarin deze kerk *door de toelating van allen wind van leer* verkeert.

De Bijbel zelf dringt bij monde van den Apostel

Paulus aan op *handhaving van de gezonde leer.* Dit nu kan nooit een toestand veronderstellen, waarin *olie en azijn* uit 't zelfde vaatje worden getapt. Nu toch zijn er loochenaars van de Godheid van Christus en predikers, die zoo ongeveer niets van den Bijbel gelooven *naast de meest rechtzinnige predikers.*

Dat alles in dezelfde Herv. Kerk.

Wie maar *een weinig* zijn verstand gebruikt ziet in, dat dit *een onhoudbare toestand is.*

De rechtzinnigen dringen aan op het ernst maken met de handhaving van de **Belijdenisschriften der Herv. Kerk**. *Wat is daar nu toch tegen?*

Als de Bijbel een goddelijk boek is, waarom dan niet met haar voorschriften rekening gehouden?

Overigens, hoeveel eigengerechtigheid er bij degenen, die de Herv. Kerk verlieten, niet zelden nog doorloopt, toch heeft hun actie bergen verzet en hebben zij in veel opzichten grooten zegen ontvangen.

Desnietemin acht ik herstel van de Herv. Kerk gewenscht.

Expresselijk meende ik dit even te moeten memoreeren, teneinde duidelijk te maken, dat, hoezeer ook wellicht met feilen omgeven, toch de actie der scheiding van '34 en der doleantie van '86, ageerden tegen een *goddeloozen*, *onbijbelschen* en *niet goed te praten* toestand in de Herv. Kerk, aangezien wit nu eenmaal nooit tegelijk zwart kan zijn.

Hoogachtend van UEd. de dw. dr.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Ter bespreking toegezonden.
Verzen, door J. van Rees-van Nauta Lemke.
(Uitgever: van Dishoeck, Bussum; 1912)

Zooals de lezers van de Holl. Lelie weten behoort mevrouw van Rees-van Nauta Lemke sinds een paar jaar tot de geregelde medewerkers van de Holl. Lelie. Wekken hare hoofdartikelen bij die zeer velen bijzondere belangstelling, die zich heden ten dage voor het spiritualisme en spiritisme interesseeren, en waarvan het aantal zich steeds uitbreidt, hare lieflijke versjes, even gevoelig van inhoud als welluidend van vorm, zijn voor iedereen van waarde en beteekenis - onverschillig tot welke 'richting' hij behoort - die iets voelt en begrijpt van werkelijke poëzie, niet alleen bestaande uit leege woorden, maar óók iets zeggend naar den inhoud. - Althans zoo denk ik over het talent dezer dichteres, die menigmaal mij doet denken aan de Genestet, en ook aan Helene Swarth, op haar best. - En, opdat nu niemand mij verdenke van de in ons vaderland, en trouwens overal in de pers, zoo hinderlijke gewoonte de medewerkers en medebroeders op te kammen per-se, wil ik hier even, voor ik verder ga, vertellen, hoe mevrouw van Rees-van Nauta Lemke mij reeds, lang voor ik haar kende, of wist dat zij ooit zou willen medewerken aan de Holl. Lelie, heel, heel sympathiek was geworden alleen dóór haar poëzie, die ik steeds aantrof in het Toekomstig Leven. - Het Toekomstig Leven namelijk, - den meesten mijner lezers zal dit bekend zijn - is het Blad van den heer de Fremerij en den heer Göbel, het spiritualistisch orgaan hier te lande. Ik ontvang dat in ruil tegen de Holl. Lelie, door

bemiddeling van den heer Göbel, en ik erken, dat ik steeds 't eerst en 't liefst placht te lezen daarin de bijzonder-gevoelige kleine gedichtjes van de hand van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke, welke daarin heel dikwijls voorkomen.

De náám dezer dame zeide mij overigens, wat mijn jeugd-herinneringen aangaat, niets bijzonders, want zij had ons beider geboorteplaats, Assen, reeds verlaten toen ik nog een klein meisje was. Echter, mijn naam zei háár wèl wat. Zij, de oudste van ons beiden, herinnerde zich namelijk zeer goed zoowel mijn ouders als mij, en zoo kwam het, dat ik - tot mijn verbazing en vreugde - een paar jaar geleden, geheel onverwachts buitenslands zijnde, van haar een uiterst hartelijken, vriendelijken brief ontving, naar aanleiding van mijn eigen werk, en van wat zij van mij had gelezen. Bij zulke gelegenheden gelooft men inderdaad aan een verwantschap des geestes. Hoe dikwijls immers had ik mij verdiept in 't weemoedig genot van de versjes, die 't Toekomstig Leven mij bracht, gevloeid uit de pen dezer mij dáàrom sympathieke vrouw! En ziet, geheel onvermoed, had ook zij, wier levensopvatting zooveel verschilt van de mijne, zich vriendelijk met mij beziggehouden in háre gedachten. Onnoodig te zeggen, dat ik haren lieven brief met blijdschap, particulier, beantwoordde, en dat, uit een en ander, weldra hare door mij zeer gewaardeerde medewerking aan de Holl. Lelie is ontstaan. En nu, na deze inleiding, zullen alle mijne lezers mij wel willen gelooven, wanneer ik hun dus zeg, dat ik mevrouw van Rees-van Nauta Lemke geheel onpartijdig beschouw als een met de goddelijke gave der èchte poëzie bedeelde bevoorrechte, zonder dat hare betrekking tot de Holl. Lelie iets te maken heeft met deze mijne éérlijke overtuiging, die zich, gelijk uit het hierboven meegedeelde blijkt, reeds had gevestigd in een tijdperk lang voor hare medewerking aan ons Blad.

De hier voor mij liggende bundel is haar eersteling, waarmede zij in het openbaar verschijnt, ‘op eigen wieken’. Ik vond er juweeltjes in, ware juweeltjes, vooral waar het geldt hare herinneringen aan haar eenig vroeggestorven kindje, hare zekerheid van eene blijvende geestesgemeenschap daarmede.

Moeder, liev'ling, blijf niet treuren,
Droog die vele tranen af;
Slechts mijn afgedragen kleedje
Rust in 't donkere stille graf.
- - - - - - -
- - - - - - -
Heerlijk, heerlijk zou 't hier wezen,
Liefste zonder Uw verdriet;
'k Wil U troosten, en ik kus U,
Moeder.... en gij merkt het niet.
- - - - - - - -
- - - - - - - -
Nooit te voren, waart gij doof toch
Voor de wenschen van Uw kind;
Voelt gij niet dat, door die tranen,
Zij geen rust, geen vrede vindt.
- - - - - - - -
- - - - - - - -
Gij droogt Uw tranen? Gij lacht tegen mij?
Zoo heerlijk, zoo stralend, zoo' wonderlijk blij,
Gij hoort mij? Gij voelt mij? O moedertje mijn
Nu eerst kan Uw kindje gelukkig weer zijn.
- - - - - - - - - -
- - - - - - - - - -

Dit zijn gedeelten uit een van het spiritualistische geloof, waarbij mevrouw van Rees-van Nauta Lemke vrede vond, getuigend gedichtje, dat ik uit plaatsgebrek slechts gedeeltelijk aanhaal. Ook hem of haar, die 't met dat geloof niet eens is, moet, dunkt mij, de zangerige toon er van althans lieflijk aandoen. Wilt gij echter een ander voorbeeld van hare poëtische gevoelige ziels-uitingen:

Ik stond aan zee;
Een stille bee
Gaf ik den golven mede;
Een zachte glans
Van 's hemels trans
Voorspelde mij den vrede.

De gouden zon,
Die juist begon
Te stralen en te schijnen,
Scheen in mijn hart,
Om rouw en smart
Heel zacht te doen verdwijnen.

Dit versje is zóó eenvoudig-ongekunsteld, zoo welluidend naar den vorm, dat het als muziek klinkt wanneer gij het voor U-zelve hardop leest. Had ik meer plaats, ik zou voor U willen afschrijven het innig-gevoelige: *Hoe 'k U bedroeven kan*, of *Goede Nacht,* dat gij niet met droge oogen kunt lezen, of ook: *De kerk*, waarin een de

Genestet-stemming heerscht. Om den voor den hedendaagschen tijd zoo zéér waren en behartenswaardigen inhoud geef ik nog een plaats aan: *Een voorbeeld*:

Als gij de wereld wilt hervormen,
Begin te huis;
Als gij de menschen wilt verbeteren,
Draag zelf Uw kruis;

Als gij Uw kinderen goed wilt maken,
En wáár en rein,
Wil dan in huis en in de wereld
Een voorbeeld zijn.

Ook wat betreft de vertaalde en vrij-gevolgde gedichtjes, welke in dezen bundel veelvuldig voorkomen, toont deze dichteres in hare keuze, hoe fijnbesnaard en teer van gevoel haar wezen is, terwijl de zangerige wijze harer overzettingen alle herinnering aan het niet-oorspronkelijke wegneemt. *Wie denkt er aan* is m.i. op dit gebied een meesterstukje, - naar inhoud en naar vorm beide:

Wie denkt er aan, dat ruwe, lompe schreden
Vaak over menig bloempje gaan,
D t het vertrapt wordt en vertreden;
Wie denkt er aan?

Wie denkt er aan, dat, in den strijd des levens,
Zoovele strijders onder gaan;
Dat zij den bergtop niet bereiken;
Wie denkt er aan?

Wie denkt er aan, dat velen, zwaarbeladen,
Vermoeid zijn op de levensbaan,
Zoovelen, die een steun behoeven;
Wie denkt er aan?

Wie denkt er aan, dat dikwijls stil en eenzaam
Geweend wordt menig bange traan;
De tijdstroom snelt er over henen;
Wie denkt er aan?

Op blz. 81 vind ik een allerliefst-gevoeld versje: *Wat is beter!*, met het motto: ‘Far better to have loved and lost than never to have loved at all.’ Ik ben echter overtuigd, dat mevrouw van Rees zich hier vergiste, door als den auteur dezer bekende woorden aan te geven: Dickens. Ik ben bijkans zeker dat zij stammen van Byron, en in elk geval niet van eerstgenoemden schrijver.

Om met een laatste aanhaling te eindigen, eene die mij-persoonlijk véél zeide, geef ik nog een plaatsje aan het versje op blz. 117, getiteld: Assen.

Naar 't stadje op de Drentsche heide,
Waar ik gewoond heb, jaren lang,
Maakte ik nog eens, een mooien zomer,
Incognito, een bedegang.

Zoo heel bekend scheen alles weder,
Hetzelfde mooie stadje nog,
Het oude huis, gansch onveranderd;
Maar.... alles, alles anders toch!

Waardoor werd ik zoo vreemd bewogen,
En wat benevelde mijn oogen,
Was het van smart? Was het van vreugd?

O raadselachtig menschenleven!
Ik ben maar kort, héél kort gebleven
In 't heide-stadje mijner jeugd.

- Lief, lief 'heide-stadje!' *Ik* heb zelfs nooit dien moed gehad van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke, hoe dikwijls ook ik met heimwee terugdacht aan de dagen van lang, lang voorbij, toen ik als een klein meisje elken dag voorttripte naast een vader, met wien al mijn kind-herinneringen onafscheidelijk zijn saamgeweven. Helaas, ik weet het, zelfs mijn 'oude huis,' mijn door dien vader met zooveel liefde gebouwd huis, den grooten tuin, waaraan al zijn zorgen gewijd waren, en die zoovele mijner eigene jonge droomen heeft gekend, dat alles is veranderd, is weggevaagd voor 't nieuwe. Maar ik weet óók, 't zou mij gaan als mijn voormalige stadgenoote, mevrouw van Rees-van Nauta Lemke, nochtans 't zou alles zoo heel bekend mij toeschijnen, en ook mijn oogen zouden beneveld worden, - - en ook ik zou wegvluchten, als zij.

O, mijn lieve, bruine heide
Woest en eenzaam, vrij en blij,
Tintelend in kleurnuancen,
Mooie violette hei!

'k Voel mij wonderbaar bewogen,
In Uw sprookjes stille pracht,
Beelden uit het ver verleden
Zweven òm mij, teer en zacht.

Toen ik jong was, lange dagen
Zwierf ik op de stille hei;
Heide mijner kinderjaren,
Lief en dierbaar zijt gij mij. - -

(Blz 30.)

Dank, lieve voormalige, mij toenmaals geheel onbekende stadgenoote, dank voor Uw woorden over ons beider geboorteplaatsje, over die heerlijke, bruine, vlakke hei, wier kind wij beiden zijn. Ik vond hier in den Haag eene andere voormalige stadgenoote terug, die zich *U* wel herinneren zal, (alleen die Assenaren herinnert zij zich namelijk bij toeval nooit, die zij thans niet voornaam genoeg vindt voor hare tegenwoordige positie). *U* echter zal zij zich graag genoeg te binnenbrengen, gij die immers behoort tot die deftige côterie, waarin zij zoo graag binnentreedt, genood of ongenood. Wat mij betreft, alleen Uw jonge-meisjesnaam komt mij bekend voor, als zijnde een dien ik mijne ouders wel eens heb hooren noemen. Uzelve kan ik mij echter niet meer herinneren. Maar toch zijt gij voor mij eene oude, lieve bekende, - om dezen gemeenschappelijken band uit het verleden, om die woorden, die ik hierboven afschreef, waarin gij zoo poëtisch herdenkt ons beider geboortegrond, ons beider nooit-genoeg gewaardeerde stille, bruine, zwijgende heide.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nuttige wenken voor kleeding.

I.
Voorheen en thans.

Wat hebben de tegenwoordige dames op het punt toilet het gemakkelijk! Ik herinner me nog zoo goed den tijd, waarin een ‘gemaakte’, ‘klaargekochte’ japon iets minderwaardigs was, iets dat je zelfs ten onzent in 't geheel niet kon krijgen, 't zij dan in een winkel van den tienden rang, en dan nog zóó leelijk, zóó grof, zoo slechtzittend, dat niemand van ook maar eenigen smaak erover zou denken zoo iets te willen koopen.

- Kom daar nu eens om! De elegantste avond-toiletten, de meest-gedistingueerde tailleur-costumes vindt je kant en klaar, en in alle maten, in first-rate magazijnen, gegarneerd en afgewerkt met den grootsten smaak, en in de grootste verscheidenheid van prijzen.

En dan de jonge meisjes-toiletjes! Nu Januari in het land is begint voor de jeugd ‘de’ uitgaanperiode bij uitnemendheid. En daarmee voor vele moeders de vraag: hoe kleed ik mijne dochters zoo, dat zij er op het voordeeligst uitzien, zonder dat dit in de beurs ‘schatten’ kost. Op die vraag nu geeft o.a. de Holl. Lelie, Plaats 9, den Haag, een heel bevredigend antwoord. Daar vindt men een uitgezochte keuze van jongemeisjes-bal- en avond-toiletjes, die aan een volmaakt naar de laatste mode zijn paren de zeer wenschelijke eigenschap van niet al te duur te wezen. Zoo zag ik er onder anderen een bal-toiletje in witte tulle, dat mij bijzonder trof door den gedistingueerden eenvoud ervan; allerliefst gemaakt, bestond de garneering enkel uit in den rok hier en daar, en op het ruime lijfje eveneens een paar rozeknopjes, waarmee een rose zijden ceintuur in overeenstemmende nuance was. 't Deed zoo ècht jeugdig aan; zoo frisch en ongekunsteld; de prijs van dit meesterstukje in zijn soort was slechts *f* 31,75. Een ander bal-toiletje liet men mij zien in blauwe voilestof; 't lijfje bestond geheel en al uit witten kant, waarin blauwe bloempjes geborduurd waren, 't geen iets zeer àparts gaf aan het geheel; prijs *f* 34,75. Weer 'n ander, heel nieuwerwetsch-gemaakt baltoiletje, met een ruimen overrok, die een paar handbreed boven den zoom was ingehaald, was eveneens licht blauw; dit is een toiletje dat véél ‘voorstelt’ voor den geringen prijs van *f* 47,50. En een dito blauw toiletje, ongeveer in denzelfden prijs, kenmerkte zich

insgelijks door deze eigenschap van ‘gekleedheid’, tengevolge van de lange, witte kanten stool, van voren en van achteren neerhangend, waaruit de taillegarneering bestond.

Een naar mijn persoonlijken smaak bijzonder chic japonnetje, ook voor ouderen dan jonge meisjes in aanmerking komend, geschikt voor partijtjes, diners, enz., is in fraise-kleur, van zijden éolienne, enkel gegarneerd met eenig zwart fluweel; zoowel de gladde rok, van achteren eenigszins geplooid neervallend, als het ietwat ruime lijfje, zijn, genre Liberty, geborduurd kleur op kleur, en het is in het bijzonder deze eenvoudig-innige versiering, die zulk een aparte, sobere distinctie geeft aan het geheel. Waar de hedendaagsche mode zooveel leelijke, tegen de eischen van mooie lijnen zondigende wansmakelijkheden oplevert, is dit toilet, van *f* 48,50, m.i. een wezenlijke trouvaille voor diegenen, die een gedistingueerd, haar figuur tot zijn recht doende komend gewaad verkiezen boven zin- en doellooze mode-uitwassen, welke daarenboven direct vulgair werken, zoodra zij het merk verliezen van die schreeuwend-dure Parijsche huizen, Paquin, Bischoff-David, enz., die ze 't eerst lanceeren.

Nog in een ander opzicht zou ik de aandacht willen vestigen op het modemagazijn de Holl: Lelie, namelijk op hare specialiteit in het genre van allerliefste en goedkoope japonnetjes voor Indië. Daar zijn er reeds te vinden vanaf *f* 13.50, welke zich zoo bijzonder eigenen voor de tropen, dat men elke aanstaande vrouw, die haar uitzet voor Insulinde in orde brengt, zou willen toeroepen: Neemt een kijkje op Plaats 9, Den Haag. B.v. zag ik een wit en zwart voìle-japonnetje (*f* 28,50), een ideaal van zomersche luchtigheid en élégance, zonder iets van den juist in een heet klimaat zoo lastig zijnden, en daarenboven zoo misstaanden ‘opschik’; met een lagen hals en korte mouwen is dit allerliefste zomerkleedje practisch en toch ‘gekleed’; dit laatste omdat het in den rok en in de taille allerliefst is geborduurd met zwart, terwijl een breede zwarte rand van onderen aan den zoom 't geheel vlot afwerkt. Nog een dergelijk wit en zwart japonnetje in hetzelfde genre zag ik, dat zelfs nog goedkooper was (*f* 22.75), en dat aan mijn eigen persoonlijken smaak nog meer zelfs voldeed. Iets minder dun, maar evenzeer voor het Indische leven bijzonder geschikt, is een japonnetje van *f* 42.50, waarvan de blauwe onderjapon wordt overdekt door een witte tulle overkleed; 't lijfje is rijk geborduurd, de twee over elkaar hangende randen waaruit de rok bestaat zijn dat eveneens. Dit japonnetje is een van die handige, altijd te pas komende kleedjes, die men des zomers zoowel bij een gewone visite en op de wandeling of op een rijtoer kan gebruiken, als ook bewaren voor meer bepaald ‘uitgaan’, al naar gelang van den kring en de omstandigheden waarin men verkeert, en van de eischen die men zelf stelt aan het toilet. Zeker is en blijft echter in elk geval, dat men er met zoo'n eenvoudig-chique japon nooit of te nimmer vulgair of smakeloos uitzien zal. Ware koopjes noem ik bovendien nog de voile-stof japonnetjes in effen wit, die ik zag in de prijzen van *f* 14,50, *f* 12,50, enz. Men vraagt zich daarbij af hoe het mogelijk is zooveel fijn entredeux voor dien luttelen prijs te kunnen aanbrengen, wat wezenlijk smaakvolle garneering betreft. Van *f* 12.50 b.v. zag ik in dit opzicht een bepaald ‘koopje’.

En nu deed ik nog maar een heel kleinen greep uit al het moois van onzen naamgenoot: de Holl. Lelie, - van wie ik tusschen haakjes met genoegen mag getuigen, dat zij evenzeer bloeit als hare litteraire petemoei - die, behalve japonnen, ook blouses, hoeden, enz. levert, zoowel in de duurste als in de goedkoopste qualiteiten beide.

Persoonlijk kan ik daarenboven uit eigen ervaring getuigen, dat deze firma goede waar levert. Immers, een van mijn liefste japonnen is het zwart-fluweelen eng-aansluitend kleed, dat ik aan haar dank, en waarvan de onberispelijke coupe zich steeds bewaart.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Een voorspelling die zich heeft bewaarheid.

Meermalen had ik reeds gelegenheid in dit Blad mijne correspondenten en vraagsters de verzekering te geven, dat zij bij Maison Phaff, Plaats 24 den Haag, zeker kunnen zijn in de directrice iemand te zullen aantreffen, die weet te raden op 't gebied van modes en van hoe 't hoort - omdat zij geheel en al is op de hoogte van haar zaak. Iets waartoe in onze dagen héél wat behoort, van kennis, goeden smaak, ervaring, en nog zooveel meer. Ik wéét ook dat mijn raad menigmaal het gevolg had dat de cliënte, die zich tot mevrouw Phaff wendde, uiterst voldaan thuiskeerde in 't bezit van juist datgene wat zij zocht of wenschte. En zoo verwondert het mij dan niet, dat een zoo goed bekend staande firma

zich steeds meer uitbreidt, en dientengevolge thans uitverkoopt - ‘wegens uitbreiding der zaak.’ - De tijd is nog niet gekomen om mijne weetgrage lezeressen alle finesses dienaangaande te vertellen. Wel wil ik haar alvast verraden, dat met de verbouwing al heel spoedig zal worden begonnen, en, - dat zij dan, als alles klaar is, zullen staan te kijken van de nieuwe pas-salons in stijl, en van nog allerlei andere verbeteringen en verfraaiingen - - om niet te spreken van 't verleidelijke, en voor ons vrouwen onweerstaanbare-moois op allerlei gebied, dat mevrouw Phaff daar, in de nieuwe ruimten, zal tentoonstellen, meegebracht kersversch uit Parijs, waarheen zij weldra vertrekt, om er zich grondig en nauwkeurig van de nieuwe voorjaarsmodes op de hoogte te gaan stellen.

Hoe die zijn zullen - vroeg ik haar?

Wel, in het ‘stille seizoen’, waarin wij, wat de modes aangaat, thans zijn, valt daarvan niet veel nog te zeggen. Toch is het - aldus mijne zegsvrouw, mevrouw Phaff, - vrij zeker dat voor tailleur-costumes zeer veel zijde zal worden gedragen, een liefhebberij, die niet voor èlke beurs past natuurlijk. De modellen daarvan zijn kort, met basque, groote revers, korte mouwen. Ook de vrijwat goedkoopere, en evenzeer kleedzame tailor-made costumes van fantasiestof zijn in denzelfden geest. Jabots, volants, kragen van batist met valencienne kant zijn modesnufjes, die ook in het a.s. voorjaar zich zullen handhaven. Revers zullen groot zijn; covert-coat zal veel worden verwerkt; ook blauw serge. Voor gekleede costumes zullen tulle, étamine, en zijde veel gebruikt worden. Een nouveauté zal zijn het dragen van een soort russische blouse van zwart etamine, gegarneerd met kant en zijde, op wit batist costumes; natuurlijk schijnen deze door het doorzichtige blouse-manteltje heen, en daarmede wordt een eigenaardig effect bereikt. -

Over enkele weken hoop ik meerdere bijzonderheden van mevrouw Phaff's ervaringen en inkoopen in Parijs te kunnen meedeelen. Voorloopig verwijs ik naar haren uitverkoop, waar menigeen zeker nu extra-voordeelig terecht kan, nu de verbouwing dwingt tot opruiming. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Haagsche Schijn..... en Werkelijkheid.

‘Men’, - en ik geloof de Amsterdammers in 't bijzonder doen dit, - verwijt den Hagenaars gáárne dat zij zoo ‘voor den schijn’ leven. 't Is mogelijk. Ik voor mij heb nu nooit zoo'n bijzonder verschil opgemerkt in dit opzicht tusschen den Haag en andere steden - tenzij dan dat den Haag in goeden smaak, en in meegaan met het nieuwe, méést vooraan staat. En dat is m.i. geen ondeugd, maar een deugd van de residentie.

Neen, 't is daarom *geen* speciaal Haagsche, maar wèl een algemeen-*menschelijke* eigenschap, dat iets anders, iets méér willen lijken dan men is. En die eigenschap openbaart zich óók voortdurend bij het dames-publiek, waar het geldt ‘koopjes’ doen. Zich mooi, zich goed, zich élégant, zich met groote verscheidenheid kleeden, ziedaar een begeerte van 't vrouwenhart, waaraan de beurs niet altijd kan gevolg geven. Toch, voor wie den weg weet, is er een middel op in de meeste gevallen, zijn er óók goede

adressen te vinden, die nochtans goedkoop zijn, heel goedkoop zelfs. Wel, daarheen wordt dan ook gedraafd, er wordt soms om gevochten, als er uitverkoop is, wie 't eerst zal binnendringen. Maar... voor de waarheid, dat men dit of dat beeldige japonnetje, dit of dat voor een blouse zoo bijzonder geschikte stuk zijde, op die wijze heeft verkregen, voor een spotprijs, voor die waarheid - die nochtans immers de koopsters meer tot eer strekt dan tot schande - willen velen niet uitkomen. Wel, ik weet zeker dat de helft, neen, drie kwart van de Haagsche uitgaan-menschen zich de snoezige en teere toiletjes, waarin juist deze categorie uitmunt, aanschaft - en terecht - bij de zoo welbekende zaak: E. van der Horst, den Haag, Burgwal 8. En toch zijn er velen onder hen, die zich inbeelden dat het ‘voornaam’ staat daarvoor niet te durven uitkomen - enkel en alleen omdat die zaak zoo goedkoope waar levert. Alsof de mooiheid en de beteekenis en de goede smaak van een toilet zou zitten in den duren *prijs* ervan! O, vulgariteit, die zóó iets denkt! - Ik-voor-mij kom er gáárne en rond voor uit dat ik blij ben bij de firma van der Horst zoo goed èn zoo goedkoop te slagen, als ik coupons voor blouses, voor zomerjaponnen, of ook stofjes voor andere toiletjes noodig heb. 't Is mij daarbij een genoegen hier te verklaren hoe ik nooit van deze firma ondervond: goedkoop is duurkoop. Integendeel, ik heb steeds ‘waar gehad voor mijn geld.’ En ik vind het daarenboven een prettig iets steeds een zéér ruime keuze te vinden, vooral in lichte stoffen en teere nuances, en daarbij te worden bediend door de verschillende dames met een voorkomendheid en bereidwilligheid,

die nooit moede wordt de geheele stukken op de toonbank uit te spreiden, nu dit, dan dat voor den dag te halen, enz., enz.

En nu is het een ‘Rêve de Paris’, die vanaf 6 Jan. bij de firma van der Horst zal zijn uitgestald, ter gelegenheid van haren grooten uitverkoop. Een teer-getinte stof wordt onder dien naam bepaaldelijk ten verkoop aangeboden, terwijl ik staaltjes zag van Soie de Venise, 62 c.M. breed, voor den ongelooflijken prijs van 42 ct. per el. In alle kleuren is deze voor avond-japonnetjes en blouses zoo geschikte zijde voorradig, evenals het crêpe de chine brillant, dat dubbele breedte heeft, en slechts 92 ct. per el kost. - 't Zou mij te ver voeren indien ik al de tallooze ‘koopjes’, die hier te zien zijn, ging opnoemen. Daar zijn o.a. 500 élégante robes-mi-confectionées, daar is Lyonsche zijde in dubbele breedte van *f* 1.48 per el. Daar zijn - en hierop moet ik nog speciaal de aandacht vestigen - afgepaste robes van *f* 5.90, voor den a.s. zomer, en voor jonge meisjes, en Engelsche afgepaste robes in den prijs van *f* 12. -. Terwijl een partij van de fijnste soort kanten en entredeux insgelijks vermelding verdient, evenals het feit dat al deze goederen nieuw zijn aangekocht, en dus niet behooren tot de in uitverkoopen een zoo groote rol spelende ‘winkeldochteren.’ Met eigen oogen gaan zien is in een geval als dit zeker het beste en het aanbevelenswaardigste. Juist nu er veel noodig is voor dans-clubs, bals, comedies, opera's partijtjes, enz., enz., kan men zeker zijn bij deze firma een uitgezochte keuze te zullen vinden, wat betreft teere stofjes en zijdjes in de rijkste verscheidenheid van nuances. Trouwens, iedere Hagenaarster weet dit even goed als ik. Maar, niet iedere Hagenaarster is zoo eerlijk als ik, van te willen zeggen van waar hare ‘beeldige’ blouse, of hare ‘snoezige’ japon stamt, - enkel uit valsche schaamte omdat zij die zoo ‘goedkoop’ kreeg. Integendeel, lieve medelezeressen, het is veel méér iets om U voor te schamen dat gij te veel geld uitgeeft voor uw toilet, dan dat gij tracht het zoo zuinig mogelijk te doen, zonder nochthans smakeloos te worden, of onverschillig voor uw uiterlijk. Welnu, dit trachten wordt zéér zeker bevorderd indien gij een kijkje gaat nemen bij de firma van der Horst, hierboven genoemd, 8 Burgwal, den Haag.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de

correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Mevr. v.d. W. - P., den Haag. - Gelieve s.v.p. het artikel te lezen in deze Lelie, getiteld: Nuttige wenken voor kleeding. Gij zult daarin, gelijk ik U in de vorige week beloofde, de verlangde gegevens vinden.

Da Costa. - Uw brief heb ik gelezen. Naar den inhoud echter schijnt mij een antwoord uitgesloten, en blijkbaar ook door U niet verwacht te worden. Laat ons elkaars meening respecteeren. Mijnerzijds doe ik dat, wat U betreft, van ganscher harte. Levenswegen zijn verschillend, en leiden daarom ook tot verschillende levensbeschouwingen. Het doet mij zeer leed voor U, dat gij Uw tuin moest verliezen. Mij dunkt, dat moet gij zeer missen.

J.S. - Gij zult, hoop ik, U-zelf hierin herkennen, want ik vind van U geen pseudoniem. En Uw vroegere ps: herinner ik mij niet meer. Misschien bevinden zich onder de corr., van dezen zomer overgebleven, nog brieven van U, maar ik wil liever eerst het nu loopende werk afdoen, te meer waar m.i. deze brief van U een dadelijk antwoord eischt, omdat gij vraagt of ik het manuscript wil lezen van dien bewusten vriend van U, en of ik daarvoor een uitgever zou weten. Tot lezen ben ik gaarne bereid; zendt het gerust. Ik weet wie hij is, en houd dus in mijn oordeel daarmee rekening. Maar een uitgever staat natuurlijk op het standpunt van zijn eigen voordeel in de éérste plaats; hetgeen men hem niet kwalijk kan nemen, aangezien het hier handel geldt, en niets anders. De Holl. Drukkerij te Baarn is eene firma, die speciaal werk maakt van het uitgeven van brochures, en kleine boekjes, over onderwerpen van den dag, enz. Ik vooronderstel dat Uw vriend misschien daar zal slagen. Of ik-zelve er een inleiding bij zou willen schrijven hangt vóór alles af van den inhoud; ongenegen ben ik er niet toe, want het onderwerp op-zichzelf is mij natuurlijk hoogst-sympathiek, maar 't komt er voor mij op aan, of de denkwijze en de opvattingen van Uw vriend in dat opzicht overeenstemmen met de mijne.

Dit, wat het zakelijke gedeelte van Uw schrijven aangaat. Nu over de rest. Een paar weken geleden zondt gij mij een klein briefje, om Uw instemming te betuigen met mijn Overzicht van de Week (No. 24, 11 December 1912), waarin ik mijn verontwaardiging uitspreek over den per-

fiden raad van 't ‘Vaderland’, om gedurende de feestdagen van St. Nicolaas en Kerstmis geen versnaperingen uit te deelen aan arme kinderen in de drukke winkelstraten, want, - aldus die courant - dat kon immers eens een seconde ‘last’ geven voor de rijken. Thans in dezen Uwen brief komt gij uitvoeriger terug op Uw belangstelling in en sympathie met die Overzichten van de Week in het algemeen. Gelijk ik onlangs reeds antwoordde aan een anderen correspondent, die hetzelfde schreef, die belangstelling en sympathie verheugt mij bijzonder, omdat ik deze rubriek juist heb aangevangen met dat doel, dat zij zoo zichtbaar bereikt: de oogen openen voor de kleinzieligheden en leugenachtigheden der pers, en voor de huichelachtigheid om ons heen, waarover in de groote bladen wordt *gezwegen*, en die dientengevolge het publiek gewoonlijk niet opmerkt! Want, het groote publiek heeft het noodig te worden *wakker geschud.* Het denkt zelf *niet.* Het moet *leeren* denken, door een ander. - Gij-ook verheugt U, evenals al mijn correspondenten, dat de Lelie thans weer de oude is, door de hervatting van mijn eigen arbeid erin. Ik-zelve houd er in dit opzicht geen valsche bescheidenheid op na, en weet daarom heel goed hoe het bijzondere merk, dat de Lelie nu eenmaal heeft, komt dóór mij. 't Merk bevalt niet aan iedereen; natuurlijk niet. Maar, 't *merk* als zoodanig komt van *mij.* Schrijf ik er niet in, dan wordt zij een nietszeggend Blad, als elk ander weekblaadje. En dat komt om de zeer eenvoudige reden, dat ik in de eerste plaats een persoonlijkheid ben en in de tweede plaats die persoonlijkheid heelemaal durf te geven *in* mijn werk, zonder aanzien des persoons, en zonder vreeze voor wat ‘men’ ervan zegt. - Om diezelfde reden ben ik een eenling, iemand die zich nooit zou aansluiten aan welke ‘richting’ ook; ik kies uit elke richting datgene uit, wat er mij in bevalt, maar ik vind dat reeds de uitdrukking ‘strijden in of voor een partij’ uitsluit het behouden van een eigen individueele, en bovenal een *eerlijke* opinie. Zoo gaat het mij óók ten opzichte van Uwe partij. Gij hebt volkomen gelijk dat die veel denkbeelden heeft, welke ik volkomen deel, en zeer zeker is dat het geval in zake de verfoeilijkheid van den oorlog. Maar, komt het erop aan die denkbeelden uit te voeren door 't stichten van een partij, dan vind ik bij de leiders en woordvoerders daarvan evenveel heerschzucht en onwaarheid als bij welke andere ook. En die ondeugden zouden zich eerst recht baanbreken, indien Uw partij haar doel bereikte, en de baas werd. - 't Geen gij schrijft over pater Jonckbloet is zoo waar, dat ik het hier overneem:

Het verwijt van den heer Jonckbloet S.J. is m.i. juist een kompliment dat hij U maakt. Immers, iemand die ‘*geen blad voor den mond neemt*’, *spreekt de waarheid en dat is juist te prijzen. Maar het is wel te begrijpen*, *dat lieden*, *die van de naakte waarheid met willen hooren*, *- immers*, *ze is zoo onzedelijk! - daar ach en wee over jammeren.*

Ook een andere opmerking van U is zeer waar, en neem ik insgelijks over in Uw eigen woorden:

Het is óók al weer zoo teekenend, *dat de heer Jonckbloet S.J. zijn boekje schreef,* ‘*omdat hem zoo dikwijls al gevraagd was*, *hoe er van kath. zijde over Anna de Savornin Lohman gedacht moet worden*’*! Dus*, *dat moet hun vóóraf gezegd worden: zoo en zoo moet ge over dit of dat denken! - 't Is treurig.*

Echter, niet alléén de katholieken laten zich aldus leiden door wat hun wordt *geleerd* dat zij *moeten* denken, op elk gebied. Integendeel, het is m.i. een bewijs te meer van de groote slimheid en menschkundigheid, waarmee de R.K. kerk is ingericht, dat zij van deze algemeen-menschelijke eigenschap, van niet-voor-zich-zelf weten

te oordeelen, zoo handig gebruik maakt. Immers, laat niet het overgroote deel van de menschheid zich, op elk gebied, leiden door 't oordeel, door den invloed, van anderen.?!

'Mijn courant zegt': 'In de courant staat toch', - zijn lijfspreuken, die men dagelijks kan hooren, óók uit den mond van allerlei tot de ontwikkelde en beschaafde en gestudeerde klassen behoorende mannen en vrouwen, - om van het gewone volk niet eens te spreken. En dan de partijbladen, de liberale voorlichters, en de socialistische dito, enz., enz.! Bevelen zij niet even goed als de R.K. hunne volgelingen zoo te denken en zus te oordeelen - precies als het partij-verbond dat meebrengt? Ook op het gebied van kunst, literatuur, mode, enz., is het merkwaardig op te merken, hoe weinig menschen in staat zijn een *eigen* meening te hebben. Dien schrijver moet je gelezen, dat schilderij moet je gezien hebben - anders tel je niet mee. Naar dit of dat concert moet je gaan - of je er iets van begrijpt of niet - anders denkt 'men' dat je niet 'ontwikkeld' bent. Enz. enz. Toen de reform-woede heerschte heb ik de grootste élégantjes zien twijfelen eenigen tijd, of ze ook maar niet zouden overslaan, noodgedrongen, tot het hobbezak-costuum. Want, de mode scheen dien kant uit te willen. Om diezelfde domme reden trekken dikheupige vrouwen thans gewillig gegarneerde rokken aan, met breed-makende paniers, scheiden ze heur haar in 't midden, of leggen vlokjes ervan op haar voorhoofd, al staat het haar als een hond die uit het water komt, enz., enz. Op 't gebied woning-inrichting is het precies 't zelfde.! De kamer moet in 'stijl' zijn, zooals een meubelmaker - (die er soms zelf niet 't minste verstand van heeft ook nog) - dat vóórzegt. Dat zij daardoor alle kenmerk van de eigen bewoners verliest, dat zij koud, onpersoonlijk, als een model-kamer van een tentoonstelling aandoet, komt er niet op aan. Want, in dit tijdschrift, of door dien deskundige, is uitgemaakt dat 'het zoo hoort.' En de meerderheid, de overgroote meerderheid heeft niet den moed zichzelf een *eigen* interieur, overeenkomstig de *eigen* middelen, en met den *eigen* smaak, in te richten. Indien dus de Katholieken, als gehoorzame zonen en dochteren hunner Kerk, nederig vragen aan hun pastoor, hoe ze over mij hebben te denken, dan doen ze m.i. *met bewustheid* niets anders dan wat de overige menschheid doet *onbewust van haar eigen domheid*, namelijk zich laten blinddoeken door een ander, die zich opwerpt als Partijleider, Voorlichter in de Pers, Zielzorger, Professor, man van Wetenschap of Kunst - al naar gelang de zaak waarom het gaat.

Uw sprookje nam ik gaarne aan. Wat gij over die bloemen schrijft daarin, deedt gij mij denken

aan de bloemen-corso's aan de fransche Riviera. Het is een droevig-wreed gezicht al die heerlijke viooltjes, en Mimosa's, en nog zoo vele andere bloemensoorten, te zien wegwerpen naar elkander, door een menschenmassa, welke diezelfde tuiltjes een uur later vertrapt op de straat. Na afloop van zoo'n bloemencorso - als de straten vol liggen van die arme, vermoorde, mooie bloemen, grijpt mij altijd een soort weerzin aan om het ruwe, gedachtenlooze, en wreede, en smakelooze, dat den menschen - de high-life bij uitnemendheid in dit geval, want die verzamelt zich daar - kenmerkt. Jaar in, jaar uit weet het 'comité des fêtes' in al deze Riviera-plaatsen, Menton, Nice, Monte-Carlo, Cannes, geen andere wijze van vermakelijkheid uit te denken dan deze eentonige, afgezaagde, met fijner gevoel in strijd zijnde bloemen-corso's. 't Is mij gegaan als Uw voddenraapster, ook ik heb dikwijls zulke vertrapte bloemen weer opgevischt, en gezien dat ze, ondanks alles, 'rein' gebleven waren. Uw vergelijking is juist gevoeld. Uw uitwerking had ik nog wel wat pakkender en poëtischer gewenscht, vooral in den door U gekozen sprookjes-vorm. Maar ik plaats het stukje om den inhoud gaarne.

Ik eindig, zooals ik begon; voor Uw brief en Uw sympathie dank ik U hartelijk; ik geloof dat wij op heel veel punten geestverwanten - schoon niet 'partijgenooten' - zijn.

Vroolijkheid. - Op Uw langen brief krijgt gij ditmaal een omgaand, maar daardoor ook niet uitvoerig antwoord. Omgaand, om wat er in staat van Uw jongen. En, niet-uitvoerig, omdat er zóóvelen zijn die wachten, dat ik U niet mag bevoorrechten. Echter, 't trof mij zóó, wat gij schrijft van het karakter van Uw jongen, dat het mij dadelijk van het hart moet: Neen, duizendmaal neen, in hem kan geen slechte inborst zitten, integendeel, een edele natuur moet wonen in hem, *omdat* hij aldus, en onbekommerd over 't mogelijke uitlachen van zijn kameraden, 't zwakkere beschermt tegen het sterkere. Juist voor uitlachen zijn jongens zoo overgevoelig, en ik vind daarom een kereltje, die, als de Uwe, op die nobele wijze zorgt en lief is voor een armen verdwaald-geraakten kikker, een juweel van een karakter. Dat hij zijn zusje plaagt, kan dat niet evengoed hare schuld zijn!? Hebt gij dat wel eens heel nauwkeurig onderzocht in de diepste oorzaken van het begin van de plagerij? Meisjes kunnen zich zoo lief voordoen, als slachtoffer; van heel jongs-af reeds zit die natuur erin, van zich weten aan te stellen, en *heimelijk* te tergen. Maar, ook zelfs aangenomen dat de schuld heelemaal aan haar broer ligt, dan nog zou ik zeggen, in antwoord op Uw vraag: 'Wie reimt sich das zusammen?' Dat laat zich zéér goed 'zusammen reimen', om de zeer eenvoudige reden, dat hij in háár zal voelen, instinctief, de gelijke, degene die zich kan verweren, terwijl hij in dien verlaten kikker voelt het hulpelooze, aan de willekeur van den mensch overgeleverde, meesttijds achteloos-vertredene en bespotte, dat als zoodanig een recht heeft op zijn mededoogen, er om schreit als het ware. M.i. toont een jongen, die zoo iets instinctief *voelt*, zonder dat een volwassene 't hem eerst leert, daardoor dat hij een buitengewoon-teere, nobele natuur deelachtig is. Maar ik kan mij best begrijpen dat juist zoo'n bijzondere natuur moeilijk is te leiden. Dat zijn alle buitengewone naturen; die lijden als kinderen 't meest onder niet-begrepen worden van de zijde der ouders. Daarom hoop ik ook van harte, dat uit het spelletje, waarover gij mij zoo geestig schrijft, geen ernst wordt ten slotte. Gij begrijpt mij, hoop ik, als ik U zeg, dat ik bedoel Uw vergelijking met die kippenren, enz. Zoo iets is heel aardig als 't spel blijft over en weer. Maar, als 't ernst

wordt, lijkt het mij in Uw geval niets voor de toekomst van Uw kinderen. Neen, lieve Vroolijkheid, ik ben zoo lang buitenslands geweest, dat ik het door U bedoelde 'gemis', dat Uw stad leed, niet kan beoordeelen. Ik begrijp echter niet goed wat gij daar deedt, waar Uw denkwijze zoo anders is. Ik vrees dat het reeds een eerste concessie was, gevolg van dat bewuste spelletje. Er is zulk een geheel andere toon dan anders in Uw brief, iets dat mij doet vermoeden, dat er reeds méér ernst *is*, dan gij U-zelve toegeeft. Maar... hoe staat het dan met dat verleden? Is dat alles nu ineens dood voor U? Hebt gij U dan toen vergist? Ik hoor daarvan niets meer.

Wat het zakelijke gedeelte aangaat, bedenk dat zoo'n oordeel soms zoo heel weinig wáárde heeft, omdat het zoo dikwijls door vleitaal wordt ingegeven, vooral als men bij zoo iemand komt met een vrienden-introductie, zooals in Uw geval. In elk geval echter, waarom zoudt gij het *niet* probeeren, nietwaar?

Vriendelijk gegroet, en hartelijk gelukgewenscht met het herstel Uwer zieke.

Nel. - Ja-zeker, ik heb Uw brief en Uw portret hier in goede orde gekregen. En ik schaam mij heusch, dat ik U nog niet heb kunnen danken voor een en ander, maar gij ziet hoeveel corr: er is, om van actueele stukken, enz., niet eens te spreken. Zoo eenigszins doenlijk, zal ik U de volgende week uitvoerig antwoorden. Nu dient dit antwoord alleen om U gerust te stellen, en tevens U en Uw Max hartelijk te danken voor Uw felicitatie-kaart.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mevr. van der M. te L. - Ik herinner mij zeer goed Uw schets te hebben ontvangen. Ik zal, zoo eenigszins doenlijk, haar opzoeken. Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest het vervolg van 'Dèsillusie' tot een volgend nummer wachten.

RED. HOLL. LELIE.

Sluiting Red: Ged.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Wie kan een **Juffrouw** helpen aan een **betrekking,** liefst in deftige omgeving, voor **huishouding, gezelschap** of **verpleging?** -

De beste inlichtingen kunnen gegeven worden. -

Brieven fr. lett. A.B. aan den Uitgever.

(48*a*)

15 Januari 1913
26ste Jaargang.
No. 29.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
'De' Vrouw.

> *Varium et mutabile semper femina.* (Iets veranderlijks en wispelturigs is altijd de vrouw.)
> **Virgilius**, Aeneïs IV, 569.

De bekende Engelsche theoloog Spurgeon bedient zich in een van zijn werken van een spitsvondig, maar niet oneigenaardig beeld. Hij laat nl. vier mugjes, ieder op een afzonderlijk gedeelte van één en denzelfden olifant gezeten, hun meening zeggen over dit creatuur. De eerste mug, op de linkerzijde van den kolos gezeten, verklaart, ietwat doceerend: 'een olifant is een grijze, uitgestrekte, kale vlakte!' 'Welneen' zegt no. 2, die zich op een der voorpooten heeft neergezet: 'een olifant heeft veel overeenkomst met een dikken boom!' 'Wat praten jullie toch', zegt no. 3, vanaf den staart van het beest, 'een olifant heeft den vorm van een kabeltouw.' Het vierde

mugje vindt nu in de tegenstrijdige verklaringen van zijn makkers grond tot de volgende wijsgeerige conclusie: ‘No. 1 zegt: een olifant is een kale vlakte; no. 2 houdt den olifant voor een boom en no. 3 verklaart: het is

een kabeltouw, welnu.... nu concludeer ik dat zoo'n ding als een olifant in 't geheel niet bestaat - aannemen, een potje bier!'

We zouden deze parabel, door Spurgeon tegen de atheïsten uitgespeeld, misschien niet zonder grond kunnen toepassen op de lichtvaardige 'apodiktische' uitspraken der verschillende philosophen, waar zij bovenstaand onderwerp aanroeren.

Immers, terwijl *Virchow* de kalmte en beradenheid een bijzondere eigenschap van het vrouwelijk karakter noemt, geeft *Havelock Ellis* de prikkelbaarheid, de lichtontvlambaarheid als een bijzonder kenmerk aan. Terwijl *Kingsley* de vrouw de eenige zendelinge der beschaving, der broederschap en der vergevende liefde acht, verklaart *Pope:* 'Iedere vrouw is in haar hart een slang.' Waar *Nietzsche* aan de mannen het gemoedsleven en de hartstochten toekent en aan de vrouwen het verstand, daar smaalt *Schopenhauer:* 'Lang van haar, kort van verstand', en tegenover de tyrade van *Hippel:* 'Op 't vrouwelijk geslacht rust de geest der revolutìe,' staat even éclatant die van *Mobius:* 'de vrouwen zijn streng conservatief en haten 't nieuwe', terwijl 'n *Weininger* misschien het laatste, quasie-wijsgeerige mugje kon veraanschouwelijken door zijn fraaie tyrade: 'die Frauen haben keine Existenz, sie sind nicht, sie sind nichts.'

Evenals in de parabel van genoemden theoloog zal de tegenstrijdigheid wel slechts in schijn bestaan en alleen moeten verklaard worden uit het feit, dat de beoordeelaars hun object slechts gedeeltelijk, van een bepaalde zijde, bezien, de exceptie voor 't algemeene, het gedeelte voor 't geheel nemen.

De gevierde schrijfster *Jeanne Reyneke van Stuwe* geeft in '*De arme Vrouw*' '*de*' vrouw, zooals zij is in haar veelzijdigheid. En ook in *Anna de Savornin Lohman's* meesterwerk '*Vragensmoede*' komt zoo helder en duidelijk uit, het groote verschil in aanleg en karakter tusschen de ééne en de andere vrouw.

Immers '*de*' vrouw kan niet worden gesubstitueerd voor *één* der bovenstaande apodiktische uitspraken, maar wèl omgekeerd passen al deze qualificaties op een of andere vrouw.

Door alle eeuwen heen toch zijn er vrouwen van groote intellectueele beteekenis geweest, zoowel op het gebied van kunst als op het terrein van wetenschap en staatkunde. We noemen slechts een Elisabeth van Engeland, Katharina de Tweede van Rusland, madame de Staël, madame Curie. En evenzoo zijn er de lieve, zachtaardige schoonen van gemoed, de zendelingen der beschaving en we denken dan o.a. aan de edele, beminnenswaardige schrijfster van '*De Negerhut*', Harriët Beecher Stowe. Maar ook zijn er de weerzinwekkende slangen. Nog hooren we het sissend geluid van dat eerste Noorsche vrouwelijke kamerlid, waar zij een bestrijder der militaire uitgaven de smadelijke woorden toesiste: 'Als er hongerige monden te vullen zijn dan hebben we daar scherpe patronen voor noodig.' En wie zal ze tellen ook onder de hoogere standen - de domme baronesjes, de nerveuze freuletjes - die over niets weten te praten dan over toilet, voilière of garderobe.

Maar toch - hoe uiteenloopend de meeningen der philosofen in deze ook moge zijn - hoe kameleontisch 'de' vrouw zich ook aan ons oog vertoont: de psychische, zoowel als de physieke ongelijksoortigheid der beide geslachten is door alle eeuwen heen geconstateerd en wordt in geen enkel representant dier nooit volprezen sekse gelogenstraft.

Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat de nivelleeringsrichting, die zich in den laatsten tijd onder een groep vrouwen openbaart, en die in Engeland

zich uit in het fulminante optreden der beruchte suffragettes, over 't geheel zoo weinig bijval vindt. Die richting toch verkoos geen rekening te houden met het *feit* der ongelijksoortigheid. Zelfs ging men zoo ver, ook de grenzen der *physieke* ongelijkheid uit te wisschen, maar ook dit wanhopig streven werd allengs door de natuur zelve gecorrigeerd en de broekrok, bestemd om den overgang te vormen tot den gewonen heerenpantalon en om ook alle uiterlijk verschil weg te doezelen, verdween eerlang als een fata morgana, terwijl ook de jongste poging onzer moderne '*strange fellows*' met de wandelstokken en sigaren, reeds bij den aanvang was veroordeeld. Geen wonder. Immers op physiek terrein zal de vrouw steeds iets te kort komen om man te zijn en het feit dat de alwijze natuur den man de **actieve** taak der verwekking, der vrouw de **passieve** der conceptie heeft toebedeeld kan door broekrok noch wandelstok worden geneutraliseerd en spot met alle verder pogen in die richting.

'*En fait de femmes*, *règle générale il n'y a que des exceptions*', schreef Delphine Gay van haar eigen geslacht.

En wat de psychische ongelijkheid der beide geslachten aangaat, zoo kan moeilijk ontkend worden, dat *in den regel* bij den man de verstandsoverwegingen den doorslag geven, terwijl bij de vrouw de *gevoelssfeer* overwegend is. Deze opvatting, die tot-nog-toe algemeen werd aangenomen, wordt o.i. op treffende wijze door de werkelijkheid van 't leven bevestigd.

Wat de vrouw aangaat:

1e. Het vrouwenkiesrecht nl. wordt louter op grond van *gevoels*argumenten verdedigd.

2e. De vrouw onderscheidt zich door een machtige gave van intuïtief *voelen*, reden waarom de meeste en beste romans door *vrouwen* gemaakt worden.

En wat den man betreft:

1e. Waar zijn de mannen, die, als de bovenbeschreven vrouwen, *tegen alle verstand in*, hun *subjectief gevoel* den vrijen teugel vieren en als vrouwen verkleed met rokken en parasols en dameshoeden overstraat loopen?

2e. Waar zijn de staten met *vrouwelijke* suprematie? Waar zijn ze *zonder* mannelijke suprematie? Wijzen de *feiten* het niet uit?

3e. Dat het zooals de feministen willen maar geen gewone, willekeurige instelling is dat de vrouwen onder de macht der mannen staan, werd door Spinoza in zijn 'Tractatus politicus' helder en zaakrijk uiteen gezet:

'Indien wij de ervaring zelve raadplegen,' zegt Spinoza, 'zullen wij zien, dat dit (het uitsluiten van vrouwen uit de regeering) zijn oorsprong vindt in hare zwakheid. Want nergens is het geschied, dat mannen en vrouwen samen regeerden, doch, waar ter wereld mannen en vrouwen gevonden worden, daar zien wij, dat de mannen regeeren en de vrouwen geregeerd worden en dat op die wijze beide geslachten in eendracht samen leven. Anders staat het evenwel met de amazonen van wie door de faam is overgeleverd dat zij eertijds regeerden. Onder deze regeering toch leefden de beide geslachten *niet* eendrachtiglijk samen. Want deze vrouwen duldden niet dat er mannen vertoefden op haren geboortegrond, doch voedden alleen de vrouwen op en doodden de mannen die zij hadden gebaard. Indien nu de vrouwen van nature de gelijken der mannen waren en door geestkracht en vernuft, waarin vooral de macht des menschen bestaat, evenveel praesteerden, zoo zouden toch zeer zeker onder zoovele en zoo verschillende natiën sommige gevonden worden, waar elk geslacht gelijkelijk regeert en andere, waar de mannen door de vrouwen worden geregeerd en zòò worden opgevoed, dat zij door hun vernuft minder praesteerden; daar dit nu echter nergens is geschied, staat het geheel vrij, te stellen, dat de vrouwen *van nature niet* de gelijke van de mannen zijn, maar bij hen achter staan en dat het dus niet geschieden kan dat elk geslacht gelijkelijk regeert, veel minder dat de mannen door de vrouwen worden geregeerd. Indien wij bovendien de menschelijke gevoelens beschouwen, dat n.l. meestal de mannen de vrouwen alleen beminnen uit een gevoel van wellust en haar vernuft en wijsheid slechts zoo hoog schatten, als zij zelve door schoonheid uitmunten[1)] en bovendien dat de mannen noode verdragen, dat de vrouwen, die zij beminnen, anderen op eenigerlei wijze ter wille zijn,[2)] zoo zullen wij met

1) Misschien is hieruit de gedragslijn der sentimenteele mannen-feministen te verklaren.
2) Hier doelt Spinoza natuurlijk op ministerieele gunsten, door eventueele vrouwelijke ministers bewezen.

geringe moeite inzien, dat het niet dan met groot nadeel voor de vrede kan geschieden, dat mannen en vrouwen samen regeeren.'

Het feit der ongelijksoortigheid dus, hoezeer der feministen een balk in 't oog, mag als vaststaand worden aangenomen. De bewustheid, dat de natuurlijke roeping der vrouw een gansch andere is, dan die met de uitoefening van het kiesrecht strooken zou, is te zeer doorgedrongen in de overtuiging des volks dan dat enkele dames die door wat misbaar zouden kunnen forceeren. En ook de mooie beloften der vrijzinnige feministen zijn, vooral sedert Noorwegen hiervan zulk een treffend staaltje te zien gaf, er niet meer op aangelegd om iemand te verrassen. Het lijkt ons derhalve een gelukkig verschijnsel, dat op deugdelijke gronden mag verwacht worden, dat bij de aanstaande Grondwetsherziening van Dameskiesrecht geen sprake zal zijn. In 'het algemeen belang' - voorzoover dit geen fictie is - zal dit stellig zijn en voor de dames een verlenging van termijn om de welsprekendheid te beoefenen, tegen den tijd dat de Staten-Generaal werkelijk voor hen zal worden geopend.

Den Haag.

H. VISSER.

Oudejaarsavond!

Een uur van groote wijding! Een uur, waarin spieren en zenuwen zich ontspannen, waarin de handen werkeloos in den schoot glijden, de oogen doelloos voor zich uit staren en de menschenziel zich blootlegt voor eigen scherpen speurblik van goed en kwaad.

En in dit oudejaarsavonduur, als alles een oogenblik rustig en vredig om ons heen is, als met de lichamelijke rust de geest zich ontspant en ronddoolt in het verleden en het heden, dan concentreeren zich onze gedachten om het 'Leven', om dat groote raadsel, naar welker oplossing de menschelijke geest zoekt, eeuwen en eeuwen lang! Eene oplossing, die hij zoekt in eigen gedachtensfeer, aangepast aan den tijdgeest; eene oplossing, die hij tracht te vinden in eigen zielstoestand, verband houdende met eigen geestesontwikkeling.

En in dit oudejaarsavonduur trekt het leven aan ons voorbij; we wenden en we draaien ons en bekijken het aan alle kanten. En met groote vragende oogen staren we naar dat vreemde, dat onbekende, waarin we geplaatst zijn zonder mededoogen; dat ons dwingt deel te nemen aan den woesten strijd om het bestaan; dat ons afvraagt al onze lichaamskracht, al onze energie, al onze gaven van geest en verstand; dat aanraakt, ruw en wreed, het beste, het mooiste, het heiligste, wat in ons is!

Dat leven, dat ons in onze jeugd zoo lokte met zeldzame bekoring, dat ons betooverde met heerlijke beloften van geluk en schoonheid; dat leven, waaraan we ons gevangen gaven, geheel en al, met onbeperkt vertrouwen, met al onze illusies en idealen; dat zelfde leven heeft ons gebracht zoo wreede ontgoocheling, zoo bittere teleurstelling! Ouder geworden, geleerd hebbende langzamer te gaan en scherper te zien, heeft het ons teleurgesteld in menig blijde verwachting, heeft het ons geschokt in ons geloof en vertrouwen in de menschen!

En we weten, dat we niet meer zien zoo mooi, zoo heerlijk mooi als in onze jeugd, en we voelen, dat we niet meer zijn zoo blij, zoo heerlijk blij van hart als vroeger en bij de gedachte aan al dat mooi, dat heen ging in ons, dringen tranen, groote tranen in onze oogen en vallen op de rustende handen, die zoo dapper meehielpen om levensleed te verwerken! Het is of onze veerkracht verlamd, onze werkkracht gebroken is en we voelen ons diep wanhopig, omdat we vreezen te verliezen in ons verder leven, wat we zoo zielsgraag willen behouden en waaraan we ons angstig vastklemmen: 'het vertrouwen in het Goede, het geloof in het Mooie'!

En snikkend voelen we ons ontzinken den moed, de kracht om verder te strijden den wanhopigen worstelstrijd van ons mooi-innerlijk met de menschenwereld!

En steeds dieper blikken we in het leven en aanschouwen den eeuwigen strijd van de menschen. En tegelijk met de jammerkreten, die ons oor bereiken, en altijd weer, in eentonige regelmaat, aangolven uit die groote menschenmassa, zien we de angst- en smarttrekken, die verraden den rusteloozen, geweldigen strijd om het bestaan, waardoor de mensch ontaardt en zichzelf verliest. En dan komt er iets als medelijden in ons met de menschen en ons oordeel wordt zachter, naarmate 'het zien en begrijpen' verzachtende omstandigheden aanvoert. 'Tout voir et tout comprendre est une grande raison d'incertitude', zegt Madame de Staël.

Deze woorden treffen ons bijzonder op dezen oudejaarsavond, den avond, waarop al het leed, dat over ons kwam in het afgeloopen jaar, aan ons voorbij trekt en ons opnieuw pijnlijk beroert. Maar... 'alles zien en begrijpen' maakt ons oordeel zacht

en mild, stemt ons vergevensgezind, ontneemt ons den wil en den moed om hard aan te pakken en maakt ons daardoor onzeker in ons optreden!

Daartegenover staat echter, dat 'alles zien en alles begrijpen' ook het leed, ons door menschen aangedaan, minder hard maakt voor ons eigen gevoel en dat we tegenover het mooie, dat we verloren in den levensstrijd, stellen al het goede, dat ons is gebleven en al het mooie, dat tot ons kwam en dat nu dubbel waarde heeft, omdat we het *nog mooi* kunnen zien en voelen na alles, wat het leven en de omgang met menschen ons heeft ontnomen. -

En eene groote verteedering komt over ons op dezen laatsten avond van het oude jaar. En we voelen in ons terugkomen den moed om te leven, de kracht om te strijden. En we voelen ons opgewekt en sterk, omdat juist het zielsverdriet over ondervonden levensleed ons doet gevoelen, dat daarbinnen in ons nog is het goede, het mooie, dat ons zal opheffen en ons een waarborg zal zijn voor 'het zonnige, het warme', dat we niet kunnen missen in ons leven!

En we denken aan den laatsten Zondagmorgen in dit oude jaar! De lucht was zwaar bewolkt, doch hier en daar kwam een lichtend plekje, een plekje blauw, dat zoo vroolijk afstak bij het sombere, donkere wolken-grijs. En er waren wolken met zilveren randen en daartusschen uit kwam ze te voorschijn, slechts voor eene wijle, de zon, de levenwekkende zon en blikte met haar schitteroog neer op de aarde, neer op de menschen! En het was of ze het zwoegende menschdom toeriep: 'hier ben ik, geloof en vertrouw in mij, ik ben er *altijd*, ook in korte sombere dagen'!

Dat was een levensbeeld, een heerlijk levensbeeld op dezen oudejaarsavond! Geve het ons moed en vertrouwen voor het komende jaar, dat ons zal brengen een bewolkten hemel, maar daarnaast wolken met zilveren randen en de zon, de heerlijke zon met haar koesterende warmte en haar levenwekkend licht!

M.E.

Overzicht van de week.

I.
Hoe allerchristelijkst de Balkan-oorlog is.

Doiran werd door 200 Servische cavalaristen en 500 infanteristen, benevens door talrijke Bulgaarsche comitadsjis bezet. Men maakte zich dadelijk van de Turksche bureaux meester, en daarop begon een gansche reeks afzetterijen. Zij, die niets geven konden of wilden, werden met den dood bedreigd, des nachts werd in de huizen ingebroken, waarbij dan bij voorkeur de huizen der Turksche officieren werden uitgezocht, waar den vrouwen geweld werd aangedaan. 64 personen, die zich geheel en al ongewapend naar Saloniki op weg hadden begeven, werden bij Madenjeni afgemaakt.

Negen-en-vijftig notabele Mohammedanen werden na gruwelijke folteringen ter dood gebracht. (*Hierop noemt de correspondent de namen van een vijftiental der vermoorden*). *Alle huizen der Mohammedanen werden geplunderd, en hetzelfde lot ondergingen de huizen der Turken in de omgeving. De plaatsjes Urgandschilar, Popowa, Taldschali, Bujuklu, Tchillu, Gensetschelu, Surlowa werden in de asch gelegd, en de Mohammedaansche bevolking werd over de kling gejaagd.*

De Mohammedanen der dorpen Kirbatsch Bala en Kirbatsch Sir en verder van Sineniktscheh en Palmensch, die men eveneens met den dood had bedreigd, zijn tot het Christendom overgegaan. Toen de Grieksche troepen in die buurt kwamen, hielden de gruweldaden jegens de bevolking op.

Uit Urgandschilar wordt gemeld, dat daar 90 Mohammedanen met touwen aan elkaars hals werden gebonden en daarop met de bajonet werden afgemaakt. Alle vroeger tot den islam bekeerde Christelijke vrouwen zijn weder gedoopt, en hun echtgenooten werden voor hun oogen vermoord. Talrijke personen zijn van honger omgekomen, daar men hun alle levensmiddelen en al hun graan had afgenomen.

(*Overgenomen uit De Telegraaf.*)

Ziedaar eenige feiten uit dezen gruwel-oorlog, zóógenaamd begonnen in naam van het Kruis, om de Christenen te bevrijden, tengevolge waarvan de Christenpatriarch

van de Grieksche kerk durfde zeggen tot Koning George van Griekenland, dat dit 'het roemrijkste jaar zijner regeering is.'

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Waarvoor dr. Lingbeek naar Turkije is gegaan - of te wel... - IJdelheid der ijdelheden!

H. Exc. de Ambassadrice van Frankrijk, die hier gisteren met een Zwitserschen professor was, zeide, dat wij de 'roi des ambulances' waren. Mad. Bompard heeft een 12-tal ambulances onder hare supervisie, zij kan er over oordeelen dus. En de Zwitsersche professor, die in Stamboel werkt, was opgetogen en zei: 'als we aan elken hoek, waar gevochten werd, maar één zoo'n ambulance hadden gehad, hadden we toch tenminste iets voor de arme drommels kunnen doen (in het veld).'

(*Telegraaf.*)

Ik houd u - want dit is verder bijzaak - te lang op misschien, maar ik wil u toch nog even vertellen, dat wij hedenmiddag de eer hadden van het bezoek van Prinses Niemet, de voorzitster (vrouwenafdeeling) van de Croissant Rouge Ottoman, die op het bordes der school mede werd verwelkomd door H. Exc. mevr. v.d. Does de Willebois, en door ons werd rondgeleid. Hare Hoogheid was zeer tevreden over alles, tot aan de Röntgen-foto's toe van kogel- en strapnell-wonden, die wij haar konden vertoonen. Maar het mooiste vond ze, geloof ik, nog het portret van H.K.H. Prinses Juliana, waarvan ze gecharmeerd was.

(*Vaderland*).

Is het niet kostelijk van onnoozele zelf-aanbidding? Zoo dikwijls er een bericht komt van

déze ambulance kan je er zeker van zijn minder te zullen lezen van de gewonden en van den arbeid, dan wel van wat *deze* voornaamheid zeide en *die* grootheid bazelde, bij wijze van gelegenheids-praatje, tot den leider der ambulance, dr. Lingbeek, die ook nimmer vergeet daarvan mededeeling te doen in den slaafschen term: ‘Wij mochten de eer hebben’, - of iets dergelijks. - Dat dergelijke leuter-beleefdheden worden geuit bij zulke bezoeken, zonder dat de zeggers ervan 'n woord ervan meenen, schijnt deze van eigen-ik gansch vervulde roode-kruis-ridder niet te begrijpen, - 't geen geen àl te hoogen dunk geeft van zijn hersenen!

Gelukkig dat de andere uitgezonden doktoren op dit punt eene andere houding aannemen, zoodat hetgeen men nu en dan van hunne ambulances verneemt een vrij wat sympathiekeren indruk maakt.

III.
Hoogst belangrijk.

De burgemeester van Urk bood den eersten Kerstdag aan Z.K.H. den Prins der Nederlanden een prachtig uitgevoerde Oorkonde aan ter herinnering aan het bezoek van Z.K.H. aan Urk op 3 Juni 1911.

Dit bezoek had ten gevolge dat den Prins der Nederlanden door den burgemeester werd gevraagd de hoofdstraat van Urk naar Zijn naam te mogen noemen: Prins Hendrikstraat, welk verzoek Z.K.H. terstond inwilligde met de vraag: ‘en dan krijg ik daar zeker wel een oorkonde van burgemeester?’

(Vaderland).

Ik vraag U, lieve lezers, of wij niet dankbaar moeten zijn dat de courant ons zulk een hoogst interessant feit meedeelt?’ - 't Is heusch een gezegde om historisch bewaard te blijven: ‘En dan krijg ik daar zeker wel een oorkonde van, burgemeester?’

Nietwaar, men moet van vorstelijken bloede zijn om zoo iets hoogst merkwaardigs te zeggen te weten, en... men moet een slavenziel bezitten om dat in de courant den volke te verwittigen, maanden daarna.

Och neen, ik vind 't niets verwonderlijks, dat de prins bij gelegenheid van zijn bezoek aan Urk niets anders wist te zeggen dan zoo'n banaliteit. Want, lieve hemel, wat moet het een akelige, afmattende, en bovenal geestdoodende corvee zijn, aldus dag in dag uit gemeenplaatsen en beleefdheidsphrazen op te dreunen tegen dezen burgemeester, dien gemeenteraad, dat comité, enz., enz.! Waarlijk, 't zou bovenmenschelijk zijn dan niet te vervallen in zulke onbeduidende gezegden als 't bovenstaande. Dat die in 'n oorkonde vereeuwigd en.... den volke medegedeeld worden, *dat* is 't belachelijke èn slavenziel-achtige van 't geval.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Weer-opgegeten.

't ‘Vaderland’ maakt 't zich in zijn l.l. Vrijdag-avond-nommer bijzonder druk over de familie de Savornin Lohman; in 't eerste avondblad is het hoofd ervan gewijd aan de ondergeteekende, in het tweede wordt mijn Oom, Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, uitvoerig onder handen genomen, en ook mijn naam verschijnt in die tweede editie nogmaals, om mijn Kerstnabetrachting (zie vorig nommer) te verdraaien, op de in de pers gebruikelijke eerlijke(?) wijze, welke in dit geval daarin bestaat, dat alleen de beginzin en de slotzin zijn overgenomen, bij elkaar gezet zonder zelfs door puntjes mee te deelen, dat zij niet bij elkaar behooren, maar kop en staart vormen van een *lang* artikel. Diezelfde Kerstnabetrachting is ook de aanleiding tot het hoofd aan mijn adres van het eerste avondblad. Mijne lezers zullen zich herinneren hoe ik in mijn Kerstnabetrachting óók aanhaalde den onmenschlievenden raad van 't Vaderland, om, gedurende de St. Nicolaas- en Kerstdagen, niet te geven in de drukke winkelstraten aan armen en kinderen, omdat die straten zoo overvol zijn. Ik maakte reeds vroeger de opmerking, dat ik-zelve *dit* jaar, niet in de gelegenheid was aldus te geven op straat, maar dat noch ik, noch mijn vriendin, noch in het vorig jaar, noch bij vroegere gelegenheden ooit getuigen waren, als wij versnaperingen uitreikten, van overlast zijdens het publiek, of van gevaarlijk gedrang. - Thans komt het Vaderland plotseling vertellen, hoe haar redactie ‘bij onderzoek gebleken is’, ‘dat er formeele uitdeelingen plaats hadden’, waardoor op verschillende plaatsen ‘een gevaarlijk gedrang is ontstaan’. - Om *die* reden nu heeft 't lieve, zorgzame Vaderland - verklaart het *thans* - de menschen aangeraden niet te geven want,.... dan waren de armen onder den voet geraakt! - Is het niet hartroerend van zorgzaamheid? Uit pure menschlievendheid dus voor de armen, heeft het brave Vaderland zoo egoïstisch in 't belang van de beurs der rijken geraden! Dáártoe moet ik 't zwijgen doen. - Alleen wil ik doen opmerken dat *deze* nieuwe lezing aanmerkelijk verschilt van het eerste perfide stukje, waartegen mijn artikel

was gericht, en waarin noch van ‘formeele uitdeelingen,’ noch van ‘gevaarlijk gedrang’ sprake was, maar wèl van enkele versnaperingen, en van de *mogelijkheid* van gevaar. Hoe dat zij, *ik* ben er niet bij geweest. En ik berust dus in deze tweede voorstelling, - mij daarbij innerlijk de vraag voorbehoudende, in hoeverre dit ‘vrijzinnige’ dagblad is bang geworden voor diegenen onder hare lezers uit het gewone volk, die zij óók graag te vriend houdt, - vooral nu de verkiezingen naderen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Letterkundig Overzicht.
Wat is ‘goede lectuur’?

De Gezusters Meienhof
door
Suze la Chapelle-Roobol.
(Modern Bibliotheek, uitgave van Van Holkema en Warendorf, Amsterdam.
Viola
uit het Zweedsch vertaald door
mevrouw Logeman van der Willigen.
Geschreven door
Elsa Lindberg-Dovlette.
(Uitgever Honig, Utrecht.)
Die Goldfliege
door
Dora Duncker.
(Eckstein's ill. Roman-bibliothek, Berlin.)

't Toeval deed mij deze drie boeken achtereenvolgens lezen; en, verschillend naar den inhoud als ze zijn, wekten ze alle drie bij mij éénzelfde gedachte: Wat is nu eigenlijk ‘goede’ lectuur, en wat ‘slechte’, als men het beschouwt uit een oogpunt van ‘gevaar’ voor den gewonen lezer of lezeres.

‘Slechte’ lectuur - als zoodanig worden dikwijls boeken gebrandmerkt uit partijzucht of eigenbelang, die het geenszins zijn; maar, daartegen te waken is natuurlijk onmogelijk! De ‘slechte’ lectuur echter, die ik hier, in tegenstelling van de zoogenaamd ‘goede’, op het oog heb, is die welke zich als zoodanig openlijk komt aanmelden, die berekend is op den wellustigen, overprikkelden, of tegen natuurlijken smaak van naar zulk soort onreinheid zoekende mannen en vrouwen en..., helaas,... onrijpe jongelui van beiderlei sexe. Dat er zulke lectuur bestaat en gelezen wordt is treurig genoeg, maar... men weet ten minste waarmee men te doen heeft in zoo'n geval, is op zijn hoede ertegen, voor zichzelf en voor zijn gezin beide.

Maar nu de ‘goede lectuur’, die, welke, geheel en al te goeder trouw geschreven, bestemd voor jan- en allemansbibliotheken van onschuldigen aard, onder die onschuldvlag overal binnentreedt, met open armen wordt ontvangen door huisvaders en huismoeders, met de overtuiging: Van die of dien auteur, en omdat het komt uit deze of die bepaaldelijk voor goede literatuur bestemde bibliotheek, kan mijn dochter en mijn zoon gerust alles lezen! - M.i. - alle kwade trouw laat ik hier geheel buiten

twijfel - kunnen zulke zóógenaamd goed-bedoelde boeken soms nog veel méér kwaad stichten, dan de openlijk als ‘slecht’ erkende.

De drie door mij hierboven aangehaalde, alle nieuw verschenen romans zijn daarvan een bewijs, juist omdat van alle drie de strekking - in den grond beschouwd - een oprecht goede is. Laat ons beginnen met het werk van de meest-bekende der drie schrijfsters, met den oorspronkelijken roman van Suze la Chapelle-Roobol: De Gezusters Meienhof. Dat de auteur van deze nieuwe uitgave van de modern roman-bibliotheek van Van Holkema en Warendorf blijkbaar ‘bestel’-werk leverde, door den uitgever, vermoed ik, ongelezen geaccepteerd òm haar naam, - want, van een onbekende had hij stellig zulke prullaria van stijl en gebrek aan fantasie geweigerd, - wil ik thans niet nader bespreken, omdat het mij, in dit mijn betoog, vóòr alles is te doen om den inhoud, niet om de litteraire waarde, - die in dit geval nul is. - Naar den inhoud nu is de geschiedenis van De Gezusters Meienhof, eigenlijk die harer dienstbode Rika, die van een achttienjarig dienstmeisje, dat, jong en onbedorven uit het weeshuis ‘in de stad’ naar een dorp gekomen, bij twee stijve, ongehuwde oude-juffers, zich, na een paar jaren, laat verleiden door een schilder van elders, met wien zij toevallig kennis maakt, welke laatste, na een zomer van liefdeweelde, haar in den steek laat met de bekende ‘gevolgen’. - Zonder eenigszins te motiveeren den bij een paar ingevleeschte, deftige, oude dames, als de typisch-ouderwetsche Gezusters Meienhof, geheel en al onaanneembaren plotselingen overgang tot de meest liberale opvattingen in zake ‘fatsoen’ en ‘zedelijkheid’, laat Suze la Chapelle-Roobol hare Rika ten slotte niet alleen volkomen genade vinden in de oogen harer eerst diep-verontwaardigde meesteressen, maar zelfs gaan deze zòòver, van zich van lieverlede hartstochtelijk op de komst van het vreemde kindje te verheugen, zoo zeer, notabene, dat beiden, na eerst te zijn teruggekomen

op haar in overleg met den dominee genomen besluit, van Rika voor hare rekening in een gesticht te doen verzorgen, het er over eens worden, dat zij de aanstaande moeder en het aanstaande kindje in haar eigen woning willen behouden, tot welk doel eerst een tweede meid wordt aangeschaft, dan de logeerkamer in gereedheid gebracht voor de komende gebeurtenis, eindelijk een allerliefste luiermand alle gedachten en overleggingen in beslag neemt, totdat ten slotte dokter, baker, wieg, enz., ten tooneele verschijnen, welk aandoenlijk slot-effect eindigt met de beschrijving van de jonge moeder als ‘madonna’, met haar kindje in den arm, terwijl dokter, baker, en, vóór en boven alles de twee oude dames, de gezusters Meienhof, er in verrukking nevenstaan.

Men versta mij wel; indien alle menschen *goed* en *juist* lazen, dan zou *ik* de laatste zijn om mij eenige spotternij te veroorloven met dezen idyllischen toestand, ik, die steeds opnieuw predik barmhartigheid, in dit speciale opzicht juist, voor de dienstmeisjes en de in verzoeking gebrachte kinderen uit het volk. Mijn spot geldt echter ook niet die door de zusters Meienhof in practijk gebrachte barmhartigheid als zoodanig, maar wel de uitwerking welke dergelijke ‘goede’ lectuur hebben zal, en hebben *moet* noodwendig, op de werkelijkheids-Rika's, die, in hoofdzaak, *de* trouwste lezeressen zullen vormen van een goedkoope uitgave als de ‘modern-bibliotheek.’ Immers, onder de vlag van geschreven te zijn door een goede boeken schrijvenden auteur, wordt hier de gevaarlijke leerstelling binnen gesmokkeld, dat zij er eigenlijk 't best en 't gemakkelijkst aan toe zijn op aarde, die zich 't meest willoos overgeven aan hare begeerten, ook al jokken zij daartoe, - gelijk Rika deed - hare meesteressen den geheelen zomer wat voor. - De dienaangaande verbitterde uitroep der moeder van Rika's deugdzaam-geblevene ex-vriendin Dientje is volkomen waar:

‘Och ja mensch, wat zal ik je zeggen? De bordjes zijn verhangen; als je tegenwoordig een liederlijke meid bent, dan wordt je behandeld als een prinses. Door de slechtigheid kom je vooruit’.

Consequent geredeneerd is *dit* laatste zinnetje inderdaad de gevolgtrekking, die alléén overblijft voor de Rika-lezeressen, en voor andere jonge meisjes van haren onbedorven, maar in veelvuldige verzoeking gebrachten wuften aard. Want immers, Suze la Chapelle-Roobol maalt hare Rika af met alle mogelijke deugden van uit- en inwendige schoonheid. Zij is een volmaakte dienstbode, en zij gedraagt zich steeds even volmaakt, ook na haren ‘val’, door hare deemoed en gewilligheid. Maar dat hier tegenover staat haar opzettelijk bedriegen en liegen eenige maanden lang, dat nemen de op eens zoo heel-ruim denkende gezusters haar niet kwalijk. Integendeel, noch deze, de preutsche, deftige, orthodox-denkende dames van 60 jaar, noch de dokter, noch de baker, noch de nieuwe tweede meid, schijnen in haar iets anders te zien dan een bijkans miskende heilige, wie men het leven eigenlijk niet licht genoeg kan maken voortaan. Daarnevens wordt ons dan geschilderd de rechtzinnige, enghartige vroomheid van den dominee en diens trawante, ‘de’ mevrouw van het Heerenhuis, die, met de deftige côterie van het dorp achter zich aan, verontwaardigd de gezusters Meienhof den rug toekeeren. Alweder, op zichzelf beschouwd heeft Suze la Chapelle-Roobol geen ongelijk, als zij dit soort van eigengerechtige ‘christelijkheid’ geeselt, maar, waarom wordt óók Dientje, de ex-vriendin van Rika, jong en levenslustig als zij, min of meer bespottelijk voorgesteld, ‘met roode, glimmende wangen’, ‘lang niet zoo goed gekleed als Rika’, enz.? Is het niet om

daarmede te accentueeren de minderwaardigheid van ‘de deugd’ tegenover de bekoorlijkheid, en het goed recht daardoor, van ‘de zonde’?

Daarom - hoe eerlijk ook bedoeld zonder twijfel, - is zulke in elke woonkamer vrijmoedig binnentredende goede en onschuldige lectuur niet hóógst gevaarlijk in den grond, - dóór hare grenzenlooze oppervlakkigheid?

Ander voorbeeld. Te vinden in den uit het Zweedsch vertaalden roman van Elsa Lindberg-Dovlette, genaamd ‘Viola.’ - Wij zijn het zóó gewoon op de reinheid en de eerlijke zedelijkheidsbedoelingen der Noorsche schrijvers te kunnen rekenen, dat alles wat op de boekenmarkt verschijnt van die zijde - vooral als het van dameshand is - gretig wordt aangeboden aan jonge vrouwen en meisjes, als zijnde aanbevelenswaardige ‘goede’ lectuur. Alweder, in den grond genomen is ‘Viola’ dat ook zeer zeker. Een fijn besnaarde ziel heeft zonder twijfel nagevoeld de geschiedenis der jeugd van het muzikale volkskind, dat, bewaakt en voortgeholpen, door ‘de oude straat,’ in staat wordt gesteld hare muzikale gaven te ontwikkelen en zichzelve te bekwamen tot artiste. Maar dan! Is het niet ongezond, en daarom

dóór en dóór gevaarlijk, aan jonge onervaren meisjes, die, als Viola, straks de wijde wereld ingaan om er het voor eene artiste zoo moeilijk éérlijk te verdienen brood te willen verdienen, te willen wijsmaken dat de deugd wordt beloond - op een zóó onwaarschijnlijke manier als die waartoe Elsa Lindberg-Dovlette hare toevlucht neemt? - Telkenmale wanneer Viola op het punt staat te bezwijken voor de op haar aandringende man-verleiding, die alléén haar, de onbekende, den weg kan openen tot succes, dan treedt de een of andere onzichtbare waarschuwing, als een soort mystiek verschijnsel, plotseling te voorschijn, en houdt haar van den uitersten stap terug. En, alsof het daarmede nog niet mooi genoeg ware, ten slotte, juist als zij dreigt onder te gaan, komt een even rijke als onwaarschijnlijke figuur in haar leven, legt, geheel plotseling, zijn schatten en zijn hand aan haar voeten, - 'alleen maar om een kind te hebben van een reine vrouw' - en krijgt haar, als dat kind doodgeboren wordt, ten slotte nog hartstochtelijk lief ook; iets wat zij hèm reeds lang deed.

Eind goed, al goed! Ongelukkig echter gaat het in de harde levenswerkelijkheid heel anders, minder gemakkelijk toe, wat den levensweg aangaat van alleenstaande, alleen op eigen talent aangewezen kunstenaressen. En daarom vind ik-voor mij het vrij wat gezonder en verstandiger haar bijtijds met de gevaren, waaraan zij blootstaan, bekend te maken, - zooals b.v. in Heimat van Sudermann geschiedt, - dan haar zoetsappige vertelseltjes op te disschen, van altijd ter rechter tijd wijkende moeielijkheden, en absoluut-onwaarschijnlijke oplossingen-voor-goed, door huwelijk, liefde, rijkdom, enz., - alles inééns bij elkaar.

't Geen niet wegneemt, dat 'Viola' is geschreven op een poëtische, beminnelijke, aan Selma Lagerlöf herinnerende manier, die je voor de schrijfster en haar talent inneemt.

Wat ten slotte 'die Goldfliege' aangaat, ook hier - in tegenstelling met 'Viola' - dient, evenals bij de 'Gezusters Meienhof", een onderscheid te worden gemaakt tusschen de absolute onbeduidendheid van het boek uit een litterair oogpunt en den inhoud ervan op zichzelf, welke is bedoeld als tendenz. Want ook hier, in 'Eckstein's bibliotheek', hebben we te doen met goedkoope, smakelijk-uitziende, voor jan en alleman bedoelde lectuur, en die, als zoodanig, overal haar intrede doet. En ook Dora Duncker, evenals Suze la Chapelle-Roobol, heeft met haar roman een goed werk op het oog, wil te velde trekken tegen het onrecht der vrouwelijke arbeidende klasse aangedaan in zake zedelijkheids-opzichten. Hare 'Goldfliege' is niet eene voor de verzoeking bezwekene, als Rika van Suze la Chapelle Roobol, maar integendeel een onnatuurlijk-volmaakt engelrein fabrieksmeisje, dat, opzettelijk, om haar te 'beproeven' door haren student-aanbidder in allerlei verzoekingen gebracht, ten slotte het geheel onschuldig slachtoffer wordt van al deze dwaze experimenten, en met den vrijwilligen dood, in de Spree, om hare eer te redden, betaalt den onrechtvaardigen twijfel daaraan van den 'meneer'-student. Moraal, welke de berouwhebbende aanstaande medicus te laat omhelst: Een man heeft niet het recht te twijfelen aan de eer eener vrouw, zoolang zij-zelve daartoe geen aanleiding geeft, onverschillig of zij is zijn gelijke van stand, dan wel een arm fabrieksmeisje.

Juist zoo; tegen die moraal heb ik niets; ik ben er 't zelfs volkomen mee eens. Maar m.i. overdrijft Dora Duncker jammerlijk, wanneer zij ons wil wijsmaken dat wèlk Berlijnsch fabrieksmeisje ook onberoerd zou blijven, althans wat hare *ooren* aangaat, door 't vuil van het Gross-stadt-leven der arbeiders.

Door van die ‘Goldfliege’ eene voorstelling te geven als verstond zij zelfs niet de minste dubbelzinnige toespeling rondom haar, door alleen haar, onder honderden harer gelijken in de fabrieken, te omstralen met den deugdglans, door het te willen doen voorkomen als verstond zij alleen zich te kleeden als eene fijne dame, waar hare medegezellinnen allen in smaak zondigen des Zondags, door haar, in één woord, speciaal op het ‘Kunstler’-fest, af te beelden als het verpersoonlijkte reinheid- en schoonheid-ideaal beide, door al dit te véél van het goede, streeft de auteur haar eigen doel voorbij, en, wat háár roman aangaat, zou ik zeggen, dat het gevaar hier méér schuilt voor den mannelijken dan voor de vrouwelijke lezer. Immers, hoevele ‘Max Forsters’ zullen zich dientengevolge niet, pas van het gymnasium gekomen, te goeder trouw inbeelden in hun, in de Friederich-strasse gevonden ‘Verhältniss’, te kunnen begroeten een tweede, een werkelijkheids-Goldfliege!? De vrouw, juist zij die op deze wijze met mannen verkeert, weet zich zoo handig zóó voor te doen, als hij haar gaarne zou wenschen te zijn. En, als er dan, zooals in den roman die ‘Goldfliege’, in de werkelijkheid óók sprake is van het arbeidersmeisje invoeren in de ouderlijke woning, om er te worden opgevoed tot dame

door eene bereidwillige edeldenkende moeder en dito zusjes? Jongelui koesteren soms inderdaad zulke idealen. Maar, moeder, noch zusters zijn meestal zoo **ruimdenkend** als mevrouw Forster en hare dochters, waar het geldt een ver beneden haar stand meisje als gelijke neven zich te dulden. Integendeel, juist de 'fatsoenlijke' vrouwen zijn dan nog veel ergen kwaad-denkender en bevooroordeelder dan de mannen, oneindig meedoogenloozer.

Daarom, ik eindig zooals ik begon: aan de goede trouw van alle deze drie moderne schrijfsters twijfel ik geen oogenblik. Met de door haar in hare romans neergelegde zedelijkheids-opvattingen ben ik 't ook volkomen ééns. En toch houd ik de lectuur van zulke oppervlakkigheden voor oneindig 'gevaarlijker' voor het overgroote deel der lezers, dan die van een als 'slecht'-bekend staand boek, waartegen zij, die het in handen nemen, in elk geval reeds vóóraf op hunne hoede zijn, worden gewaarschuwd; - of die waarschuwing verdiend is of onverdiend doet er daarbij niet toe.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

Geachte Freule,

Blijkens uw artikel: *Nog eens de R.K. Kerk en ik*, heeft U een niet zeer gunstige gedachte omtrent de godsdienstleer der R.K. Kerk. U verlaat U hierin blijkbaar geheel op uw zegsman, den Heer: Si Arnoe; want, nadat U eerst uitdrukkelijk erkend hebt, dat U 'van de R.K godsdienstleer te weinig studie hebt gemaakt om van de door hem medegedeelde, inderdaad *stuitende* leerstellingen op de hoogte te zijn', verklaart U niettemin aan het einde van uw artikel beslist, 'dat de Katholieke Kerk zich schuldig maakt aan zulke schandelijke, met den Bijbel en de leer van Jezus in flagranten strijd zijnde leerstellingen als die, welke Si-Arnoe mededeelt', ja U verklaart zelfs, dat de Katholieke Kerk 'vele, zeer vele zulke stellingen telt'.

Ik hoop, geachte Freule, niet onbescheiden te zijn, als ik U de vraag stel, hoe U dit weet; alsmede: hoe U dit rijmt met uwe erkenning, dat 'het Katholiek geloof, priesters en leeken alle eeuwen door, bracht en brengt tot daden van zoo groote zelfopoffering en naastenliefde als geen andere geloofsovertuiging ter wereld ze vermag voort te brengen'. Men kent den boom aan zijne vruchten. Zou een zedelooze en verdorven leer dan zulke vruchten kunnen voortbrengen?

Weliswaar ontkent U, dat het Katholiek *geloof* met het Katholieke Kerkgenootschap, en dus evenmin met haar godsdienstleer, iets heeft te maken. Maar zulks bewijst slechts, dat U inderdaad niet overdreeft, toen U beweerdet, van de Katholieke godsdienstleer te weinig studie te hebben gemaakt om er over te kunnen oordeelen. Immers ieder, die slechts een weinig op de hoogte is van het Katholiek geloof, weet, dat de Katholiek niets anders *gelooft* dan alleen en uitsluitend wat het Roomsch Katholieke kerkgenootschap leert en dat ieder Katholiek uit het volste zijns harten de woorden onderschrijft van Augustinus: 'ik zou zelfs aan het Evangelie niet gelooven (d.i. het niet aanvaarden als het onfeilbaar woord Gods), indien het gezag der Katholieke Kerk er mij niet toe bewoog'.

Wat nu de mededeelingen des Heeren Si-Arnoe betreft, acht ik het van belang, U er op te wijzen, dat deze uitsluitend zijn ontleend aan het schandelijke en perfide schotschrift van R. Grassmann, waarbij ik U tevens in gemoede durf vragen, of zulke smaadschriften nu wel de aangewezen bronnen zijn, om kennis omtrent de Katholieke godsdienstleer op te doen.

Ik acht het hier de plaats niet, om op het geschrijf van den Heer Si-Arnoe nader in te gaan. Wie omtrent de zoo zeer gesmade en gelasterde, maar door de Katholieke Kerk ten zeerste aanbevolen Moraal-theologie van den grooten en heiligen Kerkleeraar Alphonsus de Liguori nader wenscht te worden ingelicht, verwijzen wij naar de volgende zeer toegankelijke werkjes:

1°. St. Alfons von Liguori oder Robert Grassmann. Eine Beleuchtung der Brochüre Grassmann's über die Moraltheologie des hl. Alphonsus, von Prälat Dr. Keller. (Preis 30 pfg)

Wiesbaden Gustav Quiel, Verlag.

Pilatus Quos ego. Manz. Regensburg.

Dit werkje is van een Protestant. Het is ook in het Hollandsch overgebracht en uitgegeven bij van Leeuwen, te Leiden. (f 0.60).

Kluver Mr. Troelstra en de zoogenaamde meineedsleer van den H. Alphonsus. Borg, Amsterdam (een werkje van vijf of hoogstens tien cents).

U dankend voor de plaatsing, verblijf ik met ware hoogachting

uw dw.

Pater BENSDORP.

A. 3 Jan. 1913.

P.S. Liever hield ik mijn naam geheim. Nochtans durf ik heel gerust de verantwoordelijkheid van mijn schrijven dragen. Wanneer U er dus op staat, kunt u het gerust onderteekenen met mijn vollen naam.

TH. BENSDORP.

Keizersgracht 218.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

In de Spinozastraat was een heel oploopje. Een drom menschen dicht opeen, waaraan de achteraanstaanden veel moeite deden, om, door ieder openingetje heen glurend, ook wat te zien van 't merkwaardige, dat hun verborgen bleef.

‘Wat is hier te doen?’ vroeg een voorbijganger aan een slagersjongen, die, er zich niet om bekommerend, of zijn baas of de klanten op hem wachtten, van zijn fiets was gesprongen, doch er nu ‘'t zijne’ van scheen te hebben.

‘Och, niks bizonders, mensch, een halve dooie hond, anders niks.’

‘Nou, laat me eens kijken, een half dooie hond is ook een beest,’ vond de man, en werkte zich

met moeite door 't groepje heen, tot aan de voorste rij. Daar lag, tegen den trottoirband aan, een schraal, vuil wit smoushondje.

Zijn lijf ging hijgend op en néer, de tong hing hem uit den bek, de oogen waren gesloten. De omstanders stonden met belangstelling op 't arme dier toe te kijken; daar moest de hond 't mee doen. Niemand stak een hand uit om hem te helpen.

'Nou, nou,' zei de dierenvriend, 'van al dat gekijk van jullie zal dat stomme beest ook niet opknappen. Laat me er eens bij.' Hij bukte over 't machteloos hondelijf, en streelde den kop.

'Hij het een overval,' wist een jongen te vertellen, 'ze hebben 'm naàr gesard, zóó ligt ie nou al bijkans een kwartier.' 'Ze moesten jou ook maar zoo laten liggen, als je half dood was,' bromde de man, 'wie haalt er wat water voor me?'

Nou, water halen dat was te wagen, vond de held, die een kwartier lang op 't lijden van 't smousje had staan toekijken. Een vrouw, die naast 'an woonde, wilde wel helpen met een emmer vol. De man besprenkelde 'smousjes kop en borst, 't dier intusschen vriendelijk en bemoedigend toesprekend.

Opeens vloog de hond overeind, keek met verwilderde oogen rond, en.... beet naar de hand, die hem goed deed.

Onder woest geschreeuw stoven de omstanders uiteen: 'wat een kreng, hé je ooit zoowat gezien? nou nog bijten toe....'

'Ja, dat zie je niet dikwijls: ondank van een *hond,*' sprak de man lakoniek, 'bij de menschen is 't wat anders, daar ben je er an gewend.' En zich weer tot den hond wendend: 'Ajo, kereltje, je bent verschrikt hé, ze hebben je half dol geplaagd, drink maar 's me jongen.'

Maar de hond wendde den kop van den schuin gehouden emmer, schoot onder een woest gehuil op zijn helper toe, en beet hem zoo vinnig in 't been, dat 't bloed er langs liep.

Nu vluchtte alles heen. 'Dàt hé je er nou van, ie is dol, ie is dol.'

Tusschen de menschen door, rende 't ongelukkig hondedier in woeste vaart zijn dood tegemoet. Zonder nader proces werd 't voor dol verklaard, en ijlings afgemaakt, terwijl de gewonde man, door eenige agenten ondersteund, naar 't bureau van eersten hulpdienst werd geleid.

Door den dokter onderzocht, bleek de wond niet gevaarlijk, doch werd zekerheidshalve uitgebrand, en daarop antiseptisch verbonden. Moeilijk en pijnlijk strompelde de dierenvriend huiswaarts.

De man, die zoo slecht beloond werd voor zijn liefdedienst een ongelukkig dier bewezen, dat, zijn hondenaard verloochenend, goed met kwaad vergold, is, of liever, was koetsier. Zijn 'kleine baas moest hem eenige weken geleden 'gedaan', geven. Urbaines krijgen niet veel vrachtjes meer nu de huur-auto's hun deze voor den neus wegkapen.

Hij doet zijn best een nieuwe betrekking te krijgen, doch dat is niet gemakkelijk, waar voor ieder baantje veel meer aanbod is dan vraag. Doch mij dunkt, en velen denken zeker met mij, dat iemand, die toont zooveel hart te hebben voor 't hulpelooze dier, vragen mag, om op zijn beurt geholpen te worden, nu hij, buiten zijn schuld, ontslagen werd, en dus zonder verdiensten is. Hij wil graag werken, neemt aan wat hem geboden wordt: een betrekking als winkelknecht, rekeninglooper of iets dergelijks. (Zoowel mondeling als schriftelijk is hij van de beste getuigen voorzien).

Doch 't liefst werd hij wéer koetsier, in zijn liefde voor dieren, paarden bovenal. Er rijden zoo tal van wagens door 't groote den Haag. Zou er op geen van alle een plaatsje voor hem zijn? Helpt mij zoeken, gij allen, die den mensch hoog stelt, die goed is voor 't lijdzame, dikwijls veel geplaagde dier, en ge begint 't nieuwe jaar met een *goede* daad.

M. OVINK-SOER.

't Adres van den man, voor wien ik uw hulp inroep, luidt: H. Crooy, Brueghelstraat 183.

3 Januari 1913.

II.
The International Women's League.

Eenigen tijd geleden werd te Londen een vereeniging gesticht: ‘The International Women's League’, die zich ten doel stelt de beschaafde vrouwen over de geheele wereld op allerlei wijzen te helpen. Toen ik in Augustus l.l. te Londen was, had ik gelegenheid persoonlijk kennis te maken met de secretaresse en ziel der vereeniging, Mrs. Mary Howell en door haar omtrent een en ander nader ingelicht te worden. Mrs. Howell is een vriendelijke, verstandige vrouw, in de kracht van het leven, die vol geestdrift is voor het schoone doel en de ‘great possibilities’ van haar vereeniging. Deze telt nu zeventig leden en begint meer en meer bekend en gewaardeerd te worden. ‘Er valt zooveel te helpen,’ zeide Mrs. H. mij; ‘dagelijks kom ik in aanraking met meisjes en vrouwen, die dringend steun en voorlichting noodig hebben en voor wie onze vereeniging een uitkomst is. U weet niet hoe moeilijk het leven is voor veel vrouwen, die in haar eigen onderhoud moeten voorzien. En vaak lijden ze noodeloos, doordat ze niet weten hoe haar talenten productief te maken. En dan zijn er aan den anderen kant zooveel bemiddelde meisjes en vrouwen, die geen bezigheid hebben en zich zoo graag op de eene of andere wijze nuttig zouden maken. Wij willen ze in aanraking brengen met die anderen, die haar hulp graag zouden aanvaarden. Het is ons doel op den duur in Londen een club te stichten, waar persoonlijke kennismaking gemakkelijk zal worden gemaakt. Ook willen wij een tijdschrift uitgeven, waarin de leden van gedachten kunnen wisselen en waarin allerlei wetenswaardigs, vooral betreffende vrouwen in alle landen, zal behandeld worden.

Wij willen meisjes, die uit het buitenland naar Engeland komen, voorthelpen; ouders, die hun dochters op Engelsche kostscholen of bij families willen doen, kunnen bij ons inlichtingen krijgen. In één woord: we willen helpen waar we kunnen’.

De Vereeniging organiseert ook reizen, voor dames alleen en voor gemengde gezelschappen, waarbij ook niet-leden zich kunnen aansluiten,

mits ze geïntroduceerd worden of goede referentiën kunnen geven. Het volgend voorjaar denkt men o.a. een reis naar Constantinopel te ondernemen (Dit plan bestond voor er sprake was van oorlog). Een dame leidt deze reizen. - Men kan ook adressen krijgen van pensions in badplaatsen en andere ‘pleasure resorts’.

Een niet-lid kan gebruik maken van het informatie-bureau, b.v. bij het zoeken naar een betrekking, tegen betaling van 5 sh (*f* 3. -); geen percenten worden gevraagd van het salaris, zooals door andere informatie-bureaux. Het lidmaatschap bedraagt 10/6 (*f* 6.30) per jaar. Het kantoor is gevestigd te London 199 Victoria Street S.W. - Tot het geven van nadere inlichtingen is gaarne bereid

Mejuffrouw J.F. DE WILDE.

Leerares Engelsche Taal en Letterkunde.

Arnhem, 9 Steijnstraat.

Desillusie.
door E. Overduyn Heyligers.
(*Vervolg van No. 24*).

‘Een reden temeer om je zulke gekke dingen niet in het hoofd te halen...’

Henk deed een poging om wat zachtheid in zijn stem te leggen. ‘Zie jij liever eens wat van tante Henriëtte los te krijgen..., je stond hij haar altijd nogal in een goed blaadje....’

Mary zag Henk verachtelijk aan. ‘Moet dat kleine beetje wat dat arme mensch heeft, omdat ze veel van mij houdt, er ook al aan opgeofferd worden....?’

‘He..., zoo moet je dat nou niet opnemen, 't is immers maar leenen en alleen, om de prolongatie aan te kunnen houden, later krijgt tante dat weer met rente terug.’

Mary bleef eenige oogenblikken in gedachten verdiept staan, zag star voor zich uit. ‘Zou die mogelijkheid bestaan?.... Zou 't denkbaar zijn, dat er nog iets van haar geld terecht kwam....?’

Henk zag haar weifelende stemming, probeerde van het zwakke oogenblik gebruik te maken, en liep naar haar toe, sloeg zijn arm om haar heen. ‘Kom, doe jij 't nou maar, als je nu dadelijk weggaat, ben je weer voor het eten terug. Het kan net nog.’

Mary zag op de pendule.... Kwart voor twee.... 't Zou net nog gaan....

Ze weerde Henk zachtjes van zich af, en liep moedeloos naar boven om haar hoed en mantel te halen.

Henk liep intusschen nerveus op en neer in de kleine eetkamer, telkens even stilstaande, om naar de pendule te zien.... Wat teutte Mary lang, hoe eer ze weg was hoe beter.... Even glimpte een gevoel van vreugde door hem heen. Een buitenkansje, dat Mary zich had laten overhalen om naar tante Henriëtte in Amsterdam te gaan. Die hield zooveel van Mary, dat het geen twijfel leed, of ze zou tenminste wat papieren meebrengen, om alles nog een poosje aan te kunnen houden.

‘Je mag je wel haasten, anders mis je dezen trein nog....’ kwam Henk allervriendelijkst, met een ijver om Mary met haar mantel te helpen, wat zij in den laatsten tijd niet meer van hem gewoon was. ‘Zou je misschien niet even kunnen telegrafeeren?’ .... vroeg Henk, haar mantel met zorg omhoogtrekkend. ‘Het zou me zoo'n geruststelling zijn, als ik wist, dat we geholpen waren....’

Mary, nog onder den indruk van het vreeselijke wat versuft, trok met de schouders. ‘Ik kan het je niet beloven, 'tis niet eens zeker, dat ik tante thuis tref....’

‘In dat geval blijf je natuurlijk op haar wachten....’, besliste Henk. En hij liet Mary zelf uit, haar met een poging tot hartelijkheid naar zich toe trekkend, om haar een kus te geven.

Zij beantwoordde Henk's ongewone vriendelijkheid, die haar pijnlijk was, koel onverschillig, met licht hoofdknikken. Die tocht naar tante, waar Henk alles van verwachtte, leek haar iets vreeselijks.

Met moeite bedwong ze haar tranen. ‘Dat was dus het eind van het kleine beetje geld, dat haar ouders haar hadden nagelaten.’

Ze overwoog of ze wel goed deed, het geld aan tante te vragen. In die korte oogenblikken was het onervaren kind gerijpt tot vrouw. Ze wist niets van zaken, en Henk had bewezen, dat hij evenmin erg goed op de hoogte was. Kon ze nu, zelfs al was tante tot helpen bereid, zoo maar klakkeloos het geld aan Henk geven, om er naar goeddunken mee te handelen...?

Het gold nu het geld van iemand anders, niet van haarzelf....

En zenuwachtig heen en weer schuivend op de gladde banken van de tram, die bij elken hoek haar van haar plaats rukte, werd Mary al opgewondener.... Een hoogroode kleur dekte haar wangen. Gedreven door Henk's voorspiegelingen wilde ze gaan, onverwijld,.... en dan was het weer, of een traagheid in haar denken haar belette door te tasten....

Ze stond op het Plein om de tram te ne-

men naar het station der Hollandsche spoor, en ze had al één tram voorbij laten gaan.... Opeens kwam ze op een inval.... En zonder zich verder te bedenken stapte ze een andere tram in, naar het kassierskantoor van Henk....

Neen, eerst zou ze eens terdege informeeren hoe de zaken daar stonden, ze wilde weten, wat en hoeveel er noodig zou zijn, om alles nog te kunnen redden. Daarna zou ze naar het station gaan. Het kwam er weinig op aan of ze wat later kwam. Ze zou aan tante ook alles moeten zeggen. In zijn voortvarendheid scheen Henk daar zelfs aan gedacht te hebben.

En wat zou ze aan tante moeten zeggen?.. Natuurlijk de waarheid.... maar wat wist ze zelf eigenlijk?.... Onder het rijden was Mary wat gekalmeerd. Het uitstel van enkele uren gaf haar groote rust.

En toen ze bij het kassierskantoor uitstapte was ze zich weer volkomen meester.

Ietwat verbluft keek ze op, toen ze tegenover verscheidene heeren stond, bij haar binnenkomen, en niet wist tot wien ze zich moest wenden.

'Wat is er van uw dienst, mevrouw?'... vroeg beleefd een jongmensch naar een der loketten komend, waar Mary het dichtste bij stond.

'Ik wou wel graag een van de heeren over effecten spreken,.... zei Mary, en zag wat angstig om zich heen, in vreeze, dat ze in tegenwoordigheid der vele heeren haar informaties moest doen.

Komt u dan maar binnen,' zei het jonge mensch, en opende een deur, waardoor hij Mary verzocht binnen te gaan.

Aan een tafel zat een deftig uitziend heer, die Mary al dadelijk vertrouwen inboezemde. Hij wees Mary een stoel tegenover zich, en ze ging zitten.

Even stokte de stem in haar keel toen ze wou beginnen.

'Wenscht u effecten te koopen, mevrouw?' .... voorkwam haar de directeur, want, die was het tot wien men Mary had toegelaten...

'Ik wou eigenlijk niets koopen, meneer. Ik ben mevrouw van Weert, mijn man heeft gespeculeerd, en....'

'Ja, meneer is niet erg gelukkig geweest...'

'Ja, wreet u, en nu zou ik graag van u willen weten hoe groot de som is, die mijn man hier schuldig is....' haastte Mary gejaagd. 'Ik heb er met hem over gesproken, en we willen probeeren de prolongatie nog wat aan te houden.... Alleen zou ik van u willen weten, of u verwacht, dat er eenige kans bestaat, dat er nog wat van terecht komt... Wanneer u denkt van niet, zou het misschien beter zijn alles maar te verkoopen.'

De Directeur zag Mary met een goedige glanzing van zijn oogen even doordringend aan. 'Het is heel moeielijk hier raad in te geven, mevrouw, het is precies, zooals een dubbeltje op zijn kant. Komt de oorlog tot een einde, dan zal er natuurlijk voor deze fondsen ook wel een betere tijd aanbreken... Blijft de toestand, zooals hij nu is voortduren, ... dan is een nog grootere daling lang niet uitgesloten.

Zou ik van u mogen weten hoe groot de som is, die mijn man op het oogenblik noodig zou hebben?' De directeur verschoof zich wat in zijn stoel, en draaide met zijn vinger om zijn gouden horlogeketting. Hij had innig medelijden met het jonge vrouwtje, daar tegenover hem.... Hoe gaarne had hij haar de geheele waarheid gezegd, haar desnoods geraden zich voor grootere verliezen te hoeden. Maar de wet verbiedt hem te spreken.... En heel beleefd zei hij tot Mary: 'Het spijt mij wel, mevrouw, dat

ik u niet kan inlichten, ik heb het recht niet inzage van de zaken van uw man te geven....'

'Ook niet aan zijn vrouw?'.... Mary voelde een ijskoude over zich komen....

'Ook niet aan zijn vrouw....'

'Maar het zijn mijn zaken ook, het is even goed mijn geld, als het zijne....'

'Toch kan het niet mevrouw.'

'En kan mijn man wel ongestoord het geld van zijn vrouw hier komen verliezen.... zonder, dat zijn vrouw ook maar het minste recht heeft inzage van de zaken te hebben?...

De directeur voelde het smartelijke in Mary's toestand, en toch kon hij haar niet helpen.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegen-

heid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr: rubriek thuis behooren.

Mej. S.W.H. te A. - Ik kan niet genoeg herhalen dat ik met den besten wil ter wereld geen uitzondering kan maken, om redenen als de door U opgegevene, wat betreft het particulier antwoorden. Zoo gij de Lelie niet kunt lezen, dan moet gij het mij ten goede houden dat *ik* daaraan niets kan doen. Indien ik aan Uw verzoek voldeed, zou ik immers op een onbillijke wijze de niet-abonnenten en niet-lezers bevoorrechten boven hen, die dat wèl zijn. Uw stukje - dat zich alléén zou eigenen voor gedachtenw. - is dus in de papiermand verdwenen. Het is zeer goed mogelijk dat Uw vroegere inzending reeds lang is beantwoord per Lelie-corr.; om de bovengemelde reden is het echter Uw eigen schuld zoo gij dat niet weet.

A.S.S. - Ik zond U een briefkaart om U te danken voor het alleraardigste album met Uw hond en Uw katten; maar ik wil ook nog langs dezen weg U danken voor Uw allerliefste verrassing. Dadelijk herkende ik die eene photo, die gij mij indertijd anonym toezondt. Maar de allerliefste van alle vind ik die van de twee katten naast elkaar geleund, ieder met een lintje om den hals! Wat kent Uw man zijn vak goed! Je ziet dadelijk uit elke photo, dat zij met *liefde* voor de dieren zijn genomen. Ja-zeker, gij doet mij daarmee heel veel plezier. Ik heb een heele verzameling photos van mijn verschillende mij-persoonlijk onbekende honden- en katten-vrienden, photo's die hunne meesters en meesteressen mij toezenden.

Daarom zult gij mij zeker ook blijven genoegen doen, als gij mij later nog eens een portretje wilt sturen. Ik vind het óók prettig dat gij-zelve er in staat, omdat ik nu weet hoe gij er uitziet. Nietwaar, rijke menschen, die niet de gezelligheid, de liefde, de trouw van een dier om zich heen verstaan, zijn *arm*, hoe rijk ze mijnentwege ook overigens zijn mogen! - Ik ken zoovele menschen zonder kinderen voor wien hunne doode meubelen *alles* is, die er den ganschen dag zich in verdiepen, of hier ook misschen een vlekje op zou kunnen komen, en of daar ook wellicht een zonnestraal iets zou doen verkleuren. Enz., enz. Zulke menschen zijn de slaaf van doode, levenlooze dingen. En, *wezenlijk*-smaakvol is 't ook niet eens bij hen, want dergelijke kamers doen onbewoond, koud, onpersoonlijk, ontbloot van alle gezelligheid aan, leggen als het ware daardoor een getuigenis af van de kleingeestige meubel-aanbidderij der bewoners. Voor zulke menschen is een hond, die immers een vuile poot zou kunnen zetten hier of daar, of een kat, die misschien ergens bovenop springt, een gruwel. En ik bekláág hen, om de geestelijke armoede van hun karakter, uit den grond van mijn hart! 't Portretje van de aangekleede Fanny deed mij denken aan onze eigen jongens, die wij zoo dikwijls op dezelfde wijze optuigden. Frits wordt nu te oud voor zulke grapjes. - Ook voor Uw vriendelijke woorden over

Uw belangstelling in de Lelie dank ik U heel hartelijk. Gij hebt mij werkelijk bijzonder veel genoegen gedaan met Uw geschenk en Uw brief.

V.S.M. - Indien gij Uw stukje meer inhoud had weten te geven, 't niet zoo schetsachtig had gemaakt, zou ik 't in de Lelie hebben opgenomen. Nu zal ik het als feuilleton plaatsen; (honorarium ontvangt gij óók daarvoor). Gij begaat de fout van velen, gij weet niet recht hoè uit te werken, een boeiend geheel te maken, terwijl het U echter toch niet ontbreekt aan de noodige gegevens om dat te volbrengen bij wat méér ondervinding en inspanning.

Mevr. A.C.F.G. - Dank voor Uw toelichtend briefje, en voor de daarin vervatte goede wenschen. Ook, dat gij daarbij aan mijne vriendin dacht, vind ik lief-gevoeld van U. 't Is wèl waar wat gij schrijft, juist in *ziekte* kan men zulk een vriendschap harerzijds, als mijn deel is, niet genoeg waardeeren. - Maar ook onze Marie mag ik daarbij niet vergeten. Zij is én voor mij, én voor mijne vriendin onwaardeerbaar van hulpvaardigheid en steun in zulke zware dagen als achter ons liggen.

Mevr. S. - v.d. B. - Ik dank U zeer hartelijk voor Uw vriendelijk schrijven. Inderdaad was het mij geheel onbekend dat Rokanje in het bezit is van modderbaden, - en zeker zal het velen interesseeren te vernemen dat de geneesheeren zich zoo gunstig uitlaten over de werking daarvan. - Het is heel aardig van U daarbij aan mij te denken, en er mijn aandacht op te vestigen, en ik zal het zeker in gedachten houden. Gelukkig ben ik thans geheel hersteld.

Ge. - Ja, bij de overgebleven corr. is nog een en ander van U. Eerst moet dit, wat er nu ligt te wachten, nog worden afgedaan. Hartelijk dank voor Uw lief schrijven; ik vind het aardig en hartelijk van U dat gij, bij al Uw werk en bezigheden, den tijd vindt zoo trouw aan mij te denken. - 't Spijt mij zoo vreeselijk voor U dat Uw arme poes niet is terecht gekomen. Want, gelijk ik U reeds schreef, ik kan daar zoo voor meevoelen. Zeg maar eens aan Uw kleinen jongen, dat Marie ons zwerveling-poesje heelemaal niet meer wil missen. Zij heeft haar zoo tot zich genomen, dat zij, de poes, nu zelfs de baas speelt over Marie's honden, en ze uit de mand jaagt, als het haar invalt. Die verdragen dat ook vrij kalm, maar mijn Benjamin staat op zijn recht wanneer poes 't waagt - wat zij graag doet - stilletjes in mijn kamer te gaan zitten achter de kachel. Dan wordt hij woest, als hij haar ontdekt, en ik weet niet hoe gauw ik hem op mijn armen zal redden. Want ik ben zeker dat hij, Benjamin, die in den grond héél zacht is, 't zou afleggen, bij een eventueel gevecht, tegen 't kleine, maar o zoo vinnige poesje. Mocht gij later eventueel een kindje van haar willen nemen - wij zien die gebeurtenis tegemoet - dan gáárne. Ik weet dat zij bij U een goed onderkomen vindt.

Wat zult gij Uw jongen missen, nu die naar school gaat! Ja, zoo vliegen de jaren. En het

einde is daar, vóór wij 't weten! Ik herinner mij nog zoo goed Uw eersten brief - dien ik in Wiesbaden kreeg - toen Uw twee oudsten nog kinderen waren gansch en al, en Uw Benjaminnetje nog volstrekt niet werd verwacht zelfs.

Maar foei, gij moogt niet zoo onvriendelijk over Uw hond schrijven als gij 't ditmaal doet. Gij hebt gelijk, ik kan wel bemerken uit Uw brief, dat gij uit Uw humeur op hem zijt. Levendigheid en weg loopen naar buiten zijn toch immers geen slechte eigenschappen. Gij hebt mij integendeel altijd zooveel liefs en goeds en aardigs van hem verteld. Wat gehoorzaamheid betreft, als 't U troosten kan dat te vernemen kan ik U verzekeren dat onze jongens daarin óók niet uitmunten. Zij zijn in vrijheid gedresseerd - zeg ik steeds. Gij zoudt intusschen verstandig doen hem vast te leggen, indien hij zich schuldig maakt aan misdrijven, die Uw beurs treffen. Want, het spreekt vanzelf, dat dit voor U te bezwaarlijk zou worden, en dat gij er ook bovendien aan blootstaat hoe men daarbij van U zou gaan misbruik maken. - Veel erger dan 't wangedrag van Uw hond vind ik wat gij mij schrijft over de gezondheid van Uw jongen. Zulke nakomertjes zijn wel eens dikwijls niet sterk. Wie weet echter of hij 't niet te boven komt juist dóór 't naar school gaan, en het zich veel moeten bewegen. Mager-worden is immers ook niet altijd een bewijs van ziekte. Integendeel, te veel vet aanzetten is niet gezond voor een kind. Van harte in elk geval 't beste toegewenscht.

E.A.B. te U. - Ik was recht verheugd uit Uw briefje te zien, dat gij zoo naar Uw zin zijt geslaagd. Dat gij U-zelve onafhankelijk wilt maken, kan ik mij zoo heel goed begrijpen. En daarom is het wél heerlijk dat dit U zoo spoedig is gelukt. - Ja zeker, gij zult altijd bij mij een ‘gewillig gehoor’ vinden, zoolang ik de Lelie blijf redigeeren. Daarvan kunt gij zeker zijn; klop gerust bij mij aan. - Uw vraag, of gij mij nog eens moogt schrijven, is hiermede reeds beantwoord. Zooveel gij maar wilt. Vraag mij daarom ook gerust, indien er 't een of ander in de Lelie voorkomt dat U ‘duister’ is, zooals gij het uitdrukt. Dat gij 't niet eens zijt met alles wat iedereen erin schrijft is zoo natuurlijk mogelijk. Ik zou niet graag willen dat alle lezers 't eens waren met alles wat er in staat, want, wat zou *dat* een bewijs zijn van de absolute *on*beduidendheid van den inhoud! - Neen, gij zijt niets onduidelijk in dat briefje maar, natuurlijk, eerst als gij bepáálde stukken, feiten, of meeningen, die U troffen, opnoemt, kan ik U antwoorden op meer doeltreffende wijze! - Ja, ziekzijn is een last, en herstellen uit een ziekte, is m.i. haast nog ontmoedigender dan de ziekte-zelve, omdat men dan telkens voelt nog niet te kunnen wat men zou willen. Intusschen, 't is nu weer geleden, en ik dank U recht hartelijk voor Uw belangstelling en Uw goede wenschen. - Nogmaals, - waar gij aan het slot van Uw brief er op terugkomt of ik U Uw wensch van mij te mogen schrijven kwalijk neem, - ik verzeker U integendeel dat die wensch mij veel genoegen doet, en ik steeds graag Uw brieven zal ontvangen.

C.G. - Ik ontving van U twee briefjes in deze dagen. 't Eene bevat goede wenschen voor 1913, - waarvoor ik U hartelijk dank - en begeleidt tevens een artikel, dat ik gaarne aanneem. 't Andere, van 15 Dec. j.l., wenscht mij hartelijk geluk met mijn herstel - waarvoor insgelijks mijn oprechte dank U wordt toegebracht - en houdt een vraag in, namelijk of ik gelezen heb: De Heidenpriester van Harrago. Neen, dat heb ik niet. Maar Uw voorstel er eenige fragmenten uit en toelichtingen over te geven lijkt mij zeer aannemelijk, naar wat gij mij meedeelt. Vindt gij het goed, dat ik deze

bijdrage, indien zij lang wordt, dan echter opneem in het feuilleton-gedeelte? Daarin is meer plaatsruimte dan in de Lelie-zelve, zoodat gij U dan minder behoeft te beperken.

P.L. - Hartelijk dank voor Uw enthousiaste briefkaart. Inderdaad, te veel hebt gij mij indertijd niet geschreven op dat bepaalde punt. 't Kan wel zijn dat ik daarin steeds te zeer te goeder trouw ben geweest. Enfin! Hartelijk gegroet.

C. van B. - O. - Met den besten wil ter wereld kan ik ook voor U niet afwijken van mijn stelregel niet anders particulier te antwoorden dan bij zeer bijzondere gevallen. Evenals ik hierboven schreef aan een anderen correspondent, zoó ik inging op die argumenten, die gij-óók aanvoert, dan zou daaruit immers logisch volgen, hoe ten slotte de niet-abonnenten het nog prettiger hadden dan de abonnenten of lezers. Immers, iedereen prefereert een particulier antwoord. Om niet eens te spreken van het enorme tijdverlies dat het mij zou kosten, indien ik aan Uw wensch (en die van zoo velen) voldeed in dit bepaalde opzicht. Datzelfde geldt óók voor Uw verzoek mij ‘eens te mogen komen opzoeken’. Indien gij eens wist hoevele, mij totaal onbekende menschen, mij datzelfde verzoek doen! Ik kan daarop alleen ingaan als er bijzondere reden toe bestaat, want mijn tijd is zóó bezet, en ik heb toch ten slotte ook mijn particuliere kennissen en vrienden, die ik niet wil verwaarloozen. Daarom moet gij deze weigering niet onvriendelijk van mij vinden. Ik moet in zulke opzichten mij houden aan mijn stelregel, want, waar is anders de grens!? - Voor Uw lieven, enthousiasten, zoo echt uit het hart gevloeiden brief dank ik U hartelijk, en het is wèl waar wat gij daarin schrijft, dat gij ‘langs lijnen van geleidelijkheid’ tot mij kwaamt. Daarom hoop ik ook zoo zeer dat deze correspondentie onder Uw oogen komt, en dat ik opnieuw van U zal hooren.

Lot. - Allereerst dank ik U hartelijk voor Uw portret. Ik vind het altijd prettig om te weten hoe mijn correspondenten er uit zien, en ik vind óók dat het een bewijs is van hunne sympathie voor mij, als zij mij hunne photo's zenden. Gij deedt mij dus veel genoegen. - Wat Uw manuscripten aangaat, ik wil beide gaarne accepteeren, doch, wegens de lengte, het eene in èlk geval als feuilleton, het andere òf ook in die rubriek, òf misschien in de Lelie-zelve. Ik hoop dat gij dit goed vindt? - Hartelijk dank voor Uw gelukwenschen met mijn herstel. Ja, mijn ziekte was door de zich telkens herhalende hartzwakten zeer ernstig. Maar, gelijk gij terecht schrijft, aan

lieve oppassing ontbrak het mij niet. En ook ondervond ik veel liefde en vriendschap van anderen, waarvoor ik niet genoeg erkentelijk kan zijn. Overigens ben ik 't niet met U eens dat ‘herstellen een prettig gevoel is.’ Integendeel, ik vind het ziek-zijn-zelf bijna nog minder erg dan die daarop volgende periode van terugkeer tot het leven. In de eerste voelt men zich namelijk te zwak en te moe om iets anders te doen dan te berusten, in de tweede verlangt men daarentegen weer te kunnen meedoen, en wordt dan telkens herinnerd aan de onmacht nog daartoe van het lichaam. En dan de voorschriften van den dokter! Dat wèl te moeten doen; dat te moeten nalaten! Dat alles drukt, en benauwt, en maakt voor mij die herstel-periode tot de meest-onaangename van 't geheele geval. - Ja, in Augustus, en gedeeltelijk nog in September, was het weder óók in Nauheim zeer slecht, en miste ik dus dááraan niet veel. In October begon ik weer uit te gaan, en trof toen een heerlijken herfst, maar half October verwisselde ik Nauheim voor Frankfort, en later voor Berlijn. - Dat men op de kermis wreedheden ziet begaan jegens de dieren, geloof ik gaarne. Ik ben, ook als kind, nooit op een kermis geweest. Mijne ouders wilden dat niet toestaan, en het heeft altijd in mijn aard gelegen een schuw te hebben voor ruwe, luidruchtige, dronkenmansachtige volksvermaken, zoodat het mij geen moeite kostte in dat speciale opzicht te berusten in hunne gestrengheid. - Ja, dat zeg ik U uit volle borst na: onze hondenkinderen hebben 't goed. Wij-zelf zeggen menigmaal, als wij zien hoe sommige moeders, juist in de welgestelde klassen 't meest, hare kinderen aan hun lot overlaten: zij hebben 't beter, veel gezelliger en gelukkiger, dan heel veel kinderen. En, al kunnen ze niet praten, hunne dankbaarheid zeggen ze ons genoeg met hun trouwe oogen, en ook met hun doen. Benjamin hangt aan mij op een aandoenlijke wijze. Ik kan geen voet verzetten of hij volgt mij. En Frits is van een even aandoenlijke jaloezie. Haal ik Bennie naar zijn zin te hartstochtelijk aan, dan begint hij zacht als een kind te huilen, - totdat ik naar hem toe ga, en hem op mijn schoot neem. Maar Bennie tracht mij dan weer tot zich terug te lokken, door al de kunstjes te vertoonen, die hij zichzelf uitdacht, en waartoe speciaal behoort om op zijn rug te gaan doodliggen, met de vier dikke mollige pootjes in de lucht. - Hartelijk dank nogmaals, en hartelijk gegroet.

Leed. - Door mij is een stuk ontvangen - door bemiddeling van den uitgever, - getiteld Leed. Er was geen begeleid-brief bij, noch waren postzegels ingesloten voor eventueele terugzending. Het is niet geschikt voor plaatsing.

M.E. - Gij hebt gelijk; toen ik Uw brief opende zeide Uw naam mij niet meer dan een vage herinnering. Maar nauwelijks had ik gelezen van die ‘tamme kraai’, of ik wist alles weer precies mij voor den geest te brengen. Ik vergeet namelijk niet spoedig diegenen onder mijne correspondenten, die dierenvrienden zijn, en ik weet daarom heel goed hoe bijzonder 't mij trof, in Uw toen zoo ziek ventje, dat zijn eerste verlangen was naar die tamme kraai. Zoo iets teekent dadelijk een karakter. Is hij dezelfde die thans ook Uw hond - van wien gij mij 't portretje zondt - heeft binnengevoerd in Uw huis, - waar hij, de hond, ‘kwam, zag en overwon’? O, lieve M.E., wat heb ik die heerlijke woorden met een innig genot gelezen! In gedachten druk ik U allen hartelijk de hand om Uw vriendschap voor Uw fox. Toen ik mijn eerste hondje, Cassy, kreeg, ging 't bij ons evenzoo. Mijn vader was er niet bijzonder voor een hondje te nemen, maar ik kreeg het diertje cadeau van een familielid, die een groot buiten en vele honden bezat, en zie - na een half jaar, of nog korter, - was

juist mijn vader misschien nog 't méést van allen gesteld op 't kleine viervoetige schepseltje. M.i. zijn het enkel menschen zonder diep gevoel, die onverschillig blijven kunnen voor de beminnelijke eigenschappen van een hond, wanneer zij dagelijks daarvan getuige zijn. -

Lieve M.E., waar Uw echtgenoot zelf een arts is, en zelf zoo ernstig heeft geleden aan hart en rheumatiek of jicht, en waar hij nu zoo geheel en al is hersteld van dat alles, maakt gij mij eigenlijk nieuwsgierig hoè dat is toegegaan. Wilt gij mij, als een lotgenoote, niet eens inlichten dienaangaande? - Gij hebt gelijk, 't leven is niet mooi, in dien zin dien gij er aan geeft. Het is, vergeleken bij wat men er zich van dacht toen men jong was, inderdaad heel ontgoochelend. Maar, aan den anderen kant, het léért ons ook verstáán wat wij als jonge menschen niet zoo begrepen, de taal der natuur, het genot van vriendschap en liefde. En nog zoo veel meer. En vooral, het leert ons minachten al het kleine en vergankelijke en kinderachtige. Ten minste, als wij leeren *willen* en leeren *kunnen.*

Uw artikeltje vind ik zeer waar, en ik wil het voor ditmaal opnemen, niettegenstaande het reeds elders geplaatst is; omdat het slechts een plaatselijk blaadje was waarin 't voorkwam. Denk er echter aan, dat ik slechts voor dit ééne geval een uitzondering maak, en voor 't vervolg enkel die bijdragen kan accepteeren, die nog *nimmer* elders gedrukt waren.

Om nog even op Uw hond terug te komen, dat heeft hij met mijn Benjamin gemeen, dat scheefhouden van zijn kopje als men met hem praat. Wij-ook houden heele gesprekken met onze hondenjongens, en ik herinner mij hoe ik, enpension zijnde, daardoor eene buurdame van mij dikwijls bijzonder amuseerde, - zooals zij mij later vertelde. Het is een feit dat men met een hond kan omgaan als met een kind. En daarbij bedoel ik bepaaldelijk een *intelligent* kind. Nu hoop ik dat gij niet weer zóó lang wacht met iets van U te laten hooren. Intusschen ben ik blij dat gij nochtans al die jaren van stilzwijgen abonnée bleeft. Vriendelijk gegroet, en dank voor de leuke foto van *Uw* hondenjongen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Si-Arnoe. - Wordt dringend verzocht zijn adres nogmaals op te geven, daar er een spoed-eischende brief voor hem is.

RED. HOLL. LELIE.

22 Januari 1913
26ste Jaargang.
No. 30.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Iets uit het leven van Helena Petrovna Blavatsky. 1831-1891.

Voor ik later misschien eens iets aanhaal uit ‘De sleutel tot de theosophie’, zou ik gaarne het een en ander mededeelen over de schrijfster zelve.

Een fransch spreekwoord zegt: c'est le ton qui fait la musique’, en dit is zeer waar; de wijze waarop iets gezegd wordt bepaalt doorgaans den indruk, dien het maakt. Er is echter nog iets anders; niet slechts hòe iets gezegd wordt, maar wié het zegt, doet er heel veel toe. Wanneer, om een voorbeeld te noemen, Gladstone zegt: ‘het spiritualisme is het belangrijkste studie-onderwerp, verreweg het belangrijkste ter wereld’, dan beteekent dit heel wat meer, dan wanneer ik zoo iets beweer. Ik noem opzettelijk Gladstone, omdat hij alle eigenschappen in zich vereenigde, die vertrouwen wekken en invloed uitoefenen. Er zijn niet slechts op staatkundig gebied, maar overal menschen, misschien even knap als hij was,... maar zouden er velen zijn, vooral in

diplomatieke kringen, - waar het moeielijker is dan overal elders - zoo door en door eerlijk en oprecht, en onbaatzuchtig; zouden er velen zijn, waar theorie en praktijk zoo één waren, velen even harmonisch aangelegd naar verstand en hart als eenmaal 'the grand old man', niet

ten onrechte ‘het goed geweten van Engeland’ genoemd.

Daarom, omdat het lang niet onverschillig is, wie iets zegt, wil ik aan de hand van iemand, die haar beter heeft gekend dan ieder ander, en haar welgezind was, trachten iets op te lossen van het raadsel, dat H.P. Blavatsky heet.

Weinigen worden en werden zoo bewierookt en bewonderd, maar eveneens weinigen worden en werden zoo bespot en miskend en veracht als zij. In zulke gevallen hebben beide partijen doorgaans ongelijk, wat hier heel zeker het geval was. Ze werd eenvoudig niet begrepen en wordt dit nog niet, wat eigenlijk heel gewoon en natuurlijk is, omdat ze zichzelve niet begreep.

Een van de beweegredenen, die er kolonel Henri Steel Olcott toe dreef zijn ‘Oude Dagboekbladen’ het licht te doen zien, was het denkbeeld, dat hij ten gebruike van den toekomstigen geschiedschrijver een zoo nauwkeurig mogelijk uitgewerkte schets mocht achterlaten van dat groote ‘persoonlijkheidsraadsel’, H.P. Blavatsky. Ik - aldus Olcott - verklaar op mijn woord van eer dat ik niet één woord omtrent haar of haar handelingen heb neergeschreven dat niet was gedacht in een geest van verknochtheid aan haar nagedachtenis en getrouw aan de waarheid.

Ik heb geen enkelen regel in boosheid geschreven. Ik heb haar gekend als metgezellin, vriendin, medewerkster, gelijke - op het gebied van persoonlijkheid, - al haar collega's stonden tot haar in betrekking van leerling tot meester of van tijdelijke vrienden of oppervlakkige kennissen of alleen van briefwisselaars. Geen hunner kende haar zoo intiem als ik, want geen, behalve ik, zag haar in haar vele veranderingen van stemming, van denken, van persoonlijke eigenschappen. De menschelijke Helena Petrovna, met haar onveranderde Russische natuur, de Madame Blavatsky, versch van de Zigeunerachtige ‘cercles’ van Parijs en de ‘Madame Laura’, wier kransen en bloemstukken van haar concert-tournée, gedurende 1872-1873 als pianiste in Italië, Rusland en elders nog maar pas waren verwelkt, toen zij over Parijs naar New-York kwam, - zij waren mij allen evenzeer bekend als de ‘H.P.B.’ der theosofie. Omdat ik haar zoo goed kende was zij voor mij niet wat zij was voor vele anderen - geheel een godin, zonder smet, onfeilbaar, gelijkstaande met de meesters van Wijsheid, maar een wonderbaarlijke vrouw, tot kanaal gemaakt van grootsche leeringen, de uitvoerster, gekozen om een machtig werk tot stand te brengen. Juist omdat ik haar zooveel beter kende dan de anderen was zij voor mij een grooter mysterie dan voor hen. Voor degenen, die haar slechts orakels hoorden uitspreken, diepzinnige aphorismen zagen neerschrijven of de sleutel geven voor de verborgen wijsheid, vervat in de aloude geschriften, was het gemakkelijk haar te beschouwen als een engel, die de aarde bezocht en aan hare voeten in aanbidding neer te zitten; voor hen was zij geen mysterie. Voor mij echter, haar intiemsten collega, die met de alledaagsche bijzonderheden van haar gewone dagelijksche leven te maken had, en haar zag in al haar aspecten, was zij van het eerste begin af een onoplosbaar raadsel en bleef dat tot het einde toe.

Welk gedeelte van haar waakleven was dat van een verantwoordelijke persoonlijkheid en welk gedeelte dat van een lichaam, gebruikt door een wezenheid, die het overschaduwde? Ik weet het niet. Volgens de onderstelling, dat zij een medium was van de Groote Leeraars, alleen dat en niets meer, zou het raadsel gemakkelijk zijn op te lossen, want dan kan men de veranderingen in denken, karakter en neiging en voorliefde wel verklaren, dan volgt de H.P.B. der latere dagen op natuurlijke wijze

op de Helena Petrovna van New-York, Parijs, Italië en al de andere landen en tijden' - (blz. 2).

Wanneer men, de Groote Leeraars of Mahatma's voorloopig maar eens rustig in Thibet liet blijven, en eenvoudig aannam, dat zij, zonder het zelve te begrijpen, een sterk medium was. Vroeger evenmin, - laat ons den bijbel nemen - noch in het oude, noch in het nieuwe testament was dit goed begrepen... en tegenwoordig? Laat ik er maar niet te veel van zeggen, de overvolle krankzinnigengestichten doen dit wel voor mij.

Wanneer H.P.B. dit wèl had begrepen, zou zij een harmonieuser persoonlijkheid zijn geweest, beter gecontroleerd en beschermd, meer afgesloten tegen onreine, slechte invloeden, waardoor bedrog, bewust of onbewust, onmogelijk zou zijn geweest.

Een predikant, hier ter stede, (geen spiritualist) die mij over een catechisant kwam spreken, vertelde mij gisteren het volgende: 'Een boer, te I...., zoo'n vriendelijke, oprechte, eenvoudige man, verloor zijn eenigen zoon.

Hij was ontroostbaar tot hij mij vol vreugde het volgende kwam vertellen: Hij liep op het land, toen hij plotseling zijn zoon zag, die naar hem toekwam, naast hem ging loopen, geheel, zooals bij zijn leven op aarde zijn gewoonte was, en duidelijk tot hem zei: 'Vader, wees niet zoo bedroefd, ik ben gelukkig.'

Mij zelve is, toen ik nog een kind was, en zelfs het woord spiritisme nooit had gehoord, iets dergelijks overkomen.

Aan allen, die dit als onmogelijk verwerpen en medelijdend hun schouders ophalen over zooveel bijgeloof, antwoord ik: 'toch kunt ge niet in de schaduw van Gladstone staan'. En, o ja, omdat het er heel veel toe doet, wié iets zegt, wil ik hier ook nog een ervaring meedeelen van André Rivoire, de talentvolle, jonge dichter van 'Il était une bergère' en 'Bon Roi Dagobert', die beiden met groot succes zijn opgevoerd in het Théatre Français. Ik ontleen het aan: 'Ce qu'ils pensent du "Merveillieux", par Georges Meunier.

Vier of vijf dagen - aldus Rivoire - voor de eerste opvoering van "Bon Roi Dagobert" verzocht men mij eenige veranderingen in den tekst aan te brengen.

Ik was oververmoeid, want ik sliep slechts twee à drie uur 's nachts, en ik beken, dat de inspiratie verminderde. Welnu - weet gij wanneer ik de veranderingen aanbracht? In de twee à drie uur, die ik 's nachts sliep. Het vreemdste is, dat ik mijzelf zag zitten voor mijn bureau met de pen in de hand. Ik schreef, verbeterde en haalde door, vier nachten achtereen, toen was alles klaar. Wakker geworden behoefde ik de verzen slechts over te schrijven zonder iets te veranderen.'

Voor mij is dit zoo eenvoudig en verklaarbaar, maar misschien is het voor velen, die nooit iets ondervonden, en zelden iets lezen, nog vreemd genoeg. Toch niet zóó vreemd als die mysterieuse Meesters of Mahatma's in Thibet, zou ik meenen.

Wanneer ik spreek over bewust en onbewust bedrog, heb ik niet uitsluitend het oog op het ongunstig verslag van Dr. Richard Hodgson, gepubliceerd in de 'Proceedings', waarin hij niet schroomde H.P.B. als een bedriegster te brandmerken.

Veel voorzichtiger dan velen doorgaans meenen moet men bij een medium zijn met de beschuldiging van bedrog.

Ik wil hier ook niet aanhalen, wat de Russische journalist en litterator Vsevolod S. Solovyoff, (door Olcott een verrader genoemd) over haar schrijft.

Voor oningewijden klinkt dit misschien vreemd, maar veel bedrog is onbewust en veel zoogenaamde ontmaskeringen van mediums bewijzen niets.

Niets? Ja toch, ze bewijzen dit, dat we nog slechts staan op den drempel, dat we de gevolgen zien, maar de oorzaken ons maar al te dikwijls ontsnappen, dat we nog slechts enkele schelpjes hebben verzameld aan het uitgebreide strand van de groote Levenszee.

Wat het ons leert? Te luisteren naar den grooten Meester, die niet slechts kwam tot uitverkorenen, maar tot de kleinen en geringen, tot de bedroefden en vermoeiden, tot de gebrokenen van hart, de kranken naar lichaam en ziel; en van Hem te leeren 'zachtmoedig te zijn en nederig van hart!'

In een biographie over Goethe, ik weet niet meer van wien, heb ik eens gelezen, dat het niet aanging zoo'n reuzen-genie te beoordeelen en als mensch te meten met dezelfde maat als andere menschen.

Voor een sterk medium, - een raadsel voor zichzelf en voor anderen, dat in nevelen rondtast en dikwijls, o zoo dikwijls, in de duisternis verdwaalt, zonder dat iemand,

door rijk-begrijpen, liefdevolle, reddende handen uitsteekt om het te brengen naar het licht, - mag men dit zeker eveneens bedenken.

Daarom geef ik het woord weder aan kolonel Olcott:

'Haar intieme vrienden geloofden in haar ondanks haar vaak koortsachtige uitbarstingen van kwaad humeur, want dan verklaarde zij, dat zij wel van de daken zou willen schreeuwen dat er geen Mahatma's waren, dat er geen psychische vermogens bestonden en dat zij ons van het begin tot het einde eenvoudig voor den gek had gehouden.

Laat men praten over beproevingen van vertrouwen en moeilijkheden van geloof, ik twijfel of neofieten, aspiranten of leerlingen ooit zwaardere te verduren hebben gehad dan wij. Zij scheen er een bepaald genot in te scheppen ons wanhopig te maken door haar kuren en zelfbeschuldigingen, terwijl zij heel goed wist, dat het ons, tengevolge van onze ondervinding met haar, onmogelijk was om te twijfelen. Daarom aarzel ik om de minste waarde toe te kennen aan haar zoogenoemde 'bekentenis' aan Aksakof, dat zij een veelbewogen leven had gehad, waarop heel wat te zeggen viel. Ik heb inderdaad jaren lang een pak oude brieven in

mijn bezit gehad, waarin bewezen werd dat zij onschuldig was aan zekeren ernstigen misstap, die haar ten laste was gelegd, en dat zij met opzet haar eigen goeden naam had opgeofferd om de eer van een jonge dame te redden, die een ongeluk had gehad. Doch laat ik mij niet tot verder afdwalen laten verleiden.

(*Slot volgt.*)

Overzicht van de week.

I.
Zoo is het.

Wat kan professor Hector Treub het toch heerlijk-raak zeggen! Onlangs deed een berichtje in de bladen de rondte, waarin zijn leuk, den spijker op den kop slaand geestigheidje over 't Vredes-paleis werd meegedeeld. En, behoef ik er nog aan te herinneren, hoe hij met zijn oorspronkelijk in de Holl. Lelie verschenen, later in brochure-vorm herdrukt artikel over de reform-kleeding aan dien ontwakenden wansmaak den doodsteek toebracht, en meteen het daarvoor zoo passende woord 'hobbezak' voor goed het levenslicht deed aanschouwen?! Thans weer geeft hij in het Maandblad voor Ziekenverpleging een zeer juiste opmerking ten beste aangaande het feminisme:

'*Onder de vrouwen*, *die tegenwoordig aan het openbare leven deelnemen*, *zijn twee vrij scherp onderscheiden types waar te nemen*, *nl. de vrouwen*, *die praten en schrijven* (*te pas en te onpas*) *en de vrouwen, die doen. Voor mij*, *en ik vermoed voor ieder*, *die een afkeer heeft van praatjesmakerij*, *is het eerste type buitengemeen onsympathiek*, *het tweede daarentegen in de hoogste mate sympathiek.*

Het eerste type heeft den mond vol van vrouwenkiesrecht en andere rechten en vergeet daarbij, *en daardoor*, *dat er ook zoo iets als vrouwenplichten bestaan.*

Om te toonen, *dat ik niet overdrijf*, *noch zonder reden geen sympathie voor dit type heb, een enkele opteekening uit kindermond. Het zoontje van een der bekendste voorvechtsters voor vrouwenkiesrecht*, *die altijd weer zich* "*en évidence*" *plaatst als zij de kans schoon ziet in het publiek te fraseologeeren, is op bezoek bij een, evenals hij*, *tienjarig vriendje. Aan het einde van den dag zegt de kleine bezoeker tot zijn jeugdigen gastheer:* "*Wat ben jij gelukkig*, *dat je een moeder hebt*, *die thuis is*, *en zich met je bemoeit.*" *Tragischer veroordeeling van zulke kakelvrouwen is wel moeilijk denkbaar.*

Daarnaast het andere type. De vrouw, *die voor zichzelf of voor haar minder gefortuneerde geslachtsgenooten practisch werk zoekt en mogelijk maakt. Werk*, *dat niet alleen de beteekenis heeft van bezigheid voor onvoldane leegloopsters en leeghoofden*, *maar dat voldoening en levensonderhoud verschaft aan de werkster*, *en nut oplevert voor de gemeenschap*'.

(Overgenomen uit de Telegraaf.)

Inderdaad, 't heele verschil tusschen die categorie, die antipathiek aandoet door haar geschreeuw en haar verwaarloozing van de moeder- en huishoudplichten, en die andere, die werkt, dapper en flink, voor 't dagelijksch brood, en die daarom is sympathiek, wordt hier met een paar geeselende woorden aangetoond.

En, wie beter dan professor Treub, wiens speciaal vak hem juist in vrouwenleven zoo menigen blik achter de schermen doet slaan, is hier tot oordeelen bevoegd; te meer nog, wanneer hij, zooals hier 't geval is, beschikt over een zoo scherpen blik, een zoo helder verstand, en een zoo vaardige pen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Nationaliteits-gevoel.

Uit een advertentie geknipt, van een onzer grootste Haagsche firma's:

'Een hoekje onzer *show-room*'.*) - Wie in de tram zit kan dagelijks, in sommige trams, van een andere firma, een dergelijke manier van 'hollandsch' schrijven onder de oogen krijgen: '*Onze Show-room**) is dagelijks te zien.' -

Is het omdat ons 'intelligent' Haagsch publiek, bij alle zucht het den Engelschen na te doen, toch nog *te* weinig Engelsch kent, om het een volledigen Engelschen zin te durven voorzetten, dat de leveranciers hun toevlucht moeten nemen tot zulke belachelijke invoegsels van één Engelsch woordje hier en daar tusschen 't overige gewone hollandsch in? Men zou het heusch wel denken als men zulken kinderachtigen nonsens ziet. Overigens, ik leg er allen nadruk op, dat ik het van zulke firma's heel natuurlijk vind, indien zij offeren - om den wille van 't voordeel - aan de modefratsen van de malle menschen, van wier zak zij nu eenmaal moeten leven *en* rijk worden. In hun geval deed ik-zelve ook niet anders. Diegenen, die ik uitlach, dat is het zóógenaamd Haagsche élite-publiek,

*) Cursiveering is van mij. Red.

*) Cursiveering is van mij. Red.

waardoor zulke nonsens verlangd en aangemoedigd wordt, dat, eenerzijds, brult en zich dik maakt van wat ben je me, van quasi vaderlandsliefde, nationaliteitsgevoel, enz., enz., en anderzijds zoo weinig eigenwaarde bezit, dat het meent zichzelf voornaam voor te doen door 'n stopwoordje Engelsch hier in te flansen, en 'n Fransch zinnetje daar aan te brengen, en van de leveranciers te verlangen, dat zij zich 'Royal' en 'Tailors' en 'Maison' zus of zoo noemen, en er een 'show-room' op na houden. Enz., enz.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
De godzaligheid is tot alle dingen nut, of:... Vergadert U geene schatten, die roest en mot verteren...

(De Bijbel.)

Mej. Kuyper, *de dochter van den grooten Bram Kuyper*, *vroeger een eenvoudig predikantje*, *nu een rijk man*, *hield een lezing te Almelo over Rome, waar zij een tijdlang vertoefde. De entree was gesteld op 50 en 25 cents*, *- en dat voor een gewone lezing! Maar later bleek de reden. De juffrouw had f 100. - gevraagd voor één zoo'n lezing*, *en*, *toen men dat niet aandurfde*, *toen heeft zij het per gratie* (*?*) *gedaan voor f 60. -! En deze christelijke dame wil er dus ook al een slaatje uitslaan.*

(*De Vrije Socialist.*)

Een mijner, thans overleden, naaste bloedverwanten heeft mij indertijd verteld, te hebben aangezeten, ten huize van Dr. Abraham Kuyper - met wien zij en haar man *toen* zeer intiem verkeerden - aan een diner, waarvan de enkele bloemen-tafel-versiering kostte: *f* 1200. -. *Ik* sta voor de waarheid van dit feit, dat bedoelde bloedverwante mij meedeelde, omdat zij beweerde het voor een Christen 'wel wat heel erg' te vinden, zooveel geld aan luxe uit te geven, overigens niet in, en neem het niet voor mijne rekening. Dat echter, in elk geval, inderdaad de in de Kanaal-straat in den Haag wonende protegé van wijlen Groen van Prinsterer, Abraham Kuyper, een zeer rijk man is geworden, al 'den Heere dienende', dat weet iedereen. En het is daarom wèl aardig hier eens, door iemand die uit de school klapt, te vernemen, hoe allerchristelijkst zijne dochter nogtans sjachert, om zoo véél mogelijk centen te slaan uit haar reis naar Rome. Zoo snijdt het mes van twee kanten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Een dominee, die mijn sympathie heeft.

Ds. J.A. Cramer, te 's Gravenhage, behoort tot die predikanten, die het dier beschouwen als een schepsel Gods. Eere zij hem daarvoor! Ziehier een paar uittreksels uit zijn voordracht, gehouden op het Congres van den Wereldbond tegen de Vivisectie 5-9 Augustus 1912 te Zürich:

Toen God nu den mensch schiep, en tot hem zeide: 'heersch over al het gedierte des velds,' heeft Hij zeker niet daarmede bedoeld, dat de menschen het arme dier door allerlei kwellingen tot hun egoïstische doeleinden zouden gebruiken!

Daartegen hebben wij het dier in bescherming te nemen, te meer daar het zich zelf niet kan verdedigen. Het zal wel niet noodig zijn op dit Congres over de gruwelen der Vivisectie veel te zeggen, noch over de instrumenten en werktuigen, waarvan de Heeren Vivisectoren zich in hun laboratoria bedienen.

Moest de Kerk niet vooraan staan? Moest zij niet de groote vredesstichting zijn? Moest zij niet de eerste zijn om in den naam van haar Heer den strijd tegen de Vivisectie aan te binden?

Hij, de Evangeliedienaar, moet met zijn gansche persoonlijkheid, in woord en geschrift, voor de zaak der gerechtigheid opkomen. Van menschenvrees moet echter in het geheel geen sprake zijn. Wanneer wij Christus prediken, moeten wij ons op den haat der wereld voorbereiden. En wij prediken Christus niet alleen wanneer wij aan zondaars de liefde Gods brengen, maar ook wanneer wij in ons leven toonen, hoe deze liefde onze geheele persoonlijkheid geadeld en ons tegenover menschen en dieren rechtvaardig gemaakt heeft.

Zie, indien alle predikanten *aldus* hunne taak opvatten, hoe veel beter en anders zou het er uitzien met de 'Kerk van Christus'; hoe zouden dàn onze Evangeliedienaren ons eerbied afdwingen, en ons sympathiek zijn, ook al waren wij 't niet altijd eens met een of ander dogma. De leer van Christus *in* het leven, consequent doorgevoerd en zonder menschenvrees, zòò behoort een Evangeliedienaar te handelen, wil hij waarachtig dien naam verdienen, en niet tot huichelaar worden. Mogen deze woorden van ds. Cramer een opwekking zijn voor velen, inzonderheid voor aanstaande predikanten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 28).

Bleek, tenger, al wat spits van gezicht wordend, vroeg verwelkend bruidje, zit m'n nichtje Mary op de eereplaats, in de feestzaal van 't hôtel des Indes, waar oom Egbert en tante Johanna de bruilofts-partij geven. Nevens haar de bruidegom, vette pater goedleven, wien je zijn verleden van versjouwdheid nog zoo heel goed kan aanzien, al heeft hij er tegenwoordig 't cachet opgeplakt van ‘bekeering’ tot pur-sang orthodoxie. Hij straalt, want hij heeft haar immers al zoolang willen hebben, oom en tante stralen óók, want Mary doet een schitterende partij aan hem wat geld aangaat, en zij was bovendien haast-op-weg zenuwziek te worden uit een ongelukkige liefde; twee redenen dus om blij te zijn, dat ‘de Heer alles zoo goed heeft geleid’. En Mary-zelve trekt 't lieve gelegenheidsgezicht dat zij, als al de kinderen van de comedie-speelster, tante Johanna, van hare moeder heeft geleerd.

Zou zij 't werkelijk alles vergeten zijn?.. -

Ik zie ons weer zitten op 't jonge-meisjes-kamertje van Frances, m'n andere nichtje hier in den Haag. Frances maakte zich op dat oogenblik illusies van haar zooveelste sinds in rook vervlogen hoop op een huwelijk. Frances beeldt zich namelijk nu eenmaal altijd in dat ‘het’ nog wel eens gelukken zal. Want, voor Frances is 'n man niet anders en niet meer dan de noodzakelijkheid om haar ‘het’ te doen deelachtig worden. O, niet ‘het’ in den zin van dat geheimzinnige, onbekende, griezelige, aantrekkelijke, waarover alle jongemeisjes denken, en niet eene harer durft bekennen ronduit, dat zij er naar verlangt, maar ‘het’ in den practischen, alledaagschen zin van ‘het’ huwelijk. Getrouwd-zijn beteekent voor Frances niet: samenleven met 'n man, maar wel: 'n positie veroveren in den Haag, mevrouw-spelen, op eigen wieken drijven, inplaats van overvleugeld te worden door de breede, lompe moederwieken van tante Maria.

Maar Mary, mooi, fijn, aristocratisch meisje toen, Mary kijkt bij Frances gebluf zwijgend voor zich, met groote, dweepende, geheimzinnig-verlangende oogen.

Want, Mary heeft lief!

Wat doet het er toe dat zij zichzelve wat wijsmaakt van de deugden en heldenfeiten van haar ideaal! Doen wij dat niet allemaal, wijvrouwen! - Heeft ze het zich niet te goedertrouw wijsgemaakt, dat haar duitsche dominee, dien zij zich als halfgod uitverkoor, die leelijke roode streep over zijn voorhoofd heeft meegebracht uit den oorlog, als heel jong mensch, uit den krijg van '70? - Prachtig hé, zoo je eigen-ik te offeren voor je vaderland! Totdat hij zelf, onwetend van de sentimenteele bewondering, die in dit speciale opzicht zijn deel was, haar, op een dineetje, onnoozel-nuchter vertelde, dat die roode streep 't onpoëtische, doodgewone litteeken was van een val op een stoep. Geschaterd hebben we er allen natuurlijk om, achter Mary's rug! Wat deed het er voor haar toe? Zij heeft hem lief. Zij idealiseert hem tòch! Over z'n vermeende heldhaftigheid in den oorlog, - dien hij nooit meemaakte, - spreekt ze niet meer na dien tijd. Maar ze verzuimt geen enkele zijner preeken; ze geeft hoog op van zijn zorg voor de armen zijner gemeente, van zijn liefdadigheid, van zijn rijke geestes-gaven. En nooit heeft oom Egbert onder een zijner kinderen

zoo'n vroom, kerksch, zich voor liefdewerken interesseerend dochtertje bezeten als mooie Mary van die dagen van zoet weleer....

'Als ik trouw' - - zegt Frances, dom-overtuigd dat de huzarenluitenant, dien zij een paar maal bij zijn tantes aan huis heeft ontmoet, haar stellig ten huwelijk vragen zal, enkel omdat hij een beetje opsloeg met haar, 't zich daartoe zoo gemakkelijk, zoo vulgair leenende, giegelige, druktemakerige uitgaanmeisje: 'Als ik trouw, dan geef ik een gróóte, gróóte partij. Ik vind, dat hoort bij trouwen. Dat is toch de gelukkigste dag van je leven. En ik neem wit satijn, en veel bruidsmeisjes, in 't lichtgeel; herinneren jullie je wel, zooals toen Lize van den Hardenvelde de bruid was. - O, snoezig was dat! - - Wat jij, Kate....?'

Ik wil 't niet zeggen hoe arm ik ben - hoe arm - - hoe ik maar steeds wacht op 't ideaal, dat ik niet vond - - dat ik nog steeds zoek - nog steeds. Ik glimlach alleen, kijk ontwijkend naar Mary:

'Vraag háár liever' - zeg ik. -

'O Mary!' - Frances giegelt, met 'n breeden vertrokken mond! 'Mary denkt natuurlijk aan hèm - aan 'der herrlichste von allen.' -

'Beken 't maar, Mary, - we weten het toch wel - -

> Mein Leopold - mein Leopold - du bist ein schöner Mann,
> Wenn du mit mir spazieren gehst, dann guckt mich jeder an -

neuriet zij daarbij. - -

Mary kleurt van geluk. - Ze is zoo overtuigd van 't in orde komen van haar zielewensch. Dominee Möllermann komt heel veel bij oom en tante aan huis, ontbreekt op geen enkel intiem feestje, maakt haar zichtbaar het hof. Zij harerzijds is mooi, jong, gefortuneerd. Waarom zou zij niet gelooven in hem?

Arme Mary.... - Nu zie ik ineens een ander tooneel voor me. Oom Egbert en tante Mary hun zilveren bruiloft vierend, en gelukwenschen ontvangend, omringd van hun gezin. En Mary daartusschen-in, zoo wit, zoo moe, zoo lijdend, niet eenmaal tot staan in staat. De slag was gevallen! Haar held, haar dominee, haar afgod, was 'n andere freule tegengekomen ineens, op zijn levenspad van berekening, eene nog mooier, en, vooral, veel rijker dan Mary. En die had hij, haast je, rep je, zijn hart en hand aangeboden. Waarom ook niet? Hij was immers vrij; hij had wèl wijselijk zich gewacht het beslissende woord uit te spreken, alleen maar en-passant al het lekkere eten en drinken verorberd, dat tante Johanna hem hoopvol, - door z'n geflirt met Mary aangemoedigd - zoo rijkelijk voorzette. - Wat kwam het er voor hem op aan dat hij een meisjes-hoop had verflenst, een jonge illusie had vermoord! -

Frances, ook op de receptie van oom en tante aanwezig natuurlijk, stootte mij telkens aan:

"Bespottelijk hé, van Mary, 't zoo te laten merken! Iedereen ziet het haar aan, dat ze ziek is. En iedereen begrijpt wáárom".

Want zij, Frances, is van de grof-besnaardheid harer eigene moeder. Zij kan de eene hoop vaarwel zeggen, en de andere weer opnemen, zonder dat iemand 't aan haar merkt wat ze heeft verloren. Na dien uitgaanwinter heeft haar huzaren-officier nooit meer naar haar omgekeken. Never mind! Nu flast ze weer op een ouden, dooven jonkheer, moeders en vaders papkindje, bij wien hare ouders en zij veel aan huis komen. Geen nood dat *zij* zenuwziek zal worden, als Mary.

Oom Egbert straalt in den glans van zijn dubbele beteekenis van zilveren bruidegom en van van God den volke gegeven Christen-partij-leider. "De" Leider bij uitnemendheid is er ook op deze receptie, want, de dagen van heden, waarin de brouille ontstond tusschen de twee er intusschen waar zij komen wilden gearriveerde eerzuchtigen, die dagen waren toen nog niet aangebroken. Toen was het nog samen streven naar 't zelfde doel van hooger op, van vooruit in de wereld, op de schouders van 't christelijk kiezersvee, naar de christelijke voornaamheid, met de christelijke vlag in top. - -

En tante Johanna, met die koudheid, die haar in alle levensomstandigheden zoo wèl te pas komt, doet alsof ze van de oorzaak van Mary's lijdenden toestand niets weet, zegt kalm-zelfverzekerd, aan wie 't maar hooren wil, hoe jammer het toch is dat haar tweede dochter nu juist op dezen feestdag zich zoo weinig wel voelt. "Bloed-armoede heeft de dokter gezegd; ze zal dezen zomer aan zee moeten." -

En iedereen doet of ie 't gelooft.

En iedereen haalt er, achter den rug om van 't zilveren bruidspaar, de schouders om op; de meesten met Schadenfreude, een enkele met medelijden,.... omdat wéér 'n jong meisjeshart is gebroken door 't leven, 't wreede leven....

- - - - Nu is het de avond van die groote partij, die oom Egbert en tante Johanna gaven, toen m'n oudste nichtje Clotilde trouwde. Was Mary jaloersch? We hadden allemaal min of meer den indruk daarvan sinds het engagement van Clotilde. Mary, de mooiste van de twee, en de jongere, werd overvleugeld nu door de oudste. Zij had zich daarom van lieverlede weer gedwongen tot een terugkeer tot het uitgaan-leven. Om haar mond was een scherpe, vinnige trek gekomen; haar woorden klonken dikwijls ijverzuchtig, als misgunde ze Clotilde haar voorspoed. - En op dien avond

- we hadden een liefhebberij-comedie gespeeld ter eere van 't bruidspaar - terwijl we in Clotilde's kamer bijeen waren om ons te verkleeden:

"Ik weet niet wat ik liever deed dan, als Clo, 'n man trouwen twee jaar jonger dan ik" - zei ze ineens, haar Marie-Antoinette-japon, die haar gedistingueerd type uitstekend kleedde, met welgevallen in den kast-spiegel monsterend.

Frances, die er, in een toilet uit dienzelfden tijd, onbeschrijfelijk leelijk en grof uitzag, keek mij veelbeteekenend aan, insinueerde toen hatelijk: "Nu, daarover heb jij niet te klagen, wat jou aanbidder aangaat".... En toen, nieuwsgierig: "Zeg 's Mary, hij heeft geen oog van je af" - -

Mary haalde haar tengere schouders hooghartig op, half-minachtend, half gevleid:

"Dat weet ik óók wel"... zei ze triomfantelijk. Van hèm hangt 't niet af, maar van mij - - - of *ik* ja wil zeggen.' - -

'En?' - - reikhalsde Frances naar de oplossing. 'Doe je 't?'

- - Ineens huiverde Mary - - kwam misschien de herinnering aan haar verloren liefde voor haar geestes-oog:

'Ik heb 't koud' - zei ze - 'in die dunne japon. - Kom, gaan jullie mee, ze wachten anders op ons'.

- - - Later in dienzelfden avond heb ik haar gezien, nadat ze heel druk had gedanst. Er was veel kleur op haar wangen; ze had champagne gedronken, veel champagne. En ze ging, aan den arm van haar vetten, versjouwden veel-ouderen aanbidder, den tuin, in hij haar heel dicht beroerend met zijn adem, zij, onwillekeurig, haar hoofd op zij houdend, als was dìe adem haar een ijvand, maar lachend toch, met 'n koelen ver-

standsblik, die ontmoette een van tante Johanna, wìer oogen haar volgden:

‘Wat ziet Mary er van-avond goed uit’ - zei ‘de’ Leider, altijd open oog hebbend voor vrouwenschoon, ondanks z'n vele politieke besognes.

‘Nietwaar!’, beaamde tante. - ‘Ze is nu, goddank, haar zenuwzwakte heelemaal te boven. Ik ben er zoo dubbel dankbaar voor, nu ik den goeden steun in 't huishouden, dien ik aan Clo heb, voortaan zal moeten missen.’ -

‘O, maar ik vrees, dat U Mary óók niet lang thuis zult behouden’ - vischte de Leider. -

Tante Johanna sloeg zedig hare oogen neer, een trek van tevredenheid op haar koelberekenend gezicht. Dus, de Leider geloofde 't óók; andere menschen óók merkten het dus op, dat Marks zoo veel werk maakte van Mary! -

Toen ze uit den tuin terugkwamen, riep tante Johanna Mary bij zich. Ze zag er nog verhitter en verlegener uit dan toen ze erin verdween. En Marks had een uitdrukking op zijn gezicht, alsof hij overtuigd was van zijn zegepraal straks..... - - - - - - - - - - - - -

En nu zit ze hier naast hem, haar op 't stadhuis en in de kerk haar aangetrouwden man, Jan Marks, wiens naam ze in het engament heeft verengelscht tot James. Jan Marks, de vette, versjouwde koopman, die, openlijk, jarenlang, leefde met een maîtresse, en met drank, en die zich, toen hij eindelijk van beiden genoeg kreeg, is gaan ‘bekeeren’, Jan Marks, van de bekende firma Marks en Helmers, in Wijnen. 't Geen hem bijzonder gemakkelijk viel, dat zich bekeeren, omdat hij geld genoeg bezat om aan de Vrije Universiteit en aan de ‘Vaderlander’ en aan allerlei christelijke instellingen groote gaven te geven. Als je dat doet, dan wordt je dadelijk gekenmerkt, openlijk, voor 't gansche Nederland, als een christen, precies op dezelfde manier als je in ons christelijk kabinet een ridderorde verdient, wanneer je maar geeft aan 't een of ander daartoe door een christelijk minister aangegeven maatschappelijk werk, al gaat dat alles door een zeer twijfelachtig kanaal Denk maar aan de beruchte ridderordezaak van dr. Kuyper's ministerie, zaliger gedachtenis. Dus, m'n neef ‘James’ Marks is nu een ‘christen.’ En oom Egbert voelt zich dan ook daardoor volkomen verantwoord, aan dien versjouwden dikbuik te verkwanselen zijn tengere, bleeke dochter. In zulke handigheden, van de wereldsche belangen weten te verzoenen met ‘het kruis van Christus’, hebben beide, tante Johanna en hij, steeds uitgemunt. Daarom vinden alle wereldsche en ongeloovige Hagenaars hen ook precies even lief, als de kleine luyden en de domme kiezers uit ooms kiesdistrict hem zelf voor vroom aanzien. De kunst van slagen op deze aarde is nu eenmaal, te weten hoe je alle dingen moet schikken en plooien naar je eigen belang. En die kunst verstaan m'n oom en tante meesterlijk.

Nu rijst oom op, en houdt 'n toast. Hij spreekt op dezelfde zakelijk, droge, welgeordende manier waarop hij zijn speechen in de Kamer ook houdt. En alles hangt aan zijn lippen, niet zoozeer om zijn welsprekendheid, als wel, omdat hij hier in dezen onzen familiekring vertegenwoordigt het hoofd, de macht, die allen om die reden aanbidden, - omdat ze de brokken mogen oprapen, die voor hen afvallen, van zijn rijken levensdisch. -

Oom herinnert aandoenlijk aan 't huwelijk van zijn oudste dochter, dat nog zoo kort achter dezen dag ligt. En hoe zijn lieve Mary, en zijn hooggeschatte schoonzoon elkaar toen, door die feestdagen van veel samenzijn, hebben gevonden. En hij constateert hoe goed dat alles is geleid door ‘zijn’ trouwen Heer en God, en met

hoeveel gerustheid hij Mary's hand legt in die van een man, die met haar zal betreden den smallen weg, die naar Boven leidt, naar 't Vaderhuis. - -

En ‘James’ kijkt Mary begeerig-verliefderig aan, en doet zijn best intusschen een vergeestelijkt gezicht te trekken, waarmee zijn zinnelijke oogen en zijn wellustige mond in strijd blijven. En Mary geeft aan haar smal gezichtje de gelegenheidsplooi van quasi gelukkige, ietwat verlegene bruid. En tante Johanna kan ook nu zelfs, hoe graag ze ook zou willen, geen gelegenheidstraan persen uit hare staal-grijze, koele oogen. - Clotilde is te weinig onder den indruk van de vaderlijke welsprekendheid, te veel eraan gewoon, van kind-af, aan phrasen, om méér te doen dan effen voor zich kijken, er zichtbaar naar verlangend dat ze weer kan gaan flirten met haar buurman, meneer Sjoerd Eduma de Witt. Dominee Hulst Heelman zit te suffen op de plechtige toespraak, die hij, zijnerzijds, zal gaan houden, is bang, dat hem 't gras voor de voeten zal worden weggemaaid door den ouden meneer Eduma de Witt, die nu opstaat, om ook te drinken op 't ‘door God te zamengevoerde bruidspaar’.

Mevrouw Ster-Veltman, die schuin tegen mij over zit, zegt liefdoenerig-genadig tegen mij:

‘Hoe aardig voor je, Kate, dat je hier bent - - zoo de eenigste onder al je andere nichtjes’. - -

‘Ik kan daar 't “aardige” niet van inzien’ - zeg ik onvriendelijk - - ‘want ik zit er, omdat mijn beide ouders dood zijn.’ - -

Zij kijkt haar buurman, een collega-Kamerlid van oom, die mij nimmer ontmoette, afkeurend aan, als om uit te drukken met hare valsche oogen:

Nu kan je eens hooren, wat een nest *dat* is!

Ik voel wel dat ik inderdaad onvriendelijk ben. - En ik voel óòk, hoe ik een traan moet wegslikken, omdat ik denk aan m'n gestorven vader - die hier had behóóren te zitten in mijn plaats.

(*Wordt vervolgd.*)

Actualiteiten,
door A.J. Servaas van Rooijen.

Een vreemde boel.

Het gaat hier toch vreemd toe in den Haag. Afbreken en opbouwen! Dat is schering en inslag.

Staat en gemeentebestuur doen daaraan mede; en vanzelf volgen andere autoriteiten dit voorbeeld. Men vindt altijd navolgers van wat verkeerd en afkeurenswaard is.

Daar heb je nu de Grieksche Kapel. Zij is altijd gevestigd geweest in één der gebouwen aan den ouden Scheveningschen weg, en, hoewel *historisch* geworden, heeft niemand tegen het afbreken bezwaar gehad. De welstand bracht dit mede, toen eenmaal, te recht of ten onrechte, dit terrein was gekozen voor den bouw van het *Vredespaleis.*

Nu *schijnt* Koningin Anna Paulowna testamentair beschikt te hebben, ‘dat de Kapel, indien zij moest worden afgebroken, zou moeten worden herbouwd op een ander gedeelte van het landgoed.’

Indien deze (volgens een Courantenbericht) gemaakte bepaling *juist* is, dan was men voor een herbouw gebonden aan het landgoed, maar waarom dan te kiezen dat prachtige stuk, op den hoek van de Groothertoginnelaan en de Laan van Meerdervoort, tegenover Bronovo?

Was er geen ander plekje te vinden? Had men dan maar gekozen 't terrein bij 't ‘achteruit’ (tuinmanswoning) van Zorgvliet, of 't gedeelte, waar nu een blok huizen wordt neergegooid, dat meer heeft van een steenmassa dan van vroolijke, liefelijke villa's, zooals toch te verwachten was, of heb ik 't mis, dat er gesproken is *van*, en gezworen is *bij* een villapark.

Moest nu eerst een muur[1)] op dat mooie plekje worden gebouwd, om het vredespaleis af en op te sluiten, en het voor de helft te verkleinen en te ontsieren, en zal thans de liefelijke vijver 't moeten ontgelden voor de Grieksche Kapel, waarbij we nog de kans loopen een aanbouw te verkrijgen in den werkelijk leelijken architectonischen vorm van 't vroegere gebouw! Hoe is 't mogelijk, en dat in den Haag, waar zoovele kunstenaars, en kunstvrienden wonen, en het de natuur alleen is die aan de stad volle waarde geeft.

Maar och, wat te klagen. Zien we niet al reeds sedert lang, afbreken om te verfraaien en te verruimen, en later weder opbouwen.

We kennen immers de aangeplakte ooren (toilethuisjes voor Koningin en Ministers) van *de Groote Zaal.*

Eerst werd hemel en aarde bewogen om haar te ontmantelen, en nauwelijks was dit geschied, of... o, 't werd zoo mooi gevonden, want *Hoogere* eischen golden, dan de schoonheid van 't eeuwenoude monument, en toen vond men een doekje voor het

1) Zie Holl. Lelie v. 18/12 1912, blz. 394.

bloeden, want.... och, er waren wel aanwijzingen te vinden, dat in lateren tijd zulke ooren (huisjes) ook mooi stonden, en ieder deed 't zwijgen er toe!

Zoo deed men ook met de Groote Kerk. Ontmantelen was de leus; de kerk moet vrij staan, maar onderwijl 't onderhandelen was begonnen, en de plannen rijpten, begon men maar vast aan (Z.W.) af te breken en *would be* antiek (Oud Hollandsch) op te bouwen.

Ruimte, ruimte, riep men, moet er achter 't Raadhuis zijn, en de ruimte kwam ten koste van schatten gelds, en toen zij er nauwelijks was, plakte men er een leelijk ding neer, dat ieder, en alles in den weg stond, en toen men zag zooveel ruimte te hebben, kwam, zag en overwon de 'Bonneterie', en als haar hulp-magazijn ontruimd is zullen *tijdelijk* de Bevolkingsregisters de plaats der heerlijke stukken zijde en andere stoffen innemen, en de stroeve, overigens hulpvaardige ambtenaren, de coquette, lieftallige winkeljuffrouwen, tuk op verkoop, vervangen, en wanneer zal dit een einde nemen? Nooit en te nimmer, durf ik gerust te voorspellen, tenzij de gemeenteraad eens uit zijn slof springt, en door een flinke houding de kabinetsquaestie stelt.

Zoo breekt men af en bouwt men op, en doet allerlei andere dergelijke buitensporigheden.

Jaar en dag ligt het vlotje in den Hofvijver te dobberen. Constateeren we 't feit, want door eenden en zwanenmest, en wier, en anderen afval, wordt dit vlotje mettertijd een tweede eilandje, zooals het eerste *ontstond*, en de naneef zou niet weten den oorsprong.

Wat rust met welgevallen het kunstenaarsoog op de bontbeschilderde schutting aan de Kortenaerskade, - het is alsof daar achter

een landbouwtentoonstelling of iets dergelijks boersch moet plaats hebben. Inplaats van zoo'n terrein eerst jaren braak te laten liggen, zelfs te bemestvaalten, had men er een aardig tuinpark van kunnen maken. Met wat de planten aan afval leveren van vele onzer aangelegde pleinen en parken had men al een heel eind gekomen, en ware er dan een bank of wat neergezet, dan was 't een verrukkelijke kinderspeelplaats geworden. Eerst mocht er niet gebouwd worden, vanwege een vermeend servituut, maar heesters zijn geen gebouwen, en men had de zaak intusschen kunnen uitvechten, doch het Raadslid, indertijd op die zaak wijzende, schijnt als Wethouder ook al te berusten in een toestand, die zelfs in de 2e Kamer de aandacht trok. Leelijker reclamewerk is alleen nog te vinden in de weiden langs de spoorwegbanen.

Neerplakken van gebouwtjes is 't wachtwoord hier in den Haag; denk aan Scheveningen, denk aan zoovele hier ter stede, en zijn het geen huisjes, dan zijn 't hokken en kolommen en palen en wat nog al meer, waardoor den Haag meer en meer ontsierd wordt.

Gedachtenwisseling.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

Delft, 17 Januari 1913.

Geachte Redactrice!

Mag ik even een plaatsje verzoeken voor onderstaande regelen, naar aanleiding van het artikel van den heer H. Visser, in de Hollandsche Lelie van 1 Januari 1913. Het toeval wil, dat ik den heer Visser ken en daarom ben ik zoo vrij hem het recht te betwisten zoo'n verontwaardigd air aan te nemen over wat hij als misleidend politiek gekonkel aanmerkt. Want ik heb hier voor mij liggen een nummer van het Chr.-Soc. blad ‘Opwaarts’, waarin een artikel van denzelfden heer H. Visser voorkomt, handelende over het dreigement van Ds. Rudolf van Leiden om de z.g.n Christen-socialisten onder censuur te zetten of te schorsen.

Ik haal er de volgende passage uit aan:

‘.... Mannen, die de politiek ver boven het Evangelie stellen, zet men op den kansel en U, (Christen-socialisten) die zoo getrouwelijk het woord Onzes Heeren in de praktijk wilt toepassen zal men een slot op den mond leggen. O, een gloed van verontwaardiging komt ons op het aangezicht, wanneer we ons zulk een ongerechtigheid indenken. Zij ergert ons in de ziel. Maar dit kome dan voor rekening van den predikant Rudolf, de man, die ook dit zondig stuk heeft opgezet, maar U, geliefde broeders, vragen we ernstig, dat, als het tot Uw schorsing komen mocht, ge zult doen wat de apostelen deden, en dat ge dan zult antwoorden: We kunnen niet nalaten in den naam van den Heere Jezus te spreken.’

Nu vraag ik U toch, geachte Redactrice, is dat niet even schandelijk met woorden gespeeld, als de heer V. het in Kuyper afkeurt. Heeft hij recht om de mannen van de doleantie te verwijten, dat zij het deden voorkomen alsof zij om hun geloof werden vervolgd? Werden de Christen-socialisten in Leiden om *hun geloof* vervolgd? Werd hen verboden in naam van den Heere Jezus te spreken? Wat is uw artikel anders dan een staaltje van de schunnigste politiek, geachte Heer!? Iets verder haalt ge er weer den godsdienst bij:

.... ‘Gij zult worden vervolgd. Dat kan niet anders, broeders. Jezus zelf heeft het voorzegd: Zij hebben mij vervolgd, ze zullen ook U vervolgen. Gij staat op den tweesprong: God of den Mammon, dat is de geldgod, zegt de Heere Jezus. Kiest U heden wie gij dienen zult. Ja, *gij* zult worden vervolgd. Dominee Rudolf wordt *niet* vervolgd, die wordt geërd en gevierd. Het is veel gemakkelijker Dominee Rudolf te volgen. Dan wordt ge, gelijk hij, gevierd. Dan hebt ge de wereld op uw hand, de wereld, die U zoo wel zien wil, met een schijn van blanken, deftigen godsdienst, God wat, de wereld alles. O, broeders, kiest den smaad boven de leugen, de gesmade waarheid boven de gevierde leugen. En, houdt gij U in alles correct, kalm en waardig. De Heer regeert, er is geen gevaar. En kome er ook onder ons een einde aan die wereldgelijkvormigheid, die ook onder ons roept tegen ons geloof en ons oordeelt in ons belijden. Dat er ook in dit oogenblik een ernstige verootmoediging voor den Heere, onze God zij. Alle hoogheid onder ons moet neergeworpen, geslecht al wat verheven was en de Heere alleen moet groot onder ons zijn.’

Ik vraag, geachte Redactrice, wat zegt U van dit sluwe, ophitsende artikel. De heer V. rekende erop dat het moest inslaan bij gereformeerden (door hem liever doleerenden genoemd).

Maar is het niet louter politieke drijverij?

Meende hij er iets van?

Wat zou de heer V. bijvoorbeeld zeggen van iemand die zulke ernstige dingen schreef als hierboven, en die, na eerst bij de glasblazersstaking de menschen te hebben opgehitst, daarna in een café ging vechten en ruziezoeken.... met kelners nog wel....?

Doe naar mijn woorden maar niet naar mijn daden.

Met dank voor de plaatsing, heb ik de eer te zijn,

Uw dw.

JOH. V.D. SCHENK.

Nuttige wenken en raadgevingen.
Terugkeer in Holland.

Men verwijt mij nog al eens, dat ik niet genoeg ‘vaderlandsliefde’ bezit. Ik spreek nu niet van datgene wat men daaronder verstaat als men ermee bedoelt 't zich druk maken over onze onafhankelijkheid, onze taal, enz., maar

meer bepaaldelijk heb ik op het oog mijn niet altijd door dik en dun verkiezen toe te juichen datgene wat Nederlandsch is, alléén om die 'vaderlandslievende' reden. Integendeel, ik erken volmondig dat ik uit vreemde landen en van vreemde gebruiken steeds gaarne datgene overneem wat er mij in bevalt, zonder dat ik mij ook maar in 't geringste verplicht voel de goede en prettige zijden van het leven buitenslands af te keuren, enkel uit een kinderachtig en misplaatst nationaliteitsgevoel. -

Daaruit volgt intusschen logisch dat ik het te méér en te oprechter *méén*, als ik 't een of ander in mijn eigen vaderland of in mijn eigen woonplaats prefereer boven 't buitenland in datzelfde opzicht. En daarom is 't mij een behoefte, waar de omstandigheden mij noodzaakten dezen ganschen zomer en herfst buitenslands te vertoeven, in Nauheim, in Frankfort, in Berlijn, er den nadruk op te leggen met hoeveel intens genoegen ik, weer gansch gezond geworden, mijn gezellige afternoon-tea-uurtjes hervatte bij Lensvelt-Nicola in de Veenestraat en bij Krul in het Noord-einde - om de zeer bepaalde reden, dat noch Frankfort, noch Berlijn - van Nauheim spreek ik niet eens, want dat is maar 'n betrekkelijk klein badplaatsje, maar Frankfort en Berlijn overtreffen den Haag verre in grootte en luxe - ook maar iets bieden dat in de verste verte kan op één lijn staan met de bovengenoemde first-rate-inrichtingen, noch wat betreft de consumptie die men er krijgt, noch wat aangaat de comfort en de smaakvolle omgeving. - Bütschlij, in de Kaiser-strasse, in Frankfort, 't café Bauer, Unter den Linden in Berlijn, (waar de bekende Kranzler thans zijne conditorei vestigde tijdens zijn verbouwing), of Schilling, Ecke van de Koch- en de Friedrich-strasse, in Berlijn, of de nieuwe, op haar (duitsche) manier piek-fijn ingerichte Schloss-conditorei, Unter den Linden, in Berlijn, geen van al deze méést bekende eerste rang gelegenheden kunnen zich in de verste verte meten met Lensvelt-Nicola of Krul. Alles is er veel grover, de chocolade oneindig minder van qualiteit, (om van het bocht dat thee heet niet te spreken). En dan bovendien het algemeene cachet van vulgariteit, en gebrek aan distinctie, zoo eigen aan duitsche conditoreien! Ook Kranzler, voor de Berlijners het toppunt van een first-rate gelegenheid, was in dit opzicht jammerlijk ten achter bij de overige wereld, zoodat het hoog tijd werd, dat het smalle onooglijke gelegenheidje nu eindelijk eens aan den grond werd gelegd. Ik voor mij betwijfel intusschen of de herbouwing zal leiden tot iets beters, wèl misschien tot iets ruimers, maar niet tot iets wezenlijk-fijners. Dat kunnen de duitschers nu eenmaal niet. En daarom is het misschien ook eigenlijk wel een beleediging voor zóó innig-fijne gelegenheden als Krul en Lensvelt-Nicola om hen bij duitsche conditoreien te gaan vergelijken. Neen, *dat* is welbeschouwd eigenlijk geen compliment, dat iets beteekent. Laat ik liever zeggen dat ik b.v. Rumpelmayer in Parijs volstrekt niet hooger stel, (wat consumptie aangaat veel lager zelfs) dan deze hollandsche confiseries, terwijl hunne prijzen vrij wat billijker zijn dan die van Rümpelmayer, óók dan b.v. die van de bekende confiserie Reich in Menton (tegenover de Rumpelmayer dáár,) welke laatste confiserie enorme prijzen vraagt voor beslist mindere waar dan men hier in den Haag krijgt). Reich, een Zwitser, heeft zeer zeker, evenals zijn landgenooten, het talent van fijne bak- en taartwerken, enz., te kunnen vervaardigen. Zijn prijzen echter zijn er ook naar. Terwijl die van Krul en Lensvelt volstrekt niet zijn verhoogd naar gelang van hunne uitbreiding, van jaar tot jaar, zoodat men bij hen zit voor de helft van het geld dat men in Parijs, of in Zwitserland, of aan de Riviera besteedt.

Neen, wat ik ook in 't buitenland moge prefereeren boven ons land, zeker niet de afternoon-tea-gelegenheden. Ik verraad zelfs dat ik bij Krul en Lensvelt ga zitten dikwijls, met een kennis, of met mijn vriendin, enkel om het genoegen van er te zitten, want ik-zelve mag nu eenmaal niets zoowat van al die uitgestalde heerlijkheden gebruiken. Maar, 't zit er zoo ècht-aangenaam; men heeft een even fijne als ordelijke omgeving, een zoo talrijk publiek steeds, dat de oogen altijd meer dan genoeg te zien en op te merken hebben, en een bediening zoo frisch, zoo zindelijk, en zoo voorkomend, dat ge U altijd weer opnieuw 'at home' voelt, na een langere of kortere afwezigheid.

Ja, dat wil ik hier nu óók nog even zeggen, hoe prettig de bediening is van Lensvelt en van Krul. Ik ben zelve beleefd - dat durf ik gerust zeggen, - maar dan word ik ook gaarne beleefd behandeld. En het is zoo ècht-gezellig-aandoend steeds opnieuw dezelfde welbekende dames te zien, die U terugkennen, en U hartelijk en vriendelijk begroeten, en die het nimmer te veel moeite is U van

dienst te zijn en te helpen - hetgeen wezenlijk in zóó drukke zaken een groote lofspraak inhoudt. Immers, ik denk zoo dikwijls, als ik die reuzen-massa van publiek gadesla, 't hoofd én 't geduld moet der vriendelijke verkoopsters wel eens begeven bij al die vragen en bestellingen. Integendeel echter, zij blijven steeds opgewekt en vaardig, en zien er altijd even onberispelijk uit.

Daarom eindig ik zooals ik begon, voor mij is het altijd een uitspanning bij Krul te teaen, bij Lensvelt te lunchen, of omgekeerd. Niet omdat ik daarbij bijzondere 'hollandsche' gevoelens huldig, maar omdat ik het er *uitstekend* vind, in alle opzichten *uitstekend.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Mevr. Anna. - Zeker, zoowel Bothe: Veenestraat, als Keizershof, hoek Veenestraat en Spuistraat, zullen U met groote zichtzendingen van stalen willen gerieven. Het is nu de tijd van lichte japonnetjes en teere kleurtjes, nu het uitgaan in vollen gang is. In beide magazijnen zag ik beeldige en nochtans niet te dure stoffen. Maar het is ondoenlijk van alles de namen hier op te geven. In antwoord op Uw verzoek wil ik U gaarne de verzekering geven, dat ik-zelve in beide magazijnen dikwijls koop, en over beide zéér tevreden ben. Waar gij schrijft dat gij zooveel aan mijn eigen persoonlijke ondervinding en meening hecht, wil ik U dat gaarne openlijk meedeelen. Gij kunt verzekerd zijn, dat men U goed en eerlijk zal behandelen.

- **Maison Ihle**. Daar gij geen pseudomien opgeeft beantwoord ik U onder dit door mij gekozen pseudomien, omdat het op Uw vraag betrekking heeft. Het is volkomen juist wat gij U dienaangaande herinnert uit vroegere Lelies. Ik heb indertijd Maison Ihle (toen nog gevestigd op de Amsterdamsche Veerkade, den Haag), gerecommandeerd in de Lelie, omdat eene kennis van mij er een even *uitstekend zittend* als gedistingeerd-eenvoudig tailor-made costume had laten maken. De prijs was naar verhouding volstrekt niet duur. Maison Ihle is sinds gevestigd in de Bazar-straat, den Haag (voor U, die de residentie niet kent, voeg ik er bij dat dit een kolossale verbetering is van stand). Ik-zelve heb er nog niet laten maken. Ik kan U echter verzekeren dat ik het - indien ik in Uw geval verkeerde - zonder twijfel gerust zou gaan probeeren daar, waar immers Uw schoonzuster, die U de firma recommandeerde, zóó tevreden is. Gij ziet, Uw angst dat gij U mijne aanbeveling onjuist herinnerde, en dat het *niet* Maison Ihle was, waarvan ik in die vroegere correspondentie sprak, is gansch ongegrond. Vermoedelijk is die ontstaan door de adres-verandering, en hebt gij U iets van 'Amsterdamsche Veerkade' herinnerd, en dat niet weten te rijmen met Bazar-straat. Echter, het is nog steeds *hetzelfde Maison Ihle*, - dat is overgebracht van de Amsterdamsche Veerkade naar de Bazar-straat.

IJdelheid, - Uw pseudoniem vind ik eigenlijk onjuist gekozen. Waarom zou het 'ijdel' zijn, dat gij gaarne een hoed draagt, die u flatteert! Ik vind het woord ijdel op een zoo natuurlijken wensch niet toepasselijk, en kan noch wil U dus 'uitlachen' om Uw vermeende 'ijdelheid'. Integendeel, ik geef U groot gelijk, en verwijs U zeer beslist naar de bijzonder in het vak uitmuntende firma: van Doren, Hoogstraat, den Haag, en Scheveningen, Oranje-Galerij (in den zomer). Telkens als ik uit het buitenland terugkom frappeert het mij, hoe de meeste menschen (en ook véle winkels) hier te lande zoo achterlijk blijven, bepaaldelijk echter op het punt *hoeden*, en meteen óók hoe de firma van Doren uitsteekt boven vele harer collega's, wat betreft het altijd

voorradig hebben van het wezenlijk meest-up-to-date, zonder daarbij in gekke mode-uitwassen te vervallen. Integendeel, men kan daar rekenen op distinctie en op chic. Reeds de étalage is op zichzelf een oogengenot, voor wie verstand heeft van nuances en finesses in toilet. Zie maar eens de fijne bloemen en zachte tinten aan. En men zal U, als gij binnengaat, raden naar Uw gezicht, Uw beurs, en Uw belang. Wees er geheel gerust op dat gij daar *goed* terecht komt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Desillusie,
door E. Overduyn Heyligers.
(*Vervolg van No. 29*).

'Komt u eens met uw man hier, mevrouw. .... Uw man zal er wel niet op tegen hebben, dat u alles weet, maar wij hebben het recht niet.

Heel langzaam rees Mary van haar stoel als was haar alle kracht ontvloden. 'Ik dank u wel', zei ze, en met een koele buiging verliet ze den directeur, die voor haar boog, haar lijden meevoelde.

Een van de heeren, aan de verschillende

schrijftafels, schoot toe, om Mary uit te laten, zoodra zij de directeurskamer verliet.

Ze beantwoordde met een beleefde buiging de groeten rechts en links, alles als in een droom,.... en het volgende oogenblik stond ze op straat.

Veel tijd had ze door haar gang naar het kassierskantoor verloren, en wijzer was ze er niet door geworden.... Ze bleef nog even besluiteloos staan,.... toen nam ze de tram naar het station der Hollandsche spoor....

Een groote weedom weende in Mary, als ze overwoog, dat ze, als tante haar zou willen helpen, het geld misschien nooit meer terug zou krijgen.... en.... tante was niet eens rijk,.... leefde van de rente van haar klein kapitaaltje.

Dat alles spookte door haar arme hoofd rond, wond haar op,.... maar het meeste leed ze toch om Henk. Als ze dacht aan den leugen van haar huwelijk voelde ze zich versteenen, dan was het alles niets, vergeleken bij het eene, dat ze zich in Henk vergist had,.... dat ze het had voelen aankomen, tijden lang, als een verraderlijke slang, die haar langzaam, maar zeker besloop, en haar op het onverwachts zou verstikken.

Het ontzettend angstgevoel liet haar niet meer los.... Ze werd bedrogen, het was uit moeten komen omdat Henk haar hulp behoefde weer nieuw geld te krijgen; in het tegenovergestelde geval zou ze er nooit achter gekomen zijn, dat Henk speculeerde met haar geld....

Toen ze aanschelde bij tante was het of haar de keel werd dichtgesnoerd. Ze voelde zich tot stikkens toe benauwd, door de tranen die zij moest wegslikken.... Neen, tante mocht niets merken, in het begin. Eerst zou ze doen, alsof ze bij toeval in Amsterdam was, en nu tante een bezoek kwam brengen....

‘Zoo,.... ik weet al wat jij in de stad komt doen.... jij bent natuurlijk bij de opening van de magazijnen van Hirsch geweest....’ zei de oude dame Mary vriendelijk verwelkomend.

Als een bittere ironie klonk Mary die plagerij van haar tante in de ooren. Maar ze ging er dadelijk op in, zoo werd haar het leugentje gemakkelijk gemaakt.

‘Kom nu eens bij me zitten, en vertel me eens of er veel moois te zien was....’ En de kleine oude vrouw met ietwat gebogen houding, het witte kanten mutsje op het dunne grijze haar, trok Mary met zich mee naar de ouderwetsche canapé, waar ze haar verzocht zich neer te zetten. ‘En vertel me nou eerst hoe 't die lieve Henk gaat...., ik kan er naar verlangen hem weer eens te zien. Heel ondeugend van je hem niet mee te brengen.... en tante streek liefkozend langs de verhitte wangen van haar nichtje.

Ook hier wist Mary niet hoe het gesprek te beginnen. De oude dame keek haar telkens al eens vragend aan. Ze bespeurde iets vreemds aan Mary.... maar wat?....

‘Ben je niet erg wel kind,.... of een beetje vermoeid?.... jullie vergen tegenwoordig veel te veel van je zelf.’

‘O neen, tante, ik ben heel wel, en Henk maakt het ook goed.... Hij verzocht U zijn groeten over te brengen....

Mary won tijd door telkens die kleine zinnetjes, waar tante dan op in ging.

‘Ja, je hebt maar een mooien knappen jongen, daar velen jaloersch op zullen zijn....’

Tante was nog een van die vrouwen, die vond, dat het grootste geluk van een meisje bestond in een man veroverd te hebben. Zelve ongehuwd gebleven, was ze toch recht blij toen ze hoorde van Mary's verloving met Henk.

Dan komt een meisje op haar bestemming.

Even schoot dat alles door Mary's denken, toen ze daar naast tante op de canapé zat, en als een bespotting leek ze zichzelf.....

De ergernis door die herinneringen gewekt, gaf Mary den wrevel dien ze vaak voelde opkomen bij tante's theorieën. Nu moest ze tante's illusie benemen, haar plots voor de vreeselijke waarheid zetten....

'Tante, ik wou eigenlijk wat vragen....'

Even bedremmeld zag de oude dame haar aan.... 'Wat is er?....'

'Er is iets heel onaangenaams,... we hebben gedacht iets te kunnen winnen.... en toen hebben we ons door mooie vooruitzichten laten verlokken, en op prolongatie papieren gekocht, die nu met al die oorlogsberichten ontzettend omlaag zijn gegaan....'

Tante begreep dadelijk, dat op haar werd gerekend,.... en in gedachten overlegde ze al wat ze zou kunnen afzonderen.

'Hoe komen jullie zoo roekeloos?.... Je weet tocht, hoe gevaarlijk het is te speculeeren.

Als Oom Karel het indertijd niet zoo gedaan had, zouden jij en ik er nu heel wat beter bij zitten. Je moet er om denken, dat je van niemand meer iets te wachten hebt .... Het weinigje, dat ik heb, is voor jou, maar wat is dat? Ik leef voornamelijk van mijn lijfrente, daar heeft oom Karel nog voor

gezorgd. Maar die houdt bij mijn overlijden op. Oom Karel heeft die toen voor me genomen, omdat er van het zijne weinig meer was overgebleven....'

Mary voelde al het gewicht van die mededeeling op haar neerdrukken. En in stilte overwoog ze of het niet beter was tante niet verder lastig te vallen....

'En hoeveel zou je wel moeten hebben?' aarzelde tante.

Mary kon daar geen antwoord op geven. Wat wist zij zelve van de heele zaak.... ze waren geruïneerd.... Dat was het eenige, dat zich als een gloeiend wiel door haar hoofd wentelde. Wat gaven haar enkele honderden guldens, die tante misschien voor haar ten beste had.... Ze besloot al maar weer te gaan, toen tante zich plots bedacht.

'Er moet toch wat aan gedaan worden.... hoe vreeselijk onvoorzichtig... en tante schudde haar goedig hoofd. Weet je niet ongeveer hoeveel je noodig zou hebben'?....

Zou Mary nu zeggen, dat ze zelve er niets van wist, dat Henk buiten haar weten met haar geld was gaan speculeeren.... Dat ze naar het kassierskantoor was geweest, en men daar niet eens gerechtigd was haar inzage te geven van de zaken, die haar in hoofdzaak aangingen. Woede kropte in haar keel.

Kon de man dan maar ongestoord met het geld van zijn vrouw doen wat hij wilde.... Aan niemand was Henk verantwoording schuldig geweest, toen hij haar, Mary's, geld verspeelde tot den laatsten cent. Haar weigerde men de kleinste inlichting naar wat haar eigendom was.

Voor het eerst in haar leven voelde Mary, dat zij onverantwoordelijk had gehandeld, zich blindelings aan Henk over te geven.

Maar wie had haar ook gewaarschuwd?

O hoe dom en onbenullig kwam ze zichzelve voor. Bijna voelde ze het als een verwijt, dat ze Henk vrij had gelaten in het beheeren van haar fortuin. Nu was alles te laat....

Wordt vervolgd.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

Mignon. - Ja-zeker, ik herinner mij U - niettegenstaande 't lange tijdsverloop sinds gij mij schreeft, - nochtans zeer goed. En ik vernam natuurlijk met genoegen dat gij mij zoo zeer gemist hebt in de Lelie in die weken van mijn ziekte. - Dat gij-zelve ook wel eens in de Lelie hebt geschreven herinner ik mij óók, en óók dat ik Uw meeningen deelde. Het behoeft U echter niet teleur te stellen, dat gij niet aanstonds van ‘verwante zielen’ hebt gehoord, die 't óók met U eens waren; betrekkelijk gebeurt dat maar zelden, dat de een of de ander mij schrijft in dien geest over de stukjes van derden. Vermoedelijk komt dat, omdat het in den menschelijken aard ligt veel gauwer iets te zeggen waarover hij zich ergert, of waarmede hij 't oneens is, dan zijn instemming te betuigen met een artikel. Wat mij-zelve betreft heb ik natuurlijk in dat laatste opzicht geen reden zoo te spreken, want ik krijg heel wat betuigingen van sympathie met dit of dat wat ik schreef in de Lelie; echter, gij moet niet vergeten, dat men dan aan mij-persoonlijk schrijft, en er daardoor veel gemakkelijker toe komt zoo iets te uiten, dan wanneer men 't heeft over 't werk eener onbekende.

Wat gij schrijft van Uw begeerte ook anderen te doen begrijpen het groote geluk van een eenvoudig, niet op den schijn berekend samenleven, kan ik volkomen navoelen. Gij moest eens zien hier in den Haag hoe dwaas-opgeschroefd zoo vele gezinnen zonder geld willen meedoen per-se met hunne rijkere klasse-genooten! Maar, ook in anderen zin zou ik zoo velen willen wijzen op Uw verstandige levensopvatting, van te genieten wat er te genieten valt, zonder te tobben over alle mogelijke kleinigheden, van meubels, meiden, ‘wat zou die ervan zeggen’, ‘hoe zou gene dat wel vinden’, enz., enz. - Ja, dat geloof *ik* ook, dat de dienstboden-quaestie daarin hare oplossing vindt, dat de vrouw des huizes zelve aanpakt en meehelpt. Het is echter treurig gade te slaan hoe weinig meisjes, die trouwen, daartoe in staat zijn, of, wat nog veel erger is, er althans den wil toe hebben zich te gáán bekwamen. Alsof het niet vrijwat hooger staat een goede huisvrouw te zijn, dan een middelmatige of talentlooze kunstenares, of wel een nuttigheidsdoenster in het openbaar, terwijl thuis alles in het honderd loopt. (Zie in Overzicht v/d Week van dit nommer het verstandig woord, door professor Treub gesproken, en door mij aangehaald.)

Wat het vrouwen-kiesrecht aangaat, ik ben het met U eens, dat het gedoe van de Engelsche suffragettes meêr dan afstuitend aandoet, en het beste bewijs is tot welke zotheden de vrouw overslaat zoodra zij gaat buiten hare eigenlijke sfeer. Echter, ik geef der voorstandsters toe dat het uit een quaestie van recht in de lijn ligt der hedendaagsche maatschappelijke toestanden althans die vrouwen het kiesrecht toe te staan, die zelf een onafhankelijken werkkring hebben, en daardoor, door den staat, verplicht worden in de belastingen en andere nadeelen van het staatsburgerschap te deelen. Gij, als getrouwde-vrouw, staat misschien minder bij die zijde van het vraagstuk stil, ik echter, die zelve behoor tot hen, die, wat de plichten en het betalen aangaat, in elk opzicht met den man worden gelijk gesteld door de wet, geef volkomen toe hoe het onbillijk is zulke onafhankelijke vrouwen in zulke onafhankelijke toestanden het kiesrecht te onthouden. 't Geen niet wegneemt dat ik géén lid ben van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, en ook nooit propaganda maak in die richting, omdat de heele verkiezings-knoeierij mij zoo koud laat als een steen. Voor meneer A., die knoeit, krijgen we meneer B., die 't zelfde doet; allen is het enkel te doen om de eigen eer en voornaamheid, en om de familie en vriendjes vooruit te helpen. Dus, wat kan het mij schelen!

Wat nu Uw stukje aangaat, inderdaad ben ik het met de gedachten daarin volkomen eens maar.... de vorm laat te wenschen over. Waarom hebt gij niet dien van een artikel gekozen? Waar gij U echter hebt gewaagd aan dien van een schets, daar hadt Uw werk een inhoud, een intrigue, een slot behooren te hebben, iets dat het afmaakte in één woord. Zooals het nu is, is het niets. Probeer het liever op een andere manier, desnoods in den briefvorm, van een huisvrouw, of zoo iets; dit stukje heb ik tot mijn groote spijt in de papiermand laten verdwijnen. Laat het U niet ontmoedigen, en wees hartelijk gegroet.

Salome. - In zeker opzicht moogt ook gij 't bovenstaande ter harte nemen. Intusschen kon Uw stukje er nog juist dòòr, omdat de inhoud uitgewerkter en minder vaag is dan die van het stukje mijner correspondente hierboven. Moet ik dit nu onderteekenen met Uw pseudoniem, of met Uw eìgen naam? Daar gij beiden er onder hebt gezet, is mij dat niet recht duidelijk. Antwoordt mij dus s.v.p. hierop. Is Uw boekhandelaar thans ontwaakt uit zijn St. Nicolaas-slaap? - Ik lees in Uw brief, dat gij nog meerdere vervolgen wilt schrijven over ditzelfde onderwerp; om die reden heb ik Uw stukje gemerkt: I. Echter, wacht nu niet te lang met het schrijven der vervolg-brieven. Want anders kan ik die niet meer plaatsen. - Dat gij 't zoo uit eigen ervaring, en met zulk een blijkbaar intens genot doet, 't geven van die wenken, dat trekt mij énorm tot U aan, want er zijn heusch hier in den Haag niet véle dames meer, die, in 't bezit van twee meiden, nochtans hare eigene jongens heelemaal zelf opvoeden, met hen spelen, hen uit- en aankleeden, met hen wandelen, enz., enz. Hier in den Haag dient voor dat alles een kinderwicht in de huishoudingen zonder geld, en een Engelsche ‘nurse’ of een Zwitsersche ‘bonne’ in die welke 't wèl hebben, of er althans den schijn van willen aannemen het te hebben. Maar, zelf bij de kinderen zijn, ajakkes! Mama moet immers naar ‘de club’, en naar deze Tentoonstelling van Pulchri, en naar dat middagconcert. En bovendien heeft ze Armenzorg- en Zuigelingen-sterfte- en Kindervoeding-vergaderingen. En dan nog moet ze zichzelve ‘ontwikkelen’, met 't nemen van lessen, in Engelsch of in schilderen, of met het naloopen van mode-godsdiensten als Christian Science, Theosofie, enz., enz. Neem het daar dus

niet kwalijk dat zij zoo iets minderwaardigs als de opvoeding van haar eigen kinderen aan 't toeval van de meer of mindere zorgzaamheid eener gehuurde dienstbode of kinderjuffrouw, of van een boodschapkind overlaat. Daarvoor spreekt ze immers straks in 't openbaar, op 't een of andere congres voor kinderopvoeding, allerstichtelijkst over ‘de zedelijke verplichtingen aan het kind’, de ‘eeuw van het kind’, en al zulk goedkoop fraais meer.

S.W.H. Amsterdam. - Uw bijdrage is niet geschikt. Alle bijdragen, die ik opneem, worden gehonoreerd; echter, de Holl. Lelie is geen liefdadigheids-inrichting, waarin ik stukjes opneem *omdat* deze of die ‘'t zoo noodig heeft’. Ten eerste is zulk een verklaring, als zij uit eigen mond komt, aan twijfel onderhevig, waar het mij absoluut-onbekenden geldt, en heb ik tijd noch gelegenheid naar de waarheid ervan te onderzoeken; ten tweede echter is het veel beter in zoo'n geval langs anderen weg arbeid, die winst oplevert, te zoeken. Niettegenstaande de Holl. Lelie zeer goed honoreert, spreekt het namelijk van-zelf dat niemand afdoende geholpen wordt in zijn of hare finantiëele omstandigheden door de opname nu en dan van een enkel klein stukje werk. En, is het alleen te doen om er wat bij te verdienen, welnu, ik herhaal wat ik hierboven zeide, dáármede kan ik geen rekening houden. Als goede, nauwgezette redactrice is het mijn plicht voor den inhoud van het Blad op te komen; is een bijdrage geschikt dan plaats ik haar, anders niet.

Rosa. - Zeker, Uw vorig schrijven herinner ik mij nog zeer goed. En met alle genoegen wil ik U nogmaals van raad dienen. - Uw brief wekte mijn innig meelijden, omdat het U gaat, zooals ik wel vreesde dat het U zou gaan. Gij hebt dien meneer Uw vertrouwen, Uw vriendschap, misschien reeds méér dan dat geschonken. En nu staat gij, nu gij alles weet, voor de vraag: Wat nu verder? - Hoe *ik* in Uw plaats handelen zou? Dat kan ik U niet zeggen, omdat ik dien meneer niet ken, en omdat ik - eerlijkgezegd - uit *Uw* brief den indruk krijg, dat hij U niet oprecht mêent, en met U speelt. Maar, ik kan mij vergissen in dit oordeel. Daarom wil ik liever aannemen dat het hem wèl van harte ernst is met zijn vriendschap-gevoelens voor U, en U raden naar mijn beste weten uit dat laatste oogpunt. Welnu dan, ik kan mij begrijpen - al keur ik het niet goed - dat een ongetrouwde man, vooral indien hij zulk een thuis heeft als gij schildert, op plaatsen komt waarover het maar beter is hier te zwijgen. Dat is treurig, in de

eerste plaats in zijn eigen belang, maar het is iets dat voortvloeit uit velerlei omstandigheden, die het dikwijls verontschuldigen. En, indien zijn schildering van zijn thuis en zijn opvoeding der waarheid getrouw is, dan bestaat er zeer zeker voor hem gróóte verontschuldiging. Bovendien vind ik 't eerlijk, en daarom sympathiek, dat hij-zelf het U heeft bekend. Daarentegen schijnt het mij toe dat zijn uitspatttingen een bedenkelijken vorm aannemen, naar het aantal dagen te oordeelen dat hij noodig heeft om weer gewoon te worden, een zoo bedenkelijke vorm, dat m.i. verliederlijking, en ondergang van al het edele en hoogstaande in hem, op den duur, niet kunnen uitblijven bij zoo'n woest leven. Wat hebt gij dan echter aan zoo'n 'vriend'? Maakt gij U-zelve niet iets wijs, door in hem nochtans iemand te *willen* zien Uwer waardig? - Er is nog meer. Hij beweert als Roomsch-Katholiek 'veel voor zijn godsdienst' te voelen. Hoe rijmt hij dat dan met zulk een verregaand loszinnig gedrag, dat elke priester toch wel zal afkeuren? Gebruikt hij niet veeleer zijn godsdienst als een gemakkelijk voorwendseltje om U in de onmogelijkheid van een huwelijk met U te doen gelooven? Ten slotte denk ik aan die dubbelzinnigheid van die correspondentie met eene andere vrouw, - die hij niet wil opgeven. Het schijnt mij eenigszins onaannemelijk toe, dat een man met twee vrouwen tegelijk zulke zuivere vriendschaps-verhoudingen van zoo intiemen aard aangaat. - Neen, alles saamgenomen, wil het mij voorkomen dat gij door hem wordt bedrogen, en dat gij U-zelve iets wilt wijsmaken, omdat, gelijk gij met lofwaardige zelfkennis schrijft, gij reeds verder heen zijt in Uw gevoelens, dan misschien goed voor U is. - Breek in elk geval die correspondentie voorloopig af, en zie dan of hij zooveel voor U over heeft dat hij, om Uwentwille, een minder liederlijk leven gaat leiden; mij dunkt, door die voorwaarde te stellen gaat gij niet te ver in Uw eischen. Ik vrees, dat gij op een zéér gevaarlijken weg zijt, te goeder trouw Uwerzijds. Steeds blijf ik geheel tot Uw dienst.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

J.L. te A. - Ik heb Uw brieven en Uw gedichtje ontvangen, moet het nog nazien. Zoo spoedig mogelijk.

REDACTRICE.

Bericht.

Twee correspondenten zijn zoo vriendelijk, naar aanleiding mijner bespreking van de verzen van Mevrouw van Rees-van Nauta Lemke, op te merken, hoe de woorden: ''t Is better to have loved and lost than never to have loved at all' voorkomen in 'In Memoriam', van Tennyson. Ook mevrouw van Rees-van Nauta Lemke zelve had dit reeds aan mij meegedeeld. (Zie Lelie van 8 Januari j.l.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

29 Januari 1913
26ste Jaargang.
No. 31.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Iets uit het leven van Helena Petrovna Blavatsky. 1831-1891.
(Vervolg en slot van No. 30.)

De tijd zal de nagedachtenis van dit ongelukkig slachtoffer van maatschappelijke onbillijkheid[1)] rechtvaardigen en intusschen blijven haar boeken en haar leeringen als onsterfelijke gedenkteekenen bestaan. Mijn herinneringen aan die lange jaren van ons gemeenschappelijk werk, aan de worsteling, het verdriet en het welslagen daarvan, zullen er toe bijdragen haar in haar ware karakter te doen zien, en terwijl zij geschreven zijn met de openhartigheid van een geschiedschrijver zullen zij naar ik hoop den geest van liefhebbende vriendschap weerspiegelen, waarvan de schrijver is vervuld'. (blz. 91.)

1) Ik zou eerder zeggen onwetendheid. J.v.R

Dat H.P.B. niet altijd even onzelfzuchtig was blijkt uit het volgende. (blz. 118). - ‘Dit uitstapje had ook nog een komische zijde. Er was geen *howdak* (zetel) op den olifant, doch slechts een “mat” of groote matras, die met breede riemen om het lichaam van het dier was vastgemaakt. Het vereischt eenige handigheid en stevig evenwicht, om daarop te blijven zitten wanneer het dier in beweging is en ik laat het aan de verbeelding van H.P.B.'s kennissen over, zich voor te stellen, wat er gebeurde, toen zij met vier nieuwelingen in het rijtuig de beperkte ruimte van de matras

moest deelen. Uit beleefdheid hielpen wij haar eerst de smalle ladder op en verwachtten natuurlijk, dat zij ons netjes zou bedienen, maar dat deed zij juist niet, zij ging breed uit midden op de matras zitten en wilde geen duimbreed ruimte maken voor ons, zoodat wij naar boven klauterden en ons, zoo goed het ging, aan de hoeken vastklampten.....' Verscheiden malen in het boek, o.a. op blz. 74, 80 en 149 vermeldt Olcott staaltjes van haar vreeselijk humeur.

'Niet een van haar vijandige critici, zegt Olcott, kon ooit bewijzen dat zij geld verdiende door haar verschijnselen, of door haar Theosofisch gezwoeg.

Ik vond, dat zij in die richting nogal overdreef, en, wanneer men haar hoorde spreken, leek het wel, alsof zij de menschen wilde doen gelooven, dat, omdat zij zich niets op haar wonderen liet voorstaan, daarom ook geen van de andere dingen, die men haar ten laste legde - plagiaat bijvoorbeeld of onjuiste aanhalingen van teksten of verkeerde voorstellingen van de leering van zekere schrijvers, waar konden zijn.' (blz. 139).

Op blz. 160 noemt Olcott vele harer verschijnselen onbeteekenend en onwaardig. -

En nu wil ik nog hier en daar een greep doen uit Olcott's boek, waaruit blijkt, hoe haar al te levendige fantasie er maar al te dikwijls met de waarheid van doorging; een karaktertrek, die mij den sleutel geeft voor veel in haar werk 'De Sleutel tot de Theosophie'.

'Kort nadat wij ons op Girgaum gevestigd hadden, gebeurde er iets, dat H.P.B. als een blijvend verslag heeft bewaard in haar eenig mooi werk: "*Caves and Jungles of Hindustan.*" Wanneer ik de eenvoudige onopgesmukte feiten geef, kan de lezer nagaan, hoe de glans van haar schitterende verbeeldingskracht deze zoodanig heeft vervormd, dat zij niet meer te herkennen zijn, en hoe zij uit een alledaagsch voorval een schilderachtig en ontzagwekkend romantisch verhaal heeft geschapen.

Toen wij vroeg in den avond rustig te huis zaten, werd mijn aandacht getrokken door een geluid, gelijkende op het eentonig geroffel van een trom. Het ging steeds door in denzelfden toon, speelde geen wijs, doch deed maar steeds een vermoeiende opeenvolging van gedempte roffels in de avondlucht weerklinken.

Een van de bedienden werd uitgezonden om te kijken wat het was; hij kwam na een poosje terug en vertelde, dat er in een huis dichtbij op een tam-tam geslagen werd, om aan te kondigen, dat een "wijze vrouw" door een "godin" zou worden bezeten en inlichtingen zou geven in zaken van persoonlijk belang. De verleiding zulk een vreemdsoortige voorstelling bij te wonen was groot genoeg om ons daarheen te doen gaan en te zien wat er te doen was.

In een vertrek met leemen muren, vijftien of twintig voet in het vierkant, zagen wij dertig of veertig Hindoes van lage kaste langs den wand staan, eenige kokosolielampen aan den kant bevestigd, en midden op den vloer zat een vrouw met verwilderd uitzicht en loshangend haar, die haar lichaam heen en weer zwaaide en haar hoofd in de rondte draaide, totdat haar lange zwarte vlechten soms horizontaal als zweepen om haar heen zwiepten.

Kort daarop kwam door een achterdeur een jongeling binnen, die een breed, rond blad droeg met lagen rand, waarop eenige stukken kamfer brandden naast eenige hoopjes roode poeder en een paar glanzende groene bladeren. Hij hield dit dicht bij het gezicht van de sybille, die haar hoofd in den kamferrook dompelde en de dampen met een gemompel van genoegen opsnoof. Hierna sprong zij plotseling op, greep

het koperen blad, zwaaide het naar rechts en links, ging weer met haar hoofd draaien en toen met gelijkmatigen stap, op de maat van den tam-tam, zeilde zij de kamer rond en keek de de verschrikte Hindoesche toeschouwers scherp in het gelaat. Toen zij aldus verscheiden malen rond geweest was, schoot zij plotseling op een vrouw in de menigte af, duwde haar het blad toe en zeide iets tegen haar in het Marathi, dat wij natuurlijk niet konden verstaan, maar hetgeen blijkbaar met haar persoonlijke omstandigheden te maken had. Wat het ook zijn mocht, de uitwerking was duidelijk, want de vrouw deinsde als verschrikt terug, hief haar gevouwen handen op naar de dansende profetes en scheen diep bewogen.

Hetzelfde herhaalde zich bij verschillende andere toeschouwers, waarna de zieneres snel ronddraaide en zich naar het midden van het vertrek bewoog, daar een tijdlang heen en weer bleef tollen, iets zingende, wat een mantram geleek, en daarop door een achterdeur uit de kamer vloog. Na weinige minuten kwam zij terug, terwijl haar haar droop van water, wierp zich op den grond,

draaide met haar hoofd als te voren, ontving opnieuw het blad met de rookende kamfer en herhaalde de uitvoering van zooeven, op de menschen toeschietende en hun vertellende wat zij wenschten te weten. Maar haar stem was dezen keer een weinig anders en haar bewegingen waren minder stuipachtig, hetgeen, naar men ons vertelde, was toe te schrijven aan het feit, dat zij onder de beheersching was gekomen van een andere godin, toen zij buiten de deur haar hoofd in een vat met water had gedompeld, dat daar gereed gehouden werd. Het nieuwtje was er voor ons gauw af en we keerden naar huis terug.'

Er gebeurde slechts dit en niets anders, hier zijn de simpele feiten en verder had er niets plaats.

Indien nu de lezer wil opslaan de '*Caves and Jungles of Hindustan*' (blz. 176 'A With's Den') zal hij zien wat H.P.B. ervan gemaakt heeft. In plaats van ons te bevinden in een ellendige hut in de dichtst bevolkte wijk van Bombay, worden wij, op olifanten gezeten, met fakkellicht door een dicht bosch geleid, 2000 voet boven de Vindhye-bergen gelegen; de doodelijke stilte wordt verbroken door den regelmatig hamerenden tred der olifanten, angstwekkende stemmen en geluiden doen zich hooren. Wij klimmen van onze olifanten en kruipen door een dicht bosch van cactussen. Wij vormen een gezelschap van dertig, de fakkeldragers meegeteld, de kolonel (dat ben ik) beveelt, dat alle geweren en revolvers geladen worden. Nadat wij het grootste deel van onze kleeding hebben achtergelaten aan de doornen der prikkelige struiken, en heuvelen hebben beklommen, en in een ander ravijn zijn neergedaald, bereiken wij de grot van Kangarin - 'de Pythia van Hindostan, die een heilig leven leidt en een profetes is.'

Haar grot van Trophonius bestaat uit de bouwvallen van een Hindoeschen tempel van rood graniet, haar woonplaats is een onderaardsche gang, waar zij, zooals het volk gelooft, drie honderd jaren lang heeft gewoond. Het plein voor den tempel wordt verlicht door een reusachtig houtvuur, waaromheen 'naakte wilden, gelijkende op zwarte gnomen' zich verdringen en rondspringende een helschen dans uitvoeren op de maat van trommels en tamboerijnen.

Een oude man met een witten baard springt naar voren en draait in de rondte, met de armen als vleugels uitgespreid, en laat zijn wolfstanden zien, tot hij bewusteloos neervalt. Een reusachtige schedel met vier horens van het 'Sivatherium' ligt temidden van hoopen bloemen op den grond.

Plotseling verschijnt de heks, waar vandaan of op welke wijze kan niemand zeggen. (Zij moet een schoonheid zijn geweest, wanneer men afgaat op de beschrijving van den eersten indruk, dien zij maakt): 'een skelet, zeven voet lang, bedekt met bruin leer, met een zeer klein hoofd als van een dood kind op de beenige schouders, de oogen zoo diepliggend en terzelfder tijd zulke duivelsche vlammenblikken uitschietende, welke door u heen schijnen te gaan, dat gij gevoelt hoe uw hersenen hun werk staken, uw gedachten zich verwarren en uw bloed in uw aderen stolt.'

Een zeer onpleizierig type van de ergste soort der astrale horde!

Zij staat een wijle onbewegelijk stil, een schotel brandende kamfer in de eene hand, een hoeveelheid rijst in de andere. Zij ziet er uit als een uit steen gehouwen afgodsbeeld met haar gerimpelden nek, omgeven door drie rijen gouden medaillons, haar hoofd versierd met een gouden slang, haar 'grotesk', nauwelijks menschelijk lichaam bedekt met een stuk safraangele mousseline.

Nu volgt een beschrijving van de obsessie van haar lichaam door een godin, haar stuipachtige bewegingen, haar duizelingwekkende dans, waarin zij sneller ronddraait dan een droog blad in een wervelwind, de woeste blik harer oogen, die iemand krankzinnig maakt, haar stuiptrekkingen, wilde sprongen en helsche bewegingen; de veranderingen van obsessie door telkens andere godinnen, zeven in getal, haar openbaringen en bezweringen, een huiveringwekkende dans met haar eigen schaduw, het slaan met haar hoofd tegen de granieten treden en zoo gaat het voort, twintig bladzijden lang, in zoo schilderachtige beschrijvingen als men maar ergens in onze taal kan vinden. Het verstand, dat dit wonderbaarlijke stuk kon scheppen, is inderdaad dat van een waar genie. Wat zij in dit geval gedaan heeft, deed zij in het gansche boek - *een minimum van feiten moest dienen voor een groot veld van verbeelding*[1)], evenals men de kleine lamp vóór in de lokomotief door middel van gebogen reflectoren over de rails laat schijnen, gelijk een soort zon op wielen. (blz. 25).

In het boek van kolonel Olcott komen meer

1) Ik cursiveer. J.v.R.

zulke sprookjes voor. Ik heb slechts dit ééne in zijn geheel gegeven, niet omdat ik het boeiend of interessant vind, maar om door een voorbeeld te doen zien, hoe sterk haar verbeeldingskracht was en mijn bewering te staven, dat haar fantasie er met de waarheid van doorging.

Wie er meer van wil weten leze blz. 33.

'In tijdsorde komen wij nu tot een gedenkwaardig uitstapje naar het binnenland, waarvan de gebeurtenissen 60 bladzijden lang zijn uitgebreid en verheerlijkt in de *Caves and Jungles of Hindustan.* Daar volmaakte waarheid mijn doel is, zal ik de feiten verhalen.... enz.'

(blz. 39). 'Het verhaal in de *Caves and Jungles*, waar ik in een afgrond viel en door den Sannyâsî en zijn vijfvoetige koe word gered, is louter verdichtsel, als ook het verwijderd gebrul van tijgers, dat opklonk uit de vallei, de nachtelijke aanval van een reusachtigen tijger die door de wilskracht van den adept in den afgrond wordt geworpen, en het geween van "Miss X" - een personage die heelemaal niet bestaat. Dit waren de kruiderijen, die H.P.B. toevoegde aan haar bekoorlijk Indisch wonderboek, om het aantrekkelijk te maken voor het Russisch publiek, in welks taal het oorspronkelijk geschreven werd. Even bedriegelijk is haar beschrijving van een slangenbezwering, die in de Karli-grotten zou hebben plaats gevonden; in werkelijkheid gebeurde dit in ons eigen huis te Girgaum, zooals men later zal zien, wanneer ik aan dit geval toe ben.'

(Blz. 47) 'Het komt in *Caves and Jungles* in zeer veranderden vorm voor.'

(Blz. 57) '... en daar van die gebeurtenissen een zeer fantastisch verhaal voorkomt in *Caves and Jungles* zal ik de geschiedenis heel eenvoudig naar waarheid vertellen, en dan is zij al belangwekkend genoeg.'

En nu voorloopig genoeg over deze fantasieën. Zoo iets, dan rechtvaardigen zij het oordeel dat 'De Sleutel tot de Theosofie', op zijn zachtst uitgedrukt, zeer 'fantastisch' is.

H.P. Blavatsky overleed te Londen 8 Mei 1891.

In het boek van kolonel Olcott staat, (blz. 257), dat H.P.B. hem liet beloven, dat als zij stierf niemand anders haar gezicht zou mogen zien dan hij. Hij moest haar in een laken naaien en laten verbranden.

Dit was negen jaar voordat haar lichaam naar het crematorium te Woking bij Londen werd vervoerd.

'Haar asch werd in drie deelen verdeeld. Een gedeelte bleef in Londen, de twee andere werden gezonden naar Adyar in Indië en naar New-York. Haar heengaan van de aarde wordt door de theosofen elk jaar herdacht. Dien dag heeft men Lotusdag genoemd.'

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Overzicht van de week.

I.
Naar het hoofd gestegen.

Ik zou er over gezwegen hebben. Er gebeurt dagelijks zoovéél walgelijks van kruiperij, enz., in de wereld, dat ik heusch niet *altijd* den lust in me voel steeds weer opnieuw

daarop te wijzen. Echter, nu twee verschillende correspondenten, de eene een dame uit de provincie, de andere een meneer uit den Haag, mij 't zelfde uitknipsel zonden, (ontleend aan zeer verschillende bladen), inhoudend het door mej. Cath. van Rennes geschreven artikel in 't Handelsblad, omtrent hare repetitie ten Hove en de daar vertoonde aanvalligheden van prinses Juliana, nu wil ik met alle genoegen voldoen aan beider verzoek, mijnerzijds te zeggen hoe ik zulke walgelijke in den zak kruiperijen vind. Mijn eene correspondent, de meneer, heeft onderaan het uitknipsel, (uit het Dagblad van Zuid Holland en 's Gravenhage) de randbemerking geschreven:

'*Wat een misselijk opgeflik; Juffr. van R. wil zeker eens laten blijken hoe intiem zij ten Hove is.*'

De andere correspondent, de dame, liet zich in haar begeleid-briefje aldus uit:

'*Ik zal er geen woorden over vuil maken; het is eenvoudig walgelijk. Die freule van de Poll benijd ik, - om als een hond op dat gebiedend vingertje aan te komen loopen.*'

Zulke minachtende uitingen zijdens het publiek veroordeelen Juffr: v. R.'s publicatie reeds van zelven. Laat ik dan ook vooropstellen, dat m.i. niet de Koningin hier de schuld draagt, maar wèl de blijkbaar, door de haar te beurt gevallene 'eer', geheel 't hoofd kwijt geraakte juffrouw v. R. Wat freule van de Poll betreft, die had m.i. hier geen andere keuze dan te *moeten* gehoorzamen aan het 'gebiedende vingertje'. Daarvoor is zij de gouvernante van de prinses, die heeft toe te geven, precies als elke andere ondergeschikte, die door de ouders wordt gedwongen aan de luimen van een kind zichzelve te onderwerpen, per sé. O zeker, ik weet wel, dat in de oogen van slavenzielen 't heel wat anders is om gouvernante te zijn bij

een vorstinnetje dan bij een gewoon kind, maar, in de mijne, en in die van elk verstandig mensch, is het dat niet, evenmin als ik den aanblik van een kamerheer-uniform zooveel voornamer vind dan dien van 'n huisknecht, of zooveel verschil zie tusschen 't dragen van ‘'s koningsrok’ en welk ander wapen van dienstbaarheid ook.

‘'t Vaderland’, waarin ik het hoogst-interessant feit, door mej. van Rennes beschreven, 't éérst heb gelezen, was gelukkig zoo verstandig slechts een kort uittreksel te geven van het in het Handelsblad verschenen uitvoerig relaas van mej. van Rennes. De Telegraaf echter had mij, alvorens mijn bovengenoemde correspondenten het hunnerzijds deden, reeds vergast op een volledige overname van dat voor het volk zoo merkwaardig artikel.

Zie, als ik zulke dingen lees en zie en hoor om me heen, dan denk ik altijd aan hetgeen, volgens de overlevering, (ik heb hem niet meer gekend), mijn grootvader van moeders-zijde, zelf een jonkheer, - maar géén likker, - placht te zeggen van sommige zijner stadgenooten: ‘Zij zouden op zeker lichaamsdeel naar de Groote Markt willen kruipen, als zij daarmee, al was het maar een groet en een handdruk van den koning konden deelachtig worden.’

Aan juffr. van Rennes is veel méér dan dat toebedeeld, namelijk ‘de hooge onderscheiding’ dat zij wel een uur lang dezelfde lucht inademde als de koningin en prinses Juliana, dat deze laatste ‘niet verkoos lief te doen tegen haar’, ook al bestelde haar eigen moeder het aan het koppige kind, enz., enz.

Die ‘hooge onderscheiding’ is haar, mejuffrouw van Rennes, naar 't hoofd gestegen, en heeft haar verleid tot het samenflansen van een vrij bespottelijk, van de gehoorzaamheid der prinses een niet heel vleiend getuigenis affeggend relaas in het Handelsblad. Neem 't haar niet àl te kwalijk! Zij staat heusch niet alleen. Doe de couranten open, en gij kunt dagelijks lezen van de zich in vorstelijke bezoeken tot walgens toe zonnende doktoren onzer Balkan-ambulances. En ook *die* heeren zijn heusch de eenigen niet, die zich zoo kruiperig gelukkig voelen om 'n vorstenhanddrukje. 't Slavenziel-achtige zit 'm in den mensch ingeboren, in 't algemeen genomen. Daarom wist de groote menschenkenner, Napoleon I, zoo goed wat hij deed, toen hij de ‘gelijkheid en broederschap’ te niet deed om een nieuwen adel en nieuwe titels en rangen en onderscheidingen in te stellen, en zijn hofetiquette te regelen op den meest strengen en hooghartigen voet. Getrapt *wil* de groote meerderheid van 't menschdom worden - niet door hare gelijken, o lieve hemel neen, - maar door vorsten, koningen, hooggeplaatsten, en getitelden. Als die hen trappen is 't een ‘eer’, als die ongehoorzaam zijn, toonen ze, (zie juffrouw van Rennes' artikel) haar ‘tête à soi’ te hebben, als die ‘gebiedend met den vinger bevelen’ (zie 't zelfde artikel) is het niet meer lomp, maar grappig, - - enz, enz. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Christelijke! Correspondentie, of te wel... Dominee's ijdelheid.

Een correspondent zendt mij: De 's-Gravenhaagsche Kerkbode van Zaterdag 18 Jan: ll:, waarin hij aanstreepte de onderstaande correspondentie, van de hand van J.C. Schuller; (volgens het bijschrift van mijn correspondent is deze: *predikant*):

‘*Aan den uitgever van de 's Gravenhaagsche Kerkbode werd dit geschreven: De stichtelijke overdenking van de hand van J.C. Schuller*, *in de Haagsche Kerkbode van 4 Jan. 1913*, *vind ik ook in No. 50 van 9 Sept. 1911. Hebben de predikanten het zoo druk*, *dat een vorig stukje nog moet worden herdrukt.*

Ja getrouwe lezer, (aldus antwoordt de diepgekwetste J.C. Schuller hieróp) *ik ben verschrikkelijk lui. Ik voer niets uit; en ben zelfs te lui om een nieuw stukje te schrijven.... Ik heb in de week van 22-29 Dec. 6 maal gepreekt*, *en bij 8 kerstboomen een toespraak gehouden*, *behalve veel ander werk*, *en toen kon ik niet meer. Daarenboven ging ik Maandag 30 Dec. met mijn gezin op reis*, *en had geen tijd meer om te schrijven. 't Is wel jammer dat ik zoo spoedig moe ben*, *na zoo'n beetje werk*, *maar heusch*, *ik was moe. Heb in 't vervolg een beetje medelijden met ons*, *zeer getrouwe en belangstellende lezer*, *ik heb het grootelijks met u.*

(*J.C. Schuller*).

Is het niet vermakelijk van dommen hoogmoed!? Want, dom is 't óók nog, die naïeve bekentenis, dat de man, die ‘niet meer kon’, desniettegenstaande 30 Dec. heel prettig met zijn gezin op reis toog, en dus daarom ‘geen tijd meer had tot schrijven’. Journalisten, theater- en muziek-verslaggevers, en nog vele andere soorten van arbeiders voor het dagelijksch brood, wordt het heusch niet gevraagd

of zij ‘moe’ zijn in zulke extra-veel van hen vergende dagen. Die *moeten* hun werk afleveren, geen herdrukjes zooals dominee Schuller, maar nieuw en oorspronkelijk werk. Anders worden zij ontslagen. Dominee Schuller echter eet smakelijk van de staatsruif, en kan het zich daarom veroorloven, als hij van het werken genoeg heeft, zijn lezers af te schepen met een ouden herdruk, op hoop dat het door hen wel niet gemerkt zal worden. Doch ziet, als dan een hunner, die daarmee nog wel blijk geeft van bijzondere aandacht voor het geleuter, 't bedrog ontdekt, en zich heel bescheidenlijk veroorlooft op de ‘vergissing’ te wijzen, dan krijgt hij van den ‘broeder in Christus’ op zijn kop dat het een aard heeft! Wat verbeeldt hij zich wel? Heeft dominee niet 6 maal gepreekt en bij 8 Kerstboomen gezanikt? (vraag: hoeveel herhalingen zullen daarin zijn voorgekomen?!) Dat dominee dan toch ten slotte *betaald* wordt voor die preeken, en dat Kerstboomen-getoespraak, dat valt dezen ‘Evangelie-dienaar’ niet in - schijnt het. Hij vindt integendeel dezen zijnen arbeid in den wijngaard des Heeren zóó veel-omvattend, dat hij daarna niet alleen de rust wèl-verdiend acht, en met zijn gezin op reis gaat, maar ook nog bovendien zich het recht toekent den Kerkbode-lezers, die wel wat anders zouden willen lezen dan oude herdrukkost, eens flink den mantel uit te vegen, en met eenige ‘broederlijke’ vinnigheden op hun plaats terug te zetten.

Enfin, misschien kan dominee 't ook maar half helpen, en heeft hij, al Kerstboom-toespraak-houdende, zooveel glazen wijn en zooveel gebakjes verorberd, dat zijn digestie er wat van in de war raakte? Dat werkt op het humeur, en daardoor óók op de werkkracht. En dan heb *ik* ‘grootelijks medelijden met hem’.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Hoe 't vaderland zorgt voor zijn aanstaande ‘helden’.

Mijn lezers zullen zich nog wel herinneren de geruchtmakende zaak van den jongen man, die, opgeroepen bij de manoeuvres, ziek werd, en stierf, tengevolge van de lichtzinnige wijze waarop de betrokken autoriteiten met hem omsprongen als mankeerde hem niets. De vader liet 't er niet bij zitten, en heeft alle mogelijke publiciteit gegeven aan het gebeurde, - dat ook in de Holl: Lelie uitvoerig is behandeld. - Met dat al kreeg hij noch zijn veelbelovenden zoon terug, noch zelfs openlijke genoegdoening. Thans meldt de Vrije Socialist het volgende:

Sedert eenige dagen doet in de pers het verhaal de ronde van een Rotterdamschen militien, die, tengevolge van een onachtzame behandeling der Bredasche hospitaal-autoriteiten, tijdens zijn ziekte, gestorven zou zijn.

Hoe nonchalant men in de militaire hospitalen omspringt met de zonen der arbeiders blijkt uit een ingezonden stuk van den diepbedroefden vader, dat dezer dagen verscheen in het Rotterdamsch Nieuwsblad, waarin deze een omstandig verhaal geeft van het gebeurde.

We nemen daaruit het volgende over:

> ‘*Onze huisdokter werd geraadpleegd over den toestand van mijn zoon; hij kon zich geen voorstelling maken, hoe het mogelijk was geweest, dat*

hij nog dat onmenschelijk vervoer had kunnen doorstaan. Hij ondervroeg mijn zoon, wat zij in het hospitaal aan hem gedaan hadden; mijn zoon vertelde den dokter toen, dat ze hem totaal geen medicijnen hadden toegediend; overdag kreeg hij karnemelk te drinken, en voor 's nachts werd een tonnetje met koude thee bij hem neergezet; de laatste dagen, toen zijn toestand steeds verergerde, kreeg hij nog een paar beschuiten en gekookte eieren. Ook hadden zij hem voor het vervoer een homp droog wittebrood in zijn zak medegegeven.
De dokter schreef toen medicijnen voor, en verordineerde het gebruik van gekookte melk, zonder meer. Hij zeide ons tevens, dat zijn toestand van zeer ernstigen aard was, hetgeen ook is gebleken, daar hij reeds Donderdagmorgen stervende was, en Vrijdagsmiddags om halfvijf is overleden'.- -

Hoe heerlijk is het aldus '*voor het vaderland*' *te mogen krepeeren!*
(Vrije Socialist).

Commentaar mijnerzijds is hier overbodig. 't Naakte droevige feit spreekt voor zichzelf!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 30).

O, zij, Frances, en Mary, en de anderen, geen harer zal 't weten! Maar gij, gij-alleen, m'n trouwe vriend, m'n dagboek, gij moogt

het vernemen, dat ik me zoo arm voel - zoo grenzenloos arm - omdat ik niet weet lief te hebben! -

O, wie zal 't zeggen de veelzijdigheid, de onnoembaarheid van vrouwenleed, in dat liefde-opzicht, dat ons aller inwendige leven beheerscht. Heeft Karin Michaelis 't dan ook maar in de verste verte uitgebeeld, met haar oppervlakkig boekje over 't liefdelijden van eene immers reeds tot den levensherfst gekomene, rijpere, tot verdorven reeds neigende vrouw? Neen, duizendmaal neen! Wij, die jong zijn, in wier lichaam 't bloed nog zoo snel en zoo hartstochtelijk vloeit, wij, met nietbevredigde zinnen, met uitslaande passies van vol-krachtig lichaam, wij zijn degenen die er 't meest en 't veelzijdigst onder lijden, - onder 't vrouw-zijn! -

Waarom kan ik niet zijn als de anderen, als Mary, als zoovelen mijner kennissen, en hem nemen, die nu eenmaal op mijn weg komt, den eersten den besten, die mij begeert? Waarom wacht en hoop en reken ik steeds op dat wonderbare, dat groote licht in mijn leven - dat misschien nooit zal schijnen voor mij, - en dat toch alleen 't éénige is waardoor ik zou willen geleid worden? - -

Neen - duizendmaal neen - niet als Mary trouwen een man zonder dat ik hem liefheb, enkel om een goede partij te doen! *Ik* kan 't niet, - al veroordeel ik haar niet. Ongetrouwd blijven, jaar in jaar uit de verwijtende blikken op zich voelen rusten van teleurgestelde ouders, die met de dochters zijn blijven zitten, of de spottend-meelijdende van de zusters, die wel huwden, van de schoonzusters die ‘'t fijne er van af weten’, van 't getrouwdzijn, - of *dat* lot zoo benijdbaar is?! Och God neen; juist daarom, omdat ik voor dat lot gespaard bleef, door mijn zoo vroeg verweesd zijn, juist daarom val ik niemand hard, die te haastig toegreep naar de uitgestoken reddingsplank - ook al bleef haar hart koud daarbij! En dan bovendien, de ons-vrouwen ingeschapen behoefte aan iemand die ons koestert, ons vertroetelt, die bovenal ons steunt! Doe nog zoo zelfstandig, stel je nog zoo onafhankelijk en manlijk aan, als je niet, bij uitzondering, een abnormale derde-geslachts-natuur bezit, dan hèb je in je, diep-inwendig, die stille behoefte, dat smachtend verlangen, dat heimwee naar steun! Als dat niet zoo ware, dan zouden er niet zoo vele ongetrouwde vrouwen en meisjes jaloersch zijn, vinnig, kleinzielig, jaloersch van hare getrouwde zusteren. Dan zouden ze wezenlijk en werkelijk tevreden zijn met haar lot van zichzelf onafhankelijk-gemaakt-hebbende, een eigen-weg-gaande vrouw. Maar, ze weten 't wel, dat lot is maar surrogaat, is maar 'n noodhaven, waarin ze inliepen, omdat ze dien eenen niet vonden, naar wien ze onbewust verlangden, van heel jong-af, haar aanvulling, haar tweeling, haar eigenlijk doel van bestaan, - dat is de bevruchting van haar vrouw-lichaam. En, omdat ze zichzelf niet willen, niet durven toegeven de waarheid van dat alles wat ik hier neerschrijf, daarom zijn ze zoo verbitterd-vijandig jegens degenen die wèl trouwden, daarom smalen ze op 't huwelijk, op 't kinderen-krijgen, op de, volgens hun beweren, geestdoodendheid van huishoudelijke plichten.

En dat zijn dan nog degenen die wel konden trouwen, maar die niet wilden, uit vrije verkiezing niet wilden!

Maar die andere categorie, die waartoe b.v. m'n nichtje Frances behoort, de versmaadgewordenen door iederen man, de misdeelden van 't lichaam, naar wien geen enkele man kijkt! God, o God, hoe diep zijn die eerst te beklagen! En wat is het vergefelijk, dat ze bitter worden, of belachelijk, in haar altijd opnieuw pogen

toch nog begeerd te worden eindelijk! Of ook preutsch stijf, in haar zich weten nimmer van den man bewonderd te zijn, dat haar onzeker en schuchter heeft gemaakt! -

Waarom zijn wij-vrouwen eigenlijk zoo wreed jegens elkaar - juist in al deze dingen? Moesten wij veeleer niet een eindeloos medegevoel hebben voor elkanders verborgen leed - dat geen man begrijpt, ooit begrijpen zal? - - - -

Maar wij zijn allemaal zoo onwaar - zoo akelig onoprecht, - juist op dat speciale punt! En niemand onzer die daarom wil toegeven, dat ze nooit werd begeerd, dat ze leelijk is, en dientengevolge misdeeld. En niemand ook die durft zeggen: ik verlang naar liefde, naar liefhebben kunnen. - - Zóó dom-onnoozel zijn de vrouwen, dat ze meenen integendeel, hoe 't haar siert als ze zeggen: ik weet niet wat liefhebben is; als ze quasi ‘rillen’ bij de voorstelling van ‘dat’....

Ben ik dan koud? Passieloos? Omdat ik niet liefhebben kan? - God, o God, neen! Ik weet dat m'n zinnen spreken, dat m'n ziel smacht. - Maar ik stel m'n eischen zoo hoog - zoo heel hoog. - - Ik idealiseer - - en ik vind niet. - - En ik zou zoo gráág vinden. - -

- - Waarom kan ik niet accepteeren wat me geboden wordt - - net als Mary? Waarom neem ik je trouwe, eerlijke, eenvoudige liefde niet aan, Evert van der Voort, vriend van zoo lange jaren al! Waarom doe ik 't niet? Jij bent niet verloopen en versjouwd, zooals mijn nieuwe neef ‘James’ Marks. Jij bent een eerlijk geloovig mensch;

dat weet ik. En je bent van adel als ik. En je bent rijk - wat ik niet ben. En je wilt mij een goed, gelukkig, vredig lever geven aan je zijde. - - Je oogen zegger het me al zoo lang.....

Waarom doe ik 't niet? - -

Waarom kan liefde zich niet laten dwingen?

En waarom zijn mijn eischen aan de liefde zoo hoog, zoo veel hooger dan die van andere menschen?....

Als ik je liefhad, dan zou ik mij niet stooten aan je naam: Evert, dien ik leelijk vind. - Als ik je liefhad, dan zou ik je gezicht niet leelijk vinden, en de kleur van je haar niet, en er me niet aan ergeren, dat je kleiner bent dan ik.... Als ik je liefhad, dan zou ik je enkel zien in dat liefdelicht, en dat zou alles aan je overstralen met een mooien gloed, je naam, en je gezicht, en je figuur...

Ik moet me beslissen.... Ik moet den weg alleen gaan - of met jou. Alleen is de weg zoo eenzaam, zoo steil, zoo gevaarlijk voor een vrouw, en zoo doornig, en zoo vreugdeloos! En met jou zou hij zoo gemakkelijk zijn, zoo effen, zoo zonder zorgen. - - -

'En toch durf ik niet... ik durf niet... ik kan niet....'

'Waarom ga je hierheen, Evert? Je vindt het immers niet goed naar de duitsche Kerk te gaan?'

Ik zeg het bijna ongeduldig. Waarom wacht hij me nu hier op, hij, die immers al die gebruiken van de duitsche Kerk 'roomsch' noemt, die me indertijd bezwoer, om zijnentwille, mij niet dáár te laten aannemen, omdat het avondmaal er, naar zijn inzichten, 'roomsch' wordt bediend; iets wat ik natuurlijk eerst recht wèl deed, zoodra ik merkte dat hij er zoo tegen was. - Zoo ben je, als je jong bent, en speelt met 'n hart. -

Nu ga ik al sinds lang niet meer naar welke kerk ook; alleen om tante te plezieren doe ik 't, nu ik bij haar logeer. En het ergert me, en het vleit me toch tegelijk, dat Evert er óók is, me bij den uitgang reeds opwacht - als van ouds.

'Mag ik 'n eindje mee oploopen?' - vraagt hij - als in vroegere dagen - zonder op mijn uitval te letten. -

'Ja-wel' - stem ik toe. - - Dan, hem aanziend: 'Wat zie je er slecht uit.' - -

'Ik ben wat aan den sukkel tegenwoordig' - zegt hij kort-terugwijzend - 'niets van beteekenis.'

Even komt 'n gevoel van meelijden in me op terwijl ik hem gadesla, zooals hij daar naast me, gedwee, voortschrijdt, zooveel kleiner dan ik van lichaamsbouw, maar, - ik weet het, - naar de ziel zoo groot en zoo goed. -

Waarom kan ik hem nu niet liefhebben? Hij is alleen. En ik ben alleen. - Hij snakt naar gezelligheid, naar een tehuis, naar een vrouw om zichzelf aan te geven, heelemaal. En ik-zelve snak naar zoo'n leven, naar juist zóó'n leven!

En toch voel ik dat hij m'n zinnen zoo heel koud laat, dat ik zelfs ril bij de gedachte reeds aan 'n kus van 'm. - -

Waarom toch - waarom kunnen nooit zij bij elkaar behóóren, die 't leven daartoe bij elkaar bracht? - -

Evert en ik kennen elkaar al zoo lang. Wij zijn oude vrienden, door onze wederzijdsche familiebetrekkigen. Hij is, in den goeden, eerlijken zin, een steunpilaar van de orthodoxe richting; zonder ophef of nevenbedoelingen voor zichzelf geeft hij

zijn persoon en zijn fortuin aan ‘de goede zaak.’ Al deel ik zijn overtuiging niet, ik vind het wèl mooi in hem dat hij zoo zelfopofferend handelt, zoo uit één stuk is. - - Wetend dat hij op een invitatie mijnerzijds hoopt, vraag ik hem:

‘Als je wilt, kan je wel met mij meegaan, en bij tante koffie-drinken. Dat zal haar plezier doen.’

‘Graag’ - antwoordt hij uit de volheid van zijn hart. Hij beschouwt die uitnoodiging van mijn kant als een aanmoediging, bijna als een belofte; dat zie ik aan zijn blijde oogen. Wat mij betreft, ik ben overtuigd dat tante mij deze vrijpostigheid, van aldus over hare gastvrijheid durven beschikken, niet kwalijk zal nemen in dit bijzondere geval. Daarvoor is zij, evenals de geheele familie de Brienne Steinberg, alleen tante Maria en oom Adriaan, die samen Frances aan Evert zouden willen koppelen, en dus jaloersch zijn op mij, uitgezonderd - veel te veel gesteld op deze voor mij finantieel zoo prachtige uitkomst, van een zoo rijke partij kunnen doen, - magnifique oplossing mijner geldelijke zorgen. Tante beschouwt zich in dezen zoowat als mijn plaatsvervangende moeder, en beijvert zich op de meest hartelijke wijze om mijn toekomstig huwelijks geluk te bevorderen. - Zij verwelkomt ons beiden dan ook met een oprecht-gemeend: ‘Hè, dat is aardig, dat jullie samen uit de kerk komt! - Was je gesticht?’

Evert maakt mij het niet-weten te antwoorden gemakkelijk, door, op calvinistische manier, te vonnissen:

‘Er zit zoo weinig diepte in, in die duitsche preeken. - Zeg nu zelf, Kate, vindt je dat niet héél oppervlakkig zoo'n kort toespraakje als vanochtend?’

Ik knik, onverschillig voor 't al of niet oppervlakkige van de gehoorde preek. Maar

't steile calvinisme van Evert prikkelt me nochtans tot den aanval:

‘In elk geval duurt het je vervelen dáár dan minder lang, dan wanneer jë wordt veroordeeld om in jullie Ned. Hervormde kerken een wèl-ingedeelde preek, liefst in drie deelen, aan te hooren, met 'n inleiding, en 'n tekstverklaring, en 'n toepassing, en bovendien nog gebeden waaraan geen eind komt.’

Tante wordt kwaad, en zegt: ‘Ik verzoek je te bedenken, dat je van *mijn* Kerk spreekt, en dat *ik* in die Kerk heel veel stichtelijke, zegenrijke woorden mag hooren, van o zoo hoogstaande predikanten.’

En Evert tracht te vergoelijken door schertsend te bemiddelen:

‘Wat draaf je weer dóór, Kate! Je houdt ervan om opzettelijk te overdrijven, geloot ik.’ - -

‘Dat kan wel zijn’ - beaam ik, geprikkeld. - ‘Laat ons in Godsnaam maar zwijgen over 't in de familie de Brienne zoo gevaarlijk punt van godsdienst. Vindt U ook niet, tante?’

Maar tante heeft dit verzoek niet eens gehoord, al haar aandacht plotseling in beslag genomen door 't halfwas-dienstmeisje, dat binnenstrompelt met een voor haar krachten veel te zwaren dienbak.

‘Ik heb je toch gezegd, dat ik je niet in de kamer bij mij wil hebben met je eigen zondagsche jurk aan’ - valt zij, - tante, - heftig uit. - ‘Mijnentwege kan je op straat aantrekken wat je wilt. Maar hier in huis heb je je katoenen dienst-japon te dragen. Ik ben vies van dat armelijke wollen goed.’ - -

Groote God! Voelt tante - die het toch op háre manier oprecht meent met haar christelijkheid - nu zelve niet hoe *on*christelijk zij is door zoo'n wreeden uitval!

- Voor een zoo arm, niets dan één zondagsche jurk bezittend boodschapkind beteekent immers dat door tante aldus geminachte toilet al haar trots, al haar vreugde, van zich, op hàre wijze, mooi, elegant, fraai-uitgedost te weten.

En nu moet ze 't hooren, ruw en onverbloemd, dat ze er in dat wollen goed ‘vies’ uitziet!

Kleeden wij, tante en ik, ons niet evenzeer, ter eere van den Zondag, op ons best? Tante tenminste zou 't mij wat kwalijk nemen, indien ik ‘op den dag des Heeren’ durfde verschijnen voor haar in m'n daagsche blouse en rok. - En toch staat zij er geen oogenblik bij stil, hoe zij deze hare ondergeschikte, toch óók ‘een kind van God’, beleedigt en vernedert door zulk een harde, wreede bespotting harer armoede. - -

Het schepseltje gaat heen, zwijgend, maar met dien eigenaardig-verbitterden trek op het gelaat, die tantes gedienstigen bijna zonder uitzondering krijgen. En ik kan niet nalaten te zeggen tot Evert, als tante haar nadraaft, de kamer uit, voor een nieuwe bereddering:

‘Die is er ook al weer den langsten tijd geweest. Daar kan je van-op-aan.’

- -‘Vervelend voor jou, al die veranderingen aldoor van dienstbodenpersoneel’ - antwoordt Evert, verstrooid, z'n gedachten zichtbaar niet bij het onderwerp. -

Ik haal de schouders op. - ‘Och - ik blijf toch immers niet lang meer hier’ - zeg ik. - ‘Ik ga....’

Ineens wordt hij vol belangstelling. -

‘Waarheen? - - Toch niet uit den Haag?’ - wil hij weten, met een angstige vraag-uitdrukking in zijn oogen, die mij, duidelijker dan vele woorden, verraadt zijn zorg om, zijn liefde en verlangen naar mij. - -

Vóór ik nog den tijd heb te antwoorden, dribbelt tante weer binnen:

‘Dat akelige kind! - - Nu zit ze te huilen in de keuken’ - zegt ze verontwaardigd. - En, tot Evert: ‘Ja, daar hebt *U* geen last van, U, die op kamers woont. U weet niet wat 'n kruis dat is met de meiden tegenwoordig’. -

‘O freule - als U denkt dat het ongetrouwde-man-leven plezierig is’ - verzucht Evert, met een melancholischen blik naar mij. En dan, dadelijk vergoelijkend, niet willend dat zijn huisjuffrouw door een onrechtvaardige beschuldiging zijnerzijds zal lijden in hare reputatie, voegt hij er eerlijk aan toe:

‘Niet, dat ik 't niet heel bijzonder goed heb getroffen! Ik ben wezenlijk bij heel beste, vrome menschen aangeland. - Maar, ziet U - - - 't is toch met dat al niet dàt, - - niet iets waarin je bevrediging vindt op den duur - - Vindt U ook niet?’ - -

(*Wordt vervolgd.*)

Actualiteiten,
door A.J. Servaas van Rooijen.

Nu begint het alweêr!

Nauwelijks is de *concentratie* der liberale groepen in ons land tegenover de *coalitie* der antiliberalen en kerkelijke partijen tot stand gekomen, of er komt al een spelbreker.

De geschiedenis van Ommen, des leiders district is bekend, en de zaak Mackay-Bichon op ieders lippen, ook van hen, die maar even de courant lezen.

Nu heeft de Heer Mackay de huur van de coalitie opgezegd, en als nobel edelman ook

zijn mandaat als lid der Provinciale Staten en als lid van den Haagschen Gemeenteraad ter beschikking der kiezers gesteld.

Daardoor heeft de Heer Mackay wel te kennen gegeven, dat hij niet door de coalitiemannen wil afgevaardigd worden, maar zijn staatkundige en godsdienstige richting is daardoor niet *liberaal* geworden.

Dit wordt dan ook ten volle erkend door de zoogenaamde liberale *Nieuwe-courant* in het volgende artikel[1)]:

Nu tusschen de vrijzinnige kiesvereenigingen weldra overleg zal gepleegd worden over de vervulling van de gemeenteraadsvacature, ontstaan door het bedanken van mr. AE. baron Mackay, willen wij ter ernstige overweging aanbevelen den aftredende opnieuw candidaat te stellen.

De heer Mackay heeft zich in den tijd van zijn lidmaatschap als een bekwaam en ijverig raadslid doen kennen, wien de belangen van onze gemeente zeer ter harte gaat en die moeite noch tijd ontzien heeft om ze te bevorderen. Hij spreekt goed en wist in den raad naar zich te doen luisteren. Het zou zeer te betreuren zijn, indien de Haagsche kiezers meehielpen hem tot slachtoffer te maken van het Ommensche avontuur, waaraan hij zich met eere heeft ontrokken en dat hem bewogen heeft zijn lidmaatschap van raad en staten neer te leggen.

Men kan wel als vaststaande aannemen dat de rechtsche kiesvereenigingen den heer Mackay, nu hij zich openlijk van de coalitie heeft losgemaakt, niet weder candidaat zullen stellen, voor welk vertegenwoordigend lichaam ook. De Standaard heeft, zooals men weet, naar aanleiding van Ommen, den grooten banvloek over het geslacht Mackay uitgesproken. Dit kan echter zeker geen reden zijn waarom de liberalen den heer Mackay niet weder in den raad zouden brengen. Veeleer achten wij het een daad van politiek fatsoen, indien zij deze taak op zich mochten willen nemen.

Overigens is het niet om politieke redenen dat wij den heer Mackay bij onze geestverwanten aanbevelen, maar om de persoonlijke qualiteiten, die hij als raadslid heeft aan den dag gelegd.

Voor den statenzetel zou gelijke overweging kunnen gelden, maar daar werken uiteraard politieke motieven (in verband met de samenstelling der Eerste Kamer) sterker mede en wij billijken het dus volkomen dat daarvoor van vrijzinnige zijde slechts een beslist man van links wordt aanbevolen.

Maar voor den raad staat men vrijer. En dan zou het een gelukkige daad zijn, die het gemeentebelang zou bevorderen en een goeden indruk maken in het land, indien de vrijzinnige kiesvereenigingen het eens konden worden over het stellen, of althans bevorderen, van een herkiezing van mr. AE baron Mackay.

Die courant wil echter al dadelijk spelbreker zijn; ten minste hare conservatieve neigingen uitspelen om tegenover den uitersten der liberalen al dadelijk stelling te nemen.

Het heet, dat in gemeenteraadsleden-verkiezingen geen politieke redenen mogen gelden, maar mij dunkt nu 't gaat om den ernstigen strijd tusschen rechts en links men volstrekt niet vrijer staat dan in des Heeren Mackay's verkiezing voor ‘Kamer’ of ‘Staten’.

Jammer genoeg vind ik het, dat gelet wordt op politieke en godsdienstige geloofsbelijdenis, maar indien de leuze gesteld is concentratie tegenover coalitie,

1) Ontleend a/d. N. Rott. Ct.

dan moet men zich aan die leuze houden, en alle persoonlijke overwegingen, zelfs tegenover de besten onder de besten, buiten spel houden, anders zou de concentratie al heel gauw blijken te zijn, zooals een socialistisch kamerlid zei en voorspelde: *conversatie*; *consternatie.*

Ik herhaal, dat ik niet tegen den Heer Mackay ageer, maar is een principe eenmaal gesteld, dan dient het gehandhaafd.

Bourgeoisie.

De Socialisten, en zelfs hunne leiders, hebben steeds den mond vol van de *bourgeoisie.* Zij gebruiken dat woord met eene uitdrukking op hunne lippen, waaruit spreekt het adjectief *gehaat.*

Ik zou willen vragen: weten zij wel de beteekenis van het woord, want immers de *burger* (de bourgeois) staat tegenover den *adel*, en ik kan mij niet voorstellen, dat zij den adel buiten hunne bedoeling zouden willen houden.

Maar gesteld, dat dit zoo is, dan blijft de vraag over: waar begint de bourgeoisie?

Behoor *ik* er ook toe, omdat ik ambtenaar in ruste ben, met een, o, zoo klein pensioentje en wat bijverdienste; is er een tax gemaakt om je onder de bourgeoisie te brengen; tot welken stand moet men behooren, of welk beroep moet men uitoefenen? Of moet men soms *werkman* zijn om buiten de bourgeoisie te staan? Maar ben ik dan geen werkman, al werk ik met de pen, en zijn de leiders, zoo *ik* er in val, dan ook niet leden van het bourgeoisie-gilde?

Hangt de inlijving soms samen met kapitaal-bezit, waar is dan de grens; is niet iederéén bezitter, zelfs al is 't slechts gedurende een week, van het loon, huiten doorbrengers en dronken-lappen. Is er echter eene begrooting gemaakt, op de wijze van de inkomstenen bedrijfsbelasting, in welke klasse is men dan, krachtens die betaals-klasse, lid van het versmade gilde?

Veeleer denk ik echter aan een soort wachtwoord, een leuze: 'De bourgeoisie zijn zij, die geen socialist zijn', maar daarmede konden de Heeren zich wel eens vergissen, want, indien de socialisten steeds niet zoo *eenzijdig* waren, zouden vele hunner denkbeelden instemming vinden bij niet-socialisten.

Mag men zijn land niet liefhebben evenals zijne geboortestad en zijn huis en haard; mag men niet tevreden zijn met den monarchalen staat (is een republiek zooveel veiliger?); mag men geen oog hebben voor anderer belangen dan alleen voor die van den werkman (brengt men hem onder proletariaat?); mag men niet heil zien in een langzamen vooruitgang (moet men maar zonder stuur stroomafwaarts drijven?); mag men van de, door zuinigheid en vlijt bespaarde penningen, niet op hoogen leeftijd rusten van den arbeid; mag men niet.... doch waarom te blijven vragen?

Immers de leiders of woordvoerders zijn wel leden van de 2e Kamer, lid of wethouder van en in gemeenteraden, redacteurs van socialistische tijdschriften of couranten, - en wie zal het hun kwalijk nemen indien zij, als gegradueerden betrekkingen bekleeden of functies uitoefenen, waarvan zij, zoo niet in weelde dan toch in hun stand leven. Behooren dezen nu ook tot de bourgeoisie? Zonder eenige vijandigheid zou ik daarop wel eenig antwoord willen ontvangen.

De partij heeft het onlangs eenige leden van den Haagschen gemeenteraad kwalijk genomen, - een storm in een glas water - dat zij op 'thé' gingen, en nog wel in *evening dress* bij den Burgemeester van 's-Gravenhage.

Dat is eenvoudig bespottelijk. Wilde men die Heeren eenigszins onaangenaan zijn, dan had men in de toekomst kunnen twijfelen aan eene krachtige oppositie.

Ik heb in zekere stad namelijk gekend een eenvoudig bakker, opposant en schreeuwer van het eerste water. Noodzakelijk moest hij lid van den gemeenteraad worden, doch zijn hoogmoed was hem ten verderve. De wethouders, plus de Burgemeester, maakten hem *Klein.* 'Hoe vaart Mevrouw; en uwe dochters, enz., enz.' Allerlei invitaties werden gedaan en aangenomen, en de bakker werd *plus ministériel que le Ministre.* Toen zijn tijd om was viel hij als een baksteen.

Dat kan een les zijn voor leidende of sprekende socialisten, maar overigens bewijst zij niet veel meer, dan dat we allen mensch zijn en blijven

De hoofdzaak is echter eens te weten wie niet tot de bourgeoisie behoort, en waarom? Een categorisch antwoord in enkele regels zal wel eens gegeven worden, waarvoor ik bij voorbaat dank zeg.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.

Met verwondering las ik het geschrijf van H. Visser in de 'Lelie' van 15 dezer.

Ik weet niet of ge een man of een vrouw zijt, maar vermoed het eerste, want uit Uw schrijven spreekt zooveel geringschatting, dat een vrouw, zelfs de meest anti-feministische, het niet wagen zou zóó over haar mede-zuster te schrijven.

'Met verwondering' zeg ik, las ik Uw schrijven, want ik begrijp niet, dat ge zóó iets durft te schrijven in een blad, dat geredigeerd wordt door een *vrouw* als Freule Anna de Savornin Lohman, al is deze dan ook geen volbloed feministe.

Zeker zal niemand de ongelijksoortigheid van man en vrouw betwisten; maar is met die ongelijksoortigheid ook de minderwaardigheid bewezen der vrouw?

Het kiesrecht zou dus de vrouw onthouden moeten worden, omdat er kans bestaat, dat de vrouw haar gevoel zal laten meespreken bij het samenstellen der wetten. Zou een weinig medeinvloed van het gevoelselement overbodig zijn bij onze wetgeving?

Spreekt nu één enkel wetsartikel van medelijden?

En al zou de sterke het medelijden kunnen missen, den zwakke en kleine zou het zeker ten goede komen.

Gij schijnt al zeer slecht op de hoogte te zijn van het doel der kiesrechtvrouwen; ik voor mij geloof, dat *de* kiesrechtvrouw *de* vrouw is bij uitnemendheid.

Niet slechts naar vrijheid en naar recht richt zij haar streven, maar naar hooger en naar beter ook. Zij wil niet het kiesrecht om te heerschen, maar zij wil dienen; dienen het kleine, het zwakke, kortom alles wat behoefte heeft aan haar hulp.

Kent gij mooier, heerlijker roeping voor de vrouw?

't Is juist omdat de huidige wetgeving de vrouw verhindert 'vrouw' te zijn, 't is daarom dat zij het recht verlangt mede de wetten te mogen maken; wetten niet alleen in het belang van den man, maar ook in 't belang van haar zelf en hare kinderen.

Juist die ongelijksoortigheid moest voor ieder verstandig mensch een motief zijn om iedere soort voor haar eigen belangen te doen opkomen.

Het is een onmogelijkheid, dat een man, de nooden en behoeften der vrouw zóó kent en voelt als een andere vrouw dit doet.

Is er mooiere roeping der vrouw dan den man bij te staan, ook waar het betreft het behartigen der belangen van den Staat?

Waarom zoudt gij toch den vrouwen het kiesrecht onthouden? Met welk recht?

Toch niet omdat de mannen zooveel beter zijn dan de vrouwen. Het tegendeel kan u bewezen worden, als ge de lijst der vrouwelijke misdadigers maar eens vergelijkt met die der mannelijke. Zoo ziet ge alweer, dat al zijn de mannen anders, ze daarom nog niet beter zijn.

Uw aanhaling van Spinoza, als zou de huiselijke vrede verstoord worden als de vrouw zich met de politiek gaat bemoeien, - zoudt ge werkelijk meenen, dat een verstandig, ontwikkeld man, jaloersch zou worden als de vrouw voor de belangen van een anderen man opkomt?

Men had dan aan advocaten en doktoren moeten verbieden te trouwen, want die behartigen toch de belangen der vrouwen. En een vrouw heeft toch hetzelfde recht om jaloersch te zijn als de man, niet waar?

Die Spinoza had geen hoogen dunk van den man hoor! en kent hem een groote dosis kleingeestigheid toe.

't Is typisch, dat juist de mannen het altijd zoo druk hebben over de roeping der vrouw.

Mij dunkt zóó: iedere vrouw zal trachten zich te geven, aan wat zij voor zich voelt; wat haar ideaal is. Laat iedere vrouw toch vrij zijn haar eigen roeping te volgen.

Men hoort nooit eens over de roeping van den man.

We leven gelukkig in een tijd dat de vrouw haar bekwaamheden durft toonen en haar licht niet langer onder de korenmaat zet.

‘Dameskiesrecht’ is ook het verlangen niet, wij willen ‘vrouwenkiesrecht’.

't Is jammer genoeg, dat nog zoo weinig vrouwen (in de beteekenis die gij er aan hecht) haar verlangen naar het kiesbiljet te kennen geven.

Dit is ook alweer de schuld van den man. De vrouw was er zoo aan gewoon, dat ernstige politieke zaken railleerend met haar besproken werden en de man zijn oordeel op een toon van gezag te kennen gaf, zonder notitie te nemen van wat zij er van zei, dat zij eigenlijk niet beter weet dan dat het zoo hoort en zij zich niet goed kan indenken, dat er eens een tijd zal komen, dat ook haar meening waarde zal hebben, evenveel waarde als die van den man.

Of het onthouden van het kiesrecht aan de vrouw werkelijk ‘in het algemeen belang’ zal zijn, staat nog te bezien.

In 't belang van de vrouw toch zeker niet; alleen in 't belang van den man misschien, die zich niet schaamt voordeel te trekken uit de eenzijdigheid der tegenwoordige wetgeving.

Want eenzijdig is onze wetgeving, dat kunt ge toch niet ontkennen, evenmin dat die éénzijdigheid altijd weer is in 't belang van den man, denk maar eens aan de huwelijkswetten, die regelende de ouderlijke macht, de arbeidswet, enz., enz.

Neen, iedere man, die edel denkt en voelt, zal ten slotte met ons meestrijden, omdat hij er voor zichzelf iets vernederends in vindt, over, bij, maar zonder de vrouw te handelen. En wat het laatste in Uw schrijven aangaat, als er werkelijk tijd voor noodig

is om zich in welsprekendheid te bekwamen, zijn sommigen Uwer sexegenooten veel te vroeg op hun zetel in de Kamer gekomen of hebben hun oefentijd al zeer slecht besteed.

B. KORTENBROEK.

Breda, 21 Januari 1913.

Noot red:

Waar de geachte inzendster in haar stuk mijn naam noemt zij mijnerzijds opgemerkt:

1ste dat ik noch een halve, noch een heele feministe ben, en dit woord, als alle partijnamen, verafschuw. Ik ben een eenling, wier levensomstandigheden haar dwongen voor zich-zelve te zorgen. Et voila tout! In beginsel geloof ik dat de vrouw is geschapen door de natuur tot een aanvulling van den man, om zijn echtgenoote, bovenal de moeder zijner kinderen te worden. De sociale omstandigheden echter leiden er meer en meer toe, dat zij deze hare oorspronkelijke roeping niet meer kan, dikwijls ook niet wil vervullen.

2de dat ik in beginsel der geachte inzendster groot gelijk geef, wanneer zij zegt dat, gegeven de hedendaagsche toestanden, en gegeven de hedendaagsche wetten, der vrouw, die in de maatschappij een onafhankelijke plaats inneemt, en als zoodanig hare belastingen betaalt, evengoed het kiesrecht toekomt als den man; uit een oogpunt van recht en billijkheid vind ik dat dit vanzelf spreekt. - Nochtans ben ik geen lid van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, noch maak propaganda voor die zaak, omdat ik er hoegenaamd geen nut in zie te mogen kiezen.

't Blijft *toch* knoeien, of deze gekozen wordt, of gene.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Boskoop, 20/1 1913.

Aan

Jonkvr. Anna de Savornin Lohman.

Hugo de Grootstraat 64,

Den Haag.

Geachte Redactrice,

Beleefd verzoekt ondergeteekende voor onderstaande regelen opname in Uw blad de Hollandsche Lelie; bij voorbaat dank.

Naar aanleiding van het schrijven des Heeren A.J. Servaas v. Rooyen, 'Actualiteiten' (Feesttuin in den Haag), voorkomende in de Hollandsche Lelie van 8/1 1913, veroorloof ik mij hierover een paar letteren te schrijven.

Hierin wordt den Raadsleden in overweging gegeven geen *f*700. - toe te staan voor het weder in orde maken van een tuin behoorende bij een groot, vroeger Heerenhuis, nu in gebruik bij den Raad van den Haag als Raadzaal.

Naar schrijvers meening kan dit wel door aanbrenging van eenige bloeiende Heesters, Geraniums, enz. 'Wat doet men al niet voor *f*25. -?'

Naar mijn bescheiden meening, ware het beter geen artikelen te schrijven, over zaken waar men geen verstand van heeft; vijf en twintig Gulden zou nog niet genoeg zijn om een tuin, groot 40 vierkante meter, eenigszins in orde te brengen. Aangevraagd bedrag is dan ook slechts

voldoende voor een zeer bescheiden beplanting, enz.

Artikelen als bovenbedoeld, zijn dan ook minder goed om de Hollandsche liefhebberij (die toch al niet groot is) voor mooie tuinen aan te kweeken en daarom ten strengste af te keuren.

Dat van gemeentewege een voorbeeld wordt gegeven is dan ook niet genoeg te prijzen.

Een tuin om een huis is, wat een lijst is om een schilderij; dit moet in beide gevallen met elkander in overeenstemming zijn, harmonieeren: dus bij een deftig Heerenhuis behoort geen prullerig tuintje, dat voor enkele guldens wat is opgeprutst.

Het Buitenland geeft ons een goed voorbeeld, wat ons Hollanders ten goede komt, getuige het wereldbekende dorp Boskoop en de Bollenstreek.

Dat de liefhebberij in bloemen en planten en mooie tuinen bij ons Hollanders ook eens zoo moge worden als bijv. in Duitschland is de wensch van

PAUL OFFENBERG.

Tooneeloverzicht door Stella Mare.

Toen de N.V. Tooneelvereeniging dit ‘seizoen’ opende, deed de durf, om Strindberg's ‘Freule Julie’ te geven, ons hopen, dat de artistieke leiders woord zouden houden en dat de schoonheid zou blijven in den ‘Hollandschen Schouwburg,’ waar we zoovele uren van hoog genot en groote ontroering doorleefd hebben, o.a. bij de vertolking van Heyermans' drama's, onder de onvergetelijke leiding van A. v.d. Horst en Ternooy Apel.

We hadden na Strindberg's ‘Einakter’ eenige drama's van dien grooten Strindberg verwacht en rekenden daarna op Schnitzler en Wedekind. Helaas, we hebben woorden van den directeur gehoord, woòrden, doch daden?....

‘De Sphinx’.... Is het niet belachelijk, dat èn Verkade met zijn mooie idealen, maar meer nog, dat de ‘*socialist*’ Heyermans met zijn eigen, zoo machtig kunnen, een stuk als dit aanneemt? ‘To make money’? Maar voor een begaafd artist als Verkade, en voor een zoo groot auteur als Heyermans, die toch tooneelwerk te beoordeelen weèt, is het onvergeeflijk een stuk te laten opvoeren, dat vol valsch effect, vol hinderlijke fouten niet daar thuis hoort, waar men kan verwachten, dat publiek van smaak en ontwikkeling pleegt te komen.

Zoo heeft Heyermans dus twee malen gezondigd. Als socialist had hij niet op den wansmaak van het onbeschaafde publiek mogen speculeeren om terwille van het *geldelijke* succes een stuk als dit te aanvaarden.

Voorts heeft hij goedgekeurd, dat een aantal kleuters, die op dat late uur al lang in bed moesten liggen, een lied achter de schermen zongen, ter meerdere ‘glorie’ van het stuk.

De ‘Sphinx’ is de titel van een groot werk, dat Pietro Gignoni met behulp van zijn vrouw heeft gecomponeerd, die, als het stuk begint op het punt staat een oogoperatie te ondergaan.

Gedurende haar afwezigheid zal haar zuster haar huishouden waarnemen.

Deze zuster komt in een zeer nauw, om de heup-gespannen wit wandeltoilet, dat zeer ongegeneerd haar zeer gevulde gestalte laat zien, uit de zee oprijzen. (Ik stel me een zeemeermin slanker en brozer voor).

Anna, de arme, bijkans blinde vrouw, die niet zien kan, maar tòch op haar horloge kijkt en vertelt hoe laat het is, heeft haar man zielslief, heel wat meer dan hij haar, want hij is totaal onbewogen, en blijft kalm op het oogenblik vàn en nà de operatie. Een man, die zijn vrouw liefheeft, gedraagt zich anders.

't Oude thema weer - de schoonzuster en de componist worden verliefd op elkaar, terwijl de vrouw afwezig is.

Als deze geheel blind terugkeert - de operatie is mislukt, - vermoedt zij, dat Hester haar man liefheeft, en smeekt deze weer weg te gaan. Hester zweert echter dat Anna zich vergist en blijft.

Op den verjaardag van den componist - nadat zijn vrouw den jarige verrast heeft met een zelf-ingestudeerd kinderkoor, hoort zij, juist als zij binnen wil komen, een teeder gesprek tusschen den componist en Hester, dat niets te raden overlaat.

En nu het malle, het onware. Dit gesprek heeft met wijd-open deuren plaats, terwijl èn de vrouw, èn de zigeunerjongen, een idioot pleegkind, elk oogenblik binnen kunnen komen, wat dan ook natuurlijk geschiedt.

De jongen sluipt door de veranda weg.

De vrouw, die de veranda-deur wil binnen komen en èlk woord hoort, werpt zich in de zee, waaruit Hester verrezen is. Hester, die Anna aan de verandadeur ziet staan, gilt, klokt, hijgt, maakt akelige geluiden alsof ze een graat in haar keel heeft gekregen.

't Is nààr - drakerig.

De componist wil, nadat zijn uit-de-zee-opgevischte vrouw begraven is, en niets een huwelijk in den weg staat, met Hester trouwen.

Piko, de half idiote zigeunerjongen, die toevallig dàn alleen niet heelemaal idioot is, als er wat te gluren of te bespieden valt,

is, - zonder dat het de bedoeling van den schrijver is, - de ‘verrader’ in het stuk. Hij heeft de liefdesscène gezien en weet, dat Anna zich verdronk, en ook dat zij niet door een ongeluk in het water viel, zooals haar man meende. Piko dan eischt, dat Hester den weg gaat, die Anna ging. Zij *moèt* zich verdrinken, maar - zij durft niet.

Als Pietro Hester ten huwelijk vraagt, weigert ze, staart en wijst schreeuwend naar den hoek waar ze de doode als in een visioen ziet verschijnen. Hester vertelt nu onder ijzelijke gilletjes hoe Anna den dood zocht. De componist is verontwaardigd, vreèselijk verontwaardigd zelfs.

(Jammer, dat Heyermans niet even verontwaardigd is geweest bij de aanbieding van dit tooneelwerk).

Pietro kan niet meer werken en Hester doet, wat ze dadelijk in het begin had moeten doen. Ze gaat wèg.

Dat er nog een zekere Rosni, een gebochelde, op Anna verliefde componist in het stuk voorkomt, plus een journalist, een dienstbode, en een postbode, die weer - bij wijd-open deuren, - met de meid stoeit en mijnheers sigaren rookt, maakt het stuk nòch beter, nòch erger.

Het spel? - Geen enkele kende op den première-avond zijn rol. 't Was draaien en angstig kijken naar het souffleurs-hokje. Dit maakte het nòg erger. Wat had onze begaafde, knappe acteur de Veer zijn rol kunnen releveeren, als hij meer gespeeld dan nagepraat had. Anna wekte geen medelijden. Frits Bouwmeester als Piko speelde zoo goed als dit hem zijn ‘idioten’-rol toeliet.

O, smaakloos publiek, dat daarheen trekt en verzuimt het mooiste, het volmaàkste wat Nederland ooit op tooneelgebied gegeven heeft: ‘*De Gijsbrecht van Aemstel*’ bij Royaards te gaan zien. Van ontroerende schoonheid was deze opvoering der N.V. Het Tooneel.

Elk tafereeltje was als het ware een schilderij. Meesterlijk gegroepeerd in ongekende kleurenschakeering waren de personen. Het spel overtrof alles wat wij tot nu toe van dit uitstekend gezelschap zagen. Royaards had het treurspel, dat jaar in jaar uit bij het Nederlandsch Tooneel wordt ‘afgedraaid’, tot een boeiend drama weten te maken, waarover een waas van piëteit en wijding lag, zoo groot, dat de tranen in aller oogen stonden na de aangrijpende kloosterscène, en toen Gijsbrecht met vrouw en kinderen, gebukt van leed, zijn vaderstad verliet.

Elk woord van lof voor den eminenten leider en voor den schitterenden acteur Royaards is te weinig. Wat Royaards ons 1 Januari heeft gegeven zal niemand, die deze voorstelling bijwoonde, ooit vergeten.

En.... ‘de Sphinx’ gaat 25 malen en meer voor volle zalen van smaakverdorven publiek en... ‘De Gijsbrecht’ trekt geen menschen!!.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

Mevr. v. B. B. te B. - Hartelijk dank voor Uw schrijven. Zie overzicht v/d Week. Ik vind het prettig dat gij nu de Lelie terstond leest. Want er is zoo heel dikwijls geestverwantschap tusschen U en mij. Hartelijk dank voor Uw goede wenschen betreffende mijn gezondheid. Het gaat mij tegenwoordig bijzonder goed; waarschijnlijk draagt mijn verhuizing naar den Haag óók veel daartoe bij. 't Was voor mij op Scheveningen absoluut ongezond, naar 't oordeel van alle bevoegden. Intusschen spijt het ons nog steeds, dat wij er weg moesten. Hartelijk gegroet.

Pr. - Ik handel in Uw geest door op Uw uitvoerig en vertrouwelijk schrijven niet te antwoorden. Alleen dit: lees heel nauwkeurig mijn roman in dit nommer. - 't Zal U zeker genoegen doen te hooren, dat een correspondent mij schreef Uw onlangs opgenomen versjes zoo bijzonder mooi te hebben gevonden. - Hoe gij 't moet aanleggen om, evenals mevr. van Rees, Uw verzen gedrukt te krijgen, vraagt gij. Wel, gij zoudt in elk geval kunnen beginnen met U tot den uitgever van dien bundel, den heer van Dishoeck te Bussum, te wenden. Indien hij er iets goeds inziet, wil hij U misschien wel voorthelpen. Een andere weg dan aankloppen bij de verschillende uitgevers bestaat er niet, voor zoover ik weet. - Ook deze thans gezonden gedichtjes heb ik alle drie aangenomen; Uw vorm is zooveel beter dan vroeger, zooveel zangeriger. Het eene, nog niet geplaatste gedichtje, is reeds gedrukt. - Gij zult begrijpen waarom ik U slechts zoo kort antwoord; het ge-

schiedt ingevolge Uw eigen wensch. Hartelijk dank intusschen voor Uw zeer door mij gewaardeerden brief. Ik vind het alles veel meer natuurlijk, dan, zooals gij schijnt te vreezen, ‘egoïstisch’. Vertel mij ook steeds gerust het vervolg. Misschien kan ik U helpen of raden. En wees in elk geval van mijn heel oprechte belangstelling overtuigd.

H. van H. - Vriendelijk dank voor de mij toegezonden kaarten. Speciaal die van ‘The King's Own’ was zéér naar mijn smaak.

1813. - Ik was zoo blij weer eens van U te hooren. Ja, natuurlijk zijn er waarschijnlijk nog brieven van U bij de vroegere correspondentie, van dezen zomer overgebleven, maar ik wil nu maar allereerst dezen laatsten brief van U beantwoorden, om U hartelijk te danken voor Uw onverdeelde belangstelling steeds. Gij-ook hebt dezen zomer Uw deel van zorgen gehad, maar weinig menschen houden er zich zoo flink onder, onder het leed, als gij! Gelukkig dat het ergste nu weer voorbij is. Gij vraagt hoe 't mij gaat? Gelukkig bijzonder goed! Waarschijnlijk heb ik die zeer ernstige ongesteldheid al heel lang onder de leden gehad, 't vorig jaar, en in elk geval is ook onze verhuizing naar den Haag voor mijn gestel een groote verbetering, zooals ik dagelijks voel. Alle doktoren zijn het er over eens dat ons hollandsch klimaat, maar in 't bijzonder de zeelucht van Scheveningen, alsoluut niet voor mijn gestel deugen. - Natuurlijk zijn mazelen wèl besmettelijk. De ziekte valt niet meer onder de wet, die gebiedt schoolgaande kinderen thuis te houden, indien er een patiënt aan een besmettelijke ziekte thuis ligt. Maar dat neemt toch immers niet weg hoe iedereen weet dat mazelen wel degelijk overerft. En zich ook volstrekt niet altijd bepaalt tot kleine kinderen! Ik zelf kreeg het voor de eerste maal op vijftien-jarigen leeftijd, overgeërfd van een ouderen broer.

Ik ben blij, dat gij met die nuttige wenken en raadgevingen over de mode zoo zijt ingenomen. Zoo gaat het trouwens velen. - Dat gij niet altijd gelukkig zijt, wat U-zelve aangaat, in Uw toilet, komt, vermoed ik, omdat gij in uw toilet misschien niet genoeg stil staat bij de kleine details, wat betreft wat U 't best staat. Vergeet nooit, dat men zich niet door de mode moet laten leiden in de eerste plaats, maar wèl door datgene wat eigen figuur, gelaat, enz., 't meest voordeelig doet uitkomen. Daartoe is het volstrekt niet noodig er ouderwetsch uit te zien. Integendeel, de ware kunst van zich goed te kleeden is, dat men de mode aan zich-zelf aanpast. - Ik zal ten spoedigste Uw andere brieven opzoeken. In elk geval hebt gij nu weer een levensteeken. Nogmaals, hartelijk gegroet, en het beste toegewenscht.

Mevr. L.H. - P. - Hartelijk dank voor Uw zoo vriendelijk briefje. Uw lieve woorden stel ik zeer op prijs. Gij zult gezien hebben, dat ik van Uw inlichting reeds gebruik maakte.

B.K. - Ik vind van U geen pseudoniem, vertrouw dat gij U-zelve wel zult herkennen. Allereerst hartelijk dank voor Uw vriendelijke woorden over mijn herstel en mijn hervatting van mijn arbeid in de Holl. Lelie. Ja, dat gaat gewoonlijk zoo, dat zij, aan wier adres ik iets zeide, ‘dat zij in hun zak kunnen steken’ - zooals gij het zeer juist uitdrukt, - dientengevolge kwaadaardig op mij zijn, en zooveel mogelijk kwaad van mij gaan spreken. Dat is zóó natuurlijk, dat het mij dientengevolge volkomen koud laat. De waarheid wil bijna niemand hooren. En, daar ik die, onverbloemd, en zonder aanzien des persoons, durf te zeggen, bezorg ik mij heel wat vijanden. Echter heb ik ook heel wat vrienden, gelijk mij óók weer blijkt uit Uw

hartelijken brief. - Wat het Vrouwenkiesrecht aangaat, verwijs ik U naar mijn noot onder aan de gedachtenwisseling I. Gij zult uit die noot zien, dat mijn rechtvaardigheidsgevoel 't volkomen ééns is met hen die vrouwenkiesrecht een billijkheidseisch vinden. Alleen, ik vind alle politiek zoo knoeierig, dat het mij persoonlijk niets kan schelen of de vrouwen óók mogen meestemmen, of niet. En ik geloof ook niet, uit dàt oogpunt van knoeien juist, dat de vrouwen ons betere wetten zullen bezorgen. Zij zullen eenvoudig meeknoeien met de mannen, met de partijleiders; 't blijft tòch steeds lood om oud ijzer. Dat echter de tegenwoordige wetten in heel veel opzichten schandelijk onbillijk zijn, speciaal voor de gehuwde vrouw, dat geef ik volkomen toe. Zoo b.v. vind ik dat verhaal van dien weggegeven hond schandelijk. Maar, één ding moet ik U toch daarbij doen opmerken. Gesteld, dat de wet toeliet tegen zoo'n willekeurige handelwijze op te komen, dan nog is het m.i. twijfelachtig of een echtgenoote - hetzij dan dat zij bepaald schandaal wil maken - om zoo'n reden, hoe droevig ook, er terstond den rechter bijhaalt. Daarop juist immers komt in zulke gevallen het heele onderlinge samenleven neer van twee menschen, dat zij elkaar goed weten te verdragen, uit wezenlijke liefde. Staan zij eenmaal met de wet in de hand tegen elkaar over, dan is het huwelijks*geluk* m.i. toch reeds voorbij. Om b.v. te blijven bij die geschiedenis van dien weggegeven hond. Onze Frits is indertijd door mij-persoonlijk gekocht en betaald; ik heb dus van deze koop de quitantie op mijn persoonlijken naam, en, wilde ik hem dus te eeniger tijd weggeven, of doodmaken, dan zou mijne vriendin, die hem even hartstochtelijk liefheeft als ik, er, *volgens de wet*, niets aan kunnen doen. Want hij is mijn eigendom. Maar, gesteld dat ik zoo iets monsterachtigs deed, dan zou zij immers toch niet naar de wet *willen* loopen. Want dan was die daad zelf reeds een zoo groot bewijs mijner harteloosheid en onverschilligheid niet alleen jegens onzen Frits, maar in de eerste plaats jegens haar, - die zóóveel houdt van het dier -, dat zij stellig dan niet meer mij zou kunnen liefhebben. Zoo vind ik het ook wat aangaat die handelwijze van dien meneer. Die toont daardoor - als zijn vrouw waarachtig hield van dien hond - dat hij niets geeft om haar-zelve. En, wat helpt de wet dáártegen? Daarom, als mij zoo iets overkwam, dan nam ik mijn hond onder den arm, en liep van mijn man weg - dien ik voortaan een mispunt zou vinden. Altijd - - indien ik geen kinderen had. In dat laatste geval gebiedt natuurlijk de plicht véél te verdragen, maar ik ben 't met U eens, dat ik dan nog liever den armen hond eigenhandig doodschoot, dan hem aldus te laten weggeven. Zoo-

als gij ziet heb ik met het meeste genoegen voldaan aan Uw wensch, en uw stuk geplaatst. Nogmaals hartelijk dank voor Uw schrijven.

Onderwijzeres: J.H. te Nibbixwoud. - Uit de wijze waarop Uw novelle in mijn handen kwam, toegezonden aan den uitgever, met een onvolledig adres, maak ik op, dat gij noch abonnee noch lezeres zijt der Holl: Lelie. In elk geval hebt gij niet voldaan aan de elke week boven aan dit Blad herhaalde voorwaarde van postzegels in te sluiten voor eventueele terugzending. Ik moet U dus meedeelen dat Uw tot plaatsing geheel ongeschikte novelle in de papiermand is verdwenen. In antwoord op Uw begeleidend briefje dient nog, dat álle geplaatste bijdragen steeds worden gehonoreerd, en dat ik niet particulier antwoord, tenzij in zeer bijzondere gevallen. Omdat ik vrees dat dit antwoord anders in 't geheel niet onder Uw oogen komt, heb ik U in deze correspondentie zoo duidelijk aangeduid, in de hoop dat één Uwer kennissen, die de Lelie wèl leest, Uw aandacht er op zal vestigen.

Dixi. - Dit is nu reeds de 2de maal dat gij mij op de hartelijkste wijze anonijm schrijft. Waarom toch? Dat sluit antwoorden uit, - tot mijn spijt.

W. v. S, - In het feuilleton-gedeelte kan ik Uw bijdrage opnemen.

A.N. - Uw ziele-uiting moet ik nog lezen. Uw artikel over de theosophie zie ik met veel belangstelling tegemoet. Ja, daarin hebt gij wèl gelijk, dat ik heel, heel gelukkig ben een zoo trouwe vriendschap in mijn leven te hebben gevonden. En Uw woorden: ‘O waardeer het toch’, troffen mij daarom wezenlijk zéér. Een mensch staat eigenlijk altijd veel te weinig stil bij het véle goede, dat hij heeft! - Zeer hartelijk wensch ik U het beste toe.

E.M. de V. - Hartelijk dank voor Uw lieve woorden: ‘Wat was het Blad doódsch en koud zonder de redactrice.’ Ik ontken niet hoe het mij een ware aansporing is geweest weer met lust en ijver te beginnen, dat ik die betuiging, van mij zoo gemist te hebben, in bijna elken brief mocht ontmoeten. Er behoort altijd, na een lange ziekte, een zekere wilskracht toe, ook al voelt men zich beter, om de drukke dagelijksche bezigheden weer te hervatten, maar in mijn geval is mij dat wezenlijk bijzonder gemakkelijk gemaakt door de hartelijke verwelkoming van al mijne lezers, die zoo steeds opnieuw hun verlangen uitspraken naar de lang-gemiste artikelen van mijn hand. - Niet ieder echter, met dat al, schrijft mij zóó warm en hartelijk als gij het mij doet ten opzichte Uwer gevoelens voor mij. En daarom dank ik U voor die woorden van liefde heel hartelijk. Zij deden mij werkelijk goed. - Zeg nu echter toch s.v.p. eens uit mijnen naam aan Uw vriendin, dat er geen ‘moed’ toe noodig is mij te schrijven, dat integendeel haar brief mij heel welkom zal zijn. 't Is immers juist zoo prettig voor mij, zooveel voeling te hebben met mijne lezers, en te weten, dóór zoovele brieven, vóór wien ik schrijf; juist die persoonlijke band met U allen, over en weer, is mij lief. En waar zij, zooals gij meedeelt, óók nog een zoo groot punt van sympathie met mij gemeen heeft in ons beider warme liefde tot dieren, daar spreekt het dubbel vanzelf, dat haar schrijven mij recht welkom zal zijn. Uw woorden daaromtrent: ‘Geen zwervertje, al is het nog zoo “vies”, laat ze zonder verzorging’, deden mij zoo sympathiek aan. Want, *dat* is de ware dierenliefde immers, die welke zich ontfermt over het verlatene en onbeschermde en ongelukkige. Pronken met een mooien rashond gaat bij heel veel honden-eigenaars dóór voor liefde tot het dier in quaestie, terwijl m.i. in zoo'n geval de diepere oorzaak enkel zit in een soort hoogmoedigen bluf: Zoo en zoo veel geld kan ik betalen voor een luxe-voorwerp. Intusschen, dezulken zijn altijd nog beter dan zij die in 't geheel niets weten willen

van de dierenwereld, uit puur egoïsme; zulke menschen van het laatste soort zijn zoo koud als een steen steeds, en verdienen m.i. niet dat het hun goed gaat. Want, als men rond zich ziet aan hoeveel ellende en mishandeling de dierenwereld, (ik spreek volstrekt niet alleen van honden en katten maar van de gansche dierenwereld), bloot staat, dan kan men, vind ik, nauwlijks aan een liefderijk God gelooven, en voelt zich verplicht de helpende en beschermende hand over al die stumpers, verwaarloosd en mishandeld, uit te strekken. Voor Uw vriendelijke groeten aan ons allen dank ik U hartelijk. Zooals gij ziet antwoord ik U bijna omgaand, om U te danken. Vestig de aandacht Uwer vriendin op deze corr:, en zeg haar dat Uw verhaal aan mij, van de wijze waarop zij dat poesje verzorgde, mij terstond maakt tot een besliste geestverwante van haar. Alle dierenvrienden moeten elkaar, om die reden reeds, verwant zijn, vind ik. Groet ook háár heel hartelijk voor mij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

5 Februari 1913
26ste Jaargang.
No. 32.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden hij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Naar het Oosten van Europa.
I.
Weenen en Buda-pest.

Het Oosten van Europa behoort niet tot het gewone reisgebied. Zeker, ook naar Servië, naar Bulgarije, naar Montenegro zelfs gaan de toeristen, die iets meer dan gewone emoties willen genieten, maar daarmede zijn alle deze landen nog niet opgenomen in het gewone reisplan van iedereen. Men denkt zich de Balkanstaten nog te veel als schilderachtige gebieden, aan welker bezoek een niet al te groot maar toch niet geheel weg te cijferen gevaar is verbonden. Weenen ligt in zekeren zin voor hen, die zoo denken, op de uiterste grens der Europeesche beschaving; Buda-pest is een uitstapje, dat zij aan Weenen gaarne verbinden, maar vandaar zien zij in de Hongaarsche vlakten met zekere verwondering, denken er niet aan *nog* verder te

gaan. En toch is het daar verderop zoo mooi, is het zoo interessant om te gaan naar Semlin, naar Belgrado, naar Sofia, is het zoo meer dan de moeite waard om noordelijker af te slaan en buiten het eigenlijke Balkangebied te komen in het land van Carmen Sylva, in Roemenië. Al naarmate men een reisplan heeft, beschouwt men dan Weenen anders; beschouwt men het niet meer als het uiterste punt, waartoe men gaat, maar als het begin voor

een nieuwe reis. Wie slechts denkt tot Weenen te gaan, houdt stil in Frankfurt, in Neurenberg of München, in Regensburg of in Passau, tenzij hij gaat langs den anderen weg en Dresden en Praag aandoet. Hij zal dan veel schoons en veel moois zien; in Neurenberg, een der best denkbare oude steden welke Duitschland heeft; in München of Dresden de grootste kunstschatten; in Praag met zijne herinneringen aan den Winterkoning en zijn gemalin, een vloed van echt Boheemsch leven. Toch, wanneer hij dit zou moeten koopen met het maken van Weenen en Buda-pest tot het einde van zijn reis, zou hem in allen ernst in overweging te geven zijn om deze meer gewone gebieden te laten voorbijgaan en zich vooral te richten tot het aan den Europeaan van het Westen nog zoo onbekende gebied, tot den interessanten en schilderachtigen en werkelijk zoo gewoon bereisbaren Balkan!

Weenen en Buda-Pest, het zijn de twee hoofdsteden van de twee voorname deelen van het uitgebreide en samengestelde rijk van den ouden Keizer Frans Jozef; het zijn de beide hoofdsteden ook van de twee deelen, die naar buiten de Donau-Monarchie vormen en die ook naar buiten, den persoonlijken regeeringsband dan daargelaten, als afzonderlijke zelfstandigheid kunnen worden beschouwd. En zoo 't als waarheid zou gelden van wat zoo langen tijd voor Frankrijk gegolden heeft, als men ook hier zou kunnen zeggen, dat de hoofdstad het land is en het land karakteriseert, dan zou men tevens kunnen zien, welk een enorm en intens verschil te vinden is tusschen dit Keizerrijk en dit Koninkrijk, die slechts voor de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Oorlog één geheel vormen, doch overigens, tot zelfs in de douane-regeling, verschillend zijn. Een verschil, dat geen verwondering kan wekken voor wie erkent, dat de geschiedenis eener stad haar karakter vaststelt, en voor wie in de geschiedenis ook een deel van het werkelijk leven eener stad terug te vinden acht. Uiterlijk en oppervlakkig valt dit verschil hier misschien niet op te merken; zeker niet in een tijd als de onze, nu bijna alle groote steden een zekere gelijkvormigheid vertoonen en er een eer in schijnen te stellen weinig meer te zijn dan eene verzameling van mooie en rijke gebouwen, met enkele bewaard gebleven oude karakteristieke stukjes daartusschen, die zoo'n beetje dienst doen als ‘spécialité de la maison’. Innerlijk is echter dit verschil in alle opzichten aanwezig; innerlijk, voor zooverre daarmede bedoeld wordt het leven van eene stad, zooals dit zich uitspreekt in hare bewoners en in den bouw harer straten, gelijk die in den loop der jaren zijn geworden.

Men kan bijna zeggen, dat al datgene wat Weenen juist mooi en rijk en luxueus maakt, door Buda-Pest wordt gemist; terwijl aan den anderen kant dat, wat Buda-Pest maakt tot een parel van Oostelijk Europa, en den vreemdeling van daar een onvergetelijken indruk doet medenemen, aan Weenen vreemd is, en ook in het Weensche karakter geheel niet zou passen.

Alleen de naam reeds zegt ons iets verschillends. Buda-Pest is een klank, die vreemde en afwijkende beelden uit het Oosten voor onze oogen doet komen, terwijl Weenen onmiddellijk den indruk oproept van iets, waarmede wij vertrouwd zijn, van iets waarin wij ons thuis zullen gevoelen. Met de geschiedenis van Weenen door de eeuwen heen hebben wij medegeleefd, zeker niet het minst, omdat die geschiedenis voor Europa van overwegende beteekenis ten alle tijde is geweest.

Reeds in den Romeinschen tijd was er sprake van de uiterste grensvesting Vindobona, waar in 180 Keizer Marcus Aurelius stierf; waar later Karel de Groote de Avaren overwon en de Oostmark bevestigde, die evenwel in 1097 door de

Hongaren werd veroverd. Met Leopold I komt spoedig daarop de Mark aan het huis Babenberg, dat haar voor de Duitsche Keizers ook daadwerkelijk veroverde; en het was de vijfde heerscher in dit geslacht, die in 1137 zijne residentie vestigde in Vienna, 't welk daarna in alle oorkonden officieel als Viennensis locus wordt aangeduid. De groote voorrechten, welke later aan de stad werden geschonken, en die tot de oudste privilegiën der Oostenrijksche landen behooren; de Kruistochten, die het verkeer met het Oosten over deze stad deden gaan, ze werkten wel zeer gunstig op hare ontwikkeling, en leidden er toe, dat in 1274 Ottocar van Bohemen haar de vestingmuren schonk, die tot in 1857 de oude stad omsloten hebben gehouden. Met Rudolf van Habsburg, die de overwinnaar van Ottocar werd, vestigde zich deze glorierijke dynastie voorgoed in Weenen; maakte haar achtereenvolgens tot zetel van de Universiteit, van een Aartshertog en van den Aartsbisschopszetel. Keizer Maximilaan I sloot hier de dubbel-huwelijken zijner kinderen, die later Bohemen en Hon-

garije aan den Oostenrijkschen kroon brachten; tot tweemaal toe, eerst in 1529, later in 1623, nadat het reeds in den dertigjarigen oorlog de Zweden voor zijne vestingwallen had gezien, weerstond Weenen den aanval der Turken. Beide keeren moesten de Turksche aanvoerders met groot verlies, na een bloedigen strijd van vele maanden, aftrekken. En het was na de laatste dier twee belegeringen, die slechts ten einde kwam door het ontzet van buiten, toen de Poolsche koning Johan Sobiesky vanaf den Káhlenberg den woedenden aanval leidde, dat om de oude stad heen een tweede vestingmuur werd opgeworpen, die de voorsteden onder zijne beschutting nam. Weenen dánkt veel van zijne schoonste bladzijden aan de Habsburgers en met de geschiedenis van dit doorluchtige geslacht is de Oostenrijksche Rijkshoofdstad als het ware samengegroeid. Ook de Habsburgers danken veel aan Weenen en zij hebben dien dank getoond door de schoonste en de eerbiedwaardigste momenten uit hunne regeering in Weenen te concentreeren. Het is vooral de Keizerin Maria Theresia geweest, die in het veertigjarig tijdperk harer regeering Weenen maakte tot het sociaal en politiek middenpunt der monarchie, die daar een groot deel van de belangen van geheel Europa deed samenkomen. Reeds toen was Weenen een stad, die, met zijne voorsteden inbegrepen, ongeveer 200.000 inwoners telde, een aantal, dat voor dien tijd, die eigenlijk geen groote steden kende, werkelijk bizonder mag heeten. De hervormingszin van den goeden Jozef II breidde Weenen nog meer uit, en het was in deze periode, dat de bijna hartstochtelijke voorliefde van de Weeners voor muziek en theater achtereenvolgens de grootsten onder de grooten, Haydn, Mozart en Beethoven aan de Keizerstad bond.

Frans I maakte het oude Vindobona inderdaad tot keizerstad, een keizerstad echter, die tot tweemaal toe na de slagen van Austerlitz en van Wagram de Franschen binnen hare muren zag, doch die tegelijkertijd eene schitterende revanche hiervoor verkreeg door de glorievolle dagen van het Weener Congres, dat duurde van September 1814 tot einde Juni 1815. Jarenlang zuchtte toen ook de hoofdstad onder het zware régime van Metternich, dat evenwel met den opstand van 1843, hoe bloedig ook onderdrukt, ten einde kwam, en Weenen de rechten schonk eener geheel vrije stad. In 1857 ruimde zij hare nutteloos geworden vestingwallen op; in 1873 gaf de Wereldtentoonstelling een nieuw leven en een nieuw verkeer, al is het ook een zware slag geweest, die Weenen in 1867 heeft getroffen, toen de Ausgleich Buda-Pest tot gelijkwaardige hoofdstad van het Oostelijk deel der monarchie verhief. En dezen slag is zij langzaam maar zeker en met geduld en beleid te boven gekomen. Een eerenaam onder zijne laatste bestuurders schenkt Weenen ten rechte aan wijlen zijn energieken burgemeester Dr. Carl. Lueger, die de Weensche gastvrijheid beroemd maakte tot in alle deelen der wereld en die Weenen van inrichtingen van grootsteedschen aard voorzag als slechts weinige andere hoofdsteden, waar dan ook, bezitten.

Weenen, het is een naam, die in geschiedboeken een rol speelt van geen geringe beteekenis en men mag het zich afvragen, wat Buda-Pest in dat opzicht daartegenover kan stellen. Men denke intusschen niet daar te zijn in het land der Slaven, het zijn hier geen Slaven die men ontmoet, doch Magyaren van een geheel ander en zichzelf gevoelend ras, dat alle verwantschap met de Mongolen niet kan weerspreken. Buda-Pest, ook zij dankt aan den Romeinschen tijd hare eerste vestiging; ook hare geschiedenis gaat terug tot de sterke vesting Aquineum, waarvan oud-Ofen nog de laatste overblijfselen te zien geeft. In de 13e eeuw waren de beide steden aan weerszijden van den Donau, zoowel Buda als Pest tot bloei gekomen; zij werden

echter verwoest door de Mongolen en eerst weer opnieuw tot ontwikkeling gebracht toen Koning Bela IV den vestingberg aanlegde ter bescherming en daar het koninklijk slot en de eenvoudige Mathias-Kirche bouwde. De rijks-vergaderingen, die in de onmiddellijke nabijheid van Pest in het open veld werden gehouden, deden de stad aan beteekenis winnen, en toen later Koning Mathias de Rechtvaardige Ofen tot residentie verkoos, geraakte ook dit deel der stad tot grooten bloei. Beide, zoowel Pest als Ofen vielen na den slag bij Mathacs in 1526 in handen der Turken, die er tot in het laatst der zeventiende eeuw werkelijke heerschappij oefenden en eerst toen voorgoed werden verdreven. Hun weggaan was de aanvang van een nieuw tijdperk, dat aan Buda en Pest beide welvaart en voorspoed heeft geschonken. Pest had veel te lijden van den vrijheidskrijg in 1848-49, werd door de Oostenrijkers gebombardeerd en bij den laatsten slag tusschen de Oostenrijksche en de

Hongaarsche troepen ging meer dan een der grootste gebouwen in vlammen op. In 1867 herkreeg Hongarije zijn zelfstandigheid; in datzelfde jaar had de kroning van Keizer Frans Jozef in die eeuwenoude Mathias-Kirche plaats en sedert dien is niets nagelaten wat er toe leiden kon om Buda-Pest te verheffen tot een voortreffelijk gemoderniseerde stad van den eersten rang, die uiterlijk in geen enkel opzicht bij hare oudere Europeesche zusteren ten achter staat.

Buda-Pest mag met eere genoemd worden en zij bezit meer dan eene groote inrichting van openbaar nut, welke als model-inrichting dient te worden genoemd en geprezen; in het bijzonder hare slachthuizen hebben tot model gediend voor vele van Europeesche hoofdsteden daarna en hebben bezoekers getrokken van heinde en verre.

Doch er is meer dan dit onderscheid in oudheid en in meeleven met de Europeesche beschaving, dat Weenen en Buda-Pest van elkander onderscheidt; er is dat verschil, dat niet kan heeten een verschil in graad van beschaving; allerminst, doch niettemin een verschil, hetwelk men als zoodanig het duidelijkst voelt, en waaraan men het ook toeschrijft, dat men zich in Buda-Pest, schoon het slechts vijf uren meer oostwaarts van Parijs is verwijderd, zooveel minder dicht bij huis gevoelt dan in Weenen. Het is dat verschil, dat in Weenen het laatst contact met Westelijk-Europa doet bemerken, en in Buda-Pest doet gevoelen het eerste verband met Oostelijk-Europa. Een verschil zeker, dat niet het minst zijn ontstaan dankt aan de kunst en de kunstcultuur, welke vanuit Weenen zoo ontzaglijk veel duidelijker voor ons spreekt dan vanuit Buda-Pest, schoon ook daar dienaangaande veel valt op te merken en veel te genieten.

(*Wordt vervolgd.)*

V.D.M.

Overzicht van de week.

Kruiperij.

Had ik geen gelijk, lieve lezers, toen ik in het vorig nommer woes op het den mensch ingeboren kruiperige, waar het geldt hoogergeplaatsten? Sinds de Prins en de Koningin in Duitschland vertoeven wordt ik tenminste wee van 't gebazel over hen, door sommige likkers.

Er was blijkbaar iets van méér dan oppervlakkigen eerbied in het gemoed der aanwezigen gevaren, *toen zij Neêrlands Koninginne zoo eenvoudig-gekleed*, *een grijzen reismantel met dito robe*, *en met bont afgezet*, *een grijzen hoed met veeren*, *zagen - - onder den rechterarm een zware tasch met staatspapieren om bestudeerd of geteekend te worden!*

(Vaderland.)

Kan het walgelijker? Heeft de correspondent-vorsten-likker, die dezen nonsens bij elkaar flanste, soms mogen kijken in die ‘zware tasch met “staatspapieren”’, dat hij 't zoo goed weet wat er in zat? *Als* z'n leuterverhaal wáár is, namelijk dat de Koningin zelve haar tasch droeg, terwijl haar gevolg achter haar aanschreed, dan zal *ik* (uit vrees mij aan majesteit-schennis schuldig te maken) maar niet zeggen hoe *ik* zoo'n vertooning vind! - Ik voel véél voor eenvoud - als 't noodig is. Iedere winkel

hier in den Haag kan 't getuigen, dat ik me nooit te ‘voornaam’ vind om groote en kleine pakken zelve mee te dragen, heel de stad door. Maar.... als je een Koningin bent, en als zoodanig hebt op te houden je rang van Koningin - en als je reist met een gevolg achter je aan, en met den directeur van het Kabinet, Mr. Stoop, vóóraan in dat gevolg, zie, dan vind ik dat het *niet* meer ligt op je weg om zelve je tasch met ‘staatspapieren’ te dragen. Dan wordt die daad juist 't tegendeel van eenvoudig. -

En je moet behooren tot het gilde der geboren likkers, om te durven doen alsof je gelezen hebt in de harten van de aanwezige Frankforters op het perron: hun ‘eerbied’ voor dien eenvoud. -

Morgen brengen!

Ander lik-bericht.

De Prins is bijzonder opgewekt en goed gehumeurd. De gezonde natuur draagt daartoe bijzonder veel bij.

Een aardig staaltje van zijn opgewektheid kon ik hedenmorgen opmerken. Een jongen uit de streek, die aan den weg in het gras lag, met een papieren carnevalsmuts getooid, en natuurlijk den hoogen gast niet kende, werd door Z.K.H. aangesproken met de woorden: ‘Jongen, je hebt je muts precies verkeerd op’ Deze woorden werden op lachenden toon, en in het eigenaardige Duitsche dialect gesproken.

(*Vaderland.*)

Hierbij raakt je maag van streek heusch, om 't misselijke gedoe van dezen vorsten-aanbidder! En de naïveteit, waarmee hij er nog bijvoegt, dat de Prins zijn hoogst-interessante geestigheid ‘lachend’ uitsprak! - - Waar-

lijk, 't zou kostelijk zijn van onnoozelheid, indien het niet vóór en boven alles weerzinwekkend ware van slavenziel-achtigheid. -

In een derde lik-bericht - altijd van de hand van denzelfden correspondent, - die verschillende bladen schijnt te verrijken met zijn naieve ontdekkingen over wat de Prins en de Koningin ginds uitvoeren - wordt het Nederlandsche volk kond gedaan, hoe de Koningin rondwandelt in en om de Hohemark-inrichting, 'beschut' door een grijzen mantel, en hoe de Prins haar daarbij vergezelt in 'fantazie-costuum'.

Zou die onnoozele slavenziel misschien geméénd hebben, - eer het hem gelukte op de Hohemark-inrichting een vorst en vorstin met eigen oogen te beloeren - dat zulke hooggeplaatsten opstaan en naar bed toe gaan met een diadeem op 't hoofd, en een hermelijn-kronings-mantel aan, en gehuld in een admiraals-uniform?

- Uit zulke nonsens-achtigheden, als hierboven afgedrukt, moet men dat wel afleiden, dat de burgerlijk-onnoozele voorstellingen van dezen correspondent over vorstenkleedij tot hiertoe zóó waren!

En nu ten slotte veroorloof ik - die géén slavenziel ben - me een bescheiden vraag. Schatten moeten wij, 't 'dankbare' volk, de belastingschuldigen, (of we willen of niet) jaarlijks offeren voor 't plezier van door de Koningin geregeerd te worden. - Voor zoover ik weet hebben we in ons dierbaar vaderland zeer goede geneeskundige krachten, professoren en doktoren en geneeskundige inrichtingen bij de vleet. En toch - - als de Prins zich niet wel gevoelt gaat hij zijn geld verteren in 't buitenland, in *zijn* vaderland, gaat hij genezing zoeken bij de mannen der wetenschap van *zijn* geboorteland? En de Koningin reist hem na. - -

En het geld, dat *wij* offeren, wordt ruimschoots uitgegeven aan vreemden - vloeit in de handen van *Duitschers* - -

Waarom - -?

Is er een verband tusschen het bloed dat vloeit door de aderen van onze van 'vreemde smetten vrije' geëerbiedigde regeerders en deze zaak? - -

Ik vráág maar. - - -*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 31).

Tante zou wel willen toestemmen - om mij, - omdat zij mij graag aan Evert wil koppelen. Maar, aan den anderen kant, heeft ze zichtbaar de vrees daardoor, - door die erkenning van de meerdere gezelligheid aan den huwelijken staat eigen, - te zullen vernederen zichzelve, de ongetrouwd-geblevene. - -

'Och, ik weet niet' - - zegt ze daarom, ineens een beetje zuurdoend. - 'Als U nu daar tevreden bent, waarom zoudt U dan gaan veranderen van kamer!' - -

*) Den vriendelijken correspondent, die mij dezelfde uitknipsels toezond, uit een andere courant, mijn dank! Hij ziet uit het bovenstaande, dat ik hem vóór was in dezen, en reeds mijne eigene opmerkingen had gemaakt.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Evert kijkt bedrukt-onnoozel-uit-het-veld geslagen, omdat tante hem zoo zichtbaar niet wil begrijpen, weet niet wat dáárop te zeggen. -

Ik krijg ineens een ondeugenden lust hem erom uit te lachen, proest het dientengevolge uit, over mijn boterham met gesneden gerookte tong, tante's onveranderlijk Zondagsch twaalf-uur-gerecht. -

'Waarom lach je?' - - vraagt tante, bits, toch reeds uit haar humeur om 't voorval met de gedienstige. - -

'Ik weet niet - tante - zoo maar'. - -

'Je moest wat méér levens-ernst hebben' - zegt tante streng. - - 'De tegenwoordige jonge meisjes lachen om alles'. - -

Evert eet zwijgend zijn broodje. Ik voel dat hij doorziet, hoe ik mij met hem heb geamuseerd.

God, waarom ben ik nu zoo? Waarom is er altijd iets aan dezen, den trouwsten, den besten, den meest-belangeloozen mijner vrienden, dat mij irriteert, prikkelt tot onwil jegens hem? -

Kan hij het dan helpen dat hij klein is, en niet knap van uiterlijk? Wegen zijn vele innerlijke eigenschappen van geest en hoofd en hart niet ruimschoots daartegen op? - -

Neen, neen, *dat* is 't 'm ook geenszins! Ik ben overtuigd dat ik heel goed op een zoogenaamd leelijken man zal kunnen verliefd geraken. Ik vind zelfs het gewone damesgenre van wat men noemt 'mooie mannen' altijd beslist antipathiek.

Ach neen, 't is enkel dat eene, dat met geen woorden te omschrijven is, dat ik hem nu eenmaal niet liefheb. De beroering van zijn handdruk laat mij koud. Ik weet dat ik zou rillen als hij mij zou zoenen. Om van de rest niet te spreken....

En, ineens, terwijl we daar met ons drieën zitten aan tante's keurig-gedekte koffie-tafel, met het wit damast, en het wat ouderwetsch aandoend koffie-servies, en de schaaltjes met

gesneden tong en rookvleesch, en het krentebrood op een broodplank, en 't Haagsch ontbijt in 't midden in den brood-bak, en, tusschen Evert en mij in, een op ouderwetsche manier gladgestreken boter-vlootje, ineens denk ik mij een andere huiskamer straks, en Evert en ik alleen daarin, tegenover elkaar op dezelfde wijze, met moderner meubels dan hier, heelemaal naar mijn smaak, want ik weet dat Evert mij in alles vrij zal laten, en met lichter kleuren van behang en van gordijnen om ons heen, zooals ik 't graag heb, en met geen platgestreken botervlootje meer, maar de frissche, lekkere, op ijs koel gehouden hôtel-bolletjes van 't buitenland, en met een Engelsch-gemutst, zwart-gekleed dienstmeisje om ons te bedienen.... O ja, 't zou wèl prettig, wel genotvol zijn, zoo'n comfort elken dag! Evert kan het zoo goed betalen, en... wil het zoo graag betalen - voor mij!

Ze zeggen immers allemaal, de heele familie de Brienne, met somber eigengerechtig hoofdschudden, dat ik een luxe-kindje ben, - nemen mij 't kwalijk dat ik, zijnde van hun ras, daarmede óók heb geërfd hun rijkelui's behoeften, hun rijkelui's neigingen, hun rijkelui's smaken, waarin ik ben opgevoed jaren en jaren lang. - -

't Bloed van mijn moeder, van mijn jong-gestorven, in weelde grootgebrachte moeder vloeit daarenboven óók in mij, heeft zich in mij vermengd met dat van de aristocratische de Briennes, waarin, - hun naam zegt het - een druppel fransch hugenoten-bloed vloeit....

Als ik een luxe-kindje ben, kan *ik* het dan helpen? Is het *mijn* schuld zoo misschien de erfenis van 't fransche, lichtzinnige, vlugstroomende bloed rijkelijker is geworden in mijn aderen, dan dat van het trager-stroomende hollandsche? - -

O, geen finantieele zorgen, en altijd overvloed en gemak om je heen, van alles wat je maar wenscht, en 't wit damast, en 't oud-porselein, en de zilveren vorken en lepels, en de onberispelijke bediening, alles in één woord van de zoete dagen van weleer, van het te vroeg verloren ouderlijk huis.... dat alles opnieuw terug te hebben voorgoed, - wàt heerlijk zou 't zijn, wàt heerlijk!....

Maar... maar... Evert en ik zullen elkaar niets te zeggen hebben, ik althans niet aan hem! Zwijgend als nu zullen we tegen elkaar over zitten, hij, de ver van mijn zieleleven afstaande, eng zijn-eigen-weg-afgebakend-hebbende geloovige, en werker voor ‘de goede zaak’, ik het met mijn illusies en levensplannen en vage droomen vervulde wezen, ‘niet als de anderen’, dat ik nu eenmaal ben.

O! 't zal innig vervelend zijn, op den duur, zulk samenleven! Hij zal me irriteeren, als nu, zonder het te kunnen helpen, door zijn gezicht, zijn figuur, zijn kleeding, zijn woorden, door alles in een woord.

En ik zal hem dankbaar moeten zijn toch, - omdat hij me immers alles gaf! - -

Misschien echter zal ik er aan wennen van lieverlede! Anderen trouwen óók wel zonder hooge liefde.

Evert is de beste, eerlijkste, oprechtste vriend, die er bestaat. En ik acht hem; ik acht hem zoo heel waarachtig. - -

Maar dan....

O God, dan wordt het avond. En dan zie ik de intimiteit van een slaapkamer, waarin we beiden zullen verdwijnen. - -

Dáár ook zullen het lichte, teere, witte meubeltjes zijn, naar mijn smaak, met véél verguld, en met zachtblauwe kussens, en met een élégante toilettafel, met mijn eigen mooie oude zilver-artikelen erop gearrangeerd. - -

En 't plafond geschilderd, met fijne-broze blauwe nuances van vreemdsoortige bloemen en tropische vogels - -

Maar de rest! Wat dan komt! - -

God - o God! - - Verbeeldt je! - - Dat nooit - - nooit - - nooit! - -

Ik kan niet - - Ik kàn me niet verkoopen. -

'Je bent weer veel te dun gekleed' - valt tante uit, die me ineens ziet huiveren van een zenuwrilling. -

Ik schrik ervan op; uit mijn geestelijke afwezigheid weer teruggeroepen in de werkelijkheid om me heen, van 't koude proza van m'n ongewisse toekomst, van meisje zonder geld, dat hier slechts tijdelijk toeft in een zonder-zorgen-weelde-omgeving, waaraan ze zóó zeer behoefte heeft, omdat ze er in opgroeide. Tegelijk bevestigt Evert, bezorgd kijkend naar m'n blouse, die aan den hals een doorzichtig tulle inzetstuk heeft, waardoor mijn huid heengluurt:

'Nietwaar, freule, dat vind ik ook. Met ons ongestadig hollandsch weer moest Kate werkelijk méér rekening houden, dan ze doet. En dan, dat ze nooit overschoenen draagt!' -

Want Evert, practische hollander, heeft geen oog voor élégantie, zoodra die in strijd raakt met 'de zorg voor je gezondheid'. Evert is de prozaïsch-volmaakte echtgenoot, die zijn vrouw eigenhandig in olifant-achtigmakende bouffantes en shawls zal wikkelen, en hare voeten zal verlompen met klotsblokken van overschoenen, onbekommerd om hare verleelijking daardoor, als 't maar 'gezond' is.

Het prikkelt me dat hij over me spreekt op een toon alsof ik een beetje zijn eigendom ben. Tenminste, zoo voel ik het, in m'n onrechtvaardigheid tegenover hem, en ik snij zijn verdere goedgemeende bemerkingen dus af met een ongenadig:

'Wat heb jij nu voor verstand daarvan! -

Ik bemoei mij immers ook niet met jou kleeren!' - -

'Ik wou dat je het deedt' - - antwoordt Evert binnensmonds. 'Ik zou 't heusch in dankbaarheid van je aannemen'. - -

- - 'Merci hoor! Ik heb wel wat anders te doen' - weer ik af. - -

'Jullie moeten me niet kwalijk nemen dat ik wat haast maak' - komt tante er tusschen - 'Ik moet naar de Zondagsschool - - en eerst nog alles afwasschen en opruimen.' - - Geagiteerd staat ze al overeind, grijpt naar heur groote, donkere huis-overschort. - -

'Zal ik U helpen - tante'? - -

Ik bied het aan zonder animo, 't weigerend antwoord al vóóruit wetend. Tante behoort immers tot de huisvrouwen, die alles altijd 'liever zelve doen', dientengevolge, óók als zij gasten hebben, nooit rustig zitten, maar steeds heen en weer dribbelen, en een geest van ongezelligheid en onrust daardoor om zich heen verspreiden, terwijl hare dienstboden - als logisch gevolg hiervan - dientengevolge steeds even onhandig en schutterig en in zelfvertrouwen tekortkomend blijven.

Ook nu komt de reeds vooraf door mij geweten terugwijzing:

'Neen, dank je kind, dat doe ik liever allemaal zelf; - houdt jij maar zoolang meneer van der Voort gezelschap in den salon. Dan gaan we straks allemaal samen weg.' - -

Want Evert, plichtmatig, discreet, wil reeds nu afscheid nemen. Maar tante's uitnoodiging, tot dit tête à tête nog even met mij, lokt hem tot blijven. - -

't Kan mij niet schelen! Ik ga hem vóór naar den kouden salon, en vlei me huiverig op de ouderwetsche sofa. - -

'Heusch Kate' - begint Evert weer - een boek nemend van de salon-tafel, waarop, op ouderwetsche manier, enkele pracht- en plaat-werken liggen verspreid, - 'de Kinderen der Zee,' van Beets, heeft hij in de hand. - - - 'Heusch Kate - je moet je warmer kleeden - 't is niet verstandig' - -

'Toe, laten we mijn kleeding nu maar laten rusten - - 't is meteen goedkoop in elk geval - als je niet veel ondergoed draagt', - probeer ik af te leiden door te schertsen. - Hij *is* toch goed en hartelijk; daar gaat niets van af. Wezenlijk, ik voel dat ik hem oprecht waardeer in dat opzicht. -

Hij houdt, onhandig, 'de Kinderen der Zee' steeds vast, terwijl hij, zonder te zien, op de platen erin gedachtenloos turend, ineens vraagt:

'Zeg, Kate, je zei daareven, net toen je tante binnenkwam, dat je - - dat je - - van hier weggaat - - binnenkort. - - Is het indiscreet te vragen wáárheen? - - Wat je van plan bent?' - -

- - 'Neen, heelemaal niet. - Ik ga mijn goed geluk probeeren als auteur. - Je weet dat ik een beetje succes heb gehad - dat ik vast werk kan krijgen als journaliste. - - Dus, ik ga me établisseeren. - -'

'O Kate!' - -

't Komt als een uitroep van pijn over zijn lippen! - Ik zie dat hij de beslissende vraag op de lippen neemt. - - En ik wil haar niet hooren - - ik wil niet - - ik wil hem niet als vriend verliezen. - -

'Wat is daaraan nu voor bijzonders! - - Ik kan toch niet hier blijven bij tante, dat spreekt immers vanzelf' - begin ik zenuwachtig dóór te ratelen, als om hem het spreken te beletten. - 'De heele familie ergert zich aan mijn boeken, maar vindt meteen toch dat ik m'n eigen brood moet verdienen. Hoe ik dat doe kan haar niet

schelen, als ik maar niet ten hunnen laste kom. Desnoods als publieke vrouw - - - als ik dat maar niet doe in den Haag, maar natuurlijk ergens ver-weg, in Nice, of Monte Carlo, of liever nog in Zuid-Amerika. En dan, dat spreekt vanzelf, onder een anderen naam.' - -

'Kate!'

Er klinkt weer dezelfde toon van ingehouden pijn uit zijn stem.! Ik voel hoe elk mijner bittere harde woorden indruischt tegen zijn opvatting van de familie-tradities, tegen zijn vast geloof, tegen zijn eenzijdige hollandsche begrippen van zulke dingen niet hardop mogen uitspreken als je een ongetrouwde vrouw bent. - - - -

En toch heeft hij me lief; ondanks 't groote verschil tusschen onze karakters wil hij me als voor mij-zelve redden met zijn groote dragende, trouwe man-liefde! - - Kon ik die maar beantwoorden! - - Kon ik 't maar! - - -

En ik ga vóórt, - in mijn angst dat hij méér zal zeggen, - hem opzettelijk pijn te doen door mijn uitvallen: 'Waarom zou ik niet dien kant uitgaan - - - zoo goed als mijn nichtjes! - - Of weet je dat soms niet, dat ik twee nichtjes heb gehad, freules van Heefde van de Waal - van m'n moeders kant nichtjes, - die allebei liefjes zijn geweest van onzen geëerbiedigden Koning, wijlen Willem nommer zooveel!? - - Zie je, ze verkeerden namelijk ineens, net als ik, in de benarde omstandigheden van een rijk meisje zonder geld. - En ze hadden niets geleerd. En ze waren veel te voornaam om iets te gaan uitvoeren na den dood van mijn zóógenaamd rijken neef van Heefde, die hen niets achterliet. En toen heeft hun broer, - kamerheer en vertrouwde van voormelden Willem zóóveel, - hun versjacherd aan zijn hoogen meester en vriend. En je begrijpt wat een eer dat was voor de heele

familie, - - zoolang de vorstelijke beschermer leefde! - Als je 't liefje bent van een vorst, en tot de hofkringen behoort, dàn kan je immers leven als een publieke vrouw, en toch blijf je dan gedistingueerd, en aristocratìsch, en in je stand! - Maar daarna is de ‘schande’ gekomen! Want de vorstelijke beschermer is de weg van alle vleesch gegaan! En daarmee was de heerlijkheid ineens uit! Gespaard hadden m'n nichtjes niet. Dus, toen zijn ze naar Monte Carlo getogen, als demi-mondaines van beroep. Nu, en je begrijpt, toen waren ze ineens voor de heele familie ‘verlorenen’, ‘gevallenen’ geworden! M'n oom is een harer nog eens tegengekomen dáár; en hij, oom Willy, was er heel gechoqueerd van dat ze hem toen durfde groeten! Stel je voor, zulke schepsels! - Maar ik vind het met dat al toch heel discreet van hen, dat ze zoo ver weg zijn gegaan, niet hier in den Haag zijn gebleven. - - *Dat* konden ze alleen maar zich permitteeren toen ze aan 't hof-zelf een - laat ons maar zeggen - ‘zeer bevoorrechte’ positie innamen. Toen strekten ze der familie tot een wàre voornaamheid immers - - - in 't zelfde beroep.’ - -

Hij heeft al een paar maal gepoogd mij in de rede te vallen. - Nu, bijkans driftig, legt hij mij de hand op den mond:

‘Zwijg toch - - je weet zelf niet wat je zegt in je bitterheid’ - keurt hij streng af. ‘Zulke léélijke woorden moesten niet over je lippen komen! - - “Lief je”’ - -

‘“Maîtresse” - had ik moeten zeggen, dat klinkt höffähiger’ - val ik uit, boos, en toch onder den indruk van zijn beslist optreden. - Zóó mag ik hem; als hij zoo flink doet, zoo kordaat beveelt! - -

Maar tante heeft de deur van den salon geopend, gezien hoe dicht hij bij mij was een oogenblik - - ziet óók ons beider opwinding. -

Hare oogen vragen, - - blij-hopend. - -

Ik sta op:

‘Ik ga me klaarmaken’ - zeg ik, haar verlegen voorbij loopend. -

Als ik weer binnen kom zit tante, haar hoed reeds op, in haar Zondagsschool-schrift te lezen, en bladert Evert, nog steeds staande, zonder te zien, in ‘de Kinderen der Zee.’ -

Ik begrijp hoe tante hem heeft gepolst, en hoe zij vernam van hem, dat het beslissende woord nog steeds niet is gevallen. Haar gezicht heeft dientenvolge thans een onwelwillende, teleurgestelde uitdrukking:

‘Wat heb je altijd lang werk!’ - knort zij, in een onredelijke behoefte mij iets onaangenaams te zeggen, omdat hare toekomstplannen met mij door mij niet begunstigd worden. ‘Komaan - - 't is hoog tijd.’ - -

- Op de stoep neemt Evert van ons afscheid, ziet mij daarbij, als om vergeving vragend, aan:

‘Houdt je maar goed - tot ziens’ - zegt hij met een bijzonder krachtigen handdruk. - -

‘Een flinke man - iemand uit één stuk!’ - oogt tante hem, lofzingend, achterna - -

‘Ja, ik mag hem óók graag’ - beaam ik, uit een zoo volle overtuiging, dat tante weer hoop krijgt, zachtzinniger gestemd daardoor, druk begint te praten over 't dienstmeisje, - dat ze wel niet zal kunnen houden - - met den besten wil ter wereld niet - - 't is zoo'n onnadenkend, ondankbaar schepsel! - -

Ik laat de heele litanie, die ik uit mijn hoofd ken, tengevolge van de vele dito voorgangsters, geduldig over mij heen gaan, mijn gedachten ver weg.

Boven ons schijnt de zon flauwtjes heen door de grijze stalen winterlucht. - De Vijverberg ligt statig aristocratisch, met zijn tot banale bluffende kantoor-weelde vervlakkende huizen, waartusschen de overblijfselen van de deftige grootheid onzer voorouders nog slechts schaars te zien zijn. - 't Zondag-publiek beweegt zich, ietwat gebogen om den fellen wind, naar hollandschen aard, onélégant over den breeden, te leegen weg. Een paar auto's, die ons voorbij tuffen, een enkel eigen rijtuig, hier en daar, kunnen niet goed-maken den melancholischen indruk van vervallen grootheidsdagen, welken Vijverberg en Voorhout, waarover we nu ons voorthaasten, wekken.

En ik denk ineens aan God - de God die over dit gekke, kleine, armzalige dingetje, dat aarde heet, regeert, en over Wien tante straks op de Zondagsschool heel precies zal gaan vertellen, aan de haar niet-begrijpende kinderen, hoè Hij is, en wàt Hij wil, en wàt Hij niet wil, en hoe Hij zal oordeelen, en vèroordeelen, en hoe Hij zal regeeren. Enz. Enz. - -

En ik vraag mij af, of die God, als Hij werkelijk bestaat, niet moet schaterlachen van bitteren spot om het zóógenaamd 'den Heere dienen', dat overal op aarde geschiedt - - - in Zijn naam! - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.

Hooggeachte Redactrice.

Vergun mij s.v.p. even te antwoorden op een ingezonden stuk aan mijn adres van den heer J. v.d. Schenk in no. 30 in Uw geëerd blad.

Genoemde heer zegt mij '*te kennen*'. Ik wil aannemen, dat de heer v.d. S. mij wel eens bij gelegenheid in een of andere vergadering gezien of gehoord heeft. *Persoonlijk* kent hij mij *niet*, anders toch zou ik hem ook kennen. En dit is *niet* het geval. Ik ken noch in Delft, noch in eenige andere wereldstreek iemand die Van der

Schenk heet. En uit het vervolg van dit mijn antwoord zal, hoop ik, blijken, dat ik waarlijk geen reden heb mij over dit kennis-gemis te beklagen. En wel om deze reden: De heer v.d. Schenk eindigt zijn stuk met den volzin:

Wat zou de heer Visser b.v. zeggen van iemand die bovenstaande ernstige dingen schreef en die, na op een vergadering enz. enz. enz... in een café ging ruziemaken en vechten... met kellners nog wel?...

En dan volgt de snijdende tyrade:

'*Doe naar mijn woorden, maar niet naar mijn daden.*'

Welnu, geachte Redactrice, ik vrees geen onderzoek naar mijn daden, ook niet naar die daden, waarop de heer v.d. Schenk zoo blijkbaar doelt.

'In het vorig, nu pas verstreken jaar, ben ik slechts *éénmaal* in Delft geweest, heb slechts éénmaal daar ter plaatse in een café een kop koffie en een broodje gebruikt. Op dien avond bediende mij een dikke kellner, die een half blinden hond voortdurend mishandelde, tot groot vermaak van een paar heeren (?) (was de heer van der Schenk daar soms bij?). Met dien kellner heb ik niet gevochten, ook geen ruzie gemaakt. Ik heb hem alleen een draai-om-z'n-ooren gegeven. Hij deed niets terug. Dat durfde hij niet. En de 'heeren' namen zijn partij niet. Dat durfden zij niet. Ik heb in Delft slechts één vriend, die ik dien avond nog sprak. Ik vertelde hem, hoe de kellner dien half-blinden hond met de punt van het servet in de oogen sloeg, herhaalde malen, zoodat het dier, dat hem, vanwege zijn slecht gezicht, niet zag aankomen, het uitschreeuwde van pijn. Ik vroeg hem, als man der wet, of daaraan niets was te doen, zonder hem evenwel te vertellen dat ik den onverlaat een kastijding had toegediend. Die vriend zond mij een paar dagen later, met een opgetogen brief een exemplaar van '*De Delftsche Courant*', waarin het geval werd beschreven, zooals Gij, geachte Redactrice, het hier van dit origineele uitknipsel lezen kunt, aan U de vrijheid latend het al of niet over te drukken.

In een café hier ter plaatse. Een zwarte poedel scharrelt door de zaal. Een reusachtige kellner, breed gezicht, gespierden nek, lang voorhoofd, bedient. Komt de hond hem voor de voeten dan wordt het dier vrij onzacht weggeschopt - dan jankt de hond - dan lacht de kellner - dan grinniken een viertal 'heeren' aan een tafeltje in den hoek. Heeft de kellner niets te serveeren dan vermaakt hij zich uitsluitend met den poedel - dan neemt hij zijn servet en beijvert zich het dier, bij wijze van schietoefening, met de punt van den doek in de oogen te mikken. Slaagt die manoeuvre, dan jankt de hond, dan lacht de kellner, dan verkneukelen zich de 'heeren' in den hoek. om het geschreeuw van dat 'kreng met de etteroogen.'

Bij een tafeltje aan het raam zit, over een courantje gebogen, een tenger heertje, in losse dracht - een colbertje over een sporthemd, een zwierige flipperdas, donkerblond haar, van voren gescheiden, een blonde snor, een vlok onder den lip, zachtblauwe impressie-oogen, met lange, bruine wimpers. Een lijvige boekentasch naast zich op tafel, - een agitatortje, socialistje, anarchistje misschien. Hij blikt in z'n krantje, maar leest niet - daarvoor zijn de wimpers te zeer dichtgeknepen, neergeslagen. Af en toe gaan ze even, heel even, wijd open. Dan flitsen die oogen

rond-groot naar den hond, den kellner, de ‘heeren’ - heel even maar, om terstond weer in het krantje te staren.

De poedel snuffelt door de zaal, stoot zich nu en dan den kop tegen een tafelpoot - scharrelt onder het tafeltje aan het raam.

De kellner komt aanwaggelen, lachend naar het heertje bij het raam, zoekend den hond - het servet gereed. Hij mikt, mikt... en raakt even met 'n tip van den doek den pantalon van het heertje...

Het heertje staat op, heel kalm en... ‘pats!’ ‘pats!’ ‘pats’ met de vlakke hand.

De kellner stottert, beeft over al z'n leden, retireert achter 't buffet - één wang vuurrood, de andere melkwit.

Het heertje lacht hardop, wendt zich tot de nu zwijgzame ‘heeren,’ terwijl alles aan hem kalm is, behalve de oogen die rollen langs de kachel, langs stoelen en bierglazen als zoekend naar iets vernielbaars.

- Lachen de heeren nu niet om dien slungel?!

Maar de ‘heeren’ zijn opeens fatsoenlijke lui geworden - hooren de vraag niet - negeeren den ‘vechtersbaas’ met een air van voornaamheid. Eerst wanneer het heertje met een bitter ‘plebs’ vertrokken is, hervinden ze hun moed in een glas bitter.

- Ze wilden natuurlijk geen drukte maken

Dat vond de kellner ook. Hij was in de zaak, maar anders... anders...

En hij keek schuw naar de buitendeur, waardoor het heertje vertrokken was.

't Was immers ook maar een poedel.

Op dit courantenbericht heb ik alleen maar deze aanmerking, dat de berichtgever wel wat dweept met verkleinwoordjes wat mijn persoon betreft en dat hij omgekeerd te zeer geïmponeerd schijnt door ‘de reusachtige grootheid’ van den kellner. Hij had wel een dikken buik, maar dat was blijkbaar het gevolg van overmatig biergebruik. Hoe dit zij - ik laat het ter beoordeeling aan de lezers over of de voorstelling des heeren v.d. Schenk, als hadde ik iets gedaan waarover ik mij te schamen had, de juiste is.

Voorts geloof ik, geachte Redactrice, dat het U na het bovenstaande, wel niet verwonderen zal, dat ik verder geen enkel woord meer aan 's heeren v.d. S' stukje wijd.

Met dank voor de opname,

Uw d w.

's-HAGE, 28 Jan. '13.

H. VISSER.

II.
's Gravenhage, 31 Januari 1913.

Geachte Redactrice.

De Heer Paul Offenberg (Ged. Wiss. II. H.L. van 29 Jan. 1913) zal misschien nog veel boozer zijn als hij mijn andere stukje ‘*Een vreemde boel*’ zal gelezen hebben; daarin spreek ik toch van een ‘aardig tuinpark, met wat de planten aan *afval* leveren van vele onzer fraai aangelegde pleinen en parken.’

Laat ZEd. gezegd zijn, dat ik zeer veel houd

van fraaie tuinen en parken, maar, dat ik 't bespottelijk en geld weggooien vind, dat de stad Den Haag, waar de belastingen zoo schrikbarend stijgen, groote sommen besteedt of zou besteden aan kostbare plantages achter een huis, dat vrijwel *onbewoond* is, en waarvan de tuin nimmer betreden wordt dan door den concierge en familie, en dit jaar alleen met het oog op het vredesgedoe, misschien een paar maal door de feestvierende autoriteiten zal betreden worden.

Maar geld weggooien komt er in Den Haag niet op aan. Nu immers zal teruggekocht of aangeschaft moeten worden, wat *ver*kocht of weggegeven is, als de Schouwburg weder heropend wordt. Kampen is er heilig bij.

Voor deskundigen tuinaanlegger geef ik mij niet uit, maar als men weet, dat een gezonde Geranium in Augustus wel 20 stekken geeft, en een zaadje van O.I. Kers wel 100 zaadjes, en het Sedum Tabarium groeit als onkruid, dan zijn, zoo voortgaande, voor 25 gulden heel wat bloembedden te vullen.

Wie zal achter de nieuwe Raadhuis-woning meer wenschen? Wie der belastingbetalenden kijkt er naar, of kan het moois zien?

A.J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Over Vrouwenkleeding.*)
II.
Voor Cora.
(*Zie Holl: Lelie van 14 Aug: j.l.*)

In het eerste artikel werd door mij een onderscheid gemaakt tusschen die vrouw, van wie men verwacht dat zij moeder zal worden, en die andere, die reeds heeft afgerekend met eene toekomst van vruchtbaarheid. Van de eerste categorie moet men m.i. *eischen*, als een noodzakelijk gevolg van haar hooge roeping, dat zij daaraan ten offer brenge hare egoïste ijdelheid van vóór alles een slank jong-meisje-figuurtje willen behouden, terwijl daarentegen de laatste alleen aan haar eigen-ik verantwoording schuldig is hoè en in welken geest zij zich wil kleeden.

'*Daarin hebt U gelijk*' - aldus antwoordt mij Cora in een brief van 18 Nov. j.l. - '*maar*, *juist omdat die ongetrouwde*, *en van middelbaren leeftijd zijnde vrouwen zoo dikwijls bewondering en belangstelling opwekken*, *daarom is het voor de jong-getrouwde vrouwen dubbel-moeilijk om hunne mannen te blijven boeien. Menig vrouwtje is daardoor wel genoodzaakt een zoo slank mogelijk figuur te houden en even hard met de onverstandige mode mee te doen als hare ongetrouwde zusteren, hare huishouding zoo beknopt mogelijk in te richten, om zoo lang mogelijk aan sport te kunnen blijven doen. Die wedstrijd onder de vrouwen maakt menig huwelijk ongelukkig*'. -

Zou het werkelijk zóó zijn, zou werkelijk de vrouw, de moeder, die zich toont een liefhebbende (*niet* enkel een *verliefde*) echtgenoote en een zorgvolle, verstandige moeder, op den duur versmaad worden voor de korte, voorbijgaande attractie, die een élégante, bevallig-gekleede verschijning zonder eenigen twijfel uitoefent op den man? Mij dunkt, de voorbeelden zijn te over, die het tegendeel bewijzen. Gelukkig!

*) Tengevolge mijner ziekte, en de daarop gevolgde overstelpende drukte, moest het vervolg van artikel I tot heden blijven wachten.

Tijdelijk, voor een korte pooze, moge misschien de man zich door een andere laten boeien, *te veel* laten boeien zelfs, maar toch, indien hij dagelijks ondervindt den nooit genoeg te waardeeren schat van een waarachtig ècht thuis, hem toebereid door zijn eigene vrouw, dan zal hij - ik ben ervan overtuigd - het haar niet euvel duiden, dat zij met de jaren wat dikker, door de zorgen voor 't gezin wat minder modieus is, dan in haar jonge-meisjes-tijd. Hij heeft haar dan liefgekregen; waar hij oorspronkelijk misschien alleen verliefd was.

Ik herinner mij een onlangs in alle couranten meegedeeld echtscheidingsproces uit Breslau, van een rechter, die echtscheiding aanvroeg en verkreeg, op grond dat zijn vrouw - om slank te blijven - te veel aan sport deed. Toen hij haar huwde was zij een mollig, naar zijn smaak zeer begeerlijk figuurtje. Echter, na eenige jaren, greep de mode-woede haar aan. Zij wilde Parijsche actrice-toiletten, berekend op slangachtig dunne persoontjes, gaan dragen, en zij had de wilskracht - eigen alleen aan de hare ijdelheid boven alles stellende vrouw - van tot dit doel bijna den ganschen dag te tennissen, en te wandelen, zich ongeveer alle spijzen te ontzeggen, enz. Met het gevolg dat zij inderdaad slank en tenger werd als een broze Lelie, maar, door die gedaantewisseling, meteen alle aantrekkingskracht voor haar man verloor - die, op *dien* bepaalden grond, echtscheiding verlangde, - een door de rechters in Breslau als *wettig* aangenomen grond.

Cora moge daaruit zien, hoe zij zich wellicht vergist indien zij meent dat slankheid-per-sé, en sport-beoefenen-per-sé voor den echtgenoot zulke absolute voorwaarden zijn zouden tot bekoord-blijven van het uiterlijk zijner vrouw. Echter - met dat al schijnt het mij toe dat de gehuwde vrouwen, en ik denk hier speciaal juist aan vele jonggehuwden onder hen, heel wat meer konden doen om hare schoonheid te behouden, dan

zij gewoonlijk doen - - omdat zij, bijna van den eersten dag af van haar engagement, als het ware afficheeren: Ik heb een man veroverd, en nu kan 't mij niet meer schelen hoe ik er uitzie.

Kent Cora ze niet even goed als ik, de jonge meisjes en vrouwen, die, vóór haar huwelijk en haar engagement, altijd er uitzagen naar de allerlaatste mode, maar die daarna zich plotseling niet meer bekommeren om juist al die kleinigheden, die ten slotte *maken* het bekoorlijke aan het uiterlijk van een vrouw - enkel en alleen omdat zij veel te veel overtuigd zijn dat niet meer noodig te hebben, daar 'hij' immers, so wie so, tòch verliefd is!

Die overmoed wreekt zich dan later.

Later, als de heupen zijn uitgezakt tengevolge van het 's ochtends rondloopen zonder corset, in een onbevallige peignoir, later als de gelaatskleur hare frischheid verloor omdat de jonggetrouwde echtgenoote geen lust had behoorlijk beweging te nemen door wandelingen in de open lucht, zie, dan komt er wel eens een tijd waarin de zich plotseling verwaarloosd-gevoelende ontdekt, hoe zij haren eersten invloed van charme op haren echtgenoot verloor, hoe hij oplet dat mejuffrouw deze er zoo goed uitziet met dien hoed, en dat mejuffrouw die - die toch is van den leeftijd zijner vrouw - er veel jonger blijft uitzien dan deze, enz. En zie, dan wordt zij jaloersch en bitter. En geeft de schuld van hare verwaarloozing aan de coquetterie der ongetrouwde zusteren - in plaats van aan zichzelve.

Neen, denk niet, lieve Cora, dat ik die coquetterie van de ongetrouwden ontken. - Geenszins. En ik denk daarbij niet alleen aan diegenen die opzettelijk -, omdat zij plezier hebben aan kwaad-stichten en flirten - hare netten uitwerpen, en hare verleidingskunstjes met leelijke nevenbedoelingen uitoefenen, - neen, ik geef U volkomen toe, dat ook de in dit opzicht niets werkelijk *kwaads bedoelenden* toch niet kunnen noch zullen nalaten om zich - als zij met mannen in aanraking komen - op haar voordeeligst voor te doen.

Maar ik vraag U in gemoede - U die zelve een getrouwde vrouw zijt, en daarom aan geen preutsche ontkenning der waarheid U zult schuldig maken waar het de niet te loochenen aantrekkingskracht der geslachten over en weer tot elkaar geldt - ik vraag U, lieve Cora, hebt gij, of welke getrouwde vrouw ook, het recht haar, de ongetrouwden, dat kwalijk te nemen? - Is zij, de ongetrouwd-geblevene, - met-of-zonder haren vrijen wil doet er niet toe in dezen - niet reeds als zóódanig een misdeelde, een verstokene van 's levens rijkst genot? Wilt gij haar nu óók nog de verplichting opleggen dat zij, - enkel om hare meer-bevoorrechte getrouwde zusters te believen, - zichzelve leelijker te gaan maken dan noodig is, onbevalliger, dikker, ouder? Haar maagdelijk-gebleven-zijn brengt voor hare gezondheid - vraag het elken dokter die éérlijk is - uitteraard heel wat nadeelen mede. Maar ook, - in sommige opzichten -, voordeelen van uiterlijk, speciaal wat betreft langer een jong figuur of een frisch gelaat behouden. Mag zij die haar door de natuur-toebedeelde gaven niet laten uitkomen op het voordeeligst, er niet van genieten tot haar eigen en anderer vreugde? Moet zij zich in het zwart kleeden, of met ouder-makende hoeden en japonnen, die als het ware zouden accentueeren haar verzuurdheid van niet-getrouwd-zijn? Neen, zoolang zij blijft binnen de grenzen van het betamelijke en het *wezenlijk*-mooie (en m.i. begaat de hedendaagsche mode in die beide opzichten heel gróóte flaters) zoo lang geef ik haar groot gelijk dat zij er een lust en een genoegen in vindt zichzelve zóó te tooien, dat zij een bekoorlijken, beminnelijken

aanblik oplevert, voor elkeen, maar, daardoor, uitteraard, in de allereerste plaats, voor den man - die haar anders, en onpartijdiger beschouwt dan hare eigene sexe 't haar doet, juist *als* zij er goed en knap uitziet.

Het is aan de echtgenoote, de moeder, zelve, haar eenmaal verworven bezit, den echtgenoot, den vader harer kinderen, voor zich te blijven *veroveren*, dag aan dag. Dat *dit* hare eerste, hare duurste plicht is, dat vergeet zij m.i. veel te veel. Zij rust als het ware op hare lauweren na de behaalde overwinning; zij is ervan overtuigd, nadat 'hij' haar vroeg, dat hij voortaan steeds zal blijven, ook *in* het huwelijk, haar nederige bewonderaar. En zij vergeet daarbij dat zij in het dagelijksch leven een geheel andere is en wordt - speciaal door haar moederschap - dan zij was toen hij haar ten huwelijk inleidde als jong meisje, en dat zij dàárom - en óók omdat hij dagelijks in aanraking komt met andere vrouwen, mooier, jonger, coquetter, bekoorlijker, verleidelijker, - altijd opnieuw genoodzaakt is voor haar huwelijksgeluk te *strijden*, - in de allereerste plaats door haar innerlijke deugden, door haar zich weten onmisbaar te maken als zijn gade, zijn steun, zijn 'hulpe tegenover hem', maar in de tweede óók door haar trachten te blijven naar het uiterlijk

een innemende, welverzorgde, aantrekkelijke verschijning - met wie hij - om het zoo maar eens uit te drukken - ‘voor den dag kan komen.’ -

Neen, ik vind de zich rijgende, de zich als jong-meisje-tooiende moeder noch sympathiek, noch bekoorlijk. En ik geloof óók niet dat haar eigen man haar dat vindt - al kijkt hij ook nog zoo graag oogenblikkelijk, voor een pooze, naar àndere, zich rijgende, en zich te jeugdig kleedende vrouwen. Maar ik heb in mijn leven heel wat echtgenooten en moeders gezien, en zie haar nog steeds, die zich verleelijken door zich te verwaarloozen, die het niet kan schelen, of een tand breekt, inplaats van een nieuwen te laten inzetten, en die het te lastig vinden heur haar zorgvuldig op te maken, en die 's ochtends door huis sjouwen in een onélégante peignoir, of in een vuile blouse en een slecht-zittenden rok. Niemand ziet haar immers - aldus redeneeren zij - (want, na haar huwelijk, is haar man voor haar gelijkstaande geworden met ‘niemand’). Komt er straks visite, of moeten zij uitgaan, o zeker, dan ontwaakt er in haar iets van de behaagzucht elke vrouw eigen, en gaan zij zich ‘kleeden’, niet begrijpend hoe gauw het er afgaat, het oog voor het zich weten te ‘kleeden’, wanneer men niet, dag aan dag en van den vroegen morgen tot den laten avond, op zichzelve let, o niet om op een modepop te lijken, maar wèl om in geen enkel opzicht zich onnoodig te verwaarloozen. De vrouw, die na haar huwelijk, van den eersten dag af, er op gesteld blijft zich bevallig, (ik zeg niet modieus noch luxueus, maar *bevallig*) te kleeden, 's ochtends in huis-werk-toilet, proper en eenvoudig, 's middags, naar gelang van den aard harer bezìgheden meer of minder élégant, die vrouw kan er, óók al wordt zij met de jaren wat dikker, wat huismoederachtiger, nochtans even goed blijven uitzien als hare ongehuwde, slankere zuster. Want haar siert die *bevallige* huismoederlijkheid als een kroon. Of, ik vraag U, lieve Cora, hoe komt het anders dat er van sommige oude, volstrekt niet naar de laatste mode gekleede dames, zulk een wonderbare charme kan uitgaan, óók wat den man betreft? Is het niet juist omdat heur haar, glad-weggestreken soms, of in ouderwetsche krullen opgenomen nog, steeds keurig zit? Omdat haar geenszins nieuw-modische, effen zwarte japon getuigt van zin en liefde voor onberispelijken snit? Omdat haar houding recht bleef? Omdat hare oogen behielden den blijden innemenden glans van de vervlogen jeugd-dagen? - Om die laatste reden misschien allermeest!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Wordt vervolgd.*)

Nuttige Wenken en Raadgevingen.

De tijden veranderen - en wij met hen. Het is b.v. nog niet zoo heel lang geleden dat iemand, die zenuwziek was, zich daarvoor schaamde, 't feit, als een schande, angstvallig verborg, dat óók de behandelende dokter zoo'n ongesteldheid niet met den rechten naam durfde noemen, allerminst tegen den patiënt-zelven, maar zelfs niet aan de huisgenooten.

Heden ten dage is het net omgekeerd, en stellen de meeste menschen er bijkans een eer in zich ‘nerveus’ te voelen, minstens één rustkuur reeds achter den rug te hebben, in de een of andere zenuw-inrichting, enz., enz.

In hoeverre 't vroeger beter en verstandiger was dan nu, in dit bepaalde opzicht, laat ik in het midden. Zeker is 't in elk geval echter, dat de menschen ook in andere dingen, waar het kwalen geldt van anderen aard, zich minder geheimzinnig toonen

dan vroeger, en m.i. dáárin althans blijk geven van gezond verstand. Zich laten masseeren, b.v., magnetiseeren, aan heil-gymnastiek-doen, enz., ziedaar o.a. dingen, die in vroegere tijden verborgen werden gehouden zelfs voor de naaste omgeving, als gold het iets mysterieus; terwijl daarentegen tegenwoordig niemand zich er minder om acht, indien hij of zij in zulk een opzicht geneeskundig moet worden behandeld, - en daardoor blij is een of ander goed adres te krijgen, of te mogen geven.

Goede adressen! Dat is 't 'm juist! Het ligt in den aard der zaak dat er dientengevolge een geheel heirleger van masseurs en masseuses, van leeraren en leeraressen in heilgymnastiek, en aanverwante vakken, enz., enz., is ontstaan, waaronder het dikwijls moeilijk is een juiste keuze te doen, óók al omdat de best-aanbevolenen 't soms tijdelijk 't méést druk krijgen, en dientengevolge niet altijd gelegenheid hebben nog meer patiënten aan te nemen.

Nu leg ik er allen nadruk op dat ik hier *niet* spreek uit eigen ervaring, om de zeer eenvoudige en voor mij-zelve zeer aangename reden, dat *ik* nog nimmer eene behandeling van dien aard van noode had. Toch echter durf ik met volle gerustheid aanbevelen het onderstaande adres, omdat ik weet dat be-

doelde dame *uitstekende* getuigschriften heeft, van door haar met goed gevolg behandelde lijders, getuigschriften die zij, op verzoek, gaarne wil overleggen. Het spreekt vanzelf immers dat niet iedereen zijn of haar naam gaarne openlijk in de courant vermeldt. Wie zich echter particulier wendt tot: *Mevrouw O. Lentz-Walkenhorst* die zal door haar-zelve met de meest mogelijke bereidwilligheid worden verwezen naar ex-patiënten, en naar haar-aanbevelende artsen. Haar volledig adres is: '*Mevrouw O. Lentz-Walkenhorst*, den Haag, Cornelis Speelmanstr. 50, en, Zeist, Utrechtsche straatweg 64; massage, en geneeskundige gymnastiek. De behandeling geschiedt in overleg met den huisarts.

Zooals ik reeds zeide, over de kundigheden van bovengemelde dame kan ik persoonlijk niet oordeelen, maar het is óók niet onverschillig, althans naar *mijn* meening niet, of men bij dergelijke behandelingen te doen heeft met een beschaafde, sympathiek-aandoende, aangename persoonlijkheid. En, wat dat alles aangaat, wil ik gaarne de verzekering geven, dat mevrouw Lentz-Walkenhorst op mij een zeer aantrekkelijken indruk maakte, zoodat het mij ook niet verwondert met zekerheid te weten, dat zij hare patiënten telt onder de hóógste en beschaafdste klassen van ons land.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ongestelde. - Voor U, lieve mevrouw, koos ik dit pseudoniem, omdat gij-zelve geen aangeeft, en omdat ik begrijp uit Uw brief, hoe gij een bijzondere vrees hebt voor herkenning; daarom wil ik Uw voorletters niet gebruiken, en hoop dat gij U-zelve zult herkennen hierin.

Ik begin met te zeggen, dat ik Uw angst voor koop-corsetten heel natuurlijk vind, te méér waar gij die operatie achter den rug hebt. M.i. zou het zelfs onverantwoordelijkdom van U zijn, indien gij Uw geld niet in de allereerste plaats gingt besteden aan een goed-zittend-corset, inplaats van aan een mooie japon. Ten eerste namelijk zit geen enkele japon wezenlijk mooi, zonder een first-rate-corset; en ten tweede zoudt gij dadelijk last ervan krijgen, U-zelve benauwd en ongemakkelijk gaan voelen in Uw 'mooie' bovenkleeding, indien Uw corset daaronder U ergens drukte of hinderde.

Mevrouw Derwel, *Anna Paulona-straat 19*, *den Haag*, is het adres door mij opgegeven in het door Uw vriendin bedoelde stuk, dat deze laatste las, overgenomen uit de Holl. Lelie, in het Vaderland. - Ik herhaal hier voor U, met volle overtuiging, wat ik in dat stuk zeide: gij zijt bij mevrouw Derwel in goede, welvertrouwde handen, juist speciaal óók wat aangaat Uw geval, van bijzondere-voorzichtigheid moeten in acht nemen, omdat gij zijt geopereerd, en dus een zeer verklaarbaren angst hebt voor 'rijgen'. Van zoo iets on-moderns als 'rijgen', is bij mevrouw Derwel - die van al de allerlaatste finesses op de hoogte is, - en b.v. een model hier in den Haag in den handel bracht, dat eerst een vol jaar later in 'Femina' werd ter sprake gebracht als nouveauté - trouwens in géén geval spràke. Zij wordt door vele doktoren en professoren gerecommandeerd juist om hare betrouwbaarheid en accuratèsse, en ik verzeker U, dat het U-zelve een verrassing zal zijn, hoe veel gemakkelijker en prettiger alles 'past' over zoo'n aangemeten, uitstekend corset, dan over een klaargekocht, dat niet naar Uw eigen figuur werd bewerkt. Mevrouw Derwel, Anna Paulowna-straat 19, den Haag, woont reeds sinds vele jaren hier te lande, en zij kan dus ook hollandsch met U spreken, maar zij is in hare eigene élégante verschijning dóór en dóór een

Parisienne gebleven, d.w.z. geen gekke modepop, maar eene van het goede gedistingueerde fransche type.

Ik ben benieuwd den uitslag te hooren van Uw bezoek ten harent, want, daar gij schrijft dat gij voornemens zijt U ‘aan mijn raad te houden’, zult gij mij genoegen doen mij eens te berichten of die raad naar Uw zin is geweest, - iets waaraan ik echter niet twijfel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abouné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand*

te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

S. van B. - Ik neem U Uwe opmerking in het geheel niet kwalijk. Maar ik vooronderstel dat gij het bedoelde stukje verkeerd hebt gelezen. Want, ik-zelve gebruik steeds, ook in mijn romans, vele vreemde woorden en zinnen, heb zelfs herhaaldelijk daarover er van langs gekregen, maar verkies het niet te laten, omdat ik die woorden en zinnen noodig vind in het zinverband, of passender, of mooier dan hollandsche. In het door U bedoelde stukje echter wees ik zeer uitdrukkelijk op het zóógenaamde *nationaliteits-gevoel* en de zóógenaamde *vaderlandsliefde*, waardoor datzelfde Haagsche élite-publiek, dat tegelijkertijd de winkels *dwingt* vreemde woorden te gebruiken, zich quasi kenmerkt, en, in dat *bepaalde* zinverband, wees ik er op, hoe èchte vaderlandsliefde, en ècht nationaliteits-gevoel, *uitsluiten* het juist in de Haagsche kringen zoo voornaam gevonden-wordende gebruik van vreemde woorden. Wat daarentegen mij-persoonlijk aangaat, ik leg er steeds den nadruk op noch aan vertoon van vaderlandsliefde noch aan gepronk met nationaliteits-gevoel te doen, wat mij-zelve betreft. Ik voel me een cosmopoliet, en neem van overal het goede mee, van mijn eigen land, en van het buitenland, zonder eenige pretensie van er bijzonder-'nederlandsche' neigingen op na te houden. Ook in deze quaestie ben ik dus, wat mij persoonlijk aangaat, een 'outsider'. (Daar hebt gij alweder een vreemd woord; en gij zult nog vele, uit mijn pen gevloeid, blijven ontmoeten). Daar gij geen ps: gaaft moest ik U onder Uw voorletters beantwoorden.

Pina. - Ik heb ook dit stukje aangenomen, en zal het plaatsen als no. II. Wat Uw vorig schrijven aangaat, neen, het veroorzaakt niets geen bijzonderen last dat gij óók Uw eigen naam zet onder Uw stukje, behalve 't pseudoniem bestemd voor de onderteekening in de Lelie. Integendeel, blijf die gewoonte maar volhouden, dat vind ik-zelve wel gemakkelijk. Uw boekhandelaar verdient wèl een kleine straf-predicatie van U, vind ik. - Vriendelijk gegroet.

J.H.D. - Hartelijk dank voor Uw schrijven. Ja, inderdaad, Uw bloemen indertijd waren mij een zoo lieve verrassing, én omdat ik zooveel houd van bloemen, én omdat ik die attentie van U en Uw vrouw zoo waardeer. En het is zulk een weelde voor de oogen, een kamer versierd met bloemen! Ik kan mij nooit begrijpen hoe de menschen zoo weinig oog daarvoor hebben dikwijls, en zitten in zulke koude 'stijlvolle', maar akelig-stijve kamers, waar hun fortuin ruimschoots toelaat zich te omringen met planten en bloemen. Ik geef U de meest artistieke vaas cadeau voor een handvol rozen, of ook zelfs voor de meest-bescheidene bloem-soorten. Hoe kunnen b.v. in het voorjaar de langs de straat-gevente narcissen en tulpen met hun kleurenpracht ook 't eenvoudigste woon-vertrek warm en vriendelijk maken! En de veldbloemen! - Ik herinner me altijd nog, hoe ik, jaren geleden, een groote menigte daarvan bijeen had in mijn kamer, en hoe ik, een bezoek krijgende van een zeer stijve dame, van deze het nieuws te hooren kreeg, dat het tegenwoordig 'volgens de mode was,' om zulke 'gewone' bloemen in je kamer te zetten, maar dat in háár tijd iedereen zoo iets 'erg gek' zou hebben gevonden. - 't Is mogelijk! Ik heb mij nooit verdiept in de

quaestie ‘mode’ - waar het iets zoo heerlijks geldt als bloemen-weelde. En daarom was het even nieuw voor mij, dat ik die veldbloemen ‘volgens de mode’ wèl in de kamer mocht hebben, als dat ze er in een vroegeren tijd uit geweerd hadden moeten worden. Buiten opgevoed, waar mijne ouders een eigen huis en grooten tuin hadden, ben ik goddank nooit bekend geweest met mode-fratsen in zake bloemen. Mijn vader en mijn moeder hadden ze lief, om hen zelfs wille, - en zoo gaat het mij ook!

Maar ik dwaal af van Uw brief. Ja, wij hebben een zwaren zomer gehad in Bad-Nauheim, daar ik een tijdlang zeer ernstig ziek was door die hartzwakten, en daarom was het thuiskomen inderdaad een blijdschap, want het heeft er wel eens naar uitgezien, of ik daarginds blijven zou voorgoed. En nu ben ik tegenwoordig bijzonder wel, en willen we maar hopen dat ik er een langen tijd van vrij mag blijven, van ziekte. - Zooals ik in een vorige Lelie reeds aan een anderen correspondent opmerkte, ik ben wezenlijk gesterkt en aangemoedigd om terstond met ijver en lust mijn taak te hervatten, tengevolge van Uw aller zoo vriendelijke belangstelling in, en verlangen naar mijn werk, en mijn artikelen in de Lelie. Dat geeft een innigen band en een sympathie, die ik ten hoogste waardeer. - Voor Uw instemming met: Gedenk te sterven, in het oude-jaars-nommer, dank ik U zeer hartelijk; inderdaad, van jongs-af leerde ik, door het innig samenleven met mijn vader, door hem den dood beschouwen als een even natuurlijk als onvermijdelijk einde, waarover hij steeds zoo kalm en gewoon sprak, dat ik er mij van kind-af mede leerde vertrouwd maken, met dat weten: Gedenk te sterven. - En ik zal ook nooit vergeten hoe zwijgend-kalm hij-zelf zijn eigen vonnis heeft geaccepteerd, zonder angst of vreezen, zoodra hij begreep uit de bij-omstandigheden dat de dokter hem had opgegeven.

- Ja, ik beschik over een groote werkkracht, en óók over een groote mate van gelatenheid waar het geldt aanvallen op mij. Daarover maak ik mij nooit warm. Dat is het domste wat een mensch doen kan. Ik durf zeggen van mij-zelve: daartoe ben ik gelukkig te verstandig, om mij dáármede het leven te veronaangenamen. Láát ze kletsen, lasteren, schelden - wat ze maar willen - ik ga *toch* mijn eigen eerlijken weg!

Gij zijt het eens met het stukje van Si-Arnoe, en eveneens met mijn antwoord aan hem. Voor hem, Si-Arnoe, neem ik die instemming hier over. - Ja, zulk geloof, zooals gij dat beschrijft van Uw bloedverwante; zulk *wezenlijk* vroom geloof is m.i. het benijdbaarste lot dat er bestaat. En ik ook weet, dat er zulke geloovigen zijn hier en daar.

Ten slotte dank ik U nog recht hartelijk voor Uw goede wenschen omtrent mijn voor de Lelie nog lang mogen kunnen werken. Wat Uw honorarium aangaat, geeft s.v.p., zoo gij het nog niet hebt ontvangen, zelf even op aan den uitgever

de nommers waarin de artikelen van Uw hand voorkomen, alsmede Uw eigen naam. Ik heb in dit kwartaal, - door mijn ziekte - niet zooals gewoonlijk terstond de honorarium- en present-ex: kunnen opgeven; een of andere vertraging of vergissing zou dus - buiten de schuld van den uitgever - mogelijk kunnen zijn.

C.E.F. de F. - Ik dank U recht hartelijk voor Uw aardigen brief, bevattende ‘een greep uit het hondenleven’. Ja, ik kan mij volkomen vóórstellen zulk een omgang van hond en poes met elkaar, als gij beschrijft, want ik zie 't zelve dagelijks aan onze eigen hondenjongens hoe leuk zij met elkaar omspringen, beurtelings elkaar lief-verdragend, en elkaar uit jaloezie wegjagend, zonder ooit *valsche* streken uit te halen, (zooals zoo vele *kinderen* dat wèl doen onder elkaar). Zoo b.v. dulden Frits en Benjamin de twee honden van Marie alleen dan in de huiskamer, wanneer wij beiden op reis zijn. Want de beide rakkers begrijpen dan, dat ze Marie als het ware nóódig hebben, als hunne verzorgster en pleegmoeder, en dientengevolge laten ze dan van haar eigen tweetal alles toe; tot zelfs met het feit dat het kleintje in Bennie's mand gaat liggen, en zijn eten hem brutaal afneemt, neemt deze laatste dan genadiglijk genoegen, terwijl hij daarentegen angstvallig zorgt bij Marie nommer een te blijven, zich steeds op haar schoot nestelt, haar volgt waar ze gaat of staat, van 's ochtends vroeg af, enz. Nauwelijks echter zijn wij beiden thuis, of de kleintjes van Marie worden met ware woede uit de woonkamer gejaagd, en het gekke is dat deze twee dat hunnerzijds dan óók van-zelf sprekend vinden, en zich niet meer buiten de keuken wagen. - Onze menagerie is nu nog vergroot door een papegaai, dien ik uit de West ten geschenke kreeg, een allerliefste praatgraag, en die even jaloersch is op Benjamin als deze het is op hem, zoodat zij om het hardst tegen elkaar schreeuwen en blaffen. Voor Benjamin is bovendien het poesje nog een extra ergernis. De andere jongens verdragen zich goed met haar, maar zij is harerzijds een brutaaltje, die steeds bij voorkeur in mijn kamer sluipt, en dan probeert op Benjamins eigendom, zijn kussen onder mijn schrijfbureau, zich te nestelen. Als Benjamin dat ruikt is het genoeg om een helsche woede bij hem te weeg te brengen, en ik weet niet hoe gauw ik hem zal redden voor poesjes' klauwtjes, die zij uitslaat naar hem, minder van boosheid dan van angst. - Een staaltje van de liefheid van dieren onder elkaar - dat veel overeenkomst heeft met het door U in Uw brief meegedeelde feit - wil ik U hier nog vertellen. Onze Frits is in het gewone leven heel jaloersch van Benjamin, en laat zich meer dóór hem aanhalen dan dat hij-zelf zich tot zoo veel toeschietelijkheid verwaardigt. Op zekeren dag echter - we waren in Zwitserland, in het Engadin, - werd Benjamin op de wandeling door een grooten hond aangevallen. Ik greep hem dadelijk op mijn schouder, de eigenaar riep zijn hond tot zich, en, daar Benjamin vroolijk meehuppelen bleef, meenden wij dat het ongeval geen andere gevolgen had verder. 's Avonds echter, toen wij thuiskwamen, viel het ons op dat Fritsje, in plaats van zooals anders te gaan slapen, steeds opnieuw naar de mand van Benjamin overwipte, en hem onafgebroken aan den hals bleef likken. Eerst brachten wij het niet eenmaal met het gebeurde in verband, maar ten slotte onderzochten we toch eens wat hem zoo voortdurend aan Benjamin kon interesseeren. En ziet, toen wij diens halsband ter zijde schoven, bleek hij daaronder een diepen bloedigen beet te hebben, dien Frits had schoongelikt, in een aandoenlijke behoefte hem daardoor op zijn manier te helpen en te genezen. Wij lieten nog dienzelfden avond een veearts komen, die de wonde toenaaide, en het arme dier moest dan ook verscheidene dagen daarna met

een verband loopen Een ander aardig voorbeeld van hun goedhartigheid onderling is het gedrag van Benjamin en Frits, toen een van Marie's tweetal was zoekgeraakt in Zwitserland. Ik heb wel eens verteld hòe dit geschiedde, namelijk door de nalatigheid der spoorweg-beambten, die hem onderweg uit de reismand hadden laten ontsnappen, zoodat wij slechts één in plaats van twee honden vonden, bij onze eigen aankomst in Chur. Wij plaatsten terstond een advertentie, en loofden een belooning uit, en na een week kwam de kleine zwerveling dan ook terecht, uit de Inn, waarin hij, in zijn angst, was gesprongen, weer bijtijds opgehaald. Welnu, gedurende die week van eenzaamheid, hebben Frits en Bennie zich, als iets dat vanzelf sprak, ontfermd over den anderen, die zijn tweeling-broertje aandoenlijk-bedroefd miste, en bijna niet wilde eten of drinken. Zij lieten hem in hun mandjes liggen, tegen hen aan zich drukkend, en vonden het volkomen goed, dat wij hem liefkoosden en vertroetelden. Want, dat ook was roerend, dat hij zijnerzijds toen bij ons in de kamer zijn troost zocht, als om daarmede uit te drukken, dat hij het alléén in de keuken, zonder zijn broertje, te eenzaam had. Nauwelijks was deze laatste echter terug, of 't was uit met de goedheden van Frits en Benjamin, en zij werden alle twee weer naar de keuken gedreven met groot geblaf en geschreeuw. - Het is wezenlijk ons een altijd opnieuw terugkeerend genoegen, gade te slaan hoe veel liefs en beminnelijks dieren in den omgang met elkaar ten toon spreiden, en hoe intelligent en trouw zij zijn. Wij althans zouden die gezelligheid om ons heen niet gaarne missen, al is het druk en vermoeiend soms. Het is zoo heerlijk bij iedere thuiskomst, na een wandeling of een uitgang, steeds even vriendelijk en hartelijk begroet te worden, en niet minder is het heerlijk voor hen te zorgen en met hen mee te leven. Ik denk altijd, als ik menschen zie die dat alles niet verstaan in hun egoïsten angst voor hun mooie meubels en mooie kleeren, aan het gezegde van een allerliefsten ouden veearts uit Amsterdam: Die menschen zijn *arm* - akelig *arm* - bij al hun rijkdom! De toon, waarop die aardige oude meneer dat zeide, was zoo innig warm, zoo diep-gevoelig, dat het mij altijd als wáárheid is bijgebleven. - Ik bewaar ook steeds een dankbaar herdenken aan hem, omdat hij Benjamin beter maakte van een ernstige longontsteking; het was toen namelijk zijn eerste winter in ons leelijk Noordsch klimaat, dat hij, 't Riviera-kindje, evenzeer haat als ik. - En ik herinner mij ook nog hoe hij, die veearts, ons bij een van zijn bezoeken vertelde van een meneer, die een zieken hond had,

bij wien hij, de eigenaar, den heelen nacht op de sofa was blijven opzitten in één en dezelfde houding, omdat het patiëntje alleen zoó eenigszins rustig scheen te kunnen slapen. Dien onbekenden meneer draag ik steeds een eerbiedige achting toe - want hij heeft zonder twijfel een nobel en gevoelig gemoed.

Maar ik ben, van *uw* verhaal, afgedwaald op mijn eigen hondenjongens, waarover ik U boekdeelen vol zou kunnen schrijven. Daarom wil ik niet eindigen zonder U hartelijk gedankt te hebben voor de moeite die gij deedt het mij te schrijven; die moeite bewijst hoe gij ervan overtuigd waart bij mij sympathie te zullen vinden. En daarin hebt gij U niet vergist. Hartelijk gegroet.

Nora. - Ik dank U hartelijk voor de mij toegezonden kaarten. Ook heb ik nog een brief van U te beantwoorden. (Die vroegere vernietigde ik, omdat zij, na de U intusschen overkomen ramp, als het ware behoorden tot een afgedaan tijdperk). Deze brief van U wenscht mij geluk met mijn terugkomst na mijn verblijf in Nauheim en in Berlijn, - voor de goede wenschen daarmee gepaard gaande dank ik U hartelijk. - Ja, gij moet U in die nieuwe omgeving wel geheel vreemd voelen, maar hoe heerlijk is het dat uw dieren ten minste meegegaan zijn! Dát is toch een groote gezelligheid.

Dat B... U te duur was ten slotte verwondert mij niet. Gij hebt waarschijnlijk in A. ook meer afleiding. En dan schijnt gij het ook nogal heel gezellig te hebben getroffen met Uw omgeving, hetgeen in Uw omstandigheden een groote zegen is, vind ik. - Ook die finantieele meevaller van dat honorarium voor Uw bijdrage in dat Blad is een kleine zonnestraal, nietwaar? 't Is maar het beste de lichtzijden op te zoeken; zich in het onvermijdelijke zoo goed mogelijk weten te schikken is ten slotte het eenige wat overblijft in het leven, voor hen die er niet uitstappen vrijwillig. En ik geloof dat slechts zeer weinigen dien moed hebben, minder uit levenslust, dan wel uit den ingeboren angst voor het Hierna, voor een mogelijke straf. - Op Uw vraag hoe het met mijn hondenjongens gaat, vindt gij hierboven, in de correspondentie, een zeer uitvoerig antwoord. Zij-ook hadden geen vroolijken zomer, daar zij, door mijn ernstigen toestand, niet konden zijn in de zieken-kamer. En daarna gingen zij regelrecht naar hier, met onze Marie, terwijl wij eerst naar Frankfurt en toen nog naar Berlijn moesten voor mijn gezondheid. Het was dus een heerlijk wederzien hier, 4 Dec. j.l. En nu leiden zij weer hun oude leventje, en ik ben wat trotsch, als ik met Benjamin aan mijn hand een eindje omloop, want hij heeft, als de grootste, meer beweging noodig dan Frits, en, twee tegelijk vasthouden is mij te vermoeiend. Dus gaat Frits alleen mee als mijn vriendin en ik samen gaan wandelen - iets waartoe hier in den Haag lang niet elken dag tijd overblijft. - Het zal voor Uw vriendin een gróót gemis zijn dat gij nu meer uit hare buurt zijt gaan wonen, en ik vind het gezellig voor U indien gij haar eens een dagje ten Uwent kunt hebben. Voor Uw beider sympathie met mij hartelijk dank. - - Uw laatste briefkaart heeft een veel opgewekteren toon dan Uw brief. Gij kondigt mij daarop aan dat gij 'veel te vertellen hebt'. Ik hoop en vertrouw dus dat het wel iets voor U-zelve aangenaams zal zijn, en verheug mij alvast van harte daarin. Nogmaals veel groeten.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

*) Juist na afdruk hiervan ontving ik Uw láátsten brief. Gij ziet, dat ik U niet vergat.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

DAME, 27 *j*aar P.G. zag zich tegen **Mei** gaarne geplaatst liefst als **Hoofd eener huishouding bij een Heer, of voor Gezelschap.**

(77*a*)

Brieven onder Letter G, Bureau 'Hollandsche Lelie'.

12 Februari 1913
26ste Jaargang.
No. 33.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Naar het Oosten van Europa.
Weenen en Buda-Pest.
(*Vervolg van No. 32*).

Weenen heeft zich ten allen tijde mogen verheugen in eigen kunst, die zich niet beperkt heeft tot de muziek, doch die in de beeldende kunst achtereenvolgens Fuger, Von Lampe, Daffinger, Von Pettenkofer, en bovenal Hans Makart als schilders deed schitteren; de roem van beeldhouwers als Danner en Messerschmidt verspreidde en op het gebied van bouwkunst in de 17e en 18e eeuw terecht wonderen deed spreken van Fischer von Erlach en Lukas von Hildebrandt, later in den geheel modernen tijd van Friedrich Schmidt, van Godfried Semper en van Otto Wagner. Buda-Pest stelt ons daartegenover weinig wat ons bekend is. Zeker, er zijn Hongaarsche schilders, wier namen hier niet nader behoeven te worden genoemd, die geniale stukken hebben

geschonken; maar hun roem gaat niet terug tot eeuwen geleden; hun roem blijft beperkt tot in den laatsten tijd en het is in de Hongaarsche musea vooral kunst van buiten, welke men te bewonderen heeft, en waarbij men waardeert dat zij van zooverre naar hier is gebracht. Slechts op het gebied der muziek spreekt ook Buda-Pest tot een ieder die het bezoekt; van zijn Conservatorium gaat onmiddellijk de gedachte uit aan Franz Liszt, wiens herinneringen de kostbaarste reliquieën

van het Nationaal Museum zijn, en met hem is het een rij van vele namen, die aller gedachten doet opleven aan de zoo eigenaardige, hartstochtelijk zwaarmoedige muziek van de Hongaren; muziek die de eenige sleutel is om toegang te vinden tot de raadselachtige psychologie van dit eigenaardige volk.

* * *

Het sterkst intusschen spreekt het onderscheid tusschen Buda-Pest en Weenen wel uit het karakter der bevolking. De Weener en vooral de Wienerin worden op één lijn gesteld met den Parijzenaar en de Parisienne, geheel ten onrechte evenwel, omdat datgene wat bij deze lichtzinnigheid is, bij gene opgewekte, doch daarom niet oppervlakkige levenslust verraadt; geheel ten onrechte ook, wanneer men het uiterlijk-gelijkende der allures plaatst naast het innerlijk zoozeer verschillende dierzelfde allures. Een Parijzenaar is beleefd en voorkomend, is geestig en wanneer het noodig is galant; een Weener is ook vriendelijk, is ook bereidwillig om iemand een dienst te doen, maar is boven alles 'gemütlich'; wanneer men slechts een uur in Weenen vertoefd heeft, is men er even goed thuis als in zijn eigen woonplaats, terwijl men tegelijkertijd geniet van het frissche en sprudelende, dat van de bevolking der Keizerstad als het ware uitstraalt en dat zich mededeelt aan een ieder, die daarmede kennis maakt. Hoe geheel anders is het met Buda-Pest. In plaats van het 'gemütliche' en zonnig lachende van den Weener, hier het zware en dikwerf drukkend sombere, dat den te naderen Oosterling kenmerkt en dat bij dit volk van Mongoolschen aard tot een doffen ondertoon is geworden; hier ook niets van het gemütliche en opgewekte straatleven dat men in Weenen kan apprecieeren, juist omdat er genoeg esprit in zit om het niet tot Duitsche lawaaiigheid te doen ontaarden; hier veel meer eene koude en strakke bevolking, die niet meer contact zoekt dan hoogst noodzakelijk is. Er zijn in Weenen zeer verschillende categorieën van bewoners; er is de hooge adel, welke haar genealogieën kan opvoeren even hoog als de Habsburgers zelven en die dan ook bijna even onaantastbaar en ongenaakbaar zijn als de keizerlijke familie; zij leven slechts in een enkel opzicht het Weener leven mee. Doch nevens haar is er contact tusschen alle groepen der bevolking; er is althans geen afscheiding, die toenadering bij welke gelegenheid ook onmogelijk maakt. In Buda-Pest wel, en men ziet het in de theaters en de restaurants, men gevoelt het op straat en men neemt er een indruk van mee naar buiten.

Er wordt immer gezegd, dat de Hongaar hartstochtelijk van natuur is en alleen de flikkering van zijne oogen is daar, om het bewijs van die stelling te leveren; doch het is geen hartstocht, gelijk de Italianen die kennen; hartstocht, die zich uiten moet, en die veelmeer eene zaak is van temperament dan van gevoel. Bij de Hongaren zit de hartstocht dieper. Ze is een onafscheidelijk deel van het volksleven en misschien daarom wel is de Czardas zoo'n typisch Hongaarsche dans, omdat hij kalm, langzaam, bijna vervelend aanvangt om zich in steeds woester tempo te uiten, zooals slechts de Hongaren zich in den dans uiten kunnen. En misschien daarom vermogen de Rhapsodieën van Liszt beter dan iets anders om de Hongaarsche volksziel te begrijpen; beter dan tal van geschriften het zouden vermogen, omdat er daarin een bijna onhoorbaar iets is, dat spreekt van het lijden en strijden, van de indrukken der natuur op dit volk.

Tziganer-kapellen, wij stellen ze den eisch, dat zij vurig en opgewonden moeten spelen en wij vinden dat echt Hongaarsch; in Buda-Pest spelen zij heel anders, als

zij althans muziek van het eigen land spelen, wat zij lang niet altijd doen. Alleen dan, wanneer zij minder spelen voor den vreemdeling dan wel voor de eigen bevolking, wanneer men ze treft aan de stations op de spoorweglijnen, waarbij dan van elk oponthoud gebruik gemaakt wordt voor een klein concert, dan behoeft men slechts de omgeving te raadplegen om zich af te vragen waar men is, en dan kan men deze Hongaarsche muziek, die bovenal muziek der natuur is, wel het best waardeeren. Muziek is er in Hongarije overal. Muziek op de straten en muziek tot in de kleinste en onaanzienlijkste dorpjes.

Men heeft Buda-Pest menigmaal genoemd het Parijs van Oost-Europa, een roem intusschen, die Bukarest het in de laatste jaren naar den kroon steekt. Meer dan eens hoorden wij de opmerking maken, dat niet Buda-Pest het Parijs van Oost-Europa, maar Parijs het Buda-Pest van West-Europa is, gezien den ontzettenden rijkdom van de Hongaarsche hoofdstad. Inderdaad, de breede avenues en geheel de opzet van Buda-Pest toonen welke onmetelijke fortuinen deze Magyaarsche edellieden met historische namen, die klinken tot ver over de grenzen, in

bezit hebben; fortuinen, die zich uitspreken in de aaneengerijde kleine paleisjes, en de hofhouding van vele dier edelen gedurende een winterseizoen in Buda-Pest; fortuinen, die wel een weinig zich uiten ook in overdaad, in een te zeer streven naar goud en glans en schittering. Men ziet dien overdaad in Buda-Pest in het innerlijk der theaters, in het uiterlijk der gebouwen, in de met monumenten overladen straten, tot in de afmetingen van den historischen Hofburcht aan de Ofenerzijde der stad toe!

Ongetwijfeld is deze burcht majestueus, en staat hij daar als een wachter over de stad, aan de overzijde; als een wachter van niet minder beteekenis dan de monnik Gerhard, die boven op den Blocksberg zijn schitterend en in de natuur zoo indrukwekkend monument gekregen heeft voor zijn geloof, dat ook tegenover de bedreigingen der Turken onwankelbaar was. Maar er is in het compacte van deze steenmassa iets, dat niet alleen meer majestueus, maar ook gewild krachtig, bijna onaangenaam aandoet. Intusschen, aan de schoone ligging van Buda-Pest en den Donau kan dit niets afdoen; die ligging is inderdaad onvergelijkelijk, en als men 'savonds in Buda-Pest aankomt en vanaf de Pesterzijde de eindelooze lichtenrij langs beide kaden afschouwt, en aan den overkant opziet tegen de donkere bergengevaarten, die den toegang tot het meer Oostelijk-Europa schijnen af te sluiten, en die spreken van een strijd van eeuwen en eeuwen her, dan geniet men een uitzicht, dat weinigen steden gegeven is. Het is wel eigenaardig: Weenen dat de stad van den schoonen blauwen Donau heet, ontleent niets van zijne charme aan deze machtige rivier, die er tegenwoordig slechts gekanaliseerd doorheen stroomt, en alleen een kwart uur gaans buiten de stad nog een harer natuurlijke armen heeft. Buda-Pest daarentegen, dat alles aan dienzelfden Donau dankt, verbindt in niets zijn naam aan haar schoonheid en haar welvaart. Toch is het de Donau en steeds weer de Donau, welke aan Buda-Pest beteekenis geeft en heeft gegeven; het is de rivier, die de beide stadsgedeelten scheidt en tegelijkertijd verbindt; het is de rivier, die het uitzicht vanaf den Koningsburcht tot aan de eerste uitloopers der Karpaten toe zoo indrukwekkend en zoo afwisselend maakt, het is de rivier ten slotte, die Pest als een achtergrond van rijkdom en van macht met al zijne schoone gebouwen ten sterkste tot uiting doet komen. Wie eens op het platform, dat de tuin vormt van den koninklijken burcht aan den Ofenerkant is gekomen, vindt zijn blik als onverbreekbaar geboeid door dit uitzicht, dat hem ook in den Donau een der grootvorsten van Europa's stroomen onweerlegbaar doet erkennen; wie daar eenmaal staat moet zich wel bedenken, dat de tijd voortgaat, om daar niet uren en uren achtereen te blijven staan staren en nimmer genoeg te hebben van het schitterende schouwspel.

Dat uitzicht, Weenen mist het, en zal het nooit meer krijgen; tegenover deze schoonheid van Buda-Pest kan het harerzijds niets stellen en blijft het altijd ten achter.

HENRI VAN DER MANDERE.

October 1912.

Des Herders Lied.

Eens hoorden we saam een lied,
Al op de heide;
Verstonden de woorden niet,
Maar luisterden beide.

Wij spraken, bewogen niet,
Om goed te hooren.
Niets was er, dat 's herders lied
Ons kwam verstoren.

Toen kwam er een groote vree
In ons gevaren....
We namen de wijding mee
Door alle jaren.

Wat of ook het lied ons zei,
Van liefde of lijden,
't Klonk over de verre hei
Slechts voor ons beiden.

P.

Een pleidooi, dat de aandacht verdient.

Nieuwe Zedewetten
Rede door
mej: Neeltje Lokerse.
Onze regeering, christelijke en fatsoenlijke maatschappij ter overweging aangeboden.

De schrijfster-zelve zond mij deze brochure toe, met de bijvoeging dat ik haar niet moet beoordeelen naar de letterkundige waarde ervan.

Natuurlijk niet!

Een brochure als deze is een kreet der ziel, een kreet om rechtvaardig oordeel, niet een wel-overdacht theoretisch betoog.

Om zoo te durven schrijven, zoo te durven spreken, zoo te durven handelen als Neeltje

Lokerse het deed en doet moet men *geleden*, zwaar *geleden* hebben. - - -

Een ongehuwde moeder!

O 't is zoo gemakkelijk haar te veroordeelen, voor U, dames uit de 'beschaafde klasse', die immers nimmer stond voor de verleiding, wien men het huwelijk, het wettig trouwen, aanbiedt of... niets. Tenzij, tenzij... gij straks, na Uw 'wettig' huwelijk, U-zelve een minnaar kiest, en met hem leeft. Dan, o ja, dan blijft gij, *omdat* gij tot een zekere klasse van 'deftigheid' behoort, toch steeds een 'dame', die niemand om die reden den rug durft toedraaien.

Zeg niet, dat ik met deze bewering lieg of overdrijf, mijne lezers. Ik ben zelve jarenlang in een duitsche badplaats getuige geweest van zoo'n openlijk-geafficheerden liaison eener bekende Hagenaarster, die er haren zomer aangenaam doorbrengt met haren van elken Hagenaar, ja zelfs Hollander, daarvoor geweten amant. Denkt gij dat men diens ondanks ook maar iets minder diep voor baar buigt daarom? Integendeel! Zij wordt met extra veel onderscheiding behandeld. Want, 'hij' heeft immers geld. En beiden dragen ze o zoo welbekende, fierklinkende titels en namen! En de dokter, die de 'eer' heeft haar tot zijne patiënten te tellen was er niet weinig trotsch op, op die onderscheiding!

'Nu ja' - zei hij tot mij met een vergoelijkenden glimlach - 'nu ja, dat weet ik ook wel, dat hij niet haar man is. Maar - 't is toch een baronin'.

Ik vraag U, in gemoede, lieve lezers, *wat* denkt gij dat die-zelfde dokter mij zou hebben gezegd, had ik b.v. een meisje van den stand van Neeltje Lokerse in mijn dienst gehad, en ware deze 't ongeluk overkomen zich daar in den vreemde te hebben laten verleiden? Hoe zou die zelfde man mij hebben gewaarschuwd dan voor 't 'gemeene schepsel' dat ik bij mij had, mij hebben ingelicht, hoe ik zeker niet wist waaraan zij zich heimelijk had schuldig gemaakt. Zoo is de wereld! Tot zelfs de lagere klassen zelven vinden 't van een hooger-geplaatste, *om* die lik-reden van voornaamheid, vergefelijk datzelfde wat zij van elkaar, zoolang zij zelven nog deugdzaam zijn, nimmer verontschuldigen of vergoelijken. 't Toeval bracht mij op reis in een hôtel, waar 't mij bedienende kamermeisje bleek de hierboven bedoelde Haagsche dame te kennen, omdat zij in die badplaats in betrekking was geweest, den vorigen zomer. Toen zij ontdekte dat ik eene hollandsche en uit den Haag afkomstig was, herinnerde zij zich mij in Bad-N. gezien te hebben, en begon den lof te zingen van de beminnelijkheid en vrijgevigheid van het bewuste paar. En, op mijn antwoord: 'Maar die meneer *is* niet haar man', kreeg ik een allerliefst dubbelzinnig glimlachje: 'Natuurlijk niet; dat weet iedereen wel! Maar - - wat doet *dat* er toe!' - -

Wat doet *dat* er toe! - - Inderdaad: zoolang ge behoort tot de 'deftige' klassen der maatschappij, zoolang kunt ge U, ook op zedelijk gebied, veroorloven wat ge wilt. Wees echter eene Neeltje Lokerse, die zich liet verleiden met een 'meneer' te leven, zonder dat hij haar huwde vooraf, en.... al de deuren van de christelijke, fatsoenlijke maatschappij blijven voortaan voor U gesloten! Gevolg: zoo gij niet, zooals zij, beschikt over een groote mate van wilskracht en van ontwikkeling beìde, dan gaat gij tien tegen een onder dientengevolge, voorgoed onder, in *werkelijke* zedeloosheid.

Aan wien dan de schuld? - Het antwoord hierop heeft het in Zeeuwsch-costuum-gekleede ex-dienstmeisje willen uiteenzetten in hare brochure. En, ik heb àlle achting voor de vele rake en van groot-gezond-verstand getuigende opmerkingen, waarvan deze rede, door haar uitgesproken, en te boek gesteld, wemelt;

maar voor en boven alles trof mij de roerende bladzijde, waarin zij het lot beschrijft van haar vaderloos neen, haar *naam*loos kind.

Toen mijn zoontje mij vraagde: waarom zijn vader nooit eens naar hem kwam kijken, en ik hem meedeelde dat hij zeker iets tegen mij zou hebben, dat hij mij antwoordde, dat hij dan toch wel voor hem kon komen, dat hij hem toch niets gedaan had, en mij met een vragenden blik bleef aanstaren. Toen mijn zoontje een tijd geleden met zijn rapport uit school kwam en mij, na lang dralen, vraagde wat ik onder het rapport zou zetten: N. Lokerse of Neeltje Lokerse; toen ik antwoordde dat dit toch precies hetzelfde bleef voegde hij mij toe dat ik maar N. moest zetten, omdat de kinderen op school dan zouden denken dat dit van zijn vader was. Toen ik beweerde, dat er toch meer kinderen waren die geen vader hadden, voegde hij mij toe, ja, maar die hebben toch een vader gehad. En wanneer hij acht dagen later met een verheugd gezicht bij mij komt, en mij meedeelt dat hij ergens op een blaadje heeft gelezen dat God ons aller vader is, dus ook van hem, en beweert dat hij nu voortaan maar God onder zijn rapport zal

zetten, *doch even later weer terugkomt*, *en mij herhaalde malen vraagt*, *met een angstigen blik in zijn oogen, of het toch wel waar is*, *steeds bang zijnde*, *nu zijn aardsche vader hem verliet*, *dat God ook niet zijn vader wil zijn.*

Is het niet juist deze onverzorgde, eenvoudige stijl, van een kind uit het volk, die hier voor zichzelf spreekt, honderd-duizend maal méér inhoudt een aanklacht tegen de wreedheid der christelijke, fatsoenlijke maatschappij, dan de meest kunstvol in-elkaar gezette redevoering het zou doen?

En is U deze 'geschandvlekte', 'gevallene' Neeltje Lokerse, die haar 'onwettig' kind zelve grootbrengt, niet oneindig sympathieker, dan de tallooze deernen en wezenlijk-zedelooze vrouwen uit de 'beschaafde' klasse, die hare toevlucht nemen, in zoo'n geval, tot hulpmiddeltjes, van bijtijds-weg-maken van de naderende bevalling, van die verijdelen opzettelijk?

En toch gaan alle dezen rond met opgeheven hoofde. -

Maar Neeltje Lokerse heeft de in háár stand onvergefelijke misdaad begaan van te zijn 'gevallen'. Let wel, ik weet niets af van haar tegenwoordig leven, niets af van haar doen of laten heden ten dage. Ik weet alleen -, en daarom wil ik het hier zeggen openlijk -, dat zij gelijk heeft in alles wat zij beweert, in deze hare brochure, over de huichelarij, de onoprechtheid, het meten met twee maten der zoogenaamd christelijke en zoogenaamd fatsoenlijke maatschappij.

Ik ben geene bewonderaarster van Sarah Bernhardt - ik bedoel hier nu niet als tooneelspeelster, maar als vrouw, - zij is mij daartoe te reclame-achtig, te eeuwig-jeugdig vooral - maar in één opzicht heeft zij mij steeds bijzondere achting afgedwongen, en dat is in haar gedrag ten opzichte van haar 'onwettig' kind. Toen haar 'Maurice', - wiens kleindochter nu reeds bestaat, - werd geboren, was Sarah slechts zestien jaar, slachtoffer van een eerste verleiding, en geenszins nog de beroemde, zich alles kunnende veroorloven actrice van veel latere jaren. De zeden en opvattingen, in zake deze dingen van fatsoen, waren bovendien in het toenmalige Frankrijk en het toenmalige Parijs vrij wat strenger dan heden ten dage; en zoo was haar 'onwettige' Maurice haar toen een gróóte belemmering, een 'schande'. Wel verre echter van zich voor hem te schamen, gaf zij een heer, die haar in een salon, waar zij met het kind aan de hand binnentrad, beleedigend-spottend toevoegde: 'Hé, ik wist niet dat U getrouwd waart', het fiere antwoord: 'Indien ik mijn jongen had weggemaakt intijds, vóór zijn geboorte, of wel hem daarna voor altijd had uitbesteed in de provincie, dan ware ik in Uwe oogen 'fatsoenlijk' nietwaar? Ik echter behoor niet tot *dat* soort fatsoenlijke 'dames.' - Als tegenhanger hiervan wil ik nog meedeelen wat mij-zelve is gebeurd met een der meest 'christelijke' en 'fatsoenlijke' Hagenaars, die hier rondloopen, en die, toen ik hem voor de voeten wierp, hoe eene bij hem aan huis komende 'deftige' dame er zich openlijk op beroemde, dat ze opzettelijk met te zware tafels sjouwde, en andere middelen van dien aard aanwendde, omdat ze *opzettelijk* haar aanstaande bevalling wilde doen mislukken, ten antwoord gaf, dat hij 'van dergelijke dingen liever niet hoorde.'

Natuurlijk niet! Omdat het gold een vrouw van 'stand', iemand uit zijn eigen kring, die hij de deur niet durfde noch wilde wijzen. 't Had echter zijn dienstbode eens moeten zijn. Hoe zou hij haar de les gelezen, gesproken hebben van 'God en zijn gebod', - die zoo iets verbieden.

Meten met twee maten. Daarvan hangt de wereld aan elkaar. In geen enkel opzicht zóó zeer, als waar het geldt 'fatsoen' en 'zedelijkheid'. Henri Bataille, de geniale

fransche tooneelschrijver, leverde in dit opzicht een voor mij - die het stuk in Parijs zag, gespeeld door de oorspronkelijke vertolkers, twee jaar geleden - onvergelijkelijk schoon pleidooi voor het lot van 'l'enfant de l'amour'[1] Neeltje Lokerse doet hetzelfde, op hare wijze, onopgesmukt en zonder litteraire bijbedoelingen, maar met de bezielende overtuiging, die een gevolg is harer eigene bittere levensondervinding. Wie zij zelve is, hoe zij leeft, ik weet het niet, en het doet er ook niet toe; in de *zaak* als zoodanig heeft zij in ieder geval gelijk, in de *zaak* van het lot dat treft het beklagenswaardige, zelf niet om zijn leven-gevraagd-hebbende, naamlooze, onwettige kind.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

1) Zie Lelie van 28 Juni 1911, No. 52.

Boekbeschouwing.

Op verzoek van een abonné, - die daartoe bepaalde redenen heeft, - wordt dit artikel herdrukt, omdat het nommer, waarin de onderstaande beschouwing voorkwam, geheel en al is uitverkocht, en er voor dit onderwerp nog steeds groote belangstelling bestaat.
Red. Holl. Lelie.

(*Zie No 50 van 15 Juni 1910*)
Mrs. Annie Besant and the Moral Code.

A protest by **J.H. Fussel**, secretary of the Universal Brotherhood and theosophical Society.

De brochure, met bovenstaand opschrift, werd mij toegezonden door den schrijver, met een begeleid-brief, waarin hij met nadruk verzocht, 'in het belang van de zaak der theosophie' haar te willen bespreken in ruimen kring; - laat mij nu dadelijk mededeelen hier, ter voorkoming van misverstand, - datgene wat de schrijver zelf getuigt, en wat ook, als men de brochure gelezen heeft, zich geheel en al bevestigt, namelijk dat het geenszins hier geldt: vóór of tegen de theosophie, zoodat niet één aanhanger van die leer zich verontrust of gegriefd behoeft te gevoelen. Integendeel, J.H. Fussel is zelf een beslist theosoof, heeft én mevrouw Blavatsky, de bekende stichteres der theosophische vereeniging, èn haren opvolger, William Q. Judge, bijgestaan in hun arbeid, den laatsten als zijn secretaris (zooals ook op de brochure staat vermeld), en hij trekt dus niet te velde tegen één der leerstellingen, welke dan ook, van de theosophie als zoodanig, maar bestrijdt alléén het z.i. volkomen onwaardig handelen van den heer Leadbeater, een ook in ons land meermalen opgetreden leider van *die* theosophische beweging waarvan Annie Besant het hoofd is! (Want, ik spreek opzettelijk van 'die theosophische beweging waarvan Annie Besant het hoofd is!')

Immers, hier komen we al dadelijk tot een geschilpunt. Als men namelijk in ons land, in Amsterdam, in het theosophisch 'hoofdkwartier' op den Amsteldijk, hoort spreken van mevrouw Blavatsky, dan wordt eraan toegevoegd, dat Annie Besant haar 'opvolgster' is. Maar *J.H. Fussel*, met als bewijzen namen en datums, vertelt ons het eigenlijk ontstaan van dat 'leiderschap', waaruit het blijkt, dat er nevens, ja vóór Annie Besant, nog een Catherine Tingley was en is, op wie de opvolging van mevrouw Blavatsky *lijnrecht* overging, en *niet* op de eerstgenoemde Annie Besant. De theosophische vereeniging, zooals zij thans bestaat, - zegt J.H. Fussel, - werd gesticht in New-York in 1875 door Helena Petrovna Blavatsky. De oorspronkelijke naam was 'The Theosophical Society and Universal Brotherhood.' Medestichters waren William Q. Judge en Col. H.S. Olcott, enz. In 1891 stierf dan mevrouw Blavatsky, en haar opvolger werd William Q. Judge, die de schrijver der brochure 'private secretary' is geweest, Hier nu begint de inmenging van mevr. Annie Besant (wier avontuurlijk, veelbewogen, allesbehalve godsdienstige levensloop, tot op dat tijdstip toe harer 'bekeering', waarschijnlijk den meesten mijner lezers bekend zal zijn). Zij wilde zich niet voegen naar de tot dusver bestaande regelen en opvattingen, en het einde van haar inmenging was dientengevolge, dat in Boston, in 1895, een reorganisatie van de theosophische vereeniging plaats had, waar, met een overgroote

meerderheid, bovengenoemde William Q. Judge werd gekozen tot levenslang president. Bij gelegenheid dezer reorganisatie werd tevens àlle betrekking tot Annie Besant en de haren afgebroken, zoodat de schrijver der brochure zich verplicht acht er allen nadruk op te leggen, dat, hoezeer zij en hare volgelingen den naam 'Theosophie' op hun arbeid blijven toepassen, zij nochtans *niet* te maken hebben met de door mevrouw Blavatsky gestichte vereeniging als zoodanig. In 1896 namelijk, toen William Q. Judge stierf, ging het presidentschap over op Catherine Tingley, door hemzelf als zijn opvolgster aangewezen. De geheele titel van de vereeniging luidt: 'Universal Brotherhood and Theosophical Society'; - gelijk men dus uit deze inleiding ziet zijn zij, die meenen dat Annie Besant de *directe* opvolgster is van mevrouw Blavatsky, op een dwaalspoor, en, zooals overal waar menschen samen iets willen tot stand brengen, heerscht óók in den boezem der theosophische vereeniging dus verdeeldheid, wat de personen-quaestie aangaat.

Intusschen, dit alles is slechts de *inleiding*, welke de auteur tot goed verstand zijner zaak noodig acht. De eigenlijke oorzaak, waarom hij zijn protest schreef, is van een veel kiescher en pijnlijker aard. Het geldt namelijk de handelingen begaan, en de onderwijzingen verkondigd, door Annie Besant's vriend en medeleider: Mr. C.W. Leadbeater, handelingen en onderwijzingen, welke van dien aard zijn, dat ze hier niet nader kunnen worden aangeduid, en, welke, volgens dezen heer, dienen moeten om de jongelui te behoeden voor de gevaren van

omgang met de andere sexe. Want, - hierop zij gelet, - Mr. C.W. Leadbeater zelf ontkent geenszins, *dat* hij zulk een verdacht onderwijs geeft aan de aan zijn zorg toevertrouwde jongelieden. Juist om die reden, omdat hier geen sprake is van door den betrokkene-zelf ontkende práátjes, maar van feiten, die hij zelf als wáár erkent, welke hij belijdt als te zijn zijn 'principes', schreef J.H. Fussel zijn brochure. In 1906, vertelt hij, werd door Mr. A. Fullerton, toen 'General Secretary van Annie Besant's vereeniging in Amerika, eene circulaire rondgezonden, (gedateerd 18 Mei 1906), waarin werd gezegd, hoe sinds eenigen tijd geruchten liepen in Indië, Ceylon, Engeland, Amerika, dat Mr. C.W. Leadbeater, door Mrs. Annie Besant zéér op den voorgrond gesteld als 'lecturer and teacher', daarvan zou hebben gebruik gemaakt om aan de hem toevertrouwde jongelui tegennatuurlijke, hier niet nader te behandelen gewoonten te leeren. Volgens diezelfde circulaire zou Leadbeater, in kennis gesteld met de tegen hem gerichte beschuldigingen, erkend hebben, hoe hij inderdaad zulke practijken aanbeval als vóórbehoedmiddel tegen den omgang met vrouwen. Tengevolge van een en ander werd door Col. Olcott, president van Annie Besant's vereeniging, een comité bijeengeroepen, teneinde de zaak op te helderen. In antwoord op de door dit comité tot hem gerichte vragen erkende Mr. C.W. Leadbeater de juistheid van bovengenoemde geruchten, en gaf zelfs toe, dat hijzelf zich aan ontuchtige handelingen ten opzichte van jongens had schuldig gemaakt. Maar, reeds vóór de ondervraging plaats had, was door hem, Mr. C.W. Leadbeater, een eigenhandig verzoek om ontslag aangeboden aan Col. Olcott, 'om te gebruiken indien het noodig mocht zijn'. Immers, er was geen sprake van schuld of geen schuld, waar hij zelf de feiten erkende. De éénige vraag, die was op te lossen was: Moest hij uit de Vereeniging worden uitgestooten, of, zou men zijn eigen aangeboden ontslag aannemen. Men koos dien laatsten, minder opzienbarenden uitweg.

Hiermede nu zou de zaak zijn afgedaan, indien Mrs. Annie Besant, na zich éérst met de tegen den heer C.W. Leadbeater genomen maatregelen te hebben vereenigd, niet had goedgevonden plotseling een geheel ander standpunt in te nemen, en te verklaren, dat hij grovelijk was misverstaan, 'geen kwaad kan doen', en daarom weer moest worden opgenomen in de theosophische vereeniging. In 1906 schreef zij, naar aanleiding van het gebeurde, in een sinds openbaar gemaakte circulaire: 'Laat mij hier zeggen, dat ik zulke leeringen, zelfs indien ze aan mannen waren gegeven, ten hoogste afkeur, om niet eens van onschuldige jongens te spreken. De heiligste idealen der menschheid, de idee van huwelijk, en vader- en moederschap, wordt er door in het slijk gesleurd. En het ergste is, dat zoo iets wordt onderwezen in den naam van Goddelijke wijsheid, waar het integendeel dóór en dóór aardsch, sensueel, duivelsch moet genoemd worden.' - In 1907 echter denkt zij er lijnrecht andersom over. Zij verklaart dan, in een eveneens openbaar gemaakt artikel, dat de theosophische vereeniging geen zedelijkswetten kent; niettegenstaande dit in flagranten strijd is met wat mevrouw Blavatsky leeraart, als zij zegt: Theosophie is op zichzelf de hoogste zedewet. Màar zij gaat, wat Mr. C.W. Leadbeater persoonlijk betreft, in dat zelfde jaar veel verder nog, en verklaart: 'Zijn leven is zeer rein en edel' -. En in 1908 schrijft zij een langen brief aan de Britsche leden van haar vereeniging, waarin zij verklaart, hem, Mr. C.W. Leadbeater, te hebben verongelijkt, en er bijvoegt, dat er nu nooit meer een wolk tusschen hem en haar kan komen, omdat zij hem hare excuses maakte voor haar vroeger oordeel, terwijl zij ten slotte mededeelde: 'Wanneer de theosophische vereeniging het onrecht, dat zij hem (Mr. C.W. Leadbeater) aandeed

wenscht te herstellen, dan is het aan elke afdeeling vrij te verzoeken tot zijn terugkeer mede te werken, en ik zal er mij in verheugen dat te doen. Overigens, op elke wijze die in mijn macht staat, buiten mijn lidmaatschap om, wil ik zijn medewerking bevorderen, hem eer bewijzen, en nevens hem staan.'

Aangezien Mr. H.J. Fussel het allesbehalve ééns is met de hierboven aangeduide leeringen des heeren C.W. Leadbeater acht hij dit optreden, van zulk een invloedrijk hoofd als Annie Besant, een gróót gevaar èn voor de jongens, welke men zulke eigenaardige lessen leert, èn voor de verbreiding der theosophie, waarvan zij, die het evenmin met zulke allermodernste opvattingen, als die van Mr. C.W. Leadbeater, ééns zijn, terecht een niet sympathieken indruk zullen krijgen. Vandaar dat hij zijn brochure de wereld inzond, eindigend met een woord tot het publiek, waarin hij onder anderen zegt: 'Ik ben sinds 19 jaren een lid van de theoso-

phische vereeniging, gesticht door H.P. Blavatsky, ik ben van zeer nabij bekend geweest met William Q. Judge, (haar opvolger), als zijnde zijn particulier secretaris, vanaf zijn dood ben ik steeds nauw verwant gebleven met het werk van het Internationaal Hoofdkwartier van de Theosophische Beweging (als haar algemeen secretaris), zooals de beweging - in het leven geroepen door H.P. Blavatsky en William Q. Judge - thans wordt voortgezet door Catherine Tingley. Ik acht mij daarom verplicht deze brochure in het licht te geven, omdat ik de aandacht van het publiek wil vestigen op wat mijns inziens *is* een gevaar voor de zedelijkheid; om de aandacht óók er op te vestigen, dat Mrs. Besant en haar aanhang, zij die haar ondersteunen in haar verdedigen van Mr. C. W, Leadbeater, niet mogen worden beschouwd als één te zijn met de theosophische beweging'. - En verder:

'Mrs. Besant en haar vereeniging hebben zich vereenigd met een leeraar, die zelf erkent den jongens 'self-abuse' te onderwijzen. Zulk een man wordt in haar vereeniging, gelijk Mrs. Besant zelve zegt, 'met eere' verwelkomd....

Om zulke dingen onder de oogen van het groote publiek te brengen, en de aandacht van de pers er op te vestigen, heb ik deze brochure geschreven, als de snelste manier om een einde te maken aan den dreigenden voortgang van zedelijk bederf.

Deze leeringen, aldus door Mr. C.W. Leadbeater verkondigd, en ondersteund door Mrs. Besant, zijn te subtieler, te duivelscher, omdat deze twee belijden 'theosophie,' - 'een leer, die belichaamt alles wat zuiver is en rein.'

Aldus is kortelijk de inhoud der brochure, waaruit ik, - de lezer zelf zal begrijpen waarom, - opzettelijk slechts de naakte, gewaarborgde feiten aanhaalde, zonder er persoonlijk op- en aanmerkingen aan toe te voegen. Immers, het geldt hier voor niet-theosophen niet om zich in de vraag te verdiepen, of Mrs. Besant het bij het rechte eind heeft, dan wel J.H. Fussel. Men zou daarmee komen op een godsdienstig terrein, dat op déze plaats dient vermeden te worden, want, - let wel, - niet heimelijk, als een verborgen zonde, predikt Mr. C.W. Leadbeater 'self-abuse' aan de jongens, maar hij doet het openlijk, onder de verklaring, dat hij dit principieel goedkeurt; op dezelfde manier dus als b.v. de Mormonen de veelwijverij belijden, - wat weer in de oogen der Christenen 'zonde' is. Het komt er daarom voor mij hier niet op aan zich in de questie van wie gelijk heeft partij te stellen, slechts mee te deelen, volgens den wensch van den auteur, hoè het in den boezem der theosophische vereeniging toegaat. - Ook dáár, als overal ter wereld, *verdeeldheid.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 32).

Zoo zijn wij dus, wij vrouwen - - als we liefhebben! -

Dolly's vader is dood, na een korte ziekte gestorven. En zij heeft altijd, op hare manier, veel van hem gehouden, zij verliest met hem haar thuis, haar steun, haar

reden van bestaan als het ware, - - en toch is het alsof dat alles aan haar voorbijgaat als iets onwezenlijks, - omdat al haar gedachten zijn bij haar schilder.

‘Ik kan er niets aan doen’, - zegt ze dof, tranenloos, - ‘ik weet wel dat ik een gevoelloos hardvochtig schepsel ben. Maar hij heeft me lief. O God Kate, het is zoo heerlijk, hij heeft me lief.’ - - -

Ik zit bij haar in de vereenzaamde eetkamer, waarin ik neef nooit meer zal zien binnenkomen voortaan, de courant nog in zijn hand, zijn bril op; nooit meer zal ik hooren zijn goedig-hartelijk:

‘Zóó kind, ben jij daar 's weer! - Jij schaamt je je familie niet ten minste’. - -

't Stof ligt op het buffet, op den schoorsteenmantel; men kan zien dat Dolly met gesloten oogen door huis gaat, dat de meiden daarvan profiteeren. - -

‘Wanneer is de begrafenis’? - vraag ik.

En zij:

‘Overmorgen.’

En dan, onmiddellijk daarop:

‘Hij heeft me zoo lief, zoo innig geschreven, een paar maal. Daardoor heb ik het gemerkt. Ik kon niet meer op zijn lessen komen, door papa's ziekte. Toen kreeg ik een briefje van hem - dat hij mij zoo miste - - zoo héél erg miste. - - Ik voelde, door de regels heen, wat hij bedoelde. En toen kwam er nog een - - dat hij verlangde - dat er geen zon meer was in zijn atelier. - - En toen. - - -’

Ik heb een gevoel of ik haar zou willen

slaan van verontwaardiging. Zóó kan ze met hare gedachten elders zijn, terwijl haar eigen vader nog boven aarde staat; en daar, bij dien schilder, hebben hare gedachten gewijld in zijn laatste ure! Hoe is het mogelijk - - hoe is het mogelijk!

Maar dan zie ik haar aan. De afwezige uitdrukking in hare blijde droom-oogen, den verzaligden trek om haar jongen mond!

Neen, neen! Wat weet *ik* daarvan! *Ik* sta immers nog buiten de deur - - die voor mij misschien nooit zal opengaan! Is liefde dan niet het groote alles beheerschende levensbeginsel? En is de dood niet de natuurlijke afsluiting van elk menschenleven! Voor háár, Dolly, ligt het belovende geheimnisvolle leven. En zij kan 't niet helpen dat ze jong is, en dat de liefde haar zelfzuchtig maakt. - -

't Is niet hàre schuld. - -

Maar mij, die er buiten staat, vervult het met een wrevel en een weemoed tegelijk - om het zoo zijn der dingen. - -

'Als alles hier is geregeld - ga ik op reis -' zegt ze. - 'En dan....'

'En dan Dolly?'

'Dan zal hij míj ergens vinden - ergens ontmoeten; - - ik weet nog niet hoe. - - Je begrijpt, om zijn vrouw kan hij niet anders. - Hij moet rekening houden met de convenances - met zijn toekomst. - - Het moet geheim blijven - - om hem. - -'

- - 'Dolly - Dolly. - - Méént die man je? - - Heeft hij je lief?'

Ik heb haar bij de schouders gepakt, kijk haar recht in haar verliefde oogen. - - Er trilt een angst in mijn stem, een angst om haar lot. - -

Maar zij schudt zich af, zelfverzekerd en beleedigd tegelijk. 'Ik wil geen kwaad van hem hooren - geen enkel woord - versta je' - zegt zij, met een bij haar ongewone heftigheid. - - 'Ik wil niet, hoor je. - - Ik heb *hem* lief - de rest kan mij niet schelen - niets. - - Ik heb alles voor hem over - - er is niets dat ik niet voor hem wil doen - niets - - Mijn eer - mijn fatsoen - - och wat kan mij dat schelen als 't hem geldt. - - Ik ben blij dat ik die offers hem brengen kan. - - 't Is zoo weinig - zoo vreeslijk weinig - bij 't vele dat ik hem dank.'

Mijn armen vallen slap aan mijn zijde. - Ik zie haar met een soort verbaasde bewondering aan. God, hoe mooi, hoe heerlijk, zóó te kunnen liefhebben! Hoe benijdbaar heerlijk!

Boven in de ijskoud-gehouden slaapkamer ligt neef de Brienne, stil en zwijgend, - - en onwillekeurig kniel ik neven het bed, in een spontanen eerbied voor den dood....

Er ligt voor mij iets zoo ontzettend-wonderbaar-eerbied-afdwingends in den dood - - in het voor altijd hebben afgerekend met dat moeilijke, mooie, kleinzielige, droevige, belachelijke, wreede, verlokkende, dat heet leven, - om heen te moeten reizen naar het onbekende land, waarvan niemand onzer iets weet, niet eenmaal of het bestaat. - -

Ook deze man, die daar nu zoo rustig, zoo bewegingloos neerligt, heeft geleden, liefgehad, genoten, schuld en zonde op zich geladen, - als ieder onzer - op zijn of haar beurt! -

Maar nu is hij gekomen tot het groote eind - tot den vrede van het graf. - - De dood heeft op zijn gelaat dien eigenaardigen stempel gedrukt van verjeugdiging als het ware, dien ik óók zag op het gelaat van mijn vader na zijn sterven, die verjeugdiging, die deed denken als aan een blijdschap, omdat alles nu voorbij was - - en goed was geworden - -.

Achter mij hoor ik snikken, ingehouden, dan hartstochtelijk-wordend snikken.

't Is Dolly, die in een fauteuil is neergevallen, schreit met de handen voor de oogen geslagen - niet, geloof ik, om wat zij verloor - maar om wat zij tegemoet gaat - in een plotseling onbewust erkennen misschien, dat zij die hebben afgerekend met het leven er wellicht beter aan toe zijn, dan zij die het nog dóór moeten, met zijn strijd en zijn lijden en zijn desillusie....

(*Wordt vervolgd.*)

Gedachtenwisseling.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

Aan Mejuffr. B. Kortenbroek te Breda.

Geachte Mejuffrouw! - Als antwoord op Uw ingezonden stuk in No. 31 van '*De Holl. Lelie*', naar aanleiding van mijn artikel '*De Vrouw*' in No. 29, meen ik met het volgende te kunnen volstaan:

Ik heb nergens in mijn artikel gesproken van de *minderwaardigheid* der vrouw, maar alleen gewezen op de *ongelijksoortigheid.*

Daar *vrouw* en *man*, m.i. twee ongelijksoortige grootheden zijn, dienen zij ook ongelijk te worden behandeld.

Wat is b.v. de militaire dienstplicht, met zijn herhaaldelijk en jarenlang '*opkomen*' niet een ernstige belemmering in de positie van den man. Is het, zoo vraag ik U - en ook freule Lohman - niet een schreeuwend onrecht tegenover den man wanneer men, vooral in verband hiermee, de vrouw in alles met hem gelijk stelt wat zijn *rechten* betreft, maar *niet* wat zijn *plichten* aanbelangt?

Den Haag, 3 Febr. 1913.

H. VISSER.

Desillusie,
door E. Overduyn Heyligers.
(*Vervolg van No. 30*).

Zooals ze daar zat kwam een bang verwijt haar benauwen, ze voelde zich de medeplichtige van Henk. Ging ze het nu tante afnemen om een put te dempen, die later misschien bleek bodemloos te zijn....

''t Is natuurlijk maar voor tijdelijk, he kind?'.... kwam tante zacht, iets meevoelend van Mary's benauwing.

'Ja, tante, ja,.... dat hopen we tenminste....'

'Als ik je nu eens wat effecten meegaf?.... Een vijf duizend gulden waarde.... Zou je daar niet een heel eind mee komen?....'

'Zoo nauwkeurig kan ik het niet opgeven, maar het is zeker al een heel sommetje.'

'Die zal ik dan even voor je halen....'

Mary keek de kleine oude vrouw na, zooals ze daar uit de kamer liep, en ze moest zich geweld aan doen niet in tranen uit te barsten.

O.... o waar moest 't toch heen.... En ze wist zelve niets.... niets.

Vlug herstelde ze zich, toen ze tante's zachte stap over de loopers hoorde.

'Hier kind, neem dit maar mee. Vijf duizend Vaderlandsche hypotheekbank.'

'Wacht, ik zal even een bewijsje voor u schrijven....' en Mary stond op, verloomd, aan al haar leden, stak tegelijk de effecten in haar taschje.

'Dat hoeft immers niet, ik vertrouw je wel. Neem ze zoo maar mee,.... jij bent toch de eenige, die van me erft.'

Mary voelde weer de tranen naar haar oogen dringen. 'Dank u wel, tante, duizend maal' .... en ze gaf tante Henriette een zoen.

'Kom, malle meid, ga je d'r nou om huilen?....'

'Het is al over,' probeerde Mary te schertsen. 'En vindt u nu goed, dat ik maar dadelijk wegga?'

'Nou al?.... Zou je niet eerst bij me blijven eten?.... Je komt zoo laat thuis, dat je daar ook het middageten misloopt.'

'O, Henk zal wel wat voor me bewaren, en ik ga het hem nu maar hoe eer hoe liever vertellen.' Mary snakte er naar bij tante weg en in de frissche buitenlucht te komen. Ze nam hartelijk afscheid van de oude dame, die haar omhelsde, en tot aan de buitendeur uitgeleidde.

'Groet Henk van me hoor, en zeg hem, dat ik hem ook eens gauw hier verwacht.'

Mary beloofde het. 'Dag...., dag....' Toen viel de deur dicht en was ze alleen op straat.

Het was mooi weer, de namiddag van een warmen dag.

De zon goot nog schuinsche stralen over het Damrak, toen Mary met lijn 2 er langs tramde. Met hoeveel andere gewaarwordingen was zij hier vroeger, als ze bij tante Henriette ging logeeren, of een dagje met grootma bij haar doorbracht, geweest.

Het was nu wel anders geworden, en Mary kon zich nauwelijks indenken, dat *zij* het was, die daar neerzat, en naar het Centraalstation reed.

Hoe was in die enkele uren haar levensaspect veranderd.... Wel had ze het voelen aankomen in het drukkende gevoel waaronder ze gebukt ging,.... maar dit....

Zij ontliep de drukte van het station, zoo snel als zij kon, kocht haar kaartje, en ging de tunnel door, om naar den trein van den Haag te vragen.

Hij stond voor het station en Mary stapte dadelijk in, koos zich een hoekje bij het portier. Ze was doodmoe, meer nog van overspanning en nervositeit dan van haar tocht.

Ze had niet nagezien wanneer de trein naar den Haag ging, het kon haar eigenlijk ook niet schelen, ze reden vaak genoeg, en ze zag er tegen op thuis te komen.

Even bedacht ze zich of ze Henk nog een telegram zou zenden, maar die gedachte verdrong ze weer snel. Ze zag geen uitkomst in het bezit van geld. Ze had 't, nou ja,... maar ze moest daardoor een ander tekort doen, en dat woog haar zwaar. Bovendien was het geld van tante misschien niet eens toereikend, om alles te dekken....

Opgewonden als ze was, hield ze een heel gesprek met zichzelf, zat voortdurend hardop te praten zonder het te bemerken.

Een heer, die op het perron heen en weer liep, had haar al eenigen tijd nauwlettend gadegeslagen. Hij scheen te luisteren naar wat zij luidop zeide.

In haar overspanning miste ze volkomen de beheersching over haar zenuwen, zij bemerkte niet, dat hij was ingestapt, en tegenover haar had plaats genomen.

Wat verschrikt zag ze op, toen bij het wegrijden hij haar vroeg of het haar zou hinderen, dat hij het portier sloot. Hij vertelde haar slecht tegen tocht te kunnen.

Mary had wel liever de frissche lucht

willen inademen dan zich in die benauwende atmosfeer van een gesloten coupé tevreden te stellen; maar in haar verwarring stond ze het toe, en trok zich wat in haar hoekje terug, met een poging tot slapen.

Toen ze een poos met gesloten oogen had gezeten, en die weer opsloeg, zag ze, dat haar medereiziger haar oplettend zat aan te staren. En opeens was het haar onaangenaam met hem alleen in de coupé te zitten.

Dadelijk veronderstelde ze een aanslag op het geld, dat ze bij zich droeg, en dat hen uit den nood moest redden.

Zij werd hoe langer hoe zenuwachtiger toen ze ontdekte, dat haar medepassagier een mahoniehouten kistje bij zich had, vermoedelijk een revolverkistje, en verder geen andere bagage.

Onwillekeurig las ze de waarschuwing over het remtoestel, en ze nam zich voor dadelijk daaraan te trekken, zoodra haar eenige beweging van den heer verdacht voorkwam.

Het kostte haar moeite, in haar overspannen toestand, zich kalm te houden.

Toen de trein in Haarlem stopte, vroeg ze een conducteur haar een andere plaats te geven, in een damescoupé. Het viel haar niet in, dat haar eigen vreemde houding aanleiding was geweest tot deze meer dan gewone belangstelling.

Verruimd haalde ze adem toen ze tegenover een paar dames kwam te zitten, en deze geen notitie van haar namen. Er was plaats genoeg, en hier zou ze tenminste gevrijwaard zijn tegen den lastigen vervolger dien ze in den heer zag.

Al heel gauw reed de trein verder, en de dames tegenover haar vielen door de broeierige warmte spoedig in slaap.

De lucht stond strak en geen koeltje verfrischte de zwoele atmosfeer, er was dreiging naar onweer.

Mary poogde ook wat te slapen, het taschje met de geldswaardige papieren vast in haar handen gedrukt.

Zij kalmeerde langzaam aan, voelde een verslappende verlooming over haar komen. Als een droom ging haar gansche leven aan haar geest voorbij. 't Was alles verleden.... En wat nu?.... Ze kon zich nauwelijks indenken wat haar toekomst zou zijn....

Alles afbetalen om te voorkomen, dat Henk wegens schulden zijn ontslag uit den dienst zou moeten nemen, dat was het allereerste.... en dan verder?....

De trein, in snelle vaart, deed haar van den eenen kant naar den anderen schokken,... dat verbrak even haar gedachten.... Waar was ze ook weer over aan het denken?

O, ja,.... als ze thuis kwam, zou ze maar niet dadelijk aan Henk vertellen van het geld. Ze zou hem eerst dwingen met haar naar den kassier te gaan.... Ze wilde volkomen op de hoogte zijn van den toestand.

Henk zou haar wel op de gewone manier, op onheusche wijze, een scène maken, en haar verwijten, dat zij hem niet vertrouwde; daardoor zou ze zich niet laten imponeeren.... Het kostte wat het wilde....

Henk was dien middag, nadat Mary hem verlaten had, ongedurig heen en weer gegaan,.... eerst van zijn dienst, daarna van de Witte, telkens eens naar huis getramd, om te zien of er een telegram was.

(*Wordt vervolgd*).

Tooneeloverzicht.

I.
Gabriel Schilling's Vlucht.
Drama in 5 bedrijven van Gerhart Hauptmann.

Een première van een nieuw werk van een groot dramaturg is altijd een ‘evenement’, zeker als de schrijver de bekende tooneelschrijver Gerhart Hauptmann is.

In het theater te Lauchstedt, een plaatsje ongeveer 200 K.M. van Berlijn, had in Juni 1912 onder ontzaggelijken toeloop, - heèl het artistiek-letterkundige en uitgaande Berlijn was daarheen gestroomd, - de première van ‘Gabriel Schilling's Vlucht’ plaats.

De decoraties waren van Max Liebermann.

Tila Durieux, de gevierde, schitterende actrice, zou de hoofdrol vertolken.

Groot was de verwachting, groot ook het succes, al beweerde de pers ook dat het meer een lees- dan een kijkstuk is.

Hier had Zaterdagavond de première plaats. Ook hier was de verwachting groot, maar.. teleurstelling volgde.

Waarom?

Ik voor mij vind, dat Gabriel Schilling's Vlucht èn interressant èn boeiend is, maar.. de vertolking moet alles doen.

Met een bezetting als die in Lauchstedt, met een Tila Durieux als Hanna, moèt dit stuk een machtigen indruk maken. Hier werd het stuk bijna onverschillig en koel ontvangen.

Alleen in het bedrijf, toen een ontmoeting tusschen de beide vrouwen plaats had, tusschen

Hanna, de minnares, en Eveline, de wettige echtgenoote van den schilder, kwam het publiek een oogenblik onder den indruk van dit heftige tooneel, waarbij het spel van Mevrouw Holtrop-Van Gelder als Eveline werkelijk superieur was.

De inhoud van het stuk is als volgt:

Gabriel Schilling is schilder. Hij heeft een zwakke, wankelmoedige natuur. Hij is heelemaal een mensch van het oogenblik.

Hij is langen tijd onder den vampyrachtigen invloed van Hanna Elias geweest - een Russische jodin, die hij in zijn huwelijk heeft leeren kennen.

Zijn vriend, de beeldhouwer Mäurer en diens vriendinnetje Lucie, een violiste, die altijd samen hunne vacantie aan de zee doorbrengen, doen alles om Schilling van Hanna's verderfelijken invloed te bevrijden. De beeldhouwer lokt zijn vriend naar Oye, een eenzaam eiland aan de Oostzee, waar hij nu op dit oogenblik met Lucie een heerlijken, gelukzaligen tijd doorbrengt.

De reine lucht, de bekoring van de zee, de weldoende omgeving van het vroolijke, frissche artistenpaar, brengen weer het evenwicht in Schilling's ziel terug. Hij is opgeruimd en tevreden. Juist heeft het drietal het plan opgevat dit eiland te verlaten om in Griekenland kunst en schoonheid te gaan zoeken, toen héél onverwachts Hanna, met wie Schilling voor zijn reis had gebroken, komt opdagen met een zeventien jarig juffertje dat Hanna met vereering overal volgt.

Met Hanna's verschijnen is het met het geluk van het drietal uit.

Schilling strijdt, maar haar passie is machtiger dan de goede invloed van het gelukkige paar en van de reine zee. Hij komt weer geheel onder haar macht. Haar wil heeft voor altijd den zijnen gebroken. Hij wordt ernstig ziek, en nu verschijnt op een telegram van Mäurer zijn huisdokter, Dr. Rasmussen, vergezeld van Eveline, die door den dokter is gewaarschuwd.

Het hoogtepunt van het drama en het grootste oogenblik van spanning is wel dit moment, als Eveline en Hanna elkaar ontmoeten. En de dokter en Mäurer en Lucie smeeken de beide vrouwen, terwille van den zwaarzieke niet hier, waar hij elk woord kan hooren, maar ginds aan de zee uit te kibbelen, maar tevergeefs. Als furiën vliegen ze op elkaar los. Zij, de philister-achtige, zich diep-gekrenkt voelende, vertrapte echtgenoote èn de woeste, perverse, gevaarlijke Russin. Meer dood dan levend, met een wezenloos uiterlijk komt de zieke de kamer binnen.

Dit is *te* veel aandoening voor den zenuwzwakken schilder. Hij wordt steeds zieker en op een oogenblik, dat hij alleen in zijn kamer is, sluipt hij uit zijn bed en zijn verward brein zoekt troost en redding in de zee, die al den modder en het vuil van deze aarde met zich meespoelt.

Voor het Nederlandsch Tooneel was deze opvoering een *daad.* Men zag er den goeden wil in eens meer te toonen dan een zoet blijspelletje.

Het in studie nemen van een dergelijk drama dient al geprezen te worden.

Wanneer volgen Strindberg en Wedekind?

De hoofdrol, Hanna, was in handen van mevrouw De Vos-Poolman, die ons niet die ontroering gaf, die eene volmaakte vertolking ons zeker had gegeven. Wij zien haar liever als Käthe in Oud-Heidelberg. Dáár is ze op haar plaats. Daar bekoort ze, zooals ze doet in ‘De Bruiloft van Figaro.’

Soms scheen ze sterk mevr. Mann-Bouwmeester te imiteeren, èn wat gebaar èn wat timbre van stem betrof.

Haar toilet, hoe schitterend ook voor een bal, was ongepast voor een klein zee-bad-plaatsje.

Dit hinderde.

Als Mevrouw De Vos-Poolman herhaalde malen deze hoofdrol gespeeld zal hebben, terwijl zij zich heel sterk in de persoonlijkheid van een Hanna Elias heeft ingedacht, zal haar spel er zeker bij winnen.

Rika Hopper als Lucie, was vanaf het einde van het eerste bedrijf tot het einde toe uitstekend.

Zoo jeugdig en frisch en lenig zag ik haar nooit.

Hoe bevallig droeg ze haar eenvoudige, lieve, van inzicht getuigende toiletjes!

Ze was een bekoorlijke Lucie, en het moet iedereen wel onbegrijpelijk zijn hoe haar vriend haar ook maar even zou verwaarloozen, voor het jonge vriendinnetje van Hanna, dat maar weinig van haar rolletje kon maken.

Voor Mäurer had ik mij een ander gedacht dan Chrispijn.

In het eerste bedrijf was hij bèst.

Later kende hij niet genoegzaam zijn rol.

Zijne persoonlijkheid leent er zich bovendien niet toe die soort jovialiteit en gemoedelijkheid weer te geven als m.i. door den schrijver is bedoeld.

Als Louis de Vries niet soms zoo zeer op effect werkte en zijn mooie stem niet liet galmen alsof hij een gedicht voordroeg, zou zijn rol erbij winnen. Toch gaf hij herhaaldelijk superieur spel te zien.

Zijn wezenloos kijken, zijn hijgen, zijn naar lucht happen bij groote ontroering was prachtig. Men zag als het ware de Waanzin aankomen. Indien hij in het laatste bedrijf minder pathetisch en 'declamatief' ware geweest zou het enthousiasme aan het einde van het stuk heel wat grooter zijn geweest.

Jan C. de Vos, de dokter, gaf ons een joligen, dol-drukken, vroolijken persoon te zien, die meer op een studenten nafuif, dan bij een ernstig ziekbed van een goeden vriend paste.

Ten slotte was de allerbeste vertolking die van mevrouw Holtrop-van Gelder als Eveline, de liefhebbende, om haar man vechtende, ongelukkige, versmade vrouw.

STELLA MARE.

II.
De Schoonzoon van mijnheer Poirier.
Blijspel in 4 bedrijven van Augier en Sandeau.

Dit is een aardig stuk uit de oude doos, waarbij we ons kostelijk hebben geamuseerd, zoo echt genoegelijk zonder onzen geest te vermoeien.

Dat een blijspel als dit, na vele tiental jaren frisch en jong blijft en nog bekoort, is werkelijk geen wonder. Wij blijven het altijd graag zien, dat de deugd beloond, en de ondeugd vergiffenis wordt geschonken, en zeker als dit geschiedt door een edelaardige, zedige jonge dochter, - edelaardiger dan de werkelijkheid ze in den jare 1913 pleegt op te leveren. Ik vrees zelfs, dat er op heel de aanstaande vrouwen-onafhankelijkheidstentoonstelling geen enkel van *dit* soort aanwezig zal zijn,.... en dit is jammer voor.. de mannen van hèden.

Dit, zoo geestige, klassieke blijspel dan, is de geschiedenis van verheffende liefde, die triomfeert over verlagende 'amours' of te wel amourettes van een lichtzinnigen jongen man met den van ouds bekenden en zèer beproefden 'evenwel goeden kern'.

De edele, jonge vrouw is van burger afkomst, maar haar nobele levensopvatting, haar groote, alles-wegcijferende liefde staat heel wat hooger dan de levensopvatting van haar hoog adellijken gemaal, Markies de Presles, die alleen het devote, aartsreine burgerdochtertje heeft gehuwd om zijn schulden door haar vader betaald te zien, en door dezen een ongestoord genotsleven te verwerven.

In ruil voor dit alles had de ironische schoonzoon zijn vrouw wel met onwankelbaren trouw mogen liefhebben, maar... het vleesch is zwak.. enz.

Reeds den dag na zijn huwelijk is Gaston zijn, hem aanbiddend, vrouwtje ontrouw.

De burgerlijke schoonvader Poirier eischt, als het bewijs van den ontrouw des adellijken schoonzoons uitkomt, dat zijn lief dochtertje van den ontaarde zal scheiden, maar nu blijkt hoe onwankelbaar hare liefde is.

Zij verscheurt met vorstelijk gebaar het bewijs, - den brief. Ja, zij staat hem zelfs het duel voor de eer van zijne mâitresse toe. Maar dit offer wordt goddank niet geëischt, want de tegenpartij doet 'amende honorable'.

Als twee gelukkige tortelduifjes trekt het paar naar het kasteel, dat eens de voorvaderen van den markies had toebehoord en dat juist door schulden van Gaston

de Presles onder den hamer zou komen, ware het niet dat een goede, brave vriend, Verdelet genaamd, dit als geschenk voor het jonge paar had gekocht.

Het spel van Constant van Kerckhoven als Poirier, een typische burgerman, een rijk geworden parvenu, die telkens de dupe wordt van de ironie van zijn verkwistenden, aristocratischen schoonzoon was kostelijk.

Ik kan me niet voorstellen dat na hem een ander dien rol ooit zoo schitterend, zoo leuk, zoo heerlijk onnoozel, en zoo vol humor zal kunnen weergeven.

Het was volmaakt. Het lachen was de zaal niet uit. Het was geen spel meer - het was Poirier zelf, dien we zagen, en we hadden hem gaarne de vervulling van zijn grootsten wensch gegund, ééns Pair van Frankrijk te worden.

Verkade, met dien lichten spot in zijn stem, met zijn fijne blague, die quasi-onschuldig zijn schoonvader telkens liet voelen, dat hij de arme, naakte markies toch mijlen hoog boven den millioenen - rijken burger-schoonvader stond, was, als steeds in dit soort van werk, best.

Wat de edele Antoinette aangaat, neen, ik kan niet met haar spel dwepen. Ze speelde niet, ze rijgde woord voor woord met pijnlijke nauwkeurigheid aan elkander. Alleen op het moment, toen ze den ontrouw van haar man bemerkte en hem vergiffenis schonk, was haar spel van diep gevoelde tragiek.

Joh. Timroth, als vriend van Gaston, was voldoende.

Verdelet, de goede, trouwe peetoom, die Antoinette vertroetelt en aanbidt, en zich altijd gelaten door zijn vriend Poirier laat bekibbelen en afsnauwen, liet ons goed, sym-

patiek spel zien. Alles te zamen was deze eerste opvoering van het nieuwe gezelschap in het oude Grand-Théâtre, een groot succes.

STELLA MARE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voor taan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

J.S. - Gij verzuimt tegenwoordig steeds een pseudoniem aan te geven. Ik hoop dat gij-Uzelven zult herkennen. - Het bewuste manuscript heb ik gelezen, en U reeds teruggezonden. Ik geloof niet dat er gauw een uitgever voor te vinden zal zijn, tenzij dan iemand, die het doet bij wijze van propaganda, dus zonder zelf voordeel te willen behalen. Want de inhoud bevat niets nieuws. In hoofdzaak komt die neer op zeer lange uittreksels uit de werken van den bewusten auteur, hier en daar doorspekt met enkele opmerkingen van den bewerker-zelf, die echter geen enkel nieuw gezichtspunt opleveren. Waar er juist over dezen zóó veelgelezen schrijver reeds zóóveel is gezegd, schijnt het mij toe dat de uitgave van dit manuscript geen beteekenis hoegenaamd kan hebben in wijderen kring, hoogstens voor die enkelen, die nooit iets van hem lazen. En dan nog! Zullen die door deze lange uittreksels worden opgewekt tot zelf-kennis-maken? Ik betwijfel het.

Uw gedachtenwisseling heb ik ditmaal geweigerd. Want zij heeft geen enkele reden van bestaan. Is er, door eenige bepaalde gebeurtenis van den dag, aanleiding om zoo iets op te nemen, dan hebt gij mij altijd bereid gevonden dat te doen zonder

mij in 't minst om de ‘richting’ te bekommeren. Zonder zulke bepaalde aanleidingen echter zou het opnemen van zulke gedachtenwisselingen gaan gelijken op het kosteloos propaganda maken voor Uw partij. Op dezelfde wijze zou dan b.v. een R.K. elke week een godsdienstige beschouwing kunnen plaatsen in die kostelooze rubriek, een protestant eene dito van zijn richting, enz. enz.. Het spijt mij dat mijn corr. aan U deze maal U zal teleurstellen, maar ik moet U eerlijk mijne meening zeggen, nietwaar? Vriendelijk gegroet!

Dixi I. - Neen, met den anonymen Dixi, dien ik onlangs verzocht zijn naam te willen noemen, bedoelde ik geenszins U. Ik ken thans Uw handschrift, en zou dus - ook al hadt gij bij vergissing met Uw vroeger pseudoniem onderteekend, inplaats van met Uw naam, wèl weten wie gij waart. Er is echter onder mijne correspondenten nog een tweede Dixi opgestaan onlangs. Dien bedoelde ik.

Felix II. - Ik meen mij te herinneren dat dit een Uwer vorige pseudoniemen was. Want in dezen brief geeft gij geen pseudoniem op. En het is lang geleden dat ik iets van U hoorde. Daarom deed het mij genoegen Uw handschrift en Uw postmerk weer eens te zien. - 't Zal mij benieuwen of Uw pogingen mij ‘ergens te zien te krijgen’ U gelukken zullen. Tot hiertoe hebt gij de plank steeds glad misgeslagen in Uw gissingen. - 't Speet me te hooren van Uw tegenwoordigen toestand. Gij begrijpt mij (?) Daarover in bijzonderheden treden wil ik niet, uit vrees U te zullen verraden. Echter, mij dunkt, zoo iets komt op de een of andere wijze wel terecht, gegeven Uw omstandigheden. Hartelijk gegroet.

Cora. - Door plaatsgebrek had ik geen gelegenheid in het vorig nommer, behalve het voor U bestemde artikel over Vrouwenkleeding, óók op te nemen in de corr. rubriek mijn antwoord op dat gedeelte van Uw brief van 18 Dec. dat geldt mij persoonlijk. Ik heb daarin gelezen dat gij U mijner nog goed herinnert, en ik weet nu, na Uw toelichting, ook zeer goed wie gij zijt. Wat voert het leven ons langs verschillende wegen! Ook wie uw man is begrijp ik nu zeer goed; ik zie alles van die dagen van weleer opeens voor mij.

In aansluiting aan mijn artikel voor U, in het nommer van de vorige week, wil ik U nog eens vertellen wat ik onlangs aanhoorde in een groote tea-room hier, waar men zóó dicht boven op elkaar zit, dat men elk ietwat luider gesproken woord van buurman of buurvrouw verstaan moet, of men wil of niet. Er zaten een paar heeren in mijn onmiddellijke nabijheid, (getrouwd, dat viel uit hunne conversatie op te maken, waarin dat telkens ter sprake kwam), die zeer veel aandacht wijdden aan het komende en gaande dames-publiek, en alles behalve onvatbaar schenen te zijn voor elegantie en chic. Geen bont waarvan ze de waarde niet taxeerden, geen tailor-made waarvan ze niet precies wisten te zeggen of en waarom zij naar de laatste mode was of niet, geen figuur of gezicht, dat niet werd goed- of afgekeurd. Zij schenen ook heel wat bekenden te hebben, groetten althans links en rechts voortdurend naar de aanwezige groepjes.

Onder die verschillende gezelschappen was ook een, dat onder de aanwezigen een paar zeer modieus-gekleede, zeer slanke, zeer aardig uitziende jonge-meisjes telde, die onophoudelijk giegelden, gesticuleerden, en hare overtuiging *dat* zij er goed uitzagen zichtbaar accentueerden op die wijze. Zij behoorden insgelijks tot de kennissen van bovengenoemde heeren, die uit de verte met hen een groet gewisseld hadden, en

ook meermalen met welgevallen naar hare zonder twijfel aardig-toegetakelde persoontjes keken. Neemt niet weg dat een hunner, op een gegeven oogenblik, tot den ander zeide: ‘Stel je voor, dat je het ongeluk hadt met zoo'n soort modepop getrouwd te zijn.’ Een voorstelling, die aan zijn vriend een schouderophalend, minachtend glimlachen ontlokte! - Ziet gij, lieve Cora, daar hebt gij een voorbeeld uit de werkelijkheid van wat ik bedoelde, toen ik in mijn artikel van de vorige week zeide, dat de gehuwde man m.i. van zijne echtgenoote en van de moeder zijner kinderen eene andere soort bekoorlijkheid verwacht, dan die welke het opgetuigde jonge meisje als zoodanig voor hem heeft. Ik ben ervan overtuigd dat die twee giegelende, coquette, maar zonder eenigen twijfel naar den laatsten smaak gekleede, en lang niet leelijke juffertjes de welbehagelijke overtuiging met zich omdroegen dien middag, dat zij op de twee heeren neven mij een uiterst verleidelijken indruk hadden gemaakt. In zekeren zin was dat ook wáár, want beide monsterden met welgevallen hare uiterlijke verschijning, toen zij binnenkwamen. En het is daarom zeer goed mogelijk - waren hunne vrouwen tegenwoordig geweest - dat deze dien welgevalligen blik hun heel euvel hadden geduid. En toch hoorde ik - geheel toevallig - hoe weinig er reden was harerzijds tot *werkelijke* jaloezie! Ik geloof dat het heel dikwijls zoo gaat. Een man zal uiteraard steeds graag kijken naar een mooie, chic-gekleede vrouw, misschien zelfs een beetje met haar opslaan, met haar flirten. Maar van zijn echtgenoote, van de moeder zijner kinderen, verlangt hij andere eigenschappen om hem blijvend te bekoren. En het is aan haar-zelve die ten toon te spreiden. Hoe weinige vrouwen en moeders echter doen dat heden ten dage!

Thelma. - Uw bijdrage heb ik aangenomen voor 't feuilleton-gedeelte. Door plaatsgebrek kan ik slechts bij uitzondering novellen of schetsen in de Lelie-zelve opnemen. Bovendien heb ik tegen de Uwe, dat zij zoo gezocht is van inhoud. Reeds op de eerste bladzijde kan men vermoeden hoe het alles zal afloopen. Uw stijl en verhaaltrant zijn zoo veel levendiger dan toen ik U 't eerst leerde kennen; kunt gij deze fout niet evenzeer verbeteren? Uw personen zijn daardoor ook zoo onnatuurlijk ‘bedacht’ in hunne handelingen. Vindt gij-zelve dat niet met mij?

't Doet mij heel veel genoegen dat gij met Uw woonplaats-verandering zoo tevreden zijt. Ik denk er, wat de winkels aangaat, lijnrecht andersom over, en vind die hier in den Haag veel mooier, en vooral veel beter voorzien, speciaal wanneer men 't nieuwste uit het buitenland verlangt. Mijn honden durf ik hier evenmin los te laten dan ik 't daar zou doen. Want het autogevaar is veel te groot. - En in de Boschjes stuit men toch ook telkens op rijwegen, die ditzelfde gevaar opleveren. - Onze straat hier in den Haag bevalt ons zeer goed. Opzettelijk koos ik die straat uit, omdat zij zoo windstil is, want men kan natuurlijk meer buiten het centrum, in de nieuwe wijken, voor hetzelfde geld ook heel aardige huizen krijgen, maar die lijden alle aan het voor mijn gezondheid nadeelige euvel van blootgesteld te zijn aan scherpe winden. Hartelijk dank voor Uw vriendelijk schrijven.

C. v. D D. - Uw brief deed mij zeer veel genoegen, om verschillende redenen. Ten eerste is de aanhef voor mij aangenaam, waarin gij meedeelt de Lelie zoolang ik die dirigeer steeds met het grootste genot te lezen in Uw portefeuille, ten tweede ben ik héél-blij voor een der aanstaande kindertjes van ons poesje een zoo goed thuis te vinden straks bij U, ten derde is Uw wijze van vertellen over Uw eigen arme, lieve poes mij hoogst-sympathiek, en ten vierde ben ik blij dat gij op den inval kwaamt mij daarover te schrijven, want, neen, Uw verdriet is heelemaal niet ‘kinderachtig’,

maar strekt U integendeel tot eer! Als men zeven jaar lang zooveel liefde en trouw ondervond van een dier, dan is het heel natuurlijk, en getuigt van het hart op de rechte plaats hebben, dat men het verlies ervan bitter natreurt en haar dagelijks mist, en ik acht er U te hooger om dat gij zoo zijt, en niet behoort tot hen die terstond vergeten, of zeggen: 't is maar een dier! - Zeker, zoodra de bevalling heeft plaats gehad, en 't kleintje van de moeder kan gescheiden worden, willen wij U haar, of hem, graag zenden naar Uw woonplaats. Indien het kindje gelijkt op de moeder, dan wordt het een klein juweel, want dat is deze laatste, niet alleen uiterlijk, maar ook wat hare zachte, aanhalige natuur betreft. Het is een alleraardigst, voor de ondervonden goede behandeling innig dankbaar dier. Waarschijnlijk werd zij door werklui mishandeld want, als iemand van dien aard hier in huis komt, dan wordt zij plotseling in de hoogste mate schuw, en weet in haar angst niet hoe zij zich uit de voeten zal maken. Overigens echter speelt zij allerliefst de baas, en haalt onze Marie, die haar 't eerst ontdekte en tot zich nam, omdat zij vóór ons hier in de nieuwe woning kwam, op een aandoenlijke wijze aan, als om voor de ondervonden weldaad te bedanken. Ook voor mij heeft zij een soort voorliefde, vermoedelijk uit jaloezie op Benjamin. Zij zoekt als het ware mijn kamer en mijn gezelschap. Zij is waarlijk een bijzonder mooi, fijn poesje met opvallend aardige vriendelijke oogen. Natuurlijk weet ik niet wie de aanstaande vader is. - Wat het slot van Uw brief aangaat, ik herhaal wat ik hierboven zeide, ik kan er van ganscher harte voor méévoelen dat gij Uw verdriet niet gemakkelijk te boven kunt komen. Dat een poes zóó kan meeleven met ons als gij 't beschrijft, geheel en al zooals een hond het doet, wist ik niet, en is wel een bewijs hoe elk dier, als men maar met hem omgaat als met een mensch, ook wezenlijk vriendschap en liefde teruggeeft - - dikwijls veel meer dan een mensch het doet. Gij ziet dat ik U noch uw schrijven zelf, noch uw verzoek, noch uw uitvoerigheid ‘kwalijk neem’ maar integendeel een en ander op hoogen prijs stel, reden waarom ik U ook terstond reeds antwoord.

Stania. - Vóór alles betuig ik U mijn hartelijken dank voor uw lieven brief. Uw veronderstelling, dat ik Uw stuk, over die R.K. scheldpartijen, niet zou opnemen, is juist. Gelijk gij zelve terecht hebt opgemerkt, ik zou niet van U kunnen of willen plaatsen wat ik van anderen weigerde. Maar ook bovendien, de reden, die mij de opname deed weigeren aan die anderen, blijft ook voor

U van kracht; het stuit mij namelijk tegen de borst in mijn eigen Blad dergelijke beschouwingen over mij-zelve, juist omdat zij mijn lof bedoelen, op te nemen. Wat mij betreft, laat het gescheld mijnentwege zijn gang gaan! Het deert niet mij maar hen die den laster uitstrooien. Desniettegenstaande heb ik-persoonlijk Uw warm pleidooi met veel dank gelezen, en ik ben ervan overtuigd dat uw woorden: 'U kunt er uit zien hoe in het noorden nog warme harten voor U kloppen' waarheid bevatten.

Ik ben wezenlijk zoo blij dat ik U zoo dikwijls tot steun heb kunnen zijn door mijn werk in de Lelie. Inderdaad, het *is* moeielijk altijd zoo te handelen in het leven, als men 't zou willen. Mij-persoonlijk treft het steeds hoe weinig zin voor rechtvaardigheid en eerlijkheid de meeste menschen hebben, hoe hun leven bestaat in: dat niet durven zeggen, en: dit liever niet ronduit willen bekennen, en: hierover geen oordeel durven uitspreken om dezen niet te beleedigen, en: daarover maar liever willen zwijgen, omdat die het eens kwalijk zou kunnen nemen, als hij 't hoorde. Enz., Enz. Daarin zit 'm ook, denk ik, het gróóte verschil tusschen mij-zelve en de meerderheid van 't menschdom; de diepere oorzaak dat ik 'niet ben als anderen' zit daarin dat ik zulk een lafheid en menschenvrees, zulk een oneerlijk transigeeren met de waarheid eenvoudig niet kan begrijpen.

Eerlijkheid en rechtvaardigheid zijn voor mij zulke vanzelf sprekende dingen, dat zij mij geen moeite kosten. En daarentegen zijn die twee eigenschappen voor de meerderheid van 't menschdom iets waarvoor ze bang zijn, en waarmee ze maar liever niets te maken willen hebben. Vandaar al 't konkelen, knoeien, huichelen, waarvan de wereld aan elkaar hangt.

Wat mijn portret aangaat, er zijn er verscheidene van mij; en van veel lateren tijd dan het door U bedoelde; ik moet dezer dagen, juist voor zulk een doel als gij bedoelt, een nieuw laten maken, dat daardoor dus komt onder de oogen van het publiek. Mijne portretten echter gelijken gewoonlijk niet zeer goed.

Ik geloof dat het de wensch is van vele jonge meisjes om 'schrijfster' te worden. Het is de mijne echter nooit geweest. Toen ik, heel jong, een eersteling zag aangenomen door 'Nederland' was mij dat juist een reden om *niet* door te gaan, en ik heb de pen eerst weer opgevat toen de omstandigheden mij er toe dwongen. Mij dunkt, nu gij zooveel ouder zijt, en intusschen gehuwd, zult gij ook een anderen kijk hebben op die illusie uwer jeugd dan toenmaals. Dat er overigens in Uw werk aanleg schuilt heb ik U indertijd reeds geschreven, en de aanname van Uw stuk door die vereeniging bewijst wèl, dat ik daarin gelijk heb gehad. Het zal U zeker een groote voldoening zijn; ik beken dat het mij-zelve een voldoening was toen ik het las, omdat er uit blijkt hoe ik juist zag in mijn toenmalig oordeel.

Ik vind het lief-gevoeld van U dat gij mijn volledig herstel hebt willen afwachten alvorens mij te schrijven. Echter, nu ik weer geheel gezond ben moet gij U nooit laten weerhouden door de gedachte dat hetgeen gij te schrijven hebt in mijn oogen niet belangrijk genoeg zoude zijn. Dit is een dwaling. Ik vind het gezellig met mijne correspondenten voeling te houden, van hun doen en laten op de hoogte te blijven, en ook, 't is zoo dikwijls dat een enkele op- of aanmerking - waarbij zij zelven zich misschien niets bijzonders dachten - mij treft, of een bijzondere beteekenis voor mij heeft, evengoed als omgekeerd het een of ander in mijn artikelen of in de correspondentie nu dezen dan genen treft of helpt, zonder dat ik het vooruit vermoeden kon.

't Geen gij mij vertelt van die rheumatische ziekte van Uw jongen herinnert mij aan de wijze van behandeling, die ik moest ondergaan, toen ik voor de eerste maal die ongesteldheid kreeg in Indië. Het heeft mij toen niets geholpen, en gij begrijpt hoe dubbel onaangenaam die methode was in een heet klimaat, zoodat de dokter dan ook, noodgedrongen, ten slotte zijn toevlucht *moest* nemen tot groote hoeveelheden salycil. Dat dit op den duur het hart zou benadeelen, heeft hij er eerlijk bijgezegd, maar hij had ten einde raad geen andere keuze meer. - Hoe aandoenlijk van die poes! Ja zeker, Uw jongen heeft goed-opgemerkt, want, daarvan ben ik overtuigd, dat onze huisdieren 't ons aanzien, als wij bedroefd zijn of pijn hebben. Onze Frits, die reeds menige ziekte van mij medemaakte, kan b.v. met een wezenlijk-roerend-angstige en meewarige uitdrukking in zijn oogen naar mij kijken, zoodra hij denkt dat ik mij niet wel voel. En ik vergeet nooit hoe woest hij werd op onze Marie, toen zij hem eens, terwijl ik een heftige benauwdheid had van mijn hart, uit de kamer wilde brengen. Hij had zich tegen mij aangenesteld, doodstil, en, toen Marie hem opnam, beet hij naar haar, met een blik in zijn oogen alsof hij zeggen wilde: Ik wil erbij blijven. - Anders doet hij dat nooit, bijten! Van Uw jongen houd ik, omdat hij zoo lief is voor die poes. Dat bewijst dat hij een gevoelige natuur heeft.

Ja, ondanks mijn niet sterke gezondheid, kan ik heel veel en heel vlug werken, - omdat mijn hoofd nooit moe is. Indien ik niet zulk een sterk hoofd had, dan zou ik, denk ik, niet in staat zijn zulk een menagerie om mij heen te hebben als wij in ons klein huisje er op nahouden. Reeds 't schreeuwen van de papagaai en 't blaffen tegen hem van Benjamin vormen op zichzelf al een ware ketelmuziek. Daardoor, doordat mijn hoofd nooit moe is, kan ik desnoods steeds heel gemakkelijk te bed liggen werken.

En nu, nogmaals, indien gij lust hebt mij te schrijven, - b.v. zou het mij zeer interesseeren te vernemen hoe het met Uw stuk is gegaan na de opvoering, - dan hoop ik dat gij het steeds met alle mogelijke vrijmoedigheid en gerustheid doen zult. Nogmaals hartelijk dank.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

DAME, 27 *j*aar P.G. zag zich tegen **Mei** gaarne geplaatst liefst als **Hoofd eener huishouding bij een Heer, of voor Gezelschap.**

(77*a*)

Brieven onder Letter G, Bureau ‘Hollandsche Lelie’.

19 Februari 1913
26ste Jaargang.
No. 34.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Onmacht.
IX.
Poeloetraperdoeli, Januari 1913.

De zwaarte der Regeeringstaak.

Volgens den Bataviasche novellenschrijver in het Soer. Hdsbl. vertelt men, dat de Gouverneur-generaal somber gestemd is.

Het leek destijds zoo heel eenvoudig: consolideeren, pacificeeren, nadat Van Heutsz met ruwe kracht den boel onderst boven had gekeerd.

De heer Idenburg komt nu na drie jaren bestuur blijkbaar tot het besef dat de taak, welke hij in 1909 met zóóveel ambitie aanvaardde, hem te zwaar is geworden. De minder vriendelijke beoordeeling van verschillende bestuursdaden in de pers en ook

in de Tweede Kamer, waarvan hij als minister enfant chéri was, de besliste afkeuring van zijn beleid in de Timor-aangelegenheden en in de Chineezen-affaire, waarvan het opperbestuur - hoe ook in de Kamer coram populo zijn optreden verdedigend - in, zoo geheeten, ministerieele depêches heeft doen blijken, een en ander maakt den oogenschijnlijk zenuwsterken landvoogd nerveus. De zenuwoverprikkeling openbaart zich in mindere stoelvastheid; elke gelegenheid grijpt de heer Idenburg aan om erop uit te gaan.

Na het bezoek aan de Prioksche havenwerken, een uitstapje naar Bantam, en voor nog verdere Ausflüge bestaan plannen.

Wellicht zal de geschiedschrijver hem gaan

noemen den reis-Landvoogd, *een epitheton*, *dat vleiend kan zijn, omdat hij het met den machtigsten beheerscher in Europa zou gemeen hebben.*

30 Dec. 1912.

Maakten wij in een vorige causerie reeds melding dat de belangrijkste zaken in Indië op afdoening wachten, zoodat feitelijk niets afgedaan wordt, uit bovenstaand entrefilet weten we nu de oorzaak: de heer Idenburg is lijdende aan overprikkeling van zenuwen, en als geneesmiddel zal zijn dokter hem hebben voorgeschreven er eens op uit te gaan.

Wij hebben altijd gemeend dat het lustoord Tjipanas, gelegen in een heerlijk en gezond bergklimaat in de Preanger, de aangewezen plaats was waar zich 'onlekker' voelende Landvoogden herstel zochten voor hunne kwalen.

De heer Idenburg echter schijnt er liever op uit te vliegen, geeft de voorkeur op *Gouvernements rekening* dure reizen te maken, verzuimt vooral niet zendingsposten te bezoeken, bereist 'en touriste' het prachtige Diëng-plateau, rijdt door eerepoorten langs goed onderhouden wegen, (kasian de heerendienstplichtigen, die daar voor opdraaien), woont diners bij, hem aangeboden door residenten, is overal verplicht te toasten of die te beantwoorden, waardoor zijn zenuwen nog meer overspannen worden door het drinken van champagne, enz., enz.

Wij betwijfelen ten zeerste of zulk een reis iemands zenuwen kalmeert, maar vinden in alle geval dat 'le remède est pire que le mal.' -

Wanneer de heer Idenburg voor herstel van zijn door belangrijke werkzaamheden geschokte gezondheid, 'erholungsreise' moet doen, laat hij die dan in godsnaam in Europa maken; wij kunnen hem de verzekering geven dat iedereen het hem van harte zal gunnen, indien Z.E. er toe kon besluiten op eigen kosten herstel van zijn kwalen te zoeken in Zwitserlands heerlijke bergstreken; werkelijk, men zal het ten zeerste apprecieeren als hij dáár op zijn 'lauweren' gaat rusten.

Maar het meest belachelijke is wel dat de heer Idenburg vermeent dat planters in de Zuid-Preanger moeten klaar staan om bij Z.E. hun opwachting te maken, wanneer het Haar belieft een snoepreisje naar de Wijnkoopsbaai te maken; volgens onderstaand entrefilet toonde de heer Idenburg zich ontstemd dat planters schitterden door hun afwezigheid; en of het gebeurde nu werkelijk den planters zooveel leed deed, zijn wij zoo vrij te betwijfelen, daar iedereen begrijpt dat zulk een reis hoegenaamd geen praktisch nut heeft, maar slechts geld kost en de inlandsche bevolking als gewoonlijk het kind van de rekening wordt, in den vorm van noodeloozen arbeid verricht aan extra-onderhoud van wegen en bruggen en het oprichten van eerepoorten, enz., enz.

De landvoogd ontstemd.

Bij het onlangs door den landvoogd aan de Wijnkoopsbaai gebracht bezoek, *aldus werd uit Bandoeng aan het 'Soer. H'blad' geseind*, *was geen enkele planter van de Preanger aanwezig*, *waarover Zijne Excellentie zich zeer ontstemd toonde.*

De schuld daarvan heeft gelegen aan het uitblijven van eenige kennisgeving van het te verwachten hooge bezoek. Intusschen doet het gebeurde den planters leed.

9 Jan. 1913.

Uit het bovenstaande blijkt wel dat des Heeren Idenburg's zenuwen overstuur zijn, en wordt het hoog tijd dat een andere - vooral niet al te christelijke - landvoogd hem spoedig komt vervangen.

Van den gezondheidstoestand van den Landvoogd sprekende, kunnen wij niet nalaten te vermelden hoe het daarmee in de Hoofdstad van Nederlandsch-Indië gesteld is.

Nu ongeveer 2 jaren geleden diende de eerstaanwezend stadsgeneesheer te Batavia, Dr. C.D. Ouwehand, op 14 Februari 1911 een rapport in, voorzien van de noodige gegevens, sterftecijfers, opgave van kampongs, die het meest ongezond zijn enz., enz., waaruit bleek dat Batavia één broeinest is van epidemische ziekten, in het kort gezegd, waaruit kan afgeleid worden dat Batavia zoowat de ongezondste stad ter wereld is, en dat daarin direct verbetering moet komen.

Wij herhalen het: dit rapport dateert nu van bijna twee jaren, en wat is er in die 2 jaren gedaan? Niets, absoluut niets!!

In het kort medegedeeld, geven we hier weer wat het 'Nieuws v/d Dag' daarover schrijft:

Er is in die 2 jaar een beetje gebeunhaasd en geliefhebberd door absoluut ondeskundigen, onder 'leiding' van onzen voortreffelijken Controleur Eijken, ziedaar alles; er is assaineerinkje gespeeld, maar gedáán is er niets van eenig aanbelang.

Maar zoolang alles hier moet gebeuren door meneer Eijken, onder de auspiciën van onzen prachtigen gemeenteraad, gebeurt er niets. Ten minste: niets goeds. Men behoeft om tot

deze uitspraak te komen, de geschiedenis van de laatste jaren slechts na te gaan. De feiten, de onloochenbare feiten wijzen het uit.

Wil men een bewijs hoe de Bataviasche gemeenteraad werkt, dan hebben wij slechts aan te halen dat door dien Raad eenigen tijd geleden grond werd aangekocht om er een zoogenaamde 'model-kampong' te bouwen, en daarvoor koos men het oude chineesche kerkhof te Sentiong, een plaats die *onmiddellijk* grenst aan de ongezondste wijk van Batavia; waarschijnlijk was er geen ongeschikter plek in geheel Batavia te vinden, anders zou men zeker *die* gekozen hebben!!

Nu vragen wij ons af, waarvoor zulk een onbenullige gemeenteraad dient, als die zelfs incapable is rekening te houden of ten minste acht te slaan op de deskundige adviezen van Dr. Ouwehand.

Onder deze omstandigheden, namelijk dat in bijna twee jaren tijd absoluut niets degelijks is gedaan ter verbetering van den treurigen hygiënischen toestand van Batavia, bewonderen wij de energie van den heer W.J. van Gorkum, inspecteur van de Geneeskundige Afdeeling West-Java, die nogmaals deze aangelegenheid ter sprake bracht en voor de leden der Vrijzinnige Kiesvereeniging en hunne dames en introducés in de Loge te Batavia een boeiende voordracht hield over: 'ongezond Batavia, voorheen en thans'.

Over het 'voorheen' kunnen wij zeer kort zijn.

De heer van Gorkum zegt dan dat twee, drie eeuwen terug Batavia voor zeer ongezond gold, zóó zelfs, dat een engelsche vlootvoogd als zijne meening te kennen gaf, dat alleen al om zijn ongezondheid Batavia sterk genoeg was om andere natiën van een veroveringstocht af te schrikken.

Gebaseerd op vrij betrouwbare gegevens was het sterftecijfer in de eerste helft der 18de eeuw voor Europeanen ± 256 per duizend; dit steeg voortdurend en bereikte omstreeks 1732 het cijfer van 400 à 420 per 1000 Europeanen!

Door de krachtige maatregelen op sanitair gebied van den Gouverneur-generaal Daendels, die o.a. de bovenstad Weltevreden liet aanleggen, daalde het sterftecijfer buitengewoon sterk; was dit in 1819 nog 225 per mille, in 1844 bedraagt het ± 55. Maar hoe dan ook, het oude Batavia werd terecht het 'graf der Europeanen' genoemd.

De heer v. Gorkum geeft nu een verslag hoe de toestand in onzen tijd is. - Sedert 1908 worden op Java officieele opgaven gedaan van de doodsoorzaken onder Europeanen; hieruit blijkt dat het sterftecijfer thans te Batavia 29 pro mille is, dat is toch nog zeer hoog als men nagaat dat in het rijk in Europa, waar de meest ongunstige hygiënische toestanden heerschen, Rusland, het sterftecijfer 30 pro mille is, terwijl dit voor Nederland slechts 13½ bedraagt. Verdeelt men de sterfgevallen naar de oorzaken, dan sterven de meeste Europeanen aan cholera, dan volgt longtering, malaria, typhus en dysenterie. Toen wij een geneesheer op het verrassend feit wezen, dat als doodsoorzaak malaria eerst in de derde plaats komt, deelde hij ons het volgende mede: malaria is een der ziekten, die op alle kustplaatsen en vooral te Batavia altijd voorkomt; een groot percentage der Europeesche bevolking is er in mindere of meerdere mate door aangetast, toch is het aantal sterfgevallen tengevolge van malaria onder Europeanen niet zoo groot, omdat men tijdig geneesmiddelen inneemt, dan wel zich in een malaria-vrij klimaat onder behandeling stelt.

Zeer opvallend is volgens den heer v. Gorkum de vele sterfgevallen in Indië tengevolge van long-tuberculose; bezwijken daaraan in Nederland 12 personen op

de 10000 inwoners, te Batavia maakt die ziekte per 10000 18 slachtoffers, te Semarang 20 en te Soerabaya zelfs 23. Pokken komt onder Europeanen zoo goed als niet voor.

Nu sedert 1 Augustus 1911 een geregelde sterfte-statistiek van inlanders wordt aangehouden, komt men wat hen betreft tot allertreurigste resultaten. In het afgeloopen jaar was dit sterftecijfer 69 pro mille voor Batavia, en splitst men dit getal voor beneden- en bovenstad, dan komt Batavia-zelf op voor 98 en de bovenstad Weltevreden voor 55 per mille. Eenige districten der hoofdstad zijn bijzonder ongezond, zoo bijvoorbeeld het district Mangga Besar, waar de sterfte 113 per mille is; kwam er geen aanvoer van nieuwe bewoners van buitenaf, dan zou dit district binnen 10 jaar finaal zijn uitgestorven. In de zoogenaamde gezonde districten van Weltevreden heeft men voor Tanah Abang toch nog een sterftecijfer van 58 pro mille, Senen 55 en Gambir (Koningsplein) 51.

Batavia is dan ook ongezonder dan eenige stad op Java; het sterftecijfer van Semarang is niet meer dan 41 en van Soerabaya slechts 36 pro mille, terwijl het meest ongezonde onder-district van Semarang (waarschijnlijk

wordt het zoogenaamde 'Zeestrand' bedoeld, waar het wemelt van anopheles-muskieten) een sterftecijfer van 63 pro mille heeft, dus betrekkelijk nog gunstig in vergelijking met het moordhol Mangga Besar te Batavia. Gevoegelijk kunnen we hier nog bijvoegen dat in geen enkel der 400 onder-districten, waarin West-Java is verdeeld, het cijfer hooger is dan 50!!

Men ziet het beeld, dat Dr. van Gorkum van den hygiënischen toestand van Batavia geeft, allertreurigst is, en toch is die toestand nog beneden de werkelijkheid, want het verstaat zich dat tal van inlanders in de kampong sterven, *zonder* dat er een aangifte van het sterfgeval plaats heeft, vooral is dit het geval wanneer de dood is tengevolge van een besmettelijke ziekte, want dit geeft den 'Loerak' (inl: burgemeester of kamponghoofd) maar soesah; men kan dus gerust aannemen dat de toestand veel ernstiger is als door den heer van Gorkum wordt aangegeven.

De heer van Gorkum geeft verder een lijst van 31 plaatsen en landen in de wereld, waar Vera Cruz met het hoogste sterftecijfer bovenaan staat, maar in al deze steden of landen is de toestand gunstiger dan te Batavia: er bestaat geen stad ter wereld waar de sterfte hooger is. *Batavia - 'de Koningin van het Oosten' - houdt in deze het luguber record!!*

De geachte spreker zegt verder dat het buitengewoon hooge sterftecijfer te Batavia wijst op een alleszins verwaarloosden hygiënischen dienst, spreekt zijn diepe overtuiging uit, dat men thans onmiddellijk maatregelen moet nemen ter verbetering, en haalt als bewijs dat dit ook mogelijk is, o.a. aan, dat op het terrein der maatschappij 'Senemba' het sterftecijfer in 1897 61 pro mille was, toen door krachtige toepassing van sanitaire maatregelen dit in 1906 daalde tot.... 9,4 pro mille.

Ook de stad Panama bewijst tot welk een resultaat men kan komen door toepassing van een goede sanitaire regeling; in 1906 was het sterftecijfer aldaar 68, en niettegenstaande de hoogst ongezonde kanaalwerken in vollen gang waren, daalde het sterftecijfer in 1909 op 21 pro mille. -

De voordracht van Dr. v. Gorkum had een enorm succes, werd bijgewoond door een talrijk publiek, waaronder tal van autoriteiten. Algemeen spreekt men de verwachting uit dat er nu toch wel eindelijk 'iets' zal gedaan worden.

De redactie van het 'Nieuws v/d Dag', waaruit wij bovenstaande gegevens geput hebben, zegt daarvan het volgende, dat wij hier letterlijk willen herhalen, omreden wij het met den redacteur van dat blad volkomen eens zijn:

Het kan wellicht zijn nut hebben, hier even een beetje koud water te werpen op die opgelaaide geestdrift. De reden van Dr. van Gorkum was interessant, leerzaam, grondig, goed-gedocumenteerd, boeiend, - wat men maar wil, - maar onthuld heeft hij daarin niet bizonder veel. Zeker, het kan geen kwaad, dat hetgeen hij d.i. Dr. Ouwehand zeide, nog eens herhaald werd, maar nogmaals: nieuws heeft hij niet verteld, en dat zijn voordracht bizonder veel effect zal sorteeren, zijn wij voor ons dan ook zoo vrij om te betwijfelen.

Wij herinneren er hier aan, dat Dr. C.D. Ouwehand den 14^{en} Febr. 1911, dus nagenoeg 2 jaar geleden, zijn jaarrapport indiende omtrent den burgelijk geneeskundigen dienst te Batavia over 1910, welk rapport toen in den aanvang van Maart door de bladen druk werd besproken en gecommentarieerd. Dat rapport was zeker niet minder nadrukkelijk van inhoud, dan de rede van Dr. v. Gorkum. Het was evengoed gedocumenteerd; het gaf cijfers over de sterfte in de kampongs, systematisch

gerangschikt in groepen, naar de districten, naar de meer of minder ongezonde ligging, etc. etc.

Door die groepeering sprong duidelijk in het oog, waar de broeinesten van ziekten waren. Maar wat is er nu sedert de verschijning van dat rapport veranderd? Immers niets!

Het complex Mangga Besar, Kebon Djeroek, Sawah Besar, Tangki, was in 1910 het district waar de grootste sterfte voorkwam, - de in dat jaar zeer sterk door cholera geteisterde Kampongs Djembatan V uitzonderende - welnu die toestand is nu, einde 1912, nog precies zoo.

Wij vragen ons af waarop men nu eigenlijk de verwachting baseert, dat er nu eens eindelijk wat gedaan zal worden, immers op niets!!

Na de indiening van het rapport van Dr. Ouwehand wist men hoe het met den hygiënischen toestand van Batavia gesteld is, men wist dat vooral onder Inlanders de sterfte buitengewoon groot is, en het eenige wat de Regeering deed is, dat zij toeliet dat de Bataviasche zonder eenige deskundige leiding hier en daar wat prutste en wrat geld verknoeide. Wij zijn van meening dat de assaineering van Batavia geenszins een zaak is waar die gemeenteraad eenige bemoeienis mede heeft, want *het is een Regeeringszaak* en wel een

zeer belangrijke, waardoor speciaal zeer bekwaam technisch en medisch personeel moet worden aangewezen wil men tot goede resultaten komen en waarvoor in de eerste plaats eenige tonnen gouds beschikbaar moeten worden gesteld.

Dàt zou *de plicht* zijn geweest van Gouverneur-generaal Idenburg direct na ontvangst van Dr. Ouwehand's rapport, maar *hij deed niets;* daarom vermeenen wij dat ook nu evenmin na het rapport van Dr. v. Gorkum een krachtige assaineering van Regeeringswege te verwachten is, tenminste zoolang het opperbestuur van deze gewesten in handen is van den heer Idenburg.

Intusschen bewonderen wij den moed van Dr. van Gorkum, dat hij, in een land waar men *de waarheid niet hooren wil*, nogmaals op dit onderwerp zoo uitvoerig is teruggekomen, en willen wij maar hopen dat hij niet tot straf wordt overgeplaatst als Civielgeneesheer te - - - - - Atapoepol!!

Om op een ander onderwerp over te gaan tot besluit nog dit: in onze causerie van medio Juni 1912 maakten wij melding van den *derden* moord in de gevangenis te Glodok; wij schreven toen als volgt: eerst Francke, dáarop Meijer en nu van Heumen..... wie volgt? Zooals uit onderstaand entrefilet blijkt, hebben wij niet al te lang behoeven te wachten, onder de boeven is intusschen de beschaving doorgedrongen; cipiers met een steekwapen aan te vallen is hun veel te ordinair, thans worden de heeren eenvoudig neergeschoten.

Een cipier neergeschoten!

Vroeger was het de gewoonte der kettingberen in het dwangarbeiders-kwartier om als zij hunne Europeesche cipiers wenschten af te maken, zich daarbij te bedienen van een mes, of een tot een dolk geslepen stuk bandijzer, desnoods van een beitel uit de ateliers. Men verwonderde er zich dan even over, hoe een gevangene in het bezit kwam van een mes, of hoe het mogelijk was dat de bewakers er niet achter kwamen, wanneer boeven geheele arsenalen onder hun hoofdkussens bewaarden.

Men dacht er echter niet te lang over na, dergelijke moorden kwamen te veelvuldig voor

In het Bat. Nwsbl. van gisteren vonden wij echter een telegram, welks inhoud alles op dit gebied in de schaduw stelt. In de gevangenis te Soerabaya had, naar ons werd geseind, een Chineesche gestrafte een aanval gedaan op den cipier Brouwer; volgens het telegram in het Bat. Nwsbl. werd de cipier neergeschoten.

Neergeschoten! Een gevangene, die zich verheugt in het bezit van een browning! Zoo iets was zelfs in Indië nog niet voorgekomen.

De toekomst wordt er voor de cipiers niet vroolijker op. Slechts één troost is hun gebleven, waarschijnlijk zal thans de grens wel bereikt zijn.

Of zouden wij nog eenmaal lezen van gevangenen in Indië, die het cellenhuis met mitrailleuses plat schieten en de directie der dwang-arbeiders-kwartieren met granaten in de lucht doen vliegen?

N. v.d. Dag 28 Dec. 1912.

Ook in de gevangenis te Glodok schijnt het wel allertreurigst met het handhaven der discipline gesteld te zijn, zooals wij uit onderstaande berichten kunnen lezen:

Overlast van dwangarbeiders.

Het schijnt, dat er op aarde geen vrijer volk bestaat dan de Bataviasche dwangarbeiders.

Vaak kwamen ons klachten over deze lieden ter oore, thans weder van de menschen, die achter het dwangarbeiders-kwartier aan de kali wonen.

De kettingberen baden daar in de middaguren zonder eenig toezicht en in een costuum, vergeleken waarbij Adam in een gala-complet was gehuld.

Ook maken de heeren van de werkprauwen gebruik om naar de overzijde te varen, teneinde daar lekkernijen in te slaan.

20/12.

Gemoedelijke gevangenis-toestanden!

Gisterenmiddag werd door een Chinees, die een warong houdt bij de brug van Pinangsia aan de overzijde der Kali, die achter de boei loopt, een groot pak aan een dwangarbeider toegeworpen, wien het gelukte het pak veilig in bezit te nemen.

De schildwacht, die het gebeurde zag, nam van het geval geen notitie. De man knoopte een gemoedelijk praatje met den dwangarbeider aan... Waarschijnlijk om te vragen of er goede gaven uit den hemel waren gevallen.

21/12.

De directeur van Glodok heeft ‘slechts’ 600 gulden tractement 's maands, voor zulk een schrille betaling kan men dan ook niet vergen dat orde en tucht gehandhaafd worden!!

De vervolging van den heer v. Geuns.

De heer M. van Geuns schrijft in het Soer. Handelsblad:

‘*De tête-à-têtes, die ik met den officier van*

justitie alhier ter zake van mijn vervolging in de quaestie Einthoven-Borel gehud heb, zijn thans ten einde, en een spoedige openbare behandeling van het drukpersdelict is te verwachten. Wanneer de rechters vonnis zullen hebben gewezen, zal er aanleiding zijn op de gestie van den landvoogd in het geschil tusschen de heeren Einthoven en Borel, alsmede op de bevordering van den eersten tot directeur van B.B., nader in te gaan'.

8 Januari 1913.

In een vorige correspondentie maakten wij reeds melding van de quaestie Einthoven-Borel, waarvoor de heer Van Geuns gerechtelijk vervolgd werd. Zooals uit het bericht in het Soerabayasch Handelsblad blijkt, is het verhoor van den heer Van Geuns thans beëindigd; wij verwachten zeer interessante mededeelingen wanneer de gestie van den landvoogd zal besproken worden.

A.... Z.

De Waterlelie.

De stille waterlelie
Bloeit op het blauwe meer;
Als sneeuw zijn hare blaadjes,
Zoo wit, zoo fijn en teer.

De maan giet van den hemel
Haar zilv'ren stralenpracht
In 't hartje van de lelie
En kust haar blaadjes zacht.

Een witte zwaan zwemt zingend
Steeds om de lelie heen,
Hij zingt zoo zacht en teeder,
Heel eenzaam en alleen.

En over 't blauwe water
Straalt zacht het licht der maan;
O lelie, witte lelie,
Hebt gij het lied verstaan?

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

(*Vrij gevolgd.*)

Overzicht van de week.

I.
Anonym-geschrijf ontmaskerd.

Eene trouwe abonnée der Holl. Lelie zendt mij een door een meneer Silvius onderteekend couranten-uitknipsel over mij, waarbij zij de volgende opmerkingen maakt, die ik woordelijk citeer uit haren brief:

Haarlem 9-2-'13.

Hooggeachte Freule Lohman.

Als trouw abonnée van de Hollandsche Lelie, die mij onder alle tijdschriften het liefst is, vooral om den toon van waarheid en onpartijdigheid in de artikelen van Uw hand, veroorloof ik mij U ingesloten een uitknipsel uit de Stads-Editie van de Opr. Haarlem. Courant van 8 Febr. te doen toekomen.

(Silvius is Bernard Canter).

Zooals U ziet slaat deze heer den bal geheel mis, maar, daar hij journalist is en nog wel een die hatelijk wilde wezen, zult U zich daarover wel niet verwonderen, noch ergeren.

Het zal U trouwens wel duidelijk wezen dat U dit artikel te danken hebt aan de ongunstige recensie in Uw blad van 'De Sphinx'. Nietwaar, Canter is het knechtje van den Heer van Riemsdijk, auteur van 'De Sphinx', tevens directeurhoofdredacteur van de Opr. Haarlemmer.

Is 't niet verschrikkelijk in de journalistiek, dat, wat eerlijke critiek moest wezen vaak niet anders is dan: òf een partijdig oordeel, soms een lucht geven in de meest hatelijke en ongezouten termen aan de grieven die men heeft tegen de(n) geen wiens (*wier*) *werk men critiseert, òf een zoo misselijk gelik, dat je den Criticus wel zoudt willen trappen.*

Hierbij zij mijnerzijds het volgende opgemerkt. *Ik* heb nooit in de Holl. Lelie geschreven over 'De Sphinx', weet ook niet, dat de schrijver daarvan is de heer van Riemsdijk, zag nooit het stuk in quaestie, maar veronderstel dat mijne abonnée bedoelt eene ongunstige recensie van de hand van een anderen medewerker.

Wel echter heb ik indertijd in de Telegraaf *zeer beslist* afgekeurd het, naar ik mij meen te herinneren, insgelijks door den heer van Riemsdijk geschreven stuk, waarmee Bouwmeester het land afreisde voor zijn afscheidsvoorstelling.

Dat de heer van Riemsdijk eigenaar is van de bewuste Opr: Haarl: courant verneem ik eveneens voor het eerst uit den brief mijner abonnée, evenzeer als het feit, dat de zich noemende Silvius één is met Bernard Canter.

Ik herinner mij dat ik een bezoek heb gehad, voor een paar jaren, van een ouden Israëliet, die mij met alle geweld een zeer duur boek, dat hij colporteerde, wou verkoopen, waarop ik *niet* inging. Indien ik mij niet zéér vergis stelde deze oude man zich toen voor als de vader van Bernard Canter. Misschien is daarom ook tusschen deze weigering indertijd mijnerzijds en het

anonyme geschrijf des heeren Silvius eenig verband? Overigens, onze journalisten en critici, van dit naamloos slag, komt zoo geregeld, bijna zonder uitzondering, voort uit *zulke* kringen, dat ik mij in den naam *kan* vergissen (ofschoon ik er bijkans zeker van ben).

Hoe dit zij, in elk geval is de voormelde heer, die zich in het openbaar, als hij iemand persoonlijk aanvalt, verbergt achter 't pseudoniem Silvius, en blijkt te zijn achter de schermen Bernard Canter, een besliste leugenaar opzettelijk, wanneer hij in het bewuste stukje durft schrijven:

Niet abonnés krijgen de correspondentie slechts in 't blad; betaalt men echter f 4.50 's jaars dan stuurt de freule u, ook al zijt ge haar volslagen onbekend, een particulieren brief.

Dit is een pertinente leugen, gelijk Bernard Canter zeer goed kan weten, daar de redactrice *nimmer* particulier antwoordt, noch aan abonnés noch aan niet-abonnés, en zichzelve het recht voorbehoudt slechts bij uitzonderings-gevallen op dien regel uitzondering te maken.

Ik zou overigens noch van dezen leugen, noch van het onbeduidende stukje notitie hebben genomen, ware het niet dat de in den begeleid-brief door mijne abonnée meegedeelde feiten een heel aardig kijkje geven op de ‘eerlijkheid’ van de pers, wanneer men haar beziet achter de schermen, en op de *ware* beweeggronden die tot dergelijke anonym-uitgesproken leugens aanleiding geven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Auto-bandieten.

Ik pas dien naam *niet* toe op de beruchte Parijsche apaches, wier proces op dit oogenblik een heerlijke bladvulling is voor de Holl. couranten. *Ik* pas het woord toe op menschen die opzettelijk, uit lust tot woest rijden, hunne evenmenschen en viervoetige medeschepselen in levensgevaar brengen, en verwonden en dooden.

Dezer dagen is in Amsterdam weer zoo'n ten hemel schreiend ongeluk gebeurd, waardoor drie kinderen, die op het trottoir liepen, zijn aangereden, en een harer zeer ernstig verwond werd. En waarom? Omdat de bestuurder, de bekende heer C., eigenaar van Het Leven, in volle vaart reed op een zéér druk punt, daardoor verkeerd moest uitwijken, en op het trottoir te land kwam. Met het hierboven meegedeelde gevolg. De zaak is in handen der politie - zegt de Telegraaf, - die eenige verontwaardigde ingez. stukken opnam, naar aanleiding van dit feit, en de rest weigerde, gelijk de redactie meedeelt. Wij zullen dus afwachten wat het onderzoek oplevert, maar dit mag en moet reeds nu gezegd worden met allen nadruk: het is in elk geval onverantwoordelijk op zeer drukke punten in volle vaart te rijden. Daarvoor is geen enkel excuus. Het is niets anders dan verregaand rijkelui-egoïsme, dat bestuurders tot zulke lafheden drijft. (Want het is ten slotte, in den grond genomen, een *lafheid* het leven van oude, doove, hulpbehoevende menschen, of van niets-vermoedende kinderen en dieren, aldus moedwillig in gevaar te brengen).

Ik ben zelve geen auto-bezitster, maar wel een gróóte liefhebster van dit vervoermiddel, maar ik zal nooit van een auto gebruik maken zonder den chauffeur op het hart te drukken niet te wild te rijden, en te zorgen dat hij geen hond overrijdt.

Bijna zonder uitzondering wordt een dergelijk verzoek, zoowel hier in Holland, als in Frankrijk of elders, met instemming begroet, want het zijn niet de huur-auto's, maar die van *eigenaars*, welke de meeste ongelukken veroorzaken. En die eigenaars rijden, bijna zonder uitzondering, zoo snel, niet omdat zij haast hebben, maar wel omdat zij er een eer in stellen een record te slaan. Op zulke laffelingen is daarom m.i. nog veel meer toepasselijk het woord 'autobandiet' dan op de Parijsche apaches, die in elk geval nog de verontschuldiging hebben dat zij moorden bij wijze van broodwinning, terwijl de eerste categorie, door mij bedoeld, moordt uit louter egoïsme!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Laffelingen!

Een lezeres zendt mij het volgende uitknipsel:

Dierenbescherming.

- Een lid van de Vereeniging tot Bescherming van Dieren zond aan de Nieuwe Ct. de volgende mededeelingen:

'*Ik verspreid gaarne goede en nuttige lectuur op de anders zoo leege tafels der 3e klasse wachtkamers aan de stations van kruispunten, zooals bijv. aan het station De Bilt, en zie ook steeds dat het publiek de verschillende blaadjes en illustraties gretig op- en meeneemt. - Met*

voordacht deponeerde ik nu voor eenige weken een brochure van den anti-Trekhondenbond, op de tafel der 2e klasse wachtkamer, en niet in de 3e. - Het was op een Zondag, er was dus een zeer druk verkeer van vrij gemengd publiek. Eenige uren later, op mijn terugreis, keek ik of de brochure er nog lag, en vond die - met dikke potloodstrepen doorgekrabd en van de hatelijke en verbitterde woorden als: 'Dood aan het Dierenbeschermersgespuis!!' voorzien. In een hoek der kamer lag onder de voeten getrapt het aardige en onschuldige blaadje 'De Dierenvriend'!

Aan het station Biltstraat te Utrecht ondervond ik voor eenigen tijd een soortgelijke ontmoediging: voor het eerst, en voorloopig ook voor het laatst, legde ik daar eenige prentbriefkaarten van den anti-Trekhondenbond neer, in de wachtkamer 3e klasse, met het gevolg dat de stationsbeambte genoemde kaarten direct in beslag nam, en mij met zijn verachtelijke en medelijdende blikken vernietigde.

Deze en soortgelijke ondervindingen zijn nu niet juist aanmoedigend, als men de goede zaak der Dierenbescherming - ook door het verspreiden van brochures - zou wenschen te dienen, en pleit weinig voor den goeden geest en de toenemende veredeling, ontwikkeling, en beschaving van het Nederlandsche volk!!

Ik neem dit stukje gaarne over, vooral omdat het slot zoo wáár is, want, heusch, Nederland staat in dit opzicht van dierenbescherming verre ten achter bij Engeland in de eerste plaats, maar ook bij Frankrijk. Een bewijs hiervan zij hier vermeld. Ik ben abonnée van het veelgelezen fransche Blad Excelsior, dat zich, evenals the New York Herald, zeer verdienstelijk maakt ten behoeve van de dierenbescherming. Ik las daarin - het blad komt ongeveer om half 8 uur 's avonds in mijn handen, - dat een hond in Parijs, na zijn eigenaar te hebben beschermd tegen twee apaches, die voor hem op de vlucht waren geslagen, was gebracht naar de tot afmaken of tot vivisectie bestemde inrichting, omdat... niemand den bewusten eigenaar, een arme schipper, indien hij een hond meebracht, onderdak wilde geven. Zelfs rijke menschen kunnen namelijk tegenwoordig in Parijs geen woning meer vinden, indien zij een hond of een kat meebrengen, laat staan dus armen! De bewuste schipper had dien hond uit het water gered; het dier had hem zijnerzijds zijn dankbaarheid getoond door hem op zijn beurt het leven te redden tegen twee woeste aanvallers. Nu werd zijn einde - door de wreedheid der menschen - een marteling van vivisectie, veel erger dan de dood. - Dat mocht niet. Niettegenstaande wij een benedenhuisje bewonen, met vier honden, een vondeling-poes, en een papegaai, telegrafeerden wij nog dienzelfden avond naar de redactie van Excelsior, met verzoek ons den hond te doen opzenden voor onze rekening. Maar ziet - - de Franschen zijn impulsiever, goedhartiger, waar het de dieren geldt, dan de Hollanders! Want, niet alleen een redactie-lid-zelf had zich onmiddellijk met den directeur der inrichting in verbinding gesteld om het leven van 'Moïse' te sparen, maar ook Henri Lavedan, de beroemde Fransche auteur en académicien, Lucien Millevoye, de Comtesse da Silva, een schilder, die zijn naam niet genoemd wilde hebben, en nog vele, vele anderen, hadden zich, reeds vóór ik het bericht hier in Holland onder de oogen kreeg, onmiddellijk aangemeld met hetzelfde doel: den hond te redden. Ik citeer woordelijk uit Excelsior:

Het trouwe dier is een ontelbaar aantal malen opgevraagd in deze twee dagen. Door tallooze telefoon-gesprekken hebben medelijdende lezers ons doen weten, dat Moïse niet behoefde te wanhopen. Voor zijn eerste behoeften ontvingen we 20 francs. Bij de dierenbescherming kwamen meer dan zestig aanvragen in om hem aan te nemen.

Ik vraag U in gemoede of zoo iets in Holland denkbaar is? Welke onzer groote Bladen zou zich tot zoo iets ‘belachelijks’ leenen, van aldus voor een verlaten dier op te komen? En hoevele Hollanders zouden zich hebben aangemeld om het te redden? ‘Voor zoo iets is Holland nog niet rijp’ - zei mij een invloedrijk lid van de Dierenbescherming, toen ik hem vroeg waarom wij hier niet, evengoed als in 't buitenland, een kerkhofje kunnen hebben voor onze trouwe viervoeters. En met zoo'n lamlendig antwoord moet je het dan maar doen! Holland is inderdaad niet rijp voor de edele beschaafde gevoelens van werkelijke dierenbeschermers - den goeden niet te na gesproken!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Letterkundig Overzicht.
Kitty Optenberg
door Jozef Cohen.
Uitgever Van Holkema en Warendorf, Amsterdam (1912.)

Hoe jammer, hoe jammer! Daar lees je nu een boek van een jongen auteur, en je

vindt het mooi, veelbelovend, iets dat, ondanks veel onvolmaakts, toch belooft, omdat er in zit een ziel; - en dan begroet je dientengevolge een nieuwen roman van zijn hand met blijdschap, met verwachting van opnieuw iets oorspronkelijks, iets zelfstandig-gevoelds te zullen lezen. En ziedaar, 't is alles plotseling Machwerk, van die prullaria zooals de boekenmarkt zoovele exemplaren brengt telken jare!

Waarom kon Jozef Cohen, de schrijver van *Ver van de menschen*, indertijd door mij in dit Blad besproken en aanbevolen, niet blijven bij die voor zijn karakter en zijn aanleg blijkbaar passende omgeving? Waarom moest hij op den ongelukkigen inval komen ons het innerlijk eener meisjesziel te willen openbaren, en dat nog wel onder zoo abnormale omstandigheden als die waarin Kitty Optenberg zich beweegt? Uit de Engelsche aanhaling op het titelblad kan je zoo tusschen de regels door lezen, dat de auteur de mogelijkheid van een ‘failure’ zelf voorziet, en zich alvast vooraf daartegen te weer stelt met een hooghartig: ‘Kan mij niet schelen; ik kan 't niet beter dan zoo, en ik deed mijn best, en daarmee basta.’ Nu, van zijn standpunt kan hij gelijk hebben in deze bewering. Maar.... een ‘failure’ is en blijft zijn roman als zoodanig volkomen. Reeds den vorm vind ik niet gelukkig gekozen, omdat het terstond onplezierig, onaantrekkelijk aandoet: dit jonge meisje van 19 jaren, dat, plaagachtig, hare tante steeds vergeefs om haar laat roepen en schreeuwen, wijl zij, Kitty Optenberg, heeft besloten ‘een boek te schrijven.’ 't Boek is er dan ook naar, is de lezer geneigd uit te roepen, als hij deze talentloos in elkaar gezette vertelling leest, waarin de negentienjarige verhaalt van zichzelve en van hare zes broers, ouderloos, steeds opgevoed door een oude juffer-tante! 't Gehalte van de soort geestigheid waarin deze Kitty, de ‘ik’ van het boek, uitmunt, proef je al vanaf de eerste bladzijde, in de kinderachtige moppen over deze tante en over haar eeuwig zoeken naar den sleutel van de linnenkast. Een enkele maal kan zoo'n grapje er tusschen door, maar, als 't steeds opnieuw, onvermijdelijk, wordt herhaald, dan wordt je er weeïg van, ongeduldig, krijgt lust den auteur met zijn eigen prulroman om de ooren te slaan. In de school van Dickens, die óók elk zijner hoofdpersonen in zijn verschillende boeken een of andere eigenaardigheid aanhangt, maar dat stéédsdoet op een leuke, aardige, varieerende manier, valt in dit speciale opzicht nog heel wat te leeren voor Jozef Cohen. Inplaats daarvan schijnt hij Cornelie Noordwal tot voorbeeld te hebben gekozen, niet op haar best, maar op haar minst, - in hare voortdurende hinderlijke zucht om à tout prix ‘geestig’ te willen zijn namelijk. Want, voor de rest staat de gevoeligheid van b.v. ‘Intra Nos’ van Cornelie Noordwal verre boven het hoogst oppervlakkig gebazel waaruit Kitty Optenberg is saamgeflanst.

Dat de auteur niets, in den grond niets wezenlijks had te vertellen, dat bovenal maakt de lectuur van dit verhaal zoo hinderlijkvervelend! Jan, de oudste der zes broers, vertelt als een schooljongen al zijn liefdesnooden aan de negentienjarige zuster. En let wel hoe hij-zelf daarbij reeds een man is in de kracht des levens, en hoe zijn liefdesnooden van lang niet alledaagschen aard zijn, omdat het geldt een meisje dat reeds een verleden achter zich heeft, dat, omdat zij haar fortuin verloor, hem neemt om zijn geld, dat ‘slechte’ lectuur (welke ‘slechte’ lectuur vernemen wij niet) uitleent aan Kitty, in één woord, dat zich gedraagt op een wijze die alleen dan het geduld dat haar aanbidder Jan met haar heeft verklaart, wanneer men aanneemt dat hij volslagen is verblind door haar, en daardoor tot haar slaaf zich laat gebruiken. Dit trouwens is ook ongeveer de rol welke Jozef Cohen hem toebedeelt. Echter, dan is het met alle levenswerkelijkheid in flagranten strijd om tegelijk aan te nemen dat

zulk een verblinde liefde zou accepteeren de voortdurende inmenging erin van een onrijp negentienjarig kind als deze Kitty, die, zelfs wanneer het engagement is verbroken, wegens een zeer ernstige trouwbreuk zijdens Elise, de verloofde, tegenwoordig is bij het tot een verzoening voerende onderhoud daarover. Kan men zulk een intimiteit reeds moeilijk aannemen, waar het den broeder en de zuster geldt, nog te onmenschkundiger wordt het geval ten opzichte van deze Elise. Jozef Cohen heeft blijkbaar van 't gecompliceerde van een vrouwenziel al heel weinig voorstelling, wanneer hij zich werkelijk verbeeldt dat coquetjes, bedriegsters, alleen om 't geld trouwlustigen als Elise, hare vertrouwde zullen gaan maken van de eigen zuster van den bedrogen verloofde, en dat nog wel waar deze eigen zuster zich toont in alle opzichten oprecht, onervaren, onschuldig, recht door zee, door dik en dun met hare broers meegaand. De boeken-uitleenerij door Elise aan Kitty is, om bovengenoemde reden, ook al weer heel onaannemelijk. En dan de houterige

beschrijving van Kitty's eigenliefde voor den vaag-geteekenden, gansch geen rol spelenden Karel; vanaf het moment, dat deze figuur wordt gewrongen als het ware in het verhaal, kan de lezer begrijpen hoe zijn eenige reden van daarin verschijnen is, dat hij is voorbestemd straks Kitty's man te worden. En, zoo weinig weet de schrijver een vorm te geven aan dat alles, dat hij zelfs voor een zoo eenvoudig gegeven niet in staat was een boeiend milieu te kiezen, en er zich van moest afmaken met een even onhandig in elkaar gezette als triviaal-beschreven logeerpartij; alles zonder eenigen kleur of geur. - Een afgezaagde, heel onwaarschijnlijke, schooljongens-achtig-onnoozel-gedachte andere episode is die van de ziekte en het sterven van Hendrik. Ik wil nog zelfs de mogelijkheid toegeven dat een oude preutsche dame, en een geheel en al in conventioneele begrippen grootgeworden meisje van 19 jaar, van alle levensdingen van dien aard nog onwetend, er nochtans zoo maar ineens in berusten in haar eigen huis op te nemen, als verpleegster aan het ziekbed van den zoon des huizes, diens scharreltje uit Leiden. In het aangezicht van den dood wordt er, noodgedrongen, zoovéél door de vingers gezien soms, wijken dikwijls gansch plotseling vooroordeelen en fatsoensbegrippen, ofschoon, van den anderen kant, deze laatste óók weer onverbiddelijk worden gehandhaafd door verreweg 't meerendeel van 't menschdom, zelfs al gaat het om nog zoo ernstige dingen, sterven inbegrepen! Echter, het schooljongens-achtig-onnoozele begint 'm eigenlijk eerst recht, als de schrijver - om de introductie van dit scharreltje te bewerkstelligen - zijn toevlucht neemt tot den afgezaagden truc van den ijlenden patiënt, die, in zijn koorts, juist op het rechte moment, en in de rechte woorden, zijn harts-geheim verraadt aan de aanwezigen.

Van welk gehalte een boek is dat zich in zijn samenstelling niet schaamt tot zulke goedkoope middeltjes zijn toevlucht te nemen kan elke lezer uit dit staaltje reeds begrijpen. Want, natuurlijk is het alweder de onmisbare negentienjarige Kitty, die de rest van 't geheim te hooren krijgt, en aan wie een opdracht wordt gegeven door den zieke, ‘in geval hij mocht sterven’ (Hoevele jonge mannen van 25 jaar bedenken dat terstond, als een uitgemaakte zaak, dat zij dood zullen gaan aan de eerste de beste ziekte, - en bepraten dan hunne scharrelpartijtjes met hunne onschuldige kind-zuster!?). - Enfin, ik heb van den onbenulligen inhoud van dit boek reeds meer dan genoeg verteld. Wie nog niet overtuigd is van de banaliteit ervan, dien verwijs ik naar 't slot, wanneer Kitty en Karel samen wegrijden, en de meest alledaagsche afgezaagde boekenwoordjes den schrijver nog niet te gewoon zijn om zijn roman te besluiten. Dat slot diene tevens als een staaltje van den vervelenden, talentloozen stijl, waarin dit geheele lange verhaal is geschreven. (Zie blz. 244).

Heusch, het spijt me, het spijt me heel oprecht, dat ik niets goeds weet te zeggen van dit boek, van de hand van een auteur dien ik, om enkele zijner kleine verzen, en ook om: *Ver van de menschen*, waardeer als een iemand met een gevoelige ziel. Zeker, ook déze roman kan men niet ongevoelig noemen, heeft over zich een waas van zachte toegevendheid voor alles en voor iedereen. Maar deze soort gevoeligheid doet niet meer aan ècht en diep, maar integendeel sentimenteel en oppervlakkig. Daarom laat zij zoo koud. En bovendien, met gevoel alleen kan men geen romans schrijven. Er moet aan den vorm toch tenminste zóóveel zorg besteed worden, dat hij boeit, pakt, meesleept; de inhoud moet toch althans éénige rekening houden met de werkelijkheid die hij heet te beschrijven; bovenal, de auteur moet toch iets, wat dan ook, te zeggen hebben in zijn werk. - Er is maar één excuus mogelijk, namelijk

dit, dat we hier met Machwerk te doen hebben, - op bestelling. Echter, 't Voorwoord, waarvan ik zooeven sprak, sluit dit excuus uit. Hopen we dan maar dat Jozef Cohen zich vergist, wanneer hij meent het niet beter te kunnen dan zoo, zooals deze Engelsche aanhaling aanduidt; hij *kon* het althans vroeger veel beter.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Desillusie,
door E. Overduyn Heyligers.
(*Vervolg van No. 33*).

Teleurgesteld zag hij het al later worden, en het uur ging voorbij, waarop hij Mary zelve thuis meende te kunnen verwachten.

Hij zei Sientje voor zijn middagmaal te zorgen, en eindelijk zette hij zich maar aan tafel.

Nu het zoo laat werd, wist hij niet meer wat hij er van moest denken.

Wat gejaagd, maar met goeden eetlust,

deed hij zijn maal, het niet oplettend, dat zijn biefstuk minder smakelijk was, zijn dessert geheel ontbrak.

Toen besloot hij naar den trein te gaan, en Mary daar op te wachten. Thuis blijven was hem in de gegeven omstandigheden onmogelijk. En zoo zou hij dadelijk van haar kunnen hooren wat het resultaat was geweest van haar reis.

Hij had al een paar treinen afgewacht, en zich met een courant, die hij aan de kiosk gekocht had, in de wachtkamer neergezet. Hij las daarin, dat, hoewel in minderen omvang, de daling zich vandaag had voortgezet.

Henk maakte zijn berekeningen, in gestage vrees voor erger. D'r uit moest hij, dat stond vast. De oorlogsberichten leken wel wat minder dreigend, maar hij kon het er toch niet op aan laten komen.

Beroerd, verduiveld beroerd, stond hij er voor.... bepeinsde hij. En bovendien nog verplicht geweest te zijn Mary er in te halen....

Hij gooide zijn courant in een hoek, stak een sigaar op, en begon het voor eenige oogenblikken verlaten perron heen en weer te loopen.

Die stilte maakte hem radeloos, hij zocht overal naar een rustpunt voor zijn oogen; maar er was niets waar hij eenig belang in stelde. Een baanwachter stak, een deuntje fluitend, de rails over. Even bedacht Henk zich of hij met hem een praatje zou beginnen,.... maar de man scheen haast te hebben, sloeg weinig acht op hem.

Een hevige onrust spookte in Henk rond, en telkens telde hij de ruiten van de ramen, van boven naar beneden en weer terug. Dat was toch al te gek.... Zijn hersenen waren ook zoo overspannen, dat hij zich nauwelijks kon beheerschen.... en nu nog die onzekerheid over het wegblijven van Mary, dat hem buiten zich zelven bracht.

Als hij alles te voren had kunnen voorzien had hij de heele speculatie nooit op het touw gezet. Maar dat waren allemaal overwegingen, die hem steeds meer opzweepten. Wat hielp het of hij daar nou over liep te denken.... Het was nou te laat, en eenmaal begonnen kwam je van kwaad tot erger. Eindelijk vond Henk het onverantwoordelijk van den kassier, die hem er niet van had teruggehouden. In zijn overspanning vergat hij, dat hij zich daar had laten doorgaan voor een vermogend man.... En dan weer stelde hij zich Mary voor met haar stil verwijt in haar koele oogen. Net of het niet evengoed verduiveld pleizierig voor haar ook was geweest, als hij met een bom duiten thuis was gekomen. Hij zou natuurlijk de schuld van alles krijgen, dat was zoo 's levens loop.

Henk was bezig zichzelf te gaan beklagen, toen het plots weer tot hem doordrong, dat er een heele poos verstreken was, sedert er een trein aan was gekomen.

Een paar menschen vertoonden zich op het perron, liepen druk te praten. Dat bracht Henk weer tot de werkelijkheid terug.

Wat was hij daar nou bezig te doen....? Neen, Mary had er part nog deel aan.... en Henk voelde een brok in zijn keel, die hij poogde weg te slikken.

Hij keek eens op de klok.... Als het nou nog langer duurde werd hij stapelgek.

Indien Mary eens iets overkomen was...? Je hoorde tegenwoordig zoo dikwijls van aanrandingen.

Misschien had ze in haar zenuwachtigheid het geld niet genoeg verborgen gehouden... Hij werd hoe langer hoe onrustiger.

Hij durfde in die richting niet doordenken, en liep weer naar binnen, om nog eens in de courant te kijken.

Plots hoorde hij, dat een trein werd gesignaleerd. Geduld, om in een spoorboekje te kijken, had hij niet, hij bezat er ook geen. Zou hij er nou nog even een koopen?

Als Mary met dezen trein niet meekwam, besloot hij zelf naar Amsterdam te gaan, en haar bij tante Henriëtte te zoeken.

Hij liep weer het perron op en zag, terwijl zijn hart hevig bonsde, de richting in vanwaar de trein moest komen.

Met donderend geraas, de overkapping vullend met stoom, ratelde de trein langs hem heen.... stopte met helsch gedreun en gesis, schurend over de rails.

Een oogenblik flitste het door Henks brein, toen hij het dreunende monster zag binnenstoomen, zich daar voorover op de rails te storten. Het was een oogenblik van verbijstering, die hem in bangen tast de handen aan het hoofd deed slaan.

Kreunend liep bij een paar passen terug, uit den droom geholpen door het geschreeuw van een paar beambten, die hem met hun: ‘achteruit!’... verschrikten.

Hij spande nu zijn oogen in, die zoekend gingen van het eene portier naar het andere.

Als Mary er nou weer niet was.... God!....’

Maar plots brak de hevige spanning in hem, was het of ineenen hij zich van een zwaren last bevrijd voelde.

Hij zag Mary tusschen de menigte, en liep zoo snel hij kon naar haar toe, om haar in het gedrang niet te missen. ‘Zoo, ben je d'r eindelijk?... Ik maakte me al ongerust over je....’

‘Ja, het is wat laat geworden’, excuseerde Mary. ‘Ik kon bij tante ook niet dadelijk weer weg.... en evenmin er direct over beginnen toen ik pas in huis kwam....’

‘Heb je 't geld?....’ viel Henk in de rede.

Deze rechtstreeksche vraag hinderde Mary... Wat moest ze zeggen om die te ontwijken?...

‘Laat mij eerst verder vertellen....’

‘Ja, maar de hoofdzaak is, zie je....’

Tusschen het gedrang van menschen liepen ze naar den uitgang.

‘Ja, de hoofdzaak is, dat we geholpen worden’.... zei Mary kregelig, met verheffing van stem.

Henk balde zijn handen tot vuisten.... 't Mankeerde d'r nog maar aan, dat de een of ander het hoorde. Dat had je van vrouwen, die konden zich nooit beheerschen....

Maar dadelijk probeerde Henk zijn drift te temperen. Liet hij zich nou maar kalm houden....

Hij zag wel, dat hij anders niet verder kwam op het oogenblik.

Eenmaal buiten, stelde hij voor een auto te nemen. Ze zouden dan vrijer kunnen praten....

‘Wel neen, dat is veel te duur’, antwoordde Mary verstrooid. Ik zal je in de tram wel alles vertellen. Nu kan ik je al vast zeggen, dat ze wel wil helpen, met een paar duizend gulden, als ze eerst heelemaal op de hoogte van de zaak is....’

‘Erg vernuftig van tante’, kon Henk zich niet weerhouden binnensmonds te mompelen. ‘Ze zal er een heele boel van begrijpen.’

‘In elk geval heel verstandig....’

‘Ja, verbazend. En heb je daarmee je laten afschepen....’ vroeg Henk, zichzelf nauwelijks meester.

‘Dacht je dan, dat ik tante de wetten kon stellen?....’

Ze waren het stationsplein overgestoken, en stapten haastig in een wagen van lijn 1.

De plotse verademing van Henk, toen hij Mary zag, duurde niet langer dan enkele oogenblikken. En langzaam aan voelde hij weer die onrust over hem komen, die hem den adem benam, en de keel dichtschroefde.

‘Het beste is’, zei Mary toen ze achter in den wagen, naast elkaar een plaats hadden gevonden, ‘dat we morgen vroeg samen naar den kassier gaan.’

‘Morgen kan ik niet’, ontweek Henk. ‘Morgen heb ik dienst.....’

‘Dan kan ik misschien wel alleen gaan, als je mij een brief meegeeft, dat ze mij inzage van de boeken moeten geven. Ik moet bij tante natuurlijk met cijfers aankomen...’

‘En als ik het je nu eens allemaal uitlegde, en het je vertelde hoe de boel in elkaar zit?...’

‘Nee’, viel Mary in de rede, ‘dat is me niet voldoende, ik wil alles zien, met mijn eigen oogen....’

‘Denk je, dat ik je bedrieg?....’ Henk beet op zijn lippen van woede.

‘Ik denk niets, ik weet alles, wat er tot nu toe buiten mijn weten is gebeurd. En als ik er op uit gestuurd word om geld te krijgen, dan wil ik ook inzage van alles hebben. Tante Henriëtte te bedriegen in commissie, dat doe ik niet....’

(*Wordt vervolgd.*)

Bericht.

Wegens het overstelpend aantal brieven en manuscripten van den laatsten tijd moet ik diegenen, die nog antwoord wachtend zijn sinds den afgeloopen zomer, verzoeken nog eenig geduld te hebben. Zoo spoedig mogelijk zal ik, in overleg met den uitgever, een of twee dubbele Lelies samenstellen, om al degenen die nog een beurt moeten krijgen, af te doen. Ik moest, wegens de groote lengte der correspondentie, het vervolg van mijn roman, en No. II van Henri van der Mandere: ‘Naar het Oosten van Europa’, ditmaal laten wachten tot den volgenden keer.

RED. HOLL. LELIE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand*

te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

E.O. - Voor alles geef ik U de verzekering, dat ik U, met het meest mogelijke genoegen, naar mijn beste weten wil raden, en Uw vraag volstrekt niet te onbeduidend vind. Ook indien Uw moeder geen abonnée ware, dan zou ik U toch evenzeer geantwoord hebben. Ik antwoord noch aan abonnés noch aan niet-abonnés langs particulieren weg, maar daarentegen aan beide categorieën steeds per Lelie-correspondentie.

Wat nu Uw vraag aangaat, indien gij een duitsche of een française waart, dan zoudt gij zonder eenigen twijfel in de maanden Juli en Augustus heel gemakkelijk een dusdanige familie in of bij Londen vinden, waar men U zonder honorarium zou opnemen, en gelegenheid geven Engelsch te leeren in ruil voor het aanleeren van Uwe moedertaal. Maar zoo iets wordt veel moeilijker waar het een hollandsche dame geldt. Al spreekt gij ook nog zoo vloeiend duitsch, toch zijt gij geen duitsche van geboorte, en, waar er zoovele duitsche meisjes, op zulk een wijze, als door U bedoeld, naar Engeland gaan, daar hebt gij een grooten kans dat deze zullen worden geprefereerd boven U. - Gij zoudt U zeer goed kunnen aanbieden voor het verrichten van lichte huiselijke bezigheden, want in dat opzicht is het verschil tusschen een Engelsch huishouden en een ten onzent niet zoo reusachtig groot of gij zoudt, bij een weinig goeden wil Uwerzijds, wel voldoen. Daaraan twijfel ik niet.

Wat gij bedoelt met de uitdrukking: 'muzikaal-ontwikkelde', begrijp ik niet heel goed; bedoelt gij, dat gij 't een of ander instrument bespeelt, of dat gij zingt, dan zou dat zeker in Uw voordeel zijn. Maar een enkel theoretische ontwikkeling zal natuurlijk niet veel beteekenis hebben voor een Engelsche familie. Ook uw einddiploma H.B.S. zal U voor een dusdanige vacantie-overeenkomst, als gij zoekt, niet van nut zijn in Engeland. Daarentegen zoudt gij U wèl kunnen aanbieden om voor kinderen te zorgen, met hen te wandelen, enz.; indien gij daartoe aanleg en lust gevoelt zou ik dat zeer zeker als een aanbeveling op den voorgrond stellen. Of men U een dag in de week vrij-af zou willen geven om een en ander te zien, hangt natuurlijk geheel af van de menschen persoonlijk. Ik zou zeggen, dat redelijk-denkende menschen in dit opzicht met U wel stellig een billijke overeenkomst zouden willen treffen, b.v. twee halve dagen, indien het hun te lastig zou zijn U een ganschen dag achtereen te missen. Dat hangt er ook geheel en al vanaf wàt zij van U verlangen als wederdienst voor de opname in hun huis. In elk geval moet gij op dit punt *vooraf* Uwe condities nauwkeurig maken, over en weer, en schriftelijk. - Zou Uwe moeder geen gelegenheid hebben om een Engelsch meisje te logeeren in Uw afwezigheid, onder dezelfde voorwaarden van geen betaling? Gij zoudt dan een advertentie kunnen opstellen, waarin gij voorstelt te ruilen: Gij gaat gedurende die twee maanden van Juli en Augustus naar Engeland, voor niets, en daarvoor wordt ten Uwent een dochter des huizes van daar kosteloos opgenomen zoolang, hier in den Haag. Op die wijze gelukt zulk een arrangement menigmaal. En daar vele Engelschen gaarne Holland leeren kennen, en Juli en Augustus véél aanbieden, juist in den Haag, waar Uwe moeder woont, zoudt gij misschien gemakkelijk slagen indien een dergelijke schikking mogelijk ware zijdens Uw moeder.

Denk er echter aan, dat gij zeer nauwkeurig informeert, wáár gij U heen begeeft; gij kunt van zich aanmeldende families verlangen dat zij U verwijzen naar behoorlijke gelegenheden tot informaties-inwinnen, en U dan verder tot dat doel tot onzen consul kunnen wenden. - Nu rest nog de vraag, wáárin gij zult adverteeren, en ik moet bekennen, dat ik die vraag niet terstond weet te beantwoorden. The Queen, en The Ladies Pictorial zijn twee zeer veelgelezen dames-bladen. Welke couranten, b.v. Daily News, Times, enz., zich 't meest eigenen tot zulke advertenties is een vraag, die een advertentie-bureau U 't best kan beantwoorden. Men kan daar ook een Engelsche advertentie voor U opstellen. Ik méén dat de Haagsche courant zich met zulke inlichtingen belast. Indien gij slaagt hoop ik het van U te vernemen.

E.K. - (Gij geeft geen pseudoniem aan). Waarom zou ik U 'bespotten'? Ik vind Uw verzoek heel redelijk, en ik heb Uw versjes met aandacht gelezen. De gedachte erin, vooral in het gedichtje over het Vredespaleis, is zuivergevoeld, maar de vorm laat veel te veel te wenschen over. - Uw regels zijn gansch en al gebrekkig wat maat betreft. En daardoor zijn deze versjes niet voor den druk geschikt.

Dat gij van boeken houdt en er gaarne over spreekt begrijp ik zeer goed. Maar ik kan niet uit Uw schrijven opmaken wat gij in dat opzicht van mij-persoonlijk verlangt. Boekbeoordeelingen geef ik zeer dikwijls in de Lelie, en ik heb, opzettelijk ook voor U, ook in dit nommer weer eene gegeven. Is het dat, wat gij zoo aangenaam vindt? Iemand, die les geeft in letterkunde, is dàárom nog volstrekt niet altijd een goed beoordeelaar ervan. Het komt, wat het beoordeelen van boeken aangaat, voor alles aan op twee dingen: in de eerste plaats op *onpartijdigheid* (en ik kan U verzekeren dat die bij de beroeps-critici bijna *nooit* bestaat, omdat zij per-se knoeien, hunne vriendjes honig om den mond strijken, en hunne persoonlijke veeten en vijandschappen wreken door geniepige afkeuringen), en in de tweede plaats op zuiver gevoel en gezond-verstand, niet beïnvloed door mode-nadoenerij en meegaan met den tijdsgeest. - Gij hebt dan ook volkomen gelijk in Uw vrees dat iemand, die les geeft in letterkunde, misschien volstrekt niet in staat is ná te voelen het mooie in een boek of een gedicht. - Als gij mij eens weer schrijft, vertel mij dan eens *welke* boeken en dichters in Uw smaak vallen, en van welk genre gij houdt, en wat gij alzoo hebt gelezen. Misschien kan ik U per correspondentie van eenig nut zijn. In elk geval ben ik daartoe gaarne bereid.

Mej C.A.W. te Rotterdam. - Ik hoop dat dit schrijven onder Uw oogen komt. Uit Uw brief

maak ik namelijk op, dat gij noch lezeres, noch abonnée zijt. Dan hebt gij het niet-ontvangen van antwoord aan U-zelve te wijten, daar ik alleen antwoord per Lelie-correspondentie.

Gij schijnt te denken dat het schrijven van schetsen een voordeelig baantje is, want gij stelt Uw armoede voorop als de reden van Uw inzending. Die armoede spijt mij zeer voor U, maar ik kan U slechts zeggen dat Uw geheele wijze van schrijven mij het beste bewijs is, hoe onverstandig gij doet door U in *deze* richting te willen bewegen. Want die wijze van schrijven bewijst dat gij geen flauw besef hebt van hetgeen vereischt wordt, wil men geld verdienen door zijn pen; namelijk goed-werk. Ik ontving een ongeteekend manuscript (eenige dagen ná Uw brief) dóór den uitgever der Holl: Lelie, en afgezonden uit Rotterdam. Vermoedelijk is dit manuscript (aan beide kanten beschreven) het Uwe. Het is geheel ongeschikt ter opname, en ik kan U ook geen anderen raad geven dan U uit het hoofd te zetten langs *dezen* weg geld te willen verdienen. Daar Uw manuscript geen postzegels bevat ter terugzending wordt het vernietigd.

Cora I. - Uw bijdrage (gedichtje) nam ik aan.

Liberté. - Ik heb nog een brief van U te beantwoorden. Over het manuscript schreef ik U reeds. Ik heb van dien auteur in Uw partijblad wel eens stukjes gelezen. En hij is mij sympathieker dan de groote, steeds met K. vechtende drijfkracht daarin. Gij zult wel begrijpen wien ik bedoel. Uw sprookje komt spoedig. Dat de menschen afschuwlijk wreed zijn bewijst ook weer het in de Lelie onlangs meegedeelde verhaal door den heer H. Visser, van die dierenmishandeling in Delft. Daar hijzelf zijn naam openlijk noemt, en het bewuste stukje uit de Delftsche Courant afdrukte, bega ik geen onbescheidenheid door hier nog even op de zaak terug te komen om hier den heer Visser openlijk mijn hulde te brengen voor de flinke wijze waarop hij dien kellner en dat troepje heeren (?) heeft terecht gewezen in het belang van dien armen hond. En het door den hem aanvallenden heer Schenk tot hiertoe bewaarde stilzwijgen op zijn stukje geeft aanleiding tot het vermoeden, dat door den heer Visser, in zijn gissing in zijn door mij bedoeld antwoord, den spijker op den kop is geslagen.

Ik ben het volstrekt *niet* met U eens dat de menschen wreed zijn uit domheid. Dat gij deze opinie koestert hangt natuurlijk weer samen met Uw theorieën van menschenopvoeding door anarchisme. Maar ik, die deze ideeën niet ben toegedaan, zie rondom mij met onbevooroordeelde oogen, hoe het lang niet altijd de dommen zijn die zich het wreedst aanstellen, (of wilt gij b.v. beweren dat al de rijke lichtzinnige auto-bezitters uit domheid zoo roekeloos omgaan met het leven van voetgangers en dieren?), terwijl omgekeerd menig heel dom mensch met dat al heel inniggoed is voor zijn naasten, menschen en beesten. Wreedheid is geen verstands- maar een gevoelsquaestie. En de meeste menschen hebben dat niet (en zullen 't ook nooit krijgen): gevoel.

- Uw beschouwing over het *te* groote gewicht door de menschen gehecht aan hun betrekking, positie, nuttigheid, enz., geldt voor *alle* klassen, ook voor die waartoe Uw partijgenooten behooren. *Dat* vergeet gij. Ik ben het daarom met U slechts in zooverre eens, dat ik geloof hoe iedereen, zonder uitzondering, heel goed kan gemist worden uit de maatschappij (natuurlijk bedoel ik niet wat zijn particuliere leven, voor hen die hem of haar liefhebben, aangaat). Men moet toch wèl verblind zijn - en dat zijn dan ook trouwens alle partij-menschen gewoonlijk - om te durven beweren, zooals gij doet, dat elke anarchist mag denken en zeggen wat hij wil. Uw eigen blad

is met die bewering immers in lijnrechte tegenspraak. Zoodra iemand zijn mond opendoet erin, om iets te beweren, dat een ander niet bevalt, wordt hij uitgescholden en in grove bewoordingen zijn minderwaardigheid voor de voeten geworpen. Dat anarchisme beteekent: zich-zelf-zijn, dat vind ik héél mooi, en ik heb reeds vroeger geschreven hoe ik, in *dien* zin, mij-zelve noem een anarchist. Maar er zijn zoo ontzettend weinig menschen *in staat* zich zelf te zijn, en zoo onmogelijk is het om dat te veranderen, (gegeven de laagstaandheid van het menschdom), dat er in dien móóien zin van geen blijvend anarchisme kan sprake zijn, behoudens enkele hoogstaande uitzonderingen.

Natuurlijk keur ik 't evenmin goed als gij, dat de R.K. Kerk zoo handig weet partij te trekken van de onzelfstandigheid van de meeste menschen. Ik zeg alleen dat het slim-overlegd is harerzijds, en getuigt van groote menschenkennis. En zeker hebt gij gelijk indien gij zegt, dat de leer van Jezus Christus daarmede niets meer heeft te maken. Maar ik vraag U, welk Kerkgenootschap heeft ook maar eenige overeenstemming meer met de door Jezus beleden en gepredikte beginselen volgens de Evangeliën?

De door U aangekondigde artikelen-reeks moet ik eerst lezen, vóór ik U de plaatsing ervan vooruit beloof. De titels schijnen mij alle veelbelovend genoeg om er pakkende artikelen van te maken. Maar als gij vervalt in absoluut-eenzijdige partij-beschouwingen, dan zou ik ze niet kunnen opnemen. Dat hangt dus af van Uw eigen vrije verkiezing, want, wat Uw stijl, enz. betreft, weet ik wel vooruit dat gij het goed kunt doen.

M.E.H. - Ik vind Uw besluit heel mooi en verstandig, en ik geloof nu mijnerzijds het best te doen door niet op Uw vertrouwelijken brief van 24 Jan. verder in te gaan. De zaak is thans onherroepelijk, en het is misschien het beste zoo. Gij zijt nog jong, en zult misschien over eenige jaren er kalmer over denken, en toch nog gelukkig worden. Ik ben het volkomen met U eens, dat men verplicht is met de kinderen, die kunnen komen, rekening te houden, als men gaat trouwen, omdat men aan hen een zeer ernstige verplichting op zich neemt door hen te verwekken. Daarom vind ik Uw besluit dan ook zeer mooi. Indien gij lust hebt mij nog eens te schrijven zal ik steeds gaarne van U hooren. Houdt U maar goed.

De Lestryeux-Hendriks, Utrecht. - Ik zet Uw naam voluit, opdat dit antwoord onder Uw oogen komt. Gij hebt mij namelijk een briefkaart geschreven, waarop gij mij vraagt, of ik ‘inge-

zonden stukken' opneem. Uit die vraag reeds maak ik op, dat gij de Lelie niet leest, daar gij anders reeds zoudt weten, dat deze bijna elke week gedachtenw. en ingez. stukken bevat. Ook voor U is er dus plaats in dit opzicht, maar het spreekt vanzelf dat ik, zooveel doenlijk vrijheid latende, nochtans mij voorbehoud die stukken, die om de een of andere reden niet geschikt zijn, ter opname te weigeren. Zij worden in dat geval niet teruggezonden. En ook wordt van *deze* soort ingez: bijdragen geen pres. ex. toegezonden.

Mevr. H.A. - M. - Gaarne wil ik aan Uw verzoek voldoen, en het uitknipsel uit die Indische Courant langs dezen weg onder de aandacht brengen van Holl: lezers. Tevens herhaal ik Uw eigen woorden: *En dat terwijl deze Koloniën gedurende eenige eeuwen reeds onder Nederlandsch bestuur staan!*

Laat mij U meteen danken voor Uw vriendelijke woorden over Uw belangstelling in de Lelie, die door Uw zorg in Uw lees-portefeuille kwam.

Het lot der Vrouw op Bali.

De heer van Kol schrijft in de Loc.:

Die zoo vaak mooie vrouwen van Bali, wier lichaamslijnen in hare schoonheid een loflied zijn voor dien Schepper, wier heldere oogen zoo vroolijk het leven aanlachen, doorleven menigmaal op Bali een droevig bestaan. Krachtig naar lijf en geest, vol zelfvertrouwen en rustigen trots, boden zij weerstand aan den eeuwenlangen druk van adat en godsdienst en thans nadert hare bevrijding van boeien door mannelijke willekeur geklonken.

Zoolang de losse vlecht haar nog langs de slapen kronkelt, en als bewijs van maagdelijkheid nog geen kuiltje aan haar pols is te voelen, gevoelden zij nog de onafhankelijkheid van den man en de vreugde van het leven der jeugd. Nauwelijks is zij door een huwelijk gebonden, en zijn - nadat zij een kind heeft gekregen - haar oorbellen weggenomen of haar juk laat zich in zijn volle hardheid gelden. Vóóraf moeten echter door een pijnlijke bewerking haar 4 boventanden en de 2 snijtanden worden afgeslepen, want vóór dien tijd mag zij niet mee uittrekken te velde, noch in het huwelijk treden zonder door een zware boete dit schenden der adat af te koopen. Nauwelijks vrouw geworden, wordt het meisje in sommige streken, o.a. te Den Pasar, door de dessa rondgereden om allen te toonen, dat 'de vrucht rijp is om te worden geplukt.' Haar schaamtegevoel uit zich anders dan in meer Westersche landen: slechts tegenover Europeanen en dan in de hoofdplaatsen bedekken zij haar blooten boezem met een sluier, in de dessa's komen zij soms naakt naast dezen zich baden onder de 'pantjoeran'. Door het zware werken, de vroegtijdige huwelijken, de talrijke kinderen verouderen zij snel en gaat haar voornaamste trots, haar schoonheid, spoedig verloren.

De harde arbeid heeft haar sterk gemaakt: de kleinhandel wordt geheel aan haar overgelaten; bij den landbouw helpen zij oogsten; de dieren moeten zij voederen. Bij koeliewerk zijn zij handiger, gewilliger en ijveriger dan de mannen. Het verzamelen van water en brandhout, benevens de zorg voor de keuken, en de opvoeding der kinderen wordt aan haar overgelaten. Niet alleen dat zij voor zichzelf en voor de kinderen den kost moeten verdienen, van haar sober inkomen moet zij nog een deel afstaan aan den heer gemaal, om diens zucht naar dobbelen en opium

bot te vieren en hem feesten te laten bijwonen. Vóór dag en dauw staan de vrouwen rijst te stampen, torschen dan haar koopwaar naar de pasar en het is al lang donker, wanneer zij nog zitten te weven of kleederen te herstellen. Een voorwerp van minachting voor de mannen, wordt zij door dezen gewantrouwd en moet (*geheel anders dan op Java*) *op de straat vóóraan loopen, om 'oog in het zeil te houden.'*

Een Balische vrouw is voor den Balischen man geen mensch, doch een voorwerp dat behoort éérst aan den vader, die haar niet meetelt onder zijn kinderen, dan aan den echtgenoot, die haar beschouwt als een middel van genot en van uitbuiting. Zij is het onvervreemdbaar eigendom van haar man, die haar kan verstooten, verpanden, verkoopen en als zij ontvlucht (*evenals een contractkoelie*) *met geweld doen terugkeeren. Nergens heeft zij gezag, zelfs niet in eigen huis en gezin, noch over haar kinderen en toch krijgt zonder vrouw* (*dus gezin*) *de man geen rechten, evenmin in de soebak als in de dessa-vereeniging. Van eenig werkelijk familieleven is voor haar geen sprake; de man vraagt haar zelfs geen wederliefde, indien zij hem slechts trouw blijft, en zoo niet, dan dreigt haar de straffe des doods.*

Van elk huiselijk geluk blijft zij, de eeuwig vertrapte, gespeend, zoowel in de hut van den Soedra als in de poeri der vorsten. Hartstochtelijk van aard, zag men ze soms uit wanhoop naakt over den grond rollen en elk meisje, dat slechts één nacht buiten haar woning doorbracht wordt, niet langer als maagd beschouwd.

Volgens de Balische wet krijgen de dochters slechts de helft der erfenis van den zoon, mits haar moeder, geen bijzit, 'selir', was, en volgens sommigen onthield de oudere Balische wet haar alle recht op de erfenis; gehuwde meisjes verliezen alle aanspraak daarop. Daartegenover behoeven vrouwen bij het plegen eener overtreding slechts de helft der boete te betalen en worden kinderen minder dan één 'kilan' (*d.i. 5 handspan) lang als niet toerekenbaar beschouwd.*

Waarheidlievende. - Zooals gij ziet heb ik Uw uitknipsel op een andere plaats besproken, niet omdat ik den onbenulligen inhoud van het geschrijf van Silvius dat waard vind, maar wèl omdat Uw begeleidend-briefje mij meedeelde wie die Silvius is, en op welke wijze hij zich leent tot persoonlijke wraakoefeningen om bijredenen, hetzij ten behoeve van zijn patroon, hetzij voor zichzelf. Uw vriendelijke woorden: *Vandaar dat Uw Blad mij lief is, omdat U durft eerlijk zijn, een schoone en zeldzame eigenschap, en ook om Uw liefde voor dieren*' - stel ik zeer op prijs. Zij zijn voor de zooveelste maal het beste bewijs, dat zulke stukjes als die van Silvius het tegendeel uitwerken van wat zij bedoelen, want, zooals gij het aan het slot van Uw brief schrijft: '*Mag Silvius' artikel tevens de aanleiding worden eens wat meer, per Lelie, met U te correspondeeren*,' zóó gaat het. Tot hiertoe zijt gij er niet toe gekomen U tot mij te wenden, nu gaf Uw eerlijke verontwaardiging U er den lust toe mij ineens zoo hartelijk te schrijven. Dat dank ik dus rechtstreeks aan dezen dapperen ano-

nymus. En ik ben het geheel eens met Uw wensch, ik-ook hoop van harte, dat gij mij nu voortaan meer zult schrijven, hetgeen gij trouwens dan ook reeds deedt een paar dagen later. Gij hebt mij toen een afschrift toegezonden van een ingez. stuk, in antwoord op het geschrijf van Silvius, en ik dank U vriendelijk en oprecht voor Uw moeite. Op zeer cordate wijze zijn in dat stuk de puntjes op de i gezet, en juist datgene is uitgesproken erin, waar het op aankomt. Die woorden zijn van a-z raak, en de inzendster zegt hetzelfde wat ook-ik zeg in dit Overzicht van de week. Het valt mij overigens - dit wil ik hier gaarne getuigen - mede van de redactie in quaestie, dat zij het ingez. stuk opnam, want ik weet verscheidene andere couranten, die - waar de lezers zich per ingez. stuk verzetten tegen leugens over mij rondgestrooid, door hare medewerkers in de redactie-kolommen, - de opname van die protesten eenvoudig weigeren. Ik verneem steeds van die aldus behandelden de namen der couranten, en weet dus dat verscheidene onzer Bladen zoo 'eerlijk'(?) zijn. - Het mij door U gezonden stukje wil ik hier overnemen:

Aan Silvius.

Naar aanleiding van uw artikel 'Zuster Anna op den toren' in de Stads-Editie *van Zaterdag*, *veroorloof ik mij als abonné zoowel van de* Stads-Editie *als van de* Hollandsche Lelie, *u er op te wijzen*, *dat u een oordeel uitspreekt over de* Lelie *zonder dit tijdschrift blijkbaar te kennen*, *anders zoudt u weten dat Anna de Savornin Lohman zich niet opwerpt als* '*de opvoedster van een aantal Nederlandsche jonge meisjes die op een leeftijd zijn*, *waarin zij nog zeer vatbaar zijn voor indrukken*'. *Integendeel, de* Lelie *is een tijdschrift*, *uitsluitend voor volwassenen.*

Dat u vindt dat er in het door u geciteerde Lelie-*artikel kwaad van den Prins staat*, *blijkt m.i. dat u het niet hebt begrepen. Zij bedoelt met dit artikel niets anders dan haar verwondering uit te drukken*, *hoe de couranten haar lezers met zulke berichten kunnen vervelen*, *en terecht. U verbaast zich, dat zij het antwoord van den Prins een banaliteit* '*durft*' *te noemen*, *maar daarin ligt juist het aantrekkelijke van de* Lelie, *dat zij, in tegenstelling met zooveel anderen*, *het kind altijd bij den naam* '*durft*' *noemen en steeds te velde trekt tegen alle gelik en in den zak kruiperij.*

Wat uw mededeeling omtrent haar correspondenties met de wel- en niet-abonné's betreft, *ook deze is bezijden de waarheid. Op enkele uitzonderingen na*, *wordt alle correspondentie met uitsluitend abonné's in de* Lelie *beantwoord. Waar u freule Lohman van loslippigheid beschuldigt, krijgen we de kwestie van den pot en den ketel*, *want heusch*, *heer Silvius uw mededeelingen over de* Lelie *getuigen niet van voorzichtig-pennigheid.*

Schrijver van Silhouetten-zijn beteekent eerst weten, *dan schrijven*, *daarvan zij Silvius zich bewust.*

'*Een Lelietje*'.

Overgen: uit de Opr: Haarl: Cour:

En nu stap ik van Silvius af, om U te danken voor Uw hartelijke woorden, namelijk dat de Lelie het allerlaatste Blad is waarop gij U zoudt gaan bezuinigen, omdat gij haar zoo gaarne leest. En ik hoop van harte, dat Uw besluit, mij voortaan meer te schrijven, en om raad te vragen, tot uitvoering zal komen, want het is zoo prettig zulke trouwe vrienden te hebben onder mijne lezers als ik nu er weder een ontdek te bezitten, door dit geval met Silvius. -

Ook dat gij U zoo voor mijn hondenjongens interesseert is mij een heerlijke tijding. Er zijn zoo vele abonnés en lezers die dat doen, en die zijn mij dubbel lief, dat erken ik gaarne. Mijn hondenjongens zijn namelijk zulke trouwe, lieve kinderen in huis. Gij zelve wéét wat vriendschap en liefde van een hond is schrijft gij. Dus, ik behoef daarover niet uit te wijden. Ja, ik-ook vind het jammer dat Benjamin zich niet beter met het vondeling-poesje verdraagt. Want deze laatste is een schat. Maar het is van zijn kant geen boosaardigheid, maar slechts jaloezie. Nooit heb ik jaloerscher hond bezeten dan Benjamin. Speciaal op mijn liefde is hij zoo gesteld Waarschijnlijk omdat ik hem mijnerzijds zoo hartstochtelijk liefheb. Zoodra ik maar drie woorden zeg tegen Frits, gaat hij tusschen ons in staan, en dringt dezen zacht op zij, om hoofdpersoon bij mij te blijven. En toch is hij overigens dol op Frits. En deze is het op hem. Met de papegaai, die ik Rosita doopte, is het evenzoo. Als ik maar kijk naar de kooi, staat hij reeds ijverzuchtig naast mij. En een van zijn aandoenlijkste manieren van op mijn gevoel te werken is, - wanneer ik volhoud hem jaloersch te maken - stil en somber in zijn mand te kruipen, en niet te willen eten of spelen. Dan *moet* je immers wel toegeven, en hem zoo lang mokkelen en liefkozen, tot hij weer vroolijk kijkt. Hij is zoo door en door *de* zonnestraal in huis!

Ja, het is treurig, dat er dadelijk zoovele en zoo telkens jonge poesjes ter wereld komen. Op een hond kan men passen in dit opzicht, maar op een poes niet, en het is onmogelijk altijd voor al die jonggeborenen een goed thuis te vinden, zoodat verdrinken wel *moet*, onmiddellijk bij de geboorte. Maar ik vind het een vreeselijk iets, die arme kleine schepseltjes! De natuur is eigenlijk zoo wreed in al zulke dingen! - Nogmaals, ik dank U zeer, en hoop eens weer van U te hooren.

Mr. de G. - Uw uitknipsel ontvangen, maar, hoezeer U mij stéédS genoegen doet met uitknipsels, wil ik dit liever niet overnemen, omdat ik vrees er den honden geen dienst mee te zullen doen. De menschen zullen zeggen: ‘Zie je wel, zoo'n dier weet het zelf wel als hij te oud wordt’. En, als zij hem dan *willen* verliezen, dan nemen zij zoo'n berichtje tot voorwendsel. In dien bovenbedoelden geest hoorde ik zelfs reeds spreken. Vriendelijk dank overigens.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

DAME, 27 *j*aar P.G. zag zich tegen **Mei** gaarne geplaatst, liefst als **Hoofd eener huishouding bij een Heer, of voor Gezelschap.**

(77*a*)

Brieven onder Letter G, Bureau ‘Hollandsche Lelie’.

26 Februari 1913
26ste Jaargang.
No. 35.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Naar het Oosten van Europa.
(*Vervolg van No. 33*).
II.
De stad Weenen.

Er zijn vele wegen om naar Weenen te komen; vele niet alleen in dezen zin, dat men door verschillende landen kan gaan, maar vele ook zoo, dat men daarmede Weenen heel anders nadert, naarmate men van dezen of genen weg gebruikt maakt. Wanneer men den weg door Noord-Duitschland neemt, door Saksen en vervolgens door Bohemen gaat, is men vooral in dit laatste land reeds eenigszins afgeweken van het gewone Europeesche karakter en schijnt het binnenkomen in Neder-Oostenrijk een terugkeer tot bekende en vroeger geziene streken. Graat men daarentegen onmiddellijk meer zuidwaarts en van Frankfort door Beieren naar de Keizerstad, dan ziet men

haar meer in haar karakter van uiterste bolwerk van het Westen tegen de vlakten van het Oosten, en beschouwt men haar ook het meest in hare historische beteekenis. Men kan dat nog verder uitstrekken door vanuit Beieren een kleinen omtoer te maken door Tyrol en vanuit dit meest geliefde kroonland van Keizer Frans-Jozef, vanuit Ischl of Gastein in dan ietwat noordelijke richting te gaan en zoo Weenen te bereiken. Tenslotte is 't misschien het beste wat men kan doen om door Beieren

den weg te nemen over Passau of Linz, daar scheep te gaan en langs den Donau de Keizerstad te naderen, welke overigens aan de rivier niet het meest schitterend gelegen is. Doch deze vaart, hoezeer ook aantrekkelijk en hoezeer ook aanbevelenswaardig voor een ieder, die het mooiste en het beste van dat zoo weinig bekende Neder-Oostenrijk wil leeren waardeeren, is slechts te doen in den zomer, is al spoedig in den herfst onmogelijk, omdat er dan op dat traject geen booten met eenigszins voldoende snelheid varen.

En toen wij den laatsten keer naar Weenen gingen, was het dan ook per trein, dien wij 's avonds in het oude en nimmer voldoende geprezen Neurenberg hadden bestegen, om er midden in den donkeren nacht mede te gaan langs Regensburg, een aantrekkelijke plaats voor ieder, die van het oude houdt, bekend als de zetel van de door den postdienst rijk geworden prinsen von Thurn und Taxis; langs Passau, waar de Oostenrijksche douane met arendsblikken komt inspecteeren; langs Linz, waar men het werkelijk Neder-Oostenrijk binnengaat. Vanaf Linz slingert de trein zich met tal van groote en kleine bochten, die hem niet zoozeer van den Donau doen afwijken als men geneigd zou zijn te denken, door de vrij dicht met bosschen bezette streek; vooral wanneer men het voorrecht heeft in een laatste compartiment met een raam aan de achterzijde, dat geheel de baan doet overzien, gezeten te zijn, ziet men van dezen aantrekkelijken weg de waarde en is het bovenal een vriendelijk landschap, dat uit geheel dezen weg spreekt. Men vindt er weinig plaatsen van beteekenis; meest zijn het onaanzienlijke, maar daarom niettemin vriendelijk uitziende, dorpjes. St. Valentin is wel het grootste, ook al omdat het 't kruispunt is met den trein naar Budweiss en omdat het overigens tal van uitstapjes veroorlooft in de schluchten en de klammen, welke hier in de omgeving gelegen zijn. Na St. Valentin is het Pochlarn, dat met het door Baedeker natuurlijk vermelde baanrestaurant eenige aandacht vraagt. En dan komt men tot Melk, bekend door het groote Benediktijner stift, waar het riviertje de Melk overschreden wordt en waar de baan zeer nabij den Donau komt, op hetzelfde oogenblik dat men aan den anderen kant het prachtig gelegen slot Artstetten van den troonopvolger Aartshertog Frans Ferdinand ziet liggen. Dan gaat men den niet langen, maar met zeer veel moeite tot stand gekomen Wachberg-tunnel in en geniet daarna wel het mooiste oogenblik van geheel de reis tusschen Linz en Weenen; en van den uitgang van dezen tunnel tot aan Pulten, vanwaar men snelt naar Leobersdorf midden door het karakteristieke boerenland, heeft men tal van kasteden en overblijfselen van kasteelen, welke er aan herinneren hoe machtig deze streek vroeger is geweest. Het meest imposante van deze alle is waarschijnlijk wel het overigens geheel vervallen slot van Hohenegg; het meest merkwaardige ongetwijfeld Schallaburg, dat een prachtigen hof heeft in renaissance-stijl. Het is een reis, waarbij men zich werkelijk niet behoeft te vervelen en waarbij men alleen reeds aangenaam wordt bezig gehouden door de afwisselende kijkjes, die men op den kronkelenden spoorweg achter zich werpt.

Het kleine Pulten ligt niet meer dan een uur van Weenen verwijderd, doch tal van tunnels, kleine en minder kleine, gaan wij door, alvorens wij in het eigenlijk gebied der onmiddellijke Weensche omgeving komen. Dat bereiken wij eerst, wanneer wij de hoogten van het Wienerwald zien, waar wij ook de bronnen van Weenen vinden. Wij gaan dan langs Purkersdorf, langs Haydedorf, waar niemand minder dan de groote tegenstander van Frederik den Grooten, de ijzeren veldmaarschalk Laudon begraven ligt, langs Huteldorf en langs Penzing, om daarna Schönbrunn aan onze

linkerhand te hebben en spoedig te worden opgenomen in de huizenzee van Weenen. Wij komen in Weenen aan het niet meest gunstig gelegen station aan, aan het Westbahnhof, dat ook, wat de entree der stad betreft, niet den besten indruk van Weenen schenkt. Maar tenslotte is Weenen altijd weer Weenen of wij aan dit, dan wel aan dat station aankomen; wij bemerken spoedig dat er een logische gedachtengang is in de behandeling door al degenen, waarmede de reizigers in een vreemde stad in aanraking komen. Het bedrag, waarmede wij onzen witkiel betalen, heeft invloed op diens keuze of hij een rijtuig met een of twee paarden dan wel een taxi voor ons zal bestellen; en het voertuig, waarmede wij voor ons hotel komen, heeft niet minder invloed op de beleefdheid van het daar bedienend personeel. Over het algemeen is het rijden in Weenen met de, zelfs in den winter, geregeld opengehouden rijtuigen met twee paarden, die het op dikke gummibanden over het asphalt voorttrekken met een snelheid, welke slechts door de vurigheid der paarden in Buda-Pest wordt overtroffen, een te groot

genot dan dat men nader erop behoeft aan te dringen om toch vooral een zoodanig rijtuig, en niet een ongelukkig voertuig met één paard, te nemen. Voor Weeners van rang en stand schijnt het eenigszins eene behoefte zich door twee paarden te laten trekken, want men heeft ons meermalen verzekerd dat dit inderdaad gewenscht is, wil men zijn aanzien eenigermate behouden.

In een impressie van Weenen van een toerist, die terecht kon beweren wel wat meer van de wereld gezien te hebben dan zijn eigen stadje op het platteland, doch die nimmer nog het asphalt van de Keizersad onder zijn voeten had gehad, lazen wij eenmaal, dat Weenen zich voor hem in niets anders onderscheidde van andere groote steden dan dat hij er de eigenaardigheid had opgemerkt dat men bij de koffie, die er veel en goed gebruikt wordt, een oneindig aantal glaasjes water krijgt, welke alle door dengeen of degene, die de koffie besteld heeft, ook worden leeggedronken. Inderdaad bestaat dit gebruik, al is het niet van zoodanige grootschen aard, dat men er den indruk van iets bijzonders uit kan afleiden, maar er is toch werkelijk wel meer in Weenen, dat aandacht vraagt en recht heeft op aandacht. Weenen is een groote stad en onderscheidt zich in zooverre niet van andere groote steden dat het wel het meest imponeert door den mooien aanleg zijner straten, door geheel den bouw van de stad. Maar daarin is toch ook iets karakteristieks, dat Weenen dadelijk onderscheidt van Parijs, van Londen en van Berlijn. Van een overdaad van het groote en indrukwekkende dat altijd weer treft in Berlijn, hoezeer men dit nieuwe Parijs ook roemen mag en roemen kan, valt in Weenen niets te bespeuren; het behoort er op deze wijze, en niet anders. Van de dicht opeengedrongen centra die Londen geeft, van de macht van geld en handel en koloniaal bezit die uit geheel deze wereldstad van altijd overwegende beteekenis spreekt, heeft Weenen evenmin iets; van het uiterst smaakvolle elegante, maar tegelijkertijd toch ook wel levenslustig-oppervlakkige dat Parijs kenmerkt in zijne bevolking, maar tegelijkertijd in geheel zijn bouw, heeft Weenen nog minder. Het is de stad van het Wiener Blut; de stad van den schönen blauen Donau, dien men er gansch niet meer ziet en alleen terugvindt in een heel leelijke kanalisatie. Maar Weenen is meer, het is boven alles de Keizerstad. ‘Es gibt nur a Kaiserstadt,; es gibt nur a Wien,’ aldus het oude wijsje, en inderdaad, een stad als Weenen is er geen tweede, zal er nooit weer komen, maar zal er ook altijd blijven.

Weenen is niet alleen Keizerstad in naam, omdat daar vroeger zetelde de Keizer van het Duitsche Rijk en thans zetelt de Keizer van Oostenrijk, die tegelijk Koning van Hongarije en van Bohemen en Heer van zoovele andere landen van uiteenloopende nationaliteit is, doch Weenen is vooral Keizerstad, omdat het Keizerstad in den loop der eeuwen is geworden en gebleven. Het oudste gedeelte van Weenen vindt men terug in het tegenwoordig eerste kwartier der stad, dat de voorname winkelstraten, de Graben, de Kärntnerstrasse en ook de Heumarkt insluit, en dat als centrum eigenlijk de eerbiedwekkende St. Stephanus heeft. Maar toch is het níet om dit centrum, waarin nog de oudste paleizen teruggevonden worden, dat het nieuwe Weenen zich heeft gegroepeerd. Het is om den Hofburg, het historisch verblijf der Habsburgers, waarvan de ingang zich trouwens onmiddellijk bij de Michaëler Kirche en de Michaëler Platze aan de oude stad aansluit. Als men buiten Weenen denkt aan den Hofburg, dan denkt men aan een paleis, gelijk het Keizerlijk slot in Berlijn, gelijk het Buckingham Palace in Londen, gelijk het Elysée in Parijs, doch dat is de Hofburg niet. Zeker, de Hofburg is de woning van den Keizer, die er overigens zelden vertoeft, vooral in de jaren na den dood van de Keizerin, en die

meestal in den vroegen ochtend even uit Schönbrunn per rijtuig daarheen gaat, gelijk wijlen Leopold van Belgie van Laeken naar Brussel ging, en dan schertsend beweerde ‘naar zijn bureau te rijden!’ De Keizer komt er om de staatszaken af te doen, want hij zelf houdt het liefst verblijf op Schönbrunn.

En hij moet daartoe wel in den Hofburg komen. Want de Keizerlijke woning is slechts een betrekkelijk gering onderdeel van het geheele complex der gebouwen, dat met de jaren en de eeuwen is vergroot geworden en dat thans alles omvat wat met de keizerlijke zorgen voor Weenen in betrekking staat. Het Hofburg-theater en de Keizerlijke Opera zijn niet alleen zoo genoemd, omdat zij in de onmiddellijke nabijheid van het Paleis gelegen zijn, doch maken eigenlijk een bepaald deel uit van het keizerlijk verblijf en behooren evengoed tot den Hofburg, worden evengoed keizerlijk geadministrateerd en gecontroleerd en geheel gedreven, als het groote en schit-

terende Museum voor kunst en het daartegenover gelegen natuur-historische Museum, welker beide zoo indrukwekkende bouwwerken slechts gescheiden zijn door het plein, dat het groote standbeeld van Maria Theresia bevat. De Hofburg als zoodanig heeft een innerlijken Hofburg en een uitwendigen Hofburg; de eerste natuurlijk uitgeschiedkundig oogpunt het meest interessant en bevattende ook de kostbare geschiedkundige verzamelingen; de laatste omsluitende de meer moderne gebouwen en gewoon opgenomen in het verdere Weenen. De innerlijke Hofburg kent aan beide zijden zijn poorten, zijn groote Franzensplats in het midden, waar overheen de publieke verkeersweg loopt en waar elken dag het aflossen van de wacht tot het meest geliefde schouwspel der Weeners behoort. En als men 's ochtends, in de dagen dat de Keizer op Schönbrunn is, hetzij in den vroegen zomer, hetzij in den laten winter om ongeveer acht uur zich daarheen begeeft, dan kan men met militaire stiptheid bijna op dezelfde minuut het scherp getrappel van twee paarden over het asphalt hooren en in snelle vaart rijdt het Keizerlijk rijtuig, waarin veelal de vorst alleen zit, soms ook met een adjudant, de plaats op, buigt met scherpen draai naar links af en houdt stil voor dat deel van het Paleis, dat het meest gewijde mag heeten en dat slechts voor den persoon des Keizers bestemd is. Dat is ook het deel met de beroemde officieele trap, welke alleen die leden van het machtige huis der Habsburgers mogen betreden, die geen huwelijk gesloten hebben beneden hun doorluchtigen stand, gelijk er in deze familie zoo vele voorkomen. Dat is de trap, die de gemalin van den tegenwoordigen Kroonprins nog nimmer heeft bestegen, al zal zij dan ook eenmaal Keizerin zijn!

Om den Hofburg heen groepeert zich geheel het verdere Weenen; de weg, die door den Hofburg gaat, in de verbinding tusschen de oude en de nieuwe stad. Op de Michaëler Platze vindt men den hoofdingang tot den Hofburg, die naar een oude kopergravure van Kirschner in de jaren van 1889 tot 1893 is herbouwd geworden, en waarvan alleen het linksche hoekpaviljoen, evenals het andere met een koepel gekroond, nog tot het werkelijk oude deel behoort. Daarin is de winterrijschool ondergebracht en deze is nauw verbonden met de reeds drie en halve eeuw oude Stallburg, waarin niet alleen een prachtige rijschool met Keizerlijke loge is, doch waarin nevens de stallen de bureaux van dit deel der administratie zijn ondergebracht, evenals van den opperkamerheer, van de intendances van Theater en Opera en andere hofkanselarijen. Tusschen de twee paviljoens in is het hoofddeel der façade, een groote hal, welke met een doorsnede van 24 en een hoogte van 34 Meter een schitterenden indruk maakt. Ter linker en ter rechter zijde laat men hier de ingangen voor de bureaux van den opperhofmeester en de appartementen van het keizerlijk gevolg ter zijde, om dan door een veel kleineren ingang te komen tot den innerlijken Hofburg, waarvan de Franzens-Platz, versierd met een standbeeld van Keizer Frans I in zijn gewaad van Roomsch-Keizer, het middelpunt is. Met den rug staat men dan naar de zoogenaamde Reichskanzlei-Trakt, in de achttiende eeuw gebouwd om te dienen tot zetel van den Rijkshofraad, doch die thans de werkelijke woning is van den Keizer, wiens verblijf- en audientie-vertrekken dan ook hier hun opgang hebben. Ter rechterzijde heeft men den dusgenaamden Amalienhof, die gebouwd werd voor de weduwe van Keizer Jozef I en die in het laatst van haar leven Keizerin Elisabeth tot woonplaats diende, terwijl daartegenover weer zich de Leopoldinische-Trakt over eene groote lengte uitstrekt en dat deel geeft, dat Maria Theresia en Jozef II bewoonden en dat omvat de appartementen van het ceremonieel, de beroemde zalen

met gobelins, de Gallerie- en de Neue Saal van geheel moderne inrichting, tenslotte de ridderzaal en en de marmeren zaal, waaraan zich de acht vertrekken van Maria Theresia onmiddellijk aansluiten. Langs denzelfden trap welken men heeft te bestijgen om hier te komen en welke trap geregeld door de gezanten wordt betreden, komt men ook tot drie van de meest waardevolle deelen van den Hofburg, de geestelijke schatkamer, de historische schatkamer en de Hofbibliotheek.

De eerste, die pas in 1910 voor het publiek geopend is, bevat schitterende relequieën van kerkelijken aard, welke tot de twaalfde eeuw teruggaan; de historische schatkamer omsluit de Habsburgsche kroon-insigniën en heeft tal van kostbare voorwerpen, welke de rijke geschiedenis van dit geslacht en van geheel het Roomsche keizerschap schenken kunnen. Men vindt er de dusgenaamde sabel van Karel den Grooten, het aldus vermoede gebedenboek van denzelfden Keizer, de oorspronkelijke ordeteekenen van het Gulden Vlies van Philips van Bourgondie; men vindt er de rijke kroonschatten van den

Oostenrijkschen kroon en de verzameling van diamanten van privaten en nationalen aard, welke hier maar vereenigd kunnen zijn; men vindt er tenslotte, wat misschien wel het meest kostbare relequie is, de zilver vergulde wieg van den lateren hertog van Reichstadt, bekroond door den stoutmoedigen Franschen adelaar. En bij deze beide historische deelen sluit zich aan de Hofbibliotheek, die voor iederen liefhebber van boeken een lust voor de oogen moet zijn. Beter ingerichte en beter voorziene bibliotheek zal in de wereld niet licht gevonden worden naast deze, die ruim een millioen deelen, benevens een 40,000 muzikale werken, 33,000 handschriften, 30,000 autografen en niet minder dan 350,000 koperdrukken omvat. Hier ook maar eene opsomming te geven van de voornaamste der kostbare handschriften, welke er bewaard worden, het zou onmogelijk zijn, maar gezegd mag worden zonder meer, dat al de onderdeelen van deze bibliotheek even goed en even schitterend zijn voorzien. Vooral de autographen-verzameling is het waard, dat men haar aandacht schenkt; de toch werkelijk interessante collectie van het British Museum in Londen is kinderspel bij deze vergeleken! Men is hier in het oudste, hoewel voor een deel gerestaureerde kwartier van den Hofburg, dat tegen de Josephs-Platz begrensd wordt door de zoogenaamde Redoutenzaal, welke ten tijde van de eerste belegering der Turken is gebouwd. De Schweizerhof is hiervan het middelpunt, en het is wel juist hier hoe men kan zien, dat een viertal perioden in geheel den bouw aanwezig zijn, welke zonder eenig systematisch plan zijn uitgevoerd en waaraan ook de tegenwoordige Keizer in hooge mate zijn medewerking heeft gegeven. Zelfs is men thans reeds aan het ontwerpen van een nieuwen uitwendigen Hofburg, die meer intens zich nog aan het moderne Weenen van den grooten Ring zal aansluiten dan tot nu toe het geval was!

HENRI VAN DER MANDERE.

(*Wordt vervolgd.*)

Actualiteiten,
door A.J. Servaas van Rooijen.

I.
Pers en Kritiek.

> ‘En wat zegt de courant over dit alles?’ - ‘Ze zegt -’
> M. CORELLI.
> Schat des Hemels, bl. 208-209.

Als men eens kennen wil de *eerlijkheid* (?) van de pers, en de *waarde* van de kritiek, dan leze men vooral bij Marie Corelli[1)], in haar: ‘de Schat des Hemels’, de bladzijden

1) In een Manuscripten-Catalogus van de Londensche firma Maggs Brothers, van Januari 1912, komen een paar brieven voor van deze schrijfster, gericht aan haar uitgever; daarin zegt zij o m. eerst: ‘The misconception as to my name has arisen through the overofficiousness of certain people who are totally ignorant of my family history, as indeed they are likely to remain. One does not willingly confide one's own personal and private matters to the casual reporter’, en dan ‘I was the a d o p t e d daughter of the late Charles Mackay, but do not belong at all to his family in any connection, except that of adoption, and my name is legally my o w n ’ De brief is van 28 Juli 1895; in den tweeden, gedateerd 13 Mei 1900 deelt zij

301-304, 313 en 314 (deze twee bladzijden wat de kritiek betreft), 328-330, en 458-460.

Ik wil ze niet overschrijven, want ieder heeft ze gelezen of kan ze lezen, maar omdat Marie Corelli toch wel een gezaghebbende schrijfster is, waar het geldt een goeden kijk te hebben op het menschen-leven, mogen die bladzijden zeker wel als *waar* erkend worden.

Zij durft ten minste hare meening te zeggen, en op te treden voor recht en billijkheid.

Lijken hare uitspraken wel eens paradoxaal, in negen en negentig van de honderd gevallen kan ieder gezond verstand mede gaan en instemmen met het veelal apodictisch uiten van hare stellingen, en zal ze allerminst als sophismes stempelen.

II.
Onze 2e Kamer.

Honderd leden! Gelukkig, dat niet ieder lid spreekt, want dan zou de toestand voor den Voorzitter, den betrokken Minister, en de gepreste ambtenaren niet houdbaar zijn. Gelukkig daarom ook, dat er zoo vele leden wegblijven, maar dat gelukkig, noem ik in anderen zin een ongeluk. Men wordt door den volks.... nu ja, ik zal 't maar neerschrijven, - men wordt door den volkswil afgevaardigde van dat volk. Daardoor legt men zich eene verplichting op, en aan die verplichting te voldoen moet het ideaal zijn van den geroepene, van den gekozene.

Tot een der eerste plichten behoort mijns inziens het ten allen tijde bijwonen der ver gaderingen, tenzij *dringende* omstandigheden: ziekte, enz. dit onmogelijk maken. Andere ambtsbezigheden *zijn* en *moeten* daarvan uitgesloten zijn. Daarom moesten er bepalingen zijn, die, behalve de bekende uitzondering, het lidmaatschap der 2e Kamer plaatste buiten

mede, dat ‘her Stepfather, Dr. Chas. Mackay, was a great student of etymology, and was author of a very interesting book, called ‘*Obscure Words in Shakespeare’*.

alle andere functies van welken aard ook[1].

Kan men geen honderd van die mannen vinden, laten we dan tevreden zijn met vijftig of nog minder.

Waarom kan en mag de een wel en de ander niet zijne functies blijven waarnemen. Vroeger was de toestand misschien evenzoo als nu, maar toen heeft men niet zóó over het absent blijven geklaagd als tegenwoordig.

Over en weer verwijten de partijen elkaârs wegblijven, en zelfs bij stemmingen, indien zij niet den politieken toestand beheerschen, is de opkomst schaarsch.

Nu wil ik best gelooven, dat het meer dan vermoeiend en vervelend is uren en uren achtereen naar niet welsprekende sprekers, bijna in denzelfden geest (voor of tegen) mediteerende, te moeten luisteren, maar dat is de schuld van de leden zelf. Men praat, en weet vooraf dat men zijn tegenstander toch niet overtuigt; dit geldt voornamelijk de algemeene beschouwingen van begrooting of wetsontwerp en het is daarom zeer begrijpelijk, dat een kamer-overzicht-schrijver (een gepreste) jubelt met dit Kerstreces, als volgt: ‘De Kamer heeft nu twee weken vacantie.’

‘'t Is niet veel, maar gesnakt er naar werd door velen.’

‘Tot 7 Januari dan!’

Tot 7 Januari, en dan zal alles weer net zoo zijn.

Gepraat zal er worden tot in 't oneindige, en 't einde van de historie is, dat de partij in de meerderheid toch verkrijgt wat haar Ministers hebben voorgesteld, tenzij er één 't voetje moet gelicht worden of in eigen boezem verraad is. Er wordt wel eens gezegd, dat de leden voor hun kiezers praten; nu dat kan best waar zijn, maar dat zijn dan toch al heele domme kiezers, want slechts bij enkele leden der 2e Kamer, in alle partijen, komen er reuzenzwaaien voor, waarbij boer en burger als verstomd staan.

Nu mogen we om dat alles lachen, maar 't is betreurenswaardig. Politiek is hoofdzaak; 't regeeren als wetgevend lichaam is bijzaak, en dan is de ondergrond van die politiek nog meerendeels de kerkelijke richting. Ik spreek expres niet van godsdienst, want die hoogstaande factor valt er buiten. ‘Heere, Heere’, met zachte *e*'s zegt niets; de humaniteit moet de richtsnoer zijn. Deze ideale toestand zal wel nooit verkregen worden, evenmin als de eeuwige vrede, maar dat het zóó moest zijn zal niemand mij betwisten.

De vier fracties der linkerzijde (minderheid) zullen misschien in 1913 de *coalitie* ter neder slaan, maar hoe lang zal die *concentratie*, met of zonder de hulp der socialisten, stand houden!

Hoe zal een regeeringsprogam tot stand komen, nu zelfs de *concentratie* slechts middel moet zijn, en erkend wordt dat zij niet inhoudt iets wat op een regeeringsprogram lijkt?

Ik wil het beste hopen, maar zou er nu eens niet aan een *zaken*ministerie gedacht kunnen worden? Zou het niet mogelijk zijn wetten zonder politieke nevenbedoelingen,

1) Nadat ik dit geschreven had knipte ik uit een Courant van heden 27 Dec 1912 't volgende bericht:
‘B u r g e m e e s t e r-K a m e r l i d . - Uit den Raad van Alkemade. Maandagmorgen vergaderde de Raad van Alkemade De voorzitter, burgemeester Van Wichen, lid der Tweede Kamer, wilde slechts het allernoodigste afdoen, want hij moest naar de Kamer. Dat vond de heer. Straathof het Rijk voortrekken boven de gemeente.’
Dit bericht zegt genoeg.

zonder kerkelijke interesten tot stand te brengen, die het Nederlandsche volk vooruit zouden brengen in alle opzichten, en waarbij het praten schier overbodig was?

'Op gij allen ten stembus' zal de roep zijn in 1913, maar laten die *allen* zich toch niet bij de neus laten nemen, door andere nevenleuzen, welke, in dat *'op'* liggen opgesloten.

III.
Opeenstapeling van betrekkingen(ambten.

Zijn er zoo weinig eminente mannen in ons land?

Die vraag komt mij telkens op de lippen als ik functies, groot en klein, zie opdragen aan mannen, die reeds overkropt zijn met werk.

Ik weet wel, dat bij veel werk men altijd nog veel tijd kan vinden voor ander werk, en dat geheel ambteloozen of nietsdoeners doorgaans heel geen tijd hebben, maar er zijn toch ambten, die den heelen mensch vorderen, en nu komt het mij voor, dat opeenstapeling van ambten onwillekeurig óf den drager dier ambten psychisch en physisch benadeelt, òf het werk, dat uit zijn handen komt, minder degelijk maakt.

Ik kan me begrijpen, dat men hooggeplaatsten allerlei eerebaantjes opdraagt (aanbiedt) uit kracht van hun hooge positie en naam, maar beschermheerschappen en eerevoorzitterschappen zijn wassen neuzen, die alleen dienen om met den naam of titel te geuren, of om gemakkelijker hun eigen beurs en die van anderen te doen openen.

Ik heb tegen zulk een opeenstapeling van schijnbaar werk ook geen bezwaar, maar indien ik combinaties zie van b.v. Lid van

de 2e Kamer en een wethouderschap, en meer combinaties van dergelijke betrekkingen dan dringt onwillekeurig zich de vraag naar voren, zijn er in ons land zoo weinig degelijke mannen?

Spottend wordt wel eens gezegd: met het ambt komt het verstand, en zeer dikwijls is dit waar, want als bijvoorbeeld een Dominee Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid kan worden, en, buiten de politieke of godsdienstige richting om, blijk geeft van ‘op de hoogte te zijn’, en een Roomsch Katholiek geestelijke, - te Amsterdam - *verdiende* Minister van Marine te zijn, dan blijkt daaruit, dat iemand, van behoorlijke ontwikkeling en met gezonde hersens, zelfs buiten zijn studie of werkkring, nog in iets anders kan uitblinken.

Met het ambt moge dan al het verstand komen, de tijd verdubbelt er niet door; al moge op verdubbeling en zelfs verdriedubbeling der werkkracht te hopen zijn.

Als men in de 2e Kamer dagen en halve nachten zit, staat, luistert, of praat, hoe kan men dan ter zelfder tijd elders zijn, en met hoofd en hart een ander ambt vervullen? En toch geschiedt dit, helaas, in ons land maar al te veel.

Nu zal zulk een *bevoorrechte*, want de betrekkingen brengen ook geld in 't laadje, mij allicht tegenwerpen: ‘behartig ik niet voldoende de belangen mijner ambten? Kunt ge mij het tegendeel bewijzen’, en dan moet ik zwijgen. Zoo'n vraag is een dooddoener, die tot zwijgen dwingt, maar als men leest, dat een jong en krachtig Amerikaan zich dood gewerkt heeft in zijn zaken, dan ligt het toch voor de hand dat zonder zich dood te werken of zich ziek te maken de mensch slechts één lichaam heeft, en bij omvangrijken arbeid ook slechts één lichaam voor een ambt kan gebruiken.

Trots de wetenschap van het voorgaande wordt steeds met opeenstapeling van betrekkingen op één persoon voortgegaan, en dan hoevele bijbaantjes worden er dikwerf nog aan toegevoegd, die, het een meer, het andere minder, tijd en werkkracht vorderen.

Ik wil geen persoonlijke aanwijzingen doen; men leze de adresboeken. Ik heb echter op deze zaak willen wijzen, opdat ten minste mettertijd gescheiden zal blijven het lidmaatschap van de 2e Kamer van welke andere betrekking ook. Dat is ten minste een begin.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 33).
III.

Ik lig op de sofa - en ik voel me ellendig.... Een boek lees ik van een up to date modern auteur, die tot in de fijnste vezeltjes ‘ontleedt’ 'n vrouwenziel....

En ik moet er om lachen - - omdat de goeie man er niets van afweet, niets van afweten kàn. - -

Hij moest eerst eens 'n maand lang 'n vrouw zijn, 'n heusche vrouw, - niet 'n verwijfde man - die zijn er genoeg;.... maar 'n vrouw, met 'n vrouwlichaam.

Dan zou hij eerst begrijpen dat ziel en lichaam bij ons op elkaar inwerken, zoo naamloos wreed. - -

God, God, wat voel ik me nu klein, en machteloos, en ongelukkig, en ziek, en niet in staat iets af te doen van 't vele dat op mij wacht....

O, nu 'n koesterende zorg om je heen - nu een zachte streeling van kus, en 'n paar lippen die je toefluisteren: Rust maar; ik ben er immers.

En - - in plaats daarvan ben ik alleen....

Is er wel iets afschuwlijk-leegers dan de eenzaamheid van vrouwenlot - -?

Neen, ik spreek niet van later, als ik oud zal zijn, en geen illusies meer zal hebben, en me zal vergenoegen met den vrede van de rust, zonder verlangen naar een toekomst,... die ik dan niet meer te wachten heb. - Oude vrouwen die alleen zijn, zijn er misschien beter aan toe dan oude heeren in 't zelfde geval, omdat zij, de eersten, voor zichzelf kunnen zorgen, en niet zijn overgeleverd in huishoudelijke dingen aan de willekeur van hospita's en dienstpersoneel, vooral in geval van ongesteldheden of afhankelijkheden van dien aard. - -

Maar als je nog jong bent, en 't bloed vloeit nog vlug door je aderen, en je hebt het leven nog lief, wat blijft er dan over voor een meisje dat alleen woont; - wat anders dan of zich vergooien aan den eersten den besten - - of zich diep ongelukkig voelen! - -

'n Man zoekt zijn fortuin buitenshuis, in café's en restaurants, - en 's nachts wáár hij wil. - - Maar wij - - wij ‘fatsoenlijke’ meisjes....

In 'n huwelijk kunnen we ons verkoopen - als er ten minste iemand om ons komt, om ons meisjes zondergeld, - - - - of anders moeten we de schrede doen, die nu Dolly doen gaat

die schrede, die voor altijd een muur optrekt tusschen ons en het ‘fatsoen’, - waarmede wij ons zetten buiten de maatschappij, - als 'n melaatsche. - -

- - - Hoe zegt Sudermann dat ook weer in zijn *Heimat*: ‘Als je ons dwingt ons eigen brood te verdienen, en je wilt niet dat wij liefhebben, stop ons dan maar liever in een klooster. Dat is dan 't eenige wat er voor ons overblijft.’ - -

- - - Zoo is het.

Wat lijkt deze pension-kamer, waarin ik woon sinds ik tante verliet, akelig-banaal! - Wat helpt het ot ik enkele van m'n eigen foto's hier op den schoorsteenmantel zette, en of er frissche bloemen staan op m'n schrijfbureautje. De portretten mijner ouders, ze doen hier immers niets in deze kale, burgerlijke atmosfeer, ze schrijnen er tegen, net als ze-zelf in de werkelijkheid zouden geschrijnd hebben tegen deze armelijke omgeving! En zelfs de bloemen komen mij te mooi en te aristocratisch voor tegen dien achtergrond van goedkoop niet meer frisch-uitziend behangselpapier, van 10 of 15 cts. de rol. - -

En, bah, op 't kale vloerkleed, waar overheen mijn oogen dwalen, zitten vlekken! Heel duidelijk zie ik ze! God weet wie die hier gemaakt heeft, wie hier woonde, en hier huishield, en hoe, vóór mij!...

Als ik er den moed toe had moest ik me maar van kant maken... ik weet wel niet hoe de gemakkelijkste manier is, maar de een of de andere wijze zou toch wel zijn te vinden... Als ik maar durfde...

O, ik weet het wel, over drie, vier dagen is deze ellende geleden, ben ik weer me-zelve, zal ik weer durven leven, en durven vechten met de wereld. Ik weet het wel dat dit een lichaamstoestand is, niets anders! - Maar is het niet afschuwelijk dat je daarmee moet kampen de beste jaren van je leven, *terwijl* je moet werken, *terwijl* je moet zorgen dat je arbeid op tijd klaar komt! - -

Is 't niet akelig-laf van de vrouwen, te leuteren over de gelijkheid van mannen en vrouwen, terwijl ze deze eerste van alle ongelijkheden niet durven, niet willen onder de oogen zien, terwijl ze er overheen praten als ware het een soort schande! - - -

Ik neem m'n boek weer op! Wat weet die *man* er nu eigenlijk van af, die *man*, die z'n heldin zoo fier en zoo zelfverzekerd door het leven laat gaan, van den eersten dag af tot den laatsten waarin hij haar ten tooneele voert! Zelfs 'n dokter, - die nog 't meeste in dit opzicht achter de schermen kan kijken, - weet er niets van af ten slotte - - omdat hij 't immers niet voèlt, niet zelf dòòrmaakt, die ellende! - -

Kijk, daar ligt m'n artikel, dat ik *moet* afleveren overmorgen. Maar ik kan niet werken. Ik heb geen gedachten, geen lust. Ik ben ziek. En - - 't artikel *moet* af...

Ik zal wel zorgen dat het klaar komt, hoe dan ook, op de een of andere manier. Op het laatste oogenblik zal ik me-zelf wel dwingen, omdat het *moet.* Ik kan toch niet onder al die mannen gaan op 't redactie-bureau en hun zeggen: om *die* reden kon ik niet werken, *dat* was m'n ziekte.... Ik zie hun oogen al,.... die oogen van 'n man als hij 'n vrouw aankijkt... welke min of meer in zijn macht is... en die hem bevalt....

Als je zulke oprechtheden aan 'n man zegt, dan vindt hij dat zooveel als 'n aanmoediging, als 'n invitatie... tot dat andere....

En toch, als 't vrouwen waren, m'n patroons, dan zou 't nog veel, veel erger zijn! Want vrouwen zijn meedoogenloos voor elkaar. Die kennen geen pardon. Die zouden zeggen: ‘dan moet je maar liever je ontslag nemen. Met zoo iets kunnen we immers geen rekening houden.’

Omdat vrouwen jaloersch zijn, daarom zijn ze altijd meedoogenloos voor elkaar....

Neen, ik heb nog honderdmaal liever te doen met mannen dan met vrouwen in zulke opzichten; - al heb ik dien eenen, die me om 't middel pakte, toen hij me de deur uitliet, een flinken slag om z'n ooren moeten geven....

Laat ik nu heelemaal oprecht zijn.

Ik *was* woedend. Pats, daar had ie er een! Maar toch, ik weet voor me-zelf, dat ik 't afschuwelijk zou vinden, als ik zóó onbegeerlijk was dat geen man naar me keek, geen man verlangde naar me.... Zooals je van die vrouwen hebt, geboren als het ware tot maagd-blijven, verdroogd al in haar jeugd, lieve, goeie, beste vrouwen dikwijls, die misschien o zulke brave, trouwe echtgenooten en moeders zouden zijn geworden, - - en die je 't aanziet dat haar misdeeld uiterlijk haar van jongsaf dat ontzegde, dat zelfs de bekoring van een vluchtige bewondering nimmer van haar uitging, geen moment....

Maar tegelijk maakt het je zoo woedend dat je, *omdat* je werken moet, bent in handen van mannen, bent genoodzaakt met hen om te gaan als 'n op haar hoede zijnde zóógenaamde gelijke van hen, - maar die haar geslacht dwingt steeds tot zelfverdediging. - -

O, de eerbiedige hulde van Evert van der Voort, de aristocratische wellevende manieren van de mannen uit m'n weelde-omgeving van luxe-meisje van weleer!

- - Dit boek, dat ik lees, riekt naar tabak, naar slechte, vulgaire tabak... Meneer Mullermann heeft het me gegeven, met zijn door den neus klinkende stem toen gezegd: ‘Juffrouw de Brienne, hij noemt mij nooit freule,

als om daarmee te accentueeren dat ik me vooral niet moet verbeelden iets meer te zijn dan hij, de rijkgeworden burgerman-journalist,) ‘juffrouw de Brienne, u moet daarover 'n artikel schrijven; ik ben er op gesteld dat het gauw klaar komt; 't is actueel.’

En die tabak-stank, die nog kleeft aan de veel-gelezen bladzijden, zegt me hoe het beduimeld is door zijn handen, zijn dikke, grove, roode handen, en ik zie hem ineens vóór me, zooals hij voor zijn bureau pleegt te zitten, altijd met een sigaar gekauwd tusschen zijn lippen - die hij niet noodig vindt neer te leggen als er een ‘ondergeschikte’, als ik, binnenkomt, en met 'n niet heel schoonen halsboord, véél te laag, en van 'n ouderwetsch model, en met 'n onfrisch kantoorjasje aan, - type van den prots, die is rijk geworden, en die zich daarom voelt....

.... Ik lees niet verder,... ik doe m'n oogen dicht.... ik ben ellendig... 't kan me alles niets schelen meer... O God, was ik maar drie dagen verder.....

Ik heb niet op de schel gelet. - - Er wordt in zoo'n vreemden-logies, als waarin ik nu woon, zoo véél gescheld. - - En 't halve kind, dat, gehuld in een voor hem veel te groot en te wijd rood en wit gestreept jasje, is toebedeeld met den plechtigen naam van huisknecht, heeft te veel te doen en te weinig manieren om aan te dienen. Tante zelve doet dus reeds, terwijl ze aanklopt, de deur van mijn kamer open, ziet me lusteloos liggen, haastig opspringen om haar te ontvangen, zegt dan, verwijtend-niet-begrijpend: ‘Kind, - kind, - - zoo lui, - midden op den dag, - - - in mijn tijd zouden wij jonge meisjes....’

‘In mijn tijd’ ligt tante namelijk in den mond bestorven! Ik kijk haar aan met een gevoel van wrevel en lachlust tegelijk. Begrijpt ze dan niets? Is ze dan heusch vergeten alles van dat verleden, toen zij-ook vrouw was, *vrouw*, - - en ook zulke momenten, zulke ellende-dagen moet hebben gekend?

Maar *zij* behoefde niet te werken, behoefde niet heur brood te verdienen. Zij was de rijke freule, die zich menageeren kon. En daarom begrijpt ze niet hoe je je voelt als je moèt, moèt,... en niet kunt....

‘Ik dacht dat je op je zelf waart gaan wonen, omdat je moest werken’ - zegt ze schamper, met een vinnigen druk op het laatste woord.

‘Dat is ook zoo - tante - ik werk heel hard’ - verdedig ik me, met een moedelooze handbeweging naar 't met papieren overdekte schrijfbureau. -

Tante, in een volslagen niet-begrijpen hoè je werkt in een geval als 't mijne - omdat ze 't nooit heeft gedaan - werpt er een minachtenden blik op, spreekt dan haar vonnis uit: - -

‘Maar je ligt immers op je gemak te lezen - - in zoo'n slordigen boel nog wel.’

Want, voor haar spreekt het van-zelf dat ik van den morgen tot den avond met een pen in de hand voor mijn schrijfbureau zou moeten zitten arbeiden. Van zoo iets als stemmingen, als inspiratie, als momenteele onmacht, gevolgd dan door perioden van er zonder ophouden uitgooien wat je in je voelt, heeft ze geen begrip. - Zooals zij-zelve om negen uur hare petroleum-lampen schoonmaakt, na het afwasschen van haar ontbijt, zoo, op klokslag, moet ik mij in hare oogen neerzetten tot mijn werk, en zoo en zoo vele uren, achtereen schrijven. - -

Ik weet dat het waar is, dat het er in mijn eenige kamer, - ik slaap boven in huis op een zolderkamertje - niet bepaald salonachtig uitziet. Voor 't geen ik betaal kan ik immers niet vergen dat de meid bijzondere zorgen wijdt aan stof-afnemen en opruimen. Maar bovendien, ik zou dat laatste niet willen. Iemand namelijk, die

wezenlijk werkt, niet voor den schijn, die heeft om zich heen zooveel noodig van boeken, papieren, van alles wat.

Alles ligt er nog zooals gisteren-avond. Vanochtend was ik te lusteloos om te redderen. - - En ik antwoord vredelievend, schuld-bewust:

‘'t Is zoo, tante, 't kon hier wel wat netter zijn - maar heusch, ik heb zoovéél te doen. - En ik lees niet voor mijn pleizier, maar voor mijn werk.’ - -

Tante werpt een wantrouwenden blik naar het boek-in-quaestie, maar half-geloovend aan de mogelijkheid dat je voor je werk óók moet lezen. Dan zegt ze, overtuigd hoe ik het breede pad der zonde bewandel: ‘Nu, 't zal in elk geval wel niet veel bijzonders zijn, wat je leest, - die boeken van tegenwoordig, 't is 'n schande!’ - - -

Ik bewaar het stilzwijgen. Op het punt boeken valt niet te redeneeren met tante, die niets leest, noch goede, noch slechte romans, noch die van een verleden tijd, noch die van den hedendaagschen. Die enkel maar napraat wat ze zoo hier en daar opvangt in haar eng-begrensd, aristocratisch-bekrompen dominees- en freules-kringetje.

Nu komt de ware reden van haar bezoek voor den dag. - -

‘Ik zal je eens laten zien wat ik heb gekocht’ - begint ze ineens - en haalt een pakje uit haar handtaschje. ‘'t Is een cadeau voor Nini Ster-Veltman, - - die nu gauw gaat trouwen, zooals je weet.’ -

Ze spreidt uit op de tafel eenige gouden broches met verschillende steenen gezet. En ik kijk er naar zonder belangstelling, èn omdat ik me zoo ellendig voel, èn omdat het

me onkiesch voorkomt dat tante zoo iets moois en duurs, voor 'n ander bestemd, eerst nog eens door mij, de arme, laat bewonderen. -

'Ik heb ze nog maar op zicht' - gaat tante voort - - 'ik ga straks ze bij Volkers in 't Noord-einde terugbrengen om mijn keuze te bepalen. Maar, omdat ik toch hier voorbij liep, wou ik eerst jou smaak eens weten.' -

Dat treft me. Want ik voel dadelijk hoe hier iets achter steekt. Zoo is tante waarachtig niet op mij gesteld, dat ze mijn meening zou willen hooren als ze inkoopen gaat doen voor haar aangebeden Ster-Veltman-familie.

Maar, wàt er achter zit is me 't meest-volslagen raadsel, terwijl tante voortgaat:

'Hoe vindt je deze, met die pareltjes? - Vindt je die niet het innigste...?'

'Ja', zeg ik, om maar wat te zeggen. 'Maar ze zijn allemaal mooi eigenlijk; 't is moeilijk om er een keus uit te doen.' - -

'Goed. Maar die met die pareltjes vind ik toch.... Als je nu eens een keus *mocht* doen, zou je zelve óók niet die met de pareltjes....?'

Van terzijde zie ik haar aan, hoe langer hoe verbaasder. Heeft *zij* soms het plan mij een gouden broche cadeau te doen? Mijn verjaardag is niet ver-af meer. - -

Maar neen, voor zulke wereldsche cadeaux kom *ik* niet in aanmerking bij mijn rijke familie. *Ik* ben immers al 'lichtzinnig' genoeg - vinden ze allen.

Enfin, wat kan 't mij ook schelen! Als ze maar opstapte! 't Draait me voor mijn oogen. En ik beäam gewillig: 'Ja, die met die pareltjes - dat *is* 'n dot van een ding'....

'Nietwaar? - - Ik dacht wel dat jij dat ook vinden zoudt'. - - Met een zekere geheimzinnige haast verdwijnen de broches weer in hunne doosjes, alsof tante bevreesd is dat ik mij met de prijzen zal bemoeien -

Dan echter schijnt mijn gebrek aan deelname haar weer te hinderen, en zijzelve vestigt er de aandacht op, op den prijs, door de toevoeging:

''t Is trouwens ook de duurste die er bij is!'

- - 'Nu, dat doet er niet toe - - voor Nini Ster-Veltman is 't mooiste nog niet mooi genoeg', - tracht ik mijn stemming weg te schertsen. - -

Tante glimlacht, - nog geheimzinniger - - geeft mij dan 'n hand:

'Nu kind - - dan ga ik maar eens weer.' - - - - En, met een blik naar het schrijfbureau: 'veel succes met je werk.' - -

't Is me te veel bijna om met haar mee te zeulen de hooge trap af om haar uit te laten, dan die weer op, opnieuw naar-boven. - - Goddank! Dat is weer acher den rug! - Nu maar in vredes-naam naar bed; morgen zal ik dat artikel wel maken! - En, in een soort machtelooze woede, schop ik, alleen in mijn kamer, naar den roman van den 'vrouwenzielen-ontleedenden' meneer - - - die ondertusschen het a-b-c van het vrouwzijn niet kent, en niet kennen kàn, enkel en alleen omdat hij 't voorrecht heeft van 'n man te zijn, - niet behept is met 'n vrouwenlichaam!

(*Wordt vervolgd*).

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Aan de Redactie van de Hollandsche Lelie.

Geachte Redactie,

In Uwe correspondentie met ‘Liberté’ in de Lelie van 19 Februari j.l. leest men t.a.p.: ‘Wreedheid is geen verstands- maar een gevoelsquaestie. En de meeste menschen hebben dat niet (en zullen 't ook nooit krijgen): gevoel.’

Het komt mij voor dat U hier wat onbillijk zijt tegenover de menschen in het algemeen en zeker tegenover de millioenen en millioenen, die nimmer eenig dier zullen kwellen nog minder dooden, omdat het in strijd is met hunne overtuigingen van religieusen aard.

't Is waar, dat zijn geen Christenen, doch ‘slechts’ Boeddhisten, die in de oogen der eersten immers zooveel lager staan dat zij de zaligheid niet kunnen beërven? -

Als een moraalleer dienen moet, om de kiemen van het goede in den mensch aanwezig, tot ontwikkeling en gezonden groei te brengen, dan is Jezus hier te kort geschoten.

Nergens spoort hij den mensch aan zijn liefde verder uit te strekken dan tot den naaste. De vertaler koos hier misschien een minder gelukkig woord, doch al breiden wij de beteekenis daarvan uit, om in den geest van Jezus te blijven, toch vallen de dieren buiten den kring dien hij voor ons medegevoel aangaf.

Dat de mensch feitelijk ook een dier is, kan nu hier onbesproken blijven, daar dit geheel lag buiten den gedachtensfeer van den Nazareener dier dagen. Nergens is eene grens aan te geven tusschen mensch, dier en plant, alles gaat geleidelijk en voor den mensch onwaarneembaar in elkander over. Naturae non facit saltus. -

De ongevoeligheid en wreedheid jegens de dieren is een verschijnsel dat zich vooral voordoet bij de belijders van monotheïstische godediensten, die den mensch plaatsen ver boven de hem omringende natuur en niet willen aannemen dat hij daarvan inderdaad niets is dan een weinig beteekenende schakel in de oneindige keten der verschijnselen.

De belijders eener pantheïstische religie daarentegen voelen zich meer één en inniger verbonden met de natuur en zoo leerde Gotama dan ook: ‘Ieder schepsel schuwt pijn en vliedt den dood,

aan ieder schepsel is zijn leven lief. Zoo erken U zelf in ieder wezen: doodt en kwel het niet.' -

Een Christen gruwt van zulk een erkenning.

Naar mijne meening moet de oorzaak der wreedheid jegens de dieren dan ook grootendeels gezocht worden in een tekortkoming der Christelijke moraalleer en het is ook juist bij de meest steile geloovigen dat men de grootste - op zijn zachtst uitgedrukt - onverschilligheid voor de dieren aantreft.

Maar de natuur is sterker dan de leer en, trots eeuwen van verwaarloozing, bleef toch de kiem in leven en groeit, zij het dan ook zeer langzaam, tegen de verdrukking in.

Zie slechts naar die vriendelijke bordjes waarop te lezen staat: 'Behandel de dieren met zachtheid'. Een aansporing tot het goede, maar tevens een aanklacht tegen de Christenen.

Hoe meer de verwaten, zich beschaafd noemende Westerling tot erkenning komt dat nog altijd veel wijsheid, vooral op moreel gebied, te vinden is in het Oosten, hoe meer zijn barbaarsche zeden zullen verzachten en worden van edeler allooi.

Met dankzegging voor de verleende plaatsruimte,
Hoogachtend
FRATERNITÉ.

Noot redactrice.
Ik ben het geheel en al eens met den geachten inzender. De door hem geciteerde woorden uit mijn corr: aan Liberté sloegen terug op diens brief, en beschouwden de quaestie dus in verband met het door hem, Liberté, geschrevene, als zou de wreedheid een gevolg zijn enkel van domheid. Fraternité echter behandelt de zaak in breederen, volkomen juisten zin. Speciaal ook datgene, wat hij zegt aangaande de wreedheid van steil-geloovigen, (die vinden dat een dier geen ziel heeft) heb ik van kind-af geconstateerd wáár te zijn. Het heeft van kind-af mijn ergernis en verontwaardiging gewekt, dat zóógenaamd zeer-geloovige menschen, uit den kring waarin ik opgroeide, volslagen doof blijven voor elk beroep op hunne medewerking in zake dierenbescherming. En dat gemakshalve 'ziekelijk' noemen!
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Aan den Heer H. Visser, te 's-Gravenhage.

Geachte Heer.

Nog eenmaal wil ik U antwoorden, en wel dit:

Natuurlijk spraakt gij niet over de minderwaardigheid der vrouw, maar daar waar in ons land het kiesrecht nog een gunst is en geen recht, en gij de vrouw op grond van haar ongelijksoortigheid van dien gunst wilt uitsluiten, is het toch zoo klaar als glas, dat gij de vrouw een dergelijke gunst niet waard vindt. Niemand zal toch willen gelooven, dat ge bedoeldet, dat de vrouw te goed voor het kiesbiljet is.

En dan Uw argument, als zou de dienstplicht iets te maken hebben met het kiesrecht.

Hebben alle mannen, die in dienst zijn, kiesrecht? Neen immers. En dan daarbij, nog afgezien van het feit, dat iedere goed geaarde vrouw evenals de man een afschuw heeft van oorlogje spelen; zoudt ge werkelijk meenen, dat in tijd van oorlog de vrouw den lande minder diensten bewijst dan den man?

Denkt U maar eens aan onze verpleegsters en aan de vrouwen en zusters die thuis blijven en vanuit de verte zorgen voor de strijdenden.

Alweer zeg ik U, dat ge de vrouw niet kent als vrouw.

Is het niet veel erger, neder te zitten en te wachten dan actief te zijn. En wie dwingt ons tot dat passieve? 't Is alweer de man immers?

Als de vrouwen eens iets te zeggen hadden over de inrichting der kazernes, waarbij zij toch ook belang hebben, omdat hare zonen erheen moeten, zou dan niet veel verbeterd en bezuinigd kunnen worden?

Neen, mijnheer Visser, van dat ‘schreeuwende onrecht’ voelen wij vrouwen niets.

't Is de vraag, als van de vrouwen eens een verplichte diensttijd geëischt werd of zij die ook zoo zuchtende en mopperende zouden volbrengen.

Maar daarvoor is zij te veel vrouw, te veel gewoon zich op te offeren.

De vrouw mag, met gevaar voor haar eigen leven, nieuwe levens geven, maar als het geldt de belangen dier wezens, hare zonen en dochters, te behartigen, heeft zij niets te vertellen, de ouderlijke macht berust bij den vader en bij dezen alleen!

Vindt U dit geen ‘schreeuwend onrecht’, mijnheer Visser?

Is dit niet veel erger dan dat verplichte soldaatje spelen, waarvan toch ook de vrouw het nadeel ondervindt?

Als de man z.g. een maand moet ‘op’komen, wie geeft dan de vrouw huishoudgeld?

Er wordt wel eenige vergoeding gegeven, maar toch lang niet voldoende en 't is alweer de vrouw op wie de grootste zorg neerkomt.

Ik zal verder niet meer over deze zaak met U debatteeren. Niet, omdat er niets meer te verdedigen is, maar omdat het een geschrijf in 't oneindige zou zijn.

‘Onbekend maakt onbemind’ en ik zou alle ‘anti's’ willen toeroepen: ‘Probeer het eens met ons. Beleedig niet langer uwe moeders, vrouwen en dochters, door wel van haren arbeid de vruchten te plukken maar haar haar loon te onthouden.’

B. KORTENBROEK.

Breda, 19 Februari 1913.

Desillusie,
door E. Overduyn-Heyligers.
(*Vervolg van No. 34*).

‘Nou, dan zal ik morgen maar probeeren of ik wat vroeger van mijn dienst weg kan’, zei Henk, toch wel wat gerustgesteld. En zwijgend reden ze verder tot het Plein, waar ze een andere tram namen naar huis.

Het was nog helder licht, een zonsondergang na een prachtigen dag.

Een nauwelijks merkbare schemer viel in, verdofte de scherpe contouren van huizen en pleinen, waar ze langs reden, en die lagen als in een ongerepte rust.

Ook over Henk en Mary was iets als van kalmte neergedaald, na den dag van hevige emotie.

Aan hun huis gekomen stak Henk den sleutel in het slot van de voordeur, liet Mary binnengaan. Het was haar een verademing na de vermoeienis van den dag haar stille, rustige kamers terug te zien.

Een merel zat in den seringenboom, deed eenig gave tonen hooren, die voorafgingen aan zijn avondlied.

'Ik ben maar gaan eten, wil jij niks hebben?' vroeg Henk, toen hij eenigen tijd na Mary de kamer inkwam.

'Nee, ik zal straks wel een boterham eten,' zei Mary en meteen belde ze Sientje om kokend water voor thee. 'Is er niemand hier geweest, Sientje?' vroeg ze terloops.

'Nee, mevrouw, er is wel een pakje gebracht, dat heb ik op tafel gelegd.'

'Goed, breng me dan maar even het theewater.'

Mary deed haar goed af, legde hoed en mantel op een stoel, haar taschje onder den mantel schuivend. Toen ging ze thee zetten en schonk voor hen beiden in.

Ze voelde zich moe en zwak. Het was of al het bloed was geweken uit haar hoofd en handen, die klam, onzeker zich klemden om de leuning van haar stoel, waarin ze was weggezakt.

Het hoofd achterover geleund, bleef ze zoo eenige oogenblikken stil zitten, met gesloten oogen

Tusschen haar lange, blonde wimpersparelde een traan, die aangroeide tot een druppel en langs haar handen neerviel, toen nog een, en nog een.

'Is dit nu de straf voor mijn ontevredenheid.... of.... was dat een voorgevoel van het vreeselijke, dat dreigde?'....

Den volgenden dag vond Henk gelegenheid wat vroeger van zijn dienst weg te komen, en samen gingen ze naar den kassier.

'Wij zijn maar besloten tot liquidatie, en daarom zou ik wel graag een heele afrekening van u hebben,' zei Henk met een airtje van onverschilligheid, die Mary ergerde. Even daalde vrees in haar, dat men over haar bezoek van den vorigen dag zou spreken. Doch, die vrees bleek ongegrond.

De kassier had met een hoofdknik Henk's order aangenomen. 'U zult een poosje moeten wachten eer een van de klerken er mee klaar is.'

'O, we hebben den tijd,' zei Henk.

Eindelijk kwam een van de heeren naar hem toe, lei hem een groote nota voor.

Met ontzetting las Mary de posten van aankoop. 'Ja', zei Henk, 'ik heb thuis ook al mijn berekening gemaakt, het is volmaakt in orde.'

'U wilt dus vandaag verkoopen?....'

'Ja, ja, dat is geloof ik, het beste,' zei Henk.

'U ziet, dat er dan een nadeelig saldo voor u is, van plus minus zes duizend gulden...'

Henk overwoog, dat dit de schuld zou zijn, die door tante moest worden gedelgd.

Een duizeling overviel hem.... Wat zou hij nou moeten doen?....

Hij zag Mary angstig aan.

'Er blijft niets anders over dan er toe over te gaan. We mogen niets meer wagen', zei Mary beslist.

Even gloorde een straaltje hoop in Henk, dat hij, vandaag ze aanhoudend, als ze opliepen, misschien nog kon terugwinnen., dan was morgen zijn debet belangrijk minder... Hij had telkens zooveel bijgekocht, dat hij heel wat aandeelen bezat, en een rijzing onmiddellijk voelbaar was. Daar stond tegenover, dat ook elke daling....

'Wat zou je me eigenlijk raden?....' vroeg hij nog eens.

'Natuurlijk verkoopen', zei Mary met een poging om zich kalm te houden, en niets van haar agitatie te doen merken. Ze wist, dat door deze beslissing haar fortuintje onherroepelijk voor altijd verloren was, dat het geld van tante Henriëtte er ook aan moest.., dat ze.. dat ze geruïneerd waren.

Haar stug volhouden maakte Henk onzeker, hij had een voorgevoel, dat het vandaag een goede dag zou zijn, misschien was er nog wel mee te wachten. Als je zoo een voorgevoel had, vond hij altijd dat je daar naar moest te raden gaan. Mary zou nog oorzaak zijn dat hij zich niet kon redresseeren....

En half onwillig wendde hij zich tot den kassier. 'Verkoopt u dan toch maar vandaag.... ik zou het nog wel eens willen aanzien, maar mijn vrouw is zoo pessimist..'

'Misschien heeft u het geluk, dat de koersen nog wat oploopen, de oorlogsberichten zijn, zou men zeggen, wat milder', zei de klerk, iets meevoelend van den weedom der twee menschen, die daar tegen hem over zaten... en nauwkeurig schreef hij op zijn briefje den verkooporder op.... 'Ik zal u dadelijk bericht zenden zoodra we de koersen hebben,' beloofde hij.

‘O ja, heel graag.’

Henk hoorde zijn eigen stem vreemd oneigenlijk.... zag terloops naar Mary.

En met zwijgenden groet verlieten zij het kantoor, elk vervuld van hun gewaarwordingen.

En toen ze thuis kwamen, en Mary haar gezellig huisje inkwam, wist ze dat ze dit alles had verloren.

‘Ik hoop maar dat de koersen vandaag nog wat oploopen’, zei Henk, meer uit ver legenheid dan omdat het hem nog iets schelen kon. Het ging nou om het geld van tante Henriëtte, en of die een paar duizend minder of meer bijsprong, liet hem koud.

De kans, dat hij nog iets van hun eigen kapitaal terug kreeg, was buitengesloten...

Toen Henk geen antwoord kreeg, ging hij tegenover Mary zitten, in de serre, en een nijpende stilte hing tusschen hen in.

Mary voelde, dat dit nu het oogenblik was, waarop ze Henk alles van haar bezoek aan tante moest zeggen. Maar zij miste den moed ertoe. Hoe zou ze nu Henk's verwijten kunnen aanhooren, terwijl ze zich physiek zoo afgemarteld voelde.... En Henk had zich laten paaien met de belofte, dat tante zou helpen.... Wat viel er nu voorloopig nog te vertellen.?....

Zoodra Henk de afrekening thuis kreeg, zou ze voorgeven nog eens naar Amsterdam te gaan. Het hinderde haar wel, die leugen.... maar moest ze niet?.... Was dit niet de weg tot voorzichtigheid?.... Moest zij er niet voor waken, dat Henk zich niet opnieuw in speculaties ging wikkelen, aangelokt door de wetenschap, dat het geld er wàs, hij misschien terug kon winnen van hetgeen hij verloren had....

Toch vervuld van steeds heviger op haar aanstormende gedachten kon Mary zich niet langer inhouden. ‘Henk’, begon ze, zich wat oprichtend in haar stoel, ‘we moeten er nu eens over spreken wat we zullen doen: hier blijven wonen en zoo doorgaan, dat kan niet’!

‘Nee, natuurlijk niet, maar zoo'n haast is er ook niet bij. We weten niet eens wat de beurs vandaag doet’....

‘Dat komt er ook minder op aan; vandaag wordt beslist of we wat meer of minder geld van tante moeten hebben, het onze is toch verloren. En hoe eer we onze levenswijze veranderen, hoe beter’.

Henk stond op, ging de kamer op en neer loopen, zijn gewone bezigheid, als hij zich ergerde. Plots kwam hij voor Mary staan. ‘Wat wou jij dan eigenlijk?... Heb jij al iets in je hoofd wat we zouden kunnen doen’?....

‘Wij moeten natuurlijk beginnen met een kleinere woning te zoeken..., de meid weg doen..., misschien wil de huiseigenaar ons wel helpen van de huur af te komen door het huis te huur te hangen. Dat zijn dingen, die we het eerst en zoo gauw mogelijk moeten doen’, zei Mary ‘en dan kunnen we nòg niet rond komen; je tractement is nauwelijks genoeg voor jou alleen’.

Henk wond zich op, stak de handen in zijn broekzakken. ‘Maar wat wil je dàn?’...

‘Probeer je overplaatsing te krijgen bij het Indische leger, of vraag een detacheering voor vijf jaar, dan ben je alweer zooveel dichter bij je promotie... Als je kapitein bent kunnen we, als we heel zuinig leven, er wel komen, dat doen er zooveel’.

Terwijl Mary sprak, stond Henk haar voortdurend al maar uitdagend aan te kijken, herhaaldelijk knikkend met zijn hoofd. Dan draaide hij zich om met een ruk. ‘Naar Indië?.... nooit! dat verdom ik’!

Mary had niets gemerkt van zijn stijgende ergernis, zag nu verschrikt op bij zijn bruusk antwoord. ‘Het is toch het eenige waardoor je er bovenop komt’....

‘Dat is wel mogelijk, maar ik doe 't niet! 't Zou wat moois zijn, me daar in dat apenland te gaan begraven, en net te worden als die vrienden van jou, merci. Jij zou dan waarachtig je zin nog krijgen, je hebt immers altijd zoo'n penchant gehad voor Indië’.... spotte Henk.

‘Zou je me dat faveurtje in de gegeven omstandigheden misgunnen....?’ Mary's stem was bitter van ingehouden ergernis.

Henk voelde haar woorden als een verwijt, dat hem toch wel pijn deed, en, met een poging wat zachtheid in zijn stem te leggen, kwam hij naar haar toe. ‘Dat van Indië, dat is natuurlijk maar gekheid, maar ik heb een ander voorstel:... als jij nou 's voorlóópig, zie je, bij tante belet vroeg, dan konden we hier de heele rommel opdoeken, hebben we met geen huishouden, geen meid te maken. Dat zou voor jou om te beginnen uitstekend zijn, je kunt dan weer eens heel op krachten komen. En tante vindt het heerlijk jou een poos bij haar te hebben. Het huishouden is je eigenlijk veel te druk en afmattend.’

.... Henk probeerde zijn voorstel zoo aannemelijk mogelijk te maken. ‘Dat koken

elken dag kan je op den duur toch niet volhouden.’

Mary dacht na...., en heel binnenin haar kwam langzaam een ijskoude, die haar even deed rillen: Henk wou haar dus wel graag kwijt zijn....

.... Ze stond op, bijna wankelend. O, hoe wist ze zich op dit oogenblik van alles beroofd!....

‘Wat doe je nou weer lijdzaam,’ zei Henk, ‘'t is immers maar een voorstel, en je zegt zelf, dat 't zoo niet langer kan.’

‘Ja,.... ja Henk.... 't is goed, als je niet naar Indië wilt, is dit de eenige oplossing.’ Iets van wrevel mokte in Henk: Die sentimentaliteit altijd.... het geval leidde er eenmaal toe, hij zou het ook wel liever anders hebben.... en bovendien was het toch maar voor tijdelijk, tante was een mensch van den dag, en als die kwam te overlijden zou er toch allicht zooveel overblijven dat ze hun huishouden weer konden beginnen.

‘Ik zal er dan maar dadelijk over spreken als ik voor het geld naar tante ga,’ zei Mary, blij toch nog, dat ze nu een reden had, om naar Amsterdam te gaan, en Henk niets van de achterhouding der effecten behoefde te ontdekken.

Dien middag kreeg Henk het bericht, dat zijn aandeelen verkocht waren tegen een tamelijk goeden koers.

Hij nam dadelijk de tram en ging naar zijn kassier om de afrekening te maken.

Toen hij thuis kwam, zag Mary onmiddellijk, dat zijn stemming er niet op verbeterd was. ‘,Zie je wel, als we niet verkocht hadden zou 't misschien heel anders geloopen zijn. We hebben het geld van tante niet noodig, en van de effecten, die ik in prolongatie gaf, is nog wat over ook.’

Even vlijmde het in Mary, dat ze verkeerd had gedaan,.... als het nu nog eens terecht had kunnen komen.... Het zou haar schuld zijn, dat ze er uit waren, zij had Henk in de meening gelaten van de noodzakelijkheid van verkoopen.

Met hevige hartkloppingen hoorde ze Henk's betoog aan. ‘Altijd als je met vrouwen te maken hebt in zaken loopt de boel verkeerd. Op die manier zou een man nooit helpen. Nou is 't dan een *fait accompli:* we zijn het geld kwijt, en we hadden het terug kunnen winnen’, zei Henk, terwijl drift in zijn keel kropte.

Wordt vervolgd.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de

correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

Tilburg. - Ik neem voor U dit pseudoniem, omdat gij aan mijn huis waart om mij te spreken, en wel Uw woonplaats opgaaft, maar niet Uw naam. Daar gij aan onze Marie meedeelde het doel van Uw bezoek - de behandeling Uwer honden - wil ik U langs dezen weg daarop nog even antwoorden, namelijk om U met allen nadruk aan het hart te leggen hen *niet* te slaan. Dat zou de beste manier zijn om hun onderlinge jaloezie in valschheid te doen overslaan. Zijt gij daarentegen jegens allen, ook jegens den nieuweling, gelijkelijk-rechtvaardig in het uitdeelen van liefkoozingen, lekkernijen, enz., dan zult gij eens zien hoe gauw zij zich aan elkander leeren gewennen. Dat weet ik uit ondervinding, omdat ik èn in mijn ouderlijk huis èn thans in mijn eigen leven heb bijgewoond de komst van een tweeden hond, nadat nommer één reeds eenige jaren alléén de lieveling des huizes was geweest. - In het begin gaat het dan steeds zooals gij 't aan onze Marie hebt beschreven, en wil de eerste zich niet terstond schikken in het moeten deelen der liefkoozingen. Maar zoodra hij bemerkt dat hij niet achteruit wordt gezet, en zijn eigen rechten blijft behouden, gaat hij van lieverlede in den nieuw-aangekomene een speelgenoot, een kameraad begroeten, en dan schikt zich alles vanzelf. Echter, gelijk ik hierboven zeide, gij uwerzijds moet zorgen geen onnoodige jaloezie op te wekken door den een boven den ander te bevoorrechten, en ook moet gij den eersten nimmer uit zijn eigendom van mand laten verdringen door den tweeden. Juist in zulke opzichten zijn honden namelijk typischjaloersch.

Overigens hangt ook hier, zooals in alle dergelijke gevallen, alles af van het karakter van iederen hond afzonderlijk. De een is veel zachter en toegevender, veel intelligenter ook, dan de ander. Hoe meer ook men met hen omgaat als huisgenooten, hoe ontwikkelder zij worden. Onze

Benjamin heeft in dat opzicht wezenlijk merkwaardig veel blijken gegeven van takt en verstand in zijn omgang met Frits, die in het begin niets van hem wilde weten. Hij, Benjamin, geeft Frits in alles toe, en laat hem steeds den voorrang, alleen waar het liefkoozingen geldt wil hij nommer-een zijn, en dringt hem op zij. Frits daarentegen speelt op zijn manier over hem den baas, en dringt hem uit zijn mandje, of van zijn kussen onder mijn schrijftafel. Vroeger, in mijn ouderlijk huis, had ik een heel mooi hondje, dat zich! kenmerkte door hare aristocratische manieren, en dat zich met nommer twee, een plebejer, een schat van een dier, die eenige jaren later kwam, nimmer familiaar maakte. Ging deze in haar mandje liggen, dan kwam zij ons beduiden dat zij er niet eerder in wilde teruggaan vóórdat het kussen zorgvuldig was omgekeerd. Enz. Door hen aldus met geduld en liefde aan elkaar te gewennen, zult gij van Uw honden hoe langer hoe meer vreugde beleven, maar, zoudt gij overgaan tot hen te slaan dan sta ik U er voor in, dat gij hen van U vervreemdt, en er valsche, schuwe dieren van zoudt maken. - Vriendelijk dank voor Uw mislukt bezoek. Ik was uit, maar onze Marie heeft U, - naar zij mij zeide - bovendien meegedeeld, dat ik niet ontvang voor geheel-vreemden zonder vooraf kennisgeving van het doel van hun komst, omdat ik het met den besten wil ter wereld niet zou kunnen volhouden steeds klaar te staan daarvoor. Ik heb het, als ik hier in den Haag ben, overstelpend druk, en met mijn werk, en met andere dingen.

Fraternité. - Vriendelijk dank voor Uw begeleid-briefje. Ik waardeer Uw belangstelling in de Lelie, waarvan Uw stuk blijk geeft, ten zeerste. En niet minder stel ik Uw goede wenschen op prijs aangaande mijn nog lang voor de ‘Lelianen’ zullen werken.

Hope. - Ik antwoord U omgaand, enkel om U te zeggen dat ik dol-dol-veel van U houd voortaan. Toen ik Uw brief ontving, durfde ik eerst nauwelijks verder lezen, want ik dacht: ‘Daar heb je het al, zij heeft hem laten afmaken’. En dat zou ik zoo vreeselijk hebben gevonden, omdat ik-zelve zoo'n dergelijk geval heb gehad met een vroegeren hond van mij, en dus weet dat schurft *kan* genezen. Maar toen kwam ik aan Uw besluit om flinkweg met hem naar zijn vaderland te reizen, en aan het daarop gevolgde verrukkelijke, goede einde van Uw verhaal, en toen kreeg ik een gevoel alsof ik naar U en Uw hond toe zou willen gaan, om U te zeggen hoe blij ik ben voor U beiden. En ik weet ook zeker zoo gij in den Haag woondet, dan zou ik mij niet bedenken, en bij U komen. Want er zijn zoo weinig menschen die wezenlijk iets *over* hebben voor 'n hond, en die het niet te veel is hem in ziekte te helpen. En gij hebt daarenboven noch de verre reis buitenslands en de onkosten geschroomd, noch U laten weerhouden door de vrees te zullen worden gehoond of leelijk-aangekeken om het onappetytlijke uiterlijk van het arme dier. - Nu, de uitslag heeft U heerlijk beloond! En wat zal hij nu van U houden! Er is niets dat zulk een innigen band legt tusschen dier en mensch dan het den eersten verzorgen in zijn hulpeloosheid van ziekte! Ook al weer iets dat ik weet uit ondervinding, omdat het zoo is gegaan tusschen Benjamin en mij. Hij hangt zoo hartstochtelijk aan mij omdat wij, en ik in 't bijzonder, zoo véél met hem doormaakten in 't eerste jaar van zijn bij ons zijn, en hij toen, tengevolge van de ondervonden mishandeling, steeds lijdend was, en b.v. alleen dan verkoos te eten als ik hem op mijn schoot nam, en met zoete woordjes overreedde om uit mijn hand heele kleine stukjes aan te nemen.

Maar nu wil ik U vertellen van mijn armen, lieven, jong-gestorven ‘Moosje’, die óók schurft opdeed, volgens den veearts op straat door een anderen hond aangestoken, en die door dezen veearts is genezen daarvan. Hij, de veearts, zeide terstond tot mij: zelf kunt U dat niet doen, want, wordt het middel niet heel krachtig ingewreven, dan helpt het niet, en, daar het zeer bijtend is, zult U dat niet volbrengen, omdat de hond zich zal verzetten. Toch heb ik het gedurende een week geprobeerd, omdat ik hem uitbesteden zoo vreeselijk vond voor het verwende dier. Echter, 't werd erger, en, in zijn eigen belang, volgde ik toen den raad van den veearts, en vertrouwde hem toe aan een door dezen mij aanbevolen man, - bij wien hij, na ongeveer 4 weken te zijn behandeld, inderdaad volkomen herstelde. De veearts beweerde: In Utrecht, op de veeartsenijschool, hadden ze hem stellig zonder pardon dadelijk afgemaakt, want schurft heet ongeneeslijk, maar U ziet dat het met den noodigen goeden wil, en, als men er bijtijds bij is, nog wel kan herstellen. - ‘Moosje’ heeft nog een paar jaar daarna geleefd, volkomen gezond; hij stierf later aan een acute ingewandsziekte.

Wat nu Uw verontwaardiging aangaat wegens de door Uw veearts begane vergissing, welke veearts schurft constateerde terwijl daarvan geen sprake was zooals in Keulen bleek, vindt gij dit zoo veel erger dan het zich vóórtdurend vergissen van andere doctoren? *Ik* zou zeggen dat er voor een veearts nog veel meer verontschuldiging bestaat dan voor een menschen-arts, omdat de laatste zijn patiënten kan ondervragen naar hunne verschijnselen en gevoelens, terwijl de eerste geheel en al is aangewezen op zijn eigen diagnose. En, dat weet gij toch immers met mij, dat niets onbetrouwbaarder is dikwijls dan de diagnose van ook den meest-bekenden professor of dokter. Daarom kan ik nog niet dadelijk inzien dat hier sprake is geweest van kwadetrouw en winstbejag zijdens Uw veearts. Natuurlijk, gij kent hem persoonlijk, en kunt dus beter beoordeelen in hoeverre gij reden hebt tot deze beschuldiging dan ik het kan. In het algemeen gesproken echter stel ik zijn vergissing op eenlijn met die van honderd andere artsen, bij menschen en dieren beiden. - Om bij de laatsten te blijven, ik heb een in andere gevallen zeer bekwamen veearts gehad, die onzen Frits voor kinkhoest behandelde, dwong tot eten, enz., totdat hij zóó ziek werd dat ik ten slotte een anderen dokter liet halen, welke laatste inplaats van kinkhoest een maag-aandoening vaststelde, alle voedsel verbood, en hem daardoor ook inderdaad genas. Zoo gaat het zoo dikwijls, ook met ons menschen. Maar ik geef U volkomen toe dat, zoowel waar het de menschen als de dieren geldt, heel dikwijls verregaande onver-

schilligheid in het spel is bij den behandelenden arts, en geenszins enkel onbekwaamheid of onwetendheid. Bovendien komt er dan nog bij dat hij nooit wil toegeven zich te hebben vergist, en liever doordraaft op zijn eerste diagnose, - al kost het den patiënt, twee-of vier-voeter doet er niet toe, desnoods het leven, - dan erkennen de mogelijkheid van een dwaling zijnerzijds. - Enfin, in elk geval is Uw hond gered. En ik kan U niet zeggen hoe blij ik ben voor U en hem, en ook voor mij-zelve, omdat het zoo heerlijk is van wezenlijke dierenliefde te vernemen. Ik eindig zooals ik begon, ik houd voortaan ontzettend vêel van U, en ik beschouw U als een geestverwante die ik daarom liefheb. Ja, wat mijn gezondheid aangaat heb ik alle reden tot groote dankbaarheid. Dezen zomer lag ik zéér zwaar ziek in Nauheim, en tegelijkertijd waren daar toen drie heel gezonde hollanders, die nu reeds alle drie dood zijn, en waarvan althans twee hunner zich, in diezelfde dagen, waarin ik zoo heel ernstig was, als volkomen-gezonde menschen amuseerden en volop genoten van het voor hen zeer overvloedig zijn gaven uitdeelende leven! Den derden heb ik niet zoo van nabij kunnen gadeslaan om over zijn gezondheid te oordeelen, maar het overlijden der drie menschen, alle patiënten van mijn toenmaligen geneesheer, trof mij bijzonder, omdat ik het er mijnerzijds ten slotte, dank zij het ingrijpen van professor Schott, zoo gelukkig heb afgebracht. Ik ben tegenwoordig bijzonder wel, maar het Haagsche leven vergt veel van míjn krachten, omdat ik, behalve mijn wérk, nog zooveel anders te doen heb ook. Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mevr. L.J. - Gij zendt mij een onnoozel-gedacht uitknipseltje toe uit de Groene Amsterdammer, en ‘ergert’ U daaraan - waarmede gij m.i. den onzin te veel eer bewijst. In antwoord op Uw vraag: ‘*waarom* het stukje niet fatsoenlijk aan *U* gezonden, inplaats van aan een ander Blad?’ kan ik slechts antwoorden: fatsoen is bij *anonyme* schrijvers ver te zoeken. Had de bewuste anonymus *mij* het stukje gezonden voor de Holl: Lelie, dan had ik het natuurlijk geplaatst, maar dan had ik persoonlijk haar of zijn naam geweten, en, daar de dappere natuurlijk daarvoor te laf was, prefereerde hij of zij het zich tot een andere redactie te wenden. - Overigens zult gij toch wel met mij begrijpen dat het onnoozelgedachte verhaal van die 141 katten, ‘verstopt achter bloempotten’, enz., ‘op een zolder achtergebleven na den dood der bezitster’, een *pure leugen* is waarschijnlijk. Want juist daarvoor leent zich anonym geschrijf zoo goed, tot naamloos *liegen.* Men heeft namelijk reeds de grootste moeite om een páár dieren onder dak te brengen zonder te worden bemoeilijkt door over burengerucht klagende buren, door politie-toezicht, enz. En dan..... 141 katten!! - Laat ons echter even aannemen dat het verhaal wáár is, dan bewijst het alleen dat de bedoelde vrouw meer sentimenteel is geweest dan werkelijk dierenlievend, want... *wat* is er dan geworden van die 141 stumperds na haren dood?! Tot welk een zwerf-ellende, of welk een wreed afmaken, of wellicht vivisectie, zijn zij niet veroordeeld geworden bij de opruiming van dien welriekenden (!) zolder. - *Ik* heb een bepaling gemaakt dat, indien een mijner huisdieren, zoowel die welke ik thans bezit, als die welke ik nog zal krijgen, ons alle drie, zoowel mijne vriendin en Marie als mij zou overleven, de nabestaanden verzocht worden het onmiddellijk, pijnloos,

te doen afmaken. M.i. is dat dierenlievender dan het onverzorgd aan vreemde willekeur over te laten. Laat staan indien dit met 141 katten zou geschieden! - Om dezelfde reden is het oneindig beter en wezenlijk dierenlievender jonge katjes bij hunne geboorte onmiddellijk te verdrinken dan er zoogenaamde ‘goede tehuizen’ voor te zoeken. Ieder, die *wezenlijk* zich bemoeit met dierenbescherming, weet hoe moeilijk het is op honderd gevallen, van zoogenaamd liefderijk-aangeboden-tehuizen, ook maar één te vinden waar zoo'n schepseltje waarachtig goed te land komt, en niet, bij den eersten den besten ‘last’ dien het geeft, wordt weggedaan, de straat opgejaagd, achtergelaten, enz., enz. *Dan* zijn zij intusschen volwassen geworden, en weten wat lijden is, terwijl een pasgeboren dier terstond uit de ellende is, bijna nog bewusteloos van het leven. - Rest ten slotte nog de vraag of men het recht heeft een gezonde poes op te sluiten om het verwekken van nieuw leven te voorkomen. M.i. beslist *niet.* Ik geloof niet trouwens dat dit mogelijk zou zijn met een poes, want deze zoekt nu eenmaal haar genoegens buitenshuis, en vandaar dat ik het heb bijgewoond in een gezin, waar drie katten voortdurend in den kelder werden opgesloten, dat zij nochtans wisten te ontkomen, en hare lusten van tijd tot tijd bevredigden, met de daaraan verbonden gevolgen. Naar mijne meening echter is zulk bijna voortdurend opsluiten een onrecht de natuur aangedaan. Ook wat mijne honden betreft heb ik daarom een teefje steeds de vrijheid gelaten, die haar toekomt in dit speciale opzicht. Het is m.i. *dieren martelen* om gezonde, jonge dieren te beletten hunne begeerten te volgen, en het is beter de vruchten daarvan onmiddellijk pijnloos te dooden, dan ze te laten voorttelen totdat ze door anderen als ‘overlast’ worden beschouwd, en worden mishandeld, en geplaagd, en op een dikwijls zeer wreede manier aan hun eind geholpen. - Omdat ik het met U eens ben dat men de dommen moet voorlichten - die er nu eenmaal overal ter wereld zijn, óók op het gebied dierenbescherming - voldeed ik aan Uw wensch een en ander hier uitvoerig uit te leggen, ofschoon het werkelijk te veel eer is voor den anomynen schrijver of schrijfster in de Groene. Ik dank U tevens zeer voor Uw hartelijke groeten aan Benjamin, Frits, Rosita de papegaai, en poesje de vondeling. Gé en Piet, Marie's tweetal, hebt ge vergeten! En die zijn zéér gegriefd daardoor!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

5 Maart 1913
26ste Jaargang.
No. 36.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Onmacht.
X.
Poeloetraperdoeli, Februari 1913.

Reeds meermalen hebben wij in deze onmachtsrubriek der Indische Regeering gewezen op de intense laksheid van het Hoofdbureau van het Mijnwezen te Batavia; de snuggerheid van dat bureau blijkt weer uit het laatste verslag van de Mijnbouw-Maatschappij 'Redjang Lebong', waarvan het Nieuws v/d Dag van 20 Januari 1913 het volgende mededeelt:

Het is te hopen, zegt het verslag hier, dat het Gouvernement zal blijven voortgaan den door de Maatschappij ten koste van vele tonnen gouds (f 631.144.34) aangelegden weg in goeden staat te onderhouden. De daarvoor benoodigde middelen ontvangt het Gouvernement ruimschoots uit de directe en indirecte inkomsten uit het bedrijf.

Immers over het jaar 1908 werd de Mij. in Januari 1911 voor cijns (10 pCt. van de netto-opbrengst van het bedrijf) aangeslagen voor f 283.138.87 tegen eene berekening op basis van vroegere aanslagen ad f 263.533.62; in arbitrage werd het bedrag door de Mij. verschuldigd door Mr. Gerritzen, Directeur-Secretaris der Javasche Bank, definitief vastgesteld op f 281.938.87 en door haar op 19 September j.l. betaald.

Over 1909 en 1910 werd wederom eene nieuwe, voor den fiscus nog gunstiger methode toegepast en de cijns vastgesteld op resp. f 280.115 29 en f 296.656.38, terwijl de Mij. volgens berekening

niet meer verschuldigd was dan resp. f 238.219.63 en f 254.485.35. Tegen den aanslag over 1909 en 1910 is bij den Raad van Justitie te Padang arbitrage aangevraagd en door dien Raad werd tot arbiter benoemd de Heer L. Engel, Lid van de Factorij der Ned. Handel Mij., in wiens handen de zaak zich thans bevindt. Bij den arbiter is door de Directie met klem o.m. op de groote onbillijkheid gewezen, dat de tegenwoordige aandeelhouders der Maatschappij de dupe worden van de overkroptheid met werk van de heeren op het Hoofdbureau van het Mijnwezen en, zooals geschied is in 1912, nog moeten betalen voor cijns over 1908, die door het Mijnwezen reeds in Juni 1909 definitief had kunnen zijn vastgesteld, terwijl aandeelhouders van 1912 thans zeer waarschijnlijk kunnen betalen, hetgeen aandeelhouders van 1909/10 en 1910/11 bona fide *te weinig betaald hebben, en zoo zal het verder gaan, zoolang het Mijnwezen niet bij machte is de cijns-berekeningen prompt af te doen....*

Het is zeker te hopen dat het Gouvernement den weg door de Maatschappij ten koste van vele tonnen goud aangelegd zal blijven onderhouden, maar of het gebeuren zal is een andere quaestie. Wij halen slechts even aan hoe het gesteld is met den verbindingsweg Tandjong-Priok-Batavia. In de West-moeson is die weg één modderpoel en in den drogen tijd één stofmassa vol gaten, in één woord totaal onbruikbaar voor het enorme goederenvervoer dat er gebruik van moet maken. Na eindelooze klachten van den Handel zal de Regeering nu eindelijk dien weg in orde laten maken; daarvoor werd onlangs een belangrijk bedrag uitgetrokken, wij meenen zoo iets van over de 60 mille, wat niet noodig zou zijn geweest, indien de weg op zijn tijd behoorlijk onderhouden ware. Of er nu groote kans is dat de Redjangweg op den duur door het Gouvernement in goeden staat zal worden gehouden, moeten wij met het voorbeeld van den Priokweg voor oogen, ten zeerste betwijfelen. De Regeering kan immers steeds met het excuse aankomen dat zij geen opzichters van den Waterstaat daarvoor beschikbaar heeft, wat feitelijk vaak ook het geval is, daar vele opzichters gewoonweg weigeren naar de Buitenbezittingen te gaan.

Zoo kwam ons onlangs ter oore, dat een opzichter geplaatst in een streek, waar hij om de eene of andere reden vandaan wilde, maar niet wegens ziekte, eenvoudig zijn departementschef seinde dat hij overplaatsing naar Java verzocht en zoo dit niet werd toegestaan, dan ontslag uit 's Lands dienst nam. Wij zouden dit dienstweigering noemen en de man in quaestie direct zijn ontslag hebben gegeven, maar dit gebeurde niet. Eenige weken na de afzending van het telegram *werd de opzichter naar Java overgeplaatst*; hoogstens zal hij te Batavia voor zijn ondisciplinaire handeling een uitbrander krijgen, want het departement *moet* wel toegeven, omdat er groot gebrek aan opzichters is. Onder deze omstandigheden achten wij het nog zoo zeker niet dat de Redjangweg van Gouvernementswege in goeden staat zal worden gehouden.

Waar de Gouverneur-generaal nog onlangs in een speech zeide dat hij er naar streven zou de particuliere nijverheid in Indië te bevorderen, willen wij er de aandacht op vestigen dat het wel vreemd is dat de Regeering den aanleg van den Redjangweg niet voor haar kosten heeft laten aanleggen, of ten minste de daaraan bestede uitgaven nu aan de Mijnbouwmaatschappij restitueert, *te meer* in dit geval waar de regeering gedurende een reeks van jaren veel meer aan cijns heeft geïnd dan de aanlegkosten van den weg bedragen; in elk beschaafd land toch is aanleg van wegen een zaak door de Regeering ter hand genomen om de industrie te bevorderen.

De bevordering der nijverheid in Indië uit zich alleen in woorden, maar *niet in daden*; integendeel, zoodra een nieuwe industrie winsten afwerpt, haast de Regeering

zich bepalingen te maken om een groot percentage der winsten in den vorm van cijns in 's Lands kas te doen verdwijnen. En wat het sterkste is, het Hoofdbureau van het Mijnwezen is weer niet in staat dat cijns juist te berekenen, zoodat de Maatschappij gedwongen wordt ter verdediging harer rechten zich telkens tot den Raad van Justitie te wenden, evenmin is het Mijnwezen capable om de cijnsberekening *op tijd* te doen; vier jaren heeft dat bureau noodig voor dat werk, na vier jaren zwoegens gelukte het om het cijns over 1908 in 1912 vast te stellen!! Dat noemt men in Indië bevordering der particuliere nijverheid; wij geven den Gouverneur-generaal Idenburg in overweging daar liever over te zwijgen!!

Vlugge afdoening van zaken.

In het jaarverslag de N.I. Tramweg-maatschappij lezen wij o.m.:
‘*Op het den 24sten Maart 1911 ingediende*

request aangaande eventueele electrificatie der lijnen, werd van de Regeering nog geen antwoord ontvangen.

Den 25sten Januari 1912 werd aangevraagd de voorrang voor een concessie van een lijn van de Harmonie tot Paal Merah. Hierop werd nog geen beschikking ontvangen.'

Let wel: er staat niet dat er nog geen overeenstemming werd verkregen omtrent het gevraagde. Daaruit zou men nog kunnen opmaken dat er althans overleg werd gepleegd, dat de Regeering zich met de aangelegenheid bezig hield.

Neen, er staat niet anders dan dit: Bijna twee jaar geleden werd een request ingediend aangaande een belangrijke zaak, en dat request is feitelijk verdwenen in de regeeringsbureaux. Er is niet op geantwoord; of het zoek is geraakt of niet blijkt nergens uit. De regeering zwijgt, botweg, en ook onbeleefd-weg.

Dat is een van de prettige gevolgen van het Indische regeerings-systeem. Degeen die zulke zaken moet behandelen, ontvangt het request, deponeert het, en houdt zijn mond.

Tegen den tijd dat de betrokken maatschappij ongeduldig wordt, is hij immers toch al lang overgeplaatst in een hooge betrekking, of hij is met verlof, of ziek, of iets dergelijks...

Ja, ja! En zoo sukkel je maar door, is het eigenlijk wel zoo heel erg te verwonderen dat een heeleboel zaken in Indië zoo slof en zoo beroerd worden beheerd?

Hier is nu een maatschappij, die wel vooruit wil; die bij wat medewerking allicht zorg zou dragen voor een beetje meer moderne toestanden op verkeersgebìed hier ter plaatse.

In plaats van medewerking vindt zij echter.... zelfs geen actieve tegenwerking, waartegen desnoods nog te strijden zou zijn. Alleen maar een duf doodzwijgen, vernietigend voor alle energie.

En het grappige van het geval is, dat de meneer die het bureau beheert waar dat request '*in behandeling is*' *- zoo héét dat euphemistisch, - in vollen ernst U zal vertellen.* '*dat hij het werkelijk verbazend druk heeft...*'

20/1'13.

Wil men een ander staaltje van de onverantwoordelijke laksheid der Regeering, dan leze men slechts het jaarverslag van de N.I. Tramweg M^{ij}., waarvan bovenstaand gedeelte werd gepubliceerd in het Nieuws v/d Dag van 20 Januari 1913. Zóó worden verzoeken van particuliere personen of maatschappijen behandeld of juister uitgedrukt *niet* behandeld, zij worden eenvoudig gedeponeerd, men hoort er niet verder van. Betreft het requesten, ingediend door een ambtenaar ter erlanging van herstel van grieven, dan is alle hoop verloren dat daar ooit eenig antwoord op komt. Zoo is ons bekend, dat iemand voor dat doel einde 1909 der regeering een verzoekschrift aanbood, waar nu begin 1913 nog geen beslissing op is genomen. Of is het de Regeering er om te doen dat men herhaaldelijk op het verzoek terugkomt, ten einde telkens de verschuldigde *f* 1.50 aan zegelgelden te kunnen opsteken?

Het eenigste wat de N.I. Tramweg M^{ij}. kan doen is een telegrafisch request aan den Minister van Koloniën te richten, wellicht dat die in Staat zal zijn den Landvoogd Idenburg uit zijn dolce far niente op te wekken; zulk een opporring schijnt wel noodig te zijn.

(Wordt vervolgd.)

De Bloemen der Lente.

Ik heb je de lente gegeven,
De lente, zoo blij van mijn hart;
Maar plots is de winter gekomen,
Wat moet ik nu doen met mijn smart?

Ik kan je den winter niet geven,
Den winter, zoo koud en zoo lang,
Je bent nog zoo jong en zoo hoopvol,
O liefste, mijn hart klopt zoo bang.

Toen is hij gekomen, zijn armen
Vol bloemen, in vreugde vergaard;
Hij had voor den komenden winter
De bloemen der lente bewaard.

De winter, dien 'k hem niet kon geven,
Ging niet zonder bloemen voorbij;
En zij, zij is wedergekomen
De lente, zoo jong en zoo blij.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Herinneringen aan Johan Gram.

Wij, die het voorrecht hadden gedurende zoovele jaren naast de familie Gram te wonen, op de Toussaintkade, (wij, Vader met drie dochters) herinneren ons nog levendig Johan Gram in de kracht van zijn leven. De echte gentleman, de geestige causeur, de ontwikkelde kunstliefhebber, de veelgelezen schrijver, van wien wij de Mémoires met belangstelling tegemoet zien.

Wij, die zoo dicht voortleefden naast de

familie Gram, kenden hen in hun lijden en verblijden, en het is over eenige van die jeugd herinneringen dat wij wenschten te spreken.

Vroeger, toen de Toussaintkade nog Veenlaan heette, was daar niet omheen gebouwd de nieuwe stad, maar begon bij de tegenwoordige Elandstraat 'het land', waar wij als kinderen speelden tusschen de schapen en koeien - de eindelooze weilandenreeks, waarachter zich de duinen verhieven vanaf de Beeklaan tot Dekkersduin. Achter de tuinen der Veenlaan wandelde het vee - achter ons huis en dat der buren strekte zich een laan uit, die naar een breed uitgebouwd landhuis voerde. Deze laan werd helaas later een bron van veel last en ongenoegen, toen daar werkmanshuizen werden gezet en alzoo het bovenhuis der familie Gram boven een uitgangspoort kwam te liggen. Deze poort, o gij, goede Vriend Gram, die nu verlost zijt van dit jarenlang lijden, werd inderdaad een kwelling voor den schrijver, die daarboven juist zijn werkkamer had. Het kijven der vrouwen, het gegil der kinderen, het geblaf van honden, het in- en uitrijden van wagens, dit alles moet hem een dagelijksche foltering zijn geweest.

Ik herinner mij nog een lachwekkend geval, toen een eindeloos geblaf en gebakkelei van honden den auteur tot wanhoop bracht. Het was juist in den onrustigen tijd dat deze dièren de 'poort' schenen uit te kiezen voor hun luidruchtige gevechten. Mijn zuster, die aan het raam zat te naaien, had reeds door het spion verscheidene malen het hoofd van den heer Gram zien verschijnen, heenbuigende over het balkon en kijkend naar alle kanten naar die levenmakers daar beneden.

Het gegil en gevecht had juist het toppunt bereikt, toen eensklaps alle honden uit de poort vlogen, daarachter eenige stokken, gevolgd door evenzooveel juffrouwen, die de stokken weer kwamen oprapen. Door het vernuft dat de wanhoop haar gaf, stortte mijn zuster den inhoud van een gieter op de verhitte hoofden der vluchtende honden neer.

'Ha! goddank! dat helpt!' met deze woorden werd zij geloond door den heer Gram, die zich, met de pen achter het oor, terugtrok om zijn schrifturen voort te zetten.

Van de dwaaste gevallen waren wij soms getuigen door die 'poort', welke wij allen beschouwden met een soort van wanhopige berusting.

Een andere kwelling was het belletje-trekken - en op sommige dagen hadden wij, die aan weerskanten der poort woonden, geen leven door het voortdurende gelui.

Het was St. Nicolaasavond en wij kinderen hadden voor de dochters van den heer Gram, onze vriendinnen, eenige geschenken vervaardigd - zooals dat gebruikelijk was.

Ik werd uitverkoren deze geschenken bij hen in de brievenbus te doen. Maar, o wee, het eene pak was te groot, en moest dus, na gescheld te hebben, door mij omzichtig naar binnen geloosd worden. Wanneer van boven aan het touw getrokken werd en de deur openging was daar voor mij gelegenheid in den donker onbekend en ongezien te blijven, want er was mij speciaal door de zusters op het hart gedrukt: dat het surprises moesten zijn en blijven.

Tot tweemaal toe kwam na mijn schellen iemand de trappen af om open te doen. Dit was niet volgens de bedoeling - zoodat ik tweemaal in de schaduw der poort moest wegschuilen. Maar de derde maal, toen ik aanbelde, had ik mijn hand nog niet van de schel, toen eensklaps de deur openvloog, en de heer Gram, gewapend met een dikken stok, mij achtervolgde, denkend dat hij daar een zijner plaaggeesten uit die vermaledeide poort te pakken had. Mijn zusters hoorden de uitbarsting van een

vroolijk gelach en geroep - waarmede onze goede vriend Gram met mij deze vergissing salueerde.

Hoezeer de familie ook te lijden had van menschen, honden en kinderen, was er iemand ziek in de poort, of was er gebrek, dan werden zij juist door haar voorzien van voedsel, hulp of geneesmiddelen.

Het zijn meest vroolijke en goede herinneringen die ons te binnen schieten over deze jarenlange nabuurschap - waarvan de vriendschap nog wordt voortgezet in de kinderen.

De interessante komedieavonden bij de familie La Chapelle, waarvan de eenige dochter een buitengewone gave van komediespelen bezat; die avonden, waarop wij allen vereenigd waren met Couperus, Netscher, Emants, Johan Gram, Ten Brink en vele anderen, zij zullen blijven voortleven in de nagedachtenis van hen die het lot nog gespaard heeft.

Hoe geestig kon Johan Gram het gezelschap onderhouden, altijd even goed geluimd, beleefd, voorkomend en vriendschappelijk, zich nooit op den voorgrond stellend, maar altijd er op uit, om ons jongeren gelegenheid te geven onze gaven het best te ontplooien.

Wij herdenken hem met volle sympathie en met de waardeering die hem toekomt als mensch en als kunstenaar.

JOSEPHINE GIESE.

Overzicht van de week.

I.
Troost!

Onlangs deed een courantenberichtje de ronde, meldende dat de Prins, gedurende zijn verblijf op Hohenmark, een kind heeft overreden, een zevenjarig meisje!

Natuurlijk heette het een 'licht ongeluk.' Ik heb zelfs ergens gelezen dat de Prins zelf aan de Koningin zou hebben getelegrafeerd, hoe 't meisje slechts onbeduidend werd gekwetst.

De fransche couranten - minder genoodzaakt tot beleefd doodzwijgen dan de hollandsche - berichtten intusschen terzelfder tijd onmiddellijk, hoe het arme kindje *hopeloos* was....

En inderdaad stierf het. - -

Over 't auto-ongeluk aangericht in Amsterdam, door den bezitter van 'Het Leven', zwijgt althans Amsterdam *niet.* - -

Van dit met den dood betaald prinselijk ongeluk echter lezen we alleen, als gold het zoo heelemaal niets bijzonders:

In Heddersheim is gisteren op de begraafplaats het lijkje ter aarde besteld van het 7-jarig meisje, dat kort geleden door den auto van Z.K.H. den Prins, en bestuurd door diens chauffeur, werd overreden.

Z.K.H. had een krans gezonden, terwijl de adjudant en de chauffeur van den Prins bij de teraardebestelling aanwezig waren.

(Vaderland.)

Ik vraag U, kan het troostrijker? Niet alleen de chauffeur, maar zelfs de adjudant van den Koninklijken Hoogheid waren bij de begrafenis aanwezig! En dan nog een krans van den Prins-zelf! Je zoudt voor zooveel 'eer' met plezier je heele gezin laten overrijden! - -

Ten minste, sommige menschen zouden dat. - -

Wat mij betreft, kinderen heb ik niet. En mijn Benjamin houd ik - uit vrees voor de auto-bandieten - steeds aan de lijn. Dus, als de Prins dien overrijdt, dan doet hij 't mij metéén. En kan ik hem zijn eventueelen troost-krans niet eens terugzenden. - -

Maar, 't is wáár ook, Benjamin is 'maar 'n hond.' Die zou nog zelfs die 'hooge eer' van 'n krans niet deelachtig worden.

- - - Wat komt het *eigendom* van 'n ander er op aan, hond of kat, of wat ook, als 'n auto-bandiet gelieft *te* snel te rijden!

Wees liever op je knieën dankbaar dat het je *kind* is dat wordt gedood, want, in 't eerste geval krijg je heelemaal niets tot troost, maar, in 't laatste, een in de couranten besproken begrafenis, bijgewoond door den onvrijwilligen moordenaar, en door den adjudant van den inzittenden vorst, en, last not least, opgeluisterd door een krans, gezonden door dien vorst!

Voor zóó veel eer moet je toch wat over hebben, nietwaar?

Al is het ook de bloedige dood van je zevenjarig, niets-kwaads-vermoedend meisje!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Lamlendigheid.

In het Overzicht van de week, in de Lelie van 19 Februari, gebruikte ik de uitdrukking: ‘En met zoo'n lamlendig antwoord moet je je dan maar vergenoegen.’ Daar deze uitdrukking den indruk, maakt alsof ik het *bestuur* van de Dierenbescherming, en in 't bijzonder den bewusten meneer, die mij het aangehaalde antwoord gaf, beschuldig van ‘lamlendigheid’, wil ik hier, ter voorkoming van misverstand, nog bijvoegen hoe ik het hollandsch publiek-zelf op het oog heb gehad met mijn beschuldiging van ‘lamlendigheid’ in zake dierenbescherming, en geenszins hen, die zich alle mogelijke moeite geven die lamlendigheid te bestrijden, namelijk de verschillende besturen der verschillende vereenigingen, welke werkzaam zijn in het belang van het verongelijkte en mishandelde dier.

- Immers, indien het publiek-zelf, het nederlandsche volk, die medewerking en die belangstelling toonde, die b.v. het fransche volk, van de hoogste tot de laagste klassen, der dierenbescherming wijdt, óók bij monde van de groote pers, dan zou men reeds lang hebben kunnen overgaan tot menigen afdoenden maatregel - zooals b.v. óók het aankoopen van terrein tot een kerkhof voor dieren - die nu niet *kan* worden genomen, tengevolge van de lamlendigheid en behoudendheid en bekrompenheid der Nederlanders in het algemeen.

Ziedaar wat ik heb willen zeggen in het bewuste artikel; geenszins lag het in mijn bedoeling den invloedrijken dierenbeschermer, die mij het antwoord gaf: ‘Daarvoor is Holland nog niet rijp’, persoonlijk te beschuldigen van ‘lamlendigheid.’ Integendeel, ik weet dat hij zich zeer veel moeite geeft voor

de hem, als mij, na aan het hart liggende zaak der dierenbescherming, en daarvoor doet wat in zijn macht is. Vandaar dat ik mij verplicht voel mijn bedoeling nader en duidelijker te omschrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
De dank des ‘vaderlands’.

Excelsior, dat, evenals álle fransche couranten, geen gelegenheid laat voorbijgaan om elken franschen soldaat op te hemelen als ‘held’, doet thans een beroep op de *liefdadigheid* van zijn lezers ten behoeve van een oud-sergeant, over wien het Blad het onderstaande meldt:

Onze lezers zullen zich herinneren, *hoe wij voor eenige maanden photo's publiceerden van een klein militair museum*, *samengesteld door een ex-sergeant*, *gedecoreerd met de medailles van Italië*, *China*, *de Koloniën*, *van 1870....*

.... Welnu, thans verhindert de ouderdom dien ex-sergeant zijn eigen brood te verdienen. Hij is, *op 74-jarigen leeftijd*, *zonder middel van bestaan*, *en ziet zich genoodzaakt zijn kleine verzameling souvenirs te verkoopen.... Wij bevelen dezen dapperen soldaat*, *die vier of vijf campagnes meemaakte*, *aan aan de edelmoedigheid onzer lezers.* - - -

Eenigen tijd geleden was hetzelfde Blad genoodzaakt voor een in den oorlog in Marocco blind-geschoten ‘held’ (dien beide oogen waren uitgeschoten) op dezelfde droevige wijze te *bedelen*..

- - Ziedaar de *werkelijke* belooning, die hen ten deel valt welke zoo gek zijn van er een ‘vaderlandsliefde’ op na te houden, die dáárin bestaat, dat zij zich laten gebruiken tot moordenaars van menschen, die hen nimmer iets misdeden, (en dat alleen, omdat de smerige politiek van financiers en diplomaten, belust op eigen voordeel, nu en dan een oorlog, of een inpakken van een kolonie, noodig heeft tot *eigen* belang.)

Een dergelijke, door de couranten kunstmatig-gekweekte, ‘vaderlandsliefde’ en ‘heldhaftigheid’ is noch het een noch het ander, maar enkel een uitvloeisel van het *egoïsme* der achter de schermen op hun eigen roem en winstbejag azende regeerders van èlk land. En zij, die zich met het schoone woord ‘held’ laten paaien hun eigen leven en gezondheid te offeren, kunnen aan de door mij hierboven meegedeelde bewijzen zien, hoe *dom zij zijn*, *en hoe mal zij zich voor den gek laten houden door de grooten dezer aarde.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Arme ouders!

De Koningin en prinses Juliana zijn voor een langdurig verblijf naar den Taunus vertrokken, om den Prins gezelschap te houden. En de kleinkindertjes Bentinck óók,

om op hunne beurt de prinses gezelschap te houden. En natuurlijk was het afscheid van de Haagsche autoriteiten charmant, en de Koningin allerliefst, en de prinses van 's gelijken, en 't volk een en al enthousiasme, en de aanwezige slavenzielen waren een en al onderdanigheid! - In één woord: een hartroerende hartverheffende aanblik moet het geweest zijn, - - volgens de couranten.

En die liegen nooit!

Enfin, ik ben er niet bij geweest, en 't kan mij niet schelen ook, dus, mijnentwege zal het allemaal wel zoo zijn geweest. - -

Maar, toen ik vanochtend las, in diezelfde couranten, dat laconieke berichtje van die begrafenis van het door den Prins overreden 7-jarig meisje, toen dacht ik ineens aan de tegenstelling: de aankomst straks van Zijn meisje bij Hem, Zijn meisje dat Hij kan omringen met alle zorgen en alle voorzorgen, die in menschenmacht staan, en daarneven de dood - door onvoorzichtigheid - van dat andere kleine meisje, kind uit het volk, niet behoed door gouvernantes en lakeien, en daardoor aangewezen op de *medelijdendheid* en het *goede hart* van de rijken dezer aarde, - wier auto's de straat, de eenige speelplaats der *arme* kinderen, onveilig maken met opzet, door overdreven snel rijden. - -

En ik dacht.....

Neen, ik zal maar niet zeggen wat ik dacht.... Ik laat het mijn lezers liever gissen - vanwege zekere wetten, die ik *moet* eerbiedigen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
Liegen.

> Gij zult geen valsch getuigenis spreken tegen Uwen naaste.
> (DE BIJBEL, Tien Geboden).

De ‘christelijke’ Roomsch-Katholieke Maasbode, die woedend is, omdat een kenner van Indië den moed heeft den ‘christelijken’ Indischen Gouverneur-Generaal de wáárheid te zeggen in de Holl: Lelie, - en dat juist tegen de verkiezingen, - is bang, beweert zij in een desbetreffend schimp-stukje, hoe ik zeggen zal, dat zij boos is op mij, omdat ik niet Roomsch wil worden. - Och Heere neen! Ik word het immers tòch niet -

of de Maasbode mij dat kwalijk neemt, of niet, - - en ik blijf toch zeggen wat ik wil, - - met of zonder permissie van de Maasbode. - -

Wat ik hier alleen wil constateeren aan haar adres is dit, dat zij, ondanks haar 'den Heere dienen', schromelijk kan *liegen*, wanneer zij beweert dat ik het *welke redactie* ook euvel zou duiden ongeteekende stukken op te nemen. Geen enkele redactie kan dit vermijden, *ik* ook niet! Maar wèl veroordeel ik de *schrijverszelf* van ongeteekende stukken, en onderteeken ik daarom *alles* wat ik-zelve schrijf met mijn eigen naam voluit. En mijne medewerkers *weten* dat ik het afkeur, indien zij niet onderteekenen durven of kunnen, zoodat ik hen om die reden zelfs steeds voordraag aan den uitgever tot *minder* honorarium, dan wanneer zij den moed hebben hunne opinie openlijk met hun naam te bevestigen.

Christus, - dien de R.K. Maasbode héét te dienen, - had óók den moed zijner overtuiging. En ik herinner me zoo iets uit den Bijbel van de Schriftgeleerden (de toenmalige dominees en pastoors), die hij '*addergebroedsel*' noemde, en die in Zijn tijd precies zóó optraden als de hedendaagsche verkiezingscampagnes-leidende zwartrokken doen, namelijk liegende en bedriegende en den naaste bezwadderende onder het mom van.... Godsdienst.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VI.
De Wegen der Amsterdamsche politie
of
Hollandsche Vlugheid!!

Maandag-avond jl. 24 Febr: te Amsterdam zijnde verloor ik daar een ring. Waar en hoe doet er niet toe, omdat hij is teruggevonden, en ter hand gesteld aan de Amsterdamsche politie. Letwel, dat hij, die hem vond, mij reeds Dinsdag 25 Febr., daarvan verwittigde, en dat ik Maandag, 24 Febr., terstond na mijn terugkomst in den Haag, heb geschreven aan den hoofd-commissaris der Amsterdamsche politie:

1° om hem nauwkeurig met de plaats waar ik den ring had verloren in kennis te stellen;

2° om hem mede te deelen, dat deze voor mij een buitengewone waarde bezat, als zijnde van een afgestorvene;

3° om hem te verzoeken alle pogingen in het werk te stellen hem terug te bezorgen, en opkoopers te waarschuwen. (De ring heeft het wapen der familie de Savornin Lohman).

Van den hoofd-commissaris, noch diens trawanten, kreeg ik ook maar eenig antwoord. Daarentegen ontving ik, gelijk hierboven meegedeeld, particulier bericht van den vinder, dat hij den ring bij de politie te Amsterdam, 25 Febr., heeft gedeponeerd, welk bericht mij nog langs anderen weg werd bevestigd door een vriend, dien ik insgelijks verzocht navraag te doen, en wien de rechercheur der politie te Amsterdam, in wiens bezit toen de ring zich bevond, weigerde hem af te geven, niettegenstaande deze vriend van mij behóórt tot de politie. - -

Donderdag, 27 Febr. jl., richtte ik opnieuw een zeer beleefd schrijven tot den hoofdcommissaris te Amsterdam, met beleefd verzoek mij mijn *eigendom*, door den vinder bij hem gedeponeerd, te willen doen toekomen. -

Heden, Zaterdag, 1 Maart nog steeds geen antwoord, - - noch ring.

'Ai ziet.... hoe zalig, hoe lieflijk is 't', - (om met den psalmdichter te spreken), tot de belasting-betalers te behooren, en daarvoor dan ook van de weldaden te genieten van een geordende maatschappij! Waarin de ambtenaren, de Amsterdamsche politie vooraan, *actief* te werk gaan.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 35).

Nu weet ik het. - - Nu is 't heele raadsel opgelost. - -

Arme, goeie Evert! Wat heb je het lief gemeend! En wat moet ik je nu een pijn doen!

Ik moet wel! - - 't Spijt me heusch voor je, - - en voor me-zelf ook, - - om onze goeie, eerlijke vriendschap. - - Maar waarom heb je 't ook dóórgezet? - - Je wist immers wel dat ik toch niet wil, niet kàn willen - - omdat ik niet van je houd, - niet op *die* manier. - - -

't Pakje werd me gegeven door tante, die hij beschouwt als mijn moeder-plaatsvervangster, en daarom als zijn bemiddelaarster bij mij.

't Was op mijn verjaardag, dien ik bij tante moest vieren - had zij gezegd. -

*) Op raad van een vriend wendde ik mij thans tot den Burgemeester van Amsterdam-zelf, die zoo vriendelijk en beleefd was mij *omgaand* te antwoorden, dat hij de zaak zal onderzoeken.

- De heele familie was, - meer om tante eigenlijk dan om mij, - present 's middags. Oom Egbert met tante Johanna, Jo en Mies, hunne nog ongetrouwde dochters, Oom Adriaan met tante Martha en Frances, tante Helena, de vrouw van m'n overleden oom Hubert, meer dan ooit visschend naar 'n tweeden man, gelogeerd op dit oogenblik bij tante, m'n getrouwde neef de Brienne, enz., enz. Zelfs mevrouw Ster-Veltman kwam me genadiglijk toewenschen dat ik 'mocht opwassen in de genade', - 'in deze zondige wereld den besten wensch dien zij mij wist te geven' - zeide zij stekelig. -

Het was een drukke, aan m'n verleden van rijk meisje herinnerende middag. Tante deed opvallend lief-moederachtig-geheimzinnig. En eerst toen we, na 't vertrek van oom Egbert, die wat laat was gekomen, na de Kamerzitting, alleen waren gebleven met tante Helena, vond zij gelegenheid mij toe te fluisteren:

'Heb je niemand gemist onder je visites?' - - -

Ik had den heelen middag gedacht aan Dolly - die nu met haar schilder zit in Bellagio. - Maar háár kan tante niet meenen. Want zij wordt immers genegeerd door de de Briennes - (bij al hun zoogenaamde christelijkheid zóó akelig bekrompen-hoogmoedig, dat zij een onadelijken zijtak niet willen erkennen als tot de familie behoorend). - -

'O ja, 't is wáár ook! Evert van der Voort!' - Nu tante zijn naam noemt herinner ik me opeens dat hij soms bloemen placht te sturen - als ik toevallig in Holland was op dezen dag. - -

Tegelijk heeft tante me reeds een klein pakje, met een briefje, in de hand geduwd.

'Ik zou 't maar op m'n gemak lezen' - zegt ze oogknippend. 'Tante Helena en ik gaan zoolang vooruit naar de eetkamer.' - -

O Evert, Evert! Daar staat het, zwart op wit, dat hij mij juist die broche bepaaldelijk wil toezenden, omdat hij me door mijn tante heeft laten polsen over mijn smaak - - en omdat hij hoopt en vertrouwt dat ik die van hem zal willen aannemen als een bewijs van zijn gevoelens voor mij - - - en of ik hem wil toestaan morgen-middag met mijn tante te komen spreken over mij, en over die gevoelens. - -

Zoo'n correcte, deftige, vormelijke brief; heelemaal 'n aanzoek zooals 't behoort!

Ik moet erom lachen - en om schreien tegelijk!

Erom lachen, omdat het een brief is zoo heelemaal à la Evert, en zoo'n idee is heelemaal à la Evert, om tante er op af te sturen, ten einde mijn meening te weten over die broche; erom schreien, omdat het nu uit is, uit met onze vriendschap. - -

Hij zal 't niet van zich kunnen afzetten, dat weet ik. -

Zijn liefde is trouw. - -

En toch....

Met de hand onder 't hoofd zit ik aan de tafel, om me heen de sterk-bedwelmende narcissen, die sommige bezoeksters meebrachten. - En ik denk ineens terug, met een soort droeve ergernis, aan dien middag, een dag of wat geleden, toen hij mij tegenkwam op mijn terugtocht van 't kantoor waar ik mijn werk heb in te leveren. -

't Was laat geworden, - en 't schemerde al. - - En 't kantoor ligt nu eenmaal in een straat, waar jonge dames niet behooren te loopen na vier uur - volgens Haagsche begrippen. -

Kan *ik* het helpen dat ik moet werken, en mij niet aan zulke begrippen kan storen?

Enfin, Evert rilt er nu eenmaal van dat ik in al die dingen zoo 'vrij' ben geworden. Hij wist eerst nauwelijks of hij me wel een dienst deed met mij te durven herkennen.

Maar ik-zelf brak het ijs door hem lachend toe te voegen:

‘Bonjour Evert. - - Wil je me niet zien?’ - - Toen rukte hij zijn hoed af - - zei verwijtend: ‘Dat weet je wel beter’, vroeg, of hij met me mee mocht oploopen naar mijn pension. -

Ik was geënerveerd. Mijn patroon had mij namelijk meer dan ooit geërgerd met zijn gekauw op zijn sigaar, met zijn mij laten voelen dat ik in zijn macht ben, zijn ondergeschikte....

't Stonk er - bepáálď, 't stonk er, - van al die menschenlucht - in de groote werkkamer waar ik lang, onder al die klerken, had moeten zitten wachten, totdat het hem eindelijk geliefde mij te ontvangen. - -

En, toen hij me ten slotte binnenliet in zijn eigen privaat bureau, toen had hij dien loerenden, brutalen blik, dien ik haat, zei hij met z'n neus-stem, me taxeerend:

‘Die japon lijkt me wat dun - 't voorjaar is verraderlijk, juffrouw de Brienne - - zoudt u niet - - -’ - - Meteen wilde hij opstaan om quasi mij te helpen met mijn bont omslaan. - Maar ik was al weer bij de deur. - -

‘Dank U - ik had U dit maar even terug te brengen’ - antwoordde ik, het mij geleende boek op zijn lessenaar leggend. - - ‘En hier is het artikel.’ - -

‘Wacht U even - - juffrouw de Brienne’ - - riep hij mij nog na. - -

Maar ik had de deur reeds geopend naar de lichte, groote werkkamer met al de andere menschen. - - Ik was bang, positief bang, in die schemerige, met tabakswalm bedwelmde ruimte, met die omkapte lamp, waaroverheen mij die wellustige, stekende oogen aan

zagen, neen, niet *mij* aanzagen, maar gluurden heen door 't ìnzetstuk van m'n japon, - dat te zien kwam, omdat ik mijn mantel had opengezet voor de warmte. -

- - Ik hoorde hem nog iets zeggen van: 'Ongepaste haast' en 'Moeten leeren voortaan te luisteren als hij mij iets te zeggen had.' - -

Maar 't kon mij niet schelen. - Zonder de andere heeren te groeten liep ik dóór, gejaagd. Ik zag aan hun gezichten dat ze 't wel begrepen wat ik had, voor een deel me 't gunden, omdat ik 'een trotsche freule' ben in hun oogen. - -

Ik zal daar wel den langsten tijd gewerkt hebben, tot mijn straf, - dat voelde ik heel duidelijk op dat oogenblik. - - Maar, in mijn afschuw van dien vent, kon 't mij niet schelen. En ik voelde mij veilig; blij, omdat Evert nu naast me liep, de man dien ik sinds jaren kende, dien ik vertrouwde, achtte. -

'Toe, ga mee naar m'n kamer' - zei ik impulsief - - 'drink 'n kopje thee met me - 't is nog tijd genoeg vóór 't eten.' - -

O, als hij toen had gewild, had gedurfd. - - Wie weet! - -

Als hij toen ware meegegaan, en me had aangezien met zijn goeie, lieve, zachte oogen - - zóó had aangezien als een vrouw wil aangezien worden van den man, die haar begeert. - -

Als hij toen den moed had gehad mijn polsen vast te grijpen, en me te zoenen, te zoenen, warm en lang, hartstochtelijk te zoenen! - -

Wie weet - - misschien! - Misschien ware ik toen bezweken, in m'n behoefte aan steun, in m'n verlangen naar den meerderen, in m'n gevoel van geënerveerdheid. - -

Als hij toen, alleen met me op mijn kamer, mij gezegd had: 'Kate, ik houd van je, en ik zal je leeren van mij te houden. - - Ik zal je leeren wat liefde is.' - -

Wie weet.....

Maar, in plaats daarvan antwoordde hij, verschrikt, bijna beschaamd voor mij om mijn gebrek aan vormen, correct-beleefd:

'Ik zou graag genoeg willen - Katelief. - Maar dat kàn immers niet. - - Dat geeft geen pas. - We moeten toch rekening houden met wat de menschen ervan zullen zeggen.' -

'Dat geeft geen pas. - - We moeten rekening houden met wat de menschen ervan zullen zeggen.' Daarmee heeft hij ineens de betoovering gebroken, de muren tusschen ons, die hij had kunnen omtrekken zoo hij had gedurfd, nog hechter gemaakt. - -

En nu, - heelemaal zooals 't wèl pas geeft, zooals het wèl behoort volgens de vormen, - heeft hij zich gewend achter mijn rug om tot tante, omdat het immers niet comme il faut is mijzelve ten huwelijk te vragen, heeft tante opgedragen, door die gouden-brochegeschiedenis, den weg voor hem te effenen, heeft tante zijn schriftelijk aanzoek toebetrouwd. - -

En morgen zal alles 'correct' besproken worden, - van 't engagement, en van de visites, en van de receptie, en dat tante natuurlijk mee moet rijden bij de contrabezoeken, omdat het voor ons-beiden-alleen 'geen pas zou geven.' - - -

Tante kijkt door de deur. - - -

'Kom je aan tafel, kind?' - vraagt ze vriendelijk. - En dan, als ik opspring, haar voorbij wil gaan, voegt ze mij terloops toe:

'Mooi hé, - die broche?' - - -

Of ze weet wat in het briefje staat? Ze vermoedt het in elk geval. Zij en tante Helena zijn immers een en al toespelingen en glimlachjes. - - -

Bij tante Helena gaan die echter gepaard met een zekere zuurheid, omdat de fransche dominee op wien zij reeds eenigen tijd aast niet over de brug komt, niettegenstaande hij een zeer rijke partij aan tante zou doen. (De man toont karakter te hebben). -

Mijn zenuwachtig lachen wordt natuurlijk verkeerd uitgelegd.

'Wat ben je nerveus vandaag!' - zegt tante, met een veelzeggend glimlachje. - -

'Heusch niet - tante - dat verbeeldt U zich.' - -

'Ja wel - - je bent wèl nerveus - geen wonder-ook', beäaamt tante Helena. -

Háár, de tweede vrouw van mijn overleden oom, die hare christelijkheid er in zocht haar stiefkind achteruit te zetten op alle mogelijke manieren, háàr kan ik niet uitstaan. Was haar eerste werk niet, na ooms dood, diens mooie eigen-gebouwde huis te verkwanselen, niettegenstaande zij heel rijk is; heeft zij zich indertijd niet 'bekeerd' om de christen-manieren van een mooien afgescheiden dominee, en is haar heele weduwschap niet één azen op man nommer twee, onverschillig wien ze maar krijgen kan! En daarbij is ze zoo vulgair, zoo weerzin wekkend-vulgair, 't grootste contrast met ooms lieve eerste vrouw dat men zich kan denken. - En dientengevolge zeg ik uit de hoogte:

'Wat weet U af van mij, en mijn karakter - - en van wáárom ik nerveus zou zijn of niet.' - -

- - Tante Helena kijkt alsof ze zeggen wil:

'Wat verbeeldt je je wel. Je *bent* nog niet mevrouw Van der Voort; there is many a slip between the cup and the lip; (maar dat laatste kan ze niet in 't Engelsch denken, want die taal verstaat ze niet), en 'tante', - zooals ik mijn ongehuwde tante steeds noem, - komt er tusschen:

'Wat ben je toch altijd dadelijk scherp,

Kate. - - Je moest wezenlijk meer bedenken tegen wien je spreekt. - Vanmiddag óók weer tegen oom Egbert. - - Over de Kamer. - - -'

Er valt een pijnlijk zwijgen. - - Ik voel bij elke gelegenheid méér en méér dat de familie en ik eigenlijk inderdaad niet bij elkaar behooren, dat elke samenkomst botsingen en onaangenaamheden geeft. - -

Als tante Helena, na een oogenblikje, weer liefjes vraagt:

'En je nieuwe werkkring, bevalt die je nogal?' - weet ik niet wat te antwoorden. Met haar spreken over de moeielijkheden ervan, over de bezwaren eraan verbonden! Ze zou erin groeien, van louter Schadenfreude! - - Ze stapelt zelve de dubbeltjes gierig opeen, reist Friesland af om eigenhandig hare boerderijen-huren te innen, te zorgen dat ze niet wordt beetgenomen, dat ze er uithaalt, uit de pacht, zoovéél ze maar kan. Maar voor mij is droog brood en water desnoods nog goed genoeg! - Reeds een paar maal heeft ze giftig gegluurd naar mijn goed-zittende blauw-laken tailleur, en nu, eindelijk, als ik reeds sta om afscheid te nemen, kan ze de vinnige opmerking niet meer binnen houden:

'Wat 'n fijne stof! Ik moet zeggen, de hedendaagsche menschen hebben véél geld voor haar toilet over.' - -

'Nietwaar'! - verzucht tante. - - 'In mijn tijd - -'

'U behoeft niet voor Uw brood te werken, en te zorgen, om die reden, dat U netjes en smaakvol voor den dag komt' - - zeg ik, denkend aan de corsetlooze ochtendjaponnen, waarin mijne tantes zich zoo gaarne vóór twaalf uur bewegen, dikke smakelooze pijen, van vijf of zes gulden, uit een vierderang winkel - -

Tante Helena valt er dadelijk weer op uit, om te insinueeren:

'Dus, 't is eigenlijk om haar uiterlijk, dat een meisje, dat voor haar brood werkt, slaagt al of niet hier in den Haag.' - -

Maar ik geef haar de hatelijkheid terug: 'Och, ik begrijp wel, dat zoo'n eerzame weduwe als U, die heelemaal voor haar verdriet leeft, geen verstand heeft van mannen' - zeg ik ironisch. -

Tante bijt zich op haar lippen. Zij-ook kan in den grond tante Helena niet uitstaan, omdat de heele familie de Brienne zich ergert aan hare verkwanseling van ooms huis, en aan haar azen op een nieuwen man. Ik zie aan haar, tantes gezicht, dat zij niet goedkeurt mijn scherpheid, maar toch die van harte gunt aan hare schoonzuster. - -

Zoo zijn wij vrouwen! -

Nu kussen ze me alle twee liefjes-onoprecht goeden-nacht, herhalen hare goede wenschen voor mijn nieuw levensjaar. - Tante doet dat met een geheimzinnigen extra nadruk. -

'De Heer heeft alles goed geleid' - zegt ze. -

Ik doe of ik haar niet begrijp:

'Ik sta nog maar aan 't begin van m'n leven; - we moeten nog afwachten hoe Hij mij zal leiden', - antwoord ik. - -

En zij, blijkbaar niet wetend wat er in Evert's briefje staat, glimlacht hoopvol:

'Nu, we willen afwachten. - - Ik heb zoo'n idee, dat dit een heel gewichtig jaar voor je zal worden', - insinueert ze. - - - - - - - - - - - - - - - - -

En nu zit ik in den laten avond aan m'n bureau, schrijf aan Evert, dat hij morgen niet moet komen, en dat ik zijn broche niet mag aannemen onder deze omstandigheden. - -

- - - - En ik breng zelve den brief naar de post. En op straat, bij den hoek, zie ik nog juist 'n dienstmeisje, die haar vrijer ‘dag’ zoent - - ‘dag jongen, da' ag - da'ag - -’ ze huppelt den hoek om, kijkt nog even terug, wuift hem verliefd toe. - -

En ik voel me zoo alleen - - zoo alleen. - En op dezen verjaardag, m'n eersten na m'n vaders dood, lig ik boven op mijn zolderkamertje op mijn bed te schreien - - nik, met de dekens over me heen, opdat niemand me zal hooren, snik - - snik - - -

Omdat ik alleen ben - - alleen in het leven. - En omdat het leven alleen maar goed is voor hen die 't samen dóórgaan, man en vrouw. - -

(*Wordt vervolgd.*)

Actualiteiten,
door A.J. Servaas van Rooijen. Een laatste poging.

(Burgers, past op uw zakken.)

Nu de meer dan 200 comitéleden paf staan van het feit, dat de groote (veel *r*'s lezen!) Haagsche feesten in 1913 niet zullen kunnen doorgaan, omdat de beurzen vrijwel gesloten blijven, wijl de groote meerderheid der Notabelen zich niet laat opwinden, moeten de ‘burgers’, de middenstand ofte wel winkelstand, eraan gelooven!

Lees maar eens, beste lui, hoe poeslief de voorzitter heeft gesproken in de nood-vergadering,[1)] belegd voor den Bond van Besturen van den Handeldrijven den en Industrieelen Middenstand en de s'-Gravenhaagsche R.-K. Middenstandsvereeniging ‘de Hanze’. - *Gij allen, die u uit bescheidenheid tot dusverre op den achtergrond hebt gehouden*, - wij, zoo

1) Zie Dagbl. v.z. H. en 's-Gr. v 10/2 1913 onder *uit de Residentie.*

kan men tusschen de regels door lezen, wij, kunnen het niet klaarspelen; helpt ons dus gij middenstanders - winkeliers; offert uwe duiten, anders maken wij een gek figuur, en valt onze grootsche opzet geheel in 't water.

In den beginne gingen we u voorbij. Nu we machteloos staan, bidden we u ons te helpen.

Op winkelstand, op! steek uw ‘personages’ in 't narrenpak, en doet een flinken greep in uw winkelkas, want gij kunt gemakkelijk **dubbel** geven.

Nuttige Wenken en Raadgevingen.

Wie onzer kent niet de Gracieuse! Dat uitstekende dames-mode-tijdschrift, dat onlangs een jubileum van, ik meen, 50 jaren bestaan vierde. En.... wie kent niet tevens de uitstekende patronen, geleverd tegen een voor abonné's nog dubbel luttelen prijs van alle in het blad voorkomende, wezenlijk steeds met de laatste mode gelijken tred houdende toiletten. - Die patronen, ook dit is waarschijnlijk den meesten mijner lezers bekend, worden vervaardigd door de bekwame hand van mevrouw Content-Duitz, Damstraat 16 Amsterdam, directrice der costuumschool, die nu reeds 23 jaar bloeit. Mevrouw Content-Duitz, ik weet het uit ondervinding, is in haar vak een kunstenaresse, want, niet alleen van de Gracieuse geeft zij volgens de opgegeven maten de patronen, maar ook als men haar een of ander toevallig plaatje uitknipt, uit welk fransch of engelsch tijdschrift ook, en verzoekt hiervan knip-patronen te maken, dan voldoet zij aan dien wensch, en dat op een volmaakste wijze. Daarom is het dan ook geen wonder, dat vele der in die drie en twintig jaren onder hare leiding geoefende jonge dames later leeraressen werden, en coupeuses in groote zaken, terwijl zij bovendien ook meerdere handleidingen schreef over het costuumvak, die op meer dan eene school met goed gevolg worden gebruikt. - Dames-, kinderen- en mantel-costumes kunnen op hare school-zelve, (waar onlangs een paar plaatsen vacant waren, maar die zijn nu misschien reeds lang weer bezet) worden vervaardigd. En ik herhaal, zoo ik in dit laatste opzicht nog geen persoonlijke ondervinding heb, ten opzichte van het steeds-goed-uitvallen der door mij-gevraagde patronen kan ik niet genoeg den lof zingen der bekwame en vriendelijke directrice van de costuumschool Damstraat 16, Amsterdam. Trouwens het feit dat zij aan de Gracieuse is verbonden spreekt reeds boekdeelen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nieuwe modes.

Alle groote mode magazijnen, corsetiers, enz., enz. zijn in deze dagen met hunne gedachten in Parijs - vanwaar nu eenmaal ‘de’ mode tot ons komt. En voor hen die vroeg in het voorjaar op reis willen, die een up to date toilet verlangen voor de een of andere gelegenheid, enz. enz., heeft daarom zoo'n overgangs-seizoen steeds het nadeel der onzekerheid. Daarom meen ik mijne lezers geen ondienst te doen door hun alvast een beschrijving te geven van enkele *kersversch* door de directrice uit Parijs gehaalde toiletten in Maison Pfaff Plaats 24 den Haag. Waarbij ik twee dingen vooropstel: ten eerste dat Maison Pfaff inderdaad een first-rate huis is (opvolger immers van het iederen Hagenaar bekende deftige Maison Emmerechts uit een

verleden tijd), en als zoodanig zijn clientele telt onder de hofkringen en de élite, hetgeen echter niet wegneemt dat het ook voor veel-mindergespekte beurzen gaarne en uitstekend werk aflevert, gelijk blijkt uit het feit dat men er tailleurs kan krijgen reeds vanaf *f* 35.00, batist-blouses, gegarneerd met echten Ierschen kant, en valenciennes, van *f* 8.50, Liberty-zijde-costumes in den prijs van *f* 58. enz., enz. - En dan nog in de tweede plaats dit. Ik heb dikwijls gezegd, en ik herhaal het opnieuw, dat ik vele der hedendaagche modes, en speciaal de Parijsche, *afschuwelijk*-opgedirkt, alle lijnen van een mooi figuur bedervend, vind. En daarom viel het mij op hoe mevrouw Pfaff bij dit haar voorloopig bezoek dit voorjaar aan Parijs erin was geslaagd een *smaakvolle* keuze te doen, en juist die toiletten te kiezen, die zich kenmerken door distinctie en wezenlijk cachet. Ziehier een paar staaltjes van wat zij mij liet zien:

Tailleur-costume van zachte, soepele zijde, zooals die véél zal gedragen worden dit jaar. In de nieuwe ‘écaille’ kleur; 't lijfje met een basque en groote slappe revers, de mouwen drie kwart, met kanten volants in de kleur van de zijde, garneering van passementerie óók in de kleur. Rok gedrapeerd, en zéér nauw. - (Dat een dergelijk costume zich eigent speciaal voor visites en bijzondere gelegenheden en niet goedkoop kàn zijn, zal elke dame, die weet zich te kleeden, wel begrijpen; zoo

iets is alleen geschikt voor haar die meerdere tailleurs bezitten, en veel uitgaan, en zich modieus kleeden. (Op zichzelf is het allerliefst.)

Een gezelschap-toiletje van Liberty-zijde, (in alle kleuren verkrijgbaar); de garneering bestaat uit een geplooid batist kraagje, met een bouquet van fluweel-bloemen in bijpassende kleuren; de mouwen zijn lang, en laag op den arm ingezet, en van onderen met een geplisseerd strookje afgemaakt. Ook hier is dezelfde bloemen-garneering verwerkt. Het lijfje valt open over een vestje van geplisseerde ivoire tulle. De rok is gedrapeerd. (Dit is een der hierboven bedoelde toiletjes van *f* 58.) Waarlijk, niemand zal zeggen dat zulk een toilet 'duur' is, nietwaar?

De insgelijks hierboven aangehaalde batist-blouses van *f* 8.50 zijn gegarneerd met veel valencienne-kant en een groote pas van Ierschen kant, terwijl de garneering van mouwen en rug weder uit valencienne-kant bestaat. Tegen den zomer is dit een toilet-artikel, waaraan oudere en jongere dames beiden, zij die thuis blijven en zij die op reis gaan, zich nimmer zullen 'bekoopen' - om een bekende uitdrukking te gebruiken van onsvrouwen.

Nu iets in een ander genre, namelijk een model-costuum in zwart satin-grenadine, - waarvan de taille is gegarneerd met een Marie-Antoinette van fijnen ivoire-kleurigen kant, terwijl de ceintuur en het vestje van paarsche zijde zijn. De taille is zonder boord, het plastron van fijne geplooide tulle, de Marie-Antoinette heeft een zeer mooi-werkende sluiting door een fluweelen strik met gesp. De lange mouwen zijn laag op den arm ingezet, en met kant afgemaakt. De rok is alweder gedrapeerd, en heeft van achteren een smalle baan van paarsche zijde, correspondeerende met de ceintuur.

Dat er voor meer bejaarde dames een rijke collectie aanwezig is van gekleede mantels, in alle maten, en in alle prijzen, zij hier nog eens uitdrukkelijk in herinnering gebracht.

Ik zag op dit gebied een nieuw model om van te water tanden, zwart met lila gegarneerd, en van onderen eenigszins gedrapeerd, de mouwen voorzien van de zoo kleedzame, in de mode komende breede volants.

Dit alles is slechts een klein voorproefje van de wonderen die wij weldra te zien zullen krijgen als Maison Pfaff zijne deuren opent, na de thans weldra voltooide verbouwing, en nadat de beminnelijke directrice, mevrouw Pfaff, die U steeds persoonlijk met raad en daad terzijde staat, voorgoed uit het land der mode-belofte, het vrouwen-paradijs: Parijs is teruggekeerd. Onnoodig te zeggen dat ik van die komende heerlijkheid een lange en uitvoerige beschrijving hoop te geven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

C.G. - Gij geeft geen pseudoniem. - Ik zal dus, ingevolge Uw schrijven, Uw stuk over Harrago plaatsen als feuilleton. En ook het mij toegezonden artikeltje van 21 Jan. l.l., vind ik voor die rubriek 't meest-geschikt. Gij kunt mij het eerstgenoemde lange stuk zenden als het geheel gereed is. Vriendelijk gegroet.

Annette. - Er is een vlekje terechtgekomen in Uw pseudoniem, zoodat ik hoop het juist te hebben ontcijferd. - Ik heb van U twee brieven en een manuscript. Wat dit laatste betreft, vind ik den inhoud enkel geschikt voor feuilleton, omdat hij te schetsachtig is. Gij schrijft zulk een goeden stijl, en Uw onderwerp is zoo juist-gezien, dat het jammer is dat gij U hebt bepaald tot die paar bladzijden, inplaats van zulk een menschkundig gegeven uit te werken tot een novelle. - Uw eerste brief is van 7, 1. 13, en 't eerste gedeelte daarvan is te vertrouwelijk om het hier te beantwoorden. (Het is trouwens reeds een antwoord Uwerzijds op een corr. van mij aan U). - Mijn ‘voelhorentjes’, zooals gij het noemt, hebben het dan toch maar bij het rechte eind gehad in dat bewuste geval! Ik kan mij best voorstellen hoè alles gekomen is, maar, juist dáárom is het Uwerzijds een gevaarlijk spelletje. - Hartelijk dank voor Uw instemming met dat gedeelte uit: ‘Ik zeg de Waarheid’, waarin ik de tegenstelling beschrijf tusschen de stemming van Kate overdag en 's nachts; verscheidene abonné's werden, schijnt het, door dat stuk bij-

zonder sympathisch gestemd, en gaven mij daarvan blijk. - Nu komt er weer een heel vertrouwelijk gedeelte in Uw brief, waarop ik niet anders mag ingaan dan om U te danken voor Uw in mij gesteld vertrouwen, en.... om U te vertellen hoe ik reeds lang vermoedde dat alles zoo was gegaan als gij 't nu beschrijft. Waaruit ik tevens zie hoe óók mijn vermoeden juist is, dat gij tot de zeer impressionabele naturen behoort. -

- Wat gij over 't nut van een goed corset schrijft is zeêr waar. Ook stem ik volkomen in met Uw woorden: ‘andere vrouwen moesten dat meer inzien; als ik ze zeg dat ik een duur corset heb vinden ze mij verkwistend’. - Inderdaad, de meeste dames hebben naar verhouding veel meer over voor een duur toilet dan voor een goed-zittend corset, en begrijpen niet dat het eene onmogelijk mooi kan uitvallen zonder het andere.

Natuurlijk, èlke waarachtige vrouw, (en gij zijt zoo door en door *vrouw*, in alle opzichten zoo heerlijk *vrouw*, èn in Uw sterkte èn in Uw zwakte beide) voelt in zich de behoefte aan steun in den man. En dan, tien tegen een, vergissen ze zich. Ook al weer juist dan 't eerst en 't meest als ze Uw natuur hebben.

Uw tweede brief handelt over den inhoud van Uw manuscript, en die brief-zelf is zoo leuk en geestig in zijn beschrijving van het gebeurde, dat hij een bewijs oplevert van Uw *kunnen* in litterair opzicht. Zóó moet gij schrijven als gij 't doet voor den druk, zoo spontaan U geven, alles zeggen, met de puntjes op de i. Ik heb erom moeten lachen. Hartelijk gegroet.

M.K. v/d B. te A. - Gij geeft geen pseudoniem aan, zoodat ik hoop dat gij U-zelve zult herkennen. ‘Als trouwe Lelie-lezeres hebt gij bemerkt dat ik gaarne iedereen van dienst wil zijn.’ En om die reden komt gij óók tot mij. Gij hebt U geenszins vergist in mijn volkomen bereidwilligheid U van raad te dienen. Ik weet echter niemand die in aanmerking komt voor Uw voorstel. Een paar jaren geleden schreef mij een Lelie-abonné over hare de zeelucht behoevende dochter, voor wie zij toen iets dergelijks zocht als gij thans aanbiedt. Echter, om bovengenoemde reden was hare wensch speciaal op Scheveningen gericht. Intusschen wil het mij voorkomen dat een zoo gezonde, en niet van natuur-schoon ontbloote stad als Uw woonplaats is stellig veel aantrekkelijks moet hebben voor menig jong meisje. Vooral ook zij die aan schilderen doen kunnen op de naburige heide heerlijke licht-effecten genieten. Daarom stel ik de kolommen der Holl: Lelie voor U open tot een ingez: stukje, waarin gij Uw voorstel zoo duidelijk mogelijk kunt omschrijven. Ik zou U raden het met Uw naam te onderteekenen, en adressen op te geven ter informatie naar U. Ook omgekeerd raad ik U aan te informeeren aan wien gij-zelve gastvrijheid verleent; het is U niet in de eerste plaats te doen om finantieel voordeel, en, denk er dus aan, een jong-meisje wordt licht door een verkeerden, vreemden invloed bedorven, althans tijdelijk. Gij schrijft dat gij in deze richting geen andere pogingen wilt doen dan door mij, maar, gelijk ik U reeds zeide hierboven, ik weet op dit oogenblik niemand die mij zoo iets vroeg. Daarom geef ik U in overweging mijn raad te probeeren. Dergelijke stukjes worden (eenmaal) kosteloos opgenomen, en, wilt gij Uw naam niet noemen openlijk, dan kunt gij vragen de brieven te adresseeren aan den uitgever der Holl: Lelie; (dien gij dan natuurlijk met een en ander moet in kennis stellen).

C.T. te Patagonië. - Ik vrees eigenlijk dat deze correspondentie nimmer onder Uw oogen zal komen; daar ik echter niet weet of gij abonné waart, én of gij dat zijt gebleven na Uw vertrek, wil ik niet in gebreke blijven U in elk geval mijn antwoord

mede te deelen. Het is een benijdbaar ding wanneer men schrijven kan, zooals gij doet: ‘Wij zijn gewend onzen eigen weg te gaan, en ons niet aan de menschen te storen. Wij zijn liever ons eigen baas in Patagonië dan ons tusschen menschjes, zooals men die in Holland vindt, te moeten schikken.’ Zoo iets getuigt bij een jongen man, dunkt mij, van een flink onafhankelijk karakter, - dat mij tot U aantrekt. Ik kan U echter niet helpen aan een correspondente zooals gij zoekt, tenzij gij, per Lelie-corr., met mij-zelve wilt genoegen nemen. Op Uw aanbod naar den Haag over te komen om met mij over een en ander te spreken, ben ik indertijd niet ingegaan, omdat ik het nut ervan niet inzag. Wilt gij mij namelijk schrijven, dan sta ik tot Uw dienst per Lelie corr. Maar voor de rest moet gij U-zelve helpen. - Van harte hoop ik dat het U in Patagonië goed zal bevallen. Alles wat gij schrijft over het kringetje dat gij verlaat, en over de redenen waarom gij het verlaat, kan ik van a - z návoelen, omdat ik-zelve te veel en te lang heb geleefd buitenslands en in onze koloniën, om niet te weten uit ondervinding hoe benauwend-eng zekere hollandsche côterieën en opvattingen en standsvooroordeelen kunnen zijn.

J.L. - Uw nood-briefkaarten en Uw brief heb ik alle ontvangen. Gij weet echter, als abonnée, hoe onzettend veel correspondentie er is steeds. Uw vers vind ik om den vorm niet geschikt voor de Lelie. 't Spijt mij U in deze zaak, juist nu gij opnieuw abonnée werdt, te moeten teleurstellen. Maar heusch, het vers is niet afgewerkt, niet druk-rijp. - Mijn weigering zal, hoop ik, Uw lust met mij te correspondeeren niet bekoelen. Rechtvaardigheid boven alles is mijn stelregel in zulke opzichten. Hartelijk dank voor Uw instemming met mijn litteraire uitingen, die inderdaad, zooals gij terecht voelt, samenhangen met mijn eigen-ik; en niet het minst betuig ik U mijn dank in zake Uw sympathie voor de dieren. Zeer hoop ik spoedig eens opnieuw van U te hooren. Misschien kunt gij het geweigerde nog omwerken?

A.W.v.M. - Hoe gaarne ik ook zou willen voldoen aan Uw wensch, ik kan dat niet, omdat ik dan natuurlijk zou overstelpt worden met zulke verzoeken als het Uwe. Iedere abonné of lezer heeft allicht een protegé, dien hij, om welke reden ook, met het volste recht durft aanbevelen. Zoo ik dus op Uw wensch inging, dan zou ik aan anderen niet mogen of kunnen weigeren wat ik U toesta. Zelve zult gij de billijkheid dezer

weigering inzien, bij eenig nadenken. Daarvan ben ik overtuigd.*)

Brouwer, Hoofdgracht Den Helder. - Dit Uw briefkaart maak ik op dat gij geen abonné noch lezer zijt, daarom zet ik Uw naam voluit, opdat dit antwoord althans kome onder de oogen van een Uwer kennissen die het U zal laten lezen. Gij schrijft dat gij mij die bijdrage zondt omstreeks Aug. verleden jaar. Dan is zij gekomen in een tijd, toen ik heel ernstig ziek was, en ligt nog bij de niet-nageziene copie. Gij zult dus geduld dienen te hebben.

Molly. - Hartelijk dank voor Uw lief briefje over onze hondenjongens. En voor de toezending van Uw artikel in die courant. Waarschijnlijk neem ik er een en ander uit over. Uw eigen stukje komt nu ook werkelijk heel gauw. - Ja, dat heb ik-óók tegen katten, dat ze zoo belust zijn op vogels en muizen, maar aan den anderen kant kunnen *zij* het toch niet helpen, dat hun instinct zoo is. Leeft niet alles in de natuur van elkaar? - Nu neem ik nog over voor den heer Visser wat gij van hem schrijft naar aanleiding van die geschiedenis in Delft:

Dat is een kranige man. De meeste mannen zouden niet durven doen wat hij deed.

Een andere abonné, iemand die vroeger nog al eens per gedachtenwisseling met den heer Visser kibbelde, indien ik mij niet zeer vergis, heeft mij insgelijks met groote instemming geschreven over diens flink optreden in dat bewuste Café in Delft. 't Ware te wenschen dat alle mannen (en vrouwen) zich zoo flink gedroegen in het openbaar, waar het de dieren geldt.

Ja, ik kan mij begrijpen dat gij en Uw man hebt gelachen over dat bericht van de Koningin met haar 'tasch met Staatspapieren onder haar arm'! De lezers van couranten slikken heel wat; dat is zeker!

Helmers, **Utrecht**. - Zie een vorige correspondentie, waarin hetzelfde onderwerp wordt uitgelegd aan een anderen correspondent. (Ik geloof in een der Januari- of Februari-nommers).

Olga. - Gij schijnt mij op één lijn te stellen met de Koningin, in mijne verhouding tot het Nederlandsche volk! Weet gij, dat de Koningin van het Nederlandsche volk ontvangt jaarlijks (of wij willen of niet, wij *moeten* belastingen betalen): de som van *f* 600.000 als 'inkomen'? Vindt gij dan niet met mij dat hare verhouding tot de winkeliers en den handelsstand daardoor een mindervrije en onafhankelijke is dan die van een particulier zooals ik? Ik beloof U, zoodra ik-óók *f* 600.000 jaarlijks ontvang van het Nederlandsche volk, zal ik geen voet meer buiten Holland zetten, en *niets* meer koopen, wat ook, in het buitenland. (Bovendien, uit mijne herhaaldelijke aanbevelingen, van door mij-zelve uit *ervaring* gekende magazijnen, als b.v. dat van den heer Huyser, Amsterdam, als Maison Pfaff, den Haag, enz., enz., blijkt hoezeer ik-zelve zeer veel koop in *ons* land.)

Gij hebt dat overzicht van de week niet begrepen, waarin ik den spot dreef met de beschrijving van het reistoilet der Koningin. Want, niet het beschrijven als zoodanig van haar toiletten vind ik gek (dat geschiedt gedurig), maar de toon en de wijze van *deze* beschrijving (in het zinverband) was mal van onnoozelheid. Zeker, gij hebt

*) Wel wil ik een aanbeveling, door *U* onderteekend, opnemen onder de ingez: stukken; (eenmaal).

volkomen gelijk dat er omstandigheden bestaan die den menschen noodzaken in het *buitenland* genezing te zoeken; b.v. in mijn geval is het een feit dat Holland geen badplaats bezit voor hartlijders, terwijl Nauheim een betrekkelijk kort-geleden ontdekte, zeer heil-krachtige bronnen bezittende badplaats is voor hartkwalen, welke om die reden wordt bezocht door lijders van alle wereldstreken, Amerikanen in massa, Engelschen, Franschen, Hollanders, enz. Daarentegen is een gewoon 'sanatorium', zooals in het onderhavige geval, waarover mijn overzicht van de week handelde, een geneeskundige inrichting, die evengoed is te vinden ten onzent als in 't buitenland, en waarvan de behandelende geneesheeren niet kundiger noch veelzijdiger zullen zijn dan de onze. - Ook in zake de 'botervlootjes' hebt gij mij niet begrepen. Gij hebt namelijk volkomen gelijk dat first-rate hôtels ten onzent eveneens boterbolletjes op ijs geven als die van 't buitenland dat doen. Ook moderne Holl: huishoudens gebruiken geen botervlootjes meer. In den roman werd echter gesproken van een typisch *ouderwetsch* huishouden. - Neen, van kwalijk-nemen is geen sprake. Ik ben integendeel blij, dat ik U kon ophelderen hoe gij dat overzicht van de week verkeerd hebt begrepen. Om nog eens te resumeeren: eene Koningin of een Koning heeft, als zoodanig, verplichtingen aan den handelsstand, die een particulier niet heeft. Haar of Zijn aanwezigheid in het land geeft ontzettend groote financieele voordeelen. (Ik verzeker U dat op dit oogenblik in den Haag bitter wordt geklaagd over het gebrek aan hofpartijen, waardoor leverantiën van allerlei aard, ook door toiletten aan de hofhouding, uitblijven). En, omgekeerd, Haar of Zijn verblijf buitenslands doet terstond den luxe-handel kwijnen in vele opzichten. Wanneer ik U nu een overzicht geef van hetgeen de Koningin ontvangt, dan zult gij het met mij eens zijn dat een particulier anders staat tegenover Nederland dan Zij: Inkomen der Koningin *f* 600.000, Onderhoud koninklijke paleizen *f* 50.000, verbouw, bijbouw, enz., en voor 't Loo *f* 145.000. Waarlijk, voor zulke sommen moet men wat voor het volk, waarvan men zoo'n inkomen ontvangt, over hebben, vindt gij-zelve dat niet met mij? En begrijpt gij nu wat ik bedoelde?

L. de P. - Dat gij geen abonnée zijt zou geen bezwaar zijn om Uw gedichtje op te nemen; het bezwaar zit 'm daarin, dat het niet geschikt is voor den druk. Dergelijke, onder den indruk van een droevige of vroolijke gebeurtenis gemaakte gelegenheidspoëzie is niet voleind genoeg van vorm en van inhoud om door een grooter publiek gewaardeerd te kunnen worden. Gij zijt in dezen in goed gezelschap, want niemand minder dan b.v. Nicolaas Beets heeft zich in dezen groote zonden te verwijten, zoodat hij beter zou hebben gedaan menig gelegenheidsgedichtje niet in zijn verzenbundels te hebben laten op-

nemen. - Daar gij het Blad in Uw portefeuille leest zal deze correspondentie onder Uw oogen komen.

Oprechte vriendschap. - De vraag, die gij mij doet, is voor mij moeilijk te beantwoorden zonder U en de bij omstandigheden te kennen. Indien alles zoo is als gij mij schrijft, dan vind *ik* er niets in, maar... de wereld, naar wier meening gij mij vraagt, en waarvoor gij ook niet onverschillig zijt, schrijft gij-zelve, zal er *wèl* iets in vinden. Dat lijdt geen twijfel. Bovendien, de vrouw is er óók! Die zal het U en hem *zeker* kwalijk nemen. Moet het samen-zijn nu juist op die wijze geschieden als gij mij meedeelt, namelijk op publieke plaatsen? Er is zonder twijfel in dergelijke vriendschappen een gevaar, waarmede moet worden rekening gehouden, namelijk dit, dat uit die vriendschap, van een van beide zijden of zelfs van weerskanten, iets anders ontstaat. Echter, zelfs aangenomen dat deze mogelijkheid uitgesloten is, dan nog geloof ik niet dat gij kunt hopen niet te zullen worden 'bepraat' door 'men'. De vraag is dus maar: hebt gij beiden den moed die mogelijkheid, die zekerheid durf ik wel zeggen, te aanvaarden? - Ik moet bekennen, dat ik mij Uw vorige brieven niet herinner. Wilt gij mij eens meedeelen bij gelegenheid waarover die handelden? Steeds gaarne tot Uw dienst.

Rosalius. - Nu moest ik toch lachen! Ik wou dat het wáár was! Ik ben immers geen jong meisje meer, zooals die dame op die kaart! Gij moet maar eens goed uit Uw oogen kijken, als gij den Haag bezoekt! Hartelijk gegroet.

Mevr. C. van der D. - D. - Ik ontving van U zulk een lief schrijven over Uw verloren poes, en tevens het verzoek een der aanstaande jongen van ons poesje te willen zenden aan U, omdat ik in een corr. had geschreven, dat onze poes een blijde gebeurtenis tegemoet zag. Gij zult U herinneren hoe ik U reeds antwoordde, en natuurlijk gaarne het jonge poesje toezegde. Maar nu blijkt het van lieverlede, dat de blijde gebeurtenis niet zal plaats hebben, en dat mijne vriendin en onze Marie, - die anders experts zijn op het punt katten, veel meer dan ik, wier kennis zich meer tot het honden-ras bepaalt, - zich ditmaal vergisten. Poesje blijft gelukkig slank en speelsch en schijnt nog niet tot het achtbaar moederschap te zullen overgaan. Dit deel ik U mede, opdat gij niet vergeefs wacht.

Tweetal. - Ik beantwoord Uw schrijven heel gaarne. Met heel veel genoegen vernam ik de reden waarom gij en Uw man abonné werden, namelijk omdat gij meer in aanraking wilt komen met iemand 'die de dingen raak en zonder aanzien des persoons durft zeggen.' - Inderdaad geloof ik in dat opzicht een uitzondering te zijn op de groote meerderheid van 't menschdom. Menschenvrees is bijna iedereen ingeschapen en den Hollanders in het bijzonder. - Heerlijk is het dat gij er bijvoegt mijn optreden in het belang van het dier zoo te waardeeren, want ik ben nimmer zoo blij, dan wanneer ik in dat speciale opzicht geestverwanten ontmoet; en toen ik b.v. onlangs een heer ontmoette, die mij zeide juist om *die* speciale reden de Lelie zoo graag te lezen, werd hij mij dadelijk heel-sympathiek. Ik vind het van mannen ook bovendien zoo dubbel-goed in dit bepaalde opzicht een goed voorbeeld te geven, omdat jongelui en jongens veel eerder luisteren naar hen dan naar vronwen.

En nu ter zake. Gij hebt reeds uit bovenstaande correspondentie kunnen zien, hoe ik eigenlijk minder bekend ben met katten dan met honden. En daarom vind ik het dubbel aardig in Uw brief van de Uwe zooveel te lezen. In Suriname hadden wij-ook schildpadden, maar ik kan niet zeggen dat die dieren mij ooit bijzonder hebben

aangetrokken. Verleden jaar in Menton amuseerden mij twee schildpadden bijzonder in den tuin van een restaurant. Zij vochten namelijk samen; iets wat ik nog nimmer heb bijgewoond, en wat daarin bestond, dat de een den ander met ongeduld vóórtjoeg, terwijl deze laatste blijkbaar niet van beweging wilde weten. - Mijn overleden hondje Cassy, dat ik als kind heb gehad, is óók heel-oud geworden, nog ouder dan Uw hondje. - Met de hondenjongens van onze Marie is het ons evenzoo gegaan als U met het kind van Uw poes. Den eenen hebben wij gehouden, omdat hij zoo heel zwak en teer was, met den anderen hebben wij die ondervinding opgedaan, die zoo gedurig het deel is van goede tehuizen zoekende dierenvrienden. Een winkel in onze buurt namelijk had ons herhaaldelijk gevraagd: Mogen we een jong hondje van U; we beloofden het dus, en, toen de tijd daar was, bezorgde onze Marie hem, met een blauw lintje opgetuigd, aan zijn nieuwe bestemming. Algemeene liefkozing, teedere begroeting, enz. Den volgenden ochtend werd het arme dier bij ons terugbezorgd. ‘Het had 's nachts zoo gejankt; daar konden ze niet tegen.’ - *Toen* was het arme schepseltje te oud om hem te verdrinken, en hebben wij hem dus bij ons gehouden; van zijn tweeling-broertjes is hij onafscheidelijk. -

Welk een juweelig verhaal van Uw twee katten, moeder en dochter! Nietwaar, de jonge poesjes verdrinken is, in 't belang der arme dieren-zelf, het eenige wat overblijft. En, is het niet wáár wat gij dienaangaande schrijft, dat zij in hunne uitingen menschen gelijken (*ik* zeg erbij *intelligente* menschen). Zelfs de spraak ontbreekt hun maar gedeeltelijk, want Benjamin b.v. kan met zijne oogen alles uitdrukken wat hij wil; zij zijn buitengewoon expressief, en vertellen U alles, droefheid, schalkschheid, opgewondenheid, koppigheid, moeheid, jaloezie - - en dan vult hij zoo aardig zijn bedoelingen aan met het gebruik van zijn pootjes en zijn staart.

Ja, dat heb ik meer gehoord dat een poes, als liefdebewijs, haar kind op den schoot van haar meesteres legt, en ik vind het aandoenlijk. Niet wist ik dat katten bij voorkeur op papier liggen. Maar onze Marie vertelt me, dat inderdaad ons poesje steeds kruipt op den stapel papier dien zij pleegt klaar te leggen voor 't Leger des Heils.

Alles wat gij vertelt is inderdaad geheel overeenkomstig 't doen en laten van een hond, en ik heb nooit geweten dat een poes zóó intelligent was. Maar, gelooft gij niet met mij, dat alles ligt aan onzen omgang met onze huisdieren, en dat wij-zelf hen ontwikkelen door met hen zoo om

te gaan als gij ook het doet. Verbiedt hun alles, leer hun kunstjes, dresseer hen, enz. gij zult hen misschien tot ‘geleerde’ honden en katten opvoeden, maar gij zult er nimmer dat plezier van beleven, dat zij U geven, indién gij van hen maakt: Uw vrienden, Uw huisgenooten, met wien gij praat, omgaat, enz. als met lieve kinderen. Indien b.v. Benjamin niet zoo door ons ware behandeld als wij het van den begin af deden, dan ware hij een schuwe, in zichzelf gekeerde hond gebleven, terwijl hij nu 't heele huis in rep en roer brengt, en zelf de grappigste dingen verzint om de aandacht te trekken. Het gaat hem als Uw ‘grootje’; hij-ook heeft een bijzonderen zin voor den tijd van naar-bed-gaan, en dientengevolge dreint hij reeds tegen tien uur naar de deur van den gang, om mij te beduiden dat ik nu wel kan opstappen naar de slaapkamer. Wordt die deur dan om de een of andere reden geopend, dan holt hij daarheen, en is zeer teleurgesteld als hij ziet dat wij hem nog niet volgen. Want dan komt hij weer terug, daar hij nooit alleen wil zijn. - Hartelijk dank voor Uw schrijven. Ik hoop méér van U te hooren. -

Ge. - Ik begin met Uw woorden te herhalen voor den heer Visser:

Wilt U s.v.p. uit mijn naam den heer Visser dank zeggen voor zijn flinke houding; dat is eerst kordaat gehandeld. En wat ploerten, *om dan zoo'n verdachtmakerij te publiceeren. Neen*, *dan is die christen-socialist een andere man* (*de heer Visser*).

Uw bij dit schrijven ingesloten stukje eigent zich voor feuilleton. Tot dat doel zond ik het ter drukkerij. Dan behoeft het ook minder lang te wachten. Indien er nog een schetsje is van U onder de aanwezige copie, dan zal ik daarnaar zoeken, op dit oogenblik herinner ik mij 't niet.

Nu Uw vorig schrijven, dat begint met de meedeeling waarmee Uw laatste eindigt, namelijk dat Uw jongen zoo veel beter is. Nu dit is een heerlijke tijding, waarmede ik U van harte gelukwensch. - Evenveel genoegen doet het mij dat gij Uw ondeugenden viervoeter weer in genade hebt aangenomen. Het zou toch waarlijk ook àl te erg zijn geweest, indien gij hem had durven verstooten. Neen, ik had U dat nooit vergeven. Maar ik heb Uw mismoedigheid terstond gesteld op rekening van Uw verdriet toen over Uw jongen, en ik dacht het toen wel, als die maar eerst opknapt, dan zal de kleine misdadiger op vier beenen óók wel weer in genade worden aangenomen. - Ook is mijn vermoeden dus juist geweest, dat men U trachtte op te lichten! Lief volk daar! Zooals gij 't althans beschrijft. Ware ‘helden’! - In een andere corr. in ditzelfde nommer verwittig ik een andere correspondente van hetzelfde feit, dat ik U bij dezen meedeel, namelijk van het voorloopig nog niet moeder-zullen-worden van ons poesje. Zij is trouwens niet zooals Uw jongen 't zou wenschen ‘van een kleur met veel wit er in’; (wat zou mijn Benjamin hem bevallen; die is namelijk in zulke tinten, met een prachtig wit overhemd, en een zijïg wit streepje op zijn kopje). Zij is grijsgestreept. Haar groote schoonheid bestaat in hare buitengewoon-lieve oogen en in haar tenger, slank lijfje, heel geëvenredigd van vormen. - Toen ik voor een paar jaar hier in de Boschjes in pension was bij de dames Van der Kloot, door mij dikwijls aanbevolen, vlogen de vogeltjes, evenals bij U, gewoon-weg de kamer binnen, zetten zich op de ontbijt-tafel, en waren zoo mak als kinderen. Ook in Nauheim, in mijn pension 't vorig jaar, vlogen ze rondom ons op het balcon. Ik ben dol op vogeltjes.

Hartelijk gefeliciteerd met Uw toilet-nieuwtje. Gij begrijpt mij? - Veel groeten aan Uw jongen.

Truus R. - Tot mijn grooten spijt niet geschikt! De inhoud is te schetsachtig, te nietszeggend voor den druk; gij begaat dezelfde fout van zoo velen, gij schrijft een soort toestand op, die dagelijks voorkomt, en geeft U er geen rekenschap van dat zoo'n beschrijving noch slot, noch inhoud, noch vorm heeft, en daardoor den lezer niets zegt. Uw gedichtje is beter, maar toch ook nog niet goed genoeg voor den druk. Vindt gij-zelve de uitdrukking: de zee *klutst*, niet afschuwelijk-triviaal? 't Lijkt op eieren-klutsen. En dan die zucht uit die ‘weeë’ borst! Laat U mijn weigering echter niet ontmoedigen, en probeer het gerust opnieuw! -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens overvloed van copie moest het vervolg van H. van der Mandere: ‘Naar het Oosten van Europa’ blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting Red: Ged.

12 Maart 1913
26ste Jaargang.
No. 37.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Naar het Oosten van Europa.
De stad Weenen.
(*Vervolg van No. 35*).

Toch komt men van de Franzens-Platz over de Helden-Platz met de twee prachtige standbeelden van Eugenius van Savoye en aartshertog Karel van Aspern onmiddellijk op den Ring en wel op het mooiste gedeelte, dat deze heeft, de dusgenaamde Franzensring. Gelijk over geheel zijn lengte is ook hier de Ring niet minder dan 57 Meter breed, maar met niet anders dan aan weerszijden de groote en monumentale gebouwen, welke hij hier telt, komt deze breedte beter dan elders tot haar recht. De Ring begint bij de Maria Theresia-brug geheel in het Westen der stad; hij loopt langs 5½ K.M. uitsluitend over den vroegeren vestinggrond. Het eerst komt de Schottenring, aldus genoemd naar de vroegere Schottenkirche, die door een orde vanuit het land

over de zee daar is gebouwd. Dit deel bevat de Beurs, en ook het gebouw, dat op de plaats van het in 1881 verbrande Ring-theater thans gewijd is aan de weldadigheid; tenslotte de Votiv-Kirche, die eenigszins achteraf op een kleiner plein staat, de dusgenaamde garnizoenskerk van Weenen, gebouwd uit dankbaarheid daarvoor, dat in 1853 de Keizer aan een moordaanslag ontkwam. Onmiddellijk daarna begint de Franzensring, het mooiste deel van deze reeks van Weener

boulevards, mooi vooral in den zomer, wanneer het groen hoog opschiet en het geheel hult in een vriendelijk en warm kleed. Men vindt op dit deel het gebouw van de Universiteit, die naast de Praagsche de oudste van Oostenrijk is, met al de daarbij behoorende gebouwen; vervolgens als overgang tot het machtige Raadhuis van Weenen het Raadhuispark, waarin men onder de acht standbeelden bijzonder aangetrokken wordt door dat van Lanner en Strauss; dan het massale en indrukwekkende Stadhuis zelf met zijn hoogen en slanken toren, met zijn schitterende ontvangstzalen en raadkamers, geheel weergevend de macht, welke er tegenwoordig van Weenen uitgaat. Recht daartegenover verheft zich het Hofburgtheater geheel nieuw, en aansluitend bij de Volkstuinen, die vriendelijk en lieflijk zijn aangelegd, welke weer recht tegenover zich hebben het slechts door een korten afstand van het Raadhuis gescheiden Parlementsgebouw, dat zoowel van het Heerenhuis als van het Afgevaardigdenhuis de zalen en bureaux bevat. Dit is bijna het einde van den Franzensring, die aansluit bij den Burgring met allereerst ter rechterzijde en tegenover den uitgang van den Hofburg de twee groote keizerlijke Musea; en die vervolgens bijna geheel wordt ingenomen door de gebouwen van de keizerlijke stallen. Daarna komt de Opernring met de groote Hofopera, die zoowel van binnen als van buiten een indruk geeft van wat hier geleistet wordt en die ook door hare monumenten aan de groote toonkunstenaars van Weenen hulde brengt. Na den Opernring is het de Kärntner-ring, welke ter rechter zijde de Schwarzenbergplatz met het monumentale paleis van deze aloude familie heeft; dan de Kolowrat-ring met enkele theaters van luchtiger genre en het paleis van de Duitsche orde; tenslotte, gescheiden van het voorgaande deel door het in 1863 aangelegde Stadtpark, dat een ruime oppervlakte heeft, de Stubenring, welke het nieuwe Ministerie van Oorlog plaats geeft. En dan staat men reeds recht tegenover de brug van Aspern, die het Oostelijk uiteinde van de Donau-kanalisatie is en ziet men zich de weg naar het Prater hierlangs geopend.

Werkelijk, al wat Weenen heeft aan groot en monumentaals, het is op deze aansluitende Ringen vereenigd. Niet, dat daarbuiten Weenen niets geeft, dat interessant is; maar dit is zeker wel wat aan Weenen zijn voornaam karakter geeft en het in zooverre onderscheidt van andere steden. Musea vindt men ook buiten den Ring, maar de meest belangrijke vindt men toch hier. Weenen is bekend door zijn particuliere collecties; wij denken aan die van het paleis van Lichtenstein, van de Belvédère, welke zich onmiddellijk bij de Schwarzenbergplatz aansluit, aan het paleis van Czernn, aan de paleizen van Graaf Harrach en van Graaf Schönberg, die kunstschatten bevatten gelijk tal van beroemde musea ze zouden benijden. Doch wat Weenen op het gebied der schilderkunst in zijn bezit heeft, wat de moeizame pogingen van het in elk geval kunstlievende geslacht der Habsburgers in vier eeuwen hebben bijeengebracht, het is vooral het keizerlijk Kunstmuseum, dat hiervan een indruk schenkt. Reeds Ferdinand I heeft in de zestiende eeuw den grondslag voor deze verzameling gelegd, die echter tot hare grootste uitbreiding is gekomen toen in het laatst der vorige eeuw de particuliere kunstschatten van den Keizer bij deze werden gevoegd. Het is een schitterend en een grootsch gebouw, dat dit alles omvat; Egyptische oudheden, antieken uit alle deelen der wereld, bronzen, goud- en zilverwerk, munten en medailles, de prachtigste getuigenissen van het handwerk van vroegere eeuwen zoowel in goudsmeedskunst als van pronkmeubels en van porselein; en tenslotte de lange, bijna oneindige reeks zalen met schilderijen van elke eeuw, waaronder ook de Hollanders en de Vlamingen niet slecht vertegenwoordigd zijn.

Geheel anders in zijn karakter, maar in zijn soort niet minder te roemen, is het recht tegenover dit Museum gelegen natuur-historisch Museum, dat eene niet minder intense bezichtiging eischt. Dan vraagt de Academie van Beeldende Kunsten, die een weinig achteruit aan den Ring geplaatst is, aandacht; vervolgens is er het Museum voor Kunst en Industrie met verzamelingen van den meest diversen aard en van groot belang; eveneens mag niet vergeten worden het Ephesus-Museum, dat het grootste deel van de door Oostenrijkers verrichte opgravingen in deze Grieksche havenstad bevat; en tenslotte is er in een vleugel van het Raadhuis het zeker niet minst merkwaardig historisch Museum van de stad Weenen. Merkwaardig daarom, omdat de geschiedenis van Weenen niet op zichzelf staat als die van eenige andere stad, doch bekend is als de geschiedenis van het bolwerk van het Christendom tegen de Halve Maan, van den wal, die tegen de voortdringende Turken in de zeven-

tiende eeuw onverbiddelijk tot drie keer werd opgeworpen. Vooral met herinneringen uit de oorlogen met de Turken en de belegeringen van de stad door hunne heirscharen, is dit Museum gevuld; voorts vindt men er alles wat op de rechtspleging van zoo wreeden aard van vroeger eeuwen betrekking heeft; en tenslotte is daar de reeks van plannen en modellen, welke ook een oningewijde doet zien hoezeer Weenen is groot geworden door de eeuwen, wat Weenen vroeger geweest is en wat het thans is. Maar de meeste aantrekkingskracht gaat er toch wel uit van de enkele kamers, die men daar in een geheel afgesloten hoek van het Museum vindt; de eerste, die herinneringen bevat aan Mozart en aan Van Beethoven en die tegelijkertijd de portretten geeft van de kunstenaars op elk gebied, waaraan Weenen zoo rijk was; de tweede, die geheel aan Schubert gewijd is en tal van herinneringen geeft aan dezen zoo hoogstaanden toondichter; de derde, die aan den vriendelijken Grillparzer doet denken; en een laatste, welke kostbare handschriften bergt, onder meer ook van Van Beethoven's meest bekende compositiën. En aardig is ook de kleine vitrine, die inhoudt een exemplaar van elke der kostbare verrassingen, die op het jaarlijksche Raadhuisbal, door wijlen burgemeester Lueger ingesteld en steeds met groote pracht gehandhaafd, bij den cotillon worden uitgereikt. Dat zijn voorwerpen van kunst en smaak, die pleiten voor den vervaardiger en den ontwerper tegelijk!

Het valt niet te ontkennen, dat met het prijzen van Weenen gelijk het naar buiten thans is, men tevens prijst het werk, dat de pas gestorven burgemeester Lueger heeft verricht. Zeker, hij is niet voor Weenen geweest wat voor Parijs was Hausmann, want voor hem zijn geweest anderen, die het hunne hebben gedaan om Weenen te vergrooten en te verfraaien, en het is niet alleen zijn werk geweest, dat in de jaren van zijn burgemeesterschap werd verricht. Maar wel is hij de man, die moet worden geroemd, omdat hij de Weensche gastvrijheid verhief boven elke andere gastvrijheid; omdat hij Weenen gezocht en aantrekkelijk maakte voor iederen vreemdeling. Gelijk de stad nu is, is zij geworden door zijne bemoeiingen, en deze lange reeks van aaneengeschakelde boulevards, die herinneren aan wat men in Antwerpen of Keulen in zooveel bescheidener mate terugvindt, maken haar ruim uit elkander, aangenaam welvarend van uiterlijk, grootsch van opvatting en uitzicht. En daarbij komt, dat in niets de zorg voor de nieuwe stad, de zorg ook voor de kwartieren, die daar buiten den Ring liggen, heeft kunnen verminderen de zorg, die men ten allen tijde is blijven behouden voor het oude en het innerlijk Weenen. Daar een samenstel van nauwe en eigenaardig gevormde straten; daar een dooreenmenging van de meest moderne en meest antieke huizen; daar eene afscheiding van voorname en minder voorname winkelstraten. Daartusschen als op een eiland, hoog boven alles verheft zich de machtige St. Stephanus, die overdag en bij nacht zijne schaduwen vooruitwerpt over geheel zijne omgeving. Hier in het midden van de stad vindt men terug al die oude paleizen, die de macht van Oostenrijk en Weenen toonen; hier ook vindt men terug de meest interessante en oudste kerken, welke Weenen heeft; hier vindt men de verschillende groote Ministeriën, voor een deel ondergebracht in deze oude paleizen, en het karakteristiek gebouw van den Neder-Oostenrijkschen Landdag. Hier vindt men enkele paleizen van den Oostenrijkschen adel die in zijne handen gebleven zijn en niet als zetel van een of ander machtig bankiershuis zijn overgegaan; en hier tenslotte vindt men op de Neue Markt, met het voorname, doch ietwat verouderd hotel, dat nog steeds door vorsten wordt bezocht, de Capucijner Kerk, die dient tot grafkelder der vorstelijke familie. Niet minder dan 132 graftomben treft men hier

aan, en vooral de laatste jaren hebben er zorg voor gedragen, dat vele Habsburgers hier moesten worden bijgezet. In het oude deel is het wel de tombe van Keizer Matthias, die temidden van alle andere uitsteekt; in het nieuwe gedeelte is het allereerst het overdadige grafmonument van Maria Theresia, dat aandacht vraagt, terwijl vervolgens de blikken als vanzelf getrokken worden naar de tombe van Frans II, die er rust met zijne gemalinnen, met zijn dochter Maria Louise en met aan zijn voeten den ongelukkigen Hertog van Reichstadt, voor wien ook hij zoo meer dan hard en wreed is geweest dan zelfs tegenover den schuldigsten kleinzoon had gepast. Wij waren er eenmaal op den dag na Allerzielen, wanneer geheel Weenen Parijs evenaardt in eerbied voor zijn dooden en in het bewijzen van dien eerbied door bloemen te brengen naar hunne graven. In den Keizerlijken grafkelder was het één weelde van kransen; vooral de tombes van Kroonprins

Rudolf en Keizerin Elisabeth lagen er onder begraven, doch niet minder was ook aan den ongelukkigen Keizer van Mexico veler gedachtenis gewijd. Indien iets bewijzen kon de vele slagen, die het Habsburgsche huis de laatste jaren hebben getroffen, het was zeker wel deze bloemenschat, welke wees op zooveel nog niet weggestorven leed!

(*Wordt vervolgd.*)

Overzicht van de Week.
Dierenbescherming.

I.

Een vriendelijke Lelielezer, die zich zeer interesseert voor de goede zaak der dierenbescherming, en daarom nimmer een gelegenheid laat voorbijgaan mij 't een of ander couranten-berichtje in het belang daarvan te doen toekomen, zendt mij ditmaal 't onderstaande; ik meen volgens zijn bedoeling te handelen door het over te nemen.

Een raad van Cyriel Buysse.

Dierenbescherming. - Probeert het eens: volgens mijn berekening, op menige ervaring gesteund, is er zoowat zeventig procent kans, dat het goed zal lukken.

Een ruwe kerel mishandelt een ongelukkig lastdier. Gij zijt er ooggetuige van en 't revolteert u. Wat zult ge doen?

Dreigen? Schelden? Met geweld beletten? Dat deugt niet. De kerel zal zich wreken, èn op u, èn op het dier.

Beter gaat ge met zachtheid te werk. Maar er is tact en zelfbeheersching voor noodig. Jammeren, klagen helpt niet veel. Jammeren maakt den wreeden man nog wreeder. De man, die zijn vrouw slaat, slaat steeds harder, naarmate zijn vrouw steeds jammerlijker huilt. Waar ik een ruwaard een dier zie mishandelen, treed ik heel, héél kalmpjes op, alsof het iets van niemendal was.

Gisteren schopte zoo een kerel op zijn hond, die allererbarmelijkst huilde. De woede bruiste in mij op; ik had hem willen vermoorden. Ik wist mij te bedwingen, mij te temmen, mag ik wel zeggen, en kwam met gemaakt-onverschilligen glimlach bij het revoltante schouwspel staan.

Ik vroeg hem, op vriendelijken toon, mijn sigarenkoker uithalend, en doende alsof ik den mishandelden hond zelf niet zag, of hij niet een lucifertje voor mij had.

Terwijl hij mij antwoordde, moest hij alvast ophouden den hond te schoppen. Hij gaf mij 't lucifertje, ik stak aan, en vroeg hem of hij soms ook niet een sigaartje lustte.

Een glimlach kwam op zijn tronie, zijn gemeene tronie. En eerst toen hij genoegzaam smakte, hadden we 't even over den hond. Een paar stom-banale woorden: dat 'n hond 'n lam schepsel is, dat het met een paard ook al niet altijd naar den zin gaat, dat 'n mensch trouwens ook al zijn goede en kwade dagen heeft, dat het zal beter zijn als iedereen zich een automobiel kan aanschaffen; praat, enfin, onnoozele laffe praat, om af te koelen.

Het was gelukt; de stemming was verzacht, veranderd. De hond werd opgeduwd zonder één tik en 't karretje reed heel kalm door. Ik heb het, wel twintig minuten verre, langzaam op mijn fiets gevolgd. Er is niets meer gebeurd.

(*Handelsblad.*)

II.

Een andere abonnée, insgelijks eene die warm voelt voor het lot der dieren, heeft een en ander in de 'Amerongsche Courant' van 19 Febr: ll: geschreven, onder den titel: *Arm Dier*, waaraan ik de volgende nuttige wenken ontleen:

(Zij heeft hier meer bepaaldelijk dieren op het oog die gebruikt worden tot trekken, niet dieren tot luxe).

Wanneer een hond, en ook een paard, goed behandeld wordt, is hij een trouwe, vlugge draver, en brengt den mensch veel voordeel en genot.

Maar 'goede behandeling' wil niet zeggen dat ge hem genoeg en eenige keeren per dag te eten geeft. Het is uw zedelijke plicht vriendelijk met uw dier om te gaan.

Loon kunt gij hem niet geven voor de trouwe diensten die hij u bewijst, daarom moet ge hem 't leven zoo dragelijk mogelijk maken.

Spreek tegen hem; wanneer gij het dagelijks doet, zal hij u spoedig verstaan, en gehoorzamen.

'Gij zijt zoo sterk, hebt gij geen mededoogen voor hem die zwak is, die verzocht wordt, die gevallen is?' Hoe vaak heb ik die woorden niet door een Burmaan hooren zeggen. Hoe vaak heb ik er hem niet naar zien handelen.

'Hoffelijkheid' zeggen ze, is het kenmerk van een groot hart; onbeleefdheid dat van een kleine ziel.'

(Uit: Mr. Fielding: De Ziel van een Volk.)

Welnu, wees ook gij goed voor uw dieren. Geef uw hond of paard frisch, zuiver water en smakelijk voedsel. Misschien heeft hij een enkele maal minder lust tot loopen. Spreek hem eens toe, klop hem eens vriendelijk op zijn rug, het kan zijn dat hij ergens pijn heeft en zich

daardoor onlekker voelt. Hij kan het u niet zeggen, en is dagelijks blootgesteld aan alle weer: gij moet vooral voor oogen houden dat hij evenals gij een fijn gebouwd lichaam heeft, en zeer vatbaar is voor ziekten en kwalen.

Hindert het u niet een kreupel paard te zien?

Waarom laat gè het dan oogluikend toe wanneer een mishandeld dier u passeert?

Denkt ge niet dat het Uw zedelijke plicht is, den meester er over aan te spreken, en hem ernstig te overtuigen het arme dier zoo spoedig mogelijk te helpen!

Open uw vriendelijk hart voor een arm weerloos dier, dat met zijn mager lijf en droeve oogen uw erbarmen en hulp letterlijk afsmeekt.

Wij menschen kunnen onze nood uitklagen en wie heeft niet een vriend die hem helpt en troost!

Maar een dier is hulploos, is geheel afhankelijk van ons; daarom is het onze ernstige plicht goed voor de dieren te zijn, en ze onder onze hoede en bescherming te nemen.

Al sedert jaren is in Engeland de hond afgekeurd als trekdier en door de wet afgeschaft.

Vooral op die woorden: gij kunt hen geen loon geven voor de trouwe diensten die zij U bewijzen, daarom moet gij hen het leven zoo dragelijk mogelijk maken, vestig ik speciaal de aandacht. En ook zou ik het boek van Mr. Fielding in aller handen wenschen. Men kan er uit leeren hoe ver, hoe eindeloos ver, wij Europeanen achter staan bij de Burmanen, waar het *fijngevoeligheid* geldt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

't ‘Vaderland’ drukt een brief af, gericht door de Gentsche afdeeling der Boij-Scouts van België aan alle Nederlandsche Padvinders-Vereenigingen, waarvan de aanhef aldus luidt:

‘*Mijnheer en waarde collega.*’

- Ik vraag U, kan het bespottelijker, pedanter, weerzinwekkender? Deze *kinderen*, die zich verbeelden dat ze heel wat bijzonders uitvoeren, omdat ze met 'n mooi (?) pakje (*ik* noem 't 'n apenpakje) rondwandelen, die worden ‘geïnspecteerd’ door 'n Engelschman, die zich beijveren door pakjes-dragen den bestellers het brood uit den mond te stooten, gelijk onlangs geschiedde, en die thans, door middel van dezen brief, plechtig worden uitgenoodigd Gent te bezoeken, waarbij zij elkaar, de jochies, aanspreken met ‘meneer en waarde collega’. - 'n Heerlijke eeuw, de eeuw van het kind! Onlangs werd mij verteld hoe in een tram een meisjes-padvinder opstond en ‘aansloeg’ terwijl hare ietwat oudere mede-padvindster de tram verliet, hetgeen deze op dezelfde wijze beantwoordde, met een militair saluut. Gelukkig gaf het aanwezige publiek blijk van gezond verstand door de twee malle wichten naar verdienste uit te lachen. Maar, aan wien de schuld nu eigenlijk. Och niet in de eerste plaats aan die kinderen-zelf, die 't niet helpen kunnen dat men hen stelselmatig gek máát en van alle kinderlijkheid en beminnelijken levenseenvoud berooft, óók niet aan de ouderszelven, die wel mee moeten in zulke gevallen, voor wien het moeilijk is hun

jongens en meisjes al datgene te weigeren wat de vriendjes en vriendinnetjes wèl mogen. Ik weet zelve te goed uit eigen ondervinding hoe onverstandig gehandeld het is, en hoe hard, hoe naamloos hard voor een kind, wanneer vader of moeder bij alles zegt: Dat mag niet, dat past niet, dit vind ik gek, dat vind ik zondig, enz., enz. En daarom zou ik voor mij dan ook nooit, als ik kinderen had, hen willen beletten in redelijkheid deel te nemen aan de genoegens en uitspanningen hunner kameraadjes, zelfs al zou ik die afkeuren en niet opvoedkundig vinden. De hoofdschuld ligt m.i. in de eerste plaats aan de school, aan de opvoeders, aan de groote Bladen óók, die allen nonsens van kinder-vereenigingen publiceeren, als gold het heel wat belangrijks; de schuld ligt 'm aan de organiseerders van liefdadigheids-vertooningen waarbij kinderen, die op dien tijd in hunne bedjes behoorden te liggen, geregeld meewerken, waarvoor zij repeteeren, zich mooi-maken moeten, en die hun blasé maken van ‘uitgaan’ vóór den tijd; de schuld ligt 'm in één woord aan den tijdgeest, den verdwaasden tijdgeest, zooals die nu eenmaal *is*, en daarom kan ik 't mij begrijpen, heel goed begrijpen, dat er veel menschen zijn die om *die* reden zeggen: ‘Ik wil geen kinderen. Ik ril ervan - als ik in een schooltram zit, en ik hoor en zie die eigenwijze, ingebeelde oude-mannetjes en oude-wijfjes, - van 't denkbeeld dat ik met zoo'n zoon of dochter zou bezocht zijn later.’ - Meermalen in de laatste jaren heb ik zulke uitingen van jong-getrouwde, kinderloosblijvende echtparen aangehoord, en ik kan 't navoelen. Zeker, 'n *klein* kindje is en blijft nog steeds 'n aanbiddelijk iets; zoo'n schepseltje als b.v. Peter Scott, 't zoontje van den

aan de Pool zoo jammerlijk verongelukten kapitein Scott, van wien de Illustrated London-News een gekleurde beeltenis geeft zóó allerliefst, dat je om zóó'n bezit de moeder gelukkig vindt bij al haar ongeluk, zoo'n onschuldig, poedelnaakt, van de wereld nog onwetend wezentje, is en blijft nog steeds het ideaal van elke rechtgeaarde vrouw. Maar... zulke kleine kindertjes worden zoo gauw groot, ach zoo gauw - vooral in onze dagen. En dan leert de school hun de 'waarheid' van àlles, ook van datgene wat zij absoluut niet kunnen begrijpen, en zij worden gedrild tot padvinders en padvindsters, enz., enz.

En dan, och arme! Dan worden diezelfde eenmaal zoo aanbiddelijke wezentjes de ingebeelde, oud-menschige, gewild-slordig-artistiek-aangekleede, bleekneuzige, pedante, dieeten en systemen erop nahoudende aapjes tusschen veertien en achttien jaar (en 't begint nog veel jonger zelfs), die men tegenwoordig overal kan zien en kan hooren. (Want zij voeren den boventoon dat het een lust is op elke publieke plaats).

Och arme! Wat zullen zij die na ons komen 'n poveren indruk krijgen van wat 'de eeuw van het kind' wrochtte?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Humor!

Er is nu zóóveel geschreven in de Ned. pers - natuurlijk op de gewone gewichtige manier - over het bewuste Telegraaf-Kamer-overzicht, waarin de overzicht-schrijver den afgevaardigde voor Ede een beetje, onschuldig, voor den gek hield plus diens partij-genooten, Lohman, Ankersmit, enz., dat ik mijnerzijds er het zwijgen niet toe wil doen, om even te doen opmerken hoe kinderachtig-kwajongensachtig de Nederlander, - 't Blad der partij waartoe de afgevaardigde voor Ede behoort, - die heele zaak heeft opgenomen.

In de fransche pers komt het dagelijks voor dat journalisten van alle richtingen een beetje den spot drijven met dezen of genen, zonder dat het den betrokkene invalt daarvan ook maar eenige notitie te nemen. Ons volk echter is nu eenmaal ontbloot van àllen zin voor geest! De Kamer-overzicht-schrijver van de Telegraaf maakt hierop een uitzondering, en munt uit in het verlevendigen der dorre geestdoodende Kamer-leuterpraatjes door ze te behandelen op een even leuke als rake manier, met de puntjes op de i, maar daarbij noch dezen noch dien, noch anti-revolutionair noch socialist, noch liberaal noch christelijk-historischen-afgevaardigde sparende als het hem te pas komt. Dat mág niet! Verbeeldt je! Geestig wezen! Zóó iets kent de Ned. pers niet! Toen de Nederlander, bij monde van den eveneens een klein beetje in de maling genomen Lohman, boos werd, ja, toen trokken weliswaar de andere Bladen de partij van den Telegraaf-schrijver, maar méér uit een gevoel van solidariteit, méér omdat Lohman buiten zijn boekje was gegaan door dreigementen uit te spreken, dan omdat zij voelden 't geestige, 't oorspronkelijke, 't gerechtvaardigd-áárdige van zulke Kamer-overzichten als de Telegraaf ze pleegt te geven. Integendeel, 't ging alles, over en weer, op den meest plechtigen, zwaarwichtigen zeurtoon, der Nederlandsche Pers in zoo hooge mate eigen! En dat terwijl de heele zaak neerkomt op een

dood-onschuldig en daarbij wèlverdiend grapje aan het adres van den altijd zwijgenden afgevaardigde voor Ede, Schimmelpenninck. Had de Nederlander gezwegen, het zou in 't belang van dezen geestverwant vrij wat verstandiger zijn geweest. Want nu is eerst recht de aandacht van iedereen gevestigd geworden op dat zeer raak en zeer geestig geschreven stukje, waarin de heer Lohman wordt voorgesteld den geestverwant Schimmelpenninck drijvende om toch eindelijk zijn maiden-speech te houden, bij welke gedachte dezen het angstzweet uitbreekt, totdat hij tenslotte vlucht naar de koffiekamer. Ik heb er hartelijk om gelachen toen ik dat overzicht las - ik grijp, enkel omdat ze *geestig* zijn, steeds 't eerst naar de Kameroverzichten in de Telegraaf - maar ik dacht ook terstond bij mij-zelve: Zoo'n misdaad van *humor* zal den man duur te staan komen in ons saaie Nederland! En de uitkomst heeft bewezen dat ik gelijk heb gehad! Enfin, de Nederlander heeft de terugtocht geblazen, en de gemoederen zijn tot kalmte teruggekeerd. De afgevaardigde voor Ede kan verder ongemoeid zwijgen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
Dienaren van Christus!

Te Winschoten heeft terecht gestaan de heer Onne Cazemier, rustend predikant en schrijver te Groningen, wegens beleediging van ds. F. Smid, Hervormd predikant te Noordwijk (gem. Marum).

Ze ontmoetten elkaar in de wachtkamer voor de 1e en 2e klasse in het station Zuidbroek,

*waar bekl. volgens de dagvaarding en de getuigenverklaringen ongeveer tot ds. Smid en het publiek zei: '**Zoo lafaard, jij hier ook? Houdt je maar niet zoo dom. Je bent de grootste huichelaar die er bestaat**'.*

*Tot het publiek zei bekl.: '**Dit is dominee Smid van Noordwijk, een groote huichelaar en bedrieger, hij liegt vanaf den preekstoel, hij bedriegt en verwaarloost zijn gemeente en gaat kermis vieren in de stad en dan schulden maken bovendien. Hij heeft zijn studieschulden nog niet betaald (geloof ik), je bent maar een zoon van een kalen onderwijzer uit Woldendorp**'. Bij 't uit de deur gaan dronk bekl. zijn koffie uit en zei: '**deze koffie is betaald, hoor schurk**'.*

(*Telegraaf*).

'*Ai ziet, hoe goed, hoe lieflijk is 't als broederen samenwonen,*
Waar 't liefdevuur niet wordt verdoofd....

(Psalm!)

VI.
Dat heeft men ervan.

Ik geloof dat de bezittende klassen voor niets zoo doodsbang zijn als voor de Domela-Nieuwenhuis-richting en de anarchisten. Met reden.

Maar ondertusschen doen zij-zelven al het mogelijke om die richting, en daarmee hun eigen ondergang, in de hand te werken; precies als in de dagen van de Fransche revolutie, toen de Fransche adel en de bezittende klassen, uit louter sentimentaliteit en ziekelijkheid, allerlei denkbeelden verkondigden waarvan de verbreiding logisch leidde tot 't afslaan ten slotte van hun eigen koppen.

Een der ziekelijke modefratsen van onzen tijd, waaraan bijna alle rechters offeren op de lafste en meest onmenschkundige wijze, is het gedoe met erfelijk-belastheid, met krankzinnigheid enz, waar het de verachtelijkste misdaden geldt. Eenige doktoren worden aangesteld om den beklaagde te onderzoeken, constateeren stéédsd eene of andere 'afwijking' in zijne hersenen, en concludeeren daarom tot algeheele of gedeeltelijke ontoerekenbaarheid. En de rechters(?), in plaats van de misdaad te *straffen*, laten dan op dien grond den beschuldigde een jaartje ter 'observatie' opsluiten in een krankzinnigen-gesticht, en geven hem terug aan de vrijheid en stellen hem vervolgens daarmee in staat tot het opnieuw uitoefenen van de geméénste en laaghartigste misdrijven. Dat heet dan 'humaan'.

Maar der Domela-Nieuwenhuis-richting is dat natuurlijk nog lang niet mooi-genoeg. Op haren molen is dat alles nog niet voldoende koren. En ziehier wat dientengevolge de Vrije Socialist durft verkondigen:

*Toch verwondert men zich over het '**diepgezonken menschdom**'. 'n Man heeft een 9-jarig meisje ontvoerd en, naar het luidt, verkracht. Natuurlijk een zieke stakker geweest. Want, aangenomen dat 't botvieren van geslachtsdrift zonder meer iets misdadigs is, dan vervalt dat hier ook: In Amsterdam heeft men helaas voor 'n gulden en nog minder een vrouw! Ge vraagt u af: wat is er nog duidelijker dan dat iemand, die dan nog kinderen verkracht, ziek is? En genezing behoeft, gelijk elk andere zieke?*

Toch aast Jan Publiek op de arrestatie en 't martelen in de cel van zoo'n ongelukkige, die, zieker daar geworden, straks in de maatschappij nog gevaarlijker is. In dit nobele werk wordt het publiek aangemoedigd door dagbladen als de **Courant-Telegraaf**. *Dat blad schreef:*

'*Toch is de daad van het sujet van dien aard, dat hij, mocht het de politie gelukken beslag op hem te leggen, er niet gemakkelijk zal afkomen.*'

Wanneer komt de tijd dat men de menschen die ziek zijn als zieken behandelt, niet monsterachtig martelt? De tijd dat men zich schaamt om 't tegenwoordige geslacht, zooals men zich thans schaamt voor de heksenprocessen, de wreede vervolgingen dier ongelukkigen die 't slachtoffer waren van dwaas bijgeloof?

Zeker, die tijd zal komen dat men vraagt: hoe was 't mogelijk dat de menschen zoo verblind waren? Hij komt, maar ach, wanneer?

Zij kunnen hun hart ophalen, want de man is gepakt.

(*Vrije Socialist*).

Zie-zoo, daar ziet ge nu het directe uitvloeisel van onze fraaie 'humane' rechtspraak van den tegenwoordigen tijd! Een mispunt, die 't láágste doet wat er bestaat, namelijk een *kind* verkracht, moet eigenlijk nog *beklaagd* worden omdat 'de stakker ziek is'. (Van 't *kind* en háár beklagenswaardig lot lees je in 't bovenstaande niets.) En wanneer de Courant-Telegraaf en het publiek zich begrijpelijkerwijze woedend maken op zoo'n viezerik, en hem zijn gerechte straf gunnen, dan slaat de Vrije Socialist een hoogen toon aan en vindt zoo'n verontwaardiging meer dan erg.

'Humane', ziekelijke, laffe, aan den tijdgeest offerende rechters, gij hebt zulke verfoeilijke praatjes, als het hierboven afgedrukte, aan Uw eigen *voorbeeld* te danken. *Gij* hebt het zoover gebracht dat men van

zulke ellendige wezens durft spreken als ‘zieke stakkers’, terwijl hunne slachtoffers, onschuldige kinderen, zelfs geen woord van deernis worden waardig gekeurd. - Wat mij betreft, *ik* hoop, en dat van harte, dat deze lammeling, deze viezerik, dit voor de maatschappij *schadelijke* mispunt, de *zwaarste* straf krijgt die er bestaat, en, ware bij ons de doodstraf, ik zou hem die van harte gunnen. *Zulke* ‘zieken’ kan de maatschappij, en iedereen, best missen. Hoe eerder zij worden opgeruimd, hoe beter.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 36).

.... ‘O Kate, neen, dat kan ik je niet zeggen - - om dat na te kunnen voelen zou je eerst zelve moeten weten wat liefde is. - -

En daarom moet je het mij niet kwalijk nemen dat ik je verstandigen wijze raden over mijn toekomst, waaraan ik toch moet denken, schrijf je, en over later,.... in 't meer van Como heb gegooid, - - - in kleine, kleine snippers.

Ja, heusch!.... En samen, dicht tegen elkaar aan, op de boot, hebben we er naar zitten kijken, naar die wegvlinderende stukjes papier. - - En we hebben gelachen - - zalig gelachen - - om jou, en om je ‘verstandigheid’. - - -

Ben je er héél boos om, zeker wel, dat ik 't allemaal heb verteld aan hem, - aan hem heb laten lezen? - Nu, laat ik dan beginnen met je te zeggen dat ik-ook boos was eerst, verschrikkelijk boos zelfs, toen ik je brief las. Ik dacht, wat verbeeldt ze zich wel, zoo'n nest, om zich te mengen in mijn zaken, en om mij verdriet te doen, opzettelijk, door mijn mooien droom te komen verstoren met haar prozaïsche, nuchtere voorspellingen van later, als hij van mij genoeg zal krijgen. - En, - ik wil heelemaal oprecht tegen je zijn Kate, - ik dacht zelfs een oogenblikje: zij schrijft dat allemaal enkel uit jaloezie, uit echt vrouwelijke zuurheid, omdat ze mij mijn geluk niet gunt, omdat zij niemand heeft en ik mijn Tom, (*mijn* Tom, Kate, al heeft hij ook duizendmaal een ‘wettige’ vrouw). - Ik geloof zelfs dat ik dóór dat laatste gevoel van lieverlede zachter tegen je gestemd werd; - omdat ik toen meteen dacht: het is toch eigenlijk ook zoo héél natuurlijk als ze jaloersch is, het is toch ook een zielig leven dat ze heeft op die pensionkamer, - zonder liefde. - -

En toen, van lieverlede, kreeg ik dat gevoel van: Zij *kan* 't immers niet weten hoè gelukkig ik ben, zij *kán* dat niet návoelen. - - - Juist *omdat* ze geen liefde kent, kan ze dat niet. Toen was ik niet meer boos. Alleen nog maar een beetje bedroefd, - omdat je mijn heerlijke stemming hadt verstoord, mijn stemming van aan niets willen denken dan aan 't nu, aan 't zalige nu. - -

Maar toen kwam Tom binnen; - en die heeft alles weggezoend, al mijn muizenissen, en al mijn ergernissen. - - - -

Ik heb tegen hem aangelegen, en ik heb hem verteld dat je hadt geschreven, - al je leelijke, koude voorspellingen heb ik hem verteld, van dat hij me in den steek zal laten later. - En, telkens als ik zijn knevel voelde op mijn lippen, en als hij mij tegen zich aandrukte, dan wist ik, dan *wist* ik, positief-zeker, dat het me alles niets, niets

zal kunnen schelen dat wat later misschien komen moet, - *omdat* ik door hem dat zalige heb leeren kennen, dat onuitsprekelijke....

Kate, weet je wat ik geloof, wrat me zoo heel duidelijk is geworden sinds ik hier in Bellagio samen ben met Tom, - ik durf het jou wel zeggen, want jij zult me begrijpen, - ik geloof dat ik behoor tot die, vrouwen, die niet kunnen buiten een man. Weet je nog wel hoe ik altijd verliefd was, sentimenteel verliefd, nu op dezen dan op dien? Dat was de onbewuste behoefte in mij naar ‘dat.’ En nu heb ik dat door Tom ontvangen. En ik weet dat ik nu eerst volmaakte-vrouw ben, dat ik nooit gelukkig zou zijn geweest zonder die volmaking van mij-zelve. 't Kan mij niets schelen dat ik er schimp en door-de-menschen-besproken-zullen-worden voor zal moeten dragen! Ik weet immers voor me-zelve dat ik veel minder ‘gemeen’ ben dan wanneer ik me zonder liefde had verkocht in een ‘wettig’ huwelijk, alleen om ‘dat’ te leeren kennen uit nieuwsgierigheid, zonder passie - die 't alléén mooi maakt. *Ik* kan 't niet helpen dat Tom al getrouwd was toen hij mij ontmoette. Ik zou mezelf slecht vinden als ik probeerde hem aan zijn vrouw, - die als een huis-slaafje goed is voor hem, - en in de eerste plaats daardoor aan zijn kinderen afhandig te maken. Zij heeft hem nu eenmaal ‘wettelijk’, en ik zal nooit iets anders in zijn leven zijn dan een voorbijgaande episode, zooals anderen vóór of na mij, - - hij is zoo hartstochtelijk. - - Maar 't kan me allemaal niets, niets schelen, omdat ik door hem 't hoogste, 't zaligste heb leeren kennen, - dat waarop ik onbewust altijd wachtte. Ik vind het zelfs prettig dat ik hem 't offer

kan brengen van mijn reputatie, mijn fatsoen,... 't is zoo vreeselijk weinig wat ik daardoor geef, voor 't oneindig vele dat ik aan hem dank. - -

O Kate - - toen we vanavond naar huis gingen, op de boot donkerde het. - - Je kent dat nog niet de zalige weelde van de Italiaansche meren, van de bloemen-doordrenkte lucht, waarin alles zwaar is van liefde-weelde. - - Kate - - ik ben zoo gelukkig, zoo naamloos gelukkig.' - - - - - - - - - - - - - - - - -

In gedachten zie ik haar vóór me, mooie, blonde Dolly, met haar dweepoogen. Ja, zij heeft wèl gelijk dat zij 't meisje is dat den man nóódig heeft. Zij kan niet buiten 'dat'. 't Is haar natuur. Van haar-zelve ongeweten misschien. - -

Van terzijde heb ik geïnformeerd naar haar 'Tom,' van alle kanten gehoord hoe hij een van die 'ladies-killers' is, die het geheim bezitten zulke meisjes als Dolly te charmeeren; zijn vrouw-ook aanbidt hem, laat geduldig hem zijn passies met anderen botvieren, blij toe dat hij altijd weer tot haar terugkeert, omdat zij de rijkste is van hen beiden, wier geld hij noodig heeft voor zijn plezierleventje, zoodat hij evenmin een echtscheiding zou willen als zij. Dolly is niet de eerste die hij 't hoofd op hol heeft gebracht, al gaan niet alle meisjes en vrouwen zoo ver als zij, leggen de meesten het voorzichtiger, 'onbesproken-blijvender' aan! En zij zal óók de laatste niet zijn - - -daarvóór is hij te jong nog, te levenslustig, te veel begeerd, te veel zich zijn macht bewust. - - - -

Wat doet het er toe!

Heeft zij eigenlijk niet gelijk in den grond, niet groot gelijk, dat zij haar geluk heeft gegrepen met beide handen, dat zij het vasthoudt angstig als een klein meisje haar speelgoed, dat zij niet wil toestaan hoe anderen, onverschilligen, haar de oogen openen voor de waarheid. - -

Is het niet héérlijk te kunnen knielen voor een afgodsbeeld? Al zeggen ook voortdurend andere menschen dat het maar een leelijk maaksel is door je eigen verbeelding vermooid, wat doet dat er toe zoolang je-zelve gelóóft in dat mooie! - - -

Ik ben een dwaas - een groote dwaas, dat ik Dolly geschreven heb om haar te vragen toch aan zich-zelve en aan haar toekomst te denken. Dolly heeft gelijk; ze heeft genomen 't geluk dat haar geboden werd, toegegrepen met beide handen. Zonder zich aan het daarna te storen! - - -

(Wordt vervolgd.)

Ter bespreking toegezonden.
Voor de Poort
door Top Naeff.
(Van Holkema en Warendorf, Amsterdam).

I.

Neen, 't is de oude Top Naeff niet meer! - Ze is nu een schrijfster geworden als een andere. Daarmee wil ik geenszins zeggen, dat zij een slechte schrijfster werd, o neen, ik stel haar laatsten roman gelijk met sommig werk van veel-gelezen auteurs. Maar... 't is nu een soort nádoen van deze auteurs, een genre dat, en beter, eveneens wordt

uitgeoefend door Couperus b.v., terwijl het óók herinnert aan de véle tweedeelige romans van Jeanne Reyneke van Stuwe, maar deze overtreft in samenstelling van détails en in boeienden vorm.

De vroegere, de eerste Top Naeff, die van de School-idyllen, was een zoo àpart iemand, was een in de literatuur éénig-daarstaande figuur. Haar boek vertelde op humoristisch-realistische manier van backfisch-lief- en leed, maar toch was het geenszins dat wat men verstaat onder ‘een jonge-meisjes-boek’. Integendeel, opvoeders, en vooral schooljuffrouwen, wauwelden er tegen, omdat zij-zelf er wel eens van langs kregen en-passant, ontrukten het met een beleedigd air aan de begeerig-toegrijpende handen der leerlingen aan hunne zorgen toevertrouwd. En ouderen van dagen, zij die onpartijdig stonden tegenover deze eenzijdige opvatting van een leuk verhaal, willen veroordeelen, *omdat* het geen opvoedkundige tendenz voorstond, kregen de tranen in de oogen om sommige innig-fijngevoelde tooneeltjes, of ook wel van louter prettig hartelijk lachen, omdat die schoolmeisjes zoo ècht frisch, jong, gezond levenslustig waren geteekend, zoodat je haar liefkreeg, met haar meeleefde, haar volgde in al haar doen en laten, als om je heen bestáánde, door je zelve gekende wezentjes vol blijheid en vol illusie.

Zoo'n boek schrijf je maar eenmaal in je leven meestal! Zoo is het ook Top Naeff gegaan. Haar daarop volgende werken in hetzelfde genre vielen - 't kon niet anders - af na 't diep-doorvoelde, èchte van de School-idyllen. En daarom is het geen wonder dat zij, de intusschen ook reeds ouder-gewordene, intusschen lang-gehuwde vrouw, van

lieverlede dien jongen, aparten kijk op het leven verloor, en werd, zooals de meeste andere schrijfsters: een roman-samenstelster, zonder 't eigen afzonderlijk cachet van haar eersteling.

Wat ik echter daarbij jammer vind, heel jammer, dat is haar zich zoo zichtbaar gaan toeleggen op nadoen. Ook nu had ze in elk geval toch een afzonderlijken stijl, een spoor van haar vroegeren humor kunnen behouden. In plaats daarvan echter is het steeds duidelijker merkbaar, hoe zij zich toelegt, met angstvalligen schroom, op nadoen en nog eens nadoen, terwijl er van de vroolijkheid en geest, waarvan de School-idyllen tintelden, geen spoor meer over is. Reeds vroeger heb ik in ditzelfde Blad uit een ander boek van haar voorbeelden aangehaald van de leelijke, verkeerde zinswendingen en niettoepasselijke woorden, waartoe zij komt tengevolge van dit deemoedig-buigen voor den geest van den tijd. *Voor de Poort* wemelt van zulke gewrongen uitdrukkingen. Of is het b.v. een juist beeld te spreken van de lokken van een meisje als van een '*schuimval*'? Het gewilde pogen hier een Querido-stijl na te doen valt bij zulke gezochtheden terstond op. En temeer voel je het opzettelijke van zulke nieuwerwetsigheden, omdat haar pen, zoodra zij zich laat gaan, veeleer geneigd is tot een eenigszins verouderde, boekachtige manier van zich uit te drukken; b.v. 'Of Sidonie die japon *te* St. Moritz veel gedragen had?' *In* St. Moritz zou hier veel natuurlijker, spreektaal-achtiger hebben geklonken dan het stijve *te.* En zoo zijn er voorbeelden te over. 't Geen natuurlijk niet wegneemt dat de stijl, als geheel genomen, los, levendig, natuurlijk aandoet, bewijs geeft van kunnen. Maar, waar is de zin voor humor gebleven aan de éérste Top Naeff in zoo ruime mate eigen, en waartoe zij óók in *Voor de Poort* alle gelegenheid had die bot te vieren? Immers, 't halve boek is gevuld, opgevuld zou men bijkans zeggen, wetend dat deze uitgever steeds véél bladzijden verlangt voor zijn uitgaven, met kindertooneeltjes, die eigenlijk niets met den roman als zoodanig te maken hebben, die daardoor den indruk geven van er maar zoowat te zijn ingeflanst, omdat de roman - heel gerekt van inhoud - anders te kort zou worden.

Welk een goede gelegenheid dus om die tafereeltjes aantrekkelijk te maken, recht van bestaan te geven, door ze te omtooveren met die oorspronkelijkheid van geest, eens zoo vanzelf vloeiend uit de pen der auteur van School-idyllen! In plaats daarvan ontmoeten we een voortdurend nadoen van Couperus' *Kleine Zielen*, maar zonder 't innig-fijn-gevoelde van heel-kleine trekjes, waardoor deze de karakters van de jongere leden der door hem geteekende familie zoekt uit te beelden. Naar bed-gaan, van-tafel-opstaan, tante-verwelkomen, al zulke heel-dood-gewone dingen kunnen alleen dàn recht van bestaan hebben in een roman wanneer de auteur, hoe dan ook, iets aparts, iets dat je treft, daarvan weet te maken. Bij Top Naeff echter is het gebleven bij een nauwkeurig photographeeren kunnen van de werkelijkheid. O, heel juistafgezien van het leven, heel goed-verteld, maar, zonder een tikje oorspronkelijkheid of vroolijkheid of geest, zóó dientengevolge dat de lezer voortdurend voelt: 't Dient allemaal om het aantal bladzijden te rekken, om van een absoluut-onbeduidend gegeven een *langen* roman te kunnen maken, van zoo en zooveel woorden. Anders wordt hij niet verkocht!

Ik sprak daareven van de gerekte intrigue. Deze, - men zou 't uit den niet zeer aantrekkelijken titel misschien niet raden, - bestaat uit de geschiedenis van den inwendigen zielestrijd van Liesbeth, ongehuwd-overgeblevene, niet-meer-heel jonge dochter van oude ouders, die bij haren zwager 'in de stad' 't huishouden gaat

waarnemen, en bij die gelegenheid haar hart verliest aan den reeds gehuwden buurman van bovengemeld en zwager. Zij staat als het ware 'Voor de Poort', omdat de afwezigheid zijner in Utrecht ziek-liggende vrouw haar voortdurend met hem in aanraking brengt als ware zij zijn echtgenoote, althans zijn huishoudster. Nu huurt ze kinderjuffrouwen voor hem, dan past ze op zijn kinderen, enz. enz. In hoeverre het aannemelijk is dat de intusschen thuisgekomene, zeer coquette, en meer ingebeeld dan werkelijk-zieke jonge vrouw erin toestemt tenslotte Liesbeth geheel en al in haar huis te nemen als 'logée' beoordeele elke in zulke omstandigheden geplaatste vrouw. M. i. moet men aan groote verblinding lijden - en zooals Emma is geteekend lijdt zij geenszins aan die kwaal - om niet te zien dat het een gevaarlijk spelletje is een jonge, gezonde vrouw in de eigen woning te nemen als quasi-huismoedertje naast een even jongen gezonden man, terwijl men zelve ziekelijk is en als een onbruikbaar huismeubel daarneven zit. Aan den anderen kant echter zijn de gevallen niet zeldzaam in de werkelijkheid waar-

in zulke opvallende verblindingen voorkomen. En daarenboven heeft Top Naeff heel scherp afgezien het overmoedig-zelfverzekerde van de zich, ondanks hare grillen en luimen, nochtans hare overmacht van lichaam-mooi bewuste, wettige echtgenoote, die als zoodanig een wreed spelletje speelt met de ongetrouwde tot het aanzien van al dat levensgeluk, dat hàar ontzegd blijft, veroordeelde Liesbeth! - In dat opzicht bepaaldelijk komen er meesterlijke tooneeltjes voor in: *Voor de Poort.*

'*Ik vind haar een heel lief meisje*' - *zei hij.* - '*En het zou mij bijzonder spijten als ze wegging.*'

'*O*, *zooals je dat zegt*, *met dat gezicht. Neen*, *wanneer ik ooit jaloersch was geweest, zou ik nu getroost zijn! Je bent een schat!*' - *dolde Emma zoo hoog en hel*, *dat Liesbeth boven haar kon hooren.*

'*We zullen haar ook een cadeautje geven*,' *boog Emma*, *met beschermend stemmetje zich neer naar de ondergeschikte:* '*een broche of zooiets*, *en dat mag Jantje dan geven*, *omdat hij ziek is geweest.*'

'*Goed*, *kindje.*'

Hij bukte zich over haar, *schoof heur haren terug*, *en kuste haar. Haar beide armen*, *warm al uit de schacht der dekens*, *sloeg ze om zijn hals. Hij kuste haar voorhoofd en de kuiltjes in haar wangen*, *haar oogen kuste hij dicht. Zij trok zijn wang op haar mond*, *fluisterde in een gesmoorden lach aan zijn oor:* '*Wanneer heb je mij wel ooit* '*een heel lief meisje*' *gevonden?*'

Hij omklemde haar kin dat ze schaterde:

'*Nooit*, *rakker*, *nooit.*'

Op haar vochtig mondje, *rond in het teere vleesch*, *kuste hij haar wild.* - -

Een dergelijk uitstekend gevoeld tafereeltje teekent de heele verhouding van 't echtpaar Scheffer, maakt Emma's zelfverzekerdheid, van haar zich de bezitster voelende, tot een aanneembaar feit. Op de laatste bladzijde van deel I vernemen we dat ze weer bevallen moet - hetgeen Liesbeth natuurlijk woest maakt. - Tegelijk wordt ons te kennen gegeven dat die bevallingen bij Emma nu niet bijzonder voorspoedig gaan. Wordt hiermede dus voor die lezeressen, die graag willen dat alles goed afloopt, een verschiet geopend van Scheffer's weduwmaarschap straks, en Liesbeth toch nog zullen binnengaan in het beloofde land?

Deel II zal ons op die vraag het antwoord geven.

II.

Met den aanvang van deel II houdt dat natuurlijke en levenswàre, waardoor tot hiertoe *Voor de Poort* zich kenmerkte volslagen op. Als *verhaal* wordt de nu volgende ontknooping 'bedacht,' en afgezaagd tegelijk.

En toch, met dat al, juist om deel II is m.i. *Voor de Poort* van veel meer litteraire waarde, dan om de rest van den inhoud. Dat zit 'm in de karakter-ontwikkeling, in de teekening van de figuur van Liesbeth. Straks wil ik nader terugkomen op het heel-subliem-nagevoelde in die schildering. Nu, eerst, wil ik ophelderen waarom ik

't verhaal, de ontknooping, op-zich-zelf-beschouwd, zooeven noemde onnatuurlijk en bedacht.

Wij hebben namelijk tot hiertoe Liesbeth gezien 't huishouden waarnemend voor hare zieke zuster, bij een zwager met een heel groot gezin. Gegeven haar ouderlijk thuis van zeer aristocratisch-voelende oue lui was *die* positie een zeer aannemelijk, met alle mogelijke wereldsche convenances overeenkomstig iets. Stel U echter voor, gegeven datzelfde aristocratische ouderlijke thuis, dat Liesbeth, omdat zij nu eenmaal verliefd is en blijft op Mr. Scheffer, den buurman van haar zwager, eenvoudig daar voorgoed in huis trekt, en er blijft wonen ook na den dood van zijn vrouw Emma! Nietwaaar, hier is de toeleg der schrijfster akelig-duidelijk. Zij wil hare heldin, coûte que coûte in dagelijksche aanraking brengen met Mr. Scheffer, en zij heeft, onhandig, niet rijk in fantazie, niet geweten hoe dat te doen, zonder in strijd te geraken met alle levenswaarheid. Zoo kwam zij er toe een zoo kinderachtìg-verzonnen vertelseltje op te disschen, éérst van het precies op het juiste oogenblik doodgaan van Emma, dan van het héél-zwakgeboren kindje, dat, om die reden, niet door Liesbeth kan worden in den steek gelaten - beweert deze. Juist dit feit op zichzelf is reeds onaannemelijk. Want, er is geen enkele grond die het rechtvaardigt dat bij een doodziek pas-geboren kindje vóór en boven alles een ongetrouwde oude-jonge-juffrouw nóódig zou zijn om het op te kweeken. Integendeel, iedereen zal mij toegeven dat in zoo'n geval wordt omgezien naar hulp van ervarene kinderjuffrouwen, meid-huishoudsters, weduwen, minnen, verpleegsters, enz., enz., maar allerminst naar die van een op 't buiten harer ouders in volslagen lediggang groot-en-

oud-geworden rijke freule. Dit daargelaten echter, hoe kan men het ook maar een oogenblik rijmen met hollandsche zeden, begrippen, en opvattingen, dat de aristocratische ouders, eenzaam achtergebleven zonder eenige andere dochter ook nog, maar een oogenblik zouden willen berusten in zulk een scheeve positie? Of dat de zwager, een officier nog wel, zijnerzijds kalm zou blijven aan huis komen - gelijk hij doet - bij een aldus zichzelve in een zeer dubbelzinnige positie plaatsende schoonzuster? Top Naeff zelve heeft het dubbelzinnige van die positie nog geaccentueerd als het ware door, ergens in het verhaal, de beschrijving van een ‘jour’ in te lasschen, waar Liesbeth aanwezig is, en heel wat speldeprikken en vinnighedentjes moet slikken over haar aldus steeds bij meneer Scheffer blijven wonen. Op zichzelf beschouwd is die ‘jour’ heel-aardig geteekend, maar de lezer kan voortdurend bemerken hoe de auteur 't blijkbaar heel kleinzielig en bekrompen vindt van die mevrouwen, dat zij aldus op den naam van Liesbeth een vlek trachten te werpen. Voelt zij, Top Naeff, dan niet hoe hier integendeel 't goed recht is aan de zijde der jour-dames, en niet aan Liesbeth? Heeft deze laatste dan niet inderdaad ‘vues,’ en zelfs zeer besliste, op Mr. Scheffer? Is al haar zoogenaamde zelfopoffering aan de kleine Emma, en aan de oudere kinderen, niet één doorloopend vóórwendsel om te kunnen blijven bij den vader? Dat de door de ingeboren vrouwelijke boosaardigheid nog gescherpte blik der jour-dames dus dezen logen in Liesbeth's bestaan klaar doorziet, dat kan men haar niet euvel duiden! Top Naeff zou alleen dan recht hebben die kwaadsprekendheid te geeselen, indien zij onverdiend ware, en indien Liesbeth werkelijk als een onbevlekte engel van onschuld vertoefde in het huis van den jongen weduwnaar. 't Tegendeel echter is het geval, zij geeft zich voortdurend bloot, zij steekt haar begeeren, hem tot man te krijgen geen oogenblik onder stoelen en banken, zij lokt hem, aast op hem, zonder tenslotte iets meer over te houden van hare eerste oorspronkelijke, vrouwelijke fierheid van aristocratisch-opgevoed meisje. Men versta mij wel, niet het feit op zichzelf, *dat* zij, - waar zij met hare heele ziel liefheeft - zoo handelt keur ik af, of vind ik te realistisch voorgesteld, integendeel; maar slechts de naïeve verontwaardiging van Top Naeff over de kwaadsprekendheid van de toeschouwers komt mij wat theatraal-opgeschroefd voor! Wie kaatst moet den bal verwachten! Indien een jonge vrouw zoo openlijk haar verlangen naar het hertrouwen met een jongen weduwnaar afficheert, dat zij zich, letterlijk tegen zijn zin, in zijn huis nestelt, (want zóóver komt het tenslotte bij Liesbeth,) dat zij hare oude ouders daarvoor in den steek laat, en zich ongevraagd meester maakt van alle, alleen eene wettige echtgenoote toekomende rechten, dan kan zij het der dit alles aanziende wereld moeilijk kwalijk nemen indien deze het hare er zich van denkt daarbij. - O, ik weet het, soms gelukt zoo'n toeleg! Nog onlangs is dat hier in den Haag gebeurd. Men is ook, wat dergelijk gezellig samenwonen van jonge weduwnaars met jonge vrouwen aangaat, van lieverlede steeds vrijer in opvattingen geworden. 't Geen echter toch niet wegneemt dat ik het geval, zooals het hier wordt beschreven, geheel en al strijdig vind met de levenswerkelijkheid, en omdat Top Naeff hier als milieu koos een *kleine* stad, en omdat haar Liesbeth de dochter is van een zeer ouderwetsch-aristocratisch-denkenden vader, en eindelijk, omdat voor haar gaan samenwonen met Mr. Scheffer geen enkele aanleiding of excuus, van welken aard ook, bestond. Reeds dat zij gedurende het leven van Emma door deze werd getolereerd niet alleen, maar zelfs werd geaccepteerd tenslotte als een soort vriendin, vind ik gezocht voorgesteld, gegeven de vrouwelijke jaloezie op

elkaar, waardoor vrouwen, in zulke bijzondere omstandigheden geplaatst, zich steeds kenmerken. Emma, 't coquette, wufte, met Liesbeth geen enkel punt van aanraking gemeen hebbende vrouwtje, vindt ten slotte het gezelschap van juist deze, zoo geheel van haar eigen natuur verschillende, veel oudere freule verkieslijk boven dat van iedere andere vriendin, laat haar meeleven met al haar huwelijksomstandigheden, en opent zelve haar op die wijze de deur tot het binnentreden voorgoed bij Mr. Scheffer, nà haar, Emma's, dood bij de bevalling. Dit alles is een romanoplossing, die Deel I reeds deed voorzien. - Is het reeds moeilijk aan te nemen dat de ouelui van Liesbeth zich daarin, in die eerste periode, maar gewillig blijven schikken, 't is met alle usances van den aristocratischen, ouderwetschen kring, waartoe de *Lanschots* behooren in flagranten strijd, dat zij een der hunnen, eene freule als Liesbeth, zouden laten blijven bij een Mr. Scheffer, als eene zichzelve opdringende huishoudster, na den dood van Scheffer's vrouw. -

Hiermede heb ik met de groote fout, die de samenstelling, den inhoud van den roman aankleeft, afgerekend. Nu kom ik tot datgene wat hem een stempel geeft van diep-doordenken, van scherpen inkijk in verborgen vrouwenleed, een stempel, die hem daardoor verheft boven 't alledaagsche. -

Bij het eindigen van het eerste artikel over dit boek, artikel dat handelde over deel I, zeide ik namelijk hoe de schrijfster ons in twijfel laat of het geluk, waarop Liesbeth hoopt, tenslotte toch nog voor haar zal zijn weggelegd door den dood straks van Emma in de aangekondigde bevalling. - Ik erken, ik was er een beetje bang voor dat ons dat banale en goedkoope slot, van een tweede huwelijk van Mr. Scheffer met Liesbeth, wachtte in deel II. En het is de groote verdienste der schrijfster dat zij het zich geenszins zoo gemakkelijk maakte, maar integendeel zich tot taak stelde uit te beelden den bitteren nood van de van niemand bevroede levens-teleurstelling der versmade vrouw, niet versmaad door èlken man, (- dat is weer een geheel ander, àpart soort van vrouwenleed -) maar versmaad juist door dien eenen die voor haar is: ‘de’ man, de eenige dien zij, harerzijds, zou kunnen liefhebben. Dat intieme levensleed - het wordt zoo dikwijls geleden - en het is hier door Top Naeff met groote fijnheid van gevoel uitgebeeld, 't beurtelings hopen en vreezen van de arme Liesbeth, hare droeve poginkjes om haar eigen natuur ontrouw te worden in aangeleerde behaagziekheid, omdat zij hoopt daardoor den man, die immers eenmaal de behaagzieke Emma lief kreeg, op hare beurt voor zich te zullen winnen, hare afwisselende buien van snibbigheid en uitgelatenheid, haar vijandig pogen de tweede meid, die haar toeleg dóórziet, te verwijderen, tegen den zin in van den heer des huizes, dat alles is magnifique afgezien van de waarheid, en uitgebeeld in tallooze innig-fijne en innig-weemoedige trekjes. - Goed afgezien van de brutale werkelijkheid, die leven heet, vind ik daarbij óók dat het tweede huwelijk van Mr. Scheffer geenszins is een ideaal liefkrijgen van een ideale tweede-moeder voor zijn kinderen, maar, juist zoo als het in de werkelijkheid zoo dikwijls gaat, een doodgewoon zichzelf laten nemen tot man door een alledaags-mooie, niet-meer-heel-jonge, van haar eersten man gescheidene vrouw, voor wie hij een proces voerde, die hem inpakt, en die hij trouwt, zonder blijkbaar een oogenblik stil te staan bij de vraag of zij voor zijn gezin een goede, zorgzame verzorgster zal zijn gelijk Liesbeth in elk geval zich steeds heeft betoond. - Zoo gaat het immers helaas gewoonlijk. Wij gaan aan elkander voorbij zonder te zien dat wij bij elkaar behooren, en wij vestigen onze keuze juist op die óf dengene, die in 't geheel niet waard is dat wij zooveel liefde aan haar of hem verspillen! Hoevele vrouwen kunnen, als Liesbeth, een goeden echtgenoot krijgen, en willen hem niet hebben omdat zij haar geheele leven lang vervuld blijven met de gedachte aan dien eenen, die zijnerzijds nimmer achtte op hare bekoorlijkheden en deugden, op heel den schat van liefde die heur hart voor hem borg. Hoevele mannen gaat het als Mr. Scheffer, zij hebben ook door een éérste huwelijksles nog niet geleerd, zij sleepten de beste jaren van hun leven voort naast eene egoïste, met ingebeelde kwalen vervulde, om haar gezin zich niet bekommerende echtgenoote, en toch, als de dood hen verlost, dan kiezen zij de tweede maal precies even onverstandig en onberedeneerd, laten zich nemen, in plaats van zelf te beslissen, offeren roekeloos hun verweesde kinderen op aan een oogenblikkelijken gril van verliefdheid!

Jammer vind ik, waar Top Naeff 't lot van Liesbeth zoo aangrijpend-ècht teekende, dat zij aan haar roman die laatste bladzijden toevoegde, waarin Liesbeths ouderdom

wordt afgemaald, van eenigszins ‘zonderlinge’, maar in den grond geheel volmaakt-van-karakter-zijnde oude freule. Dit slot namelijk doet akelig-ouderwetsch aan; het laat zich m.i. alleen verklaren door de waarschijnlijkheid, waarop ik reeds in het vorig artikel zinspeelde, dat de auteur zich heeft moeten verplichten zoo en zooveel woorden en bladzijden aan den uitgever te zullen afleveren. Ik weet dat deze eisch zeer dikwijls gesteld wordt heden ten dage, en het gevolg ervan is dat de schrijvers genoodzaakt worden tot het eindeloos uitrekken en uitrafelen, in te vele woorden, hunner romans. Top Naeff had haar boek behooren te eindigen bij het wreede oogenblik, waarop Liesbeth voorgoed de woning van Mr. Scheffer moet verlaten, om terug te keeren tot haar vreugdeloos en eenzaam oude-vrijsterbestaan bij hare ouders op ‘het kasteel’, eene gebrokene van hart, die dat niet eens mag laten zien aan de wereld, zooals eene weduwe, of een van haar kind beroofde vrouw mag treuren openlijk. - Toen was haar roman

àf, een voltooid geheel. 't Geen zij er achteraan flanste is even onnatuurlijk en opgeschroefd als zeurig-onbeteekenend. - Enfin, dat doet er niet toe. Dat nemen we graag in den koop mee om 't héél-mooie dat ze voor de rest ons heeft gegeven in de teekening van haar Liesbeth, 't héél-mooie, 't héélweemoedige, en 't héél-fijngevoelige dat zij legde in haar schildering van intiem vrouwenleed.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

Mevr. v. M. - G. - Natuurlijk heb ik Uw herinnering heel gaarne geplaatst. Misschien interesseert het U, daar gij den heer Johan Gram persoonlijk zoo goed hebt gekend, hoe ik toevallig door mijn vader vroeger heb gehoord, dat deze van hem zulk een bijzonder prettigen indruk had gekregen. Hij, mijn vader, moest hem over zaken spreken - ik weet natuurlijk absoluut niet waarover, maar 't zal wel geen geheim zijn geweest, want de heer Gram ontving hem in den kring zijner familie, op zijn balcon, op een zomer-avond - en ik herinner mij nog heel goed hoe mijn vader thuiskomende vertelde van dien allervroolijksten allergezelligsten avond dien hij daar had bijgewoond onder eenvoudige ongedwongen menschen.

Wat Uw laatsten brief en zending aangaat, ik zond het manuscript reeds ter drukkerij met verzoek U de proeven te zenden. En hoe eens ben ik 't met U, dat het ten hemel schreit die eeuwenoude, prachtige boomen om te hakken! Over 't geheel maakt het mij altijd verontwaardigd dat er, terwille van het overal ter wereld gelijk-

en gelijkvormige, nietszeggende moderne, zoo zonder eenige piëteit wordt omgesprongen met al wat ouderwetsch is en daardoor aan een stad cachet, distinctie, de herinnering van een eerwaardig verleden geeft! Zie nu b.v. Amsterdam op dit oogenblik! Al wat er nog àparts aan is wordt geruïneerd. Zorgvliet, die magnifique herinnering aan Jacob Cats, heeft men ten onzent in den Haag vernederd tot een bouwplaatsen-gelegenheid, temidden waarvan 't afschuwelijke, van geen enkelen wezenlijk grootschen stijl sprekende Vredespaleis armzalig-leelijk voor den dag komt. - Een ‘Vandaal’ - heb ik hem genoemd, - ofschoon hij een goed vriend is van mij - wilde onlangs zelfs de Gevangenpoort omverhalen! ('t Zal er nog wel van komen ook, dat zult gij zien.) 't Plein gelijkt, gelijk gij terecht zegt, op *niets* meer! - Maar waar zou ons hedendaagsch geslacht van materialisten en egoïsten ook zoo iets vandaan halen als piëteit voor de natuur en voor 't verledene?! Alles moet immers wijken voor luxe, bluf van groote, breede boulevards, liefde voor eigen-ik.

- - Vóor, zou dat alles nu heusch zooveel beter worden als vrouwen zitting kregen in den Raad en de Kamers? Vindt gij dat zij zooveel hooger staan dan mannen? Ik zou zeggen, 't is oud lood om oud ijzer. In 't algemeen genomen staan de menschen allemaal laag, mannen en vrouwen beiden. Maar wèl ben ik 't met U eens dat het eene geslacht onvolmaakt is zonder het andere. Dat is zonder twijfel de ware blik op de vrouwenquaestie. Niet naast elkaar maar samen moeten wij, de beide geslachten, werken, en, mij dunkt, in de eerste plaats in het gezinsleven, de man als broodwinner, de vrouw als vruchtdraagster en opvoedster, en, door haren invloed op haren man, als zijn goede raadgeefster, die veredelend daardoor werkt op hem. - Weest U hartelijk gegroet!

Annette. - Ik neem Uw vorig pseudoniem, omdat gij ditmaal iets zoo onduidelijks hebt opgegeven dat ik 't niet kan lezen, met den besten wil ter wereld niet. Dit is maar even een kort antwoord om U te danken voor Uw leuk geestig briefje. Ik geloof dat gij en ik heel veel gemeen hebben in levensopvatting en in kijk op de dingen! En dan bezit gij die heerlijke gave (waarvan de meeste Hollanders zelfs geen notitie hebben) humor! Toen ik bij dat gedeelte kwam in Uw brief, waarin gij de wijze beschrijft waarop Uw jongen de komst van Uw aanstaand huisgenootje heeft meegedeeld, moest ik hard-op schaterlachen. Ik *zag* dat tooneel, en die ontstelde deftige dame, vóór me! - Hartelijk gefeliciteerd met deze oplossing. De rest van Uw brief leent zich minder tot beantwoording hier. Geamuseerd hebt gij mij er mee. Toen ik bij Uw uitval over 'n dames-pension kwam gaf ik U in gedachten groot gelijk. Ik was eens ergens in pension waar een lang niet meer jonge, zeer leelijke, en zeer misdeelde dame naar kamers kwam vragen. Zij was reeds zoó goed als gereed toen zij plotseling met bedeesdzure stem vroeg aan de eigenaresse: (Het gesprek werd gevoerd in den salon waar ik zat te lezen): ‘Er komen hier toch geen *mannen*?’ De intonatie waarmee zij dat woord uitsprak was op zichzelf reeds kostelijk! De dame van het pension lichtte haar in dat zij aan beide geslachten kamers verhuurde, en hierop plukte de schuchtere veertig jarige angstvallig aan haar alles-behalve verlokkend-zittend toilet, en zei: ‘O - neen - ziet U -

neen - *dat* doe ik niet - - met heeren aan tafel zitten, *dat* doe ik niet - - ik dacht dat U een pension hield alleen voor dames en kinderen'. - Hierop neeg en boog zij zichzelve, hoe langer hoe schutteriger, de deur uit, tot groot vermaak van de eigenaresse en mij. - Over Top Naeff: *Voor de Poort* zie s.v.p. mijn recensie. Adio. Als ik ooit in A kom, geloof ik dat ik U eens ga opzoeken. Gij zijt zoo anders dan andere menschen, zoo heelemaal U-zelf.

C.J.v.d.B. - Ik heb Uw stuk nog niet gelezen, en dus nog niet in de corr. meegedeeld of het al of niet was aangenomen. Door mijne op den 1sten Aug. l.l. aangevangen zeer ernstige ongesteldheid, U uit de Lelie bekend, is er toen eene ophooping van copie ontstaan, waardoor ik mij nog niet heenwerken kon: Intusschen zal ik er nu terstond onderzoek naar doen. Van kwalijk-nemen is geen sprake. Gij hebt groot gelijk dat gij U tot mij hebt gewend.

C.B. - Ik begin met U, ingevolge Uw vraag, te antwoorden: *Blijf waar gij zijt.* In zulke gevallen als het Uwe geef ik dien raad steeds, want hier geldt met recht: le mieux est l'ennemi du bien. - Nu over den Balkan-oorlog. Beschouwt gij dien nog stéédS, óók na het gesjacher in Londen over het door de Turken af te stane grondgebied, als een 'godsdienstoorlog'? Of is het U nu duidelijk geworden dat ik gelijk had met mijn beweren (en dat van velen) dat het den Bulgaren en Servieërs alléén is te doen geweest om vergrooting van hun grondbezit, en om *niets* anders. Bij de vredes-onderhandelingen in Londen is het op de meest-openlijke wijze door hunne afgevaardigden gezegd hoe zij gevochten hadden *om* te veroveren en hoe zij daarom in de *vergrooting* van hun grondgebied de eerlijke (?) belooning verlangden van de door hen gebrachte 'offers'. De schandelijke mishandelingen den Israëlieten in Rusland aangedaan zijn m.i. niet te vergelijken met de door de Turken begane wreedheden, om de zeer afdoende reden dat de Russen een christelijken godsdienst heeten te belijden, en dus alszoo de plicht hebben zich christelijk te gedragen jegens *alle* hunne naasten. Met de Mohammedanen is dat een geheel ander geval ten opzichte der christennatiën. Ik wil hiermede geenszins zeggen dat ik de Turksche wreedheden goedkeur, maar ik vind ze alleen méér te excuseeren dan die van de 'christelijke' Balkan-bewoners hunnerzijds, ten opzichte der in hunne handen gevallen Turken, waarvan gij de schandelijkste staaltjes hebt kunnen lezen. (En wees maar overtuigd dat verreweg het ergste en verschrikkelijkste niet eenmaal doordringt tot ons!)

Ik ben blijde dat gij, evenals ik, niets voelt voor de Balkan-roode-kruis-zendingen. Er is waarlijk in eigen land en eigen omgeving genoeg ellende, om het geld niet te verspillen aan de niet eenmaal gewenschte ambulances in de verte. Want, *dat* zij niet eenmaal gewenscht zijn tenslotte, dat blijkt meer en meer. - Telkens kan men lezen in de berichten van dezen of genen ambulance-leider dat hij zoo weinig gewonden heeft, dat men hem uit 'naijver' ze niet opzendt, enz., enz. Daartegenover staat dan dat we geen correspondentie van deze heeren onder de oogen krijgen of we vernemen dat de heeren-leiders deze feestmaaltijd, dat eere-diner, die plechtigheid, hebben bijgewoond! En dáárvoor zijn duizenden en duizenden bijeengebracht, terwijl men in de couranten dagelijks ziet bedelen voor onze eigen arme heidebewoners, voor ongelukkige gezinnen, enz., en héél dankbaar moet zijn als er dan eenige guldens bijeenkomen met dubbeltjes en centen. Maar in dat laatste geval speelt de menschelijke ijdelheid geen rol, en blijft het bij zuivere, van anderen ongeweten, *liefdadigheid.* In het eerste, dat der ambulance-uitrustingen daarentegen, komt men

in de courant, verdient een plasdankje bij den Prins, en, als men een héél groote som geeft, dan krijgt men een ridderorde óók nog.

Over Berlijn denkt gij precies als ik. Uw woorden: ‘het typisch Duitsche cachet ligt er zoo dik op’ zijn mij uit het hart geschreven. Ik houd veel van Duitschland overigens, maar Berlijn heeft zoo'n speciaal vulgair cachet. Het is zoo recht protzig! Er is noch in de toiletten der dames, noch in de etalages der winkels, noch in de luxe van de paleizen op den Kurfürstendamm of in die van de hôtels eene wezenlijke distinctie, alles ademt dubbeltjes, geld, maar géén smaak. Alles schreeuwt van bluf. Maar de innerlijke beschaving ontbreekt. Daarom deel ik-ook geheel Uw meening aangaande het geheel andere, veel verfijnder soort van genot dat Parijs oplevert. Ofschoon ik daar niet graag voorgoed zou moeten wonen. Dat laatste nog liever, als het moest, in Berlijn. - In Berlijn heb ik in verschillende hôtels gelogeerd, den laatsten keer was ik er, na mijn vertrek uit de kliniek in de Charité, in hôtel Central bij de Friedrich-strasse, een first-rate, uitstekend hôtel. Hôtel Central daarnaast ken ik óók, en is óók uitstekend. En dan, maar dat is nog duurder, kan ik U aanbevelen Fürstenhof: Potsdammerplatz. Dat is een verrukkelijk hôtel met uitstekende diners. Met mijn vader heb ik lang gewoond, voor jaren, in een der Chr: hospizen, die Duitschland, en Berlijn speciaal, vele telt. Ik logeerde verleden jaar om het nog eens terug te zien met mijn vriendin naar dat zelfde, nog steeds door dezelfde directrice bestuurde hospiz, maar ik vond het er zóó saai en zoo stijf, dat ik de gelofte deed er nooit meer terug te komen. Daarenboven mist het een vooral voor mij, om mijn hart, onmisbaar comfort van den hedendaagschen tijd: een lift. Overigens moet ik erbij zeggen dat het er niet-duur, zindelijk, en voor dames-alleen uiterst ‘zedig’ is. Maar de christelijkheid wordt er betracht in een zoo aanhoudende zuurheid van blikken en in zulk een neerdrukkende somberheid, dat ik het geen gelegenheid vind om te logeeren wanneer je voor je genoegen uitgaat. Men neemt er echter menschen op van alle gezindten, en laat U ook geheel vrij in zake het al-of-niet-bijwonen der ochtend- en avondbidstonden. - Wat Menton aangaat is het U zeker bekend dat daar dit jaar twee nieuwe palace-hôtels zijn geopend; 't eene, 't Grand-hôtel, vlak bij 't hôtel du Louvre, was verleden jaar reeds gereed, en zag er zeer aantrekkelijk uit. Het hotel waarvan gij schrijft moet inderdaad zeer goed zijn, het wordt speciaal door Engelschen bezocht. Wat mij betreft,

als mijn beurs het toeliet, zou ik boven alle hotels verkiezen dat van de Cap, omdat men daar de heerlijkste natuur vereenigt met de onmiddellijke nabijheid van Menton. Voor mij is Cap-Martin het verrukkelijkste plekje van de gansche wereld, en reeds bij het schrijven van den naam komt een groot heimwee over me naar die zoete, bloemen-zwangere lucht in het vroege voorjaar, naar dien éénigen blik op Menton over de zee, naar dat stille, vredige plekje waar de Keizerin van Oostenrijk placht te wijlen, en waar nu het monument staat ter harer gedachtenis. -

En nu neem ik van U afscheid. Hartelijk dank voor Uw brief en voor Uw groeten aan ons allen.

Nora I. - Hartelijk dank voor Uw aardige kaarten. Ik heb van U een bijdrage: Zieleleed, die ik gaarne accepteer, maar geef s.v.p. nogmaals Uw nieuw adres op, opdat ik de proeven aan U-zelve kan doen zenden. Twee brieven heb ik nog van U. In den eersten verneem ik met groot verdriet van het wegraken van Uw lieveling. - Het is een ware ellende, dat de arme katten in dit opzicht zoo gemakkelijk de prooi zijn van kwaadwilligen, omdat zij-zelven steeds het huis verlaten. Dank voor Uw sympathie met mijn roman, door U zoo herhaaldelijk uitgedrukt. Uw wensch, dat het Tooneel-overzicht van Stella Mare in handen zou komen van van Riemsdijk is blijkbaar vervuld geworden intusschen, gelijk gij hebt kunnen zien uit de door een Haarlemsche abonnée naar verdienste ontmaskerde anonyme schetterpartij van zijn medewerker Bernard Canter. Ja, het schijnt wel dat de bewuste schrijfster te A., over wie gij mij een en ander vertelt, zich kenmerkt door valschheid van karakter. Ik heb dat indertijd van verschillende kanten gehoord. - In Uw tweeden brief vernam ik van Uw Meiplannen. Die verandering zal U misschien wel goed doen. Maar zou het in den winter niet te stil worden? Ja, dat Uw man een edel mensch is geweest, dat moet wel zoo zijn, zou ik zeggen, vanwege zijn gedrag ten opzichte der dieren. Iemand die zoo voor hen zorgt en leeft *moet* goed zijn, dat is mijn vaste overtuiging. Ja, dat er eenigen moed toe behoort steeds éérlijk mijn meening te zeggen, dat is wèl waar, en ik neem U Uw vriendelijke en zoo hartelijke woorden van angst voor mij heelemaal niet kwalijk. Integendeel, ik vind het echt-lief van U om zoo aan mij te denken, een oprecht bewijs van belangstelling. - Ja, den Haag schijnt voor mij veel gezonder dan Scheveningen, omdat ik de zeelucht niet kan verdragen. 't Spijt ons echter steeds nog, want, ofschoon we hier veel dichter bij onze kennissen zijn, en dat zonder twijfel zeer gezellig is, hadden we ons nu eenmaal gehecht aan het dorpsche-eigenaardige van Scheveningen, juist in den winter, terwijl we toch alle gemak en genoegens van den Haag erbij genoten door de uitstekende tramverbindingen. Maar, het is zulk een zegen, dat ik na zulk een hoogst ernstige ziekte dezen zomer en herfst nu zóó gezond ben, dat ik niet dankbaar-genoeg kan zijn. En, *dat* kan ik U zeggen, ik heb in dien tijd bewijzen van vriendschap ondervonden waarvoor ik mijn heele leven lang nooit dankbaar genoeg kan zijn! Ik verzeker U dat zoo-iets veel leed vergoedt, de wetenschap dat er *zulke* vrienden zijn! - En nu hoop ik spoedig weer eens van U te hooren. Uw ‘Marie’ beklaag ik, dat zij nu zoo langen tijd, van U moet scheiden. Maar in dit geval is het natuurlijk niet te vermijden. Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

19 Maart 1913
26ste Jaargang.
No. 38.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen: de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten hij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Onmacht.
(*Vervolg van No. 36.*)

Een gek geval.

Men schrijft aan het Soer. Hdsbl. *uit Koepang dd. 4 Januari:*

Alhier heeft zich 't ongeloofelijke feit voorgedaan, dat de Van Riebeeck *der K.P.M., die van Soerabaya via Makasser naar hier kwam, geen Javapost aan boord had. De papieren wezen uit, dat er te Soerabaya niets ontvangen was. Zijn de gebroeders Bakker**) *hier aan 't werk geweest? Of worden we behandeld met souvereine minachting?*

*) Twee groote 'boeaja's', nu eindelijk gearresteerd, en verdacht van diefstal met inbraak in het geldkantoor van 's Lands kas, te Bandoeng.

Uit de vorige Javapost zijn een groot aantal stukken vermist waarover het klachten heeft geregend. Is dit misschien het antwoord?

We zitten nu precies een maand zonder post. Enfin, we dragen ons leed en commun. Niemand hier weet waar die post zit.

Bedenkelijk.

21/1'13.

Ten kantore der Nederlandsch-Indische Handelsbank werd gisteren een postpakket ontvangen, dat geruimen tijd zoek was geweest.

Het adres was zeer duidelijk, daarom had de post met groote letters op het pakket geschreven: '*Onbekend*'....

Tot de vermakelijkste instellingen in Indië

behoort zeker het postkantoor, daar kan men de meest ongeloofelijke feiten van verwachten, het lijkt wel een bioscoop. Men stelle zich voor, dat het postkantoor, in verbinding staande met dat op Texel, gewoonweg vergeet de post daarheen te verzenden, zoo iets zou in Holland immers onmogelijk, zelfs niet denkbaar zijn, maar in Indië is alles op dat gebied mogelijk. Het snuggere postkantoor te Soerabaya heeft kans gezien de poststukken bestemd voor Timor-Koepang gewoonweg te vergeten, zoodat het publiek daar een volle maand zonder post zat. Is het een wraakoefening wegens klachten over het zoek raken van stukken uit een vorige post of slechts verregaande nonchalance?

In alle geval ontstaat hierdoor schade, maar men behoeft er zelfs niet aan te denken dat de Regeering een cent schadeloosstelling zal uitkeeren aan handelaren die er de dupe van zijn, en indien ze zich daarvoor tot de Regeering wenden, dan wordt hun request volgens den meer en meer gebruikelijken weg eenvoudig.... *ge-de-po-neerd.*

Even onbenullig is het postkantoor te Batavia; elke inlandsche kantoorbediende, om niet te spreken van elk Europeaan, weet waar het kantoor der N.I. Handelsbank is, alleen het Postkantoor, dat daarmee bekend *moet* zijn, weet het niet!!

De postdienst in Indië is ook al weer een der takken van dienst waar eenige discipline ver is te zoeken; de ambtenaren doen er precies wat ze willen, ze beseffen hun waarde, want er heerscht groot gebrek aan personeel.

Evenals bij den Waterstaat zijn vele postambtenaren onwillig naar de Buitenbezittingen te gaan; zoo deed zich in 1912 het geval voor, dat een commies (een dame) daarheen werd overgeplaatst, maar zij weigerde en deelde eenvoudig den Chef mede dat ze verzocht de overplaatsing in te trekken, daar zij bij niet-inwilliging van haar verzoek haar ontslag zou indienen; de overplaatsing werd ingetrokken, en een minder recalcitrant persoon in haar plaats naar de Buitenbezittingen gedirigeerd.

Waar zulke indisplinaire handelingen geduld worden is het geen wonder dat orde en tucht verslappen en het publiek daar ten slotte de dupe van wordt.

Aanslag in de Boei.

20/1'13.

Wederom valt een aanslag in de boei te melden.

Vrijdagmorgen - zoo lezen wij in het Bat. Nwsbl. - *kregen twee gevangenen, een Menadonees en een Chinees, twist in de smederij. De Chinees greep een bank-hamer en bracht den Menadonees daarmede een krachtigen slag toe op het hoofd, zoodat hij ineenzakte. Spoedig kwam hij weer bij. De wonde scheen niet veel te beduiden.*

Naar het stads-verband getransporteerd, zag men evenwel de noodzakelijkheid in van een operatie. Na deze bewerking gaf de gewonde den geest. Het toegebrachte letsel, zoo onbeduidend lijkend, bleek van ernstigen aard te zijn geweest.

De zaak is in onderzoek.

Het schijnt wel ondoenlijk, een causerie over Indië te schrijven, zonder melding te moeten maken van een nieuwen aanslag in de gevangenis te Glodok. Bepaalden de boeven zich vroeger tot het vermoorden van cipiers, nu blijkt de tucht en het toezicht onder het beheer van den Directeur Ophof zoo verslapt te zijn, dat de gevangenen elkaar te lijf gaan. En het is wel vreemd, dat daar waar de directeur het

hoogste tractement heeft, orde en tucht absoluut niet worden gehandhaafd, zoodat aanslagen op cipiers niet van de lucht zijn en nu zelfs de boeven elkander vermoorden. In de gevangenis te Medan echter, waar een eenvoudig cipier aan het hoofd staat, heerscht wèl orde en tucht en komt men wèl degelijk zonder moordtooneelen tot goede resultaten, wat de arbeid der gestraften betreft, zooals de Sumatrabode vermeldt:

22/1'13.

Over dat steenen-bikken merkt de Sum-Post *nog het volgende op.*

Men zal zich wellicht herrinneren, dat wij eenigen tijd geleden bij een uitvoerige beschrijving van de verscherpte krakalstraffen er ook melding van maakten, dat zoo een gevangene in den daarvoor bestemden tijd niet 't verlangde quantum steenen had geklopt, hem als straf acht dagen eenzame opsluiting werden opgelegd, terwijl hij dan tevens dagelijks 9 petroleum-blikken met gebikte steenen moest afleveren (werktijd van 9 uren; 1 blik per uur). Weigerde hij ook dat te doen, zoo werden hem als uiterste straf twintig rottanslagen toegediend of vijftien al naargelang van 't oordeel van den medicus, die daartoe tevoren de constitutie van den gestrafte onderzocht.

In de eerste weken nu na de invoering van het steenen-kloppen moest deze straf herhaaldelijk worden toegepast, waardoor op ondubbel-

zinnige wijze bleek, dat er door de krakalisten, vermoedelijk na vereend overleg, een soort protest tegen deze nieuwe wijze van tenarbeidstelling werd geuit.

Toen de onwilligen evenwel merkten dat al hun verzet niets hielp en 't den bewakers inderdaad ernst was, begonnen zelfs de meest brutalen en onverschilligen onder hen hun werk wat vlotter te doen. En gaandeweg minderde zoo 't aantal recalcitranten.

Thans levert nog maar bij uitzondering een gestrafte niet het verlangde quantum steenen af.

* * *

Daar hebben we nu tientallen jaren over moeten piekeren, om tot de toepassing te komen van het beginsel, dat de gestrafte de straf ook als zoodanig moet voelen,

Nu is men het er in Deli eindelijk over eens en komt men tot de erkenning, dat dit de beste manier van straffen is.

Conclusie: hoe hooger tractement de directeur van een gevangenis in Indië heeft, hoe ellendiger orde en tucht in die strafinrichtingen worden gehandhaafd; deze regel wordt te Glodok bewezen.

Toch wel grappig!

21/1'13

Van de sluis te Moeara Baroe hebben een paar onverlaten één der sluisdeuren gestolen...

Laat de politie toch een beetje oppassen!

Op een goeden morgen, je zult het zien, blijkt het heele Paleis van den Gouverneur-generaal nog te zijn weggehaald...

Tot besluit nemen wij uit het Nieuws van den Dag van 21 Jan: '13 het bericht over dat de Bataviasche apachen nu zelfs een sluisdeur hebben gegapt. Laat ons hopen dat de voorspelling van den redacteur moge uitkomen en dat op een goeden nacht de onverlaten het Paleis van den Gouverneur-generaal leeg dragen; als gewoonlijk zullen de dieven wel niet gepakt worden, de diefstal zal, op zijn Indisch, ‘koerang trang’ blijven.

Eerst dan, maar ook niet eerder, is het te verwachten dat de politie in Indië verbeterd wordt.

A.... Z.

Naar het Oosten van Europa.
De stad Weenen.
(*Vervolg van No. 37*).

De St. Stephanus, die een machtigen en overweldigenden indruk maakt met zijne versiering en zijne groote afmetingen, is de kerk, die geheel Weenen beheerscht, vanwaar men een verrukkelijk uitzicht heeft over zijne ligging en omgeving, en die tevens het middelpunt is van het oudste der 21 Bezirke, waarin thans de stad is ingedeeld. Het tweede, Leopoldstadt geheeten, is het oude Jodenkwartier en wordt

nog het meest door de Joodsche handelaars bewoond; het derde, vierde en vijfde, achtereen volgens de districten van de diplomatie, van de voorname wereld en van den kleinhandel, strekken zich, evenals de twee volgende, die vooral de industrie herbergen, rond den Ring uit en vormen dat deel, hetwelk vroeger slechts in beperkten zin tot Weenen behoorde, en slechts door den uitersten muur werd omsloten, terwijl de overige min of meer tot de voorsteden gerekend mogen worden.

Weenen is een stad, die thans met meer dan twee millioen inwoners de vierde plaats inneemt onder de steden van Europa; die bovendien met eene bebouwde oppervlakte van 275 vierkante K.M., Londen, dat er 305 telt, zeer nabij komt. Waar dan ook de juiste grens te vinden is tusschen Weenen en zijne voorsteden, voor een vreemdeling is het onmogelijk, zelfs voor een bewoner van Weenen is het moeilijk aan te geven. Voor den vreemdeling in elk geval behoort het Prater tot Weenen, evengoed als Schönbrunn een deel en een niet gering deel van de Keizerstad uitmaakt. Men bereikt het Prater door den Ring af te rijden en te komen tot aan de Praterstraat, welke recht tegenover den hoofdingang is en de kilometers lange, geheel met vier rijen kastanjeboomen beplante hoofdallée in hare grootsche aantrekkelijkheid vertoont. Het Prater behoort tot het oudste Weenen, want reeds in 1570 was het een eigendom van het Hof en vanaf 1776 is het voor het publiek geopend; meer nog dan de Rotten-Row in Hydepark in Londen biedt het vooral in het voorjaar in den namiddag een schitterenden aanblik, wanneer geheel de voorname en elegante Wiener wereld daar in rijtuigen en te paard zich vertoont. 't Prater is bezet met tal van groote en kleine restaurants; het heeft ook een soort van Lunapark, waar de meest verschillende spelen en aantrekkelijkheden te vinden zijn; het hoort voor den goeden Weener niet minder tot zijn geregelde Zondagsche uitstapjes als Schönbrunn, dat geheel aan de tegenovergestelde zijde is gelegen. Dit Keizerlijk slot, dat de geliefde woonplaats van Frans Jozef is, is het middelpunt van het park; het gebouw zelf

is uiterlijk naar den stijl van niet overweldigende beteekenis, want in de plaats van het vroeger hierstaand jachthuis heeft men er een navolging van Versailles van gemaakt, die in hare eentonigheid en groote afmeting niet al te gelukkig geslaagd kan worden geheeten. Het uitgebreide slot is bekend en beroemd om zijne prachtige vertrekken, waarvan wel de spiegelzaal en de ceremoniezaal de voornaamste zijn; waarvan ook die, welke tot tweemaal toe het hoofdkwartier van Napoleon I uitmaakten, bij voorkeur worden bezocht. In dezelfde kamers, waar de toen almachtige Keizer zijne bevelen dicteerde, heeft enkele jaren later zijn zoon, eenmaal de Koning van Rome, zijn intrede gedaan om er te blijven tot aan zijn vroegtijdigen dood, onder het wreede en kleinzielig toezicht van een Metternich, om er zijn dag door te brengen met het reikhalzen naar idealen, die niet waren te verwezenlijken. Terecht heeft een Fransch bezoeker eenmaal opgemerkt, dat men hem zelfs niet de kamers gaf die een uitzicht op geheel den heerlijken tuin van Schönbrunn veroorloofden; geen kamers, die deden zien tot aan de Glorietta toe, deden zien door geheel dat park, waarin Keizer Frans Jozef zijn onderdanen vergunt onmiddellijk bij het paleis te komen. De Glorietta, die ronde boog, geheel aan het eind van den tuin, vanwaar men zulk een mooi overzicht heeft over Weenen, en dan de menagerie in den tuin zelf; ze zijn voor de Weeners wel de meest bekende deelen van het Schönbrunnsche paleispark.

Voor een deel behoort Schönbrunn reeds tot de omgeving van Weenen; voor een deel echter wordt deze ook samengesteld door meer uiteenliggende plaatsen. Wij denken aan tochtjes naar Kahlen- en Leopoldsberg, naar den Hermanskogel, waar het uitzicht op Weenen zoo prachtig mooi is en waar men panorama's geniet over geheel het omliggende landschap; naar Klosterneuburg met schaduwrijke omgeving; naar Laxenburg of Baden, waar het zoo vroolijk en zoo groen is. Daar in deze plaatsjes ziet men den Donau zooals de Donau werkelijk is, niet zooals hij sedert meer dan een eeuw door Weenen heen gekanaliseerd wordt. En wij denken ook aan uitstapjes naar den Schneeberg, naar het Höllental, naar de Raxalpe, die brengen in de uitloopers van het hooggebergte, dat Neder-Oostenrijk van Stiermarken scheìdt; tenslotte aan een tocht naar den Sommering, zoowel des zomers als des winters zoo luisterrijk in haar groen of wit kleed, den toegang tot het vriendelijk Stiermarken. Te veel nog ziet de tourist Weenen als groote en mooie stad alleen; te veel denkt hij er aan de gebouwen en kunstverzamelingen; te weinig weet hij er te waardeeren de prachtige natuur, welke daarbuiten is gelegen in de meest onmiddellijke nabijheid en welke ook zooveel heerlijks en zooveel schoons schenkt. Daar ziet hij Weenen van gansch anderen kant, daar ziet hij het temidden van de hoog- en laagvlakten zijner omgeving, daar ziet hij het aan den Donau, die de stad machtig en krachtig maakte.

Maar tenslotte, de stad van den schönen blauen Donau, dat is Weenen niet. Het is de Keizerstad, de glorierijke en vroolijke Keizerstad. Want *de* stad aan den Donau, ernstig en somber gelijk het bij de kleur van dien Donau past, dat is Buda-Pest!

HENRI VAN DER MANDERE.

Overzicht van de Week.

I.
Flink-zoo!

Ik ben, gelijk ik herhaaldelijk betoogde, geene spiritiste; - om verschillende redenen niet, die hier nu niets ter zake doen. Wel echter interesseer ik mij voor het onderwerp, en wèl geloof ik beslist, dat er bovenzinnelijke verschijnselen zich voordoen dikwijls, die zich niet laten wegredeneeren met het zoo gemakkelijke woord: bedrog. Maar, hoe men ook staat tegenover deze richting, als vijand of als vriend, in elk geval heeft men niet het recht om hen die haar aanhangen *anonym* te kwetsen door oppervlakkige ingez. stukjes, gelijk onlangs geschiedde in 'het Vaderland', door een zekere mevrouw A.C.v.W.B. Op hoogen toon, onder den titel: 'Het moderne spookgeloof', kwam namelijk deze dame, naar aanleiding eener hier-gehouden, *niet*-door-mijbijgewoonde lezing over spiritisme, verklaren, per ingez. stuk, hoe volgens haar de 'wetenschap' die heele bedriegerij afdoende heeft ontmaskerd, zoodat, zij die er dus nogthans aan blijven geloof slaan, daarom per-se niet heelemaal pluis in hunne hersenen zijn, enz. De juiste woorden van het hoogst-oppervlakkige stukje weet ik niet meer, maar haar betoog kwam op het bovenstaande neer. En natuurlijk vond het vele, maar helaas meestal evenzeer anonyme, bestrijders. Daarom doet het mij èn om de zaak èn om den naam van den onder-

teekenaar plezier, dat Marcellus Emants haar, mevrouw A.C.v.W.B., aldus op haar vingers tikte, insgelijks in ‘het Vaderland’:

Het moderne Spookgeloof.

Geachte heer Redacteur,

In haar eerste stuk over Modern Spookgeloof (*waaruit ik niet woordelik kan aanhalen*, *daar ik het niet weervind*) *gewaagt mevrouw A.C.v.W.B. van de ontmaskering van een medium door de Society for psychical research. Dit bewijst*, *dat genoemde dame vertrouwen stelt in de onderzoekingen van die vereniging*, *en hare verslagen (Proceedings) kent. Maar als mevrouw v. W.B. nu ook gewaagt van de zogenaamde ontmaskering van het medium Eusapia Paladoni*, *waarom zwijgt zij dan over 't geen dezelfde Society ten opzichte van dit laatste medium heeft verricht?*

Deze vereniging heeft namelik de heren Fielding, Bagally en Carrington, *ervaren onderzoekers*, *die ook van goochelaarskunsten op de hoogte waren*, *naar Napels gezonden om Eusapia te ontmaskeren. En wat was het resultaat?*

Dat de heer Bagally verklaarde:

‘*As regards Eusapia's phenomena at these séances my opinion is*, *that*, *as some of the phenomena appear to me to be undoubtedly genuine*, *others in which I did not detect fraud*, *were also genuine.*’

‘*At the same time I must repeat*, *that Eusapia was not detected in fraud in any one of the 470 phenomena*, *that took place at the eleven séances.*

De heer Fielding verklaarde:

‘*While I have convinced myself of the reality of these phenomena and of the existence of some force not yet generally recognised*, *which is able to impress on matter and to simulate or create the appearance of matter*, *I refrain for the present from speculating upon its nature.*’

De heer Carrington verklaarde:

‘*I have to record my absolute conviction of the reality of at least some of the phenomena.*’

Mevrouw A.C.v.W.B. heeft dus niet het recht te schrijven, *dat de wetenschap reeds lang de staf heeft gebroken over het spiritisme. Het tegendeel is waar. Meer en meer erkennen de wetenschappelik gevormde mannen de echtheid van vele verschijnselen. Mevrouw A.C.v.W.B. echter toont noch onbevooroordeeld, noch eerlik genoeg te zijn om eerbied te mogen vergen voor haar mening.*

Hoogachtend,

MARC. EMANTS.

** Op verzoek van den schrijver in de vervoudigde spelling gelaten.*

(*Vaderland*).

II.
Klassen-strijd.

Een getrouw lezer zendt mij, uitgeknipt uit ‘De Avondpost’, het volgende:

Van een huzaren-order.

Men schrijft ons:

Zooals onze lezers zich wellicht herinneren, werd in ons blad van 17 Febr. j.l. melding gemaakt van een order bij een der eskadrons huzaren uitgegeven, waarin werd bepaald, dat leden van het reserve-kader moesten worden aangesproken met 'jonker', zoolang zij geen rang bekleeden, en voorts met 'U'.

Dit bericht werd ook opgenomen in het 'Alg. Mil. Weekblad' en, zooals begrijpelijk, werd deze order in dat blad gecritiseerd en o.a. gevraagd of de verhoudingen in het leger werden bepaald door het bezit van 'geld', 'titels' of verkregen militaire rangen.

Als gevolg van dat schrijven lezen wij thans in het 'A.M.W.':

'Op 18 Febr. j.l. werden alle onderofficieren van den staf en die der alhier garnizoen houdende eskadrons verzameld in het gymnastieklokaal, waar de w.n. regimentscommandant in een toespraak bovenbedoeld bericht o.m. schetste als vlegelachtige critiek op een door een eskadrons-commandant gegeven order, de leden der Vereen. "O.B." collectief verantwoordelijk stelde voor de in hun hoofdorgaan voorkomende stukken, daar deze zelf hun hoofdbestuur kiezen, dat tevens de redactie van dat blad is. Verder deelde Z.H.E.G. mede, dat bij wijze van protest geen der officieren van het Regiment de uitvoering, welke op Zaterdag 22 Febr. te Zutphen zou worden gegeven ten bate van het "Sanatoriumfonds" der Vereen., zou bijwonen, en wanneer dergelijke berichten, waarin zulke vlegelachtige critiek wordt uitgeoefend, weer in het blad voorkwamen, Z.H.E.G. zijn steun zoude onthouden aan een vereeniging en hare instellingen, en aan Z. Ex. den M.v.O. zou voorstellen, strengere maatregelen te nemen ten opzichte der Vereen. en de lokalen waar de leden vergaderen te ontnemen.'

Aan het vertrouwen, dat Z.H.E.G. uitsprak, als zoude dit bericht zijn gevloeid uit de pen van een jeugdig, onbezonnen en overprikkeld onderofficier, meen ik echter te mogen twijfelen.

De inzender aan mij van dit berichtje teekent zijnerzijds hierbij aan: '*Een klassenstrijd of bevoorrechting bestaat er niet hé?*'. Ja, natuurlijk, mijn waarde heer, die bestaat er in alle opzichten, niet het minst waar het het 'Leger' (met een hoofdletter) geldt. En die zal m.i. ook blijven bestaan, zoolang er een

menschenwereld bestaat, want de menschen zullen nimmer ophouden eenerzijds jaloersch te zijn van elkaars rangen, titels en geld, anderzijds zich daarop kinderachtig te laten voorstaan! - Dat is zonder eenigen twijfel laf, kinderachtig, verachtelijk zelfs, maar.... 't is *menschelijk.* Daarmee is alles gezegd!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 37).

Waarom moet ik nu ineens, nu Dolly's gelukbrief daar vóór me ligt, denken aan 'n paar wilde, donkere oogen, die diep in de mijne hebben geblikt, - even maar, - omdat ik ze niet wilde dóórstaan. - - En aan een handdruk, - die me knelde als een greep. - -

Is 't niet bespottelijk-dom van vrouwen, die bang zijn voor 't woord zinnelijk, die daarmee willen goochelen alsof ze de zinnen kunnen wegcijferen, dat ze niet begrijpen willen hoe èlke lichamelijke aanraking immers, hoe onschuldig ook, steeds een gevoel teweeg brengt dat met de zinnen in verband staat! Sympathie of tegenzin. Of onverschilligheid. Waarom anders lieten Everts handdrukken me altijd zóó koud dat ik ze zelfs niet eenmaal opmerkte, niet wist naderhand of hij me met een handdruk had begroet, of niet. En waarom is 't hand-uitsteken van mijn chef op 't kantoor mij altijd een weerzinwekkende beleefdheid zijnerzijds, waaraan ik zoek te ontkomen!
- -

Neen, nu nog niet. - - Ik wil heelemaal oprecht zijn, mijn dagboek, heelemaal oprecht! - - Maar, nu kan ik 't nog niet uitzeggen. - - Nù wil ik nog niet dóórdenken. - - Ik durf niet. - - Ik ben bang voor die wilde oogen - - en ik moet toch aan ze denken.
- - - -

- - Toen ik vanochtend beneden kwam deed de werkvrouw mijn kamer, in plaats van Greta, - van de verschillende gedienstigen, die ik hier in weinige maanden reeds heb zien komen en gaan, de laatste, - 'n bleekneuzig, sproetig, jong ding!

De werkvrouw maakte haar excuses dat ze 't niet gewoon was - zei ze. - - 'Maar, ik zou wel weten, Greta was zoo ineens de deur uit.'

'Neen' - antwoordde ik, niet heel verwonderd, want dit zoo ineens de deur uit der gedienstigen gebeurt nogal eens. - - 'Waarom? Is ze weggeloopen?'

'Wegloopen? - - Kan Uwes begrijpe!' - glimlachte ze. ''t Meissie is zoo veul als d'r uitgegooid door de juffrouw. - - Ze most bevallen.' - -

O, de oneindige meedoogenlooze minachting van dergelijke menschen voor hunne gelijken, als aan dezen zoo iets 'onfatsoenlijks' overkomt!

Geen deernis - geen pardon, was er in deze werkvrouw-oogen, niets dan een onzeggelijk leedvermaak. - - - Ik wilde er met háár niet verder over spreken, heb na het ontbijt de juffrouw opgezocht, die in de groote, van allen verlaten, gemeenschappelijke eetkamer zat te rekenen aan haar huishoudboeken. - -

'Juffrouw - waar is Greta gebleven?' - vroeg ik.

Zij keek van haar boeken op, wat verbaasd, antwoordde toen:

'O freule! Greta, naar *die* moet u liever niet vragen.' - -

- - - 'De juffrouw' is een ongetrouwde, leelijke, goeie oue-juffrouw, die vindt dat de hedendaagsche jeugd slechtigheden van allerlei aard begaat, en aan tafel steeds een eerzame en deugdzame minachting aan den dag legt voor 'dat manvolk', waarmee zij van jongsaf nooit iets te maken wilde hebben - beroemt zij zich steeds. -

'Ik heb er al van gehoord door Mietje' - lichtte ik haar in. - - 'U kunt het mij dus gerust vertellen.' - -

'Door Mietje! - - Heeft die tegen U durven spreken over zóó iets - tegen 'n jonge dame als U!' stoof de juffrouw op. - - 'Ik zal haar zeggen dat ik 't haar verbied, dat ze - - -'

Ze wou mij voorbij, in haar verontwaardiging, naar de keuken, om Mietje dadelijk eene schrobbeering te geven. Maar ik hield haar tegen. - -

'Zegt U me nu eerst wat er van Greta geworden is,' - drong ik. - - -

Ineens begreep ik aan de twijfelende uitdrukking, waarmede de juffrouw me toen fixeerde, dat ze mijn oprechte belangstelling aanzag voor 'n soort onreine nieuwsgierigheid - dat ze zich, in hare maagdelijke deugdzaamheid, niet kòn voorstellen hoe ik voor zoo'n 'slet' éérlijk medelijden voelde. - En haar stem klonk stug daarom, terwijl zij antwoordde, beleedigd bijna:

'Heusch, freule, dat moet U *mij* niet vragen. Met zulke dingen bemoei ik mij liever niet. Ik ben niet getrouwd'. - -

Hare lippen deugdzaam-streng opeengeknepen nam ze, na deze afwijzende verklaring, haar pen weer op. - -

Ik ging naar de keuken, en vroeg aan

Riekje, de andere meid, of die wist wat er van Greta was geworden? - -

Riekje giegelde. Die vond het 'n leuk gevalletje, en, nog leuker vond ze het blijkbaar, dat ik me ermee bemoeide, - dat ik, - zóó legde zij zich zichtbaar mijn stemming uit - dol scheen te zijn op de bijzonderheden van zoo'n voor jonge-dames-ooren volstrekt niet geschikt gevalletje. - -

Al aardappelen-bakkende en giegelende, kreeg ik zooveel uit haar - die zelve stellig op den een of anderen dag zoo eindigt als Greta reeds is begonnen - dat deze naar 't Ziekenhuis was gegaan. - -

'Ze heeft het zóó lang weten stil te houden - de juffrouw hier is ook zoo'n onnoozele in die dingen' - gierde Riekje ineens hel-schaterend op; 'twee corsetten over elkaar deed ze er voor aan, en, werken dat ze deed, hoe zwaarder hoe liever. - - Maar gisterenavond, - U was uit, weet U wel, - toen is ze zoo naar geworden. - En toen is de dokter gehaald. - - En toen heeft die 't gezegd aan onze juffrouw. - - - En ze moest natuurlijk weg, op staanden voet.' - - - -

Ik ben 's middags op 't bezoekuur naar 't Ziekenhuis gegaan, en ik heb Greta gezien. Ze was daarvan erg verwonderd, en eerst erg verlegen. Maar van lieverlede heb ik zooveel van haar gehoord, dat ze 'verkeering' had, dat haar vrijer niet in de keuken mocht komen, dat ze op 'n Zondag zoo erg prettig samen waren uitgeweest, dat het toen was gebeurd, en dat hij nu onder dienst is, en haar niet kan trouwen. - - En dat ze geen vader heeft, en een moeder, die hertrouwd is, ergens in Zeeland, en die woedend zal zijn als ze 't hoort. - -

Zoo'n heel-gewone onpoëtische man- en vrouw-geschiedenis dus! Ze heeft zich door dien vrijer laten gebruiken, omdat ze beide opgewonden waren, en niet aan de toekomst dachten; hij is er daarna geen haarbreed achteruit door gekomen, dat hij een kind heeft in de wereld geschopt. Zij harerzijds voelt de verantwoording van die daad als zoodanig absoluut niet. 't Kan haar blijkbaar niet schelen. Maar wèl voelt ze 'de schande', vreest ze haar eigen door de finantiëele zorgen bezwaarde toekomst van ongehuwde moeder. - -

Het oude liedje! Hier is geen quaestie geweest van liefde, hier heeft niets anders gesproken dan natuurdrift. Maar de lijdende partij is de vrouw! - - -

Ik ben bij mijn christelijke familie rondgegaan om voor haar te bedelen. Want zij heeft geld noodig, geld voor 't ziekenhuis, geld voor haar kindje straks. - -

'Tante' heeft gegeven. Tante is wel een bekrompene, maar in elk geval eene eerlijkmeenende ziel. Zij heeft eerst mij een standje gemaakt, omdat ik mij met zoo iets bemoeide, dat voor mij nog geen pas gaf:

'Je bent voor die dingen nog veel te jong' - zei ze, uit haar humeur erom.

'Maar tante - ik heb het toch niet gezocht - 't is op mijn weg gekomen toevallig' - voerde ik aan. - -

Dat argument sloeg erin. - Ik kreeg een ruime gift, waarbij tante nog den natuurlijk door mij afgewezen voorslag voegde:

'Als ik er eens met freule de Wevere over ging spreken, of die haar in 't Huis wil opnemen?' -

'Neen, - - zij zal niet willen, Greta niet - zij is daar heel naar haar zin in 't Ziekenhuis' - verzekerde ik tante. - -

Toen naar oom Egbert en tante Johanna! Tante Johanna had juist haren jour, maar ik kwam zóó vroeg dat er nog niemand was. Mies, m'n jongste nichtje, kwam binnen, terwijl ik tante m'n verhaal wilde doen, en deze viel mij toen dadelijk in de rede:

‘Ik had liever dat je de ooren van Miesje hiervoor spaarde.’ -

Miesje - dat weet ik - leest in stilte alle mogelijke reinheidsboekjes, en is dientengevolge volledig op de hoogte van al dergelijke dingen, maar ze keek natuurlijk heel zedig-verlegen, en stelde harerzijds preutsch voor: ‘zoolang in de serre te gaan zitten.’

‘Ja, doe dat’ - gebood tante Johanna. En toen, tot mij: ‘Ik moet je eerlijk zeggen, Kate, dat ik je handelwijze al héél ondoordacht vind; je weet niets af van zoo'n dienstmeisje uit een pension, wat behoef jij er je dus mee te bemoeien, je raakt maar in opspraak, op jou leeftijd.’ - -

- Dat is zoo ècht 't heele christendom van oom Egbert en zijn vrouw: Oppassen dat ze nooit in moeilijkheden komen met die wereld, die ze heeten *niet* te dienen; - bovenal en in de eerste plaats aan zichzelf denken!

Heel oprecht bekende ik: ‘Ik heb er heelemaal niet aan gedacht of 't onvoorzichtig was of niet voor mijn eigen reputatie. En ik vind ook niet dat het er iets aan af- of toe-doet of dat meisje zoo is, of zus. Ze is nu in elk geval diep-ongelukkig, en moet daarom geholpen worden. Daarom, omdat ik dat zóó voelde, ben ik dadelijk naar haar toe gegaan.’ -

‘Je moet altijd eerst denken vóór je handelt’ - leeraarde tante Johanna, koud en egoïst als altijd, beeld van wereldwijze zelfgenoegzaamheid, zooals ze daar troonde op haar canapé, met haar gelig haar en haar paarsche zijden japon, en haar dunne, bloedelooze lippen. - -

Toen maakte ze er zich van af met de gewone uitvlucht: ‘Ik moet er eerst in elk

geval eens met oom over spreken; zonder oom doe ik niets. - - Dat weet je wel.' -

Ook een van de gewone handigheden van dit christelijk huisgezin, het heen en weer kaatsen van den een naar den ander, van datgene wat men van zich wil afschuiven.

Komt men bij oom, dan wil hij eerst de meening van zijn vrouw vragen. Wendt men zich tot tante, dan kan zij niets beslissen zonder de toestemming van oom te hebben vernomen. Vindt men het vreemd dat hunne kinderen, ondanks ooms zoogenaamd Calvinisme, dansen en pretmaken en comedies bezoeken, en trouwen met ongeloovige en onzedelijke jongelui, dan is het ook waarlijk niet met hun goedvinden, maar integendeel tegen hunnen zin geschied - beweren de vrome ouders. En, past oom met beide handen angstvallig op zijne weleens wat kwistig haar eigen geld verschenkende schoonmoeder, die, behalve tante Johanna, ook nog een paar heel-watkostende zoons heeft, dan handelt hij zoo hebzuchtig - verklaart hij - enkel in 't belang van zijn gezin, terwijl omgekeerd tante Johanna, puur omdat de positie van haren man dat zoo meebrengt - verkondigt zij - zich overal indringt, vooral in de hofkringen, en al hare niet voornaam-genoeggeachte kennissen uit een vroeger tijdperk 'christelijk' den rug toedraait. - -

Ik wist reeds vóóraf dat ik op een gift van oom Egbert en tante Johanna niet behoefde te rekenen, toen ik dat uitvluchtantwoord kreeg. - Tante was zichtbaar-blij dat er meteen werd gescheld, en daarmee de eerste bezoeker, die ons gesprek vanzelf beëindigde, werd aangediend. -

't Was het 'Graafje', - 'ooms graafje' noemen ze hem in de Kamer, omdat hij getrouwelijk precies zoo stemt als oom 't hem beveelt, - goedig, pedant ventje, heel trotsch op zijn grafelijkheid, waarvan hij overigens, met zijn gescheiden pruikje en zijn dwergfiguurtje, geen zeer fraai exemplaar is, die, eens in 't jaar, geregeld, zijn éénige Kamerspeech afsteekt over Indië - waarheen hij een reis maakte, - en die voor de rest van den tijd zwijgt als een mof, en zich wijdt aan zijn gezondheid en aan zijn nadoen van oom. -

''t Graafje' had bloemen meegebracht voor tante Johanna, uit zijn eigen tuin, en de dadelijk uit de serre toeschietende Mies kreeg, al blozend en glimlachend, een vaas om ze in te zetten. En tante werd ervan poeziglief. - -

Er zijn er velen in den Haag die een huwelijk tusschen Jo of Mies en 't Graafje een bijna uitgemaakte zaak achten. - -

Ik kon nu wel heengaan, - vond blijkbaar tante Johanna, toen zij zag dat 't Graafje mij herkende van een vroegere ontmoeting en met me begon te praten. - -

Lief-valsch insinueerde ze: 'Als je tante Martha en oom Adriaan nog wilt opzoeken over die zaak, waarover je mij bent komen spreken, dan vindt je hen nog misschien thuis, denk ik; ik weet toevallig dat ze vanmiddag lààt naar een receptie moeten.' - -

Om tante te plagen deed ik of ik den wenk niet begreep, bleef nog even zitten doorpraten met 't Graafje, dat, heel hoffelijk, zich uitputte in banale, zenuwachtige complimentjes, beurtelings aan 't adres van Mies en van mij. - Naar tante Martha en oom Adriaan ben ik trouwens niet eens gegaan om te bedelen. Die geven toch nooit iets. Die potten op, in alle christelijkheid! In het kerk-zakje doen ze een paar centen. En dan zijn er een paar liefdadigheidslijsten van voornamigheden waarop ze 't teekenen niet durven laten. Maar voor de rest houden die twee christenen stevig de hand op hun zak.

Morgen ga ik Greta 't geld brengen. - Of, - zal ik 't den dokter geven, die haar behandelt? Den assistent, dien ik toevallig even sprak op de zaal, omdat ik haar bed niet kon vinden. Greta zei dat hij erg lief en zacht is tegen haar. - -

Ik zal er eens over denken wat het beste is.

Daar zijn ze weer die wilde oogen, die ik... die ik.....

Die ik *liefheb* had ik willen schrijven. Maar, 't is niet waar. Ik ben *verliefd.* Ik heb nog zelfkennis genoeg op dit oogenblik om dat te begrijpen, - dat ik verliefd ben - misschien zelfs *dat* niet eens, - dat m'n zinnen ontwaakt zijn - - - dat ik - dat ik - - Dolly's brief nu bijna háát - omdat die me pijn doet - me vervolgt. - -

(*Wordt vervolgd.*)

Actualiteiten.
door A.J. Servaas van Rooijen.

Luther.

Dr. H.H. Kuyper, te Amsterdam, heeft eenige dagen geleden aldaar een rede gehouden over ‘Luther's bekeering volgens de nieuwste gegevens.’ Dit verheugt mij, vooral om het 3e punt zijner redevoering, waarin de spreker heeft betoogd: ‘dat bovenal onwaar is de voorstelling (van R. Kath. zijde), als zou Luther's bekeering haar grond vinden in het bezwijken in den strijd tegen de ergste hartstochten die het menschelijk hart kent, en dus de reformatie niet te danken zijn aan een werk Gods, maar aan de laagste menschelijke passiën’.

Ik kan de stellige uitspraak van Dr. H.H. Kuyper niet bevestigen, maar toch wil ik er op wijzen, dat de verdediging mij genoegen doet. Ik deel daarom mede, wat ik eenmaal ervaren heb.

Onder nommer 167 (eerder 87) vindt men in het Haagsch Gemeente-museum een oud schilderijtje van het einde der 16e eeuw, voorstellende een monnik en een non, en, - nu ja, laat ik het maar zeggen, - elkaar kussende, met het opschrift: 'Suster Belike by uwe goede gratie, Ten es al maer geestelike recreatie'.

Ik heb daarin niets anders gezien dan eene verzinnelijking van het spreekwoord: 'Allemaal menschen, zei de Bagyn, en zij zoende den Pater (zie bij Harrebomée).

Nu weet ik, dat een vrijwel invloedrijk R. Kath. man, zóó dikwijls hij het Gem. Museum bezocht, en staande voor dit schilderijtje, steeds zeide: '*daar heb je Luther met zijn Kaatje*'.

De intonatie van zijn overigens goedig stemgeluid was dan zoo sarcastisch-scherp, dat ten volle eruit bleek, hoe hij en zijn geloofsgenooten over Luther's bekeering dachten. Het is eene kleinigheid, maar eene kleinigheid die kenschetsend is.

Tooneeloverzicht.

I.
'Nina'.
(His House in Order).
Tooneelspel in 4 bedrijven van Arthur Pinero onder regie van Eduard Verkade bij de N.V. 'Tooneelvereeniging' (directie Heijermans).

Het 'evenement' van dezen avond was het schitterend spel van Enny als Nina.

In mijn tooneeloverzicht van: 'De Schoonzoon van mijnheer Poirier', beweerde ik, dat ik niet met het spel van Enny Vreede kan dwepen.

Nadat ik haar echter heb gezien als Nina, de tweede vrouw van het parlementslid Tilmer Jesson, ben ik tot een heel ander inzicht aangaande hare kunde gekomen. Vreemd toch, dat een tooneelkunstenaar of eene tooneelkunstenares je den eenen avond teleurstellen en je den anderen avond in eene zoo buitengewone verrukking kan brengen. De geschiedenis zelf is niet zoo erg belangrijk. Nina was, na het eerste huwelijk van Jesson met Anabel, gouvernante van den kleinen Derck, het zoontje van het Parlementslid Jesson, die haar tenslotte zoo'n beetje per vergissing trouwde.

Vanaf haar huwelijk had de arme Nina, noch als echtgenoote, noch als huisvrouw, noch als tweede moeder van Derck, die haar brutaalweg 'Nina' blijft noemen, - veel in te brengen, daar de familieleden van de eerste vrouw, die als eene heilige werd vereerd, op gruwelijke en voor Nina beleedigende wijze, den baas spelen in het huis van Filmer Jesson.

Nina werd pijnlijk verwaarloosd.

De nagedachtenis van de eerste vrouw, van de correcte, brave, ordelijke Anabel werd in den huize Jesson buitengewoon hooggehouden.

Ter eere van den sterfdag van Anabel zou een park aan hare nagedachtenis ingewijd worden.

Op den vooravond van dien dag komt Nina door een toeval te weten (Derck vindt een oud taschje met liefdes-brieven in een hoek van de kast, die voor zijn

schoolboeken wordt leeggeruimd, en die zich in Anabels boudoirtje bevindt) - dat Anabel niet in waarheid de zoo héél heilige, correcte, brave vrouw is, waarvoor zij wordt gehouden.

Zij leest, dat zij eene verhouding heeft gehad met een vriend des huizes, Majoor Maureward, die ook de vader van haar zoontje is.

In weerwil van al het gruwelijke leed, dat de heele familie Ridgeley haar al dien tijd heeft aangedaan, wreekt zij zich niet, om haar echtgenoot, dien ze lief heeft, te sparen.

Zij geeft den brief aan den broer van haar man, Hilary Jesson, die voor haar steeds een trouw vriend is geweest. Deze, die tenslotte de verwaarloozing van Nina niet langer kan aanzien en zich telkens verbijt over de beleedigende wijze waarop het arme, aardige, natuurlijke vrouwtje wordt onderdrukt en behandeld, openbaart zijn broer het geheim en Nina, die zich door haar stilzwijgen zoo edel had gedragen, krijgt voortaan de plaats, die haar toekomt.

Op koele, duidelijke wijze, zonder dat deze echter de ware reden vermoedt, wordt de familie Ridgeley beleefd verzocht het huis te verlaten.

De compositie van het stuk is niet zeer belangrijk. Vier lange bedrijven voor zulk eene simpele intrige, is wel wat heel veel.

Dat het stuk desondanks van het begin tot het einde boeit, is wel een bewijs hoe uitstekend het spel was.

Laat ik er nog even bij voegen, want dat

zal de lezeressen zeker wel interesseeren, dat de toiletten van Nina van zeldzamen smaak getuigden, èn wat kleuren-combinatie, èn wat garneering betrof.

Allerbekoorlijkst en smaakvol zag Enny Vreede eruit in haar rouwgewaad van libertyzijde, met groven halskraag en manchetten gegarneerd, dat zij droeg op den tocht naar het park, waarheen de heele familie op den sterfdag van Anabel in diepen rouw trekt.

Ik meen dat de toiletten, die Enny Vreede droeg, afkomstig zijn van de firma Hirsch, een groote reclame voor deze firma!

Louis van Gasteren (Filmer Jesson), die voor het eerst bij dit gezelschap optrad, trof mij door zijn ingehouden spel in de dramatische momenten. Van het begin tot het eind bleef hij steeds het correcte, emotielooze, deftige parlementslid. Verkade, als Hilary Jesson was niet te best op dreef, omdat hij zijn rol niet goed kende, en dus te veel aandacht aan den souffleur wijdde.

Constant van Kerckhoven, de schoonvader, had zich een mooien, deftigen kop gemaakt en speelde zijn rol verdienstelijk.

Zeer te prijzen valt mevrouw Mien Erfmann-Sasbach voor haar creatie van eveneens deftige, plechtige, preutsche, vitzieke schoonzuster, die voor Nina, die wat slordig was, het huishouden voerde.

De heer Jaap v.d. Poll (Majoor Maureward), die door Hilary gedwongen wordt het huis te verlaten, was op het oogenblik dat hij afscheid van zijn zoontje nam (dat, natuurlijk niet wist, dat hij de vader was,) zeer ontroerend.

STELLA MARE.

II.
‘Loulou’.
Tooneelspel in 3 bedrijven door Carlo Bertolazzo.

Willem Royaards heeft de gewoonte al zijn zorgen en al zijn krachten te wijden aan dàt gedeelte van het tooneelgezelschap, waarvan hij zelf de regie voert, en waarbij gemeenlijk naast hèm zijn vrouw de eerste rol vervult.

Het andere gedeelte echter, dat onder regie van Hermann Schwab staat, wordt door den heer Royaards stiefmoederlijk - of beter gezegd - stiefvaderlijk bedeeld.

Of de keuze valt met het oog op het resteerend gezelschap op stukken die vèr boven zijn krachten gaat - zooals ‘Spoken’ van Ibsen - óf, de keuze van het stuk zelf is onbevredigend.

Gisterenavond had de première plaats van ‘Loulou’, een tooneelspel, geschreven als het ware om één der grootste comédiennes te doen schitteren.

De rol van ‘Loulou’ zou in vroegere jaren, gespeeld door Theo Mann met haar passie en haar hartstochtelijk temperament, een volle zaal tot groote geestdrift en opwinding gebracht hebben.

Natuurlijk zou Theo Mann de rol heel anders opgevat hebben als wij die door de nog zeer jeugdige actrice van gisterenavond te zien kregen. Misschien klinkt het vreemd, maar Fie Carelsen gaf eene reine, naïeve Loulou, die hoe leugenachtig en verdorven ook, toch alle sympathie en medelijden opwekte.

Als men bedenkt hoe Fie Carelsen nog slechts voor korten tijd meestal kleine, onbeduidende rolletjes kreeg, dan moet men het in alle opzichten in haar prijzen, dat zij op eene wijze zooals zij deed 'Loulou' vertolkte.

Loulou, een balletdanseres, die den eenen minnaar na den anderen met bijna kinderlijke leugenachtigheid bedriegt, en tenslotte trouwt met een jong groen joggie, dien ze wijs heeft gemaakt, dat zij door hem moeder zal worden, een verzinsel om hem er toe te krijgen met haar te trouwen, wat hij doet, wordt door den jongen echtgenoot doodgeschoten op den avond van het overlijden van diens vader, als hij door een kleine truc erin slaagt zich te overtuigen dat zijn vrouw hem bedriegt, en de nieuwe vriend, een ingenieur, uit het venster springt als de echtgenoot onverwachts thuiskomt. Het stuk zelf is niet veel zaaks.

Het geeft niets nieuws te zien, behalve de verrassing Fie Carelsen met haar heerlijke, losse bewegingen, haar lenig figuur, haar groote, welsprekende oogen, het gezicht vol uitdrukking 'Loulou' te zien spelen. Wat gestalte en uiterlijk betreft is er moeielijk eene betere Loulou denkbaar, al schijnt ze mij wat te jong, wat te weinig rijp voor die rol toe.

De mannenrollen werden niet naar den eisch vervuld. Nòch Mario, Pierre Mois, (de jonge minnaar - later echtgenoot) nòch de ingenieur Saletti, Charles Mögle, wisten gloed aan hun spel te geven. Het waren in-burger-typen, die weinig pasten bij de weelderige, coquette, geanimeerde Loulou, met haar inderdaad hoogst smaakvolle, schitterende toiletten. Het best voldeed minnaar No. 1, Riccardo de Farnesi, een cynische, ironische jonge man, heel correct door den heer Alex Frank gespeeld.

STELLA MARE.

De firma C. Huyser, te Amsterdam .... en nog wat.

Naar aanleiding van herhaaldelijk voorkomende verwarringen verzoeken gedurig verscheidene correspondenten, die er door den gelijkluidenden naam zijn ingeloopen, het nauwkeurig adres aan mij van de firma Huyser, door mij meermalen, en uit persoonlijke ondervinding, gerecommandeerd. Gaarne voldoe ik aan dien wensch, temeer omdat juist dezer dagen uit een particulieren brief mij opnieuw bleek, hoe er sommige firma's Huyser, óók in corsetten, bestaan, die niets te maken hebben met de door mij bedoelde, zoo bloeiende, en zoo up to date corsettenzaak te *Amsterdam*, *Heiligenweg 4-6.*

Reeds in 1825 werd te *Rotterdam* de grond gelegd voor deze Amsterdamsche firma, door het huwelijk van mej. A. Huyser met den heer De Bock, welk echtpaar in het jaar daarop een zaak opende in Rotterdam ‘voor 't maken van keurslijven’. De grootvader van den tegenwoordigen heer C. Huyser, te Amsterdam, insgelijks een C. Huyser, werd reeds na eenige jaren in deze Rotterdamsche zaak opgenomen en bleef er tenslotte eigenaar van, totdat zijn zoon de heer B.C.J. Huyser, in 1912 overleden, hem opvolgde, waarbij het vermelding verdient dat deze laatste heer de eerste was die fransche confectie-corsetten in Holland in den handel bracht. Ook voerde hij het gebruik in van naaimachines in plaats van handenarbeid, en het ‘gesloten huis’ van een vroeger tijdperk werd tevens door hem veranderd in het aantrekkelijk-uitziende, tot koopen-uitlokkende, moderne open-magazijn van den hedendaagschen tijd. Deze zaak te Rotterdam, na het overlijden van voormelden heer Huyser thans nog steeds bestuurd door zijn energieke, intelligente weduwe, gerugsteund door haar zoon en haar dochter (broer en zuster dus van den heer Huyser te Amsterdam), bevindt zich thans op de Noordblaak 61, Rotterdam; en de nieuwe pas-salons, smaakvol, ja schitterend ingericht, zoowel als de geheele bouw van het huis, zijn het werk geweest van den heer C. Huyser, te Amsterdam.

- Behalve dit stamhuis te Rotterdam, bevindt zich óók nog een branche in Arnhem, door den heer Huyser uit Rotterdam daar gevestigd in 1895, en in 1900 overgenomen door diens oudsten zoon.

Het huis Huyser echter dat mij persoonlijk het meest bekend is, en dat ik onbepaald durf aanbevelen, is dat hetwelk in 1902 te Amsterdam werd gevestigd door een anderen zoon van den bovengenoemden Rotterdamschen heer Huyser, den heer C. Huyser. In weinige jaren heeft door diens rusteloos en onverdroten werken deze zaak een zoo reusachtigen omvang verkregen dat verbouwen, uitbreiden, verfraaien telkens en telkens noodzakelijk was. En het behoeft daarbij geen betoog dat solide en goede behandeling en afwerking de eerste voorwaarden zijn tot welslagen, waar het zulke ondernemingen geldt. In het bijzonder met maat-werk heeft de heer Huyser dan ook gróót succes, zoowel waar het gezondheidsopzichten geldt als begeerte der clientèle naar slanke lijnen en smalle heupen. Toch neemt dit niet weg dat er ook onder het koopwerk (alles-fransch-model) zeer veel uitstekende modellen zijn; de meeste zijn het exclusief eigendom van de firma. Het is misschien niet overbodig nogeens uitdrukkelijk te wijzen op deze fransche modellen, omdat er zoovelen zijn die *duitsch* fabricaat weten in te smokkelen onder den vlag ‘Parijsche modes’.

De heer Huyser daarentegen is zoo gerust op, zoo totaal zeker van zijn eigen goede bekendheid, dat hij alles wat hij in den handel brengt openlijk verbindt met zijn eigen naam, en alle daaraan verbonden garantie op zich neemt. Ook heeft hij nergens

filialen, omdat hij uit ondervinding weet dat iedere dame in de provincie, die tot zijn clientele behoort, gaarne de reis naar Amsterdam maakt om door hem en mevrouw Huyser persoonlijk te worden geraden en geholpen, en óók, omdat hij en mevrouw liever alle verantwoording voor eigen rekening nemen dan die over te laten aan chefs in andere plaatsen, hoe goed of ijverig die, op zichzelf beschouwd ook zijn mogen.

Daarom, 't zij hier nog eens uitdrukkelijk herhaald, de heer en mevrouw Huyser, niettegenstaande zij met de zaken in Rotterdam en Arnhem in nauwe en aangename familierelatie staan, voeren toch zelven een eigen zaak te Amsterdam geheel zelfstandig (mevrouw Huyser past de clientele steeds persoonlijk, de heer Huyser is zelf steeds op het atelier aanwezig en houdt het toezicht, zoodat b.v. wanneer mevrouw Huyser aan een of ander fransch-koop-corset na het passen eenige kleine verandering aangeeft, de heer Huyser-persoonlijk zorgt voor de correcte uitvoering daarvan onder zijn eigen oogen, *zonder dat zulke veranderingen extra worden berekend.*

Waarom, zoo zullen misschien sommigen vragen, begon ik dan met deze uitvoerige

inleiding over de vestiging te Rotterdam, wanneer tenslotte toch de Amsterdamsche firma een afzonderlijke zaak is geworden? Om twee redenen, lieve lezeressen, die ik hier nog even wil ophelderen. De eerste is deze: dat ik er, bij de heerschende verwarring, op heb willen wijzen hoe de *Rotterdamsche* en de *Arnhemsche* zaak behooren aan éénzelfde Huyser-geslacht, waarvan de leden dus ook, al werken zij ieder voor zich voor eigen rekening, onderling nauw aangesloten blijven, voor elkander inkoopen doen, en daardoor sommige artikelen gemeen hebben, in tegenstelling met de *overige* Huyserzaken.

Maar dan is er nog een tweede reden ook, die mij zoo uitvoerig deed stilstaan bij de bakermat van de Huyser-firma te Amsterdam. Ik heb er namelijk eens op willen wijzen, in onze tijden van zich voor dit te voornaam en voor dat te artistiek vinden, van beunhazerij en van dilettantisme, welk een *eerbied* in mijne oogen een geslacht afdwingt, dat zich van vader op zoon voortbeweegt in éénzelfde handelsrichting, daarin groot wordt door zijn wilskracht en zijn kennis, zich niet er voor schaamt 't beroep op te vatten van den voorzaat, en daardoor het brengt tot voorspoed, geluk en welvaart. - Daar is in de eerste plaats de grootvader C. Huyser, te Rotterdam, naar wien de Amsterdamsche heer Huyser is genoemd, daar is vervolgens zijn zoon, de heer B.C.J. Huyser, die met stalen vlijt en energie van de oude soliede zaak wist te maken een up to date, naar de eischen van den nieuwen tijd ingericht magnifique magazijn, die de elegante, fransche corsetten 't eerst invoerde in het stijvere Holland, die, niet tevreden met hetgeen hij voor zichzelf tot stand bracht, voor zijn kinderen nieuwe wegen schiep, door in Arnhem een filiaal te vestigen waarvan de bloei steeds toenam, zoodat weldra de oudste zoon er de eigenaar van wenschte te worden. Daar is die oudste zoon-zelf, die, inplaats van zichzelf te voornaam te vinden voor 't uitoefenen van het door zijn vader in eere en soliditeit uitgeoefend vak, of nog erger, in plaats van het door dezen verdiende geld op te maken, (beide dingen die men zoo dikwijls ziet in onze dagen) zichzelf toelegt op het volgen van het voetspoor hem door zijn eerbiedaf-dwingende ouders gegeven, en die daardoor op zijn beurt zich in Arnhem een eervol bestaan verschaft. Daar is, als de heer B.C.J. Huyser in Rotterdam sterft, in 1912, zijn weduwe, mevrouw Huyser, die ook nu, na den dood van haren echtgenoot, diens werk voortzet met dezelfde energie en liefde voor de zaak en intelligentie en soliditeit; daarbij ijverig geholpen door hare kinderen. En eindelijk, daar is in Amsterdam die andere zoon, de heer C. Huyser, die zijnerzijds dezelfde stoere, onverdroten wilskracht toonde, die met dezelfde van den vader geërfde zakenkennis vóórtstreefde, en van een klein begin een magnifique firma wist te maken, waarbij - dit zij er bij gezegd - hij even verstandig als zijn vader uit de oogen keek in het zoeken eener hem steunende echtgenoote, zoodat de jonge mevrouw Huyser, te Amsterdam, even elegant als ijverig, even beminnelijk als practisch in hare zaak, zeker in geen enkel opzicht onderdoet voor hare schoonmoeder te Rotterdam, maar waardig naast deze oudere generatie het jongere geslacht vertegenwoordigt. - -

Lezeressen, en lezers-ook, heb ik geen gelijk, indien ik zeg dat het der moeite waard is op een dergelijk geslacht, en op hetgeen het heeft tot stand gebracht door noeste vlijt, eens met nadruk te wijzen, juist in onzen tijd van achteruitgang op zedelijk gebied, van zich geneeren voor allerlei ditten en datten, van wel willen 't geld-verteren dat de ouders verdienden, maar niet willen werken op eigen beurt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Van bloemen en menschen.
(Een zeden-sprookje.)

In den vroegen, zoelen lentemorgen werden zij geboren: twee heerlijke, witte bloemen, zoo schoon en smetteloos blank dat de zonnestralen hen beiden het allereerst gingen kussen. En toen werden zij nog véél mooier! En de vlinders fladderden dartel om hen heen en de bijen zoemden luide van louter blijdschap over de schoonheid dier beide bloemen met hun reine, gouden hartjes en de heerlijke geuren die zij rondom zich verspreidden. De bloemen zelf lachten van geluk en knikten elkander toe, want de wereld was zoo schoon en goed en het leven zoo heerlijk in den zonneschijn onder den blauwen hemel!

Zij begonnen een praatje en kregen elkaar weldra lief, zooals alléén bloemen elkaar lief kunnen hebben. En de andere bloemen uit den omtrek wenschen hun geluk en brachten hun hunne hulde door hun kopjes naar hen toe te neigen en den stengel te buigen. Dat

hebben de menschen van de bloemen overgenomen!

De zonnestralen kwamen des morgens altijd het eerst tot hen en 's avonds verfden zij den hemel met de schoonste kleuren, ineensmeltend goud en rood en geel, om de bloemen een genoegen te doen.

Maar eens op een morgen zochten zij hun lievelingen tevergeefs. Helaas! zij waren verdwenen van hun plekje. Alle andere bloemen lieten treurend hun kopjes hangen en vertelden den zonnestralen een droeve historie.

Er was een man gekomen met een groote, scherpe schaar en die had de beide bloemen van hun stengels gesneden en ze meegenomen naar het kasteel, waar vandaag feestgevierd zou worden.

Toen begrepen de zonnestralen alles en ze werden zoo bedroefd dat zij zich den geheelen dag niet meer wilden vertoonen en ook de hemel wilde niet meer blauw worden, en toen werd alles zoo akelig somber dat ook de bijen en vlinders wegkropen en het werd angstig stil in den tuin.

Maar op het kasteel ging het héél anders toe!

Daar heerschte een groot lawaai van menschenstemmen en muziek-instrumenten. Want er was iemand getrouwd: de jonge, schoone dochter van den ouden edelman was getrouwd met een dikken wijnhandelaar, dien zij niet lief had, maar dat was onzin, had de oude edelman gezegd. Want hij had heel veel schulden en die dikke wijnhandelaar was schatrijk. Die oude edelman was een onaangenaam mensch; hij had heel veel gejaagd en paard gereden en gewed en eigenlijk had hij nooit iets anders gedaan. Ja toch, hij had zijn geheele leven lang zuur gekeken. Hij had al zooveel harten van arme herten en hazen doen bloeden dat hij nu zelfs niet merkte dat het hart zijner dochter bloedde en dat zij zoo langzaam zou doodbloeden.

- Och, onzin! had hij gezegd, toen zij hem zeide dat zij dien dikken wijnhandelaar niet liefhad en nooit zou kùnnen liefhebben, ‘dat is maar malligheid’. En hij had den dikken wijnhandelaar opnieuw op een jachtpartij genoodigd en kort daarna was het engagement ‘er door’ gegaan.

Wat was die oude edelman in zijn schik!

Nu zou hij al zijn oude schulden kunnen betalen en hij hoefde zijn kasteel niet te verkoopen en mocht blijven jagen en paardrijden en wedden naar hartelust.

En nu zou dan eindelijk het groote feest worden gevierd ter eere van het bruidspaar en daarom was de groote zaal feestelijk versierd met duizende bloemen. O, wat leden al die bloemen een pijn, ontzettend! Want zij wisten allemaal dat de jonge gravin zoo ongelukkig zou worden met dien dikken wijnhandelaar en zij konden haar niet helpen! Onder hen bevonden zich óók onze twee bekenden; zij moesten dienen voor den bloemenregen, die op het paar zou neervallen, als het de zaal binnentrad.

De oude edelman trippelde ongeduldig op en neer; maar eindelijk, daar kwamen zij! En alle gasten deden alsof zij blij waren, maar dat waren zij niet, want zij benijdden of beklaagden het arme, kleine meisje, dat de vrouw zou worden van dien dikken wijnhandelaar. Doch de goede vorm eischte nu eenmaal dat zij blij zouden zijn, of zouden doen alsof zij het waren en het laatste deden zij; zij wenschten den ouden edelman geluk en óók den dikken wijnhandelaar en zijn jonge vrouw, die nu vriendelijk glimlachte en deed alsof zij de gelukkigste mensch op aarde was, omdat dit ook al weer zoo hoorde.

Och, onze twee arme bloemen! zij vielen met nog vele lotgenooten voor de voeten van het paar en de dikke wijnhandelaar trapte er op en daar lagen zij nu - verpletterd!

Zij kermden luid, maar de menschen kunnen het noodgeschrei der bloemen niet hooren. Niemand hoorde er dus wat van en al had men 't kunnen hooren, men zou misschien toch niet geluisterd hebben. De meeste menschen luisteren immers niet eens naar het wanhopig jammeren hunner eigen soortgenooten. En ook hadden de gasten het veel te druk met eten en drinken; zij aten en dronken tot zij niet meer konden en laat in den nacht eerst - of liever: vroeg in den morgen - gingen zij huiswaarts.

Een dag later lagen de beide bloemen in de modder op straat.

Toen kwam er 'n oude vrouw voorbij, die leefde van het nazoeken der vuilnisbakken, want zij was voddenraapster van beroep. Dat is geen prettig werk en het levert niet veel op. De oude vrouw was schamel gekleed en zij had soms nauwelijks genoeg te eten, ja, het gebeurde wel dat zij haar eten moest zoeken in de vuilnisbakken der rijken. Zij zag er heel vies en haveloos uit en men zou het zoo niet aan haar zeggen dat zij eens mooi was geweest, evenals die bloemen. En toch was het zoo: zij was verblindend schoon geweest zelfs. Doch ook haar schoonheid was haar noodlottig geweest, want die had de aandacht getrokken van andere menschen en die hadden haar eerst bewonderd en gevleid en bewierookt en met haar gespeeld en haar toen in de modder getrapt, net als ze die bloemen gedaan hadden.

En zij raapte de bloemen op en trachtte de modder er af te strijken en ze keek naar de gouden hartjes. Er was geen modder aan gekomen.

Zoo stond ze, verdiept in gedachten, en een groote traan rolde langs haar gerimpelde, bleeke wangen.

Zij dacht aan haar eigen lot en dat dier bloemen.

En meerdere tranen ontvloeiden haar oude oogen. - Het waren de eerste tranen sinds langen, langen tijd.

Toen zuchtte ze diep en ging verder, den lompenlast dragend op haar ouden gebogen rug.

Ook haar hart was rein gebleven, ondanks alles - evenals de hartjes dier bloemen.

JOH G. SCHIPPÉRUS.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

Lieve Stella Mare. - Gelijk-gij-zelve *terecht* zegt: het is eigenlijk onmogelijk dat iemand, die te goeder trouw is, zou *kunnen* denken hoe gij bedoelt waart in de correspondentie aan Nora I in de vorige Lelie. Nora I schreef mij immers over eene geheel andere persoonlijkheid dan gij, iemand die zij en ik beide kennen. En, hetgeen ik bedoel in die correspondentie is indertijd in *het openbaar in de couranten* behandeld. Het spreekt dus vanzelf dat de twee-op-elkander-volgende zinnen niets met elkaar gemeen *kunnen* hebben. In den eersten zin heb ik het over U, de recensente in de Lelie van ‘de Sphinx’, dan volgt een punt, en dan ga ik over tot een geheel nieuw onderwerp, begin dus een *nieuwen* zin, en zeg, in terugslag op den brief van Nora I, ‘de bewuste schrijfster’, waarbij het mij natuurlijk geen seconde is ingevallen, bij de sinds jaren reeds tusschen U en mij bestaande zoo aangename verhouding, dat *gij* U dien zin zoudt *kunnen* aantrekken als doelende op U. Enfin, dat hebt gij ook niet gedaan; gij zijt alleen bevreesd dat *anderen* er eene toespeling op U in zouden

kunnen zien, en, ofschoon dit bij hen, die te goeder trouw zijn, m.i. onmogelijk is, wil ik nochtans heel gaarne aan Uw wensch voldoen, en hierbij met den meesten nadruk verzekeren, dat ik, gelijk vanzelf spreekt, eene andere algemeen-bekende zaak, die *niets* met U te maken heeft, op het oog heb gehad. Vriendelijk gegroet.

Spirit. - Het door U mij meegedeelde feit vind ik voor die velen, die in dergelijke dingen belang stellen, zoo interessant, dat ik het hier woordelijk uit Uw brief overneem.

Ik moet U eens iets zeggen, wat ik U al eerder geschreven wou hebben; doch, vreezend dat het naar lievig-doenerij mocht zweemen, niet deed.

Ik wist niet dat U ziek was; er had n.l. nog niets van in de Lelie gestaan. Op een avond, te bed liggend, vóór ik insliep, dacht ik aan U, en ik werd zóó bedroefd, als ik me zelden gevoel, en wel doordat de gedachte aan een mogelijk sterven van U dat denken aan U begeleidde. Ik bad voor U, zoo innig, als een mensch in zoo'n toestand, als waarin ik toen was, kon. - - - Later las ik van Uwe ziekte.[*)]

Temeer heeft deze Uwe mededeeling onpartijdige betéékenis, omdat gij geenszins voelt voor seances en omgang met de geestenwereld, zoodat niemand, die onbevooroordeeld is, U zal kunnen beschuldigen van hierbij onder zelf-hypnose of iets dergelijks te zijn geweest. Integendeel, evenals ik-zelve trouwens, zijt gij bevreesd voor het gevaar voor eigen-ik en eigen gemoedsrust, verbonden aan het zich inlaten met bovenzinnelijke dingen en met eene geestenwereld waarvan wij niet weten in hoeverre de omgang ermee ons zal schaden dan wel vóórthelpen. *Omdat* gij er zoo over denkt, betreur ik het dat gij Uw voor mevr. v. Rees bestemd artikel niet hebt gezonden. Het wil mij namelijk voorkomen dat het goed is juist dit Uw onbevooroordeeld standpunt nader uiteen te zetten. - Dat Uw belangstelling in en ingenomenheid met mijn roman: 'Ik zeg de Waarheid' de aanleiding werden tot uw schrijven aan mij, na lang stilzwijgen, doet mij veel genoegen. En voor heel uw hartelijken brief dank ik U zeer oprecht.

Elisabeth. - Ook al zijt gij geen abonnée, toch wil ik U, evenals iedereen, gaarne antwoorden. Ik begin met te zeggen dat Uw schetsje niet geschikt is. Het is te onbeduidend van inhoud, te weinig levendig van stijl ook. Dat wat gij in die 'jeugd'-bladen hebt geschreven ken ik niet, maar ten eerste is het iets geheel anders voor kinderen te schrijven dan voor groote menschen, en ten tweede is de eene redactie gauwer tevreden dan de andere, omdat.... zij geen honorarium betaalt, en dus graag *alles* accepteert. Dat dit namelijk het geval is met althans ééne der door U mij-genoemde redacties weet ik beslist door een anderen medewerker die copie er aan inzond voor het 'jeugd-gedeelte', welke inzender, nadat men zijn werk had aangenomen en had afgedrukt, werd verrast met de mededeeling dat hij geen honorarium ontving. Of alle medewerkers aan dat jeugd-gedeelte zoo royaal behandeld worden weet ik niet. Wel kan ik U zeggen dat de Holl. Lelie *alle* bijdragen honoreert, behalve natuurlijk de gedachtenw. en ingez. stukken, en daarom doet het mij voor U dubbel leed dat ik Uw hoop, iets te zullen verdienen, moet teleurstellen. Maar, mag ik U nu eens een goeden raad geven? Leg U dan niet

*) Hier wordt bedoeld mijne zéér ernstige ongesteldheid van dezen zomer.

toe op alles tegelijk, maar tracht veel liever Uw studiën in het teekenen te voleinden alvorens gelijktijdig óók nog letterkundigen arbeid aan te vangen. Gij hebt m.i. volkomen gelijk dat gij, onafhankelijk zijnde door den dood Uwer ouders, U niet stoort aan de verschillende opinies van Uw verschillende familieleden, en U-zelve een nuttigen werkkring wilt scheppen. Echter hebben zij misschien een beetje gelijk, wanneer zij Uw alles-tegelijk-willen-doen 'tijdverknoeien' gaan noemen. Iemand, die zich voor examens in het teekenen bekwaamt (ik begrijp uit Uw brief dat dit Uw bedoeling is?), moet dáárin haar arbeidsveld zoeken, en niet tegelijkertijd gaan beunhazen in letterkundigen arbeid 'om er wat bij te verdienen'. Dat gaat niet zoo gemakkelijk, juist dan niet als het erom te doen is te *verdienen.* Want, om de U hierboven opgegeven reden, vinden heel veel menschen heel gemakkelijk opname van hun copie in hun niet-betalende Bladen. Die Bladen echter, die wèl honoreeren, stellen ándere eischen. Uit dit eene schetsje van U kan ik geene conclusie trekken, die heel veel belooft voor de toekomst, dat zeg ik U heel eerlijk, omdat gij mijn raad vraagt. Er zit noch in den gedachtengang, noch in den stijl ook maar eenige oorspronkelijkheid, die 't recht geeft U te zeggen: Ga maar voort U te oefenen. Aan den anderen kant echter is één schetsje te weinig om reeds nu een afdoend afkeurend oordeel uit te spreken. Wilt gij het dus nog eens opnieuw beproeven, dan zal ik gaarne opnieuw Uw werk lezen.

Johan. - Indien gij niet anonym hadt geschreven, zou ik misschien aan Uw wensch voldaan hebben. Nu hebt gij-zelf dit onmogelijk gemaakt.

Mevr. v. L. - H. - Hartelijk dank voor Uw zoo lief spontaan schrijven. Natuurlijk waardeer ik 't zeer zoo onomwonden te hooren hoe gaarne gij leest mijn roman: 'Ik zeg de Waarheid', en dat juist die roman U zoo bijzonder véél zegt. En ook de verdere inhoud van Uw brief, - 't geen Uw man van mij zegt als hij de Lelie leest, - is mij een welkome aanmoediging op den ingeslagen weg vóórt te gaan. Neen, lieve mevr, ik denk er niet aan Uw vraag, of deze roman mijn eigen levensgeschiedenis bevat, U kwalijk te nemen. Die vraag getuigt van een zéér natuurlijke belangstelling. Maar... 't antwoord laat ik in het midden. Dat moet gij *mij* niet kwalijk nemen; gij moet maar getrouwelijk dóorlezen. Nogmaals hartelijk dank.

Mevr. v. G. - H. - Vera's Tooverlampje is niet geschikt voor opname. Te onbeduidend van inhoud!

Euréka. - Zeker, Uw vorig pseudoniem herinner ik mij heel goed, maar inderdaad had ik niet gedacht nog eens van U te zullen hooren, zoo lang is het geleden dat gij mij hebt geschreven. Temeer was ik daarom verrast en verheugd ineens zulk een lieven en mij zoo waardeerenden brief van U te krijgen. Evenals mijn correspondent hierboven zijt gij zoo bijzonder ingenomen met mijn roman: 'Ik zeg de Waarheid', hetgeen natuurlijk steeds een aangename wetenschap is, die mij het werken en het neerschrijven mijner gedachten vergemakkelijkt, die wetenschap, dat zoovelen mij steeds zoo gaarne lezen. Overigens echter is de inhoud van Uw schrijven zóó vertrouwelijk, - en dat waardeer ik zoo oprecht - dat ik er U niet op durf antwoorden natuurlijk. Wel mag ik U echter zeggen dat Uw oprechtheid en zelfkennis, in zake deze dingen, waarin eene vrouw zoo graag zichzelve en anderen bedriegt, mij bijzonder troffen, en daardoor zeer tot U aantrekken! - En dan het eerbiedwaardige van den dood, waarover ook gij schrijft! Ik heb dat steeds gevoeld zooals ik het in het door U bedoelde beschrijf: het is of al het kleine en nietige en verachtelijke dan

van ons afvalt, en de groote geheimzinnigheid van het Onbekende op ons aanstormt, en ons als dwingt voor haar te knielen. -

Nogmaals, heel veel dank voor Uw brief, en, laat nu niet opnieuw zóóveel tijd voorbijgaan eer gij mij opnieuw schrijft.

G.L.T. - G. - Gij-ook zijt mij een oude-bekende, maar eene die in lang niets van U-zelve liet hooren. Ik kan mij begrijpen dat een langdurig verblijf buitenslands U lichamelijk en geestelijk oneindig veel goed deed, lichamelijk, omdat ons klimaat niet bevorderlijk is voor de gezondheid der meeste menschen, maar geestelijk vooral, omdat niets zoozeer den blik verruimt en de menschenkennis vermeerdert als reizen en de wereld zien. Tenminste, voor hen geldt dit, die *kunnen* zien en opmerken! Want er is ook eene categorie van menschen, die precies even bekrompen en even stijf en even oevooroordeeld thuiskomt als zij heengaat. Zoo heb ik iemand gekend, die voor het eerst van haar leven naar Parijs ging, - voor rekening harer zusters nog wel, welke haar een genoegen wilden aandoen, - in gezelschap van een paar zeer-droge vriendinnen. Hoe die laatsten in Parijs zich geamuseerd hebben, weet ik niet, (geamuseerd hebben zij zich stellig *niet*, denk ik, maar misschien wèl de musea, enz., bekeken). De door mij bedoelde persoon echter scheen *niets* te hebben gedaan - dan zich er aan ergeren dat ‘Parijs zoo heel anders is dan Amsterdam!’ Thuis gekomen van haar uitstapje heb ik haar steeds opnieuw deze mokkende meedeeling hooren verkondigen aan hare zusters, bij wien zij toen logeerde, en waar ik-ook aanwezig was. Ook had zij een der weinige haar in die stad toebedeelde dagen doorgebracht met het bakken van een hollandsche taart voor de pension-houdster, terwijl hare gezellinnen intusschen wijselijk er op uit waren getrokken. ‘'t Was haar te druk’ - zei zij, niettegenstaande zij toen een goede dertig jaar, en volkomen-gezond was. Een dergelijke lamlendigheid viel te méér op, waar hare oude moeder, die een paar jaar geleden insgelijks voor 't eerst naar Parijs was geweest, nimmer uitgepraat raakte over al het merkwaardige en interessante dat zij daar had gezien. Met open oogen had deze laatste alles bestudeerd en in zich opgenomen, en het was daarom een even groot genot er haar over te hooren vertellen met enthousiasme en waardeering, als het een ergernis was hare suffige dochter te hooren uitweiden uit den treure over ‘'t verschil met Amsterdam’.

Maar nu Uw manuscripten. 't Eene stukje, dat wat gij ontleendet aan het Weekblad voor Indië, schijnt mij in elk geval tot opname ongeschikt, omdat het een herdruk is feitelijk, en

daarvoor geen plaats is in de Holl. Lelie bij de beperkte plaatsruimte. Daarenboven, èn het Weekblad voor Indië èn de Holl. Lelie hebben beiden heel veel lezers in Indiê, zoodat deze dan 't zelfde stukje onder de oogen zouden krijgen. En, wat het andere manuscript aangaat, het schijnt mij dat gij beter zoudt doen van het door U bedoelde boek een meer uitvoerige bespreking te geven, dan zooals gij gaaft in Uw mij gezonden stukje, dat slechts is een uittreksel eruit. Daaraan hebben de lezers zoo weinig, omdat het uitteraard slechts een heel onvolledig beeld geeft van den inhoud. Probeer het nog eens opnieuw.

1813. - Ik begin met het zakelijke gedeelte van Uw brief te beantwoorden. Ga in dit geval naar Amsterdam, naar het door U genoemde, U reeds bekende adres; en noem *myn* naam. Ik geloof dat gij dan uitstekend zult slagen. Dat gij indertijd op dat gebied eene vergissing hebt begaan, door U in Uw woonplaats te voorzien, wist ik reeds uit een vroegeren brief van U. En dit zijn nu de treurige gevolgen! Juist in Uw geval zult gij héél tevreden zijn; vergeet echter niet nauwkeurig alles wat gij wenscht uit te leggen. - Hoe aardig dat gij zoo dicht in mijn buurt hebt gelogeerd; ik zal voortaan eens letten op dat nommer. Of hebt gij geschreven *Huyghens*-str.? Dat kon ik niet goed lezen eruit. - Neen, wij hebben 't vóór nooit open, dat zou te onvrij zijn in een straat, wanneer men beneden woont. We maken het allemaal heel goed tegenwoordig, hondenkinderen incluis. - Heerlijk dat het met Uw huisgenooten nu ook weer goed gaat.!

Lieve mevrouw, gij moet nooit denken dat het mij lastig is als gij iets vraagt, want dat vind ik juist prettig; hoe meer hoe beter, weest U daarvan overtuigd. - Misschien heb ik U reeds vóór gij deze correspondentie ontvangt een briefkaart geschreven óók, om U mijn goeden wil te bewijzen. - Hartelijk gegroet. -

Zuster G.H. - Gij geeft geen pseudoniem op; daarom neem ik Uw voorletters. Gij weet misschien zelve niet hoeveel genoegen Uw lieve, hartelijke brief mij deed. Want, niets is mij welkomer dan zoo'n spontane, innig-gevoelde uiting van sympathie met mij, opgewekt in de eerste plaats door mijn de partij-trekken van het slachtoffer-dier. En, iemand die, zooals gij, zes-zwerveling-katten heeft, die toont daarmede wèl hoe haar het hart op de rechte plaats zit. Is het niet een innig-verachtelijk iets in kinderen, die lust tot *plagen* en *mishandelen* van dieren! M.i. kan er nooit een goede aard zitten in een kind dat dáárin zijn liefhebberij zoekt. Onwetend, uit niet-begrijpen van-pijn-doen, een dier soms ruw of hardhandig behandelen, zooals wel eens geschiedt door kinderen, dat is geheel iets anders dan het opzettelijk martelen, zich in zijn pijnen en stuiptrekkingen verlustigen, - zooals gij-ook dat hebt ondervonden met Uwe beschermelingen. En, natuurlijk, uit zulke kinderen groeien dan later zulke ellendige volwassenen als waarvan gij terecht zegt: *Weet U wat ik zoo gemeen vind*, *dat mishandelen van groote menschen aan de dieren.* 't Geen gij mij dienaangaande meedeelt zou ik hier 't liefst afschrijven, maar ik durf het niet te doen uit vrees U dan te zullen verraden. Ik ben U zoo innig dankbaar dat gij uwerzijds de partij van dat arme dier zoo flink hebt genomen, en het hebt gered. O, indien alle menschen eens zóó moedig optraden! Maar in de meeste gevallen *durven* ze niet, staan er zelfs kalm naar te kijken, naar 't mishandelen, - de lafbekken! Ja, ik-ook erger mij met U dikwijls, heel dikwijls, aan het niet-tusschenbeide willen komen der politie-agenten. Men heeft mij verteld dat deze vroeger fooien ontvangen mochten van de dierenbescherming, als zij handelend optraden, en dat deze vergunning tegenwoordig is ingetrokken, met het natuurlijk gevolg dat de meeste agenten, nu

onverschillig zeggen: Wat kan 't mij schelen, - nu er niets meer aan te verdienen valt! Indien dit verhaal waar is, dan vind ik het meer dan treurig dat die vergunning is ingetrokken, want, zóó is de meerderheid van 't menschdom nu eenmaal, dat het niets doet uit eigen aandrift, maar wèl voor 'n belooning. Daarom zou het in het belang van de dieren zijn, indien men agenten, die handelend durven optreden, mocht beloonen vanwege de dierenbescherming. Veel erger echter is de reden die mij werd opgegeven door een lid der dierenbescherming, als zijnde de eigenlijke oorzaak van de onverschillige houding der meeste agenten. Volgens dezen heer namelijk worden zij bijna nooit gesteund door de rechterlijke macht; wanneer zij iemand bekeuren, dan heet het zijdens die heeren dat het misdrijf niet strafbaar is, en, natuurlijk, kan men het den agenten niet kwalijk nemen indien zij geen lust hebben zich, na zulk een vonnis, een tweede maal voor niets met dierenmishandeling te bemoeien. Vooral in de provincie schijnt het zoo onverschillig toe te gaan. En, daar het bijna altijd mogelijk is een feit van dierenmishandeling niet strafbaar te noemen, wanneer de rechter dat wil, hangt dus eigenlijk alles af van diens willekeur. Dat het een *schande* is voor ons volk, dat geef ik U van ganscher harte toe. In Zwitserland heb ik steeds den meest-onbepaalden steun gevonden zijdens de overheid. Ook ziet men daar bijna geen straat-mishandelingen, zooals ten onzent; de straatjongens zijn daar in dit speciale opzicht van dierenmishandeling vrij wat minder ruw. Laat mij met het grootste gevoel van dank Uw woorden overnemen, waarmede gij Uw brief besluit:

Ik moet U mijn sympathie betuigen voor Uw groote liefde voor dieren; ik hoop er nog veel van te lezen in de Lelie; *het is mijn liefste lectuur evengoed als het praten er over; ik word nooit moe gesprekken over dieren te houden*, *aangezien de dieren mij liever zijn dan de menschen. Het is niet vleiend natuurlijk voor de menschen, maar ik meen het.*

Mij gaat het evenzoo als U in dit opzicht. In het algemeen genomen zijn de dieren mij oneindig veel sympathieker dan het gros van 't menschdom, *dat vrij wat lager staat* dan de dieren 't doen, - in èlk opzicht, moreel en verstandelijk. - En, alleen reeds uit deze wederzijdsche sympathie tusschen ons zult gij wèl begrijpen, hoezeer ik Uw lieven brief ten hoogste waardeer, en hoe ik hartelijk hoop dat die brief door meerderen zal gevolgd worden. Heel veel oprechten dank ervoor.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

26 Maart 1913
26ste Jaargang.
No. 39.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Iets naar aanleiding van 'De Sleutel tot de Theosophie' door H.P. Blavatsky.

> Elk wijsgeerig stelsel is een vernuftig uurwerk, dat met iedere nieuwe eeuw uit den tijd raakt. Geloofd zij de zonnewijzer der eenvoudigen van geest! Deze reikt tot in alle eeuwigheid toe.
> A. ZELLING.
> Der Men-chenverstand hat seine Grenzen; wenn er sie überschreitet, kommt er in Gefahr absurd zu werden.
> GOETHE.

Ons leven staat in nauw verband met onze omgeving. Wat we denken en voelen en weten, wat we *zijn* vooral en.... gelooven hangt voor een groot deel af van opvoeding en traditie. Niet slechts wanneer we om ons heen zien naar anderen, maar vooral ook wanneer we inkeeren tot ons zelf, wanneer we ons herinneren zooveel, dat van invloed was op onze gedachten en daden, op ons leven in zijn geheel, dan begrijpen we, dat wij zelf en zoovelen, die we òf persoonlijk, òf uit hun werken kennen, niet anders konden handelen dan ze deden, per sé hebben moeten worden wat ze zijn.

O de zegen, de nooit genoeg te waardeeren zegen, wanneer de atmosfeer van ons 'te huis' toen we nog kinderen waren, warm en weldadig was, vol liefde en vrede. Die atmosfeer

heeft ons zieleleven verwarmd zoo innig, dat we in ons later leven, zelfs in koude, donkere dagen nooit zullen bevriezen. In onze jeugd zijn we geweest binnen de muren van het paradijs en al werden wij er ook uit verdreven, de herinnering is ons bijgebleven ons leven lang. Het heeft ons ruimer, minder kleinzielig en enghartig gemaakt in onze opvattingen, liefdevoller in ons oordeel, het heeft ons geleerd te waardeeren ook waar we niet begrepen, in één woord: eerbied te hebben voor de beginselen en het geloof van anderen. Geheel donker kan het nooit voor ons zijn, in alle duisternis, ook in de duisternis, die anderen omgeeft, zien we altijd nog licht.

Gustave Frenssen zegt naar waarheid: 'Ein Mensch mit weiter, freier Seele kann nicht Parteimann sein.'

Toch was ik, na lezing van: 'De Sleutel tot de Theosophie' - laat ik het maar eerlijk bekennen - niet prettig gestemd.

Het air van meerderheid, de zelfgenoegzaamheid, de vooropgestelde theorieën, het aanmatigend, apodistisch optreden, de àlwetendheid, de hypothesen, die men maar heeft aan te nemen, - dit alles hinderde mij geweldig. 'Hun, die verstandelijk traag zijn of verstompt, moet de theosofie een raadsel blijven,' zegt H.P.B. in haar voorwoord.

'Zalig zijn de armen van geest, want hunner is het koninkrijk der hemelen' zegt de groote Godsgezant. Zoo heel veel in de theosophie gaat over mijn hoofd heen en buiten mijn hart om. 't Zal dan wel zijn doordat ik 'verstandelijk wat traag ben,' - a little slow -, maar - godsdienst kan, *mag* toch niet zijn een zaak van enkele bevoorrechten, maar voor *allen.*

O, nietwaar, bemoedigend en teeder ruischt zij over de heuvelen de wondere stem: 'Komt tot mij, gij die vermoeid zijt en beladen en ik zal u rust geven, rust voor uw ziel. En die woorden gaan niet heen over ons hoofd, maar vol liefde en hoop en troost neuriën ze na in onze ziel. O die woorden van den zachtmoedigen, nederigen Menschenzoon, zóó diep van beteekenis en tevens zoo eenvoudig, dat de kinderen en de 'verstandelijk tragen' ze verstaan! -

Al die vreemde woorden, al dat gephilosopheer en geredeneer werkt zoo verkillend. Het deed mij denken aan de twee koude menschen, die zich wilden verwarmen. De een redeneerde over verschillende systemen van verwarming, vulkachels, haarden, brandstoffen, gasverwarming, enz., enz. De ander ging eenvoudig bij de kachel zitten en werd warm.

Eenigen tijd geleden schreef S.K. Bakker, in de Hervorming: 'want der theosofen banvloek is nog erger dan die van Kuyper.'

Hierover geïnterpelleerd door een dame uit Utrecht antwoordde hij: 'Kuyper wordt boos en bliksemt zijn toorn neer op den onverlaat, die hem tegenstreeft. Maar de theosofen zijn 'jenseits' der boosheid en zien op hem, die hen bestrijdt, neer met den vreedzamen glimlach, waarmede de 'ingewijde' kijkt naar den onwetende, die niets begrijpt van de 'mysteriën', die hem verklaard zijn. Kuyper verbant iemand naar de buitenste duisternis der zonde, de theosoof naar die der onbenulligheid. Dat was mijn bedoeling. Anders niets. Ik vermoed, dat gij een groot bewonderaarster zijt der theosofie. Daarom zeg ik u vooruit, dat ik in geen geval met u een debat aanga. Daarvoor is mijn tijd te kostbaar. En overtuigen kan ik u in dit geval toch niet. Want een theosoof is ook jenseits der 'overtuigbaarheid'. Evengoed als Kuyper. Beiden hebben immers op hun manier *de* waarheid. En wij arme stakkers, die nog maar

steeds rondzwerven in de vlakke landen der blinde verstandelijkheid, doen beter als we de 'wetenden maar met rust laten en onder elkaar strijden.'

De uitzonderingen, die overal zijn, niet te na gekomen, heeft hij hier heel geestig den spijker op den kop geslagen.

Toch, licht en schaduw zijn overal en wanneer men in de schaduw wandelend niet terstond wordt getroffen door het licht moet men en naar zoeken, zoeken of er onder het vele, dat verdeelt, ook niet veel, althans iets is, dat verbindt.

Nu ligt het niet in mijn doel 'de S.t.d.Th.' in zijn geheel te behandelen, maar zoo hier en daar een greep te doen.

Om mee te beginnen wil ik aantoonen, één der oorzaken, waarom het niet anders kan of niet-theosofen moeten na lezing onaangenaam gestemd zijn. H.P.B.*) is in haar vergelijkingen altijd onrechtvaardig. Ik bedoel, wanneer zij de theosophie stelt tegenover het Christendom, dan neemt zij een ideaal-theosophie en vergelijkt het met een pseudo-christendom, ik zou haast zeggen met anti-christendom. Dat is onbillijk.

*) Kortheidshalve zal ik steeds de drie voorletters gebruiken. Een theosoof vroeg mij eens hoe ik dacht over H.P.B. (de letters op zijn Engelsch uitgesproken), waaruit ik opmaak dat men dit meer doet.

Wanneer men een appel wil vergelijken met een perzik, dan neemt men geen prachtappel en een rotte perzik, maar twee gave vruchten.

Dat de ‘S.t.d.Th’ in 1889 werd geschreven is eenigszins een verontschuldiging, maar niet voldoende.

Met hetzelfde recht als in deze Point-Loma uitgave aanhalingen uit de geschriften van W.Q. Judge en anderen zijn ingelascht en verschillende verklarende noten zijn toegevoegd, had men zich kunnen herinneren, dat het dogmatisch christendom ‘met zijn miraculeuzen Verlosser en eeuwige verdoemenis’ (blz. 185) niet is *het* christendom, en dat de leer van Calvijn niet is de leer van Christus.

Wat haar vergelijkingen tusschen theosophie en spiritualisme aangaat... ik noem spiritualisme in dergelijken zin, niet graag apart, omdat het volgens mijn opvatting in 't geheel geen aparte richting is, maar, daar H.P.B. het wèl doet, kan ik, zonder onduidelijk te zijn, niet anders.

Ook hier vergelijkt zij een ideaal-theosophie met caricaturen en bastaardvormen van het spiritualisme, leelijke uitwassen, waaraan ik eerder den naam van materialisme zou geven.

Hoewel zij zelve eenmaal zoogenaamd spiritualiste was, is het in waarheid spiritueele spiritualisme haar vreemd gebleven. Zij miskent het, omdat ze het nooit heeft gekend. Haar mystieke, slavische natuur, haar hartstochtelijk karakter, haar ervaringen mèt en doòr het spiritualisme in aanmerking genomen, is het niet te verbazen, dat zij de fiolen harer toorn over de spirit(ual)isten uitstort.

Het is zoo menschelijk, zoo natuurlijk. De handen in eigen boezem, zouden niet velen onder ons hetzelfde hebben gedaan?

Bovendien wordt nog iets, dat in het Westen van mindere bekendheid is, over het hoofd gezien. Hoewel men in Indië den invloed der Dewa's (engelen en geesten) erkent op de gedachten en daden der menschen, wordt mediumniteit beschouwd als een ramp, een schande, iets dat men moet beklagen en zoo spoedig mogelijk tegengaan. De Hindoe, de Boeddhist, de Zoroastriër, de Muzelman zijn allen van diezelfde meening. In weerwil van veel wat men hiertegen aanvoert, staat het bij mij boven alles vast, dat H.P.B. een meer dan gewoon sterk medium was, physisch zoowel als psychisch. Men wordt een kind van zijn omgeving; in Europa zou waarschijnlijk haar leven een andere richting hebben genomen. In Indië als Boeddhist, evenals Annie Besant als Hindoe, werden beiden den weg uitgedreven, dien ze wel moesten gaan.

In ‘Oude Dagboekbladen van kolonel Olcott’, beschrijft hij, hoe hij zelf en H.P.B. den 25sten Mei 1880 tot het Boeddhisme zijn overgegaan. ‘H.P.B. knielde voor het groote standbeeld van den Boeddha en ik naast haar. Wij hadden heel wat moeite om de Pâlische woorden op te vangen, die wij den ouden monnik moesten nazeggen, en ik weet niet, hoe wij er door gekomen zouden zijn, indien niet een van onze vrienden achter ons was gaan staan en ze ons had ingefluisterd....’ Zie verder ‘Oude Dagboekbladen’, blz. 111.

(*Wordt vervolgd.*)

Overzicht van de Week.

I.
Heldhaftigheid.

Alle bladen, couranten, tijdschriften, enz., zijn vol van den noodlottigen afloop der Zuidpool-expeditie van Captain Scott. En bovenal deze laatste wordt daarbij steeds verheerlijkt als ‘de’ held bij uitnemendheid. Heeft hij niet tot het laatste toe zijn dagboek bijgehouden? Heeft hij niet, nog stervend, een beroep gedaan op de Engelsche natie, ten behoeve der weduwen en weezen van hem en zijn lotgenooten, en daarmede getoond hoe ook in den dood zijne gedachten niet zichzelf maar anderen golden?

Zeker, dit alles dwingt eerbied af en bewondering. Mannen als Captain Scott en zijn makkers, die de volharding en de wilskracht zóó ver drijven, dat zij geen gevaar, geen ontbering te groot achten om hun doel te bereiken, steken uit als reuzen boven 't gros van 't kleinzielige menschdom. Daar gaat niets van af. Toch is er m.i. nog een andere zijde van de quaestie ook! Ten eerste rijst de vraag: welk nut, welk practisch doel, hebben deze expedities eigenlijk? Bewijst niet het feit-zelf, dat iederéen Captain Scott ten diepste beklaagt, omdat Amundsen hem tenslotte bleek vóór te zijn geweest aan de Pool, hoe niet zoozeer een *wetenschappelijke* ijver maar wel een *persoonlijke* eerzucht vóórzit, waar het dergelijke ondernemingen geldt? Maar, in de tweede plaats - en daarop voornamelijk wil ik wijzen - wordt, - terwille van den leider der expeditie, - niet vergeten al te veel de m.i. véél grootere *ware* heldhaftigheid aan den

dag gelegd door zijn metgezel Oates? Van dezen laatsten schrijft Captain Scott, met Engelsche pedanterie van uitdrukking, ‘Hij stierf den dood van een gentleman.’ Als men echter verneemt *waarin* die gentleman-dood bestaan heeft, dan is men geneigd zich af te vragen, of Captain Scott en de twee andere overblijvenden wel even gentleman-like handelden ten zijnen opzichte als Oates het deed wat hen betreft. Immers Oates heeft feitelijk zichzelf van het leven beroofd, om daardoor Scott en de beide anderen een sneller voorwaarts komen mogelijk te maken. In hevige mate lijdend, met half bevroren voeten, was hij een struikelblok geworden op den toch reeds zoo moeilijken tocht, omdat men hem moest meesleepen. Toen bezat hij de zelfverloochening van geheel alléén de tent, die hen in een storm tot verblijf diende, te verlaten, zeggende, ‘Ik zal lang wegblijven.’ Zoo ging hij den ‘blizzard’ in, den vrijwilligen dood in sneeuw en ijs accepteerend, ten behoeve zijner makkers.

Iets meer subliems is niet denkbaar! En klein - schoon in *die* omstandigheden vergefelijk klein - staat hier tegenover de houding van Captain Scott, die volkomen begreep wat Oates doen ging, en die hem *liet* gaan, en koelbloedig schreef in zijn dagboek: ‘Hij stierf den dood van een gentleman.’

Dat feit, van hem, den stervende, te hebben *laten* heengaan in dien sneeuw-dood, dat blijft een vlek op de nagedachtenis van Captain Scott. O, ik herhaal het, in zulke verschrikkelijke ellende is het een alleszins denkbare zwakheid, dat de drie nog op uitkomst hopenden hun eigen leven trachtten te sparen ten koste van hunnen reeds zoozwaar-zieken vriend. Maar het is met dat al weer een zooveelste bewijs van de menschelijke onrechtvaardigheid en onnadenkendheid, dat iedereen nu achterna veel meer geïmponeerd wordt door het eenigszins bravoureachtig dagboekverhaal van den stervenden Captain Scott, dan door dat zwijgend, zonder een enkel woord van zelf-beklag uiten, stoïcijnsch zich-zelf-offeren van Oates. 't Lijk van Captain Scott is gevonden! Dat van Oates niet. Wie zal zeggen welk een naamloos wreeden kamp met den dood deze reeds toen hij de tent verliet stervende ongelukkige heeft moeten voeren, temidden van sneeuw, ijs, storm, en omringd door de gruwelijke eenzaamheid dezer poolstreek, alvorens eindelijk de dood hem verloste!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
De Hoedenspeldenquaestie.

Van twee verschillende zijden werd mij onderstaand ingez. stukje, uitgeknipt uit het Nieuws van den Dag, toegezonden:

Verwonding door Hoedenpennen.

Mijnheer de Redacteur,

Zaterdag de badinrichting aan den Heiligenweg verlatende, *passeerde ik juist om den hoek een dame*, *wier beide hoedenpennen zeer ver buiten haar hoed uitstaken*, *zoodat ik in mijn gelaat ernstig gewond werd. Ik had niet met een* ‘*lady*’ *te doen*, *zooals onlangs de heer Van Marle op den Nieuwendijk.*

Haar mijn gelaat toonende, dat hevig bloedde, was haar antwoord: 'Och kaffer, je hebt toch oogen om uit te kijken.'

Dit uitkijken was onmogelijk, daar het om den hoek geschiedde. Ik ben genoodzaakt geweest de hulp van een arts in te roepen, heb den geheelen nacht niet kunnen slapen van de pijn, en was hedenmorgen koortsig. Voor een diner overgekomen, waarvoor ik 14 dagen te voren was gevraagd, heb ik moeten aftelefoneeren.

Daar ik Dinsdag voor eenige dagen naar Berlijn moet, kan ik tot mijn groot leedwezen de vergadering van a.s. Woensdag in 't 'American-hotel' niet bijwonen. Anders zou ik daar hebben gevraagd:

Aanvulling der politie-verordening, houdende verbod:

1°. om op de publieke wegen zich te bewegen met hoedenpennen niet voorzien van veiligheidknopjes.

2°. om in trams, koffiehuizen en schouwburgen plaats te nemen met onbeschermde hoedenpennen.

Te Antwerpen is het verboden, in de tram plaats te nemen als niet de hoedenpennen beschermd zijn.

Hoeveel ongelukken moeten hier nog geschieden voordat voor de veiligheid van anderen wordt gewaakt?

Waarom deed niemand der Raadsleden een mond open bij de laatste vergadering om te vragen om een verordening?

Een man zonder beenen, die op een handwagen met een harmonica zijn armoedig broodje verdient, wordt met wagen en al voor den kantonrechter gebracht, omdat hij harmonica speelt zonder vergunning. En intusschen loopen de dames, in strijd met de Wapenwet, met onbeschermde hoedendolken!

Hoogachtend,
P.C.H. BRUINIER.

- Wat moet *ik* nu tot deze voor den betrokkene zonder twijfel heel-onaangename zaak zeggen?

Ten eerste dit, dat ik hem alle hulde breng - die hij in ons op dit speciale punt zoo buitengewoon laf-bang Nederland ruimschoots verdient - voor zijn met zijn *naam* geteekend schrijven. Door welke daad hij den moed toont de verantwoordelijkheid op zich te nemen van zijn beweren.

Ten tweede wil het mij voorkomen hoe een vrouwspersoon dat - als zij iemand verwondt door haar toedoen, hoe onopzettelijk dan ook harerzijds dit geschieden moge - geen ander antwoord gereed heeft dan 'kaffer', daardoor zulk een doorslaand bewijs geeft van elke innerlijke beschaving, hoe gering ook, te missen, dat het te veel eer zou zijn aan háár doen of laten nog meerdere woorden te verspillen. Belet zulke wezens, per politie-order, een lange hoedenspeld te dragen, gij kunt ervan overtuigd zijn, dat zij desniettemin er in zullen *blijven* slagen hare medemenschen het leven onveilig te maken, door te woest te fietsen, door in de trams of bij gedrang te stompen of te duwen, door duizenderlei onhebbelijkheden in één woord, waartegen geen andere macht ter wereld iets vermag dan alleen diegene, waarvoor juist *zulke* menschen absoluut onbereikbaar zijn, namelijk de macht van het betamelijkheidsgevoel in zake het zich wel-opgevoed weten te gedragen.

En wat nu die naar het schijnt de goede Amsterdammers vreeselijk in beroering brengende hoedenspelden-quaestie, in 't algemeen genomen, aangaat, de Amsterdamsche heeren mogen mij ten goede houden, dat ik 't vreeselijke en tragische van die zaak niet zóó kan inzien als zij. Misschien wel omdat, schijnt het, de Haagsche dames meer goeden smaak toonen in dezen dan hare Amsterdamsche zusteren, en zich, nu de kleine hoeden weer algemeen worden, daarvoor kleine hoedenspelden aanschaffen. Door *die* hoogst-eenvoudige en gansch niet kostbare (hoedenspelden zijn vanaf 1 ct. te krijgen) oplossing beantwoordt men namelijk aan de meest-elementaire regelen van zich met chic weten te kleeden. Immers, wat is leelijker en smakeloozer en onbevalliger, dan te loopen met een klein hoofddeksel, waaruit een veel te lange naald een eindweegs uitsteekt! Hier in den Haag heb ik dat smakelooze feit dan ook nog niet aanschouwd; reden waarom er hier, voor zoover ik weet, nog geen question-brûlante op het gebied hoedenspelden bestaat. - De lange hoedenspelden zijn in gebruik gekomen door de groote hoeden, waarin zij, - als men ze wéét te steken zooals het behoort, - geheel verdwijnen; die vrouw dus, die hare lange hoedenpennen wil blijven dragen met een daarvoor geenzins bestemd klein hoedje, toont daardoor dat het haar ontbreekt aan goeden smaak en juist oordeel.

Et voila tout!

Voor de rest echter, - ik ben géén mannenhaatster, ik ga integendeel door voor eene die het zwakke geslacht pleegt af te vallen ten voordeele van het sterke - maar, wat deze hoedenspelden-klachten aangaat, en de daartegen ingevoerde politie-verordeningen in sommige steden, het wil mij voorkomen dat in dezen de mannenwereld zich van een even despotische als kinderachtige zijde laat kennen. Zij hunnerzijds spuwen om zich heen op de ergerlijkste wijze (is het b.v. geen *schande*, dat in een *eerste* klasse coupé niet-rooken den Haag-Amsterdam met groote letters moet verboden worden 'hier te spuwen'. Moest zulk een verbod *noodig* zijn voor een publiek als wij dames recht hebben in een *eerste* klasse te verwachten?) Zij, de mannen, maken de wegen onveilig voor voetgangers, door fietsen, auto's, losloopende honden die het kinderen of bange menschen lastig maken, enz., enz.

Om van den stank dien zij in trams en op openbare plaatsen verspreiden door hun 'bitter'-liefde, en van den sigaren-rook, waarmede zij first-rate tea-rooms, (die toch eigenlijk speciaal dames-terrein zijn,) plegen benauwd en bedompt te maken, niet eens te spreken. Tegen al deze voor de veiligheid en de gezondheid evenzeer zeer schadelijke dingen vermogen de vrouwen niets, omdat niet zij de wetten maken, noch de politie-verordeningen. Die macht bezitten alleen de mannen. Is het dan van dezen niet een beetje klein om haar, de vrouwenwereld, zóó hard te vallen, wijl er nu en dan, zoo heel zelden toch maar, een ongeluk geschiedt door een onhandig-gedragen hoedenpen? Getuigt het niet van kleingeestigheid, om het woord onbillijkheid niet eens te gebruiken, dat men dit *kleine* euvel terstond wil gaan bekampen met de wet, waar die veel grootere onaangenaamheden, door mij hierboven opgesomd, en door de mannen veroorzaakt, steeds ongestraft hun gang kunnen gaan.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

*) Bovendien, staat het hoedenspeldengevaar niet op één lijn met het wandelstokken-gevaar? Hoevele heeren namelijk loopen niet met hun stok onder den arm, zoodat men, als zij een onverwachten draai maken, gevaar loopt een stoot met het gevaarlijk-puntig einde daarvan te krijgen. Ik ken verscheidene dames aan wie *dit* onheil is overkomen!

III.
Dat doet me plezier!

't Gebeurt niet dikwijls dat de couranten je iets vertellen, de moeite van 't lezen wáárd. Gewoonlijk kijk je ze dóór, denkt bij je zelven: wat een leuterpraat toch, en vergeet hun 'belangrijken' inhoud onmiddellijk weer.

- Ditmaal echter heb ik twee dingen tegelijk gelezen, die op mij indruk maakten, die me in een opgewekte stemming brachten. - De eerste tijding was die van het aftreden van Briand, den Premier van Frankrijk. Je bent het nu eenmaal zóó gewoon, 't politiek-geknoei van partij-leiders, dat je over niet véél meer in dat opzicht je pleegt te ergeren. In alle landen en bij alle partijen is het in dit opzicht zoo wat oud lood om oud ijzer, waar het geldt transigeeren, knoeien, op de schouders van de domme massa naar boven klimmen, enz. enz.

Maar, er zijn toch nog nuances, gelukkig!

En, Aristide Briand, de ex-socialist, is zulk een extra-weerzin wekkende specialiteit op het gebied van handige toeren verrichten en van politieke hansworsterij! Daarom gun ik 't hem zoo van harte als hij van tijd tot tijd valt, en een poosje op een nieuwe beurt moet vrachten; jammer genoeg dat die beurt tot hiertoe steeds opnieuw voor hem komt. Aristide Briand is de verrader bij uitnemendheid aan zijn eigen partij-genooten! Hij is er gekomen, als de advocaat van de verdrukten, als de redenaar, die de massa imponeerde, door zijn magnifique aanklachten tegen dienstplicht en militairisme. - Hij is óók de man die, eenmaal gearriveerd waar hij wrezen wilde, datzelfde leger herhaaldelijk heeft gebruikt om op 'de verdrukten', wier aanvoerder hij eens was, te schieten, om hunne werkstakingen met geweervuur te beletten!

Kan het minner?

Er is nog meer! Aristide Briand is de man die een in zeer berucht, zeer smerig minder-jarigen-zeden-proces den hoofdschuldige, exhoofdredacteur van een groote fransche courant, heeft afgeholpen van zijn hem door het rechterlijk vonnis opgelegde gevangenis-straf. Zijn, Briand's, éérste regeeringsdaad is geweest, toen hij opnieuw minister van justitie werd, dezen vuilpoets van verdere gevangenisstraf te doen ontslaan! Als gij nog hierbij weet hoe bedoelde vuilpoets behoorde tot Briand's persoonlijke vrienden, hoe hij, Briand, in dezelfde villa, waarin die zedenschandalen voorvielen, herhaaldelijk logeerde bij zijn 'vriend', dan zult gij, mijne lezers, zelf wel in staat zijn de rest aan te vullen. -

Trouwens, bekijk maar eens goed die sluwe, gemeene oogen, die wellustig-vieze-dikke onderlip van Aristide Briand, en, zelfs al weet gij niets van zijn dubbelzinnige politieke carrière, dan toch zegt die weerzinwekkende kop als zoodanig U reeds genoeg! - -

En dan was er dezen zelfden ochtend nog een tweede bericht dat impressie maakte, - de moord namelijk op den Koning van Griekenland!

Lezers, herinnert ge U 't nog hoe vóór enkele maanden de Patriarch van Griekenland, op den verjaardag van dezen zelfden Koning, de vleierij zóó ver dreef van juist *dit* jaar zijner regeering, dit jaar van bloed en menschenmoord en ellende en cholera, te durven noemen 'het roemrijkste jaar van des Konings regeering'!? Herinnert gij 't U nog hoe ik toen in de Lelie de aandacht er op vestigde, hoe schandelijk en weerzinwekkend deze woorden klonken uit den mond van een Dienaar

van de Kerk van Christus, van een dergenen, geroepen dat Evangelie te verkondigen, dat predikt: ‘Hebt liefde onder elkander’, ‘Gij zijt allen broeders en zusters’.

En, ik vraag U, geeft het U daarom niet met mij een blij gevoel van gelooven aan een goddelijke rechtvaardigheid, die anders oordeelt dan die der menschen, wanneer gij thans leest, hoe plotseling een Onbekende Almacht ingreep in den luister van dat ‘roemrijke jaar’, er een einde aan maakte, aan de ijdele glorie, voorgoed! O-zeker, op zichzelf beschouwd vind ik dezen laffen sluip-moord, als elken anderen, een verachtelijke misdaad. Maar... het moorden en gros op de Turken vind ik evenzeer een misdaad. Sinds de conferentie in Londen kan er wel bij niemand meer eenigen twijfel bestaan, hoe de zoogenaamde godsdienst-oorlog, door de Balkan-Staten op touw gezet, niets anders was in den grond dan een willen veroveren van grondgebied, waarbij de Bulgaren en de Grieken met het leeuwenaandeel zullen gaan strijken van den veroverden buit. Thans immers ook, bij den dood des konings, wordt het eenstemmig als een zijner ‘verdiensten’ erkend, hoe hij Griekenland ‘groot’ heeft zoeken te maken door dezen laatsten krijg. In mijne oogen echter maakt juist dit feit, die éérst aangenomen pose van christen-verdediging op de mohammedanen, waarmee de oorlog is begonnen, het ten hemel schreiend huichelachtige ervan des te weerzinwekkender! Gansch Europa

heeft Turkije aan zijn lot overgelaten; alle vroegere diplomaten-beloften ontrouw geworden, ziet het rustig aan, hoe hier de zwakkere partij wordt uitgeroofd, uitgeplunderd, uitgemergeld door de overmacht, op precies dezelfde wijze als indertijd Transvaal moest zwichten voor de overmacht van die 'christen'-natie bij uitnemendheid, Engeland! En de overwinnaars hielden glorie-rijke intochten, en vierden hunne dood en verderf brengende zegepralen met plechtige godsdienst-vieringen, ter eere van 'hun' God, die hun de overwinning schonk op 'de Heidenen'. Welnu, thans heeft 'hun' God ingegrepen op Zijne Wijze - die ditmaal *niet* is de hunne waarschijnlijk; Hij heeft een van de vier overwinnaars doen bukken voor eene overmacht grooter dan welke aardsche ook, - voor die van den Koning Dood.

En, Koning George I, zoo-even nog de groote machtige overwinnaar, is thans niets meer dan een aas voor de wormen, is gelijk en gelijkvormig geworden aan die duizenden en duizenden lijken, slachtoffers van den krijg of van de cholera, die het 'roemrijkste jaar zijner regeering' geëischt heeft! Heb ik geen gelijk daarom indien ik zeg: Zoo iets geeft te hopen dat er wellicht eene rechtvaardigheid is hierboven, die anders en eerlijker oordeelt dan die der menschen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Aardig naspel van mijn verloren zegelring.

Mijn stukje in de Lelie van 5 Maart 1913, over de vlugheid der Amsterdamsche politie in verband met een door mij daar ter stede verloren ring, is er ingeslagen. - Dezer dagen was ik opnieuw in Amsterdam, en waschte daar mijn handen in een tot hiertoe *nimmer* door mij bezochte gelegenheid, waarvan ik de met het toezicht op de toilet-kamers belaste dame ook *nimmer* van te voren heb gezien. Tot mijn verbazing en amusement was haar angstvallige vraag, toen ik de toiletkamer verliet 'Of ik toch geen ring had laten liggen wellicht'?

Onnoodig te zeggen dat deze vraag mij nog nimmer in mijn leven is gedaan wáár ik tot hiertoe ook mijn handen waschte. Nu zij thans mij juist in Amsterdam werd gesteld, onmiddellijk nadat het voorval met mijn ring zich daar ter stede heeft afgespeeld, is zij teekenend voor de belangstelling die het stukje heeft gewekt, - hetgeen bij de veelgelezenheid der Holl: Lelie mij trouwens niet verder verwondert. Waar ik echter, door deze toevallige omstandigheid, hier nog eenmaal deze ringgeschiedenis aanroer, zij hier nog even opgemerkt, als een *welverdiende hulde* aan de vlugheid der Haagsche politie, hoe ik door bemiddeling van deze *onmiddellijk* den ring ontving, nadat eindelijk deze aan haar was opgezonden vanuit Amsterdam (hetgeen is geschied onmiddellijk nadat ik mij tot den Burgemeester van Amsterdam, als hoofd der politie aldaar, had gewend.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

I.
A'dam, 27/8 '12.

Jonkvr.

Het is naar aanleiding van uw 2^{en} artikel in N°. 8 van 'De Hollandsche Lelie', waar u uw beschouwing geeft over een schrijven van B. Veth, over 'Verhoudingen van Man en Vrouw', dat ik mij verplicht achtte u mijn meening eenigszins kenbaar te maken aangaande eenige uitlatingen in bedoeld artikel. Misschien tast ik in 't duister, maar dan gedacht: dwalen is menschelijk.

Ik lees dan n.l. op bladz. 120:

'Het is een niet te loochenen feit, waarover alle tegenwoordige natiën zich ongerust maken, dat de geboorten afnemen. In Frankrijk is in dit opzicht de statistiek angstwekkend, maar ook in Pruisen heeft zij dit jaar vastgesteld, dat er een bedenkelijke afname is in het geboren worden van kinderen. In Australië is men reeds zoover, dat men zich genoodzaakt ziet aan elke moeder, die een kind ter wereld brengt, een premie aan te bieden. Dergelijke feiten bewijzen meer dan vele woorden. Zij bewijzen n.l. dat de leer van B. Veth, die is, welke heden ten dage met voorliefde wordt gehuldigd: wel 't plezier van de zinnenbevrediging, maar niet de lasten van 't vrucht-dragen. Après nous le déluge. Nu, alles wel beschouwd, een wereld die aldus zichzelve doemt tot den ondergang, door gebrek aan bewoners, is dan ook als zoodanig rijp tot vergáán.'

Tot zoover uw schrijven. Ik ben het volkomen met u eens dat de denkbeelden van B.V., die hem gebracht hebben tot zijn z.g.n. leer, niet al te rooskleurig zijn. Er bestaan echter nog tal van beweegredenen die leiden naar de leer van B.V., maar die geenszins een karakter dragen van: 'wel 't plezier van de zinnenbevrediging, maar niet de lasten van 't vrucht-dragen.' Dergelijke beweegredenen treft men dan ook veelal aan in de klasse van arbeiders. Ik zal als illustratie mij-zelf als voorbeeld stellen om u aan te toonen dat men heel gemakkelijk kan komen tot het idee van 't Nieuw-Malthusianisme zonder tot diegene te behooren, die de wereld rijp tot vergáán maken.

Ik was op een zeer jeugdigen leeftijd al tot

het huwelijk overgegaan n.l. 18 jaar. Nu is dit wel feitelijk geen leeftijd om te huwen, maar u begrijpt misschien wel de omstandigheden: ik ‘moest’. 't Gevolg hiervan was dat ik spoedig vader werd van een dochter, welke nu ruim 2½ jaar is. Ik ben op 't oogenblik 21 jaar. Mijn toekomst is echter van dien aard, dat de zorg van meerdere kinderen mijn financieele draagkracht zouden overtreffen. Gaat het nu aan om door te gaan met te verwekken, terwijl men de verantwoordelijkheid niet kan dragen? Immers, men is als verwekker verantwoordelijk voor 't geen men verwekt, en nu vind ik, als men zulks niet kan, men middelen moet beramen om dat verwekken tegen te gaan. Ik ben geen kinderenhater, integendeel; ik zou mijn dochter voor geen geld der wereld willen missen, maar bovenstaande redenen brengen ons natuurlijkerwijze tot 't nemen van een beperkt aantal kinderen.

Hoofdschuddend heb ik wel eens door onze Jordaanstraten geloopen, wanneer ik daar zoo zag die lieve, kleine kleuters in hunne armzalige kleedij, spelende in onze heerlijke straten. Men kon het hen aanzien, dat zij tekort schoten in hun opvoeding En zulks kan ook niet anders. Vader naar zijn werk en moeder moet er ook uit om er iets bij te verdienen, dus waar blijft de leiding, waar de verzorging, kortom, kunnen deze ouders de verantwoordelijkheid dragen van hun nageslacht? Neen, als men dergelijke feiten om zich heen ziet dan kan men niet anders dan 't verwekken staken, en dan treffen diegenen, die zulks doen, allerminst 't verwijt dat zij de wereld rijp tot vergaan maken.

Als 't niet te loochenen feit, waarover alle tegenwoordige natiën zich ongerust maken, dat de geboorten afnemen, zoo sterk naar voren komt dat men daar een oorzaak voor wil zoeken, dan geloof ik dat die oorzaak dieper gezocht moet worden als waar u die meent te vinden.

Als ons land b.v. aan 't ontvolken zou geraken, dan zou dat niet komen, omdat er zooveel menschen zouden wezen die ‘wel 't plezier van de zinnenbevrediging, maar niet de lasten van 't vrucht-dragen zouden willen hebben,’ neen de oorzaak zou moeten worden gezocht in onze maatschappelijke verhoudingen. Het hedendaagsche stelsel dwingt ons tot 't wenden van den natuurlijken loop, en als de tegenwoordige natiën zich ongerust beginnen te maken over 't ontvolken van hun land, welnu laat men zich dan ook een beetje meer ongerust maken over dat volk, dat dagelijks gebukt gaat onder 't kapitalistische stelsel.

Hopende, dat ik uw gedachte hierover nog eens in de Lelie zal ontmoeten, teeken ik

C.B.

Noot der red:
Deze gedachtenwisseling ontving ik reeds onmiddellijk na mijn boekbeschouwing over ‘de Verhouding tusschen man en vrouw’, van B. Veth (zie Lelie van 14 en 21 Augustus 1912). Ik werd toen door mijn ernstige ongesteldheid verhinderd haar te beantwoorden, en zoo is zij in het vergeetboek geraakt. Intusschen wil ik haar alsnog gaarne plaatsen; misschien geeft de inhoud ook anderen aanleiding hunne meening te zeggen. De mijne is deze: indien iemand zich niet kan bedwingen, dan doet hij m.i. nog beter zijn natuurdrift te volgen, dan zich van een m.i. altijd tegennatuurlijk systeem te bedienen. Voor mijn gevoel ontaardt daardoor zijn handeling in iets weerzinwekkend-leelijks, *omdat* die met

dergelijke voorzorgen gepaard gaat. Zonder eenigen twijfel drukken de financieele zorgen veel meer en veel zwaarder dan in vroegeren tijd. Maar, aan wien de schuld? Aan die vele ouders zelven, die in een dwaze luxe boven hunnen stand willen leven, en die aldus aan egoïsme opofferen het kinderen-bezit. Wie *wil* werken, die kan ook heden ten dage nog wel door de wereld komen, en die kan ook, *juist* heden ten dage, een daarvoor passende opleiding bijna gratis doen geven aan zijn kinderen. Om die reden ben ik van meening dat er onder normale omstandigheden (waarmede ik bedoel wanneer beide ouders gezond zijn) geen reden behoeft te zijn zich een al te besliste onthouding op te leggen enkel uit vrees voor de toekomst. Aan den anderen kant echter zijn er ook menschen die maar steeds voortgaan met het kinderen in de wereld schoppen, (iets wat men speciaal op Scheveningen kan aanschouwen, waar de kinderen als een 'zegen des Heeren' worden betracht, volgens het orthodoxe, in dat opzicht zoo prettig de zinnen tegemoetkomend geloof.) Dat zulke menschen de verplichting hebben zichzelf te beheerschen te eeniger tijd is, wanneer zij te arm zijn om hun gezin te onderhouden, ongetwijfeld vanzelf sprekend. Ik geef daarom den schrijver van bovenstaande gedachtenwisseling gaarne toe, dat de *diepste* oorzaak van deze netelige quaestie moet gezocht worden in de hedendaagsche maatschappelijke misstanden. Wat ik zeide naar aanleiding van het boek van B. Veth, en wat ik daaruit citeerde, ziet op een *andere* zijde van het vraagstuk, namelijk op den onwil der vrouw, der *dame* vooral, kinderen te verwekken, uit zelfzuchtige redenen harerzijds, van vrees voor 't verliezen van haar figuur, voor oud-zullen-schijnen, voor huishoudelijke zorgen, enz., enz.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Koog a.d. Zaan, 17 Maart 1913.

Hooggeachte Jonkvrouw Lohman.

Vergun mij a.u.b. eens te mogen melden, wie naar mijne bescheiden meening tot de bourgeoisie gerekend kunnen worden, waardoor als dan vanzelf uitkomt wie er *niet* toe gerekend kunnen worden.

Een en ander in verband met de vraag, gesteld in de Lelie No. 31, bladzijde 490/491*) en verwijs den inzender naar de figuur, die men ziet afgebeeld op de Godsdienstige Volksscheurkalender, en gedragen wordt op een mooie stoel een zoo'n veelzeggende gelaatsuitdrukking betoont naar Hem die, rijdende op een ezel, Jeruzalem binnentreedt.

(Zooals vanzelf spreekt, staat de *echte* Adel daarbuiten, want wie van Adel is ziet nooit zoo op iemand neer).

Ik hoop dat de categorie hiermede voldoende is aangegeven, zoowel pro als contra.

Met de meeste hoogachting verblijf ik

UEd. dr.

*) Noot red: Holl: Lelie.
De inzender van deze gedachtenw: bedoelt een stukje van den heer Servaas van Rooyen, getiteld Bourgeoisie, en voorkomend onder 'Actualiteiten' in No. 31 van de Holl: Lelie ll.

P. VISSER. Dz.

Tooneeloverzicht
door Stella Mare.

I.
Het Frascati-Ensemble.
‘'t Cafétje!’
‘Twintig dagen achter slot!’
‘Een Nieuw Mensch!’

Er was een tijd -, en die is nog niet zoo heel lang geleden, - dat menschen van smaak, en stand, of eigenlijk, dat ‘men’, - het deftige Amsterdamsche ‘men’ - niet met vrouw en dochter - maar slechts een enkele maal, als het wilde lukken - heel stilletjes, en geheel alleen naar ‘Frascati’, of te wel ‘Prot’ ging.

De Fransche kluchten, die men er te zien kreeg, met titels als: ‘De Oude Snoeper’, ‘De man die niet zoenen kon’, enz. waren niet altijd juist van zedelijke en verheffende strekking. Weinig kieskeurige, weinig preutsche acteurs releveerden met grooten voorkeur elke schunnigheid en ook de actrices kon men op dat punt niet van ingetogenheid beschuldigen.

Dames gingen niet naar ‘Prot’ en als ze het deden, nu ja, - dan verzwegen ze het wijzelijk.

In een jaar tijd is dit veranderd.

‘Prot’ - nu het Frascati-Ensemble, directie Louis Chrispijn - wordt bestormd, dagen te voren is de zaal uitverkocht, het is hier een rage geworden naar ‘Frascati’ te gaan.

Families, die nooit een voet bij ‘Prot’ zouden gezet hebben, deftige mama's met ongetrouwde erftantes, verwende, fatterige studenten en ernstige geleerden, ze gaan naar ‘Frascati’, waar het nieuwe Frascati-Ensemble onder leiding van hun jongen directeur, den heer Louis Chrispijn, stampvolle zalen trekt, nadat Louis Chrispijn stormenderhand alle harten heeft veroverd van de dames op het tooneel, en van de dames in de zaal, met zijn buitengewone creatie van Albert, de kellner, hoofdrol in ‘'t Cafétje’ van Tristan Bernard, schrijver o.a. van ‘Le danseur inconnu’.

Albert, een kellner, die langen tijd in een Cafétje werkzaam is, krijgt opeens een groote erfenis van een familielid.

Voor hij daarvan nog iets weet, komt dit belangrijke nieuws een zaakwaarnemer van twijfelachtig allooi ter oore, die daaruit een slaatje wil slaan.

Hij gaat naar den eigenaar van het Cafétje en stelt hem de volgende ‘truc’ voor:

De eigenaar zal Albert voorstellen een contract met hem te maken van den volgenden inhoud: Albert moet den patroon 80.000 francs uitbetalen als hij ooit zijne betrekking opzegt, daarentegen zal de patroon zijn loon verhoogen tot 5000 francs 's jaars.

De erfenis, groot 500.000 francs, komt in Albert's bezit.

De patroon denkt heel slim te zijn geweest, maar de kellner is het nog meer.

Hij is er heelemaal niet ingeloopen - zooals de patroon aanvankelijk dacht.

Albert, die den patroon doorzien heeft, gaat zich wreken.

Hij wil liever zijn heele leven kellner blijven dan zijn patroon de 80.000 francs te gunnen.

Albert gaat nu een dubbel leven leiden.

Overdag kellner, die de meest dwaze streken uithaalt - hij schenkt de gasten cognac in een koffie-kopje, en koffie in een cognac-glaasje, - leeft hij 's nachts als man van de wereld, die in alle fijne restaurants bekend wordt, en aardige Fransche vrouwtjes het hof maakt.

Maar diep in zijn hart, heeft hij een gevoelige plek behouden. Hij heeft het trotsche, mooie, knappe dochtertje van den kastelein, zoo héél erg, zoo ‘aanbiddelijk’ lief.

Nooit durfde hij zijne liefde te uiten, totdat.... nu ja, totdat hij door omstandigheden er toe geleid, het tòch doet. En.... eind goed al goed. Ze trouwen samen, en het geld blijft in de familie.

Dit is de inhoud van het alleraardigste blijspel. O, men moet Chrispijn zien spelen, met zijn eeuwig jolig snuit, met zijn lossen gang, met zijn ondeugenden blik, met zijn heerlijk ik-en-weet-niet-wat, dat hem op het tooneel zooveel charme geeft! En, - men gaat naar huis met de gedachte, dat men een avond van kunstgenot heeft gehad - en men hoopt, dat er maar weer gauw een nieuwe ‘première’ zal zijn om Chrispijn weer in een anderen rol te kunnen zien.

Trouwens elk der medespelenden, geënthousiasmeerd door het voorbeeld van hun directeur, deed zijn best.

Een extra pluimpje verdient wel Pierre Myin, de glazenspoeler.

De volgende voorstelling, die we in ‘Frascati’ zagen, was de Fransche klucht ‘Twintig dagen achter slot’, door Hennequin en Veber, een aardig ding, vol dòl-leuke vergissingen, gespeeld met een ‘entrain’, dat het een lust was. Wat heb ik mij heerlijk ge-

amuseerd, en wat heb ik wèldoend gelachen. Want het is een genot in die sombere pessimistische tijden eens zoo echt zorgloos, zoo van gànscher harte te kunnen schateren van het lachen!

En nu, - na die beide zoo uitstekende voorstellingen komt de première van 'Een Nieuw Mensch', 'Peau Neuve', door Etienne Rey, dat in Parijs zooveel opgang maakt.

Voor Parijs kan het aardig zijn. Dus kan het slechts ergeren, dat wufte blijspel à la Prot, waar de 'sauce piquante', zóózeer de hoofdschotel was, dat ik het mijn plicht acht, - al waardeer ik de goede dialoog en het goede spel - te waarschuwen: 'Dochters, houdt uw moeders thuis, - maar, gaat er zelf òòk niet!'

II.
K.V. Het Nederlandsch Tooneel.
De Gelukkigste Tijd.
Blijspel in 3 bedrijven, van Raoul Auernheimer.

Vooraf ging: 'De Rechter', Tooneelspel in één bedrijf. Een knusse bioscoop-film met veel heen- en weergeloop en actie.

Een postbeambte, een goede, beste man, die dol is op zijn heel jong vrouwtje, beweert naar aanleiding van een 'Gemengd Berichtje' in een courant, dat hij, als hij zijn vrouw ooit op ontrouw zou betrappen, de minnaar zou dooden en de vrouw de deur uit jagen.

Het geval doet zich inderdaad voor, maar.... waar de liefde in het hart is, is alle Theorie grau.

Hij vergeeft het vrouwtje, en jaagt den minnaar, zijn kostganger, den meesterknecht Mautner de deur uit.

Als Fanny, het vrouwtje (Annie Blokzijl-Jurgens) haar lief kopje tegen den welgevulden boezem van haar echtgenoot vlijt, (Ko van Dijk) laat de poeder van haar gezichtje een witte plek achter, die wel het symbool kan zijn van de ziele-blankheid van haar besten, goeden man.

Het spel was zeèr voldoende, vooral van den heer Ko van Dijk.

Het blij spelletje: 'De Gelukkigste Tijd', laat ons zien, dat de gelukkigste tijd niet de tijd vóór het huwelijk is, als de aanstaande echtgenoot geèn oogenblik zichzelf kan zijn, maar voortdurend het slachtoffer is van vriendelijk bedoelde bemoeiingen van aanstaande familieleden. - Elke seconde wordt gewijd aan visites maken, meubelen uitkiezen, huizen zoeken, - waarbij met de verlangens van den jongen echtgenoot in spe bitter weinig rekening wordt gehouden.

En dan die familie-reunies! Arme Arthur!

Daar kan geen mensch tegenop! - Ook hij kon 't niet - en de verloving werd verbroken, tot op den vooruit bepaalden dag van hun huwelijk Arthur zijn meisje komt halen en.... ze toch trouwt!

Aardig was het de jonge garde eens aan het werk te zien.

Voor jonge verloofden moeten jongelui spelen, en waar er zulke goede krachten zijn bij 'het Nederlandsch Tooneel', gaat dit best.

Constant van Kerckhoven kon als Arthur Ewald, de kapelmeester, wel wat losser.

Ik blijf er bij, dat wij in Holland maar één superieuren ‘jeune premier’ hebben, den jongen Chrispijn.

Mejuffrouw Emma Morel, guitig als in ‘Hofgunst’ was los en zonder affectatie - werkelijk allerliefst. Mejuffrouw Betsy Wolffers, haar zuster Arabella, deed aardig en piquant haar rol van coquette.

Mevrouw van Korlaar-Van Dam gaf ons eene aardige charge van oude tante en kreeg eene bloemenhulde.

STELLA MARE.

De verbouwing van Maison Pfaff.
Plaats 24, Den Haag.

Als ik bedenk dat ik 't eenvoudige huis met de hooge stoep nog heb gekend van die first-rate firma: Maison Emmerechts! Indien je 't niet wist, dan zou je 't niet vermoeden toen aan dat bescheiden-ouderwetsch-deftig uiterlijk welke wonderen daarbinnen tot stand werden gebracht op het gebied mode!

Wij echter, van een nieuweren tijd, willen *zien*, willen reeds van buiten onze verwende oogen doen genieten, door in stijl gehouden gevels, door smaakvolle uitstalkasten, waarin, achter groote spiegelramen, de uitgezochtste toiletten U toeroepen: Komt binnen, en overtuigt U, dat wij nog slechts een héél klein staaltje zijn van al het verlokkende en elegante, dat is te samen gebracht door juiste keuze en een exquisen smaak.

Geen wonder dan ook dat Maison Pfaff in dit opzicht niet heeft willen achterblijven, en, na reeds terstond een aanmerkelijke uiterlijke verbetering te zijn geworden op het hierboven genoemde Maison Emmerechts, waarvan het de opvolger is, thans ‘de Plaats’ heeft verrijkt met een in alle opzichten up

to date étalage, voorstellende een salon Louis quatorze, waarvoor, met recht, elke voorbijgangster belangstellend-bewonderend blijft staan!

Een gebeeldhouwde wit marmeren schoorsteen, met spiegel daarboven, trekt vóór alles daarin de aandacht, omdat het witte marmer zoo zacht aandoet tegen de met groen-gebloemde zijde bekleede vakken. Aan den achterwand zien we een deur van kleine spiegelruitjes, en aan weerskanten is een vak van glas in lood gevat. Hierdoor valt binnen in den hierboven beschreven rijk met beeldhouw-werk afgewerkten salon een hel-mooi licht, en het zeer natuurlijk gevolg daarvan is dat, gelijk ik reeds hierboven opmerkte, de toiletten erin uitgestald bijzonder tot hun recht komen, en telkens het dames-publiek - (ook wel de heeren, die zijn óók niet wars van dames-toilet-bijzonderheden) - - doet stilstaan, en daarna - - binnengaan! - Waarlijk, mevrouw Pfaff, die zelve deze zoo welgeslaagde idee aangaf, heeft àlle eer van haar ontwerp en kan met satisfactie zien op het uiterst smaakvolle en gedistingueerde geheel, door haar tot stand gebracht. Van dienzelfden gedistingueerden smaak geeft óók blijk datgene wat zij weet te kiezen, met geoefend oog voor wat wáárlijk chic is, uit den overvloed van nieuwe modes, waarmede Parijs ons overstelpt. En waarvan sommige, minder met de gave van een *juist* oordeel bedeelde hollandsche firma's, ons de méést-*wan*smakelijke producten plegen op te dringen; (menigmaal komend geenzins uit Parijs, maar ‘made in Germany’).

Zoo zag ik b.v. een costume van Beer! Wie onzer kent niet dit beroemde huis van de Place Vendôme! Welnu, men kan m.i. van Beer exquise maar óók heel-leelijke dingen meebrengen. 't Komt alles aan op het weten te *zien*, op het weten rekening te houden òòk met de geenszins onverschillige daadzaak, dat de Françaises behooren tot het *Latijnsche*, de hollandsche vrouwen daarentegen tot het geheel anders-gebouwde *Germaansche* ras, zoodat sommige Beer-toiletten, die een Parisienne ‘ravissant’ kleeden, op hare hollandsche zusters, ook al zijn die misschien heel-mooi-gebouwd, nochtans heel-leelijk-lomp aandoen. - 't Door mevrouw Pfaff mij-vertoonde costume nu muntte uit m.i. door dien voor Holland zoo bijzonder passenden, ietwat soberen chic, die bij uitstek cachet geeft aan een dame. Het is in taupe crêpe de chine, gevoerd op zacht-rose zijde, met een gedrapeerden rok (eene draperie, die echter *niet* breekt de lijn), en met een taille van rose zijde, waarover heen heel-dunne, fijne ivoire-kleur kant is verwerkt, terwijl eene voileering van gaze de soie, in den tint van de taupe-kleur der crêpe de chine, het geheel voltooit. Voeg nu hierbij eene bijzonder-smaakvolle borduring in allerlei kleuren (borduursel wordt tegenwoordig zeer veel, en op allerlei wijzen, aangebracht), van oranje tot heel zacht geel ineenvloeiend, denk U de meest-àparte, toch eenvoudige mouw, namelijk eene ondermouw van kant, waarover gaze de soie in taupe-kleur heen valt, terwijl de kant-onderrand heel ver heen reikt over de hand, en dáár is afgewerkt met band-fluweel en een miniatuur-gesp, denk U een klein punt-vormig décolleté, waarlangs dezelfde fijne ivoire-kleur kant is gedrapeerd, denk U een ceintuur, die als het ware van voren wordt gevormd door den hoogopgezetten rok, en van achteren is begrensd door een klein vierkant kraagje van crêpe de chine in de taupe-kleur waaruit het toilet bestaat, en gij hebt eene voorstelling (maar - niet méér dan dit, want gij moet zien met eigen oogen), van een der meest-fijnwerkende, voor alle feestelijke gelegenheden geschikte, en meest innig-smaakvolle japonnen, welke de hedendaagsche mode schiep.

Een tailleur-costume is van Rubis-serge, de mantel heeft den russischen blouse-vorm, ceintuur, revers, en manchetten der mouwen zijn in zwarte zijde, met goud en zilver geborduurd, de rok is gedrapeerd, met een patte van zwarte zijde en, evenals de mantel, geborduurd.

Ook zag ik nog een costume van donkerblauw liberty-satijn, waarvan de taille een lange basque heeft, van achteren langer dan van voren, zoodat het effect wordt verkregen van een dubbelen rok. De taille heeft géén boord, is eenigszins uitgesneden, is afgewerkt door een omliggenden platten kraag van wit crêpon, geborduurd met rumeensch borduursel; de mouwen zijn heel laag op den arm ingezet, met een band wit crêpon, geborduurd in bonte kleuren. De taille valt van voren open op hetzelfde borduursel van den kraag. De ceintuur is van cérise-roode zijde, (ceintuurs zijn tegenwoordig in àndere kleuren dan die van het costume-zelve), en de rok is gedrapeerd. -

Verscheidene ‘Balkan-japonnen’ liet mevrouw Pfaff mij zien, want, evenals vóòr eenige jaren de Transvaal-hoed een onver-

mijdelijk gevolg is geweest van den oorlog in Zuid-Afrika, zoo ook heeft thans de wufte mode zich meester gemaakt van het oorlogsnieuws, om dáárnaar hare grillen in te richten, en dientengevolge zijn Balkan-modes, Balkan-borduursels, Oostersche kleuren, schelle tinten, enz., enz., aan de orde van den dag. Zelfs de meer gekleede tailleurs hebben de strenge lijnen van den vroegeren tijd ingeboet voor een gewijzigde invoering van Balkan-kleederdrachten, in vorm en garneering.

- - 'Maar', - nog onlangs werd het mij door eene kennis gevraagd - 'dan is 'Maison Pfaff zeker heel duur?' - Aldus hoor ik mijne lezeressen reeds uitroepen.

Neen! Duizendmaal neen! Wat ik U hier beschreven heb is het 'neusje van den zalm'. Geen wonder ook, wanneer men weet dat het Haagsche high-life, de hofkringen, zeer veel juist in *dit* Maison laat maken, dat men er is ingericht dientengevolge op de meest-verfijnde en up to date smaken en eischen! Echter, dit neemt niet weg, dat b.v. de Liberty-costumes, waarvan ik in een vorig nummer reeds vertelde, à *f*59. -, en in alle kleuren voorradig, behooren tot de meest-besliste 'koopjes', die ik in langen tijd zag. Mevrouw Pfaff vertelde mij dan ook, daf zij met die costumes een reusachtig succes heeft. Zij liet er mij een paar zien, in groene nuances, die mij de meest-oprechte bewondering ontlokten, en ik zag in den salon Louis XIV, in de étalage, een ander, in den zelfden prijs, van blauwe Liberty-zijde, waarvoor ik, nog vóór ik binnentrad, lang bleef staan kijken, mij met de meeste verbazing afvragend hoe het mogelijk is zulk een charmant toiletje te leveren voor zoo luttelen prijs. Wat tailleur costumes aangaat, die zijn reeds vanaf *f* 35. - (zegge vijf en dertig gulden) te verkrijgen in Maison Pfaff, en de modellen zijn ook dan, in dit geval, evenzeer gedistingueerd en gesoigneerd.

Van tailleurs gesproken, een blouse is daarbij een absoluut-noodzakelijk iets! Welnu, batist-blouses kan men reeds tegen den haast ongelooflijken prijs van *f* 2.50 verkrijgen. Zij kunnen dan nog gegarneerd worden met een jabot, ook al een artikel waarin Maison Pfaff ruimschoots, en in niet dure prijzen, is voorzien. Onnoodig te zeggen dat de blouses ook al weer uitmunten in het 'Balkan'-genre. Zij hebben meestal een plat ingezet stuk, waaraan de plooien van de blouse ruim zijn aangezet; de hals is laag, met een 'col rabattu', terwijl de sluiting bestaat uit groote knoopen van voren, en de mouwen lang zijn, en met manchetten zijn afgemaakt. Door dezen vorm van voren is óók de rug overblousend. Aardig doen daarbij aan de geborduurde kraagjes, kleur op kleur gewoonlijk, maar soms ook héél bont, hetgeen dikwijls een origineel effect maakt, vooral natuurlijk op eene persoonlijkheid met een piquant, levendig gezichtje.

Ik deed slechts een greep uit een oneindige massa van mooie dingen, die ik in de gelegenheid werd gesteld te bewonderen. Ga, en overtuig U-zelve, lieve lezeres. Nog beter, als gij een heer kent, die er toe bereid is, of een ge willigen man bezit, neem dien dan mede, want, heeren hebben meestal een goeden smaak waar het vrouwen-toilet geldt. Zij laten zich niet verleiden door de vraag: wat is mode - maar letten vóór en boven alles op datgene wat de bepaalde vrouw, die hun raad vraagt, 'kleedt', 'flatteert'. En dáárom is het ons allen toch in den grond 't meest te doen, nietwaar?

Daarom, niet de quaestie van de *beurs*, van 't *geld*, bepaalt de vraag of wij er goed uitzien, maar wèl die van onzen eigen smaak,

En, geloof mij, het zijn niet altijd de *duurste* toiletten die 't mooist voldoen! Dat hangt ook al weer samen met de *omstandigheden* waaronder zij gedragen worden.

Een Beer-costume b.v. als het hier door mij beschrevene is magnifique op een groot diner, in een first-class restaurant, waar werk wordt gemaakt van toilet, maar het zou belachelijk-opgeschikt kunnen aandoen op een eenvoudig ‘avondje’ in een bescheiden provincie-stadje. Ik herhaal daarom met allen nadruk, niet alleen voor *rijke* menschen, ook voor dames met meer *bescheidene* eischen is Maison Pfaff een hóógst-aanbevelingswaardig Huis, dat de zekerheid biedt òòk in de goedkoope genres niet te zullen worden misleid met ouderwetsche, niet meer up to date artikelen, omdat integendeel het zich er op toelegt juist ook in dit bepaalde bon-marché opzicht goede en soliede waren te leveren.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegen-

heid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

Freijer. - Ik dank U zeer voor Uw vriendelijk schrijven van instemming met mijn artikel over de fijngevoelige verzen van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke. Gij zult in de volgende Lelies reeds gezien hebben, dat de woorden: Far better to have loved and lost than never to have loved at all niet zijn van Dickens, maar van Tennyson. De naar aanleiding dezer woorden door U voor mij afgeschreven passage uit 'Gerda', van A.S.C. Wallis, vind ik, met U, bijzonder mooi-gevoeld èn waar, en daarom neem ik ze hier over, overtuigd dat velen ze gaarne zullen lezen:

'*O leven*, *zonder liefde*, *zonloos kalm*,
Dat smart niet kent, *omdat de vreugde u vreemd is*,
Reeds door gebrek aan heete tranen kil,
O leven, *dat geen liefde maakt tot leven,*
Ik roep u niet terug, *ook in mijn smart niet.*
Wie rouwt, *beminde, wie ontbeert*, *bezat*,
En treuren zij niet om verloren hartstocht,
Zij hebben hartstocht nooit gekend. Ik was
Toch eenmaal zalig - heil mij, *dat ik treur!*'

Nora I. - Hartelijk gefeliciteerd met uw succes! Ik vind het héél prettig voor U, en wil het stuk gaarne lezen! - - Ja, ik begrijp hoe vele herinneringen door dat bezoek en dat wederzien bij U zijn opgewekt. Het is zoo wáár wat gij schrijft van de wreedheid van de menschen, als het geldt eenig geduld te hebben met een dier. Zoodra het 'last' geeft moet het weg in de oogen der meesten! Ik ben zoo blij dat gij er zoo anders over denkt, en ook dat gij nu zoo naar uw zin zijt geslaagd. - Als die bewuste dame in den Haag optreedt met iets van Uw hand, dan zal ik stellig gaan luisteren, maar dan moet gij zoo vriendelijk zijn er mij even van te voren attent op te maken. - Ja, daarin hebt gij wèl gelijk, en ik kan het niet dankbaar genoeg erkennen telkens opnieuw, ik heb vele, zeer vele vrienden, het geheele land door; het treft mij telkens opnieuw hoe dat telkens, geheel onverwachts, en door de een of andere toevallige omstandigheid, uitkomt. Zeker, ik herinner me heel goed dat stukje van U, dat ik verleden jaar ontving. Het zal zoo spoedig mogelijk geplaatst worden. Vriendelijk gegroet.

B.K. - Gij zult gezien hebben dat ik Uw ged. heb geplaatst. Uw woorden beäam ik volkomen, waar gij thans schrijft aan mij: 'Er komen in het leven zoo vaak oogenblikken dat alle gedoe en gewerk om rechten te veroveren zoo klein lijkt, en nutteloos gedoe is. De vrouw moet er toch onder, of liever blijft er onder; de man heeft immers zooveel op haar vóór'' - Ziet gij, m.i. zit 'm dáárin 't hééle zwaartepunt

van de vrouwenquaestie. Gij zult door alle rechten en maatschappelijke gelijkstellingen toch nooit veranderen dat de vrouw er *onder* blijft. Wat wilt gij aan zoo'n door de natuur *gewilde* wreedheid veranderen? Zelfs onder de meest-normale verhoudingen is en blijft het toch een niet weg te redeneeren feit, dat een vrouw, die in gemeenschap met een man leeft, daarbij de lijdende partij wordt, terwijl hij enkel 't genot ervan behoudt. Immers, haar gestel wordt er geheel anders door aangegrepen dan 't zijne. De bevruchting gaat bij haar gepaard met lijden en pijn, ook onder de meest gunstige omstandigheden. En, veel eerder dan hij verliest zij hare jeugd, hare bekoring van lichaam voor den man. Om nu niet eens te spreken van die heel dikwijls voorkomende bijzondere gevallen, waarvan dat, behandeld in het a.s. overzicht van de week, een enkel voorbeeld is uit velen! Men moge dat alles nog zoo hard, nog zoo onbillijk, nog zoo onverdiend vinden, 't is een *feit* dat niet valt te veranderen, en waarmee wij daarom rekening moeten houden als wij de waarheid onder de oogen durven zien. Daarbij komt nog dat een vrouw altijd veel vatbaarder is om zich in liefdeszaken te laten verleiden, en wat op de mouw te laten spelden, dan de man. Honderde gevallen ziet men dagelijks om zich heen, van heel-goed-haar-brood-verdienende, onafhankelijke, volstrekt-niet-leelijke meisjes of vrouwen, die nochtans terstond klaar zijn al haar vrijheid te offeren voor een dwaas huwelijk met den eersten den besten, van wien ieder onbevooroordeelde kan zien, dat het hem om bijredenen, van door haar onderhouden willen worden, van een huishoudster-zoeken, van wat-ook dat haar spoedig haar stap zal doen berouwen, te doen is. Dat hangt ook alweer samen met de ons-vrouwen ingeschapen behoefte aan steun, aan zich aan een ander geven, aan niet-alleen-kunnen-zijn. Al die natuur-instincten laten zich nooit wegmaken, en daarom blijft de vrouw in zekeren zin steeds de dupe van den man. Hoewel zij aan den anderen kant hem kan regeeren, om den tuin leiden, naar heur wenschen vormen, als zij verstaat handig gebruik te maken van hare voorrechten. - - Ja, doe dat wat gij wenscht, en vertel mij alles. Ik weet dat ik U, gelijk gij zelve 't ook zegt, zal kunnen navoelen, en zal kunnen begrijpen. Ook dat wat gij zegt van het liefst dood-zijn begrijp ik heel goed, maar ik geloof dat de vrees voor het Onbekende ons tenslotte weerhoudt van die daad. En daarom vind ook-ik een zelfmoordenaar niet laf, maar integendeel moedig. En ik geloof dat zij, die deze benaming ‘lafheid’ hebben uitgevonden voor die daad, vaak diegenen zijn, die zelf in het leven behooren tot de *werkelijke* lafaards. Zoo zijn namelijk de menschen. Een daad, die zij zelve niet durven doen, beschimpen ze uit *jaloezie.* Ja, ik kèn U inderdaad - zou ik bijkans zeggen (dit ziet op het slot van uw brief). Want ik lees tusschen de regels door, en ik ben overtuigd dat ik heel veel van wat gij mij zoudt willen toevertrouwen reeds vermoed. Doe het; gij weet, gelijk gijzelve schrijft, dat ik in deze dingen niet oordeel noch denk zooals zoovele andere vrouwen 't doen. Ik zie dus Uw brief stellig tegemoet.

Th. Rolandus. - Door bemiddeling van den uitgever ontving ik van U een schetsje, bestemd

voor de Holl. Lelie, dat *niet* is aangenomen door mij. Ik begrijp uit de wijze van toezending, en uit een lateren brief van U aan den uitgever, dat gij geen Lelie-lezer zijt, zoodat dit antwoord wel niet onder Uw oogen zal komen, indien een Uwer kennissen, die het wel is, U er niet op attent maakt. Vandaar dat ik Uw naam voluit noem.

Tip. - Ik denk dat gij 't een heel prettig nieuws zult vinden, van mij te hooren hoe ik ditmaal Uw werk met genoegen accepteer. Er is een groote vooruitgang in Uw stijl, en Uw levendige gesprekken getuigen van goed afzien van de werkelijkheid. Hier en daar valt gij nog wel eens uit den toon; vooral het slot is wat gemaakt-deftig-ouderwetsch. Maar het geheel is toch zeer aannemelijk, en komt dan ook in de Lelie-zelve.

Ik moest lachen om wat gij mij vertelt van die dóór zulke praatjes *over* de Lelie tot eene Lelie-bewonderaarster geworden vriendin van U. Zoo gaat het gewoonlijk. Door zelf oordeelen en zelf leeren kennen ziet men in negen van de tien gevallen dat men verkeerd werd ingelicht, en zij, die aldus opzettelijk lasteren, bereiken daarom dan ook gewoonlijk het tegenovergestelde van hun doel. Zij wekken namelijk dóór hun gelaster de begéérte op tot zelf-onderzoek en zelf-oordeel. En dan gaat het gemeenlijk zooals in het door U mij meegedeelde geval. - Met heel veel genoegen verneem ik ook van U dat gij, evenals vele mijner lezers, bijzonder mooi vindt den nu opgenomen roman van mij: Ik zeg de Waarheid. Dat het waarheid is, dat is zeker. En die boeit gewoonlijk. Nietwaar, gij-ook erkent die waarheid in het vrouwenleven, die zoovelen onzer niet willen toegeven, die namelijk, dat de groote meerderheid onder ons niet trouwt uit groote liefde, maar enkel uit angst van te zullen blijven zitten, en daardoor den schijn op zich te laden nooit te zijn gevraagd ten huwelijk. - Ja, doe dat, schaf U een ex: aan van den verzenbundel van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke; ik geloof stellig dat gij ervan zult genieten telkens opnieuw. Zij heeft m.i. een waarachtige *dichterlijke* gave, en weet de dingen zoo eenvoudig-mooi en juist daardoor zoo roerend te zeggen, in heel weinige woorden. Voor haar-zelve neem ik Uw woorden over: ‘Wat heerlijk-gevoelig is dat versje over haar gestorven kindje. Verrukkelijk toch zulk een gave te bezitten, en 't zoo aandoenlijk te kunnen zeggen.’ Inderdaad, zij is m.i. benijdbaar om deze gave van op zoo lieftallige en beminnelijke wijze hare altijd de-moeite-van-zete-onthouden-waard-zijnde gedachten te kunnen uitdrukken in poëtischen vorm! Hartelijk dank voor Uw lief schrijven.

A.W.O. - Ik begin met U heel hartelijk te danken voor Uw brief. Er staat zooveel liefs en moois en waars in, speciaal over het lot van het arme kind, dat ik er gedeelten uit wensch over te nemen. Vooraf echter wil ik U zeggen hoe ik Uw beide stukjes bijzonder-goed-geschreven vind. Het is jammer dat gij aan het langste der twee geen eigenlijk slot maaktet, want nu heeft het daardoor iets te vaags en te schetsachtigs gekregen. Maar nochtans, zoowel dat langere als het kortere stukje zijn bijzonder goed gesteld, en ik accepteer ze daarom beiden. - En nu begin ik met U te verzekeren hoe het mij wezenlijk oprecht spijt, dat gij uit discretie nog nimmer mij hebt geschreven, want daardoor heb ik de ontdekking gemist, die ik thans maak, dat gij eene ware geestverwante van mij zijt. - Verschillende onderwerpen, die gij in Uw brief aanroert, bewijzen dat. Daar is in de eerste plaats alles wat gij opmerkt, naar aanleiding van mijn artikel Nabetrachting: (zie Lelie van 8 Januari 1913).

Gij hebt dat alles, die huichelarij van het Christendom om ons heen, bij gelegenheden als Kerstmis, en Oude en Nieuwe Jaar, zoo recht doorvoeld, even als ik-zelve. En daarom neemt gij dan ook zoo warm en zoo oprecht de partij van de verdrukten, in de onderstaande woorden uit Uw brief, die mij uit het hart zijn geschreven:

Daaruit, uit Uw echte, *innige vrouwelijkheid*, *die geen lijden kan zien zonder te helpen*, *'n vroulijkheid tegengesteld aan gevoelerigheid*, *en zich uitend in daden*, *komt ook voort Uw telkens terugkomen - en dezen keer*, *in Nabetrachting*, *zoo warm als ooit - op de armzaligheid van menschen die*, *goedgekleed en weldoorvoed*, *om 'n oogenblik verhindering van verkeer*, *de stumperds maar willen laten hunkeren voor de ramen*, *terwijl er menschen zijn die hun gelukkig willen maken. Duizendmaal gelijk hebt U met den* '*Christennaam*', *dien zulken zich toeëigenen*, *te geeselen. Ze maken hem ten spot - dien mooisten naam - overal op de wereld.*

Ziet gij, dit gedeelte uit Uw brief is mij dáárom zoo hóógst sympathiek, omdat ik, in het bijzonder in de bewuste St. Nicolaas- en Kerstdagen, met het oog waarop dat gedeelte van mijn Nabetrachting werd geschreven, steeds zulk een innig meelijden voel met die hunkerende, bleekneuzige stumperdjes, die staan te gluren naar al dat uitgestalde lekkers en dat verlokkende speelgoed, die mooi-aangekleede heeren en dames *en* kinderen zien naar binnengaan om van dat alles te koopen - en die zelf alleen hebben 't toezien, 't kijken er naar! God, die ongelijkheid is zoo vreeselijk groot, en, ze *is* niet te verhelpen natuurlijk! Maar, als er dan hier en daar goedwilligen zijn, die zulke beklagenswaardige stumperdjes althans wat toestoppen, en die door die handeling even een stremming veroorzaken van 't pret-verkeer in die mooie winkel-straten, is het dan niet godgeklaagd-min, dat in de couranten tegen zoo'n daad van kinderliefde wordt geprotesteerd, dat de politie, bij monde van anonyme couranten-schrijvertjes, wordt opgehitst die kinderen, die zich hoopvol om den gever scharen, uiteen te jagen? Ik herhaal, zelve heb ik nimmer eenigen overlast ondervonden noch veroorzaakt, niettegenstaande ik reeds sinds eenige jaren geregeld lekkers uitdeel, in die feestdagen, aan de arme kinderen op straat, in de drukste, mooiste wijken, waar het publiek zich *verdringt.* En daarom ben ik vast overtuigd dat zulke anonyme ophitserij eenvoudig een uiting is van den een of anderen gierigaard, die *liegt*, opzettelijk *liegt*, dat hij ergens een of ander 'gevaarlijke' stremming zou hebben bijgewoond. Kunnen die *kinderen* 't dan helpen dat hunne ouders niet willen oppassen, dat zij daardoor in lompen

gehuld langs de straten zwerven? Hoe ellendiger hun thuis, hoe meer immers *zij* zijn te beklagen! Want, zij zijn *kinderen*. Juist in zulk een feesttijd zegt dat woord alles, vind ik, gebiedt het aan ieder, die een meelijdend hart bezit, om aan zulke *kinderen* te denken, hen te doen deelen in althans een béétje genot en levensvreugde. Gij schrijft dat de Christenen zich dien naam zoo onwaardig maken door hunne hardheid in juist dergelijke dingen. En met die opmerking hebt gij wèl gelijk. Ik denk daarbij aan een mijner om zijn vroomheid algemeen in den lande zeer-hoog-aangeslagen familie-leden, bij wien aan huis ik een diner bijwoonde, met de vensters hoog-opgeschoven, beneden, vóór aan de straat. 't Duurde niet lang of eenige arme kinderen schoolden samen, en gluurden naar binnen, naar al die op de rijk-voorziene tafel uitgestalde heerlijkheden, van dessert, vruchten, bloemen, dubbel-aanlokkelijk uitkomend tusschen cristal en porselein. De vrome gastheer stond toen kwaadaardig op, snauwde het armzalige troepje weg met een dreigement van de politie die hij zou laten halen, en gaf hun *niets*, nog zelfs geen appel of koekje. Hoe veel-fijner voelde daarentegen mijn vader, die nimmer toestond dat de gordijnen in zijn huis werden opengeschoven wanneer wij aan tafel zaten, omdat, zooals hij terecht zeide, reeds de aanblik-op-zich-zelf van etende menschen, in een comfortable vertrek, iets bitter-smartelijks moet hebben voor de koude- en hongerlijdenden op de straat. Om dezelfde reden hinderde het hem ook steeds, in restaurants en dergelijke openbare inrichting getuige te moeten zijn van het met open gordijnen voor de ramen zitten van etende menschen, en hij verliet nimmer zulk een inrichting zonder de daarvoor staande hunkerende *kinderen* iets te schenken (niettegenstaande hij in de laatste jaren zijns levens zelf een alles behalve rijk man was). De beurs en het hart van mijn vader - en van mijne moeder ook - waren steeds geopend voor armen en ongelukkigen, en voor *kinderen* bovenal.

En nu moet ik U eens vertellen, waar gij zelve aan het hoofd stondt van een school voor onvermogende kinderen, en daarover zoo sympathiek schrijft, dat mijne vriendin, met wie ik sinds jaren samenwoon, precies dezelfde ondervindingen opdeed als gij. Zij-ook is éérst aan eene kostelooze school onderwijzeres geweest, en was het later aan scholen voor betalende kinderen. En zij ondereschrijft volkomen Uwe woorden:

'Heel *andere* kinderen heb ik later gekend, maar die armsten hadden m'n hart'.

Heel-aandoenlijke staaltjes, geheel in den geest van de mij door U meegedeelde feiten, heeft mijne vriendin mij menigmaal verteld. Zoo had zij b.v. een ventje op school, aan wien zij had geleerd de centen, die hij nu en dan wel eens kreeg voor een boodschap van een buurvrouw, trouw te sparen in een spaarpotje. Telkens vertelde hij haar opgetogen hoe groot zijn som reeds was; hij had het gebracht tot 19 centen!!! Die zouden dienen voor koek op de a.s. Kermis! Maar, in plaats daarvan, kwam 't arme kereltje op zekeren dag op de school zóo somber, zoo in-zich-zelf gekeerd, zoo zichtbaar met iets heel-droevigs-vervuld, dat mijne vriendin hem bij haar alleen riep, en ondervroeg. Met heel veel moeite kreeg ze 't eindelijk uit hem, met 'n van tranen verstikt stemmetje, hoe moeder al z'n 19 centen had moeten wegnemen om de huishuur aan te vullen, en hoe er nu niets, niets zou overschieten voor de koek. - Mijn vriendin heeft toen zelve de 19 centen weer aangevuld, voor de a.s. Kermis - die in de vacantie viel. En, toen ze daarna op de school terugkeerde, stopte de kleine aldus door haar beweldadigde haar 'n vies papiertje met n vies stukje koek in haar hand. Dat had hij voor de juffrouw bewaard - vertelde hij haar, met van dank stralende oogjes!

En een ander verhaal! Dat is er een uit den St. Nicolaas-tijd. Ieder kind mocht er over vertellen een beetje, in verloren oogenblikjes. En een hunner, een aardig kereltje, vertrouwde het der juffrouw toe, hoe moeder gezegd had dat St. Nicolaas van 't jaar bij hen niets brengen zou. Ze woonden te hoog - sinds ze verhuisd waren - had moeder gezegd. - St. Nicolaas kon hen dáár nu niet meer vinden! -

Is er niet iets heel-aandoenlijk-fijngevoeligs in die droeve nood-leugen, bedacht door een teeder moederhart? Onnoodig te zeggen dat St. Nicolaas het bewuste gezin tòch vond, in de gedaante van mijne vriendin. Maar zij had niet geweten van den jongst-geborene, dientengevolge voor dezen niets gezonden. En het broertje vertelde 't haar den volgenden dag, half verrukt, maar toch niet gansch tevreden nog: 'Juffrouw, juffrouw - St. Nicolaas heeft ons toch opgezocht - hij is er toch geweest - maar hij wist zeker niet dat er een broertje is bijgekomen. - Vindt U dat niet jammer?' - Alweder, is het niet bijzonder fijngevoelig, dat dit kind, temidden van zijn eigen vreugde, toch bedroefd was om het vergeten-geworden-zijn van zijn kleiner broertje? Kan menig rijke volwassene niet een voorbeeld nemen aan zulke trekjes - zooals mijne vriendin er vele weet te verhalen - uit het gevoelsleven van *arme* kinderen? Mijn vader placht steeds te zeggen - en gij, die zoo enthousiast schrijft over het mooie van een *kinder*ziel, gij zult hem dit zeker kunnen navoelen -: 'Indien ik opnieuw als rijk man op de wereld kwam, dan zou ik mijn fortuin willen besteden aan het stichten van een toevluchtsoord voor de verwaarloosde, door hunne ouders tot bedelen afgerichte, uit dronkaards-gezinnen geboren straat-kinderen. Inderdaad, dat aan dezen, deze verworpenen der maatschappij, enkel dóór hunne geboorte verworpenen, oneindig veel te redden valt bijtijds, veel méér dan aan volwassenen, dat ben ik van ganscher harte met U eens. Volwassenen zijn over het algemeen reeds te laag gezonken voor redding. Maar, wat is aandoenlijker en droever en beklagenswaardiger dan een *jeugd* van ellende en armoede te moeten doorleven tusschen twistende, dronken, zedeloos-levende, tot werken onwillige, vuile, gewoonlijk de opvoeding tot slaan en stompen bepalende ouders! Indien rijkaards, als b.v. Carnegie, zich zulk een *vreeselijk* lot eens behoorlijk indachten, dan zouden zij hun geld toch waarlijk vrij wat beter weten te gebruiken dan aan 't schenken van vredes-paleizen, bibliotheken, en andere,

alleen op *eigen ijdelheid* berekende aanstellerijen!

Mogen Uwe vriendelijke woorden over mijn werk in vervulling gaan, waar gij dit gedeelte uit Uw brief besluit met te zeggen: ‘'N fatsoenlijk-gekleed christen onderzoekt eerst of zoo'n arme het wel verdient’ (zie mijn Nabetrachting). Prachtig vind ik die woorden in al hun bittere ironie. En ik dank U voor Uw woorden èn daden ten beste van 't arme kleine kind. Ze zullen zijn als de steen die in 't water valt, de kringen zullen al grooter worden, en elk jaar zullen er meer arme oogjes oplichten van geluk - want, hoè gelukkig die kleinen zijn met zoo'n plotselinge, tooverachtige vervulling van hun wenschen, dat is iets waar *wij* ons zelfs niet kunnen indenken.’

- - En nu kom ik tot Uw instemming, als moeder, met mijn afschuw van den oorlog. Uw flink protest neem ik over. tegen de lamlendigheid der massa, die, inplaats van als één man het dienen te weigeren, zich daarbij neerlegt, slaafachtig onderworpen: ‘Dat 't volk niet algemeen zegt, we *willen* niet. Maar - de zelfstandigheid van de massa. Och arme!’ - Voor die woorden dank *ik* U. En ook voor wat gij vervolgens schrijft, als moeder van een zoon, dien gij niet wilt ‘offeren’ voor ‘'t vaderland’. (Dat is namelijk de phrase, de werkelijkheid is: dat de zonen van U, o moeders, als er oorlog komt, worden geofferd aan politiek geknoei van eerzuchtige staatslui en geldgierige beursspeculanten). Maar laat mij Uw eigen woorden overnemen; zij zijn prachtig van oprechte verontwaardiging; zij zijn geschikt om elke moeder de oogen te openen.

Nu is heel ons leven één zorg voor 't wél van ons kindje geworden - hoe behoedt je dat blanke, teere lichaampje tot in de kleinste kleinigheden - hoe hóóp je, dat ééns het kind zal opgroeien tot een goed, harmonisch mensch, - en, wie zegt ons....

Wie zegt ons, dat dan niet 'n kogel uit 't geweer van een - vijand - neen, iemand, dien je nooit gezien hebt is je vijand niet - van 'n onbekende dan, of 'n steek van 'n moordende granaat, of, weet ik wàt in 'n oorlog, hem niet in één keer wegmaait - of, wat nòg erger is - neen - verder wil ik er me niet indenken, maar 't gebeurt nù en altijd en overal met kinderen van àndere moeders.

Zie - dat zij - de moeders - zich niet daarin denken, en zeggen: wij zullen doen wat we kunnen - wij zullen alle andere dingen op zij zetten - kleine, armzalige, laffe dingetjes, die nu ons leven vullen, waar we ons warm over maken, die maken dat ons héële leven niets beteekent, maar we willen doen wat we kunnen om onze kinderen te redden! Doch neen. Ze gaan hun gang, alsof er niets gebeurt, de oorlog is immers zoo vér - maar, als ze losbreekt boven onze hoof den - als 'n noodlot plotseling-vreeslijk - dàn moeten ze hun kinderen afstaan, om te moorden en vermoord te worden - en dan zullen ze 't noodlot zuchtend en kermend aanvaarden, als iets dat niet te ontwijken was. En, als 't volk, dat geen oorlog wil, zei: wij oorlogen niet - zooals nu de Fransche arbeiders zijn begonnen, - dan was datzelfde vreeselijke, nacht-zwarte noodlot 'n schim, 'n niets, 'n onmogelijkheid. - Och, je stem is zoo zwak, en je kunt niets. -

Men spreekt van ‘dierlijkheid’ en ‘beestachtigheid.’ Maar ik zou wel eens willen weten welke beesten, de wreedste roofdieren niet uitgezonderd, tegenover elkaar, of tegenover zwakkeren, zulke gruwelen zouden kunnen uithalen als de oorlogvoerende ‘Christenen’ tegenover de Turken doen!

Gij ziet het reeds, lieve mevrouw, dóór mijne zoo uitvoerige beantwoording van Uw brief, dat gij mij heusch niet aan het slot daarvan Uw verontschuldigingen behoeft

aan te bieden voor Uw lang schrijven. Het is mij integendeel een bijzonder welkome lectuur geweest, omdat het zoo geheel en al ademde mijn eigen levensbeschouwing.

Ik dank U daarom er heel hartelijk voor, en ook dank ik U voor Uw door de Lelie-lectuur gevestigde goede-meening over mij, nu ik er weer de leidende hand in kon hernemen, en eveneens voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest het vervolg van het artikel van Henri van der Mandere, alsook twee Overzichten van de Week, de Roman, enz. nog wachten.

REDACTRICE.

Sluiting Red: Ged.

2 April 1913
26ste Jaargang.
No. 40.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-numners zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Iets naar aanleiding van 'De Sleutel tot de Theosophie' door H.P. Blavatsky.
(*Vervolg en slot van No. 39.*)

Bijna 5 jaar te voren, den 30sten Oct. 1875 was te New-York de Theos. Vereeniging gesticht, niet - zooals wel eens wordt beweerd - door H.P.B. alleen, maar door kolonel H.S. Olcott, H.P.B., mevrouw Hardinghe Britten, Henry J. Newton, W.Q. Judge, J. Hyslop en nog enkele anderen. Het hoofddoel was in de geschriften der oude godsdiensten en wijsgeeren de kennis omtrent de verbinding tusschen de zienlijke en de onzienlijke wereld te onderzoeken en de wetten te leeren kennen, die deze verbinding beheerschen.

Toen die studie leidde tot het opgaan in de Oostersche wijsheid en het vormen van een nieuw *stelsel*, onttrokken de Spiritualisten als mevrouw Hardinghe Britten,

Newton en anderen zich daaraan. Zij wilden hun persoonlijke vrijheid niet prijsgeven, zich niet verliezen in een systeem.

Dát juist, wanneer men theosofie en spirit(ual)isme - geen caricatuur van één van beiden of van allebei - tegenover elkaar plaatst, dan was en is dát juist het kardinale punt van verschil. De theosofie is een stelsel, wat H.P.B. trouwens nergens ontkent (meer dan eens spreekt zij in haar boek over het 'stelsel der theosofie') een kunstig in elkaar gezet systeem. Wij - aldus H.P.B. in 'de Sleutel' hebben omtrent geen onderwerp tweeërlei meening of hypothese. (blz. 105).

Nu weet ik wel, dat de natuur heel dikwijls sterker is dan de leer; ik ken verscheiden theosofen die boven hun stelsel uitgaan en niet allen geven den indruk, als waren ze bij de schepping tegenwoordig geweest, maar het stelsel zelf wordt hierdoor niet verzwakt, laat staan teniet gedaan.

Het Spiritualisme daarentegen is geen stelsel, zelfs geen bijzondere leer. Het is het zuurdeeg, dat *den* godsdienst in al zijn verschillende talen en vormen, in de velerlei gedaanten, waaronder hij optreedt onder de menschen, moet doorzuzen, d.w.z. meer geestelijk, meer spiritueel moet maken.

In de 'S.t.d. Theos.' blz. 71 lezen we: 'De Theosofie is het wezen van allen godsdienst, ja van de volstrekte waarheid, waarvan in elke geloofsbelijdenis niet meer dan een druppel te vinden is. Om nog een beeldspraak te gebruiken: de Theosophie is op aarde als de witte straal van het spectrum, en elke godsdienst slechts een der zeven prismatische kleuren. Niets van de rest willende weten en ze valsch noemende, maakt elke gekleurde straal niet alleen aanspraak op den voorrang, doch beweert ook *de witte straal* te zijn, ja brandmerkt zelfs haar eigen schakeeringen als ketterijen. Doch als de zon der waarheid hooger aan de kim van 's menschen waarneming verrijst, als elke gekleurde straal allengs verbleekt, totdat hij weer in zijn oorsprong is opgenomen, zal de menschheid niet langer misleid worden door kunstmatig kleurenlicht, doch zich baden in het reine, kleurlooze zonnelicht der eeuwige waarheid. En dat zal de Theosophie zijn.'

In het abstracte genomen, theosofie: goddelijke wijsheid, kan men dit volkomen beamen, want éénmaal - o nog lang niet - maar toch eenmaal zal de tijd komen, dat alle richtingen en vormen en stroomen hun rust, hun kracht, hun tehuis zullen vinden in den eenigen waarachtigen, universeelen godsdienst der liefde d.i. in goddelijke wijsheid. Maar hier, evenals zoo heel dikwijls, geeft de naam aanleiding tot misverstand en verwarring. Al zegt H.P.B. ook dat er 'tusschen het abstracte ideaal en den weg er heen een diepe kloof ligt,' (blz. 68) en al wil ik heel graag aannemen dat bij haar zelve en bij haar volgelingen het ideaal straalt achter de werkelijkheid, - de theosofie, zooals ze door de theosofen wordt beleden, is alles behalve 'kleurloos' en de onderlinge verdeeldheid is een bespotting van de 'universeele broederschap der menschen.'

In ons land en - naar ik meen - vrij algemeen in het Westen wordt Annie Besant beschouwd als de opvolgster van H.P.B.

De universeele broederschap en het theosophisch genootschap (zooals de vereeniging, die zich de eenig ware noemt, na de reorganisatie in 1898, heet) spreekt dit echter tegen. Volgens dit genootschap werd A. Besant door vertegenwoordigers een er Hindoe-secte, die ze als haar leermeesters beschouwde, totaal gehypnotiseerd en raakte het spoor bijster. (Dat zij Hindoe werd is een feit). Zij wierp zich op als leidsvrouw eener secte, die hoewel den naam theosophie gebruikende, leeringen van geheel verschillend karakter verkondigde. - *Is* dit nu niet een sterk bewijs, hoe de naam 'theosophie' aanleiding geeft tot verwarring?

Volgens dit genootschap ging bij het overlijden van H.P.B. in 1891 het bestuur over op W.Q. Judge, die in 1895 als president voor het leven werd gekozen en zelf Katherine Tingley als zijn opvolgster benoemde, die als zoodanig door alle leden werd erkend.

A. Besant beschuldigt W.Q. Judge bedrog te hebben gepleegd. En dat zij in het Westen niet door allen wordt erkend als de opvolgster van H.P.B., wordt bewezen door het bezoek van Katherine Tingley aan Europa, waar zij voornamelijk in Zweden, waar ze zelfs grond kocht om een Raja Yoga-school te stichten, verscheiden redevoeringen hield en geruimen tijd vertoefde.

In ‘de Sleutel’ staat blz. 302 als noot:

‘Het is helaas een feit, dat er velen zijn, die den naam der Theosophie en onzer Organisatie uit eigenbelang gebruiken, alsook dien van H.P. Blavatsky, de stichteres, bezigen ten einde de aandacht op zichzelf te vestigen en den steun van het publiek te verwerven. Zij doen dit zoowel in besloten kring als in openbare voordrachten in geschriften en door overal lezingen te houden. Zonder in een enkel opzicht met *De Universeele Broederschap en het Theosophisch Genootschap*

in betrekking te staan, doen zij het in vele gevallen voorkomen alsof dit zoo ware en misleiden zij het publiek, zoodat vele oprechte onderzoekers hierdoor van de waarheden der Theosophie, onderwezen door H.P.B. en hare opvolgers William Q. Judge en Katherine Tingley en door hun voorbeeld praktisch aangetoond in hun Theosophisch werk voor de opheffing der menschheid, worden teruggehouden.

De aandacht wordt er in 't bijzonder op gevestigd, dat *De Universeele Broederschap en het Theosophisch Genootschap* geen ander lichaam erkent, dat den naam Theosophie gebruikt, en dat hare leden op geen enkele wijze in betrekking staan tot welke andere vereeniging of organisatie ook, welke zich Theosophisch noemt en niet Katherine Tingley als Leidsvrouw en Officieel Hoofd der Internationale Theosophische Beweging erkent. Het Internationaal Hoofdkwartier van *De Universeele Broederschap en het Theosophisch Genootschap* is te Point Lorna in Californië gevestigd.'

Als niet-theosoof ben ik hier waarschijnlijk onpartijdiger en minder bevooroordeeld. Van Annie Besant en Katherine Tingley beiden heb ik veel gelezen, en, wanneer ze boven het stelsel uitgaan, is zoo héél veel van beiden mij sympathiek. Ik mag nu niet te veel afdwalen maar gaarne wil ik dit later eens nader toelichten.

De perverse leeringen van Leadbeater doen niet slechts hem zelf, maar het theosophisch stelsel veel kwaad. En wanneer het waar is, wat ik zoo héél moeilijk kan aannemen, dat A. Besant hem steunt, zal dit ook haar, als mensch, en door velen erkende leidsvrouw, gevoelig treffen.

Van hen, die veel hebben ontvangen, zal veel worden geëischt, en wanneer zij bovendien als een voorbeeld staan voor velen, is de verantwoordelijkheid zeer groot.

Trouwens zij, die aan den weg timmeren, moeten altijd dubbel voorzichtig zijn. Naar aanleiding van het bovenstaande las ik onlangs: 'Een richting, als de theosophie, die geen ethica heeft is ten doode opgeschreven.'

Nietwaar, ik heb gelijk, dat de namen 'theosophie en theosophen,' aanleiding geven tot verwarring en 'theosophisme en theosophisten' zou dan ook een veel betere benaming zijn.

Een paar voorbeelden om mijn bewering te sterken, dat H.P.B. onbillijk is in haar vergelijkingen:

'Het christendom zegt ons, dat er zonder de tusschenkomst van een miraculeuzen Verlosser *geen redding mogelijk is*, en verdoemt bovendien allen, die van dit dogma niet gediend zijn. Dit is juist het verschil tusschen de christelijke godgeleerdheid en de theosophie.' (blz. 185).

'Met zijn verminkte engelen, kopertrompetten en gouden harpen aan de eene en stoffelijke hellevuren aan de andere zijde, gelijkt de christelijke hemel op een sprookjestooneel uit een kerst-pantomime.' (blz. 203.)

'Hoe aangenaam het vooruitzicht voor velen ook zij om den last hunner zonden aan den voet van het kruis te "kunnen afwerpen," den beoefenaar der theosophie kan het niet bekoren.... Er bestaat geen ander lot dan hetgeen wij zelf bepalen. Er is redding noch verdoemenis, dan die wij zelf over ons brengen....' Omdat deze leer voor een schuldig gedrag geen pardon heeft en zij een groote mate van kordaatheid vereischt, is zij voor zwakkere naturen veel minder aantrekkelijk dan de weinig eischende leerstukken van het plaatsvervangend lijden, van voorspraak, vergeving en de mogelijkheid tot een bekeering op het sterfbed..... In het rijk der eeuwige gerechtigheid zijn zonde en straf onafscheidelijk verbonden; ze zijn één gebeuren,

omdat er tusschen een handeling en haar gevolg in den grond geen verschil bestaat....' (blz. 247).

'En nu raad ik u onze theosophische inzichten omtrent Karma, de Wet der Vergelding, eens te vergelijken met het wreed en-krankzinnig dogma, hetwelk door te leeren, dat alleen de uitverkorenen worden gered en de rest voor eeuwig verdoemd is, van God een zinneloozen duivel maakt, en zeg mij dan of onze leer niet veel wijsgeeriger zoowel als rechtvaardiger is.' (blz. 254).

'Ziehier wat het christendom leert en waar wij tegen opkomen; Gods barmhartigheid is grenzenloos en ondoorgrondelijk. Geen menschelijke zonde kan bedacht worden zoo gruwelijk, dat niet de losprijs, te voren door den zondaar betaald, haar zou uitwisschen, al ware hij ook nog duizendmaal grooter. En bovendien is het nimmer te laat berouw te toonen.

Wanneer wij uit den engen kring van het geloof treden en het heelal als een geheel beschouwen door de volmaakte harmonie zijner deelen in evenwicht gehouden, hoe komt dan alle gezonde logica, ja zelfs het flauwste sprankje rechtsgevoel tegen de leer van het plaatsvervangend lijden op....' (blz. 264).

Wanneer het christendom in werkelijkheid geen lippendienst was, zou er onder de christenen aan de theosophie weinig behoefte bestaan. Doch ongelukkig is het enkel een zedeleer op papier. (blz. 271).

En wij theosophen zeggen, dat uw hooggeroemde vooruitgang en beschaving niet beter zijn dan een hoop dwaallichtjes, boven een moeras flikkerend, waaruit doodelijke giftdampen opstijgen. Want wij zien baatzucht, misdaad, onzedelijkheid en alle denkbare euvels uit deze doos van Pandora, die gij een eeuw van vooruitgang noemt, op het rampspoedig menschdom neerkomen en dit te erger, naarmate de stoffelijke beschaving in bloei toeneemt. Onder zulke omstandigheden geven wij de voorkeur aan de inertie en werkeloosheid, die in Boeddhistische landen heerschen en die - bedenk dit wel - enkel het gevolg van eeuwenlange politieke slavernij zijn. (blz. 291).

Geen dwaasheid zoo groot of de christenen nemen haar aan, mits zij door de kerk tot geloofsartikel wordt verklaard.... De Boeddhisten daarentegen houden vol, dat niets wat met het gezond verstand in strijd is in waarheid een leering van Boeddha kan zijn. (blz. 236).

Nietwaar, het is onbillijk het christendom te beoordeelen naar caricaturen, naar zijn *on*christelijke, wat zeg ik, *anti*christelijke parasieten en voor de theosophie op te eischen wat ook Christus leerde, wat dus juist christelijk is. Dat wij eenmaal zullen maaien wat wij zaaiden behoeven wij waarlijk niet als iets nieuws van de theosofie te leeren.

Het volgende over pater Damiën, waarvoor men al weder geen theosoof behoeft te zijn om het geheel te beamen, haal ik aan om te doen zien in welke mate de theosoof bij monde van H.P.B. al het goede en mooie opeischt voor zijn richting. Want, al zullen de theosofen, (velen ter goeder trouw) dit niet inzien, zooals de theosofie door de theosofen beleden wordt is zij alles behalve 'de oeverlooze oceaan van universeele waarheid, liefde en wijsheid,' welks licht op aarde weerkaatst wordt, (blz. 69) maar... een richting.

'Een der grondregels van de theosofie is, dat men rechtvaardig jegens zichzelf - als deel der geheele menscheid, niet als persoon - moet zijn, niet meer niet minder rechtvaardig dan jegens anderen, tenzij wij door het ééne zelf op te offeren de velen inderdaad kunnen helpen. De geschiedenis levert hieromtrent tal van voorbeelden op. Zelfopoffering voor het waarachtig welzijn van velen wordt door de Theosophie veel hooger gesteld dan zelfverloochening met betrekking tot een sectarisch oogmerk, als b.v. "de heidenen van de verdoemenis te redden". Naar onze meening is pater Damiën, de jonge dertigjarige man, die zijn geheele leven ten offer bracht om het lijden der melaatschen te Molokai te verzachten, en die na achttien jaren alleen onder hen geleefd te hebben tenslotte zelf door die doodelijke ziekte werd aangegrepen en er aan bezweek, *niet tevergeefs gestorven... Hij was een waar Theosoof* en zijn naam zal voor altijd in onze annalen blijven voortleven. In onze oogen staat deze arme Belgische priester oneindig hooger dan bijv. al die welmeenende dwazen, die als zendeling hun leven op de Zuidzee-eilanden of in China ten offer brachten... De Christenen meenen, dat door het lichaam van een ontoerekenbaren wilde te doopen, zij zijn ziel van de verdoemenis kunnen redden...' blz. 282.

Dat men rechtvaardig moet zijn tegenover zichzelf, weet iedereen. Socrates drukte het nog sterker uit. Vóór hij den giftbeker ledigde zei hij tegen zijn jongeren: 'zorgt dat ge het zelf goed hebt, opdat gij veel voor anderen kunt doen en velen gelukkig maken.'

En wat pater Damiën betreft: de vraag die Lessing in Nathan der Weise den held Nathan in den mond legt geeft geheel weer wat ik voel: ‘Zijn Jood en Christen - hier Theosoof en Christen, eerder Theosoof en Christen dan Mensch? Och of ik iemand meer bij u gevonden had wien het voldeed een mensch te heeten.’

Aan gene zijde zal ons niet gevraagd worden: waart gij Theosoof of wat dan ook, maar: wat hebt ge als mensch gedaan? Pater Damiën was mensch in den hoogsten, heiligsten zin van het woord, bezield door den Christusgeest, den geest van onbaatzuchtige, heilige liefde; een volgeling van den grooten Meester, die eens heeft gezegd: al wat gij aan den kleinste doet, dat hebt gij aan Mij gedaan.

Menschen als hij behooren niet aan een bepaalde richting, ze behooren zelfs niet aan één land of één volk, maar aan de menschheid. Wil men hem echter in een bepaalde richting onderbrengen dan was hij Roomsch-Katholiek.

Over Karma en Reïncarnatie wil ik hier kort zijn, omdat ik er later onder ‘Devachan en Nirvana’ op terug moet komen.

Beiden worden in ‘de S.t.d.Th.’ als bewezen en onomstootbaar vaststaande aange-

nomen. Op blz. 249 wordt uit de ‘Secret Doctrine’ aangehaald: ‘De wet van Karma is onontwarbaar met die der Reïncarnatie samengeweven...

H.P.B. zelve heeft de onjuistheid hiervan bewezen. Toen zij ‘Isis Unveiled’ schreef, geloofde zij in Karma maar niet in Reïncarnatie. In ‘Isis Unveiled’, deel I blz. 351 staat: ‘Wij zullen nu eenige fragmenten aanhalen van de geheimzinnige leer der Reïncarnatie - onderscheiden van transmigratie - *die wij aan een autoriteit ontleenen.*[1)] Reïncarnatie, d.i. het verschijnen van hetzelfde individu of eigenlijk diens astrale monade tweemaal op dezelfde planeet, *is geen regel in de natuur, het is een uitzondering*,[1)] gelijk het wonderbaarlijk verschijnsel van een kind met twee hoofden.’

Olcott schrijft in ‘Oude Dagboekbladen’ dat de Reïncarnatie haar, H.P.B., niet werd geleerd vóór 1879 toen zij en hij zelf in Indië waren.

Hij vervolgt in een noot: ‘Eenige geachte vrienden hebben beproefd mij over te halen, al het voorgaande omtrent de wordingsgeschiedenis der Reïncarnatie-idee binnen onze beweging weg te laten, maar ik kan niet inzien dat het mijn plicht zou zijn dit te doen. Ik wil evenmin belangrijke feiten onvermeld laten als onware mededeelingen doen. Ik zelf bezit aanteekeningen van een gesprek tusschen een Mahâtmâ en mij zelf, waarin de theorie wordt verkondigd, dat de zielen der menschen na den dood door middel van een louterend ontwikkelingsverloop naar andere meer geestelijke planeten overgingen. (Toen waren ze nog eenvoudige spiritualisten.) Hij, Olcott, heeft dit alles altijd raadselachtig en onverklaarbaar gevonden en nooit kunnen begrijpen, hoe zulke onwetendheid (sic) bij een Mahâtmâ kon voorkomen.

En zoo zijn wij geleidelijk bij de mysterieuze Mahâtmâ's aangeland, waarover een volgende maal.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Overzicht van de Week.

I.
De onzedelijke zijde van het huwelijk.

Een dezer dagen in Frankrijk voorgekomen poging tot vergiftiging, - op zichzelf eene vrij-alledaagsche geschiedenis - trof mij, in verband met een gesprek dat ik onlangs had met een heer, die het huwelijk een ‘onzedelijke instelling’ noemt. In zekeren zin heeft deze meneer namelijk gelijk; dat dacht ik opnieuw toen ik het hierboven-bedoelde feit las. Eene gehuwde dame namelijk ontving eene bezending vruchten, anonym, waarvan het uitwendig voorkomen haar verdacht voorkwam. Zij liet ze onderzoeken, en de chemicus constateerde dat ze sterk met giftige bestanddeelen doortrokken waren. Hierop gaf de dame in quaestie haar vermoeden te kennen, dat de anonyme afzender zou zijn de maîtresse van haren man. En deze maîtresse is inderdaad in voorloopige hechtenis genomen. Zij ontkent echter beslist hare schuld, en de echtgenoot der beschuldigster is zijnerzijds evenzeer van die onschuld overtuigd, en onthult openlijk - door zijne vrouw-zelve daartoe gedwongen als het ware, - den *intiemen* achtergrond van dit schandaal. ‘Mijne vrouw’ - aldus verklaart hij in le Matin - ‘weet zeer goed dat ik meermalen reeds haar ontrouw was.

1) Ik cursiveer J.v.R.

1) Ik cursiveer J.v.R.

Maar zij weet ook wáárom ik dat ben. Ik namelijk ben jong en gezond. Zij is dat laatste niet meer. Na de geboorte van ons tweede kind, eenige jaren geleden, moest zij zich dientengevolge de echtelijke gemeenschap voorgoed ontzeggen. Mij was die absolute onthouding echter niet mogelijk. Ik zocht dus bevrediging elders, niettegenstaande ik van mijne vrouw en van mijne kinderen veel houd, en niet denk aan echtscheiding. Ongelukkig echter ziet mijne vrouw dezen toestand geheel anders in. Zij is woest-jaloersch, beschuldigt iedereen links en rechts, - en maakt mij dientengevolge het leven tot een hel.' - -

De vraag, reeds meermalen in de Holl: Lelie behandeld, door verschillende menschen, mannen en vrouwen, gehuwde en ongehuwde, rijst ook nu weer: Wie is hier nu eigenlijk de schuldige, de man, of de vrouw? M.i. is in een geval als dit zeer beslist de vrouw de schuldige. Zeker, het is hard voor haar, heel hard, dat haar lichaam haar ontzegt datgene waarop zij recht heeft volgens haar huwelijk. Maar - -, die toestand eenmaal zoo zijnde, handelt zij m.i. geheel en al onredelijk door haar jongen, gezonden man een onthouding te willen opleggen, die billijk niet van hem is te vergen. Door hem aldus te willen dwingen tot eene zelf-onthouding, - waarop zij volgens de huwelijkswetten recht heeft maar niet volgens die der billijkheid - toont zij naar mijne meening geen waarachtige liefde tot hem, maar wel die heerschzucht van bezitster, die zoo menige gehuwde-vrouw verwart met liefde. Liefde is zelfopofferend, accepteert bereidwillig

het onvermijdelijke. Heerschzucht daarentegen laat rechten gelden, en offert het geluk van den man op aan eigen trots en beleedigde gevoelens. Door deze en dergelijke zonder twijfel heel dikwijls voorkomende intieme misstanden in het huwelijk rijst daarom de vraag: hebben zij niet eenigszins gelijk, die in een wettelijke verbintenis ten slotte een *on*zedelijke verbintenis zien welke tien tegen een *moet* leiden tot zulke heillooze gevolgen als bedrog en verleugening zijdens den gewoonlijk het langst-jong-blijvenden echtgenoot?!

- - Men versta mij wel, ik spreek hier enkel van een *wettelijke* en *niet* van een godsdienstige verbintenis. Want, het spreekt m.i. van-zelf dat in dit láátste geval -, voor hen dus die het echtverbond beschouwen als een door God gelegd en knoop, - geheel àndere overwegingen en verplichtingen gelden. Deze laatste categorie heeft zich te houden aan de door den bijbel omtrent het huwelijk gegeven voorschriften, en moet zich, in verband daarmede, weten te dwingen tot het gehoorzamen van die bijbelsche voorschriften, ook al kost dit nog zooveel moeite of zelfverloochening. Voor die groote meerderheid echter, die 't huwelijk enkel als een maatschappelijke instelling beschouwt, rijst de vraag steeds meer en meer, of de aldus op het stadhuis, per contract, gesloten band niet in menig geval veel meer aanleiding geeft tot heimelijke onzedelijkheid, en daaruit voortvloeiende ongelukkige verhoudingen, ja zelfs misdaden, dan het geval zou zijn, ware ieder der betrokken partijen vrij den eigen weg te gaan. - In elk geval, hoe dit zij, het is wèl der moeite waard juist in dit Blad, waarin zoo menige vrouw reeds zich beklaagde over den ontrouw van haren echtgenoot, er ook eens de aandacht op te vestigen in hoeverre die ontrouw niet soms alle reden heeft tot verontschuldiging, en bovenal de vraag op te werpen, of het niet hooger staat, en getuigt van meer wezenlijke liefde, nu en dan een oog dicht te doen, en te laten botvieren wat nu eenmaal vráágt naar bevrediging, dan den ‘wettig’-aangehuwden man te vervolgen dag in dag uit met jaloezie-scènes, verwijten, en aanspraken op het exclusief bezit van zijn persoon - terwijl men intusschen niet meer in staat, of niet geneigd is, de eischen van diens lichaam te bevredigen.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Straatgevaren.

In aansluiting aan mijn stukje ‘Het Hoedenspeldengevaar’ (Overzicht v/d Week I in het vorig nommer der Holl. Lelie, No. 39) vestig ik de aandacht op een *Haagsch* straat-gevaar, dat m.i. wèl de aandacht verdient der politie. Immers, dezer dagen was ik er getuige van hoe in de stille Hugo de Grootstraat een bejaarde heer en dame *op het trottoir* werden aangereden *van achteren* door een opgeschoten, tot de gegoede klasse behoorend, brutaal wicht, van ongeveer tien jaar, dat voortdurend op die wijze het trottoir onveilig maakte, en, toen de oude dame in quaestie tegen den muur viel, en door haar man werd vastgegrepen, niet eenmaal eenige excuses aanbood, maar integendeel tusschen hen doordrong op de meest-onhebbelijke wijze. Dit

*) Het is intusschen gebleken dat de dame in quaestie zelve de geheele vergiftiging heeft gesimuleerd, om daardoor hare mededingster te kunnen beschuldigen. En deze ontdekking levert het bewijs, dat de door haar man meegedeelde feiten juist zijn, en dat inderdaad eene grenzenlooze *jaloezie* de drijfveer is geweest harer lage handeling.

rol-schaatsen-amusement wordt sinds lang toegelaten op zoo drukke verkeerspunten als b.v. dat in het Noordeinde bij het Paleis, waar men dientengevolge steeds gevaar loopt te worden omvergereden door de rol-schaatsen-rijdende jeugd, en dit feit is al op zich zelf beschouwd niet bevorderlijk voor de toch reeds zoo voortdurend bedreigde veiligheid der voetgangers. Waar echter moet het heen wanneer thans deze voetgangers ook op het trottoir, en in stille nette straten, niet meer zeker zijn voor dergelijke, van kinderen uit de gegoede klasse niet te verontschuldigen onhebbelijkheden? Ik voeg er namelijk opzettelijk bij: uit de gegoede klasse, omdat ik dit rolschaatsen-gedoe op de straat herhaaldelijk heb gezien in den laatsten tijd van kinderen uit den welgestelden stand, en in wijken als die waartoe de Hugo de Grootstraat en het Noordeinde behooren, die niets te maken hebben met volksbuurten. Immers, dat men dáár, in volksbuurten, een oogje toedoet waar het op straat spelende kinderen geldt, dat juich ik van harte toe; die kinderen hebben helaas geen andere speelplaats dan de straat. Iets anders echter is het waar het zoogenaamde jonge-juffrouwen en jongeheertjes betreft, die, mooi-aangekleed en mooi-uitgedost, niet thuisbehooren op den openbaren weg als eenige toevlucht om zich te vermaken, en voor wien althans geen verontschuldiging behoeft te worden gemaakt indien zij daar overlast veroorzaken. Ongelukkig echter heb ik meermalen opgemerkt dat juist de éérstgenoemde soort kinderen, de haveloozen, uit de volksbuurten, veel gauwer door een

agent worden geringeloord dan het hierboven door mij bedoelde ‘beschaafde’(?) genre. Laten zulke haveloozen maar eens in een troepje samenscholen voor een Sinterklaas of een speelgoed-winkel, al heel gauw komt er dan een agent, die hen, boos, aanmaant tot ‘voortloopen.’ Daarentegen mogen goedgekleede volwassenen tot in het oneindige toe dezelfde straat verstoppen door met elkaar te blijven staan leuteren en kletsen, in dat laatste geval zal het geen politie-agent invallen hen, wegens stremming van het verkeer, uiteen te doen gaan. En zoo is het ook met de rolschaatsenrijdende, tollende, en hoepelende ‘jonge-dames’ en ‘jonge-heeren.’ Die mogen zich veroorloven - omdat papa en mama te gierig zijn om voor hen een kindermeid te huren of een speelkamer in te richten - om op de straat ongestraft diezelfde, voor andere menschen gevaarlijke genoegens na te jagen, welke men den *armen* kinderen terstond verbiedt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Den dieren ten goede.

In Het Vaderland vond ik het onderstaande stukje:

Hooge dierenvrienden. - Blijkens mededeelingen in buitenlandsche bladen zijn de heer en mevrouw Poincaré, die geen kinderen hebben, warme dierenvrienden. Van zijn poes en zijn hond zeide hij eens tot een vriend:

‘*Gij weet niet hoeveel genoegen ik aan deze geheimvolle schepsels te danken heb, die volstrekt geen minderwaardige wezens zijn. Hun instinct staat hooger dan onze meest gevormde en fijnste denkmethoden. Ik bespeur aan hen een logischen zin, veel dieper dan de meeste menschen tentoonspreiden, en een verfijning van het gevoelsvermogen waartoe tal van menschen onbekwaam schijnen.*’

Dat de heer Poincaré een vijand is van de jacht spreekt nu wel vanzelf.

Het hoofd ‘Hooge Dierenvrienden’ is teekenend voor het kruiperige van couranten-stijl! Maar in dit geval erger ik mij geenszins daaraan. Integendeel, juist *omdat* de wereld zoo kruiperig is, juist daarom komt het voorbeeld van deze ‘hooge dierenvrienden’ den katten, honden, enz., ten goede. De groote massa, in Frankrijk en elders, zal het nu namelijk deftig en chic gaan vinden, op dit ‘hooge’ voorbeeld, om van dieren, enz. te houden, en.... *niet* te jagen.

Och, hadden we ten onzent óók maar zulke ‘hooge dierenvrienden,’ en die den moed hunner overtuiging zoo verstandig durfden uitspreken als Frankrijks nieuwe president, het deed, hoe oneindig zou dat der dierenwereld, den herten, wilde zwijnen, enz., ten goede komen! Want, wat nu zich inbeeldt aristocratisch en voornaam te doen door jagen, dat zou dan plotseling een innigen af keer aan den dag gaan leggen van datzelfde vermaak.

Daarom - mij is Raymond Poincaré sympathiek, héél sympathiek.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.

Aan wien de schuld?

In de Vrije Socialist van l.l. Woensdag staat het volgende te lezen:

Hoe maakt de koningin het? Of: wat is die krant toch interessant!

- Hoe maakt de koningin het toch in den Taunus? Ziedaar de gewichtige vraag waarmede een aantal persridders in de laatse weken, vooral, nu 'Zij' met 'Hem' in den Taunus vertoeft, zich bezighouden. Een vraag, wèl de moeite waard om zich het hoofd over te breken, als men persridder is! Wat drommel! Harer Majesteits onderdanen moeten toch wàt van 'Haar' hooren, als het dan niet kan zijn van haar koninklijke daden, dan maar over 'Haar' koninklijke gezondheid en die van 'Haar' Gemaal.

Hoeveel kopjes thee heeft het H.M. of Z.K.H. behaagd bij het ontbijt te gebruiken? De pennelikkers zouden het ons gaarne berichten, liefst telegrafisch, als zij maar kans zagen er achter te komen; of zouden zij het wél weten, maar het niet mogen verklappen? Is het wellicht een Staatsgeheim? Hoe het zij, van de thee vernamen wij tot nog toe niets; maar men seinde aan de N.R.Ct. ander schokkend nieuws uit den Taunus.

Eenige persridders van dat blad zijn er n.l. op uit geweest om dit nieuws te verzamelen. Zij zijn naar het sanatorium gegaan, waar Heinrich de Zwijnendooder herstel zoekt voor zijn 'neuralgiën', en hebben daar voor het hek een kwartier staan hunkeren om toch iets van de koninklijke familie te zien. En ziet! hun onderdanig geduld werd zoowaar beloond. Ze zagen n.l. de koningin, die haar man kwam bezoeken, uit de auto stappen, en ze zagen 'het blonde meiske' (kranten-lakeien-naam voor prinses Juliana) voor het venster!

En toen ze eerbiedig hun hoeden zwaaiden kwam er 'n duitsche diender, en die beval hun

gauw te maken dat ze wegkwamen, omdat ze de rust verstoord hadden door hoedengezwaai...

Wat niet wegnam dat onze persridders tevreden en verheugd, 'in het bewustzijn dat ons koninklijk huis goed bewaakt wordt,' naar het telegraaf-bureau ijlden, om aan hun blad het belangrijke nieuws te seinen, dat zij de koningin uit haar auto hadden zien stappen, en dat ze prinses Juliana voor het venster hadden gezien, spelende met 'n bal!

Maar den volgenden dag zat de krant wéér om vorstelijk nieuws verlegen; of de pennelikkers toen de koningin of den Zwijnendooder, die aan neuralgiën lijdende is, zèlf hebben uitgehoord, òf dat zij 'n mede-lakei hebben geïnterviewd - we weten het niet, maar in de krant kon men o.m. lezen:

'*De koningin doet alléén de dringendste regeeringsaangelegenheden af...*'

'*De koninklijke familie voelt zich op de Hohe Mark buitengewoon goed; alleen heeft zij te kampen met het koude, gure weer...*'. *enz.*

Wij kunnen ons levendig voorstellen hoe een koningin, die zoo te kampen heeft met de koude, geen gelegenheid heeft haar volle aandacht te wijden aan de regeeringszaken, ofschoon zij daarvoor uit de zakken harer onderdanen betaald wordt, en dat zij evenmin, om dezelfde reden, eenige belangstelling kan toonen in het lijden van eenige duizenden harer onderdanen, die midden in den winter door de sigaren fabrikantenvereeniging op straat zijn gezet, omdat zij zich verstout hebben een beetje hooger hongerloon te eischen.

Och, als men koningin is, dan heeft men het al zoo volhandig met reizen en trekken, dat eenige kennis van den toestand des volks nauwelijks nog geëischt kan worden. Een koningin behoeft immers haar volk niet anders te kennen, dan als een juichende, met oranje getooide massa, aan weerszijden van den weg geschaard, die men in vliegende vaart, geëskorteerd door militairen, passeert!

Is het noodig dat zij eenige notitie neemt van den kamp harer onderdanen met koude en honger, met uitzuigende fabrikanten en ranselende politieploerten?

Wel neen, dat is immers allemaal heel erg onbelangrijk in vergelijking met de '*neuralgiën*' *van den Zwijnendooder, en den* '*kamp*' *met koude, waaronder zij zoo gebukt gaat! De pers neemt er ternauwernood eenige notitie van, terwijl zij aan den gezondheidstoestand der koninklijke familie al haar aandacht schenkt.*

'*De koningin kampt met de koude*' *- ziedaar het nieuws van den dag.*

Ik vraag U, Oranje-lievende Nederlanders, die U aan zulke taal ergert, - of ook U, die er een gevaar inziet voor eigen-ik, in het ondermijnen, door zulke artikelen, van het 'wettig gezag', - ik vraag U, aan wien de schuld?

Aan wien anders dan aan de kinderachtige pennelikkers, die zulken weeïgen nonsens seinen aan hunne bladen, en aan de redacties van die bladen, die dien weeïgen nonsens opnemen?

Mij-ook heeft, zoodra ik 't las, dat kinderachtig-onnoozel-lakei-woordje ''t blonde meiske' getroffen, als het zooveelste bewijs van de kruiperigheid van zeker soort pers-ridders. Ik-ook heb hen in gedachten uitgelachen, om hun er nog mee vereerd zijn geweest, dat een duitsche agent hen smadelijk wegjoeg, en ik-ook heb mij afgevraagd, toen ik die slaafsche jammerklacht las over de 'met de koude kampende' koningin, of de redactie van zoo'n blad, dat zulke laffe praat opneemt, dan geen seconde stilstaat bij het schreeuwend contrast tusschen de werkelijke *beteekenis* van 't feit 'met de koude kampen' en den toestand van rijkdom en welverzorgdheid,

waarin een vorst verkeert, ook bij 't guurste weder! En daarom verwondert het mij heusch niet, dat een anarchistisch orgaan als De Vrije Socialist zich gretig meester maakt van zulke laffe uitdrukkingen, om een smaad-artikel samen te stellen als het hierboven afgedrukte. Heusch, het zijn de menschen van het slag Catharina van Rennes, en van het slag van die pers, die hare stukken en die van haar soort gretig opneemt, die de eigenlijke *oorzaak* zijn van een richting welke zij om het hardst verafschuwen en vreezen. Zij, de persridders van het slag, dat de Koningin beschrijft, sjouwend met een 'tasch met staatspapieren', dat jubelend afdrukt, hoe de Prins tot een duitschen jongen zei: Je hebt je muts verkeerd op, enz., enz., *zij* zijn het, die de Vrije Socialist de meeste en dankbaarste stof leveren. Dan is *mij* een bericht als dat hetwelk ik in het Overzicht hierboven afdruk uit het Vaderland althans oneindig sympathieker; - al is de titel ervan dan ook kruiperig-gekozen, het bericht als zoodanig heeft een inhoud, een zeer opvoedenden, van een verstandig oordeel en warm-voelend hart getuigenden inhoud. Indien de 'welgezinde' pers er zich op toelegde alleen zulke *wezenlijk* der vermelding wáárd zijnde dingen mee te deelen van vorsten en vorstenleven, dan zou zij méér eerbied afdwingen voor hen, dan door zich te vernederen tot

rechtmatig bespottelijk gemaakte lakei-berichtjes over eene ‘met de koude kampende’ Koningin en een ‘blond-meiske.’ Enz.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
Voorheen en thans!

Voorheen joegen we Engeland op zee schrik aan; voorheen voerden onze zeehelden een bezem in top, als bewijs hoe zij de zee schoon veegden; voorheen werden we daarom door die Engelsche natie gevreesd en geëerbiedigd, dwongen we haar, door de Witt, door de Ruyter, door zoovele anderen, met onze staatkunde rekening te houden, en ons te ontzien.

Thans echter tellen we niet meer mee in al *die* opzichten. Thans moeten we het rustignederig aanzien, hoe Transvaal door datzelfde Engeland is ingepalmd, ja we zijn nog blij toe, als het dan achterna den generaal, die bij die inpalming een hoofdrol speelde, wil hierheen zenden om een revue te houden over *onze* jongens, en als we die jongens mogen kleeden in apenpakjes van door hem bedacht model, en als ze door hem bedachte militaire spelletjes mogen aanleeren. - -

Neen, stil, we hebben thans toch óók wat om trotsch op te zijn! We kunnen thans óók wel wat! We kunnen - let wel - we kunnen een Engelsche amateursclub verslaan in 't voetballen! Dat is nu wel niet zóó wereldschokkend als het meesterschap op de zee, door de Ruyter en de Trompen veroverd, maar 't is toch *een grootsch slot van een grootsch gebeuren!* Aldus beëindigt de Telegraaf een eindeloos lang wauwel-jubel-verhaal over dezen residentie voetbal-wedstrijd. -

Indien de de Ruyters, de de Witten, de Trompen, indien al die mannen van een vervlogen grooten tijd, toen we wat beteekenden op het wereldtooneel, eens zoo'n bombast konden lezen! Gelukkig maar voor hen dat ze 't niet kunnen. Ze zouden zich nog in hun graf ergeren, dat ze zich zooveel moeite voor niets hebben gegeven, zooveel bloed hebben vergoten, zooveel staatkundige listen hebben aangewend, om *dit*schitterend ‘grootsch gebeuren’, als onze laatste en éénige overwinning op Engeland, te zien geboekt in de *hedendaagsche* historie!

Helmers zong eens, in zijn Holl. natie, over de Evertsens en hun heldendood:

> O wie bij dit verhaal zijn hart niet voelt ontgloeien,
> Niet naar zijn tombe snelt en daar een traan laat
> vloeien.... - -

Wel, als de goeie man *nu* nog leefde, dan zou hij zien, hoe de hedendaagsche Nederlanders allang niet meer snellen naar de graftomben der zeehelden, om dáár ‘tranen te laten vloeien,’ maar hoe zij enkel nog in geestdrift kunnen ontsteken wanneer zij het hartverheffend schouwspel genieten, dat een Engelsch troepje sportliefhebbers de ‘nederlaag’ lijdt bij een voetbal-wedstrijd. - Ja, als je ook op andere wijzen *geen* zegepralen meer weet te behalen, dan moet je maar ‘grootsch’ doen op *zulke* overwiningen, - dat is óók een standpunt!

VI.

Ai ziet, hoe goed, hoe lieflijk is 't
Waar zonen uit hetzelfde Huis als broeders samenwonen,
Waar 't liefdevuur niet wordt verdoofd. (Psalmen).

Een lezer zendt mij een uitknipsel uit het pers-overzicht van het Handelsblad van 18 Maart j.l., waarin de christen-predikant-partijleider, dr. Bronsveld, zijn 'broeder in Christus', dr. Abraham Kuiper, o.a. de volgende lieflijkheden toedient. (Het pers-overzicht in het Handelsblad is ontleend aan dr. Bronsveld's orgaan: Stemmen voor waarheid en vrede):

Het neo-calvinisme is een geniale en wonderlijke creatie, welke wij aan dr. Kuyper danken. Zij, die tot dit fenomeen behooren, gelooven met Calvijn zeer sterk aan de uitverkiezing. Ook achten zij zichzelven tot het getal dergenen, die uit deze tegenwoordige booze wereld geroepen zijn, om als verloren zondaars, in zichzelven gansch ellendig, door de enge poort in te gaan tot het eeuwige leven. Zij spreken gaarne van stoere Puriteinen, en achten zichzelven gansch verwerpelijk. Maar wat heeft dr. Kuyper geleerd? Dat zij in deze wereld zeker het vleesch moeten kruisigen, maar dat kunnen doen op een zeer aangename manier. Paulus had van de Joden veertig slagen min één vijf maal ontvangen, en driemaal was hij met roeden gegeeseld. Vergelijk den zóó geteisterden rug van den apostel eens in uw gedachten met de wèlverzorgde voorlieden onder de neo-calvinisten Hun deel is, behalve de uitverkiezing tot de eeuwige zaligheid hiernamaals, hier in dit leven het vol genot van 'de gemeene gratie'.

Dat is eerst een vondst! Men baadt zich in weelde, en geniet met volle teugen het goede der aarde; men laat de borst zich tooien met ridderordes zelfs door een wellusteling als Leopold 11; men richt maaltijden aan in den trant van Lucullus, dingt naar de hoogste, de meest winstgevende betrekkingen, is niet een

zuurdeesem dat de wereld van zijn smaak doortrekt, maar omgekeerd een wereldsch geworden zuurdeesem - en dat alles onder de leus: 'Wij calvinisten'! Bij wijze van tusschenbedrijf heeft men relaties met personen als mej. Westmeijer, als de Heer consul-generaal van Griekenland, - en poseert als partij van den levenden God, en roept ons toe: Wie voor Koning Jezus is, wie Hèm wil doen heerschen op elk gebied, moet zich scharen aan ònze zijde!

Lieve lezer, in zulke 'christelijke' kringen werd *ik* opgevoed! Ik heb onder mijne naaste familieleden verwoede Bronsveldianen en verwoede Kuyperianen en verwoede afgescheidenen en verwoede doleerenden en verwoede ditten en datten van allerlei soort gekend. En ik heb gezien dat zij, al den Heere dienende, vóór alles aanbaden het gouden Kalf in den vorm van macht en aanzien en luxe en eerebaantjes - en, om den wille daarvan, elkaar uitscholden dat het een lust was. Om dan weer, als het belang dat zoo meebracht, gezamenlijk op te trekken tegen de liberalen en Belial, vóór Christus! Maar *niet* gezien heb ik, dat zij Diens Bijbelwoord, Diens prediking, Diens gebod behartigden: 'Hieraan zullen zij allen bekennen dat gij mijne discipelen zijt, zoo gij *liefde* hebt onder elkander'. (Ev. Joh. 3, 34). Daarom vind *ik* zulke 'christenen' *huichelaars!*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.

(Vervolg van No. 38).

Weken en weken is het geleden sinds ik mijn dagboek heb gesloten. Ik wilde het niet heropenen. Ik durfde niet. Het was een band met het verleden. En het verleden had ik willen vergeten, zóó lang ten minste als ik hier ben, in dit gezegend oord.

Maar 't kan niet. 't Verleden ontvlucht je niet. Het vervolgt je overal - - ook in de verste, wonderschoonste natuur, waar de zon anders schijnt, en de zee lieflijker tinten heeft, en de menschen zorgeloozer lachen, dan in ons gure, grijze, sombere Holland.....

Er is een gedrukte rouwbrief voor me gekomen, en, toen ik hem opende, zag ik daarin hoe de familie van der Voort meedeelde het overlijden van Jhr. Evert van der Voort, na een langdurige ongesteldheid. - -

O, ik wist het wel dat hij ziek was, ernstig-lijdend neerlag, reeds toen ik mij nog in den Haag bevond. - -

Maar het kon mij niets schelen. - Niets kon mij toen schelen, dan dat eene, dat nu achter mij ligt. - -

En daarna, - toen het voorbij was, toen ik mijn liefde had zien sterven, en wist dat ik alleen zou moeten leven voortaan om, - daarna ben ik hierheen gevlucht, naar Dolly, de eenige die ik den moed had alles te zeggen. - - -

Want, Dolly-ook is nu weer alleen. - -

Haar geluks-episode is nu óók voorbij. - -

Haar schilder is weer in den Haag, en schildert het portret van een heel-veel-besproken Haagsche beauty, en zij is hier in het Zuiden, - al sinds September.

- - - O die ochtend, toen ik aankwam met den nachttrein, nadat ik inééns dóór had gereisd, met een wanhopige behoefte naar rust, naar aankomst, naar niet-meer-behoeven-te-zorgen voor wat ook!

Ik herkende haar dadelijk op het station, het onbehagelijke, vuile, desillusioneerende station van Nice, dat je, in een stemming als waarin ik toen was, zoo onvriendelijk-afwijzend aandoet.

Eene Dolly, mooier nog dan het jonge meisje dat ik had zien heengaan uit Holland, volgroeider, vrouw-geworden. En met niets over zich van het melancholieke en gebrokene dat ik had verwacht te zullen zien.

En met een cachet van Fransche elegantie, van mondaine zelfverzekerdheid, dat mij, zooeven uit ons stijf-sober den Haag gekomen, terstond frappeerde. -

Ze vond het zoo heerlijk dat ik gekomen was - zei ze - ze wou mij alle omstreken, alles van Monte-Carlo, en van de Italiaansche Riviera ook, laten zien. - -

En, terwijl ze babbelde, in den auto me aan wees: ‘Dat is de Avenue de la Gare.’ ‘Nu komen we aan 't mooie gedeelte, aan de Place Masséna’. ‘Mijn hotel is op de Promenade des Anglais’, terwijl ik staarde zonder te zien naar die elkaar verdringende, drukke, zuidelijke volksmassa, naar die vele menschen vóór de café's, terwijl 't verblindende, schelle licht van de blauwe Middellandsche zee inééns mijn oogen mij deed toeknijpen, voelde ik het, als een vreemd gebeuren in me:

Ik zal het haar *niet* kunnen zeggen - ze is anders dan ik - ze zal het anders voelen. - -

En toch heb ik 't gezegd - niet dadelijk - maar na dagen....

Na dagen, toen de rust van het voor-altijdvoorbije over me was gekomen, na dagen, toen het mij toescheen alsof er een onmete-

lijke afstand was tusschen het verleden en het nu, na dagen, toen ik als bedwelmd was geworden door de bekoring van die genezende lucht, van die wonderbare schepping, die goddelijke natuur van het Zuiden, op een avond waarop we in Monte Carlo aan het strand zaten, zoo dicht bij 't mondaine Casinogedoe, en toch zoo heel ver er vandaan, heb ik 't gezegd.

De zee zong zoo zachtjes, zoo klagenddroef, als zij alleen hier zingt, aan deze kusten, waar zij niet bruist en hamert en kookt en loeit en vertoornd is, zooals aan ons noorderstrand, maar waar ze vleit en zucht, en snikt bijna - - als van ingehouden tranen. - -

'Nu moest niet jij hier naast me zitten' - zei Dolly, ineens, - 'niet jij - maar Tom.' -

En zij lachte, zóó nerveus als zij alles doet, - terwijl ik haar verwonderd, bijna verschrikt aankeek, omdat zij zijn naam, dien van den man die haar heeft verleid en verlaten, zoo kalm-bedaard-luchtig kon uitspreken. - -

'Zeg het maar - - zeg het maar ronduit' - vervolgde ze - - 'dat je het niet begrijpen kunt, dat ik nòg naar hem verlang, dat ik niet boos ben op hem, dat ik gewoon over hem spreek, als iets dat voorbij is, voor altijd voorbij.' - -

'Dat je naar hem verlangt, - en dat je hem zelfs vergeeft, - - ja dat begrijp ik. - - Maar dat andere niet, dat je zijn naam kunt noemen, lachend, onverschillig - - als iets dat voorbij is.' - - -

Zij antwoordde niet dadelijk, keek zwijgend naar haar hooggehakt fransch-geschoeid voetje, dat uitkeek uit haar wit-serge rok -

- Toen, ineens, kwam ze heel zacht, bijna fluisterend, aan mijn oor:

'Kate, ik geloof dat ik er zoo rustig over kan spreken, omdat het voorbij *is*, omdat - - het niet meer is aan *hem* dat ik denk, maar aan dat andere, aan dat wat ik door hem leerde kennen, dat wat je tot vrouw maakt.' -

..... En, toen ik nòg zweeg, misschien in een onbewust vooruitvoelen wat ze zou gaan zeggen als ik haar antwoordde, sprak ze dóór, heel schielijk:

'Zie je Kate - - ik heb je het immers geschreven al toen hij nog bij me was, - - hoe ik wist erin te zullen kunnen berusten later als hij weer weg zou zijn gegaan, - omdat ik dóór hem 'dat' heb leeren kennen. Dáárom ben ik nu tóch zoo gelukkig, ondanks mijn verlatenheid. Ik voel dat ik het leven als een openbaring heb leeren kennen - - door hem. - -

'Maar je wéét nu toch dat hij je nooit zóó heeft liefgehad als jij hem, - dat hij je bedroog in den laatsten tijd met anderen, - met een hôtelmeisje zelfs, en, - - zie je Dolly, dat vind ik 't vreeselijkste van alles, het laagste in hem, - dat hij je in den steek liet tenslotte om 't geld van zijn wettige vrouw, - die hem daarmee onderhoudt, en in haar macht heeft.' - - -

'Ja, dat is alles zoo' - - zei ze onverschillig. - - 'Maar, wat doet het er toe?' - -

'Wat het er toe doet! - - God Dolly, kan je dan iemand nog liefhebben dien je niet meer hoogstelt, niet meer aanbidt als een afgod!? - -Vindt je het dan niet vreeselijk, dat je aan zóó iemand je eer hebt gegeven, alles!?' - - -

Zij lachte weer hoog-nerveus! - 'Eer' - riep ze uitdagend. - 'En fatsoen - en onschuld - en reinheid. Ken ik, - al die mooie phrases waarmee wij jonge-meisjes worden in slaap gesust als onze zinnen ontwaken! Neen, duizendmaal, neen. Ik heb 't niet noodig den man, aan wien ik die openbaring van 'dat' dank, te achten of te aanbidden. Wat wij onwetende jonge-meisjes voor liefde aanzien is immers niets

anders dan een natuurdrift. En, nu die bij mij bevredigd is, nu eerst begrijp ik mezelve.'

'Niet iedereen is hetzelfde, Dolly! - Ik, ook heb een man liefgehad, zoo lief dat ik hem alles gegeven zou hebben - net als jij - dat ik er maar op wachtte zelfs hem mij te mogen geven zoodra hij zou verkiezen mij te nemen, - want er waren geen bezwaren van een wettige vrouw of zoo iets, zooals in jou geval,.... maar - - toen is er iets leelijks gebeurd, iets dat me van lieverlede zoo'n anderen kijk gaf op zijn karakter, op zijn ziel; - toen wilde ik niet meer - - toen was het voorbij - - voorgoed voorbij.'- -

Ik geloof dat mijn stem oversloeg op dat oogenblik. - -

'Arm kind' - zei Dolly goedig - 'En toen ben je hier gekomen, - nietwaar? - - Ik heb het wel geraden, dadelijk, dat er iets bijzonders met je was gebeurd. - - - Weet je wat je in plaats daarvan hadt moeten doen? - - Je hadt moeten blijven, en je hem toch moeten geven.' - -

'Toch, - wat - Dolly?'

'Toch je liefde moeten volmaken, door je aan hem te geven.' - -

'Ik kon niet. - - Ik had niet meer lief.' - - - - - - - - - - - - - - -

- - - We voelden toen beiden ineens hoe verschillend ons vrouw-gevoel in dat opzicht was. Voor Dolly is de handeling als zoodanig dat wat zij noodig heeft; misschien staat zij daarin dichter bij de natuur dan ik. Ik weet het niet. Ik weet het niet, of zij gelijk had, toen ze, na opnieuw een lang stilzwijgen tusschen ons, eindelijk zei:

'Je moet niet denken als je liefhebt; je moet alles maar nemen wat je geboden wordt. - Dan eerst begrijp je. - - Begrijp je dat

niet *de* man alles in het leven van een vrouw is, maar.... *een* man.' - -

Het was als een wijfjes-dier-bekentenis - crû en ononwonden. - -

Ik begreep ineens haar elegance, haar luidruchtigheid, haar zich zoo welbehagelijk voelen in dat mondaine plezierleventje van het hôtel. - Onbewust misschien nog aan haar zelve, zoekt zij opnieuw 'dat', waarvan hij haar 't genot leerde kennen. - -

- - Den volgenden dag ben ik naar hier vertrokken, naar dat bescheiden Roque-brune, waar ik zoo heel-dicht ben bij de bosschen van Cap-Martin, - waar ik nooit moede word op de wegtintende kusten te staren van Menton, en Bordighera en Ventimiglia in de verte, als de zon al die kleurnuances overglanst, en de blauwe zee kabbelt tegen de witte kust, en alles vrede ademt - - vrede. - -

Hier heb ik geleerd mij-zelve terug te vinden, te berusten. -

Van den eenen dag in den anderen heb ik hier geleefd zonder willen denken aan wat voorbij is, zonder om die reden mijn dagboek te willen openen. - -

En nu ligt daar die doodstijding uit het verre vaderland, en roept mij weemoedig toe:

'Weet je het nog - -? - Waarom deedt je het? - - Waarom hadt je den verkeerde lief - en niet mij? - - Waarom liet je mij doodgaan, - alleen?

O, God neen! Het verleden sterft niet, nooit! Het houdt je vast met duizend banden, - die pijn blijven doen, óók al scheurt de dood ze - zooals nu!

Vergeef me, Evert! Brave, eerlijke, trouwe, goede Evert, vriend, die het zoo mooi met me meende, vergeef me!

Ik kon niet anders! Ben *ik* dan nu gelukkig? Boet ik niet, voor mijn spelen met je liefde, door mijn eigen bloedende wonden nu? - Ja, ik weet het wel hoe het slecht was van me, slecht en egoïst, dat ik je nooit heb opgezocht in die dagen toen je daar ziek, ter dood gedoemd, neerlaagt, en hebt gewacht misschien, ja stellig hebt gehoopt, dat ik, die nimmer convenances telde, nu óók ze zou trotseeren, zou komen tot je, om je lange lijdensuren te vertroosten, om je het scheiden lichter te maken, door een handdruk, een vriendelijk woord, een blik van liefde, - die alles goedmaakte. -

Het wàs slecht en egoïst! Ik zie het nu in. Toen kon ik niet anders dan zóó zijn, omdat ik aan niets anders dacht, voor niets anders leefde, in niets anders belang stelde dan aan en voor en in hem - die 't niet waard was. - Als tante tot mij zeide: 'Weet je dat Evert van der Voort zoo ziek is?' - dan deed ik of ik den wenk, dien in die woorden lag opgesloten, niet begreep. Als tante Martha insinueerde: 'Evert van der Voort zal het wel niet lang meer maken, hij moet een groot fortuin nalaten, stellig', dan liet de Schadefreude, die daarin doorschemerde, omdat zij er mee wilde te kennen geven: Als je hem geaccepteerd hadt, dan was je dus nu al gauw een jonge, rijke weduwe, mij zoo heel koud. Ik hoorde al die leege, holle woorden nauwelijks. Ik leefde met al mijn gedachten in die eene kleine wereld, waarin hij, dien ik liefhad, zich bewoog. Iederen dag ging ik naar Greta om hem te zien. Als ik hem niet bij haar ontmoette, dan wisten we beiden wel een voorwendsel te vinden, dat hem aanleiding gaf mij ten mijnent te spreken te vragen, - omdat hij voor haar geld had gekregen, dat hij mij wou afdragen, - omdat hij me wilde vertellen dat ze minder goed was, of dat het haar nu werkelijk weer wat beter ging. -

Want, Greta heeft lang in het ziekenhuis gelegen - heel lang. Na hare bevalling, nadat haar kindje heel kort daarop was gestorven, is haar gesukkel begonnen. - - -

Ik heb het mijn dagboek beloofd, toen ik er de laatste maal in schreef, en vertelde van Greta's gaan naar 't ziekenhuis toen, dat ik éérlijk wil zijn, heelemaal éérlijk. -

Toen voelde ik dat ik het niet kon nog. - Nu kan ik het. - Nu kan ik schrijven. -

Gedachtenwisseling.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

Ik ontving onderstaand schrijven, dat ik breng in de rubriek ged:, omdat de inhoud niet mijzelve betreft, maar de schrijfster van het door den inzender gewraakte artikel over mevrouw Blavatsky.

21 Maart 1913.

Aan Jonkvr. Anna de Savornin Lohman.

Zeer geachte Freule.

In de Lelie van 29 Jan. - ik lees Uw tijdschrift met 'n kring - zie ik een artikel van J. van Rees-van Nauta Lemke over Helena Petrovna Blavatsky, en vraag mij af:

Heeft deze in elk geval groote vrouw niet meerdere waardeering verdiend, zelfs in Holland, als waarvan dit artikel getuigt? Zijn er geen betere, meer eerlijke bronnen voor J. van Rees-van Nauta Lemke te raadplegen - ik weet beter!

Ik ben geen volgeling van H.P.B., echter is ze voor mij de edele, verziende mensch, die zeker niet door allen wordt begrepen. Ik vind 't zoo jammer dat 't artikel van zoo weinig piëteit getuigt - ik voel er zoo weinig de vrouw in. Dit zou U niet hebben geschreven, Freule, zelfs Uw scherpste artikelen spreken mij van gevoel en hart, en daarom blijft U zoo sterk, zoo gezond, en gelukkig zoo ver, zoo erg ver staan van de z.g. 'vrije vrouwen'.

Ontvangt U, Freule, de beleefde groeten van
G.F.H.

Uit den ouden tijd.
door A.J. Servaas van Rooyen.
Oud-Gemeente-archivaris. XLVI.
Over de Begijntjes.

De begijnhoven zijn ons voornamelijk bekend door Gent (België). Ieder, die deze stad bezocht heeft, liet niet na ook de woonsteê der Begijntjes te bezoeken, al moge deze vrome vrouwen wellicht niet zoo streng meer de regels harer orde houden, zij 't ook dat zij van de eerste tijden af reeds meer wereldlijk dan geestelijk geordend waren.

Het ontstaan der begijnhoven is niet zoo algemeen bekend, en hoewel de naam Begijn zeer voor de hand ligt, en een wereldsche oorsprong heeft, wil men hem tot een Heilige terugbrengen. De Heilige Begga moge zoo goed geweest zijn als zij maar kon zijn, maar als patrones der begijnhoven verdient zij niet de minste aanspraak tot huldiging.

Er leefde in de 2e helft der 12e eeuw een Luiksch priester en volksredenaar Lamberts, die, omdat hij stamelde, den bijnaam had gekregen van *le Bègue;* hij is de stichter van die eigenaardige instelling, welke bekend zijn als begijnhoven.

'Deze Lambert trad in het heetste van den investituurstrijd te Luik, temidden van het daarmede verbonden zedelijk verval, zoo krachtdadig op voor kerkelijke tucht en reinheid van zeden, zijn *haperend*, maar niettemin gloedvol woord greep zoozeer de volksmassa aan, dat hij weldra als hef hoofd eener partij, door de bedreigde prebendenkoopers en gehuwde klerken werd gevangen, gekerkerd en te Rome aangeklaagd'[1] Men kan hem met het volste recht den Savonarola der 12e eeuw noemen.

Inzonderheid hield deze Lambert het oog gericht op zoovele jonkvrouwen en weduwen, die, in de woelingen dier tijden, het meest aan gevaar waren blootgesteld, en wier lot hem ter harte ging.

'Hij vergaderde ze rond zich aan de poorten der stad, sprak hun een aanmoedigend woord, gaf hun weldra eenige levensregels om aan het verergend zedebederf te ontsnappen en bouwde hun een gezamenlijk bedehuis,[2] waarrond zich langzamerhand de huizen der juffrouwen kwamen scharen.'

Op deze wijze ontstond het eerste begijnhof in 1179/80.

Des volksagitators volgelingen moest de spot treffen. 'Begijn' was in den beginne een scheldnaam.

Toen echter het reinigingswerk vrijwel was volbracht, verspreidde zich Lambert's instelling over al de gewesten van Nederland, tot in Frankrijk en Duitschland, zoodat reeds tegen het einde der 13e eeuw bijna iedere stad, ja zelfs ieder aanzienlijk dorp, in hoofdzaak van Zuid-Nederland, een begijnhof bezat, waar deze 'vrome vrouwen onder een gemeenschappelijke overste een leven leiden, dat het midden houdt tusschen het leven in de wereld en dat in een klooster'[1].

De geheele handelen wandel werd verdeeld tusschen handwerk (veelal, zooals in Gent, kantwerk) en gebed, tusschen vrijheid en tucht.

1) Cartularium v h. Begijnenhof te Aalst. 1912.
2) St. Christoffel.
1) Juten, Cartul. v.h. Beg. hof te Breda.

Er bestaan verschillende oorkonden die heenwijzen naar de stichting der Begijnhoven door Lambert. Zij zijn echter meerendeels in het Latijn of het oud-Fransch geschreven, waarom zij als bewijsvoering hier in dit blad minder op hun plaats zijn.

Karakteristiek is echter het randschrift, gevonden[2)] in een oud handschrift van het Britsch Museum, rondom eene miniatuurschildering, voorstellende een priester met stralenkrans:

‘Ge suis ichis Lambers, nel
tenez pas à fable
Ki funda Sain Christophle, ki
enscri ceste table’.

Op een banderol over de miniatuur loopende, leest men:

‘Cist prudom fist prumiers l'ordne de
beginage, etc.’

Der dochter van Pepijn komt dus niet de eer toe, maar wel aan onzen Lambert, den stamelaar.

De juffrouwen-begijntjes konden in den beginne zelfs niet op het hoognoodige roemen, veel minder baadden zij in overvloed.

Integendeel; in 1291 zonden zij nog boden rond om aalmoezen in te zamelen tot onderhoud van den goddelijken dienst in hun kapel.

Eigen inkomen en handenarbeid moesten haar het noodige verschaffen, en ‘zij sleten hun leven in alle eerlijkheid en gehoorzaamheid zonder zich voor het minst in te laten met het twisten over geloofspunten.’

Een ‘begijntje’ wordt weleens als een kwezeltje versleten, maar het minachtende ‘menniste zusje’, bewijst, dat zulke volksverwijten niet altijd opgaan.

2) Paul Meijer, Le psautier de Lambert le Bègue.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

L.H. te B. (**Ned.-Indië**). - Ik geef U, zooals gij ziet, spoedig antwoord, maar het spijt mij, dat het een voor U teleurstellend antwoord moet zijn. Ik kan namelijk Uw verzen niet aannemen, omdat de inhoud te onbeduidend, en de vorm te onvolkomen is. Toch kan ik U zeer goed gelooven waar gij schrijft *gevoeld* te hebben wat gij legdet in Uw poëzie. Vooral in No. III heb ik dat zeer-zeker opgemerkt. Ook geloof ik daarom U te kunnen verzekeren, dat gij U niet door dit eerste afwijzende - oordeel al te zeer ontmoedigd behoeft te gevoelen. Wanneer gij den vorm meer leert beheerschen, dan acht ik het niet onmogelijk dat gij op den duur iets zult maken dat zich wel degelijk leent tot publiceering. Ik ben steeds tot Uw dienst.

Hope. - Met heel veel genoegen wil ik de door U gezonden vertaling plaatsen. Alles van dien aard kan nooit genoeg gezegd worden! - Heerlijk dat Uw hondenkind zoo gezond is! Wat Uw vraag betreft, neen, in Duitschland *behoeft* men niet derde-klasse te reizen met honden. Vanaf Emmerich kan men voor *elke* klasse honden-kaartjes krijgen, evenals dat het geval is in Italië, Zwitserland, en Zuid-Frankrijk. Wij gaan, juist om *die* reden bepaaldelijk, steeds, als wij de jongens meenemen, over Frankfort naar de Riviera, omdat zij dan in de coupé bij ons mogen blijven. Want de reis duurt dan langer dan over Marseille. - Gij zegt in Uw brief dat gij insluit een kiekje van Uw hondenkind met moeder en broertje, maar dit plan hebt gij *niet* uitgevoerd. Want ik vond enkel Uw vertaling. Daarom houd ik mij alsnog aanbevolen. Hartelijk gegroet.

Hermelijn. - Ik vind het heel prettig dat gij mij met 'lief' aanspreekt, als gij mij lief vindt. En ik verheug er mij over dat mijn dierenliefde de oorzaak is van Uw besluit mij te schrijven. Inderdaad, die correspondentie, die de aanleiding is van Uw brief, waarin ik zeg dat over het algemeen de dieren mij sympathieker zijn dan de menschen, die meen ik van a-z. En, dat ik in deze meening niet alleen sta, bewijst o.a. het in ditzelfde nommer opgenomen getuigenis (zie overzicht van de week) van den franschen President Poincaré, aan wien men in elk geval niet kan ontzeggen, dat hij een hoogstbekwaam en hoogst-begaafd man is geweest steeds, zoodat zijn weinig-vleiende meening over het gros van het menschdom, vergeleken bij de intelligentie van zijn hond en zijn poes, een direct gevolg is van zijn menschenkennis en zijn juist oordeel. Trouwens, Poincaré is waarlijk de eenige niet onder de mannen en vrouwen van naam, die er zoo over denkt. Integendeel, de meesten dergenen die wat *beteekenen* in het leven, of die in vroegere eeuwen wat beteekend hebben, kenmerken zich steeds door hunne liefde tot honden, katten, paarden, of ook tot andere dieren. Hoe laagstaander de mensch, hoe dommer, hoe egoïstischer, hoe enghartiger, hoe bekrompener, hoe minder hij in staat zal zijn de goede eigenschappen van een dier te waardeeren. Waarschijnlijk komt dit omdat hij instinctmatig bewust is dat hem-zelf al die deugden van het dier ontbreken zoodat hij - evenals alles wat klein is en laag staat - zijn wraak daarover zoekt in den baas spelen over dien zwakkere, over dien aan zijn overmacht overgeleverde. - Heerlijk dat gij-zelve óók - evenals ik - een thuis hebt waar hond en poes leven maken, en dat *mogen* doen! Uw beschrijving komt veel overeen met het heidensch lawaai dat Benjamin, Frits, en de papegaai aanheffen als wij thuis komen, en zij ons begroeten. Ons poesje zou er zoo graag óók bij zijn, en is altijd in mijn kamer zoodra zij er kans toe ziet, maar ik durf Uw voorbeeld niet volgen, en toestaan dat Benjamin haar nazit, want ik ben bang dat zij hem dan met haar pootje in het oog zou slaan bij ongeluk. Zij is waarlijk volstrekt niet boosaardig, integendeel buitengewoon zacht en lief, maar zij wordt natuurlijkerwijze angstig door Benjamins onzinnige drukte van jaloezie op haar, en ik heb van verscheidene menschen gehoord, hoe gevaarlijk het is een hond eraan bloot te stellen, dat, door een toevalligen slag met zoo'n katteklauwtje, hem precies in het oog wordt geraakt, waardoor het licht eruit zou kunnen verdwijnen. Benjamins oogen namelijk zijn zulke extra prachtstukken. Zij zijn zoo expressief! Zij drukken een wereld uit van weemoed, schalkschheid, opgewondenheid, liefde, blijdschap, alles tegelijk. Daarom zou ik het mij niet kunnen indenken dat een noodlottig ongeluk van zulk een aard die prachtoogen beschadigden, en, aan den anderen kant, is het poes niet kwalijk te nemen dat zij haren aard volgt, en instinctmatig haar verdedigingbewegingen maakt. De rest van ons dierenwereldje verdraagt zich heel goed met elkaar, maar Benjamin is zoo grenzenloos jaloersch op mij, dat hij, zonder ooit kwaad te doen of te bijten, toch met groot geschreeuw ieder ander dier, behalve Frits, verdrijft uit mijn nabijheid. Ik geloof dat het hem een soort geruststelling is dat de papegaai in een kooi zit opgesloten, want op deze nieuweling is hij veel minder jaloersch dan op onze arme ge-

storven Kaatje, die een stok had, en daarop heen en weer wandelde, hetgeen voor Benjamin een continueele ergernis was! Alles wat gij van den omgang van Uw zusje met haar hondje vertelt doet mij denken aan mijn eigen jeugd-jaren met mijn eerste hondje Cassy. Ik heb nooit van poppen gehouden, omdat ik 't vervelend vond dat ze niet spraken, niet leefden, niets uitvoerden. Maar van mijn tiende jaar af heb ik in Cassy mijn speelkameraadje, mijn vriendinnetje, mijn alles bezeten. Zij werd uit- en aangekleed, zij moest overal bij mij zijn, en zij vervulde al mijne gedachten.

Ik ben blij dat deze wederzijdsche dierenliefde U deed besluiten mij te schrijven, want ik ontmoet gaarne geestverwanten, en speciaal op dit gebied. Volkomen juist is wat gij naar aanleiding daarvan mij schrijft over de onbetrouwbaarheid der menschen. Hoe ouder wij worden, hoe meer wij leeren ondervinden, dat verreweg de meerderheid hunner in den grond voor en boven alles zichzelf bedoelt, en, als het er op aankomt, daarvoor de zoogenaamde liefde en vriendschap voor anderen in den steek laat. Overigens, waar ik-zelve zooveel onbaatzuchtige liefde ondervind van mijne vriendin en onze Marie - sinds zoovele jaren al - voeg ik hier uitdrukkelijk bij, dat ik gaarne erken hoe er uitzonderingen zijn, want, niet alleen zij, maar anderen óók hebben mij getoond, op de meest ondubbelzinnige wijze, hoe er ook dikwijls op onzen levensweg onbaatzuchtige en edele *menschen* zijn. Dat zal ik mijn geheele leven lang met den grootsten dank erkennen, maar dat neemt niet weg dat de *dieren* deze eigenschap van onbaatzuchtige trouw bezitten niet als een zeldzame-eigenschap, maar als iets waardoor zij zich zonder uitzondering kenmerken. Ik heb b.v. reeds vroeger in de Lelie verteld van dien hond, die een maand lang op een kerkhof hier in den Haag elken avond op een armen-graf zich te slapen legde, en die zich niet wilde laten wegnemen door de hondenvriendin, die hem volgde, zoodat hij, zelfs, nadat zij hem verscheidene dagen in huis had, nog steeds trachtte naar dat kerkhof terug te loopen. En ik vraag U, welk *mensch* toont zulk een aandoenlijke trouw aan de nagedachtenis zijner afgestorvenen! - Ja, dat gij de lente, vooral waar gij ziek zijt geweest, zoo dankbaar begroet, dat begrijp ik. Maar, helaas, *is* het lente? Het is integendeel het meest-gure, onaangename, triestige voorjaar dat wij in langen tijd gehad hebben! In zulke dagen houd ik lange toespraken tot Benjamin - als kon hij mij verstaan - om zijn en mijn geliefd Menton te betreuren. Ik beweer altijd dat Benjamin iets van zijn vaderland, van de mooie, lachende, onweerstaanbare zuiderzon meebracht in zijn lieve oogen. En dáármee moet ik het maar doen in deze grauwe lucht van Holland.

C.D. te P.V. (**Corse**) - Ik kan Uw nieuw pseudoniem niet heel goed ontcijferen. Wel, gij moet iets bedoelen met Uw brief, dat *mij* een raadsel is. Uw verleden jaar mij toegezonden copie is nog niet geplaatst, omdat ik toen, door die ernstige ziekte, U niet heb kunnen beantwoorden. Dat is de eenige reden van mijn stilzwijgen op Uw zending en op Uw brief. Schrijf mij dus gerust nogmaals uitvoerig hoe het U thans gaat, en wat er van U is geworden, en wees vriendelijk gegroet.

J.H.D. - Ik heb Uw artikel naar de drukkerij gezonden, met opdracht de proef aan U te doen toekomen. Zooals gij terecht schrijft: hetgeen gij over dit onderwerp zegt, beschouwt de zaak uit een ander oogpunt dan het mijne is geweest, daarom zie ik er geen bezwaar in alsnog aan Uw oordeel evenzeer plaats te verleenen. - Het doet mij genoegen dat gij, evenals ik, een afkeer hebt van de huichelarij der christenstaten in

zake den Balkan-krijg. Het is daarmede precies als met de politiek. Alle politiek is knoeierij, en is berekend op zucht er zelf te komen, bovenaan aan den ladder - maar, zoolang zij zich daartoe bedient van met de wereld en de aarde verband houdende practijken, vind ik haar niet gemeener dan 't overige menschelijke gedoe. Haalt zij er echter - zooals de christelijke partijen dat doen - de eere Gods, en de Kerk van Christus, enz., enz. bij, dan doet zij nog daarenboven weerzinwekkend aan van de meest-*on*christelijke huichelarij. Zoo ook waar het den oorlog geldt. Met welke drijfveeren die ook wordt gemaakt heden ten dage, hij heeft altijd een bijsmaakje, *niet* van vaderlandsliefde, maar wèl van veroveringszucht, beurs-speculatiën, enz. Dat is al opzichzelf onsympathisch genoeg. Het wordt echter walgelijk wanneer het heet te gaan - zooals thans in het geval van den Balkan-krijg - om der Christenen godsdienst te beschermen tegen de Mohammedanen (terwijl ondertusschen iedereen weet dat het enkel te doen is geweest om Bulgarije en Griekenland groot te maken, en dat de door deze Christen Staten begane wreedheden in dezen oorlog niet onderdeden voor die van de Turken.) Gij schrijft:

Deze oorlog zal den Muzelman opnieuw geen hoogen dunk geven van christelijke handelingen, *nadat hij eerst in Tripoli veel geleerd heeft. De hemel geve dat deze slechte gezindheid met overslaat op onze Koloniën.*

Ja, wat *dat* aangaat zou ik denken dat de Mohammedaan heusch wel nimmer lust zal voelen zich tot het Christendom te bekeeren. Wat de Turken b.v. nu ondervonden hebben inzake het woord-houden der Europeesche Mogendheden is van zóó treurigen aard, dat zij wel een diepe minachting moeten krijgen (als zij die niet al lang hadden waarschijnlijk) voor een godsdienst, die zulke woordbrekers en leugenaars kweekt. En, in zake onze koloniën schijnt de tegenwoordige Gouverneur-generaal het er op toe te leggen door de ‘kerstening’ van Indië althans iets te doen, om onze door het christelijk kabinet nu al zoo lang bitter-teleurgestelde kleyne-luyden zand in de oogen te strooien. Dat zij, die Indië kennen, dit een gevaarlijk spelletje vinden, dat ons duur te staan zou kunnen komen, dat hóórt men van alle zijden. Waarschijnlijk echter denken deze vrome heeren, die toch wàt moeten doen om aan het bewind te blijven tegen de verkiezingen: Après nous le déluge.

Ik hoop dat Uw honorarium-quaestie nu in orde is? Hartelijke groeten.

Mignon. 't Lot van Uw ‘Grootmoeder’ is, dat ik het stukje wil plaatsen in het feuilleton-gedeelte.

Ik moet U echter met nadruk erop wijzen, dat gij meer inhoud moet weten te geven aan zulke algemeen-toegestemde ideeën als gij verkondigt, anders wordt het een veel te onbeduidend geheel. Ik begrijp volkomen dat gij Uw, 'grootmoeder,' hebt uitgebeeld naar de werkelijkheid, naar aan U uit Uw leven bekende voorbeelden, maar juist daarom herhaal ik ook tot U wat ik reeds meermalen aan andere inzenders zeide: De kunst is, in zoo'n geval, te kunnen verwerken voor het groote publiek die bijzonderheden, die voor U-zelf belangrijk mogen zijn, maar die voor de overigen - die de bewuste personen niet kenden - eerst waarde kunnen verkrijgen door den vorm waarin zij worden te boek gesteld. -

Uw levensbeschouwing deel ik niet. Ik geloof niet dat de groote meerderheid van het menschdom in staat is 'zedelijk hoog te stijgen'. Zij zal altijd zijn en blijven een brute massa, en alleen hier en daar ontmoeten wij de eenlingen, die zich onderscheiden door fijner-ontwikkeld gevoel en edeler aanleg. Zij, die eenlingen, zullen altijd blijven vormen de minderheid. Lees maar eens Ibsens Volksfeind er op na. In de volksvergadering, waarin (dr. Stockmann zoo heerlijk-scherp geeselt, de 'compacte majorität', en zijn minachting uitspreekt voor de massa), zegt hij zulke prachtige rake dingen aan het adres van het menschdom, in het algemeen genomen. Deze opvatting nu van Ibsen is óók de mijne. En daarom staan gij en ik wat onze verwachtingen aangaat van de toekomst - door 'wederzijdsche zedelijke verheffing' - op hemelsbreed verschillend standpunt.

- Natuurlijk, bij alle kwaad is ook goed. Wie zal U *dat* tegenspreken? Alleen in ouderwetsche draak-romans zijn de helden en heldinnen gehéél pikzwart of gehéél lelieblank. Maar in 't werkelijke leven heeft zelfs de gemeenste natuur nog wel ergens een licht plekje, dat geef ik U van ganscher harte toe. Dat men echter dat lichte plekje zou kunnen vergrooten, en daardoor 't overige zwart wat minder hinderlijk zou kunnen maken, dat geloof ik in het algemeen gesproken niet. Gij moet mij dan ook ten goede houden dat ik overtuigd ben, hoe gij, door iedereen steeds met goed vertrouwen in hem of haar tegemoet te treden, heel dikwijls zult zijn, of zult worden, bedrogen, en daardoor ten speelbal zult worden van die zeer vele schurken, waarvan de wereld vol is, groote en kleine schurken beide. Het is vrij wat verstandiger met open oogen en op zijn hoede den menschen tegemoet te treden. Juist *dan* vallen zij nog weleens mee, als men begint met niets van hen te verwachten. Want dan is alles wat zij goeds doen nog een aangename verrassing. Overigens, eerlijk gezegd, ik geloof dat iemand als gij, die in Uw bestaan reeds vele jaren zijt beschermd door een U zeer liefhebbenden echtgenoot, om die reden min of meer verre staat van het eigenlijke leven met de buitenwereld, en daardoor U een ideale levensopvatting hebt kunnen vormen naar Uw eigen zin.

Neen iets 'afbrekends' kan ik geenszins zien in het christelijk geloof. Daarentegen vind ik het een dom-hoogmoedig geloof om te denken dat wij menschen nog zoo kwaad niet zijn; want ik vind het menschdom en-gros genomen afschuwelijk min en laagstaand. Zie b.v. eens rondom U, met welk soort van kinderachtige, vieze, vulgaire 'genoegens' de meeste menschen zich amuseeren, van de hoogste klassen tot de laagsten Welke theaterstukken 'trekken'? Alleen die, welke smerig, dubbelzinnig, plat zijn; en dat is niet alleen ten onzent het geval, maar overal ter wereld. Welke publieke gelegenheden worden het drukst bezocht? Daar waar men laagstaand, ruw, dronkenmansachtig gezelschap vindt, en waar ongelukkige prostituées zichzelve moeten laten zien, en moeten laten onteeren. En dan de oorlogen, of de

meedoogenlooze wreedheid jegens de arme kinderen, of de hebzucht van de beursspeculanten! In één woord, waar zou ik met mijn plaatsruimte blijven, ging ik U al de gemeenheden, verborgene en openbare, opnoemen, waarvan de wereld vol is, en wel altijd vol zal blijven óók. Dat dit een troostelooze levensbeschouwing is, dat is nu eenmaal niet te veranderen. Want, het is de *waarheid.* En die *is* troosteloos in dit geval. Wat helpt het zich met leugentjes te willen blinddoeken op hoop van een 'veradelijking van het menschdom', zooals gij het noemt! Gij moet mij ten goede houden, dat gij m.i. veel te veel om U heen schermt met phrases zonder *inhoud* (juist *dat* óók doet gij in Uw 'grootmoeder'). Want, indien gij niet gelooft aan den Bijbel, noch aan Jezus, noch aan wat ook, wat verstaat gij dan onder een 'boodschap des lichts', die gij zoudt willen prediken? En ook, wat verstaat gij onder 'een goed leven dat rust geeft'? Dat óók is een phrase! Want, wat voor U geen verzoeking is, dat is voor een ander een onoverkomelijke. Indien b.v. *gij* steelt, dan is dat voor U een onnoodig iets. Dus, gij zult U zelve, denk ik, heel braaf vinden, omdat gij niet steelt. Maar, meent gij nu heusch dat een hongerlijder, die in de gevangenis komt, omdat hij een rijkaard van een paar tientjes beroofde, minder 'goed' is dan gij? Ander voorbeeld. Gij zijt misschien niet driftig. Welnu, dan is die deugd in U géén verdienste. Maar, stel nu dat Uw buurman in drift een ander doodslaat. Nietwaar, dan leeft die man niet 'goed', - volgens U. *Ik* echter zou denken dat alles in den grond aankomt op onze omstandigheden, ons karakter, onze verzoekingen, enz. En dat er dus heel veel menschen rondwandelen, die oogenschijnlijk heel 'goed leven', maar die met dat al vrij wat minder waard zijn in den grond, dan menigeen dien heel veel 'slechte daden' zijn na te wijzen. - En nu neem ik afscheid van U. Aan het eind van Uw brief zegt gij-zelve, dat Uw levensopvatting misschien 'te ideaal' is. Dat is zij zeer zeker, lieve Mignon. Maar, als zij U gelukkig maakt, dan moet gij haar met beide handen vasthouden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de reeds afgezet staande Correspondentie aan **Liberté** nog wachten.

REDACTRICE.

9 April 1913.
26ste Jaargang.
No. 41.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo ut gebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Naar het Oosten van Europa.
III.
De stad Buda-Pest.

In tegenstelling met Weenen, dat de stad van den Donau heet, maar het niet is, noemden wij Buda-Pest de werkelijke stad van dezen grootvorst van Europa's stroomen. En inderdaad, dat is de Hongaarsche Metropool. Zij is dat niet alleen, omdat men over de rivier daar in Buda-Pest zulk een schitterend uitzicht heeft; omdat zoowel aan den kant van Ofen als aan den kant van Pest dat uitzicht wonderschoon en zoo goed als oneindig is; omdat juist de grootschegebouwen aan deze beide zijden door den meesttijds woesten stroom nog zooveel te trotscher naar voren komen. Zij is dat niet uitsluitend, omdat deze rivier, die eeuwen achtereen Ofen en Pest heeft gescheiden en ze grootendeels nog scheidt in natuurlijken zin, die beide deelen

tegelijkertijd verbindt, gemeenschappelijke belangen doet gevoelen, voor het oog van den bezoeker dadelijk tot één maakt. Zij is dat niet voornamelijk, wijl

daar midden in dien stroom gelegen is het lieflijk Margarethen-insel, naar men wil vroeger met het oude Buda vast verbonden, ook nu weer van den oever af bereikbaar, thans met zijn paden en met zijn aanleg een parel bij deze schoone en rijke stad. Maar zij is dat, omdat geheel de stroom invloed heeft gehad op de vorming van de stad, omdat men aan beide zijden van deze stad het karakter van dien stroom terugvindt in de gebouwen, welke daar zijn opgericht, omdat - en dit vooral aan de Pester zijde - geheel het meer moderne gedeelte van den aanleg zich heeft gegroepeerd rond den aanleg langs den stroom. Wat Buda-Pest is, dat ziet men aan den Donau; wat in Buda Pest leeft, dat leeft aan de kaden, die den Donau begrenzen. Zeker, daar achter heeft zich geheel de moderne stad, die een weelderige stad is met gebouwen vol pracht en pleinen van groote afmeting, gevestigd, maar wat de historie bracht zoowel aan Buda als aan Pest, dat ligt in de onmiddellijke nabijheid van den Donau.

En daarboven, hoog opgaand als tegen den rots, verheft zich aan de Ofener zijde de inderdaad vorstelijke burcht van den vorst van het land. Die burcht is daar als een schildwacht, die in den avond zijne zwarte omtrekken in de zwartste duisternis nog doet zien, in elk geval gevoelen; is daar als eene herinnering aan den strijd, die zoo menigmaal is gestreden tegen de Turksche heerschappij, in de jaren, dat ternauwernood Weenen een bolwerk voor het Christendom mocht heeten, in die jaren, die ons nu een fabel mogen voorkomen. En iets ter rechterzijde van dien burcht verheft zich een trotsch en indrukwekkend standbeeld, verheft zich de gestalte van de monnik Gerhardt, die liever dan zijn Christelijk geloof ontrouw te worden, zich door de ‘ongeloovigen’ langs de rotsen in den stroom liet werpen. Het gouden kruis, dat hij hoogopgericht voor zich uithoudt, schittert van verre in de zon en bevat niet minder een teeken van de macht, die er uitgaat van de idealen, als de maarschalkstaf, die het standbeeld van Eugenius van Savoye voor den keizerlijken burcht toont, herinnert aan de macht, die eenmaal het huis van Habsburg over geheel Europa kon doen gelden.

Er valt een groot verschil op te merken tusschen datgene wat gelegen is aan de eene zijde van den stroom en aan de andere zijde. Pest is de groote en de moderne stad; Ofen of Buda, dat langs den stroom een soort van verlengstuk vindt in het oude Buda, dat overblijfselen toont uit den Romeinschen tijd, is het meest historisch gewijde van de Hongaarsche hoofdstad. Pest is de zetel van de grandiose luxe, die de Hongaarsche monde ten toon weet te spreiden; is het deel van het vermaak, van de groote magazijnen, van het uitgaan naar theater en opera, van het levendig stadsverkeer; Pest is een en al beweging en opgewektheid, de groote stad van vroolijkheid en lichte kleuren. Ofen heeft het sombere, het bijna neerdrukkende van geheel de Hongaarsche vlakte, het is het meest Hongaarsche deel van de hoofdstad, dat men zich denken kan; indrukwekkend van afmetingen en van macht, bezwarend van stilte en in den bouw zoo goed als in niets herinnerend aan het moderne van het Westen. In Ofen bevinden zich in de directe nabijheid van den vorstelijken burcht de verschillende departementen der regeering; hier, waar oorsponkelijk het gezag van den Hongaarschen Staat was gevestigd, zetelt de uitvoerende macht, terwijl daar aan den overkant in het grootsche gebouw, dat het Hongaarsche volk zichzelf stichtte ter herinnering aan zijn duizendjarig bestaan, de beide huizen van het Parlement de wetgevende macht uitoefenen, als men althans wetgeven kan noemen het ongeordende vergaderen temidden van kabaal en geschreeuw, dat zoowel het Huis der Heeren als het Huis der Afgevaardigden in dat gebouw doet. In Buda is het alles rust, deftige

en ambtelijke rust; daar gaan de soldaten in de schilderachtige Hongaarsche kleeding op en neer voor de departementen; daar wordt de stilte, die er heerscht op de pleinen voor die departementen slechts nu en dan verbroken door 't getrappel van twee vurige paarden, voor een rijtuig gespannen; daar is de kazerne, waar in het Hongaarsch de bevelen worden gegeven en het onderricht wordt verstrekt. Daar is het deel, hetwelk tot het oudste van het Hongaarsche Rijk behoort; daar zijn de Hongaarsche Koningen gekroond; daar hebben zij gewoond, hun schitterend hof gehouden, hun niet geringe macht uitgeoefend. In Pest daarentegen kent men geen stilte: daar kan geen der spannen voor een der talrijke rijtuigen, die er met snelle vaart over de geplaveide straten worden getrokken, de stilte komen verstoren. Daar leeft het moderne, het drukke leven en het verkeer; daar is handel, daar zijn de gebouwen, die aan de moderne geldmacht en aan de uiterlijke eischen van het

tegenwoordige commercieele leven hun ontstaan danken. Voor een deel langs de kaden van Pest, voor een deel op de pleinen, die in aansluiting aan deze kaden zijn gevormd, vindt men enkele der handelspaleizen, welke Buda-Pest heeft als een bewijs hoezeer ook de Hongaarsche industrie en economie zich ontwikkelen, hoezeer in bijna elk opzicht Buda-Pest mag medeijveren met de mooiste en fraaiste steden van geheel Europa!

Maar niets doet hier het historische gevoelen of ook maar een oogenblik aan dit historische denken. Het historische, dat toch ook in geheel het Hongaarsche volk zoo machtig leeft, dat vinden wij slechts aan den overkant, dat vinden wij in en om den vorstelijken burcht, dat vinden wij in de opgangen naar dien burcht. Het kasteel met zijne talrijke uitbouwen ziet als het ware neer op de dusgenoemde Christinenstadt, die daar aan den voet ligt en die weinig in deze schitterende omgeving past. Slingerwegen voeren van dien kant met vrij scherpe stijging tot den burcht op en eerst dan ziet men er, met een sterke herinnering aan het Neurenbergerslot en aan de kasteelen in Frankrijk, welk een enorme steenmassa dit slot uitmaakt. Oorspronkelijk stond hier de burcht, die door Koning Matthias Corvinus werd gebouwd, welke na de verwoesting door de Turken vanwege Keizerin Maria Theresia zooveel mogelijk naar de oorsponkelijke plannen in eere werd hersteld. Doch ook deze bouw onderging in 1849 bij de belegering der vesting ontzettende verwoestingen en slechts aan eene algeheele restauratie, die bijna met vernieuwing gelijkstond, is het te danken geweest, dat thans het gebouw weer zoo schitterend voor ieders oogen verrijst. Daartoe hebben ook in groote mate bijgedragen de verbeteringen, waarvan de laatste jaren getuigen zijn geweest; zoo is juist dat forsche deel van vier verdiepingen hoogte, waarvan de grondmuren tot aan den voet van den slotberg midden in de Christinenstadt reiken, aan den bouw van 1893 te danken geweest en heeft dit het slot met niet minder dan een driehonderdtal zalen en vertrekken aangevuld. Tegelijk werd het middelste en het noordelijke deel geheel afgebroken en een nieuw deel, dat tot aan de Georgeplatz reikt, daarvoor in de plaats gesteld; tegelijk werd ook de grootsche rijweg aangelegd die tot den burcht direct opwaarts voert. Betrekkelijk zelden is het slot bewoond, vrijwel geregeld eens per jaar komt er Frans Jozef om in de rijk geornamenteerde troonzaal het Hongaarsche Parlement te openen. Schooner echter nog dan deze troonzaal is de Habsburgsche zaal, beroemd vooral om de vier standbeelden in Cararisch marmer, die Frans Jozef I, Koningin Elisabeth, Koningin Maria Theresia en Koning Karel III uitbeelden.

Wel in dit paleis in het bijzonder treft de overweldigende pracht, die geheel de Hongaarsche rijkshoofdstad kenmerkt. Het is een pracht, waarvan men duizelt; niet een pracht van onvergankelijke kunstwerken, maar een pracht van goud en luxe, die overal elders den parvenu zou verraden doch hier in zoodanige grootsche afmetingen proportioneel blijft, dat men wel het overweldigende gevoelt, maar er toch niet door wordt doodgedrukt. Die gangen en trappen, die als gebouwd zijn voor menigten; het verguldsel in de verschillende zalen en in de corridors, dat even overvloedig rijk is als het goud in de Operazaal; deze luxe van schilderwerken en beeldhouwkunst, die misschien niet geheel van den eersten rang is, doch niettemin voortreffelijk werk toont, het is als een opeenvolging van rijkdom in land en volk. Wanneer men zich de danszaal en de galerij der buffetten, die aansluiten bij de groote garderobe en de trap in den nieuwen vleugel denkt, hoe deze zijn moet op den avond dat Frans Jozef daar een galafeest geeft aan zijn trouwe Hongaarsche onderdanen; wanneer daar deze

edellieden in hunne schilderachtige en rijke nationale dracht vertoon maken en de dames zich getooid hebben met al wat zij bezitten aan paarlen en edelgesteenten, dan moet dit een indruk zijn, die niet licht te evenaren is en dan kan men zich begrijpen dat velen, die sceptisch denken wat de werkelijke macht der Oostenrijksche Habsburgers betreft, minder sceptisch gezind zijn ten opzichte van de krachtsontwikkeling, die zij zouden kunnen toonen, wanneer zij zich een enkel oogenblik Hongaarsch Koning alleen gevoelden. Men schrijdt van de eene zaal in de andere, de eene al prachtiger en ruimer van opvatting dan de voorgaande, en men bewondert er naast het nieuwe gedeelte vooral de Matyaszaal, de Stephanuszaal, de Hunyadi- en de oude eetzaal der Hongaarsche Koningen en men denkt zich wat daar niet is afgespeeld de eeuwen, dat de groote vensters van dit slot uitkeken op den bruischenden Donau!

Geheel in aansluiting met de afmetingen van den burcht is bovendien zijne omgeving.

Aan den officieelen *voor*kant, die zich wendt van den Donau af, de ruime Hofburgplatz, die door drie der vleugels van het paleis begrensd worden, een elegante jachtbron te aanschouwen geeft, aan den *achter*kant de uitgestrekte tuinen, waartoe een grootsche trap vanuit het front van het paleis toegang geeft, en die met slingerpaden afloopen tot vlak bij den Donau. Hier staat het ruiterstandbeeld van Eugenius van Savoye, dat trotsch te zien is reeds van verre vanaf den Donau, en staande voor dit standbeeld geniet men wel het schoonste uitzicht, dat men zich in Buda-Pest denken kan.

Aan den voet der tuinen strekt zich de Donau zelf met zijne kaden uit; aan den overkant ziet men het mooiste gedeelte van Pest en ziet men dit deel der Hongaarsche hoofdstad in geheel zijne ligging als Metropool van het Oosten; rechts reikt de blik tot aan de eerste uitloopers der Karpathen en links wendt hij zich den stroom af naar het lieflijke Margarethen-insel, dat aan geheel de omgeving misschien eene oppervlakkige maar toch ook wel eigenaardige bekoring geeft.

Alles daar aan de Ofener zijde herinnert aan de geschiedenis van Hongarije; alles spreekt er van het verleden gelijk daar aan de Pesterzijde het heden aan het woord is. Meer modern is slechts de tunnel, die overigens reeds in 1845 werd geprojecteerd en die in aansluiting op de Kettingbrug, een der voornaamste verbindingen tusschen de beide stadsdeelen, onder de Slotberg doorvoert en eene directe verbinding geeft met Christinenstadt en met de dusgenaamde opperste Waterstad. Op het plein voor dezen tunnel ziet men het eerste der Hongaarsche ministeries, overigens uiterlijk wel het eenvoudigste, het Ministerie van Handel; en vanaf dit pleintje voert een funiculairbaantje, dat eene stijging van bijna 50% heeft, rechtstreeks naar de Georgplatz, die het gebouw van het Ministerie-presidium, geheel nieuw opgetrokken, en het ietwat ouder Honved-departement omsluit. Daarnevens beginnen zich reeds de nieuwe gedeelten van den Hofburg te toonen, in aansluiting met de stallen van den Koning en met het paleis van den aartshertog Jozef. Van hier over de dusgenaamde Paradeplatz naar de Dreifaltigkeitsplatz is slechts een enkele stap; het plein heet naar de zuil die er is opgericht ter herinnering aan de bevrijding van Pest aan het einde der 17e eeuw. Het ontleent zijne voornaamste beteekenis aan de aanwezigheid van de eenvoudige en juist door haar eenvoud indrukwekkende Matthiaskirche, welker beteekenis door haren tweeden naam van Krönungskirche voldoende duidelijk wmrdt aangegeven. Het is in deze kerk, die door Koning Bela IV in Gothischen stijl werd gebouwd en die door den dapperen Matthias Corvinus is gerestaureerd, in deze kerk, die onder de Turksche overheersching Moskee was, dat bijna alle Hongaarsche Koningen zijn gekroond; het is ook hier geweest dat in 1867 Frans Jozef en zijne gemalin de Hongaarsche wijding ontvingen. Van haar eenvoud is door de herstellingen der laatste jaren veel verloren gegaan; de reine Gothische stijl is zooveel mogelijk hernieuwd geworden en dank zij het initiatief van den tegenwoordigen Koning is in 1898 het stoffelijk overschot van den grooten Koning Bela met zijn gemalin Anna van Antiochië met vorstelijken praal bijgezet geworden. Dat men er is in een gebouw met nationale beteekenis, het is onnoodig het te vermelden, want dit toonen de schilderingen aan den wand meer dan voldoende; alle hebben zij in religieus contact betrekking op datgene wat iedere Hongaar met trots uit zijne geschiedenis weet te verhalen.

Onmiddellijk achter de Matthiaskirche volgt die eigenaardige bouw in zeer romantischen stijl, die Ofen karakteriseert en die zeker nergens ter wereld wordt

teruggevonden. Langs de oorsponkelijke vestingmuren zijn hier bastions, arkaden en torens gedeeltelijk aangelegd, gedeeltelijk naar 't oude bewaard, die telkenmale over den Donau naar de stad aan den overkant de meest schitterende uitzichten veroorloven. Het is een aanleg vol afwisseling, tegelijkertijd trotsch en schilderachtig, die geheel dit deel van Ofen typeert en den bezoeker met werkelijken bewondering vervult. De dusgenaamde Fischerbastei is het meest bekende deel van dezen bouw, die zich ook in het midden daarvan uitstrekt; van hier voert een monumentale trap tot het verdere deel van Ofen en brengt ons op de Albrechtstrasse. Daar staat men recht tegenover het ruiterstandbeeld van den heiligen Stephanus, den eersten Christelijken Koning van Hongarije, dat in zijn weldoende rust een monument van kracht en van geloof in zich sluit; onder aan den monumentalen trap vindt men de bron van den met den draak kampenden George. Aan den anderen kant staat het bronzen gedenkteeken van Hunyadi, als krijgsman afgebeeld, de afsluiting van dezen op zichzelf staanden

bouw, die schatten moet hebben gekost niet alleen voor den aanleg, maar om daarvoor alle terrein vrij te krijgen, dat er voor noodig was. Doch schitterend is dan ook het effect, hetwelk hier is bereikt.

De tweede kerk, welke Ofen telt, is de garnizoenskerk, die ten tijde van de Turksche heerschappij de eenige Christelijke kerk van geheel de vesting was; de derde en meest karakteristieke is wel de burchtkapel, die een der grootste Christelijke schatten van Hongarije bewaart, de rechterhand van den heiligen Stephanus, welke er als relequie elken tweeden Zondag in Augustus aan het publiek wordt getoond en welke dan met groote praal naar de Matthiaskirche wordt gedragen. Hier bevindt men zich tegelijk op het privaat gebied van het Habsburgsche huis, en het is in deze kapel, dat de graftomben van den Paladijn Jozef en zijn familieleden zijn. Onmiddellijk bij de kapel sluit zich trouwens aan de bewaarplaats der Hongaarsche kroningsinsigniën, die onder bewaking van een bijzondere Kroonwacht staan en die temeer kostbaar zijn wijl zij bevatten den kroon en het zwaard van den heiligen Stephanus, den rijksscepter, den rijksappel en den kroningsmantel. Aan de andere zijde van de groote poort, die tot dezen vleugel toegang verleent, bevindt zich de opgang tot het dusgenaamde en thans voor het publiek geheel opengestelde Koningin Elisabeth-Museum, dat wel het sterkst sprekend bewijs is van de vereering, welke vooral de Hongaren aan de zoo noodlottig om het leven gekomen gemalin van den tegenwoordigen Keizer toedragen. Het Museum is betrekkelijk klein, wat te begrijpen is, wanneer men bedenkt dat over het algemeen van een zoo kort geleden overleden vorstin niet al datgene wordt tentoongesteld wat wel het geval is wanneer het leven dier vorstin, ook door den dood harer verwanten, geheel geschiedenis is geworden. Maar er spreekt piëteit uit de rangschikking van het Museum zelf, hetgeen op Hongaarsch initiatief is geschied en waarvoor Frans Jozef heeft afgestaan de dierbaarste herinneringen, die hem aan zijne gemalin hebben verbonden. In dit Museum vindt men vele portretten, die als het ware het leven van deze vorstin, dat werkelijk niet een en al geluk en zonneschijn is geweest, in hare vroeg reeds verouderde trekken weergeven, vindt men enkele harer handschriften, en vindt men vooral vele relequieën in den vorm van voorwerpen, die zij dagelijks gebruikte of die haar bij bijzondere gelegenheden als souvenir werden geschonken. Men vindt er tevens in een afzonderlijk gehouden deel ingericht haar werkkamer gelijk deze was in het Hongaarsche slot en haar schrijftafel, versierd met al dat datgene wat tot op het laatste oogenblik in hare meest onmiddellijke nabijheid was. Voor hem of haar, die in deze vorstin de tragische figuur ziet welke zij door de omstandigheden van haar leven is geworden, doch die zich haar ook herinnert als de ridderlijke en vorstelijke verschijning welke zij in alle opzichten was en welke bij de Hongaren eene herinnering naar Maria Theresia deed wakker roepen, kan zich begrijpen hoe juist zij hier meer dan in het stijve en vormelijke Weenen met zijne bezwarende Oostenrijksche etiquette zich thuis moest gevoelen; hoezeer meer dan aan Keizer Frans Jozef zelf, aan haar de herinneringen vele zijn. Elisabeth was meer Hongaarsch dan Oostenrijksch vorstin en zij heeft dit nooit verborgen gehouden; het is daarom misschien ook niet het minst, dat met zoo groote en werkelijke vereering de Hongaren aan hare nagedachtenis hulde brengen.

(*Wordt vervolgd.*)

Actualiteiten.
door A.J. Servaas van Rooijen.

Werkstaking.
Mogelijke bakkersstaking in den Haag.

Dat is nu voor mij het onredelijkste wat er in de wereld bestaat, en ik kan mij niet begrijpen hoe helderdenkende menschen, als de leiders der arbeiderspartijen zijn, hun volgelingen daartoe brengen, daartoe dwingen, daartoe aanvuren.

Ik wil geen hatelijkheden verkoopen, anders zou ik voor onredelijk een ander woord hebben gezet, maar, daar het mij te doen is om misschien een enkele hunner de oogen te openen, zal ik de gematigheid in alle opzichten betrachten.

Onredelijk drukt anders genoeg uit wat ik bedoel. Is werkstaking niet onredelijk tegenover den patroon, waar een arbeidscontract, 't zij geschreven, 't zij gesproken, bestaat, en daardoor de opzeggingstijd wordt voorbijgegaan en verkracht? Is werkstaking niet onredelijk tegenover de werkwilligen, die tevreden zijn met hun menschwaardig bestaan? Is werkstaking niet onredelijk tegenover zoovele groepen in de arbeiderswereld, die dat dwang-

middel niet kunnen gebruiken ter bekoming van lotsverbetering? Is werkstaking niet onredelijk tegenover zooveel werkeloozen, die, ieder in hun vak, gaarne zouden willen vervangen de plaatsen der willekeurig-stakenden, maar daarin door vrees voor, of door werkelijke molestatie, belet worden? Is werkstaking niet onredelijk, waar de driften van den mensch er door kunnen ontvlammen en leiden kunnen tot sabotage, en wat er mede in verband staat? Is werkstaking niet onredelijk tegenover den burger-kleinambtenaar, die niet alleen niet kan staken, omdat hij zijn carrière en zijn toekomst op het spel zet, maar ook omdat op hem hoofdzakelijk de geldelijke last drukt, indien loonsverhooging door die werkstaking verkregen is? Is werkstaking niet onredelijk, waar de concurrentie er dikwijls den patroon toe drijft tot toegeven der eischen, waardoor hem dikwerf groote finantieele schade wordt berokkend? Is werkstaking niet onredelijk, waar de leiders op die wijze den eenen mensch tegen den anderen opzet, en eene blijvende vijandschap doet geboren worden, welke in haar verloop eene gewapende vrede wordt? Is eindelijk werkstaking niet onredelijk tegenover de Socialistische partij, uit welker boezem zij is ontstaan, en die partij antipathiek doet zijn, waar zoovelen haar des te eerder zouden steunen en toejuichen?

Waar de arbeider geleerd wordt allen dwang te haten, mag hij zeker niet zelf 't voorbeeld geven, om, door een ongeoorloofd middel, eene plotselinge verbreking van een aangegane overeenkomst, te dwingen hem loon of wat ook toe te staan. Solidariteit is een heel mooi woord, maar de toepassing is berispelijk. Heeft een patroon geen recht om zijn arbeider te corrigeeren, boete toe te passen als dit is voorgeschreven, te straffen, weg te zenden, met inachtneming van het bepaalde, en moeten dan de *meerder*waardige collega's van den *minder*waardige het bijltje er bij neerleggen, zonder te bedenken, dat, al schaadt dit niet hun belangen, het belang van duizenden en nog eens duizenden er mede gemoeid kan zijn. Denken we eens aan de spoorwegstaking; denk daarbij aan 't geval, dat een stervende niet bezocht zou kunnen worden door een zijner dierbaarste naaste bloedverwanten en denk daarbij vooral aan het geval dat die stervende kon zijn een uit de stakende partij zelf. Doch, wat ik nu schreef weet men wel, maar men overweegt het niet; men toetst zijn doen en laten niet aern de *redelijkheid.* Met *kapitaal* wordt er geschermd, maar hoevelen zagen plotseling door die spoorwegstaking hun bedrijf plotseling stilstaan, zonder dat zij kapitalisten waren of het ooit zouden worden, en toch dreven intelligente mannen het stakingsvee, zooals ten allen tijde het stemvee van de partijen geleid wordt. Of denkt ge niet dat ik mij zelf ook reken tot het stemvee. Wat kan ik er toe- of afbrengen. Een club-kiesvereeniging candideert, en als de candidaat eenmaal geproclameerd is dan moet ik hem steunen; ik heb geen anderen uitweg. Dat geldt niet alleen mij, maar allen, hoog en laag, die tot de richting dier partij behooren. Ja, men kan afwijken, en ik wil wel erkennen, dat ik mijn stem wel eens op den candidaat der socialisten heb uitgebracht, maar in hoofdzaak heeft men geen andere keuze dan de vijf of zes of zeven candidaten der verschillende richtingen in de politiek.

Ik zou mij zelf maar een *wilde* willen noemen in de politiek, want mijne leuze is steeds, het goede te nemen, waar ik het meen te vinden. Daarom kapittel ik de *werkstaking* al was ik voor mij zelf overtuigd zoo rood als een kroot te zijn.

Hier in den Haag dreigt een bakkerswerkstaking. Al moest ik een vol jaar geen brood meer eten, ja half verhongeren, dan zou ik toch den patroons toeroepen: geeft niet toe, houdt vol. Ik zou daarin niets onredelijks zien, wel indien het

‘wederom-slaan’ werd, toegepast door uitsluiting, uitgaande van de patroons, wier arbeiders niet staakten, zooals wel op industrieele fabrieken geschiedt.

12 Januari 1913.

Ter bespreking toegezonden.
De liefde van Roolieve Borgh
door Dorothée Buys.
(uitgever Scheltens en Giltay, Amsterdam).

Dàt is nu eens een boek van vrouwenhand, dat van eerlijkheid getuigt!

Er zit wat in, in dezen roman!

Op tweeërlei wijze!

In de eerste plaats is de stijl, schoon wat nadoenerig-Couperus-achtig, wat gewildmodern, toch goed, niet zeurig of alledaagsch. De schrijfster schermt wèl graag met ‘weeke kussens’, en gebruikt telkens opnieuw dezelfde stoplapjes, die zij blijkbaar héél mooi vindt, van ‘vlammend’ haar, enz., enz., maar, als geheel genomen, is toch haar schrijfwijze eene pittige, eene zelf-gekozene.

En dan ook is haar karakter-ontleding, althans wat de twee hoofdpersonen aangaat, eene uitstekende. Heel scherp-belijnd laat zij ons zien 't verschil van aard tusschen de twee zusters: Roolieve en Mies, en ook 't wáárom van dat verschil. Met vaste hand beschrijft zij de verzurende, verbitterende oudste, neven de mooie, coquette, van-zich-zelve zoo zekere jongere. De mannen daarentegen zijn vaag, veel minder-goed van 't werkelijke leven afgezien, de opzichter Loos, bestemd Roolieve's man te worden, geen eigenlijke rol spelend, en ‘Sander’, de verloofde van Mies, van wien we eigenlijk niets meemaken of beleven dat de krachtige, heftige passie voor hem van Roolieve verklaart. -

Echter, die liefde zelve is zoo eerlijk-uit-gebeeld! - Aan Dorothée Buys komt de groote verdienste toe van moedig en onversaagd te hebben uitgeteekend 't valsche, 't insinueerende, 't voor niets-staande van eene zichzelve misdeeld-voelende, daardoor op hare bevoorrechte zuster jaloersche vrouw - die liefjes doet, en huichelt, en glimlacht, terwijl hare ziel wordt opgegeten van nijd en booze bedoelingen.

De romans zijn zoo vele, zoo talloos-vele, van vrouwenhand, die als ‘heldin’ hebben de edele, fier-denkende, zich in hare eenzaamheid geduldig-schikkende, oudste zuster, of ook die haar schilderen als troost-zoekend en vindend in nuttigheid, in socialen arbeid, en kunst. Maar 't gebeurt weinig, o zoo weinig, dat een vrouw de eerlijkheid heeft te laten zien, onomwonden, *hoe* het er uitziet in de ziel van de ouder-wordende, zichzelve verwaarloosd-voelende, oudere dochter, wanneer zij dagelijks getuige moet zijn van het verlovings-geluk eener mooie, jongere zuster.

Roolieve Borgh is volstrekt geen onaangename feeks, integendeel de schrijfster maakt van haar een in veel opzichten zeer lief-en fijn-voelend meisje. Maar, zij is vrouw - en daarom heeft zij de ondeugden der gewone vrouw eigen, en waarvoor deze meestal niet wil uitkomen. Zij toont zich klein ten opzichte van 't mooie harer zuster, klein ten opzichte van de liefde van deze, valsch en intriguant. En 't gelukt haar dan ook de verloving te doen afspringen.

't Verhaal als zoodanig is heel-eenvoudig, heel-weinig-romantisch, ondanks den wat pretensieusen naam van Roolieve Borgh, dien de auteur gaf aan haar hoofdpersoon. Roolieve immers is slechts eene toespeling op haar naar den zin van haren vader te rood haar, waarom hij, in een bui van nijdigheid, zei: ‘Noem haar maar Roodliefje’. En de omgeving, waarin zij leeft, is wel eene van rijkdom, maar niet eenmaal eene van distinctie, omdat de vader meer is een rijkgeworden burgerman dan een gentleman, en de familie zich beweegt in de enge coterie eener kleine provincie-stad. Maar juist daarom, om dat heel gewone van 't verhaal, is het te échter. De twee zusters, Roolieve en Mies, moederloos, wonen met een jovialen, veel-zakendoenden, zich slechts oppervlakkig met hen bezighoudenden vader; de eene, Mies, raakt al heel spoedig na haar thuiskomst van de kostschool verloofd met een student, Sander, de andere, Roolieve, reeds vóór dien tijd verkeerende in die rustelooze, met het leven in het onreine-geraakte stemming, eigen aan onbegeerde jonge vrouwen tegen de dertig jaar, wordt, door dit engagement, van lieverlede dol op Sander, haar zusters aanstaanden man, ziet, met de scherpheid van blik der vrouw aangeboren als het hare eigen sexe geldt, zoowel de gebreken in Mies-zelve als hare tekortkomingen ten opzichte van Sander, en begint, van lieverlede, eerst onbewust dan bewust, er plezier in te krijgen die twee tegen elkaar op te stoken. - Hierin ligt 'm de bekoring, het talent van het boek. - Onmeedoogenloos-waar heeft Dorothée Buys uitgebeeld de half-vijandige, dan weer oogenblikkelijk-lievige verhouding tot

elkaar der twee zusters, voortdurend kibbelend, en toch nu en dan heel zacht en meegaand voor elkander in spontane opwellingen van goedhartigheid. Want, dit is hare groote verdienste van schrijfster, zij overdrijft geenszins, en maakt van hare personen nimmer caricaturen; noch Roolieve, noch Mies zijn slecht of valsch of boosaardig in overdreven zin. Beiden zijn heelgewone, dagelijks in het leven te ontmoeten, wel-opgevoede 'jonge dames' - die hare klauwtjes thuis houden in gezelschap, en zich dan volkomen correct weten te gedragen, en niets laten merken van wat er in haar omgaat, zoodat zij slechts nu en dan, onder vier oogen, uit haar slof schieten, om elkaar zoo nu en dan eens, op échte vrouwenmanier, boosardig pijn te doen. Waarbij de jongere, mooiere, natuurlijk steeds de zegepraal behaalt in het zeggen van vinnigheden, en de oudere, meer leelijke, daardoor steeds verbitterder en vijandiger wordt. - Totdat het engagement afraakt, en daarmede de hoop van Roolieve, dat Sander nu tot báár zal

komen, zich met elken dag vaster hecht in haar geslingerd hart. - -

Heeft hij haar niet eens gekust - ‘als zijn toekomstig zusje’!

Heeft hij haar niet tot zijn vertrouwde gemaakt, toen het gold zijn nood te klagen over de tekortkomingen van Mies!

Heeft hij haar bij deze gelegenheid niet zus aangekeken? En bij die ontmoeting niet zoo met haar gesproken! -

Ja, heusch, Dorothée Buys ként hare zusteren, wanneer zij dezen zielstoestand, dit zichzelve wat *willen*-wijsmaken aldus, magnifique van levenswaarheid ontleedt. De verjaardag, met zijn wisselende vlagen van hopen en vreezen, met zijn desillusie op het end, als een zakelijke brief van Sander's zuster aankondigt diens nieuw engagement met een meisjes-studente, is in dat opzicht een van de best-geslaagde gedeelten uit het boek:

Den kostbaren brief tegen zich aangedrukt, bleef ze even rond zich staan kijken, in het prettig gevoel ongestoord en alleen te zijn in haar eigen vertrouwde kamer. Het gele gaslicht overstreek als bleeke zonneglans de kleurige kussens overal verspreid, de kleine ronde tafel met het goud-bont turksch kleedje, en het teerblauw van haar japon, zooals ze daar stond, onbeweeglijk. Maar meteen al liet ze zich verzakken op den lagen divan, scheurde het envelop open, en begon gretig te lezen. Gejaagd overstreken haar oogen de eerste zinnen, waarin Mathilde haar gelukwenschen uitsprak, met ongeduld zocht ze den naam van Sander.

Haar kleine, blanke hand beefde, terwijl ze het blaadje omsloeg, en opnieuw speurden haar blikken langs de regels, nog niet - - ha daar - - daar stond 't, Sander liet haar ook hartelijk gelukwenschen, zelf had hij nog willen schrijven, maar kon geen tijd vinden. Zijn studies, en dan - Roolieve moest het nog liever niet aan Mies vertellen - maar hij dacht er over zich weer te verloven, - - een meisjes-studente.

Ik heb dit gedeelte letterlijk aangehaald, omdat het een goed idee geeft van den niet-afgezaagden, maar integendeel zich-zelf-zijn-den stijl dezer schrijfster. Zij heeft dat tooneeltje gezien, gevoeld, beleefd; - dat vòel je dadelijk in dit brok werk. Hier is niet iemand aan 't woord, die eens 'n romannetje over liefde wou schrijven, maar heelemaal niet weet blijkbaar hòe dat toegaat: liefde, doch integendeel wel eene eerlijk de dingen, zeggen durvende zelfbewuste vrouw. Ik maak haar in alle oprechtheid mijn compliment, omdat zij in Roolieve geen boekenmenschje teekende, maar een, met haar goed en haar kwaad beide, van 't leven afgezien werkelijkheids-meisje. -

De rest, 't slot, valt hierna wat at. Ik zei het reeds hoe meneer Loos, de opzichter van den Vader Borgh, maar zoowat is ingelijmd in de bladzijden van 't boek, met de zeer merkbare bedoeling tenslotte als echtgenoot te moeten dienen voor Roolieve. Vandaar dan ook dat zij hem meer vraagt, uit dépit, dan hij 't haar doet. En dat vragen-zelf geschiedt op een vrij onnatuurlijke wijze, door middel van haar vader, wien zij zich als het ware aanbiedt tot vrouw van meneer Loos. Diens heele zoogenaamde verliefdheid op haar is namelijk nergens in 't verhaal gebleken; hij is er een paar maal, heel even, in opgetreden, heel correct, heel nietszeggend, zonder eenige toenadering te beproeven jegens Roolieve. En ook heeft deze nimmer eenige toespeling van haren vader gehoord, die haar recht of reden zou geven tot een zoo allerzonderlingst geforceerd zichzelve aanbieden, als zij 't op eenmaal doet, als toekomstige echtgenoote van haar- vaders opzichter. - Indien ik bij dit vlekje zoo lang stilsta, is het omdat het door zijn onwaarschijnlijkheid scherp opvalt in een

overigens zoo bijzonder-natuurlijk-gedachten toestand. Immers, een verborgen levensgeschiedenis als die van Roolieve speelt zich dagelijks op honderdvoudige verschillende manieren af; juist daarom getuigt het van talent, dat zij zoo boeiend, en zoo levenswaar, en zoo eerlijk is ontleed. Gelijk ik reeds zeide, de schildering der verhouding tusschen de twee zusters tintelt van leven en echtheid. In bijna elk gesprek komen van die kleine, half-verborgen hatelijkhedentjes voor, waarin vrouwen onder elkaar zoo ver zijn, en die, waar het verliefdheid geldt op denzelfden man, natuurlijk steeds den vorm aannemen van onderlinge jaloezie. Heel-goed geteekend ook is het engagement van Mies en Sander, hij een verliefde, opgeruimde, oppervlakkige jongen, zij een coquet, van haar eigen mooi heel zeker zich voelend, op uitgaan belust jong meisje, bij wie geen spoor is van echte, groote, innige liefde, enkel maar bestaat de begeerte te trouwen, zoodat zij, als Sander haar begeeft, het hoofd in den nek werpt, en zegt: Voor hem een ander. Deze alledaagsche opvatting van ‘liefde’ (die geen liefde is natuurlijk), en die gewone vrouwen, uit onoprechtheid, bestempelen met den naam ‘fierheid’, is zeer juist door Dorothée Buys van het leven afgezien. En

zoo zou ik kunnen voortgaan nog vele bewijzen aan te halen van den eerlijken en oprechten kijk die deze schrijfster heeft op hare eigene sexe. Als roman is haar verhaal misschien wat onbeduidend, wat te mager van inhoud, om met dien weidschen naam te kunnen worden betiteld; als welgeslaagde studie van een vrouwenliefde en een vrouwenkarakter verdient het boek gróóten lof.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

Voor den heer G.F.H.

(*Zie ged. vorig nommer.*)

Namens mevrouw van Rees-Van Nauta Lemke deel ik U mede, dat ongesteldheid haar verhindert U te antwoorden. Zij is overigens overtuigd dat gij hare bedoeling geheel hebt misverstaan.

REDACTIE HOLL. LELIE.

Desillusie,
door E. Overduyn-Heyligers
(*Vervolg van No. 35*).

Mary voelde het als een onrecht tegenover tante, die haar zoo belangeloos de stukken had meegegeven, en een oogenblik verkeerde ze in twijfel of ze Henk maar niet de heele waarheid zou zeggen. Maar teveel gebroken, bleef ze zwijgen, staarde roerloos voor zich uit. Ze zou het later aan Henk zeggen, nu niet, nu niet. Nu voelde ze het onmogelijk zijn verwijten aan te hooren. En zooals ze daar stond, tegen haar stoel aangeleund, zag ze alles in de kamer voor zich ronddraaien, tot er plots een zwart floers voor haar oogen neerviel.

‘Scheelt je wat?... ga even zitten’, zei Henk haar in zijn armen opvangend, en haar steunend om haar middel.

O, 't gaat al over, ik werd zoo duizelig’, poogde Mary te zeggen, maar ze bracht slechts verwarde klanken uit en liet zich neerzakken op een canapé waarheen Henk haar bracht.

Hij haalde uit een buffet een flesch port, en schonk er haar een glas van in. Hier drink maar eens, dan zal 't wel beteren’.

Mary dronk met gretige teugen, bijna onmachtig het glas, dat in haar bevende handen telkens tegen de tanden stootte, vast te houden.

‘Zou je niet beter doen naar bed te gaan? ...ik kan evengoed naar tante Henriëtte,...’ stelde Henk voor. Maar Mary weerde hem af. ‘Nee, nee, ik zei je immers, dat het al over.... is.

Veertien dagen later was Mary geïnstalleerd in Amsterdam.

De oude dame had haar voorstel, een poos bij haar te komen logeeren, gaarne aangenomen. ‘Kom maar dadelijk bij me, dan kan ik eens heel goed voor je zorgen;

tante zal je wel weer gauw opknappen, arm zwak vogeltje.'... zei ze, en stuurde zoodra Mary bij haar was, om den dokter.

Henk was nu verplicht voor alles alleen te zorgen, en zijn eerste werk was naar kamers voor zichzelf om te zien.

Hij slaagde daarin al heel spoedig en huurde aan den Dennenweg een zit- en slaapkamer. Om de meubels onder te brengen kwam de Groot en Batenburg.

Op Mary's verlangen werd er niets verkocht. Ze wilde later, als ze wat aangesterkt was, eruit zoeken waar ze aan gehecht was. Het waren meest souvenirs van haar grootmoeder.

Aan Sientje verzocht ze drie maanden loon uit te betalen, en bij het afscheid nemen beloofde zij, dat Sientje later, als Mary haar huishouden weer zou oprichten, terug mocht komen.

Onwillekeurig had ze zich aan het eenvoudige boerenmeisje, dat zij zelve had opgeleid, gehecht. Zoo dikwijls was ze ongeduldig geworden onder Sientje's onhandigheid, en nu ze haar heen zag gaan, met betraande oogen, was ook dit weer een nieuwe bron van smart.

In haar lichamelijke zwakheid deed zich het gemis van elke kleinigheid bij Mary veel intenser voelen, dan ze vroeger, in den tijd van voorspoed mogelijk achtte.

Toen ze na dagen van onrust en spanning haar reis naar Amsterdam ondernam stond het lijden in haar smalle gezichtje versteend, al haar weerstandsvermogen was gebroken.

In den eersten tijd kwam Henk geregeld de Zondagen over, maar al gauw begon hem dat te vervelen. Den heelen dag bij een treurende vrouw door te brengen lokte hem weinig aan. En het gezelschap van de oude vrouw had evenmin eenige bekoring voor hem.

In den Haag leidde Henk het leventje van een ongetrouwd man, waarnaar hij zich heel goed wist te schikken. En nu hij van zijn tractement niets aan Mary behoefde af te staan,

had hij zijn levenswijze ingericht dat hij er mee toe kon komen.

‘Het was toch wel goed geweest, dat hij zijn speculatie maar had geliquideerd,’ overwoog hij dikwijls. ‘Jonge jonge.... Wat zou er van hem terecht gekomen zijn, als hij er eens mee door was gegaan!... Net op een gunstig moment nog verkocht. 't Kon wel niet mooier, daarna waren de aandeelen aan het dalen gebleven. Toch maar goed van Mary geweest om door te zetten toen. Het beetje, dat er over gebleven was, had hij hoog noodig gehad om de onkosten van den eersten tijd te betalen. En nu hij het geld van tante niet gekregen had stond hij tegenover haar op een veel zuiverder standpunt.’

Henk dacht nooit over de toekomst, liet zich leven van den eenen dag in den anderen.

Hij at 's middags op de Witte, vond er altijd iemand om den avond mee door te brengen. ‘Je kon in den Haag doen wat je wou, je leven naar eigen goedvinden inrichten.’

In den beginne vroegen zijn collega's telkens naar Mary; maar toen zij hoorden, dat zij het goed maakte, bleef dat langzamerhand achterwege, en er gingen dagen voorbij, dat Henk niet aan haar dacht. Hij beschouwde alles van den lichten kant. Wel spoedig gedeprimeerd bij elken tegenspoed, was hij dadelijk weer optimist, als hij geen oogenblikkelijke zorgen had, en het ging immers goed zooals het ging....

De meesten schreven de plotselinge verandering in zijn huishouden aan Mary's gezondheid toe, beklaagden Henk, dat hij zoo jong nog, zich een leven moest getroosten zonder zijn vrouw. Maar ze begrepen: ‘zoo'n verwend poppetje als Mary, die had zich natuurlijk al gauw laten zakken, toen haar het bestuur van de kleine huishouding te druk werd....’

Henk werd daarom dikwijls op een dinertje genoodigd, hij, zoo gewend aan het huiselijk leven.... Ze begonnen bijna te vergeten, dat Henk getrouwd was, een vrouw had in Amsterdam, en daar leed en probeerde zich op te heffen uit den poel van ellende, waarin ze was weggezonken.

Tante had Mary de groote logeerkamer gegeven, er nog wat kleine aardige snuisterijtjes laten zetten om het gezellig te maken.

Na een mooien zomer kwam spoedig de herfst, met vochtigen mist en druilige regendagen.

Mary nog altijd hoestend, mocht nu niet meer elken dag wandelen, zooals ze den geheelen zomer gedaan had, en wat haar een groote afleiding gaf.

‘Laat mij maar wat in uw huishouden helpen’, verzocht ze, toen ze op een morgen, na het ontbijt op haar kamer genomen te hebben, beneden kwam, en tante met eenige onrust zag naar het versmalde gezichtje.

‘Er valt hier zoo weinig te doen, lieve, en de dokter heeft gezegd, dat je je niet te veel mag vermoeien, dus waarom zou je je daar niet aan houden....?’

Mary rekte zich uit, voelde een weeë pijn in haar rug, dat ze, even lichtelijk kreunde. O, ze had tante, dat lieve, goede zieltje wel willen omhelzen om haar teedere goedheid, om alles wat ze voor haar deed. Maar de vreeselijke leegheid, die van overal haar aangrijnsde, daarvan had tante geen besef. En daarover kon ze ook met niemand spreken. Lezen, altijd lezen, het stemde haar tot ontevredenheid. Het was toch niet zoo wat er stond, en soms wierp ze wrevelig een boek van zich af, als ze geprobeerd had er haar aandacht bij te houden.

Een onrust verteerde Mary. ‘Zoo het leventje bij tante op den duur.... Het was haar een marteling, dát kon gewoon niet. Het vooruitzicht, als tante eens kwam te sterven weer met Henk te gaan samenwonen, Henk, die haar zoo goed kon ontberen.... dat zou ook al niet meer gaan.... Zich aan Henk op te dringen, met het beetje geld, dat haar nog van tante te wachten stond, en dan zoo weer van voren af aan beginnen, met in hun beider ziel dat doffe, kleurlooze van een voorbije liefde.....’

‘Ik vind je de laatste dagen weer veel minder goed, dat komt omdat Henk in zoo een langen tijd niet hier is geweest. Je begint zeker een beetje naar hem te verlangen. Wat zou je er van zeggen, als ik hem eens een briefje schreef, dat we hem hier verwachten?’.... vroeg tante.

Tante Henriëtte was een allerliefste vrouw, eene, die nog voortleefde in de naïviteit van haar ongerepte jonkvrouwelijkheid, en zich Mary's leven dacht als een groot offer, omdat zij gescheiden leefde van Henk.

Zij stond in Mary's kamer bij de rustbank, waarop Mary lag uitgestrekt, en zag met onrust naar het bleeke gezichtje, dat ze elken dag zag versmallen. Iets moest er toch gedaan worden, dat was heel zeker, bedacht ze zich.

Mary wilde van Henk te laten komen niet hooren, wipte op van haar rustbank en trok

tante naast zich. Ze moest zich nu inspannen om vroolijk, onverschillig te doen, kuchte haar hoest, die haar in de keel brandde, weg.

'Verontrust u Henk maar niet door hem hier te laten komen. Hij is natuurlijk verhinderd door dienst, anders was hij er al lang weer eens geweest', zei Mary, en lachte door haar geforceerde vroolijkheid tantes zorgen voor het oogenblik weg.

'Ik zou wel graag wat bezigheden hebben, weet u, iets daar ik mijn gedachten bij noodig heb'.

'Ja, je zoudt mij kunnen helpen met de kleertjes voor den kerstboom te naaien....'

'Bij voorbeeld,'.... Mary verborg een verholen lachje, wat tante toch niet ontging.

'Zou je misschien niet iets in je kamer willen hebben, wat je genoegen kan doen?'.... en haar vriendelijke oogen gingen naar alle kanten. 'Een aardig schrijftafeltje, of een piano hier boven, voor jou alleen?'....

Mary schudde haar hoofd. 'Ik kan immers beneden bij u spelen als ik wil tante, het zou zonde zijn een piano naar boven te laten brengen.'

'Niets is zonde als jij er pleizier in hebt.... ik begrijp dat een vrouwtje van jou leeftijd zich niet den heelen dag met het gezelschap van oude dames kan vergenoegen, en daar komt het hier toch meestal op neer. En naar de opera of de komedie te gaan, vindt de dokter niet raadzaam.'

'Neen, dat hoeft ook niet, zoolang ik nog zoo hoest zal ik maar thuis blijven 's avonds', zei Mary peinzend.

'Ik ga nou weer naar beneden, kind, probeer eens wat te slapen.... vanmiddag krijg ik het comité hier bij mij om te beraadslagen over de uitdeeling met Kerstmis. Als je ergens trek in hebt dan bel je maar.' En langzaam, met haar kleine pasjes dribbelde tante weg.

Even schoot het door Mary's denken of tante inderdaad niets zou merken van de verkoeling tusschen Henk en haar, of alleen uit bescheidenheid zich zoo onkundig hield. Het was bijna onmogelijk, dat het de oude vrouw ontgaan was, die stijve toon, als Henk voor een enkelen dag eens over was. Het was wel lief van tante, maar toch zou ze liever zich heelemaal tegen haar willen uiten, maakte dat schuilvinkje spelen haar zenuwachtig.

'O, niemand te hebben om eens openhartig mee te kunnen praten!... Die gedachten al maar door je leven te voelen wegvreten, zonder aan een enkel mensch het eens te kunnen uitspreken'.... Mary dacht na, zocht in haar vroegeren vriendenkring, aan wie ze haar leed, haar grenzelooze eenzaamheid zou kunnen vertellen. Maar telkens stuitten haar gedachten op het een of het ander. 'Nee, nee het kon niet, niemand zou haar begrijpen, zou zich indenken in haar ellende, en geen vooruitzicht, dat haar lot ooit veranderen zou....'

De oppervlakkige kennissen uit den Haag zag ze liever maar niet, ze waren allen geschikt om met haar mee te leven het fladderleventje van tennissen en *teaen*, en Mary stelde zich al voor hoe ze groote oogen op zouden zetten, als ze er van hoorden, dat ze al hun geld verloren hadden. 'Vreeselijk zielig... maar wat kon je er aan doen....'. Ze hoorde het zeggen.

Buiten druilde een vochtige mist, die heel den dag bleef hangen, als met looden zwaarte neerhing in de straten. Mary zag uit haar venster, staarde in gedachten ver weg langs de brokkelige huizenrij. Dadelijk zou het gebel beginnen, dan kwamen de bezoeksters van tante. O, als ze dacht aan dat geknutsel der oude vrouwen, die zoo gewichtig deden, met zooveel overtuiging zich offerden voor het welzijn van

den evenmensch, dan voelde Mary een verzet in zich opleven, dan kon ze met bijtenden spot die liefdadigheid hoonen, die niets anders op het oog had dan de leniging van wat lichamelijken nood... Geen dacht er aan het lijden dier velen, die bedeeld werden.. Maar wie zou daar ook ten slotte iets aan kunnen doen....? Dat was iets dat je in je stille binnenste moest dragen.

Al vroeg had Mary in het leven alleen gestaan, en geleerd haar smart alleen te dragen. Dit maakte haar gesloten, ontoegankelijk voor intiemere vriendschap. Zij had zich aangewend nooit iets van haar innerlijke gevoelens aan anderen te openbaren. Zoo had ze zich heel sterk aan Henk gehecht toen, in een haar geheel meesleepende liefde, voor het eerst haar gevoel openbloeide.

Daarna was langzaam de verwijdering gekomen tusschen Henk en haar, had ze zich geleidelijk ook van hem voelen vervreemden.

O... hoe bitter had haar dat doen lijden, toen ze het zich bewust werd. Toen wist ze dat ze iets had verloren, dat ze nooit meer kon terug krijgen....

Een oogenblik gingen haar gedachten uit naar Corrie. Dat was toch wel een mooie vriendschap geweest tusschen hen, in den tijd, dat ze al hun geheimen nog zoo belangrijk vonden.... Wat was dat al heel lang

geleden.... en weg droomde ze zich in den tijd van haar eerste jeugd....

Beneden klonk telkens luidop de huisschel, en stemmengeruisch van tantes bezoeksters. Ze vergeleek tantes leven met het hare.... 'Zou ze ook zooveel strijd gestreden hebben, eer ze kwam tot de berusting van thans.?'

De schemer donkerde aan, wierp lange schaduwen in de kamer.

Nog volle drie uren eer ze naar beneden moest voor het eten....

Mary sprong op van haar rustbank, bezag zich in den spiegel. Bleek en ontdaan zag ze er uit. Ze ordende wat aan haar haar, en begon zich te kleeden.... Uit wilde ze.., weg uit die drukkende kamer, waar ze zich een gevangene wist. De dokter had haar het uitgaan ontraden,.... maar ze wilde nu niet langer als een zieke behandeld worden..

Ze deed hoed en mantel om en schelde voor het meisje.. 'Als tante naar mij vraagt zeg dan, dat ik een beetje uit ben gegaan,' zei ze haar handschoenen aantrekkend.

'Het is anders geen mooi weer, mevrouw, en,.... u hoest nog zoo', waarschuwde het dienstmeisje. 'Ik zal hier in de kamer nooit beter worden... ik wil het eens probeeren,' zei Mary en trok haar bont wat vaster om de schouders.

En zonder het onthutste gezicht van het meisje op te letten liep ze de straat op.

De vochtige, koude mist drong prikkelend in haar longen, ze kuchte even haar scherpen, pijnlijken hoest. Het kon haar niet schelen, die hoest hield ze met in huis blijven ook.... en ze liep een eind de stille straat in....

Plots was het een invallende gedachte, die haar sneller deed gaan. Een dol verlangen naar den Haag leefde in haar op. Ze nam de tram naar het station. En zich latend gaan, nam ze een kaartje en stapte in een gereed staanden trein naar den Haag.

Het deed haar goed weer eens uit die dompige kameratmosfeer te zijn, en een licht blosje gloeide op haar bleeke wangen.

(*Wordt vervolgd.*)

Nieuwe modes.
Voor Annie
en
Voor mevrouw v.d. G.

Twee brieven liggen vóór me, van correspondenten, die graag zouden willen weten hoe *ik* denk over de hedendaagsche mode. 'Annie' schrijft meer bepaaldelijk over de quaestie der hoeden, en mevrouw v.d. G. verdiept zich in de vraag of 'de corsetten nog langer zullen worden', en bejammert de nauwe rokken!

Beiden zijn het er over eens - en daarbij komt de eene brief uit een groote stad en de andere uit de provincie - dat het heden ten dage al heel moeielijk is zich ook maar eenigszins smaakvol te kleeden, en toch met de mode mee te doen.

- - Ja, het *is* waar. De hedendaagsche modes *zijn* leelijk, en zijn héél geschikt om ieder, die niet bedeeld is met een beslisten persoonlijken smaak, en met een eenigzins juist oordeel voor wat haar staat, er in te doen loopen op de jammerlijkste wijze!

Nooit heeft zij hare volgelingen zoovele valstrikken gespannen als heden ten dage!

In de eerste plaats is zij bont en opzichtig! De veelkleurige kraagjes, de Balkan-borduursels, de schelle kleuren van groen, paarsch, rood, gewoonlijk te zamen verwerkt op éénzelfde costume, leiden er toe de meeste dames een min of meer

vulgair cachet te geven. Alles wat zacht en gedempt en sober aan doet geeft namelijk uitteraard distinctie. Vandaar dat wit, grijs, wit en zwart gestreept, mauve, alle dergelijke kleuren in een woord tinten zijn waaraan de elegante, voor wezenlijken chic voelende vrouw steeds trouw blijft in hare garderobe; bovendien hebben deze nuances ook dit voordeel, dat zij zoowel bij een frissche, mooie, jonge verschijning gunstig werken als bij bleeke, fletse, minder-voordeeligkleedende gezichten kunnen worden gedragen, en eindelijk effaceeren zij de lijnen van een niet-goed-gebouwd, lomp, dik, of klein figuur, terwijl daarentegen alles wat schittert, wat glanst, wat hel en licht en bont aandoet, elke fout van dien aard accentueert, en te sterker doet in het oog vallen.

In de tweede plaats is de hedendaagsche mode speciaal onkleedzaam voor hollandsche vrouwen. Zij komt uit Parijs. Zij wordt daar gelanceerd door het kleine, vlugge, tengere Parisienne-figuurtje, dat er, met een miniem klein hoedje, met een wonderlijk lapperig in-elkaar-gezet soort tailleur, of met een opzichtig-de-aandacht-trekkend straat-toilet gegarneerd met basques, met écharpe en kleurige revers, toch nog élégant, apart, - ‘fransch’ in een woord - blijft uitzien. Maar, als diezelfde mode op plompe wijze, wordt ingevoerd op onze veel grootere, veel breed-heuperige, veel krachtiger van buste zijnde vrouwen, wat dan? Dan ziet

men het schouwspel, dat onze Haagsche straten tegenwoordig gedurig opleveren, van een lange, forsche dame, die voortroeit, of voort waggelt, met de armen en de beenen beide zich vooruitwerkend, in een korten, kinderachtigen rok, waaruit een paar dikke beenen steken, met lompe schoenen beschoeiend groote voeten, terwijl de zware, breede romp, die door dit smakelooze onderdeel wordt getorst, is gekroond door een heel klein stukje hoed, versierd met een door den stormenden, hollandschen zeewind belachelijk op en neer gezwiepte veer, rechtop van achteren in de hoogte staande!

Indien zoo'n dame zich eens rekenschap gaf welk een aanblik zij oplevert voor anderen! - Al is zij in eigen oogen ook nog zoo 'modieus', zij levert een *belachelijken*, een *wansmakelijken* aanblik op! Tien tegen één is zij rood van inspanning daarbij, vanwege haar worsteling met den wind en haar te nauwen rok. En, tien tegen één, draagt zij, ongeacht die roodheid, blauw, groen, paarsch, alles door elkaar, op haar hoed, haar tailleur, haar japon!

En nu spreek ik nog niet eens van de gedrapeerde japonnen, welke breede heupen nog breeder maken; noch van de met alle regels van schoone lijnen in tegenspraak zijnde zucht om overal lapjes en verdiepingen aan te brengen, op rokken en tailles, die daardoor allen eenvoud, alle distinctie inboeten!

En toch, neen, het is *niet* waar dat zij, die aan al dezen nonsens niet meedoen, daarom ouderwetsch zouden moeten zijn, en niet up to date. Dáárin vergissen mijne correspondenten zich. Een vrouw namelijk, met juist oordeel, met goeden smaak, weet zich altijd zóó te kleeden, dat zij de mode aanpast aan haar eigen inzichten, smaak, figuur, individualiteit.

Om b.v. met het hoedenvraagstuk te beginnen. Voor wie even nadenkt kan het niet twijfelachtig wezen dat deze dwaze, overdreven-kleine hoeden niet anders *kunnen* zijn dan een overgangs-tijdperk, eene dra weer verdwijnende excentriciteit, - om de eenvoudige reden, dat hunne goedkoopte, hun gebrek aan garneering, gevoegd bij hunne voor jan en alleman, om *die* reden van opzichtigheid, juist zoo bekoorlijke aantrekkingskracht, hen voorbestemmen tot de meest-besliste vulgariteit, tot de prooi van het genre 'iedereen'.

En, wat 'iedereen' draagt, geloof mij, is nooit chic, is nooit gedistingueerd!

De groote hoed, omdat hij veel garneering vraagt wil hij smaakvol zijn, dus, omdat hij daardoor duur blijft, zal, reeds om die reden, nimmer geheel verdrongen worden, te minder omdat hij daarenboven iedereen fiatteert, - wat een kleine hoed nimmer doet.

In afwachting daarvan echter bestaan er ook nu tal van andere modellen; aan één kant omgeslagen, middelmatig-groot-rond, eenigszins cloche-vorm, enz., enz., die allen niets gemeen hebben met het hierboven-bedoelde jan en alleman-genre, en die toch nieuw zijn, pas in den handel gebracht. Zij, die struisveeren bezitten, kunnen, speciaal het eerstgenoemde model, daarmede elegant garneeren, en zien er dan altijd 'goed', 'gekleed' uit, terwijl bloemen heden ten dage een niet dure en toch zeer smaakvolle garneering zijn voor ouderen en jongeren, en eene die zich op alle hoeden laat aanbrengen, en altijd flatteerend werkt, - wanneer men maar zoo wijs is in de keuze ervan rekening te houden met eigen gelaatskleur en met den tint van het toilet dat erbij gedragen moet worden, enz. Roodkleurige gezichten b.v. moeten geen roode bloemen dragen, noch hard-blauwe. Paarschwordende dames (in de warmte) doen verstandig als zij die tinten, en alles wat sprekend is, vermijden. Vooral ook doen

zij goed nimmer paarsch te kiezen, ook al zijn zij reeds op den voor die kleur passenden leeftijd. Vale, groeterige en sproetige menschen moeten zich niet ontsieren met de weinig flatteerende tinten van bruin en beige. Enz. enz.

- Zij, die lang zijn, en een goed figuur hebben, kunnen uitteraard de drukkere, met breede revers gegarneerde, van de strenge lijnen wat min of wat meer afwijkende tailleurs dragen, maar een lomp, klein, dik, kort persoontje komt nimmer voordeelig uit in iets van dien aard, dat uit twee kleuren is saamgesteld, dat basques heeft, of gecompliceerde vestjes, of dito ruggen, enz. Lange rokken zijn aan te bevelen voor iedereen, die niet in de eerste plaats bezit een kleinen voet en een mooien enkel, en niet in de tweede plaats beschikt over een beurs welke haar veroorlooft zeer élégante laarsjes te dragen van zeer fijn leder, met daarbij behoorende à jour-kousen, in de kleur van de japon of van de laars.

Het is een goede zijde van den tegenwoordigen tijd, dat men heden ten dage veel minder slaafs zich behoeft te houden aan ‘de’ mode dan vroeger. Heden ten dage is

er voor iedereen wat te vinden, naar eigen figuur, of eigen gelaatskleur, als zij maar wéét te kiezen. Daarop komt het aan! Ik ben er nog onlangs van getuige geweest, hoe eene dame, die men een keur van uitgezochtmooie toiletjes voorlegde, daaruit juist dat eene uitkoos, dat haar, door den schellen, heel-eigenaardig-rooden tint, beslist *niet* stond. - Het was een zeer modieus toilet, maar op die bepaalde vrouw - die overigens volstrekt niet leelijk was - stond het afschuwlijk. Ik heb daarentegen een andere dame gezien, die een der nieuwerwetsche, heel-kleine hoedjes zóó smaakvol wist te dragen, bij een daarvoor zóó bijzonder passende japon, welke met de kleur van het hoedje zoo in overeenstemming was, dat zij er opvallend élégant uitzag. - Intusschen, alles saamgenomen, het is en het blijft een feit, dat de hedendaagsche mode, zooals men haar ziet gedragen langs 's Heeren straten, vulgair, smakeloos, zonder eenig cachet, aandoet. Men kan het haar aanzien, dat zij verkeert in een periode van zoeken naar iets nieuws zonder te kunnen vinden, van iets bijzonders willen scheppen, en daartoe geheel onmachtig zijn. Zij is, in een woord, een droeve afschaduwing van heel onzen hedendaagschen tijd van excentriciteiten en reclame-zucht.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nora III. - Empire-groen is een kleur die U, denk ik, goed zal staan indien gij eenige frischheid hebt; ik zou U raden de ivoirekant op de taille te laten aanbrengen; dit zal zeer goed zijn te doen bij wijze van revers (aan één kant; dit is zeer nieuw tegenwoordig). Lange mouwen, laag op de handen neervallend, zijn zeer nieuw. Voor de stof kunt gij U wenden tot Keizershof, Spuistraat, hoek Veenestraat, of tot Bothe, Veenestraat. Beide zijn zeer goed gesorteerd. Beide den Haag.

Annie. - De firma van Dooren, Hoogstraat, den Haag, heeft niet enkel de door U zoo gehate kleine hoeden, maar exposeert ook andere modellen. Ik heb er verscheidene gezien, die eenvoudig-rond, plat, en vrij-breed van rand zijn.

Reisplannen. - Het reisbureau Lindeman, Plaats, den Haag, *geeft reis-coupons* (hotel-coupons.) *Ik weet dat uit ondervinding.* En ik ben zeer tevreden geweest over de door mij bezochte hôtels waar ik die coupons gebruikte. Die coupons welke gij na Uw terugkeer niet hebt gebruikt kunt gij inwisselen aan het bureau. Voor de Riviera is het te laat. Tenzij gij daar geheel en al buiten het seizoen wilt komen; om de warmte kunt gij er nog wel heengaan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Ik vind het prettiger voor de lezers den roman van mevrouw Overduyn-Heyligers zoo spoedig mogelijk te beëindigen, evenals het artikel van den heer Van der Mandere, omdat er anders een opeenhooping ontstaat van vervolg-stukken. Vandaar dat meerdere artikelen, waaronder òòk mijn roman, moeten wachten.

REDACTIE HOLL. LELIE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuis behooren.

Liberté. - Uw laatste stuk is alléén geschikt voor gedachtenw. Het is namelijk een zoo beslist propaganda-stuk voor Uw richting, dat het zich niet leent voor een onder verantwoording der redactie te plaatsen artikel. Wat het eerste mij toegezonden stuk aangaat, de aanhef daarvan, het eerste gedeelte, kan ik als artikel opnemen. Maar het vervolg en slot niet. Vindt gij dus goed dat ik met een blauwe streep voor U aangeef tot hoever het artikel kan geplaatst worden, dan zal ik U daarvan de drukproef - mijnentwege kunt gij van de gedachtenw. óók eene krijgen - doen toezenden. Meldt mij s.v.p. echter nog even omgaand, of gij met een en ander genoegen neemt. Ik heb nog een vroeger schrijven van U naar aanleiding van het door mij U gegeven oordeel over dat manuscript van Uw vriend. Met genoegen zag ik hoe gij-ook er zoo over dacht als ik het deed. Voor den heer H. Visser neem ik hier over Uw flink getuigenis aangaande zijn ook mij zeer sympathiek optreden in Delft:

Ik had U ook juist willen schrijven over dat

stuk van den heer H. Visser, om hem mijn hulde te brengen voor zijn flink optreden tegen dien kellner; óók om hem van harte te feliciteeren met het geluk dat hij had zich zoo overtuigend te kunnen rehabiliteeren met behulp van een stukje uit de Delftsche Ct! Het stuk van dien heer Schenk had den heer Visser zéér in mijn achting doen dalen, en ik was er blij om dat deze zichzelf in eer kon herstellen!

Mij-ook deed het bijzonder veel genoegen dat de heer H. Visser zich tegen dien aanvaller Schenk zoo overtuigend heeft kunnen verdedigen, dóór dat stuk uit de Delftsche courant. *Want, men ziet weer hieruit hoe in-gemeen de menschen zich wreken, op zoo'n slinksche manier, over een hun aangedane welverdiende behandeling, door er op een gegeven oogenblik iets geheel anders bij te sleepen.* Zoo gaat het mij ook zoo dikwijls. Iemand namelijk, die b.v. een welverdiende tuchtiging onderging, zwijgt daarover, maar komt dan op een gegeven oogenblik met een verzonnen lasterpraatje voor den dag over iets geheel anders, waarvan het overige publiek niet kan vermoeden *wat* er in den grond achter zit, *welke* lage wraakneming over een vroeger toegediende afstraffing. Nu, wat mij betreft, ik trek me zulke valschheden niet aan, maar, geldt het een ander, zooals in dit geval den heer Visser, dan doet het! me plezier als hij met de bewijzen in de hand zich kan verdedigen.

De Br. te A. - Neen, een verzoek als het Uwe kan ik niet opnemen onder het redactieged. Indien gij het wenscht te zien opgenomen als advertentie, dan moet gij U wenden tot den uitgever, niet tot mij.

E. van B.B. te B. - Ja, gij en ik zijn wèl geestverwanten!. Dat voel ik uit elken brief steeds. Daarom ben ik ook blij, dat gij nu voortaan niet alleen lezeres maar ook abonnée zijt, en daardoor mijn werk, en mijn antwoorden aan U, eerder onder de oogen krijgt dan vroeger. Gij schrijft zoo raak over dat malle stukje indertijd van Catharina van Rennes over prinses Juliana, in verband met mijn kleine afstraffing aan haar. Wel, wat zegt gij van de ‘met de koude kampende’ Koningin, die ons sinds is opgedischt door de lik-couranten? Is het niet treurig dat eenerzijds zóógenaamde ‘ontwikkelde’ persridders zulken weeïgen kost durven voordienen aan hunne lezers, maar, is het aan den anderen kant niet nog veel treuriger, dat die lezers-zelf zulken nonsens *verlangen* te lezen? Lieve hemel, wat is de ‘groote massa’ toch 'n onbeschrijflijk kleinzielige, slaafsche, kruiperige, onnoozele verzameling van menschen, waar ze, door dergelijken nonsens met smaak te slikken, telkens opnieuw toonen hoe ze niets anders zijn dan lakei-zielen! - Ik ben blij dat ook Uw man graag mijn werk leest in de Lelie; om U de waarheid te zeggen hoor ik dat dikwijls, speciaal ook van het manlijk geslacht, dat men mijn stukken 't liefst leest, en ik erken heel eerlijk, hoe die wetenschap een prettige spoorslag is tot ijver. De oprechtheid en het durven, waarover gij U zoo verheugt in mij, zijn mij te veel aangeboren om mij moeite te kosten. Ik kan niet anders schrijven dan zoo als ik 't doe, uit volle, eerlijke overtuiging, zonder aanzien des persoons. Dit maakt mij veel vijanden en veel vrienden. 't Laatste vind ik heel-aangenaam, 't eerste laat mij koud. Zoo ben ik nu eenmaal.

Ja, ook over de vrouwenkiesrecht-kwestie denken gij en ik ongeveer hetzelfde. Want ik ook ben het met U eens dat de wetten, zooals zij nu zijn, dringend verandering behoeven en dat onze tegenwoordige positie, gegeven de tegenwoordige maatschappij,

onverdedigbaar is uit een oogpunt van recht en billijkheid. Maar eveneens ben ik 't met U eens dat de Engelsche suffragettes al heel treurige bewijzen geven van het onverstand en de tot razernij overslaande eenzijdigheid, waarmee de meeste vrouwen handelen zoodra zij aan zichzelven zijn overgelaten, geen band hen meer in toom houdt, en zij haar eigenlijk terrein prijs geven voor een waarop zij niet thuis behooren. Zulke misdaden en onhebbelijkheden als die, welke Mrs Pankhurst en hare beminnelijke dochters aanmoedigen en op touw zetten, zijn het beste middel om elkeen, die vroeger nog iets voelde voor hare richting, voorgoed daarvan afkeerig te maken. Dergelijke vrouwen als deze suffragettes herinneren aan die, welke in de fransche revolutie den boventoon voerden, en die nog veel ruwer, meedoogenloozer en schreeuweriger waren dan de mannen. Een vrouw slaat nu eenmaal altijd over tot uitersten. En, wanneer zij zich begeeft op een haar nieuw gebied, dan doet zij tien tegen een dolle dwaasheden. Daarvan leveren de Pankhurstianen het zooveelste bewijs!

Een andere lezeres ook schreef mij in denzelfden geest als gij over het feuilleton Mary Charfield. Met U ben ik het eens dat de opvatting van dien ambts eed in dat feuilleton veel te bekrompen is. Hoe sympathiek schrijft gij over Uw wijze van samenwerken met Uw man! Het lijkt mij altijd toe, dat eene betrekking als de zijne op een kleinere plaats zoo oneindig veel bevrediging kan geven en aan den man en aan de vrouw, wanneer althans beiden een eenigszins ideale opvatting hebben van de roeping van het vak. In dat geval toch kan men zooveel hulp, troost, raad geven, zooveel nood lenigen, zooveel ellende dragelijker maken. In een groote stad is dat alles zoo anders. Uitteraard komt de vrouw daar niet in aanraking met *die* zijde van de zaak, en ook de man wordt daar geen vertrouwde, geen van allen gekende vriend, zooals dat op een dorp mogelijk is. Misschien idealiseer ik in dit opzicht te veel, maar ik stel mij voor dat burgemeester, dominee, dokter, in deze dingen, zoo zij willen, oneindig veel goeds kunnen doen, en dat hunne vrouwen dientengevolge een heerlijke taak naast hen kunnen vervullen, en zich volstrekt niet behoeven te ‘vervelen’, (gelijk men dit zoo dikwijls hoort zijdens de dames die in dergelijke omstandigheden verkeeren). Natuurlijk echter is een gelukkig huwelijk, in den zin van een elkaar geestelijk begrijpen en aanvullen, een eerste vereischte voor zulk een mooie wijze van samenwerken! En, helaas, van hoe weinige huwelijken kan men dit getuigen!

En nu, vóór ik van U afscheid neem, moet ik nog even U danken voor Uw sympathieke woorden over Uw dieren. Het is zoo heerlijk dat er zoo velen

zijn die met mij de dierenwereld liefhebben, en een open oog bezitten voor de vele onwaardeerbare eigenschappen, van trouw en intelligentie en liefde, hun eigen. Paarden ook zijn, zooals gij terecht schrijft, zulke lieve, beminnelijke dieren. Ik herinner mij nog altijd, hoe mijn vader mij, als jong-meisje, meenam naar 't Circus Renz in Berlijn, en hoe een paard, dat daar kunsten moest doen, mij zóó trof, door den intelligenten, bijna spottenden blik waarmee hij het publiek aanzag als het hem toejuichte, dat ik voortdurend moest denken: Het dier heeft zichtbaar oneindig meer verstand dan verreweg de grootste meerderheid van deze idiote menschen voor wien hij zich moet afbeulen met die kinderachtige grappen! En, hoe aandoenlijk-geduldig kan een paard den omstanders niet aanzien, als hij wordt geslagen of mishandeld! Ik voel nooit zulk een beslisten lust in me een mensch te dooden, dan wanneer ik zie dat hij niet goed is voor een in zijn macht zijnd dier. Want, dat is in mijn oogen een der láágste eigenschappen, waardoor hij zich kan kenmerken. Ik vind het in gebruik komen van auto's dan ook in sommige opzichten een groot geluk voor de paarden. Maar daar staat weer tegenover dat zij nu nog eerder dan voorheen vallen in handen van karren-voerlui, enz Ja, naar Uw beschrijving te oordeelen heeft Uw hond veel overeenkomst in karakter met onzen Benjamin. Die wordt met den dag drukker en opgewondener en jeugdiger, in plaats van, met de jaren, toe te nemen in wijsheid. - Hartelijk gegroet.

Dolorès. - Gij weet dat gij mij een nieuw ps. opgaaft? Ik herinner U daaraan, omdat het al een heel tijdje is geleden sinds ik Uw brief kreeg. Gij begint met veel goede wenschen voor 1913, waarvoor ik U zéér dank. Inderdaad heb ik een bijzonder voorspoedigen winter achter mij, zoodat ik niet dankbaar genoeg kan zijn. Gij zoudt zoo dolgraag weten hoe ik denk over dien bewusten geestelijke? Ik ken hem niet persoonlijk. Maar ik wil graag aannemen dat hij te goeder trouw is. En natuurlijk is zijn oordeel er een van *zijn* standpunt.

Lieve Dolores, wie zegt U dat ik *niet* 'geloovig' ben? Ik heb, gelijk gij terecht zegt, alle stijve vormen, en alle zoogenaamde christelijkheid sinds lang den rug toegedraaid. Maar ik behoor daarom geenzins tot hen, die aan 'niets' gelooven. Integendeel. Ik neem het U niets kwalijk, dat gij zoo uitvoerig daarover hebt geschreven. Integendeel, ik vind het heel lief van U, maar ik geloof, dat gij mij niet geheel en al hebt begrepen, indien gij mij voor ongeloovig houdt in den door U bedoelden zin. Overigens, een roman is geen *tendenz*-boek, maar een stukje *levens*waarheid, afgezien van een bepaalden kring, of van bepaalde omstandigheden. Gij verwart in dat opzicht tendenz met objectief realisme.

Zeker, ik herinner mij heel goed wat gij mij geschreven hebt over de meening van dien uitgever over Uw manuscript. Indien gij gelooft, dat gij tot omwerken en veranderen in staat zult zijn, en er den moed toe kunt vinden dat te doen, waarom zoudt gij het dan niet beproeven? Mij dunkt, dat gij-zelve alleen kunt beoordeelen in hoeverre Uw werk daardoor nog zal blijven beantwoorden aan Uw eigen innerlijke overtuiging, zooals gij het de eerste maal hebt geschreven. Waar gij aan het slot nogmaals angst uitdrukt, dat ik U Uw brief 'kwalijk zou kunnen nemen,' wil ik U nogmaals met allen nadruk verzekeren, dat daarvan geen sprake is, ook niet *kan* zijn, omdat er immers niets in staat, in Uw brief, dan vriendelijke en hartelijke woorden. Van ganscher harte hoop ik dat Uwe gezondheid redelijk zal zijn bij ontvangst van dezen. Hartelijk gegroet.

C.v.d.D. - Hartelijk dank voor Uw schrijven, waaruit ik met zooveel genoegen zag, dat een andere zwerveling-poes nu bij U een thuis heeft. Dat is tenminste weer eene ongelukkige geholpen! - Nietwaar, dieren hebben zooveel beminnelijke eigenschappen welke de menschen missen, en waaraan zij een voorbeeld kunnen nemen! Hoe lief b.v. gaan zij niet om met elkaar! Hoe geduldig en tevreden zijn zij! Hoe intelligent begrijpen zij het steeds dat men hen - ook bij ziekte als men hun pijn moet veroorzaken - *goed* wil aandoen! Enz. Enz. Voor Uw zoo lieve slot-woorden dank ik U zéér. Zij troffen mij bijzonder, omdat zij zoo blijkbaar een spontane, oprechte uiting zijn van Uw sympathie voor mij. En die waardeer ik hoogelijk.

Eerloos. - Uw artikel kan in *dit* geval alleen worden geplaatst als gedachtenw. omdat het een feit bevat van persoonlijken aard, en dus niet is eene beschouwing, of iets dergelijks, dat zich leent voor artikel. Gedachtenwisselingen worden niet gehonoreerd, maar, *alle* artikelen, novellen, enz., die in de Lelie verschijnen, worden wèl gehonoreerd. Uw vraag dienaangaande is dus noch vreemd, noch brutaal. Uit hetgeen gij mij meedeelt omtrent dat U gedane aanbod, om dat bewuste stuk voor *f* 25. - te mogen afdrukken (ik kan uit vrees U te zullen verraden niet duidelijker zijn, maar gij zult U herinneren wat gij mij hebt geschreven), leid ik af dat gij zeer goed een lezenswaardig, ja wellicht hoogst interessant artikel zult kunnen maken over ditzelfde onderwerp. In dit geval wil ik het gaarne, en tegen het gebruikelijke honorarium, plaatsen. Uw brief heb ik met groote belangstelling gelezen, en gij hebt goed ingezien en begrepen de bedoeling van de Lelie van de waarheid eerlijk en onomwonden te durven zeggen. Daarom doet het mij dan ook genoegen dat gij U tot mij hebt gewend. Uit vrees U te zullen verraden, durf ik niet duidelijker zijn, maar ik hoop opnieuw van U te zullen hooren. En in elk geval wil ik gaarne omgaand van U vernemen of ik het nu gezondene zal plaatsen als gedachtenw.?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Kan iemand ook, voor een meisje van bijna zestien jaar een degelijke kostschool in Holland aanbevelen, waar goed onderricht in talen wordt gegeven, of wel een ontwikkeld gezin, met meisjes van ongeveer denzelfden leeftijd, waar toezicht op de studie kan worden gehouden, niet in den Haag of nabijheid? Antwoorden, zoo mogelijk liefst met opgaaf van voorwaarden, onder het motto: ‘Opvoeding’.

16 April 1913
26ste Jaargang.
No. 42.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Naar het Oosten van Europa.
De stad Buda-Pest.
(Vervolg van No. 41.)

Het Koningin Elisabeth-Museum is meer dan een uiting van piëteit jegens deze vorstin, die men in Hongarije zoo hoog heeft geschat, alleen; het is een stukje geschiedenis, dat spreekt voor haar leven en spreekt van de vele tragische herinneringen, die er aan de Habsburgsche familie in de laatste tientallen van jaren zijn verbonden. Als een bewijs hoezeer Koningin Elisabeth zich inleefde in haar volk, mag wel gelden de vrij uitvoerige correspondentie met den toenmaligen Hongaarschen Minister baron Eötvös, die door bemiddeling van den Hongaarschen premier de taak op zich nam om de brieven, welke de Koningin hem in het Hongaarsch deed toekomen, na te lezen en te corrigeeren, opdat de vorstin de taal harer onderdanen

geheel zou machtig worden. En het is eigenaardig te zien, hoezeer deze correspondentie, welke daar in dit Museum te vinden is, geleid heeft tot eene

somwijlen zeer interessante gedachtenwisseling over de gebeurtenissen in de Donaumonarchie, tusschen vorstin en minister, en hoe zij ook hier evenals elders niet heeft nagelaten zich te toonen gelijk zij was. Er is een rijke verzameling van illustraties, van fotografieën, van teekeningen, die betrekking hebben op het leven van Koningin Elisabeth en op de talrijke reizen welke zij alleen of met haren gemaal ondernam; er zijn ook talrijke voorwerpen, die door haar gebruikt zijn geworden en die aan hare eenvoudige en dikwijls zoo geheel van de vorstelijke etiquette afwijkende gewoonten herinneren. Men ziet er haar gebedenboekje, dat wijst op een naslaan van een door de Hongaren bijzonder geliefd lied; men ziet er hare editie van Heine, die evenzeer bewijst hoezeer zij dezen dichter, wiens verzen reeds zoovele ongelukkigen tot troost zijn geweest, heeft met zich genomen door geheel haar leven; men ziet er enkele Hongaarsche standaardwerken en werkjes, die eveneens toonen dat zij niet slechts voor sieraad in hare vertrekken lagen. Met groote toewijding hebben allen, die in de directe nabijheid van de vorstin hebben geleefd, al datgene afgestaan wat zelfs persoonlijke souvenirs mochten heeten en zoo vindt men er ook de bijna complete kleeding van de vorstin op den dag, dat zij te Genève zoo lafhartig en zoo verraderlijk werd vermoord. Tal van afbeeldingen vindt men er van haarzelven, in hare jonge jaren vooral te paard en in het bekende amazone-costuum, en tal van afbeeldingen vindt men er ook van hare kinderen, vooral van den Kroonprins Rudolph, wiens soldatenspeelgoed ook hier wordt bewaard. Er zijn voorts geschenken, die de vorstin bij verschillende gelegenheden ontving, ook de fraai bewerkte cassette, waarin haar het Hongaarsch nationaal geschenk werd aangeboden, dat den grondslag legde voor de verzorging der nagelaten weduwen en weezen van Hongaarsche officieren; men vindt er bijna compleet de voorwerpen, die zij gebruikte, sommige bijna geheel haar leven door en wel bewijzend hoezeer zij gehecht was aan souvenirs, wel bewijzend daardoor tegelijkertijd hoe gevoelig haar natuur moet geweest zijn.

Al datgene, wat toont hoe haar leven was, wat herinnert aan hare vrienden in haar naaste omgeving, ook aan hare geliefkoosde dieren, heeft hier een plaatsje gevonden; en niet minder datgene wat er in plaat of geschrift bewijs van is, dat deze vorstin eenvoudig was in den omgang, dat zij bij voorkeur als gewone stervelinge zich te voet langs wegen en straten begaf, dat zij niettegenstaande hare koninklijke waardigheid meende mensch te mogen zijn met persoonlijke gewoonten. Een relequie in dit opzicht is zeker wel de kleine gouden sleutel, die der Koningin den toegang tot de slottuinen van het paleis veroorloofde; relequieën van gansch anderen aard zijn evenzeer de oorsponkelijke telegrammen, die door hare moeder aan de Beiersche familie werden gezonden onmiddellijk na hare verloving. Maar het meest kostbare gedeelte van het Museum vindt zichzelf terug in dat hoekje, waarin, dank zij de medewerking van den Keizer, bijna geheel de inrichting van het zitvertrek der Koningin gelijk dit in den laatsten tijd was ingericht, is ondergebracht, en waarin zich weerkaatst hare eigenaardige persoonlijkheid; waarin wij zien en voelen haar leven van herinneringen; waarin wij haar temidden van hare omgeving toch verre daarvan verwijderd gevoelen. Beter dan door het schitterendste standbeeld dat zij te harer eere hebben opgericht, hebben de Hongaren deze vorstin, die hunne Koningin bij uitnemendheid was, herdacht door dit Museum, waarvan het denkbeeld der stichting van henzelven is uitgegaan.

Ook vanuit een enkel vertrek van dit Museum gaat de blik over de omgeving, over het schilderachtig panorama, dat der vorstin zoo menigmaal heeft geboeid. Aan den

eenen kant blijft deze blik rusten op het oudste Buda, en aan den anderen kant op den berg van den monnik Gerhardus, meer naar de volksspraak Bloksberg genoemd. Wanneer men door de afhangende tuinen van het keizerlijk slot omlaag gaat, bereikt men de Donaukaden, die betrekkelijk spoedig voeren totaan de Elisabeth brug, welke uitkomt daar waar de voet van den Bloksberg is. Tegen dezen berg aan zijn de kunstmatige park- en tuinwerken aangelegd, die aan het geheel zoo groote bekoring schenken en waardoor men langs een dubbeltrap zonder overmatig moeilijke stijging komt tot het imposante monument van St. Gerhardus, den eersten Hongaarschen bisschop, die in 1046 door de heidenen van hier in het water geworpen werd. Het beeld staat temidden van een zuilen-colonnade, en vergunt een prachtig uitzicht op de rivier, maar is juist door de markante plaats welke het inneemt, van zoo heel verre ook te zien en van zoo heel verre

ook te vatten als een teeken, dat Buda-Pest eeuwen achtereen gevormd heeft een scheiding tusschen Oost en West. Gaat men van den voet van den Bloksberg af de breede Donaukade geheel langs in de richting, waarvan men zoo juist gekomen is, dan bereikt men, na een tweetal der bruggen gepasseerd te zijn, het oudste Buda, dat thans vrij vervallen en onaanzienlijk is, dat slechts belangstelling, kan inboezemen door de scheepswerven, welke hier een der krachtigste industrieën van Budapest hebben ondergebracht en door de overblijfselen van de groote Romeinsche militaire stad Aquincen, welke hier nog te zien zijn. In oud-Buda bevindt men zich tegenover het Margarethen-insel, dat aan beide kanten door den snelvlietenden Donau wordt omgeven, doch dat in zijn innerlijkheid van rust en lieflijkheid niets van het geweldige van dezen stroom weergeeft. Aartshertog Jozef, de Paladijn, die hier des zomers met zijne familie veelal verblijf houdt, heeft met opoffering van groote kosten het eiland geheel laten aanleggen en is er in geslaagd daarvan een park te maken, hetwelk in niets meer de eigenaardige ligging van het eiland verraadt. Het Margarethen-insel is bovendien het eiland van de baden, die Buda-Pest ook aan den voet van den Bloksberg en verder aan de Ofener-zijde talrijk telt; hier echter vindt men in het Margarethenbad, in het Keizersbad en in het Lucasbad wel de voornaamste en de meest kostbare, die men zich zelfs in deze luxueuse stad denken kan. Voorts wordt het eiland ingenomen door enkele uitspanningen, die vooral in den zomer zich in een druk bezoek mogen verheugen, en vindt men er, eenigszins eigenaardig temidden van dit wereldsch gedoe, het overblijfsel van een Turksche Moskee, waarin de Sheik Gul Baba, een heilige monnik, begraven ligt en ingevolge het tractaat van Karlowitz van 1699 begraven is gebleven, verzorgd naar de eischen zijner heiligheid door de tractaat-rechterlijk daartoe verplichte Hongaarsche regeering. Het Margarethen-insel is ook daarom zoo dicht bij deze Metropool merkwaardig, omdat het in geen enkel opzicht in zijn aanleg, welke niettemin schatten heeft verslonden, verraadt de luxe en pracht, die wel het kenmerkend karakter van de Hongaarsche hoofdstad uitmaken!

Vijf bruggen zijn het, die de beide deelen der hoofdstad, die Ofen en Pest verbinden. Vijf bruggen, alle imposant door haar bouw, door haar lengte en door haar afmetingen. De voornaamste is wel de dusgenaamde Kettingbrug, die van de Franz Joseph Platz aan de Pesterzijde voert naar den tunnel aan de Ofenerzijde en daardoor de hartaderen der beide deelen rechtstreeks verbindt; het is een brug, die reeds in 1849 door het werk van Engelsche ingenieurs tot stand kwam en die thans, na vroeger onderwerp eener particuliere onderneming te zijn geweest, aan het land behoort. De Margerethenbrug is eveneens uitgevoerd door eene particuliere, hier Fransche, maatschappij; zij is 607 Meter lang en staat in het midden eene afwijking naar het Margarethen-insel toe. De Elisabethbrug, die naar den anderen kant gelegen is, is korter, maar bereikt met hare spanwijdte van 290 Meter bijna een record voor het vasteland. En dan komt nog de Franz-Josephbrug, die op twee peilers rust en die de nieuwste der verbindingswegen is, die dan ook niet minder dan 18 Meter breed is en de electrische tram toestaat het verkeer tusschen de beide stadsdeelen te onderhouden. Tenslotte zijn er de beide spoorbruggen, waarvan vooral die, welke bij Neupest over eene lengte van 670 Meter den machtigen Donau niet minder machtig overbrugt, aller bewondering vraagt en voor zich opeischt door den schoonen bouw en de werkelijk grootsche uitvoering. Het eigenaardige is, dat deze bruggen wel verre van het aspect op de rivier te storen, integendeel aan dit aspect het bekend eigenaardig

uitzien geven; het maken tot een trotsch en indrukwekkend panorama zooals alleen een breede en machtige stroom als de Donau dit onder elke omstandigheid kan geven.

Van de bruggen ziet men op de kaden aan weerskanten en het is dan, dat, gelijk in Londen het oog onmiddellijk geboeid wordt door het zoo karakteristiek gebouw van het Parlement, ook hier in Buda-Pest het gebouw, waarin de volksvertegenwoordiging is ondergebracht, direct de aandacht vraagt.

Iets beneden de Kettingbrug is het gelegen; het komt recht totaan den stroom en een kade, die er voor gaat, vindt men er niet. Evenals in Londen is ook hier het terras voor de afgevaardigden en met zijn schitterend uitzicht, dat verpoozing kalmeering geeft na menigen heftigen, inwendigen strijd. Het gebouw, dat met zijn bekenden koepel steeds weer opnieuw zich toont in geheel de wijde omgeving, is door de natie zelve gedacht als een geschenk ter eere van het duizendjarig bestaan van het Hongaarsche Rijk; echter, hoezeer men ook vroegtijdig was aangevangen

de ontwerpen in gereedheid te brengen, was het in het jubeljaar zelf slechts zeer voorloopig, dat men het gebouw in bezit kon nemen en is het eerst voor betrekkelijk korten tijd geweest, dat zoowel het Huis der Afgevaardigden als dat der Magnaten er geregeld bijeenkomen om er de zittingen te houden, die nu niet als parlementair voorbeeld tegenover Europa kunnen dienen. Niet minder dan dertien jaren heeft men noodig gehad om deze grootsche bouw, die totaal een bedrag van 32 millioen kronen heeft verslonden en een oppervlakte van meer dan vijftien duizend vierk. Meter inneemt, in gereedheid te brengen; en toch is er naar aller getuigenis hard en naarstig gewerkt. De spits van den koepel, die boven al de omliggende deelen uitsteekt, is een honderd Meter van den bodem verwijderd; de koepel zelf, die de bedekking vormt voor de feestzaal van den Hongaarschen Rijksdag, wanneer deze als zoodanig is vergaderd, heeft eene hoogte van 26 Meter en is even rijk als kunstvol versierd. Hier, zoowel als inde 'Ausstattung' van geheel het verdere gebouw, treft ons de doorgevoerde nationale zin der Hongaren, treft ons hoezeer zij aan die tal van episoden uit hunne geschiedenis, waarvoor het verdere Europa onverschillig is of waarvan het niets weet, den juisten glans weten te geven en ze in het juiste licht weten te doen voorkomen. Prachtig en monumentaal is de ingang van dit gebouw, welke de opgang vormt tot het middelpunt, waarvan rechts het deel is, bestemd voor het Magnatenhuis, links het deel, hetwelk bestemd is voor het Huis der Afgevaardigden. In de beide deelen vormen natuurlijk de zittingszalen het werkelijk milieu, doch zulks neemt geenszins weg, dat ook de omliggende vertrekken en zalen met trotschen rijkdom zijn bewerkt en niet minder, neen veeleer meer, dat de toch werkelijk imposante omgeving van het Engelsche Parlementsgebouw de vergelijking niet kan doorstaan wat betreft den indruk van den rijkdom en de prachtlievendheid der Hongaarsche natie. Inderdaad, wanneer men wandelt door deze conversatie- en rookzalen, door de bibliotheekkamers, door de vertrekken van den president en de commissies van de beide Huizen; wanneer men tenslotte komt in de zittingszalen, die klein, te klein reeds zijn voor het aantal afgevaardigden, hetwelk thans het Parlement omvat; wanneer men zich wegdenkt de stormachtige tafereelen, die van den intellectueelen en parlementairen zin der Hongaren geen goede getuigenis afleggen, dan dient erkend, dat het een volk is met sterk nationale eenheid, dat voor een nationaal doel. een dergelijk gebouw weet neer te zetten. Meer nog dan in eenig Museum in deze stad, die er toch werkelijk vele en merkwaardige zijn, kan men hier bewonderen de voortbrengselen der moderne Hongaarsche schilderkunst, en kan men deze bewonderen in hare beste kleuren en hare beste omgeving, in de omgeving van het land zelf en van de gedachte der Hongaarsche grootheid, welke de ontwerpers heeft moeten inspireeren. Er moge bij een bezoek aan het Hongaarsche Parlementsgebouw, - waar men wordt rondgeleid door een zoo deftigen gids, dat het wel noodig is, dat hij U aan het eind zijn: 'Bitte, es ist nicht umsonst' mededeelt, omdat gij hem anders niets zoudt durven geven, - er moge in dit waarlijk paleis eener Volksvertegenwoordiging iets zijn van het algemeen karakter der Hongaarsche hoofdstad, dat overdadig is en *te* rijk van versiering, het versterkt niettemin slechts den indruk van rijkdom en macht van een groot verleden en een groote toekomst, welke men door een enkel bezoek aan Buda-Pest, van het Hongaarsche Rijk dadelijk verkrijgt.

(*Slot volgt.*)

Overzicht van de Week.

I.
‘Men schaamt zich soms een mensch te zijn.’

- - Een onderzoek is ingesteld om te weten te komen wie in den nacht van gisteren brandstichtte bij mevrouw Rolle, hoofd van de school te Magny en Vexin. Al haar have en goed is verbrand. - - - - - - - - - - -

Korten tijd van te voren hebben dezelfde misdadige handen haar hond vermoord. Hij was haar vriend, haar medgezel, wellicht het eenige wezen dat haar teederheid toonde. Hij verminderde haar eenzaamheid; hij verzachtte haar beproeving; hij was mooi en intelligent en goed.

Toen zijn er menschen gekomen die hem hebben doorstoken met een nog expresselijk in zwavelzuur gedrenkt voorwerp, teneinde aldus zijn lijden nog grooter, zijn martelingen nog afschuwelijker te maken. Zóó vond mevrouw Rolle hem.... dood. - - - -

Het menschelijk geslacht! Waarlijk, het geeft U somtijds alle reden U-zelve te schamen dat gij er toe behoort!

Bravo, madame X, schrijfster van de ‘Echo's’ in het veelgelezen fransche Blad *Excelsior*, bravo, dat gij den moed hebt aldus te schrijven! Bravo óók gij, Excelsior, dat dagelijks zulke flinke artikeltjes opneemt, van de hand van deze en van andere medewerkers, artikelen die moedig te velde trekken tegen de schanddaden, welke dag in dag uit gepleegd worden aan het dier, het *weerlooze* dier! -

De geheele Engelsche natie, de fransche groote bladen, als Le Matin, Excelsior, Le Journal, komen onafgebroken op voor dierenbescherming; kamerleden, artisten, leden der fransche Académie, socialisten, ministers, allen slaan de handen ineen om iets te *doen* in dat opzicht. Alleen ten onzent neemt zoowel de ‘groote’ pers als het meerendeel van het publiek een lamlendige, afwachtende, onverschillige houding aan!

O hollandsche Jan-salie-geest!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Zij die wezenlijk helden zijn!

Op het slagveld gestorven.

Het hoofdcomité van het Nederlandsche Roode Kruis deelt mede dat blijkens Zondag ontvangen telegram de verpleger W.P. Braam den 4en April 's avonds te Tsjorloe overleden is.

Willem Pieter Braam was sergeant-zieken-verpleger in het militaire hospitaal te Gorinchem.

Hij meldde zich aan voor een uitzending naar den Balkan, en werd den 22en November aangenomen voor de ambulance die naar Bulgarije zou vertrekken.

Van het begin af deed Braam zich kennen als een uitstekend verpleger, iemand van groote handigheid, en van velerlei nut. In het zeer ongezonde Tsjorloe, waarheen de ambulance terstond doorgezonden was, werd hij aangetast door kwaardaardige typhus, gevolgd door longontsteking, en ten slotte pleuris.

Helaas, alle genomen maatregelen om hem te redden mochten niet baten. Den 4en April, 's avonds om tien uur, overleed hij.

Een eeresaluut aan Willem Pieter Braam, die op zijn post bleef, tot zijn krachten hem begaven.

Het Hoofdcomité verzocht telegrafisch Braam met militaire eer te doen begraven, zoomede vanwege het College bloemen op het graf te leggen, en dit te voorzien van een gedenksteen met Nederlandsch opschrift.

(*Vaderland.*)

Met dit laconieke berichtje heeft de ‘groote’ pers de nagedachtenis van dezen *wezenlijken* held voldoende geëerd! Natuurlijk ook! De man is immers ‘maar’ 'n gewone verpleger! Hij is geen dokter, die de eer had bij Koning dien en Koningin deze op visite te worden genoodigd, of Bezant zus en Consul zoo te mogen rondleiden in de ambulance. Hij heeft geen leuter-briefjes geschreven aan de Nederlandsche Bladen, vol van eigen loftuitingen en walgelijke herhalingen van ontvangen moetcomplimentjes, door autoriteiten. Neen, terwijl de *leiders* der ambulances al deze en dergelijke laffe baantjes waarnamen, *deed* hij, deed *hij* het werk, het

verplegen, het oppassen, het verrichten van den zwaren *dienst.* En *hij* viel in dien dienst, terwijl ondertusschen de leiders hierheen terugkeerden, en ‘gehuldigd’ werden op de stations, en bouquetjes in ontvangst namen, en afternoon-tea dronken, en aanstellerig rouwdiensten bijwoonden voor den koning van Griekenland. Terwijl *deze* lieden aldus gingen strijken met de *eer* van de zóógenaamde zelfopoffering, komt aan den gestorvene ginds die eer toe in *werkelijkheid!*

Maar.... wie geeft ze hem? Een kort nietszeggend berichtje, een krans, die ginds op zijn graf is gelegd! Daarmee moet hij 't doen!

En ondertusschen spelen de levenden, die terugkeerden, hier de mooie rol van feestvierende, en kan men nauw'lijks een courant opendoen zonder te lezen van een of andere ‘feestelijke bijeenkomst’, ter hunner verwelkoming!

Maar aan den doode, die *stierf* voor de zaak van het Roode Kruis, aan hem denkt daarbij niemand meer!

Zoo is de wereld!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 40).

.... Het was op de ziekenzaal, waar Greta lag.

Ik liep tusschen de rijen ledikanten door, en zocht het mij genoemde nommer. En toen stuitte ik bijna tegen een langen man, die sprak met een zuster. En ik vroeg, zoowat aan beiden tegelijk:

‘Pardon, kunt U me ook zeggen waar hier een meisje ligt, dat gisteren avond is gekomen, Greta Lofvers?’

- - ‘Nommer veertien. Daar, - vlak bij U,’ - - zei de zuster. ‘Volgende rij.’

De lange man keek mij in 't gezicht, met een van die allesopnemende, allesziende blikken aan sommige mannen eigen, - bood aan, met een heel-sympathiek-klinkende stem:

‘Ik zal U even bij haar brengen. Ik behandel haar.’ - - - -

Maar 'n páár woorden heb ik dien dag met hem gesproken. Ik vertelde hem, even, terwijl we samen aan Greta's bed stonden, hoe ik haar kende uit het pension waar ze had gediend. Ik noemde mijn naam, hij den zijnen. - - - - -

Het duurde maar enkele minuten, maar dien heelen dag heb ik als iets wonder-zoets teruggedacht aan de beroering van zijn handdruk toen hij heenging, aan de uitdrukking van zijn oogen, - die ik niet kon vergeten. - -

- Greta keek hem dankbaar na, vertrouwde mij toe dat hij haar 's avonds terstond had onderzocht, en zoo lief en zoo vriendelijk met haar was geweest, heelemaal niet ‘grootsig’. En dat hij gezegd had hoe alles wel goed zou afloopen. - -

Ik wilde niet meer aan hem denken. - Ik wilde niet.

En toch ben ik hèm den volgenden dag dat geld gaan brengen, dat ik voor Greta had bijeengebedeld.

- - Hij zat voor zijn schrijftafel. En hij keek een beetje verwonderd toen *ik* binnenkwam, - want het was z'n spreekuur voor kostelooze patiënten. -

‘Hé - freule de Brienne’ - zei hij, en sprong op, beleefd een stoel bijschuivend. -

Nu, achterna, weet ik heel goed dat er een uitdrukking van overmoedige man-zekerheid was in zijn oogen, omdat hij natuurlijk terstond doorzag waarom ik kwam, namelijk omdat hij een impressie op me had gemaakt. Toen echter voelde ik enkel de heel-groote blijdschap dat hij me dadelijk herkende, dadelijk mijn naam zich herinnerde. - -

Ik kreeg een kleur, en stotterde een beetje, maar ik voelde tegelijk hoe me dat niet misstond toch, die soort vrouwelijke verlegenheid, hoe althans hij daar plezier in had, omdat het als 'n hulde was aan hem.

‘Het is voor dat meisje, - die Greta Lofvers, - dat ik kom,’ - zei ik. - ‘Ik heb wat geld voor haar gekregen, en ik wilde met U overleggen hoe dat het best is te gebruiken voor haar....’

Zijn oogen lachten tegen mij, - terwijl zijn gezicht de ernstige plooi behield van zijn beroep. Zijn oogen zeiden mij heel duidelijk dat hij me doorzag.

‘Het is heel lief van U - freule,’ - antwoordde hij, heel correct. - ‘We zullen het voorloopig voor haar bewaren, vindt U niet?’

En toen, als om het mij gemakkelijk te maken hem terug te zien, voegde hij erbij:

‘Mijn zuster heeft zooveel verstand van die soort dingen. Ze is zoo'n door en door practische vrouw. Als ik U eens met haar in kennis mag brengen?’ - -

‘Graag’ - - zei ik, de brug, die hij aldus bouwde tot hem opnieuw ontmoeten, dankbaar opgaande.

‘Ik zal het haar zeggen, want ik zie haar vanmiddag’ - beloofde hij - ‘mijn zwager is jarig, en daarom ga ik bij haar eten. - Misschien wilt u dadelijk een uurtje afspreken om haar te bezoeken? - - Of, ik weet nog beter, als U het goed vindt, zal ik haar vragen U even te laten weten wanneer het haar zelve 't best schikt.’

‘Graag’ - zei ik weer. - Nooit heb ik zoo onhandig-verlegen gedaan als op dien middag. Ik zag al maar door dat lachende in zijn oogen, dat wild-overmoedig-zekere, dat mij charmeerde en in de war bracht. - - -

En dat maakte mij zoo nerveus-gelukkigonhandig.

Wat is liefde? Waarom heeft de eene vrouw dien blonden man lief, en de andere dien donkeren? Waarom zijn voor de eene die soort dwepende oogen onweerstaanbaar, en voor de andere dat intelligente soort? - -

Zal ik nu, achterna, gaan ontleden zijn gezicht, zijn haarkleur, zijn trekken; zal ik mij er in gaan verdiepen of hij in de oogen van een derde knap is geweest, of niet knap, mooi of niet mooi? - -

Wat doet het er toe, wat hij is of was voor anderen? Voor mij was hij de verpersoonlijking van 'den' man dien ik liefhad. Mooie mannen! Die heb ik nooit kunnen uitstaan! Christus-koppen, en fijnbesneden gezichten, en sentimenteele oogen en lange haren, al die soorten van 'mooi' zijn mij in een man een gruwel. Mij fascineerden zijn oogen. Mij was zijn mond, met de mooie tanden, met den breeden knevel, zoo oneindig-sympathiek.

Door dien mond gekust te worden!

O God - - - waarom moest het zóó afloopen? Waarom moest mijn afgod in stukken breken, terwijl ik voor hem geknield lag?

- - - En dan zijn handen! Zijn zekere vaste handen van dokter; handen, die wisten wat ze wilden, die wisten te helpen, te genezen!

Hoe dikwijls heb ik niet naar die handen gekeken, in een stil mij-verzinken in zaligheid, - die handen, die ik had willen kussen, kussen, kussen. - -

- - - Dien middag, nadat ik van hem was heengegaan, heb ik aan Greta's bed gezeten, en zalig geluisterd naar haar verhalen, hoe hij zoo lief en vriendelijk voor haar was, en haar zoo zacht en goed behandelde. - -

'De zuster zegt dat hij een heel knappe dokter is' - - vertelde ze. - - 'En de

anderen van de zaal zeggen 't ook. - - Hij moet zóó knap zijn.' - - -

Voor mij klonk het als de heerlijkste muziek, - dat loflied op hem! Vanaf dat oogenblik ben ik van Greta gaan houden, hartstochtelijk, - - omdat ze de band was, die mij aan hem bond, - en óók omdat zij zoo lief sprak van mijn afgod. - -

Zoo zijn onze oogenschijnlijk heel nobele daden heel dikwijls doorweven met heel egoïstische bedoelingen - zonder dat wijzelf het helpen kunnen! Want, ik ben toch heusch mijn liefde-werk aan Greta begonnen zonder bijredenen, enkel uit medelijden met haar grenzenlooze verlatenheid. Kon ik het toen weten, toen ik die eerste maal onbaatzuchtig tot haar ging, dat ik bij haar den man zou aantreffen die ging beslissen over mijn leven! - -

En toch, vanaf dat eerste oogenblik is al mijn belangstelling in, al mijn zorg voor Greta's lot niets anders meer geweest dan zelfzucht, dan berekening om hem te zien, - om door haar te hooren zingen zijn lof. - -

Voor anderen, voor mijn familie, voor de pleegzusters, voor Greta-zelve, voor heel die buitenwereld, leek ik de zelfopofferende, met het lot van een misdeeld kind uit het volk begane dame, die, uit louter medelijden en edelen weldadigheidsdrang, geen convenances telde. En toch was het een valsche aureool die mij omstraalde. Want ik wijdde mij aan haar om hem; - om hem alleen!

En 't was toch niet mijne schuld dat ik dien aureool om mij moest laten. Ik *moest* hem accepteeren, met innerlijke schaamte. - - Hij zelf! Neen, hij was er niet de dupe van. Hij heeft het geweten van den begin af, dat ik hem liefhad. Hij heeft het geweten.

Maar hij heeft niet geweten dat andere. Mijn ziel heeft hij niet doorgrond!

In zijn man-zelfverzekerdheid heeft hij niet begrepen dat hij mijn afgod was in alle opzichten, dat ik in hem den meerdere zocht, óók naar de ziel! En dat ik daarom uit zijn macht losraakte, vanaf het oogenblik waarop hij mij toonde zijn ziele-kleinheid.

Dat heeft hij niet begrepen. - -

Ik zie het van achteren in dat hij het niet *kòn* begrijpen, - - omdat hij geen groote ziel had. - - Maar toen idealiseerde ik hem, - omdat ik hem liefhad.

Toen bestond er voor mij geen volmaakter, geen genialer, geen liefdevoller, geen plichtgetrouwer, geen edeldenkender dokter dan hij! - -

Dat is liefde! Je hebt den man lief. Waarom? Dat weet je zelf niet. Liefde komt zonder oorzaak. En, als je hem liefhebt, dan idealiseer je hem, dan schilder je hem aan jezelve uit met alle mogelijke deugden en zielshoedanigheden en karaktereigenschappen.

En dan ga je voor dien afgod, dien je aldus jezelf maakte, op de knieën liggen, en aanbidt hem.

En dan komt de désillusie!

Dan stort de afgod ineen!

En dan zou je willen sterven..... sterven. - - -

- - - Maar de dood komt niet, als je hem roept.

Gedachtenwisseling.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

Sociaal-Democratie, - 'Vaderland' en Militarisme!

Tweeslachtigheid, dubbelhartigheid, halfheid, inkonsekwentie, uw naam is - sociaal-democratie!

Nu het tegen de verkiezingen gaat en de sociaal-demokratische kandidaten meer dan ooit den boeren, burgers en buitenlui zullen aanprijzen de zegeningen, die in ruime mate over het Nederlandsche volk zullen worden uitgestort, als slechts de sociaal-demokratische fraktie in de volksvertegenwoordiging (?) versterkt wordt, lijkt het mij niet ondienstig één der voornaamste stokpaardjes, waarop die z.g.n. arbeiderskandidaten met behulp hunner partijgenooten en een deel der 'kleurlooze middenstof' de kamer plegen in te rijden, eens wat nader te beschouwen.

Ik bedoel n.l. het 'anti-militaristische' stokpaardje.

Een erkend feit is het toch, dat de afkeer, de wrevel tegen het militarisme, zoowel bij burgers als arbeiders in de laatste jaren sterk is toegenomen. Eenerzijds heeft dit tot oorzaak het doordringen der anti-militaristische propaganda, anderzijds het toenemen der militaire lasten, terwijl m.i. de oorlogen der laatste jaren met hun onvermijdelijk gevolg van moordgruwelen en besmettelijke ziekten (men denke slechts aan den Russisch-Japanschen oorlog en leze slechts wat de couranten publiceeren over de Balkan-ellende) - oorlogen, waarin de kapitalistische tendenz zoo duidelijk waarneembaar is, niet geheel vreemd zijn aan de groeiende walging allerwegen van alles wat militarisme is.

Meer en meer begint het besef door te dringen onder de breede lagen des volks, dat de noodlottige militaristische wedstrijd der naties, het hitsen der groote, door kapitalisten als Schneider, Krupp e.a. beïnvloede pers, uit moèt loopen eenmaal op een verschrikkelijke katastrofe, die zal met zich brengen dood en verderf, ziekte en honger, vernietiging der beschaving, - die omver halen zal wat door noeste vlijt en moeitevollen arbeid

werd opgebouwd tot heil van de gansche menschheid. Naast het nog weliswaar zwakke, doch socialistisch bewuste protest van het internationale proletariaat, gaan op, in alle landen schier, de kreten van afschuw en walging, van angst en vertwijfeling der nog onbewuste, nog-burgerlijk-denkende, maar niettemin duidelijk de schande van den oorlog voelende massa, die zich afvraagt: waar moet dat heen? wat zal de toekomst brengen? hoe het dreigend oorlogsspook te bezweren?

In ons land komt daar nog bij, dat het volk absoluut niet militaristisch is aangelegd en maar bitter weinig over heeft en gevoelt voor de soldaterij. De niet-zelfstandig verdedigbare 'onafhankelijkheid' des lands, doet de massa min of meer onverschillig staan tegenover het Nederlandsche militarisme, dat eigenlijk alleen goed is voor paradevertoon, Atjeh-heldendaden en het bewijzen van handen spandiensten aan het kapitalisme in dagen van staking of andere proletarische woeling.

Men haalt er lachend of minachtend de schouders voor op en noemt het vervullen van des jongelings 'vaderlandsche burgerplichten' spottend: 'soldaatje spelen'.

Bij verzwaring van de militaire lasten, die opslag van belasting tengevolge heeft, wordt er gemord; niemand ziet er het nut van in, niemand erkent het Nederlandsche leger eigenlijk als een onmisbare instelling; hoogstens verlangt men haar instand te houden, omdat.... ja.... omdat het toch in elk geval nog de zoete begoocheling laat van: 'we hebben toch een leger, we zijn in geen geval weerloos'. Maar de overgroote meerderheid des volks vindt elke cent, uitgegeven voor het militarisme, weggegooid, verspild.

Kortom, het Nederlandsche militarisme is verre van populair. Wie er geen principieele bezwaren tegen heeft, heeft er 'praktische' bezwaren tegen. En een minister als Colijn, of welke regeeringsman ook, die aankomt met nieuwe militaire uitgaven, kan er zeker van zijn dat hij, zoo hij zich er al niet gehaat door maakt, dan toch zeker zijn populariteit er bij inboet.

Ziedaar iets, waarop de sociaal-demokraten - maar het is beter te spreken van S.D.A. P.-ers, want de S.D.A.P. en de sociaal-demokratie dat zijn er twee! - spekuleeren, vooral in de verkiezingsdagen!

Het anti-militarisme!

Wat doen de heeren nu?

Zij gaan tot de massa, schelden op het militarisme, beweren een anti-militaristische partij te zijn, welker kandidaten in de Kamer het militarisme praktisch bestrijden, spreken over de machtige internationale sociaal-demokratie als handhaafster van den Europeeschen vrede, enz., enz.

En de massa?

Och, het is zoo gemakkelijk haar om den tuin te leiden! Zij holt naar de stembus en kiest. Wie? Den mooisten prater, den handigsten demagoog, den besten advocaat.

O, ik weet dat er velen zijn, wellicht óók onder de lezers van dit blad, die vol hoop en vertrouwen het oog hebben gericht op de 'éénige, ware vredespartij' - zooals zij zichzelve noemt - de S.D.A.P.; wier hart vol verwachting heeft geklopt bij het luiden der Bazeler kerkklokken ter gelegenheid van het Bazeler anti-oorlogs-kongres; die inderdaad, begoocheld door de fraseologie der sociaal-demokratische woordvoerders, gelooven dat de sociaaldemokratie de partij is van den vrede, die den strijd heeft aangebonden tegen het militarisme, tegen den oorlog. En ik weet dat zij in Juni, alléén om dien strijd te steunen, hoewel zij anders onverschillig zijn voor den stembusstrijd, zullen stemmen op den 'socialistischen' kandidaat.

Och arme!

Het is voor hen dat ik hier eens wil laten zien, hoè het ‘anti-militarisme’ van de S.D.A.P. er eigenlijk wel uitziet, dat ik eens met feiten wil aantoonen, dat dit z.g.n. anti-militarisme niets anders is dan een schandelijk boerenbedrog, een ergerlijke verkiezings-demagogie.

Het is een onloochenbaar feit dat anti-militarisme en internationalisme onafscheidelijk zijn. Men kan niet anti-militarist zijn, zonder tegelijkertijd internationalist te zijn; het omgekeerde gaat evenmin op, *In het anti-militarisme toch ligt noodzakelijkerwijs opgesloten de algeheele ontkenning van het begrip* ‘*vaderland*’. Wie nog de verouderde, burgerlijke indeeling van de wereld in diverse vaderlanden wil gehandhaafd zien; wie nog in de meening verkeert, dat het volk aan gene zijde der grenzen àndere belangen, nooden, verlangens en behoeften heeft als het volk aan déze zijde der grenzen, belangen die met elkaar in botsing kunnen komen, die moèt ook de noodzakelijkheid van het bestaan der legers erkennen, welke die belangen moeten verdedigen.

‘*Het anti-militarisme is vaderlandsloos* daar is geen ontkomen aan.

Welnu, is de S.D.A.P, die zich opwerpt als de éénige practische bestrijdster van het militarisme, vaderlandsloos?

Laat ons eens zien.

Artikel VI van haar strijdprogram luidt:

> ‘Afschaffing van het militaire stelsel, invoering van algemeene weerplicht in plaats van het staande leger, beslissing van internationale geschillen langs scheidsrechterlijken weg.’

Hieruit blijkt al dadelijk, dat het begrip ‘vaderland’ onaangetast blijft! O, de heeren hebben altijd gaarne den mond vol over het ‘*internationale* proletariaat’, dat overal dezelfde

belangen heeft, - maar zij vinden het voorloopig toch voorzichtiger en veiliger het burgerlijke, bekrompen vaderlandsbegrip niet te raken, - met het oog op de vaderlandsche sympathieën der 'kleurlooze middenstof', sympathieën, die vooral in de verkiezingsdagen ontzien dienen te worden. Het secialisme is weliswaar vaderlandsloos, - maar het socialisme is al jaren zoek in de programma's der 'Sociaal'-Demokraten. Het voeren van een principieel-socialistische propaganda zou ook den groei der Partij in den weg staan, en wie nu weet, dat de S.D.A.P. thans reeds 17000 leden telt, die begrijpt hoe de socialistische wijn verwaterd is. Zooveel als de Partij in breedte won, zooveel verloor zij aan diepte van socialistisch besef.

De 'socialistische' Kamerleden worden boos als men hen 'vaderlandsloozen' noemt. Terecht! Zij zijn daarvoor veel te fatsoenlijk*); de wilde haren uit woeliger dagen hebben zij reeds lang verloren en Schaper had dan ook de sympathie der geheele bourgeoisie, toen hij op de onrechtvaardige beschuldiging van 'vaderlandsloosheid' woedend riep: 'Als het vaderland in gevaar is, zal ik de eerste zijn om naar de grenzen te snellen!'

En wat zei Bebel tegen een verslaggever van de 'Matin', toen deze hem interviewde, tijdens 't Fransch-Duitsche Marokko-geschacher? Hij zeide: 'elk plan, om een stuk van zijn vaderland af te scheuren, met al de hem ten dienste staande krachten tot de laatste ademtocht te zullen verdedigen'.

Hij zou dus niet geaarzeld hebben op de fransche proletariërs, door kapitalistisch drijven tegen hun Duitsche broeders opgejaagd, te schieten!

Inplaats van dus de leuze: 'de wapens neer!' tot de zijne en die zijner partij te maken, als zijnde de socialistische arbeidersleus, roept hij: 'de wapens hoog!' en speelt daardoor den kapitalisten in de kaart.

Is er grooter huichelarij denkbaar?

Zoo wordt het socialisme door zich noemende socialisten vermoord, evenals het christendom door de z.g.n. christenen vermoord is.

Ontelbaar zijn overigens de chauvinistische uitlatingen van deze would-be socialisten in Kamer, Gemeenteraden en vergaderingen.

Zoo bepleitte Ter Laan, 'socialistisch' volksvertegenwoordiger, op het Leeuwarder kongres der S.D.A.P. naast het volks*leger* ook een volks*vloot*!

Zoo noemde zijn kollega en patijgenoot Hugenholtz onlangs in de Kamer het verdedigen van het vaderland 'nobel werk'

Enz., enz.

Komen er dan nooit eens protesten op daartegen, uit de boezem der partij? zal men vragen. O, zeker! er zijn in die partij nog wel lieden-te-goeder-trouw, die het socialistisch sentiment nog niet geheel verloren hebben; bij wie het proletarisch klassebewustzijn nog sterk genoeg spreekt, dan dat zij dergelijke on-socialistische uitlatingen zonder protest zouden laten passeeren. Maar na de eigenaardige

*) Van de meesten hunner kan men naar waarheid getuigen:

'Hij kocht een stel witte dassen,
En de wereld riep er van
Hoe hij van een zondaar zich bekeerd had,
Tot een braaf en fatsoenlijk man'.

(PIET PAALTJENS.)

behandeling van hun klacht door het hoofdorgaan der S.D.A.P., zien zij al spoedig in, dat hun plaats niet is in een partij, die alle socialisme overboord geworpen heeft als ballast, als een struikelblok op den weg ter ‘verovering van de politieke macht,’ als een belemmering op den jacht naar politiek succes en in het verrichten van handige toeren op het koord der politiek.

Het socialisme is naar de maan in die Partij, en met het socialisme verdween het anti-militarisme; beiden trokken er uit, toen de parlementaire politiek er binnen trad - want de politiek is de dood voor elk beginsel, is de moordenares van den principieelen, éérlijken strijder.

JOH. G. SCHIPPéRUS.

Kunsten en Wetenschappen.

De Fransche gravure.

Op het voorbeeld van Duitschland en Oostenrijk is te Parijs opgericht eene Vereeniging, welke de Fransche gravure ten goede komt onder den welklinkenden en veelzeggenden naam: ‘Société pour l'étude de la gravure Française’.

Hoezeer bibliographie aantoont, dat reeds ontzaglijk veel op dit gebied is gedaan, is 't getal der verschenen werken toch in lang niet geëvenredigd aan de groote belangrijkheid van het onderwerp. Er zijn legio gapingen.

Bovendien was de methode der meeste schrijvers over de Fransche kunst meer synthetisch dan analytisch.

Wat in het buitenland kon gedaan worden moest men in Frankrijk trachten na te volgen, zoo niet te verbeteren.

Wat op het gebied der gravure Frankrijk gepresteerd heeft in vroegere eeuwen is roemrijk genoeg; het tegenwoordige geeft een vruchtbare oogst.

De opgerichte Vereeniging moet aan de studie der gravure tegemoetkomen. Liefhebbers, verzamelaars, geleerden moeten

groepsgewijze tot elkaar gebracht worden om haar doel te bevorderen, en de fondsen moeten gebruikt worden om goed gedocumenteerde werken over de Fransche graveerschool en hare meesters het licht te doen zien.

Daartoe, - voor zooverre de arbeiders uit hun zelf niet komen opdagen, - zullen opdrachten gegeven worden aan bevoegde schrijvers over speciale onderwerpen, terwijl ook zeldzame werken zullen herdrukt worden.

Wij wenschen der Vereeniging, ook in ons land, á raison van 25 of 50 Francs, naarmate men hare uitgaven verlangt met of zonder luxe, vele leden toe.

Teekeningen.

Meer nog dan schilderijen zijn de teekeningen onzer groote meesters belangrijk voor de geschiedenis van lijn en tint.

Hetzij zij zijn schetsen of uitgewerkte stukken; van het hoogste gewicht mogen zij geacht worden, waar het geldt kritisch de plaats en rang te bepalen welke hun werk inneemt, individueel, of in scholen afgedeeld.

Heel de ontwikkeling van een meester valt er uit te kennen.

Zoo bij voorbeeld onze Rembrandt, niet minder dan een Dürer en zoo vele anderen.

Om echter heel den arbeid van een meester te overzien, moet niet ééne teekening ongekend blijven, en daarom is te prijzen alles wat gedaan wordt om het werk der oude meesters onder de oogen van velen te brengen.

De ‘Albertina’ te Weenen is een onschatbare bron, en zeer valt het toe te juichen, dat mannen als een Josef Schönbrunner en een Dr. Josef Meder er op bedacht zijn geweest om een werk uit te geven, waarin niet minder dan 1440 lichtdrukken reproducties geven van de teekeningen, welke zich in dat museum bevinden, en daaraan toe te voegen merkwaardige stukken uit andere verzamelingen, ook uit het buitenland.

In drie jaar tijds verscheen het werk, waarvan nu exemplaren te verkrijgen zijn voor 350 Mark, terwijl men er eerder 600 Mark voor betaalde. We weten wel, dat die prijs onbereikbaar is voor de meeste kunstliefhebbers, maar allicht is er een museum of bibliotheek in ons land, welke zich zulk een werk heeft aangeschaft en dan is 't zien en bestudeeren toch in zooverre bereikbaar voor ieder, dat er hoogstens een spoorreis aan ten koste moet gelegd worden, en dat prijsje weegt toch wel op tegen het kunstgenot, dat men onverdeeld kan smaken.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.

Desillusie,
door E. Overduyn-Heyligers
(*Vervolg van No. 41*).

Eer ze tijd had te bedenken wat ze deed, ging de trein in beweging.

De ongewone drukte van heen en weer loopende menschen had haar even een duizeling gegeven. Maar dat was maar een oogenblik geweest. Nu spande zich haar denken, en haar belangstelling op wat ze zou doen, als ze in den Haag kwam.

Het beste was niemand op te zoeken, en een oogenblik de straten door te loopen, ze wilde toch zien of ze geen bekenden zag.

Met flinke passen liep ze het perron af naar den uitgang. Hoe heerlijk intiem was haar alles; van den bloemenverkooper af, die haar zijn viooltjes bood, en van wien zij oudergewoonte een bouquetje kocht, tot den krantenjongen toe, die haar met een tikje aan zijn pet groette. Ze was hier weer dadelijk opgenomen in de bekende wereld.. Heel anders dan in Amsterdam, waar iedereen haar onverschillig voorbij liep.

Aan het Spui stapte ze uit lijn 1, liep de Spuistraat in.

Voetje voor voetje schoof daar de menigte door de verlichte straten. Uit de felle gloeilampjes straalde een dagheldere lichtstroom.

Mary stak de straat over, hield rechts aan. Zou ze even bij Sprecher wat gebruiken? .... Neen, ze wilde maar liever onopgemerkt blijven...

Voor het eerst na een half jaar weer terug, was het haar een genot al het bekende weer te zien. Ze wist van geen vermoeidheid.

Even schrijnde het in haar, dat ze hier in de stad was waar haar man woonde. 'Waar Henk nou wel zou zijn?.... Misschien op de Witte....' Geen oogenblik dacht ze er aan hem op te zoeken.

Ze wist te goed dat zij hem door haar tegenwoordigheid niet zou verblijden.

In de Veenestraat moest ze haar pas inhouden voor een sleeperswagen, die daar stapvoets doorreed. Een oogenblikkelijke opstopping van menschen... toen kon ze weer verder.

Eerst wat verward, door de ongewoonte van zooveel beweeg om zich heen, kon ze nu duidelijker onderscheiden.

Onder al die aanstormende indrukken begon Mary plots te denken, dat ze niet

meer voor etenstijd thuis kon zijn, en tante in doodelijke onrust over haar zou verkeeren. Hoe had ze zoo onberedeneerd te werk kunnen gaan...? Het beste was aan tante een telegram te zenden, dat ze niet kwam eten

Ze stak de Groenmarkt over naar het postkantoor, sloeg de Prinsestraat in. Daar was immers het telegraafkantoor....? Ze was er nog nooit geweest.

Vlak bij de groote poort gekomen moest ze even wachten voor gedrang van eruit komende bestellers.

Ze trok zich wat terug voor de luidruchtige mannen, die met gevulde tasschen een tram bestormden, en meereden naar hun wijk.

Dat gedeelte van de Prinsestraat is slecht verlicht, en Mary vertrouwde haar oogen niet toen een forsche figuur, een jonge blonde man, met een meisje aan zijn arm, haar voorbij ging.

Door zijn langzaam voortloopen had Mary tijd zich te overtuigen. En plots was het of zij den grond onder zich voelde wegzakken. Zij zocht een steun tegen den muur, en staarde verbijsterd het tweetal na.... Die groote blonde man was Henk....

Het leek haar alles een droom, een hallucinatie; maar dat geluid van zijn stem, die teeder neerbuigend klonk, het geluid, dat zij zoo goed kende, dat ook haar eens betooverd had, rukte haar uit de verdooving.

Met haar oogen bleef ze hem volgen, terwijl ze haar hart tot berstens toe voelde kloppen, en zij daar aan haar plaats gekluisterd scheen.

Kreunend vertrok ze haar lippen. Moest ze daarvoor, om dàt te zien zich naar den Haag voelen dringen....? God.... God.... gebeurde er dan toch werkelijk niets in het leven zonder voorbeschikking?....

Een weeë pijn greep om haar hart, en ze zou gestruikeld zijn over eigen voeten toen ze probeerde dóór te loopen, als niet een voorbijganger haar bij den arm had vastgegrepen. ‘Pardon....’ Hij zag haar even verwonderd aan.

‘O.... dank U wel’.... stamelde ze met gebroken stem, en vervolgde haar weg naar het telegraafkantoor.

Ze was er vlak bij, duwde de zware deuren weg met inspanning van al haar krachten.

Zenuwachtig bevend deed ze haar handschoenen uit, trok een papier naar zich toe van de hooge schrijftafel in het lokaaltje. En terwijl ze zich stond te bezinnen een zin te formuleeren, streek ze met haar zakdoek de telkens neervallende tranen van het papier.

Wat ze neerschreef wist ze eigenlijk niet en met moeite kon de juffrouw aan het loket de met bevende vingers geschreven woorden lezen, riep haar nog eens terug om toe te lichten.... Rillend zocht ze naar haar portemonnaie, betaalde, en liep weg, met loomen, slependen tred.

Een heer, die juist inkwam, hield voor haar de deur open, liet haar passeeren.

Ze zag op....

‘Hemel, Mary.... jij....?’

Zij knikte Dolf Verberne zwijgend toe.... wilde doorloopen....

‘Nee, wacht even, ik moet even een telegram afgeven’, zei hij, ‘ik kom dadelijk terug.... Ben je alleen?....’

‘Ja’, knikte ze weer, bang door spreken haar emotie te verraden.

Overwegend of ze maar niet door zou loopen terwijl hij binnen was, besloot ze toch te wachten. Nauwelijks was ze tot dat besluit gekomen of Dolf stond weer voor haar.

‘Waar ga je heen?....’ vroeg hij, probeerende een onverschilligen toon aan te slaan en te doen alsof hij niets vreemds aan haar merkte.

‘Naar het station....’

‘Weet Henk, dat je hier bent...’?

Dolf besefte het onbescheidene van die vraag, en beet zich op de lippen.

‘Neen, ik ben maar even hier....’

‘Dan breng ik je naar het station.... vind je 't goed, dat ik een auto haal....?’

‘We kunnen wel loopen’.... weerstreefde Mary.

Dolf zag haar onderzoekend aan.

‘Nee...., zooals je nu bent niet. Het is beter, dat ik je met een auto wegbreng. Blijf hier maar even wachten, dan ga ik er een halen.... Ik ben weer dadelijk bij je.... of loop een eindje met me op, dan nemen we er een op de Plaats, daar staan er altijd.’

Ze liepen tegen het gedrang in een eind door, beiden zwijgend.

‘Laten we oversteken en de Hoogstraat nemen, dan zijn we er gauwer,’ stelde Dolf voor, haar zachtjes voor zich uit duwend. Daar heb je juist een taxi met *vrij* d'r op, die zal ik aanhouden.’

Dolf stak zijn hand in de hoogte om den chauffeur te wenken, en vlak bij hen stopte de auto.

‘Stap nou maar gauw in....’

‘Naar de Hollandsche spoor, chauffeur, en voorzichtig rijden’....

Dolf hielp Mary instijgen, en ging naast

haar zitten, met een luiden klap het portier dichttrekkend.

‘Zit je goed?....’

Mary knikte, vermeed te spreken.

‘Kom, vertel me nou eerst wat er gebeurd is.... Je gezichtje staat zoo ontdaan, dat je die vraag niet onbescheiden mag vinden’....

In Mary draalde de verzoeking Dolf alles te zeggen.... Ze voelde zich zoo veilig, zoo rustig na haar hevige gemoedsbeweging, dat ze tegen hem wel al haar leed had willen uitweenen.

Maar haar trots van vrouw kwam ertegen òp, en weer strijdend met haar geslotenheid kreeg die de overhand.

Dolf was een vriend van Henk,.... kon ze, tegen hem over Henk haar nood klagen?.... Zou Dolf haar misschien niet belachelijk vinden?....

Ze had zich al wat hersteld, poogde wat vastheid aan haar stem te geven.

‘Ik weet zelf niet wat me scheelt, Dolf.... ik had zoo'n verlangen naar den Haag....’

‘Is dat een reden om je zoo overstuur te maken...?’

Gek, banaal leek Mary haar houding tegenover Dolf.... En ineens, in een onbeheerscht oogenblik, zei ze het hem.

‘Ik.... heb Henk gezien.... met....

Arm kind.... is dat 't?....’

Die zachte intonatie in zijn stem, het medelijden, dat er in lag, deed Mary weer opnieuw in tranen uitbarsten.

‘Je hadt niet onvoorbereid naar den Haag moeten komen,’.... zei Dolf.

‘O, vind je, dat ik mijn man eerst in de gelegenheid moest stellen het terrein veilig te maken....?’

‘Ach, zoo bedoel ik het niet, ik zeg het natuurlijk om jou,.... je hadt je dan een groot verdriet bespaard, 't is noodeloos, dat je zoo iets ziet.’....

‘Ja, als ik dat had kunnen denken....’ Plots richtte Mary zich tot Dolf met een rechtstreeksche vraag: ‘Wist je dat van Henk?....’

Hij nam Mary's hand, die ze koud, klam over het kussen heen en weer bewoog.... ‘We weten 't allemaal van Henk.... Ik zou niet voor verklikker willen spelen.... maar nu je het zelf gezien hebt, hoef ik er geen doekjes om te winden.’

Dolf streek kalmeerend over het klamme, koude handje, dat hij voelde beven in de zijne en een zachte warmte doorstroomde zachtjes Mary's verkleumde leden.

‘Ik dacht niet, dat jij je dat zoo zou aantrekken,.... hou je dan nog van Henk?’... vroeg Dolf, haar ernstig aanziende.

Mary trok haar hand terug en leunde achterover tegen de kussens van het rijtuig, toen sloot ze moe haar oogen.

Dolf zag, dat ze bijna onmerkbaar haar hoofd schudde. Neen,.. van Henk houden deed ze niet meer... nu tenminste niet meer. Haar huwelijk was een *desillusie* geweest... dat méénde ze te zeggen... maar de woorden kwamen niet over haar lippen.

Ze waren aan het station....

Dolf betaalde de auto, sprong 't eerst er uit, hielp haar, en toen liep hij vast naar binnen en nam een plaatskaartje voor Mary, en voor hemzelf.

‘We hebben nog tijd genoeg, laten we maar in de wachtkamer gaan zitten’, stelde hij voor.

Het was er nog leeg, en Mary zette zich op de bank in een hoek.

‘Ik rijd met je mee, en breng je thuis... dat vind je immers goed?’.... vroeg Dolf zich tegenover haar zettend.

Een groote blijheid doorvoer Mary, en haar strakke gezichtje ontspande zich in een dankbaar lachje.

‘Ik vind 't heerlijk Dolf,.... maar is het je niet te lastig?....

‘Dat weet je wel beter, he?’....

Hij bleef haar even doordringend aanzien, en een verlangen het teere, broze wezentje in zijn armen te nemen, en tegen zich aan te drukken, doorhuiverde hem. Een kelner bracht een kop bouillon, die Dolf in het voorbijgaan besteld had, en hij. nu Mary verzocht op te drinken.... en terwijl overwoog hij wat hij voor haar zou kunnen doen.

De wachtkamer bleef niet lang verlaten. Met tusschenpoozen kwamen enkele reizigers binnen. Hun oogenblikje van alleenzijn was van korten duur.

Ze spraken nu over onverschillige onderwerpen, en Mary vertelde Dolf van haar lang ziek zijn in Amsterdam, van haar wandelingen in het Vondelpark. Ze zou zich nu niet langer tot thuiszitten laten veroordeelen. ‘Het kan zoo niet meer, Dolf, ik wil wat uitvoeren, me nuttig maken.... Nu ik hier ben geweest ga ik mijn leven anders inrichten. Naar Henk terug, wil ik nooit meer....’ voleindde ze, half in gedachten.

‘Misschien denk je later zachter over hem’, ...pleitte Dolf. ‘Henk is au fond een goeie kerel, wat zwak van karakter, hij kan niet aan

zijn lot worden overgelaten,.... heeft leiding noodig... maar voor jou is het zoo ook niet geschikt. Je moet afleiding hebben om beter te worden, niet heel den dag er aan denken, dat je ziek bent. Zou je 't niet aardig vinden eens een poosje buiten te zijn....?'

'Ach jawel, maar waar?.... overal ben ik alleen, en pension, met al die vreemde menschen, die zooveel belang in je stellen, om je heen, zou ik niet uithouden', zei Mary lusteloos.

'Neen, dat moet je ook niet hebben, je moet zijn bij menschen, die van je houden, die het niet doen om aan je te verdienen, je moet in een prettige omgeving zijn, als logée.... Zou je geen pleizier hebben eens een poosje bij mijn ouders te komen, buiten? .... We hebben een groote familie, en tijd om aan je verdriet te denken heb je er niet, daar zullen mijn zusjes wel voor zorgen.... Zal ik er thuis eens over spreken?'....

Mary schrok over dit onverwachte voorstel, maakte tegenwerpingen. 'Ik ken er niemand, Dolf, en voor je familie is het ook niet pleizierig zoo'n halve zieke te logeeren te hebben'...

'Kom, de idee ziekzijn moet je maar uit je hoofd zetten. Zoodra je buiten bent denk je daar niet meer aan'.

Ze lachte hem witjes toe, wel wat verlegen met zijn voorstel. Neen, dat was toch eigenlijk onmogelijk....

'Waarom'?.... vroeg Dolf, zich al meer en meer indenkend in het vooruitzicht Mary eens een poosje aan haar eenzaamheid te onttrekken. 'Vreemd zal je je bij mij thuis nooit voelen, daar kennen wij elkaar immers veel te goed voor. Mama weet, dat ik veel bij jullie aan huis kwam, en Henk logeerde in zijn cadettentijd ook wel bij ons.... Ik kom dan eens met verlof, om te kijken hoe of je het maakt.... Zou je dat niet een heel klein beetje prettig vinden?.... Zeg maar, dat je wil....'

De deur werd opengegooid, Leiden, Haarlem, Amsterdam!....

'Onze trein....' viel Dolf zichzelf in de rede.

Ze gingen naar buiten, stegen in een coupé eerste klas.

'Gelukkig voorloopig alléén', zei Dolf, en trok het portier dicht.

Gedachten, verward en onzinnig stormden aan in Mary's zwakke hoofdje, ze moest telkens de oogen sluiten. Maar een groot geluk doorstroomde haar, gaf een ongewone tinteling aan haar beschreide oogen. Het leek haar alles een *fata morgana*: dáár Dolf tegenover zich te zien.

Zichzelf, na die ontreddering, na alles wat ze in den laatsten tijd had doorgemaakt, hier zoo heerlijk rustig, door hem verzorgd.

Ze keek naar Dolf, naar zijn gezonde, forsche figuur, waarvan een kracht uitging, die haar steunde. En een groote teederheid voor hem bloeide in haar op. Ze had haar armen wel naar hem uit willen strekken, om hem naar zich toe te trekken, en zoo haar moede hoofd te leggen tegen zijn stevigen schouder, en dan zijn armen om haar heen te voelen.... in een nauwe omstrengeling. Door hèm al haar ellende weg te laten zoenen van haar brandend voorhoofd....

Een zoo groot verlangen naar liefde leefde in haar, dat zij moeite had zich te beheerschen. Ze zag Dolf áán, lang en innig, met zoo eene groote overgave van heel haar ziel, dat ze weg was in haar verbeelden, zich niet onttrok aan de bekoring.

Ze wist, als ze een woord sprak zou de betoovering verbroken zijn, en ze wilde die vasthouden, omdat het was haar leven....

Dolf had haar de oogen zien sluiten, meende, dat ze sliep,.... en heel stil hield hij zich om haar niet te storen.

Toen zij die opsloeg en zag de werkelijkheid, zag ze Dolf naar haar kijken met zijn goedigen glimlach. En een donkere blos groeide op haar verbleekte wangen. Ze schaamde zich voor dat oogenblik, dat ze zich had laten gaan.... dat ze was overweldigd door het geluk....

Dolfs tegenwoordigheid maakte haar verlegen, het was uit medelijden, dat hij haar zijn diensten bood, een medelijden, dat hij, met zijn ridderlijkheid, voor iedere vrouw zou voelen, die even ongelukkig was als, zij....

Gedurende het verdere gedeelte van de reis vond Dolf Mary vreemd, teruggetrokken. Het was of plots een ijskoude over haar was heengegaan, die haar had bevroren: was zij boos, dat hij met haar was meegegaan?....

Wordt vervolgd.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particu-**

lieren weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

O.G.T.v.V. te Suriname. - Uw mij zeer sympathiek artikel plaats ik gaarne; indien gij nog meer dergelijke artikeltjes op Uw hart hebt, wil ik ze evenzeer gaarne ter beoordeeling ontvangen, vooral ook omdat gij onderteekent met Uw eigen naam. Artikelen worden gehonoreerd. Gij hebt dus te zijner tijd Uw nota in te dienen bij den uitgever, met opgave van het nommer waarin Uw bijdrage voorkomt. Het zou mij interesseeren, bij een nieuwe toezending van U, eens wat meer van U-zelf te mogen vernemen!

E.v.B.B. te B. - Gij zult hebben gezien dat ik U juist had beantwoord in het vorig nommer, toen ik Uw brief ontving van den 8sten dezer, waarin gij mij schrijft naar aanleiding van het Overzicht v/d. Week, in de Lelie van 2 April jl: getiteld: De onzedelijke zijde van het huwelijk. Het doet mij - ik begin met U dit te zeggen - bepaald plezier dat gij mij zoo onomwonden Uw meening schrijft. Want, juist daardoor blijft men van weerskanten elkaar 't meest waardeeren, wanneer men den moed heeft eener *eigen* overtuiging. Waarom zoudt gij 't mij dus niet éérlijk schrijven, indien gij er anders over denkt dan ik? Ik ben overtuigd overigens, dat het meerendeel der vrouwen het met U eens zal zijn, niet met mij. Des te meer trof het mij daarom gelijktijdig met Uwen brief een anderen te ontvangen, insgelijks van eene getrouwde vrouw, die daarin schrijft, naar aanleiding van datzelfde 'Overzicht v/d. Week':

'*Zoo trof mij ook dezer dagen Uw artikel* "*de onzedelijke zijde van het huwelijk." Wij vrouwen redeneeren het zoo graag weg*, *dat er zooiets als zinnelijkheid bestaat*, *en schermen dan met woorden als: idealisme, reinheid, ook wat den man betreft, en zeggen: wij moeten ons onthouden*, *laat de man het dan ook doen En we willen niet erkennen dat het voor den man moeilijker is niet alleen door zijn aard*, *maar ook*, *omdat hem als het ware de gelegenheid dikwijls opgedrongen wordt om te doen waar zijn natuur naar vraagt.*'

Ziet gij, lieve mevrouw, ik begin met die woorden eener evenals gij-zelve getrouwde (en zeer gelukkig-getrouwde) vrouw over te nemen, alvorens ik Uw brief beantwoord, omdat ik overtuigd ben dat gij mij voor de voeten zult werpen in gedachten: als U getrouwd waart, dan zoudt U-zelve er anders over denken dan nu.

- En daarom is het wel goed dat gij eerst even hoort de andere opinie eener evenals gij óók-getrouwde en gelukkig-getrouwde vrouw. Mij komt het voor dat deze laatste de zaak beschouwt uit het *werkelijkheids*-standpunt, uit dat van het nu eenmaal zoo zijn der dingen, (evenals ik dat ook deed in het bewuste overzicht) terwijl gij Uwerzijds U plaatst op het ideale standpunt van: zoo zou het behóóren te zijn, - en vanuit dat standpunt dan verder redeneert. - En ik geef U, uit een *ideaal* standpunt beschouwd, volkomen toe dat een jonge man, die, wanneer zijn vrouw door ziekte belet wordt lichamelijk met hem te verkeeren, haar nochtans volkomen trouw blijft, daardoor toont heel hoog te staan en heel veel liefde te hebben voor haar. Maar m.i. (en let wel dat *dit* het uitgangspunt is geweest mijner redeneering, naar aanleiding van een bepaald feit) toont de vrouw, die van haren jongen, gezonden man tegen zijn zin zulk eene onthouding vergt, eischt, met de huwelijkswet in de hand, dáárdoor, dóór die veeleischendheid, dat zij hèm niet liefheeft in den hoogsten, den mooisten zin, van *alles* voor hem over te hebben. M.a.w., indien de man *vrijwillig* zich onthoudt uit liefde tot zijn vrouw, dan ben ik 't met U eens dat een dergelijk huwelijk de meest ideale gemeenschap is welke men zich kan voorstellen, maar indien de vrouw hem wil *dwingen* tot die onthouding, met de wet in de hand, waar zij weet hem harerzijds niet meer te kunnen geven dat wat zijn lichaam vraagt, dan vind ik-voor-mij haar handeling een misbruik maken harer macht van ‘wettig’-getrouwde, eene onzedelijke handeling zelfs; in de eerste plaats omdat zij juist daardoor haar man tien tegen een verleidt tot bedrog en verleugening en gemeene uitspattingen, en in de tweede plaats, omdat zij van hem, van zijn man-natuur, iets vordert wat hij niet vermag te volbrengen, en daardoor hem laat meelijden met háár lijden, buiten zijn schuld - Gij en ik, lieve mevrouw, redeneeren dus van een verschillend standpunt. Gij beziet het huwelijk zooals het *behóórt* te zijn, ik bezie het zooals het nu eenmaal *is*, in negen en negentig van honderd gevallen. En het komt mij voor dat mijne hierboven geciteerde correspondente het óók beziet van dien laatsten kant, speciaal ook waar zij er zeer terecht op wijst, dat de man komt in veel meer verzoekingen van dien aard dan de vrouw. Gesteld b.v. het omgekeerde geval, dat de man onmachtig is de huwelijks-verplichtingen na te komen, en de vrouw harerzijds die ontbering pijnlijk voelt. Uitteraard blijft dit gevoel harerzijds dan toch steeds een van de overige wereld ongeweten feit, en, zelfs zoo de een of andere man uit hare naaste omgeving vermoedt hare ongestilde behoefte in dit speciale opzicht, dan nog zal hij het niet wagen haar zich daartoe aan te bieden, tenzij zij-zelve eerst hem uitlokt tot die daad, - iets wat zij harerzijds weer niet doet, (althans niet in ons land, want in Frankrijk legt de vrouw zich in dit opzicht geen den minsten dwang meer op) uit redenen van ‘fatsoen’, schaamte, vrees voor besproken zullen worden, enz. Daarentegen, in het geval van den tot onthouding gedwongen man, komen de verzoekingen *van-zelven* op zijn weg. Reeds zijn beroep, in negen van de tien gevallen, brengt hem voortdurend buitenshuis in

aanraking met allerlei vrouwen en allerlei gelegenheden, welke hem in staat stellen heimelijk, van de wettige echtgenoote ongeweten, zijn lusten te voldoen. Bovendien echter wordt hij er in maatschappelijken zin geen zier minder om, wanneer hij zich een of ander uitstapje op verboden terrein veroorlooft, of eene liaison begint, of wat ook van dien aard. Houdt men nu daarenboven het m.i. niet te loochenen feit in het oog, dat de man in deze dingen veel grooter uitgesproken zinnelijke behoeften heeft dan de vrouw, dat hij veel langer jong blijft dan zij, en dat zijn natuur, hem dikwijls, ook al heeft hij overigens zijn vrouw wèl lief in anderen zin, nochtans de baas wordt waar het zulke momenteele aanvechtingen geldt, dan wil het mij voorkomen dat eene wezenlijk-*innig*-liefhebbende, hoog-staande vrouw, die onder zulke omstandigheden een ontrouw vergeeft, door de vingers ziet, een oneindig grooter bewijs geeft daardoor van wezenlijke liefde tot haren man, dan eene die hem bedreigt, vervolgt, verwijten doet. - Om dus te resumeeren: *gij* plaatst U op het standpunt van wat volgens U de man, die zijn ziek-geworden vrouw liefheeft, behóórt te doen, en gij zegt: hij moet zich onthouding opleggen. Goed, dat is m.i. een ideaal-toestand; maar het is natuurlijk, een zéér mooie opvatting van het huwelijk. Echter, *ik*heb in dat bewuste 'Overzicht van de Week' niet gesproken over de liefde van den man, maar over die van de *vrouw*, in zoo'n geval. En ik heb gezegd, en blijf bij die overtuiging, dat de *vrouw*, die dan, ziende hoe haar man lijdt onder zijn hem door hare ziekte opgelegde onthouding, hem vrijheid laat zich te bevredigen, daardoor *harerzijds* blijk geeft van de meest-onbepaalde, de meest-hoogstaande, de meest-ideale liefde tot den man, eene liefde, die zichzelve offert, die alléén lijdt; en niet dwingt den man tot mede-slachtoffer te worden.

Waar gij dan van het geval in het algemeen beschouwd overgaat tot dat bijzondere feit, in Frankrijk geschied, dat mij aanleiding gaf tot mijn beschouwing, ik geloof dat gij U geheel vergist indien gij die lafhartige zelf-vergiftigster, die daardoor hare mededingster in de gevangenis bracht, houdt voor eene wezenlijk veel van haar man houdende, beklagenswaardige bedrogene. Neen, indien die vrouw had gehouden van haren man, dan had zij niet zijn goeden naam prijs gegeven aan de couranten en aan de politie, door zulk een comedie van quasi-door-zijne-maîtresse-zijn-vergiftigd op touw te gaan zetten. Voor mij staat het vast dat die vrouw in haar *bezit* is beleedigd, in haar *bezit* van wettige echtgenoote, en dat zij daarom, uit gekrenkten hoogmoed, een schandaal heeft verwekt, opdat haar man en diens maîtresse zouden worden gestraft - - iets wat haar ook bijna is gelukt, daar zij hare comedie heel handig in elkaar had gezet, zoodat de onschuldige maîtresse dagen lang in voorloopige hechtenis heeft doorgebracht.

- - Ik voor mij geloof *niet* dat - zooals gij aan het slot van Uw brief schrijft - adeldom des harten en fijnbeschaafdheid ook maar iets te maken hebben met dergelijke passies bij den man. Wel ben ik het met U eens dat diegenen laagstaande en immoreele individuen zijn, welke hun werk maken van een geregeld gemeen leven in publieke huizen of van het begaan van ontuchtige handelingen aan minderjarigen, enz., enz. Maar *niet* geloof ik dat een man, die op een gegeven moment wordt beheerscht door een behoefte zich aan deze of gene vrouw te bevredigen, daarom per-se behoort tot 'de laagstaande individuen.' Voor mij is deze zinnelijkheid voor en boven alles een quaestie van temperament, van natuurdrift. Ik heb het al meer gezegd, - en ik heb den vollen moed mijner eerlijke overtuiging in dit opzicht, - ik-voor-mij kan mij zeer goed voorstellen, dat een man, door de bekoorlijkheid van

een jong dienstmeisje, of van eene of andere plotseling op zijn weg gekomen mooie vrouw, wordt beheerscht, en terwille daarvan zijne eigene echtgenoote momenteel bedriegt, zonder dat hij daarom ook maar een greintje daalt in mijne achting voor hem. En ik weet zeker dat ik mijn echtgenoot *die* ontrouw zou kunnen vergeven, even zeker als ik weet dat ik hem, na een moment van dronkenschap, of na een valsche lage streek, of na een moedwillige mishandeling van een dier, nimmer meer zou kunnen hoogachten, en, daardoor, ook niet meer zou kunnen liefhebben in dien hoogsten, mooisten zin, dien ook voor U het huwelijk heeft.

Voor de rest verwijs ik U naar mijn correspondentie voor ‘Lot’, - die ik opzettelijk in ditzelfde nommer beantwoord. En, gelijk ik reeds begon te zeggen, wel verre van U uw impulsieven brief euvel te duiden, was die mij juist een welkom bewijs van de belangstelling waarmede gij steeds de Lelie leest. Ik heb het reeds dikwijls gezegd, en herhaal het ook voor U, ik zou niet gaarne zoo'n zeur-schrijfster zijn, die steeds zulke waarheden als koeien verkondigde, dat iedereen er 't altijd mee eens zou zijn. Gemeenplaatsen worden er reeds genoeg gedrukt, en ik ben er trotsch op tot die uitzonderingen te behooren, die den moed bezitten eene overtuiging te durven uitspreken welke afwijkt van de algemeen-aangenomen-ideeën. Want gewoonlijk ontbreekt juist *die* moed den menschen, en praten zij elkander na, uit vrees voor het afkeurend oordeel van de groote massa, of ook, - en dat is wel het geval met het meerendeel van het menschdom, - zij zijn niet in staat een eigen onafhankelijk oordeel te vellen, en doordringen zich daarom van gemeenplaatsen en phrasen, en nemen die aan voor waarheid - uit onmacht tot eigen persoonlijk onderzoek. Het spreekt echter vanzelf dat zij die, zooals ik, onomwonden en onafhankelijk durven zeggen hoe zij over dit of dat denken, als een logisch gevolg van dien moed, dan ook blootstaan aan verschil van meening, en aan discussies. En zeker is dat het geval waar het een zoo netelig onderwerp geldt als het door mij in het ‘Overzicht van de Week,’ door U bedoeld, ter sprake gebrachte. 't Spreekt vanzelf dat gij groot gelijk hebt Uw meening ronduit te zeggen; dat waardeer ik. Evenals ik Uw hartelijk slot waardeer, met den poot en den lik van Uw hondenjongen. Hartelijk gegroet.

Lot. - In verband met de bovenstaande correspondentie, beantwoord ik U terstond. Gedeeltelijk toch is die correspondentie hierboven

min of meer mede een antwoord aan U. Gij ziet hoe ik daar een gedeelte uit Uw brief citeerde. Nu wil ik wat gij daarna laat volgen ook nog behandelen. Gij schrijft namelijk:

Als er voor de vrouw eens even veel (*of even weinig*) *schande in stak als ze zich gaf*, *zou dat dan niet véél vaker gebeuren dan thans? Een teeken dat de behoefte wel bestaat*, *doch het fatsoen terughoudt. Ego heeft indertijd geweldig veel te verduren gehad*, *toen hij met zijn gewaagde veronderstellingen voor den dag kwam*, *doch geheel ongerijmd waren zijn woorden niet.* -*)

Ik geloof dat gij in dezen gelijk hebt; men behoeft maar te zien naar Frankrijk, en naar alle landen waar de zeden losser zijn dan bij ons, om te constateeren hoe de vrouw, zoodra het 'fatsoen' haar niet meer bindt, even goed liaison op liaison zich veroorlooft als de man zich dat toestaat. - Hetgeen echter niet wegneemt dat naar mijne overtuiging de vrouw, in het algemeen genomen, een minder zinnelijke natuur heeft dan de man, en dat bij haar altijd een soort idealisme een rol meespeelt, dat bij den man geheel ontbreekt waar het geldt het voldoen zijner natuur-instincten. Natuurlijk, er zijn onder de vrouwen uitzonderingen te over op dit speciale punt, maar ik spreek nu van haar in 't algemeen beschouwd. -

Ja, ook-ik ben het geheel eens met die door U bedoelde meening van Bölsche, uiteengezet in zijn 'de liefde in de natuur - en den mensch'. Wat gij naar aanleiding daarvan schrijft beaam ik woord voor woord: *Dikwijls treft het mij dan als een openbaring van hoe weinig beteekenis de woorden fatsoen - eer - onschuld* (*evenals Uw Dolly beweert*) *zijn tegenover de groote machtige factor: natuur.* - Voor mij staat het vast dat niets wat de *natuur* doet onzedelijk of onfatsoenlijk of onrein is. De menschen (die achter de schermen de vuilste dingen begaan, die de verfijnste immoraliteiten verzinnen, bij wijze van amusement) de menschen *maken*, door hun valsche schaamte, door hun onoprechtheid, door hun niet willen erkennen het eenvoudige zoo zijn der dingen, die gewone natuurfeiten tot iets, volgens hen, 'onfatsoenlijks', enkel en alleen omdat zij zelven niet meer rein denken noch handelen. Vandaar ook dat het mij altijd voorkomt een der walgelijkste onoprechtheden te zijn die zóógenaamd preutsche menschen zich uitdenken, wanneer zij zich zoo jammerlijk-in-hun-schaamtegevoel gekwetst aanstellen door de openbare handelingen van honden en andere dieren in dit opzicht van geslachtsbevrediging. Niet die dieren, die hun natuurbehoeften volgen in alle onschuld, zijn 'onrein', maar *de menschen* zijn het die daarin iets onreins *zoeken*, die er naar kijken met bijkans verschrikte gezichten, of er aanstellerig de oogen voor neerslaan! Ik herinner mij niet meer in welk boek Zola dit zoo meesterlijk heeft beschreven, in de figuur van dat kind van twaalf of dertien jaren, dat zoo heel gewoon gaat met haar koe naar den stal van haar buurman, omdat deze een stier heeft, en die koe en die stier zich moeten paren onder haar toezicht. In de volmaakte gewoonheid, waarmee dit kind de zaak - die inderdaad absoluut gewoon *is* - behandelt, zit 'm de *wezenlijke* reinheid - voor iedereen die waarachtig rein voelt. (Maar, dank zij onze verleugende immoreele maatschappij, doet dat heden ten dage bijna niemand meer: rein voelen.)

Volkomen-wáár is alweder wat gij vervolgens schrijft in Uw brief over het onherroepelijk haar 'verleden' moeten meesleepen, door elke vrouw die in dat speciale opzicht een verleden heeft, in tegenstelling met den man wien men alles op dit gebied

*) Noot Redactrice.
(Zie de Lelie van 27 September 1911, No. 13.)

vergeeft. Uw aanhaling uit dien roman uit Die Woche trof mij zeer, om het mooie denkbeeld er in, want, het *is* zoo: een verleden gaat met je mee, is een stuk van je-zelve geworden, dat je, zelfs ondanks de pijn en de schrijnende wonden ervan, niet zoudt willen missen, omdat het je opvoedde, tot mensch maakte, leerde je-zelve begrijpen, leerde je-zelve zijn. Althans, zóó voel ik mijn leven. En daarom ben ik er dankbaar voor dat ik het geleefd heb, al ging het menigmaal over doornen en distelen, en al scheurden banden, en al vloeiden tranen. -

- - Evenmin als gij heb ik ooit gekend dien vreeselijken toestand: zich vervelen. Ik herinner me nog zoo goed hoe ik als heel jong meisje dikwijls eene kennis hier in den Haag bij mij kreeg, die steeds binnentrad met de stereotype woorden: 'Ik kom maar weer eens aan, want ik verveel me zoo.' Altijd, ook in die dagen, toen ik niets te doen had van werk of plichten, was mij de dag te kort, en kon ik hem ruimschoots vullen met lezen, wandelen, en andere persoonlijke genoegens. Echter, ik geloof dat de meeste menschen veel te weinig *in* zichzelf hebben, om tot zulk een op eigen innerlijk aangewezen zijn in staat te wezen. Vandaar dat zij, ook al worden zij ouder, ziekelijker, al kost hun het uitgaan moeite en inspanning, toch blijven voortgaan visitetjes maken en avondjes arrangeeren, en op alle mogelijke wijzen zichzelf ontvluchten. Mij daarentegen gaat het zooals U, ik ben graag met mij-zelve alleen. Misschien is dit zeer egoïstisch. Maar het is nu eenmaal zoo. En mijn tegenwoordig leven is zoo druk en bezet, dat ik de uren, die ik voor mij zelve kan uitsparen, en voor wandelingen, enz., dubbel waardeer. - Nu moet ik U nog, voor ik eindig, danken voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie en over mijn werk daarin, dat U er het liefst in is, en over Uw belangstelling en sympathie met mijn roman: 'Ik zeg de Waarheid.' Aardig vind ik ook wat gij mij dienaangaande schrijft over die dame, die alvast besloten heeft den roman te koopen zoodra hij als boek uitkomt. Mijn honden-jongens maken het heerlijk-gezond. Zij zijn schatten. En Rosita de papegaai, en poesje, hebben ôók een plaatsje in mijn hart. Ofschoon ik eerlijk moet bekennen dat Benjamin midden daarin de eereplaats inneemt. Hij is dan ook onafscheidelijk van mij, en volgt mij op den voet, en wij zijn het er met ons drieën, mijne vriendin, Marie en ik, sinds lang over eens dat *ik* niets meer tegen hem vermag, en zijn getrouwe en gewillige onderdane ben in alle opzichten. - Ja, doe dat, schrijf mij maar veel, ik ontvang Uw brieven gaarne, want gij hebt zulk een ruimen kijk op de dingen. Uw stukken verschijnen nu ook spoedig, hoop ik. Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

23 April 1913
26ste Jaargang.
No. 43.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Naar het Oosten van Europa.
De stad Buda-Pest.
(*Vervolg en slot van No. 42.*)

En daar, voor het paleis der vertegenwoordiging staat het schijnbaar eenvoudig, maar door zijn soberen eenvoud juist imponeerend standbeeld van den grooten, den hoogvereerden Julius Andrassy, onbestreden een der grootste staatslieden van den modernen tijd, in wiens bezit het land zich verheugen mag. Het Parlementsgebouw ligt overigens vrijwel aan het uiterste einde van de aaneengesloten reeks kaden, welke men aan de Pesterzijde langs den Donau heeft. Met de Rudolf-kade is deze reeks dan ook zoowat ten einde; voor het Parlement zelfs loopt geen kade, en wel vervolgt de Rudolf-kade aan de andere zijde, en heeft zij een verlengstuk na de Margarethenbrug, doch dit is van minder beteekenis. De groote kaden langs den

Donau liggen naar de andere zijde toe; de Rudolf-kade is die, welke gaat tot aan de Kettingbrug en vervolgens komt de Franz Josephkade tot den ingang van de grootsche Markthallen. Gaat men de Rudolf-kade langs, dan wordt allereerst het oog getrokken door het indrukwekkend gebouw van de Hongaarsche Academie van Wetenschappen, dat met het front gekeerd staat naar de Franz Joseph-Platz, welke zich recht tegenover de Kettingbrug opent. Het is een schitterend gebouw; schitterend

van binnen met zijn machtigen opgang en zijn prachtige feestzaal; schitterend ook van buiten, waar het zich niet laat overvleugelen door de moderne praal van het Gresham-Verzekeringpaleis, dat op hetzelfde plein staat en de gebouwen van den Lloyd, die op het onmiddellijk daarbij aansluitend plein van Eötvös zetel hebben gekozen. Gaat men weer verder, dan bereikt men de zoogenaamde Redoutenplatz, welke grootendeels wordt ingenomen door het Redoutengebouw, dat niet alleen door zijn omvang, maar tevens door zijn eigenaardigen Byzantynsch-Moorschen stijl de aandacht trekt; dat bovendien bekend is aan ieder, die maar even in Buda-Pest is geweest, omdat in den tuin daaromheen met de veelbezochte kiosk zich een deel afspeelt van het elegante leven der Hongaarsche hoofdstad, omdat men daar des middags en des avonds bijeenkomt, en omdat het daar onder de tonen der sleepende Hongaarsche muziek, met het gezicht op den soms zoo stillen Donaustroom, een ideaal plekje is om zich te droomen in een wereld verre van deze zoo gewone!

Te lang droomen doet men er niet, want bij dit gedeelte van de Franz Joseph-kade sluit zich een ander aan, dat de electrische tram, die er voor een deel in den grond verdwijnt, slechts gelegenheid geeft om langs de terrassen van de schitterende hotels Hungaria en Bristol aan de Donauzijde te rijden. Langs een betrekkelijk smal pad dan ook slechts komt men op de Petöfi-Platz met de schoone Grieksche kerk en met het standbeeld van den populairsten onder de Hongaarsche dichters, waaraan zij haar naam dankt. Nog slechts een weinig verder en men is aan de zoogenaamde Schwurplatz, aldus genaamd, omdat het hier was, dat in 1867 Frans Jozef de eed op de Hongaarsche constitutie deed gelijk in hetzelfde jaar bij diezelfde kroning op de Franz Joseph-Platz op den kroningsheuvel de vier zwaardstreken naar de vier hemelstreken werden gemaakt; zij geeft toegang tot de Elisabethbrug, welker bouw het heeft noodig gemaakt, dat geheel dit deel van de stad werd opgehoogd en welker bouw ook daardoor oorzaak is geworden, dat de vroegere hoofdkerk van Buda-Pest, de oudste aan dezen kant der hoofdstad, welker Gothische achterzijde van 1507 stamt, geheel in de diepte is verzonken en nu als in een put daar staat.

En vanaf de Schwurplatz en door de Schwurstrasse, die door de huizen gebroken werd, nadat de Elisabethbrug ontstond, gaat het nu de stad in. De Schwurstrasse loopt recht tusschen twee gelijkvormige paleizen door, welke aan de Aartshertogin Clotilde hebben toebehoord; zij wordt vervolgd door de Kossuthstrasse, en deze vervolgt weer in de kilometerslange Rakoczytrasse welke met de Andrassy- en de Podmaniezkstrasse het drietal uitmaakt, dat tot de langste straten van heel Buda-Pest behoort, tot de mooiste ook en dat de beide Ringen, die Buda-Pest in navolging van Weenen omsluiten, doorbreekt. Van deze twee Ringen is die, welke bij de Margarethenbrug aanvangt en welke de namen draagt der meest bekende Hongaarsche vorsten, de voornaamste en de breedste; de andere, welke uit drie rechthoekig op elkander staande deelen bestaat, slingert zich eenigszins daartusschen door en vormt met de voorgaande een zeer onregelmatigen vierhoek. Ongetwijfeld behooren ook de Museum-, de Karl- en de Waitzner-Ringen, die deze stratenreeks samenstellen, tot de zeer inposante van de Hongaarsche hoofdstad; de Ringen met de vorstelijke namen zijn echter drukker bezocht en volgen meer geheel den bouw der stad. De drie straten echter, die deze beide Ringen kruisen, zij zijn inderdaad de hoofdstraten van Buda-Pest, en van deze drie is het wel de schitterende Andrassystrasse, welke zonder meer pleit en spreekt voor haar grootheid. Geheel deze kilometerslange straat, welke overal de breedte heeft van een Parijschen boulevard, is gelegd door een

stadskwartier, hetwelk vroeger dicht bebouwd was met de meest onaanzienlijke krotten; ten einde echter te verkrijgen, dat vanaf het innerlijke Pest aan de boorden van den Donau een directe weg zou zijn naar het Stadtwäldchen, hetwelk voor Buda-Pest het Prater en het Bois de Boulogne tegelijkertijd is, heeft men millioenen opgeofferd om dezen weg te verkrijgen. Aanvankelijk gaat de straat tusschen groote winkelgebouwen door; dan ziet men aan weerszijden schitterende gebouwen, waarvan wel de Keizerlijke Opera het mooiste is, zich aaneenrijen; tenslotte komt dat deel, hetwelk den directen toegang vormt tot het park en waar de verblijven der Hongaarsche magnaten, die evenzoovele kleine paleisjes zijn, naast elkander zijn geplaatst. Op de punten, waar de Andrassystrasse den vorstelijken Ring kruist, en ter plaatse, waar zij met andere straten een achthoek maakt, heeft men versieringen met standbeelden

aangebracht, die overdadig zijn, maar geheel passen in de grootte en de afmetingen van het geheel. Dat is het ook weer in deze straat, wat imponeert; Buda-Pest spreekt er zich in uit gelijk het is, groot en overdadig, maar overweldigend tevens!

In de innerlijke stad vindt men wel de meest belangrijke en historisch meest bekende gebouwen terug. Onmiddellijk nabij de Schwurstrasse vindt men er het Post- en Telegraafkantoor, vindt men er het gebouw van de Universiteitsbibliotheek, en, als hadde dit statig bouwwerk slechts tot inleiding gediend, geheel de omvangrijke Universiteit zelve met hare afdeelingen, hare klinieken en wat al niet meer; met hare kerk, die eenmaal den Turken tot tempel diende. En weer daarbij, toegang daartoe gevend langs een fontein, die in drie vrouwenfiguren de drie belangrijke rivieren van Hongarije samenbrengt, de Donau, de Theiss en de Save, opent zich voor den bezoeker het Nationaal Museum, dat sedert deze bouw in 1846 tot stand kwam, alle wetenschappelijke verzamelingen van Buda-Pest in zich vereenigt. Men vindt er de bibliotheek; een verzameling van oudheden, welke door alle tijdperken heenloopt en welke vooral bekend is door hare schitterende wapencollectie, en door de gedenkstukken, die herinneren aan het leven van den vereerden Franz von Liszt; men vindt er zoölogische, mineralogische en botanische verzamelingen, die wetenschappelijk op hooge waarde worden gesteld.

Vlak achter dit Museum sluit zich daarbij het dusgenaamde Quartier St. Germain van Buda-Pest aan, want het zijn hier de zeer elegante paleizen van een aantal der voornaamste Hongaarsche edellieden, welke in nieuwen en ouden stijl zijn bijeengebracht. Terwijl betrekkelijk niet ver vandaar, wanneer men den Museum-Ring volgt en den Karl-Ring opgaat, de fraaie Synagoge zich vertoont bijna tegenover het groote Raadhuis, een gebouwencomplex, dat vroeger als kazerne dienstdeed en thans sedert enkele jaren, geheel omgebouwd en opnieuw ingericht, de bureaux der gemeentelijke administratie in zich sluit. Gaat men dan nog verder en komt men op den Waitzner Ring, dan heeft men aan zijn linkerhand de tegenwoordige hoofdkerk van Buda-Pest, de St. Stephanus van de Hongaarsche hoofdstad, die van 1851 tot 1868 werd gebouwd en die eerst in 1906 door den door Koning Frans Jozef gelegden sluitsteen geheel beëindigd werd. Zeker staat men bij dit gebouw, dat door een 96 Meter hoogen koepel wordt bedekt, wel tegenover het rijkste en het grootste van geheel Buda-Pest, dat ook innerlijk een weelde en een macht vertoont, welke met stomheid slaat.

Noemen wij onder de gebouwen van Buda-Pest, die niet mogen worden vergeten, de eenvoudig uitziende Muziek-academie, welke door Liszt is groot en beroemd gemaakt en welke onmiddellijk zijn naam aan zich verbindt, ook al zou het standbeeld, dat hem in zittende houding weergeeft, daaraan niet herinneren, en het Museum van George Rath, dat naar het ons daarnevens alleen bekende Milaneesche voorbeeld, de kunstvoorwerpen, welke er vele te bezichtigen zijn, heeft gelaten in de oorspronkelijke omgeving, waardoor zij zooveel te beter uitkomen. Hebben wij deze gebouwen vermeld, dan kunnen wij door de Andrassystrasse naar het Stadtwäldchen gaan, en genieten op den rit daarheen reeds van de werkelijk eenig grootsteedsche gezichten, die Buda-Pest te aanschouwen geeft. Aan het einde van de Andrassystrasse is het Millennar-monument, samengesteld uit twee zuilenkolommen in halve bogen, ter rechterzijde waarvan zich het zoogenaamde Künstlerhaus, dat tot artistiek tentoonstellingsgebouw dient, verheft, en ter linkerzijde waarvan zich het Museum van Beeldende Kunsten vertoont, waarin alles is ondergebracht, wat aan schilderijen

eenmaal in de verzamelingen van den Staat aanwezig was. Ongetwijfeld is dit voor een vreemdeling het meest interessante Museum, dat de Hongaarsche hoofdstad biedt, hoewel het op lange na niet eene verzameling van kunst te genieten geeft als Weenen dit doet, als Parijs, Londen of Amsterdam zulks evenzeer doen. Merkwaardig is het wel, dat men er van alle landen, zoowel van de oude als van de nieuwe meesters, prachtige stukken vindt; er zijn afzonderlijke zalen voor Amsterdamsche, Delftsche, Haagsche, Haarlemsche, Rotterdamsche, Utrechtsche en Dordrechtsche schilders; wel een bewijs hoe uitnemend hier de Hollandsche schilderkunst is vertegenwoordigd. Er zijn prachtige zalen met Italianen en met Duitschers; eveneens mooie Fransche en Engelsche specimen, maar natuurlijk slechts in het moderne en dan nog betrekkelijk schaarsch vindt men er de Hongaren. Vergelijkingen vallen hier moeilijk te maken, omdat geheel deze moderne galerij bijna uitsluitend uit Hongaren bestaat;

er zijn vooral prachtstukken van Karolyi, van Munkacsy en er zijn enkele heel Hongaarsche onderwerpen van eenige der jongere schilders in de Hongaarsche school. Wie Hongaarsche schilderkunst wil zien, verzuime bij een bezoek aan Buda-Pest dit gebouw zeker niet.

Het Stadtwäldchen, dat zoo een nederigen naam draagt, is inderdaad niet zoo heel nederig. Het is een zeer uitgestrekt park met mooien aanleg, met prachtige vijvers en met een tweetal groote gebouwen, waarvan het eene het Landwirtschaftliche Museum in zich bergt, het andere de zoogenaamde Industrie-Halle is, waarvan een deel door de ethnographische verzameling van het Nationaal Museum wordt ingenomen, dat omtrent de verschillende onderdeelen van het Hongaarsche leven en van aanverwante volkeren veel te leeren en te genieten geeft. En geheel aan het einde van het park opent dit den toegang tot de Tiergarten, terwijl aan den anderen kant langs de Stephaniagasse, waar de voorname Parkclub zich verheft, de weg leidt naar den renbaan. Tusschen den renbaan en het deel der stad, dat door de Ringen omsloten wordt, bevindt zich het groote kerkhof, waar de Mausolea zijn voor al de groote mannen, die Hongarije heeft, voor Kossuth en voor Deak in het bijzonder. En aan den anderen kant is het de Hungaria-Ring, die reeds de wording aantoont van een geheel nieuw stadskwartier, hetwelk het Stadtwäldchen niet meer het einde der stad zal laten, doch zal doen komen middenin de stad.

Wat in Buda-Pest opvalt, in alles, in de straten, in de gebouwen, in de kaden, in de bruggen, het is het ontzagwekkende en grootsche, het zijn de afmetingen, die nergens overdadig zijn, omdat alles ermede in symetrie is. Men neme het innerlijk van de groote Keizerlijke Opera, veel rijker ausgestattet dan die in Weenen, veel grooter en imposanter ook, maar die dit groote en imposante doet verwachten, wanneer men reeds het uiterlijk ziet, wanneer men voorrijdt onder de groote poort en door den opperportier in zijn prachtige kleeding en met zijn grooten staf, onder den elleboog wordt ondersteund om het uitstappen gemakkelijk te maken. Men neme de zalen van het Koninklijk Slot aan den overkant; zij zijn overdadig van weelde, reusachtig van afmetingen, maar men verwacht het, zoodra men van de overzijde van de rivier tegen dat gebouwencomplex heeft opgezien, zoodra men van de Christinenstadt langs den langzaam kronkelenden weg op het hoogste punt dezer steenkolosse is gekomen. Men neme die bruggen, die honderden meters gaan over den bruischenden stroom; men neme die straten, welke voor het niet in alle opzichten overweldigende verkeer niet zoo breed behoefden te zijn; men neme die pleinen met levensgroote standbeelden overal en men zal toegeven, dat er proportie in dat alles is. Men voelt echter steeds al dat groote als groot, en men voelt, dat slechts een gering gedeelte, dat in het oude Pest terug te vinden is, door de geschiedenis aldus is ontstaan; dat overigens geheel die stad is een nieuwe stad, die men Weenen ten spijt tot groote stad heeft willen maken en ook heeft gemaakt. Millioenen heeft men eraan ten koste gelegd; millioenen eerst om het oude onaanzienlijke te vernietigen, vervolgens het nieuwe schitterend op te bouwen; millioenen zal men er ook nog voortdurend aan ten koste leggen zonder aarzelen. Goud en verguldsel zal men er brengen in de paleizen, schilderwerk in de publieke gebouwen, en men zal er voortgaan met de vreemdelingen verbaasd te doen staan over zooveel rijkdom, over zoo groot gevoel van nationale eigenwaarde. Doch men zal er niets anders krijgen dan bewondering, verwondering misschien, ontzag voor het grootsche en overweldigende het meest, maar nimmer aantrekkingskracht

tot de stad, nimmer een wensch om terug te keeren terwille van dit of van dat, nimmer een er zich thuisgevoelen.

Voor tal van vreemdelingen van alle nationaliteiten bijna is Parijs een tweede tehuis; voor talrijken, die meer naar het Oosten wonen, vervult Weenen een gelijke rol. Het schijnt onmogelijk, dat ook een vreemdeling zich in Buda-Pest thuis zal gevoelen; dat hij er iets anders zal gevoelen dan Erstaunung en een gevoel van geluk tevens, dat het in zijn woonplaats niet zoo grootsch en ontzagwekkend, maar niet toch ook zoo leeg is. Want, dat is de overheerschende indruk van Buda-Pest, het is een schitterend mooie stad, een rijke, moderne stad in alle opzichten, een stad, die aan den Donau haar prachtige vergezichten ontleent, maar een stad die slechts imponeert, een stad bijna zonder innerlijk en dus wezenlijk karakter. Geen stad van het Westen, geen stad van het Oosten; een mengeling tusschen beide en een uiting van praalzucht zonder grens.

HENRI VAN DER MANDERE.

Overzicht van de Week.

I.
De moeder van den President.

- - Eene o zoo eenvoudig uitziende oudedame stierf dezer dagen. De pers zou van haar overlijden geen de minste notitie hebben genomen, ware het niet dat zij was de moeder van Frankrijks vóór eenige weken gekozen nieuwen President.

Want immers, wat hare eigen persoonlijkheid aangaat heeft deze vrouw niets beteekend naar de wereld, dat haar recht zou geven op die brullende herdenkingen gewijd aan hedendaagsche 'vrouwen van beteekenis'. Zij was noch eene kunstenaresse, noch eene voorzitster van liefdadige vereenigingen, noch eene vergaderingen-bezoekster, noch eene organiseerster van vrouwen-tentoonstellingen; integendeel, de fransche Bladen, die zich, natuurlijk, - om den President op te vleien - uitputten in lofuitingen over haar, weten, diens ondanks, met den besten wil ter wereld, geen enkel 'talent' van haar op te sommen, geen enkele daad aan te geven van 'maatschappelijk werk', die zij heeft verricht.

Maar, weet gij wat zij wèl weten mee te deelen? Dit, dat deze vrouw haar geheele leven wijdde aan de opvoeding van hare twee zonen, waarvan de een thans is, op nog betrekkelijk zeer jeugdigen leeftijd, President van Frankrijk, na een zéér eervolle carrière als advocaat en als staatsman, en de andere evenzeer het heeft gebracht tot een hooge betrekking in den lande. Deze vrouw heeft hare levenstaak gezocht in het vervullen van hare *naaste* plicht als echtgenoote en moeder. Zij stond des ochtends reeds om 6 uur op, om over de studiën harer jongens te waken, zij bood hun en haar man een *thuis*, een veilige wijkplaats, waar zij rust, gezelligheid, ontspanning vonden, na de woelingen en de zorgen van hun leven buitenshuis. Geen wonder dat zij, bij een zoo *wezenlijk echtvrouwelijk* bestaan, noch tijd, noch lust had hare krachten te versnipperen aan het 'algemeen welzijn', aan de 'sociale nooden', noch de wetenschap of de kunst wenschte te dienen.

Terecht begreep zij, dat zij méér en grooter werk volbracht door hare zonen tot verstandige en ruimdenkende mannen te vormen, dan door te beunhazen in allerlei zoogenaamde plichtjes ver-af, en daarvoor hare eigenlijke, die van *moeder*, te verwaarloozen.

En het resultaat is geweest dat *zij* bleef eene aan de wereld-onbekende, eenvoudige oude dame, maar dat haar *zoon* zich heeft ontwikkeld tot een der bekwaamste, verstandigste, en eerlijkste staatslieden, waarin het hedendaagsche Frankrijk zich mag verheugen. Deed zij dus niet op die wijze veel, oneindig veel meer voor 'de maatschappij', dan de zoogenaamd 'nuttige' dames van den tegenwoordigen tijd?!

Háár loon is dan ook dat haar twee zonen haar oprecht natreuren, dat de oudere, de tegenwoordige President, op den dag zijner verkiezing, vóór alles bij háár aanreed, om háár, de vrouw die hem had gemaakt tot wat hij is, het groote nieuws te brengen!

Van hoevele hedendaagsche *uithuizige* moeders is *dit* de eervolle kroon van den ouden dag?

En nu zegge niemand mijner ongetrouwde lezeressen: Ja maar, wij kunnen niet allen moeders zijn. Want, dit stukje is ook niet voor haar, de ongetrouwden, bestemd. Reeds vele malen heb ik erop gewezen hoe veel verontschuldiging, en dikwijls ook noodzaak, er bestaat voor de ongehuwde vrouw om zich in den stroom van het

openbare leven te werpen. Zij, de ongehuwde, moet zich haar levensdoel zoeken, het zichzelve scheppen, hetzij uit verveling, hetzij om het harde *moeten* voor het dagelijksch brood. Voor de gehuwde vrouw echter is hare taak aangewezen, ligt die voor haar deur. En het is daarom niets dan ijdelheid, zelfvergoding, en zelfverblinding, wanneer zij hare krachten buitenshuis versnippert inplaats van die binnenshuis aan te wenden tot zegen van man en kinderen, en *daardoor* voor de maatschappij.

De overledene, eerbiedwekkende figuur der moeder van President Raymond Poincaré is een bewijs van het onmetelijk-vele, óók voor de maatschappij, dat de vrouw, die *aldus* hare echtgenoote- en moeder-plichten opvat, vermag tot stand te brengen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Een goed en een slecht voorbeeld.

De menschen in het algemeen, de brute massa, het slaafsche volk, (en let wel dat ik hier met de benaming volk geenszins bedoel de lagere standen, maar evenzeer de hoogere,) doen gedachtenloos na, in hun slaafsche kruiperigheid, wat hun wordt voorgedaan door de grooten dezer aarde! Een eigen onafhankelijk oordeel heeft slechts de heel kleine

minderheid van 't menschdom. De rest bezit slavenzielen.

Juist daarom rust op die grooten dezer aarde, op die toonaangevers, zulk een ontzettende verantwoordelijkheid. Juist daarom is het zoo jammerlijk-weerzinwekkend dat de meesten hunner den tijd zoekbrengen met kinderachtigheden, van sport, van skiën en luges, van, zooals koning Alfonso van Spanje, dameshoeden-wedstrijden organiseeren, enz., enz.

En, op het punt van de lafhartige jacht, geven zij zonder uitzondering een slecht voorbeeld!

Totdat.... onlangs President Poincaré in Frankrijk den dikken franschen wijnhandelaar Fallières verving. Deze laatste ook kon men, in navolging van alle vorsten van Europa, steeds zien afgebeeld, met zijn dikke, logge lijf geperst in een jagersbuis en met een mal jagershoedje op zijn ouen kop, de verschillende Europeesche vorsten, die bij hem op bezoek waren, onthalend op jachtpartijen, waarbij hij-zelf een hoofdrol vervulde.

Zijn opvolger, Raymond Poincaré, wiens sympathieke woorden over de intelligentie van het dier ik onlangs aanhaalde in de Lelie van 2 April ll:, denkt er anders, nobeler, over. Hij wil *niet* jagen, uit afkeer van de laffe *moordzucht*, die dat vermaak inhoudt.

'*De zaak staat vast*' - *aldus schrijft het fransche dagblad Excelsior - De President der Republiek zal niet daadwerkelijk deelnemen aan de jachten te Rambouillet. M. Poincaré*, *die de dieren liefheeft*, *vindt het weerzinwekkend hen te dooden. Fazanten*, *patrijzen*, *konijnen*, *zijn in zijn oogen even sympathiek als zijn eigen lievelings-kat het hem is.*

Bravo! Bravo! - Stel tegenover dit uitnemende, dit den meest onbepaalden eerbied afdwingende, onafhankelijke durven breken met een eenmaal aangenomen gewoonte, het misselijk geschrijf van den duitschen kroonprins, in zijn boek over zijn jacht-avonturen, waaruit ik citeer:

Nooit heb ik mij dichter bij mijn God gevoeld dan in de eenzaamheid der bergen, *het geweer in de hand....*

Waarlijk, men moet wèl sterk lijden aan die bekende vorsten-ondeugden: ijdelheid en zelfverblinding, om den naam van God te durven verbinden aan nutteloos en wreedaardig dooden van door Hem geschapen schepselen. 'Mijn God'! Reeds in dit 'mijn' ligt een wereld van bekrompenheid! Neen, kroonprins Wilhelm, ondanks al Uw gebazel over Hem, toont gij Hem minder te eerbiedigen dan de onkerkelijke President van Frankrijk het Hem doet. En gij toont tevens, door dit kinderachtige gezwets over Uw jachtavonturen, (welke van een *vorst*, voor wien alles wordt pasklaar gemaakt, in 't geheel *niets* beteekenen), hoe gij Uw hooge roeping al heel weinig *hoog* opvat. Lees liever eens hoe Uw groote voorvader, Frederik de Groote, dacht over datzelfde jachtvermaak, dat hij *verachtte*, als volgens hem een vorst onwaardig!

- -

Zulke boeken, als dat van den duitschen kroonprins, doen der domme brute massa een onberekenbaar kwaad, waar integendeel het voorbeeld van den franschen President op diezelfde massa een onwaardeerbaren invloed ten goede zal uitoefenen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

Republieken.

De beide nieuw-gekozen Presidenten, die van Frankrijk en die van Amerika, dragen er wèl toe bij eerbied af te dwingen voor het democratisch stelsel dat zij vertegenwoordigen. Beide mannen zijn mannen van *werkelijke* beteekenis, van wilskracht en van kunde, beide gedragen zich tot hiertoe als verstandige menschen, die zich hun groote verantwoordelijkheid ten volle bewust zijn, en die verantwoordelijkheid wenschen te gebruiken ten nutte van anderen, en niet in de eerste plaats om zichzelf op een kinderachtig eereplaatsje te verheffen. Hierboven vertelde ik van de flinke wijze waarop Raymond Poincaré, de fransche President, heeft durven breken met de traditie, die gebiedt dat fransche staatslieden en hooggeplaatsten het 'vorstelijk' jachtvermaak nadoen en huldigen. Thans komt de bekende fransche journalist Stephane Lauzanne ons vertellen welk een eerbied-afdwingende hervorming de Amerikaansche President Woodrow Wilson zal invoeren in Het Witte Huis. Geen lakeien meer voortaan, die hem, nederig, als ware hij een vorst, zijn hoed en jas afnemen! 'Ik ben tot hiertoe gewoon geweest mij-zelf te bedienen, en ik zal dat blijven doen,' - zegt deze democraat *metterdaad*, en niet met woorden alleen. Geen aanbidding meer van het gouden kalf, in den vorm van de onbepaalde hoofdrol tot hiertoe gespeeld door de 'four-hundred' der varkens- en mijnen- en spoorwegen-koningen! 'Mij' - zegt President Woodrow Wilson - 'is het aangenamer van het Witte Huis een middelpunt te maken

voor hen die geest en kennis, dan voor hen die geld bezitten'. En, last not least, geen tractementsverhooging van gezanten, die, op kosten van den Staat, uitgaan, en diners geven voor het geld der belasting-betalers, en zich daarvoor paleizen bouwen, enz. 'Laten zij voortaan wat minder zich amuseeren en wat méér werken' - is de leuze van President Woodrow Wilson.

- Voorwaar, indien men de gedragslijn, gekozen door deze twee nieuwe Presidenten van twee zoo machtige landen, als Frankrijk en Amerika, toetst aan die van de vorsten en koningen van Europa, dan valt de vergelijking niet uit in het voordeel der laatsten.

Ginds zijn het mannen, die zelf weten wat ze willen, en die, persoonlijk eenvoudig levende, zelf hard werken. Daar echter ziet men regeerders in *naam*, die zich laten 'voorlichten' door hunne verantwoordelijke, hen laf-opvleiende ministers, en ondertusschen hun tijd dooden met photographietjes, met luges-gespeel, met bouwwoede, met tennis-partijtjes, met hoeden-wedstrijden, met wildezwijnen-moorden, enz., enz.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Een waar woord.

Uit een brief van J. Veltman, uit Chicago gedateerd, en voorkomend in de Vrije Socialist van 12 April j.l. citeer ik het volgende:

Deze week hebben wij de eer Emma Goldman, de onvermoeide propagandiste voor Vrijheid en Recht, in ons midden te hebben, zij treedt in 14 vergaderingen op met verschillende onderwerpen, en tracht de anarchistische ideeën uit te breiden, om dan weer verder te gaan op haar eindeloozen propaganda-tocht.

Een verslaggever had de brutaliteit Emma Goldman's meening te vragen omtrent den moordaanslag op den koning van Griekenland.

Ziehier haar antwoord:

'*Ik weet niets van Aleco Schinas, den genoemden moordenaar van koning George, ook niets van zijn school in Volo.*

Sinds mijn verblijf in Chicago heb ik het te druk gehad, en geen tijd voor zoo'n kleinigheid als het dooden van een koning. Koningen zijn van weinig belang voor mij en ik begrijp niet de drukte die gij er over maakt, vooral hier in een zoogenaamde republiek.

Gij maakt een groote drukte over het dooden van één koning; is dat van meer belang dan het vermoorden van duizende menschen - zij, die vermoord worden in fabriek, mijn en spoorweg? Daar wordt niet aan gedacht - maar bij het dooden van één koning wordt gij allen wild; het is belachelijk.'

Het komt mij voor dat Emma Goldman in dezen al héél raak den spijker op den kop sloeg. Niets is opgeschroefder, gewilder, en onoprechter dan het gehuil dat de 'groote' pers aanheft zoodra een vorst valt door een moordenaarshand. Niet namelijk die *vorst* interesseert hun, maar enkel de *angst,* het *eigenbelang*, spreekt. Maar dat wordt natuurlijk dan overwaasd door een vleierig, slaafsch opgehemel van de deugden van den afgestorvene, en door een weerzinwekkend gejeremieer over het 'onmetelijk verlies', door zijn dood geleden. Alsof niet juist *vorsten* bij uitstek goed gemist

kunnen worden, - omdat hun opvolger altijd klaar staat, en bovendien, omdat degenen, die in werkelijkheid regeeren, immers niet zij zijn, maar hunne ministers. Als men de tegenwoordige bladen en couranten leest, vooral de Engelsche, - die er een speciaal belang bij hebben de Koningin-weduwe Alexandra, de zuster van den vermoorden Koning George, en hun eigen koning, van wien de afgestorvene dus een oom was, op te vleien, - dan wordt men wee van de walgelijke jammerkreten, geslaakt om het heengaan van dien zoo goeden, grooten, edelen, braven, heldhaftigen, enz., enz., Koning George van Griekenland! In waarheid weet iedereen, dat de vrij onbeduidende man nergens liever was dan in Aix les Bains, in Parijs, in Londen, in Kopenhagen, als gewoon-levend, zich stiekem amuseerend, nietsdoener-rijkaard, dat hij in Griekenland-zelf zoo weinig werd bemind dat zijn aftreden, een paar jaar geleden, beslist noodzakelijk scheen, en dat zijn dood dus niets verandert, noch aan den toestand in Griekenland, noch aan dien van het wereldtooneel, omdat zijn zoon en opvolger, evenals hij-zelf, wordt geleid en wordt beheerscht door *den* eigenlijken machthebber in Griekenland, den eersten minister.

Wat mij betreft, Emma Goldman vindt het vermoorden van de duizende menschen in fabrieken, mijnen, spoorwegen, belangrijker dan dat van één Koning. Ik-ook vind dat. Maar, niet alleen aan dezen, die zichzelf althans weren kunnen, denk ik, maar in de eerste plaats aan de in den oorlog, dóór Koning George en zijn bondgenooten, vermoorde slachtoffers, de Grieken, Serviërs, Bulgaren en Montenegrijnen evengoed als de Turken; vermoord door kogels en door ziekten. En ik denk óók aan al de armoede die ten hemel schreit, aan al de *arme kinderen* in de eerste plaats, en aan al den ongeweten nood en al den ongestilden

honger op aarde. En heusch, vergeleken bij *dat* alles, komt mij-ook de dood van een of anderen Koning maar als een héél miniem gebeurtenisje voor.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
Apen-gedoe.
(Voor Nel.)

Een correspondente schrijft mij het onderstaande, dat ik te dezer plaatse behandel, omdat het weerzin wekkend-kinderachtig padvinders-gedoe heusch niet genoeg aan de kaak kan worden gesteld:

De oorzaak van mijn schrijven is het volgende. Over straat loopende werd ik op eenmaal opgeschrikt door het geroffel van trommels. Onwillekeurig keek ik den kant uit vanwaar het geluid kwam, en verwachtte soldaten, of mariniers, in ieder geval groote menschen te zien. Doch, wat kwam daar aangastapt? Een troep kinderen, aangekleed, zooals U het terecht uitdrukt, als apen, loopende met groote mannenpassen (de kleinsten rekten hunne beentjes daartoe haast van elkaar) en met gezichten, die schenen uit te drukken: denk je dat wij kinderen zijn, neen hoor, wij zijn groote mannen, en hebben, zooals dat bij groote mannen behoort, al heel wat te vertellen in de maatschappij. Juist had ik een tafereeltje verlaten, waar twee kinderen, waarvan de oudste maar weinig jonger was dan de jongste van dien troep apen, met alle zorg en teederheid, die zulke kinderen nog noodig hebben, naar bed werden gebracht.

En ik dacht, hoe is 't in Gods naam mogelijk, dat er moeders zijn, die, inplaats van hun kinderen lekker onder de wol te stoppen, hen zóó op de straat laten gaan. Ik kreeg een gevoel, dat ik eerst de moeders eens flink door elkaar zou willen schudden, en hen in de ooren schreeuwen: ziet gij dan niet hoe gij Uw kinderen, tot ieders spot en ergernis, en tot hun eigen verderf laat loopen - -, en dan zou ik de jongen-zelf met een flink pak voor de broek naar bed willen jagen.

Een eeresaluut aan deze vrouw, die het gezond verstand heeft het onwijze padvinders-gedoe aldus aan de kaak te stellen Is niet elk harer hierboven geciteerde woorden wáárheid! Is het niet méér dan belachelijk dat *kinderen* worden opgekweekt tot laffe, ijdele dwazen in apenpakjes, door hen te drillen met militaire oefeningen, door hen voortdurend af te richten op reclame-zucht, en pralerij met eigen verméénde belangrijkheid! - Om van de slechte uitwerking die dit alles *moet* hebben op hun lichaam en geest, van de oververmoeienis, die natuurlijk terugwerkt op hun aandacht bij het onderwijs, niet eenmaal te spreken.

Er is méér. Mijne correspondente beziet de zaak, zeer terecht, uit het alleréérst in het oogvallende oogpunt der belachelijkheid, ongezondheid, en aap-achtigheid ervan, en steekt op welverdiende wijze den draak met het groote-menschen-gespeel dezer kwajongetjes, die zich inbeelden, och arme, dat ze, met tromgeroffel, en met groote passen, en met afzichtelijke pakjes aan, iets gemeen hebben met *menschen*, met menschen die wat *kunnen!* - Beschouwt men echter het geval uit een opvoedkundig oogpunt, dan ergert men zich óók nog bovendien aan het met geweld het militarisme erin pompen, dat een logisch gevolg is van dit uniform- en kampementen-gespeel,

enz. Vanuit Engeland, waar zij ontstond, is deze beweging, uit zuivere naäperij-zucht, overgewaaid naar ons. Maar, in Engeland ontstond zij met de zeer bepaalde bedoeling *zóógenaamde* vaderlandsliefde aan te kweeken, in den vorm van de aankomende jongelui *bekwaam te maken* voor een eventueelen *oorlog*, door hen, al spelende, de liefde tot dit wreed en onchristelijk bedrijf van jongs af in te prenten. Door een Engelsch generaal werd het padvinders-gedoe op touw gezet, met die zeer bepaalde bedoeling. - En nu wordt zij ten onzent nagedaan, met de ons eigen onnoozele bewondering voor al wat komt uit Engeland en Frankrijk, en, al vredespaleizen bouwend, en vredes-bewegingen op touw zettend, beijveren wij ons ondertuschen het geheele opkomende geslacht opzettelijk af te richten op anti-vredelievende gevoelens.

Een staaltje, uit duizend anderen, van de inconsequentie van het meerendeel van opvoeders en opvoedkundigen! En óók van de zucht tot onberedeneerd nádoen hun ingeschapen - zonder den moed tot een eigen persoonlijke overtuiging.

Dat laatste geldt óók voor de moeders, van wien mijne correspondente zich zoo terecht afvraagt, hoe het Gods ter wereld mogelijk is, dat deze hare jongens, inplaats van voor hunne gezondheid te zorgen, als malle verkleede quasi-soldaatjes langs de straat willen laten loopen. - Moeders, - het is treurig maar waar - maken allerminst een uitzondering op den regel, dat de Durchschnitt-vrouw evenals de Durchschnitt-man, een lamzalig wezen is zonder eenig *zelfstandig* oordeel. Toen de padvinders-beweging pas ontstond - men weet hoe zij hier in

den Haag de ‘hooge protectie’ genoot der éérste kringen - heb ik meermalen moeders bijeen gezien, die, terwijl ze jammerden over de zwakke gezondheid of het gebrek aan leerlust bij hunne spruiten, gelijktijdig in een walgelijk enthousiasme geraakten over het padvinders-gedoe, en over het feit, dat het jonkheertje deze óók was toegetreden, en het graafje gene óók mocht meedoen, en de Baron zus en zoo waardeerend er over had gesproken. Ik herinner mij een tea, waarop drie mama's over niets anders en niets beters wisten te leuteren dan over de ontzettende gewichtigheid dezer padvindersinstelling, alles in 't bijzijn harer alles-behalve goed-oppassende, alles-behalve eenvoudig-optredende bengels van kinderen - die daarbij pedante gezichten trokken alsof zij minstens reeds de Ruyters en Trompen zich voelden. Een dier mama's - behoorend tot dat in den Haag zoo talrijk vertegenwoordigd gilde van menschen, die willen meedoen met het high-life, en niet kunnen, noch om hun naam, noch om hun fortuin, die, zooals mijn grootvader zich uitdrukte, graag op zeker lichaamsdeel naar de Groote Markt van zijn vaderstad zouden willen kruipen, konden zij daarvoor een kroontje deelachtig worden, en die dientengevolge liever niet eten de rest van de week, dan bedanken voor een diner waarop zij jonkheeren en freules ontmoeten, - deelde met verheffing van stem mede, hoe zij zich, niettegenstaande het haar eigenlijk te duur was, terstond op het Padvinders-orgaan had geabonneerd, hoe zij alle onkosten voor uniform enz., graag wilde bestrijden - ‘om het mooie doel’. *Ik* wist daarbij: het mooie doel is voor haar enkel en alleen het er zich door kunnen indringen bij zoo en zooveel kinderen en ouders van naam en stand, die door deze nieuwe vereeniging met haar ongetiteld zoontje in geforceerde aanraking van camaraderie komen. En ik kan mijne correspondente verzekeren, dat *dit* ‘mooie doel’ voor honderde moeders opweegt tegen de gezondheid harer jongens, tegen elke gedachte aan hun zedelijke opvoeding en den ondergang hunner eenvoud. Wat de voornamen beginnen, dat doen de lagere klassen blindelings na. De padvindersbeweging is uitgegaan van het Engelsche high-life, onder commando van Baden-Powell, den Transvaal-overwinnaar. En, *dat* was genoeg voor den Haag om die Engelsche voornaamheid te willen naäpen, onbekommerd om het feit dat reeds de naam Baden-Powell bij ons-Hollanders immer een antipathie behoorde te wekken, om wat hij aan Transvaal op zijn geweten heeft. Nauwelijks echter hadden in den Haag eenige grootheden het kinder achtigheidje op touw gezet, of, natuurlijk, de rest van de Nederlanders moest óók gaan padvinderen. Zelfs zij die het al te mal vonden, - van wege hunne principes, - hunne jongens den eed van trouw aan de Koningin en aan God te laten zweren, bedachten een uitweg door hunnerzijds een bond te bedenken met een soortgelijke ‘belofte’. -

Bij al die menschen spreekt misschien in het diepste van hun hart wel een *béétje* 't zelfde gezonde verstand mijner correspondente. Maar... zij durven niet. De een voor den ander, en om den ander, *durft* niet. Juist daarom is het zoo uitstekend dat er hier en daar stemmen opgaan die protesteeren, die openlijk verklaren hoe het *te* mal wordt met dit padvinders-gespeel. Onlangs zond mij een correspondent een in een in Groningen verschijnend dagblad opgenomen stuk, van een medewerker dier courant, die raak en verstandig de malligheid van de zaak aantoonde. Ik nam indertijd dat stuk met instemming over, gelijk ik thans het verstandig getuigenis mijner correspondente hier overneem. Hoe méér menschen de oogen opengaan, hoe meer dat is in het *waarachtig* belang van het kind, - welks eeuw het héét te zijn, maar dan in elk geval tot hiertoe alleen *is* in hoogst-*ziekelijken* zin.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VI.
Leest dit s.v.p.

Een in het lot der dieren belangstellend Lelielezer zendt mij het hieronder volgende uitknipsel uit: *De Dierencriend.* Aan het verzoek, waarmede het artikeltje eindigt, voldoe ik gaarne.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Trouwfeest Dierenkwelling.

Vreemde samenvoeging van woorden zal men zeggen en toch voor een goed opmerker verklaarbaar, als men het volgende bedenkt.

De opzetteugel ziet men door stalhouders slechts gebruiken bij trouwplechtigheden en begrafenissen, anders zijn deze marteltuigen niet in dienst.

Wordt door de lastgevers bevolen deze kwelling op te leggen? Immers neen, want een particulier is hiervan niet op de hoogte, maar de stalhouder heeft nu eenmaal het zonderling begrip dat bij groot toilet onmisbaar een opzetteugel behoort.

Hoe verderfelijk en schadelijk bovengenoemd gebruik is, kan men in tal van brochures lezen en is den gebruikers ook wel bekend, maar om met een ingeroeste gewoonte te breken behoort meer.

Van een officier is mij bekend, dat hij de trouwkoetsen naar stal zond om den opzet te doen afnemen en van een particulier, dat hij in Amsterdam bij een begrafenis weigerde in te stappen, voordat de verandering had plaats gehad.

Aan ieder dus, die wat voelt voor het lot der dieren en hun dienst niet noodeloos wil verzwaren, een beleefd verzoek. Volgt boven aangehaalde voorbeelden en verbiedt in uw dienst het gebruik van den opzetteugel, die op sommige plaatsen reeds bij wet of verordening verboden is.

Ook de oogkleppen raken gelukkig steeds meer en meer in onbruik o.a. in Rusland, Parijs, Berlijn, Hamburg, Dusseldorf, Koningsbergen, enz.

(*Overname in andere bladen gaarne verzocht.*)

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
***Zeer Geachte Redactrice*,**

Zoudt u de goedheid willen hebben onderstaand stukje in de Holl. Lelie te willen plaatsen?

Ik ben reeds zeer vele jaren abonnée, en lees met de grootste aandacht Uw blad, dat onder Uwe leiding zulk een geheel aparte richting inneemt. En nu is 't met zulk een diepe verontwaardiging dat ik 't stukje lees van de Gentsche afdeeling der Boy-Scouts van België aan de Ned. Padvindersvereenigingen. De reden dat ik daar eerst nu op terugkom is, dat ik tegenwoordig de Lelie in de Leesportefeuille lees, zoodat 't stukje, voorkomende in 't blad van 12 Maart j.l., mij eerst nu onder de oogen kwam.

Ik zelf heb een dochtertje dat padvindster is of liever ‘meisjesgezel’ zooals de goede naam luidt, en ik acht het mij tot een plicht, om alle ouders, die degelijke, lieve kinderen van hun meisjes willen maken, te raden kennis te maken met 't geen de vereeniging voor meisjesgezellen beoogt. In de eerste plaats zegt hun wet: dat op 't woord van een meisjesgezel moet kunnen worden vertrouwd. Zij zijn verplicht in- en buitenshuis te helpen waar zulks maar eenigszins mogelijk is. Hun wordt geleerd de dieren met liefde te behandelen en vooral thuis bij moeder de handen uit de mouwen te steken. Daartoe leeren ze reeds zeer vroeg alle huishoudelijke bezigheden, ook koken, verbandleer, enz. en dat is zoo heerlijk in een tijd, wáár door de heerschende dienstbodennood, 't o zoo noodig is, dat het aankomend geslacht zelf de handen uit de mouwen weet te steken, als 't noodig is. En nu zal men wellicht beweren, dat al die zaken ook thuis bij moeder kunnen worden geleerd, doch dan antwoord ik hierop, dat alleen menschen die geen kinderen hebben, en dus niets verstaan van de ontzettend moeielijke taak die hartjes te leiden en die hoofdjes zoo noodig te dwingen op den goeden weg, een dergelijke ‘wijsheid’ kunnen uitkramen.

Iedere vrouw, of liever iedere moeder, is 't met me eens dat ‘vreemde oogen dwingen’. In verreweg de meeste gevallen krijgt een vreemde veel meer gedaan van de kinderen dan moeder, van een vreemde leeren ze vlugger, omdat ze 't er liever van aannemen. Dat is nu wel heel, heel treurig doch.... ‘es ist nun einmal so’. Een kinderhart is m.i. een groot raadsel. Het is als een opengeslagen boek, waarvan iedere bladzijde ons weer iets nieuws zegt, iets geheel onverwachts dikwijls.

En daarom is 't zoo heerlijk, dat er goede mannen en vrouwen zijn opgestaan, die de handen in elkaar sloegen door een bond op te richten voor meisjesgezellen en die ons moeders dus doende tegemoetkomen in onze vaak o zoo moeielijke taak. En het is zoo in-laf om zulke waarlijk hoogstaande menschen te hinderen door op een dergelijke wijze over hun goede bedoelingen te spreken en hun meisjesgezellen voor ‘malle wichten’ uit te maken, omdat zij de beleefdheid in trams en op alle openbare plaatsen tegenover hun ouderen of meerderen beter in acht nemen dan menig Haagsch Heertje, die 't in een volle tram niet noodig vindt zijn zitplaats aan een dame af te staan. U dankzeggend voor de verleende plaatsruimte,

hoogachtend,

Freule Uw Dw.

Mevrouw J. NOORDIJK,

25 v. Lennepweg, *Den Haag.*

Antwoord REDACTRICE.

Geachte Mevrouw.

Het komt mij voor, dat U, in Uw verontwaardiging, het bedoelde stukje van mijn hand niet zeer nauwkeurig hebt gelezen, want, in Uw hierboven afgedrukten aanval daarop, hebt U het geenszins over de ‘Padvinders’, maar alleen over de meisjesgezellen. Alles wat *U* meedeelt omtrent die vereeniging kan niemand meer toejuichen dan ik. Alleen, - en dat is het ook wat mij in het door U gewraakte stukje deed spreken van ‘malle wichten’ - kan ik niet inzien waartoe het noodig is, dat aan deze meisjes-gezellen geleerd wordt elkaar als *militairen*, met aanslaan, te groeten, evenmin als ik het nut van een soort uniform, dat haar wordt aangetrokken, kan toegeven. Integendeel, ik blijf beweren, dat *dergelijke* kinderachtige naäperijen van het *militaire* stelsel de kinderen waanwijs, zelf-overmoedig, reclame achtig, en oneenvoudig maken. Ook zie ik niet in, dat de burgerlijke beleefdheid van jongeren jegens ouderen, in trams, enz., (eene beleefdheid die ik zeer toejuich) ook maar iets te maken heeft met het *voor elkaar aanslaan van 't eene kind voor het andere.* M.i. bestaat de beleefdheid, door U, en ook door mij toegejuicht, daarin dat eene jongere dame of een jong meisje stéédes een plaats inruimt, waar dit noodig is, voor eene oudere vrouw, - *onverschillig van welken stand die is.* - Zelve betracht ik dien stelregel steeds. - Wat de mannen betreft, persoonlijk ondervind ik, over het algemeen, dat zij nogal héél bereid zijn in deze dingen de beleefdheid volkomen in acht te nemen; echter,

ik ben er menigmaal van getuige geweest, hoe eene aldus *beleefd* door hen behandelde dame het niet eenmaal de moeite waard achtte te danken. Dat dergelijke onbeschoftheid niet aanmoedigend op hen werkt is geen wonder. Om intusschen op de meisjes-gezellen-vereeniging terug te komen, van meer dan eene zijde is mij door *anti*-padvinders-menschen verklaard, dat de meisjes-gezellen-vereeniging van eene veel betere strekking is dan de padvindersbond. En ik erken mijnerzijds gaarne, dat het hierboven door U medegedeelde deze verklaringen volkomen bevestigt. Echter, ik herhaal, in het door U bedoelde stukje van mijn hand heb ik alleen de militaire gebruiken, die men de meisjes aanleert, gehekeld als zijnde m.i. even belachelijk en aanstellerig als absoluut-onnoodig om het beoogde doel te bevorderen van beleefdheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
'Ego'[1] redivivus.

Dat is voor mij eene heele verkwikking; de lamgeslagene keert weer tot het leven terug. Het is mij gegaan als op de kermis met den kop van Jut. Felle slagen zijn op hem neêrgekomen, en zijn hersenen waren verlamd. Maar, daar op eenmaal komt Mevrouw... *(Lot)* en de redactrice, zoowel door haar heerlijken roman: 'Ik zeg de waarheid' als door haar beide correspondenties (H.L. v. 16 April 1913) den armen zondaar te hulp, en durft hij het plat-gebeukte hoofd weêr opsteken. Tenslotte ziet hij zich *in de toekomst* geheel *gerechtvaardigd*, zij het ook dat dan zijn loopbaan voorgoed zal zijn afgesloten. Den *schijn* bewaren, dat is de leuze der conventie; de natuurleer verkrachten! Dat alles komt er niet op aan; alles gered, behalve de eer!

EGO.

III.
Met de boot terug naar Holland
door Henri Borel.

In de 'Telegraaf' van 5 April las ik bovenstaande schets, die me pijnlijk aandeed.

Och, waarom toch moet Indië steeds zoo belachelijk worden gemaakt! Indertijd wist Bas Veth, die zoo lang in onze koloniën vertoefde en zijn brood daar verdiende, ook alleen de misère daarvan op te sommen; voor al 't goede in den Oost was geen plaats in zijn boek. Nu begint Henri Borel 't zelfde liedje; het is waar, hij heeft er veel onaangenaamheden gehad, maar is 't niet schandelijk onrechtvaardig, om voor al 't goede, dàt er te vinden is, de oogen te sluiten?

Hij schrijft o.a.: 'In 't heerlijke vooruitzicht, in de blanke beschaving terug te zijn', enz., maar hemel, is 't hier in Holland dan zooveel beschaafder dan in Indië? Men zou 't soms werkelijk niet zeggen.

Een paar goede dingen uit Indië echter mist men bij ons en dat is: de gulheid, de alom bekende gastvrijheid en de breede opvatting van het leven: daarentegen is Holland behebt met groote bekrompenheid van ziel en met kleingeestigheid. Dan

1) H.L. v. 27 September 1911; zijn repliek in de nommers van 17 en 24 Januari 1912.

heeft Henri Borel verbazend het land aan al die partijtjes, aan het hombren, waar hier in Holland óók druk aan gedaan wordt en vooral in de ‘Witte’ in den Haag. Maar dat ‘partijen maken’, is zeker een noodzakelijk kwaad in Indië; het bewaart de menschen voor ‘kwaadspreken’ en daarom vind ik het een heel goed tijdverdrijf.

Gesteld, men is geplaatst op een kleine post en men moet aldoor maar praten op de avonden die men met elkaar doorbrengt, wat zou er dan gauw kwaad gesproken worden, je raakt toch éénmaal uitgepraat?

Het doet me leed, altijd juist de schaduwzijden van Indië te moeten lezen, door menschen, die er zoo lang vertoefden en 't er goed hadden, waarom nu juist geschreven: ‘Al doe je nòg zoo je best, in Indië Hollandsch te blijven (recept géén kletstafel in de soos, géén vast partijtje, geen recepties, geen pait’, enz.?) waarom dit alles neêrgezet? Is er dan geen kletstafel in de ‘Witte’ in den Haag? Drinkt men daar net zoo goed geen pait of whisky-soda? Zijn er in Holland ook geen recepties, waar men naar toe moet? Misschien niet zoo veel, dat beaam ik. En 't is niet alleen de Witte, maar wordt er overal geen kletstafel gevonden in de café's, aan de straten waar de meeste passage is?

Och, het is zoo gemakkelijk om alles af te breken in Indië, maar men onthoudt niet al 't goede dat men er genoten heeft.

Elf jaren lang ben ik in de Tropen geweest, maar ik heb 't er goed gehad en ik verkies 't verre boven Holland met dat nare klimaat.

Op het punt van literatuur is men er haast nog beter bij dan in Holland dikwijls, nl. met een goeden leestrommel en men kan 't zoo gezellig maken, als men maar wil. Een keerzijde is het, dat de kinderen naar Europa moeten voor hun opvoeding, maar, naar ik hoor, zijn de scholen in Indië nu veel beter dan vroeger.

Laat de heer Borel nu zich ook eens bedenken het goede, dat hij in Indië ondervond; hij heeft 't ook over baboes in zijn stukje, maar vindt hij niet, dat goede baboes verre te prefereeren zijn boven Hollandsche kindermeisjes? Moet de heer Borel de èchte trouw van zoo'n baboe niet respecteeren?

Het boek van Bas Veth indertijd heeft menige Indische familie het bloed aan 't koken gebracht en nu weêr Borel's stuk?

Waarom is Borel niet in Holland gebleven, in plaats van voor de tweede maal naar Indië te gaan?

Holland, zooveel beter? Waarom is hij dan niet hier gebleven?

En last not least, men behoeft toch niet te ‘verindischen,’ als men niet wil?

De schrijver van het mij zoo sympathieke ‘Jongetje’ is mij in deze tegengevallen, ook wat zijn stijl aangaat. Misschien is deze door dienstzaken en over ‘dienst’ te moeten schrijven, niet meer geschikt voor schetsjes en stukken geworden. Late hij Couperus' ‘Stille kracht,’ nog eens overlezen en beoordeele hij dan diens liefde voor ons dierbaar tropen-land!

C. ARNTZENIUS.

10 April 1913.

Uit persoonlijke ervaring.
Voor Corry van H.-H.

Gaarne wil ik aan Uw verzoek voldoen, en Uw vraag ‘eerlijk’ beantwoorden. Gij wilt namelijk van mij weten of ik die magazijnen en zaken, die ik nu en dan in de Lelie aanbeveel, persoonlijk, uit eigen ervaring ken, en hoever die ervaring gaat. Vooral dit laatste gedeelte van Uw vraag maakt een eenigszins uitvoerig antwoord noodzakelijk. Immers, ja, de door mij aanbevolen magazijnen, zaken, enz., *ken* ik, ik *weet* dat ze goed zijn; uit eigen ervaring getuig ik van en over hen. Maar.... het spreekt vanzelf dat ik over den een beslister en op meer uitgebreid gebied kan oordeelen dan over den ander.

B.v., een hoedenmagazijn, dat enkel in hoeden handelt, is alléén op dat gebied specialiteit, maar eene groote firma als b.v. ‘de Duif’, Veenestraat, den Haag, heeft eene zeer groote verscheidenheid van artikelen, als blouses, costumes, tailleurs, avondmantels, enz., enz.. Indien ik dus met volle gerustheid ‘de Duif’ durf aanbevelen omdat *ik* er steeds goed ben geslaagd, dan volgt daaruit nog niet dat ik er *en* een tailleur *en* een blouse *en* een avondmantel *en* een japon *en* een bont-mantel heb gekocht. Zoo ook kom ik uit-ter-aard in de eene zaak meer geregeld dan in de andere en heb dus meer gelegenheid de eene op allerlei gebied te leeren beoordeelen dan de andere. Uit den toon en de wijze mijner aanbevelingen is dit ook zeer goed te bepalen, en kan b.v. iedereen terstond nagaan hoe de firma's Lensvelt-Nicola, en Krul, beide vanouds bekende bakkerijen en confiserieën, sinds jaren tot mijn zeer-oude bekenden behooren, van wier first-rate-werk ik mij absoluut zeker voel.

Dit geldt óók voor Maison Pfaff Plaats 24 den Haag. - Waar gij vraagt naar mijne persoonlijke ondervinding, en *daarop* zooveel prijs stelt, verheugt het mij U in dit opzicht met een zeer volledig getuigenis te kunnen van dienst zijn, dat ik gaarne openbaar maak. - Ik heb namelijk onlangs daar een tailleur laten vervaardigen, op maat, naar een zeer gecompliceerd, ofschoon oogenschijnlijk zeer eenvoudig en sober model, regelrecht uit Parijs gearriveerd. Het eenig verschil bestaat daarin dat de door Maison Pfaff geleverde *stof* oneindig mooier van qualiteit is dan die van het model-costuum. Wel, dit aangemeten tailleur zit eenvoudig onberispelijk, nadat het, zonder eenige fouten of veranderingen, slechts *twee*-maal was aangepast, de eerste maal na het maatnemen, de tweede maal toen het bijna gereed was. Ik heb zelve wel zooveel verstand van passen, om, reeds als de coupeur daarmee bezig is, te kunnen bepalen of het costuum goed zal zitten, of niet. Er is namelijk zulk een oneindig verschil tusschen het aarzelend zoeken naar verbetering en naar herstelling van begane fouten, door den onbekwamen coupeur, en de vaste besliste zekerheid waarmee hij, die zijn vak verstaat, wéet wat hij doet, en U dientengevolge - reeds bij het pasklaarzijn - iets aantrekt waarin geen fouten voorkomen van slecht-zitten of van verkeerde plooien, enz. enz.

En daarom stel ik er prijs op U hier met allen nadruk te verzekeren hoe ik juist *deze* vaardigheid zoo hoogelijk waardeer in den bekwamen coupeur van de firma Pfaff, omdat ik van een ander evenzeer first-rate Haagsch magazijn indertijd een geheel omgekeerde ervaring opdeed onder geheel gelijke omstandigheden. Dáár ook bestelde ik toen een costume op maat, dat gecopieerd moest worden naar een Parijsch model. Reeds de éérste maal, bij het passen, zag *ik* een fout, die mij deed betwijfelen

of het costume ooit goed zou zitten, te méér omdat de coupeur die fout wèl erkende, maar blijkbaar - (waarschijnlijk omdat hij verkeerd had geknipt -) haar niet wist te veranderen.

Ik moest daarna nog ontelbare malen passen, omdat er steeds nieuwe fouten ontstonden, nu hier, dan daar, en tenslotte weigerde ik het costume te accepteeren, iets waarmede ook (dit zij hier erbij gezegd) volkomen is genoegen genomen door de bewuste firma.

Voor iemand die, zooals ik, noch de gezondheid, noch den tijd heeft om in het oneindige over te passen is zulk eene ervaring echter dubbel onaangenaam, en is het, omgekeerd, van onberekenbare waarde zoo zonder eenige 'soesah', na slechts het gebruikelijke tweemaal passen, te worden bediend op de meest-uitstekende wijze, - zooals dit geschiedt in Maison Pfaff. -

'Ja - maar' - zegt misschien iemand die dit leest, - 'wie weet hoè duur dat dan ook is!'

Natuurlijk, àlle waar is naar zijn geld. Echter, dit is in elk geval een feit, het tailleur van Maison Pfaff is ruim de helft *minder* duur dan dat andere door mij tenslotte geweigerde was, van die evenzeer eerste rang firma. Terwijl stof, wijze van bewerking, enz., geheel gelijk staan, daar het in beide gevallen tailleurs geldt, van sobere maar toch gecompliceerde coupe.

Op nóg een ander gebied dan dat van coupe en van goede afwerking, namelijk op dat van gedistingueerden persoonlijken smaak kan ik U evenzeer inlichten uit eigen ervaring, dat men bij Maison Pfaff uitstekend wordt geraden. Gij zult het stukje gelezen hebben dat ik schreef in de Lelie van 5 Maart over de hedendaag-

sche modes, en het gevaar dat zij opleveren voor hen die geen eigen smaak of oordeel bezitten, en haar slaafs volgen, zichzelve tot caricaturen te maken. Het spreekt vanzelf dat zulk een gevaar nog dubbel geldt, waar firma's zich houden aan het zonder eigen oordeel copieeren van modellen, zonder acht te geven op iedere dame individueel. - Maar, dat men van dit gevaar verschoond is bij Maison Pfaff weet ik, omdat ik daar onlangs een zeer elegant avondtoilet heb laten copieeren naar een Parijsch model, waaraan ik zelve zag bij het passen dat iets misstond aan mij, zonder dat ik nog wist uit te maken wat mij eraan niet beviel.

Het was toen dat de met een zeer-artistieken smaak bedeelde nieuwe coupeuse van maison Pfaff, die déze soort toiletten verzorgt, de opmerking tot mij maakte: 'U ziet dat ik het model getrouwlijk heb gevolgd, echter, wanneer ik U een *raad* zou mogen geven dan zou ik U willen voorstellen deze wijziging erin te brengen'. - - En daarbij bracht zij eene betrekkelijk kleine verandering aan, maar die een geheel ander cachet gaf aan de japon, en die daardoor de uitwerking had dat de door mij opgemerkte lijn, welke mij niet beviel, geheel en al verdween. - M.i. is het goud waard met dergelijke menschen van individueelen smaak te doen te hebben. Reeds meermalen wees ik erop dat mevrouw Pfaff uitmunt in dit opzicht in de keuze der modellen die zij uit Parijs meebrengt -, Parijs dat er bijkans een eer in stelt de vreemdelingen, die daar komen voor de modes, wat in de handen te stoppen, zoodat het dientengevolge dubbel noodig is voor de menschen van het vak om met open oogen rond zich te zien alvorens zij hunne keuze vestigen. Indien ik hetgeen mevrouw Pfaff voor Holland meebrengt vergelijk met de vele smakeloosheden, die ik in dezelfde dure of goedkoope prijzen soms zie geëtaleerd of gedragen, dan treft het mij altijd welk een zeer gesoigneerden zekeren smaak zij bezit, en, gelijk ik hierboven meedeelde, uit eigen ervaring kan ik getuigen dat zij vervoegt over een personeel volkomen in staat, om alles, wat men naar die modellen gecopieerd wenscht, uit te voeren op de meest volmaakte wijze. -

Neen, gij hebt mij volstrekt niets 'indiscreets' gevraagd door een en ander 'zoo gaarne te willen weten.' Ik ben volkomen bereid U hierin van dienst te zijn. Meermalen had ik reeds gelegenheid te ondervinden hoe deze inlichtingen en beschouwingen over toilet en mode worden op prijs gesteld door mijne lezeressen - ja zelfs door lezers - en dit maakt het voor mij tot een dubbel aangename taak om ook U te beantwoorden. Bovendien echter, ook tegenover de firma's die hunnerzijds mij goed behandelen, met bekwaamheid en met den meest mogelijken goeden wil, is het mij altijd een plicht, die ik gáárne vervul, hunne verdiensten, en die van hun personeel, met waardeering te erkennen. Er zijn wel eens magazijnen - ik zeg erbij dat in den Haag slechts zeer enkele daartoe behooren - waarvan men de waar goed vindt, en die nochtans terugstootend werken door de onverschilligheid van den patroon of de ongeschiktheid der bediening. Voor mijpersoonlijk geeft een prettige, vriendelijke verstandhouding tusschen mij-zelve en degenen met wien ik, ook in dit speciale opzicht, te doen heb, altijd een bijzondere aantrekkelijkheid. Ik erken volmondig dat ik - behoorende tot het koopende gedeelte van de menschheid - de verkoopers over het algemeen hoogelijk bewonder om hun geduld en hun beleefdheid en hun takt. Daar is b.v. de snob, die snauwt en commandeert en een hoogen toon voert, daar is de zeurige klant, die alles laat uitpakken, naar alles informeert, van alles den prijs vraagt - - en tenslotte niets koopt, daar is de lastige dame, die voor een geringen prijs, en met een slechtzittend corset, en met een leelijk figuur en met

lompe heupen en een bochelachtigen rug, nochtans de pretensie heeft, dat hare japonnen en mantels onberispelijkgegoten zullen zitten, en haar recht en slank moeten maken van lijf en leden, daar is de onredelijke andere, die vandaag enthousiast een ‘snoezigen hoed’ koopt, omdat de jonge, elegante, goedgekapte vendeuse, die hem voor haar opzette er daarmede allerliefst uitzag, en die morgen diezelfde vendeuse onredelijke verwijten komt doen, wijl zijzelve er, naar 't oordeel van man en kinderen, een allergeksten indruk mee maakt. Enz., Enz.

Waarlijk, in negen van de tien gevallen ligt de schuld van het niet-voldaan-zijn over inkoopen aan het publiek, en niet aan de firma's. (ik heb hier natuurlijk *solide* zaken op het het oog). En juist daarom is het mij een aangename plicht het goede, dat ik weet uit ondervinding, steeds ter kennis te brengen van het algemeen.

Tenslotte, ja, ik recommandeer óók diegenen die nimmer in de Lelie adverteeren, zoo ik weet dat zij goed zijn. Zoo b.v. wil ik U, als een der op zijn speciaal gebied meest-vertrouwde en meest-aangename firma's die ik ken, gaarne noemen het bekende Manusje-van-alles-magazijn, hoek Veene- en Ketting-straat, dat ik ken zoolang ik den Haag ken, en waarvan ik niets dan goeds en nog eens goeds weet te zeggen. Dat er van alles is te krijgen - speciaal al datgene waarvan men niet weet wáár het eigenlijk te koopen - dat is een elken Hagenaar bekend feit. En evenzeer is het een bekend feit dat men er

elke nouveauté, van kleine, nieuwe, practische uitvindingen, steeds on middellijk vindt. Bovendien echter is het óók een feit, dat ikzelve persoonlijk dikwijls ondervond, dat de heer Brückel (zoo heet meen ik de eigenaar) steeds op alles raad weet, waarop een ander 't niet meer weet. Zoo had ik verleden jaar een klein zakspiegeltje gebroken, dat geen de minste werkelijke waarde bezit, maar voor mij een zeer gróóte heeft, omdat er een souvenir aan is verbonden. Ik wendde mij tot verscheidene spiegel-, lijsten- en andere magazijnen alvorens ik eigenlijk *dacht* aan het magazijn van den heer Brückel. Domgenoeg, maar ik dacht niet aan hem. Overal ontving ik hetzelfde antwoord: 'Het is onmogelijk dat ding te repareeren; koopt U een nieuw spiegeltje.' En, als ik dan uitlegde dat het mij niet om een nieuw spiegeltje maar om 't souvenir te doen was, dan volgde steeds de verklaring: 'Om die en die redenen is een reparatie onmogelijk.' Enfin, toen herinnerde ik mij de firma met den welverdienden naam: Manusje van alles, en ik klaagde ook dáár mijn nood. Eerst ontving ik ook dáár 't zelfde antwoord, maar toen ik zei: '*U* kunt zooveel, *U* kunt *wel* wat een ander *niet* kan, en U zoudt er mij zoo ontzettend veel plezier mee doen', toen werd ik op de gewone welwillende, vriendelijke wijze gerustgesteld dat men zou zien te beproeven wat mogelijk was, als ik er dan zóó op gesteld was! - En ziet, na een paar dagen kwam het spiegeltje fonkelnieuw in orde thuis - en voor een zoo luttelen prijs, dat ik er niet eenmaal een nieuw voor had kunnen koopen, had ik 't gewild. Zulke dingen *binden* je aan een zaak. Tenminste - zoo gaat het mij!

Zoo ook kan ik U den heer Hamburger, Noord-einde, den Haag, die voor zoover ik weet evenals de heer Brückel nimmer in de Lelie adverteerde, aanbevelen als een uitstekende coiffeur; hij is, niet alleen in naam, maar ook metterdaad, coiffeur van de Koningin, en ik heb hooren zeggen dat hij met het tot hiertoe zoo dunne, zoo weinigbelovende haar van prinses Juliana bijzonder groot succes heeft gehad dezen winter, door zijne behandeling ervan, zoodat het thans groeit en dik en vol wordt. Hoe dit zij, in elk geval is hij van alle nieuwe kapsels, van alle nouveauté's tot zijn vak behoorend, volkomen op de hoogte, en munt uit door bereidwilligheid en beleefdheid.

- Het ligt in den aard der zaak dat diegenen onder mijne leveranciers, die mijpersoonlijk kennen, en met wien ik op aangenamen voet sta, dikwijls juist óók zijn Lelie-adverteerders, en vandaar dat men hunne namen dus óók aantreft in de advertentie-rubriek. Het eene volgt uit het andere. Echter, daarop zij hier de nadruk gelegd, in antwoord op Uw vraag, ik zeg er steeds bij, indien ik iemand recommandeer, in hoeverre ik het doe uit persoonlijke ondervinding, of niet, en ook, ik maak mijne recommandatie geenszins afhankelijk van de advertentierubriek, gelijk b.v. óók blijkt uit het feit dat ik de bont-zaak Maison Anglaise, Spuistraat 24 den Haag, reeds jaren geleden warm aanbeval in de Lelie, en dat nog stéédsdoe bij deze gelegenheid, zonder dat deze zaak noch toen, noch daarna heeft geadverteerd daarin, en evenzeer uit het andere feit dat ik, eveneens jaren geleden reeds, Maison Ihle, thans Bazarstraat den Haag, aanbeval in de Lelie, *niet* uit persoonlijke ervaring, maar om wat ik heb gezien van haar goed werk bij andere dames. Maison Ihle, dat toen nog aan de Amsterdamsche Veerkade was gevestigd, nam die recommandatie van mij over in hare aan hare cliëntele toegezonden gedrukte circulaires. Ik weet dit, omdat eene dame mij zulk eene circulaire toezond, als een aardig bewijs hoeveel genoegen ik onwetend die firma had gedaan. - En hiermede meen ik Uw begeerte heel openhartig vervuld te hebben. Steeds gaarne tot meerdere inlichtingen bereid!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

G.F.H. - Ik heb Uw briefje onlangs opgenomen in de rubriek ged. w., opdat mevrouw van Rees kennis kon nemen van Uw grief. Het is namelijk aan haar, niet aan mij, U te weerleggen; wat zij stellig zal doen tot Uw bevrediging, daarvan ben ik overtuigd. Overigens dank ik U voor Uw tot mij-zelve gerichte vriendelijke woorden.

Leo. - Ik ontving Uw uitvoerige beschouwing,

maar kan die, met den besten wil ter wereld, niet aldus plaatsen, wegens de groote uitvoerigheid. Gij moet haar tot minstens de helft ineenkrimpen. Tot dat doel zal ik te zijner tijd U het stuk terugzenden. - Wat mijn roman: 'Ik zeg de Waarheid', aangaat is Uw opmerking juist, dat hij dáárom bijzonder boeit en treft, omdat hij eerlijk is en waar; vele correspondenten denken er zoo over. En het doet mij natuurlijk genoegen dat van hen te hooren. Ik kan niet nalaten Uw heerlijke en behartenswaardige woorden, over het lot van het dier, hier over te nemen, opdat velen daaraan een voorbeeld nemen:

't Is zeer waar dat het in ons land, spijt het streven der dierenbeschermers, nog zeer treurig is gesteld met het lot der dieren. Zeker heeft U gelijk dat over 't algemeen de in menig opzicht hulpelooze dieren nog meer dan de menschen onze liefde, medelijden, en bescherming behoeven. Want zij zijn geheel aan de willekeur van den mensch overgelaten. Als men ziet wat honden worden door een menschlievende, of liever dierenlievende, behandeling, dan lijkt het of bij algemeenen liefderijken omgang met de dieren men ze alle zou zien opgroeien tot veel liefderijker wezens; 't lijkt of de onverschilligheid der menschen of hun verwaarloozing of mishandeling, de ontwikkeling der dieren tegenhoudt, terwijl het der menschen taak moet zijn - dat kan wel niet anders - hen te beschermen, helpen, leiden, en ontwikkelen.

Maar, wat te verwachten van de menschen, op den lagen trap van ontwikkeling waarop zij nog maar staan; zelfs, tegenover de medemenschen, hun naasten, bestaat algemeen òf onverschilligheid òf minachting, soms bij enkelen haat - zonder reden, alleen gevolg van eigen laag peil.

Elk dezer woorden van U is mij uit het hart geschreven. en ik zeg U er hartelijk dank voor in naam van het dier. Het is b.v. ten hemel schreiend, dat de duitsche kroonprins zich nog durft verheffen op zijn jachtavonturen als op iets dat hem nader brengt tot de natuur. Alsof niet juist *in* die door hem zoo opgehemelde natuur de door hem vermoorde dieren thuisbehooren, en recht hebben op een ongestoord vrij leven daarin. En het walgelijke in de menschen is dat zij zoo'n onbeduidend boek, *omdat* het is geschreven door 'n vorst, hemelhoog prijzen en oplikken en opvleien.... de zoogenaamde democraten vooraan! De Telegraaf gaf daarvan indertijd een walgelijk staaltje door geheele brokstukken - ik meen bij monde van den Berlijnschen Correspondent - eruit af te drukken. Totdat een paar flinke ingezonden stukken met zulk een kracht protesteerden tegen dit laf gedoe, dat de redactie waarschijnlijk begreep, in 't belang van haar zak, beter te doen die verontwaardigde abonné's te vriend te houden door verder te zwijgen over des kroonprinsen jachtavonturen.

Zeer waar is ook Uw opmerking, dat de groote menigte niet eenmaal met hare naasten onder de menschenwereld medelijden toont. Dat kan men 't best zien waar het arme kinderen en verlatenen en prostituées, in één woord alles wat *weerloos* is geldt. Voor de groote meerderheid van het menschdom is alleen eigen-ik een *wezenlijke* gedachte waard. Voor eigen-ik-alléén maken zij zich warm, voor eigen pijntjes, voor eigen verlies van een paar dubbeltjes, of over een gebroken vaas of schotel; voor eigen kleine en groote rampen vragen zij, op de uitvoerigste wijze, Uw belangstelling en Uw deelneming, Uw geduld en Uw tijd. Maar, wat er wordt van anderen, van al den ten hemel schreienden nood en ellende rondom hen in duizenderlei vormen, wat kan hun dat schelen, zoolang zij maar lekker eten en drinken, en gezond slapen, en hun societeit en hun avondjes hebben! - Geen wonder daarom, dat zij voor het dier evenmin een vinger uitsteken, zich ervan afmaken met te zeggen, dat het

‘maar een zielloos dier geldt’. Men behoeft maar te zien in de oogen van een paard, een hond, een kat, een hert, een ree, om te erkennen, dat dàarin ligt een wereld van intelligentie, van trouw, en van goedheid, waaraan het den meesten dommen *botteriken*, - die de groote meerderheid vormen van het menschdom, - ten eenenmale ontbreekt!

Uw P.S. beantwoord ik niet, omdat het een zaak geldt waarover wij nimmer in het openbaar correspondeeren op Uw verzoek. Ik stel intusschen steeds Uw mededeelingen dienaangaande zeer op prijs.

Homo - Slim. - *Ten zeerste* was ik verbaasd uit Uw schrijven te zien, dat ik U bij mijn vorige weigering heb ‘pijn gedaan’. Ik herinner mij die weigering zeer goed, maar juist daarom weet ik ook zeer goed, dat ik er niet aan heb *gedacht* U, in wat ook, pijn te willen doen. Gij waart een mij geheel onbekende correspondente, ik weigerde Uw stukje, voilà tout.! Indien ik U pijn deed, waarmee dan ook, dan is dat zoo absoluut *onopzettelijk* geschied, dat ik mij haast U mijne *oprecht-gemeende*-verontschuldigingen aan te bieden daarvoor. Zeer gaarne wil ik bij gelegenheid van U vernemen wat gij in dit opzicht precies bedoelt. Uw thans gezonden artikeltje wil ik wel opnemen; Uw stijl en Uw inkleeding zijn niet slecht, maar m.i. is Uw inhoud vaag van bedoeling. Intusschen is dit een bezwaar dat ik heb tegen alle dergelijke levensbeschouwingen; en, omdat ik weet hoevelen hierin anders er over denken dan ik, en wel steun vinden in zulke vage gedachten, ben ik dus bereid aan Uw stukje opname als artikel te verleenen. Gij vraagt op welken grond ik het vorige stukje weigerde; ik méén mij te herinneren dat ik het weigerde, omdat ik het veel minder-goed-gesteld vond dan Uw nu gezonden bijdrage. Nogmaals dus herhaal ik in alle oprechtheid dat ik U mijn éérlijke excuses maak voor de ‘scherpheid’ in mijn antwoord, waarover gij U, - op zeer vriendelijke wijze, - beklaagt, want ik stem U volkomen toe dat gij ‘niets gedaan hebt om scherpheid te verdienen’.

Vriendelijk gegroet, en gaarne tot Uw dienst.

Nel. - Ik ben blij dat gij Uw bezwaren mij te schrijven hebt terzijde gezet en mij Uw mij zeer welkomen brief zondt. Het is waar - wat gij schrijft - dat mijne correspondentie eene zeer uitgebreide is, die met den dag toeneemt, maar het is òòk waar dat mij dit feit genoegen doet en een groote voldoening geeft. Hoe meer menschen ik kan helpen, of raden, of kan opwekken tot iets goeds, hoe liever het mij is. En, ik verzeker U, als ik zulk een brief krijg als den Uwen, waaruit ik zie dat mijn woorden na werkten, en weerklank vonden, dat zij U de oogen open-

den voor al het mooie en goede en beminnelijke in de dieren, dan heb ik de grootst-mogelijke voldoening van mijn werk, en dan dank ik in gedachten hen, die zoo vriendelijk zijn mij aldus te schrijven, en daardoor te bewijzen dat mijn werk niet vruchteloos is.

Maar, nu wil ik eerst even overgaan tot het eigenlijk doel van Uw schrijven, om Uw aandacht er op te vestigen dat ik dit gedeelte uit Uw brief op een andere plaats in het blad behandel, vanwege de belangrijkheid der zaak die het geldt (zie Overzicht v/d Week: Apengedoe). Hetgeen gij mij schrijft is namelijk wel de moeite waard er een afzonderlijke beschouwing aan te wijden.

Wat gij mij in de rest van Uw brief zegt doet mij, natuurlijk, gelijk ik reeds hierboven zeide, véél genoegen. Ik kan niet anders dan Uw woorden in grooten dank aannemen waar gij schrijft: ‘ik ben reeds sinds eenige jaren abonnée van de Holl. Lelie, en ik kan U zeggen dat hoe langer ik haar lees, hoe meer raak ik aan haar gehecht, als een oprecht en eerlijk blad, waardoor men zelf leert de dingen wáár onder de oogen te zien.’ - Door een dergelijke getuigenis toch ontvang ik het bewijs, dat mijn bedoeling wordt begrepen, en gewaardeerd. Want, inderdaad is het mijn streven eerlijk en oprecht te zeggen wat ik denk, en anderen daartoe in de gelegenheid te stellen het óók te zeggen.

En ik mag met vreugde erkennen dat de toenemende bloei van de Lelie, en hare véélgelezenheid bewijzen hoe dit streven ingang vindt, en zich baanbreekt. Juist wat gij verder in Uw brief laat volgen doet mij daarom zooveel plezier:

‘Ook wil ik U niet verhelen, dat juist de geschriften van Uw hand het doen. Ziet U, toen ik nog wat jonger was, en de dingen meer uit een idealistisch oogpunt beschouwde, vond ik U, wanneer U zich onomwonden over de dingen uitliet, wel eens wat scherp. Nu, naarmate ik wat ouder word, en zelf mijne ondervindingen opdoe, denk ik: heerlijk, freule Lohman, zegt U het maar flink, want zóó is het, en dan benijd ik U wel eens den moed om het te durven zeggen.’

Wat dien moed betreft, dien heb ik nu eenmaal, en dien heb ik altijd bezeten, ook vóór ik de pen voerde. Maar, wij kunnen niet allen 't zelfde zijn, noch 't zelfde doen. Mijn leven heeft ertoe geleid, dat ik, in een onafhankelijk orgaan, onafhankelijk mijn meening kan en durf zeggen; het spreekt echter vanzelf, dat niet iedereen mijner lezers dit kan, tengevolge van zijn of haar omstandigheden, karakter, wat dan ook, dat hem of haar in dit opzicht tot zwijgen dwingt. Daarom is het juist dubbel noodig, dat er zulke enkelen zijn als ik, en, daarom is het óók noodig en goed, dat die enkelen, op hun dikwijls niet gemakkelijken weg van alleen-staan, en voor de zaak der waarheid uitgescholden en beleedigd worden, den steun ondervinden van het publiek, gelijk mij die steun zoo ruimschoots gewordt door allerlei brieven - waarvoor ik gaarne verklaar erkentelijk te zijn in hooge mate. Ook Uw sympathie met den roman: ‘Ik zeg de Waarheid’, doet mij goed, omdat gij-ook daarin waardeert mijn durvenerkennen die intieme waarheden in het liefde- en gemoedsleven der vrouw, welke de meesten harer angstvallig ontkennen. Gij zegt nog, naar aanleiding daarvan, dat gij niet alles kunt uitdrukken schriftelijk, zooals gij het voelt, wel, ik hoop en vertrouw, dat gij na dezen eersten brief zult overgaan tot meerderen, en dat gij daarin U zelve steeds vollediger zult weten te geven. - Nu nog even het slot van Uw brief, waarin gij eerlijk bekent het vroeger vervelend te hebben gevonden, dat ik zooveel over mijn honden schreef, terwijl gij thans, na betere kennismaking van nabij met honden, hebt leeren begrijpen wàt zij voor mij beteekenen, en ook zelve U hebt leeren

hechten aan honden, en het heerlijk vindt als zij U herkennen en begroeten. - Neen, wel verre van U die oprechte bekentenis kwalijk te nemen, dank ik U zeer voor Uw openhartigheid. Ik neem het nimmer kwalijk dat zij, die geen honden kennen, dientengevolge niet in staat zijn nà te voelen welk een schat van liefde, trouw, gezelligheid, vriendschap, enz., een hond in zich omdraagt voor zijn meester of meesteres. Die ik wèl vijandig gezind ben, dat zijn de dieren-vijanden, degenen die hen, uit egoïsme, of uit quasi-reinheid, willen weren van de straat, willen muilkorven, willen bemoeilijken in een woord in hun toch reeds dikwijls zoo armzalig bestaan. Om van hen, die opzettelijk de dieren mishandelen, niet eenmaal te spreken. Ik ben overtuigd dat het menigeen zoo gaat als U, en dat het leeren-kennen van een hond hem dan de oogen opent voor diens onschatbare deugden. - Trouwens, voorbeelden daarvan zou ik U meer dan een kunnen opnoemen uit mijn naaste omgeving. - En nu herhaal ik nog eens, alvorens te eindigen: Uw brief was mij zéér welkom, en gij zult mij genoegen doen méér van U te laten hooren. (Zie voor de rest: Overzicht van de Week: Apengedoe).

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

J.M. - Heel veel groeten en heel veel dank voor Uw beide brieven. Ik moet de erbij gezonden schetsen nog lezen, maar zal U nu spoediger antwoorden.

Troubles. - Ik was zoo bijzonder blij eindelijk weer eens van U te hooren, dat ik U dit nu reeds voorloopig meld; zoo spoedig mogelijk beantwoord ik Uw brief uitvoerig.

A.S.S. te A. - Hartelijk, hartelijk dank. Ik hoop U dezer dagen particulier te schrijven.

M.L.B. te H. - Voor U geldt hetzelfde wat ik aan Troubles, hierboven, schrijf. Ik had in zoolang niets van U gehoord, dat Uw zoo lange brief mij een buitengewoon genoegen heeft gedaan. Dat wil ik U daarom omgaand melden. Zoo eenigszins mogelijk beantwoord ik hem in het volgend nommer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moesten o.a. het Tooneeloverzicht door Stella Mare, het vervolg van den Roman ‘Ik zeg de Waarheid’, het vervolg van Desillusie van Mevr. Overduyn-Heiligers, enz. tot een volgend nommer wachten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

30 April 1913
26ste Jaargang.
No. 44.

Berichten

Bij de absoluut-onafhankelijke, onpartijdige, en eerlijke plaats die de Holl. Lelie inneemt in Nederland, en waaraan zij hare véélgelezenheid, en waardeering zijdens het publiek, in geen geringe mate dankt, stelt de redactrice er prijs op óók in deze verkiezingsdagen plaats te verleenen aan artikelen van **verschillende** richtingen en inzichten in zake de politiek. In hoeverre zij-zelve het er al of niet mede ééns is, kunnen zij, die daarin belang stellen, voldoende weten uit de artikelen van haar eigen hand.

REDACTRICE HOLL: LELIE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad; niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Strijd
door H. Visser.

Strijd mee in onzer dagen strijd
Maar met uw leven, wandel, werk.

O, zeg.... niet wat uw mond beleidt
O, zeg.... niet van wat naam of kerk,
Maar *toon* van welken *geest* gij zijt.

DE GÈNESTET.

Bovenstaande opwekking van den populairen volksdichter, heeft, wat de strekking aangaat, niets aanlokkelijks voor die trouwhartige groep in ons volk, die het element van onverschilligheid vertegenwoordigt, alle gevoel van gemeenschappelijkheid mist, alleen het individueele ziet en zoekt en zich veelal door een politieken term laat aanduiden als: *kleurlooze middenstof.*

Het zijn voornamelijk deze menschen, die op electoraal gebied geen onderscheid weten tusschen hun rechter- en hun linkerhand, voor wie het woord 'strijd' op zichzelf al een oordeel is, die, al wat hen tot actie brengen kan, liefst vermijden en die het in u afkeuren als ge van een klassenstrijd spreekt. Volgens hen moogt ge dit niet doen, leidt zulks er

slechts toe een geest van ontevredenheid bij de lagere, van verbittering bij de hoogere, van verdeeldheid tusschen de beide standen, waarin een volk zich splitst, teweeg te brengen en kan zulk spreken niet anders verklaard dan uit een zekere mate van afgunst, jalouzie, hebzucht. Dat met de prediking van den klassenstrijd een groote liefde voor de menschheid kan gepaard gaan, ja zelfs dat het een van het ander een uitvloeisel kan zijn, komt zelfs niet bij hen op en feitelijk gaan ze, als Bhoeda, het schaap en den wolf broederlijk onder eenen arm. Dan eet de wolf het schaap wel op, *maar* (en dat is voor hen hoofdzaak) *er is dan toch geen strijd,* want het schaap verzet zich niet.

Naast deze vredelievende groep staan de burgerlijke partijen van alle kleur en confessie, één in wezen als bezittende en machthebbende klasse, één waar het er op aankomt de nietbezittende klasse er onder te houden en de arbeiders te berooven van de vrucht van hun moeizamen arbeid en alleen onderscheiden in de wijze waarop zij dit misdadig doel wenscht na te streven. De een door machtsvertoon van blind gezag en driest geweld en bajonetten, de andere bovendien door dogma's listig bedacht en onwaarschijnheilige leuzen, waarin zij haar afschuwelijk doel weet te verhullen - en de gonzende leugens van ‘Algemeen belang’, ‘Toenemende welvaart van de massa’, ‘christendom voor’ en ‘Voor of tegen Christus’ klinken als zoo vele strijdleuzen door de vunzige atmospheer van eigenbelang en huichelarij.

En vlak tegenover al die groepen en richtingen staat die groote, frissche beweging, die daar voortspruit uit het diepste van het verlangen dat leeft in het proletariaat, die grootsche beweging, die de hoop en de verwachting is geworden van duizenden in den lande, tot afwerping van het juk van het kapitalisme, tot bevrijding der arbeidersklasse. Die groote, heilige beweging, die den grondslag vormt van alle economische werkingen, die in den staat tot vooruitgang voeren, die beweging, waartoe al wat innerlijk groot en edel is, zich machtig voelt aangetrokken, die met onverbiddelijke logica de nuchtere waarheid, ontdaan van alle bedeksel, doorvoert in deze innerlijk verleugende klassemaatschappij, die groep, die tegen den laffen stroom van kleinburgerlijk egoïsme en armelijke conventie weet op te werken en met bewonderenswaardige energie de golven der sociale beweging doet baanbreken.

Daar komen ze, de burgerpartijen. In hun hart leeft slechts één groot bedrog: het bedrog der arbeidersklasse, een bedrog, dat met de meeste koelbloedigheid wordt gepleegd, omdat het klassebelang het eischt, een bedrog waarbij men niet terugschrikt voor ontrouw, zelfs niet voor moord op den tegenstander der klasse.

Toen voor enkele jaren bij de groote mijnramp in Reden, in het Saargebied, in Duitschland tweehonderd mijnwerkers vreeselijk om het leven kwamen, weigerde de Pruisische regeering bij monde van minister Delbrück over te gaan tot instelling van mijncontroleurs. Hij zeide, dat hij deze niet op den hals der werkgevers kon laden, daar deze controleurs allicht verdedigers zouden worden van de ‘brutale’ controle-eischen der arbeiders. Dat er geen deskundige mijn-controleurs (ingenieurs) zijn, is een van de oorzaken der steeds talrijker wordende mijnrampen. De Pruisische klasse-regeering wil dus liever de arbeiders *dooden* dan het financieel profijt der kapitalistische klasse verkleinen. Want het klassebelang vraagt dien moord - het eigenbelang der klasse eischt dien moord op den klassetegenstander.

Toen eenigen tijd daarna in de Radbod-mijn bij Hamm 350 arbeiders werden verstikt en verbrand, stond men voor hetzelfde feit. Het water voor de bevochtiging der steenkool en het neerhouden der koolstof ontbrak, zoodat het ongeluk door

mijncontroleurs had kunnen voorkomen worden. En toch - toen terstond daarop van socialistische zijde dezelfde bescherming voor het leven der arbeiders werd gevraagd, weigerde de Pruisische ministers op dezelfde gronden de aanstelling van controleurs - tot levendige voldoening en onder luid applaus der kapitalistische meerderheid, de liberale en kerkelijke aandeelhouders, die liever moord plegen op de arbeidersklasse dan hun dividend te zien verminderd.

Daar komen ze, de liberalen van alle nuance, de klasse van handel, industrie, geldhandel. Zij legt haar beginsel van eigenbelang vast in een grondwet waarin zij zichzelf de overmacht verzekert. Haar heerschappij richt alles in naar het belang van de eigen klasse en verzekert zich ten koste van al wat het wil, alles wat het maar wenschen kan: een postwezen, *naar haar behoeften ingericht*; een net van spoorwegen voor handel en verkeer met het buitenland, dito dito; een belastingwezen drukkend de arbeidersklasse en niet al te belemmerend

voor eigen fabrieken, mijnen en werkplaatsen; een onderwijs dat haar niet al te ontwikkelde arbeiders levert; een middelbaar onderwijs voor eigen behoeften; een gemeente-, provinciale- en waterstaatswet voor hare administratieve belangen en, als kroon op dit alles: een kiesrechtregeling dat kenteekenen van maatschappelijken welstand eischt, waardoor de arbeidersklasse, de voortbrengster van allen welstand, van het kiesrecht, dat is van allen invloed op den gang van zaken, en hiermee van allen welstand wordt uitgesloten.

Daar komen de kerkelijken van alle schakeering - de leiders van de officieele christelijkheid, zelve niet minder geïnteresseerd bij geldhandel en industrie dan hun liberale klassengenooten. Zij kunnen met de liberalen niet geheel en al meegaan. Zij vinden het liberale stelsel te dom-oprecht, niet sekuur genoeg. De arbeider, op een openbare school opgeleid, kan te gemakkelijk het bedrog der samenleving ontdekken. De oppermacht der bezitters mag niet aan louter willekeur worden toegeschreven, maar moet worden verheerlijkt en in mystieke ideologieën belichaamd. Het is God, die den rijke rijk, den arme arm maakt. Zij kunnen er niets aan doen. Het is God, die alles doet. Het is God, die de grondwet inspireert, het is God, die in Zijn ondoorgrondelijke wijsheid die 350 arbeiders uit de Radbodmijn heeft opgeroepen naar de eeuwigheid; het is God, die de kapitalisten geld en macht geeft, het is God, die de arbeiders altijd het loodje doet leggen, het is Gods bizonder bestel dat de bakkerswet verworpen is, het was Gods wijsheid dat de steenhouderswet door dominé De Visser bestreden werd. Het is altijd God voor en God na. *God* heeft een breeden rug. *Zij* kunnen het niet helpen. Zij kunnen alleen voor de arbeiders bidden,*) maar op die gebeden zit de politiek gewoonlijk nog een duim dik. Zij zijn uit zichzelf onbekwaam tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad, zooals de beide Duitsche fabrikanten van den Heidelbergschen katechismus, Ursinus en Olivianus het zoo listig hebben uitgedacht.

De arbeidersklasse moet maar niet veel hechten aan al die aardsche en stoffelijke dingen - dat moet zij maar aan de christenkapitalisten overlaten. Zij moet den hemel hier op aarde in 't ongestoord bezit laten der kapitalistische klasse, dan krijgt zij later ook een hemel, daar ergens in de lucht. Zoo ziet men de Christen-politici kruipen om een stelsel van verongelijking, van achteruitzetting, van diefstal met moord te verdedigen en de priesters vol vromen schijn hun listen en lagen leggen om zelf maar mee te profiteeren van de berooving der uitgebuite klasse. Zoo weet dit farizeeïsme met succes haar invloed te misbruiken op de ziel der massa om haar af te houden van een eigen strijd voor de eischen en levensbehoeften harer klasse, om haar te exploiteeren, haar uit te mergelen onder den schijn van vroom gebed, om haar dan eindelijk, als een uitgeperste citroen weg te werpen en aan armenzorg laaghartig prijs te geven.

Maar dan ook komen daar de socialisten van alle schakeering om de slachtoffers dier huichelachtige bende te maken tot strijders voor hun eigen menschelijke rechten, om de bedrogenen de oogen te openen voor hun ware vijanden, om hen te laten zien dat niet God de oorzaak van hunne ellende is, maar dat het is de klasse die zich stelselmatig bevoorrecht, dat het geen toeval is dat hen aan de schaduwzijde van het leven doet geboren worden, maar de grofste willekeur en zelfzucht der heerschende

*) Dominé Karres uit den Haag maakte laatst nog in een kerkelijk blaadje kritiek op een schoolblaadje der openbare school, waarin bij herdruk de zin: ‘Wij zullen voor elkander bidden’ veranderd was in; ‘Wij zullen elkander helpen’. Dat was niet naar dominé's zin.

klasse, die tot elken prijs alle aardsche goed voor zich alleen opeischt om alleen met de hemelsche goederen, waarvoor zij zelven de grootste onverschilligheid aan den dag legt, erg royaal te doen tegenover de arbeidersklasse.

Daar komen ze tot den arbeider om het hem duidelijk te maken dat de arbeidskracht moet in stand gehouden worden alleen voor den kapitalist, dat dit de oorzaak is van het lage loon, van de slechte omstandigheden waaronder hij zijn kinderen kan grootbrengen, opdat ze later ook den slavenketen zullen kunnen dragen; dat het algemeen belang een fictie, een leugen is door de bezitters verzonnen, dat het doel der productie niet is: *welvaartvermeerdering* voor 't volk in z'n geheel, maar *kapitaalophooping* voor één brooddronken klasse.

Daar komen ze tot de arbeidersvrouwen om hen toe te roepen: strijdt mee in onze gelederen. Gij vooral hebt er reden toe. Gij arbeidt, gij sjouwt van den ochtend tot den avond, gij rekent en praktiseert eindeloos hoe gij zult uitkomen met het karige loon van uw man. Gij meent te arbeiden voor uw man en uw gezin, maar in den grond

der zaak komt al uw werken en ploeteren ten goede aan den patroon van uw man. Wanneer gij sterft is uw man gedwongen om te hertrouwen, omdat hij een huishoudster van zijn loon niet kan betalen. Hij moet hertrouwen, omdat alleen als het huiswerk niet betaald behoeft te worden, zijn loon toereikend kan zijn om te leven. Als alle huisvrouwen eens plotseling stierven en de man dus alles: voedsel, kleeding, enz. gereed moest koopen, dan zou het loon wel *direct moeten* stijgen. Het is uw patroon, uw werkgever, die van al uw ploeteren profiteert. Gij onderhoudt uw gezin op de goedkoopste wijze en verzorgt uw kroost onder de slechtste omstandigheden en zorgt daardoor tevens dat de kapitalist de arbeidskracht van uw man en kinderen zoo voordeelig mogelijk kan krijgen. Wanneer gij uw sobere levensmiddelen inslaat, wanneer gij uw erwten, uw boonen, uw aardappelen, uw zout koopt, dan komt daar een onzichtbare hand die u van uw zuur verdiend geld telkens iets afneemt dat niet voor die levensmiddelen moet betaald worden, maar dat de kapitalistische staat uit uw slecht gevulde beurs neemt voor belasting, terwijl de bezittende klasse zichzelf van betaling vrijmaakt*). Gij vooral hebt belang bij den grooten strijd uwer klasse. Gij kunt uw man en uw kinderen aanmoedigen om te strijden voor hooger loon, maar ook als mensch, als zelfstandig persoon deelnemen aan dien strijd voor een beter bestaan. Gij, die zorgt voor het ter wereld brengen van nieuwe toekomstige arbeiders, zult kunnen eischen dat dit niet langer gebeurt onder omstandigheden waardoor uw leven en dat van uw kind meer in gevaar komt dan bij de moeder uit de bezittende klasse. Wanneer gij het kiesrecht krijgt, dan zult ge kunnen verhinderen dat de toekomstige moeder moet bedelen om van ‘weldadige’ dames een paar onzen rijst te krijgen op vertoon van haar trouwboekje of andere vernedering die daarbij past. **Wanneer goede verpleging en verzorging der moeder niet van het loon van den man kunnen worden bekostigd**, **dan hebt gij recht te eischen**, **dat de gemeenschap daarin voorziet**. Gij kunt uw mannen aanmoedigen te stemmen op de candidaten van de arbeiderspartij, die een geheel stel van maatregelen eischt, waartoe niet alleen behoort kostelooze verloskundige hulp, maar ook een aantal middelen voor de verdere verzorging der jonge moeder en haar kind, het beschikbaar stellen van goede melk door de gemeente, de uitkeering van wiegegeld aan behoeftige moeders; de inrichting van goede kinderbewaarplaatsen, enz. En gij, moeder-arbeidster, gij die uit werken gaat, uit wasschen of uit naaien, gij, die huisindustrie verricht en fabrieksarbeid, gij hebt wel tiendubbel reden u te organiseeren en te strijden voor verheffing van uw kleurloos bestaan. Op ieder vonkje van uw levenskracht legt het monster der kapitalistische zelfzucht beslag. 't Is nog nauwelijks een tiental jaren geleden toen een socialistisch wetsvoorstel uw elf-urigen arbeidsdag met één uur verkorten wilde. Maar uw patroons, de fabrikanten, schreeuwden moord en brand en het voorstel verdween in de papiermand. En toen onlangs minister Talma die wet weer voorstelde, fronsten uw beulen alweder de wenkbrauwen - de minister gaf toe en maakte van het uur een half uurtje. O, er moet wel veel voordeel van uw arbeid te behalen zijn, gij zwakke vrouwen, dat uw meester zoo tuk is op zoo'n laatste half-uurtje.

Daar komen ze, de strijders voor waarheid en recht, daar komen ze tot de in bedriegelijke ketenen gekluisterde arbeiders, de domgehoudenen, de bedrogenen, de mannen van Patrimonium en roepen het hen toe: Ontwaakt, verworpenen der aarde!

*) De volksvoeding wordt zwaar belast, de luxe artikelen blijven vrij.

Uw meesters, lage parasieten,
Bevelen u: ‘gelooft in God!’
Wijl *zij* een hemel *hier* genieten
En *gij* een hel tot schande en spot!

Laat U niet afhouden van uw eigen strijd! Laat u niet bedriegen door hen die u wijs trachten te maken dat het om uw godsdienst gaat, terwijl zij niets anders bedoelen dan uw zuur verdiende geld ten bate van eigen plannen, niets dan uw eigen ongeluk, uw afhankelijkheid! 't Zijn geen godsdienstige, 't zijn economische en kapitalistische belangen die domineeren in den staat. Daarvoor, voor die belangen staan uw leiders pal, daarvoor gaan ze samen met liberaal en vrijzinnige om gezamenlijk partij te kiezen *tegen* elk voorstel dat uw klasse verlichting brengt in haar treurig lot. Gij ook, gij vooral hebt reden tot zelfstandigen strijd, gij, wiens ontwikkeling, wiens geestelijke leiding geheel berust in handen van hen, die op uw ellende teren, die van uw ontbeering goede sier maken. Heeft niet een uwer voornaamste geestelijke leiders u laatst nog in zijn ‘*Stan-*

daard onbeschaamd bij honden vergeleken,*) die, na even aan het keffen te zijn geweest, wel weer gauw 'koest' zouden worden gemaakt. Inderdaad er wordt meer dan hondentrouw van u geëischt. Terwijl uw meester u trapt en schopt moet ge hem de hand nog lekken. O, het is hem totaal onverschillig wat gij gelooft. Uw geloof is voor hem slechts middel om u af te houden van uw eigen geluk, om u te gebruiken voor de baatzuchtige plannen van zijn klasse, om u tot willooze werktuigen van zijn willekeur te maken.

> O, *zeg* niet wat uw mond beleidt
> Maar *toon* van welken geest gij zijt.

Inderdaad!

Indien er een partij is, die *door haar daden toont* het welzijn der verdrukten, der verachten, der verworpenen te bedoelen, dan zijn het de socialistische partijen.

Er zijn vele partijen, die straks bij de stembus de verlokkendste beloften zullen doen aan de misdeelde arbeidersklasse, en zoo zonder meer, heeft niemand het recht hun oprechtheid in deze te betwisten, *alleen* omdat zij dit langs een anderen weg zoeken te bereiken.

Maar we moeten niet alleen letten op hun woorden, maar in de eerste plaats op hun *daden.*

> Strijd met uw *leven*, *wandel*, *werk!*

En als we letten op hun daden - we hebben het hierboven gezien. De daden getuigen *voor* de socialisten. Zelfs de meest objectieve beoordeelaar zal het moeten erkennen.

Het was dan ook daarom dat ik een poging waagde tegen dien geest van lafheid, die zich in socialistensmaad vaak uit, op te komen - dien geest van leugen, waaraan zelfs een waarheidlievend blad als dit niet altijd kan ontkomen,†) zelfs in zijn redactioneele artikelen.

Tegen al dat **kwaad** moet getoornd, zonder sparen, tot het den giftigen kop niet meer waagt op te heffen. Al dat gebazel en gefemel van vroomdoend farizeeïsme, waartegen '*De Holl. Lelie*' steeds zoo fier, zoo welbewust en zonder schromen te velde trok, richt slechts schade aan op geestelijk terrein, maar niet minder onbillijk zijn de oordeelvellingen van denkende menschen, die louter berusten op gemis aan kennis van wat daar in arbeidskringen leeft, menschen, voor wiens rechtsbesef wij eerbied gevoelen, maar ten aanzien van wien zich de vraag niet weren laat:

> **Kent gij dat volk?** - vol noeste vlijt
> En toch zoo diep veracht,
> Dat anderen door zijn werkzaamheid
> Tot weelde en grootheid bracht!
>
> **Kent gij dat volk?** - dat, eeuwen knecht,
> Vaak grievend onrecht lijdt,
> Maar worstelend voor zijn menschenrecht

*) Naar aanleiding van de verwerping der Bakkerswet en een arbeidersklacht in '*Patrimonium*' over Kuyper's houding in deze, schreef K. van 'het keffende hondeken, dat wel weer gauw koest zou wezen'.

†) Men denke aan de herhaaldelijk gegeven voorstelling als zou alles maar zelfzucht en eigenbelang in plaats van rechtsgevoel zijn.

Het Mammonsrijk bestrijdt![**)]

\- - - - - - - - - -

Laat *onbevreesd* uw vanen wapperen!
't Berusten is voorbij!
Treedt in de rijen onzer dapperen!
Dat *strijdend volk* zijn wij!

Den Haag, 16 April 1913.

Oorlog.

O, 't is zoo laf, een oorlog te verklaren,
Te zenden *troepen* menschen in den strijd
En zelf - ver van 't gevaar - bevelen uit te geven,
O, 't is een handelwijze, die ten hemel schreit!

't Is mensch-onteerend, dat geen macht op aarde
Dat eindeloos gemoord verhind'ren doet,
Dat telkens weer, wanneer er vrede heet te komen,
Een nieuwe twist ontstaat, die uitgevochten moet!

En toch.... het einde ligt in menschenhanden,
Als *ieder* maar weerstreefde 't wreed gebod!
Gij waart verantwoord voor uw medemenschen....
Gij waart verantwoord ook voor uwen God!...

CORA.

De Indiaan Zonnigoog.

Op mijne zwerftochten door het Antilopendal in het zuiden van Californië ontmoette ik op zekeren vroegen morgen, terwijl de vogeltjes hunne jubeltonen deden weerklinken ter begroeting van de opkomende zon, den Indiaan Zonnigoog

Mijne wegen zijn niet de wegen van bleekgezichten, zeide Zonnigoog. Wij, Indianen, zijn natuurkinderen, opgevoed in de natuur,

**) Zij zijn 't die uw huizen bouwen, 't linnen weven, bakken 't brood, Heel het leven u verzoeten: koest'ren u van moeders schoot. WILLIAM MORRIS.

door de natuur en voor de natuur, en de bleekgezichten willen ons dwingen hunne wegen te volgen.

Ze willen ons in de steden opvoeden, ver van onze bergen en dalen, ze willen ons zwarte jassen aantrekken en kleeden met witte dassen, hooge boorden, lastige manchetten, ze willen ons stijve hoeden opzetten, die onze hoofden pijn doen en nauwe schoenen aanpassen, die onze voeten knellen en dan willen ze ons leeren, dat we in zonde geboren zijn en dat, wanneer we niet aan een menschgod gelooven, we voor eeuwig verdoemd zijn.

Hoe treurig stemt dat alles den Indiaan!

Ze denken aan hun treurig lot, hun laatste stukje grond wordt hun misschien nog ontnomen en nu komen de christenen hun eene leer prediken, die de Indianen wanhopig stemt.

Ze hebben van die christenen vernomen, dat ze de wereld, waarin ze leefden, moesten minachten en dat ze al hun heil hiernamaals te verwachten hadden.

Zonnigoog vervolgde, dat hij liever ging sterven dan christen worden, want, zei hij, het is beter waar te sterven dan onwaar te leven.

Zonnigoog zou onwaar tegen zichzelf zijn, indien hij christen werd.

Zonnigoog vroeg, waar ik vandaan kwam. Ik zeide, dat ik van Nederland kwam, een land, dat ver van hier verwijderd ligt.

Waarnaar streven de bewoners van Nederland? vroeg Zonnigoog.

De Nederlanders streven naar waarheid in testamenten, leerstukken, in de eeuwige verdoemenis, in kerken, in wereldverachting en in menschenvergoding.

Een van degenen, die een grooten maar tevens verderfelijken invloed op de Nederlanders heeft uitgeoefend, is Calvijn.

Wie is Calvijn? vroeg Zonnigoog.

Calvijn was de chef der Calvinisten, die in het begin der zestiende eeuw te Genève in Zwitserland leefde en daar eene hervorming op zoogenaamd godsdienstig gebied heeft ingevoerd.

Verder heeft Calvijn zich zeer verdienstelijk gémaakt in het levend doen verbranden van den naar waarheid zoekenden Michaël Servetius, die geneesheer en theoloog was. En niet alleen heeft Calvijn den geleerden Servetius doen verbranden, maar hij heeft die misdaad begaan met voorbedachten rade.

Zeven jaren voórdat die gruweldaad op aangifte van Calvijn is bedreven, had deze aan een vriend geschreven, dat, indien Servetius ooit te Genève zou komen, hij deze stad niet levend zou verlaten.

En zijn er vele Calvinisten in Nederland? vroeg Zonnigoog.

Zeer vele, was mijn antwoord.

Zoolang als de waarheid getrapt, veracht, bespot en verraden wordt, zoolang zullen er nog Calvinisten in Nederland zijn.

Treurig voor Nederland! zei Zonnigoog.

Dan zijn wij, Indianen, toch gelukkiger ondanks alle rampen, die ons overkomen, want wij erkennen de natuur als onze opvoedster, waarin wij eene bron gevonden hebben, die oneindig is, en waaraan we eeuwig onzen dorst kunnen lesschen.

Zoo hebben wij een reden tot vreugde, die het meerendeel der Nederlanders niet bezit en die vreugde geeft ons eene kracht, die ons alle moeilijkheden doet overwinnen, zoo sprak Zonnigoog.

Voorwaar, Zonnigoog, gij zijt een held! We reikten elkaar de hand en vervolgden ieder onzen weg, terwijl ik vurig wensch Zonnigoog nog menigmaal te ontmoeten.

O.G. THODEN VAN VELZEN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 42).

Zijn zuster heb ik 't eerst ontmoet aan het ziekbed van Greta. -

Schijnbaar toevallig was zij daar met haar broer, toen ik de patiënte, die toen pas was bevallen, kwam opzoeken!

Een groote, lange, mooie vrouw, die op hem leek.

Maar, dezelfde besliste mond, dezelfde dóórziende oogen, dezelfde karakter-eigenschappen óók, van wilskracht, flinkheid, recht op het doel afgaan, die mij in hem als man aantrokken, waarvoor ik behoefte voelde, als vrouw, mij te buigen, stuitten mij in haar af, wekten mijn wederstand op, - - omdat zij-ook vrouw was als ik.

- - - 'Ik hoorde van mijn broer dat hij zich zoo voor juffrouw Lofvers' geval interesseert. Daarom ben ik eens naar haar komen kijken' - zeide zij tot mij, bij wijze van introductie. -

Greta geloofde natuurlijk in die quasi-belangstelling. Maar zij, Lydia, keek mij aan ondertusschen met een trek van lichten spot om den mond, die, duidelijker dan woorden, zei

hoe zij heel goed begreep tot welk bemiddelaarater-doel zij moest dienen. - -

Zij sprak zakelijk, een beetje uit de hoogte, als 'n practische, van kinderen verstand hebbende vrouw tot Greta, die haar bewonderend-dankbaar lag aan te kijken. - -

'Als je beter bent moeten we gauw een nieuwen dienst voor je zoeken' - besliste ze - 'het kindje kan worden uitbesteed door onze vereeniging. -'

'Ik vind toch geen nieuwen dienst' - zuchtte Greta zwak-onverschillig, blijkbaar niet van plan zich heel veel moeite te geven óók, - een van die meisjes, die, willig, zonder strijd, den verderen ondergang tegemoet gaan.

Lydia fronste de wenkbrauwen, antwoordde kort:

'Die vindt je wel! Als je maar wilt. Wij, de dames van onze vereeniging, zullen je wel helpen, maar je moet zelve willen, - in de eerste plaats willen. - -'

- - - Greta, erg zenuwachtig, nog heel zwakjes en schreierig, trok een gezichtje alsof zij van plan was om te gaan huilen.

En ik vond het mooi, echt-doktersachtigzorgvol in hem, Joost, dat hij, als geneesheer, haar dadelijk hierin begreep, vriendelijk tusschenbeide kwam door te zeggen:

'Nu, dat heeft vooreerst nog een heel poosje den tijd. Zorg maar eerst dat je flink aandikt hier. Dan praten we verder - - -'

Zijn zuster vroeg aan mij of ik een eindje met haar meeging. En, toen we in den gang waren, kwam ze recht op haar doel af:

'Mijn broer heeft me verteld, freule de Brienne, dat U zich voor dat meisje Lofvers zooveel moeite geeft. En daarom ben ik eens komen zien wat ik voor haar doen kan. Ik doe véél aan maatschappelijk werk. Komt U me eens opzoeken, op mijn ontvangdag, iederen Donderdag?'

Natuurlijk nam ik het aanbod dankbaar aan, - om hem.

'U hebt mijn broer, geloof ik, dóór die Greta Lofvers leeren kennen,' vorschte ze toen verder, met denzelfden dóórzienden blik aan hem eigen.

Maar ik kon haar immers niet met zoovele woorden erkennen - al was ik overtuigd dat ze het vermoedde - hoe de diepste oorzaak van mijn blijvende belangstelling in Greta enkel en alleen was haar, Lydia's, broer. Daarom antwoordde ik, op Greta dóórgaand:

'Ja, ik heb haar als dienstbode gekend, - in 't pension waar ik woon. Toen ze moest bevallen hebben ze haar zonder pardon weggestuurd, 's avonds laat. Dat vond ik vreeselijk-hard. En daarom ben ik haar gaan opzoeken den volgenden dag.' - -

'Zulke meisjes willen dikwijls niet anders' - vonniste ze koud. - - 'Men moet niet al te gevoelig zijn als men zich op dit héél moeielijk terrein van liefdadigheid aan zùlk soort vrouwen beweegt.' - - -

Diezelfde koudheid heb ik steeds aan haar opgemerkt, hoe meer ik haar leerde kennen. Zij was de verstands-vrouw bij uitnemendheid. Zij was getrouwd - zij kwam bijna openlijk voor die reden uit, - omdat alleen het huwelijk een vrouw tot volle vrouw maakt in alle opzichten, van intiemen aard zoowel als van maatschappelijken. Zij had daarbij veel meer gelet op de goede positie in de rechterlijke macht, op het met het hare overeenkomende fortuin van haren echtgenoot, dan op zijn ziels- of geestes-hoedanigheden. Aan groote passie geloofde zij niet - placht zij te zeggen. 'Dat is goed voor minderwaardige menschen'. - En zoo ook had ze een paar kinderen ter wereld gebracht, niet uit sterke behoefte naar moederweelde, noch uit onberedeneerd zich willen bevredigen, maar met een wel-overlegd-van-oordeel-zijn,

dat kinderen bij het huwelijk en het vrouw-zijn behóóren, niet vele, hoogstens drie, en niet te vlug op elkaar volgend.

Haar twee jongens en haar eene meisje verschilden dan ook, ordelijk en goed overdacht, telkens ruim twee jaren met elkander. Zij had hen nooit zelve gevoed - vertelde zij met zelfvoldoening, want dat achtte zij schadelijk voor de gezondheid en het figuur der moeder - maar nochtans waren het flinke, gezonde kinderen geworden, dank zij hare uitstekend-geslaagde proefnemingen met een nieuw soort kindermelk-zuigelingen-voedsel, voorgeschreven door den modernsten onder de kinderartsen.

Zij studeerde namelijk steeds in up to date kinder-artsen-boeken, kinder-opvoeding-systemen, kinder-kleeding-voorschriften, enz.

Hare jongens en haar meisje waren dan ook zeer-welopgevoede, zeer smakeloos-hygiënisch uitgedoste, zeer droge, zeer saaie oude mannetjes en oud wijfje, zonder iets van een persoonlijk oplevende, zich in oorspronkelijkheid baanbrekende natuurlijkheid. Men voelde voortdurend hoe zij in een harnas zaten van: dat mag niet, en dat is verboden, hoe zij op hunne manier van alles het fijne afwisten, van geboren-worden, en van microben, en van het onbestaanbare van feeën, en het absoluut-onware van St. Nicolaas... en hoe zij over al die te vroege wijsheid alle heerlijke jonge dwaasheid van het kind-zich-voelen, van nog kunnen gelooven, nog kunnen idealiseeren, nog kunnen droomen, geheel en al hadden ingeboet. - Ieder hunner, op zijn en haar beurt, was, zoodra de tijd daarvoor daar was, naar de Fröbel-school gezonden, opdat Lydia zooveel mogelijk tijd zou overhouden voor haar maatschappelijk werk.

Haar huis was zeer goed-in-orde, hare twee dienstboden werden gedrild door haar, haar

man had in geen enkel opzicht over verwaarloozing te klagen, hare jongens en kleine meisje kwamen steeds, dank zij eene uitstekende kinderjuffrouw, netjes, en de lessen kennend, op school, in één woord in redelijkheid kon niemand aanmerking maken op de wijze waarop Lydia als huisvrouw optrad. -

'Ik doe mijn plicht - ik ben zéér voor plichtsbetrachting' - voerde zij dan ook steeds in den mond. - Met dat al leek het mij steeds toe, dat het blauwe bloempje poëzie, dat ten slotte onmisbaar is in elk gezin, willen de leden ervan zich onderling gelukkig, vroolijk, opgewekt voelen, bij haar ten eenenmale werd veracht als 'ouderwetsch.'

Ik heb dikwijls bij haar gegeten, altijd met Joost, zij schikte dat heel gewillig zoo voor ons.

En altijd had ik dan dezelfde gedachte:

Nooit, nooit zou ik zóó kunnen leven als zij, zoo koud, eigengerechtig, liefdeloos!

Terwijl ik overtuigd ben dat zij harerzijds van mij dacht:

Nooit zou ik zoo wiiloos, zoo onberedeneerd, zoo onbeheerscht, mijn liefde voor een man willen laten wortel schieten in mij. - - -

We werden daarom ook nooit samen intiem. Ze maakte dikwijls toespelingen, plaatste kleine wenken en hatelijkheden, maar ik deed steeds of ik niet begreep; zij was de laatste aan wie ik mij zou hebben willen uiten over liefde. - -

Er komt mij een avond bij haar in de herinnering. - - - Wij zitten samen in haar eetkamer, ik met mijn pelsmutsje op, in mijn blauwe Viyella-blouse, - want ik ben maar even komen aanloopen, om haar te vertellen dat het Greta weer minder goed gaat sinds gisteren, - zij bij de tafel, in haar gewone effen-blauw-serge japon, een naaimachine vóór zich, en hare vingers bezig een onderrokje daaronder te schuiven dat ze, afgedankt van haar eigen Meta'tje, verandert voor een arm protegéetje.

Toch wel lief in haar - denk ik, in een oogenblikkelijk-weeke stemming - dat zoo altijd bezig zijn met armen en ongelukkigen. - - Het theeblad staat, op de gewone ongezellige manier, in een hoek van de kamer gereed op het buffet. - - Haar man is in zijn studeervertrek, de kinderen werken vermoedelijk boven, onder toezicht van de juffrouw. - -

Alles ademt het plichtgetrouwe proza van haar koud dagelijksch bestaan, maar op dit oogenblik treft mij alleen het goedige in haar zoo bezig zijn voor anderen!

'Ja, Joost zal wel weer gelijk krijgen' - zegt zij, in antwoord op mijn mededeeling over Greta's verslechtering van toestand. - - 'Joost heeft het zoo dikwijls bij het rechte end - hij is een knappe dokter.' - -

Er is een soort triomf in haar stem, die mij pijn doet. 't Is alsof zij 't zóó aangenaam vindt dat háár broer, wegens zijn knapheid van arts, gelijk krijgt, dat een mensch die lijdt en sterft daarom haar koud laat. - -

'En het ergste is, dat ik soms denk hoe hij-ook, Joost....

Neen, neen, dááraan dacht ik toen nog niet - toen niet - - toen geloofde ik nog in hem! Maar, omdat hare ongevoelige woorden mij pijn deden, daarom wilde ik terstond heengaan, - vergeten, alles, Greta, den twijfel over haar toestand, alles. - -

Zij hield mij terug. - -

'Wacht nu nog even' - - verzocht zij. - - 'Dan kan je het nieuws óók vertellen aan Joost. Als hij het tenminste nog niet weet.! Ik wacht hem elk oogenblik.' - -

God, o God! Dat was altijd voldoende voor mij, - die mogelijkheid van een ontmoeting met hem, - om mij over alle bezwaren, alle plichten, over alles, te doen zegevieren. -

Ik had werk liggen dat af moest dien avond, en ik was er van overtuigd, hoe hare aanmoediging tot wachten op haar broer insloot een zooveelste bewijs van haar alles-doorgronden. Maar, 't kon me niets schelen, niets - - - ik bleef. - - -

'Ik heb hem laten roepen voor Meta'tje', ging ze voort op haren zelfden, bedaarden, zakelijken, rustigen toon. 'Het kind is zoo lusteloos, en eet zoo weinig. En de juffrouw zegt dat ze vanavond temperatuursverhooging heeft. Daarom vind ik het beter dat hij eens komt kijken'. - -

En ondertusschen speldt ze heel nauwkeurig een zoom aan het rokje - het rokje van kleine zieke Meta - en haar gelaat behoudt dezelfde over zichzelve voortdurend tevredene expressie!

Hoe is het Gods ter wereld mogelijk, dat ze daar zóó kalm kan zitten naaien,.... terwijl haar kindje ziek is, - dat ze door de *juffrouw* moet worden ingelicht over temperatuursverhooging, inplaats van dat zelve te constateeren....

Ineens is al mijn spontane sympathie voor hare naasten-liefde weg, zie ik enkel nog 't koude, koele in haar egoïste natuur. En ik val verontwaardigd uit:

'Maar.... ben je dan niet ongerust.... niet vreeselijk ongerust....! Hoe kan je daaronder zoo kalm blijven zitten naaien....'

Zij glimlacht, op de haar eigene ingebeeld-superieure wijze, zegt, steeds vóórtnaaiend:

'Lieve Kate, ik kan wel zien dat jij niet getrouwd bent. Als je-zelve kinderen hadt, dan zou je aan al die kwaaltjes en dagelijksche zorgen wel gewend raken, net als ik. Meta *is* nu eenmaal een zwak poppetje, dat zegt Joost ook....'

'Juist daarom - *omdat* zij zoo zwak is -

zou ik *dadelijk* dubbelen angst hebben als 't mijn kind was!'

Lydia schudt het hoofd: 'Ik niet - ik weet immers dat ze de zwakheid van gestel nu eenmaal heeft meegebracht van mijn man's kant. Die is óók niet sterk. - - Dat is nu eenmaal zoo'. - -

God, hoe koud-zakelijk klinkt dat alles, als gold het niet hare eigene naaste familie, man en kìnd, maar vreemden!

En, ineens, flitst het weer door mijn hersenen wat ik zoo dikwijls denk in dit opzicht, spreek ik het uit vóór ik 't zelve weet:

'Ik geloof, hoe hartstochtelijker je houdt van je man, hoe hartstochtelijker óók van je kinderen, juist *omdat* die van hem-ook zijn, dat kan niet anders.' - -

Maar, nu heb ik Lydia geraakt in hare zelfbewustheid van zich als-getrouwde-vrouw de meerder-wetende voelen. - Uit de hoogte, zuurzoet, wijst ze mij terecht:

'Dat heeft niets met elkaar te maken. Een vrouw is moeder vóór alles en boven alles. De man is in dat bepaalde opzicht niet meer dan eene noodzakelijke moet-omstandigheid, die met het liefhebben van je kinderen niets heeft te maken. Ook al zou ik van mijn man gescheiden zijn, of heelemaal niet van hem houden, dan nog zou ik de kinderen even liefhebben als nu - -'

Het is grappig - denk ik altijd - dat je die hooghartige verzekering harer onbepaalde moederliefde juist steeds hoort van die moeders, die, zooals Lydia, heel weinig hartelijk zijn voor hare kinderen. Juist *die* koude moeders spelen steeds de onoprechte rol van zoo boven en voor alles hare kinderen lief te hebben, onverschillig van hare gevoelens voor den vader. Ik voor mij ben overtuigd, dat ik het kind van, een, die mij naderhand onwaardig zou voorkomen, steeds zou beschouwen als een wreede herinnering aan het voorbije. Maar, veel erger nog de vrucht die rijpt in haar lichaam zonder de blijdschap, de passie der bevruchting. Hoe *kan* je die vrucht ooit liefhebben, zóó waardeeren met elken vezel van je ziel, wanneer je haar ontvangt niet als een goddelijk liefdegeschenk, maar als een prozaïsch moet-gevolg van een moet-handeling!

Een kind van hem! - Zijn kind! - Hoe verlangde ik toen daarnaar! - Hoe zou ik het, onbekommerd om de wereld, hebben liefgehad, hebben hooggehouden als de heerlijkste wonderste gave van het liefdeleven!

.... En nu, nu ik hem niet meer liefheb, nu ik hem heb teruggestooten, omdat hij niet was de meerdere dien ik in hem zocht, nu ben ik zoo dankbaar, zoo onbeschrijfelijk dankbaar, dat ik dat kind niet bezit, dat het niet met mij meeleeft als een afschuwelijke opstanding van al datgene wat ik in den vader minde, en waarin ik mij vergiste! - -

Neen, neen, toen zag ik het nog niet in. Toen nog niet! Dien avond geloofde ik nog in hem met heel mijn aanbiddende meisjesziel. Maar toch, nu achterna, geloof ik wel dat de twijfel reeds begon, in mij kiem toen vatte, - .... omdat hij deed als Lydia, iets als een triomf verried over zijn goed-gestelde diagnose van Greta's tòch ter-dood-veroordeeld-zijn. - -

Het was goed dat hij juist schelde - Lydia en ik waren in onze conversatie op dat gevaarlijke punt aangeland waarop wij zoo dikwijls geraakten, dat punt waarop wij, als vrouw tegenover vrouw, gevaar liepen elkaar harde waarheden te zeggen, 't beleefdheidsvernis te scheuren, waarmede we onze wederzijdsche antipathie overglansden. Haar hield terug de door haar aangenomen rol van steeds zichzelve beheerschende, steeds zichzelve superieur gedragende vrouw, mij de vrees van, dóór

een breuk met haar, ook hem te zullen verliezen, althans de gelegenheid mijn ontmoetingen met hem ten harent te zien te loor gaan. - -

'Het is ook eigenlijk dwaas met een ongetrouwde vrouw over *zulke* dingen te spreken' - besloot zij ons discours, stekelig. - 'Wat weten jullie-meisjes daarvan af.' - -

'Kunnen wij ook niet liefhebben? - Begint dat pas *na* het wettelijke-huwelijk?' - verried ik mij-zelve. - -

Zij zag mij even doordringend, spottend aan.

'Het is geváárlijk *als* dat zoo is' - - antwoordde zij vermanend-wereldwijs - 'héél gevaarlijk! Niet voor den man, dien het geldt, maar voor de vrouw, die hem liefheeft. - Geloof me, Kate, je hebt gevaarlijke theorieën. - Je bent op een gevaarlijken weg!' - -

Ik had haar kunnen slaan! - En het hatelijkste voor mij-zelve was dat ik, natuurlijk, weer hevig bloosde, zooals ik 't nu eenmaal altijd gauw doe, - eerst bij hare toespeling, - en toen door zijn binnentreden - vlak daarna. - - -

Maar hij keek naar mijn pelsmutsje, waaruit mijn haar weerbarstig vlokte, - - - en ik voelde ineens een blijdschap, omdat ik wist dat het mutsje me flatteerde. - - Ik was zalig even. - -

'Het is voor Meta, dat ik je heb laten roepen' - lichtte Lydia hem in - 'ze is wat koortsig - maar je kunt wel eerst even met ons een kopje thee drinken hier. - Kate kwam me juist vertellen dat Greta Lofvers toch weer minder is.' - -

Toen zag ik voor het eerst die vreemde, lichtende blijdschap in zijn oogen, die mij deed schrikken van hem - of, verbeeldde ik het me - o ja, ik verbééldde het me! Ik verbeeldde het me natuurlijk!

- - ‘Zie je wel’ - - zei hij - - mij aanziende - ‘heb ik je het niet voorspeld dat professor Nellensteyn zich vergist? - Wanneer heb je het gehoord?’ - -

‘Vanavond. - Ik sprak toevallig de zuster - in de tram - ze had haar vrijen avond, en ze vertelde me dat er een heelerge flauwte is geweest, ondanks dat nieuwe middel. - Maar professor Nellensteyn gelooft tòch dat het op den duur zal helpen. - - - Ik was er zóó vol van dat ik dadelijk bij Lydia aanliep om 't haar te vertellen, want ik dacht wel dat jij uit zoudt zijn. - -’

Verbeeld ik het me? Of is er werkelijk die uitdrukking, die ik zooeven meende te zien, in zijn oogen, die uitdrukking van boosaardige vreugde, van ingehouden triomf! - -

Ik verbeeld het me. - Ik *wil* het me verbeelden. - Wat ik me niet verbeeld in elk geval is de onverholen haat in zijn oogen, als ik vertel van de ongeschokte zekerheid van professor Nellensteyn, dat het nieuwe middel toch zal helpen. -

Hij haat professor Nellensteyn - omdat die-óók knap is. - -

Met strak-op-elkaar-geklemde lippen haalt hij de schouders op, als om daarmede zijn verachtelijken twijfel aan wat *die* man zegt te accentueeren. - Dan staat hij op:

‘Nu ga ik naar Meta zien. - Ik heb haast’ - zegt hij, als om er niet meer van te hooren.

Wordt vervolgd.

Uit persoonlijke Ervaring.
II.

Een lezer - die mij schrijft tot die mannen te behooren, die *alles* wat van mijn hand is graag lezen, zelfs al geldt het vrouwen- en toilet-zaken, ‘omdat ik schrijf op zulk een individueele, aparte manier’, - vraagt mij, naar aanleiding van mijn artikel: ‘Uit persoonlijke Ervaring’, in de láátste Lelie, of ik zoo goed zou willen zijn met deze rubriek voort te gaan zoo dikwijls ik daartoe in de gelegenheid ben, daar hij het eenerzijds zeer in het belang acht van het publiek op vertrouwde adressen te worden attent gemaakt, en het anderzijds bijzonder eens is met mij omtrent wat ik in dat vorig artikel schreef van de verplichting, die op ons, het koopende gedeelte, rust, van openlijk te erkennen de deugden en goede eigenschappen waardoor de solide zaken en hun personeel zich jegens het publiek onderscheiden.

Ingevolge deze opwekking wil ik niet nalaten aan dit verzoek terstond gevolg te geven, door ditmaal op een ander gebied dan modes iets van mijn persoonlijke ervaring te vertellen. Het geldt hier het reisbureau Lindeman, Plaats 10 den Haag, dat ik reeds eenige malen met nadruk, en uit eigen aangename ondervinding, in de Lelie aanbeval, en waarvan ik nu eens wil vertellen *hoe* ik het leerde kennen namelijk door de buitengewoon-aangename en welwillende bejegening ondervonden zijdens den chef van dat bureau, die de afdeeling ervan op Scheveningen, onder het Kurhaus, a/h Gevers-Deynoot-plein, administreert. In vroegere jaren immers, placht ik stéédsste reizen met bij de firma Cook, de bekende Engelsche firma, genomen billetten, dáár mijn bagage te laten verzekeren, enz. Ik had die zoo practischingerichte instelling, gedurende mijn verblijf in het buitenland, van vele ondervindingen, leeren hoogschatten en waardeeren, en, natuurlijkerwijze, wendde ik mij dus, óók als ik in Holland was, tot de afdeeling van Cook in Amsterdam, voor alles wat in verband

staat met reizen en reis-inlichtingen. Het ligt echter in den aard der zaak, als men op Scheveningen woont, en dáár een reis-bureau in zijn onmiddellijke nabijheid heeft, dáár aan te kloppen voor kleinigheden en vragen van geen groote beteekenis. Zoo ging het ook mij. Ik werd toen steeds - niettegenstaande deze soort inlichtingen alle *gratis* werden gegeven, en ik in dien tijd nimmer reisbilletten bestelde door bemiddeling der firma - met een welwillendheid, nauwkeurigheid, zorgvuldigheid, en zaakkennis te woord gestaan door den chef op Scheveningen van dit uitstekende bureau, die mij eenerzijds overtuigden hoe ik evengoed met alles bij hem kon gaan als mij tot Cook wenden, anderzijds met zekere zelfbeschaming deden denken in stilte, hoe aardig en voorkomend het was van dien heer mij steeds even hulpvaardig gratis van raad te dienen.

- Ziedaar wat mij maakte tot wat ik nu reeds sinds eenige jaren ben: eene zich met alles en alles tot Lindeman's reisbureau wendende reizigster. Plaatsbilletten, verzekering van bagage, samenstelling van reizen, hôtelcoupons, alles en alles gaat, wanneer ik reis, tegenwoordig door bemiddeling van deze firma, en ik ben bij haar *even goed* terecht *in alle opzichten* als bij Cook in het buitenland. Waarbij hier nog uitdrukkelijk de verklaring moet worden gevoegd mijnerzijds dat, zoo de chef van het bureau op Scheveningen, - die 's winters mede op de Plaats aanwezig is, - uit louter vriendelijkheid mij ook dáár dikwijls te woord staat en helpt, nochtans ook

zijne collega's, al degenen met wien ik te doen heb gehad, *uitmunten* door hunne welwillendheid en hun zaakkennis, zoodat het een waar genoegen is op Plaats 10 inlichtingen te gaan in winnen.

Voor hen, die het hôtel-coupon-systeem niet kennen, voeg ik hier nog bij dat dit eene vergemakkelijking beduidt van het betalen in hôtels. De firma Lindeman namelijk geeft u tegen vooruitbetaling zoo en zooveel reiscoupons, benevens een lijstje van de hôtels in verschillende plaatsen, die deze coupons accepteeren. Men moet, bij *aankomst*, kennis geven aan de directie dat men met deze coupons betaalt, en ontvangt dan, bij vertrek, een zeker percent van de rekening vergoed. De hôtels, die ik het vorig jaar bezocht met deze coupons - het systeem is slechts sinds korten tijd in werking - waren uitstekend, b.v. hôtel Regina in Mentone, hôtel du Louvre et de la Paix in Marseille, enz. In tegenstelling met de Cook-coupons, waarop, in eerste klasse hôtels bijna altijd nog een vrij hooge 'toeslag' wordt gevorderd, werden deze Lindeman-coupons zonder eenig bezwaar van dien aard geaccepteerd, en het gebruik ervan is mij dan ook uitstekend bevallen. Ook het verzekeren van bagage, enz., is een even aanbevelenswaardig als gemakkelijk iets waar het langere reizen geldt. - Enfin, zij die reizen weten gewoonlijk zelf wel wat zij in deze opzichten van plan zijn, maar niet altijd weten zij tot wien zich bij de uitvoering te wenden. Ik heb reeds meer dan eenmaal een kennis, die vroeger zichzelf redde, of nu langs dezen dan langs dien weg inlichtingen vroeg, verwezen naar Lindeman's reisbureau en daardoor hem of haar gemaakt tot een even beslisten aanhanger daarvan als ik 't zelve ben. En het is mij een groot genoegen hier eens uitvoerig uiteen te zetten *hoe* ik dat werd en *waarom.*

En nu neem ik afscheid van het poëtische, heerlijke, zalige gebied reizen, om mij te begeven op een meer prozaïsch, maar zeer noodzakelijk terrein, dat namelijk van etenswaren, en te vertellen naar aanleiding daarvan, hoe er misschien geen firma is in den Haag, die ik zoo goed ken uit eigen ondervinding, al vanaf mijn jeugd-jaren, als die in comestibles van Waterreus, Noordeinde, den Haag. Immers, toen ik nog een kind was, en mijne ouders in Assen woonden, behoorde het tot de vaste regels mijner moeder, - die een uitstekende huishoudster was, en zeer hooge eischen stelde aan alles wat eetwaren betreft, inzake de qualiteit ervan - steeds alles van dien aard wat tot het niet-alledaagsche genre behoorde te laten komen van 'Waterreus'. Zij had in Assen-zelf een zeer goeden kruidenier. Maar het meerbijzondere, b.v. olie en azijn, fijne vruchten op water, enz., enz., alles van dien aard, werd schriftelijk, en geregeld, besteld bij Waterreus, en ik heb mijne moeder meer dan eenmaal hooren zeggen hoezeer zij het daarbij op prijs stelde dat zij, juist bij die *schriftelijke* bestellingen, bij dat dus in zekeren zin 'overgeleverd' zijn, altijd zoo volkomen zeker was van de betrouwbaarheid en eerlijkheid der firma Waterreus, en van de zorg en nauwkeurigheid waarmede hare orders werden uitgevoerd. - Later, toen mijn vader hier advocaat-generaal bij het Hof en vervolgens bij den Hoogen Raad werd, sprak het dan ook vanzelf dat Waterreus voor mijne moeder bleef 'de' vertrouwensfirma. - En nu ben ik-zelve eene, in mijne eenvoudige omstandigheden, slechts o zoo bescheiden klant van het groote, mooie magazijn in het Noord-einde. Maar ook-ik ondervind steeds dezelfde zorgvuldige, goede, solide behandeling, ook ik kan getuigen, als mijne moeder, dat ik de firma Waterreus *vertrouw* dóór en dóór, in alles. En, zóó ben ik b.v. overtuigd van de primaqualiteit van hare artikelen, dat ik, óók in het buitenland, de olie en de azijn, twee artikelen die m.i. first-rate *moeten*

zijn willen zij niet het eten bederven, steeds medeneem van de firma Waterreus, of ze door haar laat opzenden (natuurlijk alleen dan wanneer wij daar onze eigen huishouding doen met onze Marie, bij langer verblijf). Ook busgroenten vertrouwen wij alleen door bemiddeling van Waterreus, als wij buitenslands reizende zijn. En nooit is het dan te veel moeite om, hoe klein ook de bestelling is, alles op de meest voorkomende en zorgvuldige wijze toe te zenden, of ook, ingeval wij dit verzoeken, er nog het een of ander bij in te pakken van een of andere firma, en het daar uit onzen naam te koopen. -

Zal ik nu nog verraden dat ik, - heel het personeel van de firma Waterreus hoogelijk waardeerend, - nog een bijzonder zwakje heb voor een der heeren - die er geloof ik al heel veel jaren werkzaam is, en stellig zelf niet zal vermoeden waarom ik hem nog zoo apart waardeer. Ik zal het maar vertellen, want mijne lezers weten nu eenmaal allen reeds dat iedereen een streepje vóór-

heeft bij mij die lief is voor mijn Benjamin. En nu ben ik-zelve toevallig nooit met hem geweest in het magazijn in het Noordeinde, en ik weet dus óók niet of men daar weet dat hij mijn hond is. Maar wel weet ik van onze Marie hoe zij er nimmer een boodschap doet of, als zij Benjamin bij zich heeft, en die bewuste oudere heer helpt haar, zij ontvangt er èn voor haar-zelve èn voor hem, Benjamin, eenige koekjes of flikjes. Dat vind ik héérlijk voor mijn lieveling, en daarom ook, omdat het een bewijs is dat die meneer vriendelijk is voor zijn naasten, voor mensch en dier beide. Dat trekt mij altijd aan tot iemand.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Tooneeloverzicht door Stella Mare.

Met het oog op de beperkte, voor mij beschikbare ruimte zal ik mij bepalen tot het bespreken van de voornaamste gebeurtenissen op tooneelgebied van deze maand.

Laten wij beginnen met het 'Nederlandsch Tooneel', als zijnde het oudste tooneelinstituut. 'De Familie Fourchambault' door Emile Augier) dat een àl te oudbakken koekje uit een verschimmeld doosje is, ga ik dus stilzwijgend voorbij.

En nu: 'De Tsarin', dat interessante tooneelspel van Ludwig Biro en Melchior Lengyel (die destijds zoo ontzettend veel succes had met 'Taifun', hier ten lande door 'de Tooneelvereeniging' gegeven onder den titel: 'De Zonen van Japan'.)

Er is heel wat gepraat en gekritiseerd over 'De Tsarin'.

Kreten van verontwaardiging, kreten van bewondering hebben elkaar afgewisseld en de meening was zèer uiteenloopend.

Wat mij betreft - al geef ik toe dat dit stuk in het minst niet voor jonge meisjes geschikt is, ik juich het toe, dat het Nederl. Tooneel dit stukje heeft aangedurfd.

En het spel en de aankleeding waren ditmaal zeer goed!

In het kort genomen behandelt dit drama de liefden eener Tsarin. (Catherine II?)

Eene zeèr temperamentvolle, warmbloedige Tsarin, die boven àlles zich vroùw voelt, heeft voortdurend behoefte aan emoties.

Als op zekeren dag in groote opgewondenheid een jonge officier naar binnen stormt, alles trotseerend om de Tsarin, voor wie hij eene bijna heilige vereering heeft, te spreken en haar te waarschuwen dat zij door een aanslag op haar leven wordt bedreigd, voelt de Tsarin plotseling eene gloeiende liefde voor den jongen, frisschen, knappen graaf Alexei. Zij stuurt hem naar zijn kamer om zijn van de reis bestoven uniform tegen een ander te gaan verwisselen, en als de jonge Alexei terugkeert, vindt hij de bekoorlijke Tsarin in een gewaad, dat hem elke ingetogenheid doet vergeten.

Na een hoogst perverse, zwoele liefdesscène die door het buitengewone spel van onze groote actrice (mevrouw Mann-Bouwmeester) nòch walging, noch verontwaardiging opwekt, was de jonge Alexei voorgoed in haar netten gevangen.

Natuurlijk blijkt der Tsarin liefde 'niet steeds bestendig van duur', want na eene samenzwering, waarin Alexei geen schitterende rol speelt, valt hij in ongenade.

Geen nood: de Fransche gezant is een waardige opvolger van den jongen officier, en nu volgt dezelfde liefdesscène met de perverse trucjes, en - de Tsarin is weer in haar element. Het is werkelijk buitengewoon deze voorstelling. Zoó zag ik mevrouw

Mann noòit. Zij wàs de bekoorlijke, verleidelijke vrouw, die *elken* man kon veroveren. Volkomen wekte zij de illusie, dat zij eene slechts 36-jarige vrouw was.

Wat een gratie, wat een bekoring, wat een schitterend spel. Alle hulde voor onze groote actrice!

De jonge Alexei heeft dien avond veel applaus ontvangen en werkelijk niet onverdiend. Om naast zulk eene groote actrice een waardig partner te zijn en te blijven is heusch niet gering te schatten. Zijn spel was uitstekend. Zijne ontroering bij de allereerste ontmoeting met de Tsarin meesterlijk.

Het was een genot dit frissche enthousiasme, die heilige vereering, en later die jeugdige hartstocht zoo voortreffelijk door den jongen Constant van Kerckhoven te zien weergeven.

Ik denk dat èn mevrouw Mann èn Constant van Kerckhoven in de toekomst nog heel wat hulde in ontvangst zullen nemen.

Fatsoenlijke menschen.
Satirieke Comedie door Robert Mich.

Ik heb aan freule Lohman gedacht, toen ik dit stuk zag.

Evenals onze redactrice, heeft deze auteur op scherpe, geestige wijze het schijnfatsoen van sommige brave Christenen gehekeld. O,

die fatsoenlijke, brave, vrome menschen, die trouw ter kerke gaan en zedig de oogen neerslaan, en als er huisbezoek komt, 'arm maar fatsoendelijk' zijn, maar er in stilte een pandjeshuis op na houden, en slechts tegen zeèr hooge woekerrente de goederen aflossen. O, die ellendelingen, die steeds den mond vol hebben van 'fatsoen', maar hun fatsoenlijk dochtertje, dat met een fatsoenlijken jongen verloofd is, het leven onmogelijk maken en de verloving doen verbreken, en van het andere vèr van fatsoenlijke dochtertje alle onzedelijkheid in de hand werken. En het einde!

Ja, lieve menschen, de deugd wórdt beloond, niet altijd heusch, maar wel bij 'fatsoenlijke' menschen. De schurkachtige, schijnheilige vader wordt zelfs koster en het lichtzinnige meisje, dat o.m. 'onteerd' wordt door een' o, zoo fatsoenlijken voorzitter van het Burgerlijk armbestuur, krijgt door dit buitengewone buitenkansje, eene zoo groote bruidschat van den deftigen 'armbestuurder', dat zij den man harer keuze kan huwen.

De rol van den schijnheiligen ellendeling kon moeielijk beter vertolkt worden dan door Jan Musch, den begaafden acteur van de N.V. 'Het Tooneel'

De overige leden van het gezelschap waren zeer voldoende.

Het levende Lijk
door Leo Tolstoï.
Drama in 12 tafereelen. N.V. 'Het Tooneel'. Directeur Willem Royaards.

Zooals men weet zijn Heijermans en Royaards duchtig aan het kibbelen geweest over het opvoeringsrecht van dit stuk.

Royaards heeft eene geautoriseerde vertaling (uit het Duitsch) van de weduwe van Tolstoï verkregen, Heijermans heeft het stuk uit het Russisch doen vertalen door A. Saalborn, zonder autorisatie op grond van het feit, dat Tolstoï uitdrukkelijk verklaard heeft, dat het stuk 'vrij' zou zijn. Heijermans heeft het stuk verkort en bewerkt, Royaards heeft het ongeschonden ter opvoering gebracht.

De mise en scène bij Royaards was (al of niet afgekeken van Reinhardt te Berlijn) in één woord schitterend, zoo mede de regie en het spel van bijna allen, in het bizonder van Royaards zelf.

Wel diep heeft Royaards de ziel van het Russische volk gepeild. Zijn Fedja (het levende lijk) was wel de Russische, sentimenteele Tolstoïaan.

De geschiedenis is aldus:

Fedja is - wel vreemd - zoowel heilige als zwakkeling. Hij is aan den drank verslaafd, doch in weerwil daarvan is hij van opperste goedheid.

Als hij bemerkt, dat hij zijne vrouw (Lisa) ongelukkig maakt, besluit hij uit het leven te verdwijnen.

Hij mist daartoe echter den moed en op aanraden van het Zigeunermeisje Mascha, dat hij platonisch bemint, besluit hij te doen alsòf.

Hij werpt zijne kleeren met portefeuille, enz. aan den oever van eene rivier en Lisa die hem dus dood waant, (toevallig werd er na eenigen tijd een ontredderd lijk opgevischt) trouwt met haar jeugdvriend Victor Karenin.

Fedja houdt zich schuil, maar als hij op zekeren dag in een kroeg zijne levensgeschiedenis aan een vriend vertelt, wordt hij door een schurk beluisterd, die

de zaak aan het licht brengt. Hij wordt nu gearresteerd en Lisa en Victor worden wegens bigamie voor het gerecht gedaagd.

Fedja, moe van al het gemartel, schiet zich dood.

Ik begon te vertellen hoe buitengewoon verzorgd deze voorstelling was.

In het bijzonder moet ik melding maken van de prachtige ensceneering van het tweede tafereel, dat bij de Zigeuners speelt, waar Fedja ligt te luisteren naar zang en spel.

Dit tafereel was zoowel prachtig van plastiek als in hooge mate schilderachtig.

Kunsten en Wetenschappen.

Vervalschen en namaken.

Zij zijn aan de orde van den dag, zoo zelfs, dat men huiverig zou worden om anthieke zaken en schilderijen te koopen.

Nu weer is er 200.000 Lire voor een valschen Raphaël besteed, maar gelukkig is de bedrieger achterhaald. Het authentiek bewijs omtrent de herkomst was ook al vervalscht.

Openlijk wordt dan ook al geadverteerd dat te verkrijgen zijn: ‘Imitationen von alten: Gemälden, Pastells, Elfenbein- und Pergamentminiaturen, Kupferstichen, Drucken, Limoges, Emails, Elfenbeinschnitzereien, Kunstgegenständen, u.s.w.

Niet alleen de dommen loopen er in, maar zelfs de vaklui, en 't is al zoo vergekomen, dat b.v. het Spaansch-Moorsche goed op de handelsmarkt gedaald is, wijl het onechte het echte overtreft, en beide fabrikaten, oud en nieuw, zoo gezegd niets van elkaar verschillen.

Ook het koopen in *oude* inboedels geeft geen waarborg; er wordt nieuw-oud ingestoken, en zelfs de grond herbergt tegenwoordig veel nieuw-oude voorwerpen om op te graven.

Er zal een tijd komen dat alleen zal gelet worden op *mooi*, en niet meer op *oud.*

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Dixi. - Gij kunt mij, noch op *dien* Dinsdag, noch wanneer ook gezien hebben ‘stappend in de tram bij De Witte Brug met nog eene andere dame,’ noch omstreeks 11 uur, noch op eenigen anderen tijd, want ik ben den geheelen winter, zoolang ik hier terug ben, noch *nimmer* geweest in die tram. Ik moet er altijd om lachen, dat men mij zoo dikwijls ergens méént te zien als ik 't in 't geheel niet was. Vriendelijk gegroet.

Eerloos. - Hartelijk dank voor Uw brief. Ik vooronderstel dat ik in Uw geest handel door hem niet te beantwoorden, onder de bestaande omstandigheden. Wees overtuigd van mijn hartelijke deelneming in den ommekeer, èn van mijne discretie.

J.v.D. - Ik verwijs U, naar aanleiding van Uw langen brief, naar de op het door U bedoelde Overzicht v/d. Week gevolgde Corr: aan mevr: B.B. te B. en aan Lot, in

de Lelie van 16 April. In die Correspondenties namelijk wordt reeds véél van het door U ter sprake gebrachte uitvoerig beantwoord door mij. Het komt mij voor dat gij de dingen dooreenwart. - M.i. hebben we in een goed huwelijk niet alleen te doen met rechten, maar óók en vóór alles met wederzijdsche liefde. Ik voor mij ben van oordeel, uit een zuiver oogpunt van billijkheid, dat die jonge vrouw, die haren man geen vrouw in intieme zin meer vermag te zijn, daarmede hare *rechten* op zijn trouw verliest. Evenzeer ben ik van oordeel dat hij zijnerzijds natuurlijk toont heel veel van haar te houden, indien hij haar nochtans trouw blijft, maar ik geloof dat dit heel veel afhangt van zijn temperament en zijn natuur, en dat de verzoekingen in dit opzicht voor den eenen man veel zwaarder zijn dan voor den anderen. Gij verwart *natuur* en *moraal* met elkaar. Hier is m.i. geen sprake van tweeërlei moraal maar wèl van tweeërlei *natuur*, wat den man en de vrouw betreft. Aan wat de natuur nu eenmaal zoo wilde valt m.i. niets te veranderen, of wij vrouwen het prettig vinden of niet. In antwoord op Uw 'medelijdenden glimlach' over het beweren van dien bewusten franschen echtgenoot dat hij, ondanks zijn ontrouw nu en dan, nochtans zijne lichamelijk-onnutte echtgenoot liefheeft in anderen dieperen zin, kan ik U mededeelen dat mij dezer dagen, door een der meest sympathische, meest-hoogstaande, en zeer-gelukkig-gehuwde vrouwen die ik ken, werd geschreven in een particulier briefje: '*Liefde* heeft immers met zoo'n tijdelijke afdwaling niets te maken,' en daarom hebt gij in Uwe opvatting gelijk. - Gij ziet hieruit hoe er gelukkig-gehuwde vrouwen zijn, die in dezen een geheel andere meening zijn toegedaan dan gij.

Waárom dat fransche echtpaar, dat tot mijn 'Overzicht van de Week' aanleiding gaf, niet overgaat tot scheiding - is U onverklaarbaar om die reden, die gij eenvoudig niet wilt erkennen, namelijk: dat noch de man, noch de vrouw eene scheiding *wenschten*. Ik voor mij kan mij dat ook zeer goed verklaren, daar de vrouw harerzijds, dóór hare lage streek, wel getoond heeft haar bezit, haar recht van echtgenoote, boven alles, zelfs boven hare eer en haar fatsoen, te stellen, en de man zijnerzijds, volgens zijn eigen getuigenis, bovenal terwille zijner kinderen, de voorkeur gaf aan het laten voortduren van het schijn-echtelijk-leven. Er zijn, zoowel hier te lande als elders, honderden en honderden echtparen, die aldus, enkel in schijn, 'gehuwd' zijn, en die ieder hun eigen weg gaan, maar er om allerlei redenen de voorkeur aan geven nochtans niet over te gaan tot scheiding. - Gij hadt van mij verwacht, dat ik nadrukkelijk zou hebben verklaard, hoe eene scheiding *de* oplossing zou zijn geweest voor dit bewuste huwelijk van die twee fransche menschen. Wel, ik heb dat daarom niet uitdrukkelijk gezegd, omdat niet hun geval op zichzelf mij zoo belangrijk voorkwam, maar wèl de zaak die aanleiding gaf tot de quasi-vergiftiging van de echtgenoote, door hare eigen hand. Vanuit de verte kunnen ik noch gij beoordeelen of die twee menschen al of niet logen in de door hen voor den rechter opgegeven oorzaken, die hen noopten niet te willen scheiden. In het algemeen genomen echter geef ik U gaarne toe, waar eene vrouw haar man zoo weinig liefheeft, dat zij hem door leugens en laster voor de politie brengt en in de couranten, daar doet zij zonder twijfel oneindig beter van hem te scheiden. Wat den man aangaat, hij heeft verklaard om de kinderen eene scheiding niet te wenschen, en ik kan mij voorstellen dat de aanwezigheid van kinderen altijd een zeer groot bezwaar is in dergelijke gevallen. Immers, deze verliezen een *thuis*. Zij worden toegewezen aan vader of moeder, en maken vanaf dat oogenblik allerlei treurige ervaringen

mede van verdeeldheid en haat. - Ja, beslist, - *niet* 'om de huiselijke vrede' te bewaren, maar uit *liefde* kan ik mij zeer goed voorstellen dat eene vrouw een oogje dicht doet voor de oogenblikkelijke, zuiver-vleeschelijke afdwalingen van haar man. Ik heb dit reeds zoo dikwijls gezegd, dat het wat eentonig wordt daarop telkens terug te komen. Maar inderdaad, m.i. is het van eene vrouw eene bespottelijke pretensie dat zij het haren man zóó euvel duidt indien de *schoonheid* en het *lichaams-mooi* eener jonge en bekoorlijke andere vrouw hem momenteel doen bezwijken, en ik voor mij vind zulk een momenteel, en zuiver in geslachtelijken zin ontrouw-zijn veel gemakkelijker te vergeven dan de 'geestelijke vriendschappen', die bestaan tusschen vele mannen en andere vrouwen dan hunne eigene. Zulk eene 'geestelijke vriendschap' (als b.v. die van madame Curie voor den echtgenoot van eene andere vrouw; ik besprak dit geruchtmakend geval indertijd in de Lelie van 13 Dec. 1911) zou mij op den duur veel eerder tot eene scheiding brengen dan eene lichamelijke ontrouw. Beide gevallen zijn in boeken (beide van mannenhand) magnifique beschreven, 't eerste, mijn standpunt, in Vrouwenmacht van Gustaf af Geyerstam, het tweede, een geestelijke vriendschap, in Einsame Menschen, (tooneelstuk) van Hauptmann. Wel, ik voor mij vind dat de sympathieke heldin uit Vrouwenmacht de rechte opvatting heeft in dezen en ik vind óók dat de geestelijke vriendschap in Einsame Menschen leidt tot eene beleediging der wettige echtgenoote véél grooter dan eene lichamelijke ontrouw voor haar zou zijn geweest.

Ik *verdedig* den man in dit geval *geenszins*. Maar ik bestrijd het *recht* der vrouw van hem tot *trouw willen dwingen met de wet in de hand en van dit te durven noemen liefde harerzijds*. En ook geloof ik zeer zeker dat er voor een man verontschuldigingen bestaan, *door* zijne natuur, die - anders is dan die van de vrouw.

Ziedaar tevens mijn antwoord op Uw 'nieuwsgierigheid' wat ik zou gezegd hebben indien de vrouw overspel hadde gepleegd. Zeer zeker zou ik dat, in een huwelijk, en waar kinderen aanwezig zijn, veel sterker afkeuren in de moeder dan in den vader. Om de m.i. niet te weerspreken reden, dat de vrouw in zuiver zinnelijken zin anders is aangelegd dan de man, dat hare behoeften minder uitgesproken-enkel-lichamelijk zijn, dat zij veel korter jong blijft, enz. Wanneer b.v. ik moest denken dat mijne *moeder* zich, uit zuiver-lichamelijk-niet-zich-bedwingen-kunnen, had vergeten aan den eersten den besten man, van welken stand of welk karakter ook, in een oogenblikkelijke opwelling van begeerte, dan zou ik dat een veel onoverkomelijker, veel schandelijker iets vinden, dan wanneer ik 't zelfde wist van mijn vader; en ik ben overtuigd dat iedereen, die eerlijk is, datzelfde zal erkennen. Nog eens, hier is geen sprake van tweeërlei moraal, maar van tweeërlei natuur, m.a.w., niet van een door de menschen en de maatschappij aangenomene zedelijkheidsopvatting, maar van eene *natuurwaarheid* die nu eenmaal zoo is, of zij U bevalt of niet. - Lees overigens, wat betreft het door U gestelde omgekeerde geval, wat ik dienaangaande schreef in de corr. aan Lot, in de Lelie van 16 April.

Elburg. Ik heb Uw brief met bijzondere belangstelling gelezen. Het gebeurt zoo zelden dat iemand zóó warm en sympathiek schrijft over Uw vak als gij het doet. Zeker, heel gaarne wil ik U van dienst zijn. Echter, ik weet geen familie in Engeland wier adres ik U tot het beoogde doel zou kunnen opgeven. Daarentegen is het mij bekend dat heel dikwijls gediplomeerde pleegzusters kosteloos (of althans tegen zeer geringe finantieele vergoeding) werkzaam zijn tijdelijk in Engelsche hospitalen, om

daardoor de Engelsche taal aan te leeren. Gelijk gezegd, zij moeten dan natuurlijk pleegzustersdiensten verrichten evengoed als in haar eigen land. Meermalen sprak ik Duitsche verpleegsters die op zulk eene wijze tijdelijk in Engeland werkzaam waren, en ik twijfel er niet aan dat ook Hollandsche zusters zich op dezelfde wijze de gelegenheid kunnen verschaffen hare ervaring en kennis uit te breiden. De vraag is natuurlijk - en zij is eene die ik U niet terstond weet te beantwoorden - langs welken weg moet gij gaan om tot dat doel te geraken. Mij dunkt dat het hoofd-bestuur van het Roode Kruis, 't bestuur van de pleegzusters-vereeniging (zulk eene vereeniging bestaat immers?), of ook de een of andere dokter wellicht, U zullen kunnen zeggen tot welke hospitalen, tehuizen, gestichten, wat het ook zij van dien aard, gij U zult moeten wenden in Engeland. Mag ik nu eens afschrijven Uw getuigenis van Uw beroep? Het klinkt daarom zoo sympathiek, omdat Uw opvatting m.i. zoo mooi is:

U weet niet hoe heerlijk het werk is in een ziekenhuis. Door vriendelijk te denken en te voelen tegenover z'n patiënten kan men hun als 't ware in een sfeer doen leven, dat 't leven voor hen ook nog iets liefelijks verkrijgt; dan glanzen hunne oogen als ze je zien; dat is de poëzie van een ziekenzaal.

Inderdaad, ik kan mij levendig voorstellen, waar zóó de ware *roeping* van de wezenlijk heelmooie, echt-vrouwelijke taak, die gij U hebt gekozen, door U wordt opgevat, daar kan het niet anders of Uw werkkring moet U groote voldoening geven, en zal strekken tot zegen van velen. Altijd heb ik gezegd, en zal ik blijven zeggen, dat ik het verplegen van zieken en ongelukkigen en idioten beschouw als de edelste en mooiste roeping eener ongetrouwde vrouw. Alleen, zij moet dan ook wezenlijk die *roeping* in zich hebben, iets wat maar met weinigen 't geval is. Gaarne wil ik bij gelegenheid nog eens van U vernemen of gij zijt geslaagd, en of mijn raad U iets heeft kunnen helpen.

Truus te A. - Uit Uw brief begrijp ik dat gij gaarne een brief van mij zoudt willen ontvangen, in antwoord op den Uwen. En, waar gij ziek zijt, en zulk een brief zoo bijzonder prettig zoudt vinden, heb ik er ernstig over gedacht, niettegenstaande ik zoo zelden particulier antwoord, aan Uw wensch te voldoen, om U een genoegen te verschaffen. De *inhoud* echter van Uw schrijven deed mij ten slotte er de voorkeur aan geven U langs den corr:-weg te beantwoorden, omdat het

mij voorkomt dat dit wenschelijker is ter voorkoming van verder misverstand. Immers, waar gij, zelve eene verpleegster, mijn stukje over den gestorven verpleger Braam (zie Overzicht v/d. Week van 16 April) te goeder trouw zoo verkeerd opvat blijkbaar, daar bestaat de mogelijkheid dat het anderen evenzoo zoude gaan. En, omdat dit mij zou spijten, daarom wil ik U liever in het openbaar antwoorden hoe ik eenerzijds er geenszins aan twijfel dat Braam bij zijne vrienden, zijne mede-verplegers, enz, natuurlijk wèl in herinnering zal voortleven, en anderzijds hoe ik het in het minst niet afkeur wanneer de vrienden, familie, enz. den teruggekeerde levenden van de ambulances hartelijk begroeten en feestelijk verwelkomen. Mijn aanval van 16 April gold de pers, gold de autoriteiten *belast* met het officieel verwelkomen dezer ambulances. Zij, noch de couranten, noch deze autoriteiten, vonden het der moeite waard aan den voorgoed achtergebleven Braam de hulde, die hem teekomt, te brengen, - enkel en alleen omdat hij maar een eenvoudige verpleger was. *Daartegen* protesteer ik, evenzeer als ik het belachelijk vind, dat sommige ambulance-doktoren voortdurend briefjes schrijven van de plaatsen waar zij werkzaam zijn, om zichzelf op te hemelen en om te vertellen van de recepties en de feesten die zij bijwoonden, alsof zij eigenlijk tot *dat* doel waren uitgezonden, en evenzeer als het mij weerzinwekkend-bespottelijk aandoet wanneer de terugkeerende Grieksche ambulance aanstellerig in zwaren rouw gekleed rouwdiensten gaat bijwonen voor Koning George van Griekenland in de Grieksche Kapel. Al *die* dingen vind ik mal, en waar aan zulke reclame-berichten steeds in elke courant plaats wordt verleend, daar is er aan de nagedachtenis van den heldhaftig voor zijn taak gestorven bescheiden verpleger Braam nauwelijks een woord gewijd. - Hebt gij mij nu beter begrepen? Het is juist *omdat* ik in dezen partij trek voor de het *werk* doende Verplegers en Verpleegsters, in tegenstelling van de te vele eer die wordt bewezen aan de artsen en de voornaamheden, dat ik het door U bedoelde stukje schreef. - Gij spreekt van die verpleegster, die zóó zwaar ziek achterbleef, dat men aan haar herstel wanhoopte, en vraagt in verband daarmede, of die dan niet evengoed hare plicht deed als Braam. Maar natuurlijk deed zij dat! Ik heb gelezen van hare ziekte, en er mij daarbij juist aan geergerd dat daarover, evenals van den dood van Braam, nauwelijks werd gerept, terwijl er b.v. van Zuster Kuyper nog eens, extra likkerig, bijstaat hoe zij eene dochter is van dr. Kuyper, (wat doet dat er in 's hemelsnaam toe in hare verpleegsterqualiteit!) enz., enz. Om dus te resumeeren, ik heb met het bedoelde stukje willen zeggen dat de couranten en de autoriteiten wèl allerlei mooie woorden verspillen aan de voornaamheden, die in de ambulances hebben meegewerkt, b.v. ook aan het reclame-achtig gedoe van den consul, maar al heel weinig belangstelling toonden voor hen die wezenlijk *deden*, de verplegers en de verpleegsters, de dooden zoowel als de levenden. Dat echter deze laatsten in hun eigen omgeving wel degelijk zullen worden geëerd en gehuldigd, dat geloof ik even gaarne, als ik U geloof, waar gij verzekert dat de collega's van den gestorven Braam zijne nagedachtenis hoog zullen houden. Ik hoop dat gij mij nu beter hebt begrepen. Voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie dank ik U recht hartelijk; ook deed het mij veel genoegen in Uw brief te lezen, hoe gij zoo dikwijls reeds vóóraf zegt: freule Lohman zal daarover wel een woordje schrijven in de Lelie. Dat bewijst dat gij mij doorziet in mijn aard. De reden, die U eindelijk den tijd geeft mij te schrijven, is nu wel eene voor U-zelve niet vroolijke, maar voor mij is het aangenaam dat gij daardoor Uw voornemen hebt kunnen uitvoeren; want ik waardeer Uw brief zeer. Daarom zal het mij ook zeer aangenaam zijn, indien gij Uw plan, mij

na Uw thuiskomst opnieuw te schrijven, wilt uitvoeren. Schrijf mij dan meteen eens of gij mijne meening nu beter begrijpt, en ook hoe het U gaat thans, en wees hartelijk gedankt voor Uw schrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest het Overzicht van de Week: ‘De terechtstelling van de auto-bandieten’ tot een volgend nommer wachten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

7 Mei 1913
26ste Jaargang.
Nº. 45.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hemelvaartsdag.

Op dezen Christelijken feestdag, die een dag midden in de week tot een rustdag maakt, op dezen feestdag wil ik genieten!

Ik wil genieten op dezen eersten dag van Meimaand, de maand van Lente, van liefde, van geluk! De Meimaand, die het jonge leven zoo zeldzaam beroert, dat het niet alleen kan zijn met de Lente; de Meimaand, die zoo wonderbaar grijpt in elk menschenhart, dat ze wekt de mooiste, de edelste aandoeningen! De Meimaand, die bij het menschenkind terugroept den tijd, toen alles knopte en bloeide om hem heen, toen hij in het leven omarmde het mooie leven van liefde en poëzie!

Op dezen eersten dag van Meimaand wil ik genieten! Genieten in de mooie natuur! De natuur, die met mij gegaan is door het moeilijke leven, die me trouw is gebleven door alle tijden, die met mij doorleefd heeft al mijn vreugde, al mijn verdriet; die met mij gejubeld heeft in uren, als ik mijn geluk niet op kon, die mij getroost heeft als ik snikkend zocht om licht in donkere uren van smart! De natuur, die ik altijd heb liefgehad en nog zielsliefheb, omdat zij is zoo trouw, zoo innig trouw; die trouw, waaraan ik me altijd gekoesterd heb en waarbij ik mij zoo rustig, zoo veilig gevoel bij al het trouwelooze, dat van de menschen is! -

Hemelvaartsdag! Op dezen dag, die boven alle andere dagen stemt tot hooge, reine gedachten, op dezen dag wil ik genieten, genieten

van al het mooie om me heen! Ik wil zien de blauwe lucht, ik wil hooren de vogels, ik wil voelen de zonnewarmte, ik wil ademen de Lente!

Op dezen dag wil ik vergeten alles, alles, wat het leven zoo droevig, zoo ontzettend droevig maakt! Ik wil vergeten het leelijke, wat de menschen van het mooie leven gemaakt hebben, den wanhopigen strijd om het bestaan in de heerlijke Lentedagen, als alles roept om liefde!

Ik wil vergeten op den Hemelvaartsdag, hoe de menschen elkanders ziel en leven vermoorden door te voeden, altijd en altijd weer, den steeds voortwoekeren den en alles vernielenden levenskanker, de jaloerschheid! De onderlinge jaloerschheid, die al het vriendelijke, lieflijke verdrukt, al het mooie vertrapt, al het goede verstikt, wat er opkomt in de menschenziel!

Ik wil vergeten, wat er voor kleinzielige en kleingeestige begrippen zijn in de wereld; ik wil niet zien den bespottelijken, belachelijken strijd tusschen de menschelijke kerken torenuilen, alsof niet beide behooren tot dezelfde familie der uilen; niet zien hoe de suikerlord neerziet op de millioenen van den worstfabrikant, alsof de tijd niet zal komen, dat het een schande zal zijn als millionair te sterven!

Ik wil niet hooren de jammerkreten van oneindig levensleed, die regelmatig aangolven uit de machtige, geweldige menschenmassa!

Ik wil niet voelen de pijn der teleurstelling over vervlogen illusies en gestorven idealen!

Ik wil niet ademen den pestwalm, die in dezen tijd van vredespaleizen overwaait van het slagveld.

Ik wil vergeten, alles vergeten en genieten, bovenal genieten op dezen dag in de mooie natuur!

Ik wil weer zien met kinderoog al het mooie, gelooven weer met blijmoedig kinderhart al het goede; ik wil rondgaan door de mooie natuur aan de hand van ‘Windekind’!

En ik zie de blauwe lucht boven het teere, fijne jonge groen van boomen en heesters; de hei, reeds tintend met paarsche kleur, zich uitstrekken in het vroolijke, helle zonlicht; de sombere dennen, met recht-opgaande stammen, en spelend daartusschen de gouden zonnestralen, heerlijk belichtend den golvenden bodem!

Ik zie de omgeving van eenvoudige boerenhutjes, met wit gepleisterde gevels en rieten daken, herschapen in lustwaranden door de omheining van heerlijk jong groen en bloeiende vruchtboomen met knoestige, oude stammen!

Ik zie de boschjes van jonge berken met hun grillig gevormde zilveren stammen schitteren in het zonlicht; het groene weiland, ingesloten door bloeiende wallen en ik vind er het sterremuur met zijn witte bloemsterretjes, de roze koekoeksbloem, de veelkleurige viooltjes, hun vriendelijke kopjes opstekend in het koesterend zonlicht, de madeliefjes met hun gouden hartjes, den meidoorn, nog knoppend, maar straks gehuld in bruidstooi in den zilveren maannacht van Meimaand! Ik zie de tuinen met roode ribes, met paarsche seringen, met goudenregen en ik hoor daartusschen de vogels tjilpen en kweelen het eeuwig-oude lied der liefde in Meimaand! Ik voel de zonnestralen; ik voel, hoe ze mij streelen en koozen, hoe ze doordringen tot mijn hart, hoe ze het aanraken zacht, heel zacht, het koesteren, verwarmen en ik voel al het kille in mij verdwijnen en eene groote verteedering trekken door mijn geheele wezen! En met die groote verteedering voel ik langzaam, heel langzaam terug komen het machtige geloof in de liefde, het heerlijke vertrouwen in het goede! - En op dezen

feestdag, op den Hemelvaartsdag, op den eersten van Meimaand heb ik ingeademd de geuren der lente, heb ik kunnen genieten in de vrije natuur en heeft ze mij met aloude trouw geschonken hare goddelijke gaven!

M.E.

Noot red:

Dit stukje kwam te laat voor het nommer van ll: Woensdag, vandaar dat het eerst na den Hemelvaartsdag verschijnt.

Overzicht van de Week.

I.
'Something Rotten'.

Meermalen heb ik 't gezegd reeds hoe er lage berekenende moorden begaan worden, afschuwelijke mishandelingen aan kinderen en dieren, welke schreeuwen om wraak door het oog om oog en tand om tand, moorden die iemand doen wenschen uit zijn heele verontwaardigde hart naar gerechtigheid, naar een marteling voor den schuldige, gelijkstaande met de martelingen die hij zijn slachtoffer aandeed. -

Maar - - maar - - -, wanneer van die gerechtigheid wordt gemaakt een weerzinwekkende vertooning, een afzichtelijk schouwspel, waarnaar laagstaande vrouwen en mannen

(o heel hoogstaand in rang naar de wereld, maar niet naar de ziel) komen kijken als naar een nieuw schok-middel voor hunne over-prikkelde zenuwen, en wanneer daartegenover staat een kalm en waardige, volkomen zelfbeheerschte, en zelfs het verzoek om gratie niet willen indienende houding, als die van den dezer dagen geguillotineerden 'autobandiet' Caillemin, zie, dan komt men er toe zich met walging en afkeer af te wenden van eene 'geordende' maatschappij, die zulke dingen toelaat, en van eene 'weldenkende' pers, die ze met animo beschrijft; en men vraagt zich af of aan dezen bandiet, die tot op het laatst toe zichzelf gelijk bleef in het denken aan en zorgen voor een ander, den onschuldig ter dood veroordeelden Dieudonné, die voor zichzelf fier de gratie-verzoeken afwees, maar zijn advocaat onvermoeid vervolgde met brieven in het belang van den onrechtvaardig-behandelden makker, die, in dien laatsten wreeden ochtend van zijn leven waarop hij naar de guillotine werd vervoerd ten aanschouwe van een op zulke afschuwelijkheden belust straatpubliek, zóó volkomen zeker was van zijn eigen-ik, dat hij zelfs het bedwelmende alcohol, waarmede men bij zulke gelegenheden den ter dood veroordeelde kracht geeft, kalm weigerde, aan zulk een karakter, zulk een persoonlijkheid, niet tenslotte veel meer is verloren gegaan dan zij waard zijn, die hem veroordeelden, en die hem op de terechtzittingen aangaapten, de schijn-braven en de schijn-eerlijken waaruit de maatschappij, im grossen und ganzen genomen, bestaat.

Deze auto-bandieten, - zij hebben het stuk voor stuk verklaard, - zijn tot hun bandietenleven gekomen door de grieven die zij tegen de maatschappij als zoodanig hadden. Natuurlijk verontschuldigt dat geenszins de moorden en uitroovingen die zij op hun geweten hebben geladen. Maar wèl doet hun stoïcijnsch einde, vergeleken bij het weerzinwekkend gedoe van het Parijsche high-life en van de rechters, die dat high-life toelieten in de zaal, de vraag rijzen: Is er inderdaad niet 'something rotten' in de maatschappij, waardoor deze tenslotte zelve de oorzaak is dat zulke bandieten gekweekt worden, groeien moeten uit oorspronkelijk misschien heel-flinke karakters.

Iedereen, zoowel in Frankrijk als elders, die dit proces met onpartijdigheid gevolgd heeft, erkent de bevooroordeeldheid, den angst, het willen-ter-dood-veroordeelen, waarvan de rechters (?) en de Jury hebben blijk gegeven. Er zijn absoluut-onbetrouwbare getuigen gehoord, die lijnrecht andersom getuigden dan zij 't voorheen deden; niettegenstaande alle protesten van de advocaten en de beschuldigden zijn hunne getuigenissen als wáár aangenomen, heeft men geweigerd naar hunne betrouwbaarheid onderzoek in te stellen. Er zijn zelfs getuigen omgekocht door belanghebbenden onder de als mede-aanklagers optredende agenten der politie. En, wat te zeggen van die grootste aller onrechtvaardigheden, van het Dieudonné ter dood veroordeelen op grond van het door hem als den moordenaar herkend zijn door zijn slachtoffer, den banklooper, wanneer men weet hoe deze, terstond hóógst-ernstig-gewonde man, die dus waarschijnlijk een heel vagen indruk kreeg van zijn aanvaller, daarenboven reeds meer dan éénmaal op precies dezelfde besliste en onvoorwaardelijke wijze zijn moordenaar heeft 'herkend', in met hem geconfronteerde personen, die nochtans tenslotte bleken volkomen onschuldig te zijn! Niettegenstaande een zoo besliste onbetrouwbaarheid in den hoofd-getuige, die daarenboven nog getoond heeft te zijn bezield door een misschien vergefelijke, maar in elk geval zijn getuigenis zeer verdachtmakende zucht naar wraak, heeft de jury, - uit louter angst, en zucht naar zelfbehoud, elken bezitter, elken kapitalist eigen -

zich niet geschaamd Dieudonné als zijnde den moordenaar ter dood te veroordeelen. En alleen aan de herhaalde pogingen van zijn mede-'bandiet' Caillemin, aan den loffelijken ijver van zijn advocaat, en aan de aldus op den President uitgeoefenden moreelen dwang, is het te danken, dat deze straf werd veranderd in de in elk geval nog steeds onevenredig zware begenadiging (!) tot levenslange deportatie naar die afschuwlijke fransche straf-kolonie in Fransch-Guyana, die ik - nog het beste gedeelte ervan - met eigen oogen heb gezien, in al haar troostelooze wanhopigheid en verschrikking, misschien erger nog dan de onmiddellijke dood!

Naast zulk eene in de hoogste mate onrechtvaardige en lafhartige houding van de justitie (?), de walgelijke, met geen woorden ooit genoeg te laken houding van het 'tout-Paris'-publiek, waaruit bij processen van geruchtmakenden aard het aanwezige gehoor steeds meer en meer bestaat, als gold het eene première of eene football-match. Kunstenaars en kunstenaressen, - de vulgaire, onsympathische Réjane vooraan - dames en heeren uit het high-life, journalisten en

dichters, demi-mondaines van naam en beroemde vrouwen, alles wat in Parijs iets 'beteekent', op welke wijze dan ook, waren aanwezig om zich aan dat wreede schouwspel, de bange onzekerheid van dood of leven, van eenige machtelooze medemenschen te verlustigen. - En, vanwege de langdurigheid der verhooren, lunchten deze dames en heeren in de zaal zelve, met sandwiches en met champagne, en zij vochten om de beste plaatsen, en brachten hare poudre de riz mede en hare spiegeltjes, en vielen in zwijm als het te lang duurde, en werden door hare bewonderaars bijgebracht en aangegaapt, - terwijl de justitie(?) dit walgelijk tooneel toeliet! Er in mede zwelgde! In de reclame voor eigen-ik! 'Ah comme c'est beau l'agonie d'un homme', heeft Caillemin met bitteren hoon gezegd, toen hij de brute menschenhoop zag die hem bij de guillotine opwachtte. - En hij heeft gelijk in zijn fiere verachting van een menschdom, dat aldus toont lager, oneindig lager te staan dan het dier. Immers, óók het dier dat verscheurt, het roofdier, verlustigt zich althans niet aan de pijn van zijn slachtoffer. Het eet hem op, of slaat hem dood, en daarmee uit. Het is slechts den met een 'goddelijk instinct' toebedeelden mensch voorbehouden zich te wijden, als een suprême genot van Feinschmeckerei, aan den doodsangst en het lijden van zijn weerloos slachtoffer. De volkshoop, die geen toegang kan krijgen tot de gerechtszaal, doet dat in de uiterste ure aan den voet der guillotine, de oppersten, de beschaafden, de ontwikkelden, genieten nog veel intenser, uren en dagen lang, in een bedompte enge zaal, offeren daaraan, aan dat heerlijk-wreed schouwspel, van de martelingen der onzekerheid van medemenschen, hun tijd, hun flirt, hun maaltijden, hun nachtrust zelfs. En daar tusschen-in liggen 53 dagen van noodeloos, stelselmatig-meedoogenloos, deze ongelukkigen laten wachten op de voltrekking van hun doodvonnis, van hen elken ochtend, en elken avond laten opstaan en naar bed gaan in de pijnigende onzekerheid: Zal het morgen zijn? Hoe lang nog? - Voorwaar, men moet tot de met een 'ziel' boven het 'redelooze' dier bevoorrechte menschheid behóóren, om bij zulke gruwelen rustig te kunnen verklaren dat wij leven in een eeuw van humaniteit, en van vooruitgang - - - in plaats van in eene van de meest in het oogloopende decadentie en verfijnde wreedheid.

Indien er een doodstraf *moet* zijn, dan in elk geval eene die onmiddellijk na het uitspreken van het vonnis wordt toegepast, zonder publiek, en zonder vertoon, van welken aard ook. Dat is óók in het belang dier zoo op eigen heil en eigen behoud bedachte geordende maatschappij, die de auto-bandieten zonder pardon *wilde* doen terechtstellen, uit angst voor eigen bezit en leven. Immers, door zóó te handelen met 'misdadigers' als zij het thans doet, maakt men dezen tot *ware* helden en zichzelve tot eene weerzinwekkende *caricatuur* der gerechtigheid.

Gelijk ik hierboven begon met te zeggen, in menig geval heb ik, bij het vernemen van niet te verdedigen laffe moorden en mishandelingen, gewenscht dat ook ten onzent de bedrijvers van zulke onverschoonbare misdrijven met den dood mochten gestraft worden. Echter, ik erken volmondig, een terechtstelling als die van de drie ongelukkigen in Parijs, Caillemin, Soudy en Monier-Simenhof is zóó in-weerzinwekkend in onmenschelijkheid, en de drie terdoodveroordeelden - die elkanders hoofd konden *hóóren* vallen - hebben zich tot het laatste toe zóó manlijk-onverschrokken gedragen, dat de sympathie uitgaat niet naar hunne rechters maar naar hen, bovenal naar dien 'Raymond la Science,' (Caillemin), die, zonder voor zichzelf excuses te zoeken, steeds zijn program getrouw bleef van voor de redding van Dieudonné willen werken tot in de uiterste ure, die den dood inging

zonder behoefte aan alcohol, met een glimlach om de lippen van verachting voor hen die zich wijdden aan het genot(!) van een onthoofding, en die, toen hij zijn lotgenoot, Soudy, het eerst zag opgeroepen, hem vanuit den wagen, waarin hij en Monier-Simenhof hun beurt afwachten moesten, kalm nariep: 'Adieu, mijn vriend' - een laatste groet, waarop deze Soudy zijnerzijds even kalm-rustig antwoordde: 'Adieu, au revoir!'

'Au revoir!' - Is er in dien laatsten afscheidsgroet, in dat bijna-reeds-bovenaardsche moment, in de ziel van dezen opstandeling tegen de wetten en verordeningen der aardsche maatschappij, iets geweest dat plotseling hem deed hopen en gelooven aan een wederzien in een wereld Hierboven, - waar God anders, rechtvaardiger, zal oordeelen dan de menschen het doen!?

Wie zal het zeggen.! Misschien was het slechts een werktuigelijk herhalen van de gewone afscheids-woorden. Misschien ook echter viel, in die uiterste ure, in deze van de

menschen verlatene ziel, een straal van een licht uit hoogere sferen, een straal die niet de brute massa om hem, maar hij-zelf wel aanschouwde. -

Hoe dit zij, een *heldhaftige* dood als van deze drie mannen vergt eerbied af, bewondering, - ondanks alles. Gedenkt het, gij laffe, onoprechte 'welgeordende' maatschappij, en 'weldenkende' pers, gedenkt het in uw eigen belang, eer het te laat is. *Gij* moordt op Uwen beurt, onder het mom van zóógenaamde rechtvaardigheid, maar.... gij doet daardoor geboren worden een drom van verontwaardigden, die U aanklagen, U veroordeelen, die, te zijner tijd, - met wettige en met onwettige middelen beide - zullen wreken aan U-zelve wat gij misdeedt aan de Caillemin's en de Dieudonné's.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Oorlog en... Vaderlandsliefde.

Voor naïeve menschen - vooral onder de vrouwen zijn er nog vele zoo - die werkelijk gelooven te goeder trouw, dat vaderlandsliefde ook maar iets te maken heeft met oorlog-voeren, is de Krupp-affaire een goede wakkerschudderij uit den dommel.

De Krupp-affaire, in het kort gezegd, komt namelijk daarop neer dat deze van *kanonnen-fabriceeren* levende firma, (waarvan de leden tot de intiemste vrienden des duitschen Keizers behooren) goed heeft gevonden te trachten door het verspreiden van **valsche** berichten in de fransche pers een oorlog op touw te zetten, - waarvan het natuurlijk gevolg zou zijn geweest voor háár zak een enorm voordeel. Het is namelijk afdoend gebleken, door de onthullingen dienaangaande in den Rijksdag van den afgevaardigde Liebknecht, dat aan de Figaro, het bekende fransche orgaan, onderstaand *valsch* bericht, afgezonden uit Duitschland, werd aangeboden door de firma Krupp:

Het Fransche legerbestuur heeft besloten met de nieuwe leger-uitrusting met machine-geweren haast te maken, en een tweemaal zoo groot aantal, dan eerst in zijn voornemen lag, te bestellen.

De bedoeling der verspreiding van dit valsche bericht was natuurlijk daardoor in Duitschland een zeer begrijpelijke agitatie *tegen* Frankrijk te wekken. Uitdrukkelijk schreef de Firma Krupp: Wij verzoeken U al het mogelijke te doen, om de opname van dit bericht te verkrijgen. En, ware deze hare toeleg gelukt, dan zou zonder twijfel daardoor in Duitschland een verbittering zijn ontstaan, die had kunnen leiden tot de meest ernstige gevolgen.

In 1870, - Bismarck's eigen bekentenis in zijn mémoires heeft het te boek gesteld - heeft een door hem *vervalscht* telegram uit Ems den toenmaligen oorlog veroorzaakt, die aan honderdduizenden menschen hunne gezondheid, hun fortuin, hun leven kostte, en waarvan het geheime doel is geweest, de verheffing tot Keizer van den pruisischen Koning. In 1913 zou, dank zij een dergelijke vervalsching, thans opnieuw een oorlog zijn ontstaan, - ware de Figaro op het Kruppvoorstel ingegaan, - waarvan het geheime doel zou zijn geweest den zak en de beurs te spekken dezer so wie so reeds tot de allerrijkste menschen van de wereld behoorende kanonnen-fabrikanten.

Daarvoor, voor zulke *minne* redenen, die niets met vaderlandsliefde hebben uit te staan, integendeel het te gronde richten ten eigen bate, lijden en sterven, o vrouwen,

uw mannen, uw zonen, uw broeders, daarvoor, o volk, verliest gij Uw huiselijken haard, uw fortuin, uw geluk, uw rust, uw bestaan. Zult gij dan nooit wijs worden, domme, onnoozele massa, en, in plaats van U te laten gebruiken tot kanonnenvee, terwijl de intriguanten, die van U profiteeren, zelf rustig thuis zitten en zich vetmesten op Uw lijken, die kanonnen keeren tegen hen-zelf in het belang van *waarachtige* 'vaderlandsliefde'.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

En, wilt ge weten, kanonnenvee, dat U met domme phrasen van vaderlandsliefde, met jenever en met opwindende liedjes laat bedwelmen, wilt gij weten hoe het in **werkelijkheid** toegaat in den oorlog? Lees dan niet de korte, zoetsappige ambulance-berichtjes van onze doctoren, lees de *waarheid*, zooals zij op dit oogenblik wordt meegedeeld door een ooggetuige, Lady Westmacott. Ik vertaal hare woorden letterlijk:

Ik kwam in November aan in Constantinopel, met het doel in de Turksche hospitalen te verplegen. - - - -

Op raad van madame Rockhill, de vrouw van den Amerikaanschen gezant, gingen wij naar San-Stefano. - - - -

Te San-Stefano, - evenals trouwens overal - was niets in orde gemaakt om zieken te ont-

vangen. - - - De meesten stierven zonder onderdak te zijn gebracht. - - - -

Dominee Frew maakte van de Grieksche school een hospitaal, voor de zieken die hij zelf van de straten opzamelde.

Er waren geen geneesheeren, en toen wij ons aanboden nam madame Rockhill dankbaar ons voorstel aan.

- - - - Naast ons was een afdeeling van het Engelsche roode-kruis, waar uitsluitend geopereerden werden verpleegd. Bij den aanvang van het regenseizoen drong de modder in de tenten dóór tot aan de enkels. Al de zieken hadden door koudvuur aangetaste voeten. *De vocht en de koude hielden hunne genezing tegen.*

- - - - Wij gingen de zieken opzoeken, met dominee Frew. Zij hadden geen bedden, en lagen op de planken, ongeveer 150 zieken, gekleed in veldtenue, uitgestrekt op matrassen. In hun kapotjassen gewikkeld, met hunne schoenen aan, met den fez op het hoofd, hadden zij lakens noch kussens. De zieken, die aan diarrhée lijdende waren, gingen in onze tegenwoordigheid op den bodem zitten om zich te verlichten, in de nauwe doorgangen tusschen de matrassen. Verscheidene deden hunne behoeften op de matrassen-zelf, waarop zij lagen; een kleine minderheid, de sterksten, verliet het lokaal om een kloset op te zoeken. In het hospitaal, waar onder deze 150 zieken verreweg de grootste helft lijdende was aan diarrhée, heb ik slechts vijf of zes kamerpotten gezien. Van tijd tot tijd verscheen een soldaat met een schop kalk, die hij wierp op den vloer en de bevuilde matrassen.

- - In verscheidene kamers zagen wij lijken onder de zieken liggen. De aanblik van sommigen was afschuwelijk. Verscheidene dezer diarrhée-lijders trokken, als hunne krachten verminderden, hun broek en onderbroek uit om niet telkens opnieuw daartoe genoodzaakt te zijn. Wanneer de patiënt in stervensbenauwdheid geraakte, wierp hij zijn kapotjas of zijn shawl van zich, en men zag zijn beenen en lichaam, naakt, vermagerd, met uitwerpselen bedekt.

Onder de tenten bleven de lijken drie vier dagen liggen. - Het was toen zeer warm nog. - En de levenden gebruikten de dooden tot hoofdkussen.

Ziedaar, 'vaderlandslievende' menschen eene waarachtige beschrijving, door eene ooggetuige, van het heerlijk lot dat U straks bereid wordt door beurs-speculanten en eerzucht-jagers, onder den schijn van vaderlands-liefde. Zij maken den oorlog, achter de schermen, zij zitten thuis, en plukken de vruchten. Gij en de Uwen offert bloed, en goed, en have, en huis, gaat tegemoet een afzichtelijken dood....

Waarom - -?

Niet, omdat Uw land wordt bedreigd, zooals men U wijsmaakt. Maar *alleen*, omdat de rijkaards genre Krupp *nog* rijker willen worden dan zij reeds zijn, en tot dat doel berichten *vervalschen*, of omdat de een of andere diplomaat, genre Bismarck, zichzelf wil groot en beroemd maken ten koste van duizenden en honderdduizenden menschenlevens. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Mevrouw van Rees-van Nauta Lemke.

Zooals mijne lezers in de Lelie zullen hebben gezien is onze door zoovelen hooggeschatte medewerkster, mevrouw van Rees-van Nauta Lemke, ernstig ongesteld geweest. Toevallig vond ik dezer dagen in het Toekomstig Leven een versje van haar hand, dat mij, onder die omstandigheden, zoo bijzonder trof, dat ik het ten behoeve van zeer velen die haar verzen liefhebben hier overneem:

De doodsengel.

De engel van den dood was aarzelend
Voorbijgegaan ons huis;
Maar, o wij hadden vele dagen
Vol angst gehoord zijn vleugelslagen,
Zijn wiekgesuis.

Nu... leefden wij als in een sprookje,
Een sprookje?... neen 't was meer;
De sluier was gelicht, heel even,
Van 't wondervolle menschenleven,
Zoo broos en teer.

Nu... o zoo eind'loos stille, stille,
Trilt vrede en liefde alom!
Wij zonken neder op den drempel
Van onzer ziele eeuw'gen tempel,
Haar heiligdom.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
Een naïef mensch.

In de Telegraaf vond ik het onderstaand ingez. stuk:

1813-1913.

Het sympathieke stuk van den heer Sieverdink te Apeldoorn, in 't avondblad van 'de Telegraaf' van 18 dezer, trok mijn aandacht.

Er blijkt uit, dat voor de onafhankelijkheidsviering iets meer gewenscht wordt dan een reeks feestelijkheden, waarvan de herinnering spoedig verloren gaat.

Bestond er nu nog behoefte aan feestvieren, aan ontspanning, dan zou men met de wijze, waarop 1813-1913 herdacht zal worden, kunnen instemmen.

Onze tijd, die in het teeken van de bioscoop, in 't algemeen, van 't vermaak staat, eischt, naar mij dunkt, in elk geval een herdenking van meer blijvenden aard. Met vermakelijkheden smeedt men geen onafhankelijkheid.

Hoewel de opening van het Vredespaleis een belangrijke gebeurtenis zal zijn, is 't toch geen nationale zaak. 't Denkbeeld van een scheidsgerecht bij internationale geschillen ging uit van den keizer van Rusland en de bouw van het paleis is te danken aan de vrijgevigheid van een Amerikaanschen millionair, met welke opmerking allerminst een verkleining van edele gedachten en daden bedoeld wordt.

Ik laat de denkbeelden van de heer en Sieverdink, professor Van Vollenhoven, Groote Balderhaar - die in 'de Telegraaf' van 4 December 1912, avondblad, zich een voorstander toont van een groot gedenkteeken in den vorm van het 'Niederwald-Denkmal' - volkomen onaangetast.

Uit de ingezonden stukken spreekt de onvoldaanheid met een herdenking op kleine wijze. Persoonlijk zou ik als feest-inzet een vreedzame verovering kiezen, n.l. 't besluit der gedeeltelijke drooglegging der Zuiderzee; persoonlijk zou ik sympathiseeren met een eigen scheepsgelegenheid Nederland - Zuid-Afrika.

Zou uw blad, geachte heer hoofdredacteur, niet kort en zakelijk die gedeeltelijke drooglegging kunnen toelichten, de levensvatbaarheid eener rechtstreeksche stoomvaartverbinding Nederland - Zuid-Afrika willen doen nagaan?

Kosten noch moeite zijn gespaard om ons op de hoogte te brengen van de gebeurtenissen in den Balkan, ook de genoemde onderwerpen verdienen eenige belangstelling.

Wij hebben reeds veel kapitaal in vreemde fondsen - laat ik het noemen - versnoept, laat nu eens Nederlandsch kapitaal voor echt nationale ondernemingen - inpoldering en scheepvaart - beschikbaar zijn. Ik twijfel niet of de hooge regeering zal zoo noodig met raad en daad steunen.

Is er geen bond van persorganen, die een gemeenschappelijke actie over het geheele land zou kunnen voorbereiden?

Ik doe alvast een beroep op 'de Telegraaf' vertegenwoordigster van 't begrip snelheid, op 'Het Handelsblad', waarin 't voor en tegen economisch gewikt en gewogen wordt, op 'De Standaard', die stellig voor 1813-1913 een standaardwerk zal bepleiten, op 'De Tijd', die de eischen des tijds zal bespreken, op 'De Heraut' en 'Het Volk', die aan de ingezetenen zullen kond doen, dat er op eigen bodem werk is, op 'Het Vaderland' en 'De Nederlander', die op de bres zullen staan voor een grooter vaderland en een beteren Nederlander, op 'De Amsterdammer', ook genaamd 'De Groene', die aan groenende en bloeiende weiden de voorkeur zal geven boven een onafzienbare moddermassa, op 't 'Nieuws van den Dag', dat tot in de verste hoeken 't nieuws zal verkondigen, dat Nederland vroolijk en tevens waardig weet te herdenken.

Ik doe een beroep op de geheele Nederlandsche pers, opdat wij ons, in den een of anderen vorm, nog bijtijds ontworstelen aan een ontzenuwenden feestroes, opdat wij een hoogere, meer vaderlandslievende wijding geven aan het gedenkwaardige jaar 1813.

Aan de redactie bij voorbaat dank voor de plaatsing.

Uw getrouwe lezer,

FRANKEN.

Helder, *24 April 1913.*

Ik heb alle achting en sympathie voor het denkbeeld *anders* feest te vieren dan door geldverspilling. Maar.... welk een naïef mensch moet men zijn om te gelooven dat de massa, de groote meerderheid, bij zoo'n gelegenheid aan ook maar iets anders denkt dan aan 't meestlaagstaande soort van egoïsme. Jenever voor 't volk, véél jenever, de kroegen tot 's avonds laat, neen tot in den nacht open, daarmede wordt Oranje- en vrijheids-liefde gevierd door den ‘minderen’ man.

En de anderen, de zóógenaamd beschaafden, och, die is het te doen om in feest-commissies zitting te hebben, en de Koningin te mogen ontvangen, en tot belooning een lintje, of een complimentje uit Hoogst-Derzelver mond, te ontvangen. Dáárvoor hebben ze geld over, en ook voor vermakelijkheden en tentoonstellingen waar ze kunnen pretmaken, en zichzelf verheerlijken! Indien echter meneer Franken uit den Helder heusch denkt dat hun geestdrift zoo ver gaat van dubbeltjes te zullen offeren en guldens voor een kalm waardig doel als door hem opgenoemd, maar waarbij het eigen egoïsme het toekijken heeft, och god wat is hij dan nog naïef! En naïef óók is hij, indien hij meent dat de verschillende door hem genoemde dagbladen iets zullen voelen voor zijn plan. Die moeten immers hunne abonnés naar den mond praten, en de redacties daarvan willen bovendien zichzelven-óók

amuseeren en bewierooken en bevoordeelen op bovengenoemde wijze! Geestdrift zonder jenever, en zonder feest-commissies, en zonder pretvertooningen, en zonder lintjes, o wat zou *die* luttel zijn, - - - wat zou Oranje, en de vreugde over Nederlands-onafhankelijkheid slecht varen bij zoo'n *niet*-kunstmatig gekwéékt éérlijk enthousiasme!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VI.
'Onze God.'

Uit een verkiezings-speech van den 'van God-gegeven Leider' Abraham Kuyper:

Toch moet - aldus spr. - dit zitting hebbend Kabinet als een schelm worden weggejaagd. Maar dan zullen we u toonen, wat wij voor ons Kabinet over hebben.

Ons geld gaat er voor uit de beurs. Natuurlijk, als onze God ons de nederlaag beschikt, zullen we vastberaden en gewillig ons het juk weer op de schouders leggen. Maar nu we hier zoo heerlijk samen zijn en van hier het land weer intrekken met een lied Hammaäloth, nu zeggen we: Neen, dat kan immers niet! Ons spelt ook nu weer de uitkomst zegepraal. Aan één stem kan het hangen, denkt er om! Niet maar het zwaard gekruisd, óók de troffel gehanteerd. 'De Meiboom in de kap' - en het inroepen van Gods zegen niet verzaakt. En dan zij 't onze God, die ons in Juni het zegelied doe hooren.

(*Vaderland.*)

Ik zou graag willen vernemen van alle menschen die éérlijk gelooven in God - onverschillig van welke richting of nuance zij zijn, van beslist orthodox te beginnen tot beslist-vrijzinnig toe, of zij dergelijk gescherm met den naam van God niet in de hoogste mate stuitend, beleedigend, aanmatigend vinden. Ik voor mij noem het van een onbeschaamdheid, waarvoor je de groote Abraham Kuyper wezen moet, om op zulk een wijze te durven bijsleepen den volgens den Bijbel *heiligen* naam van het Opperwezen bij de meest-walgelijke verkiezingen-knoeierij en verleugening van Gods-Woord die er bestaat.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VII.
O sterveling gevoel Uw waarde!

Zoo luidt de aanvang van een onzer kerkgezangen. En waarlijk, wanneer je leest, telkens opnieuw, hoe nobel de mensch zich gedraagt jegens de weerloozen en de zwakken, dan voel je wèl diep de waarheid van die woorden, dan kan je er met recht trotsch op zijn een mensch te wezen en geen 'redeloos' dier. Luister maar:

In Beziers maakten twee jongelieden zich meester van een hond, een armen verlaten hond, die hen zonder twijfel volgde in de heimelijke hoop te zullen worden opgenomen. Zij lokten hem in een afgesloten ruimte, en trokken hem een zak over het hoofd, en,

terwijl hij trachtte zich vrij te maken, *angstig*, *schoten zij op hem*, *om de beurt! Ieder schot deed het ongelukkig slachtoffer opspringen. Dat amuseerde hen grootelijks*, *zij lachten tot tranen toe. Deze doodsangst van een hulpeloos dier was het amusantste wat zij in langen tijd hadden bijgewoond.*

En, tegenover deze *menschelijke* wreedheid, de zelfopoffering van een 'redeloozen' hond.

Uit Beaumont gaat iemand met een hond en een kar hout hakken in het vijftien Kilometer daarvan verwijderde bosch van Chapaire. De arme hond is op het punt van te bevallen, *en brengt hare drie jongen in het bosch-zelf ter wereld. De met een goddelijke ziel begiftigde menscheigenaar* '*vergeet*' *die jongen*, *legt de hond - om zijn groote waarde - in de kar*, *en brengt haar huiswaarts. Zij ontsnapt des nachts*, *haalt stuk voor stuk de drie jongen naar den stal (dus telkens 15 K.M. heen en 15 K.M. terug; dat driemaal maakt 90 K.M.)*, *en sterft dan van uitputting!*

De lofwaardige dierenvriendin, madame X uit Excelsior, aan wier 'Echo's' ik beide feiten ontleen, maakt bij dit verhaal twee zeer ware opmerkingen: ten eerste dat de ellendige-eigenaar beter hadde gedaan de arme jongen te dooden dan ze te 'vergeten', ten tweede dat zij betwijfelt of er onder de hedendaagsche moderne nauwgerokte menschen-moeders velen zijn zullen tot zulk eene *waarachtige* moederliefde in staat!

Wat mij betreft, ik wil hier nog dit bijvoegen, dat ik zulke *monsters*, als deze gedrochten uit Beziers en uit Beaumont, met oneindig veel meer voldoening naar de guillotine zou zien brengen dan de auto-bandieten. Aan deze laatsten zijn in elk geval *karakters*, *persoonlijkheden*, te loor gegaan, die in de maatschappij iets goeds hadden kunnen worden inplaats van iets slechts. Maar zulke mispunten der mispunten als deze dierenkwellers en wreedaards zijn zonder twijfel van huis uit slecht en verdorven, en hoe eerder zij daarom worden opgeruimd, hoe beter het is voor iedereen; aan hun dood kan de maatschappij niet verliezen maar slechts winnen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VIII.
Afschuw en Plicht.

Ik heb vreeselijke dingen in dit Overzicht v/d Week moeten beschrijven: de menschen-onteerende terechtstelling in Parijs, de afschuwelijkheden van den Balkan-oorlog, de ten hemel schreiende wreedheden weerlooze dieren aangedaan door beschaafde(?) menschen.

Er is een tijd geweest - toen ik niet schreef voor het publiek - waarin ik al deze en dergelijke afschuwelijkheden oversloeg, in het gevoel van: ik kan er niets aan doen, en daarom wil ik ze maar liever niet weten. Maar nu is dat anders. Nu kan ik *wel* doen. Door te getuigen met mijn woord en met mijn pen. Nu zou het daarom onverschoonbare weekheid zijn indien ik toegaf aan mijn ingeboren afkeer van al dergelijke afgrijslijkheden, en ze uit zelf-toegeven niet las. Daarom *dwing* ik mij tot datgene wat voor mij behoort tot het pijnlijkste en zwaarste gedeelte van mijn taak, namelijk tot het lezen en weergeven van al deze en dergelijke ongerechtigheden van afschuwelijken aard. Ik dwing er mij toe omdat het mijn plicht is te getuigen, de oogen te openen, de zwakken te sterken, de onnadenkenden wakker te schudden. Menigmaal reeds heb ik groot succes gehad, dat is mijn troost en steun, waardoor ik de kracht in mij voel tot voortgaan. Want, ik verzeker U, menigmaal moet ik mij met alle geweld *dwingen* tot het herhalen en vertalen van zulke gruwelen als de hierboven meegedeelde!

O God, indien ik zulke ellendelingen onder mijn bereik had! Hoe zou ik hen ranselen! Ranselen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Letterkundig Overzicht.
Generaal Booth, (zijn leven en werken).
Uitgever Scheltens en Giltay, Amsterdam.

De menschen lezen geen romans meer - wordt er heden ten dage geklaagd. - En daarin is veel waars. Eensdeels ligt dat aan het weinig-wezenlijk lezenswaardige dat uitkomt tegenwoordig, anderdeels aan de snelheid waarin we leven, en waardoor de tijd gaat ontbreken tot de rustige winter-avonden van weleer, van voorlezen of van zelf-door-bladeren een boeiend boek. - -

Toch, ik geloof dat de eerste reden de meest-beslissende is. De menschen zijn het ruwe, grove realisme, genre Heijermans, Querido, enz., dat verdrong het onnatuurlijke sentimenteele van een vroegere periode, sinds lang moe geworden, terwijl ze wijselijk van ‘woordkunstenaars’ in 't geheel niet weten willen. Ze verlangen van een boek dat het hun iets zegt, iets vertelt, hetzij voor hun hart, hetzij voor hun geest. En, omdat de meeste romans in deze opzichten gemeenlijk te kort schieten, daarom blijven zij ongekocht en ongelezen, en grijpen diegenen, die behoefte hebben hun ziel op te voeden met iets dat werkelijk de moeite van het lezen loont, hoe langer hoe meer naar reis- en levens beschrijvingen, naar mémoires, of naar ‘brieven’ van bekende personen. -

Wat levensbeschrijvingen aangaat is onze hedendaagsche tijd helaas schaarsch aan groote mannen, aan *wezenlijk*-groote-mannen althans.

En juist dáárom trof mij de figuur van den grooten generaal van het Heils-leger als zoo bijzonder merkwaardig, omdat hij - hoe men ook oordeele over zijn godsdienstige opvattingen en over de al of niet onbaatzuchtigheid zijner bedoelingen - toch in elk geval getoond heeft een *genie* te zijn, een wezenlijk genie in administratief talent. Het leven te beginnen als een jonge ongefortuneerde evangelist, zóó ongefortuneerd dat zelfs het huwelijk met een geheel gelijkgezinde medestrijdster hem onmogelijk is vooreerst, om het te eindigen als een der meest-geëerde en gevierde mannen van de geheele wereld, geëerd en gevierd enkel om de machtige organisatie van zijn 'leger', - er behoort een meer dan alledaagsch talent toe om dat te volbrengen:

In den eersten tijd na hun verloving was Mr. Booth te arm om aan trouwen te kunnen denken. Toen een rijke vriend, aangetrokken door zijn boeiende kanselwelsprekendheid, aanbood om een salaris aan den jongen prediker te betalen, zeide deze laatste vroolijk: 'twaalf shilling per week is voldoende om mij brood en kaas te verschaffen'. En de som van 600 gulden, het salaris, dat hij het eerste jaar genoot, scheen meer dan genoeg voor den man, die zelfs in de jaren toen het Heilsleger reeds over een groot deel der wereld verspreid was, en toen hij reeds een plaats innam onder de grootste mannen van zijn tijd, eenvoudiger bleef leven dan de meerderheid der menschen uit den middenstand.

In het jaar 1907 bezocht hij de Vereenigde Staten, maakte een reis door Canada, die wel

een triomftocht geleek; daarna ging hij naar Japan, waar hij een ontmoeting had met den meest ontoegankelijken vorst op de wereld, den keizer van Japan. In Engeland teruggekeerd, verleende de oudste Universiteit, die van Oxford, hem den eeretitel van Doctor in de Rechten. Daarna ging hij weder terug naar de Vereenigde Staten, en leidde daar een reeks vergaderingen. Op die reis had hij een gesprek met President Roosevelt. Vervolgens ging hij weder naar Europa, maakte een reis door Duitschland, Denemarken, Noorwegen en Zweden. In dat jaar werd hij door niet minder dan vier vorsten ontvangen.

Opzettelijk haalde ik deze twee bladzijden, de eene handelende over het begin van den loopbaan van generaal Booth, de andere over het einde daarvan, letterlijk aan. Zij leggen een schitterend getuigenis af van hetgeen een mensch, - zoo hij wil en zoo hij kan - vermag te volbrengen. Zeker, ik weet dat strenggeloovigen zullen spreken van een 'werktuig in Gods hand,' ik weet óók dat het inderdaad zonder twijfel een sterke bodem is, die waarop zij staan, die een *geloof* prediken met bezieling en met overtuiging, omdat niets zoozéér harten wint als godsdienst beleden met de daad. Maar, toegegeven dat alles, dan nog is het wèl der moeite waard, ook voor den absoluut-ongeloovige, te lezen van de enorme wilsen werkkracht waarover een William Booth beschikte, en die hem maakten tot een in zijn soort éénig-daarstaand man.

Het is hier niet de plaats over zijn al- of niet-baatzuchtigheid een oordeel te vellen. Ook generaal Booth is het verwijt niet gespaard gebleven, dat hij van zijn leger een 'zaakje' maakte. Met dat al echter is het, schijnt het, niet te loochenen, dat hij zijne kinderen hoogst eenvoudig opvoedde, en bestemde tot den dienst van de zaak waaraan hij zijn leven had gewijd. En, mij dunkt, die zaak als zoodanig is in elk geval een zeer edele, omdat het is die van de armen en de verdrukten, van de verstootenen der maatschappij, van de gevallenen en verworpelingen, van al diegenen in één woord welke andere kerkgenootschappen niet bereiken, noch trachten te bereiken; en van wien de stichter van den Christelijken godsdienst, Jezus Christus, nochtans gezegd heeft dat Hij in de wereld is gekomen om juist hen te zoeken en zalig te maken. - Dáárom, omdat zijn zich zoo precies houden aan de leer van den Bijbel, daarom is generaal Booth m.i. een nobele figuur, een Christen metterdaad geweest. Reeds als jonge man, nadat hij, door een bezoek in de Wesleyaansche kerk, was gekomen tot een levend persoonlijk geloof, trachtte hij bij voorkeur het evangelie te prediken niet aan de beschaafde klassen der maatschappij, maar juist aan diegenen die in 'darkest London' nimmer dachten aan God of Dies gebod, en die hem zijn moeite voor hen dankten door hem uit te schelden, en te beleedigen, en te steenigen bijna. Dat deze ongelukkigen, niet-gewoon aan een goede behandeling zijdens beschaafde menschen, aldus jegens hem handelden, men kan het den stumpers niet eenmaal euvel duiden. Maar wèl is het teekenend voor den 'christelijken' geest welke overal ter wereld heerscht onder dominees en kerkeraden, enz., dat juist zij, van wien men zou verwachten dat zij zulk een jongen man als Booth met ijver en blijdschap zouden steunen en aanmoedigen, de ouderlingen en voorgangers namelijk der Wesleyaansche gemeente niet in gebreke bleven hem hunnerzijds te verguizen en te verloochenen, en het tenslotte zoover dreven, dat hij genoodzaakt was hun Kerkgenootschap, hem eens zoo dierbaar, vaarwel te zeggen. Onwillekeurig dacht ik bij de lezing dier episode aan de gedenkschriften van een geheel anderen ex-predikant, aan die namelijk van onzen Domela Neuwenhuis, die eveneens, juist *omdat* hij oprecht *geloofde*, en het

volk wilde helpen, zich genoodzaakt zag zijn prettig en aangenaam predikants-baantje er aan te geven, om op eigen verantwoording te gaan werken. Alleen, bij dezen laatsten was van lieverlede een volslagen ongeloof het gevolg van zijn zich moeten losmaken van de geordende Kerk, bij generaal Booth daarentegen werd de overtuiging dat alleen in en door Jezus Christus het volk te helpen zal zijn van jaren tot jaren sterker en inniger. En, hier mag wèl worden bijgevoegd dat hij het misschien nooit zóó ver zou hebben gebracht, indien hem niet juist in die eerste zware tijden de zegen was gegeven van eene in alles en in alle opzichten zijn denkbeelden steunende echtgenoote, die even gewillig als hij het zekere opgaf, om het onzekere te beginnen, en die haar geheele leven en werken wijdde naast en met hem aan de zaak der armen en verlorenen. -

Hoe heeft nu 'het Leger des Heils' deze door velen stuitend geachte benaming, die aan oorlog en aan militarisme doet denken, gekregen? De schrijver van het hier door mij besproken boek geeft daarvan een uitlegging, die mij persoonlijk slechts gedeeltelijk voldoet.

Mr. Booth zelf was reeds gedurende vele jaren de generale superintendant van de Christelijke Zending geweest, en als een gevolg van den zin der Engelschen om zich kort uit te drukken noemde men hem daarom gewoonlijk, doch alleen bij wijze van verkorting, 'de Generaal'. Officieel was hij nog steeds de predikant William Booth, maar het zou zeker buitengewone aanstellerigheid van den leider van het Heilsleger zijn geweest, als hij, die zoovele jaren lang reeds 'de Generaal' was geweest, dien titel: 'Generaal Booth van het Heilsleger', die zoo heel natuurlijk was ontstaan, en dien hij zoo ten volle verdiende, niet had willen aanvaarden.

Tot zoover kan men zich met deze verklaring nog wel vereenigen, wat den generaal-persoonlijk aangaat. Maar voor de rest worden we verwezen naar een uitlegging van den Commissaris Booth Tucker, die schrijft:

Men zal natuurlijk vragen waarom niet de idee van het militaire systeem kon worden overgenomen, en al die uitwendige vormen achterwege gelaten. Eenvoudig om dezelfde reden waarom de opperbevelhebber van onze nationale troepen zou weigeren om die titels af te schaffen...

En dan gaat de Commissaris vóórt met een vergelijking te trekken tusschen den toestand van den opperbevelhebber van de nationale troepen en dien van den opperbevelhebber van 'het Leger des Heils.' M. i. echter dienen de eersten, de nationale troepen, om datgene te doen wat absoluut *onchristelijk* is, namelijk te moorden en dood te slaan, terwijl het Leger des Heils daarentegen werd gesticht om de *liefde*-leer van Christus: Gij zult *niet* doodslaan, Zoo wie U op den linkerwang slaat, dien wendt ook den rechterwang toe, enz., enz., te prediken. Daarom blijft er iets weerzinswekkends in dat de predikers van zulk een leger zich evenzeer kolonel, overste, luitenant, enz., noemen als zij die de aardsche wapenen voeren, met de besliste bedoeling hun evenmensch, zoodra hun dat gelast wordt door de Overheid, wreedaardig te dooden.

Intusschen, in hoeverre het Leger des Heils en zijn organisatie beantwoordt aan de leer van Hem, in wiens naam het arbeidt, wil ik hier niet beoordeelen. Het komt er in deze beschouwing slechts op aan te wijzen op den merkwaardigen levensloop van dezen meer dan tachtig jaren oud geworden man, van wien de doktoren, toen hij zich in zijn jeugd wijdde aan het evangeliseeren, verklaarden, dat dit soort van leven met zelfmoordplegen gelijk stond, omdat zijn zwakke gezondheid een dergelijk inspannend beroep niet langer dan één jaar hoogstens zou volhouden. Indien men thans, na zulk een veel omvattenden werkkring, na al de reizen die generaal Booth maakte, na al de ontberingen die hij leed, terugziet op deze doktoren-voorspelling, dan moet men ter eenerzijde glimlachen om de kortzichtigheid der geneeskunde, welke ook uit dit feit weder voor de zooveelste maal blijkt, anderzijds echter erkennen dat iemand, over wien zulk een vonnis wordt uitgesproken bij den aanvang van zijn leven, en die nochtans de zelfverloochening bezit er zich niet aan te storen, en zich te blijven geven aan het eenmaal gekozen liefdewerk, daardoor wèl toont door een andere drijfveer te worden bezield dan enkel aardsche eerzucht. Zeer terecht heeft men erop gewezen, dat een over zulk een talent van organisatie beschikkend man als William Booth zonder eenigen twijfel in elken werkkring, speciaal in den handel, het zeer ver zou hebben gebracht. En, daar hij-zelf zich vermoedelijk van jongsaf dat talent bewust zal zijn geweest, bewijst het in elk geval voor zijn onbaatzuchtigheid dat hij nochtans zich nimmer bewoog in een andere richting dan die der evangelisatie

onder de aller-armsten van Londen, van wien hij allerminst finantieel voordeel had te wachten.

Maar de plaatsruimte gebiedt mij het erbij te laten. Ik wensch dit boek in veler handen. De hedendaagsche wereld is zoo triviaal, zoo plat, zoo egoïstisch, dat het goed-doet en opwekt hier en daar een eenling, als een reus onder de dwergen, te ontmoeten, tegen wien wij kunnen opzien om zijn geestelijke meerderheid - - onverschillig of wij het met zijn richting-zelf eens zijn of niet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Actualiteiten.
door A.J. Servaas van Rooijen

Uitsluiting.

In mijn opstel van 12 Januari 1913[1)] over 'Werkstaking' veroordeel ik de zoogenaamde *uitsluiting* door Patroons, dat is het gedaan geven door hen in 't zelfde bedrijf en in massa van al hun arbeiders of zij staken zouden willen of niet. Een recent geval lees ik in 't Dagbl. v. Z.H. en 's Grav. van 7/3 1913 2e blad, waar we lezen: 'Niet minder dan 47.000 schildersgezellen, leden van het centrale verbond van georganiseerde schildersgezellen, zullen in Duitschland uitgesloten

1) Zie Holl. Lelie van 9 April 1913.

worden. Gisteren waren reeds 5000 arbeiders uitgesloten. Tevens zou de uitsluiting afgekondigd worden in Baden, Wurtemberg en de Pfaltz en, voor de week ten einde is, zal de uitsluiting in heel Duitschland haar beslag hebben gekregen'.

Ik kom op deze handeling terug, omdat vóór mij ligt een mij toegezonden circulaire (in dato 6 Maart 1913), waarbij de ingezetenen van 's Gravenhage worden opgewekt bijdragen te geven voor de leden van 'de uitgesloten Sigaren-en-Tabaksbewerkersbond', voor wie 's weeks ongeveer 18 à 19000 gulden noodig is.

De zaak komt hierop neer, dat er in Rotterdam, Dordrecht en Gorinchem sigarenmakers-staking is, en dat nu de fabrikanten in heel het land, om die staking te bezweren, de uitsluiting zullen toepassen.

Ik ben en blijf tegen deze machtsontwikkeling, evenals tegen elke werkstaking. Als eenige verzachtende omstandigheid zou ik willèn aanvoeren, dat de arbeiders zijn begonnen, en de patroons nu het dwangmiddel aanwenden om de willekeurige werkstakingen in massa voor goed den kop in te drukken.

Ik herhaal nog eens, indien een arbeider meent dat zijn arbeid niet voldoende geldelijk wordt betaald, laat hij wegtrekken en elders meer verdiensten zien te krijgen; niets weerhoudt hem, maar waarom moet de massa op eenmaal zeggen: je geld of je ondergang, en anders dan kan je je boeltje stop zetten. Nu zou dit nog zoo erg niet zijn, indien daarbij niet kwam een zoogenaamde solidariteit voor het geheele land, om af te *dwingen* wat niet vrijwillig kan of mocht gegeven worden. Wie nu met *dwingen* begonnen is kon verwachten, dat van de andere zijde een *tegendwingen* zou komen.

Lotsverbetering; wie zal dit niet wenschen, en wie zal het streven daarnaar tegengaan, maar zoodra daartoe ongeoorloofde middelen worden gebezigd zal die lotsverbetering ten slotte op niets uitloopen. Ieder arbeider is zijn loon waardig; niet alle arbeiders staan op dezelfde hoogte in hun werk. Dit ziet men dagelijks als men gelegenheid heeft den arbeider een geruimen tijd gade te slaan.

Waarom zouden die allen dan gelijk loon moeten hebben?

Och, maar men weet en men voelt dat alles wel, maar men handelt op struisvogelmanier en steekt den kop tusschen de vleugels. Doch waar praat ik langer over; de leiders moesten spreken, getuigen en den arbeider wijzer maken. Toch keur ik ernstig af *uitsluiten*: het is een paardenmiddel, waardoor de patroon tenslotte toch zijn kapitaal mede inkrimpt.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot

de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Mevr. B.E. (Nederl. Ind.). - Gij schrijft mij, in Uw franschen brief, dat gij de Ned. taal volkomen machtig zijt, - hetgeen gij trouwens bewijst door Uw Lelie-lectuur. - Gij zult gezien hebben in de volgende. Lelies dat ik, toen Uw brief aankwam, levensgevaarlijk ziek lag, en dientengevolge verscheidene weken lang niet in staat was in de Lelie te schrijven. Vandaar dat ik niet aan Uw verzoek heb kunnen voldoen. Ik zou dat zeer gaarne alsnog doen, maar dan moet ik eerst zekerheid hebben dat de toestand nog dezelfde is als toen dat bewuste artikel, dat gij mij toezendt, werd gedrukt. Gelijk gij zelve schrijft, het was reeds niet actueel meer toen gij het hebt uitgeknipt voor mij. Wilt gij s.v.p. daarnaar informeeren. Dat ik een onvermoeide strijdster ben tegen de vele onnoembare en onverdedigbare wreedheden den dieren aangedaan door de menschen, dat is inderdaad volkomenwaar, en het verheugt mij innig in dat opzicht zoo dikwijls steun en sympathie te vinden bij velen van heinde en ver. Daarvoor mijn hartelijken dank, ook aan U.

Mevr. G.C. v/d H.v.D. - Ik ben er eerst nu toe gekomen Uw bijdrage, verleden jaar gedurende mijn ziekte toegezonden, te lezen. Ik zond haar ter drukkerij, hetgeen U bewijst dat ik haar aannam. - Gij schrijft dat het ‘niet gemakkelijk is een karakter te zijn’. Ik geloof niet dat ik dat geheel en al met U eens ben. Aan den eenen kant is het misschien niet-gemakkelijk, omdat men natuurlijk voor zichzelf méér strijd, meer twijfel, meer lijden doormaakt dan zij die niemanden zijn, zich ook maar kunnen voorstellen. Maar, aan den anderen kant, wat hebben die niemanden 't nochtans moeilijk met al de

kleinigheden en nietigheden waarover zij zich niet weten heen te zetten, met het zich storen aan de opinie van wat deze zegt en die doet, en gene vindt, enz., enz. En, hoe gemakkelijk, hoe als iets dat vanzelf spreekt, zetten daarentegen de iemanden zich daarover heen, leven fier en flink hun eigen leven. Neen, gemakkelijk is het niet een karakter te zijn, maar, géén karakter te zijn is, om bovengenoemde redenen, alles behalve benijdenswaardig nochtans. Vooral ook omdat al dat getob en geleuter over kleinzieligheden dezulken belet ooit te genieten, ooit intens te voelen levensvreugde. Daarvan ben ik zeker. Als ik denk aan al de ellende, de zorgen, de smart, die mijn deel zijn geweest menigmaal, dan verklaar ik de opgewekte zorgeloosheid, waarmede ik desniettemin momenteel kan genieten, intens, met elken vezel van mijn ziel, daaruit, dat ik geleerd heb los te zijn van alles waaraan de meeste menschen zich hechten, geleerd heb mij zelve te zijn, onafhankelijk van de omstandigheden.

- - - Ja, natuurlijk, lieve mevrouw, de *dommen*, de *pedanten*, (en die vormen heusch de overgroote meerderheid der zoogenaamde hedendaagsche ‘kunstenaars’), die zijn *altijd* over zichzelf, en over hunne pennevruchten, schilderijen, composities, enz., enz., hóógst-tevreden, en beschouwen zich als genieën. Vandáár dat zij hun kracht zoeken in 't afbreken van hun voorgangers die hemelhoog boven hen staan. En, ongelukkiggenoeg is de groote massa zoo-dom, dat zij zich door zulk marktgeschreeuw laat overdonderen en laat imponeeren - en tenslotte gelooft wat die kwajongens, en dito juffers, van zichzelve gelieven te getuigen, namelijk dat *zij* ‘de’ kunst ontdekt hebben. De geschiedenis van van Deyssel, met zijn door iedereen terecht uitgelachen onleesbare jeugd-romans, is dáár om te bewijzen dat men, al schreeuwend en schimpend, tenslotte de massa op zijn hand krijgt. Toen deze ‘kunstenaar’ namelijk zag, dat het niet ging met romans, heeft hij dit litterair talent wijselijk aan den kapstok gehangen voor het meer-winstgevende baantje van critiseeren van anderen. De wijze waarop hij dit deed, was voor die anderen zóó kwetsend, dat zij, van louter angst voor hem, zijn geëindigd met ook te zeggen, evenals hij zelf dat beweerdè, dat *hij* eigenlijk een genie is. - ‘Et voilà! - Ik behoef U deze zoogenaamde litteraire-beweging, en hare geschiedenis achter de schermen, immers niet uiteen te zetten. Ieder verstandig mensch weet hoe het toegaat op dit gebied. Een vermakelijk staaltje moet mij echter toch nog uit de pen, omdat ik het eerst onlangs heb bijgewoond.

Het geldt het ‘talent’ van een kind van 19 jaar, rijkeluis-zoontje, niets-uitvoerend, onwillig te studeeren, door de ouders om die reden reeds uit het huis gedaan tijdelijk, - en dat zich nu heeft neergezet als.... dichter. Let wel dat zijn verzen met groot vertoon gedrukt worden in de organen waarin dit soort, voor de werkelijke samenleving onbruikbare dichterlingen, elkaar ophemelt en aanbidt dat het een aard heeft, namelijk in De Nieuwe Gids, De Beweging, enz. Natuurlijk zijn het verzen die doortrokken zijn van doodsverachting, levens-blaséheid, liefdesnood, enz., enz. Terwijl ondertusschen het lieflijke kind leeft, dood op z'n gemak, van het door papa in den handel verdiende fortuin, niets uitvoert dan zichzelf aanbidden, en zich laten aanbidden door op zijn zak levènde dito veelbelovende ‘kunstenaars’. Men zou over zulken nonsens het zwijgen moeten doen, ware het niet dat juist aan dezen onmondigen ‘de critiek’ werd toevertrouwd. Heeft mij niet de eigen moeder van het veelbelovende jonge mensch meegedeeld, hoe hij dezer dagen een ‘critische’ voorrede zal schrijven bij een uitgave der verzamelde werken van een der meest-bekende Engelsche auteurs! Gij vraagt mij waarom een uitgever zulk een voorrede toevertrouwt

aan zulk een kwajongen. Och, om de eenvoudige reden dat een uitgever gewoonlijk niet veel verstand heeft van critiek, noch van de litteraire waarde van het door hem uitgegevene. Op ‘recommandatie’ gaan deze en al dergelijke dingen, naar wezenlijk talent wordt niet gevraagd. In dit bijzonder geval weet ik dat het jonge mensch een zeer aparte introductie had bij den uitgever in-quaestie, waarbij nog komt dat hij niet veel geld verlangt voor zijn arbeid, daar 's vaders volle beurs hem immers ruimschoots vrijhoudt. en hij dus gemakkelijk-genoeg theoretisch het ‘kapitaal’ kan verachten. Dat doet hij namelijk met groot misbaar, - het mispunt dat ondertusschen *lééft* daarvan, omdat hij-zelf niets verkiest uit te voeren. - Wel, gij kunt mij gelooven dat het publiek, de groote ‘men’, wanneer na eenigen tijd de bedoelde uitgave verschijnt, en verrijkt is met de critische opmerkingen van dit onnut jong-mensch zich nochtans gewillig zal buigen voor diens ‘bevoegd’ oordeel, omdat immers hij schrijft in De Nieuwe Gids, en omdat hij dus toch óók is een ‘kunstenaar’. Zóó oordeelt Publiek. En dáárom is iemand als mevrouw Metz-Koning, die in haar jongste werk, naar het schijnt, een gróóte overgevoeligheid aan den dag legt voor het oordeel van de critiek, in dat opzicht wèl heel-bekrompen-dom van opvatting. Immers, zij-ook kan achter de schermen zien, kan weten wat de ongunstige critiek, waarover zij zich beklaagt, wáárd is. Om dus op Uw brief terug te komen, ik vind het een bewijs vóór, en niet tegen U, dat gij niet terstond zeker zijt van U-zelve en van de volmaaktheid van Uw werk, maar integendeel aarzelt of gij aan Uw voornemen zult gevolg geven of niet.

Tip. - Ik heb Uw laatsten brief reeds beantwoord, en zal dus dien anderen van U, dien ik nu nog vind, maar niet meer uitvoerig behandelen, anders kom ik nooit heen door de overgebleven corr. van het vorig jaar. De schets die gij mij toen zondt vind ik zooveel minder goed dan die laatste die ik aannam, dat ik haar niet plaats, en vernietig. Het is een van die schetsjes, waarvan men aan het begin reeds weet wat het einde zal zijn, en die ook niet boeien door levendigen verhaaltrant met ingelaschte vlugge gesprekken. Gij hebt in Uw later werk deze fouten geheel en al overwonnen. Voor de rest zijn er in deze brieven slechts twee feiten te releveeren; het eene is Uw verwondering dat gij in Assen niet hebt kunnen ontdekken mijn onvergetelijk thuis. Ik kan mij dat zeer goed begrijpen, omdat het

lag aan den Groningerstraatweg, dus niet in het eigenlijke Assen, maar daarbuiten; bovendien echter is het geheel en al veranderd en verbouwd. Zelve zag ik het nooit terug, maar ik vernam dat door anderen. Onze heerlijke, onvergetelijke tuin is in bouwplaatsen verkocht, inplaats van twee oprij-lanen met hekken heeft het huis nu slechls één hek, enz. enz. Neen, het is maar goed dat gij het niet zaagt, het is niet meer *mijn* Rozenburg. Het andere feit is Uwe verwondering dat gij die vriendin van U, die in de Lelie schrijft, niet daarin hebt weten op te sporen. Zij lichtte U zeer juist in. Meermalen plaatste ik iets van haar; zij schrijft echter onder pseudoniem; en het is aan haar, niet aan mij, dat pseudoniem U te verraden. Hartelijke groeten.

Niets en **Wil.** - Onder deze twee pseudoniemen hebt gij mij geschreven. Gij zult intusschen gezien hebben, dat ik door die ernstige ziekte U niet kon antwoorden indertijd. - Ik doe het nu slechts kort, omdat ik de actueele correspondentie niet mag verwaarloozen. - Gij zijt, voor zoo ver ik weet, nimmer ten mijnent geweest om die bewuste manuscripten terug te halen. Na een zoo langen tijd wordt geweigerde copie vernietigd. - Overigens, als gij komt om mij te 'zien', dan moet ik U teleurstellen. Gij moet maar afwachten tot zoo iets toevallig gebeurt. Ik ga veel uit, en ben dus heel gemakkelijk toevallig 'te zien', maar ik heb een grooten hekel aan zulke afgesproken 'kennismakingen'. - Welk een melancholieke brief is dat tweede schrijven van U! Arm kind, gij hebt wel vroeg Uw deel gehad van levensleed, maar alles heeft zich tenslotte prachtig voor U gekeerd, althans voor zoover de dood het niet onherstelbaar maakte! En, wat dat betreft ligt het nu eenmaal in den loop der dingen dat wij kinderen onze ouders overleven. Het omgekeerde is tegennatuurlijk, het eerste niet; dat moet Uw troost zijn. - Ik zou bijkans zeggen, als gij U 'verveelt', is dat een beetje een bewijs dat gij het nu àl te goed hebt finantieel. Enkel lediggang maakt óók niet gelukkig. Gij zijt te hard van stapel geloopen door dat vele reizen! Laat nog eens spoedig van U hooren, of gij deze correspondentie hebt gelezen.

M.L.B. te H. - Ik had U reeds in het vorig nommer een antwoord beloofd, maar het was mij onmogelijk het te doen, en nu vervul ik mijn belofte althans zoo spoedig mogelijk, zooals gij ziet. Laat ik beginnen met U hartelijk, hartelijk te danken voor Uw zoo uitvoerig en zoo vertrouwelijk schrijven; dat bewijst hoeveel geestverwantschap er is tusschen ons. Om met het allerlaatste te beginnen, - dat wat gij aan het slot aanhaalt: Here and Here, one in a million, there is a beautiful mind, a lovely life; but the human majority is worth very little. Reeds dat gij die woorden voor mij overneemt is een bewijs hoe goed gij mij begrijpt en mij kent. Want inderdaad zóó denk ik óók over de groote massa, over het menschdom in 't algemeen. Maar nu wil ik overgaan tot den aanvang van Uw brief, waarin gij mij zoo warm en hartelijk schrijft over mijn roman: Ik zeg de Waarheid; speciaal uw opmerking over mijn oprechtheid inzake die bekentenis van Kate, namelijk datzij oorspronkelijk ging *om* de zieke Greta, en zich later volkomen bewust werd hoe die ziekte slechts was een voorwendsel om hem dien zij liefheeft te zien, trof mij als een inderdaad wèlverdiend compliment, omdat ik inderdaad volkomen overtuigd ben dat de vrouwen op al dergelijke punten verbazend onoprecht zijn. Zij willen steeds de mooie rol spelen, zichzelve voordoen als de verdrukte onschuld-alleen, en zij hebben niet alleen niet den moed om te erkennen de waarheid der dingen, maar ook geloof ik zelfs, dat zij meestal de zelf-erkentenis totaal missen van die waarheid te *kunnen* zien zooals zij *is*. Zij verbeelden zich zoo heel graag te goeder trouw dat ze halve engelen zijn.

- En, wat nu dat geklets over mij aangaat, dat ik daarom moet *lachen*, zal U, in verband met bovenstaande Engelsche aanhaling, wel niet verwonderen Gelijk gij terecht schrijft, categorie nommer een behoort tot de niemanden, de karakterloozen, waarover gij een zeer juist oordeel velt; categorie nommer twee hebt gij eveneens zeer raak beoordeeld, vind ik. Naar aanleiding daarvan wil ik U nog deze opmerking maken, dat onder mijne correspondenten verscheidene pleegzusters behooren, - waaronder eene is die ik, dóór de Lelie, persoonlijk leerde kennen èn hoogschatten in de allerhoogste mate, durf ik wel zeggen. Geen dezer pleegzusters heeft het mij ooit euvel geduid dat ik den pleegzuster-roman Julie Slot in zeer veel opzichten een juist beeld noemde van de gevaren en verzoekingen waaraan die verpleegsters blootstaan, en zich dikwijls opzettelijk blootstellen, die dit zeer mooie vak niet kiezen uit roeping ervoor maar uit bijredenen van meer of minder noembaren aard. Ik ben het dan ook volkomen eens met U dat zij, die zich in dergelijke opzichten zoo *persoonlijk* geraakt voelen, daardoor bewijzen hoe op hen het spreekwoord toepasselijk is: Wie de schoen past trekt hem aan. Dominees, officieren, rechterlijke ambtenaren, enz., enz., zijn eveneens dikwijls in mijn boeken behandeld, in ongunstigen zoowel als in gunstigen zin. Ik tel daarom tot straf vele vijanden onder hen, maar ook diens ondanks vele vrienden; zoo gaat het mij óók met de pleegzusters, met de politie, met de orthodoxen, in één woord met allen die zich bewust zijn dat zij *persoonlijk* niet zich hebben te verwijten datgene, wat ik hun stand, hun beroep, hun godsdienst, in 't algemeen genomen, met recht verwijt. En nu de derde categorie. Die is nu eigenlijk die welke ik speciaal versta onder de benaming: klets! Weet gij waaraan ik moest denken, toen ik dat gedeelte las uit Uw brief: aan een kennis van me, die wanhopig-manziek is geweest steeds, die over niets en niets anders placht te spreken dan over het artikel mannen en aanverwante onderwerpen, enz., enz. Eens terwijl ik met haar wandelde - ik zie nog het heele tooneeltje vóór me, op het Scheveningsche Veer was het - besloot ze een harer beschouwingen op dit gebied met de meedeeling: ‘Niet dat *ik zelve* zooiets als liefde voor een man voel, *dat* gevoel ken ik niet’. - En daarbij keek zij mij van terzijde aan met dien soort triomf, zooals vrouwen dien in zulke gevallen hebben kunnen jegens elkaar, alsof zij zich verbeeldde door deze verklaring

heel hoog te staan in vergelijking van mij, wier levensroman zij wist gedeeltelijk. Terwijl het tegendeel het geval is in *mijne* oogen!! 't Is better to have loved and lost than never to have loved at all. Het moet wel eene passielooze, eene onvolmaakte vrouw-natuur zijn, die er zich op beroemt niet te weten wat liefhebben is. Ongetrouwde vrouwen beelden zich in dat zij, door die verklaring, bewijzen, dat hare ongehuwde staat eene vrijwillige zelfgekozene is! Alsof niet duizende andere reden kunnen oestaan die tenslotte de oorzaak zijn daarvan. Wat mij betreft, ik zou noch het Eene Noodige, noch Mara, noch Na het Ontwaken, noch een mijner andere boeken hebben *kunnen* schrijven indien ik niet wist, aan mijn eigen ziel, wat liefde is en passie *beide.*

Maar nu genoeg over mij. Gij schrijft dat gij het niet eens zijt met mevrouw van Rees-van Nauta Lemke in hare levensbeschouwing. Natuurlijk leidt die levensbeschouwing tot idealisme, dat kan niet anders vind ik. En natuurlijk óók beschouwt zij daardoor het leven van een geheel ander standpunt dan het mijne en het uwe is. Elke godsdienstige overtuiging moet leiden - als zij oprecht is tenminste - tot eene eenigszins eenzijdige levensbeschouwing; het geloof als zoodanig, van welke richting dan ook, brengt eenzijdigheid mede. Maar, verzen kunnen an und für sich idealistisch zijn m.i. En die van mevrouw van Rees zijn mij bijzonder symphatiek om den vorm en om den gevoeligen inhoud. De persoonlijkheid van Annie Besant beschouw ik geheel en al zooals gij het doet. Uw uitdrukking: ‘wat een aanstellerig mensch’ deed mij glimlachen! Mij-ook doet haar steeds in 't wit gekleed gaan, op haar leeftijd, haar dweperij, - na *zulk* een verleden - haar dubbelzinnige houding in zake kolonel Olcott, enz., enz., hoogst antipathiek aan, Gij weet toch dat zij, de dochter van een zeer vromen Engelschen dominee, van haren eersten man scheidde, daarna jaren lang leefde in vrije liefde met den bekenden toenmaligen Ierschen leider, vervolgens door dezen werd in den steek gelaten, en zich toen tenslotte opwierp als een soort nieuwe Jezus onder de theosofen. *Ik* zal de laatste zijn om een steen te werpen op iemand die een veelbewogen leven heeft, of die, om redenen welke ik niet kan beoordeelen uit de verte, zondigt tegen de aangenomen moraal, maar... als zoo iemand op haar ouden dag wil gaan optreden als *de* zedelijkheidsapostel bij uitnemendheid, (dus op een leeftijd waarop zij als vrouw dood is), wanneer zij zich dan voordoet als een soort heilige bijna, wanneer zij de aandacht wil trekken door eene opvallende onschuldkleeding, wanneer zij door hare heerschzucht de theosofie in twee kampen verdeelt, en wanneer zij voor iemand van de andere sexe zóó zonderling in de bres springt, als Annie Besant het thans deed voor dezen kolonel Olcott en zijn niet-bepaald-zedelijke theorieën, dan komt het mij voor dat men het recht heeft zich met een behoorlijken dosis twijfel te wapenen tegen *zulke* soort godsdienst-profeten!

Ik ben zoo blij dat mijn woorden over de football-match bij U, als man, zulk een instemming vonden. Ja, een ‘crime’ er niet heen te gaan, dat is zoo ècht een typisch-Haagsche uitdrukking voor zoo iets! Nu, die ‘crime’ heb ik-ook begaan!

- Het gaat U als mij wanneer gij behoort tot eene rijke familie, en dientengevolge eveneens wordt aangezien voor rijk, terwijl gij het geenszins zijt. Inderdaad is Uw familie-naam in dit opzicht bedriegelijk. Ik bewonder Uw leefwijze. Maar wat spijt het mij voor U dat gij dezen winter al dien tegenspoed hadt, en daardoor zooveel teleurstelling hebt ondervonden op dat bepaalde gebied waarop ik niet nader durf in te gaan uit vrees U te zullen verraden. Wat gij dientengevolge schrijft over die jaloezie

van zoogenaamd belangstellende ‘vrienden’ is zoo waar. Zulke wreede gezegden zijn dan zoo in-gemeen en men doet nog het verstandigst door hun niet eenmaal de eer te gunnen dat men het opmerkt. Althans zoo handel *ik* steeds in dergelijke gevallen.

Ja, over de huwelijks-verplichting denken Gij en ik vrijwel gelijk. Gij vindt dat ik, alles te zamen genomen, nog al heel toegeeflijk ben voor de mannen. Misschien ja! Maar m.i. *moeten* wij vrouwen dat zijn op dit bepaalde gebied, omdat - Uw eigen getuigenis over die heerengesprekken onderling bewijst het immers weer opnieuw - de mannen nu eenmaal zoo zijn, en niet anders. De natuur maakte hen zoo, met die instincten en begeerten. En daarom is m.i. eene vrouw, die dat niet wil erkennen, daardoor en zichzelve en den man die haar huwt meer tot ongeluk dan tot geluk. In een liefde-verhouding is de vrouw, die waarachtig liefheeft, niet enkel met de zinnen maar met ziel en zinnen beide, vanzelf de méést opofferende partij. Dat kan niet anders.

Hoe ik over Couperus denk heb ik dikwijls reeds gezegd in de Lelie, en elders. Ik beschouw hem als onzen grootsten en meest-begaafden romancier. Hij heeft in Eline Vere, in Kleine Zielen, in Stille Kracht, in Noodlot meesterwerken geschreven. Zoo nu en dan schrijft hij daartusschen hoogdravende onzin-romans, in bombast-taal, misschien om het publiek en de critiek voor den lap te houden, misschien in ijdele zelfverblinding, maar in elk geval valt hij dan buiten zijn rol, en wordt simpel-weg belachelijk. Zijn stijl, zijn gesprekken, zijn karakter-ontleding, waar het het mondaine genre geldt, bewonder ik onbepaald. Zijn vrouwen-karakters zijn meest alle uitstekend; mannen kan hij alleen teeltenen verwijfd, ziekelijk, sentimenteel. - Ja, gij hebt gelijk, een gelukkige jeugd is het benijdbaarste wat bestaat voor een kind. Ik durf op dat gedeelte van Uw brief niet veel ingaan, dank U alleen innig voor Uw vertrouwen. Maar toch geloof ik dat leed staalt, en dat te veel geluk week maakt. Ik erger mij steeds zoo aan uithuizige moeders, die hare kinderen opzettelijk, uit onverschilligheid, geen jeugd geven, hen overlaten aan vreemde gehuurde hulp.

't Geen gij over de tooneel-overzichten van Stella Mare schrijft kan ik slechts gedeeltelijk beoordeelen uit *eigen*-opmerken, daar ik heel weinig ga naar de schouwburg-voorstellingen ten onzent. Zij zijn mij *te* middelmatig. Nooit is een gehéél goed; een enkele acteur of actrice is voor zijn of haar rol geschikt, maar de rest

die meespeelt bederft weer alles. En dan de keuze der stukken! Welke droeve vertalingen! En de leelijke aankleeding! Neen, ik stel te hooge eischen op dit punt om te kunnen worden bevredigd door zulke burgerlijke vertooningen. Die actrice, die gij burgerlijk vindt, trof ook mij steeds door die eigenschap, de andere zag ik nog niet spelen; Chrispijn is goed vind ik, behoort tot de besten bij ons. Ja, heerlijk Parijs nietwaar! Juist het geheel is daar zoo volkomen, elk detail is in de puntjes. De franschen verstáán de tooneelkunst, de hollanders niet; die kunnen het nog het best als zij stukken spelen die in de volksbuurten thuishooren. Bij voorkeur echter maken zij werk integendeel van geheel en al boven hunne krachten gaande voorstellingen uit het high-life. Men hoort dan markiezinnen en ladies in plat-Amsterdamsch, en ziet graven en lords eten met de vork in de lucht, en is getuige van de afgrijselijkste flaters voortdurend!

Inderdaad, onder Uw omstandigheden is het houden van een hond niet doenlijk, in het belang-zelf van het dier niet. Dat ben ik met U eens. De onzen hebben het beter dan vele kinderen, dat durf ik gerust zeggen. -

Gij ziet dat ik niet anders deed dan hier en daar een greep doen uit Uw brief. Plaatsgebrek dwingt mij daartoe. Denk echter niet dat hij mij te lang was. Gij deedt mij er een bijzonder *groot genoegen* mee. Tenslotte wil ik U nog verraden dat ik toevallig U gezien heb, omdat ik voor het venster stond toen gij den brief in de bus deedt bij mij. Ik zou U echter niet op straat herkennen, want ik zag U toen gij eigenlijk reeds voorbij waart.

- - Herinnert ge U nog dat ik U nog steeds een antwoord schuldig ben op Uw brief van den vorigen zomer? Dat doe ik nu meteen. Gij schrijft daarin zoo geheel en al in mijn geest over het volk. Ja, zoo denk ik-ook er over. Het volk als geheel genomen is een brute massa, die mij afstoot. Maar, de koningen en vorsten stooten mij niet minder af. De eersten zouden, hadden zij de macht in handen, zich opnieuw even afschuwelijk en gemeen gedragen als in de dagen van het schrikbewind, daarvan ben ik overtuigd. Maar de laatsten hebben door hunne opvoeding, hun positie, zulk een kolossale verantwoording. En, hoe gebruiken zij die! Door te leven voor eigen-ik, voor pretmaken, voor sport, voor alles wat klein is in een woord. Aan den anderen kant is het volk een even onberekenbare als laffe en kruiperige massa. Vandaag roepen zij Hosanna, morgen Kruisigt hem of haar. Hoevelen van al die 'Oranje-lievende' Nederlanders, die de Koningin en Prinses Juliana bewierooken met *woorden*, zouden haar trouw blijven in de ure van *gevaar,* man tegen man? Ik durf zeggen, dat menige deur *dan* voor haar zou worden gesloten van louter angst, waar *dan* de mijne, ongeacht gevaar, voor haar zou wijd opengaan, niet om haar rang, maar omdat zij vrouwen zijn, medemenschen. - Ik denk over de Keizerin Elizabeth van Oostenrijk evenals gij. Nooit kom ik in Menton zonder het weemoedig-schoone plekje op te zoeken op Cap-Martin, waar zij zoo graag toefde, en waar nu een monument is opgericht voor hare nagedachtenis. Professor Schott, die mij verleden jaar in Nauheim van den dood redde, heeft haar behandeld tot vlak vóór dien laffen moord op haar in Genève, en heeft mij oneindig veel sympathieks verteld van haar. En men hoort dit trouwens van iedereen die haar kende; zij leefde niet als keizerin, maar als innig-eenzame en hoogst-beminnelijke vrouw. Aan het slot van dien brief behandelt gij nog het lot der vrouw vergeleken bij dat van den man, en vindt dat de eerste het veel minder goed heeft dan de laatste. Dat vind ik ook. Onbepaald. Geef de vrouw àlle maatschappelijke rechten, toch kunt gij niet

veranderen dat de natuur haar bestemde tot oneindig veel meer lijden van allerlei aard dan de man kent, lichaams- en zielelijden, - in de liefde, en in andere opzichten. Ook wat gij schrijft over hare positie in de maatschappij, over den maatstaf haar aangelegd op zedelijk gebied, dat is alles van a-z waar en.... niet te veranderen.

Hartelijk dank voor het boek dat gij mij toezondt, van Michaelis. Ik moet het nu nog lezen, en zal U dan daarna mijn oordeel eerlijk schrijven.

Troubles. - Ik *moet* de corr: aan U nog eene week laten wachten wegens plaatsgebrek. Dan komt gij het eerst aan de beurt.

Vero. - Gij zijt reeds beantwoord over Harrago.

Pina. - Uw laatste bijdrage moet nog beoordeeld worden. De andere zijn reeds afgedrukt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Het artikel: Auto-bandieten-nabetrachting, door Joh. G. Schippérus, moest wegens plaatsgebrek blijven liggen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

14 Mei 1913
26ste Jaargang.
No. 46.

Berichten.

In verband met mijn afwezigheid wijs ik er mijne correspondenten op, dat zij alle **brieven, manuscripten, enz.,** langs den gewonen weg, namelijk aan mijn adres in **den Haag**, kannen verzenden, **zonder port-verhooging**. Voor dóórzending door de post wordt gezorgd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Vrede.

Ode wondere frischheid van jongontluikend groen! De teere fluweelige glans over 't nieuwe gras, de blanke madelieven, die hare kopjes omhoog steken, de vele vogeltjes die den zomer tegenjubelen in blij geluid! - - -

Er is een vrede in me, een wondere vrede! - - Ik had het niet gedacht dat ik dat alles zou terugzien, - toen ik het vorig jaar hier ziek lag, dood-ziek, toen ik dit plaatsje verliet, eene wrel tot het leven teruggekeerde tenslotte, maar nog eene zwakke toch nog, eene zieke, eene die niet *wist* van herstel, nog slechts *hoopte* daarop. - -

- - Neen, ik ben niet bang voor den dood. Het is geen laf bluffen van me wat ik in dit opzicht zeg, het is een simpele gewone waarheid. Ik ben niet bang, omdat ik weet dat het *moet.* En, omdat ik van jongs-af alle zekerheid van *moeten* steeds onder de oogen heb gezien met de wilskracht van: het is onvermijdelijk, dáárom heb ik mij òòk vertrouwd gemaakt met de wetenschap dat

de dood, de onbekendheid van het Ginds, komt, vroeg of laat, maar onvermijdelijk *komt*. - -

En daarom heb ik verleden jaar, in lange, benauwde nachten van gróóte hartzwakte, maar van volslagen geesteshelderheid, steeds kalm, zonder zenuwachtigheid berust, in wat waarschijnlijk komen ging, - - het einde! - - - - - - - - - - - - - - - -

Maar, ik heb het leven lief! Ik heb het lief, omdat er menschen zijn die ik liefheb, en omdat ik eene natuur heb die intens kan genieten van schoonheid in de schepping, van levensgenot, van allerlei kleinigheden op zichzelf, maar die voor mij waarde hebben... ik heb het leven lief, omdat ik wéét wat het me geeft op dit oogenblik, véél, veel moois, en omdat ik niet weet wat het Hierna brengen zal, en, bovenal, *of* er zijn zal een Hierna. - -

En déérom is er een groote vrede in mij en een groote blijdschap - - omdat ik hier terug ben, gezond, omringd van die mij lief zijn. - -

Anderen, die hier het vorig jaar met mij waren, van mijn leeftijd, en die toen zooveel gezonder schenen dan ik, zijn nochtans heengegaan, zijn vóór mij opgeroepen, drie frappante sterfgevallen dezen winter. - - En ik, die door mijn toenmaligen arts was ter dood veroordeeld bijna, ik leef nog, - - en ik drink in opnieuw de goddelijke voorjaarslucht, en ik verlustig mij nogmaals aan de zingende vogels, en ik kijk wederom met een oneindige vreugde naar de kleur-schakeering der lente om me heen. - -

Ik denk niet meer nu aan wat ik toen geleden heb, niet meer aan de lange, benauwde nachten, niet aan de eindelooze dagen van pijn, niet aan de verlammende vrees van nooit meer zullen gezond worden, niet aan de korter-wordende dagen van komend najaar, waarin alles nog grauwer scheen, nog somberder. - -

Ik denk nu nog slechts aan de liefde die ik toen ondervond, liefde van mijn omgeving, van mijn vriendin en van onze Marie, liefde en onophoudelijke toewijding, liefde óók van trouwe vrienden ginds in Holland, nooit genoeg te waardeeren vriendschap- en liefdebewijzen, waarop in waarheid het woord van toepassing is: Een vriend is beter dan een broeder, - - liefde óók van al mijn onbekende vrienden, mijn Lelie-correspondenten en mijn boeken-lezers. - -

Ik denk aan den vriendelijken, lieflijken winter in den Haag, die achter mij ligt. - -

En ik zie rondom mij, naar de herlevende schepping, naar de bloemen die weder bloeien, naar de bladen die weder groenen, naar de lucht waarin de zon weder schittert. - -

En in mijn ziel wordt het stil van een groote zwijgende dankbaarheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bad-Nauheim, 1sten Pinkster-dag 1913.

Geluk.

Wat is geluk? - die diepe vrede
Met allen, alles om ons heen,
Een wondervol, heel stil verblijden,
In dagen ook van smart en lijden,
Wanneer geen licht van buiten scheen.

Een vrede, door God zelf geheiligd,

Die op geen voorspoed ooit berust;
Geluk der ziel, door niets te deren,
Dat alle stormen kan trotseeren,
Vol levensmoed en levenslust.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

De Ladder.

Of de zon hoog aan den hemel
Straalt, of zich ter kimme neigt,
Liefde blijft de gouden ladder
Waarlangs 't hart ten hemel stijgt.

Of de jongeling haar voele,
Als hij 't bruidje in de oogen ziet,
Of de moeder voor haar liev'ling
Zacht haar zinge als wiegelied;

Of de vriend zijn vriend haar geve,
Dien hij vast in de armen houdt,
Of de grijsaard haar den menschen
En der wereld toe vertrouwt;

Of naar 't Vaderland de strijder
Haar nog zende, is hij gewond,
Liefde blijft de gouden ladder,
Waarlangs 't hart den hemel vond

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Vrij gevolgd.

De Linde.

De bloesems van de linde,
Met zacht geruisch,
Ze vielen en verdwenen
Als sneeuw eens om ons henen,
Voor 't stille huis.

De bloesems van de linde,
Zoo fijn en teer,
In reine, zachte kleuren
En wondervolle geuren,
Ik voel ze weer.

'k Ben eens heel stil ontvloden
Het aard-gedruisch,
Maar linde, schoone linde,
'k Kon u niet wedervinden
Voor 't ouderhuis.

Met weemoed, diepe weemoed,
Vervult het mij;
Waar zijt ge toch gebleven,
Droom uit mijn kinderleven,
Zoo jong en blij?

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Een Christelijk Kamerlid!!!

Met de behandeling van de Ziektewet in de Tweede Kamer, kwam heer Aalberse er tegen op, om uitkeering te geven aan de *ongehuwde moeder.* Wegens *buiten-echtelijke bevalling*, in strijd met de goede zeden, moest zulk een vrouw uitkeering geweigerd worden, vond hij. De zorg voor haar moest overgelaten worden aan kostelooze klinieken en - aan *naastenliefde!* (Als zij hieraan overgeleverd ware, dan zou het er, dunkt me, al heel slecht voor haar uitzien!)

Volgens hem was een ongehuwde moeder zulk een onzedelijk individu, dat zij maar aan haar lot moest overgelaten worden!

Ik zal 't hier slechts over de ongehuwde moeder hebben en niet over de mannen en over de ziekten, die hen, schuldig òf onschuldig, tot onzedelijken bestempelen en aan wien dan uitkeering kan worden geweigerd. Ik heb 't alleen over de *christelijkheid* van den heer Aalberse, die, gelukkig, door bijna allen niet gedeeld wordt; integendeel werd er hulde gebracht aan Minister Talma voor zijn humaan optreden.

Hoe waar is het, wat deze daar opsomde, dat er velen rondloopen, die tengevolge van onzedelijkheid ziek zijn en waar nooit iemand over praat, die geacht en geëerd worden in de maatschappij, waar ze voor buigen als knipmessen, in 't kort, waar iedereen achting aan toedraagt. En zou men nu een vrouw, die gevallen is, wie weet hoè 't gebeurde en onder welke omstandigheden, wie weet óók, of de man daar niet de schuldigste van was, maar laten wij dat alles nu eens dáár laten, - zou men nu zulk een vrouw aan haar lot overlaten? Ik zou haast zeggen, dat die vrouw meer moed bezat, dan de velen, die de bevalling voorkomen, want immers, de maatschappij met al haar conventies zorgt er wel voor, om zoo eene het leven moeilijk te maken? Och, de mannen kunnen zoo gemakkelijk praten, zij kunnen alles doen wat ze willen, geen haan die er naar kraait, maar een vrouw, als die zich eens een beetje te vèr waagt buiten haar fatsoenskringetje! Vooral dat *fatsoen*, dat zoo menigmaal zoo *on*fatsoenlijk is!!

Juist òmdat er zulk een ongelijkheid bestaat tusschen de twee geslachten, juist dáárom moet men zachter gestemd worden tegenover zulk een geval als dat van de ongehuwde moeder. Is 't niet al erg genoeg, dat juist *zij* altijd daarvoor aan 't kortste eindje trekt?

En vindt de heer Aalberse 't niet ontzettend onrechtvaardig om zoo iets voor te stellen, terwijl er reeds premie is betaald? Dan bedenke hij ook, dat in den toestand van de ongehuwde moeder er twee schuldigen zijn, de *man* óók!!

Dat Minister Talma's speech *toe*gejuicht werd, bleek ook uit de plaat in ‘de Telegraaf’ van 13 April. Zij stelde voor: een jonge vrouw en moeder met een kindje aan de borst, op de knieën zittend op den grond. Achter haar Minister Talma en de heer Aalberse; deze laatste heeft een kolossalen steen in zijn handen, waarop staat: ‘Geen recht op uitkeering voor ongehuwde moeders.’

Het onderschrift luidt:

Talma tot Aalberse: Zoo ge u zonder zonden weet, gooi dan dien steen op haar!

Die is ráák, nietwaar?

Christelijk is afgeleid van Christus en moet dus een christelijk mensch ook de leerstellingen van Christus eerbiedigen; deze heeft den menschen wel gansch andere voorbeelden gegeven volgens den Bijbel, dien ze wel kennen!

Wat werd er veel gesproken over 't begrip ‘onzedelijkheid’ in de Tweede Kamer!

Is nu de daad van die vrouw, welke haar tot ongehuwde moeder stempelde, zoo ontzettend onzedelijk? Ik geloof, dat dikwijls het huwelijk, het *wettige* huwelijk, onzedelijker kan zijn, dat daarin veel meer onzedelijke handelingen gebeuren, dan het zich op een oogenblik spontaan geven van een vrouw aan een man. Het is de band van

't huwelijk, die soms een *immoreel* karakter kan dragen.

Hoe dikwijls wordt een huwelijk gesloten uit berekening, hoe dikwijls blijkt, nadat ze getrouwd zijn, dat man en vrouw niet bij elkaar passen en als dan de eene partij wil scheiden en de ander niet wil, hoe dikwijls wordt er dan gesard en geplaagd om toch vooral het elkaar zoo ondragelijk mogelijk te maken op de wereld. Is dat niet hoogst immoreel? Ook dàn, kan de man precies zoo doen als hij wil en wordt hij overal geëerd, maar moet de vrouw toch geen aanstoot geven in de maatschappij. En als zoo'n vrouw dan valt, bezweken voor de verleiding, dan wordt ze met den rug aangekeken, dan is ze *onzedelijk.* Er komen in het wettige huwelijk soms toestanden voor, die zeker door velen ook als onzedelijk zullen worden bestempeld. Ik neem alleen als voorbeeld dat geval in Frankrijk, door de Redactrice beschreven in No 40 van de Holl. Lelie, waarin de man, doordat zijn vrouw niet gezond was, een maîtresse had genomen; toch hield hij van zijn vrouw en kinderen, maar hij kon toch niet zijn geheele leven in absolute onthouding blijven?

Ik vind echter, daar, waar de vrouw wist waàrom haar man dat deed, zij 't ook goed moest vinden en niet haar jaloezie had moeten botvieren. Kijk, als men om zich henen ziet en merkt, hoe stiekem *onzedelijk* soms een *wettig* huwelijk, gesloten op het stadhuis, kan zijn, dan komt men eindelijk tot de conclusie, dat zoo'n huwelijksband soms heel immoreel is en dan kan men een heel zacht oordeel vellen over een ongehuwde moeder en men denkt bij zichzelf: ‘die is toch wel cordaat, dat zij de publieke opinie durft trotseeren.’

O, die kras op 't stadhuis! Wat regeert die ééne pennestreek de maatschappij! En als alle menschen eens wisten, hóé veel ellende die kras gebracht heeft en nòg brengt, getuige al de echtscheidingen, opgesomd in de couranten! En tòch blijft men er bij! Eerst de kras, dan pas fatsoenlijk. Staat men niet in het register van het stadhuis en leeft men tòch met elkaar, dan is men onzedelijk.

Wanneer dit alles veranderen zal?

Wij zijn in Holland met zooveel ten achter, wij zijn ook zoo'n **degelijk** volk!!!

C. ARNTZENIUS.

Amsterdam, 17 April 1913.

‘Kennis is Macht’,

Aan de hand van een voorbeeld uit de praktijk van het recht wensch ik uwe aandacht te vestigen op de beteekenis van de intellectueele ontwikkeling.

Eenige maanden geleden is door de Kamer van Toezicht op de Notarissen en Candidaat-Notarissen, te Amsterdam, aan het Bestuur van den Ring Amsterdam van de Broederschap van Notarissen in Nederland en aan de Notarissen in het Arrondissement te Amsterdam een merkwaardig schrijven gericht, dat, naar men algemeen zou kunnen verwachten, de bijzondere aandacht der pers zou moeten hebben getrokken, omdat bedoeld schrijven zoo duidelijk in het licht stelt, hoe eene georganiseerde vereeniging van notarissen in staat is geweest sinds jaren her zich boven het voorschrift der wet te plaatsen en groote sommen gelds als honorarium aan hunne cliënten in rekening hebben gebracht, zonder dat zij daartoe de wettelijke bevoegdheid hadden.

Nemen wij kennis van bedoeld schrijven, dan komt als het ware vanzelven de vraag over onze lippen, hoe het toch mogelijk is geweest, dat zulke praktijken zich

zoo langen tijd hebben kunnen handhaven, zonder dat de overheid, bij monde van Heeren Ministers, Presidenten van- en Officieren van Justitie bij de Arrondissements-Rechtbanken en Kantonrechters zijn overgegaan tot het nemen van doortastende maatregelen met de strekking om daar eens voorgoed een eind aan te maken.

Hoe is het mogelijk, dat de pers tot heden niet de minste aandacht heeft geschonken aan het actief optreden van gemelde Kamer van Toezicht tegenover de Heeren Notarissen in het Arrondissement Amsterdam? Of is het soms de moeite niet waard de aandacht erop te vestigen, dat er een groot conflict bestaat tusschen het voorschrift der wet en en de rechtspraktijk, waaruit blijkt, dat de functionaris, die zijne aanstelling als notaris ontleent aan hare Majesteit De Koningin, een honorarium in rekening brengt van één duizend gulden, waar de wet hem slechts één of twee honderd gulden zou toestaan, of mogelijk nog minder.

Dat is mogelijk zoolang de Rechtelijke Ambtenaar den notaris dekt met den mantel der collegialiteit, der solidariteit of hoe men het anders ook moge noemen; dat is moge-

lijk zoolang de pers tuk op een winstgevende advertentie-jacht niet de minste aandacht wenscht te schenken aan een rotte plek in het rechtsleven of te wel in de praktijk van het recht; dat is mogelijk zoolang onkunde der burgers als eene Erebos heerscht alom!

Gemeld schrijven houdt in, dat het door den voorzitter der Kamer van Toezicht te Amsterdam, in zijne hoedanigheid van President der Arrondissements-Rechtbank te Amsterdam, ter kennis der Kamer is gebracht, dat notarissen hem ter taxatie en executoir verklaring, declaratiën van salaris en verschotten indienden, waarbij zij, op grond van tusschen de Notarissen in den Ring Amsterdam bestaande overeenkomsten betreffende een '*minimum-tarief*' en uit vrees om anders in de bij overeenkomst bedreigde boete te vervallen, zich verplicht achtten die declaratiën *kunstmatig* tot dat minimum op te voeren, met het gevolg:

1.° dat deze niet alleen met het wettelijk voorschrift in strijd zijn,

2.° maar zelfs van verzonnen inhoud zijn.

De voorzitter heeft aan de Kamer medegedeeld, dat door een notaris een schrijven van het Ringbestuur was overgelegd, waarbij aan dien notaris werd te kennen gegeven, *dat hij niet minder dan bedoeld minimum in rekening mocht brengen.*

Nu was in Maart 1909 door de Kamer van Toezicht reeds aan de notarissen medegedeeld, dat volgens het oordeel der Kamer hunne (van de notarissen) overeenkomsten en in het bijzonder het destijds ontworpen 'minimum-tarief' werd beschouwd als te zijn in strijd met de wet.

Desniettemin was men te Amsterdam gelijk ook elders maar kalmpjes doorgegaan met de toepassing van het minimum-tarief.

Voor deze en gene zal wellicht de verklaring der beteekenis van dat minimumtarief wel gewenscht zijn.

Ook elders hebben de notarissen besloten bij de openbare verkoop van onroerende goederen (landerijen, huizen) niet minder dan zes percent heden in rekening te brengen, dus wel hooger percentage, 7 of 8 b.v.

Zoo is het meermalen gebeurd, dat een notaris bij een openbare verkoop van landerijen of huizen in één of twee avonden *f* 3000. - á *f* 4000. - verdiende, een bedrag, hetwelk heelemaal geen verband houdt met de geringe diensten, welke aan eene openbare verkoop voorafgaan of daarmede zijn verbonden.

Zoolang nu de cliënten maar goedsmoeds betalen, wat zij zijn verschuldigd? marcheert alles wel, dat wil zeggen, dan is van eene kwestie geene sprake en de tusschenkomst van den President eener Rechtbank wordt niet ingeroepen.

Het zakenleven is ter goedertrouw; ook ziet menigeen er tegenop hetzij uit onkunde, hetzij uit gemakzucht, hetzij vanwege maatschappelijke afhankelijkheid om de hooge kostenrekening te bestrijden en gaat dan ook maar mopperend tot de betaling over.

Vandaar dat de *onrechtmatige* berekening van salaris door den Koninklijken Ambtenaar gedurende zeer vele jaren is geduld.

Intusschen komt er in de laatste jaren meer verzet en zoodra algemeen is bekend geworden dat de berekening van 6, 7 of 8 percent beslist in strijd is met het wettelijk voorschrift, dan wordt de verhouding tusschen notaris en cliënt juist omgekeerd.

De cliënt gaat tot betaling van het te hoog berekend honorarium over, omdat hij staat tegenover eene georganiseerde vereeniging van notarissen, van wie niemand zich houdt aan het bedoelde wettelijk voorschrift en ieder hunner zich beroept op

het onderling overeengekomen minimum-tarief, dat aanleiding geeft tot enorme verdiensten.

Zoodra nu de cliënten beseffen, dat dergelijke salarisberekening beslist in strijd is met de wet, dat de betrokken notaris hem alleen kan dwingen door het verkrijgen van een bevelschrift van den President der Rechtbank, dat die President op het zoogenaamd minimum-tarief, als zijnde in strijd met de wet geen acht slaat, dan.... wordt de cliënt ten aanzien van den notaris de sterkere partij en deze is genoodzaakt het tarief in rekening te brengen dat de wet voorschrijft.

Men denke niet, dat de zaak zoo onschuldig is als zij misschien lijkt.

Immers het is officieel *gebleken*, dat deze en gene notaris werkzaamheden heeft verzonnen, ten einde zijne nota maar gelijkvloers te kunnen maken met het 'minimum-tarief,' waartoe hij zich krachtens onderlinge overeenkomst heeft verplicht tegenover de collega's. De Kamer van Toezicht heeft dan ook overwogen, dat deze opvatting (in zake de toepassing van het minimum-tarief) *niet streng genoeg kon worden gewraakt* als in strijd met de eer en de waardigheid van het notarisambt. Daarbij evenwel heeft de Kamer het niet gelaten; zij bedreigt den notaris, die doorgaat met het toepassen van het mini-

mum-tarief met de toepassing van artikel 50 c der wet op het notarisambt.

Het spreekt vanzelf, dat het eenmaal door de Kamer van Toezicht te Amsterdam ingenomen standpunt zal worden gehandhaafd en het ligt ook voor de hand, dat de andere Kamers van Toezicht vroeg of laat voor dezelfde vraag komen te staan.

En het publiek, bestaande uit personen, welke eene enkele maal of vaker gebruik moeten maken van het ministerie van een notaris, - hoe zal het publiek na het optreden van de Kamer van Toezicht zich gedragen bij de onwettige berekening van de salarissen, waarover hier wordt gesproken?

Dit hangt voor een groot deel af van de pers; als deze overal in den lande stelselmatig bedoelden maatregel doodzwijgt, hoe belangrijk deze ook mag zijn, dan heeft geene *algemeene voorlichting* plaats en binnenkort is alles weer vergeten bij het overgroote deel van dat publiek.

Doch, indien de mannen van de pers in voorschreven maatregel iets meer zien dan eene simpele beschikking van een Kantonrechter of een proces-verbaal van een politie-agent, dan worden mannen van zaken wakker en zullen steeds weigeren zich zoo maar klakkeloos te onderwerpen aan hetgeen door notarissen om redenen van welbegrepen eigenbelang is besloten; persoonlijk zullen zij uitlokken een bevelschrift van een President eener Rechtbank en als leden van diverse vereenigingen, wier doel is gericht op de behartiging van maatschappelijke belangen, zullen zij in hunne vergaderingen deze aangelegenheid ter sprake brengen en dienovereenkomstig weldra overgaan tot het nemen van doeltreffende maatregelen, strekkende om perk en paal te stellen aan eene goed georganiseerde *wetsverkrachting*, want daar komt eigenlijk die geheele affaire op neer.

Bezien wij deze aangelegenheid van de maatschappelijke zijde, dan mag zeker met recht worden beweerd, dat het wenschelijk is om op het berekenen van salarissen het volle licht te laten schijnen.

Willen de notarissen het hooge bedrag van hun honorarium handhaven, dan moet hun streven er voortdurend op zijn gericht om dergelijke kwesties te voorkomen. Zelfs met handhaving van den uiterlijken vorm kunnen zij met eenige taktiek den bestaanden toestand misschien langen tijd bestendigen door in het openbaar de onroerende goederen in veiling te brengen met eene kosten-berekening van 6, 7 of 8 percent en *heimelijk* met hun cliënt af te spreken, dat deze zus of zooveel restitutie krijgt van het in rekening gebrachte onkosten-percentage.

De onnoozelen betalen dan het volle pond en de ingewijden - zij, die op de hoogte zijn van de zwakke positie van den notaris - zij kunnen rabat krijgen. Het spreekt vanzelf, dat dit systeem van zaken doen in strijd is met de waardigheid van een Koninklijken ambtenaar!

O, het klinkt zoo lief, zoo zoet, zoo zacht, zoo humaan, zoo echt christelijk misschien ook, dat men lid, donateur, bestuurslid, desnoods propagandist is van allerlei philantropische instellingen, maar die lieve klank verandert in bittere ironie, als men weet en bedenkt, dat al die milde gaven de naakte waarheid moeten bemantelen, de waarheid in dezen, dat de notaris aan zijne cliënten een honorarium berekent, hetwelk in strijd is met de eer en de waardigheid van zijn voortreffelijk ambt en dat zij dit systeem kunnen doorvoeren totdat de massa begrijpt, wat in maatschappelijke aangelegenheid beteekent het oude adagium:

‘Kennis is Macht’.

EEN JURIST.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 44).

O God - - - die afschuwelijke tijd, die nu volgt in mijn herinnering, die tijd van de kleine, minne jaloezie tusschen hem, Joost, en professor Nellesteijn. - -

- - - Het ging niet om 't behoud, om de redding van een menschenleven, het ging alleen om wie *gelijk* zou hebben in zijn diagnose. -

- - - Professor Nellesteijn had gezegd dat het nieuwe middel *moest* helpen, dat overigens Joost zich ook vergiste, want dat Greta wel degelijk kon herstellen, bij goede voeding, zorgvuldige verpleging. - -

Joost zijnerzijds had uitgemaakt dat haar toestand hopeloos was, dat ze *moest* sterven... En hij wachtte er op, op haar einde - - met een gretig hopen. - - -

Omdat hij gelijk wilde hebben, daarom wenschte hij naar haar dood. - - -

O God, toen ik dat bemerkte, toen hij, in zijn opwinding, zich niet eens meer geneerde tegenover mij, het mij telkens toeriep, met

een soort onverholen Schadenfreude: ‘Zie je wel hoe min ze was vandaag - - hoe zichtbaar zwakker ze wordt - - -.’

Ik voelde dat ik hem toen ging haten. - -

En toch kòn ik 't nog niet gelooven, *dat* het zoo was, *dat* mijn afgod was verbrijzeld. -

Het was zoo mooi, zoo heerlijk-volmaakt-mooi, die korte tijd van mijn geluk, toen ik hem liefhad, toen ik niet meer leefde dan in en voor hem, toen ik slechts wachtte op het moment mij hem te geven, hoe, op welke wijze, dat moest hij weten, dat was mij onverschillig - ik was bereid tot alles. - - Neen - neen - ik kon het niet aanvaarden nog, het vreeselijke, het onafwijsbare, ik wilde hopen tegen beter weten in. - - -

Als hij zich over Greta boog, haar betastte, bevoelde, met vaste doktorenhand - - als hij haar ondervroeg, vriendelijk, belangstellend, zijn stem verzachtend voor haar, omdat zij zoo zwak was, dan geloofde ik weer in hem, dan stond het voor mij vast dat hij zoo deed uit medelijden, uit eerlijke goedheid, uit plichtsbetrachting. - Ik begreep niet - - ik wilde niet begrijpen, dat het zijn routine was van arts, die hem zoo deed zijn werktuigelijk, als iets dat er nu eenmaal bij behoorde, bij zijn vak, waarbij hij zichzelf niets meer dacht; ik begreep niet, ik wilde niet begrijpen de huichelarij van het lief-zijn voor iemand wiens dood men in den grond van zijn hart wenscht - - uit egoïsme, uit eerzucht....

Maar ik moest begrijpen... hij zelf heeft er voor gezorgd....

Op een avond kreeg ik een telefoon-bericht van de hoofd-verpleegster, dat professor Nellesteijn Greta ineens had geopereerd, een plotseling ingrijpen zijnerzijds, als uiterste middel. - - En dat het bijzonder goed was afgeloopen. - - En dat ik haar den volgenden dag even mocht zien. - -

Ik was zoo blij - - zoo intens-blij voor het arme schepsel, dat immers zoo graag wou blijven leven, dat met zulk een waren doodsangst in hare jonge oogen die doktoren, die pleegzusters om haar heen kon liggen aanzien. Want het was voor hen allen een ‘interessant’ geval geworden, wanneer ze kwamen kijken, wanneer ze discussieerden; het gold niet hare redding, het gold enkel het ‘gelijk’. - -

En, in mijn naïveteit, was ik óók blij voor hem, Joost. Ik dacht dat het hem goed zou doen uit de spanning te zijn nu eindelijk, dat het hem aan zichzelf terug zou geven.

Ik lag dien heelen nacht wakker - - ik dacht aan hem - - aan onze toekomst. - -

's Ochtends, al heel vroeg, was ik bij haar. Ik mocht haar maar even zien. - - Ze lag met een verzaligde uitdrukking, pijnloos, maar heel uitgeput. - En ze zei zoo onbeschrijfelijk-dankbaar: ‘Nu word ik heel gauw beter. - - De professor zegt het’....

Toen moest ik weggaan - de zuster wenkte me. - - En op den gang kwam ik Joost tegen. - -

‘Weet je het? - - Zij is geopereerd’ - juichte ik bijna. -

Nooit, nooit vergeet ik dat moment.

Nooit vergeet ik die koude, boosaardige uitdrukking van zijn oogen, die me vol aanzagen, terwijl hij vroeg:

‘En nu geloof je óók dat ze beter wordt - - omdat die vent, die Nellesteijn, dat zegt?’ - -

Op dat moment brak er iets in me - - voorgoed - - iets dat nooit meer kon goed gemaakt worden. - - Op dat moment las ik onuitwischbaar in zijn oogen de verbeten woede, dat professor Nellesteijn 't gewaagd had, buiten hem om, zonder zijn opinie

zelfs te vragen, ingrijpend op te treden. - Het deed er voor hem niet toe of die ingrijping noodzakelijk was, of zij misschien Greta kon helpen; het eenige wat voor hem bestond was zijn eerzucht van dokter, was zijn gelijk willen hebben à tout prix. -

Greta *moest* sterven - - om zijn eerzucht te bevredigen - *dat* las ik in die oogen. - -

En hij was niet blij om haar behoud - - maar woedend integendeel, omdat professor Nellesteijn daardoor gelijk kreeg, en niet hij.

Hij heeft gelijk gekregen toch - - niet professor Nellesteijn. - -

Twee vreeselijke, onvergetelijke dagen heeft die strijd op leven en dood geduurd, twee niet eindigende dagen, waarin die beide mannen hun prooi angstvallig bewaakten, niet omdat het menschenleven hun ook maar iets ter harte ging, maar enkel om de zaak - - om 't gelijk hebben. Twee dagen, waarin ik niet bestond voor hem, Joost, noch ik, noch zijn zuster, noch wie ook, waarin hij elk vrij moment gebruikte om Greta te bestudeeren, met zichtbare blijdschap te constateeren de slooping van haar lichaam, juist zooals hij die immers had voorspeld. - -

Twee dagen, waarin zijn bewegingen steeds kalmer, zijn woorden steeds rustiger, zijn gansche optreden steeds zelfverzekerder werd.... in het bewustzijn van zijn eindelijke zegepraal...

Twee dagen, waarin professor Nellesteijn, ziende dat hij het zou afleggen tegen den jongeren, den inferieur, gebruik maakte van zijn chef-zijn om zich, onverschillig, onder drukte-voorwendsels, meer en meer los te maken van het hem nu niet meer boeiende geval.

En hij, Joost, werd steeds liever, steeds

vriendelijker, steeds geduldiger voor de stervende... die hem immers daarmede, door haar doodgaan, den grootsten dienst bewees dien zij hem had kunnen aandoen...

Hij hoorde hare laatste klachten zoo bereidwillig aan.... waren het niet de verschijnselen die hij-zelf immers had voorspeld. - - Hij boog zich zoo onvermoeid over haar om hare gefluisterde woorden op te vangen - - was het niet een bevestiging van zijn eigen diagnose, dit uit gebrek aan krachten wegteren. - - - Hij glimlachte zoo beminnelijk toen zij hem vroeg haar niet te verlaten in haar benauwdheid - - was die benauwdheid immers niet voor hem een aanblik, waaraan hij zich inwendig wijdde, als aan een genot, omdat hij immers 't had voorspeld dat het zóó gaan zou. - -

o God, o God, hoe heb ik toen die zekere handen, die ik eens zoo bewonderde, gehaat, hoe is mij die rustige, kalmeerende stem, die ik eens hield voor eene van oprecht meelijlijden, antipathiek geworden, hoe huichelachtig, hoe verachtelijk-kleinzielig is mij diezelfde man toen voorgekomen, dien ik eens aanzag voor iemand die menschen wilde genezen, die daarom, om hen te helpen, zijn mooi vak had gekozen. - - -

Ik werk niet meer. - - Ik zit machteloos op mijn kamer zonder tot iets in staat te zijn. - -

Op het bureau heb ik gezegd dat ik ziek ben - - en de chef, met zijn insinueerende oogen, heeft me zoo vrijmoedig valsch aangezien, toen hij mij het gevraagde verlof toestond. - -

Het kan me niet schelen. - - - Niets kan me schelen. - - - Ik wou dat ik den moed had te sterven.

- - - Ik heb hem in geen volle week gezien. Niet meer na dien dag van Greta's sterven. Bij zijn zuster ook ben ik niet meer geweest. Waartoe? Ik houd immers niet meer van hem. Alles is uit. Voorgoed uit. - - -

De knop is verdord vóór ze bloem werd. - - Ik zal nooit vrouw wezen - - nooit moeder worden. - -

- - Dan wordt er geklopt, en tegelijk gaat de deur open. - - En hij staat voor mij, lang, knap, met zijn vasten mond, zijn dóórziende oogen, - - waarin nu een lach is, een blijde lach. - - Al die dagen van spannende onzekerheid heeft hij mij niet zóó aangezien als nu, zoo begeerend. Want toen was zijn hart vol van egoïst verlangen naar gelijk zullen krijgen.

Nu *hééft* hij gelijk gehad. En nu heeft hij daarom den tijd voor mij - - den tijd zijn bezit tot zich te nemen. - -

‘Waarom kom je niet bij mijn zuster?’ - - vraagt hij, met een vroolijken lach, die al zijn mooie groote tanden ontbloot. ‘Waarom moet ik je komen halen?’ - -

Ik zie hem aan.... ‘Omdat Greta dood is’, - - zeg ik wezenloos. - - -

Hij begrijpt niet eens....

‘Denk je daar nu nòg aan - sentimenteel juffertje?’ - zegt hij vroolijk. - - ‘Het is immers een geluk voor zoo'n schepsel dat ze er uit is.’ - - - -

‘O Joost, dat bedoel ik niet.... Het is dat je....’ - - -

Hij is naar me toegekomen. - - - Hij heeft dat gedaan wat ik eens me gedroomd had als de hoogste zaligheid.... mijn hoofd naar zich toegetrokken, me onverhoeds gekust, wild, vóór ik 't zelve begreep wat hij ging doen! - -

En ik schrei stilletjes voor me heen: - -

'O Joost - Joost. - - - Ga weg.' -

- Hij is geen man voor zenuwachtige vrouwen. - - Hij-ook had het zich anders gedroomd. - -

'Wat is er nu?' - - vraagt hij ruw. - - 'Wat heb je toch - - -?'

Ik snik voor me heen, krampachtig. -

En, als hij wéér me wil aanraken, spring ik op.... 'Ik wil niet - - ga weg - ik houd niet van je - -', klaag ik - - -

Onhandig, als een die niet begrijpt, staat hij voor me, vierkant, breed, bruut. - - -

En dan ineens, krijg ik mijn spraak terug, kan ik het uitzeggen mijn groote, grooteleed. -

Nu kan ik dat, omdat ik de brute begeerte zie in zijn oogen, de teleurstelling van de onvoldane brute begeerte, - - en omdat ik hem versta nu, versta zijn komst. - - -

'O, als je wist hoe graag ik me aan je gegeven had' - - zeg ik snel en kort - - 'als je wist hoe ik hierop, op dit moment, heb gewacht. - - Ik dacht er niet aan of je mij zoudt vragen je vrouw te worden - - het kon me niet schelen - - ik was tevreden als je mij slechts naamt, als je mij een kind gaf van je - - ik heb naar je gereikhalsd - - gereikhalsd naar je.' - -

'Kate.' - -

Als een ontketend roofdier is hij op mij toegesprongen - - - en ik heb naar hem getrapt, geschopt. - - We staan tegenover elkaar als vijanden, als voor 't leven gescheidenen. - -

'Waarom wil je dan niet - - waarom dan niet'? vraagt hij heesch, door mijn tegenstand nog meer geprikkeld. - -

'Omdat ik je niet meer liefheb, omdat je een lafaard bent, een lammeling, een minderwaardig mensch,' - krijt ik. - -

Maar hij begrijpt niet. - - Ruw wil hij

een tweede maal me aanvatten. - - Ik hoor hem iets sissen van tusschen zijn lippen, van malle kunsten, van inbeelding; zijn oogen hebben een roofdier-uitdrukking, zijn adem gaat hoorbaar, hij heeft me beetgepakt. - - 'Je zult, je zult.' - - - -

Nu schreeuw ik, - - heel luid schreeuw ik - - en ik trap naar hem. - - -

Dan is hij ontgoocheld - - Zijn dokters-reputatie komt hem in den zin. - -

Hij laat me los. - -

Niemand heeft mijn schreeuwen gehoord. De twee dames, die met mij op deze verdieping wonen, zijn beide uit waarschijnlijk. Eerst als hij weg is kom ik tot besef van dat alles, van zijn plotselinge zelfbeheersching, die hem de deur deed openen, hem hardop, heel luid, deed zeggen:

'Adieu freule. - - Ik zal Uw boodschap aan mijn zuster overbrengen.' - -

Zelve heb ik geen zelfbeheersching. - - Ik lig op mijn bed - - en schrei.

Wat kan het mij schelen wat ze in het pension ervan denken! - - En wat zijn zuster denken zal! - - En mijn familie! -

Ze hadden allemaal een engagement verwacht. - - Veel later heb ik dat begrepen. - -

Maar wat kan mij dat schelen! - - Wat kunnen mij de menschen schelen - - bij mijn groote, groote leed van verloren liefde! -

(*Wordt vervolgd.*)

Overzicht van de Week.

Een bestendige Lelie-lezer is zoo vriendelijk mij het volgende briefje te zenden, dat ik in zijn geheel overneem (zie Lelie van 26 Maart 1913, N°. 39).

Hoogwelgeb. Jonkvrouw!

Gisteravond las ik in de Holl. Lelie een overgenomen stuk uit het N. v/d Dag van den heer Bruinier over de hoedenpennen.

Het hierbijgaande stukje is er een aardig pendant van, en is door den heer van Marle ingezonden. De heer Bruinier verwijst daarnaar in zijn stuk.

Nu zou het wel aardig zijn als U aan dit stuk ook een plaatsje wilde inruimen in de Holl. Lelie.

Aardig is wat al niet het gevolg kan zijn van een verwonding door een hoedenpen!

In elk geval, de heer van Marie was een gentleman en de bewuste dame een lady!

Ook Uwe meening over dat ongeval biedt U een aardige stof voor een gezellige commentaar!

Ziehier het ingezonden stuk:

O, die hoedenpennen!

In het Nieuws v.d. Dag doet iemand (*de heer van Marle*) *het volgende verhaal, dat wij hier laten volgen:*

Gisteren met mijne vrouw en dochter van het Centraal-Station komende, wandelden wij over den Nieuwendijk. Bij het uitgaan uit een magazijn voel ik een hevige steek onder mijn oog, en een hoedenpen eener dame verwondde mij ernstig in mijn gelaat. Het bloed stroomde er uit. De dame, wier beide lange hoedenpennen niet beschermd waren, ontstelde hevig en bood duizend excuses aan. Een zakdoek was niet voldoende om het bloed te stelpen.

Wij waren naar Amsterdam gekomen om te genieten van de Familie Fourchambault, waar wij ons zooveel van hadden voorgesteld en waarvoor de plaatsen waren genomen. Het verzoek van de dame om ons te mogen geleiden naar haar huisarts en haar innige bedroefdheid wekte mijne sympathie; ik overhandigde haar mijn plaatsbillet, stalles, voor de Fourchambaults, en terwijl ik 's avonds in mijn hotel op mijn kamer moest doorbrengen (ik kon met twee verbanden op mijn wang niet in den schouwburg komen) woonde zij, in gezelschap mijner vrouw en dochter, de voorstelling in den Stadsschouwburg bij.

Heden werd op onze kamer bezorgd een prachtige bloemenmand en een kistje Henri Clay, met het volgende briefje:

Hooggeachte Heer!

'*Het leed dat ik u gisteren aandeed* (*door verwonding door twee onbeschermde hoedennaalden*), *kan ik niet herstellen. Doch doe mij het groote genoegen nevensgaande bloemen en sigaren van mij aan te nemen. Ik heb hedenmorgen veiligheidsknopjes gekocht en het zal mij niet meer overkomen.*

'*Hopende, dat u spoedig geheel hersteld moge zijn, en dat eindelijk de gemeente Amsterdam ons verplichten zal de hoedennaalden te beschermen, ter voorkoming van ongelukken, verblijf ik, (volgt onderteekening).*

Ik betuig mijn bestendigen lezer mijn dank voor zijn moeite, en ben het volkomen met hem eens dat *deze* dame zich een lady toonde, en haar slachtoffer een gentleman!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.

Geachte Redactrice.

Veroorloof mij een enkele vraag, nl. deze: Is de Rubriek-titel: 'Actualiteiten' soms als ironie

bedoeld? Of slaat die naam enkel op de titels der onderwerpen die er onder worden be(?)handeld?

In dat geval komt 't mij voor dat die onderwerpen, die aan ernstige denkers, aan beroemde economen, ja aan de knapste koppen van Europa op politiek en economisch gebied, zooveel studie en arbeid kosten, te ernstig zijn om er mee te spotten door er zoo lichtvaardig over te snappen. Zulks duidt zoo onmiskenbaar op totale ontstentenis van inzicht in de diepte der kwesties, wijst zoo duidelijk op een 'de stof niet machtig zijn', dat het mij alleszins begrijpelijk voorkomt dat de schrijver de kern der kwestie niet ziet, laat staan daarin doordringt.

Met dank voor de plaatsing

Uw dw.

H. VISSER.

Antwoord aan den Heer H. VISSER.

's Gravenhage, 24 April 1913.

Hooggeachte Redactrice.

Ik dank u zeer, dat U mij de gelegenheid wildet geven, onmiddellijk op des Heeren H. Visser's geschrijf te antwoorden. Toen ik het gelezen had vroeg ik mij zelven af: 'Wat is een naam? Immers z i j n *uit*val, - meer dan een *aan*val, - is al even *duister* als 't antwoord van den Heer P. Visser Dzn., te Koog a/d. Zaan (zie Lelie van 26 Maart 1913). Zou de d u i s t e r n i s over die naamdragers heerschen? Dan jammer voor alle andere Visser's en Visschers.

Ik heb niet de eer den Heer H. Visser te kennen, maar hij is zeker Dr. Mr. of Mr. Dr., en laat uit bescheidenheid dat praedikaat weg, waaraan hij ontleent de bevoegdheid om zoo hooghartig te leeraren. Ik zou zijne *opleiding* gaarne kennen, opdat ik gelegenheid had om hem te stellen naast de *ernstige denkers*, de *beroemde economen* en de *knapste koppen van Europa op politiek en economisch gebied.*

De Heer V. schijnt een tweede 'ei van Columbus' uitgevonden te hebben voor een *averechtsche* redeneerkunst en een *onduidelijken* betoogtrant. Hij heeft mij op een w i n d e i willen tracteeren, maar zijn eieren zijn die als bij **Staring**; evenals in dat gedicht, voeg ik hem toe: 'eet jij dan met jouw wijzen kop die philosophische eieren op.' Leeren doe ik graag, maar door g r o o t e woorden laat ik mij niet afmaken.

Ik dank U ook, hooggeachte redactrice, voor de toezending van het kaartje, waarop '*geheele instemming*' met mijn 'werkstaking' (H.L. No. 41 van 9/4 '13) uit **G**., en misschien wilt U den Heer H. Visser wel mededeelen, dat *niet ik*, maar U zelve zoo vriendelijk waart mijne 'stukjes' onder één hoofdje: 'Actualiteiten' te brengen.[*)]

Hoogachtend, met vriendschappelijken groet,

Uw dw.

*) Noot REDACTRICE.
Ik heb dit inderdaad den heer Visser reeds terstond meegedeeld, alvorens ik zijn stukje toezond aan den heer S.v.R.

II.
Voor G.F.H.

Wanneer ik niet, tengevolge eener operatie, nu reeds meer dan twee maanden bedlegerig was, zou ik eerder getracht hebben uw beschuldiging te weerleggen. Begrijpen doe ik haar niet, nu evenmin als toen ik haar voor 't eerst las. Het *moet* een misverstand zijn, want het is altijd mijn streven rechtvaardig te zijn in mijn besprekingen. Nog daargelaten of men ooit iemand, dien men niet zeer van nabij kent, *kan* beoordeelen, omdat men slechts ziet de gevolgen, nooit de drijfveeren, nooit de oorzaak, heb ik speciaal van Mevr. Blavatsky gezegd, dat zij niet *kon*, niet *mocht* gemeten worden met dezelfde maat als gewone menschen. Ik heb gezegd - juist wat u ook zegt - dat zij niet werd en niet wordt begrepen.

Of ik geen andere bronnen had kunnen raadplegen? Ja zeker, prof. Speyer bijv., maar dán zou uw beschuldiging van gebrek aan piëteit (wat gelukkig nog nooit iemand mij heeft verweten) zeer gegrond zijn.

Of er geen betere, meer eerlijke bronnen te raadplegen zijn? Neen, volgens mijn heilige overtuiging, neen.

Wie zou haar beter hebben gekend dan de overleden president der Theosofische Vereeniging zelf, de man, die met haar de vereeniging stichtte, die jaren lang met haar te zamen woonde en werkte, haar drukproeven corrigeerde, enz. enz. De man, wiens meest kenmerkende hoedanigheden waren: (volgens Annie Besant in haar lijkrede April 1907) ‘volmaakte oprechtheid en eerlijkheid van karakter, waarheidsliefde en onveranderlijke getrouwheid aan plicht’. Dit geeft A. Besant niet slechts als haar eigen meening, maar zij haalt zinsneden aan uit brieven van verscheiden hooggeplaatste, rechterlijke ambtenaren, ministers van oorlog en marine, door wie kolonel Olcott werd uitgekozen voor moeilijke posten van vertrouwen, omdat het van algemeene bekendheid was, dat noch omkooperij, noch bedreigingen hem konden weerhouden zijn plicht te doen.

De tweede reeks der Oude Dagboekbladen begint met het motto: ‘Vergoelijk niets, noch schrijf iets neer uit kwaadwilligheid.’ Aan dat motto is hij getrouw gebleven. Niemand is volmaakt hier op aarde, hij heeft mevrouw B. niet geschetst als een heilige en zij zelve zou de laatste zijn geweest om dit te wenschen.

‘Ik ben trotsch op het feit, dat hoewel deze gedenkschriften sedert Maart 1892 elke maand in ‘The Theosophist’ zijn verschenen en door honderden nog levende getuigen der daarin beschreven voorvallen zijn gelezen, mijn waarheidsliefde ook niet éénmaal in twijfel is getrokken en slechts één geringe onnauwkeurigheid aangewezen is.’ (Olcott blz. 1).

In het voorwoord voor den 15^{den} jaargang van ‘Theosophia’, (Hoofdredacteur Dr. J.W. Boissevain) Mei 1906 staat: ‘Wij vangen dit nummer aan met de vertaling van *Old Diary Leaves* door onzen Voorzitter Olcott, waarin hij de geschiedenis der Theosophische Vereeniging beschrijft op nauwkeurige, waarheidlievende wijze. Deze vertaling zal nog jaren het eerste halve vel van

elk nummer in beslag nemen....' Me dunkt dit alles is wel een afdoend bewijs, dat de bron, waaruit ik putte, niet troebel is maar zuiver.

Toen ik 'De Sleutel tot de Theosofie' las, stemde het mij telkens dankbaar, dat ik een jaar van te voren met de 'Oude Dagboekbladen' had kennis gemaakt. Ik begreep wat mevr. B. schreef zooveel beter, juist door de herinnering aan alles wat kolonel Olcott over haar 'al te levendige fantasie' had medegedeeld.

Dáárom, niet met het doel om een levensschets van H.P.B. te geven, maar opdat ook anderen 'de Sleutel' geheel naar waarde zouden schatten (niet *overschatten*) en begrijpen schreef ik mijn artikel.

Misschien denkt u of heeft u gedacht, dat Olcott, (en ik door hem) mevrouw Blavatsky als een leugenaarster wilde brandmerken, en - schuilt hier het misverstand, want niets was verder van mijn bedoeling dan dit. Zoo'n levendige fantasie gaat altijd met mediumniteit gepaard.[1)] Ik ken een meisje, dat er precies op die manier altijd op los fantaseert en van wie ik toch weet dat ze niet jokt. Dat kolonel Olcott er eveneens zoo over denkt bewijst o.m. wat hij schrijft: (blz. 304) 'Ongetwijfeld waren haar ruw optreden, haar stoutmoedige excentriciteit, haar neiging tot profaneeren en andere eigenaardigheden slechts de uitingen van haar hartstochtelijk protest tegen de huichelarij en bedrog in onze samenleving.'

Ik hoop dat u er 'nu een weinig de vrouw in voelt' en anders, - althans wanneer u in Den Haag woont, - weet ik geen betere raad, dan dat u mij, wanneer ik hersteld ben, eens komt opzoeken. Ik wil u gaarne 'Oude Dagboekbladen' leenen. U kunt zich dan overtuigen dat mijn aanhalingen volmaakt correct zijn. Misschien brengt u dan wel voor mij mee de bronnen, waarvan u *weet* of meent te weten, dat ze beter en eerlijker zijn.

We vergelijken en bespreken dat dan eens te zamen en 't zou me niets verwonderen, wanneer uw laatste oordeel in deze luidde: 'Het was een misverstand, een niet-begrijpen, want ik moet bekennen, waar een niet-theosoof haar licht ontsteekt bij den oudsten, besten vriend van mevr. Blavatsky zelf, den medestichter der Theos: Vereeniging, kan dat licht toch geen dwaallichtje zijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Auto-bandieten-nabetrachting.

Ze zijn dus gevallen, de hoofden der 'auto-bandieten', - en Frankrijks burgerij kan weder voor eenigen tijd het hoofd gerust te slapen leggen, want zij is thans verlost van de bende, die haar langen tijd met schrik en ontzetting vervulde.

Bonnot, Garnier en Vallet vochten zich dood, liever dan zich over te geven in de wraakgierige grijpklauwen der Justitie.

En de hoofden van Monier, Soudy en Callemin vielen onder het mes.

Zij allen stierven den heldendood.

Want men mag van deze auto-bandieten zeggen wat men wil: nuchter en kalm als zij den dood ingingen, hebben zij toch ongetwijfeld een meer dan gewonen moed aan den dag gelegd, en wanneer men Jan van Schaffelaar, Albrecht Beyling, Herman

1) Het omgekeerde is volstrekt niet het geval. Een medium behoeft volstrekt geen levendige fantasie te hebben.

de Ruyter of Van Speyk noemt, kan men de auto-bandieten, althans wat hun moed betreft, gerust met deze ‘vaderlandsche’ helden op éénen lijn stellen.

Niet licht zal ik de ontroering vergeten, die mij overmeesterde, toen ik in gedachten den slag der bijl hoorde, den doffen korten tik, waarbij het hoofd van elk dezer drie jongemannen van den romp gescheiden werd....

Toen ik het bericht in de dagbladen las, dat in den morgen van den 22sten April de bandieten ‘terechtgesteld’ waren, toen zàg ik dat heele sinistere gebeuren voor mij, ja ik was er bij tegenwoordig en mijn hart hamerde en mijn hoofd bonsde zoo geweldig, als de harten en hoofden gehamerd en gebonsd moeten hebben bij de werkelijke toeschouwers, die daar met stoffelijk oog aanschouwden het ter dood brengen van drie begaafde, ontwikkelde jonge mannen in de lente nog van hun leven, en die nochtans den dood, den wreeden dood moedig in 't afgrijselijk gelaat zagen, al wisten zij en waren zij er van overtuigd, dat géén nieuw en beter leven hun wachtte aan gene zijde van het donkere graf.

Ik zàg hun bleeke, doch vastberaden trekken; ik zag ze gaan, één voor één, uit de wagen naar de plaats des gerichts - een slachtplaats! -; ik hóórde ook den doffen knak van het mes, telkens als er een menschenhoofd van den romp gesneden werd, met de zekerheid en gladheid van een duivelachtig-bedacht mechanisme.

En ik gruwde!

Ik gruwde van een rechtspleging, die op een dergelijke barbaarsche wijze meent recht te moeten doen.

Ik gruwde van de menschen, die de hand hebben geleend tot zulk afschuwelijk slachterswerk.

Ik gruwde van de Christenen onder hen die het ‘zeventig maal zeven maal’ in de' praktijk opvatten als ‘oog om oog, tand om tand’.

Ik gruwde van allen, die als rechtsprekers en rechtsplegers zich hebben getoond van minder zedelijk allooi nog, dan deze auto-bandieten.

Mijn hart bonsde en in mijn hoofd hamerde het bloed met ongekende wildheid. Mijn adem stokte mij in de keel.

Ik heb de krant weggeworpen, ver van mij af; en langen tijd zat ik voor mij te staren, de stilte om mij. - Af en toe hóórde ik dan weer den slag van het mes....

En ik zag bloed stroomen, jong menschenbloed; het gutste weg uit drie hoofdlooze rompen. En ik zag drie koppen, bleek en bebloed, afgesneden aan den hals: de oogen puilden uit de kassen, de oogleden trokken en knipperden, de mondhoeken bewogen zich; en ik zag die gelaatstrekken zich verwringen tot een afzichtelijken grijns: een grijns van smart en spot, verachting en haat; een grijns die een vloek uitdrukte, een vloek over de maatschappij!

En in gedachten zond ik hun mijn afscheidsgroet.

Want al kan ik hen niet ten volle mijn kameraden noemen - zij waren mij althans méér sympathiek, dan welken 'held' ook, die in een alkoholroes en opgewonden door leugenachtige leuzen, zich laat slachten op het 'veld van eer', ter meerdere glorie van den Mammon. Zij waren mij méér sympathiek, dan de 'helden' die in Atjeh hun bruìne medemenschen in een hol jagen, om ze daarna door den rook van brandend rijs er uit te lokken en dan... hen te slachten.

Zij hebben den strijd tegen de kapitalistische maatschappij gestreden op een manier, die ik niet kan goedkeuren, al ben ik geen voorstander van het lijdelijk verzet.

Maar zij hebben dien gestreden met open vizier en met ware doodsverachting en heldenmoed.

Zij waren rebellen, die zich tot den dood toe verzet hebben tegen een maatschappij, die, monsterachtig-wreed, onmenschelijk-hard en afschuwelijk van samenstelling als zij is, de misdadigers heeft die zij verdient en die zij zelf kweekt.

Glorieuse opstandelingen van de daad waren deze auto-bandieten, die liever zich doodvochten, dan zich over te leveren aan kapitalistische uitbuiting en staatstirannie.

Zij wisten wat hun te wachten stond.

Zij hebben dat in kalmte aanvaard.

Zij hebben hun leven verkocht tot duren prijs! Voor niets en niemand stonden zij.

Waren het niet zulke bandieten, die in vroeger eeuwen de koningen en edelen werden hunner natie? Waren het niet zulke mannen, door wier nazaten wij thans z.g.n. geregeerd worden en die er zich hun werk van maken elkander visites te brengen en huichel-kussen op 't voorhoofd te drukken?

Zouden niet deze auto-bandieten, in een anderen tijd en onder andere, voor hen gunstiger, omstandigheden geboren, met hun moed, hun kracht, hun talent en energie, der menschheid van oneindig en onberekenbaar nut kunnen geweest zijn?

Er valt niet aan te twijfelen!

Hoe het zij, hun leven is uit.

De komedie is afgeloopen - het scherm kan zakken.

Tot straks, als hetzelfde treurspel, slechts in gewijzigden vorm, zich opnieuw zal gaan afspelen. Want het broeinest van banditisme, van roof en moord is nog niet geslecht.

De kapitalistische maatschappij staat nog!

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

NOOT REDACTRICE.
Dit stukje werd mij aangeboden, nadat mijn eigen Overzicht van de Week dienaangaande reeds ter perse was. Ik heb het niet willen weigeren, al krijgen de lezers nu twéémalen iets over dit onderwerp te lezen. Dat schaadt niet.

Desillusie,
door E. Overduyn-Heyligers
(*Vervolg van No. 42*).

Hij ging naast haar zitten, vlak bij haar, in een opwelling van haar in zijn armen te willen sluiten. Een verwijt droefde in hem en zacht nam hij haar hand, die ze hem liet. .... Zou hij nu durven zeggen, hoe lief hij haar had....?.... zoovele jaren lang .... van den eersten dag af, dat hij haar gezien had....?

Vrees weerhield hem, dat in haar nog liefde sluimerde voor Henk.... En hij wilde geen aalmoes, hij wilde haar geheel en onverdeeld....

Met zooveel genot had hij zich het uurtje in den trein gedacht.... en nu.... de tijd kromp in bang stilzwijgen....

Hij wist dat ze moe was, dat ze nauwelijks in staat was haar gedachten te rangschikken.... en hij wilde, dat zij zou rusten.... eerst.... Dat was het immers wat ze behoefde..... Een ding wilde hij slechts van haar weten:.... of ze bij zijn moeder wilde komen....

En dat beloofde ze hem.....

Tante, geheel in beslag genomen door haar liefdadigheidsbeslommeringen, was wel even geschrikt, toen ze hoorde van Mary's uitgaan. Maar dadelijk daarna was ze weer vol aandacht voor het liefdewerk dat haar na aan het hart lag.

Mary's telegram stelde haar gerust. Zij kon het zich indenken, dat het kind naar Henk verlangde. Als hij weerkwam, zou ze hem zeggen, dat hij niet meer zoo lang weg mocht blijven.

Toen ze Mary een poosje later zag binnenkomen, een blosje van geluk op de wangen, was tantes boosheid geheel geweken, was er enkel plaats voor vreugde in haar oude hart, vreugde om het kind, zooals ze Mary in sommige oogenblikken noemde.

'Als de avondlucht je maar geen kwaad heeft gedaan.... Het was toch wel een beetje stout van je.... om zoo stil weg te loopen, terwijl ik bezig was....' En ze drukte haar rimpelige gezichtje tegen Mary's gloeiende wangen.

'Als ik het u gezegd had was er niets van gekomen....', zei Mary, 'en.... het was nóódig, dat ik ging....'

Dien nacht sliep Mary heel weinig.

Als ze de oogen even sloot, zag ze Henk, zooals hij daar langs haar heen was gekomen, in de Prinsestraat.... Dan voelde ze weer die ijskoude om haar heen, precies zooals op het oogenblik zelf.... Maar ook dadelijk verrees Dolf in zijn robuste kracht, zag ze in zijn donkere oogen, die haar zoo diep doordringend hadden aangestaard.

Ze kon haar gedachten nog niet tot iets bepalen. Als een *chaos* schoten ze door haar hoofd.

En toen ze den volgenden morgen opstond, haar bleek vervallen gezichtje bezag in den spiegel, werd het klaar in haar, dat ze zich haar leven in den vervolge anders moest indenken.... En mijmerend zette ze zich, nog slechts ten deele gekleed, op haar rustbank. - Uit.... was het tusschen haar en Henk.... heelemaal uit.... Als ze zich dit voorhield, die woorden met bevende lippen telkens voor zichzelf herhaalde, dan kwamen weer de tranen in haar oogen....

- Zou zeer ooit aan kunnen wennen, Henk... te weten.... van.... een andere?...

Haar huwelijk was geweest een korte droom van geluk, een kort en innig samenleven, misschien gebaseerd op physieke bekoring.... daarna die verwijdering.... door niets in het leven geroepen. Een vervreemden, dat ze beiden voelden. Ze rilde, als ze daaraan dacht.

Och een goeie kerel is Henk, had Dolf gezegd....

En hoeveel lieve herinneringen had ze niet aan hem....

Ze zou die nooit vergeten.

Ze dacht er over na hoe gemakkelijk Henk over alles was heengestapt.... dat deed haar toch binnenin wel zeer. Niets had het hem gekost zich van haar af te wenden,.... een ander wat háár toekwam, wat háár recht was, te geven.... wie weet hoe lang al....

Even schrijnde verwijt in haar toen ook het oogenblik van zwakke wijfeling in den trein aan haar geest voorbijtrok.... Maar was dat niet om haar groote smart om Henk....?.... - Zou ze er ooit zelf toe gekomen zijn - zelfs in hun verkoeling - zich in een nieuwe liefde, een liefde, waar Henk buiten stond, in te denken....

Ze schudde troosteloos het hoofd.... Ze wist het niet. Het leven was zoo gecompliceerd....

Liet ze zich daar ook maar niet in verdiepen.... Het gebeurde viel niet ongedaan te maken.... Zij moest nu vooruit zien, niet meer terug naar wat achter haar lag....

Voor haar opende zich een horizon.... waarin ze heel váág nog zag.... Dolf....

Al spoedig kwam er een brief van mevrouw Verberne, Dolf's moeder, om Mary uit te noodigen een poosje bij haar te komen logeeren.

Ze liet hem tante lezen, vroeg wat ze doen zou. Ze zag er tegen òp.

'Stel het liever nog wat uit, tot het weer beter wordt, je bent hier zoo verwend....' raadde tante.

Het leek Mary ook veel beter in het voorjaar naar buiten te gaan, dan in den winter; maar een stil verlangen naar Dolf, dien ze wist er te zullen ontmoeten, dréép haar tot gaan. Ze kon wachten tot na Nieuwjaar, als al de intieme feestdagen voorbij waren, en wie weet had Dolf's moeder voor later haar kamers misschien aan anderen verzegd. Wat kwam het er eigenlijk op aan, als ze hier er maar eens uit was...., maar eens in een andere omgeving kwam.... En Mary schreef dat ze heel gaarne zou komen.

Er volgden nu dagen van heerlijke voorbereiding voor Mary. Zoolang ze uit den Haag

weg was, door het veel thuiszitten, had ze haar toilet verwaarloosd, zich maar zoo eenvoudig mogelijk gekleed, omdat het haar verveelde, en ook vermoeide.

Nu was het wat anders geworden, nu moest ze voor haar reisje zich aanpakken, en ze wilde er een goeden indruk maken.

Ze wist, dat zij, als zij haar toilet verzorgde met den haar aangeboren, heel bijzonderen smaak, zij een indruk maakte van groote distinctie, en dit wilde ze nu, nu ze bij de ouders van Dolf zou komen.

De tijd, die haar nog overbleef voor haar vertrek, besteedde ze tot het vermaken en opknappen van haar japonnetjes.

Geld om nieuw te koopen was er niet. Maar haar *garderobe* was nog wel zoo goed voorzien, dat met enkele kleine veranderingen die zij zelve aanbracht, het geheel nog een goeden indruk zou maken. De donkerblauwe tailleur was het vorige jaar nieuw geweest, en nog volkomen naar de laatste mode.

Een paar mooie kanten blouses konden uitgestoomd worden. En voor 's avonds zou ze een eenvoudig japonnetje van zijden crepon meenemen.

Haar vroegere voorraad was nog wel zoo voorzien, dat zij een paar mooie toiletten zou hebben die ze kon dragen. Maar Mary vond het *snob*, en niet aardig tegenover de zusjes van Dolf, met zooveel moois aan te komen.

Den dag volgende op den avond, dat Dolf Mary naar Amsterdam had gebracht, ging hij Henk op zijn kamer opzoeken. Van de huisjuffrouw kreeg hij het bescheid, dat ‘meneer niet thuis was.’

Dat wel verwachtende liep hij toch naar boven. ‘Ik zal wel wachten tot meneer komt’, stelde hij de hospita gerust.

‘Het kan anders nog wel eens lang duren, voor meneer er is,.... en soms komt meneer heelemaal niet thuis’.... zei de juffrouw.

Dolf nam een courant van tafel, zette zich er mee aan het raam, en probeerde te lezen.

Terloops zag hij de kamer eens rond, hij was hier nog nooit geweest.

Toevallig viel zijn oog op een portret, dat op Henks schrijftafel stond. - Een vrouwenportret.... niet van Mary. - .... ging het door zijn denken.... en hij voelde iets als wrok tegen Henk. - Het was toch wat al te gek, om dat zoo maar openlijk op zijn schrijftafel te zetten.

Dolf nam het portret in zijn handen, bekeek het nauwkeurig, .. toen zette hij het weer op de oude plaats. - Niet veel bizonders...

Dolf vond het absurd van Henk. - 't scheen, dat hij alles trotseerde.

In den beginne had Henk zijn verhouding nog wat bedekt gehouden; maar tenslotte was hem dat gaan vervelen. De lui snapten het toch.... En wat was er eigenlijk ook in....? paaide hij zich. Hij mocht toch wel met een dame loopen, al was hij getrouwd..

Wordt vervolgd.

Uit persoonlijke ervaring.

Eene correspondente, die, om begrijpelijke redenen, anonym wenscht te blijven, schrijft mij het volgende naar aanleiding mijner aanbevelingen der corsetten van madame Derwel, Anna Paulownastraat 19, den Haag:

Het is mij een genoegen U te kunnen melden, dat ik, na uw artikel in de 'Holl: Lelie' gelezen te hebben over Mevrouw Derwel, mij persoonlijk van de volkomen juistheid uwer beweringen heb kunnen overtuigen.

De corsetten van Mevr. Derwel kunnen inderdaad niet genoeg geloofd worden. Daar ik eenigszins zwaar ben, en dus niet tot gemakkelijke figuren behoor, heb ik dubbel reden mijzelf geluk te wenschen met een corset, dat mij goed slank kleedt, en daarbij mij van den eersten dag af zóó gemakkelijk zat, alsof ik 't reeds jaren gedragen had. Waar ik feitelijk de kennismaking van deze bijzondere goede corsetten aan uw artikel te danken heb, wilde ik U even hierbij mijn dank en instemming betuigen.

Voor eene andere correspondente, mevrouw van W., voeg ik hier nog bij, dat ik haar in de volgende Lelie hoop te kunnen berichten de namen der doktoren, die mevrouw Derwel hebben aanbevolen (zie de Lelie van 5 Febr. 1913).

Waar ik in een vorig artikel beloofde te zullen voortgaan met het noemen van goede en vertrouwde adressen uit persoonlijke ervaring, daar is het mij thans vóór alles een behoefte hier even te vertellen van mijne langdurige relatie met den welbekenden poelier, den heer van Zijst, Noordeinde den Haag. Niet alsof ik zooveel wild pleeg te eten, lieve lezers. O neen, mijn voornaamste relatie als klant van hem bestaat in zijn kippenleveranties, in gevallen van ziekte. Maar de heer van Zijst is in de Zeestraat een van mijn naaste buren geweest, iemand bij wien we steeds gastvrij mochten telefoneeren, en wiens zaak ik daardoor heb leeren kennen

van nabij als een der meest-vertrouwde en grootste van den Haag. Geen wonder dan ook dat hij aan het Kurhaus des zomers vast is verbonden.

Eene moeder die zuinig moet zijn. - Aan U, geachte mevrouw, die in de onmiddellijke nabijheid woont van den Haag, geef ik den raad de geringe onkosten te maken van een reisje daarheen, om U in het magazijn van den Heer E. van der Horst, Gedempte Burgwal den Haag, te voorzien van de voor Uw doel geschikte 'koopjes.' Immers gij kunt daar uitstekend terecht, zoowel wat katoentjes en zephyrs betreft, en andere zomer-japonnetjes, als ook voor solide wollen japonstoffen en garneering. Zeker, de heer van der Horst verkoopt óók mantelcostumes-stoffen. Ik-zelve heb er indertijd een zeer-duurzame stof van dien aard gekocht, waarvan ik, toen het costume mij niet meer modieus genoeg was, nog een flinke huisjapon kon laten maken, daar de stof zich uitstekend had gehouden. Speciaal voor goedkoope zijdjes, voor blouses en japonnetjes, - voor Uw uitgaand dochtertje zoo geschikt - beveel ik U het magazijn aan. Lees mijn artikel maar eens over in de Lelie van 8 Januari 1913.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Troubles. - Uw brief deed mij, gelijk ik U reeds met een enkel woord meldde, bijzonder veel genoegen, omdat ik, eerlijk gezegd, de hoop had opgegeven ooit weer

van U te zullen hooren, en omdat ik dit stilzwegen - na Uw vroegere zoo hartelijke brieven - alleen kon toeschrijven aan de mogelijkheid dat gij mijn U zoo heel lang op antwoord laten wachten mij euvel hadt geduid, niettegenstaande de excuses, die ik U indertijd er over aanbood. Nu, het tegendeel blijkt het geval gelukkig; na al Uw wederwaardigheden in het afgeloopen jaar kan ik mij best voorstellen dat gij tijd noch gelegenheid vondt tot schrijven aan mij. Maar ik ben des te meer blij nu eindelijk weer eens te weten, hoe het U is gegaan in die afgeloopen maanden. - Zeker, het is heel verstandig dat gij de menschen, die rechtstreeks uit Indië komen, waarschuwt voor een lichtzinnige kuur in Nauheim, en voor de mogelijkheid van een slechten dokter, want inderdaad is het zeer dikwijls direct levensgevaarlijk voor hartlijders, wanneer zij de kuur onder verkeerde omstandigheden doormaken, en het is een feit, dat sterfgevallen dan per-se worden doodgezwegen, en dat juist ook om dìe reden de doktoren, zoodra zij zien dat het niet zal gaan, den patiënt met alle geweld willen doen vertrekken. Vandaar, b.v. dat mijn toenmalige arts verleden jaar mij per-se naar Giessen wilde brengen, met een zieken auto, en onvoorwaardelijk beweerde dat ik de reis naar Holland onder geen omstandigheden meer zou kunnen volbrengen. Dat laatste zat 'm natuurlijk in zijn angst dat ik, of in den trein zou doodblijven, of in Holland zou sterven, in welke beide gevallen hem dit natuurlijk bij de Hollandsche collega's, - die hem eventueel recommandeeren - enorm zou schaden! Ware ik integendeel in het duitsche Giessen gestorven, dan had men het gevalletje daar - hij wilde mij aan een professor, dien hij persoonlijk en goed kende, adresseeren - in zijn belang doodgezwegen. Nu is het echter andersom gegaan, en heeft mijne genezing, in Nauheim-zelf, door professor Schott, een enorm opzien aldaar verwekt, en heel veel gepraat veroorzaakt, te meer daar hij-zelf een chirurg, 's avonds-laat, om halftwaalf, bij mij in consult had geroepen, hetgeen in een badplaats waar ik zoo bekend ben, en reeds zoo lang ziek lag toen, natuurlijk bijna gelijk stond met een van iedereen geweten doodvonnis! Enfin, die ellende is nu goddank geleden.

Ik ga in den Haag heel dikwijls uit, zoodat het heel goed mogelijk is dat gij mij te éeniger tijd toevallig ziet, of ontmoet; echter, indien het U gaat als een paar andere correspondenten van mij, dan zijt gij niet gelukkig in dat bepaalde opzicht! Want die veronderstellen mij telkens gezien te hebben, op de eén of andere plaats, waarvan het naderhand blijkt dat ik er *niet* was.

't Geen gij me over dat leed, dat U nu minder zwaar toeschijnt dan toen, meêdeelt, doet mij natuurlijk voor U veel genoegen. Want de zaak is dan ten slotte beter afgeloopen dan gij dacht. Het ligt overigens aan Uw leeftijd dat gij toen alles zóó zwaar hebt opgenomen; hoe jonger men is, hoe moeilijker het valt te berusten in het onvermijdelijke, en hoe wanhopiger en opbruischender men staat tegenover de droefheid van het leven. Maar, dat òòk hebt gij nu ondervonden: de draagkracht tot leed is groot, de veerkracht is nog ongebroken, in die dagen van jeugd. Vandaar

dat men dan datzelfde betrekkelijk heel spoedig te boven komt wat eerst zoo heel onoverkomelijk scheen. - Thans komt er een stukje in Uw brief van zoo vertrouwlijken aard dat ik er niet op wil ingaan, om U niet te verraden. Ik wil U alleen maar zeggen dat ik Uw opvatting in die zaak de juiste vind; blijkbaar is deze ondervinding voor U van nut geweest om U tot meerdere rijpheid te brengen. Uw reisverlangen kan niemand beter navoelen dan ik. Ik kan wel zeggen dat de begeerte naar reizen een obsessie bij mij is geweest van kind af, en dat ik geen enkel stukje uit mijn leven zou willen missen, enkel reeds dáárom niet, omdat het mij is gegeven geworden zoo heel veel van de wereld te zien daardoor. Maar, mij dunkt, die logeerpartij ver-weg, waarover gij schrijft, zou U de gelegenheid geven tot een begin der vervulling van Uw wensch; bovendien, de betrekking die U tegenwoordig meer aanlokt dan Uw eerste ideaal is dáár misschien nog eerder te krijgen dan hier in Holland, en dan stellig onder veel aangenamer omstandigheden.

Gij vraagt mij, hoe ik de 'koelbloedigheid' van Alfonso vind bij gelegenheid van dien laatsten moordaanslag op hem. - Ik haal steeds de schouders op als ik bij al dergelijke gelegenheden lees van de zóógenaamde koelbloedigheid, enz., die vorstelijke personen - volgens de lik-couranten - nimmer verzuimen aan den dag te leggen. Voor ik *geloof* aan al dat moois moet ik 't eerst *zien* met eigen oogen. En ik ben het geheel eens met U, dat het arme, aan hem opgeofferde paard in dezen alle medelijden verdient. Bij aanslagen van dien aard, bij oorlogen-óók, is het mij steeds een speciale ergernis dat de onschuldige dieren de eerste en onschuldigste slachtoffers zijn van de menschelijke gemeenheden. Uw verstandige woorden zijn volkomen juist:

'*Koelbloedig*', *stel je voor! Het is natuurlijk de gewone reflex-beweging; wanneer iemand je paard in de teugels grijpt*, *trek je onwillekeurig de teugels terug*, *waardoor het paard steigeren* moet, *door de pijn op zijn tong.*

Het lot Uwer verschillende honden vind ik droevig. Naar wat gij ervan schrijft, schijnen zij wel goed terecht te zijn gekomen, maar toch moet ik U eerlijk bekennen dat ik, na Uw vroegere brieven, mij niet goed kan verklaren hoe het mogelijk is dat z|j nu ineens allen moesten verdwijnen. Vooral dat die eene niet is meegenomen naar Indië, vind ik van de eigenares leelijk. Dat zeg ik U heel eerlijk. Ofschoon ik uit Uw brief afleid, dat juist hij een goed thuis vond. Ik hoop dat gij mij mijn oprechtheid in dezen niet kwalijk neemt. Uw vorige beschrijving, van het ideale thuis dat Uw honden hadden, deed mij sympathiek aan. En nu weet ik wel dat de omstandigheden dááraan een einde maakten, maar, mij dunkt, dat gij nochtans ze niet hadt mogen wegdoen. Tenminste, zoo denk ik er over. Ik vind dat wij menschen *plichten* hebben aan de dieren, waarvan wij jaren lang liefde ontvangen, en dat het onze *plicht* is, ook al is die voor ons lastig en kostbaar, hen niet in den steek te laten op een gegeven oogenblik. Schrijf mij nu maar eens spoedig hoe het U verder gaat. En houdt U goed en flink.

Vero. - Het door U bedoelde stukje is reeds afgedrukt, en komt spoedig.

Ik zal U dat andere stuk ter omwerking zoo spoedig mogelijk zenden, maar ik ben op dit oogenblik niet in den Haag, en het komt in géén geval aan de beurt vóór den nieuwen jaargang. Gij hebt dus nog allen tijd.

K.K. - Ik heb Uw noodbrief ontvangen, en óók ontving ik verleden jaar Uw manuscript. Maar nog steeds heb ik dat laatste niet kunnen nazien, nu zal ik het

spoedig doen. Die geheele corr:, en de daarbij toegezonden manuscripten van den tijd mijner ziekte, heb ik afzonderlijk gehouden om, en passant, de actueele correspondentie tegelijk te kunnen afdoen, want die gaat natuurlijk zijn gang. De ‘stakker’, zooals gij Uw geesteskind noemt, is dus niet verdwaald geraakt. Ik zal U eerlijk mijn oordeel zeggen.

FELIX II. - Ik herinner mij *dat* pseudoniem van U, want gij geeft thans geen op. Ja, ik kan mij begrijpen dat het nu buiten bij U heerlijk is. Wij hebben die laatste dagen van April zoo volop kunnen genieten van het eindelijk-gekomen voorjaar. Jammer dat onmiddellijk daarop zulke koude gure dagen volgden alsof het najaar moest worden. - Ik ben blij dat mijn voornemen *verschillende* verkiezings-artikelen te plaatsen, van *verschillende* richting, Uw instemming vond. Hartelijk gegroet.

LIBERTÉ. - De postzegels in orde. Uw beschouwing over liefde en huwelijk ontvang ik gaarne alsnog. Gelijk gij weet komt het er m.i. niet op aan of Uwe denkbeelden afwijken van de mijne, als zij maar de moeite waard zijn te worden gepubliceerd. Gij vraagt mijn oordeel over dat versje; om U de waarheid te zeggen vind ik dat het wel raker en scherper had kunnen zijn; (over den Kamer-candidaat). Het artikel uit het Volk dat gij mij dezer dagen toezondt, bespreek ik alsnog in een Overzicht van de Week, in verband met iets dergelijks dat ik juist kort te voren las in: Je sais tout.

J.M. - Ik plaats het laatste stukje *in* de Lelie, maar, nu moet gij mij heusch niet dadelijk nog méér zenden, want ik heb niet terstond plaats voor zóó veel tegelijk. Uw brief zal ik, om U niet te verraden, niet beantwoorden. Dat is, denk ik, 't meest veilig. Ik ben zoo blij dat mijn particulier schrijven U alles ophelderde, en dat ik U genoegen deed daardoor. Van ons beider vriendin hoorde ik, dat gij reeds lang met haar correspondeert. *Hartelijk het beste toegewenscht.*
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de rest van het Overzicht van de Week, evenals een gedeelte der Correspondentie nog wachten.

REDACTRICE.

21 Mei 1913
26ste Jaargang.
No. 47.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel

Bij de absoluut-onafhankelijke, onpartijdige, en eerlijke plaats die de Holl. Lelie inneemt in Nederland, en waaraan zij hare véélgelezenheid, en waardeering zijdens het publiek, in geen geringe mate dankt, stelt de redactrice er prijs op óók in deze verkiezingsdagen plaats te verleenen aan artikelen van **verschillende** richtingen en inzichten in zake de politiek. In hoeverre zij-zelve het er al of niet mede ééns is, kunnen zij, die daarin belang stellen, voldoende weten uit de artikelen van haar eigen hand.

REDACTRICE HOLL: LELIE.

De Beteekenis van den Verkiezingsstrijd in 1913.

Het is een moeilijk verklaarbaar, maar niettemin merkwaardig verschijnsel, dat, ondanks de vele in wetten neergelegd wordende maatregelen tot heil van den zoogenaamden arbeider, steeds door de klacht blijft rondwaren: ‘voor den arbeider wordt niets gedaan en deze is toch maar de dupe van de historie.’

Dit is zoo langzamerhand eene manie geworden, en wel eene manie van gevaarlijke soort.

Omdat die leus vierkant in strijd is met de waarheid.

Er is juist de laatste tientallen van jaren veel voor genoemde categorie gedaan en al ontkennen wij niet er aan de bestaande maatschappij nog genoeg verbeterd kan worden, nochtans is de verafgoding van ‘den arbeider’ en het coquetteeren met dat gefingeerde wezen van bedenkelijke qualiteit.

Te veel wordt door hen, die meenen in deze theorieën te moeten voorgaan, vergeten: de maatschappij is een historisch verschijnsel.

Hoe dit zij, we hebben nu rekening te houden met de bestaande maatschappij.

En dan komt het mij voor niet wenschelijk te zijn door algemeen kiesrecht overwegenden invloed te geven aan ééne categorie van menschen, die weliswaar 't grootste getal vormen, maar daarmee zich nog geenszins het brevet van geestelijke meerderheid bezorgen.

In een huisgezin behooren toch ook niet de kinderen de ouders wetten voor te schrijven.

Ook is de staatspensionneering een belofte gedaan door de Vrijzinnige Concentratie, die, afgezien van de enorm hooge kosten, die door alle Nederlandsche burgers zouden moeten worden betaald in den vorm van belastingen, eene bedeeling vertegenwoordigt voor niet altijd meest hulpbehoevende menschen.

De Vrijzinnige Concentratie weet niet goed wat ze wil op 't gebied van de sociale wetgeving, ze weet niet vanwaar de finantiën te halen en ze is niet van plan ons land krachtig te verdedigen.

Dit oordeel is scherp, doch verdiend.

Daartegenover staat eene coalitie, gespoord en gelaarsd.

Deze Regeering bestaat uit een stel ministers, die moeilijk huns gelijke vinden, aangezien allen doorkneed zijn in hun vak en eminent knappe lui.

Men geeft sterk af van vrijzinnige zijde op de Tariefplannen van deze Regeering. Het is de bedoeling de weelde-artikelen flink te belasten en overigens een matig beschermend stelsel te volgen tot voordeel van handel, industrie, nijverheid en landbouw. De omliggende Rijken, die eveneens, behalve Engeland, een tarief van invoerrechten bezitten, nopen er toe ons land niet machteloos te doen staan tegenover de beschermde buitenlandsche concurrentie.

De kracht tot regeeren bezit alleen de Rechterzijde.

Links leed met 't ministerie de Meester voorgoed schipbreuk.

De Titanic van 't liberale stelsel brak in tweeën op den ijsberg der koude rede.

Rechts bezit idealen van deger gehalte, vaart meer op 't compas van *te verwezenlijken* wetsvoorstellen.

Te lang werd ons volk gebonden aan een onderwijs, welks neutraliteit niets anders bedoelde dan 't vormen eener moderne secte-school (getuigenis van Allard Pierson).

Rechts heeft pijlen op den boog tegen de afbrekende theorieën van de vrijzinnigheid op allerlei gebied.

Dit is althans bij de lezers van dit tijdschrift bekend genoeg om nader omschreven te worden.

Wat is er trouwens tegen om het vrije onderwijs gelijk te stellen met het openbare?

Doch er is iets anders.

Niet alleen in 't Parlement heeft de vrijzinnigheid zich geblameerd door 't voeren van obstructie, de vrijzinnige Pers werkt in den regel eveneens beneden critiek. Deze Regeering zou niets doen, maar alleen op 't gebied van de sociale wetgeving heeft minister Talma zich een monument gesticht.

Het aanblazen van kerkelijke hartstochten is eene laakbare vrijzinnige fout.

Nog veel ware over dit onderwerp te zeggen. Waar het helaas zoo herhaaldelijk blijkt ‘den Moriaan gewasschen’ te zijn, komt dit mij minder noodig voor en lijkt een enkel woord beter remedie.

De Rechterzijde bezit regeerkracht en hooggestemde idealen, die blijken in de practijk te kunnen worden toegepast.

Moge het daarom meer en meer gezien worden, dat men meer en meer algemeen in ernst kennis neme van de quaesties, die ons publieke en staatkundige leven beroeren, en waarvoor Rechts eene oplossing heeft, dan zal de zegen dezer staatkundige richting al duidelijker aan het licht komen.

Alleen dan zal ons volk een toekomst tegemoet gaan, die tintelend zal zijn van leven, waren voorspoed en vooruitgang.

Dan zal meer en meer de woestijn herschapen worden in vruchtbare vallei en de wildernis bloeiende zijn als een roos.

De oude veerkracht en de nimmer falende geestdrift, nimmer falend, wijl ze van goddelijken oorsprong is, zullen zich weder verheffen ons volk ten zegen en den Allerhoogste tot eeuwigen roem en prijs.

Als een volk in zijn maatschappelijk en staatkundig leven zich wil onderwerpen aan 's Heeren ordinantiën, zal het begeerlijke vruchten dragen, dertig- en honderdvoud. Dat geve Hij, die machtig is te doen boven bidden en boven denken.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Overzicht van de Week.

I.
Eigen schuld.

Voor eenige dagen deed een berichtje de rondte in verschillende couranten over een ‘valschen’ hond, die een kind, dat hem zou hebben geliefkoosd, heeft gebeten. Naar aanleiding van dit berichtje schrijft A.C.K.K. het onderstaande zeer ware woord in de Telegraaf:

‘*Een valsche hond?*’

Met bovenstaand opschrift werd in het ochtendblad van heden vermeld, dat een vierjarig kind, aan de honden van een koopman te Oud-Beierland een stukje brood willende geven, door een der honden geweldig werd gebeten. Dat vriendelijke ventje werd dupe van zijn goedhartigheid en in de allereerste plaats is van ganscher harte te betreuren, dat zijn lieve kinderlijke daad zóó werd beloond, maar.... een valsche hond? Dit is weer één geval uit duizenden, hoe, door aanhoudende slechte behandeling, een trekhond wordt bedorven! Van nature zijn alle honden aanhankelijk en goedaardig, maar door wreedheid en sarren zien de dieren ten slotte in elk mensch, hetzij groot of klein, een vijand. Wie weet hoe vaak bedoelde hond is geplaagd geworden door andere kinderen, en hij uit angst en zelfverdediging nu dit kind heeft gebeten.

Deze opmerking is volkomen juist. Door hem te mishandelen en te plagen maakt de mensch-zelf het dier ‘valsch’, en het spreekt vanzelf dat dan ten slotte de onschuldigen moeten meelijden met de schuldigen. Mijn eigen Benjamin, die de zachtste en ongevaarlijkste hond is welke er bestaat, heeft, - door de van de kleine straatbengels, uit wier beulshanden ik hem redde, ondervonden mishandeling - van *elken* haveloozen straatjongen van dien leeftijd nog stéeds een instinctmatigen afkeer, en begint te blaffen, en te pogen op zulk een kind aan te vallen, zoodra hij het ontwaart. Toen ik hem had verlost van zijn kwelgeesten, in Menton, was hij in den beginne zóó volkomen ongewoon aan een goede behandeling, dat hij elke daad, die hem niet beviel, als b.v. hem wasschen, beantwoordde door, zoo klein als hij was, bijten en krabben naar mij. Eerst van lieverlede, toen hij leerde *vertrouwen*, verloor hij deze gewoonte, en werd de volmaakt-zachtzinnige, zeldzaam-lieftallige hond die hij nu is, maar zijn angst voor de havelooze straatjongens, die hem mishandelden in zijn vroege jeugd, zit er zóó in, dat hij nu nog steeds naar hen blaft als hij hen ziet, en eerst dan vriendelijk en toeschietelijk wordt als zij hem aanhalen.

Overigens is bij dit verhaal óók nog de vraag gewettigd, of het bedoelde kind *werkelijk* heeft geliefkoosd, dan wel in stilte geplaagd. Ik-zelve namelijk heb zoo'n quasilief kind gekend, dat, herhaaldelijk, onder het beweren den hond te willen streelen, hem in stilte *kneep.* De hond beet dan zijnerzijds, en de moeder noemde hem, den hond, ‘valsch’, terwijl in waarheid haar eigen spruit valsch was.

In elk geval echter heeft A.C.K.K. gelijk, dat het de schuld is van den mensch-zelf, wanneer het door hem *mis*bruikte dier ‘valsch’ wordt ten slotte.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Een goed ding.

Mij werd toegezonden een te Scheveningen verschijnend blaadje ‘Eenheid’, waarin een uitnemend artikel voorkomt: ‘Voor kinderen’ over honden. Ik haal uit plaatsgebrek alleen de slotwoorden aan, omdat zij de strekking en den inhoud van het stuk teekenen:

‘'t Was maar een hond?

't Was een heerlijk schepsel Gods!’

Juist zoo! Zoo is het. En het is een goed ding, een zeer goed ding, dat op het in het opzicht dierenmishandeling nog zoo laagstaande Scheveningen zulk een blad verschijnt, en dat het, bij de aldaar gehuldigde steile orthodoxie, wijst op de onomstootelijke waarheid dat óók de dieren zijn *schepselen Gods.* Niet alleen ‘voor kinderen’ maar óók voor volwassenen is dit artikel de lezing overwaard! Indien ‘Eenheid’ in dien geest blijft werken, dan is het een groote aanwinst voor Scheveningen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Verantwoordelijkheidsbesef?

De duitsche kroonprins is geen kind meer; hij is een dertig jaar; hij behoort zich dus ten volle bewust te zijn van de ontzettende verantwoordelijkheid die op hem rust, als toekomstige heerscher over een machtig rijk, van welks invloed ten goede of ten kwade een duurzamen vrede dan wel een Europeeschen oorlog, met al zijn ontzettende gevolgen, kan afhangen.

Waar hij zich dus niet ontziet zich aan

een onder den heerschenden toestand van spanning tusschen Frankrijk en Duitschland dubbel gevaarlijk ophitsen tot den oorlog schuldig te maken, op de meest roekelooze wijze, daar kan men slechts twee mogelijkheden aannemen, namelijk, of hij is een minderwaardige, een gedegenereerde, die zich niet is bewust zijn hooge roeping, of hij is een laffe egoïst, wien eigen eer en eigen roem gaat boven het lijden en sterven en ongelukkig worden van honderden en duizenden menschen, in zijn eigen land en daarbuiten.

En, in beide gevallen is daarom de vraag gewettigd, is ten slotte een volk, dat zijn eigen republikeinsche regeering kiest, niet in veiliger handen dan een dat aldus is overgeleverd aan het blinde toeval van geboorte, waardoor op den troon geraakt hetzij een minderwaardige, hetzij een egoïst, maar in elk geval een die, wat hij ook zij, beschikt over oorlog en vrede dóór zijne positie.

Luister maar eens welke schandelijke theorieën deze duitsche kroonprins - het erkende hoofd van de oorlogspartij in Duitschland - ten beste geeft, in een pas-verschenen boek over oorlog en vloot, waarvan hij de voorrede schreef:

Het duitsche Rijk heeft meer dan een ander rijk de heilige plicht om ons leger en vloot de grootst-mogelijke kracht tot handelen te geven. Want alleen op die wijze, gesteund op ons zwaard, kunnen wij ons handhaven op de plaats in de zon die ons toekomt, en die men ons niet vrijwillig afstaat.

.... De oude idealen, ja zelfs de eer en de achting voor ons zélven, loopen gevaar, want, om in alle rust geld te kunnen verdienen, heeft men den vrede noodig, en den vrede tot elken prijs. En nochtans leert de studie der historie ons dat alle staten, waarin de handelsbelangen in het beslissende moment zegevierden, ellendig zijn te gronde gegaan.

.... Wij beschouwen de weelde en de gemakken, die wij genieten als kinderen van een tijd rijk in technischen vooruitgang en in praktische uitvindingen, als een aangename aanvulling van ons bestaan, maar laat ons die ook beschouwen als iets overbodigs, waarvan wij ons lachend willen ontdoen op den dag waarop de keizer ons zal oproepen, en waarop wij de handen vrij moeten hebben om ons zwaard te voeren.

Indien het duitsche volk in zijn geheel zich bereid toont om goedsmoeds goed en leven te offeren, dan moge de wereld vol duivelen zijn, die zich gewapend tegen ons keeren, wij zullen nochtans overwinnen, hoe groot ook het gevaar zij.....

Ik vraag U, welk een misselijke bluf, welk een misselijke phrasenmakerij! - Of zijn het geen malle phrasen, wanneer de *duitsche kroonprins* durft schimpen op weelde en comfort als op overbodige dingen, die hij in den dag van den krijg gaarne wil opofferen om de handen vrij te hebben voor het zwaard! *De duitsche kroonprins*, en al de vorsten en prinsen en voorname lui die den oorlog maken, zullen - *hoe die oorlog ook uitvalle* - er geen dag minder lekker om eten, geen paleis minder om bezitten, zich geen reis noch genoegen, hoe kostbaar-ook, er voor behoeven te ontzeggen, ook niet al verliest Duitschland den oorlog op de smadelijkste wijze. Zij, die *werkelijk* goed en bloed veil moeten hebben, dat is de massa, dat is het volk, dat is de gemeene man, *die* zijn het die, - hoe ook de oorlog uitvalle, en ook al overwint Duitschland op de schitterendste wijze, - nochtans hun gezondheid, hun leven, hun fortuin, hun maatschappelijke positie moeten inboeten.

Daarom herhaal ik met allen nadruk dat dergelijke phrasen, als de hierboven afgedrukte, niet anders zijn te qualificeeren dan als laffen bluf en misselijke

onoprechtheid. - Maar, niet tevreden met door bovenstaande perfide drogredenen de zoogenaamd-‘vaderlandschlievende’ menschen zand in de oogen te strooien, en op te hitsen tot den krijg, gaat de kroonprins voort, aan het slot van zijn voorrede, den krijg openlijk te verheerlijken als het mooiste wat er bestaat:

Voor hem, *die deelgenomen heeft aan een manoeuvre van het keizerlijke garde-regiment*, *bestaat er ter wereld niets schooners*.

Intusschen, *voor den echten* ‘*cavalier*’ *bestaat er iets dat nog mooier is*. *Wanneer*, *aan het eind van een snellen rit*, *de vijand bij onze nadering standhoudt*, *en de aanval begint*, *de aanval op leven en dood*, *met het oog waarop wij zijn afgericht en opgevoed van jongsaf*, *hoe dikwijls dan heb ik van de lippen van een kameraad neven mij de ongeduldige verzuchting opgevangen:*

Wat duivel! Ware dat alles slechts ernst, *inplaats van enkel een manoeuvre in vredestijd!*

Ziedaar de ware geest van den ‘*Cavalier*’.

Herinnert ge U 't nog, lezers, wat ik U onlangs vertaalde van de hand van dézen zelfden kroonprins, uit een ander boek van hem over de ‘heerlijkheden’ van jacht-wreedheden en jacht-moordpartijen! - Zoo

gaat het! Van iemand die dáárin, in het noodeloos moorden van weerlooze dieren, zijn 'vermaak' zoekt, kan men het verwachten en begrijpen dat hij het 'het schoonste op de wereld vindt' zijn evenmenschen te dooden, te zien neerliggen, afzichtelijk verminkt op slachtvelden, honger- en dorst-lijdend, met verbrijzelde en afgeschoten ledenmaten, niet alleen zijn zoogenaamde 'vijanden', maar, let wel, zijn 'geliefde' onderdanen, zijn eigen aan hem toebetrouwd duitsch volk evengoed!

Neen, op zichzelf beschouwd is het geen wonder dat deze onmensch, die zich nimmer zoo nabij zijn God voelt dan wanneer hij dieren in doodsangst opjaagt en aanschiet en verwondt (zie Lelie van 10 Juli 1912) zich óók vermeit in gedachten, als aan het schoonste schouwspel wat er bestaat, aan een toekomstkrijg van bloed en menschen-doods-angst en menschen-moord. -

Maar het vreeselijke van het geval is dat aan een dergelijk *on*verantwoordelijk iemand de toekomst is toebetrouwd van een groot rijk, dat over vrede en oorlog kan beslissen. Het vreeselijke is dat een voorbeeld als het zijne honderden en duizenden jonge ondoordenkende, domme, eerzuchtige jongelui, militairen vooraan, meesleept en 'bezielt'. Het moest verboden wezen dat dergelijke menschen regeeren straks. Helaas, in den toekomstigen troonopvolger van den vredelievenden ouden keizer van Oostenrijk heeft men een dergelijk gevaar te duchten als in den duitschen kroonprins. Hij-ook is in zijn land, evenals deze in Duitschland, het hoofd van de oorlogspartij.

En toch gaan de volken als onnoozele schapen achter zulke regeerders aan! Toch laten zij zich door zulke onverantwoordelijken als domme slachtoffers ter slachtbank voeren!

Toch kiezen zij 'christelijke' afgevaardigden, die dergelijke regeerders huldigen als door een 'goddelijk' recht daartoe aangewezenen, en die, de alle *waarachtige* christelijkheid in het aangezicht slaande oorlogen aanmoedigen en toejuichen als zoogenaamde 'vaderlandsverdediging'.

Heb ik dan geen gelijk als ik zeg dat het volk, dat de massa - en let wel dat ik daaronder alle mogelijke standen, hoog en laag beide versta - dom is, oliedom, dat het zich láát gebruiken, op de simpelste, onnoozelste wijze, door de minderheid der gewetenloozen, eerzuchtigen, geldgierigen, slimmen....!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Schandelijke Overdaad.

Een abonné zendt mij 'het Volk', waarin, onder den titel 'Krankzinnige Weelde', een stukje voorkomt over de onverantwoordelijke wijze waarop de bezittende klasse haar geld (volgens het Volk dat der arbeiders, maar *dat* ben ik niet met dat blad eens) verspilt. Uit dat stukje citeer ik:

Ook een onlangs te Londen gehouden hondententoonstelling gaf bewijzen te over van tergende weelde. Men zag er hondenreishokken uit gebeeldhouwd hout met kunstig metaalbeslag, *hondenhokken uit fijn leder*, *met vensters die door luiken gesloten konden worden*, *hondenstallen die met zijde gewatteerd waren*, *zijden hondenkussens*, *hondenstallen met een slaapvertrek erin*, *hondenbedden met*

matrassen, *kussens*, *lakens*, *dekens en een sprei*, *hondenbedgordijnen van kant en atlaszijde*, *bonten beddekleedjes*, *hondenhalsbanden uit zijde of fluweel*, *zilveren en gouden*, *met edelsteenen bezette halsbanden met het portret van den hond erop, reukwaterspuiten*, *toiletgereedschap, ontbijtmandjes*, *alles voor honden.*

Inderdaad is het meer dan treurig dat rijke menschen zoo heel dikwijls hun geld niet besteden voor misdeelden, maar voor een even onverantwoordelijke als smakelooze en weerzinwekkende egoïste weelde. De overleden geldkoning Pierpont Morgan bezat in New-York in zijn paleis - dat men kan bezichtigen - een slaapkamer, waarvan de wanden geheel en al waren bekleed met schildpad, en een vriend vertelde mij dat hij nimmer iets leelijkers en wansmakelijkers zag dan dezen geldbluf. Nog oneindig weerzinwekkender echter is het diner à 3000 francs per persoon, waarvan ik onlangs een beschrijving aantrof in 'Je sais tout,' en dat dezen afgeloopen winter in Parijs is gegeven. Indien men het menu leest, dan vindt men noch buitensporige spijzen, noch eene buitensporige lengte; inderdaad, gelijk de schrijver van het artikel met trots meedeelt, bestaat de hooge prijs dan ook niet daarin, maar wèl in de verre afstanden die de verschillende lekkernijen moesten afleggen, en de daaraan geëvenredigde dure vervoermiddelen. Zoo was er visch die bepaaldelijk uit Nice moest worden aangevoerd, levend, dus met een daartoe expresselijk ingerichten waggon, voorzien van frisch water. (onnoodig te zeggen dat deze visch ook nog *levend* werd gekookt!) Zoo herinner ik mij dat iets anders, een vleesch-soort meen ik, per auto werd overgebracht uit Rusland,

enz., enz. Heel nauwkeurig werd in het bewruste artikel voorgerekend hoe, op die wijze, de prijs van 3000 francs per hoofd volstrekt niet overdreven kon worden genoemd.

Is het niet treurig dat een tijdschrift, dat prijs stelt op haren goeden naam en hare degelijkheid, gelijk 'Je sais tout' het doet, zonder eenig commentaar, als iets dat vanzelf spreekt, zulke schanddaden (het artikel hemelde dit diner grootelijks op) beschrijft!

En, is het niet nog véél treuriger dat zij, die tot de bezitters behooren, hun geld op zulk een walgelijke wijze verkwisten en verbrallen, in plaats van het te gebruiken om hunne medemenschen en medeschepselen te helpen en levensvreugde te geven!

Ik ben overtuigd dat geen dier aanzittenden aan dat diner van 3000 francs per persoon zich ook maar een seconde waarlijk heeft geamuseerd. Daarvoor *moeten* zulke menschen veel te blasé, veel te van alles overvoerd zijn! Welk een genot, een ongekend genot echter, zou het hun hebben geschonken, indien zij de armen op de straten van Parijs, de arme kinderen bovenal, dien avond eens blij en gelukkig hadden gemaakt met een ruim maal eten, indien ieder hunner de voor zijn hoofd berekende 3000 francs dien avond had besteed om elken hongerlijder dien hij ontmoette - onverschillig of hij 't 'verdiende' of niet - te tracteeren op vleesch en brood en een glas landwijn!

Neen, *ik* geloof niet in de mogelijkheid van gelijkheid van bezit, van uitroeiing van het kapitaal, maar wèl geloof ik dat zij die het kapitaal bezitten, groote en kleine kapitalisten beide, een ontzettende verantwoording hebben aan de niet-bezittenden, wel geloof ik dat ieder onzer, die ook maar *iets* heeft te missen, de dure plicht heeft van dat iets mede te geven aan hem of haar, mensch en dier beide, die niets heeft - en óók geloof ik dat de gierigaards, de egoisten, de liefdeloozen, al degenen in één woord die *niet* geven, en die krampachtig de hand op den zak houden, en alleen voor zichzelf geld over hebben, niet weten, niet vermoeden in de verste verte, welk een *genot* zij missen dóór hunne zelfzucht, en hoeveel mooier en blijer en rijker hun leven zou zijn, indien zij meer dachten aan den broeder, de zuster, het kind, het dier rondom hen, die gebrek lijdt, honger heeft, wordt mishandeld, zoekt naar een thuis, smacht in één woord naar hulp in nood. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
Min!

Een abonné zendt mij het volgend uitknipsel:

De laatste treurige dwaasheid van de suffragettes vermeldt de Standaard:

'*Een dame, wier herhaaldelijk bekroonde hond dezer dagen plotseling onder verschijnselen van vergiftiging was gestorven, ontving volgens dit blad een briefkaart van den volgenden inhoud: 'Mevrouw! Het spijt ons, dat uw mooie hond moest worden opgeofferd, onze wil moet echter doorgedreven worden en wij zijn vastbesloten ons nu door niets meer te laten weerhouden. Iedere kostbare prijswinner zal, als wij er kans toe zien, verminkt of gedood worden, totdat ons, vrouwen, kiesrecht zal zijn*

verleend. Gij en andere eigenaars en eigenaressen van kostbare dieren zult alleen zeker zijn van uw bezit, *als gij ons helpt om het kiesrecht te verkrijgen*'.

N. Ct., *8 Mei 1913.*

Hij maakt daarbij de opmerking, hoe hij, het bericht lezende, dacht ironisch aan Schiller's woorden:

> Ehret die Frauen; sie flechten und weben
> Himmlische Rosen ins irdische Leben. -

Ja, *die* tijden zijn lang voorbij, die van Schiller, en van het door hem bezongene jonge meisje. Het hedendaagsche kent alleen hare 'rechten', en haar 'aanspraken op het uitleven harer eigen persoonlijkheid' enz., enz. -

Enfin, andere tijden, andere zeden! Echter, een ruwheid van ziel als waarvan 't bovenstaand bericht getuigt, heeft niet te maken met vrije-vrouwen-ideeën, noch met kiesrechteischen, zij is enkel de uiting van een verruwd en gevoelloos gemoed. Niets is laffer, laagstaander, verachtelijker, minner, dan zich te wreken aan weerloozen en onschuldigen, waar het werkelijk of vermeend onrecht geldt. Er ontbreekt nu nog maar aan dat deze misselijke wijven de kinderen en zuigelingen van hunne tegenstanders gaan vergiftigen, en met vitriool begieten. Waarom niet.? Dit laatste is geen zier minder erg dan het sluipmoorden van een absoluut onschuldig, aan de willekeur van den mensch overgeleverd dier. Indien het wijf Pankhurst deze heldendaad heeft geïnspireerd, dan hoop ik van harte dat ik 't nog beleef haar den een of anderen gruwelijken dood te zien sterven, door 't gerecht of door toeval, maar in elk geval hoe pijnlijker hoe beter.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VI.
Verkiezings-huichelarij.

Een abonnée zendt mij het onderstaande couranten-uitknipsel, dat ik gáárne plaats (zie mijn Overzicht v/d Week in de Lelie van 7 Mei 1913 over het ontheiligen van Gods naam in den verkiezings-speech van Abraham Kuyper):

Geachte Redactie,

Gaarne zag ik het volgende stukje in uw hlad geplaatst.

Als ik boven regeeringsstukken lees: 'Koningin bij de gratie Gods', *doet mij dat weldadig aan*, *maar toen ik het verslag van de politieke rede van Dr. G. Wisse las*, *deed mij dit pijnlijk aan. Dr. Wisse durft den naam van Jezus in den politieken strijd te gebruiken. Ik zou hem*, *en zijn applaudisseerend gehoor*, *wel eens willen vragen*, *of zij zich niet schuldig maken aan overtreding van 't 3de gebod. Of kunnen zij aantoonen*, *dat Jezus zich ooit met de politiek bemoeid heeft? Want, als het ooit noodig was*, *dan was het in die dagen*, *toen de Israëlieten in angst verkeerden*, *dat hun land en volk door de Romeinen zou worden weggenomen.*

Zeker, *ik schaar mij ook onder het kruis*, *en stel mij tegen de zoogenaamde vrijheid*, *maar ik durf dat kruis niet in den politieken strijd te mengen*, *en ik geloof*, *dat Dr. Wisse en allen die het met hem eens zijn*, *dezelfde vergissing maken als de ondernemers van de kruistochten in het verleden.*

Wat zou het voor ons, *Christenen, een angstig gevoel zijn, te moeten denken dat*, *als straks het Christelijk ministerie vallen mocht*, *God dan niet meer ons land zou regeeren. Neen*, *ik ben blij*, *dat ik geloof*, *niet dat de Christenen met hun verschillende drijfveeren*, *of ook de anti-Christenen het land regeeren*, *maar dat boven alles God regeert*.

Met dank voor de plaatsing:

A. WAGENVOORT,

Sophiastr. 16.

Bijzonder sympathiek doet bij dit stukje aan de moed van den onderteekenaar van zijn naam te noemen. In ons vaderland namelijk schijnt er nu eenmaal bijzonder veel moed toe te behooren om, zelfs bij het grootste gewauwel, en de meest-onpersoonlijke ingez. stukjes, den eigen naam te noemen. - Woord voor woord slaat overigens deze *wezerlijk*-godsdienstige meneer den spijker op den kop, en daarom behoort hij tot diegenen die weer goedmaken wat de verkiezings-huichelaars, en de quasi-christenen van het Haagsche high-life, misdrijven aan de leer van den Bijbel - - dien zij dagelijks in het aangezicht slaan door hun geknoei en gelieg in zake oorlog en verkiezingen, enz., enz. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Letterkundig Overzicht.

In verband met het Overzicht van de Week III (zie Lelie van heden) nam ik in ditzelfde nummer juist deze boekbeschouwing op, die een zoo juist beeld geeft van de verschrikkingen van dien krijg, dien de duitsche kroonprins vindt het 'schoonste dat hij zich denken kan.'

Gedenkschriften van den Generaal Graaf de Ségur, Adjudant van Napoleon.
(Uit het fransch vertaald). Uitgever J.G. Broese.

We leven in een jaar waarin alles wat Napoleon betreft actueel is. Wat kan ik dus beter kiezen voor mijn boekbespreking dan deze vertaling, van de hand van Jhr. Op ten Noort, van het beroemde werk geschreven door generaal Philippe de Ségur!

Voor hen die, waar het dergelijke historische gebeurtenissen geldt, zich niet tevreden stellen met een slaafsch gelooven van wat zij toevallig onder de oogen krijgen, maar óók weten willen wie het zegt, en of zijn oordeel betrouwbaar is en onpartijdig, is de door generaal Wüppermann bij de Ned. vertaling gevoegde inleiding van veel waarde. Deze namelijk vertelt hoe de fransche Académicien de Vogué, die het oorspronkelijke fransche werk bij het hedendaagsche publiek inleidde, zich eenigszins vergist wanneer hij den graaf de Ségur voorstelt als een ‘vrijwilliger’, die in het leger van Napoleon opklom als self-made-man, gelijk het geval is geweest met zoovelen zijner grootste leger-aanvoerders. Niet om die reden namelijk van zijn persoonlijke verdienste werd Philippe de Ségur in de onmiddellijke nabijheid van den Keizer geplaatst, maar wèl om zijn ouden naam van tot de meest-onvervalschte aristocratie behoorenden edelman. En om dit feit dus mag men aan zijn oordeelvellingen en meedeelingen, waar het Napoleon's handelingen als legerbevelhebber aangaat, niet zóóveel onbegrensde waarde toekennen als waar het andere meedeelingen over diens persoon en karakter betreft. Uit dat laatste oogpunt van mensch had de Ségur alle gelegenheid den Keizer van zeer nabij te leeren kennen,

daar hij vanaf 1802 de betrekking bekleedde van maréchal des logis, en als zoodanig had te zorgen voor het onderkomen van den keizer en van diens staf, óók in dat belangrijke jaar 1812, van den veldtocht naar Rusland, die de ondergang zou worden van het grootsch geheel door Napoleons genie tot stand gebracht. Niet geheel kan ik mijnerzijds beamen de gloedvolle bewondering, die generaal Wüppermann aan den dag legt voor de volgens hem van hooge letterkundige waarde zijnde beschrijvingen van den veldslag bij de Borodino, van den brand van Moscou, enz. Waar hij echter, als een compliment aan die letterkundige waarde, den stijl van den graaf de Ségur in één adem noemt met dien van Tolstoï en van.... Rellstab, wil het mij voorkomen dat hij al een heel ongelijksoortigen maatstaf aanlegt. Immers, het gaat toch niet aan een zoo meesterlijk in elkaar gezet kunstwerk als Tolstoï's 'La guerre et la paix' te willen op een lijn stellen met den ouderwetschen bombast van den goeden Rellstab. - Mijn persoonlijke indruk is veeleer dat Philippe de Ségur noch met dezen, noch met Tolstoï, in zijn stijl iets gemeen heeft, maar zich integendeel kenmerkt door een soberen, zakelijken, volstrekt niet bijzonder pakkenden verhaaltrant, die meer rekening houdt met de naakte feiten dan met die te willen omkleeden door dichterlijkheid van voorstellingen of gedachten.

Intusschen, deze naakte feiten op zichzelf beschouwd zijn hier reeds an und für sich gelijk aan het pakkendste drama. Juist daarom, geheel en al onafhankelijk van de vraag of men de schrijfwijze van den graaf de Ségur al of niet boeiend vindt, zijn zij in al hun verschrikkelijkheid zóó indrukwekkend, dat zij het wel waard zijn door een ooggetuige den lezer van den tegenwoordigen tijd voor oogen te worden gevoerd. En dat nog te meer juist nu, nu er weder een oorlog is gevoerd ginds in den Balkan, en wellicht straks een andere, algemeene, Europeesche krijg dreigt uit te breken. Zij, die daartoe ophitsen, op de meest roekelooze wijze, zoowel van fransche als van duitsche zijde, zouden goed doen zich eens in te denken wat een slagveld beteekent als dat van de Borodino, waar 90000 dooden en gewonden neerlagen na de behaalde overwinning.

De keizer bezocht het slagveld; nog nimmer had een slagveld zulk een ontzettend schouwspel opgeleverd. - - Overal soldaten die tusschen de lijken ronddwaalden om in de ransels hunner gesneuvelde kameraden naar levensmiddelen te zoeken; afschuwelijke wonden, want de Russische kogels waren grooter dan de onze.

- - - In het bijzonder trof men veel gewonden aan op den bodem der ravijnen, waar velen der onzen in neergestort waren, en waar anderen zich hadden heengesleept om tegen het vijandelijke vuur en het handgemeen beveiligd te zijn. Eenigen noemden den naam van hun vaderland, of gedachten hun moeder; dat waren de jonge soldaten. De anderen wachtten den dood af met een bitteren lach, zonder om hulp te vragen of zich te beklagen, ook waren er die smeekten hen onmiddellijk te dooden.

Maar waartoe zal ik U al deze afschuwelijke bijzonderheden verder afschrijven? Ik heb mij-zelve geweld moeten aandoen ze te lezen, omdat ik het in het belang acht van de goede zaak de gruwelen van lichtvaardige oorlogen, uit veroveringszucht, om de veel te weinig geweten bijzonderheden van de ellende en de pijnigingen waaraan de gevallenen blootstaan na den slag, zoo wijd en zijd mogelijk te verbreiden. Men is er zoo op uit al die ten hemel schreienden nood en jammer, die geleden wordt door hen die in den slag bleven, te oververnissen met die schoone phrase, dat zij als 'helden' stierven. Maar heusch, ik ben overtuigd, dat de meesten dier ongelukkigen niet vooruit vermoeden of bedenken waaraan zij zich blootstellen, namelijk aan iets

veel ergers dan den dood, aan een dagen lang lijden op een slagveld, onder de afzichtelijkste verminkingen, blootgesteld aan de meedoogenloosheid van 't klimaat, van een brandende zon, of van een ruwen hageljacht, en alleen, - alleen met andere stervenden en andere lijders en met lijken..... tallooze lijken. Toen Napoleon, na zijn terugtocht uit Moskou, opnieuw aan het terrein kwam van den ‘grooten veldslag’, aanschouwde hij een verschrikkelijk tooneel:

Overal in het rond was de grond bezaaid met overblijfselen van helmen en kanonnen, *vernielde trommen*, *stukken van wapens*, *uniformen aan flarden*, *en standaarden met bloed bevlekt. Op dezen verlaten grond lagen dertig duizend half vergane lijken uitgestrekt. - - - - Verder op den dag kwam men langs de groote abdij van Kolotskoi*, *die voor hospitaal was ingericht; deze bood een nog verschrikkelijker aanblik aan dan het slagveld. Te Borodino heerschte de dood*, *doch er was ook rust; dáár was tenminste de strijd geëindigd; te Kolotskoi duurde hij nog voort; de dood scheen er zijn*

slachtoffers, die bij het gevecht aan hem ontsnapt waren, verder te vervolgen. Hij maakte zich van hen meester op allerlei wijzen. Om hem zijn prooi te ontrukken ontbrak het er aan alles. - - De keizer gaf bevel, dat ieder voertuig, waarvoor het ook diende, een dezer ongelukkigen op moest nemen, en dat de zwaksten, evenals te Moskou, zouden komen onder bescherming van gewonde en gevangen genomen Russische officieren, die door onze zorgen hersteld waren. Hij bleef zich ophouden om die order te laten uitvoeren. - Kort daarop had een wreede handeling plaats. Aan verscheidene gewonden werd een plaats aangewezen op de voertuigen der cantine-houders. Deze ellendelingen, die te Moskou hun voertuigen overladen hadden met geroofde voorwerpen, pruttelden tegen, toen zij dien last bovendien te vervoeren kregen. - Doch nauwelijks werd de marsch weder voortgezet, of zij lieten de colonne voorbijtrekken, en van een oogenblik gebruik makend dat niemand op hen lette, wierpen zij de ongelukkigen, die aan hun zorgen waren toevertrouwd, in de sloot langs den weg. Een enkele overleefde het, en werd opgenomen op een der voertuigen die later volgden. Het was een generaal. Door hem vernam men die misdaad.

En, laat niemand die deze afschuwelijke gruwelen leest, zich willen blinddoeken met den troostgrond dat er heden ten dage méér wordt gedaan, door het Roode Kruis, enz., voor de gewonden dan in de eeuw van Napoleon. Geen kundige artsen, geen hulpvaardige verplegers, vermogen de wonden te helen die juist de hedendaagsche zoo tot in het volmaakste moordende kogels slaan. Daarover is alle wetenschap het sinds lang eens, dat een Europeesche oorlog in onze dagen - zoo zij te eeniger tijd uitbreekt - tot niets anders kan leiden dan tot een der jammerlijkste en verfijndste wreedheden der historie, tot een even groot als afschuwelijk bloedbad!

Waarlijk, geheel afgescheiden van de belangstelling die de veldtocht naar Rusland als zoodanig wekt, juist in dit jaar van vrijheids-feesten, geheel afgescheiden daarvan is dit boek, dit getuigenis uit het verleden, een actueel gebeuren, omdat het komt, als een waarschuwing, tot die zeer velen in onze dagen, die in een komenden krijg een soort oplossing zien voor sociale nooden, die op dien krijg aandringen, hetzij door chauvinisme, hetzij uit eigenbelangzuchtige redenen die zij niet kunnen noemen, en daarom verbergen achter schoonschijnende phrasen.

II.
Napoleon.

Voor mij is dit boek daarom vooral belangrijk, omdat het een grel licht werpt op de wonderbare verandering die met den overwinnaar van zoovele vroegere veldslagen had plaatsgegrepen op dat beslissend oogenblik waarop de slag bij de Borodino is geleverd.

Volgens den graaf de Ségur namelijk is het niet twijfelachtig, dat Napoleons gezondheidstoestand op dien dag van een aard was die aansprakelijk moet worden gesteld voor de besluiteloosheid en ondoortastendheid zijner handelingen, zoo hemelsbreed verschillend van zijn kalm optreden en geniaal doorzicht op vroegere insgelijks over nederlaag of overwinning beslissende momenten.

Doch de marschen die hij met het leger heeft afgelegd, de vermoeienissen der laatste dagen en nachten, de vele zorgen en de groote spanning waarin hij verkeert,

dat alles heeft hem uitgeput; een koortsachtige opwinding, een droge hoest, een hevige gemoedsbeweging kwellen hem. Later in den nacht tracht hij tevergeefs zijn brandenden dorst te lesschen. Het is een hernieuwing van zijn oude kwaal; sedert den morgen worstelt hij tegen een pijnlijken aanval dezer wreede nierziekte, waarvan hij reeds geruimen tijd de voorteekens bespeurde.

Mismoedig keerde Belliard tot den koning (Murat) terug; hij deelde hem mede, dat het onmogelijk was van den keizer zijn reserven te krijgen; hij had hem, zeide hij, aangetroffen op dezelfde plaats; hij zag er lijdend en bedrukt uit; zijn gelaat stond somber, en temidden van de onheilspellende geluiden van het slagveld, die hem vreemd schenen te zijn, gaf hij op kwijnenden toon zijn bevelen.

- - - Murat bleef kalm. Hij herinnert zich den keizer den vorigen dag langs de vijandelijke linie te hebben zien gaan, terwijl hij telkens moest blijven ophouden, afstijgen, en geleund op een kanon, met het hoofd in de handen, in afgematte houding was blijven toeven. Hij was getuige geweest van zijn onrust gedurende den nacht, hoe een droge en hardnekkige hoest hem den adem had benomen. De koning begreep dat vermoeienissen, en de eerste teekenen van den herfst, Napoleons verzwakt gestel hadden aangetast, en dat tenslotte in dit gewichtig oogenblik zijn geest, door zijn lichamelijken toestand als het ware in boeien gehouden, gebukt ging onder het driedubbele gewicht van afmatting, koorts, en een kwaal, die van alle kwalen degene

is die misschien het meest de lichamelijke en geestelijke krachten van den mensch verlamt.

Nietwaar, als men deze opteekeningen uit de pen van een ooggetuige leest, dan moet men terstond denken aan de tragische overeenkomst in dit opzicht tusschen het lot van dezen eersten Napoleon en dat van zijn nakomeling, van dien anderen Napoleon, van wien het insgelijks vast staat dat zijn lichaamslijden den veldtocht van '70 zoo noodlottig is geworden, en een groot deel zijner onzekerheid en weifelachtigheid toenmaals verklaart! Welk een droeve gelijkenis met den Napoleon van Sedan levert ons het beeld van den Napoleon van de Borodino, zooals hij hier, in een intiem licht, waarin slechts weinigen hem zagen, wordt afgeschilderd.

.... Voor den derden keer meldde Belliard zich hij den keizer. Het lijden van Napoleon scheen te zijn toegenomen. Met moeite steeg hij te paard, en langzaam begaf hij zich naar de hoogten hij Semenowska..... Temidden van de oorlogsgeluiden en tegenover den nog niet gebluschten ijver van Ney en Murat bleef hij steeds hetzelfde; zijn stem klonk zwak en zijn gang was moeilijk.

..... Zij, die den geheelen dag in zijn nabijheid waren geweest, begrepen dat de overwinnaar van talrijke natiën thans zelf overwonnen was geworden door een hevige koorts, maar nog meer door een herhaling van de smartelijke kwaal, waarbij iedere eenigszins krachtige of langdurige beweging en elke sterke gemoedsaandoening pijn veroorzaakt.

Indien ik dit gedeelte zoo uitvoerig afschrijf, dan is het om daarmede aan te toonen hoe zij, die zich nu, 100 jaren later, zoo vreeselijk prat doen op de door hun voorvaderen op Napoleon behaalde vrijheids-overwinningen, misschien veel te veel uit het oog verliezen, hoe het blinde toeval of 'Gods wil' (al naar dat men in deze dingen ongeloovig of geloovig denkt) tenslotte de hoofdrol speelde, veel meer dan de 'moed' door de verbondenen aan den dag gelegd, Zij, die verbondenen, hebben namelijk Napoleon, tot op het laatste toe, zoo walgelijk opgevleid, hebben hem zoo weerzinwekkend in den zak gekropen zoolang zij nog maar iets van hem te halen wisten, dat het mij nu, na honderd jaren, wel wat overdreven voorkomt hun beleid alleen de eer te geven van een ommekeer van zaken, die in den grond door een onbekende macht, door eene die Napoleons gezondheid ondermijnde, is tot stand gekomen.

Dat ik in dit opzicht niet te veel beweer bewijst mijn zelfde bron, graaf de Ségur, waar hij schrijft in den aanvang van zijn verhaal:

Den 4den Mei 1812 verliet Napoleon zijn paleis... Van Parijs tot Dresden was zijn reis een onafgebroken zegetocht. Hoewel overwonnen en onderworpen, zoo waren de Duitschers, hetzij uit eigenliefde, of uit overhelling tot het wonderbaarlijke, geneigd om in Napoleon een bovennatuurlijk wezen te zien. Zij plaatsten zich op de wegen, die de Keizer moest volgen. Vorsten verlieten hunne hoofdsteden, en hielden zich op in de plaatsen waar de beschikker van hun lot zich eenige oogenblikken zou ophouden.

.... Men zag de nieuwsgierige menigte vol belangstelling zich verdringen in de straten, op de wegen, op publieke plaatsen; zij staarden dagen, gansche nachten, de oogen gevestigd op den ingang en de vensters van zijn paleis. Het was niet zijn troon, zijn rang, den luister van zijn hof wat zij kwamen aanschouwen; het betrof alleen hem, het was de herinnering aan zijn trekken, die zij zochten in zich op te nemen... In de theaters vernederden dichters zich hem te vergoden; geheele volken maakten zich zoodoende tot zijn vleiers.

Dat alles geschiedde in 1812, in datzelfde jaar waarin een andere dan menschelijke macht aan Napoleons veroveringszucht paal en perk stelde, en hem een tot hiertoe en niet verder toeriep, door hem zijn gezondheid te ontnemen op het beslissende oogenblik. Maar, evenals na 1870 Pruisen zich tot in het overmoedigste toe heeft te goede gedaan op zijn door Bismarcks staatkunde behaalde overwinning op Frankrijk, zonder rekening te willen houden met het feit dat het Keizerrijk reeds vóór dien tijd was vermolmd, en dat de Keizer-zelf als een zieke een leger aanvoerde, dat hij daardoor niet wist te beheerschen, nemen thans na honderd jaar de nakomelingen van de verbondenen de houding aan, alsof alleen aan vrijzucht en vrijheidsdrang, betaald met de duurste offers van goed en bloed, den ondergang van het eerste Keizerrijk zou zijn te wijten, zonder te willen noch te durven erkennen hoe de éérste beslissende aanval op hem uitging niet van hen, maar van de kwaal waardoor de Keizer vóór den tijd is gesloopt.

- En toch, zelfs ondanks die verlamming door ziekte, die hem maakte tot slechts een schaduw van wat hij eens was, hoe groot, hoe sterk, hoe eerbied-afdwingend in zijn alles-overzienden blik, staat Napoleon voor ons óók nog in die droeve dagen van 1812. Zie hem in den brand te Moskou, lees hoe hij op den terugtocht nimmer verzuimde

menschlievende bevelen te geven voor de gewonden en verminkten; indien deze niet altijd zijn opgevolgd, de schuld lag niet aan hem; ook temidden zelfs van de grootste tegenspoeden heeft hij immer getracht aan het heil der gezonden op te offeren de redding dier ongelukkigen, die, door hen mede te nemen, wellicht nog behouden konden blijven. Ware het niet om zijn heimelijk verlaten van het leger na de overtocht van de Beresina, men zou hem om dat alles tot het einde toe moeten prijzen als een held, óók in de ure van den nederlaag. Maar, helaas, het is een niet uit te wisschen vlek op zijn eer, dat hij zich niet ontzag, ondanks den raad en de verwijten zijner trouwste en eerlijkste vrienden, Duroc en Berthier, zichzelf te onttrekken aan de gevolgen der groote verantwoordelijkheid, die hij op zich heeft geladen, door dezen onheilvollen veldtocht te beginnen. Men leze het laatste hoofdstuk van de Ségur's belangwekkend boek: 'Het leger zonder Napoleon', om zich een goed denkbeeld te vormen van het kolossale verschil dat des Keizers vertrek heeft gemaakt. Gold het tot hiertoe den geordenden wederkeer van een leger, van nu af aan werd het de onbeteugelde vlucht van een troep uitgehongerde verslagenen, voor wien geen andere wetten meer golden dan die van eigenbelang en eigen voordeel.

De besten verloren de achting voor zichzelf. Niets vermocht hen meer in toom te houden; de blikken van anderen hielden hen niet meer terug; het leed werd gedragen zonder hoop op ondersteuning of zelfs van medelijden.... Sedert dat oogenblik geen verbroedering, geen eensgezindheid meer, geen enkele band die hen samenhield; de alles verslindende honger had die ongelukkigen teruggevoerd tot het ruwe instinct van het behoud. - Zooals onder de wilden de sterksten de zwakkeren berooven, wierpen zij zich op hun stervende metgezellen; meermalen wachtten zij niet eens hun laatsten snik af.

Het hier door mij geciteerde is slechts het begin, het minst-afschuwelijke gedeelte van de beschrijving gewijd aan die vreeselijke vlucht van het leger zonder Napoleon. Alvorens ik eindig wil ik nog even overnemen wat de Ségur vertelt van het doortrekken van Königsberg, van die Pruisische stad, waar het groote Leger, sinds twintíg jaren overal zegevierend, thans voor het eerst zich moest vertoonen geslagen, ontwapend, verminkt.

'*Het volk*' *- aldus schrijft de Graaf de Ségur - kwam zich op onzen doortocht plaatsen om onze wonden te tellen, om naar de mate van ons ongeluk te berekenen welke verwachtingen het kon koesteren. Wij moesten het aanzien hoe zij met gretige blikken zich verlustigden in onze ellenden, gevoelen hoe hun hoop werd aangewakkerd, en ons ongeluk voortsleepen temidden van hun leedvermaak.*

Het is niet om deze op zichzelf alleszins vergefelijke Schadenfreude te hekelen dat ik op deze meedoogenloosheid wijs. Men kan het, op zichzelf beschouwd, allerbest begrijpen dat de sinds jaren door een 'parvenu' als Napoleon getyranniseerde Pruisen hun hoop op eindelijke vrijheid, op eindelijke wraak voelden herleven bij dezen aanblik van plotselingen ommekeer in de tot hiertoe onoverwinnelijkheid van 'het groote Leger.' En temeer, wanneer men bedenkt hoe veel bloed en hoe veel tranen deze veroveringswoede van Napoleon aan al de volken, die hij aanviel, heeft gekost, is het hun te vergeven dat zij er zich in verlustigden eindelijk het einde te zien naderen van deze periode van oorlogen en oorlogen, van dood- en slagvelden zonder einde. - Maar, niet is het hun te vergeven, - en daarom juist heb ik hier het oog-getuigenis van Philippe de Ségur aangehaald, - dat ditzelfde volk, zoolang de Keizer nog in de periode van voorspoed verkeerde, hem heeft opgevleid en verafgood als een soort

bovenaardsch wezen. Wanneer men leest hoe Napoleon, in datzelfde jaar 1812, Duitschland doortrok gehuldigd, gevierd, toegejuicht, bewonderd, om, zoodra de tegenspoed hem trof, door diezelfde menigte te worden veracht en gehoond, die hem op zijn uittocht bewierookte, om dan te worden verraden en beleedigd door diezelfde vorsten, die hem op dien uittocht nederig hun eerbiedige betuigenissen van gehechtheid en onderwerping kwamen aanbieden, dan krijgt men een walg, een o zoo gróóten walg, van de kleinheid en de laagstaandheid en het gebrek aan eerbied voor eigen-ik, aan het menschdom in het algemeen ingeschapen, en, als een logisch gevolg daarvan, dan komt men ertoe de verschijning van een reus onder al die dwergen, als Napoleon er een is geweest, te beschouwen niet alleen als een noodzakelijk kwaad nu en dan, maar ook als een, bij al zijn gebreken, fouten, en onverdedigbare handelingen, toch bewondering afdwingend *karakter*.

Zoo althans gaat het mij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

Strijen, 8 Mei 1913.

Geachte Redactrice.

Waar U uitvoerig besproken hebt het vonnis en de terechtstelling der auto-bandieten, zult U mij wel willen vergunnen enkele gedachten in 't midden te brengen, die op de oorzaken wijzen van deze zeer treurige geschiedenis.

Wellicht hebben meer lezers en lezeressen tijdens de terechtzittingen in de bladen gezien hoe een der advocaten wees op de groote tegenstelling, dat voor Proudhon, den verbreider van de idee: eigendom is diefstal, la propriété c'est le vol, een standbeeld is opgericht, aangezien de man voor een soort genie werd aangezien in het in zooveel opzichten zoo wufte Frankrijk. En daartegenover de guillotine voor hen, die zijne leer daadwerkelijk toepasten.

Is dit dan voorwaar niet zeer tragisch?

Waarom toch de waan-ideeën van al die schrijvers verheerlijkt, terwijl men de toepassing wel streng straffen moet, omdat ze eenvoudig niet te verwezenlijken zijn en de grondslagen aantasten van iedere samenleving, van iedere maatschappij! Ik weet op 't oogenblik niet wie, of het Dieudonné was of een ander, die zijn boekenverzameling vermaakte aan verschillende personen en instellingen. Wie het was doet er minder toe, maar de boeken spreken voor zichzelf. Rousseau, Bakounine, Proudhon, en andere waren de aangebeden afgoden. Geen wonder als onrijpe hersenen dergelijken kost te verteren krijgen, dat het misloopt.

In dit Blad is uitvoerig van gedachten gewisseld over de m.i. heillooze theorieën van 't anarchisme.

Laten degenen, die dergelijke meeningen verbreiden, weten, dat ze feitelijk mede verantwoordelijk zijn voor misdaden zooals die in Frankrijk plaats grepen en die natuurlijk moesten worden gestraft.

Ik meende, geachte Redactrice, goed te doen door ook deze zijde van de droevige historie eenigszins scherp te belichten.

Met hoogachting heb ik de eer van UEd. te zijn de
dw. dr.
J.B. NAAKTGEBOREN.

De Courantenjongen.

Op een kouden, guren, stormachtigen winteravond stond op den hoek van eéne der hoofdstraten van New-York een kleine knaap van een jaar of zes, terwijl hij een half dozijn couranten in zijne verkleumde handjes vasthield.

Hij bood die couranten ten verkoop aan. Maar, alle voorbijgangers wierpen wel een haastigen blik ter zijde, doch niemand kocht een exemplaar van hem.

Door het koude weer gedreven, versnelden allen den pas om zoo spoedig mogelijk hunne woningen te bereiken.

Geen enkele der voorbijgangers dacht slechts een oogenblik na of die arme jongen wel zulk een genoegelijk tehuis had als zijzelf.

Zij wisten niet, dat de knaap, wanneer hij thuis kwam, niet eens op een avondeten kon rekenen. Dat hing af van den verkoop van zijne couranten.

Had hij er geene verkocht, dan zou hij zijnen maaltijd missen. Zoo had vader hem thuis verteld.

De armoede, de voortdurende ellende had den vader van den jongen bijna gevoelloos gemaakt en hij zond zijn zoontje iederen middag uit om couranten te verkoopen, daar hij anders 's avonds geen eten kreeg.

Dien bepaalden avond was het bijzonder guur weer, het sneeuwde en hagelde afwisselend. Onze courantenverkooper stond onder een afdakje, terwijl hij onophoudelijk riep:

'Couranten, couranten, nieuws van Europa en alle staten van de Unie, laatste telegrammen'.

De voorbijgangers stoorden zich niet aan zijn roepen, dat hoe langer hoe zwakker werd, daar de koude zich steeds nijpender deed gevoelen.

De verkleumde handjes lieten de couranten soms vallen, maar hij raapte ze geduldig weer op, totdat hij niet meer kon en hij schreide.

Bíttere tranen rolden over zijn gezichtje.

Niemand kocht eene courant van hem.

Waarom waren de menschen toch zoo wreed?

Hij begreep dien rijkdom niet, waarvan niets voor hem overschoot.

Naar huis durfde hij niet gaan. Want wat wachtte hem, indien hij geen enkel exemplaar had verkocht?

Hij had daar vanaf 's middags gestaan, zonder iets verkocht te hebben.

Het was nu acht uur 's avonds.

Zijne voetjes konden hem bijna niet meer dragen. Zijn halfbevroren handjes hielden de couranten ternauwernood.

Hij weende en weende en niemand in de wereld bekommerde zich om hem.

Enkele groote magazijnen werden gesloten.

De bedienden, mannen en vrouwen, jongens en meisjes verlieten de kantoren en winkels om naar huis te rennen. Bij zulk weer hadden ze geen tijd aan couranten te denken.

Ook zij liepen allen den knaap voorbij.

Eindelijk kwam een meisje van een twintigtal jaren aansnellen om eveneens naar huis te vliegen?

Neen, ze zag den jongen weenen.

'Wat is er aan de hand, mijn lieveling?' zei ze.

'Den geheelen namiddag heb ik hier gestaan om couranten te verkoopen en ik heb niets verkocht,' antwoordde de knaap schreiend en en met snikkende stem.

'Kom maar met mij mee, hoor, jongen!

Bij ons thuis zult ge wat goeds eten en we zullen je eene courant afkoopen en bij buren zullen we trachten je andere couranten te verkoopen.' En meteén ging de knaap aan de hand van de beschermster naar haar huis.

Ze was ook vermoeid. Den geheelen dag had zij als verkoopster in een bazaar gestaan. Hare voeten konden ook haar bijna niet meer dragen, zoo vermoeid was ze. Zij was eveneens arm. Zij moest hard werken voor een schamel stuksken brood. Bij haar thuis was ook geene weelde.

Zij was jodin, maar daarom niet minder lief en goed. Hare ouders waren uit Rusland verdreven en hadden have en goed moeten verlaten, toen zij nog zeer jong was.

Na vele jaren moeilijken arbeid in dit voor hen vrije land hebben zij het met hulp van hunne kinderen zoover gebracht, dat zij kunnen bestaan, weliswaar niet in weelde, maar toch kunnen ze nu rondkomen. Dat meisje had zelf veel leed gekend en wist dus beter dan iemand, hoe hulp noodig is, waar ellende heerscht.

Zij hielp den knaap en dien avond nog begeleidde zij, hoewel zelf erg moede van een te langen dag van werk, den jongen naar zijn huis en zelfs had zij niet vergeten de ouders van den jongen courantenverkooper met een goeden pot met eten te verblijden.

Het ging nu ook dezen armen menschen beter, want zij had zich in hun rampzalig lot geïnteresseerd.

Gedurende verscheidene avonden bracht zij hun iets goeds te eten.

De vader van den knaap gevoelde zich langzamerhand krachtiger worden en kon na korten tijd weer geregeld werk verrichten, waardoor het geheele huisgezin geholpen was.

Onze jongen behoefde niet meer op den hoek van eene van New-York's hoofdstraten te staan couranten te verkoopen.

Door toedoen van deze jodin was ervoor gezorgd, dat hij zijne couranten iederen avond geregeld aan hare familie en goede buren kon verkoopen. Hij kon nu overdag de school bezoeken en 's avonds in minder dan een uur tijds zijne couranten bij zijne geregelde afnemers bezorgen.

Later vernam ik, dat onze jodin, eenige jaren na dit geval, terwijl zij van haren arbeid naar huis terugkeerde, eene verkoudheid had opgedaan, die in eene longontsteking was overgegaan, waaraan zij overleden was.

Indien er een hemel bestaat en de god der christenen heeft daar voor haar geen plaats,

dan wil ik van dien god niets weten.

O.G. THODEN VAN VELZEN.

Noot REDACTRICE.
Tegelijk met mijn Overzicht v/d Week in dit nummer bracht de post mij dit stukje uit Suriname. Het past zoo geheel bij mijn opvatting dat ik het terstond opneem.
Mochten alle menschen eens nadenken over hunne arme naasten!
ANNA DE SAVORBIN LOHMAN.

Varia.

Het Roode Kruis.

Hoort, - wat de Voorzitter van het Roode Kruis zegt, op de vergadering van het Hoofdbestuur, ter verwelkoming van de ambulances, gehouden 8 Mei te 's-Gravenhage:

‘Behoef ik U nog te zeggen hoe wij U allen hebben gevolgd, stap voor stap.

Behoef ik U nog te zeggen, dat een rechtmatigen trots over Uwe handelingen, - ons doortintelde!?

Dat, wanneer de naam van Nederland in den Balkan een goeden klank moge hebben verworven en.... straks, op het gebied van Nederlandsche Nijverheid en Nederlandschen Handel daarvan de gevolgen zullen worden ondervonden, *Gij* daarvan de sleutel zijt’!

‘Driewerf hoerah voor U allen’!

Hoort, - wat Talma zegt, (tegen de baker in de kinderkamer van de Tentoonstelling ‘De Vrouw’) toen hem het kraamkind was vertoond, - een wassen-pop - in windsels, en daaromheen een wollen dekentje:

‘Wel vrouwtje’ zegt de Minister, ‘doe al die windsels maar niet meer aan; speldt maar

alléén de wollen deken om, want naar al die windsels kijkt toch niemand om'.

'Neen man', zegt ze, '*zoo raar doen we hier niet;* we winden er *hier* een doekje om'.

Dus, de windsels kwamen er weer om, - om de naaktheid en de schaamte van het wicht te bedekken; dat niet iedereen het wicht zoo geheel bloot zou zien; want de naakte waarheid wil niet gezien of gehoord worden.

Die baker, met haar neepjesmuts op het hoofd, lijkt mij verstandiger dan die hooggedopte Voorzitter van het Roode Kruis. Hij ontdoet het Roode Kruis-kind van alle windsels - en vertoont het open en bloot aan het groote publiek schaamteloos.

'Niet uit een gevoel van naastenliefde, ("hebt Uw naasten lief als U zelve"), niet uit een beginsel van Christelijke liefde, óf uit *Vroomheid* zijt Gij ambulances naar den Balkan gegaan', zegt met zooveel woorden die Voorzitter, 'maar om aldaar relatiën aan te knoopen voor den Nederlandschen handel, tot eer en rijkdom van den koopman!'

Als *ik* Talma was, plaatste ik dien Voorzitter als *baker* in die kraamkamer, - en die *baker* maakte ik president van het Roode Kruis.

'Kent de Waarheid,' zegt de baker, 'maar spreekt of toont haar niet.'

Dat kan die Voorzitter in zijn zak steken!

H. VAN HOLK.

Weet je het nog?

Zeg, weet je het nog? 't was zoo ijzig koud,
Het vroor bijna, dat het kraakte:
Wij wandelden samen, zoo heel bedaard,
Of koude en wind ons niet raakte.

Wij liepen maar voort, was de weg ook kaal,
Waar zouden we anders blijven!
Toch was ik zoo koud en zoo in-verkleumd,
En voelde mijn lippen verstijven.

Dan stonden wij even, wij beiden, stil;
Je kuste m'n mond zoo zachtjes.....
Toen werd ik zoo warm en zoo wonderwel,
En zag naar je op, en lachte.

Toen lachte jij ook en je lachte zoo fijn!
Wat kon ons de koude hind'ren!
We kusten elkaar en we werden zoo warm,
Twee zorg'looze, blijde kind'ren.

P.

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen déérin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

O.G. Th. van V. - Zooals gij in ditzelfde nommer ziet heb ik Uw bijdrage terstond geplaatst.

Liberté. - Uw bijdrage heb ik aangenomen als feuilleton. Ik vind den stijl bijzonder goed, en getuigend van aanleg; hij is levendig en raak, maar de inhoud is wat onbeduidend en schetsachtig, vandaar dat ik, bij het gebrek aan plaatsruimte, er de voorkeur aan geef deze bijdrage als feuilleton te plaatsen. Ook het andere stuk ontving ik in orde, en proef werd U reeds toegezonden. - Om nog even op het feuilleton terug te komen, beslist vind ik in Uw stijl heel veel belovend, óók in Uw opmerkingsgave en Uw wijze van de dingen uit te beelden; dit stukje had m.i. een héél goede novelle kunnen worden, zoo gij er een inhoud, een verhaal van hadt weten te maken. Begrijpt gij wat ik bedoel?

Ja, ik dacht wel dat *gij* mijn artikel over de auto-bandieten zoudt toejuichen; echter erken ik dat een zóó ware en hartelijke sympathie mij bijzonder trof, en óók goeddeed. Van nog eene geheel andere zijde, van iemand dien ik héél hoogstel, kreeg ik gelijktijdig een zoo hartelijk woord van instemming met datzelfde artikel. En dat deed mij nog méér plezier, omdat die persoonlijkheid veel onpartijdiger staat tegenover het geval dan gij. - Ja, dat hoop ik, mèt U, dat velen, zeer velen, de oogen zullen opengaan voor het *on*ware van vaderlandsliefde gebaseerd op oorlogophitserij; de Krupp-affaire is een bewijs uit duizenden hoe, achter de schermen, oorlogen gemaakt worden uit het geméénste eigenbelang, en *niets* te maken hebben met vaderlands-*verdediging*. Lees mijn Overzicht v/d Week in dit nommer over het schandalige nieuwe boek van den Duitschen Kroonprins. - Ik heb dikwijls gehoord natuurlijk van het Blaadje: De

Wapens Neder, en óók van Ds. Schermerhorn, maar ik lees het blaadje niet, en zou U zeer dankbaar zijn indien gij mij een paar nommers wilt toezenden; dan wil ik mijnerzijds zeer gaarne in de Lelie de aandacht vestigen op den inhoud, zoo dikwijls daartoe gelegenheid is. Want, het is de gewone tactiek, die waarover gij U beklaagt ten opzichte van dit blaadje: Doodzwijgen! De groote pers neemt daartoe steeds haar toevlucht, wanneer iemand den moed heeft tegen den oorlog op te komen of de waarheid te zeggen. Hartelijk gegroet.

Homo Sum. - Ook dit artikeltje van U wil ik plaatsen. Zendt mij echter niet te véél, want ik moet U waarschuwen dat ik steeds overstelpt ben met copie, zoodat gij lang moet wachten misschien. Ik begrijp na Uw opheldering - waarvoor ik U zéér dank - volkomen dat ik U onwillig pijn deed. Ik heb die bewuste woorden neergeschreven zooals ik ze aan meer dan één neerschreef reeds, omdat het feit zoo *is,* en omdat velen, die inzenden, zich daarvan geen voldoende rekenschap geven, en op mijn persoonlijk gevoel of medelijden willen werken. Dat alles *mag* niet influënceeren waar het mijn redactriceschap geldt. Echter, in een uitteraard korte correspondentie, waarin ik mijne gedachte dienaangaande heel kort samenvat, maakt zooiets misschien een scherperen indruk dan ik mij, de woorden neerschrijvende, indacht. Nu gij ze voor mij herhaalt in Uw brief geef ik U volkomen toe, dat zij een pijnlijken indruk kunnen maken op den ontvanger. Maar, nogmaals, dat heb ik geen moment bedoeld. En, wat Uwe voorletters aangaat, waardoor men U kon herkennen, lieve Homo Sum *dat* is Uw eigen schuld. Ik herhaal steeds het pseudoniem dat men mij opgeeft; indien men echter géén pseudoniem opgeeft, dan blijft mij geen andere keuze over dan de voorletters te nemen van den inzender, want anders spreekt het vanzelven dat hij of zij niet weet welk antwoord voor hem of haar is bestemd. - Ik moest lachen om Uw oprechte en mij sympathieke nadere uitlegging Uwer omstandigheden. Dáárvoor kan niemand beter meevoelen dan ik, indien U dat kan troosten, want ik heb een dergelijk karakter als gij. En... een dito beurs. Echter, gij zult mij moeten toestemmen dat eene redactrice, al kan zij voor zoo iets van harte meevoelen, toch niet erdoor mag beïnvloed worden waar het haar éérlijk oordeel geldt. - Wat nu Uw vraag aangaat, ik geloof dat gij gerust kunt voortgaan zulke stukjes te schrijven als die welke ik tot hiertoe van U ontving, zoolang zij de *oprechte* uiting zijn uwer eigen stemmingen Indien gij ze echter gaat schrijven uit sleur, zonder dat het wezenlijk komt uit Uw hart, zult gij spoedig gaan vervallen in phrasen. Tot hiertoe voel *ik* in Uw stukjes dat gij ze méént, en Uw stijl en Uw gedachten-inkleeding is niet slecht. Tenslotte mijn hartelijken dank voor Uw vriendelijke slotwoorden, en voor Uw oprechte en eerlijke uitlegging van de zaak. Ik herhaal, ik begrijp, mijne eigene woorden overlezende, dat ze U hebben kunnen pijn doen - niettegenstaande geen haar op mijn hoofd daaraan toen dacht. Dat is natuurlijk het gevaar en de schaduwzijde van correspondentie met onbekenden, dat zij dikwijls iets anders erin lezen, dan ik bedoelde. Trouwens, zelfs indien men schrijft aan persoonlijke bekenden, doet zich menigmaal een misverstand voor dat een mondeling onderhoud opheldert. Daarom, indien gij opnieuw meent U over eenig antwoord, of over wat ook in de Lelie, te moeten beklagen of verwonderen, dan zal ik het steeds op prijs stellen, indien gij 't mij zoo eerlijk en oprecht schrijft als gij het ditmaal deedt.

Berck. - Ik dank U heel hartelijk voor Uw briefje en erken volkomen dat ik overtuigd was nooit meer iets van U te zullen hooren. Het bewuste blaadje zal ik gaarne

ontvangen. Jammer dat gij het niet hebt geschreven in de Lelie. Wie weet hoeveel goeds gij daarmede hadt tot stand gebracht! Van Uw eigen standpunt beschouwd althans moet gij het, dunkt mij, toch veel nuttiger vinden Uw boodschap te brengen aan menschen van allerlei richtingen dan enkel aan geestverwanten, die het so wie so reeds met U eens zijn. Op Uw brief antwoord ik maar niet opnieuw, want wij zijn het toch niet eens, (of misschien ook wel; dat laatste geloof ik eigenlijk in veel opzichten). In elk geval echter hebben wij elkaar niets nieuws te zeggen, en blijft mij alleen over U zeer hartelijk te danken voor Uw vriendelijke gedachten aan en over mij.

Rina van Oosterhout. - Ik begin met U te zeggen, dat ik onmogelijk vooruit kan beloven nog vóór het eindigen van dezen jaargang te zullen kunnen beslissen over het lot van Uw manuscript. Er zijn zoovelen die wachten, en zoovelen ook zijn er, die dergelijke verzoeken doen als gij, de een om deze reden, de ander op dien grond. In géén geval zou Uw stukje geplaatst worden in dezen jaargang, dat kan ik U in elk geval met stelligheid zeggen. Het spijt mij dat gij Uwe ‘illusie’ met mij te correspondeeren zóó lang hebt uitgesteld: om U mijn goeden wil te toonen antwoord ik U nu omgaand. Uw karakteristiek van U-zelve deed mij inderdaad denken aan geestverwantschap tusschen U en mij. Het versje, dat die vriend van U op U maakte, is een gróót compliment voor Uw persoonlijkheid, dat is zeker. Gij schrijft dat het U ‘absoluut niet kan schelen hoe de menschen over U denken.’ Nu, die woorden beaam ik niet gehéél. Want er zijn wel degelijk *sommige* menschen van wien het mij heel veel kan schelen hoe zij over mij denken, menschen die ik heel hoog waardeer. In het algemeen genomen geef ook-ik niet om ‘de’ menschen, als massa genomen. Natuurlijk kunt gij volkomen gerust zijn dat ik door U in Uw brief genoemde namen nimmer openlijk herhaal. Nu, ik zal zien wat ik kan doen voor U, echter, ik herhaal, ik kan U niets hoegenaamd beloven; gij hebt geen voorstelling van de velen, die in dezen evenveel rechten hebben als gij. - Van kwalijk nemen is geen sprake.

Nora. - Eerst ontving ik Uw aardig ‘Ansicht’. En nu zulk een droevige tijding! Zoo er iets is waarvoor ik kan meevoelen, dan zeker voor het verloren-raken van dieren. En dat nog wel nu gij Uwe katjes zoo dubbel noodig hebt, na

Uw droevig verlies! Het is een groote schaduwzijde van het houden van katten dat zij zoo gemakkelijk wegloopen bij verhuizingen. De onze, - die wij hierheen overbrachten omdat wij vreesden dat zij in den Haag zoude wegraken in onze afwezigheid - is, gelukkig maar, zóó schuw, dat zij slechts even uitgaat voor hare behoeften, en dan trouw weer thuiskomt, onmiddellijk. De eerste dagen was zij, van schuwheid, zóó onwennig dat zij zelfs niet wilde eten. Zij is echter ook een bijzonder zachtzinnig, stil, en bescheiden poesje.

Ach, ik kan mij zoo begrijpen dat gij voortdurend vergelijkt met het vorig jaar! Het leven heeft U dan ook wel hard getroffen ineens!

Mijne vriendin heeft, vóór ik met haar samenwoonde, op een dergelijke wijze als gij thans haar poes verloren. Zij heeft toen nachten lang geslapen beneden in haar huis om, bij elk geluid dat zij hoorde, de straat op te gaan en te kijken of het haar poesje was die miauwde. Maar mij dunkt dat in een plaats als die waar gij woont minder kans is op stelen van katten dan in den Haag. Misschien komen zij dus nog terug. Ik heb wel eens in de Lelie verteld hoe vreeselijk wij het vonden toen een van de hondjes van Marie was weggeraakt in Zwitserland, en hoe dankbaar wij waren dat hij, na eene advertentie, werd teruggebracht na eenige dagen zwervens. In den Haag ook heb ik eens een hond een geheelen dag lang verloren. Mijn vader was met hem naar het postkantoor gegaan, en onderweg was hij toen zoekgeraakt. Mijn vader kwam geheel terneergeslagen thuis, en ik was wanhopig. Wij zonden naar de politie en overal heen; nergens was hij. Om zes uur 's avonds, terwijl de meid den melkboer hielp, zag zij hem ineens de straat inhollen. Hij liep de open deur in, rende in ééne vaart in mijn armen, op mijn schoot, en begon daarop tegen mijn vader te brommen. Dit laatste hebben wij steeds heel merkwaardig-slim gevonden, omdat hij overigens dolveel hield van mijn vader, maar blijkbaar met zijn hondenverstand, en dat zeer terecht, had uitgemaakt nu hoe deze ditmaal niet voldoende op hem had gepast. (Dat was in den goeden ouden tijd namelijk, toen men nog de honden kon laten losloopen, zonder vrees voor auto's.) - Nooit vergeet ik dien afschuwelijken dag.

Ik vertel U een en ander van mij-zelve, opdat gij er uit zult zien hoe goed ik Uw verdriet kan navoelen. Trouwens, dat weet gij wel. En daarom doet het mij zoo goed, dat gij *mij* terstond hebt uitgekozen om Uw leed aan te klagen. Want dat bewijst, dat gij ervan overtuigd zijt, hoe ik U heelemaal begrijp daarin. Schrijf het mij vooral als gij 't geluk moogt hebben een zwerveling terug te krijgen. Ik ben zoo blij, dat gij althans overigens naar Uw zin zijt geslaagd in de nieuwe omgeving. Van harte het beste toegewenscht.

Mej. A. Wissel, Rotterdam. - Het is heusch Uw eigen schuld, dat gij, de Lelie niet lezende, toch inzendt. Daardoor is het U blijkbaar onbekend, dat ik slechts bij uitzondering particulier antwoord om bijzondere redenen, en dat onbekende inzenders als gij *alleen* per openbare correspondentie antwoord ontvangen. Gij zijt reeds lang geleden per correspondentie beantwoord, dat Uw stukjes *niet* kunnen worden ge plaatst. Waar mij uit Uw schrijven van 6 Mei l.l. blijkt dat dit antwoord U niet onder de oogen kwam heb ik thans geen andere keuze dan U onder Uw vollen naam te antwoorden, in de hoop, dat een Uwer bekenden dit leest en U inlicht.

C.W.H.V. te D. - Vriendelijk dank voor toezending artikel Suffragettes. - Ik vind de handelwijze van de Engelsche Kiesrechtvrouwen eenvoudig verachtelijk, en ik

kan mij niet begrijpen dat men ten hare opzichte eene langmoedigheid betracht, waartoe geen enkele reden bestaat. Wanneer het afschuwlijke wijf, mrs. Pankhurst, plezier heeft zich te laten doodhongeren, dan moet zij dat doen. Er gaat niets verloren aan haar. Ik ben echter overtuigd dat zij wel gauw met dat spelletje zou ophouden, indien men haar kalm liet vasten, inplaats van zooveel drukte over haar te maken. Nu *rekent* zij op vrijlating, en op reclame tevens! Hetzelfde geldt voor het systeem van de dwang-voeding. Waarom laat men al die geëxalteerde juffers niet kalm vasten? Zij zouden dan stuk voor stuk gauw genoeg grijpen naar eten. Onze ongelukkige verdwaasde gewoonte heden ten dagen van openlijk notitie nemen van alles wat gekken en misdadigers doen, máákt in al dergelijke gevallen de grootste propaganda voor hen. Zoo interviewt thans de Matin onophoudelijk mrs Pankhurst, die in Parijs een lekker leventje leidt van reclame. Elk woord van dit schepsel, haar toilet, haar wandelingen, alles wat ze doet of kavelt komt als iets heel bijzonders terstond in de courant! Zóó dom moet men maar doen om het vuurtje aan te wakkeren! En zóó doen alle Bladen. Waar mrs Pankhurst en hare bende onophoudelijk eischen voor zich gelijke rechten met de mannen, daar moest men vóór alles op haar toepassen gelijke straffen, en hare onverantwoordelijke schanddaden op de strengste wijze, meedoogenloos, en zonder eenige reclame vooral, vonnissen zooals zij 't verdienen. In plaats daarvan echter wordt er voortdurend met twee maten gemeten! Overigens herhaal ik wat ik reeds meermalen schreef, ik ben in principe het ééns met haar die het kiesrecht voor de hedendaagsche, eene positie in de maatschappij bekleedende vrouw een haar toekomend recht vinden. Al begeer ik voor mijzelve dat recht niet, en streef ik er dus niet voor, ik geef haar gelijk die het, bij de hedendaagsche positie der zelfstandige vrouw, eene haar toekomende billijkheid vinden haar het Kiesrecht toe te staan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte moest de Gedachten wisseling van Joh. G. Schippérus nog wachten.

REDACTRICE HOLL: LELIE.

28 Mei 1913
26ste Jaargang.
No. 48.

Berichten.

Er is op dit oogenblik zulk een opeenhooping van copie, dat ik, uit dringend plaatsgebrek, mijn eigen werk (Overzicht van de Week en Roman), ofschoon reeds afgedrukt, moet laten overblijven tot het a.s. nommer.

RED. HOLL. LELIE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Klassenstrijd.
(Werkstaking en Uitsluiting).
Aan den heer A.J. Servaas van Rooyen.

Zooals de Heer Servaas van Rooyen over den *klassenstrijd* denkt,[1)] wordt er ongetwijfeld nog door een heele massa menschen over gedacht. Werkstakingen en uitsluitingen zijn verschijnselen, die hun vredelievend gemoed onaangenaam schokken en, elk dezer verschijnselen op zichzelf beoordeelende zonder er den samenhang van te zien, zonder ook te speuren naar de oorzaken ervan, wordt veelal hun verontwaardiging er door opgewekt; zij vragen zich af: waarom toch deze opzettelijke storingen in het economische leven? - waarom toch dezen strijd, dit elkander slaan en wederslaan?

Niet allen echter keuren, als de heer Servaas van Rooyen, den strijd in zijn geheel af, stellen zoowel de patroons als arbeiders in staat van beschuldiging; de meesten toch redeneeren aldus: 'de arbeiders zijn begonnen met staken, de patroons hebben dus groot gelijk dat zij dit beantwoorden met uitsluiting'. De heer S.v.R. is, in zijn afkeuren van werkstaking èn uitsluiting beide, wel een éénling, en het bewijst, dat hij tenminste niet partijdig in zijn oordeel wil zijn.

Als men echter een maatschappelijk verschijnsel, als de klassenstrijd is, goed wil begrijpen en dientengevolge juist beoordeelen, zal men altijd weer tot de *oorzaken*, welke het verschijnsel in het leven riepen en er de voedingsbron van zijn, moeten afdalen.

Ik kan den klassenstrijd niet beter kenschetsen dan als volgt: het is de strijd van de onderliggende

1) Zie: Holl. Lelie van 9 April en 8 Mei j.l. (Actualiteiten door A.J. Servaas van Rooyen.

partij met de bovenliggende partij. Het zal wel niet noodig zijn, hier nog nader aan te duiden, welke de ‘onderliggende’, welke de ‘bovenliggende’ partij is. Een niet te ontkennen feit toch is het, dat in onze maatschappij twee klassen zijn te onderscheiden, tusschen welke zich een zoo diepe klove bevindt, als er zou moeten zijn tusschen hel en hemel: *de arbeidersklasse* (het proletariaat), dat zijn zij die niets bezitten dan hun arbeidskracht - en de *bezittende klasse* (de bourgeoisie), de bezitters van het kapitaal[1].

Véél dieper, dan de nationaliteitsklove, welke feitelijk slechts een kunstmatige is, gaat die van het klasse-verschil. Vandaar dan ook, dat een denkend klasse-bewust arbeider zich véél nauwer verwant gevoelt aan een *arbeider*, tot een ándere natie dan de zijne behoorende, dan aan een *bourgeois*, die tot zijn eigen natie behoort. Dat is te begrijpen; zij behooren tot dezelfde klasse, zij hebben dus één gemeenschappelijk belang, hun klassebelang: te ontkomen aan de kapitalistische overheersching. Niet het kunstmatig aangekweekte nationaliteitsverschil verdeelt de menschen, doch het klasse-verschil.

De belangen dezer beide klassen nu staan altijd en overal lijnrecht tegenover elkaar. Den kapitalist toch is het er om te doen zijn kapitaal te doen groeien en dat kan het niet, dan met behulp van arbeidskracht. Hoe goedkooper hij die arbeidskracht nu zal kunnen verkrijgen, hoe grooter zijn winst zal zijn, hoe belangrijker het dividend zal zijn, dat den aandeelhouders kan worden uitgekeerd. Het moet den kapitalist bovendien onverschillig zijn, wie of wat hem arbeidskracht levert; in den modernen konkurrentie-strijd zouden alle sentimenteele moraliteits-overwegingen slechts leiden tot eigen ondergang. Toen arbeidskracht van kinderen goedkooper en voordeeliger in het gebruik bleek te zijn, dan die der volwassenen, had het kapitalisme niet het geringste gewetensbezwaar duizenden en duizenden kinderen te verbruiken in de donkere fabrieken; dit had bovendien nog het voordeel, dat de arbeidskracht der volwassenen sterk in prijs daalde. Stoere kerels als boomen kuierden werkloos rond, terwijl de kinderen, bleek en uitgeput, in de fabrieken vermoord werden naar lichaam en ziel. Vooral in Engeland was dit heel sterk. De gegoede lui noemden dat ‘de maatschappelijke orde’ en het leger en de politie zorgden er voor (evenals nu nog) dat die ‘orde’ gehandhaafd bleef.

Zal men eenmaal alle arbeidskracht geleverd kunnen krijgen door de machine, dan zal geen kapitalist er been in zien - hij zal trouwens wel moèten - den arbeider van zich af te schuiven, omdat hij dien dan immers geheel kan ontberen. Wel zijn wij nog zoo ver niet, maar wij zijn toch al een aardig eind op dien weg gevorderd. Elke nieuwe uitvinding, die er op berekend is arbeidskracht te leveren, werpt duizende arbeiders op straat, ontneemt duizende gezinnen het brood. Naarmate de machine zich in de verschillende bedrijven meer inburgert als de leverancier van goedkoope arbeidskracht, ziet men het leger der werkloozen groeien. De ontwikkeling der techniek, welke der menschheid tot zegen zou kunnen zijn, is haar onder het kapitalistische produktie-systeem tot een vloek. Enkelen worden er door verrijkt, millioenen doemt zij tot honger.

Immoreel is het kapitalisme dus in de hoogste mate; het produceert niet om in de behoeften van allen te voorzien, het produceert *om de winst.*

Het belang der arbeiders is, hun arbeidskracht zoo duur mogelijk te verkoopen en er zoo zuinig mogelijk mede te zijn; hun belang is dus: korte werkdagen en hooge

1) Grond, produktiemiddelen, produkten.

loonen - altijd *betrekkelijk* natuurlijk. Waar zijn levensonderhoud steeds duurder wordt en de arbeid in de moderne industrieën steeds meer gaat eischen van zijn arbeidskracht, deze *sneller* verbruikt, ziet de arbeider zich genóódzaakt, een onafgebroken aktie in het leven te houden voor verhooging van loon en verkorting van arbeidsduur. De laatste kan tevens eenigermate het werkloozengetal helpen verminderen.

Daarbij komt, dat de moderne arbeider, die met zijn tijd meegaat, steeds meer tot het bewustzijn komt van zijn *mensch-zijn;* hij gaat begrijpen, dat ook hij recht heeft op geluk, op levensschoonheid en genot, zoo goed als elk ander. Hij is niet langer de domme, onnadenkende, voortploeterende werkezel, die gedwee zich laat afjakkeren van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat, voor 'n hongerloontje, dat hem maar al te vaak nog niet eens in staat stelt het levens-onderhoud van zich en de zijnen te bekostigen, laat staan zich wat luxe, wat weelde te veroorlooven, als muziek, litteratuur, tooneel, enz. De arbeider wil niet langer zijn leven in duisternis slijten als een stompzinnig stuk vee: hij wil de zon zien, die voor allen schijnt, hij wil óók zich koesteren in haar levengevende stralen; hij óók wil bloemen zien bloeien op zijn levenspad. Het moderne proletariaat dorst naar het leven; het streeft naar omhoog! Niet langer is het onwetend, onbekend met de schoonheid die het leven kan geven aan allen. Het wil mede zich laven gaan aan den bron der kennis en der kunst. Het wil zich gaan ontwikkelen. Het is een blik gegund in den hemel, die de rijken hier op aarde, geheel onverdiend, genieten: het zal er naar streven zich een hemel op aarde te verwerven.

Het lied der tevredenheid is uit; een ander lied dreunt donderend de wereld door:

> Ontwaakt! verworpenen der aarde!
> Ontwaakt! verdoemden in 's hongers sfeer!
> Reed'lijk willen stroomt door onze aad'ren
> En die stroom wast al meer en meer!
> Wijkt nu, oude vormen en gedachten!
> Slaafgeboornen, ontwaakt, ontwaakt!
> De wereld steunt op nieuwe krachten,
> Begeerte heeft ons aangeraakt!
> Makkers! ten laatsten male:
> Ten strijd u geschaard,
> En de Internationale
> Zal morgen heerschen op aard!

Het is het lied, dat de naderende revolutie aankondigt.

Als de arbeiders gaan denken, zich hun rechteloozen toestand bewust worden, is het doodvonnis van het kapitalisme geteekend.

Scherp staan de beide klassen tegenover elkaar, scherp verschillen hunne belangen. Het kòn niet anders, of uit dit belangenverschil moest

strijd ontstaan: de klassenstrijd. Wij zien die strijd zich meer en meer verscherpen, naarmate de scheidingsklove tusschen de beide klassen dieper en wijder wordt en de 'brug' er over àl meer molm en wankelbaar wordt en ineen te storten dreigt: de middenstand.

De kapitalisten-werkgevers zien zeer goed in - al zou hun klasse-instinkt hun den weg maar wijzen, - dat het inwilligen van eischen als: verhooging van loon, maar vooral ook verkorting van arbeidsduur, gevaarlijk is voor hun klasse. Hoe méér vrijen tijd de arbeider te zijner beschikking heeft, hoe meer hij in de gelegenheid zal zijn zich te ontwikkelen, de schade in te halen, die hij in zijn jeugd, door onvoldoend en slecht onderwijs, geleden heeft. Het is dan ook duidelijk, dat elk voordeeltje, door de arbeiders op hun werkgevers behaald, elke cent per uur méér, elk uurtje per dag minder arbeid, niet dan na een zwaren, bitteren strijd door hen verkregen wordt.

Het scherpste, meest deugdelijke wapen, dat de arbeidersklasse in haar strijd met de bezittende klasse kan dienen, is de arbeidsweigering: *de werkstaking.* De vraag is nu, of het gebruik van dit wapen moreel geoorloofd en te rechtvaardigen is. De Heer Servaas van Rooyen vindt het 'onredelijk'. Maar hij vergeet, dat het oorlog is en in elken oorlog worden nu eenmaal ook menschen getroffen, die er feitelijk niets mede te maken hebben. Dat kan nu eenmaal niet anders. Een storing in het economische leven *is* onaangenaam, dat stem ik den heer S.v.R. van ganscher harte toe; de gevolgen zijn evenmin plezierig. Maar het is nu juist deze storing, door den arbeider teweeg gebracht, welke het éénige middel is voor hem om den strijd te kunnen winnen. Kan de heer S.v.R. een ander middel aan de hand doen, waarmee de arbeiders den klassenstrijd kunnen strijden?

Het wapen dat den patroons ten dienste staat is *de uitsluiting.* Ook deze wordt door den heer S.v.R. afgekeurd. Maar alweer: de patroons kunnen niet anders. *Zij* willen zich handhaven tegenover het proletariaat en het gaat er dus doodeenvoudig om, om te zien wie de sterkste is: gij of ik er onder, heet het.

Een zeer sterk sprekend staaltje van burgerlijke*) redeneering vind ik in het artikeltje 'uitsluiting' (Zie: Actualiteiten, door A.J. Servaas van Rooyen, *Holl. Lelie* van 8 Mei j.l.)

De heer S.v.R. zegt daar:

'*Lotsverbetering; wie zal dit niet wenschen*, *en wie zal het streven daarnaar tegengaan*, *maar zoodra daartoe ongeoorloofde middelen worden gebezigd zal die lotsverbetering ten slotte op niets uitloopen. Ieder arbeider is zijn loon waardig; niet alle arbeiders staan op dezelfde hoogte in hun werk. Dit ziet men dagelijks als men gelegenheid heeft den arbeider een geruimen tijd gade te slaan.*

Waarom zouden die allen dan gelijk loon moeten hebben?'

Dat niet alle arbeiders evenveel praesteeren zal niet worden ontkend. De één levert wat méér of wat beter werk dan de ander, immers de lichaams- of geestesgesteldheid is ongelijk. Een arbeider, die op een leeftijd gekomen is, zal b.v. zijn werk niet zoo goed en zoo vlug meer doen als voorheen en menige jongeman zal hem den loef afsteken. Waar ik nu in het bijzonder op wijzen wil is hierop: de heer S.v.R. wil den arbeider beloond zien, al naar zijn praestaties. Zoo redeneert ook de kapitalist. In deze kapitalistische maatschappij, waarin men alles taxeert naar de maat van het stomme geld, óók den mensch, ziet men het dan ook gebeuren, dat niets-bezitters, die zelfs geen arbeidskracht meer kunnen leveren door ziekte of ouderdom, waaruit

*) In tegenstelling met *proletarische.*

dus door het kapitalisme geen meerwaarde te zuigen valt, in ellende moeten omkomen. Zij zijn immers niets waard!

Tegen een dergelijke redeneering verzet zich echter het socialisme. Waar genoeg is om *allen* ruimschoots te voeden, te kleeden en te doen wonen, behoeven de ouden, de gebrekkigen, de zwakken, niet om te komen in gebrek. En wanneer een patroon dan ook met de woorden ‘mijn fabriek is geen weldadigheidsinrichting’ een afgewerkten ouden arbeider op de keien zet, verzetten zich daartegen m.i. terecht diens jongere kameraden uit solidariteit. Dat juich ik toe, met heel mijn hart.

Tenslotte wil ik hier nog opmerken, dat zij, die meenen dat stakingen het gevolg zijn van ‘ophitsen’ door ‘de leiders’, verkeerd denken. Het is onredelijk, één der beide partijen ervan te beschuldigen den klassenstrijd te hebben doen ontbranden. De ééne partij heeft het recht niet de andere toe te voegen: gij zijt begonnen. De klassenstrijd toch is een maatschappelijk verschijnsel, noodwendig gevolg van de onrechtvaardige inrichting onzer maatschappij. Het *privaat-eigendom* heeft de klassen doen ontstaan. Zoolang dit dus niet is opgeheven, blijft de klassenstrijd, de strijd van arm tegen rijk, van onterfde tegen bezitter, voortwoeden, feller, naarmate de tegenstellingen zich verscherpen.

En hij zal niet eer gestreden zijn, voor de grond, en de productie-middelen zullen zijn gemeenschappelijk bezit, zoodat er kan geproduceerd worden, niet om de winst, maar om te voorzien in de behoeften der gemeenschap.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Niet enkel droef.

Niet enkel droef zijn met die weenen
En medevoelen and'rer smart,
Maar ook de vroolijkheid van velen
Begrijpen, en er gansch in deelen,
Met vreugd' in 't hart.

Niet voor een verren hemel leven,
Zoolang wij hier op aarde zijn,
Maar steeds, in blije□en droeve dagen,
Den hemel in het harte dragen,
Vol zonneschijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Huichelarij.

Onze tijd is er een van leugen, bedrog, huichelarij. Niet alsof die ondeugden vroeger onbekende grootheden waren, maar de welbewuste huichelarij en de algemeene achting en hulp voor haar beoefenaars zijn thans sterker dan ooit.

Het streven van de meesten is gericht op geldbezit en macht, en dit streven schuilt achter een Christelijk masker. Men noemt zich Christen terwijl men alle eischen van den Christus onder den voet treedt; men predikt Vrede en laat de geweren zegenen door zijn priesters alvorens ze te gaan gebruiken 'ter meerdere eer en glorie Gods'. Welk een combinatie!

Welk onzer bladen heeft protest aangeteekend, welke regeering is opgekomen tegen de verklaring der vier Balkanstaten, toen zij den 'Kruistocht' predikten?

Men trok uit op weloverwogen diefstal van land, op moord en doodslag, onder den zegen van den Paus en de leuze: vóór het Kruis, tégen de halve Maan.

De Kruisvaders der Middeleeuwen waren geen heilige boontjes; ook daar kwam lust tot avontuur voor, maar toch ook het naïeve geloof: het Heilige Graf te kunnen redden uit de handen der ongeloovigen.

Het gros van het volk, opgezweept door de priesters, meende werkelijk een plicht te vervullen door mee te trekken of geld bij te dragen voor deze tochten. Mannen als Wolfram van Eschenbach en Frederik II, die den Muzelman gelijk stelden met den Christen, waren verlichte geesten, die tot de uitzonderingen behoorden.

Thans is er geen regeerder of staatsman meer, die niet weet - althans weten kan en moet, - dat de Islam is een zedelijk hoogstaande leer, die staat boven of zeker gelijk met de Roomsche en boven de sterk met heidendom gemengde christelijke religie van het Oosten. In de manifesten verzuimt men den Islam als zuiver monotheïsme voor te stellen, evenals men verzuimt de ware bedoeling, den landhonger, te noemen.

Kruis tegen Halve Maan!

Aangenomen wordt dus, dat het Kruis staat *hoog*, en de Halve Maan als iets verachtelijks *daartegenover.*

Leugen en bedrog, huichelarij onder algemeen goedvinden!

Die arme christen-broeders in Turkije werden onderdrukt, soms vervolgd. En in eigen land, in Montenegro, Servië en Bulgarije is dat zoo heel anders, nietwaar!?

Hier wordt niet gemoord en geplunderd; in de ravijnen van den Olympus zijn rooverbenden onbekend, maar de Turk, dàt is een geboren misdadiger, die zijn andersdenkende medemenschen zonder reden of aanleiding slacht. De brave Rus ook al, die de niet orthodoxe onderdanen nooit lastig viel en zijn eed aan Finland nooit brak, zou wel willen helpen om die Turksche ongerechtigheid uit te roeien. In Rusland immers zijn 'agents provocateurs', ongemotiveerde verbanningen, mishandeling van politieke tegenstanders, zijn progroms en dergelijke verschrikkingen onbekend!

We zien een smetteloos Europa, dat uit menschlievendheid den Turk wil uitroeien of verdrijven.

Oostenrijk was plotseling ongelukkig in de gedachte aan het verbreken van den status quo en de integriteit van Turkije. *Wàs...* want nu *is* het dat nog alleen voor zooverre het de Albaneezen betreft en de zeehaven voor de jampotjes!

Zonder omwegen gezegd, blijkt Oostenrijk voorloopig nog zijn handen vol genoeg te hebben aan zijn kort geleden geannexeerde Zuid-Slavische provincies Bosnië en Herzogowina, maar daarom wil het toch de toekomstkans niet opgeven om zelf eens Turkije op te slokken, of althans Albanië. En als nu de Balkanstaten hem vóór zijn... 't gaat niet aan. Oostenrijk-Hongarije voelt den plicht de ‘beschaving’ oostelijk uit te breiden, anders niet.

En het ontstaan van den Balkanbond?

Daar is Rusland geheel onschuldig aan. ‘Toevallig’ was Tscharykow, de geestelijke vader van dien bond, door Rusland aldaar met een politieke zending belast.

Laat ons toch bekennen, dat Rusland er de hand in had, dat de vooruitgang en vrijheid der Balkanvolken het niets kon schelen, maar dat het 't wenschelijk vond den Oostenrijkschen mededinger in 't Zuid-Oosten wat in te metselen.

Frankrijk spreekt van Vrede, humaniteit en neutraliteit, - men moet dan vergeten de vele milliarden, die het leende aan Rusland en aan den Balkan, nog zoo lang niet geleden.

En het goede Engeland, steeds alleen geleid door ideale motieven, maakt zich in alle stilte op om voor platonische liefde als vergoeding de Soeda-baai op Kandia in den

zak te steken; een steunpunt meer voor de Middellandsche Zee-vloot.

Politiek was en is een lichtschuw, egoïstisch baantje, waarin voor de moraal geen plaats is. Maar laat men dat dan erkennen en niet langer huichelen.

Wanneer echter elke regeering eerlijk weg haar wenschen zou formuleeren, zou al te duidelijk blijken dat in negen van de tien gevallen een oorlog niet was gerechtvaardigd door een werkelijk volksbelang, maar door het finantieele belang van weinigen. Dit zou dan door de massa worden ingezien, en mèt den oorlog zou het bereiken dier particuliere belangen onmogelijk worden. Dat mag niet, en daarom is huichelen in hooge eere.

Denkt men er over na, dan is geen conflikt te noemen, dat de kosten van een oorlog waard is; dan bestaat er geen politieke 'noodzakelijkheid', die ons kan dwingen als wilde dieren te handelen.

De balans van ons huichel-leven wijst op een groot tekort. Laten we het dan eens met oprechtheid probeeren en met waarheid. Die inzet alleen is reeds de proef waard.

-

JOHANNES.

Jong Moedertje.

Jong moedertje zat in haar gezellig vertrek en dacht na. O, ze voelde zich hier zoo warm en tevreden, en met glanzende oogen zag ze rond in haar intiem hokje, naar het witte rieten wiegje, dat als een blij-stralend lichtpunt in de al schemerige kamer stond.

Ze had toch zóó verlangd naar haar moederzijn, en kòn bijna niet gelooven, dat het verwezenlijkt zou worden; nu was het tóch gekomen, het groote hemelsche geluk, het kleine hulpbehoevende kindje, dat door zoo velen slechts als een lief pronkstukje in genade wordt aangenomen. Maar zij begroette het met de innigste blijdschap en verrukking, die in haar was.

Als zij gewandeld had in de woelige, drukke stad, en weer in haar rustige huiskamer terug kwam, en er de teer-warme kindergeurtjes inademde van frisch linnen en gewasschen flanel, voelde ze telkens weer opnieuw hoe vol en rijk haar leven toch was geworden door haar heerlijk bezit. En als ze dan zachtjes het wit-kanten gordijntje opwipte, en heel voorzichtig naar binnen gluurde naar het kleine roze neusje op het helderen kussentje, de dikke mollige knuistjes uit de geplooide mouwstrookjes, en het echte gezonde kinderluchtje begeerig opsnoof, waarvoor zooveel dames slechts een minachtend 'bah' gevoelen, omdat zij er niet de innige weelde van kennen, kon zij wel juichen van geluk.

Nu zat ze in haar lui laag stoeltje bij de haard en rustte uit van de vervulling der kleine lichte dag-plichtjes, toen, na een zacht tikje op de deur, het dienstmeisje belet kwam vragen voor mevrouw Reddingius.

'O ja, laat mevrouw binnenkomen!' antwoordde het jonge moedertje, en stond op, om een nòg jonger mevrouwtje in haar huiskamer te verwelkomen.

'Toe Mies, 't is buiten koud, en hier zoo warm, doe je mantel even uit. Geef maar hier, kind! En ga ziten!'

Na een beetje heen en weer gescharrel zaten eindelijk de beide jonge vrouwtjes tegenover elkaar voor de haard, waarin de houtblokjes vroolijk knapperden en langzaam in flikkerende vlammetjes òpgingen.

‘Wel Mies, dat is nu eens gezellig! 'k Zal even bellen om thee!’

‘Mijn lieve Lousje, wat ben ik blij, dat we in 't donker zitten, want ik kom je een geheimpje vertellen, waarbij ik stellig blozen moet. Wij zullen gauw een kindje krijgen, maar je moet het nog maar niet vertellen. Leuk, hè!’

‘Ja, heerlijk! En vindt je man 't ook prettig?’

‘O ja, wij verheugen er ons beide zoo op. En nu kom ik bij jou, om inlichtingen te vragen omtrent de benoodigdheden daarvoor. Wat is eigenlijk het geschikst, de kleertjes klaar te koopen, of ze zelf te maken?’

‘Ja, dat hangt het meest van je zelf af. Ik heb alles, àlles zelf gemaakt, en vond het verrukkelijk, iederen dag één stukje af te maken. Als jij graag handwerkt of naait, zou ik 't je heusch ook aanraden. Ten eerste ben je in den tijd vooraf niet erg geschikt veel uit te gaan, en je blijft vanzelf meestal in huis hangen, behalve natuurlijk de dagelijksche flinke wandeling, die vooral dàn zoo gezond en bepaald noodzakelijk is. Maar den overigen tijd verveel je je eigenlijk, omdat niets je interesseert, wat niet in verband staat tot kleine kinderen. Alleen 't spreken en denken over die kleine schatjes is je grootste genot in dien tijd; en wat is het niet heerlijk, iederen dag voor je eigen kindje dan zoo'n allerliefst peuterig dingetje te mogen maken.

En later, als je al die zelf-gemaakte kleertjes

mag gebruiken zal je bij ieder stukje, dat je uit de kast krijgt, merken, dat je beste en innigste gedachten er onbewust mee ingevlochten waren, want alles, het kleinste dingetje, herinnert je dan weer aan den zaligen hoopvollen tijd van verwachting.

Dit was bij mij de voornaamste beweegreden, om zelf te maken; maar 't is natuurlijk veel goedkooper, sterker, en dikwijls ook veel praktìscher. Als je wilt, zal ik je met veel plezier helpen. Kom maar eens mee naar m'n kastje!'

In een hoek der kamer, dicht bij het wiegje, telkens grillig beschenen door de opflikkerende haard-vlammetjes, stond een allerliefst kastje, geheel bekleed met fijn-geplooid teer-gebloemd mousseline en van voren twee schuif-gordijntjes aan een koperen staafje.

Lous schoof de gordijntjes voorzichtig opzij, zoodat de inhoud zichtbaar werd.

Van binnen waren er twee plankjes waarvan het hout aan den voorkant bedekt was door fijne kroesjes van dezelfde stof als het geheele bekleedsel; helder-witte stapeltjes kindergoed rijden naast elkaar op ieder plankje.

'O wat een schattig kastje!' kon Mies niet laten uit te roepen, 'waar heb je dat gekocht?'

'Zelf gemaakt!' triompheerde Lous, kranig of niet?'

'Kranig! Maar hoe heb je dat voor elkaar gekregen?'

'Och zoo dood-eenvoudig. Het geraamte, bestaande uit vier planken, ieder ongeveer veertig cM. boven elkaar en aan de kanten vastgehouden door vier rechtopstaande latjes, liet ik bij den timmerman maken; op het bovenste plankje spijkerde ik toen een zeildoekje, en van hier-af aan drie kanten naar beneden liet ik in fijne plooitjes het mousseline vallen, dat van boven en onder stevig gespannen en gehecht werd met kleine koperen spijkertjes.

Aan den voorkant maakte ik een roetje en daaraan twee gordijntjes; voilà tout! Ter versiering hier en daar op de bovenste hoeken een bijpassende zijden strik!

Eenvoudig, nietwaar? En ieder die het ziet is er verrukt van.'

'Ik ben blij, dat je 't me gezegd hebt, en ik verzeker je, dat ik m'n best zal doen, net zoo'n kastje in elkaar te knutselen. En wat een doddige kleertjes liggen daar in!'

'O, die wil ik je ook met genoegen toonen. Kijk, hier zijn zes heel fijne batisten hemdjes, die hij op z'n bloote lijfje draagt. Eigenlijk zijn de meeste menschen voor flanel, en ik zelf ook, maar tijdens de eerste drie maanden gaat de huid vair een kind vervellen en is dikwijls ruw en rood; daarom is mijns inziens katoen frisscher dan flanel, en ook, omdat het hemdje iederen dag moet worden gewasschen, en flanel dan erg hard en stijf zou worden.

Daarop draagt hij deze borstrokjes. Ja, dat klinkt eigenlijk ouderwetsch, maar de naam doet er niet toe, nietwaar? Ik vind dit model zeer praktisch, 't rekt heerlijk en is heel gemakkelijk te breien. Van fijne witte wol zet je 60 steken op en breit eenvoudig een lapje van één steek, één naadje, ongeveer 15 c.M. lang, daarna afhechten; dit is het voorpand. Dan moet je natuurlijk nog twee achterpandjes maken, die bestaan uit lapjes van 40 steken breed en even lang als 't vorige, en aan elk dezer pandjes brei je direct het schoudertje vast, door 20 steken af te hechten, en de andere 20 steken heen en weer te breien, totdat het schoudertje lang genoeg is. Nu moet je de mouwtjes nog hebben; daarvoor zet je 60 steken op (natuurlijk ook weer één steek, één naadje breien) en mindert aan 't begin van iederen pen 2 steken tegelijk af, totdat je 20 steken geminderd hebt; dan brei je nog door, zonder minderen, totdat het mouwtje de vereischte lengte heeft. Nu kan je alle lapjes in elkaar naaien, aan het

halsje een aardig puntje haken voor een door te halen lintje, en je hebt een schat van een borstrokje. Kijk maar!'

'O, wat een lief dingetje; en hoe sluit je het? En waarom gaat het van achteren en niet van voren dicht?'

'Wel eenvoudig, omdat een heel klein kindje zijn armpjes altijd voor zich uit steekt en ze heel moeilijk naar achteren laat brengen, om zich een kleedingstuk aan te laten trekken dat op den rug nauw en gesloten is. Ik sluit het borstrokje en hemdje met een heel klein veiligheidsspeldje, want een kind is zoo aan groei onderhevig, dat, als er een soliede sluiting aan was, deze bijna iedere week, tenminste iedere maand zou moeten veranderd worden. Nu volgen de luiers; vele moeders beweren, dat je minstens 7 dozijn moet hebben, maar ik doe het maar met 4 dozijn en kom heel goed rond, omdat ik ze iederen dag laat wasschen; nu heb ik meteen niet telkens zoo'n groote wasch. Tot nu toe wikkelde ik m'n schat daarna in een wollen luier, die, in tweeën gevouwen, heerlijk de beentjes be-

dekt en warm houdt, maar nu hij al 3 maanden is en wat meer warmte-houdend geworden laat ik hem al gebreide luierbroekjes dragen. Als je die later eens wilt nabreien, met alle plezier sta ik je een model af, hoor! op het oogenblik heb je die evenwel nog niet noodig. En over alles heen draagt hij een ponnetje met fijne kantjes of borduursel, dat liefst van achteren los is, om aan weerszijden opgeslagen te kunnen worden, als de dreumes in z'n wiegje ligt, want als je hem na drie uur weer opneemt, is hij altijd klets-nat. Daarom heb ik eigenlijk nog 't liefste de korte jakjes, die maar tot de heupen reiken; hieraan kan je allerlei variaties aanbrengen; je kunt ze maken van dun neteldoek met een rose of blauw onderjakje, of van fijn wit katoen met kantjes versierd, of van Fransch flanel met kleine geborduurde patroontjes op 't borstje en aan de mouwtjes van een fijn kleurtje zij. Mutsjes, manteltjes en schortjes behoef je niet te maken, want die krijg je gewoonlijk genoeg cadeau, evenals wagenspreitjes. Ziezoo, nu heb ik je, geloof ik, alles van de kindergarderobe verteld!'

'Zeg Lous, nog één vraag. Ik heb wel eens gehoord van navelbandjes; worden die nog wel gedragen?'

'O zeker, ik dacht er niet aan. 't Liefste gebruik je daarvoor lange reepen flanel, ongeveer 9 cM. breed, en voor de stevigheid dubbel tegen elkaar gestikt, ook weer gesloten met kleine veiligheidsspeldjes. Wel kan je tegenwoordig navelbandjes koopen met lintjes en gleufjes, maar 'k heb ze geprobeerd, en ze bevielen me absoluut niet.'

'Hè, wat ben ik blij, dat je me zoo heerlijk inlicht. Ik ben wel lastig, hè? Maar 'k zou nog zoo graag willen weten, waarop een kindje liggen moet in 't wiegje, om z'n bedje niet te bevuilen: je zei immers, dat hij iedere drie uur dreef?'

'Ja, dat is een inconvenient, en eigenlijk het eenige van een kind, dat ik liever anders had. Maar 't is nu eenmaal zoo, en we moeten er ons dan maar zoo goed mooglijk doorredden, en maar zorgen, hem spoedig zindelijk te krijgen. Welnu, eerst ligt er in 't wiegje een matrasje van kapok (niet van zeegras, want dat gaat spoedig in harde kluitjes zitten) daarop ligt een zeildoekje, en een dikke molton-luier bedekt alles weer. Als je een fijn wit molton kiest, behoef je geen onderlakentjes te gebruiken, want die zijn eigenlijk overbodig. Aan zes bovenlakentjes en even zooveel kussensloopjes heb je wel genoeg.'

Daar liet de groote hangklok plotseling zes zware slagen hooren, die dreunend nagalmden als orgeltonen.

Vol schrik stond het jonge mevrouwtje Reddingius op.

'Lieve hemel, al zes uur, wat heb ik daar m'n tijd verpraat, maar 'k ben je o zoo dankbaar, Lous. Kom je nu eens gauw bij me? Misschien heb ik dan al iets aardigs gemaakt en kan 't je laten zien! Nu ga 'k gauw, anders krijg ik knorren van manlief! Ik dank je nog wel hartelijk voor al je goede raad, die ik trouw zal navolgen.'

'Daar ben ik blij om! 'k Zal je even uitlaten'.

Toen Lous even later haar gezellige huiskamer weer binnentrad, die in kalme schemer vaag wegdoezelde, met heen en weer flikkerende lichtstrepen, schietend uit de vurige vlammetjes tusschen de houtblokjes in 't haardje, sloop ze stilletjes op haar teenen naar de blije gestaâg-lichte vlek, waar het wiegje stond, en drukte heel teer en heel innig hare lippen op het kleine rose poezelhandje.

SALOME.

Tooneeloverzicht
door Stella Mare.

Het levende Lijk.
Drama van Leo Tolstoï.
In scène gezet door Herman Heijermans.

Zooals ik reeds in mijn vorig tooneeloverzicht mededeelde, heeft ook het gezelschap van den heer Heijermans, onder diens opperregie, bovengenoemd drama ten tooneele gevoerd.

Dat de litterator Heijermans den regisseur een leelijken poets heeft gebakken, valt niet te ontkennen. Evenmin, dat de heer Heijermans een, wat men zoo in de wandeling noemt, 'practisch' man is, die met alle détails, als daar zijn: laatste trams, die de schouwburgbezoekers vooral.. 'halen' willen, rekening houdt. Dat hij, onder meer, een der beste scènes coupeerde: het bezoek van vorst Abreskow, die aanleiding is tot de 'pointe' der intrige, n.l. dat Fedja voor levend lijk gaat spelen, schijnt het litteraire geweten van Heijermans niet al te zwaar gedrukt te hebben.

Wat nu de creatie van Bouwmeester (Fedja) betreft, zoo moet ik eerlijk bekennen dat diens creatie, in vergelijking van hetgeen

Royaards mij te genieten gaf en naar hetgeen ik van alle Bouwmeesterbewonderaars te hooren kreeg, mij wel eenigszins tegenviel.

Tenslotte is dit geen wonder.

Royaards heeft mij volkomen de Fedjafiguur bijgebracht. Zijn stem, zijn voorkomen, zijn intellect, zijn beschaving leenen zich geheel daartoe, hij wàs, de van huis uit, deftige Fedor Protassow.

Bij Bouwmeester staat èn voorkomen èn stem èn minder fijne beschaving hem in den weg om een rol als deze geheel volkomen uit te beelden.

Buitengewoon van spel, en zelfs dat van Royaards overtreffend, was Bouwmeester daarentegen in de (bij Heijermans) beide laatste tafereelen.

De rol van Victor Karenin bij dit gezelschap door Willem de Veer met zooveel distinctie vertolkt, overtrof de opvatting van den heer Balfoort bij het gezelschap Royaards.

Dillettanterig van onbeholpenheid was hier mejuffrouw Tourniaire, als Sascha, welke rol bij Royaards zoo warm door Marie Holtrop werd gespeeld.

Mejuffrouw van Kuyck (de Zigeunerin Mascha) was temperamentvoller dan hare collega Henriëtte Demmink bij Royaards, doch deed ons daardoor minder aan eene platonische verhouding tusschen haar en Fedja gelooven.

‘Cupido te Vondeling’.
Blijspel in drie bedrijven van Max Dreijer, bij het ‘Nederlandsche Tooneel’

De naam van den auteur, die o.a. ‘Zeventien jaar,’ ‘Der Probekandidat,’ enz. heeft geschreven, heeft ertoe geleid, dat wij hoogere verwachtingen van dit blijspel hadden dan het bleek waard te zijn.

‘Cupido te Vondeling’ is een flauw niemendalletje, te geesteloos om na te vertellen.

Hulde aan de acteurs en actrices, die in weerwil van het weinig verheffende, dat ze dien avond te zeggen kregen, met zooveel animo speelden, en door hun flot, vroolijk spel erin slaagden de bezoekers in de schouwburgzaal te houden tot het einde van dit blijspel.

‘De Sterksten’.
Tooneelspel in 4 bedrijven van Herman Roelvink, bij het ‘Nederlandsch Tooneel’,

Herman Roelvink, de schijver van het met zooveel succès opgevoerde blijspel ‘Freuleken’ stelt ons als voorrede in het programma van zijn nieuw tooneelspel de vraag, wie wel de ‘Sterksten’ zijn? Zij, die het leven voelend als een voortdurenden strijd zonder omweg op hun doel afgaan, of zij die uiterlijk wellicht minder gewapend schijnend, ten koste van eigen geluk hun beter ik doen zegevieren. -

Wie zijn het - de egoïsten of de altruïsten?.. zoo vraagt hij.

Zij, die waarschijnlijk - beslist duidelijk is het mij niet - door den schrijver als de sterksten zijn bedoeld, zijn de jonge Dr. Duval, die beroemd zijnde, zijn eenvoudig vrouwtje verlaat met Hermine van Ronsbergen èn deze Hermine. Ik voor mij vind

Dr. Duval een zwakkeling, en zou het stuk getiteld willen zien de ‘Sterkste’, daar in dit stuk beslist de jonge vrouw alleen het is, die alles trotseert, alles in het werk stelt, om te bezittten wat zij begeert, en alles omverwerpt om tot haar doel te geraken: de wettige vrouw te worden van den beroemden Dr. Paul Duval.

Als jonge, onbemiddelde dokter is Paul Duval na moeite-volle jaren gehuwd met Maria, eene eenvoudige bewaarschoolonderwijzeres, die haar Paul zielslief heeft.

Door de uitvinding van een serum ter bestrijding van den kankerbacil wordt hij plotseling beroemd.

Nu volgt een met veel vaardigheid geschreven persiflage op het weldoen, dat in een blijspel uitstekend op haar plaats zou zijn. Allergeestigst hekelend toont de schrijver aan hoe weldoen in vele groote kringen veelal een ‘sport’ is.

De voorname mevrouw van Ronsbergen heeft op haar buitenverblijf allerlei gasten genoodigd, die haar helpen moeten om het den jongen Duval, die met zijn vrouw (de vrouw kon men toch moeilijk alleen thuis laten, nietwaar) tot haar eigen glorie bij haar logeert, mogelijk te maken een kliniek te openen, waar hij zijn uitvinding kan toepassen.

Nu heeft Roelvink alleraardigst die weldoenerij aldus gehekeld: Mevrouw van Ronsbergen werkt op de vrouwelijke jaloezie der gasten, want ze wil ter voldoening van haar ijdelheid veel aandeelen plaatsen. Zij vertelt aan de eene vriendin dat eene andere vriendin voor een veel grooter bedrag heeft ingeteekend dan zij. Die truc helpt - de vriendin verdubbelt het haar toegezegde bedrag.

De verdere intrige is aldus: Wanneer Duval er met Hermine van Ronsbergen van door is gegaan, wil Maria onder geen voorwaarde van hem scheiden, maar als Hermine

haar komt vertellen, dat zij een kind van Duval onder het hart draagt, stemt de arme beproefde vrouw ontroerd toe.

Is dit logisch? Zou 't niet meer naar het werkelijke leven zijn, wanneer de bedrogen echtgenoote juist dán in geen geval van de scheiding had willen weten, want dit ligt zoo geheel voor de hand na eene zoo trouwelooze handelwijze als die Maria van haar man heeft ondervonden.

Laat ons ondertusschen dankbaar zijn, dat de heer Roelvink zoo'n nobelen kijk op ‘de vrouw’ heeft!

Mevrouw Mann had weer het leeuwen- (of, beter gezegd, het leeuwinnen)-aandeel van het succès. Hoe is 't mogelijk, dat eene vrouw, die schittertin de ‘Tsarin’ en in ‘Demi Monde’, zóo sober en ontroerend de arme bewaarschooljuffrouw kon weergeven. En toch is haar dit volkomen gelukt.

Van de overige spelers geen goed en geen kwaad!

‘Lastertongen.’
Blijspel in 9 tafereelen door Sheridan, bij de K.V. ‘het Nederlandsch Tooneel.’

Dit is een fleurig, kleurig blijspel, waarin kleinsteedsche laster geestig wordt gehekeld. Al dadelijk zeggen ons de namen van de personen, in wier milieu het stuk speelt, ons genoeg. Vrouwe van Brandnetel, mevrouw Schijngoed, de heeren Slang en Lasterman, enz., enz.

Veel meer dan kwaadspreken deden de vrouwen in de vorige eeuwen niet. Zou het kiesrecht ze beter maken?

Ach: ik vrees, dat zoodra zij zich met de politiek gaan bemoeien, die vrijwel synoniem is met geknoei, er weer opnieuw, om tot haar doel te geraken, Brandnetels, Slangen en Lastertongen uit den grond zullen verrijzen.

Maar, ter zake. Mevrouw Holtrop heeft prachtig mevrouw Vredenburg, de jonge, levenslustige echtgenoote van den ouden heer Vredenburg, die haar grootvader kon zijn, weergegeven.

Deze actrice is dan toch wel ‘onburgerlijk.’

Het is altijd zoo prettig op ons tooneel eens een echte ‘dame’ te zien, ofschoon, dit moet ik eerlijk zeggen, de roep van de burgerlijkheid der acteurs en actrices in ons land erger is dan het met de waarheid strookt. Misschien was het in vroegeren tijd wel zoo, dat men nooit dames en heeren te zien kreeg, maar tegenwoordig is dit gelukkig veel beter geworden.

Ik dwaal al weer af.

Mevrouw Vredenburg dan wordt door hare kleinzielige omgeving beschuldigd, dat zij eene verhouding heeft men den jongen, lichtzinnigen Karel Uiterwijk (een pluimpje voor den jongen acteur Constant van Kerckhoven voor zijn los en prettig spel als Karel Uiterwijk).

Intusschen is het Joseph, de broer van Karel, die lang geen kuische Joseph, maar een echte huichelaar is en die voor ‘braaf’ wordt aangezien, die het op de eerbaarheid van mevrouw Vredenburg gemunt heeft. Gelukkig wordt hij ontmaskerd.

En Karel, die zoo slecht niet is als hij schijnt, en ‘au fond’ een goeden inborst heeft, wordt ten slotte gelukkig met het meisje, dat hij lief heeft en dat hem bemint.

Het decoratief was héel goed. Het spel eveneens, maar.... niet ‘licht’ genoeg. Zoo waren in het bizonder de heeren Ko van Dijk, als Joseph Uiterwijk, en Fernantzen als Lasterman wel wat te zwaar. Nu ja, dat ligt wel wat in den Hollandschen aard, maar van goede acteurs verwacht men, dat ze dan maar onhollandsch spelen.

Ziezoo, mijn taak is weer afgeloopen, dus - tot de volgende maand.

STELLA MARE.

Desillusie,
door E. Overduyn-Heyligers
(*Vervolg en slot van No. 46.*)

Een enkele maal gingen ze in een schunnig kroegje, waar Henk zeker was geen kennissen te ontmoeten, samen dineeren.

Het was beter om zijn verhouding niet al te zeer te afficheeren,.... je kreeg maar gedonder.... dat had je van dat beroerde militaire baantje....

Henk bedankte nu ook zooveel mogelijk voor de invitaties voor diners en avondjes, die hij kreeg. Hij voelde zich er minder thuis, en het verveelde hem zich op te schroeven tot een gesprek, tot mooidoenerij, waar hij met zijn hersens toch niet bij was.

Met zijn zwaren stap, twee drie treden tegelijk nemend, liep Henk naar boven om zich te verkleeden.

‘Zoo.....!... ben jij hier?....’ Hij hield verbluft de deurknop in zijn hand.

Dolf had even tijd hem, zooals hij daar stond, in zijn wel wat verwaarloosd grenadiersuniform op te nemen. Hij had hem een heele poos niet meer gezien. - Verduiveld wat ziet die kerel er uit!....

‘Wat kom jij doen, zeg’?....

Henk vroeg dat met iets spottends in zijn stem.

Dolf stond op, vouwde de courant dicht, en lei die op tafel. ‘Ik kom jou, namens mijn moeder, vragen of je pleizier hebt na Nieuwjaar een weekje op de Beukenhorst te komen logeeren. Ik had een invitatie voor jou en je vrouw natuurlijk’.

Henk gooide zijn overjas over een stoel, zijn pet er bovenop, en zette zijn sabel in een hoek.

‘Verduiveld hartelijk van je moeder, maar 't kan niet, zeg,... ik heb in dien tijd een voordracht, daar ik voor werken moet’, zei Henk wat gekalmeerd.

‘Nou, d'r nà dan... je kunt den tijd zoowat zelf uitkiezen.....’

‘Nee,.... nee.... dat is onmogelijk.... 't gaat niet....’

Even lichtte het in Dolfs oogen. ‘Het is voor je vrouw toch veel aangenamer om met jou samen te zijn....’

‘Ja, natuurlijk, dat is te begrijpen; maar als het nou niet kan, 't spijt me verduiveld,.... maar ik zie geen kans er een mouw aan te passen....’

Er hing even een stilte.... ‘Ik zal het mijn moeder zeggen’, zei Dolf en nam zijn sabel onder den arm, met het plan nu maar weg te gaan.

En terwijl hij daar nog stond, gingen zijn oogen naar de schrijftafel. ‘Wie is dat’? en hij wees naar het portret.

‘O, dat is Loetsie Lotti, een kennisje van me; een mooie meid he?....’

Dolf keek spottend, trok met de schouders. ‘Naar mijn smaak niet....’

‘Wat heb jij nou ook voor een smaak zeg’!.... en Henk lachte luidop met zijn ‘ho ho ho's’ van diepe basstem.

Dolf nam geen notitie van deze uitgelatenheid. ‘Kan jij nou zoo maar ten aanschouwe van iedereen dat portret op je schrijftafel zetten’? vroeg hij.

‘Ik doe 't, dat zie je.... Denk je, dat ik plezier heb, om hier als een kluizenaar te leven? Een vrouw, die altijd ziek is.... ik dank je lekker....’

‘Dat zal niemand van je vergen.... maar je kunt het overdrijven.... Wij kennen elkaar al zoo lang, dat ik je dit wel mag zeggen, geloof ik’.... Dolf zocht naar zijn woorden. Nu het geval er eenmaal toe leidde, wou hij de gelegenheid niet ongebruikt voorbij laten gaan. ‘Als je getrouwd bent, kan je toch niet en jeune homme leven’.

‘Getrouwd..... Mary en ik passen eigenlijk heelemaal niet bij elkaar’, zei Henk, ‘ik heb een heel ander temperament’.

‘Jammer, dat je dat niet eerder bedacht hebt....’

‘Ja.... ja.... maar tot die ontdekking kom je pas later,... als het te laat is.... Hier, steek liever eens op....’

Henk nam uit een kistje een handvol sigaren, lei die voor Dolf neer op tafel.

Dolf nam er een, sneed dralend het puntje er af. Iets weerhield hem weg te gaan.

‘Ga nog even zitten’, noodde Henk, met een handbeweging wijzend op een stoel tegenover hem.

‘We hebben elkaar in zoo een langen tijd niet gezien’. Jij gaat zeker nog alle Zaterdagen met verlof?....’

‘Als ik eenigszins kan wel... zoolang het huishouden nog bij elkaar is’, zei Dolf. ‘En jij toch zeker naar Amsterdam, naar Mary?....’

Dolf hield bij die vraag zijn oogen stijf op Henk gericht, wat Henk een beetje verlegen maakte.

Om zich een houding te geven, zei hij wat spotachtig: ‘dat kan je begrijpen.....’

Er hing even een stilte....

‘Ach, zie je’.... Henk deed een paar flinke trekken aan zijn sigaar: ‘ik verveel me in Amsterdam, je moet er nog niet over spreken.... maar als Mary zou willen, denk ik wel over een scheiding’. En langzaam vervolgde hij: ‘Ze is eigenlijk heelemaal geen vrouw voor me....’

Het was Dolf of hij plots een slag boven op het hoofd kreeg. Hij knikte een paar maal, zijn oogen, waarin hij het voelde branden, boorden in die van Henk.

‘Niemand heeft er nog mee noodig, maar met jou is dat wat anders,.... jij bent altijd mijn beste vriend geweest,.... en nou je me komt inviteeren met Mary.... je begrijpt natuurlijk, dat mijn excuus maar een smoesje was....’

Dolf knikte weer een paar maal, bleef hem zwijgend aanzien.

‘Nou, daarom wil ik tegenover jou openhartig zijn.... We hebben een klap in de financiën gehad, we moesten wel opbreken, ... en zoo is van het een het andere gekomen.... 't liep er toch naartoe. Mary is een heel goed vrouwtje.... maar niks voor mij....’

‘Dat heb je me al meer dan eens gezegd,’ zei Dolf wat ongeduldig. ‘Jullie waren vroeger toch heel gelukkig....’

'In den beginne, nou ja.... Ze is niet iemand, die je boeien kan op den duur.'

'Mary is een hoogstaande vrouw,' viel Dolf in de rede.

'Allemaal heel mooi, maar ik wil wel wat anders. Bovendien kon het ook niet langer; we moesten er een eind aan maken. En je begrijpt, toen de duiten op waren was het heelemaal mis.'

'Nee, dat zie ik niet in; als je van elkaar houdt, doe je dat met en zonder geld. En zooals je nou leeft zal je dat toch ook heel wat kosten; die Lucia, of hoe heet ze ook, zal je wel niet voor niets hebben; bij die soort menschen is het maar om de dubbeltjes te doen.'

'Loetsia,.... Loetsia....' verbeterde Henk, en sloeg een blik op het portret., en met iets jovialigs in zijn stem ging Henk voort: 'Voor niets natuurlijk niet, en ik kom al aardig in de beer.... daarom wou ik er juist een eind aan maken.... Zoo zijn het twee huishoudens....'

'Je bent toch niet van plan haar bij je te nemen?' vroeg Dolf.

'Nee, maar als Mary in een scheiding toestemt,.... trouw ik ze.'

'Ben je krankzinnig?.... Dat meen je niet!'.... Dolfs gezicht was een en al verbazing.

'Verdomd, zeg....'

Henk staarde Dolf tartend aan.

Dolf stond op, hing zijn sabel in de haak; om zijn lippen lag een verachtelijk lachje.

'Die stap zal je eeuwig berouwen.... dat zijn geen menschen daar je mee trouwt. Dwaasheid'! Hij knoopte zijn overjas dicht, zocht naar zijn hoofddeksel. 'Dat is een stap, waar je eerst wel eens ernstig over mag denken. 't Is nou allemaal mooi en aardig, maar als je zoo'n mensch den heelen dag in je omgeving hebt, stoot je je elke minuut aan haar eigenaardigheden om niet wat anders te noemen, iemand, die zoo bij jou in aanleg en opvoeding ten achteren staat'.

'Loetsia niet', verdedigde Henk. 'Ze is van heel goede familie'...

'Jawel... jawel... dat kennen we... En denk je met haar wel van je tractement rond te kunnen komen?....'

'Beslist!... je weet niet hoe zuinig ze is, ze heeft heel andere eischen dan Mary'.

't Stak Dolf, die vergelijking.... 'Totdat ze je aan den haak heeft, dan is het te laat....'

'Ja, jij bent bevooroordeeld, omdat je de geschiedenis beroerd voor Mary vindt...'

'Pardon... dat vind ik heelemaal niet,... ik spreek in het algemeen, als vriend en kameraad. Ik zou zoo iets iedereen afraden, en ze zullen 't je verduiveld kwalijk nemen ook....'

'Nou ja, mij een biet, ze maken me niks in den tegenwoordigen tijd', pochte Henk.

'Maken.... maken.... je hebt geen toestemming meer te vragen!.... maar je carrière is naar de bliksem. Je begrijpt, dat je 't nooit verder brengt dan tot kapitein, als je 't nog zoover brengt en bij de grenadiers zal je 'm ook gauw fileeren....'

'Dat kan me niet schelen, ik vind 't hier toch een beroerde boel.' Henk keek Dolf triomfantelijk aan.

'Best mogelijk, maar 't is toch lam om er uit geknikkerd te worden....', zei Dolf.

'In *mijn* geval niet', blufte Henk, rood van opwinding. Hij vond Dolf gewoon belachelijk met zijn zedepreek. 'Jij bent ook wat veranderd in je ideeën', zei hij en lachte smadelijk.

‘Veranderd niet,.... we hebben allemaal onzen jongen tijd gehad; maar daar komt eens een eind aan, en dan bezie je de zaken van een anderen kant. Enfin.... ik hoop, dat je je nog wel eens bedenken zult, eer 't zoover is.’....

‘Nou, mijn besluit staat zoo vast als een muur....’

‘Arme kerel.... die Loetsia heeft je leelijk onder haar pantoffel, ik zou maar zien, dat ik er op de een of andere manier af kwam.... als je de schellen van de oogen vallen is het te laat’.

‘Ik heb alles veel te goed overwogen; maar ik dank je wel voor je goeden raad - 't is goed bedoeld, dat weet ik.... dagjes...’ En Henk schudde met nerveus lachje Dolfs hand.

Mary logeerde sedert een paar dagen op de Beukenhorst.

Dolf was haar met zijn twee zusjes van de tram gaan halen.

Na zijn bezoek bij Henk was er in hem een dolle vreugde gestort. 't Leek hem bijna ondenkbaar wat hij van Henk gehoord had, en soms werd het hem bang, als hij dacht, dat het alles een droom was van zijn verhit verbeelden. Hij zou nu met Mary kunnen praten over zijn eigen plannen, Mary, die hij niet anders kon denken, dan mijlen ver van hem afstaand,.... nu vrij.... Hij moest zich

dat telkens herhalen, zijn twijfel liet hem niet los.

Ondenkbaar, hoe hem alles was meegeloopen. Hij kon zich niet ontveinzen, dat zijn list om ook Henk bij zijn ouders te noodigen een troef was geweest, waarmee hij het spel in zijn handen kreeg. Door die invitatie had hij Henks confidentie uitgelokt. Dien kant moest het uit, dat stond vast in zijn denken;.... maar zoo gauw.... zoo ganschelijk onvoorbereid, 't kon haast niet. En toch was het waar....

Dagen lang liep hij rond met de gedachte hoe hij het Mary zeggen zou, zonder haar te bezeeren. Wachten tot het een publieke zaak was, leek hem niet raadzaam, schoon hij wel in zag, dat dit correct zou zijn.

Hoeveel maanden zouden er niet verloopen eer de scheiding was uitgesproken.... Zoolang te wachten was hem onmogelijk. En nu hij zoo op het onverwachts tot de erkenning was gekomen van zijn recht om Mary voor zich te winnen, was elk dralen onnoodig.

Was hem niet door Henk zelf die vrijheid van handelen gegeven?....

Och.... hoe verlangde hij naar het oogenblik, dat hij Mary bij zijn ouders zou zien!...

In zijn gedachten had hij al alles met haar besproken, wist hij haar al heelemaal van hem, waren ze al zoo intiem, dat het hem wonderlijk was, zijn verlegenheid te bespeuren, toen hij voor het eerst tegenover haar stond, en hij zich nu voelde onzeker over de dingen, die hij gezien had als een voldongen feit.

Dagen lang spande zich zijn denken en verlangen op dit eene: Mary in den tijd, dat ze bij zijn ouders was over zijn liefde te spreken. Hij overwoog wel eens of hij zijn moeder in het geheim zou nemen, maar die gedachte verwierp hij weer snel. Was hij dan al zoo zeker van Mary....? Ze mocht hem wel graag, maar verder....?

Een drukkende spanning lag dagen lang om zijn hersens, hij voelde het kloppen in zijn slapen, en een hevig rood drong hem telkens naar het voorhoofd.

Zijn zusjes hadden elkaar veelbeteekenend aangezien, toen ze met hem den straatweg heen en weer liepen, wachtend op de tram, waarmee Mary zou komen.

Het had hard gevroren, en een heldere zonneschijn vroolijkte over de wit berijpte takken van de hooge boomen langs den weg. Een enkele druppel tikkelde soms naar beneden, bleef hangen en bevroor dadelijk tot een vonkelenden diamant, waarin het zonlicht speelde.

De twee meisjes hoopten op ijs, betrokken Dolf in hun plannetjes.

Maar hij had nauwelijks aandacht voor haar dartel gesnap, hij vond het vervelend telkens in zijn denken gestoord te worden, zei, dat ze maar met anderen een afspraak moesten maken voor hun tochtjes, hij had zijn schaatsen in den Haag gelaten....

Dolf vond het jammer die koude en het ijs. Hoeveel aangenamer zou het geweest zijn, als het zomer was, en hij met Mary een lommerrijk plekje van den grooten tuin had kunnen opzoeken tot een intiem gesprek....

Hij was zoover van zijn zusjes afgedwaald, dat ze hem moesten roepen, toen ze de tram zagen aankomen.

Hij kwam nog juist op tijd genoeg om Mary te helpen uitstijgen, en voor haar koffertje te zorgen.

‘Pas op, 't is glad’.... waarschuwde hij, haar arm nemend naar het rijtuig gaande.

‘Hier heb je mijn zusjes: Louise de oudste en Lientje, de tweede’.

Mary voelde dadelijk sympathie voor de eenvoudige meisjes, die haar zoo ongekunsteld begroetten, de oudste met haar ernstige donkere oogen, en de jongste, een backfisch met den langen blonden vlecht op den rug.

De tocht naar huis, die niet langer dan tien minuten duurde, had iets gedwongens nog, dat dadelijk wegviel, toen Dolfs moeder bij aankomst Mary met haar vriendelijken glimlach welkom heette.

'Ik wist niet, dat je nog zulke jonge zusjes had, Dolf', zei Mary, toen een klein meisje van tien jaar op haar afstormde en haar dadelijk wilde meetronen naar haar poppenkamer.

'O, er zijn er nog veel meer, en nog kleiner, die komen straks wel, nu slapen ze nog', zei Dolf en ging met zijn moeder mee, om Mary haar kamer te wijzen.

In het vertrek, dat tot logeerkamer was ingericht, brandde een koesterend vuurtje, en door de twee groote ramen, die op den tuin uitzagen, viel het heldere zonlicht naar binnen.

Het was al van een heerlijke bekoring voor Mary. Het gezellige hoekje bij een der ramen, waar een kleine canapé stond met een paar stoeltjes en een laag tafeltje.

'Dat is een attentie van Dolf', zei mevrouw Verberne, wijzend op de vaas met rozen, die er op stond.

Mary zag hem dankbaar aan, voelde zich lichtelijk blozen. ‘Je moet me maar niet te veel verwennen, dan valt 't me weer zooveel te meer tegen, als ik weg ben’, zei ze.

Maar Dolf praatte er overheen, wees haar een rek met boeken waar ze wellicht iets bij zou vinden, dat haar interesseerde.

Toen hadden ze haar alleen gelaten. ‘Je wilt misschien wel wat uitrusten?’ vroeg mevrouw Verberne met een medelijdenden blik op het frêle vrouwtje, dat ze wel eens graag onder haar hoede zou willen nemen voor een poosje, om haar even gezond en blozend te laten worden als haar eigen schooltje. ‘Je vindt ons beneden, waar ik voor de thee ga zorgen, je hoeft heelemaal geen toilet te maken, we zijn onder ons’ en mevrouw Verberne nam Dolf met zich mee....

Mary ruimde haar goed in de kast, verwisselde haar tailleur voor een eenvoudig huisjaponnetje van donkerblauw *velours chiffon:* 'n effen rokje en kimonolijfje, dat haar heel jeugdig stond.

De reis had haar toch wel wat vermoeid, en ze vond het heerlijk zich hier even te kunnen laten gaan.

Mevrouw Verberne had ze zich heel anders voorgesteld, meer een vrouw van de wereld dan de geposeerde dikke dame met het eenvoudig kapsel en de strakke donkere japon. Toch wel iets sympatieks was er van haar uitgegaan, vond Mary, en ze bleef even naar buiten staren naar de witte boomen, die haar oogen verblindden.

Roerloos stond de lucht, waarin een enkel witgrijs wolkje zacht wegdreef. De Beukenhorst leek haar een groot ouderwetsch huis, met hooge ramen, en diepe vensterbanken En zooals ze zich daar neerzette aan het lage tafeltje waar Dolfs rozen op stonden en haar oogen gingen van het gloeiende vulkaantje naar buiten, waar de tuin zich wit strekte, in die roerlooze pracht van winter-namiddag, had ze zich kunnen wanen in een sneeuwpaleis te zijn.

Geen enkel geluid van het levendige, vroolijke troepje beneden drong tot haar door. En zoo stil bleef ze droomstaren naar het grillig vuur van den vulkachel. De kleine roode vlammetjes, in grillige uitpunting, speelden tegen de helderglimmende mika-ruitjes. 't Was of haar ziel met die vlamsprongetjes en het spelend gestoei van de lichtjes meehuppelde, het zachte geflikker, even kwijnend dan weer oplevend, haar in dien toovercirkel meelokte.

Een onbewust verlangen bloeide in haar op.... Ze dacht aan Dolf,.... en ze voelde den druk van zijn stevige hand. En een verlangen onbewust naar hem, den sterken, robusten jongen groeide in haar. O, als nu de deur open ging, en hij binnen kwam.... ze hem hier voor zich zou zien als toen dien avond in den trein....

Haar denken concentreerde zich op hem alléén. Het was haar of in dit groote huis niemand was dan hij....

Een vage schemer zeefde aan, tooverde een grijzen sluier over Mary, die haar zachtkens dekte. Ze zakte weg in een zoeten sluimer, haar hoofd achterover geleund tegen den rug van het kleine fauteuiltje, haar handen verslapt, willoos op haar schoot.

Zoo bleef ze eenige oogenblikken voortsoezen, tot een vlucht musschen, die elkaar een nachtverblijf in het geboomte bij het raam betwistte, haar deed opschrikken. Ze zag op haar horloge: een vol uur was voorbij gegaan. Had ze dan geslapen....?

In de huiskamer beneden vond ze de heele familie.

Mevrouw Verberne schoof een stoel voor Mary naast den hare, en zoo schaarden allen zich rond de groote tafel, waaroverheen een fluweelen kleed van diep donkere kleuren gezellig aandeed.

Varia.

‘Van dag tot dag.’

Zooals men zich kan vergissen? Met een afleiding! Bijvoorbeeld, dat een man - die te laf is zijn trouwring te dragen, ongehuwd zou zijn.

Evenzoo ging het *mij* met een andere afleiding. Ik kwam in een magazijn van keukenuitrustingen; den geheelen dag was daar vraag geweest naar veld-flesschen. Juist ontmoette ik 's middags daarna een officier (in politiek), die me vertelde dat hij een veld-flesch had gekocht. Natuurlijk leidde ik af, dat die vele veld-flesschen *oorlog* beduidden! Maar neen -; *hij* vertelde mij, dat Woensdag, door den gemeenteraad van Amsterdam, van den Commissaris der Koningin bericht was ontvangen, dat de Regeering bezwaar had aan het Bestuur der Tentoonstelling ‘De Vrouw’ bijzondere vergunning te verleenen drank te verkoopen.

En, als nu die officier - of de Prins der Nederlanden die tentoonstelling gaat bezoeken - en ze willen onderwijl daar een ‘schnaps’ drinken - dan zijn ze nu verplicht

hun eigen veld-flesch mee te nemen, alsof ze op militaire expeditie zijn een verovering te maken. Vandaar die plotselinge vraag naar veld-flesschen. Wat mal, - dat je dan zoo oogenschijnlijk uit die vraag naar veld-flesschen gaat afleiden, dat er oorlog op til is, terwijl er inderdaad vrede en gezelligheid wordt gezocht.

'Kuiper is een groot man'! Niet alleen groot van persoon, - maar ook zwaar op de hand van uitspraak! Iemand in 'De Telegraaf' heeft mij eens geantwoord (op de vraag 'Waarom' iets goed zou zijn): 'Omdat *Kuyper* het zegt.' 'Aan hem alléén de eer en aanbidding.' - Weldus is Kuyper een *Macht;* - wat hij zegt dat zij dit *moeten* aannemen; maar daarom is hij volstrekt niet een *autoriteit!*

Dat denken *professors* ook, dat ze alles weten - en onderwijl verdroogt hun andere hersengedeelte en laten zij bij elke gelegenheid hun paraplu staan.

Elke daad, welke een mensch doet, is als een plant die groeit, - ten goede of ten kwade; dus zal ook Kuyper later oogsten hetgeen hij zaait als grootheid! Een 'grootheid' in vergelijk van de rest die *na-aapt*, bedoel ik. Ziet nu eens om U heen in de pers, de mode om na te apen, te beweren dat onzen tijd in een 'teeken' staat. Nu begint dit gezegde óók al ingang te vinden bij vergaderingsprekers. Ze zeggen nu weder: onze tijd staat 'in het verkiezingsteeken.'

Bij zóóveel laag-bij-de-grondsche leiders kunnen we heusch geen welvaart in de maatschappij verwachten. Er zijn *enkele* uitzonderingen, maar de rest der regeerders konden grooter genieën zijn. Zijn dat de 350.000 kiezers die van de 850.000 in Juni a.s. zullen thuisblijven?

Ik blijf bij mijne *vroeger* uitgesproken meening, dat welvaart van ons land *bovenop ligt*, maar de regeerders geen intelligentie bezitten het noodzakelijke te doorzien.

Er openbaart zich het intellectueele verval, de terugslag tot de aap, - het 'apenteeken' waarin tegenwoordig onze tijd staat!

Zouden we heusch aan scheppings-flagen moeten gelooven van oer tot aap, van aap tot mensch, van mensch totengel? Geloove wie het wil!

Ik houd mij aan de Schrift, dat toen de goede God de heele huishouding in orde had, Hij een *afzonderlijk* wonder verrichtte - en de mensch schiep. Van zéér groot belang acht ik voor de vrouwenbeweging de vraag: of heusch *eerst* werd geschapen de man en *toen* de vrouw, òfwel: beiden tegelijk, - onderscheiden in soort.

Werden beiden *tegelijk* geschapen, dan werd ook tegelijk geschapen het *onderscheid*: de man die regeert, de leeuw die brult, de haan die kraait - en daarnaast de kip die de eieren legt, de leeuwin die zich onderwerpt, de vrouw die luistert en ontvangt.

Alzoo beoogt dan de natuur ontwikkeling van differentie.

Volgens *deze* beschouwing wil de *natuur* in **alle** scheppingen differentie.

Den christen, den jood, den heiden wil de Schepper niet onderling *meer* of *minder* elkaar beheerschen, maar slechts different - elkaar aanvullend - apprecieerende. Maar, werd - zooals men dat vindt in de Schrift - *eerst* geboren de man en daarna de vrouw, dan kan de Schepper gehandeld hebben als de kunstschilder: begaf zich - met z'n materiaal - naar een groot bosch en maakte een motief, hetwelk hij later volmaakter uitwerkte. Hij zag fouten bij den man - en schiep toen een verbeterde editie, 'de Vrouw!'

En als dan, de 'Christelijke' regeering die Schrift vertrapt, de vrouw, welke kiesrecht vraagt, met een kluitje in 't riet stuurt, doet zij al heel *on*-christelijk,' dan

geeft ze zich bloot dat ze zich inderdaad minder gevoelt dan de vrouw, de vrouw vreest: ‘je krijg dat kiesrecht niet, anders gooi jelui ons d'r uit.’

Indien we dan verder het regeeringsgordijn wat hooger optrekken ‘het mal-àpropos van die veld-flesschen nagaan, dat ‘de vergunning’ de vrouw werd geweigerd, vervasteren wij onze meening, dat de regeering de vrouwtjes wil gaan korthouden *uit vrees*.

‘Wacht U voor de vrouw,
‘Want ze wil gaan bijten.
‘Belet dat nu maar gauw -
‘Dan zal het wel gaan slijten!

Wil ‘De Vrouw’ een borrel drinken, zegt de Regeering, dan is dat op ‘Meerhuizen’ niet noodig, dan maak je ze te zelfstandig. Laat ze dan maar bij hunne Heeren en Meesters komen op ‘Jan-kom-kietel-me’, aan de overzijde van het Y aan het tolhuis. Zedelijkheid bovenal.

De Regeering heeft de macht!

Maar dàn ‘gelijke monniken, gelijke kappen.’ Niet zichzelf en de mannen bevoorrechten, daar aan E.N.T.O.S. te verleenen wat zij ‘De Vrouw’ weigert. De regeering *voedt* hiermede de Vrouwenbeweging. De vrouwen worden achtergesteld. Gemis aan regeerkunst.

Bekrompenheid, uit Engeland overgewaaid, na-aperij - staan in het apenteeken.

CATO VAN UILENBURG.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toege-

zonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr-:-rubriek thuisbehooren.

Mevr. C.L.T.G. te B. - Ik maak U mijn oprecht compliment over de uitstekende verandering, die U gaaft aan Uw stuk - dat ik thans gáárne aanneem. Ook van Uw aanbod mij het boek ter kennismaking te zenden wil ik in dank gebruik maken. Indien gij zoo vriendelijk wilt zijn het, aan mijn adres, te zenden aan den uitgever der Lelie, den heer L.J. Veen, Keizersgracht 485 Amsterdam, dan zal deze zich met de verdere doorzending belasten. Ik herinner mij niet meer het lot van dat, zoo lang geleden, door U ingezonden manuscript, wil U echter met alle genoegen de beschikking erover teruggeven, waar gij mij meedeelt er copie van te hebben gehouden.

L.B. te D. Uit Uw brietje vooronderstel ik dat gij geen abonné zijt, noch lezer, want anders zoudt gij wel weten dat ik ‘eerste pennevruchten’ niet bij voorkeur mondeling in ontvangst neem, maar ze schriftelijk wensch te ontvangen, niet uit onwil maar uit tijdgebrek. Mocht dit antwoord wel onder Uw oogen komen, wil dan zoo vriendelijk zijn mij Uw pennevrucht toe te zenden aan mijn adres den Haag 64 Hugo de Grootstr:. Gij ontvangt dan per Lelie-corr:, niet particulier, antwoord, en moet dus daarnaar uitzien. Geef tot dat doel een pseudoniem op, anders neem ik, evenals nu, Uw voorletters. Komt daarentegen dit antwoord niet onder Uw oogen, dan is het Uw eigen schuld. Want m.i. heeft het geen zin een Blad, dat men kent noch leest, wèl te willen lastig vallen met inzendingen. -

Liberté. - Ik ben het niet eens met Uw artikel, en geloot óók dat het veel ergernis en tegenkanting zal wekken. Toch is er veel waars in. Vindt gij daarom goed dat ik het onveranderd plaats, maar met een noot van mij eraan toegevoegd, waarin ik mijn eigen *persoonlijk* standpunt uiteenzet, ter voorkoming van misverstand? Speciaal dat gij het christendom de schuld geeft, komt mij voor een dwaal-opvatting uwerzijds te zijn. Ik verneem dus nog Uw antwoord?

Louis II. - Met alle genoegen wil ik aan Uw verzoek voldoen. Gij zoudt mij echter zeer verplichten indien gij-zelve mij een opgave zoudt willen zenden van de copie die ik nog van U heb, omdat gij en Uw zuster beiden behoort tot de medewerkers in hetzelfde genre. - Ik neem U Uw verzoek niets kwalijk; het is niets onbillijk of onredelijk, - waar ik zooveel copie heb, en mij door allerlei omstandigheden moet laten leiden soms, - dat ik nu en dan eens word ‘herinnerd’ door iemand aan zijn of haar aangenomen bijdrage(n). Ik dank U zeer voor het door U voor mij uitgeknipte

citaat, dat al bijzonder toepasselijk was op het Overzicht v/d Week, voor dit nummer bestemd, maar dat wegens plaatsgebrek in de a.s. Lelie verschijnt.

Zooals gij terecht schrijft, niets is belachelijker dan zich een critiek van dezen of genen aan te trekken, maar... niets maakt deze heertjes dan ook zoo woest, dan wanneer men hen, en hun oordeel, met schouderophalen voorbijgaat, zooals ondergeteekende dat doet. - Het gaat mij inderdaad bijzonder goed; gij zult dit misschien reeds gezien hebben in een der vorige Lelie's, waarin ik het dankbare artikel schreef gedateerd 1sten Pinksterdag, Bad-Nauheim, en getiteld: Vrede. - Inderdaad, wanneer men mij hier ziet rondloopen en ziet wandelen, dan is iedereen - en met recht - een en al lof voor professor Schott, hier in Bad-Nauheim, die mij weer zoover bracht, nadat mijn toenmalige arts had verklaard verleden jaar dat een terugreis naar Holland zelfs niet meer mogelijk was, omdat ik in den trein zou sterven, en dat mij niets restte dus dan mij per zieken-auto naar het op een half uur afstand van hier gelegen kleine Universiteits-stadje Giessen te laten vervoeren, waar zijn ex-leermeester en vriend mij dan ‘misschien zoover zou brengen, dat ik den geheelen winter verder zou kunnen liggen.’ - Wij hadden voor dit plan zoo weinig lust, dat wij daarop professor Schott te hulp riepen, die mij in veertien dagen weer op de been hielp, - nadat ik vanaf 1 Aug. had te bed gelegen. En ik verzeker U dat daarover, in dit kleine plaatsje, en waar ik zoo bekend ben, in al die vele weken heel wat medelijdend was gepraat, tot onze Marie, enz., zoodat mijn eindelijk herstel - Oct. - voor professor Schott een welverdiende hulde is geworden.

Ik vernam met bijzonder veel genoegen, dat gij-ook instemming hebt gevoeld met mijn artikel over de ‘auto-bandieten’; het treft mij namelijk dat zoovele menschen van zeer verschillende richtingen en denkwijze mij juist met dat artikel sympathie betuigen. Dat bewijst hoe er een gerechte verontwaardiging is gewekt door deze ‘terechtstelling’, en hoe zij, die, als ik, den moed hebben openlijk te protesteeren, bij velen instemming en steun vinden. De toekomst komt dat, willen wij hopen, ten goede. Vriendelijk dank voor Uw goede wenschen.

Anna te Hilversum. - Zoo mogelijk antwoord ik U even per post. Dit is maar een woord om U te danken voor Uw instemming met het autobandieten-artikel, en voor Uw lief schrijven. - Ik hoop dat het U goed gaat?

Bettina. - Ook U hoop ik particulier te antwoorden; ik heb namelijk reeds sinds eenigen tijd het voornemen gehad U te schrijven, naar aanleiding van dien laatsten keer toen ik U niet kon ontvangen ten mijnent. Maar ik geef U in elk geval langs dezen weg even kennis van de goede ontvangst van Uw brief, en ik dank U voor het mij daarin toegezonden uitknipsel. De rest hoort gij particulier.

B.K. - Zooals U ziet antwoord ik U zoo spoedig mogelijk, om U heel hartelijk te danken voor Uw lief schrijven, dat natuurlijk voor mij van heel veel waarde is. Want, - zooals ik reeds meermalen heb gezegd, in alle oprechtheid, - waar ik eenerzijds een steun ben voor mijne lezers, daar zijn zij het, door hun sympathie en hun belangstelling, evenzeer voor mij. Toen ik de redactie van de Holl: Lelie overnam was dit zulk een geheel ander blad dan het nu is, zoo beteekenloos en onbeduidend, dat ik mij mijn uitgebreiden lezers- en vrienden-kring geheel en al heb moeten veroveren persoonlijk door mijn werk en het geven van mijn geheele persoonlijkheid, enz. Dat mij dat zoo goed gelukken zou als het geval is, heb ik nimmer durven denken, en het Blad is mij een heerlijke gemeenschap geworden met velen in den lande. - Gij schrijft dat ik U nog niet heb geantwoord op Uw laatsten brief, maar, daarin vergist gij U. Gij *moet* dat antwoord hebben overgeslagen, of wel, er zou een brief van U zijn zoekgeraakt? Ik heb U namelijk geantwoord dat gij aan Uw begeerte Uw hart aan mij uit te storten moest voldoen, en dat U dit zeer zeker zou helpen en verlichten, omdat ik U inderdaad volkomen kan navoelen in al die dingen. - Hebt gij dat dus niet gelezen? Waart gij maar bij mij gekomen. Ik zou U misschien toen inderdaad hebben kunnen helpen. Maar ik vrees dat gij nog lang niet zijt op het punt van berusting. Dat lees ik namelijk in Uw moedelooze woorden. Nog altijd echter zegt gij mij niet duidelijk Uw leed - al kan ik het vermoeden. Ik ben overtuigd - dat juist schreef ik U óók in die vorige correspondentie - dat gij er verlichting in zult vinden mij alles uitvoerig te vertellen. Doe het; gij zult zien dat het U goed doet als gij U uit. - Ja, de gedachte aan de onrechtvaardigheid om ons heen, in allerlei opzichten, is ook mij zoo dikwijls een pijnlijk bezwaar om in een goddelijke liefde te gelooven. Maar, op mijn eigen leven - zooals gij dat doet voor mij - mag ik dat niet toepassen. Zeker, ook-ik heb langs vele donkere en moeilijke wegen moeten gaan dikwijls; maar, waar gij b.v. schrijft over mijn ernstige ziekte verleden jaar, daar moet ik toch óók erkennen, dat er zoo oneindig veel reden is geweest, juist toen, tot grooten dank en tot groote beschaming, wanneer ik mijn eigen lot vergelijk met dat van duizenderlei stumpers, zieken, zwakken, armen, eenzamen, om mij heen. Dat gij toen voor mij dat gedaan hebt wat gij schrijft, en wat ik hier niet wil noemen omdat ik niet weet of het U aangenaam is, trof mij diep. Ik vind het een groot blijk van liefde, en ik dank er U thans nog voor. - Laat mij nu nog eens spoedig weten of gij die vorige correspondentie, die ik bedoel, niet hebt gelezen, en of gij deze thans hebt ontdekt? Wilt gij? Daarmede zult gij mij zeer veel genoegen doen. En ook met een uitvoerig schrijven. Hartelijk dank voor dezen brief nogmaals.

L. te Z. - Ik kan U niet genoeg waarschuwen - indien het in Uw voornemen ligt hier in Bad-Nauheim een badkuur te doen - voorzichtig te zijn in de keuze van Uwen dokter, want, gelijk het gewoonlijk gaat, wordt er op het punt aanbevelingen, door artsen onderling, ontzettend geknoeid dikwijls, maar gij zoudt, indien gij op goed geluk zelve kiest, evenzeer kunnen vallen in verkeerde handen dan wanneer gij U laat raden door een hollandschen arts, dien gij-zelve verdenkt van partijdigheid. M. i. is dat laatste bijna zonder uitzondering het geval. Bad-doktoren namelijk reizen in den winter Europa af om zich, door middel hunner collega's, door professoren, enz., een praktijk in het buitenland te verschaffen. Op die wijze heeft in Holland een arts hier gevestigd zich reeds voor jaren een grooten Hollandschen practijk verworven - ik weet overigens niets dan goeds van hem, maar ik weet óók hoe lichtvaardig hij

indertijd werd aanbevolen door artsen die *niets* van hem wisten toen - zoo is, op dezelfde wijze, een hedendaagsche jongere collega van hem thans bezig Holland te ‘bearbeiden’ in den winter.

En, heel curieus is hetgeen men daarbij hier in Nauheim van juist dézen arts weet achter de schermen. Hij staat namelijk op de Kurlijst als hebbend zijn spreek-uur van 7-9 uur des ochtends. En ondertusschen is hij des nachts *steeds* in Frankfurt waar hij eene betrekking heeft die hem dwingt daar des *ochtends* te zijn nog, *en hij komt dientengevolge eerst om, kwart vóór tien terug uit Frankfurt* iederen morgen. Gij zult mij vragen hoe een dergelijke knoeierij mogelijk is? Wel eenvoudig, omdat men op zijn spreekuur *vooraf* moet worden ingeschreven en er dan waarschijnlijk aan hen die zich in die twee uren van 7-9 uur zouden willen inschrijven (hij heeft ook een middag-spreekuur) zal worden wijsgemaakt, dat hij verhinderd is, of dat er reeds te velen vóór zijn, of een dergelijke noodleugen. Terwijl, voor het geval dat men hem 's nachts noodig heeft, een op hem gelijkende bloedverwant-dokter in zijn plaats optreedt. Deze laatste heeft mij dat *zelf* verteld en zeide, toen ik tot hem opmerkte dat het toch niet aangenaam is, juist in een ernstige benauwdheid, 's nachts, een *anderen* arts te krijgen: ‘*Dat merkt de patiënt toch niet; juist omdat hij dan veel te ziek is, en wij zoo op elkaar gelijken.’*

Zoo wordt openlijk gesmokkeld, want iedereen kan deze dokter, - die heet van 7-9 uur spreekuur te houden in Bad-Nauheim - elken ochtend om kwartier voor tien zien terugkomen uit Frankfurt. De groote invloed dezer dokters-familie maakt vermoedelijk dat zulk eene knoeierij *openlijk* wordt toegestaan op de kurlijst. Want immers, de meeste slechts kort verblijvende Kurgasten, en zij die slechts bij uitzondering hulp behoeven des nachts, weten natuurlijk niets af van dat verblijf in Frankfurt, en ik heb reeds meer dan een hunner het feit met evenveel verbazing als verontwaardiging zien vernemen door toevallige omstandigheden. Daarom zult gij m.i. het beste doen eerst als gij hier zijt met eigen oogen uit te zien naar een arts, tenzij gij vooraf kunt informeeren bij vrienden of kennissen die iemand weten te recommandeeren uit eigen ondervinding. Den naam van dengene die mij verleden jaar heeft behandeld, op een wijze die mij ten slotte deed overgaan tot de hulp van professor Schott, zal ik U gaarne particulier, per briefkaart, meedeelen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

4 Juni 1913
26ste Jaargang.
No. 49.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betredende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Bericht.

Met den aanvang van den nieuwen jaargang wordt de prijs van het abonnement in plaats van f 4.50 en f 5.25 per post verhoogd tot f 5.25 en f 6. - franco per post.

L.J. VEEN.

Amsterdam.

Hoofdartikel
Een Maatschappelijk Belang.

De waarde van den mensch wordt bepaald door zijn zedelijkheid en zijn ontwikkeling. Daarom is het de hoogste roeping, de eerste eisch van de opvoeding, den mensch op te leiden tot plichtsbesef. Hiertoe is echter eenig verstandelijk inzicht onmisbaar; zonder ontwikkeling en kennis kan men niet van iemand verwachten, dat hij het

goede zal betrachten en het kwade nalaten. Alle talenten, waarvan de kiemen in den menschelijken geest aanwezig zijn, moeten tot ontwikkeling worden gebracht, opdat elk individu zooveel mogelijk mensch worde, gelukkig en rijk naar den geest.

Niet allereerst om deze reden wordt onderwijs gegeven. Wel behoorde dit, in een ideale maatschappij, zoo te zijn, maar de eischen van het dagelijksch leven, de noodzakelijkheid om in den strijd om het bestaan te kunnen beschikken over algemeene- en

vakkennis, hebben de school gevormd tot een leerinrichting meer dan tot een opvoedings-instituut. Het leerprogramma der lagere school omvat die kennis en vaardigheden, welke in het dagelijksch leven noodig, zoo niet onmisbaar, worden geacht en die worden onderwezen aan kinderen tot ongeveer twaalfjarigen leeftijd. Te wenschen ware het voor de volksontwikkeling, dat de leerplicht tot veertienjarigen ouderdom werd uitgebreid. Hoe ontwikkelder een volk is, des te gelukkiger en welvarender kan het zijn.

De Staat begrijpt dit en zorgt daarom voor 't onderwijs. In de Grondwet staat dan ook deze staatsplicht omschreven: ‘Het onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der regeering.’ ‘De Staat zorgt dat van overheidswege voldoend lager onderwijs wordt gegeven’. Jammer is het, dat men bij deze zienswijze het onderwijs niet heeft gemaakt tot uitsluitend Rijkszaak, doch aan de Gemeenten - met inachtneming van de Wet op het Lager Onderwijs - het verstrekken van openbaar lager onderwijs heeft overgelaten. Men treft tengevolge van dit stelsel in sommige gemeenten uitstekende, in andere middelmatig goede, in enkele gebrekkig ingerichte scholen aan, terwijl de Grondwet ‘voldoend lager onderwijs’ waarborgt.

Hoewel verschillende onderwijzerscorporatiën dit devies: ‘Onderwijs Rijkszaak’, in haar vaandel hebben geschreven en ook Volksonderwijs en de Maatschappij 't Nut van 't Algemeen deze leuze gunstig gezind zijn, is het niet te verwachten dat de gekoesterde wensch in vervulling zal treden, nu een clericale Regeering aan het bewind is. Het streven der Regeering toch is vervat in dezen eisch: Bijzonder onderwijs regel, Openbaar onderwijs aanvulling. En op 't programma voor 't jaar 1913 of later staat dan ook deze uitspraak. In de Grondwet zal - indien deze regeering aanblijft - worden vastgesteld dat de Staat zorgt voor Lager onderwijs, daar waar 't particulier initiatief er niet of onvoldoende in voorziet.

Oogenschijnlijk is dit billijk en voldoende. Als er overal gelegenheid tot het ontvangen van Lager onderwijs gegeven wordt en dus, wie voor zijn kinderen geen bijzonder kerkelijk onderricht verlangt, een openbare school vindt, waar geen godsdienstonderwijs wordt gegeven, dan, zou men meenen, is 't even goed als thans. Indien dit zoo was, behoefde de Regeering echter de wijziging niet aan te brengen. In kleine dorpen, waar de meerderheid toevallig eens kerkelijk is, zal dan slechts een openbare school worden gesticht, als het aantal niet kerkelijk gezinde ouders zoo groot is, dat zulk een school b.v. ten minste vijf en twintig leerlingen zou tellen. Is 't aantal kleiner, dan zijn die ouders genoodzaakt hun kinderen naar de bijzondere kerkelijke school te laten gaan. Ons komt dit erger voor, dan wanneer het omgekeerde plaats heeft, n.l. dat ouders, die voor hun kinderen kerkelijk onderwijs wenschelijk achten, verplicht zijn, door 't ontbreken van een kerkelijke bijzondere school van hun richting, hun kroost te zenden naar de godsdienstloze openbare school. Immers kunnen zij in 't godsdienstonderwijs buiten de school voorzien. In de openbare school wordt niets geleerd of gedaan, 't welk strijdig is met de meening van andersdenkenden (Wettelijk Voorschrift).

Nog *grooter* gevaar dreigt, als de kerkelijke partij haar zin krijgt: het bijzonder onderwijs regel, het openbaar aanvulling. Wij zien er in: den eersten stap om het openbaar onderwijs minder goed te maken. De openbare school, vreezen wij, zal de minste worden, de geminachte, de verwaarloosde. Wie geld heeft, zal zelf zorgen voor onderwijs aan zijn kinderen; voor de openbare blijven alleen de leerlingen der armen en minder vermogenden, voorzoover zij niet kerkelijk gezind zijn. En de

kleurlooze middenstof, de lieden zonder overtuiging, een groote massa, die blindelings volgt den grootsten hoop; de belang- en zelfzuchtigen, wier stoffelijk welzijn hun nader aan 't hart ligt dan waarheid en karakter, zij zullen allen vroom worden: hun kinderen zullen zij zenden naar de bijzondere school, gelijk zij tot nu toe hen meestal naar de openbare lieten gaan. Wij zullen leven in een clericaal land. En in welk clericaal land bestaat geloofsvrijheid? In welk clericaal land bestaat volksontwikkeling? Zegt niet de geschiedenis: waar de Kerk regeert, waar de Geestelijkheid het roer in handen heeft, heerscht onwetendheid, onkunde, bijgeloof, luiheid, ondeugd, armoede? Wat is er van Spanje geworden, het door de natuur zoo bevoorrechte land, 't welk onder de Mooren in rijkdom en overdaad bloeide? Wat heeft de bigotterie van dat heerlijk land gemaakt? De Kerkelijke Staat, het land van den Paus, was een toonbeeld van wanbeheer, ondeugd, luiheid, armoede en bigotterie. De wegen werden onveilig gemaakt door struikroovers.

Wie meent dat Protestantsche clericalen het beter zullen maken met het onderwijs dan Roomsch-Katholieke, heeft daarvoor geen reden.

Wel is de School de dochter van de Kerk; de geloovigen moesten hun catechismus kunnen lezen; doch eerst nadat zij zich aan de Kerk ontworsteld had, begon zij haar leerlingen te ontwikkelen.

De bijzondere school regel, de openbare aanvulling, zal, vreezen wij, de eerste schrede zijn op den weg, die leidt tot intellectueelen achteruitgang van de groote massa.

* * *

Het beste wapen tegen bijgeloof en dogmageloof is kennis en ontwikkeling. Er bestaat eenige grond te vragen: zouden de kerkelijke partijen de meerderheid hebben verkregen, als de groote massa van 't volk beter onderwijs had genoten op de openbare scholen?

Wel was de openbare school het kind der liberalen, maar vertroeteld werd ze niet. De vrijzinnigen zagen in die school het ideaal van volksopvoeding, de school voor de geheele natie, voor alle secten. Maar het duurde tot 1901, voor leerplicht werd ingevoerd tot ongeveer twaalfjarigen leeftijd; de klassen bleven te groot; de salarissen te laag, zoodat thans de clericale Regeering ten einde als het ware den noodstand der gehuwde onderwijzers te illustreeren, een kindertoeslag van *f* 40. - voor elk derde en volgende kind wil toekennen, een premie op de vruchtbaarheid van een te schraal bezoldigden stand; het hoofd der school bleef de almachtige bestuurder der school, de onderwijzers(eressen) onder hem slaafsche dienaren, wien geen stem werd toegekend in de regeling der schoolzaken.

Door deze oorzaken openbaarden zich verschillende verschijnselen, welke een deel der liberalen aanleiding gaven hun liefde aan de openbare school te onttrekken. Gelijk alom in den lande in alle kringen van ambtenaren, kwamen er ook onder de slecht bezoldigde onderwijzers sociaal-democraten; vele onderwijzers-niet-hoofden-van-scholen vormden den Bond van Nederlandsche Onderwijzers, om te streven naar invloed op den gang van 't onderwijs op school, naar een gewijzigd hoofdschap of afschaffing van 't hoofdschap, de republikeinsche school. De liberalen die door de gebrekkige inrichting der openbare school de schuldigen waren, weten aan die onderwijzers 't geen zij - 't meest - hadden moeten wijten aan zich zelven. Vele ouders gaven de voorkeur aan de bijzondere school waar geen ongeloovigen, socialisten en bondsmannen te vreezen waren. De openbare school ging achteruit, de bijzondere, kerkelijke groeide; het verbond tusschen Katholieken en dogma-Protestanten kwam tot stand, de clericalen wonnen meer dan vijftig zetels in de Tweede Kamer en werden Regeering. En nadat door vergrooting van subsidie aan het bijzonder onderwijs het aantal bijzondere scholen voortdurend is toegenomen, staat thans het bestaan der openbare op het spel. Wanneer bij de verkiezingen in dit jaar de vereenigde vrijzinnigen niet de meerderheid van de honderd zetels verkrijgen, gaat de openbare school teniet.

't Is waar: ze blijft stoplap; er *moet* onderwijs worden gegeven, de leerplicht bestaat immers, maar het gehalte van dit onderwijs, van deze bedeeling zal ons volk niet veel ontwikkeling schenken.

En nu - moge het niet te laat zijn! - zullen de vrijzinnigen vereenigd optrekken voor de openbare school tegen de clericalen, ten einde te behouden het kostbare kleinood: gewetensvrijheid.

Wij hopen dat een toekomstige liberale of vrijzinnige regeering de volksschool zal maken tot een wezenlijk opvoedingsinstituut van de natie, dat zij, geleerd door de ervaring der laatste jaren, aan die school zal besteden meer zorg en meer geld: 1° in 't belang van de groote massa 2°. in 't belang der vrijzinnige partijen zelve.

C. GROUSTRA.

Overzicht van de Week.

I.
Op veler verzoek.

Dezen winter bood ik aan in de Lelie, aan diegenen, die naar Nauheim gaan, het adres op te geven, particulier, van den arts, die mij verleden jaar heeft behandeld, - op eene wijze die mij ten slotte -, Gode zij dank, - de tijdige hulp deed inroepen van professor Schott alhier. -

Van dat aanbod is, gedurende den winter, een ruim gebruik gemaakt natuurlijk. Thans loop en geniet ik hier in Bad-Nauheim, op eene wijze als *nóóit* te voren gedurende de kuur. -

Vandaar dat velen mij met nadruk vragen de bijzonderheden van het geval van het vorig jaar nog eens *nauwkeurig* te willen

opgeven. Ik doe dit gaarne, in het belang van velen. -

Ik werd verleden jaar, 1 Aug., bedlegerig, door gewrichtsrhumatiek. ('Gelenkrheumatismus'). Ik kreeg van mijn toenmaligen arts tegen de hevige pijnen morphine-inspuitingen, eerst éénmaal, toen twéémaal per dag. Hij gaf die eigenhandig. Bovendien stopte hij mij vol met allerlei medicijnen. (Afschriften van àlle deze recepten legde ik over aan den Berlijnschen professor, die de handen inéénsloeg over *zulk een hoeveelheid!!*). Ik kreeg hóóge koorts ± 40 graden, en levensgevaarlijke hartzwakten! De arts kwam èlken dag, en constateerde op zekeren dag een 'inwendig gezwel.' Niettegenstaande ik geen consult wilde, zette hij zijn wensch dóór, en riep, des avonds láát om half twaalf, 'den' chirurg hier ter stede, chef van het hospitaal, bij mij; deze, - een zeer bekwaam man, - zeide onmiddellijk, dat er géén gezwel hoegenaamd was. Intusschen werd het van 1 Augustus einde September, wanneer het seizoen sluit, en óók mijn toemalige dokter afreist. Tot onze groote verbazing zeide hij eerst *toen:* 'Es ist kein Fall für mich' (nadat hij dus een rekening, *dagelijks*, had gemaakt van 1 Aug. - einde Sept.), en stelde mij voor, per ziekenauto, naar het een halfuur van hier gelegen Universiteits-stadje Giessen te gaan. Wij antwoordden hem, dat wij dan liever met eene pleegzuster naar Leiden, bij professor Nolen, wilden vertrekken, waarop hij beslist verklaarde, dat ik uit zwakte de reis naar Holland *niet* meer kon doen! - Toen riepen wij professor Schott, te Bad-Nauheim, en droegen hèm de behandeling over; in véértien dagen bracht deze mij weer op de been, schafte àlle morphine af, en nam de massa medicijnen insgelijks weg. Ik ben toen nog, ten overvloede, naar den beroemden professor K... in Berlijn gereisd, die, insgelijks, na verschillende inwendige onderzoekingen, constateerde hoe géén gezwel aanwezig was hoègenaamd, hoe ik eene ongelooflijk gróóte hoeveelheid inwendige medicijnen èn morphine had binnengekregen, en die over een en ander de handen in elkaar sloeg!!!

Ziedaar de náákte *feiten*, waarvan de recepten, - als zoovele bewijzen, - bij den apotheker hier zijn, terwijl ik de namen van den dokter, den chirurg, en den professor, alsmede alle nadere bijzonderheden, gáárne particulier mededeel.

Ik voeg hier nog bij, dat ik hier nù rondwandel als eene ware reclame voor professor Schott.

Naschrift.

In de ll. Lelie van 28 Mei ll. vertelde ik, in de Corr., van den arts in Nauheim, die - 's nachts steeds in Frankfurt zijnde, - nochtans als spreekuur aangeeft 7-9 des ochtends niettegenstaande hij eerst om kwartier vóór tien uur terugkeert uit Frankfurt. Ik verwijs naar deze uitvoerige corr., waarin ik o.a. vertelde hoe verontwaardigd die patiënten zijn, die dit feit van *terzijde* moeten vernemen; en waarin ik tevens wees op het *onbehoorlijke* en *knoeierige* van zulk een bedrog op de openlijke Kurlijst.

- *Welnu*, *een en ander heeft geholpen!* Nog op de Kurlijst van 17 Mei jl. staat bedoelde dokter als hebbend zijn spreekuur van 6½-8½ des ochtends (terwijl hij eerst om kwartier vóór tien uur uit Frankfurt terugkeert). Ook in den Nauheimer Führer van *1913*, welke gratis aan iederen Kurtaxbetaler wordt verstrekt, staat hij als hebbend zijn spreekuur van 7-9 des ochtends.

- Thans, - na mijn correspondentie van 28 Mei ll., en, nadat ik niet in gebreke ben gebleven steeds iedereen tegen dit bedrog te waarschuwen - is plotseling, op de Kurlijst van 31 Mei jl., het spreekuur van bedoelden arts *veranderd*, en opgegeven als zijnde van half *tien* tot *elf* uur (dus, na zijn terugkomst uit Frankfurt).

Commentaar overbodig!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Onfatsoenlijke Handelwijze.

In de Holl. Lelie van 29 Jan. j.l. heb ik *woordelijk* het volgende geschreven in het Overzicht v/d Week II:

Een correspondent zendt mij: De 's-Gravenhaagsche Kerkbode van Zaterdag 18 Jan: ll:, waarin hij aanstreepte de onderstaande correspondentie, van de hand van J.C. Schuller; (*volgens het bijschrift van mijn correspondent is deze: predikant):*

Aan den uitgever van de 's Gravenhaagsche Kerkbode werd dit geschreven: De stichtelijke overdenking van de hand van J.C. Schuller in de Haagsche Kerkbode van 4 Jan. 1913, vond ik ook in No. 50 van 9 Sept. 1911. Hebben de predikanten het zoo druk, dat een vorig stukje nog moet worden herdrukt?

Ja, getrouwe lezer, (aldus antwoordt de diepgekwetste J.C. Schuller hierop), ik ben verschrikkelijk lui. Ik voer niets uit, en ben zelfs te lui om een nieuw stukje te schrijven... Ik heb in de week van 22-29 Dec. 6 maal gepreekt, en bij 8 Kerstboomen een toespraak gehouden, behalve veel ander werk, en toen kon ik niet meer.

Daarenboven ging ik Maandag 30 Dec. met mijn gezin op reis, en had geen tijd meer om te schrijven. 't Is wel jammer dat ik zoo spoedig moe ben, na zoo'n beetje werk, maar heusch, ik was moe. Heb in 't vervolg een beetje medelijden met ons, zeer getrouwe en belangstellende lezer, ik heb het grootelijks met u.
(J.C. Schuller).

Is het niet vermakelijk van dommen hoogmoed!? Want, dom is 't óók nog, die naïeve bekentenis, dat de man, die 'niet meer kon', desniettegenstaande 30 Dec. heel prettig met zijn gezin op reis toog, en dus daarom 'geen tijd meer had tot schrijven'. Journalisten, theateren muziek-verslaggevers, en nog vele andere soorten van arbeiders voor het dagelijksch brood, wordt het heusch niet gevraagd of zij 'moe' zijn in zulke extra-veel van hen vergende dagen. Die moeten hun werk afleveren, geen herdrukjes zooals dominee Schuller, maar nieuw en oorspronkelijk werk. Anders worden zij ontslagen. Dominee Schuller echter eet smakelijk van de staatsruif, en kan het zich daarom veroorloven, als hij van het werken genoeg heeft, zijn lezers af te schepen met een ouden herdruk, op hoop dat het door hen wel niet gemerkt zal worden. Doch ziet, als dan een hunner, die daarmee nog wel blijk geeft van bijzondere aandacht voor het geleuter, 't bedrog ontdekt, en zich heel bescheidenlijk veroorlooft op de 'vergissing' te wijzen, dan krijgt hij van den 'broeder in Christus' op zijn kop dat het een aard heeft! Wat verbeeldt hij zich wel? Heeft dominee niet 6 maal gepreekt en bij 8 Kerstboomen gezanikt? (vraag: hoeveel herhalingen zullen daarin zijn voorgekomen?!) Dat dominee dan toch ten slotte betaald wordt voor die preeken, en dat Kerstboomen-getoespraak, dat valt dezen 'Evangeliedienaar' niet in - schijnt het. Hij vindt integendeel dezen zijnen arbeid in den wijngaard des Heeren zóó veel-omvattend, dat hij daarna niet alleen de rust wèl-verdiend acht, en met zijn gezin op reis gaat, maar ook nog bovendien zich het recht toekent den Kerkbode-lezers, die wel wat anders zouden willen lezen dan oude herdruk-kost, eens flink den mantel uit te vegen, en met eenige 'broederlijke' vinnigheden op hun plaats terug te zetten.

Enfin, misschien kan dominee 't ook maar half helpen, en heeft hij, al Kerstboom-toespraak-houdende, zooveel glazen wijn en zooveel gebakjes verorberd, dat zijn digestie er wat van in de war raakte? Dat werkt op het humeur, en daardoor óók op de werkkracht. En dan heb ik 'grootelijks medelijden met hem'.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Waarom ik dit hoogst-onbeduidende gevalletje hier in zijn geheel herhaal? Omdat ik eronder wil afdrukken op welk een minne, onfatsoenlijke, en beslist-leugenachtige wijze een zoogenaamd 'vroom' man, - die in een door hem uitgegeven blaadje zoogenaamde 'uittreksels' geeft van de verschillende bladen en couranten en tijdschriften die ten onzent verschijnen, - dat artikel van mijn hand heeft *verleugend:*

Gerard van Eckeren namelijk, met zijn waren naam Esser, behoorende tot het steilorthodoxe geslacht der Hovy's en Esser's, schrijver van meer dan één 'vromen' roman, en die redacteur is van het Blaadje: Den Gulden Winckel, welk Blaadje *zoogenaamd* het publiek voorlicht op 'onpartijdige' wijze over den inhoud van de verschillende tijdschriften, enz., durft in het 15 Mei-nommer van zijn Gulden Winckel van dit geheele lange artikel het onderstaande beslist-leugenachtige korte uittreksel geven:

Een Haagsch predikant, *die zich verstout heeft*, *na een drukke Kerstweek*, *met* '*oud en nieuw*' *op reis te gaan*, *wordt uitgescholden voor kwebbelaar*, *die*, *bij zijn vele kerstboomen*, *zeker wel een glaasje te veel zal hebben gedronken*, *enz.*'

Dat is *alles*, absoluut *alles* wat deze 'vrome' redacteur-voorlichter maakt van het door mij hierboven in zijn *geheel* afgedrukte artikel. Elke lezer ervan - hoe slecht of verkeerd hij het artikel, op zichzelf beschouwd ook moge vinden - zal moeten toestemmen dat het erin *allerminst* gaat om 't op oud- en nieuwjaar op reis gaan van dien predikant, noch om de ironische slotopmerking dat misschien zijn digestie wat in de war raakte bij al die Kerstboomen. Maar het is Gerard van Eckeren (Esser) ook geenszins te doen om een *eerlijk* uittreksel te geven van mijn artikel, maar wèl om mij te belasteren, aangezien hij in hetzelfde stukje, op precies dezelfde eerlijke (?) wijze, een samengetrokken verslag geeft van eenige andere mijner artikelen, over oranjeliefde, dierenmishandeling, vroomheid, enz., om dan ten slotte zichzelf te verraden waarom het hem eigenlijk te doen is, *namelijk om den door mindere grootheden van zijn slag speciaal gevreesden L. van Deyssel in den zak te kruipen.* Ik heb namelijk, in een correspondentie aan mevrouw G.G.C.v.d.H. flink en ronduit mijne meening gezegd over de door van Deyssel-zelf thans maar liefstgenegeerde prul-jeugd-romans van hem; en Gerard van Eckeren (Esser) bekent naar aanleiding daarvan: '*Aanleiding tot schrijven over de Holl: Lelie geven mij ditmaal de volgende regels over van Deyssel* (volgt een stuk

mijner spot-correspondentie over dezen, en een flikflooierij van Gerard van Eckeren (Esser) om dien, door letterkundigen van zijn slag speciaal gevreesden 'letterkundige-criticus' van Deyssel in den zak te kruipen.

Om *die* reden dus wordt, volgens de bekentenis van Gerard van Eckeren (Esser)-zelf, en passant een geheel verdraaid en verleugend uittreksel gegeven van den *overigen* inhoud van de Holl. Lelie!

Let-wel, lezer, dat dit niet de eerste maal is dat Gerard van Eckeren (Esser) zich aan zulke besliste onwaarheid ten mijnen opzichte schuldig maakte. Hij heeft namelijk, toen 'Om de Eere Gods' verscheen, het, - eveneens in zijn Gulden Winckel - doen voorkomen alsof de daarin beschreven 'Leider', en de minister Eduma de Witt, de vader van 'Geert Stinia,' een en dezelfde persoon waren in mijn boek, en, op die leugenachtige voorstelling voortgaand, heeft hij toen een zoogenaamde 'critiek' gebouwd. *Ik heb hem openlijk in de Holl: Lelie gesommeerd deze onwaarheid terug te nemen*, *en hij heeft dat ook gedaan openlijk in zijn Gulden Winckel.* Ik verklaar intusschen bij dezen, dat hij thans door deze nieuwe verdraaiing der waarheid voor mij op het peil is gedaald waarop ik diegenen stel wier praatjes over mij, en wier eventueele herroepingen ervan, mij beide even weinig deren. Indien ik zijn minne handelwijze hier daarom nochtans openlijk bespreek, dan is het slechts om ten eerste, voor de zooveelste maal, het publiek te waarschuwen tegen de *zoogenaamde on*partijdige tijdschriften-*uittreksels* van blaadjes als deze Gulden Winckel, en om de tweede plaats het te laten zien hoe fraai sommige vromen in practijk brengen het gebod: 'Gij zult geen valsche getuigenis spreken tegen Uwen naaste.'

Immers, een aangename tegenhanger van deze oneerlijke geniepige streek van den orthodoxen redacteur Gerard van Eckeren (Esser) leverde eenigen tijd geleden een protestantsch Blaadje van vrijzinnige richting, dat mij werd toegezonden, en waarin het bovenbedoelde stukje van mijn hand insgelijks werd afgetakeld, maar, *eerlijk-geciteerd.*

Het is echter - de eerlijke (?) samensteller van zoogenaamd *on*partijdige boeken- en tijdschriften-uitknipsels in zijn blaadje de Gulden Winckel deelt dit *zelf* mede - hem niet te doen geweest om mij over dat stukje, hierboven afgedrukt, als zoodanig aan te vallen, maar wel om van Deyssel, - dien ik, gelijk bekend, een schetteraar zonder talent vind, en openlijk zoo durf noemen - in den zak te kruipen door op mij af te geven. Tot dit edele doel is hem elke *opzettelijke* verdraaiing van den inhoud van de Holl. Lelie, en van mijn boeken, goed genoeg. Geldt het 'Om de Eere Gods', dan wordt van *twee* verschillende personen, die daarin voorkomen, openlijk één gemaakt om aldus op *die verdraaing* een geheel onware critiek te kunnen opbouwen. Eisch ik dan *openlijke* herroeping van zulk een grove onwaarheid, dan wordt die herroeping, noodgedrongen, gegeven, maar een volgende maal moeten oranjeliefde, vroomheid, en een artikel over de zonderlinge correspondentie in de Haagsche Kerkbode van een dominee, dienen om te worden aaneengereid tot een, - gelijk men uit de bovenstaande *letterlijke* aanhaling zien kan, - absoluut onware voorstelling van den inhoud van wat ik in werkelijkheid in al die artikelen schreef.

Ik herhaal, ik verlang deze tweede maal geenszins opnieuw herroeping van zijn onware voorstelling, door Gerard van Eckeren (Esser). Het is mij totaal overschillig, na deze tweede opzettelijke onwaarheid zijnerzijds, wat hij al of niet schrijft over mij. Doel van dit artikeltje is alleen om lezers van bladen-, couranten- en tijdschriften-*uittreksels* voor de zooveelste maal te waarschuwen, dat deze uittreksels

in de meeste gevallen geheel partijdig en *kwaadwillig* zijn samengesteld met allerlei minne bijbedoelingen achter de schermen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

Juist had ik bovenstaand artikeltje geschreven, toen de post mij een brief bracht met het onderstaande citaat, door een abonné voor mij overgeschreven, naar aanleiding van mijne correspondentie aan mevr. G.C.v.d.H. - D. Deze correspondentie nu is juist diegene over van Deyssel, - 't would-be genie, - en over nog heel veel ‘critiek’ meer van dienzelfden betrouwbaren aard, die aan Gerard van Eckeren (Esser) zijn perfide verdraaiing van mijn artikeltje over dominee Schuller in de pen gaf - als aanleiding om van Deyssel op te hemelen. Ik herhaal daarom het citaat hier, in verband met de eerlijke (?) uittreksels uit boeken, tijdschriften, enz., waarvan Gerard van Eckeren (Esser) zijn werk maakt in zijn Gulden Winckel, en waarvan ik hierboven een paar doorslaande bewijzen gaf hoe eerlijk(?) zij zijn:

Ach die ganze Literatur und Poeterei! Jeder kleinste Zeitungsschreiber wird zum überlegenen

Richter! Ich muss in der Erinnerung lachen wenn ich an die Anfänge meiner Schriftstellerlaufbahn zurückdenke. Wie unantastbar war mir damals das Zeitungswort. Denn die, die zu Gerichte saszen, so bildete ich mir ein, mussten Männer von tiefster Bildung, feinster künstlerischem Geschmack, und unerschütterlicher Gerechtigkeit sein. Es liegt mir fern bitter zu werden. Man hat kein Recht ihnen zu zürnen. Es sind arme Teufel die man nicht schelten darf. Galeerensklaven, die Frondienst thun; schiffbrüchige Existenzen zumeist, die an dem Leben hart genug zu knabbern haben.

(*Holländer.*)

Zoo is het!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Kruiperij.

Een abonné zendt mij 'Het Volk' met een aangestreept artikel, dat ik woordelijk overneem, omdat het zoo volkomen wáár is:

Op de teentjes getrapt.

Gisteren bracht de koningin een bezoek aan de tentoonstelling 'De Vrouw 1813-1913'. Zij kwam er twee keer: 's morgens en 's middags. telkens ongeveer een uur. Meer dan een oppervlakkige wandeling over het terrein en door de gebouwen kan dat niet zijn geweest. De 'groote' kranten gaven er gisteravond opmerkelijk kort en koel verslag van. Dat wil zeggen: betrekkelijk kort en koel. Er werd toch nog ongeveer 1 ½ kolom van gegeven en het wemelde, als steeds, van hoofdletters. Maar toch was het te merken, dat er iets niet in orde was. Want gewoonlijk worden van dergelijke bezoeken minstens vier, vijf kolommen verslag gegeven, en elke voetstap van H.M. en Hoogstderzelver Gevolg breedvoerig en met geestdrift beschreven.

Wat zou er gebeurd zijn? 'De Telegraaf' bracht het antwoord op die vraag in het volgend stukje:

> **Hedenmiddag werd op de tentoonstelling 'De Vrouw' bij het bezoek van H.M. de Koningin, de pers de toegang geweigerd tot de hal waar Hare Majesteit door het tentoonstellingsbestuur ontvangen werd. De politie had, naar zij onze verslaggeefster mededeelde, uitdrukkelijk bevel ontvangen niemand van de pers binnen te laten.**
> **Bij het bezoek van Hare Majesteit aan 'Terrein 1813' een zelfde weigering.**
> **Wanneer Hare Majesteit er niet op gesteld is dat van dergelijke bezoeken, als dit van heden, in de pers nota wordt genomen, zullen wij de eersten zijn die een dergelijk besluit eerbiedigen. Verslaggeven van koninklijke bezoeken behoort niet tot het aantrekkelijkst deel van de taak des journalisten. Slechts dit eene zouden wij willen verzoeken: dat het ons intijds werd medegedeeld. Als vertegenwoordiger van het Nederlandsche publiek, wenschen wij niet als een kruier, voor wien men geen boodschap heeft, teruggestuurd te worden.**

(Telegraaf).

Het is volstrekt niet de eerste keer, dat hier ter stede de vertegenwoordigers der pers door de autoriteiten bij dergelijke gelegenheden worden behandeld als een soort minderwaardige nieuwsgierigen. Toch gaan zij voort met diezelfde autoriteiten op te hemelen als waren het halfgoden.

De dames en heeren moeten zelf maar weten in hoeverre zij dat met hun waardigheid weten overeen te brengen. Wij zouden dan ook van het geval wellicht geen melding hebben gemaakt, indien één zinnetje in het stukje van 'De Telegraaf' ons niet interesseerde. Het is dat, waarin medegedeeld wordt, dat verslaggeven van koninklijke bezoeken niet behoort tot het aantrekkelijkst deel van de taak des journalisten. Wij hebben daar in de desbetreffende verslagen nooit iets van gemerkt, die druipen altijd van geestdrift en bewondering.

Hoe zit dat dan? Schrijven die journalisten in zulke gevallen wel eens anders dan hun gevoelen is?

Als de kok met de keukenmeid kijft...

(Het Volk).

Inderdaad, reeds herhaaldelijk is óók door mij daarop gewezen hoe juist 'De Telegraaf', die zich bovendien de airs geeft van een democratisch blad te zijn, uitmunt door de *lafste* vleitaal waar het geldt Vorsten- en Vorstinnenbezoeken, enz. Gaf b.v. 't 'Vaderland' indertijd slechts een kort uittrekseltje van het lik-artikel over prinses Juliana indertijd in het 'Handelsblad' geschreven door Catharina van Rennes, de 'Telegraaf' moest natuurlijk dat product terstond in zijn geheel de lezers verkondigen. Is de Koningin in Amsterdam, dan smelt de 'Telegraaf' steeds weg van bewondering voor alles wat zij doet of zegt, of ook niet doet of niet zegt. Bezichtigt prins Hendrik een tentoonstelling, dan seint de Telegraaf-correspondent elk woord, hoe onbeduidend ook, dat hij zegt, uit Londen naar Amsterdam.

Enz. Enz.

Maar het toppunt is bereikt in de Telegraaf dezer dagen door den Berlijnschen correspondent G. Simons. Deze meneer namelijk heeft de voor een burgerman als hij zeldzame pret genoten van - als pers-berichtgever - het 'hooge gezelschap' te hebben

zien eten. En het is de moeite waard te lezen welk een indruk *dat* op hem maakte! Als een heel nieuwtje vertelt hij zijn lezers dat vorsten heusch net zoo eten en drinken als een ander. En dat ze gewoon tot elkaar spreken. En dat ze zoo en zooveel juweelen en parelen dragen. En dat de kroonprins slank is als een berk, en de kroonprinses het toppunt van bevalligheid, en de keizerin weer wat anders moois, en de koningin van Engeland ook al iets prachtigs, enz. enz. Indien men het kalm-nuchtere 'Vaderland'-bericht daarneven legt, dan kan men 't best zien *hoe* vermakelijk het heerschap Simons is in de war geraakt van zóóveel voornaamheid! Is b.v. in het 'Vaderland' de bruid, prinses Victoria Louise, 'erg erg bleekjes', in de 'Telegraaf' is zij in de oogen van G. Simons 'een tenger, lief, teer wezen', bezwijkend onder het wicht van hare prachtjapon. Vindt de 'Vaderland'-berichtgever - met alle recht - den fakkeldans erg eentonig, G. Simons is er natuurlijk verrukt van, kan niet begrijpen dat men er niet van onder den indruk geraakt, enz., enz. Wilt gij, in een woord, het toppunt lezen van burgermanverbazing en kruiperij ten opzichte van adellijke personen, verlustig U dan aan de buitelingen tot in het stof die G. Simons maakt in 'de Telegraaf' voor de japonnen, sieraden, en uniformen van het dezer dagen in Berlijn verzameld-geweest-zijnde 'hooge gezelschap.'

En, als ge al die ellenlange likkerij gelezen hebt, lees dan nog eens over die onnoozele betuiging, hierboven afgedrukt, dat: 'Verslaggeven van koninklijke bezoeken niet behoort tot het aantrekkelijkst deel van de taak van een journalist.'

Gelijk 'het Volk' terecht opmerkt, in 'de Telegraaf' kan men daar weinig van merken. Integendeel, men kan in dat blad zien hoe de journalisten-burgerjongens integendeel smullen van pret omdat ze koningen en vorsten mogen *zien* eten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
Nog een likbericht uit de Telegraaf.

Het trof ons hoe de Koning (*George van Engeland*), *die gekleed was in een fantasie-costuum met grijze overjas en zwarte Garibaldihoed*, *tegen iedereen even vriendelijk groette*, *speciaal tegen een troep infanteristen uit Vlissingen*, *die hem het militair saluut brachten.*

'Het verslag-geven van koninklijke bezoeken behoort niet tot het aantrekkelijkste deel van de taak van een journalist' - volgens diezelfde Telegraaf. 't Geen niet wegneemt dat de grijze overjas en de zwarte Garibaldihoed van den koning volgens dat Blad eveneens waard zijn aan de vergetelheid ontrukt te worden als zijn tegen iedereen vriendlijk groeten.

God, o God, wat een slavenzielen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

VI.
Een goed doel.

In den Haag wordt vanwege het Blauwe Kruis een Tentoonstelling gehouden, waarvan de opbrengst het doel heeft verlaten en mishandelde kinderen te beschermen. Maison Pfaff, Plaats 24, den Haag, laat zich aan dit goede doel niet onbetuigd, en zendt in twee zeer aardige poppen, voorstellend prins Willem II en Zijn bruid. Deze poppen zijn geheel en al op de ateliers der firma gekleed, absoluut historisch; zelfs de verlovings-ringen, van goud, zijn expresselijk vervaardigd.

De prins is in lichtblauwe zijde met goudkleurige

baret, getooid met witte veer, een degen met goud gevest aan zijn zij; terwijl zijn Engelsch bruidje in goudbrocaat werd gekleed, rijk met parelen versierd.

De reden dat ik deze inzending van

mevrouw Pfaff hier zoo afzonderlijk vermeld is, om in de allereerste plaats hulde te brengen aan haar onbaatzuchtigheid, wijl zij zoo vriendelijk is deze met zooveel zorg en studie door haar gekleede historische poppen kosteloos af te staan voor de verloting. Den gelukkigen winner wensch ik reeds vooraf geluk. Dat ik niet te veel zeg bewijst de hierbij gevoegde afbeelding.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van. No. 46).

De zee snikt zoo zachtjes - - - als klaagde ze om menschenwee. - - -

Boven mij licht de klare, blauwe, kalme lucht. - - - En het is zoo stil - - zoo wonderbaar stil als het hier 's ochtends nog alleen zijn kan, - als 't mondaine gedoe zich nog uitslaapt, van 't Casino in Monte, van de flirt in de hôtels. - - -

Dan is 't hier op de Cap, op Cap Martin, zoo zalig-wonderzoet. - - -

Dan ben je alleen met den frisschen, zachten zeewind, met de ruischende boomen, waardoor een geheimzinnige adem zoo vredig geurt van een bedwelmende zoetheid. - -

Dan zoek ik het plekje, waar de groote levenslijderesse zoo graag uitrustte, arme Elizabeth van Oostenrijk, die Uw geheim leed voortsleepte in rustelooze vereenzaming, van oord tot oord, - en ik zie door 't groen heen de wegtintende kusten van Italië, de mengeling van oneindige kleuren-schoonheid over de zee, en de roode, steile, ten hemel wijzende rotsen. - -

En om mij heen jubelt een vogel zijn loflied aan het zonlicht. - - -

Het is alles als een groote weemoed, die getemperd wordt door de heerlijkheid van leven als zoodanig, waarvan deze vogel zingt. - - -

Neen, ik lijd nu niet meer als in het begin toen ik hier kwam, in het Zuiden, bij Dolly, een geslagene, gebrokene, in-opstand-geraakte, eene die zelve haar liefde had verstooten, en toch niet hem kon vergeten nog. - - -

Toen kon ik 't niet accepteeren nog. Toen hoopte ik telkens nog op 't wonder dat hem aan mij zou teruggeven, mij zou openbaren hoe hij nochthans was degene die ik mij had gedroomd, nochthans was de man die ik had méénen lief te hebben - - -

Aldoor moest ik denken aan het mooie woord van professor Nothnagel: Slechts een goed mensch kan een goed dokter zijn - -

Een goed mensch! O als hij dat geweest ware, dan had hij niet zijn gelijk gesteld boven de redding van een menschenleven; dan ware hij integendeel blij geweest om zijn ongelijk, omdat - het Greta zou hebben behouden. - -

Iemand die zich in stilte verheugt over den dood van een ander - omdat die dood hem voordeel aanbrengt - die iemand is gelijk aan een moordenaar, is veel minner nog dan een moordenaar in drift, die onberaden handelt, in een moment van zelf-vergeten. Zoo iemand is in koelen bloede, is heimelijk, van anderen onvermoed, blij om den dood van zijn prooi - - en, hoeveel erger nog, als zoo iemand is een geneesheer bovendien, iemand wiens heerlijk beroep behoort te zijn anderen te

genezen! - - Dan legt hij zich een masker op - zoo als Joost het zich inderdaad deed - een masker van huichelarij, van quasi-belangstelling, van quasi-verheugenis, om schijnbare beterschap - -

Terwijl in zijn hart slechts verbittering spreekt, en heimelijk hopen op de komst van den doodsengel, die hem zal gelijk-geven - ten koste van zijn slachtoffer.

Neen, neen, zoo een *kan* ik niet hebben liefgehad - - het kan niet - - ik moet mij vergissen - - - ik deed hem onrecht. - - -

Er zijn momenten geweest waarin ik op het punt stond naar hem toe te vliegen, hem te zeggen: neem mij, ik kan niet zonder je leven, - ik wil niet, - ik was dom je te wantrouwen - - ik *wil* in je gelooven. - -

- - - Maar dan hield die brief mij terug, die koude, korte, op hoogen toon geschreven brief van zijn zuster, waarin ze mij verweet mijn 'sentimentaliteit', mij hoonend vroeg of ik dan werkelijk zoo naïef was geweest, om te gelooven dat een dokter ooit iets *voelde* voor zijn patiënten op een andere wijze dan als materiaal voor zijn wetenschap? - -

Zij had het wel gemerkt, schreef ze - met vrouwelijke venijnigheid - dat Joost mij kon nemen zoodra hij-zelf maar wou. - Ze had zich dikwijls genoeg verwonderd over mijn 'gebrek aan vrouwelijke fierheid', van het zoo openlijk te toonen aan hem. Maar, ten slotte moest iedereen maar zelf weten wat hij wilde of deed. Dat vond ze ook van Joost en mij. Toen hij haar dus had gevraagd hem de gelegenheid te vergemakkelijken mij te ontmoeten, door hare kennismaking met mij, toen was ze er met zusterlijke plichtsbetrachting op ingegaan.' - - (Daar hadt je het weer; 'plichtsbetrachting' ligt deze koude vrouw in den mond bestorven: al hare handelingen worden geboren uit overlegde plichtsbetrachting, nooit uit spontane liefde-opwellingen.)

- - En nu was dit het einde! Nu Joost met zijn liefde tot mij kwam, nu stootte ik hem weg, - om een sentimenteelen gril.

Hij-zelf had er haar iets van uitgelegd, dat ik nu ten slotte ineens niet wilde, omdat Greta's dood hem - natuurlijk - in zijn kunde geheel in 't gelijk stelde, en hem dat dus plezier deed tegenover dien pedanten professor Nellesteijn. Schamen moest ik me tegenover Joost, dat ik zóó weinig zijn groote meerderheid van kennis wist te waardeeren, dat ik, in plaats van er mij, met hem, over te verheugen, over den 'goeden uitslag', (zoo noemt ze Greta's dood!) hem nu zijn geluk bedierf door mijn kinderachtige opvattingen.

- - - - Dan werd ze gemoedelijk ten slotte:

Begreep ik dan zelve niet hoe groot een geluk ik vergooide? - Wist ik dan niet dat Joost een magnifique toekomst vóór zich had als arts? Zag ik dan niet in dat alle doktoren zoo waren? En dat immers alle menschen 't eerst dachten aan zichzelf? En dat zoo iets ook natuurlijk is ten slotte? -

En, begreep ik dan óók niet dat de huwelijksaanzoeken, - vooral voor een meisje in mijn verarmde positie, - dun gezaaid zijn heden ten dage? Dat ik met mijn hartstochtelijk temperament - ik moest het haar niet kwalijk nemen dat ze het ronduit schreef wat ze, als oudere vrouw, en van meer onderbinding dan ik, had opgemerkt aan mij in dit opzicht - wel eens op een heel-ongelukkige manier 'er in kon loopen' - 'uit behoefte aan sexueele bevrediging', - als ik niet bijtijds instapte in het veilige huwelijksbootje, dat niet zoo heel dikwijls klaar ligt voor ongefortuneerde meisjes, in onze dagen. - -

- - - Ik moest er om lachen, smadelijk lachen, om *dat* deel uit haren brief! Zoo dóór en dóór ademt dat alles haar berekening-karakter! Ze heeft er geen flauw vermoeden van gehad dat ik mij aan Joost zou gegeven hebben onmiddellijk - wanneer ook - zonder eenig bejag op huwelijks-voordeel, - zoo lang ik hem nog zoo zielslief had als ik 't eens deed. - - Voor haar is mijn heele liefde voor haar broer niets anders geweest dan een huwelijks-berekening, geïnspireerd door onbewuste paringsbehoefte. -

Zonder die wettige fatsoenlijke bekrachtiging van de paring kan zij zich, met hare conventioneele natuur, niet denken de mogelijkheid van het zich onberedeneerd een man geven durven, - enkel uit zuivere liefde tot hem - eener tot de eerste kringen behoorende freule de Brienne Steinberg. - Daarom waarschuwt zij mij gemoedelijk dat ik misschien mijn laatste huwelijkskans heb verspeeld - - dat ik nu, onbewust, vóór ik 't zelve weet, zal 'vallen', als offer van mijn 'hartstochtelijk temperament'. - -

Want, voor vrouwen als zij, is geen begrip denkbaar van èchte liefde, bestaat alleen wellust, hartstocht, - - passies die zij beneden hun 'stand' vinden!

Och arme! Wat weet zoo'n ziellooze, koude vrouw van zoo iets als wezenlijk liefhebbenkunnen.!

Neen, daarom moet ik lachen om dat gedeelte van haar brief!...

Maar dat andere, dat eerste, waarin ze mij zoo wreed-meedoogenloos onthult het karakter van Joost, vertelt hoe hij-zelf met haar heeft gesproken erover, zelf heeft bevestigd dat hij zoo is, zoo slecht - - zoo slecht. - - Daarom moet ik schreien. - -

Ach, nu weet ik 't wel heel, heel zeker dat het voorbij is, - voorbij alles. - -

En nu is mijn groote droefheid niet meer om hem, die 't immers niet verdient dat ik hem liefheb, maar slechts om me-zelve - omdat ik nooit vrouw zal zijn, nooit moeder - - - want nooit meer zóó zal kunnen liefhebben - - - nooit meer. - - -

In de tram naar Monte Carlo lees ik Dolly's brief over, dien ik van ochtend kreeg. - - - - -

Ik moet in Monte Carlo kamers gaan bestellen voor haar - - ze heeft genoeg van Nice, schrijft ze - - ze wil naar Monte. - - Dan is ze meteen meer in mijn buurt óók. - - - - Of ik eens voor haar wil onderzoeken naar 't Grand-hôtel - dat is haar zoo aangeraden. - -

- - Ik wou dat ze bleef waar ze is. - - Ik voel dat ze mijn gelukkige, weemoedige eenzaamheid zal gaan verstoren. - En toch ben ik bijna blij erom - omdat ik van haar houd - van haar levenskracht, van haar ongebroken vroolijkheid, van haar durf van zichzelve zijn. - - Ze is een band met het verleden, - een band die mij lief is toch. - - - Ik wil mijn best doen alles precies naar haar wenschen en smaken te beredderen, vergewis me dus nog eens nauwkeurig van haar opgaven: een kamer op het Zuiden natuurlijk, vooral heel licht gemeubileerd, met frisch cretonne, - en een riant uitzicht. - - En veel menschen moeten er logeeren in 't hôtel! - - Anders wil zij er niet in. - - Vooral een leuke hall, - waar je veel hebt te zien. - -

In m'n gedachten zie ik haar daar al, trippelend in die hall, op haar hooge fransche hakjes, grappig-coquet nadoenster-françaisetje; met haar hollandsch mooi teint, en haar goed figuur 'n heel appetijtlijk wezentje voor mannen. - En dat zelve zoo goed wetend! - En het zoo prettig vindend! - -

Ze zal er ‘doen’ in Monte; ‘doen’ als slechts

weinig Hollanders; chic, tip-top Engelsch in haar gedistingueerde kleeding, maar met kleine fransche voetjes en handjes, en met de heerlijke fraîcheur van een gezonde, mooie Haagsche! - -

Onwillekeurig glimlach ik als ik zoo aan haar denk. En meteen, terwijl ik mijn plaatskaartje betaal, glijdt mijn taschje van mijn schoot. - - - - -

'Mademoiselle heeft prettige souvenirs?' - zegt de meneer, - die 't vlug voor me opraapt, - in gebroken hollandsch. - -

Ik buig beleefd - antwoord alleen: 'Merci.' -

Wat hoeft die vent, - 'n duitscher herken ik hem te zijn aan zijn accent - mij zoo onbeschaamd aan te kijken, toe te glimlachen! - -

Ik heb hem al ééns in de tram ontmoet; toen óók fixeerde hij mij op die hinderlijkbrutale manier van sommige mannen. -

Natuurlijk ook, een vrouw-alleen, eene die nog jong is, en die hier reist, aan de Riviera, die kan geen pretensie maken, - zoo lang ze niet absoluut-onbegeerlijk is, - van eerbied voor haar persoon.

'So etwas gibt es hier nicht' - in dit mondaine, wufte, weelderige paradijs voor demi-mondaines van professie, of voor quasi-fatsoenlijke vrouwen, - die nog veel erger dingen doen. -

- - Laat ik nu maar heel eerlijk zijn! - Vind ik dien gemankeerden eerbied niet verkieslijker eigenlijk dan ik het nooit naar me kijken door een man zou vinden.? - Is er niet een klein beetje in me, ook in mij, van 't Dolly de Brienne bloed, dat het wel prettig vindt dat een man oog heeft voor mij! Vindt niet in den grond elke vrouw het onaangenaam - als ze eerlijk is voor haar zelve - zoo onaantrekkelijk te zijn, dat ze aan geen enkelen man iets zegt van welke bekoring ook? -

Je zelve verdedigen tegen hem kan je immers altijd wel - als je dat waarachtig wilt. - 't Is flauwe, onoprechte aanstellerij te doen alsof je, uit angst voor een onbekenden man, niet bent gediend van zijn hulde. Angst behoeft geen enkele normale vrouw, - die niet zelve wil toegeven, - te hebben. Ze behoeft nooit verder te gaan dan ze zelve verkiest. - - -

Ik kan deze brutale oogen, die kennismaking met mij zoeken, niet uitstaan. Ik zou dien vent, met zijn rood-dik gezicht, en Wilhelmopgedraaiden knevel, met plezier een draai om zijn ooren willen geven.

En toch vleit het mijn ijdelheid dat hij, terwijl er anderen in de tram zitten óók jong en óók van mijn geslacht, blijkbaar iets aan mij ziet dat hem apart bekoort. - -

Het is voor hèm dat ik met een luchtig sprongetje van de tram wip, mijn rokken nauw om me heen trekkend daarbij, met een beweging die mijn figuur daardoor accentueert. - -

Ik voel dat hij mij nakijkt terwijl ik, heel vlug, de richting naar 't Grand-hôtel insla. - -

En ik heb er plezier in. - -

En ben tegelijk kwaad op mijzelf dat ik zoo echt-vrouwelijk-kleinzielig ben vàn er plezier in te hebben. - -

(Wordt vervolgd.)

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Vlissingen, 28 Mei 1913.

Aan Jonkvr. ANNA DE SAVORNIN LOHMAN, Redactrice der Hollandsche Lelie.

Geachte Redactrice,

In het nummer van 7 Mei j.l. eindigt uw 'Overzicht van de Week' met een kort gedeelte, getiteld 'Afschuw en Plicht', hetwelk mij zeer trof en mij aanleiding geeft U te verzoeken dit schrijven in uw Tijdschrift op te nemen; althans zoo 't U daartoe geschikt voorkomt.

Waarlijk, er zijn zaken en voorvallen, die men gaarne ontvlucht, omdat het aanschouwen ervan zoo pijnlijk aandoet! Ook mij is dit vaak overkomen, en overkomt me nòg; maar wien overkomt dit *niet*?

Nu, ja, die menschen, welke niets anders zijn dan tweehandige zoogdieren, blijven er misschien van bevrijd; doch zij zijn er niet te beter om. Maar ieder, die een gemoedsleven heeft, staat er aan bloot. Het is de strijd van het proza met de poëzie, van het booze met het goede, van de duisternis met het licht.

O, als uit het gepijnigde gemoed de zucht oprijst: 'Ach, laat dezen drinkbeker aan mij voorbijgaan'! - dan behoort er meer dan gewone zielskracht toe om dien bitteren beker tòch aan te nemen en hem te drinken.

Wie dat vermag, staat op een standpunt, hetwelk maar weinigen bereiken.

Of zou het niet van hoogheid getuigen en van zielegrootheid, als het *gemak*, de *rust*, de *zoetelijke stemming*, de *kalmte des gemoeds* worden opgeofferd, en in plaats daarvan *inspanning*, *vermoeienis*, *walging* en *ergernis* worden aanvaard; en dit alles enkel, omdat het plichtsgevoel gebiedt het lage, het minne, het walgelijke, het ergerlijke te bestrijden?

Gij, die u tot dezen strijd hebt aangegord, houdt dien strijd vol, zoo het u mogelijk is; want gij doet een goed werk.

Wel is aan velen de *wil* gegeven om het goede te doen, maar niet de *kracht.* En hoe zal *zonder kracht* de overwinning behaald worden?

Moogt gij *blijven* strijden voor het goede! Gij zijt als de zaaier, die uitging om te zaaien. Menige zaadkorrel gaat verloren, maar er valt toch ook een deel in de goede aarde en geeft rijke vrucht.

Moge deze gedachte u sterken en steunen in

den moeizamen strijd tegen het lage, en moge u lang de kracht blijven om voort te gaan, goeddoende door uw bezielend woord, dat geboren werd uit uwe edele verontwaardiging, als de ruwheid de teere bloem vernielt en de laagheid het edele bezwaddert.

Mijne overtuiging is het - en ongetwijfeld zal dit ook de overtuiging zijn van meerderen uwer lezers, - dat gij veel goed doet. Blijve u nog lang daartoe de kracht en óók de moed! Gaarne betuig ik u mijne hoogachting.

Uw dw.

J.F. OP DEN ZIEKE.

Antwoord red:

Ik betuig den inzender van het bovenstaande mijn zeer hartelijken dank; het doet goed aldus te worden geholpen door openlijke instemming.

II.
'Onrijpe hersenen' en 'Waan-ideeën'.

Z.G. Red.

De heer J.B. Naaktgeboren wijst in zijn gedachtenwisseling*) zéér terecht op de zotte tegenstelling die er bestaat in het oprichten van een standbeeld voor Proudhon eener- en het guillotineeren der auto-bandieten anderzijds. Dat is inderdaad zeer inconsequent.

Toch komt het m.i. den heer N. niet toe, van Proudhon, die een zéér bekwaam, geleerd man moet geweest zijn, te spreken als van een 'soort van genie'. Dat is heelemaal niet noodig. Als de hr. N. zich eens de moeite wil geven, in *De Socialisten*, het groote werk van prof. Quack, na te lezen het hoofdstuk over Proudhon, dan zal hij zelf inzien, dat het niet aangaat over een zoo eminent man als Proudhon, iemand die *veel gedacht* heeft in elk geval, zoo geringschattend te spreken.

Indertijd, toen ik met den hr N. polemiseerde in dit blad over het onderwerp: de anarchie, had ik eens de onvoorzichtigheid mij minder juist uit te laten over een anderen geleerde, door den hr. N. geciteerd, nl. Emile Faquet. De hr. N. was daarover toen zéér vertoornd. Waarom doet hij nu hetzelfde, wat hij in een ander ten strengste veroordeelt?

Altijd dat meten met twee maten!

De hr. N. spreekt ook van 'onrijpe hersenen', die door de 'waan-ideeën' 'welke eenvoudig niet te verwezenlijken zijn', op hol zouden zijn gebracht.

Hieruit blijkt weer, ik heb dit reeds vroeger gekonstateerd, dat men het heldere, rijpere inzicht, altijd te zoeken heeft aan de zijde van den hr. N. - Als b.v. een klubje christelijke jongelingen een samenkomst organiseert ter bespreking van 'de gevaren van het socialisme', of zoo iets, (zonder debat), dan mag er geen sprake zijn van 'onrijpe hersenen'.

Tenslotte, de heer N. spreekt nu zoo over 'waan-ideeën' en ik wil dàárover nu geen nieuw debat beginnen, doch slechts even hem er op wijzen, dat onder de aanhangers en verbreiders dier ideeën zich de meest geleerde mannen bevonden, o.m. Elisée Reclus, de beroemde geograaf en dr. Cesar de Paepe, helaas beiden

*) Zie Holl. Lelie van 21 Mei j.l.

gestorven. Van die ouden leeft alleen nog Kropotkin. Oók ‘onrijpe hersenen’, mijnheer N.?

En - is het den hr. N. wel ooit gelukt, de onjuistheid dier ‘waan-ideeën’ te bewijzen?

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Prostituée
door Johanna Steketee.

Op een wintermorgen van een der eerste dagen van het nieuw begonnen jaar ontving ik den brief, welke hier volgt. Hij was verge zeld van een bundeltje copie en bevatte een eigenaardig verzoek, dat mij eerst onmogelijk toescheen, maar waaraan ik ten slotte toch voldeed. De dagboek-bladen, welke volgen op den brief, is dus zoowel mijn werk, als dat van haar, die mij den brief schreef. Zij vervulde ze met haren geest en ik maakte ze leesbaar.

Mevrouw.

Gratis lezeres van het weekblad ‘Volkoming’ zijnde, las ik ook uw artikel. ‘Vrede op Aard’. En met hartelijke instemming met uw woorden deed ik zulks. Deden alle, neen, maar vele menschen maar eens naar deze woorden, dacht ik, hoeveel schooner zou het leven hier op aarde zijn!

Maar, och arme!

Echter, dat doet niet toe of af aan de waarde van hetgeen u schreef. Dat blijft waar en schoon. En gelijk zoo vaak, wanneer ik iets las, dat mij trof, ik mij een beeld trachtte te vormen van schrijver of schrijfsters ervan, deed ik zulks ook bij de lezing van uw artikel.

Uwen naam zag ik niet voor 't eerst, ook reeds vroeger las ik voor en na iets van uw hand. Toch dunkt me, dat ik nu een goede voorstelling van u heb en dat deed mij besluiten u eens te schrijven. Mooi is het niet, geldelijke hulp en steun te vragen, het is natuurlijk eigenlijk ‘bedelen’; echter naar u schreef: ‘Uw beurs en uw hart openend voor den armen medemensch’.... heb ik het gewaagd. En ik weet dunkt me, dat u mij althans mijn vragen niet kwalijk zult nemen. En dat is al iets, of eigenlijk al veel. En misschien zult u ook helpen, als u maar kùnt. Ik hoop het zoo....

Nu ter zake eerst:

Misschien herinnert u zich mijner nog van jaren geleden. Ik woonde toen achter u. Ik deed wel eens boodschappen voor u. U was toen, meen ik, pas getrouwd. U had

wel meelij met me, omdat mijn stiefmoeder me altijd zoo vreeselijk sloeg. Tenminste als ik u zag, vroeg u altijd: ‘Hoe gaat 't er nu mee?’

Later is u daar weggegaan.

Dat speet mij toen erg.

Toen had ik, u weet 't, 'n droef leven. En nu heb ik ook nog altijd een droef bestaan. Het is nu veertien jaar geleden, dat ik voor 't eerst bloed heb opgegeven en sedert ben ik blijven sukkelen aan een ongeneeselijke borstkwaal met voortdurend bloedspuwingen.

Al bijna 14 jaar ben ik nu ziek, veertien jaar!

Nietwaar? dat is een droef bestaan, altijd ziek te zijn en vooral ongeneeslijk ziek te zijn. En dat betrekkelijk zoo jong nog: Ik ben nog niet heelemaal 31 jaar.

Toch - het is het ergste niet van mijn lijden.

Het andere is veel erger: dat ik al die jaren heb moeten leven (wàs het leven?) in diepe, stoffelijke ellende; in diepe armoede, egale, troostelooze armoede, op de grenzen van algeheel gebrek, zie - dat was erger; dat was één gerekte marteling, moreel nog meer dan lichamelijk. Niet kunnende werken met mijn ziek en zwak lichaam, onvermogend, vroeg ik hulp. Hoe zag ik er eerst nog tegen op, tegen het vragen alleen al. Aan het niet geholpen worden, als ik vroeg, dacht ik heelemaal niet.... Maar nu!

Nu heb ik ondervinding van wreede afwijzing, honend weigeren, vernederend toewerpen en wat niet al. Ik heb nu het gevoel, dat een zieke arme, of arme zieke eigenlijk een misdadigster is, waarop een ieder mag spuwen en zijn luimen botvieren. Ik ben er gekomen tot nu toe, want ik leef nog, maar hoe!

Een zegen was het ongetwijfeld voor mij geweest, als ik bij het begin van mijn ziekte was gestorven.

Tenminste, ik had dan een betere meening van mijn medemenschen meegenomen dan ik nu heb. En zelf was ik misschien ook beter gebleven.

Ik heb altijd getracht moed te houden, onder alles. Hoevelen zouden het ondragelijk hebben gevonden, altijd te moeten leven van genadebrood (want daar komt het toch op neer), gesteld al, dat de door mij gevraagde hulp ook ruim en gul werd gegeven.

En dan, zooals het nu is!

Maar ik geloof aan Karma en dat houdt mij staande. Het zal een door mij zelf geschapen lot zijn, dat ik nu heb.

Echter verschrikkelijk is en blijft het, dat zult u toestemmen.

Vergeeft u mij echter, dat ik u met dit alles lastig val. Ik wenschte u beleefd te vragen of u mij misschien kunt helpen. U persoonlijk, of door u van anderen. U zult ongetwijfeld zooveel meer gefortuneerde personen kennen dan ik. Ik sta er voor 't oogenblik weer zoo slecht mogelijk voor. Alle hulp heeft mij weer voor de zooveelste keer verlaten. Ik ben ook zoo lang en zoo hulpeloos ziek. Er is bijna geen helpen meer aan.

Het vorig jaar heeft een meelijdende dame een oproep voor mij gedaan in ‘Volkoming’, met het resultaat, dat ik weer eenige maanden geholpen was.

Een tweede aanvrage achtte mijn weldoenster niet wenschelijk, daar kans op welslagen gering is en daar in ‘Volkoming’ al zooveel wordt gevraagd en al zoo vaak vergeefs.

‘Wat nu?’ - is het, voor de zooveelste maal voor mij weer in al die jaren. Weer een tijd van letterlijk geen raad meer weten. Zal er nog uitkomst komen? Hierbij sluit ik een bundeltje schrift. Het bevat mijn leven.

Het is niet mooi en niet in stijl geschreven, want ik ben niet wetenschappelijk. Maar misschien kan uw vaardige pen er iets van maken, een verhaaltje, of vertelseltje, zooals ik wel eens meer van u las, - een vroolijke geschiedenis zal het allicht niet worden.

Hoe dit zij, u kunt ermee doen, wat u wilt. Misschien brengt het later nog wat op en dat wilt u mij dan wel zenden. Hoe blij zal ik met dat geld zijn! Al heb ik 't niet zelf verdiend, bedelgeld is dat toch ook niet. Ik schreef maar van het begin van mijn leven af, tot nu toe. Herinneringen zijn het, meer niet, maar alles waar gebeurd.

En nu Mevrouw, wilt u, kunt u iets voor mij doen? Bij voorbaat dankt u hartelijk, die zich noemt

LISE VAN OOY.

Of ik me dat arme kind herinnerde!

Terwijl ik de velletjes papier doorbladerde, zag ik haar weer zoo duidelijk voor mij, alsof er zooveel dagen, in plaats van jaren, lagen tusschen onze ontmoeting en thans. Zoo mager in d'r armoedige, gore kleertjes, die veel te wijd schenen; op 't dunne halsje 't fijne kopje, met kort-geknipt, bruin-blond haar; 't gezichtje met klein neusje en mondje, maar groote, droefgeestige oogen van een zeldzaam-groenachtig-blauw en lang-gewimperd. Die oogen trokken sterk mijn aandacht. Nooit zag ik zulke kinder-oogen. Een wereld

van wanhoop en verlating scheen er achter te liggen. Ach, ze pasten zoo wel bij het klagelijk geschrei, dat ik ontelbare keeren per dag van haar hoorde, vermengd met een hart-krijschende vrouwen-stem:

‘Je bek houen, smeerlap. Jesses, zie me nou zoo 'n smeerwammes weer us an! In huis, kreng!’

De slag van een hard-toegetrokken deur, dan, verdoft, het ruwe slaan op het arme lichaampje. Weer de stem der vrouw valschvoldaan: ‘Nou weet je 't, he vuilak.’

Daarna uren lang soms 't klagelijke geschrei.

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren**, weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnee zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen déérin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Tip. - Een stukje door U den 7den Mei ‘persoonlijk’ gebracht - gelijk gij mij schrijft - is dus vermoedelijk door U bij mij in de bus gedaan. En dérédoor dan niet in mijn handen gekomen, want den 7den Mei waren wij allen reeds lang vertrokken. Hebt gij niet gezien, dat de gordijnen gesloten waren? De post zendt alles dóór, maar natuurlijk blijft datgene wat iemand in de bus doet daarin liggen totdat ik thuis kom. Het is heel jammer. Ik zou nog kunnen schrijven aan dengene, die den sleutel heeft, om onderzoek te doen. Wenscht gij dat soms? Echter lijkt het mij practischer, dat gij mij een afschrift zendt.

Ja, wij zijn hier met ‘de menagerie’, zooals ik ons gezin noem, in goeden welstand gearriveerd. Wij-zelve hadden de papegaai onder onze hoede, daar Marie, die een

paar dagen later kwam, natuurlijk niet alles tegelijk kon meenemen; en de brutale rakkerd had in de trein, vóór Keulen, reeds zijn tralies dóórgebeten, en klom op onzen schoot. Maar hij is zoo lief-mak, dat hij zich dadelijk laat vangen, en daarna hebben we in Keulen een hechter gevangenisje voor hem doen maken. Gij weet namelijk zeker wel, dat men in de coupé slechts een héél klein vogelhokje mag meevoeren. Marie's tweetal en het poesje zijn als passagiersgoed meegegaan, en Benjamin en Frits reisden met haarzelve mee in de coupé 3e kl. We vonden elkander allen weer in Frankfort, en reisden gemeenschappelijk door per derde klasse naar Nauheim; en toen de conducteur ons daar, met de noodige handbagage, 4 honden, een papagaai, en een poes hielp uitstappen, toen had hij evenveel vermaak in 't geval als wij zelf en de overige passagiers. Benjamin vindt hier natuurlijk heel wat oude vrienden terug, en maakt, als gewoonlijk, vele nieuwe. Hij wordt zoo dikwijls op straat aangehaald door menschen die hem, na 1 Aug. verleden jaar, toen ik reeds ziek lag, hebben leeren kennen, en van wien ik dus niet weet wie zij zijn. Dan zie ik opeens een lachend gezicht, en hoor in de een of andere taal: ‘Daar is die leuke hond ook weer’, en dan begint het wederzijdsch begroeten. Gij vraagt mij waarom gij in den laatsten tijd zoo weinig hoort van Frits. Hartelijk dank voor Uw belangstelling in hem. Neen, hij is gelukkig zoo gezond, ondanks zijn bejaardheid, als wij maar kunnen wenschen. Maar hij is altijd zoo'n zoet, bedaard, kalm, eenkennig kereltje, dat er met hem veel minder gebeurt op een dag dan met dien rekel van een Benjamin, van wien wij angstig elkaar vragen, als hij een half uur lang rustig is: ‘Benjamin zal toch wel gezond zijn; hij is zoo zoet’. Zijn leven gaat namelijk voorbij in drukte maken, kussens, en wat er verder in zijn bereik komt, verscheuren, ons hartstochtelijk liefkozen, en bedelen om lekkernijen. Bij vreemden maakt hij ons in dit laatste opzicht zoo te schande, dat hij o.a. gretig droge broodkorsten eet, alsof hij niet genoeg krijgt, terwijl hij bij ons thuis van het fijnste wittebrood zijn kopje afwendt als er niet een beetje boter op zit. Frits daarentegen zal nooit aldus zichzelf en ons vernederen. Die neemt een aristocratisch airtje aan als een vreemde hem wat lekkers voorhoudt dat hij niet gewoon is te eten; ook van liefkozingen van vreemde menschen wil hij niets weten. Hij is te oud om, zooals Benjamin, steeds mee uit wandelen te gaan, en blijft dan maar zoet bij Marie; want alleen wil hij nooit wezen. En hij vindt het heerlijk als ik een dag in bed lig, en hij mij gezelschap mag houden. Het is aandoenlijk te zien hoe zijn halfblinde oogen toch diens ondanks nog zoovéél expressie hebben van teederheid en mee-leven met alles. Zoo ziet hij 't b.v. dadelijk als ik mij niet wel voel. Dan nemen zijn oogen zulk een ernstige, verschrikte uitdrukking aan. Zijn eene zoon, - een der twee van Marie, - wordt óók al een oud ventje, en kan eigenlijk nog veel minder dan hij, de vader. Het behoort nu juist niet tot zijn grootste deugden dat hij uitmunt in teederheid voor zijn kroost. Hij is veel vinniger en jaloerscher op hen dan Benjamin; die laat alles van hen toe zoolang wij er niet bij zijn, maar Frits jaagt hen steeds uit zijn nabijheid. Wij wilden de poes niet achterlaten in den Haag, uit vrees dat zij zou wegraken, en namen haar daarom hierheen mee. Gelukkig is zij zoo aan Marie gehecht, dat zij niet denkt aan wegloopen. Voor het asyl ben ik namelijk bang, omdat men zoo dikwijls hoort dat dieren

daar besmettelijke, huidziekten opdoen. Het is echter wel een heel besluit om met zooveel dieren te moeten reizen. Niet dat zij-zelven zoo lastig zijn, integendeel, maar, over het algemeen, stuit men op zooveel onwil en tegenkanting bij de menschen. Waar van allerlei onhebbelijkheid van de lastigste en onhebbelijkste menschen en kinderen wordt goedgevonden, omdat het menschen zijn, daar legt men een dier allerlei noodelooze bepalingen en plagerijen en kwellingen, van dit mag niet en dat mag niet, in den weg. Het is intusschen zoo heerlijk dat Marie evenzoo denkt in deze dingen als wij, en ons daardoor zoo trouw helpt.

Een Tweetal. - Zooals gij ziet maak ik terstond melding van Uw schrijven, omdat het mij nooit te véél is van dieren-liefhebbers te hooren over hunne dieren, zoodat ik mij dan ook gaarne aanbevolen houd voor méér over dit onderwerp. Zeer goed herinner ik mij hoe gij er de vorige maal over hebt geschreven, en hoe sympathiek Uw brief mij toen was daarom. Wat den overigen inhoud aangaat van Uw brief, ik geloof dat gij mijn artikel over de auto-bandieten in zijn geheel moet lezen en moet beschouwen, juist zóó als gij het ook deedt den eersten keer toen het uw 'volle sympathie' had. Want, gaat gij het bij gedeelten beoordeelen, dan rukt gij het uit zijn verband. Zoo b.v. waar het geldt den stervensmoed dier bandieten. Ik voor mij vind wel degelijk dat er moed toe behoort, - wanneer men meer dan vijftig dagen heeft geleefd in de onzekerheid wannéér het doodvonnis zijn zal - zoo kalm en vastberaden den dood in te gaan, zelfs weigerend de bedwelming van den alcohol, als deze drie mannen het deden. Stel daar eens tegenover hoeveel angst en benauwdheid en stervensvrees dagelijks aan den dag wordt gelegd door ongeneeslijk-zieken, met kwalen-behebten, heel-ouden van dagen. - Of het nog wel 'menschen' zijn die er zich een feest van maken naar zulke veroordeelingen te gaan kijken - vraagt gij. Wel m.i. zijn zij, die tot de hoogste kringen van Parijs behooren, die allen te samen vormen 'le tout Paris', op het gebied van geboorte, kunst, ontwikkeling, enz., en die in de Gerechtszaal-zelf zich zijn gaan verlustigen aan het proces, oneindig veel verachtelijker en minner dan het door U bedoelde lage gepeupel, dat naar de onthoofding-zelve gaat kijken als naar een kostelooze vermakelijkheid.

Hoe gij de overspanning, waarin iemand verkeert die in woede een ruit inslaat, kunt gaan vergelijken met de volkomen bedaardheid en koelbloedigheid waarmede de bewuste drie autobandieten den dood zijn ingegaan, zonder eenige vrees of aarzeling, is mij een raadsel. Van 'verheerlijking' van hen kan bij mij geen sprake zijn, en, voor zoover ik weet, heeft ook niemand deze misdadigers 'verheerlijkt'. Maar wèl verdienen zij onze achting en onze sympathie om hunne van karakter en van krachtige persoonlijkheid getuigende wijze van boeten voor hun misdrijf. En m.i. is de houding van hun rechters(?) en van het 'beschaafde' publiek zóó verachtelijk geweest, dat juist daardoor - gelijk ik immers ook schreef in mijn artikel - de verontwaardiging en het medelijden met deze veroordeelden is opgewekt bij ieder onpartijdig toeschouwer.

Neen, ik geloof niet, dat het wijzen op de laakbare schuld en de laakbare nieuwsgierigheid van rechters en publiek, in tegenstelling met de flinke manlijke houding der drie auto-bandieten, een 'gevaar' kan opleveren. Weet gij wat wèl gevaar oplevert: het malle enthousiaste uitrafelen in de couranten van elke misdaad, begeleid met photo's zoowel van de schuldigen-zelf als van hunne maïtressen, enz. Daardoor wekt men 'zwakkelingen' op tot reclame-zucht, tot verlangen om ook 'in de courant' te staan afgebeeld, tot welken prijs dan ook. Maar heusch, de laffe martelingen, dezen

drie auto-bandieten aangedaan, zij zijn niet geschikt om op te wekken tot navolging, wèl tot *wraak.* Overigens, ik herhaal, zooals ik begon, gij moet het bewuste artikel in zijn geheel lezen en in zijn geheel beschouwen, en niet hier en daar een zinnetje eruit nemen, en dat-alléén behandelen. Dan zult gij zien, dat ik noch de misdaden vergoelijk, noch de schuldigen verontschuldig, noch hun dood 'verheerlijk', maar wel dat ik het toelaten van het publiek in de zaal, het gedrag van dat publiek, en dat van de rechters, en de onnoodige marteling, van twee en vijftig dagen moeten wachten op de voltrekking van het doodvonnis, zoo vele laffe gruwelen vind, waartegen de flinke, kalme, berustende, fiere houding der gevonnisten, tot hun eer en hun welverdienden lof, scherp afstak. Wat overigens het artikel van den heer Schippérus betreft, ik-ook ben het niet ééns met alles wat dáárin staat, maar het is aan hèm U te antwoorden, indien gij U, per gedachtenwisseling, tot hem wilt richten.

J.M. - Even een kort woordje om U te danken voor Uw lief briefje. Natuurlijk vind ik het heel prettig dat gij-zelve een abonnement gaat nemen. Uw werk komt inderdaad nu heel spoedig. Gij moogt gerust omstreeks Aug. weer iets zenden. Ja, doe dat vooral: mij melden hoe het gaat met.... Gij weet wat ik bedoel. - - Hartelijk dank voor Uw lieve woorden.

Liberté. - Drukproef is U reeds opgezonden. Hetgeen ik U schreef over Uw schetsje meen ik volkomen. Ik heb er rijpelijk over nagedacht, en gaf U mijn éérlijke meening. - Ja, de duitsche kroonprins is m.i. een geváár voor zijn volk, en daardoor tevens voor de wereld meteen. Vriendelijk gegroet.

C.V. - Ik dank U vriendelijk voor de toezending van een en ander, ik houd mij steeds gaarne aanbevolen.

Nora. - Ik vreesde 't wel, toen ik niets van U vernam dat de arme zwervelingen niet terecht zijn gekomen. En ik behoef U wel niet te zeggen hoe innig ik voor U kan meevoelen. Ons eigen poesje is maar een zwervelingetje dat wij nog slechts zoo kort in ons bezit hebben, en toch zaten wij onlangs reeds zoo in den angst, toen zij een paar uurtjes zoek was. Gelukkig bleek ze zich in 't huis-zelve, in een verborgen schuurtje, op oud papier, te hebben neergevleid, want zij is zóó angstig om van hier te gaan, dat haar verdwijnen ons daardoor dubbel verwonderde. - Ik vind

het heerlijk dat gij nu besloten hebt een hondje te nemen, èn voor U-zelve, en ook voor den ongelukkige onder de viervoeters die aldus een goed thuis bij U zal vinden. Want, nietwaar, gij zult wel trachten een kleine verlatene tot U te nemen, en U niet aan een 'rashond' houden. *Die* vinden namelijk nog wel een onderdak; het zijn juist de zwervelingen en de misdeelden, welke goede menschen zoo broodnoodig hebben, en, welke het hun danken met zoo oneindige trouw en liefde. Dat heb ik nog onlangs weer bijgewoond bij een der liefste en meest-opofferende dierenvriendinnen die ik ken, en die een ongelukkig klein hondje, - onder velen - had opgenomen dezer dagen. Gij hadt moeten zien hoe het schuwe dier van niemand iets wilde weten dan van haar, maar zich integendeel - zoodra zij hem opnam - teeder tegen haar aanvleide en haar dankbaar-verliefd aanzag met zijn trouwe, zachte honden-oogen. - Een hond die geplaagd wordt, wordt valsch *gemáákt*, en het is daarom een schande dat de politie te B. dat plagen van dien hond toelaat. Als ik die lammelingen van jongens te zien kreeg, dan zou ik ze wel aandurven, dat verzeker ik U. - 't Gaat mij als Uw man, ik-ook maak me driftig als een dier wordt mishandeld door een mensch; een dier is namelijk in diens macht, is als zoodanig min of meer weerloos, is daarenboven onbeschermd door de wet, en daarom getuigt het per-se van een *min* karakter wanneer menschen dieren plagen en mishandelen. - Mijn gezondheid is op dit oogenblik een ware reclame hierin Nauheim voor professor Schott, zóó veel beter verdraag ik de kuur onder zijn behandeling en zijn methode dan vroeger onder die van dien arts bij wien ik ten slotte verleden jaar zoo doodziek werd. Ik kan nu oneindig veel meer dan ooit vroeger gedurende de kuur, en geniet daardoor veel méér; het is daarom een niet genoeg te waardeeren zegen dat ik bij professor Schott ben overgegaan. Het weer is hier op dit oogenblik prachtig. Wanneer hebt gij mij Uw tooneelstuk gezonden? Geef mij s.v.p. den datum op. Wilt gij? Hartelijk gegroet.

Zuster d. S. - Ik hoop dat gij U-zelve herkent, daar gij geen pseudoniem opgeeft. Uw naam herinner ik mij zeer goed, Uw persoon niet; misschien waart gij toen nog een kind? In elk geval deed het mij buitengewoon veel plezier, zulk een lief en sympathiek schrijven van U te mogen ontvangen, en ik wil U dan ook toonen hoezeer ik dat op prijs stel door U omgaand te antwoorden. Stellig heeft Uw kat dat flinke tusschenbeide komen van haar afgezien van Uw honden, want onze honden doen namelijk datzelfde ook zoo hartelijk; als men b.v. huilt, of ook als een vreemde, b.v. een dokter, ons maar aanraakt. Vooral Benjamin vliegt dan al schreeuwend tusschen den vreemde en ons in. - Het is mij altijd zoo véél waard van lezers en Lelievrienden te hooren dat zij met mijne dierenliefde sympathiseeren, dat geeft steeds zulk een dubbelen band. Overigens echter ben ik heel blij met de rest van Uw oordeel over mijn de waarheid durven zeggen, en over de 'slavenzielen'. In weinige woorden zegt gij in Uw brief genoeg om mij te doen voelen, dat gij mij begrijpt, en daarom hoop ik stellig, dat gij mij eens opnieuw zult schrijven, vooral waar gij reeds zoolang lezeres zijt, en waar Uw naam en Uw geboorteland ook nog eenigszins een aparten band vormen tusschen U en mij. Vriendelijk dank nogmaals.

Molly. - Ik heb U reeds een briefkaart gezonden, - om op het zakelijke gedeelte van Uw brief te antwoorden, welke kaart, hoop ik, in Uw bezit zal zijn gekomen? Zooals ik U reeds schreef daarop, ik ben een beetje schuldbewust, en zal aan Uw wensch omgaand voldoen na toezending. Ik moest lachen om Uw noodkreet. Als gij eens wist hoè moeilijk het is soms iedereen (niet alleen de inzenders, maar óók de

lezers-zelf), tevreden te stellen in zake het plaatsen van sommige bijdragen Het spijt mij zoo, dat gij Uw lieveling hebt verloren, maar het moet Uw troost maar zijn dat gij haar lang hebt behouden, en dat zij op een natuurlijke wijze is heengegaan, waar zoo velen harer rasgenooten worden vermoord, en gestolen, of ook wegraken. Nietwaar, het is zoo aandoenlijk die uitdrukking van afscheid in de oogen van een stervend dier; het is als een laatste alles-zeggende uiting van hun dank, en liefde, en trouw. Neen, dien bewusten predikant ken ik niet. Ik nam immers enkel over in de Lelie wat door zijn eigen hand is gedrukt. Zooals ik reeds schreef aan een anderen correspondent in ditzelfde nommer, ook ik ben niet alles eens met Joh. Schipperus, in zake zijn artikel over de auto-bandieten. -

Ja, mijn artikel 'Vrede' is mij zoo recht in een dankbare stemming hier in Nauheim uit de pen gevloeid, want het is ongeloofelijk dat ik hier zoo gezond en flink rondloop, nadat ik van 1 Aug. tot half October, verleden jaar, zoo zwaar ziek heb gelegen; en, gelijk ik niet genoeg kan zeggen, in dien professor Schott toen niet te rechtertijd had ingegrepen, dan ware ik er nu allang niet meer, want ik viel van de eene levensgevaarlijke hartzwakte in de andere.

Ja, mijn roman: 'Ik zeg de Waarheid' wordt met bijzondere belangstelling gelezen. Dat ondervind ik gedurig.

Ik kan mij begrijpen, dat Uw Londensche reis U steeds een heerlijke herinnering is en blijft; Londen is zulk een interessante stad, zoo overweldigend, en daarbij is alles er gelijktijdig zoo ordelijk en zoo veilig. Parijs is voor mij veel amusanter, maar ik heb er nooit het veilige gevoel dat Londen mij geeft. Hartelijke groeten, ook aan Uw man.

Een abonné **(Vévide)** zendt mij een courantenuitknipsel over een hond, dat ik wegens de te groote lengte niet kan overnemen. Vriendelijk dank echter. Ik houd mij steeds aanbevolen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest het Overzicht van de Week gedeeltelijk tot een volgend nommer wachten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

11 Juni 1913
26ste Jaargang.
No. 50.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Met den aanvang van den nieuwen jaargang wordt de prijs van het abonnement in plaats van f 4.50 en f 5.25 per post verhoogd tot f 5.25 en f 6. - franco per post.

L.J. VEEN.

Amsterdam.

Wegens den overvloed van actueele stukken, verzoek ik mijne lezers een béétje geduld te hebben met Roman, Overzicht van de Week en Correspondentie. Zooals zij zien geef ik steeds een ruime plaats aan mijn eigen werk, omdat ik wéét dat bovengemelde rubrieken zoo gaarne worden gelezen. Door de groote belangstelling echter, die de inhoud der Holl. Lelie wekt, ontvang ik, als redactrice, steeds vele belangrijke bijdragen, zie b.v. het hoofdartikel in dit nommer, welke ik begrijpelijkerwijze niet gaarne te lang laat wachten.

Redactrice Holl.-Lelie.

Hoofdartikel

Liefde?

Er zijn in mijn leven dagen geweest, die ik nooit meer vergeten kan. Alléén bij 't herdenken, voel ik weer al de bitterheid van toèn ontwaken. De tijd kon hier genezing brengen, maar nog zijn de wonden zoo versch, dat ze mij doen lijden, heel hevig. Zóó, dat ik met moeite mijn tranen bedwing.

Geslagen heeft me het leven soms, dat ik stil neerzat in machtelooze pijn. Niets was er meer waaraan ik me kon vastklemmen. Steeds weer hadden de golven me gebeukt en iederen keer was een stukje door hun meegenomen.

Het was alles zoo mooi, toen ik 't leven intrad. Als een kind strekte ik mijn handen uit in verbazing naar alle kleurige bloemen.

Of er insecten aan zaten, wat dacht ik daaraan? Wat wist ik van doornen die

mij prikken konden? Wat wist ik, dat eigenlijk elk onzer daden bittere teleurstelling bracht? Nu ben ik arm... zoo arm...

Mijn mooie geloof, mijn vaste vertrouwen, waar zijn ze? Verloren heb ik ze. En nog is het leven niet tevreden; iederen dag vraagt het meer, al meer...

Ik ben bang voor 't leven, omdat het leven sterker is dan ik zèlve. Omdat ik altijd weer mij wond, aan dingen die toch zoo mooi leken.

Het is triest daarbuiten. Regen, altijd maar regen. Geen zonnestraaltje breekt door de grijze met wit gestreepte wolken. Van de bladeren der boomen drupt zachtkens de regen. Tranen lijken het. Geen vogel vliegt.

Alles, alles wacht op de zon.

Slechts als die weer schijnen zal, kan voog'lengezang klinken en trillen. Dan pas weer kunnen jongens en meisjes elkander in de stralende oogen zien en het eeuwignieuwe van jonge liefde ondergaan. Kunnen weer woorden van liefde en hartstocht gesproken worden. Dan pas, als al dit treurige, vermoeiende, troostelooze zal veranderd worden door goudende zonnestralen.

Ik verlang naar Zon.

Zware tranen vallen en vallen daarbuiten.

Ach, houd dan eindelijk op! Geef me Zon. *Zon*, en *liefde* en *geluk.*

Ik doorblader een boek. Een man heeft geschreven met groot vertoon van weten over de verhouding van man tot vrouw. Verbazing is in me. Zou eindelijk dan één man iets begrepen hebben van 't innerlijk der vrouw?

Ik tref rake dingen in dit boek. Geen enkele vrouw zal het ontkennen. En toch.... en toch....

't Is me als ruik ik weder heerlijk dennengroen. Wèg is de tijd daartusschen. Vroolijk babbelen we met jongens even oud als wij. Voelen we de zaligheid van onuitgesproken kinderliefde. Even een handengezoek. Eén in de oogen zien. Maar nog weten we niet van alleen willen zijn. Verder, al verder gaan we smalle, kronkelende voetpaadjes. Bloemen worden voor ons geplukt. Klaprozen en boterbloemen. Meizoentjes en margarieten. Wij aanvaarden ze als een ons toekomende hulde. Naast ons rijpt koren. Aan struiken wachten bramen om geplukt te worden.

Koeien buitelen òm en òm in de wei en heerlijke klavergeur stroomt ons tegen. Onbewust bloeit weelde in ons op. Is het ons of we wijd, wijd onze armen moeten open doen om iets vast te houden. Wat? Dat weten we niet. We ondergaan de stralende schoonheid, de lachende blijheid, de zorgelooze vrijheid, van dezen leven-ingietenden zomermiddag als iets moois, maar ook als iets dat zóó moet zijn. Nog geven we ons niet veel rekenschap van wat we voelen.

Dat zullen we later gaan doen, als we 't mooie moeten zoeken en elk zonnestraaltje binnen moeten roepen.

Aan dien tijd denk ik héél dikwijls. Als levensellende aanzit... Als ik geslagen door iets wat ik mooi dacht, neerzit in niet voort durven leven, dan... dan komt heel vaak, schuchter en zacht àl uw goudene mooiheid voor me òpluiken. En heel dikwijls hebt ge me verkwikt door uw zegeningen.

Waar we over spraken? Niet over liefde. Hij klaagde een vriend aan of prees er een. Soms werden er schelmenstreken verteld van school. En hoe meer durf onze

‘hij’ had, des te meer bewonderden wij. En gingen we 's avonds te bed, dan droomden we van hem en heel, heel lief leek het ons om later altijd samen te zijn. Net als vader en moeder, en toch anders. Gansch anders.

Ik heb vaker een vriendje gehad. Eén zelfs gaf me cadeautjes. Elken morgen en elken middag lag in mijn kastje op school een snoeperij. Tot opeens het onverbiddelijke einde. Hij vond me nog wel heel lief, maar ik gaf nooit iets terug en in vroeg begrijpen vond mijn vrijertje: dat de liefde van één kant niet komen kon. Jaren zijn nadien verloopen, jaren waarin wij beiden het leven zoo anders hebben leeren kennen dan we gedacht hadden, toèn.

Beiden hebben we kinderen en toch, als ik een enkel maal iets van hem hoor, herdenk ik onze teere kind-liefde.

Zou het hem ook zoo gaan?

Zoo groeiden we op. Zoo speelden we onze dagen door. Zomers deden we vol levenslust heerlijke wandelingen. 's Winters lazen we mooie boeken. Langzamerhand kwamen droomen in ons op. Begonnen we luchtkasteelen te bouwen. Ontlook onbewust een bloempje, dat ons later naast heel veel moois, veel smart berokkenen zou.

Daar brachten vele levensdingen ons vragen. Waaròm waren er zorgen thuis? Waarom

waren er dan ook zooveel kinderen. Wij zouden er feestelijk voor bedankt hebben als wij vader en moeder geweest waren.

En 't was in dien tijd, dat onderling werd aangevangen over geslachtszaken te praten. Men vertelde van onzen overgang tot vrouw.

In dien tijd was het ook, dat men navorschte, hoe kinderen in de wereld kwamen. En 't is me of 'k nog de stem hóór van ééne onder ons, die de geslachtsdaad van vader en moeder voor beslist onmogelijk verklaarde: dan waren er bij hun zooveel kinderen niet, als vader en moeder met bewusten wil ze in 't leven konden roepen.

Zoo nu en dan stroomt door het kind-meisje een wonder gevoel. Wat het is weet ze niet Vragen durft ze niet. Als verschrikking staat nog voor haar dien morgen of avond, dat ze trillend naar moeder ging, om te zeggen wat geschied was. Om in vreeze en beving een uitleg te vragen van dat onbegrijpelijke. Zooveel moois was toen in haar geknakt.

In plaats van haar te doordringen van het mooie natuurwonder wat in haar geschied is, wordt gezegd: te verbergen en te zwijgen. Als een soort schande leert men 't haar bezien. En in treurige verworpenheid sluipt ze weg den eersten tijd voor anderen. Het mooiste: het vermogen tot vruchtdragen is gekomen en er wordt over gesproken alsof de grootste ellende daar was. Soms wordt door mannen in het voorbijgaan een ruw woord geuit. Gelachen wordt om haar gezicht. Vernederd voelt ze zich. Is dan haar schande iedereen bekend? Jubelen moest men er om: dat ze vrouw was. Gezegd moest worden aan broers om zus te ontzien. Geen lijden in 't verborgen. Geen ruwheid, geen smaad.

En dan toch ineens op partijtje, dansles, dat hevig-zalig gevoel.

Zou dat liefde zijn?

Zijn anderen ook zoo? Bang is men voor zichzèlve. Laat in Godsnaam niemand iets merken.

Zwijgen.... zwijgen....

En van toen aan begon de verkrachting van onze natuur. 't Is niet de schuld van ònze moeder. Ook zij is slachtoffer geweest. De jaren hebben haar leeren berusten en die berusting heeft ze aangezien voor iets wat goed was.

Het is zooals ik eens ergens anders schreef: het jonge meisje is van haar jeugd af geleerd en gedwongen haar natuur te verloochenen, geen aandacht daaraan te schenken.

Zoo groeit ze op in de heilige overtuiging, dat alles wat met den scheppingsdrang van den mensch in verband staat ‘niet netjes’ is.

Dat is niet haar schuld; ook niet die harer moeder. Het is de opvoeding van geslacht op geslacht; het is het gebrek aan moed bij de vrouw om eerlijk te zijn, ook voor zichzèlve.

En heel hevig voel ik het ónrecht in me, tegenover ons vrouwen gepleegd, en toch weet ik: straks zal ik mijn dochters evenzoo behandelen. Een tikje meer vrijheid misschien. Doch het juk zal ik ze òpleggen. Omdat ik moet. Onverbiddelijk. We rukken en trekken wel aan den ketting, maar zich vrij maken? Dat durft slechts één enkele sterke, moedige vrouw, maar ten koste van veel.

Een enkele durft slechts de publieke meeningen te trotseeren, totdat ze ten slotte toch overwonnen wordt. Vrouw-zijn beteekent slavin zijn.

***

Ook dan komt ze in ons: de liefde. Even zien staan. Even groeten. Even praten. Maar dan dat wreede: schande wordt het genoemd. Gedienstige kennissen brieven getrouwelijk over, als ze gezien hebben in eenvoudig-teeder samenzijn: de twee.

'Denk er om, dat geen man je vragen zal, wanneer je geloopen hebt met een ander.'

En iederen dag striemt fel, àlles wat zoo prachtig door je gevoeld werd. O, 't misdadige van dat gedoe. Maar wie durft er tegenop?

Wie durft vragen met ferme stem: Waarom dit alles? Verstik in ons niet het mooie! Maak onze toekomst niet duf en dor! Hoe kunnen we eens, geliefde, vrouw en moeder worden, wanneer niet in ons de liefde tot vollen bloei mag komen?

Maar angstig, ook soms innerlijk opstandig, loopen we mee in de rijen der 'nette' meisjes en vrouwen.

Ik ben bitter nu. De verwijten van Bas Veth tegen ons zijn, oppervlakkig gezien, billijk, maar dat wij zoo zijn hebben we te danken aan den man. Ach die zalige jeugdliefde. Loopen doet men niet meer, neen we hebben vleugels of worden gedragen. Weelde is in èn om ons. Gaarne zouden we ons lichaam geven aan hem dien we lief hebben. Maar de meeste meisjes hebben daar toch niet zoo een groot verlangen naar, dat ze niet jaren kunnen wachten op den geliefde.

Dan achter onzen rug informeert vader naar de toekomst van het jonge mensch. *Wij doen het niet.* En dan héél duidelijk

wordt ons gezegd, dat uit het hoofd te stellen. ‘De jongen heeft heelemaal geen toekomst’. Op allerlei manieren wordt ons belet elkander te zien. Goed, we berusten en... de berekening is geboren. De zaligheid van een nieuwe jonge liefde komt nooit weer zóó, voor de tweede maal.

En wat lijkt het ons mooi om huisvrouw te zijn. Om niet elken cent te krijgen van thuis. Om geen gezeur te hooren, dat meisjes zoo veel kosten.

‘Had ik jullie maar allen veilig en wel getrouwd’, zucht moeder. Of het voor ons veiliger is, vraagt men niet. Geborgen achter de stevige tralies van een wettelijken echt, wordt men geacht veilig te zijn. Doch hoevelen zijn juist dan pas echt het stuur kwijt? Om hulpeloos te dwalen met angstig zoekende oogen.

Dan worden we verloofd. Soms weten we, dat onze ‘hij’ een doordraaier is geweest. In de meeste gevallen is het ons echter onbekend. Weten we: dan denken we onze reinheid groot genoeg voor ons beiden. Voelen we onze liefde om hem te beschermen voor verdere afwijkingen sterk genoeg. Wat noemen we onze reinheid? Onnoozelheid. Onbekendheid met het werkelijke leven. We wanen alles zoo mooi. Gelukzalig is men als het huwelijk bepaald kan worden. Bas Veth spreekt hoonend over 't trouwen. En hij heeft gelijk. Ook de vrouw zou zoo kunnen voelen als ze wist. Maar het leven heeft zorg gedragen, dat ze ongerept van lichaam komt bij den man, die straks haar nemen zal voor altijd-bezitten.

Doch dan reeds in de bruidsdagen. Grootere misère kan ik me niet voorstellen. Toespelingen en nog eens toespelingen. Hoevele malen zou ons, in de ‘reine’ bruidsdagen het schaamrood op de wangen komen? Tot op heden is het mij ook nog een vraag, waarom onzen trouwdag zoo bezongen wordt. Ik heb ze nooit mooi kunnen vinden. Gejacht wordt men om zich te kleeden. Heel onze kleeding is ingericht om straks den man te behagen. We voelen en zien dat alles en.... zijn verlegen. Bang zijn we voor wat komen moet. Bang, maar ook nieuwsgierig. Ons zal straks het liefde-mysterie ontsluierd worden. Als al die menschen dat nu maar niet wisten. We verlangen om het te ondergaan. Om samen te zijn en zalig te wezen. Maar wat gaat ons mooie gevoel een ander aan? Wie geeft ze het recht om vooraf reeds te bevuilen onze liefdedaad? Met zweepen het huis uitjagen moest men hen, die durfden te vuilbekken.

Maar dit alles wordt zoo eenvoudig natuurlijk gevonden, dat men 't passeeren laat.

De koetsier, met een witte bloem op de jas, die ons naar het station rijdt, grinnikt. De conducteur, die een fooitje ontvangt om ons alleen te laten, knipoogt wetend tegen z'n collega's. De kellner in 't hotel loenscht schuin naar het jonge vrouwtje, als taxeert hij het komend genoegen voor mijnheer. Het bed dat we beslapen is niet het onze. Gebruikt is het reeds door anderen. De hotelkamer is ongastvrij, koud. Gerangschikt voor het gebruik van velen. Wij voelen intens het leelijke van dit alles. Maar we zijn ons zelf niet. Het geroezemoes van den heelen dag is nog niet geëindigd en door alles heen denken we gestadig aan wat komen moet: met verlangen, met angst. Met onwilkeurige terughouding.

En straks als we weten zijn we teleurgesteld. Is dat nu alles? Vaak voor genoegen pijn.

En ook onze echtgenoot heeft niet gevonden wat hij zocht. Weet hij: dan was het genot bij een vrouw die ook wist, veel en veel grooter. Is hij nog onbekend er mee, dan had ook hij zich de zaligheid anders, veel heerlijker voorgesteld.

En in beiden is teleurstelling geboren.

Zoo komen en gaan de dagen. De teleurstelling van 't begin is gewoonte geworden. Gewoonlijk volgt: een te veel in bezit nemen van den man en meerdere tegenstand der vrouw.

Walgen doet de vrouw er van. En toch, berusten gaat niet. Het mòet iets moois zijn: de overgave der vrouw in hoogste gelukzaligheid. Zieleliefde? Nonsens. Geen enkele liefde tusschen man en vrouw kan begeerteloos blijven. Wanneer men waarlijk lieft, moet men bezit nemen en geven. *Dat is natuur.* Waarom is dan in zoovele gevallen de uitkomst anders?

Omdat onze natuur verkracht is geworden.

Omdat men aan onze òpbloeiende lijven een misdaad gepleegd heeft.

Ik sprak een oudere vrouw over deze teleurstelling. ‘Ach kind’, was de uitleg, ‘dat is alleen een genoegen voor slechte vrouwen. Fatsoenlijke vrouwen geven zich over, omdat God het zoo beschikt heeft en we den man

ter wille moeten zijn.' Dacht ge, dat zulk een antwoord tevreden stelt? Gij vrouwen, erken nu eens eerlijk: Zijn we hartstochtelijk of niet? En toch, terwijl in ons de behoefte om bevrediging schreit, blijven we onvoldaan.

Vraag eens doctoren hiernaar! Hoevelen zouden noodkreten gehoord hebben van vrouwen, die zoo echt vrouw wilden zijn en niet konden? Die onvermogend bleken om het innigste-eenzijn te doorleven.

Van nu aan gaan we vrouwen, die durven samenwonen met een man, zonder gehuwd te zijn, beschouwen als een soort wonderdier.

Afgunst is in ons. Met òmdat wij verlangen evenals zij te kunnen leven. Neen, om de door hun gesmaakte opperste zaligheid. Want niet waar, als zij daartoe niet vermogend waren, zouden ze dan zoo wetten en zeden durven trotseeren? Wij voelen hun niet als misdeelden. Neen, wij zijn de armen, die nog niet eens de kruimpjes krijgen. Wat we ook in hun benijden is hun vrijheid. Als 't je lust om dan te kunnen heengaan. Vrijheid. Ach, wat voelen gehuwde vrouwen zich soms gevangen. Als vogeltjes in een kooi. Een machteloos slaan tegen de tralies, tot eindelijk ten doode toe vermoeid en uitgeput een niet meer verroeren kunnen volgt. Dan zijn ze tam voorgoed. En voortaan luidt hun eerenaam 'trouwe huisvrouw'. Hoeveel innerlijke mooiheid is echter dan reeds te niet gedaan. Hoeveel prachtige wilskracht vernietigd?

Wat in de meeste gevallen der vrouwen redding is, is 't moederschap. Heerlijk oogenblik van wijding: de wetenschap te hebben gekregen moeder te worden.

Verachtelijk heb ik gelachen om de tirade van Bas Veth: 'Wat een onderdompeling in de krotten van de lage cel-natuur moet een vrouw ondergaan in zoo'n periode.'

Doe uw schoenen uit, man, want de plaats waarop ge staat is heilige grond.

Ik wou dat ik U zeggen kon, wat in een vrouw omgaat, wanneer zij weet een wezentje straks het leven te schenken. De glorie van eigen grootheid is bijna te machtig voor haar. De wijding van haar lichaam is onzègbaar. Alle mooie hoedanigheden komen te voorschijn. Ze koestert het wordende kindje met stijgende teederheid. Ze beluistert zijn harteklop. Die eerste teekenen van leven zijn haar een mysterie. Zeker, ze moet erg voor het komende kindje lijden. Zeker, ze verlangt naar het oogenblik van verlossing. Maar *wie* kàn U beschrijven de weelde van 't allereerst in de armen hebben van 't eigen kindje?

Van het voeden met eigen bloed. Elke pijn zou ze weer willen lijden om het te verkrijgen. En 't is in een vrouwenleven het meest volmaakte oogenblik. Mooier kan en zal ze 't niet doormaken. Zelfs niet in de armen van hem, die haar doet smaken de opperste zaligheid.

En elke echte man heeft gaarne in de vrouw zijner liefde: hartstocht; toch zal ze pas waarde voor hem hebben als ze na hevig lijden hem geschonken heeft: een kind.

Maar ook hier weer is het de man die slecht werkt. Zegt ook Bas Veth niet, dat de man in den tijd dat de vrouw de vrucht van beider liefdedaad in den schoot draagt, zich wenden kan tot een andere, om met haar dezelfde liefde-extaze door te maken? In vele, vele gevallen gaat het zoo. De vrouw die weet de liefde van haar man, die ook innig voelt zijn verlangen naar een kind, ondervindt toch dat zijn man-lichaamsverlangen uitgaat naar het lichaam eener andere vrouw.

Dat doet pijn. Dat is zoo onbegrijpelijk. En toch, hoevele vrouwen zouden dit ondervinden? Dan wordt er menigmaal iets geknakt dat nooit meer geheeld kan worden.

En nu komt het er voor de vrouw zeer veel op aan, welke maatschappelijke positie haar man inneemt. Is ze aangewezen op haar huishouden, zijn er zorgen voor haar, dan veroudert ze snel, dan zal ze wel heel dikwijls verwaarloosd worden, maar de verzoeking klopt niet aan háár deur. Want dat is een zeer juiste opmerking van Bas Veth: 'Is er iets verspreider dan geestelijk overspel - overspel ín den burgerlijken zin -?'

Neen, want ook de vrouw doet daaraan. Zij zoekt of er een man zou zijn, die haar gelukkig zou kunnen maken. En ze speurt immer rond òf er zoo iemand zou kùnnen zijn. Ze zou zich altijd weder vergissen als ze in werkelijkheid toegaf aan haar verlangen. Maar in hoevele vrouwen, die uiterlijk onbewogen en kalm in een gezelschap neerzitten, zou niet een geestelijk overspel plaats hebben? Och, er is nòg geen enkele man die de vrouw kent. Het is geen onwil van den kant der vrouw, het is geen opzettelijk verstoppertje spelen: wij kunnen niet anders. Onze ziel, ons innerlijk is ons heiliger dan ons lichaam en daarom kan het voorkomen dat een vrouw, die haar lichaam verkoopt, reiner is van ziel, dan de geëerbiedigde gehuwde vrouw, die

meermalen erger overspel bedrijft dan de prostitué.

De meeste vrouwen zijn prostitués.

Hoevele huwelijken zouden er zijn waar liefde aan den kant der vrouw ontbreekt en die toch maar doorgaan ieder maal weer hun lichaam te geven aan den man, dien ze niet liefhebben, maar die hun onderhoudt, wettelijk en fatsoenlijk.

Ik weet dat er vrouwen zijn, die het onwaardige van zulk een verhouding inzien, die weg zouden willen.

Maar dan.... de kinderen.

O, 't is zoo een chaos. Wie zal orde hierin brengen? Voorloopig weet ik zeker dat het zoo blijven zal. De lijn van het leven loopt nog zoo. Maar dat moet en zal veranderen. Eén zijn mag slechts in hooge liefde. En daarom moesten èn man èn vrouw vrij zijn om te doen wat ze wilden. De huwelijksband van tegenwoordig is onzedelijk. Niet de vrouw die leeft met den man, buiten huwelijk, omdat ze hem liefheeft is onzedelijk. Neen, al die anderen, die zoo veilig geborgen zijn door een wettelijk contract en waar liefde ontbreekt, die zijn onzedelijk. Er zijn Goddank goede huwelijken. Er bestaat nog een ideaal huwelijk, maar die dat geluk ondervinden zouden ook bij elkaar blijven als geen contract hun bond. Het contract van twee zielen, die elkander innig liefhebben, zal nooit verbroken worden. En mannen zouden zich wel tweemaal bedenken om op het hart van hun echtgenoote te trappen, door hun hartstocht te geven aan een andere vrouw, indien ze wèg kon. Indien ze vol fierheid hem te kiezen kon geven: mij of die andere.

Wanneer het gewoon zou zijn dat kinderen het leven ontvingen ook buiten het huwelijk. De vrouw is op heden nog altijd een vertrapte en... door haar listigheid de eerste. Of dit ooit veranderen zal, ik weet het niet. Het is zooals die eene schrijfster kort en bondig op de vraag: ‘welke man kent de vrouw’ antwoordde: ‘geen enkele’, want bestond er een die de vrouw heelemaal kende dan zou hij zelfmoord plegen.

Wij vrouwen zijn zoo gecompliceerd. We kennen niet eens altijd ons zèlve. Welk boek zou ooit naar waarheid een vrouw beschreven hebben? Welke schrijver kent haar? Welke schrijfster wil haar geven?

O ja, zoo nu en dan wordt een stukje gegeven, waarop de mannen aanvallen als gieren. Ze lachen om ons, ze bespotten ons, ze vleien ons, ze verafgoden ons en.... ze laten zich trappen door ons. En o, dat doen wij zoo graag. Met een lief lachje en een zedig snuitje berekenen sommigen van ons koelbloedig, wanneer het 't geschikst moment zou zijn voor den genadestoot.

Wij zijn zoo wreed. En ook we kunnen zoo innig liefhebben. Geen enkele vrouw heeft ooit een meesterwerk geleverd, zegt Bas Veth. Dagelijks worden nieuwe schepselen uit ons geboren. Dàt is ons meesterwerk. Wij helpen den man tot het volbrengen van iets geniaals. Voor ons werken ze met bloedigen ijver. Door ons laten ze zich ten gronde voeren. Geen enkele man kan doen wat wij doen. Wanneer een vrouw een man lieft, blijft ze het liefst in het verborgen. Zóó volkomen geeft ze zich dan aan hem, dat ze een aanhangsel van hem wordt. Maar als de man een vrouw liefheeft, voert ze hem aan tot iets goeds. Ook tot kwaads. Het zou zoo dankbaar zijn om een werk te schrijven over de vrouw. Maar of ooit één dat aan zou durven. Dat zal de tijd leeren.

* * *

Er zijn vrouwen die ook voor het moederschap onbekwaam zijn. Die uit angst hun mooie lichaam te vervormen, tot geen prijs een kind willen. Die, als ze per ongeluk - God betere 't - een kind krijgen, 't niet willen voeden. Die zonder de minste gewetenswroeging dat pand hunner liefde (?) overlaten aan gehuurde hulp. Stakkerds. Hun heele leven is een jacht naar vermaak. Naar oppervlakkige genoegens. Elk jaar dat voorbijgaat betreuren ze. Elk rimpeltje dat verschijnt zouden ze af willen koopen voor schatten. En toch onverbiddelijk gaan de jaren. Hun tijd van triomfen-vieren gaat voorbij. En in niet-berusten kunnen worden ze hysterische wezentjes. Er zijn andere vrouwen voor wie de liefde vergaat, die in trouwe aanhankelijkheid zullen zorgen voor hun echtgenooten, doch die meer moeder zijn dan vrouw. Er zijn vrouwen, die alle mogelijke qualiteiten in zich vereenigen. Maar in één ding zijn ze gelijk: ze voeden hun dochters even dor op als ze zèlve opgevoed zijn.

Wanneer zal de vrouw haar vraag om maatschappelijke rechten veranderen in haar vragen om menschenrechten?

O, dat die tijd spoedig moge komen. Er is geweeklaag en knersing der tanden. En iederen dag ziet men uit naar bevrijding.

GERDA VAN DER HORST-VAN DOORN.

Utrecht, 18 September.

Overzicht van de Week.

I.
Zegt het voort.

Een abonné zendt mij de Gorinchemsche Courant, met onderstaande advertentie, waarop ik langs dezen weg de aandacht vestig:

Asyl.
Bewaarplaats voor Noodlijdende Dieren.

Voor dit plan, dit ook te Gorinchem op te richten, wordt instemming en medewerking gevraagd.

Adres onder bovenstaand motto aan het Bureau van de Nieuwe Gorinchemsche Courant.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Een goed voorbeeld.

Een abonné zendt mij het onderstaand uitknipsel, dat ik, om het goede voorbeeld, gaarne afdruk:

't Was maar een hondje!

Fikkie was oud. Zestien jaar had hij reeds met zijn baas lief en leed gedeeld en werd als een jongste spruit in huis vertroeteld en bedorven. En op zekeren middag viel Fikkie in de Burgel. Onmiddellijk waren putsen, dreg en ladder bij de hand en werden wanhopige pogingen aangewend om Fikkie op 't droge te brengen. Maar helaas, het oude dier begreep met zijn klein, dommelig hondenverstand niet de goede bedoelingen en zwom in een cirkeltje rond, in doodsangst klagelijk jankend. Moest Fikkie aldus zijn einde vinden?

Daar komt iemand aanfietsen, springt af bij de plaats des onheils en... zijn besluit is genomen. Hij ontdoet zich van de meest hinderlijke kleedingstukken en springt volgens de regelen der kunst pardoes te water. Als hij weer boven komt en zijn bemodderd gelaat wat heeft afgeveegd, heeft hij Fikkie spoedig gevonden en gered. Een hoeraatje gaat op. 't Was maar een hondje, doch - ook zonder des redders naam te noemen! - eere wien eere toekomt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

Om te onthouden.

Een abonné zendt mij toe De Dierenvriend van 10 Mei ll., waarin voorkomt een ‘Gids’, dien ik gaarne iedereen ter overdenking aanbeveel:

Gids voor leiders van trekhonden.

(*Zie Weekblad ‘De Dierenvriend’ No 33.*)

1*3. Het is eene wreedheid den staart der runderen te wringen, als het dier, verschrikt of afgemat, niet verder gaan kan.*

14. Het is eene wreedheid vederen uit de huid van levend gevogelte te rukken.

16. Het is eene wreedheid hoenders of ander pluimvee bij de porten te grijpen en ze met het hoofd naar onderen voort te sleuren of te dragen.

17. Het is eene wreedheid gevogelte of andere dieren in manden en kooien, waar zij zich nauwelijks verroeren kunnen, opeen te stapelen, zoodat zij samengeperst zitten, stikken of zich verwonden.

Ook is het eene wreedheid gevogelte in zakken te steken, zoodat zij noch lucht, noch eten, noch drinken krijgen; men moet ze in wijd gevlochten korven vervoeren, waar zij zich verroeren kunnen zonder elkander te bezeeren en voorzien zijn van drinken en voedsel.

18. Het is eene wreedheid kikvorschen van hunne pooten te berooven en ze langzaam te laten sterven of die nuttige dieren op andere wijze te mishandelen.

19. Het is eene wreedheid zee- en rivierkreeften te folteren door ze te koken, het is niet noodig die dieren te eten.

20. Het is eene wreedheid levende palingen te villen; men moet den kop overlangs door- en daarna afsnijden en ze daarna het vel afstroopen. Ook visschen moeten eerst geheel onthoofd worden vóór eenige handeling van schoonmaken op hen mag verricht worden.

21. Het is eene gruwelijke wreedheid vinkjes en andere vogels de oogen uit te steken, uit te schroeien of met vernis te bedekken.

22. Het is eene wreedheid vogelnesten te storen en vogels van hunne eieren en jongen te berooven.

23. Het is eene wreedheid toe te laten dat de kinderen meikevers een draad aan de pootjes binden en ze zoo laten opvliegen.

24. Het is eene wreedheid konijnen bij de ooren op te nemen: men neme ze op door beide handen onder het lijf te brengen.

25. Het is uit zelfverdediging onvermijdbaar kwaadverrichtende dieren te dooden, maar men moet dat doen zonder het beest te doen lijden, op de snelst mogelijke wijze.

26. Hetzelfde geldt voor de dieren, die wij tot ons voedsel gebruiken: men moet ze dooden met zekerheid, vlugheid en zonder nuttelooze folteringen. In het algemeen kan men zeggen dat het met één slag onthoofden onmiddellijk achter het hoofd met een zeer scherp hakmes op een blok of steunvlak (en zóó dat de oogen van het dier bedekt gehouden worden, opdat het geen angst hebbe) den

snelden dood moet geacht worden, overeenkomende met de guillotine, welke ook oorspronkelijk is uitgevonden om de doodstraf zoo snel mogelijk te doen geschieden. Overwegingen, dat de kop dan van het dier gescheiden en kleinere zoogdieren en vogelsoorten dan dikwijls niet te onderkennen zijn, mogen bij een zoo verheven doel als beperking van lijden, niet wegen.

Het afgeslagen hoofd moet steeds in de hoogte gehouden worden met de wond naar onderen, opdat het bloed uit de hersenen, den zetel van het bewustzijn, kunne wegvloeien en daardoor bewuste loosheid in het hoofd kan intreden.

> *Tusschen wreedheid jegens dieren en die jegens menschen, ligt het onderscheid enkel in het verschil der slachtoffers.*
> *Lamartine.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Een wáár woord over predikanten en politiek.

Een abonné zendt mij, naar aanleiding van de ook door mij zoo dikwijls besproken afkeurenswaardige rol, gespeeld heden ten dage door predikanten, in verkiezingsdagen, een zeer waar artikel, van de hand van den heer C. Verster, voorkomende in 'Onze Courant' (officieel orgaan voor Rijsenburg en Driebergen) van 17 Mei l.l., en getiteld: Arm Nederland. Plaatsgebrek belet mij dit artikel in zijn geheel te citeeren. Ik haal daarom - met volkomen instemming - enkele gedeelten eruit aan:

Zij, die zich nog den ouderwetschen, goedmoedigen zieleherder van vroeger herinneren, die zich betrekkelijk weinig met wereldsche zaken inliet, en zijn tijd verdeelde tusschen zijn studie in de theologie, zijn prêeken, zijn huisbezoek en zijn catechesaties, - zij zullen wel vreemd te moede worden, wanneer zij zich zulk een dominé voorstellen, staande in een vergaderzaal, waar over 'politiek' wordt gesproken, en hij, zoo hij al niet zelf het hoogste woord voert, dan toch een rijkelijk aandeel in het debatteeren neemt.

De couranten wemelen van ingezonden (dikwijls helaas ook óngezonde!) stukken, waarin nu eens de eene 'broeder' met 'hartzeer' kennis geeft zich van den 'beminden broeder', Ds. zóó - en - zóó, te moeten afscheiden, 'hoezeer hem 't harte ook bloedt', en tusschen de regels kan men lezen, dat die beminde broeders, elkaar, bij wijze van spreken, het licht niet in de oogen gunnen, en liever elkander een permanent vacante plaats op de Mookerhei zouden willen aanbieden.

Wat er van de leer van Christus, die ons gebood 'onze naasten lief te hebben als ons zelven' op deze wijze wordt, - het laat zich licht bevroeden.... En dat zijn nog wel de voorgangers der Gemeente!

Nu begin ik dadelijk toe te geven, dat er voor eerzuchtige predikanten ('en zijn er heden ten dage nog wel oneerzuchtige?' is men geneigd te vragen) wel benijdenswaardige voorbeelden zijn.

Kuyper en Talma, zij die nu zetelen op 'het gestoelte der eere' (*om 't maar eens in hun taal uit te drukken*), *zij zijn wel exempelen om van te watertanden, en... als de meiboom in de kap van 't gebouw staat, zijn de vleeschpotten van Egypte misschien wel in den kelder aanwezig!*

Maar dan dient toch ook wel degelijk te worden bedacht, dat in deze politieke autoriteiten bijkans geen zweem van den waren, zichzelf verloochenenden predikant meer overig is, dat alles aankomt op het doen koningkraaien van hun haantjes, en 't laten dansen naar de pijpen van 'den van God gegeven leider', die aan ongehoorzaamheid een broertje dood heeft, en bij verkiezingen niet wachten kan: 'geen dag en geen nacht.'

En nu is voor mij, en ik hoop voor velen, het weerzinwekkende, dat er altijd wordt gesold met de meest verheven godsdienstige gevoelens, met de meest supérieure menschelijke deugden, terwijl het in de praktijk zoo geheel anders toegaat, en men draait en verdraait zooals 't in de kraam nu en dan te pas komt.

En dàt masker, dàt is 't nu wat ik zoozeer verfoei!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
De theosoof (?) Mr. Leadbeater, en immoraliteit.

Ik heb, op verzoek van een mijner lezers, onlangs herdrukt een boekbespreking over een brochure van J.H. Fussell, waarin deze theosoof met feiten aantoont hoe Annie Besant *niet* is de directe opvolgster van madame Blavatsky, en hoe haar bijzondere vriend en mede-theosoof, de heer Leadbeater, openlijk heeft erkend te behooren tot hen, die een tegennatuurlijke leer verkondigen in zake den omgang der sexen onderling op sexueel gebied. In verband met een en ander is het interessant thans te vernemen dat deze zelfde heer Leadbeater nu, om deze zelfde reden, een opzienbarend proces tegen zich aanhangig ziet gemaakt. Ziehier wat Le Matin daaromtrent meedeelt:

Om een jongen Hindoe voor zijn hooge roeping voor te bereiden heeft men hem toevertrouwd aan leeraren die met hem reizen, dan eens in Engeland, dan in Italië, onlangs in Parijs... alles onder de hooge inspiratie van Mr. Leadbeater en madame Annie Besant.

Ongelukkig is de vader van den jongen man, die in Madras woont, heel weinig ingenomen met de door den heer Leadbeater verkondigde leeringen aan den toekomstigen Heiland (den jongen Hindoe).

Hij heeft den heer Leadbeater een proces aangedaan, waarvan 'de Times' alle bijzonderheden meedeelt. Volgens het groote Engelsche Blad gelooven de rechters in Madras noch aan de quasi-goddelijkheid van Mr. Leadbeater, noch aan de verheven roeping van den jongen Hindoe. Zij hebben uitgemaakt dat deze aan de ouders moet worden teruggegeven vóór den 26sten Mei, op grond, dat Mr. Leadbeater zonder twijfel een onzedelijk iemand is, geheel ongeschikt om jonge mannen te leiden.

Commentaar is hier overbodig. Met de theosofie als zoodanig, die namelijk van madame Blavatsky en van hare opvolgster Mrs Tingsley, heeft dit weerzinwekkend reclamegedoe van Annie Besant, met haar twijfelachtig verleden, en haar twijfelachtigen vriend Mr. Leadbeater, overigens natuurlijk niets uit te staan. Het is niet onnoodig juist hierop te wijzen. Men ziet dat men, evenals in de brochure van den theosoof J.H. Fussel hier te doen heeft met gestaafde feiten over den heer Leadbeater persoonlijk.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Haarlem, 24/5 '13.

Aan den Heer Naaktgeboren.

De conclusie die ik trek uit Uw hoofdartikel in de Hollandsche Lelie van 21 dezer is deze:

'Arbeiders, en al wie met hen opheeft, stemt Linksch. Van Rechts hebt gij niets te verwachten.'

Ik heb het artikel aan 'Het Volk' c.a. opgezonden om het als propaganda voor Linksch te kunnen gebruiken.

Aangezien ik veel voel voor het lot van den 'vergoden arbeider' en geen bijzonder vaardige pen voer, zult U mij ten zeerste verplichten met nog eenige van deze artikelen te schrijven. Ik zal me wel belasten met de doorzending.

Mej. A. TIERIE.
Schouwtjeslaan 47 rood.

II.
Politieke Samenwerking.

In een van de laatste nummers van dit blad las ik een gemoedelijk woord over de gemakkelijkheid van de samenwerking der Kerkelijke partijen, omdat zij heeten te stoelen ‘op denzelfden wortel des geloofs’, hetwelk overgezet zijnde beteekent ‘op denzelfden geldzak’, waarmede ook alle andere politieke partijen en combinaties de kunst van regeeren verstaan.

Ten opzichte van rechts wil ik nog even dit opmerken: Volgens art. 36 van de geloofsbelijdenis der gereformeerden behoort onder meer tot het ambt der overheid om uit te roeien alle afgoderij, en daar nu volgens den 30sten Zondag van den Heidelbergschen catechismus de paapsche mis een vervloekte afgoderij is, weten de Roomschen wat hun in de toekomst te wachten staat, want, daar de eere Gods ermee gemoeid is, mag een Calvinist natuurlijk niet verdraagzaam wezen. Eén van zijn idealen is immers wederinvoering van de doodstraf. Op den duur ook moeten bovendien alle openbare scholen in Nederland verdwijnen, dat wil zeggen: er zal een tijd komen dat er geen liberalen meer zullen zijn en Katholiek en Protestant het met elkaar moeten uitvechten (een rechtgeaard Hollander voelt zich nu eenmaal niet gezond als er niet de een of andere godsdienstoorlog is).

Omgekeerd wordt den kindertjes der Moederkerk geleerd dat de ketters dwalen als zij meenen dat zij in hun eigen geloofzalig kunnen worden, want zij zijn niet alleen hiernamaals maar reeds op aarde verdoemd.

Misschien is eenige tempering van den strijd mogelijk, nu even onverwacht als de antithese, naast het Calvinisme het Neo-Calvinisme is uitgevonden geworden, welk laatste in de toekomst opheldering van de meest duistere zaken schijnt te zullen geven. Temeer daar verluidt dat hier van langzame evolutie geen sprake zal zijn, maar men soms voor sprongen zal komen te staan, op ongeveer gelijke wijze als waarmee Professor Hugo de Vries in zijn mutatieleer het Darwinisme aangevuld heeft. Als afgestorven natuuronderzoeker zal Darwin in zijn graf wel rustig blijven, maar de broederen moeten binnenkort niet schrikken als Calvijn zich in zijn graf omkeert, zoodanig, dat zijn partes-posteriores zich naar Nederland draaien.

In Simplicissimus las ik onlangs het volgende:

Een protestantsche prins was gestorven en moest overeenkomstig zijn laatsten wensch verbrand worden. Een prins van de katholieke tak van het huis begaf zich met bekwamen spoed naar den regeerenden vorst en verklaarde, dat zoowel zijn geweten als zijn biechtvader het hem verboden, als Katholiek christen, aan de verbrandingsplechtigheid deel te nemen. ‘Maar lieve neef’, antwoordde de joviale vorst, ‘Uw geweten en Uw biechtvader ontbreekt het hier aan logica. Verbranden is toch immers verbranden! Waarom wilt gij aan den dooden ketter de eer onthouden, die gij den levenden ketter elk oogenblik gaarne had willen bewijzen?’

P. VAN BEUZEKOM.

Vergelding.

Vlak voor zijn voeten lag een stuk van een oude courant, hij raapte het op en las: ‘Ik eindigde en zei, dat ongetwijfeld de man nu in een ander leven zou boeten voor het kwaad door hem hier op aarde gesticht, en de Burmaan zeide, dat zijn ziel nu waarschijnlijk in een tijger zou huizen.’

Hij stopte het vod in zijn vestzakje, en sprong al schreeuwend op de kar. De twee honden in slecht passend tuig, met doorgezakte ruggen, de staarten tusschen de pooten, rekten hun magere lijven, en voortging het.

Arie veegde zich het zweet van zijn gezicht, de warmte was ondragelijk, 't scheen wel of uit geweldige onderaardsche vuren een bijna helsche hitte opsteeg.

De grond onder de vlugloopende hondenvoeten gloeide. Zij repten zich, instinctmatig voelden de honden de nadering van het onweder, lang voordat Arie in het Zuidwesten de dreigende lucht gewaar werd.

Nu keek hij met korte tusschenpoozen naar de grauwe wolken, die langzamerhand ineenvloeiend, een groot machtig gevaar voorspelden voor Arie's angstig starende oogen.

Plotseling werd het heel donker, in de verte schoot de bliksem als een gouden slang door de lucht, gevolgd door een ratelenden slag, die langzaam, met zwaarrollend geluid wegstierf.

Hij was bang, in 't gewone leven geen held, dook hij nu in elkaar, rillend van angst. Schreeuwend duwde hij de kar naar voren, zoodat de heele zwaarte op de schonkige hondenlijven neerkwam, een oogenblik zakten ze door, dan weer in de hoogte wippend, hangend in het tuig, zoodat hun pooten den grond niet raakten.

Fel flitste de bliksem. ‘God, o God’, steunde Arie, en sloeg bevend de handen voor zijn gezicht. Groote droppels vielen tikkend op het roestige ijzer, oude kachelpijpen en stukken blik, waar tusschen hij zat.

Met schrik viel het hem in dat ijzer aantrekt, bevend, de handen zenuwachtig onhandig graaiend in een hoop vodden en oude kleeren, ze uitspreidend, greep hij een half versleten vrouwenrok en sloeg die om, zijn oude, groen-vale pet diep over de oogen trekkend.

Zooals hij daar zat in elkaar gedoken, de magere knieën opgetrokken, onder de grauwe rafelige rok, scheen er weinig menschelijks in dit hoopje vodden, behoorend bij het oud roest.

De eene slag volgde op den anderen, rollend in zwaar ratelen, als het machtig geluid van een godenwagen die de aarde deed dreunen.

‘God, o God,’ prevelde Arie, en heftiger bonsde zijn hart, nu de regen met hard gedruisch uit den hemel stortte.

Hun koppen naar den grond gebogen, liepen de honden stijf tegen elkaar, de kleine fox schuilgaand naast den grooten, muiskleurigen, korthariger hond, een soort Duitsche dog, maar het leek wel of de regen door het magere lijf van den groote heenging. Geen tijd zich af te schudden, druipend als uit het water gehaalde dieren, erbarmelijk, jaagden ze voort over den langen, verlaten weg.

Arie dacht: ‘nou over een kwartiertje bij Piet angaan, en daar schuilen, as 'k em de leste keer de huid niet zoo volgescholden had.’ Het berouwde hem, en hij wist maar al te goed dat hij hem niet van de vriendelijkste scheldwoorden had toegevoegd.

‘O, God almachtig wat dondert het’, steunde hij, daarbij zich kwellend met de gedachte, over het al of niet Piet onder de oogen te durven komen, met hartzeer overwegend hoe de ontvangst zou zijn, na Piet's laatste belofte, ‘h'm tot moes te zullen slaon, as ie 't woeg h'm te na te komme.’

‘Wie zel 't zegge’, peinsde Arie, ‘as ie 't in zijn kop krijgt, me te na te komme, en nou of, Piet is nie malsch, dat weut 't heele dorp.

Nou kon je zoo hartstikke dood slaon, as de bliksem hum nou 's door z'n arme lijf sloeg, dan was ie d'er geweest, d's vast. Och minsch, was ie nou maor thuis, mit donder kroop ie altijd in de kelder van bangigheid.’

De wind werd heviger, het stormde, kletterend viel de regen.

‘Hè, dat weerlicht, 'k doch da'k er nou bijkans geweest was. Na je dood in een tijger huizen, nou da's ook wat lekkers’, en kijkend naar Chris, den grooten hond, scheen zijn geprikkelde verbeelding een tijger te zien.

Trillend door al zijn leden trok hij de rok over 't hoofd. ‘Dood most je, dat was vast, maor as je dan niet in den hemel kon komme, dan nog maar liever in de hel, dan in zoo'n armzalige hongerlijer van een hond.’

Arie, de voddekoopman, woonde met zijn oude moeder en broer in een klein bouwvallig huis buiten H.

In het dorp werd hij de hondenbeul en zijn broer Ezau genoemd, om zijn donker, buitengewoon behaard gezicht. Hij was niet beter dan Arie, sluw, geniepig pijnigde hij de honden, die voor hem beefden.

Bang voor Ezau, den pootigen, sterken kerel, durfde de politie niet ingrijpend optreden, en werd er geklaagd, dan trok de man der wet de schouders op, zeggend: ‘Ze hebben zelf niet te eten, mijnheer, wat kan je daar an doen hè, ik kan ze wel een proces verbaal maken, maar 't geeft toch niemendal, morrege an den dag doen ze het weer. Vroeger gingen ze nog wel werken, nou die Ezau kon mooi geld maken, de sterkste kerel van 't heele dorp, maar ze leven tegenwoordig alleenig van den voddenverkoop, ze zijn d'er te lui voor mijnheer, daar zit h'm de knoop.’

De nacht volgend op het onweder sliep Arie onrustig. Hij droomde, een zeer wonderlijke droom.

Ze hadden hem dood op den weg gevonden door den bliksem getroffen. Zijn broer Ezau droeg hem van de kar in het half donkere kamertje, en daar lag hij op het bed waar voor jaren zijn doode vader ook gelegen had.

Wreed was Ezau, brommend, ‘dat ie nou al 't werk alleen most doen,’ riep hij zijn moeder, en Arie hoorde aan 't geluid van zijn stem hoe nijdig hij was.

Strompelend slofte de oude vrouw naar de deur, lichtte den klink op, daar stond ze krom gebogen, diepe rimpels in haar oud gezicht, de grijze haren wild en slonzig vanonder de gehaakte vuile slaapmuts. Met de uitgegebluschte, half blinde oogen keek ze zoekend naar het bed, een oogenblik stond ze bewegingloos, toen schudde ze het hoofd en zuchtte, even vegend met de punt van haar boezelaar langs haar spichtigen neus. Terwijl ze daar nog stond, kreeg Arie het gevoel of hij steeds dieper en dieper naar beneden zonk. Als door een nevel zag hij vaag de gedaante van zijn moeder, toen zinkend dieper en dieper tot een ondoordringbare duisternis hem omringde, en ook zijn denkvermogen benevelde. Hij trachtte zich zijn naam te herinneren, maar een totale onmacht beving hem.

Hoe lang hij bewusteloos was geweest kon hij in de verste verte niet gissen. Toen hij langzamerhand zijn denkvermogen voelde terugkeeren, had hij het gevoel of zijn ziel gevangen zat in een ander lichaam. Met een onbehagelijk gevoel van minderwaardigheid en ellende, opende hij zijn oogen en zag tot zijn groote ontsteltenis, dat hij in een hoek van het benauwd stinkend schuurtje lag, dicht bij Azor.

Schaars drong het schemerend morgenlicht door het kleine ruitje, waarvoor jaar in, jaar uit de spinnen haar fijne webben hadden geweefd in de ongestoorde rust van het lang vergeten vensterken.

Waar was Chris? Arie, verwonderd hoe hij daar kwam en zijn toestand niet recht beseffend, ergerde zich dat Chris er niet was, en dacht: as ze den hond maar niet gappen, zoo bij nacht en ontij langs de wegen aan 't schommelebonken.

Half soezend voelde hij weer die onmacht om zich te bewegen. Verlangend uit het akelige hok te komen, zag hij toch geen kans zich op te richten.

Eindelijk hoorde hij voetstappen nader komen, en met een ruk gooide Ezau de schuurdeur open. Azor sprong op, en kroop in elkaar gedoken, het staartje tusschen de pooten naar buiten.

‘Vort Chris, d'er uit,’ schreeuwde Ezau, schoppend naar den hond die in den donkersten hoek lag.

‘D'er uit luiwammes, d'er uit zeg ik-je,’ en weer schoppend stootte hij zijn been tegen een scherp uitstekend ijzer. - Al vloekend kromp hij in elkaar van pijn.

‘Lammeling,’ nijdigde hij Chris achterna, die naar de sloot liep om te drinken.

Nu wist Arie het maar al te goed, hij, zijn ziel, huisde in Chris, besefte dat het waar was wat hij had gelezen, en hij dus' gevangen zat in den hond.

De tranen kwamen in zijn oogen toen hij hongerig stond te drinken aan den slootkant, daarna trachtte hij, al gras etend, de weeë pijn van den honger eenigszins te stillen.

Hij voelde zich diep ellendig, en verbeeldde zich dat de schonkige botten door zijn vel heen staken.

Met groot geraas reed Ezau de kar naar buiten. En sloffend kwam de oude vrouw het huis uit, wat oud brood in de magere handen.

‘'k Heit gisteravond zoo waor vergeten de beesten d'er voer te geven deur 't ongeval met Arie,’ zei ze vergoelijkend, altijd eenigszins bang voor haar oudsten zoon.

‘Ikke zel ze temet in de tuige doene, gij bint zoo uit je doen, Ezau, nouwe ge d'er zelver's op uit mot.’

Schreeuwend riep hij de honden, binnens-

monds mompelend, ‘ze wordt kinds, 't ouwe minsch.’

Met ruw gebaar duwde hij de oude opzij, zoo, dat zij bijna haar evenwicht verloor, wankelend op de zwakke beenen. Beduidde haar heen te gaan, hem met vree te laten, en het brood tot 's avonds te bewaren.

Een smeekende blik uit de hondenoogen volgde de oude vrouw, die al zuchtend en in zichzelf pratend zich omkeerde, en het huis binnenging.

Arie probeerde te spreken, maar kon niets uitbrengen dan een lang gerekt klagend gehuil, wat hem een slag met de stok en een leelijke vloek bezorgde.

Wanhopig keek hij zijn broer aan, 't was hem onmogelijk zich verstaanbaar te maken, en probeerde hij te zeggen: Ik ben Arie, ik ben zoo ellendig, dan volgde er een klagelijk hondengehuil, en werd hij met een schop tot stilzwijgen gedoemd.

Ze draafden, maar nog was het Ezau niet hard genoeg, vloekend duwde hij de kar met een ruk naar voren, zoodat de zwaarte hun magere ruggen deed doorzakken, en het harde tuig een felle pijn veroorzaakte, en schavend langs de gevoelige plekken schrijnde. Jankend hinkte Arie verder, zijn linker achterpoot was gewond, het bloedde, en gaf hem een stekende pijn door het heele lichaam.

Bij tusschenpoozen stíet hij een sissend, rauw gegil uit, en Arie verbeeldde zich dat de duivel in eigen persoon op de kar zat. Hij zelf had evenzoo gedaan en nou was ie in de hel, en kreeg zijn loon thuis, grooter marteling kon de duivel vast niet uitdenken.

Af en toe liet de veel kleinere Azor zich sleepen, en matigde Arie zijn gang, hij kon niet meer, de witte weg blakend in de heete zon, schemerde voor zijn oogen als een helsch licht, terwijl hun hondenvoeten liepen als een duivelsch raderwerk dat nooit meer vermocht stil te staan.

Na ongeveer twee uur onverpoosd draven waren de dieren totaal uitgeput, de tong hing trillend uit den bek, en Arie's rood beloopen oogen gloeiden. Zijn hersenen werkten bijna niet, blaffen kon hij niet meer, hij voelde een, stekende pijn in zijn kop, doodop en flauw viel hij neer, werd nog een eind meegesleept door de vaart, daar lag hij, hijgend, de voorpooten geschaafd, de linker achterpoot bloedend onder aan den voet.

Ezau, ziedend van drift, sprong er af, schoppen en slaan, vloeken en tieren, niets hielp, de hond lag daar half wezenloos.

Nou zou de duivel hem doodslaan, dacht Arie, en wachtend een gruwzaam einde, sloot hij de zeere oogen.

Plots kreeg Ezau het uithangbord van ‘De gouden Hoorb’ in 't oog, al vloekend trok hij de kar naar den kant van den straatweg, en verdween in de herberg.

Azor lag zijn schrander kopje op den rug van Chris, waarin nu Arie's ziel huisde. Hijgend en zuchtend als een stoommachine zag Arie er deerniswekkend uit. Azor, het foxje, teerde nog op oude kracht. Kort geleden leefde hij in welvaart, totdat op een kwaden dag, na den dood van zijn goede meesteres, een opvolgster meedoogenloos over zijn lot besliste, en hem in armoede en ellende stootte.

Ziende hoe terneergeslagen zijn arme makker was, begon Azor hem te likken om de roode oogen, wat het dier goed deed en de brandende oogen een weinig verkoelde, ook de roode striemen voor aan de borst trachtte hij te likken.

Zij schaamden zich over hun armzalig uiterlijk, toen een bakkerskar voorbijreed met een stevigen, welvarend uitzienden rasgenoot. Hij liep vroolijk, wuivend de

mooie pluimstaart, loopend in het goed passend tuig, zoo of hij plezier had in zijn leven en zich verheugde over de mooie, vriendelijke zon.

Even blaffend van joligen overmoed tegen zijn arme makkers, beantwoordde Azor dat met kort nijdig geblaf, de geur van het versche brood maakte hem razend. En de schrandere, kleine Azor verwonderde zich waarom ook zij niet kregen van dat brood, terwijl ze daar uitgehongerd en afgemarteld terneer lagen.

Een matelooze woede beving Arie, en bijna was hij Ezau naar de keel gevlogen, die juist eenigszins onzeker loopend de kar met een harden ruk en stoot midden op den weg trok, maar hij was bang voor het mes, dat Ezau wel eens te gauw trok, en wekelijks wette op den slijpsteen achter 't huis, en in wanhoop boog hij zijn kop.

Bij oogenblikken hinkend op drie pooten, en dan bij den duivelschen val van de kar naar voren, dravend ook op den pijnlijken poot, voelde hij dat een hevige pijn hem door 't heele lichaam trok, en scheen het wel of er aan dezen martelaarsgang geen einde kwam. Eindelijk na drie uur rijdens waren ze te D.

Met een zak over zijn schouder ging Ezau, van het eene huis naar het andere, schreeuwend met heesche dronkenmansstem ‘vodden

en bienen!' in langen uithaal. Dan de zak leegend in de kar, en onderwijl herhalend:

'Vodden en bie - nen!'

Al zwaarder werd de kar en moeielijker Arie's gang.

Verlangend keeken Azor's bruine oogen, iedere keer als zijn baas den hoek van een huis omkwam. Soms gebeurde het dat een vriendelijke bewoonster brood en water aan de honden gaf.

Arie sleepte zich met wanhopige inspanning voort, zijn heele lichaam deed pijn van den bovenmatigen, langen en zwaren tocht bij zijn verzwakt en uitgeput lijf, en bovendien kwelde hem honger en groote dorst: hij kon niet meer.

Daar lag hij, en hoe Ezau ook vloekte en schopte, het gaf niets.

De kar duwend, sleepte Arie, half hangend in het tuig, over de straat, hinkend deed hij dan eenige stappen, maar dadelijk zakte hij weer in elkaar, dat ging zoo eenige malen, en niemand bekommerde zich om de arme dieren, wel neen, men draaide liefst zoo spoedig mogelijk het hoofd om.

Plots werd haastig een deur open gedaan, en een jonge vrouw trad op de honden toe.

'Wat scheelt de honden?' vroeg ze.

'Och, juffrouw, ze binne moe, anders niet,' antwoordde Ezau.

'Laat ze dan wat rusten, en doe ze het tuig eens af,' zei ze gemoedelijk, hoewel ze inwendig den man verfoeide, en ontroerd was door het deerniswekkend uiterlijk der arme dieren.

'Wanneer hebben ze gegeten en gedronken?'

'Ze hebben net gedronken, juffrouw,' loog hij, 'enne eten krijgen ze eens per dag as ze 's middags thuis komme, dan krijgen ze afval van vleesch.'

'Wat, hebben ze vanmorgen geen eten gehad? Een mensch gaat toch ook niet met leege maag aan het werk, en een werkend dier moet toch zijn morgenvoedsel hebben,' zei ze verontwaardigd.

'Nou, juffrouw, vraag dat aan wie je wil, maar een trekhond mot eens per dag vreten hebben. As je ze 's morgens voert worden ze onpasselijk.'

'Geef ze dan wat droog brood 's morgens, dat kan ze onmogelijk hinderen, of de buikriem zit niet goed, en drukt op de maag.'

Nu werd de man woedend, vloekte en zei, dat ze er niks van wist.

Ondertusschen voerde ze de uitgehongerde dieren brood, Arie greep het haar uit de handen, en was woest van den honger.

Zij sprak ze aan, en even lichtte het in hun droeve oogen, kwispelstaartend liep Azor om haar heen. Gulzig dronken ze van den grooten bak frisch water.

Toen werden ze ruw weer in het tuig geduwd, en voort ging het, den langen weg op.

Azor keek nog eens om naar het huis waar zij woonde.

't Was of er nooit een einde kwam aan dien rechten weg, eindelijk gingen ze in een vaart langs de vijf holle wilgen dicht bij het huis. Arie zag ze met een glimp op zij, hij was niet in staat goed te zien. Afgetobt en ellendig als ze waren sleepten ze hun magere lijven naar huis.

Azor sloop als een dief naar den varkenstrog, waar de oude vrouw bezig was karnemelk met maïsmeel te voeren. Hij kon maar niet begrijpen waarom die vette dieren, die den heelen dag niets uitvoerden, zooveel en lekker eten kregen.

Ezau joeg hen in het hok, en wierp ze wat afval van vleesch toe.

Hoe ellendig en uitgehongerd Arie ook was, hem walgde het vleesch, de stank alleen maakte hem al ziek. De varkens hoorde hij slurpen en welbehagelijk kouwen op de kleine aardappels.

Uit het lage keukentje kwam de geur van gebakken spek, en Arie wist dat zij nu om de groote schaal dampende aardappelen zaten.

Een machtelooze woede tegen zijn ellendig lot beving hem, als een bezetene vloog hij met zijn kop tegen het houten deurtje.

'Arie, wat overkom je?' riep zijn moeder van beneden, en een stem van den zolder antwoordde:

'Hè moeder, ikke had de nachtmerrie.'

''k Dach zoowaar dat gij een overval hadde, gij hebt de heele huis wakker geschupt. Enne de honden hebbe heel de nacht legge te klaoge, gij hedde ze verkeerd spul gegeven, of gij hedde ze niet gevoerd, vast niet Arie.'

TH. VAN DER MEIJ-UNGER.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij,

die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

B.K. - Uw brief (van 4 Juni hierheen, naar Bad-Nauheim, geadresseerd) heb ik zooeven ontvangen. Ik haast mij U dat onmiddellijk te melden, omdat gij enkel Bad-Nauheim op het adres hadt gezet zonder nadere toevoeging. Ik ben hier echter zoo bekend bij de post, dat ik dergelijke brieven met onvolledig adres reeds meermalen in orde heb ontvangen. Uit den inhoud van Uw schrijven zie ik intusschen eindelijk met innige deelneming wat er met U vroeger is gebeurd, want dat is mij tot hiertoe volkomen onbekend gebleven, omdat ik dien bewusten brief van U, waarin gij mij alles hebt opgebiecht, zooals gij nu schrijft, nimmer in handen heb gekregen. Ik zou U, ware dat wel het geval geweest, stellig dadelijk hebben geantwoord, enkel en alleen om U mijn hartelijke deelneming te zeggen. Want, wat en hoe ook Uw omstandigheden zijn - ik kan dat namelijk uit dezen brief nog niet heel duidelijk opmaken - nimmer zoude ik er aan denken iets anders dan medelijden en deelneming te voelen voor Uw geval, enkel en alleen dáárom, omdat gij een *vrouw* zijt. Ik heb geen flauw vermoeden gehad van hetgeen gij bedoeldet toen gij mij tot hiertoe hebt geschreven op zulk een wanhopige wijze. Maar, denkt gij nu werkelijk dat ik U, als gij toen bij mij waart gekomen, ‘buiten de deur zou hebben gezet?’ Zoo ben ik héélemaal niet. Wel wil ik U eerlijk zeggen dat ik Uw gevoel niet kan nàvoelen. Hoe het mogelijk is tegelijker tijd zoo bitter en wraakzuchtig te zijn als gij het zijt, en toch te blijven voortgaan op denzelfden voet, ziedaar iets wat geheel en al buiten mijn eigen karakter omgaat. Intusschen kan ik mij voorstellen, vooral na het feit dat gij mij meedeelt, dat er omstandigheden van bijzonderen practischen aard zijn die U tot deze verhouding blijven noodzaken. Daarom, om beter over een en ander te kunnen oordeelen, zou ik zoo graag willen, dat gij mij alles een beetje duidelijker wildet uitleggen. Het is vreeselijk jammer dat die eerste biecht is zoekgeraakt. Wanneer hebt gij dien brief geschreven? Wanneer hem afgezonden? Hoe dit zij, in elk geval hoop ik dat gij de kracht zult vinden nogmaals alles uitvoerig te vertellen, want alleen dan kan ik U zoo antwoorden als ik 't zou willen. Nu durf ik niet duidelijker zijn, uit vrees U te zullen verraden. Ik waardeer ten hoogste Uw groot vertrouwen in mij, en ik verzeker U, dat ik een veel te ruim denkende persoonlijkheid ben, en eene die veel te veel zag in het leven, om niet in gevallen als het Uwe voor en boven alles medelijden, en teeder verlangen naar troosten en helpen-kunnen, te koesteren. Veroordeelen is zoo gemakkelijk. En - - - zoo liefdeloos. En - - - zoo

eigengerechtig. Maar, zoo ooit, dan in gevallen als het Uwe geldt het fransche spreekwoord: 'Tout savoir, c'est tout pardonner.'

Wat gij over mrs. Pankhurst schrijft is m.i. onjuist gezien. Zij wordt door de mannen nog veel te zacht integendeel behandeld. Zij verdient voor hare ruwe, baldadige en verachtelijke misdrijven de strengst mogelijke straf. Hoe men ook denken moge over vrouwenkiesrecht en over gelijkstelling met den man, nimmer zijn *laaghartige* misdrijven goed te keuren als daar zijn: het leggen van bommen, het vergiftigen van dieren, enz. enz. Daarom wordt dit leelijke en weerzinwekkende uitwas der vrouwenbeweging (de richting van mrs. Pankhurst en de haren) dan ook unaniem bestreden en afgekeurd door de overige overigens zeer actieve vrouwenkiesrechtvoorstandsters, ook ten onzent. Mij dunkt, met alle recht.

Nogmaals, omdat ik vreesde U te zullen verraden, heb ik niet duidelijker durven zijn, echter zult gij mij ten allen tijde bereid vinden U te antwoorden, en te helpen zooveel ik maar kan, met mijn troost en mijn goeden raad beide.

Een portret van mij zal ik te eeniger tijd in de Lelie geven. Ik liet dit voorjaar, op veler verzoek, een nieuw maken, maar het viel niet heel goed uit. Er zijn er wel in den handel, en in tijdschriften, maar die zijn geen van alle nieuw, noch gelijkend. Heb nog maar een beetje geduld. Uw woonplaats ken ik. Ik heb er lang-geleden, toen ik nog een jong meisje was, wel eens gelogeerd. Nu heb ik er geen relaties meer. Hartelijk, hartelijk gegroet.

Lot. - Uw brief behelst een vraag, die velen zal interesseeren, en die ik daarom hier herhaal; vooral omdat gij de beantwoording ervan van mij verlangt. Ik herhaal Uw eigen woorden:

Wij hadden het over de vrouw of het meisje dat, ongeweten door de wereld, toch een verleden heeft, ook al is ze, zooals de term luidt, slechts één keer 'gevallen,' 't zij uit eerlijke eigen volkomen overgave, of geheel uit liefde en opoffering voor den man die haar begeerde. Stel nu, dat dat alles voorbij is, gedoofd; of, hij heeft haar verlaten, en er komt een nieuwe liefde in haar leven, die haar een gelukkige, zonnige toekomst belooft. Zou zij den man, die haar tot vrouw vraagt, en die veel en eerlijk van haar houdt, dan die ééne episode uit haar leven moeten biechten?

Wat toont méér liefde voor hem, als zij hem dit verzwijgt, wetende dat hij het zich ontzettend aan zal trekken, en ze voor zichzelve weet geheel met het verleden afgedaan te hebben, en àlles voor hem te kunnen zijn, òf ze bekent het hem, daarmede de kans aanvaardend, dat, al maakt het uitwendig in hun verhouding geen verschil, hij haar toch met andere oogen aan zal zien, en een korrel zaad van wantrouwen in zijn hart is gekomen.

Reeds vóór eenige jaren heb ik mijn antwoord op deze Uwe vraag neergelegd in een boekbeschouwing over een roman van, indien ik mij niet vergis, Ossip Schubin, waarin deze schrijfster

hetzelfde gegeven, door U ter sprake gebracht, behandelt op een m.i. meesterlijke wijze. In dien roman namelijk geeft een jong meisje van hooge geboorte, in Parijs studeerend, zich in hartstochtelijke liefde aan een man, een artist, die, gewoon aan dergelijke vrouwenhulde, die liefde accepteert, en haar daarna aan haar lot overlaat: na jaren, in haar eigen duitsch vaderland teruggekeerd, verlooft zij zich daar met een man van haar eigen stand, en die haar even zielslief heeft als zij hem. De strijd, in hoeverre zij verplicht is haar 'verleden' hem te onthullen, dien zij dagelijks voert met zichzelve, wordt, als ik mij wel herinner, voor haar opgelost door het noodlot dat het vroeger gebeurde toevallig onthult aan haren aanstaanden echtgenoot - die haar daarop haar woord teruggeeft, omdat zijne gevoelens voor haar veranderd zijn door de ontdekking.

De conclusie, waartoe de auteur geraakt in deze zeer fijngeteekende studie van vrouwenleven, is die dat men nu eenmaal aan het verleden eener vrouw uit zulke kringen àndere eischen stelt dan aan dat van den man, hoe bitter-wreed en hard dit ook voor haar moge zijn.

Deze conclusie schijnt mij de juiste. Ik-ook veroordeel nimmer eene vrouw met een 'verleden'. Ik kan mij zelfs zeer goed voorstellen dat zij er een heeft, en toch met dat al - ja zelfs dáárom juist - veel hooger staat, en veel onschuldiger is zelfs in dieperen zin, dan menig quasi-rein, maar innerlijk-bedorven-jongmeisje. - Maar met dat al begrijp ik nochtans zeer goed, dat de man, de Durchschnittsman, geen moed heeft, en geen lust, zulk een vrouw te trouwen. Iets anders is het natuurlijk wanneer hij-zelf, de man in quaestie, behoort tot de zeer ruimdenkende, zeer onafhankelijk-oordeelende, en zeer-fijnvoelende uitzonderingsmenschen. Dan, zeer zeker, zal hij in staat zijn het 'verleden' zijner aanstaande vrouw te begrijpen, en te beschouwen in het rechte licht, en er haar dus niets minder om hoogachten, integendeel misschien nog te meer erom liefhebben. In beide gevallen echter, zoowel waar het den Durchschnittsman geldt als de hoogstaande élite natuur, lijkt het mij onomstootelijke plicht der vrouw hem vóóraf te waarschuwen. Immers, in het eerste geval zal hij zeer zeker er de voorkeur aan geven haar niet te huwen, en, hoe hard dat dan ook zij oogenblikkelijk voor haar-zelve, het is toch nog beter ten slotte bijtijds te scheiden, dan aan de mogelijkheid te zijn blootgesteld van een ontdekking naderhand, die, dan, als het te laat is, zou leiden tot rechtmatige verwijten zijnerzijds. In het tweede geval echter bestaat de mogelijkheid dat een eerlijk alles bekennen zijdens de vrouw leidt tot een veel nauwer en inniger verhouding nog, dan vóór dien tijd het geval was. Terwijl, omgekeerd, zoo zij zwijgt, en haar hoogstaande man dan later haar bedrog ontdekt, hij, juist dóór zijn eigen hoogstaand karakter, haar dat bedrog, veel hooger en zwaarder zal aanrekenen dan haar 'verleden'.

Hiermede is de vraag beantwoord door U gesteld: 'Heeft de vrouw het recht den man, die haar heel lief heeft, te smarten door hem aldus de waarheid te onthullen; doet zij niet beter, in zijn belang, zichzelf het zwijgen op te leggen.' Want, neen, in het belang van den man kan zulk een bedrog nooit zijn. Indien hij niet hoog genoeg staat om alles te begrijpen en te accepteeren, dan is heusch zijn liefde óók niet zoo hoogstaand, of hij zal zich wel weer weten te troosten tenslotte met een ander. Is daarentegen die liefde wèl zoo hoogstaand en zoo edel, dan zal zij niet verkoelen, doch integendeel slechts groeien, door de moedige bekentenis der vrouw.

En wat nu háár-zelve aangaat, zij harerzijds heeft natuurlijk de kans dat het bedrog nooit uitkomt. In dat geval is zij veilig. In hoeverre zij dus lust heeft zich in zulk een

kans-leven te storten, is een quaestie van ieders karakter persoonlijk. Ik voor mij zou het niet kunnen noch willen. Ik vind het huwelijksleven met een geliefden man, dien men dagelijks bedriegt door op een zoo ernstig punt hem de waarheid te onthouden, eenvoudig een weerzinwekkend, geheel en al tegen mijn eigen karakter indruischend bestaan. Ik ben volkomen zeker - zelfs al zou ik mij hebben voorgenomen te zwijgen - dat ik dit voornemen niet langer dan een paar dagen volhield, omdat m.i. liefde boven en voor alles inhoudt elkaar volkomen en in elk opzicht de waarheid durven zeggen, en elkaar zoo waardeeren dat men die *wil* zeggen, hoe pijnlijk zij ook is. Daarentegen geloof ik dat de meeste vrouwen er anders over denken in dit opzicht, en zich bijzonder gemakkelijk eigenen tot een leugen- en bedrog-leventje van dien aard. Hoogstaandheid van karakter is dan harerzijds absoluut uitgesloten. Maar, hoe weinige menschen zijn waarachtig hoogstaande naturen? Al 'valt' een meisje uit hartstochtelijke, onberedeneerde liefde tot een man op de meest onschuldige wijze, of ook, al geeft zij zich hem uit louter zelfopoffering, dan maakt die daad als zoodanig haar nog niet hoogstaand van karakter, al is er onder zulke omstandigheden m.i. geen sprake van onzedelijkheid of van onreinheid of van een bevlekt verleden in waarachtigen zin, en al kan zij, ondanks 't gebeurde, veel onschuldiger zijn dan hare niet 'gevallen' zusteren. Met hoogstaandheid van karakter heeft die daad nochtans niets te maken.

De lengte van mijn antwoord in dit opzicht dwingt mij het overige gedeelte van Uw brief slechts kort samen te vatten, in de eerste plaats om U zeer te danken voor den langen en gezelligen en vertrouwelijken inhoud ervan. Ja, ik vind U inderdaad ruimdenkend; ook deze brief van U getuigt weer daarvan. - Immers Uwe woorden uit Uw brief, die ik hieronder citeer, geven daarvan blijk:

Ik begrijp niet hoe de meeste menschen, die tijd in overvloed hebben om veel en goede boeken te lezen, en oogen in het hoofd om rond te zien en alles in zich op te nemen, juist bij voorkeur ronddraaien in een klein eigen gedachten-kringetje en voor alles wat daarbuiten ligt een preutsch mondje trekken, en zeggen: 'Ja, over zulke dingen wil ik niet denken, en durf ik niet over te spreken.' Of ze er echter niet over denken is nog de vraag, maar dan misschien op een manier dat ze er ook maar liever niet voor uitkomen.

Juist; deze laatste woorden zijn héél raak. Vooral voor vrouwen en meisjes. Ik heb namelijk dit feit

honderde malen geconstateerd, dat heel veel vrouwen en jonge meisjes zich vóórdoen alsof ze niet denken, veel minder nog spreken willen, over ‘zulke dingen’, terwijl zij in waarheid er van op de hoogte zijn, en er theorieën over op nahouden, die getuigen van *perversheid* in de hoogste mate. Zelve voornamelijk onder mannen opgegroeid, en er geen eigenlijke vriendinnen op nahoudend toen ik jong was, heeft het mij naderhand altijd getroffen hoe juist zij, die in een bij uitstek vrouwelijke omgeving groot werden, onder veel zusters met eene weduwe-moeder, verkeerend met vele ‘intieme’ vriendinnen, enz., uitmunten dikwijls in wetenschap en kennis van d ngen en schandaaltjes en toestanden, en van daarmee gepaard gaande gedachten en voorstellingen, waarvan ik op hun leeftijd nog nimmer had gehoord of gedroomd, en waarvan ik ook niet geloot dat een in gezonde, normale atmospheer grootgeworden meisjesziel eenig begrip heeft. Dergelijke uitsluitend vrouwelijke kringen echter hebben iets beslist-*on*gezonds, onnatuurlijks, onwaars.

Gij vindt, (naar aanleiding van Ego's veelbesproken gedachtenwisseling indertijd in de Lelie), dat niemand zich met een *beetje* liefde tevreden kan stellen. (Ego had geschreven: ‘Waarom kan een man, ook al is hij getrouwd, aan een andere vrouw niet een beetje *liefde* geven?’).

Ik kan deze opinie Uwerzijds niet deelen. Er zijn m.i. heel veel vrouwen (en mannen ook), die met een *beetje* liefde heel gelukkig zijn, en die veel meer geven dan zij terugontvangen. Vooral in het karakter der vrouw ligt het om dankbaar te zijn voor het weinige reeds dat zij ontvangt in zake liefde. Natuurlijk is ook dat weer een quaestie van persoonlijk temperament, maar m.i. zal de groote meerderheid der vrouwen met een *beetje* liefde nog gelukkiger zijn dan zonder iets van dien aard. *Ik zeg dit overigens geenszins omdat ik het eens ben met de door Ego verkondigde stelling. Want m.i. is die alleen in het voordeel van zijn eigen geslacht*, *niet van het onze.*

Dat de hoogstaande vrouw zich niet tevreden kan stellen met weinig en dat voor haar geldt: alles of niets, in dit opzicht, dat geef ik U gaarne toe, maar ik herhaal alweder: hoe weinige vrouwen zijn ‘hoogstaand’!

- 't Slot van Uw brief interesseerde mij zeer, en ik heb dat gedeelte gelezen met groote belangstelling, omdat die persoon mij heel sympathiek is uit zijn brieven. Maar ik wil daarop niet verder ingaan op deze plaats. De drukproeven worden door de drukkerij aan U gezonden, en gij moet de gecorrigeerde proef dáárheen terugzenden, *niet* aan den heer Veen, den uitgever. Ik heb de plaatsing reeds opgegeven van Uw bijdrage, maar dat hangt ervan af, of er nog plaats genoeg is tot opname in dezen jaargang.

Hartelijk dank voor Uw belangstelling in ons allen. Zooals gij uit de laatste Lelie (Overzicht van de Week) in het bijzonder zult hebben gezien, gaat het mij dit jaar hier buitengewoon goed gedurende de kuur. De menschen hier in Bad-Nauheim, de winkels, waar men mij overal kent, zijn een en al verbazing dat ik nu zoo flink loop, en zoo veel kan uitgaan en kan genieten, waar ik vroeger bijna voortdurend moest liggen of rijden, en ten slotte verleden jaar zoo hoogsternstig ongesteld werd als ik in de vorige Lelie beschreef. Dat ik daardoor in de behandeling overging van professor Schott kan ik niet genoeg als een zegen beschouwen, nu deze mij zoo ver heeft vooruit gebracht. Hij geeft mij dan ook andere baden, en op een andere wijze, en nu kan ik ze veel beter verdragen.

Met veel genoegen vernam ik dat ook Uw gezin, en wat er bijbehoort, het zoo goed maakt. Ja, onze jongens blijven flink gelukkig, en Benjamin is overal bekend en bemind hier. Hartelijk gegroet.

Fred. - Ik herinner mij met bijkans afdoende zekerheid het gedichtje te hebben ontvangen; ik zal het voor U nazien en het terstond lezen. Ik neem het U niets kwalijk dat gij er naar vraagt; juist daarom antwoord ik U omgaand. Vriendelijk gegroet.

X.Y. - Ik had U heel graag particulier geantwoord, indien mij niet uit Uw briefje (van 25 Mei, hierheen opgezonden) ware gebleken dat gij 31 Mei reeds weer waart vertrokken, terwijl ik Uw briefje hier eerst **3** Juni ontvangen heb. Dus blijft mij niets anders over dan U per Lelie-corr. te antwoorden, hoe ik de bewuste bijdrage inderdaad ontving, en ook beslist nog plaats; ik moet haar echter tot een bepaald doel gebruiken, en liet om die reden nog niets van haar, noch van mij-zelve, hooren. Ik vestig Uw aandacht speciaal op dit Overzicht van de Week, - over Mr. Leadbeater. Zeer hoop ik U bij Uw terugkomst ten mijnent te zullen zien bij gelegenheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest weder een gedeelte van het Overzicht van de Week blijven wachten tot een volgend nommer, alsmede de Gedachtenwisseling, van H. van Holk, het vervolg van het artikel Prostituee, van Joh. Steketee en nog eenige andere stukken.

Sluiting Red: Ged.

18 Juni 1913
16ste Jaargang.
No. 51.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Met den aanvang van den nieuwen jaargang wordt de prijs van het abonnement in plaats van f 4.50 en f 5.25 per post verhoogd tot f 5.25 en f 6. - franco per post.

L.J. VEEN.
Amsterdam.

Hoofdartikel
God in de Politiek.

Nu de redactrice er prijs op stelt plaats te verleenen aan artikelen betreffende de politiek, wil ik ook eens een woordje meespreken, hoewel ik het anders volkomen eens ben met Freule Lohman wat de staatkunde aangaat.

Streng katholiek opgevoed, ben ik volkomen op de hoogte van de bedoelingen en handelingen der leiders van dat geloof.

Als ik nu in de couranten las, dat de katholieken bidden, opdat de overwinning in den verkiezingsstrijd aan de 'goede' zijde zal zijn, kwam de vraag bij mij op: 'Zullen zij, die bidden en anderen daartoe aanzetten, zoo naïef zijn, dat ze in de meening verkeeren, dat God hun gebed zal verhooren? Of zou het bloot aanstellerij zijn?'

Zal God, die ze rechtvaardig noemer, zulke nietige, kruipende, kleindoenerige, knoeiende menschjes bijstaan, als het geldt de zegepraal behalen in de regeering, met andere woorden, hun macht hechter maken?

Is het niet eerder spotten met God?

Maar als men de katholieke kerk

kent, weet men, dat daarin niets is van Christus, dat daar alles indruischt tegen Gods bevelen, dat Jezus niet onder de geloovigen woont.

Het gaat om aardsche grootheid.

Daarvoor moeten de volgelingen offeren, omdat zij weten dat geld wereldlijke macht is.

Ziehier een kort overzicht der inkomsten.

Buiten de geheime legaten, de zoogenaamd vrijwillige giften bij het doopen, de huwelijken, het aannemen, het Paschen-houden, de uitvaarten, maandstonden en jaargetijden, de kerkgangen der jonge moeders, de jaarlijksche bezoeken; buiten het verkoopen en verhuren der plaatsen; buiten de missen, die bijna alle geld opleveren, wordt er in elken dienst, er zijn er drie, vier, of vijf per dag, tweemaal gecollecteerd voor de armen en des Zondags bijna altijd ‘met open schaal’ voor de kerk, St. Pieters penning, het bouwen van een kerk of ander doeleinde. Dan zijn er nog de geldelijke offers waarmee men het vasten kan afkoopen en de offerbussen, die overal aangebracht zijn. Als men nu weet, dat de huwelijken, uitvaarten, maandstonden en jaargetijden in klassen zijn verdeeld en een eerste klas uitvaart 500 gulden bedraagt, is men zoo ongeveer op de hoogte der bekende inkomsten van een kerk.

Wat wordt er nu gedaan voor de armen in tegenstelling met het bovengenoemde? - daargelaten nog, dat andersdenkenden en afvalligen geheel zijn uitgesloten.

In de katholieke gedeelten van ons land heeft men de treffendste voorbeelden. In Limburg, waar geestelijkheid en de grooten der aarde de macht onder de bevolking vormen, zooals nog voor honderd-vijfentwintig jaar, is de armoede zoo groot, vooral onder de heidebewoners, dat iemand uit de noordelijke provinciën daar zich geen voorbeeld van maken kan.

Hoe is het leven nu der priesters, staat de boetedoening op hun gezichten te lezen?

Maar voor die armen is er volgens hen een toekomstig paradijs; wat een hemel op aarde betreft, die is alleen weggelegd voor de uitverkorenen, dat heeft de menschjes-God zoo gewild.

Is het leven der priesters ook maar in een enkel opzicht in Jezus' geest?

Welke geboden van den grooten Meester worden er nagekomen, als daar zijn:

‘Bemint uw vijanden’. ‘Doet goed aan hen, die u haten. Zegent hen, die u vloeken.’

Nergens toch is de haat grooter, dan onder de dienaren der kerk.

Christus-overleveringen zijn daar om door de Gods woord-verkondigers te worden gebezigd als dogma's, als hulpbronnen waaruit geput wordt om de ‘Beminde Christenen’, als de massa heet, die in vrome aanbidding tot hen opzien, vooral in den tegenwoordigen tijd, te bewerken, maar waar niet naar geleefd wordt.

Waar de haat hen niet heeft weerhouden om op lage wijze hun vijanden te verdelgen, daar heeft hij hen ook niet afgeschrikt om met anderen samen te gaan in de politieke knoeierijen, om te komen op de ladder der macht; een haat, die voortsproot uit een volk dat revolutie eischte, in kerkelijken zin, om den druk, die eeuwen hen had doen bukken onder het juk van geestelijk gezag; een kerkelijke revolutie, berustend op idealisme, maar die wederom schipbruik leed op de klippen van het menschelijk realisme.

Het laat mij volkomen koud, watzij zullen bereiken in de toekomst, hoe ver zij 't zullen drijven met hun wereldlijk gedoe van bekrompen, kleingeestige, minderwaardige menschjes, maar wat mij niet onverschillig laat, is hun schermen met een godsdienst, die zij niet naleven, een schermen ook met een God, die, als Hij

bestaat, oneindig ver zal staan boven die menschen die van Hem willen maken in hun eigenwijze bekrompenheid, een opperwezen, die gebeden verhoort van zondaars en huichelaars.

Wat straks de kroon zet op hun triomf ‘als de gebeden door hun God zijn verhoord’, dat is, dat het kabinet dan zal zijn een toevluchtsoord voor onbehuisden in de wijdste opvatting, voor drenkelingen op de sociale, liberale en andere levenszeeën.

Dan zal de liefdadigheid, hoogste uiting van liefde eerst beginnen op groote schaal en zullen de velen voor wie de levenszon bijna onderging, voor wie de strijd te moeilijk was, de reddende hand toegestoken worden, ten aanzien van duizenden, die het mooi en edel vinden en niets in hun hoofd krijgen, dan gedachten van jubel over zooveel menschlievendheid.

Kunt gij u een denkbeeld vormen belastingbetalenden, wat er al niet met uw geld wordt gedaan?

GEERTRUIDA.

Kwaadsprekendheid.

Over de wereld sluipt een walgelijk schepsel. Kwaadsprekendheid is zijn naam.

De kwaadsprekendheid ontsproot uit het huwelijk van den *roem* en de *impotentie*; de *nijd* hield haar ten doop.

De kwaadsprekendheid vervolgt geen bepaald doel, heeft geen tastbare gestalte, kent paal noch perken.

Overal waar menschen wonen vertoont de kwaadsprekendheid zich ook.

Zonder duidelijk oogmerk, op onbekende paden komt zij aangeslopen en blijft, iedereen in haar werkzaamheid betrekkende, langen tijd onzichtbaar of neemt een masker aan, waaronder men haar niet licht vermoedt. Nu eens in het sierlijke gewaad van de scherts, dan eens in de toga van het verontwaardigde rechtvaardigheidsgevoel, dan onder de banier van het medelijden dringt zij overal binnen, waar zij niets te maken heeft en overal gaat men voor haar uit den weg en maakt men plaats voor haar, overal volgen de door haar bedrogene, onnadenkende menschen haar spoor.

En overal verricht zij haar werk: lastert, verbreidt besmetting en verwoesting om zich heen.

Nauwelijks beroert haar de ademtocht van de zuivere waarheid, of zij legt haar aangenomen masker af en duister staat zij in haar gansche schrikwekkende leelijkheid, als leege ruimte, voor ons. Dan vluchten allen voor haar als voor een afgrond, die tot een val in de diepte lokt.

De kwaadsprekendheid echter is reeds weer in een ander gewaad aanwezig; loopt met de menigte mee, blikt zelfs met de gehuichelden schrik op de leege ruimte, die zij achtergelaten heeft en die allen vrees aanjaagt - zij loopt mede en verricht zelfs daar opnieuw haar werk: lastert, verbreidt besmetting en verwoesting om zich heen.

De kwaadsprekendheid kent geen erbarmen.

‘Men zegt’, dat is de pijl, waarmede zij wondt. Zij zelve echter heeft schild noch pantser noodig; zij is onkwetsbaar, want zij heeft geen gelaat, geen lichaam: grondeloos, doelloos is zij eene leege ruimte.

‘Men zegt’, is een verschrikkelijk wapen. Rechts en links treft het, onzichtbaar en daarom onafwendbaar.

‘Men zegt’, dat N.N. als mensch onberispelijk is. Welk een onzin! Vraagt zijn bediende maar eens. *Il n'y a pas de grand homme pour son valet de chambre.* Vraagt zijn kamerdienaar maar - die zal U dingen vertellen! Vraagt slechts, wàt men zegt.

‘Men zegt’, dat X. een tyran, een ketter of een wellusteling is geweest onder het masker van een man van eer. Eeuwen zijn verloopen. De archieven worden doorgesnuffeld. De deugd en de waarheid worden aan 't licht gebracht. Maar de vroegere kwaadsprekendheid verricht haar werk, en zooals te voren ‘zegt men’, dat X. een tyran, ketter of wellusteling is geweest.

‘Men zegt’ dat Z. een intrigant is. Dadelijk nadert hem al het kruipende gebroed, en wat rechtschapen en goed is wendt zich van hem af. Gisteren hadt ge zonder aarzelen zijn gegrond verzoek ingewilligd, heden hebt ge er vrees voor; gij bespeurt reeds een heimelijke bedoeling, een intrige daarachter.

‘Men zegt’, dat N. een verrader, een spion is. Gisteren had hij nog honderd vrienden. Zijn woorden weerklonken in hun binnenste en zij storten hun hart voor hem uit. Met bliksemsnelheid verbreidde zich heden het gerucht, dat hij een spion is - en allen zijn nog minzamer, nog voorkomender tegen hem; maar het allerheiligste

van hunne ziel blijft voor altijd voor hem gesloten: langzaam, voorzichtig, maar gestadig, trekt men zich van hem terug. Mogelijk is het ook in 't geheel niet waar, maar wat kan men weten? Voorzichtigheid heeft nog nooit geschaad. Er is geen koe bont of er is een vlekje aan. Dit staat in elk geval vast, dat ‘men’ zoo iets zegt.

De pijl ‘men zegt’ heeft getroffen en een volkomen onschuldig mensch is door diegenen, die hij lief had, gekrenkt, gewond en over boord geworpen en moet eenzaam verder leven.

‘Men zegt’, dat X.Y. beleedigd heeft. Ze waren samen onder een vriendschappelijk gesprek met elkaar gaan wandelen. In den loop van dat gesprek had de eene een overigens onschuldig bedoelde onhandigheid gezegd, waarop de andere, als goed vriend, zich een ietwat barsch antwoord veroorloofde. En beiden zetten hun gesprek voort, vergaten het begin en het midden ervan en scheidden ten slotte als dezefde goede vrienden, die zij te voren geweest waren.

Maar in hun gezelschap bevond zich een derde vriend. En den volgenden morgen wist het heele regiment te vertellen, dat X.Y. beleedigd had. Waarom wordt de zaak dan niet voorgebracht. Ja, ‘zegt men’, X. is een

lafaard. En verder heet het dan, dat zulk een lafheid de eer der uniform zou schenden. En aan het gebabbel daarover komt geen einde.

Het komt X. ter oore, dat het gerucht gaat, dat hij een lafaard is. Men beweert dat hij òf laf òf dom is, want misschien heeft hij de beleediging in 't geheel niet begrepen. Neen, hij is noch het een noch het ander - hij laat direct zijn vriend uitdagen. Nu heet het, dat het de kameraden niet past, wanneer zij in deze aangelegenheid gewikkeld zouden worden; de eer van het regiment zou daaronder lijden, de een zoowel als de ander zou zijn afscheid uit den dienst moeten nemen. Dat eischt de eer, de kameraadschap.

Het gebeurt. Het duel komt tot stand. De eene valt, de andere wordt gewond, de secondanten krijgen vestingstraf. Opeens vertelt men dat de heele zaak door diegenen is opgeworpen, die eene vacature voor bevordering noodig hadden en er op hoopten, de plaats van de kameraden te krijgen, die wegens het duel hun afscheid genomen hebben.

En verder wordt er verteld, dat de hoofdschuldige van deze kwaadsprekendheid door zijn kameraden gedwongen is geworden, eveneens zijn afscheid te nemen. Daarna treedt dan een van de vertegenwoordigers van het verontwaardigde rechtvaardigheidsgevoel bij de eerstkomende bevordering vergenoegd in zijn plaats.

En van hen allen zeggen anderen vol ontzetting: ‘Wat voor een maatschappij, wat voor menschen, welke een laagheid’! Kortom, men heeft elkaar wat te vertellen.

‘Men zegt’ dat Mevrouw N.N. haar echtgenoot niet trouw is. Men beweert dat zij een slecht leven leidt. O, gij moet haar bescheiden optreden, haar schijnbare liefde voor haar man en haar kinderen niet vertrouwen: haar huichelarij wedijvert met haar schoonheid. De beklagenswaardige man! - De man? Beklagenswaardig. Ach kom! ‘Men zegt’ immers, dat hij haar zelf aan den rijken X. verkocht heeft. Dat weet heel zeker haar huisvriend, die zelf, tengevolge daarvan, aan de lang tusschen hen bestaande geheime liaison een einde heeft gemaakt: hem was haar persoon eenvoudig weerzinwekkend geworden.

In werkelijkheid echter was het de gewaand ontrouwe echtgenoote, die den huisvriend, wegens zijn opdringerigheid, onder een aannemelijk voorwendsel, om de zaak niet al te opvallend te maken, noodzaakte ‘de vriendschappelijke’ betrekkingen met hun af te breken. Maar men vertelt de zaak geheel anders en de booze tongen zijn onvermoeid bezig het afschuwelijkste te verbreiden....

Het gevolg daarvan is, dat het echtpaar bij verscheidene families niet meer ontvangen wordt. Zelf vernemen zij ook wat men vertelt. Het komt tot een uitspraak. Maar een kleine argwaan ondermijnt onwillekeurig het vroegere liefdevolle vertrouwen. En daarbij neemt de kwaadsprekendheid steeds grootere afmetingen aan. Hoe er een einde aan te maken? De huisvriend tot een duel uitdagen? Dat zou slechts nieuwe stof geven. Het duel zou als een bevestiging van het verdichte verhaal gelden. En loont het de moeite, zijn leven en den welstand der familie op het spel te zetten om aan het boosaardige gepraat nieuw voedsel te verschaffen?

Er blijft hun niets anders over dan het geheel onverdiende ongeluk, dat plotseling over hen uitgebroken is, te aanvaarden en de smart van de etterende wonde, die de kwaadsprekendheid geslagen heeft, geduldig te verdragen, totdat de alles heelende tijd haar sluit, waarbij weliswaar een meer of minder duidelijk litteeken overblijft: ‘Toen, weet U’ zei ‘men’.

Door de wonde en het litteeken wordt de eene vlekkelooze schoonheid en reinheid van het gelaat der ongelukkige ontsierd; daardoor worden echter hare benijdsters, wie haar schoonheid al te gevoelig in de oogen stak, iets meer verzoenend gestemd.

Voorwaar, de woorden: 'Men zegt,' treffen hun doel als een vergiftige pijl. Onzichtbaar komt hij aangevlogen en dringt in het vleesch, een vergiftige wonde veroorzakend.

Gevuld met deze pijlen is de koker der kwaadsprekendheid, die een dochter is van den roem en de impotentie. De roem gaat, evenals de heele wereld, zijn einde tegemoet en is een gebrekkig grijsaard geworden. Zijn beste kinderen, die hij met zijn volle kracht verwekt heeft, zijn al lang niet meer en nu laat hij zich de diensten van zijn ontijdig geboren kind, de kwaadsprekendheid, slechts al te gaarne welgevallen.

En over de wereld sluipt een walgelijk schepsel, zijn vergiftige pijlen naar alle zijden afzendend.

De menschen blijven dezelfde van eeuw tot eeuw. Brood en spel zijn het wachtwoord der geheele wereld: zoo was het, zoo is het en zoo zal het zijn.

En, waar de pijl der kwaadsprekendheid treft, daar is een schouwspel, daarheen ijlen

allen, als naar het arena van het circus. Het instinct van de bloeddorstigheid, dat in hen wakker wordt, ontsiert hun trekken; allen drijven voorwaarts, elkaar stootend en dringend, om zoo dicht mogelijk bij het schouwspel te geraken en allen wijzen *pollice verso*[*)] de kwaadsprekendheid het gewonde offer, voor wie ze onophoudelijk nieuwe en nieuwe pijlen vragen.

naar A.A. LUGOWOI.

Overzicht van de Week.

I.
Uitstekend.

In het belang van de honden voldoe ik gaarne aan den wensch van den heer C.G. Honig Hz., Haarlemmer Houttuinen 8 B, Amsterdam, die het onderstaande ingezonden artikel in de 'Telegraaf' plaatst, met bijvoeging: '*Andere bladen wordt verzocht dit epistel over te nemen.*'

Tevens breng ik met allen nadruk hulde aan de flinkheid van genoemden heer, van zijn naam en adres op te durven geven, in plaats van zich te verschuilen achtereen pseudoniem.

De hond, waarmee te praten viel.

> *Lectuur voor den edelachtbaren Raad van Amsterdam, den heer Vliegen niet uitgezonderd, en voor elken hondenbezitter.*

Droomend zat ik de vorige week neer, te peinzen over de voor mijn fox ongewijzigde politieverordening. De bestaande onbillijkheid tegen mijn trouwen waker bracht mijn gedachten tot revolutie, toen Vliegen's 'Met een hond kunt ge nog praten', me in den bol kwam. Ik voelde Foks tegen me op, den kop op mijn knie, mij zeer verstandig aanstarend.

'*Wel Fokkie', zeg ik, 'er is met jou te praten, maar, of het tot je door zal dringen, betwijfel ik.*'

Waakte of droomde ik, was mijn hondje onder Vliegen's magischen invloed gekomen? Ik weet het niet... doch Fok's duidelijk antwoord was: 'Ja, baas, ik weet waarover je zit te peinzen, en dat je het als altijd goed met me voorhebt, dus zal ik je ons standpunt, zooals het door honden en hondjes gezien wordt, eens uitleggen.'

De wonderen zijn de wereld niet uit en zoo had ik met Foks het volgend gesprek:

Ik: 'Nu, Fok, vertel. Bezien jullie de zaak anders?'

Foks: 'Ja baas; wij stellen ons geheel op dierlijk standpunt en vergelijken de rechten en plichten van de afzonderlijke diersoorten met elkaar, dat noemen jullie menschen geloof ik klassenstrijd. Daarnaast stellen wij de overheersching door den

*) Wanneer de overwonnene in een gladiatorengevecht om genade smeekte, hief hij de hand in de hoogte en de toeschouwers, die zijn verzoek inwilligden, hieven eveneens de hand met opwaarts gerichten duim omhoog. Dat noemde men *pollicem premere.*
Wanneer men echter wenschte, dat de overwonnene gedood zou worden, zoo keerde men den duim naar beneden. Dat noemde men *pollicem vertere* en het gebaar heette *pollice verso.*

mensch, die ons verplichtingen oplegt zonder ons daarin te kennen. Daar komen wij ook tegen op, dat noemen de menschen geloof ik rebellie.'

Ik: 'Mijn hondje, je verbaast mij; waar worden jullie zoo wijs?'

Foks: 'De ondervinding leert ons veel en daarbij hebben wij kort geleden opgericht de Algemeene Bond voor Huis- en Waakhonden. Wij hebben van de menschen afgezien, dat al wat met of zonder recht ontevreden is een Bond sticht. Op de laatste vergadering heb ik de leiding gehad en zal u mijn rede weergeven.

'Makkers,' zei ik, 'ik heb een goede positie, ik ben waakhond, doch mijn baas betaalt belasting voor me als huishond, omdat ik anders niet in zijn huiskamer zou mogen komen en zijn trouwen makker heeft hij gaarne overal om zich. Ik geniet goeden kost en als den slager iets besteld wordt, wordt er steeds om een kluifje voor me gevraagd, wat bijna altijd meekomt. Ik ben dus in zoover tevreden, doch voor zoo'n goede positie wensch ik iets te presteeren en mijn beroep zonder last uit te oefenen. En hierin werkt ons de politie-verordening van Amsterdam tegen.

En wij mogen eischen, dat de politie-verordening in plaats van tegenwerken ons steunt, want wij nemen als trouwe wakers de politie werk uit de handen en daarenboven betalen onze bazen elk jaar belasting voor ons. Doch wat doet men? Is een baas arm of vergeet hij onze belasting, dan worden wij voorgoed weggemoffeld, alsof wij de grootste bandieten zijn.

Is dit geen schreeuwend onrecht, dat ons aangedaan wordt? Zie b.v. de kat, die stroopt en zwerft op anders erven, houdt rendez-vous onder afschuwelijke muziek liefst midden in den nacht, houdt onze bazen uit den slaap en laat hen de kans loopen, dat hun huizen gesloten zullen worden doordat er overspel gepleegd wordt. Van belasting geen sprake. Waarom niet? Omdat ze nuttig zijn door het vangen van muizen? Maar dat doen wij, Fox-terriers, toch ook! Zie b.v. den haan, die 's nachts de bazen uit den slaap houdt en die vrij uitgaat, omdat anders het hanenhouden verboden zou

zijn? Maar wil men ons, nuttige honden, dan verbieden, ons, waarvoor belasting wordt betaald, die alleen dan 's nachts protesteeren (lawaai maken noemen het de Raadsleden) als er onraad is, zooals verdachte lieden en katten, die op het terrein van onze bazen niet hooren, als wij kraaiende hanen of miauwende katten willen waarschuwen onze bazen niet wakker te maken?

Wij moeten zwijgen. Omdat er met ons is te praten, beschouwt misschien de politie ons als onderkruipers? 'n Kat en 'n haan maken nimmer in den nacht leven uit een nuttig doel; als wij leven maken is er een gegronde oorzaak. Nu de politie-verordening ten nadeele van ons zoo is gebleven, moeten wij protesteeren en ik bid de natuur om mij althans voor éénmaal aan mijn baas verstaanbaar te kunnen maken en wordt mijn wensch vervuld, dan zal ik mijn baas vragen een oproep in een courant te doen naar al onze bazen, opdat die gezamenlijk protesteeren. Helpt dit niet, dan moeten wij een reuzen-meeting uitschrijven en in grooten optocht demonstreeren in een raadsvergadering. Ik heb gezegd.'

'Ziet ge, baas, nu weet je, wat wij honden denken, want de natuur verhoorde mijn beê om éénmaal met u te kunnen praten.'

Ik: 'Fok, je wil geschiede.'

Waarop Fok blafte en zijn menschelijke spraak weer verloren scheen te hebben.

Doel van bovenstaande is, briefkaarten en adreskaartjes te ontvangen van alle hondenbezitters in Amsterdam, die ageeren willen tegen het onzinnige blafverbod, om bij genoegzame deelneming te trachten alsnog dit verbod opgeheven te krijgen, of anders het eens aan de wet te toetsen.

Andere bladen wordt verzocht, dit epistel over te nemen.

C.G. HONIG Hz.,
Haarlemmer Houttuinen 8 B.
Amsterdam, 26 Mei 1913.
(*De Telegraaf*).
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Laffelingen.

Een abonnee vraagt mij het door haar voor mij uitgeknipt onderstaand ingez. stukje (uit ik weet niet welk blad) te willen overnemen. Ik doe dit van ganscher harte graag, tevens mijn minachting uitsprekend voor dit gezelschap 'menschen met een goddelijke ziel', en meteen mijn groote sympathie voor mevrouw M.L. Mispelblom Beijer-Theunissen, die het feit niet enkel aan de kaak stelt, maar ook den moed heeft harer overtuiging, door eerlijk met haar naam te durven onderteekenen.

Vond haar voorbeeld in dit opzicht algemeene navolging, heel wat lammelingen en laffelingen zouden, althans uit vrees voor zulk openlijk aan de kaak gesteld worden, niet *durven* mishandelen.

M. de R.

Verzoeke beleefd voor het onderstaande een plaatsje in uw blad. Bij voorbaat mijn dank.

‘*Op den namiddag van den 1sten Pinksterdag, loopende op den 's Gravelandscheweg, zag ik daar voor eene villa een landauer stilhouden, beladen met vier personen, en getrokken door een klein, mager, wit paardje.*

De menschen stegen uit en 't dier vervolgde doodop zijn weg, nu en dan struikelend van moeheid; en wat deed toen de koetsier?.... Hij ranselde telkens den stumper met 't achtereind van zijn zweep, zóó onbarmhartig, dat 't weerklonk op de ribben van 't magere paard.

Dat was gemeen, ellendig gemeen. Waarom de dieren, die zich voor ons toch al doodop werken, zoo laf mishandelen! 't Gaat zoo straffeloos nietwaar? Een dier kan zoo weinig terug doen, en in dat bewustzijn, wordt een mensch soms een beest, lager dan de wreedste dieren.

En nu kom ik vragen aan allen, die des zondags of in de week op mooie zomerdagen uit rijden gaan, denk eens om hem die U moet trekken, zie toe, dat uw stalhouder U een paard of paarden levert, welker kracht berekend is voor de vracht, die zij te trekken krijgen, en wanneer gij een paard of trekhond ziet mishandelen, schroom dan toch vooral niet er werk van te maken. Wij beweren altijd, dat wij boven de dieren staan (*waar ik zoo zeker nog niet van ben*), *laten wij 't dan ook toonen door hen menschelijk te behandelen.*

(*w.g.*) *M.L. MISPELBLOM BEYER - THEUNISSEN.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Flink zoo!

Gisteren had ik het voorrecht, - een voorrecht dat mij niet alle dagen te beurt valt, - een dier weinige waarachtig-hoogstaande, waarachtig-achting afwijkende persoonlijkheden uit regeeringskringen te onmoeten, wiens oordeel *mij* wat waard is, in *mijne* oogen iets beteekent. Daarom trof het mij, hoe sympathiek en gevoelig hij sprak over de plicht van den mensch om *goed* te zijn

voor het dier, en, waar hij er bijvoegde dat zoo heel dikwijls domheid en onverstand en innerlijke onbeschaafdheid de oorzaken zijn van mishandeling en wreedheid, der dierenwereld aangedaan, daar sprak ik in gedachten den wensch uit: Mochten er velen, velen in den lande zijn, die, geplaatst in zulk eene positie van invloed, aldus de goede zaak der dierenbescherming opvatten, hoe oneindig zou dat haar ten goede komen, hoe oneindig veel bijdragen tot verbetering van misstanden en doen ophouden van noodelooze kwellingen.

Daarom, elke poging aangewend door mannen van invloed, om, op welke wijze dan ook, iets te doen voor de bescherming van het van den mensch afhankelijke, in zijn macht zijnde dier, verdient den meest onbepaalden lof. En het is dan ook met een gevoel van groote instemming en blijdschap, dat ik, juist na dit hierboven vermelde gesprek, langs anderen weg werd opmerkzaam gemaakt op het request, verzonden door 'de afdeeling Nijmegen' der Ned. Vereeniging tot Bescherming van Dieren, aan zijn Excellentie den Minister van Oorlog, welk request ik hier in zijn geheel afdruk:

Aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog, te 's Gravenhage,

geeft met gepasten eerbied te kennen de 'Afdeeling Nijmegen' der Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren;

dat de tegenwoordige Voorzitter van genoemde afdeeling zich een tiental jaren geleden als bestuurslid der 'Afdeeling Gemeente Renkum' gewend heeft met een open brief, waarvan wij ons veroorlooven een afschrift hierbij te voegen, aan de eigenaren van paarden uit alle standen der maatschappij, om geen paarden met gecoupeerd staartbeen meer aan te koopen;

dat op 2 November 1898 de Koninklijke Maatschappij van Landbouw in Groot-Brittannië besloten heeft, om beginnende met de tentoonstelling in 1899, geen veulens met gecoupeerde staarten meer toe te laten, en dat dit verbod in 1900 de eenjarige en in 1901 ook de tweejarige paarden gold;

dat in 1901 door het Engelsche legerbestuur eene order werd uitgevaardigd, waarbij bepaald werd, dat de staarten der officiers-, troepen- en trekpaarden minstens 21 engelsche duim - 0.53 M. - lang moeten zijn;

dat het bestuur 'des Verbandes der Tierschutzvereine des Deutschen Reiches' zich op 9 October 1911 met een verzoek tot de 'Landwirtschaftkammern' gewend heeft om daarop aan te dringen, dat het inhumane bedrijf van het coupeeren der paardenstaarten verboden worde;

dat bij aankoop voor de Duitsche remonte gecoupeerde paarden buiten beschouwing blijven, en dat zulke evenmin voor den 'Kaiserlichen Marstall' in Berlijn meer worden aangekocht;

redenen waarom ondergeteekende uwe Excellentie met den meesten ernst eerbiedig verzoekt het daarheen te leiden, dat bij aankoop voor ons leger paarden met gecoupeerd staartbeen geweigerd worden.

De 'Afdeeling Nijmegen' der Nederl.
Vereeniging tot Bescherming van Dieren.
VAN LAER, Voorzitter.
F.J.A. VAN VOLLENHOVEN, Secr. Nijmegen, Mei 1913.

Is het inderdaad niet treurig, en getuigend van innerlijke onbeschaafdheid, dat men, uit *modezucht*, de paardestaarten coupeert! Mag *mode* ook maar één woord meespreken waar het geldt levende wezens, dieren èn planten, al wat leeft in een woord, te kwellen en te mishandelen! In een open brief, gericht door den heer Van Laer, Voorzitter van de afd. Nijmegen der Dierenbescherming, tot de eigenaren van paarden uit alle standen der maatschappij, welken brief ik hier, wegens plaatsgebrek, slechts gedeeltelijk kan opnemen, schrijft hij o.a.

Onbegrijpelijk is 't dat vele liefhebbers van paarden niet inzien hoe hun span op deze wijze, van zijn sieraad beroofd, eigenlijk een bespottelijk figuur maakt. - Mij pijnigt het altijd zulk een span te zien, en ik vraag dan onwillekeurig waarom de vrouw, - bij wie wij toch allereerst een ontwikkkeld schoonheidsgevoel mogen verwachten - zich niet verzet tegen zulk een verkrachting der natuur, en haren invloed ten goede aanwendt.

Waarom, hooggeachte heer van Laer, omdat ten eerste maar heel weinig menschen, ook vrouwen, *waarachtig* schoonheidsgevoel bezitten, en ten tweede omdat het den meesten menschen, óók vrouwen, ten eenenmale ontbreekt aan die *innerlijke* beschaving, die alle met *wreedheden* gepaard gaande modezucht veracht. Omdat het 'mode' is, daarom wordt *een op zichzelf heel-leelijk iets* - want dat is en blijft een gecoupeerde paardestaart - mooi, ja onontbeerlijk gevonden, door zóógenaamde paarden 'liefhebbers'. (Het woord is een bespotting nietwaar?) Om diezelfde reden van 'mode' óók

wordt een weerloozen jongen hond staart en ooren afgeknipt.

Het argument, dat het hun geen pijn doet, is daarbij een besliste leugen. Mijn eigen kleine Frits namelijk, - dien ik kocht van een honden-koopman - zijn de ooren niet geknipt door dezen 'omdat hij daarvoor bij zijn geboorte te zwak was'. De man-zelf verontschuldigde zich, wegens dat 'gebrek' aan Frits, bij mij op dien grond zijner zwakte. Waaruit dus logisch volgt dat het afknippen van den staart wel degelijk van het slachtoffer pijn en daardoor krachtenverlies eischt. Onnoodig te zeggen dat ik den man antwoordde, hoe ik de zwakte van Frits een geluk vond in dit speciale geval, omdat het arme dier daardoor zijn ooren in hunne volle lengte had behouden. Want, inderdaad, zelfs afgescheiden van alle andere beweeggronden, het zuivere schoonheidsgevoel reeds komt in opstand tegen iets zoo weerzinwekkend-leelijks als het ontsieren van paarden en honden door hun een deel van hunne staarten en ooren af te knippen.

En vragen we naar oorzaak of reden hiervan, *dan vinden we als antwoord geen ander dan*, *eigenbelang*, *mode en sportmanie.*

Aldus de heer Van Laer in bovenaangehaalden 'Open Brief'. Juist. Juist. Slechts eigenbelang (het paardenhaar wordt verkocht), mode (nadoenerij dus van anderen) en sportmanie (m.i. een soort hedendaagsch idiotisme bij velen) zijn de drijfveeren van deze *schandelijke kwelling* den paarden aangedaan. Ik eindig, onder het brengen van oprechte hulde aan den heer Van Laer, met het overnemen van de slotwoorden van zijn Open Brief:

Laat af van eene schandelijke dwaasheid door de mode geboden, *en hebt medelijden*, *gegrond op eerbied voor natuurlijk schoon*, *met uwe nuttige en kostbare huisdieren*, *uwe getrouwen in moeilijke dagen*, *uwe hulp bij den arbeid*, *en bederft niet langer hun sieraad dat de natuur in hare wijze zorgen hun geschonken heeft als een belangrijk wapen!*

Gaat eens na hoeveel last U een tergende vlieg kan veroorzaken en eene opgeruimde gemoedsstemming kan verstoren; hoe in zonnige dagen, *zonnig ook voor ons geestelijk leven*, *dat leven verbitterd kan worden door de kleine insecten*, *als muggen*, *vliegen*, *wespen*, *die het op uw bloed afgezien hebben*, *en ontneemt uw paard niet langer het kostelijk wapen*, *dat hem voor de plagerijen en beten zijnen vijanden beschermen moet!*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Misdaad en Krankzinnigheid
of
de Ontoerekenbaarheid van de Durchschnitt-vrouw.

De schandelijke daad van miss Davison, de suffragette die bij de Derby-wedrennen in Engeland het paard van den koning tegenhield, en daardoor den jockey een gevaarlijken val bezorgde, en zichzelve den dood, - deze krankzinnige, laffe daad is een zooveelste bewijs voor de stelling waarvan ik voor mij eene aanhangster ben, dat de Durchschnitt-vrouw, zoodra zij haar roer kwijt raakt van het gewone

dagelijksche vrouw-leven, waarvoor moeder-natuur haar bestemde, overslaat tot hysterie, en bijna ontoerekenbaar moet geacht worden dientengevolge.

Zeker, zij, op zichzelf beschouwd, kan het geenszins helpen dat de sociale quaestie, de hedendaagsche toestanden, haar rukten uit haar sfeer, door moeder-natuur haar voorbestemd, en haar dwingen steeds meer zich te bewegen in de maatschappij naast en met den man. Juist *om* die reden heeft zij m.i. ook volkomen gelijk, indien zij het onrechtvaardig en onbillijk vindt haar het stemrecht te onthouden. Maar het feit als zoodanig dat zij hare toevlucht neemt, ter bereiking van haar doel, tot zulke haar eigen leven, en dat van anderen in gevaar brengende laffe en verachtelijke praktijken als die van de Engelsche suffragettes, dat feit is teekenend voor de zwakte harer denkvermogens, en de verwarring die in hare hersenen pleegt te ontstaan wanneer zij een 'rol' wil spelen in het publieke leven.

Al is miss Davison zelve het slachtoffer geworden van hare misdaad, en al heeft zij daardoor het medelijden van het groote publiek thans op hare hand, dat verandert niets aan de zaak als zoodanig, dat zij een minne en verachtelijke, verraderlijke handeling beging, door een jockey en een paard, (beide natuurlijk geheel onschuldig aan de grieven van hare richting tegen de regeering) op de meest roekelooze wijze bloot te stellen aan verminking. - -

Dat zij-zelve eveneens blootgesteld was aan die verminking, maakt niet goed hare lafheid jegens dien op dat oogenblik weerloozen jockey en jegens het even weerlooze dier. Maar wèl kan men van haar aannemen dat zij zich te goeder trouw, als een half-ontoerekenbare, hysterische juffer, heeft laten op-

zwiepen tot eene in haar eigen-oogen martelares-daad, - die echter in waarheid **niets** heeft van martelares-schap, integendeel enkel getuigt van alle begrip van goed en kwaad verloren te hebben.

Immers, alleen dan is men martelares voor een zaak wanneer men daarvoor waagt het *eigen* leven alleen. Hoe anderen over die zaak denken doet er dan niet toe; in elk geval dwingt men, door zulk een opoffering van eigen leven, achting af en eerbied en heeft dientengevolge recht op den martelarestitel. Wanneer men echter, op de meestverradelijke en meest-onverhoedsche wijze, geheel-onschuldige anderen gaat verminken, menschen en dieren, dan is men geen martelares, in de verste verte niet, maar wél eene besliste *misdadigster* - waarvoor in gevallen als dat van miss Davison, enkel het excuus is aan te nemen van verregaande hysterie en zinsverbijstering, door al de opzwieperijen van mrs. Pankhurst en hare dochters en dito manwijven. *Deze* laatste uitwassen van het vrouwelijk geslacht dragen de wezenlijke zwaarste verantwoording. Zij namelijk zijn het, die de groote bende achter haar misvormen tot zulke verdwaasden en goed-en-kwaad-niet-meer begrijpenden als miss Davison, welke laatste m.i. een waarschuwend voorbeeld oplevert van de zwakheid der vrouwelijke hersenen, in het algemeen genomen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik zeg de Waarheid.
Roman
door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 49).

Ik moet weer aan het werk - - - - mijn beurs wordt leeg. - - - -

Ik moet terug in het leven van proza, van moeten-werken, - terug naar de stad waar ik zóó heb geleden dat ik haar haat voortaan. - - - Ik moet. - - -

Want ik moet immers leven - - - tenzij ik me van kant maak. - - -

En, dat durf ik niet - omdat ik niet weet wat hierna komt. - -

Als ik dat maar wist. - - -

Ik ben bang voor het bekende van leven - - en bang óók voor het onbekende van sterven. - - -

Er is geen uitweg - - - ik moet opnieuw geld verdienen - - opníeuw terugkeeren in den tredmolen ginds. -

't Is misschien ook maar beter dat er een einde aan komt bijtijds, eer dit zoete nietsdoen hier mij al te zeer heeft verweekelijkt. - -

Menschen als ik - luxe-naturen, en die geen geld hebben toch - die moesten eigenlijk niet hier komen, in deze weelde-omgeving, waar alles ademt genieten, en bedwelmen, waar de menschen leven enkel om de vreugde van het bestaan, juist zooals de bloemen rondom hen zich keeren naar het blijde schitterende zonlicht van het zuiden. - -

Hier, in dit begenadigd land van kleurenweelde en zinbekoring, sluimert in de wilskracht, de zelfbeheersching, die wij, misdeelden van 't leven, zoo noodig hebben, zoo broodnoodig. - -

Hier wil je mee-genieten, mee-gelukkig-zijn, mee-fladderen als een zorgelooze vlinder - zooals de anderen rondom je. - -

En dan voel je opeens je vleugels lamgeslagen door de macht van de armoede, die je waarschuwt: tot hiertoe en niet verder - niet voor jou al dat weldadige zonlicht, dat tint over de bladeren - - niet voor jou die bloemenvreugde, die ontspringt op de kale rotsen - - niet voor jou die wonderzoete vrede, die ademt in de bosschen van Cap Martin. - - Voor jou het pennelikken, het dag in dag uit letters schrijven op groote bladen wit papier, letters waarvan de inkt is je hartebloed.- -

Dolly, die me rendez-vous heeft gegeven in Monte, komt juist de trappen af van 't Casino, als ik, die met de tram ben gekomen, die wil opgaan. Wat is ze mooi toch met haar frische teint, en haar grooten rozen-hoed over haar blond haar. - - -

Ze ziet me, lacht me toe, neemt snel afscheid van iemand die bij haar is, een lange, knappe man, wipt met haar korte, nauwe rokjes elegant naar beneden, zóó, dat je telkens ziet de àjour kousen en de fijn-glacé halve schoenen. - -

Het is een visioen van licht, witte tinten, zon, blijheid. - -

En nu hoor ik haar vroolijke stem:

‘Kate, hoe gezellig toch dat ik je weer terug heb! - - - Zeg, ik heb je zoovéél te vertellen.’ - -

Onwillekeurig kijk ik om naar boven, of de lange, knappe man, die bij haar was, ons niet volgt? - -

Hij staat boven aan de trappen, bij den ingang. Hij wuift haar toe, zij hem. - - -

Ik begrijp alles reeds. - - -

En ik heb een gevoel dat ze me degôuteert. - - -

En toch kan ik niet boos zijn, zóó boos als ik zou willen wanneer ze zegt, wat zenuwachtig-giegelend:

- - ‘Ja, 't is zoo. - - Je raadt het al hé! - - Ik kòn niet langer alleen zijn. - - - Ik moest me zelve - - - - dat genot, dat ik nu ken,..... geven.’ - -

Dan, wild, hartstochtelijk, ratelt ze door: - - - -

‘Je kent het immers niet. - - Hoe wil je er dan over oordeelen! - - Ik bèn nu eenmaal zoo. - - Duizende vrouwen zijn zoo. - - Ik heb dat noodig. Nu ik 't eenmaal ken, heb ik dat noodig. - - Waarom zal ik 't dan niet nemen, als het me geboden wordt! - - Denk je dat ik, na mijn “val”, nog terug behoef te komen in den Haag, dat iemand dáár me nog goed-genoeg zal achten om zijn wettige vrouw te worden! - - Neen immers! - Om m'n geld me trouwen, jawel, zóó genadig is misschien nog wel de een of de ander, die, - om van mijn geld mooi weer te kunnen spelen, - me daarvoor genadig “rehabiliteert”. Maar, daarvoor dank *ik.* Duizendmaal liever ben ik eene vrije, onafhankelijke “gevallene”, dan zoo'n quasifatsoenlijke huwelijks-slavin. Merci. Merci! - - - Ik wil mijn leven uitleven. - Ik heb er recht op. - - -’

Ze heeft me getroond in een verborgen hoekje van de Casino-tuinen, in een van die wonderbare hoekjes, waarvan het is alsof de zinnenbedwelming er loodzwaar hangt. - - - Ik krijg een gevoel bij hare woorden alsof ik moet weenen, bitter, bitter weenen ineens, - - omdat ik zoo alleen ben - - zoo alleen. - - -

Hier, in dit vreugde-land, heeft immers iedereen elkaar lief, fatsoenlijk of onfatsoenlijk, wettig of onwettig, dat doet er niet toe - - hier is de liefde gebieder, de liefde in alle vormen. - - -

Hier weet men niet van de trouw die eeuwig is, - niet van de banden die niet kunnen scheuren zonder litteekens na te laten voor altijd. - - Hier doodt de bekoring van het heden de herinnering aan het gisteren. -

Hier behoort eene als Dolly is thuis - - maar niet ik, - ik die inwendig ben verteerd door den hartstochtgloed die in mij brandde voor dien eenen.....

‘Ik ga weg - - Dolly’ - - zeg ik. - - ‘Ik ben hier gekomen om van je afscheid te nemen. - - -’

- - - Zij begrijpt niet. Mijn toonlooze stem, mijn strakke woorden, zijn voor haar, in haar zich weten een uitgestootene voortaan, als zoovele striemende zweepslagen. En, grel-oplachend valt ze heesch uit, opstaand reeds:

‘O, vergeef me dat ik je heb durven besmetten met mijn onreine tegenwoordigheid, 't Is wáár ook, iemand die het breede pad bewandelt, eene zooals ik nu ben....’

Er is een wereld van verbittering, hoon, haat, alles tegelijk in die woorden: ‘eene zooals ik nu ben.’ - - -

En ik trek haar terug naast me op de bank: ‘Dolly, Dolly, luister toch. - - Hoe kan je zoo bekrompen van me denken! - - Ik veroordeel je niet. - - Al kan ik je niet navoelen. - Ik ga niet heen om jou. - - Maar eenvoudig, omdat ik geen geld meer heb - alleen daarom, omdat ik geen geld meer heb. - -’

Als een schrille dissonant klinkt die prozaïsche bekentenis door dit aardsch paradijs, waarin iedereen geld heeft, of althans leeft alsof hij 't heeft. - - Je hoort de auto's fluiten, ziet de lichte toiletten door de boomen, drinkt in de geur van de fijnste cigaretten. - - De casino-tuinen bieden alles wat de verfijndste smaak van aanleg zich kan droomen - er is geen onkruidje in de bloemperken - - geen paadje is er dat niet is onderhouden tot in de volmaaktheid. - -

Alles is hier verguld, óók de armoede. Wie geen geld meer heeft om zelfs dat verguldsel te betalen die wordt tot een dissonant. Dat voel ik; daarom vind ik het zoo heel natuurlijk dat ik nu heenga. - -

- - - Ineens is Dolly een en al medelijden, wil me, in hare goedhartigheid, haar eigen beurs ter vervoeging stellen voorloopig. - - -

Alsof dat helpen zou! - -

't Zou immers mijn strijd straks, te eeniger tijd, nog verzwaren. - -

Hoe eer hoe beter in een geval als dit! - -

Maar het aanbod is zoo echt lief van haar, zoo ècht onberedeneerd-lief. - -

En, terwijl ik naar huis tram, philosopheer ik erover hoe het toch komen zou dat deugdzame, brave, solide menschen meestal zoo berekenend en hard en egoïst handelen, terwijl lichtzinnige, wufte, zinnelijke naturen daarentegen dikwijls uitmunten door goedhartigheid en hulpvaardigheid en medelijden. - - -

(Wordt vervolgd.)

Varia.

Een Edel Beroep!

De burgemeester van Amsterdam, Voorzitter van den Gemeenteraad, heeft in de laatste zitting verklaard tegen een advocaat te Amsterdam: ‘Advokaat is een edel beroep’.

De aangesprokene werd daardoor zeer verschrokken. Hij was uit z'n humeur. Hij dacht vermoedelijk: hoe kunt U zóó iets zeggen? Gesteld, een mensch die z'n vader en moeder heeft vermoord, en door een advocaat er uit springt, hoe kunt U *dit* een *edel* beroep vinden?

Ziet eens verder rond: de stads-advocaat van Amsterdam, voorzitter van de 'Vrij'-zinnige Vereeniging 'Vooruitgang'. Hoe die *dames* (als mevrouw Goudsmit) laat spreken over Vrouwen-kiesrecht, wijl hij weet dat dit héél iets anders is als Mannen kiesrecht.

Een **edel** beroep!

Ga nog maar een beetje wijder: Zie bij faillissement, hoe dan soms Curators-Advokaten den *man* op reis zenden,.... en de *vrouw* op hun kamer ontbieden.....

Een **EDEL** beroep!

Daar scheen de aangesprokene (Mr. van Gigh) van te schrikken? Hij scheen er geheel van perplex, hij kwam niet eens op het idee den burgemeester-voorzitter te vragen 'waarom ben jij dan geen advokaat geworden?'

H. VAN HOLK.

Tentoonstelling 'de Onafhankelijken' Gebouw Willaertstraat te Amsterdam.

Een tentoonstelling van kunstenaars, waarvan de inzendingen niet aan de meening eener jury worden onderworpen.

Zij verkregen in December 1912 de goedkeuring van den Gemeenteraad van Amsterdam op een voordracht van B. en W. om aan hen te verhuren een terrein aan den Amstelveenschen weg voor de stichting van een tijdelijk tentoonstellingsgebouw voor den tijd van 5 jaren.

Een eerste jury-vrije tentoonstelling van 450 werkstukken, toegezonden door leden, uit eigen land en uit den vreemde!

Het is eerlijk werk van allerlei richting, allerlei school en zelfs van in 't geheel *geen* school!

O, gruwel!

Niets is er geweigerd en niets wordt bekroond, omdat zij hebben een fellen afkeer van àlles wat *belemmert* en *aan banden legt*, omdat zij hoog willen houden hun vrijheidbeduidenden naam 'de Onafhankelijken'.

Zij voelen het als één misstand, dat een kunstenaar zich niet vrij en onbedwongen in zijn werk durft uiten, uit vrees dat de jury haar veto over hem zou uitspreken. Zij gevoelen het als een groot onrecht, dat een jury den ernstigen arbeid van vele jaren terugwijst, omdat de vruchten van dien arbeid niet naar haar smaak was.

Dit alles meldden zij aan alle beeldende kunstenaars in Nederland en zij vragen hun om zich bij hen aan te sluiten én mede te werken, tot de verwezenlijking van hunne grootsche plannen.

Is er werkelijk ook niet iets ontmoedigends in, dat men zijn werk geweigerd vindt, omdat 't toevallig niet in den smaak valt van zoo'n *jury*? Kan de een iets niet prachtig vinden, terwijl een ander hetzelfde doek monsterlijk acht? Ziet de een hetzelfde voorwerp soms niet anders dan de andere?

Hoe zijn de cubisten en futuristen tot *hun ziens*wijze gekomen?

Ik ging er heden heen en wat mij dadelijk opviel, was de ruimte, de hoogte en het goede licht in het gebouw; daar kunnen andere zalen jaloersch van zijn.

Mooie stillevens zag ik o.a. van Mevrouw van Thol-Ruysch, veel bloemstukken o.a. van Blaaderen donker-bruine chrysanten, waarvan ik de kleur van den achtergrond niet zou préféreeren. Ook van Mej. Melchior en Mesdag chrysanten en zonnebloemen, doch de 'Gedroogde planten', van Nanninga vond ik 't beschaafdste weergegeven; van Jenny van Wijk waren goede rhododendrons te zien en chrysanten, waarvan de paarse te helder van kleur waren.

Ik zag van A.J.C. Colnot een bosch, prachtig van kleur en teekening; het is een combinatie van paars, groen, bruin, maar zóó, dat 't iedereen opvalt.

Van dat paarse gedoe met dikke klodders verf er op, zag ik 4 héél mooie stukken van Filarski, vooral: 'In de schaduw', voorstellende in een bosch, een meisje zittende op de bank onder een boom. Jammer alleen dat het meisje een dikke klodder verf op haar neus heeft, dat de schilder goed zou doen, er af te werken.

Van D. Gestel waren goede stukken, leuk en geestig weêrgegeven.

Van J. Visser 'De Begeerte'. Dit is volgens mijn smaak een heel interessant doek, eigenlijk geen schilderij. De achtergrond is vol met streepen, rood, groen en bruin, maar heel gedempt. De streepen loopen alle denzelfden kant uit. Daarop is in *zwarte* omtrekken geteekend een monster, zóó afgrijselijk, als men zich kan voorstellen. Een gezicht met groene oogen, waarvan de pupillen geel zijn, de mond is wijd open en donkerpaars; met 4 handen, die gereed zijn om te grijpen en zich aan zijn prooi vast te klemmen. Alles: oogen, mond, enz. drukt, op een verbazingwekkende manier, de *begeerte* uit.

Dit doek werkt gansch op je innerlijk en je moet 't *voelen*, anders niet.

Van E. Wichman ‘Visioen’, heel onbegrijpelijk. Stelt u voor een heel groot vuurrood iets, dat op een papagaai lijkt zonder oogen, met als 't ware groote halve bollen van groen, bruin, geel, donkerblauw. Wat heeft de schilder daarmede kunnen bedoelen?

Van A.J.J. de Winter 4 schilderijen waarvan ik niets snap, ofschoon de *kleuren* mij fascineeren.

No. 3 doet mij denken aan ‘Revolutie’ uit de tentoonstelling der Futuristen. De andere zijn onbegrijpelijke motieven, waaraan soms bloempjes hangen, maar de kleuren zijn magnifique!

Van Visser nog twee stukjes. Onder 't ééne staat 't opschrift: ‘Kennisis Macht’, en onder 't andere: ‘Het verstelde kleed siert de vrouw, die het draagt’. Dit is nu wel heel mooi gezegd, maar zóó iets onaesthetisch zag ik van mijn leven niet. Stelt u voor een vrouw met een japon aan, waarvan op de buik twee stukken zijn ingezet en liefst met contrasteerende kleuren, om te laten zien dat de japon versteld is. Afschuwelijk! Hoe komt de man op het idée, om zoo iets leelijks te maken!

Mogen deze kunstenaars veel eer beleven van hun inzendingen; veel goede werken zijn er, ook wel heel onbelangrijke, maar zijn die in Pulchri Studio en Arti dan óók niet vertegenwoordigd?

C. ARNTZENIUS.

Amsterdam, 2 Juni 1913.

Prostituée
door Johanna Steketee.
(Vervolg van No. 49.)

Hoe ik als buurvrouw, uit mijn rijkere woning op de armere neerziende, die tooneelen meeleefde, mee-lijdend met 't arme kind, zonder in te grijpen, half niet durvend, half niet willend, vreezend m'n nederlaag, 't nog erger te maken voor 't kind. En toch zoo hevig hatend die stem, als ze weer opkrijschte tegen d'r slachtoffer:

‘Vort ermee, ben je nou heelemaal gek, kreng!’ en haast sterker nog, als ze zoet van toon, vleide tegen der eigen kleintjes: ‘Da, da, Pietertje, da, kleine Keesie, da, da.’

Toen we buren werden, was Lize twee jaar. Wat daarachter lag heb ik alleen maar van hooren zeggen.

Toen Lize geboren was, meenden de buurvrouwen, dat de moeder, die zij bijstonden, 't niet meer zou ophalen. Maar een half jaar nog bleef ze kwijnen in 't donkere, gore huisje, dat toch zoo dicht lag bij 't bosch met z'n heilzame lucht en de groote hei in al haar licht en ruimte....

Om beurten deden dan buurvrouwen, vader en grootmoeder iets voor de kleine: melk klaarmakend in 'n flesch, waarvan 't schoonmaken altijd aan de andere werd overgelaten, of eindelijk de luier verwisselend.

En toen de moeder, die niets voor haar kind had kunnen doen, werd weggedragen, bracht de vader 't bij zijn moeder, die al oud en sukkelig was en 't kind niet naar 't minste behooren kon verzorgen.

Maar binnen 't jaar trouwde hij weer 'n stevige, knappe vrouw - van zwakke deerns had hij zijn bekomst - en toen kwam Lize weer thuis.

De tweede moeder haatte 't kind.

Waarom, dat begreep ik niet. Misschien kon zij 't ook wel niet helpen.

Maar dat zij op zoo'n gemeene manier uiting gaf aan dien haat!

De grootmoeder had 't kind verwaarloosd, ze kon het niet zindelijk krijgen, verontschuldigde zij hare hardheid.

Maar was dàt een reden, om 't arme kleintje op een smoorheeten dag in 't gloeiende varkenshok te smijten?

Juist, toen ik toen, nood-gedwongen, wilde ingrijpen, hoorde ik de naaste buurvrouw protesteeren: ‘Mensch, dat mot je niet doen, 't kind zal pien in der heufdjen kriegen, werachtig’.

De twee buurtjes waren anders goede vrienden.

De raad werd dan ook opgevolgd.

Als de vader thuis was, was de houding van z'n vrouw minder-vijandig, doch altijd even stug tegen Lize.

En dan hoorde ik den man wel eens goedig op meelijdenden toon: Wat is er weer? Hét Moetje 't weer gedaan? Ben je weer zoo ondeugend geweest?

Maar zijn vrouw afvallen deed hij zelden. Wèl viel hij haar soms bij, bespottend 't arme, verlaten kind. ‘Och’, zei hij dan, dom schouder-ophalend, ‘je mot niet tusschenbeiden kommen, daar maak je 't maar erger mee’.

Toen Lize tien jaar was, stierf hij plotse-

ling aan een val van een steiger, waarop hij had staan metselen aan een in aanbouw zijnd huis, - de vader, die haar zoo slecht had weten te verdedigen. Er waren toen onder Liza vier broertjes en twee zusjes.

Toen was 't, dat ik Lize wat uit 't oog verloor, evenwel niet uit de gedachte. De weduwe betrok een huisje op de hei. Zij kreeg van de ongevallen-verzekering een wekelijksche uitkeering.

Maar voor kleine Liza ving nu de bedelperiode aan. Dag op dag, meestal drie keer daags, werd zij erop uitgezonden om te bedelen. Zoo zij met leege of slecht-gevulde handen terugkwam, sloeg de verharde vrouw er onbarmhartig op los. 't Arme, tengere lichaampje van 't kind had niets dan ellende te verduren.

Voortdurend blootgesteld aan de haat dezer vrouw, dan noodgedrongen op straat, scheen vreugde haar weg niet te kunnen kruisen.

De wanhoopsoogen van 't kind werden steeds dieper.

Onder deze herinneringen lezende, wat Lize schrijft, voel ik, dat dit waarheid is, niets dan bittere waarheid.

Het regent....

Het stortregent.

Het is o zoo 'n sombere dag in November.

- ‘Weet je wel’, hoor ik wreed en onverbiddelijk de stem van een juffrouw, die me open doet, ‘weet je wel, dat je niet bedelen moogt? Je moeder krijgt geregeld uitkeering, dus mag ze zulke briefjes, als jij me daar in de hand stopt, volstrekt niet schrijven. Misschien heeft zij 't ook niet gedaan en heb jij 't maar geschreven, om centen los te krijgen voor snoepgoed. Maar dat is heel erg slecht, voel je dat niet?’

- ‘Zegt u, dat ik niet màg bedelen?’ vroeg ik verontwaardigd. Ik móét bedelen, juffrouw.... en anders.

- ‘Brutaal kind’, mompelde de juffrouw, terwijl de deur hard voor me werd dichtgeslagen.

Ik stond weer in de hevige stortregen....

Ik slenter door het bosch, uit wanhoop en wee, want in het dorp heb ik niets kunnen ophalen vandaag.

En ik ben nu zoo moe van de menschen en hun hoon.

Hier buiten is tenminste rust.

De boomen strekken de bladerlooze takken erbarmelijk uit.

'n Eenzame vogel kweelt 'n najaarslied...

Mijn voeten zakken diep in de herfstblaren, die den grond bedekken, telkens met 'n ritselend geluid, waarnaar te luisteren prettig is.

Ik word nu waarlijk een beetje kalmer. Ach, ik was ook weer zoo opgewonden, zoo hevig in opstand tegen mijn lot, tegen de menschen, ook tegen God.

Ja, ook tegen God, want waarom, zoo Hij bestaat, geeft Hij mij zoo'n vreeselijk lot, zoo 'n ontzettend bestaan?

Ik ben zoo moe en zoo slap, zoo huiverig van al den regen.

En om nu het huis te bereiken, waar nooit vreugde mij wacht, maar waar ik toch altijd, noodgedrongen, weer heen moet, moet ik nog het heele bosch doorkruisen en daarna een groot stuk hei.

Dan zal ze me weer willen slaan, die beul.

Maar vandaag verdraag ik het níét.

De ellende-maat is vol.

Zoo zij de hand uitstrekt, om mij te slaan, zal ik de beide handen strekken, om mij daartegen te weren.

Eindelijk verdraag ik 't niet langer....

Ik stond met Kees van den spoorbaas te praten, toen de helleveeg er opeens aankwam en zoodra we Kees uit 't zicht waren, me voor de gemeenste dingen begon uit te schelden.

Ze was zoover van de waarheid af, dat ik haar brutaal-weg uitlachte. Ja, ik word steeds brutaler en onverschilliger.

Kees is een aardige jongen.

Ik vertelde hem, dat ik pas vijftien jaar was geworden en dat ik zoo graag een dienstje in de stad zou hebben.

Kees beloofde mij, dat in gedachten te houden; hij komt nogal eens dikwijls in de stad.

Over gemeene dingen, zooals zij meende, hebben we in 't geheel niet gesproken.

Wat zou Kees trouwens bij mij zoeken, hij, zoo'n flinke, stevige jongen met 'n aardig spaarduitje en ik een arm, verzwakt wezen!

Als ik mezelf zie in een stuk spiegelglas, dan schrik ik terug, zoo - verwaarloosd, zoo - bleek, zoo - zwak, zoo - slordig en met zulke roode randen aan de oogen.

Neen, geen man zal me ooit tot vrouw begeeren....

De winter gaat al weer aardig opschieten.

Er zijn al enkele dagen, die aan lente herinneren.

Dan is er iets zoets in de lucht, 'n zacht gefluister, als van beloften, die heerlijk moeten zijn.

Als dan een vogel hoog opvliegt in wonder gezang....

Of zoel de wind ruischt door de takken.... Dan vergeet ik een wijle mijn droef leven. Zou het leven me ook nog iets anders geven dan ellende?

Ach neen, dat kan ik niet gelooven.

Maar nu is het weer bar-koud.

Alles vriest dicht.

De ellende-maat loopt weer vol. Ik moet zwerven en bedelen, totdat ik, half versteend van kou, laat in de duisternis terugkeer, om dan te worden ontvangen, ja.... zooals ik dat gewoon ben.

God!

Ik roep U aan!

Bestaat Gij?

Verhoor mijn bede!

Maak een einde - gij weet wel hoe - aan dit ontzettend bestaan.

Maar eindelijk is toen toch de lente gekomen, goud-stralend en warm-gloeiend, overal nieuw leven wekkend.

In dien tijd is toen ook voor mij het nieuwe leven begonnen.

Ik kreeg een dienst bij boeren op een hofstede in de Betuwe door Kees van den spoorwerker.

Nu van verre terugziende, geloof ik, dat de tijd, daar doorgebracht, behoort tot het gelukkigste deel van mijn leven.

De menschen waren goed voor mij en 't is bij hen, dat ik voor 't eerst vreugde heb leeren kennen.

De moeder van Kees had me aan de noodigste kleeren geholpen en ik heb haar later, zooals we afspraken, het daaraan besteede geld kunnen teruggeven.

Zeker, het waren goede menschen, de boer zoowel als de boerin en ook de kinderen.

Maar het werk was zwaar, al was het ook heerlijk bij warmen zomerdag in den rijpen boomgaard bezig te zijn; twee jaar heb ik 't er volgehouden. Toen kon ik niet meer en moest ik, hoezeer 't me ook speet, naar een anderen dienst uitzien. Ik was nooit sterk geweest en had dien winter ook veel last van hoesten.

Ik kwam toen even buiten de stad in een melkhuis, waar veel bezoekers kwamen.

En daar begon ik voor 't eerst veel aandacht te schenken aan mijn uiterlijk.

Ik moest er aardig uitzien werd me herhaaldelijk voorgehouden.

't Gelukte me zoo'n beetje. Ik was niet leelijk, maar toch ook te bleek en te mager, om knap genoemd te worden. Daar kreeg ik verkeering met een aardigen jongen, dien me zoo 'n beetje aan Kees deed denken, maar hij was toch nog knapper en meer heer.

In de stad werkte hij op een kantoor.

Ach, ik hield van hem, ik vertrouwde hem.

Ik deed, wat zooveel meisjes deden...!

Toen gebeurde, wat ik nooit had kunnen denken: hij liet me gruwelijk in de steek, mij, als moeder van zijn kind. Ontzettend drukte levenswee toen weer eensklaps op mij neer.

Wat moest ik beginnen?

Terug naar mijn kwelduivel, de schrik van mijn kinderjaren?

Dat nooit....

Liever eenzaam en verlaten sterven bij vreemde menschen, dan terug bij die helleveeg.

Zoo kwam ik terecht in een doorgangshuis van 't allernaarste soort, want ik kon zoo weinig betalen.

En toen ik eindelijk weer op straat werd gezet met mijn arm bloedje van een kind in de armen, toen was ik weer radeloos.

Ik wist maar niet waarheen.

Overal, waar ik zou aankloppen met 't kleine wicht tot last, ging men mij immers onverbiddelijk de deur wijzen.

Toen heb ik 't gedaan.... de vreeselijke daad van mijn leven, waarom men mij nog verafschuwt en geen hulp waardig keurt....

Later heb ik 't ook ontzettend van mezelf gevonden en onbegrijpelijk.

Toen leek 't zoo gewoon en natuurlijk.

Ik zat aan een dijkje en keek 't wicht diep in de oogen.

Ik zag er me-zelf in terug en ik huiverde voor een zelfde ellende-leven voor 't arme wezentje,

Het was vroeg in 't voorjaar en koud, 'n zonlooze, kille dag,

Alles van dat uur, op die plaats, herinner ik me met al te pijnlijke nauwkeurigheid.

Ik keek angstig rond....

Er was niemand....

Ik suste 't kind.... keek den anderen kant uit.... kneep toen met beide handen 't kleine, kleine halsje dicht.

O God, ik voelde me krankzinnig.
Ik gilde toen het hellend pad af achter het dijkje.
Zonder eerst te zien, of 't kindje al dood was, liet ik het in het water glijden.
Toen verademde ik....
Daarna heb ik als een waanzinnige over Gods vrije wegen geijld.
(Wordt vervolgd.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Nijmegen. - Ik koos voor U dit ps., om U te danken voor de toezending van het stuk, en tevens voor Uw vriendelijke slot-woorden in Uw begeleidend briefje, die mij natuurlijk heel veel goed doen, en aansporen om vol te houden in den strijd. Zie s.v.p. Overzicht v/d Week in dit nommer.

S.v.H. - Het uitknipsel, dat gij mij zondt, behoort tot die dingen waarvan ik onlangs schreef dat ik mij *dwingen* moet ze te lezen - terwille van den plicht welken mij gebiedt te getuigen tegen onrecht en willekeur en wreedheid, nu ik in een veelgelezen orgaan daartoe de gelegenheid bezit. Immers, het is eenvoudig afschuwelijk, wanneer men bedenkt dat het hier-beschrevene dagelijks het lot is van honderde en honderde weerlooze dieren! Hebt gij het kloeke optreden gezien in Amerika, waar een aantal doktoren worden vervolgd - ik méén in Chicago - wegens het boven uit een hoog huis naar beneden werpen van een twintigtal honden! Doel: het nemen van proeven

naar aanleiding van ruggegraatsverminkingen. Hulde den Amerikanen, die voor dergelijke ‘wetenschap’ danken, en haar gerechtelijk vervolgen. Mijn bloed kookt wanneer ik zulke afschuwelijkheden lees, en ik voel dan altijd een groote begeerte om zulke ellendelingen mijnerzijds eens te kunnen laten *voelen* wat zij zulke weerlooze slachtoffers hunner wreede invallen aandoen! Ik geloof er ook niets van dat dergelijke proeven der wetenschap waarachtig ten goede komen. Meer en meer gaan er uit de doktoren-wereld-zelve stemmen op, die het uitdrukkelijk loochenen dat de vivisectie noodzakelijk is, althans onder zoo veelvuldige vormen van verfijnde wreedheden en mishandelingen...

Uw zin: ‘Ik zou dat ellendige wezen, dat zich man noemt op dit bijgevoegde plaatje, kunnen vermoorden’ is mij dan ook uit het hart geschreven. - Ik-ook denk er zoo over. En ik voeg erbij dat ik ook niet geloof daardoor in Gods oogen slecht te zullen zijn, want, als God bestáát, dan kan het niet anders of Hij moet al het verdrukte, weerlooze, door de menschen slecht-behandelde dubbel liefhebben, en Hij moet anderzijds die menschen haten, die Zijne schepselen aldus durven misbruiken. Voor mijn soort van geloof staat dat vast. - Wat nu de opname van het bewuste verhaal in de Lelie aangaat, ik heb een en ander terstond opgezonden naar de drukkerij, maar ik weet niet zeker of het plaatje *kan* worden afgedrukt, omdat het reeds is een afdruk. Zoo niet, dan heeft het verhaaltje, op zichzelf, natuurlijk geen zin. Zoo ja, dan plaats ik een en ander gaarne. Waar gij aan het slot van Uw schrijven zegt: ‘ik vind het in elk geval heerlijk dat U 't gelezen hebt, en dat U aan het adres van dezen intellektueelen, wetenschappelijken dierenbeul zult hebben gedacht: ‘onmensch’, daar zult gij reeds gezien hebben uit bovenstaand antwoord, hoe juist gij mijne gedachten hebt nagevoeld in dit opzicht. Ik dank U hartelijk voor de toezending.*)

Ellwig. - (Ik hoop dat ik Uw pseudoniem juist heb gelezen). Gij vraagt mij, in Uw briefje van 3 Juni l.l., of ik zoo vriendelijk zou willen zijn U nog eens te antwoorden, na Uw hernieuwde inlichtingen omtrent Uw plannen. Wel ik haast mij U mijn goeden wil te toonen door omgaand aan Uw verzoek te voldoen, maar ik moet eerlijk bekennen dat ik nog steeds niet weet wàt U aan te raden. Zooals gij terecht schrijft, het is heel moeilijk iets van dien aard te vinden, en temeer omdat het bovendien, wat U zelve betreft, óók lang niet onverschillig is waar gij terecht komt in het buitenland. Gij loopt de kans, indien de eene of andere U geheel onbekende familie ingaat op Uw voorstel, leelijk te zullen worden beetgenomen, en te zullen worden geëxploiteerd misschien als een soort dienstbode. Zulke overeenkomsten, als gij er U eene denkt in het buitenland, worden inderdaad wel dikwijls aangegaan, maar meestal tusschen Fransche, Duitsche, en Engelsche menschen over en weer, omdat die drie talen zoo algemeen gesproken worden dat een Engelsche familie graag een Duitsch meisje in huis neemt, en omgekeerd, evenals dat ook 't geval is in Frankrijk ten opzichte van Engelsche en Duitsche familiën. Daarentegen begeert natuurlijk niemand in Frankrijk of elders Hollandsch te leeren, in ruil voor het U doen aanleeren der eigene taal, en, wat huishoudelijke hulp aangaat, de meeste buitenlandsche familiën

*) Zooeven ontvang ik bericht, dat het bewuste plaatje kan worden afgedrukt. De opname volgt dus.

weten zoo weinig af van onze zeden en gewoonten, dat zij, vrees ik, niet heel veel idee hebben in eene huishoudelijke hulp komende uit een hun zoo geheel onbekend land als het onze. Adverteeren is m.i. het eenige wat U overblijft. En, indien gij aanbiedingen ontvangt, heel nauwkeurig informeeren, door middel van onzen Consul, waar en bij wien gij terecht komt. - Ik moet er U ook nog bij zeggen dat, hetgeen *ik* persoonlijk in het buitenland zag van dergelijke betrekkingen, gewoonlijk heel weinig naar den zin was èn van de familie, die het jonge meisje had opgenomen, èn van deze laatste harerzijds. De familie heeft meestal aanmerkingen van allerlei aard, en het jonge meisje vindt dat men veel méér van haar vergt dan was afgesproken, dat men haar op eene vernederende wijze behandelt, enz. Zulke overeenkomsten, als gij bedoelt, welke berusten op wederzijdsch elkaar vertrouwen, zijn m.i. veel gevaarlijker en pijnlijker soms dan gewone dienstboden-huurcontracten. Want, als die contracten niet worden nageleefd, dan kan de dienstbode zich tot de wet wenden, terwijl daarentegen het jonge meisje dat, op goed geluk, in een zoogenaamde familieverhouding gaat in den vreemde, op voorwaarde van zich, zonder salaris, nuttig te maken tegen vrij kost en inwoning en het aanleeren van de taal des lands, geheel en al onbeschermd staat, indien die onderlinge afspraken en beloften niet worden nageleefd. - Gij noemt mij een som die gij zoudtkunnen besteden. Indien gij bedoelt 'per maand', dan is die som, geloof ik, wel zeker voldoende om samen ergens bescheiden en pension te gaan, b.v. in België of in Brittanje; indien gij U behelpt met een slaapkamertje te samen, en tevreden zijt met eenvoudige leefwijze en kost, dan geloof ik stellig dat gij in een dier tallooze kleine plaatsjes, die van pensions-houden leven, óók b.v. in Fransch Zwitserland, heel goed iets zult vinden voor U tweeën, en dan zou ik U dat veel méér aanraden dan Uw eigen plan. Want dan zijt gij *vrij*, en kunt daardoor samen, in allen eenvoud, recht veel genieten, en meteen de taal leeren ook. Indien echter de genoemde som moet strekken voor twee maanden, en voor alle uitgaven, reis en kleeding inbegrepen, dan wordt de zaak bedenkelijker. Kunt gij niet in dat laatste geval voor wat korter tijd gaan? Adverteeren in plaatselijke bladen zal het beste zijn. Informeer eens op het bureau van de Haagsche Courant, of van de Avondpost, beide in den Haag, welke bladen, in Fransch Zwitserland, of elders, zich het meest tot zulk een advertentie-doel leenen. Dat kost U slechts een brief naar de administratie van genoemde bladen, met postzegel voor antwoord. Gaarne verneem ik nog eens van U wat gij hebt besloten, en of Uw plannen ten slotte zijn gelukt? Uit dezen laatsten brief van U leid ik af, dat gij geen gediplomeerde verpleegster zijt, en ik betwijfel in dat geval of gij buitenlands in dat door U bedoelde opzicht zult slagen. - -

Piet. - Uw artikel heb ik opnieuw ontvangen, en terstond naar de drukkerij gezonden. De 'menagerie' is tegenwoordig - vermoedelijk door het buitenleven - drukker en opgewondener dan ooit. Benjamin wordt meer dan ooit bedorven door iedereen, en Frits begint daarom nu en dan eens zachtjes te huilen van jaloezie. Maar hij blijft nochtans te eenkennig om zich óók zoo op den voorgrond te dringen als zijn comediant-broertje, die zich den heelen dag aanstelt jegens alle vreemden op de straat totdat zij naar hem kijken en hem aanhalen. - Onze arme 'Kaatje' heeft als opvolgster eene 'Rosita'. Zij, Kaatje, ligt in Menton begraven, en toen wij een nieuwe papegaai kregen wilden wij haar niet naar hare onvergetelijke lieve voorgangster doopen. Deze-óók is een lief, aardig, gezellig en bijzonder mak dier, maar zij spreekt niet

half zoo veel en zoo duidelijk als ‘Kaatje’. En zij is verbazend boos op Benjamin, en zit soms voor hare tralies hem uit te schelden. Vriendelijk gegroet.

Mignon. - Uw brief van 1 Juni heb ik heden ontvangen, en ik beantwoord hem onmiddellijk om U de zaak op te helderen. Toen ik Uw briefkreeg was Uw bijdrage reeds ter drukkerij, bestemd als feuilleton, en ik kon haar dus toen niet meer terugzenden aan U om de door U later opgegeven reden. Wat eenmaal ter drukkerij is wordt terstond afgedrukt. Indien ik uit Uw later mij gezonden brief had kunnen vermoeden, dat U aan dat artikeltje zóó veel was gelegen als nu blijkt, dan zou ik het bovenstaande U reeds eerder hebben meegedeeld. Nu spijt het mij natuurlijk zeer voor U dat gij U teleurgesteld gevoeld hebt, maar het is toch heusch buiten mijn wil en buiten mijn schuld ook geschied. Juist om U mijn goeden wil te toonen heb ik namelijk dat bewuste stukje terstond afgezonden naar de drukkerij, dus, vóór dat ik Uw langen brief kreeg met die lange uiteenzetting, welke gij nu korter herhaalt, en die ik indertijd terstond heb gelezen (den brief heb ik natuurlijk ook nog), maar waaruit ik niet heb begrepen, dat het U met de niet plaatsing als feuilleton van dat bewuste stukje zóó groote ernst was. Om U de waarheid te zeggen, heel eerlijk, heb ik integendeel daarin veel meer een beetje dépit gevoeld over mijn weigering om het stuk in de Lelie-zelve te plaatsen, en dientengevolge gedacht dat gij, bij nader inzien, U eigenlijk zoudt verheugen over de spoedige plaatsing mijnerzijds. Van ganscher harte geloof ik Uw verzekering dat er bij U geen ijdelheid in het spel was, en ik hoop dat gij mijnerzijds mijn verzekering zult willen gelooven, dat er geen onwil in het spel is geweest van mijn kant, maar integendeel slechts de goede bedoeling Uw werk zoo spoedig mogelijk te doen verschijnen, tengevolge waarvan het dus reeds was afgedrukt in het feuilleton-gedeelte alvorens ik Uw langen brief van 7 April kreeg. Intusschen blijf ik erbij, dat gij U m.i. een veel grootere uitwerking voorstelt van Uw bijdrage dan zij in dien vorm ooit zou kunnen hebben. Zij zou in geen enkel opzicht die beteekenis hebben gehad voor anderen die zij heeft in Uw oogen. Plaatsgebrek dwingt mij heel dikwijls tot weigeren van dergelijke stukken voor de Lelie-zelve aangeboden. Ik schreef U dit reeds dien eersten keer, en ik denk er nu nog juist zoo over als toen. Uw langen brief zal ik nog beantwoorden. Vriendelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

25 Juni 1913.
26ste Jaargang.
No. 52.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet hij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo ontgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Met den aanvang van den nieuwen jaargang wordt de prijs van het abonnement in plaats van f 4.50 en f 5.25 per post verhoogd tot f 5.25 en f 6. - franco per post.

L.J. VEEN.
Amsterdam.

Hoofdartikel
Vrouwenkiesrecht
door A.J. Servaas van Rooijen

Eene vriendelijke voorstandster van het vrouwenkiesrecht gaf mij ter lezing het Propagandablad van het Maandblad van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht van 15 Maart 1913. Zij deed dit voornamelijk om mijne bewering, dat, indien ik ooit voor Vrouwenkiesrecht iets voelde, dan tenminste de *gehuwde* vrouw *uitgesloten*

moest worden, te bestrijden, wijl in dat nommer juist een opstel verscheen, met titel: ‘Heeft de gehuwde vrouw het kiesrecht noodig?’

Nu interesseer ik mij voor de geheele zaak voldoende om, bij het ter hand nemen van dit Propagandablad, mij niet alleen tot de lectuur van *dat* opstel te bepalen. Ik las het geheele blad, en meende in de ‘Hollandsche Lelie’ daarvan een overzicht te mogen geven. Ik heb dan gelegenheid genoeg om kantteekeningen te maken.

Laat ik beginnen met te zeggen, dat men niet eenzijdig moet oordeelen, en allerminst

een parallel moet trekken tusschen *onze* kiesrechtvrouwen en die van Engeland. De dochteren Albion's toonen zich nog erger anarchisten dan de gevreesde 'Anarchisten van den daad.' Hun vernielzucht kent paal noch perk; moord en doodslag ontbreken nog slechts aan hun program. De 'suffragettes' bevooroordeelen mij dus geenszins, nu hier sprake is van onze kiesrechtvrouwen.

Nu dan mijn oordeel.

In de eerste plaats trok mijn aandacht de plaat. *Aanschouwen* geeft meestal een sterken indruk en ik las dan ook met instemming het op- en onderschrift. Een oud moedertje, weduwe, met bitter-denkend gelaat drukt volkomen het opschrift **Duldend Lijden** uit. De tekst luidt: 'Ook ik heb mijn vingers krom gewerkt en cent bij cent op zij gelegd om mijn mans pensioen te verzekeren, en nu hij mij door den dood ontrukt is, mag ik van de bedeeling leven. Is dat billijk en rechtvaardig?'

Die tekst is welsprekend. Indien *ik* echter de macht had zou ik verder willen gaan. Ik zou iederen man, en iedere vrouw op hun 65^{en} of hoogstens 70^{en} levensjaar willen toeleggen 300 gulden pensioen, zoodat de hoogste nood zou kunnen voorkomen worden, en werklui, oud-beambten, voor zoover zij geen pensioen hadden, kleine winkeliers, en allen die van zichzelf geen fondsen of renten genoten, een rustigen ouden dag zouden hebben. Ik treed niet in bijzonderheden; ik ontwerp geen wet, maar ik vraag slechts de aandacht voor het denkbeeld.

Er is voorloopig slechts sprake van pensioenverzekering voor den man, en nu wordt door de redactie-Commissie van het Maandblad de vraag gesteld: 'Zouden de vrouwen in de Kamer niet beter voor arme weduwen gezorgd hebben?'

Zoo oppervlakkig geoordeeld zou men geneigd zijn volmondig *ja* te antwoorden op die vraag, maar in de werkelijkheid kon dit *ja* wel eens *neen* blijken te zijn.

Indien aan *de* vrouw het kiesrecht werd geschonken, zou iedere *vrouw* tot een der politiek-godsdienstige partijen in den lande behooren, zich er onder scharen, of er toe bewerkt (gedwongen) worden; dan zouden de vrouwelijke afgevaardigden, niet minder dan nu de mannen, ministeriëel stemmen, of met de onderdrijvende partij pruttelend berusten in wat de meerderheid besloot, en zelfs bij evenredige vertegenwoordiging der vrouw, in de 2e Kamer - laten we aannemen, dat de mannen in 't geheel niet meetelden, - zouden wij het *partij*-vuur niet minder zien vlammen, dan het reeds nu 't geval is.

Zeker, de vrouw is veelal zachter gestemd; het gevoelsleven uit zich sneller en intenser, maar toch is 't ook waar, dat, indien eenmaal de hartstocht bij haar loskomt, zij zich ongebreideld vertoont.

Dit is mijne aanteekening bij de plaat, welke zelfs uit kunstoogpunt sympathie verdient.

Prikkelend-opwekkend is het woord van het 'Hoofdbestuur der Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht aan de Mannen, burgers van Nederland!'

Zij worden opgewekt om met de Juni-verkiezing, - nu laten we het maar zeggen, - 'de regeering omver te werpen'; ik ben er niet tegen, maar lieve, beste Dames, wat zult ge dan gewonnen hebben? Zijt gij overtuigd, dat de linkerzijde (uit haar concentratie-plan bleek het niet) al dadelijk uwe wenschen zal tegemoet treden? De concentratie bestaat evenals de coalitie uit drie partijen. Vergeet niet, dat de drie laatste elkaar slechts voor de leus in 't haar vliegen, en de drie andere te liberaal zijn, om elkaar niet met alle kracht te bestrijden, en één deel ervan (de *conservatieve*

nuance), als zij haar kans schoon ziet, zich niet zal ontzien, om, samengaande met de kerkelijke partijen, U het kiesrecht te onthouden.

Ik heb niet te veel gezegd, want hoor maar eens hoe de concentratie-candidaat voor Utrecht zijn luiden met een kluitje in het riet stuurt.

Mevr. Heyn vraagt dien Heer: ‘of hij bij de grondwetsherziening een mogelijk voorstel van een concentratie-ministerie tot invoering van Vrouwenkiesrecht zou steunen.’

De Heer Ter Spill antwoordt: ‘dat ieder concentratie-lid zal steunen de voorstellen die een concentratie-ministerie zou doen.’ *(Utr. Ct. v. Vrijd. 23/5 1913)*.

En als nu dat Ministerie eens niet het Vrouwenkiesrecht voorstelt, wat dan?

Doch bovendien, gesteld dat vrouwen 't kiesrecht verkrijgen, wie harer zal gekozen worden? Er zullen kiesvereenigingen voor vrouwen worden opgericht, en het zal weer net worden als bij de mannen. Eén enkeling, zelfs geen 40, kunnen invloed uitoefenen. Buiten de kiesvereenigingen om te stemmen is morsen met stemmen.

Wat zal er dus in hoofdzaak veranderd

worden als de vrouw medekiest? Niets hoegenaamd. De duizenden zullen aangroeien tot tien duizenden, maar de partijverhoudingen zullen blijven; en de leiders zullen u, vrouwen, drijven als nu wij mannen gedreven worden.

Deze bedenkingen zien ook op het opstel h e l p t o n s a l l e n !, eveneens tot de mannen gericht, die opgeroepen worden om met de Juni-verkiezingen slechts op de voorstanders van vrouwenkiesrecht te stemmen.

Het eigenlijke doel waarom men mij het Propaganda-blad ter lezing gaf, heeft zijne uitwerking niet gemist. Waar ik eerst de *gehuwde* vrouw zou willen uitsluiten van het kiesrecht, ben ik nu vrijwel tot een tegenoverstaand gevoelen gebracht. Waar gewezen wordt op de belangen van *keuken*, *huis* en *kinderen*[1)] zal men het mij zeker niet euvel duiden, dat ik nu de *ongehuwde* vrouw uit het kiezersgilde wil weren. Zij heeft niets te maken met keuken, huis en kinderen, en als die drie zaken alleen door de vrouw dienen overwogen en bediscussieerd te worden, dan dienen de eenloopende vrouwen, tenzij zij door haar *beroep*, - minnen, bakers, enz., - aangewezen zijn, buiten het kiesrecht te staan.

Ik vrees echter, dat, indien de *gehuwde* vrouw zich in de *politiek* begeeft, het huisgezin er door zal lijden, en 'keuken', 'huis' en 'kinderen' groot gevaar loopen verwaarloosd te worden. Bovendien wat een politieke praatjes en beraadslagingen zullen er in huis plaats vinden tusschen man en vrouw, welke den huisvrede in gevaar kunnen brengen, om tenslotte wellicht tot echtscheiding te leiden.

Nu reeds nemen de kiesrecht-vergaderingen, propaganda-tochten en meetings veel tijd in beslag, wat zal het dan zijn, indien eenmaal het vrouwenkiesrecht is verkregen, en vrouwenkiesvereenigingen, met den aankleve van dien, in de plaats zullen treden! Och, beste dames, laat dat vervelende gedoe toch alleen aan de mannen over. Let eens op de vele thuisblijvers onder ons, en waarlijk die thuisblijvers van de stembus zijn nu juist niet de domme gemeente of behooren zij tot de 'kleine luiden'. Heeft men intellect dan laat men zich niet drijven en dwingen en gaat men draven om enkelen op 't kussen te helpen, en de vooraanzittinge te geven. Daarvoor moet men juist onontwikkeld zijn. Het zal met u, beste dames, eenmaal precies hetzelfde gaan.

Eenmaal! Zeker, want ik ben innig overtuigd, dat men ten slotte aan uw verlangen gevolg zal geven. De strooming is er, en wie houdt den stroom tegen?

Van uw standpunt kan ik begrijpen dat gij er heil in ziet. Ik acht dat verlangen naar vrouwenkiesrecht, als een begeerd stuk speelgoed door een kind; is 't eenmaal in zijn bezit, dan vaak werpt hij het weg of ziet er niet meer naar om.

Onder het motto: 'Van de geesteskultuur der vrouwen hangt de wijsheid van de mannen af' (Sheridan) wordt gezegd 'dat 't niet meer aangaat de vrouw buiten het maatschappelijk leven te houden'. Ik zou zoo zeggen, dat hier gepredikt wordt tegen iets, wat niet meer bestaat, en al ware dit zoo, zou de vrouw dan meenen, dat, indien het kiesrecht voor haar openstond, zij op eenmaal mede zou leven 'het maatschappelijk leven?' Gelooft het toch niet. Zoudt u meenen dat uwe dienstbode, uwe werkvrouw, uwe dagloonster, uwe fabriekarbeidster, enz., enz., op eenmaal dat wijde 'maatschappelijke leven' zouden omvatten, er in opgaan, en dat leven verbeteren, leiden of idealiseeren? Veeleer geloof ik, dat zij slechts klanken zouden hooren, en geen zin, en klankloos mede zouden stamelen in het choor der beweging in dat maatschappelijk leven.

1) 'Heeft de gehuwde vrouw het kiesrecht noodig?'

Laat ik tenslotte, om niet te wijdloopig te worden, even den verderen inhoud memoreeren.

Ten eerste onder het motto: ‘Een zaaier ging uit om te zaaien’ een warm pleidooi voor ‘de vrijmaking der vrouw’, en tegen de schromelijke onrechtvaardigheid, dat het mannelijk deel over de belangen van het vrouwelijke deel beslist. - Leuze: alleen vrouwenkiesrecht zal alles goedmaken, en dat *fortuintje* is ook in overeenstemming met de ‘Goddelijke Wetten’, zooals in een tweede opstel wordt betoogd. Ten derde een brief over de zaak aan de vrouwelijke studenten, die we mede gaarne het epitheet geven van ‘lieve Meisjes Studenten.’ Er zullen onder haar wel *lieve*, en zelfs wel heel *lieve* loopen.

Tenslotte kleinere stukjes, gedachten en gedichten, en ‘*uit*’ is het Propagandablad. Nu, ik mag zeggen: de schrijfsters hebben zich dapper geweerd, en indien ik ‘Premier’ ware zou ik ten minste een jaar als proef, heel de vrouwelijke bevolking van Nederland kiesrecht geven! Maar, immers een premier kan dat niet en zelfs niet een heele regeering. Alleen de 2e Kamer kan de poging wagen, want het is wagen. De 1e Kamer is er im-

mers ook nog, en om dat lichaam te beïnvloeden moeten de Provinciale Staten '*om*'.

Heere, Heere, wat moet er nog een watertje over Gods akkertje loopen!

De Bilt, *huize* '*Kouwenhoven.*'

21 Mei 1913.

A new conscience and an old evil.

'Een nieuw geweten en een oud kwaad' is de titel van een boek door Jane Addams, van Hull House, Chicago. Uitgegeven bij Macmillan, New-York, April 1912, voor de tweede maal herdrukt in Juni van hetzelfde jaar.

In de voorrede deelt de schrijfster mede, dat zij de stof bijeenbracht of liever, dat deze haar in verbijsterende massa voor de voeten geworpen werd door de *Juvenile Protection Association**), te Chicago. '*De rapporten*', zegt zij, '*van hen met deze taak belast*, *die dagelijks inkwamen bij het hoofdkantoor te Hull House*, *werden mij een openbaring van de gevaren der groote steden voor meisjes*, *jong en onervaren*, *die daar*, *onbeschermd*, *een bestaan te zoeken hebben; van de verlokkingen vooral waaraan zij opzettelijk worden blootgesteld om haar tot een slecht leven te verleiden. Ik mocht kennisnemen van tal dier verslagen betreffende danshuizen*, *tingel-tangels*, *pleziertuinen*, *clandestine speellokalen*, *en ook over de huiselijke omgeving van omtrent een hondertal dier meisjes*, *wier ouders er haar toe brachten om zich deze schandelijke levenswijs te kiezen. De Association verzamelde eenzelfde aantal persoonlijke mededeelingen van fabrieksmeisjes*, *winkeljuffrouwen*, *meisjes in Gemeentedienst geplaatst en op kantoren werkzaam - of in hotels en in restaurants geëmployeerd.*

Zoo bedroevend als de resultaten van dit onderzoek waren, *zoo hoogst verblijdend*, *ja soms verbazingwekkend, was voor mij het aantal mannen en vrouwen voor wie het kwaad*, *dat ik bedoel - den handel in blanke slavinnen - een gruwel zijnde*, *die niet mocht voortduren*, *gereed bevonden werden elk middel ter keering ervan aan te grijpen*, *d.i. om wetten te maken tot haar bescherming en instellingen in het leven te roepen tot haar behoud. Daarom is het*, *dat ik den nood, die mij is opgelegd om van deze dingen kond te doen*, *dienend*, *tevens hoop te dienen anderen nood*, *opdat moge wakker worden*, *ook bij het groote publiek*, *het nieuwe geweten*, *dat*, *ik ben ervan overtuigd*, *telkens luider zal gaan spreken*, *om ten laatste zich met kracht te keeren tegen dit ontzettend kwaad*, *zoo oud als het dan zijn mag.*'

> Sympathetic knowledge is the only way of approach to any human problem.
>
> THE AUTHOR

In dit moedige en eerlijke boek vertelt miss Addams op welke wijze de toevoer van blanke slavinnen - altijd veel kleiner dan de vraag - verkregen wordt. Het is een georganiseerde handel, waarbij de meisjes van buiten het hoogst in marktwaarde staan aangeschreven, daar zij, uit den aard der zaak, geheel in de macht van den handelaar zijn. Ze hebben geen vrienden tot wie zij zich wenden kunnen, verstaan

*) Vereeniging tot bescherming van minderjarigen.

veelal niet de taal van het land, waarheen men haar gelokt heeft onder voorspiegeling van een gemakkelijk te verdienen hoog loon.

Ontdekt het meisje wat er van haar verlangd wordt en tracht zij zich vrij te maken, dan weet men haar in schulden te wikkelen en, altijd weer, tegen haar in rekening te brengen de kosten, die men gemaakt heeft om haar een ‘thuis’ te bezorgen, tot zij, moedeloos geworden tenslotte den strijd opgeeft.

Het is niet moeilijk in te zien waarom, bij dit alles, de toeleg voorzit het zedelijkheidsgevoel van het jonge meisje te dooden door de meest schandelijke leuzen, zoodat zij, aldus waardvol geworden voor haar eigenaars, onvatbaar zal blijken voor een ander levensinzicht. Wij weigeren dan ook niet te gelooven, dat er mannen en vrouwen waren, die, dit beproevend, terugdeinsden voor zulk een diepte van zedelijk verval en, helaas! terstond bereid met zalving te verklaren, dat zij overtuigd waren hier te doen te hebben met aangeboren verdorvenheid.

Deze zienswijze komt den handelaars ten goede. Het oordeel der massa immers volgt: dat een meisje, zulk een bestaan verkozen hebbend, verloren is voor een toekomstig kuisch leven.

Zwaar zijn, in dit ernstige en geduchte boek, de beschuldigingen, die de schrijfster inbrengt tegen haar landgenooten. Want Amerika's medeplichtigheid in deze is groot. De toestand is te gecompliceerder door de farizeesche houding van het publiek, dat volmondig erkennend dit maatschappelijk euvel hoogelijk te veroordeelen, evenwel meent, dat de politie-verordeningen er zijn om het zoo min mogelijk in het oog te doen vallen. Intusschen worden duizende meisjes jaarlijks

aan dit veelvratig monster, aan dezen afschuwelijken handel ten offer gebracht.

Een vorig geslacht heeft den *Upas*[*)] der slavernij omgehakt, die zijn oorsprong had in de veroveringen, gemaakt in de vroegste tijden. Onze dagen eischen de uitroeiïng van dit niet minder diepgaand kwaad.

Tallooze gevallen vermeldt de schrijfster van het infame bedrog, dat bij dezen handel schering en inslag schijnt te zijn. ‘Men zeide mij, dat ik mij moest laten registreeren om in een *boardinghouse* te kunnen worden opgenomen. Ik kende de taal niet en gaf den brief, waarin het adres stond, aan den *cabman.* Ik werd vriendelijk ontvangen. Toen ik bemerkte waar men mij gebracht had, zeide men, dat ik uit vrijen wil was binnengetreden en nu, uit een bordeel komend, niet meer op plaatsing behoefde te rekenen.’

O, roept Miss Addams uit, de wreedheid der menschelijke hyena's aldus in complot om een jong meisje in het verderf te storten! En wat te zeggen als ook politie en *souteneurs* een verbond sluiten en er zelfs magistraten zijn, die inkomsten trekken uit dezen handel!?

Verbetering van de economische toestanden acht de schrijfster in de eerste plaats noodig. De achtereenvolgende verslagen van den census in de Vereenigde Staten wijst aan, dat het getal der meisjes, die in eigen onderhoud moeten voorzien, elk tiental jaren ongeveer 59 procent stijgt. Het sterkst waar te nemen in de fabrieken. Evenals bij ons. Het groote publiek ziet in die verhoogde cijfers een bewijs slechts van toenemende uitbreiding der industrie en is er trotsch op. Wie vraagt, als de fabrieksdeuren zich ontsluiten en wijd zich uitstort over de straat de onbeheerde kudde, wat er wordt van elk harer in het bijzonder! Eentonig en uitputtend is het fabriekswerk. Het loon is laag. De zonde lokt....

‘Ik was te moe dan dat het mij kon schelen! Te ellendig om te weten wat ik deed!’

Miss Addams' geloof in de reine, gezonde natuur van de meeste vrouwen straalt door op elke bladzijde van dit boek. Waar het op aan komt, zegt zij, is de huiselijke omgeving waarin zij opgroeien. Zoo daar heerscht een geest van tevredenheid, van liefde en toewijding, zooals een enkele maal ook in de armste gezinnen wordt aangetroffen, zal dit voor het meisje 't beste pantser blijken in haar vaak zwaren levensstrijd.

Daarop richtte zich het oog voor ieder land in het bijzonder.[*)]

C.L. TAATS-GERLINGS.

Overzicht van de Week.

I.
Autobandieten.

Mijn lezers zullen zich herinneren het geruchtmakend auto-ongeluk veroorzaakt door den eigenaar van ‘Het Leven’, den heer Carl Corveij, te Amsterdam, welke heer, op

*) De *Upas*, een vergiftige-melksap voortbrengende boom der tropen, die doet sterven wie zich onder zijn schaduw ter ruste legt.

*) Reeds werd in het Alg. Handelsblad op gelijke wijze de aandacht op dit boek gevestigd. Ik meende, dat het goed was dit nog eens wat uitvoeriger te doen. Wellicht ware een algeheele vertaling wenschelijk.

de Weteringschans te Amsterdam, op een der allerdrukste verkeerspunten, zijn door hemzelf bestuurde auto op het trottoir te recht deed komen, met het gevolg dat een paar daar loopende, niets-kwaads-vermoedende meisjes werden gekwetst. Eene harer, op de volgens de acte van beschuldiging (de zaak is in handen van het gerecht, gelijk men weet), hieronder volgende hoogst-ernstige wijze:

tengevolge van welk roekeloos rijden hij, *verdachte*, *met zijn motorrijtuig heeft overreden - althans aangereden - Hermina Julia Nolting*, *die op dat trottoir*, *langs het muurtje der villa* '*Schnitzler*', *in de richting naar het Leidscheplein liep*, *waardoor deze een zoodanige ernstige fractuur van den bovenkaak en van den onderkaak heeft bekomen*, *dat zij*, *twee maanden nà genoemden 11 Februari*, *nog alleen met behulp van een instrument haar mond behoorlijk kon openen*, *en de kaken nimmer in normalen toestand zullen terugkeeren*, *alsmede een eveneens zeer ernstige fractuur van den rechterschouder heeft bekomen*, *tengevolge waarvan zij*, *twee maanden nà dien 11 Februari*, *den rechterarm nog niet hooger kon opheffen dan tot den rechterschouder*, *zijnde zij tengevolge van een en ander gedurende een aantal weken verhinderd geworden haar beroep van gloeister van gasgloeilichtkousjes uit te oefenen.*

Dit ongelukkig slachtoffer van rijkeluis-onvoorzichtigheid, thans als getuige gedagvaard, deelt, volgens het Telegraaf-verslag, het volgende mede:

Hierna legt het slachtoffer, *juffrouw H.J. Nolting*, *gloeister van gaslichtkousjes*, *oud 35 jaar*, *hare verklaring af. Van het ongeluk zelf weet zij niets af: het ongeval heeft een geheele amnesie bij haar teweeg gebracht.*

Over zichzelf zegt ze dat ze nu nog niet in staat is te arbeiden, *omdat de hitte nog ondragelijk voor haar is. Na het ongeluk lag zij drie dagen buiten zichzelf. Den mond kon zij ook*

nu nog slecht openen, en ook haar arm wil nog niet goed buigen in het schoudergewricht. Bovendien is haar linkerbovenkaak zeer beschadigd: alle tanden en kiezen zijn eruit gerukt.

Schreit het niet ten hemel, een jonge, tot voor haar brood-werken gedoemde vrouw aldus levenslang ongelukkig en misvormd te zien gemaakt door de onervarenheid en roekeloosheid van een onbekwamen autobestuurder als de heer Carl Corveij blijkt te zijn! Immers, - gij ziet, volgens zijn *eigen* getuigenis voor de rechtbank, dat ik niets te veel beweer - bovengemelde heer Carl Corveij was *niet* volkomen bekend met de eigenaardigheden der constructie van zijn auto. Als verontschuldiging voert hij-zelf dat feit aan, omdat het moet verklaren de zwenking van den auto naar het trottoir. Des te erger echter is het dan dat hij, *diens ondanks*, op een der drukste punten van Amsterdam zóó snel reed, dat hij, in een onverhoedsche moeilijkheid gerakende, niet in staat was onmiddellijk te remmen, en zijn toevlucht moest nemen tot de onverantwoordelijke richting naar het voor voetgangers bestemde trottoir.

Met buitengewone instemming en sympathie las ik dan ook het gestrenge requisitoir, door het openbaar ministerie genomen, bij monde van Mr. Luyken-Glashorst, en dat ik hieronder laat volgen, woordelijk, voor zoover het betrekking heeft op de handelwijze van den beklaagden auto-bezitter en zelf-chauffeur Carl Corvey:

Het drukke kruispunt bij de museumbrug, zooals dat toen, door de halveering der brug, etc. bestond, maakte groote voorzichtigheid geboden.

Het oprijden van het trottoir achtte spreker de handeling van een dwaas, en niet van een verstandig automobilist. Deze handelwijze was alleen geoorloofd bij een snelheid van 5 K.M. per uur, volgens de politieverordening. Bij dit oprijden zelfs is geen signaal gegeven.

Deze beklaagde had zeker den inrit kunnen volgen; doch bekl. liet zijn eigen belangen predomineeren. Hij had tegen den muur kunnen oprijden, doch hij dacht blijkbaar alleen aan eigen veiligheid, zonder zich aan de verkeerseischen te storen.

Bovendien heeft bekl. niet gestopt. Dit zat in de eigenaardige remconstructie. Maar, wanneer men de vrijheid neemt te chauffeeren, dan moet men overtuigd zijn dit veilig te kunnen doen. Wanneer men onbekwaam is daarvoor, moet men de gevolgen maar dragen.

Beklaagde had de handrem moeten gebruiken toen de voetrem niet werkte. De fout der constructie had hij moeten kennen. Kende hij ze niet, dan was dit mede een schuldelement, een schuldige onwetendheid.

In verband met de ernstige gevolgen, die het feit heeft gehad, en de houding van bekl., die meent volkomen in zijn recht te zijn, en meent dat hem geen blaam treft, is een ernstige correctie noodig.

Het is noodig als repressie en ook als preventie, dat hier een zware straf wordt toegepast.

Juist zóó is het, als in deze slotwoorden wordt gezegd: '*ernstige correctie is noodig als repressie en ook als preventie.*'

Want, en daarop vooral wil ik hier nog eens den nadruk leggen, het gaat hier geenszins om de daad, of om de straf, van den heer Carl-Corveij-persoonlijk. Ik ken hem niet, en ik wil graag aannemen dat het waar is wat hij beweert in zijn verdediging, namelijk dat het hem nu achterna bitter spijt zulk een ramp over een jonge vrouw te

hebben gebracht. Indien het hem trouwens *niet* spijt, dan moet hij ook wel de grootste onmensch ter wereld zijn, dunkt mij.

Waarom het hier echter wèl gaat, dat is om de zaak als zoodanig, de zaak van het opzettelijk en roekeloos zoo hard mogelijk rijden, op de meest-drukke verkeerspunten zelfs, zonder zich in 't minst te storen aan het vreeselijk gevaar dat hierdoor niet alleen ouden van dagen, zwakken en zieken, kinderen en dieren, maar ook gezonde, jonge, vlugge menschen onophoudelijk loopen, elk oogenblik van den dag. Van dat vreeselijk gevaar levert het proces van den heer Carl Corveij een bewijs, dat niet genoeg in schel licht kan worden gesteld. Immers, uit het getuigenverhoor is gebleken, uit den mond der getuigen à décharge nog wel, hoe het niet-bekend-zijn met de constructie van een auto heel dikwijls voorkomt bij hen die nochtans zelf-chauffeeren; en tevens hoe de meeste dier getuigen het uitwijken op het trottoir volstrekt niet veroordeelen, maar integendeel aanbevelenswaardig durven achten.

Dus, publiek van de straat, *daaraan* zijt gij dagelijks, elke seconde van den dag, blootgesteld, daaraan dat U een auto achteropstuift waarvan de chauffeur-bezitter *niet* voldoende is bekend met de constructie, tengevolge van welke onwetendheid hij U en de Uwen overrijdt, *tot zelfs op de alleen voor voetgangers bestemde wegen, en trottoirs.*

Niet zonder opzet sprak ik van den chauffeur-bezitter. Immers, het is een feit dat huur-auto's zich gemeenlijk niet schuldig maken aan dergelijke roekeloosheden van overmatig snel rijden, hetzij dan dat de inzittenden-zelf dat eischen. Zij echter, die het gevaar opleveren in dezen, dat zijn de rijke eigenaars, die, eenerzijds slechts *gedeeltelijk* bekwaam ertoe, nochtans de pretensie maken van zelf te willen besturen, en die anderzijds worden beheerscht inwendig door een kinderachtigen bluf om zoo snel als het maar

eenigszins mogelijk is te rijden, ten einde vrienden of bekenden de loef af te steken. Iedereen, die het genoegen heeft onder zijn kennissen auto-bezitters te tellen, kan gedurig dit flauwe, laffe praatje ‘dat het zoo animeerend is, om zoo hard als het eenigszins kan te rijden’ van hen, (en van die hen slaafs nabauwen uit modezucht) hooren. - Dit nu is onverantwoordelijke grootspraak en leuterkouserij tevens. Auto'en is verrukkelijk, is, - om een echt dameswoord te gebruiken, - zalig. Maar niemand maakt mij wijs, dat hij of zij het in werkelijkheid prettig vindt zóó razend-snel langs straten en wegen te vliegen, dat hij zich tegen het stof en den wind moet inpakken als een noordpool-onderzoeker, zoodat hij van hetgeen natuur of stad rondom hem biedt aan schoons en merkwaardigs niets meer kan opmerken, en tengevolge waarvan hij daardoor weet zijn evenmensch en de aan dezen toebehoorende kinderen en dieren in onophoudelijk levensgevaar te brengen. Hoe weinig hoog ik het menschdom ook stel, toch geloof ik dat de overgroote meerderheid nog niet zóó laag staat, of zij zal het, evenals thans de heer Carl Corveij, bitter betreuren door eigen lichtzinnigheid en roekeloosheid een ander levenslang te hebben ongelukkig gemaakt. Echter, ook hier is het weder, - evenals in zake het coupeeren van paardenstaarten, enz., - (zie het Overzicht v/d Week, vorig nommer) de *mode* die de menschen elkander doet nadoen en elkander doet napraten. Het behóórt er nu eenmaal bij, wil men een modern en sport-ontwikkeld mensch lijken, zich aan te stellen als een aanbidder van het zoo snel mogelijk auto-en. Dat staat chic, up-to-date, manlijk! Heeft niet zelfs de advocaat-verdediger van meneer Carl Corveij zich in dit opzicht zóó-onnoozel-laf-belachelijk gedragen, van te durven verklaren dat alleen een oude-juffrouw misschien zóó dwaas zal zijn van voor elk gevaar te stoppen, maar dat men zoo iets niet kan verwachten van een auto-bezitter in het algemeen. M. a.w. dus, het is een bewijs van oude-juffrouw-achtigheid, wanneer men vóór en boven alles rekening houdt met de mogelijkheid anderen in levensgevaar te brengen door eigen schuld, en aan die mogelijkheid opoffert eigen eerzucht van te snel rijden.

Voorwaar, er is in een fransch blad - ‘Le Palais’, meen ik - een rubriek, getiteld: Zotheden uit de Gerechtszaal, welke rubriek de verschillende sottises wereldkundig maakt, door rechters en advokaten op hooggeleerden toon gedebiteerd. Mij dunkt, deze bovengemelde sottise van den verdediger van meneer Carl Corveij komt eene eereplaats toe. Helaas echter, zulke ondoordachte woorden zijn erger dan eene sottise, zij zijn mede een bewijs van de verregaande gedachtenloosheid, en van het gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel den meesten menschen ingeschapen.

Waarlijk immers, indien het heden ten dage zoover gekomen zou zijn dat alleen oude juffrouwen nog rekening houden met het leven en de gezondheid harer naasten in zake auto-en, dan kan men zeggen dat die menschen-soort van oude-juffrouwen hemelhoog zou uitsteken boven alle overige mannen en vrouwen, en dat zij, inplaats van spot, slechts hulde zou verdienen. Echter - het flinke requisitoir van mr. Luyken-Glashorst is daar om in deze zelfde treurige zaak te bewijzen, hoe verstandige, onafhankelijk-denkende mannen er in dezen evenzoo over denken als oude-juffrouwen. Moge daarom zijn waardig protest, uitgesproken als vertegenwoordiger van het openbaar ministerie, in naam der Gerechtigheid, ingang vinden bij die zeer velen, die, uit valsche schaamte, niet durven breken met de sport-krankzinnigheid van het te snel auto-en. Moge het hierboven afgedrukte relaas (uit de akte van beschuldiging) van he*t vreeselijk lot aan mejuffrouw Nolting overkomen*, allen auto-bezitters, die nog een greintje gevoel over hebben, ter

waarschuwing zijn, waartoe het kan leiden indien men zichzelven roekelooze, onverantwoordelijke en zinnelooze genoegens (?) veroorlooft, in den geest van het zoo ‘animeerende’ heel-snel-auto-ën.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Wees U-zelf zei ik tot iemand.
Maar hij kon niet; hij was niemand...

Dezer dagen schreef mij iemand, - die het trouwens, evenals ik-zelve ook, als een compliment aan mij beschouwt, - dat men mij ‘excentriek’ vindt. - - -

Natuurlijk!

Het *is* ‘excentriek’, nietwaar, dat iemand zijn eigen leven durft te leven, precies zooals hij 't zelf wil, zonder te vragen wat die ervan zegt, en gene ervan vindt, en deze er over oordeelt.!

En dat durf ik!

Ik heb één richtsnoer waaraan ik mij houd, onvoorwaardelijk; dat richtsnoer is mijn geweten.

En ik kan U verzekeren, wanneer men zoo ver is gekomen in het leven, dat men zich alleen aan *dat* richtsnoer houdt, en niet meer aan de opinie van ‘men’, en van wat ‘men’ zegt dat niet kan en wel kan, enz, enz., dan is men voor zich-zelve een heel-gelukkig mensch!

*) Dit Overzicht was de vorige week uit plaatsgebrek blijven liggen. Inmiddels is de heer Carl Corveij veroordeeld tot 3 maanden hechtenis. *Uitstekend.*

Er zijn zooveel menschen, die, als ze mij persoonlijk leeren kennen, zich voortdurend verbazen, dat ik zoo heel anders ben dan zij zich hadden voorgesteld, zoo vroolijk, zoo opgewekt, zoo vol leven en blijheid.

Wel, *dat* ik zoo ben, dat komt juist omdat ik niets geef om 'men'. M. a.w. omdat ik ben een *iemand.* - - -

O de vele, vele niemanden in de wereld.! Wat zijn zij, ondanks hun geld, hun huwelijksgeluk, hun vele voorrechten op dit gebied of op dat, meestal weinig benijdbaar.!

Let eens op hoe zij zich bekommeren om allerlei ideeën van: dit kan niet, en dat durf ik niet, en wat zal deze ervan zeggen, en hoe zal gene dat wel vinden. -

Meneer en Mevrouw deze b.v. hebben geen geld om duur te wonen, maar zij durven niet anders huren dan in deze of die straat, die finantieel boven hun bereik gaat 'om de menschen'... Een 'jour' vinden ze een verschrikkelijke gebondenheid.! Maar 'de menschen' hebben allen een 'jour' tegenwoordig.! Dus, zij durven niet anders dan er ook een houden. - Reizen! Eigenlijk bleven ze veel liever thuis! Meneer mist zijn comfort. Mevrouw vat voortdurend koude. Maar, iedereen reist tegenwoordig! Wat zouden 'de menschen' wel zeggen als ze thuis bleven.! Het zou precies lijken alsof ze niet wisten mee te doen...

Er wordt een nieuwe winkel geopend; een nieuwe afternoon-tea-gelegenheid verschijnt ten tooneele. Meneer en mevrouw zouden eigenlijk veel liever hunne eigene bezigheden verrichten, hij zijn eigen gang gaan, zij haar huishouding naloopen! Maar, 'de menschen!' Die praten straks op de verschillende jours over dat laatste nieuws. Verbeeldt je, wat die dus wel zouden zeggen als je niet mee kon praten!

't Zelfde geldt voor de tentoonstellingen van schilderijen, voor concerten en comedies en litteratuur. Voor al deze kunst-uitingen hebben meneer noch mevrouw eenig bijzonder gevoel of aanleg. Maar, 'de menschen!' Die zouden denken dat je niet ontwikkeld was, als je niet waart geweest op 't laatste Kurhausconcert, of niet waart geabonneerd op de Mengelberg-concerten, of als je niet wist op te dienen op visites de bekende geijkte recensies over een en ander. - - -

En de football-matchen! En de theosophie! En de Christian-sciènce! En de aviatiek! En de hygiëne! Lieve hemel, er is zooveel, zoo ontzettend véél, in onze dagen van allerlei fratsen en kunsten en liefhebberijen, waaraan je moet offeren en moet meedoen, wil je 'up to date' zijn. - -

Zulke niemanden hebben dientengevolge geen tijd zichzelf te wezen, hebben - bij hun volkomen niets-doen-rentenier-leven - nochtans geen minuut waarin ze *zichzelf* be hooren. *Want ze zijn de slaven van het nadoen.*

Ik heb een enkel voorbeeld genomen uit velen. Van nadoen leeft de groote meerderheid van 't menschdom. Van nadoen en nog eens nadoen. En, gij kunt mij gelooven dat niets onbevredigender en vervelender is dan zulk een nadoen-bestaan! Daarvan komt het - veronderstel ik - dat maar zoo heel weinig menschen een tevreden, opgewekten, gelukkigen, zonnigen indruk maken als men hen leert kennen.

Er is maar een heel enkele hier en daar die durft te leven, zooals ik het durf namelijk, precies zooals hij 't zelf verkiest, zonder zich te storen aan iets anders dan aan zijn geweten. - - Ik woon b.v. heel bescheiden, want ik heb geen geld, en, wat ik kan overhouden, dat gebruik ik veel liever om te reizen dan voor dure meubels en salons. En als iemand mij niet 'deftig' genoeg gehuisvest vindt naar zijn smaak, dan moet hij maar bij mij wegblijven. En ik ga om met wien ik wil, zonder te vragen naar

standsveroordeelen. En als het een ander niet bevalt dat ik dat doe, dan moet hij maar niet met mij omgaan. En ik houd honden, omdat ik hen liefheb. En als iemand om die reden niet bij mij wil komen, dan moet hij wegblijven. En ik houd die honden aan de lijn omdat ik niet wil dat ze gevaar loopen te worden overreden, en ook niet wil dat ze anderen overlast veroorzaken. En als iemand dat gek vindt, of oudejuffrouwachtig, of onfatsoenlijk (omdat ik moet wachten natuurlijk als mijn hond zijn natuurlijke behoeften verricht), dan zal hij die ergernis moeten dragen. *Ik* zal het er niet om laten.

Zoo zijn er duizende en duizende dingen in het dagelijksche leven!

Zeker, ik weet wel dat niet iedereen in een zoo onafhankelijke positie is geplaatst als ik, en dat er voor velen allerlei redenen zijn, die hen dwingen met dit of dat rekening te houden, uit eigenbelang.

Maar, daarover heb ik het niet.

Ik heb het over die *innerlijke* vrijheid, die niets te maken heeft met het naar het uiterlijke meer of minder gebonden zijn aan conventies, die het leven opvat en inricht naar eigen smaak en behoeften en inzichten, en die zich niet stoort aan het ‘men zegt’. - -

Die *innerlijke* vrijheid - die de eerste, de grootste voorwaarde is tot waarachtig zich gelukkig voelen, omdat zij ons maakt tot onafhankelijk-denkende menschen - die mist de overgroote meerderheid van het menschdom ten eenenmale.

Waarom?

Omdat zij bestaat - en altijd bestaan zal - uit *niemanden* in plaats van *iemanden.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Een Herinnering.

Ik herinner me het nog zoo goed.

Het was op een beschéiden hôtel-kamertje in Berlijn, toen mijn vader nog leefde, en ik daar - jaren geleden - voor de eerste maal met hem was...

Het was geen vroolijke tijd. Een tijd van zorgen en van onzekerheid en van bekommernissen...

Geld voor genoegens en uitgangetjes was er niet over in die dagen.

Maar mijn vader heeft altijd behoord tot die uitzondering-menschen, vooral onder de Hollanders, die eerder geld over hebben voor boeken dan voor pretjes en eten en drinken. -

Zoo kwam het dat hij, toen een boekverkooper hem ‘Die Waffen nieder,’ van Bertha von Suttner, met grooten nadruk aanbeval, voor dat niet-goedkoope boek, dat toen pas uitkwam, willig den prijs betaalde, ten einde mij de gelegenheid te verschaffen mijn ‘leeswoede’ - zooals hij deze eigenschap van mij placht te noemen - te bevredigen. -

En weer zie ik me zelve zitten, op den rechtleunigen, ongemakkelijken houten stoel, in het weinig-confortable ingerichte hôtelkamertje, lezend, *verslindend* de letters. - -

Het was een openbaring voor me - -

Een openbaring van wat ik onbewust had gevoeld.

Want, ik ben grootgebracht door mijn vader in een soort enthousiasme voor de deugden van dapperheid en heldhaftigheid, die men - m.i. geheel ten onrechte - pleegt te verbinden aan den oorlog. Hij, mijn vader, is indertijd een vurig bewonderaar geweest van Bismarck. Zijn geheele sympathie ging uit naar Duitschland, naar het Duitsche Keizerrijk, en, zoolang ik mij kan herinneren, heb ik hem van die dagen van '70 hooren vertellen, als van eene episode in de historie die hem bijzonder lief was om den uitslag. -

Later, toen ik met hem reisde, kende hij geen grooter genoegen dan den aanblik der inderdaad zoo kranig-uitziende Duitsche en speciaal Pruisische militairen. Wij hebben eene feest-revue bijgewoond in Potsdam, toen de garde-kurassiers voor den keizer défileerden, en wij zagen de groote najaars-revue in Berlijn, op de Tempelhofer-heide, en ik weet dat die momenten voor mijn vader onvergetelijk waren, en buitengewonen indruk op hem maakten. -

Een indruk dien *ik* niet kon deelen. -

Koud en onverschillig heb ik steeds, van kind af, gestaan tegenover dat geflonker van uniformen, dat geschitter van goud en dat sabelgeklank. - -

Maar - - *wáárom* ik geen geestdrift, geen sympathie voelde, dat wist ik zelve niet te beredeneeren. -

Dat heeft ‘Die Waffen nieder’ mij geopenbaard.

‘Die Waffen nieder’ heeft mij geopenbaard het laffe, holle, verachtelijke en leelijke van militair-gedoe, het verschrikkelijke en afschuwwekkende van oorlog-voeren, het onverdedigbare, uit een oogpunt van godsdienst, en van gewone menschelijkheid, van elkander verminken en dooden, enkel om politieke belangen.

- - Toen ik ‘Die Waffen nieder’ had gelezen, begreep ik waarom mijn zuiver *gevoel* mij instinctmatig had gewaarschuwd steeds tegen het militarisme. -

Uit Tolstoi's ‘La guerre et la Paix,’ en uit Zola's ‘Le Debâacle,’ heb ik gezien, hoe datgene wat heldhaftigheid en dapperheid pleegt te heeten niets anders is dan het opwekken door alcohol van ruwe en lage instincten, die den mensch aandrijven zich te werpen als een roofdier op zijn evenmensch, hem te verwonden en te verkrachten, hetzij uit roofzucht, hetzij uit zucht tot zelfbehoud. - -

- - - Sinds ‘Die Waffen nieder’ zijn uitgekomen, zijn er honderden en duizenden, die durven zeggen wat Bertha von Suttner toen schreef, honderden en duizenden, die door haar de oogen zijn geopend voor de laffe, onware glorie van zoogenaamde vaderlandsliefde, - welke zich uit in het vermoorden van den evenmensch. - -

En toch, ondanks den humbug van het Vredespaleis, dat niets anders is dan een monument door den ijdelen Carnegie zichzelf gesticht, ondanks den grooten ommekeer door boeken als de hierboven door mij genoemde gebracht in de denkwijze van het groote publiek, toch dreigt meer dan ooit, van alle kanten, de oorlog, een vreeselijke, algemeene, Europeesche oorlog, toch bereidt zich alles voor op den straks uitbrekenden krijg, en worden door alle regeeringen millioenen daarvoor gevraagd, ter versterking van de bestaande legermacht. - -

Hoe lang nog?

Hoe lang nog zal het volk zich slaafs onderwerpen aan regeeringen, die oorlog maken - de Krupp-affaire heeft het onlangs weer bewezen - om, achter de schermen, enkele hebzuchtige financiers te bevredigen, of ook, om, gelijk in '70, eigen eerzuchtpolitiek te bevoordeelen. - -

Hoe làng nog zullen vader en moeder zoo blind zijn, van er in toe te stemmen dat hun gezonde jongens worden verkracht, zedelijk en lichamelijk ondermijnd en aan hun maatschappelijk werk onttrokken in de kazernes, om straks, als het de een of andere regeering belieft, te dienen tot kanonnen-vee, te sterven in de hospitalen aan cholera of pest, erger

nog, te bezwijken op de slachtvelden-zelf in een van iedereen ongeweten, onnoembaar lijden.

Hoe lang nog zullen de jonge mannen-zelf er in toestemmen aldus de beste jaren huns levens te zien gebruiken, om te worden afgericht tot zulk een *onwaardigen* dood, te eeniger tijd! - -

Hoe lang nog zullen de volken zoo dwaas zijn hun met moeite en nood opgebrachte belastingen te laten verkwisten aan staande legers en kinderachtige uniform veranderingen, en allerlei ander militair vertoon, dat schatten kost. - -

Hoe lang nog - -?

Zóó lang, totdat eindelijk ieder onzer is opgevoed tot zulk een vrij-onafhankelijk-denkend mensch als waartoe Ibsens 'Volksfeind', dr. Stockman, zijn zonen wilde vormen. - -

Want, als de wereld bestaat uit vrije, onafhankelijk 'vornehm' denkende mannen en vrouwen, dan zal er geen oorlog meer *kunnen* zijn. - -

Maar helaas, dat zal nooit gebeuren. - -

De slavenzielen zullen de meerderheid behouden - - altijd. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
'Het Midden'.

Ter bespreking werden mij toegezonden de twee eerste nommers van 'Het Midden', Algemeen Staat- en Letterkundig Weekblad onder hoofdredactie van Mr. P. Tideman. - Waarom die modder-naam: 'Het Midden'? Die doet je akelig denken aan het bekende versje van de Genestet:

> Zoo'n Midden-man,
> Wat heb je er an?

'Midden'-menschen zijn gewoonlijk modderaars, voorzichtige knoeiers. En ik heb hoop dat Mr. Tideman's bedoeling geenszins is tot dat slag te worden gerekend. Hij geeft weliswaar, in den aanvang van zijn Blad, in een stukje getiteld 'Ons Program', een toelichting van den door hem gekozen naam, maar die bevredigt mij persoonlijk niet bijzonder:

Wij hebben ons blad genoemd: Het Midden, *omdat wij daarvan willen maken een Vereenigingspunt*, *ook om in en door ons Blad de uitersten tot elkander te doen spreken.* - - -

Wordt onze weg een gulden middenweg, *niets zal ons aangenamer zijn.* - - -

O! O! 'Gulden middenwegen' zijn zoo recht.... modderwegen meestal in de praktijk van het leven.

De inhoud der twee voor mij liggende afleveringen bevestigt tot hiertoe helaas deze opinie. Het is een inhoud die alles en nog wat behandelt, tooneel, muziek, buitenland, modes, handel, enz., enz., maar tot mijn spijt vond ik niet een enkel artikel dat pakt, dat iets bijzonders zegt, dat U, in een woord, het gevoel geeft iets te lezen dat der moeite waard is. Integendeel, ge denkt, van deze overzichten kennisnemend: waartoe dient nu toch gods ter wereld een nieuw blad, als het toch niets anders komt

vertellen dan wat duizend andere week- en dag-bladen óók vertellen op precies dezelfde manier.

Bovendien zijn de verschillende bijdragen, op de in Holland gebruikelijke laffe wijze, ongeteekend of enkel met initialen voorzien.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter bespreking toegezonden.
Het Stijfhoofdige Bruidspaar.
Roman uit den tijd der O.-I. Compagnie
door Maurits Wasen voort.
(Uitgever L.J. Veen, Amsterdam.*)

- - Ziedaar een roman, die zonder pretentie van hooge kunst, enz., optreedt, en die je andere karakters leert kennen dan onze hedendaagsche verwijfde en ziekelijke en gedegenereerde, alleen voor hygiëne en voor kunstidealen levende menschen. - -

Wij Hollanders doen ons zoo graag te goed op den eerenaam ‘stoer’, maar het komt mij voor dat dit bijvoegelijk naamwoord veel meer toepasselijk is op den O.-I. Compagnietijd dan op den onzen van algemeene verweeking en verslapping.

Zeker, ik weet wel dat er in die eeuw waarin ‘Het Stijfhoofdige Bruidspaar’ speelt, ook heel veel ruws en leelijks en gemeens is gebeurd, waarvoor onze hedendaagsche ambtenaren zich zouden schamen. Maar... andere tijden, andere zeden. De tegenwoordige menschen zijn, op den keper beschouwd, ook zoo braaf niet, alleen nu gebeurt achter de schermen, en verborgen onder schoonschijnende phrasen, wat weleer in het openbaar geschiedde en als volkomen geoorloofd werd beschouwd. En, nu gaat dat alles wat niet goed is gepaard met die ingesluimerde onverschilligheid die de dood is van alle tot de zegepraal gekomen natiën, toen echter moest die zegepraal nog bevochten, dagelijks opnieuw bevestigd worden, door strijd met het klimaat, strijd met de Hoofden, strijd met andere volken. Dat maakte de ambtenaren der O.-I. Compagnie tot kloeke, wakkere dienaars van hare zaak, tot op hun voordeeligen post zich tegen ziekte en dood tot het uiterste toe verwerende arbeiders. - -

Van zulke levens, met hun goed en hun kwaad, met hun zorgen en met hun blijdschap, geeft ‘Het Stijfhoofdige Bruidspaar’ ons een goed beeld. Het verhaal speelt aan de noordelijke Koromandelkust, en bij den aanvang ervan zou men eigenlijk denken, dat Willem Carel Hartsinek, die ons wordt ge-

*) Ter bespreking toegezonden.

teekend op uitvoerige wijze in de eerste bladzijden, de held zal worden waaromheen zich alles groepeert. Want immers hij, Willem Carel Hartsinck, vertegenwoordigt zoo juist den flinken Hollander uit die dagen van onze verleden grootheid, die, belust op eigen voordeel en op eer en aanzien bij de Compagnie, voor die idealen streeft en ijvert met onbezweken moed, met groote bekwaamheid en met taaie volharding, die zijn doel bereikt zonder zich ervan te laten afbrengen door al te groote gewetensnauwkeurigheid, maar ook zonder nochtans te zijn een schurk of een dwingeland. Willem Carel Hartsinck zie je vóór je van honderde portretten uit die dagen, 'een dier stoere, ietwat-bonkige kerels, die de beste stutten waren der Vereenigde Oost-Indische Compagnie: kerels, die alles kenden, deden, tot een goed einde brachten, aandurfden en weerstonden.' 'Groot, breed geschouderd, blond en blozend en blauw van oog.' - -

Toch, tenslotte is noch zijn vrijerij naar twee verschillende vrouwen, noch zijn huwelijk met eene harer de hoofdzaak van het verhaal. Het beweegt zich veel meer om het droevig lot van zijne ééne vlam, die hem afwijst, omdat haar hart toebehoort aan een ander, en die, ondanks haar innige liefde tot dezen en de zijne tot haar, nochtans te gronde gaat hun eens 'gebroken hart.' - -

Ja, dat klinkt nu wel heel sentimenteel, en daardoor heel weinig passend in een tijd waarin sentimentaliteit alles behalve op den voorgrond stond zooals nu. En toch is het zoo. Want, het verhaal van Maurits Wagenvoort is op waarheid gegrond. En daarom is het dus wáár, dat in die practische, op geld en eer bovenal bedachte eeuw, en aan die verre kust, twee jonge menschen te gronde zijn gegaan aan een gebroken hart:

In het midden van de kleine begraafplaats, het eenige wat nu nog over is van den 'Tuyn' der Edele Oost-Indische Compagnie, in de nabijheid van het 'Hollandsche dorp' - Wolandapalam - op eenigen afstand van het tegenwoordige Muzulipatnam, wijzen de Engelschen nog het 'graf der verloofden' aan. 'The lovers grave' noemen zij het in hun taal, en zij zorgen er voor dat de onnadenkende inwoners van het dorp geen koolstruiken en afval over het muurtje werpen dat sinds eenige jaren om het doodenhofje gebouwd is.

- - - - - - - De Engelschen komen er soms, en zeggen met iets weeks in de stem 'it is the lovers grave', het 'graf der verloofden'.

Wáárom die twee, Kaatje van den Briel en Johannes Kruijff, ondanks hunne oprechte en groote liefde tot elkaar, nochtans niet zijn verder gekomen dan tot een 'stijfhoofdig bruidspaar', ik zal het niet in dit artikel uiteenzetten, maar liever den lezer aanraden zelf kennis te maken met den roman, die hem hunne lijdensgeschiedenis ontsluiert. Misschien is het alles saamgenomen minder vreemd dan het lijkt op het eerste gezicht, dat de jongelieden van dien tijd, de Kaatjes, en de Johannessen, geslotener en met meer fierheid hun liefdesleed verkropten dan de hedendaagsche maagden en jongelingen zulks doen. Voor die van het heden bestaat er op deze en dergelijke punten te weinig poëzie, te weinig intimiteit meer, dan dat zij zich een misverstand als dat hetwelk Kaatje en Johannes scheidde, zóó zouden aantrekken dat de dood ermee gemoeid is. Wij leven in een practischen tijd, óók op het gebied van liefde. En zeker, de Hollanders uit den tijd der O.I. Compagnie, waren óók practisch, héél practisch zelf, maar, toch *anders* dan wij. En, ze waren niet terre à terre, niet zonder geloof en zonder geestdrift en zonder idealen die ze verheerlijkten.

Om Kaatje en haren Johannes heen scharen zich verschillende persoonlijkheden, die Wagenvoort met vaste hand heeft opgeroepen als zoovele sympathieke beelden uit een vervlogen verleden, waaraan het goed is nu en dan herinnerd te worden. Daar is b.v. de zoo eerbied-afdwingende figuur van Kaatje's moeder, trouwe echtgenoote, liefdevolle verpleegster en van de zieke dochter en van den zieken schoonzoon in-spe, de oorzaak van haar leed, maar dien zij nochtans vergeeft uit een waarachtig christelijk-liefderijk gemoed. Daar is Daan Havart, en daar is David van de Graaf, daar is het echtpaar Huysman, en daar is Willem Carel Hartsinck, met zijne echtgenoote Belinda van der Laan, daar zijn de hollandsche 'schippers', die ter reede van de Koromandelkust komen als een blijde afwisseling in het eentonig bestaan in die verre streek..... gij ziet heel dat verleden voor U oprijzen uit het grijs weleer, en, bij het vergelijken van het toen, en het nu, van het trotsche toen dat was, en het weemoedige nu dat is, komen U de woorden in den zin van den grooten wijsheid-prediker: IJdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid.

Of is het geen weemoedige vergelijking met toen en nu, wanneer gij die bladzijde opslaat van Willem Carel Hartsinck, het Opperhoofd van Muzilepatnam fier overdenken:

Hij had onder de aanmoedigende oogen van dien grooten overste, *Rijklof van Goens*, *de overwinningen op Ceylon gevolgd*, *die langdurige belegering van Jaffnapatnam ook*, *waarbij de Portugeezen zich verdedigd hadden met Hollandsche hardnekkigheid. Wie kan echter de wapenen der 'Compagnie' trotseeren? Zij was als de zon*, *een paar uur na haar opgang*, *jong nog in haar overwinnend stijgen dwong zij de schaduwen tot felle samentrekking*, *steeds kleiner van omvang. Die schaduwen waren de Portu-*

geezen; wat beteekenden zij reeds nu? De 'Compagnie' zou niet rusten voor zij hen uit de laatste hunner hoeken, *het sterke Goa aan de Malebaarkust*, *verjaagd had; immers zij duldde niemand naast zich*, *geen Portugees*, *geen Engelschman*, *geen Deen*, *geen Franschman. Zij wilde den wereldhandel voor zich alleen hebben.*

Voorbij dat willen den wereldhandel! Voorbij dat geen anderen naast ons dulden! De Engelschman heeft de zee, die *wij* eens met een bezem in top schoonveegden, voor zich genomen, en daarmee óók het meesterschap veroverd op het gebied der koloniën. En van den fieren droom van Willem Carel Hartsinck is thans even weinig over als van hem-zelf.

Maar het doet goed, het is een spoorslag voor de toekomst, te lezen van zulk een verleden, te lezen van een tijd waarin wij iets konden, en iets tot stand brachten, waarin onze voorvaderen zelf, met eigen lichaam en eigen moed en eigen inspanning, de voordeelen veroveren moesten waarop zij met recht zoo fier waren. -

Het bezoek van den Sultan, de daarbij ten toon gespreide pracht door het Hollandsch opperhoofd, de plechtigheden bij diens huwelijk, en daarnevens het droevig-eenvoudig-eerbied-afdwingend lijden en sterven van 'Kaatje en Jan', de beschrijving van dat alles vormt een boeiend, goed in elkaar gezet, en der lezing overwaard geheel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

'Eert uwen Vader en uwe Moeder, opdat... enz.'

Hoe is 't toch mogelijk, dat menschen, die den Bijbel voor 'Gods woord' houden en daarmee alles op de spits drijven, het *vijfde gebod* eenvoudig vergeten of verwaarloozen! Daardoor bedenken ze ook niet, dat Vader en Moeder kinderlooze broers en zusters hebben. (En zijn we eigenlijk niet allen broeders en zusters? allen Gods kinderen, of 'kinderen van éénen Vader'??)

Welnu, die broeders en zusters, die heel hun leven gewerkt, neen met hun wellicht zwakke vermogens hebben **geploeterd,** zoovéél ze maar vermochten, tot ze 'op' waren, tot 't 'nacht' voor hen werd, mogen we die aan hun lot overlaten? Die arme tobberds, die weinig of niets van 't leven hebben genoten, niet veel meer dan een plantenleven, och, wat zeg 'k? een **trekhondenleven** hebben geleid, (maar **die zich hun lijden op hun ouden dag ten volle bewust zijn**,) hebben die niet '**t volste recht** op een **goeden ouden dag**?....

En de weduwe, moeder de vrouw, die aldoor heeft moeten ploeteren om met 't karig loon fatsoenlijk rond te komen?....

Die grooten der aarde, die rijkaards hebben toch vast niet '*t geringste besef* van wat zulk geploeter inhoudt, anders *kònden ze m.i. niet zóó* **onverantwoordelijk wreed of hard zijn....**

Ga tot de..... Turken, gij zoogenaamde Christenen en lees b.v. wat Pierre Loti schrijft van hen. -

Vrouwen, dames, laten Uwe mannen, zoons en broers bij de a.s. verkiezingen toch stemmen op echte, e*chte* Christenen, die **allereerst** alle noodlijdende oudjes een flink staatspensioen willen bezorgen. Wat zou 't, dat ze 't iets beter krijgen dan toen ze nog werkten? Wie Uwer misgunt dat die arme ‘trekhonden’?? Wat!? Geen geld ervoor in de staatskas?? - Zie dan eens wat de Vorstelijke familie en de hoogste staatsambtenaren daaruit ontvangen! Dat zijn per slot van rekening toch ook maar *menschen*? (Broeders en zusters??)

En die kunnen toch waarachtig ook wel met een beetje minder toe, zou 'k denken. - (En zouden het zeker ook wel willen, als ze maar meer van nabij met 't slaven en zwoegen van de kleine luiden bekend waren). Nog eens:

Vrouwen, moeders en zusters! dringt er bij Uwe mannen, zoons en broers op aan, dat ze stemmen op:

echte **Christenen**, (uit wier handel en wandel of doen en laten *blijkt*, dat ze Christenen zijn) die dus vóór alles: **alle noodlijdende oudjes verzorgd willen zien**. -

14 Juni 1913
W. PELSMA.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Amsterdam, 12 Juni '13.

Jonkvrouw!

In dezen veelbewogen verkiezingstijd is men zoo vaak in de gelegenheid zich te ergeren over de vaak treurige wijze, waarop candidaten trachten bij de kiezers in 't gevlei te komen. Dit inspireerde mij tot bijgaande boutade. Mocht ze U voor de Lelie geschikt voorkomen, zoo stel ik deze bijdrage gaarne te Uwer dispositie. Zoo vaak zie ik U in Uw blad den strijd aanbinden tegen velerlei soorten van huichelarij.

Aan de Kiezers, door een Candidaat.

O! Rei van Godenzonen, die slechts aan uitverkoor'nen
Den gouden poort ontsluit tot 't aardsche Edenshof!
Voor U ligt thans de bloem van Neerlands fiere zonen,
In deemoed neergeknield in 't vunzig aardsche stof!

O! Moge 't U behagen, *hem* tot Uw dienst te wijden,
Die slechts als levensdoel *uw* meerd're glorie kent;
O! Moge Uwe stem slechts *mijne* name fluisteren,
Als een valsche priesterschaar den gouden poort berent.

En mocht door Uwe stem de schoonste droom mijns levens

Eens blij ontwaken tot louter werkelijkheid,
Dan zal ik levenslang met luider stem verkonden,
'Dat gij geen stemvee, doch een stemfee zij!!!'

C.F.S. STUTTERHEIM.

Prostituée
door Johanna Steketee.
(*Vervolg en slot van No. 51.*)

Ik droomde....

Ik ijlde.

Toen ik ontwaakte, was ik in de gevangenis.

Ik begreep toen wel waarom.

Kindermoordenares.... o God.

Hoe zou mijn stiefmoeder, zoo zij dit hoorde - en zeker zou zij 't al weten, - zich hierover verheugen.

En toch heb ik toen, ondanks allen smaad en hoon, een goede daad verricht, - dat weet ik nu: immers, 'n arm, onschuldig wezentje verlost van een rampzalig bestaan.

De President van de Rechtbank sprak heel mooi over moederliefde. Ik kneep beide ooren toe, ik kon 't niet hooren.

En toch was er iets van meelij in zijn blik, dat me aantrok.

Ik voelde wel, dat hij me niet al te zeer veroordeelde.

Ach, hoe kon ik ook moederliefde koesteren in zoo-groote ellende?

Uit de gevangenis ontslagen, gelukte het me niet weer een dienst te krijgen.

Ik ging, zooals men dat noemt, het hellend vlak, den slechten weg op.

Ik kwam in een bordeel terecht....

Zes jaar heb ik 't daar volgehouden. Ze hebben van me gemaakt het wrak, dat ik nu ben, een ongelukkig, doodziek wezen, voortdurend bloed-opgevend en ellendig, onderhouden door de maatschappij.

Ongelukkiger kon het niet licht.

Een heer, die me laatst bezocht en mijn omstandigheden kende, vroeg me: - Waarom ik zelf geen eind aan mijn leven maakte, waar ik toch eens den moed had mijn kind te dooden?

Hij had gelijk met me die vraag te stellen, al klonk ze wat hard.

Ik bekende hem dan ook gulweg: - 'Dien fatalen moed bezit ik niet voor mezelf. Ach, Meneer, zoo 'n klein wezentje is ook zooveel eerder dood, en een mensch, dat al zoolang heeft geleefd, als ik'.

Ik heb nu het gelukkige gevoel, alsof ik mijn kind een weldaad bewees door haar te dooden.

Maar de wereld veroordeelt mij erom. Dikwijls wordt mij hulp ontzegd, omdat ik jaren geleden deze daad bedreef. En het is merkwaardig, hoe bijna alle menschen, met wie ik in aanraking kom, weten van mijn moord en mijn gevangenisschap.

Ja, wèl verspreidt de laster zich snel.

Het is weer lente.

En nu kan ik weer eens opzitten. Dat is al het grootste geluk, waartoe ik 't nog brengen kan: een beetje zitten in de koesterende stralen der zon. Werken kan ik in 't geheel niet meer. En terwijl ik hier nu rustig zit, is toch de vrees in mij, dat ik weer eensklaps bloed zal opgeven.

Dat komt altijd onverwacht....

En ik ben er zoo bang voor.

Komt er bloed, dan is dit zoo'n groote massa. Dan komt dit nooit alleen, maar volgen de buien elkaar op, twee, drie weken achtereen.

En daarna ben ik dan weer zoo hopeloos zwak en uitgeput.

Alleen die afschuwelijke angst voor het weer losbrekende bloed, terwijl ik hier rustig zit en alles daar buiten gaat spreken van levens-vernieuwing, is al zoo verschrikkelijk.

Ja, de zon wekt het nieuwe leven van vogel, plant en bloem.

Mij koestert ze alleen maar een beetje, tot zachte troost in mijn groot verdriet.

Maar ik zou nu van het bordeelleven vertellen.

O, hoe schaam ik mij, als ik eraan terugdenk.

Maar, wèl-overdacht, heb ik me toch nog meer te schamen voor de menschen, die daar kwamen, omdat wat wij, arme meisjes, ze, nood-gedwongen, boden.

Hoe rot is niet de maatschappij, die zulke instellingen in stand houdt!

Hier buiten in het stille dorp, waarvan het arm-bestuur me ook een kleine ondersteuning geeft en waar ik een kamertje in een armenwoning heb, ziet men de zonde nooit zoo fel. Het is hier goed om de dood af te wachten.

Zoo de dood komt, dan ben ik bereid. Heel lang kan het toch niet meer duren.

Daarvoor heeft men mij slechts aan te zien.... wit als krijt en zoo mager.... de kinderen, als ze mij zien, schrikken terug....

O welk een bitter schijn-leven was het! Mooi te schijnen, vroolijk te schijnen, dat was de zaak, waar het op aankwam. En als dan eindelijk de ellende te groot is geworden om aardige bekoorlijkheid te kunnen voordoen, wèl, dan wordt men afgekeurd, weggejaagd.

Dan komt men in het gasthuis terecht. Daarna sleept men met een ongeneeslijke kwaal zijn verder leven voort.

Zoo is 't mij gegaan.

Was ik onzedelijk?

De meeste menschen zullen deze vraag beantwoorden met een volmondig ja. Zoo dikwijls immers hebben zij mij later hulp

onthouden om mijn vroeger leven. Moet ik zelf deze vraag beantwoorden, dan zeg ik: Neen, ik was niet slecht, ik was niet onzedelijk, tenminste niet slechter dan anderen.

De omstandigheden hebben van mij gemaakt wat ik ben.

Zwak van geboorte af, ontbrak mij steeds de kracht om mij op te richten uit de mesthoop, waarin ik verward was geraakt.

Toen ik nog onder de meisjes was, kwam er dikwijls een rijk, oud, en afgrijselijk heer dien ik vreesde.

Hij had perverse neigingen.

Ik dacht dan: Zoo ik in zijn plaats was, zou ik beter willen zijn, anders doen.

Maar misschien kon hij zich ook wel niet opheffen uit het slijk, waarin hij modderde!

Misschien was hij even machteloos als ik, evenzeer een slachtoffer!

Toen de schoone schijn me ontviel, zag ik de ellende in haar kille naaktheid.

Ik lag in het gasthuis.

Ik werd geopereerd.

Ik leed de ondragelijkste pijnen.

Ik kwam er uit, zeker even ziek als ik erin was gekomen, met een ongeneeslijke infectie-ziekte en aangedane longen.

Nu zit ik in mijn eenzaam kamertje, ten laste van 't arm-bestuur van 't dorp.

En enkele goede menschen, die mij ondanks het verleden willen helpen, doen nu en dan nog een zonnestraaltje glijden door de leege ruimte.

Hoe lang nog?

Ik verlang naar het einde en huiver er voor terug.

Zal de Dood zich ook nog op mij wreken?

o God,... o God, ben ik nog niet genoeg gewroken?

Erbarmen.... een weinig meelij.

Ik heb 't al zoo benauwd.

Het hevige hoesten mat mij zoo af.

Geef eindelijk verlossing Heer, zonder wrake.

LIZE VAN OOY.

Varia.

De Vivisector.

Naar de beroemde schilderij van Hamilton Pinx. Eigendom van den Nationalen Anti-Vivisectie-Bond.

Moderne Wreedheid.

(Uit: ‘De Natuurvriend’, Apr. 1913.)

De hond, die officieel-geneeskundig gemarteld zal worden, instinctief onheil vermoedende, spreekt.

O, help mij toch, ik ben de trouwe Flok!

Ik weet niet wat dat moet beteekenen.

Ik ben hier bij geheel vreemde menschen!

Toen ik gisteren, als altijd, naar buiten ging, heeft iemand mij opgepakt.

Toen heeft men mij naar dit huis gebracht, om mij aan dezen heer te verkoopen.

Men heeft mij toen direct in een kelder gestopt, en daar gaf men mij iets te eten.

Doch ik at niets, want er waren nog andere honden met diepe wonden, vol bloed en etter.

Misschien ben ik hier wel in een dieren-asyl.

Men hoort immers zooveel van het medelijden der menschen.

Nu heeft die mijnheer mij in deze kamer gedragen.

Wat wil hij nu? Spelen? Dan moet hij 't maar zeggen.

Deze heer is zoo stil! Zou ik hem wel bevallen?

Men heeft mij anders gaarne; dat zegt iedereen.

Ik zal hem maar gauw een pootje geven. Nu is hij vroolijker, hij lacht een beetje.

Maar nu is hij weer zoo ernstig, hij zwijgt, alhoewel ik al mijn kunststukjes vertoon.

Wat heeft hij toch een paar booze, strenge oogen.
Die passen in het geheel niet voor Gods evenbeeld.
Men zegt immers dat alle menschen, klein of groot, Gods evenbeeld moeten zijn.
Of dit evenbeeld Gods mij wat zal doen, wat kwaads?
Ik geloof het niet, want God is goed.
Nu zoekt hij, rommelend, tusschen messen en scharen.
Moet ik een pootje geven? Doe ik het goed? Of zal ik mij moeten verdedigen?
O! Help toch, lieve vrouw! O! Help! Haal mij terug!
Ik wil steeds lief zijn! O! Geloof mij toch! *(Vrij vertaald naar* A. ROTHARDT, *Hamburg).*
(*Overgenomen uit* '*Eenheid.*')

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

S. - Uw bijdrage kan ook voor de herstemmingen nog dienen, want zij kwam te laat voor de eerste stemmingen. Ik plaats haar gaarne, Uw briefje erbij afdrukkend, ter verduidelijking. Vriendelijk dank.

Mevr. C.L.T. - G. - Hartelijk dank voor de toezending van het boek.

Theosophie. - Ik begin met U de verzekering te geven, dat Uw brief, wel verre van mij ook maar met een woord te hebben 'gehinderd', zooals gij vreest, integendeel mij heel veel plezier deed, omdat ik altijd blij en dankbaar ben wanneer mijne correspondenten mij ronduit hunne meening zeggen. Immers, daardoor heb ik de gelegenheid misverstanden op te helderen, mijne eigen bedoeling te verduidelijken, enz.. Bovendien echter is de toon van Uw schrijven zoo vriendelijk en aangenaam, dat ik wel een heelkwalijk-nemend mensch zou moeten zijn, indien ik ook maar iets daarop zou weten aan te merken. - Wat nu de zaak aangaat waarom het gaat, ik begin uitdrukkelijk met voorop te stellen, dat ik niets heb tegen de theosophie, noch tegen Mrs. Besant, noch tegen Mr. Tingsley, noch tegen Mr. Leadbeater, noch tegen Mr. Fussel. Geen theosoof zijnde, en geen lust gevoelende eene studie te maken van die richting, spreekt het vanzelven dat gij, noch wie ook, van mij kunt vergen, dat ik van *al* de brochures voor of tegen den een of den ander kennis neem, veel minder nog ervan eene diepzinnige persoonlijke studie maak.

Het spreekt echter van zelven dat een zoo up to date Blad, als de Holl. Lelie is geworden onder mijne redactie, geene opvallende verschijningen, op welk gebied ook, voorbij gaat, wanneer zij aanleiding geven tot openbare bespreking. Dit nu was het geval met de brochure van Mr. Fussell. Deze brochure behelst *feiten.* Zij is mij ter bespreking toegezonden. En ik heb die feiten *zakelijk* meegedeeld, er allen nadruk op leggend aan het slot (lees s.v.p. de boekbeschouwing over de brochure van J.H. Fussell, op verzoek van een abonné herdrukt in dezen jaargang), dat ik voor mij geenszins partij kies in deze zaak, doch mij enkel bepaal tot het *zakelijk* herhalen der met data, getuigenissen (o.a. van Mr. Leadbeater zelf) enz. gestaafde feiten uit de brochure van J.H. Fussell voornoemd. Uit Le Matin heb ik insgelijks *zakelijk* herhaald het door deze courant meegedeelde feit omtrent het proces tegen en de veroordeeling van Mr. Leadbeater wegens immoraliteit. Gaarne wil ik thans evenzeer Uw voorstelling van deze zelfde zaak plaats verleenen in Uw eigen woorden:

Thans het berichtje-zelf, overgenomen uit Le Matin. Dit is bezijden de waarheid. Wat toch is het geval. De heer Leadbeater heeft indertijd zich het lot aangetrokken van een paar jongens, die slecht gevoed en mishandeld werden door hun vader. De vader had namelijk Mevr. Besant schriftelijk verzocht zich het lot der jongens aan te trekken. Na eenige aarzeling hebben ze hiertoe besloten. Echter: de vader wordt jaloersch op den heer Leadbeater (omdat de jongens langzamerhand meer houden van den heer Leadbeater, terwijl ze ook niet meer mishandeld worden). Enfin, de jongens bleven bij hen; Mrs. S. Besant ging intusschen op reis, en de vader werd opgestookt tegen den Heer Leadbeater in een smaadblad: de Hindoe in Madras. Dit opstoken werd laster, en hierover ontstond een proces, dat een aanklacht inhield over onzedelijkheid betreffende den Heer L. De vader is in dat proces voor leugenaar verklaard, en werd veroordeeld de kosten te betalen. Naar aanleiding daarvan sprak de rechter zijn verwondering uit, dat de vader, kort geleden nog arm, thans in zoo goeden doen verkeerde. -

Hoe ging 't nu verder! Volgens de Engelsch-Indische Wet is 't echter niet mogelijk den vader de kinderen te ontnemen, tenzij in strafrechterlijke gevallen. Hij kreeg dus weer de zorg voor de kinderen, want, als de Heer L. wèl schuldig was geweest, dàn zouden er termen geweest zijn den vader het vaderschap te ontzeggen, aangezien hij dan al die jaren een immoreelen omgang van den Heer L. met de jongens had goedgekeurd. Nu echter kon dat niet; vandaar dat het gezag over de kinderen, den Heer L. ontnomen is. -

Nu ga ik over tot het beantwoorden Uwer vragen. Inderdaad meen ik het volkomen wat ik schreef aan 'Lot', in de door U bedoelde correspondentie: 'Ik veroordeel nimmer een vrouw met een verleden'. Ter verduidelijking van hetgeen ik hiermee bedoel zij thans nog hierbij gevoegd, dat ik hieronder versta: een vrouw die, om bijzondere en verschoonbare redenen, buiten-echtelijk leefde met een man. Wat nu mevrouw Besant aangaat, ook háár verleden veroordeel ik in het minst niet. Het gaat mij even weinig aan, op zichzelf beschouwd, als dat van welke andere vrouw ook. Echter, zij speelt, *sinds zij te oud werd om als vrouw eene rol te spelen*, plotseling die van eene heilige, eene goddelijke profetes. Zij kleedt zich op eene voor haar leeftijd en haar heiligen-rol zeer opvallende wijze Zij is voortdurend speechend, reizend, de aandacht trekkend in een woord. Gij kunt het mij - en velen met mij - niet kwalijk nemen, indien wij zeggen, - als onpartijdige niet-theosophen dit alles aanziende, - dat dit gedrag, na zulk een verleden, ons een beetje reclameachtig voorkomt, juist van deze vrouw met háár vroegeren aard. Misschien vergissen wij ons daarin, dat is heel goed mogelijk. Maar het feit dat de schijn tegen haar is, en dat de geschiedenis met Mr. Leadbeater (in de brochure van Fussell met feiten gestaafd) die schijn nog verzwaart, blijft bestaan.

Uw eerste vraag begrijp ik niet, namelijk of mij uit 'een grondige studie der theosophie gebleken is, dat het werken en streven van mevrouw Besant en van den heer Leadbeater niets met de theosophie heeft uit te staan?' Ik begrijp die vraag niet, omdat ik niet weet waarop zij ziet. Vermoedelijk hebt gij mijn slotzin, in het door U bedoelde 'Overzicht van de Week' onlangs, niet goed-begrepen? Ik zeg daar namelijk, dat de onzedelijke handelingen van den heer Leadbeater niets voor of tegen de theosophie als zoodanig bewijzen. Waarmede ik alleen wil zeggen, dat elke richting en elk kerkgenootschap hare huichelaars telt, en dat het dus niet zou aangaan de theosophie te be- of ver-oordeelen, omdat een harer leiders zich schuldig maakt aan immoraliteit. Dat mevrouw Besant leideres is van een groot aantal theosofen, en dat Mr. Leadbeater met haar samenwerkt, weet iedereen immers, ook zonder grondige studie te hebben gemaakt van de theosofie. - In antwoord op Uw tweede vraag deel ik U mede, dat ik een zeer uitvoerige, en *zeer tot haar lof strekkende* levensbeschrijving heb gelezen van mrs. Annie Besant, waarin haar 'verleden' op de meest verschoonende wijze werd behandeld, en haar tegenwoordig werken en streven uitvoerig en met groote instemming werd beschouwd.

Wat tenslotte Uw derde vraag aangaat, een twijfelachtig verleden kan men m.i. niet uitwisschen tegenover anderen. Er mogen nog zoo veel verontschuldigingen voor bestaan, de bekeering op lateren leeftijd moge nog zoo oprecht zijn, niemand kan het den buitenstaanden kwalijk nemen, indien zij twijfelender blijven staan tegenover zoo iemand dan tegenover eene vrouw die niets van dien aard achter zich heeft. Het is juist daarom dat m.i. vrouwen met zulk een twijfelachtig verleden de verplichting op zich laden, indien hare bekeering ècht is, niet noodelooze aanleiding te geven tot nieuwe praatjes, door opzichtige kleeding, door omgang met van immoraliteit verdachte mannen, enz. Zij kunnen bij dat alles heel te goeder trouw, en zonder schuld zijn, maar zij kunnen moeilijk verwachten dat het buitenstaande publiek even gemakkelijk aan deze haar onschuld gelooft dan wanneer zij geen eigenaardig verleden van coquetterie en geslachtsomgang achter zich hadden. Nogmaals geef ik U de verzekering dat er bij mij geen sprake is van voor of tegen Mrs. Besant; ik heb de zakelijke feiten meegedeeld zooals ik ze las in de brochure

van Fussell. Is Mrs. Besant theosoof, Mrs. Tingsley, bij wier richting Fussell behoort, is dat harerzijds evengoed. Dus, er is in het geheele stukje geen sprake geweest van iets anders dan van eene zakelijke meedeeling. Tenslotte dank ik U hartelijk voor Uw woorden, waarmede gij Uw brief begint, en die getuigenis geven van een zeer oprecht en zeer waardeerend oordeel ten mijne opzichte. Ik neem ze in dank over:

't Is mij in al die jaren duidelijk gebleken, hoe U in uw oordeel over personen of zaken steeds een objectief standpunt tracht in te nemen, en daarin in de meeste gevallen slaagt. U durft zeggen waar 't op staat, en, wat meer is, U zegt dit steeds op goede gronden. Een lichtvaardig oordeel zonder argumenten is U ten eenenmale vreemd. Ook uit de Correspondentie spreekt altijd de hartelijke toon van meevoelen en desnoods meelijden, en ik heb dikwijls verbaasd gestaan over de juiste raadgevingen, die U in sommige gevallen wist te geven, daar waar raad geven soms onmogelijk was. -

Mocht U, na deze uiteenzetting, en nadat ik Uw eigen voorstelling van het door mij uit Le Matin overgenomen bericht woordelijk heb weergegeven, nog steeds een of ander onduidelijk zijn, of onjuist voorkomen, schrijf mij dan s.v.p. terstond. Vriendelijk dank voor Uw uitvoerigen brief.

Adriana. Ik beantwoord nimmer iemand die anonym schrijft. Uw naam blijft geheim tusschen U en mij; echter, gij moet zóóveel vertrouwen in mij hebben om aan mij persoonlijk Uw naam te durven noemen, anders kan ik niet voldoen aan Uw wensch. Ik deel U dit zoo uitvoerig mede, omdat ik uit Uw schrijven vermoed, dat gij niet weet hoe het hier geldt een vasten regel waarop geen uitzondering kan gemaakt worden.

Veritas. - Plaatsgebrek belet mij van geheelonbekenden een dergelijk artikel op te nemen. Geen postzegels waren ingesloten ter terugzending. Het is dus niet meer ter Uwer beschikking.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

Annonces Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Zijn er ook Lelie-lezeressen, die mij adressen op kunnen geven van **uitstekende Duitsche Huishoudscholen met goede Hollandsche referenties?** Liefst in eene protestantsche streek. Bij voorbaat mijn besten dank voor het beantwoorden dezer vraag, welke antwoorden de Heer VEEN, Keizersgracht 485 te Amsterdam, in ontvangst neemt.